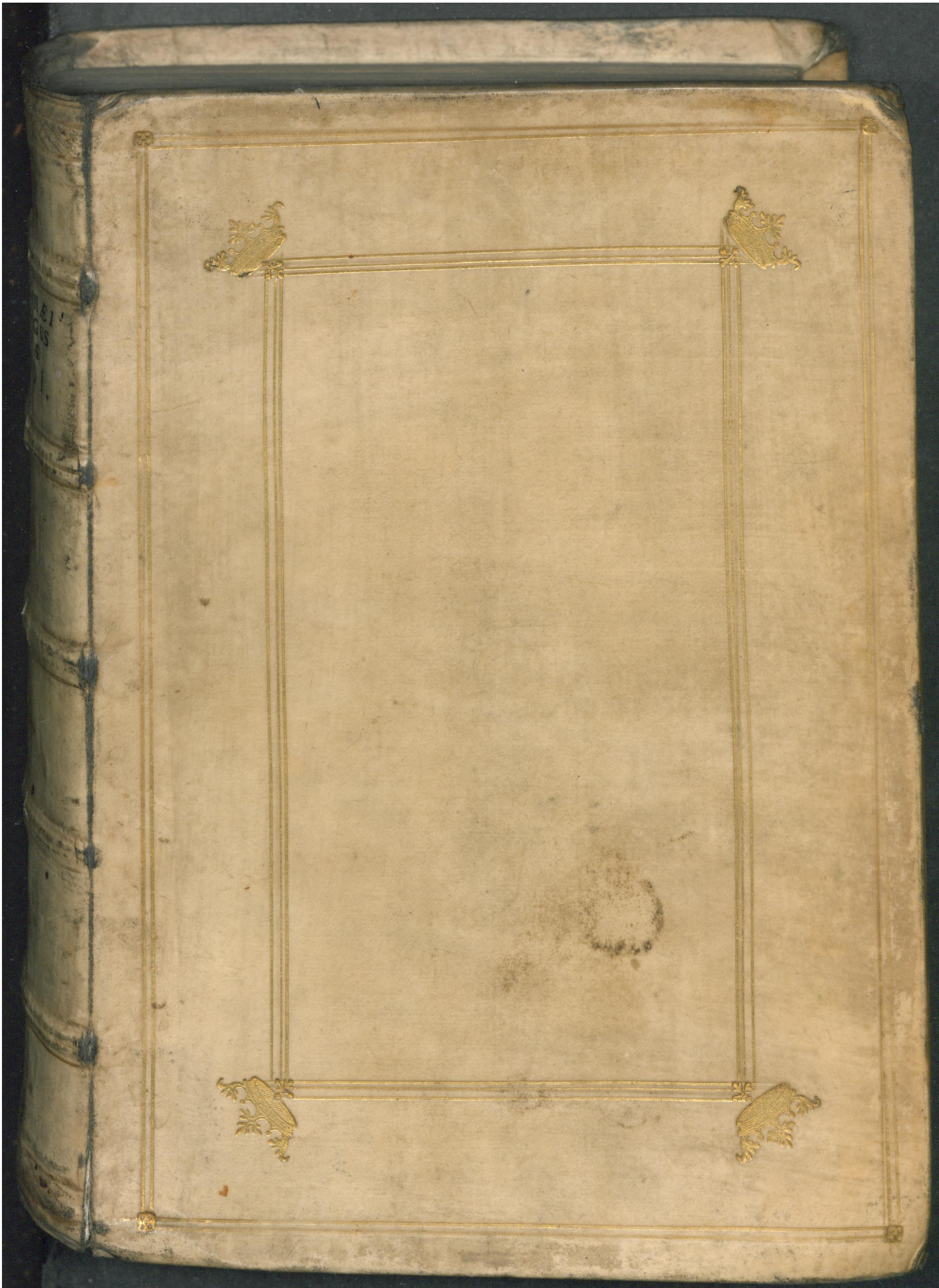
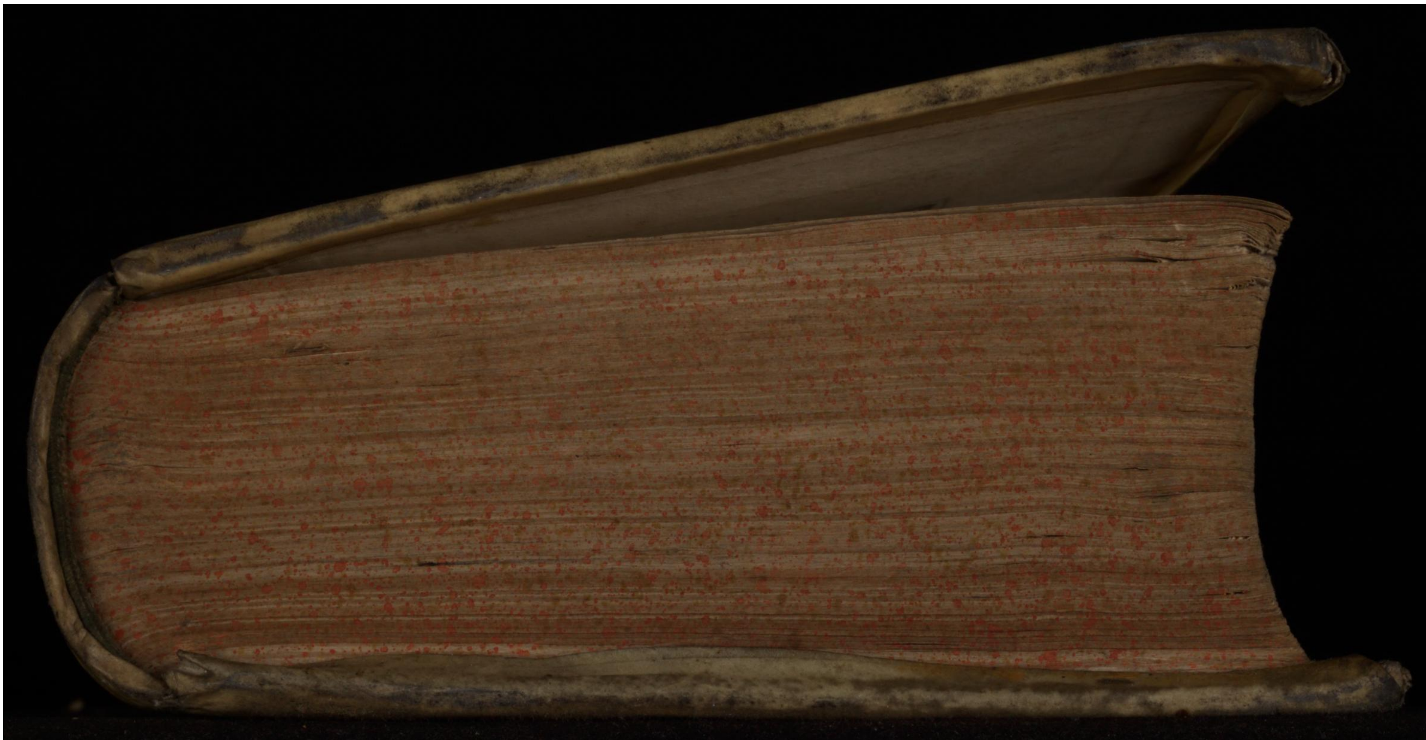
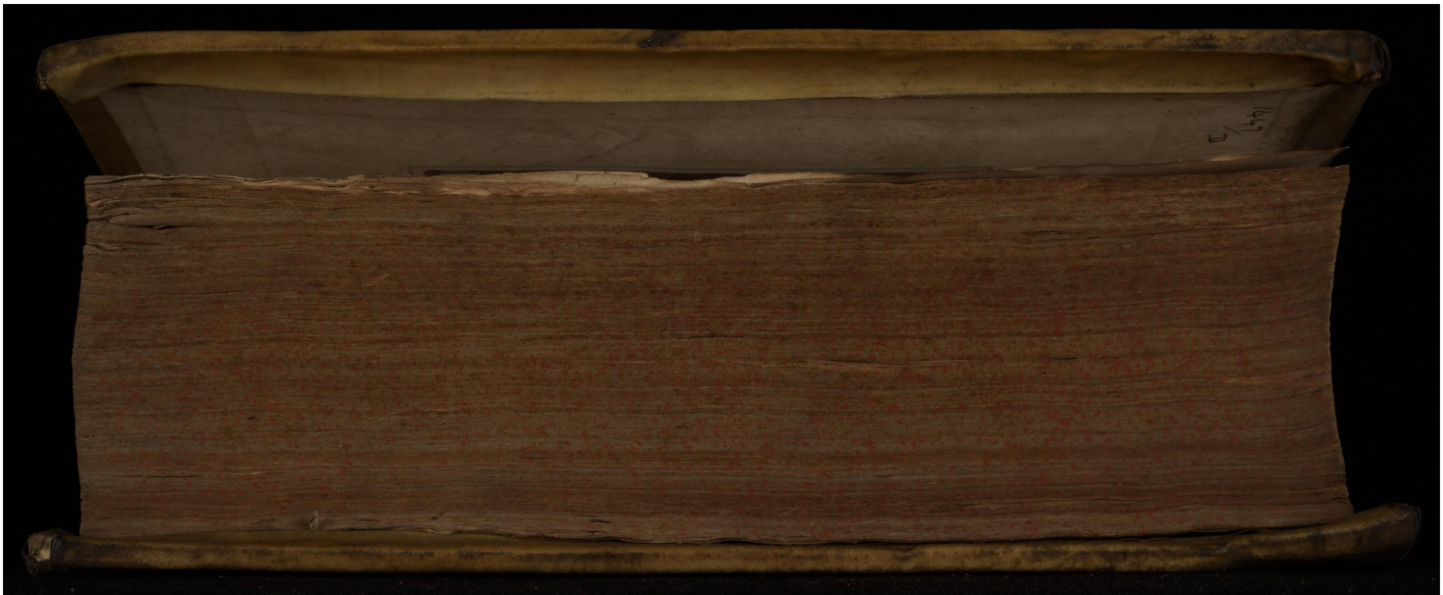

B. CASSANÆI
CATALOGUS
GLORIÆ
MUNDI.
1612

Chasseneux

LAET VAEREN NYDT
DE HISTORIE VAN BELGIS
DEUR MARCUS VAN VAERNEWIJCK
BIBLIOTHECA ELSEGHEMENSIS
Lith. N. Heins. Gand.

CATALOGVS GLORIÆ MVNDI,

D. BARTHOLOMÆI CHASSANÆI, BVRGVNDI, APVD AQVAS SEXTIAS IN SENATV DECVRIÆ PRÆSIDIS, AC VIRI CLARISSIMI,

IN QVO DOCTISSIME SIMVL ET COPIOSISSIME de Dignitatibus, Honoribus, Prærogatiuis, & Excellentia, Spirituum, Hominum, Animantium, rerumq; cæterarum omnium, quæ Cœlo, Mari, Terra, Infernoque ipso continentur, ita disseritur, vt

NIHIL de diuina Maiestate, Angelorum choris, beatorumque ordinibus:

NIHIL de hominibus, *siue Ecclesiasticis*, vt sunt Pontifices, Patriarchæ, Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, Prępositi, Protonotarii, Archipresbyteri, Archidiaconi, Presbyteri, Diaconi, Canonici, Clerici, Sacræq; militiæ, & Monachorum variæ familiæ: *siue Secularibus*: vt sunt Imperatores, Reges, Archiduces, Duces, Principes, Marchiones, Comites, Barones, Nobiles, Cancellarii, Præsides, Consiliarii, Secretarii, Prætores, Assessores, Aduocati, Scribæ, Apparitores, Admiralli, Marescalli, Tribuni militum, Primipilarii, Cēturiones, gregarii milites; Theologi, Iurisconsulti, Medici, Philosophi, Poetę, Historici, Grammatici, Dialectici, Mathematici, Geometrę, Musici, Venatores, Piscatores, Aucupes, Agricolæ, Mercatores, Typographi, Argētarii, Aurifabri, Fabri lignarii, ferrarii, murarii, in summa mechanicarū omnium artiū professores:

NIHIL de animalibus, feris, quadrupedibus, reptilibus, venenatis, de auium & piscium variis generibus:

NIHIL deniq; de rerum principiis, zonis cęli, partibus orbis, Regnis, Insulis, Fluuiis, Ciuitatib, Arcibus, Templis, Theatris, Pyramidibus, Obeliscis, Labyrinthis, Bibliothecis, Sepulchris, Hortis, Balneis, Arboribus, Syluis, Frugibus, Herbis, Radicibus, Lapidibus, Gemmis, Coloribus, Floribus, Metallis, vt nihil, inquam, horum omnium pręter alia infinita, intactum, & non egregiè explicatum præteritum sit.

Diuisum in libros duodecim.

Editio quarta, à mendis repurgata, & figuris illustrata.

Cum Priuilegio Sac. Cæs. Maiest.

FRANCOFVRTI AD MOENVM,

Typis Willierianis, impensis RULANDIORUM.

MDCXII.

AVTHORIS PROOEMIVM SIVE AD LECTOREM Præfatio.

VETERVM nos monet authoritas, patrum vestigia (si à scopo veritatis & virtutis nõ deuiarint) imitari debere, & aliquo genere exercitationis animum pellicere. Cum plurima mortalibus commoda per exercitationẽ, damna vero per segnitiem, eueniant. Nam si fidei Platonicæ nõ dissentiam, qui diu ab instituto opere desuescunt, & feriantur, otii consuetudinẽ plerunq; induunt, quam postmodum nisi grauatim cauere nequeunt. Ideo Appium Claudium dicere solitum accepimus, Valerio teste *lib. 7. tit. de sapienter dictis. cap. 2.* Negotium populo Romano potius quam otium committi debere, quoniam quidem exploratum habebat, ingenuos homines agitatione rerũ, & exercitatione ad capessendã virtutem excitari. Contra vero otio & quiete in desidiã, torporem, & socordiam resolui, & prolabi. Emollit enim vires *(vt inquit Menander)* sicut rubigo ferrũ. Propterea Alexander Macedo, quo die nihil gesserat, se non regnasse existimabat. Ideo recenset Guil. Leporeus Heduen. *in tract. suo artis memoratiuæ, in c. otium. lib. 4.* Athenienses ignauos homines & languore marcescentes, qui vitam in ganeis & popinis, aliisq; illecebrosis locis silentio transigebant, in forum protrahere solitos esse, eosq; vt facinorosos plectere. Quod, teste Quint. memoriam exercitatione redigendam conuenit, ne nobis discamus ignoscere. Nam memoria, nisi exerceatur, confestim tabescit, solitoq; vigore destituitur. Et, teste Cassiod. *11. variar. in prologo*: Ægrescit ingenium nisi iugi lectione reparetur. Cito expẽduntur horrea, quę assidua non fuerint adiectione fulcita: Thesaurus quam facile profunditur, si nullis iterum pecuniis compleatur. Sic & humanus sensus, si cum alieno non sarcitur inuento, cito potest attenuari de proprio.

Hanc rem igitur (spectatissime lector) apud me anxie volutans, laborem humeris, licet viribus imparem, imponere nõ veritus: (Ad hoc etiam me adhortante Ouid. ad Ruffinum, dicente) *Vt desint vires, tamẽ est laudanda voluntas:* Hunc gloriæ mundi Catalogum, vt vires ingenii excitarem, congerere non erubui. Sicut etenim diligenti cura pretia prædiorum amplianturr, ita si negligentius habita sint, minui ea necesse est, vt asserit Iurisconf. Callistratus *in*

vel gratiæ donis, & huiusmodi, vt præclare disseruit Polycraticus *lib. 8. cap. 2.* Quoniam virtus comitem secum semper trahit honorẽ, velut corpus vmbram, *vt ait Francisc. Patritius, & teste Cicerone in Paradoxis*: vt quisque est maxime boni particeps, ita & laudabilis maxime. Neque est vllum bonum, de quo non is, qui id habeat, honeste possit gloriari: & qui negligit famam suam, seu dignitatis statum, crudelis est: *text. est in c. nolo. 12. quæstio. 1. & habetur 1. ad Corinth. 9. & refert text. in ca. sacerdos. 1. qu. 2.* expedit mihi magis mori, quam vt gloriam meam quis euacuet. Et Tullius in 1. Offic. *Negligere quid de se quisquam sentiat, non solum arrogantis est; sed etiam omnino dissoluti.* Et idem: *Non minus promptiores esse debemus, atque parati dimicare de honore et gloria, quam de commodis nostris.* Nec etiam quis ita humilis telogonus, seu inglorius esse debet, vt contemni se patiatur, nec plus subiici, quam expediat. *text. in cap. admonendi. 2. quæst. 7.* Maxime contemni solet magistratus, ac regendi frangitur authoritas, dum nimium seruatur humilitas. text. *in cap. quando. 86. distinct.* sed augere debet ex ingenio dignitatis statum & authoritatem, ne contemptibilis videatur. *l. nec quicquam. §. circa. ff. de offic. procons. & legati. l. obseruandum. de offic. præsid. ff.* ideo medium tenendum est. gloss. *in verb. aduocatos. in dict. §. circa.* & gloss. *in verb. modum. in cap. 2. de offic. custodis.* quæ id comprobat his versibus:

Cum media semper gaudebam ludere forma,
Maior enim mediis gratia rebus inest.

Et iterum:

Inter vtrumque vola, medio tutissimus ibis.

Honores ergo ita prosequi possumus, dummodo declinemus ambitionem. Sed cauendum est, ne virtutis specie decipiat nos vitium, quia pauci hodie honores contemnunt. Cum ita maxime solent homines affectare opes, voluptates, & honores, & gentes ambulant in vanitate sensus sui. *Ad Ephes. 4.* Et volunt seu amant (prout dicit Christus de Scribis & Pharisæis, *Matth. 23. Marc. 12. & Luc. 11.*) in stolis ambulare, in primis cathedris sedere in Synagogis, & primos recubitus in cœnis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. Et multi ex Principibus magis dilexerunt gloriam hominum, quam gloriam Dei. *Ioan. 14.* Et vnus petit sedere ad dextram, & alter ad sinistram in gloria, vt habetur *Marc. 10.* de filiis Zebedæi. Et esse in honore placet, teste Ausonio, *in Ecloga de vita humana.* Et quemadmodum res pene contra naturam est, vt quis sit sine peccato, *text. est in cap. vnum. §. nomine 25. distinct.* ita dicendum est, quod rara auis est, quæ non tendat in altum, nullusque respuit gloriam aut honorem. Et si quis reperiatur, quis est ille, & laudabimus eum? Ecclesiast. 30. *Felix ille tamen, coruo quoque rarior albo,* ait Iuuenal. *Satyr. 7.* Imo omnes conuersi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens in prælium. *Ierem. 8.* Ipsi etiam Philosophi in frontibus librorum, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt. In illo enim, in quo prædicationem gloriamque despiciunt, prædicari de se ac nominari volunt. Ita inquit Cicer. *in suis Orationibus.* Et quia etiam honores

res quis interdum conſequitur ex fortuna, & non ex virtute, ſicut vere dicere poſſumus cum Virgilio in ſuo Opuſculo de fortuna:

Fortuna immeritos auget honoribus,
Fortuna innocuos cladibus afficit.

Ita nec minus vere dicit Ouid. *lib. 2. de Art.*

Curia pauperibus clauſa eſt, dat cenſus honores.

Et idem 1. *Faſtorum.*

In pretio pretium nunc eſt, dat cenſus honores.
Cenſus amicitias, pauper vbique iacet.

Et non ſolum omnia venalia Romæ, ſed vbique, & ſicut de moribus vltima fiet quæſtio ait Iuuen. *Satyr. 3.* ſic & de ſapientia, literatura & virtutibus. vnde emanauit adagium: *Corchorus inter olera.* Contra eos, qui magnis honoribus inhiant, cum ipſi ſint nihili. Sed non me rapit admiratio, quia ſæpe vbi plurimus intellectus & ratio, ibi minima fortuna. Ariſtoteles *in lib. de bon. fortu.* & Boëtius *de conſolatione Philoſophiæ, lib. 1. Metro. 5.*

At peruerſi reſident celſo mores ſolio,
Latet obſcuris condita virtus clara tenebris.

Ideo in his modeſtiæ partibus vtemur, ſi nimias libidines honoris, pecuniæ, ſimiliumque rerum vituperabimus, ſi vnamquamque rem certo naturæ termino definiemus, ſi quod cuique ſatis eſt, oſtendemus, & ſi nimium progredi diſſuadebimus, & modum vnicuique rei ſtatuemus, vt inquit Cicero *3. Rhetor. nouæ.* & Horat. 1. *lib. ſermonum* ſic ait:

Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines,
Quos vltra, citraque nequit conſiſtere rectum.

Et Martialis:

Illud quod medium eſt, atque inter vtrumque probatur,
Nec volo quod cruciat, nec volo quod ſatiat.

Nam ſæpe ex laudis præconio innaſcitur ſuperbiæ inflatio. *c. ſunt plurimi 6. qu. 1.* Et nemo plus æquo alium laudare debet, ne ſibi debitum ſubtrahat, cum infert indebitum. *c. nullus. 99. diſt.* Nemo tamen niſi vanus, falſo lætatur honore. Et *hoc faciunt ſtulti, quos gloria vexat inanis,* ait ille moraliſſimus Cato. Cum ſtultus honores ſæpe dat indignis, inquit Horatius 1. *ſermonum.* Ideo cauere debemus in his, ne aretalogi aut arguti eſſe videamur. vnde Ariſtot. vt refert Laertius *in lib. de vita & moribus Philoſophorum*; dicebat de duobus hominum generibus vehementer admirari: de illo ſcilicet, in quo bona non ſunt, & hæc ſi de ipſo dicantur, acceptat, & gaudet. Et de illo, de quo mala proferuntur, quæ in eo non ſunt, & inde turbatur. Natura quippe ferme omnium promptior eſt, ac paratior ad culpam, dum ea, quæ minus recte agi arbitramur; quam ad laudandum ea, quæ cum virtute fieri videntur.

Nec me ab hoc inſtituto opere quiſquam verborum buccinator reuocare potuit, verbis me laceſſans: quid te diebus noctibusq; in tot ſcriptis torqueas, & vexes, cum tota pene mundi machina turbetur per innumeroſa in-

terpretum & autorum volumina? Adeo quod ea inoleuit consuetudo, vt si quis syllabarius, aut semivir literarũ opus aliquod (quod aiunt) rudi Mineruа compegerit, magis quam fabrefecerit, dignũ statim existimemus, quodque lecturiant omnes & empturiant, quemadmodum & antiquis factum est temporibus. vt *in l.1.§. nostram. ibi, nullis iurisperitis. & in l.2.§. hæc autem. C. de veteri iure enuclean.* & iuxta dictum Horatii:

Scribimus indocti, doctique poemata passim.

Quia in primis responsum patet, quod multorũ hortatu & persuasionib. quæ permissa sunt, saltem in opere ordinato ad bonũ, vt voluit Ioan. Faber Cancellarius Franciæ, & quidem meritissimus *in §. cumq; hoc in proœ. Instit.* vt hoc opus iam inceptũ perficerem, completumq; & absolutũ in apertum referrem, stimulatus sum. Nec vltra protelare, nec diem de die ducere valui, quin in lucem prodiret. Ad hoc etiã me hortante Auson. Epig. dũ sic inquit:

Gratia quæ tarda est, ingrata est, gratia namque
Cum fieri properat, gratia grata magis.

Nec etiam quis ignorat (nisi iners) quod scientia, qualis est in homine publicanda licite venit, vt per eundem Cancellariũ *in d.l.2.C. de vet. iur. enucl.* cõprobando, prout habetur Prou. 11. *Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis.* pro quo facit text. *in l. annonã. ff. de extraor. crim.* & per dictũ Senecæ. *In hoc gaudebo aliquid addiscere vt doceã, vt vlla res me delectet, licet eximia & salutaris, quam mihi vni sciturus sum.* & Eccles. 24. *Videte, quod non solũ laboraui mihi, sed omnibus exquirentibus disciplinam. Sapientia enim dando fit largior, retinendo minoratur.* Ideo dicit Hieron. ad Rustic. monach. *Ama scientiam scripturarũ.* vt in c. nunquam. de consecr. dist. 5. Et longo tempore disce, quæ postmodum doceas. *c. sic viue. & c. si clericatur. 16. q.* & plus proficit Doctor docendo, quam curatus Sacramenta ministrando. *vt colligitur in c. cum ex eo. de elect. in 6.* & non sufficit tantũ studuisse, sed & opera studii facere oportet. *arg. c. cauete. 22. q. 5.* Sicut nec prodest triticum seminare, & fructum eius non tollere: & domum construere, & non illic habitare. *vt ait text. in c. quia sanctitas. 50. dist.* Et quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? & quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? vt habetur 1. *ad Corinth. 9.* & præclare inquit Bald. in proœm. decretal. *Quemadmodum turpe est diuiti decedere sine hærede, ita miserrimũ habenti gratiam intellectus posteris & studiosis nihil scriptum, tanquam hæreditarium, relinquere.*

Etiam multa chartis commendanda sunt, cum omnia simul memoria retineri non possint. *vt in d. l. 2. §. si quid autem. Cod. de veter. iur. enucl.* cum labilis sit. *l. peregre. circa princip. ff. de acquir. poss.* Et nisi antiquorum dicta & gesta scriptis demandata fuissent, in hominum memoria nullatenus versarentur. Ideo scriptura rerum omnium conseruatio dici potest. Ea tamen præcipue scribenda & legenda sunt, atq; mentibus infigenda, quæ memorabilia sunt, iuxta dictum Ausonii ad nepotem de studio, vbi ita inquit: *Perlege quodcunque est memorabile.* & rursus prima monebo *Perlege quodcunque est memorabile.*

Nec

Nec putet quispiam, nos velle vti verbis antiquariis, inusitatis, aut obsoletis (quod & vetat Aul. Gellius *noct. Attic. lib.* 11. *cap.* 7.) vt lectorem vnoquoque verbo suspensum teneant. Nescius videor, si incultum & inusitatum antiquarii sermonem cuiquam gratum existiment (sciant tamen, tantum mihi displicere, quantum literatis complaceat Cicero) ideo Fauorinum imitabor consulentem, verbis præsentibus vtendum, & moribus præteritis viuendum. Ideo claro & familiari calamo intelligibilibusq; & inelaboratis sermonibus *(insequendo Senecam in lib.* 5. *Epist.* 38. *Epist.)* procedemus. Adeo, quod elementarii Iuuenes in dicendorum cognitionem deueniāt. Non autem grauiore aut seuero stylo, vt noster Budæus, aut Alciatus *(* quibus audeo eloquentiæ brauiū asciscere.) Quia nos factis & sententiis potius quam verbis intendimus. *(* Absit tamen dictis eorum contra niti.) Et teste Ambrosio *secundum Ioan. Fab. in* §. *his itaque in proœmio Institutionum.* Melius est vt intelligant nos populi faciliter loquendo, quam si commendēt Grammatici obscure loquendo, & doctrina prudentum facilis est. *Prou.* 11. Et verbis sententiæ præponendæ sunt, vt animus corpori præponitur. *c. sedulo.* 38. *distin.* Nam Euangelium non consistit in verbis, seu foliis scripturarum, nec sermonum, sed in radice rationis, & sensu. *text. in c. Marchion.* 1. *q.* 1. Breuitate etiam (qua gaudent moderni, *vt ait gloss. in l. ff. de eo, quod met. caus.*) in hoc opere vti volumus *iuxta text. in d. l.* 2. §. *contrarium. C. de vet. iure enucl.* vbi inquit: *Melius est pauca idonea effundere, quam multis inutilibus homines prægrauare.* & vt Doctoris est, non superfluos, nec verbosos commentarios facere, *vt in l.* 1. *ff. de orig. iur.* Ita Aduocati cauere debent verbosis vti assertionibus, *vt vult text. in l. fin.* §. *in refutatoriis. C. de appell. pro quo etiam facit tex. in* §. 1. *ibi: ne verbosa fiat disputatio. Instit. quod cum eo, qui in aliena potestate est, &c.* Quia prolixitas seu superfluitas, & confusionem & difficultatem generat. *vt est tex. in* § *sane. & ibi gl. in proœm. Greg.* Frustra etenim fit per plura, quod potest fieri per pauciora. *l. fi. C. de don.* vnde venuste & veridice breuitatem laudat Ausonius *in Epist. ad Paulinum suum,* vbi ita inquit:

Est enim comis breuitas: sic fama renatum
Pythagoram docuisse refert, cum multa loquaces
Ambiguis sererent verbis, contra omnia solum
Est, respondebat, vel non. ô certa loquendi
Regula, nam breuius nihil est, nec plenius istis
Quæ firmata probant, aut infirmata reclinant.
Nemo silens placuit, multi breuitate loquendi.

Et vulgo dici solet:

Omnia longa solent cunctis fastidia ferre:
Quæ comprensa breui sunt, bene culta placent.

Non tamen eam breuitatem insequar, de qua Horatius dicens: *Dum breuis esse volo, obscurus fio.* quod dictum refert *gl. in verb. compendium. in* §. *illud autem.*

in proœm. Digestorum. vnde Scæuola Iurisconsultus & pontifex reprehenditur per gloss. *in verb. summoueri. in l. cum maritus. §. Titius. ff. de pact. dotalib.* ex eo, quod plerunq; non respondet, aut saltem minus clare quæstioni propositæ. Vereor tamen, ne parum cumulate recensuerim, quæ in laudem & pro illustratione & celebritate status, aut dignitatis cuiusque verissime dici posse videbantur, sed ea relinquo eloquentioribus, qui copiose & ornate cogitationes suas mandare literis possunt. Ego enim mulierum more, quarũ subita consilia prudentiora habentur, in hoc ipso negotio, quicquid in mentem venit, primo concepto expressi, relinquens aliis vberiorem, si noluerint, scribendi facultatem, cum facile sit addere inuentis. *l. 1. C. de vet. iur. enucl.* Nouerint posteri, cum quanta diligentia & labore materiam variam, miscellaneam, & vndequaque respersam & confusam conquisiuerim, & in vnum redegerim, & quam difficultatem materia respersa ingerat, vt dicitur *in proœm. Gregoriano.* Et quod maximus labor est in libris scribendis, vt cauetur *in proœm. sexti. §. penult. iuncta gl. in verb. laborib.* & ex his, quæ inordinate acta sunt, aliquid ordinabiliter fieri non potest, *vt in cap. qualiter & quando. 1. de accusa.* Ideo ex multis pauca, imo optima colligere dignũ duxi, iuxta doctr. Imperatoris *in proœ. Institutionum.*

Idcirco studiose lector animaduertes, quod vacare vanis, otio aut fabulosis libris seu romantiis (vt ita loquar) incumbere, aut legere vetitum est, vt dicit Ioan. Fab. *in dict. §. cumque. versic. & liceat ibi, non ab antiquis fabulis. in dict. proœm. Institut.* ita, quod iuuenibus Comœdiæ & Fabulæ turpes & amatoriæ legi non debent, quia sunt incendiuæ libidinum. Etiam sophorum callida, arsque rhetorum, & figmenta vatum nubilant, qui corda falsis atque vanis imbuunt, tantumque linguas instruunt, nihil afferentes quod ad salutem conferat, aut quod veritatem detegat. Cum multa sine ratione proferant. Vnde, *Irrita ventosæ rapiant hæc verba procellæ.* Et prius debemus quærere teste Hugone de S. Victor. quæ mores informant ad virtutes, quam quæ sensum amant ad subtilitatem, magisque velle præceptis scripturarum informari, quam quæstionibus impediri. Et ait D. Bernardus. *Multi multa sciunt, stulte cognosce teipsum:* quia multo laudabilior & melior es, si te ipsum cognoscis, nec te quæsiueris extra (*teste Persio*) quam si te neglecto cognosceres cursus siderum, vires herbarum, complexiones hominum, naturas animalium, omnium cœlestium & terrestrium scientiam obtineres. Merito ergo & absq; reprehensione ad opus hoc condendum elaboraui, quod mea quidem opinione eiusmodi est, quod lectores ad bonum ac ad omnem vitæ honestatẽ extollendam, & turpitudinem abiiciendam inuitare, vnumquemque in suo statu informare, cupidos & ambitiosos honorum, magistratuum, aut officiorum refrenare, deterrere, dissuadere, suiipsiusque notionem habere, ad virtutem incitare, adhortari, ac inflammare poterit: & cognito suo statu, bene recteque viuere valeant contenti suis finibus, & hoc solum bene agitur, vt vita hominum corrigatur. *gloss. in verb. non sæuientis. in cap. odio. 86. distinct.* Etiam

iam, quia materia huius operis eſt multum commendabilis, neceſſaria, vſitata, & practicata, cum frequens & aſſidua circumſtrepit quæſtio de honoribus, præcedentiis, maioritate, ſuperioritate, ac titulo Dignitatum aut Nobilitatum, aut ſuper ordine ſeſſionum: tam in Conciliis, Congregationibus, Collegiis, Conuiuiis, in foro Prætorio, & in aliis locis: etiam per vicos deambulando, ſeu ſuper ſtatu quorumcunque, & cuiuſvis conditionis ſint. Imo interdum inter Magnates grauem contentionem de honoribus inter eos ſubortam, etiam iudicio gladiatorio dirimunt. Ideo ſummopere circa materiam iſtam honorariam attendendum eſt, iuxta doctrinam legislatoris *in l. legaui. ibi, & plenius rogo, quæ ad hoc ſpectant attingas, quotidiana enim ſunt.. ff. de libera. lega. concordat text. in l. in princip. ibi. his verbis, appellandi vſus quam ſit verus, frequens, quamque neceſſarius, nemo eſt qui neſciat. ff. de appellat. text. eſt etiam in l. 1. ibi: & vis eius in vſu quotidiano eſt. ff. ad exhibendum.* iura etenim conſtituenda & adoptanda ſunt ad ea, quæ quotidiana ſunt. *text. in leg. iura prima. & leg. ex his, & leg. num ad ea. ff. de legibus. & in dict. l. 1. §. ſed & ſi, ibi, hæc obtinere tantummodo volumus, quæ vel iudiciorum frequentiſſimus ordo exercuit, vel longa conſuetudo approbauit. C. de veter. iur. enucl. & in proœm. ſexti. §. nos ibi, & plurima in iudiciis & extra frequentata dubia deciduntur.* Etiam quia materia præſens aliquali eget explanatione, iuxta quod in ſimili voluit text. *in clemen. ſæpe contingit, iuncta gloſſ. in verb. ſæpe de verbor. ſignificat.* Ideo vt melius attingamus veritatem, terminorum neceſſariorum præmittimus declarationem in principio. iuxta *l. in princip. ff. ſi cert. pet. & in l. in princip. ff. de iuſtit. & iure.* Et vt recenſet Pomponius poſt Q. Mucium *in l. 2. §. Seruius autem Sulpitius. de origin. iur. ff.* turpe eſſe patritio, & nobili viro, & cauſas oranti, ius, in quo verſaretur, ignorare. Et qui vult intelligere principiata, debet prius intelligere principia, & ad cognitionem particularium debet præcedere cognitio generis, vt notatur per Docto. *in dict. l. 1.* Eſſetque inconueniens omiſſis initiis, atque origine non repetita, interpretationem promittentibus protinus materiam aggredi, cum ipſæ præfationes & libentius nos ad lectionem præpoſitæ materiæ perducant, & eius euidentiorem intellectum præſtent, *vt in leg. 1. de origin. iur. ff.* Et in primis, cum diuiſio animum legentis incitet, mentem intelligentis præparet, & memoriam artificioſe reformet, ſecundum gloſſ. *in verb. eadem. in §. igitur. in proœm. Inſtitutionum. & in l. in princip. vbi not. de doli mali except. ff.* Et dicit Bald. *in proœm. Digeſtorum. §. 1. in princip.* allegando Ambroſ. *ſcire quid facias, neſcire, quo ordine id facias, non eſt perfectæ cognitionis*; & ſubiungit; *Ideo bene eſt prius quam ad ſcientiam perueniatur, modum docendi & ordinem præſcribere, quo per ordinem res intellectæ magis delectant animos, mentes nutriunt, ſenſus magis illuminant, & memoriam reddunt clariorem.* Et vt dicit Baldus *in conſi. Schiſmatis, poſito in Rubr. Cod. Si quis aliquem teſtari prohibuerit.* opus noſtrum vitiaretur, ſi ordo amitteretur. Sitque vtilis diuiſio ſecundum Barb. *in Rubr. de iudic. col. 2.* & ea, quæ diuiſim traduntur, commodius & facilius intelliguntur, *vt in §. ſed ne. Inſtit. de leg.* Ideoque præſens opus diuidendo, duodecim continet partes.

Terminos tamen, de quibus principalis quæstio futura est, ante definiemus seu describemus: quia, teste Cicer. *in primo Offic.* Omnis, quæ à ratione de aliqua re suscipitur institutio, debet à definitione proficisci, vt intelligatur quid sit id, de quo disputetur. Etiam aliquas ad materiam instructiones generales anteponemus. Et hæc erit prima huius nostri operis pars.

Secunda vero dignitates, laudes, honores, gloriam, excellentiam, & decoramenta, tam viri, quam mulieris complectetur.

Tertia autem ordines cœlestium Spirituum, & locorum infernaliũ perscrutabitur.

Quarta dignitatem, honestatem, excellentiam, honorem, laudem & gloriam viris Ecclesiasticis attribuendas super omnes alios status humanos, & ordinem inter eos enarrabit.

Quinta excellentias principum ad alios status, & quomodo, & in quibus ab omnibus sint honorandi, atque honores inter eos dilucidat.

Sexta postmodum officiariis sacri Palatii domesticis, dignitates & honores debitos distribuet.

Septima complures dignitates Officiariorum iustitiæ, tam Consistorii, seu Auditorii, tribunalis prætorii, quam aliarum sedium & præcedentias inter eos impertietur.

Octaua laudes, honores, & præcedentias nobilium, tam inter se, quam quo ad alios cuiuscunque status continebit.

Nona excellentias, prærogatiuas, præeminentias laudum, gloriæ, & honorum militum adaperiet.

Decima dignitates, præstantias, & præeminentias scientiarum, tam inter se, quam ad alias res, & ordinem præcedendi inter viros literatos enucleabit.

Vndecima de præcedentia Plebeiorum & Artificum inter eos discutiet.

Duodecima & vltima pars excellentias & laudes plurium aliarum rerum, & tam cœlestium, quam terrestrium in suo genere & specie describet.

FINIS PROOEMII.

Argu-

Argumenta XII. partium huius libri.

ARGVMENTA PRIMÆ partis 80. considerationes continentis sequuntur.

PRimum est de honore & eius descriptione.
2 Honor cunctis rebus præferendus est.
3 De differentia honoris à laude & reuerentia.
4 Honorem conferre, est principis.
5 Honores consequimur multis modis.
6 Diuersa personarum genera mandãtur honorari in sacra scriptura.
7 Subditi honorem, reuerentiam, & seruitium domino præstare tenentur.
8 Honor debetur prælatis & superioribus, ratione dignitatis & excellentiæ.
9 Honores æqualiter & gradatim distribuendi sunt.
10 Honorandi sunt homines variis modis.
11 Diuersa sunt signa, quibus cognosci potest honorem adhiberi alicui.
12 Dicitur magis honorari, qui sedet prope dominum.
13 Honorari quis dicitur, ex quo in medio duorum vel plurium collocatur.
14 Etiã honorari dicitur, qui sedet in principio siue in capite.
15 Plus dicitur honorari, qui parieti est proximior.
16 Qui proxime & immediate sedet, & subscribit primo loco post Episcopum, dicitur magis honorari.
17 Qui prius nominatur, dicitur honorari.
18 Honor est illi, qui primo offert.
19 Maximum signum honoris est in eo, qui primam vocem habet.
20 Honor illi, cui reuerentia exhibetur, quã minor maiori impendere debet, & sic minores maiores honorare debent.
21 Superiores etiam inferiores honorare debent, si ab eis expectent beneuole honorari.
22 Honor consistit in melioribus & delicatioribus cibis.
23 In vestibus pretiosioribus adhibetur honor.
24 Honor fit in legati præstatione.
25 Honor fit in hæredis institutione.
26 Quis honorari dicitur in salutatione.
27 Maioritas consistit in prærogatiua ordinis.
28 Maioritas consistit in prærogatiua consecrationis.
29 Maioritas habetur in prærogatiua administrationis.
30 Maioritas seu honor consistit in eo, qui recumbit.
31 Honor debetur ei, qui est magnæ authoritatis.
32 Honor consistit in commendatione noui præsidis.
33 Quis collaudandus est de his, quæ bene meruit in exercitio officii.
34 Honor est in adeundo principem.
35 Honor consistit in erectione statuæ, & ibi describũtur, qui statuas meruerint.
36 Honor consistit in triumphi receptione,

ARGVMENTA IN ipsas 100. conclusiones.

22 Sicut non licet vituperose, & in odium arma alteri⁹ vsurpare, sic nec vbi versatur interesse publicũ, & propter bonum commune, vt euitetur scandalũ & seditio.

23 Ignobili seu populari non licet arma nobilis vsurpare, nec ipsa ignobilis arma timbrata habere potest.

24 Bastardi, seu illegitimi quomodo portãt arma domus, seu familiæ, ex qua geniti sunt.

25 Vasalli quomodo arma sua cũ armis domini collocare, & depingi facere possunt.

26 Ad agnatos spectat ius & facultas gestandi arma domus.

27 Ignobiles & populares arma licite habent ex concessione principis.

28 Populares etiam authoritate propria arma sibi assumere possunt.

29 Delens, aut non patiens poni arma in loco licito & permisso, qua actione teneatur.

30 Vsufructuarius, quemadmodum & proprietarius in re, in qua habet vsumfructum, arma sua ponere potest.

31 Mercatores & artifices licite marchas & signa habere, & etiam mutare possunt.

32 Nullus debet mutare signum, seu marcham suam in præiudiciũ alterius, & Reipublicæ detrimentum, nec vsurpare signum alterius.

33 Notarius signum nec nomen suum mutare debet, etiam nec signum alterius vsurpare.

34 Nullus artifex, seu faber, aut hospes signũ alterius accipere debet, alias inhibitio fieri posset.

35 Signum seu marcha mercatoris, an probationem, vel præsumptionem faciat in rebus, in quibus fit.

36 Gloriosum & vtile est habere arma à principe.

37 Arma agnationis & familiæ transeũt, & remanent plana & integra penes primogenitum.

38 Arma sunt transmissibilia ad posteros & successores, secundum prioritatem & posterioritatem gradus.

39 Arma transmittuntur ad succedentes multis modis, & cum differentia.

40 Quomodo arma transeant ad cognatos & affines.

41 Identitas armorũ inducit præsumptionem agnationis vel cognationis.

42 Arma rebelliũ abradi debẽt, nec transeunt ad hæredes eorundem rebellium proditorum, seu falsariorum.

43 Arma domus, an transeant ad fideicommissarium.

44 Principes supremi an possint vendere, donare, aut alio modo cõcedere arma, seu insignia suæ dignitatis.

45 Inferior à principe an posit vẽdere, aut alijs alienare sua arma.

46 An valeat legatum factum cum onere portandi nomen & arma domus.

47 Præscriptio an habeat locum in delatione armorum.

48 An pro armis seu insignijs duellum indici possit.

49 Arma fiunt excellentiora ea dignitate, aut officio personæ ea gestantis.

50 Insignia, seu vexilla ciuitatis, societatis, vel exercitus, penes quem remanere debent.

51 Signa artificii ratione loci ex priuilegio decreta remanent penes illum, qui in illo loco residet.

52 Officialis seu magistratus signa, aut insignia ratione officii seu magisterii data & concessa habere debet.

RELIQVA ARGVMENTA ad considerationes primæ partis.

QVARTÆ PARTIS argumenta, 86. considerationes complectentis.

stare reuerentiam Episcopo.

28 Episcopum honorare debet Princeps.

29 Protonotarij participantes, cum habeãt officium in curia, præferuntur aliis officiariis post Vicecancellarium, Camerarium, Pœnitentiarium & Referendarium, & ibi de dignitate Protonotariorum.

30 De ordine aliorum officiariorum curiæ Romanæ.

31 Quatuor Abbates generales præferuntur omnibus aliis Abbatibus.

32 Abbas regularis præfertur cæteris clericis.

33 Sicut Abbas præfertur clericis secularibus, ita præpositus qui est loco Abbatis.

34 Abbas post depositam dignitatem abbatialem debet habere primum locũ in choro.

35 Dicta de Abbate habent locum in Abbatissa.

36 Idem in priore, & in priorissa.

37 Decanus in Ecclesia cathedrali est maior dignitas post pontificalem.

38 Decani, Præpositi, Priores, Rectores, Præceptores, & alii seculares habẽtes iurisdictionem, & qui præsunt, Ecclesiæ collegiatæ habent dignitatem.

39 Archidiaconus in Ecclesia tanquam oculus Episcopi est maior post Episcopũ de iure communi.

40 Thesauraria de consuetudine potest esse maior dignitas in Ecclesia.

41 Præpositura videtur maior dignitas de iure quam decanatus.

42 Cantoriatus est prima post decanatum in Ecclesia Heduensi.

43 Maior authoritate præfertur.

44 Minor ordine, sed maior administratione præfertur maiori ordine in loco administrationis.

45 Existens in maiori dignitate, quam sit locus vbi est, non præcedit omnes de illo loco, quando est ibi vt vnus de illo loco.

46 Vicarius Episcopi præcedere debet Archidiaconum, nec valet consuetudo in contrarium.

47 Inter plures eiusdem dignitatis & nominis præferuntur, qui in maiori loco habent dignitatem & nomen.

48 Inter plures æqualiter promotos in vno loco præfertur, qui merito vitæ, nobilitate, vel scientia alios antecellit.

49 In habentibus eandem dignitatem in vno eodemque loco præfertur, qui à maiori recepit dignitatem.

50 Officialis principalis Episcopi cum habeat dignitatem alios clericos seculares præcedere debet.

51 Clericus secularis præfertur regulari.

52 Excellentia vnius religionis attenditur ex nouem.

53 Antiquitas religionis confert & valet ad hoc, vt vna excellentior iudicetur alia.

54 Ordo Monachorum nigrorum, tanquã primus, omnes alios præcedit.

55 Primus & dignior ordo in ordine S. Benedicti est Cluniacens.

56 Monachi nigri præferendi sunt Canonicis regularibus, sed Canonici regulares aliis religiosis præferuntur.

57 Ordo vallis vmbrosæ post Cluniacens. præfertur.

58 De excellentia ordinis Cisterciens.

59 De excellentia ordinis Camaldulensiũ.

60 De ordine humiliatorum.

61 De ordine illorũ, qui dicuntur Cælestini.

62 De ordine & laude Carthusiensium.

63 De ordine S. Trinitatis, vulgo, les Mathurins.

SEPTIMÆ PARTIS argumenta, 52. considerationes complectentis.

11 *De magistris requestarum, & illorum laude.*
12 *De consiliariis parlamentorum, & eorũ laude.*
13 *Offendentes consiliarios principis, incidunt in crimen læsæ maiestatis.*
14 *De præcedentia consiliariorum magni consilii ad consiliarios parlamentorũ.*
15 *De officio præsidentium in camera computorum, & de aliis superficiariis illius cameræ.*
16 *De secretariis principum, & graphariis supremarum curiarum.*
17 *De præfecto vrbis, seu præposito Parisiensi.*
18 *De offieio prætoris, & cui adaptari possit.*
19 *De præsidibus prouinciarum, & an adaptentur Balliuis & Senescallis Franciæ.*
20 *De gubernatore cancellariæ in Burgundia, & eius officio.*
21 *De grauariis, seu forestariis, & eorum officio & laude.*
22 *De granatariis habentibus iurisdictionem circa distributionem salis, & eo abutentes.*
23 *De electorum regiorum officio seu dignitate.*
24 *Gerentes magistratum cæteris sunt præferendi.*
25 *Dicta de Balliuis, seu Senescallis, habẽt locum in eorum locumtenentibus generalibus.*
26 *Quis præferri debeat, an locumtenens ciuilis, an criminalis.*
27 *Assessoribus qualis honor debeatur.*
28 *Aduocati in loco, vbi redditur iurisdictio, secundo loco sedere debent.*
29 *Officium aduocationis quadrupliciter laudatur, tum primo, quia est licitum.*
30 *Tum, quia est vtile.*
31 *Tum, quia est necessarium.*
32 *Tum etiam, quia meritorium.*
33 *Aduocatus fisci inter cæteros aduocatos in auditorio iudiciali præferendus est.*
34 *Post aduocatum fisci, procurator fisci sedere debet.*
35 *Receptores prouinciarum ante aduocatos simpliciter graduatos sedere debẽt.*
36 *Inter alios aduocatos præferuntur habẽtes dignitatem.*
37 *Aduocatus minor ordine, sed maior administratione in loco administrationis præfertur.*
38 *De controuersia circa præcedentiam, seu præsidentiam, inter locumtenentes sedis cancellariæ contractuum in Burgundia.*
39 *De contentione inter locumtenentes dictæ cancellariæ, & aduocatos fiscales præsidatuum, seu balliuatuum.*
40 *De præsidentia locumtenentium dictæ cancellariæ & grauariorum, seu forestariorum.*
41 *In auditoriis iudicũ post officiarios principis, nobiles præferendi sunt in sedendo.*
42 *Examinatores, seu inquæstores vbi sedere debeant in auditoriis.*
43 *Aduocati non salariati, non debẽt præferri habentibus stipendia.*
44 *Inter aduocatos an præferatur, qui magis ornatus, & pro honore status melius indutus est.*
45 *Inter aduocatos præfertur filius aduocati fisci.*
46 *Inter aduocatos ordo promotionis obseruandus est.*
47 *Qui vitæ merito, nobilitate, aut scientia antecellit, cæteris præferendus est.*
48 *Aduocati Doctores licentiatis, & licentiati baccalaureis præferuntur.*
49 *Aduocati ex pulchritudine laudari possunt.*

OCTAVÆ PARTIS ARGVmenta, 50 considerationes continentis.

48 Nobiles excusantur à talliis collectis.
49 Nobiles diuersarum regionum diuerso modo laudari possunt, secundum diuersos ritus eorum viuendi.
50 Vnus est magis nobilis, quam alius & diuersi sunt gradus nobilitatis.

NONÆ PARTIS ARGVmenta, 48. consid. complectentis.

1 Quis præcedere debeat, an doctor, vel miles.
2 Plura militum genera reperiuntur.
3 Inter omnia exercitia mortalium nihil excellentius, nihil præclarius armata militia.
4 De militibus Christianæ fidei, qui dicuntur milites Ierosolymitani.
5 De aliis militibus, qui tẽplarii dicebãtur.
6 De militibus Alemanniæ, qui dicuntur milites Deiparæ Mariæ virginis.
7 De militibus in Hispania, qui vocantur sancti Iacobi de Spata.
8 De militibus Calatrauensibus, qui sunt in Portugalia.
9 De militibus, qui sunt in regno Castellæ, quos etiam instituit rex Aragoniæ.
10 De militibus ordinis sancti Michaelis in Francia & aliorum ordinum.
11 De militib. armatæ militiæ, quib. dãda est summa laus, si habeant necessaria ad militiam.
12 Duplex est militia armata, secularis scilicet, pedestris & equestris.
13 Inter milites equestres sunt multæ dignitates.
14 Locum tenentes regii in aliquo exercitu omnibus sunt præferendi.
15 De contentione duorum Capitaneorum, quis illorum esset dignior.
16 Admirallus seu Comes maris, post Conestabilem præfertur.
17 De laude & præcedentia quatuor Marescallorum.
18 De laude & honore Capitaneorum.
19 De 100. militib. nobilibus, & 200. sagittariis cõmissis pro custodia regis nostri.
20 De primipilariis & præpositis laborũ, qui fortè portant stendardum.
21 De Marescallis hospitiorum, & epidemeticis, seu vulgo Forreriis.
22 De castrensiariis militibus.
23 De militibus præsentialibus.
24 De circitoribus militibus.
25 Gloria militibus est exhortanda.
26 Milites laudantur ex cingulo eis imposito per ducem exercitus.
27 Ex corpore bene disposito.
28 Ex formositate & pulchritudine.
29 Ex audacia & terribilitate.
30 Ex latitudine pectoris.
31 In sobrietate.
32 Ex paupertate.
33 In castitate.
34 Ex obedientia.
35 Ex scientia rei militaris.
36 Ex vigilantia.
37 Ex patientia.
38 In fortitudine.
39 Milites appetunt laudari, & prodest laus à duce prolata de eis.
40 Milites laudantur ex deuotione.
41 Ex fidelitate.
42 Ex perseuerantia.
43 Ex charitate.
44 Ex sapientia & consilio.
45 Ex felicitate.
46 Ex multis miles consequitur honorem in duello.
47 Milites armigeri excusantur à collectis.
48 Milites & pugiles laudantur ex vulnerũ cicatricibus in prælio susceptis.

DECIMÆ PARTIS ARGVmenta, 56. consid. comprehendentis.

VN-

VNDECIMÆ PARTIS argumenta, 53. considerationes complectentis.

1 Cura administratorum ciuitatum qualis esse debeat.
2 Tres sunt status seu ordines hominum, quorum plebeii sunt infimi, & ex his sunt nouem modi.
3 Mechanicæ artis septem sunt species, seu septem sunt artes mechanicæ.
4 Masculi in omni arte & statu præferendi sunt fœminis.
5 Defensores ciuitatum præferuntur cæteris ciuibus nõ habentibus maiorem dignitatem, aut maius officium.
6 Magistratus municipales præferuntur cæteris municipibus.
7 Qui præsunt cognitioni vici, seu villæ vel castri, præferuntur cæteris.
8 Post tales præferendi sunt satrapæ, hoc est, sapientes.
9 Non solum sapientes, sed etiam quandoque imbecilles laudantur.
10 Vxorati præferuntur non vxoratis.
11 Sicut ciues præferũtur habentibus tantum incolatum, ita & Burgenses.
12 Habens liberos præfertur non habenti.
13 Inter duos æquales, qui est in suo territorio, est maior altero.
14 Ciuis ciuitatis supremæ, præfertur primario mediocris ciuitatis.
15 Legitimi plebeii præferuntur bastardis, etiam ex nobili genere ortis.
16 Inter plebeios vbi nulla est dignitas, patres sunt præferendi filiis.
17 Inter plebeios æqualis status senes præferendi sunt iuuenibus.
18 Inter plebeios præferuntur habentes aliquam scientiam, maxime legalem, & artem medicinæ.
19 Inter plebeios præferuntur notarii & tabelliones.
20 Inter plebeios præferuntur virtuosi.
21 Inter omnes honorandus est, & laudandus, qui ab omnibus, & publico iudicio bonus & optimus iudicatur.
22 Inter plebeios præferri debent originarii cæteris peregrinis.
23 Præferendi sunt, qui pulchra nomina habent.
24 Præferendi sunt inter extraneos, qui non sunt infamatæ nationis.
25 Præferendi sunt, qui ex honestis parentibus orti sunt.
26 Præferendi sunt, qui sunt magnæ authoritatis, seu potestatis.
27 Diuites præferuntur cæteris.
28 Præferendus est honestus inhonesto.
29 Præferendus est vtilis inutili.
30 Præferuntur cæteris pulchriores.
31 Artificium quomodo mutet hominum conditionem, & quod potentius sit officio.
32 Artificium est necessariũ in Republica.
33 Inter artificialia est contentio de nobilitate & excellentia.
34 Multi artifices priuilegiantur.
35 Inter plures artifices præferuntur, qui sunt artifices principum.
36 Præferendi sunt habentes officium in sua arte.
37 De laude agricolarum, quorum plures sunt species, & de priuilegiis eorum.
38 De laude argentariorum, seu aurifabrorum, & aliorum fabrorum in omni genere metallorum.
39 Inter artifices præferuntur librarii & impressores.
40 De laude alchimistarum, & an alchimia sit licita.
41 De laude lanificum, qui sunt in multiplici differentia, prout circa diuersa lanificia versantur.

DVODECIMÆ ET VLtimæ partis argumenta, 100. considerationes continentis.

Indicis Argumentorum Finis.

PRIMA HVIVS OPERIS PARS, QVÆ TERMINOS DECLARAT ET DIFFINIT, ALIASQVE doctrinas ad præsentis materiæ cognitionem necessarias demonstrat.

Octoginta Considerationes continet.

PRIMA consideratio est de honore, cum secundum Beat. Tho. 2. 2. *q.* 103. honor testificationē quandam importet, de excellentia alicuius. Vnde homines, qui volunt honorari, testimonium suæ excellentiæ quærunt: & hoc est aut coram Deo, aut coram hominibus. Et hoc casu vltimo testimonium non potest aliquis ferre, nisi per aliqua signa exteriora, vel verborum, vel factorum, vel rerum, de quibus singulariter in suis locis dicemus. Et ex his dicit Anton. Florent. *in sua Sum. in* 4. *part. tit.* 5. *cap.* 10. §. 1. quòd honor consistit in signis exterioribus. Et, secundum Philos. 4. *Ethic.* honor est maximum bonorum exteriorum. Et, secundum eundem 2. *Ethic.* honor est exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis: vt ibi dicit Anton. Florent. facit tex. in *l. si honore. ff. de mun. & honor. alleg. per Barb. in addi. ad Bal. in cap.* 1. *de feudis datis minimis valuaſ. in vsibus feudor.* Sed est error in illa apostilla; quia voluit alleg. *l. honor.* quæ infra alleg. *Arist. lib.* 1. *Rhet.* Honor est benefactiuæ gratię indicium, vel etiam est cuiuslibet virtutis præmium, secundum eundem 8. *Ethic.* & secundum Tho. 2. 2. *q.* 128. *artic.* 4. *& quol.* 131. & Luc. de Penna *in l.* 1. *C. de veteranis. lib.* 12. vbi dicit etiā, quod honor est administratio reip. cum dignitatis gradu, siue cum sumptu, siue sine sumptu. *l. honor. ff. de mun. & hon. in princ.* Not. Io. de Plat. post glos. 1. *in l. sicut. C. eod. lib.* 10. & ibi dicit tex. *in d. l. hon.* quod honor municipalis est Reip. administratio cū dignitatis gradu, sicut cum sumptu, siue sine erogatione contingens. Vel etiam honor est proprie reuerentia & dignitas, quæ quauis ex causa exhibetur. Vnde Virg. *Haud equidem tali me dignor honore.* Et ideo dicitur dignitas, vt dicit Cicero *lib.* 1. *ad Cæsar. iun.* Tu cū ea quæ es è senatu summo cum honore consecutus. facit *l. decurionatus. ff. de vac. mun.* Et honor administratio magistratus dicitur; vnde consulatus & prætura honores dicuntur, & ius honorarium ius prætoris, *vt* l. curiales qui honorariā. C. decur. lib. 10. *& in Auth. vt ordinariæ præfecturæ. per totum. coll.* 5. & Ouid. lib. 1. Fast. *Verbaq; honoratus libera prætor habet.* Quandoque etiam dicitur pulchritudo. Virg. *Frigidus & syluis Aquilo decussit honorem.* & alibi idem. *Et lætos oculis afflarat honores.* Aliquando pro præmio. Vnde idem Virgil. *Ipsis præcipue ductoribus addit honores.* Et sic aliquando pro donatione vel remuneratione, vt habetur *in l. si mandauero. in princip. ff. mandati.* Et quandoque exponitur honor, id est, salarium. *l.* 1. §. *proinde. ff. de var. & extraor. cogn.* & inde dicitur honorarium, *eadem l.* 1. §. 1. *&* §. *in honorariis. & in l.* 1. *si mensor falsum modum dix. & in l. properandum.* §. *in honorariis.* C. de iudic.

Quandoque ponitur pro ſepultura, vt Virg. *Cernit ibi mœſtos, & mortis honore carentes.* Aliquando pro obſeruantia, & cultu, vt apud eundem Virg. *Semper honore meo ſemper celebrabere donis.* Aliquando pro pudicitia, vt ibi: *Et rapti Ganymedis honores.* Aliquando pro amore, vt apud Ouid. *Per ſi quis amatæ tangit honos animum.* Et ex hoc deſcendunt honorarium, honoraria, honorus, honora, honorum, honoro, honoras, honorificus, honorifico, honorificentia, honorabile, & honeſtus: de quibus per Calepinum *in ſuo Dictionario, in verbo, honor, & honos,* quæ cum non ſint ad propoſitum noſtrum ſeu materiæ noſtræ, ad ibi dicta me remitto. Et, vt dicit Ant. Florent. *vbi ſupra.* Reuerentia eſt idem, quod honor, ſed ex vna parte eſt principium motiuum ad honorandum, in quantum ſcilicet aliquis ex reuerentia, quam habet ad aliquem, honorat. Ex alia verò parte eſt finis honoris, in quantum ſcilicet quis ad hoc honoratur, vt in reuerentia ab aliis habeatur. Proprie tamen honor eſt in ſe ab aliis, & eſt quædam præſtatio alicuius præeminentiæ in aliqua exhibitione illi, qui honoratur. Et, vt dicit Aug. *lib.* 5. *De ciu. Dei.* Honorem non debet ſequi virtus, ſed virtutem honor. Et iſtud bonum honoris, & gloriæ multum appetitur. Vnde *Aug. De ciuit. Dei.* allegans Cicero. *in* 1. *Offic.* Honos alit artes, omneſque incendimur ad ſtudia gloria. De quo Floren. *in ſua Sum. par.* 1. *tit.* 7. *cap.* 3. §. 1. *in medio, ibi; bonum honoris,* & ſtatim dicam amplius.

SEcunda conſideratio. Honor cunctis rebus præferendus eſt. l. Iulianus. vbi not. ff. ſi quis omiſſ. cauſa teſta. quā ad hoc alleg. do. meus Iaſ. *in l. reprehendenda. vbi illud idem not. C. de inſtit. & ſubſtit. in* 3 *not. Barb. in conſil.* 47 *.col.* 19. *in* 1. *vol.* & dicit Bal. *in c.* 1. *de hon. & vit. cle.* quod honor non poteſt nummario pretio æſtimari. & idem Bald. *in c. ex tenore. in* 2. *col. de app.* Vnde quod plus eſt, honor affert vtilitatem. *l. ſi longius. in fi. ff. de iudic.* Et vbicunque eſt quæſtio honoris, dicitur eſſe, ardua cauſa, per tex. in ratione ſui, *in l. ſi inimicitiæ. in fin. ff. de his, quib. vt indign.* In tantum, quod pro tuitione & defenſione honoris eſt permiſſum duellum de iure, prout tenet Bal. *in cap.* 1. *circa princ.* 5. *col. de pace tenenda. in vſibus feud.* Vnde dicit tex. *in l. miles.* §. *ſocer. ff. de adulter.* Verecundum eſſe honorem ſuum inultum relinquere. Et dixi *in comment. noſtris ſuper conſuetud. ducatus Burgundiæ, in tit. des iuſtices.* §. 5. *in gloſſ. ſil n' a grace. num.* 165. Et dicit tex. *in can. nolo.* 12. *quæſt.* quod is crudelis eſt, qui famam ſuam negligit. Et adeo honor & honeſtas in pretio habendi ſunt, vt pari paſſu cum vita ambulent. l. iuſta. ff. de manumiſ. vind. Faciunt quæ dicit idē d. meus Iaſ. *in repet. l. admonendi. in* 95. *colum. ver. tertio ex prædicta concluſione. ff. de iureiuran.* vbi ſatis ample commendatur fama, ex qua quis conſequitur honorem. Inde eſt, quod id, quod non prodeſt fieri non ſeruato honore, fieri non poteſt. *tex. in l. in eadem cauſa. ff. ex quibus cau. mai.* Notat plene Pet. Geraldi *in ſuis ſingul. ſingul.* 82. Et de honoris commendatione vide per Bonum de Curtili *in ſuo tract. nobilitatis. in* 2. *part. num.* 42. *vſque ad num.* 48. Dicit tamen Felin. *in rubr. de ma. & obed.* quod non dicitur pati præiudicium de reditibus, cui alius præfertur, *per cap. cum olim. extra de conſuetud.* & dicit Bart. *in conſil.* 29. *in* 11. *colum. in* 1. *volum.* quod intereſſe huiuſmodi eſt minus omni alio intereſſe. Et etiam apud Deum non gradus elegantior, ſed vitæ melioris actio approbantur. 2. 3. *q.* 4. *cap. ſicut excellentiam, circa med. &* 40. *diſtin. c. non loca.* quia non in ſublimitate graduum, ſed in amplitudine charitatis acquiritur regnum Dei, *extra de temp. or. cap. ad aures.* Et non qui maior eſt, ſanctior eſt, ſed qui ſanctior eſt, maior eſt. 40. *diſtin. cap. multi. Alb. de Roſa. in l. nemo. C. de offic. magiſtri milit.* & Lucas de Penna *in l.* 1. *C. de præpoſiti ſacri cubiculi. lib.* 12.

Quicquid ſit, teneas, quod intereſſe honoris eſt maius omni alio intereſſe. Nam, vt dicit Cicero *de amicitia;* Vbi enim iſtum inuenies, qui honorem amici anteponat ſuo? & vt ait Ariſtot. *lib. Oeconom.* Multo grauius fert aliquis, ſi honore ſuo priuetur, quam ſi bona ſua ei auferātur, & huiuſmodi honores terreni plus cupiuntur, quā cœleſtes, *ext. de renunc. cap. niſi.* §. *pro graui.* Luc. de Penna *in l. filios. C. de decu. lib.* 10. imo, vt dicit idem Luc. de Penna

na

na *in l. fin. C. de loc præd. ciuit. in* 8. *&* 9. *colum. lib.* 11. quod honor publicus publico commodo præferendus est. Imo etiam pro honore iudicii, seu eorũ, quæ aguntur in iudicio, iniquitas toleratur: & sic pro honore principis pôt tolerari iniquitas, prout ibi dicit idem Lucas.

Et pro honore sustinendo etiam agendum est actione iniuriarum, vt dicit Bald. *in l. obseruare. §. antequam. ff. de offic. proconsf.* & dixi ample *in commentariis nostris super consuetud. ducatus Burgund. in tit. de feud. §.* 4. *in gloss.* 1. *in ver. aduerte ad illud. cum sequen. & in tit. des enfans plusieurs lictz. §.* 4. *in gloss.* 1. *ver. qui dicantur.* Imo, vt dictum est, potest resisti armata manu. Imo etiam alium occidere prout pro defensione corporis: vt tenet Petrus Geraldi *in suis singularibus, singul.* 33. quem vide. Aduerte, quod etiam non administrans honorem cui debetur, puniendus est. vt sunt text. ad literam *in l. singuli. & in l. sciant. C. de offic. diuer. iudic.* vide *in proxima parte, in consideratione* 37.

TErtia consideratio. Virtutis vberrimum alimentum est honor, vt ait Valer. *lib.* 2. *de institutis antiquis.* & facit text. *in §. cumque. & §. fin. in proœm. Inst.* ideo dicit Arist. honorem esse reuerentiam, & dignitatis collationem, quæ datur in testimonium virtutis, & dicit Arist. 8. *Ethic.* quod honor est præmium virtutis. & *in* 4. *Ethic.* dicit, quod virtuti perfectæ non fiet vtique dignus honor. Luc. de Penna *in l. per singulas. C. de decur. lib.* 10. Præmia autem honoris ponit Plutar. *in sua Polit.* & Textor *in sua officina. in c. præmia virtutis, & doctrinæ. f.* 114. de quibus alibi dicam. duo tamen elementa virtutum esse reor, honoris spem, & pœnæ metum. Illa quippe ad honesta studia alacriores reddit, hic deprauatos impetus hebescere cogit, tardioresq; facit ad ea, quæ à rationis libra visuntur semota. His ad terrorem increscentis audaciæ, pœnarum genera octo legibus sanciri M. Tullius scribit, damnum, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exilium, mortem, seruitutem. Et vide *infra in hac parte. in* 5. *&* 64. *consideratione.*

Differunt tamen honor, & reuerẽtia, cum reuerentia ex vna parte sit principium motiuum ad honorandum, in quantum scil. aliquis ex reuerentia, quam habet ad aliquem, eum honorat. Ex alia vero parte est finis honoris, in quantum scil. quis ad hoc honoratur, vt in reuerentia ab aliis habeatur. Honor ergo, vt dictum est, & exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis, secundum Philosophum 2. *Ethic.* reuereri est actus timoris. ita dicit Anton. Flor. *in* 4. *parte suæ Summæ. tit.* 5. §. 1. *dixi ante in prima consideratione, & dicturus sum infra ample de reuerentia in hac parte, in* 71. *consideratione.*

Et etiam differt honor à laude, quia honor est propter se & in se, sed laus ordinatur ad aliud. Ideo honor est excellentior laude, vt dicit S. Thom. *in expositione super Psalterium, Psal.* 40. *col.* 7. *& in expositione eius super libros de anima. Et* 2. 2. *q.* 103. 1. *distin. supra num.* 3. *&* 3. *distin. quæst.* 1. *art.* 2. & vt dicit idem Thom. 2. 2. *quolib.* 1. Sed honor est testimonium excellẽtiæ, quæ est in homine, sed maxime secundum virtutem, ideo secundum virtutẽ & dignitatẽ dantur honores, nec indignis debent dari, cum, vt dicit Aristot. 4. *Ethic.* Prauus honore non est dignus, & conuersus in tyrann. tendet ad noxã. *c. licet.* 45. *distin.* Lucas de Pen. *in d. l. per singulas. in fi. C. de decur. lib.* 10. *& in l.* 1. *C. de veter. lib.* 12. *& in l.* 2. *in* 4. *col. C. de dig. lib.* 12.

QVarta consideratio. Cum honorẽ conferre principis sit, *l.* 3. *C. de consulib. & non spargendis. lib.* 12. ideo honorandus est, quem princeps honorat. tex. *in l. restituendæ. in fi. C. de aduo. diuer. iud.* facit tex. *in l.* 1. *ff. de albo scribendo. ibi; nomina ante scribi oportet. qui dignitatem principis iudicio sunt consecuti.* hinc dicit gloss. *in cap. qui autem. in verb. dignus.* 17. *quæst.* 3. quod quem princeps iudicat dignum, & nos iudicamus. alleg. *c.* 1. 94. *distin. & ff. de re iud. l. quidam.* facit tex. *in l.* 1. *§. his cunabilis. ibi; credidit eum princeps. ff. de offic. præfect. præt.*

Sic etiam dicitur, quem Papa approbat, nemo improbare potest. *c. hæc est fides.* 24. *q.* 1. *& ibi notat gloss. & c. vina.* 35. *quæst.* 9. *in ver. nolite.* nam nullus debet esse tantæ superbiæ fastigio tumidus, vt regalem sensum contemnat. *l. si imperialis. C. de legib.* & sacrilegii instar est, diuinis super quibusdam administrationibus, vel dignitatibus promulgandis obuiare

beneficiis, vt est tex. *in l. sacrilegii instar. Cod. de diuer. rescriptis. l. lege repetita. C. de ero. mil. annonæ. lib. 12. & in l. fin. C. de priuilegiis eorum, qui in sacro palatio militant. & l. 1. C. vt dignitatum ordo seruetur. & d. l. Imperator. in l. 1. C. de domesticis, & protect. lib. 12.* quod pœna sacrilegii est, si his honorificentia non deferatur, quæ contingere nostram purpuram digni sunt æstimati. ita dicit & tenet Bart. Veron. *in suo tract. de imp. eligen. in verb. pro imperat. in 2. colum.*

QVinta consideratio. Ad honorem peruenitur multis aliis de causis. Primo deuenitur ad honorem ex virtute, quoniam, vt dicit Arist. 8. *Ethic.* honor est præmium virtutis. & 3. *Ethic.* dicit: *Virtuti perfectæ non fit condignus honor.* & 4. *Ethic.* dicit: *secundum veritatem solus virtuosus est honorandus.* vt ait Augustin. *de ciuit. Dei.* antiquitus Romani colebant virtutem & honorem pro diis; vnde duo templa construxerunt, sic sita: quod nullus intrare poterat templum honoris, nisi prius pertransisset templum virtutis. Ad signandum, quod nullus honoraretur, nisi meruisset honorem aliqua virtute, dicam infra de huiusmodi virtute in hac parte *in 62. consid.* Et sicut etiam recitat Textor *in sua officina. cap. de Deis.* Veteres honorem in numero Deorum ascripserunt, & eidem templum dicauerunt, *authore Plinio.*

Secundo quis honoratur propter imaginem Dei, secundum quam creatus est. Sic homines honorandi sunt, & quibuscunque rebus digniores sunt: ideo homo dignitatem primam inter cæteras creaturas obtinet. *l. iustissime. in princ. iuncta gloss. in verbo, dignitatem. ff. de ædil. edict.* & eius gratia omnia inuenta sunt. *l. in pecudum. ff. de vsur.* vnde etiam 1. Pet. 2. *Omnes honorate.* & de hoc honore dicam *in secunda parte, per totum.*

Tertio quis honorandus est propter diuinam maiestatem, & æternam gloriam, vt est Deus, & sancti eius, & de his dicam *infra in tertia parte.*

Quarto quis est honorandus propter eius dignitatem, vt sunt principes, prælati, & habentes officia & dignitates à principe. & de his dicam *in 4. 5. 6. & 7. partibus huius lib.* vbi ponam de principibus, prælatis, & aliis officiis ecclesiasticis & temporalibus. & dicitur 1. Pet. 2. *Regem honorificate.*

Quinto honorandi sunt seniores propter antiquitatem, vt habetur Leuitici 19. *Coram cano capite consurge, & honora personam eius.* de quo infra dicam 11. *parte, in 17. consideratione.*

Sexto honorandi sunt aliqui propter ministerium, quod habent, vt sunt sacerdotes, & religiosi; quia ministri Christi sunt. de quibus infra dicam *in 4. part. in princ. 2. 3. 4. 5. & 6. considerationib.*

Septimo honorandus est quis propter maiorem locum, quem habet in ciuitate, & plus potest prodesse communitati, quam alius. de quo infra dicam *in 11. parte, in 5. consideratione.* Et ponitur *in sermone discipuli 28.* vbi ponit causas, quare quis sit honorandus.

Octauo, vt dicitur ibi, quis honorandus est propter participationem diuinæ dignitatis, quoniam, vt dicit, sic honorandi sunt parentes; quia repræsentant Dei honorem, & dignitatem eius, qui est pater omnium, & à quo sunt omnia. vnde, vt dicitur, parentes sunt honorandi, vt habetur Exodi 20. *Honora patrem & matrem, vt sis longæuus super terram.* de quibus infra dicam *in 11. parte, 16. considerat.*

SExta consideratio. Secundum Ant. Flor. *in sua Sum. 4. part. tit. 5. c. 11. §. 2.* diuersa genera personarum in scriptura sacra mandantur honorari. Primo enim (vt dicit) rectores. Eccles. 10. *In medio fratrum rector eorum in honore, & multo magis prælati Ecclesiæ, quam seculares personæ.* 1. ad Timoth. 5. *Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore sunt digni,* argum. ad hoc *96. dist. cap. duo sunt.* Maxime qui in verbo laborant, vt dicit Pet. Abbas Cluniac. *in 1. lib. epig.* vbi dicit, quod est honor, qui tantum creatori debetur, vt honor, qui creaturæ impenditur, & quem sibi inuicem rationabilis creatura exhibere debet.

Secundo, vt dicitur, sunt honorandi deuoti viri, hoc fit propter inhabitantem Spiritum sanctũ, sicut capsella propter reliquias. Et propter hoc Thobias fuit honoratus à rege Salmanasar.

Tertio honorandi sunt sacerdotes. Eccl. 7 *Honori-*

Honorifica ſacerdotes. 6. q.1.c. ſacerdotes. Exemplo B. Martini præferentis ſacerdotem Imperatori. reliqui etiam miniſtri ſunt honorandi ſecundum gradum ordinis, 93. *diſt.* dixi ante, & dicam *infra in* 4. *parte*.

Quarto dicitur, honorandi ſunt medici. Eccl.33. *Honora medicum*. Et ſi corporum, vt dicit, multo magis animarum, cum Confeſſores dicantur medici animarum. *c. cum infirmitas. extra de pœn. & remiſſ.*

Quinto honorandi ſunt dono ſapientiæ præditi. Sapient.8. *Propter hanc, ſcilicet ſapientiam, habebo honorem apud ſeniores*. Propter hoc Ioſeph à Pharaone, Daniel à Nabuchodonoſore honorati fuere. dicam *infra in* 10. *parte*. vbi ample de viris literatis, & ſapiẽtibus.

Sexto à ſuperioribus ad aliqua officia exercenda, vt oratores, & legati, & vicarii principum, ad Phil.2. *Eum cum omni honore habetote*. & loquitur de Epaphrodito miſſo ab eo ad eos: quod quomodo fit, vide Bart. Cepollam *in tract. ſuo de impe. militum eligendo. in verb. pro imperatore*. 3. *&* 4. *colum*. & dicam *infra in* 7. *part. in* 10. *conſid.* vbi loquar de locum tenentibus regiis. Vnde quia miſſi à Nabuchodon. reuerſi ſunt ſine honore, turbatus eſt contra illos de Ieruſalem, vt habetur *Iud. c.* 1. & vt habetur 2. *Paralip*. 36. quia illi ſubſannabant nuncios Dei, & paruipendebant ſermones eius, illudebantque Prophetis, ideo aſcendit furor Domini in eos.

Septimo honorandi ſunt religioſi. Aug. in regula: *Honorate Deum in vobis inuicem, cuius templa facti eſtis*. Templum materiale honoratur, quaſi Deo dicatum: quanto magis rationale dicatum Deo per votum religionis. vt dixi *ſupra in conſideratione præcedenti, ibi: ſexto honorandi*.

Octauo, vt dicitur, honorandi ſunt ſenes, vt etiam dixi ante *in præcedenti conſideratione*, *ver*. 5. *honorandi ſunt ſeniores*. & habetur Eccleſ. 14. *Honora perſonam ſenis*. Similiter & priores in ordine, ſicut antiquitus primogeniti, ſicut Iacob à Pharaone.

Nono omnes vniuerſaliter inuicem. Roman.12. *Honora inuicem præuenientes*, quoniam, vt ait Ariſtot. 6. Topicor. *Omnes honorem appetunt*. & 1. Pet. 1. ſcribitur: *Omnes honorate*.

Decimo tu adde, quod etiam medici ſunt honorandi, vt habetur Eccleſ.38. *Honora medicum, cum propter neceſſitatem creauerit eum Dominus*. dicam *infra in* 10. *parte*, vbi deſcribam de ſcientia medicinæ.

Vndecimo honorandus eſt Deus Prou.3. & Pſalm.28. 1. Reg.2. imo habetur 1. ad Tim. 1. *Soli Deo honor, & gloria*. & Deuter. 6. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Et honora Dominum de tua ſubſtantia*. Et, *gloriam meam alteri non dabo*. Eccleſ.7. *Honora Deum ex tota anima tua*. & dicturus ſum infra ample *in* 3. *part. in* 1. 2. *&* 3. *conſiderat. & in vltima parte, in prima conſiderat.*

Duodecimo honorandus eſt maritus ab vxore, Eſter. 1. *Vxores deferant maritis ſuis honorem*. quia maior dignitas eſt in ſexu virili *l*. 1. *ff. de ſenat*. Inde vxor Philonis Philoſophi in cœtu matronarum interrogata, cur coronam auream ſicut cæteræ non ferret, reſpondit: quod vxor ſatis habet ornamenti, viri virtutem, & honorem.

Decimotertio ſeruus debet honorare dominum ſuum, *Malachiæ* 2. dicam etiam *infra in* 11. *parte*.

Decimoquarto, honor debetur operantibus bonum *ad Rom*. 2.

Item, *Honora patrem tuum, & matrem tuam*. Exod.20. Deut.6. Matth.15. & Marc.7. Eccl. 7. *Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliuiſcaris*. De quo Anton. *in d. ſua ſum. in* 4. *part. tit*. 5. *cap*. 9. & Bernard. de Buſtis *in* 1. *part. ſui Roſarii ſerm*. 20. *in litera* L. de quo *infra in* 11. *part. in* 16. *conſiderat. & ſupra in præcedenti conſiderat. in fin.*

SEptima conſideratio. Subditi tenentur præſtare ſeruitium, honorem, & reuerentiam domino. *l*. 1. *C. de off. præfect. vigil. l. potiores. C. de off. rect. prouin*. Bald. *in l. cum plures. C. de cond. inſt.* dixi *in Commentariis noſtris ſuper conſ. ducatus Burgun. in tit. des fiedz.* § *Le vaſſal. in gl.* 1. *quaſi per totum*. Quibus autem cauſis homines ſubiiciantur aliis, ponit Lucas de Pen. *in l. vnic. C. de magiſtris ſcriniorum lib*. 12

OCtaua conſideratio. Honor debetur omnibus prælatis & ſuperioribus ratione ex-

ne excellentiæ. Cultus autem conſiſtens in obſequio obedientiæ & beneficii, ratione gubernationis, etiam debetur prælatis ex debito legali. Aliis autem in dignitatibus conſtitutis ex debito morali, vt ample declarat S. Thom. 2.2. *q. c.* 2.1. *diſtinct. ſupra ſecundum num.* & vt ibi dicit 2. *diſtinct. ſupra tertium num.* Honor debetur conſtitutis in dignitatibus ratione excellẽtiæ; timor autem ratione poteſtatis; obedientia vero, & tributum, ratione gubernationis. Et ille honor, qui debetur ratione excellentiæ, eſt diuerſus ſecundum diuerſitatem excellentię. idem S. Thom. 2.2. *q.* 81.4. *diſtin. per tot.* & idem alio modo proſequitur, quomodo quis honoratur: quod dicit fieri quadrupliciter, ſcilicet propter virtutem propriam, vt virtuoſi: vel propter virtutem alterius, ſcilicet Dei, vel Comitis: vt ſuperioris: vel propter ſignum virtutis, vt ſenes: vel propter participationem diuinæ bonitatis, vt domini & parentis. ita dicit 2.2. *q.* 63.3. *diſt. per tot.*

Et tamen conditione inferiores debent præſtare honorem ſuperioribus, vt ſi ſuperiores id, quod debent, non impendunt inferioribus, inferiores eis debitam obedientiam non impendant. Fruſtra enim exigit debitum, qui quod debet non impendit, *arg. c. eſto.* 95. *diſtin.* 2.2. *q.* 5. *c. de forma.* ita dicit Ioan. de Turrecrem. *in c. cum beatus.* 45. *diſtinct.*

NOna conſideratio; Honores ſunt æqualiter diſtribuendi. *l. & cum.* §. *præſes. ff. de mun. & hon.* & etiam gradatim ſunt conferẽdi. *l. vt gradatim. ff. de mun. & hon.* & non maiorem honorem, niſi prius minorem ſuſceperit, gerere poteſt, *l. honor.* §. *gerendorum. ff. de mun. & hon.* Per gradus enim eſt ad ordines aſcendendum. *c. ſicut.* 48. *diſtin.* caſum enim appetit, qui ad ſummi loci faſtigia poſtpoſitis gradibus per abrupta quærit aſcenſum. non autem deſcendendum eſt, *d. nulli. C. de numerariis.* vbi Lucas de Pen. *lib.* 12. In ſingulis autem gradibus ordinum, & honoribus conferendis interſtitia ſunt ſeruanda. *c. in ſingulis* 77. *diſt. & c. ſequen. & in C. de muneribus non continuandis. lib.* 10. Et genus humanum quidem conſiſtere non poſſet, niſi quidam maiores exiſterent. *c. ad hoc.* 89. *diſtin.* ſicut etiam in anglis. *d. c. ad hoc.* & notatur *in c. de Conſtantinopolitana.* 22. *diſtinct. in fin.* & gradus diuerſi, & ſtatus in Eccleſia conſeruant Eccleſiæ vnitatem. *d. c. ad hoc.* & hoc plene tractat Ambr. *in* 3. *de off. cap.* 4. ſine tamen ſuffragatione temporis, aut merito laboris ad mundi honoris indignum eſt perueniri. *c. miramur. ante fin.* 61. *diſt.*

DEcima conſideratio. Diuerſis & variis modis honorandi ſunt homines. Primus modus eſt, diligenter præſtare auditum loquentibus. vnde Sapientiæ 8. dicitur: *Loquente me reſpiciant.* Secundus eſt, loqui reuerenter. Eccleſ. 5. *Honor eſt in ſermone ſenſati.* Tertius eſt, aſſurgere venienti. Leuit. 19. *Coram cano capite conſurge.* Vnde iudices debent aduocatos in Conſiſtorio, & Adiutorio recipere, & reuerentiam cum ſalutatione deferre, & ſedendi locum tribuere. *l. fin. C. de offic. diuer. iud.* Et obſequium eſt in aſſurgendo, vt notatur *in l. ſi non ſortem.* §. *libertos. in gloſſ. magna. ff. de cond. ind. & in l. etiam.* 2. *C. de obſeq. patro. præſtan.* Vnde refert Aul. Gellius *noct. Atticarum. lib.* 6. *cap.* 9. quod Cn. Flauius Annii filius dicitur ad collegium veniſſe viſere ægrotum, & in cõclaue poſtquam introiuit, adoleſcentes ibi complures nobiles ſedebant: ii contemnentes eum (forte quia patre libertino natus, aut quia ſcriba fuiſſet) aſſurgere nemo ei voluit. Cn. Flauius Annii filius ædilis id arriſit. Sellam curulem iuſſit ibi afferri: eam in limine appoſuit, ne quis illorum exire poſſet, vtique ii omnes inuiti viderent ſeſe in ſella curuli ſedentem. Et Imperator Antoninus Auguſtus cognomento Pius à præfectis prætorio ſalutatus paululum eis aſſurgit, vt *in l.* 1. *C. de ſent. paſſ.* Et reges epiſcopis aſſurgere debent. *c. ſolitæ. de ma. & ob.* vbi eſt tex. Quartus eſt, decenter aſſurgere ſedenti. Eſaiæ 6. *Vidi Dominum ſedentem, & poſtea Seraphin ſtabant, &c.* Quintus comitari incedentem. 2. Regum 15. *Vniuerſi ſerui eius ambulabant iuxta eum, ſcilicet Dauid, imitantes eum cum fugeret de Ieruſalem à facie Abſalonis.* Virg. *Ipſe vno graditur comitatus Achate.* & ibi: *magna comitante caterua.* Idem eſt in his, de quibus Cic.

Cat. ait: *Hæc enim ipsa honorabilia, quæ videntur leuia atque communia, salutaria appeti, decedi, assurgi, deduci, reduci consuli.* Item in lib. de Oratore: *Cumque maior natu, & consularis Sergium Galba assectaretur.* Et Gellius lib. 2. cap. 14. *Scriptum est in antiquitatibus, vt à conuiuio seniores à minoribus domum reducerentur, eumque morem Romanos accepisse à Lacedæmoniis traditum est, qui Lycurgi legibus vterentur.* Sextus insignis humiliationis, vt inclinationibus & huiusmodi. Eccles. 3. *Ab hominibus honoratur, scilicet Deus.* Septimus in exhibitione seruitiorum, vt lotione pedum & manuum, & huiusmodi. Eccles. 3. *Qui timet Deum, honorat parentes.* Hæc allegatio ad istud propositum non videtur aliquid facere: quicquid dicat Anton. Flor. sed melius dictum est hic ante *in 6. considerat.* Sed mos lauandi pedes tam inter sacerdotes, quam laicos, fluxit ab instituto Christi, *vt habetur Ioan. 13. de quo Polydo. de inuentoribus rerum lib. 4. cap. 10.* Octauus in rerum honorabilium collatione, vt honorabilius ferculum, & huiusmodi. vnde Num. 24. dicit Balach Balaam: *Deuoueram te honorare, scilicet muneribus, sed & Deus priuauit te honore.* Nonus in propriæ magnificentiæ depositione, vt depositio caputii, & huiusmodi. Apocal. 4. *Cum gloriam & honorem darent illa quatuor animalia sedenti super thronum, & viginti quatuor seniores deponebant coronas, &c.* Magistratibus vero, & aliis potentioribus caput aperimus, tanquam omnia nostra illis parere debent, ait Plutarch. Hinc haud dubie nobis mos est, & orare nudo capite, & superiores reuereri. Quod de oratione dicitur, vt habetur 1. ad Corinth. 11. *Omnis vir orans velato capite, deturpat caput suum.* licet secus de muliere, vt ibi. Decimus est in alterius præpositione, in descendendo, in sedendo, in loquendo: de quibus singulis statim amplius dicam. Et hos decem modos honorandi ponit Anto. Flor. *in sua Sum. in 4. part. tit. 5. §. 2. in fin.*

VNdecima consideratio. Alii modi honorandi aliquem ponuntur per Doct. nostros per diuersa signa, quibus cognosci potest, quod honor adhibetur, & aliqua ponit Fel. *in rubric. de mat. & obed.* vbi primo dicit, quod inter alia signa honoris est, quod quis sedeat. Quoniam qui sedet, dicitur magis honorari, quam stans. Bald. *in l. quoties. C. vbi senatores, vel clariss.* per illum text. *in ver. sedendi quoque, in alia parte.* vbi vir in dignitate constitutus litigans coram iudice, non debet stare, sed sedere paulo inferius. & arguit Bal. ad Episcopum accusatum, qui non debet stare coram iudice, sed sedere: quod tamen videtur esse intelligendum, dum eorum causa non agitatur. alias secus, secũdum gl. ibi *in d. verbo, sedendi.* & etiam qui recumbit, maior est quam qui ministrat *Luc.* 22. Secundo dicitur maior, & honoratur, qui sedet à dextris. Bar. *in l. decernimus in 3. not. C. de sacros. eccl. gl. in c. quam periculosum 7. q. 1.* Facit ad hoc illud quod dicitur in Euangel. *Vnum à dextris, & alium à sinistris.* & est text. *in cap. solitæ. in ver. hoc autem si prudenter. Ibi; in sinistra parte sedere. de mai. & obed.* dicit enim Bar. *in suo tract. de insignibus & armis. in 4. colum.* quod dextera pars est principium motus. *& in ista parte, in 38. consid. in 88. conclu.* Et plene declarat Iaco. Bonaudi *in gloss. suis ad Ioan. de Terra rubea, in lib. suo de vinea ecclesiæ. artic. 2. primi tract. in 4. conclus. in verb. à dextris.* Quid autem dicatur à dextris, vel à sinistris, dicit Barth. Veron. *in suo tract. de imperat. eligendo. in verb. ratione dignitatis.* quod istud intelligendum est maxime, quando insignia literæ, vel figuræ in clypeis, cooperturis, vestibus, parietibus, vitrinis, vel in loco ad similitudinem cœli pinguntur: & in aliis etiam casibus, vt habetur plene per Bartol. *in d. suo tract. de armis. & in tract. de insula. 3. col. cum seq. qu. vlt. & pen. ante primam figuram.* vbi omnino est videndum. & ponit Bart. Veron. *in loco hic ante alleg.* Exemplum de Venetis, qui male ponunt in sigillis leonem in parte dextra, & ducem in parte sinistra, habendo respectum ad contrarium. Quoniam, vt dicit, imago impressa dicitur esse in latere dextro, quæ nos respiciendo est respectu lateris sinistri nostri; sicut si quis faciem suam ad meam conuertat, latus eius dextrum est respectu mei sinistrum, secundum Bart. *in d. suo tract.* Idem si

imaginem

imaginem nostram in speculo inspiciamus. Eadem autem in sigillis cælata ab altera parte reperiretur, quoniam eius terga, non faciem inspicimus.

De primogenito, quomodo sedet ad dexteram, dicam *infra in quinta parte, in 41. consideratione.*

DVodecima consideratio est. Quis dicitur magis honorari, qui sedet prope dominum, & tanto maior dignior dicitur, & altior.gl. notab. *in §. aliam.in verb. altiori.Inst. de bo.poss.* & ibi per Porc. & Ang. & per Ioan. de Imol.*in l.qui soluendo.la.2.ff.de hær. inst.* Bal. *in l.obseruare §.antequam vero. iuxta fin.ff.de offic. proconsul.& leg.* Et ideo, vt dicit Veron. *in loco supra alleg.* Adam, & Petrus magis honorantur, ex quo sunt proximiores virgini, & de hoc honore sedendi iuxta principem habetur 2.*Esd.3.c.* & vide Io.de Terra rubea *in loco allegato in præcedenti consideratione.*

DEcimatertia consideratio. Dicitur honorari quis, ex quo est in medio duorum, vel plurium: quoniam, vt ait Salustius *in Iugurthino:* Apud Numidas locus dignior erat in medio. & ideo, vt dicit Veron. *in loco supra all.* dux Venetiarum stat in medio sex Consiliariorum.quod intellige; quoniam omnes fiunt æquales aliquali qualitate: sed si non esset aliqua æqualitas, semper maior deberet esse in eminentiori, & altiori loco. Sicut videmus, quod cum æqualis Pater, æqualis Filius, æqualis S.sanctus: ideo Pater stat in medio, Filius ad dexteram Patris, & S. sanctus ad sinistram, vt dicam *in 3.par. in 1.2. & 3. consid.* Facit; quia mediocritas in electione loci maxime probatur: quoniam in confinio boni malique posita est. Et Cicero lib.1. Off. *Eadem ratio est habenda vestitus, in quo, sicut in plerisque rebus, mediocritas optima est.*

DEcimaquarta consideratio. Dicitur honorari; qui sedet in principio, siue in capite, & altiori loco, quod probatur; quia à dignioribus est inchoandum, vt est text.cum gl. *in §.fi.Inst.de iure nat.gen.& ci.* vnde Virg.in Buco. *A Ioue principium Musæ.* Facit ad hoc illud: *In capite libri scriptum est de me.* & ad hoc videtur text.*in l. 2. §. Seruius autem Sulpitius.ff. de ori.iur.* vbi sic dicit: *Seruius autem Sulpitius cum in causis orandis primum locum, aut certe post M.Tullium obtineret.* & tex.*in c.quia tua.50.dist. ibi; à capite incipiente.* Et ita per hæc tenet idem Veron. *in loco hic ante alleg.* facit quod scribitur de Saule *lib.1.Regum 9.c.* sic: *Assumens itaque Samuel Saulem, & puerum eius, introduxit eos in triclinium, & dedit eis locum in capite eorum, qui fuerant inuitati.*

DEcimaquinta consideratio. Magis dicitur quis honorari, qui parieti magis est proximus, vt probatur in text.cum gloss.*in d. §.aliam.*& probatur *in c.episcopos.17.distinct.* vbi dicitur, quod episcopus in ecclesia, in consessu presbyterorum sublimior sedeat: quia locus ille dicitur dignior. Ita videmus seruari in tribunalibus, vbi ius redditur, & in locis vbi nuptiæ celebrantur. Ita etiam tenet idem Veron.*in loco prædicto.* Ex quo etiam dicit, pro in cedendo ille, qui est iuxta parietem, dicitur esse in digniori, & nobiliori loco: quod comiter obseruamus.nisi tres essent personæ simul, vt dictum est: quia tunc esse in medio, est magis honorabile, si tum omnes tres sint eiusdem qualitatis, ne dicatur quod vltimus sit inferior, aliorum vnus præcedere debet, iuxta illud vulgare apud omnes: *si tres incedant, vnus præcedere debet.* Veneti tamen seruant, quod esse à latere dextro, est honorabile, vt dicit Vero.*vbi supra.*

DEcimasexta consideratio. Qui sedet immediate post episcopum, & subscribit primo loco, dicitur esse in eminentiori loco. Fel. *in rub. de mat. & obed.* Card. *in cons.* 32.dicam *infra in 4.par.* Et qui primus est post principem.2.*Esdr.3.c.* Item qui primo deambulat, dicitur magis honorari, cum qui comitantur dicantur honorem facere illi, quem comitantur, vt dixi ante *in consid.præced.* & faciunt quæ dicunt Ioan. de Imo. & Ang. *in l. qui soluendo.ff.de hæ. inst.* & facit tex. *in cap. sedes Apostolica.in ver.mitiores, & viliores. extra de rescr.* & qui præcedit maior est illo, qui subsequitur.text. *in l.1.in fin. C. de præpo.sacri cubi.lib.12.* Et anteire quis dicitur in eundo, loquendo, sedes prior, locus completior decernendi loquendiq; facultas antiquior, & vetustior. *l.1.& ibi*

l.1.& ibi gl.in ver.anteire.C.de consulibus. Melior text.*in l.2.C.de præse.præto.siue vrbi,&c.lib.12.*

DEcimaseptima consideratio. Qui prius nominat, dicitur honorari, prout dicit Bal.*in auth.hoc amplius.in vlt.col. C. de fideic.* & probatur *in c. si quis iusto impedimento. ibi; is qui primo. de ele. lib. 6. & in l. seruus communis ita.* quod ibi not. Bart. *ff. de stip. seru.* & faciunt quæ dicit d.meus Ias. *in l.1.in prin.in 5.colum.ff. de ver.obl.* vbi dicit, quod denominatio debet fieri à digniori, quod ibi comprobat per multa. Facit; quia in concionando maiores præponi debent, & in omnibus facit tex. *in Auth.de defensi.ciuit.§.vlt.* dum inquit; quia & maximorum, & mediocriũ, & paruulorum nobis cura est. *& ibi gl. in verbo, maximorum. coll.4.* & quod ordo scripturæ, vel nominationis titulum conferat prælationis, scribit Guil. Benedict. *in rep. cap. Raynutius in verbo, testimonium.2.num.28.extra de testam.* Consului in casu emergenti, in nominatione filiorum primi gradus & sedis, in consilio meo incipiente: *Le cas est tel.en pays de droit escrit.*

DEcimaoctaua consideratio. Honor est illi, qui primo offert, & ideo primogenitus primo ante fratres offerre debet, vt dicit Martinus de Cazariis *in tract. de primogenitura.* Ex quo dicit Ioan. Saxo *in suo Commentario consuetud. Turon. in titul. de success. feud. art. 3.* quod secundogenitus in oblationibus, & processionibus cedere debet primogenito; & ita dicit se semel respondisse cuidam nobili Pictauensi. Et facit quo ad nos in hac nostra patria ducatus Burgundiæ, vbi non est dabilis primogenitura, taliter, quod omnes filii æqualiter succedunt. Si tamen fiat diuisio alicuius hæreditatis, in qua quilibet habeat suam partem hæreditariam in tanta iurisdictione, quantam alter habet, si sint ambo, aut omnes eiusdem parochiæ, est tamen deferendum per alios iuniores, & minores annis primogenito in oblationibus & processionibus & aliis actibus, in quibus potest adhiberi honor ita, quod etiam vxor primogeniti præcedere debet aliam, & in oblationibus & processionibus in danda & osculanda pace, in deambulationibus, in cõuiuiis, & pluribus aliis actibus. secundum quod etiam videre poteris ex dictis Io.Fab. *in d.§.aliam.Instit.de bonor.possess.*

DEcimanona consideratio. Maximum signum est honoris in eo, qui primam vocem habet, & debet primo loqui. Eccles. 22. *Loquere maior natu, decet enim te,* &c. & dicit Præposi. *in c. episcopos.17. distinct. colum.2.* quod qui dignior est, primo votum dare debet. facit, quod dicit Bald. *in cap.1. in tit.de controuers.feud.apud pares term.* & Lud. Ro. *in sing. suo* 81. vbi dicit, quod licet de iure in consiliis dandus senior primo loqui debeat, per text. *in d. cap.1. &* Bald. *ibi, in 1.colum. &* facit text. *in l.fin.C.de tyro.lib.12. & in l 2.C.de primicer.& in l.2.C.de præfect.præto.eo.lib.12.* tamẽ iste vsus apud domin de Rota non seruatur; quia ætate minores in consiliis dandis primo loquitur. Et dignior dicitur interdum propter antiquitatem, puta si primo fuit adeptus dignitatem, iuxta not. per Innoc. *in cap. tua. extra de mai. & obed.* & per Bart. *in l.1. ff. de albo scrib.* & sic in capitulis, collegiis, seu vniuersitatibus dignior semper est præferendus, vt antiquior Canonicus facit congregare Capitulum. Aliquando dicitur dignior, qui clarioribus fulget virtutibus. tex. est *in Auth. de monachis.§.pen.col.1.* Et sic quando vna res est communis inter plures, & non potest stare nisi penes vnum, vt sunt tabulæ testamenti, seu aliud instrumentum, dignior est concedenda, vel apud seniorem deponenda. *vt l. fin.ff.de fid.inst.* Et sic frater maior natu debet habere & custodire claues castri. Item testibus deponentibus in pari numero dignioribus est credendum. *l. ob carmen.§.1.ff.de testib.* Et de materia dicam *infra, in 10.parte in 29. consideratione.* de doctoribus, qui primo vocem & opinionem dare debeant, seniores, an iuniores.

VIgesima consideratio. Honor illi, cui reuerentia exhibetur, vt probatur *in l. potioris.C.de offic.rect.prouin. & in cap.statuimus. & ibi gloss. & doct.de ma.& obed.* per gloss. *in l.1.§. si vicinus.& ibi doct.ff.de aqua plu. arc.* de qua dixi *supra.* Nam reuerentiam debet minor maiori impendere. gl. fin. *in l.nihil omnino.*

C.de pal.sac.lar.lib.12. & inferiores iudices superioribus reuerentiam tribuere debent. vt est text. in d.l.potioris. & in l.fin. C. de offic.præf. vrb. & minores maioribus debent honorem. l.2.& fin. C.de offic.diu. iud. dixi infra ista parte in 71. consid. in capit. reuerentia est honor. in fin. cum seq. maxime salutando, Iacob. Rebuff. in l.2.C.de prox. sac.scrin.lib.12. de quo infra.

Vigesimaprima consideratio. Non solum semper, & indeterminate honor ab inferioribus debetur superioribus, sed etiam quandoque superiores honorare debent inferiores, l.potioris.§.1.C.de offic.rect.prouin. quoniam, vt ait Hier. de quo habetur in c. esto subiectus. 95.dist. Episcopi honorent clericos quasi cler. vt ipsis episcopis à clericis quasi episcopi honor deferatur. Subiungitque, scitum est illud orat. Domi. cur ego, inquit, te habeam in principem, cum tu me non habeas vt senatorem. de quo gl. circa initium in c. frustra. de re iud. in 6. Cui & omnino simile est, & nescio an idem sit, quod Hier. forte memoria lapsus nominibus mutatis scripserit illud L. Crassi senatoris ad L. Philippum consulem. Non es mihi Philippe consul; quia nec tibi senator sum. quod à Vale. Maximo traditum est lib.6.c.8. & Quintil. lib.8. oratoriarum institutionum. tit. de ornatu. ad fin. & lib. 11. tit.1. Et ante eos Tullius lib.3. de Oratore. Quibus & simile est illud Platonis ad Dionysium Syracusanum: Si nostra tibi placent, nos quoque honorare debes. Nunc autem tanquam ab initio tu ducas, ego sequar: honoratus enim à te, & te honorabo. Non honoratus autem conquiescam. Ad quod optime facit text. in c. cum beatus. circa initium. 45. distinct. ibi; ne dum incaute subdita percutiat membra: ipsa quoque debitam sibi subditorum reuerentiam subtrahat. Ex quo notatur, quod si prælatus non seruat reuerentiam subdito, nec subditus tenetur ei seruare, etiam text. in cap. significasti. in fin. de elect. in cap. ad decorem. de inst. & quod not. gloss. in verbo, me. in d. cap. esto per text. illum ibi; Frustra petit debitum, qui quod debet non impendit. & facit dictum Plutarchi in lib. de præceptis nuptial. quod senes honorabat Plato, vt iuuenes venerarentur, vt & illi erga ipsos verecundiam conseruarent: vbi enim in iuuenes pudorem senes abiiciunt, nulla in eos verecundia iuuenibus residet, ait Plato. Facit gl. in c. si ducturi. 32.q.6. vbi etiam ait tex. & quales volumus vxores nostras inuenire, & ipsæ nos inueniant, & si intactam quærimus, intacti simus, de quo ample per Tiraquellum in suis legib. connubialib. in l.13. Et aduerte in hoc, quod gloss. suæ seu Commentarii ponuntur ante text. & ibi scribit materiam: si amari volumus & cupimus ab vxoribus, eas quoque vicißim amemus: quod multis rationibus comprobat. Et facit text. in l. si non fuerit. ff. de iureiur. per quem not. glo. & doct. ibi, quod si non facio quod debeo; si tamen non facis quod debes non obtines. Et per illum text. dicit Bald. in cap. 1. in verb. vel non. in tit. qualiter do. propriet. feud. priuetur. quod qui non facit quod debet, non recipit quod oportet. quod & ipse Bald. dicit in l. post legatum. ff. de his, quibus vt indig. &, vt voluerunt Innoc. & Ioan. Andr. Card. & Panorm. in cap. suam. de pœnis. quod cum aliquis tenetur aliquid dare aut facere ad hoc, vt aliquid consequatur, non potest illud petere nisi totum dederit aut fecerit. all. Panor. text. in l. Mæuius. & in l. cui fundus. ff. de cond. & dem. facit etiam text. in auth. dos data. C. de don. ante nup. vbi not. Bald. quod qui differt facere, quod debet, non potest petere quod ei debetur. & in l. in testamento ita erat scriptum. ff. de cond. & dem. quem ad hoc propositum facit singularem Bald. in d. c. 1. qualiter do. propri. feudi priuetur. & text. in l. quæro. § inter. ff. loca. per quem dicit Bal. in c. 1. §. vlt. in fi. in tit. de forma fidel. in vsi. feu. quod qui fidem non præstat, eam sperare non debet. Faciunt text. in d. c. frustra sibi fidem quis postulat ab eo seruari, cui fidem à se præstitam seruare recusat. & ibi gl. & doct. de reg. iuris, in 6. Faciunt etiam dicta Panor. in cons. 61. incip. videtur primo. colum. 2. lib. 2. & Roma. consil. 204. incip. pro discutienda veritate. colum. 2. versic. idem probatur. & consil. 417. incip. in casu propositæ consultationis. & Barba. consil. 306. incip. sapienter scripsit propheta. colum. 12. versic. præterea. & col. 15. & seq. in 2. volum. & consi. 73. incip. omnia quæ facit... colu. 11. & seq. eo. volum. Corn. consi. 343. incip. causa...

causa vertente colum. 2. ver. his tamen non obstantibus. in 1. volum. Ant. Corset. *in repet. cap. grandi. charta 6. versicul. nota ibi fidelitate. de supp. neg. prælat.* & ita alias dixi in facto contingenti. Et facit; quia maior, & superior etiam iudex minorem benigne & sine iniuria audire debet, cum possit vnius forsan & deterioris sententia, & multos, maiores in aliqua parte superare. text. *in l. 1. §. sed neque. C. de vete. iur. enucle.* & quandoque reuelatur minori, quod maior nescit. *cap. ad audientiam, iuncta gloss. 1. circa fi. de consuetud.* vide *infra ista parte, in 26. consid.*

VIgesimasecunda consideratio. Honor consistit in melioribus & delicatioribus cibis conferendis. Quia inferiori non sunt tales cibi conferendi, quales sunt superiori. Quoniam alimenta debentur secundum qualitatem personarum. gloss. *in ver. victus. in c. episcopus. 10. quæst. 3.* Ex quo dicit Floria. *in l. sed & si quid. §. mancipiorum. ff. de vsufruct.* quod alimenta sunt præstanda secundum ordinem dignitatum. Faciunt quæ dicit Alex. *consi. 70. in 4. vol.* maiora enim & delicatiora debentur domicellis, maiora monachis, quã conuersis. facit text. *in l. seruis vrbanis. in prin. iuncta gl. in ver. cibariis. ff. de leg. 3.* vbi dicitur, quod rustici non debent vti pullis, vel aliis delicatis cibariis, sed caseo, cæpis, fabis & lardo: etiam grosso pane, & non albo, *vt ibi dicit gl. in verb. ex libellis.*

VIgesimatertia consideratio. In vestibus pretiosioribus adhibetur honor, vt habetur per Florianum *in d. §. mãcipiorum.* Hinc dicit Specul. *titul. de aduocato. §. sequitur videndum de vestibus. colum. mihi 2.* quod aduocati indui debent pro grauitate & maiestate officii sui. Ideo dicit gl. *in l. 1. C. nulli licere in frenis. lib. 11.* quod chlamys militem, purpura regem, stola sacerdotem, toga aduocatum, cuculla monachum demonstrat. quod dictum refert Bal. *in c. causam. extra de prob.* Faciũt quæ dicit Barba. *in cap. cum omnes. n. 49. cum quatuor seq. extra de constit.* vbi etiam plura de victualibus refert. & dicam infra *in 7. par. in 44. consid.* vbi dicitur, quod aduocati honestioribus vestimentis induti, sunt præferendi. Et facit etiam dictum Senecæ ad vxorem Neronis: *Indue te charissima vxor delicate, nõ propter te, sed propter honorem imperii.* de quo dicto meminit Spec. *vbi supra* alleg. tex. *in c. 1. 21. q. 1. & in c. 2. de cust. eucha.* subiungens, quod vestis debet esse conueniens statui, ordini, & officio. pro quo facit tex. in arg. *in l. id vestimentum. ff. de pecul.* Et facit 2. *Esd. c. 3.* vbi apparet, quod vestiri purpura, est honor.

VIgesimaquarta consideratio. Honor fit in legati præstatione. *l. amicissimos in prin. & ibi* Bartol. *ff. de excu. tut.* hinc est quod dicitur, quem non honoro, in præstatione legati scilicet, aut institutione, non onero, *de quo plene per Gui. Benedicti in sua repe. cap. Raynutius. in verb. si absque liberis moreretur. in materia substitutionis fideicommissariæ. extra de testam.*

VIgesimaquinta consideratio. In hæredis institutione fit honor: quoniam maximus est honor filio succedere patri titulo & iure, seu nomine institutionis, tanquam sit hæres, ob quod dicit text. *in l. 1. in fin. C. de his qui sibi in testa. ascrib.* quod pater filium instituendo, & hæredem scribendo, dicitur fungi duplici officio, quod tendit in honorem & fauorem filii. *de quo in d. repe. c. Raynutius. in verb. in eodem testamento relinquens. 1. num. 21. 22. & 33. de testam. in antiq.*

VIgesimasexta consideratio. Quis dicitur honorari in salutatione: quoniam ex quo quis salutatur, honoratur, vt dicit Iacob. Rebuffi *in l. in sacris. C. de proximis sacrorum scrin. lib. 12.* vbi etiam dicit, quod salutando videtur fieri reuerentia, *per l. fin. C. de offic. diuers. iud. & per l. peculium. C. de proximis sacr. scrin.* Ideo, vt dicit Specul. *in titul. de aduocato. §. 5.* iudex est reuerenter salutandus: imo per salutationem videtur esse remissa iniuria. *c. cum Adrianus. 63. distinct. c. omnis qui. 24. quæst. 1.* & ex non salutatione præsumitur quis inimicus, vt tenet gloss. fin. *in d. c. cum Adrianus.* & all. *cap. cum super de offic. deleg.* & dicit dominus meus Iason *in l. apertissimi. col. 2. C. de iudic.*

Videtur tamen, quod maior etiam porrigit salutẽ minori, vt pater filio: *vt in c. 1. in prin.*

de feu.cogni. vt etiam videmus in literis regiis, rex dirigendo literas ſuas exequendas, etiam nuncio, ſeu ſeruienti porrigit ſalutem, ſic dicendo: *Franciſcus Dei gratia Francorum rex tali, &c. ſalutem.* Vnde Traianus Imperator (vt Eutropius ſcribit) perſæpe amicos ſalutationis gratia viſitauit. Quippe ipſe omnibus in omnia ſe æqualem exhibuit. Cuius perſæpe tale erat dictum: Talem priuatis Imperatorẽ eſſe oportere, quales priuatos ſibi optat habere. Item; Antonius Imperator cognomento Pius, tantum detulit ſenatui, quantum ſibi priuatus ab alio principe deferri optauit: vt ait Iul. Capitolinus in eius vita, maxime iuriſperitis. Nam ipſe à præfectis prætorio tunc amicis, & principalibus officiorum & vtriuſque ordinis viris ſalutatus, eis aliquantulum aſſurgit. vt eſt tex. *in l.1. C. de ſent.paſſ.* dixi *ſupra in 21.conſi.* Et quando Papa ſcribit inferiori, puta epiſcopis aut regibus quomodo debeat eos ſalutare, ponit Ioannes de Montholono *in ſuo prompt. iuris, in ver. ſalutare, artic. ſalutate Priſcum & Aquilam.*

Item etiam par pari. l. Publia. §. Titius. & l. Quintus Cecilius. ff. depoſ. Etiam inferior ſuperiori mandat ſalutem, excepto principe: quia ab inferioribus non ſalutatur, exceptis quibuſdam, quibus in priuilegium conceditur, de quibus *in l. 2. C. de prox. ſacr. ſcriniorum. l.12. & in l.1. C. de ſilentiariis. eo. lib.* & poſt ſalutem datur poteſtas oſculandi, excepto Papa & Imperatore, qui oſculantur in pede. *l. 1. C. de domeſt. & protect.* dicam *infra in 33. conſi. 4. parte.* Vnde fluxit mos deoſculandi pedes Papæ aut Imperatoris, & oſculo ſalutandi: vide Polyd. *de inuent. rerum. lib 4. c.10.* vbi etiam dicit, quod cæteri præſules dextram manum auerſam adeuntibus oſculandam porrigunt, & viri dextram dextræ iungere ſolent ſalutationis cauſa.

Aduerte tamen, quod inferiores iudices ſcribendo iudicibus ſuperioribus, vt dominis de Parlamento nõ debent ſe in ſubſcriptionibus ſuis nominare fratres. text. eſt *in l. ſinguli C. de offic. diuerſ. iudic.*

VIgeſimaſeptima conſideratio. Maioritas conſiſtit in prærogatiua ordinis. Nam presbyter maior eſt diacono. *c. legimus. in fin. 93. diſt. & c. ſtatuimus. extra de ma. & obed.*

VIgeſimaoctaua conſideratio. Maioritas etiam conſiſtit in prærogatiua conſecrationis: vnde epiſcopus eſt maior presbytero, ideo magis honorandus eſt. *c. olim. & c. epiſcopus in eccleſia. 95. diſt. & c. manus. de conſec. diſt. 5. & c. perlectis. ver. ad epiſcopum. 25. diſt.*

VIgeſimanona conſideratio. Maioritas habetur in prærogatiua adminiſtrationis: vnde Archidiaconus maior eſt archipresbytero, & ei obedire debet. *d. c. perlectis verſ. archipresbyter vero. 25. diſtinct.*

Et cum ad præcedentia deueniatur ratione maioritatis, propter quam quis laudatur, honoratur & reueretur, videat plene in quibus conſiſtat hæc maioritas, per Felyn. *in rubr. de ma. & obe.* per Alberic. *in ſuo Dictionario in verb. maior, & maioritas.* de quibus ſuis locis dicetur: ideo circa ea aliter hic non inſiſto.

TRigeſima conſideratio. Etiam maioritas conſiſtit & præeminentia in eo, qui recumbit, non in eo, qui miniſtrat. *Luc. 22.* quod tamen Chriſtus noluit eſſe inter ſuos diſcipulos, inter quos miniſtrabat. Lucæ eodem loco. & Matth. 20. vbi inter illos ordinauit, quod maior eſſet miniſter. Et inter iſtos recumbentes digniores ſunt, qui in primo ſcamno honoris recumbunt: & communiter videmus in ſcamno, quod eſt verſus ſignem, vel à latere dextro, ita quod dignior eſt ſecundus illius ſcamni, quam primus alterius, vt alibi dicam.

TRigeſimaprima conſideratio eſt. Honor etiam debetur, & defertur illi, qui eſt maximæ autoritatis, ſeu qui conſequitur laudem & honorem ex autoritate, facit tex. *in cap. dudum ad audientiam. circa med. ibi; inuenimus, quod pro præpoſito ſanctorum Apoſtolorum autoritas faciebat extra de elect. & in l. Quintus §. Pomponius. ibi; ad authoritatem ſcribentis. & ibi; ſed ad authoritatem defuncti conſeruandam il... pertinebit. ff. de annuis leg & in l. 3. §. 1. verſic. quæ argumenta. ibi; alias dignitas & autoritas con... firmat rei, de qua quæritur, fidem. ff. de teſtib. & in l.2. §. poſt hos Q. Mutius. ibi; ex quibus Gall... maxim...*

maximæ autoritatis. & in §. post hunc. in princ. & in §. primus diuus Augustus. ibi; vt maior iuris autoritas haberetur. & ibi; sed plurimum in ciuitate autoritatis habuit. & ibi; sed Proculi autoritas maior fuit. ff. de orig. iur. & in l. pen. §. Papinianus. ibi; & huiusmodi sententiæ subtilissimum testem adducit Saluium Iulianum, summæ autoritatis hominē. C. de cond. ind. & hoc modo assumitur authoritas hoc casu pro quadam reputatione siue æstimatione, vt probatur *in l. cognitionem. §. 1. & ibi gloss. in verbo, æstimatio. ff. de var. & extraord. cogn.* Sicut dicimus, quod hi maioris autoritatis sunt, qui habent potestatem seu dignitatem. *l. 1. ff. de albo scrib. & d. l. Quintus. §. 1. cum similib.* Et hæc autoritas, siue æstimatio (quam vulgo *reputationem* appellamus) multis modis acquiritur, de quibus suis locis dicetur, & de his scribit aliqua Barth. Cepolla *in suo tracta. de Imper. eligēdo. in ver. authoritatis.* vbi multum commendat autoritatem, & autore Iosepho, ordo in Romanorum militia hic erat, vt milites ad centuriones, illi ad tribunos (quod Greci Chiliarchos vocant, hoc est, qui mille præerant hominibus) mane conuenirent salutatum, & sic ordo dignitatum & autoritatum obseruabatur.

TRigesimasecunda consideratio. Consistit etiam honor in commendatione noui præsidis prouinciæ, in suo nouo & ineundo aduentu ingredientis aliquam celebrem ciuitatem, vel prouinciæ caput: vt est text. *in l. si in aliquam celebrem ciuitatem, vel prouinciæ caput aduenerit Potestas, deberet se commendare, laudesque suas cum grauitate audire, cum id prouinciales honori suo sibi vendicent. ff. offic. procons. & leg.* & istud communiter obseruatur in Italia in aduentu noui Potestatis: & apud nos non solum in aduentu noui regis, sed & gubernatoris noui alicuius patriæ, & nouorum Balliuorum in suis prouinciis. vide quæ dixi *infra ista parte, in 47. consider. incip. ex quo ex laude.* & dicit Bal. *in cons. 418. in 1. par.* quod honor est, quando in iucunda visitatione domini fiunt ei honorantiæ, sicut sunt xenia, caritiæ, seu blanditię, quę fiunt pro ipso vitando vel misso ab eo, & similia, & ad istam honorificentiam pertinent omnes operæ obsequiales & reuerentiales, quod videtur esse contra id, quod dicit *consi. suo 335. in 1. par.* vbi dicit, quod honoris nomine continetur id, quod est sine onere.

TRigesimatertia consideratio est. In eo, quod quis ratione maioritatis meruit laudem & honorem de bonis operationibus seu beneficiis in rep. exhibitis, & impensis, collaudandus est publicis vocibus, ne per silentium bonum, quod fecit, videatur incognitum. vt est tex. & doct. *in leg. vnica. C. de quæsto. & magi. off. lib. 12.* & in hoc delectatur princeps, cum audit officiales suos collaudari à subditis de bono regimine officii: & hoc casu admittit voces populi exclamantis, *viuat talis, qui in officio se bene gessit.* sicut faciunt Romani de Papa, vt docent glos. & Io. de Platea *in d. l. vnica. C. de quæstor.* Et licet voces populi collaudando sint admittendæ, *d. l. vnica. & l. iussimus. C. de offic. rect. prouin. & §. renouamus. in Authen. vt ordinariæ præfecturæ. coll. 5.* faciunt quæ dicta sunt *infra ista part. in 47. consider. incip. ex quo ex laude.* Non tamen in eligendo vel puniendo. *l. si constat. ff. de app. leg. decuriorum. C. de pœn. cap. 2. de elect. & in cap. ex literis. de excess. prælat.* & plene declarat G. Benedicti *in sua repe. cap. Raynut in ver. mortuo itaque testatore. 1. num. 191. & 192. vsque ad num. 197.* dixi *supra in 32. consideratione.*

TRigesimaquarta consideratio est. Honor etiam in adeundo principem, & alios iudices reuerenter salutando consistit, vt dicit Ioannes de Platea *in rubr. C. de præposit. sacri cubic. lib. 12.*

TRigesimaquinta consideratio est. Honor consistit & habetur in præmium virtutis ex erectione statuæ in publicum. Cum olim multi fuerint honorati ex erectione statuarum, inter quos enumerat Textor Niuernensis *in sua officina 49.* qui fuerunt honorati ex erectione statuarum. Et in tantum consistit honor in statua alicuius, quod si ipsa statua rumpatur, datur actio iniuriarum. *l. si statua. & ibi doctores. ff. de iniuriis.*

Qui statuas meruerint, teste Textore Niuernensi, sunt sequentes.

Sesostris.	1	*Nerua Imperator*	26
Aristogiton	2	*Archias*	27
Armodius	3	*Claudianus*	28
Astylus	4	*Iunius rusticus*	29
Atolycus	5	*Virgilius*	30
M. Portius Cato	6	*Berosus*	31
T. Coruncanus	7	*Antonius Musa*	32
Demetrius Phalereus	8	*Tanaquil*	33
Eunomius	9	*Pausanias*	34
Fauorinus	10	*Phyrne*	35
Verrius Flaccus	11	*Claudius Imperator*	36
Isocrates	12	*Epicurus*	37
M. Claudius Marcellus	13	*Iosephus*	38
Mutius Scæuola	14	*Minutius Augurinus*	39
Ptolemæus Philopator	15	*Trebius*	40
Oppianus	16	*L. Astius*	41
Horatius Cocles	17	*Numa*	42
Demosthenes	18	*Seruius*	43
Conon	19	*Gorgias Leontinus*	44
Euagoras	20	*Plato*	45
Mercurius	21	*Chelia*	46
Polydamas	22	*Porsena*	47
Cylon	23	*Phocion*	48
Octauus orator	24	*P. Lucullus*	49
Vestritius	25		

Mulieres etiam olim forte habuerunt statuas, cum Hyppiades statuę mulierum equestres vocabantur, cuiusmodi fuisse videntur Amazonum, quæ mortalium primæ equum scandere ausæ sunt, si Lysiæ oratori creditur.

Qui autem fuerint qui primo statuas inuenerint, ponit Polydorus *de inuentoribus rerum, lib. 2. cap. 13.* & ibi ponit, quomodo alias fuerunt prohibitę. Et de vsu imaginum, quomodo & in quibus olim vtebatur imaginibus, & qui poterant, scribit Budæus *in annotationibus, in l. si. ff. de orig. iur.* dicam statim, ex quo dixit, quod hodie loco imaginum posteriora tempora vtuntur armis. Hodie apud nos loco istarum statuarum in inferioribus à principibus fiunt monumenta, seu sepulchra eleuata: alii faciunt ea extra & supra terram eleuari ex altitudine trium pedum vel circa, & supra magnum, & latum lapidem, vel mar morem poni nonnunquam in medio cho ecclesiæ, vt sunt patroni, & fundatores ec clesiarum, puta Principes, Duces, Barone & huiusmodi. Reges autẽ nostri faciunt sib erigere statuas, & ex more cuiq; regi post eiu mortem erigitur statua in palatio Parisiẽsi. & fit talis, quod per eã demonstratur, qualis fu erit regiminis: quoniam si fuerit bonus, pru dens, & verus rex, sic quod suo tempore iu stitiam administrauerit, habet manus eleua tas, & in altum tendentes: si vero male a vnicam, vel ambas habet depressas, & ba tendentes: & per hæc denotatur, quod fu malus administrator iustitiæ: quod timer Ludouicus XI. ne in statua eius post mo tem fieret hæc depressio manuum vel m nus, eius vita durãte fecit fieri suam statuar & sunt num. 62. vsque ad Franciscum p mum, qui hodie regnat: & quilibet illoru habet suum epitaphium, per quod ostend tur, quot annis vixerit seu regnauerit, & lic ad me nullo modo deuenerint; tamen a hic ex Chronicis & Francorum gestis calc lando illorum tempora descripsi.

De Regibus Franciæ Carmen.

Aspice quo Franci regnarunt tempore Reges,
Quis prior & regum Gallica sceptra tu

Pharamondus.

Primo Pharamondus decimo si iunxerit vnum
Occupat, & Saliquæ legis origo fuit.

Clodio.

Clodio succedit pacis seruator honestæ,
Quatuor incolumi corpore lustra videns.

Meroueus.

Meroueus sequitur, toto qui iustior orbe,
Tradiderat decies annua iura pater.

Childericus.

Sex quater imperium Childericus poßidet annis,
Cum coco subito carpitur ense necis.

Clodueus.

Et Clodueus fidei seruator, & æqui,
Gallica terdenis meßibus arua tenet.

Chil

Childebertus.

Iamque quater decies nonus superadditur annus,
Childeberte tuum cum decus orbe cadit.

Clotarius.

Quinque suo decades Clotarius addidit anno,
Attamen immensum contegit vrna caput.

Childricus.

Childricus decimo decies tres porrigit annos,
Dicitur & probitas multa fuisse viro.

Gontranus.

Hunc celere sequitur Gontranus tramite princeps,
Bisterna imperium seruat olympiade.

Childebertus II.

Prosperior dictus Childebertus præsidet annis
Bisseptem, dura sed iacet alter humo.

Theodobertus.

Mox Theodobertus decimo cum iungeret annos
Septem, tunc versa sorte relictus abit.

Theodoricus.

Vix vim addideras cum tu Theodorice, tandem
Imperii celsa protinus arce cadis.

Clotarius.

Vndeciesque quater positis Clotarius armis,
Insignis populo libera iura dedit.

Dagobertus.

Tum Dionyseæ Dagobertus conditor ædis,
Bisseptem æstates tradidit imperio.

Clodoueus.

Clodouee tibi decimo coniungere sextum,
Non datur, in fatum tendere nemo potest.

Clotarius.

Cum tibi fallaci vultu fortuna minatur,
Clotari, quartus respuit annus opes.

Childericus.

Et tandem decimus septem vix iungitur annus,
Childrici nocuo cum perit ense decus.

Theodoricus.

Atque nouem decem Theodoricus iunxerat annos,
Aethereum celeri cum pede carpit iter.

Clodoueus.

At Clodoueus sola trieteride regnans,
Saucius incertæ cuspide mortis abest.

Childebertus.

Bis decies rutilans Phœbus compleuerat orbes,
Cum Childeberti Gallica sceptra ruunt.

Dagobertus.

Vnica cum soboles Dagobertus regna ministrat,
Sed sua sub quarto lilia sole cadunt.

Clotarius.

Insignis totidem Clotarius induit annos,
Cuius inextincto nomine fama volat.

Childericus.

Vix adit imperium Childricus, fata repente
Vertuntur, lapsu labitur ille graui.

Theodoricus.

Non puduit molli Theodorice viuere lustro,
Sed vetito tandem victus amore cadis.

Carolus Martellus.

Iam Martellus adest, belli cui firma potestas,
Imperium quinta linquit olympiade.

Pipinus Paruus.

Quinque ter atque tribus Gallis Pipinus habetur,
Maxima cui paruo corpore virtus erat.

Carolus Magnus.

Maior hic imperio dominatur Carolus omni,
Per binas hyemes lustraque iure nouem.

Ludouicus Pius.

Bis denisque Pius Ludouicus quinque peractis
Imperat, & mortis vulnere pulsus obit.

Carolus Caluus.

Carolus octauum terdenis præbuit annum,
Hausta sed innocuo toxica corde nocent.

Ludouicus Balbus.

At Balbus binis Ludouicus præbuit annis,
Gallica non modico robore sceptra tenens.

Ludouicus III.

Heu Ludouice tibi dextro quid sceptra feruntur
Sydere, cum lustro tollitur vmbra breui?

Carlonus.

Vix totidem regno Carlonus traditur, ecce
Syderea tenuis spiritus arce iacet.

Ludouicus iners.

Mox Ludouicus adest, Lachesis cui bina repente
Tradidit immitis stamine lustra suo.

Carolus Simplex.

Bisseptemque tribus regnauit Carolus annis,
Ex humili simplex pectore dictus erat.

Rodulphus.

Ter quater insignis dominatur laude Rodulphus,
Ecce repentino turbine pulsus abest.

Ludouicus IV.

Ter numerant bis sex Ludouici tempora regis,
Robore cui subsunt parta tropæa suo.

Lotharius.

Lotharius.

Lothari primus terdenis iungitur annus,
Gallia magnanimo tunc manet orba duce.

Ludouicus.

Cui soboles nulla est primoque extinctus in anno,
Hæc Ludouice breui sunt data sceptra die.

Hugo Capetus.

Virtus ipsa patet nono cum viuitur anno,
Conditur inuicta sorte Capetus humo.

Robertus.

Bis deciesque quater dominatur iure Robertus,
Quis prius hostilem terruit ense manum?

Henricus.

Ter tribuunt decade Henrici fata, nec vnquam
Largior in magno munere dextra fuit.

Philippus.

Sex decies tandem quartus tibi iungitur annus,
Libera cum populo iura Philippe canis.

Ludouicus Grossus.

Iam Ludouicus adest, morti sed ille propinquus,
Altera cum neuit bis tria lustra soror.

Ludouicus Iunior.

Hincque quater decies Ludouicus præfuit annis,
Atque tribus victo victor ab hoste manet.

Philippus Augustus.

Gallorum totidem moderatur regna Philippus,
Nobile cui valido corpore robur erat.

Ludouicus VIII.

Florida quam celeri truncantur flamina motu,
Sed prius autumnos ter Ludouice vides.

Ludouicus Sanctus.

Sancte quater decies, annis cum quinque peractis,
Imperium merito iam Ludouice tenes.

Philippus Posterior.

Vixit in audito regno probitate coruscans,
Posterior septem lustra Philippus habet.

Philippus Pulcher.

Iamque quater septem Pulcher coniunxerat annos,
Tunc immaturo labitur vmbra die.

Ludouicus Hutinus.

Per binas hyemes regni vix sceptra feruntur,
Cum Ludouice tibi tristia fata nocent.

Philippus Longus.

Insignis sextum Longus numerauerat annum,
Gratia cui grato corde virilis erat.

Carolus Pulcher.

Carolus hinc sequitur, bina trieteride Gallis
Præsidet, & pulchro gratior ore fuit.

Philippus Valesius.

Felici valida moderaris sorte Valesi,
Bis deciesque tribus sceptra tenere datur.

Ioannes.

Tunc Ioanni nec nono coniungere sextum,
Toxica propulsis legibus Angla sinunt.

Carolus.

Carle decennali sextus cum iungitur annus,
Tunc virtus Galla perditur omnis humo.

Carolus.

Tristia si numerant florentis tempora Carli,
Hæc deciesque quater binaque cernit hyems.

Carolus.

Sæpius ex Anglo victricia dona rebelli,
Tertia ter decies Carolus ecce tenet.

Ludouicus XI.

Ast Ludouicus adest clarus, nec iustior illo,
Bis tria, si memini, nunc sua lustra ferunt.

Carolus VIII.

Hostibus hic victis victor remeauit in orbem,
Carolus, & victus post tria lustra cadit.

Ludouicus XII.

Bisseptemque tribus Ludouicus præsidet annis,
Cuius & in toto floruit orbe decus.

Franciscus.

Iam Franciscus adest Gallis, generosior illo
Alter & in toto non fuit orbe prior.
Magnanimus bello (lustris vix quinque peractis)
Cum decorat meritum parta corona caput.
Heluetius dextro domuit qui marte rebelles,
Oppida victrici trudit & alta manu.
Imposuitque potens Anglo qui frena feroci
Sedulus, hic patrio ductus amore nimis.
Italiam petiit, Francum remeauit in orbem
Sæpius, & pulsis hostibus vltor adest.

TRigesimasexta consideratio est. Etia[m] honor consistit in triumphi reception[e,] cum duces belli aut principes victoriã co[n]tra hostes & inimicos obtinuissent, de vict[o]ria triumphabant: hoc est, in introitu ciu[ita]tis auratis curribus vehebantur, quos al[bi] trahebant equi, capite lauro coronato. Po[m]peii tamen currum in triumpho Aphri[ca] traxerunt elephanti. Quem imitatus C[æ]sar vectus est elephantis, 40 dextra læuaq[ue] lychn[...]

lychnos gestantibus, *autore Tranq.* Et Gordiano quadrigæ elephantorum decretæ sunt triumpho Persico. Habuit & Aurelianus currum cum quatuor ceruis iunctis.

Morisque fuit, vt in triumphantum currum sederent eorum filii. Vnde & Æmilius Paulus speciosissimo triumpho filium duxit, quem triduo post amisit.

Triumphantem sequebantur laureati milites triumphantis, vt quia laurus semper viret, signum esset rempub. florere.

Item captiui hostium duces in triumpho circumuecti, præcedebant currum triumphalem.

Item triumphantis rem diuinam facientis verba erant: *Dii, quorum nutu, & imperio nata, & aucta est res Romana, eandem placati propitiatique seruate.*

Item moris erat consules ad cœnam inuitari à triumphante; deinde rogari, vt venire supersederent, ne esset aliquis maioris imperii & autoritatis triumphante.

Item in triumpho ligneæ turres, & captarum vrbium, arcium, & montium simulacra, omniumq; victorum simulacra, aurum præterea & argentum ferebatur.

Moris item fuit imperatoribus belli ciuilis victoria quantumuis magna non triumphare; quia ciues, non hostes occidissent.

Item vt milites & abiectissimi quique triumphalem currum sequentes, diuersis conuitiis triumphantes incesserent, ne prospera illa fortura plus æquo superbirent & insolescerent. Sic triumphaute Cæsare milites dixerunt: *Gallias subegit Cæsar, Nicomedes Cæsarem.* Item, *Romani seruate vxores, Mechum caluum vobis adducimus.*

Ventidium quoque Bassum Parthico tritriumpho sicuti milites decantarunt: *Qui mulos fricabat factus est consul.*

Porro lege cautum erat, ne dux triumphaturus ante triumphi initium vrbem ingrederetur.

Itẽ ne quis triumpharet, qui minus, quam quinque hostium millia vna acie superasset.

Nulli item licuit triumphare, qui nec dictator, neque prætor, nec consul res gessisset. Nec pro instaurato, sed aucto duntaxat imperio triumphus concedebatur.

Item nemini prius decernebatur triumphus, quam regionem (de qua triumphaturus erat) successori pacatam reliquisset.

Item pœna à lege erat constituta ei, qui super interfectorum numero mentiretur. Ideo triumphantes vrbem ingressi de veritate apud censores iurabant.

Item triumphantes habebant Iouis insignia, faciemque è rubrica illinibant, vt esset coloris ætherei sceptrumque gerebant.

Qui autem de diuersis regibus, & populis triumpharunt (*vt scripsit Text. in sua officina*) sunt sequentes.

Lucius Attilius Catilinus triumphauit de Sardis.

Gn. Dominicus de Aruernis, & Batulo eorum duce.

Liuius Salinator de Illyriis seu de Hasdrubale, vt testatur Liuius *lib.* 37.

Marcus Attilius regulus de Salentinis.

Paulus Æmilius iunior de Liguribus, & Perseo Macedonum rege, cuius triumphi ordinem pulchre recitat Philippus Bergomensis *in suo supplemento Chronicorum.*

Menenius Agrippa Lanatus de Sabinis.

Marcus Antonius Triumuir de Armeniæ rege.

Marcus Aquilius consul de Aristonico rege.

Iunius Bubulcus Brutus dictator Æquos subegit, ac die octauo de eisdẽ triumphauit.

Furius Camillus Veios decennali obsidione domuit, ac de eisdem triumphauit.

Sp. Cassio duo triumphi contigerunt.

M. Curius de Samnitibus & Sabinis.

Publius Decius iunior de Samnitibus.

Gn. Duilius primus de nauali victoria triumphauit.

Fabius Rullianus de Appulis, Nucerinis, Samnitibus, Vmbris, Marsis, ac Thuscis triumphauit.

Fabius Gurges de Samnitibus.

Q. Fabius Max. de Liguribus, de Lybicis, Aethr. Samnitibusque, & aliis multis nationibus triumphos quinque egit.

Gneus Fuluius Flaccus de Samnitibus.

M.Fuluius nobilior ouauit de Aetolis, triumphauit de Ambracienſibus.

L. Lucretius Tricipitinus de Volſcis.

Marius de Teutonibus & Iugurtha.

Propertius lib. 4.

Di melius, quantus mulier foret vna triumphus,
Ductus erat per quas ante Iugurtha vias.

Q.Ce.Metellus de Iugurtha & Numidis.

L.Mumius de Achæis.

M.Horat.conſul de Sabinis ſine autoritate ſenatus.

L.Papirius Curſor de Samnitibus.

L. Papyrius Craſſus eius filius de Priuernatibus.

Gn. Pompeius Magni Pompeii pater de Picentibus.

Pompeius Magnus de Iarba, Mithridate, Ariſtobulo rege Iudæorum. Hic triumphus maximus ac ſplendidiſſimus omnium fuit, qui hactenus Romæ fuerunt.

Aul. Poſthumus Tubero de Volſcis.

L. Aemilius Paulus de Liguribus.

Q.Capitolin⁹ quinquies cõſul de Volſcis.

Scipio Africanus de Hannibale,&Syphace Numidiæ rege, cuius triumphi formam Appianus hiſtoricus ſtylo diligēti perſcripſit.

Sulpitius de reliquiis Brenni.

L. Valer. Valeſii filius de Veientibus, & Sabinis.

Val. Coruinus, qui ſexies fuit conſul, de Samnit.

L. Valerius Potitus de Volſcis, & Aequis ſine autoritate ſenatus.

M. Attilius Glabrio de Antiocho, & Aetolis.

Aurelia. Imp. de Zenobia Palmirenorum regina.

Septimius Seuer.Imp.de Arabib.& Adiabenis.

Dagobertus Rex Francorum de Saxonib.

Papyrius Naſo de Corſis.

Iulius Cæſar, confectis bellis, quinquies triumphauit: primum triumphum egit Gallicum, ſequentem Alexandrinum, deinde Põticum, huic proximum Aphricanum, nouiſſimum Hiſpanienſem.

Triumphauit Bacchus de Indis,& primu[s] omnium triumphauit vectus Indico elepha[n]to, vt ſcribit Diodorus,& diadema regium a[c] triumphum inuenit.

Tatius de Sabinia.

Gordianus de Perſis.

M.Claudius Marcellus de Hiberis.

Auguſtus currules triumphos tres eg[it] Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum c[on]tinuo triduo.

Antonius Commodus triumphauit d[e] Germanis.

Domitianus de Dacis, & Catis.

Papyrius Curſor de Corſis in monte Al[]bano.

Paulus Oroſius, & cum eo Blondus Fo[ro]loiuienſis ſcribunt Romanos triumphos nu[]mero fuiſſe 330.

Vltimus omnium triumphauit Prob[us] Imp.de Germanis & Benniis omnium ge[n]tium ferociſſimos.

Qui triumphabat, triplici iudicio hon[o]rabatur. Primo exercitus de triumpho d[e]cernendo duci iudicabat, ſecundo ſenat[us] tertio populus. Erat autem triumphus [o]mnium honorũ, qui à populo Romano [fe]ri ſolebat, maximus. Nam illa pompa ſol[em]nis erat, quæ fiebat redeuntibus in vrbe[m] cum victoria, vt dictum eſt. Et quemadm[o]dum Romani victoribus Imp. ſuis magn[um] honorem,& triumphũ pſallendo,& cant[an]do impenderunt, qui hoſtibus ſuperatis R[o]mam rediiſſent: Sic etiam 1.*Reg.*17. legitur [de] Dauid, quod poſtquam Goliam quinque [la]pidibus occidit,& populum eius vicit, reue[r]ſus, cum magna gloria receptus eſt à ſuis,[&] mulieres in eius laudem cecinerunt dice[n]tes; *Saul percuſsit mille, & Dauid decem millia.* *Exod.*15.*c.*dicitur, quod quando Dominus [li]berauit Iſrael de manu Aegypti, & vider[unt] Aegyptios mortuos ſuper littus maris; tu[nc] Moyſes cecinit carmen hoc Domino: *Ca[nte]mus Domino, glorioſe enim magnificatus eſt,* [e]*quum,& aſcenſorem proiecit in mari. Quia fortit[u]do mea & laus mea Dominus: & factus eſt mihi [in] ſalutem &c.* Similiter Maria ſoror Moyſi[s &] Aron ſumpſit tympanum in manu, egreſſ[æque]

que sunt omnes mulieres post eam cũ tympanis, & choris præcinentes, & dicentes; *Cantemus Domino, &c.* Sed maior victoria & triumphus, & de quo maior laudis honor impendi debet, est de gloriosa & triumphāti resurrectione Imp. nostri Iesu Christi, qui magnifice triumphando ab inferis ad nos reuersus fuit, vt perpulchre scribit Ber.de Bustis *in 2. parte sui Rosarii, serm. 17. in princ.* Similiter Iudas Macab. superatis hostibus epinicia, solennitatem, festiuitatem & gratiarum actionem celebrauit pro parta victoria, vt habetur 2. *Mach. 8. ibi: Et cum epinicia agerent in Ierosolymis.* Et habetur Apoc. 3. *Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, & non delebo nomē eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis eius.* Ideo triumphantes indui debent, & ornari vestimentis albis, vt fecit Ludou. XII. habita victoria contra Genuenses, dum ingrederetur Genuam, anno 1580. dixi *infra ista parte 28. considera. 62. concl.* Legitur & Iudith *cap. 15.* quod postquam Iudith iugulauit Holofernem, & Assyrii victi fuerunt, omnes populi gaudebant cum mulieribus, & virginibus, & iuuenibus in organis & citharis, & *cap. seq.* scribit, quod tunc cantauit canticum Domino dicens: *Incipite Domino in tympanis, cantate Domino in cymbalis, modulamini illud Psalmum nouum, exultate & inuocate nomen eius, &c.* Et factum est post hæc: *omnis populus post victoriam venit in Ierusalem adorare Dominum,* & mox, *vt purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, & vota, & repromissiones suas.* Erat autem populus iucūdus secundum faciem sanctorum, & per tres menses gaudium huius victoriæ celebratum est cum Iudith.

Quis vero primus apud Rom. triumphū, aut ouationem duxerit, scribit Polyd. *lib. 2. c. 16. de inuentoribus,* & ibi de multis, qui triumphauerunt. Plinius vero 7. *nat. hist.* inter plura alia de laude Cic. ait, quod primus in toga triumphum, linguæque lauream meruit.

Macrobius *in Saturn.* dicit, Bullam esse insigne triumphantium. Quomodo autem fiebat, ad quid & vbi portabatur hæc Bulla, vide Calepinum *in ipsius diction. in verbo, Bulla.* Toga regia, quæ erat auro, & purpura intexta, qua reges vtebantur, à Liuio inter insignia triumphantis numeratur, purpura ante vocata, & erat sine pictura. Erant etiam alia ornamenta triumphalia, vt Liu. tradit *lib. 30.* aurea corona, aurea patera, sella curulis eburnea, scipio eburneus, toga picta, palmata tunica.

TRigesimaseptima consideratio. Honor consistit in bibendo in auro, esse secundum post regem, vestiri purpura, & cognatum principis vocari: vt habetur 2. *Esdræ, 3. c.* maxime (vt dicit ibi text.) propter sapientiam. Hinc videmus, quod doctores tanquam sapientes, & scientia præcellentes, *parentes principis* vocantur, per text & gl. *in l. ex diui Pii C. de locat.* vbi Domitius Vlpianus, qui erat præfectus prætorio, ab Alex. Imperatore eius parens nuncupatur. Etiam antecessores principis dicuntur, per text. *in §. cumque. & ibi not. per gl. & doct. in proœmio Institutionum.*

TRigesimaoctaua consideratio. Etiam honor consistit in delatione insignium, & armorum: Nam qui maioribus insignibus vtuntur, maioribus honoribus præfulgent, & in digniori loco collocari debent. Faciunt quæ dicunt doctores *in c. vt apostolicæ. de priu. in 6. & in c. 1. 41. distinct. cum tex. in cap. penult. extra. de vita & honest. cler.* vbi ex qualitate, & preciositate ornamentorum, augetur dignitatis prærogatiua. vt dixi *infra in 4. part. in 32. consideratione. ibi; duodecimo Abbates.* Et quælibet dignitas habet sua insignia: Nam Papæ imponitur Frigium, Imperatori Diadema seu infula, Regi corona, Episcopo mitra, Archiepiscopo pallium, Doctori biretum, vt dicit Lucas de Penna *in l. murileguli. in princ. C. de murileg. lib. 11.* de quibus omnibus infra dicam.

Hinc sumpta occasione hic scribam de insignibus diuersorum statuum mundi, & armis, tam principum, dignitatum, quam aliorum, & de his sigillatim faciam centum conclusiones sequentes; remissiue tamen interdum ad loca sua in præsenti opere tacta; & primo faciam decem de insignibus, & alias de armis.

PRima conclusio sit de insignibus regum Romanorum. Nam, vt refert Polydorus *de inuentoribus rerum lib.2.cap.3.* Romanorum regum insignia erant fasces cum securi, corona aurea, sella eburnea, trabeæ curules, phaleræ, annuli, paludamenta prætexta, togæ pictæ, tunicæque palmatæ, & omnia denique decora, quibus imperii dignitas eminebat. Ex duodecim Thusciæ populis (quos Tarquinius Priscus subegit) originem habuere, quibus Tarquinius simulatque id senatus permisit primus vsus est. Verum Romulus ex more duodecim Hetruriæ populorum, qui singuli singulos regi statim creato lictores dabant, antea 12. lictores assumpsit. Alii à numero auium, quæ augurio regnum portenderant, eum secutum numerum autumant. Hi magistratibus ministrabant, fascesque virgarum alligatos, cum securibus gestabant, & huiusmodi virgæ ex Betula arbore fieri consueuerant, quæ est arbor Gallica, mirabili candore atque tenuitate, terribilis magistratuum virgis, secundum Plinium *lib.16.c.19.naturalis historiæ.*

SEcunda conclusio est. Etiam Diadema, & corona sunt insignia Imperatorum, & etiam sceptrum, vt infra habetur *in 5.part.in 19. consid.* vbi ponitur etiam de rationali, de quo statim dicturus sum.

Sed prius videndum est varia esse genera coronarum, & qui primus eas inuenerit, Polydorus *de inuentorib. rerum. lib.11.c.17.* refert, Liberum patrem coronarum repertorẽ fuisse, qui primus omnium imposuit capiti suo coronam ex hedera. Moyses tamen, qui multis ætatibus Liberum patrem præcessit, coronas aureas fecit, secundum Iosephum *in 3. & 8.antiquitatum.* Ægypti regum (*teste Cælio lectionum antiquarum, lib.13.c.61.*) mos fuit peruetus, Diademata serpentis aspidis imagine distincta gestare. Principio ex arborum ramis fieri coronas in ludis, & sacris certaminibus mos fuit. Postea varia florũ mixtura componi ceperũt. Has Glycera primo adinuenit. Paulo post subiere quæ vocatæ sunt Ægyptiæ, siue Hybernæ, factæ è bracteis ligneis siue eburneis, variis colorib. infectis. Deinde subsecutæ sunt è lamina ænea tenui inaurata, aut argentea, quæ propter gracilitatem corollæ dicuntur. Crassus autem diues primus fuit ludis coronam aureis argenteisque foliis dedit, & alii alias. Hinc denique multifariæ coronæ repertę sunt, & in maximo pretio habitæ, præcipue apud Romanos, & tẽpore consulũ. Erant enim militares coronæ, puta Triumphalis, qua donabantur seu coronabãtur in triumphis Imperatores, seu triumphantibus dabatur, & ex lauro primitus fiebat: quoniam ea arbor præcipue est lætitiæ victoriarum nuncia: sed deinde ex auro fuit facta, & hæc dicitur aurum coronarium, erantque eædem & virtutis, & honorarii præmia.

Muralis dabatur ei, qui primus murum hostium subierat, seu oppidum hostium per vim ascendisset, hæc etiam aurea erat muri pinnis decorata.

Castrensis (quæ & vallaris dicitur; quia insigne valli castrẽsis haberet) similiter aurea erat. hac donabatur qui primus hostium castra pugnando introisset, & irrupisset.

Naualis pariter aurea erat, & dabatur qui primus maritimo prælio vi, & armis hostium nauẽ transiliebat. Ea rostris nauium erat insignita.

Oleagina, qua victores in Olympiaco certamine donabãtur, vel ob conuersum host...

Oualis, quæ & myrtea dicebatur, dabatur his, qui vrbem intrabant ouantes, quando bellum leuiter, & sine cruore perfecissent, deditione facta: aut cum bella non recte indicta essent, nec cum iusto hoste gesta, aut cum hostium nomen humile esset, vt seruorum aut Piratarum.

Obsidionalis dabatur duci, qui exercitum suum ab obsidione hostium liberasset, & dicta est graminea; quia fiebat ex eo gramine quod ibi natũ fuerat, vbi obsidebãtur. Hanc S.P.Q.R. Fabio Maximo dedit secundo bello Punico, quod vrbem obsidione liberasset, & hanc Plinius *lib. 22.* aliis nobiliorem fuisse dicit.

Ciuica corona erat celeberrima, quam ... tis ciu...

uis ciui, à quo in bello seruatus fuerat, & à morte liberasset testem vitæ salutisque perceptæ dabat: & hæc fiebat ex fronde querna: quoniam quercus primum mortalibus victum præbuit, qui glande vescebantur: vel quia Ioui (in cuius tutela sunt ciuitates) sacra quercus est. de hac Plin. *lib. 6.* meminit appellans eam militum virtutis insigne clarissimũ. Vnde præclare Antoninus Pius, teste Capitulino, Scipionis recolendam sententiam frequenter vsurpabat, dictans se malle vnum ciuem seruare, quam mille hostes occidere. Hanc consuetudinem ciuibus claris coronas dandi secundum Valerium *lib. 12. de institutis antiquis*, Athenienses primi omnium introduxerunt, hoc honore laudatissimo virtutis alimento primum Periclem decorantes, & coronãtes. L. Gel. vir censorinus censuit Cic. consulem hac ornandum corona, quod eius opera atrocissima illa Catilinæ coniuratio deleta vindicataque fuisset.

Hederalis dabatur Poetis.

Populea dabatur iuuenibus virtutẽ imitantibus & has coronas posuit etiam Lucas de Pen. *in rub. C. de auro coronario, lib.* 10. Et dicit idem *in l. 4. C. de vestib. oloberis. lib.* 11. quod legitur in historia scholastica, quod quatuor sunt insignia regalia, scilicet purpura, fibula aurea, sceptrum & diadema. vel secundum Hugo. *lib. 2. de sacramentis*, sex sunt insignia, quibus excellentia regalis ordinis ostenditur, & sacramentum iustum figuratur: puta Annulus, per quem designatur fides. Armilla, per quam bona operatio. Sceptrum, quo iustitia. Gladius, quo vindicta. Purpura, per quam reuerentia, & Diadema, per quod designatur in rege gloria.

TErtia conclusio est de rationali, quod erat olim insigne supremi seu maximi sacerdotis. vel secũdum Beroaldum in Apuleium, Galerus, id est pileus rotundus in modum galeæ factus, erat insigne pontificum. Hodie vero est tiara. Guillelmus vero Durandus *in suo rationali diuinorum officiorum lib. 3. cap. de indumentis legalibus, seu veteris testamenti*, dicit, quod secundum Mosaicam legem erãt quatuor indumenta legalia tam minoribus sacerdotibus; quam principi sacerdotum communia, de quibus legitur *Exod.* 28.

Primum dicebatur Manastasim, quod Græce *bracce*, Latine vero *fœminalia linea* dici potest, de bysso retorta contextum: quo vtebantur pro eo, quod legitur Exod. 20. cap. in fin. *Non ascendes ad altare meum per gradus, ne reueletur turpitudo tua.* & Ezech. 24. *Fœminalia linea erunt in lumbis eorum.*

Secundum Cathemone siue linea, quod nos subuculam, vel albam, eratque biscinum, & duplex.

Tertium Baltheus, id est, zona, vel cingulum latum, quasi digitis quatuor contextum de bysso, purpura, & hyacintho, per quæ quatuor elementa significantur.

Quartum est Tiara, quod nos infulam vel mitram appellamus, à Tydari pontificiali plurimum differens, quasi formam rotundæ cassidis repræsentans.

Super hæc quatuor communia, quatuor propriis indumentis pontifex vtebatur.

Primum erat tunica hyacinthina, quæ Latine *talaris* dicitur, quæ habebat pro fimbriis mala granata cum octoginta tintinnabulis aureis intercalari modo disposita, vt audiretur sonus, cum Pontifex ingrederetur Sanctuarium, ne forte moreretur.

Secundum erat Ephot, id est, Superhumerale, de quatuor prædictis coloribus auroque contextum sine manicis, ad modum colobii, habens aperturam in pectore quandam, ad magnitudinem palmi, in qua Longion eiusdem mensuræ inserebatur. In cuius parte superiori videlicet super humeros infibulati erant auro duo lapides onychini, quibus duodecim nomina filiorum Israel erant insculpta, sex in vno, & sex in altero. Samuel autem, & Dauid induti leguntur Ephot. illud erat lineum: & proprie quidem *Ephorar* dicebatur.

Tertium dicebatur Heseu, Græce *Longion*, Latine vero *rationale* vocatur, quod pontifex ferebat in pectore. dictum est autem rationale iudicii; quia ibi erat lapis, in cuius splendorem sibi Deum esse propitium cognoscebant. Erat autem rationale quadrangulum

duplex in modum vnius palmi de quatuor prædictis coloribus auroque contextum, habens duodecim lapides per quatuor ordines. In primo Sardium, Topazum, & Smaragdum. In secundo Carbunculum, Sapphyrum, & Iaspidem. In tertio Ligurium, Achatem, & Amethystum. In quarto Chrysolitum, Onychinum, & Berillum: in quibus erant scripta duodecim nomina filiorum Israel in singulis singula, iuxta ordinem suæ natiuitatis. Erant enim in eo scripta hæc duo nomina, hurim, & thumim, id est, veritas, & disciplina.

Quartum, & vltimum erat capitis ornamentum, videlicet Tiara, seu Tydaris in acutum procedens, habens circulum aureum cum malis granatis, & floribus: ex qua supra frontem pendebat aurea lamina, quam *Petalum* dicunt, ad modum lunæ dimidiæ, in qua scriptum erat, *Anoth Adonai*, id est, sanctum nomen Domini. *Tetragrammaton*, id est, quatuor literarum. ne vero cum mouebatur Pontifex, moueretur & lamina, ligabatur vitta, seu iunctura hyacinthina perspicua, quæ summitates posteriores diffundebat.

Noster ergo pontifex pro fœminalibus habet sandalia: pro linea, albam: pro baltheo, cingulum: pro poderi, tunicam: pro Ephot, amictum vel stolam: pro Longio, pallium: pro Tydari seu Tiara, mitram: pro lamina, crucem: & quædam ex his diuersam habent formam ab illis, sed eãdem figuram. hæc ille. Et post historiam ibi per eum positam vide, quomodo declarat secundum allegoriam & tropologiam. Et aduerte quia Papa non vtitur baculo, sed tantum inferiores prælati, vt infra dicetur.

Aduerte etiam, quod chlamydem purpuream, tunicam hyacinthinam, coronam, frigium, lorum, & superhumerale habet ex concessione Constantini Imperatoris: vt dicit ipse Durãdus *in d. lib. 3. c. de mitra.* & de hoc habetur *in Canon. Constantinus II. 69. distinct.*

QVarta conclusio erit de insignibus Patriarcharum, Cardinalium, & Archiepiscoporum. Nam Patriarchæ, & Archiepiscopi habent crucem, quam ante se deferri faciunt. vt habetur per Card. *in clem. 2. in princ. de priuileg.* habent & pallium, & etiam nonnulli episcopi, de quo dicturus sum *in 4. parte, in 26. consideratione.*

Innocentius IV. in concilio Lugdunensi Cardinalibus insigne dedit, quod capite perpetuo deferre debent, hoc est, rubrum galerum. Idque diligenter seruatur secundum Gaguinum *in suis Chronicis super Francorum gestis, in vita diui Ludouici.*

QVinta conclusio. Episcopi vero habent mitram, quæ habet duo cornua, ad denotandum, quod debent scire vetus, & nouum testamentum: vt habetur per Archidiaconum, & Ioannem de Turrecrem. *in c. disciplina. 45. dist.* Et quod mitra sit episcopale, & pileus regale insigne, text. est. & ibi Bald. notat, *in c. inter dilectos. §. sed contra. extra de fide inst.* etiam mitra episcopalis dicitur *Cidaris.*

Hæc vero mitra est loco Tiaræ seu Cidaris, vt dixit Durandus *in loco prædicto.* Sed & alia sunt ornamenta Prælatorum, vt sunt Dalmatica, chirothecæ, annulus, & baculus, de quibus hic infra. & isto non vtitur Papa. *c. 1. de sacra vnctio. ad fi.* sed vtuntur episcopi, & compagis sandaliis. *93. dist. c. nonnulli. §. compagis, & seq.* & annulo. *c. cleri. de vir. & hon. cle extra.* Et de his omnibus vide per dictum Durandum *in prætacto loco,* vbi ample.

Sed vsus talium Pontificalium non competit inferioribus ab episcopis de iure communi: & ista omnia tendunt ad gloriam, honorem, & magnificentiam ecclesiarum, & non in amplitudinem officii dantur, quando conceduntur inferioribus prælatis, puta abbatibus. & ideo dicit Geminianus *in c. vt apostolicæ. de priuileg. in 6.* quod hæc operantur pontificalia in istis, quod genitalia in multis.

Ne tamen scandalum in ecclesia generetur, abbates, & inferiores prælati exemti ab episcopis, si habeant priuilegium portandi mitram, possunt tantum vt in conciliis & synodis episcopalibus, non tamen aureas vel argenteas laminas habentibus. Non exempti vero simplicibus, & albis, ac planis vtantur. *sta*

tur. Ita est textus ad literam *in d. cap. vt apostolicæ. de priuileg. in 6.*

Aduerte, quod exempti non possunt talia deferre in potentia episcopi suæ diœcesis, nisi hoc habeant ex speciali priuilegio, vt dicit ibi *tex.* & Geminianus *ex illo text.* per hoc enim detrahitur honori episcopi. & ibi ponit Geminianus, quod exempti debent in ordine præferri non exemptis. dixi alibi plene.

SExta conclusio ex præmissis est: quod & isti principes seu pastores habẽt aliud insigne, quod dicitur virga, seu baculus: quo vtuntur maximi viri Ecclesiastici. Vnde dicit text. *in c. inter dilectos. §. sed & contra.* & ibi Bald. *extra de fide instru.* quod baculus est pastoris, & sceptrum est regis: &, vt dicit Aug. Dathus *lib. 3. suarum orationum, oratione 38.* bonus pastor, qui iuxta saluatoris vocem animam suam dat pro ouibus suis, quintuplicem virgam gestare perhibetur. Virgam disciplinæ, per quam audacium & improborum hominum insolentiam compescat. Virgam potestatis, per quam iuste præsit. Virgam cognitionis, & scientiæ, per quam instruat. Virgam custodiæ, per quam iustitiam, liberalitatem, pacem, & legum disciplinam custodiat ac tueatur. Virgam miserationis, per quam tenuioribus, & iniuria laborantibus, pie misericorditerque subueniat. Virgam debellationis, per quam victoriam assequatur.

Datur igitur virga prætoribus, propter disciplinam.

Datur principibus, propter summam regendi potestatem.

Datur senioribus, in quibus sapientię munus excellit.

Datur præsidibus, ad custodiam obeundam.

Datur regibus ad mansuetudinem, & clementiam exercendam.

Datur imperatoribus, ad hostilem impetum coercendum, atque iniuriam propulsandam.

Et, vt ibi dicit, assumpsit Zacharias propheta virgas duas ac pauit gregem suum: ac duæ virgæ quidẽ duæ sunt præclaræ eximiæque virtutes: altera iustitia, altera vero mansuetudo, per quas possit, qui imperat, parcere subiectis, & debellare superbos, de quibus per prophetam Dominus: *Visitabo,* inquit, *eos in virga ferrea.* Virgam auream tenebat Assuerus Rex, eamque flectebat iis, qui eius iniussu ipsius thalamum fuissent ingressi; vt liquido pateat populos ad obsequia atque obedientiam principum erudiri oportere. Rhadamanthus, & Æacus, Platone testante, virgam tenent dum iudicant. Minos vero considerans sedet solus, habens aureum sceptrum, vt de eo inquit Vlysses apud Homerum, vidisse sceptrum tenentem, iura mortuis dantem & magistratus quoque & rectum iudicii examen dispicere, & iustum iudicium debet iudicare. Nempe virga hæc iustitiam designat, & potestatem. *Virga directionis,* inquit propheta, *virga regni tui.* Et virga quidem corripit delinquẽtes, quemadmodum & baculus imbecilles tuetur, ac sustinet. *Virga tua,* ait propheta Psal. 22. *& baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Hæc virga,* inquit, *velut demissa cœlitus hostium vim arcet, ac deuitat insidias,* dicente propheta, Psal. 111. *Virgam virtutis tuæ emittet Deus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum.* Quod si arca fœderis in veteri testamento duo continebat, scilicet manna, & virgam; satis argumenti esse debet, magna in hoc præclaro insignia mysteria contineri: videlicet manna, vt denotaret in prælatis & pastoribus dulcedinem exhortationis ad bonum quo ad bonos: & virgam, vt denotaret correctionem quo ad malos, secundum etiam, quod lex hoc contingere debet secundum Philosophum 10. *Ethicor.* vt refert & sequitur Io. de Turrecremata *in c. disciplina. 45. dist. in 1. col.* pro quo facit text. *in c. omnis autem lex. 3. dist. & in c. factæ sunt autem. 4. distin. & in l. 1. vers. nam vt eleganter. ff. de iustit. & iure.*

Has duas virgas solent deferre, & gerere reges Franciæ cum depinguntur, aut eorum imagines, seu statuæ fiunt, & eleuãtur. Quoniam vnam virgam portant in manu dextera: in qua supra in summitate virgæ est vnum lilium, quod habet vim sceptri, & ad instar sceptri fit. Alteram vero gerit in manu sinistra, in cuius apice est repræsentatio manus,

nus, quod habet vim iustitiæ, & illius administrationis: & modo quo iustitiam administrauerint, & regnum gubernauerint, habent prædictas manus. Quoniam si bene, habent manus eleuatas; quia iustitia de cœlo prospexit, quam manu demonstrat; si male, habent manus depressas, vt denotetur mala eorum administratio iustitiæ. Et sic illa manus posita super virgam denotat autoritatem, correctionem, dignitatem, & potestatem, quam debet habere princeps in subditos in virga pastorali.

Quæreret forsitan aliquis, quare summus Pontifex non vtitur virga pastorali, & tamen alii inferiores ea vtuntur. Guillelmus Durandus *in dicto 3. lib. in c. de baculo*, ponit rationem historiæ, & rationem mysticam.

Historia est, quoniam B. Petrus Apostolus Martialem discipulum suum (quem dominus inter discipulos constituit, cum dixerit: *Nisi efficiamini sicut paruulus iste, nõ intrabitis in regnum cœlorum*) misit cum quibusdam aliis ad prædicandum Germanis, quo in via ad viginti dies defuncto collega eius rediit ad nunciandum hoc Petro. Cui Petrus: *Accipe hunc baculum, & tangens eum dic: surge in nomine Domini, & prædica.* ille vero in vigesimo die à tempore mortis illius tetigit eum, & surrexit, & prædicauit, & ita Petrus baculum à se amouit, & subditis dedit, nec recuperauit.

Innocentius vero Papa III. *in Speculo ecclesiæ* scripsit, quod Beatus Petrus misit baculum suum Euchario Treuirorum episcopo: quem vna cum Valerio, & Materno ad prædicandum Euangelium genti Teutonicæ destinauit. Cui successit Maternus in episcopatu, qui per baculum Petri de morte fuerat suscitatus, quem baculum vsque hodie cum magna veneratione Treuirensis ecclesia seruauit, & adhuc seruat, imo Papa in illa diœcesi vtitur baculo, & non alibi.

Mystica vero ratio est; quia baculus in summitate curuus est quasi ad attrahẽdum: quod in Romano Pontifice necesse non est, Quia nullus ab eo finaliter diuertere potest. Hæc ratio mihi videtur friuola; cum Romanus pontifex magis ad se habeat attrahere deuiantes, & errantes à fide catholica, quam alii prælati. Cum ex quo est caput ecclesiæ catholicæ, ad ipsum magis spectat purgare errores, quam ad membra. Et dicit B. Thom. quod Papa non habet coarctatam potestatem, quæ donatur in curuatione baculi, vt dicit Fel. *in rub. de constit. col. 2. ver. bene facit quod not. B. Thom.*

Præterea, vt dicit idem Durandus, per baculum designatur coertio, quam quia cæteri pontifices ab homine recipiunt, ideo à solis superioribus baculos recipiunt, & habent. Romanus vero pontifex; quia potestatem à solo Deo accipit, baculum non habet. Hæc ratio adhuc non mihi videtur consona; eo quia etiam Romanus Pontifex potestatem saltem secundario accipit ab electoribus. secundum text. *in c. vbi periculum.* de elect. in 6. Imo potius videretur, quod virgam & baculum potius deberet habere, quam alii, Quoniam cum capite, scilicet Christo, conueniens deberet illum habere, vt Christi potestatem signaret: de qua habetur Psal. 44. *Virga recta siue directionis virga regni tui: quia dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem.* Propter quod alibi dicitur: *Reges eos in virga ferrea.* duritia ferri rigorem signat æquitatis, qua Christus tanquam vas figuli peccatores confringet. Verum potestas Christi non solum est virga, sed baculus: quia non solum corripit, sed etiam sustentat. Vnde Psal. 22. iam superius all. *Virga tua, & baculus tuus ipsa me consolata sunt.* Sic exemplo Christi summus pontifex, tãquam eius vicarius, non debet esse sine baculo. saltem si non vult eo vti pro coertione. quod denotaret consolationem; sicut hodie videmus nostros summos pontifices esse multum consolatiuos, præsertim in concessione Indulgentiarum, gratis, quod facere debent, & omnia sua conuertendo in defensionem Christianitatis, quæ iam his nostris temporibus tanta passa est. vt de expurgatione, & captiuitate Rhodi videmus, & adhuc non est sine magno periculo, quod multa patietur, propter guerras, & dissensiones Christianorum, quæ nunc sunt inter principes Christianos, quas debet summus Pont. suo baculo sedare,

lo sedare,

lo ſedare,& pacificare, illos compellendo ad pacem pro tuitione Chriſtianitatis, illis auxilium,& fauorem tam in pecuniis, quam hominibus armatis præſtando. Ecce quomodo baculo ſuo vti deberet, Deus omnipotens in omnibus prouideat.

De inſignibus vero principum, Imperatoris ſcilicet & Regum, ponitur *infra in 5. part. in 19. conſider. cum ſeq.* vbi ponitur de Diademate,& Corona, quæ ſunt inſignia Imperatorum & Regum: etiam de Sceptro, vt iam prędictum eſt.

SEptima concluſio. Inſigne ſenatorum, ſeu ordinis ſenatorii erat latuſclauus *ſecundum Sueton. in vita Cæſaris Dictatoris,* & calceus lunatus, qui tamen communis nobilitatis fuiſſe putatur. Iuuenalis de Quintil. *Appoſitam nigræ lunam ſubtexit alutæ.* Cic. Philip. *Eſt etiam Aſinius quidam ſenator voluntarius lectus, ipſe à ſe apertam curiam vidit, poſt Cæſaris mortem mutauit calceos, pater conſcriptus repente factus eſt, id eſt, lunatos calceos ſumpſit.*

Latuſclauus, quod etiam *laticlauium* dicitur, pro ſenatoria dignitate ponitur: & ius annulorum aureorum, pro equeſtri ordine, vt dicit Budæus *in l. vlt. de ſenatorib. ff.* vbi etiam refert, quod Latuſclauus eſt tunica purpurea prætexta latior, & longior tunica vulgari ac diſcincta, cui toga ſuperinduebatur vt tunicæ: & tali veſte Tul. Hoſtilius primus è regibus Romanis vſus eſt. Credo, quod hodie ſit cappa ſeu ille mantellus magnus, latus, longus, & rubeus, quem deferunt præſidentes in Conſiſtoriis ſeu Parlamentis, cum reddunt ius, ſeu pronuntiant Arreſta curiæ populo. Qui loco lictorum etiam habent oſtiarios cum virga alba & tenui.

Legitur apud Plutarchū *in Problem.* quod lictores cum ſecuri, & virgarum faſcibus, prætexta veſtis cum eburneo curru erant inſignia conſulum. Sicut Lituus augurum ſecundum Cic. I. *de diuin.* Tunica picta cum æneo pectoris tegmine Saliorum Martis, vt inquit Liuius *lib. 1. ab vrbe condita.* Spicea corona, & alba infula fratrum Arualium, teſte Gellio *lib. 6. cap. 7.* principis iudicū Ægyptiorum aurea catena è collo ſuſpenſa, qua pendebat ſignum, quod veritatem dicebant, autore Didoro *lib. 2.*

OCtaua concluſio. Inſignia militaria ſunt plura, enſis ſcilicet, torques aureus, & calcaria deaurata: de quibus infra dixi *in nona parte, in pluribus conſiderationibus,* & quemadmodum haſta eſt ſignum belli; ita caduceum eſt pacis.

De inſignibus vero literatorum, infra dicam *in 10. parte, in 36. conſid.* Nota tamē, quod ſicut purpura eſt regum, vt dixi, & probatur per totum titulum, *de veſtibus oloberis. lib. 11. C. & in l. fin. C. qui militare non poſſ. lib. 12.* ita chlamys militum, ſtola ſacerdotum, toga aduocatorum, habitus ruſticorum, cuculla monachorum appellatur. vt in gloſſ. *in verb. fibulis. in l. vnic. C. nulli licere in frenis. lib. 11.* de quo meminit Bald. *in capit. cauſam. col. 1. extra de probat.*

NOna concluſio. Repetitur ex communi vſu etiam aliud inſigne, quod eſt Ducum, Comitum, & Marchionum: & eſt pileus circundatus quadam corona rotunda, non erecta, nec aſcendente in modum zonæ circumdantis pileum, & apud nos ita ſeruatur, ita quod licet duces habeant iura regalia, non tamen portant coronam erectam prout Reges.

Et de huiuſmodi pilei ducalis inuentione, ſeu introductione pro inſigni ſeu infula, non video originem, niſi eam; quia cum capiebantur olim ſerui aut captiui, ſequebantur ducem in triumpho, & poſt eum deferebant pileum, vt de Terentio capto à Scipione Aphricano, qui illum ſequendo deferebat pileum in triumpho ipſius tanquam ducis, vt refert Quintilianus *in gladiatore.* de quo meminit Lucas de Penna *in l. murileguli. C. de murileg. lib. 11.* Ex quo poſtmodum in ſignum huius triumphi duces acceperunt pro corona pileum, & iſte modus apud nos obſeruatur. Vel dicendum videtur, quod huiuſmodi mos gerendi pileum per Duces, vel Comites eſt introductus ex eo, quod ſicut olim flamines gentilium inter alios tanquam duces, & paſtores ſuorum, portabāt pileum, in quo erat deſuper breuis virgula habens aliquid lanæ, vt dicit Albericus *in ſuo Dictio-*

 nario,

nario, in verbo, Flamines. ita hodie ille mos remansit non solum apud Cardinales, Episcopos, & pastores, sed etiam apud Duces, & Principes, quod gerunt pileum, in quo est zona circundans eum in signum dignitatis, & præeminentiæ inter alios. quia non deferunt coronam, quæ solum Regibus competit. Et hoc quoniam in eo dignitatis gradu videntur esse Duces in secularitate, sicut flamines in spiritualitate, vt inferius examinabitur.

De iure reperio, quod pileus lineus, seu sericus, est insigne hodie prohibitum clericis, vt ait glos. *in clem. 2. de vit. & hon. cler.* apud Græcos tamen sacerdotes deferebant in signum dignitatis, vt dicit ipse Lucas *in dicto loco.* Tamen quo ad Duces, Cardinales, episcopos, protonotarios licet diuersimode, est multum in vsu. Et sicut pileus tegit, stringit, & gubernat; ideo etiam videtur, quod dux suos subditos tegere & gubernare debet. Et est etiam insigne libertatis; quia magis debēt esse liberi apud principem supremum, quam alii: quia antiquitus serui manumissi accipiebant pileum raso capite. facit *l. vnica. §. sed & qui. C. de latina libert. toll.*

Hic vero pileus istorum ducum designat præeminentiam supra alios, & est in modum coronæ non erectæ, vt dixi, & tali insigni solent vti Duces in signum excellentiæ, & dignitatis: quia excellentiorem, & digniorem gubernationem habent cæteris.

Isto etiam insigni vtuntur apud nos Præsidentes Parlamentorum; quia habent certum pileum ex nobili panno, rotundum, foderatum, vt ita dicā, & vulgo dicitur *vngmortier* (Cum graues illi debeant esse) qui habet circuncirca vnam zonam ex panno aureo, & supra pilos sericeos, & auratos, ad denotandum excellentiam illius status, & officii. Et istud ornamentum seu insigne proprie dicitur *fasciale:* de quo plene *infra in 7. parte, in 24. consid. in c. generalis est. in ver. tantum est. in fin.*

Decima conclusio. Deueniēdo amplius ad materiam armorum, & vnde originem habuerint, quæ hodie ita sunt in vsu apud nos. In qua dico, quod tria fuerunt iura apud antiquos, Agnationis, Gentilitatis & Stirpis: sed nobiliorum fuisse videtur gentilitas, vt ex diffinitione Ciceronis apparet eorum scilicet, qui imagines generis sui proferre poterant. Inde Tranquil. in Vespas. *Flauia gens,* inquit, *obscura illa quidem ac sine maiorum imaginibus, sed tamen reipublicæ nequaquam pœnitenda.* Vnde imagines pro nobilitate generis accipi sæpe solent. Cicer. *de lege agrar.* significare volens nouum hominem, id est nulla generis nobilitate commendabilem consulem tamen factum, ita ad populum inquit: *Quemadmodum cum petebam, nulli me vobis autores generis mei commendarunt: sic si quid deliquero, nullæ sunt imagines, quæ me à vobis deprecentur.* Idem in Pisonem: *Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, quare simile nihil habes præter colorem.* Fumosas imagines appellauit Cicero antiquissimi generis stemmata. vt legi omnino debeat apud Iuuen. *Fumosos equitum cum dictatore magistros.*

Hoc autem ius quæsiisse se ab ædilitate gesta, his verbis refert Cicero vltima in Verrem actione: *Ob earum rerum laborem ac sollicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in senatu sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam curulem, ius, imagines ad memoriam posteritatemque prodendam.*

Ex quo loco apparet, ex honoribus gestis imagines familiarum comparari, aut etiam retineri solitas esse. Vnde in principio legis agrariæ: *& in hoc more positum, Quirites, institutoque maiorum, vt hi, qui beneficio vestro imagines familiæ suæ consecuti sunt, eam primum habeant concionem, qua gratiam beneficii vestri cum suorum laude coniungant.* Qua in oratione nonnulli aliquando digni maiorem loco reperiuntur. Plerique autem hoc perficiunt, vt tamē maioribus eorum debitum esse videatur, vnde etiam, quod posteris solueretur, redundaret.

Qui autem ius gentilitatis, & maiorum imagines nullas habebant, hi terræ filii, & a sese orti, & homines noui vocabantur. Vnde Cic. in 7. epist. *Cornelius quidem tuus familiaris summ[...]*

summo genere natus, terræ filius. Summo autem genere natus ab eo per ironiam dicitur. Et Persius: *Præsto est mihi Manius hæres, progenies terræ.* Iuuenal. s: *Vnde fit, vt malim fraterculus esse gigantum.*

Hæ imagines etiam *stemmata* vocantur, vt per Satyricum: *Stemmata quid faciunt?*

Cerea autem erant simulachra per armaria disposita. Vnde illud eiusdem:

Tota licet veteres exornent vndique ceræ
Atria, nobilitas sola est, atque vnica virtus.

Mos autem fuit olim Romæ, vt imagines maiorum in funeribus ducerentur, ad gentilitatem ostendendam, id quod Cicero ostēdit in secundo de oratore: *Brute, quid sedes? quid anum illam patri nuntiare vis tuo? quid illis omnibus, quorum imagines duci vides? quid maioribus tuis?* De anu Iunia agnata Bruti loquens, quæ funere efferebatur. Plin. lib. 35. cap. 2. *Apud maiores,* inquit, *in atriis imagines erant, quæ spectarentur, expressi vultus singulis disponebantur armariis, vt essent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera, semperque defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius, qui vnquā fuerat, populus.* Stemmata vero lineis discurrebant ad imagines pictas. Tablina vero codicibus implebantur, & monumentis rerum in magistratu gestarum. Aliæ in foribus & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hostium spoliis, quæ nec emptori refringere liceret: quæ etiam dominis mutatis, domus ornamenta erant, vt dicit Plinius.

Pro iis, vt opinatur Budæus, posteriora tempora insignia gentilitia habuerunt, quæ arma vulgo vocantur, quæ ipsa quoque primum, vt simile est veri, virtutis præmia fuerunt, ac rerum præclare gestarum decora. Quæ tamen gestantium nonnulli hodie, atque etiam plerique moribus ac vitæ institutis hoc certe perficiunt, vt tantum maioribus eorum honoris debitum esse videatur; vnde etiam quod posteris solueretur redundaret, vt Cic. dixit. hactenus Budæus *in l. fin. ff. de orig. iur.*

Ex quibus cognoscimus, vnde habuerunt originem insignia seu arma, de quibus præsens est quæstio. Nam etiam Alexan. Magnus insequendo vestigia antiquorum, & prædecessorum, & volendo exaltare nomina Athletarum virtuosorum, & militum bene certantium, vt magis atque magis animarentur ad decertandum contra hostes, & vt pręmiarentur in honore, sicut in præmio: statuit cōsilio Aristotelis eius præceptoris donare, & tribuere militibus suis bene & valide certantibus & merentibus insignia, vexilla, & alia. Nam donis, & gratiis quis inuitatur ad bonum, notat Pet. de Anch. *in cle. vnic. §. nos itaque. in fin. de reliq. & venerat. sanctor.* Item blandimentis, & honoribus. *c. qui syncera. 45. dist. & c. quam pio 1. q. 2.* notatur *in l. 4. ff. de inof. test.* item muneribus. *c. nimium. cum c. seq. & c. pen. 23. quest. 4.* facit *l. 1. ff. de iust. & iure.* ibi; *bonos non solum metu pœnarum, verum etiam præmiorum exhortatione efficere cupientes.* concordat *can. non vos. circa initium. 23. quæst. 5.* Hic ea ipsa hodie in vulgari nostro vocantur *Cordes d'armes.* Ex quo fit ex obseruantia, quod milites principis, & alii portant sua insignia seu arma, vt inter alios cognoscantur, maxime in bello, quum ibi intersunt cum eorum principe. facit *l. stigmata. in his verbis, ad imitationem tyronum. de fabricens. lib. 11. C.*

VNdecima conclusio. Arma seu insignia etiam ponuntur ad perpetuam hominum memoriam in multis locis, vt in sepulturis: vt habetur 1. Mac. 13. c. ibi; *Aedificauit Simon super sepulchrum fratris sui & fratrum ædificiū altum visu, lapide polito retro & ante. Et statuit septem pyramidas, vnam contra vnam patri & matri, & quatuor fratribus. & his circumposuit columnas magnas, & super columnas arma, ad memoriam æternam: & iuxta arma naues sculptas, quæ viderentur ab hominibus nauigantibus mare.* & 1. Reg. 31. cap. ibi: *Posuerunt Philist. arma Saulis interfecti in templo Astaroth, corpus vero eius suspenderunt in muro Bethsan.*

DVodecima conclusio. Non est dubium de iure, quod honor est portare arma, vehicula seu vexilla honoratorum, & suorum prædecessorum: text. est *in l. 1.* & ibi Io. de Plat. *& in l. fin. C. de præposit. sacri cub. lib. 12. & in l. vnic. C. de honora. vehicu. lib. 11.* & dicit Bal. *in l. generaliter. §. fin. C. de inst. & subst.* quod portare

tare arma est honor, vt etiam satis patet ex supra deductis. Et sicut nomen decorat. §. *sed nos. Instit. ad Tertull.* ita & hæc arma decorant.

Vnde hæc fuit causa hic inserendi materiam armorum, hoc est, insignium, nõ armorum ad bella necessariorum, cum alibi de his dicturus sim infra in nona parte. vbi describam de arte militari: sed hic ponam, quomodo laudantur & honorantur, aut laudari poterunt homines in armis, seu scutis, secundũ quod in eis apponuntur metalla, colores, animalia, & alia huiusmodi, quæ dant autoritatem, & honorem seu laudem in illis.

Et hæc materia armorum generat arma: quoniam vt dicit Ouid. *Bella mouet clypeus, deq; armis, arma feruntur.* Quia de his sæpe solet esse grandis quæstio inter nobiles, sicut videmus apud Ouidium *in 12. Metamorph.* inter Aiacem, & Vlyssem pro armis ipsius Achillis. dicam latius *infra in 48. conclusione.*

DEcimatertia conclusio. Donatus seu legans pecuniam, vt fiat aliquod opus, puta Templum, ædes sacræ, hospitale, imagines, &c. nomen vel arma sua in eodem inscribere, ponere seu depingi facere potest: nec debet abradi, seu deleri, etiam vt alterius arma ponantur. text. *in l. qui liberalitate. in princip. & fin. ff. de op. pub.* Notat Alberic. *in l. legatam. per illum text. in fin. ff. de administ. rerum ad ciuitat. pertinentium.* facit text. *in l. fin. in fin. C. de statuis.* vbi ait; *sed eius, cuius ad honorem petitur expensis propriis statuam collocari præcipimus.* Quod intellige si donauerit sponte, & ex liberalitate: quia si coactus, vt sunt qui condemnantur apud nos ad emendas ciuiles, non possunt procurare, vt sua arma apponantur in dictis operibus publicis factis ex illa mulcta, per d. text. *l. qui liberalitate.* Amplia procedere, etiam si aliquam summam & non totam donauerit; quia talis donans etiam arma sua apponere poterit, per d. text. *in d. l. fin. ff. eod.* vide *infra in 21. concl.* vbi amplius.

Aduerte tamen, quod ponentes arma sua in ecclesiis quas faciunt, aut in ornamentis, quæ donant ecclesiis, perdunt meritum, vt tenet Gemin. *in c. duæ sunt. circa med. 45. dist.* quẽ refert, & sequitur Bernardinus de Landriano *in cap. dilecta. in Apostillis ad Panorm. de excess. prælat. extra.*

DEcimaquarta conclusio. In sequendo doctrinam Bart. *in suo tract. de insignib. & armis.* est, quod quædam sunt insignia, quæ competunt alicui ratione dignitatis, vel officii. Et sunt talia, quæ quilibet habens illam dignitatem, vel illud officium, portare potest: non tamen licet alicui portare, nisi habeat illam dignitatem, seu officium, pro quo allego gloss. *in verbo, dignitatem. in capit. vt apstolicæ. de priuileg. in 6.* facit text. *in l. 1. & ibi doct. C. quæ res vendi non poss.* vbi habetur, quod vestes, insignia, vel arma, & colores ipsius principis nemini assumere licet.

Exemplificat Bart. in insignibus proconsularibus & legatorum, de quibus *in l. 1. ff. de offic. procons. & legati. & l. sanctum. in princip. ff. de rerum diuis.* vbi proconsul insignia sua etiam extra iurisdictionem suam, portare potest. Nam sex fascibus tantum vtebatur. *l. proconsules. ff. de offic. proconsul.* Et etiam legati Romani populi portabant verbenas (forte sacureias, secundum gloss. *in d. l. sanctum.*) id est, herbas seu frondes sacratas, ne violarentur à populo, vbi mittebantur, & ratione illius insignis erant in custodia Romanorum, ita quod dicebantur sancti, prout sancti habentur, vt dicit text. *in l. fin. in princip. ff. de legationib.*

Similiter legati Græcorum ferre solebant, ne quis eos violaret, ea quæ vocantur ceritia, vt inquit text. *in d. l. sanctum.*

Item archiepiscopus vti potest pallio in tota sua diœcesi & prouincia, vt dicit text. *in cap. cum sis. extra. de autori. & vsu pallii.* Sicut hodie videmus in clientulis seu seruientibus regiis, qui si offenduntur in exequendo mandata regia, habendo, & portando signum seu scutum regium, quod portare debent pro insigni, & sunt in salua guardia regis natiua; ita quod grauius puniuntur, qui eos offendunt.

Exemplificat etiam Bart. in insignibus episco-

episcoporum, quæ si quis non habens illam dignitatem portet, incurrit in crimen falsi. *l. eos. §. fin. ff. de fal.* vbi habetur, quod portans insignia doctoratus, cũ non sit doctor, incurrit in pœnam falsi. Et idem dicendum est de quacunque alia dignitate habente certa & distincta insignia, de quibus supra dixi *in nouem primis conclusionibus*.

Et dicta Bart. in hac conclusione sequitur Panorm. *in cap. delicta. in vlt. notab. de exces. prælat. extra.* & Bonus de Curtili *in suo tract. nobilitatis, part. 2.* vbi dicit, quod quædam sunt arma, seu insignia dignitatis, vel officii in vniuerso, vt episcoporum, doctorum, rectorum & similium, & talia solum deferri debent ab illis habentibus talem dignitatem aut officium, vt hic patet.

Quædam autem sunt arma, seu insignia singularis dignitatis, quibus vtuntur Reges, Principes, Duces, Comites, & cæteri potentiores. Quædam vero sunt arma priuatorum, siue nobilium, siue popularium, de quibus particulariter infra ample dicetur.

DEcimaquinta conclusio erit de insignibus siue armis cuiuslibet singularis dignitatis (vt videmus in quolibet Rege, qui habet sua insignia seu arma. Nam Rex Franciæ vndecunque sit, habet pro armis suis in campo azureo tria lilia aurea, & coronam supra erectam. Imperator vero habet Aquilam nigram in campo aureo, & sic de singulis, prout infra dicetur *in 17. conclus.* de Regibus Christianis, de Principibus Franciæ, & multis aliis.) Et talia nemini alteri licet deferre, seu assumere, vt tenet Bald. *in l. 1. C. quæ res vendi non poss.* quia, vt dicit, propter hoc videtur se parem facere sicut Lucifer, qui voluit se parẽ facere Deo, & ideo deiectus fuit de Paradiso. Nec etiam suis rebus depingere. *l. 1. C. de his quæ pœnæ nomine. & in Auth. de mãdat. princ. §. pen. colla. 3. & in l. 1. C. vt nemo priuatus, &c.* vbi non licet priuato apponere arma regis in sua domo. Dicit tamen ibi Albericus, quod vidit seruari, & quod quotidie seruatur contrariũ. Ideo Bart. *in d. tract.* dicit, quod hoc intelligendum est principaliter, sed accessorie potest, puta, in signum subiectionis supraponere insignibus propriis insignia Regis, Comitis, domini, seu Principis sui, & hoc de consuetudine seruatur, vt ibi dicit Bart. & ita etiam tenet Bonus de Curtili *in suo tracta. nobilitatis, in 2. part. num. 170.* quod intellige, dummodo non sit vilis persona, *vt infra in 18. conclus. dicetur.*

Sed vnde hoc, quod videmus multos principes in Gallia, & Francia, qui vtuntur liliis, sicut Christianissimus Rex noster; & tamen soli Regi fuerunt demissa cœlitus pro scuto suo: etiam illi simul fuit demissum oleum sacrum pro vnctione in eius coronatione fida; quod tamen aliis quam Regi non competit. dicam infra ponendo illos, qui communiter in Gallia gestant lilia, ratione quorum videtur esse de maioribus, & magis honorari debent; cum magis approximent sua arma armis supremi Principis; quanto magis sunt conformia, & in minori differentia, tanto magis sunt honorabiliora.

Aduerte tamen, quod si arma alicuius principis sint picta in aliquo castro in signũ subiectionis, si quis tollat illa arma, dicitur tollere subiectionem domino, & sic per dominum puniri potest tanquam rebellis, nisi aliter appareat de alia causa delendi, vt dicunt Geminianus, & Cardinalis Alexander *in can. quæcunque. 30. dist.*

DEcimasexta conclusio. Arma, imago, seu nomen principis in opere publico, vt in muris ciuitatis, & portis, in prætoriis iudicum, & domibus publicis, seu vniuersitatum, poni & inscribi debent, per text. *in l. opus nouum. in fin. ff. de operib. public. & in l. si quis iudices. C. eod.* quod etiam procedit in eo, cuius pecunia id opus factum sit per text. *in d. l. opus.* sed non supra arma Principis. Quia nec præsidis liceret nomen vel arma superscribere seu superponere. *l. nec præsidis. ff. eod.* Cũm in opere publico nulli iudicum licere debet sua arma apponere, inconsulto principe, alias reus maiestatis efficeretur. *d. l. si qui iudices.*

Contrarium tamen de consuetudine seruatur secundum Salicetum *in d. l. si qui.* & Albericum de Rosate *in l. qui liberalitate. ff. eo.* Nã

hodie videmus, quod quando fiunt opera publica, gubernatores patriarum in Francia, vel iudices arma sua eis imponunt, sed sub armis regis, quod potest fieri, vt dixi *in praecedenti conclusione*. Dicit etiam text. *in l. basilicam. C. eod.* quod in basilica, quae est domus Regis, vel ecclesia sacra, non debent imagines seu arma alicuius pingi: quod intellige, prout supra *in 13. conclus.* nisi expensis in toto vel in parte alicuius fuerit fabricata; quia tunc talis arma, seu nomen suum in eadem inscribere, vel depingi facere potest.

DEcimaseptima conclusio. Arma principum distincta, & separata ab aliis ratione suae dignitatis nō solum non possunt tanquam propria ab aliis assumi; imo quod plus est, etiam non licet ea in domibus propriis depingere, & assumentes ea & portantes, incurrunt & incidunt in crimen falsi, vt dixi supra *in 14. conclus.* Imo, quod plus est, dicerem, quod assumentes propria arma supremorum principum, & existentes in patria subdita tali principi, incurrunt crimen laesae maiestatis: eo; quia talis assumit sibi honorem & potestatem, quam non habet. Per signum enim cognoscitur signatum. *l. 1. §. si intelligatur. ff. de aedil. edict. l. stigmata. & ibi Ioan. de Platea. C. de fabricensib. lib. 11.* Tria enim lilia aurea in campo azureo, vt dixi, denotant insignia seu arma regis Franciae. Ideo si quis illa assumat pro armis, videtur se velle dicere regem: quapropter illi contradicere videtur. Omnis enim qui se regem facit, contradicit Caesari, *Ioan. 22. cap.* Cum enim quis in se accipit iurisdictionem aut potestatē vltra quam habeat, aut habere debeat, punitur: vt dicit Lucas de Penna *in l. 1. in 10. & 11. col. C. vt nemo ad suum patrocin. suscip. rustic. lib. 11.* De isto scuto regio plura alibi dixi, vnde non insisto, licet adhuc aliquid de eo infra.

Sic erit dicendum in omnibus aliis scutis seu armis principum supremorum in suis regnis, principatibus, seu dominationibus, vt est in Imperio Romano, in quo est Aquila nigra, habens duo capita in campo aureo, quę sunt arma seu insignia Romanorum Imperatorū, vt in fine huius conclusionis patet. Et fuerunt primo arma Iulii Caesaris, quae Aquila inter copias armatorū in caput Caesaris residens, duos coruos hinc atque hinc illi molestiam inferentes, morte affecit, quod cum summa omnium admiratione factum est. Hanc Iouis alitem Poetae confabulantur, vario quidem colore quem Mercurio ascriptum ferunt, obductum quadam nigredine superfluo: quod cum augures animaduertissent, vi quadam belloque, dolis ac calliditate Caesarem regnaturum vaticinati sunt. A quo tempore Imp. Romani pro armis ea Aquila vsi sunt in campo aureo sub colore nigro, vt praetactum est.

Legi tamen, quod C. Marius (cuius Caesar Imperator fuit sororius nepos) in secundo consulatu suo, qui septies consul fuit, Aquilam Romanis legionibus proprie dicauit: vt autor est Plinius *lib. 10. c. 4.* de qua in fine istius conclusionis. Sed ibi notat Plinius non fere apud legiones Romanorum vnquam hybernatum in castris, vbi Aquilarum non fuerit iugum. Ex quo, vt opinor, adhuc hodie Aquila pro armis Imperii designata habet duo capita, sed quas significationes habeat, volens referre omitto: & de ea *in finali parte in 80. consideratione* dicetur.

Et licet color niger sit infimus inter colores, vt infra patet *in 66. conclus.* Crederem tamen, quod inter Aquilas in armis apponi solitas, dignior sit aliqua nigra quam alterius coloris: eo, quia à minori, & potentiori portatur, & etiam quicquid dicant alii, videtur hic color nobilior & dignior propter eius potentiam, & effectum. Nam licet de omnibus aliis coloribus possit fieri nigrū, ita quod nigredo extinguit, supprimit, & offuscat omnes alios colores; non tamen alii colores possunt ita delere & extinguere nigrum, sicut nigrum delet, obscurat, & extinguit alios, & sic videtur esse maioris potentiae, & effectus quam alii. propterea magis honorari, & maior seu dignior reputari debet.

Carolus Magnus tanquam Imperator & Rex Franciae praedictis duobus armis simul iunctis in vno scuto vtebatur: sed Aquila à parte dextra, Lilia autem à parte sinistra designaban-

signabantur. De huiusmodi Aquila latius infra *in vltima parte.*

Idem est dicendum de omnibus armis aliorum principum, vt in Anglia, vbi rex Angliæ habet pro armis tres Leopardos aureos in campo rubeo: sed vnde hoc, nisi quia asserit se esse ducem Normanniæ (qui habet pro armis suis duos Leopardos) & ducem Aquitaniæ, qui vtitur, & habet vnum: & hos tres simul copulat, seu accumulat, & ponit, ratione regni. Et sic in Anglia qui vtuntur Leopardis pro armis suis, cum aliquali tamen distinctione, videntur esse de domo regia, & sic dignior arma habere, gestare.

Sic in Aragonia, vbi rex vtitur pro armis quatuor palis rubeis & armis quatuor aureis. Et ratione regni Castellæ, & Hispaniæ, vtitur duobus Leonibus azureis, in duabus partibus scuti seu campi argentei, & in aliis duabus partibus, duabus turribus seu castellis aureis in campo rubeo.

Rex vero Cypri vtitur pro armis, & habet in parte superiori dextra vnam crucem potentiatam auream, cum quatuor paruis crucibus aureis in campo argenteo, & in sinistra Leone rubeo in campo argenteo cotissato, quatuor cotissis azureis: & in duabus partibus inferioribus in campo argenteo duobus Leonibus rubeis.

Rex Nauarchiæ vtitur tribus Leopardis azureis in campo aureo, & tantum est diuersitas in coloribus ab armis regis Angliæ.

Rex Portugalliæ vtitur quinque paruis scutis argenteis in campo azureo bordato, bordatura rubea, & seminata turribus.

Rex Phrygiæ (quam Phrisiam vocant) vtitur pro scuto campo argēteo seminato pluribus cordibus rubeis, & bendato ex benda azurea quatuor petiarum

Rex Siciliæ & Ierusalem vtitur Cruce aurea potentiata, cū quatuor crucibus seu croisetis aureis in campo argenteo: in parte superiori dextra, Liliis seminatis seu insertis in medio partium superioris & inferioris: & ex latere sinistro partis superioris & inferioris: & ex latere sinistro partis superioris campo argenteo fessato tribus fessis rubeis in parte inferiori: ex parte dextra digno seu cheurono rubeo, in campo rubeo: & sunt hodie arma, quibus vtuntur duces Lotharingiæ.

Rex Noruegiæ vtitur tribus coronis aureis in campo rubeo, & istis armis vtebatur Arthurus dux Britanniæ, licet quandoque sit vsus multo magis pluribus coronis aureis seminatis seu respersis in campo azureo.

Rex Nauarræ habet in campo rubeo escarbunculum pometatum ex auro, & à certo tempore, ex quo descenderunt tales reges à regibus Franciæ, assumunt in duabus partibus lilia aurea seminata, & conspersa in campo azureo cum banda argentea tendente à sinistra ad dextram.

Rex Maioricarum vtitur quatuor palis rubeis, & quatuor aureis.

Rex Poloniæ habet scutum rubeum quadripartitum in superiore parte dextra, & inferiore sinistra habet duas Aquilas argēteas, vnam in qualibet parte. In partibus vero superiore sinistra, & inferiore dextra hominem argenteum super equo argenteo.

Rex Hungariæ in campo argenteo habet quatuor gemellas rubeas.

Rex Hirlandiæ in campo rubeo habet Leonem argenteum.

Rex Hiberniæ habet regem aureum, tenentem lilium in maiestate sedētem in campo nigro.

Presbyter Ioannes, seu Ianus Rex Indiæ habet, vt fertur, crucifixum nigrum duobus flagellis nigris in campo aureo. De cuius dignitate, religione, seu deuotione, secta, & potentia, *infra in finali parte, in 20. considerat.* in qua de nationibus Christianis locuti sumus.

Vt manifestius res liqueat, referenda est huc arbor, in qua præcedentia arma figurantur.

SIc legimus, quod certa sunt insignia diuersarum gentium, vt Romanorum Aquilæ, Scytharum Fulmen, Filiorum Israel signum Thau, de quo *infra 98. concl.* Ægyptiorum Apis, hoc est, Bos. Sus Phrygum, Geminæ rotæ corallorum, Thraciæ Mars, Arcus & pha-

& pharetræ Persarum, & ita de aliis, vt in arbore præcedenti patet. Deis attributa fuere etiã insignia, vt Fulmen Ioui, Tridens Neptuno, Framea Marti, Claua Herculi, & Baccho Thyrsus. Et ab Aquila, aquiliferi dicti sunt signiferi in Romana militia. Habuerunt & Romani quatuor alia signa, videlicet Lupos, Minotauros, Equos, & Apros, quæ singulos ordines anteibant: sed Marius ea in totum abdicauit, sola Aquila pro signo relicta: *testis est Plinius lib.* 10. *c.* 4. Scribit Vegetius, primum signum totius legionis esse Aquilam, quam aquilifer portat. Idem Draconarius appellat signiferos à Draconibus qui per singulas cohortes ferebantur ad prælium. Franci vero vtuntur in prælio pro signo Cruce alba: Burgundi, Cruce S. Andreæ rubea: Scoti vero alba: Angli, Cruce rubea contra Francos, & rosis cõtra Scotos. Veneti Leone, Suevi Vrso, Senenses Lupa, Neapolitani Asino onerato clitella.

DEcimaoctaua conclusio. Cum hodie arma in locum imaginum: quæ olim fiebant, sint subrogata, vt supra dixi *in* 10. *conclus.* ideo confertur, quod sicut violator statuæ, & imaginis principis tenetur criminis læsæ maiestatis. *l. qui statuas. ff. od legem Iul. maiest.* Lucas de Penna *in l. si qua. colum.* 1. *C. de spectaculis. lib.* 11. *& in l. prædia. C. de loca. præd. ciuit. &c. eodem lib.* 12. *colum.* Ita etiam violator armorum principis tenetur pœna criminis læsæ maiestatis: cum subrogatum sapiat naturam illius, in cuius locum subrogatur, vt habetur plene per doctores, maxime d. meum Iasonem, *in l. si eum. §. qui iniuriarum. ff. si quis cautio.* quod dicit esse verum idem d. meus ibi, in dotabilibus, etiam si subrogatum in aliquo discreparet. & idem d. meus *in l. poßideri. colum.* 2. *ff. de acquiren. poss.* dicit habere locum etiam in correctoriis. Facit etiam; quia statutum extenditur ad subrogatum. glossa singularis *in cle. & si principalis. in verbo, principalis, in fin. glossa. de rescript.* Iac. But. *in l. placet. C. de sacrosanct. eccles.* Anton. de But. *in c. fin. extra de consuetud.* d. meus Iason *in l.* 1. *colum.* 2. *ff. de vul. & pup.* dixi *in conclus. consuetudinum ducatus Burgund. in gloss. in verbo, interpretes. ver.* 14. *conclus.* Et ideo etiam à simili, sicut non licet iuxta imagines principis sordida signa apponere. *d. l. si qua.* ita iuxta arma principum non licet arma aut signa sordidorum hominum, & sic vilium personarum apponere, secus de armis nobilium, vt infra *in* 25. *conclus. incip. licet vasallus.* & superius *in* 15. *conclus.*

DEcimanona conclusio erit talis, quod duæ conclusiones præcedentes extenduntur in omnibus aliis dignitatibus principalioribus vnius prouinciæ, vt in Ducatibus, Marchionibus, & Comitatibus, habentibus ex antiquo aliqua arma, & insignia dignitati ducali, marchionali, aut comitali conuenientia; quoniam debent à pari iudicari, eo quia tales dignitates habent iura regalia, maxime quando in eis succeditur, prout in aliis dignitatibus, prout ample dixi de ducatu Mediolani, *in Comment. nostrarum consuetudinũ ducatus Burgun. tit. Des successions des bastards art.* 5. *in consi. ibi posito.* quo tenui, quod duces habent iura regalia. & ideo idem dicendum est in eis, sicut in aliis principibus, de quibus ante dictum est.

VIgesima conclusio est, quo ad arma nobilium. Nam certum est, quod nobiles ex origine, longa seriȩ, & prosapia prædecessorum habent sua arma & insignia, & communiter à tali tempore, cuius initii memoria non extat. In contrarium, omnes nobiles seu gentiles homines, vt ita loquar, habent & gerunt sua arma & insignia distincta & separata, nec vnus pateretur, quod alter portat arma sua, etiam si esset de sua familia, domo, & nomine: nisi cum quadam differentia quam habent inter se, quæ est videlicet quod primogenitus familiæ suæ domus, portet ea plana & integra sine aliquali distinctione, vel additione. Alii vero posteriores quilibet cum quadam discrepantia. Et hoc de consuetudine, quæ valet in his vt in descendentibus omnibus præterquam primogenito, velut in capite ponatur aliqua differentia, qua mediante ab aliis discernatur, & cognoscatur, vt *in l.* 1. *C. quæ res ven. non poss.* & *ibi per Doct.* & sic illæ differentiæ siue signa in

duc-

ducta ſunt per regni conſuetudinem, & talis conſuetudo tenet ſecundum Bart. *in tract. de inſignibus & ar.* quæ conſuetudo viget, & vſitata eſt in omnibus nobilium domibus regis Franciæ, vt tenet Guillelmus de Monteferrat. *in tracta. ſuo de ſucceſs. regum, in 2 dubio, num. 18. in fine.* exemplificat in domo Dalbret, & domo Darual, & ſic de ſingulis. Quæ inſignia & arma licet ſint omnibus & ſingulis de illa agnatione, etiam nobili, communia. *l. vel quod pater: in princ. & l. familiaria. ff. de religioſ. & ſumpt. funer.* tamen illa differentia de conſuetudine inducta (cum de iure arma vni per diuiſionem vel differentiam aſsignari non poſſunt. *l. ſepulchra. C. de religioſ. & ſumpt. funer.*) non eſt communis, ſed potius ſingularis & diuerſa, per quam vnuſquiſque de illa agnatione dignoſcitur, in qua linea deſcendentium de illa nobili agnatione ſit, an in linea primogenitorum, ſecundogenitorum, vel tertiogenitornm, vt dicit ibi idem de Monteferra. *num.* 20. Vt videmus apud nos, domini Trimolii habent tres Aquilas azureas in campo aureo cum tigno rubeo, quæ ſunt integra, plana, & originalia arma illius domus, quæ primogenitus habet, & portat, nec licet alteri ea portare, etiamſi ſit frater, niſi cum quadam diſtinctione, quæ fit multifariam, vt hic infra videre poteris *in 76. concl.* & ſic de ſingulis. Et iſta ſunt & fiunt ad conſeruationem agnationis & domus, in hoc, quod nemo aſſumat talia arma, niſi ſit de tali domo & familia: cum agnationis ſeu familiæ dignitas ſemper debeat eſſe ſalua, vt plene *infra in ſeq. concl.* & vt per iſtam differentiam in inſigniis & armis poſitam vnus de agnatione, vel familia ab aliis & ſingulis de illa agnatione dignoſcatur, & diſcernatur, quod licet, vt nomini additur prænomen: vt *in l. vnica. C. de mutatione nomin.* faciunt notata *in procœmio Clemen. in gloſ. & in l 2. ff. de lib. & poſth.*

Sed quod ignobilibus non liceat quouis modo arma, ſeu inſignia ſolis nobilibus conceſſa, & inter nobiles vſitata deferre, dicam *infra in 23 concl. in c. non licet ignobili.* Dixi remiſſiue poſt Bonum de Curtili, *in Commentariis noſtris ſuper conſuetudinibus ducatus Burgund. tit. Des enfans de pluſieurs lictz. §. 4. in 1. gloſſ. in verſ. additio. in fin.*

Vigeſimaprima concluſio. Quę dicta ſunt hic ante in principalib⁹, idem eſt in nobilibus ex antiqua proſapia habentibus in ſua progenie & familia certa arma diſtincta ab aliis, ratione antiquitatis domus. Quia tunc, ſi in patria & regione vbi ſunt & morantur, poſſet eis eſſe dedecus, quod inferiores minoris conditionis, geſtarent talia arma, ex quo eis prohiberi poſſet, ne talia portent, inſtante parte. Puta ſi in ducatu Burgundiæ aliquis vellet aſſumere talia arma, qui non eſſet de domo, & caſata, poſſet prohiberi à ſuperiore: vt ſi quis vellet aſſumere arma Trimoliorum (qui forte à Timoleone duce Corinthiorum originem habuerunt: vel à Timoleo monte Lydiæ, vt *in vlt. parte, in conſideratione, quæ tractat de excellentia virorum,* dicetur) poſſet ab eis prohiberi, vbi non eſſet de parentela, & idem de cæteris magnatibus ſeu magnificis potentioribus & nobilioribus in vna patria. Quoniam aliis non licet portare talia arma, niſi ſint de caſata, & domo illorum, & ſi portarent, aliqui poſſunt prohiberi; quoniam ex hoc iniuriarentur, quod inferiores, qui non eſſent de eorum parentela, ſe tales dicerent. notatur *in d. c. cum dilecta, extra de exceſsib. prælat.* imo dicit Bald. *in l. 2. C. quæ res vendi non poſ.* quod ſi quis aſſumat arma, ſeu inſignia alterius, qui eis longo tempore vſus fuerat, tenetur pœna falſi, vt ſæpe allegatum, & comprobatum eſt ſupra. Ita etiam tenet Ioannes de Montolono conciuis, & contemporaneus noſter *in ſuo Promptuario iuris, in verbo, arma.* Maxime ſi ſit talis, qui in ſua agnatione habuiſſet, vel conuictus fuiſſet, quod vituperio & ignominia poſſet ex hac ratione prohiberi, *argumen. l. mimæ. C. de epiſcop. aud.* Et non ſolum principalis de caſata poteſt talia prohibere, ſed etiam quilibet alius etiam tertius. vt dicit Bartolus *in d. tract. de armis. argum. l. 1. C. de his, qui potent. nomine titulos prædiis affigunt, &c. & ita not. in verb. titulos. & in Authent. de mandat. princ. § pen. coll. 3.* Et facit ad hæc ratio Ang. de Peruſ. *in conſil. ſuo 79. & conſil. 281. in penult. colum.* vbi dicit, quod grauiſſi-

mum, & iniuriosissimum est videre arma agnationis ad extraneos deuoluta.

Hinc est, quod domus antiquorum, in quibus sunt arma prædecessorũ & imagines, seu stemmata, de iure prohibentur vendi per tutorem & curatorem. Quoniam, vt dicit text. *in l. qua tutores. §. nec vero domum. C. de admin. tut.* satis lugubre est aut non videre maiorum imagines in domo propria fixas, aut videre reuulsas. Ratio depromitur. Exempla priscorum virorum honoratorum nos animant ad eorum vestigia sequenda, quos solitos dicere legimus, cum solas maiorum imagines intuerentur, vehementissime sibi animum ad virtutem accendi: nec prudentissimis viris modice succurrebant. effigies maiorum, cum titulis suis in prima parte ædium poni solere, vt eorum virtutes posteri non solum legerent, verum etiam imitarentur, & semper audire videantur poeticum illud dictum: *Et pater Aeneas, & auunculus excitat Hector.*

Et de Themistocle tradunt veteres, quem ferunt stimulis virtutum agitatum, & ob id noctes inquietas exigentem: quærenti quid ita ex tempore in publico versaretur, respondisse: quia me tropæa Milciadis de somno excitant. Et dicit Lactan. lib. 1. *Itaque homines eorum simulacra finxerunt, vt haberent aliquod ex imaginum contemplatione solatium.* Et de materia ample *infra in 8. par. in 6. consider. ver. dicit tamen.*

Hinc videmus, quod si sint aliqui de aliqua familia, & casata antiqua, qui videant arma suorum prædecessorum depicta, aut alias insculpta in aliquo loco publico: si quis velit ea amouere & ponere sua de nouo etiam ædificando nouum opus, quod potest ei prohiberi per iudicem ex officio suo, ex quo non est licitum abradere antiqua, & ponere noua, vt dicit Bartolus *in l. qui liberalitate. §. nec eius nomine. per illum tex. de oper. pub.* vbi refert contra religiosos, qui capellas, seu capellanias defunctorum aliquorum antiquorum fundatorum, vbi sunt eorum arma, attribuunt aliis nouis, quod male faciunt, vt etiam dicit Ludouicus Roman. *sing. suo 474.* & refert Ioannes de Terrarubea, *in suo opere de vinea ecclesiæ. tract. 3. art. 6. in 8. conclus. super gloss. in verbo, damnabilis.*

Et ideo vidi, quod cum in ecclesia Hedu[...]ensi remoueretur quidam lapis magnus in modum tumbæ, vbi erant arma & imag[...] domini quondam Dautigneyo, conquestus est dominus Gerardus de Vienna, dominus dicti loci, tam ea ratione; quia dominus ipsius loci Dautigneyo, quam ea ratione quia erat de agnatione illius prædefuncti cuius arma ibi posita erant & insculpta: [...] fuit necesse, quod in loco, vbi construeba[...]tur capella noua, quod arma antiqua ibi re[...]ponerentur cum nouis, quod & æquum fu[...] prout probat text. ad hoc expressus, que[...] etiam ad hoc allegaui *in l. fin. §. si quis. ff. de op. pub.* Ad quod facit text. *in l. si quando. C. eo.* v[...] habetur: quoties opus publicum, vt pala[...]um, ædes sacræ vel porticus, reparatione [...]diguerint: licitum est imagines, statuas, [...]scriptiones nominum, vel arma quoru[...]cunque deponere: sed refectis ædificiis, vn[...] quæque remota reportari, & proprio lo[...] denuo collocari debent. Sed in re priua[...] vendita, licitum est emptori rei emptæ arm[...] sua apponere, & alia si quæ sint affixa remo[...]uere. facit; quia satis absurdum est origi[...] rei sublata eius imaginem derelinqui seu re[...]manere. text. *in l. vnica. §. 1. C. de latina liber. tollen.*

Ex dictis tamen Bart. *in prædicto tract. in 2. [...]lum.* sublimita istud dictum præcedens, [...] licet de portu & delatione armorum, nisi [...]sent exteri, seu ita de longinquo, vt esset ta[...] distantia de vno loco ad alium, quod prim[...] lædi non posset. puta si Italus assumat sibi [...]ma Teutonici, vel Anglici, & econtra, vel [...]talus arma Hispani, certe, vt dicit Bartolus, [...] hoc non videtur generari præiudicium, [...] scandalum inter eos. & dictum Bartoli [...]quitur Panormit. *in cap. dilecta, de excess. præl.* [...] ample *infra in 48. concl.* Et ideo ex quo in h[...] in quibus quadam facultate quis occupa[...] bi vsum, non licet quæri, nisi ex magna cau[...] *l. penult. §. sunt autem qui putant. ff. ne quid in l[...] publico.* Vel nisi etiam essent ita antiqua arm[...] quod amplius dici nequeat, quod sit aliq[...]

in pa[...]

in patria de familia illorum, qui talia arma antiquitus portabant, & deferebant, vt sunt quædam ex antiquis armis nouem heroum, qui dicuntur in vulgari, *Leus nesſreux*: quorum tres erant Iudæi, scilicet Iudas Machabæus, Iosue, & Dauid. Tres gentiles, seu pagani, Hector, Alexander Magnus, & Iulius Cæsar: & alii tres Christiani fuerunt, Carolus Magnus, Arthurus, seu Arthusius de Britannia, & Gaufredus, seu Godofredus Billonius: quorum quidem arma *infra in 28. concl.* videre poteris. Item, vt sunt arma militum (quos *mensæ rotundæ* vocant) qui fuerunt numero centum & septuaginta, qui omnes portabant arma diuersa, vt videri potest in quodam volumine, seu Romantio, quod vulgari nostro dicitur & intitulatur, *Gyron le cour toys*. in princ. Et si quis velit videre aut habere diuersitatem armorum, recurrat ad illum locum. Maior tamen diuersitas erat in turri Dauid. de qua *Canticorum 4. cap.* Dum in ea erant mille clypei pendentes. de qua *infra in 59. conclus. vers. quandoque.*

Vigesimasecunda conclusio. In casu, in quo omnes & maiores & minores comprehenduntur, & est interesse, quod potest contingere vnumquemque in casu, scilicet quando quis odiis plenus, cuius vitæ multi insidiantur, assumeret arma seu insignia hominis quieti, & pacifici, certe illius interest, & poterit facere prohiberi, si vituperose portat, vt dictum est, multo fortius potest peti prohibitio, ne ex hoc propter vnionem armorum alius pro alio occidatur vel iniurietur.

Item dicendum est, si ex hoc pudor primi aliquo modo lædatur, *arg. d. l. mimæ. C. de episc. aud. & l. Iudæos quosdam. C. de Iudæis.*

Et hæc fieri debent per Iudicis officium, ad quem spectat quies popularis. *l. 1. §. quies. ff. de officio præfecti vrbi.* maxime si videat hoc ad scandalum posse esse & tendere, & ad dissensionem subditorum, etiam ex officio suo potest, *vt C. de latina liber. tollen. l. vnica. §. sed & qui domini.* vbi circa eos, qui pileati incedunt, lex Iulia statuit, ne populus decipiatur. & expressius *in capit. in nonnullis. extra. de Iudæis.*

Vigesimatertia conclusio. Non licet ignobili assumere arma nobilis, & quæ solent portari per nobiles, nec insignia solis nobilibus concessa, & inter nobiles vsitata, deferre: quia sic dicitur nedum se nudo nomine nobilem asserere, sed etiam nobilium actus facere: eam ob causam grauius puniendus est, quam si solum assereret se nobilem, quo casu tantum falsum committit, & potest tanquam falsarius puniri. Text. est & ibi Bartol. *in l. eos. §. qui se pro milite.* quem text. ponderat ibi Bart. contra illos, qui se asserunt doctores, cum non sint. *ff. de falsis.* vbi dicit text. quod illi, qui se pro milite gessit, & illicitis vsus est insignibus, falso puniendus est, & videas Felin. *in cap. tertio loco. col. 1. de probat.* dixi alibi & ille text. multum facit pro hoc casu, & in his etiam, vbi quis illicitis vsus est insignibus. Facit quod not. Bald. *in l. fucandæ. quæ est l. 1. C. quæ res vend. non poss.* dum allegat illud vulgare, quod qui non est lupus, non debet assumere eius pellem, ample per Bonum de Curtili *in tract. nobilitatis, 2. part. num. 178.* vbi dicit, quod vbi in aliqua patria est discretio seu doctrina, & in modo pingendi arma inter nobiles & ignobiles, ignobilis nō potest assumere arma nobilis, sed bene assumere potest iuxta ritum ignobilium, & popularium, vt infra patebit *in 28. conclus.* non iuxta ritum nobilium, qui non conuenit nisi nobilibus: vt apud nos non videtur honestum, quod ignobilis & popularis in suis armis ponat supra arma sua galeam tymbratam, quod vulgo dictur *Heaulme*, cum quadam eleuatione, quam faciunt nobiles magnifici, supra quod ponūt quoddam signum eleuatum, quod videtur solis nobilibus attribui, quod vulgariter dicitur *Tymbre,* de quo ample *infra 49. conclus.* Alias etiam prohibere & impedire posset nobilis, ne aliquis villanus vel rusticus nomen & arma suæ domus vsurpet, vel ne aliquis de malo & infecto sanguine nomen vel arma immaculatorum assumat; quia cuiusque de genere interest claritatem & nobilitatem generis conseruari. ita tenet Guillielmus Benedicti *in repet. cap. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam.*

lasiam. num. 917. *& plene in verbo, Raynutius de Clera. num.* 57. *&* 58. *extra de testamen.*

VIgesimaquarta conclusio. Limitantur etiam præcedentes conclusiones in Bastardis, qui non portant arma domus nobilium, cum non sint nobiles, vt dicit Bald. *in l. cum legitimæ nuptiæ. ff. de stat. hom.* idem Bald. *in l. generaliter.* §. *fin.* C. *de instit. & substit.* dixi ample *in commento super consetudinibus ducatus Burgundiæ, in titul. Des successions des bastards.* §. 3. *in gloss.* 1. *versic. iuxta prædicta: cum sequ.* ideo non possunt assumere arma domus, vt dicit Guillielmus Benedicti *in sua repet. cap. Rayn. de Cler. num.* 31. *de testam.* vbi tamen concludit, quod istud non obseruatur in Francia; quia bastardi portant arma domus, cum aliqua tamen barra, quæ incipit à sinistris, & tendit ad dextram. tendens & transuersans per medium scuti seu campi armorum. & ibi plene videas de bastardis. *& infra in* 75. *conclus. ver. item arma, &c.* Cum supradictis concordat commentum Cosmæ Guymier, *in verbo, filii, titul. de numero & qualitate Cardinalium.* §. *sint viri.* Quid autem de legitimatis, vide *infra, in* 77. *concl.* Sed de bastardis quomodo legitimi illis præferri debent, latius dicetur *infra in* 11. *part. in* 15. *consid.*

VIgesimaquinta conclusio. Licet vasallus habeat arma sua antiqua, & quæ potest vbique portare, & depingere, non tamen ea potest depingere, aut insculpere seu depingi, aut insculpi facere in locis, vbi sunt arma sui domini, à quo tenet in feudum saltem ita alte, sed cum aliqua depressione, aut diminutione. Puta si tantum cum vsi sint arma domini in medio, *vt dicam infra in* 96. *conclus.* Quia talia sunt signa & loca honoris, *vt dixi supra in hac prima parte, in* 13. *consi. cum duab. seq.* Et de hoc est vniuersalis obseruantia in Gallia, ita quod aliqui habent consuetudines particulares de his, vt est in patria Turonensi: de qua per Ioan. Saxon. *tit. Des droitz de Chastelenie. cap.* 1. *in consuetudinibus patriæ Turonensis*, vbi ponit, quod vasallus non potest ponere sua arma, nec facere literam, seu ligaturam funerum in ecclesia Castellaniæ, quod est ratione congruum, vt minores maioribus deferant, iuxta gloss. fin. *in l. nihil omnino. C. de palatin. sacrar. largit. lib.* 12. Etiam in delatione & prælatione armorum, in quibus consistit honor, vt hic ante dictum est *in* 12. *conclu.* & dicit Bald. *in l. generaliter.* §. *fin. C. de inst. & substit.* quod portare arma est honor.

Aduerte tamen, quod arma posita iuxta arma principis, censentur ex eo nobiliora, & dicit, qui admittuntur ad latus principis, & eo illustrantur. tex. est *in l. vnica. ibi; quos nostri lateris comitatus illustrat. C. de præpos. labor. lib.* & ibi not. Bald. illum text. pro collateralibus, quia illustrantur ab eo, cui astant, & Fel. *in c. pastoralis. de offic. del.*

VIgesimasexta conclusio. Cognatis & affinibus non licet assumere, nec portare arma domus illius, vnde cognationem illam habent, aut affinitatem. Cum ad solos agnatos competat ius & facultas portandi arma domus: text. esse videtur *in l. ius familiarium. C. de religio. & sumpt. funer.* quem ad hoc Ioannes Saxo alleg. *in d. c.* 1. *supra proxime allegato.* dicam latius *infra in* 40. *concl.* Et hæc sunt quantum ad arma nobilium, & quæ competunt nobilibus, de quibus adhuc alias quando fiet mentio, an transeant ad successores, & quomodo, & in pluribus aliis conclusionibus.

VIgesimaseptima conclusio est circa populares, qui non habent arma propria, sed aut sibi assumunt ex concessione principis supremi, vel alterius domini, vt Bart. qui habuit à Carolo IV. Imper. vt ipse, & cæteri de sua agnatione leonem rubeum cum caudis duabus in campo aureo portarent. Et tunc talibus licet portare talia arma sibi donata & concessa. & dicit Bart. *in d. suo tract. armorum.* in hoc non esse dubium. Quia disputare de potestate Principis est sacrilegium. *l.* 2. *C. de crim. sacril.* Facit *in rubro & nigro, C. vt nemini lic. sine iudic. autorit. signa imprim. rebus, quas alius detinet.* optimus text. *in l. sacrilegii. de diuers. rescript.* vbi notant Bald. & Paul. quod Imperator, seu Princeps supremus, vt Rex Franciæ, potest conferre dignitatem

tatem alicui non habenti, & nobilitare quemcunque vult. & instar sacrilegii est reputare aliquem indignum, quem Princeps approbauit, *vt in d.text.* cum sit Deus in terris. notatur *in l.iubemus. C. de sacr. eccl.* de laude huiusmodi armorum & vtilitate infra dicetur, *in 36.conclusione, incip.circa vtilitatem.*

VIgesimaoctaua conclusio. Etiam populares propria autoritate arma sibi assumere possunt, vt dicit Bart. *in dicto loco.* Sicut enim nomina inuenta sunt ad cognoscendum homines. *l. ad recognoscendos. C. de ingen. manumiss.* ita etiam ista insignia ad hoc inuēta sunt. vt *l. sanctum. §. 1. ff. de rerum diuis.* Sed talia nomina cuilibet licet imponere sibi ad placitum. *d. l. ad recognoscendos. & l. falsi. in princip. ff. de falsis.* Ita etiam ista insignia cuilibet licet portare, & impingere in suo, non tamen in alieno: *vt l. 2. C. vt nemini lic. sine iudic. autorit. &c.* & ibi notatur per gloss. *in verbo, aliquis.* facit *cap. dilecti. extra de conces. præbend.* & quod ibi notatur per gloss. Non inuenio illud *cap. dilecti,* sub tit. *de conces. præben.* allegatum per Bartol. sed bene reperio *cap. dilecta. extra, de exces. prælat.* quod bene videtur facere ad hoc cum gloss. fin. Et ibi Pan. & Pet. de Anch. ponunt istam quæstionem cum seq. & ibidem tractatur ista materia.

Videtur, quod Bart. in hoc multum extense locutus fuerit, & quod istud non sit indistincte verum, maxime in villanis seu rusticis non habentibus aliquam præeminentiam aut dignitatem, seu nobilitatem: quoniam credo, quod talibus non sit licitum portare arma, hoc est scuta, in quibus sunt arma; cum talia solum competant nobilibus ex aliqua nobilitate, quæ sunt plures, vt infra videtur in octaua parte: & illis licet propria autoritate assumere aliqua arma, aliis non, propter vsitatam & obseruatam inuiolabiliter consuetudinem à tempore immemoriali, quo talibus solum competit vsus armorum, & non villanis & rusticis.

Item & vt statim dicetur, si adhuc tales sibi assumant arma, cauere debent, ne assumant arma alicuius antiquæ domus & familiæ iam talia habentis, & portantis. quoniam tunc posset prohiberi, vt dictum est supra *in 23. conclus.*

Sed bene verum est, quod tales rustici & artifices possunt per se & propria autoritate assumere merchas, & signa, quibus signare & merchare possunt opera sua, & suas res. sed ista non debent fieri ad formam, seu instar armorum, & ita videntur intelligenda verba Bartoli. De prædictis merchis, seu signis infra videatur, *in 31. conclus.*

Communiter tamen tenet secundū Pan. *in d. c. dilecti.* vt quilibet assumere possit sibi certa insignia siue arma. & de hoc truffantur villani à nobilibus, cum dicitur, arma sunt villanorum; quia sumpta sunt ad placitum, prout Accursius glossator iuris ciuilis *in l. hæres. in gloss. fin. ff. de leg. hæred.* de domino Martino sic dicit, quod scutum suum albo nigroque variabat, vt omnem telorum vitaret amaritudinem. Veruntamen, vt dixi, omnia nomina propria sumuntur ad placitum, vt vnus ab altero cognoscatur, *iuribus præal.* quibus addo *§. si quis in nomine. Instit. de leg.* ita & arma potest quis assumere, vt vna parentela discernatur ab alia, & non fiat alteri præiudicium: etiam dummodo talia arma ignobilium seu rusticorum non habeant galeam seu cassidem tymbratam, vt supra tactum est *in 23. conclus.* & expedit ita fieri, vt familiæ distinguantur, & distinctæ cognoscantur, vt dictum est. non sit idem de magistro Ioan. Grammatico, & Accursio iurisperito, vt vult gl. fin. *in l. vnica. C. de Professor. qui, &c. lib. 12.*

Si quis tamen velit assumere arma de nouo, debet assumere magis conformia suis cognatis aut affinibus, vel patriæ suæ, & etiam antiquioribus. & secundum quod videre potest & cognoscere, quod eis magis conueniunt & approximant statui suo, tam ratione affinitatis, consanguinitatis, patriæ, loci, quam vrbi seu suæ qualitati & conditioni, & de multis aliis, vt infra dicam. Vnde referam; quia ad rem facit, de Gordio patre regis Midæ opulentissimi Phrygum, qui Gordius ex agricultura sumptus, ad regnum peruenit:

nit: quo potius Gordium ciuitatem inter Asiam maiorem & minorem condidit, & à se denominauit, in qua templum Ioui consecrauit, & non immemor, nec veritus originariam conditionem, nec eam celans in eo aratrum (tanquam forte propria arma, & insignia) quo aliquando vsus fuerat, posuit, & ex loris, seu funibus, quibus boues in iugo tenuerat, nodum connexit miro artificio, vt neque principium, neque exitus deprehenderetur in eo, eumque Ioui consecrauit, donec qui eũ soluat occurreret: vt recitat Guiliel. Benedicti *in sua repe. c. Raynutius. in ver. Ray. de Clera. num. 25. de testamen.* & ibi reprehendit illos, qui neglecto honore patris, se filios bastardos magnatum dicunt, vt illorum nomen & arma eis non debita occupent, de quo vide ibi plura exempla.

Et ita vt magis communiter videmus, assumentes de nouo arma, assumunt ea, quæ magis suo nomini, aut cognomini approximantur & conueniunt propter conformitatem, alludendo ad vocabulum cognominis, vt nomina sint consonantia reb. *vulgato §. est & aliud. Inst. de don.* & siquidem data sunt ab antiquitate nomina significatiua à parte rerum, vt Petrus; quia firmus vt petra. tex. & ibi glos. *in Auth. de defen. ciui. in princ. colum. 3.* & Lucius Lucillius, & Lucullus à luce. Puta si quis cognominetur de quercu, assumit pro armis quercum, vt in Papa Iulio II. qui dicebatur de Rouere, & assumsit pro armis quercum. Et rouere in vulgari Italico, est quercus. Et illi, qui vocantur de castro, aut castello, sumunt castrum seu castellũ: qui vero cognominatur de Loup, accipit lupũ, & sic de singulis. Et licet propria nomina ad placitũ imponantur, appellatiua tamen ab aliqua proprietate imponi solent, vt dicit Bal. *in procem, Instit.* allegans *l. si quis in fundi vocabulo. ff. de leg. 1.*

Sicut videre est multas familias Romanorum cognomina assumpsisse à leguminibus, & ab ea re, quam optime sererent, vt Fabii à faba cognominati, Cicerones à cicere, Lentuli seu Lentini à lente, Pisones à piso, & sic de huiusmodi. & vt ait Plinius, fuerunt ab arboribus cognomina antiquis, vt Frondicio, qui præclara facinora Vulturnum trans-natans fronde capiti imposita aduersus Hannibalem edidit. Item Cornutus ait: *Q. Cincinnatus cum suum agrum & araret & sereret, dictatura ei à populo Romano delata est. Qui contra Samnites profectus victor extitit; quia à serendo, Seranus appellatus est.* A pinsendo Pilumnus, qui primus pinsendi frumenti vsum inuenit: & pilum, id est, instrumentum aptum ad terendum. Item ab herbis, vt Lactucinii, à lactucis dicti. Item à piscibus, vt Muræna, quod fuit cognomen viri Romani ab eo pisce deductum, vnde Ciceronis extat oratio pro Muræna. Item Orator, quod cognomen fuit Sergii viri Romani, quod a hoc pisce sortitus est. Cognomina etiam, inquit Varro, habentur à maiori & à minori pecore. A maiori, vt Equitius, Taurus. A minori, vt Saprilus, Scropha, Portius, quod cognomen fuit Catonis Censorii, à porco dictum. Quidam etiam à vestimento, vt Antonius Caracalla.

Et assumendo antiqua arma (puta duos leones aureos eleuatos, se inuicem respicientes in campo rubeo, quæ fuerunt arma Hectoris. Lyram auream in campo rubeo, quæ fuerunt arma Dauidis. Tres psittacos virides in campo aureo, quæ fuerunt arma Iosuæ. Draconem rubeum in campo argenteo, quæ fuerunt arma Iudæ Macchabæi. In campo azureo regem in solio maiestatis sedentem aureum, quæ fuerunt arma Alexandri Magni. In campo azureo tres coronas aureas, quæ fuerunt arma Arthuri) non potest quis reprehendi, nec ab aliquo prohiberi, cum nunc non sint aliqui de parentela eorum. & ita de aliis similibus, de quo latissime *infra in 48. conclusione.*

VIgesimanona conclusio. Si quis impediat, ne arma sua aliquis ponat in loco, in quo ponere potest, non patiendo eidem honorem decerni, qui decerni potest, tenetur actione iniuriarum, vt est text. ad literam, *in leg. iniuriarum. §. 1.* si quis de honoribus decernendis alicui passus nõ sit de[illegible] ni, vt puta imaginem alicui, vel quid aliud [illegible] le, puta arma. *ff. de iniuriis.* quamuis, vt [illegible]

text.hoc contumeliæ causa faciat. Intellige, si fiat impedimentum, antequam sint posita. sed postquam fuerint posita in aliquo loco: si amoueantur, credo actionem iniuriarum esse ortam. Quoniam turpius eiicitur, quam non admittitur hospes. tex. *in cap. quemadmodum.* §. *alioquin. de iniuriis. extra.* Ex quo dixi in casu emergenti, de quo *infra 49. conclus. in fin.* cum esset inter duos dominos contentio de quadam ecclesia, in cuius iurisdictione esset, & quis illorum facere deberet zonam lugubrem, seu funebrem in dicta ecclesia: quod ex quo vnus superstes abradere fecerit zonam lugubrem, quam filii alterius prædefuncti fecerant fieri pro sepultura eorum patris, quod in hoc tenebatur actione iniuriarum. Quia non solum non passus est honorem decerni, sed decretum tulit, diminuendo eius dignitatem, quo casu tenetur actione iniuriarum, vt est gloss. *in d.* §. *si quis. in verb. quid faciat.* Idem dicendum est de eo, qui arma alicuius iam in aliquo loco depicta deleuit, aut abrasit, quoniam hoc casu tenetur actione iniuriarum, si talis, qui illa posuit, non poterat prohiberi illa ibi ponere; quoniam si potuit prohiberi per alium: videtur, quod si ponat sine eius autoritate & licentia, possint per dictum, qui prohibere potuit, aut eius mandato, deleri, & abradi. Quoniam ex quo per illum text. *in d.* §. *si quis.* potest impediri, ne vtatur honore, & ne honor sibi decernatur: ita quod non potest hoc casu teneri actione iniuriarum. Multo ergo fortius si quis vtatur honore non sibi debito, potest talis honor impediri per illum, cui præiudicatur in honore, puta in appositione imaginis in vno loco, vel alicuius alterius rei ad honorem tantum, vt est in appositione armorum.

Et ideo dic, quod si quis in re litigiosa ponat, aut pingere faciat arma sua, possunt ab aduersario deuastari, excidi, & arripi, per tex. *in l. 2. C. vt nemo priuatus titul. præd. suis vel alienis impon. vel vela regia suspendat.* & ita tenet Vinc. Cicault. *in quodam tract. quem fecit de factis Principum in c. de autoritate Ecclesiæ. fol. 5.* sed pro hoc vltimo dicto allego formaliorem text. *in l. 1.* etiam *in l. 2. C. vt nemini liceat sine iud. autor. signa imprim. rebus, quas alius detinet.*

Trigesima conclusio. Non solum habẽs proprietatem in aliqua re arma sua potest facere pingere, sed etiam vsufructuarius in re, in qua habet vsumfructum. *l. æquissimũ.* §. *sed si ædium vsusfructus legatus sit.* Nerua filius, & lumina immittere eum posse, ait, sed & colores, & picturas, & marmora, poterit; & sigilla: & si quid ad domus ornatum pertinet. *& not. ibi, sigilla. ff. de vsufruct.* & ibi Angel. de Per. & Flor. Quia per hoc non efficitur deterior conditio rei, neque mutatur eius substantia; quoniam alias secus esset, vt *l. monumentorum. C. de relig. & l. repeti.* §. *rei mutatione. ff. quibus modis vsufruct. amitt.* Ex quo dixi in casu emergenti, quod vidua post mortem mariti, quę habet donarium in aliqua domo, seu in aliqua terra, & Signoria, potest ibidem ponere arma sua, prout eius maritus fecisset eius vita comite, sed tamen zona funebris in ecclesia pro ea fieri non potest. *arg. d. l. monumentorum.*

Trigesimaprima conclusio est circa merchas, & insignia mercatorum, & artificum. & hoc casu dicendum videtur, quod vnicuique liceat tales merchas, seu signa portare, & habere. Quoniam talia fiunt ad recognoscendas res suas & opera sua, seu artificia. vnde not. Bald. *in authen. dos data. in magna lectura. C. de don. ante nupt.* quod ballæ mercatorum recognoscuntur ad signum; sicut supra dictum est *in 28. conclus.* quod nomina sunt inuenta ad cognoscendos homines, *C. de ingen. manumiss. &* §. *si quis in nomine. Instit. de leg.* Et licet vnicuique nomen suum mutare, & accipere ad placitum, dũmodo absit fraus. *l. vnica. C. de mutat. nomi.* ideo videtur, quod etiam signum, seu mercham mutare potest. De mutatione tamen nominis, vide Gem. *in proœmio sexti in 3. colum.* & Angelum *in d.* §. *si quis in nomine.* & per Doctores *in d. l. vnica.*

Sed quid de armis, an licet ea variare, & mutare pro libito? videtur, quod non: quia, vt sæpe dictum est, bonum est argumentum

de nomi-

de nomine ad arma. Modo sic est, quod mutatio nominis videtur prohibita, vt *in l.1.§.qui in rationib.ibi; vel rē amouerint. & l.falsi nominis. ff.de falsis. & l.Titio. in princ. ff.ad municip.* ideo nec arma mutare licet. Facit; quia nemini licet titulum semel assumptum variare saltem sine scitu principis, ex ratione *l.eos. §. qui se pro milite. & ibi Bald. ff.de fal.* Item mutatio nominis non fit in Imperatore, vt tenet Baldus in *in procem. Gregoriano. colum.1.* igitur nec in alio inferiore permissa esse videtur; cum dicat se dominum in terris, & eius dignitas alta est, vt per Bald. *ibi.* Item, Notarius non debet mutare nomen nec signum, vt in proxima sequenti consideratione dicetur. In oppositum facit: quia quis dum dignitatem apostolatus assequitur, mutat nomen proprium primæ impositionis, vt tenet Baldus, *vbi supra.* & illa mutatio dicitur gratiosa, idcirco variatio armorum est licita. Ideo dic, quod sicut nomina bona possunt mutari, dummodo illa mutatio non sit calumniosa, captiosa, ignominiosa, & fallens: quia tunc prohibetur tanquam etiam gloriosa, iuribus pro prima parte allegatis. Sed illa est licita, quæ damnum, fraudem, & deceptionem alteri non infert, nec inferre potest, vt dicit ibi Bald. *in colum.2.* & pro vtroque casu est tex. *in d.l.vnica, C.de mutat.nominis.*

TRigesimasecunda conclusio erit, pro limitatione prædicta conclusionis, quæ fallit multis modis. Primo, quando interesset multis seu contingere posset ex hoc interesse multorum: quod fieri potest, quando esset quidam faber expertus, & bene famatus, qui in gladiis suis seu aliis operib9, aut artificiis facit certa signa, vel mercham, ex quibus opus talis magistri, seu artificis esse cognoscitur, & laudatur, vt per hoc tales merces melius vendantur, & auidius emantur.

☞ Et ideo dicunt Bart. *in d.suo tract.armorum,* Pan. & Petrus de Anchar. *in cap. dilecta. extra, de excess. prælat.* si alius faceret tale signum, posse prohiberi; quia ex hoc commune bonum, seu respublica læderetur, & decipi posset. Acciperetur enim & emeretur opus vnius (vt sæpe fit) pro opere alterius, argum. *l. vnica. C. de latina liber. tollen. & c. in nonnullis ex tra de Iudæis.*

Istud exemplificari potest in multis, maxime tempore nostro in quodam fabro cultellorum, qui dicebatur Vauldoire, qui vtebatur certo signo pro sua mercha operibus imprimenda. Nam si alius vsurpasset illud signum, potuisset ille, & quilibet alius de populo conqueri, & ad preces illorum per iudices prohiberi eidem vsurpanti, potuisset etiam cæteris, ne tali signo vterentur, quod & factum fuit.

Sic etiam in oppido Belnensi, vbi erat quidam faber balistarum laudatissimus, & ingeniosus, qui cæteros in operis sui dignitate excellebat. Nam si aliquis signum ipsius accepisset, potuisset ad iustitiam illius, aut alterius de illo loco prohiberi, ne quisquam alius vsus fuisset, & sic de singulis. faciunt prædicta, quæ tetigi *infra in 34. conclus.*

Sicut videmus in Burgundia, dolia vinorum fiunt diuersa, & distincta ab aliis totius Galliæ: ita quod nulla prouincia est in Gallia, quæ vtatur doliis, seu vasis vinariis ad mensuram, & sub forma, & modo quibus fabricantur in vrbe Belnensi, & in tota Burgundia.

Altisiodorenses tamen ad æmulationem voluerunt facere similia vasa, & dolia, vt melius, & citius venderent eorum vina, & pro vinis Burgundiæ, quod tamen fieri non potuit, nec debuit. Et ideo super hoc pendet processus Parisiis (vt audiui.) Et pro certo iste possunt & potuerunt Burgundi impedire & conqueri, ne fiant, neque fierent dolia ad vsum vinorum ad instar suorum, propter excellentiam vinorum Belnensium, & totius Burgundiæ; quia alias euenire posset, quod alia vina venderentur, & exponerentur venalia pro vinis Burgundiæ, & diffamaretur, seu minueretur fama, & celebritas vinorum ipsius Burgundiæ, etiam decipi possent emptores; ideo interesse tam publicum quam priuatum considerandum est.

TRigesimatertia conclusio erit pro secunda limitatione antedictæ conclusionis, quæ fallit secundo in signis, quibus vtuntur

Nota-

Notarii, qui ſemper vno ſigno vti debent, & mutare non debent, nec nomen, alias tenerentur de falſo. *Bald. in l. comparationes. col. fin. C. de fid. inſt. & in 1. conſt.* C. & Lanfran. *in cap. quoniam ver. inſtrumenta. colum. 2. extr. de probat.* Quia nullus poteſt aſſumere ſignum alterius Notarii, nec eo vti: & ſi id faciat, incidit in crimen falſi. notatur *in l. nemo.* quæ eſt *l. fin. §. nec callidis. C. de aſſeſſoribus. in §. item Lex Cornelia. Inſtit. de pub. iud. & in Authen. de inſtrum. cautela, & fide. §. oportet autem. & quod ibi not. colum.* 6. vbi ſi quis ſignum alterius accipiat, poteſt prohiberi. ita etiam tenet Ioan. de Platea *in l. ſtigmata. C. de fabricenſibus. lib.* 11. quia aliquando poſſet diffamari primus ſignans tali ſigno, ſi ſecundus non bene vteretur eo. *arg. d. cap. dilecta. de exceſ. præl. extra.* Et ibi Berna. de Landrino *in apoſtilla ad Panormitanum allegans Bal. in ſua diſputatione, quæ incipit, accuſatus de vi turbatiua.*

TRigeſimaquarta concluſio erit pro tertia limitatione præcedentis concluſionis in ordine 31. quę fallit tertio in ſignis, quibus vtuntur fabricatores omnium rerum: quoniam etiam tales poſſunt ad requeſtam eorum inhiberi facere, ne alii illo ſigno vtantur, vt ſupra dixi *in concluſ.* 32. Quia ſi ſit bonus faber, pictor, aut textor, & alius qui non eſſet ita peritus in arte, vteretur ſuo ſigno, poſſet ille bonus artifex, qui primo vtebatur tali ſigno, diffamari in opere ſuo. Eius enim intereſt, ne alius imperitus artifex tale ſignum aſſumat, ne confuſio operum inducatur, & ſic eſſet primi boni, & periti artificis diffamatio, vt etiam tenet Bald. *in l. 2. C. quæ res vend. non poſ.* & dicit Bald. *in cap. quanto. col. 2. de iurieur.* quod vnus mercator non poteſt apponere ſignum alterius mercatoris in ballis.

Idem etiam dicit Guillelmus Benedicti *in ſua repet. cap. Ray. in ver. Raynutius de Clera, num.* 59. *de teſtament.* in hoſpite tenente diuerſorium, ſeu hoſpitium, qui ſi primo acceperit ſignum aliquod, ſeu interſignum, poteſt prohibere, ne in illo loco alius accipiat illud. quia ſua intereſt, ſi in illo loco, ſeu ciuitate, vbi habet tale ſignum, vel quia forte propter eius famam, & diligentiam ſeu prouidentiam, cuncti viatores, & hoſpites ad ipſum currebant & nunc diffamaretur, ſaltem fama talis hoſpitii diminueretur, ſi alius non æque idoneus, fidelis, & ſeruitialis inter ſignum illud aſſumeret, quod non eſt tolerandum in præiudicium primi occupantis, & habentis tale ſignum ſeu interſignum.

Vel quia forte vnus mercator, vel alius artifex habet in ſua domo ex præſcriptione aliqua inſignia, quibus ſemper ſui prædeceſſores vſi fuerunt per triginta annos, & vltra, vt dicit Bald. *in l.* 1. quæ incipit, *fucandæ. in fin. C. quæ res vendi. non poſſ.* quem ibi vide pro materia. & facit pro hoc *l. monumentorum. in fi. C. de relig. & ſum. fun.* Et prædicta intelligo vera, niſi eſſet magna diſtantia loci, de vno interſigno ad aliud, aut vnus vicus multum diſtaret ab alio; quia tunc in illis vicis longe diſtantibus etiam in eadem ciuitate ſæpe ſimilia interſignia (vt Pariſiis) videntur eſſe appenſa, licet plerunque in aliquibus differant, vt vnum fiat paruum, aliud magnum, vel cum aliqua diſſimilitudine, & diſcrepantia, pro quo faciunt dicta *infra in 3. concluſ.*

Et ex hac concluſione infero, quod cauere debent aduocati ne ſe ſubſignent ſcripturis factis per procuratores aut alios aduocatos imperitos. Quoniam ex hoc, ſi deueniant ad manus expertorum, & doctiſſimorũ virorum, poſſet eorum fama attenuari: quia in his inſpicitur ſignum aduocati ſe ſubſcribentis. quod male obſeruant aduocati Heduenſes, qui vt plurimum ſubſignant ſcripturas per procuratores factas. quod tamen ſemper facere renui, & vidi multos in hoc decipi, & pænitere, cum eorum ſcripturę declarabantur inadmiſſibiles, inutiles, impertinentes, ineptæ, & nullæ, quod in eorum dedecus redundabat, ex quo non cogitauerant, nec illas fecerant. Caueant ergo de cætero ne ſigna eorum talibus ſcripturis apponant, niſi ex fontibus propriis proceſſerint; & facit; quia inciuile eſt (niſi tota lege perſpecta) de aliqua particula eius propoſita iudicare, vel reſpondere. *l. inciuile eſt. ff. de legib.*

facit etiam *l. de his controuersiis. in his verbis, inspectis cognitisque verbis testamenti. ff. de transact.* & plerunque principium per finem corrigitur. *l. si tibi. in fine. ff. si cert. petat.*

Et ampliando prædictam fallentiam videtur, quod apponere signum alienum, seu mercham alienam in rebus suis sit prohibitum. *leg. 1. C. de nauib. excusandis. lib. 11.* imo quod perdat rem suam. *d. leg. 1. & l. sacrilegii. §. qui cum. ff. ad leg. Iul. pecul.* cum aliis allegatis per Lucam de Penna *in leg. stigmata. Cod. de fabricensibus. lib. 11.* Et sic vnus mercator non potest, nec debet apponere signum alterius mercatoris in ballis suis, vt dictum est hic ante.

TRigesimaquinta conclusio erit de insigni, insigno, seu mercha mercatoris, an probet. Ioan. de Platea *in d. l. stigmata.* & Guilliel. Benedi. *in d. rep. cap. Rayn. in ver. Rayn. de Clera. de testam.* dicunt, quod talis mercha sufficit ad probandum rerum dominium. facit *c. displicet. 23. q. 4. ibi; & vos oues Christi estis, characterem dominicum portantes.* secundum Lucam de Penna *in d. l. stigmata.* Eius enim res esse videtur, cuius signo signata est, *l. quod si neque. § fin. ff. de peric. & commodo rei vend. & cap. si iudex. de sent. exc. in 6.* Ad idem bene facit *1. quæst. 1. c. quod quidam. in fin. & 23. q. 7. c. quemadmodum. de confes. distin. 4. c. postea signatur. 24. quæst. 2. c. sane profertur. extra de voto. c. magnæ. & c. fin. ibidem.* & Ezech. cap. 9. *Transi per mediam ciuitatem, & signa Thau, super frontes virorum gementium, & dolentium super abominationibus, quæ fiunt in medio eius.* Et Luc. 20. *Ostendite mihi numisma census. At illi attulerunt ei denarium. Cuius habet imaginem, & inscriptionem? Et respondentes dixerunt: Cæsaris, & ait illis: Reddite ergo quod est Cæsaris, &c.* Et Genes. 4. *posuit Dominus signum in Cayn.* Ad idem Exod. 12. quod verum dicit esse Lucas de Penna, si probetur impositio merchæ. *l. 3. C. de bonis vacantib. lib. 10. d. leg. quod si neque.* Quod videtur etiam esse verum, quo ad possessionem, & dominium, *arg. d. leg. 3. & l. monumentorum. C de relig. & sump. funer.* & facit quod notatur *in capit. quanto. in gloss. in verbo, patris. de iureiur. extra. & in leg. vnica. C. de nautis Tyberinis. lib. 11.* Ita dicit Lucas de Pe[nna] *in d. leg. stigmata.* & dixi *in meo monologi[o] verb. mercha mercatoris.* Dicit tamen Bald[us] *authent. dos data. C. de don. ante nupt.* quod [fa]cit tantum præsumptionem, vt in bal[lis] mercatorum, si quod facit præsumi e[sse] illius, cuius est signum. De impressione [ar]morum, inscriptione nominum, & im[a]ginum an probent, vide *infra in 55. conclusione.*

TRigesimasexta conclusio circa vtili[ta]tem armorum, quæ quis habet à Prin[ci]pe, versatur: de quibus *supra in 27. concl. in [fi]. circa populares.* an plus possint, & an afferan[t a]liam vtilitatem, quam si alius ea non hab[eat] à Principe. In quo concludit Bart. *in suo tr[act.] de armis*, quod magis prodest, & magis re[le]uat habere arma à Principe, quam à seipso [in] multis.

Primo; quia est maioris dignitatis, [si]c dicimus in testamento facto à Principe, *l. omnium. C. de testam.*

Secundo; quia non possunt prohiberi alio illa portare, *leg. 2. C. de iureiur. & ff. de [mi]no. 25. annis. leg. minor autem magistratus. in prin[]cip. & §. 2.* qui text. bene facit, cum di[cit,] quod aduersus sententiam Principis non [ad]mittitur quis ad petendam restitutione[m] in integrum; cum solus Princeps resti[tuit] aduersus suam sententiam. Quia nul[lus] eo maior fit, *l. deprecatio. ff. ad leg. Rhod. [de] iact.*

Crederem doctrinam Bar. in hoc esse [ve]ram, dummodo princeps non concessisset arma alicuius magnatis, seu domus, au[t] [fami]satæ antiquæ: quia tale priuilegium con[ces]sum à Principe, intelligitur sine præiu[di]cio tertii. text. *in l. 3. §. merito. ff. ne quid in l[oco] pub. & l. 2. C. de preci. impe. offer.* ideo si Pr[in]ceps concederet arma alicui noua, quæ q[uis] non solitus est habere, non potest prohi[be]ri. Secus si solitus esset portare aliquis, [et] gestare à tempore immemoriali: quia t[unc] posset querelare talis de suo interesse, quod Princeps non intellexit illud fecisse [in] præiudicium illius: & sic instantiam il[lius] prohiberi, nisi Princeps diceret; *Non obst[an]te, &c.*

te,& cætera. quia tunc Princeps posset concedere. *arg. nota. in l. fin. C si contra ius vel vtilit. pub.*

Tertio; quia si duo assumpserint eadem arma, seu insignia, nec de prioritate, nec posteritate appareat, præfertur ille, qui à Principe habuit. *l. si duas. in princ. ff. de excu. tutor.*

Quarto; quia si in exercitu esset vel alio loco, & quæreretur quis deberet præcedere, debent præferri illius arma, quæ à Principe sunt concessa. *l. fi. ff. de albo scrib. leg. 1. C. de consulib. lib. 12. cap. per tuas. extra de maio. & obed. & arg. d. leg. si duas. in princ. ff. de excus. tut.* Et dixi in pluribus locis, quod inter eiusdem qualitatis pares, semper præfertur, qui à Principe honoratus sit, seu aliquo munere donatus sit. text. est ad hoc *in l. restituendæ. in fin. C. de aduo. diuer. iud.* & merito illis est deferendum, cum ratio priuilegii sit habenda, *l. 3. ibi; nisi quis priuilegiatus veniat. ff. quod cum eo, qui in alie. potest. &c.* Et sic intelligit Bart. prædicta procedere cæteris paribus, scilicet quod alias illi, qui habent arma, sint æqualis dignitatis, alias præferri debent arma illius, qui esset in maiori dignitate, *arg. ll. superius allegatarum, & quæ ibi notantur.* allego tamen text. expressum *in l. 1. ff. de albo scrib.* Exēplifico, si aduocato fiscali alicuius alterius prouinciæ in Burgundia Princeps daret arma hodie, & ego cras assumerem propria autoritate; cum vterque sit aduocatus fiscalis, & sic paris dignitatis ille, qui haberet à Principe, præferretur. Sed si Cancellarius Franciæ assumeret sibi arma de nouo hodie, & Princeps hodie mihi concessisset, non essem propter hoc præferendus; imo ille, qui est maioris dignitatis, vt latius infra dicetur *in 49. conclusio.*

Et ideo cum arma donata à Principe maiorem autoritatem præstent, & prelationem, quam arma sumpta propria autoritate, non mirum si Bart. gloriabatur in hoc, quod arma sibi fuerant concessa à Carolo IV. Imperat. qui sibi donauit, & ceteris de sua agnatione Leonem rubeum cum caudis duabus in campo aureo portare, vt dicit *in d. suo tract.* & dixi supra *in d. 37. concl.* vbi de materia.

TRigesimaseptima conclusio, attingendo materiam circa transmissionem armorum ad successores, est, quod arma vnius domus, familiæ, vel casatæ, remanent, & transeunt integraliter ad filium primogenitum tanquam digniorem, qui quidem illa debet, & potest portare integra, plana, sine aliqua additione, vel diminutione, vt infra dixi *in 76. concl.* Eo quia primogenito debetur honor in omnibus, cum præferatur cæteris, & in mensa, in oblationibus, & aliis multis, de quibus *infra in 5. parte, in 41. consideratione.* & portare arma est honor, vt sæpe repetitum est supra, & dicit Bald. *in l. fin. C. pro socio.* quod arma, & nomen nobilium remanent apud principalem domus. Cum in illo tanquam in capite splendor geniture sit & permaneat, *argu. l. cum scimus. in fin. C. de agricol. & censi. lib. 11.* quem allegat Vincentius Cigault *in suo tract. de potestate ecclesiæ.* Cum deterioris conditionis non sit, quam pater. *l. cum satis. C. eo. tit. & lib.*

TRigesimaoctaua conclusio. Arma sunt tantæ virtutis, quod transeunt in successores vnius domus seu agnationis. *l. familiaria. cum l. seq. Cod. de religios. & sumpt. funer.* & hoc secundum prioritatem gradus, vt in successione aliarum rerum. de quo inferius *in 76. conclus. in fin.* & ample Guilliel. de Monteferrat. *in tracta. de successione regum, in secundo dubio. num. 19. & supra in 20. conclus.* Facit; quia filius familiam sequitur & agnationem patris § . 1. *ibi; quia qui nascuntur, patris, non matris familiam sequuntur. Institutio. de legitim. agnat. tutela.* concordan. text. *in capit. 2. & ibi gloss. in verbo, potestate. extra de conuersi. infidel.* & sic de iure à patre, & non à matre denominari debet. Item filius sequitur conditionem patris quo ad originem. Item sequitur patrem quo ad dignitatem, & honores, Item nationem patris : vt probat, & tenet Guilliel. Bened. *in sua rep. cap. Rayn. in princ. de testam.*

TRigesimanona conclusio. Si sint plures successores, ad proximum transeunt arma integra sine diminutione. Ad sequentes vero cum aliqua diminutione, aut cum apposi-

appositione, seu additione alicuius rei, sic quod possint discerni ab armis principalibus integris, & planis. Sed quomodo hoc fiat, infra dicturus sum in 76. *conclusione.*

Et dicit Bart. *vbi supra*, quod istud licet, sicut licitum est addere cognomen nomini, aut illud inter duos eiusdem nominis: ex quo denotari possit diuersitas inter eos, sicut inter duos fratres eiusdem nominis dicitur vnus Ioannes iunior, vel paruus, alter vero Ioannes antiquior, vel magnus, &c. Et istud semper operatur antiquitas, seu primogenitura, quæ debet habere aliquam prærogatiuam: & ex communi obseruantia in Gallia in quocunque gradu sit, semper habet istam præeminentiam in armis, quod ea portat integra: sequentes vero cum aliqua adiectione, vt dixi supra *in 20. conclus.* & ample declarat Guillelmus de Monteferrato *in tract. de success. regum, in 2. dubio.*

QVadragesima cõclusio. Arma nõ transeunt ad cognatos, & affines. *l. ius familiarium. C. de rel. & sumpt. funer.* Et facit; quia cognati descendentes ex fœmina non sunt de familia. *leg. cum in adoptiuis. C. de adopt.* Sozinus *in consil. suo 30. colum. 3.* Et soror dicitur quasi seorsum nata, & à familia separata appellatur, vt dicit idem Sozin. *in d. consi. per me allegato in Commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. tit. des droitz & appartenances à gens marietz. §. 1. in gloss. en puissance. de som. mary. & tit. des successions. §. 12. in gloss. 1.* vbi dicitur, quod agnationis dignitas semper debet esse salua, considerato in hoc, quod honor debet remanere apud agnationem, & sic cum arma sint honor domus, vt prædictum est, ad cognatos transire non debent. Faciunt etiam ad propositum quæ dicit Angel. *in consi. 169. & in consi.* 281. *supra allegat.* Ita etiam tenent Bart. *in d. tractatu de armis.* Petr. de Anch. d. capit. *dilecta. de excess. prælat. & Ioannes Saxo in d. capit. 1. titul. des droictz de chastellenie. in consuetudinibus patriæ Turonensis.*

Ex communi tamen obseruantia & vsu arma, domus, seu familiæ transeunt ad cognatos, & affines, vno modo, videlicet cum adiunctione in vna parte armorũ: alterius familię ex parte sinistra: maxime in descendentibus ab illis; quia solẽt depingere aut depingi facere arma sua diuisa, & bipartita, ita quod in parte dextra sunt arma patris, & in parte sinistra sunt arma matris. Quod quomodo facere liceat, scilicet assumere etiam nomen & arma matris, vel alterius, ponit Guill. Benedicti *in sua rep. c. Rayn. in ver. Raynutius de Clo... num. 44. de testam.*

QVadragesimaprima conclusio. Sicut identitas cognominis inducit præsumptionem agnationis. *l. cum precum. C. de lib. causa.* ita etiam identitas armorum inducit præsumptionem agnationis aut cognationis. Quoniam sicut nomina imponuntur, & reperta sunt ad cognoscendos homines. *l. ... recognoscendos singulos nomina comparata. C. de ... gen. manumiss. & § si quis in nomine. Instit. de leg... tis.* Ita etiam arma, signa, seu insignia fiunt & adinuẽta sunt ad recognoscendas familias & agnationes; quia per signum cognoscitur signatum. facit tex. *in l. 1. §. si intelligatur. ff. de ... edict.* facit *l. quod si neque. §. fin. ff. de peric. & com... mod. rei vend. & l. stigmata. & ibi Ioan. de Pla... fabricensib. lib. 11. C.*

QVadragesimasecunda conclusio. Arma non transeunt ad hæredes rebellium, proditorum seu falsariorum, eo; quia quod fortius est, si tales delinquentes iam habe... rent arma ante rebellionem, proditionem, aut falsitatem, destrui, deleri, & detrahi possent post talia delicta perpetrata, vbicunque essent depicta, seu affixa: vt dicit Bartol. per text. singularem *in leg. eorum. ff. de pœn.* ita tenet Lud. Roman. *singulari suo 474. in cap. eorum ... ma. & singulari 666.* & d. meus Ias. *in § pœnal... in 3. colum. num. 104. Instit. de actio.* & Ioannes de Terra rubea, *in suo opere de vinca ecclesia. tra... cta. 3. l. 1. ff. de interdict.* idem de bannitis artic... in materia rebellionis: qui impune possunt occidi, cum dicantur hostes. Bart. *in l. amiss... ne. §. deficientium. ff. de capit. diminut.* Multo fortius ergo impeditur translatio seu transmissio armorum prædictorum in eorũ hæredes, & cum memoria eorum etiam destrui possit, & debeat. *l. fina. ff. ad leg. Iuliam maiest.* Et turpi... eiicitur

eiicitur, quam non admittitur hospes. text. *in cap. quemadmodum. §. alioquin. extra, de iureiuran.* Facit pro præsenti conclusione; quia patre damnato de crimine læsæ maiestatis, amittit filius iura sepulchrorum, vt de hoc est casus specialis *in l. 1. §. interdum. ff. de suis & legit. hæredib.* & vltra, talis filius amplius ad honores seu dignitates aspirare non potest. text. *in l. quisquis. §. 1. ff. ad legem Iuliam maiestat.* quæ lex est canonizata *in c. penult. 6. quæst. 1.* & satis videretur absurdum illos admitti, quorum repellerentur autores. vt *in cap. licet. in fin. de testib. extra.* In aliis vero delictis secus. *l. 2. §. nullum patris delictum innocenti filio pœna est: ideoque nec ordine decurionum, aut cæteris honoribus propter eiusmodi causam prohibetur. ff. de decur. cum pluribus concord. in gloss. ibi alleg.*

QVadragesimatertia conclusio. Insignia, & arma domus non transeunt ad fideicommissarium. ita tenet G. Benedict. *in sua repe. cap. Raynut. in verb. si absque liberis. 2. de fideicommissaria substitutione, num. 204. & 205. de testam.* vbi in simili arguit de iure patronatus tam spirituali, quam temporali, seu seculari. cui æquiparat in hoc talia iura armorum & insignium. Licet ius patronatus ad quoscunque hæredes, etiam extraneos transeat. *gloss. in verbo, hæredes. in Clem. 2. de iure patron. & glos. in can. considerandum. 17. quæst. 7.* Notat plene Panorm. *in cap. 1. & in cap. cum seculum, de iure patron.* Non tamen (vt dicit) transeunt talia iura ad fideicommissarium, vbi est substitutio fideicommissaria, & obliqua: imo hæc omnia remanent penes hæredem directum. *l. quia perinde. vbi Barto. singulariter. & Alexand. ff. ad Trebellia.* dominus meus Iason *in l. precib. colum. 12. C. de impub. & aliis substit.* allegans Imolam & Bald. *in d. loco per d. G. Benedicti allegatum.*

Dicit tamen Guido Papæ *quæst. 57.* quod tale ius patronatus seculare transit ad fideicommissarium facta restitutione, sed ante restitutionem remanet penes hæredem. Ideo videtur idem dicendum in armis & insignibus, quæ competunt alicui ratione familiæ, aut domus. Sicut etiam videmus in iure sepulchrorum, aut monumentorum, quod etiam transit in fideicommissarium: imo etiam quod plus est, in legatarium. text. est *in l. monumenta. C. de legatis.*

Ex prædictis, & ex dictis Panorm. *in d. cap. cum seculum. extra de iure patron.* dicentis, ius patronatus vendi non posse simpliciter, aut alienari, sed bene cum vniuersitate, vt *in d. cap. cum seculum.* infero sequentia.

Vnum videlicet, quod vendendo totam hæreditatē alicuius, seu successionem, quod in emptorem hæreditatis vniuersalis transibunt arma, & insignia; sicut trāsiret seu transferretur ius patronatus; cum de his fiat argumentum de vno ad aliud, ex dictis G. Benedicti, *in d. c. Raynutius.*

Aliud vero erit, quod sicut non potest vendi ius patronatus de per se, nec legari, vt dicit Alber. de Rос. *in d. l. monumen.* ita nec arma de per se, aut insignia de per se vendi possunt, sed bene cum vniuersitate; quod tamen de vtroque, an sit verum, in sequentibus videbitur.

QVadragesimaquarta conclusio ergo erit talis: An arma seu insignia sint in bonis, ita quod alienatione omnium bonorū comprehendantur, cum transeant ad successores, vt supra dictum est *in 37. conclus. cum duabus sequent. conclus.* videtur, quod sint in bonis. Ista conclusio erit tantummodo de armis, & insignibus principum supremorum. An videlicet possint vendere, aut alio modo cōcedere arma suæ dignitatis supremæ, aut insignia in parte, vel in toto aliis suis inferioribus non habentibus facultatem illa portandi, aut ratione agnationis, aut alias quouis modo. Do exemplum in Imperatore, qui gestat Aquilam nigram, in rege nostro, qui habet tria Lilia aurea bene ordinata in campo azureo, & & sic de aliis. An possint aliis concedere, quod sua arma portent in totum, cum aliqua diminutione, aut in parte. Et si faciant, an principes de eorum sanguine, aut ab antiquo talia arma portantes cum aliqua tamen diminutione possunt de hoc conqueri, & impedire, ne deferantur.

De armis autem regis Franciæ, inter alia arma principum cum fuerint Clodoueo pri-

mo regi Francorum Christiano cælitus demissa in baptismo illi⁹, & coronatione, videtur, quod nõ possint aliis concedi, nec quod sint in commercio ipsius, & quod solus ipse ea portare debeat, & habere sine aliqua diminutione. Alii vero de sanguine regali cum aliquali diminutione: & si concedat aliis, an quod ex eis videretur facere iniuriam, & inferre interesse, & commodum dignitati regali, & illis de suo sanguine, & prosapia regali, & cum sit incorporale concernens non personam ipsius tantum, sed regnum, & illos de sua agnatione, ex quo non percipitur commodum, videtur, quod non possit alteri dare, aut alio modo alienare; cum pignori talia iura dari non possint, vt dicit Bartolus *in l. si is qui. §. fin. ff. de pignorib.* dominus meus Iason *in §. item Seruiana, num.* 109. *cum seq. Instit. de action.*

Imo, & quod minus est, vestes regales non possunt vendi, nec per alios assumi. vt est tex. *in l.* 1. *& ibi Bald. C. quæ res vendi non poss. & l.* 4. *C. de vestib. oloberis lib.* 11. & ample declarat Guilliel. de Monteferrato *in tract. allegato, de successione regum, in* 2. *dubio.* Et de his iuribus regalibus, quæ non possunt concedi per Principem, vide Luc. de Pen. *in l. contra publicam. C. de re mil. lib.* 12.

Hic tamen super præsenti dubio causa disputationis, & veritatis indagandæ ex doctrinis dictorum aliquid dicendum videtur, arguendo ad vtranque partem, & tandem omissis disputationibus concludam.

Primo pro parte affirmatiua, quod possit princeps concedere alicui, etiam inferiori, quod arma sua deferat, probatur sic. Nam nemini est dubium, quin sit ad instar sacrilegii, de potestate principis disputare, *vulgata l.* 2. *C. de crim. sacrileg.* & quia omne, quod vult princeps, facit, nec ei dicere quisquã potest, cur hoc facis? *Eccle.* 8. *c. in memoriam.* 19. *distin.* dom. meus Ias. *in l. rescripta. colum.* 1. *C. de precib. Imperat. offerend.* Et quod vult fieri, pro facto habetur. *l. apud eum. ff. de manumiss.* & est apud eum pro ratione voluntas, *l.* 1. *ff. de constit. princip.* Mutat rerum naturas. *l. vnica. C. de rei vxo. act.* Nec de facto eius est dubitandum; quia dicitur habere nomen diuinum ad exemplum diuinæ maiestatis. *l. quicunque. C. de fundis patrim. lib.* 11. Diuinatio namque in labiis regiis est. *Prouerb.* 16. Et ideo, sicut mentiri Deo, vel Papę est sacrilegium. *c. serpens. iuncta gloss. de pœnit. distinct.* 1. ita de Principe falsum referre, temerarium & periculosum est. Quia tamen circumscripta autoritate principis de principe disputare licet, *argum. l. Aemilius. vbi not. Bald. ff. de minor.* Salua in omnibus autoritate eius, pro elucidatione dubii adducantur sequentia.

Primo, quod possit princeps concedere inferiori delationem armorum suorum, satis videtur probatum ex iam deductis. Ex quibus patet, principem multa maiora posse; ergo hoc, quod minus est, potest, per regulam iuris; Cui licet, quod est plus, licet vtique quod est minus. *c. cui licet. de reg. iur. lib.* 6. Nec debet, cui quod plus est licet, quod minus est non licere. *l. non debet. ff. eo. tit.*

Secundo, de eo iure, quod quis habet, potest ad libitum disponere. *l. si domus. § fina. in fina. verbis. ff. de legat.* 1. *l. qui tabernas. ff. de contr. empt. & vend.* facit *l.* 1. *in re mandata.* vbi dicitur, quod rei suæ quilibet est moderator, & arbiter. Et nihil tam conueniens est æquitati naturali, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferri ratam haberi, & *per traditionem. Instit. de rerum diuis.* Ex quibus sequitur, quod princeps suis armis vti potest ad libitum, & sic eorum portum inferiori, & cui volet, concedere potest.

Tertio cuilibet licitum est assumere arma prout vult, vt supra dixi *in* 28. *conclus.* dummodo non cedat in iniuriam, aut præiudicium alterius. decisio est Bart. *in suo tracta. de insignibus & armis.* & Panorm. *in cap. dilecta. de excess. prælat.* Tenet Paris de Puteo *in tract. quem fecit de re milita. & duello. lib.* 6. *cap. antepen.* Bon. de Curtili *in tract. nobilitatis. num.* 172. *tertia p.* Ergo & mutare arma propria, & ea ad illum transferre. Et sic etiam licere debet principi, qui ab vniuersali non est exclusus; verum iure communi vtitur priuatus, *l. iustas. C. de iur. fisc. lib.* 10 *l.* 2. *C. de pet. hæred. l. cum hæredes. C. qui testam. fac. poss.*

Quarto nomina possunt assumi, & mutari ad placitum. *l. vnic. C. de mutat. nomi.* possunt etiam concedi, & transferri, *l. hoc iure. §. fi. ibi; si iurasses te nomen meum laturum. ff. de don. leg. facta. §. si sub conditione. in illis verbis, nihil mali est, honesti nominis nomen assumere. ff. ad* Trebellia. Ergo & arma seu insignia possunt concedi & transferri. tenet consequentia ex eo, quod valet argumentum de nominibus ad arma, seu insignia: quia sicut nomina inuenta sunt ad recognoscendum, *vulgata l. ad recognoscendos. C. de inge. & manumiss. §. si quis in nomine. Institu. de leg.* ita & insignia. *l. sanctum. ff. de rerum diuis.* & ita tenet Bart. *in tract. suo de insignib. & armis. col. 2.* & dictum est supra *in d. 28. conclus. in c. etiam populares.*

Quinto faciunt pro hac parte, quę ponunt Feudistę *in tit. quæ sint regalia.* vbi tenent, quod princeps potest iura regalia concedere: & hoc tenet aperte Andr. de Isern. *in d. tit. de regalib.* vbi dicit, quod si princeps generaliter, & indefinite concedit, videtur concessisse omnia, quæ personæ principis cohærent: & sic concedere potest delationem armorum suorum, quæ dicuntur esse de legalibus principis: sunt enim insignia regalia.

Sexto condere leges, est de præcipuis pertinentribus ad principem solum. *l. fina. C. de legib.* Et tamen senatus legem facit de autoritate principis. *l. non ambigitur. ff. de legib.* Idem præfectus prætorio. *l. 2. C. de offic. præfect. præto. Orientis.* si hoc maximum imperii & potestatis signum concedit princeps: similiter portum armorum suorum concedere potest; cum non possit assignari congrua ratio differentiæ.

Septimo ad idem potest princeps comiti, & alii inferiori concedere, quod monetam faciat; ita tenet Hostien. *in Summa de censibus.* sed hoc non est minus, quam deferre insignia principis, vt clarum est; ergo portum suorum armorum concedere potest iuxta regulam iuris iam alleg. quæ vult, quod qui potest plus, potest minus, siue tantundem. *l. cui pacto. ff. de seruis exportan. l. non debet cui quod plus est. ff. de reg. iur. &c. cui licet. de regul. iur. in. 6.*

Octauo facit quod scribitur Ester. *6. c. Homo quē rex honorare cupit, debet indui vestibus regiis & imponi super equum, qui de sella regis est, & accipere regium diadema super caput suum.* quod factum fuit Mardochæo, ex regis Assueri præcepto. Ex quo approbatur, principem concessisse inferiori portum suorum armorum, & sic nunc concedere posse, facit text. *in cap. antiqua. de priui. §. dominica.* vbi summus pontifex concedit legato suo, quod vtatur insignibus pontificalibus, scilicet veste rubea, palafreno albo, freno, & calcaribus deauratis.

Nono probatur arguendo de nominibus ad arma, quod est validum, vt deductum est. Duo enim eodem nomine vocari possunt. *l. duo sunt Titii. ff. de testam. tute. l. si quis seruum. §. si inter duos. ff. de leg. 2.* Ergo duo eadem ferre possunt. Et quis nominari nomine alterius potest ex sua concessione, & illud ferre. *d. l. hoc iure. §. fina. ff. de donat. & l. sed sciendum. in fine. ff. ad Trebell.* ergo & arma; cum parificentur.

Decimo, facit; quia, vt dicit Bald. *in c. quanto. de iurciur.* Nemo potest portare arma principis sine speciali priuilegio. *allegat. l. 2. C. vt nemo priuat. tit. prædiis suis, vel vela regia suspendat. & l. 1. C. vt nemini lic. sine iudicis autorit. signa imprim. rebus, &c.* Ergo videtur, quod cum speciali priuilegio potest; quoniam hoc casu non est sublata potestas principi, quin possit facere, & princeps potest omnia, vt dictum est.

Vndecimo scribitur de multis Imperatoribus quod sibi socium, & comitem imperii delegerunt. Assumpsit enim Gratianus Imperator Theodosium secum, qui cum eo, & Valentiniano imperauit, vt aperte testatur *l. 1. C. de summa Trinit.* iuncta superscriptione eiusdem legis, vbi loquuntur Gratianus, Valentinianus, & Theodosius Imperatores. Similiter Arcadius filius Theodosii assumpsit secum Honorium: & postea idem Honorius Theodosium iuniorem secum assumpsit in administratione imperii, & multi alii Imperatores ita fecerunt, vt perscrutanti historias, & superscriptiones legum apertum est. fuerunt simul Imperatores Diocletianus, & Maximianus, vt probatur *in cap. nunc autem.*

autem.20.diſtinct.in illis verbis; *ſiquidem tempore Diocletiani & Maximiani Auguſtorum.iuncta gloſ. prima.ibi: in verbo,Diocletiani.& in l.ſoror.iuncta ſuperſcriptione illius.C.de col.* pro quo facit *Clement. Romani. in gloſſ.in verbo,reges. in fin.de iureiurand.* Bald.*in authen.ex teſtamento.colum.fin.dicto tit. de col. & in c.non autem. & ibi gloſſ. mag.7. quæſt.1.* vbi etiam apparet, quod duo poſſunt eſſe epiſcopi in eadem diœceſi.

Ex quibus patet Imperatorem aſſumpſiſſe conſortem, & ei conceſſiſſe iura imperii: ergo multo magis arma, & inſignia: & ideo nunc poſſe portum ſuorum armorum concedere, *argum.auth. multo magis. C.de epiſcop.& clericis.*

Vltimo, certum eſt, quod apud populum primo fuit imperium, ſed transtulit populus omne ius imperii & dignitatem in principem, vt de hoc ſunt tex.*in l. 2. §.nouiſsime. ff.de orig. iuris. in l.1. in princ. ff.de conſtit. princ. & in §. ſed & quod principi. vbi ſunt eadem verba. Inſtit. de iure nat.gent.& ciuil.*& firma manet talis translatio: cum itaque res de facili redeat ad ſuam primæuam naturam, *can. ab exordio. cum gloſſ. in verbo, ad a.35. diſtinct.vulgat.§.pactus ne peteret. ver.quoties. in l.ſi vnus. ff.de pact.* Si potuit populus omne ius principi concedere: videtur modo principem aliquid de pertinentibus ad imperium in alium transferre, ſeu alteri concedere poſſe: & ſic portum ſuorum armorum inferiori, & cui voluerit, concedere poteſt.

In oppoſitum facere videntur, quæ ponit Ioan.Andreæ & Innocen. *in cap. inquiſitioni.de ſent.excom.* vbi dicunt,non eſſe obediendum principi præcipienti aliquid, vnde ſequi poteſt turbatio reipublicæ: & eos ſequitur Panormit. *in cap.ſi quando. de reſcript.* & Felin. *in cap.quæ in eccleſiarum.colum.17. in fin. de conſtitutio.* Sed ſi princeps concederet alteri portum ſuorum armorum, turbari poſſet ſtatus ſui imperii,& dignitas decreſceret. Nam plures de principatu ſequerentur deferentem arma principis quaſi ſuum principem, propter ſignum,quod repræſentat ſignatum, *l. decernimus.ad fin. C. de aquæductu. lib.11. l.dos data. C. de donat.ante nupt.cap.ad audientiam.de falſis.& cap. ſi iudex. de ſent.excom.in 6.* idem eſſe & habetur ad Galath. 6. *Stigmata Domini mei Ieſu in corpore meo porto.* omiſſis vulgaribus. & quia poſſeſſio dignitatis probatur per inſignia,vt dicit Bald.*in l.ſi aquam.C.de ſeruitut.& aqua.* arbitrarentur quamplurimi deferentem inſignia principis eſſe principem: vnde quaſi principem eum ſequerentur, & venerarentur, & exinde deciperentur,& turbarentur: ex quo ſequeretur factio, & diuiſio in populo, & ex conſequenti turbatio principatus,quare hoc non poteſt princeps. Faciunt quæ voluit Innocen. *in tit.qui filii ſint legitimi. §. qualiter, & quo. circa finem.* vbi vult, quod princeps non poteſt facere aliquid vnde turbetur populus, & ſequatur ſcandalum in populo.

Item quod rex illud facere non poſſit tanquam contra publicum, & vniuerſalem regni & coronæ ſtatum, & eius dimembrationem ſeu decolorationem, probat gloſſ. in *verbo,diſpenſare,in cap.literas.de reſtit.ſpol.* & gl. *in verſ.ſupra ius. in cap.propoſuit. de conceſſ. præb.* quæ gloſſ. ab omnibus approbantur: nec valet diſpoſitio ſeu conceſſio, ex qua ſequitur difformatio, & decoloratio communis & publici ſtatus,per tex.*in cap.& ſi illa ibi*; *illa tamen magnopere præcauenda ſunt, quæ recipi & tolerari ſine manifeſta decoloratione non poſſunt. 1.quæſtio.7.* Ad hoc facit dictum Innocen. *in cap. innotuit.de elect.*quem ſequitur Panorm.*in cap. hoc ſumus.de reſcript.in fin.* vbi dicit,Papam ſine cauſa non debere vti plenitudine poteſtatis: nec tolerandus eſt princeps ſine magna cauſa, ſibi & aliis manifeſte aliquid contra vniuerſale ſtatutum eccleſiæ vel regni faciens vt clare decidit idem Innocent. *in c.quanto. de conſuetud.*

Confirmatur per id, quod ponit Bartol. *in d.ſuo tract. de armis. verſ.3. iudex.* vbi dicit, iudicem poſſe prohibere, ne aliquis ferat arma alterius,ſi hoc in ſcandalum, diſſenſioné, & deceptionem ſubditorum viderit fieri. & allegat pro hoc *cap. in nonnullis. de Iudæis & Saracenis.* vbi habetur, quod error, confuſio, & ſcandalum, oritur ex eo, quod Iudæi & Saraceni non diſcernentur habitu à Chriſtianis. Quod dictum Bartoli corroboro ex eo quo

quod ad omnem ambiguitatem tollendam habitus nouitiorum à professorum habitu distingui debet, text. *in cap. pen. de regularibus.* Et per habitum meretrix à matrona,& virgo ab ancilla discernitur. *cap. in audientia. extra de sent. excomm. l. item apud Labeonem. §. si quis virgines. ff. de iniur. l. mimæ. C. de episcop. audien. & in Auth. de sanctis. episcop. §. pen. colla. 9.*

Item habitus clericorum discernitur & diuersificatur ab habitu laicali: *d. cap. in audientia. cap. clerici. de vit. & hon. cleric.* prout & in coma discerni debent. *cap. si vero aliquis. de sent. excom. c. si quis. & c. clericus. de vit. & hon. cler.* Et per habitus dissimiles monachi & religiosi diuersarum professionum seu regularum cognoscuntur. *c. Deus. d. tit. de vita & hon. cler.* Item viri à fœminis per crines, vestes & ornamenta. *c. si qua fœmina 1. & 2. distinct. c. mulier. 33. quæst. 5.* prout etiam liber à seruo distinguitur per pileum. *l. vnic. §. sed & qui in domini funus pileati incedunt, qui tunc illico manumittebantur.* vt dicit ibi text. & gloss. *in verbo, additis. §. fina. Inst. de libertinis.* Et dicti sunt serui pileati, qui in pileo imposito vendebantur. Nam teste Budeo *in suis annot. in Pandectas, in l. fina. ff. de orig. iur.* Gellius scriptum reliquit *lib. 7.* his verbis: *Pileatos seruos vænum solitos ire, quorum nomine venditor nihil præstaret, Cælius Sabinus iurisperitus scriptum reliquit.* Cuius rei causam esse ait, quod huiusmodi conditionis mancipia insignia esse in vendendo deberent, vt emptores errare, & capi non possent, neque lex vendendi operiunda esset, sed oculis perciperent, quodnam esset mancipiorum genus. Sicut antiquitus mancipia iure belli capta coronis induta vænibant, & idcirco dicebantur sub coronis vænire. Nam vt ea corona signum erat captiuorum vænalium; ita pileus impositus demōstrabat eiusmodi seruos vænundari, quorum nomine emptori venditor nihil præstaret, Quomodo quis talis esse præsumitur prima facie, qualem eum indicant vestes, & qualiter ex vestibus, & ornatu præsumatur pro & contra aliquem. Et quod ornamenta debent esse conuenientia statui, ordini & officio, tractat Specul. *tit. de aduocato. §. 2.*

Conclusio itaque ex prædictis à simili, si arma principis non differant ab armis alterius, oritur confusio, error & scandalum in populo. Vnde non videtur hoc posse princeps facere, qui suos subditos congregare, & conseruare debet in pace perpetua, exemplo regis summi, & pacifici, qui disposuit sibi subditos fore pacificos & modestos, & eos congregare, quemadmodum gallina congregat pullos sub alas. Et potest corroborari per id, quod dicit gloss. *in c. fina. in ver. ad nos. 9. quæst. vlt.* quæ habet, quod Papa non potest omnes episcopos deponere; quia sic vniuersalem ecclesiam turbaret, & gloss. fina. *in cap. apostilla, 8. quæst. 1.* quæ dicit, quod Papa non potest sibi facere successorem: quia hoc esset immutare statum ecclesiæ, quæ videtur multum singularis pro decisione præsentis casus. Quia cum ex dicta concessione possit sequi deceptio & perturbatio subditorum, sequeretur inde immutatio status imperii aut regni, quare hoc non videtur posse princeps.

Item ex tali concessione videretur communicata, & diuisa imperialis dignitas seu regia, quæ tamen incommunicabilis, & indiuisibilis est. *c. 1. §. præterea Ducatus, Marchia, Comitatus, de cætero non diuidatur. de prohibi. feud. alie. per Fridericum, in vsib. feud.* & ita tenet Cyn. *in l. si viua matre. C. de bon. mater.* Bald. *in Authen. hoc amplius. C. de fideicom.* qui etiam dicit *in cap. cum nostrum. de elect.* quod regnum non potest esse commune; cum certa prouincia seu regnum vnum regem habeat, vel habere debeat. *c. 3. 6. q. 3.*

Item si admitteretur dicta concessio, viderentur duo esse principes, signum enim, vt dictum est, repræsentat signatum, & hoc esse non potest. Nam, vt dicit Philosoph. 12. Metaphys. *Entia nolunt male disponi, pluralitas principatuum mala, vnus ergo Princeps.* concordat *can. in apibus. 7. quæst. 1.* ponderatis illis verbis: *Imperator vnus, & regnum, non capit duos.* vt eleganter scribit Cælius *lib. lect. antiquarum. 13. cap. 11.* Facit *can. non autem. iuncta gloss. fina. eadem causa & quæst.* quæ dicit, monstrum esse vbi sunt duo capita, & *l. non sunt liberi. iuncta gloss. in ver.*

prodigiosum.ff.de sta.homin. & formalis tex. *in c. quoniam. de officio iudic.ordin.* vbi est text. *prohibemus autem omnino ne vna eademque ciuitas siue diœcesis diuersos pontifices habeat, tanquam vnum corpus diuersa capita quasi monstrum.*

Ex quo infertur quod duo Cæsares esse non possunt simul, & eodem tempore, ne sequatur inde euidens reipublicæ status perturbatio & confusio. Facit, quod dicit Bald. *in cap. si quis. quo tempore miles inuestit. petere deb. in vsib.feud.* vbi dic, quod princeps non potest partem ciuitatis alienare, & partem retinere, propter perturbationem populi. Cum ergo non possint vere esse duo principes, nec repræsentatiue. Quoniam fictio non potest plus operari quam veritas, l.legem. C.locati. & l.qui ad certum.ff.eodem.

Facit ad hoc elegans decisio Bald. *in c. generali. si de feudo defuncti contentio sit inter dom. & agnatos vasalli, in vsib. feud.* vbi determinatur in specie, quod rex Franciæ non potest alienare vnam de ciuitatibus regni sui inuitis ciuibus. alleg. Host. *in cap. dilecti filii. de maior. & obed.* & ibi Ioan. And. in nouella, quos sequitur d. Ias. *in §. item Seruiana. num.* 105. *Instit. de actio.* ideo à fortiori, nec arma regni inuitis princip. alienare poterit; & subditis interesse non perdere. d. Pan. *in cons.* 3. *in* 5. *q. in* 2. *volum.*

Item nõ potest princeps difformare principatum. *c. intellectio. de iureiuran. d. canon. in apibus.* ponderatis illis verbis; *& omnis ordo suis rectoribus mittitur.* Vbi enim singuli singulis dignitatibus presunt, decoratur ordo. vbi autem duo vni dignitati præponuntur, decoloratur status & ordo. Et ad imperium seu regnum deuentum est, vt reipublicæ per vnum consulatur. *l.* 2. *§. nouissime. ff. de orig. iur.* quia tunc vtile bonum optime gubernaretur, si nulli suum officium seu ministerium subtrahatur, si vnicuique sua iurisdictio & dignitatum ordo seruetur, nec superiores officia inferiorum sibi vendicent, nec inferiores ditionem, directionem, atque correctionem non refugerent. Etiam absurdum est, si promiscuis actibus rerum turbentur officia. *l. repetita. C. de episcop. cler. & l. consul. §. absurdum. C. de testamentis. & cap. esto subiectus,* 95. *distinct.* & indecorũ est, vt in corpore humano alterum membrum alterius fungatur officio. Sed ex concessione suorum armorum princeps induceret difformitatẽ in populo & republica, & poneret corruptibilitatem & scandalum in ipsa. Cum tamen decet imperialem solertiam ita reipublicæ curam gerere, & subiectorum commoda inuestigare, vt regni vtilitas incorrupta persistat, & singulorum status iugiter seruetnr illæsus *cap. Imperialem. in princip. de prohibita feudi alienatio. per Fridericum. in vsibus feudorum.* Faciunt quæ ponit dominus Præpositus *in tit. qui feu. dare possunt. colum.* 5. *in vsibus feudorum.* vbi dicit quod remissio facta per Principem, si nocet reipublicæ, non valet, allegat pro hoc *d. cap. imperialem.* & Baldum *in cap. cum causam. de probat.* vbi tenet, quod non licet principi exuiscerare viscera imperii, & eum sequitur Barbatia ibi, dicens *in* 5. *colum.* quod princeps non potest subuertere imperii maiestatem, ne dicatur homicida suæ dignitatis. Sicut enim tutor debet esse administrator pupilli, & non spoliator, *l. qui fundum, §. si tut. ff. de vsuc. pro empt.* ita rex non debet esse destructor, aut diminutor maiestatis regni, faciunt quæ ponit Old. *in consi.* 231. Et quæ ad plenum dixerit Lucas de Pen. *in l. quicunque. de omni agro deserto. lib.* 11. *C.*

Præterea pro hac parte videtur multum stringere: quod dicit Martinus Laudensis *in suo tract. de principe. versic.* 305. videlicet, quod bonæ & naturales cõsuetudines ligant principem. alleg. Bald. *in cap.* 1. *qui feuda dare poss. §. fina.* vbi ita tenet: quia, vt ipse inquit, potentius est ius naturale, quam principatus. Vnde infert post gloss. quod non potest deuestire vasallum sine conuicta culpa. facit quia quod consuetudo dat, homo auferre non potest. *Auth. quod locum. C si mulier secundo nupserit. l. si arrogator. §. sed an impuberi. ff. de adoptionibus.*

Facit etiam quod scribitur Deuter. 21. cap. *Si habuerit homo duas vxores, vnam dilectam, & alteram odiosam, non poterit filium dilectæ facere primogenitum.* supple: quia ex consuetudine ius primogenituræ competit. Si ergo ius primogeni-

mogeni

mogenituræ, quod acquiritur ex consuetudine non potest alteri concedi per patrem, ex consequenti nec arma, quæ annexa sunt dignitati primogenituræ. habet enim accessoriæ primogenitus arma domus, & ea conseruare debet, vt dixi supra *in 37.conclus.*

Modo verum est, quod princeps ex naturali consuetudine defert arma dignitatis, scilicet principatus; ergo alteri concedere non potest immutando dictam consuetudinem.

Maxime rex Franciæ non potest alteri concedere portum suorum armorum, quæ habet non solum ex consuetudine, sed ex diuina reuelatione, seu transmissione, vt sæpe dictum est. Diuinitus enim regi Clodoueo fuerunt lilia de cælo missa: quibus ipse, & qui secuti sunt reges Franciæ pro armis seu insignibus ac illo tẽpore vsi sunt: loco trium bufonum, & vtuntur in perpetuum.

Insuper arma ad honorem dignitatis noscuntur deputata, vt in hoc dignoscatur à cæteris omnibus. Et soli principi ordinata sunt; quia solus cæteros omnes antecellit. Rex enim super omnia præcellit, vt scribitur Esd. *cap.3.4.* Cum igitur non habeat princeps parem, nec patiatur consortem, arma sua, quæ sunt signa superexcellentiæ, alteri concedere non debet: sed nec pati, quod aliquis alius deferat, iuxta illud Apostoli: *Gloriam meam alteri non dabo*; maxime quia faceret præiudicium reipublicæ & subiectis, qui armis, propter signatum honorem, debent.

Et facit; nam sicut videmus, quod non licet priuatis deferre vestes oloberas, auratas, seu sericas, aut purpureas, *l.1.2.& 3.& 4. C.de vestib.oloberis. lib.11.* Et hoc, vt dicunt ibi doct. ne priuati parificent se principibus, ita quod talia facientes, incidunt in crimen læsæ maiestatis. *d.l.3.* Sic ergo à simili, imo à maiori, cum maior autoritas principis denotetur in insignibus & armis suæ dignitatis, quam in vestibus: non licet alicui alteri inferiori arma, & insignia principis deferre, quod credo esse verum sua authoritate, sed quia cum cõcessione principis licet alicui existenti in ministerio principis ex concessione illius, vt ornatior sit, cum eo deferre tales vestes, *vt in d. l.2.* & ibi Ioan. de Platea. Ideo videtur, quod idem in armis. Sed cum princeps possit tales vestes auferre, cum recedit ab eo ministrans, *argum. l.id vestimentum.ff.de pecul.* & notatur *in l. in his. §.1. in gloss. fin. ff. sol.matrim.* Ergo videtur, quod si princeps alicui concedit talia arma, quod tamẽ poterit eidem auferre, quando voluerit, vt statim dicetur.

Facit vltra quod dicit Bald. *in cap. licet causam. de probat.* quod licet imperator vel rex possit donare ecclesiæ ciuitates & castra, non tamen claues imperii: quia esset causa destructionis imperii: sed certe maius videretur, tradere arma, quã claues; quia arma sequentur subditi, qui etiam clauibus obsistere possent.

Etiam facit; quia rex vendens oppidum cum mero mixto imperio & iurisdictione, etiam in se nihil retinens, non videtur transtulisse in emptorem ius regium, vt tenet Iacobinus de S. Georg. *in l.imperium. in 1. lectura. col.3.ff. de iurisd.omn.iud.* Alb. *in l.fin. in fine. C.eod. tit.* de quo vide Guilliel. Benedicti *in repet. cap. Rayn. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam, num. 217. in fin. cum duob. sequent. de testam.* sed nihil magis pòtest esse ius regium, quã arma, præsertim regis Franciæ, cum ei diuitus tanquam regi fuerunt demissa & concessa, vt dictum est, igitur. Et dicit Bald. *cons.207. incip. ego puto. lib.3.* quod super vexilla inuictissimi Francorum regis nemo præsumat honorem.

Item vt decidit de Rosellis *in d. suo tract. de potestate Imperatoris & Papæ. fol.20. colum.3. circa med.* Papa non potest sedem Romanam mutare, & alibi caput constituere, nec Romanam ecclesiam alteri vnire, nec licet ei testamentum facere quo ad papatum, vt probat gloss. sing. *in c. apostolica. 8.q.1. secundum Francum in rub. de testam. in 6.*

Item etiam Reges, Duces, Comites, vel Marchiones, de suis dignitatibus testari non possunt, præsertim rex Franciæ testari non potest de suo regno, etiam primogenitum, cui debetur, hæredem instituendo: cum primogenito debeatur ex sola consuetudine regni, quæ hoc introducit in honorem & fauorem regni, vt integrum permaneat, & non diuidatur, vt tenet Guill. Benedicti *in repet. c.*

Rayn.in verb.in eodem testamento relinquens.num. 147. *cum tribus sequentib.extra de testam.* & regnum est quid indiuisibile. Cyn. *in l.si viua matre.C.de bonis matern.* Bald. *in Anth.hoc amplius.C.de fideicommiss.* & in successione regni non habent locum iura legitimæ, ne fiat diuisio regni.gloss. *in cap.non licet.de voto, & voti redempt.*

Ergo à simili, sicut non potest princeps dignitatem suam immutare; ita nec signa ipsius dignitatis alteri concedere: quia per hoc viderentur duo capita in eodem corpore, quod esset monstrum, vt iam dixi allegando tex.per hoc *in c.quoniam.* §.1.*de offic.iud.ord. & in l.non sunt liberi.iuncta gloss.fina.ff.de statu homin.*

Adhuc instando pro hac parte possent adduci, quæ per Lucam de Penna amplissime traduntur *in l.contra publicam.de re mil.lib.12.C.* vbi per multa decidit, regem non posse committere alii insignia regalia. *con.7.* Cui decisioni assentire videtur Guilliel. de Monteferrat, *in suo tract.de success.regum.in conclusione secundi dubii.* cùm quibus videtur decidendum pro hac parte secunda, non obstantibus deductis pro parte affirmatiua. Quibus facile responderem, si hanc secundam partem negatiuam tenere vellem. Sed quia in hoc passu volo deuiare ab eo, quod diu obseruatum est: cum, vt dicit Alexan. *in consilio suo 27. incipiente, viso libello, colum.4.in 1.volum.* non est recedendum à communi obseruantia. & minime mutanda sunt, quæ certam interpretationem habuerunt, *l.minim.ff.de legib.* Nec facile discedi debet ab eo, quod diu visum æquum est. *l.in rebus.de constit.princip.* & quia alias sic practicatum extitit. Lapus *alleg.52.* & faciunt quæ dixi *in Commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgund.tit.Des confiscations.*§.1.*in gloss.1.ibi, pro hac secunda parte.*

Ideo insequendo id, quod vsque nunc communiter factum est in Gallia, nec reprobando quod à tantis fuit approbatum, & vsque in hodiernum diem obseruatum, videlicet, quod principes etiam supremi possint etiam inferioribus suis concedere licentiam seu potestatem deferendi, saltem communicare aliquid de armis suis. Non tamen p uatiue ad suam dignitatem, in totum ea al rare. Et quod princeps arma sua omnino se non debet abdicare, & in alium transfe re, sed retinere debet integra, & plana, p tet *argum.l.penult.ff.de offic.præsid.* & per not *in gloss.in verb.ad alium.in cap.1.* §.*præterea Du tus.de prohib.feud.alienat.per Frideric.in vsib.f* Teneo primam opinionem.

Et pro certo si vsque nunc non fuisset o seruatum, nec factum in regno, & nunc vellet facere de nouo; ego dicerem, qu rex Franciæ non deberet, nec posset perm tere, aut concedere, quod aliquis in suo gno portaret tria lilia aurea in campo az reo plana, & integra præter ipsum, aut illo qui essent de agnatione & prosapia regali, tales, qui essent successibiles in regno, ex qu fuerunt prædicta arma cœlitus demissa re Clodoueo, in assumptione coronæ, & di dematis, vt dixi: & videntur illi esse d in excellentiam illius dignitatis regalis ter alios, ex quo non licet alteri se cum dignitate sociari, nisi sit capax illius eo m do, quo ad illam deuenitur, scilicet per su cessionem.

Sed quia aliter obseruatum est vsq; nun & multa facta tenent, quæ si fienda essen non permitterentur, *vulgata l.patre furioso, ib Nam furiosus.cum multis concord.ibi in gloss.in v retinere.ff.de his qui sunt sui vel alien.iu.* & ibi am ple per dom. meum Ias. *concor.cap.dilectus f lius.de sponsa.& c.neque furiosus.32.quæst.7.* dico quod eo modo, quo obseruatur, non vide tur esse diminuta autoritas, & excellentia re galis dignitatis. Mos namque retinendus e fidelissimæ vetustatis, quem si quis immuta re voluerit, iniuria prædecessoribus fieri vi deretur, iuxta *l.testamenta.C.de testam.* Ne patitur in hoc detrimentum in honore & gloria, quam habere debet, & potest ex dela tione dictorum armorum; sicut nec patitu damnum & interesse in concessione aliquo rum iurium regalium aliquibus particula ribus facta: cum etiam princeps iura regalia alteri concedere possit, non priuatiue in to tum, sed secum accumulatiue. Nec vniuersa

liter

liter omnia iura regni, ſed ſolum alicui particulari in aliquo loco regalia, vt dicit And. de Iſer. *in rub. quæ ſint regalia. ibi; ſed quomodo poteſt donare.* quoniam ſi alienaret in totum, aut ab ſe iura regalia in totum abdicaret, eſſet in præiudicium regni, & contra regni & regis honorem, quod fieri non poteſt, *vt dicit text. in c. intellecto. extra de iureiur.* vbi alienatio facta in præiudicium regni, & contra regis honorem non valet, nec tenet; & ſic ibi parificantur præiudicium regni, & factum contra honorem regis. Si ergo rex in totum concederet arma ſua, ita quod amplius illa deferre non poteſt, eſſet ſibi in dedecus maximum, abdicando à ſe ea, quæ in ſignum ſupremæ dignitatis & excellentiæ fuerunt ſibi cœlitus demiſſa, vt dixi ſupra & ample *in 5. p.* vbi de rege Franciæ, & eius excellentia, ſeu dignitate. Sed ſicut aliquibus ſui regni Comitibus, & inferioribus vtilitatem, commodum & honorem regni zelantibus aliqua regalia concedere poteſt, non vniuerſa: ita etiam aliquibus ſui regni Chriſti fidelibus ob aliquam cauſam eos fidei Chriſtianæ ſibi commiſſæ in delatione dictorum armorum aſſociando, vt firmiores ſint, & in fide Chriſtiana, & in ſubiectione ipſius, poteſt particulariter eiſdem impartiendo aliquid de honore, quem vult eis tribui, concedere, quod deferant partem armorum ſuorum. Sicut fecit Aſſuerus rex (qui regnauit ab India vſque Æthiopiam ſuper 127. prouincias) de Mardochæo Iudæo, quem honorare voluit, ordinando, quod indueretur veſtibus regiis, & diadema regium ſuper caput ſuum imponeretur, de quo habetur *Eſter. 6. cap. & 8. in fine.*

Sed cum Ludouici Francorum regis vndecimi tempore multis fuerit conceſſum, quod deferrent lilia in armis ſuis: an rex ſucceſſor poſſet alias conceſſiones reuocare? Videretur, quod non; cum deceat priuilegium Principis eſſe manſurum, & beneficio Principis nos iuuari oportet, non decipi. Cogita ex his, quæ ante dicta ſunt *in Commentariis noſtris ſuper conſuetudinibus ducatus Burgundiæ, tit. Des iuſtices, artic. 5. in gloſſ. Si n'à grace, quaſi in fine. ibi; vlterius quæro.* vbi poſui» an priuilegium Principis poſſit reuocari?

Crederem tamen, quod ceſſantibus prædictis cauſis, videlicet aut quod non eſſent Principes, aut de illis, quos ſibi aſſociare poteſt ad fidem Chriſtianam, vt ſunt milites ordinis, aut qui tali ordini aſſociari poſſint, & debeāt de honeſtate, vt ſunt magnates, quod honeſtius & melius faceret, ſi prædictas conceſſiones reuocaret, maxime in ſubditis. In aliis vero eſt dubium ex dictis Fel. & aliorum *in c. nouit. de iudic.* per me allegatum in loco hic ante citato: vbi videntur concludere, quod priuilegia extraneis conceſſa, non poſſint reuocari.

QVadrageſimaquinta concluſio erit de armis inferiorum à Principe conceſſis, an poſſint vendi, an alio quocunque titulo per hæredem, vel alium habentem certa arma domus aut familiæ alienari, ita quod eius hæredes non poſſint amplius talia arma deferre, aut geſtare.

Circa iſtud conſiderandum eſt, quod aut ſunt arma, quæ competunt alicui ratione ſuæ perſonæ, & officii eidem conceſſi; & tunc videtur, quod non, eo quia quis vendendo arma ſua, & ſigna, videtur incidere in vituperium. *arg. l. quædam. ff. de pœn. & l. 2. in fin. ff. de capt. & poſtlimi. reuer.* per quos text. ita videretur tenere Alber. de Roſate *in l. ſi vt certo. §. vſque adeo. in quæſt. An vendito equo, videatur vendita ſella. ff. commod.* vbi dicit, quod ſi arma patrisfam. ſint in ſella vendita cum equo. Eo quia talis ſella magis videtur reſpicere perſonam domini, quam equi, ex quo non videtur vendidiſſe. *arg. l. decernimus. §. vniuerſos. C. de aquæductu. lib.* 11. vbi ſigna hydrophilatorum dantur ſucceſſoribus; ergo non poſſunt per eos alienari in præiudicium eorum ſucceſſorum, & *in l. ſtigmata. de fabricenſ. lib. 11. C.* vbi puniuntur, qui à fabricenſ. talia ſigna illos latitando euellunt, aut ſubripiunt; ex quo videntur talia ſigna reſpicere perſonam habentium ipſa aut arma. Cum ergo videantur reſpicere perſonam, extinguuntur cum perſona, & ſic poſt mortem eorum tranſire debent ad eorum ſucceſſores, ita

quod non possunt in præiudicium successorum alienari. Aut vero competunt alicui tanquam existenti de aliqua agnatione, aut familia antiqua, & est quoddam ius quod datur vnicuique agnationi suæ familiæ, quod non videtur posse transire extra illum. Cum sint arma inuenta ad cognoscendas agnationes, familias & domos; sicut nomina ad recognoscendos homines. dixi supra in pluribus locis; & communis vsus vtendi in talibus est, quod gradatim deueniant ad successores de familia & agnatione cum distinctionibus, quas supra dixi *in 39. conclus.*

Sicut in simili videmus, de verbo familiæ prolato, quod intelligitur ordine successiuo, vt dicunt Ang. & dominus meus Iason *in l. fin. C. de ver. sig.* & Bartol. *in l. si cognatis. ff. de rebus dub. colum. fin.* Barb. *consil. 27. in 11. colum. in 1. volum.*

Et quod communis vsus vtendi in his considerandus sit, tenet Bart. *in l. Labeo. ff. de supell. leg.* Quoniam ab eo, quod solitum est fieri, bonum est, *arg. l. quod si nolit. §. assidua. ff. de ædil. edi.* notatur plene per dom. meum Ias. *in l. certi condictio. §. si nummos. ff. si cer. pet.* Barb. & Fel. *in c. cum M. Ferra. extra de constit.* & idem Fel. *in c. ex literis. in ver. septima & vlt. de fid. inst.* & dicit Bald. *in l. si prædium. colum. 4. Cod. de ædil. actio.* quod frequentia actus multum operatur. Imo illud, quod in obseruantia, & moribus vtentiũ obseruatur, est tantæ efficaciæ, quod tollit statutum in contrarium, *dominus meus Iason in l. rem non nouam. in 1. & 2. colum. C. de iudi.*

Et ex quo consuetudo generalis vtendi in Gallia debet istud ius agnatis successoribus, non potest tale ius eis tolli per homines; cum quod consuetudo dat, homo tollere non possit, *auth. quod locum. C. si mulier secundo nup. l. si arrogator. §. sed an impuberi. ff. de adopt.* Consuetudo enim in vnaquaque regione est omnium dignitatum & iurisdictionum origo, forma, & principium, vt *in l. missi opinatores.* ibi; dum dicit: *consuetudine seruata regionum, de exactoribus tributor. lib. 10. C. & leg. 1. ibi; sicut plectendi consuetudo criminis habet. de peti. boner. sublat. eodem lib. Cod. l. obseruare. §. hoc etiam ibi.* Magni enim faciunt prouinciales seruare sibi consuetudinem istam, & huiusmodi prærogatiuas. *& in l. si in aliquam. ibi; & f... rias secundum mores & consuetudines, quæ ret... obtinuit dare. ff. de offic. proconf. & legati. & l. ... prophanos. ibi; secundum veterem. C. de pagan... & sacrific. eorum l. nullum. ibi; & consueta d... poscant. C. de offic. recto. prouinc. l. testamenta. C. de testam.* Et consuetudinis vsusque longæ... ui non vilis autoritas est. *l. 2. Cod. quæ sit long. consuet.* Concordat *cap. cum consuetudinis. ... cap. fin. extra eod. & can. consuetudinis. 11. dist.* Et si quid contra consuetudinem fiat, ad so... licitudinem suam reuocabit præses prouin... ciæ. *l. 1. in fin. C. quæ sit longa consuet. l. si manif... ste. C. de seruit. & aqua. can. consuetudo. 2. distin...* Ex quo æque puniri debet transgressor con... suetudinis, sicut transgressor legis, *can. in h... 11. dist.* Et quod antiquæ consuetudines s... seruandæ, habetur *in tit. de pace Constantia... nos Romanorum. ibi; sicut ab antiquo habere... sueuistis. & c. ad apostolicam, extra de simonia.* maxime in Francia. vt dicit text. *in c. dilect... lii. ibi; iuxta consuetudinem approbatam, qu... lege seruatur in partibus Gallicanis. extra de a... bitris.*

Ex ante deductis sequitur, quod sicut p... testatorem si esset aliquid relictum indistin... cte non nominando personas familiæ, quo... transiret ad omnes de familia gradatim, ... quod non possit per aliquos alienari: vt no... tat Bart. *in l. peto. § fratre. ff. de lega. 2.* faciunt q... dicit Barbatia *in dict. consil. 27. colum. 11. in ... volum.* Alexand. *consil. 165. in 2. volum. in con... 56. in fin. in 1. volum.* Imo quod plus est, ibi d... cunt: hoc casu prohibetur hæredis institu... tio. & ita decidit domin. meus Iason *in l. ... dubium, in 1. colum. C. de testam.* vbi prohib... alienatione, simpliciter prohibetur hær... dis institutio. Sic ergo cum prohibetur ... fauorem familiæ stante familia, alienatio ... cta in contrarium potest reuocari per e... stentem de familia. Sic ergo in hoc casu, ... est prohibitio legis ex obseruatione gene... li, & ex communi vsu vtendi, quæ habe... vim legis, *§. ex non scripto. Instit. de iure na... gent. & ciuili.* notatur *in l. de quibus. ff. de legib...*

canon. consuetudo. 1. distinct. Et ideo cum prohibitio legis & testatoris æquiparentur: notatur *in l. filiusfamilias. §. diui. ff. de leg. 1.* vbi Bartol. & alii. sequitur necessario dicendum, quod stante aliquo de agnatione, aut familia, seu domo habente aliqua arma, à tempore cuius initii memoria non extat in contrarium, quod talia arma non possunt vendi, nec alienari quocunque titulo in præiudicium illorum de familia, domo, aut agnatione.

Aut vero loquimur de armis datis & concessis alicui pro se & sua familia, aut agnatione: quoniam per illam concessionem factam familiæ, & agnationi, est acquisitum ius familiæ, & agnationi, vt satis probant iura allegata per Barbat. *in dict. consil. 27. in 12. colum.* Sicut etiam videmus de feudo concesso alicui pro se & sua agnatione, seu familia: quoniam transit successiue ad posteros absque eo, quod possit alienari in præiudicium successorum, vt per Bal. *in c. 1. §. hoc quoque. de feudi success.* & idem in emphyteusi data pro se & liberis: quia in illa pater non potest præiudicare liberis, vt not. Barto. *in authen. si quas ruinas. colum. penult. ver. iuxta hoc quæro. C. de sacrosanct. eccles.* Petrus de Anch. *in consil. 142. incip. domina Paula in princip,* Imola *in c. potuit. de locato.* Romanus *in consil. 35. incip. visa facti serie. in fin.* Paulus de Castro *in consil. 161. incip. in causa, quam magnificus. col. 5. & in consil. 208. incip. prætermittendum est.* Soci. *in consil. 205. incip. dominus Franciscus. in 4. & 5. col.* Philippus Cor. *in consil. 299. incip. in præsenti consultatione. col. 18. in 2. parte, & in consil. 200. incip. visa dicta copia. in quarta parte.* & idem Romanus *in consi. 202. incip. pro propositæ consultationis habenda veritate, quem allegat dominus meus Iason in l. 2. in 89. col. ver. quid autem in themate prædicto. C. de iure emphyt.* Cum enim talibus liberis fuerit ius quæsitum per huiusmodi concessionem, tolli nõ potest ab eis. *l. quodcunque. §. si quis ita. ff. de verb. oblig.* vbi Bart. *in l. quod dicitur. colum. pen. de verb. obliga. & in consil. 70. incip. quæstio ista in secundo dubio.* not. Bald. *in l. si constante. in vltimo notabili. C. de do. ante nupt.* dicens, quod ius quæsitum tertio etiam in spe tolli non potest. facit text. *in l. fin. ff. de pact. & in regul. id quod nostrum est. ff. de regul. iuris.* & dicit Alexand. *in consil. suo 160. in fin. in 4. colum.* hoc est verum respondendo ad dictum Bartol. *in l. qui Romæ. §. Flauius. ff. de verb. obligation.* & etiam Corneus *in consil. 68. incip. ardua quadam. in 3. columna. in 3. parte.*

Cum ergo communis vsus loquendi in appellatione familiæ sit in talibus, quod extendatur ad agnatos ordine successiuo, vt dicit Bart. *in l. cum ita. §. fin. ff. de legat. 2.* dominus meus Iason *in l. fin. C. de verb. oblig.* qui hoc casu in talibus armis iungitur cum communi vsu vtendi, qui attendendus est, vt dixi: & sit ex illo communi iure vtendi acquisitum ius in talibus armis omnibus posteris de familia. quo casu (vt ante dictum est) præiudicari non potest. Idem ergo erit in casu in quo ex concessione Principis est acquisitum ius agnatis, & illis de familia, seu agnatione, vt in Bartolo, qui habuit arma à Carolo IV. Imperatore, pro se, & sua agnatione. Quoniam in præiudicium suæ agnationis, cui ius fuit quæsitum, non potuisset illa alienare. Idem si dictum sit, *pro se, & sua posteritate*; quoniam posteri dicantur tantum ex linea masculina, & sic de agnatione. *l. 1. §. 1. ff. de iure immunit.*

Licet in omnibus supradictis casibus, in quibus arma competunt, aut ratione familiæ, aut ratione concessionis à Principe, ex quo sunt transmissibilia ad hæredes: vt supra dictum est, videtur etiam quod sint cessibilia: cum quicquid transmissibile, censetur & cessibile, vt *l. ex pluribus. ff. de administr. tutor.* Bart. vtitur hoc fundamento *in l. 1. §. vsufructuaria. ff. de operis noui nunciat.* sed ibi dom. meus Iason *& in l. cum secundum. C. de legat.* dicit, quod tale fundamentum non habet locum affirmatiue, imo adhuc alia ratio reformat pactum, scilicet, quia videtur esse priuilegium familiæ, & agnationis, de cuius præiudicio agitur in alienatione, cum eis sit ius quæsitum in prædictis, vt sæpe hic ante dixi: igitur.

Sed an arma agnationum accrescant alicui secundum quod dignitati aut dominio succedit,

succedit, sic quod etiam succedat armis, illi dignitati, seu dominio coniunctis. vide Guil. de Montefer. *in tractat. de successione regum, in 2. dubio. num.* 170. sed ad priorem materiam redeo.

Aut vero loquimur de armis, quæ quis sibi assumpsit propria autoritate, aut quæ emit ab alio in casu, in quo poterunt vendi: & tunc non est dubium, quod talia possunt vendi, & quocunque titulo alienari. Quia ex quo sunt in commercio hominis, qui sibi propria autoritate assumpsit, quod potest, vt supra dixi *in* 208. *conclus.* potest illa alienare, vendere, aut quocunque alio titulo transferre, prout dicitur; *Emerat ille prius, vendere iure potest.*

Aut vero loquimur de armis, seu de insignibus quæ quis habet ratione sui artificii, vel suæ artis; & tunc aut habet; quia sua autoritate assumpsit, vel ab alio habuit, & de per se sine socio; tunc vẽdere potest cuicunque. Aut cum socio; & tunc non potest in præiudicium socii, eo non consentiente. Aut vero habet ea à republica, puta si in ciuitate aliqua dentur certis artificibus aliqua insignia, quibus vti debeant in eorum artificiis, seu operibus, non possunt talia signa, seu insignia vẽdere, aut in alios transferre, arg. eorum quæ dicta sunt in princ. huius conclusionis de fabricensibus & hydrophilatis.

QVadragesimasexta conclusio. Habens arma antiqua suæ familiæ, domus & agnationis, non habens aliquos de familia, ad quos de iure, & iure successorio deuenire debeant, potest ea relinquere alicui, relinquendo eidem bona in casu, in quo poterit de aliis bonis testari, aut disponere de armis, etiam & nomen, seu cognomen domus, & valet tale relictum: imo, quod plus est, hæres aut fideicommissarius, cui est iniunctum onus de assumendo nomen & arma domus, tenetur adimplere voluntatem testatoris, si velit consequi commodum, vt notatur *in l. facta. §. si sub conditione. ver. in danda. ff. ad Trebell.* & hæc verba, *quod hæres meus portet nomẽ meum & arma*, important conditionem, secundum Guidonem Papæ, *quæst.* 251. *suarum decisionum*, per textum quem ad hoc allegat *in l. mulieri. §. si quis hæreditarium seruum.* per hæc verba; *iussus est manumittere, & hæres esse. ff. de condit. instit.* & sic conditio adimpleri debet, vt sequatur effectus, scilicet vt hæres esse possit, sicut in materia conditionis, de qua ample notatur *in cap. verum. extra de condit. apposit.* & ita vidi determinari & practicari ipse Guido Papæ, vt refert in loco prædicto. Quod tamen videtur multis fore graue, nomen suum antiquum suæ agnationis antiquæ dimittere, & arma magnifica suæ agnationis: imo si sit antiquæ domus, habens arma magnifica, non potest minora assumere, cum reipublicæ intersit, vt ordinum dignitas familiarumque salua sit. *l.* 1. *§. sed & si seruus. ff. de ventre insp.* Ne forte alienæ sordidæ stirpes splendidis & ingenuis natalibus audeant subrogari, vt dicit text. *in l. super statu. Cod. de quæst.* discretio personarum est habenda, atque dignitas & autoritas obseruanda: vt *in l.* [illegible] *princip. ff. de postulando.* Ob quod dicit text. *l. hoc iure. §. fin. ff. de donationibus.* quod donatio alicui facta, vt nomen portet donatoris, cum sit causata, non dicitur proprie donatio, de cuius substantia est, quod ex liberalitate procedat, & donatario sit lucrosa, quia donari id videtur, quod nullo cogente imperio conceditur, sed dicitur quædam remuneratio onerosa in recompensam nominis ferendi facta, quod onus non est modicum, scilicet nomen suscipere alienum, vt clare demonstrauit propinquus Ruth, cui concessio & ius sanguinis competebatur cum onere gerendi nominis, qui respondit: *Cedo iure propinquitatis, neque enim posteritatem familiæ meæ delere debeo*, &, vt dicit ibi text. Istud [illegible] suscitare nomen defuncti, ne vocabulum eius de familia sua, ex fratribus & populo deleatur, quod est commodum, & honor defuncti, vt familia sua, & nomen, & arma maneant, & non deleantur. Cum reipublicæ intersit, vt dignitas familiarum salua sit, vt supra dixi. Et sic cum talis donatio non sit simplex, sed remuneratoria, non indiget insinuatione. arg. *l. Aquilius. ff. de donat.* ita dicit & tenet Guilliel. Benedicti *in sua repet. c. Ray[nutius]*

Rayn. in ver. Rayn. de Clera. num. 44. *&* 50. *de testament.*

Quod intelligendum est fieri posse, vbi nõ esset alius de familia iure successorio, cui nomen & arma deberentur, quia ex quo (vt in præcedenti consideratione dixi) ex communi vsu nomen & arma domus antiquæ seu familiæ deberẽtur ordine successorio, ita quod in his videtur esse prohibita alienatio ex dicto vsu quæ est realis, hoc est in rẽ respiciens, & nomen, & arma, & familiam, non personam Titii, scilicet Petri, aut alterius.

Intellige tamen, quod in dicto legato, seu fideicomisso veniunt arma, quæ licite & sine vituperatione portare potest: puta si quis miles portauerit aliqua insignia regis, quę prohibebatur portare, si legauerit equũ suũ, omnia ornamẽta, & arma sua, seu insignia, intelliguntur solum ea legata, quæ honeste, & sine vituperatione portare poterat legans, vel quæ eidẽ competebant ratione personę tantum: vt voluit Bal. *in l.* 1. *C. de ver. sign.* per text. *in l. vestis.* §. *muliebria. ff. de au. & arg. leg.* Arma vero vel insignia ratione officii aut dignitatis debita, deueniunt ad successorem, & gerentem dignitatem, vel officium huiusmodi, & nõ alium, vt supra dixi in decimaquarta, decimaquinta & præcedenti conclusionibus, & infra 52. conclusio.

Qvadragesimaseptima conclusio. Præscriptio cadit in talibus, sc. in delatione armorum, seu insigniũ, & in casibus, in quibus possunt alienari arma, in talibus cadit præscriptio: & satis faciunt quæ dicit Bald. *in l. fucandæ. in fin. Cod. quæ res vendi non poss.* vbi dicit, quod in præscriptis per vsum longi temporis, quod alius talia signa accipere non potest, quia ius causa habendi quæsitum est primo, quod tamẽ dicit esse verum, nisi hoc alicui obesset, quoniam ille cuius non interest, non habet ius prohibendi. Vnde concludit, quod ad æmulationem, & damnum præscribendi alteri non licet accipere idem signum. Vnde videtur concludere, quod in talibus habet locum præscriptio, nisi fiat ad æmulationem, vel damnum alterius: quo casu non licet accipere idem signum, per tex. *in l. si iniuriæ. ff. de iniuriis.* Et sicut regalia tanto tempore cuius initii memoria non extat in contrarium, præscribuntur etiam aduersus principem in parte, tamen non in totum, vt in iure inductionis gabellarum, quæ cum non possint imponi nisi per superiorem. *l. vectigalia. ff. de publicanis.* Tamẽ exactio gabellarum præscribitur tãto tempore, cuius initii memoria non extat in contrarium, vt tenet Bartol. *in l. si publicanus.* §. *vectigalibus. ff. de publicanis.* Bald. *in consil.* 112. *in* 2. *parte.* Panorm. *in consil.* 20. *incip. super quæstione vertente.* & idem de iure nauigandi. & per plura dixi *in commento meo super consuetud. ducatus Burgun. tit. Des iustices.* §. 2. *in gloss. Et la preuue.* quod ea quæ competunt principi, acquiruntur aut ex priuilegio, aut ex præscriptione tanti temporis, &c. cum ergo (vt dictum est) princeps possit concedere ius & facultatem alicui arma sua portandi, ita etiam istud scribi potest: Dicerem tamen hoc posse esse verum in capace, & habili ad tale ius, puta in vectigalibus in alio inferiori principe, & non in simplici priuato, & sic à simili in iure deferendi arma in nobili & nõ ignobili: quoniam talis etiam non posset præscribere tali ius deferendi arma principis. prout in simili videtur tenere Felin. *in c. dilecto. de testib.* & dixi in loco supra allegato. Ex quo potest hæsitari de tribus liliis datis per Carolum regem Francorum VIII. Cosimæ de Medicis Florentino nummulario, qui tunc non reputabatur nobilis. Imo adhuc videretur, quod non sufficeret, quod esset nobilis nobilitate communi & inferiori: sed requireretur, quod esset nobilis, puta dux, princeps, marchio, comes, aut baro: & quod alius nobilis inferior non posset arma principis præscribere, nec etiam ex priuilegio, cum videantur esse solis principibus concessa, prout & alia regalia, quæ per inferiores præscribi non possunt. Maxime illa, quæ sunt in signum vniuersalis cognitionis, vel supremæ potestati reseruata, vt dictum est, & etiam vt declarat Ioan. Franciscus Balbus in suo *tract. de præscriptio. in* 2. *parte* 5. *partis principalis, in* 3. *quæstio.* sic à simili, quod vnus nobilis potest præscribere arma alterius nobilis

bilis, etiam superioris, dummodo nõ sit princeps. Sed non ignobilis potest præscribere arma nobilis propter incapacitatem, ex ante dictis, cum talis habeatur pro incapace.

Et in hoc; quia supra positi sunt casus, in quibus talia arma seu insignia possunt alienari in illis, possunt & præscribi: sed in casibus in quibus non possunt alienari, non possunt etiam præscribi: quia procedit regula, quod quæ non possunt alienari, non possint & præscribi, vt per Bartolum, & Baldum, & Salicetum *in l. fina. C. in quibus caus. rest. in integ. non est neceß.* de qua regula amplè per dictum Ioan. Franciscum, *in d. tractat. in 5. part. quintæ partis principalis; in 4. quæst. illius quintæ partis.* vbi ample de materia illa brocardica. Et ad prædicta faciunt quæ dicit Socin. de maioricatu inter consanguineos, & collaterales, qui potest præscribi, vt dicit *in cons. suo 148. num. 14. in 3. volum.*

QVadragesimaoctaua conclusio erit circa duellum. An pro insignibus & armis possit duellum indici? ponamus. Videmus, quod rex Angliæ se asserit regem Franciæ, & portat tria lilia Franciæ in vna parte scuti suorum armorum, an sit iusta causa ad indicendum ei bellum per regem Franciæ, & eidem duellum præsentare, & sic de singulis.

Ista conclusio habet magnam materiam: sed cum clarum sit, quod tria lilia Franciæ integra cum corona non debentur, nec deferri possunt nisi per regem Franciæ, cum eidem cœlitus fuerint demissa, vt dictum est supra pluries. Ideo rex Angliæ non potest illa portare, nisi asserendo se regem, ex quo contradicit in hoc Christianissimo regi nostro, ideo eidem facit iniuriam, pro qua licitum est eidem indicere bellum, & duellum. Et latius solui poterit ista quo ex deductis per Paridẽ de Puteo, *in tract. de re mili. & duello.* in vna quæstione, vbi quærit, An ratione insignium, vel armorum procedi possit ad pugnam. Et vt dicit, nobiles & armigeri pro hoc consueuerunt pugnare, & pro hoc (vt dicit) facit quoniam arma seu insignia alicuius de voluntate domini sunt portanda, & non alias. *C. de mutat. nominis.* & possunt alteri communicari. *l. hoc iure. §. fina. ff. de donat.* sicut etiam nomẽ dignitatis suæ potest alteri concedi. notatur *in l. facta. §. sub conditione. ff. ad Trebellia.* Bald. *in cap. 2. extra de fid. instru. in vltima col.* vbi dicit, quod in aliquibus æquiparat sigillum armis, & sic requiritur concessio illius cuius sunt arma, vel insignia ipsa, vt per alium portari possint, argum. *l. 1. C. de his qui potentio. nom. & in authen. de mand. princip. §. p... collat. 3.* secundum Bartolum *in suo tract. de armis. supra allegat.* & Baldum *in cap. quanto. de iureiuran.* & si quis gestat insignia sibi prohibita, videtur committere falsum. *l. eos. in fine. ff. de fals.* Insignia enim dignitatis faciunt eum haberi pro tali. *l. ego. cum gloss. ibi. ff. de manumiss. vind. l. item apud. §. si quis virgines. de iniur. cap. si vero aliquis. & cap. in audientia. extra de sen. ten. excommun. & cap. si iudex. de sentent. excommun. in sexto.* facit *l. mimæ. C. de episcop. aud.* Ideo nostra interest, quod nemo deferat insignia nostra, vel arma, propter multa scanda... quæ occurrere nobis possent, vt dicit Bartolus *in dicto tracta.* & supra dixi in pluribus lo-cis. Quia si aliquis portaret insignia nostra & haberet inimicos capitales, possent no... offendere, putantes illum esse. Nam nostra insignia faciunt nos & nostros reuereri. *l. 1. §. ... casum. ff. de postulat.* & dicit Baldus *in leg. 1. C. quæ res vendi non poss.* quod insignia deputata alicui magistratui, vt sunt insignia proconsularia. *l. 1. ff. de offic. procons. & legati. l. milit... C. de locatis.* non licet propria autoritate a... sumere. & idem in signis præscriptis long... vsu, vt dixi in conclusione præcedente quoniam in talibus ius est quæsitum p... mo, & ille, cuius non est tale signum, no... habet ius vtendi ad æmulationem, in... riam, seu æquiparationem alterius: puta... volendo dicere habere illam dignitatem, & ve... vt si aliquis diceret se esse regem, in ho... let portare arma data regi Franciæ, si c... committeret crimen læsæ maiestatis, ... set inferior eo, & esset illi subditus. ... lius vero non subditus faceret ei iniuriam argumento *l. nec magistratibus. §. quod si ex mi-noribus. cum sequent. ff. de iniuriis.* Et in talibus casibus

casibus quando quis defert arma alterius, aut ad æmulationem, aut iniuriam, ei potest indici duellum: vt videtur tenere Paris de Puteo *in dicto loco.*

Ponit tamen ibi multos casus, in quibus etiam sumendo arma alterius, non potest bellum neque duellum indici, de quibus iam supra dixi *in 28. conclus. in fin.*

Primus est in eo, qui defert arma illius, qui commisit crimen læsæ maiestatis; quia propter hoc crimen possunt eius arma, & insignia abradi. *l. eorum. ff de pœnis.* Lud. Roman. *singul. suo 474. & 656.* dixi supra *in 42. conclus.* imo quando miles male se habuerit in bello, potest iudex scutum illius perforari facere, vt hoc exemplo alii milites in prælio sint fortiores, vt est casus *in l. quod reipublicæ. ff. de iniuriis.*

Secundus est in capitaneo armorum, qui stendardum suum seu vexillum perdidisset: quoniam hoc casu occupator, vel dux exercitus posset illum deferre, nec perdens posset postea prouocare capientem ad duellum, quia ista efficiuntur occupantium de iure. *l. hostes. ff. de captiuis. l. 1. § item in bello. ff. de acquirend. possess. l. naturalem. § fina. ff. de acquir. rerum dominio.*

Tertius in casu quando duo eadem arma portarent, nec apparet de prioritate, & posterioritate: si tamen vnus illorum habuit à Principe, præfertur, vt dixi supra in *36. concl.* quod est verum, quando illi qui portant talia sunt æqualis dignitatis: secus si vnus sit maioris dignitatis; quia præferretur, vt dicit Bart. *in d. tract. de armis. per l. 1. C. de consul. lib. 12,* dixi supra *in d. conclus.*

Quartus casus in duobus habentibus similia arma ab antecessoribus suis, quoniam licet sint similia, ex quo non apparet de prioritate inter eos, non est locus pugnæ, quoniam licet habeant omnimodam similitudinem: tamen non sunt eadem, quoniam nullum simile est idem. *l. quod Nerua, vbi Bart. ff. depos. l. ad similitud. C. de episc. & cler.* & alias videtur, quod inter similia non potest dari ratio consequentiæ similitudinaria. *l. fina. ff. de calumnia. l. 3. § nihil commune. ff. de acquir. possess.* & dicit Bal. *in l. Gallus. § nunc videndum. ff. de lib. & posthum.* quod non omne, quod est simile, est idem: quia similitudo est inter diuersa habentia incōuenientiā aliquā, & facit *l. qui liberis. § 1. ff. de vulg. & pupil.* sed, vt dicit dom. meus Ias. *in l. 1. in 2. colum. C. de iure emphyt.* dicitur proprie similitudo, vbi plures sunt conuenientiæ, quam differentiæ: & valet tale argumentum à simili, licet non sit omnimoda similitudo. Idem d. meus *in l. credito. in 2. colum. ff. de nou. oper. nun.* vbi est materia similitudinis. Et hoc casu poterit dicere iudex, qui super pugna adiretur, vti possidetis, ita possideatis. *l. 1. § 1. & l. fina. & si duo. ff. vti poss.* Nam non apparente prioritate, & posterioritate vsus, vel cōcessionis huiusmodi insignium, vel armorum, nemo eorum dicere poterit ab alio iniuriam, vel vim sibi fieri: quia quilibet eorū habet antiquitatem & titulum. arg. *l. etiam. §. si quis. ff. de pet. hær.* Nam ambo possunt assignare causam suæ possessionis, scilicet antiquitatem antecessorum, propter quod nemo dicitur prædo. per Innoc. *in c. cum venissent. de restit. in int.* & antiquitas multa operatur. *l. 1. § penult. ff. de aqua plu. arc.* & per notata *in auth. quas actiones.* per Bald. *C. de sacros. eccles.* & cum sint pares, in hoc vnus non impedit alterum. *l. cum quidam. § 1. ff. de acquir. hær.* & obligationes paris potentiæ non se tollunt. *l. si reus. ff. de duobus reis.*

Quintus casus est: si inter eos appareret prioritas; tunc illi, qui esset posterior in delatione istorum insignium, deberet cedere priori, qui ratione prioritatis temporis esset prior, arg. *l. 2. l. prior. & si fundum. C. qui priores in pignore hab. & l. qui prior. ff. de iudic. & in l. operis. ff. locati. & in l. quoties. C. de vsufruct. & de albo scribendo. l. 2. & l. 1. de consulibus. lib. 12. C.* Melior enim est conditio occupantis. *l. plurib. ff. de procurat. & l. si quis à multis. ff. de nox.* Bart. & Bald. *in rub. ff. de rerum diuis.*

Sextus casus est in pluribus seruitoribus portantibus eadem arma & insignia à domino eis data; quia tunc inuicem non possunt conqueri: quod vnus solus illa debeat portare, vt est in pluribus armigeris vnius societatis; eo, quia in hoc consideratur voluntas

domini dantis, vt dicit Paris de Puteo in loco allegato.

Septimus caſus eſt, vbi inſignia & arma eſſent ſimilia in pictura, vel ſigno, different tamen in nomine; tunc data nominis diſſimilitudine, viderentur diuerſa; quia nominis diuerſitas inducit diuerſitatem rei. *l. ſi idem. C. de codicill.* vbi Cyn. *& l. ſunt duo Titii. ff. de teſtam. tut. & c. cleros. 21. diſtinct. & c. 1. 99. diſtinct.* Quia nomina ſunt rerum ſignificantia, vt *in authent. de defenſorib. ciuitat. in princip. colum. 3. & l. 1. ff. de officio præfecti vrbis. & l. 2. §. exactis. ff. de orig. iur. & l. facta. 1. §. in danda. ff. ad Trebellia.* Vnde ſi vnus deferret pro ſuis inſignibus caput bouis, & alter caput vaccæ, data tantum diſſimilitudine nominis, non eſſet tunc locus pugnæ, vel ſi deferret caput porci, & alius ſimile caput, & illud appellaret caput ſuis. Nam in iſtis non eſt vna qualitas, nec vna ſubſtantia, quæ requiritur, vt quid ſit ſimile. Bal. *in l. 1. C. quæ ſit longa conſuet.* autoritate Ariſtotelis. licet alias dicatur, quod illud dicitur idem in quo non mutatur res, perſona, vel cauſa, licet aliqua qualitas, vel accidentia alterentur. *l. cum quæritur. & l. cum de hoc. & l. in eadē. §. idem corpus. ff. de excep. rei iud.* & Lapus *allegatio. 77.* Tamen aduerte quod qualitas non facit diuerſificare rem ſpecie, nec alterat ſpeciem, vt tenet d. meus Iaſ. *in l. 3. §. ex contrario. in 3. col. ff. de noui operis nunc.* de quo late *in concl. ſeq. ver. aduerte tamen.* ex hoc videretur, quod illa qualitas adiuncta non debet importare diuerſitatem: & ſic cum eſſent ſimilia, quod eſſet locus pugnæ. Sed concluſiue tenet cum Paride, quod illa diuerſitas nominis inducit diuerſitatem talem, quæ eſt potēs ad duellum impediendum, eo, quia vt dicit, nominis expreſſio multa operatur. vt *l. adhuc. §. quæſtionis. ff. de vſufruct. l. ſi communis ſeruus ita. ff. de ſtipulat. ſeru. l. ſi cui balnei. ff. quibus mod. vſusfruct. amittatur.* & facit 29. *quæſt. 1. §. 1.* vbi diuerſificatio nominis dirimit matrimonium: Finaliter ad corroborationem præcedentiū adduco Pogium Florentinum in ſuis facetiis (quæ nonnunquam & in factis contingunt) de duorum contentione pro eodem inſigni armorum, & eius verba ſunt: *Ianuenſis onerariæ nauis patronus, qui in Gallia c[...] ductus à rege aduerſus Anglicos nauigauit, geſta[...] ſcutū, in quo bouis caput depictum erat. Conſpica[...] hunc Gallicus nobilis cum illud armorū inſigne ſ[...] vendicaret: altercatione Gallicus Ianuenſem [...] certamen prouocauit. Ianuenſis accepta prouocati[...] in campum ad certamen nullo apparatu deſcen[...] alter multis impenſis ornatiſſimus in campum c[...] ſtitutum venit.* Tum Ianuenſis: *Quid eſt,* inqu[...] *propter quod certaturi hodie inuicem ſumus?* I[...] *aſſero,* inquit, *tua inſignia mea meorumque p[...] quam tuorum fuiſſe.* Cum Ianuenſis, quæn[...] ſua eſſe diceret, *caput bouis,* ait. Hic Ianuen[...] *non eſt opus certamine aliquo,* inquit; *Nam h[...] quod porto, non bouis, ſed vaccæ eſt caput.* Fac[...] dicto inanis Gallici iactātia eſt eluſa. Faciu[...] quæ dixi ſupra *in 21. concluſ. in fin.* vbi eſt ca[...] permiſſus in quo duo poſſunt habere ar[...] ſimilia, puta Anglus, & Italus, propter lo[...] rum diſtantiam.

Octauus caſus eſt, in quo licet ſit pari[...] in ſigno, tamen eſt diſparitas in colore[...] ſi vnus faceret leonem aureum, alius [...] genteum, vel rubeum: vel vnus aure[...] in campo rubeo, alius in campo viridi, [...] turchino: vel vnus geſtaret leonem to[...] aureum, alter leonem aureum cum vng[...] lis rubeis, aut pro media parte aureu[...] pro altera vero argenteum. Vel ſi alt[...] faceret leonem in banderia, qui reſpice[...] verſus haſtam, & alter faceret leonem [...] banderia, qui terga verteret ad haſtam[...] Nam ſunt diſſimiles: quia leo, qui reſpi[...] haſtam venit, & ille, qui terga ver[...] ad haſtam, vadit. & idem ſi quis faceret leo[...] nem rumpentem, & alter leonem ſeden[...] tem, vel deambulantem: vel ſi quis fac[...] ret leonem caudam geſtantem per terram[...] & alter caudam leuantem, & erectam h[...] bentem: vel ſi leo vnius aſpiceret in cœlum[...] & leo alterius caput in terram inclinare[...] vel ſi quis feceret ſtellam cum octo radiis[...] alter vero cum ſeptem. Aut ſtella vnius eſſe[...] cum radiis paruis, & alterius cum radiis[...] longiſſimis: vel cum radiis pro parte longis[...] & pro parte paruis. Vel ſi quis faceret[...] lunam creſcentem, alter decreſcentem. Vel [...] ſi quis

si quis faceret arma, vel insignia in colore viridi claro, alter vero in obscuro viridi. Vel si quis faceret Aquilam apertis alis sedentem, alter Aquilam strictis alis sedentem: vel si Aquila vnius haberet campanas paruas in pedibus, alia nullam: vel si quis faceret rosam rubeam, alter rosam rubeam cum frondibus, vel si quis faceret arborem cum frondibus, alter cum floribus: vel si quis faceret arma vel insignia consimilia; tamen aliqua lista esset in scuto: vel per transuersum, quæ non esset in alio, & sic de simili. Quia data vna dissimilitudine, etiam paria iudicabuntur diuersa; quia sufficit, quod arma vel insignia mea differant à tuis tali signo, vel demonstratione: quod detur diuersitas. Nā si vnus faceret equum album, qui æqualiter se moueret in altum cum pede dextro, & equus alterius albus se moueret in altum cum pede sinistro, vel si equus vnius esset cum fræno, alter sine fræno, vel alter equus haberet balsana, alter non: tunc non erunt æqualia arma, vel insignia. Vel si arma, vel insignia consisterent ex listis albis, & rubeis, & in vno præcederet lista rubea, quæ esset de campo, & in alia præcederet lista alba, quæ esset similiter de campo, & essent eo casu, quo ambo haberent vetustatem temporis, nec apparet quis primo habuerit: tunc si vnus diceret, pugnemus quis primo debeat deferre & vti talibus insignibus, non debet audiri, quia nemo tenetur se submittere viribus formæ in rebus certis. *l. 2. ff. de con. & demon.* Quia vt dicit Paris de Put. quæstio facti non est forte dirimenda.

Fuit alias similis quæstio in hac ciuitate Heduensi inter nobilem virum Guillielmū de Cluny, & honorabilem virum Antonium Charuot huius ciuitatis receptorem, qui contendebant inter se, eo quia dictus de Cluny dicebat, quod non licebat alteri deferre duas claues aureas in campo azureo, cum essent arma illorum de Cluny. Ex parte cuius Charuot dicebatur, quod poterat illas in scuto quartelato portare cum armis sui patris, eo quia eius mater erat ex prosapia, & cognatione de Cluny, &c. Pluraque alia hinc inde allegabant: tandem venerabilis, & scientificus vir, magister Ioannes Charuot, qui tunc erat consiliarius Parlamenti Diuionensis, Canonicus Heduen. & præpositus nostræ dominæ Heduen. subtilis, & cautus dicebat claues, quæ erant in armis suis, & sui fratris non esse similes clauibus existentibus in armis illorum de Cluny: quoniam suæ erant perforatæ, aliæ vero non: ex quo erat differentia, & dissimilitudo inter easdem. Tandem quia prædictus Guil. de Cluny fregerat vitrinas existentes in ecclesia Sancti Pancratii, vbi erant depicta arma dicti Charuot, fuit condemnatus ad illas reficiendum, & suis expensis fuerunt refectæ, prout prius erant, cum armis, in quibus sunt adhuc duæ claues; sed an sint perforatæ, vel non, ignoro.

Nonus casus vltra casus positos per Paridem, est quando essent duo eiusdem cognominis, cui cognomini ambo arma adaptari possent: ex quo idenditas cognominis inducit præsumptionem agnationis. *l. cum precum. C. de libera. causa.* ideo videtur, quod ipsi possint eadem arma deferre, vt supra tactum est *in 42. conclus.*

QVadragesimanona conclusio. Sicut arma, & insignia recipiunt in se differentiam, seu diminutionem, etiam licet prouenient ex eadem domo, & familia puta per bordaturam, lineaturam, bendam, barram, lambentia, aut alia huiusmodi, vt dictum est supra *in 20. concl.* & latius inferius dicetur *in 77. concl.* Sic etiam similia arma, vt arma eiusdem nobilitatis, aut similia inter se ex paritate domus, & familiæ, aut alias, recipiunt excellentiam & augmentum decoris, & honoris ex officio, aut dignitate deferentis talia arma, & sic ex personis ea gestantibus, vt supra dixi *in 36. concl. versic. & dixi.* quod multis modis contingit. Ita quod plures ex aliquo, vt ex officio, dignitate, seu antiquitate, vel omnibus aliis modis quibus quis fit honoratior, & præcellit alium, sic & arma ex eisdem excellentiam recipiunt, & augmentum honoris: vt si sint plures habentes similia, &

conformia arma, tamen vni aliquid addi potest in augmentum ex dignitate personæ, seu officio, quod alteri non liceret, puta si vnus vt simplex nobilis, qui in Francia dicitur scutifer, à scuto ferendo, qui certa arma seu Scutum armorum simpliciter deferat. Alter vero, qui conformia arma ex origine, vel alias gerat, si efficiatur maior dignitate, vel officio, vt inter plures fratres vnus sit Imperator, potest tymbrare arma sua triplici corona. Si vero rex armis suis licite superaddere poterit tymbrum ex corona sua vltra tymbrum extraordinarium, & voluntarium. Sola tamen corona super regalia insignia, & arma posita nullam denotat & demonstrat aliarum regalium domorum, & à sanguine regio descendentium differentiam, vel diuersitatem. sed potius denotat, & demonstrat illarum principium, & caput, & easdem eiusdem capitis fore, & esse membra. vt *in l. cum in diuersis. ibi; mihi autem videtur illum religiosum esse, vbi quod principale conditum est, id est eius caput, &c. ff. de reli. & sumptib. fune.* ita tenet G. de Monteferrato *in tract. de succe. reg. in 2. dubio. num.* 18. Aut si sit Dux, Comes, vel Marchio tymbrum ex pileo dignitatis suæ, vel Papa ex tiara. Cardinalis ex pileo rubeo. Patriarcha ex cruce. Episcopus ex mitra, & baculo pastorali, qui in vulgari crocea dicitur. Protonotarius ex pileo nigro duplicato viridi colore, & omnes milites etiam si sint Principes, vtuntur supra arma galea exornata cum quadam no. seu diuisa, quæ fit aut per signum alicuius animalis, aut alias extraordinarie, & voluntarie, vt eis expedit: sic quod ex talibus tymbrantur arma existentium in dignitatibus, & istud est auctarium quoddam, quod & inuentum est, prout forte corollarium olim apud Romanos. Solent tamen etiam aliqui propter ipsorum multiplicationem, & augmentationem de gratia, honestate, & mera liberalitate signum aliquod vel differentiam aliquam in suis armis apponere, non ad hoc, vt compelli valeant, vel ad hoc, vt propter talem differentiam in armis appositam aliquid iuris alicui de agnatione, vel familia illa acquiratur: sed potius vt ab aliis, & singulis de illa agnatione dignoscatur, & discernatur, quod licet v[...] nomini prænomen additur, vt *in l. vnic. C. d[e] mutat. nominis.* vt plene per G. de Montefer[...]rat. *ti. de succ. regum in 2. dub. num.* 19. Ad minu[s] ad hoc, vt quis possit addere tymbrum ad ar[...]ma sua requiritur, quod habeat aliquam d[i]gnitatem, vltra nobilitatem, aut quod sal[...]tem sit miles, hoc est, eques auratus. & v[...] communiter videmus in duellis, & torne[a]mentis nulli licitum est, nec solet quis tym[...]brare arma, nisi sit saltem eques militaris vulgo *Cheualier*: & ita se habet vsus, quod [...]li scutiferi non solent tymbrare arma sua: [...] vt communiter videmus tymbrum tale [...]mitur ex voluntate capiêtis, sed magis com[...]muniter sumitur ex aliqua parte, quæ con[ti]netur in armis: puta Imperator tymbrat g[a]leam suam ex Aquila, Rex Franciæ ex lili[is] plures tamen diuersa animalia circumpos[...]re. Nam recitat Gaguinus *in suo Chron. su[per] Francorum gestis, in vita Regis Caroli VI.* q[...] accidit quodam die, vt Siluanectum Ca[ro]lus venandi causa se contulerat, canum [la]tratibus excitatus in fugam ceruus æne[um] torquem collo gerere visus est, quem ven[a]bulis, aut ferro appeti rex prohibens, in ca[s]ses & retia compellit. erat in torque Lati[nis] literis scriptum: *Hoc me Cæsar donauit.* Ex [...] tempore Carolus ceruum alatum aure[am] coronam collo gestantem pro insigni h[a]buit. & regiis insignibus (quæ liliis aureis [...]bus constant, vt sæpe dictum est) hinc atq[ue] hinc cerui duo apponi consueuerunt: hæc [...]le. Saltem Carolus VII. Ludou. II. & Caro[lus] VIII. reges Francorum scutum regium du[o]bus ceruis lateraliter illud tenentibus [...]cundatum, & etiam vela regia eodem mo[do] ornata gestarunt, & merito cum ceruus G[al]lis regibus præsertim bona fortuna sem[per] fuit, vt inquit G. Bened. *in sua repe. c. Ray. in [...] vxorem nomine Adelasiam. numer.* 894. *cum d[...] sequentibus. extra. de testa.* Ludouicus v[...] XII. Francorum rex, scutum regium hi[stri]cibus ab vtroque latere ornabat, vel [...]to histricem supponebat. Nam histrix a[ni]mal est habens pinnas aculeatas, & po[...] punge[...]

pungens, ſeu ſpinoſus appellatur, vnde Calphurnius:

Venit & hirſuta ſpinoſior hiſtrice barba.

Franciſcus vero Rex nunc imperans ex ſalamandris duabus & communiter habentes in ſuis armis lilia tymbrant ex liliis quadratis, vt olim fiebat in armis ducum Burgun.

Aut vero ornantur aliquo alio inſigni; & tunc aut ordinario, puta in rege Franciæ, & aliis militibus ordinis S. Michaëlis, qui vulgo apud nos dicuntur *Les cheualiers de l'ordre.* qui geſtant torquem aureum circundantem eorum arma, in quo ſunt coclearia, *Coquilles* Gallice, affixa: & in infima parte imago ſeu repræſentatio S. Michaëlis aurea eſt appenſa (quem quidem ordinem militarem in honorem Michaëlis Archangeli protectoris regni ſui Rex Lud. XI. inſtituit, & perpetuo fundauit:)

Milites vero ordinis velleris aurei, à Philippo II. duce Burgundiæ inſtituti, geſtant torquem aureum, in quo vellus aureum, hoc eſt aries lanam auream ferens pendet: & dicitur apud nos *la Thoiſondor*, vt publice videri poteſt Diuione in capella ducum Burgundiæ.

In Anglia vero milites ordinis regis Angliæ zonam deferunt, quam dicunt, *la l'arretiere*, & ſic de aliis. Et talia inſignia non poſſunt deferri niſi ab illis qui deſcripti, recepti, & deſignati fuerint in illo ordine: & ex illis inſignibus plus decorantur arma talium, maioremque laudem, & excellentiam merentur. Et ſic licet duo habeant paria arma, vt dictum eſt, cui tamen talis præeminentia conceditur, & ſua arma modo prædicto exornata ſunt præferenda, & maiori honore extollenda erunt.

Aut vero extraordinario inſigni, ſeu ornatu arma illuſtrantur, vt communiter fit in aliis non habentibus talem ordinem, ex quo poſſunt ferre ornatum extraordinarium, qui tamen ſunt conſtituti in magna dignitate, etiam vſque ad clariſſimatum; & tunc tales ornatus ſeu inſignia fiunt ad voluntatem cuiuſque, vt iam prædixi, ex quibuſdam variis & diuerſis ſignis, quæ magis conformantur, aut eorum armis, ſeu dignitatibus & officiis. Nempe aliqui ſibi aſſumunt arborem circumdantem arma, alii laqueum amoris, alii angelos, quidam homines ſilueſtres, aut puerulos nudos, aut alia ſigna, & hæc ſolum cõpetere videntur magis nobilibus & in dignitate aut officio conſtitutis: ita quod ſi ſimplex ſcutifer deferat arma cum tymbro, videtur quod à milite aut ab alio habente dignitatem vltra ſimplicem nobilitatem prohiberi poſſit, aut ad eius requæſtam per ſuperiorem prohiberi poteſt, ne portet tymbrata, ſeu vt ferat tymbrum.

Sed ſi ſuperior non habens iuriſdictionem in talem ſcutiferum deleret arma ſcutiferi ſua autoritate, an daretur tali actio iniuriarum: vide ſupra *in concluſ.* 29.

Aduerte tamen, quod per hæc augmenta non eſt dicendum, quod ſint arma alterius ſpeciei, nec quod differant ſpecie. Ita quod ſi ſimplex ſcutifer tanto tempore quo fuerit ſcutifer, portauerit ſua arma ſine tymbro: ſi poſtea ratione, & ex cauſa dignitatis, aut officii ſuperuenientis tymbrauerit, non propter hoc dicentur noua arma, ita quod in ſe differant aliqua ſpecie, ex quo non eſt augmentum in parte ſubſtantiali, ſed eſt tantum additio, & qualitas circa accidentia, quæ non faciunt rem differre ſpecie, vt eſt gl. notabilis *in verbo, anno. in l. ſi.* §. *quoties. ff. de publicanis.* not. Bar. *in l. ius ciuile. ff. de iuſt. & iur.* Ang. *in l. & an eadem.* §. *aliis. in princ. ff. de exce. rei iud.* vbi dicit, quod differentia penes ſolam qualitatem non facit rem eſſe aliam. & dixi in præced. conc. *verſic. ſeptimus caſus.* Dummodo vera rei eſſentia non ſit immutata, not. Bartol. *in l.* 1. *colum.* 4. *ff. de act. & obl.* facit quod habetur *in cap. cum Martha.* §. *quæſiuiſti. de celebratio. miſ. extra.* vbi dicitur, quod accidentia poſſunt miraculoſe, & non aliter mutare ſubiectum. Ad prædicta facit bonus text. *in l. pacta conuenta. in princ. ff. de contrahen. emp.* vbi dicitur, quod augmentum, vel diminutio circa accidentalia contractuum non reponunt contractum in diuerſo eſſe, nec per ea intelligitur ab eo in ſubſtantialibus receſſum: de quo etiam per Bart. & alios *in l. in conuentiona-*

uentionalibus. ff. de ver. obl. dum tangunt an ſi per contrahentes addatur ſtipulationi prætoriæ, vel ſtipulatio prætoria alteretur, deſinat eſſe prætoria, vel conuentionalis. Et ex hoc infert Ang. *in d. l. & an eadem.* §. 1. ad quæſtionem, quæ fuit de facto. Nam productum fuerat quoddam teſtamentum animo inſinuandi, quod habebat adiectionem certarum qualitatum: aduerſarius autem recurſum habuit ad protocollum, & fecit teſtamentum punctualiter, extrahit prout ſcriptum erat in protocollo. & quia ſcriptura reperiebatur diuerſa ratione dictarum qualitatum, dicebatur inſinuatio nulla: quia non fuerat requiſita, prout ſcriptura emanauerit. Contrarium dicit Ang. quod valuerit inſinuatio, quia illa variatio circa illas ſolas qualitates non facit aliud eſſe, vel cenſeri teſtamentum. per illum text. quem in ſimili allegat Spec. *in tit. de iura. cal.* §. *ſequitur. ver. quod ſi moueo.* facit quod dicit Bar. *in l. ſi fundus.* §. *ſi res. per illum text. ff. de pig.* Quod additio qualitatis non extinguit hypotheca, facit quod dicit Bald. *in l. fundi. ff. quibus mod. vſusfr. amitt.* quod mutata forma in acceſſoriis, non perit ſubſtantia. per illum text. facit text. *in leg. 4.* §. *modum. ff. de ſerui. tit. generali.* vbi modus adiectus ſeruituti, non facit deſinere ſeruitutem: quod eſt intelligendum in qualitatibus accidentalibus, non ſubſtantialibus, vt ſunt prædictæ in armis, ſcilicet tymbrum, litera, & zona, licet ſecus ſit de qualitatibus ſubſtantialibus, quæ ſunt in ipſis armis, vt videmus in armis aliquorum principum Franciæ ex proſapia regali, qui habent lilia ſicut rex: tamen quia habent qualitates ſubſtantiales additas eorum armis vltra arma regis, vt in duce Borboniorum, qui pro armis vltra tria lilia habet bendam in medio ſcuti tendentem à parte dextra ad ſiniſtram. In duce Aurelianenſi, qui habet tria lambētia ex tribus liliis: & ſic de ſingulis. Et talia ſunt arma dicta, & diuerſa ſpecie ab armis regis Franciæ, licet omnia habeant tria lilia aurea in ſcuto azureo: quoniam talia ſuperuenientia reponunt prædicta arma in diuerſa ſpecie: & etiam idem dicendum eſt de aliis diminutionibus aut augmentis, quæ fiunt[...] quibuſdam armis ad cognoſcendum quis ſi[...] primogenitus, & ſic quis portet arma plan[...] quoniam alii poſtea geniti ea geſtare debe[...] cum aliquali diſtinctione, vt ſupra pluries d[i]ctum eſt.

Intellige etiam dummodo ex adiectio[ne] qualitatis non mutetur forma primi act[...] quoniam hoc caſu adiectio non mutat id, c[...] adiicitur: ſecus vero ſi fiat mutatio form[æ] tunc reponit rem in diuerſa ſpecie, vt p[...] Inn. *in c. 1. de conſec. eccleſiæ vel altaris.* dum d[i]cit, quod ſi augeatur altare, non deſinit e[...] altare, nec perit conſecratio. Et eſt ratio h[u]ius dicti: quia vbi mutatur forma, noua fo[r]ma dat nouum eſſe. *l. Iulianus.* §. *ſi quis. ff. ad* [...] *hib.* ſed vbi non mutatur, ſed aliquid exte[...] additur: licet illa adiectio faciat differe[...] plus aut minus, ita quod vna ſit maior, [...] minor propter adiectionem, non tamen d[i]citur alia à prima: vt videmus de illo, qui p[ro]miſit dare ſchachum mattum cum ped[...] quod poteſt dare cum pedona facta d[...] na, vt tenet Ba. *in l. ſenat. ff. ſenat. & in l. ſ[...] lega.* §. 1. *ff. de leg. 3.*

Sequeretur ergo ex prædictis, quod ſi [...] adiectio non mutet ſubſtantiam ſpeciei, [...] ſit eadem, quod idem erit dicendum de v[...] ſicut de alia: & ſic quod ſicut illud, quod [...] principale, ſcil. arma ſimplicia competen[t o]mnibus de familia in quo ſunt, etiam ſi [...] tantum ſcutiferi, quod etiam adiecto om[ni]bus competat, cum ſequatur naturam [...] præexiſtentis, ſeu eius cui accedit. *l. etiam* [...] *Bar. Bal. & doctor. C. de iure dotium. l. quod in* [...] *rum.* §. *ſi quid poteſt. ff. de leg. 1.* vbi idem iuris [...] in augmento dotis, & rei legatæ, quod in [...] dote. faciunt plura quæ ponit Albert. Br[...] *in tractat. de augemento. in 5. concl. principali.* q[...] ibi ampliat in pluribus.

Sed tamen ſecus eſt hoc caſu, vbi iſta [au]gmenta non accedunt armis, tanquam [...] contingentia, ſed tanquam re & conſenſ[u] [se]parata: & non ipſi rei ſimpliciter de per ſe [ac]cedunt, ſed in fauorem tantum perſonæ [...] extincta, extinguitur & adiectio. Sicut in [ſi]mili dicitur de caſtro cōceſſo, in quo nō ve[...]

iuriſdi[...]

iurisdictio personæ cohærens, sed illa tantum quæ castro cohæret, vt dicit Bart. *in l.si aliena.§.1.ff.de vsuc.*& patet *in l.si Titio.§.fi.ff.de vsufr.& in l.interdum.ff.de vsu.accres.& in l.3.§.1. ff.quemadmodum vsusf.amitt.* vbi pars vsusfructus vacans accrescit etiam illi vsufructuario, qui portionem suam iudicialiter, vel aliter amisit, & non proprietati, eo quia vsusfructus personæ debetur.

Hinc ex his concludo, quod si Baro, Comes, Dux, aut Rex, qui dignitatis ratione vt dictum est tymbrare possunt & littrare, decedat relictis pluribus filiis: si primogenitus habeat solus illam dignitatem, quæ ratione eius personæ tribuat illam adiectionem, puta quia Baro solus, Comes solus, &c. poterit solus illam adiectionem deferre, & non alii (licet etiam habeant principale, scilicet arma domus, & familiæ) possunt illa adiectione vti. Cum tantum (vt prædictum est) videatur esse data ratione dignitatis personæ. Et ita videtur tenere idem Albertus *in d.5.con. principali.in 4.limitatione illius.* Et hoc; quia illa dignitas non extinguitur cum persona, sed si esset dignitas, quæ extingueretur cum persona, vt in milite, capitaneo, siue principali, siue præposito laborum, de quo proxime dicam, tunc extincta persona, licet principale, scilicet arma transeant ad successores, & filios, non tamen illa augmenta, sed extinguuntur cum persona, & in hoc non sequuntur naturam præexistentis: quod est verum in his, quæ fiunt aut fieri debent in vita, sed in his, quæ fiunt in sepulturis, illorum etiam filii aut parentes pro pompis funerabilibus eorum possunt gestare arma tymbrata & littrata, & eis zonam facere lugubrem in loco sepulturæ, quæ cõsueuit fieri existentib. in dignitate.

Sed videre restat, an omnibus habentibus tamen iurisdictionem omnimodam, altam, scilicet mediam & infimam, non tamen honoratis seu constitutis in dignitate, aut officio: in armis suis tymbra, aut littra, seu in eorum pompis funeralibus zonæ funebres fieri possint in loco sepulturæ, ad ponendum arma eorum vbi habent omnimodam iurisdictionem. In hac patria ducatus Burgund. antea pauci vsi sunt hac zona seu littra in pompis funeralibus. Sed à certo tempore citra domini terrarum habentes omnimodam iurisdictionem vti volunt dicta zona circumdando ecclesiam, aut capellam, in qua inhumantur, intus & foris zona nigro depicta, & super ea fiunt, & pinguntur eorum arma tymbrata & ornata: quod an fieri possit, aut ex eo solum, quod iurisdictionem habent omnimodam, aut quod requiratur, quod sint, & fuerint aliqua dignitate constituti, saltem militares equestres. Nam cum de his nihil scriptum reperiatur in volumine nostrarum consuetudinum, ideo ad ius commune recurrendum est. Sed cum de iure pauca reperiantur, ideo videretur dicendum, quod sit recurrendum ad consuetudines vicinarum prouinciarum, vt notatur per gloss. magnam *in can.consuetudo. 1.dist.* quæ allegat tex. *in cap.super eo. extra.de censib.*

Cum ergo sit consuetudo expressa in aliquibus partibus & prouinciis Franciæ (cui Burgundia subiicitur, cum sit de feudo, & paritate Franciæ) quod etiam vasalli castellanorum simplices, dummodo habeant iurisdictionem supremam sine aliqua dignitate, aut habeant aliquod ius in ecclesia, seu ex consuetudine, vel ex antiqua fundatione, etiam inuitis castellanis possunt littram, & tymbram facere in eorum armis, vt habetur *in consuetudinibus patriæ Turonensis, tit. de iuribus castellaniæ.§.3.* Ideo videtur dicendum, quod hæ præeminentiæ seu prærogatiuæ, & facultates debentur non solum ratione dignitatis, aut officii, verum etiam ratione & ex causa altæ iustitiæ, cum iurisdictio tribuat dignitatem. dictum est singulare Bald. *in cap.vnico. §.cæteri. quis dicatur dux, marchio, comes, in vsibus feudorum.*& dixi infra *in 11.parte, in 7.consid.*

Si ergo etiam in dictis locis possint tales facultates, & præeminentiæ competere habentibus tantummodo iurisdictionem, & vasallis castellanorum: multo fortius competere poterunt vasallis principum habentibus iurisdictionem altam, & si in illis locis, multo fortius in Burgundia, vbi domini ha-

bentes altam iurisdictionem, habent etiam in multis iura regalia, quoniam percipiunt confiscationes damnatorum, vt *in tit. des confiscations, art.1. in lib cõsuetudinario ducatus Burgund.* Habet & ius bannizandi, faciendi proclamata, tenendi forestas, & flumina bannalia, quæ sunt de regalibus, & alia huiuscemodi plura eisdem sunt concessa: ergo à fortiori habent supradictas facultates, & præeminentias, quæ non reperiuntur esse expresse reseruatæ Principi, & cum solum fiant ex consuetudine, aut ex quadam laudabili obseruantia in ipsis pompis funeralibus principum, magnatum, & aliorum dominorum: ideo dicendum est, quod non tamen sunt permissæ, imo etiam vtiles, & honestæ, & quam plurimum laudandæ, vt dixi inferius *in 2.par. in consideratione*, vbi fit mentio de honorib. exhibendis in sepul. & funeralib. mortuorum. Et cum talia non reperiantur dominis habentibus altam iurisdictionem prohibita, quare non videantur illis permissa, cum quod non est prohibitum, permissum esse censetur. *l. nec non. §. sed quod eis. ff. ex quib. cau. maio. in l. scientiam. §. qui cum. in gl. permittunt. ff. ad legem Aq.* notatur *in l. certa forma. in gl. fi. C. de iu. fisci. lib.* 10. & cui licet plus, licet & minus. *c. cui licet. de regul. iur. in 6. & l. non debet, cui plus licet. ff. e.* facit l.1. §.1. *ibi: & hi quib. non interdicitur testimonium, nec vlla lege à dicendo testimonio excusantur. ff. de testib.* & quod non mutatur, stat. tex. *in l. sancimus.* §.1. *C. de test. & l. præcipimus. in fin. C. de appellation.*

Maxime etiam cum tales zonæ non sint de reseruatis Principi, imo ex communi vsu, qui in his multum attenditur, vt dixi in multis locis, Principes & magnates in dignitate constituti non solent has zonas facere, verum loco illarum cinguntur, & ornantur ecclesiæ vbi sepeliuntur pannis, aut laneis, aut sericis nigris intus, & foris. Inferiores tamen à Principibus, qui non possunt commode cingere ecclesias ex dictis pannis, solent facere has zonas, seu littras ex pictura nigra, vbi sepeliuntur, dummodo ibi habeant iurisdictionem omnimodam, aut sint patroni, & fundatores in illis. De ratione iurisdictionis dixi, de iure vero patronatus patet: eo quia habet ius honorificum, & debetur ei honor & si in vita (vt clare probat Rochus de Curte *in suo tract. de iure pat. in verb. honorificum*) ita etiam in morte & in sepultura, vt dixi infra in 2. *par. in 5. consid.*

Et cum alias fuissem interrogatus de quodam nobili huius patriæ, qui habebat altam iurisdictionem in cancello cuiusdam ecclesiæ parochialis, eo quia circumcirca dictum cancellum, & in ambitu illius iurisdictionem habebat: imo ex consequenti, ecclesia, quæ est in finibus suæ iurisdictionis existentis in illa parte cancelli, erat & in sua iurisdictione. arg. notator. *in c. si diligenti. & ibi Host. Pan. & Henric. Boich. extra de foro comp.* Qui quidem nobilis erat in dignitate constitutus: quoniam erat præpositus laborum vnius societatis centum militum armatorum, quem in vulgari dicunt *Porteur d'enseigne d'vne bande*, qui sunt in dignitate, seu ordine clarissimatus, vt est tex. *in l. vnica. & ibi Lucas de P. C. de præpos. lab.* dixi eo casu, quod vti poterat in pompis funeralibus tali facultate, præeminentia, & prærogatiua faciendi zonam in dicta ecclesia: cum notorium sit etiam ex generali consuetudine Franciæ, quod Capitanei belli (qui etiam tamen in dignitate clarissimatus essent) vtantur talibus iuribus & facultatibus, imo maiori, cum ante se deferre faciant & galeam, & vexilla militaria quibus vtebantur in exercitu. Idem ergo erit dicendum de dictis prępositis laborum, cum sint eiusdem dignitatis. Et crederem, quod tales præpositi laborum etiam possent in eorum pompis funeralibus deferri facere vexillum, cum sit apud nos officium seu dignitas, quæ non conceditur ab ipso Capitaneo, sed à Principe. De galea autem quod ante se deferri possit, etiamsi non esset eques auratus non dubito. Militibus autem equestribus ante eorum corpora in pompis funebribus deferuntur & galea, tunica militaris, ensis, calcaria, manicæ, les genteletz, &c. de huiusmodi dicam infra *in d. 2. par.* cum tales habeant dignitatem, vt habetur *in l. 1. & ibi not. C. de equestri dign. lib. 12.*

Et ad-

Et aduerte, quod littra, & zona idem sunt, sed zona non cingitur, nec clauditur ab omni parte, littra vero sic: hanc differentiam accepi à nonnullis nobilibus patriæ Turonensis, qui his maxime vtuntur.

QVinquagesima conclusio. Insignia, seu vexilla alicuius societatis, seu exercitus, habentis Capitaneum, vel magistratum, debent remanere penes illum. Bart. *in d. tract. de armis*, allegat pro hoc text. in simili *in l. pecul. §. 1. ff. de legat.* 2. sed melius facit text. in ratione sui, *in cap. dilecta. de exces. præla. extra.* vbi apud illum, qui est caput, sigillum remanere debet. Et facit pro hac parte ratio inconuincibilis: quia ex quo ille est maior, debent remanere insignia apud eum. arg. *l. fin. ff. de si. inst.* facit *l. quæ sunt cautiones. ff. fam. ercisc.*

Et si sint plures magistri, seu Capitanei, aut domini alicuius societatis, insignia illius transeunt, & deueniunt in illum, qui est magister maioris quantitatis sociorum. *l. actione. §. Labeo. in fin. ff. pro soc. & d. leg. si quæ sunt cautiones. in princ. ff. famil. ercisc.* & minor pars maiori cedit. *arg. l. in rem. §. item quæcunque. ff. de rei vend. l. quæritur. ff. de stat. hom.* & dicit text. *in c. quæ contra. in fin. 8. dist.* quod in potestatibus societatis humanæ, maior potestas minori ad obediendum præponitur, & maior numerus transcendit minorem. *not. gl. in ver. sententiam. in Authen. vt iudices non expectent. &c. §. 1. col. la. 9.*

Si vero sit societas vbi omnes sunt æquales, nec vnus sit maior altero, tunc sorte dirimendum est, apud quem insignia illius societatis remanebunt, *d. l. si quæ sunt cautiones. §. 1.* vnde quæri posset, an sors sit permissa. sed de hac materia me remitto ad Bald. & dom. meum Iasonem *in l. si. C. communia de legat.* cum non sit præsentis speculationis.

Si autem in totum sit finita societas alicuius negotiationis, si vnus solus negotiator illius societatis remaneat, debet remanere apud eum signum illius societatis. Primo, quia aliorum non interest, etiam quamuis sit dissoluta societas, tamen negotiatio remanet penes illum. Ergo iniquum esset, quod signum, quod erat accessorium negotiationi, dissoluatur & separetur ab eo. arg. *l. possessionũ. C. communia vtriusq; iud.* & vide Bald. *in l. 1. ver. item quæro. C. pro socio.*

QVinquagesimaprima conclusio. Vbi sunt aliqua signa vnius artificii, in quibus principaliter operatur & attenditur qualitas loci ex beneficio, seu ex priuilegio, apud illum remanebunt insignia seu signa, apud quem remanet locus siue ex beneficio, seu ex priuilegio, siue iure proprietatis, siue iure conditionis, siue in mala fide ibi remaneret toto tempore vitæ quo ibi remanebit: ita, quod ibi illo signo vti prohiberi non potest, quod videtur eidem competere, sicut in cæteris iuribus realibus, quæ adhærent rei. arg. *l. omnia constitui. §. fin. ff. de serui. rust. prædio. l. 2. §. fin. & l. seq. ff. si seruitus vend. l. vsusfructus. & l. seq. ff. quemadmod. seruitus amitt.* Ponit exemplum Bar. in quodam castro, cuius nomen est Fabrianum, vbi artificium faciendi chartas viget principaliter, ibique sunt ædificia multa deputata ad hoc, & ex quibusdam ædificiis meliores chartæ veniunt: quia vt dicit Plin. spectantur in chartis tenuitas, densitas, candor, leuor, hoc est leuitas, complanatio: seu tersitudo.

QVinquagesimasecunda conclusio. Si ratione alicuius officii debeantur aliqua signa, seu insignia alicui, si eidem conducatur officium tanto tempore, quo durabit cõdictio officii, tanto tempore durabunt, & remanebunt apud illum insignia alius officii. arg. *l. sed addes. §. illud. ff. locati.* Exemplum de inofficioso maioris Senemuri in Auxeto. Nã apud eos conducitur, & cum sint ibi insignia illius officii, quæ seruiunt communitati, seu vniuersitati illius loci, tanto tempore, quo conducitur maioritas, tanto tempore remanent apud eum illa insignia, quæ competunt ratione dicti officii maioritatis, scilicet insignia seu signa quibus signantur, & mercantur mensuræ tam vinorum, quam bladorum, & alia huiusmodi.

Et istud facit ad omnia officia temporalia habentia ratione officii quædam insignia; pone in sigilla, vestem, cappam, seu mantel-

lum, aut caputium, missam, quæ deseruiunt officio, quia durante officio, remanebunt apud tales officiarios, siue habeant ex concessione Principis, siue ex electione, siue ex cõductione, alias quouis modo.

QVinquagesimatertia conclusio. Quædam vero sunt insignia artificii, in quo principaliter bonitas artificii operatur, & isto casu si stant plures in vna statione illius artificii, omnes possunt vti illo signo quasi magister principalis illius stationis approbet illa opera, vt *in Authen. de tabell. §. nos autem.* & ibi notat. *gloss. in verb. ipsis per se. collat.* 4. Bartol. *in d. tract.* exemplificat in signis, quæ apponuntur in spartis, gladiis, & aliis operibus metallorum. In argento tamen & auro duo signa, seu marcæ communiter apponuntur, saltem apponi deberent: vnum quod esse debet commune omnium ad denotandum omnibus, quod opus est argenteum, vel aureum. Alterum vero signum illius operatoris seu artificis, ad designandum, quod opus est factum à tali artifice, inter quos vt plurimum lata differentia, vt dicit text. *in l. artifices*, longa differentia est, & ingenii, & naturæ, & doctrinæ, & institutionis. *ff. de solut.* Facit; quia sæpe opera vnius plus valet, quam alterius, *vt in §. nam & ita. Instit. de societ.*

QVinquagesimaquarta conclusio. Si sint plures in vna statione vtentes vno signo, si separentur, remanebit signum penes magistrum illius stationis, vel illum, qui principalis & maior erat inter eos, argum. *l. fin. ff. de fide instr.* quod intellige verum, quando est disparitas inter eos, ita quod vnus est maior aliis. Secus si æquales; quia tunc sorte dirimendum esset, apud quem remanere debeat. *dict. l. si quæ sunt cautiones. ff. fam. ercisc.*

Hæc autem maioritas consideratur ex multis, vt quia pater cum filiis, vel quia frater antiquior cum iunioribus, vel quia vnus erat primo solus, qui vocauit alium secum in illa societate, vel aliis pluribus modis, quibus potest arbitrari ista maioritas seu superioritas inter plures, de quibus *in dict. leg. fin.*

QVinquagesimaquinta conclusio. Arma depicta in muro probant murum esse illius, saltem pro illa parte, vbi sunt sua arma depicta. *l. qui liberaliter. & ibi Bart. in fin. ff. de ope. publicis.* Et ibi dicit Bart. notab. contra illos, qui abradunt arma alicuius, & ita dicit Boer. *in cons. suo, in cap. qui habent parietem communem. posito post Commentaria consuetudinum septenæ Bituricen.*

Et videntur arma aliquo modo probare iurisdictionem & dominium, quoniam etiam, vt videmus, mensuræ locorum debent signari armis dominorum. *l. 2. Cod. de frumen. Alexandr. l.* 11. Licet olim signabantur nominibus dominorum, hodie vero armis. Cum arma sint additamenta ad recognitionem agnationum, & nobilium, vt ante dixi *in* 20. *concl. circa fin.* Et vt communiter obseruatur in rebus, in quibus quis habet autoritatem, facit nomen suum scribi & apponi, vt dicit Iacob. Rebuff. *in d. l.* 2. vt in monumentis, ecclesiis, capellis, ædificiis, & palatiis, quorum nominum loco hodie apponuntur per nobiles arma. vt dicitur hic, & etiam per Guid Papæ. *q. sua* 49. & Bald. *in* [...] *qualiter feudum alienari poßit circa fin. princ.* ex quibus constat, quod probari possit in [...] & dominium, & iurisdictio per appositionem armorum in locis publicis. Sed vsus habet, vbi plebeii & ignobiles apponunt nomen, nobiles & domini apponunt arma. Sed an tales inscriptiones probent, videatur ample per gloss. *in verb. patris.* & ibi doct. [...] *de iureiu.* Fel. *in cap. cum causam. col.* 3. *ad fin. prob.* Angel. & Iason. *in. §. pœnales. col.* 3. *Inst. [...] actio.* Bart. *in l. monumentorum. C. de religios.* [...] tenet, quod sic, quoniam continet quod possibile. facit gloss. singularis *in verb. [...] bat. in. c. pulsatus.* 3. *q.* 7. *& in c. sane.* 2. *in. gl. dictio* [...] 24. *q.* 2. & de imagine impressa in nummo [...] de hic ante *in* 35. *conclusione.*

QVinquagesimasexta conclusio. P[...] stringendo paucis materiam armorum circa maioritatem, dignitatem, seu excellentiam ipsorum, quod in vnoquoque princi[...] tu & potentiatu seu regno sunt arma p[...] cipis certa & determinata, quæ sunt illi[...]

ta & attributa in ſignum præeminentiæ, dignitatis & autoritatis, & quæ nemo alius illo modo, quo portat ille princeps, geſtare poteſt, nec debet, vt in regno Franciæ ſunt tria lilia aurea in campo azureo, quæ ſunt arma regis Franciæ cœlitus demiſſa, vt dixi ſupra *in 15.concl.* & dicam infra.

Et habentes arma ſua, quæ magis illis approximantur, & aliquid habent ex illis liliis, dicuntur eſſe digniores, & habere arma digniora. Iſtud probatur arg. text. *in c.perlectis. 15.diſt.* & per gloſſ. *in verbo, altiori. in §. aliam vero. Inſti. de bon. poſſ.* per quam gloſſam probatur, quod maior eſt & altior aliis, qui proximior eſt domino, & magis ſtat prope dominum. facit text. *in l. 1. ibi: pœna enim ſacrilegii ſimilis erit, ſi his honorificentia non deferatur, qui contingere noſtram purpuram digni ſunt æſtimati.* Et ibi not. *in gloſſ. fin.* quod quem princeps honorat, ab omnibus eſt honorandus, quæ pro hoc alleg. multos text. *C. de domeſticis. lib. 12.* Item ad prædicta facit text. *in l. vnica. C. de præpoſitis laborum. C. e. lib.* vbi dicit: *Nam & immunitate digni ſunt, quos noſtri lateris comitatus illuſtrat.*

Cum ergo arma alicuius magis approximantur ſeu aſſimilantur armis principis, dicitur ille eſſe maior in armis, & digniora habere arma.

Sicut videmus in domo de Borbonio, quæ habet tria lilia aurea in campo azureo: ſed ad denotandum, quod eſt principe ſeu rege noſtro minor & inferior, habet cum illis bendam rubeam tendentem à dextra ad ſiniſtram.

Sed vnde hoc quod habet talia arma, cum deſcenderit ex rege Franciæ ſcilicet Ludouico, à quo deſcendit Robertus eius filius, comes Claromontenſ. & ab ipſo Roberto Ludouicus de Borbonio primus dux Borbonii? A quo quidem Ludouico deſcenderunt Petrus II. dux Borbonii, & Ioannes comes de la Marche, & ab illo Ioanne deſcendit Ioannes de Borbonio etiam comes dicti loci, à quo deſcendit Ludouicus comes Vindocinenſis, qui portat arma de Borbonio cum aliqua diſtinctione; quia in benda ſunt tres leones argentei, qui ſunt tantummodo poſiti ad denotandum, quod non ſunt primarii, ſeu principales de dicta domo Borbonia: ſed iam ſunt deſcendentes, & filii ſecundogeniti; quia ſecundogenitus non portat arma plana, ſeu integra domus principalis, à qua deſcendit, vt dixi ſupra *in 20. concl.*

Sic etiam ex Ioanne rege Franciæ deſcendit Philippus III. eius filius, qui fuit rex, & ex eo ortus eſt Ludouicus comes Eboracen. ex quo deſcendit Philippus rex Nauarræ, ratione cuius originis reges Nauarræ portant in parte ſcuti ſuorum armorum lilia cum benda argentea tendente à ſiniſtra ad dextram.

Similiter ex prædicto Philippo deſcendit Carolus comes Alenconien. & iſte Carolus & alii vſq; nunc, ratione quorum, quia ſunt de proſapia & ſanguine regali, portabant tria lilia aurea in campo azureo circundata ſeu bordata vna bordatura rubea ſeminata ex beſanis argenteis.

Eodem modo ex ipſo Ioanne rege Franciæ deſcenderunt duces Aurelianen. ex quo portabant pro armis tria lilia aurea in campo azureo habentia deſuper tria lambentia argentea, troys lombeaulx d'argent, in vulgari.

Et quia ex domo Aurelianenſi orti ſunt comites Angoliſmenſes, ideo arma illa portant cum iſta diſtinctione ſeu additione, ſcilicet quia cum lambentibus habent tria creſcentia rubea, hoc eſt, troys creſſans de guelle taux lambeaux. de quibus meminit ample Guillelmus de Monteferrato *in tract. ſuo de ſucceſſione regum in 2. dubio. num. 6.*

Sic dicendum eſt de comite Niuernenſi, qui pro armis etiam vtitur tribus liliis aureis in campo azureo, cum bordatura compoſita ex auro, & rubeo, & quæ participat de vtroque, & tantum de vno quantum de altero.

Pariter in comite Duenſi, qui etiam in cāpo azureo habet tria lilia aurea pro armis: ſed cum banda compoſita partim ex argento, & partim ex colore rubeo tendente à dextra ad ſiniſtram.

Plures ſunt alii principes, qui in ſuis armis

mis apponunt lilia tanquam existentes de sanguine & progenie regali: vt fuerunt duces Burgund. descendentes ex Philippo le Hardy, hoc est, audacis cognomine, duce Burgund. filio præfati Ioannis Regis Franciæ. Item duces Bituricen. Andegauen. & Memortii. Item Comes Artesii. Nec alii talia arma portant, nec portare debent, nisi sint ex prosapia regali, & descenderint aliquo modo ex progenie regali.

Aduerte tamen, quod omnes domus à stirpe regia masculina descendentes signatæ & differētias, characteres & accidentia continentes in armis suis, vt supra visum est, cum eis differant, sunt separatæ: quia cum in armis sit quædam differentia siue signum, per quam, seu quod cognoscitur & dignoscitur ab armis vnius ab armis alterius: imo denotat separationem, & diuersitatem, vt *in l. quod si neque. in §. materia. ibi; quas emptor signasset. ff. de peric. & commo. rei ven.* & illud signum demonstrat aliquid præter id, quod in se est, scilicet domum, in quibus apponitur & dicitur quoddam accidens, quod per se non stat, vt *in leg. pacta. ff. de contrah. empt. & in l. Valerianus. ff. prætor stipulat. & in d. §. materia.* cum igitur differant, sunt separata, *vt in cap. susceptum. in fin. de rescr. lib. 6. & in leg. fina. ff. de calumniat.* & plene de materia per Guil. de Monteferrato *in tract. de successione regum. in secundo dubio. num. 7.*

Reperio tamen, quod domini de Turnone de Delphinatu, licet non sunt principes, nec de Principibus Franciæ, portant & habent arma bipertita, & in media parte campi à parte dextra habent leonem ardentem, quæ sunt arma Troiæ, in altera vero parte sunt lilia seminata, quæ sunt arma Franciæ, vt refert Ioan. de Maire *in illustrationib. Galliæ. lib. 3. cap. incipiente, touchant la citè de Troie.* Ex quo constat eos esse ortos à nobili, & antiqua progenie, scilicet à Troianis, vt ibidem dicitur, & describitur. etiam præsumendum est, quod dicta lilia à regibus Franciæ eis concessa fuēre: quod an fieri possit, supra videre potes *in 44. conclus.*

Similiter Florentini habent pro armis, & insignibus suis vnum lilium, quæ arma (vt legi) habent ab anno Domini 1265. & eidem tunc donati sunt à Carolo, tunc Comite Andegauensi, Prouinciæ, & Cenomani, fratre diui Ludouici Francorum regis; tum quia benigne receptus in eorum ciuitate, tum quia sibi fauerent, dum iter faceret vna cum exercitu copioso ad Siciliam, causa di[...] regni adipiscendi, quod sibi donauerat V[...] banus IV. Papa: quia detinebatur à Na[...] fredo hoste, & persecutore ecclesiæ Roma[...] næ. Florentiam tamen denominauit (vt leg[...]) Carolus Magnus Francorum rex à liliorum floribus Francorum insignibus.

QVinquagesimaseptima conclusio. Ex[...] cellentia armorum etiam denotatur, & designatur ex concessione principis prim[...] ua, ratione officii aut dignitatis, de quo su[...] pra *in 26. conclus.* vt fuit in Carolo Magno, q[...] constituit, creauit, & ordinauit XII. pa[...] Franciæ, & vnicuique dedit & attribuit ar[...] propria, ratione paritatis, vt in paribus v[...] ecclesiasticis, quibus concessit, vt in arm[...] eorum vterentur liliis aureis. Maxime qu[...] que paribus ecclesiasticis habentibus ca[...] pum armornm eorundem azureum, cui ad[...] aptari possunt lilia aurea; sed quia campu[...] armorum episcopi Beluacen. vnus ex sex pa[...] ribus ecclesiasticis est aureus, in quo nō po[...] sunt adaptari lilia aurea, ne sit metallum su[...] pra metallum, alias falsificarentur arma eiu[...] dem, ideo non habet aliqualia, prout archie[...] piscopus Rhenensis, & cæteri alii episcop[...] pares Franciæ.

Cæteris vero paribus Franciæ, scilicet se[...] laicis dedit & concessit ipse Carolus Ma[...] gnus arma etiam distincta, & separata, vt tan[...] dem cognoscerentur, & distinguerentur in[...] ter eos ratione paritatis.

QVinquagesimaoctaua conclusio. Pr[...] mo enim duci Burgundiæ (cui nome[...] Saxon erat) dedit pro armis suis in campo [...] zureo vnam cotissam auri ex tribus petiis, se[...] partibus separatis, & diuisis cum vna cord[...] tura ex rubeo, quæ in vulgari nostro dicun[...] tur

tur, *à vne cotisso dora troys piecis borde de gueulle*, vt asserunt nonnulli. Et hęc prędicta arma semper soliti fuerunt portare duces Burgundiæ ratione ducatus Burgundiæ existentis de paritate. Imo qui in ipso ducatu vtuntur præmadictis armis, præsumuntur, & vt audeam dicere, dicuntur esse de prosapia ducum Burgun. sicut est videre in illis de Monteacuto, qui talia arma habeant, cum aliquali tamen distinctione.

Nonnulli tamen alias mihi retulerunt, quod ista bordatura (vt ita loquar) non debet apponi in armis principalibus ducis Burgundiæ, eo quia bordatura est quædam diminutio ab armis principalibus. Et ideo cum nulla alia reperiantur apud nos similia, quæ sint principalia alicuius principatus, videtur quod talis bordatura seu circumpositio ex colore rubeo nō debeat in eisdem armis apponi, sed quod fuit quædam additio in armis alicuius descendentis è domo ducum Burgund. ad denotandum differentiam inter principalia arma domus ducis Burgund. quæ debent esse plana, & descendentis, puta secundogeniti.

Sed quicquid sit, ego credo quod arma ducis Burgund. quæ habuit & habeat Saxon dux Burgun. tempore ipsius Caroli Magni Franciæ regis, erat Cotissa sex petiarum ex auro, & azureo æqualiter partito in campo rubeo. Et istud mihi magis videtur consonari veritati.

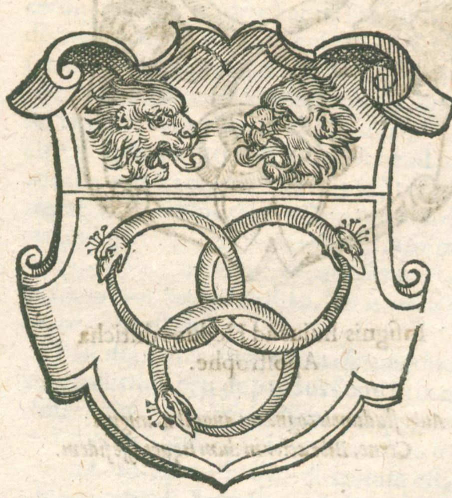
Et ista arma sunt, & competunt duci Burgun. non ratione originis, sed ratione paritatis seu dignitatis, cum sit primus par Franciæ, & parium decanus. Et ideo videretur, quod descendentes ex eis non deberent vti talibus armis, saltem nisi primogenitus ducis, si sic esset, quod essent donata ratione dignitatis seu paritatis. Sed potius videtur dicēdum, quod sint arma patriæ seu principatus Burgund. & quod principes Burgundiæ, etiam ante tempora Caroli Magni talia arma portabant. Et istud credo verius.

Nos vero Hedui habemus nunc à tempore ducum Burgun. in armis nostræ ciuitatis Heduensis pro capite scutum seu arma ducatus Burgun. ad denotandum nos Heduos velle esse subditos principi, & illi subiici & obedire. Cum in signum superioritatis sint supersita arma principis. prout supra dixi *in conclus. 25. quæ in cap. licet vasallus habeat arma, &c.* Et pro parte inferiori habemus leonem rubeum in campo aureo.

Audiui tamen à maioribus nostris, quod aliis Hedui vtebantur pro armis ciuitatis, capitibus aprorum nigris in campo aureo. & hoc ante tempora Philippi le Hardi ducis Burgundiæ. Licet tamen ante aduentum Christi vterentur aliis armis, vt statim dicam.

Nam eo tempore, quo ciuitas Heduorum erat principalis ciuitas, & caput Celtarum, & quo Druides regnabant, & ipsi Hedui principatum fere totius Galliæ obtinebant, in capite armorum eorundem ipsi Hedui habebant duo capita leonum aurea, in campo azureo, & in inferiori parte habebant in campo rubeo tres angues argenteos, in modum trium annulorum, seu circulorum inter se colligatos, & reuolutos, habentes & ponentes in ore eorum caudas cum tali rotunditate, quod erant in gyrum, seu in figuram orbis, prout sequitur.

Antiqua Heduorum Insignia.

Leoninarum

Leoninarum faucium ac ſerpentium diſticha Apoſtrophe.

Nos Drius Herculeo finxit pro pignore vinctas,
Hedua vincta ſtetit, vincta ſoluta ruit.

Fuerunt & tunc temporis multi ex Heduorum confœderatis, qui anguibus vtebantur. Maxime Bibractenſes (qui erant ex vrbe Bibractis, quæ erat vrbs Heduorum, & de clientelis eorum) & habebant in campo azureo duos angues argenteos in medio ſimul colligatos, & viperinis orbibus ſe implicantes in modum laqueiamoris, *d'unt lacz d'amours*, Gallice, & capita eorũ eleuata quaſi ſimul colligata, curuantia à capite vſque ad colligationem, & à colligatione media vſque ad finem campi partis inferioris caudas longas, tenues, pendentes, & in fine retortas, & in medio à quolibet latere prædictorũ duorum anguium, duo capita aurea leonum, vt infra patet.

Inſignia Bibracteorum.

Inſignis huius ad Heduos diſticha Apoſtrophe.

Auguſtuduneis cognatos anguibus angues
Cerne, Bibracteam dum liquet eſſe fidem.

Druides vero Heduorum, qui tunc ha tabant in quodam loco, hodiernis tempo bus mons Druidum dictus, diſtans à no ciuitate Heduenſi per vnum milliare, adhuc reſtant veſtigia loci habitationis rum: de quo latius infra dicam, *in vltim. in 17. & 59. conſid.* vtebantut pro eorum a anguibus in campo azureo. habebant e in parte ſuperiori ramum viſci quercinei, grameaul de guyg de chaſne, & in parte feriori vnum cumulum paruorum angui ſeu ſerpentum argenteorum, quaſi nunc ſcentium, qui vulgo dicitur *couhée de ſe d'argent*, vt hac forma ſeu pictura demon tur.

Auguſtudunienſium Druidum inſignia.

Anguium & viſci ad eoſdem apoſtrophe diſticha.

Quærimus in omnes Druidis inſignia caſus,
Anguinum viſco relligione ſubeſt.

Alexienſes etiam tunc habebant arma inſignia, in quibus erat bos aureus in cam viridi, exiens de nube argentea.

Alexie

Alexiensium Insignia.

Effigiati bouis apostrophe disticha.

En Deus ista suo posuit monumenta popello,
Cui statuit sedes, nomina, cuique modos.

Sed non mihi videntur habere apparen-
tiam veritatis prædicta arma Alexiensium.
Cum Hercules Lybicus, quam Alexiam con-
struxit, pro insigni & armis vtebatur leone
magno rubeo radente, & coronato, vt refert
Io. le Maire *in illustrationib. Galliæ, lib. 1. c. 11. in fi.*
post Io. Annium *in 7. lib. Commentariorum ad*
Berosum. Vel potius dicerem, quod Alexien-
ses etiam serpentibus sicut Hedui, & Bibra-
ctenses in armis eorum vti solebant, cum
Hercules dictus anguifer, serpentarius, an-
guitenens, siue ophiuchus.

Insequendo vero modum Heduorum, &
tanquam ciuis & alumnus huiusce ciuitatis,
ballinatus, & diœcesis Heduensis, pro armis
habeo leonem, & eo in eisdem vtor. sed di-
uersimode. Quoniam in armis nostræ ciuita-
tis est rubeus in campo aureo, vt supra proxi-
me dixi: ego vero eum bipartitum habeo,
scilicet in parte superiori, aureum in campo
azureo, & in parte inferiori pro alia media
parte, azureum in campo aureo, habentem
per medium vnum filetum argenteum, & in
dicta parte superiori rapientem seu raden-
tem super mola molendinaria argentea, &
super illa cum rapacitate transeuntem.

Et non mirum, si leonem assumpsit in ar-
mis, cum tanquam Heduus insequor natu-
ram Heduensium, qui habent tertiam leonis
faciem pro horoscopo suo, quæ est Martis,
sed leo solis totus est domus, & sol ascendens
significat, quod leonibus delectantur, eos-
que pingunt in vexillis, tesseris, pistromati-
bus, aulæis, & id genus, vt iam dixi *in Com-*
mentariis nostris super prœmio consuetudinum du-
catus Burgun. in gloss. Messire Ferry de Clugny. vbi
cœlestes influxus siderum ciuitatis Heduen-
sis describuntur.

Prosequendo tamen principale nostrum
intentum post arma ducatus seu ducis Bur-
gund. sunt arma ducatus Normandiæ, quæ
sunt in campo rubeo duo leopardi aurei. &
est secundus dux in regno par Franciæ, se-
cundum institutionem regis Caroli Magni.

Et maior videtur in Normandia, qui ha-
bet leopardum pro armis suis in campo ru-
beo, cum aliqua tamen distinctione, puto a-
liquo addito, vel diminuto. Si tamen aliquis
filius regis Franciæ haberet nunc ducatum
Normandiæ pro appanagio, pro armis vtere-
tur principaliter, & in parte dextra in quarte-
lato seu quartipartito superiori, & inferiori à
sinistris liliis aureis cum aliqua differentia à
corona regia, & in parte sinistra superiori, &
dextra inferiori ratione dignitatis, & officii
(quia par Franciæ) vteretur armis ipsius du-
catus, scilicet duodus leopardis aureis, aut v-
no tantum, cum aliquali discrepantia, vt di-
ctũ est supra, aut per bordaturam, bendam,
aut alia, vt infra dicetur. Et quando talia ar-
ma accrescant filiis regum Franciæ, cum di-
gnitatibus, vide Guil. de Montefer. *in suo tra-*
cta. in successione Regum, q. 2. ibi; & descendendo ad
aliam partem huiusmodi dubii, an arma eidem
Francisco accrescant.

Post istum ducatum etiam est alius duca-
tus (cuius dux erat de paribus Franciæ in or-
dine tertius) qui dicitur ducatus Aquitaniæ,
& habet pro armis suis in campo rubeo leo-
pardum aureum, de quo dicendum est, vt
de præcedenti. Item similiter dicendum est

de tribus comitibus ſecularib. paribus Franciæ videlicet de comite Flandriæ, qui habet in campo aureo leonem nigrum.

Et de comite Campaniæ, qui habet in campo azureo potentiam contra potentiam auream, *potence contre potence d'or*, Gallice, cum ben ad argentea.

Item de comite Tholoſano, qui habet in campo rubeo vnam crucem auream, & ſupra illam aliam crucem rubeam.

Ex prætactis infertur, quod habentes aliquid de dictis armis in patria poſt arma Principis, illa ſunt principaliora, & ipſi dicuntur excellentiores & digniores: & ſic cōſequenter ſecundum quod approximantur maioribus maiores reputantur. per gl. notabilem *in d. §. aliam. Inſtit. de bonor. poſſeſſ.* & magis honorari & priuilegiari debet, vt *d. l. vnica. C. de præpoſitis laborum. lib.* 11.

Sunt & fuerũt plures alii principes in Gallia, habentes alia arma antiqua ratione & ex cauſa antiquitatis eorum domus & familiæ, vt ſunt illi de Fuxo, qui dicebantur comites Fuxi, *de foyes* Gallice, & habebant pro armis ſuis in ſcuto quartelato, ſeu quadripartito in prima parte ſuperiori & vltima inferiori ex auro duas vaccas rubeas itinerãtes, ſeu tranſeuntes, & in aliis duabus partibus palos aureos & rubeos.

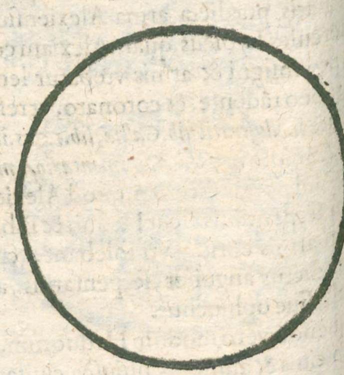
Et ſic nobiles, qui in dicto comitatu vtuntur pro armis ſuis, aut vaccis rubeis, aut palis prædicti coloris magis approximari, ſeu attinere videntur domui illius principis, quam alii, & ſic maiores cenſendi ſunt.

Etiam comes Arminiaci ſcutum quartelatum argenteo & rubeo, pro armis geſtare ſolebat, cuius ſcuti prima pars ſuperior, & vltima inferior erant argenteæ cum duobus leonibus azureis. Alii autem duæ partes ſcuti erant rubeæ, cum duobus leobardis leonatis. Ex quo qui adhuc illis, aut aliqua poteſtate contenta in illis vtuntur, maiores & honoratiores aliis in illo loco eſſe dicuntur.

Sic etiam in ducatu Mediolanenſi, vera & antiqua arma ipſius ſunt ſerpens, ſeu coluber azureus in campo aureo, tenens in ore puerum nudum rubei coloris. Et qui ibi illo colubro vtuntur in armis, de primoribus [illius] ducatus, & de familia ducum ortum habere dicuntur, vt ſunt Vicecomites.

QVinquageſimanona concluſio. Arma ſeu inſignia quandoque fiunt, pinguntur, aut figurantur in ſcutis, nonnunquam in clypeis, interdum in parmis, quandoque vero in teſſeris, aut aliis. Sed fiunt ſcuta diuerſis modis. aliquando in forma trigonali, triquetra ſeu triangulari, quæ tribus lineis conſtare videtur, vt fiunt magis communiter apud nos hoc modo.

Licet videatur, quod ſcuta fieri debeant in forma rotunda ad modum ſcutellæ, quæ [eſt] rotunda, & concaua; vnde videmus, quod moneta aurea, quæ eſt rotunda, in qua [im]primuntur arma principis, dicitur & vocatur in vulgari numero *ſcutum*. quia eſt rotunda & olim arma (vt videre eſt) nullibi fiebant, niſi prius facta rotunditate, in qua intropin[gebantur], gebantur, & ſcuta armigerorum quibus ſe defendunt, fiebant antiquitus, & adhuc [vt] plurimum fiunt rotunda, ideo in Gallico dicuntur *rundelles*, & ſic fiunt orbiculata.

Quandoque vero fiunt non rotunda, ſed ex vtroque latere reciſa: ita quod nullus angulus videri poteſt, vt ſummum infimum[que] eius latus medio pateat, & dicitur ancile.

Alii deſcribunt aliter ancilia ſcuta, & di[cuntur] cuntur ſecundum eos, quæ oras, id eſt, extremitates habent in ſimilitudinem labiorum ſeu cubiti, in quo eſt decens flexura, ſeu curuatura brachii.

Fertur

Fertur regnante Numa Pompilio breue ſcutum de cœlo lapſum, quod peſtilentiæ remedium fuit, quo ciuitas laborabat tunc: de quo Ouid. *lib.4.Faſt.*

Ecce leui ſcutum verſatur leuiter aura,
Decidit, à populo clamor ad aſtra venit.

Et libro quinto:

Atq; ancile vocat, quod ab omni parte reciſum eſt,
Quaq; oculis ſpectes, angulus omnis abeſt.

Conſulti deinde aruſpices reſponderunt ibi futurum totius orbis imperium, vbi ſcutum illud ſeruaretur. Licet alii dicant vnam editam vocem de cœlo de hoc, quo accepto reſponſo, & honoris gratia, & quo idẽ tutius ſeruaretur, ne ab hoſtib. ſurripi, ſeu internoſci poſſet, Numa Põpilius duodecim alia ad ſimilitudinem cœleſtis illius à Mamurio fabricari iuſſit, quæ fuere in templo Martis repoſita. Et cum duodecim ſacerdotes ex patriciis ſpectatiſſimos iuuenes Numa ipſi Marti Gradiuo delegiſſet, illisq; dediſſet inſignia, tunicas pictas, & ſuper tunicas æneum pectori tegmen, iuſſit ipſa cœleſtia arma, quæ *ancilia* nominauit, ſuſpenſa collo ab illis per vrbem portari, cum ſaltu atque tripudiis carmina decantari: & Salii dicti ſunt à ſaltu. Vnde Ouid.

Iam dederat Saliis à ſaltu nomina dicta,
Armaq; & ad certos verba canenda modos.

Hi autem Salii omnes iactatores quidam erant & laudatores armatorum deorum.

Nec hoc beneficio diuino ſoli Romani potiti ſunt, ſed & Franci, qui habent ſua arma cœlitus demiſſa, quæ ſunt lilia: & etiam vexillũ, ſeu ſignum militare, quod *Auriflammam* vocant, de quibus Gaguginus *ſuper Geſtis Francorum lib.1. in vita regis Clodouei*, ita refert: *Non prætéribo adiicere quod nullo certo autore, ſed perſeuerante ad hanc meam ætatem fama, vulgatum accepi, fuiſſe regibus Francis buſones tres, nobilitatis quidem inſigne, ſed Clodoueo Chriſtianis ſacris hortatu Clotildis Burgun. eius vxoris Chriſtianæ initiato demiſſum cœlo eſſe id, quod nunc reges geſtant lilia aurea, quibus ſubeſt cœli ſereni color, quem azureum Franci dicunt.* Huius mirali fons teſtis ab incolis oſtenditur, qui prope diui Bartholomæi monaſterium (quod *gaudium ballis* appellatur) habitant: de quo ſcuto amplius *infra in 5. par. in 31. conſid.* Traditum eſt quoque pannum ſiriceum rubrum inſtar ſigni militaris quadratum, miro fulgore ſplendentem, diuinitus eſſe exceptum, quo in expeditionibus contra fidei Chriſtianæ hoſtes pro ſigno Franciæ reges vterentur, huicque vexillo nomen *Auriflammam* hactenus permanſiſſe, diuque à Dionyſianis cœnobiis aſſeruatum eſſe. Sed abutentibus ſigno aduerſus Chriſticolas regibus illud euanuiſſe. Alterum tamen non diſſimili forma inſtauratum eſſe, quod ab epiſcopis & loci abbate conſecratum inter ſacra aſſeruatur. Sunt tamen, qui hoc cœleſte beneficium Carolo Magno collarum fuiſſe contendunt. Sed hactenus de his, ad ancilia reuertamur, quæ forte his modis fieri potuerunt.

Quandoque etiam fiunt in forma quadrangulari, ſeu tetragone, & fiunt in modum teſſaræ. Cum *teſſara* Græce, Latine *quatuor* dicitur. vnde & id dicitur, quod omni ex parte quadratum eſt.

Nonnunquam etiam apponuntur arma in clypeis, prout fecit Dauid, qui fecit turrim ex qua pendebant mille clypei omnis armaturæ fortium: vt habetur *Cantic.4.* Vtinam poſſem ſcire differentias illorum & quorum fuerint: & credo quod fuerunt inſignia & arma mille magnatum, tam parentum, quam amicorum, aut ſibi ſubditorum, quæ poſuit in mille clypeis pendentibus ex dicta turri: & ſufficeret mihi habere ſenſum literalem, in quo explicarentur arma ſeu inſignia cu-

iusque clypei, & relinquerem ſenſum moralem, allegoricum, & anagogicum dominis Theologis. Et licet multos interrogauerim de his, pro certo tamen omnes ignorant, & dicunt, quod nunquam fuit talis turris materialis: quod non credo, cum de ea non fuiſſet facta mentio ad comparationem alterius. Nec iſtud eſt mirum. Nam *teſte Plin. lib.35.c.3.* Ap. Claudius, qui conſul cum Seruilio fuit, ſuorum clypeos in ſacro vel publico priuatim dicare primus inſtituit. Poſuit etiam in Bellonæ æde maiores ſuos, placuitque in excelſo ſpectari, & titulos honorum legi. Decora res, vtique ſi liberorum turbæ paruulis imaginibus ſeu nidum aliquem ſobolis pariter oſtendant. Quales clypeos nemo non gaudens fauenſque aſpicit. Poſt eum M. Æmilius collega in conſulatu Q. Luctatii, non in baſilica modo Æmilia, verum & domi ſuæ poſuit: id quoque Martio exemplo. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum eſt (vt infra etiam dicitur) continebantur imagines (vnde & nomen habuere clypeorum) non vt peruerſa Grammaticorum ſubtilitas voluit à cluendo, plenam videlicet virtutis faciem reddi in ſcuto cuiuſque, qui fuerit vſus illo. Pœni ex auro factitauere & clypeos & imagines, ſecumque in caſtris tulere. Certe captis eis, talem Aſdrubalis inuenit Q. Martius Scipionum in Hiſpania vltor. Iſque clypeus ſupra fores Capitolinæ ædis vſque ad incendium primum fuit. Maiorum quidem noſtrorum tanta ſecuritas in ea re annotatur, vt L. Manlio, Q. Fuluio conſulibus M. Aufidius tutelæ Capitolii redemptor docuerit patres, argenteos eſſe clypeos, qui pro æreis per aliquot iam luſtra aſſignabantur. hæc Plin.

Clypei autem ſunt maiora ſcuta, & peditum tantum, vt docet Seruius. Scuta equitum. vnde Liu. *lib.6.* Clypeis ante Romani vſi ſunt, deinde poſtquam ſtipendiarii facti ſunt, ſcuta pro clypeis fecere: dicti clypei, quod celent totum corpus, & poſſunt dici in vulgari, *targe ou eſpauoir.* vel à glypo, & melius, id eſt, ſculpo deriuatur, quaſi glyptos, hoc eſt, ſculptus. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum eſt, continebantur im gines, vnde & nomen habuere clypeorum, vt teſtis eſt Plin. loco prçallegato, & fiunt ſub quacunque figura.

Vmbo vero dicitur media pars clypei e minentior, licet quandoque pro toto. Pa ma vero ſcutum rotundum dicitur, quod

medio in omnes partes ſit par, & eſt bre quo pedites & expediti milites vtebantur, pud nos dici poteſt, *bouclier*: Pelta vero ſc tum breuiſſimum in modum lunæ iam m diæ, alias vero, & aliter fieri poſſunt ſcuta ſu diuerſis formis, vt inferius patet.

SExageſima concluſio. Arma pinguntur & fiunt aut ex metallo, aut ex coloribus, au ex pennis, *de pennes* Gallice, ſecundum Armo riſtas. Et quantum ad metalla, tantum ſun duo, ex quibus depinguntur & effigiantur arma ſeu inſignia, aurum ſcilicet & argen tum, quæ pinguntur in coloribus aureis, ſe flauis, & albis, & ſunt alii quatuor colores primus quem azurum vocãt, azur, ſecundu eſt rubeus, gueules, iniopis, ſinoble, & alii ſi nople, qui eſt viridis coloris, tertius & quar tus eſt niger, qui dicitur ſable, & de his omni bus ſex fit vnus alius color mixtus, qui in ar maria dicitur purpureus. Sunt & in armari duæ pennæ, ſcilicet hermines, & vair, & nonnullis balius color dicitur, & de vnoquo que in concluſ. ſeq. dicam.

Aduerte tamen prius ad vnum, quod au rum ſecundum Polydorum Virgilium *de in uentoribus rerum, lib.2. cap.19. in princ.* vt Plinio placet,

placet, Cadmus Phœnix ad Pangæum montem inuenit, secundum alios Thoas, & Eaclus in Panchaia, aut Sol Oceani filius, Argentum vero Ericthonicus Atheniensis aut Ceacus. Sed magis placet Polydoro ad Pangæum montem Thraciæ hæc metalla primũ inuenta fuisse, cum ibi, teste Herodoto *lib.* 7. aurũ & argentum maxime abundãt. Colores vero primum inuenit Cleophantus Corinthius, secundum Polydorum *eo. lib. cap. pen. circa fin.* Et de excellentia colorum scribitur *infra in vlt. part. in* 93. *concl.*

Sexagesimaprima conclusio. Ex metallo, quod aurum dicitur, quia preciosissimũ est, fit color aureus, qui est nobilior cæteris respectu rei, quam repræsentat secundum se. Per eum enim repræsentatur lux. Si quis vellet figurare radios solis, qui est corpus magis luminosum: hoc non posset congruentius facere, quam per radios aureos. Constat autem, quod nil luce nobilius, *epistola, inter claras. C. de sum. trin. ibi: nihil est, quod lumine clariore præfulgeat. & auth. habita. C. ne filius pro patre, ibi: totus mundus illuminatur.* Et ideo in sacra pagina pro re maximæ excellẽtiæ figuratur, vt Matth. 7. *Fulgebũt iusti sicut sol.* & Matth. 23. *Resplendet facies eius sicut sol.* & propter eius nobilitatẽ nulli licet portare vestes auras, nisi Principi. *l.* 2. *C. de vestib. oloberis, & auratis, lib.* 11. & habetur Psal. 44. *Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato circundata varietate.* & paulo post: *Omnis gloria eius filiæ regis ab intus in fimbriis aureis circumamicta varietatibus.*

Vnde secundum Isidorum aurum dicitur ab aura, id est, splendore, vt dicit *lib.* 16. *cap.* 17. vel habetur de natura rerum, quod aurum est in corporibus, sicut sol inter stellas. Sol autem dicitur rex stellarum, & lumen earum. Sic aurum est rex corporalium rerum, & mensura omnium. Et plene de eius excellentia ponit G. Benedicti *in sua repet. cap. Raym. in verb. duas habens filias, à num.* 110. *vsque ad num.* 170. *de testam.* & dicam *infra in* 5. *part. in* 31. *conclu. & in fin. d. part. in* 95. *consid.* Et hoc metallum seu hic color inter planetas significat solem, assimilatur topazio: qui est lapis preciosus, & in rebus mundanis figurat diuitias. In ætatibus denotat adolescentiam à 25. ann. In virtutibus Theologalibus, fidem, sapientiam, fidelitatem, & multas alias, quæ declarat ipse G. Benedicti *in loco supra alleg.* Et refert Cælius *lib. suarum antiquarum lectionum.* 4. *cap.* 24. *in fin.* aurum esse sapientiam, argentum vero naturalium notitiam. Porro, inquit, illud autem est omni censu maius, quo ab Hebræis Ægyptios fuisse spoliatos, sanctæ produnt litteræ. Etenim sic auri nomine Christianæ veritatis assertores diuinorum cognitionem intelligunt. Vt argentum symbolice scientiam rerum à Deo conditarum signare tradunt. Porro in Apocalypsi Ioannes Theologus & diuinitatis intimus, & sine pari contemplator, ac, vt sic dixerim, à secretis, vbi aurum ignitum censet emendum, non aliud, quam ipsum hoc intelligendum prudentibus reliquit. Sed & magicum illud aurum infanti oblatum Christo, non alium (vt opinatur Cælius) habuerit sensum. pro quo allego text. *in c. legimus. ver. magi quoque.* 37. *distinct.* & ibi Aret. qui ait, quod in auro ostenditur regis potentia, & inter dies dominicam diem, atq; vt finiam, inter alia aurum cunctis corporibus nobilius est, & rex eorũ ac dominus: quia nec terra, nec aqua, nec aëre, nec igne corrumpitur aut minuitur, nec comburunt illud sulphura, quæ alia comburunt corpora. Natura quippe eius & complexio recta est, ex qua maxime in hoc denotat, & figurat constantiam. Hæc sunt ex quibus laudantur homines gestantes talia arma.

Sexagesimasecunda conclusio. Inter colores in compositione armorum accipimus pro secundo metallo argentum, quod *argyrion* Græce dicitur. vnde argyraspitas dicimus eos, qui argentata scuta ferunt, sicut chrysaspitas ab aureis clypeis. Lampr. Alex. Imp. Rom. non solum fecit chrysaspitas, sed & argyraspitas, per quod argentum repræsentatur color albus seu candidus, per quem figuratur aqua, quæ est post aërem nobilius elementum: eo quia in armaria approximatur rebus lucentibus, seu magis appropinquat luci, vt dicit Bart. *in tract. de armis. in* 5. *col.* & omnes colores suscipit, & nõ suscipitur ab

aliis.*l.3.C.de vestib.olob.lib.*11.& denotat victoriam, ex quo triumphantes vestiri debent indumentis albis, vt dixi ante *in 39.conclus.* vnde sancti, qui per fidem vicerunt, visi fuêre à Ioanne stantes ante thronum in cõspectu agni amicti stolis albis, *Apoc.*7. Et Christi vestiméta in eius transfiguratione facta sunt alba sicut nix, *Matth.*17.*Mar.*9.*& Luc.* 9.*in c. quod quidam.* 1.*q.*1. Et cum hoc significat puritatem & innocentiam. & habetur *Matth.vlt.* vbi dicitur de Christo, quod apparuit in resurrectione in vestimentis albis vt nix, vt purus, innocens, & victor. & *Ioan.vlt.c.* dicitur, quod Maria vidit duos Angelos in albis, sedentes in monumento, vbi positum erat corpus Iesu. & *Actor.*10. dicitur, quod angelus stetit ante Petrum in veste candida.

Nec prætereundum, argentũ, autore Plinio, quam aurum militaribus signis fuisse familiarius, quod longius fulgeat. Et licet sit alius color nobilior; tamen ponitur hic pro secundo, eo quia est metallum, ex quo non videntur arma esse bene conuenientia imo falsa, nisi sit in scuto armorum vnum ex metallis, prout statim dicetur.

Hic color comparatur conchis, vnionibus, margaritis exluminatis, hoc est perlis, quæ sunt lapides preciosi. Denotat infantiam à 7. annis vsque ad 15. comparatur lunæ, denotat spem, in eo figuratur dies lunę, & in complexionibus significat hominem phlegmaticum, denotat integritatem. Nam solus hic color sincerus, candidus, purus & minime inquinatus est. Item & per argentum eloquentia designatur *c. legimus. ver. legitur.* 37. *dist.* de quo *in præced.consid.*

SExagesimatertia cõclusio. Color rubeus, qui figurat ignem, qui est super alia elementa, & nobilius elementum est, & corpus post solem secundario luminosum, & propter eius nobilitatem nulli licet portare vestes comptas seu tinctas eius colore, *vt l.*2.4.5. *de vestib.olob.lib.* 11. vbi expresse dicitur, quod dictus color est nobilior aliis.

Hic color rubeus multos colores comprehendit, scilicet sanguineum, croceum, aureum, austrinum, fuluum, flauum, rubidum, phœniceum, rutilum, luteum, spadicum. [...] enim colores rubei seu ruffi coloris sunt [...] acuentes eum, quasi incendentes, aut c[...] colore viridi miscentes, aut nigro infusca[...] tes. Gel. *lib.*1. Sed cum aliter rubeat ignis, [...] ter sanguis, aliter ostrum, aliter crocum: [...] singulas ruffi varietates Latina oratio sing[...] lis propriisq; vocabulis non demonstrat, [...] mnia ista significat vna ruboris appellatio[...]

Hic color æquiparatur lapidi precio[...] qui dicitur rubeus, *rubis* Gallice, significat [...] daciã, altitudinem, virilitatem, in homin[...] 35. annis vsq; ad 50. æquiparatur Choler[...] denotat charitatem. Marti cõparatur & [...] Martis. Alii dicunt diei sabbathi: de quat[...] elementis igni: de duodecim signis Ari[...] Leoni, & Sagittario.

SExagesimaquarta conclusio. Tres colo[...] supradicti multum placent, & sunt co[...] mendabiles in armariis, quoniam, vt ha[...] tur *Canti.*4. Dilectus meus candidus, & r[...] cundus, caput eius aurum optimum. [...] ergo quomodo inter colores aurum est p[...] ciosius, & debet esse in superiori loco, [...] cet capite, vt dixi supra *in 61. conclus.* Sed [...] color azureus sit præferendus argenteo [...] colori albo, vide *in conclus.sequent.*

SExagesimaquinta cõclusio. Nobilior c[...] lor post rubeũ est azuréus, qui forte c[...] ruleus dicitur. Per eum enim figuratur no[...] lis aër, qui est corpus transparens, & diaph[...] num, & maxime receptiuum lucis, & est e[...] mentum sequens post ignem nobilius al[...] Vnde prædicti colores propter id, quod [...] præsentant, dicuntur nobiliores.

Comparatur iste color Sapphiro, qui [...] lapis preciosus habens multas virtutes, & si[...] gularitates in se, de quibus per G. Benedi[...] *in d.sua rep.c.Rayn.in verb. duas habens filias,* [...] 114.*&* 115.*de testam.* & dicam infra *in* 5.*par[...]* 22.*consider.*

In virtutibus vero denotat pulchritu[...] nem, castitatem, humilitatem, sanctitate[...] & deuotionem, vt dicit ibi G. Benedict[...] puritatem à 15. annis vsque ad 25. Æquipa[...] tur sanguini, seu homini sanguineo. Figu[...] Iouem tanquam sit color cœli, & denotat [...] stitia[...]

stitiam. Hæc omnia sunt dilucidanda in laudando aliquem in armis suis. Alii aliter dicunt in metallis, & complexionibus capias diuersitates secundum varietates morũ hominum. De colore tamen azureo, & eius excellentia scribit Ioan. Ludou. Viualdus *in suo tract. de vita animæ sensitiuæ. art. de laudibus ac triumphis trium liliorũ Franciæ. q. 1.* & G. Benedict. *in sua repet. c. Rayn. in verb. duas habens filias. num. 113. vsque ad num. 114.* vbi dicit, quod prædicti tres colores, scilicet rubeus & aureus sunt nobiliores colores in armariis & insignibus.

SExagesimasexta conclusio. Color niger est infimus à prædictis; quia magis appropinquat tenebris, ex quo per contrarium colores, qui magis oppropinquant luci, sunt nobiliores, vt dicit Bart. *in d. tract. de armis.* quoniam, vt dicit Aristot. *in lib. de sensu & sensato.* Colores sunt aut magis, aut minus nobiles, secundum quod magis appropinquant albedini aut nigredini: ex quo sequitur, quod color niger est infimus ab aliis omnibus, & niger proprie fuscus dicitur: est enim contrarius albo, per translationem tamen quandoque ponitur pro malo: vnde Iuuen. *Nigrum in candida vertunt.* Solebant enim prisci quod bonum, & laudabile erat creta, vel alba linea notare: contra, quod turpe fuisset, nigro signabant: vnde Persius:

Quæcunq; sequenda forẽt, & quæ vitãda vicissim,
Illa prius creta, mox hæc carbone notasti.

Et dicitur in Commento Valerii Maximi, *in tit. de his, qui ex inimicis coniuncti sunt amicitia. super c. 1.* vt color niger tristem, ita candidus lætum facit. Funesti homines atra, hoc est, nigra veste induuntur, quæ sine dubio tristitiam repræsentat: contra dignitates petentes candidati erant, id est, candida veste induti. dicitur tamen Cantic. 5. quod ad laudem virginis Mariæ intelligi potest: Comæ eius sicut elatæ palmarum, nigræ quasi coruus. Nam ibi Cantic. 1. habetur. *Nigra sum, sed formosa.* Ad hæc faciunt dicta *in 17. conclus. super ver. & licet color niger.* Hic enim color assimilatur adamanti, à vng dyamant, qui est lapis preciosus, & significatur per hunc colorem melancholia, simplicitas & decrepitas, seu mors, & inter planetas denotat Saturnum, inter virtutes prudentiam, inter dies diem Veneris, inter metalla ferrum, ex quo conficitur nigrum, inter elementa terram: hinc est, quod in armaria dicitur sabulum, quod armaristæ vocant *sable.*

SExagesimaseptima conclusio. Ex quo viridis color non multum participat de nigro, non est ita infimus, sicut color niger, licet non sit ita nobilis, sicut alii colores: præter nigrum. Tamen, vt quidam volunt, quia non numeratur inter quatuot elementa, est minus nobilis color: sed solum significat ligna, prata, plantas, campos, arbores, herbasque viridantes. Comparatur lætitiæ, & iuuẽtuti, & est similis smaragdo lapidi precióso. Et dicitur à vigore, vnde dicimus virides plãtas, quæ nondum aruerunt, & in vigore suo sunt, & quoniam in his herbaceus color est, eum etiam colorem viridẽ dicimus. Hic color in armaria dicitur *synoble,* seu *synople.* Apud nos significat in virtutibus honorem, amorem, amicabilitatem, & seruitium. Ex planetis Venerem: ex metallis argentum viuum, ex quo fit color viridis, ex ætatibus iuuentutem à 35. annis, ex diebus diem Iouis.

Olim & tempore Iulii Cæsaris, quo Alexia vrbs florebat, non distans à nostra ciuitate Heduensi nisi per 25. milliaria, ipsi Alexienses habebant in eorum armis campum viridem, & in dicto campo erat bos aureus exiens de nube argentea, vt supra videre potes in figura armorum eorundem. Nunc tamen paucos videmus, qui talibus vtantur coloribus, & est quasi color, qui minus practicet inter colores, saltem in armis. Licet vt plurimum signa, quæ dicunrur *besans,* sint ex viridi colore.

Vnde domini de Triultio, Mediola. vtuntur palis ex viridi contra palos aureos, & erant tempore quo residebam Mediolani arma domini Iacob. de Triultio, qui tempore suo fuit vir magnæ authoritatis in Italia, & magnam gessit administrationem pro rege Ludouico XII. in ipsa Italia, quo tempore erat illustriss. dominus Carolus de Ambasia magnus Magister Franciæ, & Locumtenens

nens generalis regius in dicta Italia, qui habebat pro armis tres palos rubeos in campo aureo, & sunt arma illorum de Ambasia.

Sexagesimaoctaua conclusio. In armaria ex omnibus sex coloribus supradictis simul pro æquali portione mixtis fit alius color, qui vocatur *pourpre*, & forte dici potest purpura, & quidam tenent eum pro colore, quidam vero non: hac forte moti ratione, quod sub simplici comprehēdatur mixtum, de qua ample per dom. meū Iason. *in* §. *omniū, num.* 28. *cum quinque seq. Insti. de act.* & si sit color, est minimus, & infimus inter alios, cum sit factus, & compositus ex aliis, & non habet virtutem, nisi illam, quam accipit ab aliis; cum subrogatum sapiat naturam illius, in cuius locum subrogatur. §. *fuerat. ibi; merito. Instit. de act. & l. si eum.* §. *iniuria. ff. si quis cau.*

Alii vero tenent eum nobiliorem, quia de omnibus aliis participat, & communicat. & dicit Luc. de Pen. *in l. negotiantes. C. de exc. mun. lib.* 10. quod purpura est color roseus nimiū speciosus, dicta à puritate lucis, & fit ex prima tinctura conchilii, luceque ob nigram rubedinem, crocus ex secunda, & magis rubet, & cum sit tincta conchilio, nemo portare poterat, nisi esset princeps: & prohibebatur. Primus autem, qui eam portauit, fuit Tullus Hostilius.

De hac purpura eximio modo Hieronymus exemplificando testatur in sermone de assumptione beatæ Mariæ Virg. in lect. quæ incip. *Cogis me ô Paula, &c.* ibi, cum dicit, *ad Mariam autem cum venisset Spiritus sanctus, quasi ipsa lana cum inficitur sanguine conchilii, vel muricis, vertitur in purpuram, versa est & ipsa sola salutatione in matrem.* Plura de conchilio & eiūs sanguine ponit Cassiodorus *lib. variarum epist.* 2. alleg. per Lucam de Pen. *in l. temperent. colum.* 2. *C. de vestib. olobe. & auratis. lib.* 11.

Alii dicunt purpuram esse piscem ex concharum genere septem annis viuentem. Cōgregatur verno tempore, mutuoque attritu lentorem quendam veluti ceræ emittit, sed nobilem illum succum ad tingēdas vestes in mediis faucibus habet. Reliquo tempore fere sterilis cum vita succum emittit, & ideo viuos capere oportet. Hinc purpureus c[...] lor dicitur, qui nigrantis rosæ splendore [...] lucet: cæterorum omnium colorum gra[...] simus, & tingendis vestibus maxime ex[...] ditus. hinc purpureæ vestes dictæ sunt T[...] à loco, vbi purpura fit. Purpureus tamen [...] ger color est præcipue de mari, quod ex a[...] tudine nigrum accipimus. Virg. 4. *Georg.*

In mare purpureum violentior influit am[...]

Inde purpurascit, id est, purpureum fit, [...] *lib.* 1. *Acad.* Quid mare nonne cæruleum, [...] eius vnda, cum est pulsa remis purpura[...] Amb. Quid igitur describam purpurascen[...] violas, candida lilia, rutilantes rosas? Sc[...] dum autē est, vt Vitruuius inquit, quod p[...] pura pro solis propinquitate colorem ha[...] Et puniceum quidem procreat Aphrica, [...] est, quasi violaceum colorem. Tyros au[...] rubeum. Purpura in violæ colorem tend[...] violacea dicitur.

Hic color denotat liberalitatem, a[...] dantiam, & diuitias. Inter planetas M[...] rium, inter lapides preciosos lebalaim, [...] *balagius* seu *berillus* dicitur, inter dies d[...] Iouis, inter metalla stannum, etiam per e[...] denotantur nubes, vt volunt aliqui arm[...] ristæ.

Sexagesimanona cōclusio. Arma sic fiu[...] & componūtur: quia vt scutum seu co[...] pus scuti est de metallo, aut de vno ex co[...] ribus supra nominatis, quando scutum n[...] est bipartitū, nec quadripartitum, seu q[...] telatum. Aut fiunt ex pennis, de Pennes, q[...] sunt duæ, Hiermines, & varium Vair, v[...] his statim dicam.

Sed in his, quæ fiunt de metallo, aut co[...] ribus, si scutum sit de coloribus, quod su[...] scutum erit, debebit esse de metallo. Si v[...] scutum sit de metallo, arma supra posita [...] bent fieri ex coloribus, Ratio; quia nec m[...] tallum supra metallum, nec color supra [...] lorem in armis seu insignibus poni debet: [...] ista est vniuersalis in armaria.

Quæ tamen fallit, & recipit limitation[...] in armis regis Hierusalem, in quibus li[...] scutum sit ex argento, tamen supra scut[...] est crux aurea potentiata cum 4. croisetis, [...] crucic[...]

cruciculis aureis. Sed ratio istius est. Nam cum Godofr. Billo. victoriose terram sanctã recuperasset, fuit tunc conclusum, & ordinatum, & per se, suosque Principes strenuos, & consiliarios, qui aderant cum eo in ipsa victoria, quod ipse rex vteretur talibus armis, vt differrent à communi cursu aliorum: & vt multi cogitantes illa videndo', ad quod & cur ita fierent, & an essent falsæ, necne, scirent causam rei, & inquirerent quare sic portarentur, vt exinde memoria foret perpetua de tali victoria: vnde propter hoc non reputantur falsa, sed sunt vera, & quia princeps ita voluit, non est amplius disputandum, nec improbandum, quod fecit, ne crimine sacrilegii notati simus. *iuxta l.2.C.de cri.sacril.* Vbi autem alius portaret metallum supra metallum, aut colorem supra colorem, reputarentur arma sua falsa, vt dictum est.

SEptuagesima conclusio. De duabus pennis, *de deux pennes* Gallice, quæ sic nominãtur in armaria, vna dicta est vulgariter *Vair*, hoc est varium, altera *hermines.* Vair vero habet quendam colorem, qui dicitur *Bleu*, & alium colorem album (quia ex argento & azureo fit.) Hermines est in modum albi & nigri (quia ex argento & nigro fit) sed magis participat de albo, quam de nigro.

Reperio, quod herma capitur pro statutis, & sigillis præcipue truncis, & quorum capita permutari possunt. Cic. ad Att. lib. 6. *Hermæ illi tui pentelici cum capitibus æneis, de quibus ad me scripsisti, iam nunc admodum me delectant.* Pro. in Alcibiade. *Id cum appareret, prius quam classis exiret, accidit, vt vna nocte omnes hermæ, quæ in oppido erant, aenis deiicerentur, præter vnam, quæ ante ianuam erat.* Suidas dicit, hermas statuas dictas, quod plurimum Mercurii statuæ delinearentur. Hæc enim hermæ viriles statuæ ad propagandam defuncti memoriam sepulchris erigebantur. Solebant autem Romani Mercurii ac Mineruæ statuas coniungere gymnasiis, dicarique, quas *hermathenas* Cic. nominat. *Quod ad me de hermathena* (inquit) *scribas, mihi pergratum est, ornamentum Academiæ proprium meæ, quod & hermes commune omnium, & Minerua singulare in fine eius gymnasii.* Et quomodo reges Alexandriæ & Pergami identidem, & Romani posuerunt imagines virorum literatorum in bibliothecis ad eorum memoriam, & decorem, vt earum specie ad virtutes, & literas magis incitarentur. vide Plinium *lib. 35. c. 2.* Et ista satis conueniunt his, quæ iam supra dicta sunt *in 10. conclus.* de imaginibus, in quarum locum hodie sunt adinuenta arma. Sic & aliud genus armorum est in locum dictarum hermathenarum, prout forte sunt signa illa, quæ retinuerunt istud nomen vulgatum apud nos, *Hermines.*

Et in armaria, quando arma sunt ex dictis pennis, non aliter nominant, quam *hermines* simpliciter, aut *vair*: posito, quod in his sit tantum de vno suo colore, quod de alio potest super his poni metallum, sed bene color: & tunc si sit alius color, debet dici variatum ex ipsis coloribus. & si ponatur puta benda fessa trabes, seu tignum, hoc est cheuronum aut aliud huiusmodi, prout infra dicetur, debet illud nominari, seu blasonari secundum eius colorem, vt infra patebit.

SEptuagesimaprima conclusio. Quando arma fiunt ex signis simplicibus aut ex varietatibus colorum, nobilior color poni debet in nobiliori loco. arg. *l. 1. C. de offic. præfect. vr. & l. potioris. C. de offic. rect. prouin. & l. 1. C. de consf. & non sparg. ab his. pec. lib. 12.* ita Bart. *in d. tract. de armis. ibi; circa secundũ.* & ibi dicit, quod locus prior & superior est nobilior & dignior posteriore, seu inferiore, *iuribus præal.* & dixi ample *supra in 14. considerat.* Nam qui prior est in ordine, dignior censetur. *cap. antiqua. extra de priuileg.* & quod digniora præcedant, & sint præponenda, facit §. *fin. iuncta gloss. fin. Instit. de iure natur. gent. & ci. & l. sancimus. C. de sacrosanct. eccles. & cap. statutum, §. 1. de resc. in 6.*

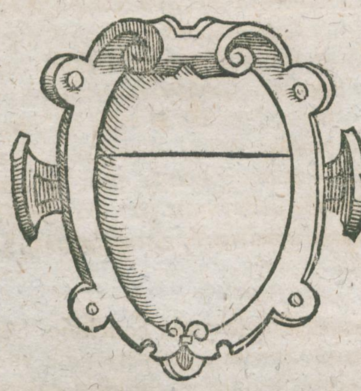
SEptuagesimasecunda conclusio. Arma quandoque variantur per mediũ, vt quia quis portat binderiam duorum colorum; tunc aut diuidũtur per medium ante & post:

& in iſtis color nobilior debet eſſe ſupra, id eſt, in ea parte, quæ reſpicit cœlum, vel ante, id eſt, in ea parte, quæ reſpicit haſtam. Si vero varientur per quarteria; tunc nobilior color debet eſſe in quarterio ſuperiori, & anteriori prope haſtam. Si vero varientur per liſtas directas; tunc liſta colorum nobiliorum debet eſſe prope haſtam.

Si vero fiat variatio per liſtas tranſuerſales, liſta nobilioris coloris debet eſſe verſum cælum. Si vero liſtæ vel bendæ ſint pendentes; tunc cum haſta habet tãquam pars prior in banderia: ideo pars magis eleuata debet reſpicere haſtam. ita dicit Bar. *in d. tract. ver. hoc præmiſſo dico.* Et ſic infero, quod quando ſcutum eſt ex metallo, ſeu aliquo colore, vel pluribus, & eſt integrum, primo debet nominari à capite, quod in vul. dicitur, *à la pointe.* Facit in arg. *l. argentarius.* §. 1. *ff. de eden.* vbi dicitur, quod ratio à capite edenda eſt. Quãdo vero eſt partitum, ſeu diuiſum, debet fieri, & incipi nominatio à parte, quæ tendit ad dextram. Si vero quadripartitum, ſeu quartelatum ſcutum armorum; etiam prius nominetur quarterium, ſeu pars ſuperior, & dextra.

Septuageſimatertia concluſio. In armaria ſunt nouem ſigna, quæ ſi apponantur in ſcuto, faciunt, occupant, aut tenere debent tertiam partem ipſius ſcuti, quæ ſunt ſequentia:

Primum, quod dicitur caput, vulgo *chief*, fit ſic ex tranſuerſo.

Secundum vero vocatur palus, *pal* in Gallico, & decurrit à ſummo ad imum ſcut[...] ma ſequenti:

Tertium nominatur benda, *bende Ga*[...] licet Bart. *in ſæpe alleg. tract. de armis*, vtatur vocabulo *banderia*, tam pro ea, quæ fit [...] recto, ſiue ex tranſuerſo, quam ex pen[...] vt infra demonſtrabitur.

Quartum dicitur faſca ſeu feſſa, in v[...] *feſſe*, & forte faſtigium, & apud Bar. [...] videtur eſſe liſta, ſed etiam vtitur diuer[...] de: & fit feſſa figura infra poſita.

Nota, quod domus Auſtraſiæ baſſæ, D[...] *triche*, portat pro ſuis armis, vnã feſſam ar[...] team in campo rubeo: & prædictis arm[...] antiquo vſi ſunt reges Auſtraſiæ, quæ dic[...] & eſt nunc ducatus de Lothri. Et talia [...] prius portauit Saluius Brabo, primus dux [...] bantiæ, vt refert Ioãnes le Maire, *in illuſ[...] nibus Galliæ, lib. 3. cap. incip. Iulianus Cæſar in*[...]

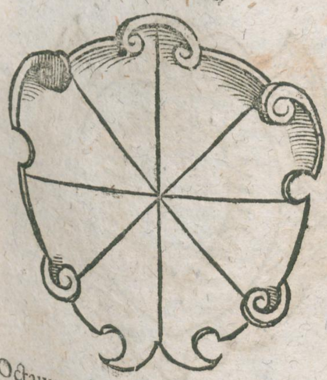
Quintum appellatur tignum, trabs[...] *cheuron* in vulgari, & ſic fit.

Sextum vocatur *orla*, *orle* Gallice (quam forte flexuram fimbriarum voco) & fit taliter secundum nonnullos.

Septimum gyronum, hoc est, *gyron*, lingua Gallica, & fit modo sequenti.

Octauum dicitur crux, & fit multis modis, vt infra patebit. Nonum est, quod vocatur *saultoir*, & ponitur in armis episcopi & ducis Lingonen. paris Franciæ, & ita formatur.

Ciuitas nostra Heduen. olim habebat septem nobiles vicinos, qui hoc signo pro armis vtebantur, diuersis tamen coloribus, hodie tantum sunt tres, quorum vnus est dominus de Loges, habens prædictum signum de saultoir coloris aurei in campo azureo. Alius est dominus de Monteioco, habens prædictum signum azureũ in campo aureo. Alius est dominus de Perreria, qui habet hoc signum album in campo viridi.

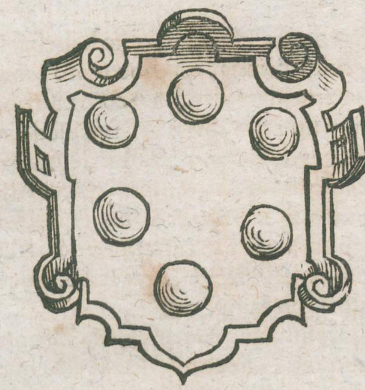
SEptuagesimaquarta conclusio. Si ponatur aliquod ex istis nouem in scuto, quod non contineat tertiam partem ipsius scuti, non debet nominari pro parte armorum, sed est diuisum, *diuise* Gallice.

Et ex dictis nouem signis sunt sex, benda scilic. palus, fassa, gyronum, cheuronum, & orla, quando sunt ex pluribus petiis, quæ debent blasonari vno nomine cum tot petiis, sic dicendo. *Talis dominus habet in suis armis vnã bendam, seu fessam de quinque aut sex petiis*, & sic de singulis. Sed de aliis tribus, scilicet cruce, capite, saultoir, est semper vnum, quod facit tertiam partẽ scuti. Et licet possint poni plures cruces in scuto, debent omnes nominari, & dici debet, *sunt tot cruces in talibus armis, & sic blasonari debent, secundum earum numerum.*

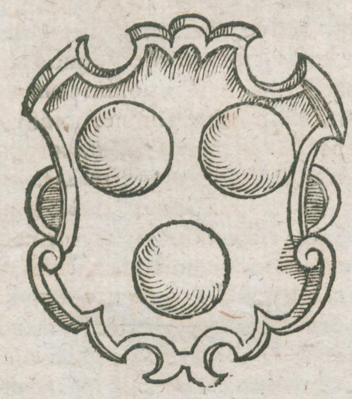
Et aduerte, quod *blasonare* est dictio armaristarum, quæ tantum importat, quantum recitandæ, aut commemorandæ alicuius virtutis gratia, sub quibusdam signis quempiam abunde, & vere laudare, aut decorum dicere: quod est teste Tul. *in off.* id quod consentaneum sit hominis excellentiæ quo ad prudentiam, fortitudinem, iustitiam, & ad temperantiam pertinet, & in omni honestate versatur, referre.

SEptuagesimaquinta conclusio. Plura sunt alia signa & res, ex quibus fiunt arma, vt patet ex sequentibus, puta ex basanis, *de besans*: & sunt hæc signa rotunda ex auro tamen vel argento, & numerãtur vsque ad octo (qui numerus octonarius *ogdoas* dicitur.) Post vero dicuntur besandæ, & si sint ex auro non

dicitur, secus si ex argento, & figuratur sub hac forma.

Aut vero fiunt arma ex tortellis, *de torteaux*, & sunt hæc signa grossiora besanis, & semper fiunt ex colo. & numerantur, sicut dictum est de ipsis besanis, & qualiter effigiantur, hic patet intuenti.

Aut ex contissis compacta sunt arma. *de cotisses*. Cotissa est enim in triplo minor quam benda, & vadit per transuersum sicut benda: & cotissæ in armis se numerant vsque ad octo, & ponuntur in armis ducis Burgundiæ, in armis comitis Campaniæ, & do. de le Roche Guyon, & sic figurantur.

Etiam ex denturis, *endentez* Gallice est, tanquam dentata, vel dentosa fiunt ma, vel *d'engrellez*, quæ quasi idem sunt dentatura est maior, & fit isto modo.

Vel sic, vt in armis ducis Bituricensis.

Engrelatu

Engrelatura vero eſt minor endentura, & fit ſub hac ſpecie.

Item ex lozangiis, *Lozenges*, factis ad modum lozangiarum, quæ ponuntur in vitrinis ſub forma quadranguli: ſed ſuperior & inferior partes plus tendunt in acutum, quam aliæ duæ collaterales ſeu mediæ, & ſic plus longæ ſunt, quam largæ: & numerantur vſque ad 26. aut ad 25. ſecundum alios, vt ſunt arma ducis Bauariæ, & fiunt hoc modo.

Item ex fuſis. *de fuzées*, & ſunt acutæ in ſuperiori & inferiori partibus, & rotundæ ex vtroque latere, & fit de eis numerus, prout de lonzagiis, & ſic depinguntur.

Item ex fretura, *de frettes*, quæ fit ſicut cotiſſa, ſed recotiſſatur, ſeu recruciatur, *recroisé* Gallice, ex contrario vna alteri, hac forma.

Item ex ſcachis, *d'eſchequier*, qui fiunt ſub forma tabulati luſorii, & conuenientis ludo ſcachorum, & numerantur puncta ſcachi: & & ſi ſint tot puncta ex vno colore ſicut ex alio, dicetur ſolum ſcachotatum, *eſchequetté*, de coloribus quibus erit. Si vero excedat numerum 25. punctorum, & tres cuſpides ſcuti, *les troys puyntes*, ſin eiuſdem coloris, aut metalli di[illegible] talis coloris ſcachotatum

eschequetté, & ex tali colore: & numerantur ſicut lozangiæ, & figura fit hic expreſſa.

Item ex gemellis, *de gemelles*, & ipſa in triplo minor, quam feſſa, & debet poni in medio ſcuti, ſicut feſſa, & ſunt prout cotiſſæ, vna prope alteram, in modum tamen feſſæ: & inter eas in medio debet eſſe tantum ſpacii, quantum vna eſt groſſa: & quando ſunt tres, ſeu triplicatæ, vocantur *trierces*, & fiunt modo hic ad oculum oſtenſo.

Item ex billetis etiam componuntur arma, quæ ſunt modicum longæ, & ſtrictæ, & non ſunt ita largæ, ſicut longæ numerantur vſque ad 16. & ſic effigiantur.

Item ex faſca ſeu feſſa, & interdũ ex benda, quæ quando ſunt ſimiles, quando ſuper ſuis coloribus ſunt figuratæ ex aliquibus beſtiis aut auibus, prout ſi diceretur *diaſpres*, & ſunt arma domini de Clera in Normannia. Eſt tamen differentia inter faſcas, & bendas; quia benda eſt maior, quam longior, & interdum dicitur compoſita ex diuerſis coloribus ſeu metallo & colore, vt in armis comitis Dunen. Item ſit cum engrelatura, ſeu genelatura aut cum animalibus, vt in armis ducis Vindocinenſis, & fit benda hoc modo.

Faſca

Fasca vero siue fessa fit, vt hic videre potes.

Item ex crucibus, quæ fiunt pluribus modis, & cum differentia. Nam quandoque fiunt simpliciter, & dicitur simpliciter *à vne croix*, vt in armis ducis Sabaudiæ, archiepiscopi, & ducis Rhemensis, episcopi, & comitis Cathalaunensis, episcopi, & comitis Beluacensis: qui quidem tres sunt pares Franciæ, & sic fiunt.

Vnde tamen habuerint originem talia arma ducum Sabaudiæ, legi in quadam oratione Petri Care Iurisc. descripta *in lib. suarum orationum*, quam habuit tanquam legatus ad Alexan. VI. Pont. maximum: quod extincto Rhodiorum Principe, vrbe à Turcis obsessa, rebus Christianorum vndique trepidantibus, Amadeus vnus Sabaudię Princeps Christiani exercitus imper. barbarorum impetum non modo sustinuit, verum excelso infractoque animo fudit, fugauit, oppressit: vrbem Rhodum, insulam omnem, Christianos cunctos, ea obsidione illis periculis liberauit. Hinc communi Christianorum omniũ principum consensu, summo Rhodiorum applausu, Christi vexillo donatus est, decretoque illo actũ, vt in militaribus signis, crucem albam, crucem candidam, crucem agni immaculati deferret, quo trophęo, gloriosoque insigni omnes postea Sabaudiæ Principes, relictis Cæsareis aquilis (quod priscum, & gentile illius antiquissimæ familiæ insigne fuerat) in hunc vsque diem insigniri exornarique videmus.

Vel alio modo crux simplex fieri potest sic, licet videatur, quod potius dici debeat *patée*, vt infra patet.

Et ista forte fuerunt insignia Flauii Constantini Magni, qui anno Domini (vt referunt Historiographi) 210. regnare cœpit, bellis victoriosus, in gubernando rempub. prudens, liberalitate & gratia omnium beneuolentiam sibi comparauit, iturus ad bellum, non alio quam crucis signaculo vsus est. de quo ad radicem inferius dixi, *in 98. conclusione*.

Quan-

Quandoque cruces dicuntur fixæ, *fischées*, & sic fiunt.

Quandoque fiunt *patées*, sic quod extremitates eorum vndique sint patulæ.

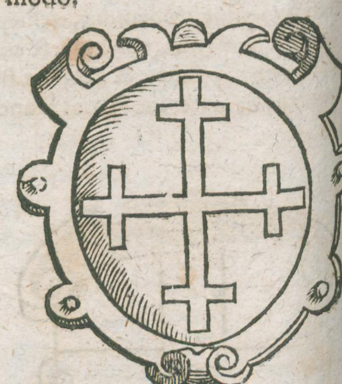
Etiam fiunt potentiatæ, *potencées*, sub proxima forma, & forte ad similitudinem scipionis, seu baculi ad capiendum & sustentandum apti.

Interdum dicuntur Florentiatæ *Florencées*, & ita depinguntur, vt sequitur, & forte tales cruces floratæ, seu floridæ dici possunt: quia instar florum resperſæ sunt.

Aliæ fiunt, seu dicuntur cruciatæ, *croisées*, hoc modo.

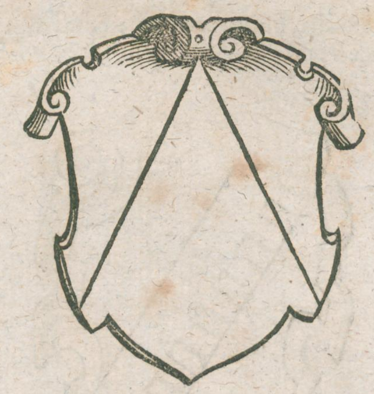

Item & arma dicuntur *emmanché*, quæ sic fiunt.

Item fiunt cum nilo. *vng nyle*, in vulgari: & est ferrum inuersum, seu recuruum, super quo mola molendinaria rotatur.

Item etiam fiunt cum vno filo, seu linea, *vng filet*, & ita struitur.

Et sunt arma dominorum de Capitulo Heduensi: qui habent nilum nigrum in campo rubro: sed illa arma sic composita videntur falsa, quia color supra colorem. Dicitur tamen quod ecclesia nunquam habet arma falsa. Vel potest dici, quod si ponatur filetum, *vng filet*, ex argento circundans nilum, tunc non erunt falsa: & ita fit in aliquibus armis dicti Capituli, licet potius dicerem esse nilum nigrum supra nilum album, quod & verum est. Vel aliter dic, quod prædicta ecclesia habet talia arma, & de eis fiat quæstio, & inuestigatio, ad sciendum cuius sint arma. Sicut fit de armis Ierusalem, quæ propter excellentiam tolerantur, vt supra dixi *in 69. conclus.*

Vel sic, vt in armis comitis Arthesii.

Item aliquando fiunt cum bina cuspide sursum tendente, & se contingente in superiori parte, *deux pointes l'vne contre l'autre dressées*, & sic videtur esse mediatas cheuroni. & sic fit:

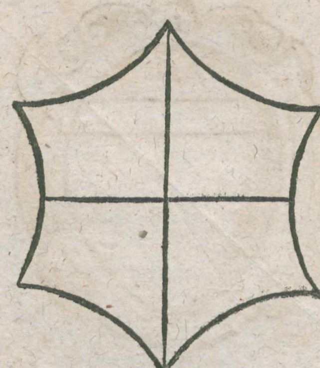

Item alias fiunt cum creneleura, *creneleure*, quæ si ponatur in benda, sic fit.

Notabitis, quod benda simplex potest figurari, & colorari, seu depingi super diuersis coloribus, seu metallis, vt fit in armis dominorum de Cauilone, de Nouo castro, & de Giury, de Burgundia, qui omnes solam habẽt bendam pro armis, sed diuersis coloribus: ex quo apud nos facile discernantur, cuius illorum sint.

Item, & vltra etiam fit scutum armorum diuisum in quatuor, & sic est quadripartitum, quod dicitur *esquartelé*, vt in armis Dalphini regni Franciæ, ducis Aurelianen. ducis Nemortii, comitis Fuxi, *Fouez*, comitis Arminiaci, quamplurium aliorum, & sic formatur.

Item in armis apponitur bordatura, & aut simplex, vt in armis ducis Andegauen. puta:

Aut componata, vt ita loquar, vt in a[rmis] comitis Niuernensis, vt supra dixi, & [...] fit:

Aut crenelata, aut de[n]tata, vt in armis [...] turicen. vt iam supra ostensum est. Aut [...] modo munita, & seminata b[e]sanis, vt [...] arma ducis Alenconii. Dulenton, quam depingemus.

Item arma etiam non raro fiunt, in quibus apponitur barra, quæ si veniat à sinistra ad dextram, denotat, quod gerens talia arma apud nos, est naturalis tantum. Si vero à dextra ad sinistram, secus, vt in armis illorum de Borbonio, de quibus aliquid supra tetigi: & plene per Guillelmum Benedicti *in sua rep. cap. Rayn. in verb. Rayn. de Clera. num. 31. extra de testam.* & *in Commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgundiæ. tit. des successions des bastardz. artic. 3. ver. iuxta prædicta cum duob. seq.* in quibus locis comprobatur, quod bastardi non possunt portare arma plana, vel insignia domus, licet ex communi vsu in tota Francia portent arma legitimorum, quibus superaddunt tamen Barram per transuersum scuti armorum, quæ incipit sursum à sinistris, & ducitur inferius ad dextram, vt etiam tenent Guido Pap. q. 580. commentum Cosmę Guimier, *in verbo, filii. tit. de numero & qualitat. Cardinalium.* & Nicolaus de Vbaldis *in tract. success. 1 parte.* Et hoc debet seruari in bastardis, vt differentes & distincti à legitimis cognoscantur, ne forte per errorem computetur inter præcipuos. Maxime in participatione priuilegiorum, & bonorum filiis delatorum, & propter bonos mores custodiendos, dixi supra *in 24. concl.* quæ incip. *limitantur etiam præcedentes.* Quid autem de legitimatis, vide *infra in 47. concl.*

Item interdum fiunt arma, in quibus apponitur orla, *orle*, & quandoque fit ex pluribus petiis, vsque ad sex, & id quod album seu argentum est scutum, & illius coloris, cuius erit, nominatur. Alia vero, quæ sunt intra scutum, & extra, dicuntur, *orle*; & ita figurantur.

Item similiter in armis apponuntur quædam signa, vulgo dicta, *laumbeaux*, hoc est, lambantia, vel lambentia; seu appendix, vt in armis ducis Aurelian. ducis Andegauen. & comitis Angolisinensis isto modo.

Item ponuntur etiam in armis tractus, *trectz*, & sunt minores benda, ita quod est tertia pars bendæ, seu fascæ. Et si sint tres in scuto, dicuntur *tractus*, vbi vnus satis distat ab alio, & sunt minores palis, seu baculo. Aliquando ponuntur in modum bendæ seu fascæ.

Septuagesimasexta conclusio. Sunt multa signa ex prædictis etiam denotãtia, & importantia in armis diminutionem, vt sunt lamben-

lambentia, hoc est, ea signa, quæ vocamus *lambeaux*, quæ solent poni, & addi ad doctrinam armorum principalium domus, seu casatæ principalis. Nam apud nos, vt etiam sup. *in* 20. *concl.* dixi, *& in* 37. ex consuetudine regni quilibet primogenitus solet portare arma plana & integra ipsius domus, sine aliqua diminutione: alii vero posteriores, & postea geniti descendentes portant cum aliqua differentia, diminutione & distinctione, videlicet vt communiter secundogenitus portat, & addit cum armis principalibus les lambeaux. Tertius vero bordaturam simplicem. Quartus bordaturam componatam, aut alio modo distinctam per edenturas, crenelaturas, aut seminatam besanis. Alii vero aut per bendam, seu barram, seu alias quouis modo per aliquam distinctionem, vt cognoscantur de armis primogeniti, cui tanquam antiquiori in familia deferendum est, & cæteris fit honorabilior, vt testatur Psal. 88. & ego primogenitum illum excelsum præ regibus terræ, hoc est, honorabilem, vt exponit ibi de Lyra. & in primogenito tanquam in capite remanet, & stat splendor genituræ. argum. *l. cum scimus. in fin. C. de ag. & censi. lib.* 10. *& in leg. cum in diuersis. ff. de religios.* Ideo arma domus nobilis remanent apud primogenitum, tanquam caput, & imaginem domus, secundũ Bal. *in l. fi. C. pro soc.* & ea, quæ acquiruntur primogenito, acquiruntur titulo vniuersali. Item acquiruntur, vt constituto in dignitate. vt tenet glos. *in c. quam periculosum.* 7. *q.* 1. ideo arma debent penes eum remanere, quia dignitas, & titulus vniuersalis non reperiuntur in aliis filiis secundogenitorum, vel tertiogenitorum. Alias primogenitus potest aliis prohibere, ne ea integra portent ex generali vsu, & consuetudine Franciæ. facit in argumentum ad prædicta *c. omnes filii. si de feudo defuncti contentio sit inter domin. & agnat. vasalli. in vsib. feudor.*

Primogenito tamen sine liberis decedente, secundogenitus poterit portare arma domus seu familiæ integra, & sic consequenter. Facit ad hoc in arg. *c. quidam habens filium. de filiis natis ex matrim. ad morganа. contract. c.* 1. §. *mulier. &* §. *filii nati. & ibi gl. in ver. filii. fi[...] defu. conten. sit, & c. in vsib. feu.* Facit, n[...] iure primogenituræ attenditur ordo p[...] geniti, vt notum est: ita in successionib[...] intestato inspicitur ordo proximoru[...] §. 1. *ff. de suis, & leg.* eodem modo & in[...] armorum, vt supra tactum est, *in* 39. *co[...]*

SEptuagesimaseptima conclusio. Q[...] pra in pluribus locis, vt *in* 24. *&* 75. *[...] sionib.* de armis bastardorum dictum e[...] vero quæri posset; an legitimati à p[...] per rescriptũ possint portare arma pla[...] mus, vnde descenderunt sine aliqu[...] in medio per transuersum. Primo vi[...] quod non, cum non includantur, n[...] cedant tales in feudis, text. est *in d. c.* 1. §. *[...] rales filii.* licet postea fiant legitimi ad [...] sionem feudi: nec soli, nec cum aliis a[...] tuntur, si de feudo defuncti contentio [...] ter dominum & agnatos vasalli. fac[...] *quidam de filiis natis ex matri. ad morgo. co[...] in vsibus feu.* Ergo eodem modo dicend[...] de armis. Quia quemadmodum est b[...] cium & honor, qui non intelligitur [...] de reprobatis, *l. Lucius.* §. *Lucius. ff. de le[...]* etiam portare arma est honor. vt supr[...] Secundo non comprehenduntur in di[...] tione emphyteuticaria. secundum Sp[...] *titul. de emphyteu.* §. *nunc aliqua. versic.* 172. *e[...]* etiam videtur, quod nec in portu armor[...] cum eadem militet ratio in vno, sicut in [...] lio; ergo idem ius constituendum in [...] que, *vulgata l. illud.* §. 1. *ibi; eaque ratio fi[...] &c. cum pluribus concord. allegatis in gloss. [...] æstimari. ff. ad l. Aquil.* Prædicta duo fund[...] ta posuit Bald. *in leg. generaliter.* §. *cum [...] C. de instit. & substit.* & post eum G. Be[...] *in repe. cap. Rayn. in verbo.* 1 *ayn. de Clera. nu[...] &* 24. *de testam. & ibidem in verb. & vxor[...] mine Adelasiam, num.* 101. Tertio facit; q[...] gitimatus etiam expresse ad quamlibe[...] gnitatem non intelligitur legitimatus a[...] giam dignitatem, vt tenet Bald. *in l. eam q[...] col.* 9. *in fine. C. de fideicom.*

In oppositum facit; quia existentia [...] redis habet locum in legitimatis, secu[...] Bald. *in d. leg. eam quam. colum.* 2. & d. *[...]*

Iaſ. in leg. qui ſe patris. in 3. *&* 4. *colum.* C. *vnde liberi. & in l. moribus. colum.* 5. *ff. de vulgari.* dixi *in commento meo ſuper cenſuetud. ducatus Burgund. tit. des ſucceßions des baſtardz.* §. 5. *in gloſſ. ab inteſt. verſic. quomodo autem.* & plenius *in eodem tit.* §. 5. *in conſ. ibi poſito: vbi fiunt de materia multa argumenta.*

Pro concordia prædictorum breuiter dicendum eſt, quod prima opinio procedit, vbi ſimplex interueniret legitimatio. Secunda autem etiam eſt vera in caſu, in quo ita fiant legitimi, vt in feudo, emphyteuſi, portu armorum domus, aut ſucceſſione regni ſuccedant, & hoc fuerit expreſſe & nominatim dictum in reſcripto legitimationis, prout tenet gloſſ. *in verbo legitimi. in d. cap.* 1. §. *naturales. quam ſequitur ibi Bald. in d. l. eam quam. colum.* 9. *in fin.* Quia hoc licet principi facere ex ſuo reſcripto, vt ſatis innuit G. Benedicti *in ſua repe. cap. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelaſiam. numer.* 289. *de teſtam.* vbi dicit, quod talis legitimatio quo ad honores & cætera filiis legitimis poſt vel antea ſuſceptis, non præiudicialia perpetuo durat, & ſuum ſemper cōtinuat effectum. pro quo facit *l. quoties.* C. *de precib. Imp. offer.* tamen quo ad regnum, & per conſequens quo ad arma regni talis legitimatio non poteſt fieri, ſaltem in regno Franciæ. vt tenet idem G. Benedicti *in loco præd. num.* 192. *&* 195. *in fin.*

Legitimati vero per ſubſequens matrimonium habent intrepide ius & facultatem deferendi arma plana domus, & familiæ. Sufficiat ad hoc melior text. *in cap. tanta. in princ.* & ibi gloſſ. 1. ad hoc fere expreſſa, ſaltem quo ad honores, *extra. qui filii ſint legit.* Ex eo; quia habentur pro ſuis, & habent iura ſuitatis. *in d. gloſſ. ab inteſt. ver. primo enim legitimantur. etiã quod ſuccedunt ſicut alii filii legitimi, & naturales etiam in feudo & in emphyteuſi.* Prout etiam tenet Pan. *in cap. innotuit. colum.* 7. *& in cap. cum Vintinenſis. de elect. & in cap. lætor. & d. cap. tanta. extra qui filii ſint legit.* Imo etiam ſi ſit conſuetudo, quod ſuccedat primogenitus, iſte taliter legitimatus, ſi ſit primo natus, intelligitur primogenitus, & ſic poterit, & debebit portare arma plana domus, licet reperiatur poſtea alius natus legitimus & naturalis, aliàs ſecus. Faciunt ad hæc notata Bald. *in d. l. eam quam. ibi; denuo dubitatur. & ibi; Sed pone, quod eſt nominatim.* C. *de fideicommiſſis.*

SEptuageſima octaua concluſio. Reperitur & alius color ſeu ſpecies ſigni in armis, ſecundum nonnullos armoriſtas, & dicitur in vulgari eorum *burle*, & eſt tertia vnius faſciæ: & ponitur faſcia per medium ſcuti, vt ſupra videre potes ad oculum. Dicitur nempe *burle*, quando excedit decem petias, & infra numeratur ex argenteo & azureo: Et eius proprius color eſt ſicut balius color, *vair* Gallice. Et ſi fiat alteri' coloris, debet nominari ſeu blaſonari, cuius coloris ſit, & ſit ſeu fieri debet iſto expreſſo modo, quando eſt vnica tantum.

Quando vero ſunt plures quam denæ, ſeu decem, modo ſequenti:

Item etiam fiunt arma per vndaturam, hoc est, ad typum vndæ fluentis: vt est in armis illorum de la Baulme, qui gestant in campo aureo vndam azuream forma hic designata:

Item in armis ponuntur planetæ, vt Luna. puta in parte per modũ crescentis lunæ, cum curuatur in cornua, vt in armis Soldani, qui habet secundum aliquos tres crescentes argenteas in campo azureo, in hanc figuram.

Item arma depinguntur per membra hominis, vt manus, caput, & si manus dextra passis digitis apponatur, libertatem designat, vt habent domini de Cap. Eccles. Lingon. Si vero sinistra compressis tenacitatem. Si vero oculus, interpretatur iustitiæ seruator & corporis custos. Vel etiam cum manus hominis pingitur, hominẽ laboriosum significat, cum manus omnia opera perficiat. vt describitur in hieroglyphica Ori Apollinis Niliaci.

Septuagesimanona conclusio. Licet abunde viderimus multa ex quibus arma, & diuersimode, tamen adhuc uertendum, quod multoties arma eti unt, aut ex auibus seu aliis animalibus stiis, seu piscibus, aut ex floribus, herb arboribus, & in his sunt attẽdenda seque

Octogesima conclusio. Cum ani terrestria sint auibus & piscibus p ctiora, vt dicam *inf. in 7. par. in 78. con.* v psi de animalibus. Ideo videtur dicen quod arma ex talibus animalib. sint di ra illis, quæ sunt ex auibus seu piscibus paritate nobilitatis. Et quæ fiunt ex a digniora sunt, quam ex piscibus, Cum ex quo magis participant de aere & igne de aqua & terra. ideo videantur digni cum aer sit dignius elementum aqua & ra, vt *in d. par. in 7. consi.* dixi. quod facit pro armis ex auibus quod sint dignio si essent ex aliis animalibus, vt sunt Imperatoris, quæ sunt aliis digniora.

Octogesimaprima conclusio. Si fiant auibus notandum est, quod de o bus habentibus pedes & rostrum ex alio tallo seu colore, quam sit corpus ipsius dici debet, in blasono talium armorum aues membratæ. Et istud est generale mnibus auibus, præterquam in merulas si apponatur in armis, non debet habe des nec femora, & sic nominatur sine bus, nec dicitur membrata. Et tene illud maxima in armaria.

Octogesimasecunda conclusio. Si maria alicuius sint pictæ aues, pisces, & id genus in certo numero; tunc merus illorum numerari, nominari, seu sonari debet, si sint vsq; ad 16. vt est in a illorum de Lauel, aut de Montmoranc dicitur, quod habent 16. aquilas, prop dicitur in campo aureo cum 16. aquil reis. Si vero sint plures, dicitur in tali aureo, vel alias prout erit, sunt aquilæ de natæ ex azureo, vt est in armis illorũ de le, vbi non dicitur, nec fit numerus, sicut in omnibus aliis, vbi est maior numerus

36. ſed debent dici talia ſeminata, vel ſine numero.

OCtogeſimatertia concluſio. Auis in armaria eſt ita figuranda & collocanda, prout de ſui natura ſtare, ſeu ſedere poſſet in ſimili loco, alias arma ſunt, & dici debent falſa; cum ars imitetur naturam in quantum poteſt. §. *minorem. inſti. de adop. & in l. ſi paterfa. in ſi. ff. eo.* Pan. *in c. debitum de baptiſmo.* & Bar. *in d. tract. de armis in 3. col.* Et ideo ſi ponatur aquila ſuper aliqua parua herba, aut ſuper flore, ſeu viola, ſuper quibus naturaliter nō poſſet ſtare, non videtur bene collocata. Sicut videmus in armis domini de Foleto in comitatu Pinctauenſi, qui habet accipitrem ſuper lilio ſeu flore lilii. Cum iſtud ſit impoſſibile, quod accipiter ſtare poſſis naturaliter ſuper flore lilii. Ideo videtur, quod male collocetur in talibus armis. Sic etiam qui depingeret in armis auem non aquatilem in aqua, non eſſet bene collocata: ſicut ſi piſcis collocaretur aut depingeretur in arbore vel in aëre ſuper terra, vbi non ſolet viuere, nec ſtare. Aut etiam ſi figuraretur bos in aëre, vel in nube, vel in aqua. Ex quo mihi videtur, quod arma antiqua Alexien. (de quibus ſupra in *48. concluſ.*) vbi bos figuratur exiens de nube non ſunt bene compoſita; quia non eſt de natura bouis, quod exeat de nube. Cum ſit ridiculum dicere, quod bos volet, aut volare poſſit, iuxta prouerbium commune, quo dicitur: *Dum piſcis arabit, & bos volabit, omnia erunt in pace.*

Aduertendum eſt, quod, vt refert Lucius, dictus de Lyngres, inuentio armorum ex a[illegible]uibus compo[illegible]orum, vt ex aquilis, grifonibus, vulturibus, co[illegible]uis, gruibus, anſerib⁹ prouenit & habuit initi[illegible] ſecūm à Romanis. Donationem ſeu deſign[illegible]itionem plurium auium vide in Ori Apoll[illegible]is Niliaci hieroglyphica per Bernardinū T[illegible]rebatium de Græcis translata: & poſt eum in fragmentis Iacobi Capelli Pariſienſis: vbi dicunt Pellicani formam deſignare inſidiantem, Cuculi effigiem ingratitudinem, Ciconiam parentum amantes deſignare. Columbam gratitudinem. Apis effigiem regem iudicare. Vulturem genium, & maieſtatem. Perdices contumelioſos homines. Accipitrem rem denotare cito factam: & ibi allegat pro talibus dictis ſuos autores.

Legitur apud Ioan. le Maire *in illuſtrationibus Galliæ lib. 5. c. incip. Semiramis.* quod ipſa Semiramis regina Babyloniorum portabat in ſuis armis vnam columbam. Item ramus aureus in campo viridi cum duabus columbis argenteis erant arma Æneæ, de quo meminit Virg. *in 6. Aen.* ſic inquiens:

Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus
Oſtendat nemore in tanto. Et ſequitur:
Vix ea fatus erat, geminæ cum forte columbæ,
Ipſa ſub ora viri cœlo venere volantes:
Et viridi ſedere ſolo. De quarum columbarum geminarum interpretatione, vide Cælium *lib. antiq. lectionum 10. cap. 40.* vbi etiam declarat, quid denotent geminæ alæ.

OCtogeſimaquarta concluſio. Inuentio armorum depictorum ex beſtiis, puta ex leonibus, leopardis, vrſis, lupis, apris, ceruis, & aliis prouenit ex Hunnis, ſeu Hungaris, Saxonibus & Pannoniis, ſecundum eundem Lucium, & vt ſcribitur in hieroglyphica Ori Apollinis Niliaci, & refert Iacobus Capellus *in ſuis fragmentis*: Ægyptii vtebantur notis animalium, & auium, vt ſupra probe dictum eſt ad quid ſignificandum: quoniam ſerpens caudam ſibi mordens (vt in armis antiquis Heduorum ſupra poſitis) annum, aſtra eorumque diſcurſus ſignificabat. Figura leonis furorem. Anteriores partes leonis fortitudinem. Muſca impudentem. Formica cognitionem & prudentiam. Caput leonis vigilantes aut cuſtodes. Vipera mulierem viro inſidiantem. Hyena picta inconſtantem hominem. Pellis hyenæ fortunæ & calamitatis contemptorem, Capræ figura optime audientem, Camelus pigrum, Bouis figura terram, Hippopotami vngulæ deorſum verſæ impium, iniuſtumque ſignificant, Crocodilus malum notat.

OCtogeſimaquinta concluſio. Circa beſtias & animalia bruta, iſtud etiā eſt attendendum, quod ſecundum eum naturam & conditionem meliorem ſeu actū nobiliorem

rem in armis poni & designari debent. Ita tamen, quod pars anterior semper præcedat, & sit in anteriori parte, quæ est nobilior: vt dicit Angel. *in l. quod conclaue. & ibi Alexan. in apost. ad Bar. ff. de dam. infe.* Ideo si portentur in vexillo, debent portari secundum illum vsum, ad quem vexillũ destinatur seu appropriatur. Et ideo cum hasta in vexillo præcedat, & vexillum sequatur, si sit aliquod animal in ipso vexillo depictum, debet respicere hastam. Cum de natura & inclinatione naturali faciei sit antecedere. Et dicit Bartol. *in d. tracta. de armis, in 3. colum. ibi; de natura autem vexilli.* quod idem est in omni re & figura, quę habet partes, quæ denotantur per ante & post; tunc semper anterior debet esse, & vergere versus hastam, alias videretur retro cedere tanquam monstrum, & non esset bene compositum vexillum.

Dicit tamen ibi Bar. quod si sit alicuius rei pars anterior, quæ solum portetur pro armis, vt sunt multi qui faciem arietis, vel bouis, vel caput leonis, aut galli gallinacei suo signo & armis portant; tunc non potest pars anterior respicere hastam, sed à latere.

OCtogesimasexta conclusio. Non tamen animalia picta & posita in armis, in eorum nobiliori actu, & eo quo magis suum vigorem ostendunt, designari debent. Pro quo facit *l. quæritur. ff. de stat. ho. l. quicquid. §. cum partes. ff. de acquir. re. do. & l. si non sunt. §. fin. ff. de auro & arg. leg.* sed vt dicit Bart. in *præd. tract.* sic vsitatum esse videmus ab antiquo, quod princeps in maiestate, pontifex in pontificalibus depinguntur & designantur, & sic singuli secundum suos nobiliores & conuenientes actus, in quo possent esse: hoc est, quod communiter dicitur, *Cascun à son attour*, & quod quis debet ornari secundum ordinem & qualitatem dignitatis, & prout conueniens est statui, ordini, & officio. facit text. *in l. sed si quid. §. sufficienter autem alere & vestire debet secundum ordinem & dignitatem mancipiorum (hoc est statum, secundum expositionem gl. ibi) ff. de vsuf.* & plene per Spec. *tit. de aduoc. §. sequitur videre de vestib. aduocatorum.* de quibus & pluribus aliis vide supra *in 8. concl.* Vnde Seneca ait vxori Neronis, vt refert ibi Spec[...] due te delicate, charissima, non propte[...] sed propter honorem imperii. pro hoc a[...] text. *in c. 1. ibi: propter necessitatem, hoc est,* [...] *statem, secundum gl. ibi 21. q. 4. & in c. fi.* [...] *euch. extra.* facit etiam *c. vestimenta. de* [...] *dist. 1.*

Ex prædictis sequitur, quod animalia [...] rum natura fera est, vt *l. 1. §. bestias. ff. de* [...] debent designari & figurari in actu fero[...] leo, vrsus, tigris, leopardus, & similia.

Figuratur ergo in armis Leo erectus [...] leuatus, mordax ore, & radẽs pedibus, [...] in vulgari nostro dicitur, *Rampant.* Quia [...] su & vnguibus sæuit. Et Leopardus tran[...] *passant*, Gallice. & idem in similibus vt [...] qui de sui natura dicitur *Passant:* & ex[...] ctibus magis suum vigorem ostendunt[...] ter & naturam.

OCtogesimaseptima conclusio. An[...] lia non ferocia etiam in nobilior[...] actu designari seu depingi debent in [...] vt Equus in currendo aut saliendo, Ag[...] ambulando plane per terram, & sic de [...] ris huiusmodi animalibus in sua specie.

OCtogesimaoctaua conclusio tali[...] quod semper pes, qui antecedit, [...] dexter; quoniam, vt supra dixi *in 11. con*[...] dextra est principium motus, & princip[...] seu dignior pars, alias signaret talem fig[...] læuam esse, quod vitium sonat, *l. quid*[...] *§. item sciendum. ff. de ædil. edicto.*

Et de huiusmodi parte dextra, an sit [...] lior, vide Ioan. Saxon. ad hoc proposit[...] *commentis suis super consuetudin. Turon.* [...] *droitz de chastellenie, artic. 2.* vbi ponit co[...] siones de præsenti materia. Et ibi dicit, [...] in Normania pars sinistra in Ecclesiis e[...] bilior & dignior,

OCtogesimanona conclusio. Lice[...] dexter in vexillis, quæ portantur [...] parte, videatur esse pes sinister; tamen [...] xillo inspicitur pars, quæ respicit porta[...] & non alia. Cum illud, quod videtur [...] lia parte, non ex principali proposito co[...] git, sed per accidens. Et vexilla portan[...] hasta, cuius natura est, quod portetur[...]

& eleuata, vt *l. qui sella. ff. de serui. rustic. prædio.* Sicut videmus in scribente literas; respicitur enim illa pars, quæ respicit scribentem, non pars, quæ est ex conuerso, quæ non habet formam. Sic etiam si quis in speculo aspiciat seipsum, quod in se dextrum est, in speculo sinistrum apparebit. ita dicit Bart. *in d. tract. suo de armis.*

NOnagesima conclusio. In vexillis seu vehiculis, quæ affiguntur & portantur in tubis, quarum natura proprie est, vt ad os tubarum positæ quasi per planum gerentis positum: tunc facies rei vel designatæ pars anterior non debet inspicere tubam sicut hastam. Non enim tuba est pars anterior, sed superior, & sic debet partem anteriorem illius vexilli tubæ plane iacentis portare: ita Bart. *vbi supra.*

NOnagesimaprima conclusio. Vt dicit idem Bar. loco prædicto, supradicta habent locum, quando est tamen vnum animal in armis, seu vexillis pictum. Si vero sint duo animalia se inuicem respicientia, non est amplius quæ pars sit, quæ debeat poni à dextra vel sinistra, & non est locus (vt dixi) præcedenti inuestigationi seu speculationi. Quia in incertis, non certis locus est coniecturis. *l. continuus. §. cum ita. ff. de verb. oblig.* notatur per glos. *in l. tres denuntiationes. C. quomodo & quando iudex. c. ad audientiam. & ibi gl. 2. de homicid. extra.* Quod intellige, nisi essent duo animalia diuersæ naturæ, seu generis diuersi: quoniam si esset leo cum alio, puta cane, deberet poni leo à dextris, canis vero à sinistris, & ita dicendum de quibusuis aliis animalibus, quorum vnum comparari non posset cum alio, vt obseruetur illud generale sæpius repetitum, quod semper digniora & nobiliora præcedere, & in loco priori seu digniori poni debeant.

NOnagesimasecunda conclusio. In armis portatis, etiã super vestibus hominum (puta *encortes d'armes*) protractis seu fibulatis, illud, quod in armis se habet vt pars superior, debet esse versus caput hominis; quod vero vt inferior, versus pedes. Et quod depingitur in anteriori parte hominis, vt in pectore, pars nobilior armorum debet respicere latus dextrum: est enim illa pars nobilior & principium motus, vt dixi supra in pluribus locis secundum Bart. *vbi supra.*

NOnagesimatertia conclusio. Si vero arma depingantur, & fiant à parte posteriori super veste hominis, & sit à tergo illa pars quæ se habet vt anterior, vel nobilior, debet esse versus latus sinistrum hominis portantis. Ratio (vt dicit ibi Bar.) quia illius arma erunt sicut facies illius respiciens recte illud videndo. Facies ergo istorum armorum à parte posteriori, idem Bart. alio modo cõprobat fingendo vnum hominem habere faciem retro: proculdubio latus quod erat sinistrum ex parte posteriori, erit dextrum. Item Bar. super hoc dubio ad illud magis elucidandum ponit quæstionẽ de modo scribendi apud nos, qui cum scribimus, incipimus à latere sinistro, & tẽdimus ad dextrum. Apud Iudęos autem fit è conuerso: quoniam cum scribunt, incipiunt à latere dextro, & tendunt ad latus sinistrum: quis istorum modus sit æquior & rationabilior. Videretur dicendum, quod modus Iudæorum. Dicunt enim Iudæi, quod modus seu mos noster nõ est rationabilis, eo quia illud, quod debet esse principium motus & actionis, est terminus & finis, & illud, quod debet esse terminus, est principium, & sic perturbatur ordo rerum, & per consequens modus eorum scribendi est rationabilior, cum incipiant scribere à latere dextro, & traducunt versus sinistrum.

Sed Bar. ad tollendam illam eorum friuolam rationem dicit, quod aliquid rationabiliter fieri debet respectu finis, ad quem ordinatum, ideo finis dicitur primus intellectus operantis, & hæc naturaliter sunt vera: & vt dicit, probatur istud per regulam. Nam etsi intellectus operantis finis sit rationabilis, etiam si postea non sequitur, non dicitur irrationabiliter operari, *l. sed an vltro. §. 1. ff. de nego. gest.* sed scriptura fit, vt legatur. Legere autem est oculis inspicere & videre quę scripta sunt. text. est *in l. 1. §. 1. ff. de his quæ in testam. del.* Et sic legi fit per visum, videri autem est facti, vt

Physici dicunt; scriptura autem repræsentata in oculis nostris, agit in oculos nostros: oculi autem pati dicuntur, quod patet; quia ex hoc læduntur. Cum ergo scriptura agat in oculis, debet ista actio incipi à latere dextro ipsius scripturæ, quia illud latus est principiũ motus seu actionis, sed latus dextrum scripturæ quæ nos respicit, est respectu lateris nostri sinistrum. Sicut si homo voluat vultum suum versus meum directo, latus eius dextrum respectu mei, est sinistrum.

Et sic infertur, quod nos in scribendo magis rationabiliter operamur, inspicimus enim finem, sic vt à latere dextro scriptura in omnibus incipiat operari: secundum modum Iudæorum incipit à latere sinistro.

Ex quibus concludit Bar. ad propositum qualiter arma seu insignia depingi debeant rationaliter à parte superiore super veste hominis, prout hic proxime decisum est: & ibidem vlterius fortificat Bar. prædicta, ponendo aliquem velle scribere Latine in speculis alicuius, quod absque dubio incipiat à parte sinistra, quoniam illo responsum legendo erit dextro, vt ample demonstrat, & supra ostensum est.

NOnagesimaquarta conclusio. Secundũ eundem Bar. loco quo supra literæ & arma semper debent incidi in sigillis per cõuersum, quando fit sigillum ad finem imprimẽdi in ceram vel aliam materiam, & remanet rectum, & sic inspiciendus finis, ad quem fit, non id, quod fit, & sic fit in eo, quod vulgo dicimus *vng cachet*, aut in signeto cuiusuis personæ, quibus signantur seu sigillantur literæ missiuæ. Si tamen in aliqua re incideretur, insculperetur seu conflaretur non ad sigillandum, sed vt sic esset & remaneret; tunc directe incidi, insculpi, seu conflari debet.

NOnagesimaquinta conclusio. Arma quandoque depinguntur in clypeis; & tunc etiam pars clypei, quæ secundum naturam portandi respicit latus dextrum. Illa enim assumitur vt potior, ita quod dignior pars armorum debet illam partem respicere, vt ex his, quæ supra dicta sunt, patet.

Interdum arma portantur & depinguntur in coopertoriis equorum seu phaleris; & siue sit à dextra parte, siue sinistra, pars n[illegible] lior respicere debet caput equi. Monstr[illegible] enim & abhorrendum esset, quod vn[illegible] put equi respiceret, & alius caudam. Ho[illegible] tem, quod nulli liceret, magis acciden[illegible] cum deberent stare in fronte vel in c[illegible] seu cauda; tunc latus dextrum respice[illegible] cundum ea, quæ supra posita sunt.

Nonnunquam arma depinguntur [illegible] opertis siue operimentis tectorum d[illegible] vel quorumcunque ædificiorum; & tu[illegible] bet inspici ea res, in qua debet deping[illegible] stat in suo proprio esse.

In coopertoriis lectorum sunt qu[illegible] partes, quæ circa lectum iacent, quæda[illegible] planæ iacent supra. & in parte iacenti[illegible] pingendi sumitur à forma hominis ia[illegible] in lecto: in parte vero pendente in loco [illegible] mitur forma pingendi arma à forma h[illegible] nis recte iacentis seu extantis, vt fit in [illegible] stromatibus siue aulæis, cortinis, con[illegible] tentoriis siue velis, & papilionibus line[illegible] laneis, seu bombycinis, qui toto circu[illegible] tur ad arcendum culices & muscas.

NOnagesimasexta conclusio. Ar[illegible] quandoque insculpuntur, dep[illegible] tur, & figurantur in muris, parietibus & [illegible] locis stabilibus & firmis: & tunc secu[illegible] eundem Bar. in loco sæpe allegato: aut [illegible] in quo depingũtur se habet vt paries; & [illegible] consideratur, quod paries voluat fa[illegible] suam versus nos, & sic latus dextrum p[illegible] cognoscetis, & sic facies pars nobilior [illegible] rum voluatur versus partem dextram.

Quod tamen limitat Bar. ibi, nisi ex[illegible] sa: puta si in modo vnius parietis depi[illegible] statua principis aut eius arma vel alteri[illegible] gnifici; tunc aliæ imagines vel arma, q[illegible] vtraque parte depinguntur, debent illa[illegible] tuam vel illius arma respicere, non in[illegible] à dextris vel sinistris voluatur, ad fin[illegible] dinem trium hominum circa domin[illegible] stentium: homines enim se voluunt v[illegible] eum, pro quo vide supra *in 25 conclus.* qu[illegible] cipit, *licet vasallus.* Et practica istius [illegible] tionis cuiq; recte intuenti patet apud D[illegible]

nem in ingressu, & supra portã hospitalis sancti Spiritus, vbi arma Ducum Burgun. in medio sunt collocata, & picta, pluraq; alia arma magnatum, & heroum à duobus lateribus circumstant depicta.

NOnagesimaseptima conclusio. Si locus ibi pingitur, habet se vt cœlum, veluti cameræ vel aulæ, tunc cognoscendum est, vbi dicatur caput aulæ, seu cameræ, postea inge hominem iacentem, vt vultum versus nos voluentem, ex quo cõsideranda est pars dextra & sinistra, & sic modus depingendi cognoscetur, & ingressus. Si vero locus depingendus habet se, vt terra, tunc eodem modo considera caput & pedes, & effinge hominem iacentem ibi & voluentem vultũ versus nos, & tunc cognoscitur dextra & sinistra, ex quo inuenietur modus depingendi rationabilis. ita dicit Bart. *in d. tract. de insigibus & armis. in fine.*

NOnagesimaoctaua conclusio. Non licet alicui signum seu arma saluatoris nostri Iesu Christi in terra insculpere vel pingere, *vt in rubro & nigro, C. nemini licere signum saluatoris Christi humo, vel in silice, seu marmore, aut insculpere, aut impingere.* per quem tex. extendit Bar. *in suo tract. de armis. in fin.* idem esse in signis vel armis alicuius domini sui vel maioris, licet (vt dicit) sua possit, vt videmus quotidie multos facientes insculpere eorum arma in sepulturis suis supra lapidem seu tumulum.

Crux vero dicitur signum saluatoris Christi, & istud signum portant Christiani. Signum enim distinctiuum est seruorum Dei Iesu Christi Domini nostri. Vnde Damascen. *Hoc nobis signum datum est super frontem, per ipsum enim fideles ab infidelibus distamus & cognoscimur, hoc certe est signum Dei viui, quo signantur serui Dei,* de quo Ioan. ait *Apoc.* 7. Vidi angelum descendentem ab ortu solis, habentem signum Dei viui, & clamauit voce magna quatuor angelis, quibus datum est nocere terræ, & mari, dicens: *Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus, quoad vsque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum.* Et in omnibus negotiis nostris semper præponimus signum crucis, etiam in bello. vnde Eusebius *lib. Eccles. histor.* 9. author est, Costantinum Imperatorem eo die, quo cum Maxentio tyranno, & sæuissimo Christianorum persecutore ad pontem Miluium non procul ab vrbe Roma conflixit, sereno puroq; cœlo crucem vidisse, eamque adorasse, ac auditam superne vocem, Constantine, in hoc signo vinces, vel, vt alii volunt, tunc de cœlo missum est ei vexillum, in quo erat crux pro signo, & erat scriptum: *In hoc signo vinces.* Nec defuit oraculo euentus, cum vicit hostem insigniter, tum cæteris, quæ deinceps bella gessit, par felicitas adfuit, & vt dicit Lucas de Penna *in rub. C. de præpositis labor. lib.* 12. Ipse credit, quod sit auri flamma cœlitus demissa regi Franciæ.

Hinc Franci in exercitu militari portant à tergo, & pectore super tunicis militaribus crucem albam, vt se cognoscant, & cognoscantur ab aduersariis: nec defuit ille mos apud eos à tempore, quo effecti sunt Christiani. Sicut Angli in bello gestant crucem rubeam. Burgundi vero crucem beati Andreæ, & sic de aliis, de quibus dixi supra *in* 17. *concl. in fin.*

Crux olim supplicium noxiorum, seu pœna & tormentum reorum, vt habetur 2. *Reg.* 12. *cap.* vbi dicitur, quod Gabaonitæ pro iniuria per Saulem eis allata, septem viros de genere suo crucifixerunt, & id quidem infame fuit supplicium: de quo meminit Vlpian. *in l. sacrilegii. in princ. ibi; alios vero in furcas suspendisse. ad leg. Iul. de sacrileg.* & Callistratus *in l. capitalium. in princ. ff. de pœnis.* Summum (inquit) supplicium esse videtur ad furcam damnatio. Et satis probatur in passione Domini nostri, quod ideo saluator noster subire voluit, vt qui humilis aduenerat, & humilibus & infirmis opem ferret, & in omnibus spem salutis ostenderet. Proinde (teste Lactantio) genere mortis afficiendus fuit, quo humiles, & infimi solent, ne quis esset omnino, qui eum non posset imitari. Et dicitur à cruciatu. tex. *est in c. nulli.* 5. *q.* 1. Huic autem rei postea honor accessit, & est hodie gloria & exaltatio bonorum, & ipsorum protectio aduersus insidias & machinamẽta diaboli, vt est tex. *in c.*

postea signatione. de consec. distin. 4. vbi dicitur: *Signatur baptizandus signaculo S. Crucis, tam in corde, quam in fronte, vt ab eo tempore apostata Diabolus in vase suo pristino suæ interemptionis cognoscens signaculum, iam sibi deinceps illud sciat esse alienum*, vt dicit ibi text. Et propterea omnia sacramenta Ecclesiæ crucis signaculis perficiuntur: tex. *in c. nunquid. de consec. dist.* 5. vbi dicitur: nunquid non omnia chrismata sacerdotalis mysterii crucis figura perficiantur? nunquid baptismatis vnda, nisi cruce sanctificata peccata relaxet: & vt cætera prætereamus, sine crucis signaculo quis sacerdotii gradus non ascendit; tutum est illius, qui tali signo se munit, maxime contra dæmones: cum & vt ait Io. de Turrecre. *in c. Ecclesiasticarum. 11. dist.* Crux est armatura fortis ad pugnandum contra dæmones. Vnde B. Chrysost. inquit: *Vbi crux Christi est, nullus stare potest immundorum dæmonum, videns ensem, in quo plagam accepit. Videns gladium, in quo pestiferum vulnus accepit.* Vnde August. in quodam serm. *Signũ crucis à nobis expellit exterminationẽ, si tamen cor nostrum habeat habitatorem.* Imo etiam crux extraneis, & Iudæis quandoq; prodest. Facit quod dicit *gl. in c. postquam. in ver. interemptionis. de consec. dist.* 4. de Iudæo, qui signauerat, seu supra se posuerat signum crucis, cui Diabolus nocere non potuit, sed dixit: *Inueni vas vacuum, sed signatum.* De qua historia loquitur Pan. *in c. quod quidam. de pœn. & remiss.* Alias duas virtutes signi crucis ponit Ioh. de Turr. *in d. c. Ecclesiasticarum*, quia virtus est contra vitiorum tentamenta, & vt diuinæ benedictionis dextram homo consequatur. Sicut Ephraim consecutus est benedictionem cancellatis manibus Iacob. in modum crucis super eum. de quo infra *in seq. concl.* Et de benedictione crucis Christi habetur, *Sapien. 14. in princ.* & de eius inuentione eleganter scripsit Polydorus *de inuentorib. rerum. lib. 5. cap. 6. in fin.* Helena (inquit) mater Constantini Imperatoris, religione insigni ac pietate mulier, per quietem monita Ierosolimã petiit, quæsitum Dominicam crucem, vnde humana salus pependisset. Ita forte accidit, vt Veneris simulacrum eo esset loci ab impiis orthodoxæ fidei persecutoribus collocatum, omne Dominicæ passionis monimentum aboleretur: Christianique Venerem Saluatoris adorarent. Cæterum loco sordibus purgato, crux reperta est, & cum ea duæ aliæ, vnde duo pependerant latrones. Sed titulus ille; Iesus Nazarenus Rex Iudæorum; & si vetustate propemodum abolitus, indicio fuit, vt crux vera agnosceretur, quæ admota mulieri defunctæ vitam restituit. His & in victoriæ sibi partæ attributionem Constantinus Princeps motus, edicto vetuit quenquam deinceps eo supplicio necari. Sic res, quæ antea mortalibus probro fuerat, venerationi atque honori esse, & haberi cœpit. Idem postea voluerunt Theod. & Valent. seruari, qui (*vt supra in princ. dictum est*) lege prohibuerunt signum Saluatoris in solo vel in silice, vel marmore humi positis insculpi, ne sacrum hominum pedibus calcaretur. Vnde impium, & contra religionem videre est, [...] hodie in templis signum illud, id est, [...] ipsius Saluatoris in ære vel lapidibus, [...] mortuorum sepulchra teguntur, [...] Item cruces ac diuorum imagines im[...] quæ assiduis calcantium vestigiis obt[...] resplendent.

NOnagesimanona & penultima con[clu]sio sit talis, quod Crux Christi mu[lti]citer figurata fuit in veteri testamento.

Primo reperitur figurata in signo Th[au] quo dicitur *Exod.* 12. quod cum angel[us pri]mogenita Æpypti deberet occidere, [præce]ptum est filiis Israel, vt de sanguine a[gni v]trunque postem linirent in modum T[hau lit]teræ, quæ facta est in modum crucis. N[am] Thau Gallicum positum, inuenies pro[...] apud celeberrimos authores, quam ad[...] construere modum Galli consueuerant[...] tor est Cælius *lib. antiquit. lect. 6. c. 8.*

Item sec. *Ezech.* 9. vbi propheta legit[ur] diuisse dominum dicentem ad virum [ves]tum lineis habentem atramẽtarium scr[ipto]ris in lumbis suis. Transi per mediam ci[uita]tem, & signa Thau in frontibus eorum [viro]rum dolentium & gementium. Post hæ[c]

cit septem viris: *Transite per mediam ciuitatem, & percutite omnem, super quem non videritis Thau, nemini parcent oculi vestri.* Tertio figurata fuit in cãcellatione manus Iacob supra Ephraim & Manasses. Legitur enim *Genes.* 48. quod cum Ioseph applicuisset Manassen & Ephraim, ad Iacob statuens maiorem ad dextram, & minorem ad sinistram, vt eis secundum ordinem benediceret: Iacob manus commutans in modum crucis cancellans dextram super caput Ephraim minoris, & sinistram super caput Manasses maioris, & ita benedixit illis. Porro quia de cruce mentio est, non grauemur promere hic, quæ in primis studiosorum digna auribus arbitramur, ex monumẽtis excerpta clarissimis, præcipue ex Cælio loco superius citato. Siquidem traditum est (*inquit Cælius*) ab Arabibus crucis figuram videri cæteras quotquot sint præstare, quoniam superficies prima cruce describatur. Sic enim in primis longitudinem habet atq; latitudinem, primaq; hæc figura est omnium recta quam maxime, constansq; rectis angulis quatuor. Effectus vero cœlestium, maxime per restitutionem angulorum radiorumque resultant. Tunc enim stellarum potestas præualet, quando cœli quatuor habeant angulos vel cardines potius, orientis videlicet, occidentisque, & medij vtrinq; cœli. Sic vero dispositæ radios ita coniiciunt in se inuicẽ, vt crucem inde constituant. Propterea esse crucem veteres dicebant, tũ stellarum fortitudine factam, tum earundem fortititudis susceptaculum. Ideoque habere summam in imaginibus potestatem, ac vires, & spiritus suscipere planetarum. Quæ opinio ab Aegyptiis initia duxit, confirmataque vel præcipue est, inter quorum characteres crux erat insignis, vitam eorum more futuram significans. Inde figuram eiusmodi Serapidis seu Osyris pectori insculpebant. Adiicit Hieronymus, ues in surrectum se attollentes crucis exprimere figuram, quod adorans homo, & nans item facit: sed & nauis antenna cruci assimulata sufflatur. Scribit porro Suidas Theodosio imperante, cum æquarentur solo Græcorum templa, in Serapidis sacrario hieroglyphicas esse compertas literas, quæ crucis præferrent formam. Cæterum quod ad crucis pertinet excellentiam, apud Aegyptios ante Christum humanæ salutis autorem inenarrabilem: non tam muneris stellarum testimonium fuisse contenderim, quam virtutis præsagium, quam à diuinissimo corpore fuerat acceptura. Nec illud omiserim diuina, vt equidem reor, agente vi, fuisse in adoratione veterum crucis item figuram summe religiosam. Quoniam in veneratione supplici, dum ori dextram admouerẽt, indicem super pollicem residentem, quod & tempestate hac fere à plærisque fit, exosculabantur. Quod Plinius quoq; significasse videtur. In adorando (inquit) dextram ad osculũ referimus, totumq; corpus circumagimus. Et in Apologia item Apuleius: *Si* fanum aliquod prætereat, nefas habet adorandi gratia manum labris admouere. Hinc factum opinantur, vt Hebræi iuxta linguæ suæ proprietatem deosculationem ponant pro veneratione, quod Hieronymus aduersus Ruffinum notum reliquit. Hæc Cælius.

De laudibus S. Crucis scripsit egregie & deuote Rabanus Episcopus Maguntinensis libros duos, partim metricos, partim prosaicos, quos habeo non impressos. De quibus laudib. aliquid recitat Antonius *in 2. par. suarum historiarum. tit.* 14. *c.* 5. §. 2. Et de crucis gloria, & laudibus copiose & sancte scribit Petrus Abbas Cluniacen. *lib.* 1. *Epi.* interpretans dictum *Matt.* 24. dum ait, *virtutes cœlorum mouebuntur, & tunc apparebit signum filii hominis in cœlo.* & illud *Esa.* 5. dum dicit: *Et leuabit dominus signum in nationib.* vbi hoc scribit: *Signũ leuatum in nationes crux est & apparens signum filii hominis in cœlo crux est, quæ quia hic in signum à Christo leuata , nationes totius orbis ad fidem salutis æternæ à quatuor ventis congregat, quia* vt ait propheta, *Esa.* 5. Et congregabit profugos Israel, & dispersos Iuda colliget à quatuor ventis. Et in vltimo Christi iudicio ad eandem æternam salutem & gloriam à quatuor ventis, vt habetur *Matthæi loco præalleg.* & mittet filius hominis angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabit electos eius à

quatuor ventis, hoc est, de toto mundo electos in cœlo apparens conuocat, summo ab eis honore colenda creditur, dicitur, & prædicatur. An non (vt ibi ait) dignum sit, vt quam ad salutis humanæ causam commendandam cœlum exhibet, terra respuat? An dignum sit, vt eam homines abiiciant, quam angeli honorant? An non honorant, quando commotis ad iudicium cœli virtutibus ipsam mundo iudicando, secum pariter repræsentant? Nam qui dixit, *virtutes cœlorum mouebuntur*, ipse subdidit: *Et tunc apparebit signum filii hominis in cœlo*. Cumque hoc signum crux Christi sit, cum virtutes cœlorum, hoc est ordo totus cœlestium spirituum desuper veniens apparuerit; tunc & ipsa pariter in cœlo fulgebit. Fulgebit in cœlo, vt discant terrigenæ non posse sibi conscensum esse ad cœlos, nisi per ipsam se posse fieri socios angelorum. Non est igitur honoranda ab hominibus, quæ angelicum eis honorem præparat? Nō est glorificanda à mortalibus quæ immortalem eis gloriam præstat? Non est vt vitalis & salutifera adoranda, quæ vitam mortuis beatam, quæ salutem perditis conferet æternā? Et plane velint nolint hæretici, vitalis; quia honorem: amabilis; quia amorem: admirabilis; quia admirationem: felix; quia felicitatem: nobilis; quia nobilitatem: beata; quia beatitudinem: gloriosa; quia gloriam præstat æternam. Qui idcirco crucem oderunt; quia Dominum torsit; diligant eam; quia non solum nobis, sed ipsi gloriam peperit. peperit ei gloriam, de qua habetur *ad Hebr*. 2. Vidimus Iesum propter passionem mortis, gloria & honore coronatum. Peperit, inquam, gloriam crux crucifixo: sicut scribitur *ad Philip*. 2. Factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & Deus exaltauit illum. Hāc quia gloriā huiusmodi illi à Deo assumpto peperit, & nobis insuper vitā & gloriam æternam contulit, gloriosa esse promeruit. Ideo crux Christi honoranda, collaudanda, & à Christianis glorificanda, probatur. Sed quærit ibi Petrus, an sit adoranda? Et dicit, quod nō adoratione latriæ, quæ dicitur cultus soli Deo cōpetens: quia habetur De[illegible] Dominū Deum tuū adorabis, & illi soli [illegible] uies. Ratio; quia sicut ordine ipso creatu[illegible] creator, creaturæ quam creauit, merito [illegible] que præfertur: sic decebat vt prælatio ip[illegible] liquo signo congruo signaretur. Signatu[illegible] rur prælata creaturis deitas sacrificiorum [illegible] gno: signatur isto, signatur multiplici, q[illegible] nunc agitur Christiani populi sacrame[illegible] Nisi intelligatur, quod adorare idem [illegible] tātum importet quod venerari honore [illegible] debito: & hac adoratione adoramus C[illegible] stum, nō tantum Dei, sed & hominis fi[illegible] Adoramus & crucem, imo in cruce ip[illegible] (qui Deus & homo est) crucifixum. N[illegible] quantum in ipso est, aut lignum colimus, [illegible] lignum adoramus. quia soli Deo est ser[illegible] dum ipsum adorando, vt ante dictum [illegible] Sed dum crucem (vt ait Petrus) me ado[illegible] dico, ctucifixum Dominum Deum m[illegible] esse, meque illi soli seruire debere profi[illegible] Et iuxta istum intellectum Ecclesia Cat[illegible] ca laudabili deuotione se adorare pro[illegible] ciat non solum crucem Domini, sed & [illegible] sionem eius, mortem ac resurrectionem [illegible] ascensionem. Sic cum dicimus mortem [illegible] mini, resurrectionem, ascensionem ad[illegible] mus: hoc est, Dominum mortuum, resur[illegible] tem, ascendentem, vt Dominum, qui [illegible] tuus est, qui resurrexit, qui ascendit, ado[illegible] nos profiteamur.

Et per ista infert Petrus, ibi, quod ho[illegible] uilegium cruci Dominicæ datum est, [illegible] creaturis sola post filium hominis, qu[illegible] lius Dei est, adoranda esse credatur, q[illegible] nus in morte Domini, quam in cruce [illegible] est, finem summamque salutis humanæ [illegible] stitutam esse sciamus.

Reperitur & alius adorationis mo[illegible] quo humana hominibus impendenda [illegible] rentia tantum signatur. Et ista adoratio [illegible] vocatur, & impenditur homini, vel ang[illegible] Hoc magnus ille patriarcha Abraham [illegible] rauit populum terræ, filios videlicet He[illegible] quo *Genes*. 23. Hoc Loth (testimonio qu[illegible] Petri Apostoli) iustus subuersores Sodo[illegible] rum angelos adorauit. 1. *Pet*. 2. & *Genes*. 19.

fratres Ioſeph, cum proſtrati adorauerunt. *Geneſ.*50. Hoc Ioſue Principem militiæ Domini angelum. *Ioſ.*5. Hoc propheta Nathan Dauid regem. 2. *Reg.*1. Hoc fortaſſis, & ſi malus, Nabuchodonoſor prophetam Danielem adorauit, vt *Dan.*2. ſcribitur. Neque enim credendum eſt, ſanctos homines, vel ſanctos Angelos cultum ſoli Deo debitum, aut hominibus impendiſſe, aut ſibi impendi æquanimiter toleraſſe. Vnde clarum eſt modum hunc non eſſe adorationis diuinæ, ſed venerationis humanæ: nec eſſe ſingulare illud inſigne deitatis, ſed officioſam, & communem exhibitionem honoris. Sed ſpeciale illud omnem creaturam refugit, generale iſtud tam creatori quam creaturæ rationali inſeruit. Nam irrationali honorem vel modicum exhibere, & autoritas prohibet, & ratio diſuadet. Cum tamen vel Sanctorum pignoribus, vel ſacris locis, veſtibus vel vaſis, vel quibuslibet huiuſmodi rebus honor, & reuerentia defertur, non quia ſunt inſenſibilia, pulchra, ſuauia, precioſa, vel quolibet modo corporaliter homini accommoda, fieri creditur; ſed quia Deo, vel ſanctis eius perpetuo cum eo victuris, in his honor cõgruus exhibetur. Si igitur & hoc modo crux Domini adoranda, id eſt, honoranda ſuſcipitur, nec impium eſt, nec erroneum, ſed pium & ſalutiferum. Pium, quia à rectæ fidei tramite non diſcordat. Salutiferum; quia ſalutem piis adoratoribus ſeu veneratoribus comparat. Licet ergo primo vel ſecundo modo crucem Domini adorare, vt in primo non tam ipſa, quam Deus adoretur, in ſecundo non tam ipſa, quam Deus honoretur: illo modo colatur in cruce crucifixus, iſto veneretur in ligno author eius, illo cultus diuinus, ipſi Deo per crucem exhibeatur, iſto communis multorum honor per eandem crucẽ eidem Deo, cui debetur honor &gloria, impendatur.

CEnteſima & finalis concluſio edocet, quomodo ſignũ crucis fieri debeat. Circa id inprimis ſcitu dignum eſt, quod ex notatis per Hugon. *in ſuo apparatu*, & Guillelmum Durandi *in ſuo rationali*, Ioannem de Turrecremata *in c. Eccleſiaſticarum*. 11. *diſt*. colligit tres differentias in ſigno crucis faciendo.

Quidam enim (vt dicit) ſignante ſe à fronte ad dextram, & inde in ſiniſtram, propter tres perſonas Trinitatis, quæ in ipſa ſignatione crucis nominantur. Et ita iſti ſignum crucis in forma quadam triangulari perficiunt, ſicut erat ſignum Thau: de quo in præcedenti concluſione dictum eſt.

Alii vero in figura quadrangulari ſignant & muniunt ſe ſigno crucis, à fronte deorſum facientes ſignum crucis ad deſignandum deſcenſum filii ad terram, ſecundum illud: *Inclinauit cœlos, & deſcendit*. Deinde tranſeunt in dextram, & de dextera in ſiniſtram terminãdo ibi ſignum crucis: tum ad deſignandum, quod æterna, quæ per dextram, temporalibus, quæ per ſiniſtram ſignificantur, anteponenda ſunt. Tum ad demonſtrandum, quod Chriſtus de Iudæis ad gentes tranſiuit.

Alii vero ſignando ſe, ſignum crucis incipiunt à parte ſuperiori, quæ partem ſignat, deinde deſcẽdunt ad inferiorum, quæ mundum deſignat, poſtea à ſiniſtra, quæ infernũ ſignificat, producunt ad dextram, quæ cœlũ denotat, & ibi ſignum terminant, fulti authoritate illa: *Egreſſus eius à patre, excurſus vſque ad inferos, recurſus ad ſedem Dei*. & eſt ſic. verſ. hymni: *Veni redemptor gentium*, à D. Ambroſ. compoſiti. nam Chriſtus deſcendit de cœlo in mundum, de mundo in infernum, de inferno aſcendit in cœlum, vbi ſedet ad dextram patris, & iſto modo dicunt ſignum crucis debere fieri, Archid, Gemin. & Car. Alex. *in d. c. eccleſiaſt.* & ibi Ioan. de Turrecremata probat hunc modum ſignandi de ſigno quadrangulari eſſe meliorem quinque rationibus, & etiam, quod terminari debeat in dextram, comprobat pluribus rationibus. Ideo reprobatis aliis duobus primis modis ſe ſignãdi ſigno crucis, tanquam non bonis, neq; vſitatis, tertium modum tanquam communem, & ab omnibus approbatum, religionique noſtræ conuenientem, dico eſſe inſequendum.

TRigeſima nona cõſideratio, continuando materiam noſtram honorariã (cum

ſatis

dem impensas disceptauerimus) sit talis: Si inferior temere intrudat se in loco maioris, maiorem honorem, quam ei debeatur, assumendo, seu vsurpando, debet suo honore priuari, & à loco proprio expelli, vltimusque post alios in opprobrium poni, *cap. præcipimus. 93. distinct.* facit *l. neminem. C. de offic. magist. offic.* quod limitat Felin. *in rubr. de maior. & obed.* nisi minor esset substitutus maiori; quia tunc in actu, in quo est vicarius suus, sedebit in loco maioris: quem textum in hoc extollit Lud. Rom. *singulari* 340. quoniam vicerector honoratur vt rector. dixi infra *in 6. par. in consid.* vbi de gubernatoribus patriarum scribitur. Et facit; quia ex quo substitutus loco maioris habet maiorem administrationem: imo maior ei minori substituto reuerentiam præstare debet, *gloss. in Summa. 93. distinct.*

QVadragesima consideratio. Honor non est suscipiendus, nisi prius is, qui adipisci desiderat, vires suas cum honoris onere metiatur. *1. quæst. 1. c. non est.* Ad honores autem sine labore non peruenitur, *l. 1. C. de excusat. artific. lib. 10.* Imo etiam si digno conferatur, cum metu suscipiendus est, *63. distinct. c. Valentiniā. & d. c. non est.* Et nemo debet sibi honorem assumere, sed qui à domino vocatur, quemadmodum Aaron. *c. qualiter. extr. de elect. c. in scripturis.* 8. q. 1. verum contemnenti & fugienti offerendus non est. *d. c. in scripturis. & c. sicut. 1. q. 1. & l. si quenquam. C. de episc. & cler.* ita dicit Luc. de Penna. *in l. filios. C. de dec. lib. 10.* Sicut tamē scientiæ cupiditas nō est arguenda, sed commendanda, *l. apud Iulianum. ff. de fideicomm. libert.* vbi Pomponius ait: Nam ego discendi cupiditate, quam solam viuendi rationem optimam in octauum & septuagesimum annum ætatis duxi, memor sum eius sententiæ, quam dixisse fertur Iulianus: Et si alterum pedem in sepulchro haberem, adhuc addiscere quiddam vellem. Sic & honoris, secundum quod notatur per Lucam de Penna *l. 2. per illum tex. C. de his qui sponte munera publica subeunt. eod. lib. 10.*

QVadragesimaprima consideratio. Nullus ita honorandus est, quod per huiusmodi honorem excessiuum vni alteri detrahatur. *29. dist. c. nulli. in fi. & c. eccles.* Nec[illegible] rabilius quid exhibendum est vni, v[illegible] scrupuloso corde moueantur. *c. decim[illegible]* 7. & faciunt notata *in c. statuimus. extr[illegible] & obe.* Spec. *in tit. de legat. §. 2. ante ver[illegible] ergo. & in tit. de disputat. & allegation. §.[illegible] Satis clare. in princ.* Quia quando aliqu[illegible] cessiue quis commēdat, alios tali nim[illegible] dicatione vituperat. arg. §. *sed si quia[illegible] œmio Digestorum. & l. nec quicquam. §. o[illegible] ff. de offic. procon. & leg. c. qualis. 25. distinct[illegible] nomen extra de præsumpt.* Vnde Egesip[illegible] bello Iudaico: *Vos honore congruo prose[illegible] vt neq; immoderatus, neq; infirmus honor s[illegible] inflat, aliud exasperat, quodcunque suæ porti[illegible] cuiq; suppetit, impartiatur. Non enim qui[illegible] tantum eum, quem supra mēsuram honora[illegible] tum lædit, cum cui debitum negat, & plæru[illegible] que eorum offenditur, vbi prælationis adul[illegible]* Aristotel. dicit 5. *Polit.* quod inhono[illegible] videntes honoratos faciunt, & rur[illegible] noratione amatores honoris grauite[illegible] Et qui dehonorat paruipendit, se[illegible] eundem in Rhetoric. videatur *c. ecce. &[illegible] 99. distinct.* quem allegat Lucas de Pe[illegible] *colum. 2. C. de proximis sacror. scrinior. lib.[illegible]* pius tamen est frigide laudari, quam a[illegible] vituperari, ait Aul. Gellius *lib. noctium [illegible] c. 2.* Et de huiusmodi laudibus etiam[illegible] inquit Salustius de Carthagine) meli[illegible] tacere, quam pauca dicere, saltem v[illegible] pauca commemoranda essent.

QVadragesimasecunda cōsideratio[illegible] non sunt honore digni, quia ho[illegible] præmium virtutis, & virtuti perfect[illegible] est condignus honor. Aristot. *Ethic. 4.[illegible]* meritis igitur, & studiosis honor imp[illegible] dus est: quia honor magis est in hon[illegible] quam in honorato, ait Aristot. *Ethic. 1. &[illegible] in procœmio feudorum.* Et dicit Cicero *in[illegible] tionum:* Is magis gloria excellat & hon[illegible] qui virtute plurimum præstat, & si ill[illegible] sese illustribus conferre, & amplissim[illegible] noribus inhiare audent, dicetur in eis[illegible] um Polydori: *Nihil cum fidibus graculo, ni[illegible] amaricino sui.* & habetur *Prouerb. 26.* Q[illegible] do nix in æstate, & pluuiæ in messe, sic[illegible]

ens est stulto gloria, & in exemplum culpa
ehementer extenditur, cum pro reuerentia
atus peccator honoratur, *c. nemo. 83. distinct.*
Nec hic debet minor irasci, si maior prælatus
st, *c. qui resistit. 11. quæstio. 3.* Ex quibus videtur,
quod infames non possunt concludere ad
mendam honorabilem, vt dixi infra *in 11.*
arte, in 15. consideratione.

QVadragesimatertia consideratio. Fortu-
na bona facit homines exaltari & ho-
norari. Nam maior dignitas procedit ex ea, *l.*
gna vox. & ibi notatur *in verbo, principatum. C.*
e legib. subiungens versus;

Si fortuna volet, fies de rhetore consul.
Si volet hæc eadem, fies de consule rhetor.

Notat Iacobus Rebuff. *in l. vnica. C. de co-*
mitib. & tribun. scholar. lib. 12. vel quia consti-
tuti in dignitatibus maximis, vt plurimum
prosperãt, & magis honorantur. facit *l. ad splē-*
didiores, & ibi Lucas de Pen. C. de diuers. offic. lib.
12. tamen fortuna quandoque dat honores
immeritis. vnde Virgil. *in suo opusculo de fortu-*
na, ait:

Fortuna immeritos auget honoribus,
Fortuna innocuos cladibus afficit.

Nec minus vere dixisse videtur Ouid. *lib.*
1. de arte aman.

Curia pauperibus clausa est, dat census honores.

Et idem in primo Fastorum;

In precio precium nunc est, dat census honores,
Census amicitias, pauper vbiq; iacet.

Et non solum omnia venalia Romæ, sed
vbique. Itē sicut de moribus vltima fit quæ-
stio, ita de literatura, & prudentia; sed non
est mirandum; quia sæpe vbi plurimus intel-
lectus, & ratio, ibi minima fortuna. Aristot.
de bono fortunæ, & Boëtius *de consol. philos. lib. 1.*
metro 5.

At peruersi resident celso mores solio.
Latet obscuris condita virtus clara tenebris.

Sed videtur, quod dignitates, & honores
à Deo, & non ex casu, & fortuna præstentur,
cum à Deo est omnis potestas, *ad Rom. 8. c. quid*
culpatur. 23. quæst. 1. & omnia à Deo. Bona e-
nim & mala, vita, mors, paupertas & hone-
stas à Deo sunt. *Eccles. 11.* Vnde Romanū im-
perium non fortuna, sed diuinitate propitia
defertur. tex. *in prin. C. de off. magistri mil.* Vnde
reges nostri in suis rescriptis sæpe dicunt: *Talis*
Dei gratia Francorū Rex. de materia tamen ple-
ne per Luc. de Pen. *in dict. l. vnica. C. de comiti.*
& trib. scholar.

QVadragesimaquarta consideratio. In e-
ligendo aliquem ad honorem, siue mu-
nus personale, decem sunt considerāda, quæ
scripta sunt *in glossa rubricaria. C. quemadmod.*
ciuilia munera indic. lib. 10. & etiam refert Bar.
Cæpol. *in tract. de Impera. in fi. vers. circa hanc.* &
Io. de Plat. *in d. rub.* vbi plura alia addit.

Primum ergo est, sc. persona indicentis, vt
habeat iurisdictionem indicendi, vt sunt de-
curiones, qui possunt distribuere officia, &
eligere officiales, vt *in l. 2. C. de decur. eo. lib. 10.*
& comes rerum priuatarum in creando sus-
ceptores, vt *l. super creandis. de iure fisci. C. eo. lib.*
Item decuriones, hoc est, consules ciuitatis,
iudicio præsidum prouinciarum eligunt Ire-
narcham (hoc est, quem præpositum mare-
schallorum vocamus) vt ait text. *in l. vnica. C.*
de Irenarchis. lib. 11.

Secundum, modus & ordo, vt persona e-
ius, cui indicitur, nō grauetur vltra modum,
sed secundum æqualitatem, vt *l. fin. C. quem-*
admod. ciui. mun. & vt in ordine primo vocetur
pater, si est habilis, quam filius: & primoge-
nitus, quam secundogenitus. *l. in successione.*
& l. neminem. C. de decur. & l. 3. §. de filiisfamil. &
quemadmodum pater pro his teneatur. eod. lib. 10. C.

Tertium est habilitas, scilicet an persona,
cui iniungitur, sit habilis & idonea, vel non,
text. *in l. honor. §. de honorib. & in l. vt gradatim. in*
princ. ibi; sciendum est, hoc esse obseruandum, si idonei
sint, ff. de mun. & honor.

Quartum, eius origo, text. *in d. §. de honori-*
bus. vt si non sit origine ingenuus, sed liber-
tinus, officia ingenuorum non concedantur
ei, nisi impetrasset ius annulorum aureorum,
aut restitutionem natalium, alias incidit in
legem Iuliam Viscelliam, vt *in leg. 1. C. si seruus*
aut libert. lib. 10. & in leg. vnica. C. ad leg. Viscell. &
intellige de origine propria, vel paterna, vel
ex priuilegio, vel etiam incolatus. *l. 1. & l. ci-*
ues. C. de incol. & l. in filiis. & l. exemplo. C. de de-
cur. lib. 10. Attendi etiam debet, an sit mascu-

lus vel

lus vel fœmina, an sit minor, vel infirmus: vel aliam inhabilitatem habeat, vt dicit Ioan. de Plat. *in dict. rubr. C. quemadmodum ciuilia munera, &c.*

Quintum considerandum, scilicet facultates, an iniuncto muneri sufficere possit. tex. *in d. §. de honoribus.* alias si non sit sufficiens ad complendum munus sibi iniunctum, suscipere non debet. Vnde dicitur:

Qui sua metitur pondera, ferre potest.

Et facit dictum Horatii:

Sumite materiam vestris qui scribitis æquam viribus.

Quod si etiam intelligas diuites esse præponẽdos pauperibus in electione honorum seu officiorum, recte sentis: vt etiam inquit text. *in l. ad subeunda. cum pluribus concordantiis. C. de dec.*

Sextum, consuetudo. Nam in delatione officiorum seruanda est consuetudo loci, vt vult §. *de honoribus* superius allegatus. & text. *in d. l. super creandis. C. de iure fisci. & in l. non tantum. ff. de decur.*

Septimum, vt potiores, & idoniores eligãtur, *d. l. ad subeunda. l. honores. in princ. ff. de dec. l. vt gradatim. in prin. ibi; si idonei sunt. & l. honor. §. fin. ff. de mun. & honor.*

Octauum considerandum, scilicet ordo graduum, vt quis prius vocetur ad minores, quam ad maiores. *d. l. vt gradatim. in princ. & l. honor. §. gerendorum. ff. de munerib. & l. 2. C. quemadmod. ciuilia, lib. 10. & l. quæ vtiliter. in princ. ff. de neg. gest.* & ibi deciditur, quod expensæ consuetæ & rationabiles factæ pro alio, vt honores assequeretur, peti possunt, cum *prædictis leg.* concordant text. *in c. si officia. 59. dist. & in c. legimus. in fin. 93. dist.* Alioquin casum appetere videtur, qui ad summi loci fastigia, postpositis gradibus, per abrupta quærit ascensum. *c. sicut. 48. dist.* & est text. ad literam *in l. nemini ad subsid. C. de consulib. & non spargendis. lib. 12.*

Nonum, vt curialis vnius curiæ non eligatur ad honores alterius curiæ; cũ non debeat quis eodem tempore habere plura officia. *c. sing. 89. dist. & in l. 1. C. quemadmod. ciuilia muner. &c.* Sicut non potest esse Monachus vel Abbas in pluribus monasteriis. *c. si. extra de religios. domib.* Sicut autem de iure nullus potest p[…] fici in diuersis Ecclesiis secularibus, *c. de m[…] extra de præben.* & officia eccles. singula sing[…] lis personis sunt distribuenda. *c. 1. 89. d. [...] ex iniuncto. &c. sicut de hære. ext.*

Decimum, vt quis non cogatur conti[…] re illud idem, vel aliud officium, sed hab[…] vacationem, & interualla legitima. *l. pe[…] dem rubr. C. quemadmodum ciuilia munera. [...] & 2. C. de munerib. & honorib. non continu[…] &c. lib. 10.* & hoc verum, nisi necessitas a[…] exposcat. *d. l. pen. & l. vt gradatim. §. quoties[…] honor. in fin. ff. de muneri.* ita quod propter […] cessitatem quis admittitur, qui alias non […] mitteretur.

Addit ad præcedentia Ioan. de Plat. *in […] rub. C. quemadmodum ciuil. mun. ind.* quod […] iam consideratur morum honestas, & […] laudabilis, & laboris prolixitas, & stipen[…] rum merita. Hi enim ad honores seu di[…] tates eligendi sunt, quos morum h[…] commendat. *l. magistros. C. de professorib. [...] dicis. lib. 10. & l. vnica. C. de professorib. qui[…] Constant. lib. 12.* Et ad honoris augment[…] non ambitione, sed labore conuenit pe[…] nire. *l. contra rempublicam. C. de re milita. & [...] C. de tyronib. eod. lib. 12.* Labores enim & stip[…] dia dignitates tribuunt, non suffragia m[…] dicata. *l. scriniis. C. de Palatinis. l. 1. C. de castr[…] nis. d. lib. 12. l. nemo. C. de offic. magistri offic. & [...] tutum. C. de statuis & imaginib.* de quibus o[…] bus supra & infra ista parte plenius & [...] me liquet, & liquebit.

QVadragesimaquinta cõsideratio e[…] ca laudem. Et pro eius declaration[…] co, quod laus est sermo elucidans mag[…] dinem virtutis secundũ Aristot. *lib. 1. & [...]* & B. Tho. *super Psal. 17.* Et dicitur à laud[…] bo, quod verbũ extollo aliquando signi[…] vt apud Horat. *Laudabunt alii clarã Rhod[…] Mitilenem.* Aliquando idem, quod nom[…] Plautus: *Id vt scias Iouem supremum testem […]*

Et laus, & laudatio differunt, quia la[…] tio est oratio ipsa laudantis, laudes cont[…] ipsius laudati. Laus vero est virtus ipsa n[…] liunde proueniens, sed suis nixa radic[…] Vnde Virgil. *Primum merui qui laude c[…]*

dicta laus à populo, quod proprie laus sit populi de aliquo recta loquentis.

Et laus distinguitur ab honore dupliciter. Primo; quia laus cõsistit in solis signis verborum: honor autem in quibuscunq; signis, & secundum hoc laus in honore.

Secundo modo; quia per exhibitionem honoris redimimus testimonium bonitatis de excellentia alicuius absolute, sed per laudem testificamur de bonitate alicuius in ordine ad finem, sicut laudamus bene operantem propter finem. Honor autem est etiam optimorum, quæ non ordinantur ad finem, sed iam sunt in fine, vt dicit Florent. *in dicta sua sum. par.* 4. *c.* 10. *ti.* 5. §. 1.

QVadragesimasexta consideratio. Laus quæ fit de altero, contingit quadrupliciter. Primo, prout Deus honoretur, & hoc est bonum. Sic sacerdos summus Ioach. laudauit Iudith de occisione Holofernis, & liberatione populi, dicens: *Iudith* 15. Tu gloria Ierusalem, tu lætitia Israël, tu honorificentia populi nostri, eo quod d.lexeris castitatem.

Secundo laudatur quis virtuose, vt non deficiat in tribulatione positus, sed consoletur. Sic laudata fuit Noemi, & Ruth Moabitides afflictæ, & depauperatæ à Booz, vt consolarentur. *Ruth.* 3.

Tertio, vt virtus in proximo augeatur, & in bono proficere conetur: quoniam virtus, secundum Senecam, laudata crescit, & Iuuenalis Satyra prima, *Probitas laudatur, & alget.* Et vt ait Iulius Celsus *de gestis Cæsaris:* Laudis cupiditas & timor ignominiæ ad virtutem excitat. Et vt ait Arist. *lib.* 3. *suæ Rhetoricæ nouæ:* Neque solum laudis causa rectum sequi cõuenit, sed si laus consequitur, duplicatur recti appetendi voluntas, & Ouid. *de Ponto, lib.* 4. *Elegiarum:*

Excitat auditor studium, laudataq; virtus
Crescit, & immensum gloria calcar habet.

Et ista est laus, de qua intendimus tangere principaliter.

Quarto, vt quis ferat mitius correctionẽ. Sic Apostolus laudabat mirabiliter Corinthios in principio suæ epistolæ primæ, dicens: *In omnibus diuites facti estis in illo, ita, vt nihil vobis desit in vlla gratia.* Et paulo post de multis reprehendit, & de ista cum præcedente facit tantum vnum modum. Anton. Flor. *in* 2. *par. suæ summæ. tit.* 10. *cap.* 2. §. 1. & ibi dicit, quod etiam quatuor modis contingit aliquem inordinate laudare, quod non est bonum: sed quia non est materia præsentis speculationis, ad illum ibi recurre, sed solum de laude, quæ debetur, de qua Arist. 2. *Ethic.*

Ad magnam enim laudem cõsequendam quatuor requiruntur, sc. quod fiat à magno, magno modo, & de magnis factis, & de magnis personis, vt declarat Ant. Flor. *in sua sum.* 4. *par. tit.* 15. *in c. beatæ Mariæ virg.* §. 3.

QVadragesimaseptima consideratio. Et quo ex laude virtuosi homines disponuntur amplius ad bene agendum. & ad virtutem, quod si bene quis se in suo officio laudabiliter habuerit, publice commendandus est, facit dictum Psalmistæ 32. *Rectos decet collaudatio.* & text. *in l. iustißimos. C. de off. recto. prouinc.* & quæ dixi *supra in* 32. *consid.* Sicut enim ignis aura stante fit grandior; ita bonæ mentis studia commendatione proficiunt, vt ait Gregorius *in registro lib.* 6. *c.* 109. vnde Cassiodor. 1. *variarum epistolarum,* 13. Debetis bene agentibus, vt eos laudis vestræ comitetur assensus. Nam si equorum cursus hominum clamoribus incitantur, & insonantium manibus agitur, vt à mutis animalibus velocitas operetur; quanto magis homines inde stimulari posse credimus, quos ad laudis auiditatem natos singulariter inueniemus? Hinc etiam Hiero. *in* 15. *epist. ad Marcellam:* Nemo reprehendat, quod in epistolis aliquos laudamus, aut carpimus. Cum in arguendis malis sit correctio cæterorum, & in optimis prædicandis bonorum ad virtutis studia incitentur: imo etiam aliquando si qui boni sint, si tamen quid male agant, propter eorum virtutes non omnino reprehendendi sunt, vt dicit Luc. de Pen. *in l. fi. C. de numerar. lib.* 12. & facit ad prædicta dictum Ouidii in Ponto; *Laudataque virtus Crescit, & immensum gloria calcar habet.* dicam infra *ista par. in* 74. *considerat.*

QVadragesimaoctaua consideratio. Aug. *in sermone de die suæ consecrationis*, dicebat; *A male viuentibus nolo, & detestor laudari. Laudari autem à bene viuentibus si dicam nolo, mentior: si dicam volo, timeo, ne sim humanitatis appetentior, quam soliditatis. Quid ergo dicam, nec plene nolo, nec volo, non plene nolo in laude humana periclitari: non plene volo, ne ingrati sint quibus prædico.* facit quod notatur 31.*distinct. c. tenere.* vbi patet, quod licet iusto se laudare. 1.*quæst.*6. *c. sicut is.* & *cap. in scripturis.* 8.*quæst.*1. & Lucas de Pen. *in l.*1. *C. de agentibus in reb. in fine. lib.*12. vbi ponit proprietates ambitiosi, & *in l. si. C. de cohortalib. lib.*12. dicam infra *in* 2. *parte.*

QVadragesimanona consideratio. Quod ex quo sæpe ex laudis præconio innascitur superbiæ inflatio. *cap. sunt plurimi.* 6.*q.* 1. nullus plus æquo debet laudare alium, ne sibi debitum subtrahat, cum infert in debitum. *c. nullus.* 99.*dist.* Nemo tamen nisi vanus, falso lætatur honore; & hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis, prout ait Cato moralis, Et vt ait Horatius in primo sermonum: *Stultus honores sæpe dat indignis.* vnde Aristot. vt refert Laertius *de vita & morib. Philosophorum*, dicebat de duobus hominum generibus vehementer admirari, scilicet de illo, in quo bona non sunt, & tamen si de ipso dicantur, acceptat, & gaudet. Et de illo, de quo mala præferuntur, quæ in re non sunt, & inde turbatur. Inter cætera tamen aduerte, quod natura promptior est, ac paratior ad culpandum ea, quæ minus recte agi arbitramur, quam ad laudandum illa, quæ videntur fieri cum virtute.

QVinquagesima consideratio erit ex dictis Platonis *in lib. de amore, c.*2. vbi dicit, quod perfecta laudatio est, quæ præcedentem rei recenset originem, præsentem formam narrat, sequentes ostendit euentus. Ab antecedentibus res quæque laudatur vt nobilis, à præsentibus vt magna, à sequentibus vt vtilis: quare ex tribus illis via hæc in laudibus concluditur, nobilitas, magnitudo, atque vtilitas, & ex illis tribus multum ibi laudat amorem, de quo infra dicam *in vlt. parte.* Et infra dicam *in d. par.*38. *consid.* à præterito, præsenti, vel futuro quælibet res debet[...] dari, quod idem est, vt supra dictum est.

QVinquagesimaprima consideratio[...] quo gloria est effectus honoris, &[...] dis, post honorem & laudem de ea di[...] dum est. Et est effectus illorum, vt dic[...] est, eo quia ex hoc, quod testificamur de[...] nitate alicuius, clarescit bonitas eius in[...] tia plurimorum, & hoc importat nom[...] ria, vt dicit Anton. Florent. *in* 1. *par. tit.*3. *c.*[...]

Dicitur enim gloria quasi clara, vnde[...] tus Ambros. *super epist. ad Rom.* Gloria est[...] cum laude notitia, vt refert Anton. Flor[...] nus *in* 4. *parte suæ summæ, tit.*5. *c.*10. §. Et se[...] dum Ciceronem in Rhetoricis, gloria e[...] quens de aliquo fama, cum laude. vel se[...] dum eundem *in oratione pro M. Marcello*, e[...] lustris, & promulgata multorum, & ma[...] rum, vel in suos ciues, vel in patriam, vel[...] mne genus hominum fama merito[...] etiam secundum eundem, est consen[...] laus bonorum, incorrupta vox bene[...] cantium de excellente virtute; vel se[...] dum August. est iudicium hominum be[...] hominibus opinantium. &, vt ait Luc[...] Penna *in l. qui publici. C. de his qui sponte m[...] pub. subeunt. lib.*10. quod gloria duplic[...] mitur, vno modo improprie pro vana gl[...] Alio modo proprie sumpta est frequen[...] ma cum laude notitia, secundum Ambro[...] *supra.* vel gloria quasi glarea, id est, geres[...] ream secundum etymologiam, quam[...] cit, facit Catholicum; sed secũdum Tull[...] 3. *Thuscula. quæst.* gloria est solida quædam[...] & expressa, non adumbrata: ea est con[...] tiens laus bonorum incorrupta, vox bene[...] dicantium de excellẽte virtute, ea virtu[...] ponit, tanquam imago gloriæ, quæque re[...] factorum plerunque comes est, non est[...] nis viris repudianda, &c. vt ibi.

Differunt tamen gloria, & honor; q[...] proprie gloria est in se & alios, honor ve[...] se ab aliis. & secundum B. Thom. 2. 2. *qu[...]* 132. *art.*3. quod sicut magnanimitas est c[...] honorem, ita & circa gloriam. Vnde & si[...] magnanimus moderate vtitur honore; ita[...] moderate vtitur gloria: gloriatur tamen m[...] gnanim[...]

gnanimus circa res magnas, non circa modicas, vt dicit Anton. Florentinus *in 1. part. suæ Summæ, tit. 3. cap. 1.* §. 3. & ibi dicit, quod gloria operatur, quod quis excellentiam consequitur, quando est appetitiua ad bonum, quod naturaliter amatur & honoratur à cunctis, & ideo sicut per gloriam, quæ est apud Deum, consequitur homo excellentiam in rebus diuinis; ita per gloriam quæ est apud homines, consequitur quis excellentiam, quæ est in rebus humanis. & ibi ponit de vana gloria, quæ multum est euitanda.

QVinquagesimasecunda cõsideratio est, quod fundamentum gloriæ est humilitas, quoniam, vt habetur *Iob. 21. in fine.* Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. & *Prouerbiorum* 39. Nam humilem spiritu suscipiet gloria. & vide Lucam de Pen. *in l. humilioribus. C. de susce. lib.* 30.

QVinquagesimatertia consideratio. Gloriæ cupiditas est frequens, & quotidiana, ita quod nemo est, qui eam non desideret, teste Valerio *lib.* 8. dicente: Neminem esse tam humilem, tamque abiectæ conditionis, quem gloriæ dulcedo non demulceat, & tangat. quem refert Lucas de Pen. *in l. 2. in 2. colum. C. de his qui sponte munera publica subeunt.* vbi etiam ad hæc plura alia dicta allegat, & Ciceronem *in Tusculanis quæstionibus,* asserentem, quod honos alit artem, omnesque incendimur ad studia gloria laudis, & *ex primo Officior. lib. eiusdem.* Vix inuenitur qui laboribus susceptis periculisque aditis, non quasi mercedem rerum gestarum desideret præter hanc gloriæ, & laudis. & Balb. *in suo dialogo,* post Cicero. Omnes studio laudis trahimur, & optimus quisque maxime cupiditate gloriæ incenditur. An erit qui velle recuset os populi meruisse, ait Persius, *Satyra.* 1. & Horatius in sermonibus lib. 1. *Sed fulgente trahit constrictos gloria curru, Non minus ignotos generosis.* Vnde Socrates solitus erat dicere, viam ad gloriam proximam esse, & quasi compendiariam: quod intelligitur, si quis id ageret, vt qualis haberi vellet, talis esset, alias fortis & magnamini viri gloriam non appetere: sed sola suorum recte factorum conscientia contentos esse. Vnde communiter dicitur: *sæpe viris maior gloria spreta redit.* vt dicit G. Bened. *in sua repet. c. Rayn. in verbo, condidit. 1. num. 51. de testament.* & propterea dicit Chrys. *hom.* 4. Si gloriari cupis, gloriam despice, & omnibus gloriosior eris.

Sed quicquid sit, gloria & honor sunt de genere delectabilissimorum; quia fit phãtasia vnicuique qui honoratur, quod sit talis, vt dicit Arist. 2. *Rhetoric.* allegatus per Luc. de Pen. *in l. 2. C. de proxim. sacror. scrinior. lib.* 12. & dixi supra.

QVinquagesimaquarta cõsideratio. Hinc Beroald. *in suo tract. de felicitate,* vbi quærit, An gloria sit summum bonum, sic ait: Quanto honestior videri debet sententia illorum, qui summum bonum felicitatemque in honore, & gloria collocauerunt, videtur ferme hæc fuisse summa boni in summis Imperatoribus Romanorum, Græcorum, Barbarorum, qui voluptates omnes contempserunt, qui dies noctesq; in laboribus militaribus exantlauerunt, qui vigilarunt, sudarunt, asserunt ob hoc solum, vt gloriosi viuerent, gloriosiores morerentur, de quibus illud est poetæ Satyrici: *Ad hæc se Romanus grauisq; & Barbarus Induperator, Erexit, causas discriminis atque laboris Inde habuit.* Tanto maior famæ sitis est, quam virtutis. In Romanorum laudem dicit Salustius: *Laudis auidi, pecuniæ liberales erant: gloriam ingentem, diuitias honestas volebant.* Hanc gloriam, vt inquit eleganter diuus Augustinus, ardentissime dilexerunt propter hanc viuere voluerunt, propter hanc & mori non dubitarunt, cæteras cupiditates huius vnius cupiditate presserunt.

Hæc gloria veluti finis felicitatis, Fabios, Marcellos, Africanos Cæsares incitauit, inflammauit, stimulauit ad res magnas forti animo capessendas. De hac cecinit Valerius Flaccus:

Tu sola animos mentemq; pararis Gloria.

Hanc Silius Ital. facem honestæ mentis appellat, cum ait:

Abripuit traxitque virum fax mentis honesta
Gloria. Et, vt ait idem Silius:
Mortales ad laudem, & gloriam geniti sunt.

Ad laudes genitum capit si munera diuum.
Felix ad laudes hominum genus.

Scribunt historici, quod Themistocles Atheniēsis noctu ambulabat in publico, quod somnum oculis capere non posset: quærentibus huiusce vigiliæ causam, respondebat: Milciadis trophæis & gloria se ex somno suscitari.

Demosthenes oratorum apud Græcos clarissimus valde lætatus est gloriæ susurro, quando anus Attica aquam ferens, ita alteri insusurrauit, *Hic est ille Demosthenes.*

Alexandro, qui ex rebus gestis nomen Magni sibi inuenit, pectus insatiabile laudis fuit, qui plusquam par sit sitior gloriæ, Anaxagora referente innumerabiles esse mundos, ex authoritate Democriti præceptoris. *Heu me miserum*, inquit, *qui ne vno quidem mundo sum potitus.* Hinc exit illud:

Vnus Pelleo iuueni non sufficit orbis.

Hinc controuersia illa est apud Senecam famigerata: *Alexander orbi terrarum magnus est: orbis Alexandro angustus est.* Idem cum in Sigæo ad Achillis tumulum adstitisse: *O fortunate*, inquit, *adolescens, qui tuæ virtutis præconem Homerum inueneras.* Quod apud Silium versibus modulatis sic expressum est:

Felix Aeacida cui talis contigit ore
Gentibus ostendi, creuit tua carmine virtus.

Cæsar cum apud Herculis templum in Hispania res gestas ab Alexandro (vt inquit Plutarchus) contemplaretur in pictura, ingemuit illacrymauitq; veluti ignauiam suam pertæsus, quod nihil tum memorabile à se actum esset in ea ætate, qua iam Alexander orbem terrarum subegisset.

Hannibal Pœnorum ille inclytissimus Imperator apud Silium, alloquens milites in pugna Cannensi, mercedem laborum suorum solam gloriam esse vult. Sic enim inquit: *Mihi magna satis sat vera superque. bellandi merces sit gloria, cætera vobis vincantur.*

Quid multa? non solum magni in re militari duces, & egregii in administratione reipublicæ ciues gloriæ inhiant, & amplexantur, sed etiam scriptores ferme omnes hanc gloriam veluti præmium vberrimum suarum lucubrationum spectare videntur. quoque Philosophi, qui libros scripser[unt] de gloria contemnenda, sua nomina in [...] lo inscripserunt, & in liminari pagina le[...] ri voluerunt.

Quid? nonne & opifices ipsi gloria [...] nobilitari volunt? vt de Phydia infra [...] mus, *in 2. consid.* post istam, qui nomen [...] peo Mineruæ inclusit.

Sauros quoque & Batrachus sua im[...] construxisse produntur templa octau[...] ticibus inclusa, inscriptionem sperante[s] negata, hoc tantum alio modo vsurp[...] in columnarum enim epistoliis inscul[...] Ranam atque Lacertam, tanquam [...] num eorum argumenta. Sauros enim G[...] Lacerta, & Batrachus, Rana significat.

Quid enim ipse Beroaldus in dicto [...] de seipso, quoniam libet & sibi, vt de[...] quid attingat, illud Horatianum a[...] do:

Gaudeo quod spectant oculi me mille loquen[tem].

Hinc est, quod etiam alios insequ[...] nomen suum in operibus suis intitula[...]

Sed an hoc licitum sit, & fieri poss[it] [...] ctat ample Ioan. Andr. *in suis mercuriali[bus]* & [...] *vlt. quæst.* quæ est multum notabilis, & [...] laris, & quam statim in fine huiusce [...] positurus sum.

Plures alii sunt, qui posuerunt felici[tatem] in gloria, elatione, & ambitione, quos [...] merat Textor Niuernensis, *in sua offic[ina]* [...] *c. gloriosi, superbi, elati, & ambitiosi.* quos [...] & ibi inuenies quosdam, sed non om[nes] quoniam pauci sunt, qui se abscondan[t] [...] lore eius.

Tandem tamen concludit ipse Bero[aldus] vbi supra, quod hæc gloria non videt[ur] [...] finis ille felicitatis, quem quærimus, cu[m] [...] res caduca, & intra breue seculum flacc[...] cum aliunde pendeat, quod de summ[...] no credi nefas est: magis enim in laud[anti]bus, quam in laudato consistit gloria, q[uæ ni]hil aliud est, quam opinatio de aliena v[...] bene sentientium.

Huc adde, quod Philosophi, & cu[...] mis diuus Augustinus amorem laudis & [...]

riæ feruentissimum vitium esse dixerunt. hinc illud Horatianum:

Laudis amore tumes.

Hinc illa Persiana mordacitas.

Egregium cum me dicat vicinia, credam.

Et illud:

Sed recti finemque extremumque esse recuso.
Euge tuum & belle.

Exclamat tragicus poëta, *O doxa, O doxa, O gloria, O gloria, Quid aliud est, quam aurium inflatio magna?* Hinc Democritus Abderites philosophus lætatus est, quod Athenis multos annos vixerit, ignotus illi vrbi. *Veni*, inquit, *Athenas, & nemo me nouit.*

Anneus Seneca decenter ait: *Qui vixit notus omnibus, ignotus moritur sibi.* Et ab Horatio luculenter dictum est:

Nec vixit male, qui natus moriensq; fefellit.

Neminem tamen sanorum dicam virorum, qui aliquando gloriæ amore non caperetur.

Quis enim philosophorum illius amore vnquam caruit? Quis vnquam summus Imperator, aut quis clarus miles extitit, qui gloriæ admonitu, quicquid arduum ausus est, non gesserit? Quis nam Platonem ad tanta tamque ardua discenda animauit? Gloria. Quis illius discipulum Aristo. post tam multa tamque præclarissima à se ferme in omne scibilium genere cōscripta magistro, & ei, à quo filii loco, & honore semper habitus fuisset, contrariari, & magistri aduersari opinionibus coegit? Gloria. Inuidit profecto tantus gloriæ zelus ei, à quo superari solo illa ætate se posse sentiebat. Quis Diogenem (vt ad Cynicos & qui summam sordidamque inopiam pati videri volunt) ad id vitæ genus perduxit, vt id magis mori sit, quam viuere? Gloria. Quis, vt finem ex philosophis demus exemplis, Epicurum summæ, & continentissimæ vitæ hominem coegit, quo doctior appareret, de voluptate ita differere, vt in illa summum bonum esse cōstitueret? Gloria. Quis, vt ad militares descendamus, Scæuolam regis occidendi cupidum cum in cæde errasset, manum vrere coegit? Gloria. Quis Coclitem victori exercitui solum resistere fecit? Gloria. Quis Curtium in hiatum se proripere? Quis Marium consuli, à quo obseruabatur, inuidere? Quis Syllam aduersum Marium tanta bella mouere? Quis Cæsarem armis cinctum maximam orbis partem inuadere? Quis illius ætatis Scipionem? Quis Catonem sibi manus inferre? Quis Hannibalem transire alpes? Quis Philonem fratres viuos à se terra obrui? Quis Alexandrum? Quis Herculem? Quis Cyrum? Quis Perseum, tanta subire belli discrimina? Quis Zophirum Persam sibi aures, & nasum secare induxit? fatebimur profecto, gloria.

Nec illud tamen à vera abhorrentes lege egerunt.

Nempe plerique cum Iudæi, tum Christiani simile eadem gloriæ auiditate peregere, & horum præbere exempla friuolum esse notum est; cum etiam supra ætatem nostram, nostræ quoque ætatis literati omnes eadem via pergere videamus.

D. Thom. plerunque à Ioanne Scoto suo discipulo in de re diuina opinionibus (quam *Theologiam* appellant) carpitur. Itendidem fecisse Thomam in Albertum, quem ob excellentiam *Magnum* appellant, vulgata fama est.

Nostræ autē ætatis scholastici, quid aliud in suis gymnasiis agunt, quam vt clariores ingenio & doctrina se declarari possint?

QVinquagesimaquinta cōsideratio. Gloria quæ ex virtute procedit, non est fugienda, aut alteri danda, iuxta Esaiæ dictum 42. c. *Gloriam meam alteri non dabo.* Et Archi. *in c. cauendum in fi. de pœn. dist.* 3. *& Baruch.* 4. Ne tradas alteri gloriam tuam, & dignitatem tuam genti alienæ. & Apo. 1. *ad Cor.* 9. Bonum est mihi mori, quam vt gloriam meam quis euacuet. *c. sacerdos. circa fi.* 1. q. 2. & vulgo dicitur: *Honorem meum nemini dabo. &, qui non diligit honorem suum, fur est ipsius, & homicida.* Et qui negligit famam suam, crudelis est. 12. *quæst.* 1. *c. nolo.* Cæpolla *in tract. de Imper. militum eligendo. in verbo, authoritatis.* Quod intellige, vt dictum est, dummodo procedat à virtute. Quoniam, vt ait Valerius de institutis antiquis, vberrimum alimentum virtutis honos,

eximius-

eximiusque virtutis minister est, vt ait Arist. 8. *Ethic.* & Iustinianus *in Authent. de monachis.* §. *ordinatione vero abbatiæ. colla.* 1. in quam sententiam incidit Ouidius in Ponto:

Laudataq; virtus
Crescit, & immensum gloria calcar habet.

Et Cic. *in lib. de offic.* nihil esse in vita magnopere expetendum, nisi laudem atq; honestatem: in ea autem persequenda, omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exilii, parui esse ducenda. Et Valerius *lib. 4. tit. de abstinentia, & continentia*: De publico ministerio nihil cuiquam præter laudem bene administranti officio accedere debet, vt ibi de Paulo Æmilio exemplum patet, qui præclare actum secum existimauit, quod ex victoria contra Xerxem Persarum regem parta, alii pecuniam, ipse vero gloriam occupasset, memoriamque nominis sempiternam fecisset. Nam gloriæ cupiditas, & timor ignominiæ ad virtutem excitant, vt refert Cæsar *in suis Commentariis lib.* 7. & vt ait Cic. *in orationib.* Est in virtute ascensus, vt is gloria magis excellat, qui virtute plurimum præstet. Igitur recte ex sententia eiusdem Cic. 2 *officiorum* dicebatur sic: Præclare Socrates hanc viam ad gloriam proximam, & quasi compendiariam dicebat esse, si quis id ageret, vt qualis haberi vellet, talis esset. Quod si qui in simulatione, & inani ostentatione, & ficto non modo sermone, sed etiam vultu stabilem se gloriam consequi posse dicerent, vehementer errant. Vera enim gloria radices agit atque etiam propagatur, ficta omnia celeriter tanquam flosculi decidunt, nec simulatum quicquam potest esse diuturnum. dixi hic ante.

QVinquagesimasexta consideratio. Gloriæ cupiditas cauenda est, vt ait Cic. 1. *officior.* Eripit enim libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio, quoniam etiam, vt Sapiens ait:

Quid valet hic mundus, quid gloria, quidue triumphus?
Post miserum funus, puluis, & vmbra sumus.

Et vt Laërtius *in lib. de vita & morib.* philosophorum testatur: Scipio Africanus solitus erat dicere, nullam pestem fuisse maior[em] quam gloriæ cupiditatem, ex qua ob c[...] men honoris & gloriæ inimicitias max[...] inter amicissimos sæpe extitisse videmus [...] que gloriæ cupiditas, stultitia, teste Cic. [...] *teris rhet.* Et vt habetur *lib.* 9. *Quinti Cu[rtii de] gestis Alexandri*: Auaritia gloriæ & insati[abilis] cupido famæ nihil inuium, nihil rem[otum] videri sinit. Auidi milites sunt & pec[uniæ] & gloriæ simul: fortuna rebus famam [...] umque constituit, & militiæ probrum [...] runq; vertit in gloriam vulgi, vt dicit T[...] *in Elegia* 10. *lib.* 4. quæ quantacunque sit [...] est breuis planeque inanis, & nemo n[...] nus falso lætatur honore, *secundum Poly[cratum] de nugis curialium in suo prologo.* Audi sen[ten]tiam Franc. Petrar. Gaudeo, magnam in[...] gloriam, respondeo, magna in exiguo [...] ter explicentur non intelligo, si tempo[...] locorum angustias metiare, magnam h[...] riam non posse esse fateberis. Nam [...] do cernitur, quænam sit hæc morta[lis] terrenæ gloriæ magnitudo, si tamen [...] gens & digna sit tibi gloria gaude, no[n] [...] habeas, sed quod meruisti: miserrima [...] omnino ambitio, bonorumque cont[...] quoniam nihil laudabilius, nihil mag[...] que præclaro viro dignius placabilita[te] que clementia, vt ex Cic. 1. *officior.* secer[...] test.

QVinquagesimaseptima considera[tio] ipsa gloriæ cupiditas, & honoris co[n]piscentia multos pessundedit, seu de[...] Nonnullos enim legimus, qui à pare[...] inclyta nobilitate degenerarunt & h[...] domus postposito, ad vilia officia co[n]runt: vt refert Valerius *tit.* 8. *de cupiditat[e]* de Quinto Fabio Romano, qui derelict[a] ra & nobilissima Fabiorum secta, picto[r] [...]ctus fuit, vt nomen suum in publico p[...] faceret æternum, de claro genere fac[...] sordidum.

Alios vero, qui de statu infimo deita[...] riari volentes, ausi fuerunt in vertic[e] rum nomina sua includere, vt de Phid[ia] tuario legitur apud eundem Valerium [...] *lib. & tit.* & apud Cice. *lib.* 1. *Tuscula. quæst[ion].*

qui clypeo Mineruæ effigiem ſuam incluſit, ita inſeparabiliter: qua conuulſa, tota operis colligatio ſolueretur, rememorans Luciferum, qui dixerat: *Ponam ſedem meam ab aquilone, & ero ſimilis altiſsimo*. de quo *Eſa*. 4.

Alios vero, qui ſeipſos interfecerunt, vt Empedocles, vt refert Textor *in ſua offici. cap. arrogantes, ſuperbi, glorioſi, ambitioſi. & in c. qui ſe occiderunt*. & videas plures caſus, in quibus ambitio multos decepit per Texto. *in d. c. arrogantes, ſuperbi, glorioſi, ambitioſi*.

Cæteros vero, qui cum virtute gloriam, & famam aſſequi non poſſent, ſceleribus inſignique maleficio innoteſcere non dubitarunt, vt de Pauſania nobili adoleſcente, qui Philippum Macedoniæ regem Alexandri Magni patrem interfecit, vt tali parricidio immortalitatem ſibi compararet.

Et de Phegio ſeu Heroſtrato, qui gloriæ cupiditate templum Dianæ incẽdit, & comburi fecit, vt ſui nominis memoria obliterari non poſſet, atque perpetuaretur, vt refert hæc duo exempla Valerius loco, quo ſupra, & multa alia ibi videre poteris, quæ demonſtrant non ſolum in magnis viris, ſed etiam in aliis affectus gloriæ affuiſſe. vide Textorem *in loco ſupra allegato*.

QVinquageſima octaua conſideratio. Nihil apud dominandi, & præſidendi cupidos probitatis aut fidei eſt, quod multis exemplis demonſtratur, & oſtenditur.

Et primo Cain libidine dominãdi, & præſidendi, & vt ſolus dominaretur, & præeſſet cæteris, ac prædam ſuam liberius exerceret, fratrem ſuũ Abel interfecit, vt habetur *Geneſ*. 4. vnde Proba mulier *in ſuo Centone* ait:

Tunc gemini fratres adolent dũ altaria cædis,
Alter in alterius prælato inuidit honore.

Etiam habetur 2. *Paralipomenon*. 21. *c*. Ioram enim filius Ioſaphat regis Iuda, gladio ſex fratres ſuos occidit, vt bona eorum poſſederet, & regnum ſuum ampliaret, ſolusque dominaretur, atque illi ſoli honor tribueretur.

Refert etiam Oroſius, quod Romulus fratrem ſuum Remum interfecit, vt regnaret ſolus, & totus honor eidem cederet. & etiam habetur 1. *Mach*. 1. *& c*. 2. *ibi: Surrexerunt in Ieruſalem filii Belial introducentes ritum gentium.* vbi habetur, quod Ieſu & Ioan. qui de principatu futuro & dominatione præ cæteris habenda cogitantes, ex eo quod Onias primogenitus Simonis ſacerdotum principis liberis careret, vt vnus alterum perderet, Deo Iſraël penitus derelicto, ad Antiochum regem Aſſyriæ ſe contulerit, ritum prophanum in ciuitate Dei initiante: ex quo tanta ſuccedit tribulatio, vt ibi habetur plene.

Et etiam habetur de Etheocle & Polynice fratribus, quibus Oedipus rex Thebarum eorum pater regnum alternis annis regendum demiſit: verum cum Etheocles maior natu, anno peracto, fratri cedere noluiſſet, cupiditate dominandi motum fuit propterea bellum, contractis deniq; vtriuſq; copiis, ambo mutuis ſe vulneribus interfecerunt.

Virgilius in culice:

At diſcordantes Cadmeo ſanguine fratres
Iam truculenta ferunt, infeſtaq; vulnera corpus
Alter in alterius: iamq; aduerſatus: vterque
Impia germani manat quod ſanguine dextra.

Athila rex Pannoniæ reuerſus è Gallia Budam, fratrem, (qui regnum occupauerat) vt dominaretur, de medio ſuſtulit.

Antiochus Magnus Seleuci filius mortuo patre, fratrem vita exuit, vt ſolus principaretur & regno frueretur.

Fernandus rex Caſtellę Sanctii filius Garſiam fratrem regem Nauarræ peremit, vt Nauarram ipſam ſuo adiiceret regno, vſque adeo libido principandi non præſcripſit ſibi modum.

Nempricus filius Maddam rex Britanniæ Malym fratrem exuit vita, vt eo mortuo principaretur.

Cunedagius quoque non alia ratione fratrem Morganum occidit, quo tempore Roma condita eſt, vt refert Volaterranus.

Canſignorus Veronenſium princeps moriens Antonium, & Bartholomæum filios reliquit hæredes, quorum Bartholomæus Antonium fratrem è medio ſuſtulit, quem in principatu conſortem aut parem, ferre non poterat.

Cambysi Persarum regi visus est per quietem nuncius adesse, dicens Mergidem fratrem solio sedere regio, qua ille visione consternatus Prexaspen Persam ad eum interimendum misit. *Trogus & Herodotus authores.*

Canis Grandis Voronensium princeps fratrem Erigamum (qui dum abesset, Veronam inuaserat) foris reuersus obsessum vicit, victum morti dedit.

Perinus Fregosus Genuensium princeps, Nicolaum fratrem doctrina moribusq; insignem ob suspicionem principatus affectati interfecit.

Pinus Ordelaphus Foroliuiensis, vt solus regnaret, Franciscum fratrem trucidauit, eius liberis in exilium missis. *Author Volaterranus.*

Ptolemæus Philadelphus Argeum fratrem (à quo insidias parari sibi intellexerat) interfecit, & alteri fratri Mage nomine (qui Cyrenis imperabat) vt solus imperaret, bellum indicit.

Franciscus & Ludouicus Gonzagæ, Vgolinum fratrem simulata amicitia ad cœnã inuitatum adorti sunt, & interfecerunt: sola ad facinus inuidia moti, quod Guido Gonzaga pater, Mantuanorum dux, ei soli principatum reliquisset.

Fortho Danorum rex tres habuit liberos, Haldanum, Roem, & Scatonem, quibus mortuo patre æqua incessit regnandi cupiditas: quo factum est, vt Haldanus natu maximus duos iuniores interfecerit, & regnum patricidio susceperit. *Autor Saxo Grammaticus.*

Feugo quoque Horuendilium Danorum regem fratrem suum insidiis circumuenit, atque vbi parricidio datus est locus, cruenta manu funestam mentis libidinem satiauit, vt eo mortuo regnaret.

Herminefredus Bertharium fratrem vi oppressit, vt sibi soli tranquillius, & securius apud Thuringos liceret regnare. *Autor Gregorius Turonensis.*

Orta inter Dardanum, & Iasium contentione, Dardanus superior fratrem peremit: adeo consortem nescit potestas, adeo rara est in necessarios charitas, vbi illa dominandi libido mentes hominum titillat.

Bela rex Pannoniæ Polonorum co[...] instructus, Andream fratrem bello aggr[...] est, partaque victoria interfecit victum.

Tiphon Ægyptius fratrem suum O[...]dem peremit, inuidia accensus, *autores [...]sus & Seneca de sacris Aegyptiorum.* Diodor[...] compertum est (inquit) Osyridem Æg[...] iuste regnantem à Tiphone fratre im[...] nefario interemptum, quem in sex & v[...] partes dissectum, cuilibet eorum, qui sceleris participes fuerant, partem ded[...] psos defensores custodesque regni fid[...]beret.

Henricus cognomento Clericus A[...]rum rex, Robertum fratrem hostem h[...] quem in bello captum, oculis primum [...]sis, in carcerem detrusit, ac demum pe[...] & inedia ibidem emori fecit. *Volater.*

Ludouicus XI. Francorum rex con[...]cem Aquitaniȩ fratrem suum bellum [...] quo tempore mortuus est.

Orodes Phraatis filius, Partho[...] Mitridatem fratrem suum obsedit B[...]niæ, factaque deditione in conspectu[...]um, quamuis supplicem, interfecit. D[...] perdat ambitio, quæ fratres armas in f[...] viscera, quæque securum à nato non [...]se patrem.

Iugurtha Manastabilis filius nothus [...]tres suos Adherbalem, & Hiempsalem [...]psæ patrui sui filios interfecit, vt solus N[...]dis imperaret. *autor Salust.*

Friola Alphonsi Catholici filius r[...]spaniæ, ab Aurelio fratre interfectus, c[...] 12. regnasset. haec exempla ponit T[...] *sua officina, in c. parricidæ. ver. interfectores [...] aut sororum.* vbi multos ponit fratres, q[...]ciderunt fratres, & sorores.

Legitur etiam de Perpenna consule [...] regnandi cupiditate Sertorium inter[...] incautum occidit, vt solus in Hispania [...]ciparetur.

Amulius Numitorẽ, Artabanus X[...] Athalia vniuersum Dauidis semen in[...]cerunt, vt apud suos dominarentur.

Spitigneus rex Boemorum domina[...]bidine bellum gessit cum fratre Vratisl[...]

Eraclius Phocam interfecit, vt ſolus imperaret.

Conſtantinus Imp. Irenem matrem expulit, vt ſolus imperaret. hæc exempla ponit idem Textor *in ſua officina. c. arrogantes, ſuperbi, glorioſi, ambitioſi.*

Refert etiam Gaguinus *lib.* 1. *c. antep.* quod in regno Franciæ poſt Clodouei regis obitum, cui quatuor liberi ſucceſſerunt, duo ambitione dominandi & regni vſurpandi, vt reliqui præferrentur, occiſi ſunt.

Hæc enim gloria videtur multa attuliſſe incommoda & damna & angelicæ naturæ, vt habetur de Lucifero, qui voluit fieri ſimilis altiſſimo, *Iſai.*14. & à humana natura. *Geneſ.*3. Eritis ſicut dii ſcientes bonum & malum. Ex quo videtur, quod gloria nõ eſt multum appetenda: quoniam etiam ſcriptum eſt: Ne glorietis in craſtinum, ignorans quid ſuperuentura pariat dies. *Prouerb.*28. Et hoc, quoniam homo cum in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus & ſimilis fact⁹ eſt illis. *Pſal.*48.*no.* Arch. *in c. principium. de pœni. diſtinct. c.*2. Homo enim vanitati ſimilis factus eſt, dies eius ſicut vmbra prætereunt. *Pſal.*103. & eſt text. *in c. fin.* §. *charitas. de pæn. diſt.*2. Sicut vmbra ſunt hominis dies. *Iob.*13. Et quaſi putredo conſumẽdus, & quaſi veſtimentum quod comeditur à tinea. *Iob.*14.*c.* Nec plus glorietur vnus quam alter: quoniã vnus eſt introitus omnibus ad vitam, & ſimilis exitus *Sap.*7. & habetur *Eccl.* 7. quod ſicut egreſſus eſt de vtero matris nudus, ſic reuertetur, & nihil auferet ſecum de labore ſuo. Neſcit enim homo finem ſuum, ſed ſicut piſces capiuntur hamo, & aues laqueo comprehenduntur, ſic capiuntur homines in tempore malo, cum eis extemplo tempus ſuperuenerit. *Eccleſ.*10.*c.* Et vt ait Cic. *lib.*3. *de oratore*: O fallacem hominum ſpem fragilemque fortunam, & inanes noſtras conceptiones, quæ mediocri ſpacio ſæpe franguntur, corruunt, & cum ipſo curſu ante obruunt, quam portum conſpicere valuerint, & ſemper habenda eſt prouidentia, & conſideratio futuræ mortis. Vt enim dicitur in vita B. Ioannis eleemoſynarii, antiquitus poſtquam imperator coronabatur, ſtatim ingrediebantur ad eum ædificatores monumentorum, dicentes eidem: *De quali metallo iubet imperium fieri monumentum tuum?* ei inſinuantes, quod cum ſis homo corruptibilis, & tranſitorius, curam habeto tuiipſius, & pie regnum diſpone. & habetur *Eccleſ.*14. Cum enim morietur homo, hæreditabit ſerpentes & beſtias, & vermes. Et omnis caro ſicut fœnum veteraſcet. *Eccleſ.*28. Et vanitas vanitatũ, & omnia vanitas. *Eccleſ. c.*1. Vniuerſa enim vanitas omnis homo viuens. *Pſal.*88. Vnde, vt habetur *in lib. de contemptu mundi:*

Quid valet hic mũdus, quid gloria, quidue triũphus?
Poſt miſerum funus, puluis & vmbra ſumus.

Et ampliſſime de huiuſmodi gloria fugiẽda, vide Petrũ Antrarien. *in ſua ſumma de fuga vitiorum.* de quinto vitio ſuperbiæ, vbi ponit in reprobationẽ illius gloriæ & ſuperbiæ per l. folia vel circa, ad quem recurre in omni ſtatu, ſed quia extra propoſitum, nõ inſiſto. Maxime etiã gloriari non debet ſe iactãdo, & ſic ſeipſum laudando; quoniã, vt ait Ariſt. 4. *Eth.* iactator maxime vituperandus eſt. Et Cic. *lib.* 1. *officior.* ait: Turpe eſt de ſeipſo prædicare. Et vt ait Quint. *lib.*8. *de oratoria inſtitutione:* Vitioſa eſt iactatio, infertq; audientibus nõ modo faſtidium, ſed etiam aliis plerunque odium. Ideo dicitur, quod iactator nocet non ſolum ſibi ipſi, ſed etiam aliis. Et habetur *in c. ſi quis.* 1. *q.*2. Et in communi prouerbio dicitur: *Laus in ore proprio ſordeſcit.* de quo habetur *in c. ſi quis vero non obediat.* 11. *quæſt.*3. & Ioan. de Plat. *in proœmio Inſt.* §. *quorum.* Et etiã habetur per Apoſt. *ad Rom.*1. Dicẽtes ſe eſſe ſapientes, ſtulti ſunt. Ait enim Bernardus *in lib. de improbatione vitiorum. c.*2. *Vana ſuperborum vacuat iactantia mentem.* At ideo inquit Seneca *lib.* 2. *de beneficiis*; Retrahenda inanis iactatio, res loquãtur nobis tacentibus; quoniam, vt habetur *in gloſſ. in proœmio Inſtit.* §. *eumq; hoc. & in Authen. de monachis.* §. *ſancimus. ibi: & impedimento eorum tolerantiam. colla.* 1. *& in Authent. de quæſt. circa princ. ibi: vtiliſſime ex ipſo rerum experimento. coll.* 7. Opus laudat magiſtrum. Et Paulus 2. *ad Corinth.*10. *in fin.* ait: *Non enim qui ſeipſum commendat, ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat.* Et vnuſ-

quisque sequi debet consilium Ambros. de quo *6. quæst.1. c. imitare.* quod nemo debet se iactare, vt docet de Petro, qui se iactauit, dicendo: *Et si omnes scandalizati fuerint in te, &c.* & tamen Christum negauit. Et de Dauide, qui dixit: *Ego dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum.* Et tamen hanc fuisse iactãtiam dixit, cum dixit: *Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.* Ideo nos hortatur Sapiens, *Prouerb.20.* Laudet te alius, & non os tuum: aliena labia, & non lingua tua. Nam etiam iactans se bono gratiam Dei effundit; quoniam, vt habetur *Eccl.20.* & omnia bona perdit, quoniam, vt ait Gregor. *in moralibus.* O quam miseri sunt, qui affectant laudes hominum in semetipsis, dissipant fructus laborum: dumque se alienis oculis ostendere appetunt, damnant quod agunt. Hinc reprobantur opinio & actus illorum, qui cum aliquid in ecclesiis & intuitu pietatis & ecclesiæ faciunt, in eis arma sua aut insignia ponunt; quoniam ex hoc videntur consequi præmium, scilicet gloriæ & laudis mundi, & amittunt fructum, quod à Deo percipere deberent, vt notatur per Doct. *in apost. ad Pan. in c.d. lect. extra de excessib. præl.* vbi allegatur Gemi. *in c. duæ sunt. 45. distinct.* qui dicit: *Nota contra illos, qui cum in ecclesiis quid faciunt, ibi insignia eorum ponunt.*

QVinquagesimanona consideratio erit, quod etiam quandoque licitum est se iactare & commendare de bono, secundum Ioan. de Plat. *in procem. Instit.* & ibi Angel. *in §. quorum*, faciendo distinctionem inter commẽdationem necessariam, vtilem, & voluntariam, notoriam, aut non notoriam. Necessariam dicunt permissam, vtputa in eo, qui veniam ætatis impetrat, qui non aliter admittitur nisi morum suorum instituta probitatemque animi vitæ honestioris edoceat. *l. omnes. C. de his, qui veniam ætatis impetra.* & nisi commendatio sit intentio quærentis aut petentis, vt *l. vnicuique. C. de prox. sacr. scrin. lib.12.* Vtilem etiam permissam, videlicet, cum nouus rector prouinciæ commendat se à bono regimine & iustitia, pro beneuolentia subditorum consequenda. *l. solent. § ante omni[a] offic. procons. & leg.31. distinct. c. tenere debet.* [Vo]luntariam etiam notoriam permittunt L[egi]stæ, vt *in §. quorum. in procem. Instit. & C.* [de] *Codi. comp. in princip.* Non notoriam tu[ta]men modica sit, etiam permittunt, iux[ta il]lud:

> *Nec te collaudes, nec te culpaueris ipse,*
> *Hoc faciunt stulti, quos gloria vexat in[anis].*

Ista est doctrina Legistarum *in d. § qu[orum] supra allegato.* & vide etiam Albericum de [Ro]sate *in l.1. C. de nouo Codice compo.* Theolo[gi ve]ro aliter sentiunt, & dicunt, quod iact[are,] laudare, seu commendare contingit [tri]bus modis, qui tres ponunt permissos.

Primo videlicet, quando quis se lau[dat] seu commendat propter bonum propr[iæ fa]mæ, vt scilicet homo possit saluare suam [bo]nam famam. Sicut Samuel se laudauit, p[ost]quam senuit, coram filiis Israel, vt hab[etur] *1. Reg.12.* dicens ad filios Israel: Itaque co[n]uersatus sum coram vobis ab adolescent[ia] mea vsque ad hanc diem. Ecce eg[o præsto] sum, loquimini de me coram Domino, & co[ram] Christo eius, vtrum bouem cuiusqu[am] tulerim vel asinum, si quempiam calum[nia]tus sum, si oppressi aliquem, si de manu [cu]iusquam accepi, & contemnam illud, h[o]dieque restituam vobis. Et post hoc sub[dit:] Testis est mihi Dominus; quia non inue[ni]tis in manu mea quippiam mali. Sic eti[am] simili modo, cum quis inculpatur iniu[ste,] vel etiam timet iniuste inculpari, poss[et in] tali casu, in quo inculpatur, seipsum lau[dare] ad conseruandum bonam famam suam, [in] hoc casu tenetur ad conseruandam bo[nam] famam suam, alias crudelis esset: cum [cru]delis sit, qui famam suam negligit. *12. qu[æst.] c. nolo.* & gloss. *in procemio decreta. in verbo, pro[di]ga.* & habetur *Prouerb.22* Melius est no[men] bonum, quam diuitiæ multæ. & Hugo d[e S.] Victore. Non sufficit nobis vita sancta, ni[si] bona fama. Vnde etiam dicit Aug. quod [sunt] duo necessaria, scilicet conscientia & b[ona] fama. Conscientia propter teipsum: & fa[ma] bona propter proximum. Et ista comm[en]datio quandoque est necessitas: quan[do] scili[cet]

ſcilicet quis inculpatur de delicto, vt habetur *de purga. can. per totum.*

Secundo poteſt quis ſe laudare propter charitatem Dei ac illius gloriam, gratias ſibi à Deo conceſſas, non ad ſe, ſed ad Dei honorem referendo. Et de hoc inquit Cyprian. *in epiſtola ad Donatum.* Odioſa iactatio non eſt, quamuis non iactatum eſſe poſſit, ſed gratum, quicquid non hominis virtuti aſcribitur, ſed de Dei munere prædicatur. Sic fecit glorioſa virgo Maria, quæ cecinit Luc. 1. *Magnificat anima mea Dominum, &c.* Et ſequitur: *Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes,*

Tertio poteſt quis ſe laudare propter charitatem proximi, ne ſcilicet ſcandalizetur propter verba detrahentium: quoniam, vt dicitur *in c. ſunt plurimi. 6. quæſt. 1.* Sunt plurimi, qui vitam moresque bonorum amplius, quã debent, laudant: ideo permittit Deus malos in obtrectationem, & obiurgationem prorumpere, vt ſi qua elatio ab ore laudantium in corde naſcitur, ab ore vituperantium ſuffocetur. Qua de re quia ſæpenumero de bonis viris & iuſtis puſilli malorum diffamationibus ſcandalizantur: licitum eſt quandoque virtutes aperire, ſicut fecit B. Aug. qui in ſermone, qui legitur in feſto eius, dicit: *Charitati veſtræ de nobiſipſis hodie ſermo reddendus eſt.* Quia enim, vt ait Apoſtolus: Spectaculum facti ſumus mundo, angelis, & hominibus, qui nos amant, quærunt quod laudent in nobis. Qui vero nos oderunt, quærunt quod detrahant nobis. Nos autem in vtroque medio conſtituti adiuuãte Deo vitam & famam noſtram ſic cuſtodire debemus, vt non erubeſcant de detrectatoribus laudatores. Cuius doctrinam ſequi volentes debent ſeruare doctrinam, quam ponit author ad Rudium *b.* 2. dicens:

At quiſquis famam cupiat retinere celebrem,
Omnibus hic ſtudeat gratus adeſſe bonis.
Sit mitis cunctis, tractabilis, atque benignus,
Subleuet vt nomen proſpera fama ſuum.
Et ſi diſpliceat prauis, non ſollicitetur,
Quis niſi ſit prauus nemo placere poteſt.
Verum profiteor, ſimul omnibus opto placere,
Si nequeo ſaltem gliſco placere bonis.

Quarto etiam licitum eſt ſe laudare pro ædificatione liberorum ac proximorũ. Vnde cum B. Paulus haberet de ſe prædicare Corinthiis ab eo ad fidem conuerſis, poſt receſſum eius cum ſeducti fuiſſent à quibuſdam pſeudoprophetis, qui Paulo detraxerãt, vt eius prædicationem contemni facerent, ipſe Paulus zelo & charitatis ſalutis eorum ductus mirabilia de ſe refert, vt eos ad fidem veram reuocaret, vt habetur 2. *ad Corinth.* 11. *&* 12. *capitibus*, vbi dicit, ſe nihil minus feciſſe à magnis Apoſtolis. Et alio loco dicit, quam abundantius his omnibus laboraui. Et deinde iactat ſe de his, quæ paſſus eſt: poſtmodum dicit, ſe raptum fuiſſe vſque ad tertium cœlum, & vidiſſe quæ non licet homini loqui. & dicit etiam ſe habere Spiritum ſanctum. 28. *quæſt.* 1. *c. ſic enim. circa fin.* & multa alia in ſui commendationem, de quo habetur & aliis hic ante dictis per Anton. Florent. *in ſua ſumma 2. part. titul. 4. capit. 4. §. 2.* & ibi in illo titulo ponuntur aliqui caſus ex prædictis, quem videatis. Etiam B. Auguſtin. dicit ſe parem prophetis. 23. *quæſt.* 4. *c. ecce.* & Deus ſe ore proprio commendauit, dicendo ſe ſanctum. *c. tenere debet eccleſia.* 31. *diſtinct.* Ita dicit Albericus *in dict. l. 1. Cod. de nouo Cod. compo.* & Chriſti actio noſtra eſt inſtructio. *c. legitur.* 71. *diſtinct.* ergo, & nos commendare poſſumus.

Quinto licitum eſt alicui ſe laudare, & commendare, quando eſt in tribulatione, & oppreſſione de benefactis ſuis, ne in deſperationem incidat. Vnde Iob turbatus, & ab amicis calumniatus ſe laudauit, vt habetur 29. *capit.* Oculus fui cæco, pes claudo, manus debili, & pater eram quondam pauperum. Et habetur de S. Antonio, quod cum plus deprimeretur à diabolo, plus ſe exaltabat.

Sexto licitum eſt ſe laudare, vt euitetur malum vel periculum, non tamen deficiendo à veritate, prout fecit Paulus, qui ſe ciuem Romanum dixit, propter quod fuit dimiſſus liber, qui tenebatur captiuus. *Actorum* 25. *cap.*

Imo etiam quo ad Deum licitum est se laudare; coram eo ad sublimationem spei, & vt euitetur periculum, prout fecit Ezechias rex Iuda, vt habetur *Esa. 28. cap.* vbi dicitur: *Aegrotauit Ezechias vsque ad mortem, & introiuit ad eum Esaias propheta, & dixit ei: Dispone domui tuæ; quia morieris & non viues. Et conuersus Ezechias faciem suam ad parietem, orauit ad Dominum, & dixit: Obsecro Domine, memento quomodo ambulauerim coram te, in veritate & corde perfecto, & quod bonum est, in oculis tuis fecerim.* Et vide ad hoc eundem Antonium in loco hic ante allegato.

In omnibus autem his est prohibita iactantia vltra prædictos, ita quod semper aut est veniale peccatum, aut mortale. Veniale videlicet in casu, scilicet cum aliquid dicit in sui commendationem, quod etiam est verũ, & non iniuriatur nec Deo, nec proximo, sed aut quia non est nec necessarium, nec vtile, sed cum aliquali inani gloria, & in hoc pacto pauci inueniuntur immunes, vt ait Greg. *in 31. cap. moralium.* Et ista iactantia magis minuit laudis præconium, si sit assidua, vt multi cupidi laudis faciunt, vt dicit Valerius. Et iste septimus est modus iactantiæ. De his dicetur prout Cato: *Ne te collaudes, &c. Hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis.*

Octauo contingit alicui se laudare aut iactare cõtra honorem Dei, vt fecit Sennacherib, dicens, quod Deus non posset liberare populũ suum ab eius potentia. de quo habetur 4. *Reg.* 19. Et isto modo multi delinquunt etiam mortaliter, cũ dicunt, Deum non posse facere, quin talia per eos fiant.

Nono cõtingit aliquando, quod quamuis laudat se in contumeliã proximi, sicut Pharisæus se laudando vituperabat publicanum, de quo *Luc.* 18. & Goliat dicens: *Ego exprobraui agminibus Israel hodie, qui suo proprio gladio à Dauide capite truncatus est.* vt habetur 1. *Regum* 17. *c.*

Decimo quis se laudando de bono opere principaliter & finaliter, vt laudem humanam habeat, quam præponit Deo, peccat. & ex hoc potest damnari, vt habetur de quodam Pharisæo, *Luc. 18. cap.* Qui decimas dedit, & duos dies in hebdomade ieiun[abat], cum de his bonis operibus se iactauit, [&] eisdem vanam gloriam quæsiuit. Ex qu[o pe]riculosum est, se in bonis operib. iactar[e de] summo bono. Qui hic de bono laud[em] petit, spem perdit, & gloriam mercedis [fu]turum non recipit. Vnde Chrysost. [super] Matth. *O insipiens, quid tibi prodest illa la[us] post mortem, si vbi eris, non lauderis?* vnde n[on so]lũ cauere debemus, ne bona opera iac[tanter] proferamus, sed etiam diligenter cau[e]bemus, ne in elatione mentis de bo[nis no]stris extollamus: vt docet exemplu[m de] quo habetur *in sermonibus discipuli, serm[...]* vbi quædam ex supradictis extraxi, [...] ample infra dicam.

Vndecimo, cum quis se laudat de p[ecca]to mortali, & de his loquitur Salom[on *Pro]uerb. 2. cap.* Qui gloriantur cum male fe[cerint], & exultant in rebus pessimis. Et Da[uid Psal.] 51. Qui gloriatur in malitia. Et habe[tur ...] Peccatum suum quasi Sodoma præ[dicaue]runt. De quo etiam delicto iactatio[nis in] casu, quomodo sit de iure puniendu[m, no]tatur *in cap. quam sit. de excess. prælat.* vb[i ...] Petrus de Anchar. quod de crimine la[udari] est crimen graue, vnde allegat Senec[am de] quatuor virtutibus: Tam turpe tibi sit la[uda]ri à turpibus, quam si lauderis ob tur[pia, &] maxime reprobatur in clericis, vt ibi [...] etiam sapiens in sapientia sua non [debet] gloriari. vt habetur *Ierem. 9. cap.* Non g[lorie]tur sapiens in sapientia sua, nec fortis [in for]titudine sua, nec diues in diuitiis: [sed in] hoc glorietur, qui gloriatur, scire & [nosse] me.

Duodecimo, cum quis se iactat & la[udat], vt aliquem decipiat, vt puta dicens se [peri]tum esse in aliqua scientia, & in ea [...] commoda fecisse, alliciat homines ad [se, vt] in manibus suis se ponant cum damno [& pe]riculo eorum. De talibus loquitur A[ristote]les 4. *Ethicor.* Turpior est, qui causa luc[ri ia]ctat, quam causa gloriæ vel honoris. [...] dem dicit Philosophus: *Iactator fing[it se] maiora existere, quandoque nullius gratia, [...] vanitate, quandoque honoris & gloria, qu[...]*

gratia argenti: & hoc casu, si faciat cum damno aliorum, est prohibitum, cum sit maxime quædam simulatio, cum iactator simulat ea sibi aliqua inesse, quæ non sunt, vel si sunt, simulat esse maiora, quam sint, vt ait Aristot. vbi supra. Si tamen dicat veritatem, & non deroget aliis, licitum est laudare se apud eos, quibus quis est ignotus, vt dicit Bernard. de Bust. *in* 2. *part. Rosarii. sermo.* 9. *part.* 2. *in litera* E. vbi *in dict. serm.* multa ex prædictis dicit.

Decimotertio dic, quod huiusmodi vana gloria seu iactantia est euitanda tribus de causis, vt ample dicit Antonius Florent. *in sua sum.* 2. *part. tit.* 4. *cap.* 1. § *fin. & in* §. 1. 2. & 3. ponit materiam inanis, & vanæ gloriæ, quæ dicitur iactantia: ad quem recurre. Et dicit idem Anton. *ead. part. tit.* 10. *cap.* 2. §. 1. quod alios laudare contingit quadrupliciter, vt ibi per eum.

SExagesima consideratio. Homo non debet gloriari appetendo honorem terrenum non sibi debitum, quoniam ad honores mundi sine suffragio temporis, aut sine merito laboris, velle promoueri, dicitur ambitio, quæ non est permissa, cum sit inordinatus appetitus honori terreni, & amplitudinis dignitatis. *c. miramur. in fin.* 6. *distinct.* Et ideo dicit S. Thom. 2. 2. *quæst.* 131. *artic.* 2. & Alexander de Al. *in* 2. *part. summæ. in tractat. de ambitione*, est peccatum. Quia cum honor sit præmium virtutis, Aristot. 4. *Ethicor.* ambitiosus desiderat præsidentiam, & regimen, quod non debetur nisi virtuosis, & per consequens non sibi. Imo etiamsi esset sanctus, ex ambitione fit indignus. 1. *quæst.* 1. *c. principatus.* Miserrimaq; est omnino ambitio, honorumque contentio, vt ample habetur per Luc. de Pen. *in l. omnium. in fin. C. de dec. lib.* 10. Refert Cicero *lib.* 1. *officiorum.* Vnde dicitur *Ecclesi.* 9. Noli quærere ducatum ab homine, nec à rege cathedram honoris: Et ratio potest assignari, quæ habetur *Sapient.* 5. Iudicium durissimum his, qui præsunt, fiet. & dicit text. *in c. multi.* 40. *distinct.* Quicunque desiderauerit primatū in terra, inueniet confusionem in cœlo, nec inter seruos Christi computatur, qui de primatu tractauerit. & *in cap. principatus* 1. *quæst.* Principatus, quem metus extorsit, aut ambitio occupauit, & si actibus suis vel moribus non offendat, ipsius tamen initii est perniciosus exemplo. *c. sicut is.* 1 *quæst.* 6. & habetur *in c. in scripturis.* 8. *quæst.* 1. Sicut qui inuitatus renuit, quæsitus refugit, est sacris altaribus remittendus: sic qui vltro ambit, vel importunum se gerit, proculdubio est repellendus. Et dominus Iesus Christus contra ambitionem Pharisæorum inquit, *Matth.* 22. Amant primos accubitus in cœnis, primas cathedras in synagogis, & salutari in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. Nam huiusmodi ambitio totum fere mundum conturbat, denique Ecclesiam destruit, *cap. nihil. de elect.* Ambitio enim causa est omnium malorum, & ideo vitanda, vt peccatum mortale, vt dicit Cardin. *in Clem.* 1. *in* 3. & 4. *notab. de regularib.* & est reprobanda per eundem Cardin. *in d. Clemen.* 1. & *in clemen. fin. de elect.* Imo dicit Albericus de Rosa. *in rubr. C. ad legem Iul. de ambitu.* quod dispositio vniuersi, quæ in prædictis vsurpat, tam in brachio seculari, quam Ecclesiastico, mundum in malo statu, in quo est, ponit. & dicit text. *in c. omnes huius seculi.* 47. *dist.* Omnes huius seculi dilectores in terrenis rebus fortes, sunt in cœlestibus debiles. Nam pro temporali gloria vsque ad mortem desudare appetūt, & pro spe perpetua, nec parum in labore quidem subsistunt, *vt ibi ample.* Et dicitur per Ambrosium super Lucam: Sæpe quos vitia nulla delectāt, quos nulla potuit mouere luxuria, nullaque auaritia, facit ambitio curiosos. Et, vt ait August. super *Psal.* 1. Non est fere quisquam, qui careat amore dominandi, & humanam non appetat gloriam. Dixi *supra in præfatione.* Imo etiam & ambitio de iure Digestorum, & C. est reprobata. *ff. & C. ad leg. Iuliam de ambitu.* Et ideo de iure nostro videndum est, nunquid liceat appetere officium vel dignitatem. Salycet. *in d. l. vnica. C ad legē Iul. de ambitu.* examinando hanc materiam, dicit: Aut est quæstio de iam præsidente & habēte officium aut dignitatē. Et tunc, vt dicit, nō licet eidem illud officium repetere, vt finito tempore statuto possit illud cōtinuare etiam si illud precibus porrectis

porrectis obtineret à principe, vt *dict. l.* 1. Si tamen princeps proprio motu ex priuilegio illud confirmaret; tunc illud continuare & exercere posset, vt gl. *ibi. in d. l.* 1. Quoniam, vt dicit ibi Salyc. tunc nō creditur ob importunitatem petentis fecisse. nec creditur eum rempublicam & subditos lædere; cum non sit credendum principem, cuius est proprium subiectorum commoda inuestigare, illū motu proprio concessisse, nisi exigente suorum experientia meritorum. Alii autem inferiores à principe non possunt illum etiam non motu proprio confirmare, nisi in defectum aliorum, *in Auth. de defenso. ciuita.* §. *fin.* & *in l. honor.* § *fin. ff. de mun. & honorib.* & *in l. nemo. C. de offic. asseß.* & tales, qui talia officia petunt per ambitionem sibi continuari etiam per rescriptum principis, nisi sit motu proprio, priuantur officio, & pœna deportationis. *dicta l.* 1. quod male obseruant officiarii nostræ ciuitatis & aliorum locorum huius patriæ, qui semper volunt sigulis annis continuari in electionibus, quæ fiunt, & multas prosecutiones pro continuatione eorum in officiis faciunt: etiam vt plerosq; vidimus vsque ad decennium, licet officia sint annalia, ex quo non aduertunt ad hanc legem, ideo caueant in futurum.

Aut vero loquitur in non præsidente seu non habente officium illud, tamen aut dignitatem appetente; & tunc appetit solum moribus & virtutibus quæ operatur in illo, & hoc est permissum. *l.* 2. *C. de offic. recto. prouinc. l. liceat. C. de asseß. l. magistros. C. de professo. & medicis.* & facit *l. contra publicam. C. de re mili. lib.* 12. vbi dicit: Ad honoris augmentum nō ambitione, sed labore vnumquemque conuenit euenire. Et hic modus erat introductus apud Romanos, cum in signum huius, quod soli virtuosi ad dignitates promoueri deberent, duo construxerunt templa contigua in vrbe, vnum deæ virtutis, aliud deæ honoris. Ita tamen, vt ad templum deæ honoris non esset ascensus, nisi per templum virtutis. refert August. 14. *de ciuitate Dei.* & Bernardinus de Bustis *in* 2. *parte sui Rosarii, sermone* 9. *litera* H.

Aut quis appetit dignitatem verbo & procuratione; & tunc aut solum vt præsit [...] paret, quod cadere videbat: & ei li[...] commodandus est. 8. *quæst.* 1. *c. qui epis[...]* & notatur *in l. si quemquam. C. de episcop.[...]* & habetur *ad Timoth.* 3. vbi habetur. Q[...] scopatum desiderat, bonum opus desi[...] Aut vt præsit tantū; & tunc si dignitas [...] ritualis, non licet nedū precio, sed nec [...] nec verbo. *d. l. si quenquam.* Ratio; quia [...] animabus non licet, quas Deus omn[...] æquales, vt *in Authen. de monachis, in pr[...]* 1. Non tamen est, dicit Salycet. quod [...] canonico sit simoniacus, qui tantum [...] effundit: sed in hoc casu de desid[...] te episcopatum aliter sentit S. Tho[...] 2. *q.* 185. *art.* 1. vbi dicit, quod in episc[...] tria possunt desiderari.

Primum est principale & finale, [...] episcopalis operatio, per quam [...] proximorum attenditur, secundum [...] *vlt.* Pasce oues meas. & hoc secund[...] laudabile, & meritorium: verum; [...] actus episcopalis habet annexam [...] nem: hodie præsumptuosum videtur [...] aliquis præcise appetat ad hoc, vt [...] prosit, nisi manifesta necessitate vrgēte [...] locus superior, sine quo populus reg[...] potest, & si ita administretur, vt dec[...] men indecenter appetit. 8. *q.* 2. *d. c. qui[...] patum.*

Alia autem duo desideranda in ep[...] patu sunt excelentiæ gradus; quia epis[...] super alios constituitur, ac reuerentia & [...] nor ei exhibetur: Et ista appetere est pr[...] tuosum. vnde inquit Chrysost. super M[...] *Opus quidem desiderare bonum, bonum est; Pr[...] tum autem honoris concupiscere, vanitas.* [...] tamen Angel. de Perus. *in l.* 1. *C. de am[...]* quod si aliquis fuerit electus ad epis[...] tum, potest petere se confirmari, vt dic[...] an. Andr. *in cap. cupientes. ver. post obtent[...] elect. in* 6. Et si tales, qui per ambitione[...] buerunt prælaturas, remaneant male c[...] lati, cum difficile sit, vt bono perag[...] exitu, quæ malo sint inchoata ambi[...] principio. 1. *quæst.* 1. *c. principatus*, cum [...] ille casum quærat, qui per ambition[...]

honoris fastigia per abrupta cõscendit. *c.sicut.44.dist.& c.sicut.1.q.6.* Quid dicendũ erit de illis, qui tales prælaturas emunt, aut per promissionem pecuniarũ ad prælaturas eliguntur, aut alio modo promouentur? taceo, & ex causa. Redeundo, vnde digressi fueramus, aut vero quis appetit dignitatem, aut officium temporale, aut publice & palam, aut occulte, & clam. Et quia hæc distinctio non placet Salycet. non insisto. Ideo prosequendo dic, aut dignitas non habet iurisdictionem annexam; & tunc non solum prece, sed etiam precio publice, & palam petere potest, vel etiam clam, mediante suffragatore: *l.1. in princip. & l.toties. §.1. de pollicit.* Et istud bene obseruatur in Francia. Quoniam officia temporalia, & non habentia iurisdictionem annexam, sunt venalia, sicut officia Papæ in curia Romana, vt dicit Angel. *in dicta l.1.* Aut vero habet officium, dignitatem & iurisdictionem annexam; & tunc non potest petere ab inferiore à principe per preces aut precium; quia præsumeretur subditos grauare, *& in Auth. vt iudices sine quoquo suffragio. colum.2.* A principe autem potest petere & prece, cum in eo cesset lex Iulia de ambitu. *l.1. in princip. ff. ad leg. Iul. de ambitu.* Quinimo & precio de eius potentia absoluta, vt dicit Baldus *in l. Barbarius. ff. de offic. prætor.* Hoc enim prohibitum non inuenitur de iure diuino, sed tantum ciuili, cui princeps supremus non subest. *l.princeps. ff. de legib.* vnde Papa etiamsi officia temporalia vendere potest, prout vendit, vt dictum est ante; igitur, &c. licet tamen non congruat honestati. Quia venditionem iustitiæ præsumptiue dicitur tolerare. *in Authen. vt iudices sine quoquo suffrag. fiant.* vbi est pulcher textus, prohibens venditionem huiusmodi officiorum. ex consilio vxoris Iustiniani facta est illa ordinatio, quod de cætero officia iudicaturæ non vendantur. Imo iudices deinceps fiant sine quoquo suffragio. Et de hoc etiam est ordinatio Ludouici Beati, de qua mentionem facit Gaguinus *lib.6.cap.2.* & Ludouicus XII. *ordinatione sua 49.* quæ est approbatiua & confortatiua aliarum ordinationum regiarum, videlicet Caroli VII. *ordinatione sua 97.* Et Caroli VIII. *ordinatione sua 68.* de quibus per dictum Guilliel. Benedicti *in sua sollenni repet. cap. Raynut. in ver. duas habens filias.* vbi ponit multa alia exempla, quæ causa breuitatis non insero. Et facit; quia iurisdictiones & honores venales esse non possunt. *dicta Authen. vt iudices. & l.quisquis. Cod. si certum petat.* Nec iustitia venalis esse debet. Quinimo res male agitur, cum quod virtute fieri debet, pecunia tentatur, vt dicit Tullius Cicero, quem refert Baldus *in dict. l.Barbarius. in 2. colum.* vbi in vnaquaque lectura ample tractat hanc materiam, quam videas. Et facit etiam *in l. Baphii. C. de murilegul. lib.11.* Quia officia vendi non possunt. Et dicit ibi gloss. illud esse simoniacum. facit text. *in l. lege Iulia. & in l. fin. 1. quæst. 1.* & est casus *in cap. 1. iuncta gloss. ibi super verbo, consuetudines, de magistris.* quæ dicit, quod talia emere, est quasi simoniacum. facit gloss. *in d. l.1. ff. ad leg. Iul. de ambitu.* vbi Bartolus dicit, quod illud, quod Canonistæ vocant simoniam, Legistæ vocant ambitum, qui committitur in redemptione pecuniaria officiorum: & ibi plura alia dicit dictus Benedicti, qui vltra dicit, quod quicquid de iure communi, ordinationibus regiis, & alio modo sit prohibitum, hodie non instamus in istis; quia temporale & spirituale, & etiam omnia, venalitati exposita sunt, & omnia pecuniæ obediunt. *Eccles. 10.* prout dicit Lucas de Penna *in dicta l. Baphii.* vbi dicit, quod de hac materia parum scribitur; quia omnibus pontificibus, regibus & principibus nota est plus exercendo, quam in libris studendo: ex quo nobis succedunt illa, de quibus *in Authen. vt iudices sine quoquo suffragio.* & peiora, vt videbimus quotidie in oculis nostris.

Imo, quod plus est, multo minus licet emere talia officia: & dignitates, & ad illa ambire per pecuniam; cum etiam non liceat sola voluntate dignitatem, vel officium appetere, vel desiderare sine peccato, vt ante dictum est. Et, vt dicit August. lib. 9. De ciuitate Dei: *Locus (inquit) superior etsi administretur, vt decet, indecenter tamen appetitur.* vnde sine causa, &

ſa, & ratione. Hala, magiſter equitum, Spurium Melium regnum Romanorum affectantem occidit, vt refert Valerius, *lib.* 5. *titul. de ingratis*, quod ſibi fuit reputatum ad maximam reipublicæ gratitudinem, & obſequium, & vt idem Valerius *lib.* 6. *tit. de ſeueritate*, ait, *Par indignatio ciuitatis aduerſus Spurium Caßium erupit, cui plus ſuſpicio concupitæ dominationis nocuit, quam tres magiſtri, conſulatus ac duo ſpecioſiſſimi triumphi profuerunt. Senatus enim populuſque Romanus non contentus eum capitali ſupplicio afficere, interempto domum ſuperiecit, vt penatum quoque ſtrage puniretur. In ſolo autem ædem Telluris fecit: itaque quod prius domicilium potentißimi fuerat, nunc religioſæ ſeueritatis monumentum eſt.* Hæc dicit Valerius, *vbi ſupra.* Et dicit text. *in l.* 1. *Cod. de comitibus & tribunis ſcholar. lib.* 12. quod dignitates, & dominationes dependent à caſu, & fortuna: quod dicit eſſe verum Ioan. de Platea, *in dict. leg.* 1. prout iſtà adhærent, aut illi, ſed non in abſtracto, quoniam à Deo emanauerunt, *in Auth. quomodo oporteat epiſcop. in princip. colum.* 1. *& in cap. ſolitæ. de maior. & obedien. extra.* Vnde dicit Ber. *Quoties hominibus præeſſe deſidero, Deum meum præire contendo, & tunc non ſapio, quæ Dei ſunt.* Pariter dicit Chryſoſtomus *ſuper Matthæum.* Quicunque deſiderauit primatum in terra, inueniet confuſionem in cœlo. *c. multi.* 40. *diſtinct.* & dixi ſupra, quod nobis Chriſtus etiam oſtendit, qui aufugit cum eum regem facere voluerunt. *Ioan.* 6. ob quod dicit Apoſtolus ad *Hebræ.* 5. Nemo ſibi aſſumat honorem, niſi qui vocatus fuerit ſicut Aaron. ſic & Chriſtus non ſemetipſum clarificauit, vt pontifex fieret, ſed qui locutus eſt ad eum: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* quemadmodum & alibi dicitur: *Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech.*

Et de multis, qui regna & dignitates reſpuebant, refert Guil. Benedicti *in ſua repet. cap. Rayn. in ver. duas habens filias, extra de teſtam.* vt de Numa Pompilio, prout refert Plutarchus de Scipione Africano, vt etiam refert Valerius *lib* 4. *tit. de moderatione animi.* qui recuſauit ſtatuas, & ſtemmata in comitio, in roſtris, in ſella denique Iouis Capitolini. Et Marcus Fabius, vt ait Plinius *lib.* 2. obla[...] ſenatu triumphum laudabili animi m[...] ſtia contempſit. Denique Caius Cla[...] Nero, ſecundum Liuium, *lib.* 7. *decados* [...] umphum à ſenatu decretum cum Liui[...] ſule recuſauit, Liuiumque triumphan[...] quo ſequutus eſt. Cato etiam (Plutarc[...] ſte *in vita eius*) nullam ſibi paſſus eſt ſt[...] poni, inquiens, malle vt poſteri inte[...] rent, cur Catoni nō poſita eſſet ſtatua, [...] cur poſita eſſet. Et de Labeone, qui [...] cum offerretur ab Auguſto conſulatu [...] ſubiectus fieret, & honorem ſuſciperet [...] §. *poſt hunc. ff. de orig. iur.* Vnde Valerius [...] *de indulgentia patrum in liberos.* Læti era[...] regna deponebant, & triſtes, cum da[...] de quibus ibi per eum ample.

De huiuſmodi materia ambitionis a[...] ſime per Antonium Florentinum *in* [...] *ma. part.* 2. *lib.* 3. *cap.* 5. vbi ample, & [...] lo tractat hanc materiam: & ibi p[...] ſit licitum appetere honores. §. 1. & [...] 3. an ſit licitum appetere epiſcopatu[...] declarat *c. qui epiſcopatum deſiderat.* ſup[...] gatum. & *in* §. 4. vtrum licitum ſit ap[...] honores, & alias dignitates eccleſiaſt[...] officia, vel beneficia curata infra dign[...] epiſcopalem, & *in* §. 5. & quid de offi[...] dignitatibus ſecularibus.

Sexageſima prima conſideratio. [...] hic ante dictum eſt, non liceat amb[...] appetere dignitatem aut officium; tam[...] iam aduertendum eſt, quod vbi licitum [...] appetere officium, homo contentus e[...] bet vno, nec duo officia petere aut [...] poteſt. text. eſt ad literam. *in l.* 1. *C. quem*[...] *dum ciuilia munera indic. lib.* 10. & habe[...] *quiſquis. C. de cohortalibus & principib.* & [...] Vbi Bart. dicit, quod duo etiam offic[...] licet ſimul habere. & Iacobus Rebuff[...] *C. quemadmodum ciuilia munera.* & *in* [...] *nam. C de murileg. lib.* 11. & *l. vnica. vbi ide*[...] *bus. C. quib. ad conduct. præd. fiſcal. acced.* [...] *cet. libr.* 11. Nec etiam duos honores. *l.* [...] §. *præſcriptus ad munera.* & *l. fin. C. de aſſeſſ*[...] *l. quiſquis. Cod. de prox. ſacr. ſcrin. lib.* 12. N[...] iam duas militias. *l. his quidam.* §. *in p*[...]

C. qui milit. non poss. lib. 12. Et dicit Luc. de Pen. *in l.* 1. *C. de primicer. lib.* 12. Quia vnum solum officium vix digne quis potest implere. *cap.* 1. *de consuetud. lib.* 6. & quod ibi notat Archidiaconus: & ibi plene per eum, quem videas. Et istud obseruatur in regno Franciæ, quod quis non potest tenere duo officia principis sine dispensatione. Hinc Quintus Mutius Volusii auditor homo quęstorius noluit vltra proficere, cum Augustus illi etiam consulatum offerret. *l.* 2. *§. Seruius autem. versic. fuit eodem tempore. ff. de orig. iuris.*

Et apud Francos Gaguinus *lib.* 9. *cap.* 3. refert, quod cum Ioannes Solleuillus homo sine controuersia eruditus, & iustus, duo gubernacula in vrbe Parisiensi gessisset, non inscius quantę solicitudinis erat vtrique officio inseruire, regem Carolum VI. adiuit, enarrans curas, quæ bino magistratu incumberent, alteri, vix se satis posse orare, vt se vno abdicare posset: deputatur in eius locum Ioann. Iuuenellus inter Parlamenteos aduocatos boni nominis, & probitatis vir. hæc recitat Guillielmus Benedicti *in sua repetit. capit. Raynutius. in verb. duas habens filias. extra de testamen.*

In spiritualibus autem quomodo non liceat appetere plura beneficia, vide *in cap. da multa. de præbend. extra de clem. cum plures. eod. tit. in extrauag. execrabilis. eod. tit.* non insisto: quia non est præsentis speculationis.

SExagesimasecunda consideratio. Circa virtutem erit, quod virtus vocata est ex eo, quod suis viribus nitens, non superetur aduersis, secundum Boetium, 3. *de consolatione. prosa vlt.* vel virtus est, quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, vt habetur 2. *Ethic.* vel, vt dicit Lucas de Penna *in l. vnica. C. de metrop. Beryto. in* 3. *colum.* dicitur etiam virtus, vt habetur *in libro de spiritu & anima*: mentis habitus bene institutus. Vel virtus est bona qualitas mentis, qua recte viuitur, qua nemo male vtitur, qua Deus quid in nobis sine nobis operatur. Et, vt ibi dicit, sunt septem virtutes, tres Theologicæ: scilicet fides, spes, & charitas, & quatuor cardinales, iustitia, fortitudo, prudentia, & temperantia, de quibus ibi videre potes per eum. & infra *in fin. in* 25. *consideratione* dicetur.

SExagesimatertia consideratio. Virtus est effectrix vitæ beatæ; hinc Horatius: *Ad summum sapiens, vno minor est Ioue, diues, Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum.* Et, vt ait Seneca *in lib. ad Galionem de vita beata.* Altum quiddam est excelsum & regale, inuictum: infatigabilem virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem, puluerulentam, coloratam, callosas habentem manus. Huic sententiæ subscribit Silius, à quo virtus ita describitur:

Frõs hirta, nec vnquam composita mutata comæ.
Stans vultus & ore,
Incessuque viro propior lætique pudoris,
Celsa humeros, niueæ fulgebant stammine pallæ.

Et ait Ouid.

Inuia virtuti nulla est via.

Horatius vero virtutem sic diffinit,

Virtus est vitium fugere, & sapientia prima,
Stultitia caruisse.

Lucilius Satyræ conditor, virtutem his versibus enarrat:

Virtus est homini scire id, quod quæq; habeat res,
Virtus scire homini rectum, vtile, quid sit honestum.
Quæ bona, quæ mala, item quid inutile, turpe, inhonestum.
Virtus quærendæ rei finem scire modumq;.
Virtus diuitiis precium persoluere posse.
Virtus id dare, quod re ipsa debetur honori.
Hostem esse atque inimicum hominum morumque malorum.
Contra, defensorem hominum morumque bonorum.
Hos magnificare, his bene velle, his viuere amicum.
Commoda præterea patriæ sibi prima putare,
Deinde parentum, tertia iam postremaq; nostra.

Et, vt ait Plautus in Amphytrione. *Virtus omnibus rebus anteit profecto: libertas, salus, vita, res, parentes, patria, & prognati tutantur, seruantur: virtus omnia in se habet. Omnia adsunt bona, quem penes est virtus.* Seneca lib. Epistolarum 9. ad Lucilium: *Virtus (inquit) est recta ratio.* Et Augustinus; Virtutem artem esse bene viuen-

viuendi. Vnde Horatius: *Vilius argentum est auro, virtutibus aurum: Virtus est medium vitiorum, & vtrinque redactum*, Cicero putat *in Tuscula. quæstionibus* ad bene viuendum satis posse virtutem. cui astipulatur Silius: *Ipsa quidem virtus sibimet pulcherrima merces.*

Et Claudianus decenter his versibus virtutem describit, cum ait:

> *Ipsa quidem virtus pretium sibi solaq; late*
> *Fortuna secura nitet, nec fascibus vllis*
> *Erigitur, plausuve petit clarescere vulgi.*
> *Nil opis externæ cupiens, nil indiga laudis.*
> *Diuitiis animosa suis immotaq; cunctis*
> *Casibus, ex alta mortalia despicit arce.*

Et ait Horatius:

> *Virtus repulsæ nescia sordidæ, Intaminatis fulget honoribus.*

Hęc Beroaldus *in sua declamatione de excellentia Philosophi, medici, & oratoris.* & ibi an virtus sit summa felicitas de per se, quomodo virtutes naturaliter appetãtur, & de multis aliis circa virtutẽ vide *in Sophologia Sapientiæ. c.* 1. 2. 3. *&* 4.

Sexagesimaquarta consideratio est. Virtutis vberrimum alimentum est honor, teste Valerio *de Institutis antiquis lib.* 2. & Aristot. 8. *Ethic. & in Authent. de monachis.* §. *ordinatione. collatio.* 1. & vt ait Franciscus Patritius *lib.* 3. *de institutione reipublicæ titu.* 6. virtus secum semper habet comitem honorem, veluti corpus vmbram, laudataque crescit. vide quæ supra dixi *in* 3. *&* 5. *considerationibus.* Et ipsa virtus est animi habitus naturæ modo ratione consentaneus, habens in se plures partes: vel est affectio constans conueniensque, laudabiles efficiens eos in quibus est, & ipsa per se sua sponte separata etiam vtilitate, laudabilis, & ex virtute gloriosus, efficitur: quoniam bonorum laborum gloriosus est fructus. vt habetur *Sapientiæ cap.* 3.

Ex quibus satis constat virtutem esse præambulam ad honorem, laudem, & gloriam: & virtus est, quæ extollit hominem, & super astra mortales collocat. Seneca *Epistola sua* 88. Imo homines dii dicuntur fieri propter virtutum excellentiam. Aristo. 4. *Ethic.* Virtuti enim perfectæ non fiet condignus honor. Idem Arist. *Ethico.* 8. Honor est præmium virtutis, & præmia virtuosis danda sun[t] *C. de statuis & imagin.*

Sexagesimaquinta consideratio. [ ] propter virtutem multi ex infimo lo[co ad] regnum peruenerunt, vt habemus de[Saule,] qui pascebat asinas. 1. *Reg.* 9. & Iosep[hus lib.] 6. *antiquitatum. capit.* 4. & Dauid o[ues pascens] *ibi.* 16. *cap.* Iosephus *eod. lib. cap.* 9. & tam[en iu]uenes, ambo reges facti sunt propter [virtu]tem.

Ortus Tullii Hostilii, vt Valerius ai[t] *tit. de his, qui infimo loco nati, clari euaserun[t]* quam nisi agreste tugurium habuit, cu[ius pa]rentes pene incogniti sunt, illique di[u peco]ris pascendi cura fuit, postea vero Ro[manum] Imperium rexit.

Ventidius Bassus adeo sordido na[tus] loco, vt victum ægre sibi quæreret [...] scens. demum tamen cum in Caii C[æsaris] beneuolentiam introrepsisset, eius p[atroci]nio, & fauore factus est primum tri[bunus] plebis, mox prætor, inde pontifex, & [con]sul ad extremum: qui prius curandis [mulis] victum sibi quæritabat, eo conscend[it glo]riæ, & autoritatis, vt primus subege[rit Par]thos, ac de his triumphauerit, cui ei[us glo]riæ causa vsque adeo inuidit populus R[oma]nus, vt sequentes in eum versiculi vul[go ia]ctati sint:

> *Concurrite omnes, augures, aruspices,*
> *Portentum inusitatum, conflatum est [...]*
> *Nam mulos qui fricabat, consul fact[us est.]*

Author Gellius *lib.* 15. *c.* 4.

Quintius Cincinnatus cum agrum [...]ret, sudore deserto prætextatam accep[it to]gam, & ab aratro conscendit ad dictat[uram.]

Tullius quoque Seruius, verna, & [...]læ filius, Romanis principatus est p[...] virtutes. Pariter Attilius ab aratro voc[atus,] & Constantinus ex pauperrimo, po[...] Helenam duxit in vxorem, ac Theo[dosius] primo stabularius, Imperatores, ac vit[...]to facti claruerunt: quæ etiam Helen[a apud] Britannos humili loco orta est. De M[arco] Portio Catone refert Valerius *loco supra [alle]gato*, qui apud Tusculanum vicum agre[sti tu]gurio natus illius tanta fuit in vrbe dig[nitas,]

vt

vt Senatorum ordinem auxerit, ipſam quoq; Senatus maieſtatem ſuo ſplendore decorauit. Oroſio referente nonnunquam Caium Marium humi ſuper crepidinem iacentem, à parentibus infimis pene ſordidiſſimum ortum traxiſſe nouimus, tamen ſecundum Romæ triumphum egit.

Telephantes cum antea currus factitaret, tandem rex Lydorum factus eſt.

Agathocles è figulina patris officina ad regnum Sicilię peruenit. vnde apud Auſonium ſic inducitur loquens: *Rex ego qui ſum Sicaniæ, figulo ſum genitore ſatus.*

Tamberlanus à tenera ætate Porcarius, Scytarum rex effectus fuit, refert P. Bergomenſis *lib.* 14. *ſui ſupplementi Chronic.*

Lamiſſio infans in piſcina repertus Lombardorum rex fuit.

Narſes eunuchus è Chartulario patriciam conſecutus eſt dignitatem, & totius Italiæ principatum, vt refert Bergomenſis *lib.* 10.

Ptolemæus, filius Lagi, ex Gregorio Alexandri milite factus eſt rex Ægypti, refert Bergomenſis *lib.* 7.

Valentinianus Imperator patrem habuit funes torquentem.

Mauritius Cappadox, è famulo, & excubitore imperium adeptus eſt poſt Tyberium ſecundum, refert idem Bergomenſis *lib.* 10.

Primislaus rex Bohemorum ab ineunte ætate bubulcus erat, & armentarius.

Hyperbolus Chremydis filius, qui prius lucernas factitabat, Athenis tandem principatus eſt.

Darius, Hyſtaſpis filius Cyri primum extitit Pharetrophorus, & lictorio functus eſt munere, rex poſtea Perſarum factus.

Macedonum rex Archelaus, natus eſt Syniche matre ſerua.

Mandro, fuit quiſpiam, qui ex nauiculario factus eſt Imperator. hinc adagium fuit: *& Mandroni ficulna nauis.*

Bonoſus Imperator, filius fuit Pædagogi literarii, *authore Vopiſco.*

Gordius ab agricultura ad imperium euectus eſt.

Lycaſtus & Parrhaſius à Philonomia matre expoſiti, & à Tilipho paſtore nutriti, Arcadiæ regno tandem præfuerunt.

Sadrageſillus Dagoberti pædagogus è ludi magiſtro dux Aquitaniæ.

Cornelius Sylla, ex Nicopolis meretriculæ ſinu aſſumptus, ſuper Cymbricos Marii triumphos ſeptemque conſulatus Imperiis, dictaturisque affecit.

Ioannes Zymiſcenus prius ludimagiſtrum egerat, Imperiali tamen dignitate tandem functus eſt.

Remus & Romulus, ex lupa nutriti, & tamen vrbis conditores fuerunt, & regnauit Remus. Bergomenſis *lib.* 4. & hi omnes infimo loco, & ex paruis parentibus propter eorum virtutes ad regna peruenerunt: de quibus etiam fit mētio per Cæpollam in *tractat. de Imperator. milit. eligend. verſic. pro Imperatore. colum.* 12. vbi ponit inter cæteros de Petro & Iacobo, qui piſcatores fuerunt, *vt not. Io. An. in c. venerabili. de præb. in nouella.*

Cœleſtinus V. ex Anachoreta factus eſt Pontifex Max. refert Bergomenſis *lib.* 13.

Imo etiam plures fuerunt, qui licet baſtardi eſſent, & illegitimi, propter eorum excellentes virtutes ad apicem Papatus deuenerunt, vt fuerunt Felix Romanus III. Gelaſius ex patre epiſcopo, natione Afer. Agapitus natione Romanus, ex patre Gordiano presbytero, & Oſius, Bonifacius, Agapitus, & alii, de quibus hebetur 50. *diſt.* fere per totū. *& in c. Oſius. ibidem.*

Nicolaus V. natione Lunen. ſeu Genuen. patria, Sarzanen. humili natus loco, & profeſſione medicus ad ſummum tandem pontificatum prouectus, refert idem Bergomenſis *lib.* 15.

Innocentius VIII. ab ineunte ætate coactus eſt ob paupertatem famulari, & inter Alphonſi Siciliæ regis miniſtros victum ſibi comparare: mox tamen Sixto IV. in pontificatu ſuceſſit: & vt dicit Bergomenſis *lib.* 16. inter Cardinales erat etiam pauperior.

Pius II. ob parentum paupertatem peregrinari coactus eſt, & victum emendicare, prouectior factus ſuceſſit Caliſto III.

Sixtus I. paſtore patre natus, poſt Alexandrum

drum Pontificem, ad summum pontificem conscendit. Bergomensis *lib.* 8.

His annumerandi sunt Iulius Papa II. qui ex nauiculario patre, tandem cum tanta gloria effectus est summus Pontifex, quod non potest vltra dici.

Et etiam Adrianus huius nominis VI. qui Caroli Austriaci Archiducis Austriæ, & Imperatoris pædagogus fuit, non ex nobili genere natus, vt per vniuersum orbem euolat fama, ob eius ingentissimas virtutes, à Cardinalibus incognitus, Spiritu sancto inspirante, in summum Pontificem electus est. Hic vir doctissimus, & probissimus reputatur: & vidi, & legi quodlibeta ab eo composita, quæ mihi videntur recto tramite, & recta via ordinata, & videtur ex suis dictis insequi veritatem, non discurrendo per mendicata suffragia, qui hoc anno Domini in M. D. XXIII. mense Septembri, migrauit in cœlis.

Plures alii præter dignitates imperiales, regales, & Pontificales, ex sola eorum virtute ad alias dignitates euecti sunt, vt de Demosthene fabri filio, qui clarissimus euasit Philosophus. vnde Sydonius: *Fabro progenitus, spreto cui patre polita Eloquiis plus lingua fuit.* Idem: *Qui fabro genitore procreatus, oris maluit expolire linguam.*

Æsopus tragœdus cum hystrionicam artem exerceret, tandem euasit ditissimus.

Gadareus sophista, qui prius more mendici peregrinabatur, Maximiani beneficio consulatum adeptus est.

Adrianus, & Marcus Antonius principes, Arrianum historicum euexerunt ad consularem dignitatem.

Cyrus Panapolita beneficio Theodosii Imperatoris & Eudoxiæ vxoris eiusdem, pręsul factus est.

T. Corruncanus è plebe factus est consul maximus.

C. Marius senior septies consul Arpinas fuit, obscura prognatus origine.

Terentius Varro sordido natus loco, tandem quæstura & duabus ædilitatibus functus est.

Ioannes Campanus, qui infans pasc[...] bus ouibus tempus contriuerat, tandem [...] neficio Pii II. præsul factus est.

L. Tatius Ruffus natalium humilitat[...] sulatũ militari industria merit⁹ est. *autor[...]*

Euripides ex matre oleorum vend[...] euasit poëta clarissimus.

Plures alii adepti fuerunt maximas [...] des & glorias ob eorum virtutes, quos [...] aliquibus ex supradictis enumerat T[...] Niuernensis *in sua officina, in cap. qui ex [...] fortuna clari & diuites euaserunt.* Alios v[...] numerat G. Benedicti *in sua repet. cap. R[...] in versic. conditi primo. num.* 38. *extra de te[...]* quod cum talia ex virtute consequant[...] vndique appetenda, & amplexanda: [...] quæ in radice rationis, nõ in foliis verb[...] consistit. 1. *quæst.* 1. *c. Marcion. & Basilides.* [...] vt dixi supra, illius laus in actione con[...] merito: quoniam ex ea sperandum e[...] mium. *l. vt virtutum. C. de statuis & ima[...] cupientes. de pœnis.* gloss. *in c. ecclesiastic[...]* Nec carere debet effectu. *c. vlt. de cler[...] minist.*

Illam vero diffinitionem virtutis c[...] uisione, acquisitione, duratione, con[...] ne, & operatione ponit amplissime An[...] rent. *in sua sum. part.* 4. *tit.* 1. *per totum.* & q[...] per Dominicum Nanum *in Polyant. in v[...] ctus.* Et de commendatione virtutis dic[...] ctantius, quod nos facit immortales, & [...] diis. vt ample declarat Bonus de Curtili[...] *tract. nobilitatis in secunda part. num.* 47. [...] latius in discursu materiæ in pluribus & [...] uersis locis. Imo ex multis comprobat P[...] roaldus *in opere de Felicitate*, quod virtus e[...] fectrix vitæ beatæ: quoniam (vt ait,) [...] mique philosophorum summum bon[...] honesto, hoc est, in ipsa virtute posuer[...] existimantes solum sapientem esse om[...] supra dixi *in* 63. *consid.*

SExagesimasexta consideratio. Cum [...] ex virtute deueniatur ad dignitates [...] ciatque hominem gloria decorari, *l. nul[...] de decurioni. lib.* 10. & Lucas de Pen. *in l. ob[...] Cod. de anno. & tribut. lib.* 10. sitque mate[...] ius tractatus principalis circa ordinem [...]

tatum intendens: videndum est, quid sit dignitas, vnde dicatur, quot sunt dignitates, quibus sunt conferendæ, quæ sunt priuilegia dignitatis.

Primo enim dignitas secundum Tullium *2. Rhetoric.* est authoritas alicuius honesta, cultu & verecundia, & honore digna. ita dicit Lucas de Pen. *in l. obsistere. C. de anno. & tribut. lib. 10. & in l. murileguli. C. de murileg. lib. 11.* Vel dic etiam, quod dignitas est quicquid à principe iniungitur, prout colligitur ex *l. nemo perfectus. C. de dignitat.*

Hinc dicitur, quod cocus principis habet dignitatem. Romanus *singul. suo 690.* licet alias sit officium, text. est iuncta gloss. *in l. legatis. in gloss. 1. ff. de leg. 3.* siue artificium, si sit cocus optimus. *l. si quid venditor. §. venditor qui optimum. ff. de ædil. edict.* bene facit quę dicit Angel. *in §. fin. in 1. colum. Instit. de except.* per text. *in l. 1. Cod. de mand. princip. & in l. laudabile. Cod. de aduocatis diuerso. iud.* quod secretarii principis habent dignitatem. sequitur Felin. *in cap. fraternitatis. col. 2. de hæret.* sic etiam licet medici simpliciter per se non habeant dignitatem (cum obstetricibus æquiparentur) tamen si sit medicus principis, habet dignitatem. Bartol. *in l. omnes. la. 3. C. de decurio. lib. 10.* Imo omnes famulantes principi, vt notatur *in leg. vnica. Cod. de comiti & archidiac. lib. 12.* quia tales habent aliquod onus eis iniunctum à principe. ita videtur sentire Bonus de Curtili *in suo tractat. nobilitatis in 3. parte, numer. 54. vsque ad numer.* 158. & ibi videtur insistere, an habens officium dicatur habere dignitatem, in quo multum ponderat consuetudinem vel statutum. dicam *infra in 8. part. in 19. considerat.* ideo non aliter nunc insisto.

Et ista dictio dignitas quandoque ponitur pro fama. *l. 3. C. de re milit. lib. 11.* Quandoque pro conditione. *l. nepos autem. in fin. ff. de verb. sign.* interdum pro potestate. *l. 1. ff. de offic. quæstoris.* quoniam qui potestatem gerit, eam digne gerere debet, ipsaque dignus esse. Imo etiam potestas potest sine administratione esse, & hæc vocatur dignitas honoraria. *l. fin. Cod. de dignit. l. fin. C. vt dignitatum ordo seruetur. lib. 12.* Imo etiam quandoque ponitur pro publico honore. *l. generali. C. de decur. lib. 10. & l. fin. Cod. qui milit. non possunt. lib. 12. l. penult. §. fin. ff. de re milit.* Aliquando pro bona opinione vel statu. *l. si quid. ff. de vsufruct. & l. 4. ff. de ventre in possessio. mitt.* gloss. *in l. maiorem. in verb. dignitatis. ff. de pact.* Quandoque sumitur pro ordine Ecclesiastico, qui dicitur dignitas siue honor. *1. quæst. 1. c. reperimur. in fin.* Quandoque pro ordine. *4. distinct. c. denique.* Quandoque pro officio, quod habet dignitatem annexam, vt *in titu. de præbend. & dignitat. & in cap. de multa. eod. tit.* & ita loquitur gloss. *in l. 1. ff. ad leg. Iul. de ambit.* quæ dicit officia ibi numerata esse dignitates. Quandoque etiam sumitur pro potentia natura tributa cuilibet, quia cum homo sit dignior omni creatura. *l. iustissime. ff. de ædil. edict.* dicam infra *in 1. considerat. 2. part.* Quandoque sumitur pro singulari potestate; quia seculares potestates dicuntur. *2. quæst. 3. c. administratores. & in l. 1. in princip. ff. de officio quæstoris.*

Vnde omnis, qui præest cognitioni villæ, vel castelli, dicitur habere dignitatem, argumento notatorum *extra, de præbend. cap. cum olim. in nouella.* & Bald. *in cap. 1. in tit. quis dicatur Dux, Marchio, Comes.* Imo etiam habens milites sub se dicitur habere dignitatem, argum. *c. ius naturale. 51, distinct. & leg. magisteriæ. & quod ibi notatur C. de iurisdict. omn. iud.* Quandoque etiam sumitur pro quadam præeminentia, prout notat Archid. *in cap. 1. de consuetud. lib. 6.* vnde Oldrad. *consil. 163.* dicit, quod dignitas est quædam præeminentia cum administratione. Quandoque etiam accipitur pro quadam qualitate, quæ facit personam differre à plebeis, & ista est nobilitas, de qua dicam *infra in 8. parte* amplissime. Et magis digni maioribus præmiis sunt extollendi. *æ. dicat. 23. q. 5.* notat. *in cap. de multa. in fin. de præbend. cap. statuimus. de maior. & obedien.* & hoc siue in militibus cœlestis militię, siue armatæ, vt notat Petrus de Anchar. *in cap. vnico. per illum text. de reliq. & venerat. sanctor. in 6.*

Alio modo consideratur, prout constat in nomine sui generis, nec habet nomen speciale,

ciale, vt eſt decurio. *leg. ſpurii. in princip. ff. de decurio.* & eſſe militem & presbyterum & ſimiles. *l. ne quis. Cod. vt nemo priuatus.*

Alio etiam modo, vt ſunt dignitates, quæ nomen habent ſpeciale, & per ſuos gradus nominantur, vt ſunt ſuperilluſtres, illuſtres, ſpectabiles, clariſſimi, & infimi. de quibus Lucas de Penna *in rubrica de dignitatibus,* ponit verſus ſequentes.

Illuſtris primus, medius ſpectabilis, imus
(Vt lex teſtatur) clariſſimus eſſe probatur.
Et ſuperilluſtris præponitur omnibus iſtis.

Et etiam iſtas quinque dignitates ponit Ioan. de Platea *in l. fi. C. de decur. lib.* 10. vbi ponit 12. dignitates: videlicet ſuperilluſtres, vt ſunt Imperator, Papa, & quilibet rex in ſuo regno non recognoſcens ſeperiorem, vt eſt Rex noſter, qui dicitur Imperator. Patritius, qui apud nos dicitur Cãcellarius & Conſul, loco cuius ſunt duodecim pares Franciæ. Illuſtres, vt ſunt præfectus prætorio, qui dicitur præſidens. Senator, qui dicitur conſiliarius, & inter iſtos multi alii enumerantur. Præfectus vrbis loco cuius eſt hodie præpoſitus Pariſienſ. Comes donationum, quæ ſunt in curia principis. Præfectus prætorio militaris annonæ. Proconſul. Comes rerum priuatarum, qui apud nos eſt magiſter domus. & Comites prouincias gerentes, qui hodie apud nos ſunt gubernatores prouinciarum. de quibus infra dicetur ſuis locis. Et ſunt etiam quæſtores ſacri palatii, qui dicuntur generales ſeu theſaurarii.

Spectabiles ſunt proximi ſacrorum ſcriniorum, præſides prouinciarum, aduocati fiſcales, principes agentium in rebus. Quandoque etiam dicuntur clariſſimi.

Clariſſimi etiam ſunt rectores ciuitatum, ſeu defenſores, qui habent merum & mixtũ imperium: vt ſunt Poteſtates Italiæ, & alii Poteſtates apud nos, qui habent merum imperium, vt ſunt in pluribus locis.

Infimi vero ſunt iudices pedanei, magiſtratus Municipales, cognoſcentes vſque ad certam ſummam, aut certam rem: & iſti infimi licet non habeant merum imperium; tamen poſſunt cauſas delegare, & vicarios ſeu locum tenentes conſtituere. not. gloſ. *in l. fin. Cod. de ſent. ex periculo recit.* Quod [...] contra ſcabinos noſtræ ciuitatis Heduen[...] dicunt quod Virgobretus noſter, hoc eſt [...] ior, non poteſt committere vicarium in [...] abſentia: imo quod antiquior eorum d[...] iuriſdictionem exercere. De ſupradictis [...] mnibus dignitatibus ſuo loco dicemus: [...] iſtis quinque gradibus, vide ampliſſim[...] fra *in 7. par. in princip.*

Aliquando etiam ſumitur dignitas [...] quodam gradu dignitatis à principe ve[...] periore collata, vt eſt dignitas Ducatus, [...] chionatus, Comitatus, & ſimiles: de qu[...] per totum titul. *Cod. de dign. vſque ad ti[...] milit. lib.* 12. Et de his quomodo aſſum[...] videatur per Lucam de Pen. *loco ſupra [...]* & Cæpollam *in tractat. de imper. militum [...] in verb. dignitatis.* vbi allegat plura alia [...] quæ videre poteris.

SExageſimaſeptima conſideratio [...] de Penna *in d. rubr. C. de dignit. lib.* [...] quod ad dignitates aſſumendi ſunt viri [...] les, prudentes, fideles, optime ſibi co[...] pro mentis integritate, qui pro ſua fide [...] duſtria nec fallant nec fallantur, tam m[...] bus optimis præditi, quam ſcientiam [...] tiamque rerum habentes. Et ibi ponit, [...] ad dignitates minus idonei non ſunt [...] mendi, quem vide; quia eſt extra prop[...] tum, ideo non inſiſto.

SExageſimaoctaua conſideratio. Dig[...] habet multa priuilegia, quæ ponit [...] polla *in tract. de Imperatore eligendo. in ver[...] gnitas.* vbi ponit ttiginta priuilegia, & [...] alia ponit Lucas de Penna *in l. obſiſtere. C. [...] nonis & tributis. lib.* 10. Vnum videlicet, [...] facit hominem gloria decorari. *leg.* [...] *C. de derurio. lib.* 10. Lætitiam gaudium [...] in eo generat. *l.* 3. *§. his addimus. C. de [...] lib.* 12. Tertio, vltra per eum ibi poſita [...] tas ſuperueniens operatur, quod ex[...] facit quem ab eo, quod prius promiſer[...] cundum Bald. *in l. quiſquis in fin. C. de ep[...] cler.* Hinc per hoc Bonus de Curtil. *in [...] cta. nobilitatis, in 3. part. numer.* 23. dicit, [...] homo manus mortuæ, qui tenetur [...]

ueas, si post efficiatur doctor, aut consequatur aliam dignitatem, liberatur, & est immunis ab illis corueis, per tex. quem ad hoc ponderat *in l. interdum. ff. de oper. libert.* Et dicit Felyn. *in cap. quoniam Abbas. in 5. colum. versic. quærit* *hic Abbas. de offic. delegat.* quod dignitas mutat conditionem personæ. faciunt quæ dicit Bal. *in l. quisquis. in fin. C. de episcop. & cleric.* quod intellige non de diminuendo, sed pullulando, & augmentãdo; quoniã, vt ait G. de Monteferrato *in tract. de success. regum. in princ. num. 5.* honor & dignitas personæ superueniens, eiusdem personæ qualitatem non mutat, neque extinguit, sed potius illam pullulat, & augmentat. *l. falsa demonstratio. §. sed si cui.* Nam honor eius auctus est, nõ conditio mutata. *ff. de cond. & dem. & in l. penult. ff. de senator.* & ex dignitate quis efficitur homo nouus, & immittitur ei cor aliud. vt 1. *Reg.* 10. *cap.* vbi dicitur: *Num & Saul inter prophetas?* faciunt quæ dicit dominus meus Iason, *in l. non solum. §. morte. in* 27. *colum. ff. de noui oper. nunc.* vbi dicit, quod verecundia excusat, ac si quis esset obligatus. Faciunt etiam quæ dicit Barba. *in cons. 60. in 1. colum. & sequent. in 1. volum.* & idem dominus meus Iason *in §. quadru. in* 10. *col. Instit. de act. &* *Felin. in c. cum omnis, in 7. col. extra. de constit.*

Et his diebus mihi euenit casus de quodam Notario regio, qui terras suas, & hereditagia in loco manus mortuæ habebat, & per homines loci illas cultiuari, & laborare faciebat: dominus volebat eum cogere ad faciendum corueas. Dixi, attenta eius qualitate, cum illi fuisset verecundum & inhonestum tales corueas facere, quod non tenebatur ad illas, & quod erat immunis, imo solum tenẽtur ad tales corueas, qui sciunt illas facere ex natura sui artificii, & secundum naturam illorum, & adhuc pendet processus.

SEptuagesimanona consideratio. Quod dignitatem acquirendo & regendo, consequimur laborem, studium, curam, miseriam, vigilias, & calamitatem, secundum Lucam de Penna *in l. 1. C. de vetera. lib. 12.* vnde Grego. *in registro. lib. 4. cap. 68.* Quomodo autem suscepto pastorali onere habere serenitatem cogitationum possetis, cum scriptum sit: *Ecce gigantes gemunt sub aquis.* quod satis ibi per Lucam exponitur, vbi etiam dicit, quod dignitas habet onera annexa. *leg. 1. §. nec castrense. ff. de collatio. bonor. l. continent. ff. quod metus causa.* facit 40. *distinct. c. ante.* & sicut patrimonium non sine labore consequimur, sic nec beneficia ecclesiastica, nec honorum insignia, nec stipendia. Luc. *in leg. 1. C. de metallariis. lib. 11.*

SEptuagesima consideratio. Maiestas est, virtutis, & probitatis quædam excellentia, sine magistratu, sine imperio, sine fortunæ adminiculo, honoratum reddens hominem. Et sic maiestas est honor longus, id est, diuturnus etiam post mortem, æternus sine honore, id est, magistratu publico, vt dicit & refert G. Benedict. *in sua repe. cap. Rayn. in ver. testamentum. 1. numer. 45. de testament.* sed tamen quicquid dicat, cadit in principem, vt *in proœm. Instit. in princip.* & in rege. vt *in l. reginæ. C. vt nemo priuatus.* & in prætore, vt *in leg. pen. in fin. ff. de iust. & iure.* & in quolibet iudice, vt *in ff. & C. ad l. Iul. maiest.* Et dicitur maiestas, id est, maior status. *cap. felicis. de pœnis. lib. 6. cl. 1. eod. tit. cum ibi notatis. cap. 2. de stat. mon. cap. past. de sen. & re iud.* per Vale. *lib. 2. cap. de maiestate.* vel maior potestas. Luc. de Penna *in l. vlti. C. de delato. lib. 10.* vbi ponit differentiam inter maiestatem & dignitatem, vel dicitur maiestas autoritas sacra, quæ in terris post supernum honorem secundo loco posita habetur, vt *in §. arripiat. ibi; quæ merito post supernum honorem secundo loco posita sunt. in Authent. vt omnes obediant iudicibus prouinciarum. collat. 5.* Et in sacra maiestate solum beneplacitum pro ratione est, dummodo honor inde non afferatur rationi naturali: quia tunc tale beneplacitum inciuile & illegitimum esset, vt *in l. Marcellus. in fin. ff. de reg. iur.* In publica vero autoritate disciplina attenditur, hoc est, doctrina populi cum increpatione: quæ quidem increpatio sacræ autoritati summæ non congruit, cui etiam dedit Deus leges esse subditas, vt ipse princeps sit animata lex scriptarum legum, vt *in Auth. de consulibus. in*

fin. collatio. Qui autem publicam disciplinam agunt, multa prudétia primo imbuti esse debent, vt ex eorum prudentia autoritas assequatur, prout lex dicit Platonem fuisse virum primo summæ prudentiæ, deinde summæ autoritatis. vt *in l. 2. ff. de nundinis.* Princeps autem, *qui maiestatem habet,* primo autoritate fulget; quia à Deo secundus in terris habetur, *alleg. §. arripiat.* & secundo prudentia ipsa pro eximio ornatu & illustri decore apparet. An autem Duces & Barones habeant maiestatem, vide *infra in 5. parte, in fin. in consideratione incip. Alii autem inferiores,* quæ est in ordine 56.

SEptuagesimaprima consideratio. Reuerentia est honor, qui exhibetur cum pauore, vt dicit Archi. *in cap. 2. de offic. deleg. in 6.* & ibi Dominicus de S. Gemini. & est inter maiores & minores. vt notat Io. Andr. *in cap. non est sine culpa. de regularib. in 6.* Et alicui exhibetur ratione dignitatis, vel potestatis, *c. visis. 16. quæst. 2.* vt dicit Tullius in Rhetor. Reuerentia est virtus aliqua prælatione sublimatis debitæ honorificationis cultum exhibens. Sed veneratio est virtus, qua reuerentiam exhibemus maioribus, in corporis humiliatione, gestu, nutu, & verborum emissione. Ita dicit Lucas de Penna *in l. 1. in 2. colum. C. de colleg. lib. 11.* & de huiusmodi descriptionibus reuerentiæ & venerationis, vide Ioannem de Terra rubea cum gloss. Iacobi Bonaudi, *in suo tractat. de vinea ecclesiæ. articul. 3. tertii tractat. in verbo, honorificate.* Dicit tamen S. Thom. 2. 2. *quæst.* 13. 1. *distinct.* supra numerum primum, quod reuerentia non est honor: sed motiuum honorantis, & finis aliorum. & ibidem *quæst.* 104. 2. *distinct.* supra numerum quartum, dicit, quod reuerentia directe respicit personam excellentem: ideo secundum diuersas rationes excellentiæ, diuersæ sunt species eius, vt de pluribus ponam in hoc libro, secundum ordinem dignitatũ, in quolibet suo statu & ordine. de hac reuerentia vide Polycrat. *lib. 5. capit.* 4.

Vel etiam dic, quod reuerentia est honor exhibitus, *in testimonium virtutis.* Et est timor initialis & castus, & potest capi in b[...] & in malo, sicut etiam confusio, id est, [...] bescentia. secundum Thomam *super Psal.* [...] Et ideo cum nec dæmones, nec dam[...] nec irrationabiles, vllam habeant virt[...] eisdem nulla debetur reuerentia, nec ho[...] prout dicit S. Thom. *in 3. part. dist. 9. qu[...]* hinc Boetius *de philosophica consolatione.* [...] Non possumus ob honores reuerenti[...] care dignos, quos ipsis honoribus in[...] mus indignos. Et ideo boni reuerend[...] ne offendantur, ne fortasse per eos ill[...] uocetur ad iram, qui eorum corda se[...] inhabitat, vt dicit Gregorius *super Ezech.* [...] Inferiores enim suis potioribus deb[...] uerentiam exhibere. *l. potioris. C. de offic.* [...] *ris prouin. cap. statuimus. extra de maiorit. &* [...] Nec debet iunior ex hoc irasci, quod [...] ei præfertur. 11. *quæst. 3. c. qui resistit,* vide [...] cam de Penna *in l. 1. C. de consulibus. lib.* [...] supra amplius *in 20. consideratione. inc[...]* *est illi.*

SEptuagesimasecunda consideratio. S[...] diti prælatos reuereri debent, eis [...] ctum dilectionis impendendo. 95. *d. c.* [...] *quæst. 3. c. habet.* ipsis obediendo. 93. *dist.* [...] *c. seq. & 2. quæst. 2. c. sacerdotes.* eis communi[...] do & subsequendo, 95. *distinct. c. non oporte[...]* rum officium temerarie non vsurpando [...] *de distinct. c. presbyter.* eorum statuta seruan[...] 7. *quæst. 1. c. quia, & c. si quis. extra de maiorit.* [...] *obedien.* eos temerarie non arguendo, v[...] dicando, 21. *dicto cap. nolite.* & eorum def[...] non reuelando, sed potius contegendo [...] *distinct. cap. in scripturis.* & dicit text. *in c.* [...] *gnum. 23. quæstio. 5.* Ipsis autem principibus [...] potestatibus fidem, & reuerentiam se[...] oportet: quam qui non exhibuerit, [...] Deum præmia inuenire non poterit. [...] etiam filius patri, & vxor marito ten[...] reuerentiam præstare. 23. *quæst. 5. c. est ord.* [...] dicit Luc. de Penna *in d. l. C. de collegiatis.* [...] imo etiam reuerentia debetur in vtili p[...] to, quandiu sustinetur, *cap. si fortassis. 16.* [...] *stio. 6.* Nec dignitas regia, vel imperialis [...] peranda est, si rex aut Imperator tyra[...]

ſæuiat, vt eſt text. *in c. neque 24. q. 6.* Imo etiam reuerentia debetur ab exemptis. Bald. *in l. fin. per illum text. verſic. ibi: per hunc. C. de bonis libert.* & dicam *infra in 4. part.* & ibi etiam Bald. *in verſic. vltim. notab.* dicit, quod reuerentia debetur naturali, nec poteſt reuerentia pacto remitti, prout dicit Bald. *in l. libert. in 2. colum. pone: ego promitto. C. de operis libert.* Ita qui tenetur ad reuerentiam alicui, non poteſt vocare talem in ius ſine venia, vt dicit Specul. *in tit. de actore in 11. colum. in fin.* Sed nunquid edictum, quod non credo indiſtincte verum. Cum princeps reuerentiam exhibeat iuriſperitis ob finem meritum. *leg. quicquid. Cod. de aduoc. diuerſ. iudic.* & tamen non eſt verum, quod eos non poſſit in ius vocare ſine venia. Dic tamen, quod princeps hoc facit, non quod teneatur, ſed tantum ex vrbanitate, & ob finem meritum, & propter honorem ſcientiæ, adeo quod nominatim opiniones eorum exprimit in reſcripto. vt *in leg. ſi pure. ff. de fideicom. libert.* & hoc ſtudiorum labor iuſte meretur. *l. 1. C. de aſſeſſ.*

SEptuageſimatertia conſideratio. Reuerentia, quæ debetur à vaſallo domino, remitti poteſt, cum videatur deberi ratione contractus, ſecundum Bald. *in l. 1. in 52. q. ff. de rer. diuiſ. & in cap. ſi cautio. de fid. inſtrum.* Secus autem in reuerentia, quæ debetur ratione perſonæ, vt eſt illa, quæ debetur à filio patri, ab vxore marito, à iudice doctori, vt dicit G. Benedicti *in ſua repet. cap. Raynutius. in ver. duas habens filias. num. 234. de teſta.* & idem de illa, quæ debetur epiſcopo. de quo per Cano. *in cap. cum venerabilis. de relig.* & dicturus ſum *infra in 4. par. in 28. conſiderat.*

SEptuageſimaquarta conſideratio. Reuerentia, quę debetur viuo, debetur & mortuo, vt dicit text. *in l. apud Celſum. §. aduerſus. ff. de exceſſ. ibi; ſemper enim reuerentia ei adhibenda eſt tam viuo, quam mortuo. & ibi; namque conuenit tam viuo, quam mortuo patrono à liberto honorem exhiberi.* de quo honore exhibendo circa corpus mortuum ſeu reuerentia, infra dicam, *in 2. part. in 5. conſider.* vbi ample.

SEptuageſimaquinta conſideratio. Pro reuerentia, quam quis facit alteri, datur ei præmium: cum ei accedat bona gratia, vt habetur *Eccl. 32.* Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Laudabile namque diſcretumque eſt reuerentiam & honorem exhibere prioribus. dicit text. *in c. ſicut inquit in princ. 2. q. 7.* facit text. *in c. ex ore. in fin. de priuil.* etiam ſi inutiles ſint, dummodo tolerentur. dixi antea, & videatis conciuem & contemporaneum noſtrum Ioan. de Motholo. *in ſuo promptuario iuris, in verbo, reuerentia.*

Aduerte ad id, quod dicit Luc. de Pen. *in d. l. 1. C. de collegiatis.* an faciendo reuerentiam, vt præpoſito ei, cum quo de præpoſitura litigantur, iuri ſuo propterea renunciare videatur. videantur notata *in cap. ex ore. extra de his, quæ fiunt à maiori part. Capit.* vbi videtur dicendum, quod ſic.

SEptuageſimaſexta conſideratio. Excellentia proprie cadit in principem, vt notat. *in cap. 1. de probat.* vbi Imperator ſcribit Regi Angliæ, & vtitur his verbis: *Tua excellentia.* Tamen etiam præfectus vrbis dicitur excellentiſſimus, vt *in l. tam dementis. C. de epiſco. audi.* & etiam quæſtor dicitur excellentiſſimus, vt *in l. ſi quando. C. de appella.* Ex quo non indiſtincte excellentia cadit in principem: & ratione excellentiæ quis præfertur, qui alias non præferretur, vt dicit gloſſ. *in l. 1. C. de anno. ciui. lib. 11.* vbi dicit, quod ſi ſcholaris ſit excellens, debet præcedere doctorem. dominus meus Iaſon *in l. cum quid. in 1. lect. in 4. colum. ff. ſi cert. pet.* Et etiam minor excellens debet præcedere ſeniorem, vt plene habetur per G. Benedicti *in ſua repet cap. Raynut. in ver. Adiectæ impuberi. num. 2. de teſta.* Et alia, quæ fiunt ratione excellentiæ perſonæ, ponit Spec. *in tit. de arbit. §. 2. verſic. 1.* & Alex. *in d. l. cum quid.* & dicam *infra in 10 par. in 30. conſider.* vbi ponam, quod iunior doctor excellens, præfertur antiquiori indocto.

SEptuageſimaſeptima conſideratio eſt. Quod vt cognoſcatur, quis honor, q̃ laus, quæ gloria dignitatem habentibus ſint deferẽdæ, & quomodo inter illos ſit ſeruãdus ordo, &

do, & quomodo vnuſquiſque agnoſcere debet ordinem ſuum, & quod dignum ſit eo ordine, quem ſuſcipit, intelligere, & ita actus ſuos, ſermonem, inceſſum, habitum, moderare. Ideo videndum eſt, quid ſit ordo. Vnde vt ait Auguſt. *de ciuitate Dei, lib.* 29. Ordo eſt parium diſpariumque rerum, ſua cuique loca tribués diſpoſitio. & dicitur ab ordino: & ordino ab ore dicitur, quod idem eſt, quod diſpono, quaſi ore pronuntio, quis cuique locus eſſe debeat. A quo ordo, diſpoſitio gradus, & ordinarium, in quo ordo ſeruatur, & maxime ordo in dignitatibus eſt ſeruandus. *l. fin. C. de primicer. & ſecundic. & toto tit. vt dignit. ordo ſeruetur. C. lib.* 12. & bonum conſiſtit in ordine, ſecundum Auguſt. *in lib. de natura boni.* & ordo dat rei perfectionem, 7. *quæſt.* 1. *c. nihil.* Nullius quippe vniuerſitatis adminiſtratio gerere, neque ſubſiſtere poſſet, niſi eam magnus ordo differentiæ ſeruaret, *in c. ad hoc,* 89. *diſtin.* vbi habetur, quod Eccleſiæ militantis & triumphantis duplex eſt ordo, & ſicut in eccleſia triumphanti ſunt nouem ordines deſignati per nouem lapides. *de pœnit. diſtinct. c. principium.* ita in eccleſia militanti, quos habes. *c. clero.* 21. *d. c. cum in eccleſia nihil debeat eſſe inordinatum.* 61. *d. c. miramur.* Et ideo quanto aliquid ordinarium eſt, tanto id melius, & perfectius *l.* 2. §. 1. *ff. ad Velleia.* Ita dicit Lucas de Penn. *in rubr. C. vt dignitat. ordo ſeruetur. lib.* 12. Et proprie ordo dicitur, cum diuerſarum rerum vel perſonarum, vnaquæque proprium locum tenet. Arch. *in c. decernimus. in prin.* 10. *quæſt.* 1. graduum enim & ordinum diſtributio vnitatem in eccleſia conſeruat. *d. c. ad hoc.* vbi gloſſ. & Arch. 89. *diſt. ſuper c. licet.* 45. *diſt.* quod ampliſſime & eleganti ſtylo declarat Iodocus Clyct. *in ſuo Antiluthero. cap.* 2. *&* 3. *in* 3, *lib.* Ratio autem ordinis obſeruandi inter perſonas, ponitur *in cap. fina. in princ.* 89. *diſtinct.* vbi dicitur: Ad hoc, diſpẽſationis prouiſio, gradus diuerſos, & ordines conſtituit eſſe diſtinctos, vt dum reuerentiam minores potioribus exhiberent, & potiores minoribus dilectionem impenderent, vera concordia fieret, & ex diuerſitate contentio, & recte officiorum gereretur adminiſtratio ſingulorum. Neque enim vniuerſitas alia poterat[...] tione ſubſiſtere, niſi huiuſmodi eam ma[...] ordo differentiæ ſeruaret. & ibi gloſſ. all[...] Apoſt. dicentem: Dum mundus iſte du[...] homines præſunt hominibus, dæmone[...] monibus, angeli angelis. Cum enim D[...] erit omnia in omnibus, ceſſabit omnis p[...] tio, non tamen ordo vel maioritas. Al[...] enim maior erit alio, quoniam in dom[...] tris mei multæ manſiones ſunt. *c. in dom[...] pœniten. diſtinct.* 4.

In omnibus enim actibus & virtutib[...] ordo, & vtitur ſecundum ordinem, ſec[...] Ariſt. 3. *Ethicorum.* Et ideo, vbi ſunt plu[...] dinata in vnũ, oportet eſſe aliquod vni[...] ſale regimen, ſupra particularia regimin[...] ad hoc eſt facta prælatio inter miniſtros[...] not. gloſſ. & Doct. *in c. legimus.* 93. *diſt.* E[...] iam dicit Tull. *lib.* 1. *officiorum,* quod o[...] proprie eſt compoſitio rerũ in aptis, & [...] modatis: prout etiam dicit Luc. de P[...] *his quidem. C. qui milit. non poſ. in* 2. *colum[...]* Poteſt autem ordo multipliciter conſide[...] *vt infra dicam.* Nam, vt habetur *in c. con[...] de conſecr. diſt.* 5. Conuenit ordinem æqu[...] ter ab omnibus cuſtodiri, nec debet tur[...] ordo officiorum. *l. quiſquis. in fin. & ibi gl[...] C. de poſtulan.*

Et ordo eſt etiam vniuſcuiuſque rei fig[...] ſubſtantiæ, vt inquit Bald. *in conſi. ſchiſm[...]* quod poſuit poſt rubr. *ſi quis alteri. vel ſibi* teſtatur D. Ambr. quem recitat Bald. *in p[...] Digeſtorum. in princ.* & dixi ſatis ample *ſup[...] proœ. huius libri.* Vdalricus Zaſius *in repe. l.* [...] *de ori. iu. in* §. *poſt hunc maximæ autoritatis. in g[...] in equeſtri ordine.* dicit, quod eſt diſcretio [...] tus hominum conditioni accommodatus[...] Origen. *in Leuit. cap.* 4. ordines duodecim [...] tionalis creaturæ eſſe, ex 12. tribubus colle[...] de quibus infra dicam *in ſequenti parte.*

Ordo etiam rem decorat *leg. munerarios[...] ibi Luc. de Penn. C. de appar. magiſtr. milit. lib.* [...]

SEptuageſimaoctaua conſideratio. Dup[...] eſt ordo, temporis ſcilicet & qualitatis. [...] ordine temporis habetur *in l.* 1. *C. de conſulib. [...] lib.* 12. *& de præpoſ. ſacri cubic. l.* 1. *C. eo. lib. & [...] prox[...]*

proxim. sacror. scrinior. l. vnicuique. & de tyronibus. l. fin. C. eo. lib. de quo infra in pluribus locis dicam, & maxime *in vlt. par.* De ordine qualitatis seu maioritatis, de quo est nunc quæstio in partibus sequentibus quasi in omnibus, & de quo habetur *in rubro & nigro vt dignitatum ordo seruetur. C. lib.* 12. & hic ordo potior est primo: quia, vbi habet locum ordo qualitatis, & de ordine temporis non curatur, *vt in l.* 1. *C. de consulibus in fin. & C. qui accus. non possunt. leg.* 1. *in fin.* Vnde immutatio operis præfertur origini carnis. 22. *quæst.* 2. §. *item opponitur quod Iacob.* ita dicit Luc. de Pen. *in rub. C. vt dig. ordo seruetur.* Et ideo dicit Iacob. Rebuff. *in d. l.* 1. *C. de consulib. lib.* 12. quod ordo temporis seruatur tantum inter existentes in dignitate æquali: sed vbi sunt inæquales dignitates, non seruatur ordo temporis: sed ille est prior aliis, qui meruit maiorem dignitatem, vt ibi ample per eum.

SEptuagesimanona cōsideratio, quod adhuc alio respectu, triplex ordo.

Primus est, vnius rei ad se ipsam in esse producendam, vt in sententia, ad quam recte faciendam, seruandus est ordo iudicii, *l. prolatam, C. de sent. & interl. om. iud.*

Secundus ordo est temporis, vt quia vna res est prior tempore, quam alia; tunc in honoribus ordinandis non præfertur prior, sed potior. *l. honores. ff. de decurio. l. ad subeunda. C. de decu. lib.* 10. Sed in iam ordinatis inuicem præferendis, seruatur ordo, tam temporis, quam qualitatis, vt dixi *in præce. consid. &* dicam infra *in vlt. par.*

Tertius est ordo, qui non attenditur, quādo constat de mente contraria. *l. nec enim. ff. de solutio.* quoniam quandoque verba transposita & vt plurimum idem significant, *l.* 1. *C. qui accus. non pos. l. quidam. ff. de pecul. lega. l. præposteri. C. de testa.* vbi do. meus Iason. *leg. cum pater. §. si fidei tuæ. ff. de leg.* 2. & hoc quia sensum & non verba spectamus. *l.* 3. *§. cum domino. ff. de adi. leg.* & declaratur quandoque mens ex conceptione sermonis, & personarum affectione, vt vult gloss. *in d. leg. cum pater. §. à te rogo. ff. de lega.* 2. Si autem non potest constare de mente, non recedimus ab ordine scripturæ. *l.* 1. *§. is qui nauem. ver. in re igitur dubia. ff. de exercit.* & ita dicit Ioan. de Platea *in l.* 2. *C. vt dignitat. ordo seruetur.* & dicā plura infra de hoc brocardico, *An ordo scripturæ attendatur.* videatur Fel. *in rubr. de maiorit. & obe. & in cap. cum dilecta, de rescri.* vbi ponit quinque limitationes. & do. meus Iason *in leg.* 2. *§. prius. ff. de vulg. & pupil.* Benedictus *in sua repetit. cap. Rayn. in verbo, testamentum.* 2. 3. *de testamen.* dicit, quod procedere contingit tribus modis, scilicet tempore, ordine naturæ, & iuris fictione, seu ingenio intellectus. vide ibi.

OCtuagesima consideratio. Quia, licet ordo in dignitatib. sit seruandus, quod etiam in aliis est seruandus. Primo, in subeundis muneribus. *leg. fin. quemadmod. ciuilia mune. ind. lib.* 19. *C. & l.* 1. *de munerib. patrimo. eod. lib.*

Secundo, in debitoribus fisci conueniendis. *leg. quoniam Augerio. C. de conuenien. fisci debitc. lib.* 10. *quo quis ordine conuen. per totum.*

Tertio, in liberalibus. *leg. generaliter. §. si quis alienum. versicul. si quis ergo. ff. de fideicommiss. libert.*

Quarto, in pignoribus. *l.* 2. *C. qui potio. in pig. hab.*

Quinto, in petitionibus à diuersis in iudicio propositis, *l. qui prior. ff. de iudic.*

Sexto in executione rei iudicatæ *l. ordo. C. de exe. rei iudi. & l. à diuo Pio. §. in venditione. ff. de re iud.* Qui si non seruetur, actus est nullus. Fel. *in c. cum dilecta. in* 6. *col. extra de resc.* Io. de Imo. *in d. §. in venditione.* & maxime quando executio fit ab executore, vt dicit Alexand. *in consil.* 5. *in* 3. *col. in* 2. *vol.*

Septimo, in petitionibus ab eodem propositis. *l. ordinarii. C. de rei vendicat.*

Octauo, in testamentis, *l. qui soluendo. ff. de hær. inst. l.* 2. *§. prius. ff. de vulg. & pup. subst.* Ista ponit Io. de Platea *in l.* 2. *C. vt dignit. ordo seruetur. lib.* 12.

Nono, in visitatione fienda per episcopum, vel alium habentem ius visitandi. *c.* 1. *de censib. in* 6.

Decimo, in electionibus fiendis. *cap. quia*

propter.& ibi not.ext. de elect. ita, quod non debet fieri præposteratio requisitorum ad electionem, vt notant Ioan. And. & Panorm. *in d.c. quia propter. in 5. & 6. colum.*

Vndecimo, in confirmatione electionis: quoniam prius debet fieri inquisitio de processu electionis, de meritis & dignitate vel indignitate ipsius electi per ipsum confirmatorem, quam electus confirmetur, alias confirmatio non teneret. *c. prouida. & c. fin. de elect. in 6.* & ibi Dominicus, & Philipp. Francus, & ample de his duobus per Pe. de Brax. *in suo directorio electionum. 3. parte c.* 38, vbi multa de materia ordinis, & ibi ponit triplicem esse ordinem. de quibus dixi *in præced. consid.*

Duodecimo, in Euangeliis, vbi primo in ordine ponuntur Euang. Matth. quia primus scripsit Euang. in Iudæa, vt habetur *in argum. in euangelium secundum Matth. & ibi Nicolaus de Lyra.*

Decimotertio; Etiam Deus præcipit nomina filiorum Israel scribi in veste Aaron, iuxta ordinem natiuitatis eorum. *Exod.* [...] habetur per Lucam de Penna *in l. 3. in pr* [...] *de tyronib. lib. 12.*

Decimoquarto in oneribus ordo e[...] uandus, *l. ordine. ff. de leg. 5. l. 3. §. præsens. ff.* [...] *ner. & honor.* gloss *in l. vnica. C. de potiorib.* [...] *nera nomin. lib. 10.*

Decimoquinto, ordo seruandus [...] rum, quæ lege ponuntur, vt *l. fi. C. de offi*[...] *cti vrbis, secundum glos. 1. in l. 2. ff. de adopt.* [...] bi legalis paternitas contrahitur, primo [...] rogatur pater, quam filius, *d. l. 2.* vbi, [...] qui adoptat, rogatur, id est, interroga[...] *adopt.* per quem text. d. gl. 1. infert, quod [...] sus primo debet interrogari in matri[...] contrahendo, quam sponsa, & ad illu[...] positum illam gloss. singularizauit ibi [...]

Decimosexto, in iudiciis, vt *in l. pr*[...] *C. de sent. & interloc. omn. iud. & C. de ordi*[...] *& de ordine cognitio.* & in his, si ordo [...] uetur, an actus sit nullus. Alb. de R[...] *5. colum. de nouo Codice comp.*

Primæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

SECVNDA CATALOGI GLORIÆ MVNDI PARS,

A Barth. à Chaſſaneo humanorum Iurium Doct. Patrono Heduorum fiſcali, editi: dignitates, laudes, & excellentias hominis, præcipue mulierum, complectens:

Diuiſa in vnam & quadraginta Conſiderationes.

In primis, pro clariori ſubſequentium intellectu, duas primas præmitto Conſiderationes, tanquam fere vniuerſales ad huius operis materias.

SIt ergo Prima: Omnium Entium quatuor ſunt genera. Primum eſt earum rerũ, quę habent eſſe tantum, & harum multiformis eſt differentia. Nam & ſi in hoc vno conueniant, quod habent eſſe, recipiunt tamen hoc eſſe: iſta quidem clarius, iſta vero obſcurius. Inter elementa etiam aqua dignior eſt terra, & ignis ſupra aquam & aërem multo præclarior. Dixi *inferius in vlt. par. in* 12. *conſid.* Iſte gradus complectitur cuncta, quæ generantur in viſceribus terræ, vt ſunt mineralia, & metalla omnia, argentum viuum, plumbum, ferrum, cuprum, ſtannum, argẽtum, & aurum. Quod autem iſtorum altero ſit præſtantius, etiam narraui *in d. par. in* 95. *conſid.*

In hoc gradu eſt laſurium, quod aurum pretio ſuperat: ſulphur, ſalpetra, ſalgemma, & cuncti lapides pretioſi, vt ſunt carbunculus, hyacinthus, ſmaragdus, ametiſtus, topazius, corallus. Hi omnes magni ſunt pretii, pulchritudinis, & virtutis. De quibus videre poteris aliquid *in d. part. vlti. in* 91. *conſid.* In hoc præterea gradu ſunt omnes cœli, omnia corpora cœleſtia, omnes ſphæræ, ſidera, & ſeptena planetarum lumina. De quibus etiam in dicta finali parte. Artificialia quoque ad iſtum referuntur gradum. Quæ & ſi inter ſe de nobilitate compugnent, vt infra dicturus ſum *in* 11. *par.* in hoc tamen cuncta conueniunt, quod eſſe tantum habent, & non viuere.

Secundus gradus eſt earum rerum, quæ habent eſſe & viuere, cuiuſmodi ſunt omnes planetæ, arbores, & herbæ. Hic nempe vitam ſuam oculis noſtris inſinuant, dum videmus eas ſurſum, deorſum, ante & retro, ad dextram ſiniſtramque moueri. Attrahunt & habent è terra ſuum, vnde ſe nutriunt, elementum, creſcunt, augmentantur, & flores, frondes, fructus, ſeminaque producunt. Habent enim intra ſe virtutem quandam, qua facile iſta perficiant. Sub iſto gradu innumerabiles ponuntur arborum, & herbarum ſpecies: quarum inter ſe fructus, ſapores, odores, virtutes, coloreſque longiſſime ſeparantur. Omnibus vna viuendi ratio, ſed nobilitas dignitaſque non vna, prout etiam *in d. par.* dicetur, *in* 88. 89. *&* 90. *conſiderationib.*

Tertius gradus eſt eorum etiam, quæ habent eſſe, viuere, & ſentire: & in hoc ſunt cuncta animantia. Ad ſenſum enim viſus requiritur & auditus, guſtus, odorat⁹, & tactus. Ad iſtum gradum referũtur cuncta, quæ mo-

uentur

uentur in terris vel aquis, vel quæ in liquido aëre peruolitant. De his *infra in* 78.80. *&* 81. *considerationibus dictæ vltimæ partis*.

Quartus gradus est eorum quæ habent esse, viuere, sentire, & intelligere: & in hoc est homo, cui præter esse, viuere, & sentire, subest etiam intelligere, discernere, velle & nolle libere. Solo enim arbitrio ascendit homo supra cætera animantia: qui potest iudicare, ratiocinari, & susceptibilis fieri experientiæ, artis, scientiæ, atque doctrinæ. In hoc etiam sunt angeli & dæmones, boni & mali, cum dæmon etiam in bonam partem olim accipiebatur, & erat nomen dæmonis veteribus honestum, vt ait Cælius *lib. antiquarum lectionum* 1.*c*.23.*&* *c.seq.* Vbi & Platonicorum schola asserit, rationalis naturæ gradus esse tres, non dignitatis tantum maiestate interpunctos adiunctosque, sed etiam locorum intercapedine. Nam immortalibus diis summam attribuunt sedem, hoc est cœlestem. Sed horum alios dici, & esse intelligibiles, ab omni materiæ contubernio semotos, quorum parens princepsque is sit, quem rerum conditorem opificemque veneramur, maiestatis amplitudine vltra mundana, sanctum, & humano sermone inenarrabilem, sed ne mente quidem facile apprehẽsibilem. Quisquis est, quantuscunque, vnus est, verus, bonus, veritas vna, bona, bonitas vna, vera. Cæteri non tam dii, quam ministri. Visibiles Deos intelligunt cœlestia corpora, atque hic gradus vtique vnus, qui & primus. Imum vero tenet numisma præcelsæ diuinitatis. Eximium, homo, cuius eminentissimam naturam cœlitibus fere comparem, contendunt. Medium vero inter hosce extremos gradum à lunæ collimitio ad nos vsque expansum iam habent, quos à scientiæ magnitudine prisci dæmones vocarunt. Hos tanquam interpretes quosdam, & salutigerulos arbitrati sunt priores: qui concepta à nobis vota ad Deos deferrent, & illinc ad nos diuina munera referebantur. Hos Romani veteres *medioxumos* nuncuparunt: quod insiti ex suis, ratione, ac loco, & potestate, diis summis sint minores: hominum natura velut complaci-tum est antiquis: vtiq; maiores. Hæc C[...]

Et de isto tertio gradu, & primo dica[...] *par.* De secundo vero, qui est hominis[...] parte discutitur.

SEcunda & principalis consideratio[...] secũdæ partis, quæ est generalis ad o[...] sequentes, & ex qua omnes depende[...] Quod cum homo honorari naturali[...] petat. Specul. *in tit. de citatio.* §.5. *ver. porr[...]* *plures delegati.* & dixi supra. Ideo dic quo[...] mo est animal honorandum. Hoc in[...] ram Dei transit; quia ipse sit Deus. H[...] monum genus nouit, vtpote, qui cum[...] ortum se esse cognoscat. Hoc humana[...] ræ partem in seipso despicit, alterius pa[...] uinitate confisus. Et, vt ait Trismegist[...] raculum est homo, ad similitudinem D[...] ctus. *Genes.* 1. *&* 9. *c.* text. *in c. hæc imago* [...] *in l. si quis metallum. C. de pœn.* In tantum[...] pater architectus Deus omnipotens[...] creaturarum creator, cunctis rebu[...] vltimum, diuinũ hominem creaui[...] nem, & similitudinem suam: vt po[...] pse Deus, hanc, quam mundanam[...] videmus, diuinitatis templum augu[...] arcanæ legibus sapientiæ fabrefecera[...] cœlestem regionem mentibus deco[...] thereos globos, æternis animis veget[...] crementarias, & feculentas mundi p[...] mnigena animalium turba, comple[...] re consummato, considerabat aliqu[...] qui tanti operis rationem perpende[...] chritudinem amaret, magnitudinem[...] raretur. Inducendo vnum, quod à[...] & principibus nostri temporis vi[...] videmus: vt cum magnificam, & nob[...] uitatem cõdiderunt, iam vrbe absolu[...] ginem suam, omnibus visendam, in[...] illius spectandamque constituunt. S[...] se videmus principem omnium De[...] tota mundi machina constructa, po[...] omnium, hominem in medio illius[...] imaginem & similitudinem suam, f[...] Res ergo & supra fidem mira, est ho[...] lestis enim illi est origo, testãte Virg.[...] probante Ouid. *in suo lib. Metamor.*

Pronaq; cum spectant animalia cæ[...]

Os homini ſublime didit, cœlumq́; videre
Iußit, & erectos ad ſydera tollere vultus.

De quo habetur in gl. *in §. partus. Inſt. de rerum diuiſ. & in l. iuſtißime. ff. de ædil. edi. & in §. ſi. Inſt. de iure natur. gent. & ciu.* Vnde etiam Silius Italicus:

Nonne vides hominum celſos ad ſydera vultus
Suſtulerit Deus, ac ſublimia finxerit ora.
Cum pecudes volucrumq́; genus formamq́; ferarum,
Segnem atque obſcœnam paßim ſtrauiſſet in aluum.

Huncque gloria & honore coronauit dominus, & conſtituit eum ſuper opera manuum ſuarum, vt habetur *Pſal.* 8. Omnia ſub pedibus eius ſubiecit, oues, boues, vniuerſa inſuper & pecora campi: volucres cœli & piſces maris. *Pſal.* 38. Et ſuper vniuerſas terræ creaturas contulit ei dominij principatum, nobilitando etiam, & ſublimando hominis dignitatem, ex miniſtris ſpirituum ſuperiorum. tex. *in cle. ſi dominum. de reliq. & vener. ſanct.* Hinc etiam Apoſtolus *ad Heb.* 2. dicit, quod Deus omnia ſubmittendo homini nihil dimiſit non ſubiectum. Hinc dicit Plin. *lib.* 7. *naturalis hiſtoriæ c.* 1. quod homo eſt animal cunctis imperans, & etiam cæteris animantibus excellens. *Ariſt. lib.* 1. *de animalibus.* Nobiliſſimumque & altiſſimum animal eſt homo. *eo. lib. de animal. lib.* 1. Et, vt dicit Lucius Apuleius *de Deo Socratis*, præſtantiſſimum animal eſt homo. Ita ab ipſo Deo magnificatus, vt paulo minus angelis ſit diminutus. *Pſal.* 8. Hoc enim in naturam Dei tranſit, quia ipſe ſit Deus; Hoc dæmonum genus nouit, vtpote quod cum iiſdem ortum ſe eſſe noſcat: hoc humanæ naturæ partem in ſeipſo deſpicit, alterius partis diuinitate confiſus. O hominum quanta eſt natuta temperata, felicius ac diis cognata diuinitate coniunctus, partem ſui, qua terrenus eſt, deſpicit. Cætera omnia, quibus ſe neceſſarium eſſe cœleſti diſpoſitione cognoſcit, nexu ſecum charitatis aſtringit, ſicque ſuſpicit cœlum. Sic ergo feliciore loco medietatis eſt poſitus, vt quæ infra ſe ſunt diligat. Ipſe autem à ſuperioribus diligatur, elementis velocitate miſcetur. Acumine mentis in profundo maris deſcendit. Omnia illi licent, non cœlum videtur altiſſimum, quaſi enim è proximo ſagacitate animi intuetur. Intentionem animi eius, caligo aeris non cõfundit. Non denſitas eius operũ impedit. Non aquæ altitudo profunda aſpectum eius obtundit. Omnia idem eſt, vt vbique idem eſt. Hoc ſatis probat dictum Ariſtotelis *in* 3. *lib. Politicorum* dicentis: *Animal hoc prouidum, ſagax, ac tutum, memor, plenum rationis, & conſilii, quem vocamus hominem, præclara quadam conditione generatum eſt.* Non ſolum famulantur terreſtria, imo & angeli hominis ſunt, vt habetur *Apoc.* 19. Vbi Angelus non fuit paſſus ſe adorari ab homine. Dixit enim homini, nequaquã, conſeruus tuus ſum & confratrum tuorum habentium teſtimonium Ieſu. Et dicit gl. *in l. cognitionem. ff. de variis, & extraor. cogn.* quod angelica natura ſeruit homini. Omniũ enim animantiũ domin⁹ habens ad ſui cuſtodiã angelos, quaſi ſatellites aut pædagogos poſuit. Quoniam, vt dicit Albertus de Gandino *in tractatu maleficiorum. in ti. quomodo cognoſcitur de maleficiis, quando crimen eſt notorium.* Virtus angelica eſt hominis ſeruitio deputata. Cœli inſuper, niſi Deum offendat, hæres futurus: dæmonibus, hoc eſt angelis malis & apoſtatis imperat. Vnde Hermes Triſmegiſtus dicit hominem tantæ ſublimitatis eſſe, vt Deos faciendi habeat facultatem. Dii enim eſtis & filii Dei omnes, ait propheta. Omnis enim creatura dicitur, cũ, vt habetur *Mar.* 26. Euntes in vniuerſum mundum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Et omni creaturæ Euangelium prædicatur cũ homini prædicatur, vt dicit Gregor. *in homilia Euangelii Pentecoſtes. & in gloſſ. ad Romanos ibi: Inuiſibilia.* Et hoc eſt etiam; quia, cum omni creatura participat, & omnes proprietates creaturarum in ſe admittit. Habet enim cum herbis & arboribus viuere, cum brutis ſentire & fructus percipere. De his duobus Gandi. *in loco hic ante allegato*, allegat text. *in l. qui vas. §. ex furtiuis. ff. de fur. & in l. in pecudum. ff. de vſur.* Habet & tertio cũ angelis intelligere, ex quo facta eſt anima rationalis, vt

Deum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, & possidendo frueretur.

Omnium enim creaturarum est dignissimus. Ita dicitur in summa confessionis. *in ti. ex quibus causis infamia irrogatur, in prin. & in Auth. de nupt.* §. *quia vero.* & gl. in *l. emp. ff. euict.* & facit §. *per edictum. in d. l. empt. & Instit. de re. diuis.* Hominis etenim gratia omnes fructus rerum natura comparauit. §. *partus. & dict. l. in pecudum.* Hinc Plin. *1. c. lib. 7. naturalis historiæ,* dicit, quod causa hominis videtur cuncta alia genuisse natura. Hominem etenim dico tantæ excellentiæ & sublimitatis, quod quodammodo est finis omnium, teste Arist. 2. *Eth.* & omnia continere dicitur, vti Deus sed diuersimode. Deus autem omnia in se continet vti principium, homo vero omnia continet, vti omnium medium: quo fit, vt in Deo sint omnia meliore nota, quam in seipsis. In homine inferiora, nobiliori sint conditione, superiora autem degenerent. Sunt ignis, aqua, aer & terra, per verissimã proprietatẽ naturę suę in crasso hoc & terreno hominis corpore, quod nos videmus. Huic etenim nulla creata substãtia seruire dedignatur: huic terra & cætera elementa, huic bruta pręsto sunt vt famulentur. Huic militat cœlum: salutem bonumque procurant angelicæ mentes, vt siquidem verum est, quod scribit Apost. esse omnes administratorios spiritus, missos propter eos, qui hæreditati sunt destinati. De quo originaliter Paulus *ad Heb. 6.* transsumptiue *in clement. si dominum. de reliq. & venerat. sanct.* Imo seipsũ Deus pro homine exhibuit. *Ad Heb. 5.* Et transsumptiue *in d. cl. si dominũ.* Imo se tradidit cõtumeliis afficiendũ pro homine, vt ipsum à vinculis potestatis diabolicæ liberaret, vt est tex. *in c. suggestum. 7. q. 1.* Sic etenim huic mancipantur terrestria, fauent cœlestia, quia cœlestium, & terrestrium vinculum est, & nodus. Hanc hominis excellentiam amplissime ponit Anton Flor. *in sua hist. par. 1. l. 1. c. 1.* Vbi dicit hominem à Deo fuisse sublimatum honore, & excellentia, quo ad animam, in tribus, scilicet in magna gratia, in mira iustitia, & in eximia notitia: quo ad corpus, quantum ad immortalitatem, impassibilitatem, & lo- mœnitatem, & quo ad honorem domi- præesset omnibus. Quæ omnia ampl- clarat, quæ non transporto, cum sint cla- clare posita. Vnde ergo merito dicit He- Trismegistus, quod miraculũ est homo, ut ample recitat Picus Mirandula *in s- leganti oratione, in cœtu Romanorum per e- tata,* vbi dicit legisse in monumentis bum Abdalam Saracenum interro- fuisse, quid in hac mundana scena adm- dum spectaret: qui nihil homine adm- lius spectandum, respondit. Et dixi *in tra- meo de maledictione creaturarum irrationa- in 2. part. in 3. & 4. fundam. illius part.* vbi dignitates & excellentias hominis p- quam composui in scholis me existen- studio Ticinen. Et vide etiam *in sermo- scipul. 32.* nouem dignitates hominis. E- prædictis possent vltra numerum *52.* n- rari. Et inter alia priuilegia hominis - tera animalia, quod licet omne anim- fulmine intereat, homo tamen non se- interit, imo percussus euadit sæpissime - Anchise apud Virg. legitur, vt recitat - Benedicti *in sua repet. cap. Raynut. in verb.* - *impuberi. in princ. de testam.* Vbi ponit, quo- ter aues nunquam aquila percutitur f- ne, inter quadrupedia, vitulus, seu bos - nus, inter ramos, laurus, & ibi tam in - quam in allegationibus plurium, mu- laude & excellentia hominis compre- possunt, quæ omitto, ne sim nimis pro- quæ prolixitas quandoque, & vt plur- inducit desperationem & fastidium le- tib. Sed amplius vide de dignitate pri- minis, Ioannes Chrysostomus, qui lib- vnum fecit, incipientem: *Dignitas hu- &c.*

Aduertendum est etiam, quod in co- re humano sunt multa admiratione di- quæ ample ponuntur per Cælium *lib. 1- rum antiquarum lectionum. c. 12.* & de omn- quæ sunt in homine, tam in mente, - lectu, memoria, quum in corpore, - ample idem Cælius *lib. 2. per totum,* vbi - rationem omnium membrorum: &

omnia dicit eſſe quatuor principaliora, & digniora, videlicet cerebrum, cor, epar, & teſticulos, de quibus *eodem lib. cap.* 39. *& infra in vlt. part.* vbi quæritur, quod membrum humanum ſit dignius, & excellentius.

TErtia conſideratio. Homo eſt dignior angelis, propter aſſumptam à diuinitate humanitatem, propter quod homo magis attinet Chriſto, quã angelus propter multa.

Primo; quia Deus non ſolum fecit hominem de progenie ſua: quia eum ad imaginem ſuam creauit ſicut angelum; ſed inſuper de progenie humana ſeipſum fecit, quãdo verbum caro factum eſt, *Ioan.* 1. & in ſymbolo: *Et homo factus eſt.* Maxima quidem eſſet hominum cuilibet dignitas, & gloria atque nobilitas, ſi Imperator, aut quilibet alius princeps ſupremus, de eius ſe faceret proſapia & parentela. Multo autem maior nobis & gloria atque nobilitas, quod Deus ſe de noſtra fecit proſapia, progenie & cognatione.

Secundo; quia angelus attinet Chriſto ex parte patris, qui eſt pater Chriſti per æternam generationem, ac angelorum & hominum, per temporalem creationem: ſed homo attinet Chriſto, etiam ex parte matris, quæ non eſt angelicæ naturæ, ſed humanæ, *ad Hebr.* 2. Nuſquam enim angelos apprehendit, ſed ſemen Abrahæ. Et fratrem hominis ſe vocat, vt habetur per Pſalmiſtam; *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Et ait Bernardus: *Puto, quod iã me ſpernere non poterit, quod os ex oßibus meis, & caro ex carne mea.*

Tertio; quia Deus contraxit parentelam cum angelo ſolummodo dando, quando ſcilicet filiam ſuam, id eſt, imaginem ei dedit, quam etiam homini dedit: ſed cum homine contraxit parentelã, etiã recipiendo: quia ſororem eius, ſcilicet animam rationalem, & matrem ipſius: videlicet humanam naturã, ſibi copulauit.

Quarto; quia homines beatitudinem habent in viſione humanitatis Chriſti, in quam deſiderant angeli proſpicere, 1. *Pet.* 1. & in contemplatione diuinitatis, quam angeli ſolum habent in cõtemplatione diuinitatis.

Quinto; quia humana natura eſt deificata, non autem angelica.

Sexto; quia ipſa humana natura eſt ſuper omnes choros angelorum exaltata, vt patet in humanitate Chriſti, & matris eius. Cum exaltata ſit ſancta Dei genetrix ſuper choros angelorũ ad cœleſtia regna: & etiã Chriſtus, qui aſſumpſit in ſe humanitatem, ſedet ad dextram Dei patris, quod quomodo intelligatur, dicit Aug. *in lib. de Symbolo*, vt dicam *infra*.

Septimo; quia Deus dedit poteſtatem homini Deum faciendi, & corpus ſuum conſecrandi. *Clem. ſi dominum, de relig. & ven. ſanct.* & tamẽ non dedit angelis, vt habetur per Io. de Turrecr. *in c. quid ſit. de conſecr. diſt.* 2.

Octauo; quia angeli ad cuſtodiam hominis ſunt deputati. vt habetur per *Pſal.* 90. Angelis ſuis Deus mandauit de te. Et dixi hic ante *in prima conſideratione*. Dicit tamen Ioan. de Turrecr. *in loco hic ante allegato.* imo angelica natura ſeruit homini, vt dicit gloſ. *in ver. dignitatis. in l. cognitionum. ff. de var. & extra. cogn.* Quia angeli ſunt maiores homine, natura, gratia & officio: & quomodo, vide Benedict. de Buſtis *in 2. part. ſui Roſarii, in ſerm.* 10. *litera L.* vbi poſuit ſex primas rationes, etiam ponit alias, ex quibus Angeli ſunt maiores.

Aduerte tamen, quod quilibet homo debet honorare angelum ſuum, in quocunque loco fuerit. vnde Bert. *In quouis diuerſorio, in quouis angulo reuerentiam exhibe angelo tuo, ne audeas illo abſente, quod nec præſente auderes facere. Et ſemper, die, & ſero, & mane, & omni hora.*

Angele qui meus es cuſtos, pietate ſuperna
Me tibi commiſſum ſerua, defende, guberna.
Amen.

Et ſubiunge de B. virgine Maria.

Vt me pauſantem conſerues, & vigilantem,
Me tibi virgo pia, ſemper commendo Maria.

Aduertendum eſt etiã quod principes etiam habent duos angelos: vnum, ſcilicet ratione ſuæ ſingularis perſonæ, ſicut habẽt cæteri homines, vt habetur Matth. 18. ibi: *Videte, ne contemnatis vnum ex his puſillis. dico autem vobis, quia angeli eorum ſemper vident faciem patris mei,*

qui in cœlis est. Et isti angeli sunt de ordine inferiori. Alterum vero angelum habent ratione dignitatis, vel officii regalis, aut prælaturæ, vt de Elisæo legitur 3. *Reg.* 4. *cap.* Quia angelorum multitudinem ad sui defensionem habebat, quod, quomodo intelligatur, vide Guil. Benedicti *in sua repet. c. Rayn. in verbo, Adiectæ impuberi. extra de testam.* Et ibi ponit quomodo Michael est angelus regni Franciæ. Et etiam quomodo vnus angelus quandoque impedit alium, & resistit alteri in porrigendis precibus, & obtinendis meritis. Ideo vt habetur *Dan.* 10. Vbi Gabriel dixit Danieli princeps, id est, angelus regni Persarum resistit mihi viginti & vno diebus. dicam *infra in 3. par. seq. in 16. consid. vers. 4. adiuuit.*

QVarta consideratio est. Quod præ cæteris honoratur anima, mente, memoria, intellectu, & quinque sensibus, vltra alia animalia mũdi, de quibus singulariter dicemus. Et de anima, quomodo omnis dignitas hominis sit ab anima, ample probat Cælius, *lib. 1. suarum antiquarum lectionum. cap.* 43. 44. 45. *&* 46. De mente, quæ est vice luminis & instrumenti, & visus, *eodem lib. cap.* 44. De memoria, & eius excellentia habetur *lib.* 3. *cap.* 21. *& lib.* 2. *cap.* 3. De intellectu habetur *eod. lib.* 2. *c.* 1. 2. De quinque sensibus habetur per eundem Cælium, *lib.* 1. *cap.* 48. 49. 50. 51. *&* 52. & ibi, quis ex quinque sensibus sit præstantior, dicam *infra in vltima parte, in 44. consideratione.*

QVinta consideratio. Sicut homo præ cæteris animalibus honorandus est in vita, vt ante dictum est; ita etiam in morte & eius sepultura, exemplo Christi, qui Deus & homo, licet se pro homine contumeliis afficiendum dedit, ignominiosaque mors illi fuerit, sepultura tamen illius fuit gloriosa, sicut iam Esaias prophetauerat, vt habetur *Esai.* 11. *cap.* Et erit sepulchrum eius gloriosum, prout sepulchra Adæ, Abrahæ, Isaac, & Iacob, & eorum vxorum, & aliorum plurium Patriarcharum fuerunt gloriosa, prout recitat Hieron. *in lib. Hebraicarum quæstionum.* Et recitat amplissime Ioan. Ludo. Viualdus *in suo tract. de pugna partis sensitiuæ & intellectiuæ. in princ. in tit. de officio pietatis in de[...]* habetur *in can. Ebrom.* 13. *quæst.* 2. & et[...] Tobia ibi habetur, *Tob.* 4. Cuius Chr[...] patriarcharum actiones & exempla, [...] debemus, cum Christi actio nostra sit i[...]ctio, *c. significasti. el. 2. de ele. 2. quæst. 1. c. De[...]* de Anch. *in c. nos. extra de sepulturis.* qu[...] sepulchra in magna veneratione hab[...]re à gentibus, prout Iustinianus, & V[...] scripserunt. Et inter cætera, Scythæ il[...] ligentissime obseruebant, quod sep[...] parentum, quæ voluerunt habere co[...]nia, non minus venerabantur, quam [...] Deorum. Et etiam multum fuerunt [...] mendatę sepulturę mortuorum tempo[...]tiq[...]o. Quoniam, vt habetur *Ecclesi.* 7. [...] tuo non negabis gratiam, id est, sepul[...] transsumptiue *in c. ecclesiastico.* 11. *q.* 2. & [...] *Psal.* 87. *in prin.* inter horribilia ponit, [...] non erat, qui sepeliret. Et ille bonus [...] mortuis & occisis, sepulturã exhib[...] 1. *cap.* Et de vtilitate sepulturæ, po[...] Antonius Florentinus *in 3. part. suæ sum.* [...] *cap.* 1. §. 3. & ample etiam per Bernard[...] Bustis, *in 2. sui Rosarii, sermon.* 1. vbi pon[...] exequiæ & ceremoniæ mortuorum [...] *in* 12. Apud maiores gentilium Roma[...] ritus talis erga mortuos obseruabatur. [...] perungenda cadauera preciosis quibu[...] vnguentis detinebantur, & in rogis mu[...] mul aromata cum cadaueribus crema[...] Vnde de Sylla legimus, maximam mu[...]dinem aromatum in eius rogo fuisse ab[...]ptam. Refert idem Viuald. *in loco hic [...] legato.* Hic mos, etiam apud Ægyptios ob[...]uabatur, vt habetur *Genes.* 50. de Ioseph [...] pręcipit seruis suis medicis, vt aromatibu[...]dirent patrẽ suum, quibus iussa explen[...] transierunt quadraginta dies. Fleuitque [...] Ægyptus septuaginta diebus, scilicet [...] draginta dies condimenti, & triginta f[...] vt dicit ibi de Lyra. Etiam habetur D[...] de Moyse, quem populus Israëliticus [...] triginta diebus. Et recitat Valer. *in tit.* [...] *uata religione, c. fina.* Quod Senatus Ro[...] post Cannensem cladem decreuit, ne m[...]næ vltra trigesimum diem luctus suos ex[...] de[...]

derent, vti ab his ſacra Cereris peragi poſſent. Alius tamen mos erat apud aliquos, vt lugerentur defuncti, vſque ad tertium diem, apud alios, vſque ad ſeptimum, apud alios vero vſque ad quadrageſimum, de quibus moribus *in c. quia alii.13.q.2.* Et iſte mos quadraginta dierum apud nobiles in Gallia obſeruatur. Ex quo ſententiatum fuit per Officialem Heduenſem, quod domicella Iaquelina de la Trimoille, filia nobilis & potentis domini Georgii de la Trimoille, locumtenentis regii generalis in Burgun. citata corã ipſo, ſuper certis promiſſionibus matrimonialibus, per verba de præſenti, inſtante procuratore D. epiſcopi, & ad denunciationem generoſi & magnifici viri domini Io. de la Bulme, domini de Beſme, & filii illuſtriſſ. domini Comitis de Montereuel, non tenebatur comparere in iudicio, nec exire domum, ante quadraginta dies, computandos à tempore mortis, dicti quondam ſui patris.

Aduerte etiam ex illo *Geneſ.50.c.* circa tria. Primo, ibi interuenit honoris exhibitio in condimento corporis defuncti. Secundo, fletus ſolennis ſuper mortuum. Tertio, notabilis deportatio cum comitiua valde ſolenni & nobili. Nam Ioſeph conuocauit omnes maiores patriæ domus Pharaonis, & amicos, ad conducendum corpus patris ſui Iacob ad ſepulchrum ſuum quæ hodie etiam obſeruantur apud nos; quoniam in executione ſepulturæ, & funeralibns defunctorum, præcipue magnatum & diuitum, interuenit pompa funebris, tã in veſtibus lugubribus tædis, & luminaribus cereis ardẽtibus, vbi dom⁹ & aulę, equi & ſepultura, nigris ſterniitur pannis, & cõuocãtur parentes & amici ad 40. diẽ, quo ad nobiles, & quo ad alios ſtatim cum reconduntur in terra, aut ſepulchris eorum. Alexander vero, & Cæſar Imperatores ſe in eorum teſtamento, in nuda terra humari iuſſerunt, vt infra dicam. Varios enim inhumandi ritus ponit Textor Niuernen. *in ſua Officina, in tit. de vario inhumandi ritu.* vbi dicit, inexpiabile quondam ſcelus creditum eſt, ſepulchra violaſſe: adeo, vt lex ſacrum iuſſerit, vbi corpus hominis mortui iaceret, diceretur; minxiſſe in patrios cineres, cui omnia cadebant ſiniſtre, & inauſpicate, ac de materia ſepulchri, & monumenti, quomodo apud leges habeatur, ſunt tituli *de relig. & ſum. fun. ff. & Cod.* & dicam infra poſt dicta Textoris. Sed, vt dixi, apud nos quoq;, Chriſtianis damnatur ceremoniis, qui aut lotium in ſepulchris egeſſerit, aut quid aliud ibidem fecerit immundum, neque apud nos ſolum religioſum eſt. Nam nulla prope tam efferata gens eſt, quæ non nouerit habere ſepulchrorum rationem, præter paucos barbaros: qui cum beluino prope ritu inter ſe degant, nihil mirum, ſi aliorum veſtigiis nequaquam inſiſtant. Nunc de vtriſque loquendum, his ſcil. quibus nulla eſt funerum cura, & illis, quibus maxima.

Lotophagii ſuos in mare defunctos abiiciunt, aſſeuerantes, parum intereſſe humone, an aqua, abſumantur. Hunc modum reprobat iuriſconſultus Modeſtinus *in l. in ſuo. ff. de cond. inſt.* vbi dicit, quod laudandus eſt magis, quam accuſandus hæres, qui reliquias teſtatoris non in mare ſecundum ipſius voluntatem abiecerit, ſed in memoriam humanæ conditionis, ſepulturæ tradidit. Nec etiam obtemperatum fuit Soloni Philoſopho, qui in Cypro moriens, hæredibus mandauit oſſa ſua in cinerem diſſoluta per prouinciam diſſeminari.

Albani olim nephas putabãt curam mortuorum agere: quod etiam reprobatur, vt habetur *Eccl.2.* Noli mortuo denegare gratiam, id eſt, ſepulturam. *13.q.2.c. in Eccleſiaſt.*

Sabæi corpora defunctorum eo, quo ſtercus, modo ducebant, quin etiam reges reiiciebant inter ſterquilinia, videtur, quod iſtud eſſet apud eos eo; quia homo quaſi putredo conſumendus eſt. *Iob.14.cap. & Iob.34.* homo putredo, & filius hominis, & facit *Eccleſ.10.* Memento quoniam omnes in corruptione ſumus. Hinc dicit Ber. in lib. meditationum: *Homo nihil aliud eſt, quam ſperma fœtidum, ſaccus ſtercorum, & cibus vermium*: vnde;

Poſt hominẽ vermis, poſt vermẽ fœtor & horror,
Sic & in hanc ſpeciem vertitur omnis homo.

Sed pro certo hic modus etiam eſt improbatus,

batus, cum, vt dicit tex. *in d.c.Eccles.* quod cum homo de terra fit, debet in terram reuerti. *Eccles.3. & Genes.3.*

Troglodytæ, mortui ceruicem pedibus alligabant: & raptim cum iocis, & risu efferebant, nullaque habita loci ratione mandabant terræ.

Scytharum vero mos longe melior, qui mortuos inter epulas vorare causa honoris consueuerant. Imo dicendum est longe deterior, vt de his & aliis habetur per Hieron. contra Iouinianum *c.36.* & habetur per Cælium *lib.9. suarum antiquarum lectionum .c.46.* vbi ponit aliquos ritus sepeliendi. *& in c.44.*

Hircani, non ad alium vsum nutriebant canes, quam vt eis functos vita, vorandos obiicerent. Et etiam apud Parthos sepultura: homo, aut auium, aut canum laniatus est, nuda demum ossa terra obruunt. Et hic mos erat apud magos, non humare corpora suorum, nisi prius à feris laniata.

Et Massagetæ, senio confectos, in frusta cædunt, & pro ouillis carnibus edunt. Et qui morbo moriuntur, deuorandi feris obiiciuntur, vt refert Iustin. Et hos modos etiã ex supradictis reprobare debem⁹, prout reprobat G. Benedict. *in sua rep. c. Rayn. in ver. mortuo itaq; testatore. 1. nu. 54. in fi. cum seq.* vbi reprobat tales modos, ex quo in eis nõ fit honor defuncto.

Alium vero modum obseruabant Athenienses, quorum tanta fuit sepulchrorum cura, vt si quis dux bello peremptos sepulchro honestate neglexisset, capite plecteretur.

Macedonibus vero nullum fuit tam solenne militiæ munus, quam suos sepelire.

Ægyptii, in domorum ædificatione negligentes, miro sumptu, superbaque magnitudine construere sepulchra consueuerant, opereque prodigiosæ pyramides, quod existimarent defunctorum domus sempiternas. Iidẽ mortuos condiunt, & eos domi seruant, vt refert Cic. *lib.1. quæstionum Tusculanarum.*

Hic mos olim apud nos Heduos, seu Augustudunenses seruabatur. Cum viderimus, temporibus nostris plura corpora defunctorum inuenta in antiquis domibus ciuitatis antiquæ. Et etiam adhuc est pyramis excellens, & magnæ altitudinis, quæ non pot[...] liud iudicari, nisi quod esset monume[...] cuiusdam magnifici, quod factum fue[...] modum pyramidis, prout etiam iud[...] Christianissimus Rex noster Franc[...] magnus Historiographus. Qui illam, o[...] magnitudinem, tanquam etiam antiq[...] amator, post orationem, per me ei ha[...] in introitu huius suæ ciuitatis Hedue[...] qua, de illa, ad demonstrationem anti[...] tis suæ ciuitatis Heduensis, mention[...] videre voluit. Et statim, oratione au[...] illam accessit, & amplissimis disputati[...] cum Budæo de illa perscrutatus est. T[...] conclusit, esse monumentum cuiusda[...] matis, seu domini, huius antiquæ ci[...] Heduensis: & fuisse constructum, & [...] tum in formam pyramidis. Ex quo dic[...] est, verisimiliter hunc modum apud [...] seruatum fuisse.

Mos fuit plerisque populis, mu[...] ductitias (*præficæ* vocabantur) com[...] in eorum morte lugerent, quibus [...] parentes. Hic mos adhuc hodie se[...] pud Italos, maxime Tusculanos & [...] nos, & etiam Lombardos, & pluries [...] obseruari in Lombard.

Apud Hebræos cautum fuit lege, ne [...] pultum hostem relinquerent. Pyrrhu[...] tilis etiam Rex Epirotarum, vt Eutrop[...] fert, quam fauendum sit sepulturæ, [...] ganus foret, ostendit: qui cum mille [...] ginta ex Romanis in bello captos re[...] summo honore tractauit, multosque [...] ctos, licet hostes, honorifice sepeliuit. [...] Cæsar, caput Pompeii hostis sui, vt refe[...] ler. *lib. 5. de humanitate, c.16.* Et prim[...] funerare corpora in bello docuit, fu[...] cules. Et tales pulchre commendau[...] pheta eximius, 2. *Reg.* 2. Vos benedicti [...] mino, qui fecistis misericordiam ha[...] Domino vestro Saul, & sepelistis eu[...] Machabæus, inimicorum interfecto[...] pora sepeliri iussit, vt habetur 2. *Mach.* 12. Alexander Darii interfecti corpus [...] Tumbrudini præbuit. Pauli Æmili[...] Re[...] uer, Hannibal hostis sepeliuit.

xtor *in sua officina, in loco hic ante allegato*. Et etiã Gracchum & Marcellum ipsius hostes, sepeliuit, vt refert Valer. *l.5. de human*. Et vt etiam refert idem Valerius *tit. 1. de somniis*, quod Simonides poëta ad littus applicans maris, corpus, quod vidit inhumatum, sepeliri mandauit: propter quod periculum maris euasit, vt ibi, & in sequenti titulo *de miraculis*. Constat etiam, quod periculum terræ euasit. Expedit enim Reipublicæ, non minus mortuos humari, quam viuentes conseruari, secundum Bald. *in l. fi. C. de neg. gest.* prout nobis etiam exemplis gentilium traditur, scilicet Cyri, Alexandri, & Cæsaris Imperatorũ, qui se suis mandauerunt in testamẽtis in nuda terra humari, vt refert Leonardus Aretinus *epist. 94.*

Pleraque Assyriorum corpora in locis palustribus fuisse condita feruntur, quod non fuit honestum, nec defuncto in talibus obtemperandum est, exemplo Solonis philosophi ex septem Græciæ sapientibus, qui in Cypro moriẽs, hæredibus mandauit ossa sua in cinerem dissoluta per omnem prouinciam disseminari: cui tamen obtemperatum non fuit. Refert Guil. Benedict. *in d. repetitione in loco hic ante allegato. num. 69.* Aliquos ex his ponit Volaterranus *in suo tertio tomo. lib. 31. de Philologia. c. pen.*

Alios modos, & ritus sepeliendi corpora ponit Textor *in sua officina, in loco supra allegato.* Et dicit Silium Italicum *lib. 13.* varios funerandi ritus, his versibus describere:

tumuli & cinerum sententia discors.
Tellure (vt perhibent) is mos antiquus Iberæ
Examina obscœnus consumit corpora vultur.
Regia quum lucẽ posuerunt membra, probatũ est
Hircanis addidere canes. AEgyptia tellus
Claudit odorato post funus stantia saxo
Corpora, & à mensis exanguem aut separat vmbram,
Exhausto instituit Pontus vacuare cerebro.
Ora virum, & longũ myrrhata reponit in æuum,
Quid, qui reclusa, nudos Garamantes arena
Infodiunt, quid, qui sæuo sepelire profundo,
Exanimes mandant Lybicis Nasamones in oris?
At Celtæ vacui capitis circundare gaudent
Ossa (nefas) auro, & mensis ea pocula seruant.
Cecropidæ ob patriam Mauortis forte peremptos,
Decreuere simul communibus vrere flammis.
At gente in Scythia suffixa cadauera truncis,
Lenta diei sepelit putri liquentia tabo.

De gloria autem & priuilegio sepulturæ, quantum sit appetenda, ostendit Inno. *in c. cum liberum. de sepulturis.* vbi dicit, quod sacerdos, spoliatus corpore iam sepulto, nõ est ante omnia restituẽdus, vt vexatio videtur corporis humati. Et idem si ageret per viam attentati. secund. Inno. & alios *in dict. c. cum liberum. de sepult.* quod dicunt domini de Rota esse verum de æquitate, secus de rigore iuris. Ita dicitur *in decisionibus suis, decisio. 854. in antiquis.* Hanc tamen Innoc. opinionem reprobant plures per *l. esse. ff. de reliq. & sump. fun.* vbi autoritate principis potest extrahi corpus de sepulchro alieno, eo, quia non videtur esse iuste sepulturæ traditum, ex quo potest eum extrahi facere. *l. diui. ff. de relig. & sumpt. fun.* Et adeo vexari non debet corpus sepultum, quod nec vexabitur corpus infidelis Iudæi: *c. sicut. de Iudæis.* facit *l. 1. ff. de sepul. viol. & l. fin. Cod. eod. tit.* & semel sepultos, decet ibi perpetuo manere, nec possunt eorum reliquiæ de loco transferri. *l. nemo. C. de relig. & sumpt. funer.* sub pœna violatoribus sepulchrorum indicta, & decem librarum auri vltra. *l. qui sepulchra. in fin. C. de sepulch. viol.* præsertim si beati existunt, exemplo Iosuæ regis, qui ossa tollens mortuorum, certificatus de sepulchro viri Dei, qui venerat de Iuda, ait: *Dimitte eum, nemo commoueat ossa eius:* & manserunt ossa eius intacta cum ossibus Prophetæ, qui venerat de Samaria. 4. *Reg. 23. c.* quod etiam ordinatum est per Imperatores. *l. nemo. C. de sacros. Eccl.* quod male obseruauit Clodouæus, Dagoberti regis filius, ob quod graui punitione fuit punitus, vt refert Gaguinus *in suis chronicis, lib. 3. c. 4.* apponendo feretrum beati Dionysii, ex quo male successit, vt ibi. Imo, etiam si non vt beati honorentur, eorum reliquiæ prohibentur auferri. *d. l. qui sepulchra.* Quod pulchre demonstrauit Ludouicus XI. Qui corpus Agnetis pulchræ, concubinæ sui patris, licet eidem aduersata multum fuisset, noluit de medio chori tẽpli nostræ dominæ

apud

apud Clerium permittere amoueri posse, & ad alium locum transferre, licet impedimento esset sacerdotibus illius ecclesiæ, prout refert Gaguinus *in suis chronicis, lib.10.c.1.& 2.* De priuilegio & fauore quantum sit accuratè fauendum sepeliendis cadaueribus ponit Io. Andreæ *in rubr. de sepult. & ibi etiam Card. Zab.* Et vide, quæ dicit D. meus Ias. *in l. furiosum. in 2. col. C. qui testa. facere poss.* quod cadauera de iure debent deferri ad sepulturam cum sonis, & cantibus psallentium. text. *in c. qui diuina. 13. q. 2. & in c. vbicunque. eadem causa, & quæst.* Alc. *in l. si cum dotem. §. si maritus. in vlt. col. ff. soluto matrim.* Dicit tamen Pau. de Cast. *in l. non oportet. C. de his, quibus vt ind.* Quoddam testamentum cuiusdam doctoris Paduani, qui in testamento inter cætera ordinauit, quod ipso mortuo cadauer suum sine planctu deberet deferri ad Ecclesiã, fuisse bestiale: quod quomodo intelligatur, vide Dominum meum Ias. *in d. l. furiosum.* Et etiam quantum cadaueribus sepultis honoris debeatur, vide eundem Benedicti *in loco supra allegato*, vbi ample, & Cælium, *lib. 9. suarum antiquarum lect. cap. 44.* vbi ponit de religione sepulchrorum.

Aduerte etiam, quod in tantum sunt honorandi defuncti, quod eis non debet fieri iniuria, vt dixi *in mea monologia, in verb. iniuriã. & in verb. defunctus.* & quod reuerentia sit exhibenda mortuo, etiam dictum est *supra in 1. parte, in 74. considerat.*

Sexta consideratio erit de pompis funeralibus, quæ hodie fiunt apud nos pro principibus & magnatibus, in quibus fuit multa valde excellentia, & vbi omnes domestici, officiarii assistunt, & ante deferunt omnia defuncti insignia: & ad hoc congregantur parentes, & amici: præcipue in quadragesimum diem post obitum, quo die fieri solent exequiæ funerales. Ideo videndum est, vnde tales pompæ habuerunt initium.

Legitur enim *Genes. 50. c. iam alleg.* quod cũ Iacob mortuus fuisset, post benedictionem singulam ab eo impertitam filiis suis (ex quibus fuerunt duodecim tribus Israël, iuxta numerum filiorum eiusdem) cernens Ioseph obitum patris, ruit super faciem illius, flens, & deosculans eum, præcepitque ser[uis] medicis, vt aromatibus condirent p[atrem]. Quibus iussa explentibus transierunt [qua]draginta dies. Iste quippe (vt dicit text[us]) erat cadauerum conditorum. Fleuitq[ue] Ægyptus septuaginta diebus. Et e[xpleto] planctus tempore, locutus est Ioseph [ad fa]miliam Pharaonis, in hæc verba: *Si in[ueni gra]tiam in conspectu vestro, loquimini auribus [Pharao]nis. Eo, quod pater meus adiurauerit me, di[cens: En] morior, in sepulchro meo, quod fodi mihi [in terra] Chanaan, sepelies me. Ascendam igitur, & [sepeliam] patrem meum, ac reuertar.* Dixitque ei [Pharao]: *Ascende, & sepeli patrem tuum, sicut adi[uratus es]. Quo ascendente, ierunt cum eo omnes Se[nes domus] Pharaonis, cunctique maiores natu terr[æ Ægypti]. Domus Ioseph cum fratribus suis absque pa[rvulis, &] gregibus, atque armentis, quæ dereliquerun[t in terra] Iessen. Habuit quoque in comitatu currus [& equites, &] facta est turba non modica. Veneruntq[ue ad aream] Achad, quæ sita est trans Iordanem, [vbi cele]brantes exequias magno planctu, atque vehementi, i[mpleue]runt septem dies.* & sequitur: *Et portan[tes eum in] terram Chanaan, sepelierunt eum in spelunc[a dupli]ci, quam emerat Abraham cum agro in p[ossessionem] sepulchri, ab Ephron Chetheo, cõtra faciem [Mambre].* Ex quibus facile deprehendi pote[st, quod] iam in antiquo testamento fiebant [pompæ] funerales in pluribus etiam in ædifi[ciis se]pulchris, vt habetur 1. *Macchabæor.* 13 [...] [pom]pæ funerales fuerunt permissæ, vbi [dicitur:] *Et ædificauit Simon super sepulchrum pat[ris sui &] fratrum suorum ædificium altum visu, lap[ide polito] retro, & ante, & statuit septem pyramid[es, vnam] contra vnam, patri & matri, & quatuor f[ratribus], & his circumposuit columnas magnas, & [super co]lumnas arma, ad memoriam æternam, & [iuxta ar]ma naues sculptas, quæ viderentur ab hom[inibus na]uigantibus mare.* Etiam habetur de [...] quod Ioseph ab Arimathia, & Nico[demus] sepelierunt eum honorifice, vt habet[ur Ioan.] 19. *in fin.* vbi dicitur: *Venit ergo Ioseph, [& tulit] corpus Iesu. Venit autem & Nicodemus, q[ui venerat] ad Iesum nocte primum, ferens mixturam [myrrhæ] & aloes, quasi libras centum. Acceperunt a[utem cor]pus Iesu, & ligauerunt cum linteis, cum aro[matibus,] sicut mos est Iudæorum sepelire. Erat autem [...]*

vbi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquā positus erat. Quod & prophetizatum fuerat, vt dictum est *in præcedenti conclusione, in principio.* Ideo videntur tales pompæ permissæ, ita, quod non peccant, eas facientes, prout tenet Io. de Turrecremata *in c. animæ defunctorum. col.4.13.q.2. & eadem causa, & quæst. in c. cum grauis.* dicit, quod tales pompæ in luminaribus pannis, & aliis sumptibus, prosunt animabus defunctorum: si non per se, saltem per accidens, in quantum per talia homines excitantur ad compatiendum, & per consequens ad orandū pro eis, in quantum pauperes inde fructum, & eleemosynas capiunt, & ecclesiæ decorantur. Etiam, vt habetur *Tobiæ* 12. Sepelire mortuos, est opus pium, & inter cæteras eleemosynas computatur, vt dixi *infra in vltima parte, in 29. consideratione.* & prout tenet Io. de Turrecre. in dictis locis, accumulans aliquas conclusiones, quas vide.

De huiusmodi pompis funeralibus, cura sepulchrorum, & laudandis defunctis, scripsit Volaterranus *in philologia lib.31.c.fin.* & in principio damnat funeris ac sepulchri pompam, quam præcipue (vt ait) inter Christianos sacerdotio dicati expetere non debent. August. *de ciuitate Dei.* Sepulchrorum memoriam, sumptusque funeris, magis viuorum consolationem dicit esse, quam defunctorū vtilitatem. Ambrosius in sermone: *Quid prodest* (inquit) *sepulchrorum superbia, damna sunt potius viuētium, quam subsidia mortuorum.* Et Gregorius, vt recitatur *in d.c. animæ defunctorum.* ait: *Curatio funeris, conditio sepulturæ, pompa exequiarum magis sunt viuorum solatia, quam subsidia mortuorum.* Tu tamen tene, quod prosunt, et prodesse possunt, modo supradicto: & etiam comprobo isto medio: quia ibi potius sepeliendi sunt homines defuncti, vbi fit maior concursus populi, vt est text. *in c. vbicunq;* 13.q.2. & not. *in d. cap. cum grauis.* vbi videtur assignari ratio; quia, quoties ad sacra loca veniunt fideles Christiani, & defunctorum sepulturas aspiciunt, recordantur, & pro eis Domino preces fundunt. De laudibus funeris (de quibus infra) quomodo fieri debēt, scripsit Blondus *in 2. lib. de Roma triumphante.* Et quomodo sit honor corpori sepeliendo in appositione florum, & odoramentorum, in funeribus etiam & super tumulo, qui mos adhuc hodie apud nos obseruatur.

Laudare vero defunctos, vetus est (vt ait ibi Volaterran.) consuetudo, cœpitque apud Græcos iam inde à Pericle, qui, teste Thucydide, primus defunctos in bello Peloponnesiaco, pro concione laudauit. G. Benedicti *in sua repet. c. Rayn. in ver. mortuo itaque testatore. primo. num. 62. extra de testam.* ait, quod à Solone ortum habuit, qui è septem sapientibus vnus, vrbem Athenarum, quasi nouam ciuitatem moribus ac legibus condidit. Hic tantus ac talis philosophus instituit, vt clariss. virorum laudes in funere prædicarentur. Qui teste Gell. *lib. 16.* Tarquinio Prisco, Romæ regnante, leges Athenien. dedit. Et sic huius rei autor (vt Anaximenes orator dicit) ante extitit. testis Plutarchus *in vita Valerii.* Apud Romanos vero Valerius Publicola, primus collegam suum Brutum, funebri oratione laudauit: quæ adeo grata iucundaq; Romanis fuit, vt ex eo consuetudo manserit, vt qui strenue pugnando obiisset, ab optimatibus laudaretur.

Apud Romanos deinde, autore eodem Plutarcho, *in vita Camilli*, cum mulieres ornamenta aurea, quibus circa opus vtebantur, ad conficiendam pateram, in Delphum mittendam, contribuerint, Senatus decreuit, vt quemadmodum pro viris, ita etiam pro fœminis, in funere orationem haberi liceret, testis est Polydorus *de inuentoribus rerum. lib. 3. c. 10. in fin.* Liuius tamen scribit de auro collato, cum in publico deesset aurum, ex quo pacta merces, Gallis arcem oppugnantibus, confitetur, id fuisse à matronis ex monilibus collatum. Proptereaque institutum, vt earum quoque, sicut virorum, post mortem solennis esset laudatio. Hinc igitur defunctos laudandi mos defluxit, quem nos hodie seruamus, vt fere in toto regno Franciæ, die sepulturæ, laudes prædicantur defunctorum, & etiam nobilium, & matronarum, seu burgensium.

Modum vero funerandi principes, vide apud Herodianum *in Commodo*: quem morem, hodie in summis Pontificibus & Cardinalibus seruari, dicit Volaterranus *in loco supra alleg. c. de modo funerand.* Et est mirabilis & fere incredibilis excellentiæ, apud nos Christianos, saltem in Gallia: vbi fit pompa sumptuosa, pro regibus & principibus in delatione insigniorum ante corpus per officiarios, & domesticos in vestibus tetris, in tædis, & cereis, fere innumeris, in equis paludatis, seu pallio frenatis, in armis, in pannis etiam sericis nigris, quibus locus sepulturæ, & defuncti, decorantur. In comitiua, & associationibus corpus, per dictos officiarios & subditos, in cantibus & psalmis piis, & in prædictis orationibus & declamationibus, ex quibus magnum honorem præbent huiusmodi defunctis, & de his putant illustrandos, de origine nouendialis, septimanique sacrificii: quod primum à funere fit. Item de ordine, & modo apud priscos offerendi funeris ad sepulchrum, & de funebri pompa, vide Polyd. *in d. loco, lib. 6. cap. 10.* Legitur, quod Alphonsus patrem suum Ferdinandum, decem ac septem aureorum millibus funerauit, magno pietatis argumento.

Item Alexander, in tantum coluit Ephestionẽ, vt eo mortuo, propugnacula vrbium diripi, equos, mulosque tonderi, plerosque gregarios homines interfici, ad mœroris argumentum iusserit, idque vocauerit Ephestionis inferias. In eius quoque exequiis decem millia talentûm profudit, secundum Plutarchum, & Arrianum.

Septima consideratio. Cum fœmina, seu mulier, sit adiutorium simile homini, *Genes.* 2. & masculum, & fœminam creauit eos Dominus, *Genes.* 1. & os ex ossibus hominis, & caro ex carne illius, *Gen.* 2. Ideo est eidem fœminæ adhibendus honor inter alias res mundi. Cum omnia, quæ dicta sunt de homine in genere, quod ad imaginem, & similitudinẽ Dei, creatus est homo, ita & fœmina. Masculũ enim & fœminam creauit eos, vt habetur *Genes.* 1. & vt habetur *Ecclesia.* 17. loquendo de excellentia hominis masculi, & mulieris: consilium & linguam, & oculos, & au[res] cor dedit illis excogitandi, & disciplina[e intel]lectus repleuit illos. Creauit illis scien[tiam spi]ritus, sensu repleuit cor illorum, & m[ala &] bona ostendit illis. Posuit oculum i[psorum] super corda illorum, ostendere illis m[agna]lia operum suorum, vt nomen sancti[fica]nis collaudent, & gloriari in mirabi[libus il]lius, vt magnalia enarrent operum ei[us. Ad]didit illis disciplinam, & lege vitæ h[æredita]uit illos. Testamentum æternum co[nstituit] cum illis, & iustitiam, & iudicia sua o[stendit] illis, & magnalia honoris eius vidit [oculus] eorum, & honorem vocis audierunt a[ures il]lorum. Imo mulieres faciunt gloriam [homi]nibus, & non possunt homines sep[arari ab] eis. vt habetur *Esdræ* 3. *c.* 4. Verum, v[t di]citur: fœminæ hominibus dominantu[r. Di]cit tamen Apostolus 1. *ad Corinth.* 11. tra[cta]ptiue *in c. hæc imago. & c. pen.* 33. *q.* 5. quo[d mu]lier debet velare caput: quia non est [gloria] aut imago Dei, sed gloria viri. Quod [dictum] Apostoli, quomodo intelligatur, [vide] Turrecremata *in d. c. hæc imago.* Item [mulie]res plus appetunt gloriam, & mult[um] laudari, vt dicit Guil. Benedicti *in [su]a* ... *c. Rayn. in verb. Cuidam Petro tradiderunt,* ... *de testam. extra.* vbi dicit, quod muli[er] ... duo. Vnum; quia cupit laudari. Sec[undum] quod semper affectat extrinsece orna[ri. De] quibus ibi vide.

Octaua consideratio. Mulieres [lau]dari possunt ex multis: ex magnanim[itate] scilicet fortitudine, sapiẽtia, industria, [& pu]dicitia, & honestate, & pulchritudine, [cle]mentia, ex liberalitate, ex deuotione, e[x for]titudine omnium: prout habetur *Esdr[æ]* ... *supra allegato.* Vbi disputatum fuit de fo[rti]dine mulierum. Et finaliter fuit concl[usum] ... forte vinum, fortis rex, fortiores sunt m[ulie]res, vt ibi: vbi tandem concluditur, q[uod su]per omnia vincit veritas, vt alibi dicam. ... sunt excellentiores viro, cum vir sit ex [limo] terræ, & mulier de costa viri, & sic de m[ateria] digniori. Item, Adam fuit factus extr[a Para]disum, sc. in agro Damasceno, vt dicunt ... super *Genesin* 2. Eua vero in Paradiso fa[cta] ...

Ita dicit Bernardinus de Bustis *in 2.par. sui Rosarii. sermo. 28. 2.part. in litera* E. Et habetur *in c. illud 40. distinct.* De fortitudine hic parum dicam, sed me remitto ad ea, quæ dicturus sum *infra in vlt. par. in 26. consideratio.* vbi ponam, quæ res sit fortissima.

Et magnanimitate, prout fuit Minerua, quæ multa prælia commisit. De qua Aug. *de ciuit. Dei, lib. 18. c. 8.* dicit, Anno 58. ætatis Isaac, Ibim, apud Tritonidem lacum, apparuisse. Ipsam enim ferrum in arma arte conuertere, armis corpus tegere, aciem bellantium ordinare, leges omnes, quibus eatur in pugnam, edocuisse fertur, vt attestatur Cicer. *in 3. de Nat. Deorum.* Hæc & multa alia adinuenit, de quibus per Philippum Bergomensem, *in suo supplemento Chronic. lib. 3.* Vbi dicit, quinque fuisse Mineruas. Sed hæc bellicosa fuit mater Apollinis. Author etiam est Berosus dicens, quod virgo Pallas apud Tritonidem lacum omnem militiam prima Lybicos docuit.

De Diana insigni virgine Apollinis Delphici sorore, quam Cicero *libro eodem de natura Deorum*, præcipuam inter alias Dianas, & nominatissimam, asseruit. In pretio enim fuit non modico, vt refert idem Philippus *eodem libro.* Orionem vero Neptuni filium vitiare volentem occidit.

De Arthemisia etiam Halicarnaseorum regina, quæ virili robore, & audacia, ac militari disciplina plurimum valuit, & multis triumphis, maiestatem sui nominis exornauit, quoniam post viri mortem, ad tempus sepositis lachrymis, bis arma suscepit. Primo, vt patriæ salutem tutaretur. Secundo, vt socialem fidem requisita, seruaret, Rhodios nauali prælio superauit, & Rhodum ipsam sibi vendicauit. Iustinus etiam, *lib. 5. epitomarum* dicit, Arthemisiam, in auxilium Xerxi, contra Græcos venisse, inter primores duces acerrime bellasse, hæc dicit Philippus Bergomēsis *lib. 5.* Hæc Arthemisia, Mausolo marito mortuo sepulchrum erexit, inter orbis miracula annumeratum. Cuius altitudo attollebatur 25. cubitis, cingebatur col. 36. patebat ab austro, & septentrione 63. pedes: tota circuitu continebat pedes 411. ipsum ab oriente cælauit Scoppas, à septentrione Briax, à meridie Timotheus, ab occasu Leocares. hæc dicit Textor *in sua offic. c. septem orbis miracula.*

Semiramis, magni Nini Assyriorum regis vxor, anno à natiuitate Abrahæ duodecimo, regnandi libidine tota pruriens, petiisse fertur à marito Nino, vt quinq; tantum dies imperaret, & sceptro vteretur, quod cum exorasset, satellitibus iussit, Ninum vt interficerent. Hoc itaque modo regnū consecuta, Assyriis dominata est, & quadraginta duobus annis regnauit. Hæc quippe mortuo marito, cum iuuencula admodum haberetur, eiusque vnicus filius nomine Ninus, puer tenellus esset, non æstimans tutum esse, imperium tam grāde filio tenello committere, cū esset animo ingenti, quodā muliebri astu malitia excogitata (vt Iustinus *in primo Epitomarū* ait) hoc modo decipere exercitum cogitauit, non contenta à viro acquisitos terminos tueri Æthiopiam suo adiecit imperio. Indis etiā bellum intulit implacabile, quo præter illam, & magnum Alexandrū, nemo vnquam intrare præsumpsit. Multasque ciuitates alias condidit, & fœmoralium vsum primo excogitauit. Hæc & plura refert Philippus Bergomensis *lib. 3.* Et habetur *in historia scholastica,* & secundum Lyram *Gen. 9. c. super verb. & ingentia facta peregit.* Et quædam ex supra dictis dicit Textor *in sua Officina. c. mulieres bellicosæ.* Et G. Benedicti *in sua repet. c. Raynut. in verb. duas habens filias, in initio extra. de testam.* Vbi etiam dicit, quod Pythadoris Ponti regina, suscepto regno, multa in Ponto gessit prælia, cui ob eius virtutes Tyberini & Chaldæi vsque in Colchidē sese vltro subdidere. Hæc quippe fuit insignis mulier, vt describit Philippus Bergomensis *in supplemento Chron. lib. 7.* quem tamen non allegat Benedicti *in loco hic ante allegato.*

Dicit etiam de Cleopatra, Aegypti regina, quod cum Antonio eius viro in Attiaco bello fuit, imo cum mortuo iam Cæsare, Antonius lasciuientibus momordisset oculis, & in amorem sui pellexisset, præter Syriæ & Arabiæ regnum, ausa est imperium quo-

que Romanum sperare. Quum ergo magis indies cresceret libido principandi, imperium ipsum ab Antonio petere non dubitauit. Quod cum exorasset, sumptis cum eo armis, in Augustum, eiusque generum Agrippam, copias duxit, mouitque bellum, cuius fortuna anceps aliquandiu pependit, hæc Textor *in sua officina, loco hic ante allegat.* & Bergomen. *in lib.* 7.

De Marthesia, Marsepia, & Lampedone, quæ fuerũt primæ reginæ Amazonum, quomodo floruerunt in exercitu armorum, ponit Philippus Bergomen. *lib.* 2. Et ibi ponit, quomodo Amazonum mulierum tanta fuit virtus, quod relicto virorum & principatu, & commercio, solæ sibi imperauerunt, suamq; libertatem armis defenderunt.

De Mannia seu Mannica Ægyptiorũ habetur, quod ante Christum 377. regnauit in Ægypto, & defuncto eius viro suæ gentis gubernacula suscipiens, ob animi præstantiam viribus auctis, Romanis quam maxime formidabilis fuit, & frequentibus bellis Romanorum opes attriuit. Etiam Palæstinorum, & Arabum limites, oppida, vastauit. hoc dicit Philippus Bergom. *lib.* 9. & Benedicti *in loco supra allegato*, tacendo authorem.

Penthesilea, Amazonum regina, muliebrẽ aspernata molliciem, operibus semper, quæ virum decent, innutrita est. Troianis fauit contra Græcos: fuitque vexillifera, & turmas equitum duxit. Vnde Proper. *lib.* 5. sic ait:

Ausa ferox ab equo quondam oppugnare sagittis,
Meotis Danaum Penthesilea rates.
Aurea cui postquam nudauit caßida frontem,
Vicit victorem candida forma virum.

Et Virg. *lib.* 1. *Aeneidos:*

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens, mediisq; in millibus ardet,
Aurea subnectens exertæ cingula mammæ,
Bellatrix, audetq; viris concurrere virgo.

Et ait Pamphilus:

Non probo pelatas inter quæ tela cateruas,
Hectore sub forti sanguinolenta tulit.

Hæc Textor vbi supra. Et plura etiam de ea dicit Bergomensis *Lib.* 4. & Benedicti *in loco hic ante allegato*, tacens autorem.

De Camilla, Volscorum regina, dic
tor, quod cunabula ipsius manifestum
ræ virtutis lumen promiserunt. Nam
iam tum infantia non molliculis inuo
pannis, non à blandientibus nutricul
cata, sed à patre Metabo in mediis syl
latebris ferino lacte pasta est. Relictis
crepundiis, paulo prouectior facta
tractandis insueuit lanis, nec fusos, a
sa manibus accepit, sed ferinis ami
bus fundas cœpit circumagere, con
arcus, sagittas torquere, ceruos & cap
sare cursu. Cui virtuti adiecit studiu
nitatis. Orto demum inter Turnum &
bello, Rutulis adhæsit, fuitque duc
piarum: quam eius virtutem Virg. *in*
describit:

Hos super aduenit Volsca de gente Camil
Agmen agens equitum, & florentes ær
Bellatrix non illa colo, calathisue Min
Fœmineas assueta manus, sed prælia v
Dura pati, cursuque pedum præuert
Illa vel intactæ segetis per summa vol
Gramina, nec teneras cursu læsisset ar
Vel mare per medium fluctu suspensa t
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore pl

Hæc textor vbi supra.

Et de ea Philippus Bergomensis
Benedicti *in dicto loco*, tacendo semp
rem, sc. Philippum Bergomensem.

Tomyris, regina Scytharum, cum
suorum cædem, & filii vnici mortem,
neis postpositis lacrymis, Cyrum
Persarum, ad montium angustias p
ibidemque, cum ducentis millibus
cauit. hæc Bened. vbi supra.

Zenobia, Palmyrenorũ regina, po
tem Odenati mariti sui, imperium ar
Syria. Nec dubitauit arma capere in
num Imperatorem, à quo victa, in tri
ducta est. Cum autem probro dare
Aureliano, quod de ea triumphasset,
(inquit) *me pudet de fœmina triumphasse,*
tute plus quam virili sit prædita.

Vnde Pontanus:

Qualis AEthiopum quondam sitienti
In fuluum regina gregem sese armat,

Sola pedes ſeſe irato obiectare leoni,
Inſignique arcu, & duplici Zenobia telo.

Hæc Textor vbi ſupra.

Et de ea ample per Phil. Bergomen. *lib.* 8. quem recitat Guil. Benedicti *in loco hic ante alleg.* illum tacendo.

Calepinus vero in ſuo *Dictionario*, dicit, quod hæc Zenobia fuit mulier, quæ à Ptolemæis originem ducens, Græcis ac Latinis literis ornatiſſ. nec non & rebus bellicis celeberrima, in Palmyra, Syriæ vrbe regnauit. Hæc cum Saporem Perſarum regem ſuperaſſet, tandem ab Aureliano Aug. victa, Romam in triumphum ducta: quæ in vrbe ſummo in honore obſenuit, à qua Zenobia familia nuncupata eſt.

De Clœlia virgine Romana habetur, quod Porſenna vrbem obſidente cum Hetruſcis, quorũ rex erat, noctu Tyberim transfretauit, obſes regni data: quo facinore, Porſenna rex à Romanorum obſidione deſtitit. de qua Valerius *lib.* 3. *de fortitud. c.* 250. vbi dicit illam puellam, lumine virtutis præferendam viris, vt dicit & refert Benedicti *in loco hic antedicto.*

De Iudith habetur *Iudith.* 13. quod abſcidit caput Holofernis inimici Iudæorum: ex quo per Oziam magnum ſacerdotem, fuit ei dictum: *Benedicta es tu filia, à Domino Deo tuo excelſo, præ omnibus mulieribus ſuper terram, &c. quia hodie nomen tuum ita magnificauit, vt non recedat laus tua de ore hominum, &c.*

Et etiam habetur *Iudic.* 4. *c. in fi.* quod Iahel interfecit Syſaram, infigendo ei clauum cum malleo in tempore capitis, *vt ibi.*

Hippolyte, Amazonum regina, quum inter cæterarum bello inſueſceret, auſa eſt arma capere in Theſeum, à quo expugnata, & vxorem ducta eſt.

Propertius:

Felix Hippolyte nuda tulit arma papilla,
Et texit galea barbara molle caput.

Et Seneca de Agamemnone: videt Hippolyte ferox pectore è medio rapi ſpolium, ſagittas.

Valaſca Boemorum regina facta, cum cæteris mulieribus, coniuratione de excutiendo virorum principatu, copiarũ ductrix, bellũ mouit, interfectisq; viris, fœminas omnes aſſeruit libertati, adeo, vt Amazonum inſtar, multos annos principatæ ſint ſine viris.

Atalanta venatrix fuit Arcadica, vibrandis iaculis & arcubus complicandis aſſuefacta, quæ inuſitatæ magnitudinis aprum, vniuerſæ formidoloſum Ætoliæ prima aggreſſa eſt, & vulnerauit vna cum Meleagro. Ponta. *lib.* 3. *de ſtellis*, de hac puella, eiusque virtute ſic meminit:

Qualis in Aetholum campis Meleagria virgo
Strauit aprum, primamque manu ſtringente ſagittam
Intorquens, auſa eſt ſpumanti accurrere monſtro,
Mox læta, & ſpoliis, famoſa & ſede ſuperba.

Athalia, mater Ochoziæ regis Iudæorum, tumultu concitato, per tyrannidem regnauit annis ſeptem, 4. *Reg.* 11. *cap.* Et tandem populo in eam acclamãte, ad portam Mulariam perducta, ibi interfecta eſt. *Paralipom.* 22. *cap.* Bergomenſis *lib.* 4.

Delbora mulier bellatrix, imperauit Iſraelitis, quos ab incurſionibus vicinorum plerumque tutata eſt, quorumque rempublicam, & imperium variis auxit honoribus. De hac ponit Bergom. *lib.* 4. vbi eam inter prophetiſſas & ſanctas nominauit, & ibi dicit, quod iudicauit Iſraelem cum omni gloria, annis 40.

Virtutem Hasbytes fœminæ bellis exercitæ, ſic deſcribit Silius *lib.* 1. vbi ſic ait:

Hæc ignara viri, vacuoque aſſueta cubili,
Venatu, & ſyluis primos defenderat annos.
Non calathis mollita manus, operataue fuſo,
Dictynam, & ſaltus, & anhelũ impellere planta
Cornipedem, ac ſtrauiſſe feris immitis amabat.

Et idem *lib.* 2. ait, Tyburnam Sagubthinam fuiſſe fœminam Murrhi vxorem & bellatricem.

Teuca Illyricorum regina, viris fortiſſ. imperauit & Roman. vires fregit ſæpenumero. Fuit Argonis vxor.

Helerna, Iani filia, mortuo patre apud Tyberim regnauit, præfuitque viris ſine viri auxilio.

Candace, regina apud Meroëm principata eſt,

ta eſt,& imperauit Æthiopum genti, hæc refert Textor *in ſua officina.in loco hic ante allegato.*

Idem Textor ponit de Amazonibus. Quæ ſolæ ſibi imperauerunt, ſuamque libertatem armis defenderũt, & vltra ſupra nominatas, fuerunt quamplures aliæ, videlicet Harpalice, Antianyra, Lampedo, Antiopa, Minythia, Harpe, Parthoë, Phebo, Othrera, Thaleſtris, Allea, Eribye, Archenis, Menalippe, Martheſia, Strongylios, Euriale, Philippis, Celenno, quæ fuerunt vltra ſupradictas. Et de his refert Curtius *lib. 5. de geſtis Alexandri*, his verbis: *Veſtis non toto amazonum corpori obducitur. Nam læua pars eſt ad pectus nuda, cætera deinde velantur, nec tamen ſinus (quem nodo colligunt) infra genua deſcendit, altera papilla intacta ſeruatur, qua muliebris ſexus liberos alant. Aduritur dextra, vt arcus facilius intendant, & tela vibrent.*

Stroza pater *lib. 1. Eroticon.* de quibuſdam ſic meminit:

Virginitas vltro ſeruata, & bellica virtus,
Magnum Orithyæ contribuere decus.
Lampedo Hippolytem, Menalipem Iane videmus,
Illuſtres inter nomen habere viros.
His quoq; ſe comitem merito Martheſia iungit,
Nec caret Antiope laude, nec Harpalice.

De qua Harpalice habetur *in margarita poëtica, parte 2. tractat. 2. de commendationibus, oratione 17.* vbi multum ample laudantur mulieres.

Hinc & vlterius dicit idem Textor, quod Lacenæ mulieres, virorum obibant munera, ſeſe in gymnaſio, in bello, in venatione exercentes: hæ cum viris in certamen aduerſus Meſſenios fortiter deſcenderunt.

Olim Germanorum mulieres, inclinatam aciem, & iam ad Triarios vergentem reſtituerunt.

Bellouacæ mulieres, à Carolo Burgundorum duce, longa obſidione fatigatæ, mœnia defenderunt, & obſeſſorem è ſcalis in foſſam vrbis detruſerunt, reportatis ad ſuos vexillis.

Recitat Philippus Bergomenſis *in ſuo ſupplemento Chronic. lib.* 8. Quod cum Maximinus Imperator Roman. Aquileiam obſediſſet, in ea obſidione fœminæ Aquileie[nses] tantæ fuerunt magnanimitatis, vt cum n[ervi] & funes, ad iacendas ſagittas, viris deeſſ[ent], ſibiipſis capillos capitis præciderũt, & ex [his] funes arcuum fecerunt, vnde poſtea in [eius] gloriã tẽplũ Veneri caluæ ſenatus dedi[cauit].

Refert etiam Bergomen. *lib.* 12. quod [in ex]ptione Calcidis Eubœæ ciuitatis, quæ dicitur *Nigropons*, cuius eſt Epiſcopus qu[i] noſter Canonicus Heduenſis, ſuffraga[neus] epiſcopi Heduẽſis, qui dicitur magiſter [Phi]lipp. Brunet D. in Theologia, vir quidam [per]ctiſſimus & literatiſſimus, fuerunt rep[ertæ] multæ mulieres armatæ, mortuæ in ſtrag[e di]ctæ ciuitatis, & hoc fuit anno Chriſti 14[..] ibidem refert Bergom.

Gaditanæ mulieres à partu ſtatim ſu[a] miniſteriaque domus obeunt.

Margarita, Henrici ſexti Britanniæ [regis] coniunx, aciem viri deficientem reſtitu[it].

Portia autem, cum apud Philipp. Ma[ce]doniæ campos Brutum maritum mortuu[m] intellexiſſet; quia ferrum non dabatur, ardentes carbones hauſit. *Margarita poëti[ca v]bi ſupra.*

Leſbia puella, murorum parte ma[...] Turcarum deiecta, oppidanis fugam, a[...] ditionem meditãtibus ſalutem peperit. [...] tulit enim ſe primam impetui, & iacu[lis i]micorum, pro tutandis ipſis muris.

Amalaſumpta, Gothorum regina, p[...] pata eſt apud Rauennam, Burgundio[nes] Alemanos, Liguriam populantes, Ita[lia ex]pulit, adiuuante Theodato, quem regni [con]ſortẽ ſuſceperat, hęc & plura alia *Bergom.*

Maria Puteolana, à Puteolis Camp[aniæ] vrbe nomen adepta, bellica virtute ma[...] floruit ætate Franciſci Petrarchæ. Erat [labo]rum apprime patiens. Ab ipſa iam inde [ado]leſcentia abſtinebat vino. Erat parca c[...] verborum. Reiiciebat colos, penſa, & [...] & cætera, quæ muliebrem decẽt moll[itiem] gaudebat arcubus, iaculis, pila, galea, [...] Noctes perpetuas quandoque vigilab[at] dormiebat, niſi coacta. Idque ſub dio [...] mi reclinans caput in ſcutum pro pu[lui]nari inter armatos verſabatur. Quod qua[...] pud[...]

pudentiæ ſpeciem præ ſe ferat;nihil tamē vehementius curauit, quam ſtudium virginitatis, in qua permanſit ad mortem vſque, cultum corporis aſpernabatur, quibus artibus bellicoſa admodum facta eſt.

Bona, Longobarda bellatrix, itidem puella floruit anno Dom. 1468. nupſit Brunorio Parmenſi egregio bellatori: A teneris annis luſtrabat ſyluas, venatricibus ſtipata canibus. Maritum in omni diſcrimine concomitabatur, quem, quum Alphonſus rex Siciliæ aliquando certa de cauſa in vincula coniecıſſet, miſerta captiui fœmina, ad diuerſos principes, inſtar Pegaſarii curſor cucurrit, vt ab eis literas & patrocinium obtineret, pro viri ſalute, quod obtinuit.

De Ioanna, puella Franciæ, habetur apud Gaguinum, quod gladio in bello vtebatur, quem nacta erat in templo diuæ Catharinæ, exiſtente in agro Turonenſ. vtraque parte liliis inſculpto, quem petit ſibi afferri, licet nūquam eo in loco fuiſſet, & regnante Carolo VII. de quo per Gaguinum *in ſuis Chronicis, lib.*10. Cum Angli omnia populandi cauſa paſſim irrumperent, & iam proſpero fortunæ zephyro adiuti, nihil ſibi non pollicerentur, deſperatis Gallorum rebus abfuit ipſa Ioanna virgo, quæ attritos Gallos animans ad vltionē, & libertatis gloriam: prima belli campum ingreſſa non prius ſuos hortari, & ipſa certare deſiit, quam hoſtem in fugam verteret, reportata victoria.

De ea etiam habetur per Berg.*libr.*15. vbi dicit, quod Carolus VII. Francorum Rex auſpicio & ductu huius puellæ, regnum perditiſſimum recuperauit, & Benedict. *in ſua rep. c. Rayn. in verb. duas habens filias. num.*14.*extra de teſtam.* vbi ponit verba Gaguini. Et vide etiam tex. *in loco hic antea allegato.*

De Eliſabeta autem Ferdinandi regis Aragonum vxore, & Hiſpaniarum regina, quāta fuerit circa arma, quantum pro fide Chriſtiana debellauerit, Granatarios, & alios populos finitimos ſubiugando, & ad fidē Chriſtianam reducendo, atteſtatur Bergo. *lib.* 16. vbi ample.

His poſſet annumerari Ioanna, Caroli Calabriæ ducis filia, quæ fuit potentia, moribus & animo robuſtiſſima & illuſtriſſima fœmina: vt refert Bergomenſis, *lib.*13.

Ioanna etiam, regina Neapolitana, ſoror regis Ladislai huius nominis ſecundi, virilem animum in pectore gerebat, vt dicit idem Bergomenſis *lib.*4.

Non ſunt tacendæ mulieres, de quibus *Luc.*24. quæ ſequebantur Dominum euntem ad paſſionem, plangentes, & lamentantes, & non terrebantur vlla armatorum militum furioſa ſæuitia, & etiam habetur *Ioan.*20. vnde de illis potuit, & poteſt dicere Dominus illud Boëtii:

Has ſaltem nullus potuit peruincere terror,
Ne noſtrum comites proſequerentur iter.

Ad tot millia mulierum conuertendus eſt animus, quæ ſæuiſſima tormenta, crudeliſſimaſque cædes, pro Chriſti amore fortiter, & cum magna fortitudine & patientia tolerauere, vt patet de Vrſula, & vndecim millibus puellis eius, & de pluribus aliis, vt habetur per Bern. de Buſtis *in* 2. *par. ſui Roſarii, ſerm.* 28. *in prin.*

NOna conſideratio. Mulieres etiam ex ſapientia, & ſcientia, quādoque laudem meruerūt, prout & laudādæ ſunt. Quoniam ſapiens mulier ædificat domum, *Prou.* 14. Et multæ mulieres fuerunt doctæ, quæ in multis ſcientiis claruerunt, & Textor *in ſua officina, in cap. mulieres doctæ.* enumerat 64. & vltra, quæ multum doctæ fuerunt, quas hic enumerare intendo cum pluribus aliis.

Primo, ſecundum numerum illius, ponit tres Corinnas, quarum vna fuit Thebana, altera Theſpia, alia Ouidiana dicitur, cum chariſſima illi poëtæ fuerit. Prima Thebana, ſeu Tanagrea Archelodori & Procratiæ filia, & Mirthidis diſcipula, quæ Lyricorum principem Tyndarū quinquies viciſſe, & epigrammatum quinque libros edidiſſe fertur. Et de hac Propert. *lib.* 2.

Et ſua cum antiqua committit ſcripta Corinnæ.

Statius, *lib.* 5. *Syl.*

Sophronaq; implicitū tenuisq; arcana Corinnæ.

Paptiſta Pius.

Nec tetigit dulcem trina Corinna lyram.

Idem.

Idem.

Non tres dulciloquo præstent sermone Corinnæ.

Politianus.

Sed Tanagrea suo mox iure poëtria risit.

Secunda fuit Thespia, veterum quoque monumentis celebrata.

Tertia floruit Ouidii temporibus poëtæ clarissimi: de hac Martialis:

Notat Nasonem sola Corinna suum.

De Myrthide, Politianus in nutritia facit mentionem, de qua infra dicam, & Franciscus Patritius *in lib. 4. tit. 6. de institutione reipublicæ*, vbi dicit, quod habuit magnam laudem, sed longe fuit præstantior eius discipula Corinna, de qua hic ante.

De Erinna, poëtria Veia aut Delia, (est enim Delos insula prope Gnydō) floruit Dionysii Syracusani temporibus: scripsit Dorica lingua elegans poëma trecentis versib. absolutum. Alia item epigrammata. ferunt eius carmina ad Homericam accessisse maiestatem, mortua est annos 19. nata. de hac Propertius *lib. 2.*

Carminaq; Erinnes non putat æqua suis.

Paptista Pius.

Erinnam credet Græcia docta suam. Idem.

Non melior coluisse sacras Erinna sorores.

Fuit contemporanea Sapphus. In eam elegans est apud Græcos distichon, cuius talis habetur sensus: *Quanto Erinna in Lyricis Sappho præstantior, tanto Sapphus gloria Erinnam hexametris præcellit.*

Sappho, Lesbia, Lyrica, floruit temporibus Alcæi, & Stesichori poëtarum. Maritum habuit Cercylam ditissimum virum ex Andro, ex quo filiam suscepit Clio nomine, scripsit Lyricorum libros 9. præterea Epigrammata, Elegias, Iambos, & Monodas, carmini Sapphico (cuius inuenttix fuit) dedit nomē. Sunt qui dicant aliam fuisse Lesbiam, poëttiam quoque, quæ adolescentem Phaonem adamauerit, & è Leucade in aquas se dimiserit, vtracunque fuerit, vnam tantum commendant Latini poëtæ.

Statius *lib. 5. Syl.*

Stesichorusq; ferox, saltusq; ingressa viriles

Non formidata temeraria Leucade Sappho.

Sidonius.

Aut quod composuit puella Lesbi.

Paptista Pius.

Mascula quæq; suos cantat moritura ca...

Leucadii Sappho crimen, honorq; freti.

Philippus Bergomensis vero, *lib. ...* *supplementi Chronic.* dicit, quod Sappho ... sia, diuini ingenii poëtrix, anno mundi ... claruit, & plectrum prima inuenit: hæc ... ditissimo nupsit, ex quo Didam filium ... pit, habuitque discipulas Anagoram, ... siam, Congillam, Colophoniam, E... miam, & Salaminam: quas etiā Lyricos ... dam versus docuit: scripsit autem hæc ... dulos Lyricos, Epigrammata, Elegiam, ... bos, & Monodas. Fuit quoque vates no... sima. Et ex his dictis, à Philippo Bergo... sunt annumerandæ hic sex mulieres ... de quibus non meminit Texcor: vide... prædictæ Anagora, Milesia, Congilla, Co... phonia, Euthemia & Salamyna: ... supradictis iam connumerabis ... doctas & scientiam habentes.

Pro 13. ergo annumerabis Pollam arg... tariam, quæ Lucani fuit vxor, vt te... Martialis.

Hæc est illa dies, quæ magni conscia pa...

Lucanum populis, & tibi Polla de...

Tanta fuisse dicitur doctrina, vt ma... iuuerit in emendandis tribus primis ... Pharsaliæ.

Statius *lib. 11.*

Huc castæ titulum decusq; Pollæ,

Iucunda dabis alloquutione.

Sidonius.

Quid, quod duplicibus iugata rhe... gentaria Polla dat poëtas. Eadem, in... à marito permultos versus, perficieba... grauitate & elegantia.

Pro 14. annumerabis Aspasiam mu... Milesiam, quæ doctrinæ fama claruit ... clis magistra, & tandem vxor fuit: in ... philosophicis abunde promouit, rhe... exercuit, & tempore Socratis doctiss... qua Socratem philosophum sanctū ... cisse quædam non pudeat confiteri, v... tur *in Margarita poëtica 2. parte, tract. 2. ...*

Cleo...

Cleobulina Cleoboli Lidii (qui fuit vnus ex septem Sapientibus Græciæ) filia, scripsit ænigmata quædã hexametris versibus, quorum vnus adhuc extare fertur:

Est vnus genitor, nati bona pignora bis sex,
Triginta, cuius natæ sed dispare forma.
Hæ niueæ aspectu, nigræque coloribus illæ
Atq; immortales omnes, moriuntur ad vnã.

Et de ea etiam facit mentionem Bergom. *lib.* 4. cum loquitur de Cleobolo eius patre.

Pro 16. inuenies Cornificiam, sororem Cornificii poëtæ: quæ & ipsa fuit poëtrix memoratu dignissima, & ipsa tempore suo, quod fuit anno 33. ante Christi aduentum, tanto poëtico effulsit dogmate, vt non Italico lacte nutrita, sed Castalio videretur latice. Cornificio prædicto germano fratri, æque esset gloria illustris: hæc quippe, non contenta pulcherrimis valuisse verbis, nisi vt Helicon carmen describeret, atque plurima & insignia descripsit epigrammata, quæ tempore diui Hieronymi, vt ipse testatur, extabant: quibus virtutibus perpetuum sibi acquisiuit nomen. hæc Philippus Bergomensis *lib.* 7.

Lilia, Lilii filia reddidisse dicitur in loquẽdo paternam eloquentiam elegantiorem.

Hortensia, Hortensii Romani oratoris filia, post patrem nõ solum patris facundiam, & doctrinam amplexa fuit, sed etiam ipsius pronunciandi splendorem seruauit, quem scilicet oportunitas exquisiuit, & qui sæpissime in viris doctissimis deficere consueuit. hæc & alia dicit Philippus Bergomensis. *lib.* 7. Eiusdem ratio apud Triumuiros habita legitur, non tantum in sexus honorem, vt per Valerium, *lib.* 8. *tit. de mulieribus causidicis, in fine.* Liciniæ quoque Lucii Crassi filiæ, quarum n dicendo lepos ab eorum patre emanauit.

Mutiæ duæ filiæ ab vtroque parente eloquentiam didicere.

Pro 20. annumerabis Corneliam, vxorem fricani & matrẽ Gracchorum, quæ epistos reliquit ornatissime scriptas: vnde & fiorum fluxit eloquentia, vnde Quintilianus: *am Gracchorum eloquentiæ* (inquit) *multum ntulisse accepimus Corneliam matrem, cuius doctissimus sermo, in posteros quoque est epistolis traditus.*

Anastasia, illustrissima Romana mulier, Publii Romani potentissimi vxor, discipula Grisogoni martyris fuit, eius mariti simulato morbo thorum euitauit. scripsit epistolas ad Grisogonum. Hæc enim bonarum literarum eruditissima fuit, vt refert Berg. *lib.* 8.

Damophila Græca, quam hic ponam pro 22. vxor Pamphili, socia Sapphus poetriæ, poemata scripsit amatoria, & laudes Dianæ.

Hyptathia, mulier Alexandrina Theonis geometræ filia, & vxor Isiodori philosophi, vixit imperante Archadio, scripsit in Astronomiam, professa est Alexandriæ varia disciplinarum genera, magno & frequenti auditorio, conuolantibusque turmatim & vndique discipulis.

Leontium, Græca adolescentula, inter prædictas mulieres doctas erat, cum philosophicas disciplinas adeo sectata fuerit, vt etiam non dubitauerit, cum magna sui nominis laude, in Theophrastũ philosophum alioqui laudatissimum, scribere. Pamphila scripsit commentarios in Grammatic. citatur à Gellio.

Praxilla Sicyonia, fuit poëtria, quæ in suis carminibus, Adonidem induxit ab inferis interrogatum, quid apud superos pulcherrimũ reliquerit: respondere, solem, cucumeres, mala: quod cum vehementer insulsum videretur cucumeres & mala cum sole componere, fluxit inde prouerbium, *Stultior Praxillæ Adonide*, in homines nullius iudicii.

Phemone, prima Apollinis Delphici vates fuisse, carmenque Heroicum inuenisse dicitur, autor Textor, vbi supra.

Sosipatra, vates fuit Lyda multis disciplinis cumulatissima, quam propterea creditũ est à numinibus quibusdam fuisse educatam.

Theano, mulier fuit apud Locros in Lyricis præcellens, alia fuit, Metapontina seu Cressa genere, mulier Pythagoræa, vxor Brotini Crotoniatæ, quæ subscripsit commentarios in philosophia, poemata quoque & apohthegmata Pythagorica.

Pro 30. ponemus Zenobiam, de qua iam

ſupra dictum eſt, Quæ licet bellatrix fuerit, vt dictum eſt; tamen Græci, Ægyptiique ſermonis eruditiſſima fuit, & Latini non ignara. Scripſit epitomen in Oriẽtalem, Alexandrinamq; hiſtor. Herennianum, & Timolaum filios, literis erudiuit, elegantiſsimas orationes ad milites ſuos plerunque habuit, quas galeata recitabat. Et, vt ait Bergom. *lib*. 8. fuit Ægyptiarum ac Græcarum literarum, non mediocriter erudita, quarum ſuffragio, omnes hiſtor. tam Latinas, quam Græcas, & Barbaras, ſummo ſtudio vidit, & memoriæ commendauit.

Alpaides virgo, cum religionem in magno cultu amplecteretur, cœlitus meruit, ſcripturæ ſacræ, bibliorumque ſenſum percipere.

Quid de Catharina Senenſi dicemus? Nã adeo in ſacris literis profecit, vt libros ſcripſerit cum Theologorum doctrina conferendos, & maximæ ſanctitatis fuit, vt refert Bergom. *lib*. 14.

De Delbora, quam num. 32. annumerabimus, dicemus cum Bergomenſi *lib*. 4. quod propheta fuit Hebræorum de tribu Effraim progenita, vaticinio claruit.

Hildegardis, virgo Germana, quæ fuit abbatiſſa, vt refert Bergom. *lib*. 12. patria Magũtina, ſpiritu quodã imbuta prophetico, multa prædixit de futuris, ſcripſitque aliquot catholicæ doctrinæ libros: hanc epiſt. ſuis dignatus eſt beatus Bernardus. Scripſit ſuper Benedicti diſciplina, triginta theologicas quæſtiones eruditiſſime abſoluit. Excellentium virtute virorum vitas ſcripſit, de altaris ſacramento, Homilias in Euangeliis, præterea in medicina, quæ ſimplicia, & quæ compoſita, tollendis ægritudinibus proſint Item carmina & epiſtolas, teſtimonio apoſtolicæ autoritatis comprobatas quo factum eſt, vt Eugenius tertius, Anaſtaſius quartus, Adrianus quartus pontifices: Conradus tertius, & Federicus primus Cæſares, ad eam plerunq; ſcripſerint. Plures alios libros ſcripſit, quos enumerat Bergomenſis *in loco ſupra allegato*.

Ioanna Angelica, ab Ephebis virum mentita, Athenas ſe contulit, vbi ſtudioſe literis adeo operam impartiuit, vt Romam red[...] paucos haberet doctrina pares, & ſacri[...] ris: vnde tantum apud omnes beneuole[...] & autoritatis, ſibi demeruit, vt artibu[...] pontificatum ſit adepta poſt Leonem[...] tum, cum vir eſſe crederetur, de ea etiam [...] minit Bergom. *lib*. 11.

Luccia mima, authore Plinio, centu[...] nis in ſcena pronunciauit.

Laſteniam Mantineam, & Axioth[...] Phliaſiam, Platone vſas præceptore, [...] Plutarch. ornatuque interim virili, aud[...] ingreſſas, hæc Textor vbi ſupra. Ex q[...] iam connumeratæ ſunt 37. mulieres [...] & prudentes.

Pro 38. annumerabitur Michaele C[...] ra, quæ docuit Theſſalas remedium a[...]

Dyotima, & Aſpaſia, mulieres in ph[...] phicis promeruerunt diſciplinis, vt al[...] Dyotimam appellare magiſtram, alte[...] ctionibus intereſſe non erubuerit [...] philoſophorum omnium optimus.

Lactantius ait, philoſophus, nullas [...] mulieres philoſophari docuiſſe, præter[...] ex omni memoria, Themiſtem. Sed [...] nam hæc, & cuius fuerit, non docet.

Arete mulier, eo doctrinæ conſcend[...] filium etiam inſtitueret, qui appella[...] Ariſtippus, fuit Cyrenaica, & Ariſtipp[...] Socratici dogma ſecuta eſt. Mortuo [...] ſcholam rexit in philoſophia magno [...] quenti auditorio.

Pro 42. hic annectimus Nicoſtrata[...] ticinatricem clariſsimam mulierem, qu[...] cadia de carminibus carmentis cogno[...] ta eſt. Oſtia Tyberis intrans in Palatin[...] te, vbi nunc Roma habetur, conſcend[...] quo Euandro eius filio rege conſtituto, [...] ipſa Graiarum literarum doctiſſima eſſe[...] que verſatilis ingenii, incolaſque ſylu[...] comperiſſet, nouos literarum characte[...] uenit, eoſque canere coniunctionem, [...] ſonos edocuit: cuius admirati rudes p[...] eam non mulierem humanam, ſed De[...] bitrati ſunt. Vnde Virg. VII. *Aeneid.*

Tũ rex (inquit) *Euandrus Romanæ cõditor* [...]
Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum [...]

Me patria pulsum pelagique extrema sequentem
His posuere locis, matrisque egere tremenda
Carmẽtis Nymphæ monitu & Deus autor Apollo.

Et hoc idem, Ouidius *lib. Fastorum* affirmat. vide etiam *margaritam poëticam oratione qua supra.* Et ibi etiam fit mentio de Iside filia Inachii, quæ non solum terræ cultum, & lini vsum, sed & quod pręstãtius, apud Ægyptios literas inuenit, ex quo diuinos honores assecuta est, teste Philippo Bergomensi, *lib. 3.* vbi ample de ea.

Ceres etiam fuit diuinis honoribus exaltata, ex quo prima agrorum cultum excogitauit, vt refert idem Bergom. *in loco ante alleg. & in margarita poëtica, in oratione hic ante dicta.* & vt dicit sophologium sapientiæ *lib. 1. c. 3.* Fœminæ omnes artes inuenerunt, & etiam habetur *in margarita poëtica, in loco hic ante alleg.*

Quid de Amesia, quam eo, quod sub fœminea forma virilem animum gereret, Androgynem vocauere? Ea apud prætores maximo populi concursu causam egit, & prima actione à cunctis pene iudiciis liberata est, vt habetur *in oratione supra dicta.*

Et pro 45. addemus Gaiam Afraniam, Lucii senatoris vxorem, quæ ita litibus & causis apta fuit, vt apud plures magistratus sæpissime orasse dicatur.

Dama, Pythagoræ filia, & ipsa philosophiæ sectatrix, ingenium & doctrinam in exponendis parentis sententiarum inuolucris exercuit.

Thargeliam quoque fœminam sola illustrauit philosophia.

Ferunt & Muscam, poetriam fuisse Lyricam, quæ & epigrammata scripserit, & Lyricos nomos.

Semyamira, Heliogabali Imperatoris mater, sapiens fuit, & multa inaudita fecit, vt dicam infra.

Sempronia literis Græcis & Latinis docta fuit, vt dicit Salustius *in Catilina*, G. Benedicti *in sua repet. c. Rayn. in verb. cuidam Petro tradiderunt. num. 64. de testa.* Sed, quoniam hæ duæ mulieres inhonestæ fuerunt, & luxuriose vixerunt, non ponam eas in numero illustrium & probarum mulierum.

Refert Text. supra *in sua officina*, quod multorum carminum auctrix fuit Charixena, cuius meminit Aristophanes Cynicus.

Celebratur item Mero condito in Neptunum hymno.

Fuit Agallis Corcyrea illustris, in arte grammatica, cui inuentum pilæ nonnulli ascribunt.

Telesinam, in poetica illustrem, celebrat Pausanias, cui etiam apud Argos, ante Veneris templum statua sit erecta, hanc Fulgosus Theselidem vocat.

Pro 53. ponemus Oldam, prophetissam Sellum summi sacerdotis Hebræorum vxorem, & Helchiæ maximi Hebræorum pontificis matrem, quæ anno mundi 4576. fuit, & Iosiæ regi vaticinando multa prædixit, & præsertim Ierosolymorum euersionem, populi ipsius captiuitatem, vt patet 4. *Reg. c. 22.*

Heryna poetrix, anno mundi 4864. claruit, & multa laude digna conscripsit, quæ Nactanabo regi Ægypti, vsq; in Æthiopiam expulso, reditum suum prædixit. de his duabus Philippus Bergomensis, *in lib. 4. & 5.* meminit: & Benedicti *in loco supra allegato* tacendo autorem.

His adiiciemus Didonem Phœnicam, Lilii Phœnicum regis filiam, quæ populo legem & normam viuendi dedit. De cuius laude, honore & virtute Virg. 1. *Aen.* cum dicit:

Iura dabat legesq; viris.

Et de ea Philippus Bergomensis *lib. 4.*

Hiparchia mulier Græca, philosophicis disciplinis valde excelluit.

Cassandra, Priami filia, vaticinio, & doctrina illustris habita est.

Aliam Cassandram, Venetam puellam, Politianus magnis laudibus commendat, quam ait pro lana librum, pro fuso calamũ, stylum pro acu tractasse, latinasque epistolas scripsisse. Sic enim de ea in principio cuiusdam epistolæ meminit: *O decus Italiæ virgo, quas dicere grates, quas vt referre parem, quod etiam honore me tuarum literarum non dedignaris?* & vltra alia dicit Textor ibi.

Statius Papinius vxorem habuit nomine

Cladiam, magno ingenio doctrinaque non vulgari præditam.

Eudoxia, Theodori iunioris vxor, præter egregiam formam, singularemque pudicitiam, etiam literis excelluit, adeo, vt librum quendam emiserit.

De Abigail habetur 1. *Reg*.25. *c.* quod mulier prudentissima fuit, & ob eius prudentiam, maritum suum Nabal à morte eripuit.

Ystrina, Scytharũ regina, Arigythis vxor, Sylem filium Græcam linguam literasque edocuit, autor Herodotus.

Themistoclea, soror fuit Pythagoræ, cuius placitis & opinionibus plerisque in locis, vsus est Pythagoras.

Proba Valeria, quam *Centonam* vocat *Margarita poëtica, in oratione, qua supra num.69.* fuit Græcis Latinisque literis eruditissima, truncatos Virgilii versus ad fidem & mysteria catholicæ religionis conuertit. Fecitque de Christi gestis, & de eius morte, opus nobilissimum, quod Centones appellauit. hinc *Centona* dicta est. Et de ea Bergomensis *lib.9.*

Pro 65. ponemus Elizabethã, abbatissam Germanicam, quæ multas orationes ad sui conuentus sorores, conscripsit, opusque de viis, quibus ad Deum itur.

Baptista prima, Geleatii Malatestæ, Pisauriensis principis, filia, Guidoni Montrefeltrensi Vrbinatium Comiti matrimonio copulata cum doctissimis viris plerunque magna sui laude disputauit. Libros quoque de humana fragilitate, & de vera religione, conscripsit.

Isota Nouarolla, Veronen. philosophiam verbo & opere professa est, scripsit quandoq; ad Nicolaum quintum, & Pium secundum Pontifices. Scripsit quoque dialogum, quo disputatur, *vter grauius peccauerit, Adamne, an Eua:* quibus laudibus literarum adiecit perpetuum virginitatis votum.

Damisella Triuulcia, Mediolanensis virguncula, annos amplius 14. nata, iam cœpit eloquentiæ insuescere, bonasq; imbibere disciplinas, adeo, vt nouum in terris prodigium videretur, in literis imbuta ita profecit, vt cum Latine vel scriberet, vel loqueretur, omnes trahebat ad admirationem: fu[...] tenaci memoria, vt vel Mithridati pa[...] retur. Nam, si quem vel publice con[...] tem aut declamantem audisset, r[...] consessu, omnia ad vnguem verbatim [...] batimque repetebat. Latinis insu[...] contenta literis, Græcarum studio d[...] uit, quas vsque ad promptum & pec[...] didicit sermonem. Et de hac multa d[...] xtor *in loco supra allegato*, vbi ponit v[...] quentes de ea:

Quid facit in terris Damisella Triuulcia[...]
Ingeniis debet talibus esse domus.
At scio, quid facias, flores cum coniuge D[...]
Non legis, ad stygios vt rapiare lacu[...]
Cura tua est virtus, & iter meditaris ad[...]
Nam virtus comites tollit ad astra s[...]

Minerua, Iouis primi filia, non a[...] causam in numerum deorum relat[...] propter bonarum artium (quarum [...] uentrix) peritiam: vnde & veteres [...] næ sui nominis immortalitate[...] sunt, &, vt habetur *in margarita p[...]* *tract.* 2. *oratione* 17. fuerunt plures [...] Aduertendum est etiam; quoniam [...] tur *in sophologio sapientiæ, lib.3.* Omnes [...] tes fuerunt inuentę à mulieribus. Et [...] aliquas ex his liberasse patriam, & fe[...] quæ viri fecisse nequiuissent, vt dicit [...] uizan. *in sua sylua nuptiali.* & dicit gl. in [...] *strueretur. in l. qui filiũ. ff. vbi pupill. educ. deb.* antiquitus mos erat mulieres legere [...] maticam.

Manto, Tyresiæ vatis filia (quæ M[...] nomen indidit) doctrina quoque & [...] niis claruit: adeo, vt ex pecudum libris [...] rumque intuitu futura pręsentisceret, [...] sagiret.

Catharina virgo, Costi Alexandri[...] filia, sacris literis partim studio, partim [...] ni spiritus afflatu, adeo fuit imbuta, vt [...] sitos à patre vndique doctissimos v[...] philosophos, ad suadendam idolola[...] refellendamque vnius Dei religione[...] uacissimis terruerit argumentis, suæq[...] nioni attraxerit, nedum non succubue[...] rum rationibus. Et, vt dicit Bergomen[...]

ſi illius præceptorem ignoremus, tanta ea-m rerum ſcientia præditam legimus, vt irabile viſum ſit, quod in tam tenera ætate am omnibus certamen diſputationis ſuſce-it.

Fuit & alia Catharina, duciſſa Mediolani, uam Philippus Bergomenſis, *lib. ſuo* 14. dicit iſſe memoratu digniſſimam & prudentiſ-nam.

Fabiola, Romana mulier, quum magno udio ſacras literas amplecteretur, prophe-as, euangelia, & pſalmos frequenriſſime re-oluebat, vt iterata plerunque lectio, amo-em diuinæ religionis (qua deflagrabat) au-eret vehementius: vnde & beatus Hiero-ymus librum, *de veſte ſacerdotali*, eidem nun-cupauit.

Marcella Romana, propter ſacras literas quas egregie callebat) frequentibus epiſto-is, à beato Hieronymo ſalutata eſt. Ad eam enim ſcripſit de contemptu mundi. De de-cem nominibus, quibus apud Hebræos dici-ur Deus, de fide noſtra, & hæreticorum loctrina, de blaſphemia in Spiritum ſanctũ, le ſtudio Theophili epiſcopi Alexãdrini, & lia id genus permulta.

Euſtochia, Paulæ mulieris Romanæ filia, atinarum, Hebraicarum, & Græcarum li-erarum ſtudiis plurimum excelluit; vnde & uo tempore, nouum orbis prodigium voca-a eſt, ingenium ſacris literis deuouit, maxi-ne atque adeo, vt Pſalmos Hebraice lege-et curſim, & mira celeritate, qua in re, amo-em beati Hieronymi multum ſibi deme-ruit.

Genebria, mulier natione Veronen. tem-ore Pii ſecundi Pontificis Romani, ſua e-regia eruditione meruit nomen immortale. piſtolas ſcripſit luculentas, & maxima re-rtas doctrina recitabat decoro geſtu, voce tili, permixta ſuauitate.

Conſtantia, Alexandri Sfortiæ vxor, nu-eratur inter claras mulieres & excellentes octrina: & erit hęc pro 77. ab infantia bonis ſciplinis operam dedit, adeo, vt imperata oq; diſertiſſime loqueretur, habebat aſſi-ue prę manibus opera Hieronymi, Ambro-ſii, Gregorii, Ciceronis, & Lactantii: valebat etiam ſcribendis ex tempore carminibus nõ ſine magna multorum admiratione, quod ſine præceptore ferebatur didiciſſe.

Nec defuit tam illuſtri fœminæ germen ſimile. Habuit enim filiam Baptiſtam nomi-ne, tanta doctrina, vt doctiſſimos quoſque ſua terreret eloquentia.

De quibuſdam mulieribus ſupradictis fa-cit mentionem Politianus *in Nutritia:*

> *Non illi Praxilla ſuos prædoctaq; Noßis*
> *Cõtulerint, myrthisq; modos nõ dulcis Agaclos,*
> *Non Anyte, non quæ verſus Erinna trecentos*
> *Caſtalio ſeu melle rigat, non candida Myto,*
> *Non Teleſilla ferox, non quæ cani Egida ſene,*
> *Pallados effuſum crimen vitata Corinna.*

Pro 79. his adiungimus Mariam, Aaron & Moyſi germanam, quæ prophetiſſa fuit, vt dicit Bergom. *lib.* 3.

Conſilio & ſapientia Clotildis, (quæ filia regis Burgund. erat) Clodoueus rex Franciæ eius maritus, protochriſtianus baptiſmi laua-crum promeruit, vt refert Gaguinus *lib.* 1. *c.* 8. & Benedicti ample *in ſua repetit. in verb. duas habens filias. num.* 80. *&* 81. quem non repeto. Refert etiam idem Benedicti, vbi ſupra, *num.* 15. quod Boëtius habuit vxorem prudentiſſi-mam, nomine Elphe, quæ hymnum fecit O-liuæ binæ: de Petro & Paulo Apoſtolis.

Refert etiam Ioannes Andreæ, literatiſſi-mam habuiſſe vxorem, quæ ſibi & Cyno le-gum doctori compatri multoties de difficili-bus iuris reſpondebat.

Sic & Ioannis Calderini vxor ſecundum Panormitanum, *c. cum inter vniuerſas. in fin. de elect.*

Item & Philippus Apoſtolus quatuor ha-bebat filias virgines prophetantes, vt habe-tur *Actuum* 21. Et de aliis quibuſdam per Be-nedicti *in lib. hic ante allegato.*

His adiungendæ erunt nouem Muſæ, vi-delicet Calliope, Clio, Thalia, Euterpe, Mel-pomene, Polymnia, Erato, Terpſichore, & Vrania: quas poëtæ fingunt eſſe Iouis, & Me-moriæ filias, quod doctum oporteat eſſe fœ-cunda memoria. & Carminum inuentrices fuerunt, de quibus Textor *in loco ſupra allegato.*

Non relinquendæ ſunt decem Sibyllæ, videlicet Perſica, Cumea, Cumana, Tiburtina, Libyca, Erythrea, Helleſpontia, Delphica, Samia, Phrygia. Hæ fuerunt primis ſeculis puellæ vaticino ſpiritu afflatæ, & futura præſagientes, quas Sibyllas dixerunt: decem autem ſcribit fuiſſe Varro. Cúmana proprio nomine vocatur Amalthea, à Virgilio Deiphobe: libris huius, non ſecus ac diuinis oraculis, in imperii adminiſtratione populus Romanus ſemper vſus eſt. Tiburtinam veteres Albuneam appellarunt. Politianus *in Nutritia* quaſdam enumerat his verbis:

quin & veteres prompſere Sibyllæ
Carmen. Amalthea & fati Marpeſia diues,
Herophileque Idea genus prædoctaque Sabbe,
Demoque Phigoque & varignara Phaennis,
Et Carmenta parens, & Monto, & Pitia longos
Phemonoë commenta pedes, & filia Glauci.

Hæc Textor, vbi ſupra ponens nomina plurium fœminarum illuſtr. nos remittens de reliquis ad Plutarch, & ad Strozã, qui his verſibus quaſdam enumerat:

Magnanimam Tomyrim, fortem propone Camillam,
Et ſubeat menti Pentheſilæa tua.
Adde & Amazonias reliqua de ſtirpe ſororeis,
Reſpice Carmentam reſpice Penelopem.
Vltra nephas animo, propriaq; Lucretia dextra
Inuicto occurret clara pudore tibi.
Ad rapidum nando tranſmittere Clœlia Tybrim
Auſa, ſuis animis præmia digna tulit.
Quid te commemorem veſtalis Claudia virgo,
Qua ſtetit attoniti vindice fratris honos?
Quisue tuum dignis nomen Cornelia tollat
Laudibus, aut animum Portia caſta tuum?
Quis te prætereat generoſi pectoris Eſther,
Non bene damnatos protinus vltra Syros?
Quisue Palæſtina genitam de ſtirpe virago
Spem taceat, patriæ ſubſidiumque tuæ?
Si fortaſſe petes exempla recentia, nonne
Cognita perpetua laude Mathildis erit?
Sponte opibus ſpretis regnum Violanta reliquit,
Seque ſacri ſociam maluit eſſe chori.

Et Benedicti *in iã dicta ſua repet. in loco ſupra alleg.* dicit, quod plures aliæ fœminæ Romanæ, in quib⁹ literaria dignitas ſeruata [...] ad Hier. tempora, quibus omnia ſe[...] pta & editiones dicauit ſuas, vt viſu[...] lam, Bleſſellam, Aletam, Aſſellam, [...] tiam, multasque alias, non minus [...] lius temporis viros, dignas, meritas [...] xiſſe. quibus ſuos dedicare libros, [...] deſudaret ingenium. Plures ex his [...] numerat Iacobus Magnus *ſuo Sop[...] pientiæ. lib. 1. c. 3.* vbi ponit fœminas, q[...] nerunt quaſdam artes, vt ibi per eu[...] lius *lib. 8. antiq. lectionum. c. 1.* Vnde m[...] uehit Franciſcus Patricius, *lib. 4. tit.* [...] *tutione reipubl.* quod nunc tanta deſi[...] ant mulieres noſtræ, vt pro mira[...] dammodo videretur, ſi quas prim[...] bris literas attigerint, licet tanta co[...] ſimarum fœminarum apud antiq[...] vt etiã inuehit Benedicti *in loco ſup[...]* volentes inferre dolendum, quod [...] minæ non vacant literis: quod [...] videretur mihi eſſe vtile, & ipſis [...] reipublicæ, propter multas ration[...] cere poſſem. Sed inde tacebo, cu[...] intentionis meæ ſit tãgere in omni[...] lum, quæ tangunt laudem, honore[...] riam, non quæ faciant ad dedecus [...] rium, aut opprobrium alicuius, ſed [...] loco de his dicemus. Et poteſt vide[...] annem Neuizan. *in ſua ſylua nuptiali* [...] *pliatione ſuæ quæſtionis.* vbi ponit: [...] *ducere vxorem doctam.* Neſcio ſi his de[...] iungere Semyamiram, matrem He[...] quæ ſemper in ſenatu interfuit c[...] natoribus, & fuit in ſenatu prælat[...] nihil fere, niſi ea diſponente, ſena[...] re poterat, ſententiamque ſuam, [...] rorum, de agendis dicebat; quo[...] nunquam contigiſſe legitur. Co[...] lierum ordinauit, quibus poteſta[...] & præſtitit, vt ſenatorio more, de[...] ca ſtatum tractaret. Et huic ſenat[...] ſa fuit, vt Philippus Bergomenſis [...] *mentis, lib. 8.* quæ anno Chriſti [...] Refert etiam Textor *in ſuis Ep[...]* *Galli.* Quia apud Gallias [...] mæ mulieres Gallicanæ, q[...]

em antiquum, quum de pace, belloue con-
ultaretur, adhibebantur. Si qua tunc inter
ocios incidisset controuersia, mulieres sede-
pant arbitræ. Propterea in fœdere (quod san-
xerunt cum Hannibale) voluerunt, vt si quis
Gallorum ab aliquo Carthaginensium iniu-
ia affectus, quereretur, eius rei iudex esset
Carthaginensium magistratus. Sin Carthagi-
ensium quisquam ab vllo Gallorum iniqui
uippiam passus esset, Gallicas mulieres de
re iudicium facere, & alibi de his dictum
st.

DEcima consideratio. Non solum mulie-
rês laudantur ex sapientia, verum etiam
x consilio: quoniam etiã in his, quæ ad cu-
am virorum spectant, sumendum est, & ab
xoribus cõsilium, vt ex exemplis & doctri-
is Augusti & Iustiniani Imperatorum pro-
atur. Nam Augustus, vt ait Seneca, *lib. de cle-
mentia;* Liuiæ vxoris consilio vsus est, etiam in
agnis rebus, atque eius opera, innatã quan-
am seueritatem exutus, clementiam induit.
ustinianus vero in arduis etiam negotiis, &
d summam rerum pertinentibus, vxorem
onsilii participem fecit: vt ipse fatetur *in Au-
en, vt iudices sine quoquo suffrag. §. hæc autem o-
nia colum.* 2. & ibi Accursius annotat in ver-
o, reuerendissimam. sumendum esse ab vxore
onsiliũ. & illũ tex. etiã ad hoc põderat Ioan.
nd. *in c. qui prior. de reg. iur. lib. 6. in c. mercuriali-*
s. Dom. meus Ias. *in l. 1. colum. 2. ad fi. ff. de legib.*
lbericus *in l. aduersus.* C. *de crimine expilat. hær.*
Host. *in Summa, tit. de matrimonio.* §. 1. *col.* 2.
sed & in eo habent. facit etiam tex. *in l. bene à
none. § pen. in fi. C. de quadrien. præscript.* vbi Iu-
nianus dicit, *qui enim suis consiliis suisque labo-
us pro toto orbe terrarum, die, noctesque laborant,
re non habeant dignam sua prærogatiua fortu-
?* quem tex. ad hoc allegat Barbatia. *in cl.
6. charta, in paruis. de elect.*
Exemplo nobis est ille bonus pater mul-
um gentium Abraham, cum dure acce-
et consilium Saræ vxoris monentis, vt A-
ancillam, & filium eius eiiceret, statim
uit à Domino: *Omnia quæ dixerit tibi Sara,
vocem eius.* Genes. 21. c.

Sesostrates, Ægyptiorum rex, qui cæte-
ros omnes gloria, & rerum magnitudine ex-
cessiet, vxoris cõsilio vsus, se vxoremq; suam
& liberos, partim graui, inopinatoque peri-
culo liberauit. Nam cum illum frater, à quo
nihil tale reformidabat, inuitatum excepis-
set, domumque, sicca exterius materia, cir-
cumstipasset, re intellecta, extemplo cum v-
xore deliberauit. Nam & vxorem secum du-
xerat, eaque suadente, vt duos ex sex liberis,
super ardentem pyram extendens pontem
faceret, super quos ipsi transeuntes, euade-
rent, ita fecit: & duobus tantum filiis ita in-
censis, cæteri cum patre, matreque fuere ser-
uati. Testis Herodotus *in Euterpe.*

Plutarchus, *in libro de virtutibus mulierum,*
narrat historiam de Pythei vxore, quæ Xer-
xis temporibus claruit: de quo etiam memi-
nit Plinius, *lib.* 33. *capite* 10. quæ viro omnium
per id tempus ditissimo, auro semper inhian-
ti, & aurifodinas iugiter exercenti, cum ex
peregrinatione domum esset reuersus, &
cœnam parari postulasset, auream mensam
apponi iussit, in qua omnia erant ex auro fa-
brefacta obsonia, ac primo quidem aspectu,
gauisus est Pytheus, miro artificio singula e-
laborata conspiciens. Inde aspectu iã abun-
de satiatus, præcepit cibum afferri. Verum
mulier, cuncta, quæ postulasset, ex auro con-
cinnata afferri iussit. Cumque ille iracundia
percitus, fames namque & bilis nasum con-
ciunt, esurire se vociferatur, neque se aurum
id temporis exposcere. Sapiẽter inquit vxor,
*Tu nullius rei, prater hanc vnam habendæ facultatẽ
præbes: Omnis enim virorum cura, omnisq; ars, tuo
iussu, in auro fodiendo occupata est, vt nemo iam a-
gros colat, nemo fruges serat, nemo arbores plantet.*
Qua vxoria castigatione permotus Pytheus,
negotium haud quaquam penitus omittens;
quoniam duntaxat ciuium partem in opere
continuit, reliquos, tum agriculturæ, tum
cęteris artibus, operam dare præcepit.

Aurelius Victor, quo loco Constantii Im-
peratoris vitam describit, fœminarum (in-
quit) præcepta sæpe, maritos iuuare. Nam-
que (vt de cæteris taceam) Pompeii Plotina
(incredibile dictu) quantum auxerit glo-
riam

riam Traiani, cuius procuratores, cum prouincias calumniis agitarent, adeo, vt vnus ex his diceretur locupletissimum quemque ita conuenire. Quare habes tertius? pone quod habes. Illa maritum castigauit, atque increpans, quod laudis suæ esset incuriosus, talem reddidit, vt postea exactiones improbas detestans, fiscum lienem vocaret, quod eo crescente, artus reliqui tabescunt.

Ataulphis, Gothorum Rex, in animo habuit, Romam à se receptam, funditus euertere, diuersoq; vrbẽ loco statuere, Gothiamque pro Roma nominare, à Cæsarum Augustorumque memoria, prorsus abolita, Athaulphi appellationem in posteros transmittere. Verum Placidæ coniugis, seu Placidiæ Honorii sororis suasu, adeo est mutatus, vt breui, non hostis, sed amicus, non vrbis euersor, sed instaurator sit vocatus. de quo meminerunt Paulus Orosius *cap.* 123. & Paulus Diaconus *de gestis Roma. lib.* 13.

Dominica, vxor Valentis Imperat. Gothos ad euertendum Constantinopolim irruentes, pacauit.

Pompeia Plautina, Iulianum Imp. maritũ suum auertit ab extorquenda à populo pecunia, & colligendo fisco. testis est Sex. Aurelius. & sic reperiuntur fœminæ, quæ maximi quandoque boni authores extiterunt.

Etiam narrat Seneca *lib.* 1. *de Clementia. c.* 5. quod, quum quidam Rex non posset potentia quendam suum destruere inimicum, Reginam consuluit coniugem suam: quæ tale regi dedit consilium, *Fac domine, quod medici facere solent; quia vbi vsitata remedia minime prosunt, tentant contraria: si seueritate nihil profecisti, nunc tenta, quomodo cedat tibi clementia: ignosce illi.* Quod ille gauisus, annuit, factoque adimpleuit, & contulit ei consulutum: ex quo habuit eum amicissimum fidelissimumque hæredem. de quo infra dicitur.

Refert etiam Cassiodorus, post Theodoricum, *in tripartita historia, lib.* 9. *c.* 31. ad Theodosii Imperatoris sanctitatem, multum contulisse vxorem, quæ virum sæpius diuinarum legum admonebat, eiq; frequenter dicebat: *Oportet te semper marite cogitare, quid dudũ fuisti, quid modo sis: Hæc si semper cogitaueris, i[...] benefactori non eris, sed imperium, quod s[...] legaliter gubernabis, & harum rerum pla[...] thorem.*

Saxo Grammaticus *in historia Dan[...]* tradit, Regnerum, Danorum Regem [...] simumsecundum, Vnithserici filii [...] adeo moleste tulisse, vt obstinato ad[...] dum luctu, corpus lectulo per summ[...] mi ægritudinem affixerit. Quem vx[...] supergressa fiduciam, imbecillitatis [...] tũ, virili adhortatione firmauit, reu[...] que à mœrore, animum arma i[...] tractare, perdocuit: affirmans, fort[...] patrem, cruentos filii cineres iusti[...] quam lachrymis expiaturum. Ad c[...] nitum, Regnerus, discusso mœstitiæ [...] depositisque doloris insignibus iacen[...] uocauit audaciam, breuique hostem, [...] lium interemerat, comprehendit: [...] quit Saxo) *interdum ab inualidis f[...] tur ingenia.*

Profuit & consilium Clotildis fili[...] Burgund. cuius consilio Clodou[...] Franciæ, eius maritus, Christianus [...] fuit: vt refert Gaguinus *libro* 1. *cap.* 8[...] *Francorum.* & post eum G. Benedict[...] *in sua rep. cap. Rayn. in verb. duas hab[...] num.* 81. & dixi in præcedenti cons[...] ne, vbi etiam de vxoribus Ioann. A[...] Calder.

Iuguldis, soror Childeberti, Her[...] Lemigildi Gothorũ regis filium, & [...] suum, ad Christianam conuertit pie[...]

Profuit & consilium Theodelind[...] gobardorum Reginæ viris suis, cu[...] opera, & pia suasione, Eutharim, [...] maritum, multo mitiorem fecisse [...] ad veram pietatem amplexandam [...] niorem, sed & Agilalphum maritu[...] riorem, præferocem virum, de[...] nendo, veritatisque lucem oculis a[...] do, eo traxit, vt omnibus suæ gen[...] fuerit à malorum dæmonum cultu, [...] daque hæresi, sese vindicandi.

Quo etiam tempore Brunechil[...] studio Childebertũ Frãcorum Reg[...]

virum, eo quoque impulit, vt Thassilonem Bauariæ Regem, ea lege constitueret, vt à Sclauorum gente bello insectanda, nō prius desisteret, quam ad Christi fidem amplectendam subegisset.

Lacedæmonii etiam, non minus publica, quam priuata consilia, cum mulieribus communicabant, vt scribit Plutarchus tum in cōparatione Numæ, ac Lycurgi; tum in vita Agidis, & Arist. *polit. 2. c. 7.* multa in Lacedæmoniorum principatu à mulieribus administrabantur.

Apud priscos quoque Athenienses, non minus famigerabilem Græcorum gentem, mulieres publicis consultationibus interesse, suffragiaque ferre solitas, testis est Varro.

Germani item, inesse sanctum aliquid & prouidum fœminis putant, nec aut consilia earum aspernantur, aut responsa negligunt, vt Cor. Tacitus scribit *in lib. de morib. German.*

Apud Gallos, gentem nostram, olim consuetudo fuit, vt, quoties de bello eis esset, aut pace, consultandum, mulieres quoque eiusmodi consultationibus admitterentur. Prætera, si qua aduersus socios incideret controuersia, eam ex mulierum sententia componere consueuerāt, vt refert Plutarchus *lib. de virtutib. mulierum.* dixi ante in præced. consider. vbi de sapientia & prudentia mulierū. Et de conditionibus pactis inter Hannibalem & Gallos, quod mulieres iudicabant de commissis per Gallos, dixi in finali parte, in decimaseptima consideratione, *in cap. aliam orbis diuisionem, versic. vnde & apud, &c. cum versic. sequen.*

Socrates *in lib. de republica 5.* dicit, non omnino esse arcendum mulierum genus ab administranda republica, si qua modo reperiatur idonea: quin præcipit, non magistratus tantum, sed omnia & publica, & priuata, tum pacis, tum belli studia, mulieribus cum viris, communia fieri. Sed in ea re, illum reprehendit Lactantius *libro diuinarum institutionum 3. cap. 22.* Et hæc non sine ratione dicuntur; quoniam, vt in præcedenti consideratione dixi, aliquid iudicii, & discretionis habent. prout facit text. *in l. cum prætor. §. penult. ff. de iudiciis.* concordat text. *in c. infamis. 3. quæst. 7.* probat illud Prouerb. 13. Sapiens mulier ædificat domum suam. & *Prouerb. 19.* Domus, & diuitiæ dantur à parentibus, à Domino autem vxor prudens, vt refert Ioan. Fabri *in rubr. Inst. de nuptiis.* & Lucas de Penna *in l. 2. col. penult. C. quando & quibus quarta pars deb. lib. 10.* & dixi *in commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgund. titul. Des droictz & appartenances a gens mariez. in rubr.* & etiam *Reg. 10. c.* fit mentio de quadam muliere sapienti. facit etiam text. loquens de mulieribus, *in c. viduas le premier. ibi; maioris sapientiæ, & consilii existunt, 27. quæst. 1. & in c. si aliquid. 22. quæst. 4.* vbi prudentis quoq; fœminæ fit mentio.

Ex quibus concludit Tiraquellus *in suis legibus connubialibus in l. 11.* quæ est, quod in his etiam, quæ ad virorum curam pertinent, ab vxoribus ipsi consilium sumant: quod, cum fœminæ sint non omnino expertes sapientiæ, consilii & prudentiæ, possunt salubre quandoque dare consilium. facit text. *in l. si quis decedens. §. Papinianus. ff. de administ. tut.* Ideo admodum scite dicit Corneus *consil. 36. in cap. quo ad primum consultationis articulum. col. 7. versic. & constat, quod illud statutum. lib. 3.* quod non semper spernitur mulieris consilium, prout nec spreuit Ioan. Andr. consilium suæ vxoris Milantiæ, cum illud referat *in cap. cum secundum Apost. de præbend.* vbi dicit, se ab ea didicisse, quod si nomina (vt pleraque alia) in foro venderentur, pulchra quidem, parentibus esse magno pretio emenda, vt filiis imponerent. Eandemque vt doctam, se aliquando consuluisse asserit *in c. prior. col. pen. de regul. iur. in 6. in Mercurialibus.* Nec etiam spreuit Ioan. Calde. consilium suæ vxoris: cum, vt inquit *in c. fin. de renunc.* & post eum Pan. *in cap. cum inter vniuersas. in fin. de electi.* ipsum Calderinum consuluisse vxorem, an conuiuator teneatur hora prandii mittere ad conuiuas, vt veniant: quæ satis æque respondit, ad fœminas, & forenses, esse mittendum, qui se facile non ingerunt: non etiam ad alios, nisi essent graues personæ: de quo etiam

per Collect. *in cap. à crapula. de vita & honest. cle.* & Bald. *in procœmio Gregoriano. col. 5. versic. quæro. quidam scholaris.*

Aduerte ad dictũ Philippi Decii *in l. fœminæ. col. 2. versic. 3. postulare. ff. de regul. iur.* quod, licet mulier prohibeatur postulare, potest tamen in camera consulere.

Ex quibus dictis videmus certos casus, in quibus consilia mulierum fuerunt salubria, ideo in talibus aut similibus, videtur esse illis credendum. Et inter alia, aduerte ad consilium Saræ; quoniam exemplo illius, si vxor tua consuluerit te aggredi ad ancillam, crede illi, si sit pulchra, alias non: sed his temporibus mulieres hoc de raro contingenti, consulunt.

Adde alios tres casus vltra prædictos in quibus credendum est vxori, non vltra.

Primus, si cum volueris egredi extra locũ tuæ habitationis, & vxor tua tibi dixerit, & consuluerit, bibendum esse antequam exeas, crede illi.

Secundus, si cum vxori tuæ quandoque dixeris, illi te velle dare vestem pretiosam, causa ornatus, similem eius vicinæ, & dixerit alio tempore reseruandam, crede illi.

Tertius, si cum noctu aut diu in palæstra venerea illam amplexus semel fueris, & iterum concũbere velis, si dixerit tibi vxor tua, sat est, crede & illi; quoniam in his tribus optimum erit eius consilium: quia vero videtur de raro contingenti euenire; ideo videtur charius & vtilius: cum quæ rara sunt, chariora videntur.

Et pro certo, nisi esset intentionis nostræ in hoc opere, recensere tantum quæ laudem concernunt, libenter adducerem, in nullo alio casu consiliis mulierum esse credẽdum, cum sit fragile & debile, vt satis declarat Tiraquellus *in dictis legib. connubialib. in 1. l.* ad quem te remitto, tanquam ad solitum de ipsis mulieribus male dicere, fere in toto illo opere.

VNdecima consideratio. Etiam fœmina laudem meretur, & honorari debet ex virginitate. Cũ virginitas ipsa Dei templum sit, & qui eam habet, fortitudinem habere dicitur, secundum August. *de ciuitate D[ei]* *cap. 26.* tantaque est vis probitatis & ca[stitatis] vt pene omnis eius laude moueatur h[...] natura. Et virginitas virtus est animi, [...] temque secum habet fortitudinem. [...] *ca. ita ne aliqui.* Et de laude, excellentia, [& pri]uilegiis virginum, diffuse *in proxima* *parte, in 39. consid.* scribitur. Et inter cæt[eras vir]tutes mulierem pudicitia præfertur, [...] betur *in Margarita poetica, 2. part. tract.* *17. in princ.* Et de huiusmodi virtute [...] ple habetur in Rosario. B. de Bustis. [...] *sermo. 28.* vbi de virginitate ponit, [...] *C. D. E. F. G. &c. & in litera T.* antea [...] de pudicitia, in quibus locis enumer[antur] [a]liquæ, quæ fuerunt laudatæ, ex pudi[citia ...] Susanna, & Sophronia. Sed quia ist[...] nimis fastidiosum, omnes pudicas & v[...] enumerare non insisto: cum non [...] uum sicut de doctis, & magnanimitat[em ha]bentibus. Etiam Textor *in sua officina* [...] quasdam virgines vestales. De laude [...] virginum vide Iacob. Nigrum *in suo* [...] *gio sapientiæ, lib. 10. c. 16.* vbi multa [...] virginibus. Vide etiam de laude & [pri]uilegio pulchra, quæ dicit Pan. & [...] *causam matrimonii. extra de probat.* & [...] manus *in consil. suo 500. incip. vos estis* [...] vbi est oratio per eũ facta in consilio [...] Quæ quidem virginitas (si semel am[issa fue]rit) amplius reparari non potest, sec[undum] August. vt dicit gl. *in l. vnica. C. de rapt.* [...] concordat Ouid. lib. epistolarum. [...] quit, *reparabilis arte Læsa pudicitia est.* & [...] *præfertur vitæ.* tex. *in l. 2. §. initium. ff. de* [...] *ris.* Etenim hęc castitas virginalis nob[...] teris: in cuius signum virgines La[...] portant. *cap. si Paulus. 32. quæst. 5.* imo p[...] nitate sua conseruanda Daphnes, Pe[...] tota in Laurum conuersa fingitur, *lib.* [...] *morphoseos:* vt ex Laurea corona triu[mphan]tes Imperatores, Ioui pro victoria in [Capi]tolio sacrificaturi, in posterum orna[rentur].

Cui Deus, aut quoniam con[iunx mea non potes]
esse,
Arbor eris certe dixit: mea sem[per habebunt]
Te coma, te citharæ, te nostræ La[...] pharetræ.

Tu ducibus lætis aderis, cum læta triumphum
Vox canet, & longas visent capitolia pompas.
Tu quoque perpetuos semper gere frondis honores.

Hoc dicit Guil. Benedicti *in sua repe. cap. Raynu.in verb.cuidam Petro tradiderunt.num.*46.*de testam.* Et de laude virginitatis videas Olium Episcopum Cordubensem, qui fecit librum vnum, & Iulianus Episcopus ecclesiæ Toletanæ, fecit librum vnum, & Saluianus libros tres. De excellentia etiam huiusmodi virginitatis ponit ample Iodocus Clicthoueus *in suo Antiluthero, cap.*39. Et dicit Guil. Benedicti *in loco ante hic allegato*: triplicem esse castitatem, virginalem scilicet, quæ proprie virginitas appellatur, de qua hic, *& in locis supra allegatis*: vbi multæ enumerantur virgines, quæ plura egerunt pro earum virginitate conseruanda, vt etiam de filiabus Scedasi (quæ Hippo & Miletia dicebantur) in Leuctris oppido Bæotiæ, quæ ore laudãdæ sunt, quas traditum est (vt ait Hieronymus contra Iouinianum) absente patre, duos iuuenes Spartanos prætereuntes, iure hospitii suscepisse, qui multum vino indulgentes, vim per noctem intulere virginibus: quæ amissa pudicitia, nolentes superuiuere, mutuis conciderunt vulneribus. Et, vt refert Cælius *lib. antiquarum lectionum* 7.*cap.*28. maxima virginitas & castitas obseruatur apud Chios. Nam nullum adulterium, neque illegitimus concubitus (quod est maximum temperantiæ muliebris argumentum) ex Chio (vt ait) memoratur prodiisse.

Legitur quod Britora, nympha Cretensis, cum esset formosa, perpetuoque virginitatis voto venationi vacaret, ad vim & stuprum Minois regis declinandum, se in aquas dedit præcipitem.

Item Thexena mulier à Philippi Macedonum regis militibus in mari septa, cum nullum salutis refugium videret, in mare se deiecit, idque ne in regis potestatem veniret. & vide Plu.*in* 2.*tri.castitatis.*& Aug. *lib.*1.*de ciuit.Dei.cap.*26. vbi fit mentio de his, quæ se necauerunt, & in fluuium proiecerunt: vt inspectatores suæ pudicitiæ deuitarent: sed ibi commentator dicit, se nullibi legisse de virginibus Christianis, quæ sic se occiderint; quia Deus præbuit auxiliũ virginibus, vt suæ virginitatis seruarent decorem. Quis Luciam eripuit de tot malis? Quis Agnetem? Quis Appoloniam? Quis Catharinam? vere Christus Iesus ob gratiam virginitatis. Virginitatem omnibus præfert virtutibus, & ad eam sequendã omnes inuitat Petrus Abbas Cluniac. *lib.*6.*suarum epistolarum, epist.*40. quæ est exhortatoria, & missa ad sanctimoniales Marciniacenses (quæ sunt in diœcesi Heduensi super Ligerim) vt in virginitatis felici proposito perseuerent, exemplo sanctarum virginum, & martyrum.

Secunda vero castitas dicitur continentiæ, seu vidualis, de qua infra prope *in* 20.*consid.*& ample *in* 3.*par.sequen.in* 40.*consid.*

Tertia est, quæ pudicitia appellatur, quæ est in legitime coniugatis, de qua faciã considerationem sequentem. Et de his tribus scilicet virginibus continentibus & coniugatis, facit tres ordines in Ecclesia Dei, *glos.fin.in decret.firmiter credimus.in fin.de summa Trin. &c.* Christus tamen, *vt ibi ait*, plus amat virgines, quam alios; quia sponte tribuunt, quod sibi non fuerat imperatum. Continentes etiam plus Deo placent, quam coniugati: quia non expedit homini ad regna cœlestia tendenti, accipere vxorem. tex. est *in c.qui sitit.*33.*q.*5. & ea sunt in nostris officiis gratiora, quæ, cum liceret nobis etiam non impendere, tamen causa dilectionis impendimus: vt est text. *in c.iam nunc.*23.*quæst.*1. dicit tamen tex. illius decretalis, in fin. *Non solum virgines & continentes, verum etiam coniugati, per rectam fidem, & operationem bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem peruenire.*

DVodecima consideratio. Sicut ornat virum fidelitas; ita mulierem castitas: quę etiã est in matrimonio, vt dixi, & probat text. *in can. Nicena, ibi; honorabiles confessus nuptias, & castitatem dicens esse cum propria coniuge concubitum.*31.*dist.* facit l. *mulier.* §. *cum proponeret. ibi; quod & mulieres pudicitiæ, & patris voto congruebat.ff.ad Treb.*

Et in conseruatione huiusmodi castitatis plurimum laudantur mulieres, vt legitur

de illa nobili Lucretia, totius pudicitiæ & caſtitatis gemma, à Tarquinio Superbo, licet vi oppreſſa, proximis, & Collatino eius marito, cum dignitatē thoro violato fœdare noluit, ſimul conuocatis, gladio ſe transfixit.

De Penelope Vlyſſis regis coniuge pulcherrima legitur, quod ob ſuam tutandam pudicitiam, & marito ſeruandam fidelitatem, multas à ſuis procis pertulit iniurias; tamen nulla vnquam moleſtia à propoſito fidei mariti diuelli potuit: Lanificio, & abſentiam mariti ſolabatur, & procos fruſtrabatur, quibus ſe conceſſuram abſoluta tela pollicebatur. Sed vt eos longius fruſtraretur, noctu retexebat, quod interdiu texuiſſet. Quo factum eſt, vt Penelope hæc venuſta iuuenis, ſolatio viri, in Troiano decennali bello perſiſtentis, deſtituta, illibati decoris, atque intemeratæ pudicitiæ matronis omnibus ſemper exemplum ſanctiſſimum fuit, in qua plus laudatur mentis fidelitas, quam pudicitiæ effectus. vnde Tibullus:

Caſta precor coniunx maneas, ſanctique pudoris.
Ne ſis caſta metu, quæſo, ſed mente fideli.

Nam animus & propoſitum diſtinguunt maleficia. *l. iniuriæ. ff. de furtis.* Hinc teſte Cælio *lib. antiquarum lectionum 7. cap. 27.* ſcribit Hieronym. doctiſſimi viri eſſe ſententiam, pudicitiam inprimis eſſe retinendam, quoniam ea amiſſa, omnis ruit virtus, & in ea decoris muliebris eniteſcit principatus. Hæc pauperem commendabilem facit, diuitem extollit, deformem redimit, exornat pulchram, viros quidem conſulares illuſtrat, effert in æternum nomen eloquentiæ claritas militaris gloria, & ex deuictis gentibus arreptus triumphus parem quodammodo Deo facit. Multa porro ſunt, quæ ingeniorum fertilitate, nobilitatem adoptent præſignem. Perpropria mulieris virtus pudicitia cenſetur. Hæc Lucretiam Bruto æquauit, neſcio an etiam prætulerit; quoniam Brutus non poſſe ſeruitutem pati, à fœmina commotus, edidicit. Hæc æquauit Corneliam Graccho. Hæc parem alteri Bruti Portiam fecit: & ibi laudat puellas Patauinas in verecundia, dicens: *Durant etiam in virginibus priſcæ caſtitati[s] [ve]ſtigia, quando non niſi aperta facie prodeunt vi[ſu]* *publicum*, velut dicent ſubinde illud Hie[ronymi] in epiſtola ad Demetriadem virginem [...] ius dictum, qui coniugari cupiunt, be[ne con]ſiderent. *Illa*, inquit, *ſit tibi pulchra, illa* [...] *bilis, illa habenda pro ſocia, quæ ſe neſcit p*[...] *quæ negligit formæ bonum, quæ procedens* [...] *cum, non pectus, & colla denudat, nec reuocat* [...] *ceruices aperit: ſed vix vno oculo (qui vi*[...] *rius eſt) patente graditur.* In hoc dignu[m] illud occurrit, quod in Græcorum hiſt[oria] ſeruatum eſt. Siquidem apud Spartan[os] obtinuiſſe legimus, vt aperta facie vi[rgines,] conuelata nuptæ, in propatulo viſer[entur.] Cuius eam Charilaus reddebat ratio[nem,] quoniam virginibus viros ſibi proſpice[re] ceſſariuui ſit. Mulieribus autem, quos [...] pararint cuſtodire. Obſeruatum & [...] Chalcedonas mulieres eum ſeru[...] rem, vt ſi in alienos viros & magiſtratus [...] tiſſimum inciderent, dimidium reteger[ent] faciei: quæ à viduis coorta conſuetudo [...] repſit. & in eas, quæ iunctæ viris forent. [...] morem etiam apud nos in Burgundia o[b]ſeruari videmus. Mulier autem in ſignum [vere]cundiæ, ſubiectionis & reuerentiæ, d[ebet] velare caput ſuum: vt habetur 1. *ad Co*[r.] 11. & recitatur 15. *quæſt. 3. in princ. & c. hac* [...] *& c. pen. 33. quæſt. 5.* Vnde Linus ex ma[ndato] Petri conſtituit, ne qua mulier, niſi vel[ato ca]pite, templum ingrederetur.

Imperator etiam pudicitiam ſemper colendam cenſuit. Tex. eſt *in l. ſi quan*[...] *ibi; ipſi pudicitiæ, quam ſemper colendam* [...] Maxime in ingenuis, & nobilibus ſe[...] ſtribus, quibus caſtitatis obſeruantia [...] puum debitum eſt, vt ibi dicit text. C. [...] *cianum.* Etiam Imperator caſtitatis eff[ec]tor. text. *in Auth. quibus modis natura. effi*[...] *nouimus, colum. 6.* de quo per Guil. Be[...] *in ſua repet. cap. Raynut. in verb. cuidam P*[...] *diderunt, num. 69 cum tribus ſequentib. ex*[...] *ſtam.* vbi dicit, quod libido in potente [...] norato eſt deterior, & quod ob vitium [...] riæ plures reges fuerunt inte[rfecti, &] ſi à regno: & ibi vide pulch[...]

castitate, & pudicitia antiquorum principum.

DEcimatertia consideratio. Quod mulieres laudantur ex clementia & liberalitate: vt habetur per Bern. pe Bustis *eodem sermone* 28. *in princ. in* 2. *part. in litera* Z. & de liberalitate reginæ Sabbæ exemplificat, quæ venit à finibus terræ ad audiendam sapientiam Salomonis, & donauit ei 120. talenta auri, & aromata multa, gemmasque preciosas, vt habetur 2. *Reg.* 10. *c.* Et quædam fœmina nomine Busa ditissima, Marium à senatu Romanorum hostem iudicatum, in suam domum reduxit, vt refert *Margarita poetica in oratione* 17. *supra alleg.* Et vnum actum Clementię narrat Seneca *lib.* 1. *de clementia. cap.* 5. Quod cum quidam Rex non posset potentia quendam suum destruere inimicum, Reginam consuluit coniugem suam, quæ tale regi dedit consilium: *Fac domine quod medici facere solent. Quia vbi vsitata remedia minime prosunt, tentant contraria. Si seueritate nihil profecisti, nunc tenta, quomodo cedat tibi clementia: ignosce illi.* Quod & factum est, vt de hoc attestatur Benedicti *in* *d. rep. c. Raynut. in verb. duas habens filias. nume.* 19. *extra de testam.*

DEcimaquarta consideratio. Quod mulier timens Deum, ipsa laudabitur, vt habetur *Prou. vlt.* & Bernardin. de Bustis *in* 2. *par. sui Rosarii. serm.* 28. *in* 2. *par. illius in litera* E.

Adde etiam: quod mulier timens maritũ, consequitur honorem; quoniam scriptum est *ad Ephes.* 5. Vnusquisque vxorem, sicut seipsum, diligat: vxor autẽ timeat virum suum. de quo à nobis dictum est *in rub. Des droictz, & appartenances a gens mariez. in commentariis consuetudinum ducatus Burgun.* Laudem etenim consequuntur, si viris se subiecerint, dicit Plutarch. *in præceptis connubialibus.* dicam alibi, & hic ante in consideratione ante proximam.

DEcimaquinta consideratio. Laus mulierum consistit etiam in deuotione & pietate, vt ample declarat idem Bernardinus de Bustis *in dict. sermon.* 28. *in* 2. *par. sui Rosarii.* Et ibi ponit de multis, quæ pietate, & clementia motæ, multa seruitia impenderũt sanctis. Etiam habetur per Albertum de Eyb. *in sua Margarita poetica, in d.* 2. *part. tract.* 2 *oratione* 17. vbi ponit de Antigona, Oedippi filia, de Claudia, Vestali virgine, & de Æmilia, virgine Vestali, & virginibus Spartanis, Vide Franciscum Patritium, *libr.* 4. *titul.* 5. *de institutione reipublicæ:* vbi ample commendat laudem mulierum in virginitate, de qua supra.

DEcimasexta consideratio. Gloria etiam mulierũ consistit in gratiositate; quoniam vt habetur *Prouer.* 11. mulier gratiosa inueniet gloriam, vt fecit Ester, quæ propter eius gratiositatem fuit coniuncta matrimonio regi Assuero, repudiata Vasthi eius prima vxore. *Ester.* 1. *&* 2. & dicam infra. Et hæc gratiositas consistit in modestia, quæ multum commendatur in mulieribus, vt inquit Epictetus philosophus *in enchiridio, cap.* 155. vbi de officio viri erga vxorem dicit. Monẽdæ igitur sunt apud nos mulieres, in honore esse, nihil ob aliud, nisi, vt modestæ sint, & virum reuereantur. Etiam consistit hæc gratiositas in modo, qui multum in vxoribus & fœminis attenditur, & est pulcherrima virtus: vnde Horatius:

Omnibus adde modum, modus est pulcherrima virtus.

Et stat vulgare prouerbium, *Et drap couleur. En vin saueur, En aduocat eloquence, Et en femme contenance.* E diuerso, si vxor non inuenerit gratiam in oculis viri, scribet libellum repudii, vt habetur *Deut.* 24. *c.*

DEcimaseptima consideratio. Quod etiam mulieres ex misericordia laudantur potius, quam viri; quoniam, vt ait Arist. 8. *lib. de animalib.* Mulier viro misericordior est. ita dicit Bernard. de Bustis *in* 2. *part. sui Rosarii. sermo.* 28. 2. *part. litera E.* Et vbi non est mulier, ingemiscit egens. *Eccles.* 36. *in fin.*

DEcimaoctaua consideratio. Mulieres etiam propter earum diligentiam laudantur; quoniam, vt habetur *Prouerb.* 12. Mulier diligens corona est viro suo.

DEcimanona consideratio. Mulieres etiam sunt laudandæ; quoniam sunt sagaciores

ciores viris, *glos. fin. in l. si à sponso. C. de don. ante nupt. in l. 2. C. de his, qui veniam ætat. impet.* Ioan. de Montaigne, *in tractatu suo de bigamia. 1. quæst. col. 20. & sequent.* Et prudentia mulieris multum solet mederi vitiis maritorum. Vt Vbertinus *super Epist. Ciceron. 25. incipien. Non potuit.* Et habetur *Prouerb.* 14. Mulier sapiens ædificabit domum suam, & propter mulierem bonam, saluatus est vir malus. Et sagacitas, seu sapientia earum, ita antiquitus apud Gallos reputabatur, quod cum discordia esset, adhibebantur mulieres pro pace componenda. Et mos antiquus erat, quod si qua tunc inter socios incidisset controuersia, mulieres sedebant arbitræ. Propter quod sanxerunt Galli cum Hannibale: vt si quis Gallorum se à Carthaginensium aliquo iniuria affectum quereretur, eius rei iudex esset Carthaginensium magistratus: sin Carthaginensium quisquam ab vllo Gallorũ iniusti quippiam passus esset, Gallicas mulieres de ea re iudicium facere, vt refert Textor *in suis Epithe. in verbo Galli.* & in hoc constat, quod etiam mulieres sunt sapientes: imo ab eis est exquirendum consilium, vt constat de Iustiniano, qui quæsiuit consilium à Theodora eius vxore, vt habetur *in Authen. vt iudices sine quoquo suffragio. in §. cogitatio. versic. sed neque sufficiemus.* vbi gloss. *in verbo, coniugem.* allegat Catonem Barbat. *in cle. 1. colum. 14. de ele.* Domin. meus Iason *in l. 1. in 2. colum. ff. de legib.* vbi etiam allegat Ioan. Andr. dicentem, se ab vxore sua didicisse, bona nomina magno pretio esse emenda.

Vigesima consideratio. Laudandæ etiam sunt mulieres, in seruanda viduitate, propter signum charitatis, vt scilicet ostẽdat vxor quantum amauerit virum. Vnde, vt refert Virg. *in 4. AEneid.* dicebat Dido vidua:

> *Ille meos primus qui me sibi iunxit amores*
> *Abstulit, ille habeat secum, seruetq; sepulchro.*

Quos allegat Lucas de Penna *in l. mulier est. 11. col. C. de incolis.* vbi ample commendat viduitatem. & Hieronym. contra Iouinianum scribit de Valeria, nobili Romana, quæ Seruio viro suo mortuo, nulli nubere volebat. Cum rogaretur secundum virum accipere, respondit, se non posse hoc facere [...] primus adhuc viueret. Quam diu [...] xero, vir meus per amorem viuet [...] meo. Putabat enim virum sibi, qu[...] mo gestabat, à cuius memoria ne m[...] dem eum eripere poterat. O sententi[...] gularem, & excellentissima matron[...] qua declaratur, non corporis illecebr[...] nimi affectu matrimonium tueri. Qu[...] dem probauit Democionis Athen[...] lia. Quæ quamuis virgo esset, cum [...] set Leosthenis sponsi mortem, qu[...] Lemniaco occubuerat, seipsam in[...] asserens quanquam intacta esset co[...] men si alterum cogeretur accipe[...] dum deciperet, cum priori anim[...] hæc Franciscus Patritius *lib. 4. tit.* [...] *publicæ.* vbi dicit, quod licet maior[...] vinculum sit, & ingenui esset animi[...] vni viro coniungi: & in hac re turtu[...] ram imitari: quam naturæ indagato[...] gentissimi asserunt, si parem amise[...] quam alterius commixtionem qu[...] etiam, quoniam vetustissimi Ro[...] fœminam corona pudicitiæ honest[...] vno contenta matrimonio tantu[...] perpetuaque viduitate, corrupti a[...] ceritatem ostendisset. Impatiens en[...] nis videtur illa, quę rursus nubit, & p[...] si liberos habet, matrimonii pigno[...] tuum virum facie ac nomine exp[...] Quam quidem sententiam Elisæ v[...] gantissime exprimere videtur M[...] tuan. cum se viduam ac desertam q[...] his versibus:

> *Saltem siqua mihi de te suscepta fuisset*
> *Ante fugam soboles, si quis mihi paruu[...]*
> *Luderet AEneas, qui te tantum ore re[...]*
> *Non equidem omnino capta aut dese[...]*

Quid, quod ea, quæ rursus nub[...] liberos esse cernitur. Quos orbato[...] ab omnibus destitutos, quasi in lu[...] negligit, eo etiam tempore, quo [...] rentis ope indigere videntur. [...] quidem omnibus persuader[...] tur. Cum liberis pudicitia[...] rursus fortunam experiantur[...]

ceptæ, vix meliorem ſortem deſperare poſſunt, cum honori ac liberis omnino male conſulant.

Auia Romanę nobilitatis animum oſtendit, cum eius propinqui ac neceſſarii ei ſuaderent, vt alteri nuberet, cum integra adhuc ætate, & facie optima eſſet. inquit enim, ſe nequaquam eſſe facturam. Nam ſi virum inuenero, vt ante habui, nolo perpetuo formidare, ne perdam. Sin malum? Quid enim habeo malum experiri, cum optimum priorem fuerim experta? Illuſa enim prioris fato ſapienter feciſſe videtur, ſi maritali fortunæ rurſus ſe credere noluit.

Sed Portia minor, Catonis filia, firma ac conſona ſententia declarauit, quid pudicam fœminam deceat. Nam cum apud eam, vt moris eſt, laudaretur mulier quædam, quæ rurſus nupta eſt: *Tacete*, inquit, *nam neque felix, neque bene morata, aut pudica eſſe poteſt fœmina, quæ ſecundo nubit.* Laudat ſummopere Plutar. Corneliæ, Gracchorum matris, viduitatem. Ad hanc fere ſententiam Cornelia filiorum, & familiæ cura ſuſcepta, poſt mortem viri talem ſe præbuit, vt non male conſuluiſſe Tyberius videretur, qui pro eius ſalute occubuit. Nam Ptolemæi regis nuptias reſpuit. Et cum ille regnum, & communionem diadematis ſibi offerret, vidua quam regina eſſe maluit. Hæc Patritius *vbi ſupra*. Et Hieronymus narrat in loco ſupra alleg. quod Maria, Catonis filia, cum nollet nubere, ſed virum defunctum ſemper lugeret, interrogata, quem diem vltimum haberet, luctus reſpondit, quem & vitæ.

Et, vt ait Berg. de Buſtis *in ſer.* 28. *in litera* T. V. X. Y. Z. Viduitas in multis aliis commendatur. Et commendationem huius viduitatis etiam ample ponit Lucas de Penna *in l. mulieres. ſupra alleg.* Et iſta caſtitas continentialis, quæ dicitur viduitas, ſi longo tempore continuetur, non procul diſtat à virginitate. §. *omnium itaque eſt. in Authent. de non elig. ſecundo nub.*

Sed vt dicit Patritius *in loco ſupra alleg.* Tolerabilius agunt, qui in primo ætatis flore, ad ſecundas nuptias tranſierunt, ſi liberis carẽt. Student namque ſingula animalia ſobolem propagare, & liberorum gratia ſe collocare potius, quam libidinis, æquius omnino eſſe videtur.

Sed ſi qua impatiens libidinis eſſet, ne ſine viro caſte degere poſſet, optimi conſilii eſſe puto, vt rurſus nubat: malo ſiquidem laude viduitatis careat, quam pudicitiæ. Illa enim ſine ignominia ac turpitudine: hæc autem nõ ſine probro ac dedecore mittitur. Et propterea de iure ſtatutum eſt, quod inſequendo dictum Apoſtoli 1. *ad Cor.* 7. *in fin.* Mortuo viro, mulier nubat in domino. *cap. cum ſecundum. &c. ſuper illa. extra de ſec. nupt.* dixi *in rubr. Des enfans de pluſieurs lictz. in conſuetudinibus noſtris.* & non eſt præſentis ſpeculationis; igitur non inſiſto. Et etiam; quia matrimonium eſt cauſa conſeruandi genus humanum. ideo facio conſideratiõe ſequentem pro laude mulierũ ſecundo nubentium. Sed quoniam hic loquitur de viduitate, quæ dicitur vidua, vide ample Benedicti *in ſua rep. cap. Ray. in verb. cuidam Petro tradiderunt. num.* 48. *de teſta. & ibi in verb. & vxorem nomine Adelaſiã.* vbi & viduitatis priuilegia ponit. *num.* 806. *cum ſeq.* Et vidua retinet priuilegia omnia defuncti mariti, quibus ipſo viuente fruebatur: quia in eo gloria defuncti merito relucet. & dicit Bald. *in leg. pignoris. C. de pign. actio.* quod vidua alicuius relicta, mortui viri eſt imago. Et plura ſcripſi infra *in ſequenti part. in* 9. *conſider.* de ſtatu viduali, & de eius laudibus, & quod præfertur ante ſtatum coniugalem.

VIgeſimaprima conſideratio. Quod ita mulieres ſunt laudandæ propter conſeruationem generis humani, quod breui tempore periturum eſſet, niſi hic muliebris ſexus eſſet.

Mulieres enim ſunt, quæ familias, quæ reſpublicas, quæ totam denique conditionem reſtaurant. Et quod maius eſt, immortalem reddunt. Et ideo, vt dicit Albertus de Eyb. *in ſua margarita poëtica, in* 2. *part. tract.* 2. *in oratione* 17. Hæc Romanæ vrbis conditor intelligens, quando fœminis careret, cum Sabinis bellum graue inire non dubitauit.

uit. Cognoſcebat enim huiuſmodi imperium, ſi mulieres non affuiſſent, pauciſſimis eſſe duraturum diebus. Dicam infra amplius *in hoc tract. in 9. par. in duodecima conſideratione:* vbi ponam, quod coniugati, tanquam exiſtentes in dignitate, præferuntur cæteris non coniugatis.

Vigeſimaſecunda conſideratio. Mulier propter eius pulchritudinem & formoſitatem laudanda eſt. Quoniam, vt ait Albertus de Eyb. *in ſua margarita. in 2. par. tracta. 1. cap. 4. de authoritat. Lucii Appulii:* virgo formoſa, & ſi ſit oppido pauper; tamen abunde dotata eſt: & propter pulchritudinem facilius maritatur: de quo etiam per Cælium *lib. 13. antiquarum lect. cap. 7. & 8. & 9.* vbi ample laudat, & extollit pulchritudinem, maxime in muliere. notatur *in l. ſi voluntate. C. de dotis promiß.* Dixi *in conſuetudinibus noſtri ducatus Burgund. in rubr. Des droictz, & appartenances a gens mariez.* Vbi dixi, quod mulieri formoſæ nubendum eſt. Et tantum pulchritudo mulieris allicit homines, quod ab ea non poſſunt ſeparari, vt habetur 3. *Eſdræ 4. cap.* vbi habetur; Mulier pulchra, & fortis, & dominans regi, vt non poſſint homines à mulieribus ſeparari, de quo per Ant. Flor. *in ſua ſum. 1. par. lib. 1. c. 2. §. 2.* vbi ponit, quomodo anima ſignatur per pulchram mulierem. Sed cauendum eſt, ne quis, ſi tali nubat, quandoque legat titulum ad Cornelianum: quoniam, vt ait Albertus *in loco hic ante alleg. in 10. c. illius 2. part. & primi tractatus:* Mulier ſpecioſa, & pulchra templum eſt ſuper cloacam ædificatum: cum lis ſit cum forma iuncta pudicitiæ.

Corporis egregii miſeros trepidosq; parentes
Semper habet, rara eſt adeo concordia formæ:
Atque pudicitiæ ſanctos habet horrida mores.
Tradiderit dominus. Et
Formoſis leuitas ſemper amica fuit.

Et difficile eſt cuſtodire quam plurimi amant, vt ſatis colligitur ex dictis Io. Neuizani Aſtenſis *in ſua ſylua nuptiali, in ampliatione 7. in verb. quæro iuxta prædicta, ſi ſint duo.* vbi ponit, quid operetur pulchritudo mulieris. Et ibi dicit, quod debet habere triginta quatuor, ad hoc, vt ſit pulchra, quæ his verſibus ... ſitis continentur:

Triginta hæc habeat, quæ vult formoſa vo...
Fœmina, ſic Helenam famæ fuiſſe re...
Alba tria, & totidem nigra, & tria rub...
Tres habeat longas, tres totidemque b...
Tres craſſas, totidẽ graciles: tria ſtricta, to...
Sint ibidem huic formæ ſint quoq; p...
Alba cutis, niuei dentes, albique capilli,
Nigri oculi, cunnus, nigra ſupercilia.
Labra, genæ atq; vngues rubri, ſit corpore...
Et longi crines, ſit quoque longa ma...
Sintque breues dentes, auris, pes, pectora la...
Et clunes, diſtent ipſa ſupercilia.
Cunnus & os ſtrictũ, ſtringũt vbi cingula...
Sint coxæ, & collus, vuluaque turgid...
Subtiles digiti, crines & labra puellis,
Paruus ſit naſus, parua mamilla, ca...
Cum nullæ aut curæ ſint hæ, formoſa voca...
Nulla puella poteſt, rara puella pot...

Non aliter hic inſiſto circa talia ... & vltra, quam decens ſit, ponatur ... *nuptiali,*

De his tamen ſupradictis, & aliis, qu... ciunt ad corporalem pulchritudinem ... lieris. Et habetur *Cant. 4.* vbi primo co... datur mulier ex pulchritudine. Secun... ſimplicitate aſpectus, quod multum fa... gratioſitatem mulieris. Tertio, ex p... membrorum diſpoſitione, & hoc eſt ... dicitur: habet pulchrum corpus, facit *l. ...* *terui. ff. de ædil. edict.* Quarto, ex capillis ... te diſpoſitis, & compoſitis, vnde habe... *Corinth. 11.* Mulier, ſi comam nutriat, ... eſt illi. Quinto, ex dentibus albis bene ... natis; quia dentes, ſeu vngues, non d... eſſe ſcabri, ſeu ſordidi. Sexto, vbi ſupe... dentes decenti ordine correſponden... rioribus ſicut gemelli ad inuicem. Se... vbi non eſt dentium fractus, putrefactio ... commotio. de quo laudatur Moyſes ... quia, cui os olet ex corporis vitio, ... eſt. *l. qui clauum, §. fin. ff. eod.* Octauo, vbi ... bedo in labiis, quæ rubedo iuxta albe... facit ad decorem. Nono, vbi mulier h... loquium dulce, & gratuitum omnibus ... entibus ipſum. Nam, ſi balb... facit, non ...

facit l. 1. §. *sed sciendum. ff. eod.* Vndecimo, vbi habet collum rectum, & decenter eleuatum. Duodecimo, vbi habet vbera cõformia, non nimis eleuata, sed decenter in quantum facit ad ostensionem muliebris sexus.

Sed tamen aduertatur, quæ sint mulieres, & fœminæ memoria dignæ, propter earum pulchritudinem fuerunt sequentes:

Amaryllis puella. Virgilius:

Formosam resonare doces Amaryllida syluas.

Ægle nympha, Virg. *Eccl. 6.*

AEgle Naiadum pulcherrima.

Atlanta, puella fuit in Arcadia, & Iasii filia liberali admodum forma.

Ouid. *lib.* 8.

Venit Athalante Schœnei pulcherrima virgo.
Rasilis huic summam mordebat fibula vestem,
Crinis erat simplex nodum collectus in vnum.
Talis erat cultu facies, quam dicere vere
Virgineam in puero, puerilem in virgine posses.

Ariadne, filia Minois, forma fuit eleganti, quam propterea Bacchus duxit in vxorem, eiusque coronam stellis ornatã, in astra retulit. Catul. de ea & Theseo loquens, sic inquit:

Hunc simul ac cupido conspexit lumine virgo,
Regia quam suaues expirans costus odores.
Lectulus molli complexu matris alebat,
Quales auroræ perpingunt flumina Myrthos,
Auraue distinctos educit verna colores.
Non prius ex illo flagrantia declinauit
Lumina, quam cuncto concepit corpore flammã.

Antiopa, filia Nictei, & vxor Lyci, regis Thebarum, speciosissimam propter formam à Ioue adamata est: ex quo Zetum, & Amphyonem suscepit.

Propertius.

Tu licet Anthiope formam Nycteidos, & tu
Spartanam referas laudibus Hermionem.

Argia, Adrasti Argiuorum regis filia, & vxor Polynicis, fuit itidem mirum in modum speciosa.

Statius *lib.* 11. *Thebaidos.*

Egregiam Argiam nec formæ laude secundam
Deiphilem.

Æginam, Asopi regis Bœotiæ filiam, ob excellentem pulchritudinem, adamauit Iupiter: iacuitque cum ea in specie ignis.

Ouidius.

Aureus vt Danaen Asopida luserit ignis.

Agaristam, Clisthestis filiam, adeo formosam extitisse, scribit Herod. vt ad habendas eius nuptias celebrata sint Procorum spectacula, & certamina, quo speciosissimi quique Græciæ adolescentes confluxerunt.

Barynes, meretricis formam commendat Horat. *lib. 2. Carm.* dicens: *Nulla si iuris tibi peierati Pœna Barine nocuisset vnquam. Dente si nigro fieres, vel vno Turpior vngui, Crederem, sed tu simul obligasti Perfidum votis caput, enitescis Pulchrior multo iuuenumque prodis Publica cura.*

Bryseis fuit adeo formosa, vt Achilles amore eius conflagrauerit, eamque, quamuis ancillã, plusquã puellas omnes adamauerit.

Horatius.

Prius insolentem Serua Bryseïs niueo colore
Mouit Achillem.

Propert. *lib.* 11.

Omnia formosam propter Bryseida passus,
Tantus in erepto sæuit amore dolor.

Credibile est, Bersabeam, Vriæ vxorem, eleganti fuisse forma, quæ sapientiss. illum Regem & Prophetam sanctiss. Dauidem, vsque adeo titillauerit, vt solitæ religionis oblitus, adulterio, & homicidio (Vriam enim deuouit morti) suam contaminauerit sanctitatem.

Vnde Stroza pater.

Ille sacri vates operis Iesseia proles,
Præfecit populo quem Deus ipse suo.
Bersabeæ captus forma, tibi magne Cupido
Cessit, nec Salomon tutior ipse fuit.

Refert Phil. Berg. *lib. 5. Chronic.* quod Ester Hebræa, Abichail, Mardochæi fratris filia, ex tribu Beniamin, mulier fuit speciosissima, & omnium oculis gratiosissima: quæ ob eius pulchritudinem cum rege Assuero matrimonio coniuncta est. habetur *Ester. 2.* de qua dixi in §. 1. *in gloss. En puissance de son mary. in titul. Des droictz. & appartenan. in consuetudinibus nostris ducatus Burgund.*

De Chione, Dedalionis filia. Idem Ouid. *lib. 11. Metamor.*

Nata erat huic Chione, quæ dotatissima forma,
Mille procis placuit, bis septem nubilis annis.

Cenis, puella Thessala, à Neptuno cõpressa, pulcherrima fuit. Idem Ouid. *lib.* 12. *Metam.*

Clara decore fuit proles Elatëia Cænis:
Thessalidum virgo pulcherrima.

Calisto, Idem Ouid. *lib.* 11. *Fast.*

Fœdera seruasset, si non formosa fuisset.

Hæc nõ esset hic ponenda; quoniam formositas non tendit ad eius laudem.

Celeno formosa fuit. Idem Ouid. *lib.* 4. *Fast.*

Neptuno Halcyonem & te formosa Celæno.

Calipso, Oceani & Tethyos filia pulcherrima fuit.

Ouid. de Ponto.

An graue sex annis pulchram fouisse Calypson.
AEquoreæque fuit concubuisse Deæ?

Idem *lib.* 11. *de Arte.*

Littore constiterant, illic quoq; pulchra Calypso.

Cydippe ab Acontio ob formam adamata est.

Ouidius in Epistolis.

Si esses tu formosa minus, peterere modeste,
Audaces facie cogimur esse tua.
Tu facis hoc, oculique tui, quibus ignea cedunt
Sydera, qui flammæ causa fuere meæ.
Hoc faciunt flaui crines, & eburnea ceruix,
Quæque precor veniant in mea colla manus.
Et decor & vultus sine rusticitate pudentes.
Et Thetidis quales vix reor esse pedes.
Cætera si possem laudare, beatior essem.
Nec dubito, totum quin tua pars sit opus.
Hac ego compulsus, non est mirabile, forma
Si pignus volui vocis habere tuæ.

Catulla, Mart. lib. 8. *Formosissima, quæ fuere, vel sunt. O quam te fieri Catulla vellem Formosam minus, aut magis pudicam.*

Propertius formam suæ Cinthiæ sic commendat:

Et quascunq; tulit formosi temporis ætas,
Cynthia nõ illas nomen habere sinat. Idem,
Illic formosæ veniat chorus heroinæ.
Quos dedit argiuis Dardana præda viris.
Quarum nulla tua, fuerit mihi Cynthia forma
Gratior. Idem,
Fulua coma est, longæq; manus & maxima toto
Corpore, & incedit vel Ioue digna soror. Idẽ.
Lilia nõ domina sunt magis alba mea. Idem.
Post Helenam hæc terris forma secunda redit.

Hac ego non miror si flagret nostra iuuen[...]
Pulchrius hac fuerat Troia perire ti[...]
Digna quidem facies, pro qua vel obir[...]
Si quis vult fama tabulas anteire vet[...]
Hic dominam exemplo ponat in a[...]

Herodotus ait Candaulis Sardi[...] ranni vxorem fœminarum omniu[...] pulcherrimam.

Deiopœa nympha. Virg. AEn[...]

Sunt mihi bis septem præstanti corpore [...]
Quarum quæ forma pulcherrima De[...]
Connubio iungam stabili propriamq[...]

Dido. Idem Virg. AEn. lib[...]

En regia ad templum forma pulch[...]
Incessit.

Deianira Herculis vxor. Ou[...]

Nomine siqua suo tandem peruenit [...]
Deianira tuas, quondam pulcherrim[...]
Multorumq; fuit spes inuidiosa proc[...]

Deiph. vxor Thidei, Adrasti fili[...] *lib.* 11. *Theb.*

Egregiam Archiam nec formæ laude [...]
Deiphilem.

Euridice Orphei vxor. Quint[...] *Orpheus:*

Hæc sata Mercurio Euridice formosa [...]
Tam visa est superare pares cœlestibu[...]
Quã iucũda Venus dominas superem[...]

Idem.

Venerat Eurydice sparsis formosa cap[...]
Cui teretes digiti, cui flaua monilia [...]
Syderei, incerto rubris candore papil[...]

De Fabula. Martialis lib[...]

Bella est nouimus & puella, verum [...]
Et diues, quis enim potest negare?

Galatea nympha. Ouid. lib[...]

Candidior folio niuei Galatea ligustri,
Floridior prato, longo procerior alno,
Splendidior vitro, tenero lascitior h[...]
Læuior assiduo detritis æquore conchis,
Solibus hybernis, æstiua gratior vmbra,
Nobilior pomis, platano conspectior a[...]
Lucidior glacie, matura dulcior vua,
Mollior & cygni plumis, & lacte coa[...]
Et (si non fugias) riguo formosior h[...]

Glycera. Horatius lib. 1. Ca[...]

Vrit me Glyceræ nitor Splendentis P[...]

Marmore purius, Vrit grata proteruitas,
Et vultus nimium lubricus aſpici.

Veteres fabuloſe cõfinxerunt Gorgonem propter eximium venuſtatis decus, mentis inopes, & ſtupidos reddentem ſpectatores, in ſaxa deformaſſe. *Cælius lib.antiq.lect.*14.*c.*9.

Celebratur etiam Hermiones Menalai filiæ pulchritudo. Vnde Propertius *lib.*1.

Tu licet Antiope formam Necteidos, & tu
Spartanam referas laudibus Hermionem.

Fuit tam elegans & concinna Hippodamiæ pulchritudo, vt ad impetrandas eius nuptias celebrata ſint certamina Procorum. In quibus, quum victor euaſiſſet Pelops, puellam duxit in vxorem. Propertius. *Nec*

Porygium falſo traxit candore maritum,
Aduecta externis Hippodamia rotis.
Sed facies aderat nullis obnoxia gemmis,
Qualis Apelleis eſt color in tabulis.

Idem *lib.* 11. Hippodamiam vocat Hyſcomachen, quod propter eam ortũ ſit bellum Centaurorum.

Qualis & Hyſcomache Lapithæ genus heroinæ,
Centauris medio grata rapina mero.

Hiera, fuit vxor Telephi, mulier omnium (quas Proteſilaus vidit) maxima & pulcherrima.

Propoſita de muliebri pulchritudine certamina pleriſque in locis legimus, ſicuti in Cereris Eleuſinæ feſto prope Alpheum, vbi victrix Herodice meruit palmam. *Cælius libr. antiquarum lect.* 13. *capit.*9.

Hypſipyle. Statius *lib.*4.

Errantes ſubito pulchrum in mœrore tuentur
Hypſipylem. Fuit Thoantis filia, à quo Thoantias appell.

Lauiniæ forma fuit origo belli inter Æneam & Turnum, quorum vterque eam ſibi vxorem dari volebat. Virg. *lib.* 12. Flauos eius crines, & roſeas appellat genas, vbi ait;

Filia prima manu flauos Lauinia crines,
Et roſeas laniata genas.

Catullus de ſua Lesbia ſic inquit:

Lesbia formoſa eſt, quæ quum pulchrrima tota eſt,
Tum omnibus vna omnes ſurripuit Veneres.

De Laodomia Catullus.

Quo tibi cum caſu pulcherrima Laodomia.

Mais Corinthia, meretrix fuit ſpecioſiſſ. Ouid. 1. *Eleg.*

Qualiter in thalamos formoſa Semiramis iſſe
Dicitur, & multis Lais amata viris.

Lycoris, Corn. Galli amaſia. Martial. *lib.*6.

Fœmina præferri potuit tibi nulla Lycori.

Prop. *lib.*1.

Et modo formoſa, quam multa Lycoride Gallus
Mortuus inferna vulnera lauit aqua.

Lucretię formam tanti fecerunt Romani, vt eam ſuis monumentis vbique celebrauerint, & vindicauerint à mortalitate: nec ſolũ ob eximiam pulchritudinem, verum etiam ob caſtitatem, quod vim Tarquinii gladio ſit vlta.

Lycaſte, Priami filia, tantæ fuit pulchritudinis, vt Polydamas, Anthenoris ex Theano Hecubæ ſorore filius, illam ex cõcubina vxorem ſibi copulauerit. Fuit & alia Lycaſte, quę ob pulchritudinem Venus vocabatur.

Lamia, autore Plutarcho, puella fuit ſpecioſiſſima à Demetrio adamata, quæ & tibiis optime ceciniſſe dicitur. Hæc primo canendi modulandique ſuauitate, gratiam ſibi apud omnes comparauit.

Maria, Atlantis filia.

Ouidius *lib.*5.*Faſt.*

Quarum Maia ſua forma ſuperaſſe ſorores
Traditur, & ſummo concubuiſſe Ioui.

Omphale, regina Lydorum, fuit facie adeo præſtanti, vt ei ſe ſubmiſerit Hercules.

Prop. *lib.*3.

Omphale in tantum formæ proceſſit honorem,
Lydia Gygeo tincta puella lacu.
Vt qui pacato ſtatuiſſet in orbe columnas,
Tam dura traheret mollia penſa manu.

Plutarchus in Lucullo ſcribit, Preciam quandam fuiſſe in vrbe Roma fœminam venuſtate formæ nulli ſecundam, quæ ſua pulchritudine Cethegum ſibi adeo deuinxerit, vt nihil probaretur Cethego, quod Precia non iuſſiſſet.

Panthea, vxor fuit Acradatæ viri nobilis apud Perſas, quam Cyrus expugnatis Aſſyriorum caſtris, duxerat captiuam. Abradota autem abſente, & apud Bactrianos legatum agente, Araſpe Medo ſeruanda tradita

est, qui apud Cyrum affirmauit nondum esse ortam, aut omnino inuentam tota Asia pulchriorem.

Sulpitiæ formam cōmendat Tibul. *lib.* 4. dicens:

Illius ex oculis quum vult exurere diuos,
Accendit geminas lampades acer amor.
Illam quicquid agit, quoquo vestigia mouit,
Componit furtim, subsequiturq; decor.
Seu soluit crines, fusis decet esse capillis,
Seu compsit comptis est veneranda comis.
Vrit, seu Tyria voluit procedere palla,
Vrit, seu niuea candida veste venit.

Fuit etiam in Semiramide eximia pulchritudo: & facies imperio digna. Vnde & mortuo marito, Persis imperauit vsque ad pronectam filii ætatem. Ouid. *lib.* 1. *Eleg.*

Qualiter in thalamos formosa Semiramis isse
Dicitur.

Sisigambis, vxor Darii, nulli suæ ætatis fœminæ pulchritudine cessit, teste Curio. Quā tamen victo Dario, Alexander non solum non violauit, sed & summam adhibuit curam, ne quis captiuo corpori illuderet.

Saxo Grammaticus *lib.* 8. Danicæ historiæ scribit, Suauildam reginam, tantæ fuisse pulchritudinis, vt quum vincta loris, exposita esset equinis calcibus obterenda, ipsis quoque iumentis horrori fuerit, artus eximio decore præditos, sordidis lacerare vestigiis.

Thysbe amasia Pyrami. Ouid. *li.* 4. *Metam.*

Pyramus & Thysbe iuuenum pulcherrimus alter,
Altera (quas oriens habuit) prælata puellis,
Contiguas habuere domos.

Thetidem, Deam maris poetæ niueam, & formosam faciunt, quod perpetuis aquis abluatur. Catullus:

Tene Thetis tenuit pulcherrima Neptuniue.

Tyro puella, Salmonei filia, ob formam à Neptuno adamata est. De hac Propert. *lib.* II.

Vobiscum est Iope, vobiscum candida Tyro.

Baptista Pius.

Carmine cōspicua est Tyro Pegasæa puella. Idē.
Est Helene formosa illic, est candida Tyro.

Violantillam, Stellæ poetæ vxorem, multis verbis commēdat Statius *lib.* 1. *Syl.* sed maxime, vbi Venerem sic inducit loquentem:

Hanc ergo formæ
Egregium mirata decus, cui gloria partim
Et generis certabat honos, tellure cadentem
Excepi, fouique sinu, nec colla genasque
Comere, nec pingui crinem deducere amo
Cessauit mea nate manus, mihi dulcis ima
Prosiluit, celsæ procul aspice frontis honore
Suggestumque comæ, Latias metiere qua
Emineat matres, quantum Latonia Nym
Virgo præit, quantumque egomet Nerei

Idem paulo post.

At tu pulcherrima forma,
Italidum tandem merito possessa mari

Sunt & aliæ permultæ puellæ, elegās fuisse pulchritudo memora siphae, Ariadne, Berenice, Herm seis, Penelope, Deidamia, Ersilia, muli, Ero, Virginia, Anaxarete, Ant rachne, Arethusa, Arsione, Polyx gia, Lycaste, Iocasta, Hecuba, Cassan sperie, Cleopatra, Chelia, Ilia, Sibyl les, Heroinæ, & aliæ prope infinitæ qui scire volet, authores reuoluat. St ter *lib.* 6. *Eroticon.* de quibusdam sic m

Talis erat virgo Cenea, talis & altum
Per mare Dictæo vecta puella boue.
Talis erat fului decepta cupidine hymb
Et quam sub falso lusit olore Deus.
Talis erat vatum Omphale celeberrim
Thalis & Idæo rapta Lacena proc

Item Pamp.

Oebalides, Cyparissus, Hylas, Diadum
Phryx puer, & ficto Parthenopæus
Cuius & in gremio posuit miserabil
Quum stygiæ vates iret ad antr

Helenæ forma, poetis omnibus ma, laudem meruisset maximā, nisi ruinam, bellique decennalis causam set. At nemo est, cui non sit odio, qu tæ cladis & calamitatis venit in men ris apud Ouidium formā illam Ve parat, dicens:

His similes vultus (quantum reminisc
bat,
Venit in arbitrium quum Cythere
Si tu venisses pariter certamen in illud,
In dubium Veneris palma futura fui

Magna quidem de te rumor præconia fecit,
Nullaque de facie nescia terra tua est.
Nec tibi par vsquam Phrygia, nec solis ab ortu,
Inter formosas altera nomen habet.
Credis & hoc nobis, minor est tua gloria vero,
Famaque de forma pene maligna tua est.

Propertius *lib.* 2.

Post Helenam hac terris forma secunda redit:
Digna quidem facies, pro qua vel obiret Achilles,
Vel Priamus belli causa probanda fuit.

Pamphilus.

Cui modo cedebat formosa Tyndaris ore.

Baptista Pius.

Carmine formosa est Cycno generata lacæna,
Quæ quondam in cineres Troia superba ruit.

Isocrates, orationem scripsit de laudibus Helenæ, vbi cumulatissime formam eius commendat.

Textor Niuern. in sua officina volens denotare & describere pulchritudinem mulieris, finxit se habere Damisellam pulchram, quam his versibus commendat:

Floricoma quid adhuc Damisella quiescis in hor-
Et roseum pubens occulit herba caput. (to?
Egredere atque animos populosi pace theatri,
Vt Phrygias taceat publica fama Deas.
Fatiloquis aufer palmam, preciumque Sybillis:
Liuor erit formæ buccina magna tuæ.
Nec timeas, quod sis in agro generata niuoso,
Terra vbi fructifero surgit aprica iugo.
Namque tibi similem nullus parit angulus orbis,
Pulchrior & nulla viuit in vrbe Venus.
Preterea nunquid Dryades in montibus altis,
Nunquid in herbifero viuit Oreas agro?
Quid fuit Hippolito, quid Apolline pulchrius, aut quid
Candidius nato Mirrha decora tuo?
His placuere tamen syluæ, montesque supini,
Et placuit violis luxuriosus ager.
Vrbanas alii mirentur, armentque puellas,
Tu mihi præ cunctis, ô Damisella places.
Sic, inquam, Damisella places, vt sordeat illa,
Quam peperit gelido lucida concha mari.
Et iaculatricis cultusque decorque Dianæ,
Atque cerebrigenæ forma venusta deæ.
His oculis si quando tuos contemplor ocellos,
Has mihi qui venas acrius igne coquunt,
Cycnigenam præ te iuro nihil esse puellam,
Qua Danais cecidit Troia superba rogis.
Vror, & in modicas soluit me flamma fauillas,
Atque animo vires deficiente cadunt.
Nec solum tantis vigilem me concremat æstus,
Lampade sopitum me quoque terret amor.
Nam mihi dum thalamo comes esse videris eodē,
Aethereo nollem proximus esse Ioui.
Multa quidem in tenero surgunt tunc gaudia somno,
Felicemque malus me facit esse sopor.
Verum ego quum falsa delusus imagine surgo,
Et somni video spem cecidisse mei:
Quas ego tunc lacrymas, & quæ suspiria mitto,
Maximus ex oculo riuus vtroque fluit.
Vis dicam Damisella, thymo mihi dulcior Hyblæ,
Suauior atque tuo terra Cilissa croco.
Non ita flammifera Briareus terretur in Aetna,
Vt tua me facies, vt tua forma coquit.
Tu siquidem Graiæ speciosior ansere Lædæ,
Pulchrior es prima, candidiorque niue.
Blanda tibi ceruix fragrat, quod & Attica cera,
Et quod virginea lilia secta manu.
Læuior est tibi frons detrita in littore concha,
Pulchrior & cycnis vnda Caystra tuis.
Si talem in vinclis Venerem Gradiue teneres,
Plus tibi quam cœlum vincula grata forent.
Sed quem non faciunt gemipomæ ardere papillæ,
Rugosa quamuis fronte Catonis eat?
Quas ego quum video (Libitinā afferte ministri)
Mammarum intuitus me facit exanimem.
Ergo breuem exangui si fudero corpore vitam,
Hoc habeat carmen, qui tegit ossa, lapis.
Non iaculis, nec aquis periit, bibitoque veneno,
Quem breuis augusto contegit vrna loco.
Hunc tu pomosa fecisti ardere papilla,
Acrior Etheis ô Damisella regis.
Cætera quid memorē venerandæ insignia formæ?
Sunt tibi quos crines vellet habere Venus.
Inque genis ardet rubri tibi flamma pyropi,
Mollior Hyblæis est tua lingua rosis.
Quis tam formoso nollet sub corpore fulcrum,
Aut (per quem incedit pes tuus) esse lapis?
O quoties volui, mutato vt corpore pulex,
In thalamo fierem te recubante tuo.
Ipse tuis oculis (quum vult exurere diuos)
Accendit faculas deliciosus amor.

Dum loqueris, ſedet in tenero tibi ſuada labello,
Cecropiis vngens omnia verba ſauis.
Dum rides, lepido tanta eſt tibi gratia riſu,
Iratum vt facias ponere tela Iouem.
Dum varias lepidis imples concentibus auras
Auriti veniunt ad tua verba Dei.
Eſt in fœmineo virtus tibi maſcula ſexu,
Quid ſibi Saturni filia maius habet?
Nec minor eſt forma morum præſignis honeſtas,
Qua potes Argolicam vincere Penelopen.
Tota Deo incumbens, mitis, ſimplex, ſine faſtu,
Sermone atque ipſo tota pudica thoro.
Tam tua te virtus, quam regia forma venuſtas,
Quicquid agis, cœlum totaque terra probant.
At caueas, ne (dum Nucerino ludis in agro)
Te premat ignoti ſubdola forma Dei.
Fecit olorinæ Lædam ſuccumbere pennæ,
Quem timet aſtriferi machina tota poli.
Et Danaen luſit fictum mutatus in aurum,
In taurum Europen, in Satyrum Aſterien.
Te quoque (ni caueas) eludet imagine falſa:
Vrit enim ſummos hæc tua forma Deos.
Vrit, & ipſe ſuo Neptunus in æquore feruet,
Teque cupit Nymphis præpoſuiſſe ſuis.
Nonne cur ficto Damiſellam te voco? fallor.
Verus amor nomen diſſimulare nequit.
Nyſia nomē habes, quod Nyſum & Myrea vincas:
Quodque tibi flaua cedat vterque coma.
Nulla tulit ſimilem, ventura nec aſſeret ætas,
Quam tibi præponat, non habet Aula Iouis.

Addo & alias mulieres, quæ venuſtæ & decoræ perhibentur.

Maria vero, vxor Herodis regis, pulchritudine corporis omnes mulieres anteire fertur, vt ait Ioſephus *lib. antiquit.* 16. *cap.* 19. & Egeſip. *de excidio Hieroſolymitano. lib.* 10. *cap.* 38.

Rachel, vxor Iacob, virgo decora fuit facie, *Gen.* 29. & ob eam cauſam Iacob eam ſibi delegit, vt tradit magiſter ſententiarū *in* 4. *diſtinct.* 30. & Bonauentura ibi, in expoſitione illius tex. & Pet. de Palude: qui etiā aſſerunt hominem quidē nec venialiter peccare, qui vxorem ducit propter pulchritudinem, modo non ſit cauſa principalis, & præcipua ipſius matrimonii, ſed ſecundaria: &, vt loquuntur inductiua, vt illam ſcilicet potius aſſumat, quam aliam, & ſequitur Angelus de Clauaſio *in ſua ſum. in verb. matrim*[...] *pen.* Ant. Flor. *in* 1. *parte tertiæ partis ſua*[...] *tit.* 1. *c.* 19. §. 4. *concl. eſt.* & Aſteſanus *in*[...] *lib.* 8. *tit.* 9. *art.* 1. *in fin.* Collect. *in cap.*[...] *uendum extra de deſpon. impuber. gloſſ. in*[...] *quæſt.* 1. Pan *in cap. tua nos, in tertio*[...] *ſponſ.* Imo S. Thom. *in d. tit.* 31. etiam[...] textu ſentit, non eſſe mortale peccat[um...] iam ſi libido pulchritudinis ſit cau[ſa prin]cipalis, modo non ſit immoderata, [...] quit, effrænata. Et facit, quoniam, v[...] *Deuter.* 21. Si videris in numero cap[...] mulierem pulchram, & adamaueris[...] lueriſque habere vxorem, introdu[...] domum tuam. & facit illud *Cantic.*[...] mihi faciem tuam. Facies enim tua[...] habetur *Pſal.* 44. Concupiſcet rex[...] tuum. &, *Eccleſ.* 36. Species mulieris[...] faciem viri, & ſuper omnem con[...] tiam viri ſuperducet deſiderium. &[...] *cleſ.* 26. *cap.* Sicut Sol oriens mundo[...] mis Dei, ſic & mulieris bonæ ſpecies[...] mento domus eius.

Et, vt concludatur, vnum certo[...] mulieres in forma, & pulchritudine[...] tem metiuntur, ſine qua vera felic[itas...] pinantur) non poſſet eſſe, nihilque[...] piunt, quam eſſe & videri formoſ[...] ma ipſa laudari: nec alia laude ma[...] ctantur, neque illis quicquam grat[...] dis genere præſtari poteſt. Vnde vu[lgo...] dice dicitur;

Vulpes amat fraudem, lupus agnum, fæ[...]
dem.

Maxime in pulchritudine. Horatius[...] *num, Ode* 16. vt ſe Tyndaridi, quam[...] bus læſerat, conciliaret, ab eaq; bene[...] captaret, nihil habuit ad conſequen[...] ficacius, quam vt formoſam eam vo[...] enim ſuam Palinodiam exorditur[...] *pulchra filia pulchrior.* Idem *lib.* 4. *Od*[...] mens morem mulierum, felicem[...] pro formoſa dicit, vt inibi annotatu[...] res enim in pulchritudine ſummum[...] reponunt. vnde Ouidius *lib.* 1. *de art*[...]

Nec faciem, nec te pigeat laudare[...]
Et teretes digitos, exiguumque[...]

Delectant etiam castas præconia formæ,
Virginibus curæ grataque forma sua est.
Faciunt & notata per Ioan. Andr. *in cap.1. de clerico venatore.*

Idem quoque Ouid. *in lib. de Medicamine faciei*, ita ait:

Virginibus cordi, grataque forma sua est.

Idem *lib.9. Metamor.*

nimiumque cupit formosa videri. & Virg.
Et fugit ad salices, & se cupit ante videri.

Et de hac forma, & pulchritudine mulierum olim plura certamina (vt prope dixi) proposita fuere, & inter alia, celebratissimum est illud (de quo in proxima consideratione dicetur) inter Iunonem, Palladem & Venerem factum. Etiam fœminæ, vel circa mortem anxię sunt, ne pulchritudinem amittant, optantque prius mori, quam desint esse pulchræ: vt decantat Horat. *lib. Carminum 3. Ode 27.* inducens Europam moribundam, sic dicentem:

ô deorum,
Si quis hæc audis, vtinã inter errem Nuda leones.
Antequam turpis macies decentes
Occupet malas, tener atque succus
Defluat, præda speciosa quæro Pascere tygres.

Et hinc videri potest prodiisse, quod fœminæ suapte natura illis inuident, quæ se formosiores esse dicuntur. Vnde Ouid. *lib.9. Metam.* concordans ita enunciat:

Et si qua est illuc formosior, inuidet illi.

Ita recitat Andreas Tiraquellus *in suis legibus connubialibus, in 2. leg.* vbi laudat pulchritudinem, dummodo non sit excessiua, sed mediocris, & media, & multum vituperat deformitatem, attamen inquit, pulchritudinem mulierum illis afferre superbiã, & præsumptionem libidinis, & appetitum inordinatum Veneris: & sic magnam partem vitæ eis adimere, quod multis ostendit rationibus, quas non refero, cum huic operæ non quadrent. Et de commendatione pulchritudinis, scripsit Cælius *lib. antiquarum lect. 13. c. 7. & pluribus sequentib.* à quo multa transtulit ipse Tiraquellus, illum tamen tacendo: & ab G. Benedicti *in d. sua repet. cap. Raynut. in verb. cui Petro tradiderunt. vt ample de materia. extra,* de testam.

VIgesimatertia cõsideratio erit subsecutiua ad præcedentem, de iudicio Paridis inter tres deas Venerẽ scilicet, Iunonẽ & Palladem (qui respondit: *Vtraque forma me iudice sunt venerandæ*) fuerit verum & iustum iudicium, ita, quod vtraque æqualiter sit extollenda, vel etiam si (vt aliqui volunt) malum aureum, hoc est, Victoriam, Veneri adiudicauerit, in hoc errauit, nec ne. Primo, de hac contentione decantatissima, quę inter Iunonem, Palladem & Venerem fuit, cuius Paris arbiter, victoriam Veneri tribuit, quod egerrime tulerunt Iuno, & Pallas, non tam iratæ, quod essent victæ à Venere, quam quod sua forma spreta fuisset, vt mire expressit Virgil. circa initium Æneid. cum inquit de Iunone loquens:

Nec tum etiam causæ irarum, sæuique dolores,
Exciderant animo, manet alta mente repostum
Iudicium Paridis, spretæque iniuria formæ.

Quasi per illud iudicium Paridis, non satis expressisset id, quod erat Iunoni molestius, nisi subiunxisset; *Spretæque, &c.* sed & Homer. *lib.24. & vltimo Iliados* narrat, Iunonem ipsam, & Palladem adeo infensas Ilio & Troianis, ob id, quod Paris Venerem illis in forma prætulisset, vt etiam Hectoris & mortui, & procul ab eo iniuria remoti, corpus nequaquam, vt cæteri Dei misererentur.

Etiam singulariter, & cum maxima pompa recitat id iudicium Ioan. le Maire *in illustrationibus Galliæ, lib.1. c.30.31.32.* vbi concludit, quod adiudicauit malum aureum, id est, Victoriam Veneri, de pulchritudine. Sed paulo remotius recitat istam historiam Cælius *lib. antiquarum lectionum, cap.59.* vbi ita ait de Paride, electo inter Deas de formæ præstantia certantes, iudice, varia pro ingenii captu afferri solere, vel inter eos qui vulgares, vilesq; nuncupari solent, & sunt. non me fallit, illud iure Latii donauit Cælius ex Gręcorum thesauris excerptum. Parui videlicet hunc Priami filium educatum patris iussu, in loco quem *Amandrum* dixere, mox vero & *Parion* de ipsius nomenclatura tribus fere annorum decadibus. Atque inibi cum natura geniosus foret, nec ad doctrinarum

ſtudia ineptus, Græcis imbutum diſciplinis, in quibus vbi non parum promouiſſe viſus eſt, etiã Veneris laudes, oratione edita, prolibauit. In eaque, Palladi, ac Iunoni, præſtare contendit. Quando, vt videtur Deæ nomine concupiſcentias eſſe intelligendas ſignificabat, atque voluptates, ſicut etiam meminit Athenæus: vnde mala omnia ſeſe mortalibus agminatim, ac fluenti exæſtuantis more, affundãt. Atque hinc fabellæ occaſionem, inter diſceptantes deas, captum iudicem, datumque Veneri malum, id eſt, victoriam: quæ hiſtoria multum differre videtur à ſententia poëtarum, ſed qualitercunque ſit, finis vtriusque tendit ad hoc, quod Paris voluerit præferre voluptatem diuitiis, & ſapientiæ, quod an bonum fuerit eius iudicium, paululum diſceptabitur.

Et prius videtur, quod ſic, quoniã Ariſtippus, conditor ſectæ Cyrenaicæ, voluptatem ſtatuit eſſe ſummum bonum, & ita voluptate metitur felicitatem. In hanc ſententiam agminatim pedibus eunt docti pariter & indocti. Etenim mortales eo concurrunt, vt inquit veriſſime Seneca, vbi audiant laudari voluptatem, nec fortaſſis immerito. Nam ſi teſte Ariſt. id bonum eſt, quod omnia appetunt, omnia autem appetunt voluptatem, effici videtur, vt voluptas ſit id bonum.

Eudoxus quoque philoſophus, Aſtrologiæque conſultiſſimus, voluptatem ex eo ſummum bonum eſſe putabat; quia cernebat, rationalia irrationaliaque vniuerſa, voluptatem affectare: huius autem rationes probabiles videbantur, ob ipſius hominis modeſtiam ac probitatem. Non enim vt voluptatis amicus, voluptatem aſſerere credebatur: ſed quia res vere ita ſe haberet. Nec minus manifeſtum hoc eſſe, ex contrario cenſebat. Etenim, cum contrariorum contraria ſint conſequentia, *Si dolor eſt*, inquit, *per ſe, omnibus fugiendus, tanquam ſummum malum, ita voluptas omnibus erit expetenda, tanquam ſummum bonum.*

Hæc omnia emanauerunt ex ſchola Epicuri philoſophi voluptarii, qui in voluptate ſummum bonum, felicitatemque conſtituebat: habet hęc ſecta ſectatores pene[...] quorum, (*vt inquit Apoſtolus*) Deus v[...] & quæ ſub ventre ſunt.

Hinc Philoxenus, ſummum bo[...] locans in voluptate guſtatus, optab[...] ri gruis collum, vt videlicet diutius[...] ptate bibendi, edendique frueret[...]

Hinc Sardanapalus, Aſſyriorum[...] & ventri deditiſſimus, natusque h[...] voracitatique, ſcripſit in Epitaphio[...] tum haberet, quæ ediſſet & quæ[...] nem expletam percepiſſet. verba[...] ſunt deſcripta in monumento;

Ede, bibe, lude. Et

Cum te mortalem noris, præſentibu[...]
Delitiis animum, poſt mortem null[...]
Namq; ego ſum puluis, qui nuper t[...]
Hæc habeo quæ edi, quæq; exaturata[...]
Hauſit, at illa manent multa & præ[...]
Hoc ſapiens vitæ mortalibus eſt docu[...]

Hinc Xerxes ille maximus Perſa[...] repertori nouæ voluptatis, conſtitu[...] um. Claudius Tyberius Nero, ter[...] rum, nouum inſtituit officium, quo[...] ptatibus dicebatur; qui propter ni[...] auiditatem, pro Tyberio, Biberius,[...] dio Caldius, pro Nerone, Mero, [...] eſt, qui noctem continuumque b[...] pulando, bibendoque conſumpſi[...]

Quid memorem ingluuiem Vi[...] Heliogabali, & Galieni, imperato[...] torumque aliorum aſotiam, & lu[...] omnes mancipati fuerunt à dom[...] te heluones, & gulones maximi, qu[...] co vocabulo aſoti nuncupantur. E[...] ptate gulæ, & delitiarum plerunq[...] eſca voluptaria libidinis, & ſic volu[...] ſiſtit in his, quæ delectant, & maxi[...] mus, ita libido in his, quæ libent[...] & licet ſint multæ, & multifariæ, q[...] cumulari poſſent, tamen de his ſub[...]

Denique inuentæ ſunt ciuitates[...] li, qui voluptatem veluti ſummum[...] amplexarentur, quales fuere Mileſ[...] tæ, & Tarentini. Olim Mileſii luxu[...] tes, eiecerunt ciuitate Hermodor[...] clariſſimum; quia frugalitatis, co[...]

modestiæ erat amator egregius. dixerunt
...im: *nemo apud nos frugi sit, nemo vnus exel-*
...t.

Apud Græcos, maxime apud Aristopha-
em in Pluto prouerbium est, de Milesiis vsi-
...tum: *olim fortes fuere Milesii, tanquam luxuria*
nequitia: omne robur virilitatis perdidissent.

Sibaritæ vero, in Italia, quibus, vt ait
...uintilianus *in tertio*, odio erat frugalitas,
...eo delitiis, & luxuria intemperantes dif-
...ebant, voluptatem, veluti deam ample-
...antes, vt intra dies septuaginta, à Crotonia-
...is deleti sint.

Tarentini in Calabria, vt nomen ipsum
...stendit, molles, delicatique & voluptuosi,
...upra cunctos mortales fuerunt. Namque
Tarentum, etiam Sabinorum lingua *molle*
significat, teste Macrobio 3. *Saturnalium*. Vn-
de Tarentini dicti sunt, secundum M. Var-
...onem. & cōcordat dictum Horatii, cum ait;
...*t molle Tarentum*. Et apud Tarētinos delitiæ,
voluptates illicibiles, in tantum inualue-
...nt, propter fortunas nimium secundas
...uia, vt ait Tibullus:)

Luxuriant animi rebus plerunque secundis.

Vt plures ludos, festasque celebritates,
...uas reliquos anni dies agerent, vt autor est
...trabo. Præterea, vt tradit Plutarchus, Bal-
...eis, conuiuiis, gymnasiis Tarentini indul-
...ebant: potum & lasciuias, & id genus genia-
...a immodica percolentes, ex quo Satyricus
...icit;

Atque coronatum, & petulans, madidumque Ta-
rentum.

Hęc Beroaldus *in suo opusculo de felicitate cir-*
ca princ. Et licet prope infinita congerere pos-
...mus de vita voluptaria, hominibusque vo-
...ptariis, qui hoc fine voluptatem metiun-
...r: tamen aurium satietati circa fastidium
...dendum est.

Solent denique (vt ait Beroaldus) philo-
...phi, qui voluptatem per se ipsam tanquam
...mmum bonum existimant appetendam,
...nis pingere tabulam quandam, in qua
...uptas in sella regali, quasi quædam regina
...deat, eique virtutes veluti famulæ, subiici-
...ur, obseruantes eius nutum, vt faciant
quicquid illa imperauerit: & hæc Voluptia,
id est, voluptatis Dea dicitur.

Ex quibus persuasum videtur iudicium Paridis fuisse bonum, cum victoriam Veneri, hoc est, voluptati adiudicauerit, maxime, cum voluptas habere videatur virtutes, pene famulas, & ei suppositas, & ad eius nutum & imperium, voluptabiles, vt hic prope dictum est.

Quicquid tamen sit, veritas contrarium suadet, vt voluptas non est dicenda summū bonum, & à plurimis philosophis reprobatur voluptas, vt quam vere scribit Beroaldus *vbi supra*. Et Cælius *lib. 5. antiquarum lectionum. cap. 33.* circa quæ non insisto; quia potius est quæstio de laudanda pulchritudine & formositate, quæ maior est in Venere, & sic in voluptate.

De excellentia vero Iunonis, satis potest perpendi & cognosci ex his, quæ inferius dicuntur *in finali parte, in 54. consideratione*: vbi laudantur pecuniæ, & diuitiæ; quia iuuant, ideo Iunoni consecrantur.

De excellentia vero Palladis, & sic sapientiæ, scientiæ, artis, virtutis, & ingenii (quo nihil excellentius, cum eo vniuersa regantur) etiam satis à nobis scriptum est *infra in 10. parte*, vbi extollitur sapientia, & ibi videre poteris pura fundamenta ad laudem ipsius, vltra diuitias, & voluptatem: & de virtute satis dixi *in præcedenti parte, in 62. 63. 64. & 65. considerationibus.*

VIgesimaquarta consideratio. Laudantur etiam mulieres, si ex bonis parentibus fuerint ortæ & progenitæ, maxime ex muliere proba, & honesta, seu bonis moribus imbuta. & istud satis expressit Ioan. Fabri *in rubr. Instit. de nupt.* qui inter cætera quæ mouet, attendenda esse in vxoribus ducendis, illud non prætermisit, vt vxorem ducamus, boni, pacifici, & fidelis generis; quia frequenter videmus (vt ipse dicit) non solum labem sanguinis, sed & morum quoque ad posteros deriuare. Quam sententiam dicit esse verissimam Tiraquellus *in suis legibus cōnubialibus, in l. 3.* vbi ita ait: Futuræ vxoris parentes, patriam, mores conspicito, & hāc rationem

tionem adducit. Nam licet sua cuique mens est diuino creata arbitrio, pleræque tamen sunt animi vires, quæ simul cum corpore à parentibus transfunduntur in filios. Sic enim natura comparatum est secundum Ficinum, vt corpus & anima, proportione quadã harmonica, congruant, motusque corporis in animam, sicuti & animæ in corpus, quod medici astruunt, facillime & vehementissime penetrent. Ideoque quanquam non educitur anima filii, aut corpore parentis, aut ab anima, tamen corporis tale, & cum tali quadam procliuitate, à tali quodam corpore parentis educitur. Sic vuas acerbas comederunt patres, & dentes filiorum obstupuerunt, vt scribitur *Ierem*.31. Porro procliuitatis illius corporis anima, ob cognationem quandam affectumq; erga corpus proprium, particeps quodammodo redditur, præsertim secundum vim eius inferiorem, quæ corpori propinquat, plurimumque consentit: deinde vis superior animæ, naturali quodam amore, inferiori sæpe obsequitur, ferme sicut illa corpori, obsequitur inquã quasi similiter, sed non ęque: motus autẽ, qui in anima actio est, fit in corpore passio, qui in corpore passio est, fit in animo sensus, atque compassio.

Ad hæc filii ipsi parentum præceptis imbuti, ad eorum consuetudinem, moresque deducuntur. Nam, cum omnia adolescentes, quæ oculis excipiunt, simiarum instar imitantur, ita fit, vt, quæcunque à parentibus maxime quorum præsentior est, & assiduior conuersatio, fieri viderint, ad vnguem etiam facere nituntur, & assuefaciunt, & diu seruant: & assuefacti (tanta est vis consuetudinis) perpetuo, ita vt primo imbuti, quasi secretiore quadam vi agẽte, perseuerant. Cum consuetudo videatur esse altera natura, ita, quod vincit ingenium, & artem. Luc. de Pen. *in l. missi opinatores. C. de exacto. trib. lib.* 10. *in l. si quis posthumos. in verb. consuetudo. ff. de lib. & post.* quam gloss. allegat Iacob. de S. Georg. *in l. de quibus. in fi. ff. de legibus. & dixi in commentis nostris super consuetudinibus ducatus Burgund. in procem. in* 1. *gloss. in fin. par. huius operis, in* 51. *consideratione.* Et diu seruatur, id quod in iuuentute assuefactum est, iuxta illud H[...]

Quo semel est imbuta recens seruab[...]
Testa diu.

Et vulgo aliis verbis dicitur:

Quod noua testa capit, inueterata [...]

Et quod procedat in filiis, dicam[...] *in* 50. *considerat.*

Sed cum hic discurratur in mate[...] tangit fœminas, ideo dico istud po[...] obtinere in fœminis, quæ plerunqu[...] matrum repræsentant. Neque eni[...] mile est, vt filia, statim ab ineunte [...] pibus matris moribus imbuta, ho[...] in grandiori ætate sectetur, ad qua[...] abfuit, vt mater cohortaretur, vt e[...] magis & exemplo dehortaretur & [...] quod intellexit Iuuenalis, *Saty.* 6.

Scilicet expectas, vt tradat ma[...]
Aut alios mores, quam quos hab[...]

Et sequitur:

vtile porro
Filiolam turpi vetulæ producere [...]

Ideo Ezechiel propheta *cap.* 16. [...] *mater, ita & filia eius.* & in hanc sen[...] gloss. *in c. si quis 6. quæst.* 1. *in verb. meti[...]* ducit versiculum vulgatum:

Insequitur leuiter filia matris iter.

Vnde habetur *Esdræ* 4. *cap.* 9. qu[...] talia & semina: & quales flores, ta[...] cturæ: qualis operator, talis & creatio[...] lis agricola, talis & cultura. Hinc pro[...] uerbium vulgare Gallicum: *De bon p[...] te ta virgne. Et de preude femme, prens [...]* de Horatius *libro carminum* 4. *Ode* 4.

Fortes creantur fortibus & bonis:
Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus: neque imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Ideo Libanius ad Solonicum [...] *Vxorem,* inquit, *cognitam ducas, cuius p[...] matrem præcipue, bonis moribus præstant[...]* Et Horat. *lib. carm.* 3. *Ode* 24. Scyth[...] mine laudat quod illis

Dos est magna, parentum virtus.

VIgesimaquinta consideratio. [...] ex eo, quod magis se contine[...] lus honorantur, & sunt laudabilio[...]

[...]ndum Thucydidis sententiã, qui optimam [...]se fœminam censet, de cuius laude, aut vi[...]tuperatione, quam minimus apud exteros, [...]forisque sermo habeatur: existimans, pro[...]bæ mulieris nomen, itidem atque corpus, do[...]mesticis parietibus continere oportere: licet [...]b hac sententia Plutarchus dissentiat *in lib. de claris mulieribus*. in initio dicens, sibi proba[...]ilius dixisse videri Leontium Gorgiam, qui [...]utat mulieris non formam solum, sed & [...]gregium nomen, atque famam, debere a[...]pud quamplurimos esse vulgatam. Sed, pro [...]opinione Thucydidis accedit, quod Domi[...]nus noster, *Exod.* 11. *c.* monet viros Hebræos, [...]vt ab amicis, mulieres autem, vt à vicinis po[...]stulent vasa aurea & argentea, quasi videlicet mulieres à vicinis duntaxat sint cognoscen[...]dæ: nullique illis amici præter vicinos sunt comparandi, nec earum fama longius, quam ad eos deferri debeat: quod & Nicolaus de Lira, licet obscure, annotauit.

Parthi, teste Iustino, *lib.* 41. Fœminis non [...]ommercio tantum virorum, verum etiam [...]onspectum interdicunt. Quod & nostra [...]empestate Itali maxima ex parte obseruant. [...]ad hoc facit dictum Psalmistæ, Psal. 127. *Vxor* (ait) *tua sicut vitis abundans, in laterib. domus tuæ.* Et Chrysostomus in quadã in Ioannem Ho[...]milia: *Mulieris est domi philosophari*. Et Ambros. in Lucam, lib. 2, *Discite* (inquit) *virgines, non cir[...]cumcursare per alienas ædes, non demorari in plateis, non aliquos in publico miscere sermones.* Vnde Eu[...]ripides in Iphigenia, de fœmina loquens. *Ma[...]neat* (inquit) *domi, pudicam enim decet pudor.* Et Plutarchus in præceptis connubialibus scri[...]bit, Ægyptiis mulieribus non vti calceamen[...]tis patrium morem fuisse, vt se domi conti[...]nerent. Et ait Xenophon in œconom. *Deus vxorem pulchriorem condidit, vt formam cum pudi[...]citia se domi continendo tueretur.*

Et sane ex historiis Romanorum patet, [...]omanas mulieres, ex institutione patriæ se[...] domi continere solitas. Quod facile con[...]iecturari possumus: quod C. Sulpitius Gal[...]us, vxorem dimiserit, quoniam eam capite [...]perto, foris versatam cognouerat.

Et Q. Antistius, ideo repudiasse vxorem suam dicitur, quod illam in publico, cum quadam libertina vulgari loquentem videret.

Publius quoque Sempronius Sophus, coniugem repudii nota affecit; quoniam se ignorante, ludos spectasset, vt testis est Valerius, *lib. 6. tit. de seueritate. cap. 629. cum duob. sequentib.* Et hoc clare manifestauit Cornelius Tacitus, *lib. de claris oratoribus.* cum de antiquis Romanis loquens; Iampridem (ait) suus cuique filius, ex casta parente natus non in cella emptæ nutricis, sed in gremio, ac sinu matris educabatur: cuius præcipua laus erat, tueri domum, & inseruire liberis.

Et facit ad hoc epitaphium cuiusdã Claudiæ Romanæ, inter vetera monumenta repertum, in quo quidem, inter alia pleraque, quæ ad ipsius honorem dicuntur, illud postremo adiectũ est, quod domum seruauerat veluti cætera parui essent ponderis, nisi & hoc quoque adfuisset. Epitaphium autem est huiusmodi:

Heus hospes asta paulułum, & pellige:
Hic est sepulchrũ haud pulchrum puchræ fœminæ.
Nomen parentes nominarunt Claudiam
Suum maritum corde dilexit suo.
Natos duos habuit, horum alterum
In terris liquit, alterum sub terra locauit.
Sermone libido tum incessit commodo.
Casta vixit, lanam fecit, domum seruauit.
Dixi, abi.

Et quod laus sit mulieribus domi se continere, facit text. *in l.* 1. *Cod. de offic. diuer. iud.* in illis verbis: *quæ intra domum, considerato sexu semet contineat.* Imo ex illo textu extrahentes matresfamilias ex domo earum, & in publico trahentes puniuntur pœna capitali. & facit tex. *in Auth. vt liceat matri & auiæ.* §. *quia vero plurima. col.* 8. vbi inter paucas causas repudiandi vxorem, hæc vna, quando vxor, nolente viro, extra domum manserit. Et dicit Spec. *tit. qui fil. sint legit.* § 1. *vers. quid si viro absente.* quod vir potest cogere vxorem, vt se domi contineat, per tex. *in l.* 2. *ff. de lib. exhib.* facit *d. l.* 1. & tex. *in d.* §, *quia vero. ver. item si nolente marito.* & *in l.* 2. *C. de his, qui veniam ætat. impet,* vbi

 fœmi-

fœminas cœtui publico ſeſe demonſtrare nõ decet. & *in c. indemnitatibus.* §. *porro. de elect. lib. 6. & in c. 5. in princ. de iudic. eodem lib.* vbi mulieres vagari non conuenit, nec virorum cœtibus immiſceri. quod extractum eſt *ex l. maritus. C. de procur.* facit etiam text. *in l. optimam. C. de contrah. & comm. ſtip.* vbi naturalis pudor non permittit mulieres ſeſe omnibus paſſim manifeſtare. & *in c. mulier. 23. diſtinct.* in hæc verba: *Mulier, quamuis docta, & ſancta, in conuentu docere non præſumat.* In quibus potiſſimum notandum illud verbum, *ſancta:* ad hoc videlicet, vt ne ſanctimonia quidem, nullũ huic ſententiæ afferat præiudicium, obſeruanda ſit, facit item *c. mulieres. & c. de monialibus, & c. quamuis incidens. extra de ſent. excom.* vbi ſi mulieres inciderint in *can. ſi quis ſuadente.* poſſunt ab eo abſolui, nec opus eſt, vt adeant ſummum pontificem, ſicut viri; quoniam, vt dicunt Pan. & alii *in d. c. mulieres.* periculoſum eſt, mulieres peregre proficiſci, & ſe virorum cœtibus immiſcere.

Ex quibus & multis aliis concludit Tiraquellus *in ſuis legibus connubialibus, in leg.* 10. quod laus eſt mulieribus ſe continere domi, & ex contrario more ignominioſum eſt mulieribus euagari, vt ibi vide.

VIgeſimaſexta conſideratio. Mulieres & fœminæ laudantur, & ornantur, ex verecundia, vt habetur *Eccleſ. cap.* 26. Gratia ſuper gratiam, mulier ſancta & pudorata, *in cap.* 7. Gratia verecundiæ mulieris, eſt ſuper aurum. Et Virgil. qui cum Didonem ante Æneæ aduentum, veluti omnibus virtutibus fœmineis compactam, depinxiſſet, illam maxime verecundia adornauit iſto verſu:

Tum breuiter Dido vultum demiſſa locuta eſt.

Facit text. *in leg. in coniunctione.* ibi: *& ſi puella cultæ verecundiæ. C. de nuptiis.* vbi not. Bald. quod naturale eſt mulieri, propter verecundiam tacere: & illa lex loquitur de puella, quæ præ verecundia de nuptiis ſuis interrogata, tacet. Et de puellarum natura, eſt text. *in c. honorantur.* ibi: *non eſt virginalis pudoris, quærere maritum. 32. quæſt. 2.* Pudor autem, & verecundia comes eſt ſemper, & cuſtos pudicitiæ, & caſtitatis. Quorum primum affirmat D. Ambr. *lib. 1. offic.* Secundum Accur. *in l. ita nobi*[...] *C. de adulter.* Ideo Ouid. *in epiſt. Sapph*[...] *nem,* ait:

Non veniunt in idem pudor atq; [...]

Et S. Thom. *lib. de regimine princip*[...] 6. ſcribit: quæ natura fœminis m[...] impoſuit: inter quæ verecundiam [...] rat. Cuius etiam ſentẽtiæ eſt Ægidi[...] ma *lib. eo. par. 1. tit. 2.* quem refert Luc[...] *in l. vnica. colum. 1. C. de mulier. in quo lo*[...] 10. & Tiraquellus *in ſuis legibus con*[...] *leg. 9.* ex quibus concludit mulieres [...] ſunt frigidiores, atq; verecundior[...] que eſſe pudiciores.

Ob hanc verecundiam lauda[...] Spurinam, *lib. 4. cap. 438.* & Bap. F[...] *de pudore. lib. 4.* laudauit vxorem P[...] dæmonii Olympiam, Alexandri M[...] trem. Alexandrinam Virginem Æ[...] & quandam abbatiſſam, & mona[...] razenis captas.

VIgeſimaſeptima conſideratio. E[...] nunquam mulieres laudantur [...] ſtantia, ſeu patientia. Inprimis c[...] dantur ex hiſtoricorum monument[...] meretrix, quæ vſque ad mortem c[...] tyrannis, non prodidit conſilia He[...] Ariſtogitonis de tyrannicidio. [...] rem Athenienſes eam honorare vo[...] tamen ſcortum celebraſſe viderent [...] mal eius nominis fecere, atque vt [...] retur cauſa honoris, in opere lingu[...] ab Iphicrate artifice vetuerunt, [...] Plin. *lib. 7. c. 23. & lib. 44. c. 8.* Et de ea [...] minit Euſebius, dum ait: *Hermodius* [...] *giton Hipparchum tyrannum interfecerunt* [...] *meretrix amica eorum, cum tormenti*[...] *vt ſocios proderet, linguam ſuam amp*[...] Tertullianus *in Apologetico, cap. 46.* [...] *in lib. ad martyres.* & Bapt. Fulg. *lib.* [...] *tia.*

Epicharmis, Libertina mulier, in [...] tione aduerſus Neronem nomina[...] cruciatibus, nulliſq; tormentis pe[...] tuit, vt coniuratos proderet: tanta [...] fœminæ conſtantia, vt illam non [...] non ignes, non ira, eo acrius torque[...]

e à fœmina ſpernerentur, peruicerit cum ...biecta denegaret: priuſque ſpiritu compreſ... it, quam vocem ad detegendam coniuratio... nem, vt refert Cornelius Tacitus, *libro hiſtoriæ Auguſtæ* 15. & Bernar. Landrianus *in addit. ad Albertum de Gaudino, in tract. de malefic. in rub. de quæſtionib. & tormentis.* & Ang. *in tract. maleficiorum. in verb. fama publica. colum.* 34. *ver. nunc videamus de tortura.*

Sempronia quoque fœmina in concionem producta, vt oſculo atteſtaretur, quendam ignobilem, vt Authore Tribuno plebis, ſeſe aſſerebat eſſe filium Tiberii Gracchi, nullis minis ad mendacii atteſtationem induci potuit, teſtis eſt Valer. *lib. 3. tit. de conſtantia. c.* 369.

Maioris conſtantiæ fuit Magiſtona Elienſis. Quæ cum ab Ariſtotimo immani tyranno, vna cum filiis multiſque aliis fœminis, in carcere obſeruaretur: ipſius, & aliarum mulierum viri, parenteſque à tyranno patria ...lſi, armis eam, libertatemque ſimul reperent, fretus poſſe exules ad pacem redigere, tyrannus, ſi vxores, filiique eorum id per literas petiiſſent, carcerem ingreſſus, mulieres captiuas, vt de pace ſcriberent, humanis verbis hortatus eſt. Omnes autem ad Magiſtonam conuerſæ, reſpondendi curam ei detulerunt. Magiſtona vero, minime tyranni præſentia mota, non ſolum quod petebat, negauit, ſed ne aſſurrexit quidem, aut alio honore tyrannum dignata eſt, pariterque ceteræ mulieres captiuæ idem fecerunt. Qua re adeo commotus eſt Ariſtotimus, vt ſtatim in carcere Magiſtonæ filium, ad occidendum perquiri præciperet. Sed ne hoc quidem Magiſtonam flexit, vt à ſententia diuerteret: verum, ipſa, manu apprehenſum filium ...is tradidit, qui tyranni iuſſu eum quærerent. quanquam vero ita tyranni ira ob hoc accēderetur, vt vix qui manu ſua interimeret, temperare ſibi poſſet, efficere tamen nequiit, vt Magiſtonam, comiteſque propoſiti peniteret, atque vel vnum verbum, vt cuperebat, ſcriberent, cum plus apud eos, induta ſemel conſtantia, quam carcer, tyrannique minæ valerent. hæc Baptiſta Fulg. *lib. 3. tit. de conſtantia.* Sed an potius fuerit pertinacia, & obſtinatio, quam magnitudo, non iudico, cum laudare potius, quam vituperare, hic ſtudeo.

Quintilia quoque fœmina iuſſu Caii Caligulæ torta, cruciataque, vt vi tormentorum coacta, confiteretur conſcios coniurationis eius, quæ dicebatur in Caligulam, parata fuiſſe, cum ad tormenta duceretur, vnius ex conſciis pedem calce premens ſignificauit eos confidere debere, & nihil de tormentis eius penitus timere: & quod ſignificauerat, euentu comprobauit, vt quæ tormentis tam deformata (cum ob pulchritudinem amabilis, amicaque multorum eſſet) vt etiam ab amatoribus ſine voluptate conſpiceretur, nihil omnino manifeſtauit, ex quo Caligula eam abſolutam dimiſit, pecuniarumque dono munerauit, vt teſtis eſt Ioſephus *lib. antiquit.* 19. *c.* 1. *in fin.*

D. Hieronym. ad Innocentium de muliere ſepties icta, refert, iuuenem quendam imparem tormentis, mentitum fuiſſe adulteriū ſe commiſiſſe, & ita morte multatum: mulierem vero conſtanter tormenta grauiſſima tuliſſe, & ea quoque ita omnino viciſſe, vt nihil confeſſa fuerit. Sed ſi videre cupis veram conſtantiam mulierum, videas conſtantiam diuæ Catharinę, Barbaræ, Agathæ, Margarethæ, Apolloniæ, & pene infinitarum aliarum virginum martyrum: de quibus in catalogo Sanctorum, & per Baptiſtam Ful. *lib.* 3. *tit. de patientia.* vbi plures è patientia laudat, quas omnes enumerare ne equidem ſufficeret volumen.

VIgeſimaoctaua conſideratio. Mulieres laudantur, & honorantur, ſi maritos eorum honorauerint. Vnde Ignatius, in epiſt. quam ad Antiochenſes ſcripſit; *Mulieres* (inquit) *honorificent viros ſuos, ſicut carnem ſuam, & non audeant eos proprio nomine vocare:* & quo nomine vocabuntur, docet Sara illa ſancta mulier de Abraham viro loquens: *Dominus* (inquit) *meus vetulus eſt.* vt ſcribitur *Geneſ.* 18. *& in epiſt. Pet.* 1. *cap.* 3. his verbis: *Sic enim aliquando & ſanctæ mulieres ſperantes in Deo, ornabant ſe, ſubiectæ propriis viris, ſicut Sara obediebat Abrahæ, dominum*

minum eum vocans. Quibus adstipulatur & illud Virg. *lib.* 4. *AEneid.*

connubia nostra

Reppulit, ac dominum AEneam in regna recepit.

Ideo Marcellus scribit dominum aliquãdo pro marito accipi, prout etiam capitur *in l. pe. ibi: consentiente domino*, id est, marito, *secundum gloss. ibi. C. de inoffic. donat.*

Quæ cum ita se habeant, prudentissimæ censendæ sunt, quæ maritos ita nominant: de quibus *in l. ea quæ, in princ. in ff. de don. inter vir. & vx. & in l. Lucius. §. quæ marito. ff. de leg.* 2. & ita etiam notat ad hoc illum text. Alb. de Ros. *in l. aduersus. C. de crimine expilatæ hæredit.* Etiam Bersabee, Dauid regem maritum suum alloquens, ita vocauit. 3. Reg. 1. *Domine* (ait) *mi rex, tu iurasti, &c.* Et Lucretia, de qua Ouid. *lib.* 2. *Fastor.* de marito loquens, ait:

Mittenda est domino nunc nunc, properata puellæ,
Quam primum nostra facta lucerna manu.

Etiam Matidia, diui Clemẽtis mater, quæ Faustinianum maritum, dominum quoque vocat apud ipsum Clementem, *lib. recognitionum.* 9. *c. vlt.*

Et diua Natalia, quæ item Adrianum maritum, dominum vocabat, vt testis est Iacobus de Voragine.

Item Plutarchus *lib. de claris mulierib.* laudat Magistonam, Timoleonis vxorem (*de qua in præced. consid. dixi*) quod Aristotimo, Æliensium tyranno præcipienti captiuis mulieribus, in quarum numero & ipsa erat, nuncius cum literis ad maritos, qui Ælidem obsederant, emittere, eosque vt obsidione desisterent, rogare, alioquin se paruos natos, in earum conspectu prius, ipsas deinde omnes, verberibus cæsas, interfecturum minitabatur. Talibus verbis respondit: *Si quid in te virilis prudentiæ, aut consilii resideret, non vtique mulieres iuberes, quæ facto opus essent, suis viris præscribere, sed nos ad ipsos, tanquam dominos nostros, permisisses proficisci.*

Et ait D. Hieronymus ad Gelantiam, de tatione recte viuendi, vbi ita scribit: *Præcipue autem in coniugio venerabili, atque immaculato, apostolicæ regulæ ordo teneatur. Seruetur inprimis viro autoritas sua, totaque à te discat domus, quantum illi honoris debeat: tu dominum illum [illegible] tuo, tu magnum illum, tua humilitate [illegible] tanto ipsa honoratior futura, quanto illum [illegible] honoraueris.* Caput enim (vt ait Ap[illegible]) mulieris est vir. Nec aliunde magis [illegible] corpus ornatur, quam ex capitis [illegible] Ideo si mulieres ab hominibus hon[illegible] piunt, & laudari, quod sic (vt alib[illegible]) maritos inprimis honorent, sibiqu[illegible] nari facile patiantur, nec molest[illegible] Cum omnis pene eorum honor ac[illegible] ex honore dignitateque virorum [illegible] vix, aut nunquam vxor honorabitu[illegible] apud homines maritus in honore, [illegible] stimationeque fuerit. Honoris e[illegible] torum, vxores sunt participes, *l. fœm[illegible] senat. l. cum te. C. de nuptiis. l. fin. C. de in[illegible] l. 1. & l. mulieres. Cod. de dign. lib.* 12. *in [illegible]* consulibus. *§. hæc itaque colum.* 4. & infr[illegible] *ista parte, in* 40 *consid.* & dicit gl. magn[illegible] *de in ius vocand.* quod vxor propter m[illegible] honoratur. E conuerso vero fœmin[illegible] maritis dominari volunt, vilipen[illegible] eorum mariti pro vilibus & abie[illegible] tur. Cyn. *in l.* 2. *C. de test.* Alexand. [illegible] *cap. viso processu causæ vertentis. in* 5. *vol.* [illegible] *spondeo.* Et Pet. de Bellaper. *in l. curato[illegible] inter. matr. int.* & ample scripsit Andre[illegible] quellus *in suis legibus connubialib. in pri[illegible]* sed, cum sint extra metas operis, no[illegible] discurrimus.

VIgesimanona consideratio. E[illegible] lieribus danda est præeminenti[illegible] ministrandis his, quæ in domo sunt, [illegible] domestica dicuntur, ita quod vxori d[illegible] vltro relinquere domus principatum, [illegible] ritus foris sub dio, in agro, in foro, [illegible] blica, omnia suo arbitrio conficiat, d[illegible] que comparet, quæ tectis recondant[illegible] vero domi, rebusque domesticis co[illegible] dis, præparandis præsit, & tectis illa[illegible] tias custodiat, vt tradit Xenophon [illegible] *mico.* Aristo. *lib.* 2. *Politic. c.* 3. *lib.* 3. *&* [illegible] 1. *c.* 3. & Plato *in Mennone* dicit esse [illegible] virtutem, domum recte gubernare, [illegible] stodit domestica, viroque obedit: h[illegible] *næ domus* vocantur, vt ait Bartol. *in l.* [illegible]

stamento. §. vlt. colum. 2. ver. *quæro quid si dixerit* testator. *iuncto ver. seq. ff. de leg. 2.* quod & idem facit ipse Bartol. *in consil. 56. incip. in nomine domini amen, Bart. fecit testamentum in 2. dubio.* Angel. *consi. 44. ad primum dico.* Petrus de Anch. *consi. 237. in cap. quia in primo quæsito. colum. 1.* & Rom. *consi. 118. inc. quo ad primum.* Pau. *consi. 4. 5. colum. in 3. & 4. dubio, in 2. volum. & consi. 8. colum. fin. eo. volum.* Ideo cura domus illis est relinquenda, cui præesse debent, & facit illud *ad Rom. vlt. cap.* vbi declarat, quod mulieres debent domum bene regere. Facit etiam quod legitur de filia Raguelis, cum fuisset missa ad Tobiam, eius maritum, inter cætera præcepta, quæ illi data fuerunt, fuit admonita à parentibus, vt domum mariti gubernaret, tanquam domus gubernatio ad mulierem peculiariter spectaret: quod etiam attestatur D. Paulus *ad Titum c. 2.* monens fœminas, vt domus curam habeant. Quod & senserunt Ioan. Andr. & Pan. *in cap. literas. extra de resti. spol.* scribentes: vxoris esse proprium custodire res mariti: in qua sententia est Arist. *lib. 2. œconomico. c. 1.* probam ait mulierem omnibus, quæ sunt intus dominari oportet. & paulo infra: *Et si quid intus accidat, ipsi totum sit soli.* & paulo post. *Viro quidem indecens videtur ea scire, quæ intra ædes fiunt, in cæteris vero omnibus parere mulier viro contendat.* Atque cæterum, *turpe est viro, quicquam eorum, quæ domi fiunt facere.* Et licet apud aliquos, aliud sit in obseruantia, vt apud Ægyptios, & Getulos; tamen apud Græcos, Romanos, Gallos, Germanos, Portugalenses, cæterosque omnes fere populos, lege naturæ viuentes, domesticus labor matronalis atque vxorius fuit, & domestica negotia, & officia mulieri deputata sunt: quibus mulieres præsunt. & ex his dominæ à maritis, & aliis domesticis, & familiaribus vocantur. Etenim vt à natura comparata est viri opera ad exercitationem forensem; ita & mulieris ad domesticam diligentiam, & curam. hæc Tiraquellus *in suis legibus connubialib. leg. 9.* Et sic dicunt doctores nostri. Quod si testator aliquis, habens liberos, vxorem suam, dominam suorum bonorum relinquat, non propterea videtur illi relinquere dominium, sed alimenta tantum cum ea præeminentia in domo, quam & ante mortẽ testatoris habuerat. De quo etiam per Bart. & alios *in Authent. hoc locum. C. si secundo nup. muli.* & Bart. *in consi. 9. incip. super eo quod quæritur.* & per Doct. *in d. l. Titia. §. fin. supra alleg. cum pluribus aliis allegatis per me in commen. nostris super consuetud. ducatus Burgund. titul. des droictz & appartenances a gens mariez. §. 6. in text.* ibi; *pour en iouyr, in princ.* & per eundem Tiraquellum *in loco supra alleg.* vt satis ostendit, mulieres non debere euagari, nec exire domum, nisi iusta ex causa; & quanto magis se continent domi, tanto magis laudantur, & honorantur.

TRigesima consideratio. Mulieres honorantur, & in hoc, quod si ex eis sit habẽdum testimonium, aut aliud, cum eis à iudicibus agendum, mittendum est ad domum earum, & in hoc priuilegiis egregiarum personarum vtuntur, vt est gloss. optima, & D. maxime *d. meus Ias. in leg. ad egregias. ff. de iureiu.* nec mulieres coguntur in iudicium personaliter accedere. *cap. mulieres. de sent. excomm. extra.* Nec matrona pro aliquo debito ad aliam prouinciam ire cogatur. *l. 1. C. de off. diuer. iudi. cum auth. sequ.* Et vetus mos fuit, cum virgines Vestales ad iudicium vocabantur, aut audiendæ erant, quod ad eas mittebatur, & domi interrogabantur, vt dicit Cornel. Tacit. *lib. 2. Historiarum*, vbi exemplum adducit de Vrgulania, quoniam periculosum est eas euagari, & peregre proficisci. Cum mulierum honor consistat in hoc, si se magis domi contineant, vt sup. prope *in 25. consider.* enarratum est.

TRigesimaprima consideratio. Mulieres ex hoc etiam laudantur & honorantur, quod vocantur & vocari debent dominæ, exemplo illorum, qui vxores suas dominas vocabant. vt scriptum est à iurisconsul. infra *in l. vxorem. in princip. ff. de leg. 3.* Peto (inquiebat Bald. ille) à te domina vxor mea. *& in l. Titia. §. qui Marco. ff. de annuis legat.* vbi vir quispiam,

quiſpiam, neſcio qua ratione motus, non ſolum vxorem ſuam ibi vocauit dominam, ſed & ſanctiſſimam. *& in fine* §. *vxori.ff. de auro & arg.leg.& in Anthen.quib.mod.nat.leg.*§.*illud quoque.* ibi; *quia vir vocabit dominam. &c. colum.6.* & id fit gratia honoris, vt dicit Bart. *conſi.217. incip.ſit quidam de Aßiſio.colum.vlt.* & Lucas de Pen. *in l. quicunque. colum.* 4. *C. de re mili.lib.2.* Bart. *in l.pen. C.de don. inter vir. & vx.* Panorm. *in c.ex parte.in ſi.extra, de foro compet.* Dom.meus Iaſ. *in l.cum filio, in poſitione caſus.ff.de leg.1.* Sic & Claudius Cæſar, homo ſtupidi ingenii, non modo Meſſalinam vxorem dominam vocabat, ſed & alios ciues Romanos dominos appellabat, authore Suetonio. Et iſtud à Græcis deductum eſſe videtur, qui vxores ſuas dominas vocant, teſte Homer. *lib.3.Odyſſ.* cum loquitur de vxore Neſtoris ſic: *Cui domina vxor lectum ſtrauit.& lib.7.* in his verbis: *Alcinous in interiore domo, lecto, quem ſuis ipſa manibus vxor domina conſtrauerat, cubitum ſe recepit.* Et ait Menander *in Plotio, ſeu Comœdia,* ſecundum Gellium *lib.2.c.23.*

Tu me cunctis notum, ſic faceret vxor Hera.

Et tradit Epictetus Philoſophus *in eo libro,* cui eſt titulus *Enchiridion, cap.55.* vbi de officio & cura viri erga vxorem diſſerens; *Mulieres* (inquit) à 14. *anno, dominæ vocantur.* & ſubdit; *Monendæ igitur ſunt apud nos in honore eſſe, nihil ob aliud, niſi vt modeſtæ ſint, & virum reuereantur.* & apud poëtas pleriſque in locis vxores dominæ vocantur, vt apud Virg. *6. Aeneidos:*

Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.

Et apud Ouid. *lib.3.Triſtium:*

Nunciet huc aliquis dominam veniſſe, reſurgam.

Et paulo poſt:

Nec dominæ lacrymis in noſtra cadentibus ora,
Accedant animæ tempora parua meæ.

Et apud Iuuenalem;

Ferre potes dominam saluis tot reſtibus vllam?

Et teſte Iacobo de Voragine, Adrianus vxorem Nataliam, dominam vocare ſolitus erat, ſicut & illa è diuerſo virum dominum. Et Ioan.Andr. Milantiam vxorem dominam vocabat, *in c. cum ſecundum. colum.1. de præbend. & in c.qui prior.colum.pen.de reg.iur.lib.6.in mercurialibus.* Ex quibus mos proceſſit apud nos (ſicut apud Italos & Hiſpanos) vt [...] vulgo Damas vocemus, vt infra pa[...] Plinius *lib.33.cap.3.* fœminas dom[...] lat, cũ ait: *Et incerta margaritarum p[...] dominarum auro pendentia.* Item Ac[...] *ſi ignorans.ff.locati.in l.ad egregias.ff.de[...] medicos. in verb. deduci. & in verb. ex[...] profeſſor.& medic.lib.10.* in quibus lo[...] mina loquitur, hoc eſt, muliere: q[...] (vt ibi ait) in iudicium deduci, vel[...] non debet per tex. *in l.1. C.de off.diu[...]* iam gloſſ. decreti vocant mulieres[...] vt eſt gloſſ. *in verb. ſed ſuas. in c. odi,* 2[...] dicit: *Nota contra ſcholares, qui va[...] ſias, vt videant dominas.* quam gloſſ.[...] Bart. *in procemio Clem. in verb. ſalut[...]* etiam doctores noſtri ſcribentes[...] locis vocant vxores, cum de eis [...] mo: vt Bald. *conſ.39. incip.tam pro[...] copioſe.colum.fin.lib.2.* & Ang. *in l.[...] venari. ff. de vſufruct.* Etiam viri ſan[...] nes Euangeliſta in ſecunda ſua [...] cauit mulierem quandam nomin[...] dominam. Et Hieronym. *in reg.[...] lium, cap.16.* vocauit Euſtochium[...] mulierem, dominam. Et ſtatuta It[...] muniter mentionem facientia de[...] bus vocant eas dominas, vt refer[...] *quodam ſtatuto Piſano.* & idem Bart[...] *do.*§.*infans.in ſi.& ibi etiam Angel.in[...]* Ioannes de Ana. *in c.ſi.colum.10.* [...] *ctis refert. extra, de colluſ. deteg.*

Non tamen credo hoc indiſtin[...] rum, quod omnes mulieres do[...] debeant, quicquid audacule ſen[...] Tiraquellus, fretus (vt ait) autori[...] *loco ſupra alleg.* Cum ibi Plinius vo[...] minas, quæ margaritis ornabantur[...] aliis indiſcriminatim intelligi deb[...] tummodo hæ vocari debent do[...] rum mariti vocari poſſunt domini[...] re, vt ſunt in dignitate cõſtituti: a[...] muni obſeruantia, & communi v[...] loquendi, qui in his artẽdi debet, v[...] in Italis & Hiſpanis, & maxima p[...] rum, qui matronas (vt dixi) domin[...] nas vocant. Apud nos vero, vt co[...]

[..]demus, omnes mulieres (exceptis artifi[..]m vilium & pauperum vxorib.) dominæ [..]cantur, cum adiectione quadam, scilicet, [..]sint mulieres mercatorum, diuitum, aut [..]urgensium nõ habentium officium, aut di[..]itatem cum adiectione nominis proprii: [..]ta domina Philiberta, domina Petronil[..]. Si vero mariti eorum dignitate, aut offi[..] titulati fuerint, vocantur dominæ, cum [..]iectione huiusmodi dignitatis mariti, se[..]ndum *l.1.ff.de senator.* scilicet domina Balli[..], si sit vxor Balliui: domina locumtenens, [..]uando est vxor locumtenentis: domina ad[..]ocata, si sit vxor aduocati, fiscalis, & sic de [..]ngulis.

Sed, an mariti etiam teneantur illas voca[..] dominas, aut simpliciter, aut cum adie[..]tione officii, aut dignitatis, quam habent ex [..]arum maritis. Bart. *l.pen. C.de dona.inter vir.& [v]xor. & in l.si iudex. ff.de minorib. & in l.si post.§. [..]t.in.pen.quæst.ff.de bon.possess.contra tabul.* dicit, [q]uod non: cum, vt ait, beneficio, quod à te [ha]beo, contra te vti non possum, te inuito. [..]em tenent Pan. *in fin.* & Fel. *in c.ex parte B.co[..]m.1.extra de foro compet.* de qua regula est So[..]n. *in l.omnes.ff.de exceptio.* & Barba. *in c.vlt.de [or]dine cogn.* dom. meus Ias. *in l.cum filio, supra al[..]g.* Fel. *in c.super eo. l. secunda.extra, de test.* De[..]ius *in regul.fœminæ, col.2.ff.de regu.iur.* Anton. [C]orset. *in tract. suo de potestat. regia. in 30. quæst.* [m]ouet hanc quæstionem in rege, vbi videtur [t]enere, quod non tenetur rex vocare vxorem [su]am dominam, nisi in duobus casibus. Pri[m]o scilicet, nisi aliter se habeat consuetudo, [se]u communis obseruantia; quoniam illa te[n]enda est, *vt ibi dicit.* Secundo, nisi vxor sua [h]aberet aliam dignitatem, ex qua de per se [..]ne ea vocari possit domina, vt in filia regis, [..]t regina, quæ habet etiam regem in mari[tu]m, aut in filia alicuius existentis in dignita[te], quæ desponsatur alteri in dignitate cõsti[tut]o; quoniam si ex se, & titulo proprio vo[ca]retur domina, etiam tunc à marito domina [vo]cari debet, vt ante discussum est.

[T]Rigesimasecunda consideratio. Quo[..]niam mulieres ornari desiderant, vt ait [G.] Benedicti *in rep. c.Ray. in veb. cuidã Petro tra-diderunt, num. 38. extra, de testam.* Et Germanorum prouerbium est seu dicteriũ, quod mulieres affectant quatuor, scilicet à pulchris iuuenibus amari, pollere plurimis filiis, ornari preciosis vestibus, & dominari in domibus. hinc dicit Marianus *in c.veniens. de accus.* quod hac potissimum voluptate, scilicet cultus, & ornatus, gaudent fœminæ; imo naturaliter appetunt ornatum; quippe Romani nulla alia re magis, quam auro, argento, purpura, & cætero ornatu vxoris in suam ipsorum sententiam traducere, sicque abstemias atque honestiores efficere melius potuerunt: probe quidem mulierum cupiditates nouerunt, quarum affectus (licet imperfecti) semper in vestibus, semper in auro, semper in lapidibus pretiosis, & ornamentis extrinsecis, gloriam ponit, vt scribit diuus Hieronym. *in regul. sanctimonialium, cap. 28.* & idem *ad Gaudentium, de educatione Pacatulæ infantulæ,* inquit, studiosum, amansque ornatus, fœmineum genus est, multasq; etiam insignis pudicitiæ, quamuis nulli virorum, tamen sibi scimus libenter ornari. Imo ex his dicendum est, quod seipsas ornare possint. text. est rotundus *in leg. sed si vir ex lana. §. si vir vxori munus. ff. de donat. inter vir. & vxor.* vbi permissa est impensa, quã facit vir pro vxore, quo se honestius ornet: *& in l. quod autem. §. 1. & d. l. sed si vir ex lana. §. non videtur:* permittitur viro pecuniam vxori in vnguenta dare. Nam vnguento etiam nardo fœminæ vngi possunt, ex quo fiunt elegantiores ac mundiores, in conspectu duntaxat dico maritorum. *l. in argento. §. vnguentis. ff. de auro & arg. leg.* Et in his ornamentis debet mulier poti⁹ obedire marito suo, quã statuto. *c. quod Deo patri. c. manifestum. & c. hæc imago. 33. q. 5.* Io. de Platea *in l. vellera. C. de vestib. oloberis. lib. 11.* ita differt G. Benedicti *in sua repet. c. Raynutius. in verb. cuidam Petro tradiderunt. num. 41. de testam.* Ideo vestes auratæ & sericæ non prohibentur fœminis, sicut viris. *l. 1. & 2. C. de vestib. lib. 11.* & ibi glossæ & doctores. vt refert Tiraquel. *in suis legibus connub. in 3. leg.* Imo leges expresse permittunt fœminis ex auro & gemmis sibi ornamenta conficere & deferre, vt dicitur infra *in 37. consider. huiusce partis:*

viris autem hoc expreſſe prohibent. *C. nulli licere in frænis, lib.* 11. vbi Bart. Bald. Ang. & Ioan. de Plat. ſecundum quam ſententiam Alex. Seuerus gemmas ſibi oblatas vendidit, muliebre eſſe exiſtimans, gemmas poſſidere, quę neque militi dari poſſint, neque à viro haberi. Ideo Bald. *in l. quod non ratione. ff. de legib.* dicit, quod ſtatuta, quæ quotidie fiunt contra dominas, ne margaritas deferant, & ſimilia, ſunt præter rationem, ideo non debent extendi. ſequitur Cæpolla *in tractat. de ſeruit. ruſticorum prædiorum. tit. de ſeruitut. aquæ haſtus. col. pen.* & idem voluit Marian. *in d. c. veniens. col.* 13. *de accuſ.* vbi ait, huiuſmodi ſtatuta maximam ſapere iniquitatem. Et Valerius *lib.* 5. *tit.* 2. ſcribit ſancitum fuiſſe à Romanis, vt fœminæ purpurea veſte, & aureis ſegmentis vti poſſent. Et idem *lib.* 2. *tit.* 1. inquit, vini vſum olim Romanis fœminis fuiſſe ignotum, ne in aliquod dedecus prolaberentur; quia proximus à libero patre intemperantiæ gradus, ad inconceſſam Venerem eſſe conſueuit. Cæterum, vt non eſt triſtis earum, & horrida pudicitia, ſed honeſto comitatis genere temperata, indulgentibus maritis, & auro abundanti, & multa purpura vſæ ſunt, quo formam ſuam concinniorem efficerent ſumma cũ diligentia capillos cinere rutilarũt: & hac potiſſime cultus, & ornatus voluptate, gaudẽt fœminæ, vt ſupra dixi. Hinc eſt, quod fœminis cura cultus ſui eripi non poteſt. vt dicit Cornelius Celſus, *lib.* 6. *cap.* 5. & ſunt duæ res, quæ nunquam ſatis ornantur, nauis & mulier, vt ſcribit Plautus *in Penulo.*

Etiam habetur apud Titum Liuium *lib.* 34. Munditiæ ornatus & cultus fœminarum inſignia ſunt, his gaudent, & gloriantur, facit dictum Saluſtii: cum ait, *Audiui ſæpenumero à ſanctis viris, munditias mulieribus, laborem viris conuenire.* Hunc mundum muliebrem appellauere maiores noſtri: de quo Vlpianus *in l. argento. § mundus. ff. de auro & argent. leg.* ita ait: *mundus muliebris eſt, quo mulier mundior fit.* & poſt aliqua fit differentia inter mundum muliebrem, & ornamentum. Mulier enim poteſt eſſe munda non tamen ornata, vt fit in his, quæ ſe mundauerint lotæ in balneo, neque ſe ornauerint. Contra eſt ali[...] ſomnum ſtatim ornata, non tamen [...] ta, & ample de huiuſmodi differenti[...] raquel. *in d. l.* 3. *connubiali. § eſt & Val[...] l.* ſatis comprobat mulieres, maxi[...] tas, debere ornari cultu honeſtio[...] Macrobi. *lib.* 2. *Saturn.* loquẽs de Iu[...] ſti filia, quæ, cum aliquando prop[...] ſiorem ſeu licentioſiorem veſtitum [...] ſet oculos patris tacentis, poſtera di[...] cultus ſui morem, & lætum patrem [...] ſeueritate, cõplexa eſt. At ille, qui [...] lorem ſuum continuerat, gaudium [...] re non potuit. Et quantum hic ait, in [...] guſti probabilior eſt cultus, nõ de[...] cinio ſuo Iulia, his verbis: *Hodie enim [...] oculis ornaui, heri viri.* Ideo dicit Bald[...] 30. *in c. viſo teſtamento excelſi. circa* 4. [...] quod viduæ (quoniam maritis care[...] ſunt charæ) non debent tam pretio[...] nitida veſtimenta ferre, quam qu[...] habent, quaſi hic omnino liceat [...] Cum ornatus mulierum fiat gratia [...] *certo. § interdum. ff. commod.*

Etiam iſte cultus & ornatus mu[...] ſacra pagina approbatur: vt proba[...] becca, *Geneſ.* 24. quæ à ſeruo Abra[...] pit inaures aureas appendentes ſic[...] & armillas totidem pondo ſiclorum [...] quibus ſe ornaret.

Noemi ſancta illa mulier dum [...] ceret, quonam pacto ſibi maritum [...] uocaret, lauare, inquit, & vngere, & [...] cultioribus veſtimentis, vt ſcribitur [...]

Ezech. *c.* 6. introducit dominum [...] mulierem alloquentem: *Vnxi te oleo, [...] te diſcoloribus, & calciaui te hyacintho, [...] byſſo, & indui te ſubtilibus & ornaui te or[...] & dedi armillas in manibus tuis, & torque[...] lum tuũ, & dedi inaurem ſuper os tuum, [...] auribus tuis, & coronam decoris in capite [...] ta es auro & argento, & veſtita es byſſo, & [...] & multis coloribus. & decora facta es v[...] nimis.*

Daniel, vir æque ſanctus ac doctus [...] *capite* 14. Suſannam illam inſignem [...] nia fœminam præcepiſſe ancillis affe[...]

um, & ſmigmata, quibus ſcilicet faciem ſtergeret, & emacularet.

Cũ Andreas Tiraquellus & G. Benedicti *locis præallegatis* ad vtramlibet partem videntur multa dixiſſe: tamen concluſio in his, ſecundum omnes, & Theologos, & Canoniſtas, & Legiſtas eſt, quod ornatus mulieris, & cultus moderatus & cõſuetus, eſt laudabilis. Immoderatus vero, & exceſſiuus, eſt vituperandus & reprobandus. Intellige adac, quod cultus & ornatus mulieris matrimonio copulatæ ſit ad hoc, vt viro placeat, iuſque amorem ſibi conciliet, ne ipſa deſpecta in adulterium labatur. Et ex quo apparet formoſior, maritum à vago faciet abſtinere coitu. Et ait Hieronymus *ad Demetriadem de virginitate ſeculi*. virgines vt ſponſis placeãt, eoſque in amorem ſui magis incitent, mira ſe ſolicitudine formare ſtudent, & naturalem corporis pulchritudinem ornandi arte commendant. Poteſt & cælebs ſe ornare, vt virum bi facilius quęrat. Nulli vero iſtud conceditur, ſi eo animo ducatur, vt externos ad libidinẽ prouocet, in ſuum amorẽ in conceſſum alliciat, animos iuuenũ ſolicitet, atq; incẽdat: quoniã id ſemper peccatũ. Fucare autem nõ licet, vt naturæ lineamenta corrumpat, ſed vt occultet deformitatẽ, quam moribus, aut aliud quippiam aduentitium pepererit, nihil id eſſe obnoxium crimini, comprobatur authoritate Apoſtoli *ad Corinth*. 12. Quæ putamus ignobiliora mẽbra corporis eſſe, his honorem abundantiorem circundamus. Et G. Benedict. *in dict. ver. cuidam Petro tradiderunt*. & Thomas 2. 2. *quæſt*. 1.169. *artic*. 2. *& in ſuis commentariis in Eſa. cap*. 3. Et Alc. de Hal. *in* 2. *part. ſuæ ſummæ, quæſt*. 151. *membro* 3. *& in* 4. *part. quæſt*. 78. *membro* 9. *& vlt*. Aſteſanus *in ſua ſumma, lib*. 2. *tit*. 54. *verb. vtrum ornatus mulierum*. Auguſt. de Clauaſ. *in ſua ſumma, in verb. ornatus*. Anton. Florentinus *in ſua ſum. in* 2. *part. tit*. 4. *cap*. 5. Bernardin. de Buſtis *in* 2. *part. ſui Roſarii, ſerm*. 20. *par*. 3. *cap*. Martinus Magiſtri *in lib. de temperantia, in loco de virginitate. qu*. 6. *per tot*. vbi dicit vnum memoratu dignum, quod quemadmodum in hac re mulieres errare poſſunt in exceſſu, & exuperatione modi, finiumq; ornatus legitimi atque honeſti, ſic & in defectu. Nam antiquitus mulieres, quæ non ſe ornabant, multabantur, vt Iulius Pollux *lib*. 8. ſcribit, olim Athenis fuiſſe muliebris ornatus Præfectos. Inornatas autem multabant, & multas ipſarum ſcribentes, ponebant in platano, quæ erat in figulina. Harpocratio autem, teſte Hyperide *oratione ſecunda aduerſus Ariſtagoram* inquit, drachmis mille multabãtur mulieres in viis inornatæ: & interdum res expoſtulat, vt alter ex coniugibus alterum excitet, & ad honeſtam oblectationem prouocet. In ea ſententia fuerunt Ioan. Andr. & Philipp. Francus *in regula, ea quæ fiunt. de regul. iur. lib*. 6. vbi ipſe Ioan. Andr. ample diſſerit hanc materiam. & poſt eum Alberic. *in leg. factum à iudice. ff. de reg. iur. & in ſuo Dictionario, in ver. ornatus*. Hoſtien. & Pan. *in c*. 1. *de ele. vel monach*. Barb. *in proœm. clement. col. penult*.

Aduerte tamen in hac ornatus cultusque ratione morem cuiuſq; regionis, eorumque, cum quibus verſaris, eſſe maxime obſeruandum. Quiſquis enim, vt ait Auguſt. *lib*. 3. *de doctrina Chriſtiana*. & repetit *in c*. 1. 41. *diſtinct*. prætereuntibus reſtrictius vtitur, quam ſeſe habent mores eccleſiarum, cum quibus viuit, aut intemperans, aut ſuperſtitioſus eſt. Quiſquis vero ſic eis vtitur, vt metas conſuetudinis bonorum, inter quos verſatur, excedat, aut aliquid ſignificat, aut flagitioſus eſt. Et habetur *eadem diſt. c. ſi*. Quiſquis contemptis his, cum quibus viuit, lautiora ſibi, vel auſteriora, præ cæteris indumenta quærit, aut intemperans ſui, aut ſuperſtitioſus eſt. Propterea dicit gl. *in c. ſi quis virorum*. 30. *diſtin. in c*. 1. 21. *q*. 4. In veſtibus, & ornatu, inſpiciendam eſſe regionis conſuetudinem quod & volunt gl. & Pan. *in c. pen. in verb. deauratis. extra de vit. & hone. cle*. Bal. *in rub. de conſuetud. col. fin. verſic. conſuetudo debet ſeruari*. & Hiero. *in epiſtola ad Heliodorum Nepotianum* laudat, quod cultus ipſe prouinciæ morem ſequeretur, & de materia *infra in* 7. *par*. dicitur *in* 45. *conſideratione*. vbi aduocati, ornatiori veſtitu induti, laudantur & honorantur.

Aduerte etiam, ne modus in his turpiter excedatur, qui omnibus addendus eſt. Cum

sit pulcherrima virtus, quem excedere nihil habet honestum, iuxta illud Horatii:

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos vltra citraque nequit consistere rectum.

Et text. est *in Authen. de referendariis, colum.* 3. & plene scribit Iacobus Bonaudi *in gloss. suis ad Ioannem de Terra rubea, contra rebelles suorum regum. artic.* 2. *primi tract. in* 2. *conclusione. in verb. vestem.*

TRigesimatertia consideratio. Mulieres etiam laudantur ex taciturnitate, silentio, & breuiloquio: & ex his plurimũ commendãtur, vt habetur *Eccles.* 26. vbi mulierem sensatam & tacitam laudat sapiens. & facit 1. *ad Corinth.* 14. Non ius facit mulieribus, vt vel in Ecclesia loquantur, sed domi: si quid ignorant, viros suos interrogent. & 1. *ad Timoth.* 14. Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Et, vt ait Aristot. *lib.* 1. *Polit. cap.* 8. *& fin.* Mulierem ornat taciturnitas. ex dictis Sophoclis Atheni. Tragici dicentis in Aiace flagellifero, mulieribus ornamentum silentium affert. Et Democr. Ornamenta breuiloquentia mulieri. Et facit id, quod Pinacium, mulier pudica apud Plautum in Sticho Antiphoni patri quærenti, quales esse mulieres oporteat? Respondit, vt per vrbem cum ambulant, omnibus os obthurent, id est, occludant, ne verbum vllum proferant. Apud eundem quoque in rudente Trachalio: *Tacita,* inquit, *bona est mulier semper, quam loquens.* Et Pontanus *lib* 1. *de amore coniugali*, ita vxorem monet: *Pauca loqui studeas.* Et Alberic. de Rosate *in l. generalis. ff. de adoptio.* scribit, mulieres decere taciturnitatem. Id, quod etiam natura ipsa omnium parens aperte docuit: qua duce masculæ solum cicadæ canũt: Mutum verum est fœminarum genus, vt Aristot. placuit *lib. de natura animalium*, 5. *cap.* 30. Sicut & Lusciniæ item fœmellæ cantu priuantur. Idem in carduelis & caladriis, & pluribus aliis auibus, vt merulæ, & quæ vulgo Lunottæ apud nos dicuntur, quarum fœminę non eliguntur, vt in caueis reponantur. Magno fœminarum documento silentium illas si quod aliud admodum ornare, vt etiam ample monuit Cæl. *lib. lectionum antiquarum.* 9. *cap.* 32.

TRigesimaquarta consideratio. Mu[...] res laudantur, si se lanificio exercue[...] quod probatur ex Hectoris Homeric[...] Gregorii Nazianzeni sententia, cum in[...] unt, vt mulieres domi maneant, dom[...] negotia administrẽt, & in his colum, la[...] linum, telam, fusum exerceant, quæ m[...] nis pudicis conueniunt, easque si qui[...] quam maxime decent. Salomon *in Pr*[...] 31. de muliere forti & pudica loquens[...] *siuit*, inquit, *lanam & linum, & operata est*[...] *manuum suarum.* Et Hieronymus in[...] virginem Demetriadem: *Habeto* (inqu[...] *nam semper in manibus, vel staminis pollic*[...] *ducito: vel ad torquenda subtegmina in alu*[...] *sa vertantur.* Et alibi, ad Laetam de in[...] tione filiæ: *Discat & lanam facere, tenere* [...] *ponere in gremio calathum, rotare fusum, sta*[...] *pollice ducere.* Ex veteri Romanorum m[...] Tallasii nomen in nuptiis crebro iactaba[...] vt videlicet hac nuptiali voce prouocar[...] tur nouæ nuptæ, exhortarenturque ad o[...] & lanificium. quod Græci *Tallasiam* dic[...] vt Varro & Plutarchus *in Romulo, & in qu*[...] *nibus.* 129. Festus Pomp. tradiderunt.

Sed & sponsæ (vt scribunt Plutarch[...] colu[...] *postremo loco*, & Plinius *lib.* 8. *cap.* 48.) colu[...] cum inferebant & fusum, virorumque fo[...] lana coronabant, ac cingebant. Hacq[...] que obseruantia nuptiali indicantes, lan[...] cium à nuptis in domo maritali exercend[...] esse.

Item apud eosdem Romanos in pelle[...] nata noua nupta consedere, & reponi so[...] bat: quod testaretur lanificii officium se[...] staturam viro, vt refert Pompeius. quum[...] Romani apud Caiæ Cæciliæ statuam ære[...] in templo Marci Anci sitam, colum, la[...] & fusum confinxerunt, pudicitiæ indu[...] suæ certa monumenta. authores Marc. V[...] & Plin. *vbi supra*, & Plutarch. *in prob. c.* 28[...] est autem, vt dicit Festus, quę antequam R[...] mam venisset, Tanaquil vocabatur, v[...] Tarquinii Prisci Romanorum regis, quę [...] tæ probitatis fuit, vt id Caiæ nomen, bo[...] minis causa, frequentarent nubentes, qu[...] summam asseuerant fuisse lanificam. Et, [...]

Et, vt refert Titus Liuius ad finem primi libri ab vrbe condita, signum probitatis fuit reputatum in Lucretia, quod sera nocte, lanæ dedita, inter vigilantes ancillas in medio ædium sedebat, & per Collatinum eius maritum, iuuenesque Tarquinii, fuit inuenta: quam historiam recenset etiam Ouidius *lib.2. Fastorum*, dum ait:

Inde cito passu petitur Lucretia, cuius
Ante thorum calathi, lanaque mollis erat.
Lumen ad exiguum famulæ data pensa trahebant, &c.

Harum, Tanaquilis, Lucretiæ, & aliarum exemplo, monet Ponta. *lib.1. de amore coniug.* vt filias in ea re instrueret, ita dicens:

Tum colere antiquas artes maternaque iussa,
Atque agili discant carpere pensa manu.
In digitis acus, ante pedes intexta quasilli,
Vimmaque & fuso stamina torta leni.
Hoc Tanaquil opus, hos mores Lucretia monstrat,
Philacidæ hos coniunx Telemachique parens.

Theano, Pythagoræ vxor interrogata, quã potissime vxorem commendaret; Respondit illud Homericum *lib.1.Iliados:*

Telæ vacantem, & viri lectum parantem.

Helena etiam lanificium exercebat, vt apud eundem *lib.Ili.& 4.Odysseæ* probatur.

Mercurius Calypso Nympham Athlantis filiam texentem reperit, vt *lib.5.Odysseæ* habetur. *& lib.6.*

Areten regis Pheacum vxorem inter ancillas colo purpurea inuenit Nausica ipsius filia.

Eadem Arete paulo post videt Vlyssem indutum vestem atque tunicam, quas ipsa sua manu confecerat, quibus Vlysses donatus fuerat à Nausica.

Et libro eiusdem operis 10. Vlysses Circem texentem comperit.

Et *lib.15.* scribit Penelopen, non frequenter domum relinquentem, sed in ædium conclaui telam texentem.

Idem Homerus *lib.5. Iliados* refert, Mineruam super pauimentum Iouis depinxisse amiculum, quo velata erat quodque suis ipsis manibus artificiose neuerat, & texuerat: vt hinc quoque ostenderet, omnes gradus eius artis Mineruam fuisse edoctam.

Andromache quoque Hectoris vxor, teste *lib.11.Iliad.* Telam orditur, dum lamenta, eiulatusque è turri ob mortem mariti audit.

Et apud Virg. *lib.8. AEneid.*

Proba castaque fœmina,
Tolerare colo vitam, tenuique Minerua,
Impositum cinerem, & sopitos suscitat ignes:
Noctem addens operi, famulasque ad lumina longo
Exercet penso: castum vt seruare cubile
Coniugis, & possit paruos educere natos.

Herodotus *in Calliope* tradit, Xerxem illum maximum regem ab Amestri vxore donatum amiculo, quod ipsa texuerat.

Curtius *lib. 5.* tradit: Alexandrum vestes Macedonicas, ad eum ex Macedonia missas, cum his, qui eas conficerent, tradi Sisigambri matri Darii iussisse, eamque admoneri præcepisse, vt si cordi quoque essent, eos neptes assuefaceret. Ad quam vocem cum lacrymæ obortæ prodidissent animum aspernantis id donum; quippe cum non aliam contumeliam magis Persarum fœminæ accipiunt, quam admouere lanæ manus, Alexãder ea re cognita, ad eam peruenit: & mater, inquit, hanc vestem, quam indutus sum, sororum, non solum munus, sed etiam opus vides, nostri decepere memores, Caue, obsecro, ne in contumeliam accipias ignorationem meam. Ex quibus Tiraquellus facile ostendit *in suis legibus connubialibus leg.*10. quod nedum apud Romanos & Græcos, sed etiam apud alios lanificium matronis, & ipsis principibus, & illustriori loco natis decorum fuisset, & honestum: quod maxime obseruant matronæ Italicæ, etiam nobiles, cum lanas sericeas nere soleant, conductitie tamen, ex quo se ipsas vestiunt & ornant, vt vidi in pluribus Mediolani.

Addidit & idem Tiraquellus Virgilium loquentem de Didone, quæ Æneæ vestem donauerat, *lib.AEn.4.*

tyrioque ardebat murice læna
Demissa ex humeris, diues quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.

Et apud eundem, *lib.3.*

Andromache Phrygiam Ascanio, chlamidem donat
mannum monumenta suarum.

Et denuo, *lib.11.*

dum geminas vestes ostroque rigentes
Extulit Aeneas, quas illi læta laborum,
Ipsa suis manibus quondam Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.

Tranquillus etiam *lib.11.* memorat, Augustum Cæsarem ita filiam & neptes instituisse, vt lanificio assuefaceret. Et alibi testatur, illum ipsum non temere alia veste, quam domestica vsum esse ab vxore, & sorore, & filia, neptibusque confecta.

Id idẽ de filiabus suis Carolum Magnum fecisse, Gaguinus *in suo compendio de gestis Francorum, lib.4.c.1. circa finem*, attestatur, dum inquit: *Circa liberos educandos eam curam adhibuit, vt mares bonis disciplinis, fœminas lanificio erudiendas summopere studuit.* Iuxta illud Prouerbiorum vlt. *Quæsiuit lanam & linum, digiti eius apprehenderunt vt fusum, & operata est consilio manuum suarum.* quod prophetatum fuerat de B. virgine Maria, quæ secundum Hieronymum, acu & colo acquirebat, vnde sibi & Christo eius filio necessaria compararet, vt refert G. Benedicti *in sua rep. c. Raynut. in verbo, dotem quam ei dederat. num.49. extra, de testam.*

Plutarchus, testimonio Bibuli asserit, Brutum ad bellum exiturum, Portiam vxorem interpellantem, ad colum & telam remisisse: & ista est communis & vulgaris remissio vxorum per maritos, cum aliquid eis dicant; cui non congruit dare responsum. Et hac remissione prius vsus fuerat Hector in Andromachen vxorem, ita propemodum alloquẽs *in 6. Iliad. Rapsodiæ.* Tu vero, quod ad te attinet, abi domum, & quæ tibi curanda sunt, circa telum & colum, ancillasque exerce, & vt opere domestico incumbant, iube, hoc officium munusq; tuum est, viris autẽ suum relinque, vt curẽt bella. Itẽ Claudian. *in lib.1. de raptu Proserpinæ*, ita de Proserpina dicit:

Ipsa domum mulcens tenero Proserpina cantu,
Irrita texebat reditura munera matri.

Et Silius Italicus, *lib.7.* post principium inducit matronas Romanas in hæc verba precantes:

Huc ades ô regina Deûm, gens casta precam[...]
Et ferimus digno quæcunque est nomine te[...]
Ausonidũ, pulchrumq; & acu sub tegmin[...]
Quod nostræ neuere manus, venerabile don[...]

Et tandem refert ipse Tiraquel. quo[...] cursius *in l. si patrono, in verb. Magistris.* C[...] *gest.* scribit, proprium esse mulierum [...] texere, & *in l. cum quereretur. §. lana. in[...] lana. ff. de leg.3.* dicit mulieres lanam & [...] appetere, velut natura ad id eas incli[...] quod maxime deceat.

TRigesimaquinta consideratio. Mu[...] laudantur ex amicitia & amore, [...] habent erga maritos, si perfecte & ve[...] adamauerint: quoniam, vt habetur ad[...] *c.2.* præcipitur adolescentulis, vt viros [...] ament: & dilectio in matrimonio est [...] tũ commedabilis; quoniam, vt inquit [...] *8. Ethic.* Amicitia viri & vxoris est secun[...] quandum excellentiam. & istud signifi[...] per annulum, quo vxor à viro despõsat[...] quo habetur *in c. nostrates. & in can. fœmi[...] dist.* Qui quidem debet esse aureus, ro[...] dus, & quarto digito positus. Et tantum [...] aureus: quia sicut aurum excellit omnia [...] metalla, vt infra dicam *in vlt. part. in 95.* [...] *de metallis.* ita iste amor omnes amores ex[...] lit. Rotundus; quoniam forma rotund[...] nobilior forma, vt etiam *in d. parte vlt. in[...] sider. de cœlis* dicitur. Et per hoc etiam oste[...] tur perpetuitas istius amoris, vt nunqua[...] niatur nisi per mortem: & in quarto d[...] ponitur ex institutione Ecclesiæ, vt oste[...] tur, quod ille amor debet habere præco[...] litatem: dicunt enim philosophi natu[...] quod quædam vena à corde procedit, [...] quarto digito apparet, vt etiam dicit[...] *fœminæ. 35. quæst. 2. ad fin.* Vnus autem a[...] lus ponitur ad ostendendum istius a[...] singularitatem: vir enim & vxor per co[...] mationem matrimonii efficiuntur vn[...] notatur *in l. aduersos. C. de crimine expil.* [...] cum socii sint diuinæ & humanæ do[...] ibi, & dixi latius *in commento nostro sup[...] tudin. ducatus Burgund. in titul. Des dr[...]*

appartenances à gens mariez. vbi ſatis ſcripſi de laudibus matrimonii: & ibi allegaui Ariſt. 8. *Ethicorum,cap.*2. dicentem, quod viro & vxori videtur amicitia conſiſtere ſecundum naturam, quod excellat & excedat omnes alios. Cum licet dicatur, quod nullus amor vincat paternum *l. ſin. C. de cura furioſ.* & dixi ample in dicto noſtro *commen. in rub. Des iuſtices. in gl. & droictz d'icelles. ver. ita quia dictum eſt.* Tamen, vt habetur Geneſ. 2. *Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna.*

Et hæc amicitia coniugalis multum laudata eſt in vxoribus ab antiquis ſcriptoribus. Nam Valerius Maxi. de ea *lib.* 4. *tit. de amore coniugali* ſcribit, vbi plura exempla adducit, & ibi multum eam extollit. In primis in Iulia, Caii Cæſaris filia, quæ cum ædilitiis comitiis Pompeii Magni coniugis ſui veſtem cruoris reſperſam ſanguine, quorum doctrina, qui iuxta Pompeium ipſum mutuis vulneribus ſe læſerant, è campo domum relatam vidiſſet, conſternata, atque territa metu (nequa vis ei eſſet allata) exanimis concidit, partum, quem vtero conceptum habebat, ſubita animi conſternatione, & graui dolore corporis, eiicere coacta, atque ita expirauit: magno quidem cum totius terrarum orbis detrimẽto. *author Plutar.*

Et de Portia, Catonis filia, vxore Bruti, quę cum apud Philippos victum & interemptum virum ſuum Brutum cognoſceret; quia ferrum non dabatur, ardentes ore carbones haurire non dubitauit: à quibus præcordia exurentibus ſpiritum exhalauit.

Pamphilus.

Vixiſſet Brutus, tunc non tam clara fuiſſet Portia.

Et de Arthemiſia gentis Cariæ regina, quę poſt mortem Mauſoli mariti in perpetuo luctu & mœrore vixit, quo etiam confecta tabuit armoris eius fide.

Mauſoleum ſeu ſepulchrum eidem magnificentiſſimum fecit, vt dixi ante, & infra *in 3. part. in 65. conſider. de ſepulchris.*

De Hypſicratea regina, quę Mithridatem, virum ſuum, effuſis charitatis habenis amauit, propter quem præcipuum formæ ſuæ decorem in habitum virilem conuertere voluptatis loco habuit. Tonſis enim capillis, quo commodius vteretur galea, equo ſe & armis aſſuefecit, quo facilius laboribus & periculis eius intereſſet.

Quinetiam victum à Cneo Pompeio per efferatas gentes fugientem animo pariter & corpore infatigabili ſecuta eſt. Cuius tanta fides aſperarum, atq; difficilium rerum, Mithridati maximum ſolatiũ & iucundiſsimum lenimentum fuit. cum domo enim & penatibus fere vagari ſe credidit, vxore ſimul exſulante.

Ex eodem loco ſcripſit Valerius certa exempla de amore coniugali maritorum, quo ad eorum vxores, quæ videre poteris.

Apud nos temporibus noſtris euenit mirabile exemplum de prima vxore quondam nobilis & potentis viri domini Guil. Greffier, dicti de Boiſy, qui ſuo tempore Admirallus fuit Franciæ. Quæ cum repente vidiſſet eum à manibus hoſtium ereptum, & in Galliam è Lombardia reuerſum ex captiuitate illum amplexando accurrit, & cum tali gaudio eũ ſalutando amplexata eſt, quod cũctis videntibus, qui aderant ſpiritum emiſit. & de ea dici poteſt, quod de duabus fœminis, de quibus apud Valer. *l.* 10. *tit. de morte nõ vulgari.* genus caſus inuſitatum, quam dolor non extinxerat, lætitia conſumpſit.

Etiam Bapt. Fulgoſius *in ſuo lib. 3. de coniugali charitate*, multa exempla accumulauit de charitate vxorũ erga maritos, vt de Panthæa vxore erga Abradotam eius virum, cuius tãtus amor fuit, quod cum ei in exercitu Cyri aduerſus Babylonios militaret, cæſus in prælio ab hoſtibus, poſteaquam ab vxore gentis more deploratus ornatusque fuit, neque aliud iam funeri, niſi vt ſepeliretur, ſupra mortui viri corpus ſe peremit.

Phile erga Demetrium regem virũ ſuum inſignis amor, animi quoque magnitudinem coniunctam habuit. Nam, cum eum accepiſſet, prælio victum in Caſſandriam amiſſis regnis ſe recepiſſe, neque ferre poſſet regno priuatum videre, quem regem victoriiſ-

que

que insignem amasset, ingenti compulsa amore veneno se ipsam extinxit.

Idem de coniuge Ligarii Romani, quæ mori cupiens cum marito, dicit se maritum suum proscriptũ diu domi seruasse, propterea Triumuirorum lege mori dicere: quæ cum audita non fuisset, extincto viro, cum nemo eam audire voluisset, domum reuersa, cibo abstinuit, atque in magno mœrore, fame, & lacrymis, vitam finiuit.

Idem de Paulina, vxore Senecæ: cum enim Senecæ Nero generis mortis arbitrium attulisset: ipseque desectis venis delegisset, vt in balneo cum sanguine simul etiam vitam effunderet: Paulina eius vxor, coniugali amore compulsa, licet Seneca repugnaret, mori tamen quoque ipsa decreuerat, vt non minus in morte, quam in vita viro comes fidissima esset. Cæterum, cum rem Nero præsciuisset, misit qui sanguinem sisteret, atque eam in vita retineret. Itaque, cum iam multũ esset sanguinis effusum, pallida semper mansit, atq; in vultu pudici amoris sui signa semper retinuit.

Idem de Triara, L. Vitellii, Auli Vitellii imperatoris fratris coniuge, quæ Hypsicrateæ vxori Mithridatis comparanda est, de qua non longe dictum est.

Hæc coniugalis flamma, Anniæ Romanæ, prudentiam inspirauit, cum hortãti, vt vidua iuuenis, formosaq; iterum nuberet, Respondisse fertur, nolle, si bonum virum vt primũ habere contigisset, perpetua ne eum amitteret molestia torqueri: quod si contra in malum incidisset virum, nimium graue semper habituram illud malum, quod nulla necessitate cogente sibiipsa peperisset.

Persimile quoque, Valeria, maior Messalarum fratrum soror, quanquam aliis verbis responsum fertur in pari causa dedisse: dixit enim Seruium, qui eius vir fuerat, etsi aliis mortuus videretur, apud se tamen adhuc viuire.

Magnum quoque veri coniugalis armoris experimentum illud fuit, quod Stratonis Sydoniæ principis vxor edidit, cum vrbe à Persis obsessa verita est, ne in hostium ditionem vir veniret. Id autem etiam morte si fieri [...] set deuitare decreuerat. Itaque cum iam [...] cepisset hostes vrbem ingressos esse, a[...] non longe abesse, vt viro eius potirent[ur] dempto ei gladio, manu sua ipsum oc[...] corpusque eius, quantum pro tempor[e] [...]tuit: decenter exornauit: cui postea su[...] cumbens ipsa gladio seipsam confod[...] dem in morte viro, qua viuens cha[...] mes esset. vna enim re simul & co[...] charitatis, & animi sui magnitudinem [...] insuper honoris quoque curam (cum [...] in hostium manibus indigna paterent[ur] [...]uidit) palam testata est.

Idem Baptista, & alia exempla re[...] vt de vxore piscatoris, cuius dolore [...] turbata, amoris animique plena, se c[...] rito arctissimis vinculis ligatam de ru[...] cipitem in lacum misit.

Et de Arria, Romani senatoris co[...] quæ cum maritum suum Petrum no[...] coniuratione, captum in Illyrico, R[...] naui deferri vidisset, vt cũ eo morere[tur] [...]gauit, quod cum obtinere non potuis[set] [...]psam gladio iugulauit. & eductum gl[adium] à pectore marito constanter porrexit [...] mans, vulnus, quod fecerat, nihil dolo[...] bere, vt exemplo ipse quoque anima[...] atque in hæc verba, dum virum horta[...] moribunda corruit.

Persimilem enim historiam recense[t] Fulgosius de re, quæ obuenit sua ætate. [...] vt ait, à Iacob Persarum rege rebellasse[...] litarium ducum vnus nomine Pando[erus] hic formosissimam habebat vxorem, [...] sextumdecimum non excedebat ann[um] qua mirum in modum diligebatur. Ab[...] rogatus Pandoerus, ne cum hoste p[...] committeret, cum assentiri coniugi n[...] petiit vxor, vt ante prælium saltem e[...] cideret, ne post eum vitam ageret.

Id quoque recusante, prælium i[...] quo victus occisusque fuit vxore ei[us] [...] ua, & postremo, militarium ducum [...] ge donata. Cum vero is eam in matri[monium] ducere vellet, ipsa diu denegauit: & c[...] extremum vim parari cerneret, sump[...]

care deliberationis dilatione, in parua schedula cum scripsisset: Nunquam ferent homines, Pandoeri vxorem, diu post eum vixisse, gladio se traiecit: virum moriẽs secuta, quum aduersante fato viuum non potuerat.

Ex his facile constat de amicitia coniugali, tanquam arctissimo vinculo, quam plures vxores magnanimiter obseruarunt erga eorum maritos, ideo ex his laudem meruerunt.

Et de his etiam recitat Textor Niuernensis *in sua officina*, aliqua exempla supra scripta, & alia, vbi ait: Alcestis maritum suum Admetum, regem Thessaliæ, tanto amore dilexit, vt quum Admetus ipsę morbo laboraret, consultaque oracula respondissent, futurum eum incolumem, si quis amicorum pro eo mori vellet, sola vxor, recusantibus pietatẽ illam cæteris amicis, pro viri salute, morti se deuouerit, propterea Poetæ fabulati sunt, reuiuiscendi munus ei à Diis concessum. Admetus vero beneficii memor, perpetuas defunctæ nænias instituit. Hieron. Alcestem fabulæ ferunt, pro Admeto sponte defunctam.

Tantus denique fuit Penelopes in Vlyssem amor, vt eo absente per annos 20. castitatem seruauerit impollutam, nullisque procorum blandimentis succubuerit,

Propertius, lib. II.

Felix Admeti coniunx & lectus Vlyßis.

Stroza pater:

Adde fidem, quam nec coniunx Ithacea vincat.

Capanei, apud Thebas mortui, dum celebrarentur exequiæ, vxor Euadne in rogum mariti se coniecit,

Quum Belides omnes facta coniuratione maritos interfecissent, sola Hypermestra pepercit marito Lino seu Linceo.

Protesilaus, primus Græcorum, interfectus est apud Troiam à Dardano quodam: quod quũ resciuisset Laodomia, in solatium mœroris optauit, vt mortui vmbram videret, quod cum impetrasset, in illius amplexibus expirauit.

Antonium quum superasset Augustus, Cleopatra præ animi dolore mortem sibi consciuit.

Gunnilda fuit mulier, quæ cum videret exequias Asmundi mariti sui spiritum ferro sibi surripuerit. hęc Textor. Huc adde vt plurimũ vxores eorum maritos amant, & hanc amicitiam coniugalem appetere solent, multumque desiderant ab eorum maritis præamari: vsque adeo, vt non curent qua via amari possint, quo item modo in virorum amorem allicefaciant, inducanturue: id, quod attentant magicis artibus, carminibus, poculis amatoriis, cibis, gemmisque preciosis, aliisque id genus, vt opinantur, conciliantibus. de quibus sigillatim explicat Tiraquellus *in suis legibus connubialibus leg.* 14. *in prin.* de quibus ad eum te remitto.

Plures tamen reperiuntur, qui præcedenti opinioni refragantur, teste eodem Tiraquello, inter quos Ouid. *in lib. de medicamine faciei* hæc scribit:

Sic potius vos vrget amor, quam fortibus herbis,
Quas maga terribili subsecat arte manus.
Nec vos graminibus, nec mixto credite succo,
Nec tentate nocens virus amantis equæ:
Nec mediæ Marsis finduntur cantibus angues,
Nec redit in fontes vnda supina suos.

Et idem *lib. 2. de Artę amandi* negat caruunculam (quæ in pulli equini fronte nascitur) aut quamuis artem magicam conferre ad amorem conciliandum, cum ait:

Fallitur Aemonias si quis decurrit ad artes,
Atq; quod à teneri fronte reuellit equi.
Non facient vt viuat amor Medeides herbæ,
Mixtaq; cum magicis Marsa venena sonis.

Quod postea exemplis Medeæ & Circes comprobat subiungendo.

Pharsias Esonidem Circe tenuißet Vlyssem,
Si modo seruari carmine posset amor.
Nec data profuerant pallentia philtra puellis,
Philtra nocent animis, vimq; furoris habent.

Idcirco monet fugiendum hoc genus artis magicæ, cum subdit:

Sit procul omne nefas, vt ameris amabilis esto.

Quin etiam idem probat, *lib. 1. de remedio amoris:*

Viderit Aemoniæ si quis mala pabula terræ,
Et magicas artes posse iuuare putat.

Imo ex his & pluribus aliis ipse Tiraquel-

 lus

lus *in d.l.connubiali* 14. friuolum reputat & fabulosum, posse huiusmodi pocula ad amorem ducere, explodendo huiusmodi magicas vanitates, quas familiares fœminarum artes Apuleius *lib.* 9. appellat, ex quo dicit amores mulierum & vxorum aliis rationibus comparandos esse.

Et inter cætera, vt ait, nihil est ad hoc efficacius, nihilq; in id plus habet roboris, quã si fundum vxorium diligenter, non mod ce frequenter colas. Id enim faciens, licet fueris horridus, deformis, squalidus, ab vxore tamen vnice insigniter amaberis: quin illa te colet perinde ac Deum in terris alterum, & obseruabit. Alioquin si hoc desit, odio te & despectui habebit, quantumcunque eam amaueris, castumque atque aliarum coitum abhorrentem præstiteris.

Apud Plautum in Truculento, cum miles miraretur Phronesiam mulierem rusticum quendam ardẽter amare. Mox adiuit mulierem, vt admirari desineret: hæc dicentem, quanquam squalidus est, quanquam hic horridus, citus bellum init. Contra apud Apuleium, *lib.* 5. *de asino aureo.* Fœmina quædam virum exitiali odio prosequitur: quia rarenter palæstram veneream exerceret, suamque in ea re fortunam dolenter ac misere deplorat. *Ego vero*, inquit, *maritum rarißime Venerem meam recolentem sustineo.* Et, vt idem Tiraquellus prosequitur (qui satis lasciue in multis scripsit) credit hoc esse verum, etiam sine testimonio. Quis enim (ait) non credat mulieres eam rem sitienter appetere, nullaque re magis ad amandum allici: & imo, vt magis in lasciuia profluat, dicit fore multa, quibus si vtatur vir, vxorẽ virilius & frequentius comprimet. Adducit in testimonium gloss. *in c. quicquid* 32. *quæst. c.* & Innoc. *in c. fraternitatis, super ver. commiscetur. colum.* 2. *extra de frigid. & malefic.* Bald. *in cap. à crapula. extra de vit. & hon. cle.* Plin. *libr.* 26. *cap.* 10. *& lib.* 28. *cap.* 19. *ad fin.* & Galenus *lib.* 5. *de simplicibus. distinct.* 6. *cap.* 2. & plures alios medicos ibi citat. tandem concludit medium in hoc esse tenendum, prout & in aliis rebus, cũ memediocritas dicatur, & in omnibus fere rebus optima existimetur: cum ex excessiu[illegible] immoderato coitu, multa mala & inco[illegible] niẽtia sequantur, etiam ex abstinẽtia, [illegible] missione coitus, tam in viris, quam in [illegible] nis. A quo dicit non omnino abstinend[illegible] se, cum sit vtilis, sicut labor, si modus a[illegible] quibus cõferat, & quibus non. Sunt e[illegible] vt ait, mulieres coitus appetentiss[illegible] quod ex improbitate, importunitate [illegible] ba exactione earum, mariti quando[illegible] guntur immoderate vti: ideo ad ha[illegible] dat plura remedia prohibentia coitu[illegible] mo enim, vt inquit, monet, vt è bo[illegible] uestri, nigro sanguine hircini lumbi [illegible] gantur, vt illi tædium Veneris fiat. *Iuxta* [illegible] nii sententiam *in lib.* 28. *d. cap.* 19. ibi & [illegible] Plin. subdit. Amoris quoque tædium [illegible] pota hirci vrina admixto propter fasti[illegible] nardo. Idem rursum *eod. lib. cap.* 28, dic[illegible] potami pellem, è sinistra parte frontis [illegible] guiną adalligatã, Venerem inhibere. [illegible] su quoque cineris, ex lincum corio [illegible] guibus exustis sit, fœminarum libidin[illegible] hiberi. Idem Plin. *lib.* 30. *cap.* 6. scribit, [illegible] rem in quo famula volutauerit, corp[illegible] spersum, mitigare ardores amoris. Ide[illegible] 32. *cap.* 4. dicit: Magos dicere, quod ha[illegible] ne transfixa ranæ naturæ per os, surcul[illegible] menstruis defigatur à marito, adultero[illegible] tædiũ fieri: quæ si vera sunt, vt ille dicit, [illegible] tum vtiliores vitæ existimantur ranæ q[illegible] leges. Idem quoque *eo c. in prim.* Squam[illegible] studinum è summa parte derasæ, & in[illegible] datæ, Venerem cohibent. Diosc. *lib. me*[illegible] *cap.* 71. tradit, Scincum decoctum cum [illegible] ac melle, aut semine lactucæ cum aqu[illegible] tum, Veneris cupiditates inhibere.

Albertus Magnus *lib.* 22. *de anima*. te[illegible] quod si quis testiculum dextrum Lupi [illegible] mixtum, mulieris vuluæ cum lana im[illegible] remouet ab ea coeundi desiderium, e[illegible] fornicaria fuerit.

Idem paulo ante dixerat (vt ait Tira[illegible] quę an sit vera, viderint alii, quod si vi[illegible] pi in nomine alicuius siue viri, siue m[illegible] ligetur, non poterit coire, donec nod[illegible] fuerit solutus. Non crederem in æt[illegible]

ista esse vera, sed potius ridiculosa & derisoria.

Aliud quod mirum esse dicit, veterũ monumentis scriptum reperitur: Fuisse in Achaia ciuit. Argyram nomine, ac fontem quoque, & in propinquo fluuium Selennium ab adolescente dictum, qui Argyræ nymphæ oblaqueatus amore, ac desiderio extabescẽs, sit à Venere in eum deformatus. Vnde Selennini aquam id laudis adeptam ferunt, vt ea ablutos amore liberet, tam viros, quam fœminas. quod si verum est, multis pecuniis pretiosior est hominibus aqua Selennini, de quo dixi *in vlt. part.* vbi de excellentiis aquarum fit consid.

Sed & medici, multa passim ad inhibendam Venerem conscripserunt, vt Auicenna *in 20. tertii tractat. 1. cap. 25.* & plures alii, quos in loco prædicto allegat Tiraquellus, quibus potius assentirem, quam nugacibus præstiuius allegat. & admonet coniuges, non temperare eos voluptati Venereæ operam dare, quam cum aliquid iurgii, aut discordiæ inter eos intercesserit. Nihil enim omnium rerum esse, quod eos ocius faciliusque ad amicitiam reuocet, aperte insinuat Homerus, apud quem *lib. 13. Iliad.* Iuno, de Oceano & Thetide eius vxore loquens, illorum iurgia se soluturam, atque in coitum reducturam profitetur. & Plutarchus *in præceptis connubialibus*, cum ira, ait, dissidioque vir & vxor vexantur; tum maxime Venerem optimam huiusmodi malorum medicam accersere oportet. Et hoc sane efficacius in eam rem fore existimo, quam fuerit olim Romæ sacellum illud deæ Viriplacæ: Id, quod cum vir & vxor discordes conuenissent inuicem locuti quæ voluissent, contentione animorum deposita, concordes reuertebantur, vt à Valerio Maximo *in titulo de instit. antiquis* dicitur. Quanquam illud verisimile est, virum & vxorem in eo sacello congredi inuicem solitos, & hinc pacata omni ira redire. Neque hoc absurdum omnino videri debet; cũ teste Hieronym. *in Euter.* cæteri fere mortales, præter Ægyptios ac Græcos, coeant in templis, putantes homines esse, vt cæteras animantes. Etenim videre licet, & pecudes omnes & volucrum greges, coire in Deorum templis atque in phanis: quod si non esset Diis gratum, non facturas illas fuisse allegãt. Quod & si in cæteris templis non satis honestum fuisse, videri potest, nec etiam probat Hieron. vt & improbat Ecclesia Catholica *in cap. significauisti. de adulter. in c. proposuisti. & c. si. de consecr. eccl.* in hoc tamen, quod Deæ Viriplacæ dedicabatur, non in tantum vituperandum fuit.

TRigesimasexta consideratio. Mulieres laudem cõsequuntur ex fide earum erga maritos: vt multarum exemplis patet apud Baptistam Fulgosium *in suis collect. de dictis factisque memorabilibus. lib. 6. cap. 7.* vbi plures vxores commendat, ex earum fide, quam habuerunt erga maritos. In primis, de Chilonia Spartana Leonidæ filia, & Cleombroti vxore refert, qui ambo in Spartano regno contẽdebant, & inter discordias ciuiles cum Cleombrotus vir, Leonidam, eius patrem in exilium misisset, à viro patris restitutionem impetrauit. Mutata vero fortuna pari opera apud patrem restitutionem eius mariti, impetrare nõ valuisset, licet feliciter apud Leonidam eius patrem in patria viuere poterat, maluit attamen, vt cum eius viro exilii comes efficeretur.

Etiam de vxore Panthei Lacedæmonii, cum expulso Cleomene Spartarum rege, ab Antigono, Macedonum rege, cum is in Ægyptum ad Ptolemæum regem se recepisset, ac Pantheum vxor sequi vellet, à parentibus prohibita, magno studio seruabatur. Demũ ipsa astu ingenti adinuento, equo ad mare noctu se contulit, atq; incognita nauem conscendens, in Ægyptum ad virum peruenit, amboque illic simul vitam finierunt.

Sequitur & tertio loco de Sara, vxore Abraham, cuius modestiam, fidem atque amorem admirari debent omnes: de qua habetur *Genes. 12. & 16.* quæ cum se virumque iam grandes natu, orbos inspiceret, viro persuasit, vt cum ipsius ancilla Agar Ægyptia concumberet, tentaretque si ex ea filios procreare posset: quod cum Abraham fecisset, na-

tusque esset Ismael, non aliter, ac filium ex se natum, Sara ei sustulit. Nam præter aliarum morem prudens, atque virum suum amans fœmina zelotypiæ, graui in mulieribus malo, propagandæ viri sui stirpis respectum anteposuit.

Stratonica, Deiotari Galatarũ regis vxor, suo beneficio nec frustrata est, quæ tum aduersante valetudine cum viro filios se concipere nõ posse videret: qui in regni successionem vocarentur, marito persuasit, vt libere cum alia operam daret, genitosque sibi supponere, quod cum is negligeret, ad eum deduxit virginem nomine Electram, cubicularem suam ministram, morib. atque forma insignem, ex qua Deiotarus aliquod filios procreauit, quos Stratonica post viri mortem nõ secus ac suos aluit, atque in regno succedere permisit.

Succedit & decenter Tertia Æmilia, prioris Aphricani, quæ cum sciret, viro sua ancillulam ex suis gratam esse, dissimulauit, ac post mortem viri, manumissam ab ea ancillam, in matrimonium liberto suo cum liberali dote dedit, testis est Valer. *lib.* 6. *cap.* c. 7.

Longe etiam maior Liuiæ erga Augustum virum fides, atque indulgentia fuit, quæ cum sciret Augustum puellis nõdum maturis oblectari, clam, magna diligentia perquisitas secreto ad eum deduci curabat, præ nimia fide amoreque id marito concedens, cuius gratia nonnullę cum pellicem ferre non possent, interdum viros peremerunt: atque idcirco tanto magis laudanda, quanto eius exempla rariora inueniuntur. Anteponenda tamen est Liuia Tertiæ Æmiliæ (de qua proxime dixi) fidei erga Scipionem: verum quãto maius est rem ipsam sponte agere, quam contra ipsius mentem ab alio facta perferre?

Rachel quoque, cum se sterilem animaduerteret, Balam, ancillam suam marito Iacob comprimendam dedit, vt pariat, inquiens, super genua mea, & habeam ex illa filios, vt scribitur *Gen.* 20. & ibi similiter dicitur, quod Lya, Zelpham ancillam suam, marito tradidit.

Sed nunc se offert locus, vt de Octau[illegible] Antonii vxore loquamur. Quam cum [illegible] Antonins Romam remisisset, frater A[illegible] stus Octauiæ suadebat, ne in Antonii d[illegible] habitaret, cœptum enim iam inter eos [illegible] erat: ei igitur Octauia respondit, se nu[illegible] adduci posse, vt in alia domo habitar[illegible] obrem eodem animo Antonii amic[illegible] antea vidit, & priuignos non aliter ac si ex ipsa procrati essent, conata, q[illegible] permittebatur, fratrem ab armis in A[illegible] um dimouere: dedecere enim plurim[illegible] bat, vt duo terrarũ orbis gubernatores, quod alter sorori suæ amicam antefer[illegible] ter autem, nimio erga amicam amore[illegible] inter se bellum gererent.

Pariter de Herodiade, Herodis T[illegible] chæ vxore, quæ ingentem quoque fid[illegible] ro ostendit, cum ad vrbem Romam c[illegible] profecta, vt Agrippam fratrem accu[illegible] in contrariam cedere vidit. Viro en[illegible] gdunum exulatum in Galliam misso, multum à fratre fratris causa à Caligu[illegible] gusto rogata fuerat, vt redire in patri[illegible] let, principatus parte quam vir ob[illegible] oblata: maluit relicta patria in Gall[illegible] viro inopem vitam degere, quam sine viro præsentia maximas opes in patria po[illegible] re.

Idem quoque de Arcolia Flacilla, P[illegible] vxore. Quæ cũ Romæ in magnis opibus [illegible] nere posset, patriæ opibus exilium cum [illegible] to Pisonianæ conspirationis conscio p[illegible] lit.

Gnatia etiam Maximilla Flacilla exem[illegible] imitata, omnibus relictis, virum Ga[illegible] sequi voluit, ob eandem qua Priscus Fla[illegible] maritus conspirationem damnatam.

Sed singulare & vltimum fidei vxo[illegible] ga maritum, recenset idem Fulgosius de [illegible] berti Corregiensis vxore: quæ propinq[illegible] conspiratione, & eorum quidem [illegible] ipsius factionis erant, ab vrbis Parmæ [illegible] rio Gisbertus expulsus fuit: Inter [illegible] spitatores autem cum vxoris frater R[illegible] dus Roscius esset, & sororem in tumul[illegible] garet, vt populi impetum in domum [illegible]

decli-

declinare vellet, qui eiusmodi erat, vt etiam fortem virum terrere posset, ipsa obliqua facie ad fratrē conuersa proditorem eum compellans, respondit, Dii faxint ne me profanæ eius domus ingressu, quæ in propinquum suum adeo perfida fuit, neque eo pane vescar, quem canes quoque ob perfidiæ labem, etiam in maxima fame deuitarent: quin potius ad virum meum profectura sum, quem nuptiarum mearum pignore fefellisti, & coram eo me constituam, vt hanc iniuriam in me ipsa vlciscatur. His dictis nudis pedibus passisque capillis ad castrum nouum vbi vir erat profecta est, eius pedibus obuolui cœpit, & flens rogare, vt ipsius morte acceptam à Rolando fratre iniuriam vlcisceretur. Hæc Fulgosius in loco alleg.

Quam fidelitatem in mulieribus etiam multum laudauit Apostolus, cum per fidelem mulierem vir infidelis sanctificatus est, vt ait *1. Corinth. 7. & in sum. 28. q. 1. ad fin. & in c. iam nunc illud.* concordat text. *in l. eum qui in fin. C. de episc. & cle.* vbi vxores interdum viros meliores efficiunt. & ibi not. Bald. quod bona mulier facit bonum virum, & sic fidelis mulier facit virum fidelem: felix ille est, qui talium potuit cognoscere causas. Legitur enim, quod Publius Rubrius Celer, vixit cum Caia Ennia vxore sua annos 43. menses 8. sine vlla querela. Albutius etiam vixit in coniugio cum Terentiana Valentiniana annos 25. sine vllo iurgio.

Trigesimaseptima consideratio. Honor deferendus est mulieribus in assurgendo, in viis eis cedendo, & eas sedibus præponendo: quod à Veturia Coriolani matre habuerunt. Nam, cum antiquitus nullus, vel modicus honor, vsque ad tempora Veturiæ præstaretur: sancitum fuit à Romanis, propter ingens beneficiū ciuitati factum per Veturiam, ne ciuitas ingratitudine argueretur, vt mulieribus homines semper assurgerent, & in viis eis cederent. de quo Valerius *lib. 5. tit. de gratis.* & Philippus Bergomensis *lib. 5.* Anno mūdi 4700. Et facit pro hoc quod decidit Ioan. Calder. de consil. suę vxoris, quem refert & sequitur Pan. *in c. cum inter vniuersa. in fin. de electio.* vbi mulieres æquiparantur grauibus personis. Et alibi text. eas comparat excelsis dignitate viris, *in l. optimam. C. de contrah. stipul.* Imo mulieres inter egregias personas numerantur. gloss. & doct. *in l. ad personas. ff. de iureiur.* Bald. *in l. si quis testium. de testib.* Et, vt dicit Albertus de Eyb *in sua Margarita supra allegat. part. 2. tractat. 2. oratione* 17. Vlpianus Iurisconsultus fœminas clarissimas appellat. Imo imperator Iustinianus vocat vxorem suam reuerendissimam *in Auth. vt iudices sine quoquo suffragio. §. sed neq;.* & serenissimam *l. bene à Zenone. C. de quadrien. præscript.*

Imo & maritus debet vocare vxorē suam dominam, vt est tex. *in l. vxorem. ff. de leg. 3.* Bart. *in l. penult. C. de don. inter vir. & vxor.*

Sed quæreres, an doctor vel miles teneatur vxorem suam vocare dominam. Istam quæstionem tetigit G. Benedicti *in sua repet. cap. Raynut. in verb. in eodem testamento relinquens. 1. extra de testa.* & dicit, quod si ex persona, & facto mariti militis, aut doctoris, vxor vocetur domina, non tamen maritus miles, vel doctor, eam appellare tenetur dominam, si vti noluerit maritus illo priuilegio. & refert, quod ita decidit Barto. *in dict. l. pen.* Roman. assignatur: nam vxor tali priuilegio vtitur iure mariti, & in consequentiam dignitatis mariti, est domina: ideo non potest eo vti contra maritum, vel eo nolente. *argum. l. si iudex. ff. de minorib.*

Et vtrum pro tali honore eisdem debito, competat eis, aut interdictum, aut officium iudicis, dicam infra amplius.

Sed videatur Ioan. Fab. & alii, *in §. aliam. Instit. de bono. poss.* & Bald. *in l. obseruare. §. antequam. in fin. ff. de offic. procōs.* & Bald. *in c. licet causam. in 4. col. per illum text. de causs. poss. & prop.* & vide Pan. *in c. abolendæ. in 2. col. de sepulturis.* dixi *in præcedenti part. & in 2. consid.* incip. *honor cunctis rebus.*

Imo etiam, an contra homines habeant remedium, si non deferatur eis in assurgendo aut in cedendo, ponit Benedicti *in loco supra alleg.*

Et quod mulieres, in multis, sint melioris conditionis, ponit Dec. *in reg. fœminæ. ff. de reg. iur.*

iuris. vbi ample per eum. Nam etiam refert Philippus Bergomens. *in suo supplemento Chronic.lib*.8. quod anno Christi 224. & tempore Heliogabali Imperatoris (cuius Semyamira mater fuit) qui conuentum mulierum, more senatorio ordinauit, quibus fuit data authoritas, de moribus circa statum tractare, & super his leges instituere. Et huic statui matrem Semyamiram fecit principissam Heliogab. à quo senatusconsulta plura ridicula manarunt. Statutum quippe in eo senatu fuit, quo vestitu, quibusue ornamentis, vnicuique vti licitum esset. Cui etiam cedere, cuique assurgere deberet, &c.

Dixi hic ante, quod propter beneficium illatum ciuitati Romanæ, fuit sancitum in senatu, quod mulieres in antedictis honorarētur. Nam etiam tunc fuit sancitum, quod mulieribus liceret vti auro, & purpurea veste, aureisque fibulis, & armillis. Et rationem ponit Valerius, *lib.2. de institutis antiquis.* facit tex. *in l.2. iuncto d. Barb. in l.1. C. de vestibus oleris. lib.11. & l.1. C. vt nemini liceat in suis frænis equestribus. eodem lib.* & in dictis locis Lucas de Penna, & Iacob. Rebuff. & Io. de Platea. vbi vestes & iocalia, nimis pretiosa portari vetita non censentur mulieribus prohibita; sed viris solis nisi de mulieribus expresse diceretur: adeo, quod in statuto perlas portari prohibente, mulieres non comprehenduntur, secundum Bartol. *in l.1. ff. de fonte.* prout dicit Benedicti *in d.repet.in verb.duas filias.* Sed parcat mihi, quia Bartol. hæc non dicit *in d.l.1.* sed solum dicit, quod statutum prohibens, ne mulieres portent perlas, intelligit de portantibus perlas naturales, & non fictas. Videntur tenere contrarium multi, vt per Barb. *in consil. suo 29. in 2. volum.* Vnde licet olim, vt dicit Benedicti, ab Appio Tribun. lex Romæ lata fuisset, quod neque mulieres aliam, quam semiunciam auri haberēt, & ne diuersi coloris vestimento, ne vehiculo per vrbem vterentur; tamen postea, lex illa mulieribus dura, per Marcum Catonem, & Tyberium Gracchum consules fauore earum abolita fuit, vt refert Fasciculus temporum de his consulibus loquens. Et quoniam ample per eundem Bened. *in d. sua repet.* de ornatu [...]lierum fit mentio in gloss. *cuidam Petro* [...] *derunt.* & quia esset nimis vagari mate[...] teriam, non aliter insisto: sed recurre[...] est ad eundem Benedicti in dicto loco.

TRigesimaoctaua consideratio. L[...] dæ etiam sunt mulieres propter solicitudinem circa maritos, res do[...] & filiorum educationem. circa mari[...] quoniam, vbi non est mulier, inge[...] gens, *Eccles.*36. dixi *in consuetudinibus* [...] *catus Burgundiæ, in rubr. Des droictz app*[...] *ces à gens mariez, ibi: Primo enim.* vbi di[...] licitate hominis habentis bonam mul[...] Sed quia raræ sunt, ideo etiam tales fu[...] felices. Quæ in hoc meruerunt ob[...] quod matrimonium assumeret nomen [...] tre, & non à patre. *c. ex literis. de conuers.* [...] secundum Doctor. *in rub. de sponsal.* Io[...] Fab. *Institut. de patria potestat. in princ.* [...] solicitudo versatur circa laborem [...] Quoniam, vt dicit Aristot. 8. *Ethicor.* [...] plus diligunt pueros, quam patres; q[...] tiores sunt de eis, & habent plures la[...] circa eos. Quis enim non misereatur [...] propter obsequia, quæ viris prę̨stant, p[...] partus periculum, ipsam liberorum pro[...] tionem? dicit text. *in l. assidue. Cod.* [...] *in pignor. hab.* plus laborat mater erga [...] quam pater in pluribus. Primo, eos po[...] do nouem mensibus in vtero, quod no[...] ne dicitur onus tanto tempore concep[...] in vtero portare: inde est, secundum ali[...] quod sicut ædificium latius, & grossius [...] inferius, & magis subtile superius; ita m[...] ris corpus grossius est in partibus infe[...] bus ad portandum tale onus, & subtili[...] gracilius est in superiorib. Vnde vt dicit [...] brol. *super Lucam 2. cap.* Tu matri debes p[...] ris iniuriam, virginitatis dispendium, [...] periculum, vteri longa discrimina, &c. [...] tamen est ratio, quam ponit Nicolaus de [...] ra, *Gen.2. in verbo, ædificauit.* vbi dicit, hoc [...] esse propter debilitatē calidi naturalis in [...] liere, quæ naturaliter est frigida: ideo m[...] pars alimenti, de qua sit mutatio & aug[...]

...tium, remanet in inferioribus partibus. & vide Lucam de Penna *in l.1.C.de agricol.& censit.* lib.11. & minor pars superius eleuatur. quod contrarium est in masculo.

Secundo, magis laborat mater in liberos pariendo, ex quo multoties contingit sibi mors.

Tertio, magis laborat mater post partum eos lactando & nutriendo. vide Felin. *in d. cap. ex literis. de conuers. infidel.* de quibus vide per Guilleelmum Benedicti *in sua rep.cap.Raynut.in ver.mortuo itaque testatore.l.2.num.27.28.& 29.de testam.* vbi dicit, quod propter labores, quos matres habent in filios, plus diligunt filios, quam patres. Quoniam, vt dicit, sunt certiores: vt dicit Aristot. *in loco supra allegato.* Et etiam, vt dicit Benedicti *in dicto loco, num.24.* mater, in procreatione liberorum præbet materiam, & sic maiorem portionem. Cum naturaliter illam rem magis diligamus, in qua magis scimus nos habere ius. Et, vt dictum est, maior portio de substantia matris est. Quoniam, vt Galenus ait, sperma hominis, est velut fides ad citharam, id est, instrumentum ad materiam, circa se coagulandam. Inde dicitur mater, quasi martila in generatione: vel quasi mamma, quia mamillas terit. propter quod confunditur opinio aliquorum erronee dicentium, quod mulier non dicitur generare filios, sed solus pater; habita nominatione ab agente, non à patiente, quod fatuum est dicere, secundum Paulum de Castro *in l.1.C.de condit.insertis.* vbi dicit, quod æque principaliter generat mulier, sicut masculus, cum generatio fieri non possit sine vtroque. Quia, secundum naturales pater præbeat formam, & mater format materiam in re generata, æque principalis est materia, sicut forma: Imo se habet per prius. Cum sine materia imprimi non posset, nec esse forma, sed econuerso sic.

TRigesimanona consideratio. Laudandæ sunt etiam mulieres, quoniam ex corporibus earum, aut ex partibus, multa remedia salubria, in medicina inueniuntur: vt plene narrat, & ponit Plin. *in lib.natur.hist.lib.28. cap.7.* vbi dicit, quod ex capillis, lacte mulieris, salua & menstruo multa singularia remedia fiunt.

QVadragesima consideratio. Licet mulieres ex dignitate mariti honorari debeant, vt est text. *in l.mulieres. C. de dignitatibus. lib.12.* vbi ample Luc. de Penna *in l.fin. C.de incolis.lib.10. ibi: honore mulieres maritorum erigimus, genere nobilitamus. in l.fin. C. de nuptiis. ibi; vxor marito concrescat, & sentiat eius fulgorem. in Auth. de consulibus. §. si autem. ibi; decet enim frui eas & coniugis claritate.* sequitur: *Quoniam vxores coruscant radiis maritorum. collatio.4.* Facit ratio: quia sunt vna & eadem caro, *c. nec. illud. 33. quæst.5. & c. Martin. cum similibus. de cognatio. spirituali. cap. debitum, extra, de bigamis. c. Agathosa. in fin.27. quæst.2.* faciunt quæ dicit Felin. *in cap. super eo. de testam.* vbi dicit, quod honor est, incrementumque vxori, si nubat se potentiori. faciunt, quæ dicit Bonus de Curtili, *in suo tractatu de nobilitate, parte 3. num.186.* dicā alibi amplissime, & iam dixi *in consuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ. in tit. Des maiens mortes. §. in gloss.1.* Adde tamen; quia Paulus 1. *ad Corinth.* 11. dicit, quod mulier est gloria viri. Et aduerte etiam, quod licet mulier habeat dignitatem à viro, est tamen dignitas, quæ est sine administratione: quoniam dignitatem cum administratione habere non possunt. *l.2.ff.re reg. iur.* quod tamen dicunt fallere in mulieribus excellentibus. de quibus *in l.fin. C. de arbit. & in cap. dilecti. de arbitris.* Et in abbatissis, quæ habent administrationem in suas monachas: vt not. per Bartol. *in repetit. l.1. in oppositione Cod. de dignitat. lib.12.* & per Cyn. *in l.fin. Cod.de arbit.* Dicit tamen Iacob. Rebuff. *in d. l.1. C. de dignitatib.* quod dignitas generis filiæ, quæ venit à patre, est excellētior, & preferri debet dignitati, & mulieri obuenienti ex parte mariti. Et propterea, vt dicit: Si filia regis nubat alicui Duci vel Comiti, dicetur regalis. Et etiā, si filia Ducis nubat alicui militi simplici, dicetur Ducissa: & probatur, vt dicit per *d.l.1.* Si tamen dignitas mariti sit maior, quam dignitas, quæ eidem obuenit, ex parte patris, quod tunc vti poterit nobilitate viri. Vt si filia Ducis nubat Regi, dicetur Regina. Et si filia militis

nubat Comiti, dicetur Comitissa. Et vxor nobilioris, minus nobili vxori præfertur. *l.1. ff. de senatorib.* & not. gloss. *in verb. coniugis, in Auth. de consulibus. §. hæc itaque. colum.4.* & dicit Bald. *in l. fœminæ. ff. de senatorib.* quod fortior est nobilitas, quam habet filia ab origine, quam illa, quam habet à marito: quia proprio radio, & non alieno coruscat. Et hoc bene sciunt dicere gloriosæ nostræ mulieres, de quibus taceo; cum non sit intentionis nostræ aliquid tangere hic, nisi concernat honorem: Dicā latius infra *in 5. par. in 36. consider.* In muliere tamen, dignitas esse non potest, licet radiis maritorum, aut suorum parentum coruscant, sed venustas, quoniam dignitas in viris, & in mulieribus venustas. Vnde dicit Cicero *lib.1. officior.* Venustatem muliebrem dicere debemus, dignitatem virilem. & vtrunque est dignitas, dicit Cic. *eod. lib.2. officior.* Augustin. vero fecit librum vnum de honestate mulierum.

QVadragesima prima consideratio. Mulieres etiam dicuntur (sicut & viri) nobiles. primo probatur, *Actuum 17.* ibi: *Et mulieres nobiles non paucæ.* Secundo, iure canonico, per text. *in cap.1.* quod incipit, *de Francia quidam nobilem mulierem. extra de sponsa.* & dixi aliquid infra, *in 8. par. in 19. consid.* incipit, *Nobilitati in beneficiis.* Et non solum ratione mariti, vt in præcedenti consideratione, sed etiam parentum. tex. *in l. mulieres honore maritorum erigimus, genere nobilitamus. C. de dignitati. lib.12.* Nam liberi originem paternam sequuntur. *l. cum legitimæ nuptiæ. ff. de statu homin.* etiam quo ad dignitatem, & honores. *l. fœminæ. ibi; parentes vero. cum duab. ll. seq. ff. de senator. & l. exemplo. C. de decurionib. lib.10.*

Item, fœminæ dicuntur præcellentes, vt est tex. *in c. dilecti. de arbitris, extra.*

Item comparātur excelsis dignitate viris, per tex. *in l. optimam. §. cum itaque. C. de contrah. stipulat.*

Item, grauibus comparantur personis, vt supra prope *in 37. consider.*

Item, sicut ad personas egregias, propter eorum dignitatem, mittitur ad iuramentum præstandum, *vulgata l. ad personas egregias. ff. de iureiur.* Si pariter ad mulieres (ne dicā[...] minas, vt ibi exemplificat gloss.) propt[...] nestatem, & reuerentiam. secundum [...] *in c. qui testium. extra, de testib.* Quia no[...] eas cœtibus virorum commisceri, qu[...] pudicitia, ab eorum consortio fecit [...] *l. fin. C. de arbit.* Nec omnibus perpe[...] ralis pudor sese manifestare conced[...] *itaque. supra allegata.*

Item, vt testis est Papinianus *in l.* [...] *princ. ff. de leg.3.* maritus quidam (quib[...] affectionis, & pietatis, semper mot[...] erga eam) vxorem suam dominam [...] in suo testamento. & Ouid.

Nam furor in dominam temeraria [...]
mouit.

Id est, amicam, vt aliqui exponunt [...] pi potest pro vxore, sicut dominus p[...] to. Virg. *lib.4.* Æneid.

connubia nostra
Reppulit, ac dominum Aeneam in regn[...]

vt supra satis probe dixi.

Item, Scæuola iureconsulto argu[...] autore. *l. Titia. §. qui Marco. ff. de annuis le[...]* xor à marito, domina sanctissima nu[...] tur, vt supra ample dictum est ista par[...] *consider. in c. mulieres ex hoc etiam laudan[...]*

Item, Iustinianus Imperator, co[...] suam nomine Theodoram (cuius co[...] administrationum, seu officiorum ve[...] reuocata fuit) Reuerendissimam in[...] vt patet *in Auth. vt iudices sine quoquo suff[...] hæc autem omnia. collat.2.* de quibus pa[...] dictum est *in 37. consideratione,* incipien[...] *nor deferendus est.*

Et non solum vxor Regis (licet re[...] ad se non pertineat) Regina vocabitu[...] casus, secundum Panor. & alios *in c. dile[...] tra, de arbitris.* cuius radiis corruscabat. [...] *næ. ff. de senatorib.* Et rationabiliter Reg[...] pellatur, etiam secundum communem [...] loquēdi, quo vxores, dignitate mariti, [...] norem decorantur: verum etiam vid[...] gis relicta, durante viduitate, vocabit[...] gina. videtur pro hoc text. iuncta sup[...] ptione: *in c. cum deuotissimam. cum c. seq.* [...] & hoc modo loquēdi etiam vtitur, vt [...]

dum vidua permanet, dignitate mariti defuncti, post illius mortē sicut in vita decoretur. Cum vidua sit mariti mortui imago, ipsum repræsentans, secundum Bald. *in l. pignoris. C. de pignorat. act.* pro quo est tex. *in c. ex parte. extra de foro competen.*

Aduerte tamen, cum vxor tali priuilegio vtatur iure mariti; & in consequentiam dignitatis mariti est priuilegiata, ideo relicta, vel commissa, vxori Regis, vel Comitis, licet sub nomine dignitatis regiæ, vel comitialis (cum dignitatem habeat ex persona mariti, & non sua) non transibunt ad successorem, ipsa mortua: quod secus esset in Rege, casus est *in l. quod principio. cum l. seq. ff. de legat. 2.* vbi Bart. & alii.

Secundæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

TERTIA CATALOGI GLORIÆ MVNDI PARS,

ERIT DE ORDINE COELESTIVM CORPORVM, ET DE LOCIS SPIRITVVM ETIAM infernalium.

Quinquaginta Considerationes habet.

PRo expeditione huius tertiæ partis, quæ est de ordine cœlesti, ad quem omnes alii ordines sumūt exemplum, vt dicam in sequenti parte; & Cœlestibus, ordine, sedes prima datur, ait Claudianus. Quoniam licet ratione naturali, istud non sit bene cognoscibile, aut scibile, secūdum illud Iob. 38. *Nunquid nosti ordinem cœli, & pones rationem eius in terra:* quasi dicat, Non, sed per reuelationem diuinam aliquid scitum est, vnde Paul. quod per reuelat. A quo B. Dionysius, qui *6. cap. cœlestis hierarchiæ*, distinguit tres hierarchias angelorum, ex quibus facit nouem ordines: & ex dictis ibi, & quæ infra dicentur, videtur dicendum principaliter, quod duodecim sedes principales in paradiso, scilicet, Sedes ipsius Trinitatis, & Deitatis. Sedes filii respectu humanitatis. Sedes beatissimæ Virginis Mariæ. Et nouem aliæ sedes, nouem ordinum. Ioannes vero vidit sedes multas positas in Cœlo, vt habetur *Apoc. 4.* de quibus statim dicam.

COnsideratio ergo prima erit. Quod cum Deo sedes per sanctos Prophetas attribuuntur, vt *Esaiæ 66.* Cœlum mihi sedes est. Et *Dan. 7.* Aspiciebam, donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit: quod Deus noster sedet super thronum & agno. Vnde habetur *Apocal. 7.* vbi dicit Ioannes, quod vidit turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, stantes ante thronum in conspectu agni, amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum. Et clamabant voce magna; dicentes: Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, & agno: Et omnes

angeli stabant in circuitu throni, & seniorũ, & quatuor animalium, &c. Et ceciderunt in conspectu throni in facies suas, & adorauerunt Deum, dicentes: Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo Deo nostro in secula seculorum, amen. Et habetur *Esaiæ 6.* Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum, & plena erat domus à maiestate eius, & ex qua sub ipso erant, replebant templum: Seraphin stabant super illud, sex alæ vni, & sex alæ alteri, duabus velabant faciem eius, &c. Et volabat alter ad alterum, & dicebant: *Sanctus Sanctus Sanctus Dominus exercituum:* plena est omnis terra gloria eius. Et procedebant viginti quatuor seniores ante sedentem in throno, & adorabant viuentem in secula, & emittebant coronas suas ante thronum, dicentes: Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem; quia tu creasti omnia, & propter voluntatem erant, & creata sunt: vt etiam habetur *Apocalyp.4.* Et ecce sedes posita erat in cœlo, & supra sedem sedens, & in circuitu sedis sedilia 24. Et iris erat in circuitu sedis similis visioni smaragdinæ. Quæ autem sint huiusmodi sedilia 24. Et etiam; quia dicitur, & super thronos 24. seniores sedentes, circumamicti stolis albis, & in capitibus eorum coronas aureas. qui sint isti 24. seniores, sedentes super throno. Et sic an sint adhuc sedes existentes super thronum illius: vide in locis prædictis per Doctores, ad quos te remitto, cum sit materia eorum. Et sufficit mihi generalia attingere, ad propositum materiæ meæ. In specie tamen, de explanatione harum sedium ponit conciuis & contemporaneus noster Ioannes de Monthelon. *in suo promptuario iuris, in verb. vidi in secundo articulo.* Quæ cum non faciant sedes distinctas ab his, quæ infra dicentur, non aliter insisto.

Sed etiam aduertendum est, quod Theologi multis nominibus nuncupatum Deum laudãt, cum ipsum omnium authorem, multis prædicant nominibus, ex omnium creaturarum consideratione sumptis. Vt Bonum, *Luc.18.* Nemo bonus nisi Deus. V[illegible] chrum, *Cant.1.* Ecce tu pulcher es dile[illegible] decorus. Sicut sapientem, *Iob 9.* Sapie[illegible] de est, & fortis robore. Sicut diligibile[illegible] *tic.5.* Guttur eius suauissimum, & to[illegible] derabilis. Vt magnitudine exceden[illegible] mnibus: Ipse enim Deus excelsior [illegible] Et quid facies, profundior inferno[illegible] vnde cognosces, longior terra men[illegible] & latior mari: vnde ipse Deus in [illegible] & cordibus vestris est, secundum p[illegible] *Sapient.7.* Et per nationes in anima[illegible] se transfert, & in corporibus, *1. ad Co[illegible]* An nescitis, quoniam membra ve[illegible] plum sunt spiritus sancti, qui in vo[illegible] Et paulo post: Glorificate, & portat[illegible] in corpore vestro. In cœlo *Psalm.10[illegible]* nus in templo sancto suo, Dominus[illegible] sedes eius. In terra, *Ierem.22.* Num[illegible] cœlum, & terrã ego impleo, dicit D[illegible] & simul in eodem, hoc est in eade[illegible] ra, & secundum idem aut eundem[illegible] mundo, *Iohan.1.* in mundo erat, & [illegible] per ipsum factus est. Circa mund[illegible] Spiritus Domini repleuit orbem[illegible] & hoc quod continet omnia scien[illegible] bet vocis. Supra mundum, *Esa.66.* [illegible] mihi sedes est, terra autem scabellum[illegible] meorum. Supercœlestem, *Psal.112.* [illegible] super omnes gentes Dominus, & su[illegible] los gloria eius. Supersubstantialem[illegible] Panem nostrum supersubstantialem[illegible] bis hodie. Solem, *Malach.4.* Vobis[illegible] bus nomen meum orietur sol iustitiæ[illegible] lam, *Apoc.22.* ego sum genus, & radi[illegible] stella splendida, & matutina. Igne[illegible] 4. & Paul. *ad Heb.12.* Deus noster ign[illegible] mens est. Et ideo dicitur *Exod.3.* [illegible] Dominus Moysi in flamma ignis, d[illegible] rubi. Aquam, *Io.7.* Qui credit in m[illegible] scriptura dicit, flumina de ventre ei[illegible] aquæ viuæ. Spiritum roris. *Oseæ 14.* [illegible] ros. Nubem, *Oseæ 6.* Misericordia ve[illegible] nubes matutina, & quasi ros mane p[illegible] iens. Lapidem, *Psal.117.* Lapidem q[illegible] probauerunt ædificantes, hic factus [illegible] put anguli. Petram, *1. ad Cor.10.* Petr[illegible]

erat Christus. Electrum, *Ezech.* 1. Et splendor in circuitu eius, & de medio eius quasi species electri. Existentem, *Iob.* 14. Num ne tu qui solus. Vt seculorum Authorem. *Eccl.* 24. Ego feci in cœlis, vt oriretur lumen indeficiens, & sicut nebula texi omnem terram. Rursum eiusdem libri 18. Qui viuit in æternum, creauit omnia simul. Lucem, *Ioan.* 1. Deus lux est. Vt indultorem vitæ. *Act.* 17. In ipso enim viuimus, mouemur, & sumus. Vt sapientiam, *Sap.* 5. Et tecum sapientia tua, quæ nouit opera tua. Vt mentem, *Iob.* 10. Licet hæc celes in corde tuo, tamen scio; quia vniuersorum memineris. Vt verbum, *Psal.* 32. Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Vt scientem, *ad Heb.* 4. Omnia nuda, & aperta sunt oculis eius, nec est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius. Vt thesauros omnes totius scientiæ in se eminentissime continentem, *Ad Coloss.* 2. In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi. Vt virtutem, *ad Cor.* 1. Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. Vt protectorem, Quoniam, vt ait *Psal.* 17. in Deo meo transgrediar murum. Deus meus, impolluta via eius, protector est omnium sperantium in se. Et Dei est adiuuare. 2. *Paral.* 25. Vt potentem, *Psal.* 23. Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio. Vt antiquum dierum, *Dan.* 7. Aspiciebã donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit. Vt insenescibilem. Et habetur ample per Dionysium, & Fabrum Stapulen. *in Commentariis in* dicto loco, *cap.* 10. Et immutabilem, *Psal.* 101. Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Et *Malach.* 3. Ego Deus & non mutor. Vt salutem *Psal.* 84. Conuerte nos Deus salutaris noster. Vt iustitiam, vt iustificationem, & redemptionem *ad Corinth.* 1. Qui factus est nobis sapientia, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio. Vnus enim Deus est, *Deuter.* 6. Audi Israel, Dominus Deus vester vnus est. Et Paul. *ad Ephes.* 5. Et nihilominus trinus. vnus ergo in substantia, trinus in personis, vt dicit Aug. *in lib. de trin.* transsumptiue c. *fin. de conse. distinct.* 3. vbi dicit Aug. Omnes quos potui legere, qui ante me scripserunt de Trinitate, qui Deus est Diuinorũ librorum veterum, & nouorum catholici tractatus, hoc intenderunt docere secundũ scripturas. Quia pater & filius & Spiritus sanctus, vnius eiusdem substantiæ inseparabili æqualitate diuinam insinuant vnitatem. Ideoque non sunt tres Dii, sed vnus est Deus, quamuis pater filium genuerit. Et ideo filius non sit, qui pater est, filiusque à patre sit genitus, & ideo pater non sit qui filius. Spiritusque sanctus, nec pater, nec filius, sed tantummodo patris, & filii, spiritus, & patri, & filio ipse coæqualis. & ad trinitatis pertinens vnitatem. Non tamen eandem trinitatem, natã de Maria Virgine, & sub Pontio Pilato crucifixam, & sepultam, tertia die resurrexisse, & in cœlum ascendisse, sed tantummodo filium. Nec eandem Trinitatem descendisse in specie columbæ super Iesum baptizatum, aut die Pentecostes post ascensionem Domini, sonitu facto de cœlo, quasi ferretur flatus vehemens, & linguis diuisis velut ignis, sed tantummodo Spiritum sanctum. Nec eandem Trinitatem dixisse de cœlo: *Tu es filius meus dilectus.* siue cum baptizatus fuerit à Ioanne, siue in monte, quando cum illo erant tres discipuli. Aut quando sonuit vox de cœlo dicens, *Clarificaui, & iterum clarificabo.* sed tantummodo patris ad filium, vocẽ fuisse factam, quamuis pater, filius & spiritus sanctus, sicut inseparabiles sunt, ita inseparabiliter operentur. Hæc sunt verba text. *in loco supra allegato*, qui de hac Dei virtute in essentia, seu substantia, & trinitate in personis ita loquitur. Loquitur etiam *in cap.* 1. *in princ. extra de sum. trin. & fid. cath.* vbi dicitur: Firmiter credimus & simpliciter cõfitemur, quod vnus solus verus Deus, æternus, immẽsus, & incommutabilis, incomprehensibilis, & omnipotens, & ineffabilis, pater & filius, & spiritus sanctus. Tres quidem personæ, sed vna essentia, substantia, seu natura simplex omnino. Pater à nullo, filius à patre solo, ac spiritus sanctus pariter ab vtroque, absque initio, semper, ac sine fine. Pater generans, filius nascens, & spiritus sanctus procedens, Consubstantiales, & Coæquales, & Omnipotẽtes, &

Coæterni: vnum vniuersorum principium, creator omnium, visibilium & inuisibilium, spiritualium, & corporalium. Hæc sunt, quæ dicit text. *in d. c. 1. supra alleg.* Et etiã text. *in l. 1. circa princ. C. de sum. trin. & fid. cath.* de eadem vnitate, & trinitate loquens sic dicit. Secundum Apostolicam disciplinam, euangelicamque doctrinam Patris, & Filii, & Spiritus sancti, vnam Deitatem sub pari maiestate, & sub pia trinitate credamus. Sed est text. multum not. *in c. damnamus. versi. nos autem. de summa trinit. & fide cath.* vbi dicitur: Sacro approbante Concilio, credimus, & confitemur cum Petro, quod vna quædam summa res est, incomprehensibilis quidem, & ineffabilis, quæ veraciter est pater, filius, & spiritus sanctus, tres simul personæ, ac sigillatim quælibet earundem. Et ideo, in Deo solummodo trinitas est, non quaternitas, quia quęlibet illarum trium personarum, est illa res, videlicet substantia, essentia, seu natura diuina, quæ solum est vniuersorũ principium, præter quod, aliud inueniri non potest. Et illa res non est generans, neque genita, nec procedens: sed pater, qui generat, & filius qui gignitur, & Spiritus sanctus, qui procedit, vt distinctiones sint in personis, & vnitas in natura. Licet igitur, alius sit pater, alius filius, alius Spiritus sanctus: non tamẽ aliud, sed id, quod est pater, est filius, & Spiritus sanctus. Iidem omnino, vt secundum orthodoxam, & catholicam fidem, consubstantiales esse creduntur. Pater enim ab æterno filium generando, suam substantiam ei dedit. Iuxta quod ipse testatur: Pater quod dedit mihi maius est omnibus. Ac dici non potest, quod partem substantiæ suæ ei dederit, & partem ipse sibi retinuerit. Cum substantia patris indiuisibilis sit, vtpote simplex omnino: sed nec decipi, quod pater in filium transtulerit suam substantiam generando, quasi sic dederit eam filio, quod nõ retinuerit ipsam, alioquin desiisset esse substantia. Pater ergo, quod sine vlla diminutione, Filius nascendo, substantiã patris accepit. Et ita pater, & filius, habent eandem substantiam. & sic eadem res est pater, & filius, nec non & spiritus sanctus, ab vtroque procedens text. supra allegato. Et in hoc, sequendo [...] tus scientiæ nostræ, non transcendo [...] ne videar falcem in messem alienam [...] nere. Sed plenius me remitto ad do[...] Theologiæ, de quibus videri potest D[...] sius, *in loco hic ante alleg.* & post eum F[...] Anton. Flor. *in summa sua tit. 30. cap.* [...] cit, & ponit de Deo trino, & vno.

Dionysius etiam, & post eum F[...] pulensis, *in suis commentariis, super cap.* [...] *nis nominibus*, dicunt, quod diuinæ [...] studiosi laudãt Deum in formis hum[...] cundando ei formas humanas. Qua[...] ipsius oculos. *Ad Heb. 4.* Omnia autem [...] & aperta sunt oculis eius. Et dicit A[...] *Psal. 136.* Deus totus oculus est; quia [...] videt: Totus manus est; quia operatur [...] pes est; quia vbique est. Quandoque [...] *Psal. 142.* Domine exaudi orationem [...] auribus percipe deprecationem meã. [...] doque caput, & crines. *Cantic. 5.* Ca[...] aurum optimum, comæ eius sicut el[...] marum, nigræ quasi coruus. Et *Dan.* [...] mentum eius candidum quasi nix, & [...] eius capitis quasi lana munda. Vul[...] facies, *Psal. 33.* Vultus autem domini [...] facientes mala, vt perdat de terra me[...] eorum: Et *Psal. 50.* Auerte faciem [...] peccatis meis, & omnes iniquitates me[...] le. Manus *Psal. 128.* Manus tuæ Do[...] cerunt me, & plasmauerunt me: da [...] tellectum, vt discam mandata tua. S[...] las, siue humeros. *Psal. 90.* Scapulis su[...] umbrauit tibi, & sub pennis eius spe[...] Et *Deut. 32.* Assumpsit eum, atque po[...] in humeris suis. Brachia, *Esaiæ 53.* Qu[...] dit auditui nostro, & brachium Domini [...] reuelatum est? Etiam *Psal. 97.* Saluauit [...] dextram eius, & brachium sanctum [...] Posteriora, *Exo. 34. in fin.* Videbis post[...] mea, faciem autem meam videre non [...] ris. Pedes *Deut. 33.* Et qui appropinqua[...] dibus meis, accipient de doctrina eius. [...] *Esa. 66.* Terra autem scabellum pedum [...] rum. Attribuunt etiam ei alas *Psal. 1*[...] vmbra alarum tuarum protege me, [...]

impiorum qui me afflixerunt. Etiam *Deut*.32. Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans, expãdit alas suas. Et etiam coronas illi applicãt seu attribuunt, *Esa*.62. Et eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. & *Esa*. 10 c. &c. Dicunt etiam Theologi Deum esse omnia, quæ sunt, secundum quandam eius ad omnia conuenientiam, atque congruentiam, quod quæcunque proprietates, particulariter, & contractæ sunt in rebus conditis, eædem supereminenter, & absolute sunt in Deo, vt omnium veritate primitiua, & exemplari. Ipse enim est super omnia, neque omnium debet nuncupatione aut ambitu, comprehendi, neque nominis illius vniuersaliter concludi. Omnium enim causa est, super omnia existens. Et omnium reuera est regnum, dominatio, & principatus: quod sapientissime & cœlestia omnia & terrena moderatur, regit & gubernat: & circa ipsam omnium causam sunt omnia, ita quod omnia in omnibus, vt ample declarat Dionysius, *In* d. *lib. de diuinis nominibus*. & Commentator *in commẽtario primi cap. libri primi*. vbi dicit, quod laudatur in decem & nouem nominibus, vltra supradicta, vtputa quod sit:

I. Sacræ totius illustrationis principium, omnia illuminans.
II. Omnium causa, cuncta ad esse producens, & formans.
III. Initium rerum omnium, à quo vniuersa sunt & habent exordium.
IV. Substantia omnium, per quam cuncta in suo gradu subsistunt.
V. Erigens & reuocans eos, qui vita spirituali exciderunt.
VI. Reuocans, & reformans eos, qui diuinam in se imaginem corruperunt.
VII. Confirmans eos, & consolidans, qui impura vexatione agitantur.
VIII. Stantes corroborans, vt in bono perseueranter permaneant.
IX. Accedentes ad se, quasi porrecta manu subleuans, ac promouens.
X. Eis, qui spiritualiter illuminantur, fulgor intimus, & lucidus.
XI. Illis qui perficiuntur, consummationis perfectionisque princeps.
XII. Eorum, qui in Deum assumuntur, summa diuinitas & deifica virtus.
XIII. Eorum, qui simplices sunt vera & singularis simplicitas.
XIV. Eorum, qui in vnum transeunt summa virtus & vnica virtus.
XV. Principium totius vniuersi, omnia superans, substantiale principium.
XVI. Occultæ suæ diuinitatis quantum licet participationem tradens.
XVII. Viuentium vita, omnibus pro suo gradu vitam elargiens.
XVIII. Subsistentium entitas cunctis substantiam communicans.
XIX. Omnis vitæ ac substantiæ causa primitiua ac præcipua.

Hæc omnia, & multa plura, ponit ille vir diuinus, incomparabilis, & omnium viuentium doctissimus & excellentissimus Magister Iacob. Faber Stapulens. *in Commentar. suis ad D. Dionysium de diuinis nominibus*. in cap. vbi dicit vltra prædicta diuinitatem esse laudandam, scilicet, vna, trina, causa, sapiens, & pulchra, summeque benigna, quæ ibi explanat, & declarat post Dionysium: cuius dicta declarat ad demonstrandum, Quæ sit diuinitas, & deitas: & quomodo laudanda, honoranda, & glorificanda, maxime in nominibus, vbi etiam dicit, quod Theologi dicunt ipsam deitatem carere nomine. Cum Deum ipsum aiunt respondisse Iacobo eum interrogantem de nomine, vt *Genes*.32. Dic mihi, quo appellaris nomine? Cur quæris nomen meum, quod est mirabile? Et, *Iud*.13. Et nesciebam mane, quod angelus Domini esset. Dixitque ad eum: Quod tibi est nomen, vt si seruus tuus fuerit expletus, honoremus te? Cui ille respondit: Cur quæris nomẽ meum, quod est mirabile, & est supra omne nomen? Hinc dicitur *Exod. cap*. 3. Si dixerint mihi, quod est nomen eius, quid dicam eis? Dixit Dominus Moysi: Ego sum, qui sum. Sic dices filiis Israel: Qui est, misit me ad vos. Et *eod. cap*. paulo ante: Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob.

Et se dicit viam, vitam & veritatem, vt habetur *Iohan.*14. Et lucem, *Iohan.*8. Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ, & *in cap.*12. Ego lux in mundum veni, vt omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat. Et hæc comprobat dictus Faber post dicta Dionysii *in loco hic ante allegato.* vbi etiam comprobat, quod sit omnia in omnibus. Iuxta dictum Apostoli 1.*ad Cor.*15. Cum autem subiecta fuerint illi omnia; tunc & ipse filius subiectus erit illi, qui subiecit sibi omnia, vt sit Deus omnia in omnibus. Et nemo nouit filium, nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare, *Marc.*11. Et habetur *ad Ephes.*4.*cap.* quod Deus pater est omnium, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Et quomodo etiam à Philosophis describantut, ponit Ant. Flor. *in sua sum.in* 3.*par. tit.*30. §.1. August. etiam super illud, *Pater noster*, dicit, quod Deus in seipso est sicut A & Ω. In mundo sicut rector & author. In angelis sicut sapor & decor. In Ecclesia, sicut paterfamilias in domo. In anima, sicut sponsus in thalamo. In iustis, sicut adiutor & protector. In reprobis, sicut pauor & horror.

Et etiam omnipotens dicitur, *Genes.cap.*17. Dominus quasi vir pugnator omnipotens, nomen eius. Et dicitur omnipotens, eo; quia ipse omnium rerum est firmitas & vigor, qui omnia potest. Omnia potestate sua comprehendens ac continens, cuncta firmans, stabiliens & consolidans. Et hoc totum mundi opificium indiruptum atque indissolutum sua potentia conseruans atque perficiens, vt omnium sedes, omnium capax, quæ continentur, omnia vna cuncta excolente virtute conuinciens, omnia superans, & omnibus, quæ prouidentia reguntur, mire imperans. Et, vt dicit Faber *in dicto loco* post Dionys.*c.*10. Onerosum nimium esset, velle adducere, quoties in sanctis eloquiis Deus omnipotens appellatur.

Et bonus appellatur, *Marc.*10. Nemo bonus, nisi vn⁹ Deus, vt perpulchre declarat ipse Dionys.*eo.lib.* Et Anton. Flor. *in sua sum.part.*1. *tit.*13. *cap.*2. §.5. 6. *&* 7. vbi ample de eius [...] nitate.

Sanctus etiam sanctorum, Rex regum [...] regnantium in seculum, & in æternum [...] tra: dominus dominorum, & Deus deo[rum] dicitur, vt dicit idem Dionys. *in d. suo li[b. de di]uinis nominib.cap.*12. Quia laudare eum [con]uenit, infinitis nominbus p[ræ]ditum. [...] sanctitas quidem est, vt secundum [...] quamur, omni scelere libera perfect[a] [...] penitus incoinquinata munditia. Et [...] *Daniel.*9.*cap.* Tu autem animaduerte [...] nem, & intellige visionem, &c. Et [...] sanctus sanctorũ. Et in pluribus aliis lo[cis sa]cræ Theolog. dicitur Sanctus sancto[rum, quæ] longum esset colligere.

Rex regum dicitnr porro, vt dicit D[...] Regnum est omnis termini & ornatus [...] que & iuris ordinisque distributio. Et [...] tur *Psal.*144. Regnum tuum regnũ om[nium] seculorum, & dominatio tua in omni [gene]ratione, & generationem: Et *Psal.*14[...] gnabit Dominus in secula, Deus tuus [...] neratione, & generationem, regnans in [...] nũ, & vltra. Et *Exod.*15.*c.* Sanctuarium [...] Domine, quod confirmauerunt manus [...] Dominus regnabit in æternum, & vltra [...] *cal.*19. Et habet in vestimento, & in fe[more] scriptum: *Rex regum, & Dominus dom[inan]tium.*

Et æternus dicitur, *Baruch.*4. Exace[rbastis] enim eum, qui fecit vos, Deum æternum [...] *Luc.*10. Dominus Deus vnus est ipse De[us] [...] uens, & Rex sempiternus, qui iure hu[...] appellatur. *cap.*1.*de summa Trinit. & fide ca[th.]* *leg.Iul.ff.ad leg.Iul.pecul.*

Dominus dominantium. Dominatio [...] ro non modo inter deteriores emine[ns] [...] verum quoque honestorum ac bonorum [...] fecta possessio, vtraque, & incommu[tabilis] firmitas, vnde à libera potestate domi[...] facienda, & dominatio, & Dominus, & [do]minans, & dominus dominorum dicit[ur] [...] comprobat *Psal.*135. Confitemini Do[mino] dominorum, quoniam in æternum m[isericordia] cordia eius. Et *Apoc.*19. vt ante dictum e[st.]

Deus deorum; Quia prospiciat eu[...] prou[...]

prouidentia bonitateque mirabili, & circum omnia currat, cunctaque contineat, & se omnia repleat, atque vniuersa transcendat, quæ prouidentia illius vtuntur. Hæc Dionys.

Et quod Deus deorum dicatur, habetur *Psal.*49. Deus deorum locutus est, & vocauit terram. Et *Psal.*135. Confitemini Deo deorum; quoniam in æternum misericordia eius. Et habetur *Deuter.*10. Dominus Deus vester ipse est Deus deorum, & Dominus dominantium.

Et etiam magnus Dominus dicitur, & laudabilis nimis, *Psal*47. Et benedictum nomen maiestatis eius in æternum. *Psal.*71. *&* *Esa.* 54. Dominabitur tui qui fecit te, Dominus exercituum nomen eius, & redemptor tuus sanctus Israel, Deus omnis terræ vocabitur, & dicit Alber. de Rosa. *in suo Dictionario, in verb. Deus*. allegando Dionysium. Quia Deus variis nominibus nuncupatur.

Quandoque enim dicitur Hely id est, fortis. Quandoque Eloy, id est, Dominus noster. Quandoque Alon, id est, excelsus. Quandoque Sabaoth, id est, robustus, & ad omnia sufficiens. Quandoque Emanuel, id est, nobiscum Deus. Quandoque Tetragrammaton, id est, Dominus. Quandoque Theos, à theo, quod est videre, vel currere; quia omnia videt, & percurrit, & hoc vltimum ponit Arch. *in c. æstimant. in princ.* 11. *q.*3.

Quandoque etiam Deus absconditus, & Saluator, *Esa.*45. Et incomprehensibilis, *cap.*1. *de summa Trinit. & fide cath.* Iustus iudex, fortis, & patiens. *Psal.*7. De patientia, cuius est bonus tex. *in c. horum.* §. *econtra.* 2. *quest.*4. Et de illius benignitate videnda est singularis & admirabilis, *epistol.*8. Dionysii ad Demophilum monachum, & ibi Faber Stapulensis, vir incomparabilis, qui multum singulariter declarat benignitatem esse commendandam; Et ibi eam multum commendat ipse Dionysius & Faber in commentariis suis.

Licet enim Deus diffiniri non possit, teste Cassiodoro, tamen Ioannes Ludouicus Viualdus *in suo opere regali, in tractat. de cognitione electorum. in tertio notab.* ponit 14. aut 15. diffinitiones Dei, & postmodum dicit, quod excellentia deitatis tribus nominibus nominatur, & vt dicit omnem sensum, & omnem naturam supergreditur, secundum Augustin. ibi allegatum. Et vide etiam Luc. de Pen. *in l.*1. *C. de veteranis. lib.*12. vbi ponit, quid sit Deus, & de eius nominis interpretatione.

Quia Deus laudandus sit, & laudatur in multis, habetur *Psam.* 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. *& in pluribus aliis locis*, & dicam infra *in vlt. part. in* 1. *consider.*

Quomodo autem sit laudandus, videantur Dionysius & Faber *in libro de mystica Theologia*. Quæ cũ sint nimis alta, relinquo Theologis.

Quomodo glorificandus & honorandus, *Psal.* 28. Afferte Domino gloriam & honorẽ, afferte gloriam nomini eius.

Quomodo magnificandus, dicitur *Deute.* 32. Date magnificentiam Deo vestro. Et, 1. *Paralip.* 24. Tua est Domine magnificentia, & tua est gloria. & *Psal.*68. Laudabo nomen Dei cum cantico, & magnificabo eũ in laude.

Quomodo benedicendus. Vide *Tob. c.*4. vbi habetur: *Omni tempore benedic Deum.*

Quomodo etiam honorandus, facit tex. & quæ ibi not. *in clem. si dominum in sanctis. De reliq. & veneratio. sanctor.* dicam infra *in vlti. part.* Solus enim adorandus est, & soli sibi Sacrificium est faciendum, dicit Inn. *in cap.*2. *de le.*2. *de celebrat. Abtiss.* & Luc. de Pen. *in d. l.*1. *C. de veteranis, lib.*12.

Quomodo autem Deus sit adorandus, videatur *Psal* 71. Et adorabunt eum omnes reges, omnes gentes seruient ei. Et est adorandus Deus adoratione latriæ, quæ eidem tantum debetur. Et sibi sacrificium fit, quod pertinet ad latriam quod est sacrificium verum secundum August. *de ciui. Dei, lib.*10. *cap.* 6. Et est omne opus, quod agimus, vt sancta societate inhæreamus Deo. Et vt dicit Ant. Florent. *in sua summa, 3. par. cap.*9. §.3. Quia sicut est triplex hominis bonum, ita triplex sacrificium: vt ibi per eum, & statim dicam. Et huiusmodi latria Græce, dicitur seruitus, Latine, vt dicit Ioa. de Turrecremata, *in c. ius autem. in* 11. *col.* 1. *dist.* quę latria sic describitur. Latria est cultus Dei debitus, vel exhibitus: est

voluntas

voluntas impendēdi Deo cultum diuinum & debitum, & nulli alii debetur, vt dicit de Turrecremata *in c. nos autem de consecrat. dist.* 2. *& in c. venerabilis. de consec. distin.* 3. Et hanc adorationem latriæ commendat nobis scriptura sacra. Vnde *Psal.* 94. Venite adoremus & procidamus ante Deum. & *Psal.* 95. Adorate Dominum in atrio sancto eius. Item Adorate eum omnes angeli eius. Et in infinitis locis, & vt supra dictum est, *Ps.* 71. & *Marc.* 4. Dominum Deum tuum adorabis. Similiter de Christo dicitur, *Lucæ.* 22. Quod positis genibus adorabat, dicens: *Pater, &c.* Et dixi supra in principio, quando dicitur *Apocal.* 4. de vigintiquatuor seniorib. & aliis, qui adorabant viuentem in secula seculorum. Et *Apocal.* 15. Quatuor seniores ceciderunt in facies suas, & adorabant. Et, *eiusdem.* 7. *c.* Omnes angeli stabant in circuitu throni, & adorauerunt Deum, dicentes: *Amen, benedictio, & clarit. &c.* Et legitur de beato Bartholomæo, cuius nomen porro, quod centies flexis genibus in die orabat Deum, & centies per noctem. Et de beato Iacobo minore legitur, quod tantum iacebat super genua sua, orans, quod genua habebat vt calcaneum, similem duritiem habens in eis duritiei camelorum.

Et hæc gloria adorationis est, quam sibi Deus specialiter retinet. Et de hac dicitur *Esai.* 42. Gloriam meam alteri non dabo. Et *Ecclesiast.* 25. Bono animo redde Deo gloriam, & non minuas primitias manuum tuarum. Et hæc gloria significata per thymiama, de quo *Exod.* 30. *in fi.* Sanctum sanctorum nobis est thymiama: talem compositionem non facietis in vsus vestros, quia sanctum Domino est. Homo quicunque fecerit similem aut simile, vt odore illius perfruatur, peribit de populis suis. Obsequium est multum placens Deo. *Ecclesiast.* 35. Qui adorat Deum in oblectatione suscipietur, & deprecatio illius vsque ad nubes appropinquabit.

Et aduertendum est, quod licet hæc adoratio latriæ soli Deo sit exhibenda, tamen exhibetur illi homini, qui est filius Dei: sed non in quantum est homo, sed in quantum est Deus. *de consec. distinct.* 2. *c. accesserunt*, & notatur *in c. venerabiles. de consec. dist.* 3. ex q[uo] patet, quod cultus Deo debetur.

Qui quidem est triplex: quidam co[rdis], [a]lius oris, tertius operis. Cultum cordi[s] specialiter gloss. super illud *Exod.* 15. N[on] orabis ea, neque coles.

Aliud est, inquit, colere, aliud ado[rare]. [Po]test enim inuitus adorare: vel adul[ando re]gibus idololatris, vel tormentis v[ictus] sciat quia idolum nihil est. Cole[re vero] toto his affectu & studio mancipa[ri] cultus cordis, qui dicitur interior, [est] tria, secundum Isidorum, *lib.* 8. *etym[ol].* scilicet fidem, spem & charitatem. Q[uod] etiam, vt dicit Augustin. *in Enchiri[dio]* spe & charitate, Deum colimus. Et [dicit Au]gustinus, quod iste cultus consisti[t in cogita]tione Dei, & dilectione, & debita [...] ne. Et super illud 1. *ad Corinth.* 12. Ali[i per spi]ritum datur sermo sapientiæ, alii se[rmo sci]entiæ. Dicit gloss. in illo verbo; loq[...] secundum vnam literam 28. Ec[...] cum sapientia. vbi litera nostra hab[et ...] mor Domini ipsa est sapientia, inq[uit ...] betur *Psal.* 110. Initium sapientiæ ti[mor Do]mini. De his etiam esset nimis proli[xum ...] gere, sed videatur Augustinus in dic[...]

Secundus cultus oris est quædam [...] professio maiestatis diuinæ, quam fide[les fa]ciunt frequenter orando, laudando D[eum], benedicendo, gratias agendo.

Sed tertius cultus, qui dicitur ope[ris ...] cum aliquis opere recognoscit, dicen[s ...] *lus Dominus.* Et Dominum istum, qua[ndo ...] personas nostras, recognoscimus genu[flexio]ne, & prostratione. *Esaiæ* 45. Mihi cu[ruabitur] omne genu. Et *Mich.* 6. Curuabo ge[nu Deo] excelso.

Et tale sacrificium, quod fit ope[re ...] Deo debetur, vt dicit August. *lib.* 10. *de [ciuit.] Dei. c.* 19. & dicit tex. *in c. sacrificium. de c[onsec.] distinct.* 2. Qua sacrificium est sacrum [signum] sacrificii inuisibilis.

Sex autem sunt species sacrificii sp[...] Primnm sacrificium dicitur cordis [...] vnde *Psal.* 50. Quoniam si voluisses [sacrifi]cium, dedissem: vtique holocaustis n[on de]lect[aberis].

delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Et Aug. vbi supra. Non vult sacrificium Deus trucidati pecoris, sed cordis contriti.

Secundum est sacrificium cordis igne diuini amoris inflammati, de quo Aug. Deo suauissimum odorem adolemus, cum in eius conspectu, pio, sanctoque amore preces fundimus.

Tertium est sacrificium corporis propter Deum mortificati. *ad Ro.* 12. Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra,

Quartum est sacrificiũ corporis pro Deo, proprio sanguine cruentati. vnde Aug. Deo cruentas victrices damus, quando vsque ad sanguinem pro eius veritate damus.

Quintum est sacrificium laudis, *Psal.* 49. Immola Deo sacrificium laudis. *Clem.* 1. *in prin. de celebr. Missarum.*

Sextum sacrificium est misericordiæ, quo proximo subuenimus. *ad Hebr. vlt.* beneficentiæ & communionis nolite obliuisci. Talibus enim hostiis promeretur Deus.

Sacrificium septimum est iustitiæ, id est, cuiuscunque boni operis. *Psal.* 4. Sacrificate sacrificium iustitiæ.

Octauum sacrificiũ est voluntatis, de quo *Lucæ 2. cap.* Et in terra pax hominibus. Gregor. Ante Dei oculos nunquam est inanis vacua munere, si arca cordis plena est bona voluntate. Nil quippe offertur Deo dignius voluntate bona. Et Aug. vbi sup. dicit: Sacrificium res diuina est, & opus misericordiæ propter Deum, ipsa vero misericordia, quæ homini fit si non propter Deum, non est sacrificium. Etiam ad cultũ operis pertinet thurificatio, quæ ostendit affectum nostrum integre dirigendum esse in Deum.

SEcunda consideratio. Iesus Christus filius Dei sedet ad dextram patris. Et istud potest referri ad humanam vel diuinam naturam. Si ad humanam; tunc dicendum est secund. Aug. *lib. de symbolo*, quod est intelligendum, vt Deus pater humanitatem Christi ad dextram suam collocauerit: quoniam Deus membra non habet, vt possit dici eum habere dextram vel sinistram, sed est sermo metaphoricus. Quia sicut in dignitatibus humanis nullus apud Regem vel aliquem dominum dicitur præstantior & honoratior, quam qui ad dextram eius sedet: prout dixi infra *in 5. parte, in 5. consideratio.* incip. *alii modi.* Sic etiam Deo esse gratior & sublimior dicitur, qui est ad dextram virtutis Dei patris. Id est, illa humanitas est sic apud Deum exaltata, quantum est posibile aliquam creaturam exaltari, ita quod nunquam alia sic exaltabitur. Quoniam, vt ait Psalmista, *Psal.* 8. Deus pater gloria & honore coronauit Deum filium suum, & constituit eum super opera manuum suarum. Et ideo dicebat beatus Stephanus cum lapidaretur, *Actor.* 7. Ecce, video cœlos apertos, & Iesum stantem à dextris virtutis Dei. Et etiam ipse Christus dicebat *Matth.* 26. Amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei.

Sed si dextra referatur ad diuinam naturam, tunc per dextram intelligitur æqualitas patris & filii. Ne quis enim crederet Dei filium, propter assũptam humanitatem, esse minorem patre secũdum diuinitatem: Ideo filius dicitur sedere ad dextram patris, id est, ad æqualitatem patris. Ideo dicit Paul. *ad Coloss.* 3. Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextra Dei sedens. Et *ad Heb.* 1. dicit: Qui, cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portans omnia verbo virtutis suæ, sedet ad dextram maiestatis in excelsis, tanto melior angelis effectus est, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim dixit aliquando angelorum: *Filius meus es tu, &c.* Et ibi; *Et adorent eum omnes angeli Dei.*

Vel aliter, & quasi in idem, sedere à dextris Dei secundum diuinitatẽ, est esse æqualem Deo, vt dictum est, sed sedere secundum humanitatem, est frui potioribus bonis Dei præ cæteris creaturis, id est, in maiori beatitudine. Et cum hoc, vt dictum est, habens iudiciariam potestatem iudicandi viuos & mortuos. Ideo dicitur in symbolo: *Inde venturus est iudicare viuos & mortuos.* Quoniam iudi-

cantis sedes sublimior cæteris esse debet. *c. episcop. 95. dist.* dixi infra *in 7. parte, in 24. consi.* incip. *generalis est, &c.*

Et de dignitate & excellentia Christi ponit Paul. *in Epistola vlt. supra alleg. ad Hebr.* In ipsa autem ostẽdit Paulus dignitatem Christi; quia Deus est & homo. Diuinitatem dum ait, nouissime locutus est nobis in filio, per quem fecit & secula. Qui cum sit splendor gloriæ; & figura substantiæ eius, portans omnia, id est, sustentans verbo virtutis suæ, &c.

Excellentiã humanitatis eius demostrat, dicens, quem feci hæredem vniuersorum, id est, dominum, purgationem peccatorum faciens, scilicet humani generis per passionem suam, sedet ad dextram maiestatis in excelsis: scilicet resurgens & ascendens, ad maiorem gradum gloriæ, *vt prædi. c. supra alleg.* ample declarat Ant. *in sua Chronica. lib. 1. tit. 6. c. 5. §. 3.* Et Christus nemini fuit subiectus *21. quæst. 3. in prin.* vt ait gloss. *in ver. omnis anima. in c. magnum. 11. quæst. 1.* sed habetur *Luc. 2.* Et erat subditus illis. De huiusmodi gloria filii Dei & vnigeniti videatur Carol. Bouill. *super Euangelium Ioannis in verb. Et vidimus gloriã eius.* Ipse enim constitutus est ad dextram patris in cœlestibus super omnem pricipatum & potestatem, virtutem & dominationem, & omne nomen, quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro, &c. vt habetur per Paulum *ad Ephes. 1.*

Aduertendum tamen est ad illud, quod dictum est hic ante. Cum apud omnes nationes vsitatissima sit cõsuetudo, vt qui sedet siue incedit ad dexteram alicuius, obtinet locum priorem. Quærit Anton. Nebrissens. *in sua. 53. quæstione, seu annotatione 38.* quid sibi vult, quod *in Psal. 109.* legitur: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis. Nam cum Psalmus ille in sensu literali de Christo intelligatur: sintque verba patris ad filium, quid incongruẽtius dici potest, aut quid magis indecorum, quam quod filius priorem occupat locum? Neque solum ibi, sed mille aliis in locis scriptura sacra testatur, Christum ad dextram patris sedere: Qui, tametsi natura patri est æqualis, qua tamen filius & qua homo est, cedere debuit patri prima[...] dem. Sed, vt dicit, iste locus à Theolog[...] poni solet à dextris, id est, in bonis p[...] bus. sed eodem teste, certe expositio[...] violenta, atque male cohærens. Quo[...] dextram sedere honorificentius est, [...] eod. Psalmo subiungitur: Dominus à [...] tuis? tut quid sibi vult hæc dextra[...] mutatio, quod & August. subdubita[...]

Legimus præterea *3. Reg. cap. 2.* B[...] cum venisset ad Salomonẽ filium [...] gno potitum, quod sedit Rex super th[...] suum, & quod positus est thronus ma[...] gis, & sedit ad dextram illius. illud q[...] ex *Psal. 44.* Astitit regina à dextris tu[...] stitu deaurato. Neq; enim tantum [...] tiæ filius debet matri, aut sponsæ spo[...] si ad publicum magistratũ peruenerit[...] aut sponsæ in aliorum maxime con[...] priores sedendi partes concedãt. Iure [...] factum est, quod Quint Fabi. Maxi. [...] cum pater procul equo vehens illi o[...] processisset, imperauit lictori, iube[...] trem ex equo descendere, qui iussu pa[...] lium que collaudauit, quod dignitate[...] perii retinuisset. Et ideo, vt dicit ide[...] brissens. cum hanc ordinis sedendi in[...] tatem secum sæpius reputaret, subi[...] quædam suspicio alium fuisse apud [...] quos sedendi ordinem, quam qui [...] temporibus: vt videlicet, qui sederet [...] nistram esset potior eo, qui sederet [...] xtram, id quod postea fuit multis argu[...] sibi exploratum, quod sic comprobat. [...] pio, quod illi, qui potentiores affectaba[...] siue armati, siue inermes, tum satellites, [...] stipatores, tum laterones siue latrones [...] dictos. eosdemque apud authores dic[...] gere latus, aut claudere latus, aut c[...] latus. Horat. *in 2. sermonum:*

Vt ne tegam spurco Damæ latus.

Iuuenalis:

Diuitis hic serui claudit latus ingenu[...]

Ouid. *4. de Ponto:*

Dumq; latus sancti cingit tibi turba [...]

Latus quoque intectum siue nudu[...] batur illius, quem nemo comitaretur[...]

brosi in sermone de obitu fratris sui. Quod siquando sine altero prodeundnm fuit, intactum latus putares. Seneca *lib. 3. epistolarum*: Nunquam erat latus incomitata lætitia. Is præterea, qui alium comitabatur, dictus erat ire exterior. Cui vero præstaretur comitatus ire interior.

Horat. *vbi supra*:

ne tamen illi
Tu comes exterior si postulet ire recuses.

Et subdit verba quæ supra retulimus: *Vt ne tegam spurco Damæ latus. Haud ita tria me gessi.*

Ouid. *lib. 5. Fastorum*:

Et medius iuuenum ipsis
Ibat & interior si comes vnus erat.

de sene loquitur, cui debetur honos à iuuenibus.

Et vt idem Nebrissens. dicit, atqui restat probandum, quod exterior is dicitur, qui sit ad dextram alicuius, & interior qui ad sinistram. Seruius Grammaticus enarrans illud Virgil. ex 5. Æneid. *Radit iter læuum interior.* exponit pro sinisteriore. Citatque Ciceronem, dicentem: *in quem omnia intus.* & Salustium *in 2. historia.* Introrsus prima Asiæ Bithinia est. vbi Cice. *intus*, & Salust. *introrsus* pro sinistrosus, seu sinistro acceperunt. Horat. quoque *in 2. sermonum*, ait: *Interiore diem gyro trahit ire necesse est.* vbi *interiore* pro sinisteriore ponitur. Quod meridies mũdi pars sinistra est, quemadmodum dextra. Lucan. *in 3. Pharf.*

Ignotum vobis Arabes venistis in orbem,
Vmbras mirati memores non ire sinistras, id est, meridionales, etiam in æstate. Ouid. quoque *in 2. Metamorph.*

Ne te dexterior tortum declinet ad anguem.

Inter duos arctos in morem fluminis labi. Et aram ad meridiem suam esse, nullus poetarũ, sed neq; Astrologorũ ignorat. Colligit ergo Nebris. ex his quæ dicta sunt, eum qui sit alterius comes, claudere, aut cingere, aut tegere latus, atque eidem ire exteriorem, hoc est, ad dextram illius: cuius vero latus clauditur, cingitur, tegitur, ire interiorem, hoc est, ad sinistram, qui locus erat dignitate præstantior.

Et præterea, non contemnenda quædam ratio sumpta ex eo, quod legimus Paulum Apostolum datum comitem ad dextram Petri, quod ab illorum imaginibus disponendis pictores obseruant, & in diplomatis pontificũ sigillo munitis animaduertimus, vt Paulus semper sit Petro dexter: de quo infra dicam. Nunquid tamen tanquam in potiori loco; absit vt Apostolorum principi alter quiuis præferatur. Nam quid sibi vult gladius ille, quem Paulus habet strictum, nisi quod est Petri comes, stipator, atque satelles? Huius antiquitatis ignarus Thomas, in illud Apostoli *ad Galat.* 1. Qui suscitauit eum à mortuis, cum non haberet quid diceret, ad commentum illud confugit; quia præsens, inquit, vita significatur per sinistram. Futura vero per dextram, inquam, ista est cœlestis & spiritualis, illa vero temporalis. Ideo Petrus quia vocatus à Christo adhuc in carne mortali posito, ponitur in bulla, in parte sinistra. Paulus vero quia vocatus à Christo iam glorificato, ponitur in dextra parte. Diximus ample infra *ista part. in 31. considerat.* Reliquum est, vt ad quæstionem Augustini de permutatione dextrarum respondeatur. Ille namque, vt est in rebus, quæ ad nostram religionem pertinent, nihil affirmantis Academiæ imitator, vt videtur illa non penitus explicasse, sed vt dicit Nebris. ex his, quæ superioribus dicta sunt, respondendum est. Quod aut Pater sedet in throno maiestatis suæ, & ita iubet filium sibi à dextris, hoc est, in secundo loco sedere: aut præstat se filio tanquam stipatorem, protectoremque; & tunc reponit filium in primo, hoc est, in tutiori loco, & sic dictum est: *Dominus à dextris tuis.* vnde subdit: *Confregit in die iræ suæ Reges.* atqne iterum in Psal. 15. *Prouidebam Dominum in conspectu meo semper; quoniam à dextris est mihi, ne commouear.* Faciunt quæ dixi *in 1. parte, in 25. conclus.* quæ incipit: *licet vasallus. & in 96. conclus.* incip, *arma etiam. 38. consider.*

Tu dic vltra Nebriss. concordando omnia prædicta, quod aut est quæstio de tribus eiusdem dignitatis, aut de quibus potest esse dubium: & tunc qui medius est, in digniori loco est.

co est, & qui à dextris eo dignior, qui à sinistris. vt patet *in dictis conclus.* Quando vero est quæstio de duobus tantum, quorum vnus comitatur alterum; tunc qui est ad sinistram dicitur esse primus & in priori loco, cum latus cingat, claudat, aut tegat, vt supra dictum est. Intellige, scilicet post illum cui cingitur, clauditur, aut tegitur latus, quoniam ex illo datur prior locus existenti ad latus & cingenti, seu claudenti & tegenti, & ita credo esse intelligenda dicta Nebrissen. ex dictis etiam supra *in prima parte,* vbi ponitur qui dicantur habere priorem locum & digniorem.

Vel melius dic, quod sedere filiũ à dextris nihil aliud est, quam conregnare patri: sicut ille, qui consideret regi ad dextram, assidet ei in regnando & iudicãdo secundum August. & Thomam *in vltima par. q.* 7. allegatos per Io. de Terra rubea *in tractatu suo, Vinea ecclesiæ. intitulato, ar.* 2. *primi tract. in* 4. *concl.* quæ expositio mihi videtur verior & sanior.

TErtia cõsideratio erit de Spiritu sancto, cuius est vna deitas, & essentia cum Patre & Filio. Ideo quod ratione deitatis pater non est maior filio, filius non est maior spiritu sancto, sed sunt æquales. Et cum sint tres personæ: ratione personæ sedebit ad sinistram patris, eo quia filius sedet ad dextram. Non per hoc, quod spiritus sanctus sit maior; quia, vt dixi, nulla est maioritas & minoritas inter patrem & filium, & spiritum sanctum. Sed vt secundum sedes naturales, si essent tres æquales, qui vellent sedere in vno loco, vnus esset in medio, & alii duo ad latera, vnus ad dextram, alter ad sinistram: Ideo etiam hoc modo dicemus in Trinitate, vbi sunt tres personæ æquales, quod sedebunt hoc modo. Et vnaquæque persona in sua sede æqualiter operatur effectum deitatis, non quod vnus sit melior altero, sed æqualis: & procedit spiritus sanctus à patre & filio, *c.* 1. *de sum. tri. & fid. cath.* habetur *in c. de spiritu. & in c. saluator. de conse. distin.* 5 *& in c. si. de conse. dist.* 3. Et dicitur in Symbolo, *Credo in vnũ Deum,* quod in missa cantatur, ibi: *Qui ex patre filioque procedit,* & in Psal. *Quicunque vult.* Et propter multos effectus dicitur spiritus intelligentiæ, sanctus, vnicus, multiplex, subtilis, mobilis, dissertus, incoinquinatus, certus, suauis, amans bonum actum, qui nullum vetat benefacere, humanus, benignus, stabilis, securus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens, vt per Bernar. de Bust. *in* 2. *par. Rosarii,* [illegible] *in litera X.*

QVarta consideratio. Sancta Dei virgo semper Maria est supra [illegible]los, angelos & archangelos, vt dicitur [illegible] *omnes dies. in ver. Apostolicæ. C. de feriis.* [illegible] mater Ecclesia, quod exaltata est super [cho]ros angelorum: quod probat Albertus [illegible] [o]mnes chori angelorũ sunt de aliqua Hierar[chia]: sed ipsa exaltata est super choros [ange]lorum; ergo ipsa est super omnem Hierarchi[am]. Et facit, prout dicitur, quoniam [illegible] virgo Maria plus distat à Seraphin dig[nitate] & gloria, quam Seraphin à Cherubin [illegible] per excellentiam dignitatis ordinatur [Sera]phin super Cherubin vno ordine; ergo [illegible] ta virgo Maria erit super Seraphin vno [ordi]ne; ergo super Hierarchiam angelorum [illegible] etiam quia mater Dei, ideo thronus eius [illegible] ni debet iuxta thronum Dei, vt habetur [illegible] *Reg.* 2. *c.* Positus est thronus matris eius [illegible] thronum Regis. Et à dextris Dei sede[illegible] bet, iuxta *Psal.* 49. Astitit Regina à dextris tuis in vestitu deaurato.

Et quod sit super Hierarchias omnes angelorum, & super choros, satis probatur per Bart. Sibyllam *in suo speculo quæstionum* [illegible] *grinarum. in cap.* 10. *secundæ decadis. ver.* [illegible] *quæstiuncula est.* Et amplissime comprobatur [illegible] multis Ant. Flor. *in sua summa,* 4. *par.* [illegible] §. 15. vbi ponendo duodecimum priuilegi[illegible] um illius, dicit Mariam vltra omnes crea[tu]ras mundi esse honorãdam & priuilegiatam [illegible] duodecim priuilegiis. Et ibi cum beato [illegible] De te ô virgo Maria quid dicam pauper [inge]nio? Cum quicquid dixero, minor laude est, quam tua dignitas mereatur. Et quibus laudibus efferam nescio. Si cœlum [illegible] lem, altiores, & quæ cœli capere non [po]terant, tuo gremio contulisti. Si [illegible] gentium dicam, excedis. Si formam [illegible] pellem, digna existis. Si dominam [illegible]

[..]rum vocem, per omnia comprobaris; quia domina angelorum es. ergo ſuper omnes angelos exaltata.

Petrus Comeſtor compilator hiſtoriæ ſcholaſticæ hos ſequentes verſus in laudem Virginis eleganter compoſuit: vt refert Ant. *in 3. par. ſuarum hiſtor. tit.* 18. c. 8.

Si fieri poſſet, quod arenæ, puluis & vndæ,
Vndarum guttæ, roſa, gemmæ, lilia, flammæ,
Aethera, cœlicolæ, nix, grando, ſexus vterque,
Cum ventis pennæ volucrum, pecudum genus omne,
Syluarum rami, frondes, auium quoque pennæ,
Gramina, ros, ſtellæ, piſces, angues & ariſtæ,
Et lapides, montes, conualles, terra, dracones,
Lingua cuncta forent, minime depromere poſſent,
Quæ ſit vel quanta eſt virgo regina Maria,
Quæ tua ſit pietas, nec litera nec dabit ætas.

Sic ergo tot & tales viri laudem ſufficientem & cõdignam dicere, nec referre poſſint; quid ego miſerrimus pauciſſimi ingenii faciam: nihil aliud, niſi de his ad illos me remittam, maxime ad dictam ipſius Ant. *in d.* 4. parte, *lib.* 10. *c.* 43. *in ſermone de aſſumptione*: vbi ponit, quomodo habet omnes proprietates omnium ordinum cœleſtiũ Hierarchiarum, & illas omnes excedit. Et poſt dicta Anſhelmi de laudibus Mariæ dicam in ſeq. O fœmina mirabiliter ſingularis, & ſingulariter mirabilis, per quam elementa renouantur, angeli reintegrantur, inferna eneruantur, homines ſaluantur. O fœmina, plena & ſemper plena gratia, de cuius plenitudinis exundantia reſperſa, reſultat omnis creatura. O virgo benedicta, per cuius beatitudinem benedicitur omnis creatura, & nõ ſolum creatura à creatore, ſed etiam creator à creatura laudatur. O Maria dulciſſima ſemperque beatiſſima, ſi omnis peccator ad te conuerſus, & à te ſit deſpectus, neceſſe eſt, vt pereat, omnis peccator ad te conuerſus & à te conſpectus, impoſſibile eſt, vt pereat. Et idem Anſhelmus *de cõceptu virginali, cap.* 12. & 13. Nihil dominæ eſt æquale, nihil comparabile. Omne enim quod eſt, aut ſupra te eſt, aut infra te eſt: quod ſupra te eſt, ſolus Deus eſt: quod infra te eſt, omne quod Deus non eſt.

Ideo dicam cum Baptiſta Mantuano, *lib.* 1. *Parthenices, c.* 2.

Nulli adeo viuax animi ſolertia, nulli
Tam fœlix aderit florentis gloria linguæ,
Vt Mariæ poſſit laudes æquare loquendo.
Quæ data ſunt illi, nunquam mortalibus vllis
Antea conceſſit, vel poſt concedet olympus.

Et ideo etiam Dionyſ. videns Mariam, ait:

O quam te memorem virgo, namque haud tibi vultus
Mortalis, nec lex hominum ſonat, ô Dea certe.
An Phœbi ſoror, an nympharum ſanguinis vna,
Sis fœlix, noſtriſque leues quemcunque laborem.

Idcirco ego minimus aduocatorum & ſcribentium, te Mariam omnium Chriſtianorum aduocatam ſalutando, ſupplex dico:

Humanæ cum ſis tutrix pia virgo cohortis,
Quam ſterilis genuit nobilis Anna ſinu.
Ad te nunc humili conuerto mente ſalutes,
Quas prius excelſæ Gabriel arce tulit.
Te facilem concede precor, tu vota rogantis
Suſcipe, nec fuſas deſpice virgo preces.
Tu dextrum mundi ſidus, tu lumen honoris,
Per quam Ieſſei ſtipitis vmbra nitet.
Tu decoris ſpeculum, noſtræ ſpes ſola ſalutis,
Qua duce flagranti pectore mœror abeſt.
Tu regina poli, cunctique medela reatus,
Diceris & celſa ianua certa domus,
Quæ fuerat vetito virgo caſtiſſima morſu,
Clauſa prius iuſſu panditur illa tuo.
Non opus eſt tenui præconia ludere verſu,
Pro tantis noſtras laudibus ecce preces.
Fac quæſo portus veniant ad vela ſecundos,
Noſtras nec immenſo fluctuet amne ratis.
Per dubios pelagi fluctus, per ſaxa, per hoſtes
Currimus, inferno porrige diua manum.
Ad te conuerſus ſtygiæ non cæca charybdis,
Antraque nec dura corruat hoſte timet.
Quid memorem noſtro præceps illabere cordi,
Fulgeat eloquio linguaque noſtra graui.
Pelle procul mortis volitantia tela ſiniſtræ,
Nec mea ſordeſcant crimine corda precor.
Fac ſanas habeam ſano cum corpore mentes,
Nec careat ſalubri debile pectus ope.
Si corpus Lacheſis cum ſtrauerit enſe, fruatur
Protinus aſpectu ſpiritus ipſe tuo.

Protege quæ cecini, gressu sed ille citato
Pergat in extremam Zoilus alter humum.
Te duce non timuit vultus nunc Musa minaces
Nostra, sed expulso læta pauore canit.

Et cum Ecclesia Catholica deuote dicam.

Tu spes certa miserorum,
Vera mater orphanorum.
Tu leuamen oppressorum,
Medicamen infirmorum.
Omnibus es omnia.
Te rogamus voto pari,
Laude digna singulari.
Vt errantes in hoc mari
Nos in portu salutari
Tua sistat gratia. Amen.

QVinta consideratio. Post supradictas personas ponuntur angeli: quoniam ex quo dicit sanctus Thom. *in prima par. summæ, q. 66. ar.* 3. Angeli sunt in cœlo collocati, non solum vt æternaliter contemplantes, sed etiam vt generaliter præsidentes; quia præsunt omni corporeæ naturæ, ideo in supremo loco debent collocari, post Christum tamen, qui præest omnibus Principatibus, Potestatibus & Virtutibus, & Dominationibus, vt habetur per Paulum *ad Ephes.* 1. *cap.* Quorum collectio distincta est in triplicem Hierarchiam, & quælibet Hierarchia in tres ordines. vnde Greg. *in mortalib.* Nouem sunt ordines angelorum, cum per sacra eloquia Angeli, Archangeli, Dominationes, Virtutes, Principatus, Potestates, Throni, Cherubin, & Seraphin, aperta narratione memorantur. Et supernorum ciuium quando sint distinctiones, ostenditur *de pœn. distinct. 2. cap. princip. §. nouem.*

In prima igitur & suprema Hierarchia ponuntur Seraphin vt supremi, deinde Cherubin, & Throni. in media ponuntur Dominationes, Principatus, & Potestates. & in tertia Virtutes, Archangeli, & Angeli, secundum Gregorium. Et in huiusmodi ordine relucet mysterium Trinitatis. Nam ex vnitate Hierarchiæ inuenitur vnitas diuinæ essentiæ. In tripartito ordine ostenditur trinitas personarum: Et ipse quidem Deus trinitas, qui omnia operatur in singulis [...] dens, prout vult. Amat in Seraphin vt c[...] ritas. Nouit in Cherubin vt veritas. S[...] in Thronis, vt æquitas. Dominatur in [...] minationibus, vt maiestas. Regit in p[...] patibus vt principium. Tuetur vt v[...] virtutibus. Reuelat vt lux, in Arc[...] lis. Assistit vt pietas in Angelis. E[...] ma Hierarchia æquitas in Thronis [...] ad patrem, cognitio veritatis in C[...] ad filium, ardor amoris in Sera[...] Spiritum sanctum. In secunda Hie[...] maiestas Dominationis ad Patrem, [...] do principãdi ad Filium, salus in tuen[...] testatem ad Spiritum sanctum. In [...] peratio virtutum ad patrem, reuel[...] filium, inspiratio intellectus ad Spiri[...] ctum.

In quolibet etiam angelo relucet [...] gium trinitatis. Nam in quolibet est [...] cessario indistincte reperiri, secundum [...] scilicet, essentia, virtus seu potentia, & [...] ratio: & tamen in vno sunt, & sic om[...] geli benedicunt Dominum, trinitatem [...] nitatem insinuantes, scilicet eorum [...] tionibus. ita dicit Ant. Flor. *in sua sum.* [...] 31. *q.* 6. §. 1.

Et vt dicit Thomas 1. *part. per totum.* [...] *stinct. quæst.* 1. Hierarchia, est diuinus [...] secundum scientiam, & actionem in a[...] latione Dei, & ibi ample ponit, quod [...] libet Hierarchia sunt tres ordines, & in [...] libet ordine sunt multi angeli, & an[...] nius ordinis non sunt æquales: & ibi [...] ponit, quod homines assumuntur ad o[...] ordines angelorum. Angelus tamen [...] rioris ordinis non assumetur ad supe[...] Etiam dicit ibidem, quod minimus or[...] gelorum est superior supremo natur[...] archiæ, quod quomodo intelligatur, [...] sint contraria ea, quæ dicuntur, in [...] tum dicitur, quod in quolibet ordin[...] mũtur homines, vt infra etiam dictu[...]

Et vt dicit Raymundus Sebnudi[...] *Dialogo* 4. *c.* 42. omnino necesse est [...] in maximo atque incomprehensibili [...] ro angelos esse in multitudine eni[...]

ctorum dignitas principis, & in paucitate plebis, ignominia principis, imoque millia millia ministrant ei, & decies millies centena millia assistunt ei. Itaque si in natura corporea sunt innumeræ species lapidum, herbarum, arborum, piscium, auium, quadrupedum, & innumera indiuidua hominum, erunt etiam infinitæ species angelorum. At ne putemus hanc multitudinem confusam esse, ideo oportet scire, quod inter angelos est ordo pulcherrimus, discretissimus, iucundissimus. Videmus enim, quod in rebus corporeis est ordo mirabilis: sunt tamen quædam superiora, quædam inferiora, & quædã his media. Elementata, & omnia inanimata sunt infima, vegetatiua media, consitiua suprema. Super hæc omnia est homo omnium sublimissimus. Habet tamen etiam humana natura multiplicem statum secundum superius & inferius. In hominibus enim sunt agricolæ, mercatores, burgenses, nobiles, milites, Barones, Comites, Duces, Reges: & vnus omnium Imperator. in statu ecclesiastico sunt rectores, diaconi, & archidiaconi, decani, præpositi, abbates, episcopi, archiepiscopi, patriarchæ, & super omnes Papa apostolicus. Si igitur tam decorus est ordo in his rebus inferioribus: multo amplius in illis nobilissimis, altissimisque spiritibus erit ordo mirabilis, artificiosus, iucundus. Sunt enim inter eos tres Hierarchiæ, id est tres sacri principatus, & in qualibet Hierárchia sunt infimi, sunt medii, sunt supremi, & hæc ordinatissima cuiuslibet Hierarchiæ multitudo ad vnum tendit omnium supremum. In elementis, vt videmus, ignis est dignior, in genere piscium, Delphin, in auibus, Aquila, in bestiis, Leo, in hominibus Imperator: omnia tendunt ad vnum caput. Ita quoque in angelis æstimandum est.

Extra consideratio: Seraphin tanquam excellentes sunt in primo loco, ac supremo ordine angelorum. & in prima Hierarchia & superiori; cum tres sunt Hierarchiæ cœlestes, quas distinguit Dionysius *in sua Hierarchia, lib.* 1. in supremam, mediam & infimam: vt hic ante dictum est. Et dicitur Hierarchia à hieron, quod est sacrum, & archos princeps, quasi sacer principatus. Et, vt dictum est, sunt tres Hierarchiæ, in quarum qualibet sunt ordines, & sic in toto sunt nouem ordines angelorum seu spirituum beatorum chori. Et in suprema sunt Seraphin, Cherubin, & Throni. In media sunt Dominationes, Virtutes, & Potestates. In infima sunt Principatus, Archangeli & Angeli. Et de singulis videndo incipiemus à Seraphin tanquam superiori & excellenti, cum tales excellunt in hoc: quod est omnium supremum, ipsi Deo vniri. Quia nomen Seraphin non imponitur tantum à charitate, sed à charitatis excessu; quoniam importat nomen ardoris, vel incẽdii, vt inquit Dionysius, relatiue Barth. Anglic. *in suo lib. de proprietat. rerum, lib.* 2. Pulchre, inquit, prima cœlestium Hierarchiarum, excellentissimus essentiis, sanctificat, Ordinem habens omnibus circa Deum immediate collocatum.

Et isti nouem ordines, qui sunt in ecclesia triumphante, designantur per nouem lapides, de quibus *in cap. principium. de pœnit. dist.* 2. Sic etiam in ecclesia militante sunt nouem ordines, de quibus *in c. cleros.* 21. *distinct.* Et sic Ecclesiæ duplex est ordo, vt dicit Lucas de Pen. *in l. ordinem. C. de consulib. & non spargend. lib.* 12. Et primus ordo ecclesiæ triumphantis est Seraphin.

Dionysius enim exponit nomen Seraphin secundum proprietates ignis, in quo est excessus caliditatis: in ipso enim tria sunt. Primo, quod semper tendit sursum, & quod est continuus: per quod significatur, quod ille ordo indeclinabiliter mouetur in Deum. Secundo eius virtus actiua est; quia calidus cum quadam acuitate; & est maxime penetratiuus in agendo, & pertingit vsque ad minima, cum quodam excedenti feruore. Et per hoc significantur actiones angelorum huius ordinis, quas in subditos potenter exercent, eos in similem feruorem excitando, & totaliter eos per incendium purgando. Tertio, est in igne claritas, & hi angeli habent in se inextinguibilem lucem, etiam alios perfecte illuminando, vnde Gre-

gorius,

gorius, Seraphin vocantur illa agmina, quæ ex singulari propinquitate conditoris sui incorruptibili ardent amore.

Et hi nobis mittuntur ad cordium nostrorum inflammationem, vt dicit Bernard. de Bustis *in 2. part. sui Rosarii. ser.10. in litera H.* vt patet 4. *Reg.2.c.* In angelis, qui in curru igneo, equis igneis apparuerunt Eliæ, quem transtulerunt in cœlum tanquam vnum de Seraphin. & *Esa.6.* vbi dicitur: Apparuit & volauit ad me vnus de Seraphin, qui deuotos & contemplatiuos incendunt & inflammant in feruore & amore diuinorum: vnde dicuntur habere sex alas; duas, quibus volant, duas, quibus se tegunt superius, & duas, quibus se tegunt inferius, vultum habentes igneum & rubrum, & in amore diuorum inflammatum.

Si tamen isti de superiori ordine mittuntur ad nos, & quomodo, vide Ant. Flo. *in sum. in 3. part. tit.31. cap.6.* §.4.

Ad hunc ordinem transferuntur homines in hoc mundo rapti ad diuina, omnia exponentes propter amorem diuinum, cupientes omnes saluos fieri in dilectione proximorum, & de eorum salute tanquam de sua gaudentes. Quidam enim sunt in igne charitatis ita conuersi, & in solo Dei desiderio ita anhelantes, quod omnia huius mundi propter Deum ita contemnunt, qui ad hunc ordinem assumuntur, teste Greg. Qui supernæ contemplationis amore accensi in solo conditoris sui desiderio anhelant, nihil in hoc mundo iam cupiunt, solo æternitatis amore pascuntur, terrena quæque abiiciunt, cuncta temporalia mente conscendunt; imo transcendunt, amant & ardent, atque in ipso suo ardore requiescunt: amando ardent, loquendo accendunt, & quoscunque verbo tangunt, ardere protinus in Dei amore faciunt, qui intra Seraphin numerum sortem suę vocationis acceperunt.

Et isti sunt maiores & excellētiores omnibus aliis Dei prope diuina secreta cognoscētes, quibus ipsi inflammati aliis reuelare gaudent. Cum quibus stabunt omnes personæ charitate diuina inflammatæ super omnes alios; quia maior horum est charitas, 1. ad 13. Quia, sicut lucerna ad ignem lique- cera fluit; sic talia sunt intantum in D- more ardentes, quod statim, quando d- cogitant, quam magna opera eius, qu- gna virtus, misericordia, & miseratio- tim fluunt in lachrymis, considera- bonitatem, & quanta eis contulit, fecerit, delectabiliter sustinent om- res: qui in hoc ordine collocantur mnitate coronantur, Deo propinqu- ter ciues cœlestes.

Ad hunc enim ordinem assument- naturæ Prophetæ, leges Mosaycę, & li, seu Eremitæ, aut eis succedentes gratiæ, qui vitam propriam contem- ex nimia charitate, propter salutem quorum summi Pontifices, & supre- cipes. Quoniam, vt dicit S. Tho. *in* *gem Cypri*, veri Reges & Principes sup- gradum tenent in beatitudine cœle- tus per Io. Ludouicum Viu. *in suo op-* *in prolog. tractatus, de cognitione electorum*

Sed ad declarationem sequenti- dum est, quod quando creauit Deus statim angelis repleuit; quia simul cre- angeli, & cœlū angelis repletum, imo creata sunt simul. ait gloss. *in verb. simul* *tri. & fid. cath. in princ. extra.* Et ipsos distinxit per tres hierarchias, & nouem ros siue ordines, secundum illud *Io.14.* mo patris mei multæ mansiones. *& c. in domo. de pœn. dist.4.* Quoniam in libet ordine sunt sex mille, sexcentæ, ginta sex mansiones. In qualibet ma- possunt esse tot regna, tot ducatus, tot tatus, tot nationes, tot prouinciæ, tot tes, tot domus. Et in qualibet domo t- seu loca, scilicet sex mille, sexcenta, seu lo- ginta sex. Et in qualibet sede, scripta quo dicitur: Nomina vestra scripta cœlis, est anima. Et quando omnia replebuntur; tunc (vt opinantur doctores deuoti, hanc calculationem nentes & credentes) aduenier extre- dicium. Et in quarum qualibet, con- num principem, & in primo isto ord-

raphin, constituit Luciferum, & in quolibet alio posuit alium, tanquam capitaneum, vt infra dicetur. Qui quidem lucifer, suam pulchritudinem conspiciens, inde superbiuit, dicens: Ponam thronum meum in aquilone, & ero similis altissimo. Et suum intentum inferioribus notum fecit, qui quanto plus ei consenserunt, magis peccauerunt: ita quod traxit secum tertiam partẽ de quolibet ordine. Imo numerum nobis infinitum, seu infinitam multitudinem: cõtra quos debellauit Michael.

Et ab hoc ordine cecidit vsque ad vltimum, & inferiorem inferni carcerem cum suis complicibus Lucifer princeps omnium prædictorum, secundum Magistrum sententiarum, lib. 2. qui eminentiam suæ naturæ, & profunditatem suæ sapientiæ perpendens, in suum creatorem superbiuit, & vt Deus esse voluit: non quidem per imitationem iustitiæ, sed per æqualitatem personæ: & quã-to Deo factori suo contradixit, & cæteris erat altior & pulchrior; tanto factus est cæteris inferior, turpior & miserior, & descendit in profundum inferni, secundum illud *Luc.* 10. Videbam Satanam tanquam fulgur de cœlo cadentem. Et istud rationabile fuit; cum, in quo quis peccat, in eo torqueri debet. gloss. fin. *in cap. si quis.* 94. *dist.* & maxime in illo, qui sedem sibi non conuenientem petit, & in supremo loco se ponere vult, qui sibi non debetur, in eo punitur, quod ponitur in remotiori. vt habetur *leg.* 1. *C. vt dignit. ordo seruetur. lib.* 12. facit text. *in cap. præcipimus.* 95. *distin.* & Bald. *in consi.* 237. *in* 1. *volum.* licet tex. in *l. neminem. C. de offic. mag. off.* vtatur maiori benignitate, vt supra dixi *in* 1. *par.*

Et ideo, ex quo ipse fuit occasio peccati aliorum, ideo magis punitur, & in loco inferiori: cui loquitur *Esa.* 14. dicendo admiratiue: Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris! qui dixisti in corde tuo: In cœlum conscendam, super astra cœli exaltabo solium meum, & similis ero altissimo: veruntamen ad inferna detraheris in profundum lacus. Qui te viderint, ad te inclinabuntur, teque prospicient, scilicet qui te viderunt per consensum peccati ad te inclinabuntur, & ad tuos, qui tibi consenserunt.

Ad quem descendunt superbi, inflati, nequissimi blasphematores Dei sui creatoris, & omnes in statu supremo in hoc mundo existentes, vt sunt Reges, Imperatores, Papa, & alii superiores principatus, si contingat eos ad inferna descendere, erunt in dicto inferiori carcere cum Lucifero, & suis complicibus qui erant illius ordinis Seraphin. Et à Lucifero coram Deo accusabuntur, secundum quod scriptum est, *Ezech.* 22. de quo Bernard. de Bustis *in* 1. *par. Rosar. sermone* 10. *in* 1. *part. in litera L.* De pluribus autem principibus dubitare possumus, de eorum saluatione; imo plus credendum & præsumendum est, de eorum damnatione, cum male vixerint, & mala morte dies suos finierint, ne sint in hoc loco collocati: de aliquibus dicam inf. in sexto ordine chori angelorum, vbi ponam de luxuriosis: hic vero ponam de aliis, qui male vixerunt, & pessima morte vitam suam finierunt: vt de Nimroth habetur, qui fuit oppressor, & tyrannus, & morte infelici consummatus est.

Pharao, rex Ægypti, ignorans Deum, idololatra & oppressor, decies contumax domino Deo, & seruo suo Moysi, in mari rubro submersus est cum exercitu suo, *Exod.* 14. *&c.* *Nabuchodonosor* 24. *q.* 4. De pluribus autẽ aliis infra dicam *in* 5. *part. in princip.* Sed quoniam hic ante dictum est, quod Lucifer descendit ad infimum locum inferni, ex quo videtur, quod in hoc sit ordo, aduertẽdum est, quod in inferno est ordo triplex, secundum aliquid, & secundum aliquid, non est ordo in inferno. Est ergo ordo. Primo, diuinæ iustitiæ; quia sic dicit Paulus *ad Rom.* 13. *ibi*; *Quæ à Deo sunt ordinata.* sicut peccatores in suppliciis ordinantur, vt nunquam sit dedecus culpæ sine decore iustitiç. Vnde ita pulchre & ordinate stat peccator in inferno, sicut in annulo gemma, & latro in furca, sicut seruus in cloaca. Secundo, ordo est culpæ: quia illi qui fuerunt similes in culpa, sociabuntur in pœna. vnde super illud *Matth.* 13. Alligate ea in fasciculos ad comburendum. dicit Greg.

Fasciculos ad comburendum ligare est hos, qui æterno igni tradendi sunt pares paribus associare: & quos similis culpa inquinat, par etiam pœna constringat, iuxta text. *in l. si quenquam. in fi. C. de episc. & cler.* Tertio, est ibi ordo pœnæ: quia non omnes ęqualiter punientur, sed iuxta mensuram peccati datur mensura supplicii. *Deute.* 35. Pro mensura peccati, erit plagarum modus, *& in c. pen.* 11. *q.* 3. *& in. c. frater.* 17. *q.* 4. & plene *in c. si. qui episcopi.* 1. Et hæc dixi, vt intelligantur ea, quæ hic dicuntur de locis infernalibus & de illis, qui in illis collocantur. Sed tamen nullus est ordo in inferno, quo ad elementa, quo ad loca, & quo ad actiua, & passiua, vt declarat Ioannes de Sancto Geminiano *in suis sermonib. funebribus. distinct.* 4. *sermone* 7. *in litera.* E.

Septima consideratio. Chorus Cherubin dicitur octauus ascendendo, & plenitudo scientiæ interpretatur: quia à quodam excessu scientiæ imponitur, qui supereminenter diuina secreta seu mysteria cognoscunt. Et hoc, vt ait Greg. quantum ad quatuor.

Primo, quantum ad perfectam Dei visionem, qua etiam cætera cognoscunt. Ait enim Gregor. quid est, quod non vident, qui videntem omnia vident?

Secundo, ad plenam diuini luminis susceptionem, quo mediante vident diuinam essentiam, Vnde Psalmi: In lumine tuo videbimus lumen, species enim gloriæ domini super Cherubin erat, Ezech. 10.

Tertio, quantum ad hoc. Quod in ipso Deo contemplantur pulchritudinem omniũ rerum à Deo deriuatam; quoniam ipse Deus est causa omnium rerum productarum. vnde *Gene.* 2. Et vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.

Quarto, quantum ad hoc, quod ipsi pleni existentes huiusmodi cognitione rerum, & primæ causæ, quæ Deus est, ipsam copiose in alios effundũt. vnde ait Greg. Cherubin plenitudo scientiæ dicitur: & sublimiora illa agmina Cherubin vocata sunt, quanto perfectiori plena sunt scientia, tanto claritatem Dei vicinius contemplantur. Et hi nobis mittuntur ad scientiarum eruditionem, vt patet *Apoc.* 10. in angelo, qui habebat librum [...] manu. & *Apoc.* 8. In angelo, à cuius cla[...] terra illuminata est, id est, homines [...] doctrina eruditi. & *Apoc.* 21. dicit Ioan. [...] lit me angelus in spiritu, in monte[...] gnum & altum, & ostendit mihi ci[...] sanctam Hierusalem. & *Actor.* 10. Qu[...] angelus illuminauit in fide Corn. C[...] nem. & *Apocal.* 1. habetur, quod De[...] gelum suum reuelauit Apocalyps[...] suo Iohanni. Et hæc habentur per [...] Bust. *in serm.* 11. *in* 2. *par. sui Rosarii. in* 2. [...] *ser. in litera* H. Et hi illuminant sancto[...] siæ doct. & tempore præterito illu[...] runt prædicatores, & apostolos, qu[...] cebatur: Antè reges & præsides du[...] propter me, & eritis illis, & gentibus in [...] monium: sed data est eis sapientia, ita [...] resistere non poterant spiritui, qui lo[...] tur in eis. Et omnes isti assumentur a[...] ordinem. Et etiam doctores Iurium [...] iustitiam erudiunt, tanquam se dant[...] templationi diuinarum scientiarum[...] scientia iurium. *Auth. habita. C. ne filius p[...]* *l. leges sacratissimæ. C. de legat.* Quæ pero[...] cipum diuinitus est promulgata. Eas[...] scientias docendo, addiscendo, tam[...] sulendo, quam in prædicando: haben[...] ritatem intellectus, cæteros illumina[...] est scientia iuris ciuilis, per quas totu[...] dus illuminatur. *d. Auth. habita.* §. 1. D[...] bus etiam *Dan.* 12. Qui docti fuerint, & q[...] bunt quasi splendor firmamenti, & q[...] iustitiam erudierint plurimos, quasi ste[...] perpetuas æternitates. Et Euang. v[...] ait: Qui fecerit vnum de his mandatis, [...] mus vocabitur, qui autem fecerit, & d[...] rit, magnus vocabitur in regno cœlor[...] sunt, qui pro scientia acquireda, omni[...] posuerunt, totaliter inferius illumin[...] expositionem sacrarum literarum v[...] runt: diuitiis renunciantes mundanis [...] de diuitibus pauperes effecti sunt e[...] tam suam multis periculis exponen[...] lissimis personis, etiam pluries in[...] tientes, soli Deo, eius doctrinæ, & [...] vacauerunt.

Adhunc etiam ordinem aſſumuntur Cardinales, & Patriarchæ, cum in eccleſia militante faciant ſecundum ordinem, videlicet, primum poſt Pontificem: cum ordo Eccleſiæ militantis regulari debeat, ſecundum ordinem Eccleſiæ triumphantis. Et etiam quia tanquam proximiores ſummo Pontifici in officio ſacerdotali, eidem, tanquam fratres coadiutores exiſtunt. *cap. fundamenta. de elect. in 6.* Ideo tanquam digniores, & maiores, in Eccleſia militanti, ſic etiam in Eccleſia triumphanti. Et ſic etiam; quia reges alios ſuperiores recognoſcentes, hoc eſt, non exiſtentes ſupremi in eorum regnis; cum tales non ſint ſuperilluſtres, ſed tantum illuſtres, æquiparantur Cardinalibus & Patriarchis, vt dicit dominus meus Iaſon *in l. 1. in 3. colum. ff. de offi. eius cui mand. eſt iur.* Ideo etiã erunt in hoc ordine, ſi bene agant, & fuerint tales, qui fuerint ſcientia, & doctrina diuina illuminati, prout fuit Salomon, de quo *Sap. 9.* de quo tamen dubitatur, an ſit damnatus, an ſaluatus. De quo videatur Ioan. Ludou. Vi. de Monte regali, *in ſuo opere regali.* & infra dicam.

Ab hoc ordine cecidit vſque ad octauum locum carceris inferni, quidam dæmon nomine Satan, ſeu Satanas, qui aduerſarius interpretatur: qui penitus humano generi aduerſatur, nitens perducere ad ignorantiam peccati, vt perducat in damnationem, vt habetur *Zach. 9.* Et Satan ſtabat à dextris eius, vt aduerſaretur ei: & cum eo tertia pars illius ordinis Cherubin. Et cum his damnabuntur omnes hæretici: de quibus habetur *in c. quidam hæretici. 24. q. 3.* Et qui ſequuntur opiniones illorum & aliorum hæreticorum: & alii literati, qui male ſanctas ſcripturas interpretabuntur, diuerſos introducentes errores, & omnes illis adhærentes. Ac tempore noſtro, dubitandum eſt, quod quidam Luther. Aleman. qui infinitos reſuſcitauit, & ſeminauit errores & hæreſes, non fuerit cauſa damnationis plurimorum. Qui tanquam Antichriſti erunt præcones, & prædicatores malam doctrinam ſeminantes. Doctores etiam iuris, qui malas opiniones contra ius, & æquitatem dederunt, & contra determinationem eccleſiæ conſuluerunt. Vnde dubitandum eſt de Dyno; qui ex quo contra Eccleſiam ſemel conſuluit, fuit damnatus, vt cuidam eremitæ, viro ſancto, fuit reuelatum, vt refert G. Bened. *in ſua repet. c. Raynut. in verb. teſtam. inf. nu. 6. de teſt. extra.*

Cum his etiam collocabuntur Principes illuſtres damnati, vt ſunt Reges non ſupremi, ſed ſuperiores recognoſcẽtes, & exiſtentes immediate poſt ſupremos à paritate loci eorum in mundo, & vt dictum eſt, in ordine cœleſti.

OCtaua conſideratio. Tertius ordo angelorum, ſeu beatorum Spirituum, deſcẽdendo, & ſeptimus aſcendendo, eſt ordo thronorum, qui à thronis ordo dicitur à domo iudicii, eo quod Deus in eis ſedeat, & iudicia ſua diſcernat & cũcta ſubiecta per illos diſponat: vt dicit Iſido. & per conuenientiã, dicitur ad ſedes materiales, in quibus quatuor conſiderantur. Primo, Situs, qua ſedes ſuper terram eleuantur, & ſic throni eleuantur vſq; ad hoc, quod in Deo immediate rationes rerum cognoſcunt: Secundo, firmitas; quia in ſedibus materialibus aliquis firmiter ſedet, ſed throni à contrario firmãtur in Deo. Tertio, ſuſceptabilitas; quia ſedes ſuſcipit ſedentem, & in ea deferri poteſt. ſic throni ſuſcipiunt Deũ in ſeipſis, & eum quodammodo ad inferiores deferunt. Quarto, capacitas; quia ſedes ex vna parte eſt aperta ad ſuſcipiendum ſedentem: ſic throni per promptitudinem ſunt aperti, ad ſuſcipiendũ Deum, & ad ſibi famulandũ. Vnde ait Greg. Throni Dei ſunt hi, quia tanta Deitatis gratia replentur, vt in eis ſedeat Dominus, & per eos iudicia ſua diſcernat. Throni enim nobis mitti dicuntur, ad iudicii informationem. habent enim informare Iudices, vt legem intelligant, vt dicitur *Actor. 8.* Accepiſtis legem in diſpoſitione angelorum. Et *ad Gal. 3.* Lex ordinata fuit per angelum in manu mediatoris. Et dicit Bart. Ang. *de propr. rerum. lib. 2. ver. Tertius ordo eſt.* quod illi angeli, in quibus ſingulariter relucet certitudo iudicii diuini, Thronĩ nuncupantur. Et ideo à beato Dion. ſedes altæ, & altiſſimæ dicuntur. Altæ; quia pro-

pter diuinam authoritatem, quasi ad iudicādum ordinantur. Altiores, quia secundum iustitiæ regulam incitamur ad iudicandum. Altissimæ, quia immediatius altissimo Deo dispositione hierarchica collocantur. Sedes compactæ etiam dicuntur; quia apte, & conuenienter iunctæ quo ad iuncturam, & conuenientiam diuinorum iudiciorum. Conueniens enim est, & aptum, vt ex culpa pœnam quis patiatur, & ex iustitia gloriam, ex qualitate operis, qualitatem retributionis, quilibet sortiatur. Vnde conuenit, & apte cohæret pœna culpæ & gloria iustitiæ, *l. capitalium. §. famosos. & l. aut facta. §. fin. ff. de pœnis.* Nam si culpa & gloria, pœna & iustitia conuenirent, coaptatam sedem inuicem non haberent: compactio itaque sedium, æquitas est iudiciorum.

Ad hunc enim ordinem assumuntur Archiepiscopi & Episcopi tanquam iudicantes duodecim tribus Israel, cum in partem solicitudinis sint vocati, *c. cum ex eo. de aucto. & vsu pallii. c. decreto.* 2. *quæst.* 6. Et omnes principes, qui obtinent secundam sedem post maiorem: vt sunt Duces, Comites & Marchiones, qui solum habent regem recognoscentem superiorem, cum sint tales in tertio gradu: & etiam primi magistratus, vt sunt Cancellarii, qui præfecti Prætorio simpliciter dicuntur, & etiam Quæstores & omnes habentes primam cognitionem iudicandi, hoc est supremam. Quoniam tales æquiparantur, & sunt etiam illustres, vt satis declarat ample dom. meus Ias. *in l. 1. colum.* 4. *de offic. eius, cui mand. est iurisdict. ff.* Et generaliter; Omnes pastores Ecclesiæ habentes oues sibi commissas, qui bene eorum Ecclesias rexerunt, in secundo gradu post primum erunt collocandi in ordine, argumento similitudinis iam supradictæ.

Ab hoc ordine vsque ad septimum inferni carcerem, cecidit quidam principalis capitaneus dæmon, qui dicitur Belial seu Berith, qui interpretatur, sine domino. Qui cum suis sociis tentat de ira, qua nititur peruertere iustum iudicium; quod quatuor modis corrumpitur, timore scilicet, præmio, odio, & amore. *c. quatuor modis* 11. *quæst.* 2. Et etiam[...] tat iudices & ecclesiasticos Prælatos, q[...] curant de subditis, populum non er[...] fidem catholicam perire permittunt, [...] pis ex bonis ecclesiæ gloriantur, & inc[...] infinita & innumerabilia possident [...] cia, & lanam gratanter accipiunt, [...] deducunt dies suos, & in puncto ad [...] descendunt cum simoniacis & sch[...] & talibus cæteris, quos ad veritatem [...] per suam negligentiam non reducu[...] eis patientur omnes tales Principes [...] ces superiores, de quibus hic ante dict[...] ad instar similitudinis iam factæ.

NOna consideratio. Media hier[...] continet tres ordines, scilicet do[...] tionum, potestatum, & principatu[...] primus ordo istorum, qui dicitur qua[...] bēdo respectū ad hierarchias, & sextus [...] habēdo respectum ad dict. sedes, dici[...] minationum chorus, ad quos perti[...] finire ea, quæ agenda sunt, dicente [...] Quædam angelorum agmina, pro eo, [...] eis cætera ad obediendum subiecta sun[...] minationes vocantur. Nomen enim [...] nationum tria significare dicit: primo [...] significat quandam libertatem, quæ [...] seruili conditione, sicut plebs subiicitu[...] tyrannica opressione, quam etiam inte[...] maiores patiuntur. Secundo, significat q[...] dam rigidam, & inflexibilem guber[...] nem, quæ ad nullum seruilem actum [...] natur, neque ad statum aliquem, [...] ctum subiectorum, vel oppressorum a[...] nis. Tertio, significat dominatio appe[...] & participationem veri dominii, quod [...] Deo, sicut sunt domini curiæ regalis. Et [...] dominationes imperānt diuina minist[...] liis angelis. *Zachar.* 2. vbi vnus angelus [...] rauit alteri dicendo: *Curre, & loquere ad p[...] istum.*

Et secundum Isidorum, horum ang[...] rum ministerium est, seruili timore de[...] in Deum moueri, & absque reflexione [...] commodum temporale, & incessante[...] mulari, quæ singulari excellentia, inu[...]

emannunciationem, in subiectis ordinibus imperio solo formant. Et vt dicit Gregor. *in bello spirituali*, officium eorum est instruere, qualiter oporteat homines prælationis officium exercere. Suggerunt etiam prælatis, qualiter sine tyrannide, & subiectorum oppressione, debeant se habere. Et vt dicit Ber. de Bust. *in 2. parte sui Rosarii, ser. 11. 2. part. litera H.* Operantur ad sensum, sub domino rationis subiugationum, vnde *Gen. 16.* Angelus dicit Agar, vt ad dominam suam rediret, & se ei humiliaret. Et sunt angeli istius ordinis immunes ab omni impressione, vt libere ad summum eleuentur, & nulli infra summum subiiciantur. Vnde ita Deo subsunt, quod nulli inferiori subiiciuntur, & per vniuersalem excellentiam, supra omnem subiectionem eleuantur: ita tamen, quod per nullam violentiam, aut tyrannidem, ad oppressionem inferiorum inclinantur, vnde dicit Dionys. *in sua hierarchia*, quod secundū dissimilitudinem tyrannidis dominorū, exercent seueritatem: habent in potestate, & cum seueritate, liberalitatem in benignitate: & dum à dominationibus potestas exercetur, liberalitas circa inferiores non tollitur. Per istam tamen liberalitatem, eorū potestas nullo modo minoratur, imo Deo se confirmantes, regulam & legem suæ præsidentiæ, quantum possibile est, imitantur, vt ait Bartol. Angelici *in d. lib. 2. de propriet. rerum*.

Ad hunc ordinem, assumuntur alii inferiores Prælati ab Episcopo, qui nulli alii subiiciuntur, quā supremo Principi, vt sunt Abbates exempti ab omni iurisdictione: Qui licet non sint immediati ad summum Pontificem, in ordine tamen nulli alii superiori, quam supremo subiiciuntur. Et etiam à simili, inferiores Principes, vt sunt Comites. Qui licet non sint immediati post supremum Principem; tamen nulli alii Principi, puta Duci aut Regi superiorem recognoscenti, præterquam supremo Principi, puta Imperatori aut Regi, non recognoscenti superiorem, subiiciuntur. Cum tales dominentur inferioribus eisdem iustitiam administrando, & eos ab impressionibus, violentiis, & tyrannide præseruant. Et etiam hi, qui non permittunt in se vitia dominari, sed vitiis dominantur: ita, quod non permittunt turpia in se, sed omnia honesta regnare, in quibus sensualitas nullo modo rationi dominatur, sed ecōtra ratio ipsa dominatur sensualitati, quæ quidem ratio, refrænat in mortali corpore omnem appetitum inordinatum, quem reducit ad debitam regulam, pœnitentiam agentes, & corpus suum in seruitutem redigentes. Et tales Principes supradicti, qui in omni iustitia & æquitate vitam suam peregerunt, neminem lædentes, nihil alienum vsurpantes, vnicuique quod suum erat reddiderunt, plus affectati æquitati, iustitiæ & Reipublicæ vtilitati, quam proprio profectui: qui subditos in omni zelo iustitiæ nutrierunt, & defenderunt, non aliena rapientes: sed suis iuribus & redditibus neminem læserunt, zelo iustitiæ seruientes.

Quibus etiam comparandi sunt omnes præsides Parlamentorum, & supremarum curiarum, qui licet non sint primi in ordine post Principem, nulli tamen alii subsunt in dominatione. Inferioribus dominantur, eis autoritate supremi Principis iustitiam administrando.

Ab hoc ordine, cecidit vsque ad sextum inferni carcerem, quem inhabitat cum sociis suis quidam dæmon nomine Astaroth seu Veemoth, & bestia interpretatur, & tentat de multis, vt habetur *Iob. 41.* Vbi dicit, quod non est super terram potestas, quæ comparetur ei, qui factus est, nullum timet, & omne sublime videt. Et ipse est Rex super vniuersos filios superbiæ. Tentat etiam de accidia, & pigritia, & de malitia eius ponitur *Iob. 40. & 41.* Et cum talibus damnantur tales, in tali statu, vt dictum est, existentes superbi, quorum est res, accidiosi, & pigri, qui præ pigritia permittunt in suo corpore humano diuersa vitia, qui ita sunt delicati, & impinguati, quod ex sua consuetudine ad vitia, ipsis resistere & obuiare nesciunt, aut nolunt, sed ipsis longo tempore inuoluti, & dormientes sicut porcus in volutabro, iam & consue-

consuetudine ducti, eos pigeret à peccato cessare.

Et etiam prædicti Prælati inferiores, qui suos inferiores non bene gerunt, sed per lasciuiam, pigritiam & negligentiam, eos viuere contra eorum regulas sinunt, & permittunt eis in peccatis consuetis remanere.

Et prædicti Principes temporales, qui populum suum per suos officiarios opprimentes, ad iustitiam zelum non habentes, pauperibus subditis non compatientes, iustitię non vacantes, exactionibus indebitis & insolitis intendentes, lubricis actibus intricati, venationibus dediti, de pauperibus subditis non curant: populi oppressoribus eis adulantibus omnino fauent & placent. Et etiam præsidentes in curiis supremis, qui iustitiam non administrant, & retardant.

De isto dæmone, quos tentabit, ample ponit Bernard. de Bustis, *in 1. part. sui Rosar. in sermon. 10. in litera P.* vbi dicit, tentabit Clericos, Presbyteros, Episcopos, Archiepiscopos, Cardinales, & omnes simoniacos, & plures alios, vt ibi dicit, quos vide & cogita tu.

Decima consideratio. Quintus ordo in choro angelorum, dicitur Principatus, qui est octaua ædes, habendo respectum ad supra dicta. Et hic ordo, secundum sanctos, docet homines inferioris gradus exhibere reuerentiam maioribus existentibus in statu altioris dignitatis: vtputa Regibus, Principibus & Prælatis. De angelis istius ordinis, dicit Dionys. Ad principatus pertinet vnuersalis ducatus & regimen ductiuum, ad Dei similitudinem: quia isti angeli habent ex officio, vt alios inferiores ordinaliter reducant ad Deum, & doceant ipsum reuereri in seipso & proximo, specialiter in Prælato: Qui secundum Dionys. ideo dicuntur principatus; quia habent alios reuertere & reducere ad primum & principale principium, scilicet eum, quem ipsi, prout possibile est, imitantur, & quantum fas est, in præsidendi officio Principi assimilantur: &, vt dicit Isid. *lib. 7.* Principatus sunt, qui angelorum agminibus præsunt, qui pro eo, quod subditos angelos ad explendum mysterium ordinant & disponunt, Principatus vocabulum acc[epe]runt. Nam alii sunt, qui administrant, [alii qui] assistunt. Millia enim millium admi[nistra]bant, & decies centena millia assi[ste]bant. *Dan. 7.* Hæc dicit Bart. Angli. *in loco b[...]* *legato.* Et quoniam, vt dicit Greg[...] pari est inter reliquos esse prior[...] mus est in executione eorum, qu[...] tur. Illi enim qui alios ducunt, [...] eos existentes Principes dicuntu[r...] tur. Iuxta illud Psal. *Præuenerunt P[rincipes con]iuncti Psallentibus.*

Quomodo autem capiatur Pr[...] deatur glos. *in ver. Regum, in clem. v[...]* *simo.* Et hi etiam angeli, qui boni[...] principantur, dicuntur Principes, [...] determinata, vel negotia Regis de[...] per modum legatorum, mittuntur [...] feriora ad Principum instructione[m...] tionem, protectionem, seu defensio[nem...] habetur *Iosuæ 9.* Ego sum Princeps [...] & *Daniel. 10.* vbi ponuntur tres Prin[cipes...] licet Persarum, Medorum & Græco[rum...] omnes angelus Domini instruxit: [...] Bernar. de Bustis *in serm. 11. iam supra* [...] bent enim præsidem vni regno, vn[...] vni prouinciæ, seu eorum cōmunit[...] me principali personæ illius com[...] vt patet *Dan. 10.* vbi dicitur, quod [...] Persarum, scilicet angelus illius re[gni...] angelo Danielis viginti duobus di[ebus...] quo infra dicam.

Ad hunc ordinem assumuntur Pr[...] feriores, vt sunt Abbates subditi Epi[scopis...] Abbatibus exempti. qui suos relig[iosos in]struunt, & docent, quomodo sit in[...] fide Christiana, & catholica viue[ndum...] quæ sint obseruanda. Et Prelati infe[riores...] culares, vt sunt Decani, præpositi [...] ecclesiis collegiatis, qui docent & i[...] inferiores in eodem modo viuendi [...] dum eorum regulas eis datas à supe[rioribus...] Principes inferiores, vt sunt Com[ites...] chiones & alii habētes superiores & [...] tes administratores vnius prouin[ciæ...] lam instruendam, vt viuat secundu[m...] & ordinationes supremi Principis

a defendendi ab oppressionibus inferiorum, & omnium aliorum subditorum: inter quos connumerandi sunt gubernatores prouinciarum, si bene rexerint populum eis cōmissum; timendum est tamen, ne ille locus sit diu vacuus, & nôn repletus, nisi alii ibi assumerentur. Sed assumuntur etiam Doctores, Prædicatores, Confessores, & alii sacerdotes in dignitate constituti, habentes administrationem, & gubernationem, vt habetur Malach. c. 2. Labia sacerdotis custodiunt sciētiam, & legem requirent ex ore eius; quia angelus Domini exercituum est. Et etiam viri deuoti, & charitate secundi, de bonis alterius gaudentes, qui obseruauerunt illud præceptum: Diliges Dominum Deum tuum, & proximum tuum sicut teipsum: eis iustitiam administrando, ex mandato Principis supremi, cui subsunt. Ex quo consiliarii Parlamentorum, existentes in pari loco, & dignitate cum talibus & supradictis principibus, quibus comparantur, vt dicam infra *in 5. part.* ad hunc ordinem assumuntur, & in ordine collocabuntur, si maiora non habuerint merita.

Ab hoc ordine, vsque ad quintum inferni carcerem, cecidit quidam principalis dæmon nomine Leuiathan, cum omnibus suis complicibus. Qui omnes tentat, tam de superbia, ira, quam auaritia, cum quibus collocabuntur omnes Prælati inferiores, qui ob eorum superbiam male tractant suos subditos, & inferiores, eis à superbiore commissos. Principes suos subditos non custodientes, instruentes, nec defendentes, nisi ad eos excoriandum, & opprimēdum, quia tales sunt similes Ceto in mari, quæ alec a defendit ab aliis piscibus, sed per se ea deuorat: quibus minatur Dominus *Esa.* 27. In die illa visitabit Dominus in gladio suo, & grandi & forti super Leuiathan, serpētem veterem, super Leuiathan, serpentem tortuosum, & occidet Cetum, qui in mari est, & præsertim, vbi domini, & principes, subditos in personam offendunt, quos rationabiliter verberare non possunt, secundum Bartol. *in l. tum satis. C. de agricolis & censitis. lib.* 11. Nec alias opprimi, aut bonis damnificari, vel iniuriari, per text. *in l. cum satis. §. caueat. & ibi Io. de Plat. C. eodem.* vt ait Catilina in secunda responsione cōtra Cicer. Nec vlla potest illustribus viris, in abiectis hominibus vltro laudem afferre.

O Deus omnipotens, quid hodie dicendum est in Principibus huius seculi, de quibus omisi dicere *in 4. consideratione*, cum ibi tantum collocantur supremi Principes, & in illo carcere inferni vltimo iuxta Luciferum collocantur? Nonne reperientur, qui potestate abutuntur, in subditos, eos opprimendo, quos defendere debent? Nonne sunt effœminati, qui filias & vxores subditorum violant? vt olim fuit quidam Rex Franciæ nominatus Childericus, quem Zachar. summus Pontifex suo regno priuauit. de quo *in c. alius. 15. quæst. 6. iuncta gloss. ibi in ver. inutilis.*

Refert etiam Gaguinus *lib. 1. historiarum*, Childericum, ob illam rem, regno fuisse pulsum.

Aduertendum est, quod etiam Deus ob punitionem peccatorum subditorum, dat populis Regem effœminatum, vt habetur *Esa.* 3. Et dabo pueros Principes eorum, & effœminati dominabuntur. Et *Iob.* 36. Morietur in tempore eorum, & vita eorum inter effœminatos. De hoc vitio dicam alibi, cum hic tantum sit quæstio de Principibus deprędantibus suos subditos, & abundant tabernacula prædonum. dicitur *Iob.* 12. *& Esa.* 3. Vos enim depasti estis vineā meā, & rapina pauperis in domo vestra. & tales deprædabuntur in inferno. Iuxta illud prophetæ *Esa.* 33. Væ, qui deprædaris, quoniam tu ipse deprædaberis. & Psalmistæ: Et qui deuorant escam meam, sicut panis, &c. Quoniam etiam

Non habet euentus sordida præda bonos.

Nec immerito, cum inter cætera, quæ clamant ad Deum, est vox subditorum oppressorum: iuxta illud Iacob. 3. & quod vulgariter & communiter dicitur:

Clamitat ad cœlum vox sanguinis, & oppressorum.

Tales enim populi oppressores, sunt causa, propter quam bella fiunt, secundum text. & gl. *in d. c. ad apostolicæ. de re iudic. lib. 6.* Vt qui iustitia,

ſtitia, propter potentiam, reprimi non poſſunt, bello clade cum ſonitum in hoc ſeculo pereant. Cum de talibus concludatur *Iob.27.* Hæc eſt pars hominis impii apud Deũ, quod hæreditas violentorum, quam ab omnipotente ſuſcipient. Si multiplicati fuerint, filii eius in gladio erunt, & nepotes eius non ſaturabuntur pane: qui reliqui fuerint ex eo, ſepelientur in interitu, & viduæ illius non plorabunt. Et etiam habetur amplius *Eſa.13.* Et tales in inferno collocabuntur in hoc carcere, *iuxta illud Apoſtoli 1. ad Cor.6.* Neque auari, neque rapaces, regnum Dei poſſidebunt: imo iudicium duriſſimum his, qui præſunt fiet, & potentes potenter tormenta ſuſtinebunt, ſeu patientur, *Sapi.6.* & *Pſal.7.* concluditur: Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipſius iniquitas eius deſcendet. Prout ab Angelo fuit Carolo Caluo Francorum Regi diuinitus monſtratum. De quo Gaguinus *lib.5.c.1.* Prout refert etiam Benedicti *in ſua rep. c. Raynutius. in ver. condidi. 1. in fin. de teſtam. extra.*

VNdecima cõſideratio. Ordo ſextus chori Angelorum dicitur Poteſtatum, & eſt nona ſedes habendo reſpectum ad ſupradicta. Et dicuntur poteſtates ſecundum Iſidorum; quia eis virtutes diuerſæ ſunt ſubiectæ, & ideo poteſtatum nomine nuncupantur; quia maligni ſpiritus eorum poteſtate coercentur.

Ad rationem enim gubernationis, pertinet ordinare, qualiter ea, quæ præcepta, vel diffinita ſunt, impleri poſſint, vt alii exequãtur: & hoc pertinet ad poteſtates. Nomen enim poteſtatis quandam ordinationem deſignat ſecundum illud Apoſt. *ad Roman.13.* Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit. Et ideo Dion. dicit, quod nomen poteſtatum, quandam ordinationem ſignificat, circa ſuſceptionem diuinorum, & circa actiones diuinas, quas ſuperiores in inferiores agunt, eas ſurſum ducendo. Ad ordinem ergo poteſtatum pertinet, quomodo à ſubditis ſunt agenda. Et horum officium eſt, ſecundum Greg. illos, qui in bello ſpirituali deſudant confortare, & per hos arcentur mali ſpiritus, & ne violentiam inferant. E[...] ni victoriam obtineant, eos ab ad[...] defendant, ſicut per poteſtates terr[...] lefactores arcentur, ne violentiam [...] bonis inferant, vnde Greg. Poteſta[...] tur hi, qui hoc potentius, præ cæte[...] perunt, vt eorum ditioni poteſta[...] ſubiectæ ſint. Et mittuntur nob[...] num, & tentationum repreſſion[...] *Exod.13.* Angelus Domini inter[...] ter Ægyptios, perſequentes filios [...] pſum exercitum. Sicut etiam To[...] Quia Raphael religauit dæmone[...] to ſuperiori, ne noceret Tobiæ. Q[...] dicat de his poteſtatibus Bart. A[...] *lib. 2. de propriet.* poſt Dionyſium, [...] dem.

Ad hunc ordinem ſextum, in o[...] gelorum, & nonum, in ordine ſu[...] poſt hanc vitam aſſumuntur homi[...] mortali vita degentes in omni caſt[...] qui aliquando à corporibus à dæ[...] ſeſſis dæmones expellunt, peccata [...] ſuis ſanctis orationibus & aliis ſan[...] bus à mentibus hominum dæmone[...] homines ſuo bono exemplo qu[...] compellunt. Aſſumuntur ſancti, [...] virgines, & alii caſti, & in caſtitate [...] in omni morum honeſtate, & ſan[...] vitæ: quoniam virginitas replet Cæ[...] *ptiæ. in princ. 32. q. 1.*

Ab hoc ordine cecidit quidam [...] vocatus Beelphegor, qui alio nom[...] tur Priapus, qui eſt Deus hortorum [...] ſuis complicibus tenetur in carcere [...] Et eſt capitaneus omnium dæmon[...] tentat de luxuria, cum quibus pa[...] illo carcere inferni luxurioſi, & omn[...] ci, vt puta corruptæ virgines, adulte[...] betur *1. ad Corinth.6.* Adulteri regnum [...] poſſidebunt. & *Apocalyp.21.* Erit pa[...] in ſtagno ſulphure, & igne vincti. [...] Omnes adulterantes, quaſi clibanu[...] ſus. Peſſimum eſt enim vitium, alte[...] rem adulterari, ſecundum Ang. pe[...] *in §.2. in Authent. de monach.* Imo abo[...] le eſt in muliere, ſeu fœmina plus [...]

...tio: quia maior caſtitas, etiam ſecundum mores hominum exigitur à fœminis, *l.palam.* §.*qui in adulterio.vbi gloſſ.ff.de rit.nuptiar.l.pen.C.* de Orph.& ſatis not. *Deut.*32. vt per plura comprobat G.Benedict. *in ſua rep.c. Ray.in ver.cuidam Petro tradiderunt.num.*53.*de teſtam.extra.& ibidem.nu.*68. Quod quamuis omnibus libidinis amor turpis ſit; nunquam tamen deterior, quam in honorato; quia, quanto nobilior, tanto nocibilior, ſecundum Alb. Mag. Licet enim in ſerico, & lana, eadem libido verſetur: dignitas tamen perſonæ habet libidinis aggrauatum delictum. *c. cum quidam. de iureiur.l.presbyteri. C. de epiſc.& cler.* Illuſtribus enim vt dicit, caſtitatis obſeruatio, præcipuũ debitum, & ob vitium luxuriæ, plures Principes fuerunt à regno remoti.

Sichem, Princeps magnus, quia oppreſſit virginem Dynam, à filiis Iacob cum eſſet in dolore circumciſionis, interfectus eſt, *Geneſ.* 34.

Rex Salomon, domini amantiſſimus, plenus ſapientia, diuitiis, & potentia, ſuper omnes Reges in ſenectute deprauatus, mulieres adamauit alienigenas, & receſſit cor à Domino propter mulieres, & ſecutus eſt Deos alienos, & factus eſt Idololatra, mulierum talium amore. Habuit enim 700. ſicut Reginas, & trecentas cõcubinas: & ideo ſuſcitauit ſibi Deus aduerſarios Adad Idumæũ, & Ieroboam ſuum ſeruum, qui afflixerunt eum vehementer, & in ſenectute ſua mulieribus deprauatus, mortuus: & ſic ſcriptura de eo male ſentit, 3.*Reg.*18. & 32.*q.*4.*c.Salomon.de pœnit.diſt.*2.*c.ſi enim.verſ.Salomon.*

DVodecima conſideratio. Poſt illos ſex ordines chori angelorum, contentos in duabus primis hierarchiis, eſt tertia hierarchia, Quæ dicitur Epiphonia, tres continens ordines inferiores, ſcil. virtutes, archangelos, & angelos. Et hæc inferior hierarchia ſic deſcribitur: inferior hierarchia, eſt diuinum participium, naturæ legibus occurrens, ſecreta reuelans, pro capacitate diſcreta. Naturæ legibus occurrens: hoc pertinet ad virtutes, quæ poteſtatem habent faciendi miracula, & curandi morbos, & languores. Secreta reuelans: hoc pertinet ad archangelos & angelos. Pro capacitate diſcreta: hoc pertinet, & refertur, ad archangelorum doctrinam, & angelorum: quia maiores, vt archangeli maiora, minores, vt angeli, minora reuelant, per archangelos enim reuelantur prophetiarum maiora ſecreta, vt illud: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium, &c.* Per angelos autem minora. Vt illud Dauid: *Epiſcopatum eius accipiet alter.*

DEcimatertia conſideratio. Septimus ordo angelorum, qui eſt decimus in ordine noſtro ſupra poſito, dicitur Virtutum. Virtutes enim, ſunt angelorum agmina, miniſteria habentia ad virtutes, & miracula facienda, vt habetur ample per Barth. Anglici, *in* 2.*lib.de proprietate rerum.ver.*7.*eſt ordo.* Et ſicut ad rationem pertinet, præbere facultatem adimplendi, ſicut præſidentes, balliui, & alii Poteſtates dant mandata adimplendi legum præcepta. Quod ad virtutes pertinet, ſecundum quod virtus importat quendam exceſſum fortitudinis: & ſic dicit Dionyſius, quod nomen virtutum, ſignificat quandam virilem, & inconcuſſam fortitudinem, ad omnes operationes diuinas ei conuenientes, & ad ſuſcipiendum diuina, ita quod ſignificat, quod ſine aliquo timore aggrediuntur omnia, quæ ad eos pertinent, quod videtur ad animi fortitudinem pertinere. Iſti enim ſunt iuſtitiarii in domo Regis, quorum eſt ardua operari. Vnde dicit Greg. Virtutes vocantur etiam illi ſpiritus, per ſigna & miracula, quæ frequenter fiunt, & nobis mittuntur ad miraculorum cooperationem: vt patet *Tob.* 11. vbi dicitur quod angelus Raphael Tobiam ſeniorem illuminauit, cuius filium à piſcis deglutitione eripuit. Similiter & Danielem in lacu profundo inter leones rabidos, ab eis liberauit, & viuum præſeruauit, vt habetur *Danielis* 6. Deus meus miſit angelum ſuum, & concluſit ora leonum, & non nocuerunt mihi; quia corãm ipſo iuſtitia inuenta eſt in me. Ex quibus dicendum eſt, quod omnes Iuſtitiarii inferiores, mandata iuſtitiæ adimplentes, & iuſtitiam adminiſtrantes, in

quibus iustitia inuenta erit, in hoc ordine assumentur.

Et dicit Greg. Homines hic viuentes virtuosi, omnibus virtutibus præpollentes, ita, quod tantum à Deo illuminatio, quod ex eorum sanctitate vitæ, faciunt miracula, suis precibus Deo fusis, & operibus virtuosis adhibitis: in hoc ordine collocabuntur, sicut fuerũt multi sancti, qui miraculis claruerunt.

Ab hoc ordine cecidit quidã dæmon nomine Beelzebub, qui interpretatur Princeps muscarum: quia illi, idolo sacrificatur de sanguine, aspergendo sanguinem supra ipsum, idcirco muscæ adhærent sibi: quod idolum, primus adinuenit Ninus rex Niniue, in honorem patris sui, qui Belus dicebatur. Qui quidem, cum suis collegis, tentant de inuidia: & ideo omnes inuidi de bono alicuius, erunt in tertio carcere inferni cum ipsis, & etiam iustitiarii, non cum virilitate, & fortitudine, iustitiam administrantes, & indeuoti doctores, & confessores, seu prædicatores, aut quicunque alii inferiores sua officia non viriliter exercentes. Et, vt dicit Bernardinus de Bustis *in 1. parte Rosarii. serm. 10. in litera O.* Tentabit etiam hæreticos, incantatores, diuinatores, maleficos, & sortilegos, qui cum eo collocabuntur, vt ibi ample.

DEcimaquarta consideratio. Octauus ordo Angelorũ, qui est vndecimus in ordine nostro suprapofito, dicitur ordo Archangelorum: qui secundum Isid. summi nuntii, vel Principes nuntiorum interpretantur, & primatum tenent inter Angelos. Cum dicitur ab *archos*, quod est Princeps, & *angelus*, quasi angelorũ Princeps. Sunt enim Duces & Principes, sub quorum ordine vnicuique Angelorum officia deputata sunt. Nã Archangeli Angelis præsunt, vt patet in Zacharia, vbi Angelus maior dicit minori: *Vade, & doce puerum istum.*

Horum enim officium est, maiora Dei secreta, nobis hic inferius nuntiare, sicut Gabriel nuntiauit Beatæ Mariæ virgini, incarnationem filii Dei. Et etiam mittuntur, ad eruditionem rectorum, vt Gabriel, qui etiã missus fuit ad Zachariã Pontificem, & ipsum docuit, quod esset pater Ioannis Baptistæ, v[t ca]nit Ecclesia:

Nuncius celso veniens Olympo,
Te patri magnum fore nasciturum
Nomen, & vitæ seriem gerendæ
Ordine promit.

Et Raphael etiam, tãquam medic[us] ad Tobiam missus fuit, qui eius oc[ulis un]tionem adhibuit, & cæcitatem abst[er]tersit, vt refert Isid. *lib.* 8. Et secund[um Dio]nysium, officium archangelorum e[st] prophetias reuelare, dæmones ho[minibus] dominantes arcere, ne vlterius plus [noceant]. Archangeli etiam angelis superpositi [sunt], digniores, & annunciatione sunt prio[res an]teris; quia sunt perfectiores, vt pulc[hre de]clarat Barth. Anglici *in loco hic ante alleg.* [Angeli] les dicuntur deputati ad regimen, seu [custo]diam vnius multitudinis, vt puta, vnius [fami]liæ, domus, vnius prosapiæ seu prolis, [vnius] villæ, seu parochiæ; cum tamen angeli [sin]gularum personarum, de illa mult[itudine]. Nam misericors Deus, humanam frag[ilitatem] cognoscens esse inexpertam, & inep[tam ad] bellandum, & resistendum dæmoni [infernali], de quo veritas diuina in Euang. dicit [quod] non est potestas sub cœlo, quæ compar[etur] illi, quem alibi vocat principem huius [mun]di, dicens: *Venit enim Princeps mundi huius* [et no]*cet diabolus, & in me non habet quicquam.* [Ne ergo a] tanto & tam forti Principe, qui est leo r[ugiens] quærens quem deuoret, natura huma[na ab] aliquo decipiatur, dedit vnicuique hom[ini] vnum angelum magistrum, directorẽ & [con]seruatorem, scientem omnia necessaria [de] humana salute. Et de primo, qui d[atur o]mnibus & primo ordine, dicam in co[nse]*quenti.*

Sed quia etiam habenti dignitatem [datur] alius angelus de maiori ordine, sec[undum] dignitatem illius, cui datur. Ideo in ho[c puncto] tum insistendo, dico, quod archange[lus da]tur communitati, familiæ, domui, pr[ouinciæ] aut Principi, seu gubernatori, vt de E[lisæo] *Reg.* 4. *c.* Qui angelorum multitudine[m] ad sui defensionem. Habuit enim vt [in] ris persona vnum, & vt propheta ali[um]

secundum suas dignitates, alios. Et, vt ait Bernardus *in quodam suo sermone:* Beata virgo Maria plurimas angelorum legiones habuit, ad sui protectionem, & custodiam, & qui ei tanquam dominæ deseruirent, vt ei conueniret, quod habetur *Psal.* 90. Angelis suis Dominus mandauit de te, vt custodirent te in omnibus viis tuis.

Singulis enim regnis & præsidentibus seu Principatibus supremis, præsunt angeli de superiori ordine inferioris hierarchiæ, ad custodiam solum illorum. Et isti sunt principaliter custodes Regum & Regnorum. Et ideo aliquando accipiuntur pro Regibus, & regnis, quibus præsunt, eo; quia rationabiliter procurant bonum gentium sibi commissarum ex earum meritis. Nam quilibet angelus offert Deo merita suæ gentis, cui præest, propter quod videntur tales angeli sibi inuicem quandoque cõtrariari, & resistere, quoties duo regna, quibus præsunt, diuersi angeli sunt in contradictione. Et hoc est, quod dicitur *Danielis* 10, vbi Danieli dicit Gabriel: Princeps, id est, angelus regni Persarum restitit mihi viginti & vno diebus. Et permanent illi angeli in tali resistentia, non quod inter ipsos sit contrarietas voluntatum simpliciter, sed quia futura ignorant, donec sciant determinationem diuinæ voluntatis de futura istius, vel alterius gentis, subiectione. Sed quam primum sciunt diuinam voluntatem, per reuelationem, vel effectus positionem; tunc concorditer approbant diuinam sententiam, cum voluntates eorum semper sint conformes diuinæ voluntati, vt declarat beatus Thomas *in* 1. *part. q.*113. *art.*8. & idem Thomas *in* 2. *senten. distinct.*11. & Nicolaus de Lyra *Apoc.*10. *in verb. & angelum, & ibidem* 16. *c.* & clarius *Dan.*10. & *Greg. lib.*4. *mor.*31. *& lib.*17. *c.*7.

Et huius regni, & regis Franciæ custodia & protectio, attribuitur Michaeli archangelo, qui olim Princeps fuit synagogæ. Sed nunc constitutus est à Deo in Principẽ Ecclesiæ, cuius super cæteros seculi Principes, brachium dextrum, & præpotens fuit, vsque nunc, & ad hunc regem Franciscum huius nominis primum, Christianissimus tunc dictus Rex noster Franciæ, vt dicam infra *in* 5. *part. in* 31. *consideratione.* vbi ponam, quomodo Reges Franciæ semper profuerunt in Ecclesia: multaque pro Ecclesia fecerunt, quæ alii principes Christiani non fecerunt. Ideo datus eis Michael, pro custodia sua, & sui regni. Non ergo immerito, & sine causa, regnum Franciæ vsque ad hæc tempora floruit, & augmentatum fuit, tanquam ab ipsomet Deo institutum, protectum & custoditum vsque ad hæc tempora, vt satis declarat Guil. Benedicti *in sua repet. c. Rayn. in verb. duas habens filias. de testam. extra.*

Nam, vt ait Gregorius, quoties miræ virtutis quid agitur, Michael mitti perhibetur, vt ex ipso actu & nomine detur intelligi, quod nullus facere potest, quod facere præualet Deus. Idcirco eidem Michaeli plura, quæ sunt miræ virtutis, attribuuntur, vt de pugna ei data cum Dracone, de qua *Apocalyp.* 12. ob quod inter sanctorum acies angelorum Christi signifer habetur, & Paradisi præpositus nominatur. Ita quod quoties de ipso fit festum, de omnibus angelis etiam solennizatur.

In signum huius Regis & regni Franciæ protectionem, post primam Michaelis in terra ecclesiæ Romanæ, in monte Gargano Apuliæ miraculosam apparitionẽ, in suiq; honoris templi dedicationem, facta fuit apparitio secunda in regno Franciæ in loco, qui *Tumba* dicitur, iuxta mare sex millibus ab vrbe Abriacensi, circa ann. Domini 707. vbi Michael episcopo prædictæ ciuitatis apparuit, iubens, vt in prædicto loco ecclesiam construeret, & sicut fit in terra Ecclesiæ, scilicet in monte Gargano, ita & ibi in sui memoriam celebraret, qui locũ incolere, regnumque tutum seruare statuerat. De quo meminit Gaguinus *lib.*3. *c.*4. Eodem, inquit, prope tempore, Aubertus Abriacensis Pontifex, in collo altissimo sancti Michaelis cœnobium exædificauit, cũ ageretur annus salutis 709. Quæ omnia prudenter considerans Ludouicus vndecimus, pater Caroli VIII. Rex Franciæ, in honorem Michaelis archan-

geli protectoris sui, Ordinem militarem sancti Michaelis dictum, cum sit Princeps & Præpositus cœlestis militiæ: quia pugnauit cum dracone, & data est ei talis potestas, instituit perpetuo, & fundauit certo militum numero, quorum Rex primus est decreto & determinato, de quibus infra dicturus sum.

De quo Michael dicere potuerunt Reges Christianissimi, quod habetur *Dan.19.c.* Ecce Michael vnus de Principibus primus, venit in adiutorium meum, *&c. in fine.* Nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael Princeps vester. Et ad hunc ordinem assumuntur omnes eleemosynarii & sobrii, qui sua bona eleemosynis erogauerunt, qui pauperibus subuenerunt, ægrotis peregrinis & indigentibus hospitalia visitauerunt, ecclesias reparauerunt de suis bonis, & pro defunctis orauerunt, & orare fecerunt.

Assumuntur etiam Domini temporales, habentes custodiam suorum subiectorum, & inferiores curati, & viri ecclesiastici habentes custodiam animarum, & ei annunciantes verba Dei, decem præcepta Legis, & Euangelia, & Prædicationes, qui sunt nuncii Dei & verborum ipsius.

Ab hoc ordine cecidit ille Dæmon, qui Asmodius, alio nomine Belsephon dicitur, qui secundum carcerem inferni cum omnibus sibi adhærentibus tenet: cum quibus ipse tentat de gula, ita quod gulosi tabernarii, & ebriosi, & sic de similibus erunt de isto secundo carcere inferni. Similiter & carnium voraces, qui mane surgunt ad ebrietatem, & sunt potentes ad bibendum, de quibus habetur *Esai.5.* Væ, qui consurgitis mane ad ebrietatem, & tandem vsque ad vesperum, vt vino æstuetis, quoniam, vt plurimum talis ebrietas est peccatum mortale propter assiduitatem. notatur *in c. vnum orarium. § alias ea demum. 25. distinct. & Hostiens. in Summa, de temp. ord. colum. 6. versic. tertia regula.*

Similiter omnes habentes custodiam aliquorum, vt sunt domini temporales & curati, qui subditis non nunciant, quæ habent in mandatis, tam in administrando eius iustitiam, seu iurisdictionem, quam in prædicando & annunciando verbum diuinum dieb[us] festiuis, sed sunt negligentes: aut alias n[on] ita nunciant, prout tenentur, in hoc ca[rcere] collocabuntur.

DEcimaquinta consideratio. Nom[en] ... do chori cœlestis, seu spirituum ... stium dicitur Angelorum, & est vltim[us] ... habendo respectum ad ea quæ dicta ... ante *in 3. par.* Et iste ordo angeloru[m] ... putatus ad volũtatem Domini popul[o] ... ciandam.

Angeli autem vocabulum nomen e[st] ... ficii non naturæ. Nam angelus nuncup[atur] ... vt dicit Arch. *in c. fatendum. 13. quæst. 2.* ... illud: *Qui facis angelos spiritus, & ministros* ... *vrentem.*

Angelis vero pictorum solertia pe[nnas] ... fingit, vt eorum discursum celerem ... cet, sicut & iuxta poetarũ fabulas ven[tis] ... nas habere dicuntur, sicut dicitur: *Qui* ... *lat super pennas ventorum.* & hæc secund[um] ... dorum. Dionysius autem dicit, quod ... li inferioris ordinis non participant o[rdinis] ... superiorem illuminationum. Non eni[m] ... ticipant cum ipsis, sed ex ipsis. Nam ... periores primo loco diuinas illumina[tiones] ... suscipiunt, & illas postmodum ad ali[os] ... notitiam deferunt, qui & primi nun[cii] ... cuntur. Sed an de superioribus quat[tuor] ... dinibus etiam mittantur ad nos, vide A[ntoninum] Florentinum *in sua Summa, in 3. part. tit.* ... *§. 4. versic. quantum ad quartum.* vbi expo[nit] ... lud *Esa. 8.* Et volauit ad me vnus de Sera[phim] ... qui est de ordine superiori.

Et isti posteriores & vltimi homines ... uinam constitutionem adducunt & ... Vnde ... uant, & vt isti viuant, informant. ... uis isti inferiores angeli, etsi non habe[ant] ... angelos sub se inferiores, quibus præ[sint] ... bent tamen sub se hominum ordines ... bus præsunt, quos ordinant & dispo[nunt] ... sursum eleuantur & extenduntur, pe[r] ... ctionem Dei, in semetipsis forman[t] ... custodiam sub seprogrediuntur, per ... tutelam, quorum ministerio deputan[tur] ...

Vnde quilibet habet vnum bonum ... lum ab ortu suę natiuitatis, vt dicit A[...]

conus inc. *fatendum*. 13. *q*. 3. Imo Adam & Antichristus, vt dicit Anton. Florent. *in sua Sum.* par. 3. c. 6. §. 4. vbi dicit, quod Antichristus habet etiam bonum angelum, & *in* §. 5. dicit, quod iste angelus non est in ventre matris, sed statim postquam ortus est ex ventre matris, secundum Iacobum de Voragine, & secundum Thom.

Quod etiam cognouerunt gentiles: vnde Aristoteles *in lib. de secretis secretorum ad Alexandrum*. Nescis, inquit, quod teste Hermogene duo sunt spiritus, qui te custodiunt, quorum vnus stat ad dextram, & alius ad sinistram, custodientes, & scientes opera tua, & referentes factori tuo quicquid feceris? Hoc solum in veritate debet te, ô Alexander, retrahere ab omni inhonesto opere. Per quos angelos intelligit vnum bonum, qui stat ad dextram, & alium qui stat ad sinistram, scilicet angelum Satanæ, quærentem hominem, tanquam leonem, deuorare. Vel, qui erat Rex & Prælatus, duos habebat bonos angelos custodes, vt dicit Bernard. de Bustis *in 2. parte sui Rosarii. in sermone* 11. *parte* 2. *in litera* D. Quia certum est, Imperatores & Reges duos habere angelos custodes. Vnum, videlicet ratione singularis personæ, sicut habent cæteri homines. De quo habetur *Matth.* 18. ibi; *Videte, ne contemnatis vnum ex his pusillis. Dico enim vobis, quia angeli eorum semper vident faciem patris mei, qui in cœlis est.*

Et isti angeli sunt de ordine inferiori, quorum custodia habet multos effectus, vt statim dicam. Et iste angelus custodit, vt alii angeli.

Alterum vero angelum habet ratione dignitatis, vel officii regalis, vt de Elisæo legitur 3. *Reg.* 4. *cap.* quod angelorum multitudinem habuit ad sui defensionem, vt infra dicam. Et iste secundus angelus, qui datur ratione dignitatis, illuminat, vt tenet sanctus Thomas 2. *distinct.* 11. *quæst.* 12.

Singulis enim regnis præsunt angeli de superiori ordine inferioris Hierarchiæ, qui dicuntur secundum aliquos, Principatus, & secundum alios, Virtutes. Et isti sunt principaliter custodes Regum, & regnorum, & regnis quibus præsunt, eo; quia rationabiliter procurant bonum gentium sibi commissarum ex earum meritis, vt infra dicam.

Et, vt dicitur *ad Hebræos*. 1. Omnes administratorii spiritus sunt missi in adiutorium eorum, qui hæreditatem capiunt salutis: propter septem, quæ Deus circa nos operatur, quæ ponit Anton. Florent. *in sua historia*, 1. *parte. tit.* 6. *c*. 1. §. 1. vbi ponit, circa quæ operentur angeli apud nos.

DEcimasexta consideratio. Istorum angelorum etiam multiplex est effectus, quos ponit Bernardinus de Bustis, *in* 2. *parte sui Rosarii allegati, in serm.* 13. *in* 2. *par. in litera* C. D. E. F. *vsq; ad literam M.* vbi ponit duodecim officia, quæ habent angeli erga nos. Et quosdam etiam ponit Discipulus, *in suis sermonibus, in sermone de angelis, serm.* 32. vbi dicit: Quod propter illa officia, quæ habent apud nos, debent à nobis honorari. Eosdem effectus etiã describit Bartholomæus Anglici, *in suo* 2. *lib. de proprietate rerum*. Etiam Bernardinus de Parentinis, *in suo elucidario, in quarta parte, ibi: Quæritur quarto.* & Ant. Florent. *in loco supra allega.* §. 5. Ego autem alio stylo, vt melius & plenius à rudibus intelligantur, & magis succincte & clare ponam effectus custodiæ angelorum, quam habent in nobis. Et dico, quod angelus noster datus est nobis ad custodiam ad multos effectus sequentes.

Primo, vt ab insidiis Diaboli nos præseruet, vt satis notatur *Iudith* 12. Viuit Dominus; quia custodit me angelus eius, hinc euntem. & ibi commorantem, & indehuc reuertentem. Et *Genes.* 32 Cum Iacob Esau valde timeret, angelos sibi obuios habuit, ipsum adiuuare paratos, qui ait: *Castra Dei sunt hæc.*

Secundo, custodit nos contra Dæmonum tentamina, velut pastor solicite custodit oues suas à luporum morsibus. Christus enim est verus pastor, qui cum mittit oues suas, id est animas, in hæc inferiora, mittit custodes angelos ad custodiendũ eas. Vnde angeli Dei custodierunt & liberauerunt Loth de periculo Sodomorum, *Gen.* 19.

Tertio, nos quandoque à periculo mortis liberat, vt de Isaac filio Abrahæ, quem angelus à morte liberauit, *Gen.* 12.

Quarto, nos præſeruat à pœnis humanis, vt habetur *Dan.*3. vbi angelus cuſtodiuit tres pueros à flamma ignis ardentis, & etiam à morte. Et dicit ibi text. *Angelus Domini deſcendit de cœlo cum Azaria & ſociis eius in fornacem, & excuſſit flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis, quaſi ventum roris flantem.*

Quinto, bonus angelus orationes noſtras Deo repræſentat, vt dicitur *Tob.* 12. Quando orabat cum lacrymis, & ſepeliebat mortuos. Ego obtuli orationem tuam Deo. Et *Dan.*9. dicebat angelus Danieli: Ab exordio precum tuarum egreſſus eſt ſermo, ego autem veni, vt indicarem; quoniam vir deſideriorũ es: ſed angelus Perſarum reſiſtit mihi 21. diebus. Vnde Bern. Diſcurrit medius inter dilectum & dilectam, vota offerens, referens dona: excitat iſtam, placat illum.

Sexto, nos in triſtitia poſitos confortat, & corruentes reuelat, *Tob.* 5. *cap.* Forti animo eſto, in proximo eſt, vt à Domino cureris. Vnde, cum Daniel corruiſſet in terram, tetigit eum angelus Domini, dicens: *Noli timere, pax tibi, confortare, & eſto robuſtus vir deſideriorum.*

Septimo, bonus angelus nos à Dæmone tentatos, cõſolatur & protegit: immo contra multos Dæmonum inſultus nos defendit, & patet de beato Michaele tempore legis Moyſi, & ante patet, qui Princeps ſynagogæ eam, quamdiu durauit, fortiter defendit. *Dan.* 1. Nemo mihi adiutor, niſi Princeps Michael. Circa quam ſynagogam eam protegendo, primo miranda fecit, quia ipſe fuit ille angelus, qui plagas Ægypto intulit: Qui mare diuiſit: Qui in columna nubis & ignis, populum Iſraeliticum anteceſſit: Qui in terram promiſſionis populum introduxit.

Secundo fecit ſtupenda: ſciens enim Diabolus Iudęos ad idololatriã proruptos, volebat corpus Moyſi, honorifice ſepeliri, vt Iudæi ſuas idololatrias exercerent: ſed Michael victoriam obtinuit contra Diabolum, & corpus Moyſi ab omnibus abſcondit. Vnde *in Epiſtola Canonica Iudæ*, & tranſſumptiue *in c. ſi igitur.* 24. *quæſt.* 3. Cum Michael archangelus condiſputans altercaretur de Moyſi corpore, non auſus eſt iudicium inferre bla-
miæ: ſed dicit, imperet tibi Deus.

Tertio, protexit illos de ſynagoga, *r*-
2. *Reg.* 6. *c.* Et habetur *in c. reuera de conſ*-
vbi eſt hiſtoria de Syris, qui obſederu-
tatem Samariæ: tũc dixit Eliſa; Plure-
cum ſunt, quam cum illis. Et loqueb-
angelis, quorum erat Michael, qui
Syrios cæcitate, quos Eliſeus duxit
ciuitatis in Samariam, ipſis non vide-
Quarto, adiuuit eos, qui erant de
ga. Dicitur enim *Dan.* 10. *c.* ex pe-
brielis archangeli, Princeps regni P-
reſiſtit mihi 21. diebus. Et ecce Mich-
de principibus, primus venit in adi-
meum. *Et in fine illius cap.* Et nemo
tor meus in omnibus his, niſi Mich-
ceps veſter. Greg. vero *lib.* 17. *Mor*-
cit, quod princeps regni Perſarum
nus angelus, cuſtodiæ illius regni d-
(cum quodlibet regnum, natio, au-
cia, habeat vnum bonum angelum
cuſtodiam deputatum) qui reſiſteba-
gno ſuo contra Gabrielem archange-
populus Iſrael in Perſide erat com-
laborabat pro populi deliberatione,
tuto poſſe angelus Perſarum impe-
batur, & vide infra *in* 9. *part. in* 45. *co*-

Sed quomodo hoc, quod vnus
dicatur alteri reſiſtere aut pugnare
commiſſis? Nam, vt dicit S. Thom.
113, relatus per Ant. Flor. *in ſua ſumma*
tit. 31. *c.* 6. §. 7. Diuerſa iudicia circa di-
gna, & diuerſos homines varia exer-
angelos, qui in ſuis actionibus ſeu o-
regulantur, ſecundum diuinam ſen-
Sed aliquando contigit, quod in di-
gnis, vel in diuerſis hominibus contr-
rita, vel demerita inueniuntur, vt vn-
ri ſubdatur, vel præferatur. Quid au-
per hoc ordo diuinæ prudentiæ hab-
ponere, non poſſunt ipſi angeli co-
niſi Deo reuelante. Et tunc neceſſe
angelis, quod ſuper hoc conſulant
tiam diuinam, & eius agnoſcant
voluntatem, quam cognitam adim-
deant.

Ex quo patet, quod in quantum de contrariis meritis & sibi pugnātibus diuinā consulunt voluntatem, dicuntur sibi inuicem resistere. Non quia sint corū voluntates cōtrariæ: quoniam in hoc omnes concordāt, quod Dei sentētia & voluntas impleatur, sed quia ea, de quibus consulunt, sunt contraria.

Et cum fuerit dux synagogæ tantū, quantum durauit, post illam sepultam, fuit dux & custos Ecclesiæ Catholicæ & Christianæ, & huius regni, & regis Franciæ dicitur data custodia & protectio attributa, tanquam supra cæteros seculi principes, brachium dextrum Ecclesiæ Catholicæ tenentis: & in illa fide conseruanda, manutenenda, & defendenda præpotētis. Nam, vt ait Gregor. Quoties miræ virtutis aliquid agitur, Michael mitti perhibetur, vt ex ipso actu, & nomine detur intelligi, quod facere præualet Deus. Ideo eidem Michaeli plura, quæ sunt meræ virtutis attribuuntur, ob quod inter sanctorum acies angelorum Christi signifer habetur, & paradisi præpositus nominatur, in signum, cuius & reges Franciæ protectionis, post primam Michaelis in terra Ecclesiæ Romanæ, scilicet in monte Gargano Apuliæ miraculosam apparitionem, in suique honorem templi dedicationem, facta fuit apparitio secunda in regno Franciæ, in loco, qui *Tumba* dicitur, iuxta mare sex millibus ab vrbe Abriacensi, circa annum Domini 707. vbi Michael Episcopo prædictæ ciuitatis apparuit, iubens, vt in prædicto loco Ecclesiam construeret, & sicut fit in terra Ecclesiæ, in monte Gargano, ita & ibi in sui memoriam celebraret, qui locum incolere, regnumque tutum seruare statuerat, vt plene habetur in eius legenda, de quo etiam meminit Gaguin. *in suis Chronicis lib.5.cap.4.* Eodem, inquit, prope tempore Aubert. Abriacens. Pontifex in monte altissimo S. Michaelis cœnobium exædificauit, cum ageretur annus salutis 709. refert G. Benedicti *in sua repet. cap. Raynut. in verb. Adiecta impuberi. num.* 46. A quo tempore apprehendit serpentem antiquum, qui est Diabolus, & ligauit eum per annos mille, & misit eum in abyssum, & clausit & signauit super illum, vt non seducat amplius gentes, donec consumentur mille anni. *Apocal.* 20. A quo quidem tempore vsque nunc semper floruit regnum Franciæ in fide Christiana plus, quam alii principatus. Ita quod, vt ex historiis & rebus gestis Gallorum, & aliarum prouinciarum, reperiūtur adhuc plures principes, & plura regna, in quibus sunt Iudæi manentes & residentes, & plures sunt hæretici, qui non arcentur, neque puniuntur à principibus, sed tolerāntur. Imo, quod plus est, sustinentur: vt nunc est de quodam Luthero Alemano, qui multas hæreses in Alemania seminauit: quæ adhuc nisi fuissent acriter eius sectatores puniti per curias nostras parlamentales, in quibus viget omnis excellentia iustitiæ, plures nostrates ad inferna deduxissent. Sed fuerunt ita extirpatæ huiusmodi hæreses, quod non amplius tam audax, qui ausus sit de his verbum proponere, nec aliquod eius dictum propalare Et non mirū, si tales hæreses nō possunt pullulare in Francia, quia Diabolus ligatus est per Michaelem, vt non seducat amplius gentes, donec consummentur mille anni.

Hic enim Michael, si in synagoga mirabilia fecit, vt dictum est, multo maiora & mirabilia in hoc regno fecit. Fuit ille, qui ampullam oleo plenam in baptismo Clodouæi, regis Francorum primi Christiani, medio Clotildis eius vxoris, filię regis Burgund. quo adhuc hodie liniri solent Reges Franciæ, cum sacrantur & vnguntur, vt dicit Gag.. *lib.1.cap.* 8. quod creditum est spiritus Dei ministerio id perpetratū. Et ideo per Michaelem, cum sit princeps Ecclesiæ Catholicæ, cui tunc credidit dictus rex Clodouæus. Secundo, Alemanos fugauit ministerio Dei. Ex quo creditum est, angelum Michaelem ibidem adesse, vt de eo dici potest illud, quod dicitur 4. *Reg.* 6. Plures nobiscum sunt, quam cum illis. Ipse fuit ille, qui ceruum duxit ad transeundum vadum, cum Clodouæus dolens exercitum suum debellare volentem, contra Gothum hæreticum, orationem Deo habuit in hunc modum:

Deus, inquit, optime in tribulationibus

adiutor,

adiutor, sanæ religioni tuæ, quam tueor, ne differ de hæretico Gotho sumere vltionem, da fluuium vadabilem. Hoc precantem Clodouæum non est aspernatus Deus: ad primam enim insequentis diei lucem, ceruus è sylua nemine inclamante in conspectum se prorupit, qui magnis inde militum vocibus excitus, fluuium enatans, quasi itineris explorator, vadum monstrauit, quem Deus conducere faciebat per Michaelem, tanquam protectorem & defensorum Ecclesiæ Cath. cui tunc Clodouæus credebat, & contra hæreticum pugnabat, prout credendum est. Et, vt dicit Gaguinus eodem loco, hūc secuti milites in vlteriorem fluentis ripam, qua ceruus traiecerat, euadunt.

De huiusmodi Regis conuersione, & eius miraculis in eius conuersione factis, videatur Ioannes Ludouic. Viuald. de monte regali, ordinis Prædicatorum *in tractatu de triumpho trium liliorum Franciæ, regi Ludouico* XII. *directo.* quem refert de verbo ad verbum G. Benedicti *in sua solenni repet. c. Rayn. in verb. duas habens filias. nu.* 86. *vsque ad num.* 116. *& per.* 20. *col. & vltra extra de testament.* vbi multa miracula ponit, quæ fuerunt facta in huiusmodi conuersione. Er multa pulchra gesta regum Francorum contra infideles, contra quos fuerunt protecti & adiuti pro fide Catholica sustinēda & defendenda, augmentanda per Michaelem archangelum Principem Ecclesiæ Catholicæ: quod ita credendum est, cum tamen sine auxilio illius fieri non potuissent. Dicam alibi de excellētia huius regni, & Regis Franciæ.

Item idem Michael pluries & multoties protexit Reges Franciæ vsque ad hæc tempora ab inimicis, contra ipsos inimicos eis victoriam dando, vt videri potest de pluribus per dictum Benedict. *in loco hic ante alleg.* quæ essent nimis longa, & forte tædiosa ad recitandum.

Illuminauit etiam taliter reges Franciæ, quod omnes hæreses ab eorum regno extirpauerunt, & omnes Iudæos fugauerunt, vt dictum est hic ante, & videri potest per dictū Viualdum *in prædicto suo tractatu.* & eundem Benedicti *in iam d. repet. c. Ray. in ver. duas habens filias. num.* 93. *vsq. ad num.* 100. Et de huiusmodi illuminatione Michaelis dic[illegible] in sequenti effectu Angelorum.

Octauo, ergo bonus angelus no[illegible] illuminat in Dei & fidei Catholicæ [illegible] & ab errore ad verum lumen nos re[illegible] tellectus enim noster ista alta capere [illegible] test, cum se habeat ad secreta cæle[illegible] oculus noctuæ ad lumen solis: tun[illegible] noster secreto illuminat intellectu[illegible] & manu ducit in cognitionem d[illegible] arcanorum per fidem & cognition[illegible] *Zach.* 4. Reuersus est angelus, qui [illegible] tur in me, & suscitauit quasi vnum, [illegible] tatur de graui somno. Vnde superio[illegible] li, qui plura de arcanis cognoscunt, [illegible] feriores, illuminant ipsos inferiore[illegible] diuina, quæ nouerunt, eis reueland[illegible] manifestando talia secreta, quæ hic [illegible] vsque ad diem iudicii concernunt, [illegible] eos illuminare, & eis loqui, quæ sec[illegible] na, si nobis sint reuelanda, tunc reu[illegible] salute nostra, & inferiores, quæ erga [illegible] runtur, referunt. Et sic superioribus l[illegible] cuntur, vt dicit Thom. *in* 1. *parte* [illegible] *quæst.* 113. Vnde virgo Maria fuit illu[illegible] cum prius diceret: *Ecce virum non propo[illegible] scere.* turbata de angelico sermone, [illegible] post adiunxit: *Ecce ancilla domini, &c.* [illegible] tur *Luc.* 1. Similiter Iacob videns sca[illegible] qua ascendebant & descendebant a[illegible] cuius cacumine erat Dominus inni[illegible] quam significatur descensus Dei in [illegible] & vnitas trinitatis in lapidibus capiti [illegible] positis in vnum coniunctis, illico ill[illegible] tus dixit: Terribilis est locus iste, non [illegible] nisi domus Dei, & porta cœli, *Gen.* 28.

Nono, nos ab aduersis inimicis d[illegible] & aduersus indiuisibiles diuincit. V[illegible] betur *Apoc.* 12. Prælium factum est in [illegible] Michael & angeli eius præliabantu[illegible] gnauit Michael cum dracone, & fec[illegible] riam. Et, vt dicit S. Thomas *in loco sup*[illegible] Michael in prælio habito cum Luci[illegible] dux & princeps, ideo dicitur de ord[illegible] cipatuū, & ipsum Luciferum cum an[illegible]

de cœlo in hunc caliginoſum aerẽ, & in profundum abyſſi deuinxit: vnde cantat Eccleſia: *Collaudemus venerantes omnes cœli milites, ſed præcipue primatem cœleſtis exercitus Michaelem in virtute conterentem Zabulon, ſcil. Luciferum.* Qui quidem Michael erit etiam deſtructor Antichriſti, prout etiam deſtruxit Luciferum: vt dicit gloſſ. ſuper illud *Apoc.* 13. Vidi vnum de capitibus eius occiſum. Antichriſtus enim mortuum ſe finget, & per triduum latens poſtea apparebit, dicens ſe eſſe ſuſcitatum. Et ferentibus eum Dæmonibus in aere aſcendet, & vniuerſis mirantibus adorabunt eum, tandem dum ſtabit in papilione ſuo in monte Oliueti, Michael eum occidet, vt dicit gloſſ. ſuper illud 2. *Theſſ.* 2. Quem Deus interficiet Spiritu oris ſui.

Decimo, bonus angelus nos conſolatur, nobis panem & vinum miniſtrando, tempore neceſſitatis. De hoc habemus 3. *Reg.* 19. vbi dicitur; Quod cum Elias dormiret in vmbra iuniperi, fugiens à facie idololatriæ Iezabel, Deus miſit ſibi angelum dicentem: *Surge, & veni, comede, grandis enim reſtat tibi via.* Surrexit, comedit, & bibit, & in virtute illius cibi ambulauit vſq; ad montem Dei Oreb. Et habetur *Dan.* 14. Quomodo angelus Domini portauit Abacuch, à Ieruſalem in Babyloniam, & panem & aquam, quæ ſuis meſſoribus in agro deferebat, Danieli inter leones exiſtenti detulit, vt ex illo reficeretur, qui longo tẽpore ieiunauerat, quem angelus conſolatus, eſt, & habetur *Luc.* 23. *&* *Gen.* 16.

Vndecimo, docet orare, pœnitentiam agere, Dæmonem ligare, & compeſcere vxorem, vt habetur *Tob.* 5. *&* 12. quomodo angelus Raphael docuit Tobiam iuniorem prædicta. Et ideo, cum inter alia, quis vult vxorem ducere, debet conſulere angelum ſuum, qui eum docebit habere prudentem, cum à Domino datur vxor prudens, & dotes, & diuitiæ à parentibus, vt habetur *Prouerb.* 19. Et dixi in rub. Des droictz *&* *appartenances à gens mariez, in conſue. Burgundiæ.*

Duodecimo, impedimentum boni, & occaſionem mali remouet, & ad bonum reuocat, vt habemus exemplum *Geneſ.* 21. Quod angelus reuocauit Agar, fugientum dominam ſuam, & ad humilitatẽ & bonum reduxit. Et *Exod.* 12. Vbi angelus percuſſit primogenita Ægypti, vt tolleret eis occaſionem mali.

Decimotertio, excitat nos à ſomno culpæ, vt habetur *Zach.* 4. de angelo, qui excitauit Zachariam, vbi dicit, *Angelus Domini excitauit me, quaſi hominem, qui excitatur à ſomno.* & *Actor.* 12. quando Angelus percuſſo latere Petri excitauit eum, dicens: *Surge velociter.*

Decimoquarto, à contrariis poteſtatibus nos defendit, hoſtes viſibiles etiam percutiendo *Pſal.* 33. Immittit Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. & 4. *Reg.* 19. venit Angelus Domini, & percuſſit in caſtris Aſſyriorum 80. millia. Et contra hoſtes nos adiuuant. *Gen.* 31. *&* 2. *Macc. pen.*

Decimoquinto, peccata præterita increpat, vt ab eis recedamus. *Num.* 2. Vbi cum Angelus filios Iſrael de præuaricatione increpaſſet, ipſi eleuauerunt vocem cum fletu.

Decimoſexto, à peccato præſenti nos eripit bonus Angelus, vt patet in eductione Loth & vxoris eius de Sodomitis, id eſt, de peccati conſuetudine, *Geneſ.* 19.

Decimoſeptimo, impedit Angelus peccatum futurum, ne fiat vt patet *Num.* 22. in Balaam, qui ad maledicendum Iſrael pergens, ab Angelo eſt impeditus.

Decimooctauo, purgat labia noſtra ad cõſolationem Angelus noſter bonus, *Eſa.* 6. ibi: *Et volauit ad me vnus de Seraphin, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum, & dixit: Ecce, tetigi labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur.*

Decimonono, ſecreta Dei reuelat, *Tob.* 12. dicit Raphael angelus: Manifeſtabo vobis intentionem, & non abſcondam à vobis ſermonem occultum: & inſtruit in ambiguis, vt certificemur, *Dan.* 9. *&* 10.

Vigeſimo, bonus Angelus increpat malos, ne amplius malum committant, & de malis commiſſis. *Num.* 22. Cur verberaſti tertio aſinam tuam? & *Apoc.* 18. Angelus increpat Babylonem, & multitudinem eius, eique cominatur. Exite, exite de illa populus meus,

& ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eorum non accipiatis.

Vigesimoprimo, gaudent angeli de satisfactione, & reductione ad pœnitentiam, vt habetur *Lucæ* 10. Gaudium est angelis super vno peccatore pœnitentiam agente.

Vigesimosecundo, concupiscentiam debilitat, vt patet *Genes.* 32. vbi Angelus tetigit neruum fœmoris Iacob, & emarcuit.

Vigesimotertio, memoriā passionis Christi nostris mentibus imprimit, vt patet *Ezech.* 9. Transi per mediam ciuitatem in medio Ierusalem, & signa Thau super frontes virorum gementium, & dolentium super cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio eius.

Vigesimoquarto, angeli orant pro nobis, imo totam terram circuendo compescunt. *Zach.c.*1. Omnis terra habitatur & quiescit. Illic erat angelus & luctuosam ad Deum fundit precem. Domine exercituum (inquit) vsq; quo tu non misereberis Ierusalem & vrbium Iuda, quibus iratus es? iste iam septuagesimus annus est, & meruit angelus petitionis suæ consolationem audire.

Vigesimoquinto, angeli etiam nostris duris casibus calamitatibusque spiritualiter cōpatiuntur. *Esa. cap.* 33. Ecce videntes clamabunt, angeli pacis amare flebunt, dissipatæ sunt viæ, cessauit transiens per semitam, irritum factum est pactum, &c. Et dicit Iacob. Fabri *in Commentar. diui Dionysii. epist.* 8. vbi ponit de benigna cura prouidentiaque angelorum circa gentes.

Vigesimosexto & vltimo, bonus Angelus noster portat animas nostras de corporibus nostris egredientes in cœlo, & eas ibi secundum sua merita collocat in loco in eis debito, secundum quod dicitur: Nomina eorum scripta sunt in cœlis, & habetur *Lucæ* 16. Factum est, vt moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in sinum Abrahæ; vnde archangelus Michael multa habet officia in cœlis, vt ante dixi.

Inter alia tamen habet officium ponderandi animas. Ideo in Ecclesiis pingitur ponderans animas; quia *Dan.* 5. dicitur: Appensus est in statera, & inuentus est minus habe[ns]

Habet etiam officium portādi eas, [&] locandi in paradiso, vnde cantat Eccle[sia:] *nit Michael archangelus cum multitudine* [...] *rum, cui tradit Deus animas sanctorum,* [...] *ret eas in paradisum exultationis: quia* [...] *potestas super animas sanctorum.* Cum e[...] moritur, assistunt boni angeli parite[r] li, merita aut demerita expectantes [...] do inuentus est dignus; tunc bon[...] lus valde reuerenter portat cum m[...] ne angelorum ad gloriam beatorum [...] tans eam Deo altissimo, creatori su[o] tanto bono & excellenti gaudio refe[...] tiarum actiones: & deinde refert eam [...] cum sibi ab æterno assignatum; quia [...] saluandorum scripta sunt in cœlis. [...] verum est, quod nostra mater Eccle[sia can]tat: *Gaudent in cœlis animæ sanctorum, qui* [...] *vestigia sunt secuti.* Et quia pro eius amo[re san]guinem suum fuderunt, & multa a[...] sunt, ideo cum Christo regnant sine [...] exultant. Ex quorum salute gaudet [cœ]lestis curia, imo cū magno gaudio egr[...]tur, *Esa.* 55. In lætitia egrediemini, & i[n pace] deducemini.

O quanta animæ dignitas est, & qua[...] eam diligit Deus, quando talem in vi[ta] assignat sibi custodem, & in morte [...] directorem, cui tota applaudet cœle[stis cu]ria: vt dicitur *Es. vbi supra.* montes & [...] cantabunt coram vobis laudem, & [...] lingua regionis plaudent manu, id est, [...] maiores & minores gaudebunt, & ex[...]bunt in aduentu sanctarum animaru[m ...] gloria, ita quod accrescit eis quoddam [gau]dium accidentale vsque ad diem iudici[i].

O quam solicite & diligenter omni[...] mni hora, & omni loco nos tali, & ta[...] tenti custodi debemus commendare, [...] & omnia bona nostra temporalia & sp[...] lia committere, fructus, agros, pecora, [...] actus, opera, liberos, ac totam familiam [...] & nutrices sero & mane: & quando [...] tes pueros in cunis decubāt & reponu[...] bent Deo, virgini Mariæ, suo bono [...] patrono, & omnibus aliis sanctis D[ei]

posse, diligenter & deuote cum crucis signaculo committere, ex quo sanctus angelus tãtam habet potestatem custodiendi nos, non immerito de eo cantat Ecclesia: *Quo custode procul pelle rex Christe piissime, omne nephas inimici, corde & corpore paradiso redde tuo nos tua sola clementia.* Et propterea mihi visum fuit, & cõsului multis, quod quilibet bonus Christianus notabilis alicuius dignitatis, qui vult habere aliquem lectum seu thorum triumphalem, quod triumphum sui lecti debet cõuertere in hunc modum. Videlicet quod in coopertorio lecti seu cussa debet esse triumphus trinitatis in medio, cum quatuor Euangelistis, in forma quatuor animalium à quatuor lateribus, secundum quod figuratum est Apoc. 4. Et in capite lecti sint hęc scripta: *In manus tuas Domine commendo spiritũ meum: Redemisti me Domine Deus veritatis.* Et in vno latere à parte dextra sit crucifixus in vno angulo lateris, & sint ante eum hi duo versus, quos teneat quidam homo pictus in formam rogantis, & dicat;

Ore tuo Christe, benedictus sit thorus iste:
Dormiat in Christo, qui thoro iacet in isto.

Et ex alio latere in parte sinistra sit in parte superiori virgo Maria: & in parte inferiori illius lateris sit mulier etiam depicta in formam deprecantis, quæ teneat hos versus:

Vt me pausantem conserues & vigilantem:
Me tibi virgo pia semper commendo Maria.

Et in pendulis lecti in pendente superiori sint duo angeli, vnusquisq; in augulo: in medio quorum erunt hi duo versus sequentes:

Angele, qui meus es custos, pietate superna,
Me tibi commissum serua, defende, guberna.

Quos omnes versus vnusquisque bonus Catholicus debet dicere singulis diebus pluries, maxime cum vadit ad dormiendum, cum Pater noster, & Aue Maria: si saltem vacare non possit pluribus aliis ordinibus, saltẽ habeat in mente, corde, voce, & oratione prædicta, vt aliquid mereatur; cum non sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est. *c. de forma.* 22. *q.* 5. concordat text. *in c. cupientes. de pœnis in clementinis, notatur in l. in illa stipulatione. §. Si verb. oblig.*

DEcimaseptima consideratio. Redeundo, vnde digressi sumus, ad istum ordinem angelorum vltimum assumuntur omnes pueri baptizati, qui in merito passionis Christi, & fide parentum in gratia baptizati decedunt: quia, vt dicitur *Matth.* 22. Erunt homines sicut angeli Dei in cœlo: quia per donum gratiæ homines possunt mereri tantam gloriam, quod etiam angelis singulorum ordinum æquentur, & hæc vocantur assumi seu locari in ordines angelorum. Dicit enim August. *super Ezech.* Sunt nonnulli, qui parua cupiunt, sed tamen hoc nunciare fratribus non desistunt, & hi in angelorum numerum cernuntur. Multi enim sunt simplices & illiterati, & tamen verbo & exemplo quantum possunt, alios ædificant, qui inter angelos collocabuntur.

Item, sunt nonnulli, qui hic bene regunt seipsos, vxorem, totam familiam, liberos, singulaque negotia, cuncta ordinantes ad Dei honorem, timorem & amorem, sicut faciebat Tobias: filii, pauperem vitam gerimus, multa bona habebimus, si timuerimus Deũ. Tales similiter si maiora non habuerint merita, inter angelos collocabuntur, & etiã simplices, qui pœnitentiã egerũt, carnẽ suã affligẽdo ꝓ peccatis, inter angelos collocabũtur.

Ab hoc ordine cecidit quidam principalis Dæmon, qui vocatur Mammone, cum pluribus aliis suis complicibus, qui tentant de auaritia, quos Dominus paupertate percussit, *Matth.* 6. Et ad illum carcerem inferni superiorem descendunt omnes auari, vsurarii, & eis similes. Et de quibus tẽtet huiusmodi Dęmon, vide Bernardinum de Bustis *in* 1. *parte sui Rosarii, sermone* 10. *in litera M.* vbi ample.

Ex quibus patet, quod sicut in cœlo scilicet cœlesti, sunt nouem ordines angelorum, qui mansiones dici possunt; ita in inferno sunt nouem carceres, in quibus sunt dæmones, qui recipiunt damnatos de pluribus peccatis, secundum eorum grauitatem, & secundum quod supra dictum est, vt recitat amplo Vincentius *in suis collationibus.* Et alii præsunt aliis: cum Dæmones præsint Dæmonibus, vt etiam supra dixi.

Decimaoctaua consideratio erit talis. Cũ in paradiso sint nouem ordines, & in quolibet ordine sint sex millia sexcenta sexaginta sex mansiones, & in qualibet mansione possint esse tot regna, tot ducatus, tot comitatus, tot nationes, tot prouinciæ, tot ciuitates, tot domus: & in qualibet domo, tot sedes seu loca, scilicet, sex millia sexcenta sexaginta sex, & in qualibet sede seu loco, de quo dicitur, nomina vestra scripta sunt in cœlis, est vna anima: quando omna illa loca replebuntur; tunc, vt opinantur nonnulli Doctores deuoti hanc calculationã pie ponentes & credentes, adueniet extremum iudiciũ, sed quia non sunt præsentis speculationis, & etiam, vt dicit Bernard. de Bustis *in 2. par. sui Rosarii. sermone 19. 2. part. in litera* L. non potest dici certus numerus angelorum, ex pluribus per eum ibi allegatis, non aliter insisto. Plures tamen sunt angeli boni quam mali, prout habetur *Paralip.* 32. vt ibi dicitur. Et etiam habetur in sermonibus Discipuli, *serm.* 88. quod certus numerus angelorum dari nec numerari potest, & ibi ample ponit illos nouẽ ordines angelorum supra positos, & quomodo, & qualiter animæ collocanter in illis ordinibus, secundum dignitatem illarum.

Quia tamen dictum est, quod etiam mali angeli sunt in inferno, & habent carceres & officia distincta, quærit Robertus de Licio *in serm. 11. c. 1. in feria 4. septuagesimæ, ver. 2.* Vtrum mali angeli sunt in inferno? Et respondet secundum Bonauenturam, *distin. 6. art. q. 1. lib. 2.* cum Alexandro de Halis. *in 2. volum. summæ. quæst. 96.* quod locus Dæmonum post lapsum vsque ad diem iudicii, non est locus subterraneus, quem vocamus infernum, sed aer caliginosus, in quo generaliter Dæmonum habitat multitudo: & vtrum aliqui sint detrusi in inferno, dicit se nescire, nec inuenire determinatum à sanctis; dicit tamen bene credere, quod aliqui descendunt ad torquendum animas, secundum quod habent in se deputata maledictionis officia. Si etiam in prædicto aere puniantur pœna ignis, vt dicit, diuersi diuersa sentiunt. Quidam dicunt, quod sic, licet minus intense quam post iudicium. Alii autem dicunt, quod [...] na eis differtur vsque ad iudicium, & [...] grauem pœnam suscipiunt ex eo, q[...] in isto aere caliginoso: quia locus in [...] diti sunt, erat cœlum empyreum, [...] luminosum, & est eorum locus na[...] quem non possunt amplius reuerti.

De his omnibus supradictis m[...] ad doctores Theologos (quoru[...] nosse) quoniam melius est tacere, [...] le loqui: & in reliquis articulis fid[...] bus firmiter credimus, & simplici[...] temur, *credo prout sancta mater Dei ecc[...]* Et quæ hic ante dixi, intelligo me[...] benigna correctione dominorum [...] gorum, & sub protestationibus, quo[...] ctum, quod habeat in se aliquid du[...] quod non sit benedictum, quod [...] pro non dicto, nec scripto, & sic me[...] to limæ & correctioni prædictoru[...] norum Theologorum.

Decimanona consideratio. Erit [...] dum quæstionis: An possit d[...] mus ordo in Paradiso? Et pro decisi[...] ius dubii videndum esset, quod dic[...] de Turrecremata *in c. hi duo. de consec[...]* vbi innuendo ex illo text. dicit vide[...] sint vel fuerint decem ordines ange[...] Item dicit Magister Sententiarum *in* [...] *ctio. 9.* testatur, quod Scriptura testat[...] mum ordinem ex hominibus esse re[...] dum; ergo ita est: quia, vt dicit Aug[...] Maior est Scripturæ autoritas, quam [...] humani generis perspicuitas; vbi a[...] oppositum, tandem concludit secu[...] mentem Theologorum, quæ doctrin[...] ctorum est magis consona, quod omn[...] cti assumuntur ad ordines angeloru[...] dam scilicet ad superiores, quidam a[...] riores, & quidam ad mediocres, pro d[...] sitate suorum meritorum: sed beata [...] super omnes, vt dixi supra *in hac parte, in* [...] *sideratione.*

Et istud comprobat diuersis ratio[...] Primo, vt dicit, ad hoc est gl. super illu[...] 44. *Constitues eos principes super omnem* [...] quæ dicit: elegit pauperes, vt exalte[...]

dines cœli, qui ſunt ex hominibus, & angelis: ergo homines aſſumuntur ad ordines angelorum.

Secundo, ad idem eſt glo. *Deut.* 32. ſuper illud: *Omnem locum, quem calcauerit pes veſter, veſter erit.* quæ dicit, ſi Diabolum vincere potero, ſi meruero, vt Deus conterat eum ſub pedibus meis, conſequenter locum eius habebo in cœlo.

Tertio, hæc idem gl. *Deut.* 33. ſuper illud: *Eiiciet à facie tua inimicum, dicet que contere.* Et ſuper illud ad Roman. 11. *Dominus conteret Satan ſub pedibus veſtris velociter.*

Item, B. Dionyſius dicit *in* 1. *c. de diuinis nominibus*, quod homines angelorum gloriam ſortientur. Item Greg. *in homilia de centum ouibus* dicit, quod homines ſecundum diuerſitatem meritorum ad diuerſos ordines transferentur angelorum. Hæc de Turrec. vbi reſpondet ad obiecta in oppoſitum. Videatur etiam de hac materia Bar. Sibylla *in ſpeculo peregrinarum qu. in prima quæſtiuncula decimi c. ſecundæ decadis*: vbi dicit, quod opinio dicẽtium poſſe dari decimum ordinem, videtur ſapere hæreſin: dicit tamen ibi in fine vnum ſingulare, quod meritum hominis eſt efficacius merito angelorum, quod comprobat quatuor rationibus.

Vigeſima conſideratio. Nedum angeli habent ſedes & loca in cœlo: ſed etiam beati, & ibi honorantur, glorificantur & laudantur, ita quod vnus præfertur alteri, & vnus maiorem ſedem habet altero, Nõ quod vnus ſit ſupra caput alterius, ſicut in ſolario, ſed ſunt in cœlo empyreo, ſicut ſi eſſet mons rotundus, & aliquis eſſet in culmine, & alii circumcirca. Et iſti ſunt, de quibus dicitur *Pſal.* 83. Beati qui habitant in domo tua Domine. Gloria enim eſt omnibus ſanctis eius. *Pſal.* 149. Qui ſunt ciues ſanctorum, & domeſtici Dei, inter quos nulla eſt inuidia: ſed vnuſquiſque ita gaudet de reuerẽtia alterius, ſicut de ſua, vt dicit Aug. *in epiſt ad Cyrillum.* Noueris, quod reuerentia, quæ ſingulis ſanctorum exhibetur, cæteris omnibus exhibetur: nec putes, quod in cœlo ſit aliqua inuidia, vt in mundo. Sicut enim in mundo quilibet hominum cæteris pręeſſe magis vellet, quam ſubeſſe: ita in cœlo per charitatem ineffabilem, qua ſe inuicem diligunt beatæ animæ quilibet ſanctorum, ita alterius gloria gaudet ſicut ſua; quoniam vellet quiſq; maior, vt quiſque minor, ſibi eſſet ęqualis, & pene maior, quia gloria eius eſſet ſua. Nam minor ita maiori gloria gaudet, ſicut ſi eam haberet; imo potius de ſua, ſi fas eſſet, ſibi impartiret: vnde gloria ſingulorũ eſt gloria cunctorum, hæc ille. Et hæc recitat Bern. de Buſt. *in* 2. *par. ſui Roſar. ſerm.* 19. *in* 2. *par. in litera* N.

Sunt tamen in multiplici paſſionum genere gloriæ. Quoniam, vt ait Aug. *in ſer. de martyr.* Sanctorum ſocietate cœlum exultat, quorum patrociniis terra lætatur, quorum triumphis Eccleſia ſancta coronatur, quorũ gloria multiplici paſſionum genere adornatur: & qui neſcit diſpoſitionem beatorum in patria cœleſti, poteſt ſic imaginari, quod Deitas eſt in ſupremo culmine, & poſt eam beata virgo Maria, vt dixi ſupra: & poſtea angeli iuxta gradus & ordines ſupra poſitos & deſcriptos, & poſt angelos ſancti iuxta eorum gradum; quia angeli ſunt in ſuperiori loco ante ſanctos, vt dicit S. Thom. *in* 1. *part. ſuæ ſum. q.* 66. *art.* 3.

Aduertendum eſt etiam ad id, quod dicitur *Ioh.* 14. In domo Patris mei manſiones multæ ſunt. Et Hieronymus fecit librum vnũ de 24. manſionibus, & Ambroſius vnum, & Richardus de S. Victore.

Altitudinem autem cœli, & magnitudinẽ, ſi quis contemplari voluerit, debet primo conſiderare magnitudinem terrę, & aliorum elementorum, quæ ſingula excedunt ſe inuicem in decuplo: & poſtmodum conſiderare latitudinem orbis, quæ eſt maior in decuplo omnibus elementis ſimul. Quæ, cuius ſit magnitudinis, ponit Bern. de Buſtis *in* 2. *parte ſui Roſarii, ſerm.* 10. *part. litera* Y.

Deinde extendere cõſiderationem ſuam vſque ad cœlum empyreum, diſcurrendo mente, magnitudinem aliorum nouem cœlorum, quorum ſinguli excedunt inferiores omnes in decuplo ſecundum mathematicos: & ſic aliqualiter intelliget magnitudinem

nem & altitudinem ipſius decimi cœli, ſcilicet empyrei, quod excedit in decuplo omnes alios: & ſimiliter, poterit inueſtigare aliquo modo pulchritudinem illius cœli, conſiderando pulchritudinem omnium prædictorum elementorum & cœlorum, quorum quodlibet in decuplo, quoad formoſitatem & ſpecioſitatem: tunc intelliget, quod inexplicabilis eſt pulchritudo illius cœli empyrei, in quo collocantur ſancti in viſione gloriæ. *Eccleſ.* 43. De cuius excellentia ample Ber. de Buſtis. *in dicto ſerm.* 19. *ſupra alleg. & in litera S.* ponit, quomodo ibi collocantur Patriarchæ, Apoſtoli, Martyres, Confeſſores & Virgines, quæ cum ſint nimium prolixa, nihil aliud de collatione illorum, & prælatione hic dicam, niſi forte ſtatim de duobus, videlicet de Ioanne Baptiſta, vtrum præcedat Adam, & de Petro, quod præcedat omnes Apoſtolos, tanquam Princeps illorum, & primatum habens inter eos.

VIgeſimaprima conſideratio. Deus dabit gloriam ſanctis in gloria. Probat mirabilibus rationibus Ray. Lullius *in ſuo introductorio artis generalis, in arbore Apoſtolicali:* vbi dicit, quod Deus creauit mundum cum magnitudine bonitatis, æternitatis, poteſtatis, ſapientiæ, voluntatis, glorię, & veritatis: & ita ſua magnitudo eſt, ita ratio, quod Deus creauit mundum ratione gloriæ, ſicut ratione bonitatis. Eſt ergo finis mundi ita magnus per gloriam, ſicut per bonitatem: ſufficit ergo veritas ad gloriandum homines in gloria, vt magnitudo tantum ſufficere poſſit fini gloriæ, ſicut fini bonitatis: Eſt ergo probatum, quod Deus qui creauit mundum dabit gloriam hominibus bonis. Et, vt dicit idem Raymun. Lullius ibi. Iſte paſſus eſt placens ad intelligendum, quoniam intellectus gaudet in attingendo veritatem gloriæ, quam expectat: gaudet etiam in nono modo probationis, quam, vt ipſe dixit, dat ſecundum tabulam generalem hoc modo, videlicet: In Deo eſt gloria, & ipſe eſt gloria: & ſi non daret gloriam illis, qui ſuam gloriam diligunt, iniuriam faceret amabilitati ſuæ gloriæ, & amatiuitati illorum, qui ſuam gloriam diligunt; & ſic eſſet iniuſtus, & auarus, amabili[...] & amatiuitati illorum, qui ſuam g[...] diligunt. Et idem ſequeretur de ſua me[...] bilitate, intelligibilitate, memoratiu[...] intellectiuitate hominũ, quæ iniuri[...] paſſibilis. Dabit ergo Deus gloriam o[...] illis, qui moriuntur in ſtatu bonitatis[...] & veritatis, & qui ipſum diligunt, [...] gloriam ſperant. Et ibidem ampli[...] an Deus glorificabit hominem. c[...] dio, vel ſine medio, & cum pura co[...] tia, & ſine contrarietate, vt ibi pere[...]

VIgeſimaſecunda conſideratio. Sa[...] iam ſunt honorandi & venerãdi[...] ris, prout in cœlo, & feſtiuitates eo[...] ſolennizandæ: quod probatur ratione[...] ritate, & exemplo. Et primo ratione[...] dum eſt: quia ſecundum Ioan. de T[...] *c.* 1. *de conſecrat. diſtinct.* 3. allegando G[...] ſiodoren. *in ſua ſumma de offic.* propter[...] ſas feſtiuitates ſanctorum in terris [...] ciendæ.

Prima eſt propter honorem diuinæ[...] ſtatis. Cum enim honorem ſanctis im[...] mus, Deum in ſanctis honoramus, & [...] in eis mirabilem prædicamus: quia qu[...] ctis honorem tribuit, illum ſpecialiter[...] rat, qui eos ſanctificauit.

Secunda eſt, propter auxilium no[...] firmitatis. Quia enim per nos ſalutem[...] re non poſſumus, ideo ſanctorum in[...] ſionibus indigemus: à quibus & ad[...] mereamur, merito ipſos honorare deb[...] Legitur enim 3. *Reg.* 1. quod Berſabee, q[...] terpretatur puteus ſatietatis, id eſt, E[...] triumphans, filio ſuo, id eſt, eccleſiæ m[...] ti, regnum ſuis precibus obtinuit.

Tertia eſt, propter augmentum no[...] curitatis, ad ſpei noſtræ ſubleuation[...] per ſanctorum gloriam, quæ nobis in[...] feſtiuitate proponitur, noſtra ſpes, & [...] tas augeatur. Si enim homines mort[...] bis ſimiles, potuerunt ita per ſua me[...] limari, conſtat; quia nos ſimiliter po[...] cum manus Domini breuiata non ſit.

Quarta eſt, propter exemplum n[...] mitationis. Cum enim eorum feſtiuit[...] cen[...]

censentur, ad eorum imitationem prouocamur, vt scilicet eorum exemplo, terrena contemnamus, & cœlestia desideremus, vbi sunt collocati. Quoniam cum ipsorum virtutes, in die solennitatis eorum, nostræ mentis oculis obiiciuntur, ardenter accendimur ad honorificentiam illorum. Et ideo dicit Leo Papa *in quodam sermone de martyribus*. Quotiescunque, fratres charissimi, sanctorum martyrum solennia celebramus; ita ipsis intercedentibus expectemus à Domino consequi temporalia beneficia: vt ipsos martyres imitando accipere mereamur æterna: quoniam, vt dicit Paul. 2. *ad Cor.* 1. Si fuerimus socii passionum, erimus & consolationum.

Quinta est propter debitum mutuæ vicissitudinis. Sancti enim de nobis in cœlo festum faciunt; quia gaudium est angelis Dei, & animabus sanctis, super vno peccatore pœnitentiam agente. Vt igitur vicissitudinem rependamus, iustum est, vt quia ipsi de nobis festum agunt in cœlis, & nos de ipsis festum agamus in terris.

Sexta est, propter procurationem nostri honoris. Cum enim sanctos honoramus, tunc nostram rem agimus, & nostrum honorem procuramus: quia eorum festiuitas est nostra dignitas. Nam cum honoramus fratres nostros, honoramus nosmetipsos. Vnde Apost. Omnia vestra sunt, vos autem Christi. Charitas enim omnia facit communia, quæ honores inuicem peruenire facit, & necessitatibus sanctorum communicare: vt dicit Apost. *ad Rom.* 12. Dicit etiam Ioan. de Turrecrem. quod alias rationes ponit Damascenus *lib.* 4. *cap.* 7. quare scilicet sancti, & eorum corpora, seu eorum reliquiæ, debeant honorari: quarum quædam sumuntur, quoad eorum dignitatem, quædam quoad eorum preciositatem corporum. Dignitas autem eorum, vt idem dicit, quadruplex est: quoniam ipsi sunt amici Dei, & filii Dei, hæredes Dei, & duces nostri: quãrum vero ad corporum eorum preciositatem, ponit etiam idem quatuor, & August. addit quintum, per quæ manifestatur preciositas corporum, scilicet sanctorum, siue reliquarum. Ipsa enim corpora sanctorum, fuerunt promptuarium Dei, templum Christi, alabastrum spiritualis vnguenti, fontes diuini, & organum Spiritus sancti: propter quæ sancti merito veniunt colendi: & ibi respondet ad quædam argumenta in contrarium.

Pro septima ergo ratione dicendum est, quod insignis eminentia virtutis, & sanctimoniæ, qua hic vitam agentes, mirifice claruerunt, debet nos mouere ad venerandum, & honorandum sanctos.

Nemo siquidem est, qui non norit virtuti honorẽ deberi, & his, qui virtute sunt præditi. *l. fi. in princ. C. de statuis, & imaginibus. & dixi supra, & dicam infra, in multis locis:* quantoque excellentior fuerit virtus, tanto præclariore afficienda est honore.

Atqui, nullus est sanctorum ordo, & gradus, & in quouis ordine, nullus reponitur sanctus, qui non eximio virtutis splendore coruscauerit, quique non miro bonorum operũ ornatu refulserit. Quoniã, *vt dicit Paulus ad Heb.* 11. Sancti per fidẽ vicerunt regna, operati sunt iustitiã, adepti sunt repromissiones, fortes facti sunt in bello, nõ corporali tantũ, sed & spirituali contra dæmonẽ, mundum, & carnem, quem triplicem hostem virtute dextræ fuderunt. Et Paul. *in eadem epist.* antiquos veteres instituti patres claro celebrauit encomio: illustresque eorum virtutes, & nomina catalogo quoque sacro recensuit. Et habetur *Ecc.* 44. Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros, in generatione sua: & post descriptas generationum illorum laudes, mox subnectit: Omnes isti, in generationibus gentis suæ gloriam adepti sunt, & in diebus suis, habentur in laudibus, qui de illis nati sunt, relinquerunt nomen narrandi laudes eorum, & semen eorum, & gloria eorũ nõ derelinquetur, & ibi, & *in cap. se. Ecc. cap.* 45. ponit laudes antiquorum patrum.

VIgesimatertia consideratio. Sanctos etiam honorandos, laudandos, & glorificandos, autoritate sacræ scripturæ, ecclesiæ Catholicæ, constitutionis summorum Pontificum, & Principum secularium, doctissimorumque scriptorum comprobatur.

Primo enim autoritate sacræ scripturæ, cũ vt habetur *Psal.* 105. Laudate dominum in sanctis eius. & *Psal.* 32. Rectos decet collaudatio. Et habemus *Ecc.* 20. *&* 44. Laudemus viros gloriosos, & patres nostros, in generatione sua. & habetur *Io.* 12. Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus, qui est in cœlis. Cum ergo sancti honorentur à Deo, æquum est, vt honorentur etiam ab hominibus, cum is gloria, & honore dignus sit, quem Princeps honorat. text. *in l. restituendæ. in fin. C. de aduoc. diuers. iudi.* vbi sic dicit text. *Qui à nobis digni iudicati, hi multo magis in anteriorib. quoq; iudicandi sunt.* dicam plenius infra *in vlt. part.* Quem ergo dominus honorificat, æquum est, & seruos eius eundum honorare, vt eo ipso conformes sint domino suo, bonitatique eius respondeant. Improbus enim videtur, qui dedignatur eum honore prosequi, quem dominus suus honorificat. *c.* 19. 4. *dist. l.* 1. *C. de dom. & protect.* Et perinde atque rebellis censetur Regi, necnon iniurius, qui amicum eius summo affectum honore à Regia maiestate, recusat honorare, *facit l. si imperialis. C. de legibus. & l. fin. in fin. C. de priuileg. eor. qui in sacro palatio militant. lib.* 23. & dixiample alibi.

Cum ergo Deus sanctos honorificet, quare ergo illos non honorabimus, vt conformemur voluntati Dei, & ne illi resistere, nec cõtra iudicium facere dicamur? iuxta illud Damas. *in lib.* 4. *de fide orthodoxa.* Honor erga gratos, & benignos conseruos beneuolentiæ erga communem dominum indicium est. Nonne etiam dicit propheta *Psalm.* 48. Mihi autem honorati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est princeps eorum. Vbi vocat eos amicos Dei, quos dominus in Euangelio eadem dignatus est appellatione nominare, cum inquit: Vos amici estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis: iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos; quia omnia, quæ audiui à patre meo, nota feci vobis. Et etiam habetur *Eccles.* 54. Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua, dixi supra, & dicam amplius. & hoc est: quoniam qui bonum operantur, glo- honorem inuenient, *ad Rom.* 2.

Secundo, probatur autoritate ec- quæ hac consuetudine immemora- ordinatione vniuersali procedente & festiuitates sanctorum introduxit nauit, quæ quotidie coram nobis & de quibus habetur *in c. fin. & al- riis. & in c.* 1. *de consec. distinct.* 3. vbi concilio Lugdun. Et sic est sancta clesia in Spiritu sancto congregata, quorum ibi existente nomen Eccle- populus, iuxta illud: Vbicunque duo in nomine meo erunt congregati, ibi dio illorum ero. *Matth.* 18.

Tertio, probatur autoritate sum- Pontificum, vt habetur *in c. fina. di-* ponit multas festiuitates sanctorum, norari debent, & probatur *c. gloriosi sanctis suis. de reliq. & venerat. sanctor. in* 6. nitur constitutio Bonifacii VIII. qui uit plures solennitates plurium san- ibi descriptorum, facit *clem. si domini. de vener. sanctor.* vbi Clemens V. *in Conci- nen.* approbauit & cõfirmauit ordina- Vrbani IV. de celebritate Sacrame- char. Eusebius etiam solennitatem Crucis, quæ ipso sedente in Pontifica- fuerat, mandauit obseruandam. *c. Cru- mini. de consec. distinct.* 3. Et ibi Ioan. de T- ponit rationes, quare adoratur Crux. Flor. *in sua summa, part.* 3. *tit.* 109. §. 5. vbi S. Thom.

Etiam Serg. I. festum purificationis Mariæ virginis cereis accensis, & sacer- ordine consecratis, celebrandum sanxit.

Et Innocentius octauus, natiuitati- dem gloriosæ virginis solennitati pr- adiungendas statuit.

Et sancrosancta Basilien. Synodus creto quadragesimæ sessionis, festum conceptionis eiusdem Virginis statuit.

Quas quidem constitutiones, vni- Ecclesiæ consuetudo, & omnium C- norum approbauit. Cuius quidem c- tudinis, non leuis est autoritas, imo *c. in his, & c. consuetudinis* 11. *distinct.* Panor-

Consuetudinis. extra de consue. Et ibi *Apost. Bart.* & *Corset.* Et quantum consuetudini tribuendũ sit in sanctionibus ecclesiasticis, ponitur *in c. ecclesiarum, in 11.d.* & *in c. catholica, eadem distinct.* vbi dicitur, Ecclesia catholica, per orbem terrarum diffusa, tribus modis probatur existere. Quicquid enim in ea tenetur, authoritas est scripturarum, aut traditio vniuersalis, aut certe propria & particularis instructio, &c. Et dicit text. *in d. c.* in his rebus, de quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi Dei, & instituta maiorum, pro lege seruanda. Cũ ergo hic in hac veneratione sanctorũ, non solum sit mos populi, sed etiã diuina scriptura, autoritas ecclesiæ vniuersalis, & summorum Pontificum, non est dubium, quod illa vniuersalis consuetudo nos astringit ad honorandum, venerãdum & laudandum sanctos, vltra rationes supradictas, in precedenti consideratione adductas.

Quarto, etiam solennitates sanctorum sunt celebrandæ & honorandi sunt sancti in eorum festiuitatibus, autoritate Principum secularium, videlicet Valentiniani & Theodosii Imperatorum, qui ordinauerunt commemorationem duodecim apostolorum esse celebrandam. vt *in l. omnes dies. Cod. de feriis.*

Quinto & vltimo, probatur autoritatibus plurium doctorum, qui tenent decisiue sanctos esse venerandos, honorandos & glorificandos. Inprimis dicit Ambros. *in quodam sermon. de sanctis martyribus.* Cum omnium sanctorum martyrum, fratres, deuotissime natalem celebrare debemus: tum eorum præcipue solennitas, tota nobis veneratione curanda est, qui in nostris domiciliis proprium sanguinem profuderunt, & ibi: *Cuncti igitur martyres percolendi sunt.* & statim post: *Ideo fratres veneremur eos in seculo, quos defensores habere possumus in futuro.* & dicit Hieronym. *in Epistola ad Riparium alleg. per Anton. Floren. in sua sum. part. 3. tit. 12. cap. 9. in princip.* Honoramus autem martyrum reliquias, vt eius, cuius sunt martyres, adoramus, honoremus seruos, & honor seruorum redundet in dominum. & idem Hieronymus *in sermone de assumpt. beatæ Mariæ virginis,* dicit: *Si Deum fratres charissimi, ore prophetico, in sanctis suis laudare iubemur, multo magis in veneratione beatæ Mariæ.* Et Augustin. *in sermon. de nat. B. Iohan. Baptistæ,* dicit: *Post illum sacrosanctum Domini natalis diem, nullius hominum natiuitatem legimus celebrari, nisi solius beati Iohan. Baptistæ. In aliis sanctis & electis Dei, nouimus illum diem coli, quo illos post consummationem laborum, & deuictum triumphatumque mundum, in perpetuas æternitates, præsens hac vita parturit: in aliis consummata, vltimi diei merita celebrantur. In hac prima dies & ipsa etiam hominis consecrantur, eo; quia per hunc dominus aduentum suum, ne subito homines insperatum non agnoscerent, voluit esse testatum.* Et idem Aug. *in sermo. de Assumptio. B. Mariæ* dicit, illum diem venerabilem cunctis aliis honorandum; hunc satis præposterum iudicandũ esse, vt cum Sanctorum celebramus victorias martyrum, illius solennitatem illis non præferamus, quæ huic mundo edidit Principem martyrum, & per quam meruimus autorem vitæ suscipere. Et etiam dicit Floren. *in sua sum part. 3. tit. 12. capit. 7. §. 2.* quod sancti sunt adorandi non ea adoratione, qua adoratur Deus, scilicet latriæ: id est, non eos adorantes, vt creatores, vel datores gratiarum, sed vt participantes Dei bonitatem, per gratiam, vel veram gloriam, & vt nostri intercessores: & sic, vt dicit, Abraham angelos adorauit, *Genes. 18.* Et Cornelius Centurio Petrum, *Actor. 20.*

Sanctus Dionysius etiam in sua Ecclesiastica hierarchia. *c. 3. 3. part.* dicit verba sequẽtia: *Enimuero sanctorum, post pacem illam nominum prædicatio, eos præconio attollit, qui pie sancteque vixerunt, & ad finem vsque virtutis vitam constanter, nusquam ab ea deflectendo, tenuerunt. Nos quidem, ad imitandum beatissimum illorum habitum, atque ad diuina appetenda præmia, prouocans ac ducens: Illos autem veluti viuentes, prædicans, qui (vt Theologia ait) non mortui, sed in diuinam penitus vitam ex morte translati sunt.* Et dicit etiam Sanctus Bernardus *in sermone de solennitate omnium sanctorem, in princip.* Festiuitas omnium sanctorum hodie celebratur, & dignum est, vt cum omni deuo-

tione celebretur. Et ample Ioan. Damascen. *in lib. de fide orthodoxa, cap. 16.* dicit & tenet, sanctos esse orandos, vt amicos Christi. *Ioan.* 15. Vos amici mei estis, vt dictum est supra. Vt filios & heredes Dei, vt habetur *Ioh.* 1. Quicunque autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Et habetur *ad Rom.* 8. Si aut filii & hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Et ibi ample declarat Damascenus, sanctos esse venerandos per singulos factorum ordines, apta progressione. Deiparam, vt proprie, & vere Dei matrem honoremus, de qua supra dixi. Præcursorem Iohannem, vt præcursorem & Baptistam missum, & martyrem, de quo infra dicam. Apostolos, vt fratres Domini, & inspectores, & ministros, in passionibus eius: videatur ibi ample Damascen. & de laudibus sanctorum fecit Rupert. de Licio librum vnum.

VIgesimaquarta cõsideratio. Etiam quod sancti sint honorandi, demonstrabitur quibusdã exemplis, quæ posuit Iodoc. Chlictoueus *in suo tractatu de veneratione sanctorum*, compositus ad reprobãdum errores aliquorum, & maxime Lutheri Alemani, & quorundam sequacium.

Et in primis adducit exemplum de sancto Patriarcha Ioseph, qui, vt habetur *Genes.* 41. vbi postquam interpretatus fuit somnium Pharaonis Regis Ægypti, suggessitque consilium, quo futuræ fami septennali occurreretur, dixit ei Pharao: *Tu eris super domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet, vno tanto Regni solio te præcedam: ecce constitui te super vniuersam terram AEgypti.* Tulitq; Pharao annulum aureum de manu sua, & dedit in manu eius, vestiuitque eum stola byssina, & collo torquem aureum circumposuit, fecitque eum ascendere super currum suum secundum clamante præcone, vt omnes coram eo genu flecterent, & præpositum esse scirent vniuersæ terræ Ægypti.

Certe ergo, vt dicit idẽ Iodocus Chlictoueus Ioseph, ob nimiam animĩ sagacitatem, & prudentiam, à Pharaone in excelsum dignitatis culmen à carcere sublatus, non absurde sanctorum quemlibet nobis significat, ob vitæ sanctimoniam, præclaraque ex huius mundi ergastulo, in sublime num Regni cœlestis euectum: à Deo mnia bona domini sui constitutum seruus fidelis & prudens in vita fu illud, *Luc.* 12. Nunc Deus splendida litatis adornatum stola, coronaque coratum, publico Ecclesiæ præc cunctis etiam pia veneratione col do gloriæ eius, ac sublimitas, om tescat, quemadmodũ Pharao ip à cunctis Regni sui incolis, volui regio curru honorari.

Pro secundo exemplo, adducitur Mardochæi, de quo habetur *Ester* 6. detectas insidias duorum eunuch gis Persarum, qui conspirauerant Assueri, indutus stola purpurea, & equo Regio, circumductus est iub ge. per plateas ciuitatis, ab Aman primoribus eius clamante in prop honorabitur, quemcunque Rex vo norare. Ecce, Mardochæus vir probitatis ac fidei, non solum sto pit regiam, & splendidis vestibus est amictus, sed & equo regio in honoris publicum habuit præcon buccinantem: Hoc honore cond quem Rex voluerit honorare. Quo Iodoc. Chlictoueus, plane nobis sanctos ipsos propter ineloquibil gloriam, qua exaltantur in cœlis, et no beneplacito & ordinatione, in norandos esse, quo aliis patescat ma honorificentiæ, quam obtinent in qua statim aliquid dicam summatim.

Pro tertio exemplo huius nostræ adducitur illud *Dani.* 2. quod ponit in dicto loco de Daniele, qui postq bylonis Regis somnium, quod eius exciderat enarrauit, & sapienter, vt fuerat sibi inspiratum, interpre Rex ipse, nouitate reseretationis mysteriorum, attonitus pariter, tus, illum in sublime, vt dicit scriptu lit: & munera multa & magna de constituit eum Principem super om

uincias Babylonis, & præfectum & magistratum super omnes sapientes Babylonis. Nimirum hæc Danielis sublimatio à Rege, apte nobis significat exaltationem illam sanctorum in regno cœlesti; quia ob actæ vitæ sanctitatem, subuehuntur ad sedes æthereas, ac glorificantur. Et hæc honorificentia, de qua supra, clare nobis innuit, præclarum honorem ex Dei decreto & sanctione, à mortalibus exhibendum sanctis, qui ita à Deo honorantur in cœlis.

Pro quarto exemplo, insequendo prænominatum Iodoc. inseremus, quod est *Dan.5.* qui cum scripturam, manus apparentes Regi Balthasar in conuiuio diuinitusque exarantis, quæ ventura erant, legisset, & interpretatus fuisset, Rege iubente, indutus est purpura, & circumdata est torques aurea collo eius, vt sacra eius refert historia: prædicatumque est de eo, quod haberet potestatem tertius in regno. Et, vt dicit Iodoc. hæc etiam Danielis honoratio, secundum Regis pollicitationem, cuiusuis sancti, in cœlestem trãslati curiam, designat glorificationem. Prædicatio vero illa, de principatu eiusdem Prophetæ, tertio post Regem loco obtinendo in regno; nobis publicam insinuat venerationem, qua sanctum quemlibet in cœlo glorificatum vult Deus etiam in terris pie honorificari. Et de huiusmodi veneratione sanctorum, vide eundem Chlictoueum *in suo propugnaculo Ecclesiæ, aduersus Lutheran. lib.1. de forma Missæ cap.14.15.*

VIgesimaquinta consideratio. Festa sanctorum celebrantur ab Ecclesia die, qua mortui sunt, & non die, qua nati sunt: quia illa die, qua moriuntur, nascuntur ad gloriã. *gloss. in l. cum quidam. ff. de annuis legat. gloss. Instit. de ingenuis. in fi.* Ludouic. Roman. *singul. suo 34.* adde & aliàm glossam *in c. non licet. 33. quæst. 4.* Et vide Panorm. *in c. non licet. in 7. not. de feriis.* Et hoc est, quod intendit *Ecclesi. 7.* Vbi in principio dicit, quo melior est dies mortis, scilicet iustorum, qui tunc viuere incipiunt, quam dies natiuitatis. Propter quod, vetus Gallorum mos fuit, pecunias aliquando credere, & mutuo dare sibi reddendas apud inferos: quia cum ex doctrina Druydum Pontificum suorum, de quibus Cæsar *in commentariis suis de bello Gallico, lib. 6.* plene meminit, animas crederent immortales, sicut Pythagoras palliatus, id est, Græcus, pallio, more Græcorum, indutus, credidit: & sic maius præmium ex charitate, à Diis immortalibus consequi sperabant post mortem perpetuo victuri. De quibus Valer. *lib. 2. de institutis antiquis.* Et sic non abs re, quinimo prudentissime, & catholice prospexit Ecclesia, quod mors sanctorum vocatur eorum natalitium, secundum Lyram, vbi supra. In cuius vestigium cygnus cantat, dum est moriturus, secundum Martial. ibi:

Dulcia defecta modulatrix carmina lingua
Cantator cygnus funeris ipse sui.

Ideo sapiens debet lætari, cum moritur, melius victurus, vt ample declarat Guillielmus Benedicti *in sua repetit. cap. Raynutius, in verb. testamen. num. 17. de testam.* Fallit tamen in virgine Maria, & beato Iohanne Baptista, quorum natiuitates celebrantur, cum fuerint sanctificati in vtero à ventre matris. Et sunt tantum quatuor, qui fuerunt sanctificati in vtero à ventre matris, vt Iob, Ieremias, beata virgo Maria, & Ioannes Baptista. vt ait Petrus de Monte episcopus Brix. *in suo dictionario, in verb. sanctitat. §. quatuor.* allegat *cap. nisi. in gloss. 2. extra, de renunciat.*

VIgesimasexta consideratio. Credo, quod Adam tanquam pater omnium, & primus patriarcha, sit primus post Mariam. Et ita videtur tenere Bart. Veronen. *in tract. de Imperatore militum eligendo. in verb. ratione dignitatis.* vbi allegat Dantem 32. Paradisi. hoc ponentem:

Quei due che seggon la su piu felici,
Per esser propinquissimi ad Augusta,
Son d' esta rosa quasi due radici.
Colui che da sinistra les' aggiusta,
El' padre per lo cui ardito gusto,
L' humana specie tanto amaro gusta.
Dal destro, vedi quel parde vetusto
Di Santa Chiesia, à cui Christo le chiaui
Raccomando di quasto fior vetusto.

VIgesimaseptima consideratio. In ordine sanctorum in Paradiso, videtur, quod Patriarchæ, seu prophetæ sint præferendi, & omnibus aliis sanctis anteponendi: cum, vt videmus in actibus ecclesiasticis maxime in litaniis, præponuntur Apostolis, & inter illos Iohan. Baptist. videtur esse maior: quoniã, vt habetur *Matth.* 11. Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista, quod testimonium est ipsius Iesu, qui de eo dicit, ex quo illi credendum est.

Ipse enim patriarcha fuit, & propheta, & plus quam propheta. De cuius laude & gloria in cœlo & mundo, & de aliis patriarchis & prophetis videatur ample Ant. Floren. *in sua sum. in 3. part. tit. 31. cap. 7. per tot.* ad quem recurras in materia laudis, & excellentiæ patriarcharum, & Io. Baptist. & in fin. illius cap. ponitur, quomodo fuit propheta de præterito, præsenti, futuro, & per visionem intellectualem, sensibilem, & imaginariam.

VIgesimaoctaua consideratio erit ex dictis Gabrielis Barlette *in sermone pro festo sancti Ioan. Bapt.* qui quærit de dubio: Vtrum, iuxta verbum Christi, *Matth.* 11. & *Luc.* 7. Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista; Ioannes Baptista sit in omnibus sanctis maior? & circa hoc adducit quadruplicem opinionem.

Prima est, vt dicit: Quod Apostoli sunt maiores, & rationem esse dicit. Ex quo illi sunt maiores omnibus sanctis, qui abundantius super omnes habuerunt spiritum sanctũ, sed apostoli fuerunt huiusmodi: quoniam, vt dicit S. Thom. super illud *Rom.* 8. Nos ipsi primitias spiritus habentes, dicunt Apostoli, & tempore prius, & cæteris abundantius spiritum sanctum habuerunt. Ideo 1. *par. q.* 44. *art.* 7. *in* 1. *sententiarum, distinct.* 16. *art.* 2. Ioannes Scotus *in* 4. & Duran. *eiusdem ordi.* Apostoli sunt præferendi omnibus sanctis, tanquam abundantius spiritum sanctum habentes.

Secunda opin. quod Iohannes Euangelista, etsi non sit maior, tamen æqualis: & ratio huius est, quia prærogatiuæ, quæ sunt Ioan. Baptist. concessæ, etiam Ioan. Euangelistæ. Et secundum Petrum Damianũ sunt quinque.

Prima; quia Iohannes fuit virgo, & Io[...] Euangelista similiter: qui corrumpi no[...] tuit in terra propter eius virginitatem [...] etiam Dominus permisit corpus eius [...] uentis olei dolio destrui.

Secunda; quia Iohan. Bapt. fuit [...] nus Christi, filius Elisabeth cognat[...] Mariæ. Io. Euangel. in hoc excessit e[...] fuit nepos eius, videlicet filius Salo[...] ris matris.

Tertia; quia Ioan. Bapt. fuit sanct[...] in vtero matris, *Lucæ* 1. Spiritu sancto [...] bitur adhuc ex vtero matris: & Ioann[...] gelista, licet non fuerit sanctificatus in [...] matris; tamen accepit Spiritum sanct[...] pore Pentecostes cum aliis apostolis.

Quarto; quia Iohan. Baptist. fuit p[...] ta. *Iohan.* 1. Post me venturus est, qui a[...] factus. Et etiam prophetizauit in vtero [...] Exultauit infans in vtero meo. Et plu[...] propheta, *Iohan.* 1. Ecce agnus Dei: Ioh[...] Euangelista fuit propheta in Apocal. q[...] tura pronunciat. Et plusquam prophet[...] fuit apostolus, qui excedit omnes, cum [...] dãtius habuerit Spiritũ sanctũ. Et Apo[...] missus. Vnde *Ioh.* 1. Fuit homo missus a[...]

Quinta; quia Ioan. Baptist. fuit Mar[...] Herode decollatus. Io. Euangelista fu[...] tyr mortaliter: quia, vt dicit Petrus D[...] nus: ille, qui perforauit cor Mariæ, il[...] cor Ioan. Euangelistæ perforauit, vnde [...] tur, quod ad minus æqualis erat Ioan[...] & sic Christi verba; *Inter natos, &c.* non [...] vera. Istas etiam rationes, & compara[...] refert Robert. de Litio, in quodam ser[...] de S. Iohanne Euangelist. & concludit, [...] istorum sit maior vel minor, non est c[...] dum, cum bene concordes sint in cœlis, [...] non est disputandum de eis in terra; p[...] recitat ibi miraculum. Et, vt dicit Dom[...] post Ioan. Andr. *in c. vnico. de reliq. & vener.* [...] *ctor. in* 6. periculosum est, de meritis sa[...] rum disputare.

Tertia opinio, vt dicit idem Barlette, [...] Moyses fuit eximius prophetarum: qu[...] clesiast. 44. dicitur: *Non est inuentus simil[...]* *qui conseruaret legem Excelsi.*

Quarta opinio est, quod fuit Adam, qui creatus est, non genitus, & pater omnium. Hinc dicit Petrarcha, quod est primus post virginẽ Mariam: de quo Bartholomæus Veronens. *de Imperatore militum eligendo. in verb. ratione dignitatis.* Sed tamen de Adam non est bona argumentatio, eo; quia non surrexit inter natos mulierum, sed à Deo creatus, & ideo non comprehensus in dicto Christi.

Quinta opinio est Iesu Christi (cum quo sub veniã nos erimus) vt dicit Barlette *in dicto loco*; quia vera: cum qua opinione Thom. 2. 2. *quæst.* 174. *art.* 4. quod inter natos mulierum non surrexit maior Iohanne Baptista. vt habetur *Matth.* 11. Quam conclusionem comprobat idem Barlette *in d. loco*, triplici ratione, quæ extrahuntur à doctoribus.

Primo, ratione diuinalis prænominationis: quoniam, vt dicit S. Thom. 3. *part. quæst.* 27. *artic.* 5. quod diuina prouidentia, quoties mittere voluit aliquem sanctum virum in mundo, pro vniuersali præparatione, voluit eũ prius in mundo ostẽdere duplici modo. Primo, verbo prophetico. Secundo, signo diuino, quod patet triplici lege. Primo, in lege naturæ, quando misit Noe in impositione nominis. *Genes.* 5. dicit pater eius Lamech, vocabitur nomen eius Noe. Iste consolabitur nos ab operibus manuum nostrarum in terra, cui maledixit Dominus. Secundo, in lege scripturæ de Moyse, per signum diuinum, quando in terram proiecit coronam Regis. Tertio, in lege gratię, tempore Christi, quando missus est Iohannes Baptista, qui ostensus est verbo prophetico per angelum, *Luc.* 1. Erit magnus coram Domino. Et ista magnitudo fuit in pluribus, scilicet circa eius aduentum, in eius conceptione, & in eius natiuitate. Et circa laudem illius, quam habuit ab ipso Christo, qui eũ laudauit in constantia, in austeritate, in prophetia, & in perseuerantia, vt ibi dicit Barlette.

Et ex quo sequitur secundo, quod fuit maior inter natos mulierum ex diuina commendatione, ex qua sumuntur laudes, & magnificentiæ ipsius, quas ponit idem Gabriel *in eo loco. versic. secundum dicitur.*

Ex quo & tertio sequitur, quod infusæ sunt & fuerunt in Iohanne infinitæ gratiæ: quoniam fuit angelus, fuit patriarcha, fuit propheta, & plus quam propheta, magnus coram Domino. Apostolus, martyr, confessor, virgo, eremita. Et ibi concludit, illum omnibus cæteris præpositum: quod credo esse verum, & sum in hac opinione, quod post Mariam est primus in cœlo, & habet proximiorem sedem, & sedet ante omnes, & quoscunque: quia magis dilectus à Deo, propter eius gratam virginitatem, propter eius gratam humilitatem, & propter eius gratam charitatem, quæ tria ibi ample explicat & declarat idem Gabriel in fine, ibi; *Tertium dicitur, &c.*

Et de eodem, & eius excellentia, videatur etiam Ioannes Ludouicus Viuald. *in suo opere Regali. in tract. de pugna partis sensitiuæ, in 4. notab.* vbi etiam ample. Et ibidem etiam vide de laude & excellentia omnium patriarcharum & prophetarum, quos videre poteris, cum de vnoquoque veniet ad propositum.

Legimus & de Iohanne Baptista, quod triplex mirabile munus gratiæ habuit in vtero adhuc existens. Primo, gratiam, qua in vtero sanctificatus fuit: vnde fuit ante sanctus, quam natus, in quo cum Ieremia conuenit. Secundo, gratiam habuit, qua in vtero prophetare meruit: quoniam in vtero matris exultans, Deum adesse cognouit. Tertio, gratiam habuit, qua suis meritis matri prophetiæ spiritum tradidit. De quibus ample Guillielm. Benedicti *in sua repet. cap. Rayn. in verb. & soboles, quam gestabat. num 22. extra, de testam.* vbi concludit ex verbo Christi, quod nullus surrexit maior Ioan. Bapt. inter natos mulierum corruptarum.

VIgesimanona consideratio. Ex primoribus Ecclesiæ, tam militantis, quam triumphantis, censentur Apostoli, qui etiam videntur præferri debere Patriarchis & Prophetis. Quoniam, vt habetur *Ephes.* 4. ponit Apostolus narrando dona collata à Christo in ædificationem corporis sui, id est, Ecclesiæ. Primo, ponit Apostolus, deinde omnibus loquens, ait: *Estis ciues sanctorum, & dome-*

ſtici Dei ſuper ædificati ſupra fundamentum apoſtolorum & prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto IESV, ſcilicet doctrinam eorum vtrunque, ſiue teſtamentum, ſiue populum Iudæorum & gentium Chriſtus lapis angularis dictus, quia vtrunque in ſe coniungit. & ideo ſe excuſat, & rationem reddit Anton. Flo. *in 3. par. ſuæ ſum. tit. 31. c. 8.* quod prius de prophetis, quam de apoſtolis, ſcripſerit, & eos in ordine ſuæ ſcripturæ præpoſuerit, reddens rationem ſolam, eo; quia tempore præceſſerunt apoſtolos.

Sed videtur, quod ſunt præferēdi, tanquā Principes populorum, vt habetur *Pſal. 46.* Principes populorum congregati ſunt cum Deo Abraham. & *Pſalm. 44.* Conſtitues eos Principes ſuper omnem terram. Et de his habetur *Apoc. vlt.* cum dicitur: Quod murus ciuitatis, ſcilicet ſupernæ Ieruſalem, eſt habens duodecim fundamenta, & in eis duodecim nomina apoſtolorum & agni, & poſt Cherubin & Seraphin, inceſſabili voce clamantia, *Sanctus, &c.* Dominum laudat in cœlis glorioſus apoſtolorum chorus, quorum dignitas eſt veneranda: quoniam, vt canit Eccleſia: Eccleſiarum ſunt Principes, belli triumphantis Duces, cœleſtis aulæ milites, & vera mundi lumina. Et quilibet habuit principatum ſibi à Deo decretum magnæ prouinciæ vel regni.

Nam, Andreas fuit Princeps populi Achaienſ. in Græcia.

Iacobus maior, Princeps populi Hiſpaniæ, & quod ſibi defuit honoris in mundo; quia in capite anni à paſsione Chriſti in Iudæa decapitatus eſt, hoc Deus ſupleuit poſt mortem; quia in maiori veneratione eſt corpus eius, quam alicuius apoſtoli.

Thomas, Princeps Indiani populi, quem conuertit Iocabus minor, Ieroſolymorum populum regens primus ibi archiepiſcopus fuit, & primus miſſam cantauit ſeu legit, vt *in c. ſi. 66. diſt.*

Philippus Syriam, ſeu Scythiam ſpecialiter gubernauit.

Bartholomæus, (cuius nomen porto) Armeniam, & Licaoniam. De cuius vita & martyrio ponit Ant. Flo. *in ſua hiſtoria. parte 1. tit. 6. c. 12.* cuius verba hic inſerere volui ad laudem, & decorem ipſius & nominis ei[...]

Dicit enim, quod Bartholomæus inte[...] tur filius ſuſpendentis me, vel filius [...] dentis aquas. De eo dicit Diony[...] *myſtica theologia.* Diuus Bartholo[...] multam eſſe Theologiam, & mi[...] euangelium latum eſſe, & magn[...] ſus conciſum: vult dicere, quod vn[...] ratione, omnia poſſunt de Deo aff[...] alia magis proprie de Deo negari. [...] um eſt conciſum, id eſt breue quo[...] qui eſt fides Chriſti, & charitas. La[...] & magnum, ratione materiæ prop[...] mera documenta, & myſteria com[...]

Hic vnus fuit ex ſenatorib. Eccleſ[...] lis Chriſti, vt patet *Luc. 9. & 6. Mar[...]* 10. & dicam infra *in conſid. ſeq.* Et po[...] tum Chriſti intrauit in Indiam, quæ [...] orbis, & ad quandam ciuitatem d[...] habitare cœpit in templo, vbi coleba[...] Aſtaroth. Diabolus autem habitan[...] dolo ita decipiebat homines, in[...] quaſdam infirmitates, vt ipſi infir[...] liberatione, ſacrificia idolo offerr[...] facto, diabolus ab illa paſsione ill[...] bat. Cum autem templum Aſtaro[...] guentib. eſſet plenum, & quærentib[...] litum erat, nullum diabolus per ido[...] ret reſponſum, pergunt ad vicinam ci[...] vbi colebatur Berith. interrogātes e[...] re Deus ſuus eis non daret reſpōſa, B[...] ſpondit, Deus veſter catenis igneis [...] eſt, ita vt nec loqui, nec reſpirare va[...] quo Apoſt. Dei ciuitatem veſtram in[...] eſt. Aiunt illi: Quis eſt iſte Bartholo[...] Inquit, Amicus Dei omnipotentis e[...] hanc prouinciam venit, vt euacuaret [...] Deos Indiæ. At illi, Da nobis ſignum [...] quo valeamus eum diſcernere inter [...] lia hominū, & cognoſcere eum. Qu[...] mon ait, Capilli eius nigri & criſpi, c[...] dida, oculi grādes, nares æquales, & [...] barba prolixa, habens paucos capill[...] ſtatura æqualis, colobio albo, clauat[...] ra veſtitur: induitur pallio albo, quo[...] gulos angulos gemmas habet purpu[...] ginti ſex anni ſunt, ex quibus veſtim[...]

& ſandalia, nec veteraſcunt, nec ſordeſcunt: centies per diem orat, centies per noctem: angeli Dei eum comitantur, qui nec eum ſinunt fatigari, ſemper eodem vultu & animo lætus & hilaris perſeuerat. Omnia præuidet, omnia nouit, omnium linguarum notitiã habet: & quod nunc loquor vobiſcum, ipſe iam nouit. Cum eum quæſieritis, ſi volet, oſtendet ſe vobis, ſi noluerit, non poteritis inuenire: rogo autem vos, vt cum eum inueneritis, deprecemini eum, ne huc veniat, & ſimilia Aſtaroth mihi faciat. Euntes ergo, cũ per duos dies ſolicite quæſiiſſent, nec inuenire poſſent, altera die quidam dæmoniacus, ambulans iuxta eũ clamauit, dicens: *Apoſtole Dei Bartholom. incendunt me orationes tuæ.* Cui Bartholom. *Obmuteſce, & exi ab eo.* Qui ſubito liberatus eſt. Audiens autem hęc Rex illius prouinciæ nomine Polemius; cum haberet filiam lunaticam, miſit ad illum rogans vt veniret, vt ſanaret filiam ſuam dæmoniacam. Apoſtolus vero accedẽs palatium Regis, cum vidiſſet illam catenis ligatam, eo quod appropinquantes ſibi, morſibus lacerabat, iuſſit eã ſolui: cum miniſtri timerent hæc agere, dicit: *Ego demonium illud ligatum teneo, & vos timetis.* Quam ſolutã ſubito à diabolo liberauit. Miſit autem Rex Polemius multos camelos oneratos auro & argento & lapidibus precioſis, vt quærentes Dei Apoſtolum ei prædicta ex munere Regio offerrent. Cum ergo inuenire non potuiſſent, reuerſi ſunt ad Regem. Ipſe vero Apoſtolus mane ſequenti, cum Rex ſolus eſſet in cubiculo apparuit, dicens: *Et quid per totam diem heſternã me feciſti quærere cum auro, & lapidibus precioſis? Hæc neceſſaria ſunt his, qui terrena, & carnalia cupiunt: ego autem nil mundanum requiro.* Tunc Apoſtolus loquens ei de myſterio noſtræ redemptionis, oſtendit ei Chriſtum diabolum viciſſe per mirabilem congruentiam, potentiam, & ſapientiam, & iuſtitiam. Quibus declaratis, dicit Apoſtolus: *Si baptizari diſponis, ego tibi & populo dabo deum veſtrum catenis religatum.* Quod cum affirmaſſet ſe facere paratum die ſequenti, congregatis ſacerdotibus Aſtaroth, & populo ad templum, cum ſacerdotes ei immolarent in potentia Regis & populi, Dæmon in ſtatua clamare cœpit, & dicere: *Ceſſate miſeri mihi ſacrificia offerre, ne peiora, quam ego, patiamini tormenta. Qui catenis igneis religatus ſum ab angelis Ieſu Chriſti: qui crucifixus eſt à Iudæis, putantibus eum à morte detineri: Ipſe autem IESVS per mortem Regiam noſtram deuicit, & Principem mortis dominum noſtrum vinxit.* Statimque omnes miſerunt funes, vt ſimulachrum euerterent, ſed non valuerunt. Apoſtolus autem præcepit dæmoni, vt idolum illud cõminueret, & omnia illa ſimulachra templi per ſeipſum confringeret: quod & factum eſt. Omnes infirmi, qui erant in templo ſanati ſunt, orante pro eis Apoſtolo, qui & templum Chriſto dedicauit. Sed & angelus Domini circumuolãs templum in humana ſpecie apparens, in quatuor angulis templi ſignum crucis inſculpſit, dicens: *Sicut ſanati ſunt infirmi ab Apoſtolo à languoribus ſuis; ita ſit hoc templum mundatum ab immundiciis & habitatore eius diabolo: ſed antequam pergat in deſertum, (quo Apoſtolus eum ire præcepit) oſtendam vobis eius horribilitatem, quem videatis, non timeatis: ſed ſignum illud, quod inſculpſi in templo frontibus veſtris imprimite.* Tunc viderunt omnes Æthiopem fuligine nigriorem, facie acuta, barba prolixa, crinibus vſque ad pedes protenſis, oculis igneis ſcintillas vt ferrum igneum emittentibus flammas ſulphureas ex naribus ſpirantem, catenis igneis vinctum retro manibus. Et dicit ei angelus Domini: *Quia Apoſtolo obediens, omnia idola templi confregiſti, ſoluam te, & perge in deſertum locum, vbi nullus hominum moratur, vbi manſurus vſque ad diem iudicii.* Qui cum magno ſtrepitu, & vlulatu, diſparuit, angelus cunctis videntibus ad cœlum aſcendit. Rex vero Polemius cum vxore & filiis & omni familia baptizatus eſt, multuſque populus cum eo, qui etiam Polemius relicto Regno, Apoſtoli diſcipulus effectus eſt. Põtifices vero idolorũ ad Aſtyagem Regem fratrem dicti Polemii, cõuenerunt, & de deorum ſuorum iniuria, ac templi mutatione, ac fratris ſui per artem magicam deceptio-

deceptione, contra Apostolum conquesti sunt. Astyages autem vehementer iratus, misit mille viros armatos ad quærendum Apostolum, & captum ducendum ante ipsum. Eo autem adducto coram se ait Astyages: *Tu es, qui euertisti fratrem meum?* Cui Apostolus; *Ego nō euerti, sed conuerti fratrem tuum.* Et Astyages: *Sicut tu fecisti fratrem meum relinquere Deum suum, & tuo sacrificare, ita ego faciam te Deum tuum deserere, & meum adorare.* Apostolus vero ait ad eum: *Ego Deum, quem adorabat frater tuus, ligaui, & ligatum ostendi, & eum confringere statuam feci: si ita tu feceris Deo meo, poteris me ad simulachrum prouocare. Si ego vero Deos tuos comminuam, & tu crede Deo meo.* Hæc eo dicente, nunciatū est Regi, quod Deus suus Baldach, comminutus cecidisset in terram. Quod audiens Rex præ tristitia scidit purpuram, qua erat indutus. Et Apostolum iussit fustibus cædi, & cæsum viuum excoriari, & demum excoriatum decapitari mandauit. Sicque per martyrii palmam ad cœlum volauit. Fideles autem corpus Apostoli accipientes honorifice sepelierunt. Astyages autem, & Pontifices idolorum, arrepti à dæmonibus suffocati sunt. Polemius vero factus Episcopus, viginti annis laudabiliter ecclesiam rexit, & virtutibus plenus in Domino requieuit.

Quia vero de morte eius varia est opinio; Nam B. Dorotheus dicit, quod Barth. in Albano, ciuitate magna Armeniæ, crucifixus est, capite deorsum. Beatus vero Theod. quod fuit excoriatus; ab aliis asseritur, quod fuerit decollatus: quæ ita possunt concordari, quod fuerit primo excoriatus, exinde crucifixus, demum nondum mortuus decapitatus. Post aliquod tempus, corpus B. Bartholom. ad insulam Liparicanam circa Siciliam translatum est: infideles autem insulam illam inuadentes, & omnino deuastantes circa annum Domini 331. ossa Apostoli per plateam sparserunt, sed iussu ipsius Apostoli apparentis vni sancto viro in somniis, & designata quæ essent ossa, scilicet splendentia vt ignis, collecta sunt, & Beneuentum Metropolim in regno Apuliæ ab ipso delata, & communiter tenetur corpus eius haberi Beneuenti, licet & Romani asserant se [...] bere. Hæc dicit Ant. Flo. *in sua hist.* [...] 12. sed *in par. 2. tit. 24. cap. 4. §. 5.* dicit [...] lationem fuisse tempore imperii [...] fuit 706. ab incarnatione Domini [...] nit ample modum exhortationis [...] sancto, vt eius ossa congregaret, [...] sauit: & quod miraculose nauis, [...] erant, euasit ab incursu infidelium [...] do ergo ad propositum, vnde [...] ramus, dignitates Apostolorū con[...]

Matthæus, Æthiopiam nigram [...] doctrina fidei effecit.

Simon, prius Mesopotamiam.

Thadæus eius germanus, Æg[...] mul ambo per fidem illustrarunt.

Matthias, Iudæam in sortem [...] primus legitur ordinatus in cleric[...] postolos. tex. & ibi gl. *in clericos. 21.* [...]

Ioannes Euang. Asiam, cuius [...] clesiis Apocal. scripsit, & à quibus [...] adhuc opinate creditur in paradi[...] strem translatus, vt cum Enoch & [...] tra Antichristum prædicet, vt de [...] euang. habeatur testis Io. sicut de [...] naturæ Enoch. & de lege Mosaica [...] betur: quod tenet d. Ioan. Domini[...] dam suo dialogo, allegato per Ant[...] *sum. 3. part. tit. 31. c. 8. §. 1.* vbi prædict[...] stolis dicit, subiungens tamen quod [...] nius creditur in patria cum cæteris [...] re, & anima, quia corpus eius inuen[...] anima tantum, exponentes illud; Si[...] lo manere, donec veniam. Io. *vlt.* qu[...] aduentum vel ad iudicium refertur [...] aduentum in regno ecclesiæ iam p[...] diffuso. Ipse veniet pro eo fine m[...] pace migraturus.

Paulus princeps fuit totius fere o[...] dicando.

Sed Petrus non solum pontifex [...] Cappadociæ, Antiochiæ, vbi prædic[...] Romæ, sed absolute Princeps fuit [...] clesiæ autoritate & iurisdictione ple[...] bi tradita, non ab Apostolis cæteris, [...] ciliis, sed à Domino Iesu Christo, vt in[...] ne *in seq. considerat.* dicam.

Principes ergo Apostoli fuerunt ecclesiarum, & populorũ facti à Domino Iesu Christo, vt Ecclesias gubernarent & ordinarent circa diuinum cultum, populos meritis & virtutum exemplis ad salutem traherent, debellando hostes interiores vitiorum, doctrina & miraculis orbem illustrarẽt, quod quomodo fit, ample demonstrat Ant. Flor. *in sua sum. part.3.tit.31.c.8.5.1.* vbi ample per eos de symbolo per eos composito.

Item etiam tanquam iudices duodecim tribus Israel, sedentes cum filio hominis in sede maiestatis suæ, prout sunt duodecim Apostoli qui secuti fuerunt Christum in regeneratione, vt habetur *Matth.10. & Luc.22.* Et isti habent iudicium approbationis; vt dicitur Arch.8.q.1.c.*vereor*. Et debent omnes alios præcedere, quoniã iudices cæteris sunt præponendi, & in altiori sede, vt dixi infra *in 7. parte, in prima consid.* vbi dixi, quod iudices debent habere sublimiorem locum. facit *c. Episcopus.98.distin.* Ex quo ergo Apostoli fuerunt Principes nostri constituti, & iudices debent quoscunque præcedere, vt dicum est; igitur, &c.

Et iste numerus duodenarius Apostolorum, per multas figuras diuinarum scripturarum mirabiliter præsignatus fuit, & à domino consecratus.

Primo, per duodecim filios Iacob, omnes vno patre genitos, *Gen.25.* & iterum *42.c.*

Secundo, per duodecim fontes aquarum, quos in deserti Elim inuenerunt filii Israel, *Exod.15. & Num.33.cap.*

Tertio, per duodecim lapides preciosos, quos præcepit dominus vt ponerentur in veste Aaron, *Exod.27.c.*

Quarto, per duodecim Principes electos de duodecim tribubus Israel, singulos per singulas tribus. *Ios.3.c.*

Quinto, per duodecim durissimos lapides, quos præcepit poni Iosuæ in loco castrorum, vbi fixit tentoria, *Ios.4.c.*

Sexto, per duodecim panes propositionis, qui ponebantur supra mensam in conspectu Domini. *Leuit.24.c. & Exo.25.c.*

Septimo, per duodecim exploratores, quos misit Moyses ad considerandã terram, quam daturus erat Dominus filiis Israel, *Num.13.c.*

Octauo, per duodecim boues, qui sustentabant mare æneum. *3.Reg.7.c.*

Nono, per duodecim præfectos, quos posuit Salomon super omnem populum Israel. *3.Reg.4.cap.*

Decimo, per duodecim lapides, quos tulit Elias iuxta numerum filiorum Israel, & ædificauit de lapidibus altare in nomine Domini. *3.Reg.18.c.*

Vndecimo, per duodecim stellas fulgentes in corona sponsæ, scilicet ecclesiæ, *Apocal.12.c.*

Duodecimo, per duodecim portas ciuitatis Hierusalem, quas vidit Ioannes, *Apoc.21.*

Tertiodecimo, per duodecim fundamenta supernæ ciuitatis, quæ vidit Io. & in ipsis nomina Apostolorũ & agni, de quibus iam dixi supra & habetur *Apoc.21.*

Decimoquarto, per duodecim horas diei. Christus est dies, de qua inquit Dauid *Psal.83.* Melior est dies vna in atriis tuis super millia. Hic autẽ dies habet duodecim horas, scilic. Apostolos. Vnde ipse Ioannes vndecimo ait: *Nonne duodecim horæ sunt diei?* In quo verbo Dominus Iesus non Iudam, sed successorem eius præuidebat. Hæc dicit Ioannes Ludouicus Viualdus *in suo opere Regali, in tractatu de pugna partis sensitiuæ, & intellectualis, in quarto notab.* vbi plene ponit de excellentia omnium Apostolorum in genere & in particulari, ideo eum videas ibi.

Trigesima consideratio. Petrus Apostolus, qui fuit inter Apostolos domini primus, obtinuit primatum in ecclesia, & constitutus fuit Princeps totius ecclesiæ: & ideo primatum & primum locum in ecclesia triumphante, hoc est, in cœlo empyreo. Et quod constitutus fuerit Princeps totius ecclesiæ & Apostolorum, probatur autoritate sacræ scripturæ in duodecim locis.

Primo, *Matth.16.* vbi dicitur: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam.* Petra enim dicitur, quod primus in nationibus fundamenta fidei posuerit, & tanquã saxum

immobile totius operis Christiani compagẽ molemque contineat. *c. fidelior.* 50. *dist.* faciunt hæc verba text. vt in beatissimo Petro omnium Apostolorum summo principaliter collocaret. Et *in c. præceptis.* 11. *dist. ibi: Cura & totius ecclesiæ principatus committitur. & in c. considerandum. ibi: Et tunc. præposuit cæteris.* 50. *dist.* Et ideo dicitur Romana ecclesia caput esse omnium ecclesiarum, cum non ab Apostolis, sed à summo Deo primatum obtinuit, *c. in nouo. cum c. seq.* 21. *de. c. sacrosancta.* 22. *d. & c. cum beatissmus.* 24. *q.* 1. & probatur *in c. rogamus.* 24. *q.* 1. quod Petrus fuit caput ecclesiæ, cuius sedes iussu Dei ab Antiochia fuit translata Romam. & vt dicit text. *in c. cuncta per mundum.* 9. *q.* 3. Petrus voce domini principatum ecclesiæ tenuit. probant etiam text. *in c. relatum* 9. *q.* 1. *& in c. audiuimus. ver. vnde cũ omnibus.* 24. *quæst.* 1. *& in c. Paulus, & c. Petrus.* 2. *q.* 7.

Secundus locus sacræ scripturæ Ioannis vltimo, vbi dicitur: *Pasce oues meas.* Ex quo dicto probatur primatus & principatus seu prælatio Petri ponderando verba, pro quo *in cap. significasti. in princip. & ibi gloss. de electio. extra. & glossa fin. in ca. considerandum.* 50. *d. & glossa in verb. tu es. in ca. in nouo.* 21. *dist.* Quamuis enim Dominus noster Iesus Christus, omnibus Apostolis in communi claues dederit, vt habetur *Ioan.* 20. *& Matth.* 18. Similiter omnibus discipulis præcepit prædicare: *Marci vlt. & Matth. vlt.* In his tamen non fuit datum regimen, sicut per hæc verba: *Pasce oues meas.* vt *in c. in nouo.* 51. *distin.* quoniam Reges dicuntur pastores. 3. *Reg.* 22. Vidi cunctum populum Israel dispersum in montibus, quasi oues non habentes pastorem. & *Esa.* 44. qui dico Cyro, pastor meus, & omnem voluntatem meam complebis. Nemo non nouit Cyrum potentissimum fuisse regem, qui Astyage auo materno interfecto transtulit regnum à Medis in Persas, & probatur *Esai.* 46. ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam, vbi taxat pastores velut maiores regentes, non solum superintendentes. & *Ierem.* 2. Sacerdotes non dixerunt, vbi est Dominus, & tenentes legem nesciuerunt me, & pastores præuaricati sunt in me. & *in c. seq.* & da[...] bis pastores iuxta cor meum, & pasc[...] scientia & doctrina. Ipsi quoque, cu[...] potestas in cœlo & in terra, & qui e[...] gum, & Dominus dominantium, v[...] *Psal.* 144. Dixi supra *in parte præceden[...]* *sid.* est pastor bonus, vt habetur Io[...] ius Petrus dicitur vicarius in terris, [...] *in cap.* 3. §. 1. *de translat. episc.* Similite[...] rit vicem Dei in terris. *cap.* 2. *circa* [...] *translat. epis. ext. & cap. ad Apostolica.* §[...] *de sent. & re iudic. in* 6. *& cle.* 1. §. *ideo* [...] *gistris.* & Iesus dedit Petro claues re[...] rum, vt habetur *Matth.* 16. *c. in nouo* [...] 21. *dist.*

Et quando in sacra scriptura fit m[...] pastoribus, indubitate intelligitur [...] Regentibus & Principibus, vt 22. *ca*[...] dicendo: *Omnes pastores tuos pascet ven*[...] dem loco *ca.* 23. *Væ pastoribus, qui di*[...] *dilacerant gregem pascuæ meæ, dicit Do*[...] hoc dicit Dominus Deus ad pasto[...] pascunt populum meum: *Vos disp*[...] *gem meum, & eiecistis eos, & non vi*[...] in quibus omnibus locis apparet, [...] stores appellatos, quia aliis præfue[...] gimine & dignitate: quare Petro c[...] pastori primatus prælationis & re[...] datus est.

Illud etiam probatur *Ezechielis* 3[...] ad hoc allegat Cyprianus *in epist.* 12[...] *phanum Papam lib.* 3. Ait Dominus: [...] *nis, propheta de pastoribus Israel, proph*[...] *ces pastoribus. Dicit Dominus Deus, Væ* [...] *Israel, qui pascebant semetipsos: nonne g*[...] *storibus pascuntur? &c.* Et habetur eti[...] 10. Ex quibus constat, quod cum so[...] fuerit data potestas pastoris, nec dic[...] rit aliis, pasce oues meas, quod ipse [...] latus Apostolorum: quod comproba[...] *bi qui.* 50. *dist. & in cap. si post. eadem d. & in* [...] *litæ. de maiori. & obed. in cap. significasti.* [...] *cap. fundamenta. de ele. in* 6. *& in c. fidelior.* [...] Et canit ecclesia Catholica, cui crede[...] *Tu es pastor ouium, Princeps Apostolorum,* [...] *dit Deus omnia Regna mundi, & ideo* [...] *tibi claues regni cœlorum.*

Tertius locus sacræ scripturæ est, *Luc.22.* vbi sic dicit: *Ait Dominus Simoni: Simon, ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum. Ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos.* De quorum verborum intellectu Aug. *in q.75. de quæstionibus Veteris & Noui Testamenti.* & facit text. in c.1.21.dist. & ibi ample Io. de Turrecr. ponit potestatem summi Pontificis & Prælatorum vltra simplicem sacerdotem ratione iurisdictionis. facit etiam tex. *in c. maiores de Baptismo.* vbi etiam ponitur, quod Dominus orauit pro Petro, ne deficeret fides eius: quæ verba bene ponderata denotant, quod Petrus habuit primatum omnium à Deo. Primo enim nominatim eũ appellat Simon, quasi ex aliis eum vocando, & disiunctim alloquendo: Simon, ait. Deinde quod communem futuram prædixit eorum tentationem, *expetiuit vos*: deinde tertio, reuertitur specialiter, dicendo: *Ego rogaui pro te*, non dixit, *pro vobis*. Et iterum, *vt non deficiat fides tua*, non *vestra*. Et ne aliquid dubitationis subesset, addit: *Et tu in præsentia aliorum Apostolorum.* & vt indubitatissime ab aliis esset distinctus, addit: *confirma fratres tuos*, qui erant discipuli & Apostoli, ac si apertissime diceret Christus: *Ego tui, tu aliorum curam habeas.*

Quartus locus Euangelicus pro primatu Petri inter Apostolos est, *Matt.17.* vbi Petrus iussus est dare didrachmam pro Domino & pro se, cum dicatur: *Et cum venerunt Canaam, accesserunt, qui didrachmam petebant ad Petrum, & dixerunt ei: Magister non soluit didrachmam. Et ait; Et cum intrasset domum, peruenit ad eum Iesus, dicens: Quid tibi videtur Simon? Reges terræ, à quibus accipiunt tributum vel censum, à filiis suis, an ab alienis? Et ille dixit; Ab alienis. Dixit illi Iesus: Ergo liberi sunt filii. Vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius inuenies stateram, illam sumens da eis pro me & te.* Ex quibus verbis, & eo; quia Apostoli statim in his verbis dixerunt: Quis, putas, maior est in regno cœlorum? Beatus Hieronym. declarans prædicta verba, & sensum literæ, dixit, quod etiam hæc fuit mens Apostolorum, & etiam B. Ambrosius, de quo habetur *in c. est aliud. 24.q.1.* & etiam Aug. *in quæstionibus Veteris & Noui Testamenti. q. 75.* vbi per hæc verba multum ponderauit primatum Petri inter Apostolos.

Probatur & vlterius ex trina nominatione Apostolorum per tres Euangelistas facta, videlicet *Mat.10.* vbi sic nominantur:

Petrus, Andreas, Philippus, Bartholomæus, Iacobus Zebedæi, Ioannes, Thomas, Matthæus, Iacobus Alphæi, Thadæus, Simon Cananeus, Iudas Scarioth.

Marci 3. Petrus, Iacob. Zebedæi. Ioannes, Andreas, Philippus, Bartholomæus, Matthæus, Thomas, Iac. Alphæi, Thadæus, Simon Cananeus, Iudas Scarioth.

Lucæ 6. Petrus, Andreas, Iacobus, Ioannes, Philippus, Bartholomæus, Matthæus, Thomas, Iacob. Alphæi, Simon Zelotes, Iudas Iacobi, Iudas Scarioth.

Vbi semper sunt in numero duodenario, & tamen semper Petrus est primus: & non primus ratione primæ vocationis; quia Andreas fuit primo vocatus. Et dicitur in sermonibus Discipuli, *ser.38. de sanctis Iacobo & Philipp. in ser. de sanct. Petro. & Paul.* Et semper Doct. Theologi intellexerunt de primatu ratione prælationis & principatus. ideo & nos ita intelligimus.

Sextus locus est *Ioan.21.* vbi habetur, Simon Petrus cum audisset; quia Dominus est, tunica se succinxit: erat enim nudus, & misit se in mare. Alii autem Discipuli nauigio venerunt. Non enim longe erat à terra, sed quasi cubitis ducentis trahentes retia, &c. quod singulariter declarat, & ita intelligit Bern. de Bustis. *lib. 2. de consid. ad Euangelium.*

Septimus habetur *Luc.5.* quem ad hoc adducit Ambrosius relatus per Gratianum. 24. *q.1.c. non turbatur.* denique, vt dicit text. & si aliis imperatur, vt laxent retia sua, soli tamen Petro dicitur, duc in altum, hoc est, in profundum disputationum. Quid enim est tam altum, quam altitudinem diuitiarum videre, scire filium Dei, & professionem diuinæ generationis assumere, licet mẽs humana plene rationis non queat inuestigatione

 compre-

comprehendere: fidei tamē plenitudo complectitur? Et ibi dicit Ioan. de Turr. quod licet dederit omnibus potestatem prædicandi; non tamen omnibus, sed soli Petro dedit altas quæstiones circa fidem determinare, & in lucem veritatis ducere.

Octauus habetur *Matth.* 18. quem ibi declarat Chrysost.

Nonus habetur *Mar.* 14. cum soli Petro dixerit Christus: Simon dormis, non potuisti vna hora vigilare mecum? quasi Dominus voluerit ostendere, ipsum præ cæteris ex commisso sibi officio debuisse vigilare.

Decimus habetur *Ioan.* 6. dum multi discipulorum abiissent retro: dixit Iesus ad duodecim: *Nunquid & vos vultis abire?* Respondens ei Simon Petrus: *Domine, ad quem ibimus?* & dicit gl. vnus pro omnibus respondet.

Vndecimus habetur *Lucæ* 21. de amputatione auriculæ Malachi à Petro facta: quod declarat Greg. Papa relatus per Gratianum. *c. si Petrus.* 24. *quæst.* 1.

Duodecimus & vltimus locus est *Ioh. vlt.* vbi Dominus dicit ad Petrum: *Amen, Amen, dico tibi, cum esses iunior, cingebas te, & ambulabas vbi volebas: cum autem senueris, extēde manus tuas, & alius cinget te, & ducet te, quo tu non vis.* Et infra dicit ei: *Sequere me.* quod non modo intellexit de genere martyrii, sed & ordine magisterii, vt ait Theophil. Inde quidam recentior ait: *Sequere me, gerendo vices meas, & in officio pastorali & martyrio.* Et hæc sunt, quæ satis probant, quod Petrus inter Apostolos obtinet primatum, tanquam pastor inter eos. Et quoniam summi Pontifices sunt successores Petri, ideo obtinent primatum in Ecclesia militante, prout Christus: cuius vicarii sunt in Ecclesia triumphante. Dicam infra *in par. sequent.* Et nota, quod Christus simpliciter magis dilexit Ioannem Euangelist. quam Petrum ex pluribus priuilegiis eis concessis, vt ait Anton. Flor. *in 4. part. suæ sum. tit.* 10. *cap. quarto.* §. 3. & nullus alius ita familiaris & continuus cum Christo.

TRigesimaprima consideratio. Ambrosius recitatus *in can. beati.* 2. *q.* 7. dicit: *B. Petrus & Paulus eminent inter vniuersos Apo[...] speciali quadam prærogatiua præcellunt: [...] ter ipsos quis cui præponatur incertum e[st...] nim illos æquales esse meritis qui æquale[...] sione, & simili eos fidei deuotione vixisse [...] videmus ad martyrii gloriam peruenisse [...] sine causa factum putamus, quod vna di[e...] vno loco, sub vno persecutore. Vna die, [...] stum pariter peruenirent. In vno loco, ne [...] deesset. Sub vno persecutore, vt æqulis c[...] trunque constringeret. Dies ergo pro m[...] gloria, percutor decretus est pro virtute, [...]* iam Pelagi. Papa *in c. quamuis.* 21. *d[...]* uis vniuersæ per orbem Cathol. & [...] constitutæ Eccles. vnus thalamus C[...] tamen sancta Romana Ecclesia Ca[...] Aposto. nullis synodicis constitutis [...] ecclesiis prælata est, sed Euangel[...] Domini & Saluatoris nostri primatu[...] nuit. *Tu es,* inquit, *Petrus, & super hanc p[etram ...] dificabo ecclesiam meam.* Cui data est [...] cietas betatissimi Pauli vasis electio[nis ...] non diuerso (sicuti hæretici garriunt, [...] tempore, vna eademque die, glorios[...] cum Petro, in vrbe Romana, sub Cæ[sare Ne]rone, agonizans coronatus est, & sup[...] pariter Rom. Ecclesiam Christo D[...] consecrarunt, eamque omnibus vrb[...] vniuerso mundo sua præsentia ac ven[...] triumpho prætulerunt.

Ex quibus videtur dicendum, quo[...] lus fuit æqualis Petro, & sic quod P[...] lus non fuit Princeps Apostolorum, [...] soli fuerit data illa potestas vniuersa[...] dicta. Io. de Turrecr. *in c. per.* 8. *quæst.* 1. [...] ton. Florent. *in sua histor. in* 1. *part. titul.* [...] ponunt hanc æqualitatem, sed dicunt [...] fuisse in merito, & præmio, & potest[...] dinaria, sed non quo ad iurisdictionem [...] Petrus fuit maior in hoc & in admini[...] ne Paulo, vt *in c. in illis. in fin.* 80. *distin.* & [...] *in ver. pari. in c. nouo.* 21. *distinct.* Et etiam [...] ad potestatem faciendi miracula, & [...] Flor. *in sua sum.* 3. *par. tit.* 31. *cap.* 8. §. 1. A[...] Ioan. Ludo. Viual. *in suo opere regali, in* [...] *de pugna partis sensitiuæ. in* 3. *notab. vers.* [...] *Apostolus,* dicit, quod Paulus fuit Petro [...]

postolus, dicit, quod Paulus fuit Petro sublimior in quibusdam: hinc est, quod in bulla siue sigillo plumbeo ponitur Paulus à dextris, & Petrus à sinistris. Aliam tamen rationem, quare hoc fiat, retulit Ioannes de Selua in suo *tractatu de beneficio, in prima parte, quæst. 5.* scilicet, quia sinistra pars mortis, quam Christus habebat tempore, quo Petrus venit ad Christum ante passionem. Dextra vero denotat immortalitatem Christi, quam habuit post resurrectionem, quo tempore Paulus venit ad Christum. Hæ rationes sunt somnia: ideo melius dixi supra *in hac parte, in secunda consideratione,* vbi dixi de Christo, quomodo sedeat ad dextram. Et *in 4. not.* ponit ipse Viuald. de omnibus Apostolis: sed dicit, quod Paulus præcellit alios Apostolos sex rationibus. Et etiam de omnibus aliis Apostolis & conuersatione eorum ponit idem Antonius Florentinus *in dicta sua historia, in 1. parte, in 6. tit. à 4. cap. vsque ad finem.* ponit de discipulis, solum ponit de tribus videlicet de Lazaro, Martha, & Magdalena: de quibus facio considerationem sequentem. Dicit tamen Barthol. Veronens. *in tractatu de Imperatore eligendo, in verb. ratione dignitatis,* quod Adam & Petrus sunt digniores, quia proximiores virgini Mariæ.

Aduerte tamen, quod de iure appellatione Apostoli simpliciter intelligitur de Paulo, vt ait gloss. *in verb. Vir. de iur. natur. gent. & ciuili.* in Institutio. quæ gloss. à Doctoribus approbatur. Cui concor. glossa iuris Canonici, *in verb.* ... *in c. forus. de verbor. signific. quæ allegat pro hoc* ... Apostolus. 32. q. 7.

TRigesimasecunda consideratio. Lazarus post Apostolos, discipulus Christi, huius nostræ ciuitatis Heduensis patronus, protector & conseruator, & in qua eius corpus requiescit, inter cuius membra caput integrinis demõstratur, summa gloria, summa laude, summo honore glorificandus, laudandus & honorandus. Hic enim, vt dicit ... *in d. tit. 19. c.* Frater erat Marthæ & Magdalenæ à Christo fuit familiariter dilectus, solus inter discipulos Christi amicus vocatus, vt habetur *Iohan. 11.* Lazarus amicus noster dormit. De stirpe regia descendens à populo Iudæorum patre Syro nuncupato, & mater Eucharia, & mortuis eorum patre & matre magnas sui patrimonii diuitias, sic inter se diuiserunt, vt Mariæ quoddam castrum Magdalon dictum (vnde Magdalon nuncupata est) in partem contigerit. Marthæ vero castellum Bethaniæ, quod erat prope Ierosolymam ad duo milliaria: Lazaro autem, militiæ vacanti, pars non modico Ierosolymorum: & eum quadriduanum à mortuis suscitauit Christus, post passionem Domini, lapsis aliquot annis, Iudæi fugatis Apostolis de patribus illis insurgẽtes contra Lazarum, Mariam & Martham sorores eius, Marcellam pedissequam Marthæ, quæ Christo disputante contra Pharisæos, clamauerat: *Beatus venter qui te portauit, &c.* & Celidonium, quem à natiuitate cęcum, Christus illuminauerat, & Maximinum vnum ex 72. discipulis Christi, naui imposuerunt sine gubernaculo, periculis marinis exponentes, vt quam citissime submergerentur. Sed diuino nutu, Massiliam incolumes peruenerunt, vbi prædicationibus eorum Princeps cum vxore ad fidem Christi conuersus, idola ciuitatis cõfregit: Ecclesias construxit, fidem & baptisma plurimis recipientibus, beatum Lazarum Massiliæ episcopum præfecerunt: deinde populum Prouinciæ ad fidem induxerũt. Reliqua vero vide infra *in vlt. part.* in consideratione, quæ de laude ciuitatũ tractat, vbi plura in laudem diui Lazari scribuntur. & merito cum sit lumen tutelare Heduorum.

TRigesimatertia consideratio. Post Apostolos & Prophetas, dominum Deum martyrum cãdidatus laudat exercitus, vt habetur in cãtico Ambrosii & August. vnde Iohannes *Apocal. 7.* dicit, se vidisse turbam magnam in Ecclesia triumphante, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus & populis, tribubus & linguis, stantes ante thronum, & in conspectu agni, amictis stolis albis, & palmæ in manibus eorum, & clamabant voce magna, dicentes: *Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, & agno,* & omnes angeli stabant in circuitu throni, & seniorum, &

quatuor animalium laudantes Deum: & qui sunt hi amicti stolis in circuitu throni cum palmis in manibus sunt, qui venerunt ex tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, dealbauerunt eas in sanguine agni: ideo sunt ante thronum Dei, & seruiunt ei die ac nocte, & qui sedet in throno, habitat super illos: de quo *in 1. consider. huiusce partis.* Et non esurient amplius, neque sitient, vt de his dicit Anton. Flor. *in sua sum. part. 3. tit. 32. cap. 9.* vbi plene de Martyribus, quos ponit post Apostolos & Prophetas.

Vnde multum sunt honorandi & glorificandi martyres, cum sufferre martyrium sit actus maximæ perfectionis: quod probat S. Thom. 2.2. *quæstio. 124. artic. 3.* duobus modis, vbi per eum.

Ex quibus cõcluditur, quod martyres sunt perfectiores Doctoribus; quia ipsi docẽt non solum verbo, sed etiam facto. Sunt etiam perfectiores virginibus, vnde August. *in lib. de Virginit.* facit comparationẽ inter perfectionem martyrii & virginitatis. & etiam S. Thom. *in 4. dist. 49.* inquit, quod licet vna aureola sit maior altera, secundum quod simpliciter tamen loquendo, aureola martyrũ est potior aureola doctorum & virginum, quia cum martyrio sit pugna difficilior & victoria maior, debet etiam esse excellentior aureola, quæ martyribus datur. Vnde gl. super illud *Matth. 5.* Beati qui persecutionem patiuntur, &c. dicit, quod omnes aliæ beatitudines perficiuntur in ista. Ecclesia quoque in commemoratioue sanctorum martyres præordinat & pręponit doctoribus & virginibus, ad ostendendum præeminentiam eorum, respectu doctorum & virginum. Quorum martyrum gloriam admirãs sancta mater ecclesia, inquit Deo: *Quæ vox, quæ poterit lingua retexere, Quæ tu martyribus munera præparas.* quasi dic. nulla. Ideo canit Dauid Propheta. *Psalm. 115. Preciosa in conspectu Domini mors sanctorum eius,* id est, secundum Alexand. de Hales, ibi: *Chara & grata est Deo mors martyrum.* Cum enim ipsi ostenderint operibus arduis, quod super alios Deum dilexerunt, dicente Gregorio in quadam homilia paschali, quod probatio dilectionis exhibitio est operis. Credendum e[st] quod Deus in cœlesti curia illius p[...] moris signa ostendet eos singulari [...] corando. hæc dicit Bernardinus d[e] *suo Rosario, in 1. parte, serm. 39. litera* [...] dicto sermone tractat materiam [...]

Et dicit Ioannes Ludouicus Vi[...] *opere regali, in tract. de pugna parti[s]* *4. notabili,* quod triumphus, dign[...] ficentia, honor & gloria totius [...] religionis, est in tam grandi exer[...] rum martyrum, qui pro verita[...] thodoxæ suum proprium fude[...] nem. De laude, gloria & excell[...] rum videas ibi.

TRigesimaquarta considerati[o] doctoribus Ecclesiæ, qui etia[m] numero beatorum: immo etiam [...] stici corporis integritatem & con[...] nem constituti sunt à Christo. In[...] eius gradus & partes, doctores qu[...] palam edoceant, & populum re[...] ant, quemadmodum testatur bea[...] *in 1. ad Corinthios epist. cap. 12.* dicens[...] dam quidem posuit Deus in eccle[...] Apostolos, secundo Prophetas, [...] ctores, deinde virtutes, &c. & [...] idem affirmat his verbis: *Et ipse* [...] *quosdam quidem Apostolos, quosdam* [...] *phetas, alios vero Euangelistas, alios au[tem]* *& doctores ad confirmationem sanctoru[m]* *ministerii, in ædificationem corporis Chr[isti]* [...] bus etiam videtur, quod præceda[nt] res, cum ibi per Apostolum pona[ntur] tio gradu post Apostolos & Prop[hetas] parum (vt credo) hic curatur de or[...] ræ. De aureola doctorum dixi in [...] *sideratione:* de quibus *Dan. 13.* dicitur [...] *stitiam erudiunt plurimos, quasi stella* [...] *æternitates.* & vide per Anto. Floren[...] *suæ summæ. tit. 30. cap. 8. §. 2.* Et nota [...] paradiso sunt tot ordines dignita[...] nus excellit alterum, ita & in terr[...] tales differentiæ pro maiori conco[...] multitudinis, quæ nõ posset alia ra[...] sistere. *c. ad hoc. 89. distinct. & c. lic[...]* *stinct.*

Trigesimaquinta consideratio erit de Euangelistis, qui sunt quatuor, qui præferuntur omnibus aliis inferioribus ab Apostolis, imo inter alios simul connumerantur. *c. vnic. de reliquiis & venerat. sanctorum. in 6.* Sed quis illorum sit præferendus? Videtur, quod sit Ioannes; tum quia Apostolus; tum quia Ecclesia canit, quod inter cæteros magis dilectus; tum quia dicit glos. *in ver. miraculo. in c. per baptismum. de consecr. distinct.* 4. quod B. Maria & Ioannes Apostolus peccare non potuerunt, tum ex eo, quod quatuor Euangelistæ figurantur per quatuor elementa: videlicet per terram, aquam, ignem & aerem.

Primo, Matthæus figuratur per terram, quia primo fuit valde terrenus, deditus mūdi lucris; vnde telonarius dicitur seu publicanus. Vnde etiam *Ezech.* 1. *& Apocal.* 4. per hominem figuratur, cui commissa est cura terræ, vt in ea operaretur. *Genes. 3. cap.* Tradit etiam notitiam nobis de Christo secundum carnem, quam à terrenis traxit, incipiens Euangelium: *Liber generationis.*

Marcus figuratur per aquam: nam in ciuitate, quæ fundata est in aquis, scilicet Venetiarum, elegit habitationem suam: & per leonem figuratur, qui quartanam patitur, eo, quod multo humore abundat. Aqua summe nutrit quartanam. Hic tradit notitiam de Iesu, secundum suam sapientiam, quæ per aquam figuratur in scriptura, iuxta illud *Eccle-siast.* 15. Aqua sapientiæ salutaris potauit illum. Vnde principaliter Marcus describit prædicationem Christi, & incipit Euangelium suū in aquis Iordanis, dicens: *Mox post exordium fuit Io. in deserto baptizans.*

Lucas autem est vt aer. Vnde Euangelium scripsit ea lingua, quæ melius vtitur aere, formando vocem, quam alii. Dicit Isidorus *in 9. libro*, quod Orientales frangunt aerem in gutture, & in gutture loquuntur, vt Hebræi seu Iudæi. Occidentales præcipue Hispani frangunt vocem in dentibus, & ideo in dentibus loquuntur, vt Latini. Sed mediterranei frangunt vocem in palato, & in palato formant vocem, & ideo melius quam alii loquuntur, vt Græci: & ideó locutio eorum comptior est cæteris secundum ipsum, & hac lingua Lucas suum scripsit Euangelium, secundum Hieron. Vnde seculari quadam redolet eloquentia: Hic figuratur per vitulum, qui in veteri Testamento figurabat mortem Christi, quæ in aere facta est. vnde principaliter Lucas describit ignominiam passionis: & hæc visio est nobis magis proportionata. Nam per aerem corporaliter melius videmus. Et est ratio; quia nil nobis nasci profuit, quod dixit Matthæus: nec prædicatio profuit, quod dixit Marcus, nisi redimi profuisset, quod dixit Lucas.

Ioannes autem figuratur per ignem, & merito; quia dilectionis amore ardebat. Hic figuratur etiam per Aquilam, quæ super omnia alia animalia visitat sphæram ignis, vbi exustis plumis ad terram veniens, iterum iuuenescit. Igni recte comparatur, cuius verba fuerunt plena igne charitatis. Ipse describit, quomodo sic Deus dilexit mundum, vt vnigenitum suum daret, & qualis ipse vnigenitus datus est nobis, id est, In principio erat verbum. Ipse narrat sermonem in vltima cœna plenū igne amoris. Ipse solus latus Christi lancea perforatum describit, vnde exiit omnis flāma amoris. Epistolę eius plenæ sunt fraterno amore. Hæc sunt, quæ dicit Antoninus Florentinus *in prima parte suæ summæ. tit. 3. c. 3. §. 2.*

Ex quo, vt dixi supra *ista parte, in 12. consideratione.* Quod inter quatuor elementa, dignius & excellentius est ignis. Ideo etiam cū Euangelia Ioannis igni comparentur, digniora cæteris censenda sunt. Et de ordine illorum habetur per Hieronymum de Lyra & alios scribētes, *in proœmio seu argumento Euangeliorum Matthæi,* ex quo primus scripsit Euangelium in Iudæa, sed propter hoc Euangelia sua non sunt digniora, sed Ioannis, vt dictum est.

Figurantur etiam per Angelum & tria animalia, videlicet per Angelum Matthæus, per Taurum Lucas, per leonem Marcus, & per Aquilam Ioannes, vt habetur *Ezech.* 1. Et declarant de Lyra, & alii Doctores Theologiæ in dicto proœmio Euangeliorum.

Trigesi-

TRigesimasexta consideratio. Post hos sunt quatuor Doctores, præcipue Catholici quatuor columnæ Ecclesiæ, videlicet S.Greg.Papa, sanctus Hieron.presbyter Cardinalis, sanctus Ambrosius Archiepiscopus Mediolanensis, sanctus Augustinus ante cōuersionem suam rhetor maximus & philosophorum acutissimus: post susceptum vero baptisma Episcop. Hypo. per totum mundum celebris Doctor, & falsitatis inimicus. Hi sunt eruditissimi & sanctitate præfulgidi. Et vt testatur Romanus Ponti. *in c. vnico. de reliq. & venerat. sanct. lib. 6.* Quorum perlucida ac salutaria documenta Romanam illustrarunt Ecclesiam, decorarunt virtutibus, & moribus informarunt. Per ipsos præterea quasi luminosas ardentes lucernas super candelabrum in domo Domini positas errorem tenebris profugatis, totum corpus Ecclesiæ tanquam sidus irradiant matutinum. Et, vt iam prædixi ista parte, *in 22. consideratione.* vbi de tribus linguis fit mentio inter istos tres, Augustinum, Hieronymum & Gregorium, magis creditur Augustino in disputationibus, Hieronymo in historiis & translationibus, Gregorius vero in moralibus præponitur: vt notatur *in verb. Græci. in c. vt veterum. 9. distinct.* Et sic sensus historicus Hieronymo, Tropologicus moralis Gregorio, Allegoricus Ambrosio. Anagogicus vero Augustino attribuitur. Historia vero docet factum, Tropologia faciendum, Allegoria credendum, & Anagogia appetendum. Sed an Hieronymus præponatur Augustino, vide Dominicum *in c. vnico, de reliq. & vene. sanct. in 6.* vbi probat, quod quandoque vnus præponitur alteri in ordine literæ.

TRigesimaseptima consideratio erit de Innocentibus, quo loco collocantur in paradiso, an sint corona martyrum coronandi & laureandi. Robertus de Litio, *in sermone de innocentib.* recitat tres opiniones. Quarum dicit vnam esse falsam, aliam debilem, alterā vero veram. Et est, quod martyrii gloriam, quam in aliis propria voluntas meretur, illi paruuli occisi Dei gratia sunt assecuti. Quoniam, vt ait, effusio sanguinis propter Christum, vicem gerit baptismi: vnde sicut [...] ris baptizatis, per gratiam baptismale[m ...] tum Christi operatur ad gloriam, [...] *parte, in 42. considerat.* dicitur; sic in [...] tum est ad palmam martyrii obtine[ndam ...] hoc vult Augustinus in quodam se[rmone ...] Epiphania, quasi alloquens ad [...] tes, dum inquit: Ille de vestra coro[na ...] uit in passione pro Christo, qui e[...] lis baptismum prodesse non æsti[...] sti. Non habebatis ætatem, in q[ua ...] surum Christum crederetis, sed h[...] carnem, in qua pro Christo passuro[s ...] sustineretis. Hæc ille. Nec est dubi[um ...] sanctos Innocentes esse in cœlo al[...] gaudium speciale habent, cum p[...] Christo nato, mandato impii Hero[dis ...] lonitæ occisi, & martyrium passi fue[runt ...] mirū in modū in te glorificari debe[...] Augustin. in sermone Innocentium ([...] ta prosequitur de gloria eorum) dici[t ...] fratres charissimi, natalem illorum i[...] colimus, quos ab Herode crudelissi[me ...] interfectos esse Euangelii textus e[...] Ideo cum summa exultatione gau[...] nostra cælestium militum, & tan[...] rens fœcunda virtutum. Ecce, proph[...] stis nunquam beatis paruulis tan[...] desse potuisset obsequio, quantu[m ...] odio. Nam sicut præsentis diei festa [...] stant, quantum contra beatos par[uulos ...] quitas abundauit, tantum in eis gra[...] benedictionis effulsit. Hæc ille. Sed q[...] sint in paradiso, si vis facere compara[tionem ...] ad sanctos, qui præcesserūt eos, & ad [...] qui sequuti sunt, essent collocandi p[...] phetas & Patriarchas, & ante Ap[...] Quemadmodū & in Litania descript[...]

TRigesimaoctaua consideratio de [...] soribus fit, qui sunt in quadrupl[...] rentia. Quidam sunt pastores, qui[dam ...] pturarum Doctores, quidam erem[...] nobii cultores aut monachi, & quid[am ...] li habitatores: Vt de his scribit Anto[ninus ...] *sum. part. 3. tit. 31. cap. 10. §. in 2. 3. 4.* [...] his dici potest id, quod habetur *Ps. 38* [...] tebuntur cœli mirabilia tua domine [...]

veritatem tuam in Ecclesia sanctorum. Et merito Prælati, confessores cœli dicuntur, quia sicut inferiora corpora gubernantur per superiora, Cœlos & Planetas eorum, & ex influxu cœlorum in inferioribus elementis & elementatis fiunt generatio, & omnis motus, sic ex dispositione Prælatorum, & ordinatione populi, ipsi populi mouentur ad bene operandum, *ad Hebr.5.*

Etiam Doctores cœli dicuntur propter lumen sapientiæ, vt dicitur *Eccles.24.* Ego feci, vt in cœlis oriretur lumen, qui propter pluuiam doctrinæ de cœlo descendentem, *Iacob.5.* cœlum dedit pluuiam, scilicet aereum, & hi maxime confitentur mirabilia cœli, & veritatem Christum, vel veritatem scripturarum. Vnde Grego.2.moralium tractans illud *Iob.38:* Quis dedit gallo intelligentiam? exponit de doctoribus & prædicatoribus Ecclesiæ, quibus Deus dedit intelligentiam sicut gallo, & non aliis, & ibi ipse Anton. scribit de natura galli, vbi dicit, quod gallus dicitur habere intelligentiam per metaphoram. Æstimatio enim sensitiua, quam habet gallus; secundum quam operatur prorumpens ad cantum, dicitur hic intelligentia. Cantat enim certis horis determinatis, secundum instinctum naturæ, ac si haberet intelligentiam, mensuram, & proportiones motuum cœlestium. Vnde subdit: Quis enarrabit rationem cœlorum, & concentum cœli, quis dormire fecit doctores? Ergo Ecclesiæ viros assimilat gallo propter tria: quia certis & determinatis horis cātat; & quia vocē in cantu variat; & quia cantando se prius alis verberat. Intelligentiam ergo primum gallus accipit, vt prius nocturni temporis horas capiat, & tunc demum vocem exhortationis emittat. Gallo igitur intelligentia attribuitur desuper; quia doctori veritatis discretionis virtus, vt nouerit, quibus, quid, quando vel quomodo diuinitus ministratur. Non enim vna eademque cunctis exhortatio conuenit; quia nec cunctorum par morum qualitas astringitur. Sæpe enim aliis officiunt, quæ aliis prosunt, & plerumque herbæ, quæ aliqua animalia reficiunt, alia occidunt. Pro qualitate ergo audientium, sancti doctores & prædicatores formabant suos sermones, vt pulchre ostendit gloriosus doctor Hieronym. *in epist. suis.* Hæc ille. Vbi etiam ample declarat, quomodo capienda sit illa intelligentia galli, illam doctoribus & prædicatoribus applicando & attribuendo.

Tertii sunt, de quib. agitur in viris & collationibus patrum S. Anachoritæ, scilicet horum primus fuit Paulus primus eremita, quia tantæ perfectionis fuit, vt B. Anton. animā eius egressam de corpore in choro angelorū viderit collocari. Additi sunt eis cœnobitæ viuentes in congregatione, etiam contemplationi dediti, vt monachi omnes, de quibus *infra in proxima sequen. parte.* quasi circa finem in plurib. considerationibus, & hi cœlo merito comparantur; quia, sicut cœli exaltantur à terra, *Esa. 1.* & valde ita prædicti eleuati fuerunt in altissimis contemplationibus à terra separati, id est, affectu terrenorum confessi sunt, & confitebuntur hi cœli mirabilia tua, de quorum cōuersatione & contemplatione dicitur *Iob. 39.* Quis dimisit onagrum liberum in solitudine, & vincula eius quis soluit? cui dedit in solatione domum, & tabernacula eius in terra salsuginis. Contemnit multitudinem ciuitatis, vocem exactoris non audit, circumspicit montes pascuæ suæ & virentia quæque perquirit. Quæ verba ibi exponit Ant. Flo. post Greg. *in moral. lib. 30.* Et iste status religiosorum excedit statum virginum, vt dicit S. Thom. 2.2. *q.186. art.* 8. alleg. per Feli. *in c. causam. col.2. extra de probationib.*

Quarti sunt confessores: Qui, vt cœli confitebuntur mirabilia Dei, qui Deum confessi sunt sanctis operibus glorificati in gloria superna. Hi etiam cœli dici possunt; quia, sicut mouentur continuo à primo mobili omnes alii cœli; sic & isti à Deo, qui est primum mouens omnia, sed immobilis manens in se, moti sunt ad bona operandum: propter quod dicitur *Es. 26.* Omnia opera nostra operatus in nobis. Et quia omnis motus noster interpretatur, quod est nobis datus ad merendum, & bene operandum, ideo dicit

Apost. *ad Gala. 6.* Dum tempus habemus, operemur bonum. Scribit aut *Salom.* 28. tempora diuersarũ operationũ, in quibus homo mouetur de vno ad aliud, vt habetur *Eccles.* 3. Omnia tempus habent, &c. scilicet, opera, & tempus sibi congruum. De vno ad aliam expositionem moralem assumit Florent. *in loco hic ante alleg.* & reducit ad quatuor status hominum iustorum. Quidam sunt baptismum recipientes, quidam pœnitentes, quidã proficientes, & quidam præsidẽtes: quemadmodum ibi ample declarat *in d.* §. 5. Etiã amplissime de istis quatuor gradibus confessorũ ponit Ioan. Ludou. Viualdus *in suo opere regali, in tractat. de pugna partis sensitiuæ & intellectiuæ.* Et quomodo variis tẽtationibus ac persecutionibus in hoc seculo affliguntur. De beatitudine vero istorum & aliorum scribit Robertus de Litio, *in suo tract. de beatitudine sanctorũ.*

TRigesimanona consideratio de Virginibus tractat, quibus datur aureola in cœlo, de quibus visus est loqui Ioan. *in Apocal.* 7. *cap.* cum ibi ostendat, illas vidisse ante thronum Dei per numerum determinatum, scilicet centum quadraginta quatuor millia, vt dicit Ant. Flor. *in tertia par. suæ summæ tit.* 2. *c.* 1. §. 8. vbi ample collaudat, extollit & commẽdat Virginitatem ex multis, quibus datur corona, quæ dicitur aureola, vt ibi dicitur, & in fine huius considerationis: & de Virginũ statu, & laude tetigi *in præced. parte, in* 11. *consider.*

Sed cum & ad Regnum cœlorum perueniant & Viduæ, quę sint in digniori seu altiori loco, an Virgines, an Viduæ? Dicit enim Ant. Flor. *loco præall. c.* 2. §. 8 quod quamuis status Virginalis melior sit, quam coniugalis; tamen & in statu Viduali vel coniugali potest quis perfectior esse Virgine, & maioris meriti, sc. quia maioris meriti charitate existit. Sed hæc dubitatio de his, quæ sunt eiusdem meriti respectu charitatis, quę vita sit perfectior, ita, quod in perfectiori loco collocari debeat. Et habetur, quod Vidua sit eiusdẽ qualitatis. Cũ ita cõmendatur Viduitas, sicut Virginitas. Vt de cõmendatione eius ponit ipse Ant. *in d.* 3. *par. suæ sum. tit.* 2. *c.* 3. §. 2. vbi dicit cõmendatã fuisse autoritate diuina & canonica. Cum etiam castitas Viduarũ mul[...] mendetur, de qua supra *in* 2. *par. in* 20. [...]

Imo etiam videtur, quod Virgi[...] sit excellentior matrimonio ex mult[...]

Primo, ex dictis Aug. *in lib. de bon*[...] Non impar meritum cõtinentiæ e[...] ne, qui nullas est expertus nuptias[...] raham, qui filios generauit. *c. si em*[...] *rum. de pœn. distin.* 2. sed maioris vir[...] est meritum. ergo Virginitas non[...] virtus quam castitas coniugalis.

Secundo sic. Ex virtute depende[...] tuosi, si ergo Virginitas præfertur[...] tiæ coniugali, videretur, quod qu[...] go esset laudabilior qualibet con[...] hoc est falsum, vt dictum est: ergo[...] non præfertur coniugio.

Tertio sic. Bonũ commune pot[...] no priuato, vt patet 10. *Ethic. text. in* §[...] *not. in l. vnica. C. de cadu. toll. c. scias.* 7. *q*[...] coniugium ordinatur ad bonum co[...] & ad publicam vtilitatem. *l. in libel.*[...] *ff. de captiuis & postli. reuer. l.* 1. *& ibi g*[...] *Reip. & docto. ff. solut. matrim.* Lucas de[...] *fin. colum.* 5. *C. de incolis. lib.* 10. vbi etiam[...] tenere, quod matrimonia sunt nece[...] conseruatione generis humani: di[...] *par.* 10. *consid.* Vbi scripsi, quod vxor[...] fertur non vxorato, sed Virginitas[...] tendit ad bonnm priuatum.

Quarto quoniam videtur, quod V[...] tas contrarietur præcepto legis natu[...] uinæ. Naturæ, scilicet cum dicat Ari[...] *de animalib. in* 1. *de Cœlo, & Mundo, & in*[...] *ma*, quod natura appetit generatione[...] uiduorum propter conseruationem[...] specierum, sed matrimonium tendi[...] bolem procreandam, & ad multiplic[...] genus humanũ. Hiero. *c. nuptiæ.* 32. *q.* 1. &[...] Paulam. Nuptiæ replent terram, Vi[...] vero contrariatur: Igitur, & eam seru[...] veteri lege, non relinquentes post se[...] erant maledicti, maledictione oppro[...] patet de Ioachim, &c. quod figuratu[...] 21. quando Christus maledixit ficulne[...] sine fructu. Item contrariatur legi di[...] cum præceperit Deus homini, *Genes.*[...]

ce,& multiplicamini,& replete terram. Et dicit Paulus 1. *ad Cor.* 5. Volo iuniores nubere, & filios procreare. & *ad Timoth.* 2. dicit: Saluabitur mulier per generationem filiorum. Ex quibus videtur, quod matrimonium sit laudandum. Et pœna imponebatur apud Romanos seruantibus virginitatem, & qui vitã cœlibem ducebant teste Valerio, & veteri lege *Deut.* 7. prohibebatur seruare virginitatem. Ioan. de Turrecr. *in c. integritas.* 32. *q.* 5. *in* 3. *dubio.* & Bernard. de Bust. *in suo Rosar. part.* 2. *serm.* 23. in litera D. Et Gabriel Barlette, *in sermone pro festo sanctorum Innocen.* faciunt prędicta fundamenta, sed tandem concludunt, quod Virginitas sit præferenda; quia Virginitas est in cõsilio & opera perfectionis. Cadit enim sub consilio; quia Apostolus consulit Virginitatem, tanquam melius & perfectius. 1. *ad Cor.* 7. Quia bonum animæ præfertur bono corporis, & bonum diuinum bono humano, & bonum contemplatiuæ vitæ, præfertur bono actiuæ vitæ. Virginitas autem est bonum animæ, diuinum, & vitæ contemplatiuæ. Coniugium est bonum corporis ad conseruationem humani generis, & sic humanũ, & pertinet ad vitam actiuam: quoniam vir & mulier in matrimonio viuentes necesse habent cogitare, quæ sunt mundi, vt patet 1. *ad Cor.* 7. & ibi respondet ad motiua in contrarium facta. Etiã secundo facit; quia ille status dignior, qui maiorem recipit fructum, sed virginibus datur maior: quia, vt dicit Luc. de Pen. in l. quoties. quæ est finalis. *C. de priuileg. scholar.* lib. 12. quod cum sementem terræ bonæ centesimum, sexagesimum, & trigesimum fructum Euangelia doceant, & centenarius pro Virginitatis corona primum gradum teneat: Sexagenarius, pro viduitatis labore, & trigenarius, pro coniugio, vt patet per parabolam *Matth.* 13. Vt tenent Theologi: quod etiam tenet, & sequitur Bernardinus de Busti in d. 2. *part. sui Rosarii, sermone* 38. *in princip.* & ipse Gabriel Barlette *in dicto sermone pro festo sanctorum Innocentium.* Vnde Ambros. *lib. de* virginitate. Bona est continentia coniugalis, melior continentia vidualis, optima mundi- virginalis.

Tertio; ille status est dignior, de quo Christus nasci voluit, sed Christus non de coniugata, sed Virgine nasci voluit, & hoc, vt dicit Beda super Lucam, vt ostẽderet præconium Virginitatis, & quantum ipsam diligebat. Ex hoc Iohannem Euangel. & patrem putatiuum Ioseph, virginem custodiuit. Vnde Thom. *in* 4. *p.* 35. *q. art.* 3. Virginitas supremum decorem vendicat.

Quarto; ille status est nobilior, qui primo est institutus in nobiliori loco, sed virginitas prius fuit, quam matrimonium, & in nobiliori loco: quia angeli virgines prius sunt creati, quam homo, & in nobiliori loco, quia in empyreo cœlo. Præterea, & Adam positus est virgo in paradiso, & de terra virginea creatus. igitur.

Ideo videtur, quod virginitas apud Deum maiori præmio & corona præmietur, & coronetur, quam viduitas: & viduitas quam cõiugium. Et hoc multis decisionibus & autoritatibus doctorum, & rationibus probatur.

I. Quoniam primo, vt inquit Hieronym. *ad Natalium*, tria præcipue sunt genera metallorum: Ferrum, Argentum & Aurum. Ferrum est castitas coniugalis, Argentum est Viduitas, Aurum vero est Virginitas. Cum ergo Aurum sit inter cætera metalla, excellentius & preciosius, vt dicitur *in vlt. part. in* 95. *consid.* ideo Virginitas cui comparatur est excellentior.

II. Vt dicit, Virginitas est Regina, Viduitas est vt domina, Coniugalitas vt ancilla.

III. Virginitas, vt patria, Viduitas, vt portus, Coniugalitas, vt pelagus.

IV. Virginitas est summa gemma, thesaurus preciosus, margaritis refertus.

V. Sicut Aquila inter volucres, Lucifer inter stellas, & gemma inter lapides; ita excedit Matrimonium & Viduitatem Virginitas.

VI. Augustinus *in lib. de viduitate* dicit, quod bona est pudicitia coniugalis, melior vidualis, & optima virginalis.

VII. Dicit Cyprianus, quo virginum sublimior est gloria, melior est vita.

VIII. Dicit Cassianus, *in lib. collationum.* Ma-

ior est virtus castitatem tenere, quam dæmones expellere.

IX. Dicit Damascenus, *lib*.4. Quanto angelus homine est superior; tanto virginitas est nuptiis honorabilior.

X. Hieronymus ait; Qui immunditiam luxuriæ perfectæ continentiæ subiicit, sanctior Dauid existit, & fortior Samsone.

XI. Inquit Bern. Virginitas est sicut lux solis, Viduitas sicut lux lunæ, & Matrimonium sicut lux stellarum.

XII. Idem Bernar. Sola virginalis castitas est, quæ in hoc mortalitatis loco & tempore, statum quendam immortalitatis, & gloriæ repræsentat. Nam quod sancti habebunt in cœlo, scil. integritatem, & munditiam corporis & animæ, hoc iam virgines obtinent ex gratia in terra.

XIII. Ex quo, vt ait Plin. *in suo lib*. 21. *naturalis histor.c*.4.8.*&* 19. Flos rosæ inter omnes flores obtinet principatum: cum sit iucundus, gratus odore & colore, commendatur, cum nihil gratius tradatur aspectui, & ex rosæ plures medicinæ fiunt: & dixi *in vlt.part.in* 94.*consider*. Ideo non immerito si per rosam virginitas figuretur, vt ait Bernard. de Bust. *in 2.parte sui Rosarii.sermo*.28.*in litera* B.

XIV. Hieronymus ait: In omni sexu & gradu Virginalis pudicitia obtinet principatum.

XV. Cyprianus dicit, *in lib.de Virginitate*: Virginitas est soror angelorum, victoria libidinum, Regina virtutum, possessio omnium bonorum, quæ tenet in cœlo aureolam, & in terra principatum.

XVI. Facit id, quod supra dixi, scilicet, quia Virginibus datur fructus 100. Viduis 60. Coniugatis 30.

XVII. Augußt. dicit *in lib.de Virginitate*. Certa ratione, & scripturarum autoritate, nec peccatum nuptias esse inuenimus, nec earum bonum bono Virginalis, vel Vidualis continentiæ æquare præsumimus.

XVIII. Facit, cuius finis melior est, ipsum quoque melius, secundum Philos. *in 2.& 3.Physic*. Quia sic est, quod secundum Philos. 10.*Ethic*. & dixi infra *in* 33.*consider*. duplex est vita, actiua scilicet & contemplatiua: & perfectior sit, secundum Philosophum, omnis v[...] templatiua, quam actiua. Castitas v[...] est perfectior, quam coniugalis; q[...] Virginitas ordinat hominem ad fin[...] contemplatiuæ: vsus autem matr[...] ad vsum vitæ actiuæ, vt dicit S. Tho[...] *stio*.252.*artic*.2.*in corpore quæstionis*. [...] iam aliquid dixi.

XIX. Facit; quoniam, vt dicit Ap[...] *Corinth*.7. Mulier innupta, & vi[...] quæ Dei sunt, vt sit sancta, & corp[...] ritu. Quæ autem nupta est, cogita[...] mundi, quomodo placeat viro.

XX. Facit; quoniam, vt dicit idem [...] Qui matrimonio iungit Virginem [...] ne facit, & qui non iungit Virgin[...] bene facit, & qui non iungit, melius [...]

XXI. Facit, quod habetur *Apocalyp*.3. [...] inquinauerunt vestimenta sua, am[...] mecum in albis: & ibi doctores i[...] de virginibus.

XXII. Facit, tanto aliquid perfectius [...] to habet maiorem conformitatem [...] principio. Et, vt dicit Philos. 5.*Meta*[...] lius est simpliciter, quod primo [...] propinquius est: cum igitur Deus [...] pium & finis omnium, *Apocal*.1. & [...] ctus simpliciter purissimus secundum [...] sophum, 12.*Metaphys*. Ideo Castitas [...] lis, quæ est purior omni actu Matri[...] perfectior est matrimonio; quia Deo [...] formior, qui est ab omni libidine al[...]

XXIII. Facit; nam Virtus simplici[...] bonum, & difficile, secundum Philos[...] *Ethic*. Cum igitur maior sit difficul[...] nere ab omni delectatione actus V[...] sicut fit in Virginibus; quam abstine[...] ab aliis delectationibus extra matri[...] ergo magis merentur Virgines, qua[...]

XXIV. Facit id, quod dicit Ambros. re[...] *nuptiæ*.32.*quæst*.1. Nuptiæ implent ter[...] ginitas paradisum. Intellige, facilius [...] 1.declarat. Et istud est priuilegium V[...] tis maximū. secundum gloss. vlt. *in* [...] *extra de probat*. Vel quia, vt ait, Virg[...] soror angelorum, vbi omnes erunt [...] vel cōtinentes, neq; nubent, neq; nu[...]

XXV. Facit, quod Hieron. ad Eustochium *in sermone assumptionis Virginis Mariæ*, ait: Bene angelus ad Virginẽ mittitur; quia angelis semper est cognata virginitas, profecto, in carne præter carnem viuere, non terrena vita est, sed cœlestis: Vnde, in carnem cœlestem vitam acquirere, maioris est meriti, quam habere. Esse enim angelum, felicitatis est: esse vero Virginem virtutis, dum hæc viribus obtinere nititur cum gratia, quod habet Angelus ex natura.

XXVI. Facit, quod dicit Amb. *in lib. de viduis.* Supergreditur Virginitas conditionem humanæ naturæ, per quam homines angelis assimilantur: maior est victoria hominum, quam angelorum. Angeli enim, sine carne viuunt, Virgines autẽ in carne triumphant.

XXVII. Facit, quod inquit Chrys. super Matth. Licet omnes Virtutes sint res angelicæ, specialiter tamen castitas Angelica virtus est.

XXVIII. Facit, quæ dicit ibi Aug. Quæ maior gloria: uper terram, quam in carne corruptibili ducere vitam Angelicam?

XXIX. Facit quod dicit Aug. Qui Virginitatem seruant, sicut angeli Dei in terris sunt, imo & angelos transcendunt.

XXX. Facit id, quod dicit idem Bern. de Bustis *in d. 2. par. ser. 27. in litera* E. vbi dicit Virginitatem esse ante Matrimonium.

XXXI. Facit id, quod idem ait ibi *sub litera* F. Quod à Christo in propria persona cõsecrata est Virginitas, quod probat ex dicto Leonis in quodam sermone, cum inquit: *Christus Virginitatis est filius.* verum, super omnia, quæ dici possunt, hãc virtutem commendabilem reddit, quod ipse Saluator humani generis, de mundissima Virgine nasci voluit, vt hic ante dictum est, *ver. 3. Ille status, &c.* Et quod ipse Virgo permansit, & præ cæteris illum discipulum amauit, quem Virginem de nuptiis carnis abstraxit. In tantum enim ei Virginitas placuit, quod speciali arbitrio, vterum Virginalem accepit, in quo sibi naturæ assumptæ nuptias celebrauit.

XXXII. Facit, quod dicit Cyprian. *in lib. de Virginitate*, Flos est enim Virginitas, ecclesiastici germinis decus, atque ornamentum gratiæ spiritualis, illustrior portio dominici gregis. Idem dicitur *Es.* 54. Lætare sterilis, quæ non paris, exulta, quæ non parturis: quoniam multi filii desertæ magis, quam eius, quæ habet virum.

XXXIII. Facit, quoniam Christus semper est cum Virginibus, & ipsi cum eo. Vnde *Apocal.* 14. Virgines enim sunt, & sequuntur agnum, quocunque ierit. Et canit Ecclesia: Quocunque pergis, Virgines sequuntur, atque laudibus post te canentes cursitant.

XXXIV. Facit, quod dicit Hier. *in Epist. ad Eustochium*, vbi ostendit quomodo Christus dilexerit Virginitatem: Quoniam, vt dicit, statim, vt filius Dei ingressus est mundum, istam nouam familiam sibi instituit, vt qui in cœlis habebat angelos, haberet proxime in terris Virgines.

XXXV. Facit, quod habetur *Apoc.* 14. vbi Virgines suauius canunt in cœlo, quam alii sancti, cum dicat: Cantabat quasi canticum nouum ante sedem agni: & nemo poterat dicere canticum illud, nisi hi, qui cum mulieribus non sunt coinquinati.

XXXVI. Facit, quoniam sunt ministri Dei. hinc dicere possunt illud *Eccl.* 14. In habitatione sancta coram ipso ministraui, sine macula enim sunt ante thronum Dei, *Apoc.* 14.

XXXVII. Facit, quoniam Iesus Christus est corona Virginum, vt cantat Ecclesia.

XXXVIII. Facit, quoniam, vt ait Hieron. *contra Iouinianum*: Nuptias quidem recipimus, sed Virginitatem præferimus, sicut ramo præferuntur poma, & fructus.

XXXIX. Facit, quod dicit Bernar. Virginitas est gemma virtutum, germana angelorum, & lux animarum. Ipsa calcat libidinem, vincit diabolum, contemnit seculum, & deprimit omne periculum: ipsa est lampas Ecclesiæ, & semita cœlestis patriæ.

XL. Facit, quoniam vt habetur *Sapien.* 3. Felix sterilis, & incoinquinata, quæ nesciuit thorum in delicto, habebit fructum in respectione animarum sanctarum. Et *Eccles.* 26. Ponderatio non est condigna animæ continentis. Et habetur *in c. tunc saluabitur.* 33. *quæst.* 5. quod non solum prodest Virginitas illam obser-

obseruantibus, sed etiam parentibus confert ad salutem, proles in Virginitate perseuerans.

XLI. Facit, quod dicit Hieron. *ad Natalium*, Virginitas purpura est regalis, qua quisquis indutus fuerit, cunctis eminentior erit.

XLII. Facit, quod dicit Ambros. *in lib. de virginitate*. Pulchritudinem non potest quis maiorem æstimare decore Virginitatis, quæ amatur à Rege, probatur à iudice, dedicatur à Domino, consecratur à Deo.

XLIII. Facit; quoniam, vt dicit text. *in Auth. de leonib.* §. *sancimus. coll.* 3. Sola castitas est potens, animas hominũ Deo præsentare. quem text. recitat gloss. *in versic. pudicos. in procem. decret.* & eum intelligunt gl. vlt. *in cap. causam. de probat. extr.* & ibi Doct. & etiam gl. fin. *circa fi. in c. cum ad monasterium. extra de statu mon.* & gloss. vlt. *in cap.* 1. *extra de voto, & voti redempt.* quod sola est de per se, sine aliis virtutibus: sed non quod aliæ virtutes hoc non possint; quia hoc esset falsum. Cum etiam & Viduæ, seu cõtinentes, & coniugati virtuose viuendo: & per rectam fidem, & operationem bonam, placentes Deo, vitam æternam acquirere possunt, vt ait text. *in cap. firmiter.* §. *fin. extra de sum. trin. & fid. cath.*

XLIV. Virginitas est principium, & fundamentum aliarum virtutum. text. *in Auth. quomodo oporteat episcopos.* §. *neque autem secundas. coll.* 1. gl. vlt. *in d. c. causam. extra de probat.*

XLV. Facit; quia in incessu etiam virgines sunt viduis, & coniugatis præferendæ, vt dicit Bald. & post eum Barb. & Fel. *in d. c. causam. extra de prob.*

XLVI. Facit; quia etiam testimonio vnius Virginis magis creditur, quàm Viduarum, & coniugatarum, vt dicunt Barb. & Felin. *in d. cap. causam. colum.* 2. *de prob. extra.*

XLVII. Et vltimo; quoniam solæ Virgines laureolã consequuntur, quę solis Virginibus datur, vt in d. gl. fin. *in d. c. causam.* tex. *in c. si Paulus.* §. 1. *& ibi gl. in verb. suscitare, in fin.* 32. *quæst.* 5.

Et de hac aureola dicit Ioan. de Imol. *in d. cap. causam*, quod dicitur sertum siue gyrlãda, quæ sit de lauro, qua olim vincentes alios in aliquo actu Virtutis, in signũ laudis coronabantur. Ideo Virgines per similitudine[m] signum laudis laureolam habebunt. E[st] tem, vt dicit, quædam corona laudis, q[ui] splendor, quo mediante, Virgines disce[rnun]tur ab aliis; & hæc corona fit à lauro, semper est virens, vt dicit Cardinalis [Zaba]rella, *in d. c. causam.* & ait S. Thom. *in* 4. *q.* 1. *art.* 2. *circa med.* quod laureola n[on cuili]bet datur, sed illis tantum, qui sun[t status] perfectionis: sed etiam, vt dixi ante in [prece]denti consideratione, status religioso[rum ex]cedit statum Virginum.

Et vide plures quæstiones, quas p[onit S.] Thom. de laureola, *in* 4. *sent. d.* 48. *q.* [...] 4. *&* 5. vbi ponit, vtrum laureola à fruc[tu ...] liquod aliud præmium ab essentiali, [& vtrum] differat à fructu, & vtrum fructus de[beatur] soli virtuti continentiæ, & vtrum con[uenien]ter assignentur tres fructus tribus co[ntinen]tiæ partibus, & vtrum ratione Virg[initatis] debeatur aureola, & vtrum martyrib[us ...] trum Christo, & an angelis, & an etia[m cor]pori, & an cõuenienter assignentur t[res au]reolæ, & vtrum vnus laureolam Virg[inum ...] de materia excellẽtiori habeat. Et ibi [...]nat has omnes quæstiones. & de lau[reola in] generali, & speciali tract. Ant. Floren. [...] *suæ sum. tit.* 30. *c.* 8. *per totum.*

Et aduertendum est, quod præemi[nentia] dignitatis ex huiusmodi laureola, con[sidera]ri potest tripliciter, scilicet ex parte pu[gnæ, ex] parte permanentiæ, & ex parte materiæ.

Primo modo aureola illa est potio[r, quæ] fortiori pugnæ debetur: hoc modo au[reola] martyrum aliis aureolis supereminet; [quia] ibi est difficilior pugna.

Secundo modo, considerari potest au[reo]la ex parte permanentiæ: & sic aureola [Vir]ginum aliis aureolis supereminet; qu[ia pu]gna carnis periculosior est, in quantũ e[st diu]turnior, & magis nobis eminet è vicino.

Tertio, potest aureola considerari ex [par]te materiæ, de qua est pugna: sic aureo[la do]ctorum, & prædicatorũ, inter omnes [...] tior. Omnis ratio est; quia pugna docto[rum] vel prædicatorum, versatur circa bon[a in]ligibilia: aliæ vero pugnæ, scilicet Virg[...]

& Martyrũ versantur circa passiones. Quamuis autem vna aureola sit secundum quid maior altera, simpliciter tamen loquendo, laureola martyrum inter omnes est potior, vt ante probatum est *in 33. consideratione*, autoritate, ratione, & obseruatione. Vide etiam in hoc per speculum humanarum q. Bartholomæi Sibyllæ *cap. 3. primæ decadis. in 9. quæstiuncula. 2. quæstionis.*

QVadragesima consideratio. Post Virgines collocabuntur Viduæ. Quæ si longo tempore fuerunt Viduæ, non procul distant à virginibus. vt inquit text. *in Auth. de non eligendo secundo nub. &c. § .optimum. coll.* 1. Et beatæ atq; felices dicuntur, vt *in Authent. de nupti. § .saluto. col.* 4. & ex eo laudabiles, & oratione dignæ censentur, text. *in d. § .optimum*. Et pulchre de his tradit Nic. de Lyra *Mat.* 13. ibi: *& dabant fructum*, vbi ponit tres gradus, in qualibet virtute. Exempli gratia. In virtute castitatis, primus gradus est castitas coniugalis, per quem vitatur illicitus concubitus, licite tamen concubitu retento in matrimoniali actu.

Secundus gradus, est castitas Vidualis, per quem euitatur de cætero omnis concubitus, vt animus possit de cætero liberius Deo seruire, licet possit licite matrimonium contrahere.

Tertius, est castitas Virginalis, quæ est superior istis: per quem omnis concubitus simpliciter euitatur, vt mens ipsa, tãquam sponso suo soli Deo per amorem copuletur, secũdum quod in præceden. dixi. Et hos tres gradus amplectitur, & declarat G. Benedicti *in sua repetit. c. Raynutius. in verb. cuidam Petro tradiderunt. num. 46. vsque ad numerum* 50. *de testam.* vbi etiam dicit, quod Viduæ adeo non distant à Virginitate, quod si priuilegium detur alicui, & suis descendentibus, tam masculis, quam fœminis: sicut filiæ virgines tali gaudent priuilegio, sic pariter eo gaudebunt filiæ Viduæ, vt notat singulariter Bartol. *in l. quoties*, quem sequuntur ibi omnes Doctores. *C. de priuileg. scholar. lib.* 12. & dominus meus *Bal. in l. 1. in fin. ff. de Constit. princip. & in l. cum quidam puella. colum. mihi* 2. post Ludou. Romanum. *ff. de iurisd. omni. iud.* licet Alexand. ibi teneat contrarium: quoniam, vt dicit, sicut maritatæ sortiuntur forum: *l. mulieres. ff. ad municip.* ita & Viduæ.

Nam etiam iste status Vidualis est Deo acceptus, vt probat Bern. de Bust. *in suo sermo. 28. secunda parte sui Rosarii, in secunda part. illius sermonis, sub literis T. V. vsque ad literam* C. vbi ample laudat & extollit Viduitatem.

Primo, vt dicit, laudanda est ratione diuinæ visitationis; quoniam Deus Viduas gratiosissime visitauit. Vnde habetur 3. *Reg.* 17. Tempore famis missus est Elias ad Viduam Sareptanam, quæ postquam dedit comedere Eliæ: hydria farinæ eius non defecit miraculose, & lecythus olei non est imminutus omnibus illis diebus.

Secundo patet de Iudith Regina Iudæorum, quæ, vt legitur *eiusdem lib. cap.* 13. erat grata omnipotenti Deo: cui Viduæ tantam gratiam contulit Deus, vt populum suum ab impetu, & furore inimicorum liberaret.

Tertio, etiam probatur; quoniam habetur *Luc.* 2. Erat Anna prophetissa Vidua vsque ad annos 84. quæ vixerat cum viro suo annis septem à virginitate, & hæc non discedebat à templo, ieiuniis, & obsecrationibus seruiens Deo, die ac nocte: huic Christus paruulus, sicut & Simeoni præbuit se videndũ, illamq; dignatus est visitare, quæ confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus, qui expectabant redemptionem Israel.

Quarto, etiã legitur *Luc.* 7. quod Dominus Iesus consolatus est Viduam, resuscitans eius vnigenitum filium.

Quinto, probatur commendatio Viduarum ratione diuinæ acceptionis: quoniam, *Luc.* 21. scribitur, quod accepta fuit Deo oratio Viduæ pauperculæ, quæ offerens duo æra minuta, omnes locupletes ratione suæ sanctitatis in oblatione superauit. Deus etiã exaudit orationes Viduarum. Vnde *Ecclesiast.* 35. dicitur: Lachrymæ Viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super ducentiũ eas. A maxilla enim ascendunt vsque ad cœlum, & Dominus exauditor delectabitur in illis. Et ideo dicitur *in c. fin. 81. distinct.* quod

quod Viduæ, quæ stipendio Ecclesiæ sustentantur, debent meritis & orationibus suis ecclesiam adiuuare.

Sexto, probatur earum commendatio, ex eo, quod à Deo fuit commendata Viduitas. Dedit namque Deus præceptum omnibus Regibus, Principibus, Iudicibus & aduocatis, omnibusq; hominibus vt Viduarum causas tuerentur, & ne illas opprimerent, vel molestarent.

Septimo, quoniã *Esa.*1. Dominus ait: Querite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite Viduam. Et *Exod.*20. ait: Viduæ & pupillo non nocebitis: si læseritis eos, vociferabuntur ad me, & ego exaudiam clamorẽ eorum, & indignabitur furor meus, percutiamque vos gladio, & erunt vxores vestræ Viduæ, & filii vestri pupilli.

Octauo, probatur *Ierem.*22. cum dicatur: Facite iudicium & iustitiam, & liberate vi oppressum de manu calumniatoris: aduenam, pupillum, & viduam nolite contristari, neque opprimatis inique.

Nono, facit id, quod etiam habetnr *Iere.*5. vbi Dominus de his, qui viduas spernunt & abiiciunt, sic loquitur: Præterierunt sermones meos pessime, causam viduæ non iudicauerunt, nunquid super his non visitabo, dicit Dominus, aut super gentem huiuscemodi non vlciscetur anima mea?

Decimo, facit id, quod habetur *Iob.*22. vbi dicitur: Viduas dimisisti vacuas, & lacertos pupillorum comminuisti: propterea circumdatus es laqueis, & conturbat te formido subita.

Vndecimo, facit dictum *Iac.*5.*c.sua canonicæ*, dum ait: Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum.

Duodecimo facit, quod dicit Paul. 1. *ad Tim.*5. Viduas honora: quæ vere Viduæ sunt, facit text. *in Auth. de non eligendo secundo nubentes.* §. *optimus. supra alleg. in principio huius considerationis.*

Decimotertio facit; quoniam etiã Viduæ, tanquam afflictæ debent consolari, & magnum meritum est eas consolari: quoniam, vt ait *Iob.*29.*c.* Cor Viduæ consolatus sum. *31.c.* Oculus Viduæ spectare non feci.

Decimoquarto, sancta mater Ecclesia[illegible] cipit defendere & adiuuare Viduas: qu[illegible] vt habetur 1.*c.*87.*distinct.* præcipitur Pr[illegible] vt viduis suum præstent auxilium, [illegible] dium, & protectionis patrocinium [illegible] improborum violentias.

Decimoquinto, etiam præcipitu[illegible] pibus facere iudicium, & ministrare maxime Viduis, liberando eas de m[illegible] tentum, à quibus faciliter calumnia[illegible] opprimuntur, vt habetur *in c. Reg.*24[illegible] Imperatores & Reges volũt eas esse [illegible] tectione eorum, & prohibent, ne opp[illegible] tur, vt habetur *in leg. vnica. C quando Im[illegible]* *pup. vel vid. vel miserab. pers. cogn.* & ne ex[illegible] tur, facit text. *in c. ab Imperatoribus.* V[illegible] iustum est auxilium postulandum [illegible] afflictionem pauperum aduersus p[illegible] diuitum. 23. *distinct.* 3.

Decimosexto faciunt pro laude V[illegible] multa, quæ in præcedenti considera[illegible] xi de virginibus, quę habent locum [illegible] propter earum continentiam, habi[illegible] ctu ad coniugatas: quoniam tales in[illegible] tinentes comprehenduntur, quæ cum [illegible] nibus ad Regnum cœlorũ perueniun[illegible] niam, vt habetur *in c. firmiter in fi. extra* [illegible] *ma trin. & fid. cath.* Nunquid enim ad [illegible] cœlorum solæ Virgines perueniunt, [illegible] niunt & viduæ. Ex quibus constat, qu[illegible] tus Viduarum habet locum post Vir[illegible] ante coniugatos, data in reliquis pari[illegible] riti. Et de laude viduarum dixi *in p[illegible]* *part. in* 11. *&* 20. *consideratio.* vbi d xi, qu[illegible] lieres laudantur ex continentia, & in[illegible] da Viduitate.

QVadragesimaprima considerati[illegible] iugatis subsequitur, nunquid c[illegible] beant locum in paradiso? Et videtu[illegible] non: quoniam, vt habetur *in c. qui fi[illegible]* *alleg. per gloss. fin. in cap.*1. *in fin. extra de* [illegible] non expedit homini ad cœlestia re[illegible] denti vxorem accipere. Sed contr[illegible] verius; quoniam, vt constat ex decis[illegible] cilii Niceni, de quo *in cap.*1. *in fin. ex*[illegible]

trin. & fide cathol. in præcedenti conſ. ſæpe alleg. non ſolum virgines, & continentes, verum etiam coniugati per rectam fidem, & operationem bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem peruenire. Et tales etiam dicuntur ſeruare caſtitatem, quæ dicitur pudicitia, quæ eſt in legitime coniugatis, vt *in c. Nicena. 31. dict. l. mulier. §. cum proponetur. ff. ad Trebellian.* Quæ quidem pudicitia etiam laudata eſt, vt in præcedenti parte dixi *in 12. conſiderat.* & quam etiam obſeruauerunt plures ſancti Prophetæ & Patriarchæ, vt Iacob, qui Liam ſecum iacentem, non illam eſſe cognouit, putans tenere Rachelem, vt habetur *Geneſ. 29.* ſecundum Lyram, ibi poſſent hic adduci omnia connubia, ſeu matrimonia antiquorum Patrum, Prophetarum, & Patriarcharum, ſcilicet, primo illorum, qui fuerunt ante diluuium, vt Adam, Seth, Enos, Caynan, Malalehel, Iared, Enoch, Mathuſalem, Lamech, Noe, Sem, Cham & Iaphet. Et poſt diluuiũ Abraham, qui tres vxores habuit, Iſaac, Iacob, qui quatuor vxores habuit, Ioſeph, Iudas, Cath, & Amram, Moyſes, Aaron, & Maria eorum ſoror, Delbora, Barach, Siſaram, Iahin & Iahel: Iepte, Samuel, Helcana, Ephrateus, Samuel, Booz, & Ruth, Ieſſe, & omnis eius generatio: Dauid, Salomon, Elias, Eliſæus, Ezechias, Ioſiam, Daniel, Zacharia, Petrus & Apoſtoli, & Iohannes Euangeliſta, qui omnes fuerunt coniugati, vt ſatis declarat Iouinian. contra Hieronym. altercãtem cum eo, de præexcellentia Virginitatis, & Matrimonii: de quibus connubiis ſanctorum ampliſſime Auguſti. Dathus *in ſuo tractatu de connubiis ſanctorum*, vbi excellentias illorum connubiorum ſatis denotat laudando caſtitatem matrimonialem: de qua etiam *lib. 2.* contra aduerſarium legũ & Prophetarum, Deus, inquit, maſculum & fœminam propagandi generis cum nuptiali caſtitate coniunxit. Ad quod facit doctrina ...dæ, ſic dicentis: *Bona eſt caſtitas Coniugalis, melior continẽtia Vidualis, & optima perfectio Virginalis.* quæ tria Chriſtus patenter approbauit. Primo, ſtatum Virginalem in eo, quod de Virgine naſci voluit, ſtatũ vidualem in eo, quod ab Anna vidua benedici dignatus eſt, *Luc. 2.* & ſtatum coniugalem, in eo, quod in Chana Galileæ nuptiis interfuit, quarum honore aquã in vinum conuertẽdo primum miraculum inter cætera inchoauit, *Ioan. 2.*

Similiter, vt ab omni gradu mulieris opprobrium tolleret, ſcilicet à Coniugatis, Virginibus & Viduis, Matrem eius glorioſam in hoc triplici ſtatu eſſe voluit, ſcilicet Virginem, Coniugatam, & Viduam poſt eius mortem. Ex quibus ſequitur, quod etiam Coniugati poſſunt mereri, & æternam beatitudinem conſequi, vt dictum eſt ante: & plene comprobat G. Benedicti *in ſua repetit. capit. Raynut. in verb. cuidam Petro tradiderunt. num. 40. 50. 51. & 52. extra de teſtament.* vbi per eum, de caſtitate & pudicitia coniugali, & de laude matrimonii dixi *in comment. noſtro ad conſuetudines ducatus Burgund. in titul. Des droictz & apparten. a gens mariez.*

Et aduerte, quod ſecundum Gabrielem Barlette *in ſermone pro feſto S. Innocent.* ſtatus Coniugatorum fuit maioris meriti, quam abſtinentiũ, & ſtatus ille præferebatur ſtatui Virginitatis; quia erat tempus multiplicandi genus humanum, ideo ſtatus Virginitatis prohibebatur hoc, habendo reſpectum ad tempus legis ſcriptæ, ſiue naturæ. Si autem referatur ad tempus legis Euangelicæ; quia eſt tempus multiplicationis fidelium per generationem ſpiritualem, ſtatus Virginum eſt maioris meriti, quam ſtatus coniugatorum. Ideo Virginitatis ſtatus eſt dignior & excellentior matrimonio, quod ibi cõprobat triplici ratione: ſed vide hic ante *in 2. conſider.* vbi longe plura alia media adinuenta ſunt ad laudem virginitatis.

QVadrageſimaſecunda conſideratio incipit de pueris baptizatis, qui ſtatim baptiſmate ſuſcepto, decedunt, antequam mereantur, vbi collocabuntur in paradiſo, & an ex ſolo baptiſmo poſſunt vnus plus habere gratiæ, quam alius, hoc eſt, An plus poſſit operari baptiſmus in vno, quam in alio ad remiſſionem culpæ & pœnæ, quo ad diminutionem pœnæ, & quo ad effectum gratiæ. In hoc Iohan. de Turrecrem. *in c. cum tantum de*

consecra. distinct. 4. ex dictis S. Thom. Sed prius aduertatur, quod nemo potest saluari, nec vitam cœlestem consequi, nisi fuerit baptizatus, vt habetur *Iohan.* 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. & habetur *in c. non potest. de consec. distinct.* 4. & ibi Iohan. de Turrecrem. Et omnes baptizati ratione remissionis culpæ originalis, quæ baptismo purgatur, gratiam Dei cœlestis accipiunt. *c. non potest. & ibi Iohan. de Turrecrem. de pœnit. dist.* 1. *& in c. per baptismum. & in c. non licet. de consecr. distinct.* 4. Et in hoc concludit duab. conclus. *in d. c. cũ tantum.* quod æqualiter operatur effectum remissionis culpæ & pœnæ, in omnibus, & cõtinet perfectionem salutis, ad quam Deus omnes homines vocat, vt dicit Iohan. de Turrecrem. *in c. ex quo. de consecra. distinct.* 4. Infudit etiam gratiam, vt per eundem *in c. proprie, loco præallegat.* Sed nunc videndum est, quomodo hæc gratia infundatur, an plus in vno, quam in alio. Idem Iohan. de Turrecrem. *in c. cum tantum. supra allegat.* distinguit inter adultos & pueros, & dicit, quod inter adultos non æqualiter se habet, sed secundum maius & minus: prout quidam cum maiori fide, & deuotione, accedunt ad ipsum sacramentum baptismi suscipiendum, quã alii; & hoc comprobat ex dict. Dam. dicentis sic: *Peccatorum remissio cunctis æqualiter in baptismo datur: gratia datur autem Spiritus sancti, secundum proportionem fidei & purgationem.* Sed non omnes cum æquali fide, nec æqualiter præparati ad baptismum accedunt, ergo, non omnes ad baptismum accedẽtes æqualiter gratiam consequuntur, & ista est alia ex suis conclusionibus.

Alia est conclusio in pueris, in quibus cõcludit, quod baptismus de communi lege, æqualẽ effectum gratiæ habet: quod probat ex dictis S. Thom. *in 4. sent. d.* 4. cum ait: *In pueris baptizatis, nihil ex parte eorum requiritur, sed habent pro dispositione ad salutem fidem Ecclesiæ, & pro effectiuo salutis virtutem passionis Christi, quæ operatur in baptismo: sed hæc duo æqualiter ad omnes pueros se habent; ergo ipsi pueri non differunt quantum ad effectum baptismi suscipiendum, sed omnes æqualem gratiam suscipiunt: Ideo in[...] non disceptandum de prioritate, aut poster[...] cum omnes simul simili gratia & æquali f[...]*

QVadragesimatertia considera[...] pueris decedẽtibus sine merit[...] que baptismate, in quo loco in iu[...] uersali collocabũtur: an à dextris, v[...] comparebunt. S. Thom. *in 4. sent.* [...] *tic.* 3. & B. Vincent. *in suis ser.* dicun[...] iudicio Domini tales pueri com[...] sed non sedebunt, neque à dextris, [...] sinistris, (cum electi boni erunt à d[...] damnati mali à sinistris) sed tales pu[...] peccato originali mortui, non sunt [...] ter mali, nec boni; ideo in medio [...] collocabuntur, & videbunt gloriam [...] & vindictam exquirent eorum, q[...] eis dederunt perditionis gloriæ, & d[...] sionis: & omnes huiusmodi paruuli, [...] filii Christianorum, siue Iudæorum, [...] tilium, siue in vtero, siue extra vteru[...] serint sine baptismate, resurgent, cu[...] ribus integris, in mensuram ætatis, p[...] nis Christi, 30. annor. vel circa, vt h[...] *Ephes.* 4. sicut & alii mortui, & ita re[...] net Barth. Sibyllæ *in suo speculo perег[...] tertii cap[...] sexta quæstiũcula, quintæ quæst.* [...] *cadis.* Sed in loco seu receptaculo limb[...] cabuntur, in quo est carentia gratiæ, & [...] damni æternalis, sed non pœna sensus, [...] dum Petrum de Tarant. & Thom. *in* 4. [...]

Sed altius ista repetendo quærer[...] sint in limbo, & non in paradiso, an [...] tur aliqua pœna, & qua? Et in ho[...] dum est secundum Thom. *in loco inf*[...] quod pœna conueniens puerorum, [...] baptismate cum solo peccato orig[...] cesserunt, est subtractio gratiæ, & p[...] quens, carentia diuinæ visionis, v[...] est, ad quam homo per gratiam or[...] Sed vlterius vidẽdum est, an tales p[...] tient aliquem dolorem, vel afflictio[...] teriorem, ex carẽtia visionis diuinæ. [...] deri potest, secundum quod aliqu[...] quod tales pueri in limbo ex caren[...] nis Dei nullam afflictionem interio[...] tiunt, rationem assignant: Quia, vbi [...]

cognitio, & cogitatio boni propter se facti, ibi nulla est afflictio: sed animæ puerorum, cum solo originali decedentium, sunt in tantis tenebris ignorantiæ cõstituti, quod nesciunt se ad beatitudinem creatos, nec aliquid de beatitudine cogitant, ideo dicunt nullam illos pati afflictionem. Sed S. Thom. dicit hanc rationem non valere. Primo, quia cognitio naturalis magis viget in anima separata, quam in anima hic coniuncta. Ergo, cum in pueris illis non sit peccatum personale, nõ debetur eis, vt detrimentum aliquod patiantur in naturalibus, scilicet in naturali cognitione. Item (vt dicit) secundum hoc, illi, qui sunt in inferno, essent melioris cognitionis, quantũ ad intellectũ, quã pueri in limbo. Nã qui sunt in inferno, nõ sunt in tenebris ignorantiæ, pueri autem secundum istos sic: & ita damnati melioris conditionis forent, quam pueri huiusmodi; quia nullus est, (vt ait August.) qui non mallet dolorem pati cum sana mente, quam gaudere insanus. Ideo assignatur alia ratio, quare pueri in limbo ex carentia visionis diuinæ, non habeant interiorem dolorem, vel afflictionem, quæ talis est: Duplex cognitio de beatitudine potest haberi, naturalis scilicet & supernaturalis. Animæ autem infantiũ in limbo, cognitione quadã naturali non carent, quæ debetur animæ separatæ, secundum naturam suam. Imo augetur cognitio eorum naturalis, cum intret medium cognoscendi intellectum separatorũ. Ideo de Deo, & de creaturis magnam scientiam habent naturaliter, & maiorem, quam vnquã philosophus in mundo habuerit. Cognoscunt enim naturaliter se ad beatitudinẽ factos, & quod beatitudo cõsistit in adeptione perfecti boni: sed non quod tale bonum sit gloria, quam sancti in cœlo possident. Id autem, quod per naturam habetur, possidetur absque dolore: ex hac igitur parte, pueri in limbo non dolent. Est autem & alia cognitio de beatitudine, quæ habetur supernaturaliter, quæ hic in nobis per fidem plantatur: quæ est de gloria & fruitione sanctorum in cœlo: quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis naturaliter ascendit, 1. *ad Corinth*. 2. Quam Deus nobis reuelauit per Spiritum sanctum. *ad Rom*. 1. Quæ quidem reuelatio habetur per fidem, in nobis hic plantatam in sacramentis, vel frequentatis actibus Christianis. Pueri autem in limbo nec fidem de beatitudine in actu habuerunt, nec sacramenta fidei susceperunt, nec per reuelationem. Ergo, nec de carentia eius dolent. Nemo enim dolet de eo, quo se priuari nescit: vel de perditione eius, quod ad ipsum non tangit, aut pertinet. Quia tamen pueri in limbo non impediuntur à perfecta cognitione naturali, primæ causæ, & Dei, & aliarum rerum ex immersione, & afflictione pœnarum, sensus ignis, & vermium conscientiæ, & dæmonum, vt fit in damnatis, ideo de cognitione tali naturali ipsius Dei & creaturarum, gradum aliquem delectationis habent. Quilibet enim in cognitione veritatis naturaliter delectatur; vnde in hac delectatione pueri laudant, & laudabunt, reassumptis corporibus Deum, causam causarum omnium rerum, ab eis naturaliter cognitarum, quod damnatis non accidit, nec accidet: quia vermis eorum viuit, & non morietur, nec vnquã ab inferno deerunt dæmones, nec ignis, ibi à torrendo in æternum deficiet. hæc S. Thom. *in quæstio. disputatis de malo. & in 2. sentent. distin*. 23. *quæst*. 2. & ad prædicta facit text. *in c. firmißime. de consecra. dist*. 4. vbi Ioh. de Turrecr. etiam disputat, an tales pueri puniantur pœna sensibili.

QVadragesimaquarta cõsideratio, de reliquiis sanctorum ostẽdit, quæ etiã sunt honorãdæ, & venerandę, vt habetur in rubro & nigro, *de reliq. & venerat. sanctor. in antiquis, & in lib. 6. & in Clementinis*. Et vt dicit S. Thom. *in 3. part. quæst. 25. art. vlt*. Adorare, id est venerari debemus reliquias sanctorũ. Nam, vt ait Ant. Flor. *in 3. par. suæ sum. tit. 12. c. 9. in princ*. Qui habet affectum ad aliquem, etiam ea, quæ de ipso post mortem requiruntur, veneratur, nõ solum corpus, aut partes eius corporis, sed etiam exteriora aliqua eius: puta vestes, & huiusmodi. Nã, vt author est Herodotus, Micerinus Rex Ægypt. filiam, quam habebat vni-

cam, adeo dilexit, vt mortuæ cadauer incluſerit aureo bouis ſimulachro, quod in templis proxime Deos poſuit, floribusq; ornauit quotidie, admota noctu perpetua lucerna.

Item, Attedius melior, duos habuit liberos, Bleſum & Glauciam nomine, quos adeo dilexit, vt dicti Bleſi mortui natalem ſingulis annis celebraret. Martialis *lib*. 8.

Præſtas hoc melior ſciente fama,
Qui ſolennibus anxius ſepulti
Nomen non ſinis interire Bleſi.
Et de munifica profuſus arca,
Ad natalitium diem colendum,
Scribarum memori, piæq; turbæ
Quod donas, faciam ipſe Bleſianum.

Item Vrbinum, in agro Reatino deliteſcẽtem, cum milites ad mortem inquirerent, ſeruus eius, domini ornamentis indutus: in eiuſdem cubile ſe reclinauit, vt irruentes hoſtes Vrbinum eſſe ſuſpicarentur, & ita primo impetu iugularent. In cuius rei monumentũ, Vrbinus mortuo erexit ſtatuam, cum titulo, & inſcriptione, quæ tam memorabilem teſtaretur amorem & fidelitatem.

Item, fidem facit in hoc Arthemiſia, quæ Mauſolo marito mortuo, ſepulchrum memorabile fecit, vt infra *in vltima parte. in* 75. *conſideratione* dicitur.

Item, Iulius Cæſar, Syllanæ factionis inimicus, adeo partes Marianas fouebat, vt deiecta tropæa reſtituerit, ſtatuasque noctu erexerit in Capitolio.

Item, Phydias, ſtatuarius Agorantum Parium diſcipulum ſuum adeo dilexit, vt nomẽ eius ſuis operibus plerunque inſcripſerit.

Item, Nicomedes Rex Bithyniæ, tam propenſo fuit in Romanos animo, vt raſo capite, pileum ſumpſerit, & ſe Romanorum libertum vocauerit.

Cum autem ſanctos Dei in veneratione debeamus habere, tanquam membra Chriſti Dei filii & amicos, & interceſſores noſtros, vt ſupra iſta par. dictum eſt: Ideo eorum reliquias, qualeſcunque honore congruo in eorum memoriã venerari debemus, præcipue eorum corpora, quæ fuerunt templum Dei, & organa Spiritus ſancti in eis habitantis & operantis, & ſunt corpori Chriſti con[...] da, per gloriam reſurrectionis. Vnde [...] Deus huiuſmodi reliquias conueni[...] norat, in eorum potentia miracula fa[...] Et, vt dicit Hieronym. ad Riparium [...] martyrum reliquias, nec angelos ad[...] ſcilicet adoratione latriæ: honoram[...] martyrum reliquias, vt eum, cuiu[...] adoramus, honoremus ſeruos, vt h[...] uorum redundet in Dominum. E[...] *Pſal*. 75. Et reliquiæ cogitationis, [...] ſtum agent tibi: quoniam grata [...] Deum. Ea, quæ à nobis ſic habetur [...] torum noſtrorum bonorum recor[...] de his non in bonis, ſed in Domino [...] mur. Et ita remunerantur à Deo b[...] reliquiæ, & vtilis eſt ipſorũ memori[...] admodum etiam dicimus in iure hu[...] quod memoriæ ſeu reliquiæ priſtin[...] tatis bonæ, multum operantur, vt p[...] comprobat Felin. *in cap. quæ in eccleſiar[um]* 29. *verſic. Fallit quinto. extra de conſtitut.* latius infra *in* 3. *part. in* 36. *conſider.* vbi d[...] modi memoria priſtinæ dignitatis [...] Et ad iſtud propoſitum, Iohan. de Mo[...] lon ciuis & contemporaneus noſter [...] *promptuario iuris. in verb. reliquiæ.* addu[...] ſiones Felin. *in d. c. quæ in eccleſiarum.* N[...] men, vt dicit, ſunt in publico venera[...] prius approbatæ per ſummum Pon[...] & per ſedem Apoſtolicam canoniza[...] quomodo fiat, & quæ requirantur, [...] *in cap.* 1. *de reliq. & vener. ſanct.* fient aliqu[...] ſiderationes in ſequentibus.

QVadrageſimaquinta conſideratio [...] ſolum ſancti venerandi, & hono[...] ſunt, ſed etiam eorum imagines vene[...] ſunt, propter illos, *c. per latum. & c. vene[...] de conſecra. diſt.* 3. & ibi gloſſ. *in ver. fre[...] verb. cultu.* & per gloſſ. *in ver. in deuotion[...] canonici, de offic. ordin. in* 6. Et, vt ſcribit O[...] Ponto, lib. 2.

Felices illi qui non ſimulachra, ſed ipſos,
Quiq; Deum coram corpora vera vid[...]
Et ſequitur:
Sic homines mouere Deos, quos arduus æth[...]
Occulit, & colitur pro Ioue forma Iou[...]

Et videatur Cardi. *in clem. vnica versic. O excellentissimum. de reliqui. & venerat. sanct. & in duob. canonibus supra alleg.* satis probatur, quod licitum est in Ecclesia Dei facere imagines Christi, & sanctorum, quæ sunt venerandæ: & causas ibi vide, quicquid audeant dicere quidam hæretici, insequentes damnabiles opiniones Lutheri hæretici, quem Deus in sensum bonum reducat, ad suas infinitas hæreses seminatas extirpandum, & annihilandum.

Et ample per Ioan. Damascenũ, & Commentatorem, ibi in suo opere theologali *lib. 4. c. 17.* vbi dicit, quomodo imagines sanctorum, etiam antiquo tempore fuerunt approbatæ, & etiam certo tempore reprobatæ, videlicet tempore Leonis III. Imperatoris, & Greg. II. summi Pontif. per Anton. Florentinum *tertia suæ summæ part. tit. 12. cap. 9. §. 1. 2. & 4.* vbi expresse scribit de veneratione imaginum.

Qvadragesimasexta consideratio. Quoniam ante dictum est de veneratione & honore sanctorum. Sciendum est, qui dicantur sancti. Et in hoc sic distinguendum est: aut consideramus hanc Ecclesiam militantem, & sic in hoc seculo viuentes. Aut Ecclesiam triumphantem, & per consequens eos, qui de hac vita migrauerunt, & cum ambo sint laudandi, & venerandi, de ambobus dicetur.

Primo de his, qui in hoc seculo sunt viuẽtes, qui videntur esse omnes munde ac virtuose viuẽtes, qui merito sancti dici possunt. & ita intelligitur, quod habetur *in c. tenere debet. 31. distinct. & Leuit. 31. & 1. Pet. cap.* vbi dicitur: *Sanctiestote, quoniam ego sanctus sum Dominus Deus vester.* & *in c. proposuisti, & cap. plurimos. 82. distinct.* & est text. *in cap. non oportet. 81. distin.* & ibi Arch. & facit text. *in c. Maximilianus. ibi: quia qui sancti non sunt, sancta tractare non possunt.* a. distinct. quam ita intellexit Arch. *in d. c. tenere.* facit etiam text. *in c. non vos. vers. quis enim sanctum dubitet. 4. distinct.* & *Psal. 17.* cum sancto sanctus eris, & cum innocente innocens eris. Et illud: *Non enim loca, sed vita & mores sanctorum, faciunt sacerdotem.* de quo *in princ. 4. distin. & in c. multi. & in c. non est facile. ead. distinct.* Et *Eccles. 27.* Cum viro sancto, assiduus esto. & facit text. *in c. sancta quippe rusticitas. 2. quæst. 7.* Et facit satis text. *in l. sanctum. ff. de rer. diuis.* vbi sanctum dicitur, quod ab iniuria hominum defensum est, atque munitum. Facit text. iuncta gloss. *in verb. sanctificetur. de successio. ab intestat.* Et dicit Gemini. *in cap. non decet. de immunit. Ecclesi. in 6.* quod loca sacra sunt sancta, id est firmata pœnis, & statuis, contra delinquentes, in illis, vt *in Authent. vt liceat matri & auiæ. §. penult. incipient. quia vero. collat. 8. & in §. sanctæ. Institut. de rerum diuis. & l. si quis in hoc gen. C. de episcop. & cleric.* per id, quod habetur *in c. inprimis. 2. quæst. 1.* Et facit ad propositum, & ad dictas duas significationes, id quod dicit S. Thom. *2. 2. quæst. 8. art. vlt.* quod nomen sanctitatis duo importare videtur. Vno modo, mundiciem, & huic significationi competit nomen Græcum. Alio modo, importat firmitatem: vnde apud antiquos, sancta dicebantur, quæ legibus erant munita, vt violari non deberent. Vnde aliquid dicitur esse sanctum; quia est lege firmatum, vt dicit Vlpian. *in l. sacra. §. proprie. ff. de re. diuis.* vel etiam, (vt dicit S. Thom. *in loco ante alleg.*) hoc nomen, *sanctis,* secundum Latinos ad mundiciem pertinet, vt intelligatur sanctus, quasi sanguine tinctus, eo, quod antiquitus illi, qui volebant purificari sanguine hostiæ tingebantur, vt dicit Isid. *in lib. 10. Etymologiarum. cap. incipi. Sapiens, &c.* Et vtraque sanctificatio competit, vt sanctitas attribuatur his, quæ diuino cultui applicantur, ita, quod non solum homines, sed etiam Templum, Vasa, & alia huiusmodi, sanctificari dicuntur, ex hoc, quod cultui diuino applicentur. Hinc etiam dicuntur sancta sanctorum, de quibus per Panorm. *in cap. 1. de vita & hone. cle.* Mundicia enim necessaria est ad hoc, quod omnes Deo applicentur: nam mens humana inquinatur ex hoc, quod inferioribus rebus coniungitur, sicut quælibet res, ex immixtione peioris sordescit, vt argentum, ex immixtione plumbi. Oportet autem, quod mens ab inferioribus rebus abstrahatur ad hoc, quod supremæ rei possit coniungi, & ideo mens si-

ne mundicia Deo applicari non poteſt. Vnde *ad Hebr. penult.* dicitur, Pacem ſequimini cum omnibus, & ſanctimoniam, ſine qua nemo videbit Deum.

Firmitas etiam exigitur, quod mens Deo applicetur. Applicatur enim ei ſicut vltimo fini, & primo principio: huiuſmodi autem oportet maxime immobilia eſſe. Vnde dicebat Apoſtolus *ad Rom.* 8. Certus ſum, quod neque mors, neque vita, ſeparabit me à charitate Dei. ſic ergo ſanctitas, ſiue ſanctimonia, quod idem eſt, per Arch. *in c. victor. 3. diſtinct.* dicitur, per quam mens homini ſeipſam, & ſuos actus, applicat Deo, ideo Iuriſconſ. *in d. l. ſanctum. ff. de rerum diuiſ.* quod ſanctum, dictum eſt à ſagminibus; ſunt autem ſagmina herbæ quædam, quas legati populi Romani ferre ſolebant, ne quis eos violaret. Sicut legati Græcorum ferunt ea, quæ dicuntur ceritia. Vnde, vt dicit ibi gloſſ. *in verb. violaret.* legati dicuntur ſancti, per *l. fin. in princip. ff. de leg.* hinc deſcendit verbum, *ſanctio*, inuiolabilis, & ab iniuria hominum tuta legalis ſtatuitio. & ita intelligitur *l. ſanctio legum. ff. de pœnis.* & ſumitur multipliciter, vt habetur in 1. gl. *in proœm. Digeſtorum.* & notatur per *Archidiac. in c. ſtatutum. de reſcript. lib. 6.* & vide Dionyſ. *de diuinis nominibus. cap. 12.* Et iſta ſanctitas in multis honoratur, id eſt priuilegiatur, vt infra *in vltima conſideratione.*

Aut vero conſideramus Eccleſiam triumphantem, & ſic omnes habitantes in cœleſti patria, non ſolum animas beatorum, ſed etiam ipſas intelligentias, hoc eſt, angelos, ſanctos, dici debere, cum omni refulgeant mundicia: Imo non poſſent eſſe immundi, alias eſſent imperfecti: quæ imperfectio, in cœlo non admittitur, vbi eſt Deus, qui eſt ſummum bonum, & Ens perfectiſſimum, quo omnes beati fruuntur: Vnde merito eos ſanctos appellamus, imo Deus ipſe dicitur ſanctus, vt ample dixi ſupra *iſta parte. in prima conſideratione.* & habetur Pſalm. 15. *Nec dabis, ſanctum tuum videre corruptionem.*

Aduerte tamen; quoniam apud nos ſanctus, & beatus differunt. quoniam beatus dicitur, cuius nec dies mortis, nec officium in eius memoriam celebratur. Nec eti[...] Eccleſia dedicatur. Sanctus vero non [...] niſi præcedente canonizatione [...] Eccleſia, & ſecundum formam ab [...] traditam, de qua infra dicetur. & [...] munis vſus loquendi obſeruat, qu[...] attenditur *l. librorum. §. quod tamen C[...] leg. 3.* & ibi Bart. *& in l. cum de lanion[...] molendinariam. ff. de fundo inſtru. inſt[...] leg.* Felinus ample poſt Ant. de Bu[...] *œm. decret.*

Qnandoque tamen etiam cano[...] cuntur beati, vt *in c. 2. ibi: qui beato P[...] vitæ clauigero. 22. diſtinct. in c. non nos B[...] 40. diſtinct.* vnde omnis ſanctus can[...] dici poteſt beatus, ſed non econtra.

In vita vero quis non poteſt dic[...] ſecundum Thom. *in 1. parte. q. 12. artic[...] & 2. 2. quæſt. 233. art. 2. & in 4. diſtinct. 4[...]* beatitudo idem eſt, quod vita æter[...] eſt pax & Regnũ cœlorum, ſecũdum [...] *in 4. d. 49. art. 7. 8. & 9.* Et ſecundum [...] cum de Roſate *in ſuo dictionario. in ver[...] tudo.* nihil aliud eſt beatitudo, quã [...] magni Dei & ſaluatoris noſtri Ieſu C[...] *in c. ieiunium. de conſ. diſt. 5.* quo etiã pe[...] *2. 2. 156. in vltimo artic.* vel ſecundum [...] *3. lib. de conſol. philoſophiæ. cap. 3.* Be[...] ſtatus omnium bonorum aggreg[...] fectus; & ibidem, beatitudinem [...] bonum eſſe diffinit, ad hoc poteſt [...] lud Ouidii *Met.*

dici, que beatus,
Ante obitum nemo, ſupremaq; fun[...]

Beatus enim eſt beatũ facere, id eſt [...] eſſe. text. eſt *in l. bonorum. ff. de ver. ſig.* [...] prie tamen in hac vita dici poteſt be[...] prout loquitur *dict. l. bonorum. & in l. [...] C. qui acc. non poſſ.* vbi dicit litera: *Iniqu[...] à beatitudine ſeculi veſtri eſſe credimus.* S[...] telligitur illa beatitudo, quæ ſummis [...] ficibus attribuitur. & text. *in cap. legi. [...] beatitudo tua. 16. quæſt. 1.* etiam in vita [...] ſanctitatem, vt ante dixi. etiam di[...] Papa, qui & ſanctiſſimus dicitur, & [...] ſcopo & de Principe, vt infra *in 4. [...] bus*, vbi de Papa, Epiſcopo, Imper[...]

Rege nostro Francorum dixi. Sed prout in hac parte intelligimus, ſanctus dicitur, qui eſt ab eccleſia canonizatus, aut canonizatione Eccleſiaſtica confirmatus, & approbatus, ſecundum quod accipitur, *in c. ſanctorum. in prin. 70. diſt. & in rub. & text. de reliq. & vener. ſanct. in decret. in lib. 6.* & habetur *in c. 1. de vita & honeſt. cler. in antiq.* Sic, quod nō licet aliquē venerari pro ſancto, niſi ſit approbatus à ſummo Pontifice, & ſic canonizatus, vt ſtatim dicam.

Qvadrageſimaſeptima cōſideratio. Nūc ad materiam canonizationis cōdeſcendamus. In qua dico, quod ſolus Papa poteſt canonizare ſanctū, & iſta eſt opinio Panor. & Imolæ *in c. fin. de feriis.* per tex. *in c. 1. in fi. de reliq. & vener. ſanct. extra.* vbi expreſſe cauetur, quod ſine ſpeciali licentia Papæ quis canonizari non poteſt, idem Imol. *in c. venerabili. de teſtib. extra.* Hoſtien. *in ſumma. eodem tit. de reliq. & venerat. ſanct.* Anton. Florent. *in 3. part. ſuæ ſum. tit. 22. cap. 5. §. 5.* & pro hac opinione Ioan. Andreas *in cap. vnico. in verbo, ſedis. de reliq. & vener. ſanct. in 6.* adducit quinque rationes poſt dictam gloſſ. quæ ibi videri poſſunt: quibus accedat, quod Papa repræſentat Deum in terris, & tenet eius vices, *cap. quanto. de tranſlat. Epiſc. c. vt noſtrum. vt eccleſiaſt. benefic. ſine diminut. confer. cap. fundamenta. §. docet. de elect. lib. 6. Clemen. 1. §. 1. ff. de Magiſtris.* Speculat. *tit. de legato. §. nunc eſt ſciendum. verſ. 89. & gloſſ. in verb. quod Deo, in c. ſerpen. de pœnit. diſtinct. 1.* Et fuit de mente Thomæ *in tractat. ſuo contra Græcorum errores. cap. 71.* in quantum allegat Chryſoſtomum *ſuper homilia. diſtinct. 85.* dicentem de Chriſto, Iacobum localiter in loco terminauit, Petrum autem totius orbis magiſtrum & doctorem, vbi latius per ipſum, & dixi ante: & idem voluit *in tertia parte Summæ. quæſt. 8. art. 1. & in 4. ſenten. diſtinct. 15.* dicens Papam eſſe caput vniuerſalis Eccleſiæ, facit c. *in nouo. cum c. ſequent. 21. diſtinct.* Et idem *in tractat. contra impugnantes religionem.* & Scotus *in tracta. de perfectione ſtatuum. quæſt. 9.* dicit, quod Papa eſt Vicarius Chriſti, non ſolum in quantū Chriſtus fuit Eccleſiæ Prælatus, ſed in quantum fuit totius mundi dominus, & quod iuſte de ſtatu & bonis hominum poteſt ordinare. Et dicit Thomas *in 4. ſent. diſt. 19.* quod Papa habet plenitudinem poteſtatis in vniuerſo, ſicut Rex in regno. Et idē *in tract. de errore Græcor. cap. 72.* tenet, quod de neceſſitate ſalutis eſt, ſubeſſe Romano Pontifici: & allegat Cyrillum *in libro Theſaurorum*, & Maximianum *in Epiſtola directa orientalibus.* Vnde dicit Hoſtien. *in dict. c. quanto.* quod Deus & Papa faciunt vnum & idem tribunal. & dicit Baldus *in l. Barbarius Philipp. ff. de offic. prætor.* quod Papa eſt ſupremus Dei Vicarius, & qui contrarium dicit, mentitur: & in finalibus verbis dicit, quod Papa eſt omnia, & ſuper omnia in ſpiritualibus. Dixi ſupra *iſta part. 30. conſideratione. verſic. ſecundus locus. circa finem.* & infra *in 5. part. in ſeptima conſideratione.* Ex quo, cum ſit Vicarius ſupremus Dei, & ſit in locum eius in hoc mundo ſubrogatus, tanquam ſapiat naturam eius, qui canonizat ſanctos in Eccleſia triumphante, ſic canonizabit in Eccleſia militante: & iſta eſt communis ſententia, vt dicit Imola *in d. c. fina. extra de feriis.* Et ita etiam tenet Iohan. de Turrecrem. *in c. 1. de conſecrat. diſtinct. 3.* quod canonizatio ſanctorum rationabiliter reſeruatur ſummo Pontifici triplici ratione, quas ibi vide.

Nec in hoc requiritur conſenſus Cardinalium. gloſſ. *in verb. contingeret. in dict. cap. fundamenta. in §. decet. de elect. in ſexto.* ita etiam tenet Iohannes Andreas, & Dominicus, *in c. ſuper eo, de hæret. lib. 6.* Salicet. *in rubr. C. de legib.* allegans notata per Archi. *in cap. quæ ad perpetuam. & in cap. ſunt quidam. 2. quæſtio. 1. & in cap. quamuis. de offic. ordin. in 6.* cum hoc pendeat ex illa dubitione, an Papa poſſit ardua ſine conſilio Cardinalium: de qua ample Barbat. *in conſilio 1. in 1. volum. & in tracta. de præſtantia Cardinal.* Cum canonizare ſanctum ſit quid arduum, vt dicit Iohannes Andreas *in dicto cap. vnico, de reliq. & venerat. ſanctor. in 6.* hanc etiam partem tenet Anton. Floren. *in ſua ſum. in 2. part. 3. part. in 14. charta.*

Martinus Laudenſis *in tract. de Cardinalib. quæſt. 88.* videtur tenere contrariū: & iſtud idē tenet Iohan. Monachi *in d. c. ſuper eo.* Cardinal. Florent. *in cap. petitio. & ibi Iohan. de Anania. de homicid.* idē Cardin. *in c. 2. de cleric. nō reſid.* Bald.

in l.

in l.cum multa.C.de bon.quæ lib.& in l.fin. C.de diuer.rescrip. Et pro certo istud est mare magnũ: sed ad propositum, bonum est, quod Papa faciat ex consilio, non quod teneatur ad hoc, nec illud sequi.

QVinquagesima octaua consideratio. Episcopus an possit decernere in sua diœcesi aliquem sanctum venerari ac feriari, seu solennitatem celebrari sine populo? Videtur, quod sic, prout visus est aliquando tenuisse Anto.de Bustis *in c.fin. de feriis extra.* sed post mutauit opinionem. Sed istam opinionem tenet Panorm *in d.c.fin.* per text.ibi; *& in c.1. de consecrat. dist.3.* vbi expresse dicunt text. Cæterisque solennitatibus, quas singuli Episcopi in suis diœcesibus cum clero & populo duxerunt solẽniter venerandas. Et ita etiam tenet ibi Barba. vbi dicit, quod Anton.de Butrio non bene dicit, dicendo: Quod ille text. habet duas lecturas: quia, vt dicit Papa *in d.c.fin.* ponit verba *d.c.1.* & sic declarat, qualiter debeat intelligi ille text. alias, si esset dubius, non meretur ad hoc allegari: Quoniam, vt inquit Philosophus: Quod multipliciter exponitur, eius veritas ignoratur. Refert Bal. *in l.nec quicquam.§.vbi decretum.ff.de offic.procons.* Et facit; quoniam, vt ait glos. *in verb.vsuris. in clemen. dispendiosam. de iudic.* Papa non potest tollere ordinem iudiciarium in foro seculari, sed bene potest in foro suo. quam glos. pro singulari allegat Bald. *in l.eos. §.fina. C. de vsur.* Ideo licet Episcopus possit decernere aliquẽ sanctum in suis ecclesiis venerãdum sine populo; non tamen populo præcipere, vt veneretur abstinendo ab operibus, sine eius consensu cum de eius præiudicio agatur. Quoniam in his, in quibus versatur præiudicium populi, aut subditorum, non potest statuere Episcopus sine eius consensu, vel saltem eis præsentibus. vt dicit Imola *in c. vestra. extra de locato. & in ca. fin. de offic. leg.* & confirmat Federicus de Senis *consi.* 17. alleg. per Imo. *in d. cap. vestra.* ita etiam tenent ipse Imo. *in d. cap. fin.* & Archi. *in. d. cap.1. de consecr. distin.3.* Dicit tamen Abbas *in d. c. fin.* Quod si populi contradictio non sit ex iusta causa, & Episcopus moueatur aliquibus iustis causis, quod poterit hoc facere non obstante co[...] ctione populi: puta (vt dicit) si decer[...] sanctum venerandum, qui fuerit or[...] co, prout videtur sentire gloss. vlt[...] *consec. dist.* 3. & quod in simili dic[...] *cap. vt animarum. de constit. in* 6. & [...] *de his, quæ fiunt à maiori par. Cap.* Eti[...] dicit Barb. *in d. c. fin.* quod si Episc[...] at iustam causam, puta; quia san[...] undus de loco, quod potest etiam [...] pulo decernere illum venerandum [...] am propter sanctimoniam recedim[...] bus communibus: quia dicitur esse [...] triæ suæ. Allegat in argumentum te[...] gularem iuncta doctrina Bald. *in l.* [...] *probari. §.fi. ibi: valde tamen disciplina[...] cu. tutor.*

Quicquid tamen dicant Panor. [...] Barb. videtur, quod opinio Ant. de [...] verior per rationẽ per eum allegata[...] in his, quæ tendunt in fauorem ani[...] libet est subiectus episcopo. *c. cum [...] de foro comp. c.nouit.de iudic. c.per venera[...] filii sunt legit.extra.* Et huic rationi no[...] det Panorm.

Facit; quoniam quo ad actus sp[...] peragendos, consensus laicorum no[...] esse in consideratione, sicut videm[...] ctionibus faciendis de prælatis ecc[...] vt *in c.Messana.c.sacrosanct. de elect. c[...] liis.* Facit, quod habetur *in c.2.de in[...] c.fina. de rebus eccles. non alienan. & in [...] constitutio.* Ergo in hoc casu, vbi est q[...] actu spirituali, non est necessarius co[...] populi tanquam laicalis.

Et ad textus allegatos pro opinion[...] norm. & sequacium respondeo, quod [...] non dicunt, quod veneratio sancto[...] inducẽda & decernenda per Episcop[...] clero & populo: sed dicunt, quod fe[...] tes sanctorum sunt venerandæ per [...] pum cũ clero & populo, quod aliud [...] ut dicit ibi Bald. qui hoc cognouit, [...] cit: *Non intelligas, quod isti possunt has f[...] inducere, sed inductas possunt feriare, scilice[...] respectu officii celebrandi in Ecclesia, & po[...] ctu artis non exercenda illo die.*

Vel aliter dici potest, quod dictio, *cum*, ibi posita, cum dicit, quas singuli Episcopi in suis diœcesibus cum clero & populo, non coniungit principaliter, sed accessorie. *l. 1. & 2. ff. de pen. legata.* notatur *in §. si quis ancillas. Inst. de legat.* facit quod dicit Bart. *in Auth. ingressi. colum. pen. C. de sacros. eccles.* vbi facit differentiam, an quis dedicet se cum suis bonis, an se & sua bona; quia dictio, *&*, coniungit principaliter; & actio, cum accessorie, *d. l. 1. & 2.* Ex quo, cum in illo textu illa coniunctio cleri & populi non fiat principaliter, sed accessorie, non est dicendum, quod consensus eorum debeat interuenire principaliter, & sic necessario, se solum per quandam consequētiam tanquam accessorie ad ipsum Episcopum, qui in Spiritualibus est caput, principalis omnium in sua diœces. *c. omnes basilicæ. 16. q. 7. & in can. regenda. 10. quæst. 1.*

Quadragesimanona consideratio. Duo requiruntur ad hoc, vt quis possit sanctus canonizari. Vitæ, scilicet sanctitas præteritæ, & quod Deus in eius persona, siue in vita, siue operatus fuerit miracula: & in hoc sola sanctitas vitæ, quo ad actum canonizandi non sufficit. quoniam potest esse ficta, vel simulata, & non ad bonum finem, sed potius appetitu inanis gloriæ, scilicet vt diceretur bonus, licet non esset, vt sunt hypocritæ, iuxta dictum *Matth.* 7. Incedunt induti pellibus ouium, intus vero sunt lupi rapaces. Vnde huiusmodi vita non est meritoria, imo demeritoria: & contra tales exclamat Paul. *in Epist.* 5. Vide quantum bonum est charitas, si ita martyrium ferimus, vt nostras velimus reliquias ab hominibus honorari, & si opinionem vulgi sectantes trepidi sanguinē fuderimus, & substantiam nostram, vsque ad mendicitatem propriam dederimus, huic operi non tam præmium, quam pœna debebitur, & perfidiæ magis tormenta sunt, quam corona victoriæ. de quo transsumptiue *in cap.* [illegible] 1. q. 1. ideo dicit ibi gl. 1. quod dare eleemosynam ad vanam gloriam peccatum est, *c. militare* 23. *q.* 1. Vnde dicitur in Euangelio *Matt.* 1. Cum facis eleemosynam, noli tuba canere ante te. Et eodem loco in fine: Nesciat sinistra, quid faciat dextra. Et hæc bonitas vitæ consideratur in multis laboribus, in moribus castis, in strenuis actibus, *c. miramur. 61. dist.* Et hoc oportet præsenti testificatione prædicari, & bonæ famæ præconiis nō taceri, *c.* 4. 13. *q.* 2. Maxime quæri debet de simplicitate & humilitate: Quia superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam. *Iac.* 4.

Item debet inquiri, an in vita persecutiones passus fuerit. *c. omnis qui. 7. quæst.* 1. & an passus ex charitate. *cap. fin. incip. ibi, adunati. in loco ante alleg. & d. capit. vide quantum bonum.* Ista probantur per doct. *in capit. 1. de reliq. & venerat. sanct. extra.* per Ioan. Andr. & alios doct. *in c. vnico. eod. titul.* 6.

Et ad probationem vitæ laudabilis canonizandi in cōfessoribus adduci potest, quod dicitur de Episcopo confirmando, secundū Host. *in sum. de elect. §. quis eligitur. versic. canon tamen antiquus dicens*: Quod debet esse natura prudens, docilis, moribus temperatus, vita castus, sobrius, suis negotiis semper cauens, humilis, affabilis, misericors, literatus, in lege Domini instructus, in scripturarum sensibus acutus, in dogmatibus Ecclesiasticis exercitatus, & ante omnia fidei documēta simplicibus asserens, scilicet, patrem & filium, & Spiritum sanctum, & *c. ca. qui Episcopus. 23. distinct. & c. fin. 50. distinct.* In martyribus enim non fit tanta examinatio, sed quæritur tantum de miraculis, & causa, propter quam passi sunt. *argum. can. catechumenum. & can. baptismi vicem. de consecr. distinct.* 4. secundum Host. *in sum. de reliq. & venerat. sanct. ver. & hæc intelligas.* Sufficit tamen ista sanctitas vitæ ad meritum animæ canonizandi, secundum Aug. *in ca. teneamus. 1. q. 1.*

Secundo (vt dixi) requiritur, vt ad sanctum canonizandum sit miraculum, vt notant doctores *in loco supra allegato.* & in hoc requiruntur quatuor.

Primo, quod ex Deo, non ex arte vel Diabolo contingat; quoniam aliquando etiam miracula fiunt per malos: ideo necesse est, Martyres à Deo impetrasse, quæ mandat. *c si quis præpostera. 50. dist.* & hoc casu procedit il-

lud, quod dicitur, quod facere miracula est donum spiritus sancti, vt *in ca. quærendum. de pœni. distinct. 2. & ibi notat.* alias non est miraculum, sicut fecerunt magi Pharaonis, qui fecerunt ranas & serpentes conuertentes eorum virgas, sicut faciebat Moyses, de quibus *in c. nec mirum. 26. quæst. 5.* & illud proprie dicitur præstigium. *c. re vera. & ibi Arch. de consecr. dist. 2.*

Secundo requiritur, quod sit contra naturam sicut dictum est de virga Moysis mutata in serpentem. & de Asina, loquente ad Balaam: de quibus *in d. c. re vera. & in c. cum ex iniuncto. de hæret. & in d. cap. re vera.* ponitur de virtute dictæ virgæ, de qua etiam habetur *Exod. 6. 8. 14. 16. 17. & Ios. 3. & 4.*

Tertio requiritur, quod non vi verborum, sed ex hominum merito illud contingat. Nã panis & vinum, potestate, & virtute verborum transsubstantiatur in corpus & sanguinem. *cap. cum Marth. extra de celebra. miss.* & sic requiritur, quod miraculum sit euidens, non autem latens, & credibile, vt est Eucharistia.

Quarto requiritur, quod sit ad corroborationem fidei. Herba enim ministerio hominis transit in vitrum, & nil ad corroborationem fidei: Ideo ad canonizationem nisi hæc quatuor concurrerent in miraculo, non prodessent; quia nõ esset miraculum, sed potius miraculosum, vt dicit Ioan. And. *in d. c. vnico. de reliq. & venerat. sanct. in verb. sedis. circa finem.* & Host. *in summa sup. al. ver. item quærendũ est de miraculis.* Arch. *in d. c. teneamus. 1. q. 1.* Host. Ioan. And. & alii *in c. venerabili. de testib. ext.*

QVinquagesima consideratio. In qua de forma canonizationis sanctorum scribitur, & sequendo doctrinas Doctorum *in d. c. 1. de reliq. & venerat. sanct. in antiq.* reperio ad hoc duodecim esse requisita, quæ seruari debent, secundum ordinem infra scriptum.

Primo debet expectari, quod aliquæ personæ honestæ, & authenticæ, denuncient factum Romano Pontifici, & supplicent pro canonizatione faciẽda, & hoc non semel, sed pluries, & instanter: sicut notatur de cessione & petitione pallii. *c. quidam cedendi. extra de renunt. c. cum post petitam. de elect.* Non eni[m] sueuit statim moueri ad committend[am] inquisitionem Rom. Pontifex, sed po[tius ex]pectare, quam diu pulsetur, & fam[a ... ere]dere, & vtrum miracula crescant, [& conti]nuentur, antequam inquisitionem [commit]tat, & bene; cũ miracula seu mirac[...] doque fiant per malos, *c. teneamus. [...] rum. 26. quæst. 5.* gl. & doct. *in cap. cum [...] de hæret.* Bal. *in c. venerabili. de testib. extr[a]* cauendum est, ne populus decipiatu[r ...] *fin. extra de reliq. & vener. sanct.* Et quia [...] iora, maius periculum vertitur, ideo [...] est agendum. *c. quiescamus. 42. distinct. [...] mur. 61. distinct. c. nuper. 7. quæst. 2. c. vbi [...] in prin. de elect. in 6. & in l. 1. §. sed & [...] Carbo. edicto.* dicunt tamen aliqui, qu[...] elusio, vix possunt continuari mirac[ula ...] quadraginta dies.

Secundum est requisitum, quod [...] nuentur supplicationum instantiæ, & miraculorum continuatio perdura[...]tur, consueuit Roman. Pontifex hoc [...]nere intra fratres, & aliquibus Episc[opis ...] triæ illius, qui dicitur sanctus vel com[...] vel aliis personis honestis & incorru[ptis ...]bus committere, vt inquirant de fam[a ...] uotione populi, & de miraculis, & al[...] sunt eidem nuncianda in genere & [...] specie, & quo ad famam, & nõ quo ad [...]tem. Et quod scribant quæ inuenerin[t ...] eis videatur, quod super veritate co[...] sit inquisitio committenda.

Tertium est, si tales describunt tal[ia ...] quæ videatur, quod inquisitio verit[atis com]mittenda, requirit iterum summus Po[ntifex ...] fratrum consilia, vt diffiniat, vtrum si[t inqui]sitio committenda, vel non.

Quartum, quod si inquisitio ei co[mmit]tenda videtur, iterum rescribit eisdem [...] liis, quod iterum veritatem requirant [...] de fama, secundo de vita, tertio de mi[raculis ...] exacte, diligenter, fideliter & prude[nter ...] cundum artic. & interrogatoria, quę s[...]la sua transmittit: de quo notatur *in ca[p. venera]bili. de testib. extra.* & quod inuenerunt [...] tant suis sigillis inclusum.

Q[...]

Quintum, quod remissa inquisitione committatur examinatio in curia, aliquib⁹ capellanis, vel aliis personis authenticis, & discretis, quæ etiam forment rubricas.

Sextum, quod rubricæ sic factæ exacta diligentia examinentur per dominum Papam, & eius fratres, & requirat Papa cōsilia eorundem, an scil. videantur probata talia, propter quæ sit canonizatio non immerito facienda.

Septimū, quod si videtur Papæ, quod sit faciēda, hoc secrete diffinit inter fratres. Pro hoc facit, quod in simili dicitur de substantia ex forma electionis, vt notant docto. *in c. quia propter. de elect. & ibi gl. in verb. maior.*

Octauum, quod coadunatis Episcopis, qui sunt præsentes in curia, narrat publice in consistorio ea, quæ acta sunt & probata, secreta diffinitione iam facta suppressa, & requirat consilium Prælatorum: facit gloss. *in ver. consilio, in c. Anastasius. 19. distinct.* quæ dicit, quod Papa tenetur requirere consilium Episcoporum, vbi de fide agitur: quam gl. sequitur ibi Dominic. & Cardin. etiam facit, quod dicit Panorm. *in c. significasti. de elect.*

Nonum, quod assignatur certa dies, vt omnes conueniant ad certam Ecclesiam, in qua accenduntur cerei multi, & sternitur tapetis Ecclesia, & paratur: & illuc conueniunt Papa, fratres & totus clerus, & facit sermonem summus Pontifex processum recitans, & probata, inducens populum ad orandum, quod Deus non permittat eos errare in hoc negotio.

Decimum, quod flexis genibus fiat deuota oratio, & cantetur: *Veni sancte Spiritus*, vel alius hymnus, siue antiphona conueniens.

Vndecimum, quod surgat Papa ab oratione, & diffiniat illum, de quo agitur, sanctum esse, & sanctorum Catalogo conscribēdum, & festum suum tali die colendum, in quantum dicitur, sanctorum Catalogo cōscribendum. Facit pro hoc gl. notabilis, *in l. eos. in verb. priuat. C. de off. magistri milit.* quæ dicit, quod qui non sunt scripti in matricula, sunt tanquam priuati. Ideo dicit August. *in Authen. de mand. prin. §. penult. in c. siquidem. post gloss. ibi in d. verbo. coll. 3.* quod solum militibus scriptis in matricula, danda sunt priuilega militaria. Vnde dicit Baldus *in l. diximus. in fine. ff. de excus. tutor.* quod mercator non descriptus in matricula, non gaudet priuilegio mercatorum. *facit cap. si Romanor. 19. distinct.* vbi probatur, quod qui non reperitur scriptus inter alios de vniuersitate, non præsumitur esse de vniuersitate.

Duodecimum & vltimum requisitum est, quod cantetur: *Te Deum laudamus.* & celebrat Papa missam solenniter in honorem eiusdem sancti. Et in hoc, quod dicit, quod cantatur: *Te Deum laudamus.* facit; quia Ecclesia quotidie in officio in fine horæ matutinæ cantat illud canticum. Idem sit peracta Episcopi electione secundum Speculat. *tit. de elect. §. 1. versic. consequenter.* In fine enim cuiuslibet operis laudādus est Deus, & gratiæ sunt ei agendæ: sicut facit tam in fine celebrationis missæ, quam in fine horarum canonicarum, dum dicit Deo gratias, facit *c. de hymnis. de consecr. dist.* 1. & ibi gloss. in *verb. & hymno.* vult, quod clerici post assumptionem cibi debent agere gratias Deo. alleg *c. vlt. §. edent. 44. dist.* facit quod notatur in gl. fin. *in c. firmissime. 15. q. 1.*

Dicit tamen Ioan. Andr. *in d. c. vnico. de reliq. & venerat. sanct. in 6.* Quod hic Ordo hactenus non semper vsque ad vnguem est seruatus, maxime quando agebatur de martyrizatis pro fide. Nam tales consueuerunt facilius, & leuius expedire: & ita dicit tenere Hostien. Ex quo videtur concludere, quod hæc forma (licet cōgrua & honesta) per Papā de necessitate non est obseruanda. Et, vt ex prædictis apparet, probitas vitæ, & legalitas, seu bona vita operatur ad sanctitatem consequendam, quæ quidem sanctitas, seu probitas, aut legalitas maxima, operatur in multis. Primo, vt hic ante dictum est.

Secundo, quod licet alias electio, nec actiue, nec passiue, cadat in laicum in spiritualibus, vt de hoc sunt text. *in cap. sacrosanct. & c. Messana. de elect. extra.* tamen laicus vitæ sanctitatis & legalitatis maximæ potest eligi in Episcopum. tex. est *in c. statuimus. §. hic omnib. 61. dist.* & dat exēplū in beatis Seuero, Nicolao & Ambrosio, illū tex. ad hoc magnifacit

And.Barb. *in c.cum adeo.in gl.pen.de reſc.col.5.* & ibi Felin. *in cap.ſuper his.in vlt.col.extra de accuſ.*

Tertio facit; quia licet Iudęus factus Chriſtianus in ęgritudine non poſſit presbyter ordinari; tamen fallit ratione ſanctitatis vitæ. tex.eſt ſingularis.*in c.1.45.diſtinct.* Lud. Rom. *in ſing. ſuo 423.* Multa ad hoc ſunt cumulata per Doctores modernos, videlicet per *in c.ſuper his.in fin.de accuſat.& in d.*... *in c.cauſam.2.extra,de off.deleg.* per ... Iaſon.*in l.iubemus. col. 2. C.de iudic.* ... *admonendi. ff.de iureiur. & in l.ſciend*... *ff. de verbor. obligat.* quæ cum ita ſat... geſta, non repeto.

Tertiæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

QVARTA HVIVS LIB... PARS ERIT DE LAVDE, GLO... RIA, HONORE ET ORDINE ECCLE- ſiaſticarum perſonarum inter ſe: & ad omnes alios huiuſmodi ſtatus.

Vnam & octoginta Conſiderationes habet.

PRo cuius expeditione præmitto. Cum hæ & omnes huiuſmodi hierarchiæ, ſpirituales & temporales, ſeu ordines huiuſmodi loquẽdo groſſo modo, poſſunt illo modo diſtingui, quo diſtinctæ fuerunt prædictæ hierarchiæ, ſcilicet per tres hierarchias cum ſuis ordinibus: & aliquo modo per ſimile videri poteſt in terreno principatu miniſtrorum, qui ſunt ſub vno Principe. Triplex eſt differentia, hoc eſt, triplices ſunt hierarchiæ, ſeu gradus. Nam quidam operantur immediate circa perſonam Principis. Quidam autem deputantur ad alia officia, puta ad regimen Principatus in communi. Quidam vero ad regimen alicuius partis.

Primus aſſimilatur primæ hierarchiæ. Secundus ſecundæ. Tertius tertiæ. Sed in qualibet hierarchia ſunt tres ordines, qu... ficientia ſic poteſt haberi: Quia ... quod inter miniſtros, qui circa Princ... ſonam operantur, eſt triplex differe... ſtatu ſcilicet ſpirituali, id eſt, eccleſ... tantis.

Quidam ſunt ſicut aſſeſſores, ... mini Patriarchæ, & his ſimiles: ... dine ſuperiori, ſcilicet Seraphin, quod ... pretatur, *ardens in amore.*

Quidã ſunt ſicut conſiliarii, vt ſunt ... ni Cardinales, & his ſimiles ſunt illi ... do ordine, qui dicuntur Cherubin, ... terpretatur *plenitudo ſcientiæ:* quoniam ... omnia, quę fiunt in Eccleſia militante ... phante.

Quidam ſunt cubicularii, & ſerui... domo Principis, & his ſimiles ſunt ill... dine, qui dicuntur Throni. In ſtatu ver...

temporali sunt in regno nostro pares Franciæ in primo ordine, in secundo Duces, & alii Principes, in tertio vero sunt Camerarii & alii officiarii Regis, immediate personæ eius seruientes, vt sunt Magister domus, & alii supremi huius ordinis, sub quibus multos connumerabimus in discursu huius libri suis locis. Vel in iurisdictione sunt Cancellarius & Connestablus, in primo ordine. In secundo Consiliarii magni consilii, & Magistri Requestarum. In tertio Præsides & Consiliarii Curiarum Parlamentalium: & isti etiam possunt poni in secunda hierarchia.

Quantum ad secundam hierarchiam, sciendum est, quod inter illas, quæ deputantur ad regimen commune totius Principatus, est etiam triplex differentia.

Nam ad hoc, quod regimen alicuius communitatis bene & pacifice dispensetur, sunt aliqui tanquam sententiantes, quid vnicuique debeatur. Veruntamen; quia sententia debet esse efficax, & recta, ideo indiget auxiliante vel adiuuante. Ideo sunt alii sententiam exequentes, & executionem facientes, vt nihil sit impossibile, quod per sententiam determinatur.

Item sunt alii, vt sententia sit recta, tanquam dirigentes consulentes, & imperant primis. Assimilatur tertius ordo secũdæ hierarchiæ, qui dicuntur Potestates, sunt Comites, & alii inferiores Barones. Et isti in statu spirituali assimilari possunt Abbatibus & aliis dignitatibus immediate sequentes post Episcopales. In statu vero tẽporali sunt Comites, & alii inferiores Barones.

Secundis vero secũdus, vel medius ordo, qui dicitur Principatus. Et isti in statu spirituali sunt Episcopi, in statu vero tẽporali sunt Duces, alii supra Comites & Marchiones.

Tertiis assimilatur primus ordo secundæ hierarchiæ, qui dicitur dominationes, quibus tribuitur dirigere & imperare omnibus ministeriis diuinis. Sic in statu spirituali Archiepiscopi, in suis prouinciis qui dirigũt, & imperant in omnibus ministeriis Ecclesiasticis, Reges, & alii Principes inferiores, à supremo Principe, qui suas prouincias gubernãt, inter quos sunt multi, vt dictum est supra, & dicam infra.

Quantum ad tertiam sciendum est, quod inter illos, qui habent potestatem limitatam, & determinatam ad aliquam partem Principatus, triplex est etiam differentia. Quidam ad vnam prouinciam sunt in statu spirituali Archidiaconi, & alii inferiores prælati, habentes administrationem, de quibus infra dicam: & in statu temporali, Barones habentes sub se plures subditos.

Quidam ad aliquam partem prouinciæ, vt sunt in statu spirituali Curati, in statu temporali Senescalli & Balliui, & his similes.

Quidam autem ad hominem vnum, & hoc dupliciter: aut quantum ad bonũ commune multorum, quod expletur per vnam personam, sicut conceptio virginis, vel sicut in statu spirituali sunt religiosi Prædicatores, & in statu tẽporali, vt sunt inferiores omnes, habentes administrationem à superioribus Iudicibus.

Aut quantũ ad ea, quæ pertinent ad ipsum tantum, vt quilibet simplex sacerdos in statu spirituali, & in statu temporali, quilibet simplex homo. Primis scilicet, Virtutes. Qui sunt de primo ordine tertiæ hierarchiæ assimilantur primi supra nominati. Secundis, scilicet archangelis assimilantur secundi: Sic tertiis tertii, vt dictum est. Hæc omnia videri poterunt clarius in discursu duarum partium sequentium. Et hanc æquiparationem, & assimilationem in quibusdã videtur facere Bernard. de Placent. *in suo Elucidario missæ, in præfatione generali.* vt dicit Hostiensis *in summa de ordin. ab Episc. qui renunciauit Episcopat.* §. 1. quod sunt nouem ordines in Ecclesia militante, ad instar Ecclesiæ triumphantis, vbi sunt nouem ordines angelorum. facit tex. *in ca. ad hoc.* 89. *dist.* & de diuersitate graduum & ordinum in Ecclesia Dei, quomodo sit cõueniens ponit Iodocus *in suo Antiluthero, lib.* 2. *&* 3. vbi ample.

PRo secunda consideratione præmittendum est, quod Status Ecclesiasticus in omnibus Statui temporali est præferendus: cum sacerdotes sint honorandi ab omnibus,

ex quinque causis, seu ex quinque rationibus.

Primo, ratione institutionis; quia instituti sunt in terris, non ab homine, sed ab ipso Deo. Imo, tanquam veri Christi Vicarii, non solum in lege Euangelica, sed etiam in lege veteri. Primus enim sacerdos, qui, iubente Domino victimas obtulit in veteri Testamēto, dicitur fuisse Aaron, vt pater *Gen.*14. similiter & Melchisedech, in lege naturæ, dictus Rex Salem, dicebatur sacerdos Dei altissimi, qui primo panem & vinum obtulit, vt patet *Gen.*14.& notatur 21. *dist. c. deniq.* Sed in lege nostra, Iesus Christus, volens exire de hoc mundo, rediens ad patrem suum, die Iouis sancta, sacerdotes instituit, & vicarios, in vniuerso orbe ordinauit, dicendo: *Ite in vniuersum mundum, docentes omnes gentes, & baptizantes eos, &c.* Quos Regibus & Principibus totius orbis præesse voluit, tanquam excellentiores, inter quos adhuc vnum caput & summum vicarium ordinauit, scilicet B. Petrum in tota Ecclesia Catholica, quando dixit ei Ioan.2. *Simon Petre amas me?* Respondit ei Petrus: *Domine, cum scis omnia, tu scis quia amo te.* Et dixit ei Dominus: *Pasce oues meas; Quia tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cœlorū. Et quodcunque ligaueris super terrā, erit ligatum & in cœlis.* Et quomodo Petro in personam aliorum sit data potestas sacerdotibus, & maxime eius Vicario, dicam infra *in consid.* 6. vbi ponam de præcedentia, excellentia, & honore summi pontificis supra alios huius mundi homines. Sed redeundo ad propositū. Magna est ergo dignitas sacerdotalis, quæ vicē Domini nostri Iesu Christi in animabus pascendis atque regendis in terra habet & obtinet, à sui prima institutione. Ideo *Eccl.*7. ad eorum honorem hortatur sapiens dicendo: *In tota anima tua time Deum, & sacerdotes illius sanctifica. Honora Deum ex tota anima tua, & sacerdotes illius honorifica.* Et contra eos spernentes, ait Dominus, Luc. 10. *Qui vos spernit, me spernit.* Est enim huiusmodi dignitas spiritualis. Et ideo, quanto spiritus nobilior est corpore, tanto sacerdotalis dignitas nobilior est quacunque, *cap. inter corporalia. extr. de transla. Episcop.* [...] est quod notatur 96. *dist. c. duo quidem* [...] habetur: *Aurum non tam preciosius plumbo* [...] *regina potestate sit ordo sacerdotalis altior* [...] per Alber. de Rosa. *in l. gloriosissimo. C.* [...] *ma trini. & fide Cathol.* Barbat. *in ca.* [...] 142. 143. *de iud.* Præpositus *in c. a*[...] *dist.* Et etiam habetur *eadam* 96. *dis*[...] *dubitat sacerdotes Christi Regum, &* [...] *omniumque fidelium, Patres & Magi*[...] imo per sacerdotium iubente Do[...] lis dignitas est ordinata. Vnde 1. R[...] Dominus ad Samuelē sacerdotem [...] cem eorū, scilicet, filiorū Israel, pe[...] bere superiorem, puta Regem. Ec[...] super eos Regem. Inde est, quod [...] potestas terrenam potestatem hab[...] ere, vt sit: & iudicare, si bona non [...] probatur per Apostolum dicentem [...] nescitis; quoniā angelos iudicabim[...] magis secularia. Quod etiam nota[...] *per venerabilem. extra, qui filii sint legi*[...] *quæstion.* 3. *c. nemo.* de qua quidem [...] ait Petrus 1. *Petri.* 2. Vos estis genus [...] Regale sacerdotium, gēs sancta, po[...] quisitionis, vt virtutes annuncietis [...] vos vocauit in admirabile lumen su[...] stus Iesus de tenebris. De quo dic[...] & contemporaneus noster Ioannes [...] thelano, *in suo promptuario iuris, in ver*[...]

Tanta equidem est ista sacerdotal[...] tas, vt nedum temporibus nostris [...] tempore Romanorum, & magnor[...] stratuum nulli Imperatores aut Reg[...] nisi sacerdotes. vnde *distinct.* 21. *can.* [...] te autem quam Pontifex & reges era[...] tur. Nam maiorum hæc erat consue[...] Rex esset, & sacerdos, & Pontifex: [...] Romani Imperatores etiam Pontific[...] bantur.

Sed heu quid dicendum de nobili[...] Burgensibus, qui de presbyteris facit[...] receptores, suos pincernas, & coquos [...] bularios, quorum manus sacratæ [...] sanctorū corpus dominicū quotidie [...] ctant, cuius expleto officio ad ista ap[...] tur vilissima? Contra quos dicit Ap[...]

quod nemo militans Deo secularibus negotiis se implicet. Et *Esai.* 61. Vos sacerdotes Domini vocabimini, ministri Domini Dei nostri, & non hominũ in his secularibus immundis negotiis. Et habetur 11. *quæstio.* 3. *cap. Absit, vt quicquam sinistrum de eis arbitremur, qui Apostolico gradu succedentes, Christi corpus sacro ore conficiunt, per quos nos Christiani sumus, qui claues regni cœlorum habentes ante iudicii diem iudicant.* Ita, quod in veteri lege habetur: Quod, quicunque sacerdotibus non obtemperasset, aut extra castra positus, lapidabatur à populo, aut gladio ceruice subiecta contemptum expiabat cruore. *Deuteron.* 17. 16. *quæstio.* 1. *c. si* [...]*ricatus*. dicitur, Qui superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, & decreto iudicis, morietur homo ille, &c. Et habetur *in c. sacerdotes.* 6. *quæstio.* 1. vbi Hieronymus dicit: Non est humilitatis meæ, neque mensuræ, iudicare de cæteris, neque de ministris Ecclesiarum sinistrũ quippiam dicere. Et habetur *in c. sacerdotibus.* 2. *quæstio.* 3. Quod sacerdotes, qui proprio ore Corpus Domini conficiunt, ab omnibus sunt timendi, non dilacerandi, nec detrahendi. Et beatus Gregorius Mauritio Imperatori sic scribit, dicens: Sacerdotibus non ex terrena potestate Dominus noster citius indignetur, sed excellenti consideratione propter eum, cuius sunt serui, ita eis dominetur, vt etiam debitam reuerentiam impendat. Nam in diuinis eloquiis sacerdotes aliquando Dii, aliquando angeli nuncupantur. Quoniam scriptũ est *Exod.* 22. Diis non detrahes, id est, sacerdotibus, vt exponit text. *in c. sacerdotib.* 11. *quæst.* 1. *& in c. cum ex iniuncto circa med. de hæret. & in c. futuræ.* 12. *q.* 2. Et Propheta Malach. 3. *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, iustitiam, & legem requirunt ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est.* Vocantur etiam ministri Dei, vnde dicitur *Esai.* 61. Vos sacerdotes Domini vocabimini ministri Dei. Aliis nominibus vocantur, quæ colliguntur *in c.* 1. 43. *distinct.* Pastor enim est; quia pastor, dum lupum videt venientem, non debet aufugere, id est, loquenda tacere, & aliorum vitia palpare. Canis etiam dicitur; quia latratu prædicationis debet lupos arcere à gregibus, ne cadat super eas, vnde illud *Esai.* 55. Canes muti non valentes latrare. Propheta etiam dicitur; quia ministeria sacræ scripturæ exponere debet, hoc est enim prophetare, vt gloss. 1. *ad Corinth.* 14. Et plura alia vide per Ioan. de Turrecrem. *in summa dist.* 43. *versic. hæc autem.* & dicit Archidiac. *in c. quisquis.* 12. *quæst.* 3. quod sacerdotes, quandoque vocantur Christi, id est, vncti, quandoque dii, quandoque angeli, quandoque vicarii seu ministri Dei. 33. *quæst.* 5. *c. vlt.* quandoque successores Apostolorum *c. absit.* 11. *quæst.* 3. quandoque successores discipulorum, *c. chorepiscopi.* 68. *dist.* Ex quo ergo sunt multum honorandi & reuerendi, quos non solum reueriti sunt Principes fideles, vt infra dicam; imo etiam infideles.

Recitat enim Magister historiarum, quod cum Alexander capta Gaza iret Ierusalem, sacerdos orabat pro gente sua: cui Dominus apparens in somnis ait, ne diffideret, sed in Deo altissimo confideret, & ciuitatem cereis ornaret, & Pontificalibus indutus, Alexandro obuiam pergeret. Quod adueniente sic fecit, cum sacerdotibus & ciuium multitudine. Quem cum Alexander Magnus videret Pontificalibus indutum, & laminam desuper caput eius videret, in qua erat scriptum nomen Domini *Tetragrammaton*, descendit de equo, solus cum sacerdote abiit in ciuitatem sanctam, & in Salomonis tẽplo nomen Domini Dei cœli & terræ adorauit, cuius Principatũ sic indutus sacerdos sacris indumentis tenet: & quærentibus suis militibus, cur sic fecisset in hac ciuitate, & huic sacerdoti, & non aliis? sic respondit: Quia in somno Deũ in tali habitu vidi, qui mihi Principatum Persarum daturum se promisit. Et de hac historia aliquid recitat Benedicti *in sua repetit. cap. Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. num.* 248. *de testa.* Ex supradictis enim satis patet, quod sacerdotes sunt honorandi ex sui institutione; cum ex illa sint subrogati in locum pastorum Christi animarum, & sic repræsentant personam Christi. Ideo dicitur in *c. ouis.* 6. *q.* 1. Oues pastorem suum

non

non reprehendant, plebs Episcopum suum non accuset, nec vulgus eum accuset: quia nō est discipulus supra magistrum. Vide Bern. de Bustis *in 2. part. sui Rosar. serm. 25. in litera M.* vbi etiam recitat historiam prædictam.

Tertia consideratio. Quod sacerdotes sunt honorandi ratione meditationis: quoniam, vt ait S. Thom. *in 3. par.* relatus per Ioan. de Turrecr. *in c. sacerdos. de consec. distin. 2.* Proprium sacerdotis est, esse mediatorem inter Deum & populum, in quantum legem diuinam populo tradit: Vnde sacerdos dicitur, quasi sacra dans, secūdum illud Malach. 2. *Legem requirent ex ore eius*, scilicet sacerdotis. Et iterum, in quantum preces populi Deo offerunt, & pro peccatis populi Deo aliqualiter satisfaciunt. vnde Apostolus dicit ad Hebr. *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis.* Et etiam, vt dicit S. Thom. *in 4. distinct. 14. & 25.* Sacerdotes orant pro nobis, vt Deus nostri misereatur, & nobiscum pacificetur: vt patet *de celeb. miss. c. presbyter. 21. distinct. c. 1. & 2.* & habetur plene per Bernard. de Bustis, *in 2. part. Rosarii, serm. 25. in litera N.* Et, vt practice loquamur, sacerdotes sunt quasi os commune populi, quo plures Deo loquuntur. Et ideo semper in suis publicis orationibus dicunt, *quæsumus*, & non, *quæso: oremus*, & non, *oro*, &c. Sunt enim tanquam publica persona, semper pro populo orantes ex vinculo charitatis.

Sicut enim Angelus est medium inter Deum, & animam seu populum; sic & sacerdos huius mediationis tenet officium atque exercitium. Vnde, vt dixi, sacerdos dicitur, quasi sacra dans, sacra docens, sacer dux, vt dicit Ant. Flor. *in 3. part. summæ. tit. 14. c. 7. §. 1.* & continentur hæc in his verbis:

Sacris dotatus, vel sacris deditus, atq; sacra dans,
Sacra docēs, sacra dos, vel dux sacer esto sacerdos.

Etiam licet sit peccator, tamen ex officio in alios transfundere debet, vt dicit Magister sentent. *in 4. dist. 9.*

Quarta consideratio. Sacerdotes sunt honorandi, ratione principalitatis, & vtilitatis: quia principales sunt apud homines, pro eorum salute procuranda. Sicut [...] ficium capitis est, influere singulis [...] vitam, & sensum, quibus corpus reg[...] suo esse manutenetur: sic & sacerdo[...] scripturæ sensum, in verbo Dei co[...] & vitam diuinæ gratiæ, & salutifera[...] populo ex officio sibi credito dis[...] administrare. Ideo dicitur sacerdo[...] cra dos, aut sacra dans, vt dictum e[...]

Et ideo vtilitatis: quia vtiles sun[...] lo Christiano, quem à manibus pe[...] & sordibus conscientiarum imm[...] purgant, & tanquam spirituales me[...] riis sanant languoribus. Sunt eni[...] Regis seruitores, & filii excelsi, Psal[...] te: *Dii estis, & filii excelsi omnes.* sup[...] Deus, & super faciem eorum impo[...] rem suum, *Eccles. 4. cap.*

Et, vt quidam dicūt, legitur B. Fr[...] dixisse, quod si obuiaret simul ange[...] cerdoti, plus debitam reuerentiam [...] cerdoti inferret, quam angelo Dei. [...] men sunt mordentes sacerdotes, pr[...] tia alia aliquorum, sed vadāt ad Gre[...] de quo *in c. multi secularium. 1. q. 1.*

Sed quicquid sit, aut quid de eis [...] sit, periculosius, & damnosius esset, [...] bere sacerdotes, quam habere etiam [...] Quoniam, vt etiam dicit S. Thom. 3. p[...] *q. 82.* quod etiam oratio sacerdotis p[...] ris, prodest populo, cum orat tanqu[...] sona publica.

Quid enim modernis temporibus [...] retur, si cessaret verbum Dei à populo [...] à multis ecclesiasticis, licet peccato[...] quotidie in Ecclesiis populo proponi[...] velut spina rosam producunt? Igitur v[...] Dei à spina mali extrahe, & odore[...] carpe.

Quid si cessarent etiam tantæ missa[...] lis ecclesiasticis fortassis quotidie cele[...]

Quis tam, tanta, & etiam tot trader[...] tidie populo Christiano sanctissima[...] menta, quibus ad Dominum post o[...] reuertimur, & ab eo tam benigne [...] mur, & ideo in lucem debeant coram [...] nibus exhibere? *Matth. 5.* Ita quod no[...]

tiæ studere debent, nec aliis vitiis. Contra quos inuehitur *Hier.* 6.

Veruntamen, quantumcunque sint mali; tamen quia ministri Dei sunt, & personam eius repræsentãtes, præcipue in baptizando, in absoluendo, in cõfitendo, in administrando sacramenta ecclesiastica, sunt semper honorandi. Cum enim mittitur à Rege, non attenditur ad qualitatem eius, sed ad dignitatem mittentis, hæc dicit Ant. Flor. *in 3. par. suæ sum. tit. 14. c. 7. §. 1. in fin.* vbi ponit quomodo sunt honorandi, & maxime propter necessitatem, cum sacerdotium fuerit necessarium pro vtilitate Reipub. vt dicit Io. de Turrecr. *in c. ius publicum. 1. dist.*

QVinta cõsideratio. Sacerdotes sunt honorandi exemplo sacerdotum paganorum, & infidelium. Si enim tales honorabantur, & venerabantur propter figuram sacrificiorum, quæ suis manibus tractabant; quanto magis nunc sunt honore digni propter dignitatem verorum sacramentorum, quæ veraciter ministrant? Vnde & Dominus noster Lucæ 16. cum decem leprosos curasset, dixit eis: *Ite, ostendite vos sacerdotibus.* & 93. *distinct.* dicitur: *Dominus noster Iesus Christus, Rex, Iudex, & Deus noster vsque ad diem passionis seruauit honorẽ Pontificibus & sacerdotibus, quamuis illi nec timorem Dei, nec agnitionem seruassent.* Nam, cum leprosum mundasset, dixit illi: *vade & monstra te sacerdoti, & offer munus.* Nam humilitatem humilis nos docuit, Sacerdotem appellat, quem sacrilegum esse sciebat. Nonne infidelissimus, qui Deos ligneos, & lapideos colebat, etiam sacerdotibus honorem tribuebat: Imo etiam licet nequissimus, voluit sacerdotes Iudæorum in Ægypto educari de suo ærario publico *c. non minus. de immun. eccl.* De huiusmodi honore, sacerdotibus attribuendo, dicit Ambrosius. Honor, fides, & sublimitas episcopalis, imo & sacerdotalis, nullis poterit comparationibus adæquari. Si Regum fulgori compares, & Principum diademati, id est, Regiæ potestati, longe erit inferius, quasi plumbi metallum ad auri fulgorem compares, cum videas Regum colla, & Principum submitti genibus sacerdotũ, & osculata eorum dextra credunt eorum orationibus se communicari, & posse iuuari. de quibus ait Greg. 96. *distinct. c. Quis dubitet sacerdotes Christi Regum, & Principum omniumque fidelium patres, & magistros censeri?* Ideo qui eos accusant, & damnant, Dei ordinationẽ accusant, & habetur *in c. in scripturis. 96. distinct.* de Constantino Imperatore fidelissimo, qui cum cõcilium sacerdotum in Ecclesia congregasset, seu conuocasset, tantum eos reueritus est, quod nec ausus est primum locum inter eos tenere, nec se presbyterorum commiscere sedibus, sed nouissimam occupauit. Conciliationes vero, & rationes, quas ab eis approbatas audiuit, ita veneratus est, ac si de diuino maiestatis iudicio vidisset. De quo narrat etiã historia scholastica: quia cum ei fuissent scriptæ accusationes contra Episcopos, libellos quidem accusationum accepit, & eosdem qui accusati fuerant Episcopos conuocatos, in conspectu eorum libellos incendit, & in ignem proiecit, dicens: *Vos causas vestras iudicate & disponite; quia non est dignum, quod nos iudicemus Deos.* de quo supra dicit in scripturis. Et non est dubium, quod in personis eorum sunt à laicis honorandi, ita quod non licet eos tangere, nec cognitionem causarum eorum accipere, nec etiam quo ad bona eorum molestiam inferre. De quibus omnibus cum sint amplissime tractata, quomodo Rex noster in aliquibus habet cognitionem, & quomodo vtatur, vide ample Guiliel. Benedicti *in sua repet. c. Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. in quinque amplissimis decisionibus, seu conclusionibus ibi positis. de testam.* quæ cum sint quodammodo extra materiam, nihil aliud dico. Et etiam dixi *in commento consuetudinum ducatus Burgund. in tit. Des iustices & droictz d'icelles. §. 6. in gloss. S'il n'a grace du Prince.*

SExta consideratio est, quod sacerdotes sunt honorandi vltra omnes alias personas huius mundi propter eorum potestatem, quam habent, quæ excedit omnes alias potestates. Ipsi enim soli habent potestatem corpus Christi cõficere, quæ nulli alteri creaturæ potest conuenire, cuiuscunque ordinis

vel dignitatis existat, vt declarat Ioan. Scotus *in* 4. *d*. 13. *Alex. de Hal. in* 4. *part. sum. in tract. de Eucharistia*. Bonauẽtura *in* 4. *sent. d*. 13. Richardus *ibi art*. 1. *quæst* 2. text. *in ca*. 1. §. *vna vero*. *extra de summa trinitat. & fid. catholic. c. perlectis*. 25. *distinct*. Tanta est enim sacerdotum potestas & virtus, quæ omnes dæmones infernales superat: & tamen vnus ex minimis eorum maiorem habet potestatẽ, quam omnes homines mundi. Quoniam, secundum doctrinam Scoti, *in* 2. vnus minimus angelorum, siue bonorum siue malorum, posset ex sua naturali potestate mouere vnum cœlum, Domino permittente. Et tamen, vnus minimus sacerdos, habet maiorem potestatem, omnibus illis. Nituntur enim dæmones cœlum claudere peccatoribus: sed postquam clausum est, sacerdos sacramentum pœnitentiæ ministrãdo, cœlum per confessionem aperit, ita, quod quando vnus peccator est à sacerdote absolutus, totus infernus illi peccatori paradisum clausum tenere non posset. In cuius signum, cum sacerdotes ab Episcopo ordinantur, potestas clauium cum eodem gradu sacerdotali ministratur, vt habetur 4. *sentent. d*. 19. Quod & Petro Dominus annuit, cum dicit: *Tibi dabo claues Regni cœlorum, & portæ inferni non præualebunt aduersus, &c.*

Secundo, sacerdotalis dignitas superat omnem potestatem angelorum: quia vt dictum est prius, licet vnus angelus possit vnũ cœlum mouere; tamen non potest vnum ipsorum cœlorum ad terram transferre, sicut radius solis emissus ab ipso in terram. Sacerdos cito, & subito corpus Christi verum trahit à cœlo summo, ad terram in altari, tanta temporis breuitate, & tam cito, sicut fit lucis solaris diffusio, vt habetur *in* 4. *sententiar. d*. 19. imo vere superat potestatẽ archangelorum, quorum potestas & officium est, mittere ipsos angelos ad terram, vt ait Dionysius *in angelica hierarchia*: sic & sacerdos potest eos trãsmittere de cœlo ad terram, cum dignissima celebrat sacramenta, in quibus Christum gloriosum, de suis cœlis, manibus tractando, facit descendere, vt dicitur *in* 4. *sent. distinct*. 11. Agnoscens Augustinus, & videns hãc dignitatem, *in lib. de ecclesiasticis dignitatib*[...]
O sacerdos Dei, si altitudinem cœli con[...]
tior es. Si pulchritudinem solis, lunæ, & [...]
uereris, pulchrior es. Si discretionem an[...]
cretior es. Si omnium dominorum [...]
sublimior es: solo tuo creatore inferior[...]
dus quoq; *in sermone de octaua part*[...]
tam dignitatem & quantam nobili[...]
tumq; donum, contulit vobis Deus.

O sacerdotes, prærogatiuam[...]
nis vestri prætulit Deus omnibus[...]
Imperatoribus terræ, prætulit [...]
strum omnibus ordinibus mund[...]
tius loquar, prætulit vos Deus [...]
dinibus angelorum, omnibus ang[...]
archiæ. Sicut enim non angelos[...]
Abrahæ apprehendit, ad facien[...]
ptionem; sic, non angelis, sed ho[...]
lisque sacerdotibus commisit do[...]
poris, & sanguinis consecrationem[...]

Item, etiam excedunt potesta[...]
nis Mariæ, cui non inuenitur data[...]
stas, vt ample denotatur per Bern. d[...]
2. *part. sui Rosar. serm*. 25. *in litera O. P.* [...]
nit de potestate sacerdotum, & ibiq[...]
sunt honorandi, etiam si sint mali: [...]
neranda sacerdotis dignitas in terra, [...]
velut in verbo beatæ Mariæ Virginis, [...]
carnatur. O cœleste mysterium, per qu[...]
Filius, & Spiritus sanctus, tanta mira[...]
tur, ita, quod subito idem Dominus, qu[...]
det, in manibus sacerdotis sacrificatur. [...]
gelus admiratur, horret infernus, contr[...]
bolus: quam reuereri etiam plurimum [...]
mnis humana, atque mundana celsitu[...]
sunt verba Bernardi, quæ recitat [...]
dinus de Bustis *in suo Rosario, in* 2. [...]
serm. 23. *in principio illius sermonis.* [...]
quod quantum sint venerandi sace[...]
apparuit ex visione cuiusdam pue[...]
tuani, qui à septem annis vsque [...]
decimum, quasi quotidie in miss[...]
sacerdotem corporis, & sanguinis [...]
ci, circumdatum à duobus angelis: q[...]
pite eius tenebãt vnam pulchram co[...]
donec recepisset sacramentum illu[...]
dictum. Et dicit Io. Gerson *lib*. 4. *de* [...]

risti, c. 5. Quando sacerdos celebrat, Deum honorat, & angelos lætificat, Ecclesiam ædificat, viuos adiuuat, defunctis requiem præstat, & sese omnium bonorum participem facit. Quæ omnia considerans beatus Franciscus allegatus per Bernardinum de Busti. in quadam epistola sua directa Capitulo generali, scripsit fratribus suis dicendo: *Audite fratres, si beata Virgo Maria sic honoratur, vt dignum est, quia Christum portauit in vtero, & si beatus Io*... *contremuit, & non ausus est contingere Dei verticem. Si sepulchrum Christi in quo per aliquod tempus iacuit, sic veneratur, quantum debet esse homo sanctus, iustus & dignus, qui non iam moriturum, sed in æternum viuentem, & glorificatum, in quem desiderant angeli conspicere, contrectat manibus, corde, & ore sumit, & aliis ad sumendum præbet?* Videte ergo dignitatem vestram sacerdotes, & sancti estote; quoniam Dominus Deus vester sanctus est, & sacerdos in æternum secũdum ordinem Melchisedech. Imo etiam fuit sacerdos ex 22. deputatus in templo Salomonis, prout dicit Lactantius, referendo quoddam dictum mirabile de quodam Iudæo, quem tentabat quidam Philosophus Christianus, ad fidem allicere Christianam. Quod quidem mirabile refert etiam quidã nouus doctor, *in suo tractatu de doctoribus*, qui dicitur Petrus de Lesuanderie, *in 4. part. q. 86.* sic dicens.

Tempore Iustiniani Imperatoris Christianissimi, factus est homo quidam inter Iudæos princeps, & nomen Theodosius erat. Is, cum & Imperatori, & plerisque notus esset: ...um vel maxime Philosopho cuidam amicus atque familiaris, cum, & sæpe à Philosopho adhortatus fuisset Theodosius, vt Christianam fidem, missa Iudaica perfidia, sequeretur. Tum vero, impensius die quadam ad eum sic est locutus: *Quamobrem*, inquit, *Theodosi, cum vir sis sapiens, & apprime peritus legis, & prophetiarum, sciasq; omnia legis, & prophetarum, in Iesu Domino consummata fuisse, Christianam veram religionem non sequeris, quæ te ad salutem recta perducere potest? Mihi autem persuadeo, quod ignorantia scripturarum te nõ teneat. Propterea credens Saluatorem Dominũ nostrum Iesum Christũ, ne in perfidia permanens, reus efficiaris æternæ pœnæ.* Ad quẽ Iudęus: *Gratias*, ait, *ago, habeoq; tibi Philosophe, quod salutem quæritans magnopere Christianum conaris efficere. Quapropter, tanquam si coram Deo essem, qui nouit secreta cordium, syncere, ac sine dolo, cum omni veritate, verba hæc tibi faciam. Quod itaque Iesus à lege prophetisq; prophetizatus, etiam à vobis Christianis adoratus, aduenit, certus admodum sum tibique tanquam vero amico, profiteor. Sed humana quadam opinione detentus Christianus non fio. Et ob hoc memet contemno. Nunc enim cum sim Iudæus, Princeps sum Iudæorũ, in maximis honoribus, in plurimis facultatibus, in omnib. denique quæ ad vitam bene degendam pertinent, cõstitutus. Factus autem Christianus omnibus his priuarer, quæ in vita humana iudicantur bona. Nam etsi Patriarcha vniuersalis Ecclesiæ essem, non me putarem tot tantisq; fruiturum bonis. Ne igitur præsẽtibus bonis priuer, futuram contemno vitam, & male quidem agens. Vt vere verbis meis fidem faciam, confisus in nostra perpetua beneuolentia, aperiam tibi maximum arcanũ inter nos Hebræos absconditum. Ex quo certo scimus Christũ à vobis adoratũ, illũ esse, quẽ lex atq; prophetæ præconizauerũt: nõ solũ ex his, quæ de illo scripta sunt, sed etiam ex scripto inter nos mysterio abscondito:*

Mysterium itaque hoc est.

Antiquis tẽporibus, cũ tẽplum in Ierusalẽ construebatur, mos erat Iudæis, vigintiduos sacerdotes in tẽplo cõstituere, scilicet tot numero, quot literas habemus. Vnde & diuinos codices viginti duos numeramus. Erat igitur in tẽplo Codex, in quo vniuscuiusq; nomen sacerdotis, cognomenq; scribebatur: itẽ patris atq; matris. Mortuo vero aliquo sacerdote, reliqui in tẽplo cõueniebãt, eligebãtq; aliũ in demortui locũ, numerũ sacerdotalem adimplẽtes, electumq; in codice scribebant. Verbi gratia: Calendis Septembris decessit Isaac, Beniamin, Abrahę Saræq; filius subrogatus est in eius locum Samuel Ezechiel, Salomonis Vriæque filius. Hac itaque consuetudine, inter Hebræos durante, euenit eo tempore, quo Iesus in Iudæa erat, vnum ex 22. sacerdotibus diem suum obiisse, antequam cœpisset se notum facere, docereque vt in sese crederẽt. Conuenientib. itaque sa-

 cerdoti-

cerdotibus ad electionem, & vnoquoque ex ſententia digniorem proponente, reliquiſq; non approbantibus, quod neminem ad integram perfectamq; ſacerdotalem virtutem inueniebant. Quippe aut prudens erat, boniſque moribus, vitaque modeſta probatus, ſed ignorantia legis ac prophetarum indignum ſacerdotio iudicantes: aut è diuerſo, vt eruditus, ſed haud probatæ vitæ. Hoc itaque modo, multis improbatis, vnus ad electionem aſſurgens, ſic eſt locutus: Multos, inquit, patres nominaſtis, ſed dignum neminem iudicaſtis. Ego vero Ieſum filium Ioſeph propono, eligoque, ætate quidem iuuenem, cæterum & vita honeſtiſſima, & bonis integerrimis moribus, & doctrina perfecta, egregie ornatum. Mea enim ſententia, nemo vnquam par huic viſus eſt, aut in ſcripturarum eruditione, aut in vitæ morumque integritate, quod omnibus Ieruſalem habitantibus, clarum ac manifeſtum eſt. Hac oratione audita, reliqui ſacerdotes ſententiam probauerunt, Ieſumque in ſacerdotem receperunt, digniſſimum omnium ſacerdotio iudicantes. Dicebant tamen quidam, eum non eſſe de genere Leui, ſed ex tribu Iuda, credenes, filiũ eſſe Ioſeph, qui ex tribu Iuda erat. Non enim licebat cuiquam ſacerdotalem dignitatem aſſequi, niſi eſſet ex tribu Leui. Sacerdos vero, qui eum propoſuerat reſpondens, mixtum affirmauit genus eſſe. Multis enim antea ſeculis, mixtionem quãdam factã fuiſſe duarum tribuum, & exinde genus Ioſeph deſcendere. Hoc dicto approbantes reliqui ſacerdotes, Ieſum in defuncti ſacerdotis locum ſacerdotem conſtituere, conſuetudine itaque exiſtente, non ſolum nomen creati ſacerdotis in codice ſcribere, verum etiam patris atq; matris, oportuit eos parentes vocare, & ex ipſis ſua nomina ſcire. Sacerdos, qui Ieſum propoſuit, patrem eius Ioſeph deceſſiſſe dixit, ſolumque matrem viuere: matre in concilio accerſita, rogataque nomen perferre, teſtarique, an Ieſus eius filius ſit, & quo patre genitus. Maria reſpondit, Ieſum filium eſſe meum fateor; ego enim peperi eum, cuius rei teſtes fide dignos adducere poſſum eos, qui in partu meo affuerunt. Q[...] patrem in terris non habet, vel [...] gnoſcere poteſtis: virginem enim [...] tem, in Galilæa angelus Domini [...] mientem, ſed vigilantem inueni[...] gelizauit mihi ex Spiritu ſancto [...] pere filium, cuius nomen iuſſi[...] ſum. Virgo itaque concepi, virgo [...] virgo permanſi. His auditis, a[...] obſtetricibus fideliſſimis, iuſſeru[...] tes, vt quã diligenter perſcrutaren[...] ria virgo eſſet. Obſtetrices, re ve[...] affirmarunt virginem eſſe: hi etiam [...] qui in partu teſtificati ſunt, Ieſum [...] lium eſſe. Stupentibus itaque ſa[...] de his, quæ de partu Mariæ teſtifi[...] iterum rogata eſt ab eiſdem, qui dix[...] re, age, confidenter ore tuo Mari[...] cuius eſt filius, vt ſic eum ſcribamus [...] nim nobis dixeris parentes, illos & [...] conſcribemus. Maria autem reſpon[...] re ait: Ego enim peperi inſcia in te[...] tre eius. Sed ab angelo audiui eſſe [...] Filius eſt ergo meꝰ innuptæ Mariæ [...] filius Dei. His dictis codicem addu[...] conſcripſerunt. Die tali, talis ſace[...] ceſſit filius, talis ac talis. In eius locu[...] bus ſuffragiis, ſubrogatus eſt ſacerd[...] filius Dei viui, & Mariæ virginis. H[...] in deſtructione Ieruſalem diligent[...] pum Iudæorum, ſaluatus eſt. & nu[...] beriade paucis admodum Iudæis, & [...] dem fidelibus hanc rem ſcientibus. [...] ro, tanquam Principi magiſtro ge[...] latum eſt. Non enim ſolum ex leg[...] prophetis cognoſcimus, certique [...] Chriſtum à vobis Chriſtianis adorati[...] eſſe Dei viui, qui propter ſalutẽ mũdi [...] deſcendit: verũ etiã ex ſcriptione qu[...] ad hodiernũ diem permanet in Tybe[...]

His à Iudæo relatis, mox Chriſtian[...] no zelo commotus, ad ſacratiſſimum [...] ratorem proficiſci voluit, eique om[...] pandere, vt ſupradictum codicem e[...] riade miſſis illuc legatis, acciperet a[...] dum Iudæorum perfidiam. At Iudæ[...] inquit, prorſus impoſſibilem aggre[...]

...aris. Omnia enim Iudæi magis patientur, quam huiusmodi codicem tradans. Quod si vis maior eos superauerit, codicem corrumpent. Noli igitur esse causa magnorum malorum. Ego enim tibi huiusmodi rem, tanquã vero amico communicaui, vt cognoscere posses, me fidem Christianam non ignorantia relinquere, sed vana quadam gloria. Philosophus itaque vera esse credens, quæ à Iudæo audiuerat, Imperatori quidẽ nunciauit nihil, ne Imperator Christianissimus frustra graue susciperet bellum: plerisque vero amicorum, rem omnem ordine narrauit, quibus referentibus, nos quoque omnia accepimus. Curauimus per quã diligẽter inuestigare, cui veram narrationẽ Iudæus retulerit de huiusmodi scriptione sacerdotis, & inuenimus Iosephum in historia *de captiuitate Iudæorum*, cuius sæpe meminit Eusebius Cæsariensis *in Ecclesiastica historia de captiuitate*, dicentem *in cõmentariis suis*, quod Iesus in templo cum reliquis sacerdotibus sanctificabat. Hoc itaque apud Iosephum inuenietis, virũ antiquum, & parum post apostolos florentem. Quæsiuimus etiam inuenire hunc sermonem in sacra scriptura confirmatum: inuenimus igitur in sanctissimo Euangelio Lucæ, quod cum esset ingressus Iesus synagogam Iudæorum, datus est liber, & legit Esaiam prophetam dicentem: *Spiritus domini super me, cuius gratia vnxit me, & euangelizare pauperibus misit me.* Quare animaduertimus, quod nisi ordinem aliquem sacrũ habuisset Iesus inter Iudæos, sibi datus non fuisset liber, vt in synagoga legeret ad audientiam populi. Nam neque nobis Christianis licet in Ecclesia sine aliquo sacro ordine legere. Quamobrem credere licet, veram esse Iudæi narrationem. Hęc sunt, quæ dicuntur per Lactantium, & narrantur de verbo ad verbum. Qui etiam de Christo, vltra ea, quæ sunt scripta apud nos, ponit duas epistolas, mentionem de eo facientes, & de eius vera conuersatione, statura, & gestis. Vna videlicet Lentuli ad senatum Romanũ, altera Pilati, ad Claudium Tiberium Imperatorem, quas inserere hic volui, licet quodammodo extra propositum.

Prima; videlicet Lentuli ad senatum Roman. hæc est: Apparuit istis temporibus, & adhuc est homo magnæ virtutis, nominatus Christus Iesus, qui dicitur à gentibus propheta virtutis, quem eius discipuli vocant filium Dei, suscitans mortuos & sanans omnes languores. Homo quidem staturæ proceræ, mediocris & spectabilis, vultum habens venerabilem, quem intuentes possunt diligere & formidare, capillos habens coloris nucis auellanæ præmaturæ, & planos fere vsque ad aures, ab auribus vero concinnos & crispos aliquantulum cœruleiores & fulgentiores ab humeris ventilantes, discrimen habens in medio capitis, iuxta morem Nazaræorum. Frontem plenam & serenis. cum facie, sine ruga & macula aliqua, quam rubor moderatus venustat. Nasi & oris nulla est prorsus reprehensio, barbam habens copiosam, & impuberem, capillis concolorem, non lõgam, sed in medio biffurcatam. Aspectum habens simplicem & maturum, oculis glaucis, variis & claris existentibus: in increpatione terribilis, in admonitione blandus & amabilis, hilaris, seruata grauitate, qui nunquam visus est ridere, flere autem sic. In statura corporis propagatus rectus, manus habens & brachia visu delectabilia, in colloquio grauis, rarus, & modestus, speciosus inter filios hominũ. Et in hoc vltimo, concordat cum propheta Dauid, Psal. 44. *Speciosus forma præ filiis hominum.* Ista pro certo est singularis & admirabilis descriptio illius, & multum honoranda. De qua vide etiam Bened. *in rep. c. Rayn. in ver. mortuo itaque testatore le premier. num. 275. de testam.*

Alia est epistola Pilati ad prædictũ Claudium Tyberium, quæ talis est: Pontius Pilatus Claudio Tyberio salutem. Nuper accidit, quod ipse probaui, Iudæos per inuidiam, se suosque posteros crudeli damnatione peremisse. Cum enim promissum haberent patres eorum, quod Deus illorum mitteret per virginem sanctum suum filium, qui Rex eorum merito diceretur, hunc me præsente misit in Iudæam. Quem cum vidissent cæcos illuminasse, leprosos mundasse, paralyticos

curasse, dæmones effugasse, vẽtis imperasse, pedibusque siccis super vndas maris ambulasse, & alia multa mirabilia fecisse: & omnis populus Iudæorũ dicit eum esse Dei filium, Principes sacerdotum inuidiã passi sunt contra eum. Hunc itaque mihi tradiderunt, & alia pro aliis mentientes, eum magnum esse, ac contra legem eorum agere dixerunt: ego autem ita esse credidi, eumque flagellatum eorum arbitrio tradidi, qui eum crucifixerunt & sepulchro custodes adhibuerunt: at ille militibus custodientibus, die tertia resurrexit. in tantum vero nequitia Iudæorum contra eum exarsit, vt ipsis custodibus pecuniam darent, quatenus dicerent discipulos eius rapuisse corpus, sed illi quod factum erat tacere non volentes, testati sunt eum resurrexisse, seque visionem angelorum vidisse, & à Iudæis pecuniam accepisse. Hæc autem ideo scripsi, ne quis aliter existimet, credendo mendaciis Iudæorum. Hæc sunt quæ in dicta epistola scripta sunt: sed ex dicta epistola, & ex dictis Euangelistarum, clare constat, & cõstabit, quod Pilatus male processit contra Christum, & quod male ad mortem eum condemnauit: imo quod sententia eius fuit nulla, pluribus de causis.

Quoniam, vt dicit *in sua epistola*, Iudæi mẽtientes eum magnum esse, & contra legem eorum agere dixerunt, quod, vt dicit, ita esse credidit: & tamen Euangelistæ attestantur contrarium: Nam semper dixerunt: Ego in eo nullam inuenio causam. Ex quo, si dictis Euangelistarum credendum sit, postquam excusationi falsæ Pilati, non credidit eum magnum esse, nec aliquid agere cõtra legem Iudæorum: alias aliud dicebat in ore, & aliud in mente habebat, quod non est recti iudicis.

Secundo, peccauit Pilatus in huiusmodi probatione sententiæ contra Christum, quia ad furorem populi & clamorem lata fuit, & ideo scienter: iuxta illud poetæ, Æneid. I.

sæuitque animis ignobile vulgus.

Et habetur Luc. 23. At illi clamabant dicentes: *Crucifige, crucifige eum.* Et instabant vocibus magnis, postulantes, vt crucifigeretur, & inualescebant voces eorum. Nec aduertens Pilatus, quod sicut fauore popu[li] ri nõ debet. *l. ad best. ff. de pœn.* ita nec[...] rore innocens erat damnandus, ad[...] fieri petitionẽ eorum, dicentium: Si[...] mittis, nõ eris amicus Cæsaris. Nec[...] næ voces populi non sunt audiend[æ...] *num. ff. de pœn.* Ex quo male fecit con[...] do Christum, vt dicit gloss. *in d. l. de[...]*

Tertio peccauit, quia non zelo i[...] timore perditionis officii, cum dictu[m...] rit: Si hunc dimittis, non eris amicus [...] quia se Regem facit. Et timor est [...] quatuor, quæ peruertunt verum iud[icium...] *quatuor modis.* 11. q. 3. iuxta illud:

Quatuor ista: timor, odium, dilectio[...]
Sæpe solent hominum rectos peru[...]

Quarto, illa sententia fuit iniqua[...] & in eam proferendo peccauit Pila[tus...] pter ordinem processus nullo mod[o...] uatum. Cõdemnatus enim fuit ad [...] vocem sacerdotum ipsum accusanti[um...] tra *l. fin. Cod. de accusat.* Nam licet age[...] magno, puta de morte hominis; i[...] nulla vnquam de morte hominis [...] ge cunctatio fiat, debuit fieri proc[...] ita præcipitanter, prout fuit in Chr[isto...] fuit ita præcipitatus, quod vix decem[...] horis, contra text. *in cle. pastoralis. de[...]* nouerca iustitiæ dicitur præcipitatio[...] verificatum fuit illud Salustii in Iug[urtha:]

Animo cupienti nihil satis festinatur.

Quinto, prædicta sententia fuit in[...] in ea peccauit Pilatus. Et ex process[u...] uidenter apparet de iniquitate sent[entiæ...] notoria iniustitia: cum sæpius dixisset[...] *Nullam causam inueni in homine isto, ex his[...] bus eum accusatis.* Et iterum: *Quid enim[...] cit? nullam causam mortis inuenio in eo.* Lu[c...] Quod & cæteri Euangelistæ testantu[r...] sæpe hoc dixit Pilatus ad demonstr[andum...] eius confessionem de Christi innoce[ntia...] fuisse erroneam. Non enim præsum[...] errore alicuius confessionem reiteran[...] eo valet confessio reiterata, etiam ex[...] dicium, absente parte facta, tanquam [...] ex certa scientia procedens, secundũ [...] *l. cum scimus. C. de agri. & censi. lib. 11.* pro[...]

lex, quem ipse nõ allegat, vt dicit Benedicti in loco statim allegando, *in l.fin.C. de plur.petitionib. ibi, secundis confessionibus.* Et etiam præsumitur cum deliberatione facta; quia reiteratio præsupponit deliberationem. gloss. *in c. si quis iuratus,* 2.*q*.3. Curtius *cons.*55.*in* 6.*colum.* Et si perfidi Iudæi Euangelistis credere nolint, saltem credendum est ipsi Pilato iudici, per eos electo: qui post ipsius Christi passionem, de ipsius sanctitate & innocentia, Tyberio Cæsari scripsit epistolam, hic antepositam: quam Tyberius cum suffragio magnifaciens, retulit ad senatum Romanum, & postulauit, vt Christus Deus haberetur. At senatus recusauit, indignatus, quod sibi secundum morem epistola fuisset delata, cum esset mos Romanis, vt prouinciarum iudices senatui scripto renunciarent, si quid noui in his, quas regebant, prouinciis, accidisset. Et iterum eidem Tyberio scripsit Pilatus: *Salutem.* De Iesu Christo, quem tibi plane postremis meis declaraueram, nutu tandem populi, acerbũ, me quasi inuito, & subtimente, supplicium sumptum est: virũ hercle, sic pium & seuerũ nulla vnquã ætas habuit, nec habitura est, sed mirus extitit, ipsius populi conatus, omniumq; Scribarum, Principum & Seniorũ consensus, suis prophetis more nostro, Sibyllis contra præmonentibus, hunc veritatis legatum, cruci, signis etiam supra naturam apparentibus, dum penderet, & orbi vniuersorum philosophorum iudicio lapsum minitantibus, vrgẽt illius discipuli opere & vitæ continentia magistrum non mentientes; imo in eius nomine beneficentissimi: nisi ego seditionem populi æstuantis exoriri pertimuissem, fortasse adhuc nobis ille vir viueret. Et si tuæ magis dignitatis fide compulsus, quam volũtate mea adductus pro viribus non restiterim, sanguinem iustum totius accusationis immunem, verum hominum malignitate inique, in eorum tamen, vt scripturæ interpretantur exitium pati & venundari. Vale 5. Calen. Aprilis. O gloriosum, & nobis salutare iudicis scripto reiteratum testimonium. Christum innocentem profitentis, & ante mortem, vt visum est, & hora mortis, qua scripsit titulum Pilatus, in qua scriptum erat: *Iesus Nazarenus Rex Iudæorum:* Pariter & post mortem, vt in prædictis epistolis continetur, sententiæ iniquitatem euidenter demonstrans, & Christum redemptorem nostrum ab infamia præseruans; quod etiam satis demonstratur testimonio Iosephi, excellentis Iudæorum historiographi, qui de Christo redemptore nostro & eius sanctitate, & innocentia, 18.*antiquitat. libr. cap.* 9. de illo tempore loquentis, sic ait: Fuit autem eisdẽ temporibus Iesus, vir sapiens, si tamen eum virum nominare fas est. Erat enim mirabilium operum effector, ac hominum, maxime qui quæ vera sunt libenter audiuit. Hanc ob rem multos, tum ex Iudæa, tum ex gentibus adiunxit, Christus hic erat. Hunc autem, cum Pilatus à Principibus nostræ gentis instigatus, in carcerem agendum censuisset, non tamen hi deseruere, qui ab initio eum dilexerunt. Eisdem præterea die tertia post mortem, viuus apparuit, quemadmodum diuinitus inspirati prophetæ; hæc & alia de eo innumerabilia miracula futura esse prædixerant: perseuerat & vsque in hodiernum diem celebre Christianorum nomen, ab ipso sumptum perseuerat & gens. Hæc ille. Ex quibus constat de vera innocentia Christi.

Sexto quod sententia Pilati fuerit nulla & iniqua constat; quia fuit condemnatus ad dictum falsorum testium, quorum testimonia non erant conuenientia; imo varia, contraria & manifeste vacillantia. *Mar.* 14. ad instar testium Susannæ, de quibus habetur *Daniel.*13.& gloss. *in l. ad testium. C. de testib.*

Septimo, peccauit Pilatus, & est eius sententia nulla, quia Pilatus expressit errorem in sua sententia; videns enim, quod nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua, lauit manus coram populo & sedendo pro tribunali dixit: *Innocens ego sum à sanguine iusti huius.* Ac protinus Iesum flagellatum tradidit eis, vt crucifigeretur, *Mat.*27. Quia in mundo maior iuris error in sententia nunquam fuit, quam in fatendo, aliquem fore innocentem, ipsum condemnare ad mortem; sicut fecit Pilatus Christo: non aduertens,

uertens, quod in mente iudicis debent esse duo sales, sal scilic. scientiæ, alias est insipida; & sal securæ conscientiæ, alias est diabolica, vt dicit Bald. *in l.2. circa finem. C. de senten. ex periculo recit.* Apices enim iuris in foro consciẽtiæ non excusant; quia forus conscientiæ est forus boni & æqui simul coniuncti, & est tribunal veritatis & non fictionis. Nam quando bonum æquo opponitur, diuina iustitia potius amplectitur æquum, quam id, quod ius ciuile vocat bonum; cum perfecta iustitia requirat hæc duo simul. Bald. *in l. vnica. C. de confess.* Istos denique apices distinctionum iuris ciuilis, simplicitas naturalis ignorat, secundum Bald. *in c. fin. colum. 12. de consuetudine.* De his, quomodo autem multo magis attendendum est, quod conscientia persuadetur, quam quod authoritate legum ordinatur, vt perpulchre declarat in hoc casu Benedicti *in sua repet. c. Rayn. in verb. mortuo itaque testatore. le premier. num. 251. 252. 254. de testa.* & dominus meus Iason *in §. æquè. 21. colum. Inst. de acti.* vbi multum ample declarat, quomodo in conscientia est iudicandum, & quomodo conscientia diabolica est. Et, vt dicit Benedicti *in loco hic ante dicto*: Iudex debet potius sequi conscientiam suam, quam conscientiam partium, maxime conscientiam suam, quæ nemini nocet. Quod si Pilatus fecisset, id est, conscientiam secutus fuisset, & non Iudæorum latratum *Crucifige* clamantium, recte iudicasset in foro conscientiæ, quæ secundum Bald. *in l. fin. C. de pœn. iud. qui male iudic.* ita excusat iudicem, quod iudex, faciendo secundum conscientiam, licet faciat contra scriptam iustitiam, non incidit in pœnam *c. cum æterni. de re iud. in 6.* Et, vt ibi dicit, est triplex, scilicet ligata rebus visis, & ligata rationibus legum, nec non est motiua conscientia, & adhærens quibusdam machinationibus intellectu, prout alibi Bald. *in cap. nisi cũ pridem. 3. colu. de renunc.* Quod conscientia est animi motus sibi ipsi persundens, & sese concernens, vt pariter dicit *in c. 1. §. sacramentum. de consuet. recti feudi.* Vnde licet hæc vltima non obliget animam iudicis, cum sit conscientia impulsiua & non arctatiua: tamen infelix Pilatus sciens, Christum, omni ration[...] postposita, & quod deterius est, cõtra[...] imaginationibus sui intellectus, adh[...] (sciebat enim quod per inuidiam [...] sent eum) contra veritatem & æqui[...] dicauit illum, quod non fecisset B[...] *cap. quoniam contra falsum. de probat.* [...] tem & æquitatem, esse duos lapi[...] angularis, vt probat ibi text. dum [...] sitas veritati præiudicet, aut iniqu[...] leat æquitati. facit *l. illicitas. §. veri[...] præsid. & l. quod si Ephesi. ff. de eo quod [...] placuit. C. de iudic.* Nam scientia e[...] duntaxat. secundum Bald. *in cap. [...] not. in l. si paterfamilias. ff. de hære. insti[...]* sententia Pilati non fuit bona iure [...] tenuit in foro contentioso, fuitque [...] qua: nec valuit in foro conscientiæ [...] no; quinimo fuit nulla, ex tali expr[...] roris. *cap. 1. de re iudic. l. cum prolatam. [...] & interl. omni. iud. l. 2. C. quando prouo[...] cesse.*

Octauo, fuit sententia dicti Pi[...] & processus nullus, & male proce[...] quia pro vno astu, inflixit eum qui[...] tentiis pœnalibus: & tres sententia[...] les contra eum exequi fecit, cum [...] cædi fecit, deinde flagellari, coro[...] neam capiti eius imponit, deinde [...] dum Iudæis tradidit, dicendo: *Ecce [...]* inde flagellatum tradidit ad cruci[...] Vnde tanta immunitas, tantaque [...] aut crudelitas? ex prolatione veri[...] nim se filium Dei fecerit, in quo pe[...] enim dixerit, in triduo hoc templum [...] & in triduo ędificabo illud, in quo [...] dendus? Si enim cæcos illuminauer[...] sos curauerit, aut plura alia miracul[...] cui præiudicium intulit, aut cui au[...] aut potestate præiudicauit? Nonne [...] lus est, qui mirabilia magna fecit, a[...] potest?

Nono, peccauit in acerbitate pœ[...] litæ, condemnando eum crucifig[...] Crudelissima enim morte affecit eu[...] prophetatum, *Sapi. 2.* Circumuen[...] stum; quoniam inutilis est nobis, &[...]

...us est, operibus nostris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ, promittit se scientiam Dei habere, & filium Dei se nominat, contumelia & tormento interrogemus eum, vt sciamus reuerentiam eius, & probemus patientiam illius, morte turpissima condemnemus eum. Et deinde sequitur: vt cognoscatur nullitas iniquitatis sententiæ. Hæc cogitauerũt, & errauerunt. Excæcauit enim illos malitia eorum, neque mercedem iustitiæ sperauerũt, nec iudicauerunt honorem animarum sanctarum.

Decimo peccauit; quia dicta sententia nõ fuit in forma sententiæ diffinitiuę, sed in forma simplicis sententiæ interlocutoriæ, & nudi præcepti. Non enim condemnauit eum, aliquo ordine seruato, sed simpliciter ac præcipitanter, Iudæis tradidit illum, vt crucifigeretur, *Ioh. 19*

Quinque aut sex causas cum supradictis ponit G. Benedicti *in sua repet. c. Rayn. in verb. mortuo itaque testatore le primier. num. 237. vsque ad num. 257. ne testam.* vbi plura alia dicit, quæ videre poteris.

Septima consideratio est, quod Papa omnes dignitates mundi præcedit, & est superior, vt habetur *in cle. pastoralis. de sent. & re iudic. & de iureiur. cle. 1.* facit text. *in cap. pater professo. 11. quæstion. 1. c. nemo. & cap. aliorum. cum alijs seq. & 40. dist. c. si Papa, & ibi gloss.* Et prima dignitas in Ecclesia Dei *in Authent. de ecclesiastic. titulis. in princ. & 12. dist. cap. 1.* Ita quod est maior Imperatore, vt plene per Barba. *in ca. nouit. numer. 141. 142. 143. extra de iud.* vbi plene præpositus dictus Cardinalis, *in cap. cum ad verum. 96.* ita etiam tenet Alberic. de Rosate *in l. gloriosissimo. de summa trinit. & fide Cath.* vbi tamen videtur concludere, quod vnus præsidere debeat in spiritualibus scilicet Papa, alter in corporalibus, scilicet Imperator. Est dominus dominantium. Et habet ius regiminis Regum in subditos, dicit Bald. *cap. ecclesia sanctæ Mariæ, in 3. colum. de constitut.* Et ad eum est suprema potestas, in qua non habet parem. Bald. *in cap. 1. in prima colum. de probation.* Prout per plura declarat dominus meus Ias. *in l. rescripta. in 2. colum. cap. de prec. Imper. offer.*

Imo, Papatus videtur esse prior Imperio; cum sacerdotium initium habuerit à Melchisedech. Erat enim sacerdos Dei summi vt habetur *Genes.* 4. Et hunc tradunt Hebræi fuisse Sem, primogenitum Noe. Dominium vero temporale iusto titulo acquisitum initium habuit in Moyse duce populi constituto à Deo, postquam secuti sunt iudices, vt habetur *in lib. Iudicum* per totum. licet Aug. *de ciuitate Dei, lib. 5. c. 1.* dicat primum dominium incepisse à Cain, & Nemroth, & dicam infra *in parte sequ. in prima consideratione.* Sed Archiepiscopus Flor. *in sua summa, in 3. part. lib. 22. cap. 5. §. 14.* dicit illud fuisse dominium tyrannicum. aliud vero, quod incipit à Moyse, fuit iusto titulo acquisitum. Et sicut aurum excellit plumbum; sic etiam autoritas & dignitas Papæ excedit imperialem. *c. duo sunt. 96. distin.* Sicut etiam Sol dicitur pater omnium planetarum & dominus; ita Papa pater omnium dignitatum: cum papatus seu papalis dignitas assimiletur soli, & regalis seu imperialis lunæ. Et sicut luna recipit lumen à sole; ita imperialis dignitas à Papa. *c. solitæ. de maioritat. & obedi.* vbi notatur. Et dicit Aug. de Anch. *in suo tract. de potest. Ecclesiæ,* quod sicut summo sacerdoti Leuitici generis omnes Iudæi obedire tenebantur, cuiuscunque status essent; sic omnes Christiani maiores & minores, Papæ locum Christi tenenti, parere tenentur. Et de obedientia exhibenda summo sacerdoti Leuitici generis, & punitione inobedientiæ, habetur *Deut. 17.* & ample per eundem Archiepiscopum *in sua summa, 3. part. lib. 22. & 17. & in dict. lib. 22. cap. 1. 2. 3. 4. 5. & 6.* amplissime ponit de honore, gloria & potestate Papæ, ad quem recurre.

De obedientia, quomodo sit Papæ per Reges præstanda, vide per Petrum de Monte in sua monarchia: quem allegat etiam Fel. in *cap. si quando. vbi per eum. extra de rescript.* Et aduertendum est ad id, quod dicit Beatus Thomas in tractatu suo de Rege & Regno ad Regem Cypri, vbi ait: Huiusmodi Regni mysterium, vt à terrenis spiritualia essent

 discreta,

discreta, non terrenis Regibus, sed sacerdotibus est commissum: ita præcipue sommo sacerdoti Christi vicario Romano Pontifici, cui omnes Reges Christianos oportet esse subiectos, sicut ipsi Domino Iesu Christo, vt refert idem Archiepiscopus Florent. in loco hic ante alleg. *cap.6.§.4.*

Imo etiam videtur, quod summus Pontifex & sacerdotes secundi ordinis, & alii inferiores sint subiecti Regi & Principi: cum vt habetur 4. *Reg.23.* præcepit Rex Helchiæ Pōtifici & sacerdotibus secundi ordinis, & Ianitoribus, vt proiicerent de templo Domini omnia vasa, quæ facta fuerant Baal. & facit quod habetur 3. *Reg.22.c.* vbi habetur: *Prohibitiq; sunt sacerdotes.* & ibi ponitur verbū Principis ad sacerdotem imperatiue; *Nolite ergo, &c.* Ex quibus etiam videtur dicēdum, quod etiam sacerdotes debent obedire Principi reciproce.

Sed tamen dic, quod Papa est primus & maximus omnium Episcoporum & Patriarcharum, in totam Ecclesiam Christi vniuersalem prælationem habens. Refert S. Thomas *in tract. suo*, quem fecit contra errorem Græcorum, *cap.66.& 67.* Et est pater vniuersalis omnium fidelium & omnium ouium Christi per hæc verba: *Pasce oues meas.* vt tenet Ioan. de Turrecrem. *in can. ad verum.96.distin.* licet prohibeat, se propter humilitatem, vocari vniuersalem Episcopū aut Patriarcham: reuera tamen est vniuersalis Episcopus & Patriarcha, vt tenet idem Ioan. de Turrecrem. *in c. nullus.9.dist.* Et primum locum in cōsistorio obtinet. *c.1.& 2.22.dist.* & Præpositus *in c. episcopos.17.dist.* Imo, in tantum est honorandus, quod debet osculari in pede. vt dicit gl. & Ioannes de Platea *in l.1.C.de domestic.lib.12.* Immo videtur idem cōsistorium facere cum Deo. Innocen. & Hostien. *in c.4. de translat. prælat.* ideo post Deum præ omnibus debet honorari. Abbas Siculus *in consil.21.lib.1.* vide etiam Bernardinum de Bustis *in sermone 31. secundæ partis sui Rosarii. in litera G.*

Et de huiusmodi prælatione vniuersali in tota Ecclesia, & quomodo sit summus Pontifex, vide etiam Archiepiscopum Florent. *in d. summa 3. part. lib.22.c.6.§.1. & 2.* Et [...] omnia iura mundi. *c. cuncta per mund[...]* *c. proposuit. de concess. præb.* Ita etiam, q[...] perillustris: imo quasi talis dici n[...] cum sit supra dignitatem, & culm[...] dignitatum. ita tenet Bald. *in c. cum* [...] *extra de constit.* dom. meus Ias. *in l.* [...] *offic. eius cui mand. est iurisdict.* & ibi [...] purat. qui ponit, quibus honor[...] honorari supra omnes. Et dicit [...] Zanorens. *in suo speculo humanæ vitæ* [...] quod huius summi Pontificis tant[...] mitas & eminentia, tanta immens[...] lus mortalium nedum comprehe[...] satis exprimere, sed nec cogitare p[...] multis comprobat rationibus, qu[...] porto; cum habeatur impressum: & [...] ad octauum capitulū ponit de m[...] morum Pontificum, & breuitate [...] tæ, plures causas assignando. Supre[...] Dei vicarius est, & qui cōtrarium di[...] titur, vt dicit Bald. *in l. Barbarius Phil[...]* *offic. prætor.* Et idem Bal. in finalibus [...] cit, quod est omnia, & super omn[...] tualibus. & allegat Bernardum de [...] *tione ad Eugenium.* & idem Bald. *in pr[...]* *goriano. in princ.* dicit, & Papæ co[...] tota machina spiritualis, & thesau[...] dignitatis est in eo, ita vt nulla sit dig[...] ritualis, vel ecclesiastica, cui non p[...] idem Bald. *in l. rescripta. C. de precib. Im[...]* dicit, quod omnes dignitates, om[...] potestatem, quam habuerunt om[...] archæ, solus Papa habet. Et maior au[...] Papæ, quam sanctorum. *c. de libellis. 20* [...] cuius authoritate Pet. de Anch. *in rep[...]* *ca secundam chartam. de constitutio.* & pe[...] *in cap. nouit. in gloss. 2. de iudic.*

OCtaua consideratio. Cardinalis [...] priuilegio, & ex merito; quia P[...] secrat, & Imperatorem iniungit, ob[...] cundum locum in consistorio Pap[...] net Hostien. Pet. de Anch. & Card. Z[...] *c. antiqua. de priuileg.* Card. Alexan. *in c.* [...] *17. distinct.* & sic primus post Papam [...] citur honorabilior cæteris: cum ille [...] bilior dicatur, qui est proximior d[...]

est gloss. *in §. aliam. Instit. de bonor. possess.* & dicam infra *in 54. considerat. incip. ex prædictis fundatur.* Et iste Cardinalis Episcopus, licet tantum Episcopus, vtitur pallio, vt dicam infra *26. considerat. incip. Episcopus Heduen.* Et quod iste Cardinalis obtineat secundum locum, tenet Nicol. Boerii *in suo tracta. de authoritate & præeminentia sacri magni Concilii. in 1. opi. pro magno Concilio.*

Nona consideratio. Quatuor Patriarchę, scilicet Constantinopolitanus, Alexandrinus, Antiochenus, & Hierosolymitanus, obtinent primum locum post Apostolicum. Patriarcha vero lingua Græca summus Patrum interpretatur. *c. cleros. vers. Patriarcha. 21. distinct.* Et secundum ordinem supradictum & descriptum obtinent primum locum post Papam in Ecclesia. Primum videlicet Constantinopol. secūdum vero Alexand. tertium autem Antiochen. & quartum Ierosolymitanus. Secundum quem ordinem ponuntur *in c. antiqua. extra, de priuileg. & in Auth. de Ecclesiasticis tit. post princ. colum.* 9. & ibi intellige de prædictis quatuor, qui sunt vere Patriarchæ seu primates: cum primas idem sit quod Patriarcha, licet nomina sint diuersa. Non enim inter eos est realis differentia, sed vocalis, 90. distinct. 1. c. vocantur tamen prædicti Patriarchæ.

Et isti quatuor repræsentant quatuor Euangelistas in ecclesia Dei, vt est text. *in c. scriptum est. de elect.* & dicuntur mundi Cardinales: quia per quatuor Euangelia incessabili tuba didicimus, & quod per orbem terrarum illum illustrantes prædicamus & agimus, dicit tex. *in c. huius. 75. dist.* & per Ludo. Rom. *in consil. suo 524. incip. Vos estis lux mundi. in 6. colum.* Et isti Patriarchæ sunt spectabiles: quia redacti sunt instar regum, ex quo multas prouincias regunt. Bald. *in l. 1. colum. 3. §. 1. ff. de officio præfect. prætor.* dominus meus Ias. *in l. 1. ff. de offic. eius, cui man. est iurisdict.* imo Purpuratus ubi dicit eos esse illustres: quem vide post dom. meum Ias. & dicuntur sanctissimi, *in Authent. vt determ. sit num.* saltem, vt dicit Purpur. in d. l. 1. post Cardin. Host. in consistorio sedent immediate.

Alii autem, de quibus habetur per Archidiaconum *in c. periculoso. de statu monacho. lib. 6. & in c. 2. & 3. 99. distinct. & in c. 1. & 2. 80. distinct.* non sunt proprie Patriarchæ, sed Primates, vt tenet Aluarot. & Præpositus, dictus Cardin. Alexand. *in tit. Episcop. vel Abbat. §. colum. 6.* Et de his primatibus vide etiam quæ dicunt Cardin. Zabarel. & Pet. de Anchara. *d. c. aliqua.* vbi dicunt, quod si Episcopus Hostiens. Gardin. sit præsens, quod sedebit prope Papam: nec mirum, vt dicunt; quia Papam consecrat, Imperatorem vngit, & est palliatus, & ideo videtur esse maior dignitate Patriarcha Constantinopolitano: quia, vt dicunt, prioritas dignitatis declaratur ex prioritate sedis & loci. *c. ex ore. de priuil. c. 1. & c. statuimus. de maio. & obed.* Dicit tamen Lucas de Pen. *in l. vnica. C. de metropoli Beryto. in fi. lib. 11.* quod in Constantinopoli præest Patriarcha.

Alia de his Patriarchis & primatibus vide etiam per compatriotam, conciuem & contemporaneum nostrum dominum Ioannem de Montholono *in suo Promptuario iur. in verb. Patriarcha. in verb. Dauid. Actor. 2.* vbi Dauid, Isaac, & Iacob, Patriarchas appellat, vt etiam habetur *in c. Ebron. 13. quæst. 2.* Et hos quatuor credo præcedere debere omnes Cardinales, præter Episcopum Host. Cardinalem, vt dictum est.

De potestate autem Patriarcharum ponitur per Aluarotum & Præpositum *in d. tit. Episcop. vel Abb. hic ante alleg.* & per Florentinum *in 3. parte suæ summæ, lib. 20. c. 4.* vbi ample.

An autem alii Patriarchæ seu primates vltra illos quatuor supra nominatos præcedāt, aut præcedere debeant, Car. vt sunt Aquileg. Grandem. Tolent. Cantuarien. Biturien. Pisanus. dicam infra *in 19. consider.*

Sed quia, vt dicit Aluarot. *in d. tit. Episc. vel Abbat.* quod Patriarchæ seu Primates nihil iuris vel priuilegii præ cæteris Episcopis habent, nisi quantum sacri canones vel prisca consuetudo tollit. Ideo cum iure non dicatur, quod alii vltra prædictos quatuor teneant primum locum post Papā, ideo stabūt in suis locis post Cardinales; Cum Cardinales etiā Diaconi præcedant quoscunque Epi-

ſcopos & Archiepiſcopos, vt infra dicam *in vndecima conſideratione,incip.ſumitur ex prædictis, & in conſideratione ſupra allegata.*

Aduerte tamen ad vnũ,quod dicit Geminia. *in c.quanquam.in fi.2.quæſt.7.* quem allegat Felin. *in rubr. de maio. & obed.5.colum.* quod dignitas Cardinalatus eſt maior poſt Papam, quacunque alia dignitate. cum Cardinales poſt Papam iudicent omnes, & ipſi à nemine iudicantur. *9.quæſt.3.c.nemo.cum aliis per eum ibi allegatis.* Et etiam voluit Antonius de Butrio in quodam conſilio, quod eſt inter conſilia Pauli de Caſt. *conſil.412. incip. viſo puncto tranſmiſſo.* quod Cardinales poſt Papam primum locum obtinebant. *c.per venerabilem.§.rationibus.extra,qui filii ſint legit.*

Decima conſideratio. Sicut primo ſummo Põtifici Domino noſtro Ieſu Chriſto in triumphali Eccleſia tres Patriarchæ angelorum obſequuntur : ita ad exemplar illius in Eccleſia militanti circa vicarios ſuos tria genera Cardinalium obſequentium, ipſis vicariis fuerunt inſtituta. Qui quidem Cardinales ſunt vocati in partem ſolicitudinis. *c. ad honorem. extra de vſu pall.2.quæſt.1.c. de cætero.* & quorum conſilio ſummus Pontifex agenda ordinat & diſponit. *c.fundamenta.§.docet.de elect,lib.6.* & ſunt ſibi collaterales. *c.1.& c.penult.de offic.legati.lib.6.* & pars corporis. *c.verum. 6.quæſt.1.* Laurentius & Cardinalis Zabarella. *in clemen.1.de celebrat. miſſar.* Speculator *in tit.de legat.§.ſequitur.poſt princip.in ver.laterales.* Et interpretantur Cardinales, id eſt, columnæ Eccleſiæ, *c.miniſterium.de offic. Archipreſbyt.* Oldradus *conſil.46.* Cardin.Alexand. *in c. in nomine Domini.23. diſtinct.* imo Papa eſt de numero Cardinalium. Archidiaconus *in c. ſacroſanct. de elect.* & inter Papam & Cardinales dicitur eſſe vnio identitatis, ſecundum Ioan.Andr. *in c.requiſiſti.in fin. de teſtam.* Philippus Francus *in cap.1.de offic.legati.* & faciunt vnum corpus cum Papa, & iudicant totum orbem. *c.per venerabilem.qui fil.ſint leg.* Ita quod præferendi ſunt Cardinales Epiſcopis. *2.quæſtion.7.c.quanquam.* Cardin.Zabarel. *in clem.4. §.irritum.3.quæſt. de elect.* Do.Alexand. *in rubr. ff.de iuriſdict.omn.iudic.* Eo, quia Cardinales habent maius officium quam Epiſco[...] *in l.1.§.ſi quis.ff.de appell.* Panorm. *in c.*[...] *ſtra.le dernier. de elect. & in c.2.de elec.*[...] licet tamen Epiſcopi ſint maiores or[...] *quanquam.2.q.7.*

Faciunt ad hoc, quæ dicit Felin[...] *maiorit. & obed.in 5.col.* vbi ponit, q[...] Cardinalis nõ Epiſcopus præced[...] non Cardinalẽ. dicam infra *in ſequ.*[...] de ibi Felin. *in d.rub.* An Epiſcopa[...] nalatus, & Papatus ſit culmen dign[...] quomodo intelligatur, & de Præ[...] & de numero Cardinalium, & quo[...] ſcopi, quot Presbyteri, & quotquo[...] vide per Aluarot. & Præpoſitũ *in d.*[...] *vel Abbat.* Forte dicam alibi, licet & [...] dinales æquiparentur Regibus. D[...] meus Iaſon *in l.nemo poteſt. in 2.colum.*[...] *ga.1.* Ioan. Andr. *in c.1.de offic.legat.*[...] ponit vndecim prærogatiuas, ſeu ma[...] Cardinalium, quas vide. Et ex vn[...] poſſet fieri vna conſideratio de pe[...] vide: & de his tangam in conſidera[...] ſequent. Et quomodo Cardinales [...] æquiparentur: & quod ſint illuſtres[...] Purpur.poſt Alex. *in rubr.ff.de iuriſd.*[...]

Vndecima conſideratio ſumitur [...] dictis: Videlicet maior officio [...] vero ordine præfertur. quia Cardi[...] iam non Epiſcopus præfertur Epiſco[...] tenet Panorm.poſt Cardinalem *in c.*[...] *cond.in vlt.colum.extra,de elect.* Idem Ab[...] *quod ſuper his. in lectura Parmenſi. de ſtatu*[...] & ibi de Bellonzinis *in 20. colum.* alle[...] Bart. *in l.1.§.ſi quis in appellatione.circa*[...] *appellat.* vbi dicit, quod Cardinales no[...] bent maiorem dignitatem quam Epi[...] licet habeant maius officium. vide Fel[...] *co hic ante in præcedenti conſideratione alleg*[...] etiam tenet Floren. *in 3.part.ſuæ ſum.*[...] 2. & in illo libro plene habes materi[...] tus Cardinalium.

Dvodecima conſideratio. Cardi[...] piſcopi præferuntur aliis non Epi[...] Ita tenet Cardin. *in clem.3.§.irritum.*[...] Ratio eſt; quia habent duplex vin[...] Habẽt enim officium vltra Epiſcopos[...]

traidhabent Episcoporum ordinem. Ita tanquam habētes duo vincula sunt cæteris præferendi, argumento eorum, quæ infra dicam in 15. considerat. nec valeret consuetudo, quod Diaconus Cardinalis præferretur Presbyteris. Fel. in c. *statuimus. extra de maiorit. & obed.* Et aduerte, quod sunt septem Cardinales Episcopi, videlicet Host. qui propter Papæ consecrationem, vt iam supra dixi *in 2. consideratione*, dignior est aliis. Episcopus Port. Episcopus Albanensis, Episcopus Sabinensis, Episcopus Palæstinus, Episcopus sanctę Ruffinæ, Episcopus Tusculanensis. Et isti Episcopi tanquam Vicarii domini Papæ: in Dominicis diebus, festis & præcipuis solennitatibus in altari sancti Saluatoris Lateranensis Ecclesiæ debent deseruire, vt dicit Aluaro. & Præpositus *in locis supra allegatis*. Et isti Cardinales succeduntin locum alterius per optionē, ita quod si moriatur Cardinalis Hostien. Cardinalis Portuensis, accipiet locum Cardinalis Host. & sic deinceps: ita quod nouiter creatus Cardinalis Episcopus, erit in loco Card. Tusculan. qui est vltimus illorum. Nō sic in aliis Cardinalibus; quia sunt Cardinales secundum titulos eis assignatos, & in locum quorum subrogantur. Sedent tamen in suo ordine secūdum prioritatē promotionis. Sed iuxta prædicta posset insurgere dubium: vtrum si vltra illos septem sint alii Cardinales supernumerarii; quia sint Episcopi, non tamen habeant alium titulum ab Episcopatibus, debeant præferri aliis Cardin. Presbyteris, aut Diaconis numerariis, secundum quod est eius numerus impositus ex titulis eis assignatis, vtputa, quia sint 236. prout ierunt tempore Portiani Papæ, vt refert Card. Zab. *in d. clem. ne Romani. §. porro. in 2. nobili de elect.* Et de illis Cardinalibus supernumerariis sint centum Episcopi Cardinales: an debeant tales præcedere alios Presbyteros & Diaconos numerarios secundum titulos eorum, & eis impositos, de quibus *in locis hic antea allegatis*.

Licet sit quidam numerus Cardinalium statutus secundum numerum discipulorum Christi, vt habetur *in locis hic ante allegatis*. potest tamen summus Pontifex, vltra illum numerum, tot, quot voluerit, creare de suæ plenitudine potestatis, & omnes tales numerarios facere si velit, notant doct. *in locis præalleg.* Si tamen aliquos faciat, quos velit esse supernumerarios, tales supernumerarii nō dicuntur veri Cardinales, cum qui super numerum militat, quasi nec militare dicatur, *l. si. C. de apparito.* Magistri militū. &, vt dicit Bart. *in l. vnicuique. C. de proxim. sacror. scrin.* Tales supernumerarii sunt expectantes decedētium locorum. Et ideo debent sedere in vltimo loco post omnes numerarios. Et dicuntur supernumerarii, qui sunt vltra loca & titulos assignata seu assignatos aliis supernumerariis. Et sunt numerarii Cardinales, videlicet septem Episcopi supra nominati. Presbyteri vero Cardinales sunt 28. numero, qui diuisi per numerum septenarium quatuor Patriarchalibus ecclesiis vrbis Romanæ sunt intitulati. Septem enim sunt intitulati ad ecclesiam S. Petri, videlicet Cardinales S. Mariæ trans Tyberim, S. Chrysogoni, S. Ceciliæ, S. Anastasiæ, S. Laurentii in Damaso, S. Marci, S. Martini in montem.

Alii autem septem, qui sunt intitulati ad ecclesiam S. Pauli, qui debent in altari maiori deseruire: sunt isti, videlicet Cardinales S. Sabinæ, S. Priscæ, S. Balbinæ, Sanctorum Nerei & Achillei, S. Sixti, S. Marcelli, S. Susannæ.

Alii autem presbyteri Cardinales S. Mariæ maiores sunt isti: videlicet Card. sanctorum, qui tamen non nominantur per titulum, sed per Basilicam, & in eo est speciale, vt notatur *in c. cum olim. de princ. & de re iudic. c. Apostolicæ. lib. 6.* & tenet Ioan. Andr. *in tit. de libell. conceptio. §. nunc iam videndum. post princ.* Card. S. Cyriaci in thermis, S. Eusebii, S. Potentianæ, S. Vitalis, sanctorum Marcelli, & Petri, sancti Clementis.

Alii vero presbyteri Cardinales S. Laurentii, sunt isti, videlicet, S. Praxedis, S. Petri ad Vincula, S. Laurentii in Lucina, S. Crucis in Ierusalem, S. Stephani in Cœlio monte, sanctorum Ioannis, & Pauli, sanctorum quatuor Coronatorum.

Diaconi vero Cardinales sunt 16. videlicet S. Marię in dominica. Et iste est Archidiaconus aliorum, & ideo cæteris præferri debet, S. Luciæ in circo palatii iuxta septifoliū, S. Mariæ nouæ, sanctorum Cosmæ, & Damiani palatii, S. Adriani palatii, S. Gregorii palatii, S. Mariæ in schola Græca, S. Mariæ in porticu, S. Nicolai in carcere, S. Angeli, S. Eustachii, S. Mariæ in aquario, S. Mariæ in via lata, S. Agathæ, S. Luciæ in capite Sabinæ, S. Quiriaci. Et istos titulos sic enumerat Speculator *in tit. de leg. §. sequitur.* & Aluarotus *in d. tit. Episcop. vel Abbat.* vbi ponit quomodo intitulentur. Et quod possunt esse ex supradicto numero quinquaginta & vnus.

Ex quo videtur dicendum, quod si sint vltra illum numerum & titulos supradictos, quod sunt supernumerarii. Et tales supernumerarii post mortem aliorum sunt subrogādi secundum ordinem creationis si velint, alias possunt subrogari pro secundo vel tertio, arg. notatorum per Bar. *in d. l. vnicuiq; supra alleg.*

Et intellige, quod iste supernumerarius subrogatur, quantum ad incorporationem. vt s. sit incorporatus, vt numerarius erat, sed non in loco numerarii; quia non debet sedere in loco, in quo ille sedebat, sed in vltimo loco post alios prius incorporatos, qui præferuntur ei in honoribus, & aliis prælationibus, & sic non per omnia subrogantur loco illius, vt *in d. l. vnicuique. & in leg. comperimus. C. de prox. sacror. scrinior.* Et sic in dicta subrogatione debet seruari duplex ordo, videlicet, vt hic supernumerarios priores eo: Item etiam, vt non præcedat socios supernumerarios priores eo: Imo etiam, vt non præcedat numerarios etiam posteriores illo: in cuius locum subrogatur. Ita tenet Ioan. de Platea *in d. l. vnicuique. in 2. colum.*

Ita etiam obseruatur in hac ciuitate Hed. in Canonicis supernumerariis, quos præcedunt numerarii, etiam posteriores. & dicuntur Canonici in albis; quia præbendæ eorum sunt in albo descriptæ: & tales nullis Canonicorum priuilegiis gaudere deberent. Sunt tamē exempti à iurisdictione Episcopi Hed. & subiiciuntur iurisdictioni Venerab[...] rorum dominorū Decani, & Capit[...] Quod, an deceat fieri, non insisto, &[...]

DEcimatertia consideratio. Inte[...] nales in Cancellaria præfertu[...] cellarius. Nam cum olim de pari co[...] voluisset cum Papa ex gloria, prop[...] lentiam tantæ dignitatis, qui Can[...] rat, fuit statutum pro lege, quod n[...] Cancellarius, sed Vicecancellari[...] vocaretur, quod & hodie seruatur, [...] Guillelmus & Zabar. *in cle. ne Rom[...]* Et ita etiam vocatur *in procemio sext[...]* olim vocabatur Bibliothecarius. [...] *distinct.* secundum gloss. ibi.

Et inter officiarios Curiæ Rom[...] Papam dicitur maior. Notat Zaba[...] *ne Romani. versic. eo ipso. ibi: quarto qu[...]* iudex in pertinētibus ad expedition[...] larum. Regulas Apostolicas Regis[...] positione in Curia dantur, & extra [...] scriptione duorum abbreuiatorum[...] certam partem de registro Bullarum[...] nentur de omnibus ibi contentis re[...] tionem, secundum gloss. *in procemio[...] Cancellariæ Innocentii octaui.* Et est p[...] tiæ in Curia: ponens decretum: irrit[...] lias clausulas: de quo per gl. *in c. statu[...] lib. 6. §. 1. in verb. literarum.* Et sedere [...] stare cum auditoribus Rotæ, in dec[...] causarum, etiam in præsentia Papæ[...] vt dictum est, est præses Iustitiæ. [...] gl. *in d. procemio.* Sicut videmus de C[...] rio regni Franciæ. Qui tanquam pri[...] Regem præsidet in omnibus pa[...] Regni. Sicut Moyses in Regno, & [...] ga Iudæorum pro Deo verus Can[...] vocatur, cuius & Dei vnum & idem [...] esse consistorium secundum Host. *in[...] to. de translat. prælat.*

DEcimaquarta consideratio. Can[...] sedis Apostolicæ habet dignita[...] tra alios ratione iurisdictionis, qua[...] Eo tamen; quia semper solet esse Ca[...] extra locum Cameræ sedet in suo [...] Cardinalis, non habendo respectum [...] officium.

Et dicitur Camerarius, qui recipit & custodit bona, *c.ad audientiam.de præscript.* Et hodie magnum eius officium est, & habet dignitatem. notant domini de Rota *decis.173.in fine, in nouis.* Et iurisdictionem exercet circa omnes debitores Cameræ. Et, Papatu vocante, nihil ab eo recipiunt Cardinales. *c.vbi periculosum.§.prouisionis.de elect.in 6.* Ioan. Andreæ *in clem.ne Romani.§.eo tamen.de elect.* Et habet iudicem, qui dicitur Auditor Cameræ, qui de causis appellationis ad Papam extra Romanam curiam per appellationem deuolutis non potest se intromittere: imo consueuerunt per Vicecancellarium committi, & tractari, vt dicunt domini de Rota *decis.336.in nouis.*

Et ad officium Camerarii pertinet temporalia pauperibus erogare. gloss. *in d.cle.ne Romani.verb.eo tamen. iam supra allegato. in verb. Camerarium.* quod bene obseruauit Beatus Laurentius respondendo tyranno: Thesauros, quos quæris, manus pauperum deportauerunt. Et libros conseruare. *d.l ad audientiam.* Et duabus rationibus non expirat eius officium morte Papæ. Prima, vt non negligantur reditus temporales ad Romanam sedem pertinentes, sine quibus spiritualia diu esse non possunt. *in q.3.c.si quis abiecerit.cap.ex officii.de prescr.c.cum secundo.de præbend.* Secunda, propter sustentationem pauperum, ne interim fame moriantur. *86.dist.c.pasce.* vt tenet Zabarella *in d.vers.eo ipso.iam supra alleg.*

Decimaquinta consideratio. Cardinales Presbyteri præferuntur Diaconis Cardinalibus ea ratione solum; quia licet sint pares officio: sunt tamen maiores ordine: ratione cuius maioritatis alios præcedere debent. notatur *in c.cleros.21.distinct.* dicam infra *15.consideratione.* ideo non insisto. facit text. *c.placuit.18.distinct.& c.oportebat.& c.si quis in episcopis.79.distinct. & in c. cum redemptor.12. q.2.*

Et aduerte; quia isti Cardinales, & Patritiæ æquiparantur præfectis pretorio, vt dicit Alber.de Rosa. *in rubr.de statu homin.* Ioan. Platea *in l.curialibus.in 2.& 3.colum. C.de decur.lib.10.* Intellige prædicta, si sit consuetudo talis: de iure tamen, vt dicit gloss. *in c.legimus.93.distinct.* De consuetudine Romanæ Curiæ, Diaconi Cardinales preferuntur Presbyteris Cardinalibus: & si talis consuetudo sit, est obseruanda. Ita dicit Præpositus *in c. Episcopos,16.distin.in fine.* vbi dicit, quod indies dicit contrarium obseruari in Presbyteris Cardin. Et poterat scire; quia erat Cardinalis tempore suo. Et credo, quod non valeat ex dictis Hostien. *in c. de maior. & obed.* vbi dicit, quod non valet consuetudo, quod minor præcedat maiorem.

Decimasexta consideratio. Cardinales manentes in Curia sunt digniores aliis. Bald. *in rubr.ff.de offic.proconf.* quoniã præsentia Principis illustrat eos. *l.vnica. C.de præpos.labor. libr.12.* Quoniam licet omnis gradus & dignitas secularis recipiat splendorem à Principe; non tamen æqualiter splendet qui abest ei, qui præsens est: sed vt infert dominus Nicolaus Boerii, *in suo tractatu de præeminentia magni concilii, & parlamentorum Regni Franciæ, in prima ratione pro magno concilio.in fin.* quod simplex Cardinalis in curia residens, debet in honoribus præferri Cardinali legato. Et facit vna ratio. Nam Consul, qui est illustris, quando mittebatur extra vrbem, erat tantum spectabilis gloss. *in rubr.ff.de offic.proconf.* quod tamen dicit nunquam posse practicari: cum eo ipso, quod legatus ingreditur Vrbem, deponit officium, & officia legationis. *l.1.& vlt.ff.de officio proconsul. iuncto cap. legatos. de offic.leg.lib.6.* notatur gloss. *in cap.excommunicationis. eod.tit.* Ego etiam dicerem contrarium, quando legatus Cardinalis vltra Cardinalatum habet officium legationis, ratione cuius habet præeminentiam; cum tanquam legatus summi Pontificis, eidem honor debeat adhiberi, notat Philip. Francus *in c grandi.de supplen.negligen.prœla.in 6.* Dixi supra. infra sic videtur, quod Cardinalis legatus propter autoritatem sui Magistri, ratione legationis præcedit alios. Sed solue, dic, quod intrando vrbem perdit officium legationis, & sic semper stat solutio prædicta. Et istud etiam videtur tenere dom. meus Ias. *in l.1.in 3.col.ff.de offic.eius cui mand.est iurisdict.* & de dicto

Bald.

Bald. *in dict. rubr.* vide Fel. *in c. clerici. in vlt. col. extra de iudic.* & vide de hac materia, quæ dixi *in prima consid. sextæ partis.*

DEcimaseptima consideratio. Pœnitentiarius habet officium, ratione cuius dicitur habere dignitatem. Et secundum stylũ Curiæ solet esse Cardinalis. notatur *in cle. ne Roma. de elect.* Et istud officium non expirat morte Papæ propter periculum animarum euitandum. arg. *c. 1. ne sede vacante. & cap. 1. de sepult. lib. 6.* Et literis istius creditur in suo officio de consuetudine; quia non agitur de prę iudicio alicuius, cum non habeat potestatem, nisi in foro pœnitentiali: quod etiam procedit quo ad minores pœnitẽtiarios; quia quo ad maiorem, videtur esse eo; quia Cardinalis, quibus de obseruantia Curiæ creditur, notat Zaba. *in d. cle. ne Rom. §. eo ipso.*

DEcimaoctaua consideratio. Legati Cardinales sunt digniores, & excellentiores pluribusque prærogatiuis decorati aliis legatis missis vel natis. *c. 1. & cap. excommunicatis. & c. nolentes. de offic. legati. cap. 1. eo tit. lib. 6.* Et tales dicuntur de latere, vt dicit Philippus Franc. *in d. ca. 1. de of. de leg.* vbi etiam dicit, quod etiam Cardinales, si non sunt legati, sunt cæteris præponendi, & honorandi: licet enim alii possint esse maiores dignitate vel ordine; tamen isti sunt minores ordine, quod sint pars corporis Papæ. *6. quæst. 1. c. si quis. & de pœnis, in 6. ca. felicis.* Et Cardinales legati æquiparantur Proconsulibus, & sunt Illustres, vt dicit Bald. *in cap. pen. de officio leg.* Alii vero legati præsidibus prouinciarum, vt est tex. gloss. & doct. *in ca. 2. de offic. de leg. in 6.*

DEcimanona consideratio. Primates seu Patriarchæ etiam alii, quam supra nominati *in 9. consid. incip. quatuor Patriarchæ.* præcedunt Archiepiscopos & Episcopos; cum maiorem dignitatem habeant. Imo etiam de iure deberent præferri Presbyteris Cardinalibus: probatur ex subscriptione *cap. constitutus. le premier. de app.* vbi Patriarcha Grand. prę fertur Presbytero Cardinali. Duæ subscriptiones attendendæ sunt. Imo, ad huiusmodi præeminentias multum faciunt nota. gl. *in verb. prædicatorum, in ca. quorundam. de elect. lib. 6.* & gloss. pen. *in clem. 2. de rescriptis.* S[...] sit consuetudo, seruauda est, vt dici[...] *tus dictus Card. Alexandrinus in d. c.* [...] *distinct.* Quia est consuetudo Ro[...] Cardinales præferuntur, ideo seru[...] & sunt alii Patriarchæ inferiores à [...] minatis, vt dicit ibi Præpositus, A[...] sis, Bituricensis Granden. & Pisan[...] bus per gloss. & Arch. *in c. cleros. 21.* [...] *c. si. 22. distin.* & per Floren. *in 3. part.* [...] *20. ca. 4. per totum.*

VIgesima consideratio. Archi[...] præcedit Episcopum in loco, [...] habent administrationem; cum [...] dignitate, vel etiam in ordine: E[...] Presbyter præfertur Diacono. De[...] *in d. c. placuit. 18. dist. supra proxime* [...] isti Archiepiscopi præferuntur [...] prouinciarum. Albericus de Rol. [...] *offic. eius cui mand. est iurisdict.* Et ibi [...] meus Iason & alii, qui faciunt aliq[...] parationes seu æquiparationes de [...] Ecclesiasticis ad Principes, & offic[...] culares. Et de dignitatibus, sublim[...] excellentia Patriarcharum, Archie[...] rum, & Episcoporum, vide Zodo[...] moren. Episcopum *in suo speculo* [...] *lib. 2. c. 10. vsq. ad c. 14.* ponit etiam de [...] & periculis eorũ. vide etiã de Archi[...] per Flor. *in 3. par. suæ sum. lib. 20. c. 3.* [...]

VIgesimaprima consideratio. [...] scopus Mediolanen. præcedi[...] natens. illique anteire debet, argum[...] ex text. *in c. bene quidem. 97. dist.* per gl[...] *in l. decernimus. C. de episc. & cle.* Alber[...] *in epist. inter claras. C. de summa trinit.* [...] Martinus Laud. *in tract. de dignit. art.* [...] quia prior ibi nominatur: de quo pe[...] pum Decium *in consi. 161. col. 1. ad fin.* [...] ctatur ordo scripturæ. Faciunt, qu[...] lexander *in consil. 112. versi. non obstante* [...] *lum.* dicam infra *in hac parte. in 73.* [...] Bituricen. etiam præcedit Senon[...] gdunen. Archiepiscopos, qui sunt i[...] secundum Albericum de Rosate in [...] *tu homin.* Et licet asserant se Galli[...] mates, non est tamen de iure cautu[...]

[cre]dit etiam Burdegalen. Archiepiscopum, vt de hoc est text. *in c. fin. de maiorit. & obed. & in c. fin. de dilat.* & tenet Alb. de Rosat. *in d. rub.* qui dicit, quod Bitur. est Primas in Burdegalensi prouincia, & etiam Narbonen. prout facit text. *in c. conquestus.* 9. q. 3. & de prædictis vide Boetium *in dicto suo tract. de præeminentia sacri Concilii.* & Iacob. Bonaudi *in add. ad Ioan. de Terrarubea in suo lib. de vinea. in art. 2. primi tractatus. in 4. conclusione. in gloss. in ver. à dextris.* vbi tamen dicit quod Lugdu. & Senon. Bituricen. Archiepiscopum de facto in Conciliis generalibus Franciæ præcesserunt.

Vigesimasecunda consideratio. Archiepiscopus in terra Episcopi debet honorare Episcopum. gl. *in l. nihil. C. de palat. lib.* 12. & ibi, quod reuerentia non solum ab inferioribus debetur superioribus; imo quandoque à superiori debetur inferiori. facit gl. *in l. apud eum. ff. de manumiss.* Quod quando sunt duo æquales in dignitate, quilibet in suo territorio est maior altero. faciunt, quæ dicit [C]æpolla *in suo tract. de impera. mili. eligendo. ver. pro imperator. col.* 12.

Vigesimatertia consideratio. Episcopi in sessionibus & subscriptionibus in Conciliis illum ordinem tenere debent, quem habent tempore ordinationis eorum: Vt, qui primo ordinatus fuerit, primum locum, & qui secundo, secundum sibi vendicet, & sic de cæteris, 74. *dist.* 2. *c. Episcoporum. & 23. dist. c. vlt. & c.* 1. Fel. *in rub. de maio. & obed. & c. Episcopus.* 17. *dist.* vbi Ioan. de Turrecr. post alios. Et sublata prioritate promotionis, quomodo Episcopi, Archiepiscopi, & Primates sedere debeāt, vide ample per Alber. de Ros. *in rub. de statu hom.* quoniam, vt dicit Fel. *in d. rub. de maio. & obed.* debent sedere, secundum illum ordinem ibi per eundem Albericum positum & descriptum. Et de huiusmodi prioritate promotionis est tex. ad literam *in l. 1. C. de consul. & non sparg. ab his pecuniis. in l. 1. C. de præpositis sacri cubiculi. lib.* 12. dicam infra amplius: sed [vid]e Lucam de Penna *in l. 2. de præfect. prætorio.* dicit tamen hoc posse limitari, & non esse verum in loco, in quo Ecclesiæ concessum priuilegium in contrarium, vt est *in c. cum antiqua. de priuileg.* de quibus supra dixi. Et etiam; quia iste ordo est ordo temporis, cui præfertur ordo qualitatis 16. *q.* 7. *c. laicis.* dixi supra *in 1. part.* De Episcopis, & potestate eorum ample Florent. *in 3. part. suæ summæ. lib. 20. c. 1. & 2.*

Vigesimaquarta consideratio. Episcopi exempti, hoc est, immediate subditi Papæ debent in Concilio generali sedere in altiori loco, quam non exempti. facit *c. per tuas. cum gloss. 1. extra de maior. & obed.* Ita dicit & tenet Iohan. Montaigne. *in suo tract. de præeminentia & autoritate sacri magni Concilii, in secunda ratione primæ partis.* Ex quo videretur dicendum, quod Episcopus de Podio, cum immediate sit subiectus summo Pontifici, quod omnes Episcopos suæ prouinciæ præcedere debeat. Sed in conciliis generalibus Galliæ post Primatus attenditur semper prioritas promotionis non habendo respectum ad alia, quæ facere possent ad habendum altiorem locum.

Vigesimaquinta consideratio. Episcopus debet præcedere quoscunque suæ diœcesis, cum sit culmen dignitatum, notatur *in c. 1. de præb. & per Fel. in rub. de maior. & obed.* Abbas *in cap. cum Vinton. in 4. colum. de elect. & in cap. venerabilis, in vlt. colum. de præbend. & in ca. dilectus. in 1. notabili. de conceß. præbend.* dom. meus Iason *in l. imperium. in 4. colum. ff. de iurisd. omn. iudic.* Et Episcopatus dicitur honor, id est, honorabilis dignitas, notat Zabarell. *in c. Episcopatui. de priuileg.* Imo dicitur excellētior dignitas, vt ibi per eum, per *c. innotuit. de elect.* Ita quod cum est in Ecclesia, debet in sublimiori loco sedere in consessu Presbyterorum. 95. *distinct. c. Episcopus.* 2. & dicit Bald. in addit. ad Spec. *in tit. de iurisdict. omn. iud. in verb. superillustres.* quod Episcopus dicitur illustris, & ita etiam tenet *in l. nullus qui nexu. C. de decur. lib. 10. & in l. ad similitudinem. C. de Episc. & clericis.* Ita etiam tenet dominus meus Iason *in l. 1. colum. 4. ff. de officio eius cui manda. est iurisdictio.* Et ibi Purpuratus, qui multum ample disputat, an sint illustres, an spectabiles. Barto. *in l. omnes populi. in 4. q. in princip. ff. de iustit. & iur.* Imo etiam dicitur summus Pontifex. *text. in c. si officia. &*

cia.& in c.qui Ecclesiasticis.39.distinct.& c. Episcopus. 18. *distinct.* & ample per Bertachinum de Firm.*in suo tract. de Episcopo, in princ. & etiam in* 4.*lib. in* 1. *parte illius* 4. *libri* dicit, quod portat crucem ante se, secundum gloss. *in cap. fin. vt lite pend.* Et aduerte, quod Princeps seu Rex debet ei præbere honorem in assurgendo in aduentu ipsius, & ei iuxta se venerabilem sedem assignare, & sic ad dextram. Ita dicunt Panormitanus & Iohan. Andreæ *in capit. solitæ. de maiorit. & obed.* & Corsetus *in tract. de potestate Regia. quæstio.*57.vbi dicit, quod quando accusatur, debet sedere, & non stare. dicam infra *in* 7.*part.* vbi ponam effectus Illustrium personarum, & est *in* 3. *consideratione.* Imo etiam dicitur Serenissimus,*in clem. in plerisque. de electio.* Imo dicitur Dux, Marchio, Comes, & Rex. notat Speculator *in titul. de rescript. præsentat.* §.*fin. ver. sed nunquid expresso.* Et est caput suæ diœcesis, etiam si alii sint in dignitate positi. notatur *in ca. cum non liceat. de præscript.* Imo etiam est caput Capituli.*extra de verbo. signifi. cap. cum clerici.* notat Innocent. *in cap. cum dilectus. in princip. gloss. de maiorit. & obed. & de offic. ordin. cap. irrefragabili.* intelligant, quando non est priuilegium in contrarium, dicam infra.

Et licet sint multi ordines & dignitates in Ecclesia Dei. *c. cleros.* 21. *dist.* tamen Papa appellat se Episcopum, eo quia in Ecclesia Dei nullus est maior ordo Episcopali, vt dicit gloss.*in prooemio* 6.*in verb. Episcopus.* & facit glos. *in c. quanquam.* 2.*q.*7. quæ dicit, quod Episcopus est maior presbytero Cardinali: de quo tamen vide text.*in c. si Abbatem. de elect. in* 6.& Gemin *in d. c. quanquam. & in c.* 1. *in* 2. *colum. de offi. deleg. in* 6. Bartol. *in l.*1.§.*si quis appellationem. in* 1.*col. ff. de appell.* Domin. meum Ias. *in d. l. imperium. in* 4.*col.* vide Curt. seniorem *in consi. suo* 79.*in* 2.*col.*

Aduerte tamen, quod Episcopus debet honorare legatum de latere in vim iuramenti ab eo præstiti. de quo *in cap. ego. de iureiur.* & tenet Specul. *in titu. de legato.* §. 1. *ver. honorandus.* Hinc dicit Bertachin. de Firm. *in* 1.*tract. de Episcopo. in* 1.*part. quarti libri.* Quod inoleuit consuetudo, quod Episcopi assistẽtibus Dominis Cardinalibus non portant roc[...] saltem discoopertum, nec domini C[...] les assidente Papa, nec Prætores c[...] baculũ iustitiæ ferunt assidente pr[...] uinciæ. Quem autem locum habe[...] in Capitulo: dic, Quod si est vt C[...] non præcedit Capitulum, sed hab[...] dum locum in Capitulo. Pan. *in c.* [...] *concess. præben.* Felin. *in rub. de maior.* [...] *col.* dicam infra latius *in* 45.*consider.*

VIgesimasexta consideratio. E[...] Heduen. debet præcedere alio[...] pos prouinciæ Lugdunẽsis; cum ha[...] lium, quod est signum & autoritas [...] scopi, in quo plenitudo Pontific[...] continetur *cap. nisi. extra de vsu &* [...] Ita quod post receptionem palli[...] Archiepiscopũ nominare. Notatur[...] priuilegiũ habuit Episcopus Hedu[...] mo Pontifice tempore sancti Siagri[...] piscopi Heduen. vt habetur *in c.* [...] *& c. in ea synodo. c. distinct.* Vtuntur eti[...] Episcopus Ipodien. Episcopus Ho[...] Cardinalis, Episcopus omniũ Ca[...] vt dixi supra. *in* 2.*consid.* & etiam Epi[...] relaten. *c. pallium. c. dist.*

Et aduerte, Quod pallium est [...] lana contextum, habens de super [...] humeros contegentem, & duas lin[...] traque parte, videlicet ante & retro [...] tibus. A sinistris est duplex, & à dex[...] plex, & quatuor cruces purpureas [...] tro à dextris & à sinistris. Et ante & re[...] guntur in Pallio tres acus, quorum [...] vacat mysterio, vt dicit Magister Ale[...] Hal. *in* 4. Et omnia moralibus sunt [...] mysteriis, & diuinis grauida sacris, [...] Guliel. *in rationali.* & plenissime Ioh[...] recrem. *in c. Episcopus. dict. dist.* & post [...] Alex. de verbo ad verbum, recitand[...] ipsius de Turrecrem. illum tamen [...] Sed Archiepiscopus Flor. *in sua sum.* [...] 20. *cap.* 4. §. 2. dicit: quod pallium e[...] dam ornamentum ad modum Sto[...] dotalis cum quibusdam crucibus ni[...] textis, quod defertur super alia orn[...] circumdans pectus, & humeros ad [...]

coronæ, ante dependens. Et ibi ponit dies, quibus vtendum est pallio: & sic domini supra allegati faciunt differentiam, vt videri potest de crucibus in pallio apponendis. Et quomodo sit petēdum palliū, & intra quod tempus, vide *in c. quoniam. & c. instantia. eadem dist.* & de sacramento obedientiæ, & fidelitatis Ecclesiæ Romanę, præstando in receptione pallii, *in c. optatum. eadem dist. & in c. significasti. de electio.* Nec potest quis pallium alii accommodare, imo cum eo sepeliri debet, *c. ad hac. c. ex tuarum. extra de author. & vsu pallii.*

Et ideo ex prædictis inferrem, quod si Episcopus Heduen. impetrauerit palliū à summo pontifice; ex quo tunc poterit se nominare Archiepiscopum, quod præcedet omnes alios Episcopos non vtentes pallio: sed ante receptionem illius sedebit in suo loco promotionis, vt dictum est ante *in 23. consideratione, incip. Episcopi in sessionibus, &c.*

Vigesimaseptima consideratio. Exempti, & habentes iura Episcopalia in diœcesi tenentur præstare reuerentiam Episcopo. Bald. *in l. fin. C. de oper. lib.* Felin. *in capit. conquerente. extra de offic. ord.* not. *in cap. cum non liceat. de præs.* Imo etiam Canonici exempti ad reuerentiam præstandam diœcesano Episcopo tenentur, & possunt cogi. Nam non est dubiū, quod Episcopi est maior dignitas, quam sit in Ecclesia. Imo est culmen dignitatum. not. *in cap. 1. de præb.* dixi supra *in 23. consider.* Ideo est maior Canonico, etiā exempto, & ideo reuerētiam eidem tanquam digniori debent exhibere. *Cod. de offic. rectoris prouin. cap. statuimus. extra de maior. & obedien.* Nec debent irasci minores, quod maiores præferantur, & quod eis reuerētia exhibeatur. 11. *quæst. 3 c. qui resistit.* Nam ideo diuersi gradus & ordines sunt distincti, vt minores maioribus exhibeant reuerentiam, vt dicit Lucas de Penna *in l. decurio. Cod. de præpos. sacri cubic.* gloss. *in l. 1. § si vinus. ff. de aqua plu arc. in verb. seruitutem.* facit *l. 1. ff. de alien. mutan. iudic. causa facta.* Et Canonici debent appellare Episcopum patrem, sed Episcopus debet eos vocare fratres, Panorm. *in cap. nouit. de his quæ fiunt à præl. sine cons. Capit. in* notabili.

Hinc ex his Episcopus Parisiensis iustam causam habebat cōtra suos Canonicos. Qui tempore, quo ipse benedictionem dabat populo, nolebant assurgere, nec ei reuerentiam præstare, inflectendo genua, si conquestus fuerit: eo quia tenebantur, nec poterant de iure illud recusare: licet prætendant habere quandam exemptionem. Et ita etiam fuit dictum per Curiam parlamentale Franciæ.

Crederem, quod decisio Bald. *in d. l. fin. C. de ope. liber.* esset vera in exemptis per pactum inter Episcopum, & monasterium factum; secus autem esset in exemptis per summum Pōtificem ex priuilegio. Ita alias dicebat dominus meus & præceptor. Dom. Thom. Cusanier, legendo Pictauis prædictam legem, quam sub eo audiui, quem postea audiui, esse aduocatum fiscalem in Parlamento Burde. De quo semper in mente habui, quod non erat eo maior, & subtilior in iure nostro in tota Gallia. Nihil tamen tunc mihi pro hac distinctione allegauit, sed sicco pede transiit. Sed videtur, quod pro opinione illius sit; eo quia pacto ius reuerentiale tolli nō potest. *l. alia. §. eleganter. ff. solut. matrimon.* & ibi dicunt Angel. & Imol. quod licet Ecclesia sit exempta pacto; tamen tenetur ad reuerentiam Episcopo, de quo per Canonistas *in cap. cum venerabilis. de test. in cap. pastoralis. de donatio.* & etiam per Bald. *in l. fin. per illum text. C. de bonis libert. & in dict. capit. cum non liceat de præscript.*

Vigesimaoctaua cōsideratio. Episcopum honorare debet Princeps quantumcūque maximus, text. est, & ibi Abbas *in cap. solitæ. de maior. & obed. & in c. omnes.* & Martin. Laud. *in tracta. de dignitatibus. versic.* 10. Imo etiam, vt videmus in concilio Niceno, Constantinus Rom. Imp. primum locum tenere non ausus est, nec se Presbyterorum consessibus adiungere, sed sedem nouissimam occupauit, vt refert Polycratus *in libro de nugis curialium & vestigiis philosophorum. lib. 4. cap. 3.*

Aduerte tamen, quod Rex præfertur, & præsidet quibuscunq; Prælatis feuda tenentibus ab eo. secundū Panormitanū *in c. cū virum.*

rum. in fin. de foro compet. maxime Rex noſter Franciæ, eo, quod oleo ſancto vnctus eſt: de quo latius vide infra *in ſequent. part. in 31. conſider.* Imo Epiſcopi Regni debent ei iurare fidelitatem ſeu reuerentiam: quam reuerentiam in cõſilio ſibi reſeruaſſe, declarat Theodoricus Rex, *c. concilia. §. hinc etiam. 42. diſtinct.* quod intellige verum ratione feudorum & rerum temporalium, vt tenet Panorm. *in c. nimis. extra de iureiur.* quo caſu tenentur præſtare fidelitatem. *c. nimis. & ibi Pan. & alii. de iureiur.* Bald. *in præludiis feudor.* Henric. Bolich *in cap. fin. extra de re iud.* notatur *in cap. ſolitæ. & in c. dilecti filii. extra de re iud.* Et in talibus rebus feudalibus Prælatus efficitur ſubditus Regii: in aliis autem non, ſed reuerentiæ debitor, dicit Bal. *in d. c. nimis.* Sed etiam quo ad alia temporalia, licet nõ ſint feudalia, ſubiiciuntur Regi. Imo, conſtitutionibus & ordinationibus illius obedire tenentur in temporalibus. Bald. *in c. cum veniſſent. de eo qui mittitur in poſſeſſ. cauſa rei ſer.* Et ideo videtur, quod ſi Princeps aut Rex exigeret collectas nouas, ſuper omni temporalitate ſui Regni, pro neceſſitate defenſionis ſuæ patriæ, quod etiam bona temporalia clericorum, & maxime feudalia eſſent illi exactioni ſubdita, vt videtur tenere Pet. de Anchar. *in d. cap. nimis.* quod an ſit verum, dicam alibi.

Aduerte etiam; quia regens etiam in his, quæ cõcernunt negotia Eccleſiæ, poteſt præcipere ſacerdotibus primi & ſecundi ordinis, vt habetur 4. *Reg.* 24. vbi Rex præcepit Elchiæ Pontifici, & ſacerdotibus ſecundi ordinis. Dicam infra, *in 5. par.* quando ponam de excellentia & præeminentia Regum, *in 32. conſid. incip. quilibet Rex ſeu Princeps ſuo Regno.* vbi poſui de reuerentia præſtanda Regi per Prælatum antequam adminiſtret.

Vigeſimanona conſideratio. Protonotarii participantes, cum habeant officium in Curia, præferuntur omnibus Officiariis poſt Vicecancellarium, Camerarium, pœnitentiarium, & referendarium, poſt tamen Epiſcopos, & ſi ſint Epiſcopi, præferuntur ratione dignitatis officii cæteris Epiſcopis. Quoniam protonotariatus eſt dignitas; cum ſint Notarii Papæ. 12. *q.* 2. *c.* 2. *& c. cum* [...] *ptor.* 5. *q.* 1. *c. quidam.* notatur *in c. cupientes* [...] *in 6. gloſ. 1. in c. ſcriptum. de elect.* Et dicun[tur Pro]tonotarii, id eſt, primi Notarii Apo[ſtolici ...]dis, à πρῶτος Græce, quod eſt pri[...]ne. Inde dicitur protomartyr, id e[ſt ...] martyr, vt declarat gloſſ. *in Auth. de* [...] *illud quoque. colum. 4.*

Ex quo ergo habent dignitate[m ...] *mum. C. de excuſ. muner. lib. 10. l. 1. C. de* [...] *cip. l. præclaram. C. de primip. lib. 12. l. 1. C* [...] *labo. lib. 12. l. neque Dorotheum. C. de do*[...]

Iſtud tamen nomen *Protono*[*tarius* ...] quam ponitur in Bulla, nec aliis diſp[...]bus Apoſtolicis, ſed tantum *Notari*[...] regul. Cancellariæ ponatur illud [...] maiorem excellentiam, vt dicit co[...]tor, vbi ſupra.

Et iſtud officiũ in principio Ecc[leſiæ pri]mitiuæ à Beato Clemente ad ſancto[rum mar]tyrum geſta perquirenda atque [...] fuit inſtitutum, vt legitur in hiſto[...] Clementis Papæ & Fabiani. Et ſun[t ...] ordinarii, qui dicuntur *Participante*[*s* ...] pediunt hodie Bullas eccleſiarum & [mona]ſteriorum, & habent bonum lucrum [...] intelligendum ante Bullam Papæ P[ii ...]lebant præcedere Epiſcopos vſque a[d tem]pus Papæ Pii, ſed ipſe Pius mandauit [...]la contrarium, & ſic ſeruatur hodie, [...] gloſſ. *regularum Cancellariæ Apoſtolicæ* [...] *Papæ Iulii* 11. *in 3. part.* Et, vt dicit Lucas [...]na *in rubr. de Magiſtris ſcriniorum. C. lib. 12.* [...] hodie ſunt Secretarii domini noſtri Pa[pæ ...] ſunt maiores poſt Vicecancellarium, [...] ſimiles magiſtri ſcriniorum, qui diue[rſis no]minibus nuncupari poſſunt.

Et extraordinarii præferuntur quibu[s...]que clericis ſecularibus, cum dignitate[m ha]beant, vt hic ante dictum eſt, & roche[...] tare poſſunt; dum tamen vigeſimum a[nnum] habuerint, alias non, nec poſſunt an[...] Protonotarii, prout ſtatuit Paulus ſec[...] Et etiam quod poſt annum à die pro[motio]nis ad ordinem Subdiaconatus ordi[...]tur, vt ponit Benedicti *in ſua repet. c. Ray*[...] *Adiectæ impuberi. in princ. nu. 13.* Et digni[...]

[...]um hodie vilescit propter numerum eorum excessiuũ, vt dicit Abbas Pan. *in c.1. de priuileg.* Videtur tamen dicendum, quod etiam ante prædictos Protonotarios sint alii officiarii sedis Apostolicæ, qui præferãtur illis, vt sunt Referẽdarii, qui debent esse octo, vt ista patent ex ordine literæ, de quo per commẽtatorem regulæ Cancellariæ Iulii Papæ II. *in [...]par.* de quibus Referendariis dicam infra *[...]7.part. in 11.consid.*

TRigesima consideratio. Post prædictos officiales Curiæ Romanæ sunt alii, qui ex ordine literæ sedere aut præcedere debẽt, secundum quod habetur in regulis Cancellariæ. Post duos Protonotarios est corrector literarum Apostolicarum, cuius officiũ est magnum, & valde honorabile in Curia Romana; quia corrigit minutas rescriptorum Iustitiæ, & postea corrigit ipsa rescripta, & expedit eadẽ, & mittit sua autoritate ad plũbum nomine Papæ: & in aliquibus ponit nomen suum in medio rescripti à tergo, & deinde ponit manum Vicecancellarius, & scribit hoc modo, sc. mandatur ad plumbũ: puta in sua nobis & similibus. Et iste habet bonũ lucrum; quia habet vnam taxam rescripti. Et de potestate ipsius refert Speculator *in tit. de rescripti præsentatio. & in tit. de appell.* & ibi Ioan. Andr. *in additionibus.* vbi multa alia de huiusmodi officiariis, & vide commentatorem regularum Cancellariæ Iulii Papæ II. *in 3. part. principali,* vbi ample: ad quem te remitto. De officiariis Curiæ Romanę, cum non multum viderim eos in practica, sed intellexi, & cognoui per tres menses, quibus fui in ciuitate Bonon. tempore, quo Iulius Papa II. illam recuperauit, medio Ludouici XII. Francorũ Regis: pro quo erat illustriss. D. Carolus de Ambasia, locumtenens Regius in Italia, & magnus magist. Franciæ, qui illam subiugauit, & in subiectione Iulii Papæ II. nomine suo posuit: expellendo Iohannem Bentiuolum, cui tunc assidebam pro auditore, seu magistro requestrarum, & semper illum inhabitatus sum: & illa patria Bononiens. subiecta, ibidem remansit in Curia Apostolica per tres aut quatuor menses pro negotiis dicti illustrissimi Domini de Ambasia apud Iulium Papam expediendis, tam ratione officii Cardinalatus, eius fratris huius ciuitatis Heduen. Episcopi, quam multis aliis, vbi aliqua de prædictis officiariis intellexi.

TRigesimaprima consideratio. Sumendo argumentum à titulis Ecclesiasticis dicerem quatuor Abbates generales quatuor ordinum generalium, videlicet sancti Benedicti, Cluniacẽsis, Cisterciensis, & Præmonstratensis, præferri debere omnibus aliis Abbatibus, cum dicantur Reuerendi patres in Christo: Alii vero tantum Reuerendi patres. Et sic etiam præferri debere omnibus Protonotariis, etiam ordinariis: licet Protonotarii deferant rochetum, quod non faciunt Abbates: & tanquam quilibet sit caput in suo ordine, vt Abbas Cluniacensis, qui facit caput in ordine Cluniacensi, vt tenet Oldradus *consil.* 204. quod incipit: *Prima quæstio est.* Vbi mouetur tribus fundamentis, quæ videas, cum sint optima pro autoritate Abbatis Cluniacensis, qui est vnum caput in ordine. Et tanquam exemptus in ordine debet præcedere omnes quoscunque alios Abbates. notatur *in c. ad Apostolicæ. de priuileg. lib. 6. & in cap. per tuas. extra de maior. & obed.* dicam infra *in 55. consider.* Et ita exempti Abbates possunt in Concilio generali vti mitra auri frigiata, sed non exempti debent deferre albam & planam. notatur *in d. c. vt Apostolicæ.* Et ita etiam dicit & tenet Nicolaus Boerii *in suo tract. de autoritate & præeminentia sacri magni concilii. in 1. part.* In secunda ratione dixi supra *in vigesima consideratione huius partis.* Abbates tamen Cistercienses, non sunt exempti: quin secundum formam suæ iurisdictionis teneantur reuerentiam, & obedientiam suis Episcopis exhibere seruata regula sua: vt habetur *in cap. ne Dei, & ibi gloss. & doct. extra de simonia.* Audiui aliquãdo dici à quibusdam, quod Abbates Cluniacen. & Cistercien. ordinum, qui sunt duo capita in ordine, in Curia Apostolica stant ad pedes summi Pontificis illa in sede, in qua sedent protonotarii participantes, & Episcopi: qui in hoc videntur præcedere Episcopos, eo, quia sunt viciniores prin-

cipali prælato, & ſuperiori, ſcilicet ſummo Pontifici, argumen. text. *in c. perlectis. 25. diſtin.* de quo infra dixi *in 56. & 58. conſiderat.*

Et aduerte, quod Abbates, habentes terras, in quibus exercent iuriſdictionem, habent magnam dignitatem, cum æquiparentur præſidibus prouinciarum, & ſic ſunt clariſſimi, ſecundum Baldum *in l. 1. §. his cunabulis. circa medium. ff. de offic. præfect. prætorio.* Crederem tamen iſtos quatuor potius eſſe ſpectabiles, & æquiparari comitibus propter generalem adminiſtrationem in inferiores, quam habent.

TRigeſimaſecunda conſideratio. Abbas regularis, præfertur cæteris clericis, & non ſolum clericis ſimplicibus, ſed aliis conſtitutis in dignitatibus ſecularibus inferioribus ab Epiſcopo. Abb. *in c. decernimus.* & poſt eum Philip. Decius. *de iudic.* Gem. *in cap. fina. in princip. per illum tex. de offic. deleg. in 6.* vbi dicit, quod Abbas præfertur canonicis Eccleſiæ cathedralis: idẽ etiam tenet Bald. *in c. paſtoralis. in ver. ext. de offic. deleg.* dicẽs, quod magis eſt deferendum vni Abbati foraneo, quam vni canonico cathedralis Eccleſiæ, qui eſt in dignitate, cum præſit Capitulo. Et Canonicus cathedralis eccleſiæ non dicitur habere dignitatem. Dom. de S. Gemin. *in c. ſtatutum. in princ. per illum tex. de reſcrip. in 6.*

Sed intellige prædicta, niſi Canonici collegialiter procederent; quia tunc eccleſiam cathedralem repræſentant: quæ plus aliis honorari debet, vt notanter dicit idem Domin. de S. Gemin. *in c. quamuis. in princ. §. quanquam. in 3. notab. de præb. in 6.* & Fel. *in c. poſtulaſti. col. 7. extra de reſc. & in c. meminimus. in fin. ſecundæ col. de accuſ.* vbi dicunt, quod Canonici eccleſiæ cathedralis, præcedunt Abbates in proceſſionib. Ad quod bene facit, quod not. Dom. Abb. *in c. cum non liceat. in princip. de præſcr.* vbi dicit, quod eccleſiæ inferiores debent reuerentiam Epiſcopo, & ſic eccleſiæ cathedrali.

Ex quibus conſtat, quod fratres minores huius ciuitatis Heduen. male fecerunt in obitu Nobilis & potentis viri dom. Franciſci Rolin, quondam balliui Heduen. volendo tunc vltimum locum tenere cum ... eorum Eccleſia, etiam poſt Epiſ... Canonicos eccleſiæ cathedralis: ... ſet ibi Abbas, non potuiſſet præ... iorem locum in præſentia Epiſc... nonicornm eccleſiæ Cathedralis ... ter procedentibus, vt hic ante di...

Et, quod Abbatia aliis digni... rioribus ſecularibus ab Epiſcopo ... facit text. *in cap. penult. de offic. vic. in ... de offic. deleg. in c. 1. de renunt. in c. ... lect. in c. ex parte. in princip. de verbor. ... c. decernimus. de iud. ibi; Abbates Ar...* ex priori nominatione præfertur ... chidiacono, & prior nominatur, ... nominatione, maior dignitas ar... tatur *in c. bene quidem. 96. diſtinct. in ... dam. de elect. in 6. & in c. præſenti. in ... ordin. in 6.* dicam infra latius *in 63. ...*

Ex quibus ſupradictis infert... *d. c. decernimus.* Quod Abbas præfe... diacono cathedralis Eccleſiæ. ... deciſio Panorm. *in c. ex ore. in 4. ... text. de priuileg.* Faciunt tex. quod ... Abbas Archidiacono, cũ Prior e... netur. *in c. fin. de dilat. & in c. dilecti ... & in c. fin. de confir. vtili, vel inutili. & ... teat. de accuſat.*

Faciunt, quæ dicit Andreas S... ctus Barbat. *in dicto cap. decernimus ... pluries allegato. in 3. & 4. colum. ...* Abbas præfertur Duci, cum prio... minatione. *Authent. habita. C. ne filius ...* tamen dicit Felin. quod videtur ... bas non habeat dignitatem, imo ... tur habere officium: quod an ſit ... de eum ibi.

Et quoniam iſta in pluribus ... niunt, volo ea ampliori ſtylo tract... mo ponam argumenta pro vtraque ... reſponſiones ad argumenta vtriuſ... tum ponam quaſdam concluſiones ...

Primo ergo videtur dicendum, ... bates debeant præcedere Capitul... rum cathedralium ex eo; quia tex... *de maior. & obed. ibi; prælatorum ... ciæ, & cathedraliũ Capitulorum.* vbi ...

prælatos Capitulis cathedralium Ecclesiarum: modo Abbates dicuntur prælati. *c.2.* Et ordo scripturæ in dubio est inspiciendus. *l.quoties.ff. de vsufruct. l.generaliter.§.& quidem.ff.de fideicom.libert.l.moribus.§.prius.vbi* dominus meus Iason post alios. *ff.de vulg.& pup.sub. l.cum pater.§.pen.ff.de leg.2.c.mandato. de preben.c.pen.in princ. de elect. in 6. 44.dist.c.si rector.* Felin. *in cap.cum dilecta.colum.3.de rescript.* in consil.103. Faciunt plura allegat. per D. Praeposi. Cardin. *in cap. Nicolao.in penult.colum.* de appell. per Angel. Aret. *in §.licet. Instit. ex quibus causis manumit.non poss.& in §.ante hæredis.Instit.* de legatis & in *§.si quis.Inst.de inutil.stipul.* & dictam amplius de huiusmodi ordine scripturę legitur, &c.

Secundo, sic probatur. Nam, vt videmus, ex eodē ordine Abbates post Episcopos nominantur, vt est text. *in cap.decernimus.de iudic.* & *in cap.in nomine domini. in princip. 23. distinct.* & *in Auth.habita. C.ne filius pro patre.* vbi etiam Abbates præponuntur Ducibus & proceribus sacri palatii. facit text. *in cap.fin.de offic.de.* lib.6.& *in rubro & nigro, Episcopum vel Abbatem. & in cap.1.in princip. de his qui feud.dare poss.* per illum text. *in d.cap.decernimus, in 3.colum.* dicit Barbatia hoc esse sine dubio, quod Abbates præferuntur Canonicis Ecclesiæ cathedralis: Imo videtur ibi tenere, quod præferantur Archidiaconis, & digniores sunt illis: Imo, vt ibi dicit, cōsuluit, quod Prior perpetuus & Abbas, præferuntur Archidiaconis, Decanis & Canonicis Ecclesiæ cathedralis. consuluit tamen & dicit, quod in processionibus Ecclesiæ cathedralis præfertur Abbatibus.

Tertio facit; quoniam Abbas obtinet dignitatem, *c.vt apostolicæ.de priuil.lib.6. ibi: quibus competit ex propria dignitate.* not.gloss.fin. *in c.fuisti. de corpore vitiatis. c.indemnitatibus.§.* *in de elect.lib.6.* Sed Canonici Ecclesiarum cathedralium nō sunt in dignitate positi, non *in c.statutum.in princ.de rescript.lib.6.ibi; habentes dignitatem & habentes personatum.* & Canonici Ecclesiæ cathedralis ponuntur vt distincti ad idem *cap.1.§.hoc autem.ibi; dignitatibus communicatibus.de iudic. cū similibus.* Innocent. *in cap.fraternitatem.de sepulturis.* Host. *in summa, tit.de filiis presbyterorum.§.fi.* Barbat. *in c.quæsitū. in 1.col.de rerum permut.* Sed habentes dignitatem, debent alios in sessione, sententiis, vel opinionibus, & in subscriptionibus & aliis similibus præcellere. *l.1.& 2.ff.de albo scrib. 17. dist.§.hoc quoq; notandum. c. episcopos. vbi Præpositus.de Turrec. Gemi.& alii.17. distin.* & digniora præponenda. *Inst.de iur.nat.gentiū & ciui.§.vlt. gl.in §.alia.Inst.de bo.pos.* Ad istud posset respōderi, quod non videtur esse bene determinatum, quod Abbatia sit dignitas, sed potius officium, vt videtur tenere Fel. *in c.2.de iudic.*

Quarto facit; quia Abbas est de maioribus Ecclesiæ, & alii dicuntur inferiores. *cap.si quis deinceps.coniungendo principium cum fin. 15. dist.7.* per quem text. dicit Archidiaconus *in ca.2.in verb. dignitas. de præben. lib.6.* Quod in odiosis appellatione dignitatis non venit Episcopatus vel Abbatia, eo; quia sunt dignitates primi gradus. Aliæ vero dignitates dicuntur inferiores, & refert hoc tenere Iohan. Monachi Cardinalem *in c. inquisitoris. de hæretic.lib.6.* idem tenet gloss. ordinaria *in d.c.2.gl.1.in fin.* quod sub illo c. continentur Episcopatus vel Abbatiæ. & ita seruat Romana curia, quæ huiusmodi dignitates in ipsa curia vacantes suæ dispositioni specialiter & expresse reseruat.

Quinto, Abbates habent iurisdictionem ordinariam in suis cœnobiis & monasteriis, ita, quod possunt subditos suspendere, interdicere, & excommunicare. *c. quanto. ibi, gloss. not.in gloss.pen.de offic.or.c. ad nostram. iuncta subscriptione. & c.reprehensibilis. in fin. de app. c.sicut tuis, cum subscriptione.& gl.in verb.anathematis.in prin.de simo.* optime tex. *in c. nullum.in c. Abbates. 18.q.2.* per Barbatiam *in c. cum contingat. 32.col. de for.compet.* Abbatem *in repet.cap.si quis contra clericum. eod. tit. de foro compet.* Et, quod amplius est, etiam Abbatissa habet iurisdictionem. *c.dilecta.de ma.& obed.& in c. detecta. de exces.prælat.* Non tamen potest excommunicare, vt ibi notatur. Imo, & Prior maior, siue cōuentualis, habet aliquam iurisdictionē, *c.cum in ecclesiis. eod. tit. extra de maior. & obed. & ibi doct.* Et taliter dicitur habere dignitatem, per text.

text. *in cap. nisi essent viri. de præben.* Ita quod poterit esse delegatus. *clem. 2. de rescriptis.* quod non habet Capitulum seu collegium Ecclesiæ cathedralis, cum non habeat iurisdictionem in singulos Canonicos de iure communi, imo Episcopus habet illorum excessus corrigere, & eorum causas cognoscere. *c. irrefragabili. §. excussus. de offic. ord.* nec etiam dignitatem. notatur *in cap. statutum. de rescriptis, in 6.*

Sexto. Abbates debēt esse sacerdotes, *cap. 1. de æta. & qual.* Ita quod ordo presbyteralis est annexus dignitati Abbatiali aptitudine, non actu: hoc est, non est necesse, quod tempore promotionis ad Abbatiā sit presbyter, sed debet habere ętatem legitimam & alia in sacerdote requisita, & quam primū illū ordinē recipere. not. Pan. *in c. cum in cunctis. §. inferiora. pen. col. circa med. de elect.* post gl. valde not. *in ver. annex. cle. vt hi qui. §. 2. de æta. & qual. Io. And. in nouella. in c. ei cui. in fin. lecturæ. de præb. in 6.*

Sed Canonicatus, & præbendæ etiam cathedralium Ecclesiarum, nullum habēnt ordinem, actu vel habitu, præter psalmistarum, aut primam tonsuram adiūcta. *c. quæris. de æta. & qual. cum ibi notatis per Io. And. & And. de But.* bonus tex. *in cle. 2. in princ. de æta. & qual.* vbi dicitur, quod tales Canonici non existentes in sacris ordinibus hoc solo puniuntur, quod priuantur voce capitulari: Ratione ergo administrationis & ordinis debēt Abbates præponi Capitulo vel Canonicis. *cap. statuimus. de mai. & obed. c. fin. de const. c. cū olim. de consuet. iuncto c. ad hoc. in princ. De offi. Archipresbyt.* dicam infra *in consi. in c. minor ordine.* vbi dicam de Archidiacono, qui præfertur Archipresbytero, eo quod est maior administratione, licet Archipresbyter sit maior ordine.

Septimo, Abbates assumūtur per electionem fratrum vel religiosorum suorum. *c. 2. & 3. & c. abbatem. 2. c. quam sit. §. alias. ver. defuncto. 18. q. 2. cap. fin. 16. q. 7.* Adeo, quod omnes solēnitates requisitæ in electione Episcoporum, debent interuenire in canonica vocatione Abbatum. *c. quia propter. in prin. de elect.* Honorabilius est autem, assumi per viam electionis, aut postulationis, quam per prouisionem aut collationem. Vnde in gratia gene[...] quam mandatur alicui de dignitate [...] cuius præsentationem, institutionem, [...] tionem, vel aliam dispositionem qu[...] non includitur dignitas electiua, [...] quis consueuit per electionem assu[...] text. *in c. cum in illis. §. 1. de præb. lib. 6. [...] hæc. & ibi gloss. multum notabiliter in [...] uis. eod. tit.* Canonicatus vero, & pr[...] cantes, replentur per collationem [...] & Capituli, alterutrius illorum, [...] diuersas cōsuetudines. *c. cum in Eccl[...] bend. lib. 6.* not. Panorm. post gloss. *in ca. [...] Ecclesia Vulterrana. de elect.* gloss. *in ca. [...] negl. prælat. 21. dist. in summa. in gloss. in [...] cap. irrefragabili. §. excessus. circa med. gl[...] offic. ord.* facit *cap. nulla. §. 1. de conces. præ[...] ca. ea noscitur. de his quæ fiunt à prælatis.*

Octauo, Abbas dicitur Prælatus [...] *cap. 2. de iud. c. cum ab Ecclesiarum. cum [...] offi. ordin. cap. vt apostolicæ. de priuileg. lib. [...] in versic. præsidenti. de rescript. cap. quan[...] offic. ord. cap. fin. de regularibus. in princ. [...]* aliis dilati vel lati, secundum Pano[...] *cum ab Ecclesiarum. 1. notabili cum di[...] dantiis ibi allegatis.* Et pastor Eccle[...] ita, quod per eius obitum dicitur [...] rium viduatum. *cap. ne pro defectu. in pr[...] ctio. in d. cap. sicut. in princ. vbi gloss. not[...] pastores.* qui ponit allusionem bo[...] malorum pastorum.

Item pater dicitur. *cap. vlt. ibi; pat[...] de regular.* gloss. *in l. 2. in clem. Abbates. [...]* vnde Abbas nomen Hebraicum [...] aliquos, vel Syrum secundum alios [...] tatur pater. *Ad Gal. 4. iuncta gloss. ordin[...] Rom. 8. cap. 23. quæst. 4. c. hæc autem. alias [...] omnibus. in fin. sub d. c.* Archimandrit[...] hoc est Principes ouium vel mona[...] qui sunt quandoque lupi rapaces. [...] cursius *in epist. Inter claras. in verb. arch[...] tæ. circa med. C. de summa trin. & fid. cath[...] de monachis. §. Illud.* Quæ nomina non [...] untur imposita Capitulo vel Cano[...] illorum officio conueniunt. Et cum [...] mina dignitatis & honoris, maxime [...] appellatiua, ab eis augmentum sum[...]

facit text. in §.est & aliud. *Instit. de donat. & l. decernimus. ibi; & ipsorum monachorum nomen exposcat. ibi gloss. ponit interpretationem verbi, monachorum. C. de episcop. & cler. & l.1. in fi. C. de offic. præfecti vrbis. ibi; sciat ex ipso nomine, quod præfecto debetur annonæ. & l. defensores. 2. ibi; nominis sui tantum fungantur officio. C. de defensor. ciuit. 16. quæst. 1. c. si cupis. in princ.* Ex quo videtur dicendum, quod cum sint maioris dignitatis & honoris, quam Canonici, quod illos præcedere debent.

Nono, Abbates habent multa priuilegia in corpore iuris clausa, quæ non competunt Capitulo ecclesiæ cathedralis, nec Canonicis, inter quæ dispensant in pluribus articulis, contra regulas iuris communis, ex quibus Specul. *in tit. de allegat. & disputat. §. sunt quoque nonnullæ aliæ personæ. vers. alias quoque.* enumerauit 35. casus.

Item possunt conferre primam tonsuram, & minores ordines, vsque ad lectoratum inclusiue, subditis suis, in quibus iurisdictionẽ habent quasi episcopalem. *69. distinct. c.1. iuncta gloss. in ver. alia. de suppl. neg. prælat. c. cum contingat. & de æta. & qual. c. Abbates. in fin. iuncta gl. pen. de priuil. lib. 6.* facit *c.1. cum gl. in ver. à non episcopo. de ordin. ab Episcopo, qui renun. Episcop.* duobus tamen concurrentibus, vt copulatiue interuenientibus, videlicet, quod sint presbyteri, & quod benedictionis munus susceperint. *d. c. cum contingat.* aut saltem per eos non steterit, quominus receperint. per dictum c.1.

Absoluunt insuper monachos ab excommunicatione, pro violẽta manuum iniectione, in personam ecclesiasticam, incursa iuxta determinationem. *c.2. Capit. canonica. & c. cum illorum. de sent. excomm.*

Modo magis priuilegiatus minori priuilegiato præponitur, secundum gloss. ordinariam, *in ver. priuilegiatum. c. accusatus. §. sane. de hæret. lib. 6.* facit *c. volentes. de offic. legati. l. fin. ff. de offic. proconsf. 21. dist. c. denique.* facit *de priuileg. creditor. per totum. ff. & C. & qui potiores in pign. hab. l. viduis. cum duab. authen. sequentib.* & etiam facit *C. de iure fisci. & de priuileg. dotis. per totum.*

Decimo, Abbas benedicitur ab Episcopo: dicitur *1. c. & c. cum contingat. supra alleg. c. quoniam. 69. c. meminimus. de accusat. c. inter monasterium. de sent. & re iud.* vbi etiam plene tractatur maxime ex Panor. & Felin. An electus & confirmatus, ante benedictionem debeat appellari Abbas, vel electus. & idem Felin. *in c. eam te. col. 5. ver. tertio restringuntur. de rescript.*

In tantum, quod ista Abbatis benedictio nõ est simplex, sed mista inter ordinatoriam, & simplicem, medium tenens: tamen plus participat ordinatoriæ, quam simplici, eo, quod per illum, potestas conferendi certos ordines, & benedicendi abbates subditos, confertur, prout not. Ioan. Andr. *in ver. ad sacros.* post Host. ibi *in c. tuam. de ætat. & qual. in meminimus. præalleg. in verb. benedictionis.* gl. ordinaria plenior de iure, *in verb. benedici. clem. attendentes. §. statuimus. de statu monach.* Ratione cuius benedictionis, possunt benedicere ornamenta Ecclesiæ, Imagines, Crucem, Libros, & similia. not. Stephan. & Guil. de Lauduno, & Card. *in d. §. statuimus. & in d. c. Abbates. vbi Ioan. An. in nouella.* Dom. de S. Gemin. & Philip. Francus *de priuileg. lib. 6.* Angelus de Claua *in sua summa, in ver. benedictio. §. 1. & 2.*

Vndecimo, Abbates dicuntur sponsi, vel mariti spirituales suorum monasteriorum, non sic Canonici, not. gl. 1. *post Innoc. in c. quia propter. de elect.* Non tamen ita proprie, sicut Episcopi ecclesię cathedralium. notatur *in c. vlt. de postul. præl. iuncta c. si abbatem. de elect. lib. 6.* vbi probatur, quod episcopus non potest eligi ad aliam prælaturam, sed bene Abbas.

Duodecimo, Abbates, vt plurimum, ex priuilegio, aut consuetudine, vtuntur insignibus Pontificalibus, scilicet annulo, baculo, mitra, sandalibus, & benedictione solenni. *c. Abbates. de priuil. lib. 6. & c. vt Apostolicæ. eod. tit. de priuil. lib. 6.* Quæ non inueniuntur concessa simplicibus Canonicis, vel aliis inferioribus saltem ita communiter. Et hæc dignitas summe est attendenda; cũ illa tendat ad gloriam & honorem maximum, ratione delationis prædictorum Pontificalium. de quibus plene per Specul. *in tit. de priuilegiis. §. 1. ver. Abbas.* Et propterea dicebat Gemin. *in d. c. vt Apostolicæ.* quod plus debet honorari prælatus, qui potest vti talibus insignibus Pontificalibus

calibus, quam qui non poteſt vti: ſubdens, quod ex maioritate ornatus, quo quis poteſt vti, colligitur etiam maioritas dignitatis: & hoc dicit eſſe notandum pro ordinandis Abbatibus, in actibus, qui per eos geruntur: Quoniam ex quo vtuntur dignioribus inſignibus, & maioribus præfulgent honoribus, etiam debent in digniori loco collocari. facit gl. 41. *diſtin. c. parſimoniam.* cum tex. *in* §. 1. *Inſtit. de iniuriis. & in c. pen. & c. quoniam. de vir. & hon. cler.* vbi ex qualitate, & precioſitate ornamẽtorum, augetur dignitatis prærogatiua. dicit tamen Luc. de Pen. *in l. vnica. C. nulli licere in frænis. lib. 11. in 3. col.* quod inferiores non poſſunt præſente maiore dignitate, aut poteſtate, vti ornamento eius qualitatis, & decoris. quod maiori conuenit: quod not. per tex. *in d. c. vt apoſtolicæ.* quoniam vidi de hoc dubium. Et vide Geminianum *in dict. cap. vt apoſtolicæ.* vbi ponit, quando, & quomodo, & quibus mitris Abbates poſſint & debeant vti, & in quibus locis.

Decimotertio, maior idoneitas exigitur in Abbate, quam in canonico. Promouendus enim in Abbatem, debet habere 25. ann. notat Panormitanus per illum text. *in cap. cum in cunctis. §. inferiora. de elect.* Maior autem ſeptennio, licet minor quatuordecim, poteſt eſſe Canonicus Eccleſiæ cathedralis. *c. ſuper inordinata. cum ibi notatis. de præb.* bonus text. cũ gl. *in cap. ex eo. de elect. lib. 6.* facit *cap. ex ratione. & cap. indecorum. de ætate. & qual.* ac etiã moribus. 18. *quæſt. 2. c. ſi quis Abbas in Authent. de monachis. §. 1. colum. 1. & in Authen. de ſanctiſſ. Epiſcopis. §. iubemus. coll. 9.* In maioribus autem dignitate, maior idoneitas & ſufficientia requiritur, *d. c. cum in cunctis. in prin. 1. q. 1. c. viliſſimus.* facit *l. qui indignus. ff. de ſenato.* facit quod not. gloſſ. *in ver. præſumpt. in c. ſcriptum. de elect.* Et ex iſtis fundamentis tenẽt multi, quod Abbates ſunt Canonicis Eccleſiæ cathedralis, & cæteris inferioribus dignitatibus Eccleſiæ cathedralis præferendi. Et his motiuis mouetur quidam Ioannes Montaigne, poſt tractatum *de bigamia.* qui hanc materiam diſputauit. Et licet aliqua fundamenta pro parte cõtraria faciãt; ad illa tamen reſpondet, & videtur in hanc partem inclinare: ego autem adhuc [...] argumenta & motiua, pro parte co[...] tandem quid tenendum, dicam.

Et primo, pro capitulo Eccleſiæ [...] lis facit: quia Epiſcopus & Cano[...] ſiæ cathedralis cõſtituunt vnum c[...] rituale & myſticum; cum Epiſco[...] put, Canonici qui ſimul Capitu[...] unt alia mẽbra. Vnde Epiſcopus [...] pituli cõſilio, nihil de ſpectãtibus [...] Eccleſiæ ſuæ tractare vel conclud[...] *capit. nouit. & cap. quando. de his qu[...] lat. ſine conſenſu Capit.* Niſi conſuetu[...] me præſcripta haberet contrarium [...] *de conſuet. lib. 6.* Modo membra ca[...] tur. *cap. non liceat. in princ. de præſcrip[...] diuerſis. ff. de relig. & ſumpt.*

Et quidam doctor, me exiſtente [...] male interpretans illam legem, [...] eam, ad iſtud propoſitum: Quod [...] put, cenſetur eſſe totum: quod ad[...] pro doctore, intelligentes ſcholar[...] runt eius capones & dimiſerunt c[...] cum conqueſtus fuiſſet doctor de [...] nibus, acceſſerunt ad eum ſcholare[...] xerunt: Domine, vos interpret[...] *ff. de relig. & ſumptib. funer.* dixiſtis, q[...] faciebat, quod vbi erat caput, cen[...] totum, ideo illam volendo deduce[...] fectum, accepimus capones, & di[...] capita. Sed quia videmus, quod n[...] nus conquerimini de caponibus ve[...] cenſentur eſſe in loco, in quo ſunt c[...] cundum illam legem: ideo videtu[...] aut illa lex hoc non dicat, aut quod [...] leges ſunt frauduloſæ, aut quod in[...] tio veſtra non eſt bona, aut quod [...] conqueſti fuiſtis de dictis caponibus [...] pterea detis nobis veram interpret[...] illius legis. Qui doctor reſpondit, q[...] intelligebat ſolũ in ſuo caſu, ſcilicet [...] tura cadaueris mortui, & nõ in capo[...] quod interpretatio ſcholariũ erat [...] ga, & vltra quam intellexiſſet dictus [...]

Secundo, pro hac parte Canonico[...] Capituli facit. Quia maior eſt co[...] inter Epiſcopum & ſuũ Capitulum, [...]

[Eccl]esiam, quam cum aliis corporibus vel ecclesiis inferioribus.*cap.requisisti.* §.*si vero.in fi.de* [Ec]clesiam. Adeo, quod quicquid acquirit Præsul, suæ Ecclesiæ, vel Capitulo acquirit, vt *ibi in c.1.in fi.eod.tit.c.2.& 3.de peculio.clerico.& c.vnico.* 17.q.1.in fi.

Tertio, Canonici dicuntur fratres Episcopi.*d.c.& cap.quanto.de his quæ fiunt à præl.sine consensu Capituli.25.dist.c.esto subiectus.* sicut Cardinales omnes dicuntur fratres Pontificis.*c.licet* tertio.*de test.c.1.de off.leg.capit.fundamenta.in princip.iuncta gloss.in verb.fratres.de elect.lib.6.* Et sic Episcopi ac superiores fratres Romani Pontificis appellantur.*c.quam graui.de crimine falsi.* Quia ergo Episcopus vt maior ordine, & dignitate Abbates præcedit, in quo nullus hæsitat: ergo & Capitulum suum ratione dictarum conuentionis, & fraternitatis: cum videamus dignitatem, & honorem paternum ad filios transire.*l.fœminæ.l.filium.& l.liberos.* *ff.de senat.l.cum legitime. cum ibi notatis.ff.de statu homin.c.2.de conuers.infidel.* Et facit; quia connexitas & coniunctio, operatur ampliationem priuilegii, vt tenet dom. meus Iason & ibi ostendit per multa *in l.1.C.de transact.* & dixi *in consuetudinibus nostris ducatus Burgund. in tit. Des iustices, & droictz d'icelles.§.4.in glos.Et sur ses hommes subiectz.ibi, Additio: Et aduerte.* Sic etiam, videmus, ratione coniunctionis, siue dignitatem siue nobilitatem descendere in vxorem, & apud eam residere, etiam post eius mortem, quam diu vidua manserit.*d.l.fœminæ.l.1.§.vlt.ff.de senatorib.l.mulieres.ff.de incolis.* *l.mulieres.C.de dignitat.lib.12.c.ex parte.* vbi glos. fin.Panorm.& Felin.*de for.comp.* bonus tex.*in c.is qui.§.fin.de sepul.lib.6.*

Et licet ad ista tria fundamenta videatur respondere idem Iohannes de Montaigne, quod communio, & fraternitas, existens inter Capitulum, & Episcopum non transfert honorem debitum Episcopo ad Capitulum, sicut frater, aut socius, non transfert honorem, aut nobilitatem, seu dignitatem ad fratrem vel socium, maxime quando Episcopus non est de Capitulo, vt in pluribus, vt dicam *in 45.consider.* Quoniam, vt etiam dicit, Episcopus non venit appellatione Capituli, probat rubr. *de his quæ fiunt à Prælato sine consensu Capituli.* vbi Prælatus & Capitulũ ponuntur tanquam diuersa. & dicit esse gloss. magistram & singularem *in clem.2.§.illi vero.in verb. in eisdem.de ætat.& qual.* facit *c.vnicum.ne sede vacante.lib.6.c.postulasti.de concess.præbend.c.à collatione.de appell.lib.6.* quod not.gloss.*in c.causam. de elect.* Tamen suæ responsiones, non stringunt ad prædicta, in casu, maxime in quo Episcopus vadit processionaliter, & est cap. *cum canonicis.* quia tunc, cum sit canonicus. Pan.*in c.postulasti.de conces.præb.* Ibi, est tãquam caput, & Canonici membra, repræsentantes simul Ecclesiam cathedralem. Non enim licet à capite membra discedere. Ideo statim post Episcopum debent esse Canonici, tanquam membra immediate sequentia caput, & hoc tenet Gemin.& alii *in c.quamuis.§.quenquam.in 3.notab.de præbend.in 6.* & alii supra alleg. *in princ.huius considerat.*

Et licet dignitas non transferatur ratione communionis, aut fraternitatis; tamen ratione communionis, & connexitatis, quis sortitur priuilegium, seu consequitur priuilegium priuilegiati, vt dixi hic ante: & faciunt infinita, quæ adduci possent. de quo plura per dom. meum Ias.*in d.l.1.C.de transact.* Vltra eum faciunt, quod ratione connexitatis quis sortitur, seu consequitur priuilegium. gloss.*in c.postulasti. quasi in fin.de concess.præben.* Hinc videmus, quod si plures delinquunt, quorum aliqui sunt clerici, quod ratione priuilegii clericatus, non solum clerici delinquentes sunt remittendi coram iudice Ecclesiastico, verum etiam laici delinquentes, cum clericis. Istud est dictum stupendum Antonii de Prato veteri *in l.2.ff.quæ sententiæ sine appellat.rescin.* allegatum per Felin.*in c.1.de præscript.* pro hoc facit dictum Bartoli *in l.præcipimus.§.eo obseruando.C.de appellationib.* dixi plene *in consuetud. nostris ducatus Burgun.in tit.Des iustices & droictz. d'icelles.§.5.in gloss. S'il n'à grace du Prince.versic. antequam tamen ponam illos casus.num.70.* Nam, nulla maior esse connexitas potest, quam sit inter caput, & membra, cum sint indiuisibilia.

Sed ratione connexitatis, idem debet esse

iudicium de vno connexorum, quod de alio. Felin. *in cap. translato. in 2. colum. & in 17. consequenti.* Hinc est, quod sententia generalis extenditur ad connexa. Idem dom. meus *in l. si de certa re. in 2. colum. C. de transact.* & ratione cõnexitatis, Ecclesia cognoscit de causa profana. Panor. *in c. licet ex suscepto. in 5. colum. extra de foro comp.* Et ratione cõnexitatis, Iudex impetratus super petitorio, cognoscit de possessorio. Panormitan. *in cap. ex conquestione. extra de restit. spoliat.* Imo, dictio taxatiua non tollit connexa. dominus meus Iason *in l. actionem. C. de procurat.* Et si quis se extendat vsq; ad cõnexa, dicitur obseruare fines mandati. dom. meus Iason *in l. si procurator ad vnam speciem. C. de procurat.* Et ratione etiam fraternitatis quis etiam consequitur priuilegium, vt dicit Bart. *in l. qui iurisdictioni præest. in fin. ff. de iurisdict. omni. iudic.* Vbi ponit de duobus fratribus feudum commune habentibus, & vnus committit feloniam, propter quam priuari deberet feudo: alter vero non, quod neuter priuabitur: quam decisionem sequitur Corset. *in singularibus suis, in verb. communitas.* & dom. meus Iason *in d. l. 1. C. de transact.* alleg. Bald. *in c. 1. quibus mod. feud. amitt.* sed non allegauit Bart. *in dicto loco.*

Quarto, pro hac parte facit; quia Capitulũ, sede vacante, Episcopo succedet in omni iurisdictione Episcopali, siue exercitio eisdem, in libera spiritualium & temporalium administratione. *c. his quæ. & ca. cum olim. in fin. de maio. & obed. c. vnico. eod. tit. lib. 6. c. si episcopus. & cap. fin. de supplen. negl. præl. lib. 6. clemen. statutum. de elect. cũ concordan.* Et licet ad istud fundamentum respondeatur, quod istud priuilegium est temporale, durante vacatione sedis Episcopalis tantum: & ideo, quod sit honor ratione priuilegii impendendus, eodem tempore finiri debet, quo ipsum priuilegiũ. Ex quo, vt dicitur, quando sedes vacat, & Capitulum gerit vices Episcopi, præferri debet Abbatibus & inferioribus prælatis, per *c. præcipimus. 14. distinct. cap. sane le second. de offic. del.* quæ not. Felin. *in rubr. de maior. & obed. col. 5. in princip.* adducuntur not. per Iohan. And. *in nouella. in c. de liberatione. super gl. 2. de offic. lega.*

lib. 6. vbi dicitur, quod præpositura[illegible] Taurinen. sit ibi maior dignitas po[illegible] palem seu Pontificalem, eo, quod i[illegible] te sedet post Episcopum, conuoca[illegible] lum: & similia, quæ sunt signa maio[illegible] cet Archidiaconus dictæ Ecclesię [illegible] piscopo gerat vices Episcopi de iu[illegible] & ibidẽ Dominicus & Philip. Fra[illegible] *in d. rub. pen. col. in princ.* Sed prædi[illegible] ciunt ad propositum; quia ea tantu[illegible] in hoc casu de iure communi Capi[illegible] de Episcopali vacante, gerit vices [illegible] quia est maior, quo ad administrati[illegible] clesiæ cathedralis, quæ est mag[illegible] diœcesis, post Episcopum, cum sit [illegible] immediate inhærens capiti. Ideo [illegible] bens maiorem dignitatem, iure di[illegible] nistrationem, de iure communi. [illegible] autem aliis allegatis sunt casus spe[illegible] habent dicta priuilegia, ex speciali c[illegible] dine locorũ: ex quo non debent tra[illegible] sequentiam, nec ex illis arguendum [illegible] quod ex iure communi dispositum [illegible] ciunt ad prędicta *l. quod vero. cum l. seq.* [illegible] vbi ea, quæ sunt singulariter & in fa[illegible] licuius introducta, contra ratione[illegible] non debent in consequentiam trahi[illegible] in hoc casu, si ex priuilegio speciali [illegible] tat maioritas Præposito; ergo non [illegible] dum, quod vacante sede Episcopali, [illegible] tat eidem administratio: quod secus [illegible] su nostro, cum maioritas in hoc casu [illegible] tat iure communi: ergo & ratione [illegible] tis, est extendenda ad administratio[illegible] cante sede Episcopali. & in his respo[illegible] bus ad prædicta argumenta, non am[illegible] cto pede dictus Ioan. Montaigne, q[illegible] fauere Abbatibus in his maxime, q[illegible] nunt ea, quæ fiunt cum Episcopo, v[illegible] cetur amplius.

Quinto pro hac parte facit; quia ca[illegible] lis Ecclesia, quam Capitulum consti[illegible] detur, maiori gaudet prærogatiua, q[illegible] clesiæ inferiores, & amplius debet h[illegible] ita quod in odiosis, appellatione E[illegible] rum ciuitatis, vel diœcesis, non veni[illegible] cluditur. *cap. quamuis. in §. quãquam. de*[illegible]

lib.6. vbi Dominicus de S. Geminiano colligit, quod in processionibus generalibus Canonici debent præcedere Abbates ciuitatis, vel diœcesis, & esse proximiores Episcopo, de quo dicto supra dixi *in princ.* Est enim matrix Ecclesia, hoc est, maior, vel mater aliarum Ecclesiarum totius diœcesis 63. *distin.* §. *ex his constitutionibus*. alias est §. *cum ero. c. venerabili. in fine. de verb. sign. ca. videntes. 12. quæst. 1.* & est generalis parochia. Vnde possunt diœcesani, pro sacramentis recipiendis, & diuinis officiis audiendis, recurrere ad ipsam. *c. apostolica. vbi Hostien. Iohan. And. Zabarella & Anchoran. notant. de donatio. c. fin. de sepulturis.* & ibi Panormitanus *in primo notabili.* idem Panormit. *in cap. 2. de parochiis.* bonus text. *in c. vlt. 9. quæst. 2. in c. sicut alterius Archidiaconus.* & Gemin. *in 3. notabili. 7. quæstio. 4. in c. presbyteri.* & quod ibi notant Gemin. & Præpositus 24. *distinct. cap. bonæ. 12. quæ. 2. c. violentes. 12. quæst. 1. cap. licet. iuncta subscriptione. de feriis. c. si Episcopus. iuncta gloss. de pœn. & remiss. lib. 6.* gloss. notabilis *in cap. officium. de offic. archipresb.* gloss. fin. Panorm. & alii *in c. omnis. de pœnitent. & remissio.* Cardinal. Florent. *in clem. dudum. § statuimus. de sepulturis.* Immo est ita mater & maior: quod etiam non est necesse, in expressione illius, exprimere nomen sancti, sub quo est dicata. quod tamen secus est in aliis, vt tenet Præposi. *in dict. cap. presbyteri.*

Nec obstat, quod Capitulum solum, non constituit Ecclesiam, sed simul cum Prælato: ita quod Episcopus censetur esse in ipsa ecclesia, & ecclesia in ipso, vt est text. *in c. scire. 7. q. 1.* vbi gl. notat, quot modis dicatur Ecclesia, & plenior *in c. querelam. gl. fin. ne prælati vices suas.* Vnde mortuo Episcopo Ecclesia dicitur vacans. *cap. cum Ecclesia. de caus. poss. & proprie. c. ne pro defectu. c. cum Vinton. cap. Messana, de elect. cap. 1. & 2. ne sede vacan. lib. 6. c. quia sæpe. de ele. lib.* quia verum est, quod Capitulum non constituit solum, nec Episcopus solum, sed simul constituunt Ecclesiam, Episcopus, tanquam caput & Canonici, facientes Capitulum, tanquam membra: ex quo mortuo Episcopo Ecclesia cathedralis non est extincta, nec mortua, sed solum viduata pastore, id est, capite. Cuius potestas propter connexitatem remãsit penes Capitulum, tanquam proximius, & magis attingẽs Episcopo, ex quo ratione huius maioritatis, & connexitatis, seu propinquitatis, dicitur maior esse omnibus aliis Ecclesiis: & ideo in maiori dignitate sunt, qui proximiores sunt Episcopo, & dicuntur maiores & digniores. dixi supra *in hac part. in 58. considerat.* quæ incip. *quærendum est de ratione.*

Sexto facit pro hac parte; quia Canonici maioris Ecclesiæ dicuntur clerici primi gradus. Alii autem secundi gradus vel ordinis. no. Innoc. *in c. sedes. in 1. gl. de rescript. & in c. fraternitatem. de sepulturis.* Vbi dicit, quod maior est honor, esse Canonicum vnius Ecclesiæ cathedralis, quam alterius inferioris etiam collegiatæ. facit *c. statutum. in princ. de rescr. lib. 6.* vbi Canonici Ecclesiæ cathedralis possunt esse delegati à summo Pontifice.

Hinc est etiam, quod minor 14. annorum non potest esse Canonicus in Ecclesia cathedrali, licet maior septennio possit esse in Ecclesia collegiata. *regula cancellariæ* 17. & Bald. *in margarita. in verb. Canonicus.* Imo infamis non potest esse Canonicus Ecclesiæ cathedralis: not. Innocen. & Panorm. *in d. cap. fraternitatem.* Ex quo videtur esse dignitas: igitur, &c. Et licet dicatur, quod Abbates non sint simpliciter clerici, sed prælati, pastores, & in dignitate constituti: tamen non est negandũ, quin Canonici sint maiores ordine ex præmissis, cum sint primi ordinis; & quia etiam sunt maiores administratione, cum administrent Ecclesiam cathedralem, quæ est maior quacunque alia, vt dictum est: Ideo, & sic sunt maiores, & ordine & administratione, & etiam, quia in administrando sunt proximiores Episcopo, ideo etiam in digniori loco, vt ex præmissis satis demonstratum est.

Septimo, Cœtus clericorum secularium, est dignior & honorabilior, quam religiosorum, not. gloss. fin. *in cap. qualiter. le second. de accus.* & dixi supra ample *in hac parte, in 50. consid.* Nec obstat ab hoc, quod illud erat tempore, quo Abbates & monachi erant solũ laici: hodie autem sunt clerici, sicut Canonici, ideo præferuntur omnibus clericis secundum

gloss.in c.à subdiacono.14.distinct. quia, non illa ratione clericus secularis præfertur religioso, quia clericus, sed quia clerici seculares fuerunt primo introducti, & quia fuerunt primi, quam religiosi. Et quia licet vita contemplatiua sit fructuosior, quam actiua, tamen vita actiua est melior, vt dixi *in dicta consideratione hic ante allegata.*

Octauo facit, Collegium, & quælibet cõgregatio, vel vniuersitas, videtur honorabilior & dignior, quam persona singularis. facit *cap. statutum. de electio. lib. 6.* vbi appellatione Ecclesiæ parochialis in odiosis; non venit Ecclesia collegiata, licet alias sit parochialis. per quod dicit Panorm. *in rubr. de vita & honest. cle.* quod in materia restringibili, sub nomine clericorum, non comprehenduntur Canonici, nec habentes dignitatem, tanquam habentes quandam qualitatem, super alios simplices clericos. Idem notatur *in cap. bonæ. extra de postu. prælat. in 1. notabili. & in cap. 1. de iur. calum.* Ad principale dictum, facit cap. *nobis. de iure patron.* non habet ius præsentandi Prælatum in Ecclesia collegiata, sed debet eligi per collegium. Item collegium habet multa iura & plures prærogatiuas; quia potest statuta facere. *cap. cum omnis. & cap. quæ in Ecclesiarum. cum ibi notatis. de constit. cap. cum dilectus. de consuetud.* not. Iohan. Andr. & Panorm. *in cap. cum consuetudinis. eodem tit. gloss. notabilis. in cap. constitutionem. de ver. sig. lib. 6. in ver. statutum. l. omnes populi. ff. de iust. & iur. Instit. de iure naturali, gentium & ciui. §. 1.* vbi ample notatur materia statutorum. & per totum. *ff. de decret. ab ordine fac.* Et habent alia priuilegia, de quibus, *quod cuiusque vniuersitatis nomine, & de administratione rerum ad ciuitatem pertinentium, & ad municipal. & in l. ciuitas. ff. si certum petat.* Quæ non habet singularis persona.

Nec obstat, si dicatur, quod illud procedit in singulari persona priuata, cæteris paribus, sed & Abbas habet dignitatem, & præest corpori, hoc est monasterio siue congregationi monachorum: & sic licet argumentum prædictum bene concludat, quod capitulum est dignius, & honorabilius singularibus canonicis, quemadmodum totum sua parte, facit *cap. fin. de sponsa duorum.* [...] *pars, quæ suo non congruit vniuerso. cap.* [...] *concordant. de regul. iur. in 6.*

Quia, ad hoc respondetur, quod [...] modum præest pluribus, quã Abba[...] etiam maiorem habet administra[...] Ecclesia, quia maiora administrat, [...] iori loco quod dignius, & maius [...] bas; qui licet præsit aliquibus; sunt [...] li, quibus præest, minores, quã Ca[...] clesiæ cathedralsis, qui sunt hono[...] dicuntur habere dignitatem, ad mi[...] parantur habentibus dignitatem, [...] est dicendum in monachis, quibu[...] Abbates.

Nono, Capitulum siue Ecclesia ca[...] lis, dicitur vxor, siue sponsa spiritu[...] scopi: contrahit enim quasi matri[...] cum dicta Ecclesia vel Capitulo, quo[...] tur per electionem, roboratur per co[...] tionem, & consummatur per consec[...] sicut carnale matrimonium accipit [...] in desponsatione de futuro, robur & [...] tem, in prolatione verborum de præ[...] consummationem in carnali com[...] *cap. cum inter canonicos. circa med. de ele[...] ter corporalia. post princip. de translat. Ep[...] vir. 7. quæstio. 1.* dixi *in consil. ducatus B[...] tit. Des droictz & appartenances a gen[...] 1. in gloss. Apres la consummation.* Mo[...] vel sponsa, de præsenti coruscat rad[...] ti, vel sponsi. *l. mulieres. Cod. de incolis. lib[...] mulieres. C. de dignitat. lib. 12.* Sicut e[...] scopus præcedit Abbatem; ita & Ca[...] vel Ecclesia cathedralis. Nec obsta[...] dicit, quod illa iura loquuntur tãtum [...] trimonio carnali, & non sunt extend[...] matrimonio spirituali: quia alias sequ[...] quod Ecclesia dispensaret in casibus, [...] bus Episcopus dispensat; quia istud [...] surdum; quoniam cum hoc, scil. di[...] & alia, quæ concernunt dignitatem [...] palem, seu officium Episcopale, co[...] Episcopo ratione officii Episcopalis, [...] tenduntur ad eius vxorem, seu spon[...] ut nec etiam in matrimonio carnali, [...] petunt marito ratione officii, non [...]

tunt eius vxori: Cum fœminæ ab omnibus officiis sint exclusæ; sed solum ea, quæ competunt ratione honoris, & præeminentiæ, in quibus non est dubium, quod hæc competant vxori; ergo de similib⁹ ad similia arguatur; & idem erit in matrimonio spirituali, vt idem honor & reuerentia, quæ debetur Episcopo præeminentiæ, post eum debeatur suæ vxori, seu sponsæ. Et quicquid dicatur, bonũ est argumentum de matrimonio carnali ad spirituale, cum æquiparentur. Panorm. *in c. innotuit. in 5. col. in gl. 1. de elect.*

Decimo & vltimo, Abbas est monachus. *c. cum ad nostram. ca. cum causam & cap. officii. & cap. cum magistrum. de elect. c. nullus. de elect. lib. 6.* & venit appellatione monachorum. *c. fin. de simonia.* Sed monachus, per ingressum religionis, amittit nobilitatem & dignitatem, secund. gloss. *in ca. scripsit. 27. quæst. 2. in cap. fin. in verb. personarum. de statu monach. cap. 1. in gloss. fin. de pur. cano.* & vbiq; Abb. & Felin. qui approbat *in c. inter dilectos. colum. 3. ver. & ista limita. de fide instr. c. super literis. colu. 7. ver. 2. de regul. de rescriptu. in c. sane. le second. in fin. de off. deleg. & in ca. cum deputati. 1. colum. de iudic.* dom. meus Iason *in l. præscriptione. in 3. colum. C. si contra ius vel vti publ.* non perdat iura sanguinis, vt in apostilla eiusdem ibi.

Nec obstat; quod illæ glossæ sint reprobatæ; quia veritas est in contrarium: licet quodammodo ex eo, quod istud est iuris, excusatus fuerit quidam monachus, qui dixerat se nobilem: quoniam, ex hoc nõ fuit sua interpretatio subreptitia, cum his quæ sunt iuris, si Papa, hoc non obstante, concedat, videtur dispensare, vt dicit Ludo. Roman. *in singulari suo 37. incip. vtrum nobilis.* allegatus per domin. meum Ias. *in. d. leg. præscriptione. supra allegat.*

Ex quibus concludo, quod Abbates debent supersedere Canonicis Ecclesiæ cathedralis, nec debent eos præcedere, maxime, quando processionaliter incedunt. Maxime cum etiam nomen Abbas est potius nomen sollicitudinis, quam ordinis vel honoris. glos. *circa medium. in c. tuam de ætate & qualit.* & originaliter dictum Innocentii in fine sui apparatus. Nõ debent ergo curare Abbates, vel religiosi, de honorib⁹ vel prælationibus, sed humilitatis, excellentiorem gradum tenentes minoribus & inferioribus se subigere debent, secundum ea, quæ notat gloss. fin. *in cle. 1. de religios. domib.* Et istam tenent multi, & tenuit eam Philippus Decius *in suis consiliis, consil. 165. in 2. vol. vbi sunt 52. tantum consilia.* Et hanc credo esse veriorem de iure, quicquid dicatur. Et ita, quasi vniuersaliter seruatur, maxime in regno Franciæ, vbi semper Ecclesiæ cathedrales præferuntur in quibuscunque processionibus & aliis actibus Ecclesiasticis.

Et quæ dicta sunt de Abbatibus, habent locum in Commendatariis; cum sint eiusdem dignitatis; sicut Abbates & Priores: ex quo hodie (vt communiter videmus) habent administrationem perpetuam, & sunt administratores, ita quod de fructibus libere disponere possunt, prout veri Abbates & titulati, & quibus (vt communiter) committitur cura monasterii, in spiritualibus & temporalibus plenarie. Et hoc modo, ita loquentia de Abbate, habent locum in Commendatario; vt dicit Panorm. *in c. querelam. de elect. in 1. not.* ita tenet per plura Barbatia *in consil. 2. 2. vol.* Et dixi in casu emergenti, *in commentariis nostris, ad consuetudines ducatus Burgun. tit. Des succeßions des bastardz. §. 5. in consil. ibi descripto. ver. sed nunc. ex quo bona.* Et ita etiam videtur Purpur. *in l. 1. num. 271. ff. de offic. eius cui mand. est iurisd.*

Trigesimatertia consideratio. Sicut Abbas debet præferri cæteris dignitatibus secularibus inferiorib. ab Episcopo: Ita Præpositus, qui est loco Abbatis; cum idem de Præposito iudicetur, quod de Abbate, vt notatur per Panor. *in c. cum illorum. cum gl. in verb. Abbatum. ext. de sent. excom.* Secus vero, si Præpositus non sit loco Abbatis: quia simpliciter consideratur; quoniam tunc Archidiaconus Præposito prefertur, not. Bal. *in cons. suo 331. incip. Archidiaconus. in 3. vol.* quod tamen non obseruatur in hac nostra ciuitate Heduen. in ecclesia cathedrali; quoniam etiam Præpositus illius ecclesiæ cathedralis præcedit Archidiacono prædictæ ecclesiæ, vt infra videri potest *in 41. consid. incip. præpositura videtur maior.*

Sed

Sed aduerte; quoniam in his inferioribus dignitatibus multum attenditur consuetudo Ecclesiæ, vt dicit Pet. de Anch. *in c.2. & fin.de statu monach. & Barba.in cons.5. in 2.vol.*

TRigesimaquarta consideratio. Abbas, si deposuit dignitatem Abbatiatus; quia remanet monachus illius monasterii. Pan. *in cap.sicut ex literis.in princ.de iureiur. & in cap.cum ad monasterium. & ibi Ant.de But.de statu regular.* Fed.de Sen. *in cons. suo 19. incip. quidam. monachus.* Fel. *in d.cap.sicut ex literis. in vers. tertii debet.* debet habere primum locum in choro & in conuentu, Fel. *in cap.quæ ecclesiarum. colum.34. versic. Fallit quinto seu declaratur. de constit.* & hoc in memoriam pristinæ dignitatis, de qua etiam per eundem Fel. *in c. super literis. in 18. colum. de rescriptis.* & dom. meus Iason *in l.3. in 3. colum.ff.de acq.poss.* Purpuratus *in l.1.colum.de off. eius.cui mand.est iurisdict.* quod intellige prout intellexit Feli.in d.loco, dummodo non culpa sua fuerit depositus ab officio; quia hoc casu non teneret primum locum.

TRigesimaquinta consideratio. Quæ dicuntur & dicta sunt de Abbate, idem dic de Abbatissa, cum etiam habeat dignitatem. *ca.indemnitatibus. de elect.in 6.cap.1.de ætate & qualit.* cũ Abbatia dicatur dignitas. Gemi. *in cap.2. colum.3. versic.super 2. dubio. de præb.in 6.* Ioan.Monach. *in cap.inquisitores. de hæretic.in 6.* Legistæ habent text. *in leg.generali. C.de sacros. eccles.* Felin. *in cap.meminimus. in 2. colum.ver.vlterius quæro. de accus.* Non tamen habet potestatem excommunicandi moniales. Ioan.de Turrecrem. *in c.verbum Dei. de pœnitent.distinct.1.* etiam si esset consuetudo. Felin. *in c. dilecta. colum.2. vers.amplia etiam de maior. & obed.* maxime si præsit Abbatiæ habenti terras, in qua iurisdictionem exercet; quoniam in administrationem æquiparatur Abbati, & dignitatem habere dicitur. Bald. *in c.1.qui feudum dare possunt.colum.5.* & iurisdictionem exercere potest. Panorm. *in cap. dilecta. in secundo notab. de maior. & obed.* & comprobat Dec. *in cap. cum dilecta. de confirm. vtili. vel inutil. colum.6. & in l. fœminæ. ff.de reg. iur.* Et quæ dicta de Abbatissa, idem in Priorissa, *vt in sequenti consideratione* patet.

TRigesimasexta consideratio. Qu[...] sunt de Abbate, habent etiam lo[...] Priore; quia habent locum Abba[...] principalis Prælatura in ecclesia reg[...] legiata:& Prior ibi ponitur per via[...] nis, vt dicit gloss. not. *in clem.1. in pr[...] Latera.de suppl. negl. præla.* Imo Prior [...] tualis dicitur habere dignitatem. [...] *fi.de præb.& cle.2. cum gl.in verb. con[...] rescrip.* Et sunt apud nos Prior S.Sy[...] Heduen. Prior S. Saturnini de Bo[...] de Barro regulari: qui per electio[...] nuntur, & efficiuntur ibi Priores, [...] debent præcedere in sedendo cle[...] lares & canonicos ecclesiæ cathed[...] etiam alios clericos inferioris dig[...] Episcopo. Intellige tamen semper, [...] pra *in consider.32. in c. Abbas regularis.* D[...] Canonici ecclesiæ cathedralis non [...] collegialiter, sed sint in concilio pro[...] aut etiam in concilio generali voca[...]

Idem ergo etiam in Priorissa, que[...] dum prætactum est supra in Abbati[...] niam tota vis consistit, an præsit mo[...] habenti iurisdictionem in terris su[...] sic procedat æquiparatio Bald. *in d.c.[...] dare poss.* Et facit; quia dispositio lo[...] Prelato, quæ comprehendit Abba[...] rificatur etiam in Priorissa, vt tradit [...] *cons.121. in c.præsupposita Bulla sanctissim[...]* ad hoc allegauit Purpuratus *in l.1.[...] de officio eius, cui mand.est iurisd.*

TRigesimaseptima consideratio. [...] nus in ecclesia est maior digni[...] Pontificalem dignitatem, secundum [...] xtum, quem allegat Zodericus Zam[...] *suo Speculo humanæ vitæ, lib.2. cap.13.* vbi [...] loquitur ad propositum. De Decano [...] cathedralis dicit: quod Decano po[...] ficem maior & principalior cura, & [...] administratio congruit, & proximi[...] piscopo dignitate, & honore, cui [...] quior est in concilio, & assistentia. Ip[...] gium nec non personas ac res colleg[...] & tractat. Hinc in Exodo, Iudicante[...] uersitatem Decanus constitui iube[...]

no,vt dicit, ſacri Canones venerādam eam dignitatem decreuerūt. Eſt enim caput Collegii, de quo ſcriptum eſt: Conſtituit eum Dominus in caput,non in caudam,quod cæteris corporis membris autoritate & iudicio præcellit, idque primitus loci in Eccleſia indicat. Habet denique Decanus in collegio & Capitulo primam vocem, primas ſalutationes, primos recubitus. Hęc ſunt verba Zoderici, qui poſtmodum ponit eius calamitatem & miſerias, quas vide:& intellige prædicta de Decano Pontificalis Eccleſię, qui alius eſt ab Archipresbytero, vt dicit Ioan.de Turrecrem. *in ca.50.diſt.* Et tales habent primum locum,vt dicunt domini de Rota, *dec.447.in 6.fuit dubitatum.in nouis.* dicam infra.

De his dignitatibus ſequitur; quomodo vna præferatur alteri. Multum attenditur cōſuetudo; quoniam,vt dicit Boeri. *in ſuo tractatu de autoritate, & præeminentia ſacri magni concilii*, conſuetudo in hoc multum operatur. ſecundum Feli. *in rubr. de mai. & obed. in 5.col.* & videatur Card. Flo. *in conſil. ſuo 33. & in conſil. ſuo 63.* & quid de iure, ponit diuerſos tex. Boeri. *in loco hic ante allegato.*

TRigeſimaoctaua conſideratio. Priores, Rectores ſeu Præceptores, Præpoſiti, Theſaurarii,&alii ſeculares habentes iuriſdictionem, & qui præſunt Eccleſiæ collegiatæ dicuntur habere dignitatem, ita quod cæteris clericis ſecularibus ſunt præferendi. Paulus de Leaza. *in clem.1.de elect. & in cle. ne in agro. de ſtatu regular.* domini de Rot. *deciſi.173.* ſecūdum meam notationem *in nouis.* imo etiam Canonicus Eccleſiæ cathedralis, cum non habeat dignitatem, vt ſupra dixi *in 32. conſid. incip. Abbas regularis.* Et tamen tales habent dignitatem, immo etiam dicuntur Prælati. *ex. cum ab Eccleſiarum. ibi bona gloſſ. in c.2. de maio. & obedic.*

Ex hoc infertur, quod Præpoſitus noſtræ dominæ Heduen. Decanus noſtræ dominæ de Belna, Decanus ſanctorū Andochii, Tyrſi & Felicis de Sedeloco, Decanus S. capellæ Diuionenſis, debent præcedere Canonicos Eccleſiæ Cathedralis: intellige ſemper non procedētes collegialiter, ſed de per ſe. Quoniam ſi collegialiter procedant, quoſcunque alios totius diœceſis præcedunt, ſecundum quod iam ſupra dictum eſt *in 32. conſid. incip. Abbas regularis.*

TRigeſimanona conſideratio. Archidiaconus in Eccleſia tanquam oculus Epiſcopi eſt maior poſt Epiſcopum de iure communi: vt eſt text. *in c. ad hæc. & cap. mandamus. de offic. Archidiacon.* & vt dicit Zodericus *in ſuo ſpeculo humanæ vitæ, lib.2. cap.14.* Dignitas huius nec prærogatiua eſt, nec infimum honoris gradum habere dignoſcitur:& ibi ponit præeminentias illius, de quibus ample in iuribus hic ante allegatis. Intellige tamen, niſi ſit conſuetudo in contrarium, vt infra dicam *in ſequenti conſideratione.* & vide Boerium *in tract. ſuo de autoritate & præeminentia ſacri Concilii magni.* vbi dicit multum eſſe attendendam conſuetudinem loci in talibus officiis, vt ſupra dixi.

QVadrageſima conſideratio. Theſauraria de conſuetudine poteſt eſſe maior dignitas in Eccleſia, ſi habeat adminiſtrationē rerum, aut prælationem, & prærogatiuam in Choro & Capitulo: ſecluſa tamen conſuetudine, & reputatione Eccleſiæ, De iure communi nō ſonat in nomine dignitatis: ſed Archidiaconatus, & Archipresbyteratus, etiam ſi nullam habeant iuriſdictionem ſonant in dignitatem, ſecundum Innocentium *in cap. de multa, de præbend.* Qui Archidiaconus de iure communi eſt immediatus poſt Epiſcopum in cathedrali Eccleſia tanquam oculus Epiſcopi, & in multis gerens vices illius, *cap. ad hæc. & cap. mandamus. de offic. Archid.* Ita tenent domini de Rota *deciſ. 172. in nouis.* & dixi hic ante. Et de ſtatu huius theſaurarii, & eius miſeriis, oneribus, calamitatibus, & afflictionib. ponit Zoderic. *in dicto ſuo Spec. humanæ vitæ, lib.2. c.16.*

QVadrageſimaprima conſideratio. Præpoſitura videtur maior dignitas de iure, quam Decanatus; quia aliis præponitur. *ca. quamuis. de verbor. ſignific.* Dicit tamen Innocent. *in cap. de multa. de præbend.* & Archidiaconus *in cap.1. de conſuetud. lib.6.* Quod de iure non eſt dignitas, nec etiam Decanatus. domini de Rota *deciſ.442. in nouis.*

Si tamen Præpositura Ecclesiæ collegiatæ habeat præeminentiam in stallo chori, ac loco, ac voce capitulari, & administratione, censetur ibi principalior dignitas: vt videri potest amplius *in decisi. Rotæ, decis.* 451. vbi ample ponit signa ad cognoscendum, quam dignitatem habet Præpositus, & quam Decanus, & quando vna dignitas est maior, quod cognoscitur ex præmissis, videlicet ex prærogatiua, iurisdictione, vel administratione, ex præcedētia in choro seu in Capitulo, & processione.

Et potest etiam ita se habere consuetudo, quod dignitas præposituræ in aliqua Ecclesia sit maior Archidiaconatu: vt tenet Ioan. Andr. *in cap. fina. de offi. deleg. in 6.* qui dicit se ita consuluisse. *& in addit. ad Specul. in rubr. de præbend.* & ita refert & sequitur Barba. *in consil. 5. in 2. vol.* Et istud est adhuc in ecclesia Heduen. Ibi dignitas præposituræ est tertia, post Decanatum, & Cantatoriam. quæ sunt duæ primæ post Pontificalem dignitatem. Olim tamen fuit prima; quia non erant dignitates Decanatus, & Cantatoriæ, tempore sancti Leodegarii Episcopi Heduen. quo tempore dignitas Præposituræ erat prima post Pontificalem, vt constare potest ex creatione octo Canonicorum, per eum ibi facta, & fundatione eorundem.

QVadragesimasecunda consideratio. Dignitas cantoriatus est prima post Decanatum in ciuitate Heduen. Et hoc tam ex consuetudine, quam ex statutis eorum, & ordinationibus illius Ecclesiæ: quod potest introducere consuetudo, vt hic ante *in duabus aut tribus considerationibus præcedentibus.* & Fel. *in cap. statuimus. de maio. & obed.* Et, vt dicit Zodoricus *in suo speculo humanæ vitæ, lib. 2. c. 15.* Cantor siue primicerius singularis honoris, & dignitatis prærogatiua in Ecclesia fungitur, cuius ministerium ad cœlestes laudes, ad cultus diuini augmentum ordinatur hic, vt canonica tradit institutio. Acolytos, & cæteros Ecclesię inferioris gradus, ac ministros ad diuina dirigit officia canendi & legendi hymnos, & Psalmodiam præuidet atq; instruit, & quicquid diuinæ laudis in communi choro decantatur, per eum solicite p[...] tur: Psallendi ordinem, orandi m[...] committit. Negligentes, aut disc[...] & eius oneri incumbit, vt diuin[...] uiter & ordinate Altissimo perso[...] iuxta Apostolum omnia secūd[...] fiant in Ecclesia. Tanto igitur C[...] gnitas apud Deum dignior acce[...] quanto principalibus cœlestibus [...] occupatur. Ex quo videtur, quod [...] tor Hedu. solum exerceat offici[...] principalibus, & solum quando [...] & Decan. faciunt officium, quod [...] eius officium. Et quæ alia comp[...] tori Heduen. vide Old. *in cons. [...]* *factum est tale.* vbi dicit, quod scho[...] & maioris partis diœcesis confer[...] ficio Cantoris vide per Zodoric[...] pra.

QVadragesimatertia consider[...] ior autoritate præfertur, & [...] nus, Cantor, Thesaurarius aut P[...] vel Archidiaconus præfertur Can[...] iam antiquiori propter eius digni[...] sit posterior promotione, ordine [...] quia claritas tituli denotat clari[...] præeminentiam honoris. Ioan. [...] Ang. *in leg. qui soluendo ff. de hær. insti.* [...] dicit Arch. *in c. quoniam 16. dist.* vbi in[...] vna synodus licet posterior temp[...] tur alteri propter maiorem autor[...] cit text. *in t. placuit. ver. propter. & ibi* [...] *dist.*

Hinc videmus, quod licet aduoc[...] sit posterior tempore in pluribus lo[...] promotione, & etiam in ætate iunior[...] ratione autoritatis, quia clarissimus, [...] ctabilis, præfertur omnibus aliis a[...] existentibus in sua sede & prouincia, [...] sint antiquiores, & prius promoti, & [...] infra *in 7. par. in consi. 33.*

QVadragesimaquarta consider[...] nor ordine, sed maior admini[...] præfertur maiori ordine in loco ad[...] tionis: vt est in Archidiacono, qui [...] administrationis censetur maior Ar[...] bytero. gloss. *in c. deliberatione. de offi.* [...]

Ideo dicit Dominicus de sanct. Geminia-
no in c. *Episcopus.17. distin.* quod Archipresby-
ter in diuinis Archidiaconum præcedit, non
autem in aliis. *cap.1. de ætat. & qual. cap.1.2. & 3.*
60. distinct. c.1. de offic. Archipresb.
Vnde extra missam præcedit Archidiaco-
nus in loco, in voce, in iurisdictione, & simi-
libus. Et sic intelligenda est gloss.1. & ibi text.
cap.1. de offic. Archipresb. Ioan. de Anania *in c.*
liberandam. de Iudæis. col. 10. Et de hoc vide
bene per Barba. *in consi. suo 5. in 2. vol.* vbi am-
ple disputat hunc casum, & infra *in 7. par. in*
59. consid.

Sic etiam videmus in Rectore studii, qui
præcedit Episcopum scholarem in ipso stu-
dio, vt dicit Abb. Pan. *in cap. auditis. colum.3. de*
concess. præben. quod intelligendum est in his,
quæ tangunt administrationem sui officii,
puta sedẽdo in collegio, sed extra collegium
semper Episcopus debet præcedere Recto-
rem.

QVadragesimaquinta consideratio. Exi-
stens in maiori dignitate quam sit lo-
cus, vbi est, non præcedet omnes de illo loco,
maxime, quando est ibi vt vnus de loco. Abb.
Pan. *in c. postulasti. de concess. præb.* qui ponit exẽ-
plum de Episcopo existente in Capitulo, vt
Canonicis; quia non præcedit Capitulum;
debet tamen habere secundum locum: intel-
lige, si sit Episcopus illius Capituli, alias sede-
re debet in loco. Hinc est etiam, quod licet
Canonicus alicuius Ecclesiæ Cathedralis sit
Vicarius Episcopi eiusdem ecclesiæ; tamen
sedebit in choro, & Capitulo ipsius ecclesiæ
in loco alias suo. Geminianus *in cap. à collatio-*
ne. ad fin. de appellat. in 6. Quando autem Epi-
scopus est in Capitulo, vt Prelatus, aut vt Ca-
nonicus, vide in gl. *in d. ca. à collatione.* vbi dicit,
quod quando est in primo loco & ei primo
scribitur; tunc est in Capitulo, vt Episcopus,
& caput Capituli. Quando vero non est in
Capitulo, in secundo loco, & scribit post a-
lium; tunc est ibi, vt Canonicus, vt est in Ec-
clesia Heduensi. vbi non scribitur, Episcopus
& Capitulum, sed Decanus & Capitulum. &
in eo loco est ibi, vt Canonic⁹. de qua gl. vide Pan.
in c. postulasti. de concess. præben. vbi dicit, quod
Episcopus est Canonicus de iure communi.
& vide Fel. *in c. irrefragabili. § excessus. de offi. ord.*
in 6. vbi ponit, An Episcopus habeat iurisdi-
ctionem in Canonicos.

QVadragesimasexta consideratio. Quod
Vicarius Episcopi existẽs in actu, in quo
est vt Vicarius, sedebit in loco maioris. *d. c.*
præcipimus. 93. distin. quem text. in hoc extollit
Ludo. Ro. *sing. suo 34. ca. incip.* & dicit Pan. *in*
consi. 22. in cap. fuit à me postea quæsitum. in 1. vol.
quod non valet consuetudo, quod Archi-
diaconus præcedat Vicarium Episcopi. & *in*
consi. 21. ponit, quod Archidiaconus non est
maior Vicario: Imo, Vicarius est maior: quo-
niam, vt dicit, est in maiori iurisdictione, ideo
præferendus in sessione. *c. statuimus. 17. distin.*
§. fin. & c. seq. Et etiam dicitur associari Epi-
scopo in iurisdictione. vt dicit text. *in c. in no-*
uatione. 16. q. 17. ergo præferendus est post E-
piscopum omnibus diœcesanis. arg. *in c. reco-*
lentes. de statu regul. c. cũ in tua diœcesi. de sponsalib.
maior est honestior, vt dicit text. *in Authent. de*
defen. ciuitatum. § nos igitur. sed Vicarius Episco-
pi præest melioribus; quia etiam Vicario, &
omnibus de diœcesi, vt dictum est, & habet
iurisdictionem ordinariam, & Archidiaco-
nus nullam nisi ex consuetudine in duobus,
vt ibi dicit. Cum ergo sit maior Archidiaco-
no præferendus est: & ideo, vt concludit *in*
consilio sequenti, non valeret consuetudo, quod
Archidiaconus præferatur Vicario Episco-
pi, tanquam omni iuri contraria. Primo iuri
diuino, vt colligitur *ex c. ad hoc. 89. distinct.* &
ordini naturali. vt colligitur *in c. est ordo. 33. q.*
5. & iure Canonico, cum maiori in admini-
stratione præferendus sit iure ciuili, vt colli-
gitur ex *l. vt gradatim. ff. de munerib. & honor.*
& l. 1. ff. de albo scrib. Ergo impræscriptibilis,
& potius dicitur pestis, quam consuetudo,
iuxta ea quæ habentur in simili *in cap. ad no-*
stram. in text. & gloss. de probat. & etiam con-
tra honestatem: & ideo non valet *c. cum de-*
corem. extra de vita & hon. cler. & etiam con-
tra rationem & contra primum gradum hu-
militatis, vt probat Panor. *in d. consi. 22.* quem
sequitur Fel. *in c. statuimus. extra de maio. &*
obed. Hæc tamen consuetudo est in diœcesi

Heduen. vbi omnes antiquiores in promotione præcedunt Vicarium, & officialem Episcopi, nisi habeat aliam dignitatem.

QVadragesimaseptima consideratio. Inter plures eiusdem dignitatis & nominis præferuntur, qui in maiori loco habent dignitatem & nomen. vt inter plures Canonicos præferuntur, qui sunt Canonici in ecclesia Cathedrali Canonicis ecclesiæ collegiatæ, not. Inno. *in c. fraternitatem. in fin. de donat.* facit *c. statutum. de rescrip. in 6.* Fel. *in rubr. de maior. & obed.* facit *ca. quamuis. le primier. de præben. libr. 6.* & facit dictum Inno. singulare *in c. sedes Apostolica. in 1. sua gl. de rescrip.* vbi dicit, quod Canonici Cathedralis, ecclesię possunt dici clerici primi gradus, alii autem dicuntur clerici, secundi gradus. Rationem huius assignat Nicolaus Boerii *in suo tractatu de autoritate, & præemiuentia sacri magni Concilii, in secunda ratione primi articuli.* eo, quia vt dicit, ecclesia Cathedralis est matrix & communis omnium diœcesanorum, adeo, quod ad illam singuli, vtriusque sexus clerici & laici pro sacramentis recipiendis, & diuinis officiis audiendis recurrere possunt sine proprii curati autoritate, & sine iniuria, & licentia; Cum tota diœcesis sit ipsi Episcopo parochia, & Episcopus concurrit cum omnibus curatis suis diœcesanis, in curæ animarum exercitio, licet non in iurium parochialium perceptione totali, sed bene particulari, inspecto iure communi, quo Episcopus habet quartam omnium decimarum, intra suæ diœcesis fines obuenientium. Hæc omnia, vt dicit, probantur *in d. cap. quamuis. §. quam. de præb. in 6. in c. Apost. in princ. de dona. c. parochiano. vtrobique Abbas. de sepultur. iuncto c. vlt. & 3. de parochiis. c. cum contingat. de dec. c. conquerente. de offi. ord.* Et intellige prædicta, quod tales Canonici præcedunt omnes alios Canonicos, etiamsi sint æquales in reditibus, etiamsi sint Canonici capellæ Regiæ seu palatii regalis, & si simul incedant Canonici Ecclesiæ cathedralis debent tenere manum dextram, & alii manum sinistram, vt dicit Nicolaus Boerii *in loco supra alleg. ver. Et deinde seculares.* Sed his tẽporibus nostris Christianissimus Rex noster Franciscus I. impetrauit à summo [Ponti]fice Leone Papa X. priuilegium [...] Canonici suæ capellæ ordinari[...] rent omnes Canonicos totius Re[gni] Ecclesiarum cathedralium, & me[tropolita]narum.

Et aduerte, quod Canonici ec[clesiarum] Cathedralium, in Francia in hye[me ...] tegumentum in capite pro orna[mento ...]rum, quod dicitur *almutia*, quæ [...] modis, vt dicit Card. Zabarella *in* [...] *statu monach.* quasi in tota Gallia [...] grisea desup. & intus ex pelle varia [...] nos dicitur, *Menu vers.* In ecclesia [Cathe]drali huius ciuitatis Canonici habe[nt] ornamentum ex grisea pelle, seu [...] vero Canonici ecclesiarum colle[giatarum] ex pelle, quę vulgo dicitur, *D'ung[...]* differentiam maioris ecclesiæ. Sed [...] Lingon. portant ex pelle nigra: [...] quod omnes ecclesiæ cathedralis [...] Carolo Magno ita portant.

QVadragesimaoctaua conside[ratio. In]ter plures æqualiter promoto[s ...] loco præfertur, qui merito vitæ [...] aut scientia alios antecellit. not. gl[o. ...] *cuit. in prin. in gloss. in ver. præponimus.* [...] vbi Archidiac. Et ideo Episcop[us ...] præfertur Episcopo non doctori, D[...] de S. Gem. *in c. Isidorus. 16. dist.* Fel. *in [...]* *io. & obed.* & dicit Bald. *in ca. cum ol[im ...]* *in prin.* quod Doctor etiam tardius [...] præcedere debet. & dicit Bal. *in l. [...]* *aduoca. diuer. iud.* de meliori sangui[ne ...] tur cęteris: & de Episcopo doctore [...] cedit alium, vide Card. Alex. *in c. [...]* *dist.* & Barb. *consil. 57. in fin. in 2. vol.* & [...] Fel. *in d. c. Episcopos supra alleg.*

Sic etiam videretur, quod Cano[nicus ...]ctor, & sic de singulis similibus p[...] deberet non doctorem primo re[...] quod tamen non obseruatur. Et vide[tur ...] esse eo; quia proprietas promotio[nis ...] dinationis in talibus semper conside[...] dixi ante *in 23. consid. incip. Episcopi in [...]* *&c.* & maxime inter personas, vt te[...] *cap. sacrosancta. in verb. præsenti sessione.* [...]

autoritate *sacrorum Conciliorũ*. vt ibi Gumier, qui dicit prædictas considerationes debere tantum locum habere in pluribns promotis eodem die; quia tunc isto casu merita personarum debent attendi. per l.1. & ibi Bart. & Alex. *ff. de obseq. præstand.* de duobus doctoribus eodem tempore factis, de quo infra dicam. Et ita etiam tenet Nicolaus Boerii *in suo tract. de autoritate & præeminentia sacri magni concilii*. vbi dicit, quod ita fuit obseruatum in congregatione Turoni, & Lugduni congregatis, vbi vniuersalis ecclesia congregata fuit.

QVadragesimanona consideratio. In habentibus eandem dignitatem in vno eodemque loco præfertur qui à maiori recepit dignitatem, vt in Canonico à summo Pontifice, qui prefertur Canonico ab alio inferiore creato: intellige data paritate temporis creationis. Faciunt quæ dicunt Pan. Card. Zabarella, Pet. de Anch. & Ant. de Bustis *in c. per tuas. extra, de maior. & obed.* Dicam latius infra, in prælatione dignitatum temporalium, maxime, quando ponam præeminentiam officialium, quæ erit nona pars huius tractatus, *in 26. consideratione. & in 7. part. 38. consider. incip. quoniam inter istos.*

QVinquagesima consideratio. Officialis principalis Episcopi cũ dignitatem habet, alios clericos seculares præcedere debet. notat. per Card. *in clem. 2. de resc.* Intellige tamen, dummodo tales non sint in dignitate maiori constituti. Imo etiam si sit Canonicus ecclesiæ Cathedralis, non præcedet ipse Officialis alios Canonicos prius eo receptos in eadem ecclesia, vt dixi supra *in 45. consider. incip. existens in maiori dignitate*. Dicit tamen Panor. *consil. 21. in 1. volum.* quod Officialis generalis Episcopi debet præcedere omnes totius diœcesis post Episcopum, cum faciat idem consistorium cum Episcopo, *cap. 2. de consuet.* Sunt & alii duo post Officialem, qui habent aliquam præeminentiam, vt est Vicedominus, qui præest rebus vel iuribus Episcopalibus: de quibus Specul. *in tit. de Vicedomino*. & habetur 89. *dist. c. volumus. & c. seq.* & Oeconomus, qui præest rebus Capituli, de quo infra dicam.

QVinquagesimaprima consideratio. Clericus secularis præfertur regulari & præcedit regularem, notatur *in c. legi epistolam. & in §. alia. 16. quæst. 1.* Io. And. *in reg. delictum. lib. 6. in Mercur. lib. 3.* & glos. fina. *in cap. qualiter. l. 2. de accusat.* quæ dicit, quod dignior est cœtus clericorum, quam monachorum. Et anterior est status clericalis; ergo honorabilior, glos. *in c. quorundam, ver. prædicatorum. lib. 6. & c. fi. de pact. lib. 6.* cũ de his mẽtio habeatur *in Psal. 109. ibi; Tu es sacerdos secundum ordinẽ Melchisedech.* &c, *ad Heb. 7. in princ. & 6. in fine.* Religio vero proprie dicta post Christum successit, authoribus Basilio, Benedicto, & August. de quibus Ang. de Claua. *in sua summa. in ver. religiosus. in princ.* De antiquitate tamẽ monasticæ religionis, quomodo etiam fuit ante Christum, dicam alibi. Et plenissime per Iodocum Clicthoueum *in suo Antiluthero. lib. 5. c. 3. & 6.* & in toto illo lib multum extollit & magnificat vitam monasticam.

Ex hac consideratione videtur Felin. *in d. rub. de maior. & obed.* incidere iñ dubium: an vita actiua sit dignior, quam contemplatiua, & ibi plures remissiones allegat, quas vide. Vide etiam Lucam de Penn. *in l. 2. C. de dignit. lib. 12. & in l. 2. C. vt dignit. ordo seruetur. lib. 12.* & Bern. de Bustis *in 2. part. sui Rosarii. serm. 8. in litera O.* vbi ponit, quod vita actiua est fructuosior. Hieronymus tamen inter alios multum commendauit vitam anachoritarum, eremitarum, seu religiosorum: de qua commendatione amplissimam fecit mentionem Io. Ludou. Viu. de Monte regali *in suo lib. quem opus regale intitulauit, in tractatu de pugna partis sensitiuæ & intellectiuæ*. Et etiam Ang. *in consil. suo 179. incip. visis prædictis. colum. 4.* quod vita contemplatiua est melior actiua. Albericus tamen, & dom. meus Ias. post eũ *in l. 1. in 3. colum. ff. de iust. & iure.* referens Hostiens. *in proœmio summæ in 4. colum.* referunt & dicunt, quod vita actiua est melior contemplatiua. Hinc ex hoc inferunt, quod recti iudices & Aduocati vtentes recto iure, prout debent, plus merentur, & meliorem vitam faciunt, quam fratres prædicatores, & religiosi. Et idem etiam tenet idem Alber. *in l. per diuersas. C. mandati.*

quod dicit esse verum Neuizan. *in sua Sylua nuptiali.* si eorum studia & labores sufficiant principaliter gratia obediendi præceptis diuinis, & non gratia lucri vel ambitus. Nam Deus iussit: In sudore vultus tui vesceris pane tuo. *Genes.3.&c. in c.50. distinct.* Et istud etiam tenet idem Alber. *in l. si qui desideria. C. de suffrag.* Vbi dicit, quod officium Aduocatorum apud Deum non implicat peccatum, de quo dicā infra *in par.6. in 29. consider. incip. officium aduocationis.* Et de huiusmodi vita actiua, & contemplatiua dicam infra *in 12. part. in 48. consideratione,* vbi ponam etiam de vita ista seu communi.

QVinquagesima secunda consideratio. Quo ad præeminentiam vnius religionis ad aliam S. Tho. 2.2. *quæst.* 188. dicit, quod excellentia vnius religionis, quo ad aliam potest attendi tripliciter. Vno modo ex parte finis, & sic illa dicitur perfectior religio. Altera ordinatur ad potiorem finem, & secundum hoc inter religiones. Illa quæ ordinantur ad docendum, & prædicādum, tenet summum gradum. Et ratio est; quia quamuis prædicare & docere sit actus vitæ actiuæ; procedit tamen ex plenitudine contemplationis, secundum Greg. vnde præfertur simplici contemplationi, sicut maius est illuminare, quam lucere solum: & vt ait Euangelista: *Qui fecerit de his mandatis, minimus vocabitur: qui autem fecerit & docuerit, magnus vocabitur in regno cœlorum.* vt dicitur de Ioanne, *Luc.1.* qui fuit præcursor, & prædicator illius, dicit: *Ego sum vox clamantis in deserto, &c.* Propterea dictū est de eo per Angelum: *Et erit magnus coram Domino.* Tales enim sunt doctores prædicantes Euangelium Dei, qui ante fulgere debent. *Dan.12.* Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti. facit etiam *c. licet. de regularib.* vbi dicitur: *Sicut maius bonum minori præponitur, ita vtilitas communis speciali.* Et quia in his est maior, latior & prolixior, ex quo maiora stipēdia salté honoris, & præeminentię sunt adhibenda, *leg. nemo. C. de officio magist. offic.* Et in hoc recte præponitur doctrina silentio, solicitudo contemplationi, labor quieti. Vnde religiosissimæ ad ista deputatę sunt propinquissimę perfectioni Episcoporum, ex quo [...] tenere primum gradum, & secund[...] tenent illi, qui ordinantur ad con[...] nem. Tertium, qui occupantur [...] riores. Ex quibus videretur inferē[...] sunt præferendi, cum principaliter [...] tendant, scilicet, prædicando & do[...] sunt prædicatores, minores, car[...] August. eremitæ: & quod debere[...] gniores aliis religiosis ex rationi[...] ctis.

Secundo attenditur excellen[...] ligionis ad aliam, secundum quod [...] genere finis vna ordinatur ad altio[...] quam altera: puta si religionum, q[...] tur ad contemplatiuam vitam, o[...] na magis ad orandum, & altera ma[...] gendum, erit perfectior prima: q[...] contemplationis est oratio, quam[...] cet dicatur secundum Augustinum [...] *loqueris Deo: cum vero studes, Deus lo[...]* *&c.* Et inter opera vitæ actiuæ potiu[...] mere captiuos, quam recipere. E[...] gio, quæ ordinatur ad redimēdum [...] erit excellentior, quam quę ordin[...] spites suscipiendos cæteris paribus [...] iam attendi ista excellentia, si vna [...] plura ordinetur, quam alia: Vnde [...] tur vna ad legendum, & ad orand[...] erit quam illa, quæ solum ad legē[...] tenent Canonistæ *in cap. quod Dei ti[...] tu monach. & in cap. nisi cum pridem. [...]* & Arch. *in c. si quis vult. 36. distinct.* V[...] si conuenientiora habeat statuta a[...] quendum finem propositum, dice[...] ctior alia, quæ huiusmodi non habe[...] duo aut tria satis declarātur in Co[...] noniensi edito in materia prælation[...] chorum, & Canonicorum regula[...] *princip. & prima part. in 6. & 7. fi[...]* quæ melius hæc declarant. Hinc per[...] ueniemus ad dispositionem Cano[...] quæ habet, quod illa, quæ habe[...] rem modum viuendi, dicitur perfe[...] qua perfectione statim dicemus.

Tertio, dicitur præeminentia reli[...] nius ad aliam, ex parte exercitii, non [...]

[qu]antum ad quantitatem, sed quantum ad proportionem eius ad finem intentum. Vnde in col.2. Moy. B. Antonius præposuit discretionem, quę omnia moderatur vigiliis, ieiuniis, & aliis huiusmodi. Ex quibus vult inferre Anton. Florent. post Thomam supra alleg. in sua sum. par.3. tit.16. cap. §.2. quod non ex hoc, quod religio aliqua habet arctiores obseruantias, debet iudicari potior; sed ex hoc, quod maiori discretioni sunt eius obseruantiæ ordinatæ ad finem intentum religionis: sicut maceratio carnis per abstinentiam cibi, & potius efficacius ordinatur ad continentiam, quam per subtractionem vestium, vel corporalem laborem. Et has præeminentias ponit Io. And. *in c. sane. de regul. in nouella.* Sed postquam illos posuit, subdit: *Nos Canonistæ, non ponderatis his subtilitatibus, solum solemus aduertere vbi sit arctior, strictior, durior, vel fortior modus viuendi.* Vnde *in c. licet. de reg. & transeun. ad religio.* dicitur de arctiori vita, & sanctiori, ad quam licet transire ex latiori licentia petita. Et sic cum omnes religiones sint ordinatæ ad summum finem, qui est charitas, per quam coniungimur Deo, vt in *extrauaganti Ioan. XXII. ad conditorem*, dicitur. Et sic cum finis sit idem, solum ponderamus arctiorem modum viuendi. Vnde si in vna religione sit sola contemplatio cum arctissimo modo viuendi possibili; tamen sine deficiendi periculo nõ admittimus transitum ad religionem, in qua esset contemplatio & actio, etiam prædicationis officium cum laxo, vel minus arcto modo viuendi; quod tamen Theologi admittunt, secundum notata per Thom. 2.2. *q. vlt. art. c.8. in corpore articuli.* & addit Io. And. post [h]o. quod paupertas religionis ex hoc, quod maior, nõ facit religionem perfectiorem [...]s. hæc dicit Ioan. And. vbi supra. & hoc re[...]t, & recitat Anton. Flor. in loco supra alleg. paucis additis per nos.

Sed reperio, quod Canonistæ nostri habẽt [ali]os modos, & alias causas ad cognoscẽdum [&] inducendũ, an vna religio sit excellentior altera. Et sic vltra prædictos quatuor modos [...]actos, quod alio modo cognoscitur, an vna religio sit dignior altera, & excellentior.

Quinto ergo modo vna religio dicitur excellentior altera ratione antiquitatis: de qua infra dicã *in sequenti consideratione*, & ad quam multum attendendum est. Quoniam, qui prior est tempore, potior est in iure, *reg. qui prior. de reg. iur. lib.6. c. antiqua. de priuileg. c. renouant. 22. d. l. qui prior. ff. de iud. § singulorum. Instit. de rerum diuis.* quæ regula habet locum in honoribus & sessionibus. text. *in l. honores. ff. de decur. & in l. fin. & ibi Bart. C. de tyr. lib.12.* vbi dicit Bart. text. illum esse contra iuuenes doctores, qui volunt locum celsiorem habere. Ad idem text. *in § ordinationem. in Authen. de monachis. & in §. quibus. in 1. constitut. C.* Dum text. dicit, vt ordo temporum, earumque constitutionum, non solum adiectis diebus, sed etiam ex ipsa compositione clarescat. Primis quidem in primo loco, posterioribus vero in secundo ponendis. Et ibi dicit Baldus, quod qui prius est tempore, prius est insinuationis ordine. Et dicit Felin. *in rubr. de maior. & obed. in 3. colum.* quod inspicitur anterior origo, per gl. *in c. quorundam. de elect. in 6.* Et ideo ex hac ratione volui ponere antiquitatem quorumlibet ordinum, tam in institutione, quam in cõfirmatione, vt inf. videri potest. Quæ quomodo sit consideranda, cogita ex inf. dicẽdis.

Sexto, excellentia & præeminentia consideratur in illis, qui sunt instituti & ordinati à maiori vel digniori, etiamsi sit posterior tempore. *c. quia sæpe. c. si eum. c. si à sede. c. hi qui. de præbend. lib.6. c. per tuas. de maior. & obed.* & dicam infra.

Septimo consideratur, quod vna religio sit excellẽtior altera ex approbatione, vt notatur *in cap. fi. de relig. domib.* Et ideo vna religio approbata, est excellentior altera, & si primo approbata, ideo; quia vtraque approbata. Prima approbata ratione prioritatis approbationis erit excellentior: quæ quidẽ approbatio multa operatur, vt habetur *in Concilio Ferrarien. in 13. colum. ibi: Item non obstat in quantum dicebatur regulam B. Benedicti non requirere approbationem, &c.* & plus attenditur quam institutio, vt habetur *in Concilio Bonon. in 6. colum. & Concilio Ferrar. in 4. colum. infra alleg.*

Octauo consideratur excellentia, & præeminen-

eminentia vnius religionis ad aliam: ex quo vna habet plures religiosos, quam alia. Qui enim præest pluribus, maior est. *Auth. constitutio, quæ de dignitat.* §. *generaliter.* vbi gloss. dicit, nota nobiliorem propter subiectos; est enim præmium dignitatis habere plures subiectos, vt dixi alibi.

Nono consideratur maioritas ordinis ex ordine nominationis in litera, & in scripturis, vbi fit de eis mentio; quia ordo scripturæ denotat prioritatem excellentiæ dignitatis & maioritatis: quoniam, qui primo ordinatur, dicitur dignior, & honorari dicitur. Bald. *in Auth. hoc amplius. in vlt. colum. C. de fideicom.* & probatur *in cap. si quis iusto impedimento. de elect. in 6. & in l. seruus communis ita. & quod ibi notat Bart. ff. de stip. seruorum.* & de huiusmodi ordine literæ latissime per Fel. *c. cum dilecta. extra de rescript.* vide Imo. *in rubr. extra de præbend.* d. meum Ias. *in l. 2. §. prius. ff. de vulgar. & pup. subst.* de quo infra dicam *in consideratione* 33. quando ponam, quod prius nominantur monachi nigri, quam Canonici regulares: de qua *in c. auaritiæ. de præbend.* vbi Pan. Felin. *in rub. de maior. & obed. in* 3. & 4. *colum.*

QVinquagesimatertia consideratio est, quod antiquitas religionis est etiã multum attendenda; quoniam est maxima, cum reperiatur monachos & religiosos etiam fuisse in Veteri Testamento: quoniam, vt habetur *in volumine scholasticæ historiæ, in rubrica; de signis in morte Domini*, de sancto Scarioth, qui Abbas monasterii fuisse dicitur: quo mortuo eius monachi, & sub eius obedientia degentes, inconsolabiliter doluerunt, ex quo comprehenditur, quod Scarioth Abbas fuit, & non simpliciter Abbas, sed sub se monachos habuit. Legitur etiam in eadẽ historia, sub rubrica: *de festis Iudæorum*, quod Essæi in omnibus fere vitam monasticam ducebant, omnia habentia communia, sed in singulis ciuitatibus domicilia inhabitantes, post ortum solis vsque ad quintam horã operantes, silentium obseruantes, consortio suo neminẽ adhibentes, nisi sub probatione anni: mortem pro iustitia immortalitate meliorem iudicãtes. Probatur etiam *ex l. 1. §. religionis causa. ff. de colleg. illicitis.* vbi etiam non prohib[illegible] fieri collegia religionis causa: & [illegible] ri Testamento cum ante Christum [illegible] libri Digestorum sunt ante Chri[illegible] gloss. *in verb. in nomine. in rub. ff. de* [illegible] & allegat pro hoc *l. 1. §. 1. ibi; rep*[illegible] *§. & cumq; hoc. in fin. C. de iure enucl.* [illegible] Neapoli *in rubr. Institution. prope* [illegible] Bart. *in leg. multum interest. ff. de verb.* [illegible] condentes iura Digestorum era[illegible] cum leges fuerint factæ per tre[illegible] nos antequam Christus veniret, [illegible] cit gl. vlt. *leg. pridie de feriis. ff. & in leg.* [illegible] *in verbo, Dei. de auro & arg. legat. ff.* [illegible] Ioan. Fab. *in §. restituta. col. 2. in gloss.* [illegible] *deicom. hæred.* quod iura Digestorũ [illegible] sultorum fuerunt post passionem [illegible] & tempore gratiæ. tex. *in l. non dist*[illegible] *sacerdotio. 10. ff. de arbitris.* Dic tamẽ [illegible] res fuerunt gentiles, licet post Chr[illegible] rint, & maxime quia est lex Martia[illegible] tempore Iuliani Tyranni Impera[illegible] rat infidelis, & regnauit post He[illegible] nacem, & ante Seuerum Impera[illegible] quibus constat, quod religio fuit [illegible] Christum. Imo etiam refert histo[illegible] ta, *lib. 1. cap. 2.* & Isidorus *titu. de offic.* [illegible] quod Elias & Elisæus vitam mona[illegible] xerunt: plures etiam alii ante C[illegible] tam monasticam seu eremiticam [illegible] quos ample ponit Volaterranus in [illegible] *pologia, lib.* 21. vbi ponit ample in[illegible] choritarum & ordinum omnium [illegible] dum à sanctis Apostolis ordo m[illegible] initium habuit: quoniam eorum vi[illegible] tes, omnia in communi ponebant [illegible] rumque bonorum dispensationem [illegible] lis ipsis, vtpote patribus, & superi[illegible] linquentes discipuli, vt apud Cassia[illegible] *collationum suarum. colum. 18. cap. 5.* [illegible] legitur. Probatur etiam ex autorit[illegible] Concilii, de quo fit mentio *in c.* [illegible] *quæst. 1.* vbi hæc verba de cœnobiis [illegible] steria inhabitantibus inscribuntur [illegible] etiam ex textu Calixti Papæ, qui [illegible] *dist. ca. presbyteris.* qui Calixtus fuit [illegible] mini 227. Et idem Calixtus facit [illegible]

quo *in c. interdicimus. 16. quæst.* 1. vbi Abbatibus & Monachis publicas pœnitentias dare, infirmos visitare, vnctiones facere, & publicas missas cantare interdicit. Fit etiam mentio de Monachis ab Eutychiano Papa, qui fuit anno Domini 277. de quo *in c. si quis Episcopus aut Abbas.* Fit etiam à Felice Papa, qui fuit anno Domini 268. de quo *in ca. eos quoq; de consec. distin.* 4. Fit etiam mentio à Sylvestro Papa, qui fuit anno 319. de quo *in ca. à subdiacono. 93. distin.* Fit etiam mentio à Syricio Papa, qui fuit anno 490. vt habetur *in can. monachis quoq; 16. quæst.* 1. Fit etiam mentio per Innoc. primum, qui fuit anno Domini 411. vt habetur *in c. de monachis. 16. quæst.* 1. Et per Concilium Nicenum, de quo supra, quod fuit anno Domini 341. quæ omnia iura sunt ante Benedictum, cum Benedictus fuerit anno Domini 531. vt habetur per Archiepiscopum Floren. *in sua historia, lib.* 15. *c.* 14. *per totum, in 2. part.* licet quidam alii dicant, quod fuit anno Domini 475. Sed veritas est, quod fuit anno Domini 520. Et de eo etiam fit mentio in Concilio Chalcedonen. *ca. iuxta Chalced.* 16. q. 1. Et sic quicquid est reperietur, quod antiquitas religionis est maxima. Imo Bernardus in sermone, quem apologeticum appellat, *in c. de intemperantia vestimentorum*, monachalem ordinem primum in Ecclesia extitisse testatur: ex quibus posset quodammodo argui, quod monachi deberent præcedere clericos seculares, contra id, quod dictum est supra *in 51. consid.*

QVinquagesimaquarta consideratio. Ex quo ordo Benedicti fuit primus ordo monachorum, post Christum institutus ab ..., insequendo vitam antiquorum monachorum, sed ante eum fuit Basilius, qui fuit in oriente, & Benedictus in occidente, vt refert Anton. Floren. *in 2. part. suæ historiæ, tit.* 15. *cap.* 12. *in fin.* Ex quo concludendum est, quod hic ordo omnes quoscunque alios excedit, & præcedit, etiam Canonicos regulares, vt dictum est. Et ista est opinio omnium doctorum Canonistarum, & scribentium. Videlicet primo Felin. qui multos allegat *in d. rubr. de mai. & obed.* videlicet, omnes scribentes *in c. quorundam. de electi. in* 6. *& in ca. auaritiæ. de præben. in ca. Deus qui. de vita & honest. cler. in c. sane. de regularib. in ca. quod Dei timorem. de stat. monach. in ca. intelleximus. de ætat. & quali. in ca. nimia e secundo. de excep. prælat. in ca. Episcopus.* 17. *distinct. in ca. alia.* 16. *quæst.* 1. Et ista est communis, quam omnes tenent, de qua multum ample per Concilia Paduana, & Bononiensia, quæ sunt nimis prolixa, ideo ad illa te remitto, quæ videre poteris, cum sint impressa, & per Volaterranum *in sua anthropologia, in 2. tomo, lib.* 21. Et sub hoc ordine S. Benedicti quibusdam constitutionibus additis, sunt plures ordines, de quibus sigillatim, & particulariter dicam: Videlicet ordo Cluniacen. monachorum nigrorum. S. Iustinæ. ordo Camaldulensium, ordo Vallis vmbrosæ, ordo Cistercien. ordo Grandimon. ordo Cœlestinorum, ordo Montis oliuarum, ordo Montis phani Syluestrini, & plures alii.

QVinquagesimaquinta cōsideratio. Post ordinem S. Benedicti, Primus ergo, qui est in regula, & sub d. Benedicto est ordo Cluniacen. qui fuit institutus anno Domini 913. vt refert Vincen. *in speculo hist. lib.* 25. Nam vt dicit, Berno Abbas moriturus, Odonem olim musicum constituit Abbatem Cluniacen. cœnobii, ea conditione, vt ecclesia Cluniacen. solueret annuatim Ecclesiæ Gigniacensi censum duodecim denariorum. Et vt dictum est, in eo monasterio à Bennone cōstructo, seruabantur instituta patris Eutychii, qui fuit temporibus Ludouici magni, vir charus Regi, omnibusque amabilis. Nam cum esset laicis & peregrinis studiis eruditus, deserens ea, vnde superbire solet humana fragilitas, totum se patrum regulis & institutionibus dedit. Ex quibus etiam diuersas sumpsit, vnoq; volumine colligauit. Nec multo post monachus effectus est, & in tanto amore apud regem habitus, vt intra palatium suum monasterium ei construeret. Decurso autem vitæ stadio circumstantibus fratribus spiritum emisit. Et cum ab eius discipulis exequiæ pararentur, viuus rediit, illisq; attonitis & admirantibus, ait Deo gratias:

Sciatis, quod in his 40. *annis vnum tantum diem non memini me cibum cepisse, nisi prius fleuissem: hodie autem sublato mœrore me consolatus est Deus, & inter choros angelorum tribuit mihi Dominus requietionis locum.* His dictis perpetuo requieuit. Ipse fuit institutor consuetudinum, quæ in monasteriis hactenus seruantur. Tandem Abbas Berno exitiali morbo decumbens, vicinos Episcopos accersiuit, & ab ordine se deponens, flebili voce clamabat se reum & indignum tali monasterio præfuisse tunc manibus fratrum, frater Odo captus coram Abbate suo vi est adductus proclamantibus omnibus, vt ordinaretur: & cum nec sic vellet cedere, vt locum pastoris subiret, superatus est tandem Episcoporum excommunicatione. Sub quo floruit monastica deuotio iam exsiccata, & B. Benedicti institutio plurimum in diuersis cœnobiis reuixit & conualuit, reparata. Hic vero ordinem Cluniacen. instituit quibusdam regulis, traditionibus & constitutionibus additis. Qui quidem ordo Cluniacen. non est amplius sub ordine sancti Benedicti, sed est vnum caput de per se in toto suo ordine, vt dicit Oldrad. *in consi.* 204. Dixi supra *in* 31. *consid.* Et sunt diuersi ordines habentes quilibet de per se vnum caput, vt tenet Ægid. de Bellamera *in consilio suo* 32. Sed quandoq; isti deuiauerunt à regulis eorum, postquam incrassati & impinguati fuerunt pluribus monasteriis, vt dicit idem Anton. *eodem lib. ca.* 23. §. 2. vbi ponit de restauratione ordinis circa annum Domini 1300. in Abbatia sanctæ Iustinæ, vt ibi per eum.

QVinquagesimasexta consideratio. Sed cum sit magna altercatio inter monachos nigros, cuiusmodi sunt monachi S. Benedict. & Cluniac. ordinum, & Canonicos regulares, qui eorum præcedere debeant, fit communis inter omnes scribentes sensus, quod monachi nigri præcedere debent ex multis rationibus deductis, quæ non habent locum in aliis ordinibus infra dicēdis & ponendis. Ideo stabit ad minus firma conclusio, quod post monachos nigros erunt Canonici regulares, qui debent præcedere omnes quoscunque alios religiosos, siue sint non mendicantes, siue medicantes, quia licet teneant omnes, quod ord… nicorum regularium initium habe… co Euangelista, & postea à beato Au… te Benedictum, & qui fuerunt m… nedicto, vt satis demōstratur in co… minorum Bononiensium & Pad… supra allegatorum: tamen antiqui… sticæ religionis est ante Marcum &… cum sit etiam in veteri Testamen… ctum est. Et etiam sunt plures rati… inde allegatæ, ex quibus conclud… chos nigros esse præferendos. Et… sint plures rationes pro eis milita… prædictis conciliis ad minus post d… nachos nigros, & ante omnes alios… admittendi & collocandi sunt.

QVinquagesimaseptima consi… Post ordinem tamen Cluniac… Anton. Flor. *in dict.* 2. *par. suarum* … §. 17. Ordinem Vallis vmbrosæ, qu… tutus anno Domini 1040. sub regu… dicti, quibusdam constitutionib… superadditis. Quæ religio fuit in… ordo fuit institutus à Ioanne Gu… habet multa monasteria in Tuscia… bardia sub habitu griseo: quod q… fuerit, ponit idem d. Ant. in dicto lo… tamen idem Ant. *in tit.* 15. *eadem pa*… 23. §. 2. quod ipsi claudicauerunt… Gualbert. eius ordinis primi institu… regula etiam Benedicti, vt vix esse… ret bonum. Sub eodem habitu & re… dam Syluestrini, dicti eo, quod Sy… ctus est primus autor eorum, qui tal… nem intrauit in monte Phano prope… num, in Marchia Anchonitana mul… plura monasteria construxerunt in… ciuitatibus. Dicit tamen ibi, quod… defecit ex toto dicta religio ex care… trum, vt ibidem videre poteris. E… sunt præferendi religiosis Cisterci… sint priores tempore: quia nunc est… ligio Cistercien. & strictior est eorum… quo illis præferendi, vt infra dicam… eos hic ante posui, cum ordo eorum… institutus, quam Cisterc.

QVinquagesimaoctaua consideratio erit de ordine, & fundatione ordinis Cistercien. qui fuit institutus sub regula beati Benedicti: habetur per eundem Anton. Floren. *in 2. part. suæ histor. titu.* 15. §. 18. vbi dicit, quod initium habuit anno Domini 1098. sub quodã Abbate Stephano, sed paulo post mirabiliter dilatatur per B. Bernar. & fuit initium eius, vt dicit per hunc modum.

Quidam deuoti viri venerabilis Hugo. Lugdunensis, Ecclesiæ Archiepiscopi sedis Apostolicæ tunc legati: Et religiosi viri Vulterii Cabilonen. Episcopi, nec non & clarissimi Principis Odonis Burgund. ducis freti consilio, & autoritate roborati, inuentum Eremum in Abbatiam construere cœperunt præfecto Ruberto Abbate illius diœcesis Episcopo, videlicet Cabilonen. curam, virgamq; pastoralem, cæterisq; in eodem loco sub ipso seruãtibus stabilitatem. At vero post non multum temporis factum est, vt idem Abbas Robertus, requirentibus eum monachis Molismensibus Papæ Vrbani secundi iussu, Vulterii Episcopi Cabilonen. licentia, & assensu, Molismum reduceretur, & Albericus, vir sanctus & religiosus, in ipsius loco substitueretur. Hoc sane inter vtramque Ecclesiam fœdere pacis retento, gratia & authoritate apostolica seruato, vt ex eo iam tempore, neutra illarum vtriuslibet, monachum ad habitandum sine commendatione regulari reciperet. Quo facto nouum monasterium noui patris solicitudine, & industria, breui non mediocriter Deo cooperante, in sancta religione ac conseruatione profecit, opinione claruit, rebus necessariis creuit. Dicit etiam ibi Anton. Florent. allegans Vincentium *in speculo historiali*, quod tempore Guilielmi secundi Regis Angliæ, cœpit religio Cistercien. Et vt dicit, pertinet ad gloriam Anglorum, quod talem virũ genuit Anglia, qui huius religionis & autor fuit, & mediator. Is autem fuit Arduignus nomine, qui alias Stephanus à puero Suburnæ monachus, postea pannos illos perosus, Scotiam, mox Franciam contendit, vbi aliquot annis studuit. Deinde, Romam cum clerico consorte profectus est, qui eundo & redeundo quotidie totum Psalterium cantitabant. Deinde Burgundiam regressus, in Molismo, nouo & magno monasterio, se totondit. Ibi quum ea proponerentur obseruanda, quæ non erant de regula, cœpit rationem eorum inquirere. Et tandem, de quibusdam superfluis, cum vno & alio disputauit, vt Abbatem ipsum, & alios septendecim in suam sententiam induceret. Igitur Cistertium venere, locum prius Salmosum, & ibi steterunt suffragio Archiepiscopi Viennen. qui postea factus est Papa. Abbas tandem, qui cum eis venerat, à suis monachis requisitus, ad eos rediit quasi coactus. Sed omnes, qui cum eo venerant de Molismo, cum illo regressi sunt, præter octo, qui sibi Abbatem constituerunt Albericum quendam de suis. Priorem vero Arduignum, qui & Stephanus dicitur, fecerunt: & ibi dicit, quod ad Vincentium plenius recurrendum est, & *tit. 16. c. 1. §. secundo, eodem libro*, dicit, quod Cisterciens. vtique fuerunt magna columna Ecclesiæ sub beato Bernardo, & postea per annos centum scientia decorati & sanctitate. Sed & ipsi declinantes à vestigiis patrum, inutiles facti sunt. Circa autem annos Domini 1436. quidam ex monachis Abbatiæ Florentinæ, sub Eugenio quarto transierunt ad ordinem Cisterciensium, in obseruantia regulari, collato eis monasterio, septem prope Florentiam, dicti ordinis. Per ipsum deinde Eugenium, hoc procurante reuerendissimo Domino Cardinale Firmani, & ex pusillo grege adauctus est. Sed si bene consideremus, illud fuit tantum in Italia; quia semper Cisterciens. apud nos, & in Gallia fuerunt decorati, scientia & sanctitate, & tales apud nos reputantur. Et tales monachi apud nos, & etiam Carthusienses, reputantur sanctimonia vitæ: ita quod non est aliqua sinistra suspicio præsumenda cõtra eos. Ita etiam, quod ex hoc possunt esse Iudices in causa propria, vel suorum, vt dicit D. meus Ias. *in authent. iubemus. C. de iud. 2. col. ibi: secundo facit.* & Fel. *in c. super his. in fin. extra de accusat.*

Sub hoc habitu Cisterciens. est alius ordo

apud nos, vbi ſunt tantum Priores, qui eſt etiam ſub regula beati Benedicti, qui dicitur ordo Vallis collium, ſeu potius caulium, qui eſt caput in eorum ordine, & habet multos prioratus ſub ſe, vt eſt prioratus Vallis ſancti Benedicti iuxta Heduam, & prioratus Vallis Creſcen. qui dicitur *Vaultcroiſſant*, prope Sedelocum, & plures alii, qui ſunt modici prouentus, & in quolibet prioratu ſunt pauci religioſi. Et melius eſſet, quod reducerentur in totum, ſub habitu Ciſtercienſ. cum habitum eorum deferant.

QVinquageſimanona conſideratio. Eſt alius ordo ſub regula beati Benedicti, qui dicitur ordo Camaldulenſium, qui fuit inſtitutus à Ramualdo, viro magnæ ſanctitatis, & ſanctimoniæ: & fuit inſtitutus anno Domini 1030. Et ſic ante ordinẽ Vallis Vmbroſæ, & Ciſtercien. De cuius inſtitutione habetur per Anton. Flor. *in ſuo lib. hiſtor. lib. 2. part. tit. 15. cap, 15.* Qui licet fuerit inſtitutus ante Ciſterci. non tamen habetur in tanto honore, nec in tanta exiſtimatione, cum vita Ciſterci. ſit arctior & ſtrictior, quam vita illorum: & ideo in maiori prærogatiua, excellẽtia & præeminentia: ſecũdum quod dicit Io. Andr. *in c. ſane de regularib.* quam doctrinam refert & ſequitur Florentin. *in ſua ſumma, 3. parte, tit. 16. ca. 1. §. 2.* vbi dicit, quod Canoniſtæ, non ponderatis ſubtilitatibus Theologorum, ſolent ſolum pro præeminentia religionis ad aliã, quod vna ſit arctior, ſtrictior, durior, vel fortior, in modo viuendi. Ex quo inferendum eſt, quod ordo Ciſtercien. eſt præferendus, cum vita eorum ſit arctior, ſtrictior & durior. Hi enim monachi ſunt albi habitus, qui degenerantes, alienati ſunt retrorſum: pauciſſimis exceptis eorum monaſteriis, & eremi recluſis. Sed circa annũ Domini 1370. vitam quaſi eremiticam tenentibus & laudabilẽ in diœceſi Aretina, ſed territorio Senen. Epiſcopus Aretinus, tunc temporis dedit habitum ſimilem, & regulam ipſius B. Benedicti, ex quibus creſcent. in gratia Dei & numero, cõſtitutus eſt ordo Montis oliuarum dictus ab Eccleſia, & ipſe approbatus, & in monaſteriis per Italiam multiplicatus, ac priuilegiatus, & à di[...] exemptus factus. Qui religioſi, ſu[...] ſua ponunt generalem vnum ex[...] tem de triennio in triennium. H[...] Florent. vbi ſupra, *in 2. part. tit. 16. ca[...]*

SExageſima conſideratio. Sub [...] gula S. Benedicti, fuit Ordo hu[...] Qui licet habuerit primum ini[...] Domini 1017. tamen in proceſſu [...] fuit tripliciter variatus in modo vi[...] vltimus eorum viuendi modus f[...] batus anno 1200. & per Innocen[...] tium confirmatus. Et poſtmodum [...] ceſſum à diœceſanis exemptatus [...] multis, & ſub regimine vnius prin[...] generalis præpoſiti, conſtitutus. [...] runt enim in tertio modo viuendi, [...] ma partem regulæ B. Benedicti, no[...] ſuperiores eorum Præpoſitos no[...] Multiplicati quam valde, fabrica[...] multa monaſteria tam fratrum, q[...] nialium, per partes Tuſciæ & Long[...] maxime Mediolani. Hi inter alia p[...] habent, quod in ſabbato Paſchæ, c[...] eorum officium illius diei de ſero, p[...] diem, in introitu noctis, ita, quod [...] diei, de nocte in vigilia paſchæ can[...] de inſtitutione, approbatione, & c[...] tione prædicti ordinis habetur pe[...] Ant. Flor. *in ſuo lib. hiſtor. 2. part. tit. 15. ca[...]* ample.

SExageſimaprima conſideratio. S[...] la B. Benedicti, adhuc ſunt quida[...] nos, qui dicuntur Cœleſtini, de q[...] notabilis conuentus, in ciuitate Pari[...] in multis aliis locis Franciæ. Et iſti [...] ſeruantes, ſub regula B. Benedicti de[...] Hi etiam ſunt à diœceſanis exempti. [...] ſint cæteris, puta Carthuſi. præferendi [...] inſpiciendam eſſe conſuetudinem: [...] men non ſunt omnino mendicantes: [...] omnibus aliis mendicantibus præfe[...] Et quod ſunt ſub regula B. Benedicti, [...] Anton. Flor. *in 3. part. ſuæ ſummæ. tit. 16. [...] 18. in princ.* Vbi dicit, quod talis ordo [...] ſtitutus à Beato Petro de Murrone, [...] Papa Cœleſtinus, ſed renunciauit Pap[...]

Sexageſimaſecunda conſideratio. Credetem, quod licet ordo Carthuſienſium nō ſit ſub regula B. Benedi. nec ſub aliqua quatuor regularum ab Eccleſia approbatarum: ſed habent ſua ſtatuta pro regula, tamen habetur in magna veneratione ab Eccleſia, vt dicit idem Anton. Flor. 3. *par. ſuæ ſum. tit.* 16. c. 1. §. 6. Et eſt venerabilis religio, quæ vſque ad præſentem diem ſeruat rigorem ſuarum obſeruantiarum, per annos circiter 400. vt dicit idem Flor. *in libro hiſtoriali.* 2. *part. tit.* 15. cap. 22. §. 2. Auſtera, vt dicit, ſiquidem eſt in multis, in abſtinentia quidem; quia prolixa ieiunia, & ſextis omnibus feriis, in pane & aqua, ab eſu carnium ſemper abſtinent; etiam in grauiſſima infirmitate. Ita vt qui eis veſci voluerit, amplius in clauſura cum reliquis non valeret permanere. Quo ad veſtitum; quia ſemper cilicio induuntur ad carnem. Quo ad ſolutionem; quia nunquam exeunt exceptis Priore & procuratore: & in cellis ſuis ſoli manent, cum arcto ſilentio: vigilias magnas habent, propter prolixitatem officii. Vnde Bernardus, qui epiſtolam ad eos ſcripſit; quia dicitur ad fratres de Monte Dei, multum commendat inter cætera, dicens: *Veſtrum eſt frui Deo.* in fine autem arguit de nimia ſumptuoſitate & magnitudine ędificiorum: & magis adhuc tempore noſtro redarguiſſet, ſi vixiſſet, maxime, quo ad conuentum Papienſium, qui diſtat à ciuitate Papienſ. duabus leucis ſeu quatuor aut quinq; miliaribus, vbi eſt talis ſumptuoſitas in ædificiis, quod vix vltra dici poſſit. Et etiam apud Diuionem, eſt conuentus Carthuſienſium, valde ſumptuoſus in ædificiis, & apud Gratianopolitan. Et conuentus principalis dicti ordinis eſt in Delphinatu, iuxta Gratianopolitanam ciuitatem. Et ex dictis Ioan. Andreæ *in Clementine de regularib.* Hic ordo, cum propter nimiam auſteritatem, ſit cæteris præferendus, maiorem præeminentiam deberet habere: tum etiam; quia fuit inſtitutus anno Domini 1086. ſecundum quod habetur per Anton. Floren. *in ſua hiſtoria,* 2. *part. tit.* 15. *c.* 1. exemple, *iam ſupra alleg.* Et Iacob. Bergo. *in ſupplemento chronic. lib.* 12. Et etiam propter eorum antiquiorem inſtitutionem, præferri debent ordini Ciſtercien. & Præmonſt. Et Bernar. teſte, primatum obtinet, inter omnes ordines Eccleſiaſticos, non ratione temporis, ſed religioſitatis. Et etiã Polycrat. *lib. ſuo cap.* 21. *incip. licet autem.* ponit de laude, & origine iſtius religionis, & aliarum religionum, quæ hic non inſero; quia eſt impreſſus. De laude huius ordinis etiã Sebaſtian. Brant ſcripſit.

Sexageſimatertia conſideratio. Alius eſt ordo, qui dicitur Ordo ſanctæ Trinitatis, cuius caput eſt in ciuitate Pariſienſ. qui dicitur: *Es Maturins*, qui ſunt deputati ad redimendum captiuos: qui, vt videtur, debent omnes alios religioſos, ſaltem poſt monachos nigros, præcedere, ſaltem præcedet religioſos S. Antonii, qui ſunt deputati ad ſuſcipiendum hoſpites: quoniam ordinantur, & ſunt ordinati, ad redimendum captiuos. Ideo religio eorum eſt excellentior, vt dicit Anton. Floren. *in ſua ſum.* 3. *part. titul.* 16. *cap.* 1. §. 2. Et de his & cæteris aliis facit mentionem idem Flor. *in ſua hiſtoria.* 2. *part. tit.* 15. *cap.* §. 3. *in fine.*

Sexageſimaquarta conſideratio. Poſt ordines ſupradictos non mendicantes, ſub regula beatorum Baſilii & Benedicti, ſunt alii ordines religioſorum non mendicantium, ſub regula diui Auguſt. Vt ſunt ordo ſancti Iohannis Ieroſolymitani, qui dicuntur Cruciferi, & ſunt milites Rhodiani, ſeu templi, de quibus dicam infra *in* 2. *parte. in quarta conſideratione.* Quibus aſſimilantur milites S. Iacobi de Spata, militantes pro fide, qui ſunt in Hiſpania, qui ſunt milites Regis Hiſpaniæ: de quibus infra dicam *in illa nona parte*, de eo hic non inſiſto.

Sexageſimaquinta conſideratio. Alii ſunt hoſpites S. Antonii, qui dicitur ordo hoſpitaliorum S. Antonii, qui ſunt in diœceſi Viennenſ. Qui ex conſuetudine & vſu videtur ſumpſiſſe principium. Et etiam extenſum fuit ad hoſpitale curiæ Romanæ: quoniã ſicut in ſecularibus, in vrbe Romana legitur duos fuiſſe Prætores: Vnum, qui præerat; Alterũ vero, qui Romanis iuſtitiam exhibebat,

vt *ff.de origine iuris.l.2.§.& cum placuisset.de iudic.l.2.§.2.* sic in spiritualibus dignum, & rationi consonum fuit, vbicunque est ipsa Vrbs, id est, Romana Curia, diuersos esse superintendentes curiæ animarum: Quosdam Iacobos, & parochiani sunt & religiosi, quartum ex dispensatione sedis Apostolicæ permittitur. Quosdam vero, peregrinis siue curialibus, vt sunt fratres S. Antonii, vt satis clare probatur *c. Quoniam in plærisq. extra de offic. ordin. cap. cum secundum. de tempor. ordin.* Rationabiliter ergo Romana Ecclesia voluit, & in vsum deduxit, quod essent in Curia Fratres S. Antonii, qui pro pauperibus curialibus hospitale haberent, confessiones curialium audirent, & ecclesiastica sacramenta ministrarent, & sepulturis eorundem interesse deberent. Ita dicit Oldr. *in consil. suo* 211. vbi ponit de emolumentis eorum, etiam in Curia Romana. de quibus aliter pro nunc non dico, cum quo ad præeminētiam eorum cum aliis, standum est consuetudini locorum.

Sexagesimasexta consideratio. Alii sunt ordinis Præmonstratensium, sub regula B. Aug. quorum ordo fuit, & incepit anno Domini 1120. Cuius ordinis fundator fuit vir Dei Northbertus, ex partibus Lotharingiæ oriundus. Et dicit Anton. Floren. *in d. lib. histor. tit. 15. cap. 19.* Qui quidem est vnus apud nos, de principalibus ordinibus. Et Abbas illius, in suo ordine est generalis in toto ordine: & facit vnum caput, sicut Abbas Cluniacen. in toto suo ordine. Ideo cæteris aliis Abbatibus non facientibus caput in ordine, in congregatione generali, præferendus est, tāquam faciens caput in suo ordine. De his aliter non insisto, cum vltra illum locum, vbi est caput, pauci sint, & in locis vbi sunt, standum est consuetudini loci de præcedētia aut præeminentia.

Sexagesimaseptima cōsideratio. Alii sunt, qui sunt de ordine Grandimondensi. Qui fuit institutus anno Domini 1076. sub patre Stephano viro nobilissimo, & de Aruerniæ partibus filio nobilissimi viri Stephani, cuius Stephani institutoris vita fuit arcta.

Nam trigesimum ætatis suæ annum
habitare cœpit eremum, in ieiuniis,
& orationibus continuis seruiens De
bus eius panis & aqua, & interdum
næ siligine, sorbitiuncula, quæ cæte
sapida, necessitati vtique seruit, n
ptati. Incedebat quoque armatus lo
rea, contra carnis tentamenta, &
sciuiam: quo vsque toto corpore
plenam de seipso obtineret victori
menta, quibus super loricam ind
nullo tempore augebantur, sed hy
state, ad repellendum frigus, & ca
per erant æqualia, & eadem. Et plu
eius vitæ austeritate, & miraculis p
Flor. *in suo libro historiali. 2. par. tit. 15.*
hic non transporto, cum sint ibi
faciant ad propositum, nisi ad den
dum de eius vitæ austeritate, & ar
viuendi. Ex quo videretur, quod
sent præferendi, si illum modum vi
seruant, quod non credo. Et ideo
standum consuetudini, quomodo
bi sunt, & collocantur, præcedere d
lios vel non.

De austeritate vero, aut arcto
uendi, prædictarum religionum, n
quod hodie possit fieri fundamen
na ad aliam: cum omnes supradict
die relaxatæ sunt & tepefactæ, &
ci possit Ieremiæ *Threnorum cap. 1.*
do obscuratum est aurum, mutatus
optimus. Et quod ait Bernardus co
niac. religiosos monachos relaxato
cet. Vnde inter monachos, tanta in
tia in cibis, in potationibus & ve
in lectisterniis, in equitatiuis, & co
dis ædificiis, mollescere potuit, qua
& studiosius, voluptuosius, atque
obseruatus fuerit, ibi ordo melius
catur, ibique maior putetur religio
nim parcitas putatur auaritia, sob
steritas creditur, silentium tristitia
Et contra remissio discretio dicit
sio liberalitas: loquacitas affabilitas
natio iucunditas: mollities vestim
equorū fastus, honestas lectorum,

cultus, munditia. Quidque hæc alterutrum perpendimus, charitas appellatur. Ista certe charitas destruit charitatem, hæc discretio discretionem confundit: talis misericordia crudelitate plena est, qua scilicet ita corpori seruitur, vt anima iuguletur. Et, vt dicit Anton. Floren. *in suo libro historiali, in 2. part. tit.* 16. *cap.* 1. sub hac abusione, iam fere vbique pro ordine ista tenentur: fere iam omnibus sine querela & irreprehensibiliter obseruantur, quanquam dissimiliter, vt ibi declarat, & demonstrat: quæ multo cum plus intentionis, necesse dicere, & declarare, quæ laudanda veniant, quam quæ vituperanda. Sed hæc dixi, vt cognoscatur, quod non est multum insistendum, quo ad præeminentiam vnius religionis ad aliam, in arcto & stricto modo viuendi, cum in omnibus rarus sit, & in omnibus sit relaxatio, in vita & modo viuendi, dätis à regulis, in quolibet ordine, de quibus supra dictum est. Et ideo deueniendum est ad alium modũ, & ad aliam doctrinam, ad cognoscendum præeminentiam vnius religionis ad aliam: quam ponam statim post declarationem mendicantium.

Sexagesimaoctaua consideratio. Post omnes ordines supradictos, qui non sunt mendicantes, sunt quatuor alii generales mendicantium. Inter quos (vt sæpissime vidimus) est contentio, qui illorum debeant præcedere. Aut si non inter ipsos, saltem aut cum aliis religionibus, vel etiam quandoque & sæpius cum ecclesiis cathedralibus, & collegialibus: quoniam sub prætextu humilitatis, aut sanctimoniæ, semper tamen appetunt aliquid gloriæ, laudis, & honoris. Isti sunt quatuor, videlicet ordo Prædicatorum, ordo Minorum, ordo Carmelitarum, ordo Eremitarum S. Augustini, facientes supra dictum Christi, de quo *Lucæ* 22. Et omnes istos tres ordines præcedit, aut præcedere debet ordo Prædicatorum. Et, quod præcedere debeat fratres Minores, dicam infra. Et aduerte, quod isti Prædicatores fuerunt sub regula sancti Augustini. Sed quidam constitutionibus additis, fecit Dominicus nouum ordinem, qui dictus fuit ordo Prædicatorum, de cuius excellentia videatur amplissime per Anton. Flor. *in* 3. *part. hist. tit.* 23. *per totum.* vbi habetur, quod habuit initium anno Domini 1217. vbi dicit idem Antonius, sub Innocentio I. Et anno Domini 1210. sub Honorio III. vt dicam infra *seq. consider.* Et refert idem Anton. Flor. *eod. tit. c.* 3. quomodo prędictus ordo reuelatus fuit sancto Dominico, à Virgine Maria, à Iesu Christo eius filio commendatus: Cui datus fuit socius, videlicet Franciscus, pro alio ordine instituendo, ad instructionem totius vniuersalis Ecclesiæ in sermonibus, & prædicationibus, vt ibi videre poteris.

Sexagesimanona consideratio. Ordo Minorum sub regula Francisci, fuit institutus, circa annum Domini millesimum 208. De cuius vita, & moribus, & sui ordinis institutione & fundatione, habetur plene per eundem Flor. *in suo lib. hist. tit.* 24. *per totum.* & de eius confirmatione, quo tempore fuerit confirmatus prædictus ordo, infra patet.

Sed cum sint minores, vt nomen sit consonans rei, debent esse minori loco: Ideo tanquam humiliores; quia minores non debent prætendere contra aliquos, de aliqua præcedentia; quoniam alias videretur, quod facerent contra eorum ordinem & statum: qui inter omnes totius vniuersalis ecclesiæ, debet esse minor: imo quod plus est, à certo tempore voluerũt vocari minimi, in vim cuiusdam reformationis. Sed video, quod illud est tantum verbo, & non operæ; quia volunt non solum contendere de paritate, cum aliis religiosis, sed etiam cum ecclesia cathedrali, prout vidi in hac ciuitate Hed. in funeralibus quondam nobilis & potentis viri, domini Francisci Rolin, qui pro vna hora tantum fuit repositus in eorum ecclesia, cadauer subleuando voluerunt non solum esse in vltimo loco, etiam ante Canonicos ecclesiæ cathedralis. Imo etiam Guardianus dicebat, se debere habere vltimum locum etiam post Episcopum ibi præsentem, & existentem. Quod quantæ & qualis fuerit decisionis, & prout etiam debuit esse, cogitent omnes. Ex quo videri potest, quid de illis dicendum sit,

qui cum omni humilitate, etiam cum infimis agere deberent, volunt tamen contendere de paritate. Et ideo non potest magis superbia eorum operari, quam cum superbia Luciferi, qui voluit fieri similis Altissimo. Sed tunc illud euenit ex superbia cuiusdam Guardiani, qui multum fuit reprehensus in Capitulo generali, tunc sequentis, per ministros, & alios correctores totius ordinis, qui actum illum in Capitulo ecclesiæ Heduen. reprobauerunt, & retractauerunt, & prædictum Guardianum increpauerunt.

Et licet ordo Minorum incœperit prius, quam ordo Prædicatorum, cum ordo Minorum incœperit anno Domini 1206. Et ordo Prædicatorum anno Domini 1216. vt refert Albertus de Eib. *in sua Margarita poetica, in primo secundæ partis tract. c. 10. in fin.* Tamen Prædicatores præferuntur Minoribus, vt not. gl. *in cap. quorundam. de elect. in 6. & in fin. de pact.* & Archidiaconus *in c. de decimis. in 6.* Io. de Turrecrem. *in c. episcopus. 17. dist.* plene per Felin. *in rub. de maior. & obedien. in 3. & 4. colum.* Et hac ratione, vt dicunt; quia ordo fratrum Prædicatorũ, licet primo non fuerit institutus. fuit primo approbatus sub regula diui August. anno Domini 1208. sub Honorio Papa III. Et ordo beati Francisci sub eodem Honorio, anno Domini 1224. vt refert Iacobus Philippus Bergom. *in suo Supplemento Chron. lib. 13.* faciunt, quæ dicit Philippus Decius *in cons. 116. colum. 1. ad finem.*

SEptuagesima consideratio. De ordine Carmelitarum, qui sub ordine S. Basilii sunt, vt dicit Antonius Florentinus *in sua sum. in 3. par. tit. 16. cap. 1. §. 8.* Quo tempore habuerint initium, dicit Anton. Florent. *in sua 3. parte historiarum, lib. 20. cap. 5. §. 1.* Quod tempore Honorii IV. cúm fratres ordinis Carmelitarum deferrent habitum, qui minus videbatur conuenire viris religiosis, videlicet cappam circulatam largis virgis albis & griseis: quem habitum asserebant fuisse Eliæ prophetæ, habitantis in monte Carmelo in Syria: quod tamen, vt dicit Anton. neque in sacra Scriptura, neque in authentica scriptura reperitur (licet *in historia Tripartita, lib. 1. c. 2.* & ex Isidoro *in tit. de offic. cap. 15.* reperi... ptum, quod vita religiosa fuit in E... seo) Honorius IV. propter maio... statẽ, mandauit habitum illum d... desuper, cappas ex toto albas: & ... tus griseas, cũ scapularibus assum... buerunt initium sub quodã Patri... solymitano, cum in Syria habitab... ni Ierosolymis, & in multis aliis ... Degebãt autem in mõte Carmel... tæ, & sub regula B. Basilii, vt etiam ... Anton. Florent. *in 3. par. suæ summ...* §. 8. vbi dicit; quod anno Domi... minus Innocentius IV. addidit q... dinationes, per modum regulæ ... dicto patriarcha Ierosolymitano, ... berto, extractas, ex regula Basili... busdam additis, declarantes & ... regulã illam, per dominum Hug... dinalem, ordinis Prædicatorum ... Honorius III. confirmauit ordin... & postmodum Papa commisit Hu... din. ordinis Prædicatorum, vt add... dam constitutiones, quas in poste... uarent. Sed in processu temporis, ... tibus Saracenis ex toto partes Syr... tes Carmelitæ, de locis illis, dispe... in terris Christianorum, ædifica... timos conuentus, ex eleemosy... collatis, propter eorum deuotã co... nem exemplarem. Aliqui tamen ... quod Soldanus Saracenorum, qu... habebat in reuerentia, propter E... phetam, mutato habitu eis dato ... in contemptum Papæ, & fidelium ... expelli de monte Carmelo, vnde ... dicuntur, non quod ab Elia hab... tium. Et isti præferendi sunt & fra... dicatoribus, ordinis S. Augustini & ... cum primo fuerint instituti, cum ... regulã B. Basilii, quæ prius fuit q... B. August. sub qua erant Prædica... gula B. Francisci, quæ fuit solum an... ni 1218. vt dixi supra. In multis tam... processionibus vidi eos præcede... loco digniori: in aliis vero vidi & ... dicatores & Minores præcedere, ...

...loco. Vnde tanta diſcordia & diuerſi-... videtur eſſe ex conſuetudine loci, aut ex prioritate inſtitutionis, aut fundationis con-... in loco, qui ſibi ratione prioritatis temporis vſurpauerunt locum. Sed quid de... ſendum, dicam poſtquam declarauero prioritatem Inſtitutionis, Ordinis & Con-... firmationis.

Vtrum autem Carmelitæ ſint mendican-... notat & declarat Lapus *allegatione ſua* 46. plene in princ. Et ibi etiam ponit de fra-... tribus ſeruorum, qui dicuntur *ſeruitæ*, quod tales ſunt mendicantes, & notatur de Car-... melitis *in c.*1.*§.ceterũ.de relig.domib.in* 6. & ponit Angelus *in conſid.* 12. *incipi. Sancta Carmeli-*... tarum relig. vtrum poſſint habere proprium. Et de laude huius ordinis, Carolus Fernan-... dus ſcripſit vnum librum.

SEptuageſimaprima conſideratio. Sunt & alii mendicantes, qui dicuntur Eremitæ S. Auguſt. Qui, vt dicit Anton. Floren. *in ſum-*... 3.*part.tit.*16.*cap.*1.§.8. alias fuerunt ſub regula B. Baſilii; nunc autem, vt dicit, militant, ſub regula B. Baſilii vel non extra eſſentia-... religionis, dicit ſe non inueniſſe à quo-... quam declaratum. Et quod iſti ſunt mendi-... cantes, eſt tex. & ibi doctores *in cap. vnico.* §. ... *rum. de relig. domibus. in* 6. Et Lud. Roma. *in conſil.* 235. ponit, an poſſint habere immobi-... lia: vbi etiam ponit de fratribus prædicato-... ribus. Et licet iſti Auguſtini effecti fuerint mendicantes ex quadam conſuetudine, & præſcriptione longiſſima, ſicut & fuerunt Carmelitæ, vt ſupra dictum eſt; tamen debent præcedere Minores, cum ſint inſtituti à digniore, videlicet ab Aug. qui fuit dignior Franciſco. Quod ſint digniores, eo; quia à digniore inſtituti, facit glo. *in l. reſtituen. C. de ad-*... *uer. diuer. iudic. & in l.* 2. *ff. de albo ſcriben. & in c. per tuas. de maior. & obed.* Vbi data paritate temporis præfertur ille, qui eſt à digniore coronatus, & laureatus, vt dicã infra *in* 10. *part.* Merito ergo, quod inſtitutio ordinis S. Aug. ante Franciſcum, de quo ſunt prædicti Eremitæ, qui etiam videntur habuiſſe initium à Aug. Sed tamen ſine dubio ſunt ab eo approbati, & reformati, & ſic dignior Franciſco, & ratione temporis, & ratione dignioris inſtituentis, debent præcedere Minores: & etiam quia eccleſia Romana primo approbauit Aug. & eius acta & opera, quam Franciſcũ, vt habetur *in c. ſancta Romana Eccleſia.* 25. *diſt.* Vbi opera Auguſt. approbata fuerũt per Gelaſium, qui fuit per multa tempora ante Honorium III. cum Gelaſius fuerit anno Domini 490. Et Honorius III. fuit anno Domini 1217. Ex quo conſtat multipliciter, de multiplici cauſa, præcedẽtiæ fratrum Eremitarum S. Augu. quo ad fratres Prædicatores. & Minores, quæ etiam conſiderari poſſunt ex dicendis *in conſiderat. ſeq.* vbi ponam in genere, cauſas præeminentiæ vnius religionis ad aliam.

SEptuageſimaſecunda conſideratio de excellentia, & antiquitate Monialium ſeu ſanctimonialium tractat, quarum inſtitutum eſt excellentius; cum ſit multo vetuſtius, quam quæuis alia monachorũ religio. Quippe nulla (vt ait Auguſtin. *de bono virginali*) virgo ſacra naſcitur, nec eſt hoc proles carnis & ſanguinis. Si harum quæritur mater, eccleſia eſt. Non parit virgines ſacras, niſi virgo ſacra: virgo illa, quæ deſponſata eſt vni viro, caſta exhiberi Chriſto, vt ſcribit Polydorus *de inuentoribus rerum lib.* 4. *cap.* 10. vbi dicit Apoſtolos primo, deinde Pontifices, exemplo Veſtalium Virginum, introduxiſſe fœminarum religionem, vt vterque ſexus domino in caſtitate famularetur, & in collegia coiuere, ac ſanctiſſimis inſtitutis à patribus acceptis, vitam Virginitate dignam agere cœperunt. Nam Matthæus Apoſtolus in Æthiopia, cui ea prouincia obtigit, poſteaquam Regem (vt in eius vita legitur) cum vxore & toto Regno ad fidem conuerterat; item illius filium à morte ſuſcitauerat, filiam poſtremo Virginem nomine Iphogeniam, ſacro velamine conſecraſſe dicitur. Ex quo apparet, iam tunc cœpiſſe fœminas per hunc modum Deo dicari. Sunt tamen, qui tradant, (quæ cum Hieronymo familiaritatem habuit) primam fœminarum auſam eſſe, id inſtitutum, Romæ profiteri. Alii aſſerunt, Helenam, Conſtantini matrem Virgines ſacras primi-

tus legisse, quæ publico stipendio nutrirentur, seu quæ puritate vitæ, ac precibus indesinenter laudem Dei prædicarent. Hæc Polydorus, vbi plura alia de constitutis summorum Pontificum, circa prædictam religionem.

SEptuagesimatertia consideratio ex supradictis fundatur. Ex eo; quia cum monachi primo nominantur, quam Canonici Regulares, vt *in c. Deus. de vita & honest. cleric. & in in rubr. de statu monach. & canonicor. regular. & in cap. 2. de suppl. neglig. prælat. & in c. perniciosam. 18. quæst. 2.* vbi Papa enumerans quasdam regulas approbatas, incœpit à regula sancti Benedicti & Basilii: postea nominat Augustin. ideo præferri debent Monachi Canonicis regularibus.

Et ex hoc ordine Archidiac. *in c. de decimis. in 6.* infert, Prædicatores præferendos Minoribus. de quo etiam ordine literæ vide Felin. in hac materia, *in rubric. de maior. & obed. & in d. c. cum dilecta. vers. ordo scripturæ.* vbi plures decisiones adducit, & etiam dom. meum Iason. *in d. §. prius.* Et quinque limitationes ad regulam supradictam ponit ibi Felin. Et inter alias dicit, prædictam regulam non habere locum in actu denotante vitia nominatorum; quia tunc primo nominãtur Minores, vt per Abbatem *in c. auaritiæ. de præbend.* Et facit pro hac opinione text. *in c. irregularibus. extra, de simonia.* vbi in vitio simoniæ prænominantur Can. regulares. Et ex his notat idem Felin. *in d. l. cum dilecta.* Quod in ingressu carceris, vel simili actu, debent præcedere Minores: quia sequi honor est, præcedere autem non. Ex quo videretur dicendum, quod illa declaratio ad *c. auaritiæ.* per Panormitanum & Felinum non habeat magnam rationem. Et ideo Felin. *in d. rubrica,* non omnino firmat illam, nec illi assentitur in totum: Imo dicit, quod illud non semper obseruatur: vt patet *in c. 1. de decimis. in 6.* vbi fratribus Prædicatoribus & Minoribus, qui Pisanos à solutione decimarum retrahebant, scribitur reprehensorie, & tamen præmittuntur Prædicatores, sic etiam in actu honorabili præmittuntur Minores *c. 2. de suppl. neglig. prælat.*

De præcedentia istorum, inter se satis am-ple disputauerũt plures, de quibus sunt con-silia Bonon. Paduana & Ferrarien. & Bapti-stæ Caccialupi, de quibus supra feci mentio-nem in pluribus locis, quæ cum sint impressa, non aliter insisto, sed me remitto ad dicta eo-rum: conclusiue tamen tenendo, quod Mo-nachi cæteris paribus præferuntur Canonicis regularibus.

SEptuagesimaquarta consideratio. Quid sit honor, an sequi, an præcedere, an in medio. Nam vt in pluribus monasteriis vi-di maiores de mane præcedere. Ad vesperas vero sequuntur, & in pluribus aliis contra-rium obseruatur. Cur tã varie, videtur, quod istud sit ad demonstrandum, quod quo ad seruitium diuinum, nulla est maioritas inter eos: sed credo, quod in hoc ad eos est atten-denda consuetudo. vt per Felin. *in c. statutum. extra, de maior. & obed.* vt dixi supra.

SEptuagesimaquinta consideratio. Quæ-rendum est de ratione diuersitatis [illegible] sit, quod in actibus ecclesiasticis, maxime in processionibus, vbi congregantur status ec-clesiasticus & temporalis, ecclesiasticus præ-cedit, & temporalis sequitur. Et, quod plus est, in statu ecclesiastico Minores præcedunt & Maiores sequuntur. Et è diuerso, in statu temporali, in eadem congregatione, Maio-res præcedunt & Minores sequuntur. Plures super hoc interrogaui, qui mihi dicebant, quod credebant, quod in hoc sit tantummo-do consuetudo locorum, quæ in honoribus deferendis inspicienda est. vt dicit Bald. *in l. obseruare. §. antequam. ff. de offic. procons. in 1. lectu-ra.* Dicit tamen ibi, quod vbi non est consue-tudo, debent assignari loca superiora, secun-dum qualitatem personarum, vt dixi [illegible] quæ attendenda est, quod ad loca sedendi maxime etiam in Francia: meminit Bald. *c. 1. §. Marchio. in tit. de his qui feud. dare possunt.*

Mihi tamen videtur, quod alia & melior potest dari ratio, ex eo, quod qui sequuntur, quo ad statum ecclesiasticum, sunt in hono-rabiliori loco; quia minores Episcopo, vt di-cit Præpositus *in c. episcopos. 18. distinct.* Bene ta-men facit text. *in c. perlectis. 22. dist.* Vbi in offi-cio fr[illegible]

cio faciendo, viciniores Episcopo sunt honorabiliores, & in honorabili loco, vt sunt sacerdotes, qui sunt in administrandis viciniores Episcopo. Et cum iam statim sequantur Episcopum, ideo maiores præcedere debent: quoniam, qui stat proximior post Dominum, dicitur maior, vt dicit gloss. *in §. aliā. Inst. de bonor. possess. in verb. altiori loco*. Et Episcopus semper stat in medio clericorum & laicorum, exemplo Christi, qui sedens in medio Doctorum, &c. *Lucæ* 12. Et iste est honor, sedere in medio; quoniam locatus in medio, cunctorum ad se trahit aspectum, vt dicit Cassiodor. *lib. 3. variarum epistolarum*. Et apud Numidas erat honor, sedere in medio, vt refert Salustius *in Iugurthino*. Et ita dicit & refert Lucas de Penna *in l. quisquis. C. de præfectis prætorio siue Vrbis, lib. 12.* Et Episcopus tanquā pastor, adducit oues, ante clericos, docens eos modum eundi, & incedēdi, laicos vero post, vt exemplo clericorum incedant. Ex quo hac ratione, vt cunctorum habeant respectum, ponitur in medio, exemplo cuius omnes alii Prælati, in processionibus semper capiunt medium locum, tanquam honorabiliorem in talibus.

Septuagesimasexta cōsideratio. Antiquiores Clerici & Doctores debent habere primum locum, deinde cæteri per ordinem, vt tenet Bald. *in c. cum olim. per illum tex. extra, de consuetud.*

De antiquioribus, & Doctoribus, quomodo sint præferendi, notant Doctores, maxime Alexander & dom. meus Ias. *in l. cum quid. ff. si cert. pet.* Dicam latius infra *in statu temporali, in pluribus consid.* vbi dicam, quod in opinionibus dandis, iuniores debent habere prima vota, maxime dicam *in* 11. *parte*.

Septuagesimaseptima cōsideratio. A subdiacono, vsque ad lectores, omnes subditi sunt diacono in Ecclesia, repræsentantes ei honorē prout Pontifici Presbyter, Presbytero Diaconus, Diacono Subdiaconus, Subdiacono Acolytus, Acolyto Exorcista, Exorcistæ Lector, Lectori Ostiarius, Ostiario Abbas, Abbati Monachus. Intellige in Abbate non clerico, vt erant antiquitus. *c. generaliter.* 16. *q.* 1. Sed hodie Abbas præfertur aliis clericis, vt dixi supra *in* 32. *consid.* & prædictam cōsiderationem vide *in c. à subdiacono.* 93. *distinct.* vbi est tex. ad literam sic distinguens honores fiendos inter clericos.

Septuagesimaoctaua consideratio. Vbi concurrunt dignitates ecclesiastica & secularis, prefertur ecclesiastica, *c. solitæ de maior. & obed.* dixi supra in princ.

Vnde simplex Sacerdos, militi seculari præferri debet, vt dicit Ioan. de Turrecrem. *in c. episcopus.* 17. *distinct.* Quia si ille miles est Imperatoris: Iste Christi. *ca. quoniam omni.* 40. *distinct.* miles Christi præponitur 11. *quæst.* 3. *ca. Iulianus.* Ita etiam tenet Ioannes And. *in ca. eo libentius. de seruis non ordin.* Et facit quod dicit Specul. *in ti. de rescript. præsentat.* §. 4. *versic. vt autem.* vbi dicit, quod militi præferendus est Presbyter in scribendo. Dicit tamen Panormitanus *in cap. Nicolao. de appellatio.* quod miles præfertur monacho in honoribus, non tamen præfertur clerico, qui est miles cœlestis militiæ, vt ibi Panormitanus. Et, vt habetur *Ecclesiast.* 7. In tota anima tua time Dominum, & sacerdotes illius sanctifica. Honora Deum ex tota anima tua, sacerdotes illius honorifica. *c. sacerdotes.* 6. *quæst.* 1. Exemplo beati Martini, preferentis sacerdotem Imperatori, in porrigendo. dixi supra *in principio huius partis.*

Septuagesimanona consideratio. Filius sacerdos, præcedit patrem non sacerdotem in actu sacerdotali, & est maior patre illo, actu tantum, vt tenet Hostiensis *in cap. 1. de officio Archidiac.* quem refert Barba. *consil.* 5. *in* 3. *colum. in* 3. *volum.* & facit de filio Episcopo, qui præcedere debet patrem, qui licet teneatur ad honorem reuerentialem patri, in ecclesia tamen pater tenetur præstare reuerentiam filio Episcopo: vt dicit Hostiensis *in cap. Iudæorum. de ætate, & qualit.* dicam alibi. Et ideo, quis ex diuersis qualitatibus debet haberi in diuersa consideratione. facit text. *in ca. olim. de re iudic. & in ca. à collatione. de appellat. in* 6.

Octogesima consideratio. Patronus in ecclesia præ aliis est honorandus, *cap. pia*

 mentis.

mentis.16.quæst.7.& ca.Frigentius. Ita dicit Rofredus Beneuentanus *in suis libellis, in tractatu de iure canonico, in 5.parte, titulo, quem honorem debeat habere patronus in ecclesia.* vbi dicit, quod habere primum locum, est magnus honor, vnde Pharisæi primos accubitus desiderabant in cœnis, vt dicit, & facit textus *in cap.nobis.extra de iure patron.* & dicit Petrus de Anchorano *in d.cap.nobis.in 3.colum.* quod in processionibus tenet primum locum, & honorabiliorem in ecclesia. Et si Princeps est, ei in processione eundum est obuiam, vt dicit exemplum esse in Duce Venetiarum, patrono S. Marci, qui obtinet primum locum: & illi (vt ibi dicit Antonius de Butrio) occurrendum est, vsque ad portas ecclesiæ, non autem vsque ad portas ciuitatis: quia hoc solum fieri debet Papæ & Cardinali, & dicit ibi Antonius, quod non semper est illi occurrendũ, sed ei occurritur raro. Et idẽ dicendum est de Rege Franciæ, in omuibus suis ecclesiis cathedralibus, & metropolitanis, cum sit patronus omnium, tanquam Princeps supremus. Archidiac. *in c.lectis.63.distin.* Facit quod dicit Bald. *in c.quanto. de iudic. & in procemio decretalium.* Sed, vt dicit dominus Roch. Curtius, quem alias audiui, *in tract. suo de iure patronatus, in verb. in Ecclesia, in 2.colum.* hoc iure non probatur. & cõtrarium tenuit dominus Præpositus *in d. c.lectis. & in c.imperium.10.dist.* vbi dicit, quod prædicta decisio Archidiaconi & Baldi debet intelligi, quantum ad protectionem, non autem quantum ad electionem, vel præsentationem. Tu dic, quod etiam Princeps habet istud ius patronatus in ecclesiis cathedralibus, siue ex constructione, siue ex fundatione, siue ex donatione, si[ue] ex priuilegio: quibus casibus etiam habe[t] ius præsentandi, vt dicit Præpositus *in c. [...] tamini. in 1.colum.71.distinct.* Dicit tamen Præ[...]positus, quod si habeatur ius patronatus in [...] ecclesia cathedrali, non tamen per hoc com[...]petit ius præsentandi clericos ad benefi[cia] particularia. Ita dicit Præpositus *in d.c.[...] rium.10.distinct.* ratione cuius ius patro[natus] dicit, quod Rex Franciæ in omnibus suis [ec]clesiis cathedralibus, & metropolitanis, [...] suo iucundo aduentu habet ius nomina[ndi] & ptæsentandi ad primam præbendam v[a]caturam, post eius introitum. Et ita vtitur [in] Regno suo: Ita, quod vult prætendere, quod in talibus etiam Papa non potest præuenir[e] eo; quia est ius sibi debitum in vim iuris p[a]tronatus laicalis, & ita vidi in facto. De Re[]ge vero Hispaniæ, quod habeat istud Ius, p[...]nitur ample per Io. Lud. *in repet. rubrica, ex[...] de donatio. inter vir. & vxor. in princ. in 3. præ[...]tia.* vbi etiam de Rege Franciæ.

OCtogesimaprima consideratio. Re[ctor] vniuscuiusq; parochiæ ibi preferend[us] est, & honorandus. *Eccles.10.* In medio fr[a]trum Rector eorum in honore. Et, vt dic[it] Anton. Flor. *in summa 4.part.tit.5.cap.10.§.[...]* Multo magis Prælati ecclesiæ, quam secula[]res personæ. *1.ad Timoth.5.* Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore sunt digni, argumento ad hæc *c.duo sunt.96.distinct.*

Hic inserendus esset ordo Alberici de Rosate, quem posuit *in rubric.ff. de statu homin[um]* quem posuit etiam Nicol. Boerii post tracta[]tum suum, *de præeminentia sacri Concilii,* qui tal[is] est, vt per eos videre potes.

Quartæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

QVINTA CATALOGI GLORIÆ MVNDI PARS,

DECLARANS LAVDES, HONOREM, GLOriam, & excellentias Principum ſecularium.

Quinquaginta ſex Conſiderationes habet.

CONSIDERATIO ergo prima, vt intelligatur id, de quo eſt quæſtio, erit, quomodo à principio Reges, & alii Principes Dominia habuerũt. Nam ab initio, poſt peccatum ex quodam faſtu ſuperbiæ, dominium per vſurpationem incepit, ſicut in Lucifero, volente ſuper alios exaltari, *Ezech.*34. *& de pœn. diſtinct.*2.*c.principiũ.* *& Eſa.*14. Et hoc argumento notorio demonſtratur, quomodo ſoli reprobi in principio mundi dominium acceperunt, vt ante diluuium primus dominus inter omnes homines fuit Cayn, vt dicit Auguſt. *lib.*15.*de ciuitate Dei, cap.*20. qui ciuitatem ædificauit, vt dominaretur in ea: quæ fuit prima ciuitas in mundo, quam nomine filii ſui vocauit Enoch. vt habetur *Geneſ.*4. Poſt diluuium vero, qui dominium acceperunt, fuerunt de malefacto genere Cham, filio Noe, vt habetur *Geneſ.*9.*cap.* & vt dicit Ioſeph. *in lib.* 1. *Antiquitatum.* primus accipiens dominium fuit Nembroth, de genere Cham, *Geneſ.*9. *& diſtinct.*6.§.*fin.* cuius conſilio ædificata eſt turris Babel, vt hiſtoriæ tradunt, ad dominandum. In cuius ſignum, legitur *Geneſ.*9. quod volebant, quod cacumen eius in cœlum aſcenderet, ignorantes altitudinem cœli innumerabilem, ad ſignificandam cordis ambitionẽ in præeminendo aliis: propter quod Deus ad ſuam diſplicentiam offendendam, ſciſſuram eorum dominii confundendo eorum linguas diuiſit, cum vnius labii omnes eſſent, vt *præd.c.Gen.*9.

De Nembroth deſcendit Belus rex Babyloniæ, de quo natus eſt Niniue, qui fuit primus Monarcha Aſſyriorũ, arte magica procreatus, vt habetur *in hiſtoriis.* Et hic primus ſtatuam erigens patri ſuo mortuo Belo nomine, reuerentiam habendam cenſuit, quæ fuit occaſio idolorum, quę primo vocata fuit Bel, Behal, Bahalis, Belſebuch, ſecundum diuerſitatem linguarum.

Ex quibus ſupradictis ſatis apparet, quod dominium in principio mundi, conſideratis perſonis, quæ illud aſſumpſerunt, corrupta proceſſit intentione, ſcilicet faſtu ſuperbiæ, & tyrannidis. Vnde primus, qui imperauit poſt diluuium fuit Nembroth, non Rex, ſed Tyrannus erat; quia homines opprimebat, vnde venator robuſtus coram Deo dicebatur, *Geneſ.*10.*& diſt.*6.§.*fin.* Et ideo nõ placuit Deo. In cuius ſignum Cayn, primus imperãs fratricida occiſus eſt à Lamech. *Geneſ.*4.21. *quæſt.*1.*can.quomodo.* Primus vero Rex in Barbaria occiſus eſt à dæmone, quem exercendo artem magicam colebat, & familiarem habebat. Et concluſiue, omnes antiqui Monarchæ; quia tyranni, dura morte interierunt, vt Pharao contra dominum induratus Rex Ægypti, in mari rubro ſubmerſus eſt, vt habetur

Exod.c.9.& 23.quæst.4.can.Nabuchodonosor. Dathan, & Abyron principari volentes, absorpti à terra. *Num.16.de consec.d.2.c.* & dicit *2.q.1.c.deniq;.* Sennacherib à filiis iugulatus. *4. Reg.* 19. Antiochus, à vermibus consumptus. *2. Macchabæor.9.* dixi supra *in 3.part.*

Saul, primus Rex in Israel, primus humilis, in regno suo superbus, & contra Dauid sanctum inuidus, & Domino & famulo ministro Dei, & Prophetæ inobediens, insuper Pythonissam consulens, & diabolum loco Samuelis adorans, vulneratus à sagittariis in bello Philistiim, & vehemẽter arripiens gladium proprium, incubuit super eum, *1. Reg. vlt.cap.*

Absalon, filius Dauid, insurgens contra patrem, & se Regem constituens fraudulenter, & intrans ad concubinas patris, & coniurationem faciens cõtra patrem, tribus lanceis à Ioab hærens quercui interfectus est, *2.Reg.14.15.16.17.& 18.*

Adonias filius contra patris voluntatem volens regnare propria ambitione, & coniurationem faciens, à Salomone fratre suo regnante loco Dauid interfectus est. *3.Reg.2.c.*

Achab, impiissimus Rex Israel, qui vineam Naboth occupauit, & consensit, vt occideretur Naboth iustus, percussus sagitta inter stomachum, & pulmonem in curru suo mortuus est, & canes linxerunt sanguinem eius. *3.Reg.21.& 22.c.*

Ochozias, Rex Israel, consulens Deum Acharon Beelzebub super sua infirmitate, mortuus est de ea. *4.Reg.1.cap.*

Ioram, Rex Israel, malum agens coram Domino, percussus sagitta Iehu inter scapulas, per cor eius exiuit sagitta, & sic mortuus est. *4.Reg.9.*

Azarias, Rex Iuda, licet alias bonus; quia tamen permisit populum sacrificare in excelsis cõtra Dominum, lepra percussus mortuus est. *4.Reg.15.*

Zacharias, Rex Israel, ambulans in peccatis idololatriæ patris sui Hieroboam, à Selon cõiurante contra eũ interfectus est. *4.Reg.15.* Et ibi etiã de Sellon, qui percusserat Zachariam, qui regnauit in peccatis, & percussus à Manahem, mortuus est. & idem de Pha[...] Rege Israel in Samaria, qui ambulauit in id[o]lolatria, à duce sui exercitus interfectus [...] contra eum coniurante. *ibidem.4.Reg.15.*

Sennacherib, Rex Assyriorum, venit c[on]tra Ezechiam Regem in Ierusalem: & [...] Dominum in Israel blasphemauit, & in [su]perbia grãdi sua dixit, quod non esset D[eus] qui posset liberare Iudæos, & Regem [...] de manu sua: Ideo egressus Angelus [...] ni, interfecit de castris Assyriorum 185. [...] Cumq; Sennacherib reuersus esset in N[ini]uen, ciuitatem suam grandem, & adoraret [in] templo Nesrach Deum suum, & Idolum [A]dramelech, & Sarasor filii eius percusserunt eum gladio, & mortuus est. *4.Reg.19.*

Amon, filius Manasse, fecit malum in c[on]spectu Domini, sicut fecerat Manasses pa[ter] eius. Ideo fuit à seruis suis in domo sua inter[fe]ctus. *4. Reg. 21.* & ibi habetur de Manasse [...] & *2.Paral.c.vlt.*

Rex Ioachim fecit malum coram D[omi]no, ex quo fuit ductus captiuus in Bab[ylonem] per Regem Babylonis Nabuchodonosor [...] *Reg.24.* & Sedechias fuit captus à Rege Ba[bylonis], qui eidem oculos eruit, & filios [...] cidit. *4.Reg.25.*

Ochozias, Rex Ierusalem; quia fecit ma[lum ...] lum in conspectu Domini, interfecit eum I[e]hu. *2.Par.22.* Et habetur *2.Paral.21.* de Ioram [...] quia malum fecit in conspectu Domini, [...] ægrotus infirmitate, de qua mortuus est, [...] in languore vitam suam finiuit.

Alexander, monarcha Orientis; quia c[or] eius eleuatum est, & gloriam Deo non de[dit] de potentia, quam ei dederat: & vt tradi[t] historiæ victus à vino & libidine, venen[o] [...] befactus cito Monarchiam perdidit, re[gnauit] annis XII. *1. Macchab.*

Quomodo autem Rex Ægypti An[tiochus] propter multa mala, quæ fecit, mortu[us] [...] habetur *1. Macchab. 6.& 2.Macchab.9.c.*

Quomodo autem Herodes Ascalonita Rex in parte Iudææ, qui innocentes pu[eros] interfecit, in vita pœnam sustulerit, & [...] dem quomodo obierit, narrat historia scho[] lastica, & etiam Remigius, qui dicit, quod [...] gladio

gladio, quo pomum purgauerat, se occidit. Et habetur per Phil. Berg. *in suo supplemento Chronic.*

Alter Herodes, qui despexit Christum in passione, qui erat Rex in Galilæa, à vermibus consumptus expirauit, cum inani iactantia de gloria sua. *Act.12.cap.*

Quid de Nerone dicemus, qui ita crudeliter vixit, quod omnia fere volumina sunt repleta: nisi quod Romani eius infamias nõ ferentes in eum impetum fecerunt: & vsque extra ciuitatem persecuti sunt eum: qui videns, quod non posset euadere, fustem dentium morsibus exacuit, & se per medium palo transfixit. Alibi tamen dicitur, quod à lupis deuoratus sit: sed Boerius *in lib.2.de consolatione* dicit, quod gladio confossus est.

Maximianus, Rex Romanorum, ob suam nequitiã à populo Romano interfectus est, & Diocletianus eiusdem consors à Regno fuit expulsus.

Multi alii Reges & Principes, & fere omnes mala morte perierũt, ac dies suos finierunt. Ex quo dubitãdum est de Regibus nostri temporis. Qui tot & tanta crudelia committere permittunt suis armigeris, & satellitibus seu auantureriis. Ita quod non potest audici, nisi quod mundus cruciatur inauditis & mirabilibus cruciatibus istorum militum, & peditum: qui vulgo dicuntur *Auanturiers*: Quod Principes permittunt, & sub silentio pertranseũt, & plusquam insupportabilibus exactionibus, taliis, subsidiis, & impositionibus nouis, & inauditis excoriantur homines. Ex quo dubitandum est: quod nõ pereant, & dies suos finiant, prout alii Principes & Reges, qui male vixerunt, ac suos subditos male rexerunt. Vnde paucos videmus sanctos Reges; & hoc ex eo; quia, vt dictum est, faciliter delinquunt propter eorum ambitionem dominandi, quam habent: vt fiant non solum Reges & Principes, & in statu eorum permaneant, sed vt fiant Maiores. Ex quo in eis est tam magna, & tam execrabilis ambitio dominãdi, & dominationes eorum ampliandi & augmentandi, quod totus populus sub eis cruciatur. Vtinam Deus in manibus, cuius cor eorum est, corda eorum ad bonum diuerteret, & ab eis tolleret ambitionem & cupiditatem dominandi, tanquam quæ eidem sit multum odiosa.

Dici tamen potest: Quod quamuis ambitio dominandi Deo esset odiosa, dominorum tamen ambientium Regimen ad refrenandam hominum malitiam, & ad conseruandum vnumquemq; in sua iustitia, & ad disponendum ciues in concordia permissum est à Deo dominiũ & prouisum. Permissum quidem ad punitionem malorum. 23. *quæst.2.* §.*habere notandum.dist.* 4. §.*sancta.* Vnde non est potestas, nisi à Deo. Vnde Christus ad Pilatum: Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi datum tibi esset desuper. *Ioh.* 19.24.*quæst.*1.*c.paratus.*

Prouisum etiam est à Deo dominium, siue considerata natura Entis, siue motus, siue finis. Primo ratione Entis; quia omnis res per participationem habet se ad Ens per se: sed illi, qui habent dominium, plus vigent in natura Entis, quã priuatæ personæ; quia gerũt vices quasi totius Entis, cui præsunt. Vnde & bene presidentes, & gerentes merentur quasi diuinos honores, & duplicatos secundum August. propter quod dicit Apo. 1. *ad Timoth.*5. Qui bene præsunt, duplici honore digni sunt: quo ergo magis appropinquant ad suum principium, & plus participant. Vnde regentes, de diuina influentia ratione sui regiminis participant. Hinc de Saule scribitur, quod assumptus in Regem per Samuelem ex hoc influentiam meruit prophetiæ; vnde insiluit in eum spiritus Domini, & cum Prophetis prophetauit, 1.*Reg.*10.*ca.* Et de Salomone legitur, quod ordinatus in Regem, meruit sapientiam.3.*Reg.*4. Et Caiphas contra dominum impius concionator, contra dominum prophetauit.*Iohan.*11. Hinc etiam videmus, quod Reges nostri post Regnum adeptum virtutem habere dicuntur, vt de Regno nostro Franciæ, qui tanquam Rex vnũ morbũ curat, qui dicitur morbus Regũ, de quo infra dicã. Rex Hispaniæ, vt quidam dicunt, fugat dæmones à corporibus humanis. Et de pluribus aliis dicam forte infra; & ista est

ista est ratio prima, scilicet, ratione Entis: quod Principes sunt cæteris præferendi, & honorandi, cum à Deo sint instituti.

Secunda ratio est, ratione motus. Quoniam, vt ait Philosophus 8. *Ethicor.* in mouentibus & motis non est in infinitum abire: sed est venire ad aliquod mouens, quod nõ moueatur, & hoc est Deus, iuxta illud: *Immobilisque manens dat cuncta moueri.* Cum ergo Reges & Principes in gubernando sint motores Orbis; ergo oportet motum sui regiminis in Deum sicut primũ motorem reducere. Vnde *Iob.* 9. Sub eo curuantur, qui portant orbem. Hanc rationem ponit Augustin. *de ciuitate Dei, lib.* 3. vbi ordinem motoris & mobilis ponens, ab inferiori corpore, id est, terra subtiliora, & virtuosiora dicit moueri gradatim ascendendo, secundum ordinem elementorum vsque ad supremum mouens, quod est Deus, in quo consistit tota ratio motus. Vnde Apostolus *Actor.* 17. in ipso vniuersi mouemur & sumus.

Tertia ratio; quia omne dominiũ, quodcunque sit, à Deo sumitur ex parte finis. Diuina enim prouidentia omnia in debitum finem deducit, in quãtum mouet vnamquamque creaturam in suum finem distinctum: sicut sagittarius sagittam ad determinatum finem: qua ratione dicit Augustinus 3. *de Trinitate*, quod Deus quibusdam ordinatissimis motibus, primo spiritualibus, deinde corporalibus, super cuncta descendit, & vtitur omnibus ad incommutabile arbitrium sentẽtiæ suæ, sicut ad finem congruum. Si ergo alias creaturas debito & ordinato fine concludit; multo magis creaturã rationabilem, vt hominem, quod apparet, quando ipsum gubernat, dispensat per suos dispensatores: vt sunt Reges & Principes. Hinc est, quod cum dixisset Apostolus *ad Rom.* 14. Non est potestas nisi à Deo: subdit, Quę autem à Deo ordinata sunt; itaque, qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit: Quia ad hoc Deus de eis huic mundo prouidit, vt vnusquisque statum suum prosequatur in debitum finem. Hinc dicitur Prouerb. 8. *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Per me Principes imperant, & Potentes decernunt iustitiam.* [...] pterea, quanto quælibet natura nobilior [...] tanta habet [...] nem apta est consequi, tanta habet [...] mouentia disposita ad conseruationem [...] sicut manifeste in corruptibilibus patet. [...] ut etiam in corporibus cœlestibus & spiri[...] bus angelicis, qui sine agente contrario [...] uentur ad suum finem, puta corpus cœ[...] ad dominum sui motus. Angelus aut[...] diuinorum cognitionem, & suum mini[...] adimplendum. Cum ergo cratura ratio[...] lis ordinata sit, & producta, vt sit Dei [...] & hoc est finis eius præcipuus, vt dicit Au[...] stinus 14. *de Trinitate*, & idem Augustinus [...] tus est homo ab exterioribus ad interi[...] redire, ab inferioribus ad superiora ascen[...] re. Tantæ enim dignitatis est humana c[...] tio, vt nullum bonum, præter summum [...] num, possit ei sufficere.

Ad hunc ergo finem consequendum [...] homo adiuuetur à diuinæ lucis gratia [...] me vero manutenetur per mundi g[...] tores; tum per bonæ vitæ exempla, [...] quotidiana documenta; tum per co[...] nem continuam; qua ratione Paulus [...] Rectores Coadiutores Dei, dicens 1. ad Co[...] 3. Dei enim adiutores sumus. Sunt enim [...] ctores mundi, & Principes, sicut instrum[...] Dei principaliter agentis.

Ex quibus constat, quod principatus [...] potest esse sine magna laude, gloria & ho[...] nore.

Aduerte etiam, quod non est sine m[...] labore, studio, cura, miseria, vigiliis, & [...] mitate: vt dicit Luc. de Pen. *in l. iubemus [...] proximis sacro. scrinior. lib.* 12. Bald. vero [...] *hoc iure. ff. de iustit. & iure.* videtur dicere, [...] dominia sint de iure gentium instituta, [...] dinata: quod recitat Benedicti *in sua rep[...]* *Raynut. in verb. cõdidit.* 1. *num.* 29. & 30. [...] dicam alibi.

Quomodo autem dominia processe[...] ponit etiam Anton. Flor. *in sua summa [...] lib.* 3. *cap.* 2. Vbi satis ample, sed meliori mo[...] & stylo, & ample ponit Petrus de Anch[...] *consi. suo* 239. *incip. Pro maiori intelligentia* [...] Reges etiam iure diuino cœperunt, vt in D[...]

uid, Salomone, Saule, & pluribus aliis approbatis à Deo. cap. 1. *de sacra Vnctione*. Imo etiam in lege noua habetur de regib. 1. Pet. 2. *Deum timete, Regem honorificate*. & alibi: *Subditi estote omni potestati, siue Regi, &c.* dicam etiam alibi. Et quomodo processit à primo violentia, post Alber. de Rosate *in l. 1. in 5. colum. C. de sum. Trin. & fide cathol.* Cardin. Zabar. *in c. venerabilem. §. verum. de elect. extra. colum. 2. & seq.* Dicit, quod ardua est inter doctores antiquos disceptatio de imperii origine, & initio monarchiæ terrestris: & ibi demonstrat, quod omnes monarchiæ habuerunt initium ab armis: & quicquid dicantur monarchiæ, nunquam tamen reperiretur; quod fuit monarchia vniuersalis, vt dicit, & dixi infra. Et etiam Bertrandi Episcopus Heduen. *in suo tracta. de origine. quæst. 1.* satis demonstrat per processum sacræ Scripturæ, quod quatuor monarchiæ fuerunt per violentiam vsurpatæ. dicam infra.

SEcunda consideratio. Honor & gloria est boni Regis præmium. *argum. c. ius militare.* 1. dist. veluti cum corona vel torques donatur. & 91. d. *c. miramur. ad fin. ibi; nec potest de eius prouectione dubitari, cui laboribus multis pro moribus castis, pro actibus strenui, celsioris loci præmium debetur.*

Ex quo quibusdam visum est, Regis præmium non esse aliud, quam honorem & gloriam; & Tullius de Republica diffinit Principem ciuitatis alendũ esse gloria, tanquam id sit pabulum suauissimum, vt dicit Beroald. *in tract. de Felicitate.* vbi quærit: An gloria sit summum felicitatis: quem Ciceronem refert amplissime Patriti. *in suo lib. 9. de Regno & Regni institution. tit. 9.* vbi ample de huiusmodi gloriæ, & honoris præmio. Cuius rationem Aristot. 4. *Ethic.* assignat; quia Princeps, cui non sufficit honor & gloria, consequenter tyrannus efficitur. Cum si non sit contentus gloria & honore, quærit voluptates & diuitias, & sic ad rapinas, & iniurias conuertitur subditorum: quod intellige, quod intentio Regis non debeat esse talis, sed quia tolerabilius est, si gloriam quærat, quam si pecuniã quærat, vel cupiat, vel voluptates sectetur. Hoc enim vitium virtuti propinquius est. Cum gloria, quam homines cupiunt, nihil aliud sit (vt August. diffinit) quam iudicium hominum bene de hominibus opinantium. Cupido igitur gloriæ aliquod habet virtutis vestigium, dum saltem bonorum approbationem quærit, & displicere recusat. Paucis igitur ad virtutem peruenientibus, tolerabilius videtur, si præferatur ad regimen, qui vel iudicium hominum metuens à malis manifestis retrahitur. Qui enim gloriam cupit, aut vera per viam virtutis opera nititur, vt ab hominibus approbatur, vel saltem dolis ad hoc tendit atque fallaciis, aut per apertissima scelera quærit obtinere, quod diligit: vnde bestias superat siue crudelitatis, siue luxuriæ vitiis, sicut in Nerone Cæsare patet. cuius, vt August. dicit, fuit tanta luxuria, vt nihil putaretur ab eo virile metuendum, tantæ crudelitatis, vt nihil molle habere putaretur. Hoc autem satis exprimitur per id, quod Aristot. *in Ethicis* dicit de magnanimo, quod nõ quærit gloriam & honorẽ: nec aliquid magnum est, quod sit virtutis sufficiens præmium.

TErtia consideratio. Nõ solum præmium Regis est gloria, & honor mundanus, sed etiam gloriam à Deo consequuntur Reges, pro præmio regiminis, & administrationis. Conueniens enim est, & fidele, vt Rex bene regẽs expectet à Christo Rege regum, & domino dominantium præmium. *Apoc.* 19. Minister, & cuius est merces magna nimis. & *Genes.* 15. *& Matth.* 5. ibi; *Merces vestra copiosa est in cœlis.* Vnde August. quod Deus præparauit diligentibus se, non capitur, spe non accingitur, charitate non comprehenditur, & vota transgreditur: acquiri potest, opinari non potest. Rex autem populum gubernando minister Dei est, *ad Rom.* 14. Omnis potestas à Domino Deo est. 22. *q.* 1. *c. mouet.* 23. *q.* 1. *c. quid culpatur.* & demum in Apostolo. Nam principes nõ sunt timore boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem, bonum fac, &c. si autem male feceris, time. Non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, & vindex in iram ei, qui operatur malum. 23. *q.* 4. *c. si non ex fidei.*

Remunerat autem Deus interdum pro suo ministerio bonis tẽporalibus.23.*q.*§.*hinc notan.sicut alios.*22.*q.*2.*c.sic quælibet.*& *Exod.*1. de obstetricibus reseruantibus pueros Hebræorum, quibus Dominus construxit domos. & *Ezech.* 29. Dominus dedit. Nabuchodonosor Rex seruire fecit exercitum suum seruitute magna aduersus Tyrum, & merces non est reddita ei, neque exercitui eius de Tyro, pro seruitute, qua seruiuit mihi aduersus eam, ea, scilicet, seruitute, qua, scilicet potestas secundum Apostolum *Roman.*13. Dei minister est, vt proxime dictum est, & postea de primo subditur; *Propterea hæc dicit Dominus Deus: Ecce, ego dabo Nabuchodonosor Regem Babylonis in terra AEgypti, & diripiet spolia eius, & erit merces exercituum eius.*

Regibus autem bonis mercedem dabit æternam, 1.*Pet.*5. ibi; *pascite qui in vobis est, gregem Domini, vt cum venerit Princeps pastorum, scilicet Christus, percipiatis immarceßibilem gloriæ coronam.* 95. *distinct. c.esto.* de qua corona *Esa.* 28. Erit Dominus sertum exultationis, & diadema gloriæ populo. Ista corona est beatitudo patris. Beatitudo autem dicitur bonum perfectum, comprehendens omnia bona desiderabilia: tale autem non est bonum terrenum, quod nunquã satiat. 14.*q.*4.*c.quid dicam.*

Cum ergo nihil terrenum quietare possit animam, neque terrenum aliquod beatum facere potest, vt esse possit regi conueniens præmium. Item nihil est, quod hominem beatum possit facere, eius amplitudo, desiderium tuum. Tantæ enim dignitatis est humana conditio, vt nullũ bonum præter summum ei sufficere possit. vt habetur *Psal.* 62. Quid enim mihi est in cœlo, & à te quid volui super terram? Et sequitur: Mihi autẽ adhærere Deo bonum est, & ponere in Domino Deo spẽ meam. Ipse est, qui dat salutem Regibus. *Psal.*54. non solum temporalem, quæ communiter saluat homines & iumẽta. *Psal.* 35. Homines & iumẽta saluabis Domine: sed etiam salutem: de qua habetur *Esa.*51. Salus autem in sempiternum est; quia homines saluat, perducens eos ad æqualitatem angelorũ. *de cõsec. dist.*1.*c.hi duo.* dixi supra *in* 2.*par.&* 3.

Sic ergo iustificari potest, quod Regis p[...] mium sit honor & gloria. Quis enim m[...] danus & caducus honor, huic honori sim[...] esse potest, vt homo ciuis sit, & domesti[...] Dei? *ad Eph.* 2. & inter filios Dei computa[...] & hæreditatem Regni cœlestis assequa[...] cum Christo hæres Dei, cohęres Christi[...] 8. De hoc honore habetur *Psalm.*17[...] honorati sunt amici tui Deus, quo[...] tuisti Principes super omnem terram[...] ria & honore coronasti eos. *Psal.*8. Et h[...] gloria, de qua 1.*ad Corinth.* 4. *& Luca*14. G[...] ria enim hæc est omnibus sanctis eius, qu[...] qui quærunt inueniunt, & qui eam non q[...] runt, humanam consequuntur. Qui e[...] officium Regum laudabiliter exequunt[...] hanc gloriam consequuntur, cum se & a[...] regant, & vltra alios; tum quia bonum m[...] titudinis diuinius est, quam vnius; tum q[...] à Deo datur præmium cuique priuatæ p[...] sonæ, si egenti subueniat. *Matth.*25.85.[...] si discordias pacificet. 90.*d.ca. ca.pasce.* si oppressum à potente e[...] *præcipimus.* si oppressum à potente[...] *Psalm.*71. Quia liberabit pauperem à po[...] te.*c.ab imperatorib.* 23.*q.*3. quanto magis[...] dandus est ab hominibus, & præmiand[...] Deo, qui totam prouinciam facit pacem g[...] dere, violentiam cohibet, iustitiam ser[...] & disponit, quid agendum sit ab homi[...] bus, suis legibus & præceptis. Tum quia m[...] gnitudo Regiæ virtutis præcipue Dei sim[...] tudinem gerit, dum hæc agit in Regno: q[...] Deus in mundo. vnde *Exod.* 28. Iudices m[...] titudinis vocantur Dii, facit gloss. *in l. iub[...] nulli. C. de sacros. eccle.* & dicit Bald. *in Auth[...] amplius. ver. an filii Regis. C. de fideicom.* Et vi[...] Dei in terris dicuntur ad instar Imperat[...] Bald. *in l.*1.*C. de iure aureor. annul.* & dicit F[...] Patritius *in lib. de Regno, & Regni institution[...]* 18. Quod vetustissimi Poetæ, Heliodo[...] primis multis in rebus Reges similes Di[...] ciunt, & in hoc præcipue, quod cum ma[...] ipsi quotidie mortalibus elargiantur, p[...] thure, tenuiq; hostia contenti sunt: sic Re[...] magna dando, parua etiam accipiendo, [...] tari debent. Parthorum Reges sine munere[...] nemo adire poterat, hoc iniquum ad[...] dum

dum extitisset, nisi parua quęque munera læto animo accepissent. Atqui, sicut Numina, non aurum neque argentum ab hominibus volunt, sed synceram mentem, liberamque voluntatem, sic etiam Reges satis esse ducāt, si qui bene animati in eos sunt, dictis audiunt, & mandatis prōpto animo obsequuntur. Hęc ille. Illosq; sacrosanctos appellat. idē Patritius *eod. lib. tit. 5. in fine.* & ideo Persæ suos Reges vt Deos venerabantur. Idem Patritius *lib. 1. tit. 7. de Regno & Regni institutione.*

QVarta consideratio. Ex veritate etiam multum laudātur Principes: quoniam, vt ait Franc. Patritius *lib. 4. tit. 1. de Regno & Regni institut.* Socrates, vir sapientissimus, Veritatem idem esse dicebat. sicut illa nec crescit, nec minuitur, sic Virtus semper eadem inuenitur: & quia numeros suos habet, plena omni tempore ac perfecta existit. Veritati enim, vt dicit, omnia consonant, vt in fidibus, & cantu, in quibus siquid dissonat, harmonia omnis peruertitur: sic Veritas ipsa paruo nonnunquam indicio ostenditur: nec diutius potest sub vanitatis inuolucro latere. Falsa enim veris, & cōcinnata semper se ipsa indicant. Hinc, vt ibi dicitur, Isocrates Regem suum monet, vt veritatem ante omnia colat, idque manifestissime semper & indissimulate agat: adeo, vt cuncti cognoscant iniurato potius Regi, quam priuatis omnibus iuratis fidem adhibendam esse. Dicit tamen Benedicti *in sua repet. c. Rayn. in ver. test. 3. num. 43. de testam.* quod hodie Principes promissionem etiam iuratam non verentur tergiuersari, vbi multum exclamat contra tales. Et etiam Franciscus Patritius *in loco supra alleg.* multum inuehit contra mendaces Principes. Sed cum non assumpserim, nisi materiā laudis, gloriæ & honoris, nō inuehendi de mendacibus, ad eundem te ibi remitto. Dicit etiam Bernard. de Bustis *in 2. part. sui Rosar. serm. 24. part. 2. litera F.* Quod primum documentum, quod dat Principibus, est documentum obseruationis, scil. veritatis, vt nunquam dicant falsitatem. Inquit enim Sapiens, Prouer. 16. *Non decet Principem labium mendax.* & Prouerb. 20. *Veritas & misericordia custodiunt.*

QVinta consideratio. Cum iustitia sit maior ex quatuor virtutibus cardinalibus, ex quibus Principes magis laudantur, cum inter omnes virtutes cardinales iustitia teneat Principatum. Adeo, quod Arist. *in 5. Eth.* in ipsa asserit omnes virtutes contineri. Quæ quidem virtus necessaria est nostræ saluti, vt ostendunt Theologi *in 4. distin.* 46. Quam autem sit vtilis, ostendit Salomon: Sap. 5. *Iusti autem in perpetuum viuent, & apud Dominum est merces eorum.* & Psal. 111. habetur: *In memoria æterna erit iustus, ab auditione mala non timebit.* & habetur Prouerb. 15. *Abominatio est Domino vita impii, qui autem sequitur iustitiam, diligetur ab eo.* & *Act.* 10. dicitur: *Acceptus est Deo, quicunque iustitiam operatur.* Et de vtilitate illius, & laude, dixi *in rubric. Des iustices & droictz d'icelles, in consuetudinibus Ducatus Burgund.* vbi dixi iustitiam de cœlo ortam, secundum quod habetur Psal. 64. *Veritas de terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit.* Vnde, vt refert Franciscus Patritius *in lib. de Regno, lib. 8. tit. 1.* Nigidius, cognomēto Figulus, Philosophus peregregius, & in Astronomiæ scientia, Romanorum peritissimus, cum de Poetarum figmentis, quæ in signifero cœlo finguntnr, scriberet, ait ad aspectum Bootis, inter Leonem & Libram Virginem esse, quæ iustitia siue æquitas appellatur. Addit præterea hanc à mortalibus recessisse, & ad superos reuocasse, vt quæ solita esset in hominum cœtu versari, eisque præcipere, ne à recto atque honesto discederent: quibus monitis donec paruerunt. Ex quibus satis demonstratur: Quod iustitia cœlestis virtus esse demonstratur: & hoc satis ostendit Homerus, cum ait, Reges discipulos summi Regis Iouis esse, à quo iustitiam in primis ediscant, quam deinde inter mortales obseruent, & eam omni studio, omnique diligētia tueantur. Plato etiam Philosophorum summus, Iustitiam bonorum omnium maximum esse, ait, à Deo hominibus datum. Proinde Deum ipsum Iustitiæ authorem, causam ac principium multis in locis asserit, & præcipue in libris *de Republica,* & etiam *de Legibus,* quod etiam asserit Patritius, vbi supra; cuius, vt differit, duæ sunt partes:

Deum pietate omni honorare, & hominem diligere vti fratrem.& *tit.seq.*in quatuor iustitias diuidit,scilicet Diuinam,Naturalem,Ciuilem & Iudicialem, de quibus ibi per eum, cum satis habeatur,videri potest.

Sed magis ad speciem descendendo, de iustitia Principum; Diuido eam in duas partes seu species, in seueritatem scilicet & liberalitatem: vt habetur *in morali dogmate Philosophorum.* Est autem seueritas virtus debito supplicio coercens iniuriã, 45.*dist.c.disciplina, vers.moueri.23.q.5.c.prodest.* dicam alibi. De liberalitate vero dicam infra, *in consideratione* 8. *huius partis.*

Quæ quidem iustitia maxime est in Principe necessaria, cum per eam regnent Reges: vt habetur *in epistola, inter claras.* C.*de sum.Trin.* & habetur *Esa.*31. Ecce, in iustitia regnabit. Rex, & Principes eius præerunt. Proprium enim Regis officium est facere iudicium, & iustitiam.23.*q.*5. Regis est.Vnde dicitur 3.*Reg.* 10.de Salomone: *Constitui te Regem, vt faceres iudicium & iustitiam: & honor Regis iustitiam diligit.*Et habetur Sap.6. *Audite Reges, & intelligite, & discite iudices finium terræ.* Et, vt dicit Macrob.*lib.*10. Iustitia est vnicuique seruare, quod suum est. *l.*1.*ff.de iust.& iur.not. in proœm. Decret.*& de ea veniunt Concordia,Innocentia, Amicitia, Pietas,Religio, Affect⁹,Humilitas,ex quibus omnibus laudãtur Principes: & inter cæteros Principes, semper Reges Frãciæ laudati fuerunt ex iustitia, & ex ipsius iustitiæ statu, vt *in* 7.*part. huius libri* ponam. Vbi ponitur hierarchicus status iustitiæ totius regni Franciæ, qui cæteros omnes excellit in institutione partium, parlamentorum, & cæterorum officiariorum Franciæ supremorum, & aliorum inferiorũ, de quibus infra aliquid dicam.Et quia super cæteros seculi huius Principes dilexit iustitiam, & iniquitatem odio habuit, vnxit eum Deus suus oleo lætitiæ præ consortibus suis, *Psalm.*44. Ex quo maximam meretur gloriam, iuxta dictũ Ciceronis, *lib.3.de officiis.* Qui veram gloriam adipisci vult,iustitiæ fungatur officiis.

Secundo iustitia ostenditur Regũ Francorum ex Regiorum stipendiorũ cuilibet sufficientium imperuertibili assignatione, [...] Reges Franciæ semper fecit anteire, vt [...] verificetur, quod scribitur *in l. nemo.* C. [...] *magist.officior.* Cum nihil rationabilius, [...] vt is gradu cæteros antecedat, quem stip[...] dia meliora, vel labor prolixior fecit a[...] ire. Certum enim est,quod stipendia, [...] Rege nostro capiunt singulis annis su[...] ciarii in suo Regno, ascendunt ad sum[...] ducentarum millium librarum Turo[...] secundum G. Benedicti ascendere [...] ad viginti & centum mille libras Tu[...] & vltra, præter statum suæ domus, & [...] tæ militiæ: de quibus infra dicam *in* 6[...] *&* 9.

Tertio; quoniam licet Papa solus & [...] perator de causa propria, & nõ alius infe[...] cognoscant *c. cum venissent. de iud. & leg.* [...] *me.ff.de his quæ in testam.del.*tamen Reges F[...] ciæ iudicio suorum officiariorum, nedu[...] riarum Parlamenti, sed etiam senesc[...] rum,seu balliuorum suorum spõte se [...] serunt, & quod iudicatum est contra [...] caciter exequi permittunt & patiuntur [...] catoq; obediunt; imo illud propriis pa[...] bus literis mandant. facit *c.nos si compet*[...] *q.7.& l.est receptum.ff.de iurisd.omn.iud.* Ad[...] star Romanorum & Spartanorum Regum [...] qui tribunos plebis, seu ephoros, id est, [...] gistratus eligebant ad moderandam Regi[...] potestatem, qui de causis Regum & Con[...] lum loco Regum existentium cognoscebant [...] illorumque potestatem moderabantur, [...] ut narrat Valerius *lib.* 4. *tit. de moderatione* [...] *mi*,vt refert G.Benedicti *in sua repetit.cap.* [...] *nutius in verb.& vxorem nomine Adelasiam,* [...] 598.599.600.*vsque ad num.*603.*de testam.* [...] prædicta dixit inferendo,quod sic pariter [...] lubri exemplo supradictorum Reges C[...] stianissimi semper moderatione vsi sunt. [...] vt ibi dicit:Virtus suos habet numeros, [...] stitia diuidatur in sex partes, scilicet in [...] gionem,pietatem, gratiam, fidem, vind[...] tionem,& obseruationẽ. Quæ dotes præ[...] puæ Regũ immoderationem suæ potestatis [...] considerãtes,*quod faciles motus mens generosa* [...] *pit*,vt dicit Ouid.& etiã Salustius in Iugurt[...] no:*Ple*[...]

no: *Plerunque* (inquit) *Regis voluntates vt vehementes, sic mobiles sæpe ipsæ sibi aduersæ.* Vnde opus fuit moderatione, quæ tanta extitit apud Reges Franciæ: vt ex ordinatione plurium Regum, ac verbali præcepto officiariis Franciæ sæpius fuisset iniunctum literas Regias iudicialiter & publice posse impugnari de nullitate ac subreptione, & vt tales per Iudices quibus diriguntur, posse declarari, etiam de inciuilitate & iniquitate, & ita in omnibus curiis Franciæ seruatur, insequendo ordinationem Regis Caroli VII. super hoc editam in ordine 78. incip. *Itē & quæ souuentes fois plusieurs obtiennent de nous & noz chancelliers.* Et idem ordinauerat Philippus VI. eius prædecessor, de qua meminit Aufrerius *in suo tracta. ordinat. titu. de rescriptis. cap. quia sæpe contingit.* Quæ quidem sunt multum laudanda in rege Franciæ, quia de iure communi, vbi rescripta non sunt falsa, nec subreptitia, nec cōtra bonum Reipublicæ, licet iniquitatem contineant, non possunt de iniquitate impugnari coram Iudice inferiori, sed debet Iudex rescribere Principi. *c. si quando. de rescript.* tamen in Regno Franciæ possunt etiam de iniquitate coram inferiori, cui diriguntur, redargui, & inciuilia declarari. Et hoc est quod dicebat Cassiod. loquēdo de Cancellario Regio: Pro æquitate, inquit, seruanda, nobis quoque patimur contradici: De quo idem Benedicti *in dicta repet. in d. verb. & vxorem, in fine secundæ decisionis.*

Ex quibus prædictis tanta Regum Franciæ fama intemeratæ iustitiæ per vniuersum orbem euolauit, quod plures eisdem nō subditi, etiam infideles eorum iudicio se submiserunt, vt in eis verificatum sit, quod de glorioso Scipione Africano concludit Plutarchus, quod tāta est virtutis vis & tam magna apud omnes gentes, cum non solum bonos, sed etiam improbos ad se amandum alliciat: quod exemplum fuit in pluribus Francorum Regibus compertum, qui si acceptare voluissent extraneas nationes, regerent in eos consentientes, præsertim in personam Daroberti Regis Franciæ huius nominis primi. de quo Guaguinus *l. 3. c. 3.* sic de Duce Sabaudiæ, qui Francorum Regis iudicio sponte se submisit, consuluit Bald. *in tertia parte Consiliorum, consi. 358. incipient. petita venia, flexisque genibus loquar, &c.* Vbi ponitur tenor submissionis. Quod consilium videndum est, cum sit pulcherrimum. Et adeo semper apud Francos Reges cultus iustitiæ acceptus & gratus fuit, & speratur perpetuo vigere, quod de ipso Christianissimo Rege dicere verisimiliter possumus, quod per Psalmistam dictum fuit, Psalm. 95. *Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua.* & iterum Psalm. 96. *Iudicabit orbem terrarum in iustitia.* Et sequitur retributio, Psalm. 54. *Propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam deducat te mirabiliter dextra tua.* Quoniam notorie videmus Francorum Reges supra omnes Principes terræ exaltatos, vt verificatum fuerit eis, quod Cicero *lib. 3. de officiis* dicit: *Qui veram gloriam adipisci vult, iustitiæ fungatur officiis.* quoniam, vt dicit Seneca lib. de quatuor virtutibus: *Iustitia est diuina lex & vinculum societatis humanæ, quisquis hanc desiderat sectari, Deum prius amet, vt ametur à Deo.* quod in Francis Regibus vidistis adimpletum. Quibus recte & iuste appropriari poterat illud, & pariter eorum subditis, quod de Rege iustissimo scribitur: *Lætentur & exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis.* Sed timeo, quod hodie non sit verificatum illud, de quo habetur per August. de 12. abusionum gradibus, cuius dictum retuli *in rubrica, Des iustices & droictz d'icelles, in initio in consuetudinibus nostris, ducatus Burgund.* vbi scripsi per contrarium quid operetur iniustitia. Quod cum non sit meæ intentionis, in hoc meo opere aliquid tangere, aut parum, nisi de his, quæ tangunt laudem, gloriam, & honorem, ideo nihil aliud dico.

Sed ibi etiam dixi, quod iustitia est quædam turris fortissima, triangularis quodam triangulo contenta. Vnus angulus est honeste viuere, alius, alterum non lædere, tertius, ius suum cuique tribuere. Cuius quidem Iustitiæ sex sunt partes principales, seu lapides, vt ibi dixi, ideo non repeto, & satis declarantur in locis ibi per me allegatis: de quibus

bus etiam facit mentionem Benedicti *in loco hic ante alleg.*

Bernardus vero in *sermone 4. de aduentu*, assignat alias partes Iustitiæ, vbi ait: quod iustitia est virtus, quod suum est vnicuique tribuens superiori, æquali, & inferiori. Superiori enim debetur obedientia, & reuerentia, scilicet, Prælato & Principi. de hoc 23. *dist. per tot.* Æquali siue pari, consilium & auxilium, vt consilio erudiatur ignorantia, auxilio iuuetur infirmitas, secundum illud 2. *Corinth. 12. Quis infirmatur, & ego non infirmor?* Inferiori debetur custodia & disciplina, scilicet vt non regnet in eo peccatum, & vt dignos fructus pœnitentiæ faciat. 47. *dist. ca. omnes.* quibus omnibus debet adiungi rectum iudicium, quæ septem possunt significari per septem columnas, quas excidit Sapientia in domo, quam ædificauit *Prouer. 11.* prout ibidem exponit Bernardus.

Et non immerito, si Principes ex iustitia laudentur, & gloriam consequantur: quoniam Aug. *libr. 7. de ciuitate Dei, ca. 12.* Sapientum sententiam recitans, concludit hoc verissimum esse, Rempublicam, cuius Princeps est iustus secundum Luc. de Pen. *in l. quicunq. in 3. & 4. col. C. de omni agro deserto.* & cuius commissionem habet à Deo, *in Auth. vt differentes iudices. in prin. colla. 9.* Ad cuius etiam vtilitatem respicere debet, *in Auth. vt Iudices sine quoquo suffra. colla. 2.* & eius sustentationem. *in 1. constitutione Cod.* quam debet cunctis præponere. Bald. *in authen. de hæredib. & Falcidia. in 2. col. colla. 1.* sine iustitia conseruari nō posse, nec regi. Et vt ait Macrob. *lib. 1. de somnio Scipionis*: sine iustitia nō solum Respublica, sed nec exiguus hominum cœtus, nec quidem parua domus constabit. Et vt ait Cyprianus *lib. 12. de abusionibus.* Iustitia Regis est pax populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, nutrimentum gentis, gaudium hominum; & merito; Nam Respublica per iustitiam tempore pacis, & belli optime gubernatur, vt habetur *in proœmio Inst.* Per Iustitiam namque mali terrentur, & boni conseruantur. *l. capitaliū. § famosos. & l. aut facta. § si. ff. de pœnis.* Nam per ipsam cum punitur vnus malus, reliquis incutitur metus, & isto modo pax & tranquillitas cōseruantur. *l. 1. C. ad leg. Iul. repetun. l. diuus. ff. de custod. & exhib. reor.* dixi *in consuetud. nostris ducat. Burgun. in d. rub. Des iustices.*

Ex hac iustitia maximam etiam gloriam consecutus est Traianus. Vnde Helinandus in gestis Romanorum narrat; Quod cum ascendisset equum ad bellum profecturus, quædam vidua apprehenso pede eius miserabiliter, lugens, sibi fieri iustitiam petiit, de his, qui filium eius bonum, & innocentem occiderant, dicens: Tu (inquit) *Auguste imperas, & ego tam atrocem iniuriam patior.* Cui Imperator: *Tibi satis faciam cum rediero.* Cui illa dicit: *quid si non redieris?* *Successor, (inquit) meus tibi satisfaciat.* Et illa: *Quid tibi prodest, si alius bene fecerit, tu mihi debitor es secundum merita tua recepturus, & fraus vtiq. est nolle reddere quod debetur: successor tuus iniuriam patientibus pro se tenebitur, te non liberabit iustitia aliena, & bene agetur cum successore tuo, si se liberauerit.* His verbis motus Imperator, descendit statim de equo, & causam exaudiuit præsentialiter, & condigna satisfactione Viduam consolatus est. Et cum statua Traiani in foro posita fuit, repræsentans quomodo in expeditione positus viduam liberauit, & in Senatu exclamatum fuit: *Nec alter felicior Augusto: nec melior Traiano.* vnde & de eodem legitur, quod cum filius eius equitaret in duro equo, ex eius pedibus filius cuiusdam viduæ interfectus est, & ideo eidem viduæ ei conquerenti, filium suum pro filio illius viduæ mortuo tradidit & hæreditatem cum eo. Iste Traianus, Hispanus fuit clementissimus & iustissimus, sed quia paganus, damnatus erat. Vnde magnus Gregorius post mortem Traiani de iustitia eius & pietate (quæ est pars iustitiæ) audiens, oravit pro anima eius, ante altare beati Greg. & priuilegio singulari, & inaudito, orationibus eius, liberata est anima Traiani de inferno, de quo testis est totus mundus secundum Io. Damasc. vt scribitur in Legenda beati Greg. facit de eo mentionem Luc. de Pen. *in l. 2. in* ... *colum. C. de exact. trib. lib. 10.* Io. Fab. *in proœmio Inst.* Bened. *in repet. c. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. nu. 602. de testam.*

Vsque

Vsque adeo iustitia in Rege laudanda est, ita quod melius est regi iusto Rege seu Principe, quã iusta lege, cum ipse in singulis causis iudicat secundum æquitatem, quæ sibi videtur, vt not. Bart. & post eum Pau. *in l. præsentis iui initio per illum text. C. de his qui ad eccles. confug.* Nam ipse est summum ius, & lex viua & animata in terris. dicit tex. *in Auth. de consulibus. circa fi.* & ibi gloss. *in verb. legem*, hoc expresse not. *collat.* 4. Et ipse solus iudicat de causa à iure non definita, vt infra ista parte scribitur in consideratione, in qua specialia solis Principibus competentia describuntur. vers. 69. Et de hoc vide Corsetum *de potestate Regia q.* 67.

In quibus consistat iustitia Regis, ponit Cyprianus de 12. abusionibus dicens: Iustitia vero Regis est neminem iniuste per potentiam opprimere; sine acceptione personarum inter se, & proximum suum iuste adiudicare aduenis & pupillis, & viduis defensor esse, cohibere furta, adulteria, & omnẽ mœchiam punire. 23. *quæst. 5. c. Regum, &c.* Rex debet iniquos deprimere, & bonos exaltare, impudicos vero, & histriones non nutrire. ad hoc 86. *dist. c. donare.* Impios de terra perdere, parricidas & peierantes viuere non sinere, prædi. c. Rex debet Ecclesiam defendere. *d. c. Regum.* pauperes eleemosynis alere. 68. *dist. c. non satis. &c. pasce. & de pœn. dist. 1. c. quamobrem.* iustos super regni negotia constituere, & senes sapientes, & sobrios consiliarios habere. 1. q. 1. c. *estote.* Magorum & aliarum Pythonissarum superstitionibus non intendere. 26. q. 6. c. *nec mirum. &* 1. 2. 3. *&* 4. *eiusdem causæ.* iracundiam suam differre. 11. *quæst. 2. c. iustum cum apud, &c. illa. &c. summo.* patriam fortiter & iuste contra aduersarios defendere. 23. *qu.* 2. *c. iustum. cum c. seq. & quæst. in c. fortitudo. & qu.* 8. *c. vt pridem. & q. 1. c. militare. & c. noli.* & per omnia in Deum confidere. vt *Psalm.* 124. Qui confidunt in domino, &c. *de conse. distin. 1. c. omnis Christianus.* prosperitatibus animi non eleuari, sicut fecit Nabuchodonosor Rex. *de pœn. dist. 1. c. voluissent. ver. Nabuchodonosor.* Cuncta aduersantia patienter tollere. 23. *q.* 1. §. 1. *&c.* paratus fidem Catho. in dominum habere. 96. *distinct. c. si Imperator. l. inter claras. C. de sum. tri.* filios suos non sinere impie agere. 23. *q. 5. c. Rex.* certis horis orationi insistere vt Rex Dauid, *Psal.* 118. Septies in die laudem dixi tibi Domino, &c. 1. *de celeb. missar.* & ante horas congruas nõ gustare cibum. Et subdit Cypr. Hæc Regni prosperitatem in præsenti faciunt, & Regem ad cœlestia Regna deducunt, sermonem accusantium inuestigare; quoniam, vt habetur Prouerb. *Gloria Dei est celare verbum, & gloria Regum inuestigare sermonem.*

SExta consideratio. Multum laudantur Principes ex pietate seu clementia: quoniam, vt dicit Iodocus Clictoueus 1. *tra. de nobilit.* qui hac virtute insignes floruerunt, perpetua celebrantur laude, nullaque ætate obsolescet eorum gloria, maxime quæ innata est Principi. *l. monente. C. qui milit. non possunt. lib. 12. §. quoniam vero. in Auth. de exhib. reis. colum.* 5. Dominus enim constituit Moysem super populum, cum esset super omnes mitissimus. *Num.* 12. *&* 3. *Reg.* 20. Et habetur *Ester* 3. quod Reges Israel clementes erant; vbi dicit: *Volui potentem nequaquam abuti magnitudine, sed clementia & bonitate gubernare subiectos.* & *Esa.* 16. *Emitte agnum domine dominatorem terræ.* Et de Christo habetur *Matthæi* 20. Ecce rex tuus venit tibi mansuetus. Clementia enim, pietas, misericordia, mansuetudo, humilitas, modestia, dilectio, beneuolentia, preciosa sunt monilia Regiæ maiestatis. Hinc Demosthenes ad Alexand. Nihil (inquit) habes rex vel fortuna tua maius, quam vt possit vel natura tua melius, quam vt velit seruare plurimos.

Nulla enim de virtutibus generosior misericordia, admirabilior clementia, nec per aliud propior Deo accedere potes, quam vt saltem conferas hominibus, vel dando si eguerint, vel parcendo si deliquerint, vel indulgendo si supplicauerint. Cum enim vincamur à Diis in omni munere, sola clementia est, quę nobis Deos reddit æquales. facit *l. Imperialis. C. de nup.* Tullius quoque lib. 1. de offic. Nil (inquit) *laudabilius, nil magno & præclaro viro dignius placabilitate & clementia.* Quoniam

niam vti Poeta, *Sola Deo æquat clementia.* Nam si egregium est hostem abiicere, non minus tamen laudabile infelicis scire misereri: quoniam, vt dicitur Prouerb.20. *Misericordia & veritas custodiunt Regem, & roboratur clementia: thronus illius bonitatem & Principis populi confirmat.* Prouerb.16. *Clementia Regis quasi imber serotinus, sicut imber temporaneus est, &c.* vt ibi, & habetur Prouer.11. *Clementia præparabit vitam, operatur malorum mortem.* & Senec. *lib.1. de clementia ad Neronem. Magni certe animi est placidum esse, tranquillum & iniurias atque oppreßiones semper dispicere: Muliebre autem est furere in ira.* Nam de Cæsare legitur, quod omnium memoriam habebat, præterquam iniuriarum reminisci. Pariter Octauianus detrahentibus ei in ciuitate libera, liberas debere esse linguas, respondebat. Et cum in testem produceretur, libenter obiectus etiam contra personam suam tolerabat, nec contra obiicientem mouebatur. Hæc recitat Benedicti *in repe.cap. Ray. in verb. duas habens filias.nu.* 89. *de testam.* Et vt dicit Beroaldus *in tract. de felicitate.* Clementia est prima dos Regum, autore Vopisco. Hinc apud Claudianum Theodosius Honorio filio salubriter præcipiens: *Sis pius inprimis. Nam cum vincamur omni munere, sola Deos æquat clementia nobis.* Et, vt dicit, videtur opifex rerum ac parens natura demonstrasse clementiæ insigne Principibus potissimum conuenire, quæ Regem apum sine aculeo exarmatum esse voluit, vel si spiculum dedit, eo tamen vti noluit: sic etiam debent esse Principes, vt dicit Beroaldus, quem videas. Ideo Imperator dicit se clementem, *in Auth. de trien. & semis.* §. *consideremus.col.*3.

Lucas vero de Pen. *in leg. monente. C. qui milit. non possunt. lib.*12. ponit duodecim exempla, ex quibus docet, quomodo clementia est multum laudanda in Principe, & etiam scripsit de clementia *in l. duos. C. de suscept. & arca. Plin. lib.*7. clementiam Cęsaris commendat, vt habetur *in officina Textoris in verb. clementes & humani.* vbi numerat 36. qui de clementia & humanitate laudantur. & videatur etiam de clementia Roman. per Valer. *lib.5. tit. de hum. & clementia.* ponit Bernard. de Bustis *in sua 2. par. Rosarii, sermone.24. part.2. litera B. ibi: 4. documentum.* commendat etiam & multum laudat Albertus *in sua margarita poetica. 2. par. tr.1. ex.5. lib. Valerii.* Et etiam pietate laudatur, cum congruat Principi, quod subiectos debet diligere, vt coniunctos, imo vt filios; est enim communis pater omnium, vt *in Auth. neque virum quod ad finem. collat.* 8. vt dicit Lucas de Penn. *in l.* C. *de thesauris. lib.*10. Et de huiusmodi dilectione Principum in subditos, ponit Bernardi. de Bustis *in 2. part. sui Rosarii. sermone 24. part.2. litera L.* Et, vt dicit ibi Lucas de Pen. Benignitas debet esse in principe, quæ est vt sol in cœlo, quę multum seruanda est in correctione. 23. *q.3. c. quod Christus. c. licet.45. distin.* Et amplissime demonstratur ex quadam mirabili & singulari Epistola Ignatii, missa ad Tymophylum monachum inserta in libris Dionysii, de diuinis nominibus, quam videas, cum quæstio fuerit de benignitate. In signum enim clementiæ Reges vnguntur, vt sint clementiores & dulciores, notatur *in cap. in sacra vnct.* Et plures ponit Benedicti *in sua repe. cap. Raynut. in verb. condidit. nu.59.58. & 57. de testam.* quem videas & Iodocum Clictoueum *in tract. suo, de vera nobilitate. c.14.* vbi ait nobilibus iracundiam vitandam esse, & clementiam colendam.

SEptima cõsideratio, principes etiam laudantur ex affabilitate, & ex facilitate adeundi seu admissionis. Quoniam interrogatus Agesilaus quo pacto gloriam quis inter mortales consequatur? Respon. optima dixerit, nec non pulcherrima factitauerit. Pulcherrimum autem cum primis est, & in principe longe speciosissimum, exhibere sese omnibus obuium & facilem: audire benigne & comiter, desideria adeuntium. Nam, vt dicit Clictoueus *in tract. de vera nobilitate. c.*11. Nihil enim æque animos hominum deuincit, gratiamque ducit & allicit, atq; mortalium facilitas, moderatio animi, æquabilitas, humanitas, & in omnes affabilitas. Enimuero, hæc subditorum mentes astringit in superiorum amorem: facitque, vt eos reuereantur, colant ac obseruent, afficianturque in ipsos amo-

more singulari. Ex hac adeundi facilitate, miro præconio Pompeius magnus extollitur à Cicerone. Laudat & in Traiano Plinius panegyrista admissionum facilitatem : de qua dixi supra *in 1.part.in 26.consideratione*, vbi de salutatione fit mentio. Hoc iuriscon- sulti in Proconsule ac Præside, veluti offici- um necessarium deposcunt : vt scilicet o- mnium desideria audiant, & in adeundo se faciles præbeant. *leg.nec quicquam.§.obseruare. ff.de offic.procons.& leg.* Et, vt refert Beroaldus in suo *libello de optimo statu*. Philipp. Macedo- num Regem olim adiuit anus paupercula rogans, vt causam audire vellet, qui, cum re- spondisset, ociosum se non esse : exclamauit anus: *Etiam ne regnes?* tanquam imperare nō debeat, qui adeuntes adire contemnit. Ver- bum hoc demiratus Philippus, & illam au- diuit diligenter, cæteris deinceps præstitit se facilem. Huius affabilitatis, & facilis admis- sionis, nobis est etiam exemplo Alexand. Magnus, suis militibus summopere dilectus; quia humanus & affabilis erat.

Plura exempla è diuerso, quomodo no- cuerunt difficiles aditus & superba responsa, scribunt Beroaldus & Clictoueus vbi supra. Ex quibus lucide apparet, quod princeps de- bet obseruare illud, *Ecclesi.32.in princ.* Recto- rem te posuerunt, noli extolli, esto in illis, quasi vnus ex ipsis. Et illud domini nostri do- cumentum euangelicum. Nolite in sublime tolli.

Octaua consideratio. Principes etiam ex liberalitate laudantur, & commendan- tur, quæ multum conuenit principi. *leg. cum multa.C.de bonis quæ lib.* Vt enim imperialis fortuna omnes supereminet alias, ita oportet principales liberalitates culmen habere prę- cipuum: & dicit F. Patritius *tit.9.lib.4.* de Re- gno & Regni institutione : quod liberalitas summopere principem commendat. Hinc dicit Bald. *in l. legatis.in fin. C. ad l. Falcid.* quod proprium principis est, quod debet esse libe- ralis & gratiosus. *l. 1. in fin. C. de cad. tollend. l. si quis rogatus. §. vlt. ff. ad Trebell.* & huiusmodi li- beralitate in principes ponit Bernardinus de Bustis *in 2.parte sui Rosarii, serm.14. secunda par- te, litera I.* Facit quod habetur *Prouerb.22. Glo- riam & honorem acquirit, qui dat munera. & c.18. Donum hominis dilatat viam eius, & ante principes spacium ei facit.* Imo donare, quod est liberali- tatis, laudatur, etiam si non præstetur. vt facit text. *in leg. cedere. §. munus. ff. de verb. sign.* vt dicit Lucas de Penna *in leg. vnic. Cod. de castr. omnium palat. pecul. lib.12.* Et Artaxerxes Xerxis filius aiebat: beneficium addere longe magis re- gale, quam auferre.

Et hæc liberalitas viguit in Tito Impera- tore, ad quem nemo accedebat postulandi gratia, sine re aut spe habendi. Et interroga- tus ab amicis, cur plura polliceretur, quam præstare posset. Respondit; quoniam non oportet quenquam à facie & sermone prin- cipis tristem recedere. Et recordatus super cœnam, quod nihil tota die illa dedisset, di- xit: *Hunc diem perdidi.* Et, vt ait Seneca *libr. 2. de benefic.* Quod Alexand. cuidam peten- ti vnum denarium, ciuitatem dedit: ille ve- ro dicit, tantam domum non conuenire for- tunæ suæ, cui Alexand. *Non quæro*, inquit, *quid te accipere oporteat, sed quid me dare.* Et de eodem narrat Seneca *epist.4.* quod respon- dit cuidam ciuitati, dimidium omnium sua- rum rerum eidem promittenti: Eo, inquam, proposito veni in Asiam, non quod accipe- rem id, quod dedissetis, sed vt haberetis id, quod reliquissem. Et de his liberalitatibus Alexandri, ponit Io. Lupus *in sua repe. rubricæ, de don. inter virum & vxo. §. 9.* vbi ample de li- beralitatibus nobilium.

Nona consideratio. Etiam laudem, glo- riam, & honorem consequuntur ex magnanimitate, & magnificentia. text. est *in l.1. Cod. de thesauris. libr.10. ibi; & imperatoriæ magnanimitatis videatur peruenire liberalitas po- stulando.* & ibi Lucas de Penna, qui ponit dif- ferentiam inter magnanimitatem & magni- ficentiam : cum magnanimitas sit in honore, magnificentia in expensis. Vel magnanimi- tas sit in aggressione, magnificentia in con- summatione. Et dicit Luc. de Penn. *in leg.1. Cod. de veteranis. lib.12.* quod in principe ma- gnificentia circa duodecim præcipue versa- tur, quæ ibi ponit & de huiusmodi magna-

nimitate, & magnificentia ample Aristoteles 4. *Ethicor. cap.* 2. & 3. vbi multum commendat & laudat principem magnanimum: & plura per sanctum Thomam *secunda secundæ de magnanimitate.* Et per Ægidium *de regimine Principum. cap.* 24. quod incipit, *amatores.* & *cap.* 19. hæc enim virtus solis Regibus ac principibus conuenit, vt dicit Franciscus Patricius *in suo libr. de Regno & Regni institutio. libr.* 7. *tit.* 10. vbi etiam de magnificentia: & quomodo Cęsar & Porsena fuerint laudati de magnificentia.

Decima consideratio. Principes laudem, gloriam, & honorem consequuntur ex sapientia, quæ maxime requiritur in principe. *leg. pen. C. de his, quibus vt indignis. ibi; ne princeps philosophiæ plenus.* & habetur *Ecclesi.* 10. Principatus sensati stabilis erit, Rex autem insipiens perdit populum suum. Qualis enim est rector ciuitatis, tales habitantes in ea, *Ecclesi.* 10. Salomon enim ad regendum populum non diuitias, non dies multos, sed sapientiam postulauit. 3. *Reg.* Et de Christo dicitur *Ieremiæ* 23. Et regnabit Rex & sapiens erit, & faciet iustitiam & iudicium in terra. Nunquid Abraham, qui fuit pater multarum gentium peritus fuit in omni sapientia Ægyptorum? *Act.* 6. Nunquid Dauid habuit sapientiam sicut Dei? 2. *Reg.* 14. *c.* Nam regale opus est, sapere & diiudicare, vt ait Tullius *lib.* 1. *de diuinat.* & refert Iacobus *in suo sophologio Sapientiæ. lib.* 1. *c.* 2. vbi narrat multos Reges, qui dilexerunt sapientiam: & ibi maxime de Alexandro, qui eruditus fuit ab Aristotele: de quo amplius dicam infra *in* 10. *huius libri parte, in* 1. *consideratione.* Et refert etiam Ant. Flo. *in suo chronic. part.* 5. *tit.* 16. *c.* 2. §. 5. quod Olfredus Rex Angliæ, iam duodenus, expers omnis literaturæ erat, vt ibidem de eo habetur plene, & ibi multum commendatur propter eius literaturam, per quam magis, quam viribus Regnum suum optime rexit. Et vt dicit Arist. *in Ethicis.* Nemo iuuenes eligit in Duces: quia non constat eos esse prudentes, & ideo dicit Sapiens *Ecclesi.* 10. Væ tibi terra, cuius Rex est puer. & dicit Boetius *de consolatione in* 2. & Val. *lib.* 7. *tit. de sapienter dictis aut factis.* & recitat Benedicti *in sua re-* *Rayn. in ver. duas habens filias. nu.* 120. *de te-* *additione*; Platonem dicentem beatas e- uitates, si aut Philosophi regnarent, au- ges philosopharétur: & vt inquit Sene- culum esse aureum, si sapientes regna- eo *Sapientiæ* 6. dicitur: Concupiscen- entiæ deducet ad Regnum perp- ergo dilectum in senibus & sceptris, populi, diligite sapientiam, & in per- regnetis: diligite lumen sapiétiæ, om- præestis populis. Multitudo enim sapie- est sanitas orbis terrarum, & Rex sapie- puli stabilimentum est. Et ex prædictis ardinus de Bustis *in loco supra alleg. in* dat documentum Principibus, vt in- ces: ex quo dicendum est, quod in hu- di sapientia laudari debent. Ad quæ fa- quæ dicit Lucas de Pen. *in l. omnes. de de-* 10. *in* 12. *col.* vbi dicit: Impossibile est e- salubriter disponat Principatum, qu- git consilio sapientum. *Eccles.* 9. Et P- cus *lib.* 5. *c.* 6. de his pauca dicenda fu- pauci tales reperiantur. Legitur en- *lycr. lib.* 4. quod Traianus Rex Roma- hortatus est Regem Frãcorum, vt filios liberalibus disciplinis instrui procurare- cens, quod Rex illiteratus, quasi asinus co- natus.

Et ideo principes debent habere in h- nore doctores & non ignaros: quoniam, ait Pogius in epistola ad Nicolaum q- tum: Vbi doctrinarum cessant exercitia, nullum inter doctores atq; indoctos di- men viget. Vbi nullus virtuti locus, nulla diorum ratio habetur. Vitia ibi regnant, pescunt ingenia, principatus & Regna dant, rerumq; omnium dominetur co- necesse est, & prouenit talis ruina: qui- peria & damnationes, sanguinem sequu- & virtutes, vt dicit Benedicti *in sua re-* *Raynutius. in verb. condidit.* 1. *numer.* 34. *de* *men.*

Et sapientia in Regibus, est multum ne- cessaria, quoniã, vt ait Vegetius *lib.* 1. *de re mil.* Nullus, inquit, est, cui sapiétia cóueniat ma- gis quam Principi, cuius doctrina omnibus debet

debet prodesse subiectis. Nam, vt inquit Pocrat. *lib. 4. & 7.* Sapientia fecit Romanos dominari. & ibi plura dicit Iacobus *in suo Sologio sapientiæ, lib. 1. c. 5.* Dicam infra *in 10.* quomodo scientia & sapientia sit necessaria, vtilis & laudabilis.

VNdecima consideratio. Principes multum laudantur, & gloriam, & honorem consequuntur ex castitate, & continentia. Cum, vt ait Imperator *in l. si qua illustris. C. ad Orfic.* Illustribus enim castitatis obseruatio præcipuum debitum est: Imo Imperator pudicitiam semper esse colēdam censuit. Hinc, per illum text. Ioan. And. *in c. fin. de filiis presbyter.* quod non valeret dispensatio facta per Papam, cum nato ex coniugato nobili & soluta nobili, nisi de nobilitate fieret mentio, per Fel. *in cap. postulasti. in 4. col. de rescript.* Nam pudicitiam & castitatem præ oculis habuit Abimelech, Palæstinorum Rex; quia visa pulchritudine Rebeccæ iocantis cum Isaac viro suo, præcepit omni populo, dicens: Qui tetigerit hominis eius vxorem, morte morietur. *Genes. 26.*

Hannibal Carthaginēsium Dux inuictissimus, qui, vt Trogus refert, nunquam inter innumeras captiuas miræ pulchritudinis puellas, castitatem perdidit.

Et Marc. Claudius Marcellus, Romanorum consul, *teste Augustin. lib. 1. de ciuitate Dei. c.* 6. ante captam Vrbem Syracusarum, eius ruinam fleuit, & priusquam ciuitas inuaderetur, edicto perpetuo constituit, ne quis corpus liberum violaret.

Et Alexander, vt Vegetius *lib. 2. de continētia Alexandri* narrat, licet diues & potentissimus Rex esset, cum ei pulcherrima virgo oblata fuisset, cuidam tamen nobili desponsata, illam non aspexit, sed cum dono ad virum suum remisit.

Sic etiam Scipio Africanus, alterius Scipionis filius, vt Valerius tradit *lib. 4. de abstinētia, & continentia.* cum in Hispanias profectus esset, capta Carthagine, virginem quandam speciosam captiuam, vt etiam Liuius dicit, sponso generoso concessit, puellæque pretium dotis nomine condonauit, vbi prius omnem carnis voluptatem, e castris amouerat, ita, quod duo scortorum millia leguntur ab eius tunc exercitu abiisse. vt idem refert Val. *lib. 2. de disciplina militari.* & dicam infra *in 7. par.* Id idem Totilam, ferocissimum Regē Gothorum fecisse, cum Romam vastaret, vt nulla quæ ingenua mulier, virgo vel nupta, aut vidua foret, violaretur, præcepisse, idque seuere custodiuisse recitat Ant. Flor. *in historia 2. par. tit. 1. c. 5.* hæc dicit Benedicti *in d. sua repet. c. Raynut. in verb. cuidam Petro tradiderunt. nu. 71. & 72.* Et ibi videatur, quid etiā eueniat Principibus effœminatis. Quæ cum non sit materia nostra; quia tantum ea, quæ ad laudem attingunt dicere intendo & non alia, ad ibi dicta te remitto.

Et non solum Principes laudantur ex huiusmodi continentia carnali, sed etiam ex continentia gulæ, auaritiæ, & ambitionis, & superbiæ, vt de continentia gulæ dicitur de Alexandro *lib. 4. Vegetii de re militari,* quod in itinere ambulans cum amicis, accepto pane vesci solitus erat. Item legitur de Scipione Æmiliano. Et Catonem fuisse contentum eodem vino, quo remiges siue serui remigātes. Et de Arubolo Rege Barbarorum, qui deuicit Romanos, legitur fuisse contentum, quod ante noctem non requiescebat, de nocte surgere solitus erat, & in crepusculo ad cœnam vacabat: vt ibi Vegetius, qui narrat de aliis, quem vide.

Et in gestis Romanorum legitur, quod Cæsar erat minimi cibi atque vulgaris, & tantum vescebatur loco & tempore, quo stomachus desiderabat.

Dauid etiam concupitam aquam effudit. *2. Reg. 23 & 41. dist. c. deliciæ.*

Et Alexander, qui cum in aquosam terram & inuiam potum inuenire minime poterat, siti laborabat, cum suo exercitu fugiens aquā inuentam à Cohino milite, inaurata galea oblatam, volenti plus Regi, quam sibi etiam sitienti consulere, effudit, ne bibente coram, alii magis sitirent: laudauit tamen, & remunerauit militis beneuolentiam.

Ex quibus patet, quod antiqui Principes nō quærebant lauta vel pretiosa alimēta, nec epu-

epulis, vel commessationibus vacabant. 44. *dist.ca.comessationes.*§.1.*de consec. distin.*5.*c. ne tales.*16.*distin.per totum.& 35.distin.*§.6.

Et de continentia à cupiditate auaritiæ ipsa etiam viguit in Principibus ex qua laudati fuerunt. vnde narrat Valerius *lib.*3. Cum Scipio accusaretur apud sen.Ro.de pecunia, respondit: cum totam Africam vestræ potestati subiicerem, nihil ex ea quod meum diceretur præter cognomen retuli. Et iterum addidit, non me Punicæ, id est, Africanæ, nec fratrem meum Asiaticæ gazæ auarum reddiderunt.

Narrat etiam Valerius *lib.*4. de prædicta continentia Principum, vbi ait de Marco Curio, qui fuit norma frugalitatis. Cum enim legati Sannensium venissent ad eum in agresti scammo assistentem foco, atque in catino cœnantem, & magnum pondus auri attulissent, & benignis verbis inuitassent vt auro vti vellet: Vultum risui dissoluit, dicens: *Superuacue enim ne dicam inepte, aurum obtulistis: dicite Samnitibus, Marcum Curium malle locupletibus imperare, quam ipsum fieri locupletem. Atque istud, vt preciosum, ita malo hominum excogitatum munus refertote, & mementote me nec acie vinci, nec pecunia corrumpi posse.* Hæc ille. Et ibi ponit alia de eo, & de Fabrico Lucinio, & de pluribus, quos vide. Sed multum facit quod dicit Tul. *lib.*2.*offic.* Nullum vitium deterius auaritia, præsertim in Principibus Rempublicam gubernantibus, vt refert Lucas de Penn. *in l.professos.C.de muneribus patrimoniorum.lib.*11.

Dvodecima consideratio. Principes laudantur ex fortitudine, quæ est vna ex quatuor virtutibus cardinalibus habẽs in se donum fortitudinis & præcepta, vt resistatur hostibus, vt formido sit, habet plures partes potentiales, de quibus habetur ample *in leg. vnica. C. de metropoli. Beruo. libr.* 11. vbi ample ponit de septem virtutibus: quarum tres sunt Theologicæ, scilicet fides, spes & charitas: & aliæ quatuor sunt Cardinales, scilicet iustitia, prudentia, fortitudo, & temperantia. Et istæ sunt multum in Principe necessariæ, & ex his laudantur, & honorantur, vt dixi de aliquibus, & dicam [...] Et tantum hic tetigi & tango ea, quæ fa[...] ad laudem, & honorem Principum, cu[...] sit locus de his, quæ concernunt alias v[...] tes non maxime necessarias, licet tam[...] mnes vtiles videantur. Luc.de Pen. *in l.* [...] *ca. C.de metropoli Beryto.* Vnum tamen [...] tendum est, quod latius infra suo loco [...] discutietur de huiusmodi virtute for[...] nis, quæ multum necessaria est in mili[...] & etiam temperantia, quę est alia virtu[...] dinalis: Ideo aliter hic non insisto; [...] iam quia satis in discursu huius partis ta[...] ponendo alias laudes & honores p[...] pum.

Et de temperantia, quomodo sit nec[...] ria in principe, & non declinet in virtutis [...] cessum, id est, ad dextram & sinistram [...] non per abrupta vitiorum à via virtutis [...] uiet, optime differit Polycra. *lib.*4.*c.*9. vb[...] cit, quod iniuriam non admittit. & vid[...] gidium *de regimine principum lib.* 2. *de tem[...] tii. cap.*15. Et de huiusmodi fortitudine [...] Martinum magistrum, qui tractatum [...] fecit de fortitudine satis amplum, ad qu[...] recurre.

DEcimatertia consideratio. Etiam prin[...] cipes ex fide, gloriam & honorem co[...] sequuntur. Quoniam nihil est, quod lum[...] ne clariore præfulgeat, quam recta fides in [...] principe. *l. inter claras. C. de sum. trin.* & vt ai[...] Tul. *lib.* 1. *offic.* Neque enim vlla res vehe[...] mentius Rempublicam continet, & est fun[...] damentum iustitiæ. Quoniam, vbi non e[...] sana fides, ibi non potest esse iustitia. *c. vbi* [...] *q.*1. & dicit Luc.de Penn. *l quoties. C. de pond[...] & auri illat. libr.*10. quod fides præfertur p[...] dentiæ, & ibi multum ample commend[...] fidem: & dicit text. *in c. in qualibet.* 23. *quæst.* [...] quod Rempublicam magis quam sudo[...] corporales gubernat, vt dicit Luc.de Pen[...] *in l.probatorias.C.de diuersis offic.lib.*12. vbi po[...] multiplices effectus fidei. Fran. vero Patr[...] cius *in lib. de Regno & Regni institutione, lib.* 8.[...] 20. in principio dicit, quod fides in princip[...] tanto splendore fulget, vt sine ea omnes [...] Regum ac principum virtutes obscuriores fi[...] ant:

rent: Ab ea singulæ sic lumen accipiunt, vt à sole luna, sydera ac stellæ omnes. Vnde, vt dicit, prudentia, sine fide, vana ac mendax est, & vasta quædam versutaque calliditas, temperantia tristis ac verecunda. Quid laudis, famæ aut gloriæ princeps habere potest, qui vanus mendax aut infidus est? quid turpius aut grauius, quam fidem fallere, promissa non præstare, conuentisque non manere? Vnde refert de Sexto Pompeio, quod cum cœnantibus in naui apud Puteolos Antonio & Octauio, apud Sextum Pompeium Magni Pompeii filium, qui tunc conciliati societatē inuerant, Menodorus Pompeianæ classis præfectus, per internuncium Pompeio significauit, tunc tempestiuum esse, parentis ac fratris iniurias vlcisci: quod si occasionem sumere vellet, se operam daturum, vt è nauibus euadat nemo. Cui Pompeius, *refer*, inquit, *Menodoro sine me id facere licere, qui iam peierare consueuit: mihi autem nefas esset, qui fidem fallere nescio.* quæ quidem vox & decora fuit, Magni Pompeii filio digna.

Parmenoni quoque suadenti quidpiam Alexandro, quod præter fidem ac decorem esset, respondit: *Facerem id quidem si Parmeno essem, verum Alexandro neutiquam licet.* nec id iniuria dicebat Alexander. Nouerat enim vir animi tam excelsi, qui sibi orbem terrarum pollicebatur, nihil esse posse, quod magis gloriam suam obscuriorem redderet, quā si promissam fidē aliqua ex parte falleret. hæc Patricius ibi: Et ibi ponit de fide Romanorum, & de infidelitate aliquorum, quem vide. Textor etiam *in sua officina* ponit fidelissimos. & ibi ponit paucos: suo loco inter alios ponit Attilium Regulum, qui maluit ad suppliciū redire, quam datam Carthaginēsibus fidem violare. De quo etiam Benedicti *in dicta sua repet. cap. Raynut. in verb. testamentum. 3. num.* 18. *de testament.* de quo etiam *in leg. postliminii ius. in §. captiuus. ff. de capti. & postlim. reuers.* & etiam Silius, lib. 6.

Serannus clarum nomen tua regia proles,
Qui longum semper fama gliscente per æuum,
Infidis seruare fidem memorabere Pœnis.

Et non est mirandum, si Textor ponat paucos fidelissimos: quoniam hæc virtus est valde chara & valde rara. vnde *Prouerb.* 12. *Virum fidelem quis inueniet?* & 1. *ad Corinth.* 4. hic iam quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur, quæritur, inquam, & vix inuenitur. Tempore enim Christi inter duodecim Apostolos inuentus est vnus infidelis & alii fideles fuerunt: hodie vero duodecim, & plus inueniuntur infideles; quam inuenitur vnus fidelis. Huic virtuti committit dominus bonorū suorum dispensationem, *Matth.* 24. *Quis putas, est fidelis seruus, & prudens?* Et huic virtuti dat Deus gloriam suam, *Matth.* 25. *Quia super pauca fuisti fidelis, intra in gaudium domini tui.* Et etiam huic virtuti dat Deus augmentum gratiæ, *Lucæ* 19. *Euge serue bone & fidelis; quia in modico fuisti fidelis, eris super decem ciuitates.* Insequendo stylum Textoris, propter paucitatem talium, pauca dicam.

Et talis fides, maxime in Principibus est seruanda, quando est cum iuramento, prout seruauit Alexander (contra tamen eius velle) prout narrat Valerius. Qui cum iret ad dissipandam ciuitatem nomine Lampsacum, obuiam habuit Anaximenem, præceptorem suum: quod verens Alexander, quod pro ciuitate eum interpellaret, iuramento præuenit, dicens se non facturum quod petiisset: quod videns Anaximenes postulauit, vt prælibatam ciuitatem destrueret. Quod audiens Alexander suę paci reliquit: quod hodie non faciunt principes. Sed quia meæ intentionis est ponere laudes illorum, & non malefacta nec vitia, videatur de hoc G. Bened. *in sua repetit. c. Raynut. in verb. testamentum. 3. num.* 42. *&* 43. *de testam.*

DEcimaquarta consideratio. Ex tribus virtutibus fuit laudatus, & adhuc apud omnes laudatur Principatus Romanorum: ex quibus etiam omnia comprehendi possunt, ex quibus Principes possunt laudari, quæ sunt scilicet sincerus amor pro patria, traditio legum sanctissima, & morum beneuolentia. Nam, vt ait Aug. 3. *lib. de ciuitate Dei.* plures causæ, ex quibus Romani claruerunt, primitus & ex eis tanquam mercedem condignam

dignam dominium meruerunt. Hinc dicitur 28.*q*.1.§.*ex his*. Romani virtutibus promeruerunt Imperium: sed inter illas post supradictas, quas declarauimus, tantum ponemus tres, quæ multas ex prædictis comprehendunt, quę omnia faciebant ad honorem, laudem, & gloriam consequendam.

Quantum ad primum, patet ex exemplis Romanorum. Quoniam tota eorum intentio erat in regimine ipsorum, & administratione dominii, ad conseruandam Rempublicam, vt eiusdem consulerent præfectibus. Vnde Augustinus *de ciuitate Dei, d. lib*.5.*cap*.6. *&* 7. inducens verba Salustii de bello Catilinæ, sententiam Catonis in dicto libro contentam de virtutibus Romanorum veterum attulit: vnde Respublica diuina prouidentia facta est magna, dicens: Nolite, inquit Cato, maiores nostros armis Rempublicam magnam fecisse: si ita quidē esset, multo pulcherrimā nos haberemus, quippe sociorum atque ciuium, præterea armorum, & equorum maior copia est nobis, quam ipsis: sed alia sunt, quæ viros magnos fecerunt, quæ nobis nulla sunt: domi industria, foris iustum imperium, animus in consulendo liber, nec delicto, nec libidini obnoxius. Pro his, non habemus luxuriam, & auaritiam publicę: egestatem, opulentiam, laudamus diuitias: sequimur inertiam, inter bonos & malos nullum discrimen: omnia virtutis præmia ambitio possidet, vt ærarium esset locuples; res priuatæ egebant, nunc econtra.

Et hinc syncerus amor pro Republica fuit apud Romanos, quod Romani pauperes erant in rebus priuatis, vt vtilitati publicę consuleretur, vt narrat idem Augu∫t. *d*.5.*lib*.*c*.18. de Lucio Valerio defuncto in suo consulatu, qui adeo pauper fuit, vt nummis à populo collectis eius sepultura curaretur.

Consimile narrat Vegetius *de re militari*. de Attilio Regulo, qui cum summis rebus præfuisset, adeo pauper fuit, vt coniugem, liberosque in agello collocarit, qui ab vno villico colebatur.

Item suos non patiebantur filios præfici, nisi possent proficere: vt legitur de Ælio, qui noluit, quod filius suus eligeretur Impera[tor] post eum, dicendo, principatum debe[ri] ritis, & non sanguini: prout nec etiam [fe]cit Moyses, quod facere potuisset. *c. Moy[ses]* *quæst*.1.

Vtilitatem & saluten. Reipublicæ [pro]priæ vitæ præponebant, prout narrat A[ure]lius August. *lib*.1.*de ciuitate Dei, cap*.15. & T[ull.] *de officiis.lib*.1.*&* 3. Quod cum Marcus [Regu]lus esset ductus à Carthaginensibus, [mis]sus Romam sub iuramento redeund[i, de] commutatione captiuorum: Ille Ro[mam ve]niens, in senatum venit, & captiuos red[di, &] commutari negauit esse vtile: quod ad[oles]centes, & boni Duces, ipse autem sene[ctute] confectus. Et cum retineretur à propin[quis] & amicis, redire maluit, magis quam ho[stibus fi]dem datam frangere. Nam secundum Au[gu]stin. fides quando promittitur, etiam [hosti] seruanda est. 24.*q*.2.*can.noli*. Quod quo[modo] intelligatur, notatur ibi, & *in clem. Ro[mani]* *porro.de iureiuran*. & per Alexan. *in l*.1.*ff*. ... Nam graue est fidem fallere. *l*.1.*ff.de* ... *cunia*. Narrat etiam idem August. *lib*.18. *de ciui*[*tate Dei, c*.18. & Tull. *in lib.de Senect.* de Th[eo]doro Rege Atheniensi: Cum enim in[stitutum] bellum inter Athenienses, & Pelopon. & ... cepissent in responsis, & illi essent victo[res,] quorum Dux occideretur, hoc audiēs The[o]dorus, in habitu pauperis transiuit ad host[es,] seque obiecit eis, necem per iurgium pro[uo]cando. Maluit enim mori dum vincerent ... quam viuere sub superatis. Seruauit aut[em] iste Theodorus verbum Domini, sed n[on] propter Deū. Maiorē charitatem nemo [ha]bet, quā vt ponat animā suam pro amicis [suis.] *Ioan*.15.*&* *Ioan*.3. Ille pro nobis animam [suam] posuit, & nos debemus pro fratribus no[stris] animam nostrā ponere, & 1. *Macchab*.9. ... riamur in virtute propter fratres nostros. ... qualiter hoc intelligatur, habetur 6. *quæst*. ... §.*hoc tunc*. De hoc etiam *de pœn.d*.2.*c.qui* ... *cere.&* *c.si quis tanquam*. &, vt ait Tull. *lib*. ... Et scientia Platonis, fuerunt duo præce[pta] volentibus proficere reipublicæ, seu prode[sse] se: vnum, vt vtilitatem ciuium sic tueantur, vt quæcunque agant, ad illam referant, oblit[i] commo[dorum] ...

commodorum suorum. *ad hoc.* 8.*q.*1.*c. sunt in ecclesia.* Alterum vt totum corpus reipublicæ tueantur, ne dum partem aliquam tueantur, quæcunque agant, ad illam referant, obliti commodorum suorum, reliquias deserant. Exideo August. *eod. lib.* narrat de Marco Curtio, qui se armato equo insidentem in abruptum terræ hiatum præcipitem dedit, vt pestilentia cessaret ab vrbe. Idem de Marco Regulo, qui consulendo saluti vrbis, à Carthaginensibus est occisus.

Nec pariter parcebant filiis pro republica, prout narrat Valerius *lib.* 5. & Aug. *lib.* 5. *de ciuitate Dei, cap.* 18. De Bruto, qui filios cõprehensos, pro tribunali virgis cædi, & post ad palum religatos, securi percuti iussit: quia dominationem Tarquinii à se expulsam, reducere voluerunt. Exuit enim patrem, vt ageret consulẽ: orbatusq; filiis, quam publicę vindictæ deesse maluit. de quo poeta laudator ait:

natosque pater noua bella mouentes,
Ad pœnam pulchra pro libertate locabit.
Infelix, vtcunque ferent ea facta minores.

Sed versu sequenti consolatus est infelicem, sic dicendo:

Vicit amor patriæ laudumq; immẽsa cupido.

De qua immensa cupidine laudis dixi supra in princ.

Narrat etiam idem August. vbi supra de Torquato, qui filium nõ quia cõtra patriam, sed etiam pro patria pugnabat: quia tamen contra imperium suum, licet vicisset, occidit, ne plus mali in exemplo contempti imperii, quam gloria occisi hostis esset: sumens in hoc exemplum à Saul Rege, qui Ionathan filium suum, qui contra hostes strenuissime dimicarat; quia contra edictum suum fecerat, de non comedendo fauum mellis, causa necessitatis comedit, etiam ignoranter, & ignorans edictum patris, occidere voluit, nisi populus obstitisset. 1. Reg. 14. *c.* 32. *q.* 2. § *Item opponitur. ver. Ionathas.* facit etiam pro hoc 23. *q.* 5 *can. si audieris. Deuter.* 16. *c. disciplina. dist.* 45. *ibi: ite, & redite. & Exod.* 32.

Narrat etiam ibi August. multa alia exempla de laude Romanorum, ratione amoris, quem habebant in Rempublicam. Ex quibus sic concludit, Talibus, inquit, dominandi potestas non datur, nisi summi Dei prouidentia, quando res humanas iudicat talibus dominis esse dignas, prout & dicendum est de quolibet dominio, & Principatu, maxime nostro, vbi tot miranda Deus Regibus nostris concessit, vt dixi & dicam.

Secunda ratio, ex quo Romani dominia, & principatus habuerunt, fuit traditio legũ, sanctorum per ora Principum diuinitus promulgatarum. *l. leges sacratissimæ. C. de legibus.* 16. *q.* 3. *c. nemo.* ad conseruandum vnumquemq; in sua iustitia. Vnde, vt dicit Augustin. *lib.* 18. *de ciuit. Dei, cap.* 22. quod Deo placuit, orbem terrarum per Romanos debellare, & in vnam societatem Reipublicæ legum perductum, longe lateque parare. Vnde idem Augustin. *in* 5. *lib. cap.* 15. dicit: Quod quia Romani auartiæ restiterunt, consuluerunt patriæ consilio suo libero, neque delicto secundum leges, neque libidini obnoxii, sed his omnibus artibus, tãquam vera via, nisi sunt ad honores, imperium, & gloriam: honorati sunt in omnibus fere gentibus imperii sui, leges imposuerunt multis gentibus, hodieque literis, & historia gloriosi sunt pene in omnibus. Ex traditione autem legum, & iustitiæ administratione, quanto tempore viguerit Regnum Franciæ, ex Chronicis satis dixi ante, & dicam infra, & inter alia Regna mundi, vt dixi, semper in eo plus viguit iustitia.

Quanta autem iustitia viguerit apud Romanos, satis apparet in Paulo, Cæsarem appellante, de quo Festus Præses ait: *Cum essem Ierosolymis, adierunt me Principes & seniores, postulantes aduersus Paulum damnationem: Ad quos respondi, quia non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem, priusquam is qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat, ad abluenda crimina.* vt habetur Act. 25. *& c. si in adiutorium.* 10. & in pluribus aliis chronicis, quas longum, & fastidiosum esset recitare, cum iam hæc pars sit satis onerata.

Tertia ratio, propter quam Romani laudem, & gloriam meruerunt: fuit morum beneuolentia in conseruando amicitiam. Est autem, secundum Senecam animus hominis

generosus,

generoſus, qui magis ſuauitate verbi, & operis ducitur, quam rigiditate trahatur. Hoc autem fuit proprium Romanis. Præcipua laus in eis erat, Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos: & accepta iniuria ignoſcere mallebant, quam perſequi, vt dicit Auguſt. *lib. 1. de ciuit. Dei. cap. 6.* & propter eorum morum ſtrenuitatem, Iudæi confœderati ſunt cum eis, 1. *Macchab.* 8. & refert Auguſt. plura exempla de benignitate morum Romanorum, *in d. c. 6. ſupra allegato.*

Ex quibus debent etiam aduertere Principes Chriſtiani, quod ſi Romani, qui non verum Deum colebant, ex talibus laudem, & gloriam meruerunt, quod ſi prædicta habeant, quod non ſolum gloriam humanam, quæ ſunt merces Romanorum, vt habetur per Auguſt. *lib. de ciuit. Dei, c. 15.* ſed etiam mercedem ſanctorum, quæ alia eſt, habebunt. *eodem lib. c. 16.* vt etiam dixi ſupra *in quarta conſideratione.*

DEcimaquinta conſideratio. Reges, & principes, etiam ex lata gente, gloriam conſequuntur, vt habetur 1. *quæſt. 4. c. eccleſia. §. hic itaque.* Nam gloria Regis in lata gente; quoniam, quanto quis maioribus præeſt; tanto maior ipſe, & honeſtior eſt, *in Auth. de defen. ciuitat. §. nos igitur. colum. 3.* & quanto maiora quis tractat; tanto maior eſt. *de conſec. diſt. 5. c. de his vero.* Hinc etiam Greg. *in moralibus,* & Saluſtius *in Iugurthino,* maximam gloriam in maximo Imperio putauere, vt declarat Lucas de Pen. *in l. 2. in 3. colum. C. de dignitat. lib. 12.* Et facit quod dicit idem Luc. de Pen. *in l. 2. in 2. colum. C. de his qui ſponte mun. publ. lib. 12.* & dicit tex. *in Auth. conſtitutio, quæ de dignitat. §. volumus.* quod præmium dignitatis eſt habere ſubiectos. & *in §. generaliter.* dicit gloſſ. not. nobiliorem propter ſubiectos. & probat hoc Baptiſta Caccialupus *in ſuo conſilio, de præcedentia & præeminentia monachorum, & canonicorum regularium, in 18. colum. ver. nec per vos.* vide infra *in 3. conſiderat. ſequen.*

Aduerte tamen, quod Princeps non poteſt eſſe ſine mulctis, vt *in l. omnium. in princ.* & ibi notatur *in verb. inter tot. C. de teſtam.*

DEcimaſexta conſideratio. Honor Re[...] & Principis in pace ſubditorum co[...] ſtit; quoniam, vt ait Caſſiodorus *lib. 1. epiſt[...] rum, epiſt. 22.* decet apicis regalis curam ge[...] raliter cuſtodire concordiam: quoniam [...] laudem regnantis trahitur, ſi ab omnibus [...] ametur. Quid enim eſt, quod Principem [...] lius prædicet, quam quietus populus [...] cors, ſanatus, & tota Reſpublica mor[...] neſtate veſtita? & *lib. 2. epiſt. 29.* etiam [...] *Regnantis eſt, gloria ſubditorum, ocioſa tra[...] tas,* &c, *lib. 2. epiſt. 39.* dicit, Principis opinio[...] longe lateque diſtentat ſubditorum cu[...] ta tranquillitas. & *lib. 5. epiſt. 29.* Quies ſu[...] ſima populi, & diſpoſitio tranquilla Re[...] num, præconium probatur eſſe regnant[...] Anchiſe quoque dicit filio ſuo Æneæ, v[...] fert Virg. 6. Æneid.

Hæ tibi erunt artes pacique imponere m[...]

Et Principes ſemper eam comme[...] debent, ſecundum quod fecit Federi[...] perator, *in tit. de pace tenenda.* Sed amp[...] per Bald. *in ſuo commento ſuper tit. de p[...] ſtantiæ, in gloſſ. fin.* vbi multa iura allegat[...]

Dicitur tamen communiter, quod [...] tres bonæ matres, quæ generãt tres pe[...] filios, veritas ſcilicet odium parit, nimia [...] miliaritas contemptum, & pax vitium [...] ocium: Ex quo vitium dicitur etiam, qu[...] communitas generat diſcordiam, vt eſt [...] *in l. cum pater. §. dulciſſimis. in fi. ff. de lega. 3.*

De laude pacis ample videatur per B[...] nardin. de Buſtis *in ſermo. 34. ſuæ 2. partis* [...] *ſarii.* priuilegia pacis ponit Antonius C[...] tus *in tract. ſuo de poteſtate regia:* vbi ponit [...] ctat. particularem de priuilegiis pacis. E[...] tem pax, vt inquit propheta Eſa. 32. *cap.* [...] iuſtitiæ, & dicit Bald. *in proœmio Gregori[...] 3. colum.* quod pax eſt animi tranquillita[...] turam ſeruans: & temperantiam non [...] quens. ſecundum vero Auguſt. *in lib. de ſer[...] ne Domini in monte,* ſic diffinitur: Eſt ſere[...] mentis, tranquillitas animi, ſimplicitas [...] dis, vinculum amoris, conſortium cha[...] Hæc ſimultates tollit, bella compeſcit, [...] comprimit, ſuperbos calcat, humiles ama[...] diſcordias ſedat, inimicos concordat, cun[...] eſt pla[...]

est placida, nescit extolli, nescit inflari. Hanc qui accepit, teneat, qui perdidit, repetat, qui amisit, acquirat. Sine tamen iustitiæ administratione, pax resistere nequit, vnde *Sapien.*18. ... disponenda concordia, est lex iustitiæ. Vnde de aduentu domini nostri Iesu Christi scriptum est, *Psal.*61. Orietur in diebus eius iustitia, & abundabit pax. Ideo dicitur *Psal.* 84. Iustitia & pax osculatæ sunt. Sex modis causatur pax, & sex causæ prohibent eã, per G. le Rouille, *in suo compendio iustitiæ. cap.*25.*de pace.* Et remedio pacis reformatur, quod clade bellica turbatum est. text. *in c.*1.34. *quæst.* & dicitur: *Odia pax pellit, castũ pax nutrit amorem.*

DEcimaseptima cõsideratio. Etiam Principes temporales huius seculi, maiorem gloriam, honorificentiam, & excellentiam apud creatorem habere non possunt, quam si per eos ecclesiarum dispersarum potuerit societas restaurari, tex. *in c. sicut excellentiam.*23. *quæst.*4. & etiam scriptum est *in c. fi.* 96. *dist.* Boni Principis esse, & religiosi ecclesias contritas atque concisas restaurare: nouasque ædificare. Imo etiam potest Rex reparare ecclesias, in negligentiam sacerdotum ex propriis redditibus ecclesiæ, exemplo Ioiadis Israelitæ Regis, qui negligentias videns sacerdotũ, capto redditibus templi, autoritate sua ipsum reparari fecit. 4. *Regũ* 12. *&* 22.*c. &* 2. *Paral.*24. Cogere enim & facere reparare ecclesias & religionem exequi, est misti fori, pertinens nedum ad Pontifices, sed etiam Principes seculares, *per tex. in l. hæreditas. in fi. ff. de petit. hæred.* facit *l. si in aliquã ædes sacras. ff. de offic. procons.* Vbi hoc ad Principem pertinet, & suos maiores officiarios, quales sunt Consules, qui apud nos sunt gubernatores patriarum, & præfecti prætorio, id est, præsidentes in Parlamento, principem repræsentãtes. Præterea dicit tex. *in c.*1. *ne sede vacante.* quod Rex cum proceribus Regni multum potest & operatur circa statum ecclesiæ reformandum. Habemus etiam textum apertum *in c. filiis, vel nepotibus.* 16. *quæst.*8. vbi Prælatis dissipantibus bona ecclesiæ audiri potest dignitas Regia. Ita dicit, & tenet Benedicti *in sua rep. c. Rayn. in verb. si absq; liber. moreretur. de fideic. subst. n.*34 *&* 35. *de testam.*

Ex quibus dictis potest sustinere, quod Rex noster Christianissimus potuit facere reformationes monasteriorum, tã monachorum, quam monialium, in suo regno etiam exemptorum, & exemptarum de consilio, & consensu suorum prælatorum Regni, etiam absque autoritate summi Pontificis. Fuerunt tamen in huiusmodi reformationibus multi abusus, qui non fuerunt de voluntate & scientia Christianissimi Regis nostri. Et vtinam esset mihi data facultas scribendi ea, quæ hic possent scribi, vt cæteris cederet in exẽplum, sed distinguenda sunt tempora: Et sic, vno tempore vna lex est bona, quę non est alio, vt dicit Bald. *in l. vnica. in princip. C. de cad. toll.* ita vno tempore scribenda essent aliqua, quæ alio tempore scribi non possunt. Cum, vt dicit Bald. ibi, sicut Medicus obseruat tempora, ita Iurisperitus; quia vno die dat vnam medicinam, alio die aliam, &c. vide eundem ibi. Sed ecclesiastici Iudices, & Prælati deberent aduertere, ne, si videant etiam tempus bene dispositum ad faciendum ea, quæ in eorum voluntate habent, diuertant a veritate, & recta prosecutione iurium eorum: & ne ea, quæ facere debẽt per eorum iurisdictiones spirituales, attentent facere per potentiam secularem. Quoniam si pro varietate temporum veritas immutetur, inuenta opportunitate resecanda est potius, quam obseruanda, text. est *in c. illa autem.* 12. *distinct.*

DEcimaoctaua cõsideratio. Principes & Reges laudãtur ex pulchritudine. cum, vt ait Strabo, *de situ orbis, lib.*15. Indi, qui Catheam incolunt adeo pulchritudinem excoluerunt, vt Regem eligerent, qui forma præ cęteris præstaret, & cæterorum esset pulcherrimus. Et idem Strab. *lib.*17. scribit, Æthiopes Regem constituere solitos, qui forma eleganti cæteros excelleret. Et hoc imitantes naturam, quæ Apes etiam docuit Reges sibi deligere insignis formæ, dissimilisque cæteris, tum magnitudine, tum nitore, vt testis est Plin. *lib. naturalis histor.*11. *cap.*21. *in fin.* & Columella *lib.*9. *cap.*10. Etiam Basilius Magnus *in Exameron* 8. vbi de apibus loquens, à natura, inquit, principatum omniũ obtinet magnitudi-

gnitudine, forma, mansuetudine, cæteris omnibus antecellens. Et, vt dicit Cæpolla *in tract.de Imp.militum eligendo.char.pe.in* 10*.concl.* in dubio eligendus est pulchrior in Imperatorem exercitus,& dixi infra *in* 9*.part.* 17*.consider.* Neq; immerito, quoniam plerisq; gentibus in corporum maiestate,& dignitate veneratio est,& reuerentia, magnorumq; operum nō alios capaces putant, quam quos specie eximia & egregia donare natura dignata est: vt scribit Curt.*lib.*5. Et Proculus Lycius philos. *in cōment.quos in Alcib.Platonis de anima, & dæmone scripsit*: Ita pulchritudinem æstimauit,& tanti fecit, vt iustitię anteferret.& multis comprobat, omne pulchrum à natura esse bonum: omne vero turpe, malum. Constat enim pulchrū esse amabile sua natura, quandoquidem, & extrema pulchritudo diuinæ pulchritudinis imaginem ferens, est amabilis, primoque aspectu animos ad se mouet. Et pulchrū dicitur, siue quia prouocat animos, siue quia permulcet intuentes, certe secundū naturam est amabile. Quapropter, & amor ad pulchrum dicitur amātem ducere. Quicquid autē est amabile, est appetibile. Omne vero appetibile, est & bonum, siue reuera bonum, siue apparens, & consequenter, omne pulchrum bonum. Item omne pulchrū preciosum, vt inquit Maximus Titius Platonicus. *ser.* 11. vbi etiam dicit, quod pulchrum est, id neque exitiosum vnquam, neq; lubricum, neque flagitium aliquod efficit, neque quenquam ad infortunium ducit, aut ad calamitatem deducit, neque in pœnitentiam desinit,& si amabile sit, pulchrum esse oportet. Et subiungit: *Et si vnquam pulchrum versatur in terra, non alibi magis id, quam in homine pulcherrimo intelligentißimoq; cunctorum terrestrium corporum, participeque animi ipsius pulchris affinis cernere licet.*

Et in vniuersum Platonici omnes diffiniunt pulchritudinem esse gratiam quandam viuacem & spiritualem Dei radio illustrante, angelo primum infusam, inde, & animus hominum corporumque figuris, & vocibus. Quæ per rationem, visum, auditum animos nostros mouet atque delectat, delectando rapit, rapiendo ardenti inflammat hom[...] Decor enim corporis, confert ad felicitat[...] in hoc mundo secundum Bald. *in proœm.* [...] *verb.Flauius, in add.* Et tantum existimatur p[...] chritudo, quod si iuuenis formosus nub[...] mulieri nobili, & diuiti, sed tamen rug[...] aut alias turpi, licet sit pauper, & inops, [...] dicitur mulier nubere indigno, cum n[...] nobilitas,& diuitiarum copia, cum fo[...] ri compensari debeant, per notata in [...] per Bald. *in c.super eo, le second.de testib.* dix[...] *in* 11*.par.* Apuleius quoque *lib.* 2*.de mag*[...] etiam Virginem formosam, & si sit op[...] pauper, abunde tamen esse dotatam. A[...] enim ad maritum nouam animi indole[...] pulchritudinis gratiam, floris rudimen[...] vnde Ouid. consonat: *Dos est sua forma p*[...] hæc Cælius *lib.antiq.lect.*13*.cap.*7.

DEcimanona consideratio. Doce[...] *in cap.intellecto.col.fin.de iureiur.* quo[...] nos Regis augetur per dignitates su[...] rum, & fit status Regis magis potens, [...] gis honorabilis,& timendus. facit tex[...] *thent.consti.quæ de dignitat.* §*.generaliter* [...] *coll.* 6. dixi supra *in* 3*.consi.præcedent.* & *in* [...] *consid.vt in c.videtur quod Rex Hispaniæ, quo*[...] Maxime ad decus Regis, & Regni spe[...] plures habere vasallos & fideles, qui e[...] naliter seruiant, potius quam reditus fe[...] rum manu sua percipere,& militibus co[...] ctitiis erogare: quorum non par est fide[...] nobilium vasallorum fidelitati, quia v[...] rimum, qui pecunia redimuntur, in nec[...] tate deficiunt. Vnde cum Alexāder Mag[...] tali mercato vteretur, & multos pecun[...] donis sibi acquireret subditos, fuit à Ph[...] po eius patre de hoc increpatus in scrip[...] refert Valer. *lib.*7*. tit. de sapienter dictis* [...] vbi inquit, quam probabilis epist. qua [...] quarundā beneuolentiam, & seruitiū [...] tione ad se attrahere conatus sit, increp[...] Quæ te, fili, ratio in hanc tam vanam spe[...] duxit, vt eos fideles tibi futuros existim[...] quos pecunia ad amorem tuum cōpul[...] A charitate istud probatur, scilic. amor & be[...] neuolētia, quę inter Principē, & vasallos [...] consistit ratione feudi, & fidelitatis, & no[...] quod[...]

quod pecunia redimatur, qua cessante, amor esse desisteret, vt dicit G. Benedicti *in sua repet.c.Raynut.in verb.& vxorem nomine Adelasiam. in materia successionis ab intest.num.*859. Hinc dicit Bald. *in d.§.generaliter*, quod Principi licitum est infeudare Ducatus & Comitatus suis subiectis, vt eidem auxilium præstent contra hostes: dummodo non infeudet vltra modum consuetum aliorum Regum. Alienare tamen nō potest, nec iura Regni, nec ea, quæ contendunt contra honorē Coronę, alias ea attentare dicitur vnum pecus, vt dicit ibi Baldus, qui parificat iura regni, & honorem Coronæ, quod dicit esse menti tenendum. Et hoc casu, si alienatio sit contra honorem Coronæ, aut in perniciem Reip. quoniam, vt inquit; quia facta hosti, non tenet; imo nec iuramentum in talibus est seruandum, notatur in l.1.§.*non fuit.ff.de dolo.* quoniam in malis promissionibus, fidem non seruabis. vt dicit Præpositus *in c.ius militare.*1.*colum.*1.*dist.* dom. meus Iason. *l.*1.*in princ.ff.de iureiur.* & Archid. *in c. volens.*22.*quæst.*2. Et facit in terminis talium alienationum. text. *in d.cap.intellecto*, qui dicit, alienationem factam per Regem conrra honorem Coronæ, & contra primum iuramentum factum in sua coronatione, etiam cum iuramento non tenet, nec valet. Faciunt quæ dicta sunt supra *in prima parte, in* 44.*conclus.ver. in oppositum. vsque ad fin.*

Hinc non indecenti ordine tractari posset dubium: An valuerit alienatio facta per Regem nostrum Franciscum, seu dominam Ludouicam de Sabaudia eius matrem, de Ducatu Burgund. & Comitatu Flandriæ? Qui licet sint de corona Regni, & de paritate Franciæ, tamen ita tractauerant cum Carolo Austriaco in Imperatorem electo, quod eos in totum abdicabant à corona, etiam nullo iure superioritatis reseruato. Quod, an fieri potuerit, videtur, quod non, ex deductis per Guillielm. Benedicti *in sua solenni repet. cap. Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. in secunda decis. num.*466. vbi fit mentio de Ctat. de Bertignaço, etiam in *verb. in eodem testamento relinquens,* 1.*num.*131. *extra de testamen.* & per Ioan. Igneum *in sua repet. l. donationes. C. de donat.* Et forte alibi sparsim dicam, cum temporis opportunitas nūc non patiatur, semestreque opus ex hac re compilari posset.

VIgesima consideratio. Ex seueritate laudantur Principes, & honorantur; quoniam secundum Tull. 2. *Rhetoricorum*; Seueritas est, per quam iudiciaria potestas, vel vindicta, in aliquem districtius exercetur. Hæc perutilis est Reipublicæ. Nam bene operans nulli parcit. 8. *Politic.* vt dicit Tullius 1. *Officior.* Ita probanda est mansuetudo atque clementia, vt adhibeatur causæ seueritas, sine qua ciuitas administrari non potest. Nam maioris interdum est roboris, delictorum iniquitas, quam legum æquitas, vt *in Auth. vt non fiant pignoratio. in princ. colum.*5. Tāta est etiam in Republica de morum varietate diuersitas, vt nemo valeat leges defendere, nisi terror videatur aliqua temperare, dicit Cassiod. 12. *variarum epistola.*3. & Augustin. 23. *quæst.*5. *can. prodest. in princ.* Ministerio seueritatis quies nostra adiuuatur. Ex quibus dicitur, quod ad reparationem Reipublicæ conquassatæ expedit potius seueritas, quam remissio. Quoniam ex seueritate solus offenditur, qui punitur, ex remissione offenditur Lex, Rex & Grex, imo omnis res. Per lenitatem Rex cōtemnitur, lex despicitur, & grex inficitur: Et per grauitatem & seueritatem Rex honoratur, lex saluatur, grex seruatur. Ita dicit Lucas de Penna *in l. fi. C. de his, qui ex publica collatione illata sunt non vsurpan. lib.*10.

VIgesimaprima consideratio. Gloriosum est optimo Principi habere rationem studiorum, & in suis vrbibus constituere gymnasia literatoria, ac asylum (vt ita dicam vtendo verbis Beroaldi, *in suo tractatu de felicitate*) doctrinarū patefacere, quo agminatim vndique conueniant multigenæ eruditionis candidati: quibus curæ est linguam eloquio, animum disciplinis excolere. Hoc nimirum beneficentissimi Principis beneficium amplissimum est ac laudabile institutum, honorem habere dicendi magistris, dignitatem emolumentaq; sapientiæ doctoribus impartiri. Est enim, vt inquit eleganter Symmachus, hoc specimen florentis Reipublicæ, vt discipli-

disciplinarum processoribus pręmia opulenta pendantur. Hinc Traianum omnes scriptores merito laudant, quod igenuas artes earumque processores in complexu, oculis & auribus habuerit, quod studia humanitatis professi apud eum fauorabiles extiterint, denique, quod sub ipso spiritum & sanguinem, & patriam studia receperint. Quoniam vero sunt studia necessaria, ponit Iodocus Chlictoueus *in suo antiluthero. lib. 2. cap. 29. & 30.* vbi inuehit contra Lutherum studia, & gymnasia reprobantem.

VIgesimasecunda consideratio. Honorantur in hoc Principes; quia coronantur maxime Reges, quibus datur corona pro gloria, seu victoria gloriæ, notatur *in l. 1. C. de Athletis, lib. 10.* Nec debet Rex se sine diademate, id est, corona aurea regem nominare. not. Luc. de Pen. *in l. vnic. C. de reis postul. lib. 10.* vbi dicit, quod diadema, siue corona non tribuit regnum, sed est signum honoris, & designat plenitudinem Imperii, non tamen tribuit imperium. Et corona Regum, quæ olim erat in vsu, erat magni ponderis, puta vnius: alteri ex auro, & gemmis preciosissimis, & vocabatur diadema. *2. Reg. 12. inc. fin.* tulit Dauid diadema regis eorum de capite eius pondo auri talentum habens & gemmas preciosissimas, & impositum erat super Dauid. & idem *Paralip. 20.* Et hanc coronã auream portabant etiam reginę. *Ester 7.* coronam auream portans in capite. Et vt infra dicam, Reges Francię, & reginæ Francię coronis aureis coronantur gemmis preciosissimis ornatis, inter quas debent esse duodecim lapides preciosi. Et aurea esse debet corona Regis, vt sicut aurum preciosius & grauius, & splendidius cæteris metallis est, quæ omnia ex terra sumuntur; sic rex grauitate morum, splendore vitæ ac preciositate intellectus cũctos homines tenetur excellere: neq; enim est Rex, qui non per se sufficiens est, ac omnibus superexcellens, *8. Ethic.* ex quo ergo infertur, quod corona solum Regi virtuoso debetur. *l. fin. C. de statuis, & imag. l. 1. C. de Metrop. Beryto. lib. 11.*

Et ad huius significationem & demonstrationem, quod vltra alias margaritas, & lapides preciosos, qui in corona ponuntur, debent apponi 12. lapides preciosi.

Primo enim in summitate ipsius diadematis debet poni Sardius rubræ terræ per[illegible]em habens, quo monetur aliis sublimior[illegible] in ratione loci, quo ponitur, id est, in [illegible] solio præcipuæ dignitatis, sui tamen [illegible] streitatem agnoscere, cum terræ sit fili[illegible] dam, & ad terram iturus.

Alii vero lapides suis locis collocantur [illegible]cundum ordinem, scilicet primo Topa[illegible] lapis nimium preciosus, qui omnium co[illegible] res lapidum in se habet: quo moneri deb[illegible] princeps seu rex omnes in se habere virtutes[illegible] Reges enim illi solum dici merentur, qui [illegible] & alios virtutum plenitudine regunt. *12. q. [illegible] c. duo sunt.*

Deinde Smaragdus, qui preciosissimus la[illegible]pis est, adeo virens, vt omnium herbarum virorẽ superet, & facies aspicientium red[illegible] virides: per quem designatur vera iu[illegible] qui semper in eo debet esse virentior, [illegible] Christus iuxta *Malach. 4. Vobis timẽtibus nomen meum orietur sol iustitiæ.* vt interim vireat, q[illegible] etiam aspicientes sibi subditos potissime [illegible] gistratus faciat esse iustos. Hæc virtus in Regibus debet esse præcipue, quoniam secundum Aristot. & Alexand. Iustitia regnantis vtilior est subiectis, quam fertilitas temporis: dixi supra *in 5. consider. huius 5. part.* & de mala iustitia Regis quomodo noceat, vide[illegible] bi, & per Lucam de Pen. *in leg. iudices. C. de di[illegible]gnit. lib. 12.* & de Smaragdo habetur *in l. pedi[illegible]lis. § pen. ff. de auro & arg. leg.*

Iaspis etiam in corona Regis debet app[illegible]ni, & est coloris viridis, sed terrestris: & l[illegible] sit parum preciosus; tamen designat in pr[illegible]cipe, quod debet procurare pabula [illegible]ditis, quæ à terra proueniunt, & per vi[illegible]ditatem ipsius designantur, famemque [illegible]pellat.

Chrysoprasus, qui aurei & viridis est coloris, hoc monetur sapiẽtiæ intẽdere, quæ designatur auro, & viriditate Catholicæ fidei ad cœlestem patriam aspirare.

Calcedonius, qui fortissimus est natura, quam-

quamuis modicum preciosus, hoc instruitur, vt in obseruatione iustitiæ ac totius regiminis sit fortissimus: ne frangatur in aduersis, nec erigatur in prosperis. Habet enim ipse lapis colore similitudinem lucernæ pallentis, quo monetur, vt anima eius sit referta prudentia, & vitæ sanctitate conspicua, vt sicuti lucerna lucens in obscuro lumen aliis præbet, sic Rex in consilio, quod in obscuro, id est, in secreto, agendum est sibi assistentes illuminare tenetur. In hoc monetur, vt sit fortis per substantiam, prudens per colorem. Nam prudentia latet in animo prius, quam in corpore exterius exerceatur.

Hyacinthus est, qui similis est aquæ, solis radio perfusæ, quo mouetur per aquam, vt in cunctis temperatus incedat: per solis radios, vt diuinis illuminatus effulgeat: & sic hic lapis monet principem, seu Regem debere esse temperatum, & habere debere temperantiam, quæ est vna ex quatuor virtutibus cardinalibus, de qua habetur *in l. vnica. Cod. de metropoli Beryto lib.* 11.

Amethystus, hic tribus coloribus purpureo, violaceo, & roseo decoratur: Hoc monetur per purpuram, vt onus Regiæ dignitatis attendat, postquam soli sibi purpuræ prærogatiuam vendicauit. *l. temperent. Cod. de vestibus oloberis, libr.* 12. per violam, quæ herba est satis humilis, pulcherrimum tamen florem, & iucundum odorem exhibens: Hoc instruitur, vt florem morum Regalium odoremque famæ, seu vitæ laudabilis indesinenter ostendat. Per roseum suadetur, quod tanta charitate flammescat: vt vsque ad effusionem sanguinis pro iustitia, & turba seu populo, & suis fidelibus non lentescat.

Beryllus, hic viridem & pallentem colorem habet, quo dirigetur æternorum contemplationi inhærere: vt ita curam subiectorum habeat: quod plerunq; nimia laborum solicitudine redeat cum expediens fuerit, ad pallorem,

Chrysolithus, qui velut aurum fulget, quasdam fere scintillas ardentes emittens: Hoc monetur luce sapientiæ refulgere suasq; virtutes atq; sententias cum verbo exhortationis, & exemplo actionis in subiectos effundere, & in cunctis bonis operibus omnes sibi subditos præsertim magistratus similes sui facere. Nam facilius est (si dici fas est) errare naturam, quam principem sui dissimilẽ formare posse Rempublicam, dicit Cassiodorus *in variarum Epist.* 12.

De Chrysolitho, Smaragdo & Amethysto habetur *ff. de auro & argen. leg. l. & si non sunt. § prouenimus.*

Sardonyx, compositus ex sardio & onyce, cuius preciosior subtus est niger, medio rubicundus, superius candidus, & ita sardonyx appellatur *in l. fin. §. species. ff. de publican.* Vel alias sardonica dicitur, vt habetur *in leg. diuus Adrianus. ff. de bonis damnat.* Hoc docetur rex, vt per humilitatem sit niger, id est, terræ similis, vel humilis per candores, id est, per virtutes irradietur: per ruborem inflammetur, vt si necesse fuerit charitatis officio pro iustitiæ debito sanguinem quoque fundat.

Sapphirus, de quo habetur, & de aliquib. ex supradictis *in l. fin. § Diui quoque Marcus. & Commodus. ver. species. ff. de publicanis.* vltimo loco vocandus est. Qui licet non sit multum preciosus, in ministerio tamen est valde præclarus. Hic colorem habet aereum aliis lapidibus in nullo participans: hic dicitur gerentem reddere castum, ad quod reges debent nimium anhelare, nõ se libidinis ventilabro volutare; vnde plerũq; sequitur offensa Dei, & decurtatio vitæ. Eius colore monetur sic se regimine implicare, vt postquã se populo in cũctis, iuxta sibi debitũ ex hibet, cœlestia nihilominus mẽte petat. Iuxta Apostolũ dicentem: *Nostra autem conuersatio in cœlis est.* Exemplo Moysis, qui post sui debitum, quod populo temporaliter exhibebat, ingressus tabernaculum, diuinæ contemplationi vacabat, *extra de renunc. cap. nisi. §. nec putes. prope fin.* Hæc omnia dicit Lucas de Penna *in rubr. de auro coronario. lib.* 10. *C.* vbi sic ponit prædictos 12. lapides eo modo, vt dictum est.

Sed

Sed de Sapphiro, & eius natura, & quid donotet, dicam latius infra *ista part. in* 31. *consi. de rege Franciæ.*

Aduerte; Quia etiam in veteri Testamento rationale summi sacerdotis Israel 12. lapides preciosos, quatuor distinctis ordinibus significat, quod Pontifex, cuius exemplo esset rex, quatuor principales debet habere virtutes, scilicet iustitiam, fortitudinem, prudẽtiam, & temperantiam: in singulis autem ordinibus habebat tres lapides significãs, quod Pontifex in primo debet habere fidem, spem & charitatem. In secundo modestiam, mansuetudinem, & benignitatem. In tertio pacem, misericordiam, & largitatem. In quarto vigilantiam, solicitudinem, & longanimitatem. Per lapides enim preciosos figurantur virtutes, iuxta illud: *Alii ædificant aurum & argentum, & lapides preciosos.* Ita notat Archid. *in c. qui Ecclesiasticis.* 36. *dist.* & videatur Exod. 28. vbi dicitur: *In rationali summi sacerdotis erunt quatuor ordines. In primo versu erit lapis sardius, topazius, & smaragdus. In secundo carbunculus, sapphirus, & iaspis. In tertio ligurius, achates, & amethystus. In quarto chrysolithus, onychinus & beryllus. Inclusi erunt auro per ordines suos, habebuntque nomina filiorum Israel duodecim nominibus, &c.* Et de virtutibus supradictis, quomodo ex his honorantur reges & principes, satis supra dixi, maxime de his, ex quibus magis laudantur & honorantur.

Et proprie hæ coronę dicuntur triumphales, & sunt aureæ, & mittuntur Imperatoribus ob honorem triumphi, vt dixit Textor Niuernen. *in sua Officina in c. diuersæ coronæ, & in cap. seq.* scribit triumphatores, qui de diuersis regibus & populis triumpharunt de quibus diffuse supra *in* 1. *par. in* 36. *consid.*

Et aduerte; Quoniam, vt dicit idem Lucas de Penna *in dict. rubr. C. de auro coronario, lib.* 10. tale diadema regi, cum constituitur, imponendum est. Nec non & liber legis in manu eius. 2. *Paralip.* 23. *cap.* Eduxerunt filium Regis, & imposuerũt ei diadema, dederuntque in manu eius tenendam legem, & constituerunt eum regem, & hoc per sacerdotes Leuiticæ tribus. *Deuter.* 17. & vt inquit Luc. *in loco ante alleg.* Rex in coronatione prius ex[...] minatur, demum inungitur, benedicitu[r] consecratur & coronatur. text. *in cap. venera[...] bilem. ibi: est enim extra de elect.* & ibi Innocen[t.] & alii.

Per hæc excellentia Regiæ potestatis de[...] scendere à Christo significatur, vt ipse re[...] cum Christo, & in populo Christiano, [...] sanctus Thomas de Aquino *in* 3. *part.* [...] *mæ, quæst.* 108. *artic.* 3. Et sicut Episcopus in ca[...] pite ac manibus cum vnctione debita con[se-] cratur; ex quo ea, quæ spectant ad solum[...] dinem intelligitur consecutus, vt not. in [...] *pen. extra de consec. eccles. vel altar.* ita & Rex [in] brachio, vel humero, seu armo inungitur, [...] benedicitur. *c. vnico. de sacra vncti. ver. vnde in ve-* *teri.* Et hoc iustum est, quod ea, quæ sunt p[...] cipua Regiæ dignitatis, intelligatur ex po[te-] state, seu concessione diuina assecutus: & [...] iam ex hoc cõfertur sibi gratia, & virtut[...] gmentum. Nam cor eius ad prudentia[m ...] constantiam dilatatur. *c.* 1. *de consecrat.* [...] Augetur etiam in eo gratia fortitudin[is con-] tra hostes extrinsecos puta vitia, *ead. dist.* [...] Ideo inungitur, vt potestas in eo plenio[r ...] Dei benedictione descendat, iuxta illud [...] 9. Factus est principatus super humerum [e-] ius. & *d. vers. vnde in veteri.* Vnde ratione tan[tæ] dignitatis in eo existentis dici potest ill[ud] quod habetur *dist.* 40. *c. non nos. Quis enim* [...] sanctum dubitet esse, quem apex tantæ d[i-] gnitatis attollit? in quo si desint bona acq[ui-] sita per meritum sufficiunt quæ à loci præ[de-] cessore testantur. Aut enim claros ad hoc [fa-] stigia erigit, aut qui eriguntur illustrat. [...] inquit S. Th. in opusculo de regimine pr[inci-] pum *lib.* 2. *in fi.* Omnes reges solicitia[m ...] rentiam Dei habuerunt felicem exitum [...] autem neglexerunt, fuerũt infelices, de [qui-] bus aliquid ante dictum est.

Diuersas coronarum species describi[t ...] Luc. *d. rubr.* quæ olim erant apud Ro[manos] puta athletarum, oleaginea, laurea, gr[ami-] nea, quernea, mirthea, palmea, fronde[a ...] deralis, & populea, & quibus dabantur. [De] quibus *in* 1. *part. in* 32. *consid. ver.* 2. *concl.* [...] dixi.

VIgesimatertia consideratio. In sceptro etiam honoratur rex, quod signat iustitiam. *c. Constantinus.* 96. *distinct. ibi; conferentes etiam imperialia sceptra & c. Regum.* 23. *q.* 5. vbi dicit text. *in fin.* Ipsis autem Principibus fidem & reuerentiam seruari oportet. & *in d. c. Constantin.* scribunt signa, quibus honorantur principes, & per Anton. Corset. *in tract. suo de potestate Regia*, *q.* 31. puta in principatu, dominatione, potestate, dignitate, gloria, vigore, honorificentia, & iurisdictione super inferioribus, in possessionibus, diuitiis, lata gente diuersarum Regionum & nationum: in palatio, in diademate, corona, sceptro, chlamyde purpurea, tunica coccinea, & aliis indumentis, quæ Principem decent, & in diuersorum ordinum officialibus sibi seruientibus, & alia huiusmodi. Et quomodo sceptrum datur Regibus, & sacerdotibus disserit August. Dathus, *in suis orationibus oratione* 38. *lib.* 3. vbi etiã dicit, quod virga datur Principibus.

VIgesimaquarta consideratio. Principes in multis vltra alios à iure honorantur & priuilegiantur: Quippe multa iura eis competunt, & sunt reseruata in vim regaliæ & superioritatis, quæ aliis non: de quibus & singulis possent diuersæ considerationes fieri, sed vt omnia, aut saltem maiorem partem priuilegiorum eorundem comprehendere possim, istam tantum considerationem pro his describam Principum priuilegia continentem: maxime Regalia, & quæ principibus competunt ratione excellentiæ dignitatis eorum.

1. Habetur in titulo, *quæ sint regal. in vsibus feudorum*, quod Principes habent plura iura vltra alia in subditos, vt sunt Armãdiæ, quod exponitur per aliquos, quod est ius faciendi fieri arma, vt *in Auth. de armis. coll.* 6. *& C. de fabricensib. lib.* 11. Vel vt alii volunt, sunt litora, quæ sunt publica & regalia, vt dicit Andreas de Iser. quo ad defensionẽ, & protectionem, vt prohibeat ibi fieri quicquam si vsus litoris publicus impediatur, *l. litora. ff. de acqu. rer. dom. & §. litora. Instit. de rer. diuis.*

2. Sunt viæ publicæ de regalibus. vt dicunt tex. *in pr. & Io. de Iser. in d. tit. quæ sint regalia*, ideo tenẽtur principes vias publicas tenere tutas, & defendere ab oppressionibus. Ex quo cognitio delictorũ commissorum in viis publicis spectat ad officiarios Regios: cum ipsę viæ publicæ sint de regalib. & idẽ dicas de portu armorum, vt dixi *in commento nostro super cõsuetudinibus ducatus Burgun. in rubr. Des iustices. circa fin. ver. aduertendum est, nu.* 101.

3. Flumina nauigabilia, & quomodo scribit *in d. tit.* Io. de Iser. Et intellige de vectigali fluminum, quod apud nos dicitur pedagium.

4. Portus, id est, reditus, seu vectigal: portus, hoc est, reditus, qui prouenit ex his, quæ in portu vel ex portu vehũtur; quia sunt publica vectigalia stricto modo, i. in patrimonio Regis vel Cæsaris, vel ciuitatis, quando sunt ciuitatum. *l. inter publica. ff. de verb. & rer. sign.* Et multæ ciuitates habent ista ex priuilegio: vtrum autem cum præcedenti præscribi possint contra principem, vide eundem de Iser. *in d. tit. in verbo, flumina nauigabilia.*

5. Ripatica sunt de iuribus regalibus, hoc est, reditus, & prouentus ex ripis percepti. Et ipse Andr. dicit hæc supradicta principes vsurpasse: sed cum sit de his tex. sto illi, quicquid dixerint, qui male sentiunt de fide, volentes aliter interpretari Euangelium, quam debeat intelligi.

6. Vectigalia, hoc est, octaua pars eius, quod vehitur, vel venditur solui debet. text. *in l. à præstatione. & l. à legatis. Cod. de vectigalib.* vt fere in tota Francia, vbi octaua de vino venali fisco debetur. Et sunt octonarii, hoc est firmarii, & constituti ad hoc, qui octauas recipiunt. quo verbo vtitur text. *in dict. l. legatis.*

7. Ius faciendi, & cudendi monetam, competit cuilibet Regi in regno suo, vt est text. *in d. tit. quæ sint regalia.* & ibi Andreas de Iser. tex. *in c. quanto. ibi: patris tui conseruare monetam:* & ibi not. *in verb. defraudata. & ibi in text. alia sub nomine patris tui moneta cudatur.* & ibi gl. *in verb. patris. extra de iureiur.*

8. Mulctarum & pœnarum compendia, hoc est lucra competunt iure speciali principibus. text. est etiam *in l. multarum. C. de modo mulctar.*

mulctar. Hodie vero etiam hæc iura competunt nobilibus in Gallia, habentibus iurisdictionem vt dixi ample *in commento nostro super consuetud. ducatus Burgund. tit. Des confiscations.* §. 1. *per totum.*

9. Bona vacantia competunt Principibus. vt est in multis casibus: de quibus habetur *in leg. 1. & 2. ff. de iure fisci. & in tit. de bonis vacantib. lib. 10.* C. Et dixi in loco ante alleg. & vide per eund. de Iser. *in d. tit. quæ sint regal.*

10. Principibus competunt bona eorum, quæ ab indignis auferuntur, nisi specialiter aliquibus concedatur. *ff. & C. de his quib. vt indig.*

11. Competunt principibus bona contrahentium incestas nuptias. *l. qui contra. C. de incest. nupt.*

12. Competunt principibus bona condemnatorum & proscriptorum, secundũ quod in nouis constitutionibus cauetur, etiam habetur *in tit. de bonis proscript. seu damnat.* C. quod quomodo intelligendum sit, scribit And. de Iser. *in d. tit. quæ sint regalia. in verb. condemnatorum.*

13. Competunt angariarum, perangariarum, plaustrorum & nauium præstationes. vt *eod. titu. quæ sint regalia.* Et hic possent fieri quatuor specialia, secundum quod sunt quatuor iura, quæ competunt principibus, de quibus recurre ad ipsum de Isern. *in dicto loco.*

14. Competunt principibus indicendi seu superindicendi extraordinariam collationẽ ad felicissimã eius exercitus expeditionem. Et pro certo ista habent magnam declarationem, & indigerent vno volumine integro ad expositionem omnium extraordinariarum collationum, quæ fiunt per principes. De quibus dixi *in tractatu meo de muneribus.* Et nũc nolo aliud de his refricare, quoniam satis superque est apud nos practicatum, nec esset bonum de nouo aliquid vltra adinuenire: & vide aliquid per eundem de Isernia *d. tit. ver. & extraordinaria collat.* Dixi etiam aliqua *in commento nostro super consuetud. Ducatus Burgund. tit. Des iustices.* §. 4. *cuius initium est, le droit de indire, &c.* Et aduerte, quod ipse solus Princeps imponit superindictum. *l. 2. Cod. de superind[...] lib. 10.*

15. Competit principibus potestas facien[di] seu constituendi magistratus ad iustitia[m] exercendam & expediẽdam. Quia lege R[e]gia populus Romanus transtulit hanc po[te]statem in principem. *l. 1. in princ. ff. de con[st.] princip. in § sed & quod Principi. in princ. [...] re nat. gent. & ciuil. l. vnic. circa initium. ib[...] tis Reipublicæ ad Imperatores translatis. ff. [...] præfect. prætor. & in l. 1. § cum enim. C. de vet[...] enucleando.* Princeps enim est iudex Iudic[...] *in Authent. constitutio. quæ de dignitatib. &c. §* [...] 6. &, vt dicit Bald. *in cap. quis dicatur Dux, M[ar]chio, Comes. in ver. à Principe.* omnes magistr[atus] & dignitates à principe profluunt & de[riuan]tur tanquam à fonte; quia in eo sunt om[nium] dignitatum thesauri reconditi: & dixi [...] *ver. 61. in prima considerat. 7. part. ver. in pri[...] men.* & vide de materia per ipsum An[d.] Isern. *in d. tit. quæ sint regal. in ver. potestas [...] endorum. & sequen.*

16. Argentariæ competunt princip[ibus] intellige de quolibet metallo, vt de[...] Andreas *in d. tit. in verb. argentariæ.* Et qua[ntum] solui debeat fisco de metallo, habetur [...] *& 3. Cod. de metall. & metallis, & procu[...] lib. 11.*

17. Competit principibus solum hab[ere] palatia in ciuitatibus, & sunt proprie do[mus] principum, quæ solis principibus comp[etunt] vt *in d. tit. quæ sint regal.* & ibi ipse de Iser. d[...] & excellentia illorum. & infra *in vlt. par[...]* 77. *consid.* dictum est.

18. Principibus solis competunt redit[us pi]scationum & salinarum. vt est text. *in d. t[it. quæ] sint regal.* de cuius materię intellectu ip[se An]dreas ibi explicat *in verb. reditus piscation[um].*

19. Ipsis etiam competunt bona co[mmit]tentium crimen lęsę maiestatis, in quos [com]mittitur tale crimen, vt est tex. *in d. tit. &* [...] Andreas *in verb. & bona committentium cri[men] læsæ maiestatis. & in l. quisquis. C. ad leg. Iul. ma[...] iest.*

20. Competit dimidium thesauri inuen[ti] in loco Cæsaris non data opera, vel loco re[li]gioso: si data opera totum ad princip[em] per[tinet].

pertinet. tex. *in loco sæpe allegato*.& ibi ipse Andreas, & dixi *in Commentariis nostris super consue. ducatus Burgund. tit*. *Des iustices*. §.1. *in gl. espace. sed circa: & consului pluries.*

21. Princeps in hoc priuilegiatur & honoratur, quod non tenetur seruare ordinẽ iudiciariũ, vt habetur per Felin. *in c. in causis. ext. de iud. & in c. ad petitionem. extra de accus*. ita dicit Iacobinus de S. Georg. *in tractat. feud. in verb. Princeps. in prima specialitate Principis.* & per dominum Ias. *in l. certum. colum. penult. C. vnde legitimi.*

22. Princeps in hoc honoratur & priuilegiatur vltra alios, quod potest adire hæreditatem per procuratorem, quod non potest priuatus. *l. pupillus*. aliàs incipit, *per procuratorem. ff. de acquir. hered.* & hoc vult Bart. ibi, & Bald. *in l. 1. C. qui admit.*

23. In hoc honoratur Princeps, quod ipse creat tabelliones, & statuit, quod eorum scripturæ fides adhibeatur, vt habetur *in l. generali. C. de tabell. libr.* 10. per Innoc. & alios *in c. cum P. tabellio. extra, de fide instr. in tit. de instrum. edi.* §. *restat*. Sed vtrum tales tabelliones habeant iurisdictionem? vide Andream de Isern. *in tit. quæ sint regal. in vsib. feud. in verb. ad iustitiam expediendam.*

24. Solus Princeps erat aduocatus, aut concedit potestatem creandi, vt *in l. quisquis.* §. *vlt. ibi: quos agere permisimus. C. de postul. & in l. nemo. C. de aduoc. diuers. iudic.*

25. Solus Princeps approbat medicos, & dat eis potestatem curandi ægros, vt voluit Lucas de Pen. *in l. contra publicam. ver. 10. C. de re milit. lib. 12.* vbi dicit de hac esse constitutionem in Regno Siciliæ, vbi fuit Consiliarius: & (vt credo) Cancellarius Regis Siciliæ. Bonum pro certo esset, vt ita obseruaretur apud nos, sic, quod medici non possent exercere eorum artem sine speciali licentia (vt ita loquar) Principis, propter multa inconuenientia, quæ ex imperitia plurium proueniunt. Et in qualibet ciuitate saltem deberent approbari in præsentia officiariorũm Regiorum.

26. Solus Princeps restituit ad famam. *l. 1.* §. *de qua. ff. de postul.* per Bar. & alios *in l. infamem. ff. de public. iudic.* Luc. de Pen. *in d. l. contra. in 26. priuil.* Et notant Canonistæ *in c. cum test. extra de sent. & re iud.* vbi Fel. & quomodo, vide Lucam de Pen. *in d. l. contra. ver. 27. c. de re milit.* dicam infra *ver. 73.* Et dixi *in Commentariis nostris super consuet. ducatus Burgund. tit. des iustices.* §. 5. *in gloss. S' il n' à grace. ver. restit. num. 7.* & ibi etiam patet, quod non solum restituit ad famam, sed etiam dat gratiam ad vitam.

27. Solus Princeps vniuersalem legem condere potest. *l. fin.* §. *pen. & fi. C. de legib.* ipse enim supra ius est ac solutus legibus. *l. princeps. ff. de legibus.*

28. Solus Princeps legem dubiam vel inter æquitatem & iuris rigorem interpretatur. *l. 1. C. de legib.* & per Luc. de Pen. *in l. 1. in verb. interpretandi. C. de professor. qui in vrbe. lib. 11.* Et etiam testamentum voluntatis interpretatur Princeps. vt dicit Bald. *in l. cum apud. C. de communi seruo manum.* vt tenet Franc. Lucani *in tract. de priuileg. fisci.*

29. Soli Principi licitum est egredi vires libelli, vt dicit Ant. de But. *in c. licet Heli. extra de simonia.* Panorm. *in c. cum super. extra de confess. in fin. 2. colum.* Vbi dicit, quod si reus fateatur defectum iuris sui, & tamen actor nihil probauit, si causa ventilatur coram inferiore à Principe, reus erit absoluendus. Si vero ventilatur coram Principe, ex eadem instantia siue noua petitione poterit priuare reum, qui cõfessus est defectum iuris. alleg. Specul. *in tit. de act. & pen.* §. *super actionibus. versic. sed quid si reus.* Iacobinus de S. Georgio *in d. tractat. de feudis. in verb. princeps. in quinta specialitate principis.* addit Bald. *in repet. l. AEmilius. colum. 18. ff. de minoribus.* vbi dicit, quod Princeps de plenitudine potestatis potest supplere circa libellum ex causis sibi notis. Quia coram Principe non attenditur ineptitudo libelli, & potius attenditur causa, quam conclusio; sed coram delegato attenditur conclusio: & ita intelligitur quod not. Innoc. *c. super literis, extra de rescript.*

30. Princeps mutat substantiam, quantum ad inducta per ius ciuile. *l. 1. in princ. C. de rei vxor. act.* glos. singularis *in c. 1. de capellis monach.* Franc. Curtius *consil. 40. colum. 19.*

31 Instantia in curia Principis non currit. faciunt quæ dicit Fel. *in c. causis. extra, de re iud.*

32. Solus Princeps ratificat id, quod ipso iure nullum est. *l. adoptio. la. 2. ff. de adoptionibus. l. 2. ff. de rebus eorum. & c. quippe. 3. quæstion.* 5. & vide infra *ver.* 77.

33. Solus Princeps de inhabili facit habilem. *l. quidam cõsulebat. ff. de re iud.* & de indigno facit dignum. *in Auth. quib. mod. natur. effic. sui. §. discretis. colum.* 7. Franciscus Curt. *consil.* 49. *colum.* 45. vbi plene.

34. Honoratur in hoc Princeps; quoniam in eo omnis pœna est arbitraria, vt dicit Bald. *in l. cunctos populos. in lect. ordinaria, circa* 8. *colum. C. de summa Trin.*

35. Solus Princeps facit gratiam iurisiurandi. *l. fin. in princ. ff. ad municipal.* not. Luc. de Pen. *in l.* 1. *C. qui milit. poßit. vel non. lib.* 22.

36. Solus Princeps approbat militem, ad ipsumque spectat & pertinet assumere ad aliquem numerũ vel limitem custodiendum. *l. neminem. C. de re milit. lib.* 12. & Luc. de Penn. *in d. l.* 1. *C. qui mil. poss.* &, vt dicit, hoc patet 1. *Regum.* 14. *in fine.* dum dicitur: *Nam, quemcunque viderat Saul, virum fortem & aptum ad prælium, sociabat eum sibi.* dicit tamẽ tex. *Ierem. vlt.* quod Princeps militiæ probat tyrones: vbi circa finem dicitur: *& de ciuitate tulit, &c. scribam Principem militum, qui probat tyrones.* Sic enim Abraham approbauit & numerauit expeditiones vernaculos suos 318. *Gen.* 14. qui erant habiles ad militiam, vt habetur *in l. si militi. in fi. ff. de castr. pec.*

37. Licet gesta per falsum procuratorem possint ratificari per dominum, vt habetur *in l. licet. ff. de iudic.* Tamen gesta per falsum procuratorem in audientia Principis non possunt ratificari per dominum. ita dicit Bald. *in l. falsus. colum. prima. cap. de furtis.* allegat notata per Innocentium *in c. ex parte decani. extra de rescriptis.*

38. Princeps potest iudicare secundum conscientiam, vt dicit Bart. *in l.* 1. *in fin: C. vt quæ desunt aduoc. partium. &c.* Felin. *in c. causis. colum.* 2. *extra de re iudic.* do. meus Ias. *in l. siue nostrum. ff. de in litem iur.* Barbat. *consil.* 24. *in* 2. *volum. colum.* 1. Franciscus Lucani *in tract. de priuileg. fisci, priuileg.* 139. & dixi infra *in* 7. *part. in* 3. *consid.* [...] *octauum effectum addit.*

39. Solus Princeps concedit immunitatem à munere publico, vt habetur *in l.* [...] *ca. C. de his, qui à Principe vacati. accep. lib.* 10. [...] *immunitates. C. de agricol. & censit.*

40. Solus Princeps immunitatem [...] à tributis. 1. *Reg.* 17. vbi dicitur: Et dicit [...] *vnusquisspiam de Israel, qui percusserit Goliam* [...] *bit Rex diuitiis magnis, & filiam suam dabit* [...] *mum patris eius faciet absque tributo in Israel.* [...] & pluribus ciuitatibus Imperatores re[...] tributa. *l.* 1. *& fin. ff. de censibus.* de quo Luc. [...] Pen. *in l. medicos. post gloss. in verb. muneri. C.* [...] *profess. & medic. lib.* 10.

41. Si Princeps comminatur vasallo [...] pœna indignationis, præcipiẽdo sibi aliq[...] iustum, si ipse vasallus non obediat: illa [...] ba; sub pœna indignationis; importan[...] poterit eum priuare feudo. ita tenet B[...] *cap.* 1. *§. porro. in titul. quæ sit prima causa be[...] mitt. in vsibus feud.* vbi dicit: Quod qu[...] literis Apostolicis apponuntur ista ver[...] *dignationem Petri & Pauli, & beatorum Ap*[...] *rum se nouerint incursores;* talia verba co[...] natoria important, quod inobedientes [...] sunt priuari eorum beneficiis. Et de ista p[...] na indignationis loquitur idem *in l. cunctos po*[...] *pulos. C. de summa Trin. & in Authen. statuimus.* [...] *q. de quæstione Flandrensi. C. de episcop. & cler.* [...] videtur velle quod ille, qui incurrit indig[...] tionem superioris, potest puniri arbitrio [...] psius superioris, allegat Iacobin. de S. Ge[...] *in d. verb. Princeps. in* 9. *specialitate.* tex. *in l.* 2. [...] *indignationem nostri nominis sustinebit. C. de* [...] *bon. sublatis. lib.* 10.

42. Citatus à Principe etiam die feria[...] netur comparere, vt dicit Bart. *in l.* 2. *§. fin.* [...] *si in fin. ff. si quis in ius vocatus non ierit.* Quon[...] (vt inquit) feriæ sunt de iure ciuili, cui P[...] ceps derogare potest, *l. digna vox. & ibi* [...] *glos.* 1. *C. de legib. l. Princeps. legibus est solutus.* [...] vide infra *vers.* 120.

43. Princeps committit causas suas, cui vult. *l.* 1. *&* 2. *C. vbi causæ fiscales.* not. Innoc. *in cap.* [...] *parte. extra d. verbor. signif.*

44. Solus Princeps potest iubere seu conce[...] dere

dere, vt alicui salarium de iuribus Reipublicæ tribuatur. text. *in l. vnica. C. de præb. sal. lib. 10.*

45. Princeps, quod vult fieri, habetur pro facto. *leg. apud eum. ff. de manumiss.* vt comprobat Luc. de Penn. *in d. leg. contra. in 17. priuilegio. C. de re milit. lib. 12.*

46. Solus Princeps remittit pœnam merenti, *leg. ad bestias. ff. de pœnis. & §. plane. ibi: nam quod ob meritum indulsit alicui. & ibi gloss. Inst. de iure nat.* & vide infra *ver. 136.*

47. Solus Princeps potest augere pœnam à lege statutam, vt est text. *in d. §. plane. ibi: vel sicuti pœnam irrogauit. iuncta gloss. in d. verb. irrogauit.* Et hoc sine causa: quoniam cum causa potest etiã inferior augere, vt dixi *in Commentariis nostris super consuet. ducatus Bur. titul. Des iustices. §. 5. in gl. Al. arbitrage.* Sed his sola voluntas principis (quæ habetur pro causa) sufficit, vt dicit Luc. de Penna *in d. leg. contra. versic. 27. C. de re milit. lib. 12.*

48. Solus Princeps instituit noua vectigalia. *leg. 3. Cod. de vectigalib. cap. innouamus. extra de censib.* notant doct. *in cap. super quibusdam. extra de verb. sign.* Et idem de tributis, muneribus & collectis. *leg. 3. C. de annonis & tributis. lib. 10.* dupplicante *in 14. priuilegio.*

49. Solus Princeps restituit siue dispensat super natalibus. *l. qui in prouincia. ff. de rit. nupt. l. quæris. ff. de natalib. restit. l. imperiales. §. itaque. C. de nuptiis.* Et ius aureorum annulorum tribuit. *leg. 1. & 2. C. de iure aureor. annul. & natal. restit.* & ibi Bald. *in leg. 1.* numerat quædam specialia seu priuilegia principum. *& in l. rescripta. C. si contra ius vel vtilit. publ.*

50. Solus Princeps legitimat illegitimos, *in Authent. quibus mod. nat. effi. sui. §. illud tamen. ver. si quis ergo filius. ibi; hoc agat per nostrum rescriptum. coll. 7.* Imo etiam filium proprium tanquam subditum. *ca. per venerabilem. §. videbatur. ver. insuper. extra qui filii sint legit.* ita dicit & tenet Luc. de Penn. *in d. l. contra. C. de re milit. versi. 28.* Et quod Rex Franc. solus in suo Regno legitimat, scribit Iac. Bonaudi *in suo Panegyrico, vna cũ opera Io. à Terra Rubea impresso.*

51. Ipse solus Princeps cum dignitatis donatione omnem maculam abstergit. tex. *in d. l. imperiali. §. similes. C. de nuptiis.*

52. Ipse solus potest transferre milites de vno numero ad alium. tex. *in d. l. contra publicam vtilitatem. ibi; nisi hoc angusta. C. de re milit. lib. 12.* Quoniam vt dicit ibi text. honoris augmentum non ambitione, sed labore ad vnumquemq; conuenit deuenire.

53. Ipse solus potest auferre ius alterius. *l. quæris. ff. de natal. restit.* notant Doct. *in l. fin. si contra ius vel vtilit. public.* Et solus potest rem priuati dare militibus. *l. item si verberatum. §. 1. ff. de rei vend.* Et plene Luc. de Penn. *in leg. fin. ver. donauerit. Cod. de locatio. prædior. ciuil. lib. 10.* sed hoc est de plenitudine potestatis. secundum Bald. *in l. 2. col. 6. ver. item nota. C. de seruit. & aqua.* dixi infra *ver. 132.*

54. Ipse solus potest dare commeatum & remeatum ab exilio *l. relegati. in fin. ff. de pœnis.* & restituit in integrum per viam gratiæ aduersus sentẽtias criminales *l. diui. ibi: vel eorum pœna imminuta est, vel in integrũ restitutio concessa est, quod duntaxat à principibus fieri potest. ff. de pœnis.* Et dixi plene *in commẽtariis nostris super consuet. ducat. Burgundiæ. tit. des iustices. §. 5. in gl. S'il n' à grace.*

55. Solutus à militia, propter delictum, id est, remotus sine speciali autoritate principis non resumit nec ad eadem admittitur. *l. 2. Cod. de diuers. offic. lib. 12.* facit *si quis ex grege. C. de cohortalib. eod. lib.* quę ll. expresse faciunt, quod priuati dignitate vel officio sine expressa licentia principis rehabilitari non possint.

56. Solius est principis de plenitudine potestatis reuocare per se factum, vt dicit Bald. *in l. 2. col. 6. ver. item notat. C. de seruit. & aqua.* Ita dicit Fel. *in cap. nouit. col. 9. in fin. extra de iud.* vbi scribit regulam, quando Princeps potest reuocare priuilegium per eum concessum, vel non, ad quem recurre. In dubio tamen Princeps non præsumitur vti plenitudine potestatis, vt dicit dominus meus Ias. *in l. quamquam col. 2. C. de testa. milit.*

57. Solis principibus cõpetit autoritas belli incendii, & sola autoritas in bello gerendo est in principe. *l. vnica. C. vt amor. vsus inscio principe interdictus sit. libr. 1. & in c. quid culpatur. 23. q. 1. ibi: Ordo autem ille naturalis mortalium paci accõmodatus hoc poscit, vt suscipiendi belli*

autoritas atq; consilium penes principes sit, & ibi gl. *in verb. principes*.

58. Solus princeps magnas dignitates cōfert. *leg. probatorias. C. de diuersis officiis. lib.* 12. & vide infra *in ver.* 61.

59. Disputare de autoritate principis incurrit crimen sacrilegii. *l.* 2. *Cod. de crimine sacrileg.* & an dignus sit quem ipse elegerit. *d. l.* 2. *& ibi gloss. fin. & l. restituendæ. in fin. ibi: nam qui nobis digni iudicati sunt. cum ibi notatis in gloss. vlt. Cod. de aduoc. diuers. iudic.*

60. Solus princeps liberat à curiali fortuna, *l. fin. C. de decur. lib.* 10.

61. Nullus assumitur ad officium principis etiam si sit apparitor, sine literis probatoriis principis, *de leg. probatorias. C. de diuersis officiis. lib.* 12. Alexander *consil. suo* 107. *in* 7. *volum.* Et istæ literæ signari debent manu propria principis, vt dicit ibi text. Quod hodie apud nos in Gallia non obseruatur, sed sufficit, vt signetur vno ex quatuor Secretariis præceptionum, de quibus *in* 6. *par.* dixi *in* 11. *consider.* & sunt sigillatæ sigillo Regio, quod est penes Cancellarium: & in his ex communi obseruantia & stylo Regni requiritur sigillum, alias fides eis non adhiberetur, etiam si essent signatæ manu Regia, eo; quia ita se habet consuetudo, vt dixi *in commentariis nostris super consuetud. ducatus Burgun. in conclusione, in vlt. gloss.* Et aduertendum est, quod actus non dicitur perfectus, nisi quando appositum est sigillū in talibus apponi solitum, vt dicit Ioan. Riminaldus *in l. pacta nouissima. in fin. Cod. de pactis.*

Sed redeundo, vnde degressi fueramus, hic se offert casus, in quo necessaria est scriptura etiam authentica, vt patet ex text. *in d. leg. probatorias. ibi: sed ex authenticis tantum sacris probatoriis manu nostra subscriptis, & nostro arbitrio præstandis.* & quod dignitates & officia cōferantur & concedantur per literas. tex. est *in l. filius fam. instit. quib. modis ius patria potest. soluit.* & ibi expresse not. Ang. per illa verba, *imperialibus codicillis præstitit.* alios 28. casus scribit gl. *in verb. in scriptis. in ca.* 1. *de censib. in* 7. Quinque alios vide per d. meum Ias. *in l. nō solum. §. morte. col.* 11. *ff. de noui ope. nunciat.* & vide alios per eundem do. meū *in l. cū proponas. C. de pa*[...] Vbi dicit quod omnibus casibus, in qui[...] requiritur scriptura, si probetur, potest p[...] bari per testes. Adde aliū in clericatura, v[...] xi *in Cōmentariis nostris super consuet. ducatus B*[...] *gun. tit. Des iustices. §.* 6. *in gl. Sont creuz. ver.* [...] *tio, &c. ibi: clericatus debet.* & in probatione [...] pellaniatus honoris, qui debet prob[...] scripturam, vbi dixi. Alius est casus *in* [...] *gan. iniunctæ. de elect.* in extrauagantibus [...] munibus, scilicet, in Prælatis habētibus p[...] uisiones à sede Apostolica, qui non po[...] se in illis intromittere sine literis Apo[...] cis. Ex quo videtur, quod literæ benefi[...] Prælatis habentur loco tituli. Quod an [...] rum in omnibus beneficiis, vide per Ioa[...] Selua *in tract. de benefic. in* 3. *part. q.* 22. vbi di[...] tit, an in collation. beneficii requiratur [...] ptura. Et licet videatur concludere, q[...] non; ego tamen dixi & consului in co[...] gentia facti de Præpositura Ecclesiæ c[...] giatæ nostræ dominæ Heduen. quod [...] latione beneficii requiratur scriptura [...] pendet processus, postea videbitur c[...] lium.

62. Nemo potest dicere principi, cur ita [...] cis, vt habetur *Ecclesi.* 43. *& in c. in memoria*[...] 19. *distin.* d. meus Ias. plura ad hoc allegat *in* [...] *rescripta. colum.* 1. *C. si contra ius vel vtilitat. pub*[...] *& in l.* 1. *ff. de const. princ.* vbi etiam dicitur, quod [...] apud eum est pro ratione voluntas. facit g[...] *in verb. inuestiuit. in cap. proposuit. extra de con*[...] *præben. & in cap. si gratiose. in verb. à Romano. de re*[...] *script. in* 6. *l. relegati. in gl. fin. ff. de pœnis. & in leg.* [...] *§. pueritiam. in verb. ratus. ff. de postulan. & §. sed* [...] *quod principi placuit. Instit. de. iure natur. & l.* [...] *omnium, quæ à maioribus. ff. de legib. facit ca. in* [...] *moriam. in prin. & l. prospexit. circa prin. ff. qui* [...] *quibus manumissi lib.* vbi dicitur, sufficit ita se [...] ptum esse, quamuis illud durum sit. vide [...] fra. *versic.* 135. *& ver.* 208.

63. Solus princeps reuocat bene statuta per [...] prædecessores, not. Archi. *in c. ita dominus.* [...] *hæc autem.* 19. *distin.*

64. Solus Princeps tollit priuilegia conces[...] sa per quemuis. *l.* 1. *§.* 1. *C. de indict. lib.* 10. Et [...] non sint clausa in corpore iuris, sufficit clau[...] sula [...]

[cla]ſula generalis, non obſtante lege vel conſue[t]udine, vt dicit Federicus de Senis *in conſil.* [..] *incip. habita ſuper cauſa prædicta collatio.* Paul. [de] Caſtr. *in leg. 1. ff. de conſtit. princip. & in l. ſi mihi & tibi. ff. de leg. 1.* Imo. *in l. licitatio. §. parum. in fin. ff. de publican.* Si tamen ſint ſcripta in corpore [iu]ris, non ſufficit clauſula generalis, *non obſtā[nte]*, ſed requiritur, quod de eis fiat in ſpecie [..]mentio. *§. ſi quæ vero. vbi* Bald. *in 2. conſtit. C.* & eſt text. *in l. decurionib. in princ. ibi: non præiudica[n]tura quacunq; generalitate pragmatica. & ibi gloſſ. [..] 1. C. de ſilentiar. lib. 12.* Alexand. *conſil. 101. incip. [..]viſis exemptis. colum. 2. in 1. volum.* cum pluribus aliis allegatis per dom. meum Iaſ. *in l. 1. colum. vlt. ff. de conſtit. princip.* & per Fel. *in ca. 1. colum. 8. in §. fallentia. ibi; vnum in propoſito. extra. de reſcript.* Imo. *in conſi. 107.* vide eundem Iaſ. *in l. ſunt cer[..]ti. C. de teſtam. milit. colum. penult.* Imo etiam priuilegium per eum conceſſum tollit ſci[..]enter faciens contra illud *c. ſuborta. extra de re iud.*

65. Solus princeps imponit vel mandat imponi pœnam capitalem alicui ex principalibus vel decurionibus alicuius ciuitatis *l. diui fratres. §. de decurionibus. ff. de pœn.*

66. Solus princeps inuito patre liberat filium à patria poteſtate, *l. fin. C. de conſulib. lib. 12. & in Authent. conſtitutio, quæ de dignitatibus. in princ. coll. 6.*

67. Solus princeps cognoſcit de cauſa, præſcriptione temporis non obſtante. *l. 2. §. fi. ff. ſi libert. ingen. eſſe dic.* Et quomodo, & quando princeps tollat præſcriptionem, ſcripſi *in commentariis noſtris ſuper conſuetud. ducatus Burgund. tit. fin. §. pen. ver. ſed quæro nunquid, &c.*

68. Solus princeps cognoſcit de innocentia alicuius poſt latam in eum ſententiam, etiam ſine appellatione vel in integrum reſtitutione *l. 1. in fin. ff. de quæſtion.*

69. Solus princeps cauſam, quæ non inuenitur legibus diffinita, diffinit, prout ſibi videtur. *l. cum de nouo. C. de legib. l. itaque. ff. de fideicom. libert.*

70. Solus princeps tutorem ante finitam tutelam abſoluit ab ea, *l. idem. §. ſunt. ff. de excuſ. tutor.* Et idem ſi aſſumſit vnum peritum tutorem vel curatorem alicuius in conſiliarium ſuum. *l. iuriſperitos. ff. eo.* de quo dixi 13. *conſil. 7. par. ver. addo alium effectum.*

71. A ſolo principe tanquam à capite in omnes velut Reip. membra bonorum & poteſtatum munera diffunduntur. *c. ita dominus. 19. diſt. c. fundamenta. §. 1. de electio. lib. 6.* Ab eius enim poteſtate omnes aliæ progrediuntur: dicit Luc. de Pen. *in l. contra ver. 67. de re milit. lib. 12.* Et vide hic ante *ver. 15.* & infra *iſta parte in 35. conſiderat.*

72. Princeps ſoli Deo de peccato habet reddere rationem. *c. totam. de pœnit. diſt. 3.* Soli enim cœlo debet innocentiæ rationem, *c. aliorum. 9. q. 3.* ſic non poteſt cogi ſtare iudicio alicuius & poteſt excipere dicendo: Dominus eſt, qui me iudicat. ita Barb. *in c. cum veniſſent. col. 4. extra de iudic.*

73. Solus princeps poteſt ferre ſententiam ſuam ſine ſcriptura. ita dicit Alber. de Roſa. *in Auth. niſi breuiores. C. de ſentent. & interl. omn. iudic.*

74. Solus princeps reſtituit in integrum ad famam (dixi ſupra hic ante *verſ. 26.*) ad primos natales, ad ordinem proprium & ad honores, *l. 1. C. de ſent. paßis.* Quod eſt verum, ſi ſimpliciter ad hoc, & expreſſe reſtituit, alias autem, ſi ſolum indulgētiam facit, infamiam non tollit. *l. indulgentia. C. de generali abolit. l. cum patre. C. de ſententiam paßis & reſtitut. l. cum tutor. & l. generaliter. c. eod. tit.* notatur *in c. cum te. in glo. fi. extra de ſent. & re iud. & in l. 1. §. an autem. ver. pro qua. in verb. eximi. ff. de poſtul.* Et ſolus ipſe Princeps propter honorem domus ſuæ concedit abolitionem generalem in criminibus & alicui ſpecialem. Et facit vt quod erat vindicandum, alias tranſeat impunitum. *l. ſi interueniet. ff. ad Turpil. & l. ſeq. in fi. & l. 2. & fi. C. de generali abolitio.* Intellige tamen, quod remittit infamiam, id eſt, infamiæ pœnam, vt ſic infamia ſibi opponi non poſſit, & hoc modo dicitur demi pœna; tamen culpa perennis erit *d. l. fi. quæ incipit, indulgentia. & ibi not.* Talis enim infamia dicitur hominem vrere & in eū infigere notam, id eſt, cicatricem. Quæ quantum ad rei veritatem nulla medicina ſanatur. tex. *in l. omnes iudices. C. de decurio. lib. 10.* Ideo in tex. illo dicitur: *Nec imperiali ſeu ſpeciali quidem*

dem rescripto notam elidere, seu eruere mereatur. concordat tex. *in l. si. in fine. C. arbitr. tutelæ.* quasi dicat Principem non posse infamiam tollere, sed fingere ipsum non esse infamem. Quoniam huiusmodi criminosi & infames semper habent vulneris cicatricem. *c. ventum. circa initium. 1. q. 1. c. quia.* Etsi pœniteat, remanet tamen macula, quæ per pœnitentiam nõ deletur. *c. illud. 50. dist. ca. si quis omnem. 2. q. 3. ca. Euphemius. §. 1. & ibi glo. in verb. infamiam. 2. q. 3.* & not. *in c. per tuas in verb. debilitarent. extra de simon.*

75. Solus Princeps obligationem pignorum, quæ nulla est, roborat per rescriptum suum, *l. 2. in fi. ff. de rebus eorum qui sub tutela, &c.*

76. Solus Princeps transactionẽ, quæ nulla erat, vt sit aliqua, vel vt non retractetur, validat. *c. 1. extra de transa. & c. veniens. in glo. in verb. confirmatam. eo. tit.* vide supra *versi. 32.*

77. Solus ipse Princeps, id, quod alias de iure non tenet, re integra nõ existente, confirmat, *c. quia Ioannes. 12. quæst. 5.* vide hic ante *versic. 32.*

78. Solus Princeps tollit potestatem domini, quam habet in seruum, quæ est de iure gentium *l. penul. & fin. Cod. qui milit. poss. vel non. lib. 12.*

79. Solus Princeps facit, vt per adoptionẽ homo liber transeat in alterius potestatem *l. 2. §. vltim. ff. de adoption.* & hoc per rescriptum suum.

80. Solus Princeps contra libertatem iam concessam, dat beneficium in integrum restitutionis. *l. nisi. de minorib.* & ibi ample notatur. & *in l. 1. in verb. reuocari. Cod. si aduersus libert.*

81. Licet in integrum restitutio petita aduersus sententiam, non debeat pendente tali iudicio sententiam executioni mandari. *l. si cognita. C. de trans.* tamen fallit, quando postulatur restitutio in integrum aduersus sententiam Principis; quia tunc non cessabit manus executoria. *c. suscitata. extr. de in integr. restit.* & ita vult Bal. *in l. vnica. C. in integr. restitut. postul. ne quid noui fiat.* & idem Bal. *in d. leg. si causa cognita.*

82. Princeps potest contrahere compaternitatem per procuratorem, vt dicit Bald. [illegible] *vnica. §. ne autem. col. 3. C. de cad. tol.* Et an [illegible] compaternitas possit per procuratorem [illegible] trahi, scribit ample Angel. de Aretin. [illegible] *lud. Inst. de nuptiis.*

83. Quando quis se submittit gratiæ, [illegible] sericordiæ Principis, per talia verba [illegible] detur contulisse absolutum arbitri[illegible] psum Principem, sed debet benigne [illegible] ab eo; quia verba debent intelligi ci[illegible] Ita dicit Ang. *in l. si cui. ff. de seruit. tit. gener[illegible]* legat tex. Inn. *in c. veniens. extra de renun[illegible]* facit quod habetur *in c. sane eo. tit.* Guido P[illegible] *q. 495.* Alex. *cons. 70. colum. pen. in 1. vol.*

84. Solus Princeps concedit veniã ætatis [illegible] *l. 1. & 2. C. de his qui veniam ætatis impetr.*

85. Ipse solus Princeps apponit decre[illegible] in arrogationibus. *l. 2. ff. de adopt.*

86. Solus Princeps interponit decre[illegible] super emancipatione infantis. *l. iubem[illegible] emancipat. liber.*

87. Solus Princeps potest facere [illegible] super lite pendente, & non inferior. [illegible] *vt cum de appellat. cognosc. &c. in princip.* [illegible] 8. notatur per *Canonistas in cap. si. extra* [illegible] *pend.*

88. Solus Princeps libere delegat me[illegible] & mistum imperium. *l. vnic. in fin. C. quis* [illegible] *iurisd. iud. dare, &c.*

89. Principis potentia supplet omnem [illegible] fectum solennitatis, text. est *in leg. omnium* [illegible] *princ. & ibi notatur per dominum meum Ias[illegible] lios. C. de testam.* vide infra *versi. 124.*

90. Ipse solus designat insulam depo[illegible] à præside. vt habetur *in l. illicitas. § qui* [illegible] *sas. ff. de offic. præsid.*

91. Princeps solo verbo creare pot[illegible] doctorem, vt dicit Angel. *in l. 1. Cod. de* [illegible] *paßis.* Ad istud propositum audi alias [illegible] num meum & præceptorem meum [illegible] num Iason. referentem se vidisse semel [illegible] fungeretur officio legationis apud Ma[illegible] lian. electum in Imperatorem) quen[illegible] qui voluit doctorari in Medicina ab ipso [illegible] peratore: & cum ipsi Imperatori præ[illegible] tus fuisset genibus flexis, ait illi Imp[illegible]

Maximilianus: *Esto doctor in legib.* quod audi- ... talis, dixit: *Sereniss. Imperator, volo doctorari* ... *medicina.* Et statim respondit idem Impe- ... *rator & in medicina.* & sic in vtroq; scibili fuit doctor, & non sine causa; quoniam tantum sciebat de vno, sicut de altero.

92. Quando Princeps aduocat ad se causam, nullus inferior iudex debet esse ita audax, vt se intromittat de illa causa. ita dicit Bald. *in c. vt nostrum. extr. de appellat.* notatur per doctor. *in cap. cum M. Ferrar. in fin. extra de const.* Et quomodo, & qualiter debeat ad se aduocare causam, declarat Bald. post Innocent. *in dict. cap. vt nostrum.* & idem Bald. etiam de aduocatione causæ per cognitionem Principis *in tit. de pac. iur. firmanda. §. ad hoc. in 3. colum. de vsib. Feud.* & Calcan. *consil. 8. colum. 12.* Dixi aliquid in commen*tariis nostris super consuetudinibus* ducatus Burgund. *in Rubr. Des iustices, circa finem ver. vnde quæri posset, &c. nu. 98. & sequen.* & *num. 101. versic. & ideo pro tertio. & in dict. rubr. §. 5. gl. S'il n'à grace. versic. penult. incip. additio.*

93. Princeps contractu celebrato in magnum damnum sui Principatus non tenetur stare. Ita dicit Alberi. *in l. 1. ff. de offic. procur.* Cæsaru. & Baldus *in c. intellecto. extra de iureiur.* & hic infra dixi *in 36. considerat.* cuius initium est, docet Baldus *in c. &c.*

94. Si Princeps compellat aliquem, ad emendum bona alicuius, puta Sempronii: talis compulsio Principis excusat emptorem à mala fide, ita quod poterit rem illam præscribere, quantumcunq; sciat illam esse alienam: ita dicit Nicolaus de Neap. *in l. nouissime. ver. quod enim & per illum textum. ff. quod falso tutore auctore gestum esse dicetur.* Quod est notandum ad limitationem eorum, quæ habentur *in c. fin. extr. de præscriptio. & c. possessor. de reg. iur. lib. 6.*

95. Licet inferior à Principe non possit quem cogere ad pacem, seu concordiam, sed bene hortari; tamen Princeps, quando partes diu litigauerunt, potest eas cogere ad pacem & concordiam. Primum dictum probatur *in l. furti. §. qui iussus. & ibi gloss. in verb. cui iussus. ibi: Videtur tamen contra; quia nec Ordinarius potest iubere transigere, sed hortari. & ibi Bart. ff. de his qui not. infam.* secundum dictum probatur ex his, quæ decidit Panormitanus *in ca. cum inter R. seniorem. extra de electio.* & vide Corsetum *de priuilegiis pacis. versi. 59. incip. Rex seu princeps.*

96. Licet in criminalibus sententia debeat statim mãdari executioni, vt habetur *in l. cum reis. C. de pœnis. c. sicut. 2. q. 1.* tamen, si princeps ira seu furore ductus, ferret contra aliquem sententiam capitalem, non erit statim exequenda, sed differenda per 30. dies. Ita est text. multum singularis *in l. si vindicare. Cod. de pœnis.* & dicit dom. meus Iason *in l. puniri. C. si contra ius vel vtilit. publ.* Quod sanctus fecit hanc legem constitui, & fuit sanct. Ambrosi. & vide etiam gloss. vnicam *in c. cum apud Thessaloniam. 11. quæst. 3.* vbi enumerat casus, in quibus differtur executio sententiæ capitalis, quod etiam recenset Cæpolla *in suis cautelis cautela 1.* dixi *in commentariis nostris super consuetudin. ducatus Burgund. tit. de iustices. §. 5. in gl. S'il n'à grace. versic. sunt alii casus. cum trib. seq. numero 124.*

97. Solus Princeps remouet Officialem, quem ipse probauit *l. 2. Cod. de agentib. in rebus. lib. 12.* Item ipse Princeps potest minuere numerum suorum Officiariorum, vt dixi *in d. commentariis nostris in ead. rubric. des iustices. ver. additio. aduerte. num. 97.* vide infra, *versic. 189.*

98. Solus Princeps prorogat bimestre aut trimestre tempus ad inueniendum pecuniã, ad quam fisco quis tenetur. *l. in fraudem. §. fiscalibus. in fin. ff. de iure fisci.*

99. Princeps est Patronus Ecclesiarum Cathedralium, & Metropolitanarum & maiorum sui Regni. notant Archidiac. Præposit. Dominicus & Ioan. de Turrecrem. *in c. lectis. 63. dist. Bald. in ca. quanto. de iudic. in fine.* Marti. Laudensis *in tract. de Principib. art. 74.* & Corsetus *de potestate Regia. quæst. 34.*

100. Promissio facta per Principẽ sine causa præsumitur facta in dubio ex causa donationis: quia proprium Principis est donare. *ca. 1. extra, de donat.* Quod tamen intellige, nisi ex tali præsumpta donatione enormiter læderetur, vt notatur per Innocen. & Ioan. Andr. *in cap. grandi. de supplen. negl. Prælat.* Qui autem in priuato habetur *in leg. 2. §. circa. ff. de doli*

doli mali & metus exceptio. & in l. Titio. ff. de verb. obl.& per Canoniſtas *in cap. ſi cautio. extra de fide inſtrum.*

101. Perſona ignominioſa non debet ſtare coram principe. Ita dicit text. *in l.2.§. ignominiæ.2.& ibi Angelus. ff. de his qui not. infam.*

102. In hoc honorantur principes, & ſubditi tenentur eis iurare obedientiam. gl. optima *in l. non videntur data. §. qui iuſſu. & in l. velle non creditur. ff. de regul. iur.* Mart. Laudenſis *in tract. de principibus. artic.*19.

103. Princeps in hoc priuilegiatur, quod licet non appelletur, niſi de inferiori ad ſuperiorem, text. *in Auth. de appellatio. & infra quæ tempore. §. illo videlicet. collat.*4. Tamen de ipſo male informato ad eundem bene informandum de veritate licitum eſt appellare. *l.1. in fine. C. de appell.* Facit quod not. Bald. *in fin. dicto tit. de relatio.* Martinus Laudenſis *in d. tra.* 43. & Franciſcus Lucanus de Parma *in tra. de priuileg. fiſci. priuileg.* 139. Suppetit in hoc exemplum, quod refert Cælius *lib. antiquarum lect. 12. cap.*4. dum ait: *Machetas cauſam agebat apud Philippum: intendebat is minus eis, quam dicerentur, dormitabatque interim.* Mox aduerſus Machetam pronunciauit. At ille vociferans, & rei indignitate intonans altius: prouoco, inquit. Tum Philippus iam vigilantior, ſed & commotior; & oro ſerio: Ad quem obſecro te? Et Machetas. Ad te, inquit, ſed vigilantemque intendentemque. At is excitatior etiam, & ad ſe amplius rediens cum audiſſet iniuria affectum Machetam, non reſcidit quidem iudicium, ſed iniunctam ipſe exſoluit mulctam. Facit; quia à Papa male informato, ad ipſum bene informãdum bene appellatur. *c. apoſtolicæ. & cap. ſententiam. 35. q. 9. cum apud. 11. 4. c. tum ex literis. de in integr. reſti. extra.* Et peccaret Papa, ſi talem appellationem non admitteret; iuſtitiam enim denegaret. ad hoc notatur per doct. *in c. conſultationibus. de officio deleg.* Cardinalis clement. *paſtoralis. de re iudic.*

104. Epiſtola miſſa per Principem habet vim legis in omnibus cauſis, text. & ibi Angel. *in l. itē veniunt. §. pen. ff. de petitio. hæred.* Quod dictum Angeli declaratur per notata *in l.2. C. de legib. & in l. nemo. C. de ſent. & interlo. omn. iud.* Mart. Laudenſis *in d. tract. art.*58.

105. Licet Imperator aut alius Princeps non recognoſcens ſuperiorem, non habeat ordinem, poteſt tamen officium ſubdiaconatus Epiſcopo miniſtrando exercere, gloſ. *vlt. in c. Valentinianus. 63. diſtinct.* Martinus Laudenſis *artic. 83. dicti tractatus.*

106. Contractui roborato per iuramentum nominis Principis non poteſt contrauenire ſine incurſione infamiæ, text. *in l. ſi quis maior. §. fin. C. de tranſact.*

107. Pro Principe præſumitur, quod ſit bonus & iuſtus: proinde reſcripta eius ſunt ſecundum iuſtitiam intelligenda. Bald. *in l. ff. de conſtit. princip.* Ideo voluntas Principis in dubio præſumitur eſſe talis, qualis eſſe debet de iure, vt not. Bald. *in cap. ex facto. in 4. not. de vulg. & pup. & c. licet in corrigendis. de offic. & in præludiis feudor. in 14. colum. & in l. omnes populi. colum. 16. ff. de iuſt. & iur.* Imo plus etiam, ſi Princeps ſcribat cum clauſula motu proprio, quod eius intentio non præſumitur, quod quis grauetur, vel iniuriam patiatur. ſecundum Bald. *in cap. ad aures. de reſcr. Panorm. in c. 1. de teſtib. 13. de re iud. Canoniſtæ in cap. cauſam. 2. de teſtib.* imo ad hoc fortius dicit gloſ. ſolennis, quæ eſt mo ad hoc fortius dicit gloſ. ſolennis, quæ eſt tertia in ordine, *in c. partus, 23. quæſt.* quod verba in reſcriptis poſita debemus conformare æquitati, licet etiam verba non patiantur. ſequitur ibi plura ad hoc iura adducuntur. *Oldr. conſil. 208. incip. quæſtio eſt per priuilegium & c. ad fi.* ita dom. meus Iaſ. *in l. iuſtitia. colum. 2. ff. de iuſtit. & iur.* & idem *in l. cauſas. colum. 2. C. de conſtit. Princip. tranſact. & in l. fi. colum. 5. de conſtit. Princip.* quod in Principe præſumatur iuſta cauſa, & quomodo de ample Curtium *conſil. 20. & conſil. 49.* ludintelligatur, *in colum. 3. & conſil.* 20. & 21. *colum.* vbi ſcribit an contrarium probari poſſit: & quod in Principe præſumatur iuſtitia ſeu iuſta cauſa, vide Hippol. de Mar. ſil. *ſing. ſuo* 6. quod limitat, niſi reſcribat ad poſtulationem partis. Quia magis præſumitur ad importunitatem poſtulantis: ita intelligit prædicta quando reſcribit generaliter, vel motu proprio. Et talis præſumitur intentio Principis, qualis legis & rationis naturalis. Bald.

Bald. *in c.1. in tit. apud quem, vel quos controuersia feudi defin.* refert Cælius *in lib. antiquarnm lect.* 11. cap.46. *in fin.* Antigoni illud memorabile. Nam asserente, quædam esse Regibus honesta omnia & iusta: per Iouem, inquit, sed barbaris: Nobis vero, ea modo honesta, quæ honesta. & iusta, quæ iusta: & illud possumus, quod de iure possumus, *c. aliud. 11. quæst. 1. & c.* facit. 22. *quæst. 2.* Nec enim quis dicitur posse, quod honeste non potest, & salua dignitate. tex. *in l. Nepos Proculo. ff. de verb. & rer. signif.*

108. Portæ & muri ciuitatum seu municipiorum habitari non possunt sine permissione Principis. *text. est in l. fin. ff. ne quid in loco sacro fiat.* refert Mart. Lauden. *in tract. de Princip. artic. 251.*

109. Prædia Principis data in emphyteusim, non soluunt extraordinarias protestationes seu superindicta. tex. *in l. priuatæ. & ibi gl. 1. C. de excusat. mune. lib. 10.* Quod dicit Martin. Laudensis *in tract. de fisco, art. 9. esse notandum.* vide infra *ver. 193.*

110. Licet ad interrumpendam præscriptionem requiratur saltem citatio partis, vt habetur *in l. cum notißimi. in princ. & ibi gl. in verb. saltem. C. de præscr. 30. vel 40. ann.* tamen hoc fallit in Principe, in quo sola sua protestatio interrumpit præscriptionem. notatur per Canonistas *in c. nihil prodest. extra de præscript.* Martin. Laudensis *in tract. de Princip. artic. 141.*

111. Licet testimontum vnius Notarii sit præstantius, quam alterius, qui non esset Notarius, vt notat Bald. *in Auth. sed cum testator. circa 3. colum. C. ad leg. Falcid.* tamen testimonium Principis plus valeret, dummodo non ageret de facto suo. Ita dicit Andreas de Isernia *in c. sancimus. tit. quo tempore miles. in vsib. feud.* & post eum ita tenet Iacobin. de S. Georg. *in suo tractatu feudorum. in verb. Princeps, in 38. specialitate.* & Mart. Laud. *in tract. de Princip. artic. 469.*

112. Licet coram inferiore à Principe non sufficiat facere solam narrationem facti in libello, sed sit opus conclusione, vt notant omnes Doctor. *in l. edita. C. de edendo.* tamen coram Principe sola facti narratio sine conclusione sufficit. Ita dicit Ang. *in l. ominum. in prin. C. de testam.*

113. Supplicatione Principi porrecta, & oblata, si obtineatur rescriptum, habetur ac si lis cõtestata fuisset: vt habetur *in l. 1. & 2. c. quando libell. Principi datus, &c.* & ibi dom. meus Iason dicit illud tantum habere locum in Principe non recognoscente superiorem.

114. Quando Princeps vendit aliquam rem, emptor illius est statim securus, nec ab ipso aut alio potest res ipsa euinci. Sed dominus rei venditæ infra quadriennium, habet regressum contra Principem seu fiscum. *l. bene à Zenone. & l. omnes. C. de quadrien. præscr.* quã tamen legem limitat septem limitationibus Iacobinus de S. Georgio *in suo tract. de feudis, in verb. Princeps, in quarta specialitate Principis.* & vide etiam limitationes ad illam legem per Felin. *in c. cum olim. colum. 3. de sent. & re iudic.* & per eundem Felin. *in c. quæ in ecclesiarum. colum. 23. extra de constitut.*

115. Licet partes de iure possint renunciare feriis; tamen si feriæ sint introductæ in fauorem Principis, puta propter victoriam contra hostes, vel quia sit sibi natus filius, non possunt partes renunciare. gloss. *in verb. ob necessitates. in clem. sæpe. de verb. sign.* ita refert Martin. Laud. *in d. suo tract. de Princip. artic. 310.* Ideo videtur, quod illa die, quo (vt plurimum fit) apud nos ex ordinatione & mandato Principis fiunt processiones generales (vt ita loquar) seu pompæ pro victoria Principis, vel, pro orando pro ipso, non possunt partes etiam de eorum consensu facere actus iurisdictionales.

116. Princeps in hoc etiam honoratur, quod ei obuiam iri debet, & expectandus est in ciuitatibus cum iucũda receptione: & debet honorari in sua receptione. Nam tota ciuitas Hierusalem exiit obuiam Iesu, sciderunt que ramos de arboribus, dicentes & clamantes: Osanna, benedictus, qui venit in nomine Domini, vt scribitur *Matth. 21. Marci 11. Luc. 19. & Ioan. 12.* Et die, qua ingreditur, debent milites adesse barba tonsa, & veste pulcherrima, & decora. 2. *Reg. 19.* in medio, teste Vincentio Cigault *in tract. suo de bello Italico. in 4. regali. ver. viuamus.* Et dixi *in commento nostro super consuetud. ducatus Burgund. titul. des iustices,*

artic.4. in gloss. 1. versic. additio. item etiam adde. Et, quod obuiandum sit Principi etiam cum psalterio, tympano, tibia & cithara, clamando, *Viuat Rex*, & munera sunt offerenda, scribitur clare de Saule, 1.*Reg.10.cap.*

117. Magis est obediendum Principi, quam patri. Quia Princeps est anima Reipublicæ, & sic patriæ, cui potius parere debet filius, quam patri, vt ample dicit Alber. de Rosate, *in l.veluti. ff. de iustit. & iure.* & aliquid vide per dom. meum Ias. *in l.1. §. fin. ff. eod. tit.*

118. Si potens opprimit aliquem, oppressus debet recurrere ad Principem, vt dicit Cyn. *in l.absentem. C. de accus.* & refert Martin. Laudensis *in suo tract. de Princip. art.* 404. Hinc pro tuitione subditorum Principes habent suas saluas guardias, quæ impetrantur à Principibus ab his, qui timent lædi, & offendi in corpore, vel in bonis. De quibus scripsi *in sæpe alleg. nostro commento in rubr. des iustices. circa fin. ver. secundus est. ibi; Et ideo pro tertio.* vbi scripsi, quomodo ista saluaguardia Principis est in tantum priuilegiata, quod trahit ad se totam causam, & vide infra *ver.169.* & plenius, *ver.* 195.

Et talis securitas alteri, de tribus modis, conceditur. vno modo, per personæ publicæ adhibitionem, *arg. l.2. & fi. C. de erog. mil. annon.*

Secundo modo, per tituli appositionem, id est, per signa, aut flores lilii, vni palo vel arbori affixos, vt toto titulo, *vt nemo priuatus titulos prædiis. C.* faciunt notata per Bart. *in l. sanctum. ff. de rerum diuis.*

Tertio modo, per promissionem & iuramentum, quod nil mali faciet ei, qui timet sibi de illo, *l. præsenti. ibi; de sua conscientia. C. de his qui ad eccles. confug. in Auth. de monachis. §. si vero intra triennium. ibi; debere iurare quod nihil mali faciet.* & hoc fit per traditionem byrreti, nasitergii, aut alterius rei similis, in manu eius, à quo timentur verbera, aut iniuriæ huiusmodi: tamen traditio non obseruatur apud nos, sed hoc fit præhabito iuramento, per iudicem ab eo (qui dicit sibi timere) quod illum timeat, atque timet: & tunc à iudice præcipietur sibi sub pœna asardi, seu mortis: aut arbitraria, secundum communem vsum, & obseruantiam diuersorum magistratuum, & iam locorum, ne illi habeat de cętero iniuri verbo, neque facto: prout etiam recitat Iacobus Bonaudi *in suo Panegyrico impresso per* *pus Ioannis de Terrarubea.*

119. Principes honorantur à suis vasallis & subditis, maxime in quatuor casibus, in quibus Princeps habet ius indicendi suos vasallos, vltra casus suprapositos, vt dicit Spec. *tit. de feudis. §. quoniam. ver. & not. quod committunt, &c. in antep. col.* vbi primo... quod tenentur conferre pro exercitu Imperatoris (hoc est cum Dominus vocatur ad Regem aut Imperatorem ad bellum) secundum qualitatem & quãtitatem rei feudi, quã à Principe tenent, & recognoscunt. ... scripsi *in commentariis nostris super consuet. Ducatus Burgund. tit. Des iustices, art. 4. in gl.* ... vide Guil. Bened. *in sua repet. c. Rayn. in verb. vxorem nomine Adelasiam. in 4. decis. num.* ... *tra, de testam.* & *in d. decisione* inferit, quod taliæ imponi possint per Principes.

Sed quia, vt dicit Specul. *in loco* ... Vasalli tenentur etiam pro redemptione Domini ab hostibus capti: Iuxta hoc quæri... set, an Christianissimus Rex noster Franciscus, pro sua redemptione, aut suorum filiorum nũc obsidum, pro redemptione eorum patris, possit indicere subsidium in Ecclesiasticos, & Nobiles sui Regni? Quo ad Ecclesiasticos, expeditum est à nobis *dictis commentariis, in loco supra allegato.*

Sed quo ad nobiles, videndum esset, an Princeps possit etiam eis indicere subsidium pro prædicta redemptione, prout hoc anno Domini 1527. fecit. Sed reuocatum fuit in dubium, an potuerit: & multi dicebãt, quod non; eo, quia nobilitas præbet immunitatem & excusationem à muneribus, collectis, taliis, indictis, seu muneribus, vt tenet Andr. de Isernia, *in tit. quæ sunt regal. in verb. & plaustrorum, nauium præstationem. colum. 2.* Iacobinus de S. Georg. *in tract. suo feudorum. colum.* ... *princ.* Imo licet immunis aliàs à collectis, & taliis non excusetur tempore belli & necessitatis. vt dicit dom. meus Ias. *in l. si ex toto* ... *princ. colum. 2. & seq. ff. de leg. 1.*

Nobiles tamen excuſantur, etiam tempore belli, cum ſeruire debeant perſonaliter in bello, & non debent duplici onere grauari, pro eadem re, *arg. l. Titia cum teſtamento. §. qui ...a. ff. de leg. 2. l. nauis. §. cum autem. & §. quid ... ff. ad l. Rhod. de iact. & leg. pen. ff. de dote præleg.* Ita, quod Nobiles, & vaſalli non debent etiam tempore guerræ, ſubuenire domino de pecunia, ita tenet Ioan. de Anania *in conſi. ſuo 7. incip. viſis & ponderatis his, quæ narrantur in thema. colum.* 3. per tex. *in tit. ſi de feudo defuncti contentio ſit inter Dominum, & agnatos vaſalli. §. licet. in 2. reſponſo.* Et eſt bona ratio; quia iſto caſu militat ratio duplicis grauaminis; cum eo tempore, & caſu domino ſeruire teneantur in perſona ſua. Limitat tamen illud dictū ſuum Io. de Ana. in vno caſu, puta, ſi eſt magna neceſſitas, vel dominus ſit in euidenti periculo propter bellum, & vaſallus ſit diues, tunc tenetur ſubuenire domino de pecunia: ita dicit teneri, & concludi per Iacob. Ardizo. *in ſumma feud. tit. quomodo neglig. feud. perda. §. item quæritur. ver. item quæro.* refert & ſequitur dominus meus Iaſon *in d. l. ſi ex toto, in princ. coll. pen. in fin. ff. de legat.*

Ex his videtur concludendum, quod nobiles Franciæ non potuerunt indici pro ſubſidio redemptionis Regis, aut ſuorum filiorum. Sed ſi nondum factum eſſet, conſulerē, quod non fieret: ſed ex quo factum eſt, opinor non eſſe erratum in hoc, & quod Nobiles non poſſunt conqueri.

Cum primo ad tollendam conſuetudinem, quam poſſunt allegare in his, obſtat id, quod tempore Ioannis Regis Franciæ captiui, in Anglia factum fuit, cum eſſet quæſtio de eius redemptione: quoniam concluſum fuit in Parlamento Pariſienſi (vbi Carolus Delphinus Franciæ, Primores Regni, & plures alii conuocati erant) quod etiam Nobiles collectarentur & indicerentur, etiam pro eorum parte: vt recitat Gaguin. *in Chronicis Franciæ lib. 19. cap. 1.* cum ait: *Hic nobis* (inquiunt) *optima factu viſa ſunt, ſi à clero atque nobilitate decima, & ſemis omnium prouentuum anni vnius exigatur*, & reliqua. Quæ ſententia confirmata eſt, vt tandem patet in his deſcriptis, dum ait: De ſubſidio quidem pecuniario, atque militum copiis (ita vt ſupra memoraui) ſancitum eſt. Et idem etiam refert ibi poſt longa verba, vt Clerus decimam, Nobilitas ex centum librarum annuo prouentu ſolidos centum penderet, &c. Imo ipſe Ioan. ante eius captiuitatem, ſubſidium in tota Gallia acceperat: vt idem refert *in princ. d. c. 1. fol. 1.* vbi inquit: Nec fuit quiſpiam in omni Franciæ Regno annuum, vel ex ſuis operis, vel prouentibus, cenſum percipiens, qui cogendo ſtipendio non contribueret.

Etiam, vt ante dictum eſt, iſtud eſt de iure, quod dominus poteſt vaſallos ſuos collectare, etiam Nobiles, & tenentes in feudum ab eo, quando vrget magna neceſſitas, & talis, quæ non poſſet ſupportari per alios ſubditos: puta, quando eſt ita magna pecuniarum ſumma imponenda, & contribuenda, quod poſſidentes allodialia, & bona ruralia, non poſſent (aut non ſine maximo diſcrimine aut ſcandalo) in totum ſupportare onus; tunc etiā licitum eſt imponere, & indicere bona feudalia, vt ſatis probāt ante dicta.

Maxime pro illo anno, in quo non ſeruiunt perſonaliter, nec præliantur pro Principe, & Republica: vt hoc anno, & à pluribus annis retroactis, nullum ſeruitium præſtiterunt Regi noſtro nobiles Franciæ (ſaltem ſumptibus eorum.) Quoniam, licet multi prælia ſequantur, & in diuerſis locis, non tamen hæc agunt vt coacti ratione feudi, & tanquam vaſalli, ſed tanquam ſtipendiati à Rege, prout ſunt plures alii extranei.

Faciunt & plura alia, quæ adduci poſſent pro hac parte deſcripta per Luc. de Pen. *in l. ſi. C. de mancip. & colon. patrimon. lib.* 11. vbi probat, quod tam diu durat priuilegium, quamdiu durat in priuilegiato illud, propter quod priuilegium eſt indultum.

Et certum eſt, quamuis Nobiles Franciæ, in maiori parte habentes altam iuſtitiam, habeant iura indicendi in quatuor caſibus ſuos ſubditos: hoc tamen non eſt de iure, ſed ex conſuetudine immemoriali, & præſcripta, & per ſuperiorem tolerata, & approbata ex priuilegio ipſius Principis: & cum talia

habeat ex priuilegio Principis, qui ea potius sibi reseruare debuisset, & non concedere inferioribus, ideo non debeant ægre ferre nobiles, si semel casus aliquis ex quatuor prædictis Principi euenerit, ad eidem succurrendum contribuent, prout ipsi tenentur, vt tenet Specul. in casu præallegato, qui loquitur de vasallis, & non de aliis. Vide quæ dixi infra *in 8. parte. in 48. consider. cuius initium est, nobilitas in hoc honoratur, &c.*

120. Nulla lex potest coarctare curias Principum, quo ad ferias, quin possint quolibet tempore ius reddere. secundum Specul. *tit. de feriis. §. 1. circa fin ver. item not.* & pro hoc alleg. *l. præsenti. in princ. ibi; præsentanea constituta. C. de his qui ad eccles. confug.* Et per hoc infert, quod valet consuetudo curiæ Regis Franciæ, vt tempore Parlamentorum omnibus diebus, etiam feriatis, reddatur ius: maxime venientibus à longinquis partibus, vt citius expediantur. Et ita refert & sequitur Martinus Lauden. *in tract. de Princip. artic.* 44. quod tamen intelligerem, quoties vsus seu casus exegerit, vt vtar verbis *d. l. præsenti.* vide ante *versic.* 42.

121. Præfertur Princeps in emptione metallorum *l. 1. C. de metallis. lib. 11.* dixi *in commentariis nostris, in consuetud. Ducatus Burgund. tit. de retraictz. in rubr.*

122. Princeps potest mandare suo officiali, vt sic iudicet vel pronunciet, vt dicit Bald. *in l. 1. in vlt. C. quomodo & quãdo iudex.* dicit tamen Mart Laud. *in d. tract. art.* 405. quod Princeps cauere debet, ne quid iniustum mandet, pro quo allegat *c. 1. de re iud. lib. 6.*

123. Ad solum Principem spectat creare Comites Palatinos cum potestate, quod possint legitimare illegitimos, & creare tabelliones. ita dicit Bald. *in l. rescripta. C. de precibus Imperat. offer.*

124. Vbi est Princeps non præsumitur dolus. Bart. in simili *in l. 1. C. de prædiis decur. seu curial. lib. 11.* vbi dicit, quod vbi est interpositum iudicis decretum, ibi præsumitur dolum abesse. Bald. *in l. rescr. C. de precib. Imper. offeren.* alleg. *l. probatorias. C. de diuers. offic. lib. 12.* vbi gl. *in verb. dolus.* vbi expresse notat, quod nullus dolus potest committi cum Principe, ambitio. alleg. *l. 1. ff. ad leg. Iul. de ambitu. nec* ficere solennitas. *l. omnium. in princ. C. de* dixi hic ante *vers.* 89.

125. Vbi est Princeps, ibi est securitas, nulla formido, nisi vana, quæ non patroc tur formidolosa. Ista sunt verba Bald. *in l. de his, qui per met. iudic. non appell.*

Hinc videmus palatia Principum in tare talem securitatem, vt offendent quem in illis capitaliter puniantur: & obseruatur in omnibus palatiis, etiam mi Pontificis; qui tamen præ aliis mise dia vti debet. Et vidi Bononiæ tempo lii Papæ, cum exercitus Christianissimi gis Francorum Ludouici XII. capta Bo nia, & dicto Iulio libere restituta, rece ibi plures Galli remorati sunt pro obtin certis dispensationibus concessis per Iulium in recompensam seruitiorum. E ibi remansi à festo sancti Martini hy ad Epiphaniam Domini subsequen prosecutione Cardinalatus Domini uici Damboise, fratris germani, illust mini, Domini Caroli Ambasiaci Mag gistri Franciæ locum tenentis generalis talia, pro ipso Rege Ludouico, cuius tunc auditor seu magister requestrarum hac occasione facilis accessus mihi pate ad ipsum Iulium. Et inter alios, cum re sisset ibi quidam Gallus, ex comitiua Do de la Pallicæ, qui alapam dederat cuidam Palatio Papæ, & statim fuit captus à birre & ductus ad Præpositum, qui ex mand Papæ illum furca suspendi facere volebat & nisi pro certo cito ad Papam accurri pro obtinenda eius gratia, suspensus fu solum pro illa alapa, eo quia dicebat in Palatio omnem securitatem debere esse.

Et non solum Palatium tali gaudet pri legio, sed etiam confinia Palatii, vt per pl tenet & comprobat Alber. *in l. præsenti. C. de his qui ad eccles. confug.* vbi dicit ita communiter obseruari. Ex quo infero, quemadmodum nemo potest portare arma ad palatium Principis. textus *in tit. de pace tenenda. §. si quis rusticus.* in sententia, nec in confinibus Pa-

latii

atii, ſeu in portis, & prope. Et ita iudicaue-
nt Domini de Parlamento Pariſienſi, con-
quendam tonſorem, & alios qui contra
Granille Admirallum Franciæ arma porta-
uerunt in exitu Palatii Pariſienſis, ex quo cō-
demnati fuerunt ad emendam honorabilem
& banniti.

126. Solus Princeps poteſt remiſſionem pœnæ facere poſt ſententiam diffinitiuam, vt dicit Bald. *in c. at ſi clerici. de iudic.* facit. *l. 1. §. vlt. ff. de quæſt.* Vide hic ante *verſic.* 46. poteſt etiam ſolus dare licentiam tollendi corpora condemnatorum à furcis, vt dixi *in commentariis noſtris ſuper conſuetudine ducatus* Burgund. *tit. Des iuſtices, artic. 5. in gloſſ. de principe. ver. 1. in fine.*

127. Adſiſtentes Principi conſequuntur & dignitatem, & nobilitatem, & immunitatē, vt infra dicitur *in proxima parte*, circa finem, vbi multa priuilegia curialium ſeu aulicorum deſcribuntur. & *in 8. par. in 19. conſid.* cuius initium eſt: *Adhærentes lateri Principis. &c.* & per Franciſcum de Parma. *in ſuo tract. de priuileg.* 139. Vbi inter cætera dicit, quod ratione excellentiæ Principis medicus Principis dicitur fungi dignitate Principis, qui etiam æquiparatur comiti. *leg. 1. C. de comitib. & archiatris. lib. 12.* Cum alias eſſe medicum, non ſit dignitas, cum interdum obſtetrici æquiparetur. tex. *in l. ſi duob. §. fin. autem. C. comm. de legat. & in c. fin. in gl. ſecunda.* 14. q. 5. Et ibi ipſe Franciſcus, cubiculatus Principū curialibus & negotiatoribus, qui propter excellentiam Principis immunitatem conſequuntur, de quibus *in d. proxima parte* dixi.

128. Cum Princeps ex certa ſcientia poſſet tollere omnia pedagia Nobilibus, quæ acquiſiuerunt ex conſuetudine: quia poteſt derogare cuilibet conſuetudini cum clauſula; *ex certa ſcientia*; multo magis poſſet illa moderari, & taxare, propter immoderatas extorſiones, quæ fiunt. Iſta ſunt verba Bal. *in c. fin. in vlt. char. extra de conſuet.* Et ex hac vltima ratione, dicerem Vnum, quod multum laudarem, ſi fieret à Principe (quod facere poſſet) vt infinitas paruas iuriſdictiones, quas habent plures domicelli reuocaret: cum optime faceret, propter infinitas, & immoderatas extorſiones, nec dicam cruciationes, quæ exercentur per huiuſmodi domicellos, tales iuriſdictiones habentes erga ſuos ſubditos, in exigendis & emendis, ſeu multis ex paruis, & minimis rebus: Quod an fieri poſſit, dixi *in commentariis noſtris ſuper conſuet. ducat. Burgun. in tit. des iuſtices. cri. verſ. vnde nemo. n. 94.*

129. Rex poteſt dare filiis ſuis etiam non emancipatis propter authoritatem Regiam. Bal. *in c. 1. §. item ſacramenta. in tit. de pace iuram. firm.* Et ſic *l. 2. Cod. de inoffic. don.* non habet locum in Principe. *Corſe. de poteſtate Regia. q. 6.*

130. Proditorem Principis reuelare & manifeſtare debemus. *l. Metrodorum. ff. de pœnis.* Andreas de Iſernia *in ca. 1. § præterea ſi vaſallus, per illum tex. in ti. quæ fuit prima cauſa benef. amitten.* Iſtud ſatis ample declaratur per Bar. *in l. vtrum. ff. ad leg. Cor. de ſicar.* & per. Fal. *in c. 1. de offic. de l.* vbi ample Pan. *in c. 1. de reſt. ſpol.* & Paulum de Caſt. *in l. fin. C. de inſt. & ſubſt. ſub condit. factis.* vbi tenet opi. Bar. *in d. l. vtrum.*

131. Princeps habet hoc priuilegium, vt permutationem facere poſſit cum Eccleſia de rebus immobilib. Eccleſiæ, licet non ſit nec intendatur vtilitas Eccleſiæ, dummodo non intēdatur præiudicium, *ca. 1. de rer. perm. in 6.* & in aliis ſecus: quia in quocunq; contractu cum Eccleſia celebrato attenditur vtilitas Eccleſiæ, alias non valet. *c. tua. extra de his, quæ fiunt à Prælat. &c.* Ita dicit Ant. de But. *in d. cap. 1.* quem refert Mart. Laudenſis *in d. tract. de principib. art.* 546.

132. Solus Princeps poteſt apponere clauſulam, de plenitudine poteſtatis. Bald. *in commento ſuo ſuper tractatu de pace Conſtantiæ. §. vaſalli noſtri, in verb. libellariæ. circa fin.* Et ex hoc infertur, quod licet ipſe Princeps creauerit comitem Palatinum cum poteſtate, quod poſſit legitimare illegitimos: Tamen ille Comes Palatinus non poſſit legitimare in præiudicium filiorum legitimorum, nec aliorum, quibus eſſet iam ius quæſitum; quia eſt ſpeciale priuilegium Principis, vt de plenitudine poteſtatis poſſit ius vnius auferre,

& dare alteri. dixi supra *ver.* 53. & tenet Bald. *in prooemio decret. col.* 2. *in medio.* & hanc potestatem in dubio non intelligitur transtulisse in Comitē palatinum. Oporteret ergo, quod specialiter fieret mentio in concessione de tali potestate, ita dicit notabiliter Bald. *in leg.* 2. *col. mihi* 6. *ver. Item, nota, quod si Papa, &c. C. de seruit. & aqua.* & istud refert, & sequitur Iacobus de sancto Georg. *in d. tract. suo de feudis, in* 48. *specialitate.* Et quid sit plenitudo potestatis, & quod tamen à Deo concedatur, vide Bald. *in loco ante alleg.*

133. Princeps non subiicitur alicui necessitati. *c.* 2. *de arbitr. libr.* 6. & per Alexandr. *consi.* 80. *incip. viso, & diligenter animaduerso. colum.* 9. *in* 1. *volu. & consi.* 12. cuius initium est, *diligenter visis. in* 2. *volu.* dom. meus Ias. *in leg. nemo potest. col.* 8. *ff. de lega.* 1. Et Franciscus Curtius *in consi. suo* 2. *in ca. vasallus habens castra. col.* 1. ideo dicit Bald. *in l. C. de seru. & aqua. col.* 6. *ver. item nota. ibi; dicitur enim tribus modis aliquid liberū.* quod in principe est sedes libertatis, & quod potest præferre æquum magis æquo, & minus bonum maiori bono: quod prabat Franciscus Curtius senior *consi.* 49. cuius initium est, *recolendæ memoriæ. col.* 12.

134. Princeps potest ferre sententiam non conformem libello, vt dicit Bar. *in l. Aemelius. circa fin. ff. de minorib.* 25. *annis.* & ibi reddit rationem dicens, quod Imperator, vt finem litibus imponat, potest hoc facere veritate inspecta potius, quam rigorositate, & idem tenet Alex. *in l. vinum. col. vlt. ff. si cer. pet.*

135. Princeps potest tollere leges positiuas; quia non subiicitur illis, sed illæ ipsi, *c.* 2. *extra de conces. præb.* Alex. *consi. suo* 2. *col.* 5. *ver. comprobatur. in* 1. *vol.* ideo dicit Bald. *in tit. de alienatione feudi.* quod Deus subiecit principi leges, & nulla lex eius celsitudini imponi potest, de quo per Fel. *in c.* 1. *col.* 7. *ver.* 4. *lim. extra de const.* Curtius *consi.* 49. *in* 9. *colu.* & vide supra *ver.* 62. & per Bal. *in prooemio Gregoriano. in* 2. *col. ver. & adde, quod notatur in prooemio sexti.*

136. Princeps potest esse iudex in causa propria, sed nō inferior, qui recognoscit superiorem. *l. proxime. ff. de his quæ in test. delen. l. & hoc Tyberius Cæsar. ff. de hær. inst.* optimus & clarus text. *in ca. nunc autem.* 12. *distin.* notatur per [illegible] no. *in ca cum venisset. post gloss. extra de iudic.* [illegible] bi ample per Barb. Et quod Princeps non [illegible] cognoscens superiorem, possit, notatur [illegible] Bald. *in c.* 1. *in tit. de inuestit. in marit. facta.* [illegible] *fin. ff. de rer. diuis.* & per Bald. *in leg. vnica.* [illegible] *quis in sua causa iudicet.* & de materia vide [illegible] *in c.* 1. *col.* 4. *in* 2. *notat. de proba.* Alex. & post [illegible] do. meus Ias. *in l. qui iurisdictioni praeest. ff.* [illegible] *risd. omn. iud.* Alex. *consi.* 1. *col.* 4. *in* 5. *vol.* [illegible] 24. *in* 2. *vol.* Ant. de Prato veteri *in consi.* [illegible] *batiæ, in fi.* 1. *vol.*

137. Princeps potest rescindere senten[illegible] quæ transiuit in rem iudicatam, vt te[illegible] nor. *in cap. qualiter, & quando. col.* 2. *extra* [illegible] *cus.* duntamen dicat, non obstante [illegible] tentia, vt dicit gloss. vnica. *in leg. fin. C.* [illegible] *rescindi non posse.* notatur *in cap. nonnulli.* [illegible] *verbo fecerint. extra de rescr.* &, vt dicit [illegible] *in l.* 1. *C. de sentent. passis.* potest vnico ver[illegible] tentias inferiorum cassare.

138. Princeps potest exigere iura[illegible] fidelitatis ab Episcopis tenentibus [illegible] eo. *cap. verum extra de foro comp.* notat [illegible] *cap. veniens. extra de accusat.* Corsetus [illegible] Regia, *quæst.* 54. & Ioan. Ferrault *in priuil.* [illegible] *Francorum, in* 10. *priuil.* Quomodo autem [illegible] sonæ Ecclesiasticæ tenentur ad fidelitatem [illegible] obedientiam, & reuerentiam Principi [illegible] lari: & an possint, & quomodo, com[illegible] crimen læsæ maiestatis in eum, & puni[illegible] sint, scribunt ample Ioan. de Terra[illegible] in libro de vinea Ecclesiæ, & ibi Glo[illegible] *in* 5. *art. tertii tractatus,* vbi ponuntur 18. [illegible] clus.

139. Licet in contractibus regulariter [illegible] habeat locum ius accrescendi. *l. si mihi* [illegible] *tio. ff. de ver. oblig.* In donatione tamen, [illegible] supremo Principe habet locum ius [illegible] scendi. *leg. vnica. C. si liberalit. imper. socius* [illegible] *rede decess. libr.* 10. Cynus *in l. vnica. C.* [illegible] *non petent. partes, &c.* & M. Laudensis [illegible] *de Princip. art.* 297. vbi dicit, quod ius [illegible] scendi habet locū in iurisdictione ord[illegible] non delegata, vt dicit Bal. *in d. l. vnica. C.* [illegible] *do non peten.* Et in hoc articulo Iacobinus [illegible] Georg. *in tract. de feudis. in verb. Princip.* [illegible]

specialitate disputat, nunquid hoc procedat in feudo concesso à Principe duobus in eodem instrumento, & coniunctim: & concludit, quod sic.

140. Princeps transfert dominium sine traditione; quia non subiicitur legibus exigentibus traditionem: vt dicit Ang. *in l. officium. ff. de rei ven.* Alex. *consil. 3. in c. ex his. col. pen. in 5. vol.* dominus meus Iason *in l. traditionibus. C. de pactis.* Purpuratus *in l. imperium. num. 84. ff. de iuri. omn. iudic.*

141. Ex præcedenti articulo infero, quod si Princeps donat, vel vendit rem duobus diuerso tempore, & si secundo emptori seu donatario rem tradidit; tamen primus, cui res non fuit tradita, erit potior: & ita limitatur *l. quoties. C. de rei ven.* non habere locum in Principe, prout eam sic limitat dom. meus Ias. *in d. l. quoties. col. 8.* Ludouicus Ro. *consi. 288. in c. circa præmissum dubium* & hoc est; quia prima concessio Principis est præferenda secundæ, etiam facta cum clausula, *motu proprio*, nisi clausula, *non obstante concessione alteri facta*: vt dicit Bar. *in l. 1. C. de locat. prædior. ciuil. vel fiscal. lib. 11.* Faciunt & plura alia, quæ adducit ad istud propositum Iacobinus de S. Georgio *in suo tract. de feudis. in ver. princeps. in 52. specialitate.* vbi adducit ad istud propositum 8. decisiones. Sed cum eo conclude, quod istud est verum in priuilegiis per eum concessis: sed in contractibus præsumitur contrahere de iure communi, nisi expresse dicatur, quod intendit transferre dominium, sine traditione: quod facere potest lex: vt *in l. vlt. §. pen. & ibi gl. in ver. sine. & in ver. donata. C. de sacrosanct. eccles.*

142. Princeps potest retrahere ab Episcopatu Episcopum promotum ad Episcopatũ per simoniam, prout etiamsi commisisset crimen læsæ maiestatis, vt videtur esse text. *in l. si quenquam. C. de episcop. & cleric.*

143. Causa spiritualis potest committi Principi per summum Pontificem, licet Princeps sit laicus: vt *can. præter. §. verum. in gl. ducib. in fi. 32. dist. & in c. valde in gl. præcipimus. 94. dist. & c. bene quidem. 96. dist. & in c. Mennam. in verb. arbitr. 2. q. 4. & in c. decernimus. in verb. non præsumant. & ibi doct. extra de iudic.* Dixi *in commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgund. titul.* Des iustices. *artic. 5. in gloss. S'il n'a grace. ver. fallit ista regula. num. 48. & eod. tit. artic. 4. in gloss. surses hommes. ver. nunquid autem. circa fin.* Ioannes de Selua *in tract. suo de beneficio, in part. 2. q. 3. col. 5. & in ead. par. q. 23.* vbi ample, *& in ea. par. quæst. 19. col. 2.*

144. Omnis contractus celebratus cum Principe habet naturam bonæ fidei contractuum: Ita dicit Bald. *in suo commento super tractatu pacis Constantiæ. §. sententiæ quoque. versi. quæ vero, in dicto verbo.* Curtius *consil. 49. in 73. colum.*

145. Quando seruitium debet fieri personæ Principis, nõ debet fieri per substitutum: Bald. *in c. 1. §. mutus. col. fin. in 1. Episcop. vel Abbat. in vsi. feudor.* nisi de voluntate Principis. *l. si quis ex corpore. C. de murilegul. lib. 11.*

146. Donatio facta priuato in Principem non indiget insinuatione. tex. *in Authent. item. C. de don. & in Auth. vt non fiant pignorationes. §. 2.* alias *§. aliud quoque. col. 5.*

147. Supremus Princeps de potestatis plenitudine potest auferre feudum vasallo; si tamen ita faciat, tenetur ei ad interesse: & ideo si Papa auferat beneficium alicui sine causa, debet ei prouidere de alio cum simili beneficio. Ita dicit Bald. *in cap. 1. in c. ad hoc.* & est sub titu. *de allodiis, in vlti. qu.* sed ipse Bald. posuit sub tit. *de pace iuramento firmanda, & seruanda, in vsibus feudor.* & idem Bald. *in c. 1. §. cum autem, super verbo, cambium. de controuers. inuest.* alias *si de inuestitura feudi controuersia fuerit*, dicit, quod Princeps potest accipere vtile dominium vasalli, & dare sibi directum, & sic permutare dominium directum cum vtili. Et quomodo Papa possit priuare Episcopum Episcopatu suo: vide Fel. *in c. quæ in ecclesiarum. colum. 14. extra de constitut.*

148. Princeps omnem dilationem potest abbreuiare, etiam sine causa, ita dicunt Pet. de Anc. & Ioan. de Imol. *in c. ex ore sedentis. extra de his quæ fiunt à maiori parte Capit.* mouentur per illum text. iuncto *cap. 2. de concess. præb.* & notatur per Bart. & alios *in l. 2. de re iudic.*

149. Prin-

149. **Princeps in suo territorio** potest creare nouam dignitatem. Ita tenet Andreas de Isernia *in c.1.§.si quis de manso.pen. colu. in d.titu. de controuers. inuestit.* alias *si de inuestitura feudi controuersia,&c.*Luc.de Penna *in l.contra. C. de re mil.in 7.priuileg. libr. 22. & in l.vnica.C.de metropoli Beryto,lib.11.*& dixi *in commentariis nostris super consuet.duca.Burgun.in rub.Des iustices, circa finem.versi.vnde nemo.nu.96.scilicet,quod Princeps noua officia creare potest.*

150. Palatia Principum non sunt parietibus & ædificiis priuatorum coarctanda. text. *in l. quicunque in princip. ibi : quod priuatorum non est parietibus coarctandum, hoc est constringendum.C.de operib.public.*facit *c.nulla.& ibi gloss.12. quæst.1.*

151. Licet regulariter quis non possit stipulari alteri, text. *in l. stipulatio ista.§. alteri.ff. de verb.obl.& in §.alteri. Inst.de inutilib. stipulatio.* tamen hoc fallit in supremo Principe, vt voluit gl. notabilis *in prooemiis decretalium. in verb. seruus seruorum.*

152. Princeps potest facere de ciue forensem propter suum delictum, vt dicit Bald. *in l.si quis filium.C.de lib.præter.*

153. Licet regulariter donatio facta per patrem, filio in potestate existenti non valeat. *l.1.& 2. C. de inofficio. don.* tamen hoc fallit in Rege, seu Principe donante filio in potestate; quia talis donatio valet, dummodo exprimat se donare velle autoritate Regia. Ita Bald. *in c.1.§.item sacramenta. colum.mihi pen. ibi : secundum vtrum Rex,&c.in titu.de pace iuram. firm.& seruanda.*& pro hoc allegat.in arg.*l.bonorum.C.qui admitti ad bonor.possess.poss.* Et Curtius *in consil.65.col.6.*vbi ample.

154. Princeps donans aliquas res filiofamilias, in illis pater non habet vsumfructum. text. *in l.cum multa. C. de bonis quæ lib.* refert Iacobinus de S.Georgio *in suo tract. feud. in verb. Princeps in pen.specialitate.*

155. Autoritas principis dat causam, vt presumatur bona fides.Bald.*in l.1.C.de furtis.*

156. Solus princeps deportatum, aut in metallum damnatum, ex sua lege priuat iure ciuili sibi alias competenti, vt scilicet non succedat liberis, parentibus & libertis : quem si restituit, omnia in eum reintegrare cense[...] *l.1.in fin.ff.de bon.poss.contra tab.l.siue.in princ[...] de iure patron.l.2.§.si deportatus.ff. de bonis[...] successionem.ff.de interd.& releg.*

157. Solus princeps per suum decre[...] ligat ignorantes,*cap.1.de concess.præb.in 6.[...]* tur per Arch. *in cap. si apostolicæ. de præb.[...] lib.*

158. Princeps de plenitudine potesta[...] contradici non potest)potest tollere c[...] nem secundum Host.& Ioan.Andr.*in[...] stra.extra. de proc.* Bald. *in l.si. ver. opponit[...] fructib. & lit.expen.* Imo absq; clausula [...] nitudine potestatis aliqua causa subs[...] potest tollere citationem gloss.*in l.[...]* incipit; *is qui Reipubl. ff. ex quibus cau.[...]* Curtius *consil.49.*vbi ample.

159. Princeps difficilibus finem im[...] text.*in Authen.de instrum.caut.& fide.in §.[...] gitur. coll. 6.* & factum pro non facto [...] facit, *ca. is qui fide. extra de sponsal.& m[...]* scitum pro non scito *clem.1.de conce[...] ben.* & constitutionem ante obseruat[...] haberi pro infecta. gloss.*in clem.1.in [...] infectis.de immun.Eccl.*vt dicit Franciscus [...] *consi.49.colum.19.* Quod tamen vltim[...] opponit verum; eo, quia hoc solo p[...] Deus, quod facta infecta haberi nó po[...] tex.*in l.in bello.§.factæ.ff.de capt.& postli.[...] in ca.præsentia.extra de probatio.* Quia ad [...] ritum non est potentia. & facit text.*in l.[...] in prin.& ibi gloss.in verbo, restitui. C.de r[...] gin.& in c.si Paulus.23.q.5.*

160. Diuinatio in labiis Regis est, & in [...] dicio non errabit cor eius. *Prouer.16.* N[...] nim Dei agere præsumitur. Curt. *cons.4[...] lum.21.* Et ideo tanta est eius celsitudo, [...] non potest ei imponi lex in suo Regno. [...] cit Cur.*in consi.65.colum.6.ad finem.* maxi[...] Regno Francorum, qui super omnes R[...] est; quia tanquam stella matutina in [...] nebulæ meridionalis imminet, & cu[...] sit in Regno suo, tanquam quidam co[...] lis Deus, verba sunt Bald.*in cap.1.§.fin.[...] prohib.feudi alie.per Feder.in vsib.feud.* Sicu[...] tur de Papa, qui obtinet vicem Dei vi[...] in terris.*can.inter hæc hircum.de pœn.distin.[...]*

161. S[...]

161. Sicut mentiri Deo, vel Papæ sacrilegium est, vt in c. *serpens. in medio cap. ibi gloss. in verb. quod Deo. de pæn. dist.* 1. ita & mentiri Principi dicit Luc. de Penna *in l. contra. colum.* 5. *C. de re milit. lib.* 12. Et ibi scribit, quod magna potestas Regia, *Esdr.* 3. *c.* 9. Quoniã omnia præcellit. Et qui scrutator est maiestatis, opprimitur à gloria. *Prouerb.* 25.

162. Princeps habet iura in subditos, de quibus habetur 1. *Reg.* 8. *cap.* vbi scribitur: Et *Ius Regis, qui imperaturus est vobis, filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietq; sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum, & constituet sibi tribunos, & centuriones, & aratores agrorum suorum, & messores segetum, & fabros armorum & curruum suorum: filias quoq; vestras faciet sibi vnguentarias & focaritas, & penificas. Agros quoq; vestros, & vineas, & olíueta optima tollet, & dabit seruis suis.* & plura alia quæ sequuntur, &c. Et vt dicit ibi Nicolaus de Lyra, Princeps habet hæc iura tempore necessitatis iure diuino, vt refert Lucas de Penna *in l.* 2. *C. de quibus muner. vel præstat. nemini liceat se excus. lib.* 10. vbi tandem concludit, quod Princeps potest imponere collectã, etiam clericis tempore necessitatis. & ita etiam tenet G. Benedict. *in sua repet. cap. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. num.* 136. *extra. de testam.* Maxime (vt dicunt) quando tenent terras & possessiones: & in hoc non faciunt dubium. Pro quo facit text. iuris diuini. 1. *Reg.* 8. *c. supra alleg.* cum in ordine sequatur textus, scilicet, Sed & segetes vestras, & vinearum reditus addecimabit, in quibus etiam comprehenduntur clerici, cum Deus alloqueretur ad populum Israel per os Samuelis prophetæ, qui petebat Regem sibi dari, ex quo comprehenduntur clerici, cum contineantur appellatione populi, vt est text. *in can. fin.* qui incipit: *si forte* 65. *distin.* Ex quibus satis apparet de iuribus Reg. in quibus honorari, & priuilegiari debent vltra alios, & ex his elicio aliud priuilegium sequens.

163. Princeps etiam pro necessitatibus suis potest imponere collectam super viris Ecclesiasticis pro rebus eorum temporalibus, vt ample scripsi *in Commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgund. tit. Des iustices.* §. 4. *in gloss.* 1. *versi. Aduerte tamen, vsq; ad finem illius glos.* vbi fit mentio de Bonifaciana, quam Rex Franciscus hodie regnans, voluit executioni demandare anno Domini 1522. vt ibi dixi.

164. Reges habent prædicta Regalia, & ita seruat totus mundus, vt dicit Bald. *in l.* 3. *C. ad Treb.* ita etiam dicit Iacobin. de S. Georg. *in suo tract. feudorum in* 58. *specialitate.* Immo etiam habent imperium, & dici possunt Imperatores, vt dicit text. *in* 1. *Reg.* 8. *cap.* cum inquit: *Hoc erit ius Regis, qui imperaturus est vobis, &c.* Et de Rege nostro Franciæ, quod sit Imperator in suo Regno, Corsetus *in suo tract. de potestate Regia. q.* 45. Et dicitur infra *in ista par. in* 30. *consid.* quæ de excellentia Regis Franciæ scribitur: Etiam Principes perpetui habent iura imperii. dixi *in Commentariis nostris, super conclusione consuetudinum ducatus Burgun. in verb. nous auons. & in titul. Des successions des Bastardz. art.* 3. *in gloss. & ab intest. versic. nunquid Rex Franciæ, &c.* Aduerte tamen, quod Comites, & alii Principes inferiores à Regibus non possunt habere talia iura Regalia, etiam ex concessione supremi Principis, vt tenet in terminis Lucas de Pen. *in l. contra. col.* 7. *C. de re milit. lib.* 12. Imo non potest Princeps talia iura inferiori concedere, vt dicit Lucas Pen. *in l. an Respub. C. de iure Reipub. lib.* 11. Ideo si reperiantur inferiores à Principe supremo, habentes talia iura, possunt eis inhiberi per supremum Principem; cum talia habeant per vsurpationem, quæ non est in hoc toleranda, nec videntur posse præscribere ea, cum sint incapaces talium iurium: cum incapacitas respectu personæ reddat eam inhabilem ad præscribendum, vt dixi *in Commentariis nostris super consuet. ducatus Burgund. tit. Des iustices. artic.* 2. *in gloss. & la preuua. ver. contra, &c.* vide etiam Bal. *consi.* 202. *in* 2. *part.* vbi ponit, An Regalia ab inferiore Principe præscribi possint.

165. Principi non est maledicendum, *Exod.* 22. dicitur: Principi populi tui non maledices. & *in l. vnica. C. si quis Imperat. maled.* & gloss. rubricaria. *C. de præpos. labor. lib.* 12.

166. Princeps dicitur maritus Reipublicę, iuxta illud Lucani Poetæ *in* 2. vbi patet: *vrbiq;*

maritus. Nam ſicut inter virum & vxorem matrimonium carnale contrahitur & œconomicum, ſic inter Principem & Rempublicam matrimonium morale, & politicum. Item ſicut inter Eccleſiam & Prælatum matrimonium ſpirituale contrahitur, & diuinum. *c.ſcire.7.quæſt.*1. quam ipſe Prælatus caſte regere debet. *ca.ſicut.*21.*q.*2. Ita Princeps in Republica, & Reſpublica in Principe: vnde Eccleſia comparatur congregationi hominum politicæ *in* 3.*par.ſuæ ſum.S.Thom.quæſt.* 110.*artic.*1. & Papa eſt quaſi Rex in Regno propter plenitudinem poteſtatis. *ead.q.art.*3. & Princeps dicitur. *c.corpora de conſec.diſt.* 1. facit *in cap.apib.7.quæſt.*1. vbi comparantur Rex, Imperator, & Epiſcopus. Ita ſicut vir eſt caput vxoris, vxor vero corpus viri. *c.ſi quis.*38. *q.*1.*& c.manifeſtum.* §. *ex præmiſsis.*33.*quæſtion.*5. Ita Princeps caput Reipublicæ, & Reſpublica eius corpus, ſecundum Plutarch. *in inſtit. Traiani.* Ita dicit Lucas de Pen. *in leg.quamcũq. col.*3.*C.de omni agro deſer.lib.*11.*& in l.nemini C. de conſul.lib.*12.

167. Licet non ſit licitum baptizare pueros (caſu neceſsitatis ſecluſo) in cameris, filii tamen Regum & Principum poſſunt in aulis vel cameris baptizari. text. *in clem. vnica.* §. 1. *de baptiſmo.* & eius effectu, & ibi Cardinalis, & Ioannes de Monthelono *in ſuo promptuario iuris, in verb. Princeps. in gloſſ. multi.*

168. Ad ſolum Principem ſpectat conferre honorem, & licet honor ſit præmium virtutis; eſt tamen arbitrio Principis, cui & quando conferre placuerit. vt dicit Luc.de Pen. *in l.nemini.C.de conſulib.l.*12. dixi hic ante *in* 1.*part. in* 4.*conſideratione.*

169. Princeps eſt Dominus omnium rerum ſui Regni. *l.bene à Zenone.circa prin.ibi:cum omnia principis eſſe intelligant. & ibi gloſſa in verb. omnia. C.de quadr.præſc.* Quod quomodo intelligatur, ſcripſi *in noſtris Commentariis ad conſuetudines ducat.Burgun. Des fiedz. arti.* 4. *in gl.apres le dict.hommage. verſic.nunquid autem Rex. & vide Corſet. in tract. de poteſtate Regia. qu.*19. *vide ſup.ver.*118.

170. Licet de iure quid non valeat, ſi tamen Princeps de facto mandat ſeruari, peri[...] eſt acſi de iure valeret quo ad ſubditos, [...] net & probat Alberic. *in l. cunctos populos. C. [...] ſum.trini.* dixi in *dict. Commentariis noſtris, [...] Des droictz, & appartenances à gens mariez. [...] gloſſ.ne auſsi par teſtament.verſi.*1.

171. Princeps poteſt facere, quod priuileg[...] um ſuum, aut aliorum ſit ius commune, [...] ad omnes. not. *in l.fin.C.de iure domin.im[...] in l. Cæſar.ff. de publican.* dixi *in dictis noſtris [...] mentar.tit.Des iuſtices.art.*4.*in gl.ſur ſes [...] verſi.quia hic ante,nu.*65.

172. Princeps poteſt facere, quod mun[...] quæ ſunt extraordinaria, ſint ordinaria [...] net Galderinus *conſi.*7.*in rub.de conſt.& in [...]* 2.*in rub. de cen.* & dixi *in dictis noſtris com. [...] ante alleg.in gloſſ.indice,in fin.*

173. Veniens contra præceptum Princ[...] peccat mortaliter, vt notant doctores [...] *cum contingat. extra de iureiur.* dixi *in dict[...] ment.tit.Des droictz, & appartenances, [...] ſuppoſe.verſi.& iſtam partem. &c.* Et P[...] bediendum eſt ſub pœna peccati m[...] *cap.*1.*de maio. & obe. & in tit.Des iuſtices, [...] gl.congie & licence.verſi.vlt. eſt videndum. [...] ſe.in tract.de poteſtate Regia.q.*33.

174. Princeps præſumitur ſcire conſue[...] dines multum vulgatas: ita dicit Bald. [...] *in fin.C.quæ ſit longa conſuet.* & ita dicit Iac. [...] Georg. *in tract. de feud. in ver. Princeps. [...] ſpecialitate.* etiam dicit Alexand. *conſ.*24. [...] *vol.* quod Princeps præſumitur ſcire vulga[...] vſus.

175. Princeps poteſt dare reſcriptum re[...] rationis, deſertionis, appellationis, cum c[...] ſula, *non obſtante*, vel cum alia clauſula a[...] pollente, ex qua appareat de præciſa in[...] tione Principis. Ita dicit Bald. *in l.imp[...] circa fin.C.ſent.reſcind.non poſſ.*

176. In omni actu etiam in iuramen[...] telligitur excepta autoritas Principis [...] perioris: & hoc multis comprobat D. [...] Iaſ. *in l. fin. ff. qui ſatiſd. cog.* ad quem re[...] melius Corſe. *in tract.de poteſt.Regia.q.*27. [...]

177. Principes poſſunt conferre bene[...] ex priuilegio Apoſtolico. Corſet. *tracta[...] de poteſtate Regia.q.*11. Ioan. de Selua *in tra[...]*

ſuo de beneficio.in 2.part. in quæſt.23.circa princ. & per totum.vbi dicit, quod Rex Frãciæ iure Regali,& ex priuilegio confert præbendas ſede Episcopali vacante, maxime in Eccleſia Carnotenſi,& Specul.in terminis de Rege Franciæ,*in tit.de legato.§.nunc tractemus.ver.ſed nunquid legatus*.vbi dicit, quod Rex Franciæ habet ius vendicandi Regalia in quibuſdam Eccleſiis ſui Regni vacantibus; quia habet collationem beneficiorum ad illas ſpectantium,& illo tempore vacationes etiam temporalia illarum Eccleſiarum recipit: & quæ ſint illæ ſcribit Ia. Bonaudi *in ſuo panegyrico deſcripto poſt opus Io. de Terrarubea*, vbi ample ponit de iſtis iuribus regalibus.

178. Literæ geminatæ Principis habent vim & effectum motus proprii. Bal. *in l.ne damnoſa.& ibi D.meus Iaſ.de precib. imper.offer*. & Corſe.*in d.ſuo tract.de poteſtate Regia.q.16*. vbi ponit tract.de geminatis.

179. Principes non recognoſcẽtes ſuperiorem: vt ſunt Papa, Imperator, Reges Franciæ & Hiſpaniæ ſunt ſuperilluſtres, alii vero illuſtres. Corſe. *in d. tract. qu. 23. vide infra in 7. part.in 2.conſid.ver.3.&c.ſaltem remiſſiue: & in 3. conſideratione ſeq*. vbi effectus & priuilegia illuſtrium deſcribuntur.

180. A ſententiis Principum appellari non poteſt,vt dicit Bald. *in l.1. in fi. ver. vlt. not.ff.de offic.præfecti prætorio.& in c.cum veniſſent.col.2.extra.de eo qui mittitur in poſſ.cauſa rei ſeruand*.Corſet.*in d.tract.q.22*.

181. Omnes Reges dicuntur clerici. vt dicit Corſet.*in d.ſuo tract.de poteſtate regia.q.40*.

182. Princeps eſt lex animata in terris, vt eſt text.*in Auth.de conſulib.circa fin*. & ibi expreſſe notatur in verbo, *legem.collat.4.& in Authen. quibus modis natur.effic.legit.§.ſat igitur licentia. col.6.& gloſſ.fin.in leg.more.ff.de iuriſd.omn.iudic*. Dixi *in commentariis noſtris ad conſuetudines ducatus Burgun.tit.Des iuſtices,art.5.in gloſſ. S'il n'a grace,verſi.hic eſt ergo.nu.14*.& Corſet.*de poteſtate reg.q.45*.Franc.Curt.*conſil.35*.

183. Nomina Regum & Principum debent apponi in inſtrumentis, ſecundum Spec. *in tit.de inſtrum.edit.§.2*. cuius initium eſt, *breuiter.verſi.2.incip.ſunt autẽ.& ver.poſt diem, &c*. & Pan. *in cap.1.in prin. col.3.extra de fid.inſtrum.vt in Auth.vt præponatur nomen Imperat.docum. &c. & quod ibi not.in gl.4*.vide Corſet.*in tract.de poteſtate regia,q.46*.

184. Ad Reges & Principes ſpectat cuſtodia Eccleſiarum ſaltem maiorum ſui Regni vacantium,& hoc iure regaliæ.*argu.c.generali, de electio.in 6*. Ita dicit & tenet Io. de Selua *in ſuo tract.beneficiali: in 2.part.q.23.col.8.circa fi*.& Corſet.*in dict.tract.quæſt.56*.

185. Soli verbo Principis propter excellentiam dignitatis ſtatur. *c.nobiliſſimus.96.diſtin*. facit *cle.literis,de prob. &c.ſi Papa.de priuil.lib.6*. Quod,quomodo apud nos intelligitur, ſcripſit Coſmas Guymier *in ſuo Cõment.ſuper ſublatione cle.literis.de probation*. & Corſe. *in d.ſuo tract.quæſt.88*.& dixi *ſuper concordatis in d.tit.de ſublat.cle.literis*.

186. Sententia Principis poteſt per eius ſcripturam ſuo ſigillo ſigillatim probari, etiamſi ſit lata ad eius vtilitatem, vt tenet Petrus de Bellapertica, quem refert ibi Bald. *in l.exemplo,circa fin.C.de probat*. ita etiam tenet referẽdo Bald.Corſet.*in dict.tract.q.47*. Quoniam, vt dicit, ex quo poteſt pro ſe iudicare, vt dictum eſt; ergo eſt etiam pro ſe iudicatum ſigillo ſuo approbare, *argu.l.proxime.de his, quæ in teſt.del*.

187. Verbum Principis debet eſſe firmiſſimum,vt tenet Innoc. *in ca.ad Apoſtolicæ.extra de ſent.& re iud*. in ore enim Principum debet eſſe firmior veritas: vt dicit Franc.Curt.*conſi. ſuo 45.in 74.col*.

188. Illud quod dependet à ſola voluntate Principis dicitur apud nos poſſibile. Solet ad hoc allegari text.*in l. apud Iulianum. §.fin.ff.de leg.1.& in l.4.in princip.ff.de fideicom. liber*. Quod quomodo intelligatur, vide Iacobinum de S. Georgi.*in ſuo tractat.de feud.in verbo,Princeps,in 44.ſpecialitate*. Quæ cum non mihi videantur bene ad hoc adaptari, non inſiſto.

189. Solus Princeps poteſt diminuere numerum officiariorum, vt dicunt Bart.& Iacob.Rebuff. *in l.comperimus. C.de prox.ſacror. ſcri.libr.12*. Bald.*conſi.337.in 1.part.in c.pridie enim conſului.in 1.& 2.col*. dummodo non affe-

rat præiudicium officiariis iam electis, vt dixi *in Comment. nostris super consue. ducat. Burgund. in rubr. Des iustices. in gl. & droictz. vers. addi. Aduerte etiam, quia Princeps.* vide supra *versi.* 97.

190. Restauratio murorum ciuitatis destructæ non potest fieri inconsulto Principe, vt est text. *in l. sacra. §. vlt. ff. de rerum diuis.* & ibi glos. *in verb. reficere.* Dicit idem in constructione Iac. Rebuf. *in l. restaurationi.* & ibi gl. 1. *C. de diuer. præd. lib.* 11. Bart. *in d. l. sacra & in l. opus. ff. de operibus publ. &* idem Rebuf. vbi supra scribit, quomodo solent concedi in Francia ciuitabus certæ impositiones pro reparatione murorum. Et quomodo circa hoc debent attendere Principes, vide Luc. de Pen. *in l. restaurationi.*

191. Pro re Ecclesiastica potest cognoscere Princeps; quia peculiari studio Principis debet defendi res Ecclesiæ. Istud not. argum. *l. vniuersi. C. de fundis rei priuatæ, lib.* 11. quod argument. multis est incognitum, vt dicit ibi Iac. Rebuff.

192. Licet accipiens rem in Emphyteusi à priuato, teneatur ad tributa præterita. *l. Imperatores. ff. de publican.* tamen si accipiat ab officiali Principis, non tenetur ad præterita. *l. hi quos. C. de fundis rei priuatæ. lib.* 11. Iac. Rebuff. allegans alia iura.

193. Emphyteutæ Principis non debent pro munerib. extraordinariis fatigari, & sic quis non debet duplici onere prægrauari. Ita est tex. & ibi Iac. Rebuff. *in l. patrim. C. de coll. fund. patrimon. & emphyt. lib.* 11. Quod vt ibi dicit, facit in vineis, pro quarum fructu seu vino soluitur quartum Principi, & etiam salinis, pro quarum fructu soluitur certa quota Principi, debeant esse immunes à solutione aliarum indictionum, vt patet ibi: & dixi hic ante *vers.* 109. quod emphyteutæ Principis non soluunt superindictum, vt etiam tenet Fran. Lucan. *in tract. de priuil. fisci.*

194. In electionibus Prælatorum debet requiri consensus Principis, ita quod si non præstet assensum, non debet electio confirmari. tex. est singularis *in c. Adri. 63. dist.* Panor. *in c. sacros. c. cum terra. & cap. quod sicut de elect. & in c. 1. de consuet.* Imo potest introduci consuetudo, quod non valeat electio, donec mo[...] Prælati fuerit Principi nunciata; & fuerit [...] quisitus consensus Regis de procedendo [...] nouam electionem: & si fieret confirma[...] est cassanda. *c. Abb. el. 2. & ibi gl. 18. q. 2. ita* quo[...] si eligatur suspectus Principi, potest appel[...] re. vt dicit Bald. *in d. ca. sicut.* & ante confirma[...] tionem potest opponere, si dubitat de [...] ditione patriæ, vel reuelatione secreto[...] vt dicunt præfati doct. dictis iuribus [...] noc. in c. super his. de accus. Ita dicit Io[...] rault *in priuil. Regni Francorum. in 9. priuil.* [...] iam Guymier *in suo comment. super decret.* [...] *in tit. de elect. §. veruntamen. in ver. Pontifex.* [...] an. de Selua *in suo tract. benefi. in 2. part. q*[...] *col. 6. ver. 2. prædicta concl. &c. cum sequent.*

195. Ad solum Principem spectat dare c[...] stodiam siue saluam Guardiam, vt vide[...] facere text. *in leg. vlt. quæ incip. cum sæpe, &* [...] *de Plat. de Rege Francorum. C. de erogat. milit.* [...] *nonæ. lib.* 12. & hoc maxime cum salua G[...] dia generali. Cum nulli liceat generali[...] qui, nisi Principi, vt dicit Bald. *in comm*[...] *cis Cõstantiæ. c. 1. versi. dispensationem.* Etiam[...] tales saluæ guardiæ fundantur pro æqu[...] generali seruanda, & sic soli Principi re[...] uanda, *arg. l. 1. C. de legib.* Et in hoc cognitio [...] coactio iudicibus Principum reseruatur. [...] *C. vt nemo priuatus tit. prædiis. &c.* Et licet in[...] riores à Principe debent aliquas saluegu[...] dias, illæ sunt speciales, & de certa perso[...] aut de certa re, & cum aliquibus requisi[...] de quibus per Ioan. Ferrault *in dict. tract. de p*[...] *uil. Regni Francorum, in 16. priuileg.* quibus no[...] subiiciuntur saluæguardiæ generales Prin[...] pum: vide hic ante *versi.* 118.

196. Nulla cõmunitas etiam bursam co[...] munem habens, potest se congregare, & [...] suæ ciuitatis vtilitate disponere sine expr[...] scientia Principis obtenta. Ita dicit Io. F[...] acutissimus doct. & practicus Franciæ, in [...] *vniuersitatis. Inst. de rer. diuis.* qui dicit istud o[...] seruari in Regno Franciæ. Ad prædicta fa[...] cit, quod dicit Bart. *in l. fin. ff. de colleg. illicit.* [...] *in l. C. de metrop. Beryto. libr.* 11. vbi dicit com[...] munitatis ciuitatum non posse seipsas diui[...] dere in plures sine licentia eius, cui sub[...] *sunt.*

sunt. facit text. & quæ ibi notan. *in c. cum tempore. extra de arbit.* not. Felin. *in c. dilecti. extra de maior. & obed.* & do. meus Ias. *in l. debitorem pa[cto] diuisibus. C. de pact.* Quoniam de facili possent fieri illicitæ conuentiones. Bart. *in l. actor. ff. [de] rat. hab.* Ex quibus monopolia sequuntur & seditiones, vt ibi. ex quo sequitur Regni quandoque sectio, seu diuisio. Dixi satis ample *in comment. nostris super consuet. ducatus Burgund. tit. vltra art. 6. incip. gens de poete, &c.*

197. Non est orandum coram Principe seculari, nisi cum habitu honesto, gestu decenti, prolatione non præcipiti, menre distincta & attenta, verbisque compositis, vt recitat Alber. de Fer. *in tract. de hor. can. dicen.* & ample declarauit Guymier *in suo commen. decre. Basil. in tit. quomodo diuinum officium sit celebrandum.*

198. Princeps potest facere numerare populum suum, vt habetur de Rege Dauid, 2. *Reg. 24. cap.* qui fecit numerare populum Israel, vt sciret numerum eius. & habetur *Luc. 2. in princ.* quod exiuit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. de quo meminit glos. *in ver. descriptio. in l. 1. C. de apochis publicis.*

199. Securitas data à Principe quo ad debita, non extenditur ad debitum suum, & sic ad debitum sui fisci, nisi expresse dicatur in securitate, vt habetur *in Auth. de mand. Princ. §. publicorum. collat. 3.* vt tenet Franc. Lucani de Parm. *in tract. de iure fisc. in 3. part. art. 32.* allegat duo consilia: vnum Bald. alterum Angeli, quæ non potui reuoluendo volumina inuenire. Facit istud pro istis quinquennalibus aut dilatoriis ad annum, quæ impetrantur à Principe, vt non extendãtur ad debita Principum concedentium talia rescripta. & etiam dicit Gui. Papa. *quæstio. 420.* quod non impediunt executionẽ sententiæ Parlamenti. Ego tamen vidi in curia Parlamenti Burg. fuisse alias impetrata, & interminata per curiam contra arrestum illius.

200. Soluens Camerario seu Thesaurario Principis, non liberatur, nisi inquantum Camerarius aut Thesaurarius Principis est soluendo. notatur per Iac. Rebuf. *in l. securitates. C. de suscepto. propositis & arcariis. lib. 10.*

201. Ponens signa Principis in domo sua, vel bonis, videtur illa incorporare dominio Principis, secundum Bart. *in l. facultas. C. de iure fisc. lib. 10.* alias illa l. incip. *defensionis facultas.* vide supra *in 1. part.* vbi tractatur de insignibus & armis, *in 17. conclusio.*

202. Conseruator priuilegiorum alicuius, non potest esse de suis subditis, nisi sit Rex, vt est text. *in cap. hac constitutione, de offic. deleg. in 6.*

203. Priuilegium concessum per Papam, quod quis excommunicari, interdici vel suspendi non possit, non extenditur ad sententias ordinariorum, nisi sit Rex: quia tunc tale priuilegium extenditur etiam ad Reges, vt est text. *in c. ne aliqui. de priuil. in 6.*

204. Soli Principi competit portare vestes deauratas oloberas, seu forte descarlata. *l. 1. l. vellera. & l. temperent. C. de vestib. oloberis. lib. 11.* dixi alibi. & idem de ornamentis equorum, in quibus non debent apponi hyacinthi, margaritæ, & smaragdi, nisi in frenis equestribus & sellis Principum: vt est in text. *nulli licere in frenis & equestribus sellis. &c. lib. eo. 11.*

205. Cor Regis in manu Dei est, & quocunque voluerit inclinabit illud, vt habetur *Prouerb. 21.* & est tex. *in epistola, inter claras. C. de summa Trinit.*

206. Rex qui iudicat pauperes in veritate, thronus eius in æternum firmabitur, vt scribitur *Prouerb. 21.*

207. Reges honorandi, quoniam, vt habetur *1. Petri 2. cap.* Deum timete, Regem honorificate, in licitis & honestis obediendo: vt habetur *in c. si domin9. & in c. Iulianus. & in c. qui omnipotentem. 11. q. 3.* Nam, vt ait Paulus *ad Roman. 13.* Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.

208. Et vltimo, nunc in his pedem figendo, nec omnia sit nostræ curæ recensere, sed aliquis ociosus & curiosus indagator alios casus post me addat, est, quod Principis magna est potestas & prærogatiua, & quod ipse facit, nos facere debemus. *cap. in c. causis. de sent. & re iud.* notat *in cap. 1. de tempore ordin. in 5.* & magna est eius potentia *Esdræ 3. cap. 4.* dicitur enim, Rex super omnia præcellit, est domi-

nator eorum,& quodcunque dixerit illis,faciunt,& verbum Regis non prętereunt,& omne quod voluerit,faciet,& sermo illius potestate plenus est,nec dicere ei quisquam potest, cur ita facis? *Eccles.*8. Quid plura? Temerarium est maiestatem Regiam velle terminis limitare, iuxta illud *Prouerb.*25. Scrutator maiestatis opprimitur à gloria. Hæc dicit Lucas de Penna *in l.contra.colum.*4.*in fine. C.de re milit.lib.*12. vide hic ante *ver.*12.potest enim mutare quadrata rotundis.Hosti.Ioan.Andr. & post eos Barba.& alii *in cap.cum venissent.extra de iudic.* Franc.Curt.*consil.suo* 49.*in* 19.*col.* vbi multa scribit & allegat de potestate Principis. Et de eius excellentia,& multis casibus supra enumeratis, dixi *ista parte*,25.*considerat.* Ipse enim est omnia,& super omnia, & princeps facit vt Deus. Bald.*in cap.*1.*de noua forma fidelit.* habet enim cœleste arbitrium. *l.*1. *C. de summa Trinit. & fide cathol.* Est enim iudex ordinarius ordinariorum, & legatus Dei, teste Curtio *in d.consil.colum.*21. Dixi hic ante.Principes etenim ministri Dei sunt. *cap.licet. de foro comp.* & Principes Romanorum Diui vocabantur, secundum S. Thom. *lib.*2.*cap.*6.*de regimine Principum.* & in multis legibus sic inscribuntur.Franciscus de Parma *in suo tract. de priuileg.fisci. in* 1.*part. artic.*137. Et, vt testis est Cælius *lib.antiq.lect.*11.*c.*67.notum est,vt Reges & Imperatores perinde ac Dii haberentur,colerenturque ex vi benefica,aut pręclaro inuento.Vnde Cæsar apud Romanos primus viuensque Dei nomen est sortitus: sed eiusdem filius Augustus, ne Dominum quidem se dici patiebatur; est enim hoc Dei cognomen. Et ex Appiani Alexandrini historia constat, templa Iulio Cæsari veluti Deo publicis statuta decretis,atque insuper commune ipsi clementiæque conditum vnum. Lysandro item, sed primo Græcorum templa fuisse erecta. Cyro mortalium primo adorationis cultum fuisse delatum, scribit Arrianus. Quam humilitatem Persæ postea seruarunt & Medi. Quando, vt Curtio etiam credimus, inter Deos recensuere Reges tanquam maiestas imperii salutis sit tutela. Porro cum legimus fastigium Imperatori decretum,intellige,vt ait Cælius,dignitatem,[...] fastigio celsiorem, aut templum fastig[...] clytum, vel etiam consecrationem.

Sed quia Principes multum priuileg[...] tur in suis fiscis: non esset forte absurdum [...] inserere priuilegia fisci: sed quia ample[...] scribuntur à Francisco Lucano de Parm[...] *suo tract.de priuileg.fisc.* vbi 140. fisci pr[...] enumerat: Ideo non repeto,sed ad il[...] cet corrupte impressum)recurre.

Si vero velis scire & accumulare [...] casus sedi Apostolicæ reseruatos, & [...] bus solus Papa absoluit, vide primo H[...] *in sum. de sent.excomm.* §.5.*in princ.* vbi e[...] rat 30.casus. Secundo per Io.And.*in* [...] *sent.excom.c.eos qui.lib.*6. vbi recenset 32.c[...] Tertio,sunt alii 16. casus Papæ speciali[...] seruati, quos ipse Io. Andr. scribit *in* [...] *verb.excommunicationis,eodem tit.* & vide[...] de Selua *in tract. suo beneficiali. in* 2.*part.*[...] casus ponit soli Papæ competentes.

VIgesimaquinta consideratio. [...] Princeps etiam consequitur g[...] laudem in construendo ciuitatem, [...] Regionem temperatam; quia mult[...] fert ad sanitatem, & longam vitam,[...] tatem,& ciuilem vitam. Sed nimis ca[...] cit vigere ingenio,& deficere sangui[...] da autem econuerso.Ita dicit S.Thom.[...] *sculo de regimine Principum, ad Regem Cypr.*[...] *bro* 2. Vnde Homerus appellat Reges [...] tores populorum. Hinc dicit Beroald.[...] *de felicitate.* (vt opinatur) Principis o[...] sit ornare ciuitates, & ornatu, cultuq[...] gnifico se præbere monstrabilem.Max[...] (vt ait) haud dubie ornamentum est,[...] natissimo Principe dignissimum ex[...] ædificiorum. Olim gloriatus est Aug[...] vrbem marmoream relinquere,qua[...] tiam accepisset. Et, vt inquit,in laude[...] mitiani dictum est, autumat Plutar[...] dificare gaudes. Ancus Martius qua[...] manorum Rex, ædificator cum laude[...] natur.Ideo Christianissimus Rex no[...] ciscus, huius nominis primus, ob op[...] paucis annis ab eo constructum in N[...] nia, quod Frēcisiam à suo nomine no[...]

voluit: & ibi est portus maris mirabilis, & multum Regioni conueniens, laudandus est, & magnam gloriam consecutus est. Maiorem tamen consequeretur, si ciuitatem nostram Heduen. antiquam restauraret, & in pristinum statum reduceret: Quod eidem persuadere conatus sum in oratione, quam coram eo habui in suo iucundo aduentu & aditu huiusce ciuitatis, anno Domini 1521.

VIgesimasexta cōsideratio. Honor Principis multum exaltandus est, quando sicut pro vtilitate publica potest Rex capere bona cum pretii solutione, vt ample scribit Luc. de Pen. *in l.2.colum.2.in medio.ibi: quod autem.C.vt rusticani ad null. obseq.deuoc.lib.*11. Ita & fortius pro honore suæ celsitudinis bona ipsa capere, aliique concedere potest, quibus pretium intra quadriennium se soluturū polliceatur. *l.fin.C.de quadrien.præscrip.* Imo etiam rigor iniustus propter honorem Principis sustinetur; quoniam etiam pro honore iudicii, seu eorum, quæ aguntur in iudicio etiam iniquitas toleratur. *l.eleganter.* §. *quis post. ff. de condict.indeb.* Fortius pro honore Principis, qui iudices constituit. & facit *l.cum plures.* §.1. *ff.de admi.tut.* sic & alias sustinetur iniquitas in casu, in quo non tanta subest ratio æquitatis & honoris Reipub. vt *in l. cum eo. ff. de pact.* Honor enim publicus publico commodo præferendus est. *C.de inst. & subst.* etiam si cum honore seueritas misceatur, *l. miles.* §. *soc. ff. de adult.* Quin imo in dolo esse præsumitur, qui commodum præfert honori. *l. Iulian. ff. si quis omissa causa testam.* ita dicit Lucas de Pen. *in l.prædia.C.de locat.præd.ciuil.vel fiscal.colum.*8. *ver.*24.*lib.*11.

VIgesimaseptima consideratio. Imperator inter omnes Principes seculares mundi videtur esse primus, cuius magna est authoritas & præeminentia, cum sit Vicarius Dei in temporalibus. Bal. *in l.1.C.de iure aureo.* & Pontifex appellatur: notatur *in ca. de capitulis.* 10. *distinct.* Car. *in cle.* 2. *de iureiur.* Sanctissimus enim dicitur & Nobilissimus. *tex. in l. quæris.ff.de natalib.restit.* & nil ei honorificentius, quam si dicatur filius Ecclesiæ. *c. conuenientior.ad fin.*23.*quæst.*8. & Christianissimus appellatur. *Epistola, inter claras. C. de summa trinit.* Et supremus omnium dicitur *l.pen. & ibi Bal. Cod. de bonis quæ lib.* Sed non Regis Franciæ. Specul. *tit.de appel.*§.3.*post princip.* dicam infra. nec Regis Hispaniæ. *c. Adrianus.*63. *distinct.* & Card. *in cle.*1.*in prin. de iureiur.* Omnes vero alias Reges coronare debet. glo. *in ca. in apibus.*6.*q.*1. Dominus enim est & superior omnium prouinciarum. *d. c. Adrianus.* & omnium rerum. *ca. quo iure.*80.*dist. c.conuenientior.*23.*qu.*8. *& l. bene à Zenone. in princ. C. de quadrien.præscrip.* Car. *in cle.*1.*de sum.tri.* glo. *in c. per venerabilem. de elect.* & etiam Iudæorum, *l. Iudæi. C. de Iudæis.* Et nulla ciuitas quantumcunque præscribat merum imperium, etiam reseruata Imperatori potest excutere iugum subiectionis, quo minus eum recognoscat. Panorm. *in c. cum non liceat. col. fin. de præscr.* & contra Senarum ciuitatem. Decius *consil.*307. *col.*2.*ver.respondetur.* adducens Ang. *in l. hæc autem. ff. de seruit. vrba. præd.* dicit: quod iurisdictio & imperium possunt præscribi cumulatiue cum Imperatore, sed non priuatiue, vt quis ab eo sit liber, quod an sit verum de Rege Franciæ, infra patebit. Et etiam est superior regum. *c. in apib.* 7.*q.*1. & omnium nationum. *c. volumus.*11.*q.*1. & totius mundi. *l. deprecatio. ff. ad leg. Rhod. de iactu.* quod an sit verum, dicam *in consi. seq.* Solutus est enim legibus Princeps. *ff. de legib.* & est supra ius ciuile. *c. præposuit. extra de conces. præb.* quod tollere potest, not. *in c. quæ in Ecclesiarum. de constit. & in l. fin. C. si contra ius vel vtilit. public.* Minister enim Dei dicitur, & seruus. Bal. *in Auth. habita. in* 6. *nota. C. ne filius pro patre.* Et lex animata in terris, text. *in Auth. de consulib. circa fin. col.*3. *& in Auth. quibus modis natura. effic. legit.* §. *igitur licentia. colum.*6. & gl. *in l. quia. ff. de iurisd. omn. iud.* Spec. *in ti. de feriis.* 1. §. *in fi.* Solo verbo illi creditur. 97. *distinct. c. nobilissimus.* Etiam in facto proprio sine die & consule. Bald. *in leg. ex his. in vlt. col. C. de testam. milit.* Et etiam dicitur Philosophiæ plenus, vt dicit tex. *in l. cum Syllanianum. C. de his quibus vt indig.* & ibi domin. meus Iason. Quæ omnia dici possunt de quolibet summo Principe, vt de rege nostro. Et omnes iurisdictiones deriuantur ab eo, sicut à fonte.

fonte. Bald. *in cap.1. in 1. notabili. tit. quis dicatur Dux, Marchio, Comes.* de quo per dom. meum Iaſ. *in l.1. col.1. C. de ſumma trin.* Sereniſſimus etiam nuncupatur. ad quod facit *c. Salonitanæ. 63. diſtinct. & l.1. C. vt nemini liceat in emptio. ſpecie. lib.*18. Et de celſitudine & maieſtate Imperiali eſt text. *in fin. C. de conſulibus. lib.*12. & de celſitudine. *in §.1. Inſtit. quibus modis ius patriæ poteſt. ſoluit.* & videatur *in c. ſolitæ. in ſupraſcriptione & nigro*: vbi intitulatur Illuſtriſſimus & præcellens: & de eius ſublimitate videatur ibi. Præeſt enim vniuerſæ ditioni, quæ videt aſcendentem & deſcendentem ſolem, & quæ ex vtroque latere eſt, vt dicit text. *in Authent. vt omnes obediant iudic. prouinc. §. hæc conſiderantes. in princ. colum.*5. Et eſt Dominus orientis, occidentis, meridiei, & ſeptentrionis. Bal. *conſil.* 359. *lib.*3. & dicit Barb. *conſil.*38. *in 1. vol. & conſi.* 24. *lib.* 2. quod licet ſint aliqui Principes & Reges, qui in eorum territorio æquiparantur Imperatori, vt de rege Franciæ, vt infra patebit; tamen nullus eſſe videtur, qui tanto titulo ſit honeſtandus, ſicut Imperator: quod nõ aſſerit Bald. *in d. conſi.*356. nec Barb. *in conſil. ſuo* 34. *in 2. vol.* & dicit Barba. *in c. verum. de for. compet. in fin.* quod non credit, quod leges apponentes præcipua priuilegia Imperialis culminis extendantur ad regem: quoniam, vt dicit, Imperator æquiparatur Deo. *l. ſi quis maior. C. de tranſact.* & ideo dicit Bal. quod illa lex non habet locum in rege, vt dicit ibi Barb. quod crederẽ eſſe verum de regibus recognoſcentibus Imperatorem in ſuperiorem; ſecus vero de rege noſtro Francorum, qui eſt monarcha in ſuo regno, vt infra dicam.

Et licet omnes alii Principes vna tantum corona coronentur; tamen Imperator triplici coronatur, notatur *in clem.1. de iureiur.* & ibi gloſſ. dicit, quod prima eſt ferrea, quam recipit ab Archiepiſcopo Colonienſi Aquiſgrani eiuſdem diœceſis: ferrum autem fortitudinem deſignat, qua vincere debet rebelles, & infideles conculcare.

Secunda eſt argentea, quam ingreſſus in Italiam recipit ab Archiepiſcopo Mediolanenſi in villa Modidinenſi eiuſdem diœceſis: tamen Henricus recepit illam Mediolani in Eccleſia ſancti Ambroſii. Argentum[...] tem mundiciam & claritatem ſignificat, [...] pſum Principem talem eſſe debere, e[...] trarietas in hoc, vt ſtatim dicam, quia [...] dicunt: quod prima eſt argentea, & ſec[...] ferrea.

Tertia eſt de puro auro, qua coro[...] per Papam in Eccleſia S. Petri ad al[...] Mauricii, & deſignat aurum, quod [...] bus metallis eſt excellentius, ipſum [...] ratorem aliis Regibus & Principibus [...] tentatu & iuſtitia excellentiorem e[...] bere.

Sic olim in his tribus metallis daba[...] Romanis tributa, vnde fuit indictio, q[...] terminus 15. ann. continens tria luſtra [...] quodlibet luſtrum cõtinet terminum 5. [...] vt probatur *in l. item quæritur. §. qui impl[...] cati.* Et indictio dicta eſt; eo, quia in [...] 15. annis indicebantur tributa Roma[...] in primis 5. annis indictionis daban[...] manis tributa in ferro pro armis, in [...] argentum pro ſtipendiariis, in terti[...] pro Republica, & de hoc *l. vnic. in c. fi[...] Iuſt. Codice confirm.* & gloſſ. *in Auth. vt p[...] nomen Imperat. in ver. indictionis. colum.5.* [...] Card. Flor. dictus Zabarella *in c. inter d[...]* *in gl. indictionis. extra de fid. inſt.* vbi dicunt [...] ad ſimilitudinem huius dantur tres Co[...] Imperatori.

Et cum corona imponatur capiti pro[...] honorem, vt dicit Bart. *in l. ſed & reprob[...] colum. in princ. in ver. Rayn. ff. de excuſ. tut.* [...] cit *ff. de excu. tut. in lectura Neapoli.* Non [...] ita clare loquitur. melius facit text. *in l.* [...] *C. de athletis. lib.*10. vbi dicit corona, id e[...] riæ victoriæ. & facit *l. commodius. ff. de re[...]* quilibet Rex ratione vnius Regni [...] habet vnam: Imperator vero tres; ideo [...] ioritate honoris etiam eidem maior [...] debetur, quam cæteris Principibus.

Et de huiuſmodi tribus coronis ali[...] bit, & dicit Alb. *in ſuo Diction. in ver. coro[...]* dicit, quod Imperator accipit tres coro[...] denotandum tria, quæ debent eſſe in eo. [...] mum; quia, in quantum eſt rex vniuerſ[...] bis, debet habere puritatem conſcientiæ, ho[...]

nestati

nestatis & continẽtiæ. Nam sicut refert Tullius, cum Pericles & Sophocles Philosophi colloquerentur, contigit puerum iuuenem inde transire, cuius pulchritudinem laudaret Pericles, & ait Sophocles: *O Pericles, non solum prætoris manus à pecuniæ lucro, sed etiam oculi à libidinoso aspectu continentes esse debent*. Et ideo Imperator primo corona argentea coronatur, qua continentiam notat. Secundo debet Imperator habere virtutem & conscientiam. Vnde Salomon *Eccles*.7. Noli quærere fieri iudex in prouincia, nisi valeas virtute disrumpere iniquitates. & ideo ferrea corona coronatur, quod est durissimum metallum, & omnia domat. Tertio debet habere scientiam & prudentiam discernendi bonum à malo: & ideo, coronatur tertia corona aurea. Vnde Salomon: *Da seruo tuo cor docile, vt sciat discernere inter bonum & malum*. Sicut enim metallum auri est preciosius omnibus: ita etiam & scientia preciosior est omnibus, quæ possunt considerari. Et istæ coronæ indubitanter processerunt ad similitudinem Saluatoris nostri, qui fuit rex vniuersalis, & ideo sacra Scriptura eum dicit coronatum tribus coronis, *Zachar*.5. Sumes, inquit, argentum, & pones in capite Iesu. De corona ferrea figurata est in Sedechia, qui fecit sibi coronam ferream & mitram ornatam: de quo habetur 2. *Reg. c*.22. Fecit quoq; sibi Sedechias filius Chanana cornua ferrea, & 2. *Paralip. c*.18. Sedechias vero filius Chananæ fecit sibi cornua ferrea. De corona aurea habetur *Apoc*.43. Vidi, inquit, supra nubem similem filio hominis, habentem in capite suo coronam auream. Hanc coronam auream & figuratam reperimus in Aaron, vt *Eccles*.45. Et proprie corona aurea dicitur diadema, vt not. gloss. *in clem*.1. *de iureiur*. faciens differentiam inter coronam & diadema: de quo etiam vide per Io. de Platea *in proœm. Institut*. Idem Alb. in dicto loco dicit se inuenisse in quodã sermone in festo S. Steph. hoc modo, videlicet, Imperator recipit tres coronas, primam in Alemania, ab Archiepiscopo Argẽtino, & est argentea: & quando dat ei Archiepiscopus, dicit, quod Imperator in anima sua & corpore suo debet esse purus & mundus, sicut argentum, quod est purum inter alia metalla. Secundum recipit in Mediolano ab Archiepiscopo Mediolani in Ecclesia Cathedrali, & est corona ferrea, & recipit eam genu flexo: & dicit ei Archiepiscopus: Istam coronam mihi defendes: non intelligens de illa corona materiali, sed quia, sicut ferrum est metallum, de quo fiunt infiniti labores, & est durissimum & fortissimum metallum; Ita Imperator debet esse paratus ad sustinẽdum omnem laborem corporalem pro posse, & cõstans debet esse in iustitia exhibenda, maxime pupillis, & viduis, & miserabilibus personis. Tertiam coronã recipit Romæ à summo Pontifice vel ab alio eius vices gerente, & est aurea: & quando Papa ponit sibi supra caput, dicit: Esto fidelis vsq; ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ, *Apoc*.2. Et ista designat fidelitatem & prudentiam sciendi discernere bonum à malo. Dicit tamen Host. qui est inter Cardinales primus, habet ex priuilegio ius coronandi Imperatorem. Et ideo, vt videmus, cum tres habeat coronas, honorandus est vltra alios Principes & Reges huius seculi, qui tantum habent vnam, sc. vnius Regni: quia habens duo Regna, potest habere duas coronas, vt dicit ibi Alb.

Cum ergo Rex Hispaniæ habeat septem Regna, videtur, quod habere debeat septem coronas, & sic quod maiorem gloriam habere debeat: cum corona, seu diadema, detur pro gloria, vt dicit Luc. de Penna *in leg. temperant. C. de vestibus olob. & auratis, lib*.11. dicam infra *ista part. in* 37. *consid*.

Vigesimaoctaua consideratio. Vidẽdum est, an Imperator sit Dominus totius mundi, ita quod etiam Reges Franciæ & Hispaniæ sint illi inferiores, & sic, an sit maior totius orbis. Et in hac consideratione, recitabo opiniones sequentes, & adducam rationes hincinde, vt intelligantur, ea quæ hinc ante dicta sunt de Imperatore.

Prima opinio est Italorum, qui tenent, quod Imperator est Dominus totius orbis, maxime glossatorum: vt est gloss. *in l. bene à Zenone. Cod. de quadrien. præscriptio*. gloss. *in cap.*

per venerabilem. qui filii sint legit. gloss. *in ca. super specula. extra de priuil.* gloss. *in ca. apibus 7. quæst.* 1. gloss. *in ca. Adrianus* 63. *dist.* gloss. *in ca. venerabilem de elect.* gl. *in c. conuenior.* 23. *q.* 8. gl. *in c. futura.* 12. *q.* 1. *gl. in c. si Imperat.* 96. *dist.* gl. *in c. vlt.* 50. *dist.* facit tex. *in l. deprecatio. ff. ad l. Rho. de iactu. & in l. bene à Zenone. C. de quadrie. præscrip.* facit tex. *in l. cũ multa. C. de bon. quæ lib.* vbi dicitur summus superior. facit tex. *in l. 2. C. de offic. præfect. prætor. Africæ. inprin. c. ibi: Et omnia quæcunq; in partibus Hispaniæ vel Galliæ Francorum aguntur.* facit tex. *in l. si duas. §. 1. ver. vniuerso autem orbi conueniens est, cuius subiectum est capitulum hoc. ff. de excusat. tut.* facit tex. *in l. 1. ver. nobis orbis. C. de rapt. virgin.* facit tex. *in extrauag. ad reprimendam. ibi; omnia esse Principis.*

Hanc opinionem sequuntur Canonistæ, videlicet Host. Io. And. & Ant. de But. *in d. ca. per venerabilem, qui fil. sint legit.* Card. Zabar. *in c. pastora. de sent. de re iudic.* Andreas Siculus *in c. nouit. de iudic.* idem Host. *in sum. de officio ordi. §. 1. vers. sed & Imperator.*

Hanc etiam opinionem tenuit Bart. & omnes Itali, & Vltramontani *in l. 1. Cod. de summa trin. & fide Catho.* Bulga. & Alb. *in d. l. bene à Zenone. C. de quadrien. præscript.* & Martinus ibi dicit etiam quo ad proprietatem, quod dicit esse verũ coram Federico Imperatore, quod Bulgar. negauit, vnde successit illud: *Bulgarus dixit æquum; sed Martinus habuit equum.* & cum Martino tenuit Bart. etiam *in leg. 1. §. per hanc. ff. de rei vend.* idem *in extrauag. ad reprimendum. in verbo, totius. ibi; omnia esse Principis.* idem *in l. si duas. § grammatici. per illum text. in ver. vniuerso. ff. de excusat. tuto.* idem gloss. & Bald. *in c. de pace iuram. firman. colla.* 10. vbi plus dicit Bal. Quod cum Rex Franciæ sit de comprehensis *in leg. 2. Cod. de offic. præf. præt. Africæ.* quod peccant Francigenæ & multi alii Reges, qui ex consuetudine dicunt, se non esse subditos Imperio: sed Dominus Bald. non bene dicit & ignorauit veritatem in hoc casu, vt statim dicetur, idem tenet Bart. *in l. hostes. col. 2. ff. de captiuis & postli. reuers.* vbi dicit, non agnoscens veritatem in hoc casu, & errans notorie, & in terminis iuris, & in vera iuris dispositione, quod forte si quis diceret Imperatorem non esse Dominum & Monarcham totius [...] quod esset hæreticus: quia diceret co[...] terminationem Ecclesiæ, videlicet [...] textum Euang. Exiuit edictum à C[...] describeretur vniuersus orbis, *Luc.* [...] ita Christus, vt populus, recognouit [...] torem, vt dominum. Idem not. An[...] *l. 1. ff. à quibus app. non licet. & in §. 1. in* [...] *ne. gl. in verb. Romanor. Inst. de patria pot*[...] hoc omnes errauerunt, & nõ intell[...] quomodo sit capiendum istud verbu[...] *uersus Orbis*; quia debet intelligi cũ re[...] ne, scilicet subiectus populo Rom. & [...] ratori, *vt infra dicam.* Quia si assume[...] niuersaliter, genere vniuersali & gen[...] mo, esset falsissimũ; cum nunquã v[...] orbis generaliter fuerit subditus Imp[...] etiam Bart. assumpsit istud verbum [...] nimis generaliter, quia pro tam sim[...] non debet dici quis hæreticus; cum [...] sit contra decem præcepta Decalog[...] tra symbolum.

Et si hoc dicunt iura Imperatoru[...] mant de seipsis, quod alii nõ dicunt [...] alii Principes non consenserunt ne[...] vocati. Istam eandem opin. etiam [...] fere omnes, qui scripserunt moder[...] pore, *in l. 1. C. de sum. tri. & fid. Cath.* [...] alios ibi D. meus Ias. qui videtur ten[...] sed salua (etiam eius pace) errauit, [...] maxime; quia tunc temporis erat [...] Duci Mediolanen. qui dicit se esse sub[...] Imperatori, cum quo Dux ipse habeb[...] fœderationem, maxime cum Maxim[...] Imperatore, qui tunc prætendebat [...] ab ipso Imperatore contra Ludouic[...] Francorum Regẽ, qui prætendebat [...] ducatũ Mediol. cõtra Ludouicum Sf[...] quem dictus Ludouicus XII. expuli[...] ducatu, & illum in Franciam addux[...] uum, vbi mortuus est. ita quod dict[...] douic. potitus est ipso ducatu, & p[...] Franciscus I. Francorum Rex eius [...] maritus Claudiæ Reginæ filiæ dicti [...] timuisset forte ipse do. Ias. aliquid [...] contra Imp. ne forte Dux Mediol. [...] set: Sed alias credo, quod, nisi fuisset [...]

prædictus, dixisset veritatem: & licet postmodum fuerit stipendiatus sub Rege nostro, & potuisset pro eo multa dicere; tamen tacuit, motus priore amicitia.

Prædictam etiam opin. tenuerunt Cy. Bal. Pau. de Cast. & Sál. *in d. leg.* 1. & Nicol. de Neapoli *in d. l. si duas.* §. 1. *ff. de excus. tut.* Eandem opin. tenet Bar. *in l. fin. per illum tex. C. in quibus causis coloni censibus, lib.* 11. & eandem tenuit Bertach. *in suo tract. de solutione vectigalium in* 2. par. Eãdem tenet Bar. *in procem. ff. orum.* & Bald. *in le. 1. in princip. ff. de offic. præfecti vrb.* Oldr. *in consil. suo* 69. *incip. consueuit dubitari.* Bald. *in leg. cum multa per illum text. C. de bo. quæ liber. & in l. ex hoc iure. ff. de iustit. & iure.* Eandem etiam tenet Ioan. de Imo. *in l. in famem. circa fin. ff. de publicis iudic.* vbi dicit, quod aliqui sunt Reges, qui non recognoscunt superiorem: de quibus *in cap. per venerabilem. extra, qui fil. sint legit.* quod dicit verum esse de facto, quare vidẽtur magis delinquere: & idem Ioan. de Imo. *in l. Imperatores. in princ. ff. de appell.* & Ang. *in l. si retentus seruus. ff. de leg.* 1.

Alia est opinio contraria, quam doctores Citramontani tenuerunt, videlicet quod Imperator nunquam fuit Dominus totius orbis: & ita tenuerunt Iacob. de Rauen. Pet. & Ioan. Fabri *in d. l.* 1. *C. de summa trinit. & in l. bene à Zenone. C. de quadrien. præscriptio. & l.* 1. *C. de sum. trin. & fid. Cath.* vbi adducit testimonia antiquarum scripturarum veteris, & noui testamenti, ad probandum, quod fuerunt alii, qui habuerunt dominia omni tempore, vt ferunt, & hoc iure diuino, humano & ciuili probatur.

Et primo, videndo de iure diuino, quod testamentum vetus continet: Quoniam in veteri testamento non reperitur inuentum fuisse imperium, sed solum initium habuisse tempore, quo populus Romanus in eũ transtulit potestatem *l. 2. ff. de orig. iur.* Vnde Deus, qui cuncta creauerat, vt habetur 2. *cap. Gen.* secundum vetus testamentum. Dominus erat omnium. Vnde *Psalm.* 23. dicitur; Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi, qui habitant in eo. Ipse enim à principio per seipsum rexit & iurisdictionẽ exercuit; sicut factor rem suam gubernat & regit, & homini dedit præcepta & prohibitiones, *Gen.* 2. & ipsis transgredientibus pœnam imponit, *Gen.* 2. & 4. *c.* quia expulit eos à paradiso, & per se puniuit Lamech. *Gen.* 4. & 5. multos alios etiam, & hoc ante dicunt. Inn. Host. Io. And. & Abb. *in c. licet ex suscepto, extra de foro compet.* & sic Deus rexit mundum per seipsum vsque ad Noe.

Tamen; quia propter hominem tãta creauerat *Genes.* 2. *l. in pecudum. ff. de vsuc.* ea ipsi homini concessit, vt habetur *Psal.* 133. Cœlum cœli domino, terram autem dedit filiis hominum. Et quia communio parit discordiã. *l. cum pater.* §. *dulcißimus. ff. de leg.* 2. voluit occupanti conderetur, vt habetur *Deut.* 13. *c.* vbi dicitur: *Quamcunque terram calcauerit pes tuus, tua sit.* & à lege ista promissa fuerunt Regna, vt apparet in Dauid, Saul, & Salomone, & pluribus aliis approbatis à Deo, vt habetur *in c.* 1. *de sacr. vnct.* §. *vnde in veteri.* & 1. *Reg.* 18. *c.* vbi enumerantur aliqui Reges vncti mandato Domini. Et dicitur *Prou.* 9. *c.* per me Reges regnant. & *in epist. inter claras. C. de summa trinit.* & *Psal.* 71. Deus iudicium tuum Regi da. & per libros Regum per totum fit mentio de Regibus.

Ex quibus constat, quod dignitas Regalis potius saltem prius est introducta à Deo, quam Imperium, cum illo tempore nulla mentio esset de Imperio & Imperatore, vt dixi *in consuetudinibus nostris ducatus Burgund. in procem. in gl. du sainct empire.* & merito, si nulla tunc fieret mentio de Imperatore, cum nullum adhuc esset Imperium, sed postea, per multa tempora & post nouam legem, id est, post testamentum nouum incepit, cum tempore testamenti noui adhuc non fiat mentio de Imperio. bene fit mentio de Regibus, cum habeatur 1. *Pet.* 2. *c.* Deum colite, Regem honorificate. & illud: Subditi estote omnipotenti, siue Regi tanquam præcellenti, & Ducibus ab eo missis. vt *extra de maior. & obed. ca. solitæ.* Imo per Christum omnes monarchiæ fuerunt destructæ & reprobatæ. Fuit ille lapis sine manibus abscissus, qui statuam percussit in pedibus & contriuit: per quam

ſtatuam aliæ quatuor monarchiæ figurantur, ſcilicet Aſſyriorum, quæ fuit prima, & dictũ fuit Regnum Babylonicum, quod fuit orientale & ſub Rege Nino primo introductũ. Alii ſub Belo, tempore Tharæ patris Abrahæ, & ab illo tempore non deſiit, nec intercidit nomen Regum, vt teſtatur *Iodocus Chlictoueus in ſuo libro de officio Regio. ca. 2.* Alii ſub Nemroth venatore robuſto, qui dictus fuit venator, id eſt Tyrannus, ſub quo fuit principium Regni Babylonici, vt habetur *Gen.* 10.

Et de Aſſyriis translata eſt ad Medos, & Perſas ſub Cyro, & Dario, vt habetur ample *Danielis* 5. Et hoc propter ſuperbiam Balthaſar Regis, & iniuſtitiam; & qui vaſa aurea in templo Ieruſalem accepta fuerunt per Nabuchodonoſor, in quo Balthaſar eius filius Rex bibit in conuiuio. Et à Perſis in Græcos ſub Alexand. Magno. Et à Græcis translatum eſt ad Romanos ſub Octauino Magno: quod dominium demum ſubiugatum eſt, & ſubditum Chriſto. Et illis temporibus vtrum eſſent Reges, & Principes apud alias nationes, dicit Archiepiſcopus Floren. *in 3. part. ſuæ ſum. lib.* 22. *cap.* 5. §. 14. ignotum eſſe apud eum ſaltem, ſed apud Hiſtoriographos non eſt ignotum: cum tempore Nini primi Regis Aſſyriorum, Ægialeus erat Rex in Sicyonia, de quo meminit Philippus Bergomenſis *in ſuo ſupplemento Chronic. lib.* 2. & Auguſt. *de ciuitate Dei, lib.* 81. ſic dicens: *Sicyoniorum Regnum admodum paruum.* & tale Regnum peruenit ad Athenienſes his temporibus.

Etiam Hiſpaniarum Regnum ortum habuit à Thubal Iaphet, ſeu Phaleæ filio, teſtante Iſidoro. vt refert idem Philippus Berg. *eod. lib.*

Hoc eodem tempore, fuit Zoroaſtes artis Magicæ inuentor, primus Bactrianorum Rex, teſte eodem Philippo loco quo ſupra. Erant & plura alia Regna, vt Boemorum, Scytharum, Theſſalorum, Ægyptiorum, & Amazonum fœminarum vſque ad tempora Alexandri.

Fuit & Idumæa Regio, quæ habuit Regem, & Ogyppus in Atrica prouincia Achaię Rex.

Hoc tempore fuit Regnum Francorum vt habetur per eundem Philippum, *lib.* 4.

Et erant tunc temporis Reges in Iudæa, Saul, Dauid, Salomon à Deo approbati, vt videri poteſt ample *in libris Regum.*

Erant etiam Reges in Lydia, quorum Regnum habuit finem tempore initii Perſarum Regni, vt refert ibi idem Philip.

Erat etiam tunc temporis principatus duorum, quorum ciuitas principalis erat Auguſtudunum, qui nulli ſubiiciebantur, de quibus ample Iulius Cæſar *in ſuis commentariis.*

Ex quibus conſtat, & ex his, quæ videri poſſunt per ſupradictos, quod vſque ad tempora Alexandri illa prima monarchia non fuit vniuerſalis.

Et durauit hoc Imperium, ſeu illa Monarchia 1240. annis ſecundum Auguſtin. *lib.* de *ciuitate Dei.* ſed vt habetur *Gen.* 10. illo tempore non erat Monarchia; quia terræ fuerunt diuiſæ inter filios Noe.

Tempore vero Cyri Darii primi Regis Perſarum, qui habuit ſecundã monarchiam, erant plures alii Reges apud alias nationes. Nam talis Monarchia durauit ducentis triginta annis ſub nouem Regibus, quibus temporibus fuerunt multa alia: vt Romæ Lucius Tarquinius Priſci Tarquinii Regis filius, qui Rex fuit apud Romanos, & regnauit annis 25.

Balthaſar, Chaldæorum Rex, Zorobabel apud Iudæos Princeps his temporibus fuit, & tempore Darii etiam nono anno Regni ſui erant Reges Romani, qui tunc exacti fuerunt, & conſules creati: qui rexerunt Romanos vſque ad annum nonum poſt exactos Reges. Quo tempore fuit inſtituta dignitas dictaturæ: & poſt illam fuit facta electio decemvirorum, apud quos fuit imperium Romanum.

Fuit & temporibus prædictæ monarchiæ Perſarum Regnum Athenienſium, & tempore Darii, cognomento Notus, Alcibiades Athenienſium Imperator: etiam poſt eum Xenophon, & Horeſtes, tertius Maced. Rex, & Amynthas 15. Macedonum Rex.

Fuerunt etiam his temporibus multa dominia,

minia, & Regna, de quibus per eundem Philippum Bergomensem *in suo supplemento chronic. lib. 5.*

Ex quo constat, quod licet Persæ & Medi obtinuerint principale dominium, non tamen vniuersale: & istud satis demonstratur ex dictis *Danielis 5.*

Tempore vero primi Regis Græcorum, qui fuit Alexander, in quem translatum fuit Regnum Persarum, licet se nominari fecerit terrarum Regem, & mundi Principem, non tamen fuit vniuersalis. Cum suo tempore Pyrrhus fuerit Rex Epirotarum, Brutus Rex Anglorum, & Suardus Rex Francorum: de quibus meminit idem Philip. Bergom. *l. 6. sui supplementi Chronic. 1. art.* De quo tamen Suardo non facit mentiouem Gaguinus *in Chronicis Franciæ.* nec eum inter Reges Francorum nominat.

Erat & his temporibus Brennus Gallorum Senonensi. Dux, qui totam Asiam subegit: *Ita* quod Reges Asiæ, lacessiti ingenti pecunia, pacem mercati fuere. Ptolemæus vero Macedoniæ Rex ausus illi occurrere, victus, & multis vulneribus saucius captus est.

Fuit & illo tempore Insubrum Regnum. Sed Regnum Alexandri post eius mortẽ, fuit in duodecim partes diuisum, anno mundi ante Christi aduentum 312. vt habetur *lib. 1. Macchabaeor. in prin.* tempore cuius fuerũt & multa alia Regna, multæ dominationes, & Principatus: vt videri potest ex dictis ipsius Philippi *eodem lib. 6.* Maxime Regnum Syriorum, Regnum Asiæ, & in Macedonia erat Cassander, Antipatri filius Rex vnus.

Quo tempore etiam Romani Samnitibus imperabant. Tarentini vero, & Carthaginenses, tunc etiam Principes habebant. Cum essent potentes, & bellum gerebant in Romanos, & Romani in eos. His etiam temporibus fuit Regnum Parthorum, cuius Regni fuit primus Rex Arsaces, & secundus Arsaces eius filius.

Eodem vero tempore erant Reges in Ægypto, & etiam in Asia, & Syria, & plures alii Principatus, & dominationes, de quib⁹ supra dictum est, quæ non erant extinctæ; vt erant in Anglia & Francia Reges, in Macedodonia, & Iudæa. Et ista dua Regna, scilicet Macedonum, & Ægyptiorum post Alexandrum, fuerunt per multa tempora simul, & eodem tempore diuersa, post Alexandrum Magnum, tempore cuius erant plura, vt supra dictum est. Fuerunt etiam pro maiori parte temporis vsque ad Imperium Romanum, & tempore Octauiani Imperatoris. Et durauit Regnum Macedonum annis sexcenta quadraginta quatuor, sed his temporibus fuerunt multa alia dominia, multi denique Reges, vt supra dictum est vsque ad Octauianum: Imo iam incœptum erat Regnum Romanorum, quod mutatum fuerat in consules, Dictatores, deinde & Decemuiros, postmodum & consules iterum, vsque ad tempora Octauiani.

Ex quibus constat, quod per hæc tempora illa Monarchia non fuit vniuersalis, quicquid voluerint dicere domini Legistæ Vltramontañ, & Archiepiscopus Flor. *in loco supra alleg.* qui non viderat nec legerat Chronic. historiographorum: quoniam, vt dicit, ignotum est sibi tempore prædictorum Regnorum alias nationes habuisse Reges. Et ex his constat, prædicta Regna, dominationes, & Imperia originem habuisse à violentia, vt perpulchre examinat Petrus Bertrandus, huius nostræ ciuitatis, & diœcesis Heduen. Cardinalis Episcopus *in suo tract. de origine iurisdict. in 1. quæst.*

Tempore vero Octauiani Imperatoris, in quem plures dicunt translatum fuisse Imperium, credo, quod in hoc est error; quia Caius Iulius Cæsar, qui fuit ante eum quinquagesimoprimo ann. ante Christi aduentum, fuit Imperator Romanus; qui Imperio Europæ tantum potitus fuit, vt refert idem Philippus Bergomens. *lib. 7.* Et cum in Græciam traiecisset, vniuersi Orientales Reges ad eum conuenerunt, & tempore ipsius Iulii Cæsaris, Imperium Romanum initium habuit, & non fuit dictus Rex Romanorũ, sed Cæsar. Hinc est, quod non dicebantur Reges, quod id nominis Romanis odiosum esset,

ſet,ſed Cæſares appellati ſunt: quo tempore non reperitur, quod plura alia regna, Principatus & dominationes, de quibus ſupra, fuerint ſubiecta Imperio. Immo tempore ſuo, erant multæ dominationes in Gallia, de quibus per eum *in ſuis Commentariis*. Nec reperitur, quod tenuerit Galliam integraliter, vt infra dicam: nec Hiſpaniam, & Græciam, nec regnum Macedonicum, Parthorum, Syriæ, & alia, de quibus ſupra in totum, maxime ſine cõtrouerſia, & bello: Quoniam tam breui tempore, quo imperauit, tot Regna obtinere non potuiſſet. Cũ tempore adepti Imperii, quod fuit anno quadrageſimooctauo ante aduentum Chriſti, tantum vixerit quinque annis, & ſic mortuus eſt ante Chriſti aduentum, anno quinquageſimoprimo: Quo tempore incœpit regnare Octauianus, & imperauit per annos quinquaginta ſex, menſes ſex: quo tempore erant multi Reges, & Principes, multa etiam dominia & principatus, quæ non ſubiiciebantur Imperio Romano, de quibus infra.

Tempore cuius etiam Marcus Antonius Aſiam, Pontum, & Orientem tenuit.

In Germania etiam Iulianam, & Varrianam cladem perpeſſus fuit.

Hoc tempore etiam regnabat Chriſtus, cui data erat poteſtas in cœlo & in terra.

Regnabat etiam tunc Herodes Rex Hebræorum, qui Mariannem reginam vxorem ſuã occidi iuſſit, quod accuſata fuiſſet, quod ad Octauianam effigiem ſuam tranſmiſiſſet, vt in ſui deſiderium prouocaret, & vſque ad illum diem non defuerunt Principes Iudæis. Tempus quippe erat, vt veniret ille, cui promiſſum erat, quo nouo promiſſum eſt teſtamento, vt ipſe eſſet expectatio gentium, ceſſauit eorum vnctio, hoc eſt imperium; quia ex Danielis ſententia Sanctus ſanctorum venerat. Et ideo Herodem alienigenam habuerunt. Cui poſtea ſucceſſit Herodes Antipas Herodis filius; & Archilao è regno pulſo, Iudæorum regnũ in quatuor tetrarchias, id eſt, partes diuiſum eſt. Et huic Galilæa obuenit, quæ eſt regni Iudæorum quarta pars. Poſt quos ſucceſſit Agrippina, Germanici coniunx, regina Iudæorum, & poſt eum [A]grippa magnus, Ariſtobuli filius, qui tunc [ha]buit fratrem nomine Herodem Chalc[idis] Regem.

Et tempore, quo regnare incœpit, fuit [an]no ante Chriſti aduẽtum 31.) & Burgun[dio]num regnum initium habuit poſt Chriſti [ad]uentum anno 35. Quod non habuit [...] niſi poſt Chriſtum 488. & ſic nec te[mpore] Octauiani erat Monarcha vniuerſalis.

Plures etiam tunc temporis erant P[rinci]pes in Gallia, de quibus infra dicam, q[ui] capiam Imperium à tempore Iulii Cæſ[aris] etiam in Hiſpania, & Africa, de quibus [...] De quorum annihilatione, & euerſione [...] conſtat, & ſi hoc fuiſſet factum, eſſet [...] lentia, & rapina, non ex debito modo.

Quod quidem Imperium; quia per [vio]lentiam erat occupatum, & propter [...] iniuſtitias fuit ſubiugatum, & ſubditu[m ...] ſto, vt habetur *in viſione Daniel. 2. cap.* [...] per lapideã ſtatuam illam in puluer[em ...] gentem: & hoc dignum fuit; quia [...] eſt, quod propter iniuſtitias Regum [...] uerſos dolos Regnum de gente in g[entem] transferatur, *Eccleſ. 10. cap.* & oſtenſum [...] ctauiano Imperatori per Sybillam T[ibur]nam, die qua natus eſt Chriſtus domin[us do]minantium, vt dicit idem Archiepiſ[copus] Florent. *in loco hic ante alleg.* Et factum eſt [re]gnum huius mũdi Domini noſtri Ieſu Chri[]ſti: cum, vt habetur *Apoc. 11. cap.* ſibi enim [da]ta eſt omnis poteſtas in cœlo & in terra, [...] *thæi vlt. cap.* vt impleatur illud Ezech. [...] *eos gentẽ vnam, & erit vnus Rex omnibus im[perans] & non erunt vltra duæ gentes.* vnde Gl. Da[...] cit, quod ſicut à principio nihil fortius [...] rio Rom. ſic in fine nihil debilius inue[...]

Et ex his conſtat, nunquam ante C[hriſti] aduentum fuiſſe aliquem de iure M[onar]cham, & dominum vniuerſi orbis: cu[m ...] dictum eſt ſupra, fuerunt plura regna, [...] à Deo permiſſa, & inſtituta, vt de Reg[e Da]uid, Salomone, & ſic de aliis. Nec licuit [Im]peratori ea ſibi appropriare, prohibente [lege] naturali, & diuina, quæ habet: quod tibi no[n] vis fieri, alteri ne facias, *Matth. 7.* & in prin[cip.] Decret.

Decretal. Nec licuit eis transgredi terminos, quos posuerunt patres antiqui, *Prouer.22.cap.* [illegible] *& in præceptis decalogi.* Non concupisces rem proximi tui. *Exod.*20. in quo omnis rapina & violentia prohibetur, 24.*q.*5.*c.pen.* Et prædicta faciunt, quod de iure diuino non reperitur imperium fuisse institutum, prout regna, & sic quod nunquam Imperiũ ante Christi aduentum habuerit vniuersale dominium totius orbis.

Immo etiam Imperium Christi nunquam fuit vniuersale quo ad temporalitatem, cum ipsemet dixerit: Regnum meum non est de hoc mundo. Ioh.18. & suo tempore fuerunt Principes, vt Octauianus, & Tyberius, sub quo passus est, & voluerit eorum iura intacta seruari, dicens: Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo: *Marci* 12.*Matth.* 22. & Luc.20.

Et tunc temporis erant plures Principes in Gallia, Asia, Africa, Burgundia, Italia, Hispania, etiam in Chalcide, & Iudæa. Et statim post incepit esse regnum Burgundionum, vt iam dictum est supra, videlicet anno Christi 35. vt refert idem Philip. Bergom. *lib.*8.

Etiam Scythæ ab alieno Imperio, aut intacti, aut inuicti manserunt. Carium Regem Persarum à Scythia turpi summouere fuga. Cyrum, cum omni exercitu trucidarunt. Alexandri Magni ducem, cum copiis vniuersis deleuerunt. Romanorum audiuere, non sensere arma.

De iure humano, siue naturali, adhuc minus. Quia illud ius erat commune omnibus animantibus rationabilibus & irrationabilibus, & omnia erant communia: vt *l.*1.*ff.de iustit.& iure.*§.*ius naturale. &* 1.*dist.c.ius naturale.* Et de iure gentium, quod etiam naturale vocatur, *Inst.de rerum diuis.*§.*singulorum.* per occupationem dominia sunt distincta, & regna condita. *l.ex hoc iure.ff.de iustit.& iure.*

Et sic constat, quod iure illo naturali, seu iure gentium, solum erant Reges, cum non dicat imperium, nec tunc erant Imperatores, vt ante dictum est: Reges tamen erant Imperatores, cum dicit text. 1.*Reg.*8.*c.* Hoc erit ius Regis, qui imperaturus est vobis. notãdo verbum, *imperaturus.* Ex quo quilibet Rex potest hoc respectu dici Imperator.

De iure vero ciuili dicit Alber. *in loco supra alleg.* quod duplex est proprium, scilicet proprium cuiuscunque ciuitatis, vt *in l. omnes populi.ff.de iustit.& iure.* Aliud est proprium, Ius ciuile Romanorum per excellentiam. §.*sed quoties. Instit.de iure natur.* Et tunc sic, si ius ciuitatum vel prouinciarum consideremus, multæ ciuitates, & prouinciæ non subsunt Imperio. Nam vt dicit, in Hispania, vt dicunt docto. *in cap. causam. le second. extra qui filii sint legit.* & Nicol. de Vbald. *in tract. de successio. ab intesta.*111.*chart.versic. vltimus modus legitimandi.* Quocunque allegaret legem Imperatoris, capite punitur. Veneti vero, & multi alii, non seruant iura Imperatorum, nec etiam Galli, & Franci: quia non subiiciuntur legibus Imperatorum, nec eas allegant, nisi inquantum fulciantur ratione, & non alias, vt dicit Bald. *in l. nemo. C. de sentent. & interloc. omn. iudic.*

Si vero consideramus Ius ciuile Romanorum, & isto possemus nos de facili expedire; quia non est credendum illis, quorum repellerentur actores. *c. fraternitatis, de hæretic. c. licet ex quadam. de testa. l. mathematic. C. de episc. audien.* Et non plus creditur mortuæ voci, quã viuæ: sed leges sunt mortuæ voces Principis, ipse autẽ est vox viua, *in Auth. de consulib.* §.*fi. collat.*4. Cum itaque populo Romano non esset credendum in facto proprio, *vt l. nullus. ff. de testib.* ergo nec credendum est eorum legibus vel scripturis.

Et conclusiue, tenet Alber. *loco, quo supra,* quod nunquam Imperator fuit dominus totius orbis. Et hoc etiam tenetur à multis, maxime ab omnibus Doctor. Aurelianensib. & Citramontanis, cõtra sententiam glossarum iuris ciuilis, & canonici. Hanc etiam opinionem tenuerunt Iacob. de Rauenna, Petrus & Ioan. Fabri *in d. l.*1. *C. de sum. Trin. & fide cath. in l. bene à Zenone. C. de quadr. præscrip.* per eosdem etiam *in proœm. fforum.* quos secuti sunt Raphael Fulgos. Guillel. de Castellio, & Bernar. de Castillio, *in d. l. supra alleg.* Et istam opinionem tenet Card. Zabar. *in c. venerabilem.* §. *verum.*

verum. in 2. colum. extra de elect. vbi dicit, quod in hac materia multa ingenia laborauerunt, inuestigando initium Monarchiæ terrestris, & prodierunt plurimi libri de Monarchia; nulla tamen disputatio potest esse minus vtilis. Constat enim, vt dicit, quod imperiũ partim acquisitum fuit Romanis vi armorum, & sic etiam in aliis Regnis, qui habuerũt Monarchiam, vt fuit Assyr. quod dicitur Babylonicum. Item Macedonum, quod floruit sub Alexandro. Item Carthaginense, quod maxime viguit tempore Hannibalis, vt in Tito Liuio, de secundo bello Punico. Hæc tamen Regna præter Romanorum dicuntur Monarchiæ, non quia aliquod istorum fuerit generale ad totum orbem, sed ad magnam partem: imo etiam Romani nunquam habuerunt totum, sed fere totum, *dicit Zabarel. ibi.*

Et, vt dicit Albe. hanc opinionem tenendo, legibus eorum sunt conuincendi, *argum. tex. in c. qui syncera. 45. distinct.* Nam Imperator non est mundi dominus: quoniam secundum legem Imperatorum, qui dicit se dominum de iure gentium, vel ciuili, habet hoc probare *l. in rem actio. ff. de rei vendic.*

Imperator enim duas solas causas dominii allegat. Quia scilicet habuit à populo Romano; vel quia per iustum bellum occapauit ab hostibus Imperii. *ff. de captiuis, & postlim. reuers. l. postliminium. & l. hostes.*

Sed ad primum respondetur, quod populus non potuit plus in eum transferre, quam habuerit. *l. traditio. ff. de acquir. rer. dom.* Sed non habuit dominium super alias nationes. vt supra dictum est, & demonstratum fuit, & ad hæc infra demonstrabitur: ergo nec ipse, quod populus non habuit. Et si populus Roma. allegaret se habuisse, incumberet ei probatio: tamen onus probationis assumendo, constat satis fuisse probatum ex supradictis, & infra adhuc per Chronic. Romanorum iustificabitur: tamen contra hoc sic potest clarissime probari.

Notorium est enim, quod ciuitas Romana ædificata fuit per Romulum & Rhemum fratres: notatur *in l. 1. ff. de orig. iur. in princ.* & notatur *in l. fina. ff. de rerum diuis.* & habetur etiam in Chronicis *lib. 3. prædicti Ph*
pi Bergomensis. Quo quidem tempo
rant multa Regna, de quibus ibi plenis
quo quidem tempore, vt ibi clarum e
supra satis demonstratum fuit, Roman
dominabantur toti orbi, immo etiam
mæ parti orbis; & tunc habebant solum
ges, & sic eorum Regnum erat disti
illo iure ciuili, quod dictum est supra:
tum iurisdictionem habuerunt, cum
ædificauerunt, vt *in §. si vero. forsan. in*
de quæstore. colum. 6. Vnde populus ille
prædicto Reges expellendo, videntur
tra se Dei iram prouocasse. *7. quæstio.*
nique. & sic nec dominium, nec iurisdi
nem de iure habuerunt. Nam ius di
quod iustum est. *1. distinctio. c. ius natur*
per vim, & violentiam ab initio sedes
occupauerunt. Notat Innoc. *in c. sup*
voto. Ita quod propter vtilitatem ini
nubia fuerunt eis à Sabinis, Albanis
finitimis partibus denegata. Quod
nouisset Romulus, finxit se velle lu
dos, idque publicare fecit; quia nou
lecti populi vicini, vt noui populi spe
lum viderent, asciuerunt ductis vxor
filiabus, quas cum tenerent, rapuerun
inde ortum bellum in Albanos, quos
tioni addiderunt, & paulatim auctis vi
propinqua dominia vsurpare cœpe
nec præscriptione se iuuare possunt, cu
per malam fidem habuerunt, tam ipsi, q
habentes causam ab eis: & de violen
rum constat per iura, quæ sunt certa. *l.*
ignorantia. ff. de iuris, & fact. ignor. Ideo est
rãtia iuris, quæ eos non excusabit. *l.*
ff. de vsuc. l. de iuris ignorantia. ff. de iuris &
gnorantia.

Et adhuc prædicta opinio Citram
norum probatur vltra prædicta, nunc
mendo Monarchiam, quę fuit à temp
lii Cæsaris vsque ad tempora hodier
monstrando, quod semper fuerunt al
cipes, Reges & Dominationes, per v
sum orbem in pluribus, & diuersis pa
mundi. Maxime tempore illorum, qui
runt seipsos mundi dominos, & faciend

hoc casu fundamentum pro opinione contraria à Iulio Cæsare, qui primus Imperator, & nomen tale sibi assumpsit. Eo quod Romanis imperabat, vt tradunt historiographi: de quo gl. *in l. 1. ff. ad leg. Iul. de adulter.* aliquid sentit, vbi dicit, Iulium Cæsarem auunculum Gaii Augusti, fuisse primum Imperatorem: cum ante tantum dominium haberent Romani, vt dictum est, per rapinam vsurpatum, & in sua origine per vim, violentiam, & rapinam inchoatum. Ex quo ergo initium, seu origo nactæ possessionis de iure inspicienda sit, *l. clam poßidere. in princ. ff. de acq. possess. l. nam origo. ff. quod vi aut clam.* Quæ cum sit vitiosa, nunquam prodest violento. *l. autoritatem. C. vnde vi. l. si qua loca. C. de fundis & saltib.* rei dom. lib. 11. Et maxime etiam de iure Canonico, c. fin. & *c. vigilanti. extra de præscr. in reg. possessor de reg. in 6. & reg. peccatum. eodem tit.* Quia semper requiritur bona fides, etiam si desiet titulus, & sit tempus immemoriale. *c. 1. de præscript. in 6. in l. vnic. C. de vsucap. transfor.* Ita quod tale vitium transit ad successores. *l. an vitium. ff. de diuer. & temp. præscr. l. Pomponius. in princ. ff. de acq. poss. §. fin. Instit. de vsuc. l. hæres. ff. de vsuc.* Ideo, cum non potuerit primus, scilicet Romulus, terras & dominia per eum rapta, vt dictum est, nec etiam Iulius Cæsar, vt dixi, & dicam statim, ideo, nec eorum successores. Ex quo licuit spoliatis recuperare, & vti iure suo & successoribus, & sic de iure gentium, hoc licuit Iulio Cæsari. *d. l. ex hoc iure.* licuit & Gallis suo tempore: qui etiam quasi ab initio Vrbis conditæ, fere totam Italiam, etiam vsque Romam, ipsa euersa, dẽpto Capitolio, prout refert Titus Liuius *in quarto,* 1. decadis. & Iustinus *lib. 24.* qui etiam Imperium Romanum per multos annos tenuerunt. Ita quod fuerunt septem aut octo Reges Franciæ Imperatores Romanorum, cum à Principio de Græcis translatum fuerit in Francos, videlicet in Carolum Magnum, quod fuit anno Christi 806. vsque ad Conradum primum, successorem Ludouici tertii, in Imperio Gallorum: Quia omnes Reges Franciæ tenuerunt imperium Romanum, vsque ad annum Domini 910. quo tẽpore fuerit translatum imperium in Germanos. Quo quidem tempore semper erat alius Imperator in Græcia, qui dicebatur Imperator Constantinopolitanus.

Et maius argumentum, quod potest esse, est de Iulio Cæsare, qui dicit se Gallias deuicisse, quod non est verum in totum: Cum semper Aluernia, Britannia, & plures aliæ ciuitates supra Ligerim flumen existentes (quæ suos duces habebant) nunquam sine continuis querelis paruerunt Romanis, vt constat ex *Chronicis historiographorum*: vt etiam dicit Oldradus *consil. suo 69.* incipien. *consueuit dubitari.* Imperatores Romani nunquam fuerunt in pacifica possessione orbis; cum de his, vt supra dictum est, nunquam gauisi fuerint pacifice.

Vnde, sub Valentiniano, vniuersa Gallia defecit. Exinde, coacti sunt Romani viuere, contenti sunt sedibus suis & legibus, nec existimauerunt deinceps alias nationes deuincere, nisi media virtute Gallica; vt satis patet ex chronicis: quæ quidem etiam allegãda sunt decisionibus causarum, & credẽdum est illis etiam in iudicio, vt dicunt Bal. & Anto. de But. *in c. inter dilectos. extra de fide instrum.* gloss. *in verb. transtulit. in c. venerabilem. de elect.* gloss. 1. circa medium. *in c. literis. extra de in integ. restit.* Bart. *in l. 1. col. 6.* & ibi dom. meus Iason & alii. *ff. si cert. petat.* gl. & Geminia. *in c. placuit 16. dist.* & l. 2. & Geminia. *in c. in nomine Domini. 22. dist. &* gl. 3. & Geminia. *in c. 1. 27. distin.* & idem Geminia. *in c. absit. 20. dist.* & gloss. *in procem. ff. §. hæc autem tria. in verb. vrbibus.*

Et idem de libris historiarum, quo ad facta antiqua. Geminianus *in c. quamuis. ante fin. 21. dist.* Felin. *in c. cum causa. extra de probat. & in d. c. inter dilectos. in 8. colum. extra de fide instrum.*

Si igitur ex prædictis, propter vim illatam populis Gallis, debeant dicere se dominos, prout dixi supra, post Innoc. *in d. c. super his, in fine. extra de voto, & voti redem.* clarum est, quod ille titulus eis nihil opitulari potest per supradicta.

Nec inuenio alia iura, quæ eis prodesse possint, nec etiam titulos aliquos allegant.

Et vltra prædicta, pro opinione dicẽtium,

& tenentium, nunquam fuisse vniuersalem Monarchiam in mundo, nec Imperatorem vnquam fuisse dominum totius orbis: Adduco fundamenta sequentia, quæ faciunt contra illos, maxime, qui se dixerunt dominos totius orbis, prout fecerunt quidam Imperatores, de quibus sunt leges *in libris Digestorum & Codicis.* Primo, tempore Iustiniani, qui quandoque se dicit dominum totius orbis, vt supra dixi *in legibus allegatis*, maxime *in l. 2. C. de offi. præf. præt. Africæ.* Nam illud non est verisimile: Cum, vt habetur *in Auth. vt præponatur nomen Imperat. colum.* 4. vbi vtitur his verbis: *Qui sub Imperio nostro sunt, aut quos nostrum regit Imperiũ.* & ibi post: *In quos nos Deus Romanorum supposuit rebus.* & in §. *sed hoc tempore. Inst. de his, qui sunt sui vel alieni iuris.* ibi: *nullis hominibus quæ sub Imperio nostro sunt.* & in *l. 1. C. de sum. trin. & fide cathol.* ibi: *quos clementiæ nostræ regit Imperium.* Quos textus non intellexerunt, & nimis crudã interpretationẽ ad illos fecerunt Doctores Vltramontani: qui voluerunt illud verbum relatiuum vltra suam naturam extendere: cũ de natura sua sit restrictiuum dictionis præcedentis. notant Doctores *in d. l. 1.*

Tempore vero Theodosiani & Honorii, qui fecerunt *l. mercatores. C. de commerc. & mercatorib.* erant plures nõn subditi imperio. Et tempore etiam Alexandri IV. Imperatoris, vt satis constat ex *l. omnib. ciuitatibus, quæ sub Imperio nostro. ff. ad Trebel.* Et quod plus est, ex chronicis constat, quod tempore Antonini XII. & Commodi, Lucii, Antonini, & Marci Antonini, plures erant nationes non subditæ Imperio. Ex quo constat, quod relatio Iuliani, conditoris illius legis deprecatio, non est vera, & quod non est verisimile, quod Imperator ita responderit; quoniam veritas erat in contrarium. Nec etiam est credendum Iuliano, cum fuerit malæ vitæ, & modicæ æstimationis, & Tyrannus & sic nõ omni exceptione maior, & vocatus fuit Didius Iulianus, qui tyrannice imperauit per aliquod tempus, & pauci eum inter imperatores enumerant: & sic non multum facit illa *l. deprecatio.* cum conuincatur dictus Iulianus de mendacio; eo, quia tempore Antonini XII. Parthi nõ erant subditi Imperio, cum Marcus An[illegible] qui eidem successit, eosdem debella[illegible] Germanos, Marcomannos, Squados, S[illegible] matas ingẽti virtute, vna cum filio Comm[illegible] do Antoni. superauerit. Tempore cuius C[illegible] modi Antoni. Britones non erant subd[illegible] Imperio, nec etiam Arabes. Nam illo [illegible] pore regnabat Lucius Rex Anglorum.

Et sic constat, quod illis temporibus [illegible] quam aliquis Antoninus fuerit mũdi [illegible] nus, saltem vniuersalis: quicquid dixe[illegible] Iulianus: ex quo satis responsum est ad [illegible] *leg. deprecatio.* & ad omnes leges Iustinia[illegible] Imperatorum per veritatem in contra[illegible] ad oculum demonstratam, per chronica [illegible] storiographorum, vt dictum est.

Item etiam *d. l. deprecatio.* cum *extrau[illegible]* *reprimendum.* laborant eodem morbo, [illegible] ab indignato Principe factæ sunt. P[illegible] Antonino; propter piratas. Idem, secu[illegible] Bar. *in dicta extrauaganti:* in Henrico, q[illegible] gnatus hoc dicit propter Principes, [illegible] ras Imperii occupabant, & maxime p[illegible] Robertum Siciliæ Regem, propter [illegible] fuerunt factæ duæ extrauagantes, sc[illegible] *reprimendum*, &, *qui sint rebelles:* quæ tamẽ [illegible] ea fuerint reuocatæ per Clementem IV. [illegible] *pastoralis. de sentent. & re iud.* vnde à Princ[illegible] irato factum nõ disponit. *l. 1. ff. de const. Prin[illegible]* §. *sed & quod Principi. Inst. de iure nat. l. metum* [illegible] *sed cum prætor. ff. quod metus causa.*

Imo quod plus est, ex dictis docto[illegible] prædictam opinionem tenentium, e[illegible] stenditur contrarietas omnium Impe[illegible] rum, & iurisconsultorum: cum Iustiniani [illegible] §. *sed si ab hostib. Inst. quibus modis ius patria[illegible]* dicit Imp. Rom. debere habere limites [illegible] nes: si enim Imperator haberet vni[illegible] dominium ratione sui Imperii, non h[illegible] limites, nec essent aliqua limina Imp[illegible] quæ caperentur de facto, non cense[illegible] redire postliminio, vt patet *in l. à postlim[illegible]* *piratis. ff. de captiuis, & postlimin. reuersis. & [illegible]* *à latronibus. ff. de testam.* & sic cum limina [illegible] beat Imperium à limitato loco non orbe, [illegible] scio, quomodo dici possit Imperatorem [illegible] dominum orbis.

Et si

Et faciunt adhuc vltra prędicta contra eos leges ipsorum, quæ dicunt Imperatorem, seu populum Romanum habere hostes. *l.1. C. de off. praefect. praet. Africæ. §.1. in Auth. de hæred. & Falc.* coll. *ff. de collat. l. in bello. l. postliminium. l. hostes. ff. de capti. & postlimi. reuersis.* & ille Rex *in d. l. postliminium.* facit multum, inquantum dicit internos & omnes liberos populos Regesque moribus & legibus constitutum. & ibi: *Regem socium, aut amicum.* cum populus, aut Rex liber dicatur, qui nullius alterius populi potestati subiectus est, vt est text. *in l. non dubito. ff. de capt. & postlim. reuers. & glo. in d. l. hostes.* vbi text. in fine etiam loquitur de Germanis & Parthis hostibus Romanorum, quos antea socios, & confœderatos appellauerunt, *d. l. non dubito. & d. l. postliminium.* quæ quidem leges *postliminium & hostes.* fuerunt conditæ ab Vlpiano, & Paulo iurisconsultis, tempore Alexandri Imperatoris, qui statim regnauit post Antoninos, qui inceperunt ann. Christi 154. & fuerunt quinque, aut sex, & finierunt in Bassiano Antonino, & Aurelio Antonino, post quos fuit dictus Alexander, anno Christi 224.

Et sic constat, quod ille Iulianus, de quo *in d. l. deprecatio.* non dicit veritatem, & per hæc ad illam legem plenissime constat, esse responsum.

Albericus vero, ad illam l. vlterius respōdendo dicit, quod licet Imperator in vno loco dicat se mundi dominum; tamen alibi fatetur melius esse, qui non erant Imperio subditi. Alii enim erant hostes, alii fœderati, alii Reges, alii amici: vt *in d. legibus hic ante all. & d. l. mercatores. C. de commert. & mercat.*

Ad *c. in apib.* facilis est responsio: quia licet dicatur, quod in vno Regno debeat esse Rex, non sequitur, quod non possint esse diuersa Regna: Imo quod plus est, Deus ordinauit à principio plures Reges, & in vnoquoque Regno vnum Regē. Nec hoc prohibet *d. c. in apibus.* nam vnus apis nō est Rex omniū apum de mundo; imo in quolibet vase apum est vnus Rex. nec omnes grues de mundo sequuntur vnam, sed vna congregatio sequitur vnam, & alia aliam, & sic in quolibet Regno erit Rex, vel in qualibet ciuitate vnus Rector: quandoq; tamē reperitur duos fuisse Imperatores. *l. Imperatores. de pact. & l. diui fratres. ff. de pœnis.* & ita illū tex. declarat Io. de Turrecr. *in d. c. in apibus.* vbi respondet ad iura pro parte contraria allegata, tenendo etiam, quod nunquam fuit Monarchia vniuersalis.

Ex quibus constat responsio generalis ad omnia iura dicentia, quod Imperator est dominus totius orbis, & habet Monarchiam. Est verum, Orbis scilicet subiectus Romano Imperio; cum tempore, quo translatum fuit Imperium per populum in Principem, transtulerint in eum omne imperium, quod habebant in toto orbe. Cum ergo totus orbis vniuersaliter non tunc subiiceretur ipsi populo Romano, sed tantum vna pars, debet intelligi illam partem esse vniuersaliter illum totum orbem, & non vltra. Quia si extenderetur ad partes etiam tunc non subditas Imperio, sequerentur tot inconuenientia, quot in mense scribi non possent. Sequeretur enim, quod transtulisset in eū plus iuris, quam habuisset: sequeretur etiam, quod potestatem habuissent tollendi ea, quæ de iure diuino erant introducta, vtputa regna, & dominationes, de quibus supra dictum est. Et sic illa generalitas seu vniuersalitas restringitur ad habilitatem. *l. eum. ff. de iudic.* notatur plene per dom. meum Ias. *in l. 1. §. nuntiatio. col. 4. ff. de noui oper. nunc.* Et ne sequatur absurdum, notat Fel. *in c. cognoscentes. colum. 6. extra de constit.* Absurdum enim esset, & contra iuris dispositionem, quod populus Romanus transferendo omnem potestatem quam habebat in Principem, plus iuris ei dedisset, quam habuisset: & ideo vniuersalis locutio, seu generalis, debet ad partem mundi subditam Romano Imperio restringi, & non alias partes eidem non subditas extendi, ad euitandum inconuenientia, & absurda, de quibus supra dictum est: & ne incidant in mendaciū, quod facerēt, vt notorie cōstat ex omnibus Chronicis mundi. Et etiam ad id, quod est possibile, restringuntur. Floria. *in l. eum debere. ff. de seruit. vrban. præd.* & non ad impossibile quod esset hoc casu.

Non obstat vlterius, quod voluerunt dicere multi, tenentes partem contrariam vltra solutiones prædictas ad textus supra allegatos, maxime ad *c. conuenior. 23. quæst. 8.* vbi dicitur, quod Imperatori licent omnia, & ipsius sunt vniuersa. Quia vltra responsionem, quæ dari potest, quod hoc possit esse verum in suo imperio, & infra fines, & limites sui imperii: non quia ibi dicitur decisiue, sed solum erat vna allegatio partis, vt ibi patet.

Et ad *c. quo iure. 8. distinct.* responsio est in promptu: quia ibi loquitur tam de Regibus, quam Imperatoribus. Duo enim sunt (dixit ille text.) quibus principaliter hic mundus regitur, autoritas sacra Pontificum, & Regalis potestas: non enim dicit, *Imperialis*. Vnde nec regularitas orbis quiesceret in eo; quia tunc nec esset opportunum Ecclesiam Dei in sua regularitate quiescere, quæ mundum vniuersum regit & sub qua omnis spiritus requiescit. *cap. solitæ. de maio. & obed. in c. conuenior. 23. quæst. 8. in c. si Imperator. 96. dist.* qui nec priuilegium à sede Apostolica sibi indultum conseruare potuit. Ideo propter defectum Imperatoris necesse fuit, quod Reges Franciæ subuenirēt Ecclesiæ afflictæ: quibus & à Deo hoc donatum est semper. *c. hortatu. 23. quæst. 8. c. Adrianus. 63. dist.* Et ideo ille text. *in d. c. quo iure.* melius intelligi debet de Rege Franciæ, quam de Imperatore, cum plus Reges Franciæ subuenerint Ecclesiæ, quam Imperatores, vt supra dixi: & ille tex. *in d. c. quo iure.* non loquitur decisiue, & præcise, sed tantum exemplatiue, vt satis ibi confitetur gloss.

Et pro responsione *l. 2. C. de offic. præfe. præto. Africæ.* Quæ lex fuit Constantini, quo tempore translatum est Imperium in Gallos, scilicet in Carolum Magnum, de quo ante dixi in terminis illius legis, non probat, quod Imperator fuerit dominus vniuersi orbis, nec quod habuerit vniuersale dominium, imo nec habuerit dominium in Gallia, in his verbis ponderatis ab omnibus timentibus partem contrariam, scilicet in partibus Hispaniæ, & Galliæ, siue Francorum: & nota verbum, *In partibus*. non enim dicit, quod Gallia subesset Imperio. Verum est bene, quod aliquæ partes Galliæ fuerunt tunc iuris Ita[...] vt patet *in l. fin. ff. de censib.* & quæ forsitan o[...] diebant imperio Romano, vt erat Ma[...] Narbonen. Vinnensis, & illa pars Burg[...] diæ, quæ Allobroges attingit, quæ clau[...] Rhodano fluuio, quæ erant de Regno Fra[n]ciæ, & de facto à Romanis Imperato[ribus] occupabatur, quæ etiam de facto per T[...] dobertum Regem Franciæ nepotem [...] Clotarii Regis recuperatæ sunt, & [...] Franciæ regno additæ, & vsque ad hæc [tem]pora conseruatæ.

Vnde ergo bene dicit text. *quæ in parti[bus Gal]liæ, seu Francorum*; quia & illæ partes sub G[...] Aquitanica, vel secundum Plinium Lug[du]nensi, comprehenduntur, vnde nec per [...] concludit Gallias vniuersas subesse tu[nc Im]perio.

Ad *l. si duos. § 1. de excusa. tut. ibi; Vniuers[...] conueniens est, cuius subiectum est capitulum.* [...] ille textus nihil facit, & etiam sunt verb[a An]tonini Pii, de quo *in l. deprecatio. iam pl[...] pra alleg.* & non sunt ibi decisiue posita [...] legatiue: allegando quandam episto[lam il]lius Antonini Pii missam Comiti Asię [...] Et sic ex illa specificatione præcedent[e re]stringitur illa vniuersalitas, seu generali[tas] scilicet vniuerso orbi Asiæ, & sic ista vniu[er]salitas hic limitatur, & distinguitur in illo [...] su, cum sit ex epistola Antonini Pii [...] comiti Asiæ, quod sit de iure. notat domi[nus] meus Iason *in l. si conuenerit. col. vlt. ff. de iurisd. [omn.] iud.* per textum *in l. quoties. C. familiæ ercis.* [...] quem Bald. notat ibi, quod verba genera[lia] indefinite prolata recipiunt à verbis speci[ali]bus intellectum: & plura alia ad proposit[um] adducit idem dominus meus Iason *in l. [...] ta re. & in 1. & 2. col. C. de transa.* faciunt, quæ [...] cit Alexan. *in consil. suo 22. in fine. in 1. vol.*

Cum ergo prædicta epistola fuerit sol[um] missa comiti Asiæ, non extendetur vniue[rsa]litas sequens vltra districtum commissum [...] cto Comiti, quia etiam extra territorium [iu]dicenti non paretur: & cum Comes Asiæ [...] lū haberet administrationē in Asia, vt sonant [...] verba. scil. Comiti Asiæ, non extendetur illa vniuersalitas vltra suam administrationem.

Et etiam

Et etiam facit; quia epiſtola non probat, ne ligat nõ recipientes, vt ſatis probat Bart. *in l. filiusfam. ff. ad Maced.* Ex quo ergo non conſtat, quod alii receperint prædictam Epiſtolam, vel tacuerint, non eos ligauit. cum etiam Epiſtola non probet. notant Bald. & alii *in l. instrumentis. C. de probat.* & etiam ſatis ſupra demonſtratum eſt, quod nunquam Antoninus fuerit dominus vniuerſi orbis; imo ſuo tempore erãt plures Reges & Principes, qui non erant tunc ſubditi Rom. Imperio.

Ad dicta Bart. & aliorum dicentium Reges peccare, qui negant Imperatorem eſſe dominum orbis, & dicentes contrarium, eſſe hæreticos, & etiam eos eſſe hæreticos fundantes ſe ex dicto *Lucæ* 2. Exiuit edictum à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis, cum hoc non probet neceſſario, quod ergo Cæſar fuerit dominus vniuerſi orbis, prout in veritate rei non erat. Nam non ſequitur, exiuit edictum; igitur eſt dominus: nec per hoc probatur in Imperatore eſſe dominium. Non ergo ſequeretur: Cum Turca magnus dicat ſe dominum orbis, quod hoc ſit verum: ſæpe enim gloriãtur domini Principes in aſſumptione titulorum generalium, quos tamen non habent, nec vnquam habuerunt, nec in æternum habebunt, vt de illo Turca magno, & ſatis demonſtrandum eſt in pluribus aliis.

Et etiam vellem ſcire, quomodo hoc probaretur, quod per hoc quis efficeretur hæreticus; nam iſtud non eſt nec de præceptis Eccleſiæ, nec de pręceptis decalogi, nec de contentis in ſymbolo, vt ſupra dixi *in princ. huius ſecundi tractatus*: & licet ſit in Euangelio, non tamen eſt ibi præceptiue, ſed ſolũ narratiue.

Ex quo etiam quod plus eſt, reperio contrarium fuiſſe determinatum per ſummos Pontifices, qui dixerunt, & ordinauerunt Regem Franciæ neminem recognoſcere in ſpiritualibus & temporalib. *d. c. per venerabilem. qui filii ſunt legit.* qui tex. loquitur de iure & non de facto, quia nunquam ſummus Pontifex loquitur in facto: ſed in iure tantum. gloſ. eſt *in cap. conſultationi. in gl. fi. extra de temp. ord.* quam gloſ. in terminis noſtris reputat ſingularem Felin. *in c. cum non liceat. extra de præſcript.* vbi addit, quod illam gl. notat Card. Alex. *in ca. quæ in eccleſiarum. in verb. videbatur. extra de conſtit.* & quod illam gloſſ. & interpretationem firmat Panorm. *in c. nouit, & ibi Fel. extra de conſtit.* & facit tex. *in l. mora. in princ. ff. de vſuris. ibi; neque conſtitutione vlla, neque autoris iuris quæſtioni decidi poſſe, cũ ſit facti magis, quam iuris.* & facit tex. *in l. eum quem. in fin. verſ. de facto autem conſulentib. ff. de iudic.* Cum tanquam habens omnia iura in ſcrinio pectoris, nũquam de facto loquitur, ſed de iure: quod etiam ex pluribus rationibus, ex illo textu ponderari poteſt, maxime *in princ. in ver. inſuper. ibi; ſine iuris alterius læſione.* in eo ſe iuriſdictioni noſtræ ſubiicere potuit. Ad quæ verba aduertẽdum eſt, cum ſi verum fuiſſet, quod Rex Franciæ fuiſſet ſubiectus in temporalibus Imperatori de iure, non potuiſſet ipſe Rex Franciæ ſine magna læſione iuris alterius, ſcilicet, Imperatoris ſe ſubiicere alienæ iuriſdictioni, ſcilicet Pontificis; maxime, cum tractaretur de legitimatione filiorum, & conſequenter de ſucceſſione Regni, & aliis feudis quibus debuiſſet interueniſſe autoritas & conſenſus ſpecialis ipſius Imperatoris, in iſtis feudis maioribus. per tex. *in c. naturalis. vbi omnes notant. ſi de feudo fuerit controuerſ. vbi gloſſ. & omnes Feudiſtæ poſt eam, in vſib. feud.* Imo, Papa in talibus in iuriſdictione Imperatoris non poteſt ſe intromittere, vt tenent omnes Canoniſtæ *in c. cæterum. de iudic. & Legiſtæ in l. Gallus. §. & quid ſi tantum. ff. de lib. & poſthum.*

Et facit tex. *in l. 2. ff. de natal. reſtituen.* per Bal. & Paul. de Caſt. *in l. 1. C. de iure aureo. annul.* per illum text. quod tamen intellige, niſi concerneret materiam peccati. gloſſ. *in c. ſi duob. extra de appellat.* Innoc. *in c. licet. extra de for. comp.* Abbas *in c. nouit. extra de iudic.* vel *in c. 1. extra de conſtitut.*

Et ſi dicatur, quod *in d. c. per venerabilem.* magis tractatur de efficacia & validitate matrimonii, quam de legitimatione filiorum, ex quo poterat ad ſummum Pontificem ſpectare cognitio. Cum cauſæ matrimoniales debeant coram Iudice Eccleſiaſtico terminari, & per ſummum Pontificem ſuper tali-

bus est dispensandum. & non per alium. notatur *in c. lator. qui fil. sint legit. & in d. c. per venerabilem.* & per Bart. *in l. Titia. ff. sol. matr.* Ex quo dixerunt quidam, quod Papa potest incidenter filios naturales in temporalibus legitimare, licet non principaliter: quod tamen multi dicunt, non affirmant *in d. c. per venerabilem.*

Ad prædicta respondetur, quod ille text. loquitur in legitimatione vera & expressa; quia alias non fuisset opus dicere, quod potuerit Rex subiicere se iurisdictioni summi Pontificis; quia si fuisset tantum causa matrimonii, ipso iure iam fuisset subiectus: & ideo lex non loquitur in casu arido, sed viridi, vt patet *in leg. Arriani. C. de hæret.* & in casu non dubitabili. *l. Labeo. ff. de Carb. edict.*

Et etiam, ex quo certum erat matrimonium non fuisse verum, vt ibi dicit text. & gl. in verbo, *videbatur.* & ideo filii erant naturales tantum, & non legitimi. ex quo requirebatur legitimatio filiorum natorum ex illo matrimonio, quam Rex petiit, quam poterat facere: non tanquam pater, sed tanquam Princeps cum subditis, vt ibi satis notatur. Et ideo erat Princeps neminem recognoscens, & non subditus Imperatori: quia si fuisset illi subditus, non potuisset legitimare, quo ad feuda, vt dicunt omnes *in d. §. naturales.*

Et cum dicatur, quod potuit tanquam Princeps, ergo de iure, cum istud dicatur per summum Pontificem; cum verba illius diriguntur ad ea, quę de iure fieri possunt, & non ad ea, quæ de facto. *l. ex facto. ff. de vulg. & pupil. subst. c. eam te. de rescrip. l. fi. C. de testam. mili. l. 2. C. de noxal.* & si hoc non intelligeretur de iure, sequeretur, quod Papa voluisset sustinere Regem Franciæ contra Imperatorem in his, quæ facere non posset, & sic in male gestis, quæ videntur illicita: vnde ex eo fonte, ex quo iura proueniũt, sequeretur iniuria, quod non est dicendum. Ex quo credo dicendum, quod ille tex. *in d. c. per venerabilem.* loquitur de iure, & non de facto, contra glos. ibi, contra quam etiam tenent Innoc. Abb. Fel. & plures alii *in d. c. nouit, extra de iudic.*

Et facit tex. *in d. c. nouit. extra de iudic.* pro huiusmodi interpretatione, quod ille tex. [...] *per venerabilem.* debeat intelligi de iure & [...] de facto, secundum glos. ibi, sic induc[...] Dicit enim ibi tex. *non enim intendimus de [...] cuius ad ipsum spectat iudicium,* loquend[...] rege Francię, in quibus verbis facio ho[...] damentum. Si enim Rex Franciæ hab[...] superiorem Imperatorem in tempo[...] non potuisset cognoscere de causa [...] inter ipsum & Regem Angliæ; tun[...] vasallũ occasione comitatus Pictaui[...] ageretur de causa feudali, sed debui[...] perator cognoscere. *c. 1. apud quem vel q[...] stio feudi terminetur, in vsib. feud.* & faciũt q[...] cit Bald. & Iac. de Beluis. & alii *in c. 1. de [...] in maritum facta.* Quod si est quæstio [...] maiores, vt sunt Duces, Comites & Reg[...] quibus non potest faciliter habere iudi[...] Imperator est iudex, & non alius. *cap. 1. [...] Corradi, in vsib. feud.* idem Bald. *in l. 1. [...] diuis.* Cũ ergo ille tex. *in d. c. nouit.* dica[...] illa quæstio feudi debuit determi[...] Regem Franciæ dominum feudi, c[...] spectet & non ad alium, patet, quod [...] Imperatori non subiacet. Et hoc i[...] Panorm. duabus rationibus, quas vide[...] nec vnquam iugum Imperii suscepit, v[...] Lucas de Penna, *in l. vnica. C. de colon. [...] lib. 11.*

Ex quo sequitur, quod si Rex Franc[...] sit illi subditus, quod ipse Imperator [...] mundi dominus, quod indubitanter [...] verum ex supradictis & multis aliis [...] bus, quæ hic possent adduci; sed cũ [...] dentia rei, & per existentiam aliorum [...] gnorum, quæ semper fuerunt in esse [...] re Imperii Romani, dicendum est [...] tanter, quod nunquam fuit vsque a[...] tempora aliquis Imperator, qui fuer[...] uersalis mundi dominus.

Ex quo tamen Romani præ cæter[...] iorem dominationem in hoc seculo [...] runt, & exinde nomen Regium odios[...] isse apud eos, assumpserunt pro corum [...] cipe post Reges, Consules & Dictatores [...] men Imperatoris. Ideo videtur inter [...] huius mundi Principes ratione illius dig[...]

tis esse primus & cæteris excellentior; non tamen per hoc sequitur, quod sit mundi dominus, & sic quod alii propterea eidem subiiciantur; quoniam nunquam fuit ita ordinatum, neq; à Deo, neq; eius Vicario, neque ab habẽtibus potestatem hoc ordinandi seu disponendi.

Potest tamen dici, quod adhuc rex Franciæ ita potest dici Imperator in suo regno, prout infra dicam, prout Rex Romanorum in suo regno dicitur Imperator: & quod tale Imperium est ita in Rege Francorum, sicut in rege Romanorũ. Cum, vt habetur in Chronicis Eusebii, Imperium fuerit translatum de Græcis ad personam Caroli Magni Regis Francorum. & facit 63. *dist. c. ego Ludouicus & ibi nat. in vlt. gloss.* Et virtute istius translationis Carolus Magnus, & sui successores, receperunt potestatem imperialem in omnibus regnis, prouinciis & terris: Præsertim occidentalibus, quæ non erant ante tempus dictæ trãslationis sub potestate dicti Caroli, & etiam petendi & exigendi à Regibus & Principibus Regnorum, prouinciarum, & terrarum huiusmodi subiectionẽ Imperatori debitam: ita quod sicut olim populus Romanus ius & potestatẽ transtulit in Imperatorẽ, vt patet *ff. de orig. leg. 2. §. sed & quod Principi. ff. de constit. Princip. leg. 1.* Et postmodum, ex diuisione ipsius Imperii, quæ fuit per Carolum Magnum, Aquisgrani solenniter congregatis omnibus proceribus totius Regni, Ludouicum filium suum Aquitaniæ Regem cunctorum consilio sibi totius Regni & Imperialis nominis hæreditatem sub anno Domini 800. constituit. Impositoq; capiti eius diademate Imperatorẽ & Augustum appellari iussit. Richardum vero nepotem suum filium Pipini filii sui Italiæ præfecit & appellari iussit. Post hoc idem Ludouicus, qui Pius est cognominatus, mortuo patre suo generalem conuentum Aquisgrani sub Anno Domini 817. habens, filium suum primogenitum Lotharium nominis atque imperii sui constituit, & cæteros Reges appellatos, vnum Aquitaniæ, scilicet Pipinum, alterum Bauariæ, scilicet Ludouicum præfecit. Ex quo ex huiusmodi translatione semper remansit potestas Imperialis apud Frãcos. Imo, primo habuerunt nomen Imperatoris, cum dicto Ludouico fuerit impositum diadema, & Imperator & Augustus ex iussu Caroli Magni vocatus fuerit. Et licet postmodum anno Domini 84. orta fuerit guerra inter tres fratres, videlicet Ludouicum, Carolum & Lotharium, post bellum inter eos habitum, anno præcedenti apud pagum Antissiodoreum, in loco, qui dicitur *Fontaines*, in quo à neutra parte fuit triumphatum, secundum Eusebium, & Imperium remanserit apud Lotharium, qui appellatus fuit Imperator: tamen potestas Imperialis etiam remansit apud Carolum, qui habuit Regnum occidentale Francorum, à Britannico mari, vsque ad Mosam fluuium, & vocatus fuit Rex Galliæ: Sed tamen cum potestate Imperiali in suo Regno, quam semper vsq; nunc exercuit, & adhuc exercet, faciendo ea omnia, quæ Imperator in suo imperio. Ex quo etiam potest dici, quod præscriptio tanti temporis, cuius initii memoria non extat, in contrarium ei prodest. Dicit tamen Bald. *in tit. de prohib. feudi aliena. per Federic. §. fin. col. pen. in fin.* quod licet dictus Rex Franciæ sit super omnes Reges, & quo ad subditos suos sit in Regno tãquam corporalis Deus, non tamen, vt dicit, est alter Imperator.

Sed quia tamen postmodum ab Eccesia Romana maior dignitas reputatur dignitas Imperatoris, & propter approbationẽ, quam fecit Ecclesia Romana de imperio, illud trãsferendo de Francis, seu Gallis in Germanos, in personam Othonis: de quo legitur, *in ca. synodo. 64. distinctio.* quam Regum, in omnibus locis indifferenter: extra Regnum Franciæ semper Imperator sedet à dextris & Rex Franciæ à sinistris, & sic præcedit Regem Franciȩ propter autoritatem & præeminentiam, quam habet ab Ecclesia, ex vnctione & coronatione, quam recipit ab Ecclesia Romana, vt dictum est, & habetur *in c. per venerabilem. extra de elect.* & notatur in pluribus locis. De huiusmodi translatione est magna altercatio. Sed cum non sit magnæ vtilitatis,

tis, & ſit iam hæc pars ſatis onerata, me remitto ad tractatum Ioan. le Cyrier *de primogenitura, in 12. q. ſecundi libri. vbi per 7. aut 8. col.*

VIgeſimanona conſideratio. An etiam, ſi electus in Imperatorem nõdum ſit coronatus, qui ante coronationem dicitur tantum Rex Romanorum, præcedere debeat Regem Franciæ. Hæc quæſtio fuit hoc anno Domini 1521. in menſe Septembri in oppido Caleti, vbi fuerunt ambaſciatores & legati Caroli Illuſtriſſimi electi in Imperatorem & Regis Hiſpanorum: inter quos erat nobilis & præſtantiſſimus vir Dominus Mercurinus Cancellarius electi in Imperatorem, & legati Franciſci Chriſtianiſſimi Regis Franciæ: Inter quos erat Nobilis & excellentiſſimus vir dominus Antonius de Prato, Cancellarius Regis Franciæ: inter quos fuit quæſtio de præcedentia. Mouebatur prædictus Antonius ea ratione; quia prædictus Carolus licet fuiſſet electus in Imperatorem, non tamen erat adhuc vnctus & coronatus, & ſic factus erat Rex Romanorum, qui tanquam Rex Romanorum non vngitur, nec coronatur ab Eccleſia: & etiam licet eſſet Rex Hiſpaniæ: tamen, quia non vngitur, ideo dictus Cancellarius Franciæ debuit præcedere Cancellarium prædicti electi in Imperatorem: eo, quia Rex Franciæ erat vnctus & coronatus, prædictus vero electus in Imperatorem, & Rex Hiſpanorum non erat vnctus, nec coronatus.

Ex parte vero dicti domini Mercurini Cãcellarii electi in Imperatorem, multa in contrarium dicebantur, & quod prædictus electus erat vnctus & coronatus ab Archiepiſcopo Colonienſ. ad quẽ pertinet eidẽ Regi primam vnctionem & coronationem impendere, prout tenet Innoc. *in c. venerabilem. extra de elect.* dicam plenius.

Deciſio huius controuerſię pendet ex dubio ſequenti, videlicet: Nunquid electus in Regem ſeu in Imperatorem à Principibus habentibus poteſtatem eligendi, vel à maiori parte poſſit ſtatim ex ipſa electione licite nomen Regis aſſumere, ac bona Regni & Imperii, tanquam habens eandem pote... tem, quam Imperator in Italia, & in a... prouinciis Regno & Imperio ſubiectis a... miniſtrare.

Ad iſtud dubium videtur primo dicen... dum, quod electus in Imperatorem non p... teſt ſibi aſſumere nomen Regis, niſi p... probationem ſuam ab Eccleſia factam... ſic probatur: Examinatio perſonæ e... Regem Romanorum, pertinet ad Ecc... Romanam. *ca. venerabilem, §. verum. extr... lect. clem. Romani. verſic. præfatis itaque. d... iur.* Et non ſolum examinatio, imo ap... batio & nominatio, vt dicit ibi text. ... quidem examinatio non videtur fieri a... lium finem, niſi vt examinata prius pe... ipſius, vel ſaltem perſona eiuſdem electi... probetur, vt ſic ex tali approbatione de... poſſit, ſicut in electis ad dignitates Eccle... ſticas regulariter obſeruatur, vt patet in... *ſti. extra de elect. & in cap. qualiter. eodem ti... uaritiæ. eod. tit. lib. 6.* Ergo videtur, q... probatio electi in Regem Romano... iamſi ſit electus à Principibus in con... peti debet ab Eccleſia Romana, ante... adminiſtret, nec nomen Imperatoris... mere, vt dicit *gl. in d. clem. Romani. in verb...* *rus. ibi; Ego enim.* quem ad hoc alleg. Feli... *eam te. in 2. col. extra de reſcript.* vbi ampl... nitur materia de electo, quam poteſta... habeat ante conſecrationem, ſeu confir... tionem.

Secundo, ſic: Si Rex Romanorum e... lectione concordi vel à maiori parte Pri... pum electorũ facta poſſet ſtatim admini... re iura & bona Regni imperii; ergo v... & coronatio, quę Regi Romanorum A... grani per Archiepiſcopum Colonienſ... ctio & coronatio per Archiepiſcopum... diolanen. in villa Modinen. ſecunda... dem ante vnctionem & coronationem... perialem conſueuerunt impendi, vi... notat. per Ioan. Andr. *in d. clem. Romani. ...* rentur ſuperfluæ & inanes, & de nihilo v... rentur ſeruire, quod eſt abſurdum & incon... ueniẽs, cum tales vnctiones & coronationes non videntur eſſe ſine rationabili cauſa in... ductæ.

Ter

Tertio sic: Rex Roman. non habet eandem potestatem, quam Imperator, qui non dicitur Imperator, nisi post vnctionẽ & coronationem: cum vt habemus *in l. bene à Zenone. C. de quadr. præscript. in fin.* vbi Imperator non concedit priuilegium ante infulas imperiales susceptas: Per quarum susceptionem intelligimus coronationem Imperialem: & sic videtur, quod Rex Romanorum non habet eandem potestatem, quam postea factus Imperator. & facit text. *in l. athletæ. ff. de excusat. tut.* quem ad hoc allegat Barba. *in c. eam te. in 2. col. extra de rescript.*

Quarto faciunt tex. *in ca. in nomine Domini. ver. eligatur autem. ibi: & futurus. 23. dist. & in c. venerabilem. §. verum. ibi: eligendum in Regem, vel Imperatorem postmodum promouendum. extra de elect. & in cle. Romani. ver. priusquam de iureiur.* vbi dicitur: *Ego enim Rex Romanorum, futurus Imperator.* Ex quibus omnibus patet, quod primo quis efficitur Rex, & postmodum futuro tempore Imperator, & sic Rex nõ videtur habere eandem potestatem, quam Imperator: cum Rex prius existens postmodum promoueatur in Imperatorem, vt sic aliquid importet plus promotio in Imperatorem, quam in Regem.

Quinto sic probatur: Nam nihil operatur antequam sit. *leg. 1. ff. de collat. bonor. §. si impuberi,* vbi dicit, præmatura est enim collationis species, cũ adhuc viuatis, cuius de bonis quarta debetur. *leg. 1. §. ex hoc rescripto. ff. de ventre inspic. leg. quoties. ff. de nouatio.* Sed Imperator in sua coronatione dicitur oriri, & sic incipere esse. *l. omnes. C. de feriis. ibi; vel ortus imperii protulerunt. & ibi gl. quæ exponit: id est, coronatus.* ergo ante hoc dicit Ioan. Andr. *in data libri. 6. in gl. quæ incipit, scire debes.* Et tribus coronis coronari debet, vt notatur per eum *in clem. Romani. elect.* & dixi supra.

Sexto probatur sic: Furtiuus est omnis actus & illicitus, qui exercetur in re præter voluntatem domini vel custodis, etiamsi exerceatur per eum, cui traditio fieri debet. *l. si ex stipulatione, ff. de acquirend. possess. i. nec ex vera. Cod. de quadrien. præscript.* sed per Christum B. Petro & successoribus tradita sunt vtriusque Regni gubernacula, cœlestis, scilicet, & terreni. *22. distinctio. c. omnes. 15. quæstio. 6. c. alius. & c. nos sanctorum. & c. iuratos. 1. quæstio. 4. c. quia prælatus. in princip. & c. Apostolicæ. de re iud. in 6.* Quicunque ergo sine voluntate successoris beati Petri terreni Regni gubernaculum assumit, rem licitam facit. quod optime probat Innocentius per rationes, *in capit. licet ex suscepto. de foro. compet.* & probatur *in dict. cap. Venerabilem. extra qui filii sint legit.* quod etiam probatur *Psalm. 135.* vbi dicitur: *Qui fecit luminaria magna, Solem in potestatem diei, Lunam & stellas in potestatem noctis.* in quo transsumptiue significatur Sacerdotium & Imperium, vt per solem sacerdotium significetur, per lunam imperium demonstretur. *cap. solitæ. extra de maior. & obed.* Luna autem non lucet, nisi per influentiam Solis; ergo nec Imperator nisi per influentiam à Papa. & cum hoc bene facit, *d. l. bene à Zenone. supra in quarto fundamento.* allegata in fin. dum dicit; *Imperiales suscepimus infulas.* vt dicatur infula, quasi influa siue influentia, de quibus infulis habetur *in l. fi. C. de Iudæis. & in auth. si vero. C. vt omnes iud. tam. ciuil. quam milit. in princ.*

Septimo probatur sic: Nullum imperfectum operatur perfecte, alias perfectum ab imperfecto non dignosceretur. *l. ædificia. §. perfectissime. ff. de ædil. edict.* Perfectum autem non est, cui aliqua particula deficit. *l. cum Syllanianum. C. ad Syllan.* Probat Philosophus. *5. Metaphys. c. de perfecto.* & hoc etiam probat lex, dicens, neque balneum, aut theatrum fecisse intelligitur, qui ei propriam formam, quæ ex consummatione contingit, non dederit. *l. si is qui quadringenta. §. quædam. ff. ad leg. Falcid.* Hinc dicit Dom. meus Ias. *in l. si pro fundo. & in l. sub prætextu, 2. & in 2. colum. C. de transact.* quod imperfectum & nullum idem sunt. sed constat, quod ante approbationem, vnctionem & coronationem aliqua pars imperiali dignitati deficit, alioquin esset superflua: quod nemo sanæ mentis probabit, vt *si ita quis stipulanti. ff. de euict. l. posthum. ff. de capti. & postlim. reuer.* ergo non est perfecta, & sic non potest perfecte imperialia operari, quod posset, si ea, quæ sunt iurisdictionis, libere

exercere poſſet; cum tota ſua poteſtas in hoc conſiſtat.

Octauo probatur ſic: Quoties ſunt duo gradus ſucceſſiui adinuicem ordinati: exiſtens in vltimo non debet attingere ea, quæ ſunt primi, ſicut Diaconus ea, quæ ſunt Epiſcopi, vel presbyteri. *c. Diaconus. & c. ſeq. 93. diſtin.* vni commiſſum alius ſurripiat. *l. conſulta diualia. C. de teſtam.* Et in electo in Imperatorem eſt conſiderare duos gradus. Vnum inquantum eſt Rex; alterum, inquantum promouendus eſt Imperator, vt *d. c. venerabilem. de elect.* & clarius *in d. c. in nomine domini. 23. diſt. ibi: dilectiſſimi filii noſtri habeant.* exiſtens ergo in primo gradu, ſcilicet Regis, non vſurpabit quæ ſunt ſecundi, ſcilicet Imperii.

Nono probatur ſic: Præceps & præmature vtitur quis gladio ante efficacem commiſſionem eiuſdem. *l. obſeruare. §. fi. ff. de offic. procon.* arg. *leg. 1. de exec. rei iudic.* & quis adminiſtrationi imprudenter ſe immiſcet ante adminiſtrationem decretam. *l. fi. C. arbitr. tutelæ. & in Authen. vt hi qui oblig. habere perhib. res minor.* ſed ſic eſt, quod vterque gladius eſt apud Eccleſiam, quod notatur per verba Apoſtolorum, in quorum perſona Eccleſia deſignatur: Ecce duo gladii hic, ſcilicet in Eccleſia: Et Chriſtus dicit non ſuperflua eſſe, ſed dicit, ſufficit: & ideo cum Petrus gladium exercuit, nequaquam vt abiiceret iuſſit, ſed vt in vaginam conuerteret, quaſi exercitium prohibens, non imperium auferens. Exercitium autem Imperatori committitur in approbatione, vnctione & coronatione. arg. *ff. de milit. teſta. l. ex eo. & l. ſi Titius & in Authen. de defenſ. ciuit. §. interim. coll. 3.* ergo ante hanc commiſſionem adminiſtrare non poteſt.

Decima probatur: Electus ad militiam non prius miles eſt, quam ſtigmata receperit, & in numero militum ſit deſcriptus. *l. ex eo & l. ſi Titius. ff. de teſtam. milit. l. 1. ſtigmata. C. de fabricenſib. lib. 12.* Sic etiam Imperator licet ſit in Imperatorem electus, donec habeat ſtigmata & inſignia Imperatoris, nõ debet dici Imperator.

Vndecimo: Nam cum poſt eius ele[…] nem requiratur confirmatio Papæ, & in[…] ſus officii per coronationem, *iuribus ſup[…]* *leg.* Sequitur, quod ante non habet ple[…] am poteſtatem; ergo non poteſt offic[…] inuitum exercere. *l. Publius. ff. de cond. & […]* *in Auth. de conſulib. ca. hæc autem. coll. 4. & […]* *de defenſ. ciuit. §. interim. & leg. poſt duos. C[…]* *uo. diuer. iud. & ca. pen. extra de tranſlat. p[…]*

Duodecimo: Cum, vt ante dict[…] ante confirmationem, conſecration[…] vnctionem, non dicatur Imperator, [..] tum Rex Romanorum; ergo poteſtate[…] peratoris habere non debet: cum ca[…] nomine carere debent & effectu. *l. […]* *de feriis.* & iſta tria vltima motiua facit Sa[…] *d. l. bene à Zenone. C. de quadrien. præſcript.*

Contrariam tamen opinionem, ſcil[…] ſtatim electione facta poſſit adminiſtr[…] nent Bart. Bald. poſt gloſſ. & Cyn. *in d[…]* *à Zenone.* Bart. *in extrauag. ad reprim[…]* *verb. Regibus.* & idem Bar. *in l. ex eo. ff. d[…]* *& in leg. ſed & reprobari. in princip. de exc[…]* *in prima conſtitutione Digeſtorum, in f[…]* gloſſ. *in c. legimus. 94. diſtin.* Innoc. *in c. […]* *ra. extra de conſtit.* Collectan. *in c. noſt[…]* *bi in apoſtillis. in ver. ſic nec Imperat. extra […]* *lat. præla.* Pan. *in c. venerabilem. extra de […]* lin. *in c. eam te. col. 2. verſi. ſimiliter. extra […]* Oldr. *conſil. 168. & conſil. 199.* Albe. de R[…] Saly. *in d. l. bene à Zenone.* qui mouentur [...] nibus ſeqq.

Primo, Quia ſicut matrimonium m[…] conſenſu perficitur. *ff. de reg. iur. leg. nuptias […]* *ſimilib.* ita mutuo conſenſu eligentium, […] lecti acceptantis, debet dici eſſe perfe[…] & eſt ſimilitudo bona: Quia ſicut ma[…] xorem tenetur defendere, vt *Inſtit. de […]* *§. patitur.* Ita & Imperator Rempublic[…] vniuerſo, & in particulari, vt *in dict. leg.* […] *Zenone. & Cod. de nouo Codice componen.* […] Sed videtur, quod iſta ſimilitudo non [..] na, cum, vt dicit Rofredus Beneuentan[…] *libellis iuris Canonici, ſub titulo de ſponſalib[…]* *cap.* Sicut matrimonium per ſponſalia in[…] tur, per verba de præſenti completur, & [..] copulam carnalem conſummatur: *Ita ma[…]* *[…]monium*

[mat]rimonium per electionem post consensum initiatur, in confirmatione ratificatur, & in consecratione consummatur. *leg. licet. & cap. incorporalia. extra de translat. prælat.* & etiam dicit Lucas de Pen. *in leg. mulier, in princ. Cod. de incolis. lib. 10.* quod matrimonium tantum dicitur inchoari per sponsalia, & consummari per copulam carnalem, allegat iura allegata.

Ex quo mihi videtur dicendum, quod ista similitudo non est sufficiens ad æquiparandum vnum ad aliud. Ita quod sit verum argumentum, cum etiamsi similitudo esset vera, quod non tantum concludit identitatem, nec habet eandem rationem: & ideo non valet argumentum. Panor. *in cap. quoniam frequenter. §. fin. in pen. col. extra vt lit. non conte.* quasi similitudo nō sit commoda, in ratione nihil operatur, vt dicit idem Panor. *in cap. cum dilectus. in 3. col. extra de ordine cogni.* & ideo cum hic sit alia ratio in matrimonio carnali; eo, quia solus consensus facit matrimonium, nō concubitus, vt dictum est, & nihil vltra requiritur ad perfectionem, non est hoc casu arguendum ad hunc casum; cum sola electio etiam cum consensu illius non faciat eum Imperatorem, imo requiritur consecratio, vnctio & coronatio, *iuribus supra allegatis*; igitur, &c.

Secunda ratio Salycet. & aliorum pro hac opin. est talis: Quoniam, vt dicit, eiusdem virtutis & potestatis debet esse electio facta à Principibus Alemaniæ; cuius potestatis & effectus erat electio facta à populo Romano. Cum subrogatum sapiat seu assumat naturam subrogati. *leg. si eum. §. qui iniuriarum. ff. si quis cautionib. l. 1. §. hæc actio. ff. si quis liber esse iuss.* Sed electio olim facta populo Rom. acceptatione secuta, erat tantę potestatis, quod omnem iurisdictionem transferebat in principem seu Imperatorem. *l. 2. §. nouißime. ff. de orig. iur. & §. initio.* & postea in Imperatorem. *leg. 2. §. Cum enim. Cod. de veteri iure enucl. & leg. 1. ff. de constit. Princip.* ergo & electio facta per illos Principes Alemaniæ subrogata loco populi Romani. *cap. venerabilem. de elect.* idem debet operari, & sic sequitur, quod virtute suæ electionis præest legi, vt *ff. de legib. leg. Princeps. & C. de legib. l. digna vox.* Et per consequens habet potestatem beneficia & priuilegia concedendi, & contra iura dispensandi.

Istud argumentum non militat hoc casu. Cum licet sit verum, quod ex electione facta per populum Romanum omnis iurisdictio, & potestas, quæ erat penes populum Rom. fuerit translata in electum; nō tamen fuit translatum Imperium in eum; cum tunc nondum esset Imperium saltem specialiter aut specifice, sed erat solum potestas, quæ fuit translata in Consules, Reges & Dictatores. Qui non fuerunt Imperatores, nec iura Imperii habuerunt: Nisi quia tanquam habens administrationem Regalem etiam dici potest Imperator. *2. Reg. 8. cap. Ibi; Iura Regis, qui imperaturus est vobis.* vt supra dixi. Et solum Imperium habuit initium à Deo, ex quo potestas Imperii assumi debet ab eius Vicario; cum eidem omnis potestas data fuerit, vt habetur *Matth. 28. cap.* Data est ei potestas in cœlo & in terra.

Et etiam illa potestas, quæ erat in populo Rom. non est in electoribus, cum iurisdictio integralis esset penes populum, *iuribus supra allegatis*; non sic in electoribus, qui nullam iurisdictionem, nec potestatem Imperii habent, sed solum facultatem eligendi. *dict. cap. per venerabilem. & c. Romani supr. alleg.* Et etiam; quia dicta potestas, quæ data fuit per populum Roman. non potest extendere effectum suum extra iurisdictionem populi Rom. & quam tunc habebat; cum extra territorium ius dicenti impune non pareatur. *leg. fin. ff. de iurisdict. omn. iud.* Et ideo licet Electores habeant illam potestatem, quam habebat populus, non potest attēdi, nisi quo ad regnum Romanorum; ex quo, vt videmus, per illam electionem dicitur solum Rex Romanorum: cum vt dicit tex. *in locis supra allegatis*, & postmodum sit futurus Imperator, scilicet per coronationem, vnctionem & consecrationem, vt dicunt text. iuris Canonici. & text. iuris ciuilis, scilicet *dict. l. bene à Zenone. in fin. ibi: ex eo tempore valitura, quod nutu diuino*

Imperiales suscepimus infulas. Et etiam, vt constat *ex iuribus supra allegatis*, Electio, quæ fit simpliciter subrogata in locum alterius electionis, quæ fuit facta per populum, cum in hac sint additæ aliæ solennitates, & fuerit alio modo limitata, & qualificata: Et ideo cum suis limitationibus debet procedere, vt scilicet per electionem tantum fiat Rex Romanorum, & postmodum per coronationem, vnctionem & consecrationem futurus Imperator.

Tertio arguit Salycetus sic: Negari non potest, quin ante coronationem Rex Romanorum appelletur, & vt dicit vere *dict. cap. venerabilem. de elect. & in c. in nomine Domini. 23. distinc.* & si sic, quod Præpositus est ad regendum Romanos, & rempublicam Romanorum, vt *in Authen. vt præpon. nomen Imperat. in versicu. mox autore Deo, &c. collat. 5.* Ergo omnem potestatē, quam Reges Romani habebant, habet, & quæ illi facere poterāt, potest. *d. §. initio.* igitur, &c.

Ad hoc est clara responsio, quod Salycetus satis fatetur, quod non est Imperator, sed solum Rex Rom. ergo paruam habet potestatem: cum Reges Romanorum sint exacti, ita quod nulla potestas penes eos remanserit, *l. 2. §. exactis. ff. de orig. iur.* Et etiam; quia regnum Romanorū est hodie penes alium, scil. penes summum Pontif. per donationem factam per Constantinum: igitur nullam iurisdictionem habet, & si habet, dicitur tantum habere habitu, & non exercitium: quod idem est ac si nullam iurisdictionem haberet, vt in simili videtur tenere Barb. *in cap. nouit. in 3. notabili. extra de iudic.* Imo, si fuerit exactum nomen Regum, fieri potuit, cum etiam nomen Imperatoris possit per populum tolli. Quoniam, vt dicit Guil. de Gugn. & ibi Bar. qui eum refert, *in leg. non ambigitur. ff. de legib.* posset hodie adhuc degradare Imperatorem, & eidem tollere potestatem regiam: de quo dicto, an sit verum, vide Barb. *in d. ca. nouit. in 3. colum. in 2. notab. extra de iudic.*

Quarto arguit idem Salyc. sic. Hoc est in Papa, quod ex sola electione, acceptatione secuta, omnem habeat iurisdictionem ... *de elect. c. licet de vitanda. 23. distinctio. c. in no...* *Domini.* ergo & idem in Imperatore. Cu... trunq;, scil. Sacerdotium & Imperium D... de cœlo constituerit, vt *in Auth. quomodo* ... *teat Episcopos, in princ. collatio. 3. de fid. instrum.* ... *col. 6.* Nec Imperator vllum superiorem ... gnoscit, sicut nec Papa.

Ad hoc etiam est facilis responsio. ... cum Imperator se subiecerit iurisd... summi Pontificis, in hoc, quod tene... eo consecrari, vngi, & coronari; vt dix... quod Papa est ei superior, & si non in ... poralibus, nisi habitu, saltem in spiritual... Cuius etiam Imperator est protector q... defensionem, cum adiuuare debeat Pap... in conseruatione suæ iurisdictionis, no... per Barb. *in dict. ca. in 2. notabili. extra de* ... *compet.* & cum acceptat Electionem de... ctam per Principes Alemaniæ, cum ... toritate summi Pontificis & ex eius d... tione, videtur suam autoritatem ap... re: Et ideo si illam approbet in vno, ... alio reprobare potest. Cum, quod ... bo, non reprobo. Ex quo ergo. Cum in ... stitutione facta per summum Pontific... expresse cautum & statutum, quod ex ... ctione fiat Rex Romanorum, & postm... dum Imperator per vnctionem, corona... nem & consecrationem: sequitur, quod ... pa in hoc est eo superior, & sic non est bo... argumentatio de vno ad alium. Et licet ... ti teneant, ex pluribus rationibus, quod ... Imperator quādoq; requisierit tales vnctio... nes, & coronationes, & consecratio... quod tamen non tenetur illas petere & ... pere necessario. videtur tamen dicendū ... trarium: cum, qui assumit ius aliquod in ... alicuius iuris, debet illud in totum appr... re, nec potest in eo, in quo ius assumit, app... bare, & in alio reprobare; quoniam cu... dicit tex. *in cap. venerabilem. de elect. & in* ... *Romani. de iureiur.* Principes Alemaniæ ... bent potestatem eligendi Regem in Imp... ratorem promouendum: videtur, quod no... possunt illum eligere, nisi sub illa conditio... ne, & qualitate eisdē data. Quoniam vnum ...

appro-

approbando, ſcilicet actum Electionis, aliud reprobare non poſſunt, ſcilicet qualitatem vel conditionem, vt ſatis facit tex. *in l. in cauſæ. §. ſi procurat. & l. Aurelius. §. idem quæſiit. vbi Bar. ff. de liber. leg.* vbi dicit, quod quis nõ poteſt approbare pro parte ſcripturam, & illam pro parte reprobare. Et infinita ad hoc per Felyn. *in c. venerabilis. in 6. colum. verſic. limitat. 2. extra, de except. & in c. Capitulum. in 11. colum. extra de reſcr.* per Alex. *in conſ. 88. in 1. vol.*

TRigeſima conſideratio. Rex Franciæ in ſuo Regno Imperator dicitur, ſic dicit Bal. *in l. exemplo. C. de probat.* & eſt tãquam ſtella matutina in medio nebulæ meridionalis, vt dicit Bald. *in tit. de feudi alienat. per Federic. in vlt. colum.* Sitque corporalis Deus in Regno ſuo. Bald. *in Auth. hoc amplius. verſ. quæro, an filius Regis. C. de fideicommiſſ.* qui lege intellectus regitur, & eſt apud nos polus antarcticus. Bal. *in conſ. 416. in 1. par.* in temporalibus, nullum ſuperiorem recognoſcens. *c. per venerabilem, extra qui filii ſint legit.*

Et licet Bonifacius XIII. per ſuam conſtitutionem miſſam Philippo Pulchro Rēgi Francorum, declarauerit Regnum Francorum eidem ſubeſſe in temporalibus: Tamen Clemens V. eius ſucceſſor eam reuocauit, prout liquet in *Extrauag. meruit.* de qua per Ioan. de Monthelono conciuem & contemporaneum noſtrum, *in ſuo Promptuario iuris, in verb. Gallus, in his verbis; Vel quis dedit Gallo intelligentiam.* Quæ verba adaptat ad Regem noſtrum Chriſtianiſſimum, ponens illam extrauagantem in his verbis: *Meruit, chariſſimi filii noſtri Philippi Regis Francorum illuſtris ſyncere affectionis ad nos, & Eccleſiam Romanam integritas, & progenitorum ſuorum præclara merita meruerunt: Meruit inſuper regnicolarum puritas ac deuotionis ſynceritas, vt tam Regem, quam regnũ fauore beneuolo proſequamur.* Hinc eſt, quod nos Rēgi & Regno per diffinitionem & declarationem bonæ memoriæ Bonifacii Papæ VIII. prædeceſſoris noſtri, quę incipit: *Vnam ſanctam,* de qua ſupra, omnes integræ ſubeſſe Apoſtolicæ ſedi declaratur, nullum volumus vel intendimus præiudicium generari, nec quod per illam Rex, Regnum & Regnicolæ prælibati amplius Eccleſiæ ſint ſubiecti Romanæ quam antea exiſtebant: ſed omnia intelligantur eſſe in eo ſtatu, in quo erant ante diffinitionem præfatam, tam quãtum ad Eccleſiam, quam etiam ad Regem, Regnum & Regnicolas ſuperius nominatos. Ita dicit tex. *in d. extrauaganti Clem. de priuilegiis,* habens immediate Regnum à Deo: cũ oleo ſancto vngatur ſuper omnes Chriſtianorũ Reges, coronam libertatis & gloriæ obtinet. Ita quod ſuper vexilla prima inuictiſſimi Regis Francorum nemo præſumere debeat honorem. Bal. *in tit. de prohib. feud. alien. per Federic. in vſibus feud. & in conſil. 1. 1. volum.* Cuius vmbra totus mundus regitur. Bal. *in c. 1. de renunciat.* ſupremam iuriſdictionem in ſuo Regno habens. Franc. Curt. *in conſ. 49. col. 33. & 34. ibi; nono oſtenditur.* Ant. Corſet. *in apoſtillis ad Pau. in c. quæ Eccleſiarum. in 2. col. extra de conſtit.* Ita quod etiam Prelati non poſſunt cenfirmari, niſi ab eo laudẽtur & inueſtiantur. *c. Adrianus. le primier. 63. diſt.* Nec bona temporalia Clericorum aliis legibus & conſtitutionibus decidi & determinari, ſeu ſubiici, quam ſuis ordinationibus & conſtitutionibus. Bal. *in c. cum veniſſent. de eo, qui mittit in poſſeſſ. cauſa rei ſeru.* Habens eandem poteſtatem & maiorem in ſuo Regno, quã Imperator in Imperio. Card. Alex. *in c. 1. quæ ſunt regal. in vſib. feud.* Hinc Monarcha in ſuo regno dicitur. Soz. *conſ. ſuo 77. in 1. col. & conſ. ſuo 175. in 2. col.* Qui etiam inter cæteros excellentiſſimus dicitur. *cap. excellentiſſimus. 10. q. 3.* & etiam glorioſiſſimus nuncupatur. *c. hoc quippe. 3. q. 6.* Et dixi de aliquibus ex prædictis *in conſuet. noſtris ducatus Burgund. in tit. Des ſucceſſions des Baſtardz. §. 3. in gloſſ. ab inteſta. verſ. nunquid autem.* Et etiam magnificus dicitur, *c. nouit. de offic. deleg.* & illuſtris, *c. nouit. de iudic.* Et qui etiam Chriſtianiſſimus dicitur, vt habetur in extrauag. Ioh. XXII. quæ incipit: *prodiens.* cuius nominis magna eſt dignitas promiſſa à Propheta. *Eſa. 62.* vbi dicitur: *Vocabitur nomine nouo, quo Dominus vocauit eũ, & eius corona gloriæ in nomine Domini, & diadema regni in nomine Domini Dei tui.* De quo Ignatius *Epiſt. 2. in libris Dionyſii ad Magneſianũ ex Smyrnia.* Ita quod nemo alius habet ita pulchrũ nomẽ in

iure ad instar Iustiniani Imperatoris, qui etiam Christianissimus dictus fuit, vt in *Epist. inter claras. C. de summa trin. & fide cathol.* Qui est super omnes Reges. Bald. *in tit. de prohib. feu. alien. per Federic. §. fin. in pen. col.* & aliquos ex his titulis ponit Iac. Bonaudi *in suo Panegyrico impresso vna cum opere Io. de Terra rubea, vulgo, vinea Ecclesiæ, nuncupato, in 9. & 10. col.* vbi ponit priuilegia Regis Franciæ, & etiam *in 13. colum.* dicit, quod licet non sit ex Alemania, eligi tamen potest in Imperatorem.

Et dicit S. Tho. *in 4. sententiarum, dist. 19. art. 3. in solutione vltimi argumenti*, quod orans pro rege Franciæ habet centum dies indulgentiarum concessarum à Clemente, & decem ab Inno. IV. Ex quo laudandum est hoc: cum ita dicebat esse faciendum *Baruch. 1. ibi: Et orate pro vita Nabuchodonosor Regis Babylonis, & pro vita Balthasar filii eius, vt sint dies eorũ, sicut dies cœli super terra, &c.*

Habet multa iura & singularia priuilegia, quæ non habent alii Principes: de quibus plene per Io. Ferauldum *in suo tract. de iuribus & priuilegiis Regni Francorum.* quæ consistunt in parte ex sacra vnctione cœlitus demissa, Ex aurea flamma, quæ est vexillus Regis, Ex apertis miraculis, quæ Reges Franciæ faciunt etiam ipsis viuentibus sanando infirmos, ex illa infirmitate, qua miraculose tres Reges, qui adorauerunt Christum, sanant in locis, vbi venerantur: Et dixi *in consuetud. nostris ducatus Burgun. in proœmio. in verb. Du sainct empire.* & per Ioan. de Selua *in suo tract. de benefic. in 2. par. in 22. q. 2.* vbi scribit decem priuilegia regi Franciæ concessa, & amplissime de priuilegiis regis Franciæ, ipsi soli specialiter concessis. Et quæ solus facere potest, scribit Iacobus Bonaudi *in suo Panegyrico impresso, vna cum opere Ioan. de Terra rubea.* vbi inter alia *in 18. col.* dicit, quod præcedit omnes alios Reges Christianos.

Ideo non debet sequi Imperatorem, tanquam non eidem subditus: imo si conuenirent simul, ambo lateraliter pergerent, secũdum quod recitat alias audiuisse ita fuisse factum Guido Papæ *decis. sua. 239.* & prout refert Gaguinus *lib. 10. c. 2.* de Carolo Romanorum Imperatore, & Corolo V. Fra[ncorum] rum Rege simul transeuntibus, qui late[raliter] per portam transiuerunt simul: Di[cit ta]men Gaguinus *in loco supra allegato*, quod [Imperator] Romanorum tunc à dextris sedebat, & [a dextris] ambulabat: Rex vero Franciæ à sinistris [...] sic est, quod qui sedet à dextris, est in dig[nio]ri loco, vt infra dicam. Igitur videtur [...] Imperator in digniori loco.

Sed ad hoc potest dici, quod de[...] contendentibus de paritate, qui p[...] maioritatem, non est magnum incon[ueniens] si simul deambulando detur dextra p[...] denti maioritatem per illum, qui p[...] se esse æqualem: Et ideo; quia non solu[m Im]perator prætendit æqualitatem cũ rege [Fran]ciæ, imo maioritatem: & rex Franciæ p[...] dit cum eo æqualitatem potestatis in suo [Re]gno: Ideo nimirum si permittit, quod [...] tur dextra simul deambulando.

Et aduerte etiam, quod Imperato[r Sigis]mundus assistens in Parlamento Pa[risiensi] anno domini 1415. die. 15. mensis Ian[uarii] ria tacente, creauit militem, quod a[...] Rex, & eius magnum concilium, sub[...] tamen præteriit, vt refert Enguerr[andus de] Mõstrelet *in suis Chron. vol. 1. c. 155.* Sed [...] ratione, cum prædicta non arguant su[perio]ritatem, nec præeminentiam, vltra p[...] tem regiam. Cum etiam vnus ex parib[us Fran]ciæ si ibi tunc adstitisset in absentia R[egis] creare militem potuisset: cum creatio [mili]tis nõ importet collationem dignitatis [...] militia non est dignitas, vt notatur per [...] meum Ias. *in l. fin. C. de testam. milit.* & dixi [...] *in 9. part. in 16. consid.* vbi dixi, quod mili[tia] est dignitas, imo miles potest alium m[ilitem] facere, vt dicit Bart. *in l. 1. in 10. col. ver.* [...] *tur. ibi: sed circa prædicta. C. de dignit. lib. 12.* [...] de Corset. *in tract. de potestate regia. q. 80.*

TRigesima prima cõsideratio. Rex [...] tãquã Imperator in suo Regno [...] temporalibus omnibus, tam laicis, qua[m cle]ricis præesse debet. not. per Innoc. *in c.* [...] *runt. de senten. excommun.* Et ibi bene dic[it ...] norm. *in c. cum verum. in fine. de foro comp.* [...] Rex præfertur & præsidet quibuscunq[ue ...]

latis feuda tenentibus ab eo, maxime Rex noster Franciæ, eo, quod oleo sancto vnctus est, cœlitus demisso in persona Clodouei regis Francorum primi Christiani, medio Clotildis eius vxoris, filiæ Regis Burgun. Imo in eo habet locũ *c. solita. de maior. & obed.* de quo murmurant plures contra Principes huius seculi præcedentes Episcopos & Cardinales ab eis feuda tenentes.

Et sic est conclusio verissima, quod in suo regno omnes quoscunque præcedit. Imo etiam extra regnum in loco indifferẽti omnes, quoscunque huius mundi reges Christianos præcedit, cum primus nominetur inter reges Christianos enumeratos per doctores, vt per Alberic. *in rubr. de statu homin.* Anton. Corset. *in tract. de potestate regia, q.* 21. 22. Boerium *in suo tract. de authoritate & præeminentia sacri magni Concilii in* 1. *part.* & dicit Bald. *in* §. *fin. penul. col. de prohibit. feu. alien. per Federic.* quod est super omnes reges. Et ita habetur in obseruantia Romæ, & ita fuit alias dictum per multos summos Pontifices, quod legati regis Franciæ præcedere debeant omnes & quoscunque alios legatos aliorum regum, etiam si sint legati regis Hispaniæ, qui Catholicus dicitur; & merito; cum reges Franciæ Christianissimi dicantur ad instar Imperatoris, qui sic dicitur *Epistola inter claras. C. de summa Trinit. & can. Ecclesiæ meæ.* 97. *distinct.* Imo etiam sanctissimus dicitur *l.* 3. *ff. de natalib. restituend.* Et hoc ex multis seruitiis sedi Apostolicæ impensis, vt habetur in pluribus & diuersis locis per Gaguinum. quæ potius laboriosum esset inuenire, quam subtile.

Et licet Reges Franciæ fuerint inuictissimi pugiles pro Ecclesia Dei, Ecclesiæ Christi, & libertatum veri zelatores: tamen inter cæteros fuerunt duo.

Primus, tempore Stephani Papæ, fuit Pipinus, contra Gaysirum Aquitaniæ Ducem, sacerdotum prouentus sibi vsurpantem, & contra Astulphum Lõgobardorum Regem: quem cum suo exercitu fudit, & dominia per eum occupata in Italia Ecclesiæ Rom. cuius erant, restituit, illiusque tyrannidem deleuit. Et de eo etiam fuerat prophetizatum per Ioan. *in Apoc.* 14. *c. vltra medium, ibi; Et ecce nubem candentem*, per quam secundum Lyram ibi intelligitur regnum Franciæ, moribus & fide præ cæteris candidatum, & super Pipinum Franciæ regem habentem in capite suo coronam auream; cum reges Franciæ corona aurea coronentur. Et in manu sua, id est, potestate sua falcem acutam, id est, exercitum summe bellicosum, per quam Pipinus multas magnas habuit victorias, maxime pro Ecclesia Roma. contra dictum Astulphum regem graui tributo Romanos prementem. Et etiam Bononiam & Romandiolam Ecclesiæ Romanæ dedit, vt refert Spec. *in tit. de rescript. præsentat.* 9. *ver. item quia obtentum, & in sequendo tex. Apocal.* de quo supra. Et alius Angelus, scilicet Papa Stephanus, exiuit de templo, sc. Rom. Ecclesia, clamans voce magna, id est, deprecans ex magno affectu. ad sedentem super nubem, id est, super Pipinum Regem: mitte falcem tuam, & mete, scilicet, dirigendo tui exercitus potentiam contra Astulphum tyrannizantem; quia venit hora, vt metatur, id est, vt eius tyrannis per tuam potentiam tollatur; quoniam aruit messis, id est, ipse Astulphus, & exercitus obdurati sunt in iniquitate, & misit, qui sedebat super nubem, falcem suam in terra. Quoniam Pipinus valida manu intrauit, & messuit terram; quia contra Astulphum viriliter pugnauit: & beato Petro reddere compulit quæcunque sui iuris erant. Hoc ita interpretatus est dictum Apocalypseos Nicol. de Lyra *in d.* 14. *cap.* Et de retributione Pipini ponit Gaguin. *in suis Chron. lib.* 3. *cap.* 4. quoniam Stephanus eidem, & sui posteritati benedixit, & eum, qui temeritate aliqua aduersus Francos bella moueret, communione Christiana interdixit.

Alius vero Carolus Magnus Rex, in numerum Sanctorum relatus, qui Ecclesiam auxit, Adrianum & Leonem IV. summos Pontifices ab omni tributo, & molestia liberauit. *c. Adrian. & c. in synodo* 62. *dist.* Imperator factus est; eo, quia Imperiũ primo de Græcia in Francos translatum fuit, & deinde in Germanos: vbi adhuc, secundum gloss. *in c. ego*

Ludouicus.

Ludouicus in fin.64.dist.& refert Arch.Flo.*in sua sum.in 3.par.tit.22.*§.14. & iuxta dictum Alex. maluit se disciplinis antecellere, quam opulentiis. Et quem etiam Ioh.*in Apoc.14.c.* Ecclesiam liberaturum præuidit, dum dicit: *Et alius Angelus*, s. Carolus Magnus, exiuit de templo, s. Nouiomensi, in quo fuit coronatus, habẽs & ipse falcem acutam, id est, exercitum fortem; imo exercitu patris sui Pipini fortiorem. Et alius Angelus, s. Papa Adrianus, exiuit de altari ad quod præmissa celebratione, vt vellet Deus Ecclesiam protegere, venerat, & clamauit voce magna, id est, affectu magno deprecans Carolum, vt ei ferret auxilium. Mitte falcem tuam acutam, i. exercitus tui potentiam, & vindemia Botros, i. Longobardos, eorum auferendo potentiam; quoniam maturæ sunt vuæ eius, id est, Lõgobardi sunt destructione digni. Et misit Angelus, s. Carolus Magnus, falcem suam, i. exercitus potentiam, & vindemiauit vineam terræ, s. auferendo potentiam Longobar. de terra Italiæ. Et misit in lacum iræ Dei magnum; quoniam Desiderium regem deduxit captiuum. Et calcatus est locus extra ciuitatem; quia regem cum vxore demisit in exilium extra terram suam. Et exiuit sanguis de corpore occisorum, s. ex multa Longobar. occisione, quæ terribilis fuit vsque ad fræna: quia ex sanguine occisorum fræni militum Caroli fuerunt rubricati, vt in talibus bellis fieri solet, per stadia mille sexcenta. Nam fama huius victoriæ Caroli fuit longe lateque diffusa per quatuor orbis partes, vt ait de Lyra *in d.c.14.* licet gl. *in c. vener. de elect.* videatur quodammodo dissonare ab huiusmodi declaratione, qua dicitur, imperium fuisse translatum de Græcis in Francos; quia videtur dicere, quod translatum fuit de Græcis in Germanos: sed illud reprehendit Zabar. Cum Carolus fuerit Rex Franciæ, & fuit Imperator ipse, & eius successores reges Francorum per annos centum tres, & amplius vsque ad Astulphum: Cuius tempore, cum Ecclesia oppugnaretur à Berrengario tyranno, nec Astulphus succurreret, in subsidiũ vocauit Othonem Ducem Saxoniæ, qui ei succurrit, & ob id per Leonem Papam VIII. constitutus fuit Imperator, & deinde remansit Imperiũ apud Germanos: Sed vt dicit, primo fuit translatum de Græcis in Francos, in personam Caroli, qui dicebatur Magnus, de cuius statura Vincen. *in suo Spec. Historiali, lib.15.c.1.* & de moribus & actibus *eodem lib. in ca. seq.* & Gag. *in suis Chro. lib.4.c.1.* vbi plene. Qui feruore fidei Christianæ plurima templa extruxit, & quæ dirupta recognouit, mandauit per locorum sacerdotes restitui atque reparari.

Quorum duorum exemplum imitati omnes fere Francorum reges, qui secuti sunt, magnis atque excellentissimis factis dignitatem fidei Christianæ, & religionis ecclesiasticæ conseruarunt, atque ampliauerunt: De quibus ample per Io. Ferrault *in suo tract. de iuribus regni Franciæ*, quos plus laboriosum est referre, quam subtile.

Cum hic Carolus Magnus tantæ fortitudinis & integritatis vir fuerit, vt post se neminem parem, nedum superiorem habuerit: Inter alios mihi visum fuit, illum non fuisse silentio prætereundum. Ex quibus simul collectis potest indubitanter dici, quod Rex Franciæ propter eius claritatem, & sinceram fidei deuotionem inter omnes Reges mundi est præferendus. Eo etiam, quia Regnum Franciç vnica Ecclesia vniuersalis & est: de quo vaticinatum est *Esai.5.* Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei, & sepiuit eam, & lapides elegit ex ea, & plantauit vineam electam, & ædificauit turrim in medio eius, & torcular extruxit in ea. De qua Ioan. de Terra rubea *in suo tract. supra nominato*, & secundum Lyram, intelligitur Regem Franciæ esse nubem candidam, quam vidit Ioh. *in Apoc.14.* cum sit moribus, & fide cæteris candidatum ac relucens. Et potest etiam dici ciuitas illa, quam præuidit Io. *in Apoc.* 21.*c.* vbi ait: *Et vidi sanctam ciuitatem nouam descendentem de cœlo, à Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo, & audiui vocem magnã de throno dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus.*

Et etiam

Et etiam; quia regnum Franciæ super cæteros obtinet, quod super reges iustitiam administrauerunt, & eam dilexerunt, & iniquitatem odio habuerunt, in fugando & eiiciẽdo Iudæos, & sectas Iudæorum, & hæreticorum. Ideo vnxit eos Deus, præ consortibus suis, ex quo inter cæteros Reges huius sæculi prædominantur. Quoniam Christianissimus Rex Francorum inter cæteros quoscunq; Reges, oleo sancto cœlitus demisso, in coronatione Regis Clodouei, primi Christiani Regum Francorum, ad instigationem Clotildis, eius vxoris, filiæ Regis Burgundorum inungitur, vt habetur in vita B. Remigii. Cum in Baptismo Clodouei, fuit cœlitus demissa phiala, quę dicitur ampulla, plena oleo sancto per columbam. Ex quo adhuc hodie reges Franciæ vnguntur, & sacrãtur in coronatione, vt refert Guag. *in suis chron. lib.* 1. quæ adhuc est, in Abbatia sancti Remigii, in ciuitate Rhemensi. Et in qua solum apparet oleũ tempore, quo sunt coronandi reges Franciæ: Quo tempore oleum, & non alio tempore, apparet; vt est notorium in tota Gallia, & sic licet sint alii reges, qui vngantur; non tamen oleo cœlitus demisso, vt est rex Franciæ, ideo præ cæteris præferendus est.

Et aduerte qnod sunt tantum quatuor reges, qui vnguntur, scilicet, Ierosolymitanus, Francorum, Anglorum, & Siculorum, vt habetur *in libro censuali Rom. Eccl.* secundum Albert. de Ros. *super gloss. rubr. ff. de stat. homin.* Alii autem non, nisi ex priuilegio, vel consuetudine, hoc ius habent. per Host. & Goff. *in sum. de sacra vnctio.* Arch. tamen *in c. quoniã.* 10. *distin.* dicit. Quod olim & hodie Principes vngebantur, & vnguntur, per notata *in d. cap.* 1. *de sacra vnct.* Aluar. tamen. *in c.* 1. *in tit. quis dicatur Dux, Marchio, Comes. in* 10. *colum. ver. qui Reges vngantur, & qui non. in vsibus feud.* dicit, Imperator vngitur, & coronatur tribus coronis, & cæteri quatuor Reges supra nominati, scilicet, Ierosolymitanus, Francorum, Anglorum, & Siculorum, de quibus fit mentio in iure in pluribus locis maxime de Rege Francorum, in locis ante allegatis. De Rege vero Angliæ, *in ca. nouit. de iud. & in cap. non est. extra de sponsal.* vbi etiam fit mentio de Rege Britanniæ.

Cæteri vero nec vnguntur, nec coronantur. Qui quidem sunt Castellæ siue Hispaniæ, qui hodie catholicus nominatur: de quo fit mentio in iure *in ca. quanto. de iureiur.* rex Legionis, Portugaliæ, Aragonum, Nauarræ. De quibus etiam fit mentio *in cap. ad nostram. de iureiur. & in d. cap. quanto.* de Rege Vincestriæ in subscriptione. *cap.* 1. *de probatio.* rex Daciæ, Bohemiæ, rex Armeniæ, rex Cordubæ, rex Cypri, rex Conarchię, rex Numianiæ, rex Vichoniæ, rex Catholicus, rex Nauarchiæ, rex Colen. rex Mamiæ, rex Vologamæ, rex Maioricarum, rex Minoricarum, rex Poloniæ, rex Scotiæ. Et omnes supradictos nominat Anton. Corsc. *in tract. suo de potestate Regia.* 14. *q.* & de Rege Scotiæ fit mentio *in c. clarißimus. de conuers. coniug. & in c. venerabilem. de elect.* de rege Vngariæ habetur *in c. licet. & in c. non est dicendum. de voto, & voti redempt. & in c. intellecto. de iureiur. & in c.* 1. *de sacra vnction.* de Rege Gothorum 17. *dist. c. consilia.* § *hinc etiam.* de Rege Apuliæ & Siciliæ, habetur *in c. veritatis. de iureiuran.* De Rege Scotię habetur *in c. inter alia. extra de immun. Eccles.* & hæc dicit Iacob. Aluar. *in loco hic ante alleg.*

Aduerte tamen; quia fuerunt alia regna, vt regnum Burgundionum, vt refert Guag. *in suis chron. lib.* 1. cum dicit Clodoueum regẽ desponsasse Clotildem neptem Gondebaldi regis Burgundorum. & de his fit mentio in iure, *in l. Lusitaniam. ff. de censib. in canon. sic gens Anglorum.* 56. *distin. & in c. volumus.* 11. *q.* 1, & Iac. Bergo. *in suo supplem. lib.* 8. vbi ponit initium regni Burgund. quod fuit in anno Domini post Christum 35. & etiam *lib.* 9. ponit finem, qui fuit post Christum anno Domini 488.

Et etiam est regnum Iuetoti. de quo fit mentio per Guag. *in suis chron. lib.* 2. vbi ait: Fuit inter familiarissim. Clotarii aulicos, Galtherus Iuetotus Caletus, agri Rhotomagen. apprime nobilis, & qui regii cubicularii primus cultor esset. Hic, pro sua integritate de Clotario cum melius meliusq; in dies promereretur, reliqui aulici inuident, deprauantes quodlibet ab eo gestum: nec desistunt donec

irritatum illi Clotarium pessimis susurris efficiunt. Quamobrem iurat Rex se hominem necaturum: percepta Clotarii indignatione Galtherus pugnator illustris cedere Regi irato constituit. Igitur derelicta Francia in militiam aduersus religionis catholicæ inimicos pergit, vbi decem annos multis prospere gestis rebus ratus Clotarium simul cum tempore mitiorem effectum, Romam in primis ad Agapitum Pontificem se contulit, à quo ad Clotarium literis impetratis ad eum Suessione agentem, se protinus confert Veneris die, quæ Parasceue dicitur, cogitans religiosam Christianis diem ad pietatem sibi profuturam. Verum literis Pontificis exceptis, cum Galtherum Clotarius agnouit, veteri ira tanquam recenti liuore percitus, rapto à proximo sibi equite gladio, hominem statim interemit. Tam indignam insignis atque innocentis hominis necem, religioso loco & die, ad Christi passionem recolendam celebri Pontifex inæquanimiter ferens, confestim Clotarium reprehendit, monetque iniquissimi facinoris rationem habere, se alioquin excommunicationis sententiam subiturum. Agapiti monita reueritus rex, capto cum prudentibus consilio, Galtheri hæredes, & qui Iuetotum deinceps possiderent, ab omni Francorum Regum ditione, atque fide liberauit, liberosque prorsus fore, suo syngrapho, & regni sceptris cõfirmat. Ex quo factum est, vt eius pagi & terræ possessor, regem se Iuetoti hactenus sine controuersia nominaret. Id autem anno *Christianæ gratiæ* 536. gestum esse, indubia fide inuenio. Hæc Guag. *in loco ante allegato.*

Aliud etiam ante fuit regnum Persarum, de quo supra dicti nullam faciunt mentionem: de quo fit mentio *in l. mercatores. Cod. de commerc. & mercat.* Sed istud regnum non est de his, quæ sunt sub registro Romanæ Curiæ, quod tamen aliquando fuit Regnum Burgun. cum Burgundii fuerint Christiani ante Gallos, & Francos, per multos annos & vltra, cum Galli effecti fuerint Christiani, anno Domini 479. post Christum, vt constat ex Iac. Bergomen. *lib. 9.* quando ponit tempus, quo baptizatus fuit Clodoueus [...] Christum, qui effectus fuit Christianus [...] dio & hortatu Clotildis eius vxoris, [...] Childerici Regis Burgundorum, vt dic[...] Iacob. Bergomensis. Et de dicto regno [...] sarum, & pluribus aliis vide Iaco. Bon[...] *suo Panegyrico. 19. col. vsque ad 26.*

Et, vt plenius declarentur excellen[...] ritates, & præeminentiæ Regis Fran[...] qui omnes alios antecellit, insequen[...] ctrinam Ioan. Ludo. Viuald. *in suo oper[...] in tract. de laudibus, ac triumphis trium [...] Franciæ.* & G. Benedict. *in sua rep. cap. Ra[...] versic. duas habens vxores. à numer. 79. [...] numer. 126. de testam.* Et recitat Enguera[...] Monstrellet, quod anno Domini 1420. [...] Rex Franciæ, & Rex Angliæ simul intra[...] Parisiensem ciuitatem, Rex Franciæ eq[...] bat à dextris, & primus osculatus est [...] quias sanctorum. Et vide per eunde[...] *volum. Chronic. eiusdem cap. 232. in prin.* [...] quod claritas, nobilitas, & excellẽtia [...] Franciæ, ex multis super omnes alio[...] perpendi, & cognosci potest, vltra [...] dicta, maxime ex scuto cœlitus dem[...] quo plura comprehenduntur: Quo[...] perseuerante vsq; ad hanc ætatem fama, [...] go dicitur: Quod olim Reges Franciæ [...] scuto, tribus buffonibus vtebantur, quod [...] men nõ erat sine mysterio: & hoc credo [...] se; eo, quia sicut de natura buffonis est, [...] quacunq; parte terræ sit, semper se collocat [...] in meliori, & pinguiori loco: Ideo, cum R[...] Franciæ ex vniuersali mundo meliorem, [...] guiorem, & vtiliorem terrã teneat, & hab[...] ideo, insequendo naturam buffonis, pr[...] mis assumserant reges Franciæ ante Chr[...] nitatem, tres buffones, habendo respe[...] ad ea, quæ magis naturaliter conform[...] tur circa eius naturam, in aliquibus. [...] vero, tempore Christianitatis, & à tem[...] quo Reges Franciæ effecti fuerunt Chr[...] ni, mutata est natura; quia insequendo [...] id, quod tendit ad finem, & effectum [...] Christianitatis, cuius nomen, fidem, & pro[...] tectionem assumpsit: quod Deus aduertens, [...] & volens illi prouidere secundum quod de[...] ceps

gens erat, postquam Clodoueus Christianus effectus fuit, demissum fuit è cœlo scutum id quod Reges Franciæ nunc gestant, continentia lilia aurea, quibus subest cœli sereni color, quem asuri Franci dicunt: in quo sunt quatuor consideranda:

Primo, quòd in scuto lilia depinguntur.
Secundo, quòd depinguntur aurea.
Tertio, quòd in numero ternario.
Quarto, quòd in campo coloris sapphiri extenduntur.

Quoad primum dicendum est, quod lilia fuerunt à superis multiplici ratione Regibus Franciæ data.

Primo; quia sicut lilium plerunque de spinis oritur, inter spinas moratur; & quanto magis spinis pungitur, tanto vehementius odor eius sentitur: sic Francorum Reges, licet à spinis, & infidelibus originem duxerunt, vsque ad tempora præfati Clodouei, qui quatuor Reges prædecessores habuit infideles, videlicet Pharamundum, Clodionem, Meroneum, & Childericum dicti Clodouei patrem; nihilominus, postquam nomen Christi Francis innotuit, tam reuerentem candorem, & odorem, illibatæ fidei retinuerunt, vt nil eis dulcius, nil clarius, quam gloriam Christianæ gentis extollere.

Secundo; quia lilium plantam habet rectam, quæ ad vnam partem non inclinat, nec ad aliam, sed recto tramite tendit ad alta. In quo rectitudo bonorum operum figuratur, iuxta illud: Iustus germinabit sicut lilium, & florebit in æternum ante dominum. Sic rex animi magnitudinem habere debet, cum nihil honorabilius existat in regia maiestate, quam rectitudo voluntatis; sicut per oppositum nihil execrabilius in eo, quam simulatio, aut duplicitas, vt supra dixi *in princip. huius partis*. Ideo pristini Francorum Reges, duplicitatis vitia nimium horrentes, semper cum animi rectitudine ac cordis integritate, se ipsos Ecclesiæ obsequio præbuerunt: sicut Pipinus pro Stephano antistite contra Astulphum, & Carolus Magnus pro Adriano cōtra Desiderium Longobardorum Regem, vt supra dixi hac cōsideratione, vbi de his duobus Regibus dixi.

Tertio; quia inter lilia quiescere, & conuersari Christus plurimum delectatur. Vnde in Canticis canticorum, lilium ipse, qui Sapientia diuina est, se nominat. *Ego*, (inquit) *flos campi, & lilium conuallium*, ita quod Spiritus sanctus in persona Ecclesiæ *Canticorum 2.* ait, *Dilectus meus*, scilicet Christus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia. Et iterum: *Dilectus meus descendit in hortum suum, vt ibi pascatur, & lilia colligat*. Amat enim valde Christus, & delectatur liliis, id est, personis puris, & mundis à peccato: quia cum sit summa puritas, & mentes puras diligit: sic Reges Christianissimi, semper delectati fuerunt liliis, id est, secum habere & amare personas doctas, & puras, & mundas ab omni peccato, & vitio, veritatem sequentes.

Quarto; quia lilium sui natura, teste Plin. *lib. 21. c. 5.* est nobilissimum, quo nulla florum excelsitas maior. Cuius flos languido semper collo, quasi inclinans, & non sufficiens capitis oneri, fragrat odore acutissimo.

Et etiam Christus, sedens à dextris virtutis Dei in excelsis, cui data est omnis potestas in cœlo & in terra: Tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit, vt Apost. *ad Heb. 1.* Qui tanquam fons humilitatis, cœlos inclinauit, descēdens in vtero Virginis: humiliauitq; semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, teste Aposto. *ad Philip. 1.* & tandem inclinato capite tradidit spiritum, *Iohan. 19.* Cuius fragrantia, aliis est odor vitæ in vitam, aliis vero, odor mortis in mortem.

Sic Rex Franciæ, cum sit Christus, scilicet, oleo sacro diuinitus emisso, vnctus, & sacratus, omnibusque celsior, atq; maior, ex quo vocatur Christianissimus, sicut lilium in se habere debet humilitatem ad audiendum singula, caput inclinatū, nihil de seipso præsumens, & odoris suauitatem, per bona & sancta opera, ex quibus bona resultat fama in suauitatem odoris, & non exemplum cuiusquam sceleris. Quia candidum & nitidum semper stat liliū. Vnde legitur *Exod. 25.* Quod in

in candelabro tabernaculi erant lilia ex ipſo pendentia, denotans candelabrum Franciæ, ſcilicet, regem habere debere cogitata verba & opera pura, candida, tanquam lilia: quoniam virtutes ſunt & candidę, & lucidæ, peccata vero, & vitia nigra ſunt, & obſcura.

Quinto, lilia in ſcuto Regis noſtri Chriſtianiſſimi ſunt appoſita; quia lilium multas habet virtutes. Nam, virtute ſuæ naturæ radix eius, ſecundum Phyſicos, valet cōtra duritiem ſplenis, & neruorum, maxime ſub prunis cocta, & cum oleo roſeo trita, vſturas ſanat, & vulnera cicatrizat, & confert aduſtioni aquæ calidæ, cum ſit exiccatiua, mollitiua, abſterſiua & conſolidatiua. Valetq; lilium inciſionibus neruorum, & ſplenis apoſtemata maturat, & vt omnes teſtantur, lilium tumores reſoluit, vlcera abſtergit, dolores mitigat, venena depellit, puncturis confert, & ſuccus eius cum melle decoctus, veteribus vlceribus medetur. Sic Rex noſter Chriſtianiſſ. (quaſi virtute leuitatis liliorum prouocatus) vltra modum horrere debet tumorē arrogantiæ, diſcordiæ, iactantiæ, inanis gloriæ. Apoſtemata luxuriæ purgare, vſturas auaritiæ, & venena inuidiæ ſanare. Et tādē omnes morbidas Reipublicæ ægritudines, contractione, & (cum opus fuerit) punitione malorum, ſalubriter curare. Et inſuper, totum ſe conferat ad regias virtutes, ad pietatem, clementiam, miſericordiam, manſuetudinem, humilitatem, modeſtiam, dilectionem, & beneuolentiam: quæ precioſa ſunt monilia Regiæ maieſtatis, vt ſupra *hac parte in 6. conſid.* dictum eſt. Et quemadmodum lilium (vt dixi) cum oleo roſeo tritum, vſturas ſanat; ita miſit Deus lilium cum oleo, vt dictum eſt, ad denotandum Reges Francię habere poteſtatem ſanādi vſturas, prout faciunt: Quoniam, vt videmus notorie, ipſi ſanant quādā vſturas, quæ in vulgari noſtro dicūtur les eſcruelles, vel alias morbus Regius.

Sexto, vt dicunt dicti Ioan. Lud. Viuald. & G. Benedict. *in locis ante allegat.* in ſcuto dicti Regis ſunt lilia; quia lilii oleum eſt reſolutiuum, & aperitiuum: conuenit etiam dolori capitis, & deſtillatum in aurem, ſedat eius dolorem. Sic Rex Chriſtianiſſ. in ap[...] eſſe debet, & copiam ſui facere, aures ap[...] ſemper habere, & ſingulos audire, vt [...] mnibus informetur, & ſingulos pro[...] poſſit. Ne aſſiſtentes eidem, faciliter eum [...] cipiant, propriis commodis inhiantes in R[...] pub. deſtructionem. Et etiam ſi non aud[...] populus, videtur ei fieri iniuria, & m[...] officialium authoritas vileſceret. Vn[...] perator *in l. 2. C. de off. vic.* Relationes (in[...] omnium, præſertim officiariorum lib[...] audimus, ne adminiſtratorum decreſce[...] deatur authoritas, ſi eorum conſulta ve[...] prophanorum preces à noſtris aditis repe[...] mus. Hodie tamen multi Principes ſuſu[...] nibus, & detrectatoribus aures præbent, [...] eiſque domeſticis ſuis tenentur incluſi, & [...] cæcati, vt nihil veritatis, & eorum, quæ p[...] gerūtur, ſciant, & ipſi interim bona hau[...] & ſubſtantiam, & interdum perſonas ſ[...] torum perdant: quod alias contigit i[...] Regno Franciæ, tempore Theodo[...] Franciæ, vt refert Guag. *lib. 3. c. 4. de Fra[...] geſtis.*

Septimo, Lilia in ſcuto Regis figura[...] quia lilium, ſua virtute ſaniem & immu[...] tiam purgat. Quo demōſtratur, quod ad R[...] gē pertinet immunditias & labes hære[...] & ſaniem hæreticorum, ac peruerſa in[...] lium dogmata ab eccleſia Dei diligenter [...] tergere & repellere. Quia hæreſis, fund[...] tum omnium bonorum ſubuertit, & p[...] cæteris peccatis nocet Eccleſiæ Dei. E[...] omniū peccatorū grauiſſimum, vt ait Tho[...] *4. ſent. diſt. 13. quæſt. 22. per tot.* facit tex. *in l. Ma[...] chæos. & in Auth. Gazaros. C. de hæret.* Et inde [...] quod hæretica prauitas appellatur. Huius [...] lo accenſus fuit Carolus Magnus, qui Ba[...] ras gentes, Saxones, Hiſpanos, Longob[...] dos, cæteroſque populos, qui falſos ritus [...] quebantur, in poteſtatem ſubegit.

Et etiam Philippus tertius Franco[...] Rex, qui Petro Aragonum Regi bellum [...] tulit, eo quod variis erroribus fauerat: vt [...] fert Guil. Benedict. *in loco ante citato, num. 5[...]*

Octauo, Francorum Regi lilia data ſunt [...] quia lilium ſuæ naturæ virtute, morſum ſer[...] pentis

pentis,& similiter eius folia, vexationem ser-pentum curant, eiusque radices, vt Plin. atte-statur. *lib.*21.*c.*19. valent contra serpentum morsus, & secundum Auicen. Lilium confert puncturæ vermium venenosorum, atq; scor-pionis. Præterea semen eius, (vt inquit Dio-scor.) potui datum, ad serpentum morsus fa-cit. Ideo, vt enarrat G. Benedicti, Reges Fran-corum ter religionem Christianam à morsu Mahometi, serpentis venenosi, sanauerunt, & restaurauerunt, & his temporibus vide-mus nostram fidem & religionem Christia-nam, sanatam esse à morsu pestiferi serpentis Lutheri, qui infinitas hæreses in fide Chri-stiana seminauit, quæ fuerunt extirpatę à Re-ge nostro Francisco Christianiss. qui non ces-sat insudare, vt Clemens summus Pontifex à sua sede eiectus restituatur, quem Carolus Borbonius dux exercitus Caroli Austriaci e-lecti in Imperatorem, in vrbe obsederat hoc anno Domini 1527. die 6. Maii. In qua obsi-dione, ipse Carolus Borbonius interfectus fuit: quia Deus iniustas semper vlciscitur iras. Ipsa vero Roma, ab Hispanis, & Alemanis tunc depopulata fuit, & ipse Clemens capti-uus extitit, cum maximo dolore Christiani-tatis, maxime Gallicanæ, quod Rex noster Christianissimus ægre ferens, mortuus, pia deuotione, & pro honore sanctæ sedis Apo-stol. (quam semper Reges Franciæ venerati sunt, & defensarunt) aduersus illius hostes, misit copiosum exercitum Francorum in Ita-liam, vt summus Pontifex in sua sede repo-neretur, expellerenturque dicti hostes ab vr-be (in qua captiuabatur Papa) & à tota Ro-mania saltem terris sedi Apostolicæ subditis.

Secundo, in scuto Regis, lilia figurantur aurea, & non argentea, vel alterius metalli, quibus denotantur octo pulchra documen-ta ipsis legibus necessaria, propter octo sin-gulares naturas, & effectus auri, quod est me-tallum excellentius omnibus aliis, vt infra dicam *in vlt. part. in* 15. *consider.* Et ad istud pro-positum videatur G. Benedicti *in d. loco, num.* 100. *vsque ad num.* 107. Vbi dicit, quod primo aurum est coloris optimi, & puritatem quan-dam ac fulgorem eximium præ cæteris me-tallis habet, & inde dicitur aurum ab aura, id est, splendore, vt ait Isid. *lib. etymologiarum*, 16. *c.*17. quod repercusso aere plus fulgeat. Na-turale enim est, vt splendor metallorum plus fulgeat luce alia repercussus. Vel à similitu-dine coloris auroræ, nomẽ traxisse putant. Et aurum in corporib. est sicut Sol inter stellas. Sol autem dicitur dominus stellarum, & lu-men earum. vt dixi infra *in vlt. part. in* 8. *consid.* Sic aurum est Rex corporalium rerum, & mensura omnium. Ex hoc auro prouocatur Rex Christianiss. ad sapientiam acquirẽdam, quæ auro purior est, & splendidior. Imo o-mne aurum in comparatione illius, arena est exigua, & tãquam lutum æstimabitur argen-tum in conspectu illius. *Sap.*7. Comparatur enim auro sapientia, ratione puritatis & splẽ-doris, respectu æterni iudicis. vt dicit ibi G. Benedict. & Cælius *lib. ant. lect.* 4. *c.*24. Et au-rum pro viris sanctitatis claritate fulgentibus accipitur, vt *in c. multi. in fi. de pœnit. distinct.* 2. & pro sapientia, vt *in c. principium. loco præalleg.* Quæ sapientia est Regi necessaria, vt hic an-te scripsi *in* 10. *considerat.* quæ viguit in multis Regibus Franciæ, vt ibi declarat G. Bened.

Secundo, Aurum habet proprietatem læ-tificandi, quam non habet aurum per alchi-miam sophisticatum, secundum Thom. Vn-de limitatura auri, vt dicit Auicenna, ingre-ditur medicinas melancholiæ, & alopeciæ. Et cõfert doloribus cordis, ac tremori ipsius. Nec non timori animæ, & data cum succo boraginis, auxiliatur syncopizãtibus. Ex quo instruitur Rex Christianissimus, quod gau-dens sit & lætus; quia animi lætitia interdum dolores corporis mitigat. Tristitia vero hu-manæ vitæ æmula est, & passio mortifera: iuxta illud Prouérb.17. *Animus gaudens, flori-dam ætatem facit. spiritus tristis desiccat ossa.*

Tertio; Quia verum aurum ponderosita-tem habet, & soliditatem: Ideo dicit Arnal. de Villanoua *in lib. de vino.* Vinum extinctio-nis auri sua soliditate confortat. Et *in lib. de natura rerum*, dicitur, quod in duplo ponde-rosius est argento, ære, aut stanno, habetque ex sua soliditate puritatem, & generositatem super omnia metalla: ideo est preciosius, du-

rabilius, tractabilius, omni tempore fulgens, recreans visum, & cęteros sensus. Ex quo Regi Franciæ datur salubre documentum, vt tanquam aureus sit solidus, maturus, secretus & grauis in discutiendis rerum causis, ne leuirate, aut furore ductus, feratur in præceps.

Quarto; Quia aurum secundum Physicos temperatius est omni metallo; vnde virtutes habet mirabiles confortandi cor, stomachum, & cæteros sensus, vt dicit Arnal. de Villanoua, *in loco hic ante citato*. Non quod incorporetur, aut membra nutriat, sed quia alternatiua virtute corpus immutat: & ideo confortat; quia asperitate sua detergit superflua. Licet enim aurum calidæ sit naturæ, vt Medici dicunt, tamen eius caliditas est modici excessus, ob quod nō locatur in gradu, licet alii locent. Sic Rex Christianissimus quasi aurum erit temperatus, calidus quidem per amorem charitatis & dilectionis erga subditos, exemplo Moysis, qui Exod. 32. *Aut* (inquit) *dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti.* Similiter Apostolus ad Romanos 11. loquens: *Optabam ego anathema esse pro fratribus meis.* Et hic sincerus amor erga subditos multum profuit Romanis, vt hic ante *in 14. consideratione* scripsi. Et præ oculis debent illud habere Principes: quoniam, vt ait Seneca: *Si vis amari, ama.* quia ita decet viuere Principem, vt à subditis diligatur, & sic suos diligat, vt pro ipsis etiam mori non timeat. Sicut Codrus Atheniēsium Rex pro victoria populi sui seipsum morti tradidit, vt recitat Valer. Max. *lib. 5. tit. de pietate erga patriam.* Sic etiam Christus pro salute populi sui occisus fuit, & passus est, vt habetur 1. *Petri* 2. vnde Princeps ita agendo, à suis mirum in modum diligitur.

Nam Dux, vt dicere solebat Cæsar, qui non laborat, vt militibus charus sit, milites amare nescit. Legitur de Alexandro Magno, qui videns militem Macedonem præ nimia senectute frigore stupefactū, de sede sublimi descendit, & suis manibus eum in sedem posuit, & eo modo fecit, vt à suis diligeretur. Alias Princeps, qui à suis non diligitur, tanquam tyrannus damnatur, nec securitate vbi est fruetur. Sicut de Dionysio tyranno [illegible] tur. Cui cum corpus suum iuberet à [illegible] militibus custodiri, Plato dicit, quod [illegible] malum fecisti, vt à tot militibus custodi[illegible] beas? Quapropter dicit Claudia[n].

Non sic excubiæ, non circumstantia [illegible]
Quem tutatur amor.

Hoc est, qui amatur, non indiget [illegible] Ob id dicere solebat Traianus Roma[nus] Imperator: Talem priuatis Imperator[em] se oportet, quales priuatos sibi optat [illegible] Hæc inter cætera fecit nedum viros, [illegible] fœminas gloria pollere, regnisque p[illegible] de Amazonibus, *lib. 3. de gestis antiquis*, [illegible] Diodor. dicens, eas omnium subditorum [illegible] neuolentia iusto æquoque imperio ad[illegible] Quibus sententiis datur intelligi, quod [illegible] pastoralis cura, amore verę dilectionis [illegible] debet. Cui vigilantia incumbit ad sub[ditorum] rum vtilitatem, & consolationem, [illegible] lud Ouid.

Regia, crede mihi, res est succurrere [illegible]

Regum profecto est, omnibus p[illegible] nulli nocere: quod in beluis clare [illegible] tur: Quoniam sic viuunt apes, quo[illegible] misso, totum dilabitur examen. Et [illegible] animalia iracundissima, ac pro corpo[illegible] ptu pugnacissima, quæ aculeos in vulnere [illegible] linquunt: Rex tamen apum aculeo [illegible] aut saltem eo non vtitur, teste Plinio, [illegible] *cap. 16*. Nec voluit illum natura sæuum [illegible] quo telum detraxit, sed maiestate arma[illegible] quod Regibus & Principibus dignum [illegible] emplum est, vt & ipsi ab exiguis anima[libus] discant turbas populorum, sine aculeo [illegible] ritatis in debitum finem dirigere, & tu[illegible] ut aurea lilia, aureæ veræ charitatis [illegible] diantes.

Quinto, vt ait idem G. Benedict. p[illegible] Lud. Viualdum, Aurum sub malleo non [illegible] stit, vt ferrum: nec frangitur, vt vas te[illegible] nec resonat, vt cymbalum: sed si [illegible] percutiatur, cedit, & in omnem partem [illegible] tatur. Et sic *in lib. de rer. natura* dicitur, licet [illegible] rum sit gratiosissimum super omnia meta[lla] nihilominus est maxime ductibile, & tract[a]bile. Ex quo plura documenta Regi Chri[s]tiani[ssimo]

[Chr]istianiss. ostendunt, patientiæ, hilaritatis, con[st]antiæ & fortitudinis, quæ debent vigere in [Pri]ncipe, vt hic ante de pluribus huiusmodi [vir]tutibus dictum est.

[Sex]to; quia verum aurum diutius, & du[rabil]ius in sua operatione permanet, quam [aur]um sophisticatum, teste beato Tho. Quo[niam] aurum sophisticatum non habet ali[qu]as virtutes, de quibus hic ante: vt dicit Ar[n]al. de Villanoua *in loco supra alleg.* & vt ait G. Bened. Aurum cunctis corporibus nobilius est, rex eorũ ac dominus. Quia nec terra, nec aqua, nec aere, nec igne corrumpitur, aut mi[n]uitur, sed ignis rectificat illud, & humectat, [n]ec id comburunt sulphura, quæ alia com[b]urunt corpora. Natura quippe eius, & com[]plexio recta est. Ita quod in eo non est additio, neq; diminutio. Et iterum: Aurum in i[]gne positum, non comburitur, sed probatur & purgatur. Nec aurum rubigo vlla, nec æru[]go, eius bonitatem consumit, pondusue mi[n]uit. Ex cuius auri proprietate animari debet Rex Christianus ad perseuerantiam diuinæ legis. Quia hæc virtus sola, scilicet, perseue[]rantia, meretur coronam, estq; vnica æterni Regis filia, ac cunctarum virtutum finis, sine qua Deum nemo videbit. Natura enim (teste Val. *lib. 3. tit. de constantia. in prin.*) sic compara[t]um est, vt quisquis se aliquid ordine ac recte [m]ente complexum confidit, vel iam gestum, [si] obtrectetur, acriter tueatur, vel nondum [e]ditum si interpelletur, sine vlla cunctatio[]ne ad effectum perducat, profecto in vanum bonum agitur, secundum Greg. *in moralibus*, si ante vitæ terminum deseratur. Et frustra velociter currit, qui priusquam ad metas ve[]nerit, deficit: vt repetitur *in c. in cassum. de pœn. dist. 3.* Tolle perseuerantiam ait Bern. nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo: Deniq; non qui inceperit, sed qui vsq, in finem perseue[]rauerit, hic saluus erit: vt habetur *Matth.* 10. & 24. & recitatur *in c. non reuertebantur. c. no[]tandum. & c. Apost. de pœn. dist.* 2. Quemadmo[]dum inclyti Francorum Reges Cath. nun[]quam in fide defecerunt, vnde Christianissi[mi] nuncupantur.

Septimo; Verum aurum cæteris metallis est pretiosius, virtutem habens conseruatiuam, nec vnquam putrescit, sed putrida resoluit, & corrigit adeo, quod secundum Auicennam, cauterium melius, & velocius sanabile, quod fit ex auro, nec vulnus ex auro factum corrumpitur in tumores; Imo vsturæ factæ ex aureo instrumento, meliores sunt, quam ex alio metallo; quia non cauterizantur, nec erisipilantur. At dicit Arnal. de Villenoua *in dict. tract. de vino, cap. incip. vinum extinctionis, &c.* Quod scissura, facta cum eo, non tumescit, & propter suam perennitatem est quasi stella cœli; quoniam ipsum est impassabile. Et, vt ibi ait, aurum est res arcana perfectissima, temperamento æquali compositum, mirabili proportione elementarium virtutum, cui de compositis non est simile, & iuuentutem conseruat, & virtutes mineralium perseuerare facit in earum operationibus. Et multi modernorum (*eodem teste*) de nobilioribus, maxime Prælatis, faciunt bullire petias auri in coquina eorum. Et alii recipiunt in pannellis, cum electuariis, & alii in limatura, sicut in confectione, quæ dicitur diacameron, in quam intrat vtraque auri scilicet, & argenti limatura. Et quidam vtuntur tenendo frustum auri in ore, & saliuam deglutiendo. Et quidem alii conuertunt in aquam potabilem, & faciunt aurum potabile, & sufficit modica quantitas in vice, & in anno, & est conseruatiuum sanitatis, & prolongatiuum vitæ. Et ex hac dignitate auri incitatur Rex Christianiss. ad veram humilitatem, quæ virtus est aurea, ceterarum virtutum conseruatiua, teste Hieronym. *in Epist. ad Celantiam*, vbi, *humilitas*, inquit, *est præcipua conseruatrix, & quasi quidam custos virtutũ omnium.* Nihilq; ita est, quod nos homines gratos esse Deo faciat, quam si vitæ merito magni humilitate infimi simus. Et Isido. *lib. 3, cap.* 49. Qui recte vtitur regni potestate, ita se præstare omnibus debet, vt quanto magis honoris celsitudine claret, tanto semetipsum mente humiliet: Quoniam fundamentum gloriæ est humilitas, *vt in prima parte, in* 52. *considerat.* scripsi. Et hoc patet exem-

exemplo Dauid, qui de suis meritis non tumuit, sed humiliter se deiiciens dicit: *Vilis incedam, & vilior apparebo ante Deum.*

Octauo & vltimo, aureis liliis ideo decoratur scutum Regis Franciæ; quia verum aurum fistulas & hæmorrhoidas sanat, vlcera putrida, & tetri odoris emendat, corporique humano maxime congruit. Ita, quod in cibo sumptum, iuuat multum, ac vinum, in quo extinctæ fuerunt laminæ aureæ candentes, spleneticos iuuat, vt hic ante dixi ex dictis Arnal. de Villanoua. Hæc profecto virtus medicinalis auri prouocat regem Christianiss. ad iustitiæ amplexum, quæ virtus sola magna est, & mater omnium, quos magnos facit. Est enim iustitia virtus confortatiua, & corroboratiua, quæ sui spendore Reges, & regias sedes magnificat. Quibus dictum est, *Sapien.1. Diligite iustitiam, qui iudicatis terram.* Vnde Hieron. inquit: *Iustitia, quasi aurea virtus, curatiua est morbidarum ægritudinum: quia puniendo tollit scelera, & peccata, atque putridas carnes, & scabrosas curando abradit.* Et quomodo ex iustitia Principes laudantur, dixi hic ante *in quinta consider.* Faciunt quæ dicit G. Benedict. *in loco hic ante dicto*: vbi ait, quod Rex Francorum de seipso & aliis, ita fecit, & dilexit super iustitiam, & odit iniquitatem, vnxit eum Deus oleo lætitiæ, præ consortibus suis. Ad quorum differentiam nomen Christianissimum adeptus: Ita, quod propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam, deduxit eum mirabiliter dextra sua. Cuius sedes in seculum seculi virga directionis, virga regni sui, *Psalm.44.* dixi *in antedicta consid.*

Tertio, principaliter in scuto Francorum Regum aurea lilia in ternario numero, & nō maiori, nec minori figurantur. Habet enim hic numerus rationem totalitatis: puta principium, medium & finem. Nam secundum Chronicas etiam gentiles in eorum cultu diuino vtebātur numero ternario, ad sacrificationes Deorum, *vt habetūr lib.1. de cælo & mundo.* super quo B. Thom. in commentar. *Sicut* (inquit) *natura perficit omnia in ternario numero; ita gentiles, qui diuinum instituerunt cultum, volentes Deo tribuere omne, quod perfectum est, tribuunt ei ternarium numerum, in sacrifi[...] laudibus ipsorum.* Legimus præterea in [...] pturis sanctis, Numerum ternarium, [...] pliciter consecratum, eo quod operum [...] liora Dei in eo facta & ordinata sunt. V[...] si mysterio trium liliorum Regis Ch[...] niss. explorare quis conetur; tanto m[...] uberabit ratio disserendi, quanto p[...] steria in ternario numero elucescunt.

In primis ergo redolentia lilia, qu[...] to Regis figurantur, odoramenta ca[...] fidei in beatissima trinitate afferunt, [...] quod patri in diuinis attribuitur pote[...] lio sapientia, & spiritui sancto clem[...] Quæ tria attributa, sicut sanctissimam [...] tatem ornant; ita regiam maiestatem [...] gnificant. Quæ sacratissimæ trinita[...] pro viribus conformari, scilicet, vt fi[...] mo clarus potentia patris, ad tyran[...] bellandum, & barbaras gentes ac Tu[...] perfidiam extinguendum. Secund[...] nit, vt ornatus existat sapientia fili[...] tiendis rerum causis. Tertio, quod [...] mentia plenus, quæ quanto in eo ma[...] rit, tanto in conspectu Dei, & homin[...] rabilior & gratior apparebit.

Secundo, vt ait G. Benedict. princip[...] tria lilia, quæ in scuto Regis figurantur [...] substantias in persona Christi denotant [...] ut enim in diuinis est trinitas personarum [...] essentiæ vnitate: Ita in Christi persona e[...] nitas essentiarum seu naturarum in vn[...] personæ, deitas, scilicet, anima, & caro [...] sicut in diuinis per diuersas personas n[...] stinguitur essentia: sic in Christo per [...] sas naturas non distinguitur persona. [...] tria lilia, tres Christi natiuitates ost[...] Prima dicitur, quia æternaliter nasc[...] patre; secunda, quia nascitur temp[...] ex matre; tertia, quia in mente nascitur [...] ritualiter, licet ista bene conueniant [...] tamen nihil faciunt ad propositum, [...] notandum aliquid in rege ex eius natura [...] Sed dici posset, quod sicut hæc trinitas [...] tiarum est in Christo; ita trinitas pra[...] rum iuris, debet esse in Principe, pro [...]

administratione, & complemento, prout tria iuris sunt præcepta, scilicet honeste viuere, alterum non lædere, & ius suum vnicuique tribuere. Quæ omnia debent esse in Principe: de quibus *in vlt. part. in 36. consi.* dixi. Aut aliter per illa tria lilia, significatur, scilicet per medium, fides Christiana, per dextrum, clericatus, & per sinistrum, militia.

Tertio, tria lilia, tres potentias animæ rationalis, quæ ad imaginem Dei creata est, *l. si quis in metallum. C. de pœnis.* patenter ostendunt. Nam sicut Deus est vnus in essentia, & Trinus in personis: Sic etiam anima rationalis est vna in essentia, & trina in potentia. Quia habet in se memoriam, intellectum & volũtatem. Memoria quidẽ repræsentat patrem, intelligẽtia filium, & voluntas Spiritum sanctum. Sed hæc in nihilo adaptari possunt armis Regis, sed attribui deberent tribus modis regendi Rempub. qui debent esse in Regno nostro, vt vere sunt in ipso & in eius regno: de quibus infra *in vlt. par. in 55. consid.* scripsi, & quis illorum sit excellentior.

Quarto, tria lilia in scuto Regis posita, tres angelorum hierarchias significant, in quarũ singulis tres ordines inueniuntur: de quibus ante *in 3. part.* & per Isido. *lib. 7. Etymo. c. 5. & in lib. de sum. bono, cap. 12.*

Quinto, tria lilia in scuto Regis depicta, tres virtutes Theologales, fidẽ scilicet, spem, & charitatem significant, quæ tres virtutes debent esse in Principe. & aliæ virtutes ex his denotantur in Principe: de quibus per G. Bened. *in loco suo supra sæpe allegat.*

Sexto, vt dicit, tria lilia in ipso scuto Regis ordinata, ad tria opera veræ pœnitentiæ nos ite compellunt, videlicet, ad contritionem, confessionem, & satisfactionem; sed cum parum quadrent, non insisto.

Septimo, vt ait Benedict. tria lilia Regem Christianiss. ad tria salutifera concilia, in quibus consistit omnis perfectio Christianæ religionis excitant, vt ibi per eum.

Octauo, tria lilia in scuto Regis diuinitus ordinata, tres denotant vnitates, quæ necessario requiruntur ad conseruandam veræ Christianæ religionis dignitatem: de quibus Apost. *ad Ephes.* 4. Vnus Dominus, vna fides, vnum Baptisma. Hæc tria sunt, quæ verum perhibent testimonium de excellentia fidei Catholicæ, vnde sunt laudabilia omnia Catholicæ fidei opera, quæ Rex explere debet, pro suæ dignitatis ac totius religionis Christianorum salute, nullum maius, nullũ honorabilius, nullum denique gratius, Deo offerri potest, quam Barbaras gentes, & Turcorum perfidiam, cęterosq; populos, qui falsos ritus ac Deos colunt alienos, expurgare, atque in frena submittere, sub Christi fide, prout talia sancta exercitia apud Francorum Reges semper floruerunt. Ex hoc ternario numero amplissime laudantur insignia Regis Franciæ per Ioannem Ludou. Viualdum *in traduct. de triumphis ac laude trium liliorũ Franciæ.* vbi laudat numerum ternarium in pluribus, & aliquid scripsi infra *in vltim. part. in 37. consideratione.*

Quarto, principaliter & vltimo, lilia aurea ponuntur in scuto regis Christianiss. sapphirino, id est, colore sapphiri (qui similis est sereno cœlo) cõuenientissime depicta, multiplici ratione.

Primo; quia cum rex sit Paranymphus Ecclesiæ Christi, cuius officium est & semper fuit à tempore Clodouei I. inter Francorum reges Christiani adaugere cultum diuinum, ac gloriam Christianæ religionis extollere & magnificare: decentissimum fuit insignia maiestatis suę sereno cœlo similia fore, vt sicut ipse Christus (qui est rex Regum & dominus dominantium. *Apoc.* 19. quodammodo pro scuto habet cœlũ sidereũ miro ac vario astrorum fulgore decoratũ, sic rex Francorũ Christianiss. pro gloria Christi scutum gerit nobilissimum, in quo aurea lilia colore sapphiri, quasi astra in sereno cœlo affixa, fulgere videntur, vt etiam ex cœli altitudine intelligatur, quanta sit suæ dignitatis sublimitas, tãta est autẽ altitudo cœli, quod à mortali homine, non potest mensurari, vt habetur *Eccle.* 1. Altitudinem terræ & profundum abyssi, quis dimẽsus est? quasi dicat, nullus. Et ideo sicut cœlum situatũ est in loco eminentiori, atque inter omnia corpora, altius eleuatum,

Ita etiam, vt habetur, *Esa.* 54. promissum est illi, quod esset fundatus in sapphiris, tanquam pater Christianitatis. Cum etiam idem Propheta, vbi supra loquẽs in persona Christi dixerit: *Ecce, ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphiris*, hoc est, te Christum, & Ecclesiam tuam, & filios tuos, & Ecclesiæ tuæ protectores, prout est inter alios Rex Christianiss. qui tanquam filius Christi, & pater Christianitatis, habet arma sua fundata in sapphiris. Sic rex Christianissimus inter omnes seculi huius reges Christianæ religionis, dignitate, potentia, diuitiis ac nobilitate est sublimior, atque admirabilior, & ad sustinendam Ecclesiam potentior, & pronior.

Secundo, vt inquit G. Benedict. Campus scuti regni nedum cœlo, sed etiam sapphiro lapidi in colore assimilatur rationib. sequen. Quia sapphirus colore videtur trahere Regem ad cœlestia desideria, per rectam fidem, cum nihil sit, quod lumine clariore præfulgeat, quam recta fides in Principe. Nam dicit Greg. *lib.* 18. *mortal. cap.* 8. Sapphirum tenere similitudinem coloris aerei, per quod designat appetitum languentis animæ tendentis ad cœlestia. Vnde dicit Helimandus; quia Sapphirus cœlo sereno similis est, caste portari vult, gemmaque gemmarum, & lapis sanctus dicitur. Ideo *in lib. de Natura rerum*, dicitur: Qui sapphirum portat expedit, vt summo studio castitatem seruet: quoniam hic lapis tãto dicitur preciosior & melior, quanto colori cœlesti est similior. Sic Rex Christianiss. tanto magis erit Deo & Angelis gratior & charior, quanto magis in contemplatione rerum diuinarum fuerit sublimior. Et sic; quantumcunque excellat in dignitate, potentia, diuitiis, vel abundantia temporalium, nihilominus fœlicitate prosperarum rerum huius seculi, non debet corrumpi, aut deprauari, sed magis ac magis oculos mentis conuertere ad altiora desideria, ad veros honores, ad securas diuitias, ad cœlestes thesauros, ad delectationes æternas: ex quo infert ibi G. Bened. quod rex suam regiam dignitatem in Christo rege, quem in speculo limpidissimo contemplari debet, vt quod fi- prauum deprehenderit, corrigat, quod ctum, teneat, quod deforme, compo- quod pulchrum, seruet, quod sanum, lat, quod infirmum, assidua meditatione roboret, præcepta diuinæ legis efficaci- pleat, & quid sibi cauẽdum, quidve se- dum sit, agnoscat. Decens quippe est se totum in vita & moribus componat quanto mirabilius præ cunctis regib- uersi orbis excedit honoris dignitate: uenit, vt cæteros transcendat mentis mitate, & totus sidereus fulgeat maiest- subdit ibi G. Bened. pulchra notatu dig- excellentia sapphiri, de qua infra in vlt- 90. *consid.* dixi.

Tertio, tria lilia in campo sapphirino, au- rea depinguntur. Quia sapphirus, ani- hominis pium & deuotum efficit ad De- atque in bonis firmat, & pacem concil- ta vt inter omnes lapides preciosos lapis sanctus; quia ad sanctitatem, tionem hominem disponit. Ob id le- *Exod.* 28. & 29. Quod Moyses ad præcep- Domini vestem sanctam fecit Aaron sacerdoti in gloriam & decorem, in qua ter diuersos lapides preciosos sapphirus numeratur. Sic Ieremias *Threnor.* 4. De- ctionem Ierusalem, ruinam templi, & sa- dotum recogitans, eorum pulchritudine- assimilauit sapphiro, dicens: *Candidiores* *zarei eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores* *antiquo, sapphiro pulchriores.* Conuenit itaque maiestas regia sit tota siderea, & sapph- per reuerentiam & beneuolentiam ad mnia, quæ diuinum cultum concernun- sicut in dignitate & potentia cæteris est nentior, ita expedit, vt in amore rerum narum, sit amicabilior, & conformior, eius fuerunt prædecessores, hæc Benedict- bi supra.

Quarto, Sapphirus secundum Arnal- pus humanum vegetat, ac membra inte- conseruat, curat dolorem frontis, & rem restringit, corpora præbet integra, nique coloris, torsiones ventris tollit, & mnia vlcera cum lacte sanat. Præterea in

de natura rerum, & de ortu sanitatis, dicitur, *in tract. de lapidib. cap.* 109. quod sapphirus morbum illum horribilem, *noli me tangere*, appellatum, fugat. Ex quo instruitur Rex Christianissimus vigilans sit, & solicitus, ad corpus mysticum, id est, Ecclesiam, protegendum. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, quæ secundum Apost. *ad Romanos* 12. non eundem actum habent; ita multi vnum corpus sumus in Christo; huius autem corporis membra tenetur Rex vegetare, ac custodire, ne à lupis voracibus dilacerentur, & ne morbida ægritudine putrescant, ac pauperibus beneficia, suffragia, ac eleemosynas largiri, quibus recreatur, tanquam membra corpus conseruat & recreat. Sic conuenit, vt Rex, qui tria lilia in sapphiri colore extendit, membra corporis mystici dirigat & custodiat, ne deuios sequantur effectus. Hoc etiam Benedictus.

Quinto (vt idem ait) Sapphirus est gemma preciosa sereno cœlo similis, quæ percussa à radiis solaribus ardentem emittit fulgorem. Præterea dicit Isido. *lib. Etymolog. 16. cap.* 9. quod sapphirus pulueres habet aut eos sparsos. Ex quo hortatur regia maiestas, vt sollicita sit gratias Deo reddere in tanto cumulo beneficiorum: quia, quanto plura à sole iustitiæ Christo suscepit beneficia; tanto magis ardentia desideria refundere debet in Christum, à quo procedunt. Et è conuerso, tanto grauius de ingratitudine iudicabitur omnis homo; quanto magis multiplicatis beneficiis, ingratus probabitur extitisse, iuxta illud Chrysost. *Quanto maiora beneficia sunt hominibus constituta; tanto grauiora peccantibus parantur iudicia.*

Sexto, Sapphirus est gemma valde delectabilis, læta, & pulchra. vnde Lapidarius ait:

Sapphiri species digitis aptissima regum,
Egregia & fulgens, puroque simillima cœlo,
Vilior est nullo virtutibus atque decore.
Hic & Syrtites lapis est plerisque vocatus,
Qui circa Syrtes Lybicis permixtus arenis,
Fluctibus expulsus feruente freto reperitur.
Ille sed optimus est, quem tellus Medica gignit.
Qui tamẽ asseritur nunquã transmittere visum,
Qua natura parens tanto ditauit honore,
Vt sacra & merito gemmarum gemma vocetur.
Et qui portat eum, non vlla fraude necatur:
Inuidiam superat, nullo terrore mouetur.
Hic lapis, vt perhibent, educit carcere vinctos:
Obstructasque fores, ac vincula tacta resoluit.
Fertur & ad pacem bonus esse conciliandam.

Ex quo instruitur Rex Christianissimus vt delectabiliter, & cum gaudio, pulchritudinem ac decentiam Christianæ religionis conseruare velit. Quod & faciunt Reges nostri, & qui in cunctis locis habent iudices ad punienda peccata, maxime blasphemias, quod & facere debent, alias non dicentur veri reges. vt scribit G. Benedicti *in loco sæpe allegato.*

Septimo, in colore Sapphiri extenduntur aurea lilia; quia Sapphirus suo valore & precio vires acuit Regis Christianissimi ad cogitandum sumptuositatem cœlestium ædificiorum. Nam, teste Isidor. vbi supra, Sapphirus inter gemmas purpureas computatur, habet pariter excessum valoris inter lapides preciosos, ob quod sanctissimus Tobias spiritu eleuatus videns excellentiã cœlestis patriæ dicit, portas eius esse ex sapphiro cõstructas: vt scribitur *Tobiæ* 23. Pariter Ioan. *Apocal.* 21. ait, fundamenta muri supernæ ciuitatis esse ex lapidibus preciosis, inter quos sapphirus erat secundum fundamentum. Ex quo instruitur Rex totus sapphireus, vt omnino inclinetur, & sit memor cœlestis patriæ, & excellentissimorum ædificiorum supernæ ciuitatis, & sanctæ Ierusalem, de qua scriptum est per Prophetam, *Psalm.* 86. Fundamenta eius in montibus sanctis. Et sequitur: Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.

Octauo & vltimo, scutum Regis Christianiss. in sapphiri colore figuratur, Quia sapphirus sua significatione eum incitat ad cogitandum nõ tãtum ædificia supernæ ciuitatis, sed etiam præeminentiam gloriæ æternæ. Nec solum sapphirus significat gloriam æternam, verum suo colore animum hominis ad cœlestia gaudia inclinat. Ratio est (teste eodem G. Benedicti,) Quia cum omne simile naturaliter appetat suum simile, & sapphirus inter

inter omnes gemmas similis sit sereno cœlo: vnde Rex sapphiro non conueniret, nisi ad cœlestia inclinaret, ac superna appeteret. Sapphirus etiam in sacra scriptura æternam gloriam significare videtur: vt habetur *Exod.* 24. vbi Moyses, Aaron, Nadab, Abiu, & septuaginta de senioribus Israel, Deum viderunt, sub cuius pedibus erat quasi opus lapidis sapphirini, & quasi cœlum cum serenum est. Pariter *Ezech.* 10. *cap.* legitur, quod species gloriæ Domi. super Cherubin erat quasi lapidis sapphiri: Quæ verba, quomodo intelligantur, scribit in dicto loco G. Bened.

Ex quibus tantum concludit: Insignia Regum Franciæ esse excellentiora aliis, cum in eis sunt duo colores nobiliores, Aureus, scilicet & Azureus: De quibus dixi ante *in* 1. *part. in* 54. *&* 55. *conclus.* 38. Et de laude Sapphiri aliquid scripsi infra *vltim. part. in* 92. *consideratio.*

Non mirum ergo, si Reges Franciæ plura priuilegia habeant vltra alios Reges, de quibus ante dixi: & quæ etiam scribit Iacob. Bonaudi *in suo panegyrico posito post tracta. Iohan. de Terra rubea*, contra rebelles suorum Regum.

TRigesimasecunda consideratio. Quilibet Rex seu Princeps in suo regno in culmine sedere debet, cum Princeps sit regni dominus. *l. deprecatio. ff. ad leg. Rhod. de iact.* & regale culmen appellatur. *l. bene à Zenone. Cod. de quadri. præscript. c. Principes seculi.* 23. *quæstio.* 5. & culmen appellatur locus altus super omnes gentes ad curiam suam conuocatus, regnum & terras repræsentantes. & dicitur præcipuũ, *l. pen. ibi; Vt enim imperialis fortuna omnes supereminet alias; ita oportet Principales liberalitates culmen habere præcipuum. C. de bon. quæ lib.* Vel Principale dicitur. *l.* 3. §. *fin autem. Cod. de iure domi. impetr.* quod dicitur cathedra existens in altiori loco; sicut ædificia domus dicuntur culmina, quod culmis teguntur: & in dicto culmine, id est, altitudine, sedet Rex supra cathedram, quæ est alta vel excelsa sedes, secundum gloss. *in clem. dudum de sepult.* Vel in solio sedere debet, hoc est armario ex vno ligno facto, in quo Reges ob corporis sui tutelam sedebant, *extra de elect. c. quorundã. in princ.* *& ibi per Arch.* Et dicitur thronus Græce, que Latini solium dicũt. De quo habetur Gen. *ibi: Vno enim solio regis te præcedam.* Et est etiam sedes Romani Pont. tanquam excelsa, *c. fundamenta.* §. *ne autem. in fin. de elect. in* 6. & gloss. *in dict. clemen. dudum.* facit differentiam inter solium, cathedram & tribunal. & ponit hunc versum:

Rex solium, doctor cathedram, iudexque tribunal
Possidet, ac sedem præsul prætorq; curule.

Et ista sedes dicitur sedes honoris & ... tiæ: de qua *in c. multi.* 40. *distinct.* Et rex & ... minus præexcellẽs in solio alto super om... Principes sedere debet: cum scriptum sit ... *uerb.* 20. Rex, qui sedet in solio iudicii, ... pat omne malum intuitu suo. & 1. *Reg.* 2. ... *solium gloriæ teneat.* & 3. *Reg.* 1. Viuat Rex Sa... mon, & sedebit super solium. & *Esa.* 9. Su... solium Dauid, & super regnum Princip... ræ, surrexerunt de solio. Et *Iob.* 36. & Re... in solio collocat in perpetuum, & ill... guntur. & in plerisque aliis locis prob... set. & habetur 1. *Reg.* 10. vbi de Saule Re... quitur: Stetitque in medio populi, & ... fuit vniuerso populo ab humero & su... Et Princeps dicitur quasi primum locum ... piens, secundum glossam *in c. fundamenta* ... *proinde. de elect. lib.* 6. & Lucas de Penna in ... *C. de Princip. agent. in reb. lib.* 12. vbi ample ... nit, quis proprie sit Princeps.

Et vt deueniamus ad practicam & ordi... nem consuetum sedendi, qui multum atten... dendus est in hoc, cum consuetudo in hoc ... multum attendatur. Bald. *in cap.* 1. §. *Mar...* *in tit. qui feud. dare poss.* vidẽdum est, quod ... aliquæ congregationes in Francia quæ fi... ordinarie, vt est coronatio regis, & in ista ... ronatione est datus certus ordo, quo ad ... qui interesse debent in ipsa coronatione ... est talis, videlicet quod duodecim pares ... ciæ præcedunt omnes alios Principes re... de quibus infra 43. *considerat.* licet videat... primogenito Regis, quod omnes quocu... præcedere debeat:, quod intelligerem ... verum in aliis actibus, quam in coronatio... Quoniam est dubiũ, quod tunc non habea... tur pro primogenito regni, tanquam ... antequam

antequam esset Rex. De eo etiam dicam infra 41. *considerat.* & de aliis, quos ponam in suo ordine, secundum quod debent sedere in dicta conuocatione, faciendo distinctionem, suis locis de aliis congregationibus similibus, in quibus seruandus est alius ordo, prout infra dicetur.

TRigesimatertia consideratio erit prosequendo materiam & non excedendo terminos honoris Regis, cum ab eo procedant omnes dignitates temporales. vt not. Bart. & Ioan. de Pla. *in l. 1. de dig. lib. 12. C.* idem Ioannes de Pla. *in l. 1. in fin. C. de silētiariis. lib. 12.* Aluar. *in c. 1. in princ. de feudo Marchiæ.* qui allegat text. *in l. sacrileg. C. de diuers. rescript.* Merito debet illis præesse, & ab illis honorari: Imo quod plus est adorari, non tamen adoratione, quæ Deo debetur, sed Regia subiectione debet salutari, vt probat tex. *in l. 1. C. de silen. lib. 12. ibi: Vt tamen adoranda nostra serenitate.* & ibi gloss. quam sequitur Ioan. de Plat. *in l. primicerium. C. de fabric. lib. 10.* & Luc. de Pen. *in l. euict. per illum text. C. de cursu publ. lib. 12.* vbi dicit, quod ipse mereretur venerari, adorari, coli, sibi supplicari, & gratiarum impendi munera, facit text. *in l. si quis seruum. ibi; nostram purpuram adorantes. C. qui milit. non poss. lib. 12.* & ideo dicit Io. de Plat. *in d. l. 1. C. de silentiar. eod. lib.* quod nullus debet genuflecti coram alio, quam coram Principe vel maiestate Regia. Et ideo errat quidam Car. Dehyer Anglus, qui tanta elatione vtitur, quod suos domesticos & famulos patitur talia, aut, quod deterius, cogit eidem ministrando etiam in cibariis deferendis, & aliis actibus domesticis & familiaribus; imo etiam nobiles patriæ genuflecti, prout communiter dicitur. quod ridiculosum dici debet, cū non sit nec Papa, nec Rex: Imo quod plus est (vt communiter fertur) non est nobilis origine, ex quo deberet contentari honore sibi debito, non assumere honorem debitum regibus secularibus, Imperatori, aut Papæ.

Et vt dicit idem de Platea, tantus honor debetur Papæ, quod in pede osculatur, vt dicit gl. *in l. 1. C. de domest. lib. 12.* & ibi dicit, quod etiā Imperator osculatur in pede, sicut Papa.

Imo etiam, quod plus est, quilibet nō admittitur ad salutandum Principem, vt dicit gloss. *in l. 1. C. de veteranis.* & Ioan. de Plat. *in d. l. 1. Cod. de silen. & in l. 1. Cod. de domest. & protect. lib. 12.*

Et coram eo est eundum, & illi est obuiam eundum, cum barba tonsa & veste pulcherrima, prout habetur 2. *Regum 9. cap.* Illique est honor deferendus in introitu ciuitatis, in salutatione, quæ non debet fieri sine munere, ad instar Regis Parthorum, qui salutari non poterat sine munere, vt refert Petr. Candidus *in procem. Appiani Alexandr. in principio de bellis.*

Imo etiam reuerentia debetur Principi, per quoslibet viros Ecclesiast. vt dicit text. *in c. Rex. 23. quæst. 5. & c. si apud.* pro quo 1. *Pet.* 2. vbi dicitur, Regem honorificate.

TRigesimaquarta consideratio. Principi obtemperandum est, cum generale sit pactū societatis humanæ obtemperare Principibus, quæ contra mores. 8. *distin. in sua sum.* 44. *distinct. c. quid culpatur.* 23. *quæstio.* 1. & dicit Hieron. Principibus, & Potestatibus fidem & reuerentiam seruari oportet, quam qui nō exhibuerit, ad Deum præmia habere non poterit. 22. *quæst. 5. c. Reg. c. sicut apud Card.* facit quod not. *in l. fin. C. de exact. tribut. lib. 10.* Et dicit Apost. *ad Tit.* 4. Admone illos Principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse. & *ad Roman.* 12. Omnis creatura Potestatibus sublimioribus subdita sit, qui autem resistit Potestati, Dei ordinationi resistit. Facit quod habetur vbi dicit textus: *O viri num præcellunt homines, qui terram & mare obtinet, & omnia quæ in eis sunt? Rex autem super omnia præcellit, & dominatur eorum, & omne quodcunque dixerit illis, faciunt.* Et sequitur: *Et omnis plebs & virtutes eum audiant.* Imo etiam sacerdotes primi & secundi ordinis eidem obediunt, cum eis præcipere potest Princeps, vt habetur 4. *Reg.* 23. *ibi; Et præcepit Rex Elchiæ Pontifici & sacerdotibus secundi ordinis.* Imo Principes sacerdotes constituebant iure diuino, prout habetur *Exod.* 28. de Moyse Hebræorum Duce, qui constituit Aaron fratrem suum sacerdotem: & de Iuda

Macchab. Duce, qui elegit sacerdotes, qui purgarēt sancta, 1. *Macchab*. 4. Immo prælatus electus & cōfirmatus nō potest administrare, donec perlectis. *63. dist. & in c. Abbates*. 18. *quæstio*. 2. & per Compostell. *in c. quod sicut. de elect. colu. antepen. vers. Principi præsentari.* prout recitat Henricus *in c. nobis. de iure patron.* Et ita obseruatur in Francia & in Hispania, vt dicit Io. Lupus *in repet. rub. de donat. inter vir. & vxor. in princ. in tertia præuidentia.* Princeps tamen debet honorare Episcopum. dixi supra *in 4. par. in 28. consideratione.*

TRigesimaquinta consideratio. Pro Rege etiam orandum est, exemplo *Baruch*. 1. *cap*. qui dicit esse orandum pro rege Nabuchodonosor, & Balthasar eius filio. & maxime pro rege Franciȩ. Cum etiam orantes pro eo lucrentur centum & decem dies indulgentiarum. dixi ante. Imo in tantum est honorandus Princeps, quod pro conseruatione sui honoris toleratur iniquitas; & præferendus est honor Principis commodo publico, vt dicit Luc. de Pen. *in l. fi. in* 8. *& 9. col. C. de loc. præd. ciuit. lib.* 11. *& in d. l. in 6. col.* ponit quædam de potestate eius mirabil. ex quo multum honorandus est.

Quæ autem sint iura Regis, & cuiuslibet alterius supremi Principis esset hic inserendum, vt magis cognosceretur præeminentia illorum: sed videri potest *in tit. quæ sint regal. in vsib. feud.* & per Iacob. de sancto Georgio *in tractat. feudor. verb. Princeps.* & de quibus plene ante *in 24. consideratione.*

Quid autem dicemus de iuribus Regis? de quibus habetur, 1. *Reg*. 8. *cap*. cum dixerit Deus per vocem Samuelis populo Iura Regis, qui imperaturus est in eis, quod erit tale: Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites & præcursores quadrigarum suarum: & constituet sibi tribunos, & centuriones, & aratores agrorum suorum, & messores segetum, & fabros armorum & curruum suorum: Filias quoque vestras faciet sibi vnguentarias, & focarias, & panificas. Agros quoque vestros & vineas & oliueta optima tollet, & dabit seruis suis, sed & segetes vestras & vinearum reditus ad[...] mabit.

Notandum est aliud verbum, *addecima[...]* quod est ibi dupliciter positum: quoni[...] hoc videtur, quod Rex habeat ius deci[...] di, & sic, quod etiam non videntur p[...] Nobiles Franciæ, qui dicunt se habe[...] mas infeudatas à Rege: cum si Rex [...] potestatem addecimandi; ergo et[...] dare in feudum.

Dicemus solum, quod talia ibi spe[...] non sunt iura Regis ex diuina insti[...] introducta, sed magis per Propheta[...] nunciata ex eorum tyrannica vsurpa[...] Qui postquam Reges sunt, ius iniquum [...] stituunt, in tyrannidem degenerantes, [...] tos opprimentes, & sine causa depræd[...] secundum Andream de Isern. *in proœm[...]* *& in titul. de Capit. qui curiam vend. in [...] dorum.*

Et ne transcendam materiam no[...] relinquo nunc deprædationes & ex[...] Principum, forte alibi dicam: sed [...] dicit, quod talia possunt esse Iura R[...] diuina institutione, quando Rex est in [...] ma necessitate positus, quod etiam no[...] solum illa, sed maiora faceret, & m[...] actiones. Et solum in præsentiarum [...] cit mihi, quod G. Benedict. doct. Gall[...] præuidit, & multum bene descripsit in [...] *lenni repet. cap. Raynutius, de testam. in ver[...] le premier.* incipiendo in medio illius v[...] finem amplissime: ad quem semper de[...] recurrendum.

Et etiā est aduertendum ad illum tex[...] ibi hoc verbo; *Ius regis qui imperaturus e[...]* Quod quilibet Rex potest dici Imp[...] per illum tex. *qui hoc verbo vtitur in Rege.*

Et vt semel finiam, à Principe, tan[...] capite in omnes inferiores honorum [...] testatum munera diffunduntur. 19. *d[...] ita dominus. c. fundamenta. §. 1. de elect. in [...]* quod lex animata in terris dicitur. [...] *Authent. de consulib. in fi. & in Auth. quib[...] tur. effic. legit. §. igitur licentia.* gloss. *in l. [...] de iurisdict. omn. iud.* Dixi *in consuetudinibus [...] stris ducatus Burgund. in tit. des iustices. §. 5. [...]*

dn' à grace. in princip. ibi; hic est ergo: & supra in princip. 52. consider. Et quicquid statuit aut sententiam dando decreuit, pro lege seruatur. §. quod Principi. Institut. de iure natur. gent. & ciuil. Ipse enim sicut est solus legibus solutus, legem concedere potest. l. Princeps. ff. de legibus. Et pro dispensatione habetur, quod probatur Principem voluisse. c. cum nostris. de concess. prebend. maxime, vbi ei exponitur defectus, quem videt ex expositione, l. quidam consulebat. & ibi Alexand. & alii. ff. de re iud. l. Vlp. ff. de excus. tut. Et sanctio Principis nihil habet imperfectum. l. fina. C. qui mil. non poss. l. 12. l. fina. C. de his. quib. vt indign. Nemo enim potest ei dicere, Cur ita facis? Bald. in proœm. feud. in 12. colum. Et isto dicto sæpius aduocati in palatiis vtuntur: quod dictum est Spec. in tit. de legato. § nunc ostendendum. vers. 89. per text. in cap. quamuis. de pœnit. distinct. 3. ibi; quis tamen audet dicere Deo, cur huic parcis? & gl. ibi, in verb. Deo. Dicit idem in Papa. & ideo idem dicendum in quolibet Principe supremo, cum sit Deus in terris. Bald. in Authen. hoc amplius. vers. quæro, an filii Regis. C. de fideicommiss. & dicit Bald. in c. Ecclesia sanctæ Mariæ. in princip. col. vt lite penden. Quod cum Princeps sit causa causarum, non est de eius potestate inquirendum, cum primæ causæ nulla sit causa. Cum id, quod primum est, ante se aliud habere non potest. Hæc & plura alia vide quæ dicit domi. meus Salon in l. rescripta. in 1. colum. C. de precib. Imper. offer. & in leg. 1. ff. de constit. Princip. vbi ponit quædam, quæ solus potest Princeps, ita quod Principis verbis eiusque narrationi, super rebus per se, vel in sua præsentia gestis creditur: Etiamsi solus testificetur, per cap. cum à nobis. de testib. & quod in his quoque, quæ ante principatum se præsente gesta sint, locum habet gloss. singularis in cap. 1. in verbo statuit. de renunciatio. lib. 6. gloss. in cap. Apostolicæ. in verbo, promisissent. de re iudic. libr. 6. Dicit etiam Andre. de Isern. in cap. fin. in titul. quo temp. miles. in vsib. feudor. quod late examinat ibi Præpos. quod Princeps in re propria testificari non potest. Nulla etiam iuris solennitate Princeps astringitur. l. apud eum. in prin. ff. de manumiss. Imo sola præsentia Principis solennitates iuris supplet, actumque, qui defectu solennium nullus est, instaurat & reponit. leg. adopt. ff. de adopt. l. 2. ff. de rebus eorum. gloss. post text. in Authent. vt non fiat pignoratio. collat. 5. facit l. sancimus. §. exceptis cum Authent. ibi posita. C. de donat. Bald. in l. omnium. C. de testam. Ad hæc Princeps iudiciorum ordinem obseruare non tenetur. Sola enim veritatis inuestigatio coram eo fit, qua cognita diffinit etiam, si iudicialis ordo vel sit peruersus vel prorsus omissus: causæ tamen cognitio exigitur. Ita Bald. in l. fin. Cod. de legibus. Idem in cap. 1. §. fin. de noua forma fidelit. ad finem. in vsibus feudor. & est text. in cap. ad petitionem. in fin. de accusat. Et ideo illud, quod dicit Paulus de Castr. in l. si testament. C. de testam. quod princeps sine causæ cognitione concedere possit, non est intelligendum in his, quibus litis diffinitio expectatur. Princeps etiam crimen non solum indulget, sed etiam abolet. Andre. de Isern. in titul. quæ sit prima causa. §. præterea. in vsibus feudor. Remittit infamiam, & ad honores pristinos omnino restituit. l. 1. §. deinde. le second. ff. de postul. l. fin. Cod. de sen. passis. Remanet tamen cicatrix. arg. c. ventum. 1. q. 1. c. illud. 50. distin. arg. l. omnes iudices. Cod. de decur. lib. 10. Largiendo magistratum, dignitatem donando. Imo & tolerando in honoribus incapacitatis maculam abstergit, remouet impedimentum. l. imperiales. §. nam omni macula. C. de nupt. l. Barbarius. ff. de offic. prætor. d. l. Quidā consulebant. ff. de re iud. Imo etiam princeps pœnā meritam sola volūtate remittit. l. 1. C. de desert. lib. 12. de innocentia etiam damnati sine appellatione cognoscit. l. 1. in fin. ff. de quæst. Alia Principi reseruata ponuntur per Bald. in dict. leg. rescripta. & in leg. 1. Cod. de iure aureor. annul. & de multis casibus & specialibus Principi competentibus dixi supra ista part. 24. consider. vbi iam quædam ex antedictis posuit.

Trigesimasexta consideratio erit. Et licet subiecerit principi Deus leges, an etiam non obligetur ex contractu, ita quod Deus etiam eidem subiecerit contractuum vincula, qui iurisgentium sunt, in naturalique ratione consistunt: & quod est com-

munis omnium Iurisperitorum doctrina, *in l. Princeps.ff.de legib.* Cyn. Bald. & Doct. *in l. digna vox.C.de legib.& in c.1.de prob.* vbi Doct. Canonici, qui ita communiter tenent. D. meus Ias. *in l.si ciuitates.in 3 colum.ff.si cert.petat.& in l.1.ff. de pact.* Alexan. *in consf.*101.*in 2.colum.in 1.volum.* & idem Ias. *in l.1.ff.de constit.Princ.& in l.si testamentum.C.de testam.* Felin. *in cap.quæ in Ecclesiarum.in 21.colum.constit.* Barb. *in consil.1.in 4. colum.in 1.volum.* in 43. tamen colum. dicit casum esse, vbi potest resilire à contractu: & etiam alium ponit Iacobinus de sancto Georgio *in suo tract.feud.in prin.* videlicet, quod possit reuocare feudum inuito vasallo, alleg. Bal. qui hoc nõ dicit, nec etiam hoc placet Vdalrico Zasio *in repet.l.2.§.eodem tempore.in gloss.ratum esset.ff.de orig.iur.* vbi plura ex prædictis dicit. & ibi dicit, quod licet absoluta potestate legibus non ligetur, ea tamen potestate abuti non debet. dixi alibi.

TRigesimaseptima consideratio. Videtur, quod Rex Hispaniæ sit omnibus aliis Regibus præferendus, cum plura habeat regna sub se, & plures coronas: quoniam Rex est Aragonum, Castellæ, Legionis, Rex Granatæ, Rex Maioricarum, Rex Cordubæ, & etiam Catholicus dicitur, Rex Galliciæ, Rex Andelosiæ. Et sic dicitur habere septem aut octo Regna, & sic septem coronas: ex quo videtur, quod ratione multiplicationis coronarum debeat cæteris Regibus præferri: Sicut videmus, quod ille, qui Marchio & Comes, præfertur Marchioni: cum duo vincula sint fortiora vno. Bald. *in l.sed milites, in princ. ff.de excusat.tutor.* vt etiam in simili dicitur de doctore in vtroque iure, qui præcedit doctorem in vno tantum: secundum Bald. *in dicto loco:* & dicam infra *in 10.part.* & faciũt quæ supra dixi *in hac parte, in 27.consider.in fin.incip.Imperator inter omnes Principes.* vbi dixi, quod magis honorandus est Imperator, cum tres coronas habeat, quam alii Reges, qui de per se non habent nisi vnam. *& in 19.consider.* cuius initium est, *docet Bald.*

Et etiam qui pluribus præest dicitur maior, vt dixi supra *in 1.par. & in 4.par. in 51.consider.ver.8.* vbi allegat gloss. *in Authen.constitutio quæ de dignitatibus.§.generaliter.* quæ dicit, n... *nobiliorem propter subiectos.* Et habetur Prou... *cap.14.in fine.* In multitudine populi dignit... Regis, & in paucitate plebis ignominia Prin... cipis.

TRigesimaoctaua consideratio, ... Rege Angliæ: Eo etiam; quia est ... Monarcha in suo regno, & ab eius sent... non appellatur; quia præfectus est ... rum Prælatorum sui Regni, vt *ff.de offi...* *l.1.prout* Bald. *in c.cum venissent.2.colum...* *eo qui mittitur in possess.causa rei seruan.* Re... sequitur Felin. *in cap.causam, quæ.in 10...* *fin.extra, de rescrip.* & per Ioan. Lupi *in rep...* *de don.inter vir.& vxor.* qui licet videretur ... ferendus Regi Hispaniæ; quia vngitur, ... pra dictum est; tamen Rex Hispaniæ ... tur, vt ante dictum est. De aliis vero Re... Christianis dic eos esse collocandos ... dum numerum positũ in Martiniana ... fit mentio per Alber. de Rosat. *in rub...* *homin.* & dixi supra *in plurib.locis.* Et d... lentia plurium regnorum vide infra ... *in consid.56.*

TRigesimanona consideratio. Quon... mulieres radiis maritorum corus... & honorantur. *l.fœminæ.ff.de senator.in...* *consulibus.§.hæc itaque.collat.4.* facit *l.fin...* *C.de incolis.lib.10.*

Ideo Regina Franciæ, tanquam excell... inter omnes, tanquam dilecta illi, qui p... tur inter lilia, cæteros quoscunq; huius R... gni post Regem præcedere debet, cum ... iam vltra quoscunque ratione dignitatis ... ronam portet, quam nemo alius in re... prȩter regem, portare aut deferre potest ... Regina appellatur. *c.dilecti, de arbitris.& ...* *scriptione.c.cum deuotissimum.12.quæst.2.* ... dem priuilegia, quæ habet Imperator, ... & Augusta: vt est text. *in l.Princeps.ff.de le...* *& in l.cubicularios.C.de præpos.sacri cubic.li...* bi Lucas de Penna.

Et licet vxor sedere debeat à sinistris, ... habetur *Psalm.127.* Vxor tua sicut vitis abun... dans in lateribus domus tuæ. Regina in hoc ... priuilegiatur; quia sedere debet à dextris, vt ... habetur, *Psalm. 44.* Astitit Regina à dextris tuis ...

nis in vestitu deaurato, &c. Et dicit text. *in l.* *ne à Zenone. C. de quadrien. præscrip.* quod Augusta vtitur eadem prærogatiua, qua vtitur Imperator. facit *l. fiscus. in fin. cum l. seq ff. de iure fisci.* & plene per Luc. de Penn. *in l. 3. Cod. de sacri cubi. lib. 12.* vbi dicit, quod etiam ministri Augustæ eodem, quo & ministri Principis priuilegio gaudent. Augusta tamen non gaudet omnibus priuilegiis imperialibus, sed his, quæ nullum præiudicium parant, aut modicum, & tribuitur ei etiam priuilegium in non præstandis vectigalibus. *l. locatio. §. fiscus. ff. de public.* & tribuuntur ei priuilegia, quæ conueniunt mulieri, sed non omnia. Vnde non potest condere legem, & similia, quæ tributa sunt principi solum inspecta eius dignitate. Et faciunt prædicta ad quæstionem, de qua ibi per Lucam, an si regina lædatur, possit in integrum restitui, vt princeps. Faciunt etiam ad prædicta, quod gratiæ, quæ dantur per reginam in regno in quolibet suo iucundo aduentu sunt validæ; cum habeat eadem priuilegia, quæ & rex: quod ius habet ex consuetudine in Francia, de qua dixi *in consuet. nostris duca. Burgun, tit. Des iustices. §. 5. in gl. du Prince.*

Aduerte, quod si regina sit filia Ducis aut Comitis; tamen dicitur regina propter dignitatem mariti, & si sit filia Regis maioris præeminentiæ, retinet illam dignitatem, quam habet à patre. Iacob. Rebuffi & alii *in l. 1. C. de dign. lib. 12.* vide supra *in 2. part. in 4. considerat.* Ex quo cum nobiliss. domina Claudia de Francia, regina Franciæ, sit filia Regis Ludouici XII. & nunc vxor Christianiss. Regis Francisci primi, debet præcedere dominam Loysiam de Sabaudia matrem prædicti Francisc. primi, cum tantum ex quacunque parte non sit dicta Loysia nisi Ducissa, & ita vidi obseruari hoc anno Domini 1521. in hac ciuitate Heduens. quoniam semper regina præcedebat matrem, & ponebatur in digniori & altiori loco; & eam sequebatur mater, licet sit maximæ autoritatis apud filium, & maioris autoritatis, quam legatur fuisse quandoq; aliqua mater apud filium: Imo etiam excedit autoritatem Veturiæ apud Coriolanum eius filium, de qua *infra in seq. consid.*

QVadragesima consideratio. Mater regis videtur esse cunctis aliis præferenda: cum habetur *3. Reg. 2. cap.* positus est thronus matris iuxta thronum regis. prout allegat. Ant. Flor. *in part. suæ summæ, in tit. 15. cap. 20.* vbi ponuntur gratiæ priuilegiorum beatæ Mariæ §. 15. & dicit tex. in dicto loco, quod rex Salomon fuit in occursum matris suæ venientis ad eum adorauitque eam, & fecit poni thronum ad dextram suam: quod credo verum, si regina non adesset, quia si esset præsens, sederet ad dextram, vt ante dictum est *in præcedenti consideratione.* & ita videmus obseruari.

Imo etiam est tex. *in c. 4. Esdræ 3.* quod concubina regis sedebat ad dextram suam: sed ille textus non est ibi, nisi ad denotandum fortitudinem facti mulierum, & non locum eidem debitum, nisi dicatur, quod illo tempore concubinatus erat permissus: non aliter insisto.

Et dicit Spec. *in tit. de teste. §. 3. versic. illud quoq;*, quod licet matris non sit eadem potestas, quæ est patris, tamen eadem esse debet reuerentia, honor & pietas. Et ideo habetur *Exod. 20. & Deut. 3.* Honora patrẽ & matrem, si vis longæuus esse super terram. Filii tamen debent esse subditi matri, sicut habetur exemplum de Christo, *Luc. 2.* Et erat subditus illis. Habemus & tertio exẽplum de Coriolano, qui tantum honorauit matrem, quod Romanos & patriam liberauit precibus matris: de qua per Valeriũ *in lib. 5. in rub. de pietate erga parentes.* Et de his tribus exemplis vide Bergo. de Bustis *in 2. par. sui Rosar. in serm. 20. in 1. part. litera M.* & vide *Prou. 1.* vbi dicitur: Et ne dimittas legem matris tuę, vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo.

Cleobis & Byton fratres multum matrem honorauerunt, etiam in morte, qui vt sacerdos eam insequens ad sacrificium curru veheretur, colla dedere iugo loco equorum, vt Argias equo ascenderet. refert Cicero, *libr. 1. Tuscul. quæst.* Claudianus etiam sic inquit:

Si vetus Argolicos illustrat gloria fratres,
Qui sua materno colla dedere iugo.

Videmus tamen in multis, quod non est bonum, semper credere matri: Et ideo, vt refert Guaguin. *lib. suo* 10. vbi loquitur de Rege Ludou. XI. in suo testamento ordinauit Carolo VIII. eius filio, ne matri suæ crederet: non aliter insisto, dicam infra.

Et etiam habetur de Heliogabalo, cuius mater tanta veneratione fuit, quod vix credi posset: prout habetur per Philipp. Berg. *lib.* 8. *in verb. Marcus Aurelius. & in verb. Semiamira.*

QVadragesimaprima consideratio. Post Regem & Reginam in regno præfertur primogenitus eius filius, qui habet dignitatem ratione primogenituræ, ex quo sedet à dextris, secundum gloss. *in c. quam sit. 7. quæst. 1. & in l. decernimus. C. de sacrosan. Eccl.* vbi Bald. dicit, quod primogenitus Regis sedet à dextris Regis. Et qui sedet ad dextram manum superioris, dicitur magis honorari sedente ad sinistram: vt ante dixi *in 1. part. in 11. considerat.* Et in Regno Franciæ dicitur Delphinus; eo, quia Delphinatum habet pro suo statu, etiã viuente Rege: Imo etiam viuente Rege potest dici Rex. per text. & ibi gloss. *in capit. fin. 24. quæst. 1.* & habetur *de pace Constantiæ, in procæmio. & in c. Adrianus. 63. distinct.* & Bald. *in l. in suis. ff. de lib. & posthum.* per Luc. de Penn. *in rubr. de auro coronario. in rubric. de comitibus consisto. lib. 12.* Cardinal. Alexand. *in capit. 1. quis dicatur Dux, Marchio, &c. in vsib. feudor.* Iacobinus de Sanct. Georg. *in tract. suo feudorum, in verbo, Comites.* & per Oldr. *cons. 94 incip. eleganter circa negotium.* Cum etiam, vt habetur 4. *Reg. 15. cap.* Azaria Rege impedito, Ioathan eius filius quamdiu pater eius vixerit, Regnum gubernabit, licet minor esset: cum postea mortuo patre Rex effectus esset solum 25. annorum. Et hoc satis patet ex hoc, quod Christus 12. annorum existens, dicit *Luc. 2. cap. in fin.* Nescitis quia in his, quæ patris mei sunt, oportet me esse?

Et quod dignitas, tenet gloss. *in c. quoniam periculosum. 7. quæst. 1.* & prima dignitas post paternam, ita quod filius regis primogenitus habet primam dignitatem, licet primogenituræ post patrem Regem, secundũ [...] *in l. ex hoc iure. vers. sexto quæritur, ff. de iust.* [...] *iur.* Et ad dextram Regis sedere debet, secun-dum Bald. *in l. decernimus. C. de sacrosanct. Eccl.* pro quo est textus de Christo filio Dei [...] Symbolo, qui sedet ad dextram patris. [...] iam habetur *Genes. 25. c. & Gen. 21.* notat [...] Lucam de Pen. *in l. tyrones. C. de tyronib.* [...] *Psal.* 109. vbi dicit dominus, scilicet, D[...] ter, domino meo, scilicet Christo ei[...] sede à dextris meis tanquam primoge[...] *Matt. 1. c. in fin.* vbi Iesus Christus vocatur [...] mogenitus; eo, quia primogenitus san[...] catus fuit, vt habetur *Exod. 13.* Sanctifica[...] omnem primogenitum, quod aperit [...] uam in filiis Israel. & *Luc. 2.* habetur, quod o-mne masculinum adaperiens vuluam, [...] ctum domino vocabitur.

Et istud etiam certum est in Regno F[...] ciæ apud nos, quod primogenitus fili[...] Regno præfertur quibuscunque [...] bus, & omnibus aliis Principibus R[...] hodie in Francia habet dignitatem a[...] cum primogenitura, quæ dicitur Del[...] tus. Et Delphinus vocatur, & ex comm[...] su loquendi in Francia, vocatur domi[...] ne cauda, seu sine adiunctione. Secus [...] de fratre regis primogenito quoad alios [...] cundo tamen genito quo ad regem, vt i[...] dicam.

Et licet hic caderet materia ad mater[...] primogenituræ examinandam; quia tam[...] iam satis est examinata per Martinũ de C[...] zariis, quam per plurimos alios, maxime [...] quendam nouitium le Cyrier, qui plures [...] lios cumulauit nihil de suo addendo: [...] lum dicta aliorum in vno cumulando, [...] mis alienis vestiendo, prout ipse de a[...] cit: ex quo de aliis silere debebat, cum [...] morbo laboret, vt videri potest per exp[...] in arte: & turpe est doctori, cum culpa [...] guit ipsum. Et cum de aliis iudicat, in [...] sententiam. Vnde Lact. *lib.* 4. Antequ[...] mores aliorum corrigas, tuos corrige.

QVadragesimasecunda consideratio [...] An sicut primogenitus præfertur, ita e-iam filius primogeniti præferatur secundo-geni-

genito? & sic sumus in casu in Gallia, in quo nepos præcedit auunculum, quæ est quæstio magna, & ardua: quæ alias fuit decisa iudicio gladiatorio, & alias aliter fuit obseruatum in Francia.

Et quoniam materia se offert, reperio in hoc dubio tres fuisse opiniones.

Prima fuit opinio Ioan. Andr. *in additio. ad Specul. super rubr. de feudis. col.* 5. & Oldr. *in consilio suo* 223. *incip. istæ sunt allegationes.* vbi ponuntur eadem fundamenta, quæ ponuntur per Io. And. Et sic credo, quod prima opinio fuerit Oldradi, cum additiones Ioannis Andreę ad Speculum sint de verbo ad verbum in suis locis in cons. Oldradi. Et in hanc opinionem inclinat Bald. *in l. liberti. versic. sed hic queritur, si filius. Cod. de oper. libert.* vbi dicit ita fuisse determinatum illis diebus in regno Angliæ. Idem tenet Cynus *in l. imperialis. Cod. de nuptiis.* idem tenet Petr. de Anchar. Card. Zabar. & Panor. *in cap. licet. de voto.* Idem tenet Bald. *in l. cum in antiquioribus. C. de iure deliber.* motus decem rationibus. Et vbi dicit hanc opin. inualuisse in maximis Regnis Francorum, & Angliæ. idem Bald. *in l. ex hoc iure. in 6. quæst. ff. de inst. & iur.* vbi etiam narrat, ita fuisse obseruatum in Regno Angliæ. in quo propter nepotem ex primogenito fuit exclusus secundogenitus Princeps de Gaules: subiungens ibidem; ita sæpe iudicatum fuisse per inclytum Regem Francorum. Idem Bald. *in l. si viua. Cod. de bonis mat.* Paul. de Castr. *in l. maximum vitium. Cod. de liberis præterit. & in l. is potest. ff. de acquir. hær.* Alber. de Rosate *in procem. Digestorum.* idem Paul. de Cast. *in consi.* 161. *incip. in præsenti causa.* Idem tenet Panor. *in cõsil. suo* 85. *incip. in præsenti quæst. in* 1. *par. & in consi.* 3. *in* 2. *par.* idem tenet Fran. Aret. *in consi. suo* 164. *in c. diligenter, & mature discußis in decisione secundi dubii.* idem tenet Barb. *consi.* 11. *incip. sapienter scribitur. in* 13. *col. in* 2. *vol.* Idem tenet Nicolaus de Vbaldis *in tract. de suc. ab intest.* 26. *col.* Ita etiam tenent Iacob. & Aluarotus, & Præpositus Mediol. *in cap.* 1. *in fin. de feudo Marchiæ. in vsib. feudor.* Idem tenet Petr. de Anch. *consi.* 78. *in cap. dicta facti narratio. & in consil.* 82. Fel. *in* 2. *prudẽtiam. de offic. deleg. & in c. auditis in* 6. *col. extra de præscriptio.* Idem tenet Io. Fabr. *in §. cum filius. ver. sed quid dices. Inst. de hære. quæ ab intest. decis. Capellæ Tholosanæ* 433. Io. de Anania *in consil.* 89. Romanus *consi.* 29. Socinus *in consi. suo* 252. *in* 14. *col. ver. ad septimam. in* 2. *vol.* Et tenet pro hac parte Iacobinus de S. Georgio *in tract. suo feudor. in princ. in verb. quid si Rex. col.* 2. *ver. sed pone, &c. versic. Sed pone decessit Rex.* &, vt dicit dominus meus Ias. *in leg. maximum vitium. C. de liber. præterit.* Quod Otho Imperator, supra Rhenum apud Treuerim existens cum Baronibus, dum hęc quæstio de facto accidisset inter patruum, & nepotem, voluit eam decidi iudicio gladiatorio, in quo nepos vicit: Quod cum existimaretur iudicio Dei processisse, ordinatum fuit, vt abinde in antea nepos præferretur. Prædictam etiam opinionem tenere videtur Nicolaus Boerii *in commentariis consuetudinum septenæ Bituricen. in tit. de testamentis.* §. 2. Hanc etiam opinionem videtur tenere domin. Ioañ. de Montel. conciuis, & contemporaneus noster *in suo Promptuario iuris, in verbo, primogenitus.* vbi dicit hanc opinionẽ pro nepote esse æquiorem, & melioribus rationibus comprobatam. Hãc eandem tenet Luc. de Pen. *in l.* 3. *C. de tyro. lib.* 12. *& in l.* 1. *C. de priuileg. eorum qui in sacro palatio militant. lib.* 12. Io. Bertachin. *in suo repertorio, in verbo, nepos vers. nepos Regis.* Et Miles *in suo repertorio, in verbo, filius. vers. filius primogenitus.* Hanc etiam opinionem seruauit Lycurgus Lacedæmoniorum princeps ac Legislator æquissimus contra seipsum, qui secundogenitus erat: qui pro suo nepote ex fratre primogenito practicauit decidendo, vt refert Philipp. Bergom. *in suo supplemento Chronic. lib.* 4.

Et hæc quæstio fuit etiam nostris temporibus de Comitatu Niuernensi inter vxorem dominam de Oruallo, filiam secundogenitam Comitis Niuernensis, & filios primogenitæ dicti Comitis, & vxoris domini Giberti de Cleues, quæ longo tempore durauit: Fuit tamen in curia parlamenti Parisien. terminata pro nepotibus, vt refert Boeri. *in loco supra allegato.*

Secunda opinio fuit pro patruo contra ne-

potem, quam tenent Cyn. & Richardus Malumb. *in l. si viua matre. per illum text. C. de bonis mat.* & Bald. more solito sibi contrarius *in l. si tutela. §. si duo. ff. de legit. tut.* & Bartol. *in authen. post fratres. & ibi Alexand. in additio. C. de legit. hæred.* Andr. de Isern. *in cap. 1. §. præterea. in 2. colu. de prohib. feudi alienat. per Federic. in cap. 1. de success. feud. & in capit. 1. de eo qui sibi & hæredib. suis.* Imo. & Geminia. *in cap. grandi. de supplen. negligen. prælato.* Cumanus *in l. cum ita. §. fin. ff. de legat. 2.* Franciscus de Aretio *in consil. 103. incip. diligenter, & mature discußis.* Archidiac. *in c. fin. 24. quæst. 1.* Sal. *in l. si viua matre.* M. Lauden. *in tractat. de primogenitura* Alexand. *in consil. 129. in 5. volum.* & idem Alexand. *consil. 125. in 1. volum.* & idem Alexand. *in consil. 4. in 4. volum. in cap. ponderatis verbis testamenti.* vbi dicit, quod semper secutus est hanc opin. tanquam melioribus rationibus probatam, & communē. Et pro ea iudicauit Ecclesia, vt *in clem. pastoralis. de re iud.* licet Bald. *in l. liberti. C. de operis lib.* dicat, quod Papa fuit in hoc partialis. Vnde refert, quod licet tunc fuerit pro rege Roberto iudicatum; tamen ipse Rex Robertus cum similis causa fuisset sibi commissa in ciuitate Auinionen. iudicauit pro nepote contra patruum, vt etiam referunt Paul. & Dom. meus Ias. *in d. l. maximum vitium.* Hanc etiam opin. pro patruo tenuit Oldrad. sibi contrarius contra morem suum, *in consil. 99. in cap. circa negotium.* Ioan. Fab. *in §. cæterum. Inst. de legit. agna. success.* Luc. de Penna *in l. nepotes. col. 1. cum seq. C. qui numero liber.* & plenius *in l. 1. C. de priuileg. eorum qui in sacro palatio militant. & in l. 1. C. de tyronibus, lib. 12. & in l. si quis. colu. 1. ver. & faciunt. C. de profess. & medicis. lib. 10.* Ita etiam consuluit Petrus de Anchar. pro hac part. *in consi. 68.* Ant. de But. *in consi. 47.*

Fuit etiam iudicatum pro patruo contra nepotem in regno Castellæ, cum de ipso esset quæstio inter secundogenitum, & nepotem ex primogenito. In Regno etiam Franciæ: Et imperio post Carolum Magnum successit Ludouicus secundogenitus excluso Bertrando filio Pipini primogeniti: vt refert Guaguinus *lib. 4. cap. 2.* & habetur *in mari historiarum.* Sed non mirum; quoniam etiam videmus, quandoq; in regno secundoge[...]tum expulisse primogenitum, vt refert Ga[...]gui. *lib. 2. suorum chronic.* de Gondoaldo secun[...]dogenito Franciæ, qui Gotranum eius [fra]trem primogenitum expulit.

Tertia fuit opinio Bald. *in l. vt intestato. C. de suis & leg. hæred.* Quæ videtur esse con[cor]datiua duarum præcedentium, qui sic di[stin]guit: Quod aut patruus & sic filius secu[ndo]genitus est natus ante nepotem, id est [ante] filium primogeniti, & succedit tunc fi[lius se]cundogenitus, non autem nepos pri[mo]nito filio: Aut nepos ex filio primoge[nito] nascitur ante filium secundogenitū pa[trem] suum, quod esse potest quandoque; & [...] si consuetudo est per hæc verba, & filius [pri]mogenitus succedat, præfertur patruus, & [...] filius secundogenitus. Aut verba consue[tu]dinis non dicunt, quod filius primoge[nitus] sed dicunt simpliciter, quod primog[enitus] succedat, & præfertur nepos ex filio [primo]genito præmortuo nō iure alicuius t[ransmis]sionis: Quia filius, qui decessit vi[uo patre] suo, nihil transmittere potuit ad filium [...] cum quasi caduca non transmittantur, [...] incerta. *l. vnica. §. pro secundo. & §. sin autem [...] conditione. C. de cad. tol.* Si autem non app[aret] de verbis; tunc natura plus influit in fil[io] quam in nepote, & ita seruatum in rege Ro[berto] secundum Bald. *in loco supra alleg.* qui [di]cit hanc suam distinctionem consuetudi[...]. Et secundum hanc refert Alexand. *in consil. [...] in 4. volum.* semper se consuluisse. Quid [...] hoc sit dicendum, vide Benedicti *in sua re[...]pet. cap. Raynut. in verb. in eodem testamento re[...]linquens. à numer. 188. vsque ad numerum [...] de testib.* vbi ponit prædictas tres opi[nio]nes.

De iure primogenituræ, & quæ priuil[egia] competāt primogenito me remitto ad [...]tinum de Cazaris dictum Laudēsem, [in tra]ctat. *suo de primogenitura:* quem postea qu[...] nouitius le Cirier, assumpsit *in tract. suo de pri[...]mogenitura.* quem allegaui *in fin. præcedentis [...]derat.* & etiam vide Ioan. de Terra rubea *in tractat. de vinca Ecclesiæ, in 1. tract. art. 2. 3. & 4.* vbi ample.

Qvadragesimatertia consideratio. Licet consuetudo sedendi quo ad Nobiles & Principes iuxta Regem attendi debeat, vt dicit Bald. *in c.1.§.Marchio. in tit.de his qui feud.dari poss. in vsib.feudor.* & generalis consuetudo in hoc attendatur, vt etiam tenet Felin. *in cap. Significamus. extra de maior. & obedien.* &, vt dicit, hic honor appellatur priuilegium: tamen sunt alii Principes & Nobiles in Gallia & Francia, qui non solum attendunt consuetudinem, imo etiam prętendunt prima loca eisdem deberi ex præeminentia & ratione officiorum, seu dignitatum. Ita, quod etiamsi non sint Principes ratione officiorum, prætendunt præcedentiam ante Principes, vt infra dicetur in pluribus dignitatibus Regni Franciæ, quas primo discutiendo dico omnes pares Franciæ esse cæteris Principibus Regni præferendos. Cum, vt ait Guag. *lib.4. cap.1. suorum Chronic.* Carolus fidei Christianæ charitate adductus exercitum in Hispaniam duxit: prius tamen quam expeditionem produceret. Rem tanto Principe ordinat. Ex omni præcipua Francorum nobilitate duodecim selegit, quos secum in militia produceret, eos Pares appellans; quia scilicet æquali inter se dignitate Regi constantes perpetuo essent, neque cuiusquam nisi Parlamenti tantum senatus iudicio obnoxii tenerentur, qui conseruandis item, coronandisque Regibus adessent, & fuerunt tunc instituti in Francia duodecim, ad instar duodecim Apostolorum, quos Christus in fidei propagationem, conseruationem, & perpetuam confirmationem, nec non ad iudicandum duodecim tribus Israel elegerat, secundum Apostolum *ad Ephes.1. ibi; Benedictus Deus & pater, &c.* Vel instar Arualium sacerdotum, quos Romulus primus instituit, seque duodecimum fratrem appellauit inter illos, vt ait Plinius *lib.18. cap.2.* Inter quos erāt sex Ecclesiastici, & sex laici: & ex Ecclesiasticis tres Duces, videlicet Archiepiscopus Remensis, Episcopus Lugdunensis, & Episcopus Lingonensis; & tres Comites, scilicet Episcopus Bellouacus, Nouiomen. & Cathalaunensis: & sic etiam ex laicis tres Duces, scilicet Burgundiæ, Normaniæ, & Aquitaniæ Duces. & tres Comites, videlicet Flandrensis, Tholosanus, & Campanus. Hodie vero omnes Ducatus & Comitatus laicorum sunt vniti coronæ, præter Comitatum Flandrēsem, qui est in manibus Caroli nunc Regis Hispaniæ, & Imperatoris Romani. Guag. tamen in dicto loco, dicit hanc parium institutionem processisse ab Arthuro Anglorum Rege, vt quidam asserunt: sed dicit hoc non esse verum. Hi enim iudicant de causa domini, & quantum adhoc sunt superiores: vt est tex. *in cap.1.de causa feu. apud pares termin. & d.l. Corradi. circa prin. de prohib. alienatio. per Feder. §. præterea.* ita tenet & refert Old. *in consil. suo 128. in colum.2.*

Qui autem dicantur Pares curiæ, Panor. Ant.de But. & Barbat. *in c cæterum. de iudic.* dicunt, quod Pares sunt, qui habent consimilia feuda: vel etiam dicit Alexan. *in consil. suo 79. in 2. colum. in volum.* quod Pares dicuntur similes vasalli ab eodem domino sine fidelitatis iuramento feudum tenentes. *cap.1. si de inuestit. inter dom. & vasal. lis oriatur. & de controuers. feudi apud pares termin. cap.1. & §. præterea. de prohib. feu. alien. per Feder. in vsib. feudor.* Et isti cognoscunt de materia feudali, notatur *in locis præalleg.* & per Panorm. *in consil.82. incip. conditoris omnium. in 1. colum.* & Oldr. *in consil.272. incip. reuerendißime pater.* Aretin. *consil.14.* & eundem Alex. *in consil. suo. in 1. & 5. volum.* & Pares curiæ habent iurisdictionem ordinariam de iure, vt dicunt Ant.de Butr. Pan. & Barb. *in c. cæterum. extra de iudic.*

Hodie vero in Francia pares Franciæ sunt de Parlamento Parisiensi, possunt assistere, imo præcedunt omnes alios consiliarios in sedendo & deambulando.

Et hodie loco Ducis Burgund. est Alenconiensis, loco Ducis Aquitaniæ, Dux Barbonii, loco Ducis Normaniæ, Dux Vandensini, loco Comitis Tholosani, & loco Comitis Campaniæ, Comes Niuernensis: Qui quidem in locum aliorum fuerunt subrogāti in coronatione Regis Ludouici XII.

Esset tamen dubium, an præcedere debeant pręsidentes in Parlamento, & Cancel-

 larium

larium in consilio Regis: sed videmus, quod non in loco Parlamenti, & in auditorio, in aliis autem locis in deambulando vidi eis deferri, & per Cancellarium, & præsidentem in Parlamento Parisiensi; sed credo hoc esse propter excellentiam Ducatuum, aut Comitatuum; quia, vt plurimum sunt de sanguine Regali, & dicam latius infra.

QVadragesima quarta consideratio. Inter alias dignitates mundi temporales post Reges reperio solum vnam, quæ dicitur Archiducalis, & est dignitas Archiducatus Austriæ. Et quia de ea in specie non reperio tactum, dico, eam præferendam omnibus Ducibus. Sicut Archiepiscopi præferuntur Episcopis, arguendo ex assumptione huius vocabuli Archiepiscopalis ad Episcopalem. Nam sicut Archiepiscopus dicitur ab archos, id est, princeps, quasi Princeps Episcoporum, 22. *dist. c. cleros. & 8. dist. per totum*. Et facit gl. *in rubr. de Comit. & Archiatris. lib*. 12. quæ dicitur ab archos, id est, princeps. Ideo videtur, quod sicut Duces debent poni, & sedere post Reges, ideo etiam; quia anteponuntur Archiepiscopi Episcopis, vt supra *præcedenti consider*. 20. ideo etiam Archidux, omnes Duces præcedere debet.

Audiui aliquos dicentes, quod istud nomen, Archidux, in Alemania tantum vsitatur, & est ex consuetudine introductum inter plures fratres, qui sunt filii vnius Ducis. Quoniam post mortem patris primogenitus habet maiorem partem, & inter eos vocatur Archidux, id est, primus Dux fratrum habentium ius in Ducatu patris, in quo succedunt, & est nomen prioris dignitatis, seu primogenituræ Ducum: sicut in Gallia habens maiorem dignitatē filiorum Regis, dicitur Delphinus, nihil aliud legi. Ideo non insisto, cum de ista dignitate vltra Duces, nulla fiat mentio in iure, & ideo iste præferendus est aliis suis fratribus aut Ducibus, qui omnes sunt Duces, sed quilibet habet suam portionem: Sed inter alios non video, quid assumptio huiusmodi nominis inter eos faciat, nisi quod iste præcedat alios Duces, sicut Archiepiscopi præcedunt Episcopos.

QVadragesima quinta consideratio. [...] Burg. in coronatione Regis, & in [...] vbi Principes regni congregantur, quo[...] que alios Principes & Duces præcedit [...] primum locum iuxta Regem habere de[...] tanquam primus par, & parium Franc[...] canus sit, vt ait Guaguinus *lib. 9. c. 1. de his*[...] bis: *Rege consecrato cum ad conuiuii locum* [...] *est; id enim in ædibus Archiepiscopi apparat*[...] *Principibus incidit de sessione, ordine atque* [...] *ne controuersia. Nam Andegauus ætate* [...] *Philippo anteire contendebat, Philippus pa*[...] *parium decanum se esse, atque propterea pri*[...] *bi post regem deberi sedem argumentabatur*. [...] litem consultatione Procerum habita [...] negatiue diremit, & Philippo recubit[...] mum quatenus ad præsens negotium [...] bat, decernit: quare offensus Andegau[...] gi, proximum nihilominus locum [...] At Philippus nihil cunctatus med[...] Regem Andegauumq; insilit, recu[...] quo vel facto vel audaci temerita[...] cognomen adeptus est.

Et, vt refert Philip. Berg. *lib. 8.* Du[...] diæ cæteros Duces Christianos ante[...] primum locum post Reges obtine[...] bet: his verbis Burgundionum prou[...] Francorum cessit ditionem: hos aute[...] ges constat per multa tempora reg[...] Celtica Gallia, vbi fuerant hæ ciuitates [...] nonis, Lugdunum, & Vienna: Hipp[...] quando Hedui, quandoque Burgu[...] & interdum Sequani sunt appellati [...] vero regia dignitate omissa, Ducatus [...] tantummodo retinent. Quorum Du[...] ros Principes Christianos atque Duce[...] cedit: &, vt dicit Alex. *in consil. suo* 235. [...] magnus Princeps in suo territorio.

Et cum controuersia fuisset in con[...] siliensi, de sessionis ordine atque præ[...] inter Ducem Burgundiæ, & Electores [...] rii, primum locū antę Ducem Burgu[...] eius ambasiatores sibi deberi præten[...] pluribus de causis hinc per dictos am[...] tores allegatis fuit per concilium ge[...] dictum, & pronuntiatum, ambasiatores [...] cis Philippi Burgundiæ, debere præced[...] Electo[...]

Electores Imperii, ratione Ducatus Burgundiæ. Ex eo maxime; quia erat primus par regni Franciæ, & de familia Regum Frãcorum ex parte patris; & Imperatoris, & Ducis Bauariæ ex parte matris. Et etiam quia plura fecerat pro Ecclesia Romana, quàm Electores Imperii, & denique, quia Electores habent solum nomen officii, Dux autem Burgundiæ, nomen dignitatis; & fuit dictum, quod esset primus post Reges.

Et doctores, vt plurimum de eo mentionem facientes, nominãt eum Illustrissimum, vt habetur per Alexand. *in consil. suo 6. in 4. vol.* Et licet videatur, quod Duces sint tantum spectabiles, vt videntur tenere Doctores *in l. 1. ff. de offic. eius, cui mand. est iurisdict.* & Specul. *in tit. de iurisd. omn. iud. ver. medii.* tamen quo ad nos, Duces in Gallia sunt illustres, cum sint perpetui, & non temporarii, vt tenet Purpur. *in d. l. 1. in 16. colum.*

QVadragesimasexta cõsideratio. Omnes etiam alii Duces semper sunt præferendi Comitibus, ex quo ex ordine literæ est prior Dux; ideo maior, vt habetur *in rub. quis dicatur Dux, Marchio, Comes. cap. fundamenta. de elect. in 6. c. clericis. de immun. eccles. in 6.*

Quis dicatur Dux, vide *in commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgundiæ, in proœm. in vers. Duc.*

Et aduerte, quod licet quis sit Dux, tantum præfertur Comiti, & Marchioni, licet habeat duas maiores dignitates; eo, quia nulla de per se sufficit ad præcedendum alium, vt tenet Lud. Rom. *in consilio suo 334. incip. quo ad primum. ver. quo ad secundum. eo.* quia vbi in aliquo cõcurrit duplex dignitas, quia est Dux, & Comes, vel Dux, & Marchio, attenditur maior dignitas, & ab eo denominantur, secundum Innocentium *in cap. solitæ. de maio. & obed.* dominus meus Iason *in leg. Imperium. in 3. colum. ff. de iurisd. omn. iud.* & melius *in leg. 1. in 5. volum. ff. de verb. obl.* quia à maiori, & digniori fit denominatio. *l. quæritur. ff. de stat. hom. & l. cum ex aliqua. ff. de acquir. rerum domin.* dicam infra.

Et inueni quendam ordinem Ducum & Comitum in Gallia, qui antiquitus intererãt seu interesse debebant in coronatione regis, inter quos primo sunt duodecim pares Franciæ, de quibus supra dixi *in 44. consid.* qui sunt sex Duces, & sex Comites: vltra illos erant Duces vndecim, & quatuordecim Comites. Duces vero erant sequentes:

Dux Britanniæ.	*Dux Aurelianensis.*
Dux Borbonii.	*Dux Narbonæ.*
Dux Andegauensis.	*Dux Bituricensis.*
Dux Aluerniæ.	*Dux Turonensis.*
Dux de Valesio.	*Dux Nemortii.*
Dux Alenconiensis.	

Hodie vero ex istis 11. sunt 7. Ducatus in manibus Regis, videlicet Ducatus Britanniæ, Aurelianen. Narbonen. Andegauen. Bituric. Turonen. & de Valesio: Sed dedit Ducatum Aurelian. in appanagium primo filio suo, & secundo dedit Ducatum Andegauen. eius matri, & tertio dedit Ducatum Bituric. dominæ Margaretæ sorori eius & vxori Ducis Alencon. Alios autem Ducatus tenent videlicet Carolus de Borbonio Ducatus Borboni, & Aluerniæ, quos prætendit Ludouica de Sabaudia mater Christianissimi Regis nostri tanquam proxima Suzannę de Borbonio mortuo absque liberis, quæ fuerat vxor dicti Caroli, & sunt in processu ipsa, & præfatus Carolus in Parlamento Parisiensi. Et ex aduerso multa per dictum Carolum proponũtur, videlicet, quod ipse est de domo de Borbonio, & masculus ex masculo, & est Ducatus, in quo fœminæ non succedunt. Dixi *in commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgundiæ, in titul. des fiedz. §. quinto. versic. quid de Ducatu Borbonii.* Ideo non insisto; quia non est materia præsentis speculationis. Et etiam; quia hoc anno 1527. 6. Maii decessit ab humanis, & fuit interfectus in obsidione contra Romam, quæ crudeliter fuit obsessa & destructa ab Hispanis & Alemanis, Carolo de Borbonio Duce exercitus pro Carolo Austriaco Rege Hispanorum, & electo in Imperatorem, quod vertit in desolationem Christianitatis, ex quo quæstio est decisa. Et Carolus de Alenconio tenebat Ducatum Alencon. qui præcedebat omnes: tum quia de sanguine Regali, & proximior: tum

quia

quia honoratur à principe eo, qui sororem eius germanam desponsauit, sed ab humanis decessit anno Domini 1524. Ducatum vero Nemortii tenet domina Maria de Sabaudia, amita regis per donationem eidem factam per regem.

Comites verò qui tunc interesse debebãt, aut intererant in dicta coronatione, erant sequentes:

Comes D'arthois.	*Comes de Vermendoys.*
Comes de Guyse.	*Comes de Sanlis.*
Comes Cortonensis.	*Comes Montis fortis.*
Dampmarin.	*Comes de Bellomonte.*
Comes Melunensis.	*Comes du Perche.*
Comes Blexensis.	*Comes Dreuxensis.*
Comes Destampes.	*Comes de Dunois.*

Et isti omnes Comites tenent prædictos Comitatus à Rege in feudum, & Rex tenet hodie multos Comitatus ex illis.

Plures sunt alii Comites sub Ducatibus supradictis, videlicet sub Duce Burgundiæ sequentes:

Comes Niuernensis.	*Comes Kadrellensis.*
Comes de Charny.	

Sub Ducatu Aquitaniæ sequentes:

Comes Pictauensis.	*Comes de Rodarz.*
Comes Armigniaci.	*Comes de la Marche.*
Comes de Perdriac.	

Comes Angolismensis: qui fuit effectus Ducatus tempore patris Regis nostri Francisci nunc regnantis.

Comes de Perigourt.	*Comes de Vaniadourt.*
Comes de Benon.	

Sub Ducatu vero Normeniæ nulli subsunt Comites.

Sub Ducatu vero Narbonæ sequentes:

Comes de Rouisillon.	*Comes de Nismes.*
Comes de Castres.	*Comes de Leon.*
Comes de Carcessone.	

Sub Ducatu Britanniæ sequentes:

Comes de Pontyeure.	*Comes de Nantes.*
Comes de Pareuel.	

Nulli sunt Comitatus sub Ducatu Aurelianensi.

Sub Ducatu Auerniæ sunt Comitatus sequentes:

Comes Claromontensis.	*Comes de Boys.*
Comes de Montpensier.	

Sub Ducatu Borbonii sunt Comitatus se-quentes:

Comes Foresi.

Comes Claremontenensis Beais voysin.

Nulli sunt Comitatus sub Ducatu Tu[...]nensi.

Sub Ducatu vero de Bery sunt sequen[tes:]

Comes de Vendomy.	*Comes de Bla[...]*
Comes de Vigny, seu de Ligny.	

Sub Ducatu Andegauen. sunt Com[itatus] sequentes:

Comes dum Mainnu.	*Comes Vend[...]*
Comes de Beaufort.	*Comes de La[...]*

Nulli etiam sunt Comitatus sub Du[catu] de Valesio.

Nec etiam sub Ducatu Nemortii.

Sub Comite vero Campaniæ, sunt seq[uen]tes Comites, qui tenent in feudum a[b] [...] Comitatu, quem tenet Rex in manibus [...] videlicet:

Comes Barry.	*Comes Altißido[...]*
Comes de Tonarre.	*Comes Porcien[...]*
Comes de Brianne.	*Comes de gra[...]*
Comes Rutbelen.	*Comes de Ma[...]*
Comes de vertum.	*Comes Vinne.*
Comes de Bussy.	*Comes de Brye.*
Comes de Loigny.	

Et aduertendum est, quod hic Comitatus potius deberet dici Ducatus, quam Comitatus: Quoniam sub se habet decem, & [...] Comitatus. Sicut enim Rex debet habere sub se decem Duces, ita Dux debet habere decem Comites, seu Marchiones: & Com[es] seu Marchio decem Barones: & Baro de[cem] feudatarios.

Sub Comitatu vero Tholose, qui est [...] è tribus Comitibus parium Franciæ, [...] Comitatus sequentes:

Comes de Frouez.	*Comes de Comm[...]*
Comes de Bigore.	*Comes de Lustra[...]*
Comes de Lasse.	*Comes de Guer[...]*

Nulli vero sunt Comites sub Comite [Flan]driæ, qui est vnus de paribus Franciæ, [...] primus inter Comites, vt dixi *in comment[ario] super consuetudin. Ducatus Burgund. in tit. de feud[is] §. 5. ver. quantum ad Comitatus est consideran[dum]*

Sub

Sub Comite D'arthoys sunt sequentes:

Comes de Ponthieu. *Comes sancti Pauli.*
Comes de Guynes. *Comes Bononiæ.*
Comes de Faulcomberge.

Et ordo supradictus alias fuit obseruatus in Francia in coronatione Regis Franciæ inter Principes Franciæ, licet sint alii officiarii, qui etiam debent interesse, & habere locum in loco, vbi sedet Rex videlicet in cadaphali, in quo sunt multi gradus, quod quidem cadaphale est ad modũ throni lignei, vt habetur de simili *Esdræ c. vlt.* Stetit Esdras, sacerdos, & lector legis super ligneum tribunal, & soliũ regium stat in loco superiori, in quo collocatur paratum more Regum Francorum. Altitudo enim sedis significat præcellentiam dignitatis, secundum Bald. *in consi. 385. incip. Archid. habet. &c. vol. 1.*

In congregatione vero generali triũ Statuum totius regni Franciæ Turonis celebrata, alius fuit ordo obseruatus, & obseruatur, qui est talis;

Primo in superiori loco post regem erant Cardinales.
In secundo principes, & illi, qui de sanguine, seu prosapia regali sunt, & cum eis Connestabilis.
In tertio Pares Franciæ Ecclesiastici.
In quarto Prælati secundum ordinẽ promotionis.
In quinto capita quatuor ordinum principalium.
In sexto quatuor principales officiarii, & milites ordinis: de quibus infra dicam; ideo aliter non insisto.

In oppositum Prælatorum erant multi Comites, & magnates, videlicet:

Comes de Candalles, & de Benandes.
Comes de Ponthyeure.
Dominus de Latremolle. *Comes de Benon.*
Dominus de Pons *Comes de Sanxerro.*
Comes de Rossy *Comes de Brayne.*
Dominus de Lestrac, & Comes.
Dominus de Maleurier.
Dominus de Castillon Comes de la Vaur.
Franciscus dominus de Luxenbourg Comes de Martigny.
Dominus Vicecomes de Polignac.
D. de Clermõt de Lodeue Vicecomes de Nebuosan.
Dominus vicedominus de Chartres.
Comes de Ioigny. *Vicecomes de Thuranis.*
Vicecomes de Comaet dominus de Trignac.
Dominus de Montmorency primus baro Franciæ.
Dominus des granges filius Comitis de vantãdor.
Dominus de Stouteuille.
Dominus de Crony.
D. Diury præpositus Parisi. & sic de singulis. Et in hoc loco ponuntur, & poni debẽt omnes Comites, Vicecomites, & Magnates, seu Barones, qui non sunt neq; de paribus Franciæ, neq; de principibus & sanguine regali.

Post eos fuerunt collocati consiliarii magni consilii regis: Et in hoc non est sine dubio, an debeant præcedere quatuor generales seu magnum Thesaurarium regni, dicam infra.

Post eos gentes financiarum. Post omnes prædictos fuerunt duo scamna Nobilium: primum scilicet, & secundum. & ibi nullus fuit datus ordo inter omnes propter multiplicitatem & multitudinem eorum.

Et hæc omnia habentur in quodam paruo volumine, vulgo nuncupato, *les trois estatz tenuz à Tours.* Vbi etiam ordo ciuitatum, & patriarum ibi conuocatarum ponitur: & post ciuitatem Parisiensem ponuntur electi, & delegati Ducatus Burgundiæ, tanquam existentes de primo pari Franciæ, & Decano parium: in quibus fuerunt comprehensi Hedunenses & aliæ patriæ de Ducatu Burgundiæ existentes.

Alios autem videre potes tu ipse, quo ordine ibi positi fuerint, & vocati: Et ibi ponũtur illi de Comitatu Burgun. Eo, quia tunc erant subditi Regi Franciæ: Imo adhuc non est sine dubio, an sint sub regno, eo quia sunt de feudo Ducatus Burgun. cum ita sit, quod anno Domi. 1307. Philippus Comes Pictau. filius secundogenitus Philippi le bel Regis Franciæ ratione Ioannæ primogenitæ Othelini Comitis Comitatus Burgun. præstitit fidem, & homagium Roberto Duci Burgun. pro terris, quæ tenebat in Comitatu Burgun. Causam dictæ Ioannæ suæ vxoris: & multa alia dici possent pro fundamento, & comprobatione huius dicti, quæ forte alio loco dicentur: sed nunc de his taceo: cum præscri-

ptio tanti temporis, cuius initii memoria non extat in contrarium, posset ad prædicta obiici.

QVadragesimaseptima consideratio. Videtur etiam dicendum, quod Marchio Comitem præcedere debet, *arg. literæ in rubr. quis dicatur Dux, Marchio, Comes, in vsibus feud.* & vt dicit Bal. *in c.1. de feudo Marchiæ.* est dignitas Regalis. & habetur *in commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgun. in proœmio. in ver. mar. quis.* & vide Iaco. de S. Georg. *in suo tract. seu in ver. Marchio in Italia.* domin. meus Iason *in l.5. in pr. col. ff. de verb. ob.* dicit, quod Marchiones perpetui æquiparantur Imperatori in suo Marchionatu. & dicit Bald. *in l. donationes. C. de donat. inter vir. & vxor.* quod sunt multi Duces, & Marchiones, qui in eorum territorio nō magis ligantur legibus, quam Imperator; & ideo tales debent dici illustres. Et de Marchione Mantuæ, & Ferrariæ, vide Bald. *in consil. 195. lib. 2.* vbi vocat eos illustres, & Sozin. vocat illustrissimos. *in consil. 66. lib. 3. col. 6.* quoniam, vt dicit Bal. *in consi. 359. li. 3.* Imperium non est eis commissū, sed in eos translatū. vide Purpur. *in l.1. in 29. col. ff. de off. eius cui man. est iurisdictio.* Consuetudo tamen Franciæ se habet, quod Comes præcedit Marchionem, maxime quādo sunt de Comitibus, qui sunt pares Franciæ, aut qui sunt de sanguine regali. Cum sanguis regalis semper cæteris præferatur, vt dictum est supra *in 32. consid.* Cum omnes dignitates à Principe tanquam à fonte defluant, vt dicit Bal. *in c. 1. in prin. quis dicatur Dux, Marchio, Comes.* Ex quo ergo semper iura sanguinis, & naturalia sunt fortiora accidentalibus, dicendum est, quod Comites ex sanguine regali sunt cæteris præferendi: & hæc consuetudo est etiam in Alemania, vbi Comites præcedunt Marchionem. In Italia vero, Marchiones præcedunt Comites, vt dicit Lucas de Penna *in rub. de Comitib. consistorianis, lib. 12. C.* Vbi ample ponit, quis dicatur Comes, de quo statim dicam: dicit tamen ibi, quod in diuina scriptura maior erat dignitas Comitatus: Nā is, qui erat Princeps militiæ, dicebatur Comes Regis, *2. Reg. c. 20.* Ecce, qui voluit esse pro Ioab Comes Dauid. Vnde Ioab Princeps & Dux nominatus est. 1. Par. [...] *c.11.* Cuius successor Comes dictus, *d. c.* [...] Hodie autē, seu propter personas indig[...] quæ ad dignitatem hanc indifferenter [...] rant, seu, propter multitudinem excre[...] ad vtilitatem hæc dignitas est redacta [...] lia, sed non in Francia & Germania: [...] ci sunt, & in competenti numero, & i[...] gaudent ibi honore. In Italia vero [...] tates multitudine effusæ, honestate [...] muniuntur, *arg. tex. in Auth. de referend[...]* De quibus Lucas *in dicto loco.* Et cum C[...] sint perpetui, apud nos sunt illustres, [...] plura tenet Purpur. *in l.1. ff. de offic. eius cui [...] est iurisdict. in 28. col.* & vide quæ dixi in [...] *par. in 15. consider.*

QVadragesimaoctaua consideratio [...] qui est Marchio, & Comes simul [...] fertur ei, qui est Marchio tantum: [...] Bald. *in l. sed & milites. in prin. ff. de excu[...]* duo vincula fortius vinciunt vno [...] *in prin.* vt in simili dicitur de doctore [...] que iure, qui præcedit doctorem in [...] tum, secundum Bald. *in d. loco.* & Ale[...] *stil. ad Bar. ff. de obseq. præst.* dom. meus [...] *cohæredi. §. qui discretas. ff. de vul. & pup.*

QVadragesimanona consideratio. [...] Marchio, aut Comes, expulsus a D[...] tu, Marchionatu vel Comitatu retinet d[...] tatem, ita; quod sedere debet in loco D[...] Marchionū vel Comitum. Bal. & Card. [...] *in c.1. quis dicatur Dux, Marchio, Comes.* Qu[...] ex quo inuestiti fuerūt de Ducatu, Mar[...] natu, vel Comitatu, retinēt dignitatē, vt [...] Iac. de S. Georgio *in tract. feudor. in verb.* C[...] Facit text. *in c. Nabuchodo. 23. q. 4. ibi: Regnū [...]* *perdiderat, rursus accipit.* & facit *cle. 1. de fer.* [...]

QVinquagesima consideratio. Com[...] Palatini, vel Comites sacri Palatii [...] creantur à Principe ad legitimandum & [...] creandum Tabelliones, licet non sint p[...] prie Comites, cum non habeant territori[...] sic dicunt Bald. & Card. Alex. *in d. c.1. quis di[...] catur Dux, Marchio, Comes.* Tamen, quia hab[...] voluntariam iurisdictionem & dignitatem [...] præferuntur quibuscunque aliis non habe[...] tibus Comitatum cum territorio, vt te[...] Iac[...]

Iac.de S. Georg. *in d.tract.feudorum.in verb. Co-mit.* de his & abusibus etiam in Io. de Terra-rubea *in proœmio. in gl. sepiuit.*

QVinquagesimaprima consideratio. Comes qui habet dignitatem Comitatus à iure, & non à Principe, vt est doctor, qui legit viginti annis *secundum gl. in l.1. Cod. de profes. qui in Vrbe Constantinopol. lib. 12.* Card. *in d.c.1.* Bar. *in l. Alexandrinis. C. de decurio. li. 10.* & *in l.1. in 3.q. Cod. de dignitatib. lib. 12. & in 1. constitutione* Codicis. præcedi aut præcedere debet milites & Barones: cum pari passu ambulẽt lex mortua, & lex viua. Cum ergo Comes sine territorio à lege viua, videlicet à Principe creatus, præcedere debeat alios non Comites; sic etiam Comes à lege mortua creatus.

QVinquagesimasecunda consideratio. Comes non recognoscens superiorem æquiparatur Principi: si vero superiorem recognoscat, æquiparatur præsidi, vt dicit do. meus Iason *in l. stipulationem. in 5. col. ff. de verb. oblig.* vbi etiam Edicta eorum, & statuta sunt ius prætorium, & nõ ciuile, quando maxime superiorẽ recognoscũt: secus si superiorẽ nõ recognoscunt, quia tũc sunt ius ciuile, vt ibi.

QVinquagesimatertia consideratio. Comes est nomen dignitatis, quando profertur simpliciter, qui nunquam debet ornamento carere. Nam inornati moribus & virtutibus nedum à comitatiua Principis debent arceri, sed etiam nequeunt iuxta eius palatium habitare. *l. quicunque. Cod. de operibus pub.* Ad idem *de conse. dist. 5. c. fucare.* Vnde sicut indecorum moribus non decet pallio decorari, vt *100. d. c. contra morem.* Ita non decet Comitatus titulo insigniri: absque virtutibus enim Comes, sicut & Rex, eo deformior, quo illustrior patet. Nunquid potest abscondi ciuitas supra montem posita, desolatio, aut latere, fumus extinctæ lucernæ super candelabrum? Simia in tecto, rex fatuus in solio sedens: vt ait Bern. *de consider. lib. 2.* Et indignum ad honores promoueri, nihil aliud est, quam decipere. *61. d. c. quid proderit.* hoc dicit Luc. de Pen. *in rub. C. de Comitib. consistor. lib. 12.* Sed quandoque est nomen officii tantum, vt quando profertur sub istis nominibus comes largitionum, comes domorum, comes horreorum, comes laborum, comes consistorianus, comes scholarum, comes palatii: de quibus infra dicam *in parte sequen.* vbi ponam de officiariis Principum.

QVinquagesimaquarta consideratio. Licet hic ante locuti fuerimus de Principibus sub nomine generali; est tamen adhuc alia dignitas, quæ suo speciali nomine dicitur Principatus, vt dicit Iacobinus de S. Georg. *in suo tract. feudorum. in verb. Princeps Pedemontium.* vbi dicit Ducem Sabaudiæ esse Principem Pedemontium: & ibi ponit exemplum de Principe Achaiæ & Pedemontium. Sunt multi in Gallia, qui habent hanc dignitatem, vt est Princeps Oriengiæ, Princeps de Thalmont, Princeps de la Roche-suryon, & sic de singulis. Et isti ex communi obseruantia ponuntur inter Principes, sed tamen communiter eos præcedunt: licet Iacobinus ibi ponit Principatum ante Comitatum, indiscriminatim tamen præcedunt Barones, vt infra dictum est *in 8. part. in 15. consider.* Et Iac. de S. Georg. *in d. loco.* quid veniat appellatione Principis, & quot modis sumatur, & de specialitatibus Principum ponit vsque ad *66.* specialitates, quæ sunt in Principibus ratione Principatus, ex quibus in hoc cognoscitur excellẽtia Principum in multis, vltra alias priuatas personas, de quibus hic ante *in 23. consider.*

Aduerte tamen, quia, vt dicit Io. de Imo. *in rub. ff. de verb. oblig. in vers. 7. no. dicit*, quod Imperator intelligit Principatum esse dignitatem post dignitatem Regiam, facit illud *Exod. 22.* non maledices populo tuo, de quo vide Iac. Bonaudi *in glos. in verb. sepiuit. in proœ.* Io. de Terraru. *in lib. intitulato, Vinea Eccle.*

QVinquagesimaquinta consideratio. Est adhuc alia dignitas. Puta quandoque, vt videmus, sunt, qui dicuntur Vicecomites, & dicit Spec. *in d. c. de Vicecomite*, quod Vicecomes est is, cui dominus castri committit vices suas, seu executionem iurisdictionis in castro: & ibi ponit, quomodo sit constituendus Vicecomes: apud nos tamen Vicecomes non est nomen officii, prout vult, & in-

tendit Spe.sed est nomen dignitatis, quæ est quodammodo maior dignitate Baroniæ, sed minor dignitate Comitatus, & quasi sit apud nos minor, quam Comes, sed maior quam sit Baro: & sunt plures apud nos, vt erat dominus gubernator Burg. qui dicebatur Vicecomes de Thouars, Vicecomes de Thuraynes, & Vicecomes de Comber. Apud nos etiam habemus maiorem Diuion. qui dicitur Vicecomes, sed hunc credo potius habere nomen officii, quam dignitatis: Cum ex quo Diuio fuit olim tantum castrum, nunc est oppidum, & ex quo est maior illius castri Diuionen. dicitur habere custodiam illius, ex quo dicitur Vicecomes ratione custodiæ illius castri, denotat tamen aliquam maioritatem & præeminentiam inter maiores ciuitatum esse in illo plus, quam in aliis. Ex quo etiam alios præcedit, quod facere non deberet, ex quo alii maiores sunt defensores ciuitatum, & sunt officiarii ciuitatum, & ipse est tantum officiarius castri seu oppidi: eo, quia officiarii maiores ciuitatis præferuntur aliis officiariis minoris ciuitatis, vt dicit Decius *in c.clerici.in 6.col.extra.de iudic.* dicam alibi.

Fuit alias quæstio inter Vicecomitem de Talardo & Marchionem de Transio in prouincia Prouinciȩ, qui olim erat Baro tantum, & fuit creatus Marchio à Rege Ludouico XII. Et dicebat dictus Vicecomes, quod non poterat creari dictus Marchio; quoniam ante erat Baro in præiudicium sui, qui præcedere debebat eum, licet esset nouiter creatus Marchio: Sed cum omnes dignitates à Principe procedant, cum dignus honore sit, quem princeps vult honorari, dixi ample alibi. Imo potuit de Barone facere Marchionem, qui cum Marchio sit, præcedere debet Vicecomitem: & ita fuit dictum per arrestum Parlamenti Aquen. anno Domini 1511. vt refert Iac. Bonaudi *in gl. in verbo, sepiuit. in procemio Io. de Terrarubea. in tra. intitulato, vinea Ecclesiæ.*

QVinquagesimasexta consideratio. [...] autem inferiores, vt sunt Barones, [...] non habeant omnimodam potestatem Pr[...] cipis, tantum inter nobiles computan[...] præcedunt tamen quo ad nos simplices N[...] biles; eo, quia ratione Baroniæ habent [...] sallos, ex quo magis honorantur, imo [...] tur habere maiestatem, ita, vt eorum [...] cti in eos conspirantes dicantur crim[...] maiestatis teneri. Io. Fabri *in Procemi[...] tionũ, in princ. super verbo, maiestatem.* Po[...] nẽ in summa videtur tenere, quod nõ [...] gidius de Bellamera *in cons.15.in verb.[...] ad propositum,* videtur tenere, quod sic, [...] *2.q.1.& c. & in primis. & 5.q.3.c.3.* & ita vide[...] tenere Archid. *in c. fœlicis. de pœnis.in 6.* [...] ibi allegat Ægidius. Et qui habet caput [...] roniæ magis est honorandus, cum videa[...] quod ille solus non alii habentes partẽ [...] ronia, debeat reputari. *arg. l. peculium.* §[...] *gæ.ff.de leg.3. l.cum quidam.ff.de fun.instr.[...] situm. §.si quis. & ff. de officio procons. & [...] quam.in princ. & ff.de re milit. l.qui comm[...] arena.* & quod notatur *in l. cum diuersis[...] lig. & sumpt. funer.* vbi habetur, quod [...] caput, censetur esse totum; licet in co[...] rium videatur facere tex. *in l.2. ibi; aliquid[...] dinare. C.vt dignitat. ordo seruetur.* & ibi Ioan[...] Plat. Sed de intellectu illius legis, quomo[...] scholares eam intellexerunt, videatur [...] *in 4.parte, in 32.considerat.* Et Baro habens [...] Imperialia, æquiparatur Comitibus, [...] Comitatus & Baronia differant: quia C[...] mes cæteris paribus præfertur Baroni, vt [...] dit Curt.iun. *in tract.feudor.in 2.part.col.28.[...] sed quia glos.* per tex. *in c.fundamenta.de elect.[...]* vide Purpurat. *in l.1.in 39. colum. ff.de offici[...] cui mand. est iurisdict.* Et in suprascriptione [...] *in c. grandi. de suppl. neglig. prælat. in 6.* præp[...] Barones Comitibus. Ideo videtur, quod [...] sent maiores: dic tamen, quod Baro p[...] dit militem, vt *in c. venerabilis. de confirm. vti[...] inutil.* dicam infra *in 8.parte.*

Quintæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

SEXTA CATALOGI GLORIÆ MVNDI PARS,

EST DE OFFICIARIIS PRINCIPVM.

Et habet triginta & octo Considerationes.

Officiarii namque Principum sunt in quadruplici doctrina: Quidam sunt circa personam Principis. Quidam etiam circa ærarium Principis, & de his omnibus in hac parte dicebatur. Quidam vero circa iustitiam administrandam: & de his dicebatur in sequenti parte. Quidam vero circa militiam: de his in-*fra in 9.par.* ducturus sum. Et in his comprehenduntur omnia officia Principum.

Prima consideratio erit pro introductione & intelligentia materiæ huiusce sextæ partis & sequentiũ, de præpositione, *l.2. C. vt dignat. ordo seruetur. lib.*12. quæ est talis: omnes, priuilegia dignitatum hoc ordine seruanda esse, cognoscant, Vt primo loco habeantur hi, qui in actu positi illustres peregerint administrationes. Secundo, veniant vacantes, *qui præsentes* in comitatu illustris dignitatis *cingulum* meruerint. Tertium vero ordinem eorum prospicimus, quibus absentibus cingulum illustris mittitur dignitatis. Quartum honorarium, qui præsentes, à nostro numine, sine cingulo, codicillos tantum honorariæ dignitatis adepti sunt. Quintum eorũ, quibus absentibus, similiter sine cingulo, mittuntur illustris insignia dignitatis. Sed administratores quidem etiam comites rei priuatæ omnibus vacantibus honorariis anteponi censemus. Vacantes autem post administratores venientes, non omnes iam omnibus honorariis credimus præponendos: sed eos vacantes illis honorariis, qui similem adepti sunt dignitatem, vt præfectus prætorio, non quæstorius, præfecto quæstorio præponatur, parique modo quæstorius quæstorio. Non vacans comes thesaurorum, vel comes rei priuatæ, honorario quæstorio vel magistro officiorum præferatur. Et inter administratores illos, etiam numerari decernimus, quibus illustribus, in sacro nostro consistorio cunctis aliquid ordinariæ dignitatis, vel ante commisimus, vel postea committemus peragedum. Verbi gratia: Si vacantium magistro militum, belli cura committitur. Cur enim aut vir magnificus germanus Magister militum vacans appellatur, cui bellum contra hostes mandauimus. Aut cum excellentissimus Propentadius non egisse dicitur præfecturam, cuius illustribus cunctis dispositionibus vice prætorianæ præfecturæ miles in expeditione copia commeatum abundauit?

Ex qua lege collige principaliter, quod sunt tres principales ordines dignitatum officiorum, scilicet, administrantium, vacantium, & honorariorum: Inter quos ordines, Administrantes præferuntur omnibus, Vacantes vero præferuntur Honorariis in simili dignitate, non in dignitate dispari. Et inter administrantes computantur non solum ii, quibus à Principe committitur dignitas

cum administratione, sed etiam illi, qui cum essent vacantes, iterato vocantur ad administrationem per se, vel vice alterius. Et in effectu, hoc continet tota illa lex, quæ licet faciat quinque gradus; tamen gl. ibi in verbo, vacantibus, reducit ad tria membra, scilicet Administrantium, Vacantium & Honorariorum: quorum duo membra, scilicet, Vacantium & Honorariorum subdiuiduntur inter præsentes & absentes.

SEcunda consideratio ex d.l.est, quod licet tex. in prædicta lege cõnumeret istos tres ordines solum in illustri dignitate; tamen etiam idem ordo maioritatis, habet locum in qualibet dignitate, & in omnibus aliis dignitatibus, vt dicit Io. de Pla. *in d. l. omnes.* & etiam in omnibus positis per eum *in l. fi. C. de decurio. lib.* 10. Et vt dicit, etiam effectus istorum ordinum est, vt sit inter eos prior sedes, locus conspectior, decernendi, loquendiq; facultas, vt *in l. 2. in fin. C. de præfe. præt.* & aliæ prælationes, de quibus per eum *in l. 1. C. de præpos. sacri cubic.* & de omnibus dixi in prima parte.

TErtia consideratio ex d.l. etiam infertur, quod maior honor Administrantibus, Vacantibus & Honorariis præsentibus, quã absentibus, debetur. Et dignitas collata præsenti, est honorabilior & prælatior ea, quæ confertur absenti siue vtraque sit dignitas cum administratione, Vt quia vnus administrat Romæ, alius in prouincia. Nam præfertur administrans Romæ, propter excellentiam ciuitatis. Ideo præfectus vrbis, seu ciuitatis, est in maiori dignitate: quia illustris, vt notatur *in rubric. ff. de officio præfecti vrbis.* quam alii præfecti alibi administrantes, qui sunt spectabiles, vt dictum est per Ioan. de Platea *in leg. fin. Cod. de decur. lib.* 10. & facit *l. 1. Cod. de silentiar. lib. 12. & l. vnica. Cod. de præpos. labor. lib. 12.* Siue vtraque sit dignitas honoraria sine administratione; quia præfertur dignitas collata in præsentem, dignitati collatæ in absentem: Siue vtraque fuerit ad postulationem: Siue vtraque, motu proprio Principis. Et hoc facit præsentia Principis, qui actum extollit, *argum. l. omnium. Cod. de testam. & de silentiar. l. 1. Cod. eo. lib.* Ex quo dicit Ioan. de Plat. *in d. l. omnes.* quæ est *l. 2. C. vt dignitat. ordo serue[tur]* quod maioris est honoris Electio, facta p[ræ]sente Cancellario Principis, quam si mitt[a]tur sibi ad domum. *arg. d. ll. & iurium supra [...]gatorum.* & dixi *in 16. consider. quarta parte.* [...] forte etiam infra dicam. Quia hæc po[ssunt] adaptari ad omnia officia eiusdem stat[us ...] hoc, quod prouisus, præsentialiter est [...] quam in sua absentia, data paritate [...] quis.

QVarta consideratio ex prædicta [...] quod inter Vacantes, illi, qui p[riore] tempore vacauerunt, præferuntur. *l. fi. C. [de] priuil. eorum, qui in sacro palatio milit. lib. 12.* [...] dicit Ioan. de Platea *in d. l. 2. C. vt dignit. [...] &c.* &, vt dicit, Vacantes sunt in duplici g[ene]re: Quidam, qui deposuerunt dignitate[m ...] administrationem, vt puta dici potest de [...] qui certa habebant officia, & illis renun[ci]auerunt, seu illa resignauerunt. Vel qui [...] quo tempore fuerunt officiarii, alicu[ius ...] seu vrbis, vbi non sunt amplius talia [...] Vt de illis, qui fuerunt consiliarii in [...] Mediolanensi sub Rege Franciæ, & [...] quia ipse Rex non tenet Ducatum Medio[la]ni, non amplius sunt consiliarii.

Quidam vero, quibus est data, vel [...] dignitas, sed nondum habent administratio[nem]: Puta, quia quis est creatus consi[liarius] ad primam Vacaturam, vel creatus Secre[ta]rius, vel magister hospitii, seu domus, ad [pri]mam Vacaturam, & isti sunt Vacantes, [...] inter eos præferuntur, secundum propri[e]tatem temporis Vacationis, sed ex quo [ha]bent administrationem, semper præfer[un]tur.

QVinta consideratio ex ante d. l. [...] semper habens administration[em ...] præfertur Honorario, etiam in dispa[ri di]gnitate: secus autem in Vacante; quia [...] cans eiusdem dignitatis præfertur Hono[ra]rio, sed enim præfertur maioris dignitatis [...] Honorario: quoniam procurator fisci, q[ui] dicitur comes thesaurorum vel procurator [...] Cæsaris, id est omnis rei priuatæ, non præ[fertur] Honorario quæstorio, vel ex [ma]gistro officiorum scilicet, Honorario, qui [...] habe[...]

habet dignitatem magistri officiorum sine administratione: Non enim habet locum prælatio; quia sunt dissimilis qualitatis. Ita dicit Ioan. de Platea *in d.l.2.§.fin.2.col.C. vt dignitatum ordo seruetur.* vbi dicit, quod Honoraria dignitas, tanquam extraordinaria, non impedit, quin possit quis acceptare aliud officium, stante statuto, quod quis nõ possit habere duo officia: quod etiam est de iure hac parte, *C. de prox. sacr. scrin.* & ibi Io. de Platea, *lib.12.*

Honorarii enim sunt apud nos, qui tantum habent nomen officii & dignitatis, & non administrationem, nec salaria assueta, vt sunt plures magistri Requestorum domus Regis, qui dignitatẽ illam honorariam tantum habent; sed tamen adhuc licet non habeant administrationem; tamen debẽt præferri omnibus aliis inferioribus dignitates inferiores, & minores, habentibus. Et ideo dixi in casu emergenti, tales debere præcedere omnes aduocatos simplices, & si talis cum hoc esset aduocatus Regius, præferẽdus esset cæteris aduocatis regiis, & si locumtenens, cæteris locumtenẽtibus. Ego autem alias tales literas obtinui à Christianissimo rege Ludonico XII. sub domino Guidone de Rupeforti Cancellario Franciæ dignissimo & meritissimo in regressu meo ab Italia, qui sua beneuolentia voluit me promoueri facere in consiliarium magni consilii Regis, & mihi iniunxerat, vt redirem ad patriam ad præparandum & disponendum de negociis meis, vt infra duos menses redirem ad curiam cum libris: Sed statim infra mensem decessit ab humanis, nec amplius prosecutus sum quod-uis officium, sed me ad hanc nostram ciuitatem Heduens. retraxi, & vt scribere & componere possem commentaria super consuet. ducatus Burgun. (quod & factum est Deo autore) & plura alia, quæ tandem in lucem mittentur. Verum, cum Christianissimus Rex Franciscus, hanc ciuitatem Heduen. primo ingressus fuisset, & orationem nomine ciuitatis habui, & habita oratione me alloqui fecit per R.d. Archiepiscopum Senonen. & Episcopum Siluanecten. qui mihi parte regia iniunxerunt, vt sequerer eius magnum consilium; eo, quia intendebat ipse Rex, & volebat me esse consiliarium in dicto consilio: quod recusaui, ex quo tale consilium nõ est firmum, nec stabile, sed potius cursorium, seu deambulatorium; quia semper vadit & currit cum curia principis: & istud me traxisset à volutione librorum, & compositione aliquorum tractatuum, quos iam inceperam. Nec à tempore, quo decessit dictus dominus Guido, intentionis meæ fuit vsq; nunc, habere aliquod officium, quod me retrahere, seu auocare potuisset à studio, prout nec prosecutus sum, licet stimulatus fuerim à multis: forte cum ero quinquagenarius, prosequar aliquod, si videro, esse mihi vtile, & facilis prosecutionis. Si videro, non posse ad id perueniri, nisi eo modo, quo hodie peruenitur, scilicet cum pecunia, stabo cum opinione Labeonis. de qua *in l.2.§.post hunc.ver. ex his. ff. de orig. iuris.*

Sexta consideratio erit alia, quod officiariorum existentium circa personam Principis, & sic officiariorum palatii seu hospitii Domus regalis, quidam sunt, qui habent cogitare de epulis dicti palatii, qui & præpositi & tribuni scholarum de iure vocantur: vt *in l.vnic.C.de comitibus scholar. lib.12.* Et hoc, per quandam similitudinem. Quia sicut scholaris in studio addiscit & studet; sic studium istius parare epulas Regales seu Imperiales: vnde huiusmodi paratores dapum regiarum tribuni ac præpositi scholarum dicti sunt de iure, de his dicam infra in suo loco.

Sunt etiam quidam in dicto palatio, qui Comites sacri stabuli dicuntur, vt *in d.l.vnic.* quia stabulum Regale aut Imperiale custodiunt, & prouident in victu equorum, & de talibus curam habent. Et iste apud nos vocatur grandis scutifer. dicam infra *in 10. consid.*

Reperiuntur etiam alii, qui Comites curæ palatii dicuntur, id est, qui curant de ornatu, scilicet cultricis, linteaminibus & vtensilibus Domus Imperialis seu Regalis, & prædicti omnes habent diuersos ordines inter

ter se. Quia nonnulli sunt in primo ordine, id est, maius & nobilius seu primatum habent officium: vt est inter cambellanos Regios primus cambellanus, qui in Gallia hodie est dominus Ludouicus de la Tremolle, gubernator Burgundiæ pro Rege Franciæ. Alii sunt in secundo ordine, alii in tertio, & alii consequenter in quarto, & sic de singulis, & quod omnes alii à primo sunt æquales, nisi quod qui prior est promotus ad tale officium, prior est in ordine, & sic de aliis.

Et generaliter, in quolibet ordine & statu officiariorum Principis est vnus, qui est præpositus ordinis de ordine suo. Et prouidet etiam, vt quilibet de tali ordine diligenter, probe, & bene faciat, quod ordini suo incumbit. Ita dicit Iacob. Rebuff. *in d.l. vnica. C. de comitib. & tribunis scholar. lib.* 12.

Sunt etiam quidam, qui prouident de medicinis, vt sunt medici: de ordine quorum infra dicetur.

SEptima consideratio. Veniendo ad praxin nostram, quam hodie habemus in Gallia, & qua vtuntur Curialistæ & Aulici, est, quod inter omnia officia domestica palatii seu hospitii domus Regalis, maius officium, & dignius inter omnia, est officium magni magistri, qui in vulgari nostro dicitur, *le grãt maistre*, & in Sicilia dicitur *magnus Senescallus*, & in Aragonia *maior domus*, prout dicit Luc. de Pen. *in d.l. vnica. C. de comitib. & tribunis scholar.* Et ita etiam tenet Nicol. Boerii *in suo tract. de præeminentia sacr. magni concilii*: quando ponit ordinem sedendi in regno: Sed vt mihi videtur, cum esset Curialista & aulicus; eo, quia erat consiliarius in magno consilio Regis Franciæ, non bene intellexit statum illius: cum in palatio regis officium magni magistri sit aliud à magno Senescallo, & illa duo officia sint penitus distincta, & diuersa, & de vtroque dicetur infra. Dominus vero Guil. Budæus, qui toto tempore vitæ suæ fuit aulicus regis, & nunc magister requestarum hospitii regis ordinarius, videtur hunc appellare pincernam maximum: cum dicat *in leg. vlt. ff. de senatorib.* in suis annotationibus, quod primores regiæ dignitatis ministrales, sunt Cancellarius, magister equitum, cam[...] rarius, & pincerna maximus, quod credo [...] re officium huius magni magistri, secund[...] mentem ipsius domini Budæi; cum sit [...] de primoribus, & non potest sub aliis vo[...] bulis comprehendi: quod tamen bona [...] nia dixerim, non mihi videtur ita esse; [...] sit alius, qui dicatur pincerna maximus, [...] quo etiam infra patebit.

Sed, quantum ad huiusmodi offi[...] magni magistri, potest & debet dici, ma[...] autoritatis & præeminentiæ, honoris a[...] excellentiæ inter alia officia: cum hoc no[...] ne appelletur, & ei addatur magnus, ad [...] iorem expressionem & denotationem [...] gisterii; eo, quia decens est nomen, esse co[...] sonans rei, *vulgato. §. est & aliud. Institu. de* [...] *nat.* & est bona argumentatio in iure ab E[...] mologia seu significatione vocabuli. *Insti[...] tutelis. §. 1. & in §. tutores. & Instit. de* [...] *princip.* & notatur *in cap. 2. in princip.* [...] *stem.* & ita habetur text. *in leg. agere.* [...] *de verbo. signific.* Vbi tributum à trib[...] donando. *l. inter donum. ff. de verbo. signi[...]* dex, quasi ius dicens. *capit. forus. §. iude[...] de verbo. signific.* & similiter de verbo po[...] quasi pedum positio. *l. 1. in princ. ff. de a[...] possess.* & similiter in mutuo, quasi de meo [...] um, *l. 2. §. appellata. ff. si cer. pet.* in verbo, ex[...] municatio, dicitur quasi extra communi[...] notatur *in capit. placet. de sent. excom. extra.* [...] pluribus aliis similiter dici posset. Sed ad p[...] positum nostrum dicitur; quia maior e[...] statione: *steryon* Græce, *statio* latine dicitu[...] cundum Papin. Et dicitur is, cui totiu[...] gubernatio est commissa. *l. 1. §. 1. ff. de exe[...] item magistri. ff. de pactis. leg. actor. ff. rem* [...] *hab.* Vel magister dicitur à monend[...] monstrando, quod alios monere & eis m[...] strare quid acturi sint, debeat. Et etiam [...] gister militiæ, dicitur princeps milit[...] *Reg. 19. cap.* De quo verbo *magister, p*[...] stien. *in summa de magistris. §. 1.* Ioan. [...] *clem. in clem. 2. eod. tit. de magistris.* Nec [...] modi nominatio alicui debet esse mole[...] cum Christus, vt à suis discipulis sic voc[...] tur, *Ioan. 13.* acceptauerit: *Vos vocatis me ma[...]*

ster & domine, & bene dicitis, sum etenim. Quibus enim pręcipua omnium rerum incumbit cura, & qui magis, quam cæteri diligentiam, & solicitudinem in rebus, quibus præsunt habent, hi magistri appellentur: Quinetiam ipsi magistratus, per deriuationem, à magistris cognominantur. *leg. quibus. ff. de verb. sign* Idcirco magistri, & Iudices eodem præcepti ordine ponuntur, *Deuteron.16.* Iudices & magistros constitues, in omnibus portis tuis, vt iudicent populum iusto iudicio. & dixi infra, *in nona part. in 4. consid. ver. prædicti.* Et hic magister, de quo hic, dicitur Comes illustris. *l.3.C. de cursu publico. lib. 12.* vbi iam constat, quod præest cursoribus publicis quos vulgo postas dicimus.

Item præest translationi seu euectioni armorum. *l.1.C. de fabricensib. lib.11.* Et ipsi fabricenses eidem subsunt. *leg. pen. & vlt. C. eod. de fabricensib. in duabus glossis.* vbi Imperator vocat Magistrum officiorum, *sublimen.* Item etiam ad eum spectat curare ne arma fiant à priuato, neque vendantur, ne reponantur alibi, quam in publicis armamentariis, vt *in Auth. de armis, in subscriptione. & in fine, & per totum. collat.6.* Et, vt dicit Luc. de Penn. *in leg.1. Cod. de castrensianis. lib.12.* Hoc est officium, de quo sæpius in legibus Codicis fit mentio. Cassiodorus 6. *variarum Epistolarum* in formula istius officii sic describit; cuius verba hic inserere volui, prout etiam inseruit ipse Lucas modo seq. Reuerendum honorem sibi assumit, quisquis Magistri nomen acceperit. quia hoc vocabulum semper de peritia venit, & in nomine cognoscitur, quid sit de moribus æstimandum. Ad eum nimirum pertinet palatii disciplina. Ipse insolentium scholarium mores procellosos moderationis suæ terminis prospere differenat: tam multi ordines sine aliqua confusione componuntur, & ipse sustinet omnium quod habet tutela discretum.

Sic nominis sui grauitate perfunctus ornat actibus Principatum: per eum senator veniens nostris præsentatur obtuitibus amouet trepidum, componit loquentem. Sua quin etiã verba solet inserere, vt nos decenter omnia debeamus audire, aspectus Regii haud irritus collocutionis nostræ gloriosus donator: aulici consistorii quasi quidam lucifer. Nam sicut ille diem venturum promittit; sic iste desiderantibus vultum nostræ serenitatis attribuit: Causarum præterea maximum pondus in eius audientiæ finibus, maxima securitate reponitur. Veredorum quin etiam opportunam velocitatem, quorum status semper in cursu est, diligentiæ suæ districtione custodit: vt solicitudines nostras, quas consilio iuuat, beneficio celeritatis expediat.

Per eum exteris gentibus ad laudem Reipublicæ nostræ celsitudinis ordinatur humanitas, & nolentes redemit, quos mœrentes exceperit.

Per eum quippe nobis legatorum quamuis festinantium, pronunciatur aduentus.

Per eum nominis nostri destinatur euectio, & isti principaliter creditur, quod tam necessarium esse sentitur. His etiam laboribus æstimatis potestatem maximam huic decreuit antiquitas: vt nemo iudicum per prouincias fasces assumeret, nisi & hoc ipse fieri decreuisset. Subdit eius arbitrio aliena iudicia, vt ad ipsum rediret, quod alteri visus est præstitisse: molestias quidem non habet exigenda, sed late bono fruitur potestatis adeptæ. Credo, quod ex diuersis titulis defloraretur dignitas ob leuamen Principis instituta.

Per æquatores etiam victualium rerum in vrbe Regia propria voluntate constituit, & tam necesse rei iudicem facit. Ipse enim gaudium populis: Ipse nostris temporibus præstat ornatum, quando tales viros copiæ publicæ præficit, vt plebs querula seditionem habere non debeat satiata.

Officium vero eius tanta ingenii prærogatiua decoratur, vt militiæ perfunctus muneribus ornetur nomine principatus, miroq; modo inter prætorianas cohortes, & vrbanæ præfecturæ milites videatur inuenisse primatum, à quibus sibi humile soluebatur obsequium. Sic in fauore magni honoris iustitia quædam à legibus venit dum alienis excubiis præponitur, quod alibi militasse de-

claratur. Adiutor etiã Magistri nostris obtuitibus præsentatur, vt vicaria sorte beneficii, nos eligamus eius præsidium, qui nobis præstat fidele solatium. Hanc igitur dignitatem tot titulis decoratam, tot insignibus opulentam per indictionem illam gubernandam tibi congrua grauitate committimus: Vt per omnia, quæ gesseris, qua nihil moribus residuum relinquitur, si (quod absit) à tanta maturitate peccetur. Hæc sunt verba ipsius Cassiodori, loco quo supra. Quem Cassiodorum in dictis Epistolis, minime inuenire potui, licet eum perquirere fecerim apud bibliopolas, in vniuersitatibus & aliis locis huius Regni: Sed vt dictum est, verba suprascripta sunt relata per Luc. de Pen. *in d. l.3.* quæ incipit: *hi qui. Cod. de Castrens. lib.* 12. per quæ clare cognoscitur, quale sit & fuerit huiusmodi officium, & cuius dignitatis, honoris & præeminentiæ fuerit tempore Cassiodori.

Istud vero officium alias fuit tantæ autoritatis, & præeminentiæ in Francia, quod omnia tanquam rex expediebat talis Magister sub nomine Regis. Hodie vero non est eius autoritas tam magna, nec excellens: Quoniam in omnibus quæ tangunt iustitiam (saltem quoad non aulicos) & in multis supradictis non se intromittit, sed solum Cancellarius, de quo dicam *in sequen. part.* Eius tamen autoritas adhuc hodie circa ea, quæ concernunt hospitium Regis, & etiam circa prouisionem Regni in prouidendo militibus, est satis ampla: licet proprie eius autoritas concernat principaliter administrationem, & superintelligentiam officiariorum hospitii Regis. Et maxime illorum, qui prouident circa epulas, & est proprie officium Magistri officiorum: de quo habetur *rub. de officio Magistri officiorum.* C. & proprie cognoscit de causis officiariorum Principis etiam cubiculariorum, vt est text. *in l. cubicularios. C. de præpos. sacri cubic. lib.* 12. & sub eius cognitione & punitione sunt omnes officiarii hospitii Regis, vt dicit Iacob. Rebuffi, *in rub. de quæstorib. lib.* 13. *C.* vbi dicit eos esse illustres. *l. eos. Cod. de principib. agent. in rebus, eod. lib.*

Et etiam cognoscit de causis Princip[...] agentium in rebus, & ipsorum agenti[...] rebus. *l. ex eo. C. de agentib. in rebus, lib.* 12. [...] Iac. Rebuffi, qui dicit hoc esse verum [...] de causis criminalibus, licet videatur [...] text. *in l.* 1. *Cod. de princip. agent. in rebus eod. lib.* [...] ibi idem Rebuffi, quod Princeps age[...] in rebus, cognoscit de causis agentium [...] bus: sed ipse Rebuffi ibi dicit, quod [...] rũ, quando sunt centenarii aut ducen[...] De aliis vero, qui sunt centenarii, aut [...] tenarii, cognoscit Magister officiorum [...] per eum dicam latius infra.

Cognoscit etiam de causis fabricen[...] vt supra dixi *l. penult.* quæ incipit *eos. C.* [...] *censib. lib.* 11. similiter de causis silentiario[...] *l. ne aduersa. Cod. de silentiar. lib.* 12. Item [...] strensianis. *l.* 3. *&* 4. *C. de Castren. lib.* 12. It[...] decanis, *eod. lib.* vt declarat Io. de Platea [...] *C. de quæstorib. & Magistris officior. lib. eod.* [...] quæstores, Magistri officiorum, & C[...] sacrarum largitionum, & rei priuatæ [...] rantur, & sunt illustres.

OCtaua consideratio. Videtur, quod istum magnum Magistrum sit præp[...] tus sacri cubiculi, qui dicitur *magnus* [...] *scallus* secundum vulgare Gallorum, [...] Luc. de Pen. *in rub. C. de præpositis sacri cubic.* [...] *& de omnib. cubicular. & priuil. eorum, lib.* 12. [...] dicit, quod post debilitatum Imperium [...] cta propria vocabula sunt deleta.

Et licet istorum & similium hodie nul[...] sit vsus, notitia tamen, vt dicit, est necess[...] *c. fuerunt. §. paulatim. 7. dist.* & illum voca[...] rescallum Io. de Platea *in d. rub.* sed erra[...] ad nos; quia Marescalli in Gallia sunt a[...] dicam alibi.

Sed quia apud nos alludendo voc[...] videtur, quod sint Cambellani, id est, c[...] des vel fabricatores lecti, qui habent [...] plures, vt sunt illi, qui vocantur *les chambre[...] ou varletz de chambre.* vel etiam aulæ, vel cam[...] ræ, vbi cubat Princeps, dicuntur custode[...] meræ, quæ debet esse sancta, id est imma[...] lata, & ad cuius custodiam boni, probi, & [...] lecti sunt cubicularii assumendi. *l. quicunq[...]* *de ope. publ.* & vt dicit Iac. Rebuffi, *in dict.* [...]

præpos. sacri cubiculi. alleg. per Odofredum, isti præposito sacri cubiculi Imperatoris ęquipatam potest magnus Cambellanus Regis Frăciæ, vocatus, *le grand Chabellam*, qui præest cubiculo, hoc est cameræ Regiæ. Aliis autem cubiculariis, de quibus loquitur ille titulus, in illa particula, ibi: *& de omnibus particularis*, æquiparantur alii Cambellani regis, qui sunt sub magno seu primo Cambellano: & hunc honorem communiter volunt habere Senescalli & alii officiarii Regii maiores laici, qui hoc sibi reputant ad magnum honorẽ, quando sunt Cambellani Regis, & non immerito, vt statim videbitur. Hic vero tempore Constantini dicebatur paracœmomenus cubilis, vel præfectus cubilis, id est, curam habens cubilis imperialis, & hic præfectus cubiculi apud nos dici potest primus Cambellanus. Vidi etiã arresta Parlamenti Franciæ, vbi fit mentio de domino Ludouico de Trimollia, qui erat primus cambellanus, & vocatur ibi Protocambellanus. Olim etiam talis erat subditus paracœmomeno, id est, magno Senescallo, præerat tamen omnibus cubiculariis, hoc est, qui in cubiculo administrabant: & hic præpositus sacri cubiculi, id est, magnus Senescallus, secundum Lucam de Penna, vbi supra, æquiparatur in dignitate, immunitate, vel honore; non tamen excellentia vel potestate, præfecto prætorio, id est, cancellario, vel melius præsidenti. Cum nullus præter Connestabilem Căcellario sit æquiparandus vel præfecto vrbis, qui potest dici præpositus Parisiensis, vel Magistro militum, qui potest dici Marescallus, vel verus Capitaneus: & æqualis honor est seruandus in sedendo iuxta Principem & sedibus collocădis, vt qui prædictorũ prius promotus ad officium reperitur, primum locum obtineat in sedendo. Ita est text. cum notatis per gloss. doctor. & maxime per Lucam de Penna *in d.l.1.C.de præpos. sacri cubiculi.*

NOna cõsideratio erit in hoc. Quoniam, vt dicit Lucas de Penna, *in rubr.C.de præpos. sacri cubicul. lib.12.* in cubiculo Principis quidam magnificentissimus gerebat officium, qui chartulatius vocabatur: & huius forte inter cætera erat officium, vt çodicilli, id est, literæ commissionis officiorum, quæ diuersis magistratbus mandabantur, & quæ erant subscribendæ manu seu chirographo Principis, per eum expedirentur: & hi erant maiores primicerio, vt dicit Lucas de Penna *in dict.rubr.C.de præpos.sacri cubic.lib.12.* Et hi secundum eundem hodie secretarii (vel elegãtius à secretis, hoc est, cui secreta committuntur) dicuntur: Quia secretiora, quæ vel nullis vel paucis communicantur, scribunt, dictant, & explicant, quæ scilicet Princeps secreto, puta in cubiculo (quod vulgo dicimus *le cabinet*) iubet, ordinat, & disponit: libellosque, puta epistolas, & petitiones secrete Principi legunt & explicant: & hodie apud nos dicuntur, *les secretaires des commendemens*: & sunt quatuor ordinarii, scil. dom. Robertet, Gedoyn de Neufyille, & Doruet: Sed inter omnes semper fuit & est præcipuus, & maximæ autoritatis apud reges Franciæ ipse dominus Robertet. Et hi sunt maiores omnibus aliis secretariis Regiis, & omnibus præferendi. Et isti sunt de magna camera, seu de magno laterculo: de quibus facit mentionem Pet. Cotereau *in suo schedulari magistratuum ciuilium, tit. de quæstore.* Alii autẽ sunt, qui sunt de parua, & sunt clarissimi, qui vero de magna spectabiles, & Magistri sacrorum scriniorum dici possunt. *l.vnica.C.de proxim, sacror. scrinior. & toto tit. de proxi. sacror. scrin. lib.12.C.* de quibus infra dicam, vbi forte statum consistorii Principis descripturus sum.

DEcima consideratio. In palatio seu hospitio Principis est alius officiarius, qui comes sacri stabuli (vt iam supra in hac parte, *in 6. consider.* dictum est) vocatur, & apud nos magnus scutifer dicitur: Hic vero plures sub se habet, quorum est præfectus, qui dicti sunt stratores, hoc est, qui præsunt equis ferrandis, & sellis, & frænis, de quibus habetur titulus *de stratoribus. lib.12. Cod.* Et eundem comitem sacri stabuli appellat text. & ibi Iacob. Rebuffi *in d.l. vnica. Cod. de comitib. & tribun. scholar. eod. lib.12.* Et inter illos stratores est primus, secundus & tertius ordo, secundum quod Principi placet in suo sta-

tu ordinare. Apud nos vero tales dicuntur *Escuyrs de scuerie*. Et talis dicitur vnus ex primoribus Regiæ maiestatis officiariis, quem Budæus *in suis annotationib. in l. fin. de senatoribus. ff.* Magistrum equitum vocat.

Et de ordine istorum, & eorum præeminentia seu autoritate videri potest in breuiario Principis, seu in quodam libello, qui dicitur *Status Franciæ*, qui fit singulis annis: & in eo apponuntur & describuntur seriatim omnia nomina officiariorum, sub quibus subsunt, taxa eorum stipẽdiariorum, qui tenentur facere, & eorum incumbat officio, & quomodo, & in quibus, & per quæ, & quod tempora deseruire: quem forte succincte alibi ponam eidem adaptando & conferendo officia antiqua, de quibus in iure fit mentio.

VNdecima consideratio. Alii reperiuntur officiarii hospitii Principis, qui dicuntur domestici & commensales, seu protectores & custodes personæ Principis: quorum quidam sunt, qui eum sequuntur, quidam vero, qui eum præcedunt, quidam qui eum de nocte custodiunt. Et tales protectores dicuntur etiam agentes in rebus, & habẽt quilibet eorum vnum præpositum, qui Princeps agentium in rebus nuncupatur. Et sunt centenarii, aut ducentenarii, vt sunt in curia Christianissimi Regis Franciæ illi milites, qui dicuntur vulgo *Les cent gentilz hommes de cheux le roy*. qui habent capitaneum, qui potest dici primicerius, seu Princeps agentium in rebus. Et illi etiam sagittarii equestres, qui hippotoxatæ dicuntur seu forte pilati, dicti *Les deux centz archiers*, qui etiam habent capitaneum, quem primipilo forte non indecenter comparemus.

Sunt & alii protectores seu custodes corporis Principis, qui vulgari nostro dicuntur *La garde du roy* (vt sunt communiter quidam Heluetii) & proprie eos stipatores, laterones, & somatophylacas dicemus, & gerunt hastile, quod alabardam vocant. Et tales salutatione prius facta, potestatem osculandi habebant Vicarios præfecti, id est, locumtenẽtes capitanei ianuæ Principis, vt dicit text. *in l. 1. C. de domest. & protector. lib. 12.*

Et hic aduerte; quia Princeps dicitur ado[...] rari. Alii vero salutari. gl. fin. *in l. 1. Cod. de [...] tiar. eod. lib.* & quod Princeps dicatur adora[...] text. *in l. vnica. Cod. de comitib. & tribunis schola[...] illo eo. lib.* licet ibi gl. verbum *adorãdi*, expo[...] id est, salutandi, sic *in l. sancimus. C. de consul[...] C. eod. lib. & in l. 2. ibi: æternitatem nostram ado[...] turus. C. de fabricensib. lib. 11.* sed etiam ibi g[...] dicit, quod est improprie, cum solus [...] adoratur; Imperator vero seu Princeps [...] reuerentia aditur & honorari debet. Et [...] solus Deus est adorandus, & soli sibi sa[...] cium est offerendum, dicit Inn. *in c. 2. de [...] miss.* De salutatione dictum est *in 1. part. & [...] ne in præced. part. in 32. consid. incip. prosequẽdo [...] teriam, &c. & infra ista part. in 22. consider. [...]* quod alii à Principe dicentur salutari aut [...] uereri, text. est *in l. 2. & 5. Cod. de proximis [...] scrin. eod. lib.*

DVodecima consideratio. In Palatio [...] Regia Principis sunt & alii, qui [...] sona eius curant, vt sunt medici, & [...] hoc officio tres ordinarii; primus v[...] secundus & tertius: Et quilibet ordo [...] vnum præcipuum etiam summum [...] cum & superiorem, qui vocatur Princ[...] medicorum, & tales vocantur archiatri, vt [...] *l. medicos. in princip. Cod. de profess. & medic. [...]* 12.

Et tales habent tantam dignitatem, qua[...] tam habent Duces & Vicarii Principis, q[...] administrauerunt, qui apud nos dicuntur [...] gubernatores patriarum, vt dicit Iohan. de [...] Platea *in rub. C. de comitib. & archiatris sacri pa[...] latii. lib. 12.* vbi etiam dicit post Bartol. qu[...] medici principum, qui meruerunt esse in [...] mo ordine medicorum, nobilitantur, vt [...] ciantur Palatini Comites. Et sunt in dign[...] te spectabili: & ibi sunt tres dignitates, [...] cet Archiatrorum, id est, medicorum Princi[...] pis, Vicariorum, & Ducum, quæ adæqua[...] tur. Et nõ est doctrina, nisi in prioritate tem[...] poris, vt dicit ibi text. Iac. Rebuff. & Ioh. de Plat. & Luc. de Penna.

DEcimatertia consideratio. Alii sunt Archiatri, qui dicuntur ostiarii palatii, seu hospitii Principis. Et Archiatrus est Princeps eorum

eorum, quaſi Princeps atrii Principis. Et A-trienſis, hoc eſt, ianitor ſeu oſtiarius, aut is, cui credebatur cura atrii, id eſt, primæ partis domus, cum de atriis intramus domum. Vn-de Vict. lib. 6. In vrbe atria proxima ianuis eſ-ſe debent. Vnde in Euang. dicitur: *Cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt ea, quæ poſſidet.*

Et iſte archiatrus eſt in magna dignitate; cum æquiparetur Vicario, & Duci, vt *in l. 1. C. de Comitib. & Archiatr. ſacri palatii. lib. 12.* & ita exponit Luc. de Pen. *in d. rub.* vbi dicit, quod in Regno magni viri conſueuerunt officium pro magno munere gerendum ſuſcipere. Hodie vero deficiente iuſtitia, huius, ſicut & cæterorũ, claritas eſt deleta: ſed qu cq id di-cat, hoc poteſt eſſe in regno S ciliæ, & Nea-politano, de quo ibi intendit loqui, cum ibi tum reſideret. Sed in regno Franciæ eſt in magno honore, & ſolet concedi nobilibus, & his, quos Princeps fauore & beneuolentia proſequitur.

Idem tamen Luc. de Penna *in rub. C. de Co-mitib. conſiſtorianis. in fin. lib. 12.* dicit, quod ma-giſtri oſtiarii in curia Regis ſunt Comites cõ-ſiſtoriani. Cuius officium eſt conuocare ad præceptum Principis, vel quæſtoris Iuriſpe-ritos, aut alios, illoſque cum neceſſe eſſet in-troducere in conſiſtorium Principis: Et hic poſt quæſtorem, & Magiſtrum officiorum præerat in conſilio Principis: & hic dicitur *Comes conſiſtorianus.*

Dicit enim Pyrrhus *in lib. 1. de magiſtratibus Roman.* quod Comites conſiſtoriani ſunt, qui Principis conſiſtorium & tribunal comitan-tur. Hique ſunt illuſtres, cuiuſmodi ſacri con-ſiſt. Regii, qui Regem aut ipſum conſiſtoriũ, cui præeſt Cancellarius, ſequuntur. Sed cre-do illud eſſe generaliter ad omnes: ſed ſpe-cialiter Comes conſiſtorianus dicitur iſte, qui habet curam, & gerit officium conuocã-di ad præceptum Principis omnes de conci-lio & conſiſtorio eiuſdem. Dicit vlterius Pyrrhus, quod admiſſionales ſunt, quos ho-ſtiarios Galli vocant. Alii Archiatros dicunt ab atrio cuſtodiendo, nonnulli atrienſes, vt dictum eſt. Conſiſtoriani vero Ambroſio di-cuntur, qui ſenatorii ordinis, vel ampliſſimi ſunt, qui ad principale conſilium eligeban-tur.

Decimaquarta conſideratio. In domo Principis ſunt plures Comites, qui ſem-per Principem comitantur. Cum Comes à comitando, vel ſequendo dominũ dictus ſit, *l. item apud. § . comitem .ff. de iniu. l. 1. § . fin. ff. de ex-traord. criminib.* Et habent officia in domo Principis, & quia dicuntur cum adiectione oneris, ſunt nomina officiorum tantum. Se-cus, quando cum adiectione patriæ aut pro-uinciæ; quoniam tunc ſunt nomina dignita-tis, vt ſupra *in præceden. parte* plures nominaui *in 46. conſid.* Sunt etiam quandoque ſine co-mitatu, *vt in Auth. vt ab illuſtribus, & qui ſuper eã dignitatem ſunt, &c. in princ. iuncta gloſſ. ibi in ver-bo, comites, col. 5.*

Et in hac parte dixi ſupra, eſt Comes ſacri ſtabuli, de quo *in 10. conſid.* etiã Comes ſcho-larum, vt *in 6. conſid.* Sunt tamen alii Comi-tes: primo Comes largitionum, & eſt, vt Pyr-rhus *in ſuo tract. de rogatis, ſeu palatinis, lib. 1.* qui largitiones Principis in comitatu faciebat: quis autem hodie fungatur huiuſcemodi of-ficio, forte ſcribam infra, vbi officia deputata circa ærarium Principis enumerantur; & eſt proprie theſaurarius ſecretus Principis, qui dicitur, *Le teſorier des menuz plaiſirs.* Vel forte crumenarius (quem argentarium vocant) qui etiam forte rationarius, id eſt, accepti, expen-ſique librum conficit, aut eleemoſynarius Principis, de quo ſtatim dicam. Nam dona facit, & liberalitates exercet Princeps, vt *in l. vnica. C. ſi liberal. imper. ſocius ſine hærede deceſſ. lib. 10.* Et liberalitas ſeu munificentia eſt pro-prium Regis, & ex ea plurimum laudatur, vt dixi *in præcedent. part. in* 8. *conſul.*

Et eſt Comes domorum, qui teſte Pyrrho, vbi ſupra eſt, qui præfecturam in domeſticos Principis habebat ſecundum Iuſtinian. Forte dici poſſet hodie præpoſitus domus Princi-pis (qui vocatur vulgo, *le prouoſt de l'hoſtel*) cum habeat iuriſdictionem, & præfecturam in domeſticos ipſius. Qui etiam videtur habe-re officium Irenarchæ, cum habeat cognitio-nem cauſarum criminalium, & pacem pro-

curet inter domesticos & aulicos Principis: Imo in omni curiales facinorosos animaduertit, quod videtur esse officium Irenarchæ, vt *in l. vnica. C. de Irenarchis, lib.* 10. Et ab isto hodie deputantur in prouinciis Irenarchæ, seu liminarchæ, hoc est, præpositi mareschallorum.

De aliis vero Comitibus suis locis dicetur: maxime de comite stabuli, qui erat primus inter omnes, & omnibus præerat: loco huius hodie est Connestabilis, sed erratur in vocabulo; quia deberet dici (vt aliqui volunt) comes stabilis.

Et licet multa sint officia in curia seu palatio Regis nostri, quę ad istos comites adaptari possent, quæ in manibus habere non potui, licet multos aulicos & palatinos rogauerim, vt ad me destinarent statũ in curia Christianiss. Francorum Regis, vt omnia officia dictæ curiæ adaptare satagerem officiis antiquis & in iure descriptis: Sed cum ad me non deuenerint, aliter non insistam, nisi in iure, & antiquis scriptis reperiri possint, & quæ vsitata fuerint, in aliis me remittendo ad Pyrrhum, ad Fenestellam, & Pompon. Lætum.

Aduerte etiam, quod olim breuis fiebat, qui continebat sigillatim officia ministerio Principis deputata, vt ait text. *in l. fi. in princip. C. de Castrens. & minister. lib.* 12. Sed etiam hunc breuem (qui continebat numerum officiariorum) non habemus, vt dicit *ibi gloss.* 1.

Quæ enim in nouissimis tribus libris Codicis leguntur, nihil fere antiquitatis redolent, vt ait Budæus: à Græcis enim sumpta sunt, & ob id magna ex parte non intelliguntur, authorum eius temporis penuria.

Si velis videre breuem statum Regis Salomonis, habetur compendiose 3. *Reg.* 4. *c.* vbi sic dicitur: *Erat autem Rex Salomon regnans super omnem Israel.* & principes & præfecti ipsius Salomonis nominatim ibi describuntur, & multi alii eiusdem officiales.

Primo nominantur tres, quos pro scribis habuit, quos dicimus à secretis.

Secundo, vnus nuncupatur, qui à commentariis dicitur, & forte talis commentaria com[...] nebat: loco cuius subrogatus videtur in Fra[...] cia cancellarius.

Tertio, vnus solus, qui super exercitum domin[...] batur, vt hodie apud nos est Connestab[...] Franciæ.

Quarto, tres erant super eos, qui assidebant [...] & forte hodie loco istorum sunt electi [...] aut stricti consi. Regis.

Quinto, vnus erat amicus Regis.

Sexto, vnus nuncupatur, qui erat Præpo[...] mus.

Septimo, vnus erat super tributa, quem [...] neralem finantiarum seu magnum [...] rarium.

Octauo, duodecim præfectos habebat super [...] Israel, quorum nomina ibi describuntur [...] quibus regionibus præerant: & hi præb[...] annonam regi, & domui eius. Per singu[...] nim menses in anno, singuli necessaria [...] strabant. Non temere forte crediderim [...] rolo Magno, Francorum Rege, istorum [...] decim præfectorum olim fuisse insti[...] decim pares Franciæ.

Ibi etiam de expensis seu sumptibus [...] bis mensæ ipsius Salomonis, dum scribi[...] *Erat autem cibus Salomonis per singulos dies [...] ta cori similæ* (hoc est, farinæ albæ, seu flo[...] rinæ triticeæ) *& sexaginta cori farina* (qu[...] ex omnibus frugibus, & leguminibus. C[...] rus vero medimnos Atticos 41. capi[...] Medimnus vero sex modios continet.) *[...] decem boues pingues, & viginti boues pascuales [...] centum arietes, excepta venatione ceruorum, [...] rum atq; bubalorum & auium altilium. Ite[...] bebat quadraginta millia præsepia equorum [...] lium, & duodecim millia equestrium, nutri[...] eos supradicti Regis præfecti, sed & necessaria [...] ipsius Regis cum ingenti cura præbebant in t[...]*

Et de officiariis diuersorum ordinum [...] Pontificialis dignitatis, quam Imperialis [...] mentio *in c. Constantinus. 96. dist.* & ibi vide[...] quod militiæ clericalis officia sint ad instar [...] instar secularis.

Sed lõge ante Salomonem, cum iam [...] ginta anni, & vltra lapsi erant, cum reg[...]

incepiſſet Salomon, Samuel ſanctiſſ. Domini Propheta Hebræorum magnus Pontifex & Iudex, Leges ſeu iura regni Hebræorum iuſſu Domini dederat Sauli in regem Hebræorũ aſſumpto, quę deſcripta erãt in libro, vt habetur 1. *Reg.* 8. *&* 10. *c. in fi.* vbi ſatis elici poteſt de ſtatu Regis Saulis: de quo *in præcedenti part. in conſiderat. de priuileg. Principum, verſ.* 162.

DEcimaquinta conſideratio. Aliud eſt officium domeſticum Principis, quod dicitur Comes horreorum, piſtrini Principis curator. De quo facit mentionem Pyrrhus *in ſuo tract. de togatis & palatinis.*

Et hic habet ſub ſe mãcipia quædam purgandis horreis adſcripta, coquendoque pani Principis. Et hic poteſt eſſe præfectus annonæ, ſeu tribunus.

DEcimaſexta conſideratio. Eſt & aliud officium domeſticum Principis, quod dicitur officium Comitis ſacri palatii ſecundum Luc. de Penna, vt infra dicetur. Sed ſecundum Pomponium Lætum dicitur officiũ præfecti fabrorum; quoniam vt ait, ſunt artifices, qui caſtra ſequuntur, vt fabris lignariis, ferrariisque præſint. Et is Magiſtratus eligebatur idoneus, & qui caſtris ſciret bene prouidere, pręſertim, qui in vrbium expugnatione cuniculos ſubterraneos faceret, atque id genus alia, vt Mamurra eques Romanus fuit præfectus fabrorum C. Cæſaris in Gallia: qui (teſte Polydoro *de inuent. rerum. lib.* 4. *cap.* 8.) fuit primus, qui parietes domus cruſta marmoris operuit. Et de huiuſmodi officio forte latius infra dicetur 19. *part.* Et talis proprie apud nos dici poſſet Magiſter operum.

Dicit tamen Lucas de Penna *in l. vnica. C. de comitibus & tribunis ſcholar. lib.* 12. quod comes ſacri palatii erat præpoſitus cuſtodiæ conſeruationi, & ornamento imperialis palatii. Erat autem architector peritiſſimus omnium, ante pedes regios primus incedens, auream virgam ferens in manu. hic peruigili cura vigilabat circa decorem palatii, vt antiquum nitorem in priſtinum conuerteret, & noua ſimili antiquitate produceret.

Crederem autem potius, quod talis præfectus fabrorum ſeu operum eſſet ſub comite, qui habet curam ſacri palatii. Cum hic comes curæ ſacri palatii ſit de primoribus, & æquiparetur comiti, & tribuni ſcholarum, etiam comiti ſacri ſtabuli, vt eſt tex. *in d. l. vnica.* Et ſit in maxima dignitate, in qua nõ eſt præfectus fabrorum: licet ad ſimilitudinem huius in palatio Pariſienſi in menſa marmoria eſt adhuc iuriſdictio magiſtri operum, ſeu latomorum, qui cognoſcere habet de operibus & ædiſiciis factis pro Principe, & poteſt ille Magiſter latomorum adaptari huic præfecto fabrorum. Et quod tales magiſtratus habeant iuriſdictionem ſuper prædictis, corroboro ſic. De iure enim Magiſtri militum habent iuriſdictionem inter ſuos milites. Caſus eſt *in l. magiſteriæ poteſtati inter militares viros. C. de iuriſdict. omnium iudic.* Secundo ſic, ratione profeſſionis vel negotiationis, quæ ſubiicitur iuriſdictioni illius, qui præeſt talibus, & de his quæ pertinẽt ad eius artem, ſeu curam. *l. fina. in princip.* vbi eſt propria officina. *C. eod.* Hodie tamen de conſuetudine regni Franciæ centum milites Regis, de quibus ſupra dixi *in iſta part. in* 11. *conſiderat.* litigant coram dominis requeſtrarum in Parlamento Pariſienſi, prout & alii domeſtici Principis, ſi velint, & hoc virtute literarum Regiarum ab eis impetratarum, quas *Committimus* vocamus.

DEcimaſeptima conſideratio. De aliis officiariis Principis tractat, qui ſunt omnibus, & ipſi ſcil. Principi, & aliis quibuſcunque magiſtratibus neceſſarii, & ſunt ærarii, qui ęrarium Principis adminiſtrare habet, & in recipiendo, & in diſtribuendo. Et tales inter cæteros ſunt laudãdi, & retroactis temporibus, & de iure, & de facto fuerunt laudati & honorati. Et acceperunt nomen ab ære, hoc eſt, pecunia: Quoniam olim æs fuit in precio magis, aurumque iacebat, vt ait Lucret. Nunc, verſa vice, iacet æs, aurum ſummo ſucceſſit honore. Et primo ex ære pecunia ſignata fuit. Vnde Ouid. in Faſtis:

Aera dabant olim melius, nunc nomen in auro eſt,
Victaq; conceſſit priſca meneta nouæ.

Aduerte, quod in hoc ærario plures ſunt officia-

officiales. Sunt enim primo generales, secundo magistri computorum, tertio thesaurarii, quarto receptores. Sed quomodo hi possint ad officia (olim in iure scripta) adaptari, videndum est. In primis apud nos in Francia quatuor sunt generales Finantiarum, scilicet generalis Franciæ, Normanniæ, Britanniæ, & Linguæ Occitanæ. Hic etiam prius præmitto, quod apud nos Principes singulis annis faciunt breuiarium, in quo describunt statum eorum generalem, & in illo statuunt tam de ærarii pecunia, quam de fiscali, quod eo anno fieri velint: quam summam instrumento ministerioq; omni Aulico ferri placeat, quã argentariam nunc, & officiales domesticos vocant. Quam etiam rei militari attribui (quum teste Plauto, belli neruus sit pecunia) quam stipendiis: Quoniam & officiariis, & militibus stipendia sunt necessaria. Ideo habetur *Luc.3.* Neminem concutiatis, estote cõtenti stipendiis vestris. Quam liberalitatibus, quam venatico apparatui, quam auitio, equitioque, id est, falconariæ scutarioque, vt verbis nostris vtar. Quibus etiam vsus est ille elegans vir dominus Guilielmus Budæus *in suis annotationibus in Pandectas, super l. vnic. ff. de offic. quæstor.* sed ad rem redeo. Quam deniq; in euẽtus varios, & ad incerta rerum casuumque (quo nomine præfecti ærarii immanes summas suæ potestatis faciunt) in legationes dimittendas, admittendasque, atque etiam in lautitiam destinati, hoc est, munera & xenia, quæ legatis exterarum gentium donantur. In eo etiam breuiario, Princeps anniuersaria constitutione stipendia quædam augeri, quædam circumcidi, quædam eradi iubet. Ex quo velut Archetypo quini quotannis veluti traduces ducuntur. Quorum vnum præfecti fisci communem inter se sumunt, & sunt thesaurarii: Reliquos præfecti ærarii (& sunt generales finantiarum) habent suum quisque cum suo tribuno ærario (hoc est, receptore generali) communem. Ex quibus rursus secundaria quædam breuiaria coactoribus prouinciæ suæ, hoc est, receptoribus particularibus faciunt, in quibus attributas prouinciæ suæ pecunias variis nominibus exponunt & erogant. Nomina intellig[...] pita breuiarii, hoc est, rationis argentari[...] tulique earum rerum, & huiusmodi, qua[...] pra enumerauimus, quibus expensæ pec[...] feruntur.

Ex his autem velut subbreuiariis fiun[...] sus, quæ pyctacia breuiaque dicuntur, & [...] ues vulgo *borderellos* appellant, id est [...] mentariolos summam rerum cont[...] de quo exempla sunt *in l. actuarii. l.* [...] *& l. iubemus. 2. in fin. C. de erogat. milit.* [...]

12. Attributæ autem pecuniæ (teste [...] ab antiquis dicebantur, quas nunc [...] tiones dicimus. Tributum dictum est [...] bubus, quod ea pecunia, quæ à popul[...] perata erat, tributim à singulis pro [...] census exigebatur. Ab hoc, ea, quæ [...] ta erat, attributum dictum. Ab eo vero [...] bus attributa erat pecunia, vt militi [...] tribuni, ærarii dicti sunt. Id quod attri[...] erat æs militare dictum. Tribuni igit[...] secundum Asconium ea officia ger[...] nunc generales receptores obeũt, [...] tur attributam pecuniam quæstori[...] uincialibus (pro quibus hodie haben[...] saurarios bellicos) adnumerantes ex [...] promptam. Tamen secund. Varro *lib.* [...] *gua Latina, in fi.* Tribuni ærarii dicti era[...] militibus ipsis protinus adnumerabant [...] nunc thesaurarii sunt bellorum. Ne [...] rito forte hic officiales ærarii inter do[...] cos, & palatinos Principis annume[...] Cum sint officiales generales ad omne[...] tum Principis, tam sui ipsius suorum [...] riorum domesticorum, quam iustitiario[...] & rei militaris. Ideo de his in hac parte [...] tio, etiam generales recte apud nos [...] tur, cum eorum officium, scilic. illoru[...] sunt digniores in ærarii administratio[...] beant officium generale ad omnes [...] Remp. versantes.

Nunc ergo ad hos deueniamus, qui [...] doque dicti sunt quæstores seu præfecti [...] rii (vt dicunt Budęus & Pyrrhus) & tales [...] illustres, vt voluit Purpur. *in l. 1. col. 13.* [...] *autem recipi potest. ff. de off. eius cui mand.* [...] Ideo digni sunt magno honore, & tales [...]

ferri deberent omnibus domesticis & palatinis, post quatuor primores Domus Regiæ, de quibus ante dixi. Non tamen præferuntur Cancellario, & Præsidentibus in Parlamento, in congregatione generali, nec Magistris requestrarum & consiliariis, vt dicit Boerius in tract. Ioan. Montaigne, *de autoritate magni Concilii*: vbi vide modum sedendi in consistorio Christianissimi Francorum Regis. Imo dicit idem Io. *in d. tractat. in 2. ratione*, quod tales quæstores ex plebeis & ignobilibus eligebantur. *l. 2. §. deinde cum ærarium. ff. de orig. iur. & l. vnic. ff. de offic. quæstor. & ibi glos. in ver. plebeios.* vbi glos. tria genera quæstorum declarat. & etiam gl. *in proœm. Institutionum. §. cumque hoc. in verb. ex quæstori.* sed videretur dicendum per glos. *in d. l. vnica.* Quod tales quæstores sint tantum spectabiles, vel clarissimi, illustres tamen nominantur, per tex. *in l. 2. C. de offic. quæsto.* & Ioan. Montaigne, vbi supra dicit, quod sufficit, vt sint humilioris ordinis; quibus non assentit Purpur. *in l. 1. num. 43. cum quinque sequent. in 25. consider. incip. cum vt.* Sed cum Budæus & Pyrrhus tales quæstores dicant eos esse, quos magistros seu dominos computorum vocamus: Ideo eos insequendo videretur dicendum, quod tales generales finantiarum sint illi, qui præfecto ærarii computantur, de quo fit mentio *in l. senatus. ff. de iure fisci.* & per Pyrrhum plene *in libro de quæstoriis magistratib.* vbi dicit, quod talis quæstor magni honoris gradus erat.

Iacobus Rebuffi *in l. præcepit. & in l. 1. C. de canone largit. tit. lib. 10.* videtur tales administratores ærarii alio nomine vocare; quoniam eos nominat Comites. Nam (vt ait) Princeps duo habebat patrimonia, & ad gubernationem istorum præponebantur duo Comites, scilicet, Comes sacrarum largitionum, & Comes rerum priuatarum, & habebant idem priuilegium, *vt in l. vlt. C. de Palatinis sacrar. largit. lib. 11.* Nam quilibet erat illustris, & de Comite rerum priuatarum probatur *in l. vnica. C. de offic. comitis rerum priuat. iuncta l. fina. ante fina. C. de assess.* Probatur de comite sacrarum largitionum, *l. siue ex prætoriano. C. de execut. & exact. lib. 11. & l. 2. §. ideo. C. de nouo codice compon. & l. vnica. C. de offic. comit. sacrar. largit. & l. viros deuotos. C. de palatinis sacrarum largit. & rerum priuat. eodem lib. 12.* Vnde officium comitis rerum priuatarum erat, vt gubernaret res fiscales, quæ appropriabantur ad commodum Principis, nec conuertebantur in vtilitatem publicam. de quo Lucas de Penna *in l. 3.* quæ incipit, *si quando. C. de bonis vacantib. lib. 10. & in l. 2. de petit. bonor. sublatis. C. eo. lib.* vbi refert ea, quæ pertinebant ad eius officiũ. Et iste constituebat procuratorem Cæsaris, qui sibi reddebat computum. *l. penult. C. de iure fisci. lib. 10.* & licet gloss. *in d. l. vnic. C. de offic comitis rerum priuat.* vocauerit istum comitem procuratorem Cæsaris; tamen contrarium est verum. vt notatur *in dicta l. penult. C. de iure fisci. & in l. si quis in tractat. C. de bonis proscript. & in l. si quando. C. de bonis vacantib. eodem lib. decimo.*

Officium vero comitis sacrarum largitionum erat colligere tributum, & applicabatur in thesauraria, seu fisco, ex quo soluebãtur stipendia militaria (vt paulo ante dictum est) nec conuertebantur in vtilitatem Principis; tamen isti comites habebant diuersa officia. vt probatur *in l. in prouinciis. C. de numerariis & actuariis. lib. 12.* Etiam iste comes sacrarum largitionum habebat specialem potestatem, & custodiam ipsius thesauri. Et reddebat rationem præfecto prætorio, vt *in Auth. de collat. § eos autem. collatio. 9. & l. fi. in fin. Cod. de exact. trib. lib. 10.* Et omnes collatores, & exactores reddebãt sibi computum; Et ipse præfecto prætorio, vt dixi. Ex quo videtur dicendum, quod generales prædicti æquipararí possunt dictis comitibus; quia nõ reddunt alicui computum, nec subiiciuntur, nisi præfecto prætorio, hoc est, Cancellario. Licet videantur aliqui dicere, quod tales sint thesaurarii Franciæ, sed potius credẽdum est, quod tales generales magis adaptari possint ipsis comitibus, vt possint dici illustres; cum sint in maximo honore, & semper fuerint magis, quam thesaurarii, & receptores, qui subsunt eis, & tenentur reddere computum eisdem. Et hæc dixi ad sustentationem opinionis Purpurati, in hoc, quod dicit ipsos generales,

rales, esse illustres, in quo multum extolluntur. Cum officium eorum in extraordinariis pecuniis, & subsidiis quærendis & conseruandis versetur.

Vnde & de quæstoribus sentit G. Benedicti *in sua rep.c.Ray.in verb.& vxorem nomine Adelasiam.num.59.de testam.* vbi ita ait: Quæstores sunt generales, & receptores talliarum, quas Rex annis singulis indicit, pro necessitatibus Regno occurrentibus, secundum maius & minus pro modo necessitatum, quæ talliæ leuantur à non priuilegiatis pro valore rerum & bonorum ruralium, quas quisque plebeius habet & possidet: & ibi ponit, quomodo talliæ, seu collectæ dictorum subsidiorum indicuntur, leuantur & exiguntur, & per quos saltem in patria Tholosana.

Aduerte pro intellectu prædictorũ; quia, vt refert Budæ.*in d.l.vni.ff.de offic.quæst.* & Pyrrhus *in loco ante alleg.* tria pensitationum genera, seu solutionum fuerunt apud antiquos.

Primum dicitur Canon, & est hodie id, quod domaniũ dicitur. Exemplificat Budęus in portoriis, vectigalibus, & huiusmodi.

Secundum dicitur oblatio, & est id, quod nunc *auxilia* dicimus, *Aydes* in vulgari: vt Octauiani heminatim, hoc est, per mensuras diuenditi, & vicesima eius, quod cupatim culeatimq; venit reliquarum mercium, quæque à solidariis negociatoribus venduntur (quos *grossarios* appellant) quæque à minutariis & venditoribus, qui & propolæ dicuntur, hoc est, nõ sua vendentes, sed à negotiatoribus præempta, vt postea pluris vendant.

Tertium est Indictio (quam talliam vocamus) antiqui collationem vocabãt: & Cicero collectam dicit. Et in administratione istarum pensitationũ est differentia, teste G. Benedicti *in loco supra alleg.* quoniam thesaurarii administrant domanium, quod est ordinarium, generales vero talliam, quę dicitur munus extraordinarium, vt statim dicam.

Et isti generales habẽt iurisdictionẽ in palatio Parisiensi, in quo sunt duo pręsidentes, octo consiliarii, aduocatus, procurator, graffarius, & duo apparitores. Et ab eis non appellatur. Et appellationes emissæ à sent[...] & iurisdictionibus electorum, & gener[...] riorum deuoluuntur ad eorum iuri[...] nẽ, & curam, qui quidem electi cognosc[...] de auxiliis, seu subsidiis, & genetarii, se[...] uis granarii, vel horrearii de gabellis[...] [...]

DEcimaoctaua consideratio. [...] rarios se offert relinquendo Magist[...] computorum in parte sequente, cum[...] ficiarii iustitiæ. Hi thesaurarii (qui sunt [...] tuor generales in Frãcia) præfecti fisci [...] possunt, autore Budæo *in l.vnic.ff.de off[...]* [...] & tales etiã possunt dici illustres, vt a[...] *in l.1.col.3.ff.de off.eius, cui manda.est iurisd[...]* text. quem dicit ad hoc facere *in l.fin.C[...]* *senat.vel clarissimi.in princ.ibi: cui sacros[...] minis thesauros, aut res priuatas nostræ p[...] serenissimæ Augustæ nostræ coniugis gubern[...] iunxit nostra serenitas.* Et ibi facit diff[...] inter generales & particulares, de quibus [...] fra. Videretur tamen dicendum ex ta[...] bus deductis in præcedenti considera[...] generalib. quod sunt tantum spectabil[...] sufficit, quod tales sint: cum etiam Ma[...] militum (qui vocantur mareschalli Fra[...] aut capitanei) sunt tantum spectabiles, [...] cit Spec.*in tit.de iurisd.omn.iud.vers.[...]* cam infra *in 9.part.in 10.consid.*

Guillelmus Benedicti *in sua repet.[...] in verb.& vxorem nomine Adelasiam.num.[...] que ad num.509.de testam.* ponit origi[...] rum thesaurariorum, seu quæstorum, [...] cit, quod huiusmodi quæstores, seu [...] rarii à populo Romano originem [...] habuerunt in principio nascentis [...] Cum ærarium populi actum esse co[...] in quo pecuniæ publicæ reponebantu[...] vt essent, qui ærarii thesauro præesse[...] stituti fuerunt quæstores, qui pecun[...] derent, & dicti sunt ab eo, quod in[...] dæ & conseruandæ pecuniæ causa cr[...] rant. Verba sunt *l.2.§.iisdem temporib.[...] de cum ærarium, &c.ff.de orig.iur.* ob qu[...] text. *in d.l.vnic.ff.de offi.quæsto.* quod o[...] storibus creãdis antiquissima est, & [...] te omnes magistratus: Habuerunt e[...] mulus conditor vrbis, & Numa P[...]

binos quæstores, quos ipsi non sua voce, sed populi suffragio, hoc est, consensu & electione crearunt. Et in hoc videtur G. Benedicti, quasi præferre istos thesaurarios supradictis generalibus, & in Francia sunt quatuor principales, qui de causis inter fiscum, & priuatos cum præsidibus, id est, senescallis aut balliuis cognoscunt, *l. 2. C. si aduersus fiscum restitut. post.* Et hoc fit Tholosæ, teste eodem Guil. Benedict. vbi simul cognoscunt: Et horum officium est (vt dicit) quęrere & exigere omnia, quæ domanii Regis, & de patrimonio, seu de mensa sunt. Et debent discurrere prouincias, vt visitare domanium, illud conseruando, & si iuste fieri posset, augendo, & occupatum ac perditum recuperando auxilio præsidum, vbi de reditu vigintiquinque librarum Turonensium, & infra quæstio fiet. Si autem de maiori summa augeretur, curiæ Parlamenti, in cuius ressorto est, cognitio pertinet. Et tamen, *vt dicit*, officium generalium in pecuniis extraordinariis, & subsidiis quærendis versatur, vt etiam dictum est in præcedenti consideratione. Dicti etiam thesaurarii in hoc videntur laudandi, cum administratio eorum versetur circa ordinarium munus, generalium vero circa extraordinarium.

Decimanona consideratio. Generales receptores Frãciæ tribunis ærarii comparari dicunt Budæus & Pyrrhus. Qui vero dicuntur tribuni ærarii, dictum est supra *ista part. in 17. consid.* vbi dixi post prædictos, quod ea munera obibant, quæ nunc generales receptores obeunt, assignatam pecuniam thesaurariis bellicis adnumerantes ex ærario promptam. Sed teste Varrone, hi erant, qui militibus ipsis protinus, hoc est omnino, vel longe à finibus adnumerabãt, qui hodie thesaurarii bellici vulgo dicti sunt, *Les tesoriers des guerres.* Nam his attribuitur pecunia, quam militibus reddunt pro stipendiis.

Tribuni non tam ærarii, quam (vt appellantur) ærati. Æratos tribunos Cicero pro obæratis dixit, id est, ære alieno obrutis & implicitis. Gallia vero memoria nostra (vt ait Budæus) alterius genere æratos, huiusmodi tribunos, omnesque argẽtariam factitantes, hoc est, pecunias numerantes, semper habuit, id est, bene numeratos. Refert tamen Nicolaus Boerii *in suo commento super consuet. septenæ Bituricens. tit. de consuetud. matrimon.* §. 5. Quod clerici finantiarum ab initio magnam faciunt pragam, seu bragam, & per exteriora apparent diuites, sed in fine mitrantur, & in exilium mittuntur, vt ait factum fuisse tempore Lud. XII. Francorum Regis. Sed peius est hoc an. 1527. die 9. Aug. Quidam generalis Franciæ detentus incarceratus Parisiis in arce, quæ vulgo *Bastillæ* dicitur, fuit condemnatus per iudices commissos à domino nostro Rege, vt in patibulo Montisfalconis suspenderetur, & strangularetur (quod & factũ fuit die lunæ, 12. eiusdem mensis sequente) omnia bona sua confiscando: & in dicta sententia continetur, quod dicti iudices declarauerunt dictum generale astrictum, & conuictum de furtis, falsitatibus, abusibus, interuersionib⁹, hoc est, callidis surreptionibus, & malis administrationibus finantiarum Regis mentionatis in processu, & priuatum ab omni honore & statu, pro reparatione dictorum criminum & delictorum: ordinantes insuper summam tercentorum millium Parisiensium, super dictis bonis & confiscationibus accipi pro restitutione summarum & partium male captarum per dictum generalem super finantiis Regis, & aliis damnis, & interesse in eis factis, dictam summam adiudicantes Regi pro restitutione predictorum.

Istud vero deinceps cedat aliis in exemplum, vt sint inculpati, nulliusq; culpæ notatione digni. Inculpabiliter enim teste Cassiodoro necesse est, viuat, etiam qui solam sui præsentiam nouit Principibus offerendam. Quomodo tamen parcendum sit honori, & verecundiæ Domus Regiæ, & his, qui pro domo & parentibus Regijs laborarunt, vide per G. Benedicti *in repet. c. Raynut. in verb. & vxor. nomine Adelasiam. num. 8. c. 8. extra. de testam.* Allego pro hoc tex. *in c. sed & quod Principi, ad finem, ibi: nam quod ob meritum. iuncta gl. in ver. ob meritum. quam seq. ibi doct. Institut. de iure natur. &c.* & ibi notat Ange. per illum tex. quod iusta causa minuendi, vel remittendi pœnam

alicui delinquenti eſt propter multa ſeruitia, quæ contulit Principi vel Reipublicæ. Plures etiam alii referuntur petenti ob ſupradicta delicta in carceribus Pariſianis, de quorum vita dubitatur, quæ cum vitioſa ſunt, ſtirpitus (vt nulla radix inde remaneat) eruenda ſunt, vt vtar verbis *l.2. C.de petit.bonor.ſublatis, lib.*10. licet, hodie talia potius radices effundant, cum eſſent omnino tollenda; quia ex mala radice procedunt. Et huiuſmodi ærarii adminiſtratores, vulgo in Francia porci Regis dicuntur, tanquam vitam in ocio, & ſine ſolicitudine degentes, pro quo benefaciunt ea, quæ dicit Luc. de Penna *in d.l.2.* poſt Polycr. *lib.cap.*2. Hi autem, (vt ait) in republica ventris & inteſtinorum Imaginem ferunt: qui, ſi immenſa auiditate rapta congeſſerint, & congeſta tenacius reſeruauerint, innumerabiles, & incurabiles morbos corpori Reipublicæ generant, & vitio eorum totius corporis ruina imminet. Et ſecundum Hippocratem, craſſa & obeſa corpora, cum creſcendi modum impleuerint, neceſſariam eſſe ſanguinis diminutionem, & niſi fiat, in paralyſin, & plurium genera morborum peſſima erumpere. vt refert tex. *in c. ne tales. de conſecr. diſtin.*5. Vnde non ſine cauſa omnium talium & ſimiliũ raptorũ, Hæres, in præſenti ſeculo eſt fiſcus, qui eos bonis alienis impinguatos minuit: quod fieri neceſſe eſt, ne æternaliter pereant, ſaltem expediens eſt, vt quod vi, vel alias iniuſte perdidit proximus capiat fiſcus. Cuius omnia digerendi, & rapta deuorandi, eſt capax ſtomachus, vt ait Guil. Benedicti *in ſua repet. c.Raynut.in verb. & vxorem nomine Adelaſiam.nu.*938. & ibi vide *num.præcedenti*, quomodo exclamat contra cupiditatem Gallorum, maxime contra collectores, cuſtodes ſeu gardiatores portuum, & pedagiorum, quos, coriatores, ne dicam tortores, vocat. Et per eundem *in d.c.in verb.condidit primo, circa fi.* contra oppreſſores huiuſmodi, & eos, qui ad opprimendum iniquis vectigalibus populum auctores extiterunt.

VIgeſima conſideratio. Etiam inter tales adminiſtratores, ærarii fiſcalium peciniarum Principis, ſunt multi inferiores, qui reſpondent ſupradictis, & magiſtris computorum, vt ſunt apud nos receptores particulares, balliuatuum, ſeu ſeneſcalliarum, ... Pyrrhus & Budæus vocant coactores, & ... actio argentaria pro ipſo munere cogendi pecunias, quam nunc receptam vocant, ... quibus *in ſequenti par. in 35. conſid.*

Et pecuniæ collectæ per eoſdem, ... poſitos Theſaurorum, ſeu generales ... ptores deferri debent. *l.diu. C.de ſuſcept...* 10. Et ipſi receptores particulares, ... annis rationem de ſuſceptis reddere de... text. *in l.neminem. C.eo.titu.de ſuſceptorib.* ... fit apud nos, coram præſidente, & magi... computorum Diuione denariorũ, recept... ordinariam concernentibus.

Item theſaurarii, ſub ſe habent cler... qui actores, ſeu procuratores dici poſſunt. Nam, procurant executiones fieri contra ... feriores receptores prouinciarum, pro ... niis per eos debitis. pro quo facit *l. ſiue. C. ... execut. & exact. lib.*12. *& l. miſſi opinatores. ... exact. tribut. lib.*10. Exactores particulares ... ſaurariis reddere rationem tenẽtur, de ... pecunia per eos percepta, & collecta, ... *C.de canone largit. titul. li.*10. Et omnes ſupra... cti, tam quatuor Theſaurii, quam ... generales, tenentur annis ſingulis reddere Regi computa, & rationes de receptis, & ad... miniſtratis, ſeu his, qui eo deputati ſunt vt ... cit G.Bened. *in rep. c.Rayn. in verb. & vxorem no... mine Adelaſiam. num.*410. *extra de teſtam.*

VIgeſimaprima conſideratio. Sunt & in... ter prædictos adminiſtratores ærarii, quidam obſeruatores: quos hodie contra... tulatores dicunt. Quos dicunt Budæus ... Pyrrhus, comparandos eſſe Antigraphis, ... hoc eſt, quod acta prædictorũ antigraph... hoc eſt, contraſcribaut. Et tales etiam cu... des appellantur, ſecundum Ciceronem ... Budæo, *in l. vnica. ff. de officio quæſto.* Alle... etiam Vlpianum *in l.* 3. §. 1. *in fin. ibi: dati ... nim quaſi obſeruatores actus eius & cuſtodes. ... adminiſtrat. & peric. tutor.* De Antigrapho ... Ariſt. *in politicis.* Ne interuertantur pecuniæ publicæ, inſtitui oportet, vt palam omni... bus ciuibus tradantur. Antigraphaq; earum ...

fiant per fratrias, & tribus singulas, id est, fratriatim, tributimq;, quod collegialiter dicimus.

Et isti habent officia, & administrationẽ, & sic dignitatem, sed non sunt in tam magna dignitate, quam præcedentes. Cum eis subsint, & omnes eisdem generalibus & thesaurariis, seu receptoribus generalibus subsunt.

Supradictorum administratorum munera nunc diuersissima sunt, quam olim fuerunt. Erat enim teste Budæo alia prorsus ratio apud eos ærarii administrandi, atq; nunc apud nos. Pecunia enim publica vno in loco condita erat, quod ærarium dicebatur. (de quo alibi dixi) quam tribuni ærarii cum opus erat, promebant. Nunc autem priuatim asseruatur, priuatimque eius ratio constat. Quo fit vt ærarium nostrum, dispersum in potestatem sit paucorum: cæterum Imperatores exercituum ex prouinciis decedentes, rationes suas ad ærarium referebant, id est, computos reddebant, vt nunc loquimur, hęc Budæus *in l. vnica. ff. de offi. quæst.*

Vigesimasecunda consideratio. Quia in hac parte potissimũ de officiariis principum, qui curiam Principis sequuntur, vt eidem in suo, & pro debito officii obsequantur. Vnde curiales dicti sunt, Ex quo, cum cura esse debent: Ideo pro merito obsequii aliqua in quibus honorantur, & priuilegiantur ipsi Curiales non incongrue hic inserere curaui. Et quæ plerisq; in locis iuris, respersa erant, in vnum coegi, vt studio & labori parcatur.

In primis Curiales in hoc honorantur, quod adorare possunt, & salutare Principem, etiam sine munere, quod tamen aliis non permittitur. Nam nemo adire potest Principem, nec ipsum salutare absq; dono, instar regis Parthorum. & refert Petrus Candidus *in procemio Appiani Alexand. in pri. de bellis* ciuilibus. Dixi *in commen. nostro super consuet.* ducatus *Burgun, tit. des iustices,* §. 4. *ad initium, ver.* Additio *item etiam, &c.*

Tamen Curialistæ possunt quandocunq; adorare principem, & salutare, vt de pluribus ante dixi suis locis: & habetur *in l. 1. C. de silentiar. lib. 12.* Et ibi Iacobus Rebuffi, dicens, quod Princeps adoratur, cæteri autem salutantur. Et non debet quis genu flectere, nisi coram principe: & à quibus salutetur, vide *in l. 1. C. de veteranis, lib. 12.* Et sola regia maiestas adorari debet. Cæteri vero, vt Barones, & alii salutari debent, vt ibi inquit Rebuf. & dixi supra ample *in 5. part. 33. consideratione, incip. prosequendo materiam, &c. Et in 1. part. in 26. consideratione. incip. Quis dicitur honorari in salutatione. Et in 34. consideratione, incip. Honor etiam in adeundo. Et ista eadem part. in 11. consideratione,* cuius initium est: *Alii reperiuntur officiarii.* Et quod curiales sine munerum exhibitione lętentur honore curiæ, videtur tex. iuncta glo. *in verbo, functione, in l. Cod. de silent. lib. 12.*

Vigesimatertia consideratio. Honorantur curiales in hoc, quod quamuis priuatis non liceat deferre vestes oloberas, aureas, paragaydas, hoc est brocatas sericas, & murice tinctas: cum tales sint vestes Principum. *l. 2. 3. & 4. C. de vestib. oloberis, lib. 10.* In curialibus Principi ministrantibus (vt ornatiores fiant coram Principe) licitum est, & permittitur tales vestes ferre, vt dicit Ioan. de Plat. *in d. l. 2.* Potest tamen Princeps eis auferre cum recedunt, vt ait Luc. de Pen. *in d. l. 2.* & dixi infra *in vlt. par. in 95. consid.*

Vigesimaquarta consideratio. In hoc etiam honorantur curiales, quod illegitimus seu naturalis, per traditionem, seu oblationem Curiæ à patre factam (hoc est, si fuit curialis) legitimatur, & legitimus efficitur. tex. *est in l. communionum, & l. si quis. C. de natural. lib. in Auth. quibus modis natur. effic. sui.* §. 1. & §. *si quis igitur. &* §. *& quoniam. &* §. *filium. vsq; ad* §. *trib. coll. 7. in Auth. de monachis.* §. *si vero relinquens. coll. 1.* §. *vlt. & ibi notatur in verbo, curiæ, Instit. de nupt. in c. per tuas. & ibi gloss. in verbo, filium, & per doct. extra qui fil. sint legit. in leg. fin. & ibi not.* Luc. de Pen. *col. 4. C. de his qui sponte munera publica, lib. 10.* & per eundem *in l. si cohortalis. col. 4. de cohortalib. lib. 12.* Et tales succedũt parentibus ex testamento, & ab intestato. *l. quoniam desideria. C. de naturalib. lib.* Sed quoniam, vt dixit Ang. *in* §. 1. *in Auth. quib. mod. na-*

tural. effic. legit. collat. 6. hodie talis legitimatio non est in vsu, non aliter insisto. Sed vide ea, quæ dixi *in commento nostro super consuetudinib. ducat. Burgund. tit. des successions des bastardz.* §.3. *in gloss. ab intestat. vers. secundus modus*, vbi modi legitimandi describuntur.

VIgesimaquinta consideratio. Curiales in hoc priuilegiantur, quod prædia eorum non possunt alienari sine solennitate, de qua *in fin. C. de prædiis decur. seu curial. lib. 10.* Et istud est in fauorem ipsorum curialium, vt, Respublica habeat diuites Curiales, vt *in l. 2. illius*, & in tantum in hoc priuilegiatur res curialium, quantum res minorum & Ecclesiæ: & in hoc pari passu ambulant, vt notatur per Purpur. *in l. mandata. de offic. eius cui mand. est iurisd.* Et aduerte in hoc singulare, quod, quando petitur interponi decretum iudicis in talibus alienationibus, debent causæ sigillatim exprimi, nec sufficeret generalis expressio causæ, Vt si dicatur, vendo propter æs alienũ exoluendum, sed oportet singulariter, & sigillatim exprimi causas, hoc est, vt nominentur creditores, & quantum cuilibet debetur, vt habetur *in l. 1. C. de prædiis curial. lib. 10.* & ibi Iacob. Rebuf. dicit idem obseruandum in rebus minorum, & Ecclesiarum vendendis. allegat *l. magis puto. §. si æs. ff. de reb. eorum.* Facit ad hoc *l. si quis mihi bona. §. iussum. vers. sed vt cum. ff. de acquir. hæred.*

VIgesimasexta consideratio. Curiales Principis in hoc honorantur vltra alios, quod debet habere pro legitima sua nouem vncias, licet alii filii non habeant, nisi trientem, vel semissem, *in Auth. de triente & semisse. §. 1. col. 3.* Quod bene notare debent Cortesani Principis, vt dicit Mart. Laud. *in tract. de off. dominorum. artic.* 34. vbi tamen dicit hoc esse verum in legitimis. Et non in naturalibus legitimatis, secundum Ioan. But. & notant moderni *in Auth. nouissima. C. de inoffic. testam.*

VIgesimaseptima consideratio. Curiales etiam in hoc honorantur, & sequentes curiam Principis, quod ignobiles efficiuntur nobiles, & consequenter nobilitantur, assistendo seruitio & obsequio Principi: vt dicit Ang. *in §. fin. col. 1. Inst. de exceptio. per text.* *ibi l. vnica. C. de mand. Princip.* & dom. ... post eum *in l. omnium, in primo notabili. C. ...* *stam.* Purpuratus *in l. 1. col. 18. de offi. eius cui man...* *data est iurisdictio.* Dixi *in 8. par. in 19. consi...* dicitur, quod adhærentes lateri Princip... eidem, in officio quocunque minimo ... litantur. Pro isto dicto Ang. *in d. l. omni...* legat l. quam dicit notabilem *in l. vnic...* *præpos. labor. lib. 12.* dicit text. *Nam & in ...* *te digni sunt, quos nostri lateris comitatus ...*

VIgesimaoctaua consideratio. Et ... riales, & famulantes Principi ... quuntur dignitatem, in quocunque ... sint deputati, etiam si sit cocus Princip... dicit Barbatia *in tract. de præstãtia Cardin...* *q. 1. col. 22.* dixi *in 8. par. in 7. consi. in ...* *consi.* vbi constat omnes Artifices Princ... præferri cæteris, & gaudent multis im... tatibus, quibus carent alii Artifices, ... *de excusatio. artific. lib. 10.* & vide quæ ... lata sunt *in 1. par. in 61. consid.* cuius ini... *cum ergo ex virtute, &c.*

VIgesimanona consideratio. Illi ... dicuntur Curiales, qui seruiunt ... pi respectu aliorum etiam illustrium, ... resident in curia, vt probat Barbatia ... *suo 57. incip. præclare scribitur apud Iob. col. ...* *vol.* Quod præferuntur in eadem dig... constituti illi, qui sunt in curia, & qui ... unt, & assistunt Principi, per text. ... *quos lateris nostri decus illustrat. Cod. de ...* *bor. lib. 12.* vbi omnis ordo recipit splendo... à Principe, sed non æqualiter: Quia ... resplendet ille, qui abest à curia & ... Principis, sicut ille qui est in præsentia ... cipis. *tex. est ibi.* Et facit, quod dicit Bal... *ff. de officio procons.* vbi inquit, quod ... præsentia seu Papæ, Cardinales illu... legat d. l. 1. dixi supra *in 4. part. in 16. ...* *tione.* cuius initium est: *Cardinales ...* Adducit Barbatia *in d. consilio ratione ...* *in l. bene à Zenone. ad finem. C. de quad...* *scriptio. ibi: Quia enim suis consiliis suisse ...* *pro toto orbe terrarum, die noctuque labor...* *non habeant dignam sua prærogatiua ...* vbi est tex. mirabilis, quod illi, qui sunt in ... uitio Principis, debent esse præmiati. Et ...

textus loquatur in Imperatore; tamen quia ratio generalis est dispositio, dispositum ampliatur ad amplitudinē rationis legis, vt voluit gl. *in verbo, factum. in c. 1. de elect. in 6.* probatur *in l. pater filium. §. fundum. ff. de legat. 3. & in l. cum pater. §. dulcissimus. ff. de leg. 2.*

Faciunt ad præcedentia, quæ dicit Angel. *in l. 1. ff. de testament. milit.* quod doctor, qui est ad latus Principis præfertur militi. Ita recenset Purpuratus, *in l. 2. colum.* 18. *ff. de officio eius cui mand. est iurisd.* Pars enim corporis Principis familiaris eius seu curiales esse censentur. text. *in l. quisquis. in princip. C. ad leg. Iul. maiestatis.* canonizata *in c. si quis, circa principum. 6. quæst.* 1. & recitatur per gloss, *in verb. cum familiares. in cap. cum dilectus. extra de clericis non resid.*

TRigesima consideratio. Curiales in hoc priuilegiantur, quod non possunt conueniri coram iudice ordinario loci, vbi habent domicilium: sed debent conueniri in curia, & ibi causæ eorum tractari debēt. Maxime pro negotiis curialibus coram magistro officior, aut magno præposito domus Principis, de quibus supra in hac parte dictū est. In aliis vero causis, non concernentibus eorum statum curialē, sed negotia priuata, seu particularia, & suarum rerum, habēt in Gallia omnes curiales Iudices eorum destinatos, qui Parisiis in Palatio habent cameram iudiciariam (quæ dicitur camera requestarum) & istud impetrant à Principe curiales in vim quarundam literarum Regiarum (quæ vocantur *literæ de committimus*) in vim quarum causæ ipsorum curalium committuntur, deputantur, assignantur talibus iudicibus, pro earum decisionibus. Et sunt pars dominorum de Parlamento habentes cameram separatam. Ab his tamen ad curiam magnam appellatur, vt dicit G. Benedicti *in sua repe. c. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam, in secunda decis. nu.* 480. *in fine de testam.*

Et prædicta satis probantur, *in l. fin. C. vbi causa fiscal. vel diuinæ domus, hominumque eius agantur.* vbi etiam coloni Principis conueniuntur in ciuili negotio coram præposito sacri cubiculi, (qui hodie apud nos vocatur cambellanus) vt supra, *ista eadem par. in 8. consider.* cuius initium est: *videtur, quod post istum, &c. dixi.*

Etiam facit extrauagans Eugenii IV. incipiens, *diuina.* & textus concordatorum in titulo de appellationib. quo ad curiales summi Pontificis, qui alibi quam in ipsius curia conueniri non possunt. Et, vt dicit commentator regularū cancellariæ, super regula sexta, Capellanus honoris Papæ, est exemptus ab ordinario, etiam si non exerceat actu officium suum: pro quo allegat gl. *in verbo videatur. in Auth. vt ordinariæ præfecturæ, &c. col.* 5. & ibi idem commentator dicit idem esse in cubiculario.

TRigesimaprima consideratio. Curiales in hoc pariter honorantur, & priuilegiantur; quoniam excusantur à tutela. tex. *in l. iurisperitos. ibi, cum dicit in consilium Principum assumptos. & ibi: quoniam circa latus eorum agerent, & honor delatus finem certi temporis ac loci nō haberet. ff. de excus. tut.* concordat *l. fi. ibi: circa latus nostrum militantes. C. eod. tit.* Dixi *in proxima seq. par. in 3. consider. versi. addo alium effectum, &c.* concordat etiam tex. *in l. verū. §. ex facto. ibi: vel hi, qui circa Principem sunt occupati, vt in consiliarii Menandri persona est indultum. ff. de minorib.*

TRigesimasecunda consideratio. Curiales & Domestici Principum excusantur ab hospitiis militum, seu exempti sunt ab onere hospitandi milites, tex. *in l. decurionib. ibi: domus quoq;. C. de silentiar. & decur. eorum, lib.* 12. Et licet ibi tantum videatur loqui de silentiariis (hoc est, qui excubias faciebant in palatio Principis, apud nos vulgo dicti, *les archies de guet*) Idem tamen dicendum de aliis, vbi eadem ratio militat. facit etiam text. *in l. in sacris. C. de proximis sacror. scrinior. & in l. 2. C. de præpos. sacri cubiculi, eod. lib. 12. & l. Archiatros.* quæ medicos sacri palatii molestia hospitali liberaret.) *C. de metat. & epidem. lib.* 12. & in *l. pen. illius tit.* plures enumerantur. vt Consulares, & patritii, consules, præfectorii, Magistri militum, Magistri officiorum, vel quæstores, Comites domesticorum, & protectorum, & sacrarum largitionum, & priuatarum largitionum, & Primicerius

Notario-

Notariorum, istam habentes immunitatem, diuerso tamen modo. Nam aliqui habent tres domos, quidam duas, quidam vnam: Tantum immunes à prædicto onere. Similiter Tribuni ex primicerio, illa potiuntur libertate, vt *in l. fi. illius tit.* Plures etiam alii excusantur, vt Doctores legum, & Comites, vt dixi *in commento nostro super consuetudinib. ducatus Burgundiæ, tit. des iustices. §. 4. in glo. 1. versi. sed quæritur, cum vers. seq.*

TRigesimatertia consideratio. Curiales in hoc honorantur: Cum, vt communiter videmus in Gallia, & apud vos excusantur à talliis & collectis exactionibus & impositionibus Principum, & donis aut aliis muneribus extraordinariis, quæ fiunt, & cōceduntur Principi & regi, vt apud nos fit in fenagiis: quoniam cōmuniter in literis Regiis triplici statui huius patriæ directis dicitur, quod ab his sint reseruati & exempti Nobiles origine nobiliter viuentes, & officiarii domestici Principis.

Sed, an ista exemptio, seu immunitas, ei competat ex priuilegio vel de iure, vel ex generali consuetudine. Quantum ad nobiles, dixi infra *in 8. par. in 48. consideratione*, cuius initium est, *nobilitas in hoc honoratur.*

Quantum vero ad huiusmodi officiarios, de iure plures excusantur à prædictis ratione dignitatis aut officii, vt *in tit. de excusat. muner. lib. 10. C.* vt *in l. maximorum illius tit.* enumerantur super illustres Comites Consistorii, Notarii, Cubicularii, & excubicularii. Item *in l. fi.* Illustres comprehenduntur. Item *in l. eos.* omnes Comites, vt præsidum, proconsulum, & procuratorum Cæsaris & magistri scriniorum, memoriæ, & sacrarum epistolarum vel libellorum, & qui signabant responsa Imperatoris. Item *in l. certis.* protectores & præpositi laborum. Item *in l. negotiantes*, Purpurarii, & vestiarii, qui quidem omnes habent immunitatem à muneribus ciuilibus & extraordinariis, vt *in d. l.* patet, & non solum habent illam prærogatiuam, quam diu principi seruiant, sed quam diu vixerint. *l. eam legem. C. eo. tit.* & de pluribus habemus tit. particulares, de quibus fit mentio de eorundem immunitatibus, vt *in l. 1. & 2. C. de primicer.* [...] *12. l. in sacris. 2. & l. iubemus. C. de proximis sacr.* [...] *scrinior. & l. 2. C. de priuileg. eorum, qui in sacro pa*[...] *latio milit. l. 2. C. de præpos. sacri cubic. & de ceteris* [...] *bus cubicul. l. 1. C. de palatinis sacrar largit. & idem* [...] dicendum in aliis, vbi eadem ratio milit[...] tex. *in l. fin. C. eod. tit. lib. 12.* & dicit Imperat[...] *in l. vnica. C. de præpos. labor. lib. 12.* Nam & [...] munitate digni sunt, quos nostri late[...] mitatus illustrat.

Et cum senatores excusentur, vt *l. 4.* [...] *dignit. lib. 12.* ideo à fortiori curiales & fa[...] liares Principum. Nec ex eo eorum co[...] tio deterior fieri debet, cum circa princip[...] se obsequiales exhibent vniuersis. *tex.* [...] *cum dilectus, & ibi gl. fi. ext. de cler. non resid.*

Facit; quia docentes in vrbe Ro[...] (quæ est communis patria: sicut & curia[...] gia) non minus priuilegiantur, quam doce[...] tes in propria patria. tex. *in l. sed & reproba*[...] *penul. ff. de excusat. tutor.* vbi dicit textus: [...] niam communi opinata & existente [...] Regia vrbe decenter vtiq;, tanquam [...] pria patria vtilem seipsum tribuens & [...] bens, vel immunitate fruetur. Ratio; [...] officium nemini debet esse damnosum, [...] ad compendium. *l. videlicet. ff. ex quibus ca*[...] *maiores. ca. peruenit. extra de fideius. & l. si fer*[...] *communis. ff. de furtis.* Facit etiam; quia curia[...] (vt forenses & peregrini) mereri possun[...] dulgentias in anno Iubilæi: vt *in extrauag*[...] *Bonifacii VIII. incip. Antiquorum, de pœnitent.* [...] *remiss.*

TRigesimaquarta consideratio. E[...] curiales sunt exempti à vectigalibus [...] pædagiis, quæ imponuntur pro rebus e[...] vehendis & transportandis ad curiam [...] sequendo curiam. *l. iubemus. C. de prox.* [...] *scrinior. lib. 12. C. de silentiar. & decur. co*[...] *dem lib.* sic & senatores, *l. 4. C. de dignit.* [...] *lib.*

Istud optime probari potest, pr[...] bus ex generali consuetudine, quæ [...] obseruatur in toto regno, & quæ in talibus [...] est obseruanda, vt dicit tex. *in l. si publicanus.* [...] *fi. ff. de public. & vectig.* & ibi gloss. *in verbo,* [...] *cipum, in d. l. in §. de reb.* enumerat plures casus [...] in qu[...]

in quibus quis excusatur à solutione gabellarum & vectigalium, quod Io. de Imol. dicit esse intelligendum in quatuor, scil. quod in talibus quis excusetur, aut ratione rei, aut ratione personæ, aut ratione priuilegii, aut ratione consuetudinis: pro quo facit *l. maximarum. circa initium. C. de excusat. muner. lib.* 10. & crederem tales curiales esse exemptos tam ratione priuilegii, quam personæ & consuetudinis, præscriptionis, cum liberatio à vectigalibus, seu non præstatio præscribi possit. *text. in l licitatio. §. earum. ff. de publican.* Et consuetudo pro immunitate consequenda, inspici debet, textus *in l. negotiantes. ibi; secundum veterem consuetudinem. & in l. maximarum. ibi; vetust; more durante. C. de excusat. muner. li.* 10. *l. §. pen.* cuius initium est: *sed ea ibi vel more. ff. de muner. & honor.*

TRigesimaquinta consideratio. Subiecti ad residentiam alicuius officii & beneficii, si efficiantur curiales, excusantur ab illa residentia, & non obstante absentia, salaria, & stipendia officiorum huiusmodi percipere debent, *argument. c. cum dilect. extra de clericis non resid.* Et est ratio secundum text. Quia familiares circa Principem se obsequiales vniuersis exhibent, vt supra *in 2. proxima cōsid.* dixi. Et principi & omnib. prosunt. & qui in seruitio & familiaritate Principis sunt, pro præsentibus habentur, secundum gl. vlt. vbi facit *c. de cætero. extra eod. tit.* & seruire officio intelliguntur. *in d. c. cum dilectus. c. ad audientiam eo. tit. arg. c. scire. 7. q. 1. c. similiter. 16. q. 1. & c. hoc huius placiti. 12. q. 2.* & intellige curiales, hoc est, existentes in seruitio Principis, vel officiales curiæ trahentes ibi moram ex pręscripto ipsius Principis. Nam satis tunc dicuntur abesse causa Reipub. vt dicit Pan. *in d c. cum dilectus. ibi; sed quæritur.* & pro hoc allegat. *l. sed & si per prætorem. in fi. & l. Reipub ff. ex quibus causis maiores.* Et, vt dicit commentator regularum Cancellariæ super *regul.* 5. Illi potissime curiales dici debent, per quorum curam & consilia Respub. expeditur, hoc est, extollitur, vel vtilis fit, vel Reipub. negotia explicantur. Et curia sic diffinitur *in commento Valerii, li. 2. de instit. antiquis. in c. vbi de Eumene Rege Asiæ fit mentio.* sic, quod nihil aliud est, nisi fidum pectus & altum Reip. Et quēadmodum ea, quorum animus noster conscius est secreta in pectore nostro seruantur: ita arcana consilia Reipub. in pectore curiæ reponi atque seruari debent, & ibi vide duo exempla de secretis curiæ non reuelandis.

TRigesimasexta consideratio. Curiales laudantur apud Principem, qui sunt pręditi virtutibus, industria prouidi, moribus honesti, in ministeriis experti. Et tales erant curiales & ministri Salomonis. 3. *Rég.* 10. *c.* vbi dicitur: Videns Regina Sabba omnem sapiētiam Salomonis, habitacula seruorum, & ordines ministrantium, vestesque eorum, non habuit vltra spiritum. & *Cant.* 3. *c.* En lectulum Salomonis 60. fortes ambiunt, ex fortissimis Israel, omnes tenētes gladios, & ad bella fortissimi. Et vt tales sint, debet Princeps sollicite studere. Secundum enim iudicem populi, sic & ministri eius: & qualis est Rector ciuitatis, tales & habitantes in ea. *Eccle.* 10. *in prin.* Et in hoc exaltari debet curia Principis, quod semper multæ Nobiles, probatæque personæ sunt astantes, vt *in l. omnium. in prin. & ibi not. Ange. C de testa.* Et *in §. 1. illius l.* dicit per illum §. quod ideo Princeps habet omnia iura in scrinio pectoris, & totam Philosophiam: Quia in curia sua sunt, & esse debent, prænotabiliores homines mundi, in quacunque facultate, pro quo allegat proœmium C. sed particularius est *in prima constitutione. C. in § ideoque, & in secunda. in §. sed cum. ibi & electis viris. iuncto §. incip. ad istum enim laborem.* facit proœmium *Instit. in §. cumque.*

TRigesimaseptima consideratio. Si videas semel Curialem carentem septem vitiis sequentibus, laudes eum vsque ad extremū.

Primo; quòd non sit ambitiosus dignitatum: Ideò laudabimus Priscatum Millienum, qui tandiu Imperium sustinuit, quandiu cū Atheniensibus bellum gerendum fuit. postquam vero pax ex victoria facta est, deposuit Imperium, ne vltra quam Reipub. necessitas exegerat, dominus ciuium permaneret, vt dicit Valerius *li. 6. c. 5.* Et vltra laudabimus illū,

qui gratias egit, quando consulatum amisit, de quo Valer. *li.4.c.3.*

Secundo, quod non sit adulator.

Tertio, quod caueat improbam munerum acceptionem, quæ etiam prudentes excæcat.

Quarto, quod non sit officiorum, vel cōmodorum venditor.

Quinto, quod non sit simulator exterior amicitiarum, nec fingat se amicum, donec veniatur ad amicitiæ experimentum.

Sexto, quod non sint astuti & sophistici machinatores ad calumniandum vel illaqueandum: & ex consequenti, ad excoriandum, vel spoliandum populum, iniquas leges statuendo, vel eis fauendo, peruersas consuetudines allegando, vanas vias calumniandi adinueniendo.

Septimo, quod comessationibus, & ociis, & vanis ludis non vacent, de die non faciant noctem, nec de nocte diem. Tales enim, qui talia vitia non habent, insigniter sunt laudādi & commendandi, & vsque ad cœlum extollendi: Sed cum pauci tales reperiantur, ideo aliter non insistam, cum etiam sit vltra intentum nostri operis, sed de miseriis curialiū, & de his septem vitiis te remitto ad Ioa. Valensem *in sua summa de regimine vitæ humanæ, seu communiloquio par.18. dist. c.1.2.3.4.5.6 7.* vbi ample. & ad Polycrat. *de nugis curialium, fere in toto suo tract.* potissime vide *in li. 5.ca.10.*

TRigesimaoctaua consideratio. Curiales seu aulici in hoc priuilegiantur, quod eis facilius parcendum, seu mitius agendum est, quam aliis. *glo.1.in fi. in c. quando. 86. dist. & c. vero, infra in initio. extra de senten. excommun. c. qualis. in fi. 25. distinct.* Ideo *teste G. Ben... sua repe. c. Ray. in verb. & vxorem nomine ... lasiam in materia successionis ab intestato ...* 808. Ista fuit causa, propter quam ... Paulus, fratres Iuliani Imperatoris pri... ad fidem conuersi, non fuerunt publi... in carcere decollati, ad quos Terent... eos decollandos missus, *Non* (inquit) ... *vos intra aulam Regiam nutritos vt publice ... cidamini:* sicut habetur in eorum legend... ratio videtur; quia tales pro Rege, do... parentib. Regis laborare solent. Ex quo ... iathar (licet esset morte dignus) veniam ... nuit à Salomone, vt scribitur 3. *Reg.c.2. Abiathar quoque, dixit Rex, vade in agrum ... um & quidem vir mortis es: sed hodie te ... terficiam; quia sustinuisti laborem in o... quibus laborauit pater meus.* Et pro istis ... adduco gloss. optimam, *in verb. ob ...* *§. plane. Instit. de iure natur.* quæ glo... mnib. approbatur. Et dicit, quod lit... pœnæ, quando quis multum seruiuit ... cipi, & sic iusta causa minuendi pœnam ... cui delinquenti est, propter multa ... quæ contulit Principi vel Reipub. Et di... ante *in 19. consideratione,* incipien. ... *receptores, & c. versi: quomodo tamen ... dum. & c.*

Sextæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

SEPTIMA CATALOGI GLORIÆ MVNDI PARS,

OFFICIA IVSTITIÆ ET IVRISDICTIONVM CONTINEBIT: DEPVTATA TAM CIRCA CONSISTORIA & parlamenta, quam Tribunalia ſeu Prætoria, & alias ſedes Regales inferiores. Et fiet de his vna commixtio, ſecundum quod eſt quæſtio de omnibus Officiariis Iuſtitiæ. Sed tamen de Dignioribus primo fiet mentio, & ſecundum eorum dignitates, & prout vnus præcedere debeat alium.

Vnam & quinquaginta Conſiderationes complectens.

GENERALIS eſt hæc prima conſideratio ad omnes dignitates ſeu Magiſtratus. Quoniam alii ſunt maximi, vt ſuperilluſtres, Alii magni, vt illuſtres, Alii medii, vt ſpectabiles, vt probat tex. *in §. pen. ibi: & medias habentes adminiſtrationes, quos ſpectabiles vocant in auth. de non alienan aut permut. col-la.* 2. Alii minimi, vt ſunt clariſſimi. Et alii infimi, Pro quo facit tex. *in l rapto-res. § ſin autem primo. ibi: Nec non alij cuiuslibet ordinis iudices. C. de epiſc. & cler.* vt ſunt defenſores ciuitatum vel locorum, & iudices municipales ſeu pedanei. Et hoc ordine iſtos 5. gradus, ſeu genera magiſtratuum, poſuit Spec. *in tit. de iur. omn. iud. in prin.* Quæ diſtinctio probatur per gl. *in verb. post magnificentiſſimos. in Auth. vt ab illuſtribus, & qui ſuper eam dignitatem, &c. § penult. col* 5. & per gl. *in verb. illuſtrib.* (quam ibi ſequuntur Auguſt. Aret. & Io. de Plat.) *in §. cumque in proœm. Inſtitut.* vbi gl. expreſsè ſpecificat gradum infimorum. Licet ab initio notat, quatuor eſſe ordines dignitatum: & de his aliquid ſupra dixi *in par. in 66. conſid.*

Inprimis tamen ſciendũ eſt, quod omnis poteſtas eſt à ſolo Deo, ſiue iubente, ſiue ſinente: vt ait tex. *in c. quid culpatur. 23 q. 1.* Poteſtas namque Dei præcellit omnem hominum poteſtatem, vt *in ca. quæ contra. 8. diſtinct.* & qui poteſtati iudiciariæ obſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit, tex. *in c. qui reſiſtit. 11. q. 3.* Niſi præcipiatur illicitum, quia tunc poteſtas potius eſt condemnanda, vt ibi.

Item, ipſa Poteſtas iudiciaria regendi hunc mundum, eſt duplex, videlicet Pontificalis & Regalis, vt eſt tex. *in c. duo ſunt 96. diſtinct. & c. Principes. 23. q. 5.* & vt dicit Bald. *in c. 1. quis dicatur Dux, Marchio, &c.* omnes dignitates & iuriſdictiones à Papa & Imperatore deriuantur. Et ad curam principis, magiſtratuum creatio tantum petinet, tex. *in l vnica. in princ. ff. ad leg. Iul. de ambitu.* Dixi ſupra *in 5. part. in 32. conſid. incipien. quod quilibet. & 24. conſid. verſi. 15 verſ 58. & verſ. 72.*

Et eius vtriusque potestatis Christus actibus suis discreuit. *ca. cum ad verum. ead. distinct.* Vtraque tamen potestas, mutuo se iuuare tenetur. *d. c. Princeps. & ca. incestuosi. 23. quæst. 5. cap. 1. & cap. quoniam. & ibi not. in gl. fin. extra de offic. ord.*

Et sicut excellunt diuina humana, cœlestia, terrena, & spiritus carnem; sicut Pontificialis potestas regalem excellit. text. *in c. suscipitis. 10. distinct. c. solitæ de maio. & obe. & c. nouit. c. de iudic.* Imperator quippe potestati Papæ subesse debet. *ca. si Imperator. & c. sicut. 67 dist.* Hæc Luc. de Pen. *in l. 2. Cod. de silentiar. lib.* 12. sed è diuerticulo ad viam redeamus.

Maximi igitur sunt superillustres. Exemplifico secundum Specul. vbi supra, Vt sunt, Papa & Imperator, qui supra omnes sunt, *d. c. duo sunt. 96. dist. c. inapib. 7. q. 1. c. cuncta per mundum. 9. q. 3. l. deprecatio. ff. ad leg. Rhod. de iact.* & de istis duob. quomodo sint supra omnes alios, dixi supra *in 4. & 5. par.* ideo aliter insisto. Sed an sint superillustres, & an superillustris sit gradus, an adiectio qualitatis, seu dignitatis, ad primum gradum, ample disputant doctores, maxime Purpu. post Deci. & D. meum Ias. *in l. prin. ff. de off. eius, cui mand. est iurisd.* Aliciat. tamen *libr. dispunctionum, capit. 4.* tenet intrepide, hunc non esse gradum, & reprehendit hanc distinctionem officiariorum ex pluribus, vbi etiam comprobat illos, quos dicimus & illustres, & spectabiles, sæpe fuisse dictos clarissimos, vt infra *in 17. consid.* patebit, ex quo non bene stat cum hac distinctione: Sed ad istud vltimum satis respondet Purpurat. vbi supra, *num. 162. & 163.* Spec. *in d. tit.* etiam inter superillustres ponit consules, & Patritios, & Bald. *in d. l. 1.* etiam adnumerat Senatores. Sed quibus hi comparentur, & an inter tales sint situandi, vide Purpuratum *in d. l. 1. versic. 2. circa senatores.* vbi ample de vnoquoque post Dom. meum Ias. & Decium. Et hæc, de primo gradu, scilicet, de superillustribus, si gradus dici possit, in quo non insisto, cum satis de his per supradictos doctores scriptum sit. Et ex his licet non multum vtilibus (vt vtar verbis Lucæ de Pen. *in l. fin. C. de petit. bonor. sublatis lib.* 10.) tamen; quia delectabilia sunt, visum est occupare membranas.

Et de singulis infra fiet mentio suis locis referendo officia iustitiæ, & quos ex magistratib. nostris æquiparare possimus antiquis. Verum teste Purpurato *in d. l. 1. versi. sed ...* hoc exemplum, si similitudinem per om... quæramus, vix erit similes inuenire. Vn... cit Pyrrhus *lib 2. de magistratibus.* quod ... quam eadem omnino huius temporis ma... stratuum cum antiquis comparatio fiat.

Secunda consideratio sit de illustribus, inter quos primo est præfectus prætorio, probat text. *in l. præcipimus. §. 1. C. de ap. & ... de ordinario. C. de offic. præfe. prato. oriente ...* iam tex. *in §. in illo in Authen de appel. & ... quæ colla.* 4. probat eum posse dici illustrissimum. Et verum est; quia hoc superlatiuum non mutat gradum, sed quandam maiorem præeminentiam designat ad alios, qui illustres sunt siue honorarios, siue administrationem habentes. Nam accidentia denominant subiectum. not. Bald. *in cap vnic. §. ... quis dicatur Dux Marchio, &c. in vsib. feu.* Et istius loco hodie subrogatur Franciæ Cancellarius, de quo inferius in hac parte dicetur, & de eius excellentia ad omnes alios officiarios Principis.

Secundo inter illustres est præfectus vrbis, secundum do. meũ Ias. *in d. l. 1. cum ...* transeunt cæteri post Spec. *in d. ti. de requis. om. iud. vers. magni.* pro quo tex. est in l. ... *C. de palatinis sacrarum largitio lib. 2.* Et ... magistratus magnum erat imperium, ... ter *in leg. 1 ff. de officio præfecti vrbis. & in ...* bi dicitur: *præfectus autem vrbis cunctis ... intra vrbem sunt, antecellat dignitatibus ... eod.*

Tertio, sunt Reges & Cardinales, vt ... pro exemplo do. meus Ias. *in d. l. 1.* & post ibi Purpuratus, vbi ample disputat, an ... Francorum sit illustris, aut superillustris, de eo *supra in 5. part.* De Cardinalibus ... etiam superius tactum est *in 4. part.* & etiam de Patriarchis: de quibus etiam faciunt mentionem dicti doct. *in d. l. 1.* & hos ponunt pro ...

lecto exemplo illuſtrium. Item conſiliarii Principum ſunt illuſtres, de quibus etiam & infra videbitur. Et doctores, qui per 20 annos legerunt, vt ibi per Purpurat. de quo infra 10. *part. in 21. conſiderat.*

Tertia conſideratio. Quia circa gradum illuſtrium & excellentiam illius dignitatis deuentum eſt, Ideo priuilegia, ſeu effectus illuſtrium, qui ſunt multiplices, hic referre curaui. Et circa eos (ſtudioſe lector aduerte) quia potuerunt tibi honorem afferre coram magnis dominis. Primus eſt; quoniam illuſtres litigantes, debent neceſſario comparere per procuratorem, alias puniuntur in amiſſione cauſæ, textus eſt *in l. penult.* quæ incipit: *quicunque. C. de procurato.* Sed text. *in Auth. vt ab illuſtribus, & qui ſuper eam dignitatem ſunt, &c. coll. 5.* hoc reſtringit ſolum procedere, in magnificentiſſimis illuſtribus, qui differunt à ſimplicibus illuſtribus. cum illuſtrium multa ſint genera. *l. 1. C. vt dign. ordo ſer. lib. 12.* quamuis communiter in omnibus illuſtribus intelligatur, pro quo facit generalis rubr. *d. Auth.* Quod procedit, teſte Purpurato *in d. l. 3. num. 145* etiam ſi eſſet cauſa talis, in qua pœna corporalis poſſet imponi, ſecundum Salic. *in l. reos. col. mihi. 6. C. de accuſatio.* Fel. *in c. cum te. col. 3. de re iud.* Marian. Sozin. *in c. veniens. col. de accuſ.*

Secundus effectus eſt: Quia illuſtres perſonæ non poſſunt ducere vxorem, ſine confectione dotalium inſtrumentorum. text in Auth. *vt liceat matri & auiæ. § quia vero. le premier. collat. 8.* Sed iſtud de iure canonico non eſt neceſſarium (videtur tamen honeſtum, & tutius eſt ita fieri) teſte Purpurato *in l. 1. num. 145. ff. de offic. eius, cui mandat. &c.* qui pro hoc allegat Panor. *in cap. tanta, in princ. qui filii ſint legit.*

Tertius effectus: Quia illuſtres poſſunt per alios legere ſuas ſententias. tex. *in l. 1. C. de ſententiis ex periculo recit.* qui probat hoc verum in omni illuſtri: Imo idem, ſi quis ſolum ſit redactus ad modum illuſtris, & propter dignitatis prærogatiuam, vt in Epiſcopo. tex. *in cap. fin. de re iud. lib. 6* procedit, etiamſi nullum verbum proferat; cum in alio ſufficeret, quod diceret: *& ita condemno, vel abſoluo.* vt in Poteſtatibus Italiæ, ſecundum Specul. *in tit. de ſententia. § ſequitur. circa prin:* Bart. *in l. certi iuris. ff. de iudic.* & ita hodie obſeruatur per omnes iudices, ſecundum Ioan. Andr. *in d. c. fin.* & Accurſ. in gloſſ. 1. *in l. fin. C. de ſentent. ex peric. recitan.* Et tres prædictos effectus poſuit do. meus Iaſ. *in l. 1. ſæpè alleg. ff. de offic. eius, &c.*

Quartus: Quia illuſtris non poteſt citari niſi per literas. text. *in l. quoties, in fine. C. de dignitatib. lib. 12.* Felin. *in c. 2. de iudiciis. col. 14.* Ideo non ſufficeret citatio hoc caſu facta per nuncium ſine compromiſſione expreſſa, & in hoc ille text. eſt ſingularis ſecundum Purpuratum *in d. l. 1. num. 148.*

Quintus eſt: Quia ſi datur iuriſdictio alicui Vicario, ſeu officiali, in tali iuriſdictione, non comprehenditur perſona illuſtris. Decius *in d. l. 1. ff. de offic. eius.* alleg. text. *in c. 2. in fin. de offic. vicar. in 6.* (& bene meo iudicio, ſaltem iuncta gloſſ. in 1. *in fin* quæ docuit allegare text. ſequentem) ſed Purpuratus vbi ſupra dicit, quod ille text. nihil facit, ſed voluit allegare text. *in c. 1. in fin. de offi. ordi. eod. lib. 6.* Qui tamen ſecundum eum non concludit: quia ratio ibi aſſignata, ſcilicet, ob reuerentiam pontificalis officii ſpecialis videtur eſſe in Epiſcopo, qui eo reſpectu videtur tranſcendere illuſtres, etiam ſi non ſit illuſtris, de quo dixi ſupra *in 4. parte.* Et tenendo hunc effectum habere locũ, adducit pro eo ſimilem text. *in c. inquiſitores. de hæret. lib. 6.* & ibi gloſſ. *in ver. expreſſe.* quæ etiam pro iſta parte allegat *c. quia periculoſum. de ſenten. excommun. eod. lib.* Sed talia iura non extenduntur vltra caſus in eis expreſſos, vt voluit Decius *in c. præterea. verſic. quinto limita. de offi. deleg.* quia, vt dicit text. *in c. 2. de offi. deleg. eod. libr. 6.* pontificiali dignitate præditis ob reuerentiam ſacri officii, quod exercent, plurimum deferri conuenit, & eos plus aliis honorari decet.

Sextus: Quia illuſtris dignitas liberat à patria poteſtate, vt tenet Barba. *in tractat. de præſtantia Cardinalium in 1. quæſt. primæ partis.* pro quo facit text. per totum. *in Authen.*

constitutio quæ de dignitatibus. & Episcopatus filiũ liberat à patria potestate. *collat.6.* Quod an sit verum, vide per domi. meum Ias. *in l. qui se patris.col 3.versi.alios casus Cod.vnde lib.*

Septimus: Quoniam si mulier est illustris, spurius filius ei in aliquo non succedit legitimis stantibus. tex. *in auth.si qua illustris. C.ad Orfit.* Sozin.tamen limitat illum text. *in cons.*148.*inci. memini me.* & secundum illud fuit iudicatum per Bal. de Bartholinis, scilicet, quando coitus non est accusabilis aut punibilis, de iure ciuili, vt est, vt dicit, in simplici coitu, quo casu, vt inquit, spurii succedunt patri & matri, & istud dicit procedere G Bened. *in sua repet. c.Ray. in verb. & vxorem nomine Adelasiam num.* 698. *extra de testament.* scilicet in casu istius fallentiæ, vbi talis mulier esset concubina, & in primo casu vbi esset meretrix. Et aduerte ad ea, quæ dicit Sozi.*in l. Gallus.§ quod si is.ff. de lib.& posthu.* vbi dicit, quod coitus per vxoratum cum soluit, non est punibilis nec accusabilis iure ciuili. & dicit de hoc esse casum *in l. 1. C.de adult.* dicit tamen G. Bened. vbi supra. *nu.* 673. 674.*&* 675. quod hodie omnis actus fornicarius, & quicunque concubinatus quantumcunque simplex & occultus multipliciter de iure ciuili est damnatus & prohibitus. Idem etiam tenet Barb.*in cap.per tuas in prin. extra de probat.*

Octauum effectum addit Purpura. *in d. l.* 1. vt dicit vltra omnes scribentes: Quoniam, vt dicit, illustres iudices possunt iudicare secundum eorum conscientiam, iuxta ea, quæ ponit Car. *in l.* 1. *circa fin. C. vt quæ desunt aduoc.* vbi dicit, quod Papa iudicare debet secundum conscientiam suam, & dixi supra *in* 5.*part.*32.*consid. versi.* 38. Princeps potest iudicare, quod inferiores facere non possunt: qui præcise tenentur iudicare secundum allegata & probata, text. *in l.illicitas.* §. *veritas. ff.de off. præsid.* & ibi D. meus Ias. *in c. iudic.* 3. *q* 8. Et si cõscientiam deponere non possunt, causam alteri delegare debent, vt tradunt doct.ibi.& Ange. de Clauasio *in summa Angelica, in ver. iudicare.* §.7. aut alias exonerare à iudicando, vt per Abbat.*in c. pastoralis.* §. *quia vero.col.*5 *en ult.extra de off.deleg.* Et [...] dominis de Parlamento secundum deci[...] nem Guidonis Papæ *q.*29. quod non pla[...] Purpurato *in d. l.*1. Nec etiam crederem [...] verum in casu, vbi reperiri posset decisio [...] in contrarium. Quoniam non possunt fa[...] cõtra ius, multo minus iudicare, cum se[...] dum iura sit iudicandum *c.*1. *de consti.* [...] *paratus ibi: percutiat te* 23. *q.*1. *&c. sum[...]* 11.*q.*3. Sed in casu dubio, vbi non esset d[...] iuris, sententia eorum, seu arrestum e[...] conscientia haberet vim legis. Et vt d[...] Lauden. *in tract. de Principibus*, quod [...] Princeps possit iudicare secundum ve[...] iustam conscientiam suam; caueat tam[...] dicit) ne sua conscientia sit male inform[...] pro quo allegat *c.*1. *de re iud. lib.*6.

Nonus est; in tutorum forma & exc[...] tione, quæ speciales reperiuntur in pupil[...] lustribus Romanis, vt *in l.*1.*&* 2 *C.de tut[...] vel curat. illustr. vel clariss. person.*

Decimus; Quia Princeps ab illustrib[...] à præfectis prætorio salutatus assu[...] quantulum, vt est text. *in l.* 1. *iuncta g[...] proces.& C.de senten.passis.* Ita dicit Fel[...] in omnibus illustribus, *in rubr. de ma[...] obed.col.*4. dicens, quod ex hoc arguitur [...] ior & honor. Quod, an sit verum, scribit [...] puratus *in d.l.*1.*num.*162. *ff.de off eius* [...]

Vndecimus; Quia si illustres sint [...] vocati, habent ius sedendi, etiam si sint [...] sati, & propriam causam defendant, pe[...] *in l.fin.*§. *sedendi, quod ibi Bal. C.vbi sena[...] &c.* vbi infert ad Episcopum accusatũ, q[...] tamen aliis non illustribus non conced[...] *l.*1. *C.de off. ciuil. iudic:* & ibi gloss *in ver[...] rari.* exponit, id est, aduocari. quem text. [...] *in rubr. de maio. & obed. col* 4. nimis ext[...] ad omnes consistoriales Principis. Er[...] dem Fel. *in rub. de Magistr. col. fin.* quo[...] libet iudex tenetur doctorem ad se[...] tem inuitare ad sedendum, allegando [...] *C de aduoc. diuers iudic.* Nisi quand[...] ra causæ propriæ *d.l.*1. *C. de off. ciuil[...]* pro alio causam egerit. *l. quisquis, in fi[...] postulando.* Quod quomodo prædicta [...] telligantur, explicat Purpurat. *in d.l.*1. *num.* 167.

167.168.&169 *ff de off eius,&c.* Et dixi alibi de Episcopo & doctore.

Duodecimus; statur iuratoriæ cautioni illustrium, tam in causis criminalibus, quam ciuilibus, nec aliam dare cogi possunt in iudicio text. *est in leg quoties in prin. C. de dignit. lib 12.*

Decimus tertius; In pœna corporali magis defertur illustri seu nobili, quam plebeio. Purpura. dicit hoc probari *in l. properandum. § sin autem vt: aq. C. de iudi.* & dixi *in commentariis nostris super consue. duc. Burgun. tit. Des droicts & appart. à gens mariez § 20. in glos. descendere. nu. 5 & infra in 8 part. in 33. consider.*

Alium scribit effectum Purpu. illustres palatini siue officiales Principis, si sint perpetui, possunt emere res subditorum, allegat pro hoc Alexan. *in l. Principalib. ff si cert. pet.*

Sed ad vltimum effectum, quem pro decimo quinto ponit Purpur. deuenio, in quo dicit, quod illustres in hoc priuilegiantur. Quod si legati sint missi ex parte illustris in aliquam ciuitatem, possunt expelli hospitati in hospitio, si sint inferioris conditionis, vt suscipiantur tales legati. Ita tenet M. Lauden. *in tract. de leg. Princip. c 2. incip. superuenientibus legatis,* argum. tex. *in l. iubemus. C. de sacrosan. eccles.* Credo quod sit secunda *in § scientes itaque enim quæ ad beatissima Ecclesiæ iura pertinent vel posthac forte peruenerint, tanquam ipsam sacrosanct. Ecclesiam & religiosam intacta conuenit venerabiliter custodiri.* Licet alias hospitatus non debeat expelli *l. vnic. § caupo. & ibi Ange furt. aduer. nautas, caup. stabul.*

Addo alium effectum, scilicet, quod illustres excusantur à tutela vel cura, etiam iam suscepta. text. est *in l spadonem. § scire. versi si antequam ff. de excusa. tut. & in l. iurisperitos. in princ ff. eo. & in l verum. § ex facto ff. de minoribus.* Corroboro prædicta: Nam propter officium procurator fisci à tali munere excusatur. text. *in § item diuus Instit. de excusa. tut.* Item silentiarii Principis *l si. C. eo. & l fin. C. de silent. lib. 12.* Item præsides & magistratus ciuitatum *l. athletæ. § 1. & § remittuntur.* Item administrantes res Principum, Præfectus vigilum, vel annonæ propter magistratū excusantur *l. administrantes. in prin ff. de excus. tut.* Qui tamen sunt in inferioribus ordinibus; ergo à fortiori, qui in superioribus cōstituuntur. Item sacerdotes. tex. *in l. pen. in prin. ibi vel qui sacerdotium. ff. de vocatio. & excus. muner. & ca generaliter. 16. q 1.* facit; quia iudex seu arbiter effectus sacerdos non cogitur sententiare, & soluitur compromissum, ait iureconsultus Paulus *in l. non distinguemus. § sacerdotio ff. de arbitris.* Et ratio ibi assignatur, scilicet; quia id non tantum honori personarum, sed & maiestati Dei indulgetur, cuius sacris vacare sacerdotes oportet: Ita dicendum est in illustribus personis, qui maximam dignitatem habent, & nō cessant laborare pro maiori Reipublicæ munere, & cōmodo, quam si tutela vel cura exempti sunt. Et, quod deferendum sit dignitati & personæ: text. est, & ibi Dd & gl. *in ver. superioribus in c. pastoralis. in § 1 ext. de off. deleg.*

Adde & alium effectum: Quod illustres personæ ad munera sordida, & extraordinariæ necessitatis damna non tenentur. text. *in l. fin* quæ incipit: *ab illustribus. C. de excusationibus muner. lib. 10.*

QVarta consideratio sit de mediis, qui spectabiles dicuntur: Inter quos primo ponit Spec. tit. *de iurisdi. om. iudic. ver. medii.* magistros militum. *alleg l. 2. C. de off. magistr. milit.* De isto latius infra *in 9 par.* & paulo inferius, vbi de Connestabili, qui adaptari potest magistro militum. Et in quantū iste Magister militum posset capi pro Connestabili, dicerem illum esse illustrem, secundū quod etiam voluisset esse, & nominat talem Imperator *in l. 1. & 2. C. de off. Magi. milit.* Sed in quantum caperemus Magistros militum pro capitaneis guerrarum, videtur dicendum, quod essent tantum spectabiles. pro quo voluit allegare Spec. *l. b. 2. C. de Comitibus rei mil. lib. 12.* licet etiam Purp. *in d l 1. nu. 252.* vbi de spectabilibus exemplificat, videatur quodammodo dubitare dicendo illos posse dici etiam illustres.

Secundo exemplificat Spec. vbi supra de Prætore, qui dicitur spectabilis, secund. text. *in Auth. de app. & infra qua. § similiq; modo.*

collat.4.& in §.præconiz amus. in Auth. de leonibus.coll.3. Item Præfecti vigilum text. *in l. 3 ff. de off. præf. vigi.* Item Proconsul, vt probatur *in præalleg. § simil.q; modo. & in Auth. de non alien. aut permut. reb. §. hæc omnino. ver. dicimus autem. col.2.* Item Præfectus Augustalis. *§. supra alleg. & l. vnica. C. de priuatis carcerib.*

Item præfectus Ægypti vicarii, & Duces, text. *in l. raptores § sin autem primo. C. de Episc. & cler.* & de Ducib. etiam tex. est *in c. anteriorum § pen. & fin. 2. q. 6.*

Item Comes rerum priuatarum, procurator fisci, & Comes orientis (non tamen Comites Italiæ, & Alemaniæ, quia clarissimi sunt) Comites vero Prouincias regentes, vt olim erat Tholosanus & Prouinciæ, vel Cãpaniæ, spectabiles sunt, vt *præalleg. § similique modo. & d. c. anteriorum § simil.q; modo.* hæc sunt exempla spectabilium posita per Spec. vbi supra, do. meus Ias. & post eũ Purpuratus *in d. l. 1. ff. de off. eius.* ponit alia exempla, sc. Episcopum, & Archiepiscopum, de quibus ante dictum est.

Item Capitaneus guerræ & ciuitatum. Item Marchiones, & Barones. & ibi Purpur. probat, quod quandoque Duces, Comites, Marchiones & Barones illustres dici possunt. vide ample per eum, & de quibus suis locis dicam.

QVinta consideratio insequendo Spec. *in d. tit. de iuri. om. iud. vers. minimi* de ipsis minimis tractat, qui clarissimi vocantur. Inter quos primo ponit præsides prouinciarũ, pro quo text. *in l. vnic. §. 1. & ibi not. in verbo, rectorib. C. de priuat. carc. & in Auth. de non alienandis aut permut. ad fi. ibi: dicimus autem. col.2.* melior tex. *in l. 2. C. si aduersus fiscum.* Item ciuitatum, & prouinciarum rectores, vt *in l. raptores. §. sic autẽ primo. ibi: & viri clarissimi rectores prouinciarum. C. de Episc. & cleric.* do. meus Ias. & post eum Purpur. *in d. l. 1. ff. de off. eius, &c.* ponunt multa alia exempla de his minimis, de quibus hic nõ discutiam, sed suis locis in hoc opere dicemus, ne peruertamus ordinẽ, & intentum nostrum, eo etiam maxime; quia hoc opus non multum fundatur super huiusmodi gradibus, sed potius [...] per dignitatibus, quas gerũt in administ[...] do secundum diuersa tempora, præcipue [...] stitutionum huiusmodi officiariorũ, & te[...] pora hodierna, secundum quæ admini[...] in effectu: & insequendo Alciatum in [...] *dispunct. c. 4.* dicam, quod hæ claritat[...] minorum potius fuerunt datæ ex volu[...] Principum, quam ex necessitate offic[...] talia non necessitent; ex quo in his no[...] tum insistere intẽdo. Ponunt tamen D[...] Ias. & Purp. *in d. l. isto gradu abbates.* C[...] datarios, Abbatissas, Priores & Prioris[...] casibus, in quibus præsunt monasterio. [...] supra *4. par.* etiam Procuratorem Cæsar[...] ridicum Alexandriæ, Doctorem, legen[...] ter scholares, Auditores sacri palatii, G[...] natores & Barones, Memoriales, Propo[...] res consistorii Imperialis: Etiam videtur [...] nere magistros scriniorum, quos voluit c[...] parare Magistris requestarum: Sed in v[...] errat, ideo non insisto, sed latius & cla[...] fra dicetur; cum de vnoquoque suo lo[...] mentio, & pro certo in hoc gradu, & [...] multum errauit Purpuratus, ad qua[...] nolo insistere.

SExta consideratio erit de infimis: E[...] quinto gradu, secũdum Spec. quem[...] videtur sequi do. meus Ias. & Purpurat[...] *d. l. 1 ff. de off. eius cui mand. est iurisd.* & [...] emplificat Spec. Isti sunt defensores ciuita[...] vel locorum, & magistratus municipales, [...] non possunt cognoscere vltra summam [...] solidorũ, vt *in Auth. de defens. ciuit. §. & [...] care, colla. 3. in Auth. de iudicibus. § audien[...] 6. l. magistratib. ff. de iurisd. om. iudic.* Item [...] danei iudices (vt putant) qui nõ possun[...] gnoscere nisi de paruis, & in duobus [...] finire. *l. fin. C. de pedaneis iudici. c. & qui [...] cum certa 2. q. 6.* Item forte secundum [...] Duumuiri *l. fin. C. qui admit. ad bon.* [...] *dies. §. si forte. ff. de damno infecto.* Item [...] lis, qui cognoscit de causa libertinitatis, & [...] seruitutis, non tamen ingenuitatis *l. pen. C. [...] vbi causa status agi deb.*

Et omnes supradicti sunt officiarii iustitiæ ordinarii, habentes iurisdictionem, & sic di[...]gnita-

gnitatem: Et de his vide Petrum Cothereau *in suo schedulari magistr. ciuilium in tit. de magistratibus municip.* Et quicunq; in magistratu sunt, dicuntur esse in honore, *l. honor. in prin. ff. de munerib. & honor. c. pen. & fi. 42. dist.* vt notat Dec. *in cap. vt debitus hon. extra de ap. & inc. licet causam in 2. not. extra de probat.* Ideo tales honorandi dicuntur. facit text. *in §. pen. ibi: eo, quod honorare nobis placet dignos. in Auth. de cons. coll. 4.*

De delegatis vero nihil est dictum, sed inferius in hac parte post ordinarios, *in 18. consider.* cum etiam eis debeatur honor & reuerentia.

SEptima consideratio. In Francia duo sunt officia omnibus aliis excellétiora, & principaliora, quorum vnum est primum, & prius in iustitia. Aliud auté in re militari pro quo facit tex. *in Auth. de non alienandis aut permu. ad fin. ibi: seruabunt autem eam nostræ Reipub. Iudices maiores & minores, ciuiles & militares. col. 2. vt à priore & excellentiori incipiamus.* Cum omnes alii subsunt eidem iurisdictione, & iustitia, & deinceps ad sequentes in ordine prosequamur. Fiet initium à Quæstore, seu præfecto prætorio, qui hodie apud nos est dignior, maior, & excellentior; quia Cancellarius dicitur, & apud quem est omnis potestas Præfecti prætor. & Quæstoris: vt Purp. *in l. 1. num. 93. ff. de off. eius cui mand. est iurisd.* vt statim dicetur.

In Gallia vero post pares Franciæ coronatione & sacratione Regis Franciæ duo sunt, habentes officia, qui præcedunt omnes Principes, & semper adsunt ad latus Principis: puta Cancellarius Regni Franciæ, & Connestabilis, de quibus cum nunc quadret ad rem, videndum est, quis istorum sit præferendus: & in primis de Cancellario, & quale sit eius officiũ, vt cognoscatur, in quo eius dignitas & præeminentia consistat.

Cancellarius enim primum à Regia maiestate in iustitia distribuenda magistratum cancellando dictum obtinet. Et officium eius est rescripta, & priuilegia per Regem cõcessa, aut concedenda sigillo regio muniri. Et apud se est, quod priusquam eo muniantur, corrigit & cancellat: de quo Polycrat. in initio sui libri ita:

Hic est (inquit) qui leges Regni cancellat iniquas,
Et mandata pii Principis æqua facit.
Si quid obest populo aut legibus est inimicũ,
Quicquid obest per eum desinit esse nocẽs.

Et talis Cancellarius dicitur Quæstor, vt habetur *in gl. vniuersos. C. de diuers. rescript.* ita dicit Luc. de Pen. *in l. neminem. C. de decurio. li.* 10 Et vt dicit G Bened. *in sua rep. c. Rayn. in gl. & vxorem nomine Adelasiam. in 2. deci. ver. habemus pariter in Francia, num.* 485. Adhuc Cancellarius loco quæstoris in Francia habetur, de quo *in l. præcipimus. C. de appel.* secundum gl. super verbo, *quæstor in l. 2. C. de petit. bonor. sublatis, lib.* 10. *& in l. fi. C. de diuer. rescr.* pro qua gl. est tex. *in Auth. vt diuinæ quoque iussiones. collat.* 8.

Et huius officium quæstoris erat decretare petitiones, sicut & Logotheta in Regno, secundum ipsum Luc. de Pen. *in d. l. 2. C. de petit. bon. sublatis.* Quas signabat, & in eis se subscribebat, vnde archigrammateus, id est, scribarum Princeps dicitur, vulgo vero Cancellarius vocatur, teste Calepino *in suo Dictionario* quem sequitur in hoc Beroaldus: & eum etiam nominat auricularium Principis, & hic ad latus Principis sedere debet, & est illustris. vt dicit Bal. *in d. l. 2. in 3. notab.*

Hodie tamen Secretarii Regis in subleuamen Cancellarii propter multitudinem negotiorum in Cancellaria, & curia Regis affluentium, se in talib. subscribunt, facit gl. in *§. cumq; in proœ. Instit. secundum vnum intellectum.* & Bald *in d. l. 2.* dic duos alios esse quæstores, de quibus ad eum me remitto, cum nihil de his ad rem. Et de præeminentia dignitatis ipsius satis patet *in l. 1. ff. de off. præfe. præt.* Est enim Principis Vicarius, & præpositus adiutorio Principis, sicut fuit Ioseph tempore Pharaonis in Ægypto. *Genes.* 41. Creat præsides, & alios magistratus vice Principis, *in Auth. vt iudices sine quoquo suffrag. post prin. coll.* 2. Etiam proconsules, & rectores consulares, *C. de off. præf. præt. Africæ. l.* 1 §. De eo itaq;, & de eius autoritate infra latius dicturus

ſum : prædicta tamen ſcripſit Lu. de Pen. *in rubr. C. de præfect. prætor. ſiue vrbis, &c. lib. 12.*

Budæus vero *in ſuis annot. in tit. de off. præf. præt ff.* dicit hunc Cancellarium dici poſſe præfect. præt. Vel etiam dicit, quod loco dictatoris eſt : & inter alia dicit, quod hodie eius partes primæ ſunt videre, vt nulla Principis conſtitutio, nulla ſanctio, nullum diploma, nullum reſcriptum, nulli codicilli Regii non è republica, atq; etiam dignitate Reipublicæ principaliq; exeant. Cuius cenſuræ aut ſtylo Principum maieſtas acta ſua eximi nunquam voluit: Denique, qui principis præſentis Vicarius, & peregre agente Principe, Interrex quodammodo eſſe cenſetur iure, ac proprie (vt idem Budæus arbitratur) nomophylax. i. legum præſidium, iuris aſylum (id quod de Papiniano quondam dictum eſt) morum, inſtitutorumq; ara, æqui boniq; columen appellari poteſt : atque etiam eſſe debet id, quod etiam credere me cogit conſenſus fere hominum, inſtitutumq; quoddam quaſi per manus traditum, caput eum ac verticem iuſtitiæ appellantium.

Antiquiſſimum autem eſſe magiſtratum ex vetuſtis monumentis apparet. Quoniam, vt dicit idem Budæus ibi : comperit an. 1511. Stephanum quendam Cancellarium diplomati ſubſcripſiſſe à Ludouico Rege cognomento Craſſo monachis diui Diony. indulto.

Et, vt dicit, multo antiquius legit diploma Caroli cuiuſdã, in quo hæc verba addita erãt: *Ganzelinus notarius vice Rogerii Archiepiſcopi, ſummiq; Cancellarii recognouit indictione 8. an 28. regnante Carolo Rege glorioſo.* Videtur autem fuiſſe Carolus ille Magnus an. etiam 1157. Hugonem alterum Cancellarium ſubſcripſiſſe cõperit ipſe Budæus diplomati cuidam, quo Ludouicus, qui Pius cognomento dictitatus eſt, ius Regalium antiſtiti Aurelienſi remiſit, quatenus ad ſupellectilem elegantiorem, & inſtrumentum fundorum Epiſcopalium attinet. Aliumque item Bartholomæum, anno 147. eiuſdem generis beneficio principali ſubſcripſiſſe. Et, vt dicit ibi idem Budæus paulo poſt : *Cancellarii nomen apud nos vereor, vt iam conſentaneum tan[...] eſſe poßit.* Quæ enim hodie dignatio a[...] ieſtas huius honoris ? tenuis hæc appell[...] atq; apud alias gentes proculcata ſignific[...] ſuum ſuſtinere ac perferre non poteſt. La[...] num certe nomen non eſt, niſi fortaſſe cr[...] mus à Cancellando (quod nec ipſum ſa[...] tinum eſt) Cancellarium dictum. Ar[...] iis quidem ſeculis, quæ hoc verbum g[...] runt ſatis feſtiuum nomen fuit. Can[...] diploma quoddam legimus Comitis [...] manduani in quo addita hæc verba er[...] *go Cancellarius ſcripſi ac ſubſcripſi.* Fuit[...] alios honoratioris Scribæ nomen, qui G[...] archigrammateus dicitur, vt quidam [...] derunt, quaſi Princeps ſcribarum. Apud [...] vero iam inde ab initio magnum huic [...] ſtratui honorẽ habitum eſſe. Præterea, [...] diximus etiã ex eo coniicere poſſumus, [...] anno 1225. Guarinus quidam antiſtes S[...] nectenſis geſſiſſe eum magiſtratum tra[...] vir magni nominis illo ſeculo.

Regnante enim Philippo ſecund[...] Auguſti cognomentũ meruit, & ann[...] tuor, & quadraginta imperauit) di[...] Cancellarius apparuit. In codicillis en[...] giis illis temporibus indultis addit[...] legimus vacante cancellaria. Anno [...] 1320. conſtitutione Philippina inter[...] eſſe comperitur conſiliariis Parlament[...] ab vrbe abnoctarent duntaxat quom[...] mnibus conceſſibus Curiæ intereſſen[...] commeatum, aut Regium, aut Canc[...] cum Principe curiæ, qui tum ſupre[...] pellabatur : Nunc vero cum in Curiam [...] pliſſimam arbitratu ſuo ingredi Canc[...] licet, tum vero à Principe Curiæ prim[...] co ceditur, quaſi magiſtratuum o[...] antiſtiti. Itaque Cancellariatus ſu[...] eſt hodie honorum faſtigium, vltra q[...] hil ſperare licet homini quidem p[...] togato, quaſi quoddam ſumma [...] bientis animi ſolſtitium. Ab eo ia[...] ſus nullus, ſed qui ſe commoue[...] tantum poteſt.

Proinde hunc, qui norma eſt [...] iura reddentium, qui in omni ferme [...]

constituendæ Reipublicæ Principis vicem implere aut certe obtinere creditur. Cuius ore facundi Reges moribus nostris esse solent. Cuius oculis velut emissitiis circumspicere omnia ac perlustrare creduntur, nequid vsquam subsultet non suo loco positum. Cuius auribus, vt dicitur, perpurgatis, plenam ac iustam operam postulatoribus dare didicerunt. Qui caput est sanctioris interiorisque consilii.

Hunc denique, qui promus & condus clementiæ benignitatisq; principalis factus est, id est, qui illius æquitatis officinæ, quam Cancellariam dicimus, liberam administrationem habet. Qui morum legumq; Regimen perpetuum recepisse videtur; quod munus primus omnium Augustus Imperator Romanus accepisse sibi delatum, non ipse accepisse dicitur.

Hunc inquam tot nominibus eximium, multiplicis ac variæ prudentiæ fiducia subnixum esse necesse est: In hoc vno acumen dialecticorum, sententias Philosophorum, verba oratorum, memoriam iurisconsultorum, ingenium poetarum, pariter omnia versatile, acre, impigrum, indefessum esse oportet.

Hunc omnia, quæ ætas ista capit, complecti & perdiscere conuenit, quæ modo ad instituendum; excolendumque politicū vitum valeant. Huic omnis antiquitatis memoria, & publici iuris autoritas, & regendæ Reipublicæ ratio, quod scientia tanquam numeris huius materias, quædam subiecta esse debent, quasique in numero condita.

Hunc denique id autoritatis esse oportet, cui omnes magistratus honorum suorum fasces submittere non indignentur. Cæterorum magistratuum imperium suis ac certis finibus circumscribitur, sub huius iure imperioque omnes nostræ prouinciæ sunt, vt olim omnes erãt Romanæ sub cõsulibus. Itaq; domum eius totius Imperii Gallici conciliabulum quoddam, atque adeo oraculum esse par est, veluti quandam iuris æquitatisque officinam. Eius ianuam ac vestibulum omni postulanti, omnibus horis patere; nulli tamen hiare, id est, à nullo quicquam poscere oportet. Imo vero non claudi veluti perfugium ac portum disiectis, & legis iuraq; implorantibus, quæ ipse tuenda suscepit. Aram atque asylum his, qui contra vim, aut improbitatem ius suum obtinere nequeunt.

Hunc denique, qui tantam tam augustam personam ab optimo Principe impositam sibi sustineat, omnibus numeris grauitatis, constantiæ, seueritatis, prudentiæ, temperantiæ, fortitudinis, integritatis, absolutum esse virum, vndecunque doctum, vndique placentem, omnium denique horarum hominem esse oportet. Earumque rerum seueritate multis condimentis humanitatis, comitatisque commitigare. Hunc eum esse decet, in quem bonorum suorum sinum natura mira benignitate effuderit, qui magistratui, non qui magistratu donatus esse videatur. Cuius vita censura sit, vt inquit Plinius. Eaque perpetua, ad quam cæteri magistratus dirigantur, ad quam hi conuertantur, quibus non tam imperio opus est, quam exemplo. Cuius tot tantæque sint animi dotes, vt cuius esse plurimæ maximæque videntur profectitiæ illæ quidem & dominicæ (quas gratias vulgo vocant) non hominum peculiares. Est plane vir, qui ex ingenio suo ab amœnitatibus vitæ atque omni festiuiore victu & conuictu alienus esse debet, sola innocentiæ conscientia gloriaque virtutis contentus. Hic est enim vnus omnium magistratus, cuius res in vtramque partem gestæ minime in tenebris latere, aut quoquo modo abditæ esse possint; quippe qui in luce occidentis in oculis clarissimæ omnium prouinciæ, id est, Galliæ in auribus tot tantarumque gentium sit positus, id est, finitimarum nobis, aut etiam ad quas fama nostri peruenit. Qui si se, veluti in medio amplissimi Imperii theatro positum omnib. conspicuum esse secum reputauerit, ad spectaculum coeuntibus non modo indigenis, sed finitimis etiam & vlterioribus, nimirum nullum habitum absurdum, nullum motum inconcinnum, nullum flexum indecorum

reddiderit. Huic porro non modo optimatibus, atque sibi, id est, conscientiæ, inseruiendum est, & sibi & musis cauendum (vt dicitur) sed etiam populo, & scenæ, id est, multorum existimationi, quantum per naturam rerum licet. Arduum sane opus, & alioquin etiam intractabile seuerum & popularem esse, supercilium aduersus delicta aulicorũ distringere, impotentissimis cœptis quorundã opibus atq; aulicis factionibus præpotẽtium obsistere. Principem ira nonnunquam aut alio vehementiore affectu percitum demitigare, & (vt verbo Ciceronis vtar) molli articulo tractare caute & circumspecte fortem intrepidum, cum opus est ita esse, ne fortitudo in neruum erumpat. Postremo in comitatu Regio physicum animum, integrum ac sartum (vt dicitur) & tectum ab insidiis assentatorum, ab obreptionibus versutorum, à formidine potentiorum aulica terricula nõnunquam intentantium conseruare. Mira enim blandimenta genuit aulici victus ratio, quibus præstantissima etiam virtus sæpe cõniuere visa est. Hæc Budæus *in loco supra designato*: ad illius magistratus festiuitatem, & decorem, ne dicam instructionem. Et idem *in tractatu suo de asse. in fin.* Est enim ille magistratus (vbi de Cancellario loquitur) inter togatos summus, cuius domus (quod nomophylacium dicitur) iuris custodia, legum ac constitutionum præsidium, oppressorum asylum, flagitiosorum scopulus, æquitatis officina, ara supplicum, & iure summo lapsorum adminiculum esse debet, nullis prope finibus munia eius circumscribuntur, quasi vnus ille honor ad se summam omnium rerum munerumq; trahat, cum Principis vires propemodum adimpleat.

Olim etiam hic Cancellarius Franciæ apud Gallos patricius vocabatur: de quo *in c. 1. de don.* iuxta suprascriptionem: & hæc dignitas liberat quem à patria potestate. vt *§. 2. Instit. quibus modis ius patriæ potest. soluitur. & in l. fin. C. de consulib. lib. 12.*

Inter præclaros & literatos viros hoc officio, vt fertur in Gallia, decoratus & functus est Iacobus de Rauenna, qui prius fuerat doctor regens Tholosanus, secundum Barth[...] *l. 1. C. de sen. quæ pro eo, quod interest, prof[...]*

Etiam Pet. de Bellapertica Burgundus [...] ctor regens Aurelian. fuit Franciæ Can[...] larius, & vt talis epitaphio adhuc hodi[...] choro Ecclesiæ cathedralis Parisiis palam [...] situr sepultus insigniisque decoratus.

Fuit etiam Ioannes Fabri, vir vnde[...] que literatus, & in iure peritissimus a[...] mus practicus, Regni Franciæ Cance[...] vt habetur *in prima Epistola ad breuiar[...] eiusdem super Cod.* vbi ita ait: *Affirma[...] gessisse magis[...] terea summum in Gallia* [...] neque ab his dissentio hoc argumento [...] ciuitatum ac populorum locales con[...] dines, quæ plerunque etiam doctissimos [...] iura testantur) latent viros inter literas [...] à Reipub. regimine viuenti notæ fieri no[...] leant: quas tamen sæpius refricat, ac vel[...] bi tritissimas enodauit.

Functus est etiam hoc officio Em[...] qui fuit Cancellarius Caroli Magni, & [...] psit Epistolas plures ad diuersos, vitam [...] Caroli, & historiam temporum, & de m[...] Dulphi diœcesis Angolismæ Burdegal[...] flauus fuit, vt habetur *in suis Comm[...] in proœ. Instit. in verbo, flauus.*

Fuit & ille inter alios præstantissimus [...] omnium literarum & doctrinarum exp[...] tissimus, sanguineq; nobilissimus Guid[...] Rupeforti etiam Burgundus (post fr[...] suum Guillelmum de Rupeforti) cui no[...] sibi similis. de Guillelmo fit mentio p[...] ctum Guillelm. Benedicti *in dicta sua rep[...] cap. Raynut. in verb. & uxorem nomine* [...] *lasiam. num.* 498. vbi plurimum laudat[...] *testament.* Et prædictus Guido etiam [...] tur à Io. de Gradibus *in apostillis ad Petr[...] Rauenna, in alphabeto aureo, super verb[...] dex.* & accumulatius per Budæum in [...] *suo de asse. in fin.*

Fuit & tempore suo Tribonia[...] niani Imperatoris Cancellarius, de quo [...] Guidonem Papæ *q. 336. vers. 32. quæro. & [...] text. in l. 1. in fin. ver. ex his. ff. de off. quæst.*

Fuit & Ioseph, Pharaonis Regis Cancel[...] larius. Nam cũ Pharao, Rex Ægyptius, de pe[...] riculo

ticulo futuræ famis innumeris somniis vrgeretur, nec visionem tantam humanum posset reuelare consilium, Ioseph, vir beatus, inuentus est, qui & futura vera prædiceret, & periclitanti populo prouidentissime subueniret. Ipse primus huius dignitatis insulas consecrauit, ipse carpentum reuerendus ascendit ad hoc gloriæ culmen euectus, vt per sapientiam conferret populis, quod præstare non poterat potestas dominantis. Ab illo namque Patriarcha, & nunc pater appellatur Imperii, vt habetur iudicum *Gen.* 41. & vt habetur, vno tantũ Regni solio Rex eum præcedebat, ex quo est primus post Regem, & secundus in ordine: & deponit Lucas de Pen. *in dicta rub. de præfectis prætorio, lib.* 12.

Fuit & Moyses Dei Cancellarius, vt habetur *Num.* 12. & Iosaphat Regis Dauid Cancellarius 2. *Reg.* 8. secundum interpretat. Lyræ. de qua per eundem Benedict. *in d. suare pet. c. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. nu.* 391. *extra de testam.*

Vlpianus fuit Alexandri Cancellarius, & Seneca Neronis, vt refert ipse Benedi. vbi supra. & fuit etiam Cancellarius in Eccles. Romana, vt dixi supra *in 4. par. in* 13. *cons.* Plutar. vero scribit Eumenem Cardianum fuisse Archigrammatea, hoc est, Cancellarium Alexan. Magni. Et Ant. *in 2. part. historiarum. tit.* 11. c. 14. dicit Cassiodorum fuisse Cancellarium Theodorici Regis Italiæ.

Aliquando etiam Cancellarius in iure fuit dictus Præfectus prætorio simpliciter sine adiectione loci, & talis leges condere potest, negotia sine appellatione terminare, potestate nulla dignitas est æqualis, vbique vice sacra iudicat, nullus miles de fori sui authoritate præscribit, excepto magistro militum, de quibus per Luc. de Pen. *in l. duos. C. de suscep. prapos. & arcariis. l.* 10. Circa latus Principis stat, & in eius comitatu semper est. *l. præcipimus. § huic. C. de appel.* ibi tamen text. facit differentiam inter præfectum prætorio, & quæstorem, & primum nominat præfectum prætorio. Et dicit Specul. *in titu. de iurisdict. omn. iudic. versi. magn.* Quod iste est illustris, & præest omnibus iudicibus aliis, & excellentior est magistratibus omnibus aliis, & trina specialitate lætatur. Primo; quia ab eo non appellatur. Secundo; habet potestatem condendi legem. Tertio; quia minores contra eius sententiam non restituuntur. *l. vnic. in fi. ff. de officio præfecti præto.* nisi à Principe. *l. in causæ. & l. fi ff. de minor.* & talis est illustris. *§. illò. in Authen. de appel. coll.* 4. qui probat eũ dici posse illustrissimum. Et etiam eminentissimus appellatur. *l.* 2. *C. de sent. ex peric. recit.* Et gloriosissimus dicitur, *§. fin. in Auth. de non alien. colla.* 2. Et præfecti prætorio dicitur sublimissima sedes. *l. apertissimi. C. de iudic.* Et magnifica sedes. *l. fi. vbi senato. vel clariß.* Et ipse magnificus appellatur. *l. præcipimus. C. de appel.* Et ad eũ nomine magnificentiæ rescribit Imperator. *l. sancimus. la premiere. C. de aduo. diuers. iudic.* Et alias de eius laude, & excellentia, vide Purpu. *in l.* 1. *in* 11. *col. ff. de offic. eius, cui mand. est iurisd.* alleg. Budæum, vbi supra.

Cuius consilio & directione vniuersalia Regni, & summe ardua, statum Regni, aut si aliquod sit inter pares vel Principes bella mouentes iurgium, aut Parlamenta de limitibus aut prærogatiuis disceptent, Rex audit, gubernat, & discutit. facit text. *in Auth. vt iudices siue quoquo suffrag. §. hæc omnia. coll.* 2.

Hinc Princeps dicit se legem facere apud eum. *in Auth. de priuil. dotis muli. hære. non præstan. §. quæ igitur. in fi. coll.* 8.

In omni enim pater est, Princeps, & dominus vniuersæ domus suæ, ac Princeps in toto imperio. *Genes.* 45. Hæc dicit ipse Luc. de Pen. *in d. rubr. de præfectis præto. lib.* 12. & per eum amplius *in d. l. duos* à quo omnia prædicta excerpsit dict. Bened. *in loco supra alleg.*

Et hic Cãcellarius omnes alios huius Regni officiarios quicunq; sint, siue sit in consilio Regis, siue in omnibus aliis Parlamentis præcedit, & primus post Regem sedet, prout dicit idem Bened. & dicit Cassiod. *li* 6. *variar. quæstio. sic.* Si honoris alicuius est origo laudabilis, bonum initium sequentibus rebus date potest, præconium tali authoritate præfectura prætoriana gloriatur, qui & mundo prudentissimus, & diuinitati probatur acce-

ptus. Et ibi ample ponitur per Cassiod. de potestate, authori. dignitate & officio Cancellarii, & qualis esse debeat, qui est relatus per Luc. de Pen. *in d. l. duos.* vbi etiam amplissime per eum.

Sed an Cancellarius Connestabilem in actu indifferenti præcedere debeat, licet habeamus titulum expressum de præfectis prætorio siue vrbis, & magistris militum in dignitatibus exæquandis, *lib.* 12. Vbi dignitas præfecturæ prætorianæ, vt est Cancellarius & Magistri militum, vt sunt magni Marescalli in Francia, qui sunt sub Principe militiæ, id est, Connestabili adæquantur, ita quod prior incedit, qui primo promotus ad officium inuenitur, etiam ipsis depositis ab administratione officii, vt *in l. 1. eo. tit.* ergo multo fortius Connestabilis dicitur maior. Tamen ipse Luc. de Pen. doct. celeberrimus *in rub. d. titu.* dicit, quod Prefectus pretorio cæteris dignitatibus antefertur, & repræsentat reuerentiam Principis, & est eius Vicarius. not. *in l. 1. C. de off. vicar.* Ex quo ex hac considera. possumus dicere Cancellarium debere præcedere Connestabilem.

Aduerte tamen, quod vbi filius Regis primogenitus est, sedet ad dexteram, & Cancellarius ad sinistram: vt tenet Nicol. Boerii *in tract. Io. a. Montag. de authore magni consilii, ibi: Nunc condescendo ad aliam partem.*

OCtaua consideratio. Alia tamen ratione dici posset Connestabilem debere præcedere Cancellarium, & anteferri ex ordine literæ. Qui quidem ordo in talibus facit, vt qui primo nominatur à principe, prior sit & dignior, dixi sup. ample *in 1 par. in 17. consid.* Quoniam vt habetur 2. *Reg.* 8. Ioab qui fuit Connestabilis Dauid, qui dicebatur princeps & præpositus militum, fuit primo nominatus à Dauid in creatione, quam Iosaphat, qui fuit eius Cancellarius, vt supra dictum est. Et etiam *in l. si quando. C. de appel.* Primo vir sublimissimus Magister officiorum nominatur, quam vir excellentissimus quæstor, qui dicitur Cancellarius. Et etiam tex. *in l. 1. C. de nouo Codice cõp. & in multis aliis locis*, semper præponunt arma legibus. Ex quo videtur, quod Connestabilis, qui circa arma versatur, Cancellario præferatur, qui circa iustitiam ... dit. Et Connestabilis nomen eius est, ... litiæ apud Francos primus post Regem ... ficitur.

Et videtur, quod primum creatum ... fuit tale officium; eo, quia cum post ... nem Angelorum prælium factum fuit ... lo, & Michaeli fuit data potestas ... cum angelis eius, quibus fuit præpo... quam Princeps illius exercitus, vt ... *Apocal* 12. Ex quo constat, quod ... Princeps militum, seu exercitus, vt ... præpositus paradisi, qui dicitur Dux ... dicit gl. *in l. 3. in fi ff. de re milit.* Quod ... quod Connestabilis, quod tale offici... institutum ante officium Cancellarii ...

Et sicut arguitur, quod matrimoni... dignius cæteris sacramentis ex tribus ... propter institutorem & authorem: qui... fuit author & institutor; & quia fuit ... tum in statu innocentiæ, & in paradiso ... stri. Alex. *cons. 56. in 4. vol.* & dixi *in ru... droicts, & appa ten. à gens mariez, ... nostris super consuet. ducat. Burgundiæ.* ... dicendum est de officio Connestabilis, ... fuit institutum in paradiso à Deo, & ... innocentiæ, quo ad eos qui præliaban... vim potestatis concessæ à Deo, vt con... supra deductis. Igitur videretur dicen... quod Connestabilis præcedere debe... mnes, & quoscunque alios officiales R... propter excellentiam illius officii, qu... stit in illis tribus, vt dictum est.

Et vt refert Budæus *in suis annota... titu. de officio præfecti præto. ff.* in celeb... trium ordinum conuentu (quos stat... mus) vidit, & nouit Magistrum milit... *Constabularium* vocat) Principis vbiq... tum re quidẽ militari primo loco ... gistratus sedisse, proximeque eum C... riũ. Sed etiam 3. *Reg* 4. *c.* in statu R... viri literati, & sic Cancellarius pr... ordine Magistro exercitus, ex quo ... non est multum attendendus in hoc ...

Aduertendum est: Quod videtur, quod ... sti duo præcedere debent Duces, cum ...

tentia Ducum apud tales appellatio sit terminada. *leg. si quando. C. de appel.* Imo quod plus est, dicit Guid. Papæ, quod de sententia Delphini ad Connestabilem, vel Cancellarium appellatur per illum text. vt *in q. sua 536. ver.* 74 Et de inferiori ad superiorem appellatur, imo de pari ad parem non valet appellatio, *6. non putamus. de consuet. in 6.*

Et de materia, quod de inferiori ad maiorem sit appellandum, ample per Præpositum *in rubr. de appel. in 6. colum.* quod an sit verum de iure ciuili, vide Bald. *in sua Margarita. in litera S. ibi; sententia, vers.* 15. de quo vide *in l. à consulibus. & in l. præcipimus. C. de appel.* & Anton. Nicellum *in concordan. gloss. iuris ciuilis & canonici, in 6. concordan. versi.* 41. *&* 42.

Et; quia omnia Regna gubernantur tam per iustitiã, quam bella & arma bellica, quorum requiritur concursus, & ita ad inuicem coadunantur, quod vnum est ita necessariũ, sicut reliquum, notatur *in procem. Instit.* & dicit text. *in l. 1. C. de Iustini. Codice cõpon.* Quod summa Republic. tuitio de stirpe duarum rerum, armorum, atq; legum veniens, vimque suam exinde muniens, felix Romanorũ genus anteponi nationibus, omnibusq; dominationem præteritis effecit temporibus, quam de propitio in æternum efficiet. Istorum etenim alter alterius officio semper eguit, & tam res militaris legib. in tuto collocata est, quam ipsæ leges armorum præsidio seruatæ sunt, & intra se est per iustitiam, ita extra se per militiam reprimendo aduersarios, per militiam præcipuum decus, & stabilimentum totius Imperii, quale est militaris disciplinæ tenacissimum vinculum, in cuius sinu ac tutela serenus tranquillusque beatæ pacis status acquiescit: vt refert Valerius *lib 2. tit. de disciplina militari in prin.* Ob quod Mars imperii Romani pater appellatus ibi perhibetur, cum de Lucio Quinto Cincinnato loquitur, cuius militiæ director in præsenti Regno est Connestabilis, qui ad res bellicas secundus post Regem est, teste Gaguino suorum *Chronic. li. 4. c. vlt.* vt refert G. Bened. prædict. *in sua repe. ca. Ray. in gl. & vxorem nomine Adelasiam. de testam.* quod vt dicit, ibi olim tribunus Celerum (id est, militum, qui celeres equos habẽt) vocatus, de cuius initio, nomine & officio ac potestate habemus in *l. 2. §. quod ad magistratus attinet ff de origi. iur.* vbi habetur, quod fuit creatus tribunus celerum, qui præerat militibus: & primus fuit Iunius Brutus apud Roman. Huius Iunii Tarquinius Superbus, ex cuius cognatione erat, patrem & fratrem interfecit: Iunium vero Brutum (quod stultitiã simularet) vita donauit, eiq; fatuo (quod ipse idem Brutus apud Halicarnassæum de se narrat) magistratum dedit, vt præfectus Celerum esset, forte ne nullo diceretur honore à cognato Rege affectus. Hic Brutus, cum & ingenio excelleret, & prudens, author erat Regiæ tyrannidis eiiciendæ. hinc *in d. l. 2. §. exactis.* deinde Regibus tribunitia lege Regias leges exoluisse dicatur.

Hunc Brutũ tribunum Celerum ibidẽ intelligendũ est, vt dicit Vdalricus Zasius *in d. l 2. in §. quod ad magistratus.* in sua singulari repetitione. In veteri testamẽto Princeps militiæ talis vocabatur, vt fuit Holofernes sub Nabuchodonosor Assyriorum Rege, qui regnabat in Niniue magna, *Iudith. 1. cap.*

Et Nabuzardan sub Rege Babylonis, etiã Princeps militiæ vocatus est, & post Regem secundus, *Iere. vlt.*

Et sub Saule primo Iudæorum Rege fuit Abner, *1. Reg. 17. in fi.* Et sub Dauide Ioab, vt dictum est, *2. Reg. 2. & 8. c.*

Et sub Rege Syriæ Naaman, 4. *Reg. 5. c.* Et sub Salomone Banaias, 2. *Reg.* 23. & prædicta dicit ipse G. Bened. *in prædicta sua repeti. cap. Rayn.* vbi supra. vbi dicit vltra q̃ habet quatuor Mareschallos sub se, qui olim Romæ Magistri equitum ac peditum, id est, militũ, dicebantur: Et de his infra plenius dicam *in 9. parte*, in materia laudis & gloriæ militũ, an sit officium potius respiciens militiam, quam gubernationem domus Regalis.

NOna consideratio. Inter officiarios iustitiæ sunt præferendi Præfecti prætorio aliorum locorum, vt sunt Præsidentes Parlamentorum Franciæ, qui sunt honorandi secundum institutionem locorũ, vbi sunt præsidentes: & isti dicuntur cum adiectio-

ne locorum Prætorii, vbi ſunt præfecti.

Et quoniam Parlamentum Pariſienſe eſt primum, & primo inſtitutum, ideo Præſidētes in illo quibuſcunque aliis ſecundum ordinem illorum præponuntur & anteferuntur: ita quod etiam ex quatuor præſidentibus vltimus præcedere debet primum aliorum Parlamentorum.

Et quod Parlamentum Pariſienſe primo fuerit inſtitutum & erectum, refert Gaguin. *in Chronicis Franciæ, lib. 3. c. fi. prope fin.* vbi ita inquit: *Parlamentum publicum ad iuſtitiam miniſtrandam Conuentum Franciæ vocāt.* Cuius inſtituendi author ab hiſtoriis non traditur. Id enim cuiuſque anni definito tempore loco, quem Rex deſignaſſet, habebatur. Verum; quia hæc generalis ex toto Regno coitio impenſis, & laboribus conuenientes afficiebat, obſeruatum poſtea eſt, vt ex maiorib. ciuitatibus & prouinciis periti iudiciorum, & conſuetudinis homines ad id munus delecti ius cuique prouocationem litiganti dicerent. Quæ inſtitutio cum vaga interdum incertaque commutatis ſedibus eſſet, decreta eſt Parlamento apud Pariſios curia, & ſedes, in qua iudices deſignati ſe iugiter ſiſterēt perpetui prouocationum definitores. Qui octoginta ſunt annua ex Regis fiſco ſtipendia capientes.

Et hi quidem per quatuor curias diſtributi ſeorſum conſidunt, ſuoſque præſidentes habent. In prima quam Franci *cameram* vocāt, Præſidentes quatuor, & conſiliarii 30. cauſas, & lites audiūt, dilationes, & quæ ad iuris cognitionem attinent, conſtituūt, leuiora quidem & temporanea finientes.

In reliquis ſingulis duabus Cameris 18. inquiſitionibus præſunt, qui enqueſtrarum, id eſt, inquiſitionum conſiliarii dicuntur, quib. præſidentes quatuor præficiuntur.

Horum omnium pars ex clero, parſque ex laicis conſtituitur, ſententias dictāt, quas ſtatutis diebus alter præſidentium in prima Curia palam enunciat: idque arreſtum, id eſt, fixum & firmum vocant, à quo videlicet nemo prouocare poſſit: qui vero reus ſententiā in ſe excipit, librarum 60. Pariſienſium multa afficitur. Si quis tamen in iudicio erro[...] miſſus videbitur, errorem proponendi, [...] iudicium eiuſdem Curię deducendi pot[...] tem habet: nec prius auditur, quam du[...] tam multam depoſuerit.

Quarta Curia eſt eorū, quos requeſt[...] id eſt ſupplicationū Palatii Magiſtros [...] apud quos cauſa eorum tantum agi[...] Regis obſequiis deputati, vel priuile[...] nati ſunt. Et ab his quidem iudicib[...] cto ſunt, prouocare ad Parlamentum[...]

At cum in dicendis iudiciis nodus [...] & anceps in cauſa difficultas ſurgit: [...] Curiarum, & Camerarum conſiliariis [...] nientibus ſententia fertur.

Eius Parlamenti tanta ſemper fui[...] Francos authoritas, vt quæ Rex ipſe [...] publ. deque iure, & prouentibus Regn[...] tuerit, ea ſine huius ſenatus decreto no[...] cedant.

Sunt præterea ipſius Parlamenti co[...] ces dum adeſſe volunt Franci pares, d[...] ſupra *in 5. par. in 43. conſi. incip. licet co[...] ſedendi, &c.*

Atque vt huius ſacroſanctę concio[...] gem authorem certum ſit, ſic Regia[...] quibuſdam annis reſcripta eduntur, q[...] diui Martini diem feſtum Parlament[...] choandi iudicibus authoritas datur.

Ad hoc præterea Parlament. ſpectan[...] ſupplicationum Magiſtri, qui Regii Ho[...] peculiari nomine appellantur, qui Re[...] quentius aſſiſtunt Cancellariam ſe[...] Et hi poſt primę Curiæ præſidentes o[...] primi ſedent. Hæc ſunt verba Gaguin[...] *Chronicis, li. 3. c fi.* quæ refert de verbo [...] bum G. Benedict. *in ſua repe. c. Ray. in[...] vxorem nomine Adelaſiam. de teſtam.* [...] cit; quod ſunt tantum octo Magiſtr[...] ſtarum Domus Regiæ, prout nece[...] pore ſuo: ſed hoc anno domini 152[...] niſ. Rex noſter Franciſ. addidit, & [...] lios quatuor de nouo.

Et fuit huiuſmodi Parlamentum [...] ad inſtar ſenatus Romani à Romulo [...] ditore, Tito Liuio *1. Decad. li. 1. teſte,* [...] in quo erant centum Senatores. [...]

de hæredi. notat. *in rub. ff. de senat. & l. 1. C. de cadu. tollen.* & vocabantur venerabilis cœtus. *l. leges. C. de legib.* & patres conscripti. *C. de emendat. Iustinia. Codicis, in prin.* & horum potestas erat amplissima, vt dicit Alb. *in d. l. fi.* & de his Parlamentis fit mentio, *in cap. decet de immun. Eccles. & in c. fundamenta. de electio.* & de eius potestate, & præeminentia in iurisdictione, quod sit æqualis cum Rege, ita quod Rex ex sua ordinaria potestate nō potest tollere ea, quæ acta sunt per eius Parlamenta: Imo etiam de plenitudine potestatis ordinata, tenuit do. meus Ias. in quodam consilio, quod fecit, quod alias vidi, & legi in suo studio, sed illud non potui habere.

Et potestas Senatorum seu Consiliariorū illus adæquatur Principi, cum in necem eorum machinantes tenentur lege Iulia Maiestatis. Cum censetur pars corporis principis. *l. quisquis. C. ad leg. Iul. Maiest.* quod tamen cōtrarium tenet ibi Salic. & Guid. Papæ *quæst. sua 344. in fi.* Et rebellantes iniuste in his, quæ ad eorum officium spectant, vt rebelles regni puniuntur, in extrauaganti Henrici: *Quoniam:* & sicut à sententia Senatus nō appellatur. *ff. à quib. appellare non licet. l. 1. l. præfecti. ff. de mino. c. anteriorum. 2 quæst. 5.* Nec etiā ab arresto Parlamēti. Spec. *tit. de appell. §. videndū circa fi.* facit quod notat Bal. *in procem ff.* & Pan. *in rub. de appellatio.* Guido Papæ *qu. 50.*

Et tale Parlamentum non posset alius habere præter Regem in suo regno, vt videtur tenere Bart. *in l. hoc Tyberius Cæsar. ff. de here. instit.* & melius *in leg. 2. circa fi. in pen. notab. in bi. haren. cum tamen illud seu Parlamentum.* vbi non est aliquis superior, quoniam cognoscere de appellationibus in vltimo ressorto, est de Regalibus. *c. 1. quæ sint Regal.*

Et præsidentes in illis dicuntur præfecti prætorio, sed cum adiunctione, sicut olim dicebatur præfectus prætorio Africæ. Et tales sunt in eadem potestate, qua sunt Magistri militum, vt dictum est supra. Et præferuntur omnibus aliis post Cancellarium in Francia, qui simpliciter dicitur præfectus prætorio.

Et licet hic ante dicatur, quod solus Rex potest habere Parlamentū in suo regno; vnde ergo istud, quod Dux Philippus Burgundiæ, & post eum Carolus eius filius, etiā Dux Burgund. habuerunt Parlamenta in ipso Ducatu Burgund. vt patet ex consuetudinib. nostris cōpilatis ab ipso Duce Philip. in procem. illarum: & ibi glo. nostra ponit, quid dicatur Parlamentum, & multa de his, quæ hic ante dicta sunt.

Sed, cum prædicta sint de Regalibus, scilicet, cognoscere de appellationibus in vltimo ressorto, vt notatur *in d. c. quæ sint regal.* quomodo potuit cognoscere de talib. Dux Burg. cum sit vnus ex paribus Franciæ, imo Decanus, & sic recognoscit Regem Franciæ in superiorem, saltē in Ducatu. Nisi dicatur, quod hoc fuerit ex priuilegio regio, sed videtur, quod hoc non possit concedere Rex in suo regno: cum quę sunt de regalibus, alteri committi non possunt, nec alteri cōcedi, vt tenet per plura Lucas de Pen. *in l. contra publicam. in 6. col. C. de re milit.* Nisi dicatur, quod Rex de facili reuertitur ad suam primæuam naturam. *l. si vnus. §. pactus ne peteret. versi. idem dicemus. in fi. ff. de pact.* Et ideo, cum olim Burg. fuerit regnum, & sic iura regalia habens, vt patet in chronicis Philippi Bergomēsis, *in suo supplemento chronic. lib. 8. circa princip.* vbi ponit multos Reges fuisse in Burgundia, & fuit extinctum regnum & habuit finem. Eo; quia deuenit ad manus Childeberti & Clotarii post mortem eorum patris & Clotildis filiæ Regis Burgundiæ eorum matris, à quo tempore amisit nomen regni.

Sed nō esset sine dubio, an potuerint supprimere illam dignitatem regalem, & deducere eam ad Ducalem: super quo non insisto, nec aliud dico, nisi quod ex quo Rex Francię adiuncta sibi patria potuit supprimere illam dignitatem regalem. Ideo etiam, si quodammodo exierit extra manus Regis Frāciæ, posset ipse Rex facere & consentire quod fuerit, & sit cum illa dignitate quæ antea erat: quia hæ ditiones & diuisiones principatuum sunt de iure positiuo, quibus possunt derogare Principes, & in hoc non est dubium.

Et post prædictos Præsidentes, præsidētes aliorū Parlam. præsident in suis locis tanquā

præfecti prætorio: In Parlamento vero Parisiensi etiam præferuntur consiliariis illius loci, post tamen alios præsidentes, secundũ eorum gradum & dignitatem, quę inter primos aliorum Parlamentorum attenditur, secundum dignitatẽ Parlamenti illius, in quo præsident, quæ dignitas in hoc consideratur secundum prioritatem institutionis Parlamẽti. Ita quod præsidens Parlamenti Tolosæ, præcederet alios, & sic deinceps. Et postmodum habebitur respectus ad alios, secundum prioritatem promotionis, aut dignitatis loci, secundum considerationes superius positas, de prioritate loci & promotionis, secundum quas prædicta declarari possunt.

Posset tamen dici, quod sic fieret vna congregatio generalis omnium præsidẽtium regni, quod præsidentes Burgundiæ alios à Parlamento Parisiensi præcedere deberent; eo, quia in congregatione Principum Dux Burgundiæ, tanquã primus par Franciæ & Decanus alios præcedit: vt dixi supra *in 5 par. in* 45. *consid.* Et ibi etiã dixi, ꝙ in consilio seu in cõgregatione vniuersali totius Regni Franciæ, quæ fuit facta Turonis, tempore Caroli octaui Regis Franciæ, gentes trium statuũ Ducatus Burg. habuerunt locũ incontinenti post Præpositum Parisien. Et merito etiam cęteris sint præferendi in Christianitate, quia fuerũt primi, qui fidem Christianam & sacrũ sal susceperunt; & medio quorum fere tota Gallia ad fidem Christi conuersa est. Nec in hoc eisdem nocere debet prioritas institutionis in aliis; eo, quia ex quo est ordo qualitatis, nõ est curandum de ordine temporis. *l* 1. *C. de consul. lib* 12. *& ibi dixi supra in prima parte, in* 78. *consider.* Etiam facit; quia si bene inspiciatur, alias fuit regnum amplum & bene dilatatũ, vt etiam supra dixi *in 5 parte, in* 45. *consid.* & ideo in memoriam pristinæ dignitatis deberent esse, & collocari in primo loco & ordine, post Parlamentum Parisiense, ante Parlamẽta aliarum prouinciarum.

DEcima consideratio. Post tales pręsidentes sunt præferendi domini locũ tenentes regii, seu gubernatores patriarum & prouinciarũ, Qui præcedũt in auditorio, omnes consiliarios post primum præsidentem, [...] les Rectores, Legati, Vicarii, Vicereges [...] ri possunt etiam præsides secundum [...] *in l. si in aliquam ff. de off. procons.*

Licet videretur in hoc esse dubium, [...] locumtenenti Regio, seu vicegerenti, [...] citur esse apud nos gubernator patriæ, [...] honor & reuerentia debeatur, qualis [...] no. Et sic videretur, quod sicut Pri[...] Rex noster præcedit præfectos præ[...] iam in auditorio, quod etiam eius vi[...] seu locũtenens, per ea, quę dicit Philip[...] *in c. grandi. in 5 notab. de suppl. neglig. Præ*[...]

Sed licet tales quandoque dicantur [...] literis institutionis, locum tenentes Re[...] men officium eorum proprie dicitur [...] ficium proconsulis, quod est supra om[...] lia officia post præfectum prætorio: cum [...] dicatur spectabilis, vt habetur *in l. præcip*[...] *stra serenitas versi illud etiam generali. C.* [...] *none largitional. titul. lib* 10 Et tales, qui [...] nos locumtenentes Regii in prouin[...] decretis vocãtur. Et horum officium [...] est, & præfecti prætorio vice funguntur [...] bi commissis. Nam, si præfectum cæ[...] gnitatibus antefert, Vicarius ex ipso [...] tus nomine se eius trahere iudicat po[...] dicit *l. 1. C. de officio vicari* & habetur [...] de Penna. *in d. l. præcepit. in dict. vers.* [...] dicit text. *in dict. l* 1 quod talis repræsen[...] uerentiam domini.

Sed videtur, quod ille text. loquatur [...] de Vicario præfecto prætorio, prout vi[...] sentire Luc. de Pen. *in l. eos qui C. de* [...] *qui prouincias regunt, lib.* 12. Ideo secus [...] qui sunt Vicarii Principis; cum tales [...] eadem persona repetentur. *c. 1. de off.* [...] *lib 6.* & hi ordinariam iurisdictionem ha[...] & causas audiunt per querelas simpli[...] ditorum, & generaliter quæ in princi[...] tuta sunt, in vicario repetita intelligi[...] *diffinito ff. de pecul.* 93 *dist. cap. vlt.* [...] verbum, *locumtenens.* facit text. *in* [...] *Vicarii in 6.*

Et tales, qui prouincias gubernant [...] ministratione & gubernationem haben[...] ter comites primi ordinis gaudent priuilegio [...]

Vicariatus, vt est tex. & ibi Luc. de Pen. *in l. 1. C. de comitib. qui prouinc. regunt. li. 12.* Personã enim Principis tales repræsentant. *l. etiam eos. ibi qui imaginem principalis. C. de appellat.* Inde cum tales personam Principis repræsentent, debent omnes ei parere & reuerentiam exhibere. text. *in ca. præcipimus. 63. dist.* & ibi gl. ordinaria. de hoc. *gloss. 2. in c. cum olim maiester. extra de off. deleg.* quæ dicit *per d. c. præcipimus. & per c. primum. 94. dist.* quod delegatos honorare debemus tanquam ipsum delegantem, vt notat Goffredus *in summa, de ma. & obed. §. reuerentia debetur, in fi.* & not. Specul. *in tit. de legato. §. 2. ver. honorãdus autẽ est legatus.* & probatur *in c. sane. 2 in prin. extra de off. deleg.* facit totus tit. *de off. eius, qui vicem alterius gerit* & maxime *in dict. ca. præcipimus.* Quia omnis legatus est honorandus, & plus, & minus, secundum locum illius, cuius legatione fungitur, & vide ante *in 1. parte, in 6. consid. ver. 6.*

Et ideo, legatus Principis maioris, præcedere debet legatum Principis minoris. licet ipse, vt priuatus, esset inferior. Inde dicitur, quod si subditum honoro, videor dominum honorare, vt dicunt And. de Barrulo, & Ioan. de Plat. *in l. fi. in fin. per illum text. C. de re milit. li. 12.* & Cæpolla *in tractatu suo, de Impera. militum eligendo. in vers. pro imperat. in 3. & 4. col.* Ideo videtur dicendũ, quod prædicti domini gubernatores seu locumtenentes Regii in suis prouinciis sibi deputatis, præsidentes, præcedunt, præterquam in sede iudicandi in auditorio Parlamenti propter rationẽ positam infra *in 24. consideratione* incip. *gerentes magistratum.* De potestate tamen seu autoritate proconsulum, quibus videntur adaptari gubernatores patriarum, videatur Purp. *in l. 1. in 26. coll. ff. de offic. eius cui mandat. est iurisdict.*

VNdecima consideratio. Post hos præsidentes sunt hodie octo magistri requestarum, vt dictum est supra in secunda consideratione proxime posita, qui regi frequentius assistunt Cancellariam sectantes, & hi proprie magistri requestarum hospitii regis vocantur, qui post primæ curiæ Parlamenti Parisiensis præsidentes, omnium primi sedẽt in ipsa curia Parlamenti, vt G. Benedicti *in rep. sua c. Ray. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. extra de testam.*

Hi enim præcedunt omnes consiliarios totius regni, in quacunque curia Parlamentea assistant, & in omnibus assistere possunt, tam in curia Parlamentali Parisiensi, Diuionensi, Tolosana, Burdegalensi, Rothomagẽsi, Aquensi, quam Gratinapolit. Quæ omnes curiæ habent præsidentes, post quos assistunt dicti magistri requestarum, qui dicuntur referendarii, id est, aduocati sacri palatii: Cum petitiones supplicantiũ coram Principe proponant, & referant: vt dicit gloss. & Ia. de Beluiso *in Auth. de referendariis. colla. 3.* & tales magistros requestarum vocat Ia. Rebuf. *in l. eos. C. de excusat. muner. lib. 10.* referendarios. Et vide etiam Spec. *in tit. de supplicatio. §. 1 post princip.* vbi ponit, qui sint referendarii.

Et non debent esse vltra octo, vt dicit tex. *in d. auth.* Ex quo, ex illo textu, fuerunt antiquitus in Gallia solum ordinati & instituti octo. Nunc vero (vt dixi in præcedenti consideratione) sunt nouem. Et licet inhibeatur, ne fiant vltra octo, si tamen fiant, deponi nõ debet supernumerarius: vt dicit ibi textus & Angelus de Perusio, & glossator seu commẽtator *regularum Cancellariæ Iulii Papæ II. in tertia parte.*

Et, vt dicit ibidem text. tales sunt spectabiles, prout est præses prouinciæ (qui apud nos in multis locis dicitur balliuus, & in aliis locis & prouinciis senescallus) vt est gl. *in §. cũq; hoc. in gloss. in verbo, ex quæstori in proœ. Inst. tutio.* Qui licet maius Imperium omnibus post Principem habeat, vt dicit text. *in l. præses prouinciæ maius. ff. de off. præsid. l. ideo ff. de off. proconsu. & leg.* Imo nec quicquam est in sua iurisdictione, quod non per ipsum expediatur: Tamen prædicti magistri requestarum, præferuntur illi & præsident ante eum in suis iurisdictionibus. Et hoc est, quia, vt dicunt quidam, præsides prouinciæ sunt solum clarissimi, vt est text. *in l fin. C. de decurio. lib. 10.*

Et obseruatur in tota Gallia, in quibuscũque locis sint, si velint tenentes locũ presidis,

id eſt, balliui ſeu ſeneſcalli, expediunt cauſas ſui præſidatus, ſeu balliuatus, aut ſeneſcalliæ: & ita vidi ſæpe fieri per nobilem ac ſapientẽ virum Dominum Dionyſium Poillot, Iuriũ doctorem, & magiſtrum requeſtarũ, quando accedebat ad hanc ciuitatẽ Heduen. cauſa habitandi, & ſuos parentes viſitandi, poſtquã tres menſes in curia ſeruierat, vt moris eſt.

Et tales, poſt longam exercitationem talium officiorum, vocari merentur comites, vt dicit Io. de Platea *in d. l. eos. C. de execu. mune. lib. 10. P & in l. ſi. de decur. C. eo. lib.* vbi ipſe Io. de Platea ponit 12. dignitates, quæ liberant quem è decurionatu, curia & patria poteſtate. Inter quas eſt dignitas referendariorum, quorum officium eſt reſponſa principũ peragere & ſignare, vt ibi.

Et tales ſunt exempti ſeu eximuntur à muneribus, ſubſidiis, impoſitionibus ſeu talliis. *d. l. eos.* Io. de Plat. *in locis præallegatis.* Budæus tamen, & poſt eum Pyrrhus *in ſuo tractatu de magiſtrat. Romanis lib.* 1. magiſtros requeſtarũ & proximos ſacrorum ſcriniorum comparauerunt, quod non credo tales eſſe, ſed potius eſſe, les ſacretaires des commandemens, qui ſunt quatuor tantum, tres ordinarii.

Tales autem hodie apud nos habent iuriſdictionem ordinariam, quam tenent ſeorſum à curia, in qua de officiis Regiis cognoſcunt, ab eis tantum appellatur ad Parlamẽtum. Et ita deciſum fuit arreſto, anno dom. 1384. vt refert Aufrerii *in tract. arreſtorum. ca.* 43 & G. Benedicti *proxime dicta repet. in repetition. c. Ray. in glo. & vxorem nomine Adelaſiam. in additio extra de teſtam.*

DVodecima conſideratio. Poſt prædictos præſidentes, & magiſtros requeſtarum ſunt cęteris aliis quibuſcunque officiariis dominis & Principibus præferendi conſiliarii curiæ Parlamenti in ſuo auditorio & curia, cũ diſtinctione ſeu modificatione quadam: videlicet, Quoniam in Parlamento principis ſolent eſſe conſiliarii Eccleſiaſtici & Seculares, vt Eccleſiaſtici à dextris, & ſeculares & laici à ſiniſtris, & quilibet in ſuo loco & ordine ſeſſionis ſecundum ordinem promotionis, vt qui primo promotus ad tale officium, primo ſedeat in ſuo loco & altiori, dixi[...] in pluribus locis.

Et, quo ad hanc conſiderationem, Q[...] conſiliarii tales præferantur aliis, patet, Q[...] niam ſunt ſenatores, & loco ſenatorũ [...] ſupra dictum eſt *in 9. conſid. huius parti.* [...] ad inſtar ſenatus Romani fuerint in[...] Parlamenta, in quo ſunt ſenatores ſe[...] liarii, & tales ſunt propriæ curiæ ma[...] Parlamentorum principis: ex quo c[...] libet ciuitas habebat ſenatũ ſuum, vt [...] *de natural. lib. in curia deput. in princip.* [...] Luc. de Penn. *in rubric. & in l. omnes* [...] *re. 3. colum. de decur. Cod. lib.* 10.

Et tales in corpore Reipublicę obti[...] cum cordis, ex quo Imperator inter [...] res connumeratur, vt eſt text. *in l. ius* [...] *& ibi Luc. de Penn. C. de dignit. lib.* 12.

Et de corpore Reipublicæ, quomod[...] gatur, & per quos regi debeat, vide [...] Lucam *in leg. 2. Cod. de apparito. procon[...] eodem lib.* 12.

Et talibus non poſſunt indici mun[...] quoſcunque iudices cuiuſcunque au[...] tis ſint; Imo ſi quid eis eſt mand. n[...] ſolum per principem fieri debet. *l. nemo* [...] *ctus. C. de dignitat lib.* 12. Nec bona eor[...] tribuere debent in ſumptibus operum [...] blicorum, quæ præſides prouinciarum [...] uitatibus iubent fieri, vel ædificari. *l. [...] diuerſi iudices. & l. ſenatorum ſubſtantia. C.* [...] *dignit.* ex quo male faciebant ciues Diuion[...] ſes, qui volebant compellere ſenatores [...] conſiliarios Parlamenti Diuionenſis, ad [...] qua munera oppidi Diuionen.

Et ſub his ſenatoribus comprehend[...] Patritii & Conſules vſque ad omnes ill[...] quia hi ſoli poſſunt dicere ſententiam [...] natu. *l. fin. §. 1 ff. de ſenator.*

Aduerte tamen, quod appellatione [...] li continentur etiam Senatores. no[...] Innoc. & alios *in c. ſedes de reſcript.* [...] magna eſt authoritas, vt *l. humanum,* [...] *gib. gloſſ. in §. conſtat autem, in verb. [...]* & hi poſſunt [...] *biſcita. Inſtit. de iuſtit. & iur.* [...] cere legẽ. *l. nõ ambigitur. ff. de leg. b. & l. [...]* Notatur per Io. Fabri *in l. fin. C. de ſenator. Ho[...]*

dic tamen cum condere legem ſit vnum de reſeruatis Principi, & ſic ſolus Rex in ſuo regno leges componit, ipſi vero conſiliarii benè condunt circa ordinatiua litis, aut reformant ſtylum curiæ, aut addunt.

Decimatertia conſideratio erit. Quia offendētes tales conſiliarios principis cōmittunt crimen læſæ maieſtatis. *l. quiſquis. C. ad leg. Iul. maieſt.* & vide Guidonem Papæ *q. 344. in fin.* & dixi ſupra *in 9. conſi. huius partis.* Quæritur, ſi dicatur vni ex talibus conſiliariis: Si non eſſet ob reuerentiam officii tui & regis, bene te caſtigarem; dicit ille, non reſpicias Regem; nec cures de officio, ſed defendas te ſi potes, & deponit veſtes & Inſignia Regis. Iſte eum acriter verberauit; num quid in pœnam verberantis ſenatorem aut officiarium regis incidat? Videtur, quod non. *arg. l. quamuis ff. de in ius voc.* & quia hic videtur ceſſare intereſſe partis, ergo, & regis. *l. 2. ff. ſi quis in ius vocat. non ierit.* & hanc opinionem tenet G. de Cug. *in d. l. quamuis.*

In contrarium videtur facere *l. 2. §. vſq; adeo. ff. de iniuriis* Eo, quia ille à ſe abdicare nō potuit officium Regis. *l. legatis. ff. de offic. proconſ. l. fin. C. de defenſ. ciuil* & hanc opin. tenet Iohan. Fabr. *in l. ſeruus. C. de pœnis.* & ita tenui in *commentariis noſtris ſuper conſuetud. ducatus Burgund. in tit. des iuſtices. § ſeptimo, in glo. ſimple reſcouſſe. verſic. 7. conclu.* Hanc quæſtionem examinauit Alberic. *in ſuis ſtatutis, quæſt. 43.* ſed neſciuit in quam partem inclinaret.

Et ſenatores dicuntur à ſenio, eo, quod ſoli ſenes ad tale officium eligi debent, quorū inſtitutionem Romulus Romanæ vrbis conditor primo inuenit, vt ſupra dixi *in d. 9 conſid. huiuſce partis.* Et ideo ſapienter dicebat Innocen & Bald. *in cap 1. de renun.* quod plus valet vmbra ſenis, quam enſis iuuenis. De quorum ſenium præeminentia vide G. Benedi. *in ſua repet. c. Rayn. in verb. adiectæ impub. detestam.* & dicam latius infra.

Et ideo neſcio, quid dicendum de quibuſdam conſiliarijs noſtri temporis, nouiter inſtitutis & creatis in Parlamentis, quos video ad dignitatem promoueri in ætate xx. aut xxv. ann. mediante pecunia, aut alia vi neſcio quali: Niſi quod difficile ſit, Quæ malo inchoantur principio, vix bono peragantur exitu. Ex quo male omnia gubernentur, non poteſt aliud dici, niſi quod Conſilium iuuenum, Roboam fecit egenum. 3. *Reg.* 12. mihique propono verſiculos morales:

> *Roma vetus veteres cum te rexere Quirites,*
> *Nec bonus immunis, nec malus vllus erat.*
> *Defunctis patribus ſucceſſit praua iuuentus,*
> *Conſilio cuius præcipitata ruis.*

Et quod conſilium ſenum ſit conſilio iuuenum præferendum, & magis laudandum, vide G. Benedicti *in loco hic ante allegato.* Dicta de temporis noſtri gubernaculo taceo; cum omnibus ſint nota, & melius eſt in his tacere, quam male loqui, cum ex plurimis pauca exprimere ſufficiat. Et; quia hic materia ſenum & iuuenum non ſe offert, niſi quodammodo extraordinarie, non aliter inſiſto.

Ex duabus proximis conſiderationibus infero vnum: Quod curia Parlamētalis Franciæ, eſt prima & principalis omnium curiarum; & ſic, ſi per modum curiæ congregatæ & conuocatæ incedat, & in actu, in quo tota curia repræſentatur, præcedet omnes alias curias. Et licet generales Franciæ aut præſidentes in camera computorum videantur eſſe maioris dignitatis, quam conſiliarij, de per ſe, cum ſint primi & præſidentes in eorū curia: Non tamen in congregatione prædictarum Curiarum debent præcedere conſiliarios curiæ Parlamenti: Imo, nec grapharios eiuſdē curiæ, ex quo tota curia tenet primum locum honoris, omnes Curialiſtæ ſeu miniſteriani illam ſequuntur; & ſic præcedunt etiam ipſos præſidentes computorum, qui ſunt de ſecunda curia, & ſic de ſecundo loco honoris: argumento eorum, quæ ſupra deducta ſunt *in 4. parte, in 32. conſi.* vbi dixi, quod canonici Eccleſiæ cathedralis, qui non ſunt in tanta dignitate de per ſe, quantum Abbates, ſi tamen incedant proceſſionaliter in congregatione Eccleſiæ cathedralis & aliarum, præcedunt Abbates, & quæcunque alia collegia, cuiuſcunque præemi-

nentiæ, exemptionis, aut priuilegii fuerint; cum ſint primo de loco honoris. Ex hoc ergo infertur, quod domini computorum, ſi vellent incedere, æqualiter cum Curia Parlamentali errarent cum vellent attentare id, quod nocuit Lucifero; quia vellent fieri ſimiles Altiſſimo, quod naturæ repugnat. Sed adhuc non eſt ſine dubio, an debeant præcedere præſidem prouinciæ, vt infra *in ſecunda proxima conſider. ſequent.* dicitur. Ex quo ad minus clarum eſt, quod etiam præſidentes computorum de per ſe, non poſſunt præcedere dictos conſiliarios cum conſiliarii ſint illuſtres, prout & Quæſtores: ſed hodie ſint de priori loco honoris, in quo etiam ſecundus eſt maior primo loci honoris ſequent.

DEcimaquarta conſideratio. Inter hos conſiliarios; quia ſunt quidam in magno conſilio regis, quod dicitur Conſiſtorium; alii ſunt in Parlamentis, quæ dicuntur tribunalia; eſt magna altercatio de præeminentia iſtorum, videlicet, qui iſtorum ſint præferendi? Et quia Montaigne & Nicolaus Boerii ſatis ſuper hoc inſudauerunt in tractatu, quem fecerunt *de authoritate magni conſilii*, ne dicta eorum tranſportem, & ne etiam volendo plus extollere aliquos ex his, ad dicta eorum me remitto, ex quibus vnuſquiſque cogitare poteſt, & clare decidere, quis illorum ſit præferendus, & in quibus locis.

DEcimaquinta conſideratio. Cum, vt ſatis claret, in hac parte ſit mentio de ſtatu iuſtitiæ, ſine qua regnum in ſe durare non poteſt: cum vt ait Aug. *libr. 4. de ciuitate Dei.* Quid enim ſunt regna, niſi latrocinia, vbi nõ eſt iuſtitia? & qua imperatoriam maieſtatem oportet eſſe armatam & decoratam, vt habetur *in prooemio Inſtitutionum*, & infra latius dicam.

Et neuter iſtorum ſtatuum Iuſtitiæ ſcilicet, & militiæ, ſine pecunia conſiſtere poteſt. Vnde Philippus animam Reipublicæ eſſe dicit pecuniam, (de qua plene *in finali parte, in 54. conſider.*) cum nummus profecto pro his omnibus, quibus homo indiget, fideiubeat, & de publicis pecuniis offic[...] iuſtitiæ, ſalaria & militibus ſtipendi[...] gnari debet, de quibus viuunt, ne ſub[...] concutiant, aut deprædentur, ſecu[...] quod dictum *Luc. 3.* Neminem con[...] tis, neque calumniam faciatis, ſed e[...] tenti ſtipendiis veſtris. Ideo introdu[...] tertius ſtatus in Francia, & in om[...] mundi, qui eſt ſtatus theſaurariorum [...] quærendis & conſeruandis pro Re[...] vtilitate pecuniis, olim Quæſtores [...] bantur, vt ſupra *in præced. part. in 18.* [...] *incip. ad theſaurario.* Et olim primus [...] gradus; Quæſtoris erat, *vt dicit C[...] rationibus*, & hodie tales apud nos ſunt [...] rales Franciæ, qui habent ſub ſe theſ[...] qui tamen omnes ſunt ſub Camer[...] torum, vt refert Guillel. Benedicti [...] *capit. Raynut. in verb. & vxorem nom[...] laſiam. num. 510. extra de teſtam.*

Sed, quoniam hic ſolum intend[...] mentionem de magiſtris computo[...] tales ſint Iudices officiarii iuſtitiæ) [...] quis præmiſſis dicendũ videtur, q[...] ſidentes computorum hodie ſunt [...] loco procuratoris Cæſaris, cuius o[...] conſiſtit de iure in iudicando *l. 2. C.* [...] *ſus fiſcum.* & qui cognoſcit de rebus [...] tibus, & venditionibus fiſcalibus ſeu [...] minio principis, vt habetur *in rubr.* [...] *fiſcales. & in l. final. C. ſi aduerſus fiſcum.* [...] ſte dicitur comes rerum priuatarum. [...] *& in l. vniuerſi. C. vbi cauſæ fiſcales.* Ex [...] textu ſumendum eſt, quod præſes pro[...] ciæ eſt maior præſidente computorum [...] *l. 4. C. de officio præſidis*, imo per illum [...] *d. l. procurator.* non habent poteſtatem [...] demnandi aliquem ad pœnam, quod [...] hodie vſurpant ex poteſtate (vt dicunt [...] à rege conceſſa.

Dicunt tamen aliqui, quod cum [...] ſtres, vt *l. 2. C. de officio Quæſtoris.* [...] mes rerum priuatarum, vt eſt tex[...] *quis.* & præſides prouinciarum tantum [...] riſſimi, vt ſupra *iſta part. in 5. conſid.* quo[...] bent præferri illis, ſed illi tex. loquuntur [...] tum de Quæſtoribus, qui dicuntur ge[...]

finantiarum apud nos, & sunt illustres: ideo tales præferri possent præsidibus prouinciarum, sed non præsidentes computorum, qui tantum dici possunt spectabiles, vt dixi *in præced part. in 7. consid. incip. de aliis officiariis*, et quo sunt in loco procuratoris Cæsaris, vt ante dictum est.

Et iste procurator Cæsaris differt à procuratore fisci: Quia procurator Cæsaris est ille, qui administrat reditus prouenientes ex bonis, quæ princeps habet tanquam bona priuata, vt est dominium. Procurator autem fisci est ille, qui administrat bona Principis, quæ conuertuntur in vsus publicos: vel, vt dicit Paul. de Castr. *in l. 1. C. vbi causæ fiscales.* quia officiũ procuratoris Cæsaris est, quod consistit in iudicando, *d. l. 2. C. si aduersus fiscũ.* vt sunt domini computorum. Nec cõsistit in pœnarum impositionibus, *l 1 ff. de off. procur. Cæsaris.* Et iste est, de quo hic ante dictum est, qui est præses in camera computorũ, qui aliquãdo officio præsidis vtitur, prout dicit tex. & ibi Salicet. *in l procurator. C. vbi causæ fiscales.* Procurator vero fisci agit, & quandoque vocatur curator Reipublicæ. *l. curator. C. de modo mulctar.* quandoq; logista, id est rationalis, *d. l curator.* & de isto infra dicetur *in hac part. in 34. consi.* vbi fit mentio, in quo loco sedere debeat inter aduocatos.

Etiam de prædictis magistris computorũ videatur Bud. *in tit ff. de off. quæst.* & illos præfectos ratiociniorum vocat Ia. Rebuff. vocat eos magistros scriniorũ, vt habetur per eum *in rub. C. de magistris scriniorum lib 12.* & dicit eos esse spectabiles. Pyrrhus vero *in tract. de quæstorum magistratib.* dicit, quod Imperator eos vocat præsidẽtes sacris ærariis per tex. *in l vlt. C. de aduocat. fisci.* Ab eorum tamen sententiis appellatur ad Parlamẽtum, ex quo sunt inferiores dominis de Parlamẽto. Cum non oportet ad cõpares iudices appellationes referri, sed à minore iudicio in maius tribunal ascẽdere, vt dicit tex. *in Auth. de appel. & infra quæ tempora. § illo videlicet, collat. 4.*

Et in ista camera computorum, sunt alii officiarii, qui dicuntur tabularii, quibus æquiparantur clerici cameræ computorum (quos audientiarios vocamus) de quibus per Iac. Rebuff. *in l. instar. C. de iure fisci, lib. 10.*

Decima sexta consideratio. In supremis Curiis, tam consistorialibus, quam Parlamenteis sunt grapharii, hoc est scribæ, qui etiam habent dignitatem vltra alios sedium regalium, & inter hos primi sunt cum spectabiles dici possunt, & sic videtur quod procedere debeant præsides prouinciarum, hoc est balliuos & Senescallos, quod non est dubiũ in loco eorum iurisdictionis, sed non in loco iurisdictionis magistratus dictorum Balliuorum, Quoniam ibi quæscunq; præcedere debent, pro quo *l. 4. ff. de off. præsid.* & infra *hac parte* dicetur, & *in 24. consid.* vbi dicitur, quod gerentes magistratum generaliter in suis iurisdictionibus, cæteris sunt præferendi. Et, vt dicit Iacob. Rebuff. *in rub. C. de magistris sacr. scrin. lib. 12.* secundum Bald & And de Berru. magistri scriniorum sunt Notarii magnæ curiæ principis, quibus potest æquiparari magnus Notarius magnæ curiæ Parlamenti Parisiis, qui vulgo vocatur grapharius vel Notarius principalis principis. Quod tenet registrum seu regestum literarum, & tales dicuntur proximi sacrorum scriniorum. Sed pro clariori intelligentia horum grapariorum, seu scriniorum, sumenda est doctrina Iacobi Rebuff. *in l. 1. C. de proximis sacr. scrin. lib. 12.* vbi dicit, quod tria sunt scrinia, siue cameræ, in quibus reponuntur scripturæ principem tangentes: in vno scrinio, seu camera ponuntur epistolæ seu literæ, quæ per principem aliis mittuntur, seu ab aliis mittuntur principi, Et istud est officium secretariorum principis; de quibus supra dixi *in part. præced.*

Et licet plures in curia principis secretarii instruantur; tamen vnus est magis secretus & continuus principi, qui est & reputatur præpositus huius sacri scrinii: quia præponitur aliis scriniariis, hoc est aliis secretariis. Etiam vocatur proximus; quia plus se approximat & appropinquat principi quam alii secretarii: & qui habet principalem custodiam vnius scrinii seu cameræ, vbi tales sunt scripturæ, & literæ reponuntur, cum talis sciat arcana & secreta principis, vt *l. proximos*,

C. de proximis sacror. scrinior. & est apud nos hodie & à multis annis, scilic. à tempore Caroli VIII. vsque nunc dominus Roberte, qui præest & semper præfuit in talibus omnibus secretariis regni, & merito; cum non fuerit repertus excellentior eo in talibus.

Vel, vt dicit idem Rebuffi erat aliquis istis literis custodiendis præpositus per principem secundum scrinium suæ cameræ, vbi tales sunt scripturæ & literæ positæ, cum talis sciat arcana & secreta principis. Et dicitur scrinium locus, vbi solent libri vel chartæ recondi, tanquam cancelli quidam, vt *in l. librorum. § libris ff. de leg.* 3. Et sic cum in palatio summo erant duo latercula, puta magnũ & minus, id est, duæ cameræ, magna & minor, & istud erat minus laterculum, seu minor camera, in quo vnicum erat scrinium, in quo sacræ dispositiones recondebantur: hoc est, principum legales constitutiones, seu ordinationes vna cum codicillis, hoc est, literis officiorum imperialium quorumcunque, etiam militarium recondebantur, vt facit text. *in §. 1. in Auth. de mandatis Principum. col.* 4. vbi optimus text. Et quod codicilli militarium officiorum ad solicitudinem pertineãt Quæstoris in eodem minori laterculo, vide text. *in l. 1. iuncta l. 3. C. de officio Quæstoris.* Et quod cum legalibus libris codicilli, id est, literæ officiorũ debeant obseruari in ipso minori laterculo, vide text. *in d. § 1. ibi: vna cum codicillis. in Authent. de mand. Princip.* Quod quidem laterculum, de quo *in illo* §. 1 scribitur, erat minus. quod apparet ex *l. 1. C. de off. Quæstoris.* & sic in illo minori laterculo erãt tantum illa duo scrinia, quæ pro vno habebantur, vt dictum est. In laterculo vero maiori, erant tria scrinia, vt statim dicetur, & in hoc laterculo minori erat vnum, quod erat distinctum duobus, vnum pro libris legalibus, alterum pro codicillis: licet, vt videtur tenere Petr. Cothereau *in suo schedulari magistratuum, in tit. de quæstore palatii, & cancellario Franciæ.* quod non distincti essent scriniarii librorum Principis, & codicillorum, sed permixti essent tantum quatuor scriniarii libris & codicillis deseruientes in scriben-
do, & dictando, & reuoluendo, & excip[...]
do, seu registrando, qui quatuor anti[...]
(vt putat idem Cothereau) sunt, de q[...]
loquitur text. *in l. hac parte. C. de prox[...]*
cror. scrin. lib. 12. Mouetur. Nam ibi di[...]
quod quatuor antiquarii scriniorum [...]
cretariorum memoralium segregab[...]
generali scrinio memoriæ, & ei nõ o[...]
bãtur, sed specifice erant istorum a[...]
quatuor scriniariorum partes. Et isti[...]
antiquarii habent permixtum mun[...]
sequendum liberas & codicillis, qui[...]
antiquarii dispositionum adæquan[...]
stris commendatoris secretariis, qu[...]
ctatio & transcriptio codicillorum [...]
rarum regiarum incumbit. Alii vero [...]
cretarii libellarii: Alii memoriales: [...]
stolares: de quibus ibi ample per Pet. C[...]
reau. Sed talis triplicitas apud nos ob[...]
tur, cum tantum apud principem & [...]
ipsius ad illi deseruiendum seu obse[...]
sint prædicti quatuor antiquarii, q[...]
tur, les secretaires des commande[...]

Alii vero, qui obsequuntur, & de[...]
tantum consistorio, & sic Cancella[...]
est principalior illius) & in his, quæ [...]
nunt iurisdictionem seu iustitiam, nõ [...]
quæ concernunt res priuatas princip[...]
sti sunt de magno laterculo, seu mag[...]
mera, in qua sunt tria scrinia memori[...]
cet epistolarum & libellorum. Ita p[...]
tur *in l. 1. 2. 3. & 4 C. de proximis sacr[...]*
Et de primo scrinio, vbi reponeban[...]
ræ dixi hic ante. de secundo vero, vbi [...]
nebantur scripturæ libellorum & co[...]
num, potest poni exemplum, Parisiis [...]
mera Parlamenti, vbi reponuntur ta[...]
ptores, qui magistri Parlaméti dicun[...]
ibi plures, sed sunt ibi quatuor pr[...]
qui præponuntur aliis Magistris Pa[...]
& habent ibi præsidentiam, qui p[...]
pellari vno respectu prępositi huiu[...]
nii, hoc est cameræ Parlamenti, & [...]
iure vocantur proximi quia magis [...]
ximant Principi. Sed quia istud ex[...]
non est bene conueniens. Ideo aliud [...]
magis quadrans, scilicet, in graphario C[...]

Parlamenti, qui præponitur & præest omnibus ſcribis illius curiæ, & ſunt tres principales: Vnus, qui dicitur grapharius ciuilis: Alius criminalis: Alius præſentationum. Et ſubeis ſunt alii quatuor, qui in abſentia eorum ſignant, & quilibet illorum principaliũ habet ſuum ſcrinium, ſeu ſuam cameram, quam *burellum* vocant.

Et ibi vocantur Præpoſiti dictæ cameræ, ſeu Magiſtri dicti Burelli, ſeu proximi ſacrorum ſcriniorum, vt dicit Iacobus Rebuff. *in d. loco.*

De tertio vero ſcrinio, in quo ſunt Magiſtri computorum præpoſiti, non hic repeto, cum ante dixerim.

Aliud eſt ſcrinium in palatio regio Pariſiis, ſeu camera, in qua ſunt repoſitæ ſcripturæ tangentes antiquitates, & notabilia facta Regni, quod ſcrinium vocatur camera theſauri: & deſtinatur ibi vnus principalis præpoſitus, ſeu præſidens, pro gubernatione ſeu cuſtodia illius cameræ, tenens clauem principalem illius cameræ, & proponitur aliis etiam habentibus alias claues illius: & qui etiam proximus vocari poteſt, cum ſe magis appropinquet Regi, quam alii. Et tales proximi ſeu præpoſiti ſacrorum ſcriniorum, eiſdem honore & dignitate funguntur, quibus Vicarii principis, & ex eo tempore, quo officium proximatus ſunt adepti. *l 1. Cod. de prox. ſacror. ſcrinior. lib.* 12. Et iſti poſſunt ſalutare Principem, & ſedere in iudicio cum iudicibus, *l. in ſacris ſcriniis, la prima. de prox. ſacror. ſcrinior. C. eodem lib.*

Et aduerte, quod iſti ſecretarii proprie ſunt adiutores Cancellarii, vt dicit Pet. Cothereau *in ſuo ſchedulari magiſtratuum. c. de auditor.* Principis, & debent eſſe ſeptem, vt ibi dicit, vt facit text. *in l. comperimus. C. de prox. ſacror. ſcrinior.* Quorum primus inter omnes eſt audientiarius apud nos, qui æquiparari poteſt mello proximo. de quo *in l. peculiari. C. de prox. ſacr. ſcrin.* qui dicitur prior illorum, qui erant adiutores quæſtoris.

DEcima ſeptima conſideratio. Poſt principaliores officiarios ſupremarum Curiarum videndum eſt de aliis pluribus iudiciis ordinariis, qui ſunt apud nos. Et primo de præfecto vrbis, qui à quibuſdam adaptatur præpoſito Pariſienſi, & Tholoſano. Dum volunt adaptare Viguerio Tholoſæ, quod non credo: ſed in quantum poſſit præpoſito Pariſienſi, videtur, quod ſit magnæ authoritatis, dignitatis, & excellentiæ, cum præfectus vrbis ſit illuſtris, vt ſupra *iſta parte, in 2. conſideratione* dictum eſt. Ideo etiam præpoſitus Pariſienſis illuſtris eſſe debet per huiuſmodi adaptationem, & tales æquiparantur de iure præfecto prætorio, *l. 1. Cod. de præf. præt. ſiue vrbis, &c. lib* 12. Dicit tamen Purpuratus *in l. 1. num. 96. ff. de offic. eius cui mandat. eſt iuriſd.* quod huius præfecturæ ſimulachrum apud nos non videtur, cuius iuriſdictionem ad prætorem translatam eſſe, author eſt Feneſtella. Capitanei tamen ciuitatum, qui apud nos videntur, quorum tanta non eſt poteſtas, vt tradit Iacobus Rebuffus *in l. 1. colum. 2. in fi. C. de mulierib. in quo loco, &c. lib. 10.* huic præfecto vrbis non ſunt æquiparandi. Ego autem dico, quod huic poſſet æquiparari capitaneus iuſtitiæ Mediolani; cum præfecto prætorio æquiparetur: cum ab eo, prout nec à præfecto prætorio, non appelletur. Et ita vidi tempore, quo aſſiſtebam magnifico Domino Roberto de Pardines capitaneo iuſtitiæ Mediolani, tempore, quo illuſtris Dominus Carolus de Ambaſia erat locum tenens generalis in Italia, pro Chriſtianiſſ. Francorum Rege.

DEcima octaua conſideratio de prætoribus tractat, qui ſunt ſpectabiles, vbi ſupra *iſta part. in 4. conſid.* dixi, & tenent omnes *in l 1 ff. de off. eius, cui mand. eſt iuriſd.* Sed quibus aptari poſſint incertum eſt, cum tales Prætores poteſtatem haberent legem condendi, ſeu ius, quod honorarium appellabatur. *§. prætorum. Inſtit. de iure natur. gent. & ciuili.* Et in vrbe prætor à præeſſendo nominatur, cui conſulum inſignia conceſſa ſunt, vt tradunt Pomponius Lætus & Feneſtella, *lib. de magiſtratibus c. 19.* Et, vt Varro ſcribit, prætor dictus; quia iura præiret: quia iura condere, vt iam dixi, & abrogare inſtituta ſolus poterat, & in cauſis ciuilibus crimina-

libusve summum imperium obtinebat, vt tradunt Moderni, maxime Zasius *in l. 2. §. cumque consulet. ff. de orig. iur.* Ideo dicit Purpuratus *in d. l. 1. numer.* 204. quod Bart. merito eum æquiparat Senatoribus, & præfecto prætorio, *in l. omnes populi. 4. q. 1. principalis. ff. de iustit. & iur.* & ideo non videtur, quod omnes alii essent similes; cum solum ibi loquatur de prætore vrbis, vt dicit D. meus Ias. *in d. l. 1* ex quo male videtur æquiparari Ducibus, Marchionibus, Comitibus, & Episcopis, qui non possunt eo modo statuere. *c. cum inferior extra de maior. & obed.* & hoc, nisi essent Vicarii Principis, vel præscripsissent iurisdictionem, merum & mixtum imperium, & principi reseruata, vt declarat Aretinus *in l. stipulationum aliæ, in princip. colum. penult. ff. de verb. obligat.* quo casu tales essent illustres, vt dicit idem Purpuratus *in d. l. 1. num.* 205. vbi facit illam differentiam inter prætorem vrbis, & alios, quam etiam facit Baldus *in l. recept. C. de non numer. pecun.* Et ideo (vt idem Purpuratus *ibi, in sequent. num.* voluit) difficile videtur reperire inter magistratus nostros, qui æquiparetur huic prætori, quicquid de Potestatibus nostri temporis dicant Baldus & Barbatia *in rubr. Cod. qui admitti.* Maxime; quia nullam habent authoritatem, nisi quatenus eis est attributa per statuta, seu rescripta constitutionum, vt tradit Bald. *in Authent. cassa. collat. 1. C. de sacrosanct. Eccles.* quamuis large omnis magistratus possit dici prætor, vt dicit Bald. *in l. fin. in 1 q. C. de ædilit. action.* & Decius *in l. vbicunque, per illum text. ff. de regulis iur.* Huic prætori vrbis ita possent adaptari præpositus Parisiensis, & Viguerius Tholosanus, sicut præfecto vrbis: nisi in hoc, quod non habent authoritatem condendi ius, nisi in his quæ respiciunt stylum iurisdictionis eorum.

DEcima nona cōsideratio. Præsides prouinciarum per Spec. *in rubr. de iurisdict. omn. iud. ver. minimi.* & Bart. *in l. 1.* à quo ibi nemo discrepat *ff. de off. eius, cui mandata est iurisdictio.* tantum clarissimi dicuntur, & in quarto gradu, qui dicitur minorum ponuntur. Et quod præses prouinciæ sit clarissimus, vt est text. *in l. 2. in fin. C. de delatoribus libr.* 10. Et talis etiam est rector prouinciæ bonus text. *in l. memini. §. 1. C. de aduoc. diuers. iudic.* & qui apud nos dicitur Ballinus & in multis locis Franciæ, senescallus, qui quidem clarissimus, ... Rector prouinciæ dicitur clarissimus ... text. *in l. vnic. §. sin autem post. C. de rapt. ...* *&c.* & dixi supra *ista part. in 5. consid.* N... nuis est hic titulus, vt dicit hic Purpuratus *in d. l. 1. nu.* 258. maxime in superlatiuo posita. Cum dictio *clarus*, si figurate posita, ... accipiatur, ... insigni atque excellenti ... quodam ... denotet, qui veluti fulgore ... resplendet, ita vt perinde sit, ac si diceret ... & ex- cellentissimus præses prouinciæ, ... iudex ordinarius. text. *in l. eos. in princip. C. de Ep... modo mulctar. & in l. omnes. §. 1. C. de Ep... cler.* Et licet multa iura dicant præsides cla- rissimos, per hoc tamen non excluduntur ... esse possint in superiori gradu. Nam ... senator dicitur clarissimus, text. *in l. 2. ... his, qui veniam ætatis impetr.* qui tamen ... primo gradu super illustrium positus ... *in hac parte, in 1. consideratione, ad fin.* ... fectus prætorio clarissimus appellatur ... hoc Purpuratus allegat authent. de ... vicario consulis *collat. 3.* sed puto voluit al- legare *in Authent. de mensura ordinand...* *in fin. collat. 3.* quem tamen fore illustrem ... mo vnquam dubitauit, vt etiam dixi ... *in hac parte, in 2. considerat.* & prætor ... clarissimus *in l. 1. in princip. C. de tutoribus & curatoribus illustrium, &c.* qui tamen ... spectabiles ponitur, vt *in consideratione pre- cedente* dixi. Etiam proconsul dicitur clarissimus, vt *in l. & si senator. C. ex quibus ... infamia irrog.* & tamen spectabilis est ... perius *ista part. in d. 4. consider.* probatur ... militer Comites dicuntur clarissimi ... *de aduoc. diuers. iudic.* & tamen ... monstrauimus esse spectabiles supra ... *in 47. consider. & in suprad. cta 4. consid.* ... Alciat. *in l. 1 C. de perfectissimatus dig. ... & lib. 3. dispunctionum. cap. 4.* bene ... in his altercationibus, dicens: Non ... mas magistratibus ipsis dignitates ... tas concedi secundum merita personarum & ...

& considerata plerunque loci, cui præerant, qualitate. Licet non neget, hoc crebrius fuisse verum, quod à Doctoribus traditur. Et post eum Purpur. *in d.l.1.nu.*163. sic concludit, quod cum appellatio præsidis generalissima sit, sic quod largissime accipitur pro eo, qui præest alicui rei, vt per text. *in l.1.& ibi gl. ff. de off. præsid.* Large quando dicitur præses prouinciæ, & sic præses, secundum varias potestates, diuersimode potest in his magistratuum gradibus collocari, ita, vt aliquis reperiri possit, quid inter illustres connumeretur, vt in præsidibus Parlamentorum, de quibus *supra ista part. in 9. consi.* Et hoc propter concurrentem (quo ad quædam) authoritatem præfecti prætorio; & quia specialiter Principis est consiliarius, ex quibus illustratur. Sed quicquid sit, præses prouinciæ maius imperium habet omnibus post Principem. text. *in l. præses prouinciæ*, quæ est 3. *ff. de off. præsid.* Etiam quandoq; perfectissimatus dignitatem dicitur habere, vt dicit Purpur. *in d. loco. nu.* 265. *cum tribus sequentibus.* Et quod præsidis nomen generale sit, ad omnes magistratus prouinciarum Rectores, vide Petrum Cotereau *in suo schedulari magistratuum ciuilium, c. de præsidibus prouinciarum.* vbi ample de his. Dicit tamen Budæus *in l. si in aliquam. ff. de off. procons.* quod Balliui, seu Senescalli, dicuntur præfecti aut etiam iuridici, & continentur nomine proconsulis, nec præsidis; quia in Gallia non sunt prouinciæ, sed prouinciolæ. Item; quia ab his appellatur ad curias Parlamentorum. Sed tuendo communem, videtur, quod vocari possint Præsides prouinciæ, nec est recipienda multitudo terræ, sed potestas. Item à sententia præsidis & procõsulis appellatur, *l.2. & si. C. de temporib. & reparatio. appellat. & in l.1. ff. quis & à quo appell.* Et aliquando Prouincia capitur pro territorio, siue districtu, vt *in Authent. qua in prouincia. C. vbi de crimine agi oport.* Et aliquando vnus præsidiatus dicitur vna prouincia: Præses enim erat caput prouinciæ, & ei suberant plures ciuitates, vt in omnibus legibus, quæ faciunt mentionem de præside prouinciæ. Et si fuerint facti duo præsides in eadem prouincia, censentur duæ prouinciæ *l. si eadem. ff. de officio assessor.* & non capitur hic, vt appellatione prouinciæ veniat Regnum seu Regio; vt est Francia, Hispania, Germania, Italia, & huiusmodi. De officio præsidis & quod Iudicem oportet habere iuris & æqui notitiam, voluntatem boni, & potestatem exequendi: & quod iuramento debet esse legibus alligatus, & à sordibus munerum alienus, vide in Polycratico, *lib.5.c.11.*

VIgesima consideratio. In patria nostra ducat. Burgund. habemus & alia officia seu magistratus, qui dicuntur Iudices Cancellariæ contractuum ducat. Burgund. quibus dicitur præesse: qui apud nos dicitur gubernator Cancellariæ contractuum ducatus Burgund. quod est officium ordinarium, & cuius iurisdictio ordinarie exercetur in ciuitatibus & oppidis (in quibus ditiones seu præfecturæ balliuorum exercentur) per se, si velit aut suos locumtenentes, & ab eorum sententiis ad supremam curiam appellatur: & de isto etiam *infra ista part. in 38 consid.* dicetur. Sed videndum est, quæ sit eius authoritas, & vtrum sit æqualis præsidi Prouinciæ, seu Balliuo, an vero inferior: & si sint in loco indifferenti, quis istorum præcedere debeat. Nam vt videmus, sua est cognitio tantum ad contractus receptos sub sigillo Cancellariæ ducat. Burgund. qui habent executionẽ paratam, ex quo videtur delegatus à Principe ad vniuersitatem causarum. Ex quo ergo est delegatus à Principe videtur esse maior præside prouinciæ, & sic Balliuo, qui est ordinarius. Cum delegatus à principe sit maior quocunque ordinario, vt est casus *in c. studuisti extra de offic. deleg.* melius probat *in ca. pastoralis. de off. ordin. & in c. sane quia de offic. deleg.* vt dicit Alex. *in rubric. ff. de off. eius, cui mandat. est iurisd. colum.*1. & hoc cõmuniter tenetur. Ratio est; quia delegatus repræsentat ipsum principem delegantem. *c. sane. le secund. de off. deleg.* Abb. *in cap. decernimus. col. 2. de iudic. extra.* Ideo, eius voluntati se conformare debet. *c. super literis. de rescr.* limitando, vt ibi per Dec. 5. *notab. consf.*143. *col.*2. Idem

Alciatus *in paradoxis, lib. 2. c. 12.* disputat, vter in iudicando dignior esset delegatus, an vero ordinarius Iudex, & concludit delegatum: & vt dicit, licet doctores, qui de hoc disputant, nihil allegent, quod multum faciat ad propositum, ipse tamen allegat text. *in l. 1. C. de off. Vicarii.* Vbi si Vicarius & Comes simul cognoscant de causa, Vicarius tanquam à Principe delegatus, præferendus est. Facit doctrina Bart. *in l. duo. ff. de re iudic.*. vbi si ordinario iudici fuerit adiunctus delegatus à Principe, qui aliam sententiam tulerit, quam ordinarius, quod sententia delegati vim obtinet potius, quam ordinarii, cum delegatus sit dignior.

Ex quibus satis constat, quod in causis cõcernentibus executionem præcisam ex contractibus sub sigillo dictæ Cancellariæ receptis datus sit delegatus à Principe, siue tanquam collega, siue etiam per modum priuationis iurisdictionis, quod videtur esse dignior, & sic ordinario præferendus.

Et ex his infert Alex. *consil. 79.* incip. *circa primum. col. 3. vers. quis igitur. in 1. vol.* Quod delegatus Papæ est maior Episcopo, & delegatus ab Episcopo est maior Vicario Episcopi in illa causa: Vnde ab eo ad Vicarium non posset appellari. Roman. *sing.* 458. incip. *tu habes titulum.* & communem tenet Guido Papæ *q.* 272. & est bonum argumentum, de delegato simplici ad vniuersitatem causarũ, vt per plura tenet Alex. *in l. more. ff. de iurisdict. omn. iudic.* & Dec. *in c. cum causam. extra de appell. in fin.*

Contrarium tamen mihi videtur esse de iure dicendum hoc casu, videlicet, quod dictus gubernator non sit maior, nec dignior Præside Prouinciæ, & sic Balliuo, cum Præses Prouinciæ in ea Prouincia, in qua est, maius imperium habet omnibus post Principem, vt dicit text. *in l. Præses Prouinciæ. 3. ff. de offic. præsidis. & dixi in præcedenti conside.* Et talis gubernator Cancellariæ est tantum iudex ad certas causas, creatus à Principe in priuilegium alteri, scilicet, Philippo I duce Burgundiæ concessum; quia dux Burgundiæ nõ erat supremus, nec habebat talem potestatẽ, quod executiones factæ virtute sigilli [...] berẽt executionem paratam, quod ob[...] à Rege, vt videlicet haberet iurisdictio[...] cancellariatus, quæ videntur depen[...] Cancellaria Franciæ, quæ tantæ pote[...] est, quod instrumenta sub sigillo Reg[...] cepta habent executionem paratam. [...] hoc casu non videtur, quod fuerit so[...] legatus; imò fuit creatus solus iudex [...] rius creando in hoc nouum officium, [...] potuit facere Rex, cum noua offici[...] possit, vt dicit Alber. de Rosa. *in leg. [...]bus.* quæ est 1. *C. de offic. præfect. vrbis.* [...] *Commento nostro super consuet. duc. Bur[...] in rubr. Des iustices. vers. vnde nemo p[...]* in hoc, quando esset delegatus ad vni[...] tatem causarum, ex quo est perpetuus, [...] temporalis, dicitur habere iurisdictio[...] ordinariam, prout videmus de audito[...] Rotæ, qui sunt delegati ad vniuersi[...] causarum; tamen quia sunt perpetui, h[...] iurisdictionẽ ordinariam: Quoniam [...] do committitur vniuersitas negotior[...] citur concedi iurisdictio ordinaria. Ita [...] & D. meus Ias. & post eos Purpuratus [...] *re. col. 7. & 8. ff. de iurisd. om. iud.* Ex quo [...] me hodie talis gubernator instituitur [...] ordinarius, & non tanquam delegatus [...] quod loquendo in suis mandatis & com[...] sionibus non dicit se aliquid agere auc[...] tate concedentis, scilicet Regis, sed tan[...] ordinarius loquitur, ita quod pro ordin[...] habetur & tenetur: & in hoc nulla est [...] bitatio, quin non sit ordinarius, & datus [...] ordinario in illo genere causarum prou[...] entium ex virtute sigilli, & sic videtur, q[...] possit æquiparari Magistro census, qui [...] tur clarissimus, vt *in l. consulta diua[...] testam.* Ex quo videndum est, an sit da[...] cumulatiue cum ordinario, an vero p[...] ue, ita quod ordinarius possit semp[...] tromittere de huiusmodi causis, [...] tes primo adeatur. Et videtur in h[...] quiparatur Magistro census, quod [...] est text. *in l. testa. omnia. C. de testam.* vbi [...] multum se extendit circa huiusmodi dubi[...] & dicit istum articulum multum esse intrica[tum] [...]

tum, sed tandem sic distinguit: Aut sunt plures delegati circa idem, & vni mandatur expeditio causarum alterius ad eandē causam, quod omnibus aliis intelligitur denegata. *l. cum prætor. ff de iud.* Alias nil, vel modicum operaretur tale præceptum. Quod dicit idem, si pastorale pręceptum alteri delegatur, vt dicit in pluribus procuratoribus successiue cōstitutis æquiparando mandata ad inuicem, vt dicit gl. *in l. iudicum. ff. de iudic. coniuncta. l. si quis cum procuratorio. §. fi. ff de procur. & in c. 1. de procu lib 6.*

Quandoque sunt plures habentes iurisdictionem vniuersalem ordinariā, & vna causa contenta sub illa committitur per superiorem vni ex ordinariis; & tunc idem, vt intelligatur delegata aliis, de quo dicit esse casum in terminis. *in d. c. studuisti extra de offic. deleg.*

Quandoque plures habent iurisdictionē vniuersalem, & vnus iurisdictionem in certa specie causarum contenta sub genere, & deinde superior mandat de illa specie cognitionem fieri per iudicem, habentem in ea speciałem commissionem, & hoc casu similiter in omnibus intelligitur delegare, nisi in mādato aliud exprimatur: & de hoc dicit esse text. *in d. l. 1. C. de offi præfe. vrbis.*

Quandoque contingit, quod plures habent iurisdictionem ordinariam vniuersalē, & certum genus causarū indeterminate, vel determinatè, quo ad certum genus personarum committitur aliis. Et tunc aut constat de intentione: Vtrum voluerit auferre habenti vniuersalem iurisdictionem, vel non; & tunc stamus sub certo. Aut vero non constat; & tunc commisso specialis fit fauore personarum, inter quas debet esse affectio, aut odio earum, aut fit fauore Reipublicæ, aut dubitatur: Si fauore personarum; tunc aut fauor est eis, quod intelligatur adempta omnibus aliis iurisdictio, & intelligitur adempta: dat exemplum. Si monachi vnius monasterii impetrēt à Papa certum determinatum visitatorē; quia ille solus visitabit, & non alius, sic intelligitur, quod habetur *in l. quod in rerum. §. si quis ff. de legat. 1.* & ibi per Iacob. de Arena, vt in fratribus humilitatis de Mediolano. sic intelligitur, quod habetur. *in l. fin. Cod. de apparito. magistr. milit. lib. 12.* vbi apparitores eorum habent certos iudices. & non alios. *l. fi. C. de iurisdict. omn. iud.* Si vero fauor est eis habere plures iudices, vt in scholaribus; & tunc non intelligitur aliis adēpta iurisdictio, vt *in auth. habita C. ne filius pro patre.*

Si vero eorum iurisdictio attributa est, vt in inquisitore hæreticorum deputato in aliqua ciuitate; & tunc nihil detrahitur iurisdictioni ordinarii, vt *in cap per hoc. de hæret. lic. lib. 6. & in c. statuimus. iunct. gloss. Innoc. de off. deleg. eod. lib. 6.* Ita dicit Angel. *in d. leg. testamenta omnia. C. de testamen.* Si fauore Reipublicæ sit data aliqua potestas, seu iurisdictio in aliqua specie causarum fauore Reipublicæ: quoniam non videtur esse adempta potestas ordinario vniuersali; eo, quia expedit plures habere potentiam cognoscendi & determinandi causas tam ciuiles, quam criminales, *in Authent. vt differentes iudices & l. 2. C. vbi de crimine agi oport.* Ista est distinctio Angeli *in d l. testamēta.* Ex qua videtur, quod cum hæc potestas sit tam in fauorem Ducis Burgund. & suorum etiam Reipublicæ: & ꝙ in concessione illius iurisdictionis nō est expresse adempta potestas Balliui, qui est iudex ordinarius in talibus & sic in fauorem Reipublicæ: quod talis potestas iudicis Cancellariæ non est data priuatiue ad iudicem ordinarium, & sic ad Balliuum; quia ante huiusmodi concessionē etiam cognoscebat de huiusmodi executionibus præcisis, sed tantum accumulatiue, & quod ita de his cognoscit Balliuus, si præueniatur, quam iudex dictæ Cancellariæ: Et ita se obseruat consuetudo apud nos. Non tamen præses valet eius iurisdictionem impedire, vt in simili dicitur de defensoribus ciuitatis. *in Authen. de defensorib. ciuitatum. §. nulla. collat. 3.*

Et de materia amplissime Barbat. *in d. cap. studuisti. extra de off. deleg.* ad quem vltra alios recurre: *& in c. cum contingat. colum. extra de foro compet.* vbi plures decisiones & remissiones ad hoc allegat, quas videre poteris.

Et quicquid id sit, concludendū est, quod semper Balliuus est maior eo, ex quo dictus

gubernator est tantũ ordinarius in certo genere causarum, & Balliuus maius imperium eo habet in tota prouincia sibi decreta, & ita est in obseruantia, & allego textum ad prædicta multum clarum, *in l. nihil omnino. C. de palatinis sacrar. largit.* vbi dicit: *Reuerentia non solum ab inferioribus, sed etiam à maioribus, & in Prouincia degentibus Rectoribus Prouinciarum debetur atque defertur.*

Vigesimaprima consideratio. Apud nos etiam sunt aliæ diuersę, & penitus distinctæ iurisdictiones à iurisdictionibus ordinariis Balliuatus, & Cancellariæ contractuum supra nominatis, qui etiam habent omnimodam iurisdictionem in certo genere causarũ: vt sunt gruarii duo in Burgun. Quorum vnus dicitur gruarius Burgundiæ, & habet cognitionem in sua gruaria in tribus Balliuatib. Diuionensi, scilicet, Auxeti, & Montis. Alter vero est Heduensis, qui cognitionem habet in Balliuatibus Cabilonen. & Cadrelen. Et cognitio seu iurisdictio eorum se extendit circa forestas, ligna, & nemora Principis, & de forefactis in eis, & etiam circa aquas & flumina: & tales etiam immediate subsunt Curiæ supremæ. Ita, quod ab eorum sententiis immediate ad supremam curiam appellatur: & cõmuniter solent tenere & exercere eorum iurisdictionem in auditoriis publicis. Sed an tales debeant præferri Balliuo semper vsq; nũc non præfuerunt Balliuis, sed Balliui eos præcedunt, in quibuscunque congregationibus. Sed ex præcedenti consideratione cogita, an Balliuus posset cognoscere de forefactis seu emẽdis factis in lignis, seu nemoribus, & stagnis Regiis, cum isti habeant iurisdictionem ordinariam in certis rebus, seu in certo genere causarum. Audiui alias magnum gruarium Franciæ, qui dicitur magnus Magister aquarũ & forestarum, dicentem, quod isti gruarii erant sub eo, sicut sunt alii in Francia, & quod volebat constituere locumtenentem generalem in Burgũdia, quæ non subiiceretur eis, sed non credo, quod potuisset fecisse, ideo aliter non insisto. Et tales gruarii possunt dici præfecti lignorum, seu forestarum & aquarum. Et hac dictione *foresta* vtitur text. *in ca. cum dilecti. extra de donat.* & ibi gloss. [illegible] nit, quod foresta est locus, in quo fere[illegible] duntur, & habet quis vsum venandi, [illegible] generalius capitur, etiam si in illo nem[illegible] esset clausura, dummodo sint arbores [illegible] vix illa loca carent feris. Sed gruarii vo[illegible] ad similitudinem illorum, qui an[illegible] gruarii dicebantur, qui aucupio P[illegible] præerant, hodie qui custodiæ & gub[illegible] ni forestarum, & aquarum præsunt, [illegible] ciuntur, vt dixi *in Commento nostro [illegible] suetudinibus duca. Burgund. tit. Des [illegible] riuieres. art. 7. in fin.* Et sic videntur e[illegible] cti & in dignitate seu ordine spectab[illegible] secundum quod sunt communiter a[illegible] cti, vt dicit Spec. *in rubr. de iurisd. omn. [illegible] principium. ver. medii.* Sed si hoc esset [illegible] videretur, quod præferendi essent B[illegible] seu præsidibus Prouinciarum, qui [illegible] esse clarissimi, vt sæpe supra dictum [illegible] etiam spectabiles dici possint, falte[illegible] bus non appellatur. Nec credo, quo[illegible] nostri sint spectabiles, sed inferiori[illegible] locabantur: verum bene crederem [illegible] gruarium Franciæ debere præcede[illegible] uos, & senescallos præter Præpositum [illegible] ensem, qui æquiparatur præfecto vrbis [illegible] pra *hac part. 55. consideratione.* Et ille [illegible] ior omnibus aliis, & habet iurisdiction[illegible] palatio Parisiensi in mensa marmore[illegible]

Alia tamen vetustissima circa hu[illegible] officia, & notanda habet Cælius *lib. an[illegible] rum lectionum 14. cap. 6. in fin.* quinq[illegible] exercuit in laudabili tantæ materiæ [illegible] ptione: & ibi syluarum præfecturam co[illegible] bus iniungi solitam comprobat, & p[illegible] primum citat Virg. illud ex Bucolicis

Si canimus syluas, syluæ sint consul[illegible]

Qua in parte (vt ait scientissimus [illegible] morem respicit veterem, quo consul[illegible] uarum, & collium iniungebatur cu[illegible] pingendis seu fabricandis nauib[illegible] vnquam deesset, quæ sane prou[illegible] dicebatur, vt à maioribus disting[illegible] quas consulares dicebant. Proinde in C[illegible] Suetonius ab optimatibus datam scrib[illegible] ram, vt Prouinciæ futuris consulibus [illegible]

negotii, id eſt, ſyluæ colleſque decernerentur. Apud iureconſultos de prouinciis minoribus mentio eſt, in quibus ſyluarum ſtatuitur cura. Hæc ille. Opinor, quod voluerit intelligere, & allegare rubricam cum duabus eius ll. *de cupreſſis, &c. lib.* 12 *C.* ſed *in l.* 2. interpretes, vt Lucas de Penn. & Ioan. de Plat. ex illis verbis inſertis *in dict. l.* 51. *ibi: ſciant abſque permiſſu magnitudinis tuæ arborem præcidendi vel transferendi licentiam denegandam.* referunt ad permiſſionem præfecti prætorio, & non conſulis. Sed hoc non arguit inconcuſſe; quia non conſtat, cui dirigatur illa lex, & ſunt verba ſuppletiua à dictis interpretibus in caſus illius legis poſitione: Et ſi ita eſſet, Foreſtarii noſtri adhuc magis gloriarentur. Et in hac materia libet paululum ſpaciari: Certum eſt, quod ſuper illa *l.* 2. fundatur conſtitutio, ſed ordinatio Regia, qua cauetur, vt de foreſtis Regiis nulli ſit licitum incidere arbores, nõ merchatas ad merchiam Regis, nec eas collapſas alibi transferre abſque permiſſione Foreſtariorum ſub certa pœna, vt in ſimili notat ibi Bar. & poſt eum Io. de Pla. pro quo gl. optim. *in ver. ſaluti in l. ſi ſerui veſtri. C. de noxalib. act.* & hoc ex identitate rationis.

Etiam dicitur, quod quædam poſſunt concedi per iſtos Foreſtarios, ſeu præfectos ſyluarum, quæ non poſſunt concedi per alios, vt etiam in ſimili ibi notat Io. de Pla. Qui & ibi notat vnam arborem æſtimari ad valorem vnius libræ auri, & multa alia; puta, quãdo quis dicatur incidere arborem, & ſic pœnã incurriſſe; & ſi inciderit tantum partem arboris, & non totam, an incidat in pœnam incidentis arborem: & qui incidit geminam arborem vna copula coniunctam, an puniatur pro vna, vel duab. De quib. quæſt. ad eum; ibi recurre.

VIgeſima ſecunda conſideratio. Idem à ſimili, vt *in præcedenti conſideratione* dicendum eſſet de gruariis, qui tantum cognoſcere poſſunt de ſale, & de pluribus abuſibus & damnis commiſſis circa illud: quoniam tales poſſunt dici præfecti ſalis. Sicut dicitur de præfecto annonæ, & de aliis præfectis, de quibus *in præcedente conſideratione*: aut forte Comites horreorum, & in ſimili vtitur his verbis text. *in leg. vnic. C. de piſtoribus. li* 11. Sed cum hæc officia non ſint principalia officia præfecti ſalis, ſed ſunt ſolum ſubalterna ſub generalibus Franciæ: quibus data eſt omnimoda cognitio, poteſtas, & iuriſdictio de ſale, tanquam ſit de his, in quibus Rex habet plura alia commoda, indictiones, ſeu gabellas: Ideo tales ſubalterni officiales non ſunt in tanta dignitate, quanta principales: Prout etiam videmus de receptoribus particularibus Prouinciarum, ſeu præfecturarum, qui dicuntur coactores, qui non tanta potiuntur dignitate, quanta & generales, & theſaurarii generales, & receptores generales. de quibus ſupra dictum eſt in *parte præcedenti.*

Quicquid tamen ſit, iſti granatarii habent iuriſdictionem, & cognitionem in delinquẽtes ſuper ſale. Et ab eis appellatur ad ſupremas Curias Parlamentor. prout de Balliuo ſeu præſide Prouinciarum.

Et de his memorat Gagui. *in ſuo compendio ſuper Francorum geſtis. libr.* 4. *cap.* 2. vbi ait: Cum multa & grauia bella inter Philippum Valeſium Francorum Regem, & Eduardum Angliæ Regem mota eſſent: cum Philippo parum pecuniæ ſufficeret, nouam exigendæ pecuniæ formam excogitat, qua ſine cuiuſque conditionis diſcrimine omnes Regnicolæ tenerentur. Sal, quo nemo facile abſtinet, comparari aliunde quam ex publicis, quæ inſtituerat, Promptuariis vetat. Quod autem à mercatoribus, aut emptum hactenus, aut poſthac emendum eſſet: Id ab iis, quos ad id negotium deputaret granatarios, per vices temporum, precio indicto diſtribuendum fore. Id tributi genus, etſi graue multis viſum eſt, ad hanc tamen vſque ætatem penditur, ingenioſum profecto (ait ille) inuentum, quo nemo à tributo liber eſt, & vnde ingens Regibus pecunia quotannis venit.

VIgeſima tertia conſideratio. Idem videtur eſſe dicendũ de Electis Franciæ, qui habent ſuas certas & diſtinctas prouincias in Regno, & cognoſcunt de tributariis,

capitationibus, seu collectis, de quibus etiam cognoscebat, & cognoscere poterat ante pręses prouinciæ: vt tenet Petrus Cothereau *in suo schedulari magistratuum ciuilium ti. de præsidib. prouinciarum*. Et ibi scribit; quomodo nomẽ *præses* est generale ad omnes magistratus, & prouinciarum Rectores. Ex quo videretur dicendum, quod etiam tales iudices particulares habentes cognitionem, & potestatem in certo genere causarum vltra Ballios, & Senescallos possent etiam dici Præsides, quod non est dicendum ex ante deductis in pręcedentibus consider. Cum talibus non sit attributa iurisdictio priuatiue: sed accumulatiue, ex quo (vt sæpe dixi) videntur iudices dari ad certum genus causarum.

VIgesimaquarta cõsideratio generalis est. In qua dico gerentes magistratum in loco sui magistratus, & iurisdictionis cæteris paribus ratione magistratus præferendi sunt omnibus aliis, & in sedendo, cum honor deferatur in sedendo. Bal. *in l. quoties. C. vbi senatores, vel clarissimi*. Iacob. Rebuffi *in l. 2. C. de proximis sacror. scrinior. lib.* 12. Et debet Iudex seu magistratus sedere in tribunali sublimiori. *c. Episcopus, 95. dist.* Nam quodlibet tribunal habet plures gradus, primum videlicet, & supremũ, in quo debet sedere ipse magistratus, seu iudex ad ius reddendum. Secundum, & inferiorem, vbi recipiẽdi sunt viri illustres, cum personaliter coram eo super criminali actione disceptatur. Tertium, & infimum, qui reliquis altercantibus deputatur, vt patet *in d. l. quoties. § sedendi.* vbi est text. Et in secundo gradu seu loco debent sedere aduocati, secundum eorum gradus prærogatiuam. vt infra dicam. facit *l. fin. C de offic. diue. iud.* Non autem in primo. *l. 1. C. de offi. ciuil. iud.* vt sit delectus aliquis inter eos secundum Spec. *tit. de aduocato. §. 5. in c. hic dicendum. in prin.* Pro quo facit text. *in c. fin. incip. Episcopos 17. dist.* Et quantumcunque quis sit maximus, & illustris, non est honor iudicibus sedere cum eis in tribunali. text. *in Authent. vt ab illustribus. § sancimus. iunct. gloss. in verb. indigne. collat.* 5. ita dicit Lucas de Penn. *in rubr. Cod. de apparitorib. præfecti vrbis. lib.* 12. Et de laude & honore huiusmodi iudicum ample scrib[...] dericus *in suo spec. vitæ humanæ, li. 1. c. 1*[...] tales sunt honorandi à cunctis mortal[...] etiam apud gentiles plurimum hono[...] tur, vt ait Val. Quoniam Apollo req[...] de iustis magistratibus respondit se n[...] vtrum Deorum numero, an homin[...] gregari deberent. Adeo enim hoc exe[...] apud eos illustre fuit, vt illud omni[...] tui præferrent. Quod etenim, teste[...] ne, præclarius digniusque inter mo[...] ercitium excogitari potest, quam vni[...] minem in Republica reperiri, qui co[...] vtilitati seruiat, qui communia pro[...] pro communibus habeat, qui velit[...] personam ciuitatis gerere, dignitatem[...] que sustinere, &c. vt ibi. Et non solum[...] honorari debent, imo beati dicuntur[...] betur *Ps.* 105. Qui faciunt iudicium[...] tiam in omni tempore. Tales enim ob[...] tatem sunt honorandi. *c. vt debitus. in*[...] *tra de appel.* Spec. *in tit. de aduocato. §.*[...] vbi dicit: quod iudex debet sedere[...] honorem, & aduocatus stare. text.[...] *quis. in fin. C. de postul.* Et idem Specul[...] *disputatio. & alleg. aduocatorum. § 6.*[...] Imo iudices sunt nobiles, & acquirunt[...] litatem ex officio iudicis: intellige tam[...] iudicibus Principis, in loco vbi sunt iu[...] vt est tex. & ibi Bar. *in l. iudices. C. de dign*[...] *bus. lib.* 12. Dixi *in Commento nostro sup*[...] *suetud. duca. Burgund. titul. Des enfans*[...] *sieurs lictz. §. 4. in gl. 1. vers. & ideo etiam*[...] *fra latius dicam.*

Aduerte, quod iudicis appellatione[...] maior iudex, *in Auth. de iudicibus coll*[...] *in Authent. Vt omnes obediant iudi. pro*[...] *rum. collat.* 5. Bald. *in leg. 1. in 2. lect. in p*[...] *de iurisd. omn. iud.* & etiam ordinarius[...] *Authent. vt omnes obediant. §. si vero*[...] bi notat gloss. in verbo, *iudex.* Et[...] honorandus est iudex in loco suæ[...] nis, quod debet sedere in cathedr[...] bus aliis, text. est in *Authent. de iud*[...] *debant collat* 6. Imo dicit Ange. ibi[...] sedere in cathedra. facit text. *in Auth*[...] *lustri. § sancimus. colla. 1. & in d. l. 1. C.*[...]

uil.iud. & *d.l.fi.C.de offic.diuerso.iud.d.l.quisquis.§ fi.C.de postul.* & *d.l.fi.§.sedendi. C.vbi senatores,*&c.Spec.*tit.de sententia.§.iuxta.ver. vtem.est nulla ratione modi.*

Et talis sedes dicitur sapientiæ & scientiæ, secundum Hieron. *in tract. de fide & credulitate.* Et ad hoc legitur 2. *Esdræ* 8.*cap.* quod Esdra stetit super gradum ligneum, quem fecerat ad loquendum & legendum librum legis Moysis. Et qui bene sederit super cathedram, honorem accipiet cathedræ; qui verò male sederit, iniuriam facit cathedræ, text. *in c.multi.40.dist.*

In tantum est etiam honorãdus, quod inter alios debet habere ornamentum in capite ex veluto serico, vel alio nobili panno: in circuitu cuius est circulus aureus, quod ornamentum proprie dicitur fasciale: dictum fasciale, eo, quia olim fasces erant lanistæ, id est, fasciolæ purpureæ, quibus redimebantur coronæ lauri, quas, qui gestabant in summis fascibus, id est, dignitatibus, & magistratibus positi dicebantur. Et aliquando dicuntur fasciæ, & non fasces. vt *in l.argumento.ff. de auro & arg.leg.* Et tales deponebant iudices finito officio in aduẽtu successoris. text. *in Authent.vt iudices sine quoquo suffragio. §.necessitatem.in princ.collat.* 2. Et tales olim iudices fasciati præerant omnibus aliis, quorum pręsentia terrorem omnibus inducebat. Hodie vero apud nos, & in Parlamento Parisiensi, & in aliis Parlamentis Franciæ tale ornamẽtum dicitur mortarium: vt dixi supra *in* 1.*parte in* 9.*concl.in fine.*

In tantum etiam tales iudices honorãtur, quod doctorali cappa induuntur, quæ infula dicitur, de qua *in l.*1.*C.de temp. & reparat.appel.* & *in l.fi.C.de primicer.lib.*12. & *in l.fi.in pr. C.de decurion.lib.*10. Et infula proprie dicitur ornamentum honoris, & est magna adiectio honoris deferenti: Et dicitur infula, quasi influa, secundum Cy. *in l.fi. C. de quadrien. præscript.* ex quo in ea influit dignitas, qua ornantur iudices, & consiliarii. *d.l.fin.C.de decurionib.*

In tantum est etiam honorandus Iudex, quod filius iudex præfertur patri, vt refert Aulus Gellius *in* 2.*noctium Atticarum li.ca.*1. vbi ait: Quod filius in gerendo magistratu præferendus est patri & eidem pater, cedere ac præstantiorem locum dare debet. Recitãdo historiam de clarissimo viro præside Cretæ prouinciæ. Qui cum ipse, & eius pater Athenas ad visendum cognoscendumq; Taurum Philosophum adiissent, ac inter eos, qui potius sederet, ac potiorẽ locum obtineret, disceptaretur; hanc super ea re Taurus perpẽse & ponderate tulit sententiam. In publicis locis atq; muneribus, atq; actionib. patrum iura cum filiorum, qui in magistratu sunt potestatibus collata, interquiescere paululum & conniuere. Sed cum extra Rempublicam in domestica re atque vita sedeatur, ambuletur, in conuiuio quoque familiari discumbatur: tum inter filium, magistratum, & patrem priuatum publicos honores cessare, naturales, & geminos exoriri conuenit.

Et ibi etiã narratur historia de filio Quinti Fabii Maximi existente consule, qui patrem equo descendere iussit: de qua etiam apud Valerium Maximum *in titu. de institutis antiquis.* Nam apud veteres Romanos instituto cauebatur, neminem equo insidentẽ ad consulem venire debere, sed honoris gratia, antequam consuli appropinquasset, descendere. Cuius Valerii verba sunt hæc: Idem Fabius à senatu legatus missus ad filium Consulem Suessam, postquam animaduertit eum ad officium suum extra in mœnia oppidi processisse, indignatus quoque, quod ex lictoribus nemo se equo descendere iussisset, plenus irę sedere perseuerauit: quod cum filius sensisset, proximo lictori, vt sibi appareret, imperauit: Cuius voci Fabius cõtinuo obsecutus: Non ego (inquit) fili summum imperium tuum contempsi, sed experiri volui, an scires consulem agere, nec ignoro, quid patriæ venerationi debeatur, verum publica instituta priuata pietate potiora iudico. Facit; quia cõtemni solet magistratus ac regendi frangitur autoritas, dum nimium seruatur humilitas. text. *in cap.quando.* 86.*distinct.* Ideo augere debet ex ingenio dignitatis statum, & autoritatem, ne contemptibilis videatur. *l.nec quic-*

quam.§.circa.ff. de officio proconsul. & l. obseruandum.ff. de officio præsidis. & dixi *in procemio huius libri.*

Aduerte tamen, quod omnia post religionem sunt ponenda etiam in his, in quib. summæ maiestatis decus conspiciendũ videtur, vt in Imperio, ita, quod nullus ratione officii, honoris, seu magistratus, seu consulari aut prætoria dignitate fungatur consequi debet immunitatem, aut vocationem, seu excusationem prætendere debet ab officio & labore circa sacra impendendo, prout recitat Valerius, *tit. de seruata religione.* Exemplum de L. Furio bibaculo, viro pii simul ac religiosi animi, qui prætor à patre suo collegii saliorũ sacerdotum magistro iussus, sex lictoribus præcedentibus, arma ancilia tulit, quamuis vocationem huius officii honoris beneficio haberet. Et ibi reddit rationẽ Valerius; quia nunquam dubitauerunt, sacris imperia seruire, ita se humanarum rerum, futura regimẽ existimantia, si diuinæ potentiæ bene & constanter fuissent famulata. Et sic non est dedecus magistratibus, dum deferunt & portant capsas sanctorum, aut pallium seu velũ corporis Christi in festo eiusdem, dum itur processionaliter per vicos vrbis apud nos Christianos.

Ad vnum etiam aduerte, quod iudices, seu officiales Principis, quoties contigerit celebrari festum, vel congregationem in honorẽ Principis, vel fieri focos publicæ lætitiæ, ob partam victoriam contra hostes, vel natiuitatem liberorum, vel pompam, seu processionem mandat fieri ob certam causam, debent huic actui interesse, per text. ad literam *in l. si quando. C. de statuis, & imagin.* Et ideo cum ibi sint ob reuerentiam Principis, vt ornamentum actui præbeatur, debẽt alios præcedere.

Iudex etiam aduocatus in sua curia, seu auditorio postulantibus præcipere potest, vt dent ei consilium in causis tangentibus Principem, vt dicit Iac. Rebuffi *in l. sacris. infra, per illum text. C. de proxi. sacror. scrinior. lib. 12.* Et idem ibi notauit gl. per text. *in l. sancimus. in fin. C. de aduoc. diuers. iudic. & c. pastoralis. §. 1. extra de off. deleg.* quod extende etiam in [...] sis criminalibus secundum Io. de Plate[a] [...] per *l. custodias. ff. de publicis iudic.* Et lic[et] [...] die aduocati non percipiant salaria ex p[ubli]co; tamen salaria, seu honoraria, qu[æ per]piunt à clientulis, succedunt loco sala[riorum] publicorum, secundum Bart. *in l. prou[inciarum]* *C. de postulando.* Cum illa percipiant [...] tate Principis, & ad postulandum ad[...] tur cum licentia Principis, seu suoru[m ...] cum *l. petitiones. in princ. C. de aduoc. d[iuers.]* *dic. l. nemini. & l. petitionem. C. de aduo[c. diuers.]* *iud.* Scias tamẽ, quod Paris de Puteo [...] *de syndicatu, in verbo, potestas. char.* [...] longam disputationem concludit, q[uod ...] possunt cogi aduocati, & iurisperiti co[...] re etiam pro fisco sine aliquo salario, [...] multum se extendit circa huiusmodi [...] am. Apud nos seruatur, quod coguntur [...] consilium in causis criminalibus, qu[...] non possunt per iudices sine cõsilio q[...] peritorum, secundum ordinationes, [...] stitutiones Regias.

Et quia hic se ingerit occasio, per[...] debet, quod recitat Cœlius post Ant[...] *lectionum antiquarum, c. 49.* Ire vero ad iu[di]cem ait, est ire ad ipsum ius; quia iud[ex] debet veluti animatum ius, id est, sanct[us ...] adulabilis, inexorabilis, erectus, [...] Nam Cicero in *legibus,* Magistratum [...] cit legem loquentem. Legem vero m[...] magistratum. Et ibi Ægyptium iudic[...] ce adagii) intelligi scribit sanctum, nih[il ...] mio; nihil metu à iustitiæ semita dig[...] tem: & plane eum, qui gratiæ nihil p[...] tribuit. Num tu es: qui iudicas? Ma[...] audita, te non moueãt, aut passim d[...] que certa probatione, nunquam cre[...] ante audita diligenter inquiras, ne[...] tando quicquam agas, vt ait tex. *in* [...] 30. q. 5. Estque talis iustitia ipsa iu[...] Stachane æquior. Est autem Dori[...] Non aberrabit vtique is à vero. E[...] rum monumentis reperitur, Ægyp[...] bus ex præscripto legis antiquæ fuit, [...] mox futuros iureiurando adigere, ne [...] quidem iniusti quippiam iniunxisset, [...]

[...]tis medio non declinaturos, nec lineam o[...]mino, quòd dicitur, moturos: quia patiëter [...]rait Romanus Pontifex *in ca si quando. ex[...]tra de rescript.*) sustinebimus, si non feceris, q[...] [...]nobis fuerit insinuatione suggestum. [...]*a. licet 16. quæst 3. & l. nemo. C. de sentent. & interlocut. omn. iudic.* Etenim quandoque per nimiam importunitatem petentiũ Princeps non concedenda concedit. text. *in l. 1. C. de petit. bonor. subl. lib 10. & c. cum in iuuentute. extra de purgat. canon.* quæ res omnium censetur excellentissima, quando neque hesperus, neque lucifer ita nitet, sicut iustus [...]tit.

VIgesimaquinta consideratio. Quæ dicta sunt de Balliuis seu Senescallis in supradictis considerationibus habent locum eius in locumtenentibus, qui sunt magistratus iustitiæ, & exercent iurisdictionem omnimodam, & eisdem honor talis, & reuerentia debetur, quæ & domino. tex. *in ca vlt. 93. dist.* vbi est hoc verbum *locumtenens.* dixi supra *ista eadem parte in 10. consid. vers sed videtur.*

Intellige tamen de locumtenentibus generalibus, qui resident & præsunt in loco principaliori sedis Balliuatus, seu Senescalliȩ, cum habeant officium à Rege, qui est lex animata in terris, vt dicit tex. *in § fin. in Auth. de consulib. collatio. 4.* & Vigor iustitiæ, secundũ text. *in l. prohibitum. in fi. C. de iure fisci. libr.* 10. Quoniam tales habent eandem potestatem, quam Ordinarius ex codicillis, hoc est literis officii, & per statuta, seu ordinationes Regias. Secus autem de locumtenentibus particularibus seu localibus in aliqua sede Balliuatus, qui est solus commissus ab ipso Balliuo. Quia licet talis honor eidem debeatur & reuerentia, vt tenet P. Francus *in c grandi. in §. notabili. de suppl. neglig Prælat.* Tamen nõ habet eandem potestatem; quia non habet cognitionem causarum meri imperii: Ita dicit Bald. *in Auth. sed nouo iure. in prin. C de seruis fugit.* & sic locumtenens autoritate hominis non potest imponere pœnam sanguinis, sed locumtenens autoritate legis vel Principis, sic gl. fi. & ibi per Bart. *in l. 2. C. de off. eius, qui vicem alicuius iudic. vel præsid. obtinet.* Bar. *in leg. 1. § hi quib. ff. de leg. 3.* dixi *in Commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgund. in rubr. Des iustices. in gl. & droicts. in additione incipien. concorda prædicto.*

Sed an tales Balliui seu Senescalli habẽtes locumtenentes possint exercere iurisdictionem in absentia suorum locumtenentium, aut commissorum, vel etiam in præsentia: dic quod sic, quando ambo sunt à lege. Nam locumtenentes generales; vt ante dixi, constituti & ordinati sunt à Principe: qui est lex viua, & habent iurisdictionem vniuersalem, secus in aliis. Ita tenet, Card. Alex. *in § ad hoc. vers. pone capitaneus. collat. 2. tit de pace iuram. firmata ten. in vsib feudorum.* Et ex dictis illius videtur, quod dominus gubernator Cancellariæ contractuum Ducat. Burgund. (de quo ante *in 17. consider.*) ex quo habet commissos locumtenentes sub se per seipsum ad exercẽdam iurisdictionem suę gubernationis, quod in eorum absentia non potest exercere illam iurisdictionem.

VIgesimasexta consideratio erit de iudice locumtenente criminali, seu maleficiorum, qui in iure dicitur latrunculator: vt est text. *in leg. solennis dicere. §. latrunculator, ff. de iudic.* sic dictus; quia de latronibus iudicat. vt ibi dicit *gloss. fin.* Hic iudex in pluribus locis maximæ autoritatis & potestatis est. Nam de causis criminalibus cognoscit; & quia præerat capitalibus causis, & sententiis; ideo quæstor dictus est, secundum gloss. penultim. *in l. vnic. ff. de offi. quæstoris.* Vnde Budæus *in leg. 2. ff. de origine iuris.* dicit. Quærere enim est informationem facere, & legibus vindicare. A quo quæstio pro publico iudicio: accipitur etiam pro tormentis, & inquisitione, vt *in leg. item apud Labeonem §. quæstionis. ff. de iniuriis. l. 1. §. quæstionem. ff de senatusc. consul. Syllan. & toto titulo de quæstionibus. ff & Cod.* vnde decernere quæstionem dicimus: & Iudex quæstionis prætor dicebatur secundum Budæum, vel forte præfectus vrbis, cuius magna potestas erat in criminalibus, vt *in l. 1. ff. de offic. præfecti vrbis.* Idem qui & quæsitor, qui publicis iudiciis exercendis, & maleficiis puniendis

præerat. Virgi. *Quæsitor Minos vrnam mouet.* & Claud.

Quæsitor in alto
Conspicuus solio pertentat crimina Minos.

Et proprie, cum hoc habet potestatem præfecti vigilum, cum de nocte etiam per se & suã familiam circuit ciuitatem ad obuiandũ criminibus, quæ communiter fiunt de nocte. *l. pen. ff. de off. præfecti vigil.* In vrbe vero Rom. est iudex ordinarius in hoc, qui dicitur Barizellus seu Bilisarius, Mediolani verò dicitur Capitaneus iustitiæ, sub quo alias assidebam. Parisius vero Præpositus Parisiensis, & habet vtranque cognitionem quo ad se: sed habent locum tenentes diuersas iurisdictiones suas in Castelleto Parisiensi exercentes. Quippe vnus est, qui de causis criminalibus cognoscit. Alter vero de ciuilibus, & re pecuniaria. pro quo facit text. *in dict. §. latrunculator.* In pluribus aliis ciuitatibus & balliuatibus, seu senescallis fuerunt etiam de nouo creati tales iudices, seu locumtenentes, qui solum cognoscunt de dictis causis criminalibus.

Ex quo in hoc suboriri posset altercatio; Quis istorum præcedere debeat: an iudex criminalis, an vero iudex ciuilis ordinarius. Et videretur, quod iudex criminalis; quoniam indifferenter de his cognitionem habet, quæ sunt de mero imperio, vt est animaduertere in facinorosos homines, *l. imperium. ff. de iurisdict. omn. iud.* & quæ versatur in pluribus aliis casibus, quos enumeraui *in Commento nostro super consuetudinibus ducat. Burgund. in rubr. Des iustices.* Ex quo cum merum imperium dignius sit, & excellentius aliis; quia officio iudicis nobili expeditur, & ad vtilitatem publicam, intersitque Reipublic. ne delicta remaneant impunita. text. *in l. ita vulneratus, ad fi. ff. ad leg. Aquil. & in cap. vt famæ, §. 1. extra de sentent. excom. cum pluribus aliis concord. per gloss. in verb. impunita. vtrobique adductis.* Et ita etiam tenent doctores, maxime purpur. *num. 104. in dict. l. imperium* vbi expresse dicunt, quod merum imperium concernit ea, quæ respiciunt publicam vtilitatem. Alia vero duo, scilicet, mixtum imperium & iurisdictio concernunt ea, quæ respiciunt priuatam vtilitatem, ex quo [...] rendum est. Et dicitur dignius me[...] perium, cum publica seu communis [...] præferatur priuatæ. vt habetur l. E[...] *vnic. § penult. C. de caducis toll. l. v[...]* *Lucas de Penn. Cod. de primip. lib. 12. [...]* undem *in l. ex omnibus. Cod. de decur[...]* Et dicit D. meus Ias. post alios *in dict. [...] rium.* Quod ex quo imperium est [...] quam iurisdictio, ideo mixtum [...] de vtroque assumpsit nomen ab imp[...] non à iurisdictione. Ex quo dicen[...] quod merum imperium est dignius [...] iudices criminales videntur esse dign[...] dicibus ciuilibus. Et quod in loco [...] renti ipsi. Iudices rerum capitalium [...] dere debent dictos locumtenentes [...] Et vidi Mediolani Iudicem male[...] (qui dicitur Vicarius capitanei iustitiæ [...] cedere potestatem Mediolani, & [...] quoscunque alios iudices à senatu [...] res. Ita etiam, quod tempore meo [...] iiciebatur Senatui, cum ab eo nec[...] tentia appellaretur: Quod videmus [...] etiam in Gallia obseruari, cum à mag[...] posito seu generali Domus Regiæ, & [...] positis mareschallorum Franciæ no[...] uocatur; & tamen nullus est iudex [...] Gallia quicunque sit in ciuilibus, à qu[...] appelletur ad supremas Parlamentor[...] rias.

Possunt tamẽ aliqui dicere, quod lo[...] tenentes generales & ordinarii, qui cog[...] cunt de omnibus causis ciuilibus [...] res, & præferantur istis locumtenent[...] nalib. Quoniam isti non videntur [...] narii, sed legati ad vniuersitatem c[...] Cum de illis tantum cognoscere poss[...] de aliis se intromittere possint. *d. l[...] latrunculator. ff. de iudic.* Et dantur [...] tum in subsidium ordinarii, & non [...] ue, sed accumulatiue. Cum omnis [...] criminalium & ciuilium causarum [...] præsidem Prouinciæ seu Balliuum [...] lum aut Præpositum: vt toto tit. *ff. [...] fid.* qui habent Vicarios seu locum[...] sub se distinctos. Sed istæ rationes non [...]

videntur veræ: quia huiusmodi locumtenentes non sunt delegati, nec habent iurisdictionem accumulatiue ad alios locumtenentes, sed priuatiue. Et etiam dicebatur, cum maior cognitio sit causarum ciuilium, quam criminalium; cum plures sint & in maiori numero, ex quo plures sub se habent. Ideo videntur esse maiores, & digniores dicuntur, qui plures habent subiectos, & gloria est in lata gente: Dixi supra *in 5.part.in 14.consid.* vbi posui plura, *& in 4.par.in 52.consid.vers.8.* quæ possunt facere pro hac parte, quæ non repeto.

Saltem debent præcedere Assessores, & alios consiliarios nouiter creatos à Principe: quia tales non habent tantam potestatem & authoritatem, quam habet Iudex seu locumtenens criminalis, qui est iudex de per se, & qui in personam suam format sententiam, quod facere nõ potest Assessor, nec alii Consiliarii, licet Assessores de iure sint antiqui officiarii, & de nouo nunc creentur dicti iudices criminales in illa potestate & præeminẽtia, in qua erat iudex ordinarius, seu locumtenens ordinarius alicuius districtus seu Balliuatus, vel Senescalliæ. Qui etiam in criminalibus & quomodocunque sit, semper erat maior Assessor cum suis consiliariis. Ergo etiam alius, qui est creatus eiusdem potestatis in illo genere causarum, tanquam socius ipsius locumtenentis ciuilis: cum etiam talis Assessor videatur esse illius iudicis criminalis Assessor, sicut & alterius locumtenentis. Etiam tales consiliarii videntur esse consiliarii illius iudicis criminalis, sicut & alterius iudicis ciuilis: pro quo text. optimus *in Auth. vt defuncti seu funera eorum, &c. § illud. collat. 5. & in Auth de iudicibus.* §. 1. *collat.* 6. vbi non fit distinctio an ordinario vel delegato iudici assessor seu consiliarius assideat.

Vigesima septima consideratio de Assessoribus erit. Quoniam aliquos habemus in Gallia ordinarios in plerisque Curiis Regis, qui habent tantummodo consulere in præsentia iudicis ordinarii, & maioris: & in aliquibus locis vocantur Assessores, vt in Senescallia Pictauiensi, vbi est Assessor, & etiam sunt Consiliarii nouiter à paucis annis à Rege nostro Francisco creati, sine quibus Assessore & Consiliariis non potest iudicare locumtenens Senescalli; imo nec Assessor in absentia locumtenentis sine consilio dictorum consiliariorum iudicare potest Et quod Assessores in absentia locumtenentis sint iudices, text. *in Auth. de iudicibus.* § 1. *ibi nostris enim administratoribus. collat.* 6. Et licet habeat solum assistendi præsidi potestatem; tamen præside per absentiam vel aliter impedito præsidere potest, & præsidendi potestas ad illum transfertur. *d.* §. 1.

Et licet de iure Assessor nullam habeat iurisdictionem. Bald. *in l. præcipimus.* §. *quod si à Duce. C. de appel. & in auth. ad hæc. C. de iudic.* vbi etiam dicit, quod subdelegare non potest, apud nos nulli sunt Assessores, sed Potestates in Italia habent Assessores, & tales sedent incontinenti iuxta Potestatem, aut eius Vicarium: prout in Gallia in locis vbi sunt, sedent iuxta locumtenentem, & continuo post eos, & ante omnes alios aduocatos, & hoc maxime, quando tale officiũ datur à Principe; quoniam hoc casu habet dignitatem etiam illam & eandem iurisdictionem, quam habet locumtenens in eius absentia ex generali obseruantia: Ideo apud hos sunt maiores & in maiori dignitate, quã in Italia; quia tantum iurisdictionis habent, quantum tribuit eis statutum, & apud nos quantum communis obseruantia ex ordinatione & institutione Regia. Et proprie Assessor est collega iudicis ordinarii, & consulit ei, quid agere debeat de iure: prout etiam sunt alii Consiliarii ordinarii, sine quibus iudex ordinarius in certis causis iudicare non potest: quoniã ex quo tales Consiliarii sunt à Principe instituti & ordinati, & habent dignitatem vltra alios simplices, & eos debent præcedere, vt infra dicam de examinatorib. qui apud nos vocantur, *Les enquesteurs*, & inter hos Consiliarios nouiter creator attendi debet prioritas promotionis in gradu, in prima eorum institutione. Deinde attenditur prioritas promotionis in officio, prout supra dictum est de Consiliariis consistorii,

& Parlamentorum, nisi quis esset doctor ita excellens, quod propter eius excellentiam esset aliis præferendus, quod fieri potest & debet probata eiusdem excellentia, eo modo, quo sup. probatum est *in 1. part in 76 consideratione.* & infra *in 10. part. in 30 consider.* vbi scriptum est, quod iunior Doct. excellens etiam præferendus est antiquiori: Non tamen credo, quod iudex ordinarius istud debeat facere ex sua ordinaria potestate, sed impetrãdum est à Principe, à quo omnis honor & excellentia prouenit: & ab eo tanquã excellenti, excellentia distribui debet, & non ab alio. Et non potest quis præsidere vel assidere in prouincia vel ciuitate sua sine Principis licentia. *l. si. C. de crimine sacrilegii. l. in consiliariis. C. de asses. & l. si eandem ff. eod.*

Et quoniam hic fit mentio de officio Assessoris, ex quo pauci intelligunt, quid sit eius officium, dicam aliquid amplius. Primo, quod Assessor secundum Specul. *titul. de Assessore.* dicitur esse is, quem ille, qui iudicandi potestatem habet, sibi associat, vt in causæ cognitione sibi assideat, & eum ad recte causam decidendam instruat: Et sequitur in pulchro casu Philippus Dec *in consi. 8. col 3. vers. sed his non obstantib.* Nam officium Assessoris fuit inuentum, vt propter eorum peritiam succurreretur habentibus ordinariam & delegatam iurisdictionem legibus ignaris, & sic defectus eorum supplerent. ita probatur *in l. 1. ff. & Cod. de officio ass. ssor. seu de ass. ssorib.* secundum quod ponderat Ang. *cons. 272 incip. punctus.* Quoniam ex quo imperitus potest esse iudex *l. certi iuris. C. de iudic.* debet habere Assessorem, cuius consilio regatur, vt ibi dicunt Cyn. Bald. & Dom. meus Ias. ideo dicit Gemini. *in c. statutum. §. Assessorem. de rescrip. in 6.* quod in iudice sufficit peritia causarum; quoniam defectum scientiæ supplet Assessor, vt tradit Fely. *in c. suscitatus. col. 5. de rescript.* Non tamen negatur quin peritus habere possit Assessorem, *d. § Assessorem.* prout communiter videmus in Gallia, vbi locumtenẽtes sunt periti in iure, & qui alias locumtenentes esse non possunt, iuxta tex *in Auth. de iudicib. § 1. ibi: Non enim existimauimus oportere habere iudicum quorundam nomina maxime legum inerud. torum, deindeq. ... sarum habentium experimentum. collat. 6.* ... nisi sint graduati ex ordinatione Regia ... men adhuc habent Assessores, consilio ... rum tenentur etiam iudicare.

Licet videretur, quod deberet esse ... differentia; Quoniam de iure iudex ... habens Assessorem potest iudicare ex ... tenetur sequi consilium sui Assessoris ... in iudice imperito, hoc est, qui non ... duatus; quoniam si sit graduatus, p... ptio est, quod est peritus. Ita differen... nitur per Antonium de Butr. *in capi. ...lim, colum. fin. de arbitris.* & per Alexan... *in l. si conuenerit. col fin ff de re iudic.*

Et aduertendum est, quod variis no... bus appellatur Assessor. Nam secund... meum Iasonem *in rubr. ff. de officio A...* corrupto vocabulo dicitur Vicarius. ... quando dicitur Comes *leg 1. §. sed ... mites. ff. de variis & extraordin. cogn...* socius & particeps consiliorum iudic... assidet, *l. 1. C de Ass. ssorib.* & in aliqu... cis dicitur iudex, vt dicit Paris de P... *tractat. de syndicatu charta 24 in verb. ...* vbi multa ponit de Assessore. Et aliqu... dicitur Cõsiliarius, *l. consiliarios ...* *de assessor.* ideo qui nõ potest esse Asse... potest esse consiliarius, *leg. nemini. & ... Cod. de aduoc. diuers. iudic.* non tamen C... siliarius & Assessor idem sunt: quoni... cet omnis Assessor possit dici consi... non tamen è diuerso omnis Consiliarius ... ci potest Assessor, vt dicit Baldus *in ... mini.* & idem Baldus *in leg. non dubium ... 4. versicul. Sed Petrus addit alia. Cod. ...* quem sequitur Ant. de Prato *inter ...* *lexand. libr. 4. consi. 59.* incip. *pauci...* quo forte hac ratione Specul. fecit ... los, vnum de Assessore, alterum ... tione consilii.

Et si bene aduertamus quo ad ... isti Assessores dicuntur, & sunt Co... Iudices in absentia locumtenentium ... etiam collegæ, & Comites iudicum ... cumtenentium: quoniam non poss...

[con]tenentes iudicare sine eis, & sunt Iudices in absentia eorum. Et cum sint tales à Principe instituti, vt dictum est, & sint perpetui, vt sunt alij officiales Principis, videntur habere dignitatem. Dom. meus Iason *in dict. rub. de officio assessor.* ponit multos viros multum excellentes, qui fuerunt Assessores; vt fuit Vlpianus, vt probat & dicit de se, *in l. metum autem præsentem.* §. *sed quod Prætor. versic. sed ex facto. ibi: Prætorem me assidente interlocutum esse. ff. de eo quod met. caus.*

Etiam Sabinus Iurisconsultus *l. lex Cornelia. §. hac lege. ibi: sed Sabinus in assessorio.* iuncta ibi gloss. *ff. de iniuriis.* & Cynus fuit Assessor Domini Ludouici de Sabaudio senioris, & refert Angel. *in d. l. metum.* quod Rayn. de Forliuio, multum gloriabatur, quod fuerat Assessor in ciuitate Pisarum & Tuderti: & vtrobique fuit Bartol. Assessor, vt refert ipse Angel. *in l. 1. C. de iudic.* & refert Ioan. Andr. *in addit. ad Specul. titul. de iurament. calum. §. sequitur. versicul. sed quid de causa.* magistrum suum in legibus fuisse assessorem Mediolani. Ego autem fui Assessor seu Vicarius capitanei iustitiæ Mediolani triennio.

Aduerte etiam, quod idem honor debetur Assessori, qui debetur ei, cui assident in causis peragendis. *dict. l. 1. ff. de officio assessor.* quia, vt ante dictum est, & collega & consiliarius, *dict. l. 1. C. de Assessorib.* Quæ, (vt dicit Paris *in prædicto loco*) sunt notanda ad multa: non tamen sententia profertur, nec formatur in personam Assessoris de iure, nisi aliam habeat potestatem à Principe, eum instituente, vt est in Gallia, vbi instituuntur à Principe. Ideo in absentia Iudicis formant sententias in personas eorum. Baldus *in leg. 1. Cod. qui accus. non poss.* Ideo ait Paris *in dicto loco*, quod in magna Curia intitulantur in sententia, & Iudices appellantur. Maxime quando dati sunt à superiore, quod fieri debet. *l. nullus. Cod. de Assessoribus.*

Vigesima octaua consideratio. In loco, vbi redditur iurisdictio per magistrum, secundo loco sedere debent aduocati, vt hic [su]pra dixi *in 24. consid.* Et tale officium nobilitat hominem, vt est text. & ibi Alberic. *in l. laudabile. Cod. de aduoc. diuers. iudic. & ibi: quod aduocationis officium est honor & laudabile.* vt dicit Dominus meus Iason *in rubr. C. de procuratoribus.* vbi ponit sex doctrinas inter aduocatum & procuratorem. Septimam vide *in l. si procurator ad vnam speciem. Cod. eodem de procurat.* Et in dicta rubrica dicit, quod ex quo officium aduocati est honor, aduocatus non potest esse procurator, nec exercere officium procuratoris propter vtilitatem secundum Bart. *in l. vniuersis. & in l. si quis procurationem. Cod. de decurionib. lib. 10. & in l. 1. Cod. de primicer. libr. 12.* & gloss. magna *in l. generali. Cod. de tabul. libr. 10.* dicam infra. Imo aduocati quandoque honorati dicuntur, text. *in l. 1. & ibi gloss. 1. Cod. de officio ciuil. iudic.* inde honorarium salarium dicitur, quod à clientibus recipiunt aduocati, vt *in l. 1. in honorariis. ff. de variis & extraordi. cognit. leg. si sub specie honorarii. Cod. de postul.* & *in dict. leg. 1. §. est enim in gloss. honor.* ponitur quare dicitur honorarium, & pro modo litis facundia aduocati fori consuetudine & iudicij, in quo aguntur causæ, debetur, vt dicit text. *in dict. §. in honorariis.* Sic, quod licite pro singulis causis, centum aureos recipere potest, vt *in dict. l. 1. §. si cui. ibi: licet autem quantitas.* Et dicuntur non minus militare, quam qui gladijs, clypeis, & thoracibus militant. *l. aduocati. Cod. de aduoc. diuers. iudic.* Imo etiam sacerdotes dicuntur. text. *in l. 1. §. nam vt ff. de iustitia & iure.* & togati. *dict. l. laudabile. in fin. Cod. de aduoc. diuers. iudic.* Et multis aliis modis nuncupantur secundum Albericum *in leg. quisquis. col. 1. Cod. de postul.* Ea enim officia (vt Salustius ait) honestiora apud omnes habita sunt, quæ ingenio, quæ intellectu, quæ denique eloquentia, ac dicendi suadendique artificio constant, vt sunt officia aduocatorum, qui non minus prouident humano generi, quam si prælijs atque vulneribus patriam, parentesque saluarent. *dict. leg. aduocati.*

Vigesimanona consideratio. Officium aduocationis etiam laudandum est, cum non solum honestum, licitum, vtile, imo etiam maxime necessarium sit, & meritorium.

Licitum enim est etiam iure diuino, ex quo de sui natura peccatum non implicat, licite potest exerceri, vt colligitur, super illo *Ioan.* 21. Vado piscari, quod fuit verbum Petri, vbi Gregorius ponit hãc doctrinam de quolibet officio, quod dicitur licitum; cum sui natura peccatum non implicat. Nam huiusmodi officium non implicat peccatum, cum regrediatur ab habitu, & ad reddendum vnicuique, quod suum esse prætenditur *Inst. tit. de iustit. & iure.* Quod iustum, quod bonum, quod æquum est hominibus persuadent aduocatì. Et si non esset licitum, omnibus generaliter prohiberetur, seu interdiceretur. Sicuti ars necromantiæ: & tamen est generaliter concessum & specialiter, interdum certis ex causis. *l. 1 ff. de postul. & per totum. & C. eod.* Ideo sequitur, quod licet aduocato vendere rectũ patrocinium, & Iurisperito iustum, & verum consilium. text. *in c. non licet.* 11. *quæst* 3. *& in c. fin.* 4 *quæst.* 5 & ibi per Ioan. de Turrec. & Anton. Archiepiscopum Florentinum *in sua summa, in* 3 *part tit* 6. § 4. vbi ample. & *ibidem in* §. 5. ponit vitia aduocatorum, quæ reticeo, cum hic, quæ ad laudem, & honorem, & non ad dedecus pertractare promptiores esse voluimus. Et de hoc habetur per Specul. *tit. de salariis.* §. *sequitur in princip.* Dicit tamen F. Patritius *lib* 3. *tit.* 6. *de institution. Reipublicæ*, quod præmium aduocatorum debet esse, bene de se ab omnibus audire. Nec liceat eis, si fieri potest, pro causa orandi, precium, donumve accipere, vt lege Cynthia cauebatur. Turpe quidem & inhumanum est, linguam hominibus in dicendo quæstui esse; & vt dicit Antipho, Ranusius primus omnium, ob defensam causam, mercedem accepit. Cuius exemplum multis temporibus Græci ac Latini secuti sunt: longe pluris linguam, quam quæstuosam quamuis mercaturam dictitabant. Sed Romani, à quibus exempla probitatis atque virtutis suméda sunt, l. Cynthia Oratorum auaritiæ modum statuerunt, & ne iuuenes pręmii spe sublata, negligentius causas orarent, Appij Claudij rogatione, legem Cynthiam temperari passi sunt. quod & hodie apud nos statutum, & ordinatum est; cum sit ordinatione Regia [...] precium determinatum pro salario ad[...] torum in placitando, quod & vtilius [...] one ante lata.

Et quod tale officium aduocationis [...] citum, patet per exempla Christi, qui [...] ties officium aduocationis exercuit [...] mundo: & continue exercet in cœlo [...] nim aduocatus Diuæ Mariæ Mag[...] tribus causis. Primo concordat Ma[...] rorem suam, vt in Euangelio habetur [...] 10. *in fin.* dum pro ea excusanda dic[...] *tha Martha solicita es, & turbaris er[...] mum &c. Maria optimam partem elegit [...] non auferetur ab ea* Vbi dicit Augustin[...] minus pro Maria respondit Marthę, & [...] est eius aduocatus, qui iudex fuerat [...] latus.

Secundo, fuit eius aduocatus contra [...] pulos suos, qui fremebant in eam, eo [...] vnguento vnxerat caput ad pedes Ch[...] legauit enim pro ea dicens: *Quid m[...] huic mulieri? bonũ opus operata est in m[...] pauperes semper habebitis vobiscum, m[...] non semper, Ioh* 12 *Matth* 26. *& Mar[...]*

Tertio, contra Simonem leprosum [...] risæum, qui ipsam despiciebat, tanquam [...] gna esset tangere Christum: allegauit [...] pro ipsa dominus, dicens: *Cum multum [...] titur, multum diligit, Luc.* 7.

Item, etiam fuit aduocatus mulieris [...] hensæ in adulterio, quam accusabant [...] dicentes, eam debere lapidari secundum [...] gem, vt patet *Ioh. c.* 8. vbi Christus, alleg[...] pro ea, excepit contra accusatores, quod [...] erant idonei; quia infames & peccatores [...] cens: *Qui sine peccato est vestrũ, primus [...] iniciat lapidem.*

Fuit etiam aduocatus discipulorum [...] multoties, *Matt.* 12. *in prin.* vbi dici[...] discipuli euellebãt spicas & comed[...] arguerentur à Pharisæis, excusauit [...] hoc eis licere in vltima necessitate [...] betur *Marc. c.* 2. *in fin. & Luc.* 6. *in prin.* [...] & gl. ma[...] *scipulos. de consecrat. distinct.* 5 & gl. [...] *neminem. C. de sacros. Eccl.* Et cum Pha[...] Scribę dixissent discipulis Christi: *Quare [...]*

publicanis & peccatoribus manducat & bibit Magister vester? Hoc audito: Iesus respondet illis: *Non necesse habent sani medico, sed qui male habent.*

Et, vt habetur *ad Hebræos 9 in fin.* introiuit Christus in cœlum, vt appareat vultui Dei pro nobis, & dicit Beda super illud, quod legitur primo sabbato quadragesimæ. Cum secto factum esset, quod est *Marc. 6.* vbi dicit: Filius, vt formam hominis impleret, obsecrandum patrem putat esse pro nobis; quia aduocatus ipse est. Aduocatum enim (vt habetur 1. *Iohan. 2.*) apud patrem habemus Iesum Christum, iustum & est text. *in c. si enim. de pœnit. dist. 2.* quem text. nõ allegat Alberic. *in l. unica. C. de suffrag.* vbi ponit argumenta supradicta, ad probandum officium aduocationis esse licitum.

Fuerunt etiam plures aduocati sancti, & inter alios vnus ex quatuor Doctoribus Ecclesiæ, videlicet Ambrosius, qui per 11. annos causas Romæ in Palatio splendide perorauit. Fuit & beatus Germanus oriundus ex hac ciuitate Heduensi, quæ dicebatur Augustudunum ex vico sanctæ Anastasiæ, qui nunc dicitur vicus sancti Blasii, qui tandem effectus est Episcopus Parisiensis.

Fuit & sanctus Lipardus frater B. Leonardi, in honorem, cuius est Ecclesia fundata in ciuitate Aurelianensi. Fuit & ille beatus Iuo Brito, cuius vita in hoc multum laudatur, quod aduocatus fuerit & Brito.

Fuerunt & plures alii, quos longum esset enumerare, & plus laboriosum, quã subtile.

TRigesima consideratio. Officium aduocati etiam vtile est, cum, vt dicit text. *in l. aduocati. C. de aduoc. diuers. iudic.* ambigua facta causarum dirimunt, seq; defensionis viribus, sæpe publicis in rebus ac priuatis, lapsa erigunt, fatigata reparant: non minus præuident humano generi, quam si præliis, ac vulneribus patriam parentesq; saluarent, & qui laborantium spem, vitam, & posteros defendunt.

TRigesima prima consideratio. Necessarium etiam est officium aduocationis, quod concordat cum honesto, vt dicit Rodericus *in suo Speculo humanæ vitæ, libr. 2. cap. 17.* vbi dicit, quod, cum hominum mortaliũ desiderium sit, vt ad id potissimum tendat, vt veritatem agnoscat, teste Philosopho, ex quo, ad ipsum in rebus agilibus, auidius humana properat inquisitio, præsertim cum ob eas hominum cupiditates, quæ à vero, quæ à iusto plerunq; diuertere cogunt, propter rerum humanarũ varietates, difficile quidem veritas ipsa & iustitia agnosci potest: Hinc per Esaiam prophetã, de iustitia humana dicitur: *Tanquam pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ,* vt humanam iustitiam, difficulter attingi & cognosci posse liquido demonstraret. Auarius enim, quam iustius homines lites & iurgia mouent: quia inquit Sapiens: *Deus fecit hominem rectum, & ipse immiscuit se quæstionibus.* Fuit ergo necesse humano generi, iurisperitos constituere, quorum industria & exspectata iurisperitia, eas, sine bellorum fragoribus, quæstiones deciderent, quas humana peruersaq; auaritia attulit. Laudantur igitur plurimum, & merito diuersis honorum titulis illustrantur Iurisperiti, qui veritatem aperiunt, & inter hominum cupidines per suæ scientiæ coniecturas & regulas, quid verum, quid iustum sit, explicant, atque è tenebris ad lucem vsque deducunt, quorum tanta vis est, vt nonnunquam eas veritates, quas vel natura, vel industria, verius astutia humana in damnum simul & pœnam peccati humani generis, occultas fecerit ipsi iurisperiti, sui ingenii subtilitate, ad Reipubl. quietem atque nostram commoditatem, reuelẽt. Plurimæ siquidem veritates incognitæ, plurimæ iniustitiæ impunitæ manerent, si iurisperitorum cessaret sapientia: & sua quærendarum rerum studiosa sagacitas contemptui, aut non vsui haberetur. Denique nemo vnquam dubitauit, verum & iustum multo esse meliora, quam falsum & iniustum. Etenim rationi dissonum, si verum à falso, iustum ab iniusto vinceretur. Quid vtiq; funestum in Republica sæpe accideret, si iuriscõsulti deessent, quorum id præcipuum studium est iustum ab iniusto, falsum à vero discernant. Et quod etiam sit necessarium, est text. ad li-

teram *in l. laudabile. C. de aduoc. diuers. iudic.* Dicit enim, *laudabile, vitaque hominum necessarium aduocationis officiu.* Rursum, quam necessarium humanæ Reipublicæ hoc exercitium fuerit, ex eo patet: Quoniam, vt Philosophus inquit *in Ethicis*: Sunt nonnulli homines pessime quidem persuasibiles: qui enim facile credunt, nisi certissima videant signa; aut fortes habeant persuasiones. Aduocati igitur plurimum sunt commendandi, qui virtute scientiæ certissimas vel propinquas; imo fortissimas persuasiones eliciunt, & illa iudicibus suadent adiuuandam innocentiam, & reprimendas puniendasque violentias & iniustitias. Et paulo post sequitur (vt paucis agamus) summa est excellentia huius exercitii, quo ipsa vniuersalia statuta humana, quæ generalibus atq; indeterminatis verbis statuuntur, lucidius intelliguntur. Nam per iurisperitorum subtilem & ingeniosam applicationem dictarum legum ad causas particulares mentem legum interpretantur: & tandem per hoc nobile aduocationis officium insontes defenduntur, oppressi releuantur, &, vt paucis multa comprehendamus, iustitia periret, si deesset, qui iustitiam allegaret. Hæc Rodericus vbi supra, cum quibusdam aliis de quibus infra *in 10. part. in 19. consider.* vbi fit mentio de præcedentia scientiæ legalis.

Plurimum etiam commendantur aduocati per Prophetam *Psal.* 83. cum inquit: *Etenim benedictionem dabit legislator, ibut de virtute in virtutem videbitur Deus deorũ in Sion.* Etiam habetur *Daniel.* 12. *cap.* Qui docti fuerint, fulgebunt quasi stellæ firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates, transsumptiue *in cap. fin. de magistris extra.*

TRigesima secunda consideratio. Officium aduocationis etiam meritoriũ est. Apud Deum non modicum, prout dicit Alberic. *in d. l. vnic.* quæ incipit, *si qui desideria, C. de suffrag.* quod sic probat, præsupponendo, quod duo sunt genera operum misericordiæ seu eleemosynæ. Quædam enim sunt corporalia, quæ sunt septem, Visitare, scil. infirmos, potare sitientes, pascere esurientes, redimere captiuos, colligere hospites, ve[illegible] nudos, & sepelire mortuos. vnde dicitur:

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, [illegible]

Septem etiam sunt spiritualia, scilicet [illegible] sulere dubitantem, corrigere peccantem, po[illegible] solari tristem, remittere offensam, po[illegible] nerosos & graues, & orare pro omni[illegible] de dicitur:

Consule, castiga, solare, remitte, [illegible]

Et ista sunt potiora absque dubio [illegible] temporalia, vt dixi infra *in vlt. m par[illegible] consid.* Cum igitur per dicta opera [illegible] cordiæ seu Eleemosynæ multum mere[illegible] vt habetur *Matth.* 25. Venite ad me be[illegible] cti Patris mei, possidete paratum vo[illegible] gnum à constitutione mundi. Esuriui [illegible] & dedistis mihi manducare; sitiui, & de[illegible] mihi bibere; hospes eram, & collegi[illegible] nudus, & operuistis me; infirmus, & [illegible] stis me; in carcere eram, & venistis ad [illegible] quitur, quod homo plus mereretur p[illegible] mosynas spirituales, inter quas est im[illegible] re consilium dubitanti, & consolari [illegible] uare tristes miserabiles personas, q[illegible] torio carent (cum desolatis & tristibu[illegible] sulendum, *l. vnica. in fin. Cod. de his q[illegible] pertas tabul. hære.*) & redimere & iu[illegible] ptiuos, qui cõtra iustitiam detinentur [illegible] faciunt aduocati iuste & debite exe[illegible] officium eorum. Ideo non parum ap[illegible] merentur. vnde dicit Host. *in summa* [illegible] *cretalium, col.* 4. quod vita bonorum [illegible] catorum est melior quam fratrum [illegible] torum, vel aliorum religiosorum. d[illegible]

Et aduerte ex his, quæ dicit Alb[illegible] consulit aduocatis, vt patrocinium p[illegible] pauperibus gratis; quoniam hoc [illegible] multum merentur, non tamen d[illegible] bus. Et materiam aduocatorum [illegible] plene vide per Anton. Flor. *in 3. par[illegible] in rub. de adu[illegible] ma, lib.* 6. Et per Spec. [illegible] quos vos remitto. Cum hic tant[illegible] uerim de huiusmodi officio, & de [illegible] tangunt honorem, vtilitatem, & ne[illegible] eiusdem & quomodo sit honestum [illegible] vtile, nece[illegible], & meritorium. [illegible]

[ar]ticula aduocatorum recitare, eſſet tranſcendere materiam huius operis. Sed de his habetur per ſupradictos, maxime Rodericum in d.l.1.cap.18. per Ant.Flor. *in d. part.3. lib.6.* & per Albe *in d.l.vnica. C.de ſuffrag.*

Trigeſima tertia conſideratio. Inter cæteros aduocatos in quolibet auditorio cuiuslibet magiſtratus, præferendus eſt Aduocatus fiſci illius loci, pro quo allego text. *in l.2. quæ incipit: aduocatus. in fin.* ponderando ibi verbum, *germanas. C.de aduoc.diuerſ.iudi. & l.iubemus, & l.reſtituendæ. §.1. in verbo, primatibus, C.eod.tit.* Cum etiam inter clariſſimos numeretur, per text. *in l.laudabiles & l. reſtituendæ. C.de aduoc.diuerſ.iudic.* Luc.de Pen. in l.1. *C.de dignit.lib.12.* Dixi *in commentariis noſtris ſuper conſuetudinibus Ducatus Burg. titulo des droits appartenances à gens mariez.§. 19.in gloſſ. entre nobles. verſic.aduert. & tit. des enfans de pluſieurs licts. artic.4. in gloſſ.1. verſic. & ideo, &c.* Imo etiam ſpectabilis dicitur, text. eſt in l. *in ſacris.3. §.modum. C de proximis ſacr.ſcrin.lib.12. Ibi; nec pro tempore virum ſpectabilem fiſci patronum. & in Authent.de iudicibus.§.vetus.in fin. ibi: id eſt, Apione viro ſpectabili & fiſci aduocato colum.6.* Et tales aduocati fiſci, poſſunt ex literis Principis illuſtri dignitate decorari. *l. reſtituenda. §. ſacras. in verbo, illuſtrando. C de aduoc.diuerſ.iudic.* Vnum ex filiis tali dignitate decorari facere poterunt, ſecundum text. ibi. Comites etiam merentur appellari. *l.1. C. de aduoc.diuerſ.iudic.* Luc.de Penn *in d.l.1. & l.mulieres. colum.penult. C.de dignit.lib.12.* & olim erant duo aduocati fiſci (vt & hodie ſunt duo in Parlamento Burgund.) vt de hoc text. *in l.binos. C.de aduoc.diuerſ.iudic.* Vnus generalis, qui in aliqua cauſa cõtra fiſcum eſſe non poterat. *l.1. & 2. C. de aduoc.fiſci. l.fin. ff de poſtul.* nisi in caſibus ſcilicet, In cauſa propria filiorum, parentum ſuorum, & pupillorum, quorum curam gerunt. Alter eſt aduocatus ſpecialis, prout ſunt aduocati fiſci in Balliuatibus ſeu Seneſcallis. Qui licet in eorum diſtrictu non poſſint eſſe pro aliquo contra principem; tamen videtur per *d.l.2.* eſſe ſecus in aliis. Ex quibus videbatur dicendũ, quod ſi aliqua cauſa ad requeſtam procuratoris generalis ſit deuoluta in curia ſuprema Parlamenti, quod aduocatus fiſcalis alicuius ſedis particularis ſit ibi poſtulans, vt eſt apud nos aduocatus in Balliuatu Diuionenſi, poſſet eſſe ibi aduocatus pro priuato contra dictum procuratorem generalem: de quo tamen apud nos dubitatur propter ordinationem regis Ludouici XII. *nu* 304. quæ prohibet aduocatis, ne poſtulare aut conſulere habeant contra regem & iura ipſius: vnde melius erit, quod ſe abſtineant, ſi ſit cauſa, quæ tangat factum regis, vt *in l.2. in fin. C. de aduoc.diuerſ. iudic.* Etiam eſt text. dicens, quod aduocatus & procurator fiſci, pro priuatis poſtulare poſſunt. *l penu. iuncta gl. & ibi Bald. C. ne fiſcus vel Reſpub.* & Paul. *in l.cum allegas. C.eod.tit.* Et iſtud eſſet verũ, ſi eſſet ſtipendiatus, prout olim erat, ſcilicet ſexcentis aureis, quæ præcipiebat ab ærario publico pro ſalario *l.hanc.§. ſexcenti autem aurei. C.de aduoc. diuerſ.iudic.* Quoniam ſi hodierno tempore, quo ſolum habent aduocati fiſci in Balliuatibus apud nos triginta aut quadraginta libras Turon. prohiberentur pro priuatis poſtulare, ex hoc eorum incommodum conſequerentur & egeni efficerentur, quod eſt contra text. *in d.§. ſexcenti.* & officia eorum eſſent eis damnoſa. Et

Cum labor in damno eſt, creſcit mortalis egeſtas.

ait ille moralis Cato. Nec reperietur, qui vellet officia exercere. Ex quo ſolum eſt prohibitũ per ordinationes Regias, ne conſulant contra regem. Imo, non eſt eis prohibitũ habere alia officia & penſiones ab inferioribus, prout iudicibus & procuratoribus regis, vt cauetur in ordinationibus dicti regis Ludouici XII. *artic.33.34 & 35.*

Olim vero tale officiũ erat annale, *l.cũ aduocatio: ibi: annumq; cõpletum. C.de aduoc.diu. iudic.* & poſt prorogatum vſq; ad duos ann. *l. ſancimus.2.C.eo.tit.* Hodie vero in Francia omnia officia regia ſunt perpetua; quia venalia: vt infra dicam, ita quod habeantur in vita officiariorũ pro patrimonio, vt dicit G.Bene. *in ſua repetit: cap. Rayn. in verb. duos habẽs filios.*

num. 38. *extra de testament.* & ibi *numer.* 40. ait, quod officiarii Franciæ creati, quandiu Regi placuerit, non possunt reuocari, & rationem ibidem assignat. & cum hodie, vt iam bis vidimus, à quatuor aut quinque annis circa stipendia integraliter officiarii non fuerint soluta, nihilominus non debent aduocati & procuratores prætextu huiusmodi salarii non soluti causas fisci deserere: vt dicit text. *in d. l. C. de aduocatis.*

Aduocatus vero fisci ab Adriano primum institutus est, teste Budæo *in suis annotationibus in Pandectas. tit. de off. quæstoris. ff.* Et intellige, vt dixi, quod præcedit quoscunque aduocatos, etiam eo antiquiores. Quoniam maior est authoritate, argumento eorum, quæ dicuntur per Archid. *in c. quoniam.* 16. *distinct.* vbi infert, quod vna synodus licet posterior tempore, præfertur alteri propter maiorem autoritatem. Facit; quia claritas tituli designat claritatem & præeminentiam bonorum. Iohan. de Imol. & Angel. *in l. qui soluendo. ff. de hæredib. instit.* dicam latius infra.

Et aduerte, cum hodie (vt dixi) in curia Parlament. sint duo loco vnius, quod tantũ priuilegii & dignitatis habet vnus, quantum & alter: & tantum quilibet illorum habet, quantum solus haberet, si esset. text. est *in d. l. binos. & l. post duos. in princip. Cod. de aduoc. diuers. iudic.* grauiores tamen causæ placitantur per primum, verum etiam multa negotia per eum expediuntur, & quisque mallet esse primus quam secundus etiam in honore. Et de loco sessionis eorum in sequenti consideratione patet.

TRigesima quarta consideratio. Post aduocatum fisci sedere debet in foro procurator fisci, etiam ante omnes alios aduocatos simplices, non habentes aliam dignitatem: cum procurator fisci aduocatus dici possit, gloss. est notab. *in verb. restituuntur. in l. non intelligitur. §. fin ff. de iure fisci.* facit gloss. rubricaria. *C. de procuratorib.* vbi dicit, quod procuratores sunt similes aduocatis: imo procurator dicitur aduocatus. Spec. *in rubr. de salario. §. nunc de procuratorum. verb. nunquid salarium procuratoris.* facit textus [...] *§. aduocatos. ff. de variis & extraord.* [...] quod intellige verum de larga significatione, vt dicit Dom. meus Ias. *in dict. rubr. C. de procuratorib.* vbi ponit aliquas differentias inter eos; ergo sequitur, quod aliqua [...] danda conuenientia.

Ideo maxime procurator fisci debe[t] aduocatos præcedere; cum habea[t] [...] tem, secundum Aret. *§. fin. col. fi. Inst.* [...] *except.* & ibi Ioh. Fabri allegat text. *in* [...] *mand. Princip. & in l. laudabile. Cod. de* [...] *diuers. iudic.* Idem voluit Roman. sing[...] per textum, quem dicit singularem [...] *l. nemo perfectus. C. de dignitatib. lib.* 12. [...] de Curtili *suo tractat. nobilitatis. in* 3. *par*[...] 142. Et ibi anteponit, quod Docto[res] [...] uocati non possunt exercere officium [...] ratoris priuati, sed bene aduocari lic[...] possunt, rationem ibi assignat de do[...] bus: Quia officium procuratoris pri[uati] [...] vile; secus dicit in officio procurato[ris] [...] cipis, quia tale officium confert digni[tatem] [...] & est nobile officium, vt dicit Dom. [...] Ias. *in dict. rubr.* & Iacobus Rebuff. *in* [...] *procurationem, Cod. de decur. libr.* 10. [...] etiam Ioannes de Platea *in l. vniuersos.* [...] *titu. de decurion.* quod aduocatio est [...] tas; sed quia officium procuratoris [...] diate procedit à principe, ideo maior [...] tur esse illa dignitas, quam aduocat[io] [...] quæ non procedit à principe, nisi imme[diate] [...] & non immediate. Ideo, ex quo causa [...] xima dignitatis procuratoris fisci, [...] Princeps, à quo omnes dignitates de[...] dunt, vt dictum est supra *ista parte, in* [...] *sideratione.* Et Princeps in aduocato no[n] [...] causa proxima, nec immediata, sed re[...] & mediata: ideo maior videtur esse au[...] procuratoris fisci, quam simplicis ad[uocati] [...] cum causa immediata sit potius in co[n]ratione, quam causa mediata, vt [...] notat Baldus secundum Nicol. de N[...] *l. 1. colum. 3 in fin ff. solut. matr.* & Cap[...] 2. *in suis cons. criminalibus.*

Et aduertendum est, quod Fiscus [...] plex, vniuersalis & particularis, vt [...]

apud nos. Duo sunt procuratores fisci: Vnus generalis, qui semper residet in Parlamento: Alius est particularis, vt in hoc balliuatu Heduensi, vel in balliuatu Diuionensi, & in aliis balliuatibus. Et his diebus vidi in curia Parlamenti Burg. quod fuit per eam ordinatum & arrestatum procuratori fisci, in dicto balliuatu Diuionensi, ne de cætero intitularetur procurator generalis in prædicto balliuatu, sed solum procurator regius in ipso balliuatu Diuionensi. Cum tantummodo ad procuratorem dicti Parlamenti spectet se intitulari facere procuratorem generalem simpliciter in tota patria & Ducatu Burgund. Et de huiusmodi diuisione facit mentionem Præpositus Cardinalis Alexandrinus *in titu. de pace iur. firm. § ad hæc. in vsibus feudor. col. 2. versic. quæro, vtrum apud fiscum.* vbi dicit, quod talis fiscus nullam habet iurisdictionem, & nulla est iurisdictio penes ipsum. Et ex hac distinctione generalitatis, & specialitatis infero: quod fiscus generalis, seu procurator generalis, est præferendus specialibus, cum species subalternetur generi. Et, vt videmus, apud nos obseruatur, quod procurator generalis sedet in Curia Parlamenti inter duos aduocatos fiscales, & tales fiscales habent locum superiorem & superelcuatum atque distinctum ab aliis aduocatis simplicibus postulantibus in dicta Curia, & in aliis curiis & auditoriis huius patriæ & Ducatus Burg. puta Balliuatus & Cancellariæ procurator fisci semper præcedit alios aduocatos simpliciter graduatos; quod tamen recusarunt alios Cabilonenses, licet ex prædictis constet, quod errabant. Imo, quod plus est, fuit arrestatum per dictam curiam supremam Burg. quod si procurator Balliuatus Diuionensis interdum assisteret in ipsa curia, quod sederet in loco & ordine aduocatorum, & ibi præcederet simplices aduocatos non habentes aliam dignitatem, quam aduocationis simplicis, etiam si essent antiquiores eo.

Et ad vnum singulare aduertendum est, quod procurator generalis principis in aliqua prouincia, est illustris, vt tenet Martinus Laudensis *in tractat. suo de officialibus dominorum.* Et specialis in aliqua prouincia, est spectabilis. supra *ista part. dixi, in 4 consider.* per text. & ibi gloss. *rubr. in l. vnica. C. de officio comitis orientis.* Eadem ergo maior erit ratio in primo generali aduocato in aliqua prouincia. Et inter alios dicit Purpura. *in l. 1. ff. de officio eius cui mandata est iurisd. col. 5. & 6.* istud esse in procuratore generali Illustrissimi Ducis Burgundiæ.

Trigesimaquinta consideratio sit de coactoribus Regiis (de quibus aliquid dixi *in praced. par. in 20. consid.*) qui vulgo dicuntur receptores particulares in aliqua prouincia; seu in aliquo Balliuatu, qui etiam multas pecunias ab ordinario iudice indictas colligunt & recipiunt, & bona confiscata fisco incorporant. Et teste Budæo super *titu. de officio quæstoris. ff.* differt fiscus ab ærario. Ærarium dixerunt pecuniam publicam & Imperii. Fiscum vero pecuniam Imperatoris, quam domanium vocamus; vnde, quia maior summa est pecuniæ publicæ, quã priuatæ, factum est, vt fiscus pro pecunia publica, & inde confiscare dicatur, secundum Asconium.

Aduerte tamen, quod indifferenter dicitur patronus fisci vel patronus ærarii, secundum text. *in l. pen.* quæ incip. *nemo. C. de aduocatis diuers. iud.* Et hodie, quæstores coactores fisci, pecuniam publicam deferunt, binos fiscos singulis clitellariis equis impendentes, vt ait Budæus. Etiam ad hoc deputantur ipsi coactores, vt soluant salaria aduocati & procuratoris fiscalis, & in hoc obseruant dispositionem *l. per hanc. § sexcenti. Cod. de aduoc. diuers. iud.* scilicet, vt soluantur in Calendis mẽsis octobris: & Calendis Aprilis: & quitantiæ fiunt de dicta solutione de data illorum dierum.

Sed an tales coactores debeant præcedere in auditorio aduocatos etiam simplices? Et videtur, quod sic, cum habeant dignitatem ab ipso principe, vt dictum est *in præcedenti consid.* de procuratore fisci: pro quo etiam facit text. *in l. restituendæ. in fin. Cod. de aduoc. diuers. iudic. & l. fin. ff. de albo scrib.* vbi dicitur quod promotus ad aliquam dignitatem à

principe, potius honorandus est, quam alius, & dixi *sup. in 1. par. in 36 concl.*

TRigesimasexta consideratio. Inter plures aduocatos post fiscales alicuius auditorii, seu sedis iudicialis, præferuntur in loco differenti habentes aliquam dignitatem non habenti; eo, quia dignitas istud operatur inter alios æquales, quod præfertur habens dignitatem non habenti, maxime in sedendo, tex. est *in c. Episcopus. 90. distin.* facit; quia dignioribus dignior locus habetur 8. *q. 1. c. istud 63. d. c. metropolitano. c. statuimus. extra de maiorita. & obedien.* Alberic. de Rosate *in l. nemo. C. de off. magistri officior.* vbi alleg. Innocent. *ca. 1. de maiorit. & obedien. & 12. q. 2. c. Vulteranæ.* & ibi gloss. fin. *c. fin.* & ibi gloss. optima. & per Archidiaco. 17. *distinct. in c. cum olim. extra de consuet.* Facit text. *in Authen. de consulibus. §. si vero forsitan. ibi: eo quod honorare nobis placet dignos. & ibi gloss. in verbo, dignos. collatio. 4.* & text. *in §.* fin. & ibi gloss. fin. quæ notat, quod digniora præponenda sunt *Instit. de iure natur. gent. & ciuil.* Cui concordat *l. sancimus. C. de sacrosanct. Eccles. & cap. statutum. § 1. de rescript. in 6.* & ille potius debet antecedere, qui magis potitur honore ac dignitate. *l. fin. ff. de fide instrum.* facit text. *in l. potioris. C. de off. rectoris prouinciæ.* qui dicit, quod potioris gradus iudicibus ab inferioribus competens reuerentia tribuatur. Faciunt, quæ dicit Alberic. *in epistola, inter claras, C. de summa trin.* plura alia ad hoc allegat Cæpolla *in tractat. de Imperatore militum eligendo. in verb. ratione dignitatis* qui ponit ibi plura priuilegia dignitatis, quæ hic non repeto.

Ideo aduocati tantummodo graduati, & non alias qualificati, exhibere debent reuerentiam aduocatis in dignitate constitutis: Quoniam, licet aduocati simplices (vt ita loquar) sint in dignitate, cum aduocatio sit dignitas, vt dicit Io. de Platea *in l. vniuersos. C. de decurio. lib. 10.* tamen, quia officium iudicis, aut aduocati fiscalis est maior dignitas, quam sit simplex aduocatio, ideo talibus honor exhibendus est ab aliis. Facit *l. 3. in princ. ff. de aliena. iudicii mut. &c.* Et est textus, qui ad hoc multum facit *in canon. fin.* qui incipit: *ad hoc.* 89. *dist.* ibi: *vt dum reuerentiam minoris ... ribus exhiberent.* Ex quo videmus, quod ... Parlamento huius patriæ, est ordo tali... dendo, quo ad aduocatos non fiscales p... lantes in curia, quod in priori loco sede... dices Regii, si qui sint, aut interdum a... & post eos aduocati fiscales Balliuatu... triæ. & sequenti ordine, alii aduocati ... citer postulantes, secundum quod ... cetur.

Dixi tamen in casu, ex quo quidam ... catus erat magister requestarum hos... gis, licet ad honores tantum, vt sunt ... quod debeat alios aduocatos præcede... text. ad literam *in Auth. vt ordinarie ... ræ. ibi: si vero solo eos participare voluer... re, &c. coll. 5.* vbi est text. ad literam, qu... iam princeps potest dare officia non ... ad effectum administrationis, sed etiam ... noris tantum, vt sunt tales magistri req... rum, prout & gl. ibi in verbo, *videatur* ... plificat de capellanis domini Papæ.

TRigesimaseptima cõsideratio. C... nor ordine, maior tamen admini... ne in loco administrationis præfera... iori ordine. gloss. *in verbo electionis ...* *ratione in princ. de off. leg. lib. 6.* dixi sup... *part. in 44. consider.* Ideo aduocati fisc... habeant administrationem apud nos ... ria Cancellariatus contractuum, sicut ... liuatus, causas regis placitando in dicta ... Cancellariatus præcedere debent om... lios iudices eiusdem dignitatis, puta ... bilitatis. Ideo præcedere debent locum... tes Balliuatus, si ibi assistant vt aduoca... cus vero, vbi comparerent, & assisteren... quando pro causis suis, vt pro aliquo n... tangente factum Regis, seu Reipublic... tunc honor esset eis deferendus. Et de... quæstio inter aliquos aduocatos fisc... ius patriæ, & locumtenentes in Ball... nõ insisto, cum ex supradictis, & in ... ducendis videri potest, quid iudica... In quocunque tamen actu assistan... dignitate (puta illustres) semper spect... debent eis præstare reuerentiam, & d... cum; si commode fieri possit absque ...

mento administrationis fiendæ per spectabilem, vt dixi supra *in 4. part. in 27. considera-tione.*

Addo tamen pro complemento huius cõsiderationis, in sequendo communem decisionem illius dubii, quis præferatur, an doctor, vel miles in honoribus, sedendo, ambulando, vel opinando: quę est, quod in actibus militaribus miles doctori præfertur; quia ibi non librorum, sed armorum certamina exercentur: in actibus vero scholasticis, & eorum locis, doctor militi præfertur. *l. nemo clericus, vel militaris. C. de summa trinitate.* vt plene dixi infra *in 9. part. in 1. consider.* Quod nobis exemplo patefecit Actius poeta antiquus in Iulio Cæsare, cui in collegium poetarum venienti non assurrexit: de quo Valerius *libr. 3. tit. de fiducia sui.* Magno, inquit, spacio diuisus est à senatu ad poetam Actium transitus. Is Iulio Cæsari amplissimo, & florentissimo viro, in collegium poetarum venienti, nunquam assurrexit, non maiestatis eius immemor; sed quod in comparatione communium studiorum aliquando superiorem se esse confideret: Quapropter insolentiæ crimine caruit. Quia ibi voluminum, non imaginum certamina exercebantur. Faciunt, quæ scribuntur *in 11. part. 12. consid. in fine.*

Trigesimaoctaua consideratio. Quoniã inter aduocatos habentes dignitatem, insurgit sæpe contentio de præcedentia seu præelatione, maxime euenit his diebus inter aduocatum fiscalem Balliuatus Diuionen. & locumtenentem Cancellariæ in dicto loco. Et iam inter duos locumtenentes in dicta curia Cancellariæ: de quibus primo dicturus sum.

Et pro intellectu horum locumtenentium, ad sciendum, an debeant præcedere extra locum suæ iurisdictionis aduocatos fiscales, præmitto, quod tempore, quo Dux regnabat in Burgundia, & quo Dux Burgundiæ non erat addictus coronæ, ipse Dux Burgundiæ habebat ex priuilegio regis dictam Cancellariam contractuum; in qua erat deputatus, & commissus vnus gubernator, de quo supra *ista par. in 20. considerat.* Dixi ad regendum dictam Cancellariam, qui in singulis locis, & sedibus, vbi sunt apud nos curiæ Balliuatus, committebat locumtenen. ad exercendam iurisdictionem; quæ tantum se extendit circa cognitionem instrumentorum guarentigiatorum & sub sigillo dictæ curiæ receptorum. Nunc vero tempore, quo Christianissimus rex Franciæ tenet dictum Ducatum Burgund. semper etiam remansit gubernator dictæ Cancellariæ, qui proprie videtur delegatus ad vniuersitatem causarum. Qui solitus est committere cum suis locumtenent. particularibus, seu localibus, vnum locumten. generalem, qui ex quadam vsantia supra alios particulares dicit se habere potestatem. Et quia illustris dominus Cancellarius Francię dicit, quod à se ipso dependet omnis cognitio in Francia respectu sigilli Cancellariæ, cuius est fons, & origo, alii autem locumtenen. dicti gubernatoris, & ipse gubernator, sunt tanquam riuuli, & iudices particulares ab eo dependentes: ex quo constituit & ordinauit locumtenen. particulares etiam locumtenentem generalem, prout gubernat. Et licet fuerit inter prædictos locumtenen. particulares ipsius gubernatoris Cancellariæ, & locumtenen. domini Cancellarii, quæstio de potestate & præeminentia, & quis illorum maior esset: Tandem arestatum est per curiam Parlamenti Burgund. quod locumtenen. constitutis & ordinatis à prædicto domino Cancellario aduenientibus & præsentibus cessaret potestas locumten. præfati gubernatoris: Et hoc; quia licet habeant eandem dignitatem in vno & eodem loco; tamen locũtenentes domini Cancellarii, receperunt dignitatem à maiori, ideo præferẽdi, & in maiori loco collocandi sunt, vt satis notatur *in c. per quas. extra de maio. & obed. & ibi per Fely.* Et ibi ponuntur multa exempla, quæ videri possunt. Facit & pro hac decisione tex. *in c. præcipimus. 93. distinct.* quia substitutus à maiori, debet esse in loco maioris, quem text. ad hoc ponderat Lud. Romanus *singulari suo 340. incip. Bart. in l. si filius.* etiã facit; quia delegatus à Papa maior delegato ab Imperatore, cum Papa maior sit Impera-

tore, vt tenet Purpura. *in rub. de officio eius cui mandat est iurisdict. ff. col. 6. ibi, exto* & dixi supra *in 4 part. in 48 consid.* ex quo, cum istud sit decisum, quo ad tales non insisto, licet multa in hoc dici possent, quæ viderentur facere contrarium, de quibus forte in sequentibus dubiis dicetur.

Ex his infero vnum; Quod cum ita fuerit decisum, per dictam curiam supremã, quod frustra prætendebatur prælatio, aut superioritas per locumtenen. generalem gubernatoris dictæ Cancellariæ, contra locumtenentem generalem domini Cancellarii in dicta Cancellaria; cum non maior videatur ratio in vno, quam in alio: & tantæ virtutis ac potentiæ est generalitas in suo genere, quantum specialitas in sua specie. Specul. *in titul. de locato.* § 3.

TRigesimanona consideratio. Aliud dubium, seu alia quæstio suborta est, ex istis locumten. sedis huiusmodi Cancellariæ in senatu, seu Parlamento Burgun. ex quo tales locumtenen. in ressorto Diuion. voluerunt præcedere aduocatum fiscalem in Balliuatu Diuion. & alios aduocatos fiscales Balliuatuum huius patriæ. Mouebantur primo ea ratione; Quoniam clarum est, vt ipsi proponunt, quod ipsi sunt iudices, etiam maiores, cum de his immediate appelletur ad curiam Parlamenti: Immo, quod plus est, prædicti aduocati fiscales comparent, & assistunt in suis curiis, & adiutoriis tam pro procuratore Regis, quam aliis, & ibi assistunt, vt fiscales, & tamen ibidem subsunt eis, nec præferuntur eis iudicibus. Ex quo videtur nunc inconueniens, quod in alio loco indifferẽti, in quo nullam maiorem habent administrationem dicti aduocati fiscales particulares, quã præfati locumtenen. quod ipsi aduocati eosdem præcedere debeant.

Quicquid sit, credo, quod sit error, & ꝙ non debeant præcedere dictos aduocatos fiscales vltra locum, & sedem suæ iurisdictionis. Quoniam cõstat, quod tantum dici possunt clarissimi, vt satis ante hanc part. *in 17. consid.* dictum est: Ideo post aduocatos fiscales, qui sunt spectabiles, vt hic ante dixi, ponendi sunt. Quoniam clarissimi po[...] biles enumerantur, vt patet supra [...] *der.* & per tex. *in §. illo videlicet.* & [...] *illo verbo. & in verb. spectabiles. in* [...] *pel. & infra quæ tempora. collat. 4.*

Facit etiam; Quia aduocati fisca[...] authoritatem à Principe, & sunt ab[...] & dati, & tales locumten. ab infer[...] cipe; ergo sunt digniores, vt *in præ*[...] *sid.* dixi. & facit, quod dicit Lucas [...] *in l. albo. C. de decurio. lib.* 10. quod [...] albo prius scribebant, qui dignitat[...] nores iudicio Principis consecuti [...] quo facit *l. 1 ff. de albo scrib.*

Item, aduocati fiscales habent [...] Rege, prænominati vero locumte[...] la habent stipendia; ergo maior ho[...] tur eis, argum. text. in gloss. penult[...] *cia. 59 dist.* vbi dicit text. & meritu[...] tis stipendia antea cta testentur, & [...] illa gloss. quod magis præsumitur [...] qui plura stipendia habet. allegat a[...] *in l. nemo. Cod. de offic. magistri offic.* [...] text. Is gradus cæteros antecedat, [...] pendia meliora, vel labor prolix[...] anteire. Concordet *cap. miramur* [...] *dist.* vt infra plenius dicetur *in 10. p*[...] *considerat.*

Item, tales locumtenentes sunt [...] legati ad vniuersitatem causarum [...] à Principe; ideo solum iudices pe[...] sendi sunt, prout dicit Specul. *in tit*[...] *delegat. §. 2 versic. 1 in fine.* Sed pe[...] ces sunt infimi; imo etiam post cla[...] tuantur, vt supra *in 1. consider. huius* [...] per eundem Spec. *in rub. de iurisd*[...] *§. 1. versi. infimi.* Qui tales magi[...] cipales, cum habeant solam cogni[...] iurisdictionem vnius rei limita[...] les locumtenentes, qui solum [...] de causis tangentibus sigillum [...] prædictæ, & in hoc tantum sun[...] domino Cancellario Franciæ, [...] tore huiusmodi Cancellariæ, [...] delegatus à Principe. Igitur tale[...] nei, & per consequens inferiores [...] libus. Ex quo ergo, cum aduo[...]

sunt spectabiles, sunt illis anteponendi, vt supra dixi: igitur. Imo, proprie sunt iudices chartularii, qui habent potestatem præcipiendi, vt instrumenta recepta sub sigillo dictæ Cancellariæ executione demandentur præcise in vim præcepti: quod faciunt, cum recurritur ad eos, vt satis declarat Benedict. de Barzis *in suo libel. guarentig. colum.* 1. & sic adhuc plus dicuntur pedanei, vt ante dictum est.

Facit & vlterius; quia ex quo, vt dictum est ante, aduocatus fisci est maior authoritate extra locum iurisdictionis dictæ Cancellariæ, cum sit spectabilis, & iudices huiusmodi curiæ, & sedis cancellariæ prætactæ sunt infimi; eo, quia pedanei ad plus non possunt esse nisi clarissimi, ideo debet præferri: cum claritas tituli designet claritatem, & honorem loci. Io. de Imol. & Angel. *in l. qui soluendo. ff. de hæredib. instit.*

Et licet locumtenentes in sua sede præcedant aduocatos fiscales; tamen non sequitur, vt extra illa loca debeant eos præcedere. Sicut dicitur de Archipresbytero, qui præcedit Archidiaconum in missa, *vt dictum est ante in 4 parte, in 44 considerat.* non tamen in aliis locis: Sic, idem de locumtenen. Cancellariæ contractuum Burgund in sua sede, licet præcedat aduocatos fiscales; quia ibi habet administrationem; non tamen in aliis locis, in quibus non habet administrationem, & sic extra suam administrationem, vbi attenditur maioritas dignitatis, & non administratio. Faciunt quæ scribuntur *in* 11 *parte, in* 12. *consi. ante finem.*

QVadragesima consideratio. Hic adaptatur de nonnullis aliis locumtenentibus ordinariis, aliorum iudicum ordinariorum, puta locumtenentibus gruarii: hoc est, magistri forestarum Heduen. aut Diuion. qui habent illud officium à Principe, an tales in sede Balliuatus, aut Cancellariæ contractuum, seu etiam in Curia Parlamenti debeant præcedere alios aduocatos ibi postulantes, non habentes aliquam dignitatem, præter gradū. Illud potest decidi ex antedictis de locumtenentibus dictæ Cancellariæ. Sed vlterius procedendo, quæri posset, An tales locumtenentes gruariorum, in aliis sedibus, quam Cancellariæ, præcedere debeant locumtenentem prædictæ Cancellariæ. Quia officium eorum est antiquius, & magis ordinarium, quam officium Cancellariatus videtur, quod tales locumtenentes gruariorum præcedere deberent locumtenen. ipsius Cancellariæ; Eo etiam; quia creati sunt officiales à Rege. Alii vero non. Consulerem tamen in hoc, quod attenderetur prioritas promotionis in officio, & qui primo constitutus esset officialis præcederet: vrget tamen pro locumtenen. seu iudicibus dictæ Cancellariæ, quod iurisdictio eorum maior est, & circa plures maiores causas & materias versatur. & ex hoc honorabilior apparere videtur. Quanto enim quilibet præest melioribus; tanto maior ipse, & honestior est. Verba sunt *in Authent. de defens. ciuitat. §. nos igitur, collatio.* 3.

QVadragesimaprima consideratio. Inter omnes assistentes in adiutorio Iudicis, post officiales, in sedendo Nobiles plebeis præferendi sunt: Ita quod debet sedes eorum esse paulo iudicantium inferior, & contendentium altior. *l. fin. vb. gloss. not. in verbo, sedendi. C. vbi Senatores, vel clarissimi.* Idem probat text. *in l. fi. in fine. C. de off. diuers. iudic.* Dicam *in sequent. par. in* 38. *consid.* vbi de priuilegiis nobilitatis tractatur.

QVadragesimasecunda consideratio. His temporibus nouissimis, creati sunt noui officiarii in Regno Franciæ, qui habent potestatem examinandi testes, loco iudicum ordinariorum, qui dicuntur in vulgari nostro inquestarii, hoc est, examinatores seu æquatores, & iudicii inuestigatores: & nulla habent stipendia seu salaria à Principe, sed à partibus secundum ordinationes Regias, habent summam denariorum taxatam secundum vacationes per eos factas. Et quia talia officia multis committuntur, qui illa emunt. & qui non sunt graduati, ex quo quisquis dubitaret, an in sedibus iudiciariis, vbi tales inquestarii dati sunt, debeant præcedere aduocatos, etiam simpliciter graduatos. Credo, quod non; quia cum circa quid speciale

se intromittant, & non habent cognitionem iudicandi, licet qualemqualem dignitatem consequuntur; eo quia constituti ad hoc à principe, prout etiam de coquo Principis, qui dicitur habere dignitatem, vt *in proxima parte. in 18. consider.* dicitur: Tamen non est æquum, quod præcedant graduatos aduocatos, qui & ratione aduocationis habent dignitatem; vt supra dictum est; & quod ratione gradus tanquam graduati cæteris nõ graduatis præferri debeant.

Super huiusmodi præcedentia post antescripta, inter nonnullos iuuenes aduocatos graduatos fuit contentio aduersus inquestarium, seu examinatorem, in Balliuatu isto Hedu. ita, vt ab eius priuigno seu filiastro fuerunt impetratæ literæ Regiæ in Cancellaria Diuionen. quibus mandabatur Balliuio nostro, vt graduatos anteponeret dicto inquestario, & eundem sedere faceret in ordine, & gradu procuratorum Curiæ: & cum hæc disceptarentur in foro, dubitatum extitit, quid super hac re sententiaretur.

Et licet videretur dicendum: Ex quo (vt actum est) dictus inquestarius habeat dignitatem à Principe immediate dependente à dignitate & potestate iudicis, quæ præcedit dignitatem aduocatorum: cum iudices præcedere debeant aduocatos. vt hic ante dixi *in 24. consideratione.* & dicti inquestarii censentur subrogati in locum iudicis, quo ad examinationem testium, quæ competit iudicibus, vt est text. qui multum bene facit *in l. iudices, & in Authent. seq. apud eloquentissimum. Cod. de fide instrument.* Ideo ex huiusmodi subrogatione videntur sapere naturam illius, in cuius locum subrogantur. *leg. si eum. §. qui iniuriarum. ff si quis cautionib.* sed multi dicent, quod ille text. non probat, sed est bonus text. *in cap. Ecclesia S. Mariæ. extra, vt lite non contest.* Probat tamen ille text. stipulationem accessorie positam ad contractum regulari, secundum naturam illius contractus. Ampliat tamen etiam textum ad hoc, & illam regulam Paulus, etiamsi subrogatum in aliquo discreparet: quia in aliis assumeret naturam eius, cuius loco subrogatur. Ita ampliat notabiliter Paulus *in consil. 131.* cuius initium est; *licet ista differentia visa. col. vltim.* quem allegat Dom. meus Ias. *in d. §. qui iniuriarum.* Ex quibus concludendum, quod siue inquestarii præfati sint accessorie dati ad iudices, siue sint in aliquibus subrogati, licet in aliis discrepent; tamen reputari debent coniudices, & sapere naturam illorum etiam in accessoriis. Ideo sicut iudices præcedunt aduocatos, ita etiam inquestarii præcedere debent aduocatos graduatos, licet non sint graduati. Et forte hac ratione, aut alia motus vnus ex consiliariis Parlamenti huius patriæ, & Ducat. Burgund. executioni demandando quoddam arrestum Curiæ posuit inquestarios Balliuat. Auxeri, eis sedem & locũ ordinis dando ante aduocatos & graduatos, licet tunc non essent graduati.

Crederem tamen dictos inquestarios nouiter erectos in Burgund. non debere præcedere graduatos & practicantes in Curiis ante eos; quoniam clarum est, eos creatos instar inquestariorum præpositura Parisiens. in Castelleto, & aliarum sedium Regalium in Francia, vt satis constat ex creatione illorum; nec istud denegant, sed sic est, quod expresse disponitur in ordinationibus Regiis, tales examinatores non debere sedere in sede iudicis præpositi: Nec sunt, aut reputantur pro aduocatis, aut Notariis, ex quo tales sedes, scilicet iudicis & aduocatorum sint eis prohibitæ, obseruanda est ordinatio Regia, quæ optimis fundatur rationibus. Non enim iudex est, nec se iudicem dicere potest: quia nullam habet causæ cognitionem. Est enim solus executor rei sibi commissæ, scilicet examinationis testium, quæ etiam alteri, quam iudici committi potest, vt notatur per Albe. & alios *in Authent. sed iudex, Cod. de episc. & cleric.* Ex quo cum tabellio sit capax, & habilis ad recipiendam commissionem examinationis testium, etiam à iudice, & recipiendo non mutat dignitatem; quia non efficitur maior, quam esset: Ideo idem videtur in Principe committente examinationem testium, quoniam videtur illam committere, cum illa qualitate, quam potest habere. Secus si talis

lis examinatio alicui non poſſit committi, præterquam graduato aut aduocato; quia in eo caſu committendo alicui, licet non eſſet graduatus, videretur eidem conferre dignitatem ad hoc neceſſariam, & cum eo ſuper hoc diſpenſare. *l. quidam conſul. ff. de re iud. l. ſi nonus. ff. de excu. tut.* Sed cum non eidem hoc caſu dat maiorem dignitatem, quam habet ille, cui committi poteſt talis examinatio ... tium: Quoniam Princeps non videtur vno inſtanti tot ſpecialia concedere, videlicet, quod committat ei talem examinationem priuatiue ad iudicem (cui deberet competere) & vltra hæc, det ei dignitatem vltra aut præter naturam actus, quem committit fieri; cum tot ſpecialia non præſumantur concurrere, argum. gloſſ. *in l. 1. Cod. de dotis promiſſ.* arguendo de lege mortua, quæ talia non admittit, ad legem viuam (quæ eſt Princeps) quæ debet illam ſequi in quantum poteſt.

Qvadrageſima tertia conſideratio. Licet aduocati præfecturæ quæſtorianæ, qui dicuntur aduocati in Camera computorum ſint, vt alii aduocati fiſcales priuilegiati, vt dicit Io. de Plat. *in l. fin. Cod. de decur libr. 10.* tamen cum apud nos, & in Camera computorum nulla aut modica habeant ſtipendia. Ideo extra locum ſuæ præfecturæ quæſtorianæ non debent præcedere aduocatos fiſcales præſidatuum: Quoniam, vt prędixi ſupra *iſta parte, in 39. conſider.* præferuntur, qui maiora ſtipendia habent data paritate; ergo multo magis præferri debent, qui habent ſtipendia, his qui non habent. Ex quo licet patronus Cameræ computorum præcedere debeat omnes alios aduocatos ſolum graduatos; tamen non debet præcedere alios aduocatos fiſcales, qui ſunt aduocati in ſede præſidis prouinciæ, qui dicitur Balliuus aut Seneſcallus.

Qvadrageſima quarta conſideratio. Inter aduocatos præferendus videtur, qui magis ornatur, & qui honeſtioribus veſtimentis indutus erit. vnde, vt dicit Spec. *tit. de aduocat. §. ſequitur videre.* quem iudex magis ornatum inſpiciet, maioris exiſtimabit eſſe authoritatis, & ei aſſurget ſalutatione debita, & honorifica, dicens ei, *ſede à dextris meis.* ad quod quidem tenentur. *l. ſi. in fin. Cod. de officio diuerſ. iudic.* & eum præ aliis honorabit. *l. penult. Cod. eodem titul.* quod forte procedit de ignotis & alienigenis. Sæpe etenim maxime ignotis veſtis eſt cauſa honoris, iuxta illud:

Hunc homines decorant, quem veſtimenta decorant.

Et iuxta illud metricum:

Vir bene veſtitus, pro veſtibus eſſe peritus
Creditur à mille, quamuis idiota ſit ille.
Si careas veſte, nec ſis veſtitus honeſte:
Nullius es laudis, quamuis ſcis omne quod audis.

Ideo conſuluit ibi Spec. (quem videas) Quod aduocati gerant veſtem ſuę profeſſioni congruentem, & ibi ſcribit, quibus veſtib. veſtiri, & quibus carere debent, de quo latius infra. Et quod honor eſt in habitu & veſtibus, dicturus ſum. Et ad propoſitum vide Lucam de Penna *in l. 2. C. de veſtibus oloberis. lib. 11.* & dixi ſupra *in 1. parte, in 23. conſider.*

Qvadrageſima quinta conſideratio. Poſt prædictos videtur aſtruendum: Quod inter aduocatos ſimpliciter graduatos præferendus ſit filius aduocati fiſci, ſi ſit aduocatus in eadem ſede, vbi alias omnes alii cum eo ſunt eiuſdem qualitatis. text. videtur eſſe ad literam *in l. laudabile § 1. Cod. de aduoc. diuerſo. iudic. & in l. nemini. §. filios, & l. petitionem. §. filiis. C. de aduoc. diuer. iudic.* & quod aliis etiam æque bonis præferantur, ſecundum tex. & in gloſſ. *in verbo, ſumptibus. in l. iubemus. C. eod. tit* facit; quia doctor filius doctoris cæteros in collegio præcedere debet, ſecundum Martinum de Laude *in tractat. de dignitate. concluſi. 17.* vbi refert ita alias dixiſſe propter dictum Bald. *in l. Gallus. §. quidam recte. ff de liberis & poſth.* vbi etiã dicit, quod tales debẽt gratis doctorari, & ceteris parib. præferri aliis. *alleg. gloſſ. in d. l. iubemus.* de quo etiam vide per eundem *in tract. de priuileg. articu. 93.* Intellige tamen, prout dicit Lucas de Pen. *in l. vnicuiq; C. de proximis ſacror. ſcrin. lib. 12. col. 1.* Si ſolito tempore legum doctrinam meruerunt. *d. l. nemini. § ſi vero. & d l. iubemus. § nec*

de cætero. & l. petitione. §. nec de cætero. C. de off. diuerso. iudic. & si sunt facundia & studiis eruditi, & conspicui. *eo. ti. l. per hanc. in princip.* vel si per Principem subrogentur. *l. fi. §. pen. C. de off. Magistri officior. & l. neminem. C. de re militari, lib. 12.* alias non; cum in honorib. simpliciter nõ succedatur iure hæreditario. *l. 3. §. quæri ff. de legiti. tutor.* & potius sunt acceptãda merita, & virtutes. *c. Moyses. & c. si ergo 8. quæst. 1. & l. honor. §. de honorib. ff. de muner. & honor. l. si quis C. de profess. & medicis, lib. 10. & l. qui cum vno. §. grauius autem ff. de re milit.* vnusquisque secundum labores suos ad meliores gradus, & ad maiores dignitates produci & remunerari debet. text. *in l. fin. §. quoniam ideo. C. de offic. præfecti præt. Africæ, &c.* concordat text. *in l. nemo. in fin. C. de off. Magistri officior.*

QVadragesimasexta consideratio. Inter plures aduocatos eiusdem sedis cæteris paribus præferũtur primo promoti. text. *in l. 1. & ibi Bar. C. de consulib. & non spargendis ab his. &c. & l. 1. in fi. C. de præpos. sacri cubiculi. lib. 12.* & dixi supra. *in 4. parte, in 23. considerat.* Cum etiam sint anciani supra alios, vt vtar verbis gloss. primæ, *in l. iubemus. in princip. C. de aduocatis diuers. iudi.* & secundum tempus receptionis & admissionis eorũ in aliqua curia, gradum sibi vendicare, & in matricula inscribi debent. *l. potitionem. in pr. C. de aduoca. diuerso. iudic. & l. fi. C. de aduoc. diuerso. iudic.* Et qui primo matriculatus est, præferri debet posterius matriculato, secundum text. *in l. fi. ibi: locum iuxta matriculæ ordinem obtineat. C. de off. præfecti vrbis.* Nã qui non sunt in matricula, sunt tanquam priuati. notatur *in leg. eos. C. de off. Magistri milit.*

Et hic ordo est ordo temporis, qui est vltimus, & de eo non curatur, vbi locum habet ordo qualitatis: vt dicit Lucas de Penna *in rubr. C. vt dignitat. ordo seruetur.* & dictum est supra *in d. 4. parte.* & inferius dicetur, vbi de ordine literatorum fiet mentio, scilicet, *in 10. parte, in 29. consid.*

QVadragesimaseptima consideratio. Qui meritis vitæ, nobilitate, authoritate, aut scientia etiam, quando sunt eiusdẽ facultatis, alios antecellit, præferendus est etiam alteri primo promoto, not. gloss. *in ver. præponimus.* & ibi Archi. *in c. placuit. in pr. 16. dist.* facit *c. in canonicis. 19. dist.* ideo Episcopus doctor, vel nobilis præfertur primo promoto non doctori. Dominicus de sancto Gem. *in c. Isidorus.* est ver. sub *d. c. placuit.* Feli. *in cap. 1. extra de maiorit. & obed.* & secundum [illegible] batiam. *in cap. cum olim. in princip. de [illegible]* Doctor etiam tardius receptus, præ[illegible] debet prius promotum: Ego vero alleg[illegible] *in l. 1. C. de annonis ciuil. lib. 11. & ibi gl. 1.* [illegible] facit pro scholaribus optimis contra docto[illegible] res insufficientes.

Videtur tamen, quod prædicta non fa[illegible] quem maiorem, cum extrinsecus venian[illegible] per prædicta remissiue Dom. Felin. *in d. c. 1. de maiori.* maxime cum ista excellentia, & [illegible] oritas debet probari per quindecim testes. text. est singularis *in l. vnicuique. & ibi* [illegible] *glos. in verbo superatas. Cod. de proximis sacr. scrini. lib. 12.* Dominus meus Ias. *in l. cum* [illegible] *col. 4. ff. si cert. peta. in prima lectura.* Et ista [illegible] cellentia est multum consideranda; quo[illegible] in multis propter excellentiam hominis, re[illegible] ceditur à regulis, Dom. meus Ias. *in l. iubemus* [illegible] *C. de iud. & in repetitio. l. admonendi. in 67. col. ff. de iureiur.* Felin. *in c. super his. de accusat.* di[illegible] cam infra amplissime.

QVadragesimaoctaua consideratio. Inter aduocatos, doctores præferendi sunt li[illegible] centiatis, & licentiati baccalaureis; quoniam doctoratus est dignitas. dixi infra *in 10. parte, in 26. considerat.* & maior est illius authoritas, quam licentiati; cum licentiatus tantum habeat potestatem docendi, regendi, & pu[illegible] blice legendi. not. *in l. vnic. Cod. de profess. qui in vrbe, &c. li. 2. & in l. vnic. C. de studiis liberal. vrbis Romæ lib. 11. not.* Ioan. Fab. *in §.* [illegible] *sponsa Instit. de iure natur.* secundũ gloss. *in verbo, interpretatus extra de postul. Præ[illegible]* Et Panorm. ibi, qui dicit, quod docto[illegible] interpretari dubia illius facultatis, in qua est doctor, *per dict. l. vnicam. Cod. de profess.* Et quod ante doctoratum quis non potest magistraliter legere, nec disputare. Et si de[illegible] tur licentia alicui scholari hoc faciendi, potius

...tius fit, vt addiscat, quam vt doceat. Ex quo magis est credendum doctori, quam licentiato; nam licentiatus non habet dignitatem, sed tantum licentiam consequendi dignitatem; & dignius est, quod est in actu, quam quod in prosecutione actus; sicut dignior est, qui est cinctus, quam cingendus: licet quandoq; habeatur pro cincto. & de hoc scripsi, & de præcedentia doctorũ ad licentiatos, & licentiatorum ad baccalaureos in commento nostro super concordatis, in titul. de collationibus.

QVadragesima nona consideratio. Aduocati ex pulchritudine laudem consequi videntur, & propter eam commendabiles sunt, exemplo Iustiniani, qui Papinianũ iurisconsultum acutissimum (prætermisso omni alio laudis genere, à quo laudari potuisset) ex pulchritudine, veluti summo laudis præconio commendauit, pulcherrimum ipsum nuncupans *in procem. Digesto. §. 3. versi. vobis autem.* Et licet Albert. & Angelus ibi ad decorem scientiæ, & animi referant; tamen ad corporis pulchritudinem & elegantiam referri potest, cum & ipsa plurimum polleat ad felicitatem habendam; quia, vt ait Arist. *lib. 1. Ethicor. c. 8.* Non satis est ad felicitatem idoneus, qui deformis est, aut ignobilis, & refert Baldus. *in suprascriptione dicti proœmii, in verb. Flauius. in addit.* quod decor corporis confert ad felicitatem in hoc mundo; & tanti fecit Alexand. pulchritudinem, *in consil. 209. incip. non ponderatis his. col. 2. lib. 6.* consuluerit nobilem diuitemq; mulierem deformem, quæ pauperem quempiam formosum sibi matrimonio desponderit, nõ videri nupsisse indigno; cum debeat mulieris nobilitas & diuitiarum copia cum forma viri compensari, vt notant in simili Bald. & alii *in c. super eod. le second. de testib.* & de pulchritudine dixi in 5. 9. 11. *& in 2. parte huius operis.*

QVinquagesima consideratio. Sciendum est, quod in quolibet auditorio, vbi redditur iurisdictio per magistratum, debet esse notarius, seu scriba, qui apud nos dicitur grapharius. Quia iudicis officium absque Notario seu scriba commode exerceri non potest. probat tex. *in c. quoniam contra falsam. de probat. extra, & ibi doctores.* Persona enim publica est, vt dicit *ibi text. & Panor.* & dicitur habere officium honoris, vt est text. *in l. 1. & 2. C. de primicer. lib. 12.* & habetur *Ecclesiast. 9.* In manu Dei potestas hominis est, & super faciem scribæ imponit honorem. Guilelmus le Rouille *in libr. de iustitia & iniustitia lib. 3. c. 4.*

Et quod diuersis nominibus in iure vocentur, vide Ioan de Platea, *in rubr. de tabulariis, C. lib. 10.* Et in Curiis supremis apud nos sunt officia Regalia, vt supra dixi *in ista part. in 14. consideratione.* In aliis vero Curiis Regis inferioribus cum emolumenta, quæ proueniunt, & percipiuntur ratione scripturæ, soleant dari ad firmam pro certo tempore. Ideo pendente tali tempore scriptores huiusmodi videntur exercere officia Regalia.

De Notariis vero simplicibus, qui sunt iudices chartularii, vt dicit Bartol. *in l. iubemus. §. sancimus. circa fin. C. de sacros. Eccles.* Quod an verum, vide ample per Benedict. de Barzis, *in suo libello guarentigiarum in 1 quæst.* vbi plura ad hoc. Et licet dicant plures, quod Notarius sit iudex chartularius, quod illud non potest esse ex natura tabellionatus, seu notariatus simpliciter, sed eo; quia sibi conceditur à Principe, quod possit facere præceptum de consensu partium; ideo solũ habet iurisdictionem voluntariam, & non contentiosam. Hodie vero apud nos in hac patria Iudices chartularii sunt locumtenentes Cancellariæ contractuum, qui faciunt exequi mandata sua in vim obligationis receptæ sub sigillo dictæ Cancellariæ: de quibus hic ante *in 20. consid.*

Et de commendatione huiusmodi scribarum scribit Vdalricus Zasius *in rep. l. 2. ff. de orig. iur. §. postea cum Appius Claudius. in verbo, scriba.* Et dixi *in parte præced. in 9. consid.* vbi posui de primicerio, qui est scriba Principis, *in 11. parte*, vbi laudaui scribas.

QVinquagesima prima consideratio. Etiam in adiutorio cuiuslibet magistratus, & iudiciis sunt necessarii apparitores, seu

executores, qui dicuntur esse milites, vt est *in l. omnibus. C. de sportulis. ibi; quatenus militia exuti pœnas luant corporales.* Maxime tales apud nos in Curiis Regalibus dicuntur habere dignitatem. Dum solum hodie creantur à Principe, & secundum Ioan Fabri *in §. igitur. col. 1. Instit. per quas personas nobis acquir.* dicuntur seruientes, & sunt officiales, vt dicit, qui tenentur cuilibet seruire. Etiam vocantur clientes, & exponit gloss. *in l non dubito. in ver. clientes. ff. de cap. & postlim. reuersis.* hoc verbum *clientes*, id est, seruientes, & est vulgare Gallorum : & debent portare insignia, & baculum in manu depictum, vt tenet Spec. *in tit. de citatione. §. sequitur videre. versic. quandoque per nuncium. & vers. solutio.* Dicunt quidam quod obseruant seruientes nostri; quoniam vbi instat tempus, gerere solent virgam aut baculum depictum, & ornatum armis Regis, hoc est, liliis, qui dicitur communiter, massa. Pluribus etiam nominibus nuncupantur, vt satis dixi *in Commento nostro super consuet. Ducat. Burgun. titul. De iustices, art. 6. in gl.* vbi dicitur quales esse debeant, & de eorum potestate, & in gloss. sequente, inseritur, an eis credatur.

Sed aduerte; quia apparitores proprie sunt de Curia Ecclesiastica, & tales nuncii Ecclesiastici non possunt citare aliquem siue clericum, siue laicum viua voce in via publica, prout recitat Ioan. Galli *in suis arrestis, in arresto pronunciato Anno Dom. 1346.* quod tamen solent facere nostri apparitores Heduenses, & male, licet habeant etiam statutum in suo foro in contrarium, nisi sint Notarii causarum; quod est intelligendum in causis iam inceptis, & in quibus iam sunt Notarii seu grapharii.

Septimæ partis Catalogi gloriæ Mundi finis.

OCTAVA

OCTAVA CATALOGI GLORIÆ MVNDI PARS,

NOBILIVM SEV GENTILIVM ORDINEM extollit: præcedentiasque tam inter se, quam quo ad alios depromit.

Quinquaginta Considerationes habet.

AGITVR prima sit de descriptione nobilitatis. Vnde secundum authores nobilitatem diffinientes dicitur ea esse generis vel alterius rei excellentia ac dignitas, vt Iudoc. Clicthò *in suo tractat. nobilitatis, in* prooe. Et licet Bart. *in l. 1. C. de dignitatib. lib.* 12. multum ample disputet, an nobilitas, & dignitas idem sint; tandem concludit, quod non. Sed, vt inquit, nobilitas apud nos inuenta est ad similitudinem & imitationem illius nobilitatis, quæ est apud Deum, vt *in Auth. vt iudices sine quoquo suffrag* § *itaq; colla. 2. l. 1.* & *l. in nomine Domini. C. de off. præf. præt. Africæ,* & *l. imperialis. in prin. C. de nup.* Sicut ergo ille apud Deum est nobilis, quem Deus sua gratia gratis sibi fecit; ita in foro nostro ille est nobilis, quem Princeps sua gratia, vel lex sibi gratum vel nobilem facit. Non tamen, vt dicit, potest esse similitudo per omnia, ex quo relinquit de nobilitate, quæ est apud Deum, Theologis. Nobilitatem vero, quę apud nos, sic diffinit.

Nobilitas est qualitas illata per principatum tenentem, qua quis vltra acceptos plebeios honestus ostenditur: & ibi ample examinat illa verba diffinitionis, sed non amplectitur omnes nobilitates, de quibus in sequentibus dicetur. Ideo generalior est prima diffinitio, quæ omnem nobilitatem cõprehendit, vndecunq; procedat, siue per principatum tenentem, siue alias; ex quo nõ recito opiniones per Bar. relatas *in d. l. 1.* de diffinitione nobilitatis, cum omnes reprehendat Bar. & stet cum illa supradict. quæ adhuc non est generalis ad omnes, vt dixi, sicut prima Boet etiam *in tertio de consolatione, prosa sexta*, diffinit alio modo dicens: quod est quædam parentum laus de meritis veniens. Et ita etiam diffinit Lucas de Penn. *in l. mulieres. C. de incolis. colum. 4. libr* 11. sed illa est nimis particularis ad nobilitatem generis; quia omnes nobilitates (de quibus infra dicetur) non comprehendit, sed Lundulph. *in clem. 2. de sentent. excommunicat.* hanc nobilitatem generis sic diffinit. Generis nobilitas est qualitas siue dignitas proueniens à coruscatione clari sanguinis à parentibus originẽ sumens, & in liberos legitimos per carnem continuata: sed ista est potius descriptio, quã diffinitio. Ita etiam diffinit Bonus de Curt. *in suo tract. nobilitatis in 2. part. circa fi.* vbi etiam diffinit seu describit nobilitatẽ animi, & mixtam, de quibus statim dicam *in 3. consid.*

SEcunda cõsideratio de deriuatione nobilitatis sit. Vnde aduertendũ est, quod nobilitas à nosco dicitur, idẽ significãs, ꝙ nosci-

bilitas. Hinc nobis idem est, quod notus, & per omnium ora vulgatus. Vnde Virgil.

Est locus Italiæ medio sub montibus altis
Nobilis. Et Martialis:
Prostratum Nemees vastaq; in valle leonem
Nobilem, & Herculeũ fama canebat opus.

Propterea indifferenter apud plerosque verbum hoc, *Nobilis*, & ad eos, qui vel deploratissimis morib. nominatiores facti sunt relatum legitur: Hiero. in Heluidium hæreticum: *Nobilis factus es in scelere.* Et Laidem illam Corint. cui decem millia nummorum vno concubitu deposcenti, respondit Demosthenes in libidinem illius exæstuans, se pœnitere tanti non emere, ob elegans meretricium, nobile scortum nuncupatum testatur Aulus Gell. *in suis Atticis. lib. 1. c. 8.* Idem & de re, quæ summo eius exitio in omnium ora deuenerit, Liuius de strage Cannensi:

Nobilis ille clade Romana locus est.

Et Martialis:

Nobilis hic esset pietatis rex à duobus.

Ea proinde ratione eos, qui vel opibus vel generis claritate, vel virtutibus cæteros antecellunt, seu vulgariores & notiores nobiles appellare solemus, quas ternas nobilitatis species vno verbo complexus est Apuleius, dum dicit: *Quem non opes non generis excellentia, sed ingenui mores, virtutesq; nobilitauerunt.* & Hier. *ad Principiam virginem, de obitu Marcellæ: Nihil in ea laudabo, nisi quod proprium est, & eo nobilius, quod ex opibus & nobilitate facta est paupertate & humilitate nobilior.* Et ibidem: *Qui virtutes, non sexus, sed animo iudicamus, contemptaq; nobilitatis, ac diuitiarum maiorem gloriam ducimus.*

Etiam apud Legistas & Canonistas nobilis nuncupatur, qui opibus, vel genere, vel virtutibus sit insignitus. Et capitur pro præeminentia quadam, quæ nos à plebeis differre facit, *iuncta gloss. in verbo, species ad fin. in §. plebiscitum. Instit. de iure naturali. §. interim. ibi; vniuersi nobiliores. & in § fin. ibi; conuenire enim vnumquemque nobilium. in Authent. de defensorib. ciuit. collat. 3.* text. *in l. quæris. ibi; sanctissimus & nobilis* Imperat. *ff. de nata. restit.* per quem text. *in c. venerabilis. ibi; non generis, sed virtutum nobilitas. extra de præbend & in l. nobiliores natal b. C. de commer. & mercat.* quæ quidem præeminentia causatur ex multis vltra genus, opes, & virtutes, & in plerisq; locis in seq. dicetur.

Tertia consideratio. Cum nobiles dicantur gentiles, & in vulgari nostro proprie, *gentils hommes*, & magis se existimant vocari, *gentils hommes*, quam nobiles: Ideo dicit Budæus *in suis annotat. in Pandect. in l. fin. in fin. ff. de orig. iur.* quod non temere lingua vernacula gentiles homines pro nobilibus appellet: vnde videndum est de gentilitate, & quid apud antiquos fuerit gentilitas.

Gentiles igitur sunt (*vt inquit Cicero in Topicis*) qui inter se eodem nomine sunt, qui ab ingenuis oriundi sunt, quorum maiorum nemo seruierit, qui capite non sunt diminuti. Et, vt ait Budæus *in loco prædicto*, nihil vidit Scæuolam Pontificem ad hanc diffinitioné addidisse. Et vt inquit Boetius, gentiles sunt, qui eodé nomine inter se sunt, vt Bruti, Scipiones, vt apud nos Valesii, Borbonii, Vindocinii Trimolii, Viennenses, & similes: q si serui sint, nulla gentilitas esse potest, quod si libertinorum nepotes eodé nomine nuncupentur, gentilitas nulla est; quoniam ab antiquitate ingenuorum gentilitas dicitur, quod si rursus in familia gentis suæ nó manserint, gentiles iam esse non possunt.

Fuit autem ius gentilitatis, vt ius stirpis apud antiquos. Vnde Cicero *lib. 1. de oratore* quid qua de re inter Marcellos & Claudios patritios centumviri iudicauerút, cum Marcelli Auli liberti filii stirpe Claudii Patritii eiusdem hominis hæreditatem gente ad se dicerent rediisse, nonne in ea causa fuit oratorib. de toto stirpis ac gétilitatis iure dicendú? Tria fuerunt iura apud antiquos, agnationis, gentilitatis, & stirpis: sed nobiliorum videtur fuisse gentilitas, vt ex illa diffinitione Ciceronis apparet: Eorum scil. quia imagines pro nobilitate generis accipi sæpe solent, & erant insignia Gentilium, quæ hodie arma dicuntur, de quibus ibi per Budæum. & dixi amplius supra *in 1. part.* vbi posui de armis centum conclusiones.

QVarta cōclusio. Species nobilitatis plures sunt, & multipliciter à diuersis diuiditur nobilitas. Primo Bart. *in l.* 1. *colum.* 7. *C. de dignit. lib.* 12. dicit triplicem esse nobilitatis speciem, quædam est theologica, seu supernaturalis, quædam naturalis, & quædam politica.

De theologica, quam Bart. dicit esse spiritualem, est quærendum in conspectu etiam iudicis, apud quem nulla est obumbratio, nec aliquid latet. Nam apud Deum est nobilis omnis, qui est in gratia faciente gratiam vel gratum. Et sic omnis, qui est virtuosus, & in statu virtutis. Deus facit eum felicem & gratum sibi, intellige Bart. de illa virtute, quæ facit, vt dictum est, hominem felicem, scilicet quæ est in charitate, vt habetur per fratrem Bonauenturam de balneo, & S. Thom. *in l.* 1. 2. *quæst.* 110. *& quæst.* 50. quos Bart. alleg. & per Magistrum sentent. *lib.* 2. *dist.* quem Bonus de Curti *in d. tract.* 1. *de nobilitate in* 2. *part.* etiam allegat. & hoc est verum, vt dicit Bart. & probatur 1. *Reg.* 2. *c.* vbi dicitur: Quicunque honorificauerit me, glorificabo eum, qui autem contempserint me, erunt ignobiles. Hæc etiam refert Barb. *in ca.* 1. *colum.* 1. *de don.* relatus per Bonum de Curt. *in dict. loco.* Et dicit Bart. quod istos nobiles non possumus pfecte cognoscere, nisi per reuelationē, dicitur enim *Eccl.* 10. Nescit homo, vtrum amore, an odio dignus sit; & multi sunt prædestinati, qui apud nos reputantur ignobiles, vt patet ex Apost. *ad Cor.* 4. *&* 10. *c.* Et de his nobilibus nobilitate Theologica, ponit text. *in can. nouit. cum duobus seq. de pœnitent. distinct.* 4.

Secunda est nobilitas naturalis, quæ potest considerari duobus modis, vt dicit Bar. Primo prout congruit animalibus etiam irrationalibus, & aliis etiam sensu carentibus. & isto modo dicuntur nobilia secundū bonitatem operationum, vt in brutis patet. Videmus enim quasdam aues eiusdem speciei nobiles, & ignobiles: exemplum in falcone, aliquis dicitur gentilis, alius peregrinus, dicit idem Bart. *in tract. de falcone.* & Iacobin. de S. Georg. *in sua inuestu. feud. in verb. & cum vetationibus. col.* 2. Idem dicit Bonus de Curtili, vbi supra de Leone, quem cunctis quadrupedibus omnes vel facile testantur nobiliorem. de quo meminit Ouid. *lib. de Tristibus, Eleg.* 4.

Quo quisq; est maior magis est placabilis ira,
Et faciles motus mens generosa capit.
Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni.
Pugna suum finē, cum iacet hostis, habet.
At lupus & turpes instant morientibus vrsi,
Et quæcunq; minor nobilitate fera est.

Et dicit idem Bonus de Curt. quod exemplo itidē sunt duo canes Laconis vnico ventre editi, quorum alter ad leporem, alter ad ollam impetum fecit, vt testatur Erasmus *in Mor. & in Chiliadib.* Et idem nos docet experientia in arboribus, in fructibus, in metallis. Et fere in omnibus, etiam inanimatis, nec aliqua animam etiam vegetatiuam habentibus: Et in his cōsideratur maior nobilitas & excellentia, vel ab effectu maiore, vel à materia, vel à causa, vt dicit Bonus *in d. loco.* vt de pluribus in finali parte patet, de excellentia, nobilitate & laude diuersarum rerum vltra hominem.

Secundo modo considerari potest nobilitas, prout cadit in homines ista nobilitas naturalis: & tunc debet intelligi naturalis, id est, ratione naturali indistincta, quod nos Iuristæ appellamus de iure gentium primæuo, apparet; quia solis hominibus cōgruit, & de ista nobilitate loquitur Philosophus 1 *Ethic. cap.* 4. vbi dicit, quod nil aliud, quam virtus & materia determinant seruum & liberum, nobiles & ignobiles. Hoc autem non est intelligendum de omni virtute, sed de ea, quæ competit aliquibus, prout sunt apti dominari, non de ea prout apti sunt subiici, vt patet per Philos 1. *Polit* 9.

Ex quo etiam dicit Bonus, vbi supra post Bart. quod hoc modo sumpta naturalis Nobilitas, est quidam habitus electiuus in medio cōsistens circa ea, quæ pertinent ad præesse vel dominari. Et de hac nobilitate habetur *in c. nunquam de vitiis. dist* 56.

Tertia vero nobilitas dicitur politica, seu ciuilis, prout differt nobilis à plebeio, secun-

dum quod accepimus apud nos, & in foro nostro, & de qua principaliter hic est quæstio, quam magis discutere intendo, & de eius laude & excellentia declarare, & est proprie illa, de qua supra in prima consid. dixi illam diffiniendo, quod est qualitas illata per principatum tenentem, qua quis vltra honestos plebeios ostenditur.

Panor vero *in c. venerabilis. col. 2. post prin. de præbendis.* aliter distinguẽdo nobilitatem, quam fecerit Bart. *in d. l. 1. C. de dignitatib.* dicit duplicem esse nobilitatem, generis, scil. & animi, de quibus cum aliis statim dicetur: sed in hoc Panor. fuit nimis diminutus; quoniam non omnes comprehendit.

Bal. vero *in l. nobiliores. C. de commerc. & mercat.* quem refert & simpliciter sequitur Fel. *in c. super eo. 2. extra de testib.* dicit tres esse nobilitatis species. Prima est stirpis & sanguinis. Secunda virtutis, & hanc veram nobilitatem Philosophus amplectitur, præcedentem vulgus. Tertia mixta, de vtraque ex præcedentibus speciebus partem capiens. Et hanc verissimam cæteris, & omnibus laudabiliorem demonstrabimus.

Plato vero diuidit nobilitatem, quam dicit esse quadrifariam. Vnam enim earum asserit, quibus clari, boni, iustiq; parentes fuere. Alteram parentes, qui potentes, aut Principes extiterunt. Tertiam cum nostri maiores fama, & rebus bello gestis vel publicis certaminibus parta corona clauerunt. Quartam, eamq; præstantissimam omnium scribit eorum, quibus non aliena, sed sua virtus & animi magnitudo nobilitatẽ donauit, quos solos vult esse dignos, vt nobiles appellentur, ita dicit & refert Pogius Flo. *in tract. de nobilitate.* & hanc vltimam laudat Luc. de Penn. *in l. mulieres, col. 4. C. de incol. lib. 10.*

Aristot. vero *in 4. Politic* dicit etiã quatuor esse species nobilitatis: diuitiarum scil. generis, virtutis & disciplinæ. Nihil quoq; prohibet, à patriæ soliq; natalis splendore nobilitatem interdum deduci. Nam amplitudo patriæ antiquumque decus plurimum valet ad laudem, gloriamq; comparandã: sed ea perquam exigua est modiciq; momenti, vbi virtutis quoq; præstantia accedat, quæ vel sola verè hominem nobilitat. Proinde Themistocles, cum esset patria Atheniẽsis, Seriphio cuidam in contentione obiectãti, quod non propria virtute, sed patriæ splendore gloriosus factus esset, recte respondisse fertur: *Neq; ego, si Seriphius essem, ignobilis. significans hisce verbis*... *tu, si Atheniensis esses, clarus extitisses; neq; ego, si Seriphius essem, ignobilis.* significans hisce verbis, se rerum gestarum magnitudine & gloria clarum factum, neque patrium solum ad id quicquam contulisse.

Sic Anacharsis Philosophus, exprobranti sibi Attico, quod Scytha esset, authore Laertio præclare respondit: *At nihil quidem mihi probro est patria, sed patriæ tu.* Verum prætermissis aliis rebus, vnde nobilitas multifariam desumi posset, videndũ est tantum de duabus eius speciebus, duabus partibus, ex quibus humana coalescit substantia: corpori, inquam, & animæ congruenter respondentibus, scilicet, nobilitate generis, & virtutis.

Generis enim nobilitas est à moribus & præstantia... proauis deducta generis excellẽtia, & præ... nobilitas: & hæc sane corporis conditionẽ naturamque respicit; quandoquidem id ipsum nascentes ex parentũ propagine traducimus.

Virtutis vero nobilitas est ob insignem animi virtutem, morumq; probitatem cõparata excellens gloria & dignitas: quam quidẽ ad animum pertinere nemo dubitet, cum vsu assiduo bonæ operationis exercitio excultus animus eam sibi peculiariter asciscat. De hac Chrysost. ait: *Ille clarus, ille sublimis, ille nobilis, ille tunc integram suam nobilitatem putet, si dedignetur seruire vitiis, & ab eis superari.* Vtramque autẽ speciem complexus est Apuleius, cũ de quodam dicit, quem non excellentia generis, sed mores virtutesq; nobilitauerunt.

Porro ex hisce duabus coniunctis atq; nobilitatis speciebus ... na cõnexis tertia oritur nobilitatis species, scilicet vtramq; supradictarum complectens, quæ est tum generis, tum virtutis, in vno eodemq; homine nobilitas generis atq; virtutis, præcellentia & eminentia: & ista mixta est qualitas quædam prouenieens à coruscatione sanguinis à parentibus originem sumens, virtutibus inde probis ac cõmendatis moribus illustra-

[illegible]strata: Et hæc, vt prædixi, cæteris tanquam [illegible]stantior, excellentior, elegantiorq; ante-[illegible]da est autoritate notatorum *in auth. itaq, commun. de success. & in c. 1 de treuga & pa-*[illegible] quomodo inter se differant, quandoq; [illegible]cas ad inuicē sit habitudo, vide per Iod. [illegible]tho. *in suo tractat. de nobilitate c. 1. & 2 &* [illegible]c. ponit etiam, quomodo hæc vltima [illegible] præstantior aliis, vt infra amplius dicetur, [illegible] per Bonum de Curt. *in suo tract. nobilitatis, [illegible] 2. part.* vbi ample. Aliam tamen diuisio-[illegible]nem nobilitatis vide infra *ista parte. in vltima consid.*

QVinta consideratio. An dabilis sit vera nobilitas, quæ dici possit de numero [illegible]dabilium. Videtur, quod non Quoniam [illegible]sunt, aut sunt bona, aut mala, aut me-[illegible] malis nobilitatē nullus vnquam po-[illegible] Absurdum esset rem à Deo laudatā atq; appetitam malam censeri. Sin eam bonum quid dixeris, id vel in animi bonis, vel exter-nis, aut corporis situm erit. Nam in fortunæ bonis minime consistit, quæ qui adipiscun-[illegible], non nobiles, sed diuites appellantur. Sed ne corporis quidem bona, quæ sunt [illegible]tudo & forma egregia, illam largiun-[illegible]: Nam si qua in vllo horum bonorum [illegible]sset, deficientibus opibus forma & va-letudine, nobilitas quoque cessaret; ita ex ignobili nobilis, rursus ex nobili ignobilis redderetur.

In bonis ergo animi, quæ virtutis dicun-tur, eas autem in intellectualibus & morali-bus distinguunt, an vlla sit inquirenda: sed prudentia prudentem, sapientia sapientem, iustum iustitia, temperantia temperantē, ita ex reliquis virtuosum non nobilē fieri certū est. Nulla quippe est vna virtus, quæ ex se no-bilitatem producat, neq; omnes illam gene-rabunt, sed felicitatem, ita nec virtus ea, nec vitium. Nec videtur esse in his quæ media dicuntur, cum nunc bona, nonnunquā mala [illegible]tantur pro varietate vtentium: si nobilitas [illegible] esset, ea & bona & mala haberetur. Ex quo sequeretur, vt boni maliq; pariter nobilitate potirentur: quod cum sit absurdissimum, videtur ex his nihil nobilitati comparari posse.

Hoc & alia ratione videtur esse probabi-le, vt dicit Pogius Flor. *in tractat. de nobilitate.* Nam si quid ea est, aut in expetendis aut fu-giendis rebus consistit. In his sitam dicere ri-diculum sane videtur, cum nullus sanæ men-tis fugienda appetat. In expetēdis vero mul-to minus: Ea namq; appetere debemus, quæ ratio præscribit & sapientia: hæc sunt hone-sta, & quæcunq; nos beatos ac felices præstat. Sed nobilitas cum neq; virtutes aliquas, neq; bonum quid afferat nobis, quo meliores, di-tiores, aut beatiores efficiamur, cur appe-tenda sit, non intelligo; ergo ea nihil esse vi-detur.

Eodem modo neque in laudabilium, ne-que in vituperabilium numero adscribetur. Non enim vituperatur, quod laudatur at-que expetitur etiam à bonis. Ergo in illis nulla inest nobilitas, aut multo minus in re-liquis. Laudabile enim omne à virtute pro-greditur. Siquidem bene, hoc est, virtuose a-gitur, laudabile est, & id secundum aliquam virtutem. Sed nulla est virtus, quæ vocetur nobilitas, aut ex qua illa oriatur. Neque et-iam ex nobilitate laus aliqua cuiuspiam ho-nesti operis descendit; ergo in laudabilium consortio non erit.

Præterea, si qua est nobilitas, ea aut in homine, aut in ipsa collocabitur. Si in ho-mine, aut natura, aut acquisitione com-paratur. Si in natura venit nobilitas; tunc omnes similiter nascentur nobiles, quod nullus vel mediocriter doctus concedat.

Si acquiritur, id agendo vel operando continget. At ex actionibus operationi-busque boni, mali, prudentes, docti, in-dustrii, & similes redduntur, non nobi-les. Neque est aliquod opus proprium, ex quo veluti ex officina aliqua, nobilitas ex-cudatur.

In rebus vero si esset posita, hæc absq; stu-dio nostro in quemcunque incideret, no-bilem veluti diuitiæ diuitem redderent, his

absentibus ignobiles fieremus: quo pacto sæ-
pius cum ipsis rebus à nobis migraret nobili-
tas, & iterum tanquam in antiquum hospiti-
um sua sponte rediret.

Ex quibus (vt ait Pogius *in loco ante dicto*)
apparet, nihil esse hanc præter iacturã quan-
dam, quæ nos deliros efficiat: Etiam absque
illa effectione cogitans (vt inquit) non videt,
cur hoc inanis fabella adeo exoleuerit, aut
quid boni vel vtilitatis habeat hæc, quæ dici-
tur nobilitas, cur tanti ab hominibus pendi
mereatur.

Sed tandem post multa hincinde argumẽ-
ta, ex dictis Aristotelis & Platonis, laudat il-
lam verã nobilitatem, quam dicit esse splen-
dorem quendam ex virtute progredientem,
qui suos possessores illustrat, ex quacunque
conditione emergentes: laudando Stoicorũ
opinionem, qui non ad vulgarem nobilita-
tem, quæ dicitur generis, attendunt, sed ad il-
lam, quæ ex virtute procedit; hi, vt alia multa;
ita & hoc verissime videntur dixisse, Nobili-
tatem ex sola nasci virtute. Et author huius
fuit Plato, qui quadrifariam nobilitatem po-
nit, vt *in præceden. consideratione* dixi: Et ex di-
ctis Pogii videtur, quod nulla alia nobilitas
sit de numero laudabilium, quam nobilitas
virtutis, sed ex septima consideratione seq.
facile cognosci poterit, quod quælibet nobi-
litas sit de numero laudabilium.

SExta consideratio. Licet etiam nobilitas
generis sit de numero laudabilium, & cõ-
mendabilium, vt in sequenti consideratione
dicetur; tamen ob illam non est animo intu-
mescendum, nec est inaniter & vane glorian-
dum de generis nobilitate; Quoniam, vt di-
cit Boetius *in 3. lib. de consolatione Philosophiæ*,
alienum est bonum atque à parentibus deri-
uatum etiam; quoniam laus à parentib. ema-
nans, ipsos quidem parentes claros reddit, fi-
lios vero nequaquam, nisi propriam habeant
virtutis claritatem, qua sint insigniter splen-
didi: Quæ si ad claritudinem refertur, aliena
est. Videtur namque esse nobilitas quædam
de meritis veniens laus parentum: quod si
claritudinem prædicatio facit, illi clari sint
necesse est, qui prædicantur, quare splendi-
dum te (si tuam non habes) aliena prædicatio
non efficit: Quod si quod est in nobilitate
bonum, id esse arbitror solum, vt imposita
nobilibus necessitudo videatũr, ne à maiorũ
virtute degenerẽt. Satius autem est, me meis
rebus gestis florere, quam maiorum opinio-
ne niti, & ita viuere, vt sim posteris meis no-
bilitatis initium, & virtutis exemplum, vt ait
Tullius contra Salustium. Et de hoc Salu-
stius *in Iugurthino in oratione Marii* allegat.
per Lucam de Penna *in l. mulieres. col. 4. C. de
incolis, lib. 10.*

Dicit tamen Baptista Mantuan. magnum
virtutis adiumentum claris ortum esse parẽ-
tibus. Solent enim iuuenes, qui aliquid indo-
lis habent, ne degenerare videantur, maiorũ
suorum dignitatem æmulari, & ad paterna-
rum laudum aspirare felicitatem. Sic Philip-
pi nomen Alexandrum, sic maioris Aphrica-
ni gloria minorem Scipionem, sic Cæsaris Iu-
lii fama Octauianum excitauit; sic denique
Pyrrhus Achilleides erat animosus imagine
patris: & hoc ample declarat Iudocus Clicto-
uæus *in tract. nobilitatis, ca. 5. & 7.* vbi etiã ait.
*Quia vero nullam maiorem hereditatem pos-
sunt filiis parentes tradere, quam rerum bene ge-
starum gloriã, & integritatis anteactæ vitæ lau-*
dem: quia teste Cicerone in officiis, optima
hæreditas à patribus traditur liberis, omniq;
patrimonio pręstantior, gloria virtutis rerum
gestarum, cui dedecori esse nefas & vitiũ iu-
dicandum. Cui concordat illud Platonicum:
*Gloria parentum natis est præclarus magnificus-
que thesaurus.* Ideo filii illam hereditariam
traditionem libenter amplecti debent, & ad
suum vsum sedulo accommodare: atque ar-
denter sine mora & deliberatione suscipere, & ex
adita huiusmodi hereditate id capere com-
modi, vt inuentario & contemplatione vir-
tutis & gloriæ paternæ incitentur animo-
sius ad præclaram ipsius æmulationem. Qui-
quis enim (nisi iners) cum maiorum illo-
rum res præclare gestas animo diligenti con-
templatur, non parum ad dignam earum i-
mitationem prouocatur. Cum authore Sa-
lustio, Publius Scipio, & Q. Fabius, cum ma-
iorum & magnanimorum virorum ima-
gines

gines inſpicerẽt, quam maxime ad virtutem inflammari ſolitos eſſe dixerunt. Ita Iulius Cæſar inſpecta Alexan. Magni imagine, maximum rerum agendarum gloria incẽſus eſt. Etiam (vt ſcribit) conqueri apud amicos ſolitus erat, ſe ea ætate nihil adhuc præclarũ geſſiſſe aut memorabile, qua ille totum fere orbem ſuæ ditioni ſubegerat: Ita Alexandrũ ipſum, philippi patris triumphi, tanquam admotis ſtimulis, ad decus & famam, denique ad nominis ſui immortalitatem comparandã incitarunt. Sic Themiſtocles quoque poſt pugnam Marathoniã (in qua Milciades Dux Athenienſium vires Perſarum magna virtute contriuit) inſomnes agens noctes per vrbem vagabatur vtamẽs: Interrogatus quid ita peruagaretur per vicos: quia, inquit, trophæa Milciadis me excitant, nec placidã mẽtem curaque quietem. Enimuero prouocatus illuſtri Milciadis triumpho, ſecum animo agitabat, quonã pacto tale quidpiam pro patria præſtaret: de quo ſupra *in 1. part. in 21. conſider. verſi. hinc eſt*. vnde Fauſtus Poeta Regius accommodate ait:

Eſt aliquid, clarus magnorũ ſplendor auorũ,
Illud poſteritas æmula calcar habet.
Scilicet vt nullus tantis ſit degener actis,
Magnanimũ pectus ſtrenua facta mouẽt.
Ceu tenet inſtantem catulus cum viderit vrſum,
In patrias vires æmula corda mouet.

Et authore Valerio *lib. 2 c. de inſtiutis*; Maiores natu in conuiuijs antiquorum egregia opera carmine comprehenſa ad tibias canere ſolebant, quo iuuenum animi ad imitanda alacriores redderentur: Et vlterius ait: Quid hoc ſplendidius, quid etiam vtilius certamine? quas Athenas, quam ſcholã, quæ alienigena ſtudia huic domeſticæ diſciplinæ prætulerim? Inde oriebantur Camilli, Scipiones, Fabricij, Marcelli, Fabij. Refert & Leonardus Aretinus in opuſculo actorum ſui temporis: ſe adhuc adoleſcentulum, conſpexiſſe in tabula depictam F. patriarchæ inſignis poetæ imaginem, in cubiculo, quo detinebatur captiuus, repoſitam, eiuſque contemplatione eum in modum ad ſtudia literarum, & humaniores diſciplinas exarſiſſe. Quia ſi mutæ imagines cælatæ, aut pictura deformatę, ſi externi & nullo nobis vinculo ſanguinis conjuncti, ſuarum magnitudine virtutum, infigunt aculeos generoſo animo ad virtutis amorem; quid proderit viua & ſpirans vox, pariter & facies atque acta parentum. Certè nullum efficacius poterit liberis oſtẽdi exemplum, quo acrius incitari debeant ad recte honeſteque viuendum. Proinde Æneas Aſcanium filium ſuum ad virtutem incitat verbis ſequentibus, vt ait Virg.

Diſce puer virtutem ex me, verumq; laborẽ,
Tu fa ito, mox cum matura adoleuerit ætas,
Sis memor, & te animo repetentem exempla tuorum,
Et pater Æneas, & auunculus excitet Hector.

Verum etiam ad propoſitum faciunt ſacræ literæ. Nam habetur *Exod* 25. quod iuſſit Dominus Moyſi fabricaturo tabernaculũ fœderis: *Inſpice, & fac ſecundum exemplar, quod tibi in monte monſtratum eſt*. Cuius verbi ſenſu allegorico præceptum eſt nobis, conſiderare, vtrum quempiã, in monte ſublimitateque perfectionis vitæ conſtitutum in quo omnigenum virtutum exemplar eminentiſſime diluceat, & ad illius rectam imitationẽ noſtram componere vitam. Proinde ſapiens, vt ſcribitur *Ecclеſ* 4. nos hortatur ſic: Laudemus viros glorioſos, & parentes noſtros in generatione ſua. Et ſubſequitur: Omnes iſti in generationibus gentis ſuę gloriã adepti ſunt, & in diebus ſuis habent in laudibus. Qui de illis nati ſunt, reliquerunt nomen narrandi laudes eorum: non vtique ad vanitatem aut inanem nominis ipſorum excellentiam, ſed ad prouocationem auditorum in virtutum officia, ac pręclaras vitę actiones. Rurſum Matthias inclytus legis Moſaicę propugnator & vindex, Maccabęorumque pater, prope moriturus, filios ſuos ad fiduciam habendam, & fortiter pro Dei legibus certandum hortatur, exemplo maiorum, & antiquorum patrum, qui iuſtitiam ſectati, diuinaque iuſſa complentes, eximiam conſecuti ſunt laudem. Nunc ergo ait (vt habetur 1. *Maccab.*

2.) O filii æmulatores estote legis, & date animas vestras pro testamento patrum, & mementote operum patrum, quæ fecerũt in generationibus suis, & accipietis gloriam magnam, & nomen æternum. Item, Dominus ipse virtutum, & cœleste earum iubar, discipulis & nobis omnibus, qui eius discipulatum suscepimus, contestatur: scribitur *Iohan.* 13. Exemplum dedi vobis, vt, quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Et imitari Deum debemus, qui facit oriri solem super bonos & malos. *cap. vlt.* 28. *distinct.* Et imitatio Christi est nobis necessaria, ne ab eius corpore separemur. *ca. Dominus.* 66. *distinct. & c. præposuisti.* 82 *distinct.* Nam, si filii Dei sumus, quæ ipse fecit, imitari debemus. *ca. Dominus.* 86. *distinct.* Item, Christus dedit nobis exemplum imitationis, in patientia & humilitate. *c. Dominus.* 93 *distinct.* Quinimo, nihil æque clarissimos nostræ religionis viros prouocauit ad arduum virtutis iter capessendum, quam vt audiat, aut conspecta sanctorum patrum antiquorum vita, ad quorum imitationem se totos dedere. Hæc Iudocus, vbi supra.

Sed quid; Quibus vnus idemque pater est præcipuus & primus, ii nullum habent originis discrimen, atque diuersitatem. Omnibus autem hominibus idem est pater cœlestis, quem diuina institutione edocti, cum oramus, dicimus: *Pater noster, qui es in cœlis.* Pater, inquam, animarum nostrarum, quas omnes ad imaginem & similitudinem suam fecit: Ipse enim fecit nos, & non ipsi nos. Et hoc comprobat Boeti. *in* 3. *Consolationis Philosophiæ*, quem etiam alleg. Luc. de Pen. *in l. mulieres. C. de incolis. lib.* 10. sed non omnia eius dicta, prout Iudo. *in d. tract. de nobilitate. c.* 5. & ita inquit:

Omne hominum genus in terris, simile surgit ab ortu:
Vnus. n. rerũ pater est, vnus cũcta ministrãs.
Ille dedit Phœbo radios, dedit & cornua lunæ.
Ille homines etiã terris dedit, & sydera cœlo.
Hic clausit mẽbris animos, celsa sede petitos,
Mortales igitur cunctos, edit nobile germen.

Subdit & Iudoc. quod ignobiles animo sunt, qui degenerant à sua origine, quicunq; à Deo omnium authore, per vitiorum abrupta discedunt, diuinam in se dedecorantes imaginem, inducentesque nebulam illi: Vnde recte degeneres dicuntur, & ingenerosi, quemadmodum Boetius in loco prætacto succinit:

Quid genus & proauos strepitis? si primordia vestra,
Authoremq; Deũ spectes, nullus degener extat,
Ni vitiis peiora fouens, propriũ deferat ortũ.

Sicut etiam per scripturam loquitur nobis Dominus, 1. *Reg.* 2. Qui contẽnunt me, erunt ignobiles, & apud Deum peccatores efficiuntur infames. *c. Domino sancto.* 50. *dist.*

Quod si corporum originem consideremus; & illam comperiemus in omnibus eandem, vtpote, terram & lutum, ex quo formatus est homo, vnde *Gen.* 2. Fecit Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & *Iob.* 25. Homo putredo; & filius hominis vermis. & iterum *Iob.* Induta est caro mea putredine, & sordibus pulueris. Proinde sapiens dicit in contemptũ superbiæ, quam egregii maiorum tituli, aut stemmata clara parentum, aut alia quæuis excellentiæ materia suggerit, inquit *Eccle.* 10. Quid superbis, terra & cinis? Et de vnoquoq; nostrum nimirum dicitur, vt habetur *Gen.* 3. *cap.* quod puluis est, & in puluerem reuertetur. Hæc profecto sunt omnium nobilitatis insignia, cinis, inquã, puluis & terra, quæ nobiscum vel inuiti ferimus semper, & animo fixa assidue meditari contuerique debemus, more nobilium huius mundi: qui maiorum suorum insignia effigiata gestant, aut vestibus tapetisque intexunt, splendidarum domorũ parietibus insculpunt, vt supra *in prima parte* dictum est, vbi de armis fit mentio. Cumque ad extremos dies peruenerimus morte resoluti, communem omnium matrem, terram, repetemus, quæ nobilium *huius* seculi ab ignobilibus nullum facit discrimen: omnesque sine delectu suo sinu receptat in fauillamque redigit. Perit enim morte atque intercidit clara nobilitas, gloria neque suos post funera comitatur alumnos, sicut grati-

pariter & præclare *lib*.2.dicit Boetius:

Licet remotos fama per populos means,
Diffusas linguas explicet,
Et magna titulis fulgeat claris domus,
Mors spernit altam gloriam.
Inuoluit humile pariter & celsum caput,
Æquatq; summis infima.
Vbi nunc fidelis ossa Fabricii manent?
Quid Brutus, aut rigidus Cato?
Signat superstes fama tenuis pauculis
Inane nomen literis.

Demum, vt subnectit idem Iudocus, primam nostram secundum carnem originem, ducimus omnes in Adam, primum parentem nostrum. Nam, teste scriptura, *Actor*.17. fecit Deus ex vno omne genus hominum, inhabitare super vniuersam faciem terræ. Cũ itaque omnibus, secundum corpus, idem sit primus author & pater, quid efferuntur, insolescunt, & turgidi inflantur, qui specimẽ & decus nobilitatis habent, super cæteros ignobili domo prognatos, quid intumescunt more vtris vento distenti? Salomon quoque singulari sapientia decantatissimus, & generis itidem nobilitate insignis attestatur, idem mortalibus omnibus esse natiuitatis exordium, de seipso ita verba faciens, *Sapien*.7. Sum quidem & ego mortalis homo, similis omnibus, & ex genere terreno illius, qui prior factus est, & in ventre matris figuratus sum caro. decem mẽsium tempore coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis, & delectamento somni conueniente. Et ego natus accepi communem aerem, & in similiter factam decidi terram, & primam vocem similem omnibus emisi plorans. In inuolumentis nutritus sum, & magnis curis. Nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis initium. Vnus ergo introitus est omnibus ad vitam, & similis exitus. Quod si hæc communis omnibus origo, & nouissima vitæ meta, altius animo infigatur atque inhæreat, salutaris erit medicina ad elationem superbiamque (quæ ex carnis nobilitate succrescit) è mente huiusmodi nobilium euellendam: expurgandam non aliter, ac Pauo, cum deformes suos aspexerit pedes, caudam, pennis stellantibus explicatam, illico demittit & inuoluit ad ima. Hæc Clictouæus, *in dict. cap*.5. Etiam vide quæ dicit ibi *in cap*.12. quæ recensere volui, licet ad depressionem & humilitatem, & non ad fastigium gloriæ & laudis tendant, cum hodie nobiles sint satis superque prætumidi; & nihil est, in quo de se gloriam & laudem non quærant & vendicent: quippe ait Luc.de Pen.*in l.militantib.Cod de dec.libr*.10. Nobiles vtplurimum sunt superbi, & licet habeant quatuor bonas conditiones: quia sunt Magnanimi, Magnifici, Dociles & Industrii, Politici & Affabiles: tamen sunt nimium honoris appetitiui, & progenitorum despectores, vt ait Luc.de Pen.*in l.2.C.ne rustic.ad vl.ob; eq.deuoc.li*.11.

SEptima consideratio. Inter plures eiusdẽ qualitatis, scientiæ & dignitatis, præferũtur nobiles, vbi non est maior dignitas, quam nobilitas simplex, de quibus supra dixi. Ideo est firma conclusio, quod nobiles simplices præferuntur quibuscunque aliis simplicibus plebeis, in quocunque actu, vbi comparent aut assistunt cum eis. Probatur *in l.honor ff de honorib.ibi: origo natalium.ff.de mun & honor. & in l.prouidendum, in verbo, nobilissimos. C. postul. & in l.*1.*& fi* & quod ibi not. Bart.*ff.de albo scriben.* facit *l.fi.ff.de fid.instru & in l.*1.*C. de conditis in pub.horreis.in verb.nobilis. li*.10. & ibi Io.de Pla. qui dicit per illum text. quod in electione officialis consideranda est nobilitas. Et apud nos verbum, *Nobilis*, capitur pro quadam præeminentia, quæ nos à plebeis differre facit. *tex.iuncta gloss.in §.plebiscitum.in ver species ad fin.Instit. de iure nat.gent. & ciuil.in §.interim.ibi: vniuersi nobiliores. & in §.si qua vero.ibi: conuenit enim vnumquemque nobilium.in Auth.de defen.ciuit.col.*3.text. *in l.quaris.ibi: sanctissimus & nobilissimus Imperator.ff.de natal.restit. & in ca.venerabilis.ibi; non generis, sed virtutum nobilitas.extra, de præben.& in l nobiliores natalibus.C.de natalib. restit & in c.*2.*ex literis.in princ.ibi: duo nobiles.extra de sponsal.*

Et de hac præeminẽtia nobilitatis ad plebeios dixi *in commentariis nostris super consue. Duca.Burg titu. Des droictz. & appartenan. à*

gens

gens mariez. art. 19 in glos. 2. & tit. des enfans de plusieurs licts. art. 4 in gloss 1.

Aduerte; Quoniam, vt dicit Iudocus Clicto. *in suo tract. de nobilitate. c. 9.* generis nobilitas, semper apud homines præstantiã quandam dignitatis habuit, & super cæteros præeminentiam: testantur omnes Historiæ. Qui ea virtute (vt debet) coniunctus semper esse existimatur, & ob præstabilem virtutis excellentiam singulari splendore præfulgens, potissimum vero sacræ Scripturæ testimonio, eius excellentia probatur, vt habetur *Deut. 1.* vbi Moyses de tribubus populi Israelitici viros sapientes & nobiles constituit iudices. & *1 Reg 9. ca.* Samuel vocatur nobilis, ob prophetiæ dignitatem. & *2. Reg. 23.* vbi Abisai, frater Ioab, inter tres nominatus dicitur nobilior. & *Prouerb. 31.* vbi vir commendatur ex titulo nobilitatis. ibi: *Nobilis in portis vir eius, quando sederit cum Senatorib. terræ.* & *Eccles. 10.* vbi Rex laudatur; eo, quia nobilis, cũ dicat: *Beata terra, cuius Rex nobilis est.* Commendatur etiam Ioseph ab Arimathia, quod nobilis esset *Marc. 15.* etiam *Luc. 9.* commẽdatur homo à nobilitate, ex quo ei datur ibi titulus nobilitatis. Et non abs re dictum est *Act. 17.* quod ad Pauli prædicationem conuersa est ad Dominum de gentilibus multitudo magna, & mulieres nobiles non paucæ. Etiam probatur commendatio nobilitatis ex Arist. *3. Politico. c. 6.* post aliquam commendationem, ait, quod nobilitas apud omnes in honore habetur. Insuper quia consentaneũ est ex mulieribus ortos esse meliores. Est enim generis virtus nobilitas; vnde recte à Seneca dictum est: Habet hoc proprium generosus animus, quod concitatur ad honesta. Neminem excelsi ingenii virum humilia delectant, & sordida: quod lepide à Fausto poeta Regio expressum est hoc disticho:

Si te rusticitas vilem genuisset agrestis,
Nobilitas animi non foret ista tui.

Ex quibus concludendum, nobilitatem esse de numero laudabilium & commendabilium.

OCtaua consideratio. Nobilitas causatur ex multis. Primo, vt ante dictum est, ex nobilitate progenitorum, & de ista primo pertractabimus, deinde de ea, quæ est virtutis: in qua dico, quod nobilitas causatur ex genere progenitorum: Quoniam, vt habetur *Sapi. 3.* Gloria hominis ex honore patris sui, & contumelia filii pater sine honore: vnde etiam susceptus ex patre nobili sine alia dignitate efficitur nobilis. facit quod habetur *Prouer. 18.* vbi dicitur, *Gloria filiorum, parentes eorum.* Et quod dicit Iob. de quo *Osea 9.* Gloria eorum à partu, ac ab vtero & conceptu honor illius. & habetur *Deut. 1.* De vtero vestro, sapientes & nobiles constitui Principes. & satis facit tex. *in §. 1. Institut. de ingenuis.* Et tamen intellige hoc casu, quod non ex vtero simpliciter, sed ex nobilitate patris, non matris. ita dicit Bald. *in l. fi. ad fin. C. de seruis fugit.* & Iaco. de Aluarot. *in c. 1. tit. quis dicatur Dux, Marchio, Comes, in vsibus feud.* ita quod Bart. & post eum Ioannes de Plat. *in l. exemplo, per illum tex. C. de decur. lib 10.* dicunt, quod non valeret statutum, quod quis censeretur nobilis vel ignobilis ex ꝓgenie materna, ad quod facit *l. 1. ff. ad municip.* Quod est contra consuetudinem Comitatus Campaniæ, qua cauetur, quod si ex patre & matre vnus sit nobilis, etiam si sit mater, filius sequitur conditionem illius: De qua consuetudine seu statuto, aut simili, fecit mentionem Guil. Benedict. *in sua repetitio. cap. Raynut. in pr. in ver. Raynutium. 15. extra de testam.*

Et quod nobilitas consideretur ex parte patris, non matris, dicit Barto. *in l. 1. col. 7 ver. videndum est vtrum. C. de dign. lib 12.* pro quo facit dictum Ciceronis in suis officiis, vbi ait: *Optima autem hereditas à patrib. traditur liberis, omnique patrimonio præstantior gloria virtutis, rerumq́; gestarum.* Faciunt etiam ad propositum dicta per eundem Benedicti in loco hic ante allegat. vbi ponit ample materiã cum regula & limitationib. & an licitum sit alicui se denominari facere à matre relinquẽdo nomen patris. quæ vide ibi per eum, num. 25.

Sed dictam opinionẽ Bart. & Ioan. de Plat. *in d. l. exemplo.* impugnat Domin. Philip. Dec. *in 9. col. & in cap. in reg. fœminina ff. de reg. iur.* & D. Rochus de Curte *in c. nouit. in 6. col. de iudic.*

ve.si.in 16 colum.extra de consuetud. & post tos Bonus de Curtili *in suo tract. nobilitatis.* *4.par.num* 38.dicentes: Quod si à Principe peratore, vel populo, qui neminem in superiorem recognoscat, talis consuetudo inducatur, valet: Quoniam quod nobilitas à patre, hoc est, iure ciuili introductum, si ius ciuile agnationis, quod tollit & mutari potest. *§.si Institu. de legi.agna.tut.* Vnde in totum nobilitas à statuto induci potest, vt notat Barto. *in d.l.1.in charta si.ver.3.ex prædictis, & in ver 4 infertur.C.de dignit.li.*12. Paulus de Cast. *in cons.126.inci.dubitatur primo, in dubio in nouis.*

Et ideo Bonus de Curtili inducit contra illos qui fastu superbiæ se denominari faciũt ..., cessante prædicta consuetudine, de ... etiam per eundem Guillelm. Benedi... *suprad ct.* Et contra tales, qui dicũt se nobiles ex vtroq; parente. Et contra quosdam, qui habẽt statutum, quod nemo in Ecclesiarum sit canonicus, nisi sit nobilis ex vtroque parente, de qua consuetudine per eundem de Curtili ibi, circa quam non insistam cum sit vltra materiã nostram, & propria ... sit *in ca pen.* quod incipit, *venerabilis.* *extra de præb.* vbi etiam tex. innuit aliquẽ fore nobilem & illustrem ab vtroque parente.

Et vt ad propositum redeam; Ista nobilitas generis est illa, quæ apud nos visitatur, & practicatur. de qua ample etiam per Luc. de Pen. *in l.mulieres.in 3.col.C.de dignitat.lib.*12. & ista generis nobilitas est qualitas quædam, siue dignitas, prouueniens à coruscatione clari sanguinis à parentibus originem sumens, & in liberos legitimos per carnem continuata. Ita diffinitur per Landulphum & Cardinalẽ *in cle.2.in prin de senten.excom.* Et vide de hac nobilitate generis Cœpollam *in suo tracta.de Imperat.militum eligendo.in 3. & 23.opin.* vbi ample. Dicit tamen Iudocus Clictouæus *in suo tract.de vera nobilitate.c.*10. quod hæc nobilitas generis, vt vera sit & perfecta, virtutibus est adornanda.

NOna consideratio. Secundo, causatur nobilitas ex sapientia; Quoniam in sapientia vera nobilitas consistit. *Sap.*7. Omnibus nobilibus nobilior est sapientia. Et vt habetur *Prou.*8. Melior est enim sapientia cunctis opibus preciosissimis, & omne desiderabile ei non potest comparari: per eam Reges regnant, & legum conditores iusta decernũt: per eam Principes imperant, & potentes decernunt iustitiam, &, vt habetur *Eccle.*9. Melior est sapientia quam arma bellica, & ibi 10. *cap.* Preciosior est sapientia paruaque gloria ad tempus, stultitia. & de hac sapientia cum pauci illam habent, vide *Eccles* 24.25. *&* 29. vt ample. per Ioan. de Mõtelono *in suo promptuario iuris in verbo sapientia.* Et hanc habuit Salomon, quam petiit à Domino, iuxta ea, quæ habentur *Sap.*9. vbi dicit, Deus patrum meorum, & Domine misericordiæ, qui fecisti omnia verbo tuo, & sapientia tua constituisti hominem, vt dominaretur creaturæ, quę à se facta est, vt disponat orbem terrarum in æquitate & iustitia, & in directione cordis iudicium iudicet, da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam, &c. Et subiungit: Mitte illam de cœlis sanctis tuis, & à sede magnitudinis tuæ, vt mecum sit, & mecum laboret, & sciam, quid acceptum sit apud te.

DEcima consideratio. Quo ad nos, ex scientia nostra quis consequitur nobilitatem. Vnde & dicit textus *in l.prouidendum.C. de postul.* Meritum scientiæ ciuilis iuris, ipso iure reddit peritum nobilisſ. Vnde Vlp. dictus est nobilis, *l.2.§.fin.in fine.de excusa tut.* & nobilis. *l. diximus. in fin.ff. de excus. tuto.* Item, dictus fuit clarissimus. *l.custodias.ff.de publicis iudic.*

Hinc est, quod Princeps iurisperitis reuerentiam habet. *l.quicquid. C. de aduoc.diuers. iud.* Ex hoc, dicuntur Iurisperiti à Principe præhonorari secundum Angelum. *l. cum salutatus.C de sen.passis.*

Hinc etiam est, quod Doctores legũ sunt ab omnibus honorandi, nec debent ab aliis, quantumcunque maximis, fratres appellari, sed domini *l.2.C.de off.diuers.iud.* faciunt ad prædicta, quæ dicit Fel. *in c.cum à Deo.in 3.colum.extra de rescript.* vbi dicit, quod sola literatura quem nobilem facit, *& pro hoc etiam facit textus in l.1.§.est quædam sanctissima.ff.de*

variis & extraord. cognit. Ita voluit Angel. *in l. sed & si susceperit. §. 1 ff. de iudic.* Alex. *in additio. ad Bart. in l. 1. Cod. de dign. li. 12.* & faciunt, quæ dicit *in l. quisquis. C. de postulan.* Faciunt quæ dicit *Barb. in rub. de off. deleg. in 3. col. & in consi. 58. in 2. vol.* Imo ex tali scientia non solũ quis consequitur nobilitatem, testante Cassiod. *l. 9. epist. 8.* & Roderico *in speculo vitæ lib. 1. c. 5.* sed etiam honor, & vtilitas testante Imperatore Iustin. *in §. summa. in proœm. Insti. ibi: & vosmet ipsos sic eruditos ostend. vt spes vos pulcherrima foueat totoque opere legitimo perfecto, posse etiam nostram Rempublicam in partibus eius vobis credendam gubernari.* Hic dicit text. *in § fi. in finalibus verbis. in Authen. de hæred. & Falcid. col. 1.* neminem leges in anxietate, nec etiam in paupertate mori permittunt.

Bonus tamen de Curtili *in d. suo tracta. nobilitatis. in 3. part. num. 97.* dicit, quod Bar. *in l. iudices. Cod. de dig. li. 12.* videtur sentire, quod non solum scientia sufficit ad nihilitandum aliquem, nisi etiam cum scientia concurrat dignitas doctoratus, vel officium, vt dicit apparere ex verbis ibi positis; *qui tamen exuti dignitate inter priuatos habentur.* Idem videntur sentire Cy. *in d. l. prouidendum.* & Alexand. *in cons. 94. col. 2. vers. sed ita in 1. vol.* dum dicit, quod sola ratione dignitatis doctoratus, doctor dicitur nobilis. allegat text. *in l. 1. §. fi. ff. de excusat. tut.* Idem sequitur Romanus *in l. si vero. in 5 fallentia. ff. sol. mat.* Licet ibi videatur quædam palliare pro concordia, dicendo; quod aut loquimur de nobilitate animi, quę virtutibus causatur, atque scientia, secundum Philosophos; & tunc verum est, quod dicit glo. *in d. l. prouidendum.* scilicet, scientiam nobilitare suum possessorem, nulla alia adiecta dignitate.

Aut vero nos loquimur de politica nobilitate, seu ciuili; & tunc procedit, quod dicit Bart. *in d. l. iudices.* & alii supra allegati.

Rationem ibi diuersitatis assignat, ex quibus concludit, quod ratione scientiæ simplicis acquiritur vna nobilitas, & ratione doctoratus alia: eo, quia doctoratus est dignitas, quæ datur in remunerationem, & compensam laborum exactorum, *iuxta l. 1. Cod. de assessoribus & l. fi. C. de statuis & imagi.* Et scientia confert vnam nobilitatem, quæ est animi. Aliam vero confert doctoratus, quæ est politica, aliam iudicatura: de quibus sequuntur considerationes.

VNdecima consideratio. Quod nobilitas causatur ex iudicatura: quoniam vt dicit Bart. *in l. iudices. C. de dignitatib. lib. 12.* iudices sunt nobiles. dixi ample *in commentariis nostrarum consuetudinum, in titulo, Des* [illegible] *de plusieurs licts. §. 4 in gl entregens nobiles.* [illegible] mo, vt ibi dixi, videtur, quod officiarii Principum saltem qui sunt in dignitate spectabilitatis, aut clarissimatus, cum habeant dignitatem, & dignitas, & nobilitas idem sunt, vt dicit Bart. *in l. 1. C. de dignitat. lib. 12.*

DVodecima consideratio. Quia cum doctoratus sit dignitas. *c. quanto. de magistris.* Bar. *in 1. constit. C 3. col ver. quæro circa.* vbi communiter docto. Alex. *in cons. 15. 18. &* 24. *in 1. vol.* Fel. *in rub. de magistris & in* [illegible] *not.* [illegible] *to.* Aret. *in c. super eod. col 2. ver. 4 not.* [illegible] infinita per eundem Bonum de Curt. *in d.* [illegible] *part. nu 99.* Et dicit Iaco. Bonaudi *in gloss. ad Io. de Terrar. in verbo, officia. art. 1. tertii tracta-tus*, quod magisterium, & doctoratus sunt honor, & dignitas. Et dignitas & nobilitas idem sunt, vt dicit Bar. *in d. l. 1. C. de dignit. li. 12.* Et ista est magis honorabilior inter plebeios, & coram populo, quam nobilitas præcedens, quæ sola dicitur animi nobilitas.

Sed ex prædictis infert idem de Curtili *in d. suo tract. 3. par. num. 102.* quod virtuosus, & doctor dicitur nobilis duplici nobilitate, animi scilicet & politica, seu ciuili. Secundum quod Bar. sumit nobilitatem politicam. *in d. l. 1. C. de dign.* Et bene dicitur politica, seu ciuilis, eo, quia dicitur satis conferri per principem, seu Principatum tenentem: ex quo per collegium habens à principe priuilegium confertur, argu. text. *in l 1. ver. omnia factura. de vete. iu. enucle.* vbi dicit se omnia facturum, quæ per iureconsultos facta sunt. Quia ab ipso omnis eius impartitur auctoritas. facit text. *in c. Apostolicæ. de præben. in 6.* & quæ dicit Fel. per illa iura, *& in c. cum accessissent. in rub. de consti.* dum loquitur de Principe, confirman-

[...]mante statuta sui inferioris. Et ista nobili-[...]apud nos tam in vim scientiæ legalis, quã [...]ctoratus, satis practicatur in voce, & lo-[...]la, maxime apud Diuionenses: quia o-[...] aduocati & doctores Diuionenses di-[...]sse in titulis eorum nobiles & sapientes; [...] tamen per hoc exempti sunt à muneri-[...]s, prout nobiles origine, qui excusantur ab [...]omnibus subsidiis, impositionibus, & fena-[...]gis Principis. Dicam de hac scientia legali [...]amplius, quando tractabo, quod cæteris qui-[...]buscunque est præferenda propter multa, [...]quando ponam ordinem literatorum in-[...]terse.

Decimatertia consideratio. Nobilitas et-[...]iam ex alia virtute, quam ex supradictis [...]causatur, & sic generaliter ex quacunque vir-[...]tute, [...]ait Salustius *in Iugurthino*: quamuis [...] & sapientia conuertantur, vt quod de [...]vna dicitur, de reliqua dictum intelligatur, Hierony. ad Celantiam. Et summa apud De-[...]um nobilitas est clarum esse virtutibus: Vn-[...]de ille apud Deum maior est, qui iustior, non [...] contra. 40. *distinct. c. multi in fin.* Ioan. And. *in cap. venerabilis. circa medium. de præben. in nouella.* Et exteriora virtutum opera, viros [...]eminentes in hac vita constituunt. 23. *q.* 4. *c. si [...]non ex fidei.* ad hoc etiam *c. ex studiis. extra de [...]præsum.* Vnde vt dicit Luc. de Pen. *in d. l. mu-lieres*, Nobilitas nihil aliud est, quam habitus [...]operatioque virtutis in homine, vt in hac spe-[...]cie illa etiam nobilitas, quæ ex bonis morib. [...]procedit, includatur, iuxta illud:

Degenerant homines vitiis, fiuntq́ minores,
Exaltat virtus nobilitando genus.

Vnde etiam Ouidius de Ponto *lib.* 1.

Non census, nec opes, nec clarũ nomen auorũ,
Sed probitas magnos, ingeniumq́ facit.

Et alibi:

Nobilitas sola est, animũ quæ moribus ornat,
Exaltare velis si quis, insignet honestas.
Quos sublimet apex morum, licet ampla facultas,
Et patria desit, & gloria sanguinis alti.
Virtus nobilitat animum, virtute remotus
Migrat in exilium nobilitatis honor.
Nobilitas animi sola est atq́ vnica virtus.

Et vt dicit Bald. *in l. 2. C. de commer. & mercat.* Quicunque est virtute præditus, est nobilis, &, vt dicit Host. *in summa de iust. §. si quis institui. circa prin.* Non genus nobilitat hominem, sed virtutes, & videntur probari *in l. 1. C. de cond. in hor. publi. ibi; nobilis prudens*, & ibi Bar. & Ioan. de Platea *lib.* 10.

Et hæc est vera nobilitas, quæ plus est cõmendanda, quam illa, quæ habetur à parentibus, vt dicam infra: Imo hæc progreditur ad parentes. Vnde Tullius 3. *de off.* M. Cato sententiam dixit. Huius nostri Catonis pater, vt enim cæteri ex patribus, sic hic, qui illud meruit ex filio, est nominandus. Ita dicit Luc. de Pen. *in l. mulieres. in 2. col. C. de dignitat. lib.* 12. Et facit, quod supra dixi *in parte præcedente*, vbi dixi, quod filius aduocati fisci est cæteris præferendus.

Decimaquarta consideratio. Etiam nobilitas causatur ex quacunque dignitate: & de ista habetur plene *in l. 2. C. de dignitat. li.* 12. Quoniam, vt ample dicit Bar. *in d. l.* 1. dignitas & nobilitas idem sunt. Quandoque maxime accipitur pro[...] facit quem differre à plebeis, de qua loquitur *in d. l.* 1. & etiam hic est intentum nostrum, & illud probat sic: Sola dignitas est illa, quæ facit à plebeis differre. *l. 1. in fin. & l. 3. §. tutores. ff. de suspectis tut.* vbi Iacob. de Arena ponit, quod omnis carens dignitate, est plebeius, alias qui est in dignitate, desinit esse plebeius, probatur *in leg. ne quis Cod. vt nemo priuatus.* Illud ergo, quod secundum mores nostros appellatur nobilitas, illud idem est dignitas, quæ facit quem non esse plebeium. Propterea, vt dicit Bartol. hoc videtur esse expressum *in §. plebiscitum. Institut. de iure natur. gent. & ciuil.* vbi dicit gloss. quod plebs continet omnes, exceptis nobilibus. Et in text. *d.* §. appellantur nobiles, patricii, & senatores, quæ habent dignitatem. facit *l. plebs. in princ. ff. de verbor. signific.* & ita concludit ibi Bart. Licet quodammodo videatur arguere intelligendo alio modo dictum plebiscitum, quem videas. Et vt dicit Lucas de Penna *in d. l. mulieres.* ista nobilitas extenditur etiam ad liberos: vnde susceptus ex patre clarissimo, ob

dignitatem retinet nobilitatem, *per d.l.1.C.de dignitat.* Et, vt dicit, hoc progreditur etiam in ascendentes, vnde pater nobilitatur ex nobilitate filii, *in Auth.constitutio, quæ de dignitat. §.generaliter.* Et idem dicit esse de nobilitate, quæ prouenit ex virtute, & scientia, de qua hic ante dixi.

DEcimaquinta consideratio. Etiam nobilitas causatur ex Ducatu, Comitatu, Baronia, vel dominio huiusmodi: Et quanto maior est dignitas; tanto magis est nobilis, & de his maioribus dignitatibus dixi supra *in part.præcedente*, vbi posui de Ducibus, Comitibus, Marchionibus. Hic vero tantū loquar de Baroniis, & alia dignitate simili, vel inferiori.

Sed quia supra promisi hic loqui de Baronia, & Principatu, videndum est, quis Baro, & quis Princeps dicatur. Nam Franciscus de Curt.iunior *in suo tracta.feud.in 2.par.col.28. verb.sed quia glos. & doct.* dicit post Barbat. *in rep.extrauag.volentes.* illum allegando, non reperire textum formalem in iure exprimentem hoc nomen *Baro*, & subiicit, quod text. *in cap.1.quis dicatur Dux, Marchio, Comes.* videtur tacite exprimere hoc nomen, dum dicit: *Qui vero à Principe, vel à plebe aliqua, aut plebis parte, per feudum fuerit inuestitus, is capitaneus appellatur, qui proprie Valuasor magnus appellabatur.* Nam, vt dicit, si ille textus recte ponderetur, importat hominem inferiorem à Comite: & sic videtur intelligendus de Barone. Et ad hoc adducunt Bal. *in cap.1. in pr.qui feud.dare possunt.* dum dicit: *Sunt quos vulgo Barones appellamus.* & refert quendam magnum doctorem sic dixisse in sua summa.

Addit Franciscus vltra Barbatiam, quod illud probatur in illo text. iuncta glo. & eo, quod voluit Dominicus de S.Gemi. *in c.fundamenta.circa fi.de elect.in 6.* Nam tex. ibi facit mentionem de Barone. Et glo. declarat, quis dicatur Dux, Marchio, Comes, non autem declarat, quis dicatur Baro, sed bene declarat quis dicatur Capitaneus: & tamē Dominicus de S.Gemi.ibi dicit, quod differentia sit inter Principem, & Baronem, vt in gl. ergo sentit expresse, quod capitaneus dicatur Baro: & istam eandem opinionem etiam tenet Aluar. *in d.ca.1.in 2.col. quis dicatur Dux, Marchio.* Et vt dicit idem Franciscus ibi, Baro dicitur à Bares, latine vero grauis. Et etiam dicit Alb.de Rosa. *in suo dictiona. in verb.Baro.* quod Barones dicuntur graues personæ, à Græco vocabulo baria, quod idem est, quod authoritas grauis. & Calepi. *in suo dictiona. in ver.Baro*, ponit, quod Baro est vir fortis, à quo fit diminutiuum Barunculus.

Et licet supra dixerim, quod ex ordine literæ ex suprascriptione *cap.grandi de supplen. negligen.prælato* Barones videtur debere præferri Comitibus; tamen est fortis tex. in contrarium, *in d.cap.fundamenta de elect.in 6.* vbi præponuntur Comites Baronibus, & ibi arguetur ab ordine literæ; Et maior est autoritas scripturæ dispositionis, quam subscriptionis. Et de his vide *supra in 5.part.in 47.consid.* Mihi videtur, quicquid isti boni patres dixerint, quod hodie Baronia sit quædam dignitas, inter nobiles habens quandam præeminentiam inter solos simplices nobiles, post principatus ex consuetudine introductam, & ex quodammodo vtendi diuersimode secundum diuersas patrias. Et apud nos proprie Barones dicuntur tales, qui habent præeminentiam aliquam vltra simplices nobiles, & subsunt sub Ducibus aut Comitibus. Cū, vt veraciter Dux dici possit, debeat habere decē Comites sub se, sicut Archiepisc. debet habere decem Duces sub se, & Rex debet habere decem Duces sub se, seu decem Ducatus dignitatem habentes, vt notatur *in c.constitutus, el.2.in 2.notab.extra de testib.* & facit text. *in c.sciote.6.q.3.* Dux vero Comites, & consequenter Comes Barones, inquantum habet maiores sub se, in tantum est maior: sic etiam Baro inquantum sub se plures vasallos, seu fundatarios habet, sic maior dicitur. Quanto enim quisque maioribus præest, tanto ipse maior, & honestior est *in Authen. de defensor. ciuitat.§.nos igitur.* Vnde & illud Gloria regis in lāta gente, & in diminutione populi contritio Principis. *1.q.4.§.l...ita.ver...tem Dauid.* & quanto maiora quis tractat, tanto ipse maior est. *de*

de conse. dist. 5. c. de his vero. Et Salust. *in* [*pro*]*emio Catilin.* Maximam gloriam in ma- [gn]o imperio putauere.

Apud nos etiam est adhuc alius terminus [fe]udis & cõsuetudinarius, qui dicitur Ban- [nere]ts: hic dicitur *Baron bannerets*, qui vi- [der]et tales dici debent, quod Banneriam, [qu]am apud nos dicunt Vexillum, ante eorum [do]minum portare possunt. Et tales Baro- [n]es ex consuetudine nostra maiorem pote- [st]atem habent, quam simplices domini ha- [b]entes solum iurisdictionem omnimodam: [qu]oniam etiam in patibulis, seu furcis, eo- [ru]m demonstratur diuersitas; eo, quia eo- [ru]m patibula possunt facere ædificari cum [qu]atuor pilaribus, & summitate ascendente: [alii] vero nobiles, hæc patibula faciunt [du]obus pilaribus, seu columnis, aut cum v- [na], seu potentia Et tales Barones etiam apud nos habent sigillum proprium, & Balliuos, qui sunt iudices, ad quos ab eo- rum castellanis, seu præpositis appellatur, & de huiusmodi Balliuis, ad Balliuum Prin- cipis.

Apud Neapolitanos vero, omnes quasi nobiles habentes iurisdictionem in suis op- pidis & castellis dicuntur Barones, & de his: [re]mitto ad totalem vsantiam in suis locis [ob]seruatam: & de ritibus Neapolitanorum nobilium latius infra dicetur.

In multis tamen locis Franciæ non dicitur Baronia, nisi habeat quatuor castellaneas sub se, hospitale fundatum, aut ecclesiam colle- giatam, cum sigillo authentico: Et hoc mo- do cum tales inueniantur, credo eas esse di- gnitates præcipuas ante simplicem nobilita- tem, & post Comitatum.

De dignitate vero principatus speciali, credo eam etiam introductam fuisse ex con- suetudine, & esse maiorem Baronia; quia li- cet non habeat in totum imperialia, & rega- [li]a, habet tamen aliqua, aut ex consuetudi- [ne], aut ex priuilegio: vt est principatus O- [ra]ngiæ, Pedemonti, & Achaia, quæ habent [re]galia: vt videmus, & dixi supra *in 5. [par]. in 54. consid.* Cum habeant Parlamen- [tum], alia regalia, & apud nos, quicquid sit ex consuetudine nostra, excedunt dignitatem Baroniæ, & quasi adæquantur Comitibus. Ideo huic consuetudini standum erit; cum in talibus multum operetur, vt dicit Bald. *in c. 1. § Marchio. in tit. de his qui feud. dare poss.* & dixi supra in pluribus locis, quæ non repe- to breuitatis causa.

Aduertatur tamen ad id, quod dicit Iaco- binus de S. Georg. *in tractat. de feudis. in verb. Princeps.* vbi aliqua ponit, quæ hic nõ trans- porto. Et vide etiam quæ posui *in consuetudi- nibus nostris Ducat. Burgund. in tit. des iustices & droits d'icelles, in §. 5. in gl. de prince.* vbi po- nitur diffinitio huius dictionis, *Princeps*.

Et redeundo ad propositum, vnde digres- si sumus, ex Baronia, vel dominio huiusmo- di, quod dominus habet in homines, & fide- les suos, censetur habere dignitatem, etiam si castrum habeat dignitatem, ratione cuius dignitatis præfertur omnibus aliis nobilibus.

Hinc videmus, quod in hac diœcesi He- duens. in introitu Episcopi Heduens. si assi- stant nobiles, præferũtur omnibus quatuor, qui dicuntur Barones, videlicet Baro de Sul- lyaco, Baro de Luxiaco, Baro de Motha S. Ioan. & Baro de Monte Petroso. Qui tan- quam primi huius diœcesis; eo, quia Baro- nes præferũtur quibusdam nobilibus, & ob- tinent primum locum, tam in ambulando cum Episcopo, aut iuxta Episcopum; quam in portando cathedram, seu targendo, aut pallium portando, ex quo denotatur, quod ista Baronia habet aliquid præeminentiæ vl- tra alios nobiles.

Et vt dicit Luc. de Pen. Hæc nobilitas nõ quæritur ex alio feudo, quam in quo sunt va- salli & fideles, secundum Andr. de Iser. *in tit. de capitan. qui curiam vendidit. in c. 1. in fin. in vsib. feud.* Ita quidem quod non sint modici numero, sed multi vt not. ipse Andr. *in vsib. feud. in tit. quibus modis feudum amittatur.* I- mo etiam numero copioso; eo, quia præmiũ dignitatis, seu nobilitatis est habere subdi- tos. *in Auth. vt iudices sine quoquo suffragio. §. nolumus diuites & locupletes. eo tit. §. 1* Et quã- to quisq; maioribus præest, tanto maior est, vt dixi hic ante.

Et, vt dicit Luc.de Pen. *in d.l.mulieres.* non dicitur vera nobilitas ex infeudatione, nisi sit à Principe, vt *in cap.1, quis dicatur Dux. Marchio. & in l.1. C. de domesti & protect.* & quod ibi not. *& l.1. C. de præpos. labor. lib.12 & in l. vniuersos. C. de decur. lib.19. in medio glos. illius, ibi: cum enim tale officium sit à principibus.*

A Rege enim emanat origo dignitatum temporalium, vt sentit Oros. ad Augustinũ, ad hoc *c. ita dominus. 10. distinct.* tamen dicit etiam Bald. *in consil.129. in 2. col. in 2. volum.* quod qui ex priuilegio, vel alias iurisdictioné habet, dicitur nobilis: de quo dixi *in cõmentariis nostrarum consuetudinum Ducat Burg. tit. des droicts & appart à gens mariez. §.19. in gl. entre gens nobles. vers.4.* vbi etiam quædam dixi de nobilitate.

Hinc est, quod feudum nobile nobilitat suum possessorem. Aluar. & Iacob. de Beluiso *in præludiis feudorum. in princ. in 10. col. tit. qui feud. dare possunt.*

Et dicitur nobile feudum antiquũ, quod est infeudatum nobili à Principe; secus si alteri, quoniam nobilitas ictu oculi non nascitur, secundum Bald. *in præludiis feudor. in 10. diuisione.* alleg. *stemmata ff. de gradibus cognat.* Sequitur Dec. *in consil. 52. colum. 2. post medium.* de quo ample per Bonum de Curt *in suo tract. nobilitatis in 3. part. nu. 200. & 201.*

Aduertendũ est tamen etiam ad id, quod dicit Luc.de Pen. *in l. cum neq; C. de incolis. lib. 10.* quod si rusticus emat feudum nobile, nõ ex hoc fit nobilis: res enim à persona sumit conditionem, & honorem, & non econtra *l. iustissime. ff. de ædilitio edict. l.1. C. de imponen. lucrat. descripto. lib.10.*

Aduertendum est etiam ad huiusmodi Barones, quod ipsi præcedunt milites, *ca. venerabilis. de confirm. vtili vel inutili. in subscrip.* & Barb. *in consi.57. col.2. in fi. cum seq. in 2 vol.*

Et Luc.de Pen. *in l. fin. C. de manc. & colon. patrim. lib.10.* vbi dicit, quod cum Reges haberent plures filios, nec omnes reges facere posset, eo, quod regnum sectionem non patitur: Innoc. & alii *in c. licet. de voto,* & vni administratio regni est cõmittenda. *Arch. 2. q. 7. §. idem obiicitur.* donabant eis ampla castra cum iurisdictione & imperio, inde vocabantur Barones. id est, Filii aliis excelsiores, secundum eum, & pro hoc est bonus text. *in extrauag. volentes. ver. Comites Barones, & Nobiles.* & licet & ibi And. Barb. *in sua eleganti repet.* & tex. in subscriptione *c. grandi. supra alleg.* præponat Barones Comitibus; tamen Comites sunt præferendi: vt dixi supra *in 5. part.* vtetiam tenet Franc. de Curt. *in tract. suo feudorũ. in 2. part. princ. ver. principaliter videndum est,* nisi tamen tales Barones essent filii Principum; quia etiam præferri debent Comitib. sicut Comites filii Regum præferuntur aliis Ducibus, dixi supra *in 5. part.*

DEcimasexta consideratio. Causatur interdum nobilitas ex communi opinione, puta si aliquis communiter pro nobili habeatur, *l. cum de lanionis. §. asinam. ff. de fundo instructo, instrumentoq; leg. l.1. §.1. ff. de fluminibus. l. fin. ad fin. C. si seruus, aut libert. ad decurio. aspira. & C. mandati. l. si pro ea.*

Et horum nobilium infinitus est numerus, & tales non sunt veri nobiles, sed aestimati tales: vt dicit Luc.de Pen. *in d. l. mulieres in 3. col. Cod. de dig. lib.12.* Nihil enim stultius est, quam sentire opinione vulgi aliquẽ esse beatum, vt ait Tull. *de leg.* Sed huiusmodi assertiones quandoq; sunt mendosæ, vt facit text. *in l. si priuatus. in 2. responso. ff. qui & à quib. &* *ff. de off. prætoris. l. Barbarius.* Sic etiam fallacerat assertio, quam de Iesu turbæ faciebant. Nam alii dicebant ipsum esse prophetam; alii Io. Baptistam, & dicitur *Luc.9.* Dicit tamẽ Fel. in hoc *in c. super eo. de testib. col.3* quod inhærendo communi opinioni vulgarium, secundum quam verba intelligi debent, cum de nobilitate fit mentio, intelligitur de nobilitate generis. notat Matthæus Matthesilanus *notabili suo 103. in c. not. quod si capitulum.* Quod an sit verum, vide Bonum de Curt. *in d. suo tract. in 3. part. nu. 179. & 180.* vbi arguit in contrarium; eo, quia verba sunt intelligenda, secundum modum loquendi peritorum, & videatur ibi, non insisto:

Et ideo hoc casu dicit Soci. *consi. suo 246. col.2 vers. prima ratio,* quod non sufficit in tali casu dicere, quod talis est nobilis. Imo etiam

...dici debet, quod talis reputatur. Faciunt ...dicit do. meus Ias. post Bart & alios *in l.* 1. ...*sa.* vbi dicit, quod non sufficit, quod di... quod testis est infamis, aut excommu...s: sed etiam requiritur, quod dicatur, ...talis tenetur & reputatur. Idem tenet ...*in l. si arbiter. C. de sententiis. & in l. ad te-...m. §.* 1. *& in l. cum lege. ff. de testam.*

Et ad prædicta faciunt, quæ dicit Paul. de Castr. *consi.* 107 *col.* 2 *&* 3. alleg. per Arch. *in c.* ...*l. de consuet. lib* 6 Phil. Dec. *in c. nouit. in* 6. *not. de iud. & in l. fœmina. in* 9. *col. ff. de regul. iur.* Rochus de Curte *in repet. c. fin. col.* 16. *versi.* 7. ...*tur de consuetudine.* Alber. de Rosa *in* 1. ...*statutorum. quæst.* 137. facit text. *in l.* 1. §. ...*ana ff. de aqua quotid. & æstiua.* Facit ...dicit idem Dec. *in cap. ad aures. in princ.* ...*rescript.* Faciunt, quæ dicũt Hostiens. ...*tr.* & Abbas post alios *in cap. illud. de præsump.* Bal. *in l. siue possidetis. in* 4. *opposit. C. de probatio.* cum similib. per Dom. Decium adductis *in consi.* 118. *col.* 1. *ad fin.* Et Domin. Franciscum Balbum *in suo tractatu de præscri.* ...3. *part. in* 17. *col. in fin. versi.* 3. *præmissa.* vbi ...unt, quod si quis longo tempore fuit re...tus clericus, & in possessione beneficii ...m curati, habet intentionem fundatam, ...clericus præsumitur, & rector beneficii.

Et ideo hæc nobilitas probari potest per ...m, quod fama est, quod talis reputatur nobilis. Bald. *in l. prouidendum. C. de postul.* A...*lex. in addit. ad Bar. in l. de minore. §. tormenta. col. penult. ff. de quæst.* sequitur idem D. Dec. *in c.* 1. *in* 4. *col. in princ. versi.* 2. *casus extra de appel.*

De hac materia; quomodo ex communi opinione & reputatione quis probatur nobilis, vide Bonum de Curt. *in tract. suo nobilitatis, in* 3. *part. num.* 160. 161. 162. Et alium modum nobilitatis probandæ ponit Card. Alexan. *in cap. per venerabilem. §. quod autem. col.* 22. *cum seq. extra qui filii sunt legit.*

Faciunt & vltra, quæ dicit Bart. Cœpol. *in suo tract. de imperat. milit. eligendo, in verb. nobilitatis, ver.* 11. *fuit opinio.* vbi dicit, quod statuta & consuetudines loci, faciunt quem esse nobilem, qui alias non esset: quia ibi ratione statuti, aut consuetudinis, reputatur talis, vt est apud Venetos, & Florent. apud quos ex eorum statutis, & consuetudinibus, reputantur nobiles tales, qui alias de iure nõ essẽt: & hoc dicit probari *in l.* 1. *§. pen. ff. de muner. & honorib.* Et hoc sentit Bart. *in l. vn. C. de mulierib. & in quo loco. lib.* 10. *in* 2. *col. vers. sed quæro, quæ dicantur. ver. venio ad secundum.* vbi dicit, quod honor est ille, qui sic reputantur in loco, & sic officium in vno loco reputantur honor, alibi non. *alleg. l. munerum, circa princ. ibi: calendarii quoque. ff. de mune. & honor.* vbi hoc optime probatur. Et faciunt, quæ dicit Ioan de Imo. *in cap. de multa, in fin. extra de præb.* quod ad discernendam dignitatem secularem attendenda est consuetudo, sicut attenditur in beneficiis Ecclesiasticis, per ea, quæ habentur *in cap. cum olim. extra de consuet.*

Et ideo, vt dicit Cæpol. *in loco supra allegato.* Cum apud exteras gentes sint in hoc diuersæ consuetudines, necesse est, vt diuersis modis nobiles censeantur, & in casu prædicto, vt dicit ibi, nobiles sunt ex statuto, vel consuetudine, qui admittuntur ad consilia & officia, non comprehenduntur Bastardi & Spurii, vt notat Baldus *in l. cum legitime. ff. de statuis & imaginib.* Aluarotus *in c.* 1. *in antepenult. colum. in princip. quis dicatur Dux, Marchio, Comes, in vsibus feud.* dixi *in commentariis nostris super consuetudinib. Ducatus Burgund. titul. Des successions des bastards. §.* 3. *in glossa* 1. *in fine.* vbi dixi, quod ex consuetudine Franciæ bastardi retinent nobilitatẽ, & possunt portare nomen, & arma domus, pro hoc etiã videatur Bonus de Cur. *in d. tract. in* 4. *part. num.* 45. *&* 46. vbi ample.

Vnde, vt dicit text. *in l. generaliter. §. spurios. ff. de decur.* Spurii ad honores, & decurionatus non admittuntur, nec etiam ad beneficia. *c. cum cunctis. de elect.* propter tamen sua merita, virtutes & commendatos mores, nedum ad beneficia simplicia; imo etiam ad maiores dignitates, & Pontificatus sedem, admittuntur. *c.* 1. *§. Sed & hoc intelligendum.* 56. *distin.* prout fuerunt Felix III. natione Romanus, qui ex Felice patre presbytero fuit, Gelasius natione Afer ex patre Episcopo

Valerio natus est, Agapitus natione Romanus, ex patre Gorgia præsbytero originem duxit. Quam plures etiam alii fuerunt qui ex sacerdotibus nati Apostolicæ sedi præfuerunt. De quibus *in c. Osyris. 56. dist.* Dicit tamen ibi Ioan. de Rurrecremat. quod licet tales fuerint filii sacerdotum; non tamen erant spurii; quia fuerant suscepti in laicali statu parentum, & antequam ad sacros ordines fuissent promoti.

Hinc & vlterius idem Cæpol. *in d. tract. in verbo, nobilitatis. in 18. opinio.* quod consuetudo, & statuta Venetorum faciunt aliquos nobiles, qui alias de iure non essent nobiles: quoniam, vt dicit, licet mercatura impediat nobilitatem; tamen apud eos si fuerint de senatu eorum, vel de certis familiis, & si exerceant mercaturam, non perdunt nobilitatem ex statutis, & consuetudine illorum, quod dicit esse verum, si exerceant mercaturam magnam, & copiosam; secus si est tenuis & vilis, vt sentire videtur M. Tullius Cicero *in libr. de officiis.* Tamen quicquid sit mercatura: est contraria nobilitati, cum eis sit interdicta, *l. nobiliores. C. de commerciis & mercat.* Et de hac nobilitate Venetorum non obstat eorum mercatura, etiam meminit Bonus de Curtili *in dict. suo tract. 3. part. num. 134. & 135.*

DEcima septima consideratio. Nobilitas causatur, & inducitur ex Principis concessione, siue priuilegio, quod potest facere Princeps, secundum Bald. *in l. sacrilegii. C. de diuersis rescriptis.* facit tex. *in c. cum redemptor. 12. q. 2. & in l. 2. & fin. ff. de natal. restit.*

Et talis sic nobilitatus à Principe nō perdit iura popularium. Bart. *in l. Alexandrinis. Cod. de decu. lib. 10.* facit *l. quod fauore. C. de legib. cum vulgarib.* Nobilis effectus popularis non perdit nobilitatem. Alex. *in consi. 37. in 5. vol.* Bal. *in l. per adoptionem. ff. de adopt.*

Contrarium tamen in hoc videtur decisum *in tractatu* intitulato, *Speculum humanæ vitæ. lib. 1. cap. 8.* dicens. Non recte dici posse, Principem sua voluntate eos efficere posse nobiles, qui ex plebeis orti sunt parentibus. Vnde requisitum quadam die, plurimumque lacessitum precibus Sigismundum Cæsarem à quodam plebeio sibi admodum dilecto, vt illum nobilem faceret, respondisse quidem non indocte, sed prudenter ac facete: Refert diuitem quidem, aut exemptum te facere, nobilem vero minime.

Sequor tamen opinionem Bald. *in d. l. sacrilegii*, quam etiam opinionem secutus est Bonus de Curt. *in suo tract. nobilitatis in 3. par. num. 126 127. 128. & 129.* Vbi ampla sponit remissiones, quomodo intelligitur statutum, quod nobiles æquiparentur popularibus. De quo per Alex. *in consi. 108. col. 4. in 3. vol.* & per eundem *in l. sub conditione. ff. de liber. & posthum.*

Et an statutum seu consuetudo faciens mentionem de nobilibus comprehendat tales, licet Feli. *in ca. super eod. de testib. in 3. col.* dicat: quod inhærendo communi opinioni vulgarium, secundum quam verba debent intelligi, cum de nobilitate fit mentio, intelligitur de nobilitate generis, prout notat etiam Matthesilanus *notabili suo 103 incip. non. quod si capitulum.* & Paulus de Cast. *consi. 228.* & dixi supra.

Cum autem consuetudines in Ducatu Burgundiæ habeamus dantes quædam priuilegia nobilibus tam *in §. 19. in tit. des drois, & appartenan. à gens mariez*, quam *in tit. Des enfans de plusieurs licts. §. 4. cum seq.* Eo quia sunt factæ à viris doctis & literatis, vt patet in *procemio illarum.* Ideo debent intelligi de quacunque nobilitate iuridica; eo, quia verba à doctis prolata sunt intelligenda secundum loquendi modum peritorum gloss. vbi Bart. not. *in leg. quid si nepotes.* quam Bartol. allegit *cum leg. si quis filiabus. ff. de testa tutel.* Alexand *consil. 82. in 1. volum.* & ita in similicasu arguit Barb. *in repet. extrauagant. volum. in 3 & 5. colum.* De quo *in verb. nobiles. & in consil. 57. in 3 volum. & consil. 135. prim. colum. 2. volum.* & plene per Bonum de Curt. *in dict. suo tract. de nobilitate in 3 part. nu. 179. & nu. 180.* vbi ample de materia, quæ nobilitas comprehendatur in statuto mentionem faciente de nobilitate. In casu tamen nostrarum consuetudinum supra mentionato quædam dixi ibi.

Sed ad-

Sed aduerte ad prædicta, quod si quis nobilitetur à Principe, gaudet priuilegio nobilitatis, si exerceat actus nobilitatis, & non aliter. Ex quo dixi in casu de quodam populari huius ciuitatis, qui licet fuisset nobilitatus à Principe; tamen quia actus nobilium non exercebat: imo semper cum popularibus morabatur more popularis: & ipse, & vxor eius vestibus popularibus semper vestiebantur, & debebant reputari populares, & non nobiles; eo, quia in hoc quo ad tales, est diuersitas habitus.

Nam mulieres nobilium solent portare in capite toreta ex veluto; mulieres verò popularium portare solent caputia ex panno laneo, & ista est notoria, & manifesta differentia, quæ fit inter prædictas mulieres: Nam eo, quia habitus demonstrat qualitatem, & dignitatem personæ deferentis, vt ex multis colligitur *in leg. murileguli. Cod. de murileg. libr. 11.* facit text. *in cap. si iudex laicus. de sent. excom. in 6.* & mouebar argumento eorum, quæ dicit Antonius de Butr. *in cap. cum desideres. extra de sentent. excomm.* Bald. *in leg. 1. Cod. de iuris & facti ignor. & in leg. militem. Cod. de procurat.* Salyc. *in leg. non prohibentur. Cod. qui accus. non poss.* Quod milites non exercentes militiam non gaudent priuilegiis militum, facit text. *in leg. fin. ibi; pristinum exerceant. ff. de excusat. tut.* faciunt, quæ dicit Card. Flor. *in cap. 1. in 9. quæstio. extra de celebrat. missar.* Dixi *in prædictis nostris Commentariis in §. 19 supra iam allegato.*

Faciunt & alia, quæ dicit Bonus de Cur. *in præd. suo tractat. par. 3. num. 87. vsque ad num. 91.* vbi dicit: Tales, qui gratia Principis nobilitatem acquirunt, licet sint descripti in matricula nobilium; si tamen non agant actus nobilium, non gaudent priuilegiis nobiliũ, nec comprehenduntur in statuto faciente mentionem de nobilibus.

Decimaoctaua consideratio. Nobilitas etiam causatur ex loco: Quoniam ciuis ex vrbe splendida oriundus nobilis est, facit c. nos qui 40. distinct. & c. illud. & c. Adam. facit l. non tantum. §. 1. ff. de excusat. tutor. facit l. generos Cod. ad leg. Iuliam de vi publica. facit *in leg. vrbe. ff. de statu homin.* & vt dicit Bald. *in leg. 2. Cod. de Alexand. primat. libr. 11.* quod melius est esse popularem nobilis ciuitatis, quam nobilem esse mediocris ciuitatis. Et ibi etiam Iacob. Rebuff. & Ioan. de Plat. & facit text. *in Authent. de hæredi. & Falcid. in princip. collat. 1.* & sequitur Ludouic. Roman. *in leg. si vero. §. de viro. ff. solut. matrim. in 11. fallent. primæ part.* licet gloss. *in leg. 1. Cod. de colonis Palæstinis* dicat: quod natus in terra, in qua Christus est natus, non gaudet priuilegio maiori, quam coloni aliarum prouinciarum.

Et aduerte; quia vt dicit dom. meus Ias. *in §. item Seruiana. in 4 colum Instit. de actio.* nobilis inhabitans villam siue rus, non censetur propterea rusticus: quia nobilis à rustico non loco, sed genere distinguitur: quamuis text. *in l. 1. C. ne rustic. ad vll. obseq. deuoc. lib 11.* dicat, quod omnes illi censentur rusticani, qui habitant extra muros ciuitatis: quem textum ita refert Bart. *in l. conficiuntur. §. codicilli ff. de iure codicill.* & etiam Luc. de Penna *in d. l. mulieres in 3. colu. de dignitat.* vbi etiam ad hoc allegat textum *in l. cum scimus. prope finem. C. de agricol. & censit. lib. 11.*

Et quamuis Raphael Fulgos. *in l. fin. Cod. de testa.* dixerit illum censendum rusticum, qui per totam diem, vel pro maiori parte stat in rure, quamuis sit nobilis: Sed vt dicit Dom. meus Ias. *in dict. §. credit.* quod loquatur quãtum ad hoc, vt disposita in rusticis habeant locum, de quo etiam, vt dicit Cynus Rayn. Angel. & Sal. *in dict. leg. fin. & in locis ibi per eum alleg.* bene dixit, quod leges pluris existimant, & faciunt nobilem habitantẽ in ciuitate, quam habitantem in villa. Ita probat text. *in Auth. præsides. in verb. nobiliores ciuitatum habitantes. C. de Episc. audien.* & text. vnde sumitur *in §. interim. in ver. nobilioribus. & in Auth. de defenso. ciuitat. coll. 4.*

Apud nos Gallos tamen Nobiles vtplurimum habitant in rure, & ibi reiecta omni mercatura cultui agrorum, (saltem non multum opulenti) & rusticanæ rei per familiam vacant: curam circa gregem atque armenta gerentes suam, redditus suos sibi annuos debitos pecuniaria re, non mercimonia quæ-

Xxx ren-

rentes, quandoq; venationibus intendunt. De quibus late & vere inferius dicetur ista parte, *in 49. consider.* Bonus de Curtili *in suo tract. nobilitatis. 3 part. num* 144 dicit; quod vbi quis prædicta obseruat, capax est, & si recenti compertus sit familia; hoc tamen viuendi modo lucrique genere eidem patescit aditus. Et, vt dicit, ita vtuntur Romani, ac etiam Itali hæc habēt, quod omnes suo redditu, aut etiam quæstu non vili se reputant nobiles, licet habitēt in Ciuitatibus, quoniā adhuc tales se reputant magis nobiles.

Qui autem dicantur exercere vile officium, vel viles artes, dicam infra *in 11. part. de plebeis, in 27. consider.* Sed tamen vide *in l. ne quis, in verbo, officiis, & in verbo, stationariis. & ibi Bart. Iaco. Rebuffi, & Ioan. de Plat. C de dignitatib. lib.* 12. Cæpolla *in tract. de imperat. militum eligendo. in verbo, nobilitatis. col.* 5. Et tales exercentes artes viles & mechanicas, non possunt esse nobiles, vt dicit Baldus *in l. nobiliores. C. de commerc. & mercat.*

Videmus tamen apud nos, quod cuiuscunq; conditionis sint homines nostræ ciuitatis Hedu. oriundi, habent iura nobilitatis; eo, quia habent facultatem, & priuilegium acquirendi & tenendi feuda nobilia, ac si essent nobiles: & tale priuilegium habent etiam Diuion. quod impetrauerunt à rege Ludouico XII. cuius anima requiescat in pace; quia erat zelator pacis, iustitiæ, & tranquillitatis suorum subditorum; nec credo fuisse à quingentis annis Regem in Francia, qui magis dilexerit iustitiam, & oderit iniquitatem: & in priuilegiis eorum est appositum, quod possint vti tali priuilegio, prout ciues Heduen. & Cabilon.

Et nunc non esset sine dubio, an istud priuilegium seu facultas extēdatur etiam ad vilissimas artes exercentes; cum dignitatē habere non possint. Et nobilitas & dignitas idem sunt. vt dixi supra *in 76. consid. 1. partis.* ergo nec iura nobilitatis.

DEcimanona consideratio. Adhærentes lateri Principis, & eidem in officio quocunque minimo seruientes; nobilitantur, & nobiles efficiuntur. Faciunt, quæ dicit Ang. Aret *in § fin. in 1, col Instit. de except.* per text. *in l 1. C de mand. princ. & in l. laudabile. C. de aduo. diuers. iud.* quod secretarii Principis dicuntur in dignitate constituti. Sequitur Fel. *in c. fraternitatis, in 2. col. extra de hæret.* Facit quod dicit Ang. *in l. 1. C. de præpos. sacr. larg.* per illum text. quem refert, & sequitur Do. meus Ias. *in l. omnium. in 2 col. C. de testa.* Et quod dicit Bart. *in l. 1. C. de mulieri. & in quo loco, lib.* 12 vbi dicit, cubicularios Principis esse dignitate & honore constitutos. Et quod dicit Barba. *in tract. de præstantia Cardinal. q.* 1 *col.* 12. Et vbi dicit coquum Principis esse in dignitate, & habere dignitatem: imo vt dixi supra *in 1. part. in 56. consi. & in 6. part. in 27. consid.* Omnes famulantes Principi sunt in dignitate, & ideo nobiles: cum dignitas & nobilitas idem sint. Bart. *in l. 1. C. de dignit. lib.* 12 & dixi supra.

VIgesima consideratio. Nobilitas etiam causatur ex vsu tantum temporis, cuius initii memoria non extat in cōtrarium: quia hoc tempus habeat vim tituli iustitiæ, priuilegii, & veritatis. Barb. *consi.* 9 *in 1 col. in 1 vol.* & operatur etiam circa ea, quæ sunt Regalia, vt per Canonistas *in c. supra quibusdā. § præterea. de verb. sig.* Et tantum potest quantum Imperator cum causa, And. de Isern. *in titul. quæ sint Regalia. in ver. flumina nauigabilia. col. 2. circa med.*

Et multa de effectu huius temporis immemorialis dixi *in consuetudinib. Ducat. Burg. in Des iustices. § 2 in gl. & la preuue. & in multis aliis locis.* & adde plura cumulata per Alex. *in consil. 6. in 2 col. in prin. in 1. vol.* per do. meum Ias. *in auth. si quis in aliquo. C. de edendo. & in l. ex his § omnium. in 14 col Inst. de act. & in l. admonendi in rep. l. admonendi in verbis. C. de mil. testam. in rep.* per D. Philip. Dec. *consi.* 90. *col. ff. de iureiur.* per D. Philip. Dec. *consi. 35. col. 2. consi.* 85. *col. 2. & consi. 42. col. 1. consi.* 174. *col. & in c. 1. char. 7. extra de fid. instr. De*qua plene per Bonum de Curt. *in suo tract. nobilit. 3. part. nu.* 132. vbi dicit, quod licet talis nobilitas non habuerit principiū ab origine progenitorum; dicitur tamen generis nobilitas: quanto antiquior tanto nobilior: & magis relucet à parentibus relicta, quam à Principe sine virtute donata. Ex quo

Et ideo nobilitas in antiquitate laudatur: quoniam in eis antiqua fuit virtus, & de his multos habemus apud nos, qui hodie magni nobiles, & de nobilissima domo nati reputātur, & habentur: quia tamen descenderūt ab antiqua familia, quæ nobilitatem acquisiuit virtute, & habuerunt antiquos prædecessores, qui suis virtutibus prudentia aut scientia, non origine nobilitatē acquisiuerunt, quorū nonnulla aut parua extat memoria: & ista est nobilitas, de qua Arist. 2. *Rhet.* dicens: Nobilitatem esse maiorum quandam claritatem honorabilem progenierum secundum virtutem generis. & dicit Boetius *de consolat. Philosophiæ, prosa 6.* Nobilitas est quædam laus proueniens de merito parentum.

Vigesimaprima consideratio. Nobilitas dependet, & causatur matrimonio vxoris persona considerata. Vxores namq; dignitatibus, nobilitatibus, ac virorum præeminentiis fulgent. Et ideo mulier plebeia copulata matrimonio nobili, efficitur nobilis. text est *in l. mulieres. C. de dignit. lib. 12. & in l. fin. C. de incolis lib. 10. ibi; honore mulieres maritorū erigimus, genere nobilitamus. & in l. fin. C. de nupt. ibi; vxor marito concrescit, & sentit eius fulgorem.* Dixi *in Comment. nostris super consuetud. Ducat. Burg. in tit. Des mains mortes. §. 7. & supra in 1. par. in 40 consid.* & plura ample per Bonum de Curt. *in suo tract. nobilit. nu: 184.* & 185. vbi dicit, quod si nobilis, qui non tenetur ad tributa soluēda, contraxit matrimoniū cū plebeia, siue villana, quæ habebat bona patrimonialia, pro quibus solita erat cōtribuere cum aliis vicinis in collectam, cui nobili ipsa bona in dotem dedit, nō tenetur ad munera patrimonialia, mixta, vel extraordinaria. allegnot. per Iac. de Belu. *in l. Lucius. § idem respondet. ff. de muner. & honor.* quæ reassumit Petr. Antiboli *in tracta. de munerib. chart. 72.* & etiam dixi *in 3. part.*

Tamen in contrarium tenet Luc. de Pen. *in d. l. mulieres, in 1 col. in 1. not. C. de dignit. lib. 12.* quod solum personæ decorantur honore virorum; non tamen res earum consequuntur priuilegia, quæ habent res maritorū, *leg. sed donem. § liberti. ff. de excus. tut.*

Ex quo arguit, quod si vir est immunis à collectis, ratione propriæ dignitatis, nō trahitur immunitas ad bona vxoris. Cogita si casus eueniat: cum hic sint duæ opiniones cōtrariæ, nō insisto, cum latius *in tract. de muner.* insistam, vbi est materia: & in loco supr. alleg. ponitur, quomodo ista nobilitas tantū durat, quantū matrimoniū, aut viduitas vxoris, aut caste, & pudice viuat; secus si luxuriose & quod nō habet locum econtra, dixi supra & dicam infra.

Aduerte tamen ad prædicta decisionem, quam pro opininio. Luc. de Pen. adhuc magis faciat dictum commentatoris regularum Cancellariæ Iulii II in 6. par. allegando in simili, quod dicit Bal. *in l nec filium C. de nupt.* Quod si nobilis contrahat matrimoniū cum plebeia, perdit nobilitatē: quia, vt dixi, dehonestauit nobilitatē. Sed non credo hoc esse verū: eo, quod mariti non acquirunt nobilitatē ex parte vxorū, & per cōsequens, nec perdere debent; diminuitur tamē quodammodo de honore illius apud probos, & graues viros.

Vigesimasecunda cōsideratio. Nobilitas ex diuitiis causatur, maxime vetustis, quæ ab antiquis progenitoribus obuenerūt, *l. ad subeunda. C. de decur. & de præd. curial. l. 2. in fin. lib. 10. l. rescripto in princ. ff. de muner. l. 1 in prin. ff. de cust. reorum.* vbi æquiparantur honor & amplissimæ facultates. Ad idē text. *in Auth. de def. ciuit. in prin.* ciuites enim ob diuitias celeberrimi sunt, *l. si res ff. de adm. istr. tut.* dum tamen sint honestis rationibus & iustitia, & bonis operibus conquisitæ. Et facit; quoniam personæ vilitas ob diuitias tegitur, *l. eos qui in fi. ff. de decur.* vnde Cassiod. 3. *variar. Epistol. 19.* Tantum quis nobilior est, quantum & morib. probus, & luculenta facultate reluxerit. Ita dicit L. de Pen. *in d. l. mulieres. in 3. col. C. de dign. lib. 12.* vbi tenet quod hæc nobilitas nō est vera nobilitas; quoniam ad pecuniam dignitas nō mensuratur, vt habetur 9. *Ethic.* in homine enim, vt ait Senec. ad Lucil. id laudandū est, quod ipsius est, familiam formosam habere, & domū pulchrā, multum fert, multum fœnerat, nihil horū in ipso est, sed circa ipsum: laudo in ipso, quod

nec eripi potest, nec dari, quod proprium est honoris. Quanquam hodie, vt ait Ambros. *2. de offic.* ita incubuerunt mores hominum admiratione diuitiarum, vt nemo, nisi diues, putetur dignus honore: Vnde solet dici:

In pretio precium nunc est, dat census honores,
Census amicitias, pauper vbiq; iacet.

Et vt dicit Bonus de Curtili, *in d. suo tract. nobilitatis, num* 119. Nobilitas sine diuitiis pene mortua est: hæc tamen nobilitas diuitiarum est fluxa & fragilis: Et quomodo hæc cum nobilitate generis degenerent superbiam, dicam infra *in 28. consideratione, in hac parte, & in 11. part. in 26. consid.* dicam ample de diuitiis, quomodo faciant quem inter plebeios præferri.

VIgesima tertia consideratio. Nobilitas causatur ex adoptione: quoniam, vt dicit Ioan. Raynaldus Gallus *in suo comprehenso feudali, in tract. nobilitatis.* Filius adoptiuus vel arrogatus per patrem nobilem efficitur nobilis *l. liberos. & l. senatoris filium. ff. de sena.* vbi adoptatus à senatore, senatoris filius dicitur.

Bonus tamen Curt. *in d. suo tract. in 4. par.* tenet contrarium, & mouetur; Quia cui non conueniunt diffinitionis verba, non conuenit & diffinitum, *l. quod constitutum. vbi Bar. in specie notat. ff. de testam. milit. & in l. ita autem. in princ. & ibi Bart. etiam notat ff. de admi. tut. & in l. 4. §. prætor. ver. toties, ff. de damn. infect.* Faciunt quæ dicit Alexand. *in consi. 18. in col. 1. in 1. vol.* & Barba. *in consil. 2. in 5. colu. in 2. volum.* Sed his filiis adoptiuis non conueniunt verba diffinitionis nobilitatis generis, quæ est qualitas quædam, siue dignitas, proueniens à coruscatione clari sanguinis, à parentibus originem sumens, & in legitimos liberos per carnem continuata: ergo nec diffinitum. Quod autem non conueniant, patet: quia in illis nulla clari sanguinis per carnem continuatio fit, vt patet ad oculum. Dicit tamen, quod non negat, quin ex ipsa patris nobilitate & dignitate splendidiores magis reddantur cæteris: & ita procedunt iura in contrarium allegata, quæ de nobilitate verbum nullum faciunt.

Nam ex quo nobilitas generis procedat à genere, fateor, quod cum adoptiui nihil habeant de genere patrum adoptiuorũ, vt plene notat. *in l. si arrogator ff. de adoptio.* per G. Bened. *in sua repet. c. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam.* quod nec habent nobilitatem generis: si tamen adoptio seu arrogatio fiat autoritate Principis, de qua ibi. Videtur, quod etiam illam dignitatẽ habere possint, vt hi, qui habent à Principe seu P. in ipsa concessione: non tamen principaliter vtilis, sed consecutiue & accessorie: de qua non est multum insistendum; cum pauci tales reperiantur apud nos. Etiam quia adoptio apud nos de modico aut nihilo seruiat. licet quandoq; viderim plures acceptos fuisse in filios secundum, *l. quidam cum filium. ff. de verb. oblig.* Imo quandoq; tales voluerint se dicere saisitos, secundum consuetudinem nostram & generalem in toto Regno, scil. quod mortuus saisit viuum, &c. Eo; quia erant aliciuiles, & ciuilitas, seu actio ciuilis habet locum in statutis, vt dicit Bart. & do. meus Ias. *in l. is. qui pro emptore. ff. pro emptore.* Sed dixi, quod hæc erant somnia, & scripsi in caluemergenti. Sed non vltra circa hoc remoror, cum in Gallia tales non succedunt, prout nec naturales simplices; vt dicit idem Benedicti *in loco supra alleg.*

VIgesima quarta consideratio. Nobilitas etiam causatur in filios nepotes; & descendentes in infinitum, quando causa nobilitatis existens in parentibus, transit in eos. Abbas *in c. licet, de censib.* Dicit tamen glos. *in l. 1. C. de dignitat. lib. 12.* quod nobilitas ciuilis durat & continuatur vsq; ad nepotes inclusiue, nec vltra eos extenditur: quod est verũ, quando causa nobilitatis non transit in posteros, vt dicit Bart *in d. l. 1. C de dignitat.* vbi sic distinguit. Aut enim illud, ex quo causatur nobilitas, transit ad posteros, vt Regnum, Ducatus, Comitatus, & similia: de quibus supra dixi *in 8. consideratione huius 8. partis.* Et tunc vsq; in infinitũ nobilis erit ille, ad quem transit ipsa nobilitatis causa. nec ex parentũ quidem persona: quia ipse id habet, ex quo nobilis est, scilicet feudum nobile, & ideo in

promptu.

ptu adest. Ex quo enim durat causa notis, scil. ipsum feudum nobile, durat etiā illius, & sic nobilitas ipsa, arg. notato ad hoc. *ver. sepelierunt de priuil.* enim illud non transit, vt dicit Bar. Et iure communi, ex parentum personon transit vltra pronepotem nobilitas ca siue ciuilis, & ita procedit gl. *in d. l. 1. C. de dign.* In istis tamen, vt dicit Bar. consuedo multum attendēda est, & apud nos extenditur in infinitum: cum inter nobiles origis, & inter eos, qui per tantum temporis, cuius initii memoria non extat in contrariū; fuerunt reputati, de quibus in ista parte supra dixi. Et de hac nobilitate transitoria successores, vide Bonum de Curt. *in d. in 4. part.* quæ cum non sit materia principalis, sic transeo.

Vigesimaquinta consideratio. Nobilitas causatur ex militia, de qua dixi *in Comment. nostris super consuet. duc. Burg. in tit. Des successions de plusieurs licts* §. 3. & pro hoc videtur facere text. *in c. cum esset. extra de simonia.* Hoc tamen, vt dicit Luc. de Pen. *in dict. l. C. de dign. li. 12.* non videtur esse tutū; quoniam simplex militia, vt dicit, dignitatem non habet, quod clarius alibi dicam, maxime *in 9. part. in 26. consid.*

Vigesimasexta cōsideratio. Nobilitas causatur etiam ex clericatura: ex eo, quod quis est clericus, efficitur nobilis. ita dicit Io. *in c. libertius. de seruis non ordi.* Facit quod supra dixi *in 12. consider. huiusce partis,* quod inhærentes Principi etiam in quocunque officio dicuntur nobiles: Ergo multo fortius istud procedit in istis clericis seruientibus summo Principi, cui etiā Principes cæteri seruire debent. Si enim, de quo minus inesse videtur, inest; multo fortius & de quo magis, *Auth. multo magis. C. de sacros. Eccl.* faciūt & plura alia, quæ ponit Bonus de Curt. *in suo tract. nobilitatis. in 3. part. in fin.* Et hæc nobilitas in multis casibus in hac patria nostra practicatur, & in pluribus locis huius patriæ, vbi clerici excusantur, seu sunt exempti à pluribus muneribus à quibus alii ciues & incolæ non sunt immunes; vt in hac ciuitate Heduensi, à quodam iure quod dicitur ius Franchisiæ; & in oppido Diuionen. & Beluensi à quodam iure, quod dicitur, lex Martza, à quibus sunt exempti & immunes clerici, etiam simplicis tonsuræ coniugati, & etiā in pluribus aliis locis & villagiis, vbi tonsurati excusantur à quibusdam coruceis debitis dominis temporalibus dictorum locorū. Et in casu emergenti alias cōsului, quod simplices clerici coniugati viuentes mechanice, prout alii rustici & rurales, non deberent tali iure gaudere; & ita fuit dictum & pronunciatum per Curiam pro domino de Beriono cōtra suos subditos dicti loci de Beriono: tamē quicquid dixerim & consuluerim in causa Abbatis sancti Ioannis Reomensis cōtra suos subditos, fuit iudicatum contrarium in possessorio. Et de hac nobilitate ponit etiam Bonus de Curt. *in 3. part. sui tractatus nobilitatis, in fi. & vlt. col.*

Vigesimaseptima consideratio. Intrando materiam præcedentiæ & prælationis habendo respectum ad septimam considerationem huius materiæ; quod nobiles præferuntur plebeis; & quia sunt nobiles inter se, huiusmodi erit ordo prælationis. Et primi, qui sunt duplici vel triplici nobilitatis specie insigniti; cæteris singularibus speciebus decoratis præferuntur quo ad honores: vnde doctor genere nobilis, alium inferioris status doctorem antecedere debet. Ita Bald. *in l. nemini. per illum textum. C. de aduo. diuers. iudic.* Abbas *in ca. venerab. col. 2. de preben. & in ca. de dona.* quos sequitur Felyn. *in c. cleric. col. fi. in princ. de iudic. & in rub. de maio. & obedien.* Barb. *in consil. 57. in 8. col. & sequ. in 2. vol.* Decius *consil. suo 161.*

Quod tamen intelligendum est data paritate temporis, vt tenet Innoc. *in leg. statuimus. de maior. & obed.* & Decius *in d. c. clerici.* & dicam latius infra.

Hinc infert Sal. *in l. societates. ff. pro soc.* quod si in canonicatibus assumendis æquiparantur nobiles & literati, nobilis & literatus præferendus est literato tantum.

Hinc etiam Bal. *in l. sed & similitares. in pr. ff. de excus. tut.* quod Comes & Baro debet

præferri Comiti tantum, vel Baroni tantum. Dux & Comes præfertur simplici Comiti:& in his attenditur maior dignitas. dixi supra,& dicam infra, quando dicam, quod à digniori fit denominatio.

Faciunt ad prædicta, quod miles doctor præferendus est simplici militi, aut simplici doctori: vt dixit Alexan. *in l. centurio. in pr. in 3 col. ff. de vulg. & pup. substit.*

Hinc etiam dicit Cy. *in l. prouidendum, C. de postul.* quod nobilis moribus præferendus est nobili genere tantum, sed si quis sit nobilis moribus & genere, præferendus est ei, qui est nobilis moribus tantum: quia duplex dignitas fulget in eo propria & suorum. Et illud dictum Cyn. sequitur Bal. *in l. cum plures. §. 1. ff de admi tutor.*

Faciunt, quæ dicit dominus meus Ias. *in l. cohæredi. §. qui discretas ff. de vulg. & pup.* vbi per prædicta dicit duas rationes vincere vnã, & duas glossas authoritatem vnius. Et facit regula geminatorum & actuum siue verborum, de qua *in leg. Balista ff. ad Trebell.* Bart. *in leg. cum scimus. C. de agr. & censi.* Pau. de Cast. *in l. 1. C. de legi. hæred.* Barb. *in c. ex literis. in 3 4. col. de rescri. & in consi. 27. in 25 col in 1. vol. & in consi. 1. in 26. & 30. col. in 1. vol.* vbi de geminatione peccati. Et per Rochum *in ca. fi. in pr. extra de consuetud.* Felyn. *in cap. si quando de rescri.* do. meus Ias. *in l. nec damnosa. C. de precib. imp. offer.* plura alia allegat ad hoc Bonus de Curt. *in suo tracta. nobilitatis in 3. part. num. 24.* vbi alleg. do. meum Ias. in pluribus locis, & Decium in multis consil. quæ iam cumulaueram *in d. l. nec damnosa.* ad Ias. meum, & plura alia, quæ alibi dicturus sum.

Vigesimaoctaua consideratio. Nobiles ex sapientia, virtutibus ac bonis moribus præhonorantur, cum præferendi sunt his, qui ex genere & diuitiis, seu loco aut priuilegio nobilitatis, decorantur. Ita tenet Luc. de Pen. *in leg. mulieres. in 4. col. in prin. Cod. de dig. li. 12.* quod sic probat in 2. *col.* Cum hæ tres species nobilitatis ex sapientia, scientia & virtute sint in anima: spirituales, cœlestes pariter & ex Deo, sunt in omnibus præferendæ his, quæ sunt terrestres & ex homine, & sine dubio digniores. Nam sicut anima præfertur corpori. *leg. sancimus. C. de sacros. Eccles.* & sol lunæ. *ca. solitæ. de maiorit. & obed.* sic & nobilitates, quæ sunt spirituales in anima pariter & ex Deo, cæteris præferuntur.

Quantum enim aurum est speciosius plumbo, *46. dist. c. duo sunt.* tanto hæ species sunt cæteris inferioribus celsiores. Nam virtus & malitia determinant nobiles & ignobiles, vt dicitur *5. Politic. & 2. Rhetor.* vbi dicit Aristot. quod ille est generosissimus, qui est optimus. Vnde & Tullius contra Salustium: Sanctius est, me meis fulgere moribus, quam maiorũ opinione inniti, vt sim posteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum. Et contra eundẽ: quod deficit, incipit in me: ego enim meis maioribus virtute mea præluxi, vt si prius noti non fuerint, à me sumant initium memoriæ suæ.

Ex quo inferebat, quod Salustius degenerabat, & nobilitatem maiorum perdebat, ipse vero propriis virtutibus suis nobilitatis initium præstabat.

Iphicrates, cum cerdonis esset filius, ad Hermodium, qui sibi ignobilitatem exprobrauit: meum (inquit) genus à meipso initiũ sumit, tuum autem in te finit. Vt refert Plut. *in Apophthegmat.* Melius est enim de contemptibili genere clarum fieri, quam de claro genere contemptibilem nasci. Hinc dicit Iuuenalis:

Malo pater tibi sit Thersites, dummodo tu sis
Æacidæ similis, Vulcaniaq; arma capessas:
Quam te Thersitæ similẽ producat Achilles.

Vt notat *gl. in c. vndecunq; 56 dist.* & facit tex. & quod ibi not. gl. *in ca. vnquam. ead. dist.* Qui enim de claro genere clarus nascitur, gloria claritatis non est eius solius, sed etiam generis. Vnde idem Iuuen.

Miserum enim est aliorum incumbere famæ.

Et etiam ibi:

Tota licet veteres exornent vndiq; ceræ
Atria, nobilitas sola est atq; vnica virtus.

Et alibi:

Stemmata quid faciunt, quid prodest Pontice longo
Sanguine censeri

Vt no.

Vt not. gloss. *in leg. stemmata. in pr. ff de gradibus cognat.* Vnde Cælius *lectionum antiquarum l. 11. c. 28.* refert Lycurgum prædicare solitum, qui ciuibus suis comprobare nitebatur profuturā illis nobilitatē, & q ab Herculis non viderentur propagati, nisi ea facerēt imitarenturque, quibus ille hominū summus euasisset. Catulorum etiam argumento, quos iisdem natos parētibus educationis dissimilitudine, moribus etiam lōge diuersis ostentabat, cum lucernarius foret vnus: alter venaticus. Et ibi vide, cur Rom. qui nobilitate præstarent, lunulas in calceis gestare soliti essent, quia multum seruit ad propositum. Et tales magis nobiles dicuntur, qui ex virtute, quam si essent genere: & de his ample *...nista & par. in 7. cons* & per Cæpol. *in suo ... de imper. milit. eligen. in ver. pro imper. in ...* ample. à quo Bonus de Curti. excerpsit quicquid boni in hóc dixerit.

Neque etiam nobilitas generis, sed virtutum quem Deo gratum facit. *c. venerabilis. extra de preb.* vbi Pan. & alii. Christus quidem non multos secundum carnē nobiles elegit, sed ignobiles & pauperes: quia non est personarum acceptio apud Deum, *vt ibi per doctor.* Et faciūt quæ dicit Bonus de Curti. *in suo tractatu nobilitatis. nu. 52.* vbi dicit, quod apud Deū non gradus elegātior, sed vitæ melioris actio comprobatur. *c. sicut excellentiam 23. qu. 4.* & quis iustior. *c. non loca. c. nulli. 40. dist.* Et facit quod no. *in l. 1. in fi. C. de consulib. li. 12.* & dicit Bernar. ad Eugen. Genus Apostolorum est non aliunde nobile, quam morum ingenuitate & fidei fortitudine.

Mihi tamen videtur, & sit incidenter dictum, quod ex duodecim Apostolis, si bene inspiciatur eorum generatio, erant septē nobiles genere. Nam, vt est gl. & doct *in d. c. venerabilis*, Paulus & Bart. erant nobiles, & habetur *Ioan. 17.* quod Maria Cleophe erat soror matris Mariæ, ex qua nati sunt Thadæus, Iacobus maior, & Maria, Zebedæi, ex qua nati sunt Iacobus minor, Ioan. & Simon: & sic erant consanguinei Mariæ, quæ erat nobilis genere, cum esset ex semine Abrahæ, & ex progenie Regali, sacerdotali, & prophetiali. Cum, vt canit Ecclesia, de Natiuit. B. Mariæ; *orta est à semine Abrahæ, clara ex stirpe Dauid: & etiā Regali ex progenie Maria exorta refulget, &c.* vt ample demonstrat Ant. Flo. *in sua sum. part. vlt. tit. 15. §. 3.* vbi ponit de eius conceptione: Imo etiam, vt ibi dicit Elizabeth, quę erat cognata virgini, erat orta de tribu sacerdotali, ergo eius maritus erat de tribu Regali: cum tribus sacerdotalis & Regalis tantum possent tunc inter se contrahere coniugia, & nullæ aliæ tribus, secundum legem. Et tamen ex his descendit diuus Ioan. Baptista, & sic nobilis & inter natos mulierum nō surrexit maior. Ergo ex his patet, quod etiā nobiles genere fuerunt in magna æstimatione apud Deum, cum eos præ omnibus præposuerit: dicam latius infra, quando ponam nobilitatem generis.

Et redeundo vnde digressi fueramus. Nobilitas virtutum, quæ dicitur animi, prefertur omnibus aliis, etiam eo, quia nobilitas virtutum ex propria virtute acquiritur, & virtuosis actibus & moribus animi, ex quo nobilior iudicandus est eo, qui proauorum nobilitate subnititur. Hæc autem tantum præsumpta. *l. quod si nolit. §. qui assidua. ff. de ædil. edi.* Cy. *in l. prouidendum. C. de postulan.* Iac. Aluar. *in titu. quis dicatur Dux, Marchio, Comes. in vltima charta, in vsibus feud.* & faciunt dicta Ouid.

Nā genus & proauos, & quæ nō fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco.

Et idem Ouid. alibi:

Non census, nec clarum nomen auorum,
Sed probitas magnos ingeniumq; facit.

Et alia nobilitas est certitudinaria, & propria, vt dicit Bonus de Curtili *in prædicta parte, in 1 & 2. col.*

De huiusmodi etiam nobilitate animi & virtutum vide ample Zod. Zamor. *in suo Spec. humanæ vitæ lib. 5. c. 6.*

VIgesimanona consideratio. Illa nobilitas virtutum præfertur nobilitati acquisitæ ex dignitate, iuxta illud Boet. 2. *de consolat.* Dignitatibus ex virtute, non virtuti ex dignitatibus honor accedit. Ita dicit Lucas de Penna *in leg. mulieres. in 4. colum. C. de dignit. li. 12. & in leg. vnica. C. de Comitibus & arcariis,*

lib 12. Imo quod plus est, cum minus idonei promouentur ad dignitatem, fit iniuria dignitati. §. *sed hæc quidem in Auth. de sanctis. epis.* Imo & ipsi eidem, cui tribuitur, cum illa indignus sit. Vnde *Prou.* 26. Stulto gloria indecens est. Nam est sicut nix in æstate, & pluuia in messe. & Val. *li.* 3. *ca.* 7. Ignominiæ loco apud indignum est dignitas: & deforme est, quos dignitate præstat, ab his virtute superari. De hoc etiam Hier. ad Eliod. Episcopum. Alias est ad Pimmatium de dormitione Paulinæ. Clarus honor vilescit in turba, & apud bonos viros indigna est ista dignitas, quam multi indigni possidet: vnde egregie de Cæsare Tullius: Dum quosdam (ait) ornare voluit, non illos honestauit, sed illorum ornamenta turbauit: Et infra latent in multitudine laureæ & triumphi, & interdum triumphantes sordibus polluuntur. Quod ante per manus patritiis tradebatur, & sola nobilitas possidebat: quo Marius victor inuidia Teuthonum atque Cymbri, nobilitate familiæ putabatur indignus, quod Scipio vltra annos pro virtute meruit, nunc sola militia possidet, agrestia dudum corpora, nunc fulgens palma circundat. Hæc dicit Luc. de Pen: *in rub. C. de pig. in* 2 *col.* Et hæc omnia hodie videmus apud nos. Et officia & dignitates non dantur benemeritis, literatis, & virtuosis, sed quibuscunque, dummodo habeant pecunias, & emant pretio appretiato.

Ex quo videmus, multos indignos ad officia publica assumptos: Nimirum ergo, si Respublica periclitetur, cum periclitari dicatur, vbi dignitas indigno confertur. *ca. Cenomanensem. in fi.* 61. *dist* Ita Luc. de Pen. *in loco hic ante alleg.* vt dicit, quod dignitas facilius crescit, quam incipiat. allegat Senecam *Epist. lib.* 19. *Epistola* 100.

TRigesima consideratio. Si quis animi solum nobilitate illustratus reperiatur, idonior ad susceptionem conferendi regiminis, ille est cæteris quantumcunque nobilioribus præferendus. arg. eorum, quæ voluit Bar. *in leg.* 2. §. *prius. ff. de vulg. & pu subst.* Pan. Fely. & Dec. *in cap. clerici. in* 5. *col. de iudic* per tex. *in l. honores. in pr. ff. de decur. & in l. vnuiqui-que. C. de proxi. sacr. scrin. lib* 12. facit *in §. ordinatione. in Auth. de monachis.* facit tex. *in c. sed ergo.* 8. *quæst* 1. *& in c. costitutus extra de appel.* vbi in promotione dignitatis non antiquior, sed magis idoneus eligitur: Et faciunt infinita, quæ dicit Cæpol. *in suo tracta. de Impe. mil. eli. in vers. pro Imperatore. in* 9 *col.* & in huiusmodi idoneitate inspicitur qualitas personæ: vnde legitur Saul post asinas in Regé assumptum fuisse, 1. *Reg. ca* 9. & meminit Iosephus *antiqu. Iud. lib.* 6. *cap.* 4. dicens Saulem virum moribus nobilé, & nomine laudabilé, quasi ipsum non genere, sed moribus tantum laudabilem fuisse: in Regem tamen Iudaici populi à Deo electum per os Samuelis Prophetæ: quod virtus in eo prælucens, non generis nobilitas egit. Idem de Dauid Rege habetur 1. *Reg.* 10. *ca.* qui post fœtantes in Regem Hebrçorum est constitutus, & refert hoc Ioseph. vbi supra.

TRigesimaprima consideratio. Nobiles nobilitate generis sunt anteponédi ignobilibus: tex. *in cap. de multa. ibi: circa sublimes tamen & literatas personas. extra de præbend.* sumendo ibi sublimes pro nobilibus, secundum quod ibi communiter sumunt Canonistæ attento ordine literæ, qui attendendus est, præponitur ibi nobiles genere nobilibus nobilitate animi, quales sunt plurimum literati viri, quorum doctrina mundus illuminatur, vt ait Imperator *in Auth. habita. C. ne filius pro patre & in c. nonnulli.* Hiero. *in Epist. ad Paul.* & Fel. *in c. nonnulli. extra de rescrip.* 91. *col in ver. & fauore publicæ.* vbi etiam inter cætera literatas personas stellas cœli appellat, dicam infra *in* 10. *part.* Et quod valeat argumentum à denominatione prima in litera, dixi supra *in* 1. *p. in* 17. *consid.*

Et quod nobiles genere præferantur. facit tex. *in* §. *interim, ibi: Vniuersi nobiliores ciuitatum. & in § si post princip. ibi: conuenit enim vnumquemque nobilium. in Auth. de d. fen. ciuitatum.* Et ita tenet Bonus de Cur. ex prædictis in d. *suo tract. in* 3. *par. ibi: secũdo elicio.* & Zodericus Zamoren. *in suo speculo humanæ vitæ, li.* 1. *c.* 7.

TRigesimasecunda consideratio. Omnes pene virtutes nobilitati famulãtur: vt dicit Zode. Zamoren. *in suo speculo humanæ vitæ, li.* 1. *c.* 7. *hic ante alleg.*

Primo

Primo quidem nobiles humiles & man-
tiassistunt, elationem fugiunt, pro eo ma-
me; quia eorum progenitores potentia &
us, recte & moderate vsi fuere: quo fit,
facile superbia inflentur; quemadmo-
qui nuper atq; recenter ditati sunt, qui
mmuniter sunt elati & superbi. de qui-
ample per Luc. de Penn. *in l. militaribus.*
*C. de decu. lib.*10.

Secundo, nobilitati deseruit magnanimi-
tas, quæ res agit, vt contumeliosi minime e-
xistant. Hi enim cum ad magna suspirent,
parua iniuria nunquam commouentur: par-
cunt, indulgent, sufferunt tanto facilius im-
becillibus; quanto resistunt fortius superbis.
Et maxime hoc est in magnis nobilibus, vt
Principes, quibus multum conueniunt
magnanimitas & magnificentia, vt dicit Lu-
cas de Pen. *in l. vnic. C. de thesauris. lib.* 10. *&*
in l. fin. C. vt rustici ad nullum obsequiũ quod
nobiles habent quatuor laudabiles virtutes,
inter quas ponit magnanimitatem, magnifi-
centiam & affabilitatem, dociliratem & in-
dustriam, de quibus infra dicetur.

Tertio, vt dicit idem Zodor vbi supra no-
bilitatem conciliat temperantia: Sunt enim
nobiles vt plurimum Reipublicæ occupati,
vnde recte assueti sunt temperate viuere: & hæc
temperantia est multum necessaria in Prin-
cipibus, vt tenet Luc. de Pen. *in l. nempe. C. de*
fabricensib. lib. 11. vbi ample de ea.

Quarto, vt dicit idem Zodor. Nobilitas
est plurimum honoratiua, nec aliorum de-
spectiua. Non enim reputant nobiles alia
bona nisi animæ, quare virtuti deditos non
despiciunt. Dicit tamen idem Lucas *in d. l.*
2. C. vt rustici ad nullum obseq. sunt nimium
honoris appetitiui, & progenitorum despe-
ctores.

Quinto, Nobilitatem ipsam prudentia &
industria comitantur. Subtiliter enim gene-
rosi inuestigant, quid eos gerere oporteat: vn-
de dicit textus *in l. omnia. C. de conditis in pu-*
blic. lib. 10. quod certa officia pro vtilita-
te Reipublicæ committuntur nobili pru-
denti, quasi velit dicere, quod prudentia co-
mitatur nobilitatem, vt ibi etiam Lucas de
Penna multa de prudentia ponit, & quis sit
prudens.

Sexto; Nobilitas affabilis est, & plurimum
curialis; communiter enim versantur in Re-
gum domibus & Principum Curiis, & ideo
moribus vestiuntur. Qui enim in domibus
Regum sunt, moribus reguntur. Et, vt dicit i-
dem Luc. *in d. l. 2. C. vt rustici ad nullum obseq.*
Nobiles politici & affabiles, quod secus est
in rusticis, qui sunt solitarii, rudes & silue-
stres, & in campis victitant, & ob eam rem (vt
Philosopho placuit) nequaquam sunt bene
conuersatiui, vnde solet dici:

Rustica progenies nescit habere modum.

Septimo; quia nobiles sponte promittunt
& exsoluunt, & in beneficiis crescunt. *ca. 1. de*
bona. §. si minus. in Authent. de non alien. & §.
sed neque in Auth. de mandatis Princip. ibi: cu-
stodiens datum e verbum. Vnde *Prou.* 25. ven-
tus, & nubes, & pluuia non venientes, dicitur
vir gloriosus promissa non complens. Nam
& interdum est, qui præ confusione promit-
tit amico, & lucratur eum inimicum gratis,
scilicet, non implendo promissa. Ita dicit Lu-
cas *in l. mulieres. in 5. col. C. de dignitatib. lib.* 12.
vbi ponit 25. priuilegia nobilitatis. Plura et-
iam ponit Cæpol. *in tract. suo de Imper. militũ*
eligendo. in verb. nobilitatis. vbi ponit 47. pri-
uilegia nobilitatis. Et in finalibus verbis di-
cit, quod tot laudes habet nobilitas, quot in
æthere sidera fulgent. & Bonus de Curt. *in*
suo tract. nobil. in 6 part. vbi ponunt 56. priui-
legia nobilitatis.

Octauo; Ergo laudandi sunt nobiles in
hoc, & priuilegiantur; quia nobili reuerẽtia
debetur ab ignobili, sicut seni à iuuene *Esaiæ*
2. & *Maccha.* 2. *c* 6. *quasi in fi.* Ideo ex his infe-
ro, quod nobilitas, quæ virtutibus est ador-
nata, & perfecta, est cunctis aliis præferenda,
vt ait Iudocus Clictouæus *in tracta. de nobil.*
ca. 10. Et isti nobiles genere lingua vernacula
gentiles homines vocantur, quasi ingenui, ab
origine gentis, & quorum maiores seruitutẽ
nullam prorsus seruierunt: videlicet ab ascri-
ptitiis, & conditione quadam obnoxiis, di-
stinguere eos volens, qui ob id eadem lingua
villani dicuntur, vt dicit Budæus *in suis anno-*

tat. in leg. 2. ff. de origine iur. ibi: ex eadẽ leg. paulo post vindicias, & c. in fin. & ibi dicit, quod apud antiquos tria erant genera hominum: agnationis, gentilitatis, & stirpis: & ibi ponit quæ sit gentilitas, & qui sint homines terrę & cœli, de quibus alibi dicam.

TRigesimatertia consideratio. Nobiles etiam in pœnis honorantur; quia mitius puniuntur, c. si. vbi gl. & doct. extra de pœnis. vbi dicitur: mitius punitur nobilis quo ad pœnam corporalem, quam ignobilis: quod intelligendum est, vt per Fel. in c. pastoralis. in pr. de off. deleg. Et ibi limitat hoc in sex, aut septem casibus, videlicet in proditore, in hæretico, in Papa, in Imperatore, in excessiua contumacia, in illo, qui delinquit in officio suo. Dixi in Commentariis nostris super consuetudinibus duc. Burgun. in tit. Des droicts, & appar. à gens mariez. §. 20. incip. entre toutes autres gens. in versic. descendre. Alias tres limitationes ad hoc ponit idem de Curt. in sæpe d. tract. in 5. part. in 1. priuil. vbi dicit, quod hoc fallit, quãdo ex illa dignitate nobilitatis augetur qualitas delicti, & Principis mandatum cõtemnitur, secundum Bald. in c. 1. §. si quis vero temerario. de pace iur. firm. Qui casus satis comprehenditur per Fel. quando dicit in proditore, & in officio delinquente saltem. Et etiam, vt dicit, fallit in causa peccati, vt ibi per eum, & istud priuilegium describit pro quarto Cæpolla in supradicto loco.

Hinc est; quod nobiles non torquentur in casibus, in quibus alias plebei torquerentur. Ita dicit Cyn. in l. diuo Marco. Cod. de quæst. de quo plene etiam per eundem de Curt. vbi supra in 2. priuil. Sed quia, vt dicit Bened. in sua repet. cap. Raynu. in versi. mortuo itaque testatore. 1. in 8. fallent. nu. 222. extra de testa. Hæc nõ habent locum in Francia, cum quilibet torqueatur indistincte casu existẽte, cum reatus omnem honorem excludat. l. 1. C. vbi senator. vel clariss. Ideo aliter non insisto, cum satis plene examinet idem de Curtil. vbi supra.

Hinc etiam est; quod ex consuetudine nobiles non suspenduntur, sed decapitãtur. Bartol. in l. capitalium. §. serui cas. ff. de pœn. & in leg. desertorem. §. pœna militum. post gloss. ibi. ff. de re milit. Bald. in c. 1. §. si rusticus. in fine. de pace tenen. in vsibus feud. Et istud priuilegiũ posuit Cæpol. in loco supra alleg. in 6. priuileg. Et Bonus de Cur. in 1. priu. etiam supra alleg. vbi ponit, quod pœna suspensionis est ignominiosior, quam decapitationis. Secundum tamen locorum consuetudines distinguitur, vbi facit mentionem de consuetud. Franciæ, in qua pœna suspensionis non est ignominiosa, vt dicit G. Bened. & in loco supra allegat. & etiam Bonus, vbi supra dicit pœnam suspensionis esse grauiorem extensiue pœna decapitationis, secundum quod comprobat consulendo Decius in cõsil. suo 65. incipien. & pro tenuitate facultate.

Hinc etiam est; quod mulier nobilis non damnatur in metallum in perpetuum, vel ad tempus, licet alias si nobilis nõ esset, damnari posset, text. cum gl. in l. aut damnum. § in ministerium. ff. de pœn. Et istud est 6. priu. Cæpol. in loco supra alleg. positum per Bon. in 27. priuil.

Hinc etiam est; quod magis ignoscitur illi, cui propter nobilitatem, teste Cice. lib. Rhetor. vbi de deprecatione docẽs, ait: Hæc ignoscendi ratio quæreretur ex his locis, si plura aut maiora officia, quã maleficia videbuntur constare, si qua virtus, aut nobilitas erit in eo, qui supplicabit. & facit text. in l. splendidiorum. C. de diuer. off. lib. 12. vbi habetur, quod crimina nobiliũ facilius occultantur. Luc. de Pen. in l. mulieres. in 20. priu. C. de dign. lib. 12. Et istud est septimum priuilegium Cæpol. & Boni. 29. in locis iam sæpe supra allegatis.

Et istud priuilegium multum facit pro gratiis impetrandis; quoniam, etiamsi possint aufugere nobiles, non tenentur, vt tenẽt Bar. & alii in l. vt vim. ff. de iust. & iur. Et ideo eis facilius conceditur gratia, quam rustico & ignobili, qui aufugere debet, si potest. Et faciunt etiam ad prædicta quæ sup. dixi, quod intuitu nobilitatis delinquenti parcitur.

Hinc est etiam; quod si nobiles in adulteriis deprehendantur, non ita faciliter, vt plebeii deprehẽsi, occidũtur, notatur in l. Gracchus. C. de adult. & in l. marito ff. eo. tit. Et hoc pro priuilegio ponit idẽ Luc. in d. l. mulieres. in 18. priu. & Bonus de Curt. vbi supra, in 1. priu.

Triges-

Trigesimaquarta cõsideratio. In promissis nobilium, maior fides adhibetur; quia promissa nobilium pro factis habentur. arg. *l. nemo ff de in integ. restit.* Ita ad hoc illum alleg. And. de Iser. *in ca. 1. §. hoc intelligitur in titu. qui success. tenean in vsib. feudo.* Et dicit Corf. *in repe. c. grandi. de suppl. negli. prælat. col. 2. lib. 6.* per tex *in c. 1. de donat* quod promissa nobilium sunt debita; cum dicat ille tex. nobilitas legẽ ponit, vt debere se quod sponte tribuit, id est, tribuere promisit, existimet, & istud est 3. priuilegium, quod Bonus de Curt. *in loco supra alleg* inseruit. Ratio prædictorum est; quia in nobilibus maior credi fides inesse, quam ignobilibus & in ipsis maior propter decus nobilitatis, pro qua pręsumitur secundum gloss. sing. *in c. illud. 40. distinct.* quam dicit esse singularem *Rom. sing. suo 70. incipiens hoc.*

Ex quibus inferunt doctores, quod excusatur quo nobilis confitendo, puta de eo, qui castri custodiam habebat, & in locum sui subrogauit nobilem, fuit excusatus; quia verisimiliter credere potuit: ex quo nobilis, nõ facturum proditionem. de quo per Ioan. Andr. addit. Spec. *in tit. de locat. §. 1.* quod posuerat Oldrad. ante eos *in cons. 94.* & Barb. *in consil 3. incip. preclare, in 2. volu. & in extrauag. cupientes, in sua repet. in verb. nobiles.* Et de Potestate, qui nobilem incarcerauit tantum in palatio. de quo per do. meum Ias. *in l. iubemus. in 2. col. C. de iudi. & in rep. l. admonendi. in l 57. & 78. col. ff. de iureiu.* cum pluribus concord. allegatis per Bonum *in d. suo tract in 5. priu.*

Hinc est, quod nobiles vocantur ad nuptias, vt dicit Alberic. de Rosate *in suo dicti. nario, in ver. nobiles* & Cæpol. *in d. loco, in 12. priu. & Bonus in 1. priu.*

Trigesimaquinta consideratio. In multis casibus, in quibus non licet plebeio donare; tamen licitum est nobili donare, & ei permittitur, cum proprium nobilitatis sit donare. *cap. 1. vbi Pan. de don.* facit, quod not. *in c. grandi. in ver. liber. de supplen. neg. prel.* Facit *l. filius. §. 1. ff. de donat.* Et hoc; quia debent esse liberales, vt ample per multa deducit Bonus de Curti. *in d. tract. in 4. priuil.* Et ibi ponit, quomodo in multis præsumitur donatio fauore nobilitatis, quæ alias non præsumeretur. Vt in marito nobili & potente, qui præsumitur donare bagas & iocalia, quæ transmisit vxori, secundum Bald. *in ca. iurauit. de prob.* quod alias non præsumeretur, secundũ Bart. *in l. si vt certo. §. interdum, ff. commod.* Et etiam si maritus sit nobilis, præsumitur donare ea, quæ concessit vxori, vt vult glo. *in l. vxori. ff de legat. 3.* & ibi Bart. notans ad hoc illam gloss. & Bald. *in l. 2 post princ. C. de iure dot. & in cap 1 ad fin. qui feud. dare pos.* Et facit quod dicit idem Bald. *in l. si paterno affectu. C de nego. gest.* quod si vitricus faciens expensas priuigno, sit nobilis, facilius præsumitur donare, quam ignobilis.

Faciunt & alia, quæ ponit idem de Curtili *in d. loco*, vbi per eum ample: dicens: quod liberalitas in nobili est multum laudanda & necessaria; quæ cum sit extra propositum, nõ insisto. Et etiam duos alios casus ponit *in 7. & 8. priuil.* In quibus alias potius præsumeretur fatuitas seu stultitia, quam donatio. secundũ Bal. *in l. generaliter. C. de non num. pec.* Tamen, in fauorem nobilitatis, præsumetur donatio, quæ sub hoc comprehendi potest. & de hoc etiam vide per Ioan. Lupum *in repeti. rubr. de donat. inter virum & vxorem. in § 9.*

Hinc est; quoniam, licet maritus dicitur iure communi confitendo plus recepisse ab vxore, quam receperit, non sibi præiudicat talis confessio, ad id, quod plus est confessus, quin ad illud agere possit. *l. si voluntate. Co de dotis promiss.* Ita quod sibi competat exceptio non numeratæ dotis. *l. 1. C. de dote cauta nõ nu.* Et etiam hoc habemus ex consuetudine nostra *Ducat. Burgund. in tit. droicts & apparten. à gens mariez. §. le mari & la femme, & in pluribus locis Franc.* Tamen, si plebeius vel alias non nobilis, in vxorem ducat nobilem mulierẽ, & se plura recepisse ab vxore cõfiteatur, quam in veritate receperit, non poterit agere ad id, quod pluris est: nec enim excipere de non numerata pecunia fauore nobilitatis: præsumitur enim id ei donare voluisse in recompensam, seu remunerationem honoris, sibi per ipsam impensi, eum desponsando,

siue etiam in recompensam damni, quod patitur ipsa nobilis mulier, accipiendo eum in maritum, cum propter id sua nobilitate priuetur. *l. 1 & l. mulieres C. de dig. lib.* 12 ita dicit Bar. *in l. si voluntate. Cod. de promiss.* dicens esse suum nouum dictum, & de cõsuetudine seruari. *& in l. si diuortio.* quem sequuntur ibi Alex. do. meus Ias. & alii. *ff. de verb. obl.* cum pluribus aliis allegatis per dictum de Curti. *in loco supra alleg. in 6. priuil.* vbi dicunt, quod Romanus *in d. l. si diuortio.* & do. Socin. *in l. 1. in 13 col ff. solut. matr.* dicunt, contrarium de iure esse verius in puncto iuris, quod allegat idẽ do. Ias. *in d. l. si diuort.* vbi amplissime tractat, & idem do. Ias. *in l. fin. in 3 col. C. de verb. signif. & in l. ex hoc iure. ff. de iust. & iure. & in l. si non sortem. § libertus. ff. de condict. indeb.*

Quicquid sit de iure, ego semper tenui & teneo, quod hæc nõ habent locum apud nos constante matrimonio, *per consuetudinem nostram Duc. Burgund. in titul. Des droicts & appartenan. à gens mariez. §. 7. incip. le mary. & la femme.* Et si hæc essent vera, esset magna limitatio ad consuetudinem nostram, quæ nõ limitatur: ideo cautius est, vt in cõtractu matrimonii fiat talis remuneratio, quam voluerint: quia alias non esset valida, ideo apud nos cassaretur & declararetur inualida.

Ego enim vidi in causa emergenti, inter quendam nobilem virum dominum Claudium de Spiry, fratrem & hæredem quondã nobilis viri Iohan. de Rabutin, domini de Bourbilly: quod Iacquetta de la Riuiere eius relicta obtinuit in prouisione à curia super summa confessata per eundem dominum de Bourbilly, quæ fuit etiam facta ipso existente in lecto mortis, vbi confessus fuit, se habuisse ab eius vxore bona immobilia, vsque ad summam duorum mille Francorum: Et fuerunt super illa confessione facta per eum adiudicati mille Franci per modum prouisionis, quod videbatur durum stante die, consuetudine, cum etiam, quod plus est, vterque esset nobilis in pari gradu nobilitatis, & quod cessare debeat prædicta præsumptio, secundum Bart. *in d. l. si voluntate. & in d. l. si diuortio.* vbi ita intelligit *d. l. 1. C. de donat. ante nuptias.* & ita ample etiam limitat Cæpolla *in d. tracta. de Imper. milit. eligendo. in verbo, nobilitatis. in 34. priuil. nobilitatis.*

Hinc est; quoniam ex prædictis simul iunctis elici potest: Nam licet de iure communi duo sponsalia circa vnum concurrere nõ possunt. *l. 1. C. de dotis prom. ff.* de quo per do. meũ Ias. *in § fuerat. 12. colum. Institu. de act.* Tamen fallit in prædictis casibus nobilitatis remunerandæ causa, vbi concurrunt duo specialia, videlicet præsumptionis & donationis, contra *l. cum de indebito ff. de probatio* & validitate donat. inter vir. & vxor. contra titu. *ff. & C. de donat. inter vir. & vxor.* Et istud priuilegiũ ita colligit Bonus de Curtili *in d. suo tract. in 9. priuilegio* sed quia hoc non haberet locum apud nos stante consuetudine nostra, non aliter insisto.

Trigesimasexta consideratio. In electionibus debent nobiles anteferri: in dubio enim præsumitur pro nobilitate ad officia regenda. text. est *in §. interim. in vers. vniuersos nobiles ciuitatum. & in §. audient ibi: communem vnumquemque nobilium. eo. Auth. & in Auth. de referendariis §. fi. col. 2.* & satis etiam probatur *24. dist. c. quanto Episcopus. in versic.* *in l. 1. in 3 colum. ibi: Nam genus.* & notat Bart. *in l. 1. in 3 colum.* & Ioan. de Plat. *in l. 1. il. plebeius. Cod. de dignit.* & Ioan. de Plat. *in l. 1. lib. 12.* lum tex. *C. de conditis in horreis publicis. lib. 12.* dum dicit, quod in electione officialis, considerenda est nobilitas. Ample per Cæpol. *in dict. tracta. in 1. priuilegio nobilitatis.* & per Bonum *in suo tracta. in 10 priuilegio,* vbi dicit, quod interest Reipublicæ, gubernari per nobiles, & per plebeios. Non enim secundum numerum siue ordinem, sed secundum hominum qualitatem sunt honores conferendi: vt *l. honores. in pr. §. is qui ff. de decur.* & ample dicitur *in locis hic ante allegatis.*

Et habet etiam istud locum in electionib. beneficiorum. *cap. officii. ibi: quendam virum nobilem. extra de elect.* Cępolla *in loco supra allegat. in 15 priuil.*

Hinc est; quia si in electionibus & aliis actib. voces sunt æquales, & hinc inde numero pares nobiles præferuntur, *argumen. ff. de pactis. l. maiorem: ibi, qui dignitate inter eos præcel-*

præcellit. & ibi dom. meus Ias. notat. & etiam Bart. in leg. 1. in 12. colu. C. de dignit. libr. 12. argumen. dict. l. maiorem. & l. 3 §. 1. ibi: cuius dignitatis. & ibi: alia dignitas. & l. ob carmen. §. fi. de testib.

Et facit, quod dicunt Innoc. & Abb. in c. dudum. de elect. vbi Abbas Panormitanus dicit, quod maioris authoritatis est vox nobilis, quam plebeij.

Etiam facit, quod dicit Arch. in c. hæc autē scripsimus. in fin. 30. dist. vbi dicit, quod in electionibus habenda est ratio. Et illud est secundum priuilegium, quod posuit Cæpolla in d. suo tract. & 13 priuil. Bon. de Curt. in suo tractatu nobilitatis.

Hinc est; quod in eligēdo marito pro puella consensus nobilis est præferendus. c. 1 23. q. 2. quem text. ad hoc allegat Luc. de Pen. in d. l. mulieres. in 6. colu. C. de dignit. lib. 12 & 21. priuileg.

Trigesima septima consideratio. Nobiles honorantur, quantum ad testimonia; quia in dubio, in testimoniis ferendis nobiles præferuntur. in l. 3. in prin. ff. de testib. l. ob carmen. §. fin ff. eo. Spec. in tit. de teste. §. circa in prin. ibi: 4. fallit. vbi dicit, quod si quæritur, an matrimonium sit, vel non. sponsa forte dicente contractum, sponso negante, si ipse sit nobilior, vel honorabilior, pater & mater sponsæ non admittuntur ad testificandum: si vero par, vel inferior, sic, in fauorem matrimonij. c. super eo. extr. de testib. & c. super literis extr. de sponsalib. ita dicit Cæpol. in d. tra. in 3 priuil. nobilitatis. Maior fides præsumitur in nobili propter eius nobilitatem, firmat gl. in c. si testes. §. testium. in ver. quis decurio. 4. q. 3. Bal. in l. testium. in 3. col. C. de testib. & ibi Bart. dicens, quod magis creditur duobus testibus nobilibus, quā pluribus plebeis seu rusticis. Sequitur dom. meus Ias. in l. maiorem. in prin. ff. de pactis. Et Alex. in cons. 28. col. 3. in 1. vol. refert in cons. 31. in 2. vol. & istud cons. Alex. allegat Bonus in loco supra alleg. in 14 priuil. Sed non facit ad propositum, cum solum dicatur per Alex. quod dictū notabilis viri inducit iustissimam credulitatem; quod procedit etiam in multis alijs, qui sunt notabiles, licet non sunt notabiles: de quo dicto plene per dom. meum Ias. in l. properandum. §. sin autem alterutra. in 4. col. C. de iud. in repet. l. admonendi. in 74. col. ff. de iureiur. per Fel. in c. cum contingat. in 234. col. ext. de re iud. et in c. 4. in 7. col. ver. 1. doctrina. ext. de præscr. & per eundē do. meum Ias. in l. de pupillo. §. si quis ipsi pratori. ff. de nou. op. nun. Vnde statur interdum dicto vnius nobilioris. 8. q. 3. c. fi. Luc. de Pen. in l. mulieres. in 9 priuileg.

Hinc est; quod testes vilis cōditionis, contra vere nobiles, seu in dignitate positos, non admittuntur ad testimonium, vt dicit Luc. de Pen in d. l. mulieres. in 25. priuil. in l. 1. C. de reis postul. lib. 10.

Trigesima octaua consideratio. Nobilitati defertur, quo ad honores, quo ad salutationem, & sedis inter iudices assignationem. text. est in l. fi. §. sedēdi. C. vbi senatores vel clariss. & in l. 2. & fi. C. de offic. diuer. iud. Facit ꝙ no. gl. in c. necesse. in verb. quantumcunque. in q. 10. & in §. item vero. Inst. de bon. poss. in ver. altiori. Et istud est vnum ex priuilegiis Boni, nu. 12 in d. suo tract. & in 45. priuil. eiusdem. & sic de vno facit duo.

Hinc est, ꝙ si quis alicui nobili tenetur reddere ratione, debet accedere ad eum, text. est iuncta gl. in verb. æstimandū, in l. per. §. fi. ff. de cond. & demonst. & istud est 25. priuilegiū Cæpol. in loco supra alleg. & Boni de Curt 16.

Hinc est etiam; quod circa Respublicas maior eorum est authoritas l. 2. in fi. C. de prædiis curial. Luc. de Pen. in d. l. mulieres. in 5. priuilegio.

Hinc est; quia etiā circa legationes est maior eorum authoritas, & præferuntur. l. per. ff. de leg. action. Et istud posuit idem Luc. in d. l. mulieres, in 6. priuileg. & in rub. C. de leg. actio. lib. 10. vbi ponit, quæ requiruntur in legato, seu ambasiatore.

Hinc etiam est; quoniam ad eos mittitur tanquam ad egregias personas. ita tenet Lud. Ro. singulari suo 170. in c. item quæro. vbi dicit ita fuisse determinatum per domin. de Rota Romæ, dum casus contigisset de facto; & intellige de nobili paupere, qui ꝓpter verecundiam nō potest venire ad iudiciū, vt videtur

tenere gl. *in c. si qui testium.* & ita videtur tenere Cæpol. *in d. tract. de imperatore milit. elig. in verb. nobilitatis. in 32 & 34 priuil.* & Bonus de Curt. vbi supra *in 17. priuileg.*

Istud tamen non placet do. meo Ias. *in l. ad egregias. in 2. col. ff. de iureiu.* Quia istud priuilegium nō conceditur egregiæ personæ propter paupertatem, aut propter verecundiam. Imo propter excellentiam personarū, & earum dignitatem. Et mihi videtur verior ista opinio do. mei in magnatibus, & magnis nobilibus ad quos etiam solet mitti, quādo maxime sunt in ciuitate: & ita practicatur apud nos. De paupere autem nobili, licet illa gl. sit *in d. c. si qui testium.* Tamen, nihil quo ad nos practicatur; quoniam coguntur venire ad iudicium, quicquid dicat Bonus *in prædicto loco. in 18. priuileg.*

Hinc etiam est; quia ad Imperatoris, Principum, dominorum, & potentum latus nobiles stare debent, nō autem plebeii, seu populares, *l. omnium. circa princ. ibi: inter tot nobiles. C. de testam.* & ibi Bal. *in princ.* qui dicit, quod vbi Princeps, & ibi astāt nobiles: quem sequitur do. meus Ias. post Ange. *in 1. notab.* vbi etiam plus infert, quod præsentia Principis nobilitat hominem; ita quod eo, quod quis adest Principi, seu ipsum comitatur, præsumitur esse nobilis, *l. 1 C. de præpos. labo. lib. 12.* Et istud est tertium priuilegium Cæpo. *in d. tract. de imper. mil. elig. in ver. nobilitatis.* vbi dicit, quod hac ratione; quia nullos nobiles iuxta se habebat, sed illos à sua Curia expulerat, expulsus fuit à regimine ciuitatis Veron. Et etiam istud priuilegium ponit Bonus de Curt. *in 21. priuil. in loco supra alleg.*

Hinc etiam est; quia nobiles debent mitti obuiam Principi, cum veste pulcherrima, & decora, & barba tonsa, 2. *Reg. 19.* de quo Vincentius Segault *in suo opere in 4. c. regali.* & istud priuilegium ponit Cæpol. *in dict. tract. in 30. priuil.* nihil tamen allegat.

TRigesimanona consideratio. Nobilitati in beneficiis magis est prouidendum. vt not. Goffr. *in summa in tit. de tempo. ordinan. §. sed circa hospitalitatem. in fi. ibi. in 2. casu. 81. d. c. non ver. item consid.* Faciunt regulæ Cancellariæ Inno. VIII. in regulis, l. 51. & 52. & 53. regulis Cancellariæ Iulii II. *in 2 & 3 part.* Et ibi commentator Hispa. qui multa accumulauit de huiusmodi priuilegio. Et ibi fit mentio de triplici genere nobilium, scilic. in secunda de illustribus, vt sunt nobiles de Ducum, Comitum, & Marchionum genere: & in tertia de aliis magnis nobilibus, de quibus in dictis regulis Inno. & postmodū de inferioribus nobilibus ex inferiori nobiliū genere procreatis.

Et etiam, vt dicit idem commentator allegando quendam suum tractatum. Nobilitas generis est sextuplex: magna, vt Baronum; maior, vt Ducum, Comitum & Marchionum; maxima, vt Regum, & Imp. Parua, vt nobilium, magnatum, non habentium dignitatē Baroniæ, seu aliam superiorem, vt sunt illi nobiles apud nos, qui habent castra magna cum castellaniis aut præposituris, & simplicibus iurisdictionibus absq; sigillo, & Balliatu. Minor, vt inferiorū à magnatibus, vt sunt apud nos plures nobiles, qui ex reditibus eorum simpliciter viuunt, cum statu fortè duorum aut trium equorum. Minima, vt sunt plures, qui habent aliqua bona, ex quibus viuunt, & cōtentantur vno equo, & in suis domibus faciunt colere, & laborare suas terras, & sunt forte illi, de quibus supra dixi *in 18. consid istius part.* Et tales latius distinguit dictus cōmentator *in d. locis*; quia etiam in beneficiis obtinendis habentur in consid.

Aduertatur tamen ad vnum; quod etiam in beneficialibus ratione nobilitatis spectat genus minorum (quia mulieres etiam dicuntur nobiles, vt supra *in fin. consid 2 part.*) & ita fuit iudicatum per Rotam, vt ibi refert dictus commentator. pro quo facit *cap. nouit de iud.* quod ibi notat Hostiens. Ioa. Andr. & Panor. & facit gl. iuncto text. *in Auth. de incestis nuptiis. §. 1. in ver. generali. col. 3.* & ibi Ang. in aliis tamen secus. *l. 1 ff. ad munícip.* Dyn. in *d. c.* Et prædicta faciunt *in ver. generali. de regu. iur. in 6.* Et prædicta faciunt pro concordatis nostris *in titu. dilect. in ver. quinquennium vero. ibi: in quibus &c.* vbi loquitur de nobilibus ex vtroque parente, qui priuilegiantur, & dispensantur de minori tempore studii vltra alios. Et de ista materia, quā-

nobilitas ex parte patris aut matris attendatur, ponit ample G. Bened. *in sua repetit. cap. Raynut. extr. de testa. in primo verb. scilicet, Rayn. nunc.* dicam latius alibi, & aliquid tetigi *in ista part in 2 consid.*

Hinc est; quia solius nobilitatis fauor, est sufficiens ad causandam dispensationem super pluralitate beneficiorum, secundũ Inno. *in c. dudum. ad fin. de elect. ibi: Item si Papa* vbi sentit, quod sola nobilitas est sufficiẽs ad causandam dispensationem super pluralitate beneficiorum, etiam sine literatura. Facit text. & quod ibi notat. *in ca. multa. extra de præb.* Facit text. *in extrauag. Ioan. 11.* quæ incipit: *execrabilis. ibi: qui propter ipsorũ sublimitatẽ, & generis claritudinem* Et vidi aliquas dispensationes impugnari, & illas non habere effectũ; eo, quod impetrauit dispensationẽ de quarto asserans se nobilem ex vtroq; parente; & tamen non erat nobilis, nisi ex vno parente. Nam in hoc, ex quo asserit quis se nobilẽ ex vtroq; parente, cum nõ sit nisi ex vno, cõmittit mendacium, ex quo carere debet impetratis, *l. & si legibus. C. de preci. Impe. offe.* canonizata 25 *q. 1. c. & si legib.* & tales etiam incidunt in falsum, & tanquam falsarii sunt puniendi, nisi vulgo reputentur nobiles. text. *in l. eos. §. qui se pro milite. ff. de falsis.* vbi ille, qui se pro milite gessit, qui non erat, puniendus est tanquam falsarius, quem Bart. not. contra illos, qui se doctores appellant, cum nõ sint, idem Bart. *in l reddatur. C. de professo. & medicis lib. 10.* Petrus de Anch. *in c. ad Apostolicæ de priuil. in 6.* Ioan. de Ana. *in rub. de magistris in 6 col. & in rub. de crimine falsi, in 6. col.* Fely. *in proœm. decretalium. in 12. col. vers. tertia conclusio.* cum aliis allegatis per Bonum de Curt. *in suo tract nobilitatis, in 2. par. nu. 165.* Ex quo sequitur, quod vnde puniri debent, priuilegium consequi non possunt: dolus enim & delictum alicui patrocinari non debent, *c. pen. extra de concessi præbend.*

Vlterius; quod in beneficialib. genus maternum cõsideretur, patet: quia, vt dicit Ioan. And. *in c. fin. de filiis presbyter.* non valeret dispensatio facta per Papam cum nato ex coniugato nobili, & soluta nobili, nisi de nobilitate materna fuerit facta mentio, vt plene per Fely. *in c. postulasti. col. 4 extra de rescrip.* Nam nobilitas aggrauat delictum.

QVadragesima consideratio. Nobili defertur in bonis; quia propter nobilitatẽ viri maior & latior dos est ab vxore constituenda: quoniam iuxta viri nobilitatẽ dos constitui debet, secundum gl. 1. iuncto text. *in c. nullum. 30. q. 5.* Facit tex. *in l. quæro. & in l. cum potest. § gen. & §. seq. ff. de iur. dot. & in l. si filiæ pater. ibi. ex dignitate. ff. de legat. 3.* faciũt, quæ dicit Dec. *in cõsil. suo 180 in 3. col. in prin.* quod est etiam limitandum, nisi mulier esset pulchra; quia propter pulchritudinẽ mulier facilius maritatur, not. *in l. si voluntate. C. de dot. promis.* dixi *in cõmentariis nostris super consuet. Ducat. Burg. in rub. Des droicts & appar. à gens mariez.* & ample supra *in 2. part. huius operis, in 22 consid.* Istud priuilegium enarrat Bonus de Curt. vbi supra *in 29. priuil* & per Cæpol. vbi supra *in 35 priuil.* in quibus locis prædicta allegant per limitationem præcedentem.

QVadragesimaprima consideratio. Licet alias pater plebeius, dotans filiam habẽtem bona materna, siue aduentitium peculium, si constituat filiæ suæ maiorem dotem attẽta cõditione sua, quod tenetur, seu quod compelli possit iudicis officio dotare. iuxta *l. liberos. ff. de ritu nupt. in l. obligamur. § lege. ff. de act. & oblig.* vt quia plebeius attẽta sua qualitate, non debuisset eidẽ vltra florenos mille constituere: verum quia diues & opulentus, constituit sibi duo mille in dotem, non propterea poterit allegare, se illa mille excedentia conditionẽ sui status constituisse de bonis filiæ suæ maternæ, seu aduẽtitiis; quinimo, totam dotem constitutam de matrimonio suo soluet, non imputando in illa bona materna, text est *in l. fi. ad fin. ver. si vero.* Et ita intelligit ibi illũ text. *in glos. in fin. idoneã. C. de dot. promis.* Si tamen fuerit aliquis nobilis, & de nobili prosapia ortus, habẽs filiã bona materna tenentẽ seu aduentitiũ peculiũ, illamq; dotando simpliciter cõstituat sibi mille scuta solis, dotem quippe nimis excessiuam attẽtis facultatib. ipsius patris; cum sit satis pauper, & tenuis in bonis; sed attento statu suæ cõdi-

tionis, nobilitatis, & familiæ competentem, & concedentē, poterit imputari sibi id, quod plus cōstituit attentis facultatibus, iuxta quas dos est commensuranda iuribus hic in præcedenti priuilegio allegatis: videlicet in bonis ipsius filiæ minis, & tunc partem de bonis. text. est *in d. l. fin. ver. vbi autem. C. de dot. promiss.* Et hoc operatur status & conditio nobilitatis. Et rationem diuersitatis assignat idem de Curt. *in d. loco in 20. priuileg.* Quia secundo casu, pater dicitur fecisse conditionem filiæ meliorem, & vtiliter gessisse negotium suum, attento nobilitatis statu ipsius primo casu non ita dicit declarasse dom. Carolum Ruinum, *l. 1. ff. sol. mat.* Et, vt dicit facit in argu. tex. *in l. ius alimentorum. ff. vbi pup. educ. debeat.* & tex. *in l. cum plures. §. nimium, ibi; respectu æstimationis pupilli. & §. seq. ibi; pro dignitate natalium. & in l. tutor secundum dignitatem. ff. de admin. tut.*

Ego volui de verbo ad verbum hic inserere huiusmodi priuilegium, ad demōstrandum, quod ille text. *in d. l. fin.* nihil facit ad propositum, quod in hoc plus priuilegietur nobilitas in secundo casu, quam in primo, nec quod hoc faciat status nobilitatis in secundo casu, plusquam in primo: imo, quod ita dici potest, quod in primo casu erat nobilis prout in secundo, vt clare videri potest, & sic probatur. Nam, vt dicit ibi textus etiam in primo casu liberalitas paterna dotem, vel ante nuptias donationem dare suggessit. decidendo primum casum dicit: Liberalitas itaque talis remaneat vera, & irreuocabilis, vt puro nomine liberalitas, & debitam suam sequatur fortunam, quæ quidem liberalitas conuenit nobilibus. text. *in §. hoc amplius. Instit. de rer. diuis. & in l fin. C de consulibus. libr. 12.* Ludouicus Romanus *singulari suo 664. in cap. nobilitas.* ergo in vtroque casu est nobilis, sed in vno considerata est inopia, & in alio abundantia bonorum; & hoc ne pater deueniat ad inopiam, quæ est sola consideratio secundi casus, & diuersificationis à patrimonio, & non nobilitas in secundo, vltra quam sit primo casu. Et ita mihi videtur contra opinionē Caroli Ruini, & prædicti Boni, ex quo non debebat tale quid poni pro priuilegio nobilitatis, prout nec etiam posuit Cæpol.

Hinc etiam est; quod nobili ad paupertatē redacto, debet dari gratis soldata, vt tenet Bart. Cæpol. *in d. suo tract. de imp. mil. eligend. in ver. nobilitatis. in 31 priuil.*

Quadragesima secunda consideratio. In constitutione dotis, aut donationis propter nuptias furiosorum, in quibus non solum curatores, sed etiā hi, qui sunt ex cognatione nobiliores, adhibendi sunt, vt est casus *in l. tam dementis. C. de epi aud.* ideo dicit ibi Alb. quod nobiliores de genere puellæ sunt vocandi, cum agitur de dote sibi restituenda. & idem Raph. Ful. *in fin.* qui dicit idem in filiis maritandis, vt nobiliores ex genere debeant adhiberi, & istud est 11. priuilegium in *loco sæpe alleg* positum, & 33 quod posuit Bonus de Curt. *in suo tract. de nobilitate.* vbi affert rationem; ex eo, quia multum præsumitur pro nobilibus; quæ est multum generalis ad plures casus.

Quadragesimatertia consideratio. Nobiles nomina sua apponi solent facere in instrumentis, aut inscribi. text. est *in l. si pupillis. §. sed si per interpositam personam. ff. de auto. tuto.* & probatur *in l. optimam. in ver. optimas. C. de contrah. & commu. stip.* & istud est 13. priuilegiū Cæpol *in loco supra sæpe alleg.*

Quadragesimaquarta consideratio. Nobilitati defertur in priuil. condendi testamenta, vt est casus *in l. omnium. in princ. C. de testam. ibi: tot nobiles.* Sed non video, quod in hoc nobilitas sit causa istius priuilegii, sed presentia Principis, vt dicit Cæpol *in d. loco. in 14. priuil.* Et quomodo defertur nobilitati, habes per G. Bened. *in sua repet. c. Raynutius. extra de testam. mortuo itaq; testatore. 1 nu 221.*

Quadragesimaquinta consideratio. Nobilitas in hoc honoratur, quod si aliquis sit incola duarum ciuitatum, & ab vtraque parte simul vocetur ad munera, nobiliori & maiori ciuitati est deferendum. argu. *in Auth. & hæred. & Falc. §. si quis autem. col. 1. in Auth. de defen. ciuit. §. interim. col. 3. & in l. fin ff. de st. instr. & l. si quis. C. de natur. lib.* & hoc

hoc not. gl. *in l.1. C. de mu. patr. in gl. magna, circa finem, lib.* 10. & iſtud eſt 18. priuilegium Cæp. *in loco ſupra alleg.*

Hoc dubium pluries euenit apud nos tempore fenagiorum; ſed ſemper fuit deciſum, quod tenetur ad fenagia illius loci, in quo faciebat reſidentiam tempore conceſſionis, non habendo reſpectum ad vtilitatem loci.

Quadrageſimaſexta conſideratio. Nobilium appellatione Comites, & Marchiones comprehenduntur. *c. grandi. ibi: nobilem virum Comitem Bononienſem. de ſuppl. negli. prælat. in 6. & cap. conſtitutis. 2. ibi: Sororis nobilis viri Marchionis Meſinenſ. extr. de teſti.* ꝙ ſecundum Domini de ſancto Gemin. *in d. c. quod in princ. in 3. notab.* Facit ad priuilegia, quæ Comitib. Palatinis conceduntur, vt poſſint legitimare illegitimos, exceptis filijs nobilium, quia comprehenduntur filij Comitum, & Marchionum in illa exceptione, & iſtud eſt 40. priuilegium Cæpoll. *in loco ſupra relato*, & Boni de Curt. 23. vbi dicit, quod idẽ in Ducibus, excepto tamen vno caſu, videlicet, vbi ageretur de derogatione aliquorum ſpecialium iurium, vt puta, in derogatione iuriſpatronatus laicorum etiám nobilium, facta à ſede Apoſtolica: quia in hac derogatione nõ comprehenderentur iura patronatus Regũ, Ducum, Comitum, & Marchionum, vt dicit Fel. *in ſuo tract. quando literæ Apoſtolicæ præiudicent patronis. in 5. col. ver. ampliatur octauo.*

Quadrageſimaſeptima conſideratio. Nobiles laudantur ex magnanimitate, magnificentia, docilitate, induſtria, politia, & affabilitate, vt de his ſupra *in 5. par.* dictum eſt *in multis conſid.* Ita dicit Luc. de Pen. *in l. ſi qui. col. 2. C. ne ruſticani ad vl. obſeq. deuoc. lib.* 11. Et ibi addit, quod etiam commercia fugiunt. Et in multis alijs laudãtur nobiles, ſi euitauerint iniuſtã rapinã, & iuſtitiam in omnes ſeruauerint, vt ample Iud. Clict. *in ſuo tract. de vera nobilitate. cap* 13. Ex religione in Deum & diuini cultus reuerentia. *eod. tract. c.* 11. Si conſortia virorum proborum colãt, & luxurias euitẽt. *eod. tract. cap.* 29. Ex abſtinentia à deieratione Dei & Sanctorum. Clicto. *ibi. c.* 15. Si à ludis inhoneſtis ſe contineant. *ibid. c.* 16. Si talia euitauerint, quæ recenſet ibi. Clict. *c.* 17 & 19. Sed cum videam hoc quaſi impoſſibile apud nobiles, qui in huiuſmodi irretiti, & aſſuefacti ſunt, vtplurimũ ſaltẽ tẽpore belli ingruentis, non aliter inſiſto, cum etiã eſſet vltra intentum, ſi vitia eorum explicare vellẽ.

Quadrageſimaoctaua conſideratio. Nobilitas in hoc honoratur, quod nobiles excuſantur à munerib. tam realib. quã perſonalibus ſordidis, & à tallijs, & collectis primo de iure, vt tenet Guid. Papæ *in deciſ. Delphin.* 384. Et poſt eum Io. de Month. ciuis, & cõtemporaneus noſter *in ſuo promptuario iuris. in verbo, tributum. in gloſ. reddite. ad fin. ibi: quarta collecta, &c.* Et pro iſta par. allegãt l. 3. §. 1. *ff. de mu. & hon. & l. à muneribus. ff. de vac. mun.* ſic inducendo illos text. quo ad milites, qui actu militãt, & veterani, qui à militia miſſi ſunt: & ſic militare deſierunt, excuſantur à collecta; ergo & nobiles, cum nobiles vel militent, vel militare deſierunt, vel ſaltem apti nati ſunt militare.

Facit ſecundo, & fortius; quia propter nobilitatem ſolet quãdoq; à Principe tribui immunitas etiã à tutela: vt eſt text. quem omnes ſingularizãt, *in l. non tamen. §. 1. in princ. ibi: & propter inclytam nobilitatem. ff. de excu. tut.* & ibi hoc not. Bald. & Nicol. de Neapoli dicentes, quod nobilitas tribuit immunitatem, ſiue eſt cauſa immunitatis concedendæ.

Item, nobiles excuſantur apud nos à collectis ex priuilegio Principis. Nam Rex Carolus ſextus, anno dom. 1408. ordinauit nobiles ad contributionem Galliarum, non teneri pro bonis, etiam ab ignobilib. quoquo modo acquiſitis, quã diu illa in ſuis tenebunt manibus. Imo cenſeri debent nobilia, & ſic exempta, quovis modo eis obvenerint, & iſtam ordinationem refert & ſequitur G. Bened. *in ſua rep. c. Rayn. in ver. & vxorem nomine Adelaſiam. in 4. deci. in fin. illius, de teſtamen.* & Aufrerius *in tit. de tallijs.* & eſt poſita in ordine 12. apud eundem.

Idem etiã ex præſcriptione, cum immunitas præſcribi poteſt, vt tenet Iacobinus de S. Georg. *in tracta. ſuo de homag. in ver. & promiſerunt, col. pen. ad medium.*

Item, ex consuetudine generali, vt dicit Iac. Rebuffi, *in l. 1. C. de indictio. lib.* 10. & Io. de Monthelo. vbi supra. & Guid. Papæ *in d. dec.* innuens, quod ex consuetudine, in cõfessione statuum patriæ Delphinatus, quæ fit pro subsidiis indicendis, excipiuntur nobiles nobiliter viuentes Luc. de Pen. *in l. agros limitaneos. C. de fundis limitrophis. lib.* 11 & dixi *in cõmento nostro super consuet. Duc. Burg ti. des iustices.* § 4. *in gl. & sur ses hommes. vac. ad Lu. de P. n. nu.* 6. & per Bonum de Curt. Brixien. *in suo tract. nobil. in* 5. *par. nu.* 44. vbi dicit, quod ita seruari solet in sua patria Brixiæ: & ibi ample per eum discutitur *in vers.* 22. *num.* 43. an nobiles excusentur à muneribus personalib. & realibus: vbi tenet, quod non excusentur de iure. Sed quia ex rationib. ante deductis, hodie in Franc. & apud nos aliter obseruatur; ideo eius fundamenta recitare esset superuacaneum & præter propositũ, & intentum huiusce operis: Dixi tamen supra *in* 5. *par. in* 24. *consid. incip. Principes vltra alios in multis. ver.* 119 *incip. Principes honorantur, &c. ibi: Sed, quia, vt dicit Spec.* quod nobiles tenentur pro redemptione Regis captiui, pro magna necessitate communi, & euidenti periculo. & vide Iac. Rebuf. *in loco ante alleg.*

QVadragesimanona consideratio. Diuersi reperiuntur ritus & mores nobilium, secundũ diuersas patrias & prouincias: quoniam quælibet patria in ritu viuendi quo ad nobiles suo sensu abundat. Et ita inter nobiles habetur & consideratur laus nobilitatis diuersa (cum multiplex, & varia sit obseruatio illius) secundum diuersos vsus, & mores patriarum, vt scribit Pogius *in tract. suo de nobilitate*, & quantum inter se differant, vt etiam ex sequentibus patescit.

Neapolitani vero, qui præ cæteris nobilitatem præ se ferre videntur, eam in desidia ac ignauia constituere videntur. Nulli etenim præterquam inerti, & inexperto ocio intenti, sedendo, atq; oscitando ex suis possessionibus vitam degunt. Nefas est (vt opinantur) nobili, rei rusticæ, aut suis rationibus cognoscendis operam dare. Sedentes in atriis, in hemicyclis, aut in equitando, priscis maioribus orti, se nobiles profitentur. Mercaturam turpissimam vilissimamq; exhorrẽt, adeo fastu nobilitatis tumentes, vt quantumuis egenus atq; inops citius fame interiret, quam filiam vel opulentissimo mercatori matrimonio collocaret; mauult furtis & latrocinio, quam honesto quæstui vacare.

Venetorum consuetudo huic absurditati, inertiæ, ineptitudini, & obseruationi contraria est: inter quos nobilitas, veluti... quædã ab reliquo populo discreta: mercaturam omnis excercet: ea quoque, quæ equestris ordinis insignio potitur, neq; mercaturam à nobilium exercitio existimãt alienam. Omnes enim, qui Reipublicæ munerib. funguntur, quique (vt dicunt) ex ordine senatorio, nascuntur atq; appellantur nobiles. Adeoq; hac vulgari aura inflantur nonnulli, vt, etiamsi quis parente absurdo, stulto, insulso, inope, ipse quoque haud dissimilis parenti fuerit: tamen si in popularem virum incideri rit quamuis doctum & sapientem, eum præ se contemnat tumore, seu rumore nobilitatis. Sed, vt ait Pogius, mallet Apuleii se effe asinum, quam vt talis esset, aut ortus ex eo, cui minimus, quam asello sensus aut prudentia inest.

Romani; qui appellantur nobiles, mercaturam, vt rem vilem atque abiectam contemnunt, cultui agrorum, & rei rusticæ vacare, gregis atq; armentorum curam gerere, pecuaria opes quærere, quæstum honestũ, & viro nobili dignum putant. Idque eis, qui possunt agere, etiam si recenti sint familia, hoc lucri genere patefit aditus ad nobilitatẽ. Est apud eos (vt ait Pogius) honesta, licet rusticana nobilitas, longe distans à Neapolitana.

Sed secundum eum rectius de nobilitate sentire videtur, dum ait. Habentur enim & esse nobiles apud omnes dicuntur, & esse nobiles existimantur, orti, seu originem trahentes ab antiqua familia & stirpe, quorum maiores opulenti functi honore, officiis aut dignitate ciuitatis in Reipub. administratione versati sint: quorum pars se ad mercaturam confert, pars titulo nobilium gaudens, nulli exercitio dedita & venatu & aucupio oblectatur.

Ianuensibus idem, quod Venetis vsuue-
nit, nauigationi deduntur omnes, præsertim
maritimæ, nobiles atque ignobiles, qui nulla
re nisi origine distinguuntur.

Sunt ex his quidam in castellis montanis
positi Caci more, itineribus infesti, qui no-
biles habentur Lombardi.

Per idem tractus, seu distractus omnis Ve-
torũ, qui dicuntur nobiles, viuunt ex præ-
diorum fructu, & paterna hæreditate, nullo
præterquam venandi aucupandique studio
ducti: his sola origo, & negotiorum vacatio
nobilitatem largitur.

Germani, atque Alemanni, quibus census
patrimonij ad victũ suppetit, & his, qui pro-
cul vrbibus, aut qui castellis, & oppidulis do-
minantur, quorũ magna pars latrocinio de-
dita, nobiles censentur: quibus humanius
ingenium natura dedit, hærent principibus,
quorum aula assuescunt cultiori vitæ; ru-
des tamen, & moribus asperi.

Galliæ omnis vna est nobilium norma. Nã
rura & prædia sua (dicam potius castra) inco-
lentes vrbes fugiunt, in quibus habitare no-
bilem turpe ducitur: qui in illis degunt, igno-
biles habẽtur à nobilibus. Mercatores asper-
nantur, vt vile atque abiectum hominum ge-
nus. Prædiis suis (hoc est, censibus, reditibus,
seu prouentibus) contentum ac prodigum
esse (vt eis à natura inest) neq; futura quicquã
pensi habere: signum nobilitatis volunt. Ea
quotidie augetur, vel pecunia, vel famulatu.
Nam mercatorum, aut quorumuis opificum
filii, qui diuitiis præstant (quos burgenses vo-
camus honestiori vocabulo) aut empto præ-
dio (hoc est seignoria) rus se conferunt, vrbe
relicta, atque eius fructu contenti, semino-
biles, seu nobilitati euadunt, suisque posteris
nobilitatem præbent. Aut famulantes Prin-
cipib. aliquo prædio collato pro nobilibus
honorantur. Ita plus illis rura, & nemus con-
ferunt, quam vrbes, atque ocii aut negotii ra-
tio ad consequendam nobilitatem. Salua pa-
ce Pogii: quia non bene intellexit nobilita-
tem Gallorum; quippe illi apud nos haben-
tur nobiles, & tales reputantur, qui origi-
ne antiqua, & immemoriali sunt nobiles,
aut eorum prædecessores ex priuilegio Prin-
cipis, & tales, vt communiter morantur in ru-
re, vbi habent sua castra, hoc est, casas altas,
amplas, sumptuosas, & luxuriosas, fortes, &
munitas muris & vallis, atq; etiam sua domi-
nia habent, quib. victũ percipiunt, cũ censib.
super ruricolis sibi assignatis: super quib' ha-
bent iurisdictionẽ, & venationibus & aucu-
piis continue occupantur. Qui vero etiam
nobiles forent, in villis, seu vicis ruralibus (v-
bi sunt ædificia sine muris vel vallo,) habitẽt,
à nobilib. reprobantur, & dedignantur. Et
de ritibus Gallorum nobilium iam dixi supra
in 18. consid. ver. apud nos Gallos. Et quod nobi-
les Galli sint optimi venatores, multumque
eis venatio conueniat, satis scribit G. Bened.
*in sua repet. cap. Ray in ver. & vxorem nomine
Adelasiã in materia successionis ab inte. nu.* 885.
vbi inquit: Est enim Gallicæ nobilitatis vana
cõsuetudo, ad feras venatu deprehendendas
se conuertere, *ca quorundam. 34. distinct.* vbi
dicitur, quod Germani, & Galli sunt venatio-
ni naturaliter dediti, quibus multũ confert,
quod canes, qui leporarii vocantur, leues &
agiles habent, de quibus insigniter meminit
Ouidius *lib. 1. Metam.*

> *Ipse amor, admisso* (hoc est, veloci) *sequitur*
> *vestigia passu,*
> *Vt canis in vacuo leporem cum Gallicus aruo*
> *Vidit, & hic prædam pedibus petit ille salutẽ.*

Præterea dulcis, & naturalis venatio, po-
tius fit causa spatii & exercitii, quam commo-
di aut lucri; quia non tam gaudent nobiles de
magna præda, quam de volatu, & cursu, quæ
animos recreant, præsertim Gallorum.

Hos Britanni sequuntur, Angli hodie vo-
cati, qui nobiles in ciuitatibus morari, igno-
miniæ loco putant, rura syluis ac pascuis seclu-
sa inhabitant, nobiliorem ex censu iudicant,
rem rusticam curant vendentes lanam, &
armentorum fœtus: neque turpe existimant
admiscere quæstui rusticano, & vt refert Po-
gius: vidit hominem relicta mercandi cura,
cum prædia preciosiora emisset, atque in ea
cum familia, vrbe relicta, se contulisset,
authorem nobilitatis filiis extitisse, & ipsum
non reiectum à nobilium cœtu. Multos hu-

iusmodi hodie videmus in Gallia, qui à plebeis orti, cum eorum prædecessores, vrbe posthabita, possessiones iurisdictionales sibi compararint, ex quibus vitam degunt, se nobilium consortio immiscere, & pro nobilibus reputari volunt; quod absurde fit apud nos, sicut & in Anglia. Multos etiam, ait Pogius, in Anglia ignobilis generis, aliquod præstans in bello facinus, acceptis à Principe donis, nobilitauit.

Hispania duplici nobilitate vtitur. Nam, & qui in suis ciuitatibus antiquo genere orti, cæteris præsunt, diuitiis præditi, & qui in campis commorantes nutriuntur ex prædiorum censu, cum ornatiore quodam viuendi ritu, quæ cæteris præstant, nobilium nomen tenent. Inter omnes illos Equester ordo primum nobilitatis locum habet.

Apud Græcos quicunq; ad Imp. aulam vocati, seruitio eius insistunt, quantumuis abiecti generis, ob Princ. consuetudinem ac famulatum, nobilitatis titulo potiuntur, appellanturq; deinceps nobiles, & de ista nobilitate dixi supra *in ista part. in 19. consid.*

Hodie vero, apud Principes is mos inoleuit nobilitandi, vt quilibet Princeps priuilegio, & literis faciat nobiles, nulla habita virtutis ratione. Ita isti (quod risu dignum est secundum Pogium) vsu & obsequio scriptura, & cera, nobilitatem adipiscuntur: & de hac dixi supra *in 17. consid. huius part.*

Barbaris quoq; gentibus diuersi sunt nobilium mores.

Ægyptiis, ac Syris nulla habetur nobilitas, nisi eorum, qui militiæ deduntur, qui soli excellunt ac dominantur, reliquis seruorũ loco habitis. At illos omnes constat esse emptitios seruos, qui postmodum præfecturas equitum prouinciarumq; sortiti, vsque adeo fortunæ beneficio efferũtur, vt ex eis potentior regnum occupet viribus armorũ fretus.

Teucros insuper, & superiores Sarmatas arma nobilitant. Nam, qui ordines ducunt, ditati prædiis, nobiles dicuntur, & ipsi quoque, ex seruitio maiori ex parte ad militiam asciti; pueri enim empti pretio militiam cōdiscunt, in qua excellere parit nobilitatē; & de ista nobilitatē, quæ causatur ex militia, habetur supra *ista parte in 25. consid.*

Sed, quæ istarum sit certa, & vera nobilitas, disputat Pogius *in dicto opere de nobilitate,* & tandem concludit, quod sola nobilitas animi, & quæ virtute præcedit, est vera nobilitas, & excellentior aliis, de quibus diffuse in ista parte dixi, præcipue *in 5. consid.* ideo non repeto.

QVinquagesima consideratio. Ex omnibus superius deductis bene pensatis infertur illud vulgatum (quod solent nobiles quandoque dicere) *ie suis gentil-homme comme le Roy*: & quod inferior nobilis dicit superiori: *Ie suis gentil-homme comme vous*: non esse verum; imo falsum, & per hoc fit iniuria superiori. Cum, vt hic ante scriptum est, in 15. *consid.* etiam Rex, Dux, Marchio, & Comes dicantur nobiles, & sint in alia dignitate, quam inferiores, & Rex sit in maiori dignitate quam Dux, & Dux quam Comes, & sic de singulis: cum dignitas, & nobilitas idem sint, vt dixi ante *in 1. parte, in 6. consid.* Sicut ergo dignitas capit augmentum, vel diminutionem secundum qualitatē eidem adiectam; ita & nobilitas secundum dignitatem ei adiectam. Quia nobilitas non potest esse sine aliqua specie dignitatis, vt hic ante dixi, *in 7. consideratione*: quod nobilitas dicitur eo, quod secernitur & differt à plebe siue plebeis, qui sunt sine aliqua dignitate. Ideo conclusiue; Omnes nobiles habentes annexam dignitatem Principatus, præferuntur omnibus inferioribus. Et tales dici possunt esse in primo gradu meræ nobilitatis. Quoniam sicut iurisdictio diuiditur in tres, in meram, mixtam, & infimam. Et meræ iurisdictionis sunt sex gradus, vt dicit Bar. *in l. imperium. ff. de iurisd. omn. iud.* aut tres, secundum Bald. aut quatuor, vt voluit do. meus Ias. *in d. l. imperium.* de quibus per Purpurat. ibi. nu. 206. qui sequitur diuisionem Bar. Sed quia de his supra dixi *in 5. par.* hic non repeto; cum in hac parte etiā discutiatur de alia nobilitate, quæ non est in mero gradu, sed in mixto, scil. post Principes. Et licet de hoc gradu mixti imperii, & sic mixtæ nobilitatis possent fieri sex

erit sex species, secundum quod Bar. facit sex gradus; tamen do. meus Ias. facit tantũ tres; scilicet maximi, medii, & minimi: & hic erit idem in nobilibus; quia erunt maximi, vt Barones; medii, vt castellani; & alii minimi, vt domini, valuasores, seu alii domini habentes merum omnimodam iurisdictionem, & nullos vasallos sub se habentes. Et sic ex pluribus cognoscitur maioritas in istis ex antiquitate originis, ex maioritate præeminentiæ, & iurisdictionis, & ex maiori reputatione, & quis ex his potest dici maior, & maiorem habere nobilitatẽ. In infimis, qui sunt tertii gradus, etiam sunt tres species, vt dicit do. meus Ias. *in d. l. Imperium. in pen. colum.* Et sunt isti parui nobiles, qui habent aliquam paruam iurisdictionem, & qui non possunt mulctare delinquentes, nisi vsque ad 60. solidos. alii vsq; ad [illegible] solidos tantum, quæ dicitur iurisdictio seu iustitia sub solato, hoc est, sub laicte. Alii, qui habent aliquod dominium nobile, & francum, non subiectum alicui, sine aliqua tamen iurisdictione. Et isti etiam dicunt se nobiles, sed in infimo genere nobilitatis, & in minimo gradu. Ex his potest cõsiderari, in vnaquaque persona secundum eius qualitatem, cuius gradus sit nobilis, & an sit verum dicere, quod existens in vltimo gradu infimę nobilitatis, possit dicere existenti in primo genere, & gradu nobilitatis, quod est ita nobilis, sicut & ille: quoniam ex prædictis constat quod non: & sic, quod sit iniuria superiori, qui potest ornare suam nobilitatẽ ex multis qualitatibus supradictis, ex quibus diuersificabitur ab alia. Ideo erit verũ dicere, quod vnus est magis nobilis, quam alius. Vide hic ante in vigesimaseptima consid. Et tali, si dicatur per inferiorem, quod si ita nobilis, fit iniuria, vt dixi. Sicut si fieret de armis, ita quod vsurpans arma nobiliora alterius, infert ei iniuriam, vt supra *in 1. part. in 15. 20. 21. 23. & plerisq; conclusionibus, 38. consid.* Sic hoc casu, si inferior, & minus nobilis vsurpet nobilitatem maioris & superioris, & suam inferiorem adæquare voluerit maiori, & istud facile cognosci potest ex multis, quæ elici possunt ex ante dictis in hac parte, quæ si contingant in facto, considera qualitates partium, & scias diuersificare secundum maius & minus, & secundum maius dignum, & minus dignum.

Octauæ partis Catalogi gloriæ Mundi finis.

NONA CATALOGI GLORIÆ MVNDI PARS,

Laudes & honores Militum declarat.

Quadraginta & octo Considerationes habet.

CVm militiæ summa laus sit, vt habetur *c. in summa. in initio, & in fin. 33. quæst. 1.* & Seneca *in Hercule furente Tragœdia 1.* Omnis (inquit) in ferro est salus. Ideo dicitur bellum omni iure diuino, naturali & gentium pro tuitione rerum suarum permissum esse, secundum Paul. de Cast. *consil. suo 33.* & dicit tex. *in ca. militare 33 qu. 1.* quod militare non est delictum. Quoniam plures fuerunt milites à Deo approbati, vt de Dauid, de quo dicit Deus: Inueni hominem secundum cor meum. & de pluribus aliis, de quibus habetur *Reg. 1. 2. 3. & 4. & Maccab. 1. & 2.* dicam infra *in 3. & 11. consid.*

ERit ex eo prima consideratio. Quia hic ponitur ordo militum ante ordinem literatorum, propter quod quæri posset, quis præcedere debeat, an Doctor, an miles?

Et inprimis reperio inter alios dom. Signorolum de Homodeis legum Doctorem, qui hanc quæstionem disputauit anno Do. 1340. & quæsiuit; An doctor insignis honoris, & præcellentiæ militem præcedere debeat, vel econuerso. Et post eũ Ludo. Bolognin. qui in huiusmodi disputatione introduxit nouum duellum inter illustrem ac excellentissimum in toto terrarum orbe Iurisconsult. do. Franciscum de Acolitis dictum de Aretio, pro parte doctorum tuenda loquentem. Et inuictissimum, ac iustissimum Principem armorumq; Ducem & totius Italię benemeritũ do. Federicum Vrbinum pro parte militari defendenda loquentem. Et vltimo loco pro omnium cõcordia introduxit do. Alex. Tartagnium Imol. cuius sentẽtiæ omnes acquieuisse attestatur. Cuius etiã sententiæ acquiescendo, dico prout Alexand. omisso tamen primo loco sedendi inter milites & doctores, quem credo dandum esse militib. quicquid dicant omnes doctores, vt satis probaui in 8. *consid. 7. part. huius operis.*

Facit pro hoc vna ratio vrgẽs inter alias, q in omnib. fere locis iuris ciuilis, vbi fit mẽtio de armis & legib. semper præferuntur arma, non solũ in legib. Imper. vt *in l. 1. in pr. C. de lar- stin. Cod. compon. & in l. 1. C. de vet. iu. ennc. & l.* verumetiam in *tanta. eod. tit. & proœ Inst. in pr.* *ff. de vacatio. muner.* legib. iurisconsl. *l. his honorib.* *ner.* vt supra dixi *in 8. cons. 7. part.* etiã iure diuino, vbi fit mentio de officiariis militaribus, & iustitiæ prępununtur militares in ordine literæ seu scripturæ: qui quidem ordo seruandus est. *l. qui soluendo. ff. de hered. instit* & dixi supra *in 4. part. in 73. consid.* vbi ample. In aliis autem locis præter illum primum insequendo doctrinam Alex. *in l. centurio ff. de vulg. & pup. substi.* dico in hunc, qui sequitur, modum.

Post prædictũ primum locum, quẽ dimitto suo loco, vt supra dictũ est in actib. doctoreis, sine dubio doctor pręfertur militi. *l. nemo clericus, vel militaris. C. de summa trinit.* Et e contra in actibus militarib. milites doctorib. præfe-

præferuntur. *l. ciuilib. C. de off. vic.* sed in actib. promiscuis, seu naturalib. primo præferuntur doctores existētes ad latus Principis: & hi habent primū locum post supremum, quem obtinet. Secundū vero locum tenent milites, qui militant ad latus Principis, vel qui sunt Equites Romani. Tertium vero locum habent doctores excellentes, qui non sunt ad latus Principis. Quartum vero locū habent simplices milites. Quintum vero & vltimum locū tenent doctorelli: & ita dicit se alias tenuisse in lectura *in leg. centurio. in 2. col. ff. de vulga. & pupil. substit. in verb. puto, quod in actib. militaribus.* Et quicquid dicāt & dom. Alexan. & alii, oppositum huius opinionis, q̄ semper in actib. doctoreis præferuntur doctores. In actib. militaribus milites, sed in actu indifferēti, data paritate militū & doctorum, videlicet, in Magistro militū primo, qui dicitur apud nos Conestabilis: & in præfecto prætore seu quæstore, qui etiā vulgo Cancellarius nuncupatur, q̄ semper miles præfertur doctori, & sic de singulis de gradu in gradū: quia in ordine literæ præponūtur arma legibus, ex rationib. superius deductis *in d. 7. part. in 8. consid.* Ideo in tractando primo incipiam à militibus.

Secunda consideratio. Plura militū genera reperiuntur quo ad nos. Quidā enim sunt milites militiæ Ecclesiasticæ, qui etiam licet sequantur arma; tamen sunt milites Ecclesiæ, seu militiæ Ecclesiasticæ, qui dicuntur Hierosolymitani, & participant de vtraque: tamen quia plus attingunt dignitatem Ecclesiasticā, quam temporalem, ideo eos præponendos censui cæteris militibus: quemadmodum Ecclesia seu spiritualitas tēporalitati præfertur, cum à digniori fiat denominatio. dixi supra *in 4. part.*

Alii sunt milites ordinis seu torquati apud nos, qui sunt milites existentes ad latus Principis: qui proprie & maxime habent vi illius ordinis quandam dignitatem, seu prærogatiuam particularem vltra militiam simplicem de per se.

Alii sunt milites armatæ militiæ simplicis, & de per se, de quibus principaliter intendimus hic tractare, & de eorum laude, gloria, præeminentia & dignitate.

Tertia consideratio. Inter omnia exercitia mortalium nihil excellentius, nihil præclarius armata militia. Ea enim exercitatio vtilitate, & honore cætera præstat. Per militiā enim armorum exercitium, Reipub. quies, atque salus quæritur & conseruatur, & ab omni hostili vastitate liberatur. Cuius exercitii laudes & vtilitatem ipsa humana indigentia demonstrat & extollit. Vt enim antiqui voluerunt, militia recte manibus comparatur, quæ naturæ imperio paratæ sunt ad corpus iuuandum. Sicut enim manus sunt in corpore naturaliter institutæ ad repellendum nociua, ad percutienda infestantia, ad attrahēda necessaria, & ad conseruanda alia membra corporum, illaque augenda: sic milites ad ista conficienda in Rempubl. pernecessarii sunt. Quid enim profuit disciplina militaris Imperio Romano, ponit Valerius *in suo li. 2. in tit. de disciplina militari.* Et merito dicitur, quod summa militiæ laus sit, vt habetur *in cap. summa. 33. quæst. 1. in prin. & in fi.* Et Seneca *in Hercule furente, Tragœdia 1.* Omnis, inquit, in ferro est salus. Et ideo dicitur, quod bellum omni iure pro defensione rerum suarum permissum est, vt ample scribit Ioan. de Terraub. *in opere de vinea Ecclesiæ, artic. 10. tertii tractatus in gloss. in ver. sufficiant.*

Imo & nos de Regno Franciæ dicere possumus illud, quod scriptum est *in l. 1. Cod. de Iustinian. Cod. componendo*: quod dicebat Iustinianus, summa Reipublicæ Francorū tuitio, de stirpe duarum rerum armorum atque legum veniens, vimque suam exinde muniens. Felix Regum nostrorum Christianissimū genus omnibus anteponi nationibus, omnibus gentibus dominari, tam præteritis effecit temporibus, quam Deo propitio in æternum efficiet, vt de his infra dicetur, & primo de militia.

Inducta est enim pro pace tuenda *l. mulierem. ff. de accus.* Hinc Plato *de Republica* cum cæteros status in ciuitate instituisset, vnum necessarium genus hominum longe cæteris anteposuit, qui arma tenerent, ciuesque alios ab hostibus defenderent. Quibus mirifica priuilegia tribuit: honoreque & dignitate

cæteros voluit antecellere, quodque si minime honorentur, pauci fortes reperirẽtur, iuxta Arist. sententiam. Apud illos inueniuntur fortes milites & tyrones, apud quos fortissimi quique honorantur, & secundum Ciceronem iacent semper & parum vigent, qui apud quosdam non decorantur. Ea ergo Respublica tyrannidem sapit, quæ fortes, aut sapiẽtes minime honorat. Quis enim clarissimos milites cunctis non anteponit, quorum pietas in patriam studiosa est, & mors pro illius salute semper offertur? Hinc Bruti, Publicolæ, Camilli, Scipiones celebrantur. Si enim milites in Republica deessent, virgines passim raperentur, matresfamiliæ ad libidinem traherentur, sacra simul & profana polluerẽtur, tandemque cuncta cædibus & incendiis misera quadam conditione miscerentur. Et tandem quicquid prauis hominibus liberet, id innoxios atque innocentes pati oporteret. Et ideo Hippodamus scripsit tres partes esse necessarias in ciuitate: primam quidem agricolarum, de quibus infra dicturus sum *in 11. part.* secundam artificum; tertiam propulsatorum belli & arma tenentium.

Quod videntes nostri Hedui, & huius nostræ ciuitatis Incolæ post habitas literas Regias in forma edicti generalis de fugando, deiiciendo, & inuadendo quosdam tribaldos dictos *auanturiers*, qui se absq; licentia Principis insurrexerant, omnia deuastando, & quædam societates inerant, qui infinita & innumerabilia nefanda & relatu horribilia in populum committebant; vt oppressionibus & deuastationibus illorum resisteretur. Secundum mandatum & edictum Domi. Regis nostri, in eorum ciuitate hoc anno Domini 1523. statum militarem ordinauerunt decernendo capitaneos, decennarios & centenarios. Ita quod per huiusmodi ordinationem militarem, populum & vicinos ex mandato Regis ab huiusmodi sceleratissimis viris liberarunt, quod nec ausi fuere attentare aliæ quæcunque ciuitates regni, nisi post infinitas mirabiles executiones factas per nostros ciues Heduen. in huiusmodi facinorosos homines, quos ita castigauit & disrupit hæc nostra ciuitas, quod quoscunque potuit, interfecit, & laqueo suspendi fecit: quod fuit gratissimum Regi & toti Reipublicæ plusquã fructuosum & necessariũ: alias totam Galliã deprædati fuissent, non habendo respectum ad nobiles, quos spernebant, virgines quas violabant, & matronas, quas adulterabant, omnesque alios, quos cruciabãt, & bona eorum deprædabantur.

Sed redeundo, vnde digressi fueramus, has vitæ militaris vtilitates Arist. conspiciens, *in 7. Politic.* ait: quod merito bellicis artibus vacantes proprie sunt partes ciuitatis, & eos veros ciues appellat; suadet enim, quod præ[dicti] bellici homines, item consiliatiui, iudi[catiui], ac etiam sacerdotes sunt vere partes ciuitatis. Mercatores vero inquantum tales & agricolæ, ac artifices mechanici & merce[narii] (quantumcunque sunt diuites, licet necessarii sint in ciuitate) non tamen sunt verę partes, nec ciues. Illius rationem ibi assignat, quam etiam posuit Zoderic. Zamor. *in spe[culo] humanæ vitæ, lib. 1. ca. 9.* vbi per[tinentia] vide de laude militaris exercitii.

Et hæc exercitatio militaris fuit primo inuenta à Publio Attilio, vt refert Valerius *lib. 2. de institut.* Et ibi dicitur, quod Neuius centurio inuenit vsum velitũ, id est, des archiers. Virgilius Polydorus *libr. 3 de inuentoribus rerum. cap. 10.* dicit, quod primo fuit inuenta à Tubalcaym: & ibi postmodum ponit de pluribus aliis, qui inuenerunt artem militarem: Dicit tamen in princip. quod tanto literis præferenda videtur; quanto facta dictis præstant.

Qvarta consideratio. Ordo militum Hierosolymitanorum, qui dicuntur milites Rhodii seu Rhodienses; eo, quia principalior locus eorum religionis constitutus in insula Rhodi. Cuius nonnunquam [incolæ] Colossenses tẽ[pore]... bitatores & incolæ dicti sunt Colossenses, ad quos scripsit Epistol. & à nomine vrbis, quæ dicta est Rhodos, insula nomen accepit. Quorum ordo est S. Iohannis Hierosolymitani: & incepit Anno 1120. ab incarnatione, prout refert Vincentius *lib. 27.* Hi

qui degunt sub regula B. Augustini, habentes habitum nigrum modo laicali, sed cum cruce alba in pectore, & deputati sunt ad pugnãdum corporaliter contra infideles. & de his vide supra *in 5. parte, in 64. consideratione.* Et firmissimum Christianæ religionis esset propugnaculum, per maledictum Turcam expulsi fuerunt, & quasi profugi non habent certum locum religionis: sperandum tamen (Deo auspice) seditionibus Principum semotis, ipsam recuperari, ac ipsum Turcam affligi posse.

Prædicti ergo milites subsunt magno Magistro Rhodiens. quod nomen est ipsi impositum instar illius, qui habet regimen & administrationem plurimorum militum, de quo est rubr. *Cod. de officio Magistri militum.* Et vt denotetur eius autoritas, additum est ipsi adiectiuum, *Magnus*, ad denotandum maioritatem & superioritatem vltra illam, quam habet Magister militum, qui dicitur illustris, vt habetur prædicto titu. *in l. vlt. in superscriptione*, cum dicitur: *Imperator Iustinianus Zeta, viro illustri Magistro militum.* Et Magister dicitur; quia maior est in statione, [illegible] Græce, *statio* Latine dicitur, secundum Papiam: vnde & Magister militum dicitur Princeps militum. 2. *Reg.* 10. *cap.* habetur per Hostiens. *in summa de Magistris.* §. 1. & Ioan. Andr. *in cle. de Magistris.* qui dicit, quod nemini debet huiusmodi nominatio esse molesta; cum Christus sicà discipulis vocaretur, Iohan. 3. quod etiam ipse acceptauit, *Iohan.* 12. Vos vocatis me Magistrum, &c. sum etenim. Et est proprie is, cui totius rei gubernatio est commissa. l. 1. §. 1. *ff. de exercit. actio.* & facit *l. item. Magistri. ff. de pact. & l. actor. ff. rem ratam hab.* vel dicuntur Magistri à monendo. Nam quibus præcipua rerum omnium cura incũbit, & qui magis, quam cęteri, diligentiam & solicitudinẽ habẽt in rebus, quibus pręsunt, debent hi Magistri appellari: quinetiam ipsi Magistratus per deriuationem à Magistris cognominantur. *l. quibus. ff. de verbor signif.* Idcirco & iudices & Magistri eodem ordine præcepti ponuntur, *Deut.* 16. Iudices Magistros constitues in omnibus portis tuis: vt iudicent populum iusto Dei iudicio. Imo Magistri sunt maiores; eo, quia dictio, *&*, est augmentatiua. Do. meus Ias. *in l. 2. in §. 5 de success. edict.* Et etiam quandoque dicitur Comes. *l. 3. C. de cursu publ. l.* 12. Vide ad prædicta Luc. de Pen. *in l. hi qui. C. de castr. l.* 12. vbi ponit de off. Magistri. dixi supra *in 6. part. in 7. consid.*

Et quoniam, vt hic supra dixi, iste magnus Magister & milites Rhodii non amplius habent insulam, nec vrbem Rhodiensem; habent tamen in Gallia & multis Christianitatis partibus pulchra templa & oratoria, quæ multa sunt & opulenta. Sed quia pauci eorum sunt clerici, licet sint religiosi, vt dictum est supra, & gaudeant priuilegio personali & reali clericorum; ideo communiter dicunt horas suas, seu officium, ex oratione dominicali, id est, *Pater noster.*

Bernardus autem *in suis sermonibus* talem religionem militum commendans, docet, quales mores habere, & à quibus abstinere debeant. Sic enim dicit ad milites templi scribens: Nouum militiæ genus ortum nuper auditur in terris, & inexpertum omnibus seculis: per quos gemino pariter conflictu atque infatigabiliter decertatur, tum aduersus carnem & sanguinem, tum contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Quid autem viuens vel moriẽs timeat, cui viuere Christus est, & mori lucrum? Gaude fortis athleta, si viuis & vincis in Domino; sed magis exulta & gloriare, si moreris & iungeris Domino, si beati, qui in Domino moriuntur; multo magis qui pro Domino moriuntur. O vita secura, vbi pura conscientia. O vere sancta & tuta militia, atque ab illo duplici periculo prorsus libera, quo id hominum genus solent frequenter in militia seculi periclitari, vbi Christus non est causa militandi. Quoties namque congrederis, qui militas militia seculari, timendum omnino, ne aut occidas hostem quidẽ in corpore, te autem in anima: aut tu forte occidaris ab illo in corpore simul & anima. Ex cordis namque affectu, non belli euentu pensatur, vel periculum, vel victoria Christiani. Viuunt enim hi milites in communi sub vnius obedientia absque vxoribus & liberis, &

absque omni proprio. Nullo autem tempore, aut ociose sedent, aut curiose alicubi vagantur: sed semper dum non procedunt, ne gratis panem comedant, armorum seu vestimentorum, vel scissa resarciunt, vel vetusta reficiunt, vel inordinata componunt, & quæcunque postremo facienda, Magistri eorum voluntas & communis indicit necessitas. Persona inter eos minime accipitur, meliori, non nobiliori defertur: verbum insolens, opus inutile, risus immoderatus, murmur vel tenue siue susurrus, nequaquam deprehenditur, inemendatus relinquitur. Scacos & aleas detestantur, abhorrent à venatione, nec ludicra illa auium rapina, vt assolet, delectantur. Mimos & magos & fabricatores scurrilesq; cantilenas, atque ludorum spectacula, tanquam vanitates & insanias falsas respuunt & abominantur, capillos tondent, scientes iuxta Apostolum ignominiam esse viro, si comã nutriat: nunquam compti, raro loti, magis autẽ neglecto crine hispidi, puluere fœdi, lorica & caumate fusci. Porro imminente bello intus fide, foris ferro, non auro se muniunt, quatenus armati & non ornati hostibus metum incutiant, non auaritiam prouocent, equos habere cupiunt fortes & veloces, non tamẽ coloratos & phaleratos, pugnam quippe, non pompam, victoriam, sed non vanam gloriam cogitantes, & studentes magis esse formidini, quam admirationi. At vbi ventum fuerit ad certamen, pristina leuitate deposita, (tanquam sibi dicerent: *Nonne qui oderant te domine, oderam, &c.*) in aduersarios irruunt vel ut oues eorum reputantes; quia non de suis viribus præsumere norunt, sed de virtute Dei Sabaoth victoriam sperare, cui facile esse cõfidunt, iuxta Maccab. sententiam, concludere multos in manus paucorum. Quia non in multitudine exercitus victoria belli, sed de Cœlo fiducia est. Ita miro & singulari quodã modo cernuntur, & agnis mitiores, & leonibus ferociores. Quibus nec deest monachi mansuetudo, nec militis fortitudo: de qua re quid dicendum est, nisi quia à domino factũ est istud, & est mirabile in oculis nostris? Tales enim elegit sibi Deus, & collegit à finibus terræ ministros ex fortissimis Israel, qui vt lectulum Salomo, id est, sepulchrum, vigilanter fideliterque custodiant, omnes tenentes gladios in manibus & ad bella doctissimi. Hæc Bernard. vbi supra relatus per Anton. Flor. *in 2. par. histo. tit. 15. cap. 20.* vbi etiam inuehitur contra prædictos milites in pompis eorum & cupiditatibus, dicens: *Quis est, o milites, tam stupendus error & furor tantus, tantis sumptibus & laboribus militare stipendiis nullis nisi aut mortis, aut criminis? Operitis equos sericis, & pendulos nescio quos panniculos loricis superinduitis: depingitis hastas, clypeos & sellas, frena & calcaria auro & argento circumornatis, & cum tanta pompa pudendo furore, & impudenti stupore ad mortem properatis: militaria sunt hæc insignia an potius muliebria ornamenta? Nunquid forte hostis mucro reuerebitur aurum, gemmis parcet, serica penetrare non poterit? denique ipsi sæpius certiusque experimini, tria esse præcipue necessaria prælianti: Vt scilicet strenuus, industriusque & circumspectus sit miles ad se seruandum, & expeditus ad discurrendum, & promptus ad feriendum. Vos per contrarium in oculorum grauamen ritu fœmineo comam nutritis, longis ac profusis camisijs propria vobis vestimenta obuoluitis, delicatas ac teneras manus amplis & circumfluentibus manicis sepelitis. Nec aliud inter vos bella mouet, litesque suscitat, nisi aut irrationabilis iracundiæ motus, aut inanis gloriæ appetitus, aut terrenæ qualiscunque possessionis cupiditas. Talibus certe causis, neque occidere, neque occumbere tutum est. At vero milites Christi securi præliantur prælio domini sui, nequaquam metuentes de hostium cæde peccatum, aut de sua nece periculũ: quandoquidem mors pro Christo ferenda sit, vel inferenda.* Hæc Bernar. vbi supra, relatus per Ant. Flo. *in loco prealleg.*

Nescio quid dicendum de talibus militibus hodiernis, nec solum inuectiua Bernardi potest eis applicari, imo & multo maiora: quoniam si tales fuissent, prout dicebat Bernardus, quod erat tempore suo, forte Deus non permisisset eos expelli à sedibus & finibus eorum, scilicet, ab vrbe & insula Rhodi, quæ etiam quandoque dicta fuit ebria: Sed cum

m iudicia Dei abyssus multa; Ideo tacere ..ius & vtilius, quam male loqui: maximã ..en plagam in Christianitate fecerunt in ..dendo Rhodum, quæ forte temporibus ..m, qui amiserunt, non recuperabitur: Et ..isimile est, si pecunias, quas in suis ne.. ..s particularibus & in pompis, & aliis, ..æ satis notoria sunt (quæ iam non dico) in defensione & munitione loci Rhodi, & in præparandis his, quæ erant ad illius tuitionẽ necessaria, exposuissent, melius Christianita.. ..ccessisset.

Crederem, quod iste magnus Magister Rhodi, post Papam præcederet omnes Pa..archas, Cardinales & alios Pontifices Ec..siasticos.

..cum videatur esse tantæ dignitatis, cu.. ..s Patriarcha, quod post Imperator. & a.. ..os Principes habentes iura Imperii, vt sunt Reges ..iæ & Hispaniæ, præcederet omnes Principes recognoscentes superiorem, & non habentes iura imperii, puta Reges subditos imperio, & quoscunque Duces.

Sub se habent multos milites, qui dicũtur ..iores, & habent aliqui adiectionem huius ..bi *magni* in qualibet prouincia: vt in Fran.. ..est vnus, qui dicitur magnus Prior Frãciæ, & habet ille magnus Prior multos alios com..mendatarios. Est etiam vnus magnus Prior Aluerniæ, alius magnus Prior Campaniæ, & sic de singulis, quos enumerare longum es.. ..et & isti honorantur inter eos secundum eo..rum ordinem, & secundum antiquitatem promotionis.

De origine horum militum sic descripsit Polydor. Virg. *de inuen. rerum li.* 7. *c.* 5. Hierosolyma antequam à nostris postremo, circiter annum salutis 1099. recepta fuisset, à Saracenis obtinebatur, Christiani, Latini nominis, qui inibi degebant, ab illis impetrauerunt, vt sibi liceret iuxta Saluatoris sepulchrum habitare, vbi Cœnobium diuæ genitrici constru..ere, quod Latinorum appellabatur, cui Ab..bas præerat, huius erat inprimis officium ho..spites excipere Latinos.

Eodem exemplo breui post tempore alte..rum virginũ Cænobium D. Magdalenæ iuxta dedicarunt, quod item fœminas exciperet. Confluentem postmodum peregrinorũ cateruam, cum locorum non caperet angustia, hospitalem domum prope etiam constituerunt, quod do. Ioan. Baptistæ dedicarunt, admoniti Zachariæ patris memoria, quod eo loci sæpe ad meditandum conueniret. Sunt tamen, qui scribant, Iohanni eleemosynario illud dicatum fuisse, qui Phoca imperãte Patriarcha fuit Alexandrinus: ita cognominatus ob frequentes, quas pauperibus dabat, eleemosynas.

Huic etiã domui vnus præficiebatur: quare procedente tempore quidam præpositus loci nomine Gerardus cum sociis, crucem in nigro pallio candidam affixit, & eum assumpsit ritum, quo nunc degunt. Pari exemplo Agnes, quæ virginum Cœnobio pręerat, professa est: Rex postea per Pontifices Romanos & Patriarchas probata adeo breui coaluit, vt opes deinde maximas Principum liberalitate sint assecuti.

Raymundus autem primus creatus est Magister prædictæ militiæ, qui in vniuersum ordinem obtineret imperiũ: censentur D. Aug. ordinis: dominicam orationem certo numero repetitam pro canonicis recitant horis.

Hi cum militiam Deo optimo maximo & Ioanni sacram insigniter exercerent, dignum Rhodum insulam (vt testatur Platina) à Turcarum imperio armis vindicarunt, quã Clemens V. illis attribuit: qui fuit annus 1000. humanæ salutis 308. Sunt, qui tradant eam insulam à Gothofredo Rege vrbis Hierosolymæ primo concessam: plures tamen, quibus assentior, cum Platinæ testimonio concordant, post receptam ex hostibus insulam, illuc se receperunt, dictique inde sunt Rhodianæ militiæ milites. Ibi cum Turcis perpetuum bellum gerunt, atque ex proximo hostiliter infestant, sæpe & ipsi bello petiti oppugnatique acriter nostra præcipue, vt dixi supra, memoria & ætate, cũ eam male defensitasse notum sit, itã quod nunc exulant.

Aduerte etiam; quia dicit Bald. tales esse incapaces feudi, *vt in consil. suo* 170. *incip. ad euidentiam præmittendum est. in* 2. *part.*

Vlterius aduerte ad dictum Oldr. *conſi. ſuo 127. incip. quoniam ad inueſtigationem ſapiẽtiæ.* quod Conuentus prædictorum militum eſt ſuperior Magiſtro, & maiorem poteſtatẽ habet: vt conſtat ex ſtatutis & ordinationibus regulæ per eum ibi poſitis, ex quibus in multis arguit maioritatem Conuentus, & ipſum Conuentum eſſe ſupra Magiſtrum ſeu ſuperiorem Magiſtro. Videas eum, quia ibi ample per eum de illius poteſtate diſſerit.

QVinta conſideratio. Fuerunt & alii milites, qui Templarii dicebantur, & circiter annum Dom. 1171. ſub Pontifice Gelaſio II. Hieroſolymis initium ſumpſerunt: vt refert idem Polydorus *in loco ſupra alleg.* & Philip. Bergomen. *in ſuo ſupplemen. Chronic. li. 12.* Hi; quia in parte Ædium templi habitabant, Tẽplariorum nomen inde habuerunt. Hi primum deuotionis gratia nõ longe à ſepulchro domini habitantes, Chriſtianos peregrino hoſpitio cum charitate ſuſcipiebant, atq; eos per ſacra loca & templa armati ducebant & comitabantur, vt omnem terram ſanctam tuto inuiſerent, & inde ſine aduerſariorum moleſtia reducebant. Fuerunt huius charitatis officii autores viri pietate inſignes nouẽ numero, quorum Principes Hugonem, Paganum, & Gaufredum de S. Alexandro extitiſſe ferunt. Vtebantur atque incedebant mantellis albis cum cruce rubea. Durauit hæc religio ferme 200. annos, & maximas facultates & oppida quam plurima vbiq; gentium ſuo tempore poſſedit. Veruntamen conuicti demum impietatis, quod qui Hieroſolymis agebant, ad Saracenos defeciſſent, eſſentque in fœda vitia propter rerum abundantiam à Chriſtianis comprehenſi, tanquam infideles & hæretici, pontificatu Clementis V. exterminati ſunt. Et etiam, qui apud Gallos ſtabãt, cum vbique ignominioſe nimium vitam ducerent, à Philippo Francorum Rege Pontifice Rom. concedente. Quibus omnibus deletis, eorum bona opulentiſſima, partim militibus Rhodianis, imo maior pars, partim nouis religionibus attributa & conſignata ſunt. Et iſtis Templariis Hieroſolymitanis priuilegium conceſſum erat, vt excommunicati per ſuum Priorem, qui ſacerdos erat, abſoluerentur: vt *in cap. canonica. de ſententia excommun. extra.*

SExta conſideratio. Alii reperiuntur milites Teutonici, & eorum religio ex vtraque priorum mixta eſt, cum hoſpitio ſuſcipiunt peregre illuc profectos, & cum res exigit, pro Chriſtianitate & fide, armis certant. Initium fecit vir natione Teutonicus, qui poſt Hieroſolymam receptam à Chriſtianis, vna cum pluribus ſuæ nationis ibi remanſerat: Is vxorem & facultates habens motus ſuorum popularium (qui ſepulchrum domini quotidie viſitabant) miſericordia, qui neque linguam nouerant, neque diuerſorium inuenerant, domum ſuam hoſpitalem illis communem fecit, ac inibi diuæ virginis ſacellum adiunxit, cui poſtea turba magna fidelium, tam pro infirmis curandis & ſolicitandis, quam pro tuenda fide dicauit: vnde Deiparæ Mariæ virginis milites ſunt appellati. Teguntur pallio albo cum nigra cruce, ſubtus & tunica nigra. Ex ſtatuto nullus niſi Teutonicus illius militiæ eſſe poteſt, atque idem claris ortus ſit natalibus, & cui proponatur ante receptionem, vt contra fidei hoſtes, & ſacratiſſimæ crucis domini noſtri paratus ſit omni tempore dimicare. Item, barbam vnuſquiſque nutriat, præter eos, qui ſacris intendunt, & demum dominicam orationem pro canonicis horis tantum vſurpet.

Hæc fuit Teutonicæ militiæ origo, & eſt multum laudanda, cum eam Rom. Pontifices poſtmodum approbarint.

Hi poſt Hieroſolyma iterum amiſſa reuerſi ſunt in Germaniam, & terram Pruſiam ſubegerunt, & occupauerunt. Et prius caſtellum ad Viſulam fluuium conſtruxerunt, & mox ſucceſſu temporis oppidum frequens cultu apparet, Marienburg vocant, caputque ſedes eorum, qui vniuerſi ordinis funguntur magiſterio. Abundant diuitiis: nec minor quam Regibus eſt illis potentia. Vnde nullus ambigere poteſt, quantus & qualis honor & reuerentia eiſdem exhiberi ſoleat.

Septi-

SEptima consideratio. In Hispania sunt milites S. Iacobi sub regula D. Augustini instituti, & sub Alexandro III. Pontifice Romano (qui ordinem eorum approbauit) inicœperunt, quorum primus fuit Magister Petrus Ferdinandus.

OCtaua consideratio. Alios esse milites, quos Calatrenenses (à loco sic dictos) ponit ipse Polydorus *in d. suo libro*. Istius militiæ fuit autor Rex Sanctius. In an. 1160. nigrum amictum cum cruce rubra portãt. Sub ordine Cisterciensi profitentur. Et istiusmodi etiam sunt in Lusitania, quam Portugalliam vocamus, milites Iesu Christi, quos (teste Platina) Ioan XX. sub Dionysio Rege anno Domini 1325. instituit, vt essent, qui ex officio Saracenorum insultibus Bethicam id temporis tenentibus resisterent: crucem rubeam affigunt pallio seu mantello. Huius ordinis est gubernator Abbas Alcohasiani monasterii Cisterciensis congregationis, Vlysbonensis diœcesis, & conscribendi & exauctorandi milites habet potestatem.

NOna consideratio. Sunt etiam alteri apud Alcantariam oppidum in Regno Castellæ milites; de quorum initio parum reperiunt scribentes. Iacob. Rex Aragoniæ, duos etiam ordines militum circiter annum salutis 1212. ordinauit: quorum alteros sanctæ Mariæ de redemptione captiuorum, siue de mercede vocari voluit, quibus captiuos redimere onus incumberet. Pallio vtuntur albo cum nigra cruce. Alteros Montesiæ milites, rubea cruce munitos nuncupauit. vtramque militiam Gregorius IX. sua autoritate approbauit. De his militibus etiam, & ordine eorum, ponit Volateranus *in sua anthropologia, lib. 21. cap. ordines militares*. quem videas.

DEcima consideratio. Alii sunt milites particulares, qui habent certum ordinẽ regularem, intra eos vltra milites simplices: & isti in Francia dicuntur milites ordinis: quod apte & accommodate fit, eo, quia militia potest dici ordo; cum milites laudabiliter & virtuose viuere debeant; vt dicit Lucas de Pen. *in l. his quidem. in 2. col. C. qui mili. poss. lib. 12.* Et ideo merito dicuntur milites ordinis. Habent tamen inter eos aliquod signum particulare, propter quod dicuntur habere dignitatem militarem, particularem & specificam vltra alios, vt in Francia torquem auream, quod est signum militiæ, vt dicit text. *in c. ius militare. 1. distinct.* Vbi dicit text. quod ius militare est belli inferendi solennitas fœderis, faciendiq; nexu signo dato egessio in hostem, vel pugnæ commissio. Item signo dato receptio: item flagitii militaris disciplina, si locus deseratur. Item stipendiorũ modus, dignitatum gradus, primorum honor, veluti cum corona vel torques donatur: & vt dicit Ioan. de Turrecrem. ibi: Illo iure militare habetur, in quo gradu siue dignitatis officio vnus alium præcedat, vtputa in quo gradu Comitem Dux, Marchio Marchionẽ, Dux Ducem: & vt dicit, Princeps autem omnes excellit dignitate. Et qualiter distet vnus Comes ab alio Comite, & Dux à Duce, & Marchio à Marchione. & Princeps à Principe: dixi *in 5. part.* vbi etiam posui de illis militibus & de ordine ipsorum, qui fuit institutus in Regno Franciæ per Ludouicum Regẽ XI. in honorem S. Michaelis Archang. certo militum numero decreto & ordinato. Inter quos Rex ipse est primus & caput, & cuilibet certorum millium librarũ annorum pro status argumentatione assignata regia pensione. Et isti milites de ordine regio vocantur portantes auream torquem, & D. Michaelis regium insigne aureum pendens, vt publice videri possit. Vnde secundum Budæum *in suis annot. super l. vlt. ff. de senat.* torques aurea militibus ob rem strenue gestam donari ab Imperatorib. solebat. Vnde Torquati dicti. Torquati tamen hodie vocitari debent equites, qui vulgo Cochleati dicuntur, quos Rex noster gestamine suo regioq; insigniuit. Nec potest aliquis vti hoc insigni ornamento, nisi cui Rex concesserit, instar Ionathæ, cui Antiochus dedit potestatem bibere in auro, & fibulam auream ferre, *Macchabæorum* 11. & figurata est *Genes.* 41. vbi Pharao Rex Ægypti, in signum præmii, & fauẽdo Ioseph præposito suæ domus, insigne militiæ & dignitatis, dedit ei torquem auream. Et *Dan.* 5. vbi

etiam per Regem Balthasar circũdata est collo Danielis torques aurea, quod est signum præeminentiæ militaris in domo Principis; cui adiunxit Christianissimus Rex imaginem diui Michaelis, cum nemo sit adiutor illius, nisi ipse Michael Princeps fidei Christianæ in locum synagogæ subrogatæ, vt dixi supra *in 3. part. huius tract.*

Et ideo cum S. Michael sit signum & tanquam patronus & protector huius ordinis excellentissimus, potest dicere Rex noster Christianissimus, illud *Daniel.* 10. Ecce Michael vnus de Principib. primus venit in adiutorium meum: & *eod. c. in fi.* Nemo est adiutor meus in omnib. his, nisi Michael Princeps vester.

Quo autem ordine incedere & sedere debeant prædicti milites, quomodo alios præcedere debeant, dixi supra: sed tamen inter eos habent ordinationem de modo & ordine præcedendi, quæ est talis:

Item & pour oster toutes erreurs, doubtes, scrupules, & difficultés qui pourroyẽt venir touchant à priorité & posterité des honneurs, estats & degrez d'entre lesdits Cheualiers, compagnõs & freres de l'ordre. Attendu que vraye & fraternelle amour ne doit point auoir regard à telles choses. Nous voulons & ordõnons que tant en aller, venir, seoir en l'eglise, ou chapitre, à table, nõmer, parler, & escrire, & en tous autres faicts & choses quelconques despendans, regardans & touchans la situation en l'ordre present, les freres & compagnons d'iceluy ayent & tiennent maniere, lieu & ordre selon que auant ou apres ils auront receu l'ordre de cheualerie. Et si plusieurs en y auoit qui en vn mesme iour eussent esté faicts cheualiers. Ordonnõs que le plus anciẽ d'eux ait premier lieu en ce que dit est, & les autres ensuyuant. Et quand à ceux qui cy-apres seront mis à l'ordre, par election du souuerain & desdits freres de l'ordre; ordonnons qu'ils auront le lieu selon le temps qu'ils seront entrez en l'ordre. Et si plusieurs y en auoit d'vn mesme iour, ils l'auront selont leur eage comme dit est. Excepté, Empereurs, Roys, ou Ducs, lesquels pour la grandeur & hautesse de leurs dignités auront lieu en cest ordre selon le temps qu'ils auront receu l'ordre de cheualerie sans en auoir autre regard à noblesse de lignage, grandeur, seigneuries, offices, estats, richesses, ou puissances.

Philippus vero, Dux Burgundiæ, in suo Ducatu Burgundiæ, & in vrbe Diuionensi hunc ordinem militarem ordinauit. Et pro huiusmodi ordine instituendo, accepit signum velleris aurei pendulum, cum torque aureo. Alii vero Principes habentes tales ordines, alia & alia habent signa, quæ eis relinquo. An quilibet Princeps in suo dominio & principatu hunc ordinem creare possit, non insisto.

Sed quicquid sit: hi milites præferuntur cæteris militibus, qui sunt simplices, non existentes de huiusmodi ordine: & sic laudandi sunt ex pluribus præ cæteris nobilibus, cum vltra nobilitatem, quo ad nos, habeant illam dignitatem à Principe, & sunt aggregati consortio seu societati Principis: ita, quod libere, in negotiis rum ad eum habent accessum, & sunt ... Regni pertractandis assistunt, & sunt ... silio secreto ipsius Principis. Et, vt dicit Lucas de Penna *in l. vnica. C. de equestri dignitate. lib.* 12. plus laudandus est, qui militiam à Rege suscipit, quam is, qui recipit ab inferiori. Et istos videtur adaptare Purpuratus *in l.* 1. *colu.* 11. *ff. de off. eius cui mand. est iurisd.* Patriciis; Sed non video eius bonam adaptationem.

VNdecima consideratio; Alii sunt milites simplices & communes, de quibus in iure loquimur, & laudãtur in plurib. dummodo habeant ea, de quibus *in gl. in l. penult. ff. ex quibus causis maiores.* cui addo gloss. *in* §. *in verb. siquidem. in Auth. de mandat. Princip.* Et ideo Cyn. & Sal. post eum, *in l.* 1. *C. de iur. & facti ignor.* & post eos Dom. meus Iasdicunt, quod milites nostri temporis non gaudent priuilegiis militum; eo, quia non habent virtutes necessarias ad militiam. *ff. de* ... tenet Bart. *in l. filiusfamilias.* §. *veteranus. ff. de procur.* & *in l. militib. C. de procurat.* Quæ autem sint illa priuilegia militum, & vtrum extendantur ad doctores, & clericos, qui sunt milites cœlestis militiæ, ponit Alex. *in l. ... centurio. in prin. ff. de vul. & pupil. subst.* & forte ea ponam

ponam supra, & etiā priuilegia doct. *in suo loc.* Militiæ huius summa laus est, communi vtilitati intendere, vt dicit text. *in summa 23.* q. Luc. de Penn. *in l. vnic. in 2. col. C. Vt armorum vsus. li. 12.* Instituta est enim propter duo, scilicet propter iniuriam propulsandā, & vindictam inferendam. 23 *q. 1. c. 1.* Est autem exercenda ea intentione, vt mali coerceantur, & boni sublimentur. 23 *q. 1. c. apud, & c. seq.* Namq; & pleriq; sancti patres ex militia laudem acquisierūt: vt Propheta Dauid, qui militasse legitur 1. *Reg. 28. c.* & Centurio, vt *in c. noli.* 23. *q. 1.* & de pluribus aliis, vt infra dicam suis locis: Ipsa quidem militia non culpatur, sed ita militandum est, quod nil vltra stipendia quæratur. *ca. militare, eadē causa & quæst.* Vide Luc. de Penn. *in l. 1. in 1. col. C. qui milit. possunt, vel non. & in d. l. vnic. C. vt armorū vsus.* Miles enim procedens ad bellum, si occidat aliquem, non est reus homicidii; quia legitima superioris autoritate occidit, *ca. miles* 23. *q. 1.* Militaris quippe est disciplinæ tenacissimū vinculum, in cuius sinu ac tutela serenus tranquillusq; beatæ pacis status acquiescit, vt ait Valer. *lib. 2. c. 2. in prin.* Disciplina siquidem militaris acriter retenta, principatum Italiæ Romano Imperio peperit, multarum vrbium, magnorū Regnorum, validissimarum gentium regimen largita est, fasces Pontici sinus patefecit, Alpium Tauriq; mōtis conuulsa claustra tradidit, Ortusq; & paruula Romuli casa totius terrarum orbis fecit columē. Hæc vbi supra. Et refert Luc. de Pen. *in l. tam collatores. in 3. col. C. de re milit. lib. 12.*

Duodecima consideratio; Duplex est militia secularis, scil. equestris & pedestris, *l. à caligato milite. in gl. C. de nupt.* Et pedestres milites dicuntur, qui habēt caligas de corio. Et equites, qui in equis vadunt. & notatur *l. non omnes. §. qui in pace ff. de re mil.* Inde Magister militum dicitur equitum & peditum Magister, *l. 1. & 2. C. de off. præf. præt. & l. 1. C. de off. Magist. milit.* Et vt dicit Titus Liu. *de bello Maced. lib. 3.* Equestres milites dicuntur equites. Ita dicit Lucas de Penn. *in d. l. 1. in 1. col. C. qui milit. possunt, vel non.* Et isti simpliciter milites equestres sunt in dignitate, id est, ordine post clarissimos, vt est text & ibi idem Lucas *in l. vnica. C. de equestri dignitate. libr. 12.* & infra amplius dicturus. Ibi ponam eos post constitutos in dignitate, & ex quibus laudari possunt & debent.

Equestria vero loca in theatro 14. gradib. concludebantur, qui & ipsi ordines dicuntur. Sæpe enim apud autores Suetonium, Iuuenalem, & cæteros de 14. ordinib. mentionem fieri inuenies, per quos equestria loca 14. graduum nomine intelligi conueniet, vt dicit Vdal. Zasius *in repet. l. 2. §. post hunc maxime. ff. de orig. iu. in verb. in equestri dignitate.*

Et aduerte; quod secundum Budæum *in suis annotationib. super l. fin. ff. de senator.* Dignitas equestris, qua hodie à Regibus & Regum legatis, aut exercituum præfectis donatur, decus est militiæ, & ius annulorū donare apud antiquos erat idem ferme, quod equitē facere dicimus. Et dicit idem Bud. *in d. loco,* quod insigne militis Equestris erat olim annulus aureus; hodie verò calcar aureum, & hoc accipiendo militem pro illo, qui habet illam dignitatem, quod tamen in iure nō reperitur; sed pro milite simplici tam equestri, quam pedestri.

Decimatertia consideratio; Inter milites equestres sunt multæ dignitates. Quidā sunt in maiori dignitate, vt sunt Duces seu Principes militum: & isti sunt in primo gradu, & apud nos vulgo dicitur Connestabilis, de quo supra dixi *in 6. part. huius operis, in 7. in fin. & in 8. consid.* vbi posui de eius excellentia & dignitate, & quomodo habet primum locum post Principem, ita (vt ibi dixi) videtur, quod præcedere debet Cancellarium. Et tales Duces sunt, qui præsunt exercitui à ducendo dicti, licet forte melius dicerentur gubernatores. argum. eius quod notatur *in leg. quemadmodum. §. si nauis ff. ad leg. Aqu.* vt dicit Luc. de Pen. *in l. tam collatores in 2. col. C de re milit.* Et ibi dicit, quod tales Duces debent ordines instruere, tempora ostendere, & tramites, per quos sit eundū, manifestare, vt *in proœm. ff torum. § 2.* vt nihil sit, q̄ militari arte relinquitur incognitū: his autē cessantibus & exercitus, & populi corruūt, *l. ite quæritur. §. 2.*

ff.locati. & *Prouerb.* 11.*c.* vbi non est gubernator, populus corruit; salus autem, vbi multa consilia. Hi ergo Duces, vt dicit, verius & vtilius pugnant. Vnde Ouid. 13. *Metamor.*

Quippe manu fortes, nec sunt tibi Marte secundi,
Consiliis cessere meis, tibi dextera bello
Vtilis ingenium est, quod eget moderamine nostro,
Tu vires sine mēte geris, mihi cura futuri est.
Tu pugnare potes: pugnandi tempora mecum
Eligit Atrides, tu tantum corpore prodes.
Nos animo, quandoq; ratem qui temperat anteit
Remigis officium, quanto dux milite maior:
Tantū ego te supero, nec non in corpore nostro
Pectora sunt potiora manu, vigor omnis in illis.

Et vt ibi dicit Luc. de Pen. Pro his & eorum salute, etiam honesta mors à militibus est appetenda.

Sed aduertendum est; quod quando creatur talis tribunus, scilicet primus, qui dicitur Connestabilis, debet ei extensa manu dextra dari gladius aureus, & dicit; accipe sanctum gladium, in quo deiicies aduersarios populi mei. prout olim fiebat, vt habetur 2. *Macch. c. vlt.* De officio huius multa reperiuntur scripta tā in sacra scriptura iure canonico, quam ciuili, & in dictis Historiographorum & Poetarum: ex quibus multa ponit Luc. de Penn. *in l. tribuni, C. de re milit. lib.* 2. Quæ quidem ad simplicium Iuristarū notitiam (cum multum faciant ad laudem militiæ, & illius dignitatis) hic inserere volui. Nam; vt dicit secundum sacram scripturam, debent milites ad pugnam præparare, instruere, & præcepta dare, vt formidolosi, etiam corde pauidi, & plures alii ad pugnam inhabiles reuertantur ad domum: & ista habentur plene *Deut.* 20. vbi instruuntur Duces exercitus, quid habeāt agere ante conflictum belli. Adde tamen vltra Lucam, quod debent exploratores mittere ad inuestigandum de viribus aduersariorum, & de dispositione ciuitatis, & terræ expugnandæ, sicut fecit Moyses pro terra Chanaan, qui misit 12. exploratores, vt habetur *Num.* 12. Similiter fecit Iosue, vt habetur *Iosu.* 2. & habetur 1. *Regum.* 26. *cap.* vbi Dauid misit exploratores contra Saul.

De iure vero ciuili plus in obseruanda disciplina, quam in præcipienda eius consistit officium, *l. officium, ff. de re mil.* Debent autem parcissime cōmeatum dare, equum militarem extra prouinciam suam dici non permittere. Istud optime practicāt Hispani, qui non permittunt, quod equi eorum, qui multū agiles, nostris armigeris Gallicis vendantur. Ad opus priuatum, piscatum, venatum, militem non mittere (quod male obseruant Galli) cum sint plus dediti venationibus, quam exercitio rei militaris: sed milites in castris retinere, quo ad exercitationē producere, claues portarum suscipere, vigilias interdum circuire, frumentationibus commilitum interesse, frumētum probare, mensorum fraudem coercere; delicta huiusmodi secundum suam autoritatem castigare, principiis frequenter interesse, querelas commilitonum audire, valetudinarios inspicere, vt *ead. l. officium per tot.* Et adde, quoniam etiam de iure ciuili officium eorum est exploratores mittere.

De iure vero Canonico debent Duces exercitus milites monere & instruere, vt parati sint ad laborem, in hostes etiam à dorso excurrere, & vt viros fortes condecet, laborare, quatenus eorum opinio ex laboris qualitate amplius in Republica, Deo auxiliante proficiat. Stultasque, id est, exploratores mittere, quicquid hostes faciāt, indagare. Ita quod in aliquo reprehendi nequeunt, nec vtilitas Reipublicæ intelligatur. Iuxta monita Gregorii 23. *q.* 8. *c. vt pridem.* Vtque omni timore & terrore deposito, contra inimicos sanctæ fidei, seu Reipublicæ, omnium religionum aduersarios, viriliter agere studeant, adiicientes: quod si quis eorum morietur pro fidei veritate, patriæ defensione, ac saluatione Christianorum, à Deo cœleste præmium consequetur. *ead. quæst. ca. omnium.* Debent quippe duces appetere bella non desiderio fundendi sanguinem, sed tantum causa dilatandæ Reipublicæ (in qua Deus colitur) affectare,

...ctare, *eadem causa.q.4.c.si non ex fidei.* Vt sic nomen Christi per subditas gentes fidei prædicatione circumquaque discurrat: ibidem in forensib. bellis debent aduersariis Catholicæ Ecclesiæ, pro Christiano populo vehementer obsistere, & Ecclesiastica prælia, sicut et bellatores Domini, fortiter dimicare, *ead.q.c.sicut excellentiam.* non cupiditate aut crudelitate bellare, sed pacis studio, vt mali coerceantur & boni sublimentur, *ead.cau.q.1.ca.apud.* & hæc est summæ militiæ laus. Inter alia bona merita, obedientiam Reipublicæ vtilitatibus exhibere, quicquid sibi vtiliter imperatum fuerit, obtemperare, *ea.q.in sum.* Hæc Lucas; *vbi sup.*

Secundum vero Poetas & Scriptores historiarum de hac materia plura inueniuntur. Nam secundum Salustium *in Iugurthino* de Metello & Mario referentem, debet transuersis itineribus castra mouere, iuxta ac si hostes adessent, vallo fossaq; munire, vigilias crebras ponere, & eas ipsi vel per alios circuire in agmine: interdũ in primis, modo in postremis, sæpe in medio adesse, ne quisquam ordinem egrediatur, sed cum ordinibus frequenter intercedere, quid hostes agant, diligenter explorare.

Sed adde, quod hanc exploratioñe multum commendauit Vegetius *de re militari, lib.3.tit.26.* dicens: *Difficile vincitur qui vere potest de sui aduersarii copiis iudicare.* Et Frontinus *lib.1.tit.2.* laudat Scipionem Aphr. qui misit exploratores in castra aduersariorũ ad scrutandum de eorum viribus, & de situatione castrorũ: redeundo ad eundem Lucam. Vbi cum opus est cunctam militiam secum habere: ac vt formido, & fuga hostium latius crescat, diuersa castra agitare simul ac si nullo proposito omnia prouidere, apud omnes adesse, laudare, & increpare merentes. Item prœliis interesse; nam ob pudorem suæ præsentiæ augetur audacia pugnatoribus, non tamen se certamini faciliter ingerat. Nam in salute vnius sors est, in imperatore, id est, in duce exercitus, periculum vniuersorũ, dicit Egesippus de bello Iudaico, *lib.6.* Secundum Quintilianum *in milite Mariano*: debet tribunus milites continere, vt alii excubent armati, alii claustra portarum tueantur, alii vallo fossaq; scutis innixi cingant exercitum, cibumq; stantes capiant. Et, prout ait Petr. Blesens. *in quadam epist.* Nihil damnabilius est in milite, quam ocium, per quod vsus armorũ dediscitur, nutritur pusillanimitas, vires fatiscunt, obrepit inertia, & ad immunditiæ actus animus occupatur. Item; debet continere militiam castrensis disciplinæ, percipere seueritatẽ, Imperatore vel Rege curis maioribus districto delicta militũ coercere, & peccata corrigere: ad ipsos confugiendum, coram ipsis querendum est. Ideo his milites parere lex iubet vt *ff. de re militari, in plurib. locis*: quia nõ solum militibus, sed etiam centurionibus Præpositi partem quandam Imperatoriæ obtinent potestatis, secundum Quintil. ibid. plenius in hoc Egesippus *in bello Iudaico, lib.3.* Singuli commissa sibi munera non deserere, instruere muros, manũ legere bellatoriam: ex quibus Iosephus Galilæam descendens, munire castella, instaurare propugnacula, validissimos quosq; & bello promptissimos adscire sibi impigre curabat, Regiones latrociniis defendere, quotidie in castro milites Romanæ militiæ more exercitare, diuidere ordines, distribuere quo facilius disciplina ab omnib. exigeretur, ne quenquã lateret, quæcunq; munera propria deseruisset Instruebat etiam, vt agnoscerent excitationes tubarum, & reprehensiones, sequerentur ordines, aciem dirigerent, clypeos intexerent, vt murali vice, si forte vis hostium irrueret, sic se aduersum incursantes defensarent, subuenirent laborantibus, fessis compati, pericula aliorũ in se transfundere: nec solum belli artes instar Romanæ militiæ docere, sed etiam ante bellum, quæ amplius ante bellantes iuuarent, denunciare, vt miles sibi cibũ & arma portaret, vallo & fossa se muniret, castrisque ponẽdis præueniret hostẽ, obtemperare præceptis, furtis & rapinis abstinere assuesceret, lucrum proprium putaret, si nihil dispendii ruralibus cultoribus ingeratur. Quid enim distat ab hostibus, qui ipse hostiũ modo auferat, & tam socios, quam aduersarios spoliat?

plerunq; in bello valere bonã conſcientiam, eo, quod amplius de diuino auxilio præſumeret, qui ſe nulli affinem crimini recognoſceret. Hæc ille de Penn. *in loco vbi ſupra*, & de ſingulis omnibus infra dicam. Franciſcus etiam Patritius *in libro de inſtitutione Reipubl. lib. 9. tit. 2.* ponit huiuſmodi officium Ducis exercitus, ſecũdum quod de iure ciuili ponitur *in d. l. officium.* vbi etiam ponit, quomodo coercendi ſint milites, ſcil. per multam pecuniariam, munerum interdictionem, militiæ mutationẽ, gradus deiectionem, ignominioſam miſſionem, *l. deſertorem. ff. de re milit.* & per capitis truncationem, *l. qui commeatus. §. arma. ff. de re milit. & l. omne delictum. ff. eod.*

Miſſionum tamen triplex eſt cauſa, vt *in l. milites ff. de re milit.* & duo ſunt genera, *l. 2. ff. de his qui not. infam.* Dicit etenim F. Patritius *vbi ſupra*, quod nihil rarius, aut difficilius optimo duce exercitus, ſed imperatore inueniri poteſt: ex quo Alexander Macedo admirabatur, quod Athenienſes ſingulis annis nouos imperatores ſeu duces exercitus eligerẽt, cum ipſe in omni vita non niſi vnum ducem bonum Parmenona inueniſſet. Et cum de Homeri verſibus certamen eſſet, quiſnam omnium elegantiſſimus haberetur, eum prætulit, qui de Agamemnone eſt: hic vtrumq; fuit bonus, & Rex miles & acer: quaſi manus & mens in Duce ſunt neceſſaria, conſilium & robur, quæ duo in Parmenone præcipua extiterãt. Nam manu ſtrenuus, & prudentia præſtantiſſimus habitus eſt, quinetiam 70. anno natus, iuuenis Ducis, & egregii militis munera ſæpe implebat, quem dicunt ſcriptores, multa ſine Rege Alexandro proſpere egiſſe. Et refert Ciceronem dicentem, in Imperatore, id eſt, Duce exercitus, exiſtimari quatuor res ineſſe oportere: ſcientiam rei militaris, virtutem, authoritatem, & felicitatem, & deinde addit: virtutes Imperatoriæ ſunt labor in negotiis, fortitudo in periculis, & induſtria in agendo, celeritas in cõficiendo, conſilium in prouidendo; vbi multas virtutes Ducis exercitus, ſeu Imperatoris ponit, laudando eas. Et huic Duci, Imperatori, ſeu gubernatori tenentur omnes obedire, quæ obedientia conſiſtit in reuerentia exhibenda, in mandato ſuſcipiendo, & in iudicio ſubeundo: & quomodo ſit tali obediendum, ponit ample Bart. Cæp. *in tract. ſuo de Imperatore militum elig. in verb. pro Imperatore*, vbi ampliſſime.

De huiuſmodi Duce, officio ipſius, & de dictis Ducum, vide Raphael. Volaterranum *in ſuis Commentariis vrbanis, lib 30. c. 4. &* *ſequ.* vbi multa præclara ponit, quæ hic non ſunt omittẽda. Inter alia enim enarrat, quod Ageſilaus dicebat; oportere Ducem habere tria: erga quidem inimicos audaciam, erga ſubditos beneuolentiam, erga temporū opportunitates rationem. Epaminondas videns pulchrũ exercitum ſine Duce, video, inquit, pulchram beſtiam ſine capite. Philippus ſolebat dicere, ſe malle habere exercitum ceruorum, cui præeſſet leo; quam leonum, cui præeſſet ceruus. Alia vero egregia dicta Ducum videre poterit quiſque ibi.

Decimaquarta conſideratio; Locumtenentes Regii in aliquo actu eis commiſſo habentes illius actus adminiſtrationem, vt in aliquo exercitu regendo præcedũt omnes & quoſcunq; alios Principes in illo actu, eiſdemq; debetur per omnes alios quoſcunq; (etiamſi fuerint maiores) obedientia, quæ conſiſtit in reuerentia exhibenda, in mandato ſuſcipiendo, & in iudicio ſubeundo: & dicta reuerentia etiam conſiſtit in hoc, vt aſſurgatur ei, & detur ei primus locus in ſedendo, ſtando, & eundo, vt not. gloſ. notabilis & *ſumma 93. diſtinct.* & notatur per Goffredum *in ſumma, in tit. de maio. & obed. in §. reuerentia debet.* per illam gl. quæ vult, quod minori, cui maior adminiſtratio eſt cõmiſſa, debetur reuerentia & obedientia ab ipſo maiore. Et de his videre poteris Cæpol. Veronen. *in tract. ſuo de Imper. militum eligend. in verb. pro Imperatore. in 8. col.* & ibi probat hoc ale verum per plura, etiamſi alii ſint maioris authoritatis, dignitatis, nobilitatis, ſcientiæ, virtutis; magis diuites, aut quomodocunque ſint poſt Principem, qui eidem adminiſtrationem dedit: de quibus omnibus ſuis locis dicemus, & dixi ſupra *in 7. part. in 10. conſid.*

Decima-

Decimaquinta consideratio; Si ista, de disputatione duorum capitaneorum Venetorum, qui contendebant super præeminentia illius status ducis seu generalis gubernatoris exercitus: in qua materia Cæpol. ponit 46. conclusiones *in suo tractat. de Imperatore militum eligendo, in fine.* quas in procinctu huius materiæ optime probat: & ne sim tædiosus, solum illas conclusiones referam.

Prima conclusio; In Imperatore, seu duce belli, aut exercitus, quinq; requisita sunt; fidelitas scilicet, scientia rei militaris, virtus, authoritas & felicitas. Hæc singula probat *in d. tract. in princip.* quando arguit pro illo, qui contendebat contra electum, & etiam pro imperatore electo. *ver. pro Imperatore eorum, &c.*

Secunda conclusio; Fides præsumitur ex religione, & bonis moribus. Istam comprobat Cæpol. *in ver. pro Imperat. col. 6. ibi: Hæc autem fides. collat. 6. illius vers.* vbi plura ad hoc alleg.

Tertia conclusio; Infidelitas præsumitur ex inimicitia & auaritia. Ex quo sequitur correlatiuum, quod sine fide præsumitur inimicus, & auarus. probatur *in d. ver. pro Imperatore colum. 6. ibi: Item, ex amicitia. & ibi: Item, præsumitur infidelitas.*

Quarta; Quod inimicus, vel auarus non eligatur in Principem, Ducem seu gubernatorem militiæ, probatur *in loco præalleg.*

Quinta; Scientia rei militaris consistit in cognitione itinerum, locorum, personarum, ingenio, eloquentia, & in cognitione omniū rerum ad vsum militarem pertinentium, probatur *ibi in verb. scientia.*

Sexta; Rei militaris scientia acquiritur per solertiam, vigilantiam, assiduitatem locorū, per doctrinam, & lectionem librorum de re militari, & per omnes reliquas partes virtutis rei militaris. De quibus satis probatur ibidem *in d. verb. scientia: & in verb. virtutis*, & ample *in pluribus considerationibus sequentibus.*

Septima; In milite præsumi potest, & cognosci scientia rei militaris ex ætate, tempore, natione, loco, præceptore, & experientia. De singulis declarat Cæpol. ibi *in verb. scientia, & in verb. natione.*

Octaua; Partes virtutis rei militaris sunt sapientia in consulendo, consilium in prouidēdo, industria in agitando, celeritas in conficiendo, siue exequendo, astutia siue sagacitas in stratagematibus, hoc est, astutiis rei militaris, solertia & vigilantia cum assiduitate, & patientia laborum, & sic etiam bona valetudo, magnanimitas, rerum gerendarum fortitudo, & contemptus periculorum. Fides etiam adiungi potest, sed eam nō partem virtutis; imo vt necessarium, & primum in Principe tenet Cæpol. vt ait *in 1. conclus. supra posita*, & ibi dixi *in dict. ver. pro Imperat.* Nam quanto magis valeret miles in cæteris, quæ in Imperatore necessaria dicuntur, tanto magis de eo dubitandum esset, si in ipso fides nō reperiretur.

Nona; Potius eligatur prudentior, quam formosior. Ex quo sequitur, quod in Duce exercitus, præhonoranda est prudentia fortitudine, & sic potius attendi debet prudentia, siue scientia, quam fortitudo, vt probatur clare *in d. tract. in verb. virtutis.*

Decima; Si quis est pulchrior & fortior, in dubio in Imperatorem exercitus eligendus est, probatur ex infra dicendis, & ibi per Cæpollam.

Vndecima; In virtute rei militaris continentur humanitas, modestia, clementia, suauitas, facilitas, temperantia: cunctis in rebus innocentia, fides, liberalitas, atque iustitia.

Duodecima; Authoritas acquiritur propter virtutem, corporis formositatem, dignitatem, honorem, potentiam, diuitias, nobilitatem, felicitatem, humanitatem, clementiā, & per cæteras rei militaris virtutes, præsertim ex rebus feliciter gestis. Ista comprobantur ample *in d. tractat. in verb. authoritatis*, & dixi supra *in 1.* & infra *in 11. part.*

Tertiadecima; Quæ ex prædictis infertur in eligendo Duce, seu Imperatore exercitus, consideranda est inprimis persona, quæ eligitur, si posset esse Dux, vel Imperator exercitus. Secundo, Ætas illius. Tertio, natio, siue origo. Quarto, nobilitas. Quinto, dignitas. Sexto, facultates, siue diuitiæ. Septimo, fides. Octauo, scientia rei militaris.

Nono, virtus. Decimo, authoritas. Vndecimo, felicitas, de quibus omnib. ex lib. ibi Cępol. & infra particulariter dicetur.

Quartadecima; In eligendo aliquem ad honorem, siue munus personale decem sunt consideranda, quæ ponit gloss. rubricaria *C. quemad. ciuilia munera indic. lib.* 10. & ibi Ioan. de Plat. de quibus *in* 1. *part. in* 44. *considerat.* dixi; ideo hic non repeto.

Quintadecima conclusio sumitur ex dictis Hieronymi, quæ habentur *in lib. Leuit.* de quo *c. licet* 8. *quæstio.* 1. scil. qui præstantior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui denique in omni virtute eminentior, ille ad ducatum siue gubernationem eligatur exercitus, & satis probatur ex his, quę dicta sunt de virtute & scientia.

Sextadecima; Non debet, nec potest de iure eligi in ducem exercitus, qui non sit miles, nec debet, si est iunior, & si diu non militauerit. Et hoc probatur ex dictis Cæpol. *in d. tract. in prin.* vbi dicit, seniores & antiquiores esse præponendos.

Decimaseptima; Si exercitus Imperator, seu Dux electus, vel constitutus est alijs fidelior, indistincte omnes militũ Duces sub eodem iure militare tenentur, probat hanc cõclusionem Cæpolla ample, *in d. ver. incip. pro Imperatore, &c.* & infra dicetur.

Decimaoctaua; Si electus est magis dign⁹, & sufficiens, quam alij, licet fidelitate pares censerentur: sine dubio perfecta esset electio, & possent de iure cogi sub eius potestate militare, & manere, quamvis alij sint eo nobiliores & digniores, probatur hæc conclusio *in d. ver. pro Imperatore. in distinctione magna.*

Decimanona; Item, si Imperator, seu Dux, & cæteri militum Duces, sunt pares fide, virtute, præstantia, & sic sunt æque sufficientes ad regendum exercitum, non possunt duces armorũ de iure denegare ei subesse, licet sint eo seniores, & alias nobiliores, & digniores: Quæ conclusio est verissima, & necessaria, & probatur *in d. ver. pro Imperatore, in tertio casu princ. dist. magnæ.*

Vigesima; Quando est dubium, quis sit melior, & præstantior, potest Princeps gratificari, cui vult, in proponendo vnum alteri, & alius cogitur ei subesse de iure: & ista probatur *in d. vers. pro Imperatore, in 4. casu distinctionis prædictæ.*

Vigesimaprima; Si exercitus Dux electus, est dignus, & sufficiens illi gubernationi, & ducatui, & si alius esset eo dignior, & magis sufficiens, satis est; quia cogitur ei de iure subesse, etiamsi alias dignior dici possit.

Vigesimasecunda; Princeps non tenetur eligere de iure gentibus seu militibus suis Imperatorem, seu Ducem exercitus seniorem, nobiliorem, digniorem, ditiorem, ac præstantiorem, modo dignum & sufficientem eligat, & probatur *in dict. vers. in dicta distinctione.*

Vigesimatertia; In dubio potius eligi debet ille, qui est de ciuitate, vel prouincia, vel Regno Principis, quam alienigena; nisi aliter se haberet consuetudo, vel statutum loci Principis, probantur ista *in dict. tracta. ver. propter nationem, in fine.*

Vigesimaquarta; Non debet Imperator eligi, nisi qui assidue militauerit, & præponendus est in electione, qui diutius militauerit, & maiora stipendia meruerit: vt ibid. *in ver. dignitatis ratione* comprobatum est.

Vigesimaquinta; Etiam nati ex damnato coitu possunt eligi, & creari Duces, & Imperatores exercituum, dummodo sint virtute præstantes; probatur. vbi supra *ver. pro Imperatore, col.* 10. *ibi: vnde dicitur.*

Vigesimasexta conclusio, Electus vel creatus Imperator, vel Dux exercitus in dubio præsumitur dignus & sufficiens, pro quo faciunt infra dicenda *in* 43. *conclus.*

Vigesimaseptima; Non detrahitur honori alterius, si ipse subjiciatur Imperatori siue gubernatori generali exercitus: digno inquam, & sufficienti, licet ipse alias esset senior, nobilior, dignior, atque præstantior.

Vigesimaoctaua; Si electus in Imperatorẽ seu Ducem exercitus per Principem, non est præstantior, & dignior alijs, detrimentum, & dedecus est Principis eligentis, seu constituẽtis; non autẽ alterius sub eo militantis, vt constat *in d. vers. pro Imperatore. in distinct. mag.*

Vigesi-

Vigeſimanona; A Principe, ſeu populo, vel ſenatu, non à militib. Imperator eligi, & ab ipſo conſtitui ſolet, & debet, vt per dict. Cæp. in d. *ver. pro Imperat. in princ.*

Trigeſima; Imperatori ſeu Duci belli non electo, nec legitime conſtituto, non eſt obediendum, vt habetur vbi ſupra.

Trigeſimaprima; Quando duo, vel plures Duces, ſeu Capitanei exercit⁹ electi, ſunt pares in vocibus, ſeu ſuffragiis, in dubio præferri debet, qui eſt fidelior. dictum eſt ſupra.

Trigeſimaſecunda; Si electi ſunt pares fidelitate, præferri debet qui eſt aliis virtute præſtantior. *ver. virtutes. & ver. pro Imperatore in dict. tracta. Cæpol.*

Trigeſimatertia; Si electi ſunt pares virtute, præferri debet dignior honore: vt ſi eſt vnus Dux, Comes, vel Marchio, alter non. *argum. l. à quo tempeſtiuum ff. ad Treb.* probatur in l. ſi ibi *amplioris honoris inferiori. ff. de fide inſtrum.* probatur & ſupra *in 5. part.*

Trigeſimaquarta; Quando Imperatores ſunt pares virtute ac dignitate, ſenior debet anteponi, licet alter ſit nobilior; quia ſenior in dubio pręferri debet, etiamſi ſit minus nobilis. *dict. l. fin. de fide inſtrum.* vbi arguendo ab ordine literæ, quod fieri poteſt, videtur præferre ſeniorem maiori in dignitate, ſeu honore. Faciunt ad hoc dicta Cæp. *in d. tract. in princ.* vbi poſui priuilegia antiquitatis, & ample per eundem *in hac ſua concluſione.* & dixi infra *in 11. part.* vbi poſui de antiquitate & ſenectute.

Trigeſimaquinta; Duobus electis Ducibus belli virtute ac nobilitate paribus pręponi debet ſenior iuniori. Cæpol. *ibi, & in principio illius tractatus.*

Trigeſimaſexta; In præferendo vnum alteri in actu militari, primo inſpiciatur fides, ſecundo ſcientia rei militaris, tertio virtus ſiue præſtantia, quarto autoritas, quinto fidelitas, ſexto dignitas & honor, ſeptimo ætas & tempus, octauo nobilitas, nono natio ſiue origo, decimo diuitiæ, adde multa, quæ infra dicam, ex quibus laudantur milites. & quæ dicta ſunt ſupra *in 3. & 13. concluſio. cum ſequent.*

Trigeſimaſeptima; Si Imperator eligatur indignus, fit iniuria toti exercitui, nedum vni militum Duci, vt probat Cæpol. *in d. ver. pro Imperatore, in ſexto caſu principali diſtinctionis magnæ, in principio.*

Trigeſimaoctaua; Si electus Dux belli nõ eſt ſufficiens, neque dignus, licet alii reperiantur digni, & ſufficientes; ſi tamen facta eſt electio per Principem ex certa ſcientia, alii non poſſunt obedientiam denegare ratione perſonæ indignæ vel ſufficientis: quia reputabitur dignus & ſufficiens. vide ſupra in 20. *concluſ. & in d. ver. pro Imperatore.* & infra *in 40. concluſ.*

Trigeſimanona; Imperator belli creatus, præſumitur ſcire gubernare exercitum. facit quod dictum eſt ſupra *in 23. concl.*

Quadrageſima; Si Princeps eligit vnum Ducem belli ignorans de ſua ſufficientia & dignitate, poteſt vnus Dux militiæ recuſare venire, vel ei ſubeſſe, donec Principi hoc ſignificauerit. Facit pro hoc *c. ſi quando, cum ibi notatis, de reſcript. extra.* & ibi per Zabarellam, vbi ponit de iudice delegato, vel executore; qui iubetur per principem, quod exequatur. Nam ſi habet conſcientiam læſam, debet ſuperſedere. & reſcribere Principi opinionem ſuam, & expectare prius ſecundum iuſſionẽ, antequam aliud faciat: vt de hoc glo. *in verb. nunciãs. in § ſi tibi. in Authen. de manda. Princip. in princ. col. 3.* & plures alias remiſſiones ad hoc allegat Cæpol. *in d. tract. in hac concl.*

Quadrageſimaprima; Si Princeps videt ducem ſui exercitus non eſſe ſufficientẽ, neque militibus gratum, debet, ſi poteſt, caute mutare.

Quadrageſimaſecunda; Caueat Princeps, ne eligat indignum & inſufficientem Ducẽ, & minus gratum militibus ſuis. Facit quod dicit ibi Cæpol. *in 11. art.* de diuitiis.

Quadrageſimatertia; Si Princeps vult omnino aliqua ex cauſa (forte fidei) vnum Ducem conſtituere, qui nõ videatur dignus, neque gratus aliis, cum non eligat, niſi cum cõſenſu, & voluntate aliorum: Sicut fecit (vt ait Cæpol.) excelſum Ducale dominium Venetorum, quando conſtituit magnificum Gen-

tilem Leonisam totius exercitus sui gubernatorem generalé, de quo ibi erat quæst. & pro quo Cæpol. fecit *prædict. tract.*

Quadragesimaquarta; Si data notitia Principi de maiori alicuius dignitate, aut præstantia, vult omnino, quod electus sit Dux exercitus, quilibet ei subesse tenetur, nisi iuste timeret pro se, & militibus suis. Istam conclusi. probat Cæpo. vbi supra, *versi. circa hanc. in 6. casu principali distinctionis magnæ.*

Quadragesimaquinta; Aduertat quis, ne procuret incaute electum, vel creatum Ducem, non admitti, ne sub eo fortassis postea inimico clandestino militare cogatur, vt ait idem Cæpol. *in d. 6. casu prin. in fin.*

Quadragesimasexta & vltima conclusio; Cautus sit quilibet miles, vel Dux, siue Princeps armorum, vt quando concluditur cum gentibus suis, faciat sua capitula clara, ne incidat in prædictas dubitationes. Hæ sunt cōclusiones, quas dict. Cæpol. ex prædicto suo tractatu, illum recapitulando extraxit, quæ sunt multum vtiles & singulares Principi, vel Duci exercitus.

DEcimasexta cōsideratio; Post locum tenentem generalem, seu gubernatorem, aut Ducem belli apud nos Admiralus præferri videtur, qui habet, & dicitur habere maximam dignitatem post Connestabilem, præcipuè in mari, cui præest. Et isti Admirali antiquitus apud Romanos non leguntur fuisse creati, sed solum tempore Constantini erecti sunt isti Admirali magistratus: vt inquit Petr. Cothereau in suo *schedulari magistratuum ciuilium, tit. de præsidib. prouinciarum. &c.* Purpur. *in l. 1. colum. 30. in nono exemplo. ff. de officio eius, cui mandata, &c.* dicit, quod hic Admiralus comparari potest Comiti rei militaris, qui mittitur extra mare, ex quo habet iurisdictionem sibi mandatam in prouincia sibi decreta, quæ est in his, quæ eueniūt in mari, & talis dicitur illustris: cum vt ait text. *in l. 1. Cod. de comitib. rei milit. lib. 12.* ex reuerentia altissimarum dignitatum subiugantur, vt his locum præstent, qui proconsulatus insignibus adornantur. Et non comprehenditur in statuto prohibente ne rector prouinciæ, aut aliquis officialis quid capiat. Antiquitus in Gallia erant tres: vnus in Aquitania, alius in Britannia, & alius generalis in Francia: sed hodie hæc tria officia habet illustris dominus Philippus Chabor dictus de Brion, gubernator & locumtenens Regis generalis in Burgundia, pro Christianissimo Rege nostro Francisco. Et iste Admiralus habet iurisdictionem apud nos, quæ exercetur in Palatio Parisiensi in mensa marmorea.

DEcimaseptima consideratio; Post hunc Ducem exercitus, & Admiralum, sunt alii quatuor sub eo, qui olim dicebantur magistri militum, loco quorum hodie apud nos sunt quatuor Marescalli in Francia, qui etiam dici tales sunt tribuni, & Duces Belli etiam dici possunt, vt dicit Luc. de Pen. *in l. tribuni. Cod. de re militari. lib. 12.* Hi enim, vt dicit, præerant Equitibus, & secundum locum à Regibus obtinebant, *l. 2. §. in initio. ff. de origine iuris.* Et isti quatuor fuerunt ordinati, & instituti instar quatuor magistrorum militum, qui erant Romæ, vt habetur *in l. 2. §. sancimus. C. de off. magistri milit.*

Marescallus enim est nomen officii eius, qui parte aliqua bellicis rebus præest, vt dicit Gagui. *in suis Chron. lib. 7.* de quorum origine, institutione, officio, & potestate est text. *in d. l. 2. §. post deinde. ver. populo deinde aucto. ff. de ori. iur. & in l. milites. Cod. de off. magistri milit.* Et sic, sicut olim in Romano Imperio fuerunt quatuor principales magistri militum. *dict. l. 2. §. sancimus.* Sic etiam in Regno Franciæ sunt quatuor Marescalli, & fuerunt simul cum dictatoribus, quorum loco sunt hodie præfecti prætorio. *dict. §. post deinde.* & in Francia præsidentes, & Magistri in Parlamento. Nam præfecti prætorio, id est, Magistri in Parlamento, & Magistri militum, non modicam inter se habent connexitatem, quæ apparet ex *l. 1.* loquens de præfectis prætorio. Et *l. 2.* loquens de magistris militum, sub eo tit. positis. *Cod. de off. præfecti prætorio Africæ.* imo Rex expresse eos iungit *in l. 1. ff. eod. titu.* & potestate respectiue sunt æquales, & origine, & potestate in his, quæ eorum incumbunt officiis. & facit rubr. *C. de præfectis prætorio siue vrbis & magi-*

magistris militum in dignitatib. exæquan. & ibi Luc. de Pen. *lib.* 12. vbi ponit aliquam disparitatem.

Sed ex supra deductis in quarta parte, vbi egi de Cancellario, dixi esse differentiam inter præfectum prætorio simpliciter (qui dicitur Cancellarius, & pro certo est maior magistris militum, & est æqualis Connestabili, qui est supra magistros militum, id est, Marescallos) & præfectum prætorio cum adiectione loci, puta Parisiensis, Tholocæ, Burdegal. Diuionen. &c. Qui tales (vt credendum est) adæquantur magistris militum, & magistri militum illis. Et tales magistri militum non subiiciuntur talibus præfectis prætorio cum iurisdictione, scilicet præsidentibus Parlamentorum. Hinc videmus, quod in signum huius memoriam sub eodem tecto presidentes Parlamento & Marescalli, qui sunt sub Connestabili in Palatio Parisiensi, Curias tenent diuersas, vicinas tamen & contiguas, scil. præsidentes, & de Parlamento in magna Camera auditorii, & Marescalli in magna Aula eiusdem Palatii super tabula marmorea in capite dictæ Aulæ sita, solum de actionibus & quæstionibus bellicis cognoscentes, quos Dictatores nunquam fuerunt pari potestate existentes. Nisi quis equitum magister pro necessitate temporis, aut gratiæ causa, voluntarie dictatori se subiecerit. *l. est receptum. ff. de iurisd. omn. iud* vt Romæ semel contigit, quod Minutius, Equitum magister, seu Marescallus, Fabio dictatori pro subsidio eius impenso, gratificatus fuit, de quo Val. *lib.* 5. *tit. de gratitud.* Aliter enim, & alias Marescalli præsidentibus, & præfectis prætorio, loco æquales semper fuerunt.

Tales etiam Marescalli habēt iudices, qui dicuntur præpositi Marescallorum vulgari eloquio, qui crimina belligerorum coercent, à quibus non appellatur ad curias Parlamentales: & si ab eis appellaretur, appellatio esset reuoluēda coram Marescallis in Palatio Parisiensi, super tabula marmorea, & non in curia Parlamentea. Et dicit G. Benedict. *in sua rep. cap. Ray. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. num. 53. de testam.* quod tales Marescalli non subiiciuntur Quæstoris, seu Cancellarii iudicio, nec præfecto prætorio, secūdum Cassiodorum, si pares Franciæ non essent præsentes: sed solum Regem habent vltorem. *l. fin. Cod. vbi senato. vel clariss.* vel eum, cui Rex ipse commiserit: vt ibi text. *& in l.* 1. *C. de off. magistri milit.* Sed non credo, quod illud sit verum quo ad Cancellariam, per ea, quæ dicta sunt supra de Cancellario, & eius autoritate, dignitate, præeminentia, & excellentia. Et etiam isti Marescalli secundum Budæum *in suis annotationib. super l. posteriore, de ori. iur. ff.* forte hodie dici possunt tribuni militum, aut certe pręfecti militum.

Et aduerte; quod præfectus vrbis, & præfectus prætorio, & magister equitum, & peditum, sunt in pari gradu dignitatis, & præcedit, qui primo fuit dignitatem adeptus. *l.* 1. *&* 2. *C. de præfect. prætorio, siue vrbis, & magistris militum exæquandis*, vt dicit Ioan. de Plat. *in l. fin. ibi: quia dignitas est. C. de decurio. li.* 10. &c, vt dicit contra Speculatorem, tales magistri militum sunt illustres. *l.* 1. *&* 2. *C. de off. magistri milit. & l.* 2. *C. de comitib. rei militaris. li.* 12.

DEcimaoctaua consideratio; Post istos Marescalcos, seu Marescallos, sunt Capitanei, qui dicuntur quandoque Tribuni, quando scil. præsunt mille hominibus: quandoque Centuriones, id est, centum militibus præfecti; sicut erat ille, de quo in euangelio *Matth* 8. & *Luc.* 7. Alii quinquagenarii, qui præsunt quinquaginta militibus. Alii Decani, qui decem. Et iste status habuit originem ex Moyse consilio Ietronis cognati seu soceri, vt habetur *Exod.* 18. Cum dicit: Prouideas de omni plebe viros sapientes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis Tribunos, & cēturiones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore. Fuit etenim ordo castrensis (autore Liuio *lib.* 8. *ab vrbe condita*) vt miles centurionis, centurio tribuni, tribunus legati, legatus consulis, magister equitum dictatoris, pareret imperio.

Hi etiam capitanei dicuntur Comites rei militaris. Lucas de Penna *in l. Cod. de comitibus*

*bus rei militaris.lib.*12. adornatur tamen inſignibus proconſulis, id eſt, gubernatoris patriæ, *dict.leg.*1. imo ducibus ſeu adminiſtratoribus prouinciarum adæquantur, quando illuc mittuntur pro defenſione patriæ. *l.*2. *Cod. eod.* & dicit Lucas de Pen. *in d.l.*1. cum venerint ad conſiſtorium, aſſurgendum eſt eis, & præſtari eis debet locus, & dicit Ioan. de Plat. *in d.l.*1. quod tales capitanei guerrarum, qui mittuntur extra patriam, ſunt pares proconſulibus in dignitate: Imo videtur, quod ſint maiores, cum proconſules ſint tantum ſpectabiles. *l.*1. *Cod. de comitibus conſiſtor.* notatur *in rub ff. de off. proconſ.* Purp. *in l.*1. *num.*252. *vſque ad num.*256. *ff. de off. eius cui mand. eſt iuriſdict.* videtur intelligere *d.l.*1. de illo capitaneo, qui mittitur vltra mare, & qui habet iuriſdictionem, & ſic videtur ille tantum, qui apud nos dicitur Admiralus, de quo ante dixi, eodem teſte, & alii capitanei guerræ ſunt tantum ſpectabiles, & ibi vide differentiam inter capitaneos guerræ & ciuitatum. Et iſtorum plures ſunt ordines: quidam ſunt in primo, quidam in ſecundo, quidam in tertio, & ſic de ſingulis. Et ſedent inter eos ſecundum eorum ordines, vt dicit Iacob. Rebuff. *in d.l.*1. *C. de comitibus rei militaris.*

DEcimanona conſideratio; Habemus & alios milites apud nos, qui dicuntur cẽtum nobiles, & ducenti baliſtarii, ſeu velites, ſagittarii, aut rorarii, vulgo dicti *archiers*: ſed ſunt Equites, qui quidem ſunt domeſtici, cuſtodes, & protectores perſonæ Regis noſtri, & iſti ſunt honorandi; ita quod poſtquam ſalutauerint vicarios Principis, poſſunt eos oſculari. *l.*1. *C. de domeſt. & protecto li.*12. Et habent primicerium, qui eſt eiuſdem dignitatis, cuius ſunt Duces, vt eſt tex. *in leg. primicerius. C. eod.* Et qui ſub primicerio ſunt, inter clariſſimos collocantur. *d.l. primicerius.* vide ante *in* 6. *in* 11. *conſid.*

VIgeſima conſideratio; Poſt hos ſupradictos Capitaneos ſunt alii milites, habentes dignitatem, qui etiam ab aliis militib. ſunt honorandi, qui dicuntur in vulgari noſtro *les porteurs Denſeignes, & des Guydons*: & iſti in iure vocantur Primipilarii, & ſunt hi, qui primum vexillum portant ante regem, vt per Luc. de Pen. *in rubr. Cod. de Primip. lib.*12. Et etiam hi habebant pecuniã, & ſtipendiorum ſuorum militum adminiſtrationem. vt per eũdem Luc. de Pen. *in l. vtilitas. Cod. eod.* Et iſto officio fungitur proprie ille, qui portat vexillum in ſocietate centum nobilium, ſeu militum regis, (qui dicuntur apud nos *les cent gentils hommes du Roy*.) Alii vero, qui ſunt in a[illegible]liis ſocietatibus militiæ, dicuntur præpoſiti laborum, qui clariſſimi ſunt, & ſunt dignitati[illegible] immunitate, quali gaudent qui circa latus Principis committuntur. *l.*1. *Cod. de prepoſ. laborum. libr.*12. Et vt dicit Luc. de Pen. *in rubrica* quod legitur *in* 1. *lib. tripartitæ hiſtoriæ.* quod Conſtant. in ſomno ſignũ crucis vidit in cœlo, & Angelos aſtantes, & dicentes Conſtantino: *In hoc ſigno vinces.* Et extunc ſignũ Crucis ante ſe præferri fecit in acie, & in ſignum, vel vexillum Crucis transformari fecit ſignũ victoriale, quod vocabatur *laborum*, quod[illegible]que ante ipſum conſueuerat in acie prius ferri: &, vt dicit, tale forte eſt flamma Regis Frãcorum. Signum autem imperii Romani, etiam ante Cæſarem eſt Aquila, vt patet ex Valerio, *lib.*6. *cap.*1. *ibi*; *libidinoſi. lib.*1. *cap. de prodigiis. ibi*; *non ſinit nos.* & qua de re dixi ſupra in 5. *part.*

VIgeſimaprima conſideratio; Etiam in exercitu ſunt alii habentes officium vltra militiam, vt ſunt Mareſcalli hoſpitiorum, qui in iure dicuntur Epicemetici: ab Epi, quod eſt ſupra, & metis, id eſt, metatis ſeu militibus in terminis caſtrorum exiſtentibus. Quia ſi ſupra milites demetiantur, id eſt, diuerſis diuerſa aſſignent hoſpitia, ſecundum glo. *in rub. C. de metatis, & epid. lib.*12. vbi & *in l.*1 *ibid.* Ioan. de Plat. vocat eos Mareſcallos. Et hi epidemetici ſecundum glo. *in l.*2. *Cod. eod.* in. habent Menſores ſub ſe, quos lingua noſtra *Forrerios* appellamus, qui cũ proficiſcitur Principis exercitus, vel cum Princeps hoſpitatur in aliqua ciuitate, vrbe, vel oppido, menſurant hoſpitia militibus aſſignanda. De quibus habetur *in rub. C. de menſorib. lib.*12. Et hi Forrerii metari dicuntur à metatis, id eſt hoſpitiis. vt *in l. omnes. Cod. eod. tit.* & eſt propriè metari,

ari,id est,diuidere castra,vel metare, vel ponere secundum Hugutio. quia in certas mensuras castra constituebant, & fossis circundabant, *l.omnia.C.de episc.& cler.*

Metator autem est, qui locum præparat aduentu Potestatis,ita dictus, quia castra designat, à metiendo secundum Pap. vt dicit Luc.de Pen.*in rubr. C.de metatis & epid.li.12.* vbi dicit, quod in Regno assignare hospitia singulis tempore exercitus pertinet ad Marescallos, ad quos generaliter pertinet cura exercitus, ordinare castra, & facere explanare vias,& pontes construi, vt exercitus transeat salubriter,& habiliter,id est, apte, constituere custodias;Primo pro Regis persona,secundo pro toto regno. Plura etiam ad ipsum pertinent quæ olim tribunus agebat. Et ideo habet aliquam præeminentiam, & excellentiã inter simplices milites, ex quo inter milites est honorandus. Cauere tamen debet, ne, postquam sua manu scripserit super hospitis domum, nomen illius militis, cui talis domus est pro hospitio assignata, illud nomen postea deleat, aut variet: quia alias incideret in falsum & instar falsi teneretur. *l.1.cum sua gl.Cod.eod.titu.* Et etiamsi alicui assignatum fuerit hospitiũ, & in illo posuerit aliquod signum, forte scutum suum seu nomen, vt solent facere milites,& aliquis illud signum sustulerit, quod tanquam falsarius puniri debet. Ita ipse Luc.de Pen. *in d l.1.* & Ioan.Surgetes *in suo libello (qui Enchiridion militaris disciplinæ dicitur)in 1 part.* & aliqua dixi *in cõmentariis nostris super consuetu.Ducat.Burg.in tit.des iustices.in § le droicts de indire.in gl.1.* Et de istis Marescallis hospitiorum ponit etiam Bened.*in sua rep.ca.Raynu.in verb. & vxorem nomine Adelasiam nu.54.de testam.*

Vigesimasecunda consideratio; Adhuc vltra simplices milites, habemus castrensarios in iure, qui habent curam castrorum, id est,tentoriorum,quę sunt in castris,dicuntur atrienses serui, qui custodiunt atrium.*ff. de verb.sig.l.in lege Censoria.* vel qui lauant atria,vt not.*ff.de vsufr.l.sed & si quid.§.1.* vel castrensiani, qui faciebant tentoria, in quibus Princeps morabatur in castris.gloss.*rubrica C. de castrensianis.li.12.* ita Luc. de Pen.*in rub.illius tit.* Isti etiam apud nos dicuntur Capitanei,seu Castellani,& tales sunt tantum clarissimi,& non spectabiles,vt dicit Purp.*in l.1.colum.30 ff.de off.eius cui mãd.est iurisd.* de quibus *in l.liminarchæ.ff.de ser.fug.*& ibi Budæus. *& in li.1.C.de fundis limitrophis.*& ibi Alexan. *li.11.& in l.munerum.ff.de muner.& honor.* Et limitanei dicti, qui stabant,limites suos tantũ tuentes. Et isti solum inuasiones,& ingressus hostium per loca eis disposita,impediebant. De quibus memoratur Pet.Cothereau *in suo schedulari magistratuum ciuilium tit. de magistris militum.* vbi etiam ponit de aliis militibus,qui dicuntur comitatenses,& præsentiales, qui inter milites simplices videntur habere aliquam præeminentiam, ex quo habent administrationem.

Vigesimatertia consideratio sit de militibus præsentalibus,qui in comitatu sacro militare deputati erant,& præsentiæ Imperatoriæ obsequiosi erant, vt ad mandatũ Principis mitterentur,vnde præsentes milites, vel præsentales seu præsentiales,erant Imperatoris diuinæ pręsentiæ obsequentes:qui regulariter stabant in vrbe Constantinopolitana,vbi florentissimum Palatium, & Imperatoria sedes erat, & ibi hi milites morabantur nisi à Principe transmitterentur,vide text. *in l. nemo milites.C.de re mil. lib.12.* De quibus præsentalibus scribitur *in l.fi.ib.sed & de præsentalibus & orientalibus & aliis agminibus segregatos.C.de off.magistri mil.* Vnde isti non tantum bellis erant dicati, sed Imperatoriæ maiestati erant in armis obsequiosi. Vnde dicatissimi, hoc est, dedicatissimi, & sacrati milites isti præsentales dicebantur, vt *in l.final. in princ.C.de re milit.lib.12.* isti præsentiales milites spectabilibus ducibus committebantur, vt dixi supra *in 11.consid. 6.par.* vbi de protectoribus & domesticis scripsi, quos adaptaui centum nobilibus, & ducentis balistariis Christianissimi Regis Francorum. Et si ad comitatum alicuius magistri cum aliquib. præsentialibus militib. mandato principis transmissi essent, ipsi Duces eorum erant subditi præceptionibus & iussionibus magistri equitum,

tum, quantum ad dispositionem agendi belli, vt *in l. si. in fin. C. de re milit. li.* 12. Sed quantũ ad iurisdictionem, nec ipse, nec milites sui præsentiales erant iustitiabiles magistri militum, sed milites præsentiales suis Ducib. parebant: à quibus magister officiorum appellabatur, *vt prædict. l. si.* & de tali appellatione magister officiorum (qui dicitur apud nos magnus magister) vna cum quæstore iudicabat *l. si quando. C. de appel.* Et isti milites videntur debere præferri aliis simplicibus militib. sub aliis capitaneis ordinariis militantibus, vt de eis satis ample Petrus Cothereau *in suo schedulari magistratuum ciuilium. tit. de magistris milit.*

VIgesimaquarta consideratio; Inter milites sunt aliqui, qui habent certa officia, seu certas administrationes, ex quib. alii præsunt. Cum qui præest aliquibus, dicitur talis habere dignitatem, vt dicit Bal. *in ca. 1. §. cæteri. in fi. quis dicatur Dux, Marchio, Comes.* & tales sunt præferendi cæteris, vt dixi, vt sunt circitores, qui in militia noctu castra circumibant, qui à capitaneis eligebantur. Et, vt dicit Pyrrhus *in tractatu de militarib. officiis*, factus est militiæ gradus. Et in vrbe Romana erant qui circumibant: & ibant ad extinguẽda aut cauenda incendia, vt secundæ quædam excubiæ, quos subuigiles appellamus. Et isti possent comparari præfecto vigilũ, vel, vt ait idem Pyrrhus *in Pandectis de institoria actione.* Circitores sunt, qui res venales proponentes vrbem circumeunt, vt de hoc est text. *in leg. quamcunque ff. de instit. actione.* vbi etiam dicit, quod sunt Medici, qui circumeunt ciuitates curando infirmos. *l. si duas. §. 1. de excusa. tuto.* de pluribus aliis vide Pyrrhum ibi; licet non fiat multum in vsu apud nos nisi de his, de quibus hic ante dictum est, vt de metatis, & epidemeticis, & stratoribus. Si quis vero sit curiosus indagare plures species magistratuum, munerum, aut officiorũ militarium, videat R. Volaterra. *in suis commentariis, lib. 19. in cap. de magistratibus Græcorum, & Romanorum.* ex pluribus tamen pauca referre huic rei facientia sufficiat. Magnus Dux classis imperatoriæ, hoc est, exercitus præerat, cui magnus drungarius parebat, & Admiralus & protocomes, hoc est, qui largitionibus imperatoriis præerat, cæterisque classis curatores. Magnus domesticus post Cæsarem erat, spatam ante Imperatorem ferebat, quo honore factus est Catacumzenus apud Andronicum iuniorem. Magnus Conestallus caput erat rogatorum Francorum. Scuterius fert scutum ante Imperatorẽ quocunque proficiscatur, & præcedit. Acolytus vero sequitur Imperatorem quocunque ierit. Admiralus præest classi maritimæ vniuersæ; subest autem magno Duci. Magnus stratopedarcha, est curator exercitus necessariorum & commeatuum. Domesticus murorum, curam habebat castrorum, aut murorum reficiendorum, si quid his opus erat. Præfectus vestiarii imperii, curat vectigal datique & accepti rationes. Vestiarius Imperatorem per mare sequitur, curamque habet eius instrumenti ac vestium. Protocomes classis, in mari præest omnibus curatoribus. Protostrator, qui in absentia magni Domestici ferebat spatam Imperatoris, & eo adequitare volente tenebat equum vsquequo sitten... pus. Tunc comes equorum exceptum ab eo ducit ad quintum aulæ palatinæ gradum: inde rursus magnus Chartularius excipiens, ducit ad portam vbi adequitet: idem quoque cum descendit, ordo seruatur. Comes præterea equitatum Pompæ Imperatoriæ in itinere disponit, ireque iubet ordine, quo sibi placet. Habet etiam dona Regia ephippia, habenas, omnemque equi imperatorii veterem ornatum singulis annis, quod eadem omnia in resurrectionis dominicæ celebritate iterentur. Protostrator etiam post exercitum adequitat, ac si quos videt inordinatos ire, corrigit, de quibus officiariis posui supra ample *in 6. & 7. part.*

VIgesimaquinta consideratio sit circa gloriam militum, quæ multum eis est exhortanda: quoniam, vt ait F. Patritius *in lib. de institutione Reipublicæ, lib. 9. c. 1.* docendi sunt milites exemplo M. Catonis, vt feroces aduersus hostes sint, humani erga amicos & socios, timidi ad iniurias inferendas, prompti ad vl-

ad vlciscendas, & tandem nihil magis capi-
unt, quam laudem & gloriam adipisci, quæ
quidem persuasio optima est. Cyrus ad mili-
tes ait: quod maximum omnium vobis per-
suasistis, laudem præ omnibus rebus esse ex-
petendam: Laudis enim cupidi nullos labo-
res fugiunt, nullum discrimen aut periculum
detrectant, sed gloriæ cupiditate incensi, ma-
xima quæque pericula obire non ambigunt.
Dicam infra *in 39. consid.* vbi dicetur, quomo-
do appetunt laudari milites. Et videndum
est, in quibus laudari & extolli possunt, quod
ex pluribus demonstrabitur.

VIgesimasexta consideratio; Miles etiam
laudatur & honorem cõsequitur ex cin-
gulo. Cum in signum dignitatis à Principe
cingi debet: hoc cingulum militare dicitur,
quo cingitur. Et gladius quo cingitur miles,
debet esse aureus, id est, deauratus, prout pro-
batur *2. Mac. ca. vlt.* Ibi etiam probatur, quid
debeat dici, quãdo cingitur miles: quoniam,
vt ibi habetur, dici debet: *Accipe sanctum gla-
diũ, in quo deiicies aduersarios populi mei, &c.*
Et si hoc cingulo spoliantur, omne perdunt
militiæ priuilegium, quemadmodum vide-
mus in capitaneo, cuius si vexillum amittatur
in bello, nunquam portabit vexillum, donec
aliud recuperauerit.

Aduerte; quoniam milites dicuntur ha-
bere characterem, quod debent portare in
corpore eorum, vt dicit text. *in cap. quod qui-
dam. versic. & si forte 1. quæst.* 1. vel alias ha-
bere debent symbolum, vt cognoscantur, ne
aufugiant: de quo fit mentio per Calepinum
in literas ante Y. in verbo, symbolum. Et pro-
prie dicitur apud nos, *La liurée*, quæ datur
eis. & aliquando dicitur tessera, vt idem Ca-
lepinus *in verbo, tessera.* & laudantur, si non
dimittant signum eorum: quoniam si dimit-
tunt, est præsumptio, quod habent volunta-
tem fugiendi: & hoc faciunt, ne cognoscan-
tur. Et aduerte, quod cingulo militari pro-
uida maiorum institutione gladius incertus
est, & hoc vt collato honore cinguli, potestas
quoque illius gladii aliqualiter intelligatur
esse collata: & recte cingulo decoratur, ad mi-
litiam quisquis accedit; quia cum expeditum
esse ad munera Reipublicæ officii sui neces-
sitas exigit. Accingi namque solet, cui geren-
da imminent, & cui vacatio datur, licet esse
discinctum. Vnde illud *in lib. Regum.* Non
æque gloriabitur accinctus & discinctus: quia
solicitudo laboris imminentis, gloriam dili-
gentiæ non amittit, vt ait Polycratus *lib. 6. c.*
13. vbi habetur ample, de cingulo, quem al-
leg. prędicta dicendo Luc. de Pen. *in l. his qui-
dem. in 3. colum. Cod. de his qui mil. poss. vel non,
libr.* 12. Et tales milites hodie apud nos ha-
bent quandam præeminentiam vltra simpli-
ces milites; quia per consuetudines nostras si
efficiantur milites, possunt indicere suos sub-
ditos: quod intellige, dummodo in exercitu
& seruitio Principis hoc fiat. Et ista militia
collata à Principe confert dignitatem, ita
quod cæteris simplicibus nobilibus eiusdem
qualitatis præferuntur propter illam militi-
am. Et præstant in huiusmodi cinguli colla-
tione sacramentum, quod nunquam aufu-
giant, nec timebunt mortem, nec dimittant
Capitaneum, sub quo militabunt, nunquam
faciant concussiones (quod vulgo *pilarias* vo-
cant) viuendo super & expensis populi. Si
sciant aliquem machinari contra Principem
& Regni commodum, reuelabunt. Nun-
quam induant arma contra illum Principem,
qui eis cingulum dedit: pluraque alia iurant
& promittunt, quæ pro certo non obseruant:
& de huiusmodi sacramentis militiæ memi-
nit Vegetius, *libr. 2. de re militari cap.* 5. Sim-
plex tamen militia de per se non est dignitas,
vt dicunt Cy. Bart. Bald. & Sal. *in lib. 1. Cod. de
iuris & facti ignorantia.* Bald. & Ang. *in l. filius
familias §. veterani. ff. de proc.* Ioan. de Imo.
Pan. *in ca. in nostra. de procurat.* & dom. meus
Ias. *in l. fin. C. de testam & in l. si quis in conscri-
bendo. col. 1. Cod. de pactis.* vbi plus dicit, quod
militia nedum est dignitas, sed nec nobilitas,
quod licet non sit tutum de iure, vt ante dixi
in 8. par. in 25. consid. tamen apud nos ex com-
muni reputatione milites saltem equestres
habentur pro nobilibus, & gaudent priuile-
giis nobilium, ita quod non cottizantur in
talliis & collectis ordinariis.

Vigeſimaſeptima conſideratio; Milites ſunt laudandi ex corpore bene diſpoſito, proportionato, & complexionato, & ex duritia membrorum: cum militia duritia appelletur. Vnde ad pugnandum fortes ſunt fabri & cæteri, qui laboribus continuis viuunt. Hi autem, qui debiles, parum valent ad corporalem pugnam; quoniam licet in ſtudio ſapientiæ & ſcientiæ molles carne, aptos mente dicamus, vt philoſ. dicit *in 2. de Anima*: tamen in armis eſt oppoſitum ſecundum Vegetium *de re militari*. Non eſt (inquit) dubitandum aptionem armis etiam ruſticam plebem, quæ ſub dio & in labore nutritur ſolis ardoré patiens, vrbem negligens, balneorum neſcia, delitiarum ignara, ſimplici animo, paruo cõtenta, duratis ad omnium malorum tolerantiam membris, cui geſtare ferrum, foſſam ducere, & quodcunque onus ferre conſuetudo eſt: vt per exempla infra videri poterit. Piſcatores autem, aucupes, & cæteri omnes, qui tractare videntur ad muliebria pertinentia, longe arbitror pellendos à caſtris: ſed fabros, ferrarios, carpentarios, aprorumque venatores ſociare conuenit militiæ: quoniam, vt ad Lucullũ dicit Seneca: *Nullum laborem recuſant manus, quæ ad arma ab aratro transferunt.* Ex quo ſequi videtur, quod de eſſentia militiæ non eſt nobilitas, nec requiritur miles de genere nobilium eſſe, ſecundũ Ioan. de Plat. *in l. 1. C. negotiatores ne militent. li. 12.* Hæc dicit G. Bened. *in ſua rep. ca. Ray. in ver. teſt. 1. nu. 25. & 26. de teſtam.*

Mos tamen Gallorum eſt, quod omnes milites equeſtres ſunt nobiles vtplurimum: quantum vero ad pedeſtres, pauci ſunt nobiles, imo fere omnes rurales & plebeii, demptis Capitaneis. Ex quo, cum carent virtutibus, & ſunt vitiis dediti, tot & tam nefanda delicta committunt, quod vix poſſet enarrari: Imo mirantur omnes, quomodo talia poſſunt adinueniri, quæ perpetrantur & cõmittuntur à certis annis citra in hoc regno, nec ſatis in eos poſſum excandeſcere, ob quod iã pluries Chriſtianiſſ. rex noſter eos publicari & proclamari fecit in toto ſuo regno inimicos, hoſtes, & diffidatos ſui regni & Reipublicæ, ordinando in illos populum & nobiles, & iuſtitiarios inſurgere, irruere, & illos inuadere, occidere, punire, & alias morti tradere, prout hoſtes regni, vbi paſſim reperirẽtur. Et ex prædictis conſtat, quomodo Capitanei iſtorum pedeſtrium debent aduertere ad eligendum illos, quos corpore bene complexionatos & robuſtos viderint, vt ſupra dictũ eſt.

Vigeſimaoctaua conſideratio; Etiam vt dicit Cæpol. Veronen. *in ſuo tract. de Imperat. milit. eligendo. in verb. pro imperatore, in verſic. potuit etiam eſſe tertia ratio.* Laudandi ſunt milites ex formoſitate & pulchritudine. Cum, vt dicit, in dubio formoſior ſit eligendus. Dicit enim Philoſ. 1. *Politicorum.* vbi ſi tantum fuerint differentes corpore, ſolumq; Deorum imagines ſeu defectuoſitatis homines dicent dignos ſeruire aliis: quaſi diceret, quod deformes debent aliis ſeruire. Item dicit Porphyrius, quod Priamus propter ſui formoſitatem fuit dignus imperio. vnde de eo dicitur:

Facies Priami digna eſt imperio.

Vnde Virg.

Gratior & pulchro veniẽs in corpore virtus
Adiuuat.

Et F. Barbarus in libello, quem de re vxoria ſcripſit, ſic ait: *Formoſos cuncti diligunt, dignos credunt imperio, eis facilius obſequuntur.* Primo quandoque dignitas capitur pro pulchritudine: cum vt ait Tullius *lib. 2. Officiorũ.* Pulchritudinis duo ſunt genera; vnum muliebre, quam venuſtatem appellamus; alterum virile, quam dignitaté dicimus. Et facit, quod præſumendum eſt pro formoſiore; eo, quia vt dicit Bald. *in prim. conſt Digeſtorum. in §. itaque. in fin. 2. col.* Si ſint duo nati ſimul, nec iudicari poſſit, quis eſſe debeat, iudicandum eſt pro formoſiore. Et de pulchritudine ſatis dictum eſt *in 5. par. in 18. conſ.* vbi laudantur reges & principes ex pulchritudine.

Et plures laudati fuerunt propter formoſitatem, vt de Adone filio Myrrhæ, de quo Virgilius *Ecloga* 10.

Et formoſus oues ad flumina pauit Adonis.

Et Ouid. *lib.* 10.

Laudaret faciem liuor quoque, qualia namq;

Corpo-

Corpora nudorũ tabula pinguntur amorum,
Talis erat.

Et Propert. lib. 2.

Testis qui niueum quondã percußit Adonim,
Venante Idalio vertice durus Aper.
Illis formosum fleuisse palud.bus, illuc
Diceris effusa tu Venus isse coma.

Et de Auenti. de quo Virg.

Victoresq; ostentat equos satus Hercule pulchro
Pulcher Auentinus.

Adon.
Astur.
Atys.
Anthionus Bithynicus.
Achantus.
Amaracus.
Augustus.
Amphimedon.
Bathyllus.
Pollux.
Cestius.
Diadumenus.
Demetrius.
Endymion.
Filius Maximini.
Ganymedes.
Artaxerxes.
Troilus.
Giges.
Hylas.
Hyppoclides.
Iuuentius.
Ioseph Lausus.
Magnes.
Ligurinus.
Magnes Smyrnæus.
Nisus.
Nearchus.
Paris.
Phadrus.
Roscius.
Hymen.
Spurina.
Turnus.

Alexis.
Auentinus.
Achilles.
Alcibiades.
Asterius.
Alfus.
Bellerophon.
Castor.
Cyllarus.
Daphnis.
Democles.
Euryalus.
Ephestio.
Galetes.
Pelops.
Cyrus.
Patroclus.
Hippolytus.
Hyas.
Iulus.
Iason.
Lygdus.
Musæus.
Maratus.
Narcissus.
Nireus.
Pyramus.
Phaon.
Parthenopeus.
Idas.
Serranus.
Scipio cognomento.
Demetrius.
Tibullus Poeta elegiographus.

Xerxes, qui in exercitu habuit 68. myriades: quæ ratio habet bis & quinquagies centum octoginta tria millia hominum. Herodotus tamen scribit, in tanto mortalium numero neminem fuisse pulchriorem Rege ipso, aut proceriore statura, vt refert Textor *in sua officina.* vbi etiam quæ fuerint mulieres pulchræ, & supra dixi de illis *in 2. part.*

Fuerunt & temporibus nostris Principes formositate mira decorati: *Philibertus Sabaudus. Philippus Austriacus. Henricus Anglus.* Franciscus Francus, Rex noster, qui fuit & est ingenti pulchritudine decoratus, antecedens omnes homines totius Regni tam pulchritudine, proceritate, eloquentia, clementia, quam placabilitate, & quod magis est, fortitudine, vt infra dicetur. Subtilissimus ille & acutissimus Papinianus iureconsultus laudandus fuit de pulchritudine, vt est text. *in proœm. ff. in §. & hos tres liberos, &c. ibi: vobis autem ipse pulcherrimus Papinianus, & ibi Albericus.*

Vigesimanona consideratio; Miles laudatur, si fuerit audax & terribilis: vt dicit Vegetius: nam vt plurimum si leonis aut vrsi (vt fuit Alexander Magnus in bello valentissimus, vt dicit G. Bened. *in sua repet. c: Raynutius. in verb. quæ ex eo filium suscipiens. de testam.*) effigiem habeat, ferox vtplurimum & audax erit in bello: quia, *Audaces (vt libr. 1. Æneid.* Virgil. habetur) *fortuna iuuat, timidosq; repellit.* Quoniam, vt dicitur *in libr. principiorum*, anima coniuncta corpori imitatur passiones corporis, sicut per experientiam videmus: quod masculi, habentes effigiem mulieris, sunt communiter quasi fœmina, molles, ocii & delitiarum amatores, quæ multum contrariantur militiæ, quæ omnia mala sustinere debent pro aliis & Republica, vsque ad mortem inclusiue, & ita iurant milites, *Instit. de test. mil. super rub. & in l. fin. ff. ex quibus causis maiores in integ. rest.* Timere enim non debet miles hostes, quantumcunq; superbos, nec eos fugere, vel ab eis occidi permittere, sed in faciem eorũ accurrere: & qui contrarium apud Romanos faciebant, ignominiose puniebantur, vt de Lucio Minutio consule, *lib 2. tit. de disciplina*

militari, refert Valerius. Decet ergo militem esse audacem & strenuum, promptum ad omnes labores absque timore mortis. Iuxta illud Senecæ ad Lucillium; *Generosos animos labor nutrit, nec est viri timere sudorem.* Quinimo dicit Philosophus 3. *Ethicorum.* Mollitiem esse fugere laboriosa. Ideo milites exercitio frequenti debent habilitari. text. *in leg. milites. C. de re milit. libr.* 12. vt infra ample; vt laboribus non timeant, *l.* 1. *ff. de milit. testam.* Cum ars tritos, vsus promptos, imitatio artifices aptos, tria concurrentia summos. Nec habet contrarium plusquam ocium, de quo Valerius vbi supra. Hæc G. Benedicti *in d. repet. cap. Rayn. in ver. testa. nu.* 27. *de testam.*

TRigesima consideratio; Milites etiam laudantur ex latitudine pectoris, & ex longitudine brachiorum, & ex pluribus aliis, quæ dicit Veget. *de re milit. lib.* 1. *cap.* 6. vbi dicit: sit ergo adolescens Martio operi deputandus, vigilantibus oculis, erecta ceruice, lato pectore, humeris musculosis, valentibus digitis, longioribus brachiis, ventre modicus, exilior cruribus, suris & pedibus non superflua carne distentis, sed neruorum duritia collectis. Cum hæc in tyrone deprehenderis, proceritatem non magnopere desideres: vtilius est milites fortes esse, quam grandes, iuxta illud Catonis:

Corporis exigui vires contemnere noli.

Et illud Papinii:

Maior in exiguo regnabat corpore virtus.

Scribit Homerus, Tideum paruo fuisse corpore decoratum, in quo tamen anima esset maxima, & vires amplissimæ. vnde in Priapeis à poeta decenter scriptum est.

Vtilior Tideus, quid si qui credis Homero,
Ingenio pugnax, corpore paruus erat.

Et Xantippes Lacedæmonius, qui breui statura erat, ita laudatur à Silio:

Exiguis vigor (admirabile) membris,
Viuidus & magnos nisu qui vinceret artus.

Idem Vegetius *lib.* 1. scribit, corporaturam boni tyronis implere sex pedum longitudinem. Præterea in amplitudine & latitudine plusquam in longitudine sapientia consistit, secundum Petrũ de Bellapertica, quod summe displicuit Cyno, qui vltra modum longus erat, vt dicit Bart. *in l.* 1 *ff. de iurisd. om. iud.* nec sunt communiter audaces, nec valentes, velut cor multum distans à cerebro habentes. Hæc ipse Benedicti *in loco supra alleg.*

TRigesimaprima consideratio; Milites laudantur & in sobrietate; quoniam miles sobrius esse debet in cibo & potu, de quibus non multum curet, nec de lecto. Non enim assuesci debet sensualibus delitiis; quoniam, vt ait facetus Poeta:

Nil valet in bello, qui viuit delitiose,
Nec sine duritia bellica palma datur.

Eo etiam; quia miles dicitur à malo, quod sustinere debet pro Republica, *l.* 1. *§. miles autem. ff. de testam. milit.* vbi miles dicitur à militia, id est, duritia, quam sustinet. Ideo cum in expeditione degunt, tradi eis debet panis buccellatus ad comedendum per biduum, id est, panis bis coctus, qui siccitate sui grossos & ponderosos humores attrahit & bibit, quos cum superfluo digestionis expellit per secessum: quibus eiectis, sunt milites agiliores ad pugnandum, & præseruati à multis infirmitatibus, quas dicti mali humores ad putrefactionem facile gignunt. Et tertia die panis integer non bis coctus eis ministratur. Et vna die datur eis vinum, altera die acetum ad bibendum, & vna die lardum, alia die habent carnem veruecinam: vt de hoc est text. *in l.* 1. *Cod. de erogat. militaris annonæ, libr.* 12. vbi hæc omnia ample declarat Lucas de Pen. quare ista fiant. Etiam G. Benedicti *in suar. re-pet. c. Rayn. in verb. testamentum.* 1. *num.* 30. *extra de testam.*

TRigesimasecunda consideratio; Miles laudatur ex paupertate. Nam olim milites solis stipendiis contendebantur, de quibus viuere debent, & non super ægros, vt habetur *Luc.* 3. Nec debent subditos Reipublicæ eis præbendum victualia cogere, nec alienum prædia inquietare, nec victualia, aut cætera bona tangere. Quibus contrarium facientibus, licitum est cuilibet de plebe eos aut eorum ministros expellere, & propria authoritate resistere, amicis & vicinis in auxilium conuo-

[...]uocatis ad expellendum inuasores. Ca[...]aneum, qui eos delegauit, temporali e[...]o puniendo; quia militibus transeuntibus [...]um permittitur hospitari in domibus, & [...]il pro victu aut eorum pabulo à prouin[...]ibus etiam sponte offerentibus recipere, [...]n soluto valore, *l. cænaticorum. C. de erog. milit. annonæ. & l. deuotum. C. de metatis & epidimeticis lib.* 12. vbi Iohan. de Platea dicit: æqualitatem debere esse in eo, qui gratis hospitatur, vt nihil petat ab hospite vltra hospitalitatem, facit textus *in l. vnica. & quæ ibi dicit Ioan. de Plat. C. de salgamo hospitib. nõ præst. lib.* 12. Nec possunt milites tempore pacis [...]ciẽdo monstra personarum suarum, equorum, armorum & cæterorum militibus sti[...]diatis necessariorum, viuere de bonis ru[...]orum & aliorum subditorum, nec con[...]ocatim magna multitudine, *l fin. §. erit autem. C. de re milit. libr.* 12. ne grauent subditos. O deos, cum videamus hodie modum eorum viuendi esse omnino in contrarium, ita, quod excruciant pauperes ruricolas quotidie, & tempore pacis, & alio modo viuendo super populo, quid fiet de anima eorum? [...]de non debet dici, quo ibit anima mercatoris (vt dicit Bald. *in cap. cum causam. extra de testib. & in Authent. ad hoc collat.* & *C. de vsuris.*) sed quo ibit anima armigeri seu militis: qui non contentatur de victu, sed etiam in domibus suorum hospitum rapiunt quicquid possunt, more prædatorum, & vt plurimum eos verberant, & cogunt soluere & dare certam summam, vt à domibus eorum exeant: vnde deberent in simplicitate viuere, quæ magis cupit arma, quam leges, *l. fin. in princip. C. de iure delib.* vnde refert Valerius *lib. 3. de fiducia sui.* Scipionem Aphricanum in concione publica dixisse, quod cum totam Africam Romanæ ditioni subiecisset; non tamen aliud ex ea, quod suum diceretur præter cognomen tulisse. Et Publius Scipio de se & Lucio Scipione eius fratre loquens: *Non* (inquit) *me Punicæ, non fratrem meum Asiaticæ gazæ auarum reddiderunt, sed vterque nostrum inuidia magis, quam pecunia locupletior* [...]. Quam Scipionis accusati constantem defensionem, Romanus vniuersus senatus comprobauit: vt ibi refert Valerius. Et idem *lib.* 4. de Valerio Publicola post Tarquinium eiectum primo consule, dicit: quod post tres consulatus acceptissime peractos tantæ paupertatis fuit, quod patrimonium eius ad expensam exequiarum suarum defecit. Ex quo patet, quod viuus possedit, cui mortuo lectus funebris & rogus defuit. Fabricius quoque pluries consul & Imperator Rom. (vt idem refert) filias proprias paupertate dotare nequiuit. Marcus etiam Curtius contra Samnites bellum gerens, legatis eorũ se in scamno assidentem & in catino ligneo cœnantem, spectamentum præbuit. Cumque magnum auri pondus ei post attulissent, risit, dicens: *Referte, & dicite Samnitibus, Marcum Curtium magis locupletibus imperare, quam ipsum locupletem fieri: & mementote me non acie vinci, nec pecunia posse corrumpi.* Attilius vero ab aratro ad Imperium Romanum vocatus, postquam Rempublicam stabiliuit, & ingentes hostium vires confregit, multosque triumphos consecutus, deposito Imperiali sceptro ad aratrum redire non erubuit. Textus tamen *in dict. l. fin. in princip. Cod. de re milit.* vocat eos ditissimos. Et contra, istos Imperatores seu Duces belli, de quibus hic ante, qui fuerunt pauperes, multum faciunt ea, quæ dicit Cæpoll. *in suo tractat. de Imper. militum eligend. in verb. diuitiis.* Vbi Imperator seu Dux exercitus & militum, plurimum commendatur in diuitiis, quod probat 12 rationibus. Et ibi scribit 31. priuilegia diuitiarum, quæ sunt multum laudanda, quæ ibi videre poteris: & satis declarantur per Albericum *in l. si quis ad declinandum. Cod. de episc. & clericis.* Phocion Atheniensis, vir non minus virtute, quam rei militaris gloria clarus, cognomento Bonus pauper. Fuit enim semper pauper, cum ditissimus esse potuisset ob frequentes ei delatos honores. Huic cum legati Philippi Macedonum regis ingẽtia munera offerrent, hortarenturq; vt ea acciperet: quamuis enim facile iis careret, liberis tamen eius essent necessaria, quibus difficile foret in summa paupertate ad paternã gloriã peruenire.

nire. *Simei* (inquit) *similes erunt, idem hic agellus alit illos, qui me ad hanc dignitatem perduxit: si dissimiles, nolo meis impensis illorum ali augeriq; luxuriam.*

TRigesimatertia consideratio; Laudantur milites in castitate; quoniam casti esse debent: inde stationes militum dicuntur castra, à castrando, quasi castrata, vel casta, quod ibi castrari debet libido, & caste ibi viuebant milites antiqui, considerantes castitatem secum habere fortitudinem annexam, quam seruarunt semper vt pupillam oculi. iuxta illud poeticum *in Georgicis*:

Sed non vlla magis vires industria firmat,
Quam Venerem & cæci stimulos auertere amoris.

Luxuria enim vires eneruat. Vnde Quintilianus *in milite Mariano.* Ideo meretrices ab exercitu submouentur. Intrare castra fœminis non licet. *Deut.* 23. Quando egressus fueris contra hostes tuos in pugnam, custodies te ab omni re mala: si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somno, egredietur extra castra, & non reuertetur priusquam ad vesperam lauetur aqua. & infra. Dominus Deus tuus ambulat in medio castrorum, vt eruat te, & tradat tibi inimicos tuos, vt sint castra tua sancta, & nihil in eis fœditatis appareat, nec derelinquat te. Propterea Imperator amatorem castitatis se dicit *in Authen. quibus modis naturales effic. legit. collat.* 6. Vnde non sine causa eam tantum dilexerunt armigeri veteres & gentiles. Nam de Cornelio Scipione refert Valerius *libr.* 2. *tit. de milit. discipl.* Quod contra Mumantinos Imperator missus eo momento; quo castra intrauit, duo mille scorta de ipsis expulit: qua peste vacuus factus exercitus (qui paulo ante metu mortis deformi se fœderis ictu maculauerat) erecta ac recreata virtute aciẽ illam fortem & animosam Numantinam superauit, & incendiis exustam, ruinisque prostratam Numantinam solo æquauit. Scipio quoq; Africanus summis etiam effertur laudibus, qui Carthaginem obsidens, oblatam sibi ex hostibus virginem eximiæ formæ, & nobilitatis intactam & dotatam restituit. Hæc Guillelmus Benedicti *in sua repet. c. Raynutius. in verb testamen.* 1. *numer.* 37. *de testam. extra.* De laude vero castitatis dictum est in 2. *part. in* 12. *considerat.* Idcirco non est mirandum hodie apud nos, si gentes armorum in bellis & exercitu non se bene habeant, cum in eis nulla sit castitas. Imo si fiat exercitus viginti mille hominum; tertia pars illius erit scortorum & meretricum, quæ exercitum sequuntur, & ducuntur per armigeros: maxime per pedites, quorum quilibet frequentius suam sibi consociat: quod contingit culpa Capitaneorum, & Ducum exercituum; quia talia pati non deberent: ideo facilius & frequẽtius Thaidis castra quam Hannibalis videmus euerti, vt ait Lucas de Penna *l. vnica. C. de castrensi omnium palatin. pecul. col.* 5. *in prin. lib.* 12.

TRigesimaquarta consideratio; Milites multum & summe laudantur ex obedientia; quoniam, vt ait textus *in summa* 24. *q.* 1. summa militiæ laus est obedientia, & quicquid sibi vtiliter imperatum est, obtemperare. ita dicit Bartolus Cæpol. *in tractatu suo de Imperatore eligend. in verb. diuitiis. versic.* 10. *diuites, &c.* Imo præcepto Ducis omnino parendum, *c. quid culpatur, in fin. cum c. seq. ibi; quod igitur quod Cæsar præcepit, ferendum est; quod Imperator, tollerandum est. eadem causa & quæstio.* Ex tali enim obedientia victoria sequitur, & satis imperii gloria parta est, dicit Lucas de Penna *in l. tam collatores. colum.* 3. *C. de re milit. libr.* 12. & iussionibus gubernatoris exercitus, quæ ad bellum vel pugnam spectant omnino parendum est: & si quis contemnat eas, etiamsi rem prospere gesserit, capite puniendus est, *l.* 3. *§. in bello. ff. de re milit.* Historiæ sunt nobis in promptu ad hoc per Valerium *in libro de disciplina militari descriptæ*, vt de Manlio Torquato, qui filium proprium, licet victorem, occidi fecit ob violatam disciplinam militarem: & de Papyrio dictatore, qui Fabium Rutilium Magistrum equitum, qui aduersus edictum eius quam prospere pugnauerat, virgis iussit cædi, securi percussurus, nec contemni, aut precibus militum concessit animaduersionem,

[...]em; eumque profugientem Romam pro-secutus est: nec ibi quidem remisso prius supplicii metu, quam ad genua eius, & Fabius cum patre prouolueretur, & pariter senatus & populus rogarent. Hæc tamen seueritas non intantum est exercenda, vt animum militum ab Imperatore exercitus auertat; quia tempore belli rigor non debet omnino seruari, *c. fin. de transaction. & c. sciendum. 29. distin.* secundum Ioan. Fabri *in proœm. Instit. super verb. gubernari.* vbi etiam dicit; quod tempore belli iura non seruantur de facto, licet sanctius esset: quod iustitia illo tempore seruaret, quam alio; quia, vt dicit Cicero 1. *Offi.* Nullum est tempus, quo iustitia vacare debeat.

Trigesimaquinta consideratio; Milites etiam multum laudantur ex scientia militari, quam habere debent, vt habetur *in l. vnica. Cod. de castrensi omnium palat. peculio, libr. 12. ibi: qui præsto sunt super actibus, quos intentos & eruditos studiis itinerum prolixitas & expositionum difficultas exercet.* & probatur *in l. 1. ff. de decretis ab ordine faciendis. ibi: & peritia artis.* & Ioan. de Plat. *in l. 1. Cod. de conditiuis in horreis publicis lib. 10.* & hoc est; quoniam turpe est ignorare scientiam & artem, in qua quis versatur, *l. 1. §. Seruius autem Sulpitius. ff. de orig. iuris.* Vnde dicit Vegetius *lib. 1. cap. 1. de re milit.* Scientia rei bellicæ dimicandi nutrit audaciam. Nemo facere metuit, quod se bene didicisse confidit. Etenim in certamine bellorum exercitata paucitas ad victoriam promptior est: rudis & indocta multitudo exposita semper ad cædem: Idemq; *l. 2. c. 24. libri* scribit: Cuius manibus est seruanda Respublica, studiosius oportet scientiam dimicandi, vsumque Reipublicæ iuris exercitiis custodire. Et dicit idem Vegetius *c. 13. 2. lib.* In pugna vsum prodesse amplius, quam vires. Nam si doctrina armorum cessset, nihil paganus distat à milite: quæ quidem scientia necessario requiritur in Duce exercitus, & in capitaneis ad guerram, aut aliis habentibus administrationem, seu authoritatem in exercitu, vt ample demonstrat Cæpolla *in tractatu de Imperatore eligendo, in verb. scientiam.* Vbi quod hæc scientia militaris per armorum exercitationem acquiritur: vt est casus *in l. in nomine Domini. ver. hæc autem. ibi: iubemus, vt semper milites ad exercitationem armorum teneant. C. de officio præfecti prætorio Africæ.* & ibi Albericus, qui dicit per illum textum, quod milites armorum vsu quotidiano ad bella se præparare debent, alleg. *l. milites. C. locati.* Et est casus *in l. milites. 2. ibi: vt armorum quotidiano exercitio ad bella se præparent. Cod. de re milit. libr. 12.* Vnde exercitus nomen ab opere exercitii & exercitatione traxit. text. *in leg. 1. in fin. ff. de milit. testam.* Veget. *libr. 2. de re militari. cap. 23.* Ideo dicit, quod omne artificium, seu scientia exercitio crescit, & per illud suscipit incrementum. text. *in l. legatis seruis. §. ornatricibus.* & ibi glossa *in verb. incrementum. ff. de legat. 3.* notat gloss. *in verb. possit. in c. peruenit. 84. distinct.* & dicit Polycrat *in suo 6. libro.* quod tria fecerũt Romanos esse triumphantes & victores, scientia rei militaris, exercitatio & fides. Pro quo facit text. *in §. cumque. in proœm. Instit. ibi: quorum omnium solertiam, & legum scientiam, & circa nostras iussiones, fidem.* & text. *in 2. constitutio. C. in princip.* dicit, arma & leges Romanas omnibus anteponi gentibus & nationibus: scientia & dignitate etiam dominari præteritis effecit temporibus: quæ quidem scientia rei militaris optime cognoscitur ex experientia, vt per plura ostendit Cæpolla *in loco supra citato.* Ex quo infero, milites expertos plurimum esse laudandos; quoniam experientia est rerum magistra, *cap. qui sit. de elect. in 6. in princip. cum aliis per eundem Cæpollam allegatis.* & dicit Philosophus; Natura potentem, ars facilem, vsus promptum reddit artificem, & *in 2. constitutione. C.* sed cum sit iurisperiti, commendantur experientia rerum. & *in l. certi. C. de iudic.* Vbi causarum experti iudices dari possunt. Et dicit Bern. ad fratres de monte Dei: rusticus habet duros neruos, fortes lacertos; exercitatio hoc facit; in ocio simul cum corpore mollescit voluntas: facit vsus vsum, exercitium vires in omni labore ministrat. Et de huiusmodi exercitatione

quomodo à Ducibus & tribunis militum discenda est, facit text. *in l. officium. in princ. ff. de re milit. & in l. vnic. §. 1. C. de officio præt. Africæ.* & quæ ample ponit Lucas de Pen. *in l. milites. 2. col. 2. c. de re milit. lib.* 12.

TRigesimasexta consideratio; Milites ex vigilantia laudantur; quoniam miles debet esse vigilans ad custodiam eorum, quibus præpositus existit, ne dormiens inuadatur ab hostibus. Et inde dicitur præfectus vigilum, quod tota nocte vigilare debet, armatusque discurrere, & inquilinos admonere, ne culpa eorum, aut negligentia incendium oriatur, text. *in l. pen. §. pen. ff. de offi io præfecti vigil.* Vigilare etenim debent milites præcepto diuino excitati per Christũ in Euangelio, vt habetur *Matth.* 24. *Marc.* 13. & *Luc*, 12. Vigilate, inquit, & parati estote; quia nescitis, qua hora fur veniet. Nam hostes dicuntur fures, quos per dolum & insidias licet vincere, si eis aliter fides promissa non fuerit. Sicut fecit Macrobius Carthaginensis Dux contra Assyrios missus, quos vincere dubitans vino & mandragoris dolose inebriatos dormientes interemit. Nam, vt ait Hier. *in lib. vigiliarum*: Vigilando timor omnis excluditur, fiducia nascitur: quæ multum prosunt in exercitu militari. Et de vtilitate vigiliarum scribit Luc. de Penn. *in l. vnica. de studiis liberal. vrbis Romæ. col.* 11. *lib.* 11. Imo ita in eis laudatur, & est necessaria vigilantia, quod si excubias sibi ordinatas dimiserint, capite puniuntur. text. *in l. qui excubias. & ibi gloss. ff. de re milit.* facit *l.* 4. *§. si præsidis. eod. tit.*

TRigesimaseptima consideratio; Etiam milites laudandi sunt ex patientia in aduersitatibus & belli sudoribus; quoniam patientes esse debent in aduersitatibus & belli laboribus sustinendis: fame, siti, æstu, frigore, & cæteris calamitatibus, quæ innumerabiles existunt, *l. vnica. §. 1. C. de caduc. toll.* Et ad istud comprobandum. G. Benedicti *in sua repet. c. Rayn. in verb. testamentum* 1. *num.* 39. *vers.* 8. *miles, de testam.* adducit plura dicta & historias antiquorum. Primo enim in testem adducit Senecam, *lib.* 3. *de ira.* scribentem historiam de Timagine historiarum scriptore: qui, cum quædam contra Augustum Cæsarem scripsisset, monuit eum Cæsar, vt sermone moderatiori vteretur, quod facere renuit, nec tamen Cæsar se vindicauit, sed solum ei domum suam interdixit. Adducit pariter Polycratum *lib* 3. *cap.* 14. qui plura exempla ibi de patientia scribit, de ipso Octauiano Cæsare Augusto, quod miræ patientiæ fuit, & quædam alia de patientia aliquorum, quæ cum non multum faciant ad propositum, aliter non insisto.

De huiusmodi patientia, melius faciunt dicta Æneæ, *in* 1. *&* 2 *Æneid.* cum dicat:

Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Et sequitur:

Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Et *lib.* 3. de eo dicitur:

Mens immota manet, lacrymæ voluuntur inanes.

Et *in primo*:

O passi grauiora, dabit Deus his quoque finem.

Sed, vt dicit Luc. de Penn. *in l. milites.* 2. *C. de re milit.* allegando Tullium *in* 2. *de Tusculanis quæstio.* Nostri exercitus primum vnde nomen habeant, nisi ab exercitatione, vt facit text. *in l.* 1. *in fin. ff. de milit. testam.* deinde quis labor, quantum agminis ferre, plusquã dimidia mensis cibaria ferre, si quid ad vsum velint ferre vallum. Nam scutum, gladium, galeam in onere nostri milites non plus numerent, quam humeros, lacertos, manus. Arma enim membra militis esse dicunt: quæ quidem ita geruntur apte; vt si vsus foret abiectis oneribus, expeditis armis, vt membris pugnare possent. Quid exercitatio legionum? quid ille cursus, concursus, clamor, quanti laboris est? Ex hoc ille animo in prælijs paratus ad vulnera, adhuc pari animo inexercitatũ militẽ, mulier videbitur. Cur tantum interest inter nouum & veterẽ exercitum quantum experti sumus, ætas tyronum plerunq; melior est; sed ferre laborẽ, cõtemnere vulnus cõsuetudo docet. Quin etiã videmus ex acie efferri sæpe saucios, & quidẽ rudes illos & inexercitatos, quãuis leui ictu ploratus turpis-

turpissimos edant; at vero ille exercitatus & ...tus, ob eamq; rem fortior medicum mo-...requirens, à quo obligetur.

TRigesimaoctaua consideratio; Milites laudantur in fortitudine, & in pluribus ...is Imperator vocat milites fortissimos, eis ...ando prædictum titulum, cum ex illo de-...orentur, & honorentur, vt de hoc est text. *in l. tam collatores. in prin. & duobus aliis locis. C. de re milit. & in l. fortissimi ac deuotissimi mi-lites. Cod. de erogat. milit. annonæ. lib. 22.* Et in milite fortitudo est virtus, qua cæteræ soli-dantur, & sine qua in bono non perseuera-tur, & qua omnia roborantur & moderan-tur, de qua ait Philosophus 2. *Ethic.* Fortitu-do tenet medium inter timores & audacias. & Cicero *Rhetoricor.* 1. Fortitudo est conce-ptio considerata paruulorum laborumque perpessio, & *in Tusculanis quæstio. lib.* 4. For-titudo, inquit, est affectio animi lege summe perpetiendis rebus obtemperans, vel est cō-seruatio stabilis iudicii in iis rebus, quæ for-midolosæ videntur, subeundis, vel repellen-dis, vel ex scientia rerum formidolosarum, contrariarumq; aut omnino negligendarum, conseruans earum stabile iudicium.

Ex quibus infertur Fortitudinem locum habere in arduis & in grandibus; probatur, cum sit illa, de qua dicitur; *Tendit ad ardua virtus.* Hanc siquidem virtutem si miles ha-buerit, minas non timebit: imo nec mortem pauebit. Cum viro forti nequaquam turpis mors accidere possit. Fortitudo certe sui na-tura & effectu fortunam superat. Vnde Va-lerius: *Fortiter*, inquit, *se in aduersis gerere, quid aliud est, quam fortunam sæuientem in ad-iutorium sui pudore victam vertere?* vt dicit G. Benedicti *in loco allegato in præcedenti consid.* Quia, vt ait, non sunt optanda pericula, vt fortem quis se ostendat; sed sufficit, pericula, si contingant, valide tollerare. Non sum (vt ait Seneca ad Lucillium) tam demens, vt æ-grotare cupiam; tamen si ægrotandum fue-rit, sufficit vt nihil effœminate faciam. Non enim pati tormenta optabile est, sed pati for-titer, nec debet vlla rei nouitas fortia vertere pectora. Cum non posset athleta magnos spiritus habere, donec suum viderit sangui-nem. Iuxta illud: *Sanguis fusus humi vires ac-censo roborat igne.* Tunc enim proiectus ani-mum non proiicit, sed cum magna spe ad pu-gnam descendit: eaq; virtute mala fortuna vincitur & bona ornatur. Oportet ergo mi-lites esse fortissimos, nulla vi nulloq; terrore à proposito recedentes, & considerare, vt ait Valerius, *tit. de constantia. in princ.* quod na-tura sic comparatum est, vt quisquis se ali-quo ordine ac recta mente complexum cō-fidit, vel iam gestum, si obtrectetur, acriter tueatur, vel nondum editum, si interpelle-tur, sine vlla cunctatione ad effectum perdu-cat. Vnde refert Salustius bellum Catilina-rium narrans, prope fi. Catilinam Romanū potentia nimium obsessum die sui interitus milites suos sic obsecrasse: Nemo, inquit, ni-si victor, pro pace bellum mutaret. Nam in fuga salutem sperare, cum arma, quibus cor-pus tegitur, ab hoste auerteris, ea vero de-mentia est semper in prælio, his est maximū periculum, qui maxime timent, audacia pro muro habetur. Cum vos considero, milites, & cum facta vestra æstimo, magna me spe victoriæ tenet animus, ætas, virtus vestra, me hortatur. Præterea, necessitudo, quæ etiam timidos fortes facit. Hæc ille. Nam eiusdem nationis homines fortiores sunt ad se mutuo auxiliandum. Historiographi profecto lau-dant, & ad cœlos vsq; tollunt eos, qui fortes & constantes fuerunt in prælio. Multa & ter-ribilia Piso Rom. contemsit, dum speciosum mentis suæ flecti noluit rigorem.

Laudatur pariter ille Iudas Macc. 1. *Macc.* 3. ibi: *Et surrexit Iudas, qui vocabatur Macha. & induit loricam sicut gigas, & succinxit se ar-ma sua bellica in prælus, & protegebat castra gladio suo, similis factus est leoni in operibus suis, & sicut catulus leonis rugiēs in venatione, & de prælus Iudæ narrabāt omnes gentes.* De Catone Maiore refert etiam Valer. *lib.* 3. *tit. de fortitu-dine.* Felicior, inquit, progenie sua superior Cato, à quo Portiæ familiæ principia mana-rūt: qui cū ab hoste in acie vehementi pericu-lo peteretur, vagina gladius eius elapsus deci-dit, quem subiectum præliantium globo, at-

que vndique hostilibus pedibus circumdatum postquam abesse sibi animaduerterit, adeo constanti animo in suam potestatem redegit, vt illum non periculo oppressus rapere, sed metu vacuus sumere videretur. Quo spectaculo attoniti hostes postero die ad eum supplices pacem petentes venerunt. Cneus Pompilius à Senatu Romano ad Syriæ Regem missus, sua fortitudine & audacia, ac si totus senatus adfuisset, Regem terruit. de quo idem Valerius *lib. 6. tit. de grauiter dictis aut factis*. Iulius quoque Cæsar, & idem Valerius *tit. de fortitudine* refert. Cum in Galliis innumerabili multitudine & feroci impetu Neruorum inclinari aciem suam videret, timidius pugnanti militi scutum detraxit: eoque tectus acerrime præliari cœpit. Quo facto fortitudinem & constantiam per totum exercitum diffudit, labentemque belli fortunam diuino animi ardore restituit. Hæc sunt exempla & historiæ, quæ G. Benedicti *in dicto loco* pro huiusmodi fortitudine in militibus requisita adduxit. Si tamen velis videre ad saturitatem exempla bellicosorum virorum cum illustribus victoriis, & fortissimorum fortitudine corporea, vide Textor. *in sua officina*, vbi amplissime. Addo etiam de Parmenione, Duce fortissimo, bellicoso, & strenuo per F. Patritium *lib. 9. de institutione Reipub. tit. 2.* Dicit etiam Luc. de Pen. *in d. l. fortissimi. C. de erogatione militaris annonæ, lib. 12.* quod ad militiam (quæ etiam à malo dicitur) non debent assumi debiles, sed fortissimi, bello idonei, præparati ad pericula, & præstantis animi: & ibi ample. Vbi etiam accumulat quindecim, quæ fortitudinem & corporis & animi iuuant, vbi sunt pulchra dicta pro militibus: sed cum hoc opus iam sit satis oneratum, extra suam materiam, hic non repeto.

TRigesimanona consideratio; Milites appetunt laudari, & prodest laus à Duce eorum exercitus cum de strenuitate laudentur. Titus Liuius 2. *ab vrbe condita*. Addebantur & laudes, quibus haud minus, quam præmio, gaudent militum animi. Vnde ex laudibus etiam malitia interdum augetur, *l. 1. § sed vtrum. ff. de seruo corrupt. & c. sunt nonnulli. 68. dist.* Vir quippe ad gloriã eruditus nullam partem animi tam mollẽ habebit, quam non meditatione, & ratione corroboret, vt ait Cic. 2. *de Tusculanis quæst.* ita dicit Luc. de Pen. *in l. fortissimi. col. vlt.* ibi; *quartumdecimum. C. de erogat. mili annona. lib. 12.* Hinc est, quod, vt videmus, milites attribuuntur gloriæ & honori, mori in bello, cum de talibus ibi mortuis, dicant eos esse mortuos in lecto honoris; pro quo text. *in § 1. in fin. ibi.* Hi enim, qui pro Repub. ceciderunt, in perpetuũ per gloriam viuere intelliguntur. *Institut. de excus. tut.* facit text. *in aliqua actione. §. si quis in collnctatione. ff. ad leg. Aquil.* & vt dixi ante *in 25. consider.* nihil timent propter laudem consequendam.

QVadragesima consideratio; Milites laudantur ex deuotione; quoniam Imperator eos etiam vocat deuotissimos, *l. tam collatores. C. de re mil. & l. fortissim. ac deuotiss. milites. C. de erog. mil. annona lib. 12.* Et hoc est, quoniam deuota oratio multũ valet ad fortitudinem; de cœlo enim est fortitudo, *1. Mac. c. 3. & c. 11.* Scidit Ionathas vestimenta sua, & posuit terram in capite suo, & orauit, & reuersus est ad eos in prælium, & conuertit illos in fugam, & pugnauerunt. Et *Exod. 17.* Cum leuaret manus Moyses, & oraret, vincebat Israel. ita tenet Luc. de Penn. *in d. l. fortissimi.* ibi: *Octauum deuota oratio, &c.*

QVadragesimaprima cõsideratio; Milites laudãtur ex fide seu fidelitate, quæ licet in quocunq; necessaria sit, maxime tamẽ militantib. congruit, vt sint fideles. In hoc militia fundata est, vt nulla fraude vituperetur; quia vt Cic. ait *lib. 1. de Off.* Fundamentũ primum iustitiæ est fides. & Seneca *ad Lucill.* Fides (inquit) est sanctissimũ humani pectoris bonum, nulla necessitate ad fallendum cogitur: nullo præmio corrumpitur. Imo, & hosti cõgruit tenere fidem. Nam qui fidem perdidit, nihil habet quod possit amplius perdere. Vnde nobiles dici nõ possunt, qui fraudibus & infidelitatibus sua prælia exercent, & quod promittunt, minime obseruãt. Occultum profecto & insidiosum malũ, est perfidia, cu-

tia, cuius efficacissimæ vires sunt mentiri, & fallere, quæ tantum incõmodi affert humano generi, quantũ salutis bona fides præstat. Omnes enim fideles esse honestum est, illos præcipue, quorum status militaris, quorumq; ratio est Rempub. defensare. Militia autẽ dedecus patitur, nisi fideliter exerceatur. & in milite nil pulchrius quam fides, teste Vegetio *de re mil. lib. 1. c. 2.* vbi dicit, ꝙ totius Reipublicæ salus in hoc consistit, vt tyrones, id est, milites non solum corpore, sed animo præstantissimi deligantur, atq; iuramenta suis Principib. facta obseruent. Cui assentit Polycr. *li. 6. ca. 5.* dicens: Duo esse præcipua in milite, scilicet, electio seu delectus & sacramentũ, vt sc. fides promissum teneat. Et de hac fide seruata ponit G. Bened. *in sua repe. c. Ray. in ver. testa.* num. 42. ibi; *decimo requiritur. de testa.* & Textus in sua *Off. cap. fidelissimi.* Scribit de Attilio Regulo, qui maluit ad supplicium redire, quã datã Carthaginensib. fidem violare. Pro quo facit *l. nihil interest. ff. de capt. l. conuent. ff. de pactis. & in can. noli.* ibi; *Fides enim quãdo promittitur, etiam hosti seruanda est, contra quem bellũ geritur, quanto magis amico, pro quo pugnatur. 23. q. 1. & c. innocens. 22. q. 4.* Et armigeri, qui iurata vulgare se reddunt ad fidẽ, illud obseruare debent: cum tantũ sit ac si promitterent sub fide, vel iurarent per Deum, aut per sacra Euangelia, vt dicunt; Ang. Ludou. & post eos do. meus Ias. *in l. 3. §. iurari. col. 2. ff. de iureiur.* Et de commendatione fidei, & fidelitatis in milite, vide Cæpol. *in tractat. de Imperatore eligendo, ver. pro Imperatore.*

Qvadragesima secunda consideratio; Milites etiã laudantur ex perseuerantia, nisi enim in prędictis virtutib. bellãdo perseuerauerit, nunquã reportabit victoriæ triumphũ; imo deficiẽs in vno, factus est omnium reus. *c. defleat peccator. de reg. iur.* Nec meretur dici Athleta, qui saltem non vicerit. *l. 1. C. de athletis. li. 10.* Vnde Romani, quia contra Carthag. in bello perseuerauerunt, funditus eos deleuerunt. Hæc est vnica virtus, perseuerantia, quæ milites coronat. Bene enim agere parum prodest, si mens labilis existat. Nec ex actib. generatur habitus, nisi fuerit operis perseuerantia: quia secundum Ciceronẽ *Rhet. 1.* Perseuerantia est in ratione bene cõsiderata stabilis perpetuaque permansio. Nam talia cõtinuata vigent: Imo gutta aquæ mollis durissimum cauat lapidem, perseueranter cadendo, secundum Alanum dicentem:

Gutta cauat lapidem, non vi, sed sæpe cadẽdo:
Sic tu proficias, non vi, sed sæpe studendo.

Tali certe medio extollũtur veteres Romani milites *in orat. ad Cæsarem senem de Repub.* Simili laude adhuc referuntur Cymbrorum antiqui milites, qui nisi morerentur in bello, non reputabant se felices, ad finem vsq; non perseuerantes. de quibus Val. *li. 2. de institutis.* Mortui enim morbo, vel senio, vere mortui sunt mundo, nec computantur in numero liberorum viuentium, sed qui in acie Principis pro Repub. ceciderunt, adhuc post, per gloriã viuere dicuntur, *§. 1 Inst. de execu. tut.* quia, vt Cicero ait, qui per virtutẽ perit, non omnino interit. Hinc est, quod milites nostri dicunt se mori in lecto honoris, cum in acie mortẽ obeunt, vt ante dixi. De Ænea legitur *li. 11. Æneid.* ꝙ per medios ignes, tela, & hostes perseueranter se habuit, ex quo magnifica peregit. Qui licet multas in parte sensitiua pateretur tribulationes; tamẽ vsum rationis in mẽte nunquam perdidit, imo suos consolando fortius perseuerauit, vt pulchre habetur *lib. 1. Æneid.* vbi ad suos milites:

Reuocate (inquit) *animos, mœstumq́; timorẽ*
Mittite, forsã & hæc olim meminisse iuuabit:
Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium, sedes vbi fata quietas
Ostendunt, illic fas regna resurgere Troiæ.
Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Et sequitur:

Spẽ vultu simulat, premit altũ corde dolorem.

Et *li. 4.* de eo sic dicitur:

Mẽs immota manet: lacrymæ voluũtur inanes.

Et Val. *li. 3. c. 250. de fortitudine,* ponit de perseuerantia cuiusdam militis, & *li. 3. tit. de fiducia,* scribit de perseuerantia vtriusq; Spartani.

Cæsar etiam ad cœlos vsq; summos perseuerantiam militarem, *li. 8. suorum commentariorum de bello Gallico,* extollit. Et intantũ est laudanda in militibus, quod ex contrario deserti

sertio militiæ est grauiter etiam vsq; ad mortem punienda, vt per plura satis comprobat G.Bened.*in rep.c.Rayn.in verb.testam*.1.*num*.43.*de testam*.quæ non tango, cum sit extra fines laudis, & propositi nostri.

QVadragesimatertia cõsideratio; Milites etiam laudantur ex charitate inter se. Cum in militibus debeat esse charitas, & mutua dilectio, qua deficiente, ex sententia veritatis diuinæ, desolabũtur. Imo videtur, quod maior debet esse dilectio inter milites, quam inter parentes, cum, vt facit text. *in l. milit. C. de procur* miles admittitur ad comparendum tanquam procurator pro commilitone, & tamen non admittitur pro parentib. Præterea, pactum de succedendo, velut mortis captandæ inductiuum, non valet.*l.fin.C.de pactis*.Et tamen inter milites valet *l. licet inter priuatos. C.eo.de pactis* eo, quia abundantia mutuæ dilectionis, facit cessare præsumptionẽ captandæ mortis, cum non sit verisimile vnum militem alteri insidiaturũ: & sicut sunt socii passionũ; ita esse debent & consolationũ, iuxta dictum Apostoli *ad Cor*.1.& cum socii sint, & vnius societatis debent se adinuicem diligere, tanquam fratres. Cum, vt habetur *Prouer*.18.Vir amicabilis ad societatẽ, magis amicus erit, quam frater. facit text.*in l.verum.in pr.ff.pro socio*. vbi societas dicitur ius, seu species fraternitatis. & ibi glo.*in verb.fraternitatis*. vt dicit G.Bened.*in loco in præced. consi.in fin.alleg.* Si se non adiuuarent in prælio, essent peiores dæmonibus. Dæmones enim si se non diligant, tamen mutuo auxilio coadiuuantur contra nos in prælio. Sic faciunt milites & armigeri; quoniam si vni fit iniuria, omnib. etiã fit iniuria. Si obsequium, & placitum, nec illi, nec cæteris. Et ista charitas consistit in duobus, scilicet vno modo adiutorium proximi habendo; alio modo veritati adhærendo, vt dicit Luc.de Pen.*in l.fortissimi.col*.1.*ibi: quartum. C.de erogat. militaris annonæ.lib*.12.

QVadragesimaquarta cõsideratio; Etiam milites laudantur ex sapientia: quoniã, vt habetur *Prouer*.24. Vir sapiens fortis est, vt vir doctus robustus est. Et Gregorius *in Moralibus*. Valde fortitudo destituitur, nisi per consilium fulciatur. Et Titus Liuius *lib.2.de Bello Punico*: Malo te sapiens hostis metuat, quam stulti ciues laudent. Omnia audentem contemnet Hannibal, nil temere agentem metuet. Non enim tantum viribus corporis, & lacertis, fortitudinis gloria est: sed magis in virtute animi, dicit Ambro.1.*de officiis*.& Cicer.1.*de off.* parua sunt foris arma, [illegible] consilium domi: quod citat Panor.*in c.magnæ multa.col.2.ver.nota, quod pollens consilio [illegible] de voto*. Et perierunt Gigantes, quos dominus non elegit; quia non habuerunt sapientiam. *Baruch*.3. Non sic dicitur de filio sensato, propter quem dominus deiecit potentiam inimicorum. *Ecclesi*.47. Expedit enim interdum astutia, insidiisque pugnare, maxime in bello iusto, & contra eos, qui nequeunt aperte deuinci.*c.dominus noster*.23.*qu*.2.*& ibi* [illegible] *ff.de dolo. plures concordantias. leg*.1.*§.non fuit*. Vnde Gregor.*in registr.lib*.3.*cap.vlt*. Terrenus hostis, qui munita loca cupit inuadere, quidam pugnandi arte sic vtitur, latenter quidem ponit insidias, & ad vnius loci expugnationem totum ostendit: vt dum ad defensionem loci illius, vbi instat periculum, conuenitur, loca alia, de quibus nulla est suspicio, capiantur, & euenit, vt qui cognitus resistentis virtute expulsus est, latens obtineat, quod certando nõ potuit obtinere. Nam dum aliud attenditur, aliud non cauetur. Ita dicit Lucas de Pe[nna] *in l.fortissimi*.ibi: *quintum sapientia. C.de erogatio. militaris annonæ, lib*:12. Et quod in militibus requiratur sapientia, probatur *in l.postliminium.§ fin.ff.de captiuis, & postlimin.reuer.* not. Angelus *in l quod constitutum ff.de milit. testam. & in l.vnica. Cod.de conditis in publicis horreis.lib*.10. Et ibi per Ioan.de Platea. Facit etiam quod notat Bald.*in l.ex diui. Cod.de* [...]*cato.in fin.*per *d.l.vnicam*. Et ad hæc vide Valerium *titulo, de sapienter dictis*, qui de Scipione scribendo, sic ait: *Turpe est viro militari dicere, non putaram*. Et explorato, & excusso consilio, quæcunque aguntur, administrari oportere arbitrabatur summa ratione. Irreuocabilis est enim error, qui violentia Martis committitur. Vnde Cicero *lib.1.de sen[e]ctute*. Non viribus, aut velocitate corporis, res

...magnægeruntur, ſed conſilio, authorita-
...& ſcientia. Dantes enim conſilia plus a-
...talijs, & Philoſophi conſilia plus value-
...in bellis, quam Principis aliunde, vt i-
...ait *lib.* 1. *officiorum.* & ſalus eſt vbi con-
...multa, *Prouerb.* 11. Vnde Trogus Pom-
...us *libr.* 11. ait. Alexander victoriam obti-
...uit, qui conſilio gubernauit exercitum. Ita
...Cepol. *in tractat. de Imperatore militum eligen.*
in verb. virtus. vbi apprime comprobat, quo-
modo ſapientia & induſtria etiam eſt militi-
bus neceſſaria. Adduco dictum Horatii *in o-*
da lib. 3. *ode* 4.

Vis conſili expers mole ruit ſua:
Vim temperatam dî quoque prouehunt
In maius, iidem odere vires,
Omne nefas animo mouentes.
Teſtis mearum centimanus Gigas
Sententiarum notus, & integræ
Tentator Orion Dianæ,
Virginea domitus ſagitta.

Item Valerius Flaccus *lib.* 4. *Argonauticon,* ita ſcribit: *Sepe agri potior prudentia dextra.* Et habetur *Eccleſiaſtic.* 9. Dicebam meliorem eſſe ſapientiam fortitudine. Et paulo poſt: *Melior eſt ſapientia, quam arma bellica.* & *Sa-pien.* 6. Melior eſt ſapientia quam vires, & vir prudens, quam fortis, & melior forti eſt ſapiens vir. Et prudens vnum conſilium multas manus vincit. Vnde apud Homerum *lib.* 2. *Iliad.* Agamemnon aſſerit facile ſe Troia potiturum, ſi decem ſibi adeſſent Neſtori ſimiles: tanquam pluris faceret decem Neſtorum conſilium, quam magnam militum manum, teſtis eſt Cælius. *libr. antiquarum lectionum* 6. *cap.* 13. Fuit optime poetica hiſtoria ab ipſo Homero *Odyſſea* 8. deſcripta, dum ait: Vulcanus claudus cum ſuſpectum haberet vxorem Venerem, quod furtim cum Marte concumberet, nec vires ſuppeterent, quibus adulterantes deprehenderet, ad artes ingenij que confugit: Lectum ſuum catenulis inviſibilibus circumuinxit, quod vbi feciſſet, foras abire ſe ſimulat: deinde cum in arctiſſimis eſſent complexibus Mars, & Venus, vinculis illis hoc magis irretiti, quo magis ſe circumagerent; vnde in adulterio manifeſto deprehenſi ſunt. Vnde Homerus ibi dicit:

Nonnunquam aſſequitur tardus celeremque citumque,
Sic vti nunc Vulcanus, vt eſt veſtigia tardus,
Mauortem cepit, qui perciuſſimus vnus
Cunctorum, quicunque tenent ſuper aſtra Deorum:
Et quanquam eſt claudus pede, rem tamen arte peregit,
Prouide etiam debet pœnas deprehenſus adulter.

Cui ſententiæ conformat illa Menedemi philoſophi, teſte Laertio: *Capitur ergo & ab infirmis celer, Aquilamq́, breui teſtudo vincit.*

Adhæc accedit alia, & vera hiſtoria, quam recenſet Plutarchus *in vita Sertorii.* & Valerius Max. *lib.* 7. *c.* 3. & Sextus Iul. Frontinus *li. ſtratagematum vlt. cap. fin.* de qua etiam meminit Io. And. *in ca.* 1. *in verb. difficile, extra de treuga, & pace.* Quod cum Sertorius ipſe Dux ſtrenuus, ſuis copiis ex barbara turba conflatis, rationibuſque perſuadere non poſſet, in re militari plus habere ponderis, & momenti, conſilium, quam vires temerarias: poſtea quam illi interdum parũ fœliciter certaſſent, hoc commento vſus eſt: Conuocata totius exercitus turba, duos equos prope adduci iubet: alterum macie ſenioque confectum, alterum vegetum cauda piloſa: atque macilento illi iuuenem adhibet prægrandi ſtatura, & viribus admirandis. Contra, valenti, & forti puſillum, imbecillum, & debilem admouet hominem. Hic, vt illi præceptum erat, ſingulos pilos robuſti equi paulatim vellens, breui tempore totam depilauit caudam: iuuenis è diuerſo caudam omnem gracilis equi ſimul manibus vtriuſque deprehenſam, vi atq; impetu conatur euellere. Qui cum incaſſum niteretur, riſum circumſpectantibus præbuit. Sub hæc aſſurgens Sertorius, cuius conſilio præceptoq; hæc acta fuerant: *Videtis,* inquit, *commilitones, quanto plus poſſit ingenium, quam vires.* Cui hiſtoriæ concordat dictum Horatii *lib.* 2. *epiſt. ad Auguſtum,* cum ait:

Vtor promiſſo, caudæq́, pilos vt equinæ
Paulatim vello, demo vnum, demo etiam vnum,

Dum cadat elusus ratione ruentis aceruí.
Qui redit ad fastos, & virtutẽ æstimat annis.
Hæc recitat Tiraquellus *in suis legibus connubialibus, in 1. lege.*

QVadragesimaquinta cõsideratio; Etiam milites plus laudãtur, & inter eos extolluntur felices, quam alii. Vnde Vegetius *li. 3. de re milit. in pr.* dicit: Rem militarem virtute sola, vel certe felicitate contineri. Et Cæp. *in tract. ante alleg. in ver. ob felicitatem.* ample cõmendat felicitatem in militia, maxime in Duce exercitus adducendo plura exẽpla de multis, qui laudem meruerunt ob felicitatem. Et felix dicitur prosper; quia cuncta ad votũ sibi succedunt, vt habetur *in procœ. Instit. in verbo, felix.* Textor vero *in sua officina in ca. fortunati, & felices.* annumerat plures, qui fuerunt multum fortunati, & felices. Et istud interdũ prouenit à virtute animi, vel propter multas diuitias, vel cognitionem rerum mũdi, vt per gl. *in d. verb felix. in procem. ff.* vel ex custodia, & administratione bonorum angelorum cuiuslibet, qui iuuant personas, quibus sunt cõmissi. Ita quod vnus angelus deputatus vni, est fortior & maior altero, sicut supra dictum est *in 3. par. in 16. consid. incip. istorum angelorũ. vers. 3. protexit. cum sequen.* Quod quandoq; vnus angelus vnius patriæ, seu gentis, resistit alteri, vt habetur *Dan. 10.* Sic etiam vnus angelus vnius hominis particularis, resistit alteri, prout in casu simili recitat Plutar. *lib. de Romanorum fortuna,* allegatus per Cælium *libro antiquarum lection. c. 31. in fin.* vbi dicit Marcũ Antonium, & Augustum singulari amicitia, & beneuolentia iunctos, cum suppeteret ocium, sæpe lusibus inter se diuersis transmittere solitos: verum in his cum semper victus abiret Antonius, quidam apud eum diuinãdi peritia clarus audacter ita monuit, Antoni, quidnam tibi cum adolescente isto? refuge istum & vita: Tu quidem illustrior es natu, itẽ grandior, sed plurium quoq; Imperator, bella multa exantlasti, peritia rerum præstantior es. At nescis quo pacto huius ipsius dæmonẽ dæmon reformidat tuus? Quin tua quidem fortuna ex se ampla est, sed fortunæ adolescẽtis subblanditur. Quid ni abieris, procul ad illum defecturam apparet.

QVadragesimasexta consideratio; Quis in pugnando consequitur maiorẽ honorem in duello, pro impressa, id est molitione facto ex multis, vt dicit Paris de Puteo *de re militari, & duello li. 10. c. 1.* Primo: qui cum maiori vtilitate ac strenuitate se gesserit in ipso prælio armaturis corporis vtendo: vt membris mouendo se in armis, vt inermem, & vigiliter pugnando cum prudẽtia, & cum temporis moderatione, & cum brachiorũ, & corporis dum temperamento offensas, & defensas faciendo, vbi & quando oportunitas aderit, & terminos modestiæ non exeundo, ac arte, & artificio belli gerendo, & non sola fortitudine, sed ingenio mixto prosiliendo, non offendendo incautè, nec defendendo indefensus, armaq; cum mensura mouendo. Secundo: Etiam is maiorem honorem reportat, qui amplius de campi spacio reportat, & qui melius occupatum spacium, seu rendum conseruat & tenet. Tertio: Is etiã honoratur, qui propriũ vultum nunquam conuertisset nec retro, nisi opportune cessisset: deniq; & is, qui melius insidias hostis, & offensas vitasset, & is, qui in faciem percussus, & repercussus inuictus permansisset, & is, qui se non plicasset, nec manus, aut crura ad terram tetigisset: quia cadenti similis esset, & is maxime, qui sanguinem inimico fecisset illæso. Is etiam, qui inimicum in capite percusserit, vel in manu, aut in mẽbris nobiliorib. Ideo dicit Veget. de re militari, quod pugnator pedestris debet scire artem dimicandi. & dicit Salomon, quod in bello requiritur prudentia. Idem etiam ait Veget. *li. 1. c. 2. in fin.*

QVadragesimaseptima consideratio; Milites & armigeri, de consuetudine non habẽt soluere collectas, vt dicit Iacob. de Rebuff. *in l. 1. nu. 4 C. de ind. Et. & in l. fin. C. de fundis limitrophis. lib. 11.* vbi ample tractat ipsam materiã. Et ibi dicit, quod milites in acie existentes ab extraordinariis munerib. excusantur. *l. in honorib. §. angariarũ ff. de vacat. muner.* vbi dicitur, quod ab angariarum præstatione, & recipiendi hospitis necessitate excusantur, pro quo etiam facit *l. vlt. penult. §. ff. de muner. & honorib.*

Aduerte etiam; quia milites in multis aliis priui-

priuilegiantur, seu honorantur. Primo; Quia miles accusatus de crimine, nõ quæstionatur. *l. milites. C de quæstionib.* Secundo; Quia miles furca non suspenditur. *l. 3. §. 1. & ibi hoc not. Bart. ff. de re mil.* Tertio; Miles in viginti casibus in actu testandi priuilegiatur, quos scribit Guillelmus Benedicti *in sua repeti. c. Rayn. in verb. testam. in nu 22. extra de testam.* qui alio modo illos ponit: & Bald. *in l. milites. C. de testam. milit.* Quarto; Contra militantes in bello non currit præscriptio, vt ait Martin. de Laude *in tracta. de milite, art. 12.* Quinto; Militibus datur restitutio. *l. fin. C. de restitut. milit.* & etiam eorum vxores, *tit. de vxoribus militum.* & etiam medici illorum. *l. inter eos. §. militum medici ff. ex quibus causis maiores.* & Albericus *in l. 1. C. de vxor. milit.* Sexto; Prorogatio iurisdictionis, non tollit priuilegium militis volentis declinare iurisdictionem, gl. *in l. si quis posteaquam. ff. de iudic.* Martinus de Laude *in d. tractat. de milite, art. 22.* Septimo; Miles non potest cogi esse tutor, nisi filiorum commilitonis. *l. sed miles. in princ.* & ibi Bald. *ff. de excus. tuto.* & idem Bar. *in l. propter. §. si in castris. ff. de excus. tut. Instit. eodem. §. idem & in milite.* Octauo; Miles præfertur aliis creditoribus, etiam anterioribus, in re empta ex pecunia sua, gl. *in l. ideoque. ff. qui potiores in pignore hab.* Nono; Licet miles teneatur soluere gabellam de rebus, quas portat; non tamẽ res, quas portat, cadunt in commissum. Bald. *in l. omnibus. C. de vectig. & commissis.* Decimo; Miles non tenetur, nisi quatenus facere potest. *l. miles. ff. de re iudic.* Vndecimo; Miles excusatur à vera contumacia, & dolo præsumpto. Ideo non obstante contumacia, appellat. Alex. *in l. 2. ff. si quis in ius vocat. nõ ierit.* & Ang. *l. 1. ff. de eden.* Duodecimo; Assertioni militis ab hostibus remissi creditur suffragantibus meritis. Spec. *in tit. de teste. §. 11. vers. tamen fallit.* Decimotertio; Miles corporaliter non est puniẽdus, cum insigniis militum, sed debet exauctorari, hoc est, nudari insignibus militum. *l. 2. §. sed si cum. ff. de his qui not. infam.* Decimoquarto; Si procurator militis simpliciter contrahat, videtur cõtrahere nomine militis domini sui. Paul. de Castr. *in l. pecuniã. ff. si cer. pet.* Alia priuilegia militũ ponit Spec. *tit. de procur. §. 1. ver. item quod est miles.*

QVadragesimaoctaua consideratio; Miles habens cicatrices ex vulneribus sibi illatis in prælio, laudandus est. Vnde legitur *in historia scholast.* quod Antipater Idumæus, pater Magni Herod. in quodam seruitio Imperatoris fuit multis vulneribus confossus. Qui tandem ab æmulis accusatus apud Imperatorem, reiectis vestibus, totus denudatus, dixit: *Ego, Cæsar, nolo me verbis apud te excusare, sed ista vulnera, quæ suscepi pro te, loquãtur pro me, si ego diligo te.* & ob id Cæsar illum in gratiam recepit, & inculpatus remãsit. Exemplum est nobis cicatricum repræsentatio in corpore Saluatoris nostri Iesu Christi, & stigmata perpetua, quæ sunt quoddam sigillũ irrefragabile, & supra omnia alia sigilla authentica, ostendens veritatem suæ victoriæ, & gloriosæ resurrectionis. Imo etiam in corporibus martyrum. Nam, vt inquit August. *in vlt. de ciuitat. Dei.* In corporibus martyrum remanebunt post resurrectionem cicatrices in signum victoriæ præteritæ. Et *in eodem libro* etiam dicit: videbimus in corporib. martyrum cicatrices, quas pro Christi nomine pertulerunt, nec erit in eis deformitas, sed dignitas: & in eorum corpore quædam singularis pulchritudo fulgebit. Ideo à simili alacres pugiles ob vulnerum cicatrices à suis Ducibus laudari debent.

(:)

Nonæ partis Catalogi gloriæ Mundi finis.

DECIMA CATALOGI GLORIÆ MVNDI PARS,

De præeminentia Scientiarum enunciat.

Secta in quinquaginta duas Considerationes.

CVm, vt supra vidimus, multa sint, quæ faciunt quem dominari, vt ait diuinus Plato, cum dicat principatus quinariam esse distributionem, alium legitimum, naturalem alium, alium secundum consuetudinem, quartum secundum genus, quintũ violentum. Et vt idem Plato ait *libr.3. de legibus.* Septem sunt rationes, quæ ad dignitatem imperandi facere videntur, quæ sunt paternitas, nobilitas, dominatio, potentia, senectus, prudentia, & sors. Et de singulis suis locis dicitur. Hic tantum ample de prudentia, quæ ex sapientia & scientia constat, cum cæteris omnib. anteponi debeat; in hac parte decima dicemus laudem, honorem, & excellentiam scientiarum, describendo, & depromendo, & de ordine præcedendi inter viros literatos, de quibus etiam in sequenti parte proxima dicetur.

HVius partis prima consideratio materiã introducit, ad demonstrandum, quod dictum Aristot. *in 1. de anima* sit verum, scilicet, Scientia est de numero bonorum honorabilium; & ideo literati, & habentes scientias, sunt multum laudandi. Cum scientia sit plusquam vtilis & necessaria. Cum rationis vsus sine dirigente & illustrante scientia haberi non possit; Vbi enim non est scientia, non est bonum. *Prouerb.* 13. Et cupiditas discendi est optima ratio viuendi. *l. apud Iulianum. ff. de fideicommis. libert.* Hæc enim charitate suffulta callem virtutum aperit, & viam vitiorum præcludit. Sine hac enim, vt dicit Augu. *lib. 12. de trinit. cap. 14.* nec virtutes ipsæ, quibus recte viuitur, haberi possunt, per quas hæc vita misera sic gubernetur, vt ad illam, quæ vere beata est, perueniamus æternam. Rursus qui hac pollent, Deum hic saltem per speculum & ænigma, & alibi facie ad faciem limpidius cognoscent. Hinc habetur *Dan. 12. Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.*

SEcunda consideratio; Scientiam esse necessariam dicit Bernardinus de Bustis 2. *parte sui Rosarii sermo. 29. in litera D. E. & F.* quatuor rationibus. Prima, scilicet, ratione præfectionis: quoniam, vt ait Philosophus 1. *Metaph.* Humana natura est multipliciter ancilla, & multis angustiis oppressa, & ideo inuenta est ars siue scientia, vt suppleat defectum naturæ. 6. *Politicor.* Quæ ars siue scientia, est habitus quidam cum ratione factiuus. Vt habetur 6. *Ethicor.* Et ideo imitatur naturam in quantum potest. *Instit. de adoptio. §. minorem natu.* Propterea diffinitur natura a Philosopho *in 2. Physic.* quod est principium motus, & quietis eius, in quo est primo, & per se, & non per accidens: quasi dicat vt perfecte quiescat natura, mouetur ad artem, seu scientiam. Et ideo Seneca dicit, ad Lucillium scribens: dociles nos natura edidit. Et Hierony-

[Hiero]nymus *in Prologo Bibliæ* comparat naturale ingenium molli ceræ, quæ indiget artifice informante. Et Tullius *in Tuscul. quæst. lib. 2.* Sicut ager quantumcunque fertilis, absque cultura fructuosus esse non potest; ita animus sine doctrina & disciplina. & Ouidius *in 5. de Ponto* lib. inquit:

Fertilis assiduo, si non renouetur aratro,
Non nisi cum spinis germen habebit ager.

Et quia anima cum corpus intrat, est tanquam tabula rasa, cui innata est omnium rerum ignorantia, per scientiam tamen perfectibilis, vt habetur 3. *de anim.* & intellectus est in potentia ad omnia, & non reducitur ad actum eorum, nisi per scientiam. 2. *de anima.* Quæ quidem scientia, est perfectio animæ, vt dicit commẽtator Auerrois, & omne imperfectum naturaliter appetit suam perfectionem. 1. *Metaph. & 2. Physic.* ideo quilibet affectat scientiam. Nam vt multi Philosophi dixerunt: Anima est posita in corpore, vt scientiis perficiatur, ita etiam tenet Magist. sent. *in 2. dist.*

TErtia consideratio; Scientia etiam dicitur necessaria, ratione illustrationis: ambulantib. enim nobis in regione vmbrę mortis, necessaria est illustratio, seu illuminatio quædam, & hoc est propter pericula multa, & dæmonum insidias, & in figuram huius Deus educens populum de Ægypto præcedebat eum in nocte in columna ignis. *Exod.* 13. Hæc autem illustratio est scientia contra tenebrositatem ignorantiæ, quæ est mater cunctorum errorum 38. *distinct. c.* 1. Sed facit pro hac ratione, & melius ad propositum, quod scientia illustrat, seu illustriorem reddit hominem, potius, quam militia: quoniam, vt ait Ouidius 9. *Metamorph.* Vlysses contra Aiacem militiæ gloriam obtinuit, cum sapiens esset. Vnde Apuleius *lib. de Deo Socratis:* Si laudas, inquit, virum, quia diues, hoc fortunæ debetur: si; quia fortis, ægritudine debilitabitur, seu fatigabitur: si; quia nobilis, nõ ipsum, sed parentes eius laudas, & si; quia pulcher, pulchritudo in senectute abibit: sed si laudas virum; quia sapiens, & quantumlibet bonis moribus ornatus; tunc ipsum virum laudas. Hæc dicit Iacobus Magnus *in suo sophologio Sapientiæ lib. 1. cap. 1.* Adde: quod per scientiam totus mundus illuminatur, vt est text. *in Auth. habita. C. ne filius pro patre.* Imo sine illa mundus regi non potest. vnde Ecclesia vniuersalis indiget viris literatis. *ca. cum ex eo. §. 1. de electi. in 6. c. fi. de magistris extra,* & nõ asinis ferratis secundum Ioan. Mona. *in ca. super eo. de haret. in 6.*

QVarta consideratio; Scientia dicitur necessaria ratione appetitionis. Deus enim non dedisset huiusmodi naturalem appetitum, nisi esset reducendus ad actũ: quoniam ipse Dominus & natura nihil agunt frustra secundum Aristot. 1. *de cœlo & mundo.* & 3. *de anima.* & 1. *Physicor.* & vt ait Philosophus 1. *Metaph.* Omnes homines naturaliter scire desiderant. quod etiam dicit Tullius *in Tuscu. quæstio.* & Lactant. *in* 1. *diuinarum institut.* Et ideo dicebat Iurisconsultus Iulian. *in d. l. apud Iulianum. ff. de fideicommiss. libertat.* & est gloss. *in cap. nisi cum pridem. in verbo, plerunque. extra de renun. c. si habes,* 23. *quæst.* 3. & gloss. *in c. de Constantinopolitana,* 23. *distinct.* Si pedem in fouea haberem, adhuc addiscere quiddam vellem. Et ratio huius est; quia omnes res naturaliter habent inclinationem ad propriam operationem, in qua etiam delectantur, vt aues ad volandum: propria hominis operatio est intelligere, vt ait Aristote. *in* 3. *de anima* & 1. *Ethic.* Tullius *in* 1. *de officiis.* & Quintilianus *in* 1. *de Oratoria institutio.* Et in hoc differt ab aliis animalibus. Sine scientia enim homo appellatur animal brutum, dicente Dauid *Psalm.* 48. Homo cum in honore esset, non intellexit, id est, intelligere neglexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis; & idem *Psalm.* 31. Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus: & Augustin. *ad Hæreticos* ait: quid enim homo sine literis reputatur? nunquid non bos vel asinus, non equus vel mulus, quibus non est intellectus? Vnde interrogatus Solon Atheniensis, quid esset Diues sine literis? respondit: Ouis aureo vellere.

Et Diogenes videns diuitem literarum ignarum, ſedentem ſuper lapidem, dixit: *Lapis ſuper lapidem.* Quidam autem alius Philoſophus dixiſſe fertur, quod tantum diſtant docti ab indoctis, quantum homines à beſtiis. Et Diogenes, cum aſcendiſſet in locum eminentem, & clamaſſet, *venite homines*, multis de turba irruentibus, dixit: *Non enim homines eſtis, qui non datis operam ſcientiæ.* Sicut enim anima informat corpus; ita ſcientia intellectum; & ideo intellectus hominis ſine ſcientia dici poteſt ſine forma. Hinc etiam dicit Cicero *in lib. Officior.* Quod multi ſunt homines nomine, pauci re; ad denotandum, quod prorſus ignari non merentur appellari homines: ſed potius imagines hominum, ſicut in ſimili dicit text. *in cap. multi. 40. diſtinct.* Panorm. *in ca. prudentiam. in princip. de off. delegat.*

Hæc autem ſententia ſtudioſe quærenda eſt, vt honoris nomen adipiſci poſſit: quod obtinuerunt hi, qui ſapientiam dilexerunt, vt fuerunt Theodo. Abraham, Dauid, Salomõ, Alexander, & plures alii enumerati *in Sephologio Sapientiæ. cap. 1. & 2.* Qui omnes magnum appetitum ſciendi habuerunt. De hoc appetitu ſciendi loquitur Hieron. *in prologo Bibliorum*, dicendo: *Legimus in Hiſtor. veteribus, quoſdam luſtraſſe prouincias tranſiſſe montes, & nouos adiſſe populos, vt eos, quos ex libris nouerant, palam, coramque viderent.* Et ibi loquitur de Pythagora & Platone, & de Apollonio Magno Philoſopho, ac de aliis multis, qui prædicta fecerunt diſcendi cauſa, licet in patria ſua eſſent aliorum præceptores & magiſtri. Quibus etiam adiungemus illum virũ omnium literatorum in omni ſcibili perfectiſſimum Iacobum Fabrum Stapulenſem, qui cauſa diſcendi, fere totam Europam & Aſiam transfretauit, & partem Africæ etiam tranſcurrit, vt viros doctos, & perfectiſſimos literis Græcis, Latinis, Hebraicis, & Chaldeis, inueniret.

Non video prætereundũ D. & Præceptorem meũm doctiſſimum D. Iaſonem Maynum, qui, vt perfectam ſcientiam haberet, & ne in cognitione & perſcrutatione veritatis ſcientiæ impediretur à ſtimulis vxoris, nunquam vxorari voluit: memor doctrinæ Ciceronis, quod vxori & doctrinæ difficile vacare eſſet. De hoc etiam appetitu loquitur Lactantius *in principio 1. diuinarum inſtitutionum*, dicens: *Magno & excellenti ingenio viri, cum ſe doctrinæ penitus dediſſent, quicquid laboris poterat impendi, contemptis omnibus publicis & priuatis actionibus, ad acquirendæ veritatis ſtudium ſe contulerunt. exiſtimantes multo eſſe clarius, humanarum diuinarumque rerum inueſtigare ac ſcire rationem, quam ſtruendis opibus, aut cumulandis honoribus inhærere.* Hæc Lactantius, vbi ſupra. Hinc etiam inter viros literarum, & literatorum amatores, enumerat multos Textor Niuernen. *in ſua officina, c. alii, qui literarum, & literatorum fuerunt amantiſſimi.* quos multum laudat & honore maximo extollit, vt fuerunt Anaxagoras, Democritus, Cyprianus, Scipio, & plures alii, quos ibi enumerat Textor. *Et in cap.* ... *num. 45.* ... *præcedenti* ponit viros doctos habitos in magno precio & honore vſque ad *num. 67.* quos ſtatim ponam. Non erant inter alios omittendi Nicol. Rolin. Cancellarius Burgundiæ tempore Philippi, Duc. Burgun. Guid. de Rupeforti Cancellarius Fran. Ioan. Anton. de S. Georg. qui fuit præpoſitus Mediolan. & propter eius eminentem ſcientiã effectus Card. Alexand. Adrianus de Traiecto, qui ob eius eminentem ſcientiam & virtutem (licet nunquam fuiſſet Romæ viſus, nec cognitus) à Cardinalibus fuit tamen electus in ſummum Pontificem in ciuitate Romana, licet eſſet tunc in Hiſpania. Prætereundus ne ſit ille vir doctiſſimus Dom. Claud. de Seyſello, dictus de Aquis. Qui (licet nothus) propter eius laudatam ſcientiam, tam apud Reges Franciæ claruit, maxime apud Ludouicum XII. quod eius Conſiliarius ſecretus habebatur, & tandem effectus Epiſcop. Marſilienſ. & Archiepiſ. Taurin. Nonne Guillel. Budæ. ille apud omnes Latinos notiſſimus & amatiſſimus ob eius præclaram ſcientiã ad maximam dignitatem referendariorum (qui dicti ſunt hodie Magiſtri ſupplicationum ſeu requeſtarum ordinarii domus, aut Hoſpitii Regalis) ela-

lis) elatus & promotus fuit? Quid de illuſtri viro D. Antonio de Prato, inter cunctos excellentiſſ. Qui etiam ob inenarrabilem eius ſcientiam, dignitatem præfecturæ prætorio, ceſt, Cancellariatus regni Franciæ, cũ omnimoda adminiſtratione & gubernatione Regni aſſecutus eſt. De huiuſmodi autem appetitu, de quo iam ſupra dictum eſt, vt compleri poſſit: oportet diſcere cupientem intento eſſe animo ad ſtudium, vt inquit Tullius *in Tuſcul. quæſt. lib.* 4. & ideo *Eccleſ.* 6. dicitur: Si inclinaueris aurem tuam, excipies doctrinam, & ſi dilexeris audire, ſapiens eris. Imo etiam habetur *Prouerb.* 1. *in princ.* quod audiens ſapiens, ſapientior erit.

QVinta conſideratio; Scientia dicitur neceſſaria, ratione fructificationis. Quoniam, vt dicit Bern. de Buſtis *in loco ſupra allegato*, Innumeræ enim ſunt ſcientiæ vtilitatis. Facit enim ſcientia hominem honeſtum & virtuoſum: ex quo dicitur apud Tullium 1. *Offic.* Primus honeſtatus locus, qui in veri cognitione conſiſtit, maxime attingit naturam humanam. Item (vt dicit) eſt bonum, quod nobis auferri nõ poteſt, ſed hominem ſequitur quocunq; perrexerit, dicente Boet. *in. de conſolatione*:

Has ſaltem nullus potuit peruincere terror,
Ne noſtrum comites proſequerentur iter.

Vnde, vt refert Valerius Maxim. Tull. *in paradox. lib.* 1. Bias Philoſophus, qui fuit vnus ex ſeptem ſapientibus Græciæ, cum capta ab hoſtibus patria, alii compatriotæ eius fugientes, pretioſa, quæ habebant, aſportarent, & ipſum ad ſimiliter faciendum inuitarent, ille reſpondit: *Omnia mea mecum porto.* Nihil enim ſuum reputabat, niſi ſcientias & virtutes. Et ideo Seneca ad Lucillium ſcribit: Laudahominem in eo quod ab eo nunquam eripi poteſt, & quod eſt proprium hominis in quantum homo; hoc autem eſt animus & ratio perfecta, & vt ait Macrobius *Saturnalium lib* 7. exiſtima diſciplinas multas multis eſſe pecuniis præſtantiores: iſtæ quidem cito deſinunt; illæ vero per totum tempus permanent; ſcientia enim ſola poſſeſſionum immortalis. Scientia quoque eſt illa, per quam Deo aſſimilamur. *Geneſ.* 3. Eritis ſicut dii, ſcientes bonum & malum. Et Tullius *in primo de natura Deorum*, inquit: *Nihil eſt, per quod magis Dii immortalibus ſimilemur, quam per ipſum ſcire.* Ideo Salomon optime præpoſuit illam Regnis & ſedibus, & diuitias nihil eſſe dicit in comparatione illius, nec comparauit illi lapidem precioſum, & aurum in comparatione illius arena eſt exigua, & tanquam lutum æſtimabitur argentum in conſpectu eius. Propter autem ipſam ſuam ſcientiam à Deo amamur. Vnde Philoſophus 12. *Ethic.* dicit, quod Deus valde curat de his, qui diligunt intellectum, tanquam de ſuis amicis, & ideo ibi dicit, quod per ſcire & intelligere homo coniungitur Deo, & ſubſtantiis ſeparatis. Et ideo non eſt mirum, ſi omnes ſcire affectant, vnumquodq; enim naturaliter deſiderat coniungi ſuo principio, dicente Maximiano Poeta:

Ortus cuncta ſuos repetunt.

Et Boet. *lib.* 4. *de conſol.*

Repetuntq; ſuos ſingula curſus,
Redituq; ſuo ſingula gaudent.
Nec vlli manet ſtabilis ordo,
Niſi fini iunxerit ortum.

SExta conſideratio; Scientia laudatur propter eius vtilitatem, cum ſcientia ſit vtiliſſima. dixi ſupra *in princip.* Et vt dicit Auguſt. *in lib. Enchi.* & Magiſter Sententiarum *in* 2. *diſt.* Fecit Deus rationabilem creaturam, vt ſummum bonum intelligeret, intelligendo amaret, amando poſſideret, poſſidẽdo frueretur. Et ideo, cum omnia deſiderent ad finẽ ſuum pertingere 2. & 8. *Phyſic.* non eſt mirandum ſi ab omnibus appetatur. Facit etiam & reddit ſcientia homines nobiliſſimos: *L. prouidendum. C. de poſtul.* Vnde Stoici dicebant, omnes ſapientes & doctos liberos eſſe, & Tullius *in paradoxis* inquit: *Nullus vir doctus, ſeruus aut ignobilis eſſe poteſt, niſi forte volutabro vitiorum fuerit infectus.* & vt dixi ſupra, *in princ.* Ariſt. *lib.* 1. *de Anima*, ponit ſcientiam eſſe de numero bonorum honorabilium, & *in* 1. *Politicor.* idem philoſophus inquit, quod homines ratione & intellectu vigentes,

gentes, sunt domini & rectores aliorum. & ideo *in 1. de officiis* inquit Tullius: *Omnes trahimur & ducimur cognitionis scientiæ cupiditate, in qua excellere pulchrum putamus.* dixi alibi in pluribus locis. Refert etiam Aulus Gellius; quod dum Arist. Alexandri Magni præceptor libros de physico auditu publicaret, recepit ab ipso Alexandro epistolam in hæc verba prorumpentem: *Ægre fero, quod ea, quæ à te hausi & didici, in publicum profitearis. Ego enim non tam cupio & delector opibus & potentia alios excellere, quam literis & doctrina præstare.* Hæc ille. Propter quod paucos videmus, qui in literario conflictu aliis cedere velint, sed vnusquisque, & si non existentia, sed etiam in apparentia alios excellere satagit, atque aliis doctior apparere. vnde Martial. ait. 8. epig. 18.

Aurum & opes & rura frequēs donabit amicus,
Qui velit ingenio cedere, rarus erit.

Salomon autem *Sapien. 7.* de sapientia inquit: *Proposui illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse dixi in comparatione illius.* Nec comparauit illi lapidem preciosum; quoniā omne aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanquam lutum æstimabitur argentum in cōspectu illius. Et etiam *Prou. 1.* ait: *doctrinam magis, quam aurum eligite. Melior est enim sapientia cunctis opibus, quæ desiderantur, huic non valent cōparari.* Propter quod inquit Tullius *in 2. de Off.* Optima hæreditas à parentibus liberis traditur, & omni patrimonio præstātior dignitas virtutis. Cum ergo omnia bonum appetunt, vt Philosoph. *1. Ethic. 1. Rhet. 3 Top. & 4. Metaph.* Ideo cum scientia sit tam bona & vtilis, ab omnibus desideratur, cum secundum Philosoph. 1. *Metaph.* omnes homines naturaliter scire desiderent, & vt inquit B. Tho. *2. 2. q. 188. art. 5.* Studia literarum dirigunt & coadiuuant hominem ad contemplandum diuina, illuminando intellectum, & offerūt ea, quæ possunt nos impedire à statu salutis, fugando errores, & etiam conferunt ad euitandam carnis lasciuiam. Vnde Hier. *ad Rusticum*, ait: Nunquam de manu tua & oculis tuis recedat liber, ama scientiam Scripturarū, & carnis vitia non amabis: Prosunt etiam ad auferendam cupiditatem diuitiarum atq; auaritiam; quoniam, vt ait Salustius *in Catilinar.* Auaritia pecuniæ studium habet, quam nemo sapiens concupiscit. Scientia enim, vt dicit Bernardus *in lib. meditationum*, parit cognitionem amoris, amor frequentiam, frequentia familiaritatē, familiaritas fiduciam, fiducia facilem Imperatorem. Et nullus animæ suauior est cibus, quam perfecta cognitio veritatis, dicit Lactant. Firmianus *in 1. diuinarum inst.*

Habet enim mirabiles delectationes, vt ait Philosophus 10. *Ethic. & 2. Politicor.* dicit Franc. Petrarc. in suis triumphis, aliam delectationem, quam discere, nō reperio. vt ample ponit Bern. de Bust. *in d. sermone, in litera F. in fin.* Felices etiam homines reddit; quoniam, vt ait Arist. 10. *Ethic.* Homo sapiens, maxime felix est. Et Seneca ad Lucill. *Beatam* (inquit) *vitam sapientia perfecta efficit*, & sequitur: *Scio neminem bene viuere sine sapientiæ studio.* Per ipsam enim Salomon obtinuit principatum & honorem, ipso dicente de sapientia. *Proposuit*, inquit, *illam Regnis & sedibus.* & sequitur: *Infinitus est enim thesaurus hominibus.* & Prouerb. 2. *Melior est*, inquit, *acquisitio eius acquisitione Auri & Argenti: Ipsa enim est preciosior cunctis opibus.* dixi ante. Per ipsam enim Alexand. potius, quam viribus sublimatus est: habuit enim Aristot. in doctorem, prout narrat A. Gellius *lib. noctium Atticarum 9. c. 3.* Vnde pater Alexandri, scilicet, Philippus Macedo, eo nato, Aristoteli misit epistolam, in qua gratulabatur filium sibi genitum, & diis gratias agere debere; nō quia natus esset sibi; sed, quia suis temporibus ipsum nasci contigerat, sperans, quod sui eruditione fieret dignus regno, quam late etiam *in seq. consideratione* ponam. Et etiam narrat Iacobus Magnus *in d. suo Sophologio sapientiæ. lib. 1. c. 1.* vbi ponit qualiter Alexander pro studio vitam exposuit, & ibi *in cap. 2.* ponit de Principibus, qui scientiam dilexerunt. dixi aliquid supra *in 5. part. in 10. consid.*

SEptima consideratio; Scientia vtilis est, quod exemplis probatur, cum multi ex scientia

ſcientia,& doctrina habiti ſunt in magno honore, & precio. Nam ſancti viri commēdantur ex peritia ſcientiarum ſecularium, vt arguit Io. de Turrecrem. *in cap. legimus. verb. ſed contra. in princip. 37. distinct.* quod probat exemplis. Nam legitur *Actor.* 7. quod Moyſes fuit peritus in omni ſapientia Ægypti: & de Daniele, vt habetur *Dani.* 1. quod Dominus dedit ſibi & ſocijs ſuis ſcientiam & diſciplinā in omni libro, & in omni ſapientia & ſuper omnes ſapientes, qui erant in regno Chald. ideo vltra Principes ponit Text. *in ſua Officina. c. viri docti, &c.* vbi enumerantur multi, ex quibus aliquos ponam infra, & quanti olim æſtimatæ ſint bonæ literæ, quantumq́ue doctis ſit conceſſum, nullo certius argumento, quam ſequentibus patet exemplis, de quibus etiam infra *in 30, & 45. conſiderat.* aliquid dicetur.

Scipio Africanus, ſtatuam Ennij poëtæ (quem in ſuis expeditionibus comitem ſemper habuerat) ſepulchro ſuo imponi iuſſit, cui viuenti hortos ſuis proximos donauerat. Ouid. *lib.* 3. *de Arte aman.*

Ennius emeruit Calabris in montibus ortus,
Contiguus poni Scipio magne tibi.

Et Politianus *in Nutritia*; Longe gratiſſimus olim Scipio magne tibi, & Calabris vicinus in hortis, Virtute emeritis, cuius gentile ſepulchrum mox tenuit, eundem & Fuluius nobilior ciuitate donauit. de eo ponit Philip. Berg. *lib.* 7.

De Homero legitur, quod Alexand. Magnus capto inter ſpolia Darij Perſarum Regis vnguentorum ſcrinio (quod erat auro gemmiſque, ac margaritis precioſum) quos tanto dignos loculo exiſtimabat, incluſit. De Pindaro vate ac poëta etiam loquitur, quod idē Alexander cum Thebas euerteret, & in omnes ſine diſcrimine ſæuiret, Pindari vatis penatibus parci iuſſit, & omni familiæ eiuſdem. De Ariſtotele, idem Alexander patriam nomine Ariſtotelis præceptoris ſui condidit, eique multa hominum millia parere iuſſit, ad ſcribendos rerum naturalium libros. Archilochi Poëtæ interfectores Apollo arguit Delphis. De iſto Archilocho ponit Philip. Berg. *in ſuis Chronicis lib.* 4. De Sophocle tragico poëta defuncto legitur, quod ipſum ſepeliri iuſſit Liber pater. Nam obſidentibus Lacedæmonijs mœnia, & Lyſandro eorum Rege in quiete ſæpius admonito, vt pateretur humari delicias ſuas, Lyſander vbi intellexit Soph. mortuum, pacem funeri dedit. De Platone legitur, quod cum in Siciliam ipſe veniſſet Dionyſius tyrannus quamuis ad ſuperbiam, ſęuitiamq́ue natus, vittatam nauem miſit obuiam, & egredientem in littore, quadrigis albis excepit. Legitur etiam, quod Annicetus Cyrenæus eundem Platonem ab Æginetis captum, & inter mancipia expoſitum, ne quid indignum pateretur, nuṁis aliquot mercatus eſt, & honeſto comitatu Athenas ad ſuos remiſit; quam pecuniam cum à Platone ſibi remiſſam intellexiſſet, profecto, inquit, peccatum videri poteſt, quod maiore ſumma non iuuerim tantum virum. Platonem ipſum tanti fecit Ariſtoteles diſcipulus, vt nomini eius aram in templo conſtruxerit, ſtatuamq́ue conſecrarit, in qua ſcriptum erat, hunc eſſe illum, quem probi omnes merito debeant imitari & commendare. Vnde extant Criniti verſus *in Parthenicis*:

Hæc illa eſt ara floribus redimita ſuaue olentibus;
Quam gradus benemerenti ſtatuit diſcipulus ſeni.

Tituloque hoc teſtatus animum ſuum atque officium Platonem probandum probe à probis. De Iſocrate legitur, quod viginti talentis vnam orationem vendidit. Æſchines Demoſthenis orationem (qua tamen in exilium pulſus fuerat) coram amicis laudauit in ſua calamitate. Athenienſes Thucydidem rerum ſuarum ſcriptorem ab exilio reuocauere, eloquentiam mirati, cuius virtutem damnauerant. Menander Comœdiographus ab Ægypti regibus per legatos magnis præmijs inuitatus eſt. Cneius Pompeius Poſidonij ſapientiæ profeſſoris domum intraturus, fores percuti de more à lictore vetuit, & faſces lictorios ianuæ ſubmiſit is, cui ſe Oriens Occidensq́ue ſubmiſerat. Auguſtus carmina Virgilij cremari

contra testamenti eius verecundiam vetuit. Eidem in theatro recitanti vniuersus populus Rom. perinde ac Imperatori assurrexit. Hactenus Plin *lib* 7. Eiusdem Virg. diem natalem (qui fuit Octob. idib.) quotannis celebrabat, & quibusdam velut ceremonijs venerabatur Sillinus. Vnde Mar. Maiæ Mercurium creastis idus, Augustis redit idibus Diana Octob. Maro consecrauit idus, Qui magni celebras Maron. idus. Constantius Imperator Ablabium Ægyptium Philosophũ prętorij sui præfectum, & vna cùm Constantio filio Imperij rectorem constituit. Frontoni Philosopho, M. Antonius Princeps statuam erigi fecit, authore Capitolino, quem Augustus quoq; consulari ornauit dignitate. Anaxenori Citharœdo, è Tyana ciuitate M Antonius tributa quatuor ciuitatum legẽda præbuit. Augustus Alexandrinis (in quos bellum gerebat) tribus de causis fassus est se pepercisse, ob Alexandri memoriam, vrbis pulchritudinem, & amorem Arrij Philosophi. Arcadij & Honorij Imperatorum patrocinio statua Claudiani fuit erecta. Dionem Prusieum sophistam, & philosophum, Traianus curru suo plerunque dignatus est, Romam etiam ingressus cum triumpho. Artaxerxes Rex Persarum Hiscani præfecto Hellesponti literis scripsit, vt Hippocr. medicum, quibuscunque fieri posset prĕmijs, in familiam suam inuitaret. Epistola ad hunc fere modum se habebat: Rex Regum magnus Artaxerxes Hiscani S. Hippocratis medici Æsculapio prognati ad me fama peruenit. da igitur operam, vt aurum illi tribuas quantum cupit, aliqua idem quorum indiget, & ad me mitte. Erit enim par honore summis in Perside viris. Et si quis alius fuerit in Europa vir clarus, hunc amicum nostræ domi redde, nec parce pecunijs. Eidem Hippocrati ab Illyrijs redeunti eosdem honores (quos Herculi) decreuit Græcia ob prædictam pestilentiam. Iunio Rustico philosopho, M. Antonius Imperator, publica omnia priuataque consilia solebat credere, quem postea Consulatu & mortuum statua decorauit. Ciceronem ab vrbe pulsum Pomp. Atticus sestertijs ducentis & quadraginta millibus, & iuuit, & prosecutus est. Oppianus Poeta cum Antonio Imperatoris Seueri principis filio, poema de piscibus nuncupasset, ab eo totidem aureis donatus est numis, quot illic erant versus. Daniel Propheta Cyro rege (quem Theologiæ mysteria perdocuit) familiarissime vtebatur, author Theod. Cyrenensis. Theombrotum medicum Ptolemæus Rex centum donauit talentis, seruato Antiocho Rege patre suo: dicit tamen idem Textor, quod habet codicem Plinianum in alterutro mendosum. nam *lib. 7. cap. 37.* hoc de Theombroto scribit: lib. vero 19. c. 1. de Erasistrato. Olim tantus erat artis oratoriæ quæstus, vt Gorgias Leontinus auream statuam & solidam sibi posuerit Delphis. Demetrius Phalereus ab Atheniensibus trecentis & sexaginta statuis ornatus fuit, vt refert Philippus Bergomens. *lib. 7. sui supplementi Chron.* Zenonem Philosophum Athenienses tanto honore prosecuti sunt, vt apud eum claues vrbis deponerent, ipsumq; ornarent aurea corona, & imagine ærea. Plinius iunior referebat potuisse se (cum procuraret in Hispania) vendere suos commentarios Largio Licinio quadringentis millibus nummûm. Quis nunc Regum (inquit Budæus) emere Bibliothecam confertissimam decem aureorum millibus velit, quanti à Plinio ciuis vnus priuatus re gesta quædam extemporanea licitari ausus est. Hæc Textor, vbi supra.

Philippus Macedo, Amyntæ filius, quamuis omni ferme tempore negotijs belli esset implicitus, nunquam tamen à liberali Musa studijsque humanitatis recessit: propterea scribens ad Aristotelem gloriabatur natum sibi Alexandrum tanti Philosophi tempore, à quo doctrinam imbiberet cum virtute. Epistola autem in hunc modum sequentem se habebat, vt prodit Aulus Gellius *lib. 9. cap.* Philipp. Aristoteli S. D. Filium mihi genitum scito, quod equidem Dijs habeo gratiam, non perinde quia natus est, quam pro eo, quod eum nasci contingit temporibus vitæ tuæ. Spero enim fore, vt edoctus eruditusque abs te dignus existat, & nobis, & rerum succes-

successione. Hanc epistolam narrat etiam Iacob. *in suo Sophologio sapientiæ, lib.1.cap.1.* Alcibiades ambitione quadam munera in Socratem congerebat, dignam viri doctrinā multo amplioribus existimans. Euripides tragœdiographus Archelao Macedonum Regi ob virtutis admiratione fuit familiaris, adeo vt frequentibus conuiuiis ab eo exceptus fuerit, & aureo donatus poculo: in eius quoq; gratiam Syracusani plerosque Atheniensium (qui apud se seruiebant) libertate donatos, domum incolumes remisere. Iulius Calidius Poeta, cum à Publio Volusio in proscriptorum numerum relatus esset, ab Attico propter ingenium & elegantem eruditionē absolutus est. Cor. Gallus elegiographus, fauore Augusti, ad præfecturæ gradum conscendit, tribunusque cohortium effectus est: de quo Philippus *Berg. lib.* 7. anno ante Christi aduentum 81. Vespasianus tantum concessit Saleio Basso poetæ Lyrico, vt propter ingenium singularemq; eruditionem auri plurimum eidem sit elargitus. Et refert idem Bergom. *in loco supra alleg.* quod C. Bassus ornatissimus orator & copiatum Augusti præstantissimus Dux, fuit missus contra Parthos per Augustum Cæsarem, & constitutus Imperator strenuissimus. Statium Domitianus magnifico atque apparatissimo donauit cōuiuio coronaque insigni, & aliis muneribus honestauit. Eiusdem Imperatoris beneficio Silius ad tertium consulatum prouectus est. vnde Martial. l.8. epigr.66.

Augusto pia thura victimasq;
Pro nostro date Silio Camenæ.
Bissenos iubet en redire fasces,
Noto consule nobiliq; virga.
Vatis Castaliam domum sonare
Rerum prima salus, & vna Cæsar
Gaudenti superest adhuc quod optem,
Felix purpura, tertiusq; consul.

Stertinius, vir clarissimus, tantum concessit Martialis ingenio & doctrinæ, vt ei adhuc viuenti imaginem, more veterum, in sua bibliotheca posuerit. Ausonius Cæsaris Gratiani (cuius filium Gratianum iuniorem erudierat) beneficio & honestissimis suffragiis dignitatem adeptus est consularem. Aurelius Prudentius beneficio Theodosii Imperatoris ad præfecturam militię perductus est. Lampsaco, vrbi Hellesponti, propter Themistoclem pepercit rex Persarum, de cuius gloria ample ponit Philippus Bergom. *lib. suo 5. Chronic. Anno ante Christi aduentum* 4720. Phalaris, Agrigentinus tyrannus, alias sæuissimus, templum Stesichoro poetæ ædificandum curauit, suasitque diuinos illi honores in vrbe patria habendos; quem tamen olim capitalem inimicum habuerat. Democedes medicus à Dario (quem sanitati restituerat) duobus aurearum compedum paribus, & ab vxoribus ipsius Darii aureis phialis donatus est. Author Herodotus in Thalia. de quo dicit Philippus Bergom. *in suis Chronicis, libro* 12. sic, quod inter captiuos Darii existens, cum ob inuersum pedem Darius ipse acriter doleret, ita vt per septem dies dormire non posset, Darium sanitati restituit, ita quod in maximo honore apud regem & Persas habitus est. Matthias, rex Pannoniæ, Ioannem Monteregium hominem Germanum, & Ephemeridum scriptorem multis auxit honoribus & diuitiis. Quum Hermolaus Barbarus Venetorum legationes obiret in Italia, & ad vrbem Florentiam accederet, Laurentius Medices tanto viro cum multis amicis obuiam processit, quamuis podagricus, eumque in Cayna villa honorificentissime excepit, quam cum instructissima bibliotheca eidem obtulit. Robertus Siciliæ Rex Franciscum Petrarcham omnesque eruditos viros in precio habuit. Ptolemæus Philadelphus Senes 70. Bibliacæ historiæ scientissimos ab Iudæa vsque in Ægyptum vocauit, quos Regia vrbe acceptos hospitaliter & benigne aluit, magnisque muneribus donatos dimisit. Ioanni Campegio Bononiensi in Patauinum gymnasium (quo ad publicam literarum professionem fuerat inuitatus) proficiscenti, ab vrbis magistratibus gymnasiarchisque magna hominum frequentia obuiam itum est. Vincentina ciuitas Sabellicum argentea patera magni ponderis donauit. Quintilianus ex Hispania veniens è fi-

sco stipendium accepit ab Eusebio sub Domitiano. Thadæus Flor. medicus, tanta fuit nominis celebritate, vt ad curam ægrotorum extra vrbem vocatus, non vilius, quam quinquaginta aureorum mercede in singulos dies peregrinaretur, vocatusque ab Honorio quatuor centum sibi statui voluit, à quo curato decem millia reportauit. Marcus Popilius Andronicus opusculum quoddam annalium XVI. millibus nummorum vendidit. Arrianum historicum (qui historiam Magni Alexandri octo libris scripsit) Adrianus & Antoninus propter literas ad honorem consularem euexerunt. Asinius Pollio Varronis imaginem collocauit in bibliotheca. Cyrus Panapolita poëta beneficio Theodosij junioris & Eudoxiæ ejus vxoris præsul factus est. Democritus Diagoram Milesium Philosophum seruum mille drachmis emit, vt eundem erudiret. Prædictos recenset Textor *in loco supra allegat.* vbi etiam quosdam alios pictores, & ludimagistros enumerat, quos alibi ponam, cum non multum hic faciant ad propositum. Multi alij Jurisconsulti propter eorum scientiam eminentem fuerunt in maximo honore, vt fuit Seruius Sulpitius, cujus statuam Romanus populus pro rostris posuit, de quo & pluribus alijs, qui fuerunt in maxima authoritate, habetur *in leg. 2. §. iuris ciuilis. vsque ad fin. ff. de origine iuris.* Et plures alij reperiuntur, quos plus laboriosum esset recitare, quam subtile. Seneca, qui fuit Consul vrbis Romæ. *§. restituta. Instit. de fideicommiss. liber.* & familiaris ac præceptor Neronis, de cuius morte Boëtius *in 3. consolat. Philosophiæ.*

Temporibus vero nouissimis visum fuit, in quanta authoritate fuerit ille vir præstantissimus & prudentissimus Nicolaus Rolin, ciuis huius nostræ ciuitatis Heduens. apud Philipp. Ducem Burgund. cuius fuit Cancellarius, & cuius consilio omnia regebantur. Et in tanta veneratione apud eundem fuit, quod pater à dicto Duce appellabatur: Ita quod ex eius scientia acquisiuit 2500. libras Turonen. redituales singulis annis, quas suis hæredibus reliquit, de quo iam supra dictum est. Cui quidem adjungendi sunt duo circumspecti viri ex hac ciuitate Heduens. oriundi, qui ex eminenti scientia effecti sunt præsules & Episcopi, videlicet Reuerendiss. in Christo pater dom. Guil. de Clugny Episcopus Pictauien. & Ludouici Vndecimi, Regis Christianissimi nostri Francorum Secretus Consiliarius & Cancellarius Franciæ. Et reuerendiss. in Christo pater dom. Ferricus de Clugny, [...] frater, Tornacens. Episcopus, qui primo [...] Heduen. Officialis, & Referendarius seu Magister requestarum in domo Philipp. Ducis Burgund. & de his ample dixi *in meis Comment. super consuetud. Ducatus Burgund. in procem. super verb. Messire Ferry.* Prætereundus non est quondam dom. Ioannes Rolin, decanus primo Ecclesiæ Heduens. & Sancti Martini Heduens. Abbas, qui ob eius eminentem scientiam à Ludouico Vndecimo, & [...] Francorum Rege in studijs fuit vocatus, & ne ad [...] pso adhuc existente in studio, & ne ad [...] Flandr. vbi vocatus erat à Ducibus Burgund. illuc accederet euocatus, & tandem habitus in magno honore, & effectus fuit Heduens. Episcopus. Et his nostris temporibus prudentissimus vir dom. Dionysius Poillot, noster ciuis & contemporaneus, vtriusque juris doctor peritissimus prætermittendus non est. Cum ob eius eminentem scientiam, ita in pretio habitus fuerit apud Christianissimum Regem nostrum Franciscum Primum, tum quia fuerit effectus Consiliarius in suo magno consilio; tum post multas in Anglia, Scotia, & Alemania legationes, fuit Magister ordinarius requestarum domus Regiæ, & multis muneribus & donis ab eodem donatus, & tandem præsidens in Parlamento Parisiensi: cujus memoria tanta est, vt quæ duabus horis aut tribus legerit, etiam id memoriter recitare solet. Claudius Seysellus, dictus de Aquis, Iurisconsultus acutiss. à Ludouico XII. Francorum Rege euocatus, & in magno pretio & honore habitus, cui rex Ludouicus publica omnia, priuataque consilia communicare, & ei in omnibus credere, in magistrum tum sui hospitij ordinarium requestarum receptus, & tandem in Episcopū Masiliens. & deinde in Tau-

Taurinens. Archiepiscopum fuit, ob eius eminentem scientiam, prouectus & ordinatus. Et etiam Reueren. pater Dom. Philipp. [illegible]det Lingonens. Episcopus in Parlamento Parisiensi Consiliarius & Præsidens, fuit [ob] eius eminentem scientiam primo Decanus, deinde Episcopus Lingon. electus & cōfirmatus. Quid de Guidone de Rupeforti [in B]urgundo, qui in tanta fuit veneratione apud Christianissimum Regem Ludouicum XII. cuius tempore erat Cancellarius, quod de eo dixerit post eius mortem, quod voluisset donasse centum mille aureos, vt tantum vixisset in officina Cancellariatus Franciæ, quantum ipse Lud. Rex viueret. Nonne cum prædictis annumerabitur reueren. pater & dominus & præceptor meus, d. Ioan. de Magdalena, iurium doctor, & nostras? quem in [meis] primis iurium cunabulis, in vniuersitate Dolana legentem audiui. Qui quidem ob eius eminentem scientiam cum maxima & mirabili prosecutione, prosecutus est ab ordine Cluniacensi, vt in illo habitum & professionem faceret: in quo fulget & splendet, sicut Sol inter Planetas: & in illo ordine obtinet primatum, statum, & dignitatē magni prioris habentis regimen, administrationem & gubernationem totius ordinis: in quo non legitur fuisse, à centum annis, talis nec in scientia, nec in peritia, nec in religione, sanctitate & deuotione. Habet sub dicto ordine Prioratum de charitate, in quo & in Prioratu Cariloci, & pluribus aliis locis miranda, tam in reparationibus Ecclesiarum & monasteriorum, quam etiam fundationibus & donationibus fecit, vt vix dici aut scribi possit. Monasteriū enim Abbatiæ S. Riguarmentis [a] fundi[tus] & totaliter destructum à fundamentis restaurauit, & de nouo deuotissima compositione construi & ædificari fecit: dormitorium etiam Abbatiæ Cluniacens. ruinosum de nouo construi & fabricari fecit, & cum mirabili deuotione factum apparet p'u[ribus] cellulis adornatum. Quid aliud de tanto viro dici potest, nisi quod omnia vere Monasteria & Prioratus prædicti ordinis ruinosa, aut destructa, aut suis sumptibus, pœnis & laboribus construi, ædificari seu reparari fecit, aut saltem procurauit? ita quod de eo dici potest, resplendet sicut Sol in medio nebulæ meridionalis. Non omittendum est, quod post mortem Abbatis Cluniacens. fuit electus vnanimiter in Abbatem illius loci, sed ad preces regis nostri Francisci cessit iuri suo in fauorem illorum de Boisy, qui tunc erant in maximo fauore apud ipsum regē, ita quod omnia negotia Regni eorum consilio expediebantur, ne quisquā illis resistere potuisset.

OCtaua consideratio; Scientia est honorabilis & gloriosa: quoniam ex illa cōsequimur gloriam. Viris namque literatis debentur præmia & honores. *Sapien.7.* Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius. & *Esdræ c. fin. in fi.* Magnifice sunt exaltati verbis legis, quibus edocti sunt. Inde Iurisperitis etiam princeps honorem exhibet, & multa priuilegia concessit, *l. quicquid. ibi; reuerentia studiorum. C. de aduoc. diuers. iud.* & talia studiorum labor iuste meretur, qui spe præmiorum & honorificentia digni sunt, nō his, quæ sunt incongrua libertati, text. *in l. 1. C. de assessorib.* & bona danda sunt doctoribus, vt habetur *in c. infames. in verb. non ad turpe 3. quæst. 7.* & quod scientia & doctrina tribuunt vitam suo possessori, infra dixi *ista part. in 44. consid. in fin.* Nam, vt ait Cassiodorus 10. *variar. Epistol.* Nec aliqua in mundo potest esse fortuna, quam non augeat literarum gloriosa notitia. Cum etiam per literaturam efficiamur nobiles, vt habetur *Sapient.7.* Omnibus enim nobilibus nobilior sapientia, vt tenet Lucas de Penn. *in l. proximos. Cod. de prox. sacror. scrin. lib.12.* & hic ante *in 6. consid.* dictū est. Et amplissime de laude scientiarum scribit G. Bened. *in suo proœm. suæ repet. c. Rayn. de testa. in antiquis.*

NOna consideratio; Ex quo solum in hac parte fit mentio de literatis, & scientias seu artes liberales habentibus: (quoniam de mechanicis in sequenti parte dicetur) Ideo de ipsis artibus liberalibus, & earum professoribus, seu in eis profitentibus,

videndum est, quæ sint illæ, quibus partibus aliæ, quæ hic comprehenduntur, subiiciantur.

Primo & in hoc conueniunt omnes, sunt tantum septem artes liberales, quæ sic denominantur, vt ait F. Patritius *lib. 4. de institut. Reipublicæ. titul. 6.* quia liberos homines efficiunt ab omni turpi ac sordido quæstu, & ab omni voluptate ac turpitudine, & redigunt nos ad sapientiam: qua nihil præstantius mortalibus esse potest, quaque Deo Optimo Maximo coniuncti esse cernimur. Faciunt, quæ hic ante *in 6. considerat. ver. facit autem, &c.* dicta sunt. Vel, vt dicit Iohan. de Turrecrem. *in cap. de quibusdam. in fin 37. distinct.* Dicuntur liberales tribus de causis. Primo; quia liberam mentem requirunt, ad differentiam seruilium & mechanicarum, in quibus artifices plus secundũ corpora, quam secundum mentem occupantur. Secundo dicuntur liberales; quia licet & absque seruitute peccati, & superstitione addiscuntur. Tertio; quia ad ipsas addiscendas pueri liberorũ & nobilium, debito tempore & competenti ponebantur & instruebãtur. Et sunt (vt ibi inquit) septem: Grammatica, Logica, Rhetorica, Geometria, Musica, Arithmetica, & Astrologia, de quibus suis locis dicetur. Et quod sint septem, asserit glos. *in verb. continebuntur. in l. 1. §. 1 ff. de variis & extraordin. cognit.*

Primo tamen dicendum est de Theologia & Iurisprudentia, seu scientia iuris ciuilis, & Philosophia, quæ potius liberales artes dici possunt. Sed proprie non sunt artes, sed sunt veræ scientiæ: Tamen etiam scientia seu professio iuris dicitur ars liberalis, aut studium liberale. text. *in l. 1. Cod. qui ætate vel profess. se excusant. libr.* 10. & ibi Ioan. de Platea contra gloss. pro quo allego text. *in l. medicos. C. de profess. & medicis. eod. lib. 9. & in l. vnica. C. de studiis liberalibus vrbis Romæ, in fine lib.* 11. vbi inter professores liberalium artium connumerat iuris ac legum doctores & interpretatores. facit *l. vnica. C. de profess. qui in vrbe Constantinopol. docent. &c. libr. 12. l. 1. §. nam vt eleganter. ff. de iustit. & iur.* ibi: *veram Philosophiam, non simulatam profitentes.* Etiam moralis scientia lex dicitur, secundum gloss. *in Auth. de nuptiis. in princip. in verb.* [illegible] *gere. collat. 4.* Et in toto corpore iuris vera Theologia inuenitur & docetur; cum eius præcepta cum diuinis concordeat. *§. iurisprudentia. & ibi gloss. in verb. notitia. Instit. de iustit. & iur. & in l. iustitia §. eo. ff. de iustit. & iur.* Ideo ciuilis scientia sanctissima dicitur *l. 1. §. est enim quidem. ff. de variis & extraord. cogn.* cum leges sint sacratissimæ, *l. leges. 3. C. de legib. & constit.* Ideo iura reddentes & profitentes, merito sacerdotes appellantur. *d. §. nam vt eleganter.* Et de materia ample tractatur infra *ista part. in 18. consid.* Et aduertendum est; quod, vt habeamus cognitionem eorum, de quibus in hac parte & sequentibus dicemus, Philosophia vniuersalis diuiditur in speculatiuam siue theoricam aut practicam. Et theorica siue speculatiua diuiditur in realem aut rationalem. Et realis iterũ in Metaphysicam, quæ est aut diuinitus infusa, vt est Theologia vera in veteri & nouo testamento tradita; aut humanitus perquisita, de qua dicetur infra: aut vero in Mathematicam, & huius partes sunt quatuor: vna est Arithmetica, alia Geometria, alia Musica, & alia Astronomia. Aut vero in Physicam seu naturalem, sub qua dicunt medicinam theoricam comprehendi, quæ potest videri in libris Aristotelis *Physicorum, de cœlo & mundo, Meteororum, de generatione & corruptione, de anima, & sic de Mineralium, de elementis,* de quibus singulis, de quibus suis locis dicetur. Quantum vero ad Philosophiam practicam, aut est actiua aut effectiua: de actiua quo ad politicũ, dicam sparsim in plurib. locis, de factiua, cuius partes sunt artes mechanicæ, dicetur in proxima parte sequente. Et de vnaquaque parte Philosophiæ etiam dicam secundum intentum nostrum, quo ad laudes & excellentias illarum inter se & alias. Secundum aliquos aliter diuiditur Philosophia in tres partes, scil. in moralé, naturalem, & rationalem, vt *in c. legimus. innect. gl. penult. 27. dist.* Quæ per tria munera domino oblata à magis, dantur intelligi secundũ text. ibi &

bi: & ibi Ioan. de Turrecrem. sic exponit. Prima vero pars dignior, est metaphysica & naturalis, cũ sit, quæ tractat de cœlo & mundo, ac partibus eorum, quæ est realis, id est, rebus speculatiuis, quæ tanquam nobilior per aurum significatur. Secunda est sermocinalis comprehendens Grammaticam, Dialecticã & Rhetoricam, quæ ratione ornatus & facũdiæ per thus intelligitur, quod orationum odorem designat. Tertia vero pars est moralis, quę mores ornat, ac passiones sensibiles mortificare, & rationi subjicere docet, vt merito per myrrham, quæ vermes mortificat, intelligatur.

DEcima consideratio; Inter omnes literatos mundi præferendi sunt habentes scientiam theologalem. Et sic Theologi omnibus sunt præferendi, & in primo loco ponendi, quod probatur multis rationibus. Nam scientia theologalis est nobilior & dignior omnibus alijs scientijs, ratione nobilioris subiecti: quoniam, vt dicit Philosophus & Commentator *in 1. de Anima.* & 1. *Metaphysi.* & Porphyr. *in vniuersalibus.* Vna scientia dicitur nobilior & dignior, ratione nobilioris subjecti. Quanto enim subjectum alicuius scientiæ est nobilius, & excellentius; tanto scientia illa est dignior. Cum ergo subjectum scientiæ Theologiæ sit dignius subjecto omnium aliarum scientiarum: Concludendum est, quod ipsa est excellentior omnibus alijs scientijs. Et quod subjectum Theologiæ sit nobilius & excellentius omnibus alijs subjectis cæterarum scientiarum, probatur hoc modo. Quia subjectum illud scientiæ est ipse Deus, vt dicunt Theologi *in Prologo sententiarum.* maxime Richardus *quæstion. 6.* & Tho. *1. par. sum. art. 7. quæst. 1.* vbi probat Theologiam esse alijs scientijs digniorem: Vnde Theologi à θεὸς, quod est Deus, & λόγος, sermo; quasi sermo de Deo. Raym. vero Lullius, *in suo introductorio artis generalis in princip.* vbi ponit subjecta scientiarum, dicit, quod Deus est subjectum in Theologia. Et dicitur subjectum eo, quod omnia, quæ tractat ipsa Theologia, diriguntur ad dandum notitiam de Deo. Et ideo, vt dicit Io. de Turrec. *in proœ. decret.* quod subiectum Theologiæ est infinitum ipse Deus, qui nobilissimus est, & infinitæ nobilitatis. Et etiam ibi dicit, quod Theologia est sermo de Deo. Et quod Deus sit subiectum in ipsa scientia Theologię; probatur per Philosophum 1. *posteriorum,* vbi dicit, quod illud est subiectum in scientia, cuius per se proprietates considerat scientia; sed sacra scriptura & Theologia considerat Dei proprietates & operationes; ergo Deus est subiectum in ea. Nam Theologia tractat de Deo multipliciter, seu multis modis.

Primo enim tractat de Deo secundum rationem suæ naturalis perfectionis. Eo, quia infra diuinam perfectionem comprehendũtur attributa diuinæ essentiæ, personarum emanationes, & diuinæ proprietates; ideo de illis tractatur in 1. *sententiarum.*

Secundo tractat de Deo, inquantum eius perfectio relucet in operibus conditionis, & sic tractat de creatione rerum, de creaturarũ distinctione, & distinctorum ordinatione: & hoc *in 2. lib. sententiarum.*

Tertio vero tractat de Deo, inquantũ eius operatio relucet in operibus restaurationis, & multa opera comprehenduntur, facta à Christo, vt de natiuitate & passione, &c. Et de his tractatur *in 3. lib. scientiarum.*

Quarto tractat de perfectione ipsius, inquantum relucet in operibus sanctificationis, in quibus intelligendum est virtutum infusio & sacramentorum nouæ legis institutio: & de infusione virtutum tractatur *in fine ipsius 3 lib.* De sacramentorum vero institutione *in 4. lib.* Item de operibus retributionis, *ibidem.* Et sic patet, quod omnia, quæ considerantur in sacra scriptura, siue Theologia, aut spectant ad Dei intrinsecam perfectionem, aut ad refulgentiam suæ perfectionis, per multiplicem eius operationem: quia per quandam eius appropriationem eius potentia maxime relucet in creatione.

Sapientia in administratione, gubernatione, & distinctione: misericordia in restauratione & sanctificatione: iustitia in reproborum damnatione, bonitatis affluentia, in ele-

ctorum glorificatione. Cum igitur omnia, quæ considerantur in Theologia, attribuuntur ipsi Deo, sequitur q subiectum est Deus: quod tenet Anton. Flor. *in sua sum. in 4. part. tit. 11. §. 7. ex quo in §. 8. illius partis & tituli* dicit, eam esse nobiliorem cæteris aliis scientiis. quod etiam tenet, & multum late explicat S. Thom. 1. *q. 17. q. per totum.* dicit *ead. qu. 3. ca. 1. Prolo. 4. per tot.* quod ens diuinum rationabile est subiectum Theologiæ. Hac igitur ratione Theologia omnes alias scientias excellit. Vnde 5. *Metaphys.* dicitur: quod scientia de Deo est nobilior; quia est de nobiliori subiecto. Et 8. *Ethic.* dicitur, quod est scientia scientiarum, & habet rationem capitis inter omnes scientias: & *in Prologo Metaphysicæ* appellabatur Dea scientiarum. Ea propter August. *de ciuit. Dei. lib. 11. cap* 1. inquit: omnium gentilium literas, omnium sibi genera ingeniorum humanorum diuina scriptura excellit, & autoritate subigit. Omnibus enim imperat quasi principalis, & vtitur omnibus in obsequium sui, quasi vsualis, S. Thomas *in Prologo 12. cap. 1. Dantes quoque. in 2 cap. Inferni*, in commendationem Theologiæ introducit Virgilium loquentem Beatrici, quæ Theologiæ comparatur, & dicentem: *O mulier virtus sola, per quam humana lex excedit omne contentum.* In quibus verbis ostendit, quod per Theologiam humanũ genus transcendit omne, quod continetur intra orbem lunæ, & ascendit vsque ad quintam essentiam. Omnibus enim sine delectu doctrinis præponi debet. Omniumque scientiarum reginam esse testantur omnes diuina & humana ei tribuentes, & iam non vsque ad nubes, sed in æthera quoque. Quin & ad illas quondam Luciferi sedes eam collocantes, vt statim amplius dicam, ponendo alias causas eius excellentiæ & præeminẽtiæ vltra omnes alias scientias.

VNdecima consideratio; Excellẽtia Theologiæ probatur ratione certioris veritatis. Quoniam, vt ait Philosophus & Commentator 1. *commento de anima.* Quanto vna scientia certiori demonstratione procedit; tanto est dignior. Et ista scientia, quæ procedit per demonstrationem, propter quid, id est, à causa super effectum, dignior est illa, quæ procedit per demonstrationem; quia id est, ab effectu ad causam. Et ideo demonstrationes mathematicæ hac ratione sunt digniores; quia sunt in primo gradu certitudinis, & naturales sequuntur eas, vt dicit Lincon. *in 1. posteriorum.* Auerr. *in 2. Metaph.* Procedunt enim ex principiis & dignitatibus notioribus nobis; abstrahentium enim... mathematicorum non est mendacium. 2. phy... *corum.* Sed Theologia hac ratione omnes alias scientias excellit seu excedit. Nam omnes aliæ scientiæ habent certitudinem ex naturali lumine rationis humanæ: ipsa vero ex superno lumine sapientiæ increatæ, quæ errare non potest, 1. *Petri* 1. Spiritu sancto illuminati locuti sunt Dei homines. Errare enim non potest circa principia, nec circa conclusiones, quia Deus veritas est, *Ioan. 14. & c.* 8. *distinct.* *si consuetudinem. & c. qui contempta.* Nihil autem verius esse potest, quam quod à veritate profertur. Ideo Propheta ait *Psalm.* 118. Principium verborum tuorum veritas: id est, verba in æternum iudicia iustitiæ tuæ, id est, quæ est veritas tua procedunt à veritate tua, quæ est veritas increata, & omnis veritatis creatæ regula, ac ideo sunt stabilia. *Matth. 5. & Marci 14.* ait Saluator: *Cœlum & terra, verba autem mea non transibunt.* Et tunc Theologi concludunt *in 3. distinct. 24.* quod fidei nostræ nihil potest subesse falsum. Et aliquis dicat, quod etiam *in 12. Metaph.* tractatur de ipso Deo, & de intelligentiis separatis: propter quod Theologia non videtur nobilior Metaphys. & in 8. *Physicorum* tractatur de Deo, inquantum est primus motor. Respondendum est, quod hoc est tantummodo quo ad ea, quæ possunt inuestigari lumine naturali, & inquantum ipse Deus se habet secundum aliquam habitudinem ad Ens, quod analogice dicitur de creatore, & creaturis. Metaphysica enim tractat de Deo; quia est de ente secundum quod Ens, & videtur velle Philosophus 4. *Metaphysic.* & Auicen. *lib. 1. sue Metaphys. cap.* 1. Sed Theologia tractat de Deo sub ratione nobiliori, & mirabiliori. Quia eo, quod ...

non sunt nata, cognosci de Deo à creatura per reuelationem, mirabiliora sunt, quam ea, quæ possunt cognosci de Deo per inuestigationem naturali lumine factam. Nec etiam obstat prædictis, si dicatur, quod certitudo pertinet ad dignitatem scientiæ, sed aliquæ scientiæ certiores sunt, vt Metaphysica; quia de earum principiis dubitari non potest; ergo sunt nobiliores Theologia; quoniam in sacra scriptura principia non sunt ita indubitabilia, vt sunt articuli fidei. Quia respondetur secundum Thom. 1. *part. summæ, quæst.1.artic.* 5. quod nihil prohibet illud, quod est certius secundum naturam esse quo ad nos minus certum. 1. *Physic.* vbi dicitur: quæ sunt magis nota naturæ, sunt minus nota nobis. Et hoc propter debilitatem intellectus nostri, qui se habet ad manifestissima in natura: sicut oculus noctuæ ad radios Solis. 2.*Metaphysic.* Et tamen minimum, quod potest haberi de cognitione rerum altissimarum, desiderabilius est, quam certissima cognitio, quæ habetur de minimis rebus, vt dicitur 11. *de anim.* prout dicit Florent. *in sua summa, in 4. part. titu.* 11. §. 8. vel secundum Richard. *in prologo*. 1. *quæst.* 6. Theologia est nobilior aliis scientiis simpliciter, id est, in natura sua, quamuis aliquæ aliæ scientiæ sint certiores secundum quid, scilicet, per comparationem ad debilitatem intellectus nostri. Nam nihil prohibet aliquid esse notius simpliciter; minus tamen notum quo ad nos. *Metaphysic.* Certitudo autem, quæ est certitudo simpliciter, reddit scientiam nobiliorem, quam certitudo, quę est secundum quid, hoc est quoad nos. Et vt dicit idem Anton. Florent. *in sua sum. 4. part. titul.* 11. §. 8. Hæc scientia habet certitudinem ex lumine diuinæ scientiæ, quæ decipi non potest. Aliæ autem habent certitudinem ex lumine naturalis rationis humanæ, quæ errare potest, vt etiam dicit S. Thomas *in di. 1. part. quæst. 1. artic. 5. supra allegat.* Et ita etiam tenet Ioan. Ludou. Viualdus de monte regali *in suo opere regali. in tract. de persecutione Ecclesiæ. in decima persecutione*, vbi dicit, quod vtitur in obsequium sui omnibus aliis, quod ibi ample probat, vt videri potest.

DVodecima cōsideratio; Etiam probatur excellentia scientiæ Theologalis ratione dignitatis materiæ; eo, quia vt dicit Anton. Flor. *in loco supra alleg.* Ista scientia Theologiæ est de his principaliter, quæ sua altitudine rationem transcendunt: vnde aliæ scientiæ dicuntur ancillæ, hæc vero domina iuxta illud *Prouerb 9.* Sapientia ædificauit sibi domum, &c. Misit ancillas suas vocare ad mœnia ciuitatis, & aliis scientiis vtitur tanquam inferioribus & ancillis, à quibus nulla accipit principia, sed à Deo per reuelationem. S. Th. 1. q. 1. 5.

DEcimatertia consideratio; Probatur excellentia Theologiæ ratione nobilioris, potioris & salubrioris finis. Quod sic probatur: quoniam secundū Philosophum 2. *Metaphys.* Scientiarum quædam sunt speculatiuæ, quædam practicæ. Finis speculatiuæ est veritas; finis practicæ est actio. Tanta autem est dignitas Theologiæ, quod nedū speculatiua scientia, sed etiam practica dici potest. Richardus vbi supra *in 4 qu.* Et scientiarum speculatiuarum nobilitas, seu excellentia attenditur penes nobilius obiectum atq; subiectum, & certiorem modum procedendi. Et his duob. modis Theologia excedit alias scientias, vt dictum est ante: practicarum autem nobilitas, secundum Philos. 1. *Ethic. c.* 1. attenditur penes nobiliorem, & potentiorem finem, qua tanto scientia practica est dignior, quanto eius finis est nobilior. Finis autē huius scientiæ practicæ est beatitudo æterna, ad quam sicut ad vltimum finem ordinatum omnes fines aliarum scientiarum practicarum, dicit Anto. Flor. *in loco supra alleg.* vel, vt dicit Bern. de Bust. *in loco statim allegando*, est charitas, & æterna felicitas: quoniam ipsa Theologia inserit virtutes, docet facienda, & omnia ad salutem pertinentia. 2 *ad Timot.* Aliæ vero scientiæ tendunt vel ad corpus humanum, vel ad temporalem tranquillitatem, vt dicetur amplius infra in aliis scientiis & articulis suis locis. Hinc ex his sequitur, q; est dignior &no-

& nobilior omnibus aliis scientiis ratione finis.

DEcimaquarta consideratio; Probatur excellentia Theologiæ, ratione vtilitatis, quæ apparet ex effectu, cum illuminet. Ad quod facit, quod habetur *Psal.* 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* & Petr. *in can. sua.* Habetis propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in loco caliginoso. Et licet scientiæ seculares etiam illuminent in multis, aliter tamen, & aliter: illæ quidem, vt luna lucent in nocte, & interpolatim. Hæc autem sacra doctrina, vt radius à sole iustitiæ procedens Domino meo; semper & in totum orbem. Illuminatio quidem illarum scientiarum defectibilis est; siue speculatiuæ sint, siue practicæ, vel morales; tamen ordinant hominem ad felicitatem, quæ in præsenti haberi potest, politicam, vel speculatiuam; non autem futuram: quam non nouerunt authores illarum, vt habetur *distinct.* 37. *§. hinc etiam filius.* Vnde Hieronymus tractans illud *Ecclesiastes* 10. *Labor stultorum perdit eos; quia nescierunt pergere in ciuitatem.* Nominat ibi plures Philosophos, Platonem, Aristotelem, Parmenidē, & alios, quos stultos appellat; quia non habuerunt rectum iudicium de vltimo fine Deo. Nam & simul tum laborauerunt in speculando & inquirēdo veritatem: In multis tamen ex suo labore non reportauerunt vitæ æternæ donum, sed perditionis; & hoc; quia nescierunt pergere in vrbem supernam. Non enim eorum doctrinæ habent tale lumen, sed hęc vera Theologia seu sacra scriptura, quæ est vera sapientia, perducit ad claritatem æternam, ponens copiosissime de vltimo fine vero Deo, & modo perueniendi ad eum sequendum, qui est lux vera, & indeficiens: hæc dicit Anton. Florent. *in sua summa* 4. *part. titu.* 11. *cap.* 2. *§. vnde. in §.* 5. dicit illam esse etiam necessariam ex rationibus ibi per eum adductis, quæ tendit ad hunc finem.

DEcimaquinta cōsideratio; Probatur excellentia illius scientiæ Theologicæ ratione excellentioris doctoris. Ab excellentia enim & dignitate doctoris dignificatur scientia: vnde Grammatica Prisciani ... dignior. Et Rhetorica Ciceronis apud Latinos, & Demosthenis apud Græcos, & Poesis Maron. apud Latinos, Homeri apud Græcos & Philosophia Aristotelis, & sic de aliis authoribus aliarum scientiarum. Hæc enim sacra Theologia, non Tullium, non Maronem, non Homerum, non Abraham, non Isaac, non Iacob, non Moysen, non Prophetas, non Petrum, non Paulum, non Ioannem aut alios Apostolos, seu quoscunq; alios homines: sed filium Dei, qui est sapientia patris in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei absconditi, *ad Colossen.* 2. Cui omnia nota sunt, *ad Hebræos* 4. &c. Deum ... *quæst.* 1 qui dicit Moysi *Exod.* 4. Ego ero in ore tuo. Et *Ierem.* 1. Ecce, dedi verba mea in ore tuo. Et *Iohan.* 15. Omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis. Et *Lucæ* 21. ait Apostolus: Ego dabo vobis os & sapientiam, cui resistere non poterunt omnes aduersarii vestri. Hanc autem scientiam non solum tradidit vobis Deus per Patriarchas, & Prophetas, & per ipsos Apostolos, à Spiritu sancto instructos, quibus ait *Matth.* 10. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Sed etiam voluit docere per seipsum, *Matt.* 5. Aperiens os suum docebat eos.

Vnde Claudian. Poeta ait illi:

Impia tu nostræ domuisti crimina vitæ
Passus corporea mundum vestire figura
Affarisq; palam populis, legemq; fatentem.

Hinc dicit Anto. *in sua sum.* 4. *par. tit.* 3. ... 2. §. 1. Quod authoritas sacræ scripturæ ... magna, & maior esse non potest: quia à Deo est reuelata. Ideo dicitur *Psalm.* 118. hic ... allegat. Declaratio sermonum tuorum, quia scilicet, sunt à te Deo proferente. Et vt ait Petrus *in sua canon.* Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Et de Paulo *ad Hebræos* 1. Multifarie, multisque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis, scilicet in veteri testamento. Nouissimis diebus istis locutus est nobis in filio, &c. vt ibi. Ex quibus patet dignitas Theologiæ à tam excel...

xcellentiſ.doctore tradita, à quo proceſſit. quibus ſupradictis conſiderantur origo, ffectus & finis huius ſcientiæ, ex quibus laudatur ſcientia.

DEcimaſexta cõſideratio; Etiam apparet eiuſdem ſcientiæ excellentia ratione diſciplinatus perfectionis. Nullus enim Philoſophorum, aut Poetarum, vel Oratorum, aut aliorum Magiſtrorum cæterarum ſcientiarũ in magnis Gymnaſiis habuit tales diſcipulos. Nam Socrates habuit Platonem, Plato Ariſtotelem, Ariſtoteles Alexandrum Magnum, Plutarchus Traianum, Seneca Neronē, Mutius Publius Aquilium Gallum, Cornelius Maximus Trebatium, Voluſius Aulum Caſ-ſium, & quam plures alii. de quibus *in l. 2. ff. de orig. iur.* quo ad ſcientiam legalem. Sacram ſcripturæ diſcipuli ſub Deo præceptore & doctore fuerunt Moyſes, Samuel, Dauid, Abraham, Aaron, Ieremias, Eſaias, & alii Prophetæ. In nouo quoque Teſtamento fuerunt Ioann. Baptiſta, quo inter natos mulierum non fuit maior, *Matth.* 11. & Apoſtoli, cæterique diſcipuli ac fideles, quibus (vt dicitur *ad Hebr.* 11.) dignus non erat mundus. Alias tres rationes ponit Bernar. de Buſt. ad demonſtrandum eius excellentiam, *in 2. part. ſui Roſar. in ſermon. 29. in 2. part. in litera N. in fine.* poſt aliquas ex prædictis, ſed cum non videantur mihi habere magnum ſaporem, ad illum te remitto: & in litera ſequente, *quæ eſt NN. duplicata*, ponit, quomodo in ſe continet omnes alias ſcientias, ex quibus concludit illam eſſe digniorem, nobiliorem, & excellentiorem omnibus aliis ſcientiis. Ex quibus concludendum eſt, quod doctores Theologi omnibus quibuſcunque aliis doctoribus ſunt præferendi. Ex quo, vt videtur per concordata, quam per regulas Cancellariæ Apoſtolicæ, vbi beneficia debētur graduatis nominatis, præferendi ſunt doctores in Theologia: licet præpoſitus dictus Cardinalis *in proœ. decreti*, in fine dicat, quod in beneficiis conferendis præferendus eſt Canoniſta Theologo. Dicam amplius in gloſſis concordatorum, & infra.

DEcimaſeptima conſideratio; Scientia iuris canonici cæteris poſt Theologiam dignior eſt; quod multipliciter oſtenditur, & maxime quod ſit dignior ſcientia iuris ciuilis, in quo per conſequens ſit dignior omnibus aliis ſcientiis: cum ſcientia iuris Ciuilis ſit dignior omnibus aliis. Quod oſtenditur ex multis. Primo, ex eius neceſſitate; cum ſcientia iuris Canonici ſeu eius vtilitate: quæ neceſſitas oſtenditur ex quinque.

Primo quidem, quantum ad fidei munitionem, & Eccleſiæ ſanctæ Dei contra errores, & hæreſes ſubortas. Licet enim in ſacra ſcriptura quid credendum ſit, contineatur pleniſſime; nihilominus multi errores & hæreſes ſubortæ ſunt in Eccleſia Dei occaſione peruerſorum hominum, qui aliter ſcripturam ſanctam interpretati ſunt, quam Spiritus ſanctus efflagitat. Quocirca neceſſarium fuit ad habendum veram conſonantiam ſcripturæ ſacræ, vt ſancti patres ſpiritu Dei pleni, ſimul conuenientes multa explicarent, exponerent & interpretarentur de ſcriptura ſancta. Et ita illuſtrata veritate nubila propalarentur errorum, quod maxime factum eſt in quatuor vniuerſalibus conciliis, quorum Canones, & diffinitiones ſanctę, propugnacula, & lucernæ fidei noſtræ ſunt in Eccleſia ſancta Dei. Vnde B. Gregorius *in ca. ſicut. 15. diſtinct.* Quatuor concilia ſunt quatuor libri Euangelii, quo ſe profiteri & venerari teſtatur, quare *in c. ignorantia. 38. diſt.* dicitur, quod ignorantia mater cunctorum errorum, maxime in ſacerdotibus Dei vitanda eſt, qui docendi officium in populis ſuſceperunt. Sequitur ibi: *Sciant ergo ſacerdotes ſcripturas ſanct. & Canones.*

Secundo; prædicta ſcientia eſt neceſſaria ad morum informationem. Tradit enim hæc ſcientia Canonica plurima præcepta & documenta ſanctæ matris Eccleſiæ, quæ ad religionem, pietatem, & ſanctimoniam omnes homines maxime componunt. Iuris namque præcepta ſunt honeſte viuere, alterum non lædere, ius ſuum vnicuique tribuere. *l. iuſtitia. §. iuris. ff. de iuſtit. & iur. in proœm Gregoriano*; quare optime conuenit huic loco il-

lud *Prouerb.* Audi, fili, diſciplinam patris tui, ne dimittas legem matris tuæ, vt addatur gratia, id eſt, corona capiti, & torques collo tuo. gloſſ. 1. fulgor perfectæ operationis. de quo habetur 1. *d.c.im militare.*

Tertio; prædicta ſcientia Canonica eſt neceſſaria ad diſcretionem graduum, & ordinum Eccleſiaſticorum & litium, & iurgiorũ terminationem. Creſcente enim Eccleſia ipſa Deo authore gradibus & ordinibus rite in ea diſpoſitis; cum ad eos diſcernendos, & lites, quas cupiditas effrenata, pacis æmula, quotidie generat, lex non ſufficeret Euangelica, tam ab Apoſtolis, quam eorum Vicariis per ſucceſſiones temporum, ſtatuta plurima ſunt edita, quæ generali vocabulo Canones appellati ſunt. Per quæ, & diſpoſitionis in gradibus & ordinibus (quorum varietate ipſa Eccleſia tanquam Regina ornata eſt) diſtinctio haberetur, & noxio humano appetitu ſuo iuris regulis limitato, iurgia Eccleſiaſtica ſopirentur. Quare *in c. ſacerdotibus. diſtinct.* 38. inter alia, quæ ipſis ſacerdotibus ſunt neceſſaria ad addiſcendum, B. Hieronymus ponit Canones: ergo ſcientia Canonica eſt neceſſaria ad ſeruandam vnitatem Doctrinæ, & Religionis in Eccleſia Dei, cuius vna debet eſſe fides, & obſeruantia pietatis: quod fieri nõ poteſt, ſi non haberetur notitia regularum, ſanctionum ſanctorum patrum, quos Chriſtus tanquam operis ſui Vicarios Eccleſiæ ſuę præeſſe voluit paſtores, & doctores; quare *in c. nulli ſacerdotum.* 38. *diſt* dicit Celeſtinus Papa, nulli ſacerdotum liceat Canones ignorare, nec quicquam facere, quod poſſit patrum regulis obuiare.

Quarto; eſt neceſſaria ad multarum quæſtionum ſolutionem, quæ in ſacris Canonibus & ſanctionibus ſanctorum ſummorum Pontificum ſunt apertæ, & dilucidatæ, illius maxime ſedis eſt fidei, & altiſſimarum cauſarum dubia plana facere. iuxta *c. quoties. & c. eſt fides.* 24. *q.* 1.

Quinto; hæc ſcientia Canonica eſt neceſſaria; quia in nulla alia ſcientia traditur nobis perfecta doctrina ordinum & officiorum Eccleſiaſticorum, ſicut in canonica. Vnde, vt dicit ex prædictis Ioann. de Turrecr. *in proœmio decret. ver. ad præmium.* manifeſta eſt huius ſcientiæ neceſſitas, vbi reſpondet ad argumenta, quæ fiunt in oppoſitum, quod videbatur, quod non eſſet neceſſaria attenta Theologia, quæ ſatis videbatur ſufficere ad determinationem eorum, quæ ſunt in ſcientia iuris canonici.

Pro ſexta ratione dicit Hoſtienſ. *in ſum. in proœm. ibi; quæ vtilitas,* quod hæc ſcientia affert magnam vtilitatem, vt inter iuſtum & iniuſtum, æquum & iniquum ſciamus diſcernere. Vt honeſte viuamus, alterum non lædamus, & ius ſuum vnicuique tribuamus. *Sed iſtud proœm. Gregoriano. §. ideoque lex.* Sed iſtud eſt proprium iuris ciuilis, vt infra dicam *ſequenti conſid.*

Secundo; excellentia illius computabilis ex eo; quoniam, vt dicit Hoſt. *in proœm. Gregoriano. verſicu. cui parti Philoſophiæ ſupponatur.* Non eſt quærendum, cui parti Philoſophiæ ſupponatur, ſed cui ſcientiæ tota Philoſophia ſupponatur, & poteſt reſponderi: ſcientia canonica, quæ omnia comprehendit. Sed dicit Io. de Turrecrem. *in proœm. decret. in verſ. ad tertium.* Quod ſaltem Theologiæ partim, & Philoſophiæ partim ſupponitur. Sed in quantum Philoſophiæ ſupponit, eſt ea ratione, qua dicitur de ſcientia iuris ciuilis, vt amplius dicam.

Tertio; eius excellentia probatur ratione finis, quæ eſt eadem cum Theologia, vt ſcilicet ædificētur. vt dicit Hoſt. *in d. proœ. ſum. ver. quis finis. ibi: ſecundæ, vt ædificentur.* Sed ad hunc tendunt Theologi, & Canoniſtæ.

Quarto; excellentia huius ſcientiæ iuris canonici probatur ex eius digniori ſubiecto ad alias ſcientias; quod quale tamen ſit, ſunt diuerſæ diuerſorum opiniones. Et inter alios Hoſt. in loco præallegato dicit, quod ſubiectum huius ſcientiæ eſt fides catholica: cum, vt dicit, ſit materia. Sed hoc non approbat Io. de Turrecrem. *in loco vbi ſupra alle. ver. ad quintum.* cum vt dicit illud eſt ſubiectum in ſcientia, de quo & eius proprietatibus eſt principalis & totalis conſideratio talis ſcientiæ: ſed fides catholica non eſt huiuſmodi, de qua

qua,& eius proprietatibus ſit tota ſcientia iuris canonici. Et etiam quia ſubiectum ſciẽtiæ debet complecti omne, quod determinatur in illa ſcientia; hoc autem non facit fides catholica reſpectu omnium, quæ determinãtur in iure; igitur, &c. Et etiam fides eſt virtus Theologica, cum Deum habeat pro obiecto, & fine. Vnde ſi ſubiectum alicuius ſcientiæ eſſet dicendum; magis ſcientiæ Theologicæ eſſet dicendum ſubiectum, quam iuris canonici, quod tamen non dicitur. Et vt finaliter ponam ſubiectum Ioan. de Turrecrem. omittendo alia, quæ reprobat, vbi ſupra. Eſt bonum ciuilitatis Chriſtianæ; ſecundum ordinem iuſti, & recti, ſecundum leges ſiue cõſtitutiones canonicas per os ſanctorum patrum promulgatas diuinitus: quod, vt dicit, ſi ostenditur: Id ſubiectum in aliqua ſcientia, quod principaliter intenditur, & gratia eius omnia alia in eadem ſcientia conſiderantur. Sed omnia alia, quæ tractantur in ſcientia iuris canonici non alterius gratia tractari vidẽtur, quæ communicatio ciuilitatis Chriſtianæ recte, & ſancte regatur ac honeſte viuatur, vt dicit Grego. *in d. proœ. Gregoriano ſupra alleg.* Vel, vt dicit, ſcientia ſubalternans & ſcientia ſubalternata debent aliqualiter conuenire in ſubiecto, licet ſubalternata addat aliquid ad ſubiectum ſcientiæ ſubalternantis, vt dicit ibi: ſed ſubiectum ſcientiæ moralis, vt dicit Albertus, eſt bonum hominis, ſecundum quod homo: & ſubiectum ſcientiæ politicæ communicatio ciuilis ſecundum ordinem recti & iuſti, vt idem Albertus teſtatur. Ergo ſubiectum ſcientiæ iuris canonici, quæ morali ſcientiæ ſubalternatur, vt dicit idem de Turrecrem. *in dicto loco ſupra allegato. verſi. ad tertium.* ſit bonum ciuilitatis Chriſtianæ ſecundum ordinem recti, & iuſti, ſecundum leges, ſiue conſtitutiones canonicas per os ſanctorum patrum diuinitus promulgatas. Et hæ partes ponuntur ad diſtinguendum ſubiectum huius ſcientiæ à ſubiecto aliarum ſcientiarum humanarum practicarum. Quoniam ſcientia iuris ciuilis habet idem ſubiectũ, quod ciuilitas Chriſtiana magis tendit ad ſaluationẽ animæ, & actus concernentes animam, quam ſcientia iuris ciuilis. Et ideo, cum anima ſit corpori præferẽda. vt eſt text. *in l. ſancimus. Cod. de ſacroſanct. Eccleſ.* videtur, quod etiam ſcientia iuris canonici ſit ſcientiæ iuris ciuilis præferenda, dicam infra.

Quinto; excellentia iuris canonici eſt cæteris omnibus ſcientiis præferenda propter vicinitatem, quam habet ad Theologiam, ꝙ probatur ſic. Scientia canonica eſt vicinior ſcientiæ diuinæ, quam ſit ſcientia ciuilis, & quæcunque alia: ergo concluſio vera conſequentia patet; quia ſicut gradus nobilitatis, & dignitatis inter intellectuales naturas attẽditur penes maiorem proximitatem ad intellectum diuinum: ita gradus nobilitatis inter ſcientias accipiendus eſt penes earum maiorem ſimilitudinem cum ſcientia diuina. Aſſumptum probatur ex dictis per Ioann. de Turrecrem. *in dicto loco.* & ex his, quæ ante dixi.

Sexto; probatur ex parte materiæ ſic: Materia iuris canonici eſt nobilior materia ſcientiæ iuris ciuilis, & quarumcunq; aliarum ſcientiarum; ergo ſcientia iuris canonici eſt dignior cæteris: conſequentia patet per Ariſtotelem 1. *de Anima.* vbi vnam ſcientiam dicit nobiliorem alia; quia mirabiliorum, & honorabiliorum eſt. Aſſumptũ patet & eſt manifeſtum; quia ſcientia iuris canonici tractat de articulis fidei, de diuinis officiis, & Eccleſiaſticis ſacramentis, & documẽtis, quæ multa dignitate excellunt materiam, quæ tractatur in ſcientia ſcilicet ciuili, vt ſupra dictum eſt, & infra latius dicam: igitur, &c.

Septimo; oſtenditur ex parte finis ſic: Finis, quem intendit ſcientia iuris Canonici eſt ſuperior & altior, quam ſit finis ſcientiæ iuris ciuilis aut aliarum ſcientiarum: ergo ſequitur, quod ſcientia iuris canonici ſit cæteris nobilior. Conſequentia eſt bona, per Ariſtotelem vbi ſecundum ordinem finium ponit ordinem dignitatum inter diſciplinas. Aſſumptum eſt manifeſtum, quoniam finis ſcientiæ iuris ciuilis, vt procedit à fundamento fidei catholicæ & doctrina Eccleſiæ, conſiſtit tantum in habitu

bitu elicito ex legibus gentilium, vt continetur in compilatione Digestorum; est felicitas humana nullo habito respectu ad beatudinẽ alterius vitæ perpetuæ. Finis vero scientiæ iuris canonici non modo non est bonum hominis in perfectionem virtutum moraliũ: sed secundum perfectionem infusarum virtutũ, quæ ad beatitudinem supernam præparant, & disponunt.

Octauo; probatur, & ostenditur ex parte ipsarum legum; quoniam lex & canonica regula est tanquam dirigens regulas, & corrigens leges iuris ciuilis. Ergo scientia iuris Canonici est dignior, & nobilior. Consequẽtia patet ex terminis; assumptum vero patet *distinct. 4. per totum*, vbi ostenditur, quod cõstitutiones principum Ecclesiasticis constitutionibus non præeminent, sed obsequuntur. *2. quæst. 3. cap. Euphemium.* Leges seculi sacros Canones sequi non dedignantur, & habetur *in Authen. vt clerici. & in Authen. de Ecclesiast. titu. in princip.* & est text. *in cap. clerici. vbi doct. de iudic.* de correctione vero habetur *in can. constitutiones. dist. 4.* vbi dicit text. ***Constitutiones Principum contra Canones, & decreta Romanorum præsulum vel bonos mores, nullius sint momenti.***

Nono; probatur eius excellentia ex parte conditoris. Conditor enim canonum est Papa verus Christi Vicarius, vniuersalis Ecclesię pastor. Conditor vero iuris ciuilis est Imperator, qui in protectionem Ecclesiæ, Papæ minister est, iurat illi fidelitatem, & defensionẽ ecclesiæ. *c. tibi domino, 63 distinct.* Ergo videtur, quod ex hac parte etiam scientia iuris canonici sit dignior, quam scientia iuris ciuilis. consequẽtia patet, & assumptum. De conditore tamen iuris ciuilis aliter dicam infra, dũ ponam eius excellẽtiam vltra alias quascunque scientias.

Ex quibus infertur, quod doctor iuris canonici præferendus est doctori iuris ciuilis. & ita tenet Ioan. And. & omnes alii *in cap. clerici. de iudic.* dicit Ioan. de Turrecrem. *in proœ. decreti.* Dicit tamen præpositus ibi, quod diceret bonum doctorem legistam præferendum doctorello ignaro Canonum, per text. *in c. quæ ipsis 23. distinct.* dum narratis pluri[...] bus, quæ oportet sacerdotes scire, subiicit, ex quibus omnibus si vnum defuerit, sacerdoti[...] nomen in eo vix constabit. facit gloss. *in verb[...] omnino. in §. ordinatione. in Authen. de mona[...]chis.* Ludouic. post Angelum, & post eos Alexand. & dom. meus Ias. *in l. cum quid ff. si cer[...] pet.* Arch. *in c. de quibusdam 31. distinct. l. 1. C. [...] athletis. lib. 11. l. 1. Cod. de annonis ciuil. bus. [...] lib.* dicam latius infra. Sed ibi dicit Præpo[...]tus, quod Ioan. And. *in ca 1 de consang. & [...]nit.* dicit, quod in beneficiis conferendis, [...] ferendus est Canonista Theologo, nisi be[...]ficium esset, vbi hæreses pullularent, secun[...] etiam Gem. *in d. c. Episcopos. 17. dist.*

DEcimaoctaua cõsideratio; Cum hi ver[...]santur inter scientias iuris canonici, & iuris ciuilis, videndum est, an scientiæ dic[...] possint. Et videtur, quod non: Eo quia Legi[...]stæ vel Canonistæ, vt inquiunt Logici, non habent modum arguendi, nec cognoscunt per causas, sed nituntur tantummodo autoritate legis vel canonis; quia dicunt: *Ita Lex dicit; ita Canon loquitur.* Sed qui per causam non cognoscit, non scit; quia scire est res per causas cognoscere. Et secundum Aristotelem *1. Posteriorum. & 2. Metaph. & 23 quæst. 7. c[...] occidit. de testib. c. cum causam.* & Rofred. [...] *princip. suorum libellorum.* per Ioann. And[...] *proœm. 6. in l. pupillus.* vbi Bartol. & Bald. [...] *acquiren. hæred.* per Angel. *in l. qui Romæ. § [...] fratres. in 14. col. ff. de verb. oblig.* And. Barb[...] *clerici. in 5. col. ibi: nam scire est rem per caus[...] cognoscere. extra de iudic.*

Secundo facit; quia leges dicuntur am[...] simplicitatem, non subtilitatem, vt *l. sicut[...] ca fin. ver. si debitori, ibi: hæc autem subtilit[...] dicibus non admittitur. ff. quibus mod. pign[...] vel hypoth soluitur. l. 1. Cod. vt actio. ab hæred. [...] contra hæred. incip. ibi; nec propter nimiam sub[...]tilitatem, & in cap. dilecti filii. ibi; prouiden[...] & attentius, ne ita subtiliter, sed simpliciter [...] pure. extra de iudic. c. capellanus. extra de [...]* cum multis aliis, quæ allegari possent.

Tertio facit; quia lex est voluntaria, vt p[...] Aristot. *in 1 de cœlo, & mundo. not. gloss. [...] vsucap.* dum dicit, quod sufficit pro ratione volun[...]

voluntas. & probatur *in l. prospexit. ibi; quia ita verba faciunt. ff. qui & à quibus.* & ibi per quam durum est, sed ita lex scripta est, de intellectu cuius legis videatur Fel. *in c. si quando. in 8. col. extra de rescript.* & dom. meus Ias. *in l. non dubium. 7. col. C. de legib.* Facit ad propositum *l. non aliter. ff. de leg. 3. l. 1. §. si is qui. ff. de exercit.* Hinc dicitur, quod Principi placuit, legis habet vigorem. dicit text. *in §. sed quod Principi. Instit. de iur. natur. gent. & ciuil.* & non omnium, quæ à maioribus nostris cōstituta sunt, ratio reddi potest. *l. non omnium. ff. de legib.* & subiungit lex sequens. *Et ideo rationes eorum, quæ constituuntur, inquiri non oportet, alioquin multa ex his, quæ certa sunt, subuertuntur.* & facit *l. benignius. ff. eodem. de legib.* vbi dicitur; benignius leges interpretandas esse, quo voluntas earum cognoscatur. & pro certo illa lex, nō omnium, est singularis & multum prodest Legistis, vt dicit *Alex. in Apost. ad Bald. in l. solam. C. de testib.* allegando Ang. *in d. l. omnium.*

Quarto facit; quia est opinatiua, & formidine permixta, & sic non certa & determinata, vt videtur probari *in §. responsa prudentiū, in verb. opinionis. Instit. de iur. nat. gent. & ciuil. & in l. si me & Titium. in verb. subsisto. ff. si certum pet. & in l. seruum quoque. in verb. subsisimus. ff. de procur.* Ex quibus iuribus patet, quod non sunt reprehendendi multi doctores, qui in eorum dubiis post quasdam rationes hincinde allegatas, dicunt finaliter, *cogito*, aut alia similia verba ad demonstrandum, quod tantum opinatiue loquuntur, & non decisiue, prout possunt facere ex prædictis.

Quinto facit; quia lex seu ars ciuilis, aut scientia non est passim necessaria; quoniam, vt habetur *in c. licet. de regul.* quæ spiritu Dei reguntur, non sunt sub lege. & quod Innoc. dicit *in c. pastoralis. de offic. ordin.* vbi habetur, possunt cum tanta ratione regi, quod non subiicerentur exercitio legis, & not. do. Ab. *in c. Rex pacificus. in procem. decretal.* & bonus text. *in Auth. de nupt. § si vero. coll. 4.* Imo etiam, quod plus est, est variabilis, *c. 1. de const. & l. 6. l. non est nouum. cum ibi notatis. ff. de legib. c. non debet. de consang. & affin.* qui text. facit tamen, quod non debet dici per hoc quin sit scientia, cum dicit text. non debet irreprehensibile videri, si secundum varietatē temporum variantur & iura: cum Deus etiam ex his, quæ in testamento veteri statuerit, etiam in Testamento Nouo mutauerit. Nam, si Deus quandoq; variet sua statuta & ordinationes, ideo & nos mutare possumus exēplo Dei, cuius actio nostra est instructio.

Sexto facit; quia notitia legalis & canonica non est vtilis, sed localis, vt *cap. super specula. ibi; quia tamen in Francia, & nonnullis in prouinciis Romanorum Imperatorum, nisi inquantum nituntur ratione, & non alias.* Et etiam Iudæi & Pagani non ligantur nec subiiciuntur Canonibus *c. gaudemus. de diuor.* Fel. *in c. 1. in 11. col. extra de constit.* Et etiam videmus, quod quasi omnes patriæ & prouinciæ, imo etiam ciuitates habent sua statuta, etiam legibus & iuribus communibus repugnantia & contraria, quibus viuunt, secundum quod notatur *in l. de quibus. ff. de legib. & in §. ex non scripto. Instit. de iur. nat. gentium, & ciuili.*

Septimo facit; quia non omnibus prouidit, cum non omnes casus possint sub lege comprehendi, vt dicit tex. *in l. neq;. ff. de legib.* Ergo talis cognitio vel notitia, non potest dici scientifica; quia scientia debet esse de immutabilibus æternis & determinatis, vt per Aristotelem 5. *Ethic.* & lex debet poni vniuersaliter & particulariter, vt per eundem Aristotelem in loco præallegato: quia particularia sunt infinita, quæ à nobis cognosci non possunt, sed cum sit de artibus humanis, impossibile est vniuersaliter verum dicere: quia est vtile in aliquo casu particulari oppositum legis obseruari, & de quo multa exempla possunt poni, vt patet ex notatis *in l. omnes populi. ff. de iustit. & iur.* per Bart. *in 6. quæst.* & per id quod notant Inno. Pan. & doct. *in c. 1. de constitut.* dum dicunt; quod licet aliquando leges transgredi ex magna causa, de quo ibi plura per Fel. *in 14. col. ibi; fallit septimo.* & per do. meum Ias. *in l. non solum. §. morte, in 17. & 8. col. ff. de noui oper. nunt.* & Bart. *in rub. C. qui admit. & in c. etiam si clerici de iudic.* & per eundem Dom. meum Iasonem *in l. 1. in 2. &*

2.col.C.de preci.Imper.offer. vbi limitat dictum Innoc.duobus modis *in 2.colu.*& etiam dicit, quod hoc casu consulendus est superior, secundum doctrinam Lud.Rom.de qua ibi per dom.meum Ias. *& in §.ex maleficiis.in 3.colu. Institut.de action.* dixi alibi *in consuetud.nostris Ducat.Burgund.in tit.des iustices.§.5.in gl. pour la premiere foys.*

Octauo; Nam nulla doctrina potest appellari scientia, quæ est verorum, & æternorum in veritate, & impossibilium aliter se habere, cum vt ait Philosophus *in 1. posteriorum*, quia nihil scitur, nisi verum, vt voluit Bald.*in cap.2. de constitu.* vbi dicit, quod scientia est entium, non eorum, quæ natura aut ars reuelauit. *Bal. in c.cum contingat. de resc.*Pet.de Anch.*in cl.1. de concessio. præben.* per gl. *in l.si pater.ff. de hæred.instit.*probatur *in d. cap.qui occidit.23.q.8.* sed legalis scientia & canonica est circa contingentia in humanis actibus extrinsecus contingent. aliter se habere, & diuersimode se habere.ex quo dicit Barb.*in d. c.si clerici. in 6.& 7.col.* quod lex adaptatur tempori, & est mutabilis, vt dixi: igitur, &c.

In contrarium tamen, quod ius ciuile, & canonicum sit scientia, probatur ex pluribus.

Primo, per text. *in proœm.fforum.circa prin. in verb.professoris legitimæ scientiæ constitutos.*& ibi: *prima vestigia cuiusque scientiæ mediocriter tradentes.& in quarta colum.* ibi; *& hi qui rudes adhuc legitimæ scientiæ capessendæ aspirant. & in penult.colum.* ibi; *nihil legitimæ scientiæ eis deerit.* & ibi; *hæc sola scientia fidem habet mirabilem.*

Secundo; probatur per text.*in leg.1.ff.de iustit.& iure.* ibi; *ius est ars boni, & æqui.* & ibi; *æqui, & iniqui notitiam profitemur.* & ibi; *æquũ ab iniquo separantes, & licitum ab illicito discernentes.* Nam si ius est ars: vt *ibi, & in proœmio Digestorum, in penult.colum.* ergo est cognitio; quoniam vt dicit Philosophus 1.*posteriorum.* Omnis ars & doctrina fit ex præexistentis cognitione, sicut contingit in iure; cum in eo distinguamus æquum ab iniquo, quæ distinctio fieri non potest sine cognitione, & non potest capi ars nisi pro habitu scientifico.

Tertio; probatur per textum cum gloss. *in leg.1. Cod. de studiis liberalibus, libro 11.* Dum ibi iurisperiti & medici dicuntur esse Philosophi veri profundioris scientiæ & doctrinæ.

Quarto; probatur; quia leges habent rationem & causam: ideo eam doctores, & præsertim legentes semper inuestigant quærentes de ratione dubitandi: Item de ratione decidendi. De ratione dubitandi: quia lex non fit nisi in casu dubio. *l. Labeo. ff. de Carbon.* In claris enim *dicto.l.antiquæ. Cod. de furtis.* non opus est laborare. *l.continuus. §.illud.ff. verbor.obligat.* Item quia de singulis dubitare non est inutile, vt *in prædicamentis Aristotelis*, & per gloss.*in leg.3. Cod. de Sum.trin. & fid.Cathol.* De ratione decidendi, vt intelligatur, quod est cum ratione facta, sicuti esse debet. 4.*distinctio. cap.erit autem lex.* Et multis alijs omissis, constat ex his jus ciuile esse veram scientiam.

Quinto; quia constat, quod non est solum scientia practica, sed etiam speculatiua. Quoniam oportet prudentem juris soluere nodos, quæstiones, & controuersias, quæ nunquam etiam contigerunt, quod non potest fieri nisi per subtiles indagationes & per speculationem. Quo fit, vt quia subtiliter indagandum est, incedendum per augmenta, rationes, & similia, & alijs varijs modis secundum regulas juris, quas decet habere nota, quare detestandi sunt illi qui tantummodo (vt multi) vtuntur temeritate pro scientia, contra textum *in leg. quisquis. C de postuland.* qui tantummodo vadunt per repertoria, qui nihil volentes à se ipsis cogitare, nec consulere, vel pronunciare; quoniam a doctoribus non reperiunt tactum, & licet adsit bona ratio vel bonum simile, [illegible] male; quia vt etiam inquit Paul. de Ca[stro] *in leg. Clodius. ff. de acquirend. hæred.* periciosus est talis timor, & miserrimus est ingenij intellectus. Miserrimi enim est ingenij inuentis, & non inueniendis, dicit Boëtius *disciplina scholarium*, & dicit Fel. *in c.cum ordinem in 4.col.extra de rescript.* Quod expediunt consultationes per regulas generales, est officium procuratorum, & eorum doctorum quos vulgus positiuos appellat, & propter [illegible]

[…]tiam rationibus innitendum est, vt dicit [te]xt. *in l. 2. §. sed quia. C. de vet. iur. enucl. & in* [pr]*oœm.* 6. Natura semper nouas deproperat [e]dere formas. Et quæ de nouo emergunt, [n]ouo indigent auxilio, *l. diuus ff. de restit. in* [in]*teg.* Et quia, cum plura sint negotia, quam vocabula, non possunt omnes articuli sigillatim decidi, sed debet procedi per rationes, & similia, vt *l. non possunt. ff. de legib.* Imo, quod plus est, est certissima scientia; quia habet finem, quem non habent aliæ scientiæ, vt supra dixi, & habetur *in proœm. ff. col. pen.* habetq; certissimas rationes, causas, & demonstrationes, vt peritis notum est, sed vt dicit Philos. *in 1. de anima.* vnde scientia dicitur nobilior altera, vel à subiecto nobiliori, vel quia est certior, vel propter vtrunque simul. Et de subiecto nobiliori dicam amplissime in [se]quentibus sequentibus considerationibus.

Sexto; imo non solum est scientia simplex, sed inter alias dignissima. Cum sit diuinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia, authore Chrysippo, vt *l. iustitia. ff. de iust. & iur. & Instit. eod. tit. in princ.* quæ est illius diffinitio, à qua non est recedendum; quia secundum Philosophum *7. Metaphy.* diffinitio est sermo indicans quid sit esse rei per essentialia, & secundum Bald. *in rubr. C. qui admitti.* allegantem Boetium. Diffinitio essentiam rei claudit, & allusio siue etymologia intelligentiam rei. Et propterea dicit Bald. *in l. non sine. C. de bonis quæ liber.* quod illud dicitur inesse, quod constat ex sui diffinito.

Septimo; quod plus est; non solum dicitur scientia: sed etiã sapientia, secundũ Iurisconsultum, *in l. 1. §. proinde. ff. de variis & extraord. cogn.* qui dicit, quod sanctissima res ciuilis sapientia, & facit; quia secundum B. Thomam *2. 2. q. 1. art. 2. de dono scientiæ*, cognitio diuinarum rerum vocatur scientia; sed cognitio legalis est huiusmodi, per iura allegata, & bonus text. *in l. 1. C. de vet. iur. enucl.* vbi dicit text. Nihil tam studiosum in omnibus rebus inuenitur, quam legum authoritas, quæ & diuinas & humanas res bene disponit, & omnem expellit errorem, & sic sapientia. Quoniam, vt dicit glossa *in d. §. proinde.* Ciuilis scientia est sanctissima quo ad animam, & firmissima quo ad mundum. Et dicit Philosophus ad Alexandrum: scientia est conseruatiua animæ, sicut sanitas corporis. Sed hæc scientia est huiusmodi: quia fecit homines virtuosos, dirigens eos in Deum, tollens lites, rixas, controuersias, & alia, ex quibus sequi solent homicidia & omnia alia mala: ergo est conseruatiua animæ & corporis, & sic sanctissima quo ad animam, & firmissima quo ad corpus.

Octauo; cum, vt clarum sit, doceat, quid sit iustitia & eius effectus, & quomodo iustitia sit administranda, vt habetur *ff. de iust. & iur. & Instit. eod. & quasi per totum.* Ergo est diuinarum rerum notitia cum iustitia de cœlo prospexit, & est essentia trinitatis, cum iustitia à iure descendat, & ius sit ars boni, & æqui, *l. 1. de instit. & iur.* & dixi *in rubr. des iustices. in prin. in commento consuetudinũ Ducat. Burg.* vbi etiam posui, quomodo sit vtilis.

Nono; quia seipsum regere, est summa sapientia, vt per Philosophũ *de regimine Principum*: sed hæc scientia nedum docet seipsum regere, sed etiam ciuitates, & prouincias, & totam Rempub. & omnem orbem terrarum: quanto fortius dicitur sapientia, probantur prædicta per text. *in Auth. vt omnes obediant iudic. princip.* Sine ea factum est nihil, & est præcipua omnium aliarum, cum per eam reguntur omnia; quia docet, Iurisconsultum habere docendi peritiam, dicendi facundiam, & discernendi copiam, interpretandi subtilitatem, solertiam, fidem, honores, mores, & laudabilem vitam. Notitiam iusti & iniusti, boni & æqui; & sic notitiam ipsius Dei; cum bonitas, & æquitas sint essentiæ Trinitatis & ipsius Dei.

Quid enim plus operatur Theologia, dicam infra latius. Faciunt ad prædicta *l. magistros. C. de profess. & medicis. libr. 10. l. 1. C. de profess. qui in vrbe Constantinopol. lib. 10. l. 1. ff. de iust. & iur. & Instit. eod.* vbi dicitur, quod ius est ars boni & æqui.

Decimo facit; quia ius ciuile est dogma omnium sapientum, vt dicit textus *in l. 2. ff. de legib.*

de legib. & vera philosophia, & non simulata *l.1.ff. de iustit.& iur.* ergo est sapientia & scientia. Et si dicatur, quod sunt Legistæ, qui ita dicunt & asserunt, & non alii. Ad hoc est responsio, quod illis est credẽdum, cum sint periti in arte: peritis in arte credendum est *c. fraternitatis. de frigid. & malefic. c. significasti. l.2. de homicid. l.1. circa princ. ff. de ventre inspi. l. semel. C. de re milit. lib.12.* Alex. *in consi.1. & 107. in 2. vol.* post Pet. de Anch. *in quæst. incip. in antiq.*

Vndecimo facit; quia professio iuris dicitur ars liberalis, vt est text. ad literam *in l.1. C. qui ætate, vel professio. lib.10.* pro quo etiã facit *rubr. iunct. text. in l. vnic. circa fin. C. de studiis liberalib. vrbis Romæ. libr.11.* & dixi supra *ista parte. in 9. consid. vers. tamen.*

Non obstant adducta in contrarium.

Et primo, non obstat illud, quod dictum est in primo fundamento contrariæ partis, videlicet, quod Legistæ, vel Canonistæ nõ habent modum arguendi, nec cognoscunt per causas; quia vtrunque falsum est, vt supra satis declaraui. Et etiam; quia, primo, licet nõ habeant eundem modum, quem habent Dialectici, vel habent aliarum scientiarum professores, non propterea sequitur; ergo non est scientia: eo; quia habent alium modum scientificum & concludentem, secundum eorum rationes & causas, quod sufficit: cum quælibet scientia habeat diuersa genera loquendi intantum, quod proprius modus loquendi est absurdus in alia, vt dicit Specul. *in tit. de aduocat. §. nunc de exordiis. vers. quod si aliter.* Et sunt verba Augustini *in c. locutione. 38. distinct.* & dicit Philosophus *in posterio.* Vnaquæque scientia habet suas proprias imaginationes, rationes, & disputationes. Et bene; quia locutiones habent esse, secundum subiectam materiam, *l. si vno. C. locati.* & secundum philosophum. *1. Ethicor.* Tunc perfectum enunciamus, cum subiectam materiam loquimur. de quo etiam per Bald. *in l. data opera. circa med. C. qui accus. non poss.* Imo si bene inspiciamus, reperiemus, quod in omnibus legibus obseruantur primo Regulæ Grammaticales, vt habetur per Lucam de Penna *in l. Grammatices. C. de profess. & medi. lib 10.* vbi ponit diuisiones Grammaticales, quæ obseruantur in legibus, & etiam figuras Grammaticales, vt habetur per Luc. de Pen. *in l.1. C. de consulibus. lib.12.* vbi ponit omnes figuras Grammaticales, & quod Legistæ eas obseruant. Et de vnaquaque dat text. quem ibi videre poteris: & ne transcendam materiam, non transporto. Et etiam, si bene videamus iura nostra & argumentationes iurium, in his sunt obseruandæ regulæ logicales ad argumentandum. Primo, quo ad propositiones logicales, quomodo obseruentur, videatur Bart. *in l. si is qui ducentum. §. vtrum. ff. de rebus dubiis.* vbi ample declarat primam figuram logices. Et etiam Baldus *in l. testium. C. de testib.* deducit decem prædicamenta Logices, quæ etiam sunt obseruanda in administratione iustitiæ, & in deductione iuris ciuilis ad effectum, prout etiam in argumentationibus sunt fere omnia media argumentandi Logices obseruanda, licet possit dici, quod vltra illa sint & alia. Et ideo inepte & male dicitur, Legistam vel Canonistam non habere modos arguendi: & omnes modos arguẽdi & argumentandi Logicorum habẽt Legistæ, & multos alios videre poteris per Albericum *in suo dictionario. in verbo, argumentum.* Quæ hic nõ trasporto, cum sint impressa. Nec sunt redarguendi in hoc, quod non omnes modos argumentationum logicalium obseruant, aut quod vltra eos alios obseruant. Quoniam, vt inquit tex. *in c. in dignum. & in c. Eccles. 18. distinct.* Canones non sunt restringendi sub regulis Donati, nec etiam ociosis Philosophorum scholis. Et sic quia Legistæ sunt reales locutores, rebus & nõ verbis intendentes. Quia non verbis, sed rebus leges imponuntur. tex. *in l. 2. in fi. Cod. commun. de legat. in cap. commissa. §. porro. de elect. in 6.* Et ideo Bald. *in l. veteri. Cod. de contrah. & committen. stip.* dicit, quod leges sunt veræ Philosophiæ legalis, & non Dialecticæ, & ponderat ad hoc illum text. & concordat verba Ioannis Andreæ *in reg. infamib. de reg. iuris. in 6.* qui dicit: *Absit, quod per sophisticationes verborum, naturam immutemus.* & ideo

ideo ſecundum eum, *cap.1. de confeßis. in 6.* ex mente Didymi ad Alexandrum: Non artem bene loquendi diſcimus, nec facundiæ oratorum rhetorumque operam damus, cuius officiũ eſt, falſatis ſermonibus figmentare mendacia, & innocentiæ fidem conferre criminibus, ac parricidii reos accuſare piiſſimos. Qui dum putant ſe alienæ laudis fructum per iniquam victoriam ſe rapuiſſe, neſciunt munimentum ſuæ conſcientiæ perdidiſſe; pro quo facit tex. *in c. ſedulo. 18. diſtinct.* qui præclariſſime ad propoſitum loquendo, dicit: *Cordi caſto linguam exercitatam conferre non audeant, & putant præponendas eſſe verborum ſententias, ſicut præponitur animus corpori, habentque veriores, quam deſertiores audire ſermones, ſicut prudentiores, quam formoſiores amicos habere.*

Item & ſecundo; quia, vt ex ſupra deductis clare demonſtratum eſt, Legiſtæ & Canoniſtæ cognoſcunt per cauſas & rationes. Cum ratio legis dicatur ipſa anima legis, *ff. de pact.* Et ſtrictius eſt obſeruanda, quam ipſa lex, ſecundum Baldum *in l. quicunque. C. de ſeruis fugit. & in l. non dubium. C. de legib. in 5. col. in l. ſi quis ſermo. Cod. de furtis.* vbi dicit, quod ratio eſt ſicut anima, & verba ſunt ſuperficies. & *in d. l. non dubium.* dicit, quod eſt ſpiritus viuificans legem. & dicit Pan. *in conſ. 1. in 3. col. in 1. volum.* quod ratio eſt ſicut ſpiritus & anima. Et idem dicit Bald. *in l. nemo. in princ. Cod. de ſentent. & interlocut. omn. iudic.* quod ideo Francigenæ tantummodo allegant legem, niſi pro ratione in ea contenta. Et dicunt, *ſic eſt ratio legis*, non autem dicunt, *ſic eſt lex*, vel *ſic lex dicit*: Sed conceſſo etiam, quod ſimpliciter lex allegetur, vel dicatur, ſic lex dicit, prout fit, quid ad rem? cum talis allegatio non eſt ſine ratione, cum lex contineat rationem: & ſic ratione facta, quod fit, quod allegata lege, etiam ratio legis babetur pro allegata. Nam & idem fit de dictis Philoſophi; quia eius dictis ſimpliciter adductis Philoſophantes acquieſcunt; quod non eſt, niſi quod continẽt rationem vel cauſam. Sicut etiam de dictis Pythagoræ. Refert Boetius *in princip. ſuæ Arithmeticæ*, quod ſufficiebat dicit; *ſic Pythagoras dicit.* & ad propoſitum etiam dicit Bal. *in c. ad hæc. colum. 6. de pace iuram. firman.* quod leges non allegantur in Curiis Regum, pro authoritate, ſed pro ratione, & hoc fit breuitatis cauſa; quoniam gaudent breuitate moderni, vt inquit gloſſa *in l. 1. ff. quod metus cauſa.* facit text. *in l. ampliorem. §. in refutatoriis. c. de appell.*

Non obſtat vlterius, quod dictum eſt in ſecundo fundamento, quod leges dicuntur amare ſimplicitatem, & non ſubtilitatem; quoniam non eſt verum: inquantum tractatur de interpretatione iurium, vel in enucleatione quæſtionum, & ad veritatem eliciendam: ſed ne ſubtilitatibus fiant deceptiones, peruertantur vera & recta iudicia: iniquitates æquitati præferantur ſub genere boni & æqui, vt inquit text. *in l. ſi ſeruum. § de illo. ff. de verbor. obligat.* plerunque ſub authoritate iuris ſcientiæ pernicioſe erratur, alias ſecus. Et hoc eſt, de quo proprie loquuntur iura contraria: & id, quod dicunt leges ſubtilitates non amare: quia eſt verum, eas non amare: inquantum tendunt ad decipiendum, vt etiam declarat Panorm. *in c. dilecti filii. in 2. col. de iudic. extra.* vbi latius per eũ, quæ ſubtilitates ſint attendendæ, & quæ non, & ad quid per Romanum *conſi. 301. incip. Omnipotentis Dei poſtulato ſuffragio, in propoſita conſultatione. & in c. ſi cupis. 16. quæſt. 1.* quæ dicit, habeas ſimplicitatem columbæ, ne cuiquam machineris dolos; & ſerpentis aſtutiam, ne aliorum ſupplanteris inſidiis.

Ad tertium vero fundamentum, quod factum eſt, quod lex eſt voluntaria. Reſpondetur, quod falſum eſt, vt ex deductis in parte contraria. Quoniam etiam ſola voluntas Principis non facit legem. Quia imo debet eſſe regulata ratione. Nam & voluntas eius ſubiacet regulæ rationis. Eſt enim animal politicum, mortale & rationale, ſecundum Bald. *in l. 2. C. de ſeruitut. & aqua.* & ideo nõ poteſt iniquum ſtatuere, vt inquit Panorm. & ſcriben. *in c. 1. de conſtitut.* & per beatum Thomam 2. 2. *q. 9. art. 6.* & ſecundum Ang. *in conſi. incip. ſanctiſſima. in 4. col.*

Opinioni eius non eſt ſtandum, ſi contra-

ria ſententia eſt melioribus rationibus comprobata, alleg.text.*in l. Æmilius. ff. de minoribus.* Et multa dicit Paris de Puteo *in tract. ſuo ſyndicatus, in cap.*1. *&* 2. Quod non licet Principib. nec Regibus in aliquo excedere, nec quicquam facere, quod non conueniat probatiſſimo ac ſapientiſſimo viro. Et ſi aliter faciunt, non ſunt Principes, nec Reges, nec eis obediendum eſt, vt ibi latiſſime per eum, & per Ioannem Andr.*in cap.*1.*de conſtit. in* 6. poſt Hoſtienſ.*ibidem.* vbi dicunt, quod proprium Principis, eſt iuſtitiam exercere. Et ſi deficit, in hoc aufertur ei nomen boni & religioſi Principis, & ſi carebit nomine, carebit & re, *l. à nullo. C. de ſeruis. l. imperialis.* §. 1.*C. de nupt & cap nam & ego. extra de verbo. ſignifi.* Et concordat; quia Rex dicitur à regendo; vnde debet regere & non regi, *ff. de legib. l. fi.* alias non eſt Rex, ſecundum Bald. *in l. non ambigere. poſt Cyn. ff. de legib. & in l. poſt ſuſceptum. ff. de excuſ. tut.* Imo expreſſe atteſtatur Princeps ſe velle legibus viuere, *l. digna vox. Cod. de legib. l. ex imperfecto. C. de teſtam & §. fin. Inſtit. quibus mod. teſtam. infir.* Ita, quod ſi ordinauit eius voluntatem vel reſcriptum cum iniuria alterius, non eſſet exequendum, imo eſſet nullum & irritum, *l. quoties. & l. damnoſa. C. de precib. Imper. offer. l. autoritatem. C. vnde vi. l.* 1. *§. merito. ff. ne quid in loco publico. l. nec auus. C. de emancip. liber.* Facit *clem. paſtoralis. de re iudic.* Facit quod dicit Paulus de Caſtr. *conſil.* 70. *in impreſſione noua incip. In Chriſti nomine, quia fruſtra petitur.* & hoc etiam; quia alias non eſſet lex, niſi eſſet rationabilis, communis & honeſta, vt *in c. erit autem lex.* 4. *diſtinct. &* 23. *q.* 4. *c. ſi Eccleſ. in fin.* Et concordat text. *in Authent. de inſtrument. cautela & fide. collat.* 6. Et faciunt text. *in Authent. & non luxur. contra natur. in princip. col.* 6. *& in Auth. de priuileg. dotis, in princ. coll.* 8.

Ex quibus patet; quod leges ſunt per ora Principum diuinitus promulgatæ, vt patet *in c. nemo* 16. *q.* 3. vnde nõ poſſunt fieri, niſi cum vera & iuſta ratione. Et ſi tollatur lex, ſemper remanet ratio legis, cui ſubiicimur, *l.* 1. *cũ gloſſ. ff. de coning. cum emancipat. liberis.* gloſ. *in c. fuerunt.* 7. *diſt.* Barb. *in c. clerici. in* [illegible] *ibi:* 21. *de iudic. extra.*

Nec etiam obſtat l. *proſpexit.* in dicto fundamento alleg. Quia, vt aperit ibi Bald. & ibidem Bald. *in l.* illa lex habet rationem, & Feli. *in c. ſi quan.* 1. *C. quæ ſit longa conſuetud.* & poteſt adduci Bal. [illegible] *do. col.* 8. *extra de reſcript.* & poteſt adduci Bal. *in cap.* 1. *de conſtitut.* vbi dicit, quod lex dicitur ſatis rationabilis, ex quo non eſt prohibita, licet non poſſit demonſtrari ratio eius, ſecundum gloſſ. ſingularem *in l.* 1. *§. pueritiam in verb. ratus. ff. de poſtul.* & per ea, quæ notat Arch. *in c. fruſtra.* 8. *diſtin.* & per Bal. *in c. cum venissent. de eo qui mit. in poſſ. can. rei ſeruandæ extra.*

Ad quartum fundamentum; in quo dicitur; quod lex eſt formidine permixta & opinatiua, non certa. Reſpondetur; quod imo eſt certa, cum ſit ratione facta: quæ, vt dictum eſt, facit omne ratum & firmum, vt per Bal. *in l. non dubium. C. de legi.* & probatur *in l. ſolam. C. de teſti. cum ibi not. & in Authent. de hæred. & Falc. §. his igitur. cum concord. coll.* [illegible]

Præterea, philoſophicum eſt reſpondere per verbum dubitatiuum, vt per verbum, forte, vt gloſſ. *leg. cum res. §. ſed ſi Stichum. ff. de leg.* 1. Et ſub dubio, *forte*, reſpondent ſæpe periti, gloſſ. *in verb. forte. in Auth. quomodo oporteat epiſcopos. §. ſemel autem. collat.* 1. Præterea, leges, quibus vtimur, ſunt approbatæ, vel quoniã quæ viſæ ſunt non rationabiles, ergo verborũ bonæ, quæ fuerunt reprobatæ: ergo verborũ qualitas non habet vitiare ſeu nocere.

Ad quintum vero fundamentum, quod fit; Quod leges non ſint paſſim neceſſariæ, & quod vbique non ſeruentur. Non ſequitur, ergo non ſunt ſcientificæ. Quoniam & aliæ ſcientiæ, licet non ſeruentur vbique; tamen ex hoc non ſunt minus veræ aut bonæ ſcientiæ; vt de Medicina, quæ in pluribus non ſeruatur, vt in Scotia nulli ſunt medici, & etiam valentibus non eſt opus medico, vt infra dicam. Et etiam Theologia apud Paganos & infideles non eſt in obſeruantia, nec attenditur. Non enim tantum attenditur id, quod fit, ſed & quod fieri debet, *l. ſed ſi liet. in fin. ff. de offic. præſid.* ſed leges deberent vbique ſeruari,

seruari, *l. leges sacratissimæ. C. de legib.* Et omnis quantũcunq; iustus, subest legi, sed nõ exercitio eius, not. Panor. *in cap. omnis anima. de censi. & in c. Rex pacificus.* Et sentit Philosophus 10. *Ethicor.* quod non tantum propter iuuenes, sed etiam propter senes facta est lex.

Ad sextum vero fundamentum, in quo dicitur; quod doctrina legalis & canonica, est variabilis & mutabilis. Respõdetur, quod illud dictum ita simpliciter dictum, est falsum. Nam, quantum ad ius naturale vel gentium attinet, probatur, vt *in §. sed naturalia. Instit. de iure nat. gent. & ciuil.* vbi dicit, quod talia sunt immutabilia. Et idem de iure diuino, vt ibidem notatur, *& in l. ex hoc iure. de iust. & iur. ff.*

Quantum vero ad ius ciuile; quia ius nouum est tripartito collectum, vt *in §. fin. Inst. eod.* dicitur, quod, licet immutetur aliqua constitutio; non tamen scientia iuris immutatur: cum talis immutatio fiat secundũ regulas iuris, quæ volunt sic fieri necessitate vel vtilitate sic exigente, *c. non debet. de consang. & affin.* Lex enim debet deseruire tempori. *cap. fraternitatis. 24. dist. & c. erit autem lex. 4. dist.* Et quæ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio, *l. de ætate. §. ex causa. vbi est text. ff. de interrog. act.* Et ideo etiam Deus Omnipotens, ex his, quæ in testamento veteri statuerat, nonnulla in nouo mutauit. text. *in cap. non debet. in prin. extra de consang. & affin.* Ob quod Panorm. *in dict. cap. non debet.* dicit, quodlicet scientia sit de incorruptibilibus & impossibilibus aliter se habere, vt habetur 1. *Posteriorum.* non tamen expedit, vt detrahatur scientiæ iuris, quasi non sit scientia, ex eo, quod immutemur in aliquo: quia omnino est scientia, vt ibi dicit. Pro quo etiam faciunt, quæ notantur per eundem Panorm. *in cap. 2. in penult. colum. ver. sed reducendo ad concordiam. extra de probat.* & per eundem *in cap. filii. colum. 5. de consuetud.* vbi secundum eum, potest ex causa induci consuetudo antiqua damnata, & etiam fieri statutum contra consuetudinem; quia hoc fit ex mente legis, quæ est ipsa lex: & facit; quoniam secundum varietatem temporum & locorum, etiam remedia & canones medicorum expedit immutari; & tamen immutatio eorum; quia fit canonibus medicinæ sic dictantibus, non arguit defectum, sed potius bonitatem & scientiam: ergo idem in iure nostro dicendum est; quia quod medicamenta morbis, hoc exhibent iura negotiis, vt est textus *in Authent. hæc constitutio innouat, in princ. coll. 8.* & dicit Bal. *in l. vnica. in princ. C. de caducis toll. in 2. colum.* Quod sicut medicus obseruat tempora & loca; sic etiam Iurisperitus. De quo dicto dixi *in commentariis nostris super consuetudin. Ducatus Burgundiæ in §. 2. in gloss. fin. titul. de confiscationibus.* Et quomodo ratione loci varientur iura & consuetudines: vide Aluarot. *in c. 1. §. item si fidelis. quib. mod. feud. amit. in vsib. feudo.* & Dom. meum Ias. *in l. iustitia. in fin. de iustit. & iur. ff.* vbi allegat prædictum verbum Bal. *in loco supra allegato.*

Ad septimum fundamentum, in quo dicitur; Quod non omnibus prouidet professio legalis; ergo non est scientia; quoniam hoc est falsum; Quia imo lege vel ratione legis, vel simili, possunt omnia decidi, vt dictũ est ante, & facit text. *in l. siue oportet. §. sufficit. ff. de exc. tut. & in c. secundo requiris. in fi. de appel. extra.* & vbi sub authoritate legis, potest etiam allegari ratio naturalis, ratione legis vel simili deficiente, & notat gloss. *in c. consuetudo. 1. dist.* Facit etiam text. *in c. de quibus 20. dist.* vbi ponit, ad quos sit recurrendum, cum sacrosanctæ Scripturæ autoritas nõ occurrit: dicit etiam ad exempla esse recurrendum. Et quia ita fit, seu fieri potest; igitur cõstat scientiam istam esse speculatiuam scientiam, & habere suos modos arguẽdi & rationes decidendi. Et sic constat non esse verum, quod sit impossibile, quod lex vniuersaliter verum dicat, cum sit vtile oppositum legis in aliquo casu obseruari. Quoniam imo in tali casu oppositi lex, quantumcunq; generalis, recipit restrictionẽ, vel iure vtilitatis, vel necessitatis, vel cõgruentiæ, vel verisimilitudinis, vel honestatis, vel etiã aliis de causis, prout expedit. Et hoc omnino ex præcepto legum, quæ mandant sic fieri restrictionem, vt

l. cunctos populos. cum ibi plene notat C. de sum. trinit. & fide cathol. in l. omnes populi. ff. de iust. & iure. l. vt gradatim. ff. de muner. & honor. in l. fin. §. in comparatione. C. de iure delib. in l. serui nostri. C. de noxal. l. nec auus. ff. de emancip. lib. l. 2. §. merito. ne quid in loco pub.

Ad octauum fundamentum satis responsum est supra, respondendo ad sextum & quartum fundamentũ, & vltra dicitur: quod notitia iuris sit scientia verorum & æternorum in veritate; & impossibile se habere aliter; cum sit certa & determinata, habens certum finem & terminum.

DEcimanona consideratio; Posito ergo pro firmo, quod ius ciuile sit scientia, excellere debet & excellit omnes alias scientias, & debet inter omnes scientias dici nobilior & dignior: quoniam multa sunt, ex quibus scientiæ sublimitas commendari potest, videlicet, origo, effectus, & finis, in quibus comprehendimus subiectam vtilitatem, conditorem & necessitatem.

Et quia primo ab institutione seu origine vniuscuiusque scientiæ, origo seu exordium capiendum est, *in proœmio ffttorum. §. sed cum vos. l. 1. vers. iustitiam namque. ff. de iust. & iur.* quos text. Bal. ponderat ad hoc, *in l. argentarius. §. edi. ff. de edend.* Ideo de origine iuris primo videamus. Et licet dici possit, generaliter omnem scientiam fuisse à Deo ortam, cum omnis ratio supernæ scientiæ, vel terrenæ creaturæ in eo sit, qui est caput earum & autor. text. est *in c. legimus. de beato Hieronymo. §. fin. vers. omnis ratio. 37. distinct. c. 1. de summa trin. l. 2. ff. de legib. c. reuertimini. 16. q.* Et ideo dicitur *Eccles. 24.* Ego ex ore Altissimi prodii. Et *Baruch. 3.* Hic, scilicet Christus, adinuenit omnem viam disciplinæ, & dedit puero suo Iacob: tamen magis particulariter considerando.

Origo iuris est à Deo immortali, quem alii dixerunt Iouem, alii Apollinem, alii Mercurium: sed melius dicendum est, non insequendo fabulas antiquorum, sed Archidiaconum, & Præpositum, *in proœm. decreti,* Leges à Deo Optimo processisse. Cum enim Adam citatus fuisset, & data eidem fuisset lex, ne de fructu arboris vesceretur, legem accepit, quam statim violauit, & iurisdi- ne seruato, pœnam sustinuit; quia exclu- fuit è loco, in quo positus fuerat sub lege, de fructu illius vesceretur. Qui cum de in- obedientia argueretur à Domino, quasi au- tori exceptionem obiiciens: causam crimi- nis in coniugem; imo in coniugis autorem conuertit, dicens: Serpens me decepit: mu- lier, quam dedisti mihi sociam, ipsa me de- cepit, & comedi. *de pœn. distinct 1. c. serpe-* Sicque litigandi, & vt vulgariter dicim- placitandi forma in Paradiso videtur exo- ta. Hæc non ignorauit Propheta *Psalm. 8-* Veritas de terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit. Nono, etiam ipsa lex seu iustiti- gloriatur, quod semper fuerit cum Deo: cum, vt habetur *Prouerb. 8. c.* Dominus possedit me ab initio viarum suarum. & *ibid.* dicitur, Cum eo eram cuncta componens. Nonne etiam habetur *Esaiæ 33.* Dominus iudex no- ster, Dominus legifer noster? & *Iobav. 36.* & Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus est similis in legislatoribus? Et est donum Dei. *l. nam & Demosthenes. in princ. ff. de legib.* Ille fuit, qui dedit leges Moysi, vt traderet Hebræis, vt habetur *Exod. 31. cap.* & *Deut. 10.* & *Exod. 25.* Et post hoc consti- tuit iudices & alios pro iustitiæ administra- tione, ex consilio Ietronis eius soceri, vt ha- betur *Exod. 28. cap.* à quo omnes alii, qui fuit scripserunt, modum sumpserunt, qui primo Græ- post eũ, videlicet Foroneus, qui primo le- cis leges constituit. Mercurius, qui primo le- ges Ægyptiis tradidit. Solon vel Draco, qui leges Atheniẽsibus primus dedit. Lycurgus, qui Lacedæmonibus iura composuit ex au- thoritate Apollinis. Numa Pompilius, secũ- dũ aliquos, vel secundũ alios, Romulus pri- mus Romanis leges dedit. vt habetur *c. 1. 7. d.*

Reperio plures alios legislatores diuersa- rum gentium. Nam Ceres, mortalibus leges tulit, teste Pomponio Læto *de legib.* Minos Cretensibus, authore Valer. *de simu. rel.* Phi- lolaus Thebanis, secundum Volater. *fo. 306.* Magi Persis, secundum eund. *eod. loco.* Apol- lo Arcadibus, vt ait Cic. *de nat. Deor.* Druidæ Gallis.

Gallis. Zalencus, vel vt alii, Salencus Locrensibus. Hippodamus. Milesiis. Gymnosophistæ Indis. Zoroastes Bractianis, secund. Cæl. lib. 10 *cap.* 19. Plato Magnesiis. idem *vbi supra.* Phaleas Carthaginensibus. Volater. *vbi supra.* Chaldæi Babyloniis. idem *ibidem.* Phido Corinthiis, idem. Zomolxis Scythis. Cæli. *vbi supra.* Charondas Turiis, teste Læto, *vbi supra.* Aduerte tamē, Legislatores eo fuisse animo, vt cognoscerēt homines suis legibus nil fidei habituros, nisi alicuius numinis autoritate fulcirentur: hinc suarum legum originem, commentitio facto, ad Deos retulisse, quod exemplis patet. Nam Zoroastes ad Oromayzum, Trismegistus ad Mercurium, Charondas ad Saturnum, Draco & Solon ad Mineruam, Zamolxis ad Vestam, Plato ad Iouem & Apollinem, Minos ad Iouem. Numa ad Egeriam Nympham retulerunt: & ita apud nos fit. Nam cum Cancellarius pro suo tempore facit statuta, constitutiones, seu ordinationes in regno Franciæ, sub nomine Regis, tunc existentis, eduntur & intitulantur.

Sed quicquid posteri post Moysen, id totum, tanquam Simiæ, vt Ficinus ait, à Moyse, pro Eusebii sententia, mutuati sunt, & Moyses à Deo. Nonne etiam Plato *in lib. de legib.* à Deo legum conditore exorditur, asserendo, leges sine Deo constitui non posse? Et idem Plato *in Protagora* dicit; Cæteras humanas disciplinas à Prometheo, id est, humana prouidentia, solam legem à Ioue per Mercuriū, id est, à Deo per angelum processisse. Nonne etiam hoc attestantur Imperatores, cum dicant ipsas esse diuinitus per ora eorum promulgatas? *l. fi. C. de præscript. lon. temp. l.* 1. *§. sed neque. C. de veteri iure enucl. in Auth. vt hi qui perhibent oblig. se habere res minor. in princ. collatio.* 6. iuxta illud *Prouerbiorum* 8. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.

Marsilius Ficinus habuit mirabilem intellectum ad huiusmodi originem legum, considerando, cur potissimum in tria numina Iouem, Apollinem, & Mineruam legum inuētionem veteres contulerunt, quod non caret mysterio. Dicit enim legem rationalem quandā esse regulam, quæ certo ordine mortales ad bonum producit, atque à Deo regulę ratione sapientia inuestigatur, potentia seruatur, bonitas temperatur.

Ex quibus colligitur, quod per sapientes origo iuris in his tribus colligitur & ponitur: videlicet per Apollinem potentia, quandoquidem Sol Planetarum dominus est, per Iouem clementia, & per Mineruam sapientia intelligatur: hoc est, quod à Ioue Minos, ab Apolline Lycurgus, & Solon à Pallade leges accepisse dicuntur, vt tres illas legum dotes à tribus his numinibus tres illi famatissimi & primi legumlatores mutuati credantur. Sed apud nos Christianos, si verum admiserimus, eius rei ratio constabit, quando & legem diuinam Deus Moysi dedit, cuius trinitatem tribus his rationibus hodie explicamus: Patri videlicet potentiam, Filio sapientiam, & Spiritui sancto clementiam attribuimus: vt pulchre reluceat, quod nos trinitati diuinæ assignamus, id gentiles Theologi tribus his numinibus attribuebant. Hæc tria iurisconsultus *in l.* 1. *ff. de iust. & iur.* eleganter significasse videtur, cum dicat; Boni nos & æqui notitiā profiteri: ecce in hoc denotatur sapientia: deinde subiungit æquum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes: ecce potētia: & tandem bonos non tantum metu pœnarū; verum & præmiorum coarctatione fieri cupientes, in quo denotatur clementia. Quid porro, quod hæ tres legum dotes trino insuper vsu construuntur: potentia enim tum in ipsa lege, tum in iudicio magistratus; tum denique in ministris esse debet: sic & de clemētia & sapientia censemus. Cum autem ter repetita nouem faciant, non ociose apud Platonem Minos nouem annos in antro ius legale didicisse dicitur: vel vt Marsilius Ficinus voluit; hoc numero nouem angelicarū mentium ordines intelligi possunt, quod per angelos tanquam interpretes legis sanciēdæ ratio ad nos vsque transferatur. Et Imperator quoque noster ad hunc tam ternarium, quā etiam nouenarium aliquod respexisse videtur, cum tria volumina videlicet Codicem, Instituta, & Collationes, & Codicem in duo

volumina: quorum vnum continens ius priuatorum continet nouem libros, & aliud cõtinens ius publicum, cõplectitur tres libros. Collationes vero continent nouem libros. Et denique ex omni Digestorum volumine, sex tantum & triginta libros, quæ quadruplicatum nouenarium faciunt, publice legendos tradidit.

Vigesima cõsideratio; Si scientiam iuris ciuilis ex origine & institutione laudauerimus, non est prætermittendum, quod etiam ex effectu illius est cæteris præponenda, & omnes alias excellere debet. Cum effectus illius sit maior, & nobilior, & maioris vtilitatis, quam effectus omnium aliarum scientiarum. Nam & maiores nostri ciuitates animã legem dixerunt, quod sicut sine anima corpus; ita sine lege nulla ciuitas persistere: imo nec exiguus hominum cœtus sine iustitia esse potest: vt ait Macrobius *in li.1. de somn. Scipionis.* Quis enim furentem in arma populum frenabit, & nullo implicitus sedabit ligamine gentes, nisi iura quæ prohibent vim? *l. vt vim. ff. de iustit. & iure*, & nemini insidiari permittunt? Quis virtuosos homines faciat inuitans eos ad bonum, & prohibens eis malum, nisi iura? *l.1. ff. de iust. & iure.* Quis alta dabit consilia, publica suadebit, statuet cõmoda? Quis terras, maria, loca conseruet? Quis pauperi, inopi, depresso, peregrino, incolæ, ciui suum cuique ius reddet, si legem aut ius ciuile, per quod iustitia administratur, sustuleris? Ex rapto sine lege viueretur, non esset hospes ab hospite tutus, fugeret pudor: fugeret honestas, vtrumque fides (vt verbis Ouidianis vtar) in quorum locum fraudes, doli, vis, tyrãnis, substituerentur. Vnde, quid enim sunt Regna nisi latrocinia, remota iustitia? dicit diuus Augustinus *lib. 4. de ciuitate Dei, c. 4.* Et dixi ample *in rubrica, Des iustices. in princ. super consuetudi. ducatus Burgund.* vbi etiam vide iustitiam ortam esse à Deo, & eius vtilitates, per quas demonstraui, quod effectus illius demonstratur in hoc, quod est vtilis sibiipsi, omnibus & Reipublicæ, quę hic non trãsporto. Vnde etiam Plato amorem legis & iustitiæ mortalibus infundendum esse consulebat, quod sine lege non vlla Respubl. sed nec exiguus hominum cœtus, nec parua quidem domus perduraret, vt *dixi supra.* Et lex (vt inquit Tullius) vinculum est ciuitatis, fundamentum libertatis, æquitatis fons, mens, animus, consilium, sententia ciuitatis: vt corpora nostra sine mente; sic ciuitas sine lege suis partibus & neruis, sanguine ac membris vti non potest. Facit *l. nam & Demosthenes. ibi ciuitatis compositio communis.* secundum quam omnes decet viuere, qui in ciuitate sunt.

Quod enim stamus, quod incedimus, quod viuimus tuti, quod dominia rerum asserimus, quod tandem diuina & humana iura non violantur, id iuri totum legibusq; debemus: significat hæc eleganter vt omnia Cicero, qui ait: nihil in ciuitate diligentius mihi videtur, quam ius ciuile, quo sublato, nemini posse quid suum exploratum esse, quid à patre accepturus, quid alienum, quid à patre accepturus, nihil denique liberis porro relicturus fores; nil concors remanet inter mortales ęquabile, nil ius ciuile contemnaret: proinde eum, qui ius ciuile contemnit, non iudiciorum modo, sed & publicæ vtilitatis vitæque communis vincula refellere: & Imperator noster *in Authenticis* scribit, dicens: lege fieri, quod patria habitetur, iudicia propriæ facultates secure retineantur. Legorumque processus iustitia ornetur. Legum imperio, vt decreta patrum sentiunt, humana coercetur audacia, tuta redditur inter improbos innocentia, infesta inimicorum frenis, potentesque frenis, periculo proteruntur, potentesque Prophetis cisque (vt cum Cassiodoro & Prophetis loquar) ferreis constringuntur. Vt merito dixerim, sicut à cæteris humanis disciplinis ipsam obbritatem; ita à lege ipsam peti, ipsam pro Philosophorum salutem, quod legis custodia pro incorruptionis cõsentientia certa sit incorruptionis cõstitutio. Ex qua vna pendet quicquid vitæ, quicquid concordiæ, quicquid ciuilitatis, quicquid honestatis, æquitatis, boni, & quicquid vigoris vniuerso rei existat, quo non succurrente omnia mũdi Regna (teste Cassiodoro) pessumdarentur, & pro Platonicorum assertione, ipsa vitæ humanæ compago dissolueretur. Regna iuxta dictũ Augustini supra allegatũ;

n essent nisi latrocinia. O igitur pulcherri-
mum omnium Regnorum decus! O singula-
re vniuersorum præsidium, fiduciæ priuile-
gium, prærogatiua securitatis perfectæ! O sa-
luberrima nostrorum medicina morborum!
O vera non ciuitatis solum, sed totius Reipu-
blicæ anima, vita beata, vita fœlix, aurei secu-
li mater & Regina! Quæ pulchre florere facit
quodcunque aspexerit, & quæ regalibus suis
sceptris omnia complectitur, fouet, tuetur,
moderatur. O pax populorum, tutamen pa-
triæ, immunitas plebis, nutrimentum gentis,
gaudium hominum, cura languorum, tem-
peries aeris, serenitas maris, terræ fœcũditas!
Hinc dicit Aristoteles *libr. 2. Topicor.* Iustitia
regentis est vtilior subditis, quam fertilitas
temporis, solatium pauperum, hæreditas fi-
liorum, & sibimetipsi spes futuræ beatitudi-
nis, ait Cyprianus *libr. de duodecim abusio-
nibus.*

Et effectus huius extendit se ad nobilita-
tem, & vtilitatem, quæ ex iure seu iuris ciuilis
dispositione, & sic ex iustitia, à qua ius descẽ-
dit, sequitur: quoniam ex ipsa huiusmodi sci-
entia nobilissima homines fiunt nobiles, vt
habetur *in leg. 2. §. fi. ff. de excus. tut. l. prouiden-
dum. C. de postuland.* vt per Bar. Bal. & Doct. *in
prœ. ff.* or. per Bar. *in 1. constit. C.* per Alexand. *in
consi. 15. col. pen. & cons. 18. in fi. in 1. vol. & consi.
94. col. 2. ver. sed ita eod. volum.* & per Fel. *in ca.
quanto. de magistris. cum vulg.* & dixi *in consue-
tud. nostris ducatus Burgun. in ti. Des droicts. &
appartenances à gens mariez. §. 19. in glo. entre
gens, in principio.*

Et etiam; quia huiusmodi scientia ciuilis
facit professores eius in orbem terrarũ solen-
niter principari, & sedere in aula Imperiali, vt
dicit Azo *in procem. Instit.* & propterea dicit
Ang. de Perus. *in l. cum salutatus. C. de sen. passis.*
Quod licet Papa non recipiat ad osculum pa-
cis; tamen Vrbanus Papa recepit eum ad o-
sculum pacis.

Et etiam Doctores iuris ciuilis aliũ effectũ
consequuntur ex huiusmodi scientia; quia
sunt immunes ab hospitiis militum, vt dicit
tex. *in l. 3. vbi etiam gloss. C. de muner. patrim. li.
10.* imo versantes circa huiusmodi scientiam

vocat Philosophus magnificos, vt habetur 4. *Ethic.* & ita etiam eos appellat tex. *in 1. constit. C. & in proœ. Institutionum.*

Et habent multa priuilegia, de quibus per Alex. *in l. Centurio. in 5. col. ff. de vul. & pup. sub.* & per Lud. Bologninum *in Authen. habita. in primis quatuor foliis. Cod. ne filius pro patre.* qui dicit, quod Doctores iuris ciuilis habent centum triginta priuilegia, vt ibi videre potes, & de aliquibus infra suis locis dicam.

Vigesimaprima consideratio; Sicut videmus scientiam iuris ciuilis laudandam respectu effectus; sic & finis ex effectu resultantis, qui alius esse non potest, nisi quod ad eum omnia referuntur, ad quæ cognitio pertinet, teste Cicerone. Ad hæc enim tendit iuris ciuilis cognitio, vt non solum nos ipsi erectitudine quadam instituamur, sed & proximo bene velimus, pro paceque & securitate hominum propaganda laboremus: quoniam ea est præcipua legis ratio, vt omnis pellatur improbitas, & virtus ipsa vigeat & florescat. Nam quis nesciat nisi iners iniuriarum mole, temeritate, sæuitia, iniquitate humana, omnia premi & profligari, & non esse Regna, nisi latrocinia, vt sæpe ante dictum est in *præc. cõsid.*

Et hoc est quod dicit Cic. *lib. 2. de legib.* vbi ad ciuium salutem, ciuitatum incolumitatẽ, hominumque vitam beatam & quietam leges esse adinuentas attestatur, & satis iuribus demonstratur per text. *in l. 2. §. posthac deinde. ff. de origin. iuris.* vbi Bal. colligit, quod ciuitas non potest stare sine iurisperito; cum leges tendant ad conseruãdam Rempublicam, ciuitatis & hominum congregationẽ. Quapropter legalis sapientiæ finem, quæ item ad humani generis conseruationem & concordiã tendit, eo esse nobiliorem nemo inficiatur, quod homine nihil sub cœlo sit nobilius. Cũ (teste Cicerone) quędam sit cum Deo cognatio: seminaque in nobis à diuina origine profusa esse dicantur, quibus & consequens erit, etiam hac nostra scientia nihil esse præstantius, quando nobilissimo ipsa fine decoretur. Atque ita ex Ciceronis scientia Legem in optimis rebus esse habendam merito concludendum est. At fine cognito, quo pacto ad

 eum

eum perueniatur, nouisse non erit inutile. Et sane iuris nostri Principes quidem illa cæterum prægnantissima iuris præcepta tradiderũt, vt porro honeste viuam⁹, nemini damno, omnib. vtilitati, ius suũ vnicuiq; tribuam⁹, ex quib. iustitiam consectemur. Cum iuris præcepta sint hæc. *l. iustitia ff. de iust. & iur.* Quæ præcepta, quamuis numero tria, sub vna tamen vitæ honestate duo alia comprehendi poterunt: nisi iurisprudentes hoc velut genere posito aliarum, quæ vel alioquin comprehenderentur, specierum enarratione omnem ambiguitatis nubem detegere voluissent. Vitæ igitur honestatem latiori patere præcepto nemini potest esse incognitum. Ad hanc honestatem iuris studiosus quam commodissime accedet, si ante omnia Deum colat & timeat. Hoc in breuiusculis quibusdam præceptis Pythagoras iussit, quod in libris *de legib.* Cicero vsurpauit. Cuius lex prima, quam posuit, ad diuinum cultum pertinet, ad Diuos, inquit, caste adeunto, pietatem colunto. Hoc Plato *in lib. 4. suarum legum* iussit. Qui licet vniuersum populum exhortetur, vt pro se quisque in eorum numero collocetur, vt Deum veneretur; præcipuis tamen legum obseruatoribus expedire. Finis enim legum tendit ad notitiam boni & æqui, hoc est, ad notitiã ipsius Dei, in quo sunt bonitas & æquitas essentialiter. Cum nomen domini, quod est Christus, est ipsa iustitia. *c. æstimant. 11. qu. 3.* ad separationem ęqui ab iniquo, liciti ab illicito, discretionem & exhortationem bonorum ad præmium, quod est diuinum & æternum. Quoniam qui custodit legem beatus est. *Prouerb. 29.* & vt habetur *Sap 1.* Iustitia immortalis est; quia fecit homines dignos immortalitate æternæ gloriæ. Et teste Cicerone *in libro de somn. Scipionis,* Omnibus, qui patriam auxerint, adiuuerint atque seruarint, certum esse in cœlo diffinitum locum, vbi sempiterno æuo fruantur. vt dicit Barb. *in ca. clerici. in 7. col. ver. 3 facit. de iudic.* Cuius etiam finis tẽdit ad vtilitatem tam sibi ipsi, cum per eã honeste viuere doceatur. *l. iustitia. ff. de iust. & iure. hic ante alleg* §. *iuris præcepta. Institut. de iur. natu. gen. & ciuil.* Et habetur *Eccl. 4.* Pro iustitia agonizare, pro anima tua & vsque ad mortem certa pro iustitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos. Et etiam habetur *Psalm.* Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Et intantum profuit Traiano ... fideli; quoniam precibus Gregorii fuit a po... nis inferni eductus, vt refert Lucas de Pen... *in l. 2. in 3. col. C. de exacto. tributo. libr. 10.* Io... Fab. *in proœ. Institut.* §. *1.* G. Benedicti *in su...* *pet. ca. Rayn. in verb. Et vxorem nomine ...* *lasiam. nu. 602. de testam.* vbi etiã refert, q... ait Cicero *li. 3. de Off.* Quod qui veram glo... adipisci vult, iustitiæ fungatur officiis: quæ ... iam omnibus & Reipublicæ vtilis est, pro... dixi amplius *in rub. Des iustices. in prin. in con-* *suetudinibus nostris ducatus Burgu.* Alias quas... dam vtilitates posui in considerationib. quæ ... tendunt ad demonstrandum effectum & fi... nem huius scientiæ, tam particulariter, quam omnibus & in genere.

Nonne etiam fuit vtilis in cœlo? cum v... habetur de Lucifero, qui voluit fieri simil... altissimo, propter quod prælium factum ... in cœlo, & pugnauit Michael cum Draco... ita quod per iustitiam fuit pugna intellec... lis, per quam deiectus fuit Lucifer, vbi hab... tur *Esaiæ 14.* Quomodo cecidisti Lucifer, ... mane oriebaris? Et *Apocal. 12.* Et factum ... prælium magnum in cœlo: Michael & an... eius præliabantur cum Dracone, & D... pugnabat & angeli eius, & non valuerũt, ... que locus inuentus est eorum amplius in ... lo, & proiectus est Draco ille magnus, ser... antiquus, qui vocatur Diabolus & Sata... qui seducit vniuersum orbem, & proie... est in terrã, & angeli eius cum illo missi ... & sequitur: nunc facta est salus, &c. pro... verbum testimonii sui, quod fuit tale, scilic... iustitia mediante, quod ex quo maiorem ... cum sibi non debitum vsurpare volebat, ... neretur in remotiori, secundum quod ... dictant. *l. neminem. C. de offic. magistri mili. &* *ca. præcipimus. 93. dist.* quæ tunc ita erat apud Deum, sicut nunc est apud mundum: quoniam, vt supra dixi, dicitur *Prou.* Dominus ab initio possedit me, & cum eo eram semper cuncta ...

iuncta componens, & sint postmodum per ea Principum iura promulgata.

VIgesimasecunda cōsideratio; Alio etiam modo laudandam & magnificādam dicemus esse hanc nostri iuris scientiam : quoniam si quid in honore & excellentia sacræ Theologiæ dicitur aut reperitur, multū esse extollendam censeremus, si ad legis scripturę honorem quam maxime pertinere comprobarnus: diuinam sane Theologiam, quibus immensis laudibus eius professores extollāt, neminem præterire potest, vt qui omnibus sine delectu doctrinis & scientiis omnes præponendam esse dicant, omniumque scientiarum Reginam esse testentur diuina & humana ei tribuentes, & iam non vsque, sed in æthera quoque: quin & illas quondam Luciferi sedes eam collocantes. Quod si verum est, quod ipsum & nos quoque verum esse fatemur, vt supra diximus & probauimus, quis negabit legalem scientiam esse nobilissimā? Euidentia siquidem veritatis, compertum est Theologiam tanto iuris scripti patrocinio niti, tanta eius suffragatione adiuuari, vt si legitima illi sustuleris, si legum ab ea fulcimenta separaueris, velut sterilis, arida & manca, modicique in humana ditione momenti sit apparitura. Cum Theologia ad duo insignia sese extendere dicatur, speculationem & actionem: certe si aliquam ipsa sui vtilitatem præstare velit, in solis speculatiuis finibus non remanebit, sed & ad vitæ actiones, ad humanos actus moderandos sese accommodet necesse erit. At hoc posterius totum nostrum est. Cū enim series vitæ actiuæ in tribus consistat, vt viuatur honeste, nemo lædatur, & suum ius integrum tectumve persistat & constet: quod tria ista nullius alterius, quam legali traditione cognoscantur; consequens erit totum illud quicquid ad virtutes, ad vitia aliasque humanæ vitæ actiones pertineat, à nostro potissimum iure Theologus mutuetur. Si igitur diuina mater Theologia; quoniam secūdum eam ex diffinitionibus, quas in secūdo sententiarum Petrus Lombardus tradidit, peccatum nil aliud est, quam voluntas consequendi retinendique, quod iustitia vetat. Si de peccato illi negotiū sit, si de eo, quod sancta prohibet iustitia, sit discretiua, interq; lepram & non lepram iudicatiua, quo id præsidio faciet? An sola & nuda rerum diuinarum illi suffecerit speculatio? non est arbitrādum. Augusta igitur legum scita sacrosanctaq; nostrorum patrum decreta adibit: vtpote quod propria subiectaque iuris scripti sit hæc materia: quoniam nec peccatum esset, si lex non esset. Sed quid in re aperta tam anxie laborādum est? tolle ex quatuor sententiarum libris iuris positiui documenta, non solum illos explumabis, sed & tota distinctionum capita in fine tertii : vbi de mendacio, de periurio, de consiliis patrum disseritur: quin & quartus ipse totus, qui de baptismo, de coniugio, de pœnitentia, de clauib. Ecclesiæ tractat, concident & interibunt. Paria de magnis illis iuris elegantium summam in scriptorib. sentire veritas cogit. Ex quibus si legum, tum diuinarum, tum humanarum iussa demantur, vniuersus ille tam insignis tantorum patrum labor exarmabitur. Adeo in seipsa parum Theologia in humanis actibus operabitur, nisi legum suffulcro velut tibicine sustineatur: nec id iniuria fieri, quod illæ ambæ professiones affinitate cognoscantur. Ex eisdem enim autoribus Moyse & Prophetis processerunt, qui non solum rerum diuinarum, sed & legis cognoscendæ campum aperuerunt: imo vtraque ab ipso optimo maximoq; Deo originem assumpsit, vt supra ample demonstratum est. Et ideo dicit Lucas de Penna *in rubric. de profess. & medicis. lib. 10. Cod.* Quod scientia legalis est pars Theologiæ: imo effectualiter vtraque habet idem subiectū, quicquid dicant multi, qui non intellexerunt neque originem, neque effectum, neque finem illius, qui dicere voluerunt non habere in subiectum. Cum verum subiectum ipsius scientiæ sit Ius, cuius diffinitio est, quod est ars boni & æqui: quæ quidem bonitas & ęquitas sunt essentiæ ipsius Dei, cum dicatur *Luc.* 18. Nemo bonus nisi Deus, & etiam *Marci* 10. & habetur *Iob.* 34. *cap.* Absit à Deo impietas, & ab omnipotente iniquitas, & orbem terræ in æquitate iudicabit. *Psalm.* 9. & 66. Et illius

ſcutum eſt æquitas, quod eſt iuſtitia, vt habetur *Sap.5.* & vt dicit Aug. *in libr. de pœnitentia.* Tanta eſt æquitas ipſius Dei, quod quicquid homo fecerit, laudabilem in ſuis factis Deum inuenit. Si recte egit, laudabilem inuenit per iuſtitiam premiorum: ſi peccauerit laudabilem inuenit per iuſtitiam ſuppliciorum: ſi peccata confeſſus ad recte viuendum redierit, laudabilem inuenit iuſtitiam indulgentiarum. Semper enim rectus & iuſtus eſt Dominus; & fidelis abſque iniquitate. *Eſaiæ 1.* & ipſa æquitas eſt pars iuſtitiæ, vt dicit ſanctus Thom. 2. 2. *quæſt.* 80. imo ineſt ei, vt dicit idem ſanctus Thom. 2. 2. *quæſt.* 120. *ca.* 1. Cum ergo finis & effectus iuris non ſint aliud, niſi bonum & æquum, quæ ſunt eſſentiæ Dei, nõ eſt dubium, quod ita Deus poteſt dici ſubiectum in ſcientia iuris, ſicut in ſcientia Theologica. Cum etiam vtraque tendat ad notitiam diuinarum rerum, vt ſupra dictum eſt. Vnde ergo, ſi immortalibus titulis, eminentiſſimis præconiis, laudatiſſimis prædicationibus Theologia digna iudicari debet (vt debet & quidem meritiſſime) quæ per lapideũ Iouem celeberrima, quæ excellentiſſima noſtræ legalis ſcientia erit & maieſtas, & amplitudo, qua ſine ea ipſa Theologia quantum circa hominum vitam, & actiones verſatur, conſiſtere nequeat, vel quæ ſanctiſſimi iuris noſtri præſtantior, quæ prærogatior vel colligi, vel æſtimari dignitas poterit, vt quoties magna illa Theologia celebrationum decoramentis extollitur; toties & legalis ſcientiæ candor eiuſdem laudis, vel præcipuam partẽ communionis participationiſque iura ſibi vendicet. Hæc Zaſius *in ſuis orationib. poſt rep. l. 2. ff. de orig. iur.* vbi ſatis ample ponit laudes iuris ciuilis.

VIgeſimatertia cõſideratio; Viſum eſt hic, quomodo Theologia participat cũ ſcientia iuris Canonici & ciuilis, & quod etiam eſt quædam ſimilitudo inter ius Canonicum & ciuile, ita quod illæ tres ſcientiæ præcedere debent, & excellunt omnes alias ſcientias, & de aliis inferioribus infra amplius dicetur. Sed quia quandoque deficiunt conſtitutiones Papales, & in defectum eorum allegantur dicta Hieronymi, Auguſtini, Ambroſii, & Gregorii, aliorumq; ſanctorum Doctorum, quorum dicta ſancta mater Dei Eccleſia ve[...] neratur, ſi in deciſionibus cauſarum indu[...] tur lex ciuilis, quæ omnino diſponit contr[...] rium, quod eorum ſeruabitur in foro Eccle[...] aſtico. Videtur primo, quod dictum ſancto[...] rum lege repulſa. *cap. 1. 20. diſt.* vbi poſt co[...] ſtitutiones Romanorum Pontificum ſer[...] da iubet ipſorum dicta ſanctorum magna[...] miter retinenda, & promulganda. Et cum [...] legibus nihil dixerit, ideo id omiſiſſe videt[...] *leg. quicquid. ff. de verb. oblig. l. 1. §. ſin autem* [...] *deficientis. C. de cadu. tollen. c. dilectus de temp*[...] *re ordinand. ca. is qui in princ. de ſent. excomm.* *lib. 6.*

Secundo facit; quoniam ſi Canones præ[...] ferantur legibus, vt ſupra dictum eſt, multo [...] fortius dicta ſanctorum, cum etiam Canoni[...] bus præferantur. *c. conſtitutiones. 20. diſt.* quod [...] probatur eo; quia videntur repræſentare pe[...] ſonas ſanctorum, quę videntur autoritate [...] uina potius, quam alia loqui: quoniã ex g[...] loquuntur diuina inſpiratione, videntur a[...] cuſare Chriſtum, qui eos accuſat. *ar. c. ſacer*[...] *tis. 6. q. 1. l. 2. C. de ſtatuis, & imaginib. 8. qui* [...] *qui.* Si enim Eccleſia ſanctorum patrum dic[...] approbet, quomodo ea recuſare potuit, cu[...] eandem poteſtatem ex approbatione hab[...] ant, quam ex conſtitutione. *l. 2. §. ne autem.* [...] *§. ſed neque. C. de veteri iure enuclean.*

Tertio, imo quod fortius eſt, videtur, quo[...] leges Principum in cauſis Eccleſiaſticis [...] repellendæ, ne diuinis rebus præſidentes [...] deantur ſecularibus negotiis implicati, [...] *diſt. c. cum ad verum. in fin.* illicitum nam[...] eſt, eum, qui modo ſe in ordine ſanctiſſim[...] rum Epiſcoporum Eccleſiaſticis immiſce[...] tractat *ead. diſtinct. c. ſeq.* ad ſacerdotes e[...] Deus voluit, quæ in Eccleſia diſpenſand[...] ſunt, pertinere ad ſeculi poteſtates. *ead. diſt.* [...] *ſi Imperator.* quæ diſtinctio in totum facit pro [...] hac parte. Et quoniam ſancti Doctores Eccle[...] ſiæ ſunt ampliori gratia Spiritus ſancti; ita [...] amplior ſcientia aliis nedum Regibus præcel[...] lẽtes rationi magis probantur adhæſiſſe. Vn[...] de hoc exemplo Natan propheta David Re[...] gem[...]

gem increpauit, & Daniel nulla alia potesta- te functus, nisi quia ex reuelatione diuina præsumpsit, iudices à populo constitutos cō- demnauit. 2. *qu.* 7. *c. nos si competenter.* §. *sed no- tandum. ver. item Daniel.*

In contrarium tamen; quoniam etiam vi- detur, quod ex sententia Rom. Pontificis le- ges sint diuinitus per ora Roman. Principum diuinitus promulgatæ. *ca. nemo.* 16. *q.* 3. Nam & beatus Petrus Princeps Apostolorū secun- dum leges seculi, causas Ecclesiasticas iudica- bat 6. *q.* 1. *c. beatus. in fi.* & Gregor. in causis Ec- clesiasticis ex Romanis legibus sumpsit argu- menta 2. *q.* 1. *c. leg. in fin.* & August. *ead. q. c.* 1. *no- men.* sensatus est enim, qui credit legi Dei, & lex illi fidelis, *Ecclesiast.* 33.

Secundo facit; Quoniam infames sunt ex Ecclesiæ statuto, qui Christianæ legis normā [illegible]unt, sicut qui Ecclesiastica statuta con- temnunt. 6. *quæst.* 1. *c. infamis. in prin.* Item nullę accusationes Iudicibus Ecclesiasticis admit- tuntur, quæ per leges seculi prohibentur. Hæc enim sunt sanctorum patrum vestigia *ead. qu. c. nos sequentes.*

Item & tertio Papa iubet sacræ scripturæ legibus se subiectum. 25. *q.* 1. *c. satagendum.* Er- go, & causæ Ecclesiasticæ, in defectum Ca- nonum, maiori eis debent ratione subesse, vt iuxta ipsarum diffinitiones terminentur. ad i- dem. 50. *dist. c. si ille.* 10. *dist. ca. si adiutorium. & c. seq. vsque ad fi.* 16. *quæst.* 6. *c. inter memoratos.*

Quarto; nam ex quo leges per Rom. Pon- tifices sunt receptæ, ita habendæ sunt, ac si es- sent per Rom. Pontificem promulgatæ. O- mnia enim nostra facimus, quib. à nobis au- toritas impertitur. *l.* 1. §. *sed neque. C. de veteri iure enuclean.*

Quinto; Quoniam leges sunt præferēdæ, ex quo in ordine literæ præferuntur regulis patrum, *ca. quis, aut leges.* 54. *distin.* quoniam si in ordine; ergo in obseruatione. *leg. hæredes. ff. ad Trebel.* Ordo namque verborum ordinem obseruationis ostendit. *cap. in Christo patre. de cond. dist.* 2. Faciunt notata per Fel. & alios *in c. cum dilecta. de resc.* & per doct. *in c. mandato, de præben. in* 6. dixi supra *in* 1. *part.*

Sexto facit; quia text. *in ca. summopere.* 11. *q.* 3. dicit, quod diuina, & humana lege resoluā- tur dubia nihil de dictis sanctorum patrum dicendo.

Septimo; facit textus *in c. si inter* 6. *quæstion.* 4. vbi Papa leges humanas, & Principum suas leges vocat.

Octauo; quia etiam habetur 13. *q.* 2. *c. vna- quæque.* §. *item quæ.* Quod, quæ legibus diffi- nita sunt, mutare non licet. Hinc Ambrosius *in c. iudices.* 3. *q.* 7. dicit: Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed iuxta leges, & iura pro- nuntiat, si quis sententiis suis obtemperat, nō indulget propriæ voluntati, nihil paratum & cogitatum de domo defert; & infra; obsequi- tur legibus, non aduersatur, scilicet, naturę & infra, qui iudicat non suæ voluntati obtem- perare debet: sed tenere, quod legum est, nec immerito; quoniam per Imperatores leges humano generi Deum distribuisse notum est, dicit Augustinus 8. *distinct. cap. quo iure.* & sancti, quorum dicta Ecclesia recipit, nihil debent cōtrarium legibus ex arbitrio suo di- cere: sed iuxta leges, pronuntiare. Postquam enim sunt factæ leges non de eis, sed secun- dum eas iudicandum est. *cap. in istis.* 4. *distin- ctione.* & hoc iuste: quia lex est lux, & via vitæ. *Prouerb.* 6.

Nono facit; quia etiam similitudo legis re- cipitur in argum. ad decisionem causæ Eccle- siasticæ. *c. in audientia. de senten. excom. extra. c. si iudex. de senten. excommu. in* 6. fortius præ- ualebit ipsa lex. ad idem facit 15. *qu.* 3. *c. sane.* §. *cum autem.*

Decimo facit; quinimo etiam causa Eccle- siastica per leges expresse decidit. *c. præsulum. in fi.* 16. *q.* 3. *ibi; tricennalis lex concludit.* quia, & filiorum nostrorum Principum manauit au- toritas. *& c. nos sequentes.* 6. *quæst.* 1. *&* 99. *dist. ca. prouinciæ.*

Vndecimo facit; quia sicut leges non de- dignantur sacros Canones imitari, *in Auth. de Ecclesi. ti. in pr. col.* 9. ita, & sacri Canones Prin- cipum constitutionibus adiuuantur. *c.* 1. *cum concor. de oper. noui nunc. extra.*

Duodecimo; quia custoditio legū cōsum- matio est incorruptionis. *Sapien.* 6. vnde dici- tur 25. *qu.* 1. *can. generali.* Quicunque Regum

censuram in quocunque crediderit, vel permiserit violandam, vt execrandum anathema quidem fiat, & velut præuaricator fidei catholicæ apud Deum reus existat, & *ead. qu. c. ideo. in princip.* vbi dicitur, quod in mundanis affixum est legibus, excedere minime nos debemus, contra eorum quippe saluberrima agimus instituta, si, quod ipsi diuino statuerunt consilio, intactum non conseruamus. Dicta vero sanctorum credenda non sunt, nisi scripta in lege domini inueniantur: & ipsorum præcepta prius veniunt discutienda, quam implenda. 50. *distinct. c. si quis præpostera.* vnde Ioannis 1. *cap.* 3. Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint, & ex his, & pluribus aliis motiuis, & rationibus. ita tenet Lucas de Penna *in l. medicos. in 2. & 3. col. C. de profess. & medicis. lib.* 10. Et ad hanc vide Christophorum Longolium in suo Panegyrico, in ciuilis sapientiæ laudem, quo comparatis adinuicem cuiuslibet facultatis excellentioribus facile aperit, nullam earum nedum excellere, sed nec sibi coæquari, talemque inter eas omnes, & istam esse delectum, qualis inter continentia, & contenta solet adhiberi. Et hac velut vicaria Dei opera fungente omnes in hoc seculo egere necessario. Reliquis vero contingenter.

VIgesima quarta consideratio; Ex prædictis ergo inferendum est, quod doctores iuris ciuilis sunt multum honorandi, nec immerito: quia sunt ad aliorum eruditionem. *ca. super specula. de Magistris.* & dicit text. *in cap gloriosus Deus in sanctis suis. de reliq. & veneratio. sanct.* Quod sunt luminosæ candelæ, ardentes super candelabrum positæ, quæ in vniuersum corpus orbis terrarum tenebris profugatis veluti sydus irradiat matutinum. & tex. *in c. super specula.* dicit, quod fulget velut splendor firmamenti, & veluti stellæ sunt in æternitates perpetuas permansuræ. & *cap. multi. de pœnit dist.* 2. dicit, quod sunt radii solis, & text. *in l. si arborem. § si tamen. in verb. locus opacus: quoniam sole cœpit esse plenius. ff. de seruitu. vrba. præd.* cum ibi notatis per Angelum, qui multum extollit illum textum ad hoc & antecessores appellantur, *vt in procœmio ffiorum. §. 1. & §. discipuli.* & domini vocantur *Auth. habita, Cod. ne filius pro patre.* & patres iuris, vt *in leg. 1. Cod. de excu. artific. lib. 10.* Imo Prophetæ dicuntur, vt *in ca. si rector. 43 distin. ver. Prophetæ quippe.* Vocantur etiam nobilissimi, vt *leg. 2. fin ff. de excu. tutor.* & amici Principis. *leg. diui. ff. de iure patron.* & parentes, *in leg. ex diui. Cod. de locato.* vt per Barbat. *consilio suo incip. præclare scribitur apud* [illegible] *lum. 9. in 2. volum.* Imo & patres Principis non fratres. *leg. 2. Cod. de officio diuers. iudic.* professores dicuntur. *C. ne filius pro patre.* [illegible] *then. habita.* & doctores. vt *in procœmio Gregorian. & procœmio 6. & in clem. 2. de Magistris §* [illegible] Magistri offic. vt *in procœm. Digestorum.* [illegible] *gitur.* Et his nominibus, scilicet Magister, & dominus vocabatur Dominus Iesus Christus, vt habetur *Iohannis* 13. Vos vocatis me Magister & domine, & bene dicitis. Item vocantur præceptores, *l. si in ædib. ff. de damno* [illegible] *fect.* & etiam dicuntur sacerdotes. *leg. 1. ff. de iusti. & iur.* Imo sanctissimi. Cum sanctissima lex seu iuris ciuilis scientia dicatur, vt *leg. 1. ff. de variis & extraor. cognit.* Et etiam iurisperiti dicuntur. *leg. 1. Cod. de profess. qui in vrbe Constantinop. lib. 12.* & etiam celsiores, *in leg. 2. Cod. de officio diuerso. indic.* Magnifici etiam viri appellari debent; quia & sic vere sentientes magnificos viros appellat Philosophus 4. *Ethicorum.* & ita etiam eos appellat textus *in procœmio Instit. in 1. constitutione. C. §. 1. & in procœmio* [illegible] *§. cumque.* Sunt enim doctores Iuris optimi iustitiæ & Reipublicæ ministri, inquit textus *in procœmio ffiorum. §. discipuli. & §. pen.* & dicit textus *in leg. aduocati C. de aduoc. diuers. iudic.* Hi, qui dirimunt ambigua facta causarum, suæque defensionis viribus sæpe publicis rebus ac priuatis lapsa erigunt, fatigata reparant, non minus prouident humano generi, quam si præliis ac vulneribus patriam parentesque saluarent: & aliqua ex nominibus prædictis ponit Cardinalis Florentinus dictus Zabarella *in cle. 2. de Magistris.* [illegible] & in 4. ponit, quæ sunt priuilegia illorum, forte ea sunt

ſum deſcripturus, ad denotandum, quod ex quo vltra doctores aliarum ſcientiarum ſunt priuilegiati, quod etiam ſunt honorandi. Illorum etiam priuilegia ponit Alexand. *in l. Centurio. ff. de vulg. & pu. ſubſtitut.*

Vigeſimaquinta conſideratio; Antequam ponam, quomodo vnus doctor, etiam eiuſdem ſcientiæ, ſit alteri præferendus, ponam illam antiquam, & Carolinam diſputationem, quæ tamen eſt ſine rationibus validis ex parte Medicorum. An Legiſtæ ſint digniores Medicis, & ſic an debeant præcedere Medicos. An vero Medici Legiſtas, & in hoc Legiſtæ, Medici, & Theologi inſudauerunt. Legiſtæ vero ſuas partes tuentur, Medici ſuas. Theologi vero arguunt ad partes pro excellentia vtriuſque ſcientiæ, ſed nihil decidunt. Ideo adhuc ſub iudice lis eſt.

Et imprimis, capiam fundamēta pro Medicis dicendo eorum partes, ponendo multa vltra poſita per doctores noſtros Iuriſtas, quæ primo referam; deinde fundamēta Medicorum, tandem aliqua addam. Inter cæteros Iuriſtas reperio, quod Barba. *in c. clerici. de iudic.* melius cæteris hanc materiam diſputauit. Et primo dicit, quod in hoc vult ſtare tanquam agnus coram tondente, nec vult alicui moleſtus eſſe, & adducit in medium illud, quod ſcribitur apud Philoſophū in 3. alias *in 1. Ethicorum.* opus morale, vt dicit, ſumpſit, non vt ſciamus, ſed vt boni efficiamur; & ſic philoſophia moralis non eſt introducta, vt per eam ſciamus, ex quo datur intelligentia quædam ad Iuriſconſultum noſtrum *in princ. ff. de iuſt. & iur.* dum dicit veram, niſi fallor, philoſophiam, non ſimulatam affectantes: vt non ſit philoſophia ad ſciendum, vt boni homines fiant, vt probatur *in l. iuſtitia. §. iuris præcepta. ff. de iuſt. & iure.* Ergo non eſt ſcientia, vt dicit dominus Abb. Panorm. *in d. cap. clerici.* Nam ſcire, eſt rem per cauſam cognoſcere, vt *in 1. Poſteriorum*, & *in 1. Phyſicorum*, dicitur. Tunc etiam opinamur vnumquodque cognoſcere, cum cauſas cognoſcimus primas, & principia prima vſque ad elementa, *ca. qui occidit. 33. q. 8.* Ergo ſequitur, quod non eſt ſcientia facultas ciuilis, aut canonica, ſed eſt quædam philoſophia moralis, per quam homines inducuntur ad bonum faciendum, & ad euitandum malum, & ſe habet vt Imperatrix. faciat illud Horatii:

Oderunt peccare boni virtutis amore,
Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Et *l. 1. in princ.* & ibi gloſſa *in ver. metu. ff. de iuſtit. & iur.* Ergo eo reſpectu excellentior eſt naturalis Philoſophia, Metaphyſica, aut Medicina, vt dicit Barb. *in d. loco* pro ſuo primo fundamento. Sed iſtud fundamentu eſt plus, quam debile, cum præſupponatur falſum. cum ſatis ſupra *in 4. conſi. huius part.* probauerim, legalem facultatem eſſe ſcientiam habentem ſuas cauſas & modos arguendi. Imo magis dicitur ſcientia, quam phyſica & medicina, vt ſtatim probabo.

Secundo Barb. adducit text. *in c. non ſane. 14. q. 5.* vbi Gratianus ponit verba Auguſt. ad Maced. in quibus præmiſit Medicos legum aut canonum doctoribus: & clarū eſt, quod ex ordine literæ validum eſt in iure argumētum, vt *in l. generaliter. §. quid ergo. ver. ordinem ſcripturæ, ff. de fideic. lib.* notatur plene *in ca. cum delicta. extra de reſc.* vbi per Felyn. & dicit ipſe Barba. quod dicit *in c. decernimur. extra de iudic.* Ergo præferuntur Medici Legiſtis. Ad iſtud fundamentum dabitur reſponſum clarum, tenendo partem contrariam, vbi ſimili modo arguetur pro parte contraria.

Tertio idem Barb. adducit text. quem dicit eſſe ſingularem, coniuncto dicto Bart. *in l. 1. C. de Comitib. & archiatris. libr. 12.* vbi dicit, quod Medicus principis aut Papæ æquiparatur Ducibus & Vicariis Principis, & obtinet locum Comitis primi ordinis, quem gradum non habet legum doctor Conſiliarius Principis, vt notatur *in l. iuriſperitos. ff. de excuſ. tutor.* Ad iſtud eſt facilis reſponſio; quod ex quo tenet primum locum inter Medicos, quod ratio eſt, quod aliqua dignitate decoretur: ſed non dicit, quod ille, qui inter Conſiliarios Principis tenet primum locum, vt eſt Cancellarius, qui dicitur quæſtor vel præfectus prætorio, ſit minor eo, cum

etiam sit supra Duces, Comites, & Vicarios, vt supra ample dictum est *in 6. parte. in 1. & 2. consid.* vbi ample de Cancell. & eius praeminentia seu excellentia: & etiam *in d. part.* posui de primo Medico Principis, qui stat longe post Cancellarium.

Quarto; pro suo fundamento dicit, quod illa scientia est nobilior, cuius subiectum est nobilius, vt dicit Philosophus *in 1. de anima*: sed subiectum philosophiæ naturalis, vt dicit, est nobilius subiecto legum: est enim subiectum corpus physicum, vt mundus, &c. quæ in eo sunt, vt stellæ cœli, planetæ, elementa mixta, homo, animalia irrationabilia: de quibus philosophus proprietates & passiones cōsiderat, & hæc subiecta sunt nobiliora subiecto legum, quod est iustitia in politica conuersatione.

Quod autem cœlum, intelligentiæ, & planetæ sunt nobiliores ipsa iustitia ciuili, apparet: quoniam, vt dicit, sunt corruptibiles in simplices, & perpetuæ causæ sunt eorū, quæ in mundo sunt, à quibus ratio & natura rerum dependet, & omnes eius operationes inferiores. Et vt dicit: Legalis potentia est quædam operatio variabilis. Ipsa etiam anima humana nobilior est sine comparatione, potentia legali, & ipsa iustitiæ communicatione; cum sit subiecta, simplex & perpetua, & eodem modo est dicendum de intelligentiis superioribus, vt habetur *in lib. de anima.*

Similiter; & ipse homo videtur nobilior ipsa iustitia legali; quia causa efficiens & finalis sunt nobiliores ipso causato, vt *ca. cum cessante. extra de appell. l. adigere. §. quamuis. ff. de iure patro.* & habetur *in lib. de causis.* & facit *l. eam quam. C. de fideicom.* sed iustitia est effectus causatus ab homine, & etiam ad finem inuentus; ergo non est nobilior ipso homine, & per cōsequens scientia illorum est nobilior scientia legali.

Et eodem modo probo; quod subiectum medicinæ est nobilius subiecto legis. Nam subiectum medicinæ est corpus humanum animatum; sed subiectum legis est iustitia cōmunicatiua; ergo subiectum medicinæ est nobilius subiecto legali; eo, quia homo est dignior; quoniam est nobilissima creatura[illegible] rum. Nam causa efficiens alicuius opera[illegible] nis est nobilior effectu à se producto, iu[illegible] lud: *Manus tuæ, Domine, fecerunt me, &* [illegible] batur *in lib. de causis.* Ergo homo est [illegible] lior iustitia politica, & communicatiua, [illegible] nobilius est subiectum medicinæ, qu[illegible] gis, & per consequens est nobilior scie[illegible]

Pro responsione præcedentium per[illegible] num, seu talium, qualium inductio[illegible] cesse est demonstrare errorem ita argu[illegible] qui in omnibus errant extrauagando [illegible] nos, & aliter sumendo, quam sumi de[illegible] Nam, non est verum, quod homo s[illegible] ctum in Metaphysica, Philosophia, & [illegible] dicina, quæ omnes res supra declara[illegible] subiectum in illis scientiis. Sed in philo[illegible] naturali subiectum est cognitio reru[illegible] ralium, & effectus illarum, quæ sun[illegible] causa hominis; cum omnia hominis [illegible] facta sint, non solū medicina: sed etia[illegible] netæ, cœlum, terra, aer, aqua, omnia ele[illegible] ta, iustitia, ius, & omnes aliæ res quæcun[illegible] sint. Ita, quod homo in qualibet scien[illegible] ita subiectum in vna, sicut in alia: & vn[illegible] que scientia est ita subiectum hominis [illegible] alia; cum, vt dictum est, hominis causa [illegible] sint omnia vt dictū est ample supra [illegible] *in 1. cons.* ad quam recurre, ad demonstrandum [illegible] quod omnia sunt sub homine, & non quod [illegible] homo vni rei subiiciatur, & non plus [illegible] quam alteri: imo omnes quæcunq; res, [illegible] sunt in mundo & à Deo creatæ subiic[illegible] homini, vt ibi ample dixi, præter ratio[illegible] cui subiicitur homo & non ratio homi[illegible] de, vt ait Seneca ad Lucill. Si vis omni[illegible] subiicere, subiice te rationi, vt dicit gl. [illegible] *rationis. in c. ex eo: de elect. in 6.* de qua do[illegible] Ias. *in l. dedi. la premiere. §. si liber. ff. de* [illegible] *causam. & in l. quoties in 6. & 7. col. C.* [illegible] *vendic. & in l. illam. C. de collat.* Sed nihil a[illegible] est lex, nisi quod ratione consistit, [illegible] *suetudo.* Imo ratio est anima legis, [illegible] *§. dulcissimi. ff. de leg. 2.* Quoniam per rationem [illegible] restringitur, ampliatur, & ducitur, vt tenet [illegible] Fel: *in ca. ex part. in fin. extra de constit.* Pan. [illegible] *c. fin. in c. 3. col. extra de rescript.* Petr. de Anc[illegible]

conſil. 254. in 2. colu. Item & magis errant,
qui tali fundamento vtuntur, dicendo, quod
ſubiectum in ſcientia legali ſit iuſtitia politi-
ca, & communicatiua, cum verum ſubiectũ
eius, quod ars boni & æqui, quæ ſunt eſſen-
tiæ Deitatis, vt ſupra dictum eſt. Ex quo ſub-
iectum ipſius ſciẽtiæ legalis poteſt dici Deus.
ſicut in Theologia vno reſpectu; tamen licet
alio quam ad Theologiam. Cum licet Deus
ſit ſubiectum in Theologia eodem reſpectu,
ſcilicet, quia conſiderat Dei proprietates, &
operationes, ex quo eſt eius verum ſubiectũ
ſecundum Philoſophum 1. *Poſteriorum.* &
dixi ſupra *in 2. conſid.* ſi etiam ſcientia legalis:
quia conſiderat bonitatem & æquitatẽ, quæ
ſunt partes iuris; & ideo cum ſint eſſentiæ &
proprietates, & operationes Dei, qui circa
bonitatem & æquitatem operatur; ideo ſub-
iectum in illa ſcientia legali eſt ipſe Deus, vt
ſupra dixi, & ſcientia medicinalis ſo-
lum habet reſpectum ad ſanitatem corporis,
& non animæ, nec morum; quod tamen fa-
cit ſcientia legalis: quoniam ea ratione, qua
homo poteſt dici ſubiectum in medicina,
quia medicina habet reſpectũ ad ſanandum
corpus; eadem ratione, & digniori poſſet di-
ci ſubiectum in ſcientia legali; cum medici-
na habeat reſpectum ad illum ſanandum, &
ſcientia legalis ad illum bene regendum &
gubernandum. Et non ſolum hominem in
ſpecie prout medicina, ſed totum hominem
in genere, & in Republica, quæ homini pri-
uato præferenda eſt: circa quam verſatur ſci-
entia legalis, non autem medicina: & ſicut
ſecundum communem opinionem, & illo-
rum; qui non vltra voluerunt dicere, quod
ſubiectum iuris ciuilis eſt homo politicus, &
rationalis dirigibilis conſtitutionibus legali-
bus in bonum & in notitiam diuinarum atq;
humanarum rerum, vt ſupra dictum eſt. Ita
homo non ſimpliciter, ſed ægrotus dirigibi-
lis ad ſanitatem ex conſtitutionibus & ordi-
nationibus medicinalibus eſt ſubiectum in
medicina: ſed non poteſt dici, quod homo
ſit ſimpliciter ſubiectum in medicina; cum
homo ſanus non ſubiiciatur medicinæ: quo-
niam, vt habetur *Matth. 9. Marc. 2. & Luca*
5. Non eſt opus medico valentibus, dicit Ie-
ſus Phariſæis. Cui Chriſto credendum eſt;
cum, quæ dicit, vera ſint, & verum eſt teſti-
monium eius: & ideo non poteſt eſſe verum,
quod homo ſimpliciter ſit ſubiectum in me-
dicina: quod adhuc, quod plus eſt, poteſt
ſemper dici in ſcientia legali; quoniam licet
dici poſſit, quod quæ ſpiritu Dei reguntur,
non ſint ſub lege; verum eſt, quantum ad ex-
ercitium; ſed quantum ad rationem legis
ſemper homo ſubiectus eſt. Panor. *in cap. o-
mnis anima. de cenſib.* dixi ſupra *in 4. conſid.*
Nec eſt etiam verum, quod iuſtitia ſit magis
corruptibilis, & quod cœlum & intelligen-
tiæ, ſeu planetæ cœli ſunt magis incorrupti-
biles, quam iuſtitia. Cum ſit conſtans & per-
petua voluntas, vt habetur *Inſtit. de iuſtit. &
iur. in princip. & in l. iuſtitia. ff. eodem.* & dixi
ſupra, vbi ſatis probaui, quod non eſt varia-
bilis, nec commutabilis.

Et ſi dicatur; quod cauſa efficiens ſit ma-
ior cauſato: ergo etiam ſequitur, & in hoc
non eſt dubium, quod omnes aliæ ſcientiæ;
imo inter alias plus medicina minoratur;
cum homo ſit cauſa efficiens illarum; & ho-
mo non eſt factus propter medicinam, ſed
medicina propter hominem; quia homo eſt
dignior quacunq; ſcientia; imo quacunq; re
mundi; cum omnia eius gratia facta ſint. di-
xi ſupra ample *in 2. part. in 1. conſid.* ex quo
ſequitur, quod prædicta fundamenta Barba-
tiæ non militant.

Quinto; Barbatia pro medicis adduxit a-
liud fundamentum, & dicit, quod illa ſcien-
tia eſt nobilior altera, cuius finis eſt dignior;
quia omnis laus in fine canitur, & omne a-
gens agit propter finem, & finis eſt, qui mo-
uet agentem, & eſt cauſa cauſarum, vt dicit
Philoſophus, & probatur *in l. eam quam. C. de
fideicom.* ſed finis Philoſophiæ naturalis eſt
dignior, quam finis legalis cenſuræ, quod de-
monſtrat, vt dicitur: quia finis intentus à na-
tura in Philoſophia eſt felicitas actuum hu-
manorũ; ſed finis legalis cenſuræ nõ eſt feli-
citas actuum humanorum: ergo finis natura-
lis Philoſophiæ eſt dignior fine legalis cenſu-
ræ. Quod, vt dicit, apparet, finis legalis cẽſuræ

est felicitas quædam circa quoddam cōmunicari secundum ciuilem conuersationem; talis autem non est vera felicitas actuum humanorum, vt probatur *in lib. Ethic.* & eodem modo est dicendum de medicina, vt finis medicinæ sit dignior fine legalis censuræ. Nam finis medicinæ est conseruatio substantiæ & essentiæ hominis; finis autem legis est conseruatio qualitatis & accidentis; quia bona & honesta cōuersatio; in aliis autem substantialis, & conseruatio substantiæ & formæ est dignior finis, & magis necessarius fine qualificatiuo & conseruatiuo qualitatis, & vt dicit, hoc est clarissimum; quia substantia est dignior accidente; quia accidens est in esse, vt voluit Philosophus 5. *Ethicorum. & in l. eius. ff. si cert. petat.* Parcat mihi autoritas domini And. Barb. quia non bene considerauit finem legalis scientiæ. Quoniam, si vidisset Ciceronem, aut de eo recordatus fuisset, & seq. allegandis, non dixisset finem legalis scientiæ esse talem, quem dicit. Nam Cicero *lib. 2. de legib.* ad ciuium salutem, ad ciuitatū incolumitatem hominumque vitam beatam & quietem leges esse adinuentas attestatur, & satis iuribus demonstratur per text. *in l. 2. §. post hæc deinde. ff. de orig. iuris.* vbi Bald. dicit, quod ciuitas non potest stare sine iurisperito; cum leges ad conseruandam Remp. ciuitatis, & etiam finis legis est conseruatio pacis inter homines, vt dicit Alber. *in rub. ff. de legib.* Et sic finis legalis scientiæ non solum tendit ad conseruationem vnius hominis in specie, puta talis, aut talis, sed omnium & totius Reipublicæ. Et tamen finis medicinæ nō tendit ad conseruationem vniuersalis status hominis. Cum medicina sit tantum pro ægrotis: quoniam, vt dictum est, non est opus medico bene valentibus, *Matth. 9.* Nec est in potestate medici facere hominem quantumcumque specialem immortalem, iuxta illud *Psalm. 87.* nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabunt? quod nō est medicorum suscitare: sed solius Dei. Vnde dicit: Confitebuntur tibi; quia si aliquos mortuos suscitari contigerit, non à medicis, sed à Deo solo rediuiuos faterentur, prout ita declarat illum textum Archid. *in ca. conuer- timini. §. hinc etiam medici. de pœn. distin.* 1. tem & sic. Ex quo finis legalis scientiæ tendit ad conseruationem Reipublicæ; finis vero medicinæ ad conseruationem priuatorum hominum, est præferenda scientia legalis. Cum vtilitas publica præferenda sit priuatæ, *l. vti- litas publica C. de princip. lib. 12.* & ibi Luc. de Penn. Nam bonum gentis diuinius est, quam bonum vnius hominis, vt dicit Philosoph. *Ethic.* Et apud Platonem iustissime illa ciui- tas traditur instituta, in qua proprios q... nescit affectus. 8. *dis. in prin.* hinc Tulli... *offic. lib. 3.* Natura quidem consequimur, communē vtilitatem nostræ anteponam... vt enim leges omnium salutem, saluti singu- lorum anteponunt, dicit Luc. de Penn. *in l.* ... *C. de collat. fund. patrim. lib. 11.*

Item medicina tendit solum ad conserua- tionem corporis, sed legalis censura ad con- seruationem hominum Reipublicæ, & ... mæ; quoniam ad rerum diuinarum atque hu- manarum notitiam tendit, vt dicit gl. ... *§. proinde ff. de var. & extraor. cogn. in ver. ...ctissimæ.* vbi dicit, quod scientia legalis ... sanctissima quo ad animam: quia eius pr... cepta concordant cum diuinis. Docent ... honeste viuere, alterum non lædere, ... suum vnicuique tribuere; ex quibus non so- lum corpus conseruatur, ciuitas & Respub- ca: sed anima seruatur; quoniam in his ... bus pendent leges & Prophetæ, sed ani... præferenda est corpori & quibuscunque ... bus, *l. sancimus. C. de sacros. Eccles. & san...* pra demonstraui, qualis sit finis legalis sc... tiæ, ratione cuius etiam videtur legalis ... æquiparanda scientiæ theologicæ, quæ ... supra scripserim, nolo hic transportare ... quibus constare potest, quod nulla est co... paratio finis legalis scientiæ ad finem me... cinæ aut philosophiæ naturalis, cum in ce... tuplo sit dignior finis legalis scientiæ fine me- dicinæ & philosophiæ.

Sexto, Barbatia adducit aliud fundamen- tum, & dicit, quod nulla doctrina possit ap- pellari scientia, nisi quæ est verorum & æter- norum in veritate, & impossibilium aliter se habere,

habere; quoniam, vt dicit, ſcientia eſt verorũ, ſecundum Philoſophum 1. *Poſter.* & Commentatorem *in 3. de Anima.* & facit text. *in c. qui occidit. 23. qu. 5.* & quod voluit Bart. *in l. 2. §. quod obſeruari. C. de iuram. calum.* quoniam nihil ſcitur niſi verum, vt voluit Bald. *in ca. 2. de conſtit.* vbi dicit, quod ſcientia eſt Entium nõ eorum, quæ natura, aut ars reuelauit. Bal. *in c. cum contingat, de reſcind.* Pet. de Anch. *in clem. 1. de conceſſ. præb.* & per gl, *in l. ſi pater. ff. de hered. inſtit.* probatur *in d. c. qui occidit.* ſed philoſophia eſt huiuſmodi, & legalis cenſura eſt circa contingentiã in humanis actibus extrinſecus contingentibus aliter ſe habere, & diuerſimode ſe habere; & ideo dicit, ꝙ lex adaptatur tempori. & eſt mutabilis ex veritate temporum. 3. *diſt. can. erit autem lex c. non debet. de conſang. & affi. c. pen. de cle. non reſiden. c. ſuggeſtum. de decimis. l. ex facto. ff. de vul. & pup.* Per conſequens videtur, quod doctor philoſophiæ, aut medicinæ ſit præferendus doctori legum, ſeu canonum.

Ad iſtud fundamentum eſt ampliſſime reſponſum ſupra *in hac part. in 4. conſid.* ibi; *Ad quartum.* & ibi, *ad ſextum.* vbi ſatis probaui, quod ſcientia legalis ſit immutabilis, licet quandoque mutetur ex illa aliqua conſtitutio: non tamen per hoc dicitur mutabilis aut variabilis; cum omnia ſemper fiant cum ratione, quæ eſt anima legis; & ſicut quandoq; Medicus mutat medicinam ratione loci aut temporis, etiam in vno & eodem tempore, & per hoc non dicitur facere contra ſcientiam ſuam, ſic etiam dicendum eſt de Iuriſperito, aut alio habente poteſtatem mutãdi ali quas leges: ſed cum ſcientia legalis non ſit in totũ mutabilis, prout nec ſcientia medicinalis. Ideo eſt certa, & vera in genere, ſicut ipſa medicinalis ſcientia.

Septimo; pro parte Medicorum adduco alia fundamenta, videlicet, quod ſunt honorandi. Quoniam, vt habetur *Eccleſ. 38.* Honora Medicum propter neceſſitatem; etenim illum creauit altiſſimus; à Deo enim eſt omnis medela, & à Rege accipiet donationem, diſciplina Medici exaltabit caput illius, & in conſpectu magnatum collaudabitur. Altiſſimus de terra creauit medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam. Vbi ample conſtat, quod Medici ſunt honorandi, & ꝙ medicina eſt à Deo. Sed ad hoc dico, quod ex origine ipſius nõ eſt tam honoranda, quã ſcientia legalis; cum medicina ſit de terra, & iuſtitia de Cœlo proſpexit, vt ſupra dictũ eſt; & ideo à digniori loco dignior dicitur argumento eorum, quæ dicuntur de matrimonio, quod eſt dignius Sacramentum; eo, quia in Paradiſo fuit celebratum, & ordinatum. *Geneſ. 2.* Erunt duo in carne vna, prout ample dixi *in conſuet. noſtris Ducatus Burgun. in rubr. des droits & apparten. à gens mariez. in princip.*

Octauo; facit text. *in l. 1. §. medicorum. ff. de var. & extraord. cogn.* vt ibi dicit textus, quod Medicorum eadem cauſa eſt, quæ & profeſſorum, niſi quod iuſtior quo ad petitionem ſalarij; ex quo in hoc diminuitur de eorum honore. Cum ex quo mercenariam operam non ſpernũt, non amplius inter Philoſophorum profeſſores numerantur, vt dicit ibi text. ibi; *An Philoſophi.* & ideo ex quo Legiſtæ non petunt ſalarium, ſed eis datur honorariũ, ſic dictum; quia honor eſt donati & cui datur. vt dicit gloſſ. *in verb. honor. in d. l. 1. §. eſt enim.* Quædam enim tametſi honeſte accipiũtur, inhoneſte tamẽ petuntur, vt dicit tex. Ex quo tex. clare conſtat, ꝙ ſtatus Aduocatorum eſt honorabilior, quam Medicorũ, eadẽ cauſa.

Nono; per illũ text. hic ante allegatũ dicitur, quod Medici præſunt corporibus humanis; Legiſtæ vero rebus; ſed corpus præferendum eſt rebus; cum ſit dignius, quã res: & digniora ſunt, quæ digniorib. pręferuntur, vt *in Auth. de defenſo. ciuit. §. nos igitur. col. 3.* igitur Medici ſunt præferendi Legiſtis. Ad hoc eſt ſupra reſponſum, ꝙ licet Legiſtæ præſint rebus, & habeant eas ſubiectas; habent etiã nõ ſolum corpus ad inſtruendũ ipſum, quomodo alterum lædere non debet, honeſte viuere, & ius ſuum vnicuique tradere debet, l. 1. *ff. de iuſt. & iur.* & dixi ante: ſed etiam præfertur animæ, quam inſtruit, & docet (vt etiã prædixi) quæ precioſior eſt corpore. Igitur.

Decimo facit; quia leges impediũt cogni-

tionem veritatis. Medicina autem facit ad eam deuenire, quod sic probatur per dictum Auer. *in fin.2.Phys.*vbi dicit:Ille, in quo congregatur consuetudo & comprehensibilitas veritatis, non habet impedimentum à veritate, sed impedimentum semper est à falsitate, vel saltem ab eo, in quo non est veritas, neque falsitas, vt *in logic. & 2. Meta. Aristot. textu com.*14. quantam vim habeat consuetudo, leges ostendunt, in quibus iuuenes apologus plus animo applicabiles, quam summæ veritatis; & tamen medicina, ex quo est sententia speculatiua, & per speculatiuas acquiritur cognitio veritatis, vt dictum est ante. Igitur cognitionem veritatis impediunt leges, quam medicina amplectitur: & per consequens Medici Legistis sunt laudabiliores. Sed ad prædicta est satis responsum, ex quo non solum scientia legalis est practica, sed etiam speculatiua, vt dixi. Igitur, &c.

Vndecimo facit; quia Iuristæ, vt iuristæ, non possunt esse prudentes. Igitur non possunt esse ciuiles. Cõsequentia patet ex d. Philosopho 2.*Poli.*qui dicit; Necesse est ciuilem hominem esse prudentem: & probatur antecedens; quia prudentia est habitus cum ratione vera. Iura autem sunt cum formidine; quoniam sunt opiniones: sed opinio non est habitus, in quo anima prospiciat verum affirmando vel negando, vt 6.*Ethic.*sed ea falli contingit. Igitur, &c. Ad hoc satis est responsum supra. Et dicit Laurent. Valla *in procemio tertii libri suarum elegantiarum*, quod quinquaginta Digestorum libros, cum admiratione relegit. Primum quod nescias, vtrum diligentiane, an grauitas, prudentia, an æquitas, scientia rerum, an orationis dignitas præstent; & maiori laudi danda esse videantur. Deinde, quod hæc ipsa ita in vnoquoq; illorum omnia sunt egregia & perfecta, vt vehementer dubites, quem cui præferendũ putes. Quæ enim disciplina (vt idem ait) scilicet, quæ publice legatur, tam ornata atque aurea, vt ius ciuile? Tantum igitur deberi putat eius facultatis libris, quantum illis olim, qui Capitolium ab armis Gallorum atq; insidiis defenderunt, per quos factũ est, vt non modo tota vrbs non amitteretur, verũ etiam vt tota restitui posset, ita per quotidianam lectionem Digestorum, & semper aliqua ex parte incolumis, atque in honore fuit lingua Rom. Hæc ille inter plura alia.

Duodecimo facit; quoniam qui à Deo commendantur, sunt magis approbati, vt dicit Apost. 2.*ad Corinth.*10. non enim qui ipsum commendat, ille approbatus est, sed quem Deus commendat: sed Medici à se ipsis commendantur, vt dictum est supra in ... *mo argumento.* Iuristæ autem se ipsos com... per Doct. ... dant, vt habetur *in c. clerici.* per Doct... Sed Medici, qui faciunt istud fundament... aut non omnia viderunt, aut veritatem ... quoniam etiam Iuristæ & legislatores lau... dantur à Deo; quia, vt habetur *Psal.*8; Bene... dictionem habuit Legislator, & ibunt de virtute in virtutem; quoniam etiam ipse Deus Legislator dicitur *Iob.*36. Ecce Deus excel... sus in fortitudine sua, & nullus ei similis in Legislatoribus. & *Iaco.*4. Vnus est Legislator & iudex, qui potest perdere & liberare, &, vt dicit Bern. de Bust. *in 2. part. sui Rosarii sermone* 29. 2. *part. in litera C.* hæc scientia ... à Deo, vt habetur *Prouerb.* 8. per me legum conditores multa discernunt, & habetur ... 9. Constitue, Domine, legislatorem super nos, vt sciant gentes; quoniam homines sunt. Imo dicitur *Actor.*5. Doctores legum dicuntur honorabiles, cum dicunt; Quidam ... in concilio Pharisæorum nomine Gamaliel legis Doctor honorabilis.

In contrarium tamen, & pro parte Legistarum, quæ est ipsa veritas, & prout ita se habet obseruantia, & ita etiam tenet sedes Apostolica, quod Legistæ præferuntur Medicis & magistis in artibus, teneo, quod ... stincte Doctor legum & canonum, aut ... illarum facultatum tantum, præfertur Doctori in medicina & magistro in artibus. Quod probatur multis fundamentis, ex quibus iam supra plura posui, sed ea, quæ ... non recitabo; sed tantum de eis mentionem faciam remissiue ad loca supra dicta, & supra descripta.

Primum ergo fundamentum est ...

semper tenendo eius ordinem, & aliqua addendo; ex eo, quia anima est preciosior corpore, & semper est præferenda, *l. sancimus. C. de sacros. Eccles. c. cum infirmitas. de pœn. & remiss.* sed legalis censura est medicina animæ, & curat animam. tex. est valde sing. iuncta sua gl. *in verb. nouis. de iur. cal. extra.* & maxime in Canonicum ius, quod tendit ad bonũ animę simpliciter, & ad dirigendũ animas ad ipsum Deum, vt *in ca. vt animarum peric. de const. in 6.* & in gl. mag. circa med. quæ ad hoc reputatur singularis *in c. cum conting. de iurei. ext.* sed idem etiam dicendũ est de sciẽtia legali; cum sit sanctissima etiam quo ad animam, vt est text. *in l. 1. §. est enim gl. in ver. sanctissima. ff. de varijs & extraord. cogn.* vt dixi supra respondendo ad fundamenta pro contraria parte. Sed medicina curat quandoq; corpus ægrotum non semper: quia *Non est in medico semper releuetur vt æger:* eo etiam, quia constituti sunt vnicuiq; termini, qui præteriri nõ poterunt, vt habetur *Iob. 14.* Et cum corporalia nihil sint ad cõparationem animæ & spiritualium, vt *cap. inter corporalia. de translat. prælat.* Quoniam etiam, vt inquit Hieron. temporalis vita vitæ æternæ comparata, potius est dicenda mors, quam vita. & apud Cic. *de somn. Scipionis.* Vestra, quæ dicitur vita, mors est. Et etiam militat hoc argumentũ, quo ad Philosophiam: quia, licet philosophia naturalis tẽdat ad cognitionem rerũ, & ad quandam felicitatem cognoscẽdi, iuxta illud, quod dicitur in Georg. *Felix qui potuit rerum cognoscere causas.* Non tamen tendit ad beatitudinem animæ, & per consequens scientia legalis est nobilior philosophia & medicina.

Secundo facit; quoniam illa scientia dicitur honorabilior altera, cuius subiectum est honorabilius. assumptum est Philosophi *in 1. de anima.* & pluries supra relatũ est, sed subiectum legis (vt dicit Barb.) est iustitia; & iustitia maior est omnium aliarũ virtutum. Vnde scribitur apud Cic. *in lib. de senectute.* Optimo, iustissimoq; cuiq; iter in cœlum patere, & expeditissimũ esse, quod propter iustitiam quis acquirat beatitudinẽ. Et ideo dicebat Aristot. *5. Ethi.* quod iustitia sit virtus lucens, vt hesperus; ergo scientia legalis est nobilior artibus & medicina. Hæc sunt, quæ dicit Barb. Sed de huiusmodi nobilitate iustitiæ eiusq; excellentia seu præcedentia, ad omnes alias, dixi *in rubr. des iustices. in prin. in comm. nostris super consu. Duc. Burg.* Et de subiecto digniori dixi *in hac part. in 6. consid.* vbi posui, quod ratione subiecti etiam æqualis sit cum Theologia, & participet cũ Theologia scientia nostra legalis; ideo hic non repeto; quæ quidem iustitia domina est & regina virtutũ, vt dicit Beroald. *in tract. de felicitate:* imo etiam iustitiæ pars est religio, vt ibi dicit, cum Dei cultus iustitiæ adscribatur. Ex quo, vt dicit, est animæ conseruatiua.

Tertio facit; quia omnia denominantur à fine, & finis est, qui mouet agentem, vt voluit Philo. Sed finis legalis scientiæ est conseruare Remp. ciuitatem, & hominum congregationem, vt probatur *in l. 2. §. post deinde. ff. de orig. iur.* & ibi Bald. colligit, quod ciuitas nõ potest stare sine iurisperito: tendit enim ad bonum publicũ, propter quod homines efficiuntur beati. teste Cic. *in lib. de somn. Scipionis. in ver. omnib. qui patriam auxerint, rexerint, adiuuerint, atq; seruauerint, esse certũ in cœlo diffinitum locum, vbi sempiterno æuo fruantur.* Sed ad hũc finem non tendunt artes & medicina; ergo ex fine legalis scientia excedit artes & medicinam. Et de huiusmodi fine scientiæ legalis, satis ample supra scripsi *in hac part. 7. consider.* quæ hic nõ refero: sed ex ibi deductis est ampliandum istud fundamentum.

Quarto facit; illa scientia est nobilior alia, per quam humana vita melius disponitur. Nam homo est nobilissima creaturarũ, iuxta illud Porphy. Sumus n. rationales nos & dii, sed mortales additũ nobis, separat nos ab illis. & *in 6. Æn.* scribitur:

Igneus est illis vigor, & cœlestis origo.

Et in illo Ouid.

Pronaq; cum spectent animalia cætera terrã,
Os homini sublime dedit, cœlumq; videre
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

Et dixi ample supra *in 2. par. in 1. consid.* Sed per censuram legalem melius disponitur

humana vita. Nam per leges homo homini prohibetur insidiari, *l. vt vim.ff.de iust.& iur.* Imo non solum vna ciuitas, sed nec exiguus hominum cœtus potest esse sine iustitia. Nec etiam quidem parua domus, vt dicit Macrobius *libr.10.de somn.Scipionis.* Ita quod non solum est vtilis & necessaria cuilibet administrandi & exercendi, sed etiam omnibus & Reipublicæ, vt dixi *in dict.rub.des iustices.in prin.supra alleg.in consuet.nostris Ducat.Burg.*

Quinto; illa scientia est nobilior altera, per quam homo magis efficitur obediẽs Deo & magis ipsi Deo coniungitur: sed per legem nos efficimur virtuosi, vt *l.1.in princ.ff.de iust.& iure.* iungimur Deo, & sumus filii ipsius Dei: Quoniam dii & nos rationales sumus, vt dicit idem Barbatia *in c.significasti.de foro compet.num.*14. Imo, vt dicit Propheta *Psal.* 83. Etenim benedictionem dabit Legislator, & ibunt de virtute in virtutem. Et habetur *Dan.*12. Qui ad iustitiam erudiunt multos, fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates, *c.fi.de magistris.* & dixi ante *in 7.part.* vbi dictum est, quod aduocati sunt laudandi & honorandi in sede magistratus: ita quod Legistæ, etiam sacerdotes & sanctissimi vocantur. Dixi hic ante *in 10.consid.* Sed per medicinam in nihilo Deo attingimur; imo nihil habet, quod concernat conscientiam aut animam nisi à Iureconsultis, vt *in c.cum infirmitas.de pœnit.& remis.* imo per medicinam quandoq; curamur ab infirmitate corporis tantum, nec Deo coniungimur. Igitur, &c.

Sexto facit; Quoniam, vt inquit summæ sapientiæ Chrysippus, lex est rerum humanarum & diuinarum cognitio, *l.nam Demosthenes.ff.de legib.* & medicina est tantum cognitio rerum naturalium & humanarum; ergo excellentior est legalis scientia. Cum eius subiectum, scilic.iustitia aut ius, versetur circa diuina, vt dictum est supra ample *in 18.consid.* & voluit Philosophus *in 1.de anima.*

Septimo facit; Quoniam lex est donum Dei, *d.l.nam & Demosthenes.ff.de legib.*& fuit inuenta à Deo, & sic processit à Deo. *Exod.* 31.*c.*ibi: *digito Dei scriptos.* & *Deut.*10.*c.*& dicitur *Exod.*25. Dabo tibi duas tabulas lapideas, & legem & mandata, quæ scripsi, vt doceas filios Israel. & dicitur *Prouer.*6. quod est lex mundi & fons vitæ, 16.*cap.* Et processit à sapientia. *Eccle.*19. & fuit inuenta à Deo, ex quo est magnificanda; sicut matrimonium magnificatur ab autore, *c.1.de voto.lib.6.*& dixi supra *hic in 5.consid.* quomodo leges inuentæ sunt à Deo, & origine à Deo processerunt, vbi ample, & sunt per ora Principum diuinitus promulgatæ, *l.fi. C.de præscript.long.temp.* Per allegatũ, & iuxta illud iam ibi per me allegatũ, Per me reges regnant. Medicina vero est inuenta ab homine, videlic.ab Apoll.Æsculapio, & Hippocrate doctiss. iuxta illud Ouid. *Inuentum est medicina meum.* Ex quo sequitur, quod magis est honorãdus Legista, quã Artista, aut Medicus. Et ideo

Octauo; dicit Barbat.hoc probari *in verb.nec medico.in c.non sane.* quod est *in fin.* 14.*q.*5. vbi dicit, quod Medici non sunt maioris valoris, quam obstetrices. vt videtur facere text. *in l.si duobus.§.sin autem artificum.C.com.de legat.*

Nono; dicit Barbatia, quod etiam ex modo acquirendi sciẽtia legalis est dignior, cum faciliori modo acquiratur scientia legalis, quam artis, aut medicinæ. Quoniam, licet modus sciendi in Philosophia naturali sit demonstratiuus, & sit certior & verior, iuxta illud: Certior aure arbiter est oculus, *l.cum redemptione.§.fi.ff.fi.regund.l.1.ver.atrox.affect.ff.de feriis.*& eodẽ modo modus sciendi medicinæ est demõstratiuus aut diffinitiuus; vt apparet *in 1.Tech.pri.canonis.tertia Fen.primo.* Item modus sciendi leges est positiuus & fallax. Ideo non est certus & demonstratiuus; tamen modus sciẽdi leges, licet sit positiuus, tamen est finitus, & sic est certus: & adducit textum quem dicit valde singularem *in procemio Digestorum.§.quibus.* Imo est sub §.duabus.in impressionibus nouis. vide tamen textum aurelium ad hoc *in procemio Institu.in §.cumque in fin.* ibi: *vt & initium vobis & finis legum.* Ex quibus textib.tria inferuntur. Primo, quod legalis censura est scientia contra multa argumenta in cõtrarium, & supra ample probaui in 4.consid.huius part. Secũdo probatur, quod est scientia

[sci]entia finita, & traditur per modos certos, [d]eterminatos & finitos. Hinc dicit etiam tex. [i]n *Auth.de priuileg.dotis.in prin.col.*8. Vnam [n]obis esse in omni nostræ Reipublicæ & Im[pe]rii vita. In Deo spem credimus, scientes; [q]uia hæc nobis & animæ & imperii dat salu[t]em. Vnde & legislationes nostras inde pen[d]ere competit, & in eam respicere, & hoc eis [p]rincipium esse, & medium, & terminũ. Ter[t]io probatur, quod finis suus est mirabilis, & [f]acit illud, quod habetur *in aphorismis Hip[p]ocratis*, cum dicitur: *Vita breuis, ars vero lon[g]a, tempus acutum, experimentum vero fallax.* & per consequẽs sequitur, quod ratione mo[d]i, per quem scitur scientia legalis, est excel[l]entior, quam artis & medicinæ.

Decimo facit; prout dicit Barbatia, illa sci[enti]a est alia excellentior, cuius finis excellẽ[tio]rem producit effectum: quia omnis effe[ctus] assimilatur causæ; quoniam natura est [a]ssimilatrix rebus ex similibus similia procreans, [ut] *in 1. de generat. & corrupt. c. ius naturale.* 1. *di[st]inct. l. quod si nolit. §. si mancipium. ff. de ædi. e[d]ict.* sed peritus in censura legali, efficitur pa[r]ens Imperatoris, vt est tex. *in l. diui. in versi. a[d] Vlpianum parentem nostrum. C. de locato.* [Et] alios plures effectus habent Iuristæ, quos non habent Medici: vt supra dixi *in 6. & 10. [con]sil. huius partis.* Sed non inuenitur iure cau[t]um, quod Medicus aut philosophus sint pa[r]entes Principis, aut alios effectus habeant, de quibus supra. Et licet dicatur, quod pri[mu]s Medicus Principis æquiparetur Duci, vt [su]pra dictum est: non tamen sequitur, quod propter hoc sit præponendus Iurisconsulto. Nam Iurisconsultus est pater Imperatoris, quod bene notabis ad declarationem *leg. 1. C. de Comit. & Archiatris. lib.* 12. Quoniam si in curia Principis aut Papæ sint duo doctores, quorum vnus sit Medicus Principis, & alter Consiliarius: quod præferretur doctor Con[si]liarius: quia dicitur pater Imperatoris. Ad[de] vltra Barbatiam, quod maxime istud de[b]et habere locum in Cancellario Principis, [q]ui non solum Medicos, sed etiam omnes a[li]os, etiam Duces (quibus assimilatur & æqui[pa]ratur Medicus) præcedit, vt dixi supra *in 6. part.* vbi ample de eius excellentia, & potestate descripsi: & ita se habet consuetudo. de qua dicam *in fin.*

Vndecimo facit; illa scientia dicitur nobilior, cuius splendore illuminatur vniuersus orbis. Nam publica vtilitas priuatę pręfertur. *l. 1. §. pen. C. de cadu. tollen. c. bonæ. 1. de postu. præla.* dixi supra. Sed per scientiam legalẽ illuminatur mundus: vt probatur *in Authen. habita. C. ne filius pro patre.* dixi supra *in 10. consider.* & Respublica Legistis committitur gubernãda. *§. fi. in proœ. Institut. §. duabus. in fi. & §. penul. in proœm. Digestorum.* Sunt etiam Iuristæ omni tempore felices, vt dicit tex. *in proœm. ff. or. d. §. duob. in fin.* Nec permittunt leges aliquem Iurisconsultum in anxietate aut paupertate viuere. Ita dicit text. *in Auth. de hær. & Falc. §. fi. col. 1.* Sed hoc non multum facit; quia etiam idem dicendum est de medicina; cum, vt dicit gl. *in verb. ditissimi. in d. proœ. ff orum. §. nos vero.*

Dat Galenus opes, & sanctio Iustiniana,
Ex illis paleas, ex istis collige grana.

Sed magis communiter & plures videmus Legistas ditissimos, quam Medicos.

Duodecimo facit; quia orbis maior est vrbe. *c. legimus. vers. si autem.* 93. *dist.* sed legalis scientia prodest vniuersis; quia bonos inuitat ad præmium, & malos prohibet à malo. *l. 1. ff. de iust. & iur.* vt dicit Barba. *in dicto loco.* sed adde, quod etiam omnis homo subditus est legibus. *c. de capitulis. cum quatuor sequen.* 10. *dist.* etiam in foro conscientiæ, vt not. gl Bald. & Doct. *in c. quæ in Ecclesiarum. extra de constitu.* Abbas *in prin. decretalium.* Pet. de Anch. *leg. in cons.* 21. *incip. videtur prima facie dicendum.* dixi *in commentariis nostris super consuet. Ducatus Burgun. in tit. Des droicts. & apparten. à gens mariez. §. 7. in gloss. des prochains parens. ver. contrarium tamen.* Et redeundo ad Barbat. Sed medicina non prodest, nisi ægrotis: cum, vt dicit dominica veritas, *Matth.* 9. & *c. multi* 2. *q.* 1. non opus est Medico valentibus. dixi supra. Ergo melior & honorabilior est scientia legalis.

Decimotertio; Sacerdotes præferũtur laicis: sunt enim Dii, *ca. cum iniuncto. § licet autẽ.* ibi; *Diis non detrahes.* sacerdotes intelligens. *de*

hæret.*extra.c.sacerdotibus.in pr.*11.*qu.*1. dixi supra *in* 4.*par.in* 1.2.3.4.5.& 6.*consider.* Sed Doctores legum dicuntur sacerdotes.*l.*1.§.2.*ff.de iust.& iur.*dixi supra *in hac parte,in* 10. *consid.* Ergo Doctores legum præferuntur Doctoribus artium & medicinæ.

Decimoquarto; vt dicit idem Barb. Facit quod habetur *in c.vnico.*quod incip. *Gloriosus Deus in sanctis suis.*§.1.*de reliq. & ven.san.in* 6. vbi dicit tex. quod Doctores quasi illuminosas & ardentes lucernas super candelabrum positas vniuersum corpus (orbis errorum tenebris profugatis) velut sydus irradiat matutinum: & sic Doctores iuris stant sicut sydus in cœlo; ergo præferuntur Medicis. & facit text. *in cap.super specula.* quod est *cap.fi. de magistris.extra.*vbi dicitur,quod Doctores velut splendor fulgent firmamenti, & velut stellæ in perpetuas ęternitates permansuri; cũ plurimos ad iustitiam edocere valeant. Facit etiam text.*in can.multi.de pœn.dist.*2. vbi text. appellat Doctores solis radios. & dicit Host. *in procem.suæ Summæ,in* 6.*ver.ciuili.* quod recti Iudices & Aduocati fideles, vtentes legibus, prout debent, meliorem vitam ducunt, quam fratres prædicatores,aut alii fratres: vide quæ scripsi supra *in hac parte, in distin.*10. *considerat.* Ergo ex prædictis infertur, quod Doctores legum præferuntur Artistis & Medicis.

Decimoquinto; facit pro ista parte,vt dicit Barbat. tex.cui mundus respondere non posset,*in proœ.ff or.*§.*duabus.ver.quibus.* vbi text. dicit, & quod pene in nulla alia euenit arte; cum & vilissimæ sint. Vnde probat ibi text. quod omnes aliæ artes dicuntur vilissimę habito respectu ad scientiam legalem. Ex quo sequitur, quod habito respectu ad Doctores iuris, Doctores artium & medicinæ succumbent.Et si dicatur,quod lex non est ars: dicit, quod ibi probatur contrarium, quod imo est ars, scientia, philosophia vera & non simulata, vt *in l.*1.§.*nam vt.ff.de iustit.& iure.* Additio tamen ibi posita ad Barbatiam dicit,quod illud argumentum est ab autoritate iurisconsulti, quod nullum est, secũdum philosophũ & veritatem:&,vt dicit ibi,si valet, Artistæ habent autoritatem magni Auerrois,qui appellat sequentes leges inuoluentes & stultos, vt patet 8.*Phys.text.com.*4.*& in prologo eius*[illegible] sed ad talia dicta per eundem apostillatorem vbi supra, satis est responsum; ideo non[illegible] sto,cum constet de contrario.

Decimosexto facit secundum eundẽ Barbatiam; quoniam facultas legalis dicitur [illegible] thesaurus:ita probatur *in d.proœ.ff or.§.non*[illegible] *ro.*Ergo excellentior est artibus. Hinc, etiam dicitur, Doctor iuris ciuilis dicitur antecessor, & pluribus aliis nominibus ex[illegible] tissimis & egregiis supra positis *in* 10.*consi*[illegible] quam vide ad hoc.

Decimoseptimo etiam facit vnum [illegible] quod ægre & moleste ferre deberent om[illegible] qui Saluatorem Dominum nostrum Iesum Christum colunt,quod Iudæi assumuntur ad doctoratum in medicina,sed non possunt assumi ad doctoratum iuris, vt *l.fin. C.de posth.*[illegible] Ex quo sequitur, quod cum Iudæi non p[illegible] sunt assumi ad doctoratum iuris. vt per B[illegible] *in l.fin.C.de Iudæis.* eo quia est dignitas, q[illegible] Iudæi habere non possunt. Si ergo assum[illegible] ad doctoratum medicinę; sequitur, quod [illegible] ctoratus in medicina non est dignitas; & [illegible] consequens præferendi sunt Legistæ Art[illegible] & Medicis,nisi dicamus, vt dicit, quod de fa[illegible] cto, & non de iure Iudæi vsurpant doctora[illegible] tum in medicina & in artibus.

Decimooctauo facit argumentum ab or[illegible] dine literæ, quod est validum in iure. *l.*[illegible] *raliter.*§.*quid ergo ff.de fideicommis.lib.*[illegible] ex ordine literæ Notarius præfertur Me[illegible] vt *in l.*3 *in pr. C.commu.de legat.* Ergo m[illegible] fortius Iurista siue Doctor legis præfert[illegible] dico. Et facit,vt dicit; quoniam seruus [illegible] potest esse Notarius, vt *in l.generali.C.*[illegible] *bul.lib.*10. & tamen seruus potest esse M[illegible] cus:vt ibi.Ergo inferioris gradus est Medi[illegible] quam Notarius.

Decimonono facit rubr. *Cod.de prof.*[illegible] *med.lib.*10. vbi professor iuris præfertur Medico.vt ibi dicit Luc.de Pen. Quod licet [illegible] dici in ordine præpositionis præferantur pa[illegible] tronis causarum.*ca.non sane.*quod est *fi.*[illegible] *q.*5.etiã præponuntur professoribus in iustitia[illegible]

petitionis; cum publice viuentibus prosint. *l. duas. in fin. ff. de excus. tutor.* Et de salute hominum curam agant, *in l. 1. in princip. ff. de var. & extraord. cogn.* Et in ordine literæ etiã præferantur. *in l. medicos. C. de profes. & medic.* vbi dicit literam esse præposteratam. Cum etiam Grammaticus in tali ordine etiam Medico præferatur. *l. fin. Cod. eod.* Et professor medicinæ siue Romæ, siue in patria profiteatur, habet excusationem à muneribus, *l. eos qui. ff. de vacatio. munerum.* quod Doctores legum non habent. Et etiam Medicus habet excusationem à patrimonialibus. *d. ict. l. medicos.* quod non inuenitur in Doctore legum secũdum quosdam; imo etiam ibi de legum professoribus dicitur idem. Non tamen concluditur ex his honoribus, quod scientia medicinalis sit nobilior scientia legali, vel æque nobilis: imo totum oppositum: vnde Arist. 1. *Ethic. prope fin.* Oportet politicũ scire aliqua eorum, quæ circa animam; quemadmodum, & qui oculos curat, totum corpus; & tanto magis, quanto nobilior, & honorabilior est politica medicinali, quæ politica est tãtæ nobilitatis, quod principatur Diis, vt habetur 5. *Ethic.* Et dicit ibi Luc. de Pen. qui multum inuehit contra medicos æmulos scientiæ, & vt dicit, veritatis & iustitiæ inimicos.

Vigesimo, vt dicit idem Barbatia, facit; quoniam subrogatum sapit naturam illius, in cuius locum subrogatur. *l. eum qui. §. qui iniuriarum. ff. si quis caut.* quod an ille text. hoc probet, ponit ibi domin. meus Ias. Sed melius facit text. *in cap. Ecclesia. 1. extra vt lite pendent.* Sed Doctores legum subrogantur loco Dei; ergo præferuntur Medicis. minor probatur, vt dicit. Nam Deus à principio creauit cœlum & terram, & omnia, quæ in eis sunt: & angelicam & humanam naturam, spiritualia & temporalia, quæ omnia per se ipsum rexit & gubernauit; sicut factor suam rem gubernare solet, & homini, quem fecit, præcepta dedit, & transgrediendi pœnam imposuit, vt habetur *Genes. 2. 3. & 4. cap.* Et rexit mundum vsque ad tempus Noe, quo tempore Deus incipit regere creaturas suas per ministros suos, quorum primus fuit Noe: postea per Patriarchas, per Iudices, per Reges vsque ad tempus Christi, qui fuit verus & naturalis Rex noster, iuxta illud Psalmistæ: *Deus iudicium tuum regi da.* Prout ita scribit pulchre Innocent. *in ca. licet. de foro comp.* Et sic apparet, quod iudices, vt constat *in lib. Iudicum,* successerunt loco Dei ad regendum populum. Ergo Doctores iuris dati sunt, vt regant populum in locum ipsius Dei, quod regimen non fuit datum Artistis & Medicis. Ergo nobilior est scientia legalis, quam artium & medicinæ: quia Deus regit mundum lege & non medicina: qui etiam solus Deus sanat ab omni malo, & non Medici. *Sapien. 16.* & infra subiicit. Etenim neque herba, neque malagma sanauit illos, sed tuus, domine, sermo, qui sanat omnia, tu es, qui vitæ & mortis habes potestatem, &c. vt ibi: & ita dicit Lucas de Penna *in d. rub. Cod. de profess. & medicis. lib. 10.*

Vigesimoprimo secundum Barbatiam facit: quoniam, vt scribit, si quis opponat, quod scientia legalis est reducibilis ad nihilum; ergo non est scientia: quia est de contingentibus, quæ possunt adesse & abesse, & scientia est Ens Entium, vt sæpe supra dictum est. Lex enim potest aboleri per non vsum ipsius, vt per gloss. *in verb. sacramentum. in l. rem non nouam. in prin. Cod. de iud.* & glo. *in verb. frangere. in fin. in ca. 1. de treuga & pac. Extrau.* & per dispositionem Principis; quia illam tollere potest & corrigere; quoniam eius est tollere, cuius est condere. *l. rem non nouam. C. de sacrosanct. Eccles.* Facit *c. erit autem lex. 4. distin.* vbi lex adaptatur tempori. *c. non debet. de consang. & affin. cum simil.* & dictum est supra; ergo peritia legalis non est scientia. Quia ad ista potest responderi, quod licet lex corrigatur; tamen ratio legis non corrigitur, sed semper remanet firma. *l. 1. ff. de comun. cum emanc. lib.* in glo. & per gl. *in verbo, quicunque. in c. nouit. §. nos igitur. de iudic. extra & in cap. fuerunt. 7. distinct. cum simil.* & per consequens remanet firma scientia legalis, posito quod lex nõ obseruetur: dixi ample supra *in 4. consider.* Ex quibus omnibus supradictis, vt dicit Barbatia *in loco supra alleg.* sequitur, & inferendum est,

quod licet Artista & Medicus sint doctorati à Principe, vel in loco illustriori: & Iurista sit doctoratus etiam ab inferiori à Principe, vel in loco ita celebri; quo casu data paritate præferretur doctoratus à Principe: non tamen Artista vel Medicus præferendus est Iuristis. Ista sunt fundamenta Barbatiæ, quibusdã per me additis pro corroboratione materiæ. Ex quibus tamen noluit concludere in ipsa materia pro aliqua parte; Eo, quia, vt dicit, non adhiberetur ei fides.

Omnes tamen alii Canonistæ tenent indistincte, quod semper Iurista doctor, quicunque sit, præfertur Medico doctori, & sic de similibus; prout tenent & decidunt *in d.c. clerici. supra alleg.* Et istud etiam tenet & obseruat Ecclesia Romana, vt habetur tam in regulis Cancellariæ Apostolicæ Iulii II. quam in concordatis nostris initis inter summum Pontificem & Christianiss. Regem nostrum Franciæ. *in tit. de collationib.* in quibus habetur & declaratur clarissime, quod Doctor Theologus præferatur Doctori in iure, Doctor in iure Canonico, Doctori in iure ciuili, & Doctor in iure ciuili, Doctori in medicina, etiam in nominationibus. Ex quo, cum sit expressa decisio de prælatione inter eos, tam summi Pontificis, quam Regis, videtur, quod nõ sit vlterius super huiusmodi controuersia hæsitandum.

Vniuersalis ergo & generalis erit cõclusio; in qua non est dubium, quo ad Ecclesiam, & quo ad temporalitatem in Curia Romana & in Gallia, quod Doctores in iure canonico & ciuili, vel in altero tantum, præferuntur Doctoribus in medicina. Et idem in Licentiatis & Baccalaureis. Et de hoc sunt regulæ Cancellariæ, & apud nos concordata, & ante idem determinabatur per pragmaticam sanctionem, quæ dant istam prælationem Doctoribus in iure, etiam in nominationibus ad beneficia consequenda. Ex quo satis denotatur, quod sunt maiores; & in hoc non est dabile responsum; nec ægre ferre debent Medici, si eisdem ad oculum demonstratur prælatio Iuristarum quo ad eos, tam ex decisione Sedis Apostolicæ, quam Regis nostri: & ista est, quæ confundit, quicquid voluit dicere

Petrus de Bayro *in suo tractatu super hoc* ... qui finaliter, licet voluerit ponere certas ... clusiones, se ipsum tamen confundit ... tricat in illis, cum omnia sua fundamenta ... pro sua parte assumuntur, ex superius ... ctis, satis confundantur, & ad ea satis ... sponsum; & cum ita sit decisum, non est ... plius disputandum; quia videretur, quod ... hoc vellent impugnare potestatem Prin... & de eius potestate disputare, esset in ... in crimen sacrilegii, vt dicit text. *in leg. 2.* ... incipit; *disputare de principali iudicio non* ... *tet.* sacrilegii enim instar est dubitare, an ... gnus sit, quem elegerit Imperator. *Cod.* ... *mine sacrileg.*

Vt tamen sit pax & concordia inter ... iuxta dictum Apostoli, consulerem, quod ... tra casum decisum seruaretur opi... logorum, iuxta dictum Apostoli *ad Roman.* 12. Honore enim inuicem præuenientes ... quod sibi ad inuicem honorem præsten... cundum mores & virtutes illorum & se... dum quod inferius dicitur, quod vnus ... ctor in vna scientia debeat præcedere ... quodque simul communicent inter co... ut si essent vnius & eiusdem scientiæ ... res, nec alter alterum contemnat, ... deat.

Et pro conclusione dicerem ... esse consuetudinem in istis, quæ est, quod ... ter Doctores & Medicos Iurista ... præferatur, non habita differentia facul... & istam consuetudinem recitat & refert ... *in d.c. clerici. col. 6. de iudic.* vbi dicit, quod ... bet obseruari: quia in istis prælationibus ... suetudo attenditur, vt per Bal. *in l. obser...* *antequam. ff. de off. procons. & in c. cum ...* *illum text. de consuet. extra.* dixi supra in ... *43. consid.*

VIgesimasexta consideratio; Inter ... omnes Doctores, cuiuscunque facul... sint, præferuntur qui actu legunt, etiam ... alii sint seniores, qui non legãt: pro ... text. *in leg. 2.* & Andr. de Barrulo, & Ioannes ... de Plat. *Cod. vt dignit. ordo seruetur. lib. 12.* ... dem Andr. de Barrulo, & Nicolaus de N... poli *in leg. 2. Cod. de consulib. lib. 12.* Alexand...

leg.cum quid.ff.si cer.pet. & *in leg.* 2. §. *prius.ff. de vulg.* & *pup.substit.* Ita dicit dominus meus Iason *in dict.leg.cum quid. in* 1. *lectura.colum.* 4. Et hoc maxime; quoniam tales si legerint per viginti annos, dicuntur comites, vt habetur per gloss.& docto.post text. *in leg. vnica. Cod.de profess.qui in vrbe Constantinopol. docẽtes ex lege meruerunt Comit.lib.*12. & per Cardinalem *in cap.*1. *quis dicatur Dux, Marchio, Comes,in vsib.feud.* & de Comite dixi supra *in* 1. *part.in* 53.*consid.* Doctor enim legens apud suos scholares dicitur quidam regulus, vt dicit Bald.*in procem.Gregoriano.in* 5.*col.*

Sed aduertendum est; quod tales habere debent multas conditiones, de quibus habetur *in dict.leg.vn. C. de profess.qui in vrbe Con*stant. & inter cæteras, quod sint inter doctores ad legendum connumerati. Secundo, quod laudabilem in se probis moribus vitam esse monstrauerint. Tertio, quod docendi peritiam habuerint. Quarto, quod etiam facundiam dicendi habeant. Quinto, subtilitatem interpretandi. Sexto, quod copiam differendi se habere patefecerint. Septimo, quod cœtu amplissimo iudicante digni fuerint æstimati. Ista omnia ponuntur necessario requisita ad hoc, vt sit Comes legens per viginti annos, per text. *in dict.leg.vnic.* quæ omnia sigillatim & singulariter declarat ibi Lucas de Penna, de verbo ad verbum, & de v-no ad aliud, dicens ibi *in* 2.*colum.* quod secundum Boetium *de disciplina scholarium*, debet talis se habere, scilicet, quia debet esse erudi-tus, mansuetus, rigidus, antiquus, non negligens, non arrogans, quæ singula particulari-ter ibi declarat, ideo non transporto, cum omnes videre poterunt, & sit satis hæc pars onerata: & alibi forte de vnoquoque dicam, prout suo loco quadrabit.

Et his omnib. ponderatis, & bene in quolibet discussis, pauci tales inuenientur, qui possint se dicere Comites: sciui tamen & cognoui dominum & præceptorem meum dominum Iasonem habuisse peritiam docendi, facundiam dicendi, subtilitatem interpretãdi, & quod seipsum patefecit publice, habuisse copiam differendi in cœtu amplissimo, scilicet, Mediolani, & etiam totius Franciæ dignum fuisse æstimatum, & inter doctores ad legendum deputatum, & in diuersis vniuersitatibus famosis semper per viginti annos & vltra fuisse connumeratum, & semper tenui & reputaui eum laudabilem in se probis moribus viuentem: ex quo merito inter Comites annumerari debet. Et de his doctoribus, qui sic actu legerunt per viginti annos, quod dicantur illustres, & de effectu illius ponit ample Purpur. *in l.*1.*ff. de off.eius cui mand.est iurisd.colum.*19 *versi.octauum ponit in doctoribus.* Et tales à talliis excusantur. Guid. Pap. *quæst.*386.& *quæst.*39.

VIgesimaseptima consideratio; Inter tales etiam doctores actu legentes, præferuntur qui maiora stipendia habent. Pan. *in cap.clerici.de iudic.extra.* facit text. *in leg.*1.*in versic.ordine stipendiorum.Cod.de agentibus in rebus.lib.*12.*l.*1.*ibi; pro merito laborum stipendiorumque.Cod.de castrens.*& *in l.fin.ibi; stipendiorum prolixitas suffragatur. Cod. de Tyronib. eodem libr.* & dominus meus Iason *in dict.leg. cum quid.ff.si cert.pet.* facit *l.*1.& 2. *Cod.de off. magistri off.* vbi dicit text. Is gradus cæteros antecedat, quem stipendia meliora vel labor prolixior fecerit anteire: cui concordat *c.miramur.*§.*penult.*& *fin.*61.*dist.* notat gloss.final. *cap.Vulterranæ.quæst.*2. notatur *in dict.leg.vnic.Cod.de professoribus qui in vrbe Constantinopo.* per Andream de Barrulo. Faciunt & plura alia, quæ dicit Bart. Cæp. *in tracta. de Imperatore eligendo.in verbo, virtutis.in princ.* 2.*col.* & *in verb.ratione dignitatis.in* 3.*col.* ad quem in hoc recurras.

Et ideo tempore meo inter omnes doctores totius Italiæ & Galliæ præferendus erat dominus & præceptor meus dom. Ias. Maynus, cum propter eius eminentem scientiam; & eo, quia Comes, & legerat per viginti annos & vltra, vt dixi: & maiora stipendia habebat, quam vnquam habuerit doctor legẽs; eo, quia scio ipsum fuisse stipendiatũ à Christianis. Rege nostro Ludou.XII. de mille ducatis aureis: & me existente Mediolani fuerunt augmentata eius stipendia de ducentis

aliis ducatis, ita quod habebat duodecies cẽtum ducatos aureos seu scuta aurea, quod nunquam habuerunt neque Bart. nec Bald. nec Alexand. neque Barba. nec quicunque alius Doctor qualiscunque fuerit, & pro certo non solum prædicta, sed multo maiora merebatur: & scio, quod recusauit & Cardinalatum, & multa beneficia, sed nunquam voluit neque vxorari, neque promoueri ad sacerdotium.

Quomodo autem istud salarium taxari debet tam Doctoribus, quam aduocatis in magistratu, & officio, vide per Greg. Bened. *in sua repet. cap. Raynu. in verb. & vxorem nomine Adelasiam in 5. dec. nu.* 589. per Specu. *in tit. de salario.* & Bart. *in l. 1. ff. de var. & extraor. cognit.*

VIgesimaoctaua consideratio; Inter plures Doctores præferuntur, qui libros composuerunt, seu scripserunt; cum sint maximo honore digni. Cum sint velut stellæ in firmamento cœli. *Daniel.* 13. Et satis magni sunt, qui inueniunt sapientiam & scientiam. *Eccles.* 30. Non enim solum sibi laborant, sed omnibus exquirentibus veritatem. *Eccle.* 34. De his vere dici potest illud sacræ scripturæ. Beati, qui seminant super aquas, id est, super populos. *c. cum Martha. §. verũ. de celebr. missar.* Semen quippe satum in chartis perpetuo manet. Et quilibet lector inde metuẽs potest sumere incrementa, sed quod verbo diffunditur tanquam naturaliter fluidum, non sic de facili germinat; cum interdum supra petram, & secus viam, & inter spinas & alias in mala herba cadat, vt dicitur *Luc.* 8. Hi sunt, qui cum nihil videantur agere, maiora siquidem & humana tractantes secundum Senecã *lib. 1. Epist.* 8. vt plene dicit Lucas de Penna *l. mulieres in pen. col. C. de dignit. lib.* 12. vbi dicit, quod hi sunt, qui omnibus gentibus recentes semper edunt, & floridos sapientiæ fructus; è quibus quia teneris ætatibus doctrinarũ abundantia satiantur, optimos habent sapiẽtiæ sensus, instituunt ciuilitatibus & humanitatibus mores, æqua iura, leges, quibus absentib. nulla ciuitas potest esse incolumis. Honorãdi enim atque commendandi sunt hi, qui viam veritatis aperiunt, teste Philosopho, dicente: etiam ex falsis commendabor: quia veritatis inuestigandæ viam & materiam præbui, præparaui, & iuuat, vt veritas sciatur. Hinc dicit idem Lucas *in d. loco*; cum ergo tanta munera scriptorum prudentia priuatim publiceque omnibus fuerint præparata, non solum arbitror palmas & coronas his tribui oportere, sed etiam triumphos, & inter Deorum sedes eos dedicandos iudicari, & dicit hæc scri[...] *in libro victoria. archit. Ctoria*; & tales e[...] multum commendat Hierony. super E[...] 2. *ca.* De laude vero scriptorum scripsit am[...] Ioan. Abbas sancti Martini Episcop. in Sp[...] hem, & Ioan. Gerson *in lib. quem fecit de laude scriptorum, qui incipit: Scrutari scripturas.*

Sed vtrum scriptores librorum debeãt nomina sua in suis libris inscribere, Ioan. Andr. plenissime *in Mercurialib. in data post regulas iuris*, vbi arguit ad vtramque partem, & pro vtraque parte multa bona argumenta adducit, & ibi etiam ponit, an liceat Doctori ex[...] dicere laudem suam, vide eundem & *in reg.* [...] *§. fin. de renun. extra.* & per Doctores *in leg.* [...] *C. de nouo Cod. compon.* vbi dicit Alb. quod licet in ore proprio sordescat laus; tamen etiam & Deus, & Paulus, & Ang. quandoque se laudauerunt ore proprio, vt supra dixi *in 1. [...] cons. incip. consideratio erit, an homo gloriari debeat, &c.*

VIgesimanona consideratio; Antiqu[...] Doctor iuniori præferri debet, secundum gloss. *in versi. nouum. in leg. cum quid. ff. si cer. pet.* facit text. *in leg. 1. ff. de albo scriben. & in cap. 1. extra de maior. & obed.* notatur expresse in [...] *audient. in verb. iudice. in Authent. de defen. ciuitat. coll. 3. & in leg. 1. Cod. de consul. lib. 12. & leg. fin. Cod. de decu. eod. libr.* facit *l. semper in ciuitate nostra. ff. de iure immu. leg. fin. ff. de fid.* [...] *strum. c. Episcopi.* & ibi gloss. vnic. 24. *dist.* & ibi *l. prouidendum. in prin.* ibi; *aut vetustas.* & ibi gloss. 2. *Cod. de postul.* vbi dicit, quod seniores aduocati præferuntur iuuenibus: de quibus supra dictum est *in 7. part.* Et facit; quia senes melius scire præsumuntur. facit gloss. *in ca. si viue. 16. quæst.* 1. vbi dicit, quod seniores Magistri potius sunt audiendi, quam iuuenes.

Etiam

tam faciunt per me dicta *in comment. nostris* [in] *consuetud. Ducatus Burgund. in procœm. in* [rub.] *de nostre conseil. & in gloss. ordonné.* vbi [pro]posui, quod Consiliarii seniores & antiquiores præferendi sint. Facit & ratio *c. nisi cum pri-* [dem.] *§. alia vero causa. de renun. Extra.* Quo[ni]am qui est ætate maior, præsumitur maturiore sensus præstantior: & facit *c. sciendum. i-* [bi] *accessit etiam dæmonibus. & ibi gloss. magna.* [et] *Item quia per antiquitatem. 26. quæst. 4.* Nã [præ]sumitur ex rerum experientia Doctoris, quod sit sapientior. & *cap. porro Moysi.* qui est [in] *c. 84. distinct. & Prouer. 20.* Præsumuntur [eti]am senes probi, scientes, graues, vt dicit Lucas de Penna *in leg. 1. Cod. de consulib. li. 12.* vbi [po]nit in quibus senes & iuuenes sunt laudabiles & etiam vituperabiles: & vt dicit gloss. [in verb.] *ad senilem. in c. cum in iuuentute.* quod [sunt ho]m. *de præsumpt. extra.* meliores iuueni[bus præ]sumuntur seniores, & consilium senum melius est, quam iuuenum. *ca. ex multa.* [in] *secundo quæsiuisti. in fin. extra.* hinc dicitur: Consilium iuuenum Roboam fecit egenum. [in] *cap. Eccles. 16. q. 1.* & etiam his versibus ostenditur:

Roma vetus veteres cum te rexere Quirites,
Nec bonus immunis, nec malus vllus erat.
Defunctis patribus successit praua iuuentus,
Consilio cuius præcipitata ruis.

Dixi alibi. Et vt dicit text. *in ca. fin. 20. dist.* seniores sunt potius interrogandi & consulendi, quam iuuenes. Vnde & Iurisconsultus quandoque ex verbis senum rusticorum argumentari solet. vt *in l. si chorus. § 1. ff. de leg. 3.* Et dicit Bald. *in cap. 1. per illum tex. de renun. extra.* Plus valet vmbra senis, quam eloquentia, aut gladius iuuenis. idem Bald. *in l. cum in antiquioribus. Cod. de iure deliber.* Fel. *in capitulo primo de maiorit. & obedientia.* Et ad prædicta videatis dominum meum Iasonem *in leg. cum quid. in 2. lect. in penult. & vltim. column. ff. si cert. pet.* vbi ponit, in quibus actibus iuniores postponuntur senioribus, & seniores præferuntur. Et de huiusmodi præcedentia respectu antiquitatis, dicam infra [in hac] *xi. parte*, quando antiqui & seniores ciues præferuntur cæteris. Decius tamen *in dict. ca. clerici. colum. 5. in 4. & 6. fallentiis*, dicit hoc esse verum in honoribus delatis, sed in honoribus deferendis non antiquior, sed magis idoneus præferendus est, vt per text. *in leg. honores. in princip. ff. de decurion.* ad idem textus, *l. Vnicuique. Cod. de proximis sacr. scrin. libr. 12.* facit text. *in §. ordinationem. in Authen. de monachis. coll. 1.*

Ex prædictis etiam dici potest, quod ista antiquitas considerari debet etiam respectu ætatis, licet dominus Philip. Dec. *in dict. cap. clerici, in 2. col. de iudic. extra.* dicat, quod antiquior in hoc intelligitur non ætate, sed gradu & dignitate, & dicit glo. notabilis *in verb. antiquiores. in cap. statuimus. de maior. & obed. extra.*

Et ista consideratio ampliatur & procedit, etiam si posterior sit ditior vel nobilior; quia istæ qualitates non tollunt prærogatiuam temporis à iure ordinatam, vt notabiliter voluit Innocentius *in dict. capit. statuimus.* sed considerantur data paritate in tempore, vt notat Bart. *in l. 1. ff. de obseq.* Bald. *in l. nemini. Cod. de aduocatis diuersorum iudic.* Dec. *in d. c. clerici.*

TRigesima consideratio; Doctor in scientia excellens etiam si sit iunior, antiquiori præfertur, per gloss. *in verb. tempus in §. ordinatione. in Authent. de monachis.* & ibi Ang. *coll. 1.* facit *l. prouidendum, in princip.* ibi; *aut meritum.* vbi Sali. notat. *Cod. de postulan.* imo fortius tenuit gloss. 1. *in l. 1. Cod. de annonis ciuil. lib. 11.* Quod scholaris, si sit peritus & excellens doctrina, Doctorem præcedere debet in sufficientia; cum non pro titulo dignitatis, sed pro meritis stipendia assignari debeant, secundum text. ibi: & quomodo procedere debeat illa gloss. vide Panorm. *in dict. cap. clericis.* Facit text. pro huiusmodi excellente *in l. sed & reprobari. §. valde disciplinatos. ff. de excusat. tutel.* & ibi Bald. notat: & per illum text. dicit Rom. quod alias fuit determinatum Bononiæ, vbi erat statutum, quod minor vigintiquinque annis non posset habere lecturam ordinariã, fuit recessum à statuto propter excellentiam. ita notat Ro-

man.*in leg. si vero.§. de viro. ff. solut. matrim.* & sequuntur Alex. & do. meus Ias. *in d. leg. cum quid ff. si certum pet.* & Felyn. *in rubr. de maio. & obed.* & Decius *in d. c. clerici.* Homini enim excellenti deferendum est in multis, prout enim primo vobis exemplo tradidit Athenarum excellens Curia in persona Xenocratis Philosophi, cui testimonium reddenti propter eius excellentiam iuramentum remiserunt, soli eius verbo credentes: quod sibi iudicibusque suis nunquam remiserant: de quo Valerius *lib. 2. tit. de maiestate.* Pariter Senatus Romanus accusationem lege Iulia repetundarum contra Metellum consulem Numidicum propositam, propter eius excellentiam & sanctitatem repulerũt, vt refert idem Valerius, *lib. 2. in prin.* Similiter Alexand. Magnus, licet Thebas igne & ferro militibus diripiendas concessisset, vnicam Pindari clarissimi illius Philosophi domum propter ipsius excellentiam cremari vetuit, secundum eundem Valerium, *libr. 8.* Et licet Dionysius tyrannus fuisset, Platonem sapientem propter eius excellentiam honorifice suscepit, narrãte Polycrat. *lib. 8. ca. 38.* Platoni obuiam Dionysium tyrannum vncatam nauim misisse Plinius refert, ipsumque quadrigis albis egredientem in litore excepisse. Fertur & Mythridates Persarum rex imaginem in Academia locasse, & ei inscriptum: *Mythridates Rodobati filius Platonis, hanc Musis imaginem dicat.* Cneus Pompeius Possidonii domum intraturus, lictorem, id est, pedellum præeuntem vetuit de more pulsare fores, sed consulares fasces ianuæ Philosophi inclinari, submittique iussit. Hippocrati quoque Pythagorę discipulo, ob singularem eius doctrinam, auxiliaque medicinę hominibus impensa; Honores, quos Herculi consueuerat impendere, Græcia dicauit.

Iura etiam relaxantur propter excellentiam hominis. Eo, quia vir multum excellẽs in sua arte propter eius excellentiam & eminentiam non punitur ad mortem, vbi deberet puniri, text. est *in l. ad bestias ff. de pœnis.* dom. meus Ias. *in l. 1. in 2. col. ff. de legibus.* Nam inter artifices longa est differentia & ingenii & naturæ, & doctrinæ, & institutionis. verba sunt tex. *in l. inter artifi. es ff. de solut.* Multa alia de excellentia hominis, quæ in pluribus relaxat ius, vide per G. Benedicti *in sua repe. ca. Ray. in verb. Adiectæ. insequendo materiam* [illegible] *usque ad finem. de testam. excellentis, à num. 18.* [illegible] *extra.* Nec in hoc fit iniuria maiori, si à minore melius dicitur, in iure *l. potioris. §. 1 C. de off. Rectoris prouinciæ.* & antiqui Doctores non sunt maiores nouis in solertia. gloss. *in ver. iudice. in §. audient. in Authent. de defens. ci. collat. 3.* Et quandoq; reuelatur minori, quod maior & antiquior ignorat. vt *in cap. ad aures* [illegible] *extra.* Et si malitia [illegible] *entiam. in gl. ff. 1. de consuet. extra.* & ibi no. [illegible] suppleat ætatem, vt *in cap. monachus.* & ibi no. quæ allegatur ad [illegible] tatur in gloss. *in verbo. deuotio.* quæ allegat ad hoc *l. 3. Cod. si minor maior. se dix. & cap. de illis. 2. extra de desponsat. impub.* Non est mirum etiam si scientia suppleat. *leg. 1. Cod. qui & aduersus quos. & cap. fin. extra de despons. impub. & leg. vnicuique. Cod. de prox. sacrorum scrin. lib. 12.* cum sit donum Dei, vt *in cap. qualiter. extra. de electIon. & in ca. illo vos. de pignor. extra.* Ita quod sunt aliqui, qui plus addiscunt in vno anno, quam alii in tribus; quia tunc ingenii ipsorum vtetur diplomate, vt *in l. continuus. §. cum ita. ibi; quod si diplomate vsus. ff. de verbor. oblig.* præsertim quando sunt iuuenes; qui ad addiscendum sunt natura aptiores. *l. præcipi*[illegible] *unt. ff. de ædil. edict.* Nonne Bald. qui in 15. suæ ætatis anno publice repetiit *leg. centũ Capua ff. de eo quod certo loco.* dignus erat & excellens inter alios, & erat aliis præferendus? Barbatia etiam, qui secundo anno, quo leges audire cœpit, publice sub domino Ioan. de Ana. de iure respondit in materia satis difficili. *leg. 1.* [illegible] *cond. indeb. ff.* & anno tunc sequenti, & sic in triennio sui studii ad legendum publice conductus Bononiæ extitit, vt ipsemet attestatur *in capit. cum vigesimum. in 15. colum. ff. de offic. deleg. & in cap. fin. in princip. de solut.* Conciuis etiam & contemporaneus noster dominus Dionysius Poillor, olim Magister ordinarius requestarum Regis, nunc præsidens in Parlamento Parisiensi effectus, fuit Doctor in ætate 20. ann. in vniuersitate Ticinen. & similiter viri excellentes in iure nostro conci-

[con]ciues & contemporanei nostri do. Fran[ci]scus, & Ioãnes de Monthelono effecti sunt [D]octores in ætate XXII. ann. Ego vero in æ[tat]e viginti vnius assidebam Capitaneo Iu[stiti]æ Mediolani, & in ætate vigesimisecundi [an]ni effectus sum Doctor in vtraq; censura, [lic]et immeritus. Et aduerte, quod dato con[cur]rente de excellentia inter aliquos, ipsa est [pr]obanda per quindecim testes, & non mi[n]ores, per text. qui est singularis *in l. vnicuiq;. §. primatum eiusdem, &c. C. de proxim. sacr. scrin. lib. 12.* prout tenet dom. meus Ias. *in l. cum quid. col. 4. ff. si cert. pet.* & G. Benedict. *in loco supra alleg. num. 20.* Aduerte etiam, [qu]od non omnis excellentia est laudanda, & [ho]nesta, sed solum illa, quæ procedit ex virtute, [vt] Aristot. *lib. 3. Politic. cap. 9.*

[V]igesimaprima consideratio; Doctor [cre]atus à summo Pontifice, vel Impera[tore] præferẽdus est Doctori ab alio inferio[re] creato, etiamsi talis ab inferiore creatus [si]t antiquior. Ita tenet Rom. *in l. si vero. §. de viro. in 49. col. ff. solut. matri.* sequitur do. Alexan. *in l. 2. §. si prius. ff. de vulg. & pup. subst.* [&] *in cap. per tuas. extra de maior. & obedien.* vbi [Ab]b. post alios, qui idem dicunt in militibus, [de] quo supra dixi. & Pan. *in cap. postulasti. col. [..] de conces. praeben.* & fuit dictum Francisci [Ari]gini *in leg. 2. per illum text. ff. de albo scrib.* [v]t refert Barbatia *in cap. quod clericis. in [pe]nult. colum. extra de foro compet.* & facit glo. [fi]n. *in leg. restituendæ. C. de aduoc. diuers. iudic.* [&] *in c. dominus noster.* quod est *c. pen. in glos. in [ver]bo eloqu. 93. dist.* & per gl. vnicam *in c. fi. 97. dist.* [Ill]ud tenet, & sequitur dominus meus Ias. *in l. 2. §. prius. ff. de vulg. & pupil. & in leg. si quis maior. in fin. C. de transact.* & idem Fel *in rub. de maior. & obed.* quod dicit idem do. [me]us *in d. §. prius.* intelligendum esse in do[c]tore ab Imperatore, vel Papa cũ rigore exa[mi]nis, secus si sit Doctor simplici verbo; puta [fact]o Doctor, quod potest facere Imperator, [vt] notat Ang. *in leg. cum salutatus. C. de senten. [pa]ssis.* Et talis sic doctoratus non præcedit [do]ctorẽ cum rigore examinis, vt tenet An[dr]eas Sicul. *in prooem. cle. in 14. col.* & Mar. Si[cul]us *in ca. qualiter & quando. in 3. notab. extr.* *de accusat.* per text. *in l. nemo. Cod. de aduoc. diuers. iudic.* Dicit enim Bart. *in l. Magistros. C. de professo. & medicis. lib. 10.* quod tales præsumuntur paruæ doctrinæ. Sed tamen, vt dicit Philip Dec. *in d. c. clerici. de iudic. in 3. colu.* istud videtur potius procedere de æquitate quadam, quam ex rigore iuris: quia tota vis in ipsa dignitate consistit, quæ ab Imperatore etiam sine examine tribuitur: cum ipse solo verbo Doctorem creare possit; & quia talis prærogatiua dignitati conceditur, quo casu exercitium non consideratur, vt notat Dominicus *in proœ. sexti. in fin.* Bald. *in l. qui sub prætextu. C. de sacrosanc. Eccles.* Bart. *in l. maximarum. in fin. Cod. de excusat. munerum. lib. 10.* & argum. *in d. c. clerici.* vbi etiam cõcludit, quod Doctor ignarus gaudet priuilegio Doctorũ; & ibi vide. Quando quis est in matricula alicuius artis, si non exerceat artem, an debeat gaudere priuilegio illorum, vbi dicit, quod sic, donec fuerit remotus. Plus dicit idẽ Dec. *in d. cap. clerici.* quod idem dicendum est de doctorato à Comite Palatino qui authoritatem doctorandi aliquem specialiter habet ab Imperatore vel Papa; quod dicit secus, si haberet potestatem doctorandi generaliter, nõ nominando personam, arg text *in cap. hi qui.* ibi; *Vel alterius autoritate Apostolica sibi specialiter in hac parte concessa. de præb. in 6.* & facit text. *in cap. si cui. de præb. eo. lib. & cap. seq. & c. is cui. de offic. deleg. d. lib.* Et ad hoc facit; quia ille, qui simpliciter consequitur potestatem à Papa, vel Imperatore, non videtur habere illam prærogatiuam, quæ in ipso Imperatore vel Papa consideratur, vt notat Innoc. vbi loquitur in materia dispensationis. *in c. dudum. le second. colu. fi. ver. item si Papa mandat alicui. de electio.* & idẽ Bal. *in l. si testamentum. in prin. C. de testam. vers. item potest* Fel. *in c. postulasti. colu. 15. versic. quartus casus. de resc.* Alex. *consil. 94. incip. consideratis. col. pen. lib. 1. & in consil. 60. col. 7. in c. visa legitimatione. lib. 2.* Quod tamen intellige verum, nisi nomina illorum exprimãtur, cum quibus facultas dispensandi conceditur, vt not. Ioan. Milis *in repertorio. in verb. dispensatio.* quem allegat Fel. *in d. c. postulasti.* sed est dictum Spec. *in 1. de dispensatio.*

§. videndum restat. char. 7. versi. quid si Papa dat potestatem alicui. in fine.

Et dicit Decius idem esse, si autoritas doctorandi tribueretur expresse cum illa prerogatiua, quæ esset in ipso Imperatore, vel Papa, vt in simili notat Bald. *in l. filius. ff. de testa. milit.* Alex. *in consi. 67.* incipient. *consideratis. versi. corroborantur prædicta. in 1. volum.* Paul. Cast. *consi. 225.* incip. *super primo dubio. col. pen.*

Secundo; limitat Fel. *in c. per tuas. extra de maior. & obed.* dummodo Imperator creet eos in terris Imperii; quia si sint creati extra, non habet illam præeminentiam: imo creati à Papa in terris Ecclesiæ præferuntur. Cum creati ab Imperatore non habeant prærogatiuam in terris Ecclesiæ. allegat Pet. de Anch. *in consil. suo 316.* incip. *primum dubium.* vbi dicit, quod Imperator iurans non excercere iurisdictionem in terris Ecclesiæ, non potest etiam creare Doctorem.

Tertio; limitat non habere locum in Doctore creato ab Imperatore in iure Canonico, & in Sacra pagina; quia de istis non videtur ei data potestas. & verba intelliguntur, secundũ quod petitur qualitas illius, in quem pro eruntur, *l. plenum. §. equiti. ff. de vsu & habitat.* & notatur plene per Fel. *in c. causam. de resc.* & cum Imperator subsit istis scientiis, iuxta notata *in c. Eccl. de constit. extra.* non videtur talis doctoratus posse emanare ab eo in tali materia. ita dicit Fel. *in d. ca. per tuas.* audiuisse alias fuisse attentatum: sed, quia non reperit scriptum, non affirmat.

TRigesimasecunda consideratio; Ex quo Doctor creatus ab ipso Papa vel Imperatore, præferendus est, ratione maioris dignitatis creantis; ideo videtur dicendum, quod creatus in maiori, famosiori, & digniori vniuersitate sit aliis præferendus. Et ideo Doctores in Theologia & iure Canonico, aut medicina in vniuersitate Parisiensi, præferri debent omnibus aliis Doctoribus in illis sciẽtiis, creatis in aliis vniuersitatibus reddendo singula singulis, & data paritate in reliquis: cum illa vniuersitas sit maior, dignior, & antiquior omnium vniuersitatum, maxime Galliæ, & apud nos, & maxime in sacra Theologia, quæ semper floruit in dicta vniuersitate. Quæ quidem vniuersitas à Carolo Magno Rege Francorum fuit instituta, vt refert Guag. *in suis Chronic. 4.* Nam delati nauę ex Scotia Claudius, & Io. Rabanus, & Alcohuinus ex venerabilis Bedæ discipulis in Galliam cum venissent, nec quicquam, præter bonas disciplinas patria exportassent, se sapientiam profiteri, eamque venalem proclamant. Qua re ad Carolum perlata, illos ad se vocat; vocati libere profitentur, sapientiam illis esse, quam adipisci cupientes gratis edocerent, si vita locusq; tantum eis præberetur. Intellexit Imperator ingenuam hominum mentem, eosq; cum aliquot dies apud se tenuisset, videns, quod studia literarum iam erant vbique in obliuione, vt dicit Ant. Flor. *in sua historia. in 3. part. tit. 14. c. 4. §. 12.* Claudium conuersari Parisiis, & generosos adolescentes bonis disciplinis instruere iubet. Ioannem vero Papiam misit, & monasterii S. August. iuxta Ticinenses, quod est in Papia, eidem delegauit, vt refert idem Flor. vbi supra. Hoc initium habuit Parisiensis schola, celebre mox Philosophis ac Theologis Gymnasium. Dicit etiam Zabarella Cardinalis *in cle. 1. de Magistris. in 5. q.* quod fundatores studii Parisiensis fuerunt Alcohuinus, Rabanus, Claudius, & Hestorus: &, vt ibi dicit, legitur, quod caput aureum statuæ, de qua *Dan. 2.* per Carolum Magnum exercuit Deus in Scotis, qui cum Franci regnarent, & essent in studia literarum non haberent, contingit obliuione, & cultus Dei periret, contigit duos Scotos monachos de Hybernia cum mercatoribus Britannis venire ad littus Gallicum in sacris, & secularibus literis eruditos, qui cum nihil venale ostenderent ad turbas venientes causa cantandi, clamabant: Siquis esset auidus sapientiæ, veniat ad nos, & accipiet eam: nam apud nos non est venalis. Et aliis putantibus illos esse insanos, venit ad aures Regis, vocatique sunt ad eum, & cum interrogarentur, an haberent sapientiam, dixerunt, quod sic, &, se paratos eam dare petentibus in nomine Domini. Quo quærente, quid pro ea vellent? responderunt tria: Bona

na loca, animas ingenioſas, & alimenta. nc Rex gaudens cum iret ad bellum, v- nomine Clementem dimiſit Pariſias, & biles pueros ei commendauit, & victualia miniſtrari præcepit, & loca optima conceſ- Alium ſecum in Italiam duxit, cui mona- rium in Papia S. Auguſt. delegauit, vt qui llent addiſcere, ad eum accederent. Et hoc dito, quod Rex gratanter ſapientes & re- gioſos admitteret, venit Alcohuinus ad eũ omnibus ſcripturis exercitatus, quem vſq; ad finem ſecum retinuit, niſi cum ibat ad bella, & dedit ei Abbatiam S. Martini; vt ibi quando Rex eſſet abſens, quieſceret, & ad ſe fluentes inſtrueret, & ſic Franci æquati Rom. & Athenienſibus quo ad gloriam orum in liberalibus artibus. Hæc ille, *v-* *ra.* Nolo prætermittere, quod hoc et- pore ex dictis Gaguin Anto. Floren. *ſtoria.* & etiam Zarabellæ *in locis præ-* *allegat.* ſchola, vniuerſitas ſeu Gymnaſium Papien. habuit ſaltem initium, ex quo con- dere poteſt cum vniuerſitate Pariſienſi de itutione eodem tempore facta, & ſic de ritate temporis; & hæc dico, eo; quia fui a- mnus & ſcholaris Papienſis ſub quondam colendæ memoriæ do. meo Iaſ. de Mayno ceptore meo excellentiſſimo, & ibi do- ratum accepi ſub eo, & dom. Franciſqui- de Curte, nec non domino Philippo De- cio, ac domino Rocho de Curte, qui fuerunt dem præceptores mei eximii per quin- quennium. Et ideo nolui tacere laudem il- lius vniuerſitatis Papienſ. quæ me enutriuit, educauit, & aluit in iure Canonico & Ciui- li: poſtquam tamen habuerim prima cuna- bula in vniuerſitatibus Dolana & Pictauien. de quibus infra dicturus ſum, prout ſub loco quadrabit de vnaquaque.

De vniuerſitate vero Paduana dicit Zara- bella *in clem. dudum. ver. ab olim. de ſepultu.* & c. de Aret. *in procem. ff.* quod ciuitas Padua- ex conſuetudine longiſſima habet ſtudiũ. *in cle. 1. de Magiſtris. in 5. q. in fin.* dicit, quod non eſt memoria quando incepit: habuit ta- men, vt dicit, poſtea priuilegia & Apoſtolica & Imperialia.

Sic ergo ex prædictis conſtat, quod hæ v- niuerſitates, ſcilicet, Pariſienſis & Papienſis habuerunt ſaltem initium tempore Caroli Magni Francorum Regis circa ann. Domini 740. & Anton. Florent. nunc canonizatus, *in ſua 2. parte hiſtoriæ, lib. 14. c. 4. §. 12.* prædi- cta de ſtudio Pariſienſi narrat. *& in c. 5. in fine* dicit, quod ille Alcohuinus origine Anglus in Philoſophia excellentiſſimus ſtudium ab vr- be Romana tranſtulit Pariſias. Quod ſtu- dium è Græcia ad vrbem Romanam transla- tum fuerit à Romanis. Et apud nos tenetur pro primo & principaliori totius Galliæ vni- uerſitate, quo ad Philoſophiam, Theolo- giam, Artes, Medicinam, & cæteras artes: ſed non quo ad leges: quoniam in ea non legun- tur leges nec iura ciuilia, vt eſt text. *in c. ſuper Specul. extra de priuileg.* Rationem duplicem aſſignat ibi text. ne ſcilic. iura ciuilia ſint im- pedimento Theologiæ, vt etiam dicit Lucas de Penna *in l. vnica. colum. 6. C. de ſtudiis liber. vrbis Romæ, lib. 11.* Et quia ciuitas Pariſienſis eſt maior, & principalis ciuitas Franciæ, vbi non vtuntur Franci legibus Romanorũ Im- peratorum, cum eas non receperint, vt ait gl. *in c. de accuſationib. 3. q. 5.* dixi ample; eo, quia Franci nõ ſubiiciuntur Imperatori in aliqui- bus, vt dixi ample *ſupra in 5. parte.* Imo etiam Hiſpani non vtuntur legibus Imperialibus. Et quod plus eſt, Hiſpani alias ordinauerunt in Regno, quod quicunq; allegaret leges Im- peratorum in iudicio, capite puniretur, vt di- cit Oldra. *conſi. 69.* & alias fuerunt expulſæ leges Regno Hiſpaniæ, ita quod fuit prohi- bitum, ne quis retineret libros, vt refert Io. Lupus *in repe. rub. de donatio. inter vir. & vxo. in princip. ver. idem mihi videtur dicendum. in antiquis.* refert tamen Ioan. le Maire, *in illu- ſtrationibus Galliæ. in 3. lib. in c. incip. Semyra- mis,* quod Sarron filius Magi, III. Rex Gallo- rum primus inſtituit ſtudia, vniuerſitates, & collegia publica ad refrenãdam ferocitatem & vitam hominum ferinam. A quo Celtarũ Theologos & Philoſophos vocauerunt Sar- ronidas: in maximo & præcipuo quondam honore habitos. Et hæc excerpſit Io. Le Mai- re à Beroſo, *lib. 15. antiquitatum.*

Sed redeundo ad propositum, vnde digressi fueramus, etiam in Gallia apud nos sunt aliæ celebres, & famosæ vniuersitates, vt est vniuersitas Tholosana, quæ est de vniuersitatibus approbatis in Gallia, vt dicit Io. de Plat. *in §. item Romæ Grammatici. circa fin. Inst. de excus. tut. vel cur.* & vt ait Philip. Berg. *in suo supplemento Chronic. lib.* 7. Io. XXII. In ciuitate Tholosana bonarum literarum Gymnasium constituit, ex quo de approbatis dici debet.

Est etiam vniuersitas Aurelianensis, quæ similiter est approbata, saltem ex consuetudine tanti temporis, cuius initii memoria nō extat in contrarium, & habet priuilegia tam Apostolica, quam Regalia. Cuius tamen institutionem primariam non memini legisse, nec parum admiror, cur Pyrrhus Doctor dictæ vniuersitatis, qui supra decennium fatetur se ibi legisse in Panegyrico Aureliæ, quem reperies post commentaria consuetudinum Aurelianarum, vbi laudat & ciuitatem & vniuersitatem prædictam. Eius tamen fundationem (vt ita loquar) & vnde & quando ortum habuerit, vel scienter vel ignorans prætermiserit.

Est & alia vniuersitas, quæ Pictauiensis dicitur, quæ est excellentissima, & de antiquioribus huius Regni, in qua omnes scientiæ liberales leguntur, exercentur, profitentur, & in ea etiam extraordinariæ tex. iurium ciuilis sc. & Canonici. In quo audiui omnes text. meos iuris ciuilis & canonici, & studui per triennium cum dimidio: sed in fine legi instituta cum certis aliis sociis meis, & maxime conuersatus sum cum excellentissimo viro Magistro Thoma Cusenier Vascone, propter eius excellentem doctrinam, vt viderim eius modum studendi, audiui postmodum, quod fuit aduocatus fiscalis in Parlamento Burdegalensi, Deus eum conseruet, & longæuos eius vitam protrahat in annos, si superstes fuerit, post obitum beatitudine fruatur. Quoniam, vt verum fatear, multum illi debeo, & ab eo multa didici, & multa singularia sub eo scripsi. Nec credo vnquam vidisse, aut audiuisse sibi similem in iure ciuili, nec tempore suo fuisse similem in Gallia, qui veros sensus legum, vt ipse, haberet, caperet, & intelligeret. Illa enim vniuersitas tēpore meo abundabat Doctoribus excellentissimis, & legentibus & aliis lectoribus doctissimis in omni scibili, ita quod affluebat ibi multitudo scholarium diuersarum nationum, & Franciæ, Flandriæ, Scotiæ, Alemanniæ, & Britanniæ, cum viderim in ea vltra 4000. scholarium studentium & residentium: & quia in ea legūtur omnes scientiæ liberales, Theologia, scil. Iura Canonica & ciuilia, medicina, artes, & cæteræ, prout in vnaquaq; vniuersitate doctorari plures, dicenda est de famosis vniuersitatibus huiusce regni; cum etiam multa priuilegia tam Apostolica, quam regalia habeat, vt ex eorundem conseruatoribus apparet. Multi viri solennes & literatissimi, antiquitus in prædicto Gymnasio floruerunt, vt Guilielmus de Monte Lauduno, Doctor in vtroque iure, qui Commentarium egregium & vtile fecit super Clementinis, & restaurator dictæ vniuersitatis post longa bella fuisse dicitur. Item Nicol. Dorbellus doctor Theologus: cæteros omitto; quia est vltra propositum, nec intendo repetere egregios gemmas iuris interpretes, qui in vnaquaq; vniuersitate floruerunt, quique scribendi laborem nō refugerunt: vt docta volumina ex eorum officina producta comprobant, & in eorū laudibus efferendis stylus, vox & vires deficerent, & tantus est numerus, vt nec singulis satisfacere possem, nec orationi colophonem, hoc est, finem imponerem.

Alias est vniuersitas, quæ dicitur Carturcene; quæ fuit instituta per Io. XXII. vt refert G. Bene. Doctor dictæ vniuersitatis *in suam repetit. c. Rayn. in verb. & vxorem nomine* [illegible] *lasiam in success. ab intest. num.* 595. *extra* [illegible] *stam.* & idem Bened. *in d. gl. num.* 146. dicit quod in collegio S. Nicolai, quod est collegium Doctorum prædictæ vniuersitatis, non admittuntur extranei, sed tantum oriundi ex prædicta vniuersitate. Sic etiam faciunt Doctores Papienses Mediolan. & Parmenses, & fere in omnibus collegiis Italiæ non admittuntur nec recipiuntur extranei, & nō oriundi, &

& Doctores dictorum collegiorum habēt
ulta priuilegia. Et licet Mediolani, vt dixi,
xtranei non admittantur ad prædicta colle-
ia Doctorum, nec acquirere possint immo-
ilia in eorum districtu. Ego tamen, cum as-
sidebam Capitaneo iustitiæ Mediolani, & es-
sem Magister requestarum Illustrissimi Prin-
cipis Domini Caroli Abasiaci tunc locumte-
nentis generalis pro Rege Francorum in Ita-
lia, fui admissus ad prædicta ex priuilegio
Mediolanensium, qui mihi obtulerunt tale
priuilegium, quod gratanter acceptum ha-
bui: sed eo nunquam vsus sum, nec volui.
Etiam hac occasione vocatus fui de collegio
...ensi, sed non fui inscriptus: ex quo post-
...non fuit mihi tempus ad me transferen-
...ad locum pro præstatione sacramenti.
...nses etenim Doctores vltra prædicta
...magis grauant extraneos, cum nolint
... extra eorum vniuersitatem crea-
...os, & sic extraneos ab eorum vniuersitate,
...Theoriam eorum ad Practicam deducere, &
...practicare, vt voluerunt facere de Docto-
...is in medicina extra eorum vniuersitatē
...creatos, quos nolūt pati ibi practicare. Quod
...on video multum æquum nec iuridicum.
... illud videtur quodammodo sentire na-
...am caninam; cum non solum quid cape-
...non possunt, sed etiam aliis capere nō per-
...tunt. Cum & pro eis, & pro aliis sit suffi-
...ens vniuersitas Parisiensis, & si sint doctio-
... aliis, demonstret vnusquisque, quod sciat
...e scire suum, cum alias nihil sit, *testante
Persio in suis satyris.*

...enim oriundi & originarii sint cæte-
ris præ...ndi data paritate in reliquis, vt te-
net Roc. de Cur. *in tract. de iure patron.* quem
...sub eo. *in verb honorificum. in* 21.*col.* &
C. Benedict. *in sua repet. c. Raynutius in d. ver.
& vxorem nomine Adelasiam à num.*1048.*vs-
que ad num.*1057. & Barbat. *consi.*24.*in* 1.*vol.*
... dixi *in seq. part. in* 22.*consid.* Tamen extra-
... & peregrini non sunt omnino reiiciendi,
...in totum abiiciendi. Maxime in exercitio
...is & scientiæ, & in officiis secularibus;
...am præferantur originariis, *l. fin. C. de crimi-
... sacrilegii.* Nam Carolus Magnus non eie-
cit Claudium & Ioannem Scotos sapientes
& sapientiam docere cupientes; sed vnum
præposuit Parisiis, alterum Papiæ. In his ar-
bitror meliorem & humaniorem esse natu-
ram Iuristarum in Gallia. Cum non solum o-
riundos & originarios; imo etiam quoscun-
que extraneos alienigenas & peregrinos ad-
mittūt, suscipiunt, & honorant, & collaudāt;
cum non habeant respectum ad loca, vnde
sint orti: sed an sint scientes, sapientes & do-
cti: & eos, si tales fuerint, amore scientiæ ve-
nerantur, amant, & benigne recipiunt, tra-
ctantque. De his originariis, & peregrinis,
seu extraneis quomodo præferuntur, dictu-
rus sum latius infra *in* 11.*part.*

Alia est vniuersitas in Gallia, quæ dicitur
vniuersitas Montis Pessulani: & quoniam
studium generale, seu vniuersitates, non so-
leant nec debeant fieri, nisi in ciuitatibus, vt
est glossa in verbo, *Bononiæ.* & ibi Panorm. &
alii *in prooemio decretalium.* per text. gloss. &
Doct. *in l. vnica. C. de studiis liberal. vrbis Ro-
mæ. lib.*11. & per gloss. in verb. *hac regia. in l. v-
nica. Cod. de profess. qui in vrbe Constantinopol.
lib.*12. melior text. *in prooemio Digestorum.* §.
*hæc autem tria. & ibi gloss. in verb. Regiis vrbi-
bus.* Tamen ibi est vniuersitas approbata (li-
cet sit castrum) vt est apostilla finalis pro hoc
ad Dynum *super prooem. de regul. iuris.* quæ est
Nicolai Boerii, quæ dicit se ibi originē sum-
psisse, & studuisse in vtroque iure, & fuit Pla-
centinus glossator antiquus, qui primus dictā
vniuersitatem erexit, & iacet ibi sepultus.
Similiter Do. Azo in dicta vniuersitate legit,
& composuit ibi suam Summam *super tribus
libris C.* vt ipse refert *in princip. dicta Summæ.*
Dicit etiam Ioan. Fab. *in* §.1. *Institut. de societ.*
quod studuit in Monte Pessulano, & etiam
Iac. Rebuffi, & multi alii; ex quo potest & de-
bet dici vniuersitas famosa, prout & aliæ vni-
uersitates, de quibus supra. Et isto termino,
famosa, vtuntur concordata nostra facta in-
ter summum Pontificem & Christianissimū
Regem nostrum Franciscum, *in tit. de collatio-
nib.* §. *præterea volumus.* vbi inter cætera ca-
uetur, quod prælati debent prouidere de be-
neficiis in mensibus graduatis & nominatis

Mmmm assi-

assignatis, vacantibus illis graduatis simplicibus aut nominatis, qui in vniuersitate famosa per tempus competens studuerint. Et ideo prodest scire, quæ vniuersitas sit famosa. Quoniam ex quo requiritur, quod vniuersitas sit famosa; cum sit qualitas iuncta actui, non sufficit probare actum, scilic. quod studuerint in vniuersitate, sed etiam qualitatem illi adiunctam, scilicet, quod sit famosa: quoniam, vbi requiritur actus cum qualitate, non sufficit probare actum, nisi probetur & qualitas, & econtra. Bart. *in Fulcinius.* §. *cum hoc. ff. quibus ex causis in possess. eatur.* do. meus Ias. *in l. non solum.* §. *sciendum. in 1. col. ff. quibus ex caus. in poss. eatur. in l. 1.* §. *in eum. ff. ne quis eum, qui in ius vocatus est.* & Pan. *in c. 2. in 2. col. de resc.* & ibi Fel. *in 12. col.* Sed cum prædictæ vniuersitates sint notoriæ famosæ in Gallia, illa notorietas non est probanda; cum notorium releuet ab onere probandi. vbi dicit gloss. notabilis *in verbo alias. in cle. appellanti. de app.* Imo etiam videtur, quod non sit alleganda illa qualitas in prædictis vniuersitatibus; cum dato actu, & concesso, quod sit vniuersitas, satis est notorium, aut debet esse, & iudici, & partibus, quod est famosa. Cum tales supra nominatæ, sint satis superq; famosæ in Francia, secundũ doctrinam Bart. *in l. 3 ff. de iudic.* de qua materia do. meus Ias. *in l. ex quacunq; causa. ff. si quis in ius vocatus.* & dixi *in consuet. Ducat. Burg. in procem. in 1. gl. & in alio loco ibi per me alleg.* Ex quibus videtur concludendum, quod prædictæ vniuersitates supra nominatæ, videlicet Parisiensis, Tholosana, Aurelianensis, Pictauiensis, & cæteræ, sunt ita famosæ, quod non est nec proponenda nec alleganda famositas illarũ. Consulerem tamen, quod allegaretur. Ex quo nõ sunt omnes scriptæ in iure, sed de his, quæ sunt in iure descriptæ, & approbatæ de iure, vt est vniuersitas Romana, vt *in rubr. & l. vnic. C. de studiis liberal. vrb. Rom. lib. 11. & in c. 3. de priuileg. in 6.* & vniuersitas Bononiens. vt *in procem. Gregoriano, sexti, & Clementinarum.* & vniuersitas Paris. vt *in cle. 1.* §. *hoc sacro. de Magistris. & cap. super specula. de priuileg. extra.* quod talis famositas non est allegan-da nec probanda, cum, vt dicit Barb. *consi. 6.* *in 3. col. in 1. vol. incip. illud in medium referam.* Notorium legis non est allegandum.

Quid autem de vniuersitate Andegauensi, & Bituricensi, quæ etiam sunt in Francia, & Valentinens. quæ est in Delphinatu, an tales apud nos reputari debeant famosæ? videtur, quod cum hæ vniuersitates fuerunt à paucis annis erectæ (vt credo) ex priuilegiis Apostolicis, & Principum, quod de his est iustificandũ in aliis locis remotis, & extra sua [illegible] Sed quoniam in vniuersitate Bituric. Ar[illegible] episcopus loci, seu eius officiarii sciunt & [illegible] dent notorie ibi vigere vniuersitatem, non possunt ignorare priuilegia dictæ vniuersitatis in prædi[illegible] tis, ex quo tenentur illis graduatis in prædi[illegible]cta vniuersitate prouidere de beneficio, sic[illegible] ut & cæteris in aliis vniuersitatibus famosis graduatis, sed extra loca prædictæ vniuersitatis, crederem, quod ibi graduati tenentur iustificare, & probare famositatem dictæ vniuersitatis. Et idem dicendum est de vniuersitate Andegauensi. Ex quo bene fuisset actum (saltem ad tollendam omnem dubietatem) per summum Pontificem, & Regem nostrum, si fuissent nominatim expressæ vniuersitates, quas ipsi reputant, & tenent famosas, quo ad effectum prædictorum concordatorum.

Quæreret quispiam, nunquid graduato in vniuersitate Dolana, quæ est in Comitatu Burgundiæ, quæ non vtitur dictis concordatis, vel etiam ibi nominato ad beneficia consequenda, debeat prouideri de beneficio in Francia posito, quod illa sit vniuersitas famosa: vel cum notoriũ sit, quod Roma, Bononia, Papia, & Padua, quæ sunt in Italia, sint vniuersitates famosæ, & etiam apud nos; an ibidem graduatis debeat apud nos in Gallia prouideri de beneficiis vacantibus in Regno in vim gradus: & si ibi obtinere possint nominationes à prædictis vniuersitatib. dirigendas Episcopis & aliis collatoribus & patronis Galliæ & Franciæ ipsis concordatis subditis; cum non sint ipsæ vniuersitates subditæ dictis concordatis. Et ista non sunt sine dubio; eo, quia Papa, qui est supre-mus

tus omnium, & iudex, & Princeps. *c. cuncta per mundum. 9. q. 3.* fecit, & constituit prædicta concordata: & priuilegiatus, seu habilitatus in vno loco est vbique priuilegiatus. *c. vn. de clericis coniug. extra.* Et ideo in simili dicit Zabarella *in cle. dudum. §. ab olim. in 16. de sepult.* quod habens licentiam docendi ab illo, qui est Princeps omnium, potest vbique docere. Licet textus in dictis concordatis videatur facere in cõtrarium; cum loquatur de vniuersitatibus Regni Franciæ tantũ, *tit. de collat. §. monemus autem.* dicam in glossis meis supradictis concordatis, vbi quadrant ad propositum, nec sunt præsentis speculationis. Ad vnum tamen aduertendum est, quod studia talia possunt dici generalia, & sic famosa, etiam si priuilegia specialia non habeant. Et de ipsis non doceatur, quomodo talia reputentur à tali tempore, cujus initii memoria non extat in contrariũ. *ff.* & tenet gloss. *in verb. generalibus. in clement. dudum §. nos autem.* & ibi Zabarella *in 15. quæst. de sepult.* Quoniam tale tempus habet vim priuilegij, *cap. super quibusdam. §. præterea. & ibi gloss. in verb. non extat. memoria, quæ allegat concordantias. de verb. signif.* contra *l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quotidiana & æstiua.* Dixi ample *in Commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burg. tit. des iustices. § 2. & in glos. & la preuue estre* ... Princeps enim permittẽdo tanto tempore videtur concessisse, & reuocasse prohibitionem, de qua *in proœmio. ff. § hæc autem* ... Aliqui etiam videntur tenere, quod, an studia sint generalia, relinquitur arbitrio iudicis, nisi vigeat ibi sacra pagina, iura, & artes ibi doceantur, vt notat Host. *in cap. tuæ nec clericus non resident.* quẽ sequitur Paul. & Pet. de Anch. *in clem. dudum. de sepult.* Loca etiam vbi jura docentur debent esse insignia, & præclara. *§. hæc autem tria. supra alleg.* Et talia quibus hoc competat ex priuilegio speciali, vel de iure communi, vt *in cap. 2. de priu. in 6.* vbi dicit, quod studium generale, & priuilegiatum est Romæ, vel etiam de antiqua consuetudine, in cujus contrarium memoria non existat. Quia talia æquiparantur iuribus allegatis, vt dicunt Zabarella, & Petrus de Ancha. *in locis prætactis.* Pro quo optima glo. *in verb. priuilegio. in princip. in titul. de causis. §. statuit, & decreuit. super pragmat. sanctio.* Sed nunc inquantum hęc tangunt materiam nostram, credo, quod sic præfertur Doctor creatus à majori Principe, ita etiam præfertur à majori & digniori vniuersitate, studio, seu gymnasio: data tamen paritate in reliquis. Hinc est, quod plus æstimantur apud nos creati Doctores in Theologia in vniuersitate Parisiensi, quam in alijs vniuersitatibus. Et in jure ciuili magis æstimantur Doctores jurium creati in Italia, maxime Papiæ, Bononiæ, Paduæ, quam creati in Gallia: nisi sint creati in vniuersitate Aurelianens. vbi majori rigore examinis examinantur, quam alibi. Ex quo cum propter magnum rigorem examinis præsumatur, quod sint Doctores: ideo magis honorantur, & sic videtur, quod alios præcedere debeant ejusdem temporis, & qualitatis: sed vbi esset prioritas promotionis temporis, aut alterius qualitatis, attenderetur potius illa, quam præeminentia, aut majoritas loci, in quo creati essent. Et istud fuit etiam quo ad beneficia consequenda; de mente Cosmæ Guimier. *in suo comment. pragma. sanctio. in titul. de collationibus. §. ita tamen gloss. non teneat.* vbi dicit, quod quo ad nominandum, omnes vniuersitates, sunt æqualiter priuilegiatæ.

In jure nostro reperio multa fuisse studia, seu gymnasia. Primo studium Romanum, quod venit à Græcis, vt refert Anton. Floren. *in 2. historiarum parte titul. 14. cap. 4. §. 12. in princip. & ibidem in cap. 5. in fin.* & de isto fit mentio *in lege vnic. Cod. de studiis liberalibus vrbis Romæ. libro 11. & in capit. cum de diuersis. de priuileg. in 6.* Et quomodo Romani habuerunt leges a Græcis, vide *in leg. 2 §. 1. & ibi gloss. ampla in verbo, constitui. de origin. iur. ff. & in §. & non ineleganter. de iur. nat. gent. & ciuil. in Institutio. & ibi gloss. in verb. institutis.* Sed quod dicit Accursius, quasi stulto interueniente, qui prætensa manu trinitatem significauerit, leges Romani ob-

tinuerint. reprehenditur per Vdalricum Zasium *in suis scholiis super d. leg. 2. §. postea. in glo. 1.* post Budæum *in suis annotationibus in Pand. ct super d. ct. leg. 2.* vbi dicit, quod Accursius ibi fabulam narrat, tam ridiculam, quam falsam, & vltra dicit, quod veritas historiæ est. Quod tres tantummodo legati, & non decem ad Græciam pro legibus ferendis missi sunt Ideo eum ibi vide. Tota tamen, & communis schola Legistarum semper hucusque cum Accursio nostro communi præceptore pertransiit. Et quomodo Roma origo legum saltem apud Latinos: imo patria legum dicitur, & fons sacerdotij, & pluribus alijs nominibus elegãtibus sit insignita. vide text. *in Authent. vt Ecclesia Roman. centum annor. &c. in princip. & ibi gloss. 1. & 2. colum. 2.*

Et de isto studio etiam meminit Robertus Gonletus *in suo tractat. de magnific. dignitate, & excellentia vniuersitatis Parisiens.* vbi dicit: quod in isto studio studuerunt Iulius Cæsar, vt patet in libro de vita *Cæsaris.* Cato, vt narrat Solinus *lib. 1.* Virg. & Tull. & in eo Aurelius Augustinus docuit Rhetoricam; vt ipsemet fatetur, *lib. 5. confessionum.* Ad vnum tamen aduerte pro gloria Francorum, quod Plotinus Lugdunens. primus Romæ Latinam Rhetoricam docuit, à quo Cicero se Romæ puerum cum Qu. fratre Latine primum doctum retulit. & ita scribit Philipp. Bergomens. *in suo supplemento Chronic. lib. 6.* Istud etiam studium Romanum est generale, & priuilegiatum de iure communi, vt est text. *in c. 2. de priuileg. in 6.*

Aliud fuit studium vrbis Constantinopolitanæ, de quo fit festum *in tit. de profess. qui in vrbe Constantinop. docen. ex lege meruerunt comit. lib. 12. Cod. & in d. tit. de studiis liberalibus vrbis Romæ, & Constantinopolitanæ. lib. 12. & in tit. de priuileg. vrbis Constantinop. eod. tit. & in gl. in verb. regiis vrbibus. in proœ. ff. §. hæc autem tria. & in gl. fin. in l. sed & reprobari. §. fi. ff. de excus. tutor.*

Aliud etiam fuit studium Beriti, seu Beritensium (quę est ciuitas in prouincia Phœnicis secundum text. *in l. 1. C. qui ætate vel profes. se excusant. lib. 10.*) De quo studio dicit gl. fin. *in d. l. sed & reprobari.* quod eiusdem præeminentiæ, cuius est studium Romanũ. pro quo est text. *in d. §. hæc autem tria.* vbi etiam legum nutrix appellatur. & *in l. vnic. Cod. de metrop. Berito. lib. 11.*

Aliter pariter floruit in Alexandrina ciuitate in Ægypto, & in Cæsariensi, de quibus habetur *in d. §. hæc autem tria.* Et etiam de Cæsariensi habetur *in d. l. sed & reprobari. §. amplius.* & vtrobique prædicti tex sonant, quod erant & fuerunt alia studia, de quibus tamen nullam expressam facit mentionem.

Aliud est studium Oxoniense, quod est in Anglia, de quo *in clem. 1. § hoc sacro de Magistris.* & ibi Zabarella *colum. 5.* quod Alexander *in libr. de natura rerum* dicit, quod iuxta vaticinia Merlini vigebant studia in Anglia tempore suo ad partes Iberniæ transitura.

De studio Salamantino, quod est in Hispania, etiam fit mentio *in d. cle.* sed quo tempore habuerit initium, nõ reperitur apud scribentes, vt dicit Zabarella *in prædicto loco.* & ibi vltra dicit esse incertum, quo tempore studia inceperint esse generalia in Italia, licet semper floruerint ibi: & maxime quamdiu Romæ viguit imperium, & tempore Octauiani fuerunt studia in oratoria & poëtica. Et ista duo studia Oxoniens. scilicet, & Salamantinum sunt priuilegiata cum studiis Parisiensi, Bononiensi, & Romano, secundum quod *in d. cle.* scribitur, ita quod in illis quinque studiis legi debent, & interpretari literæ Arabicæ, Hebraicæ, & Chaldeæ, & debent esse duo periti in qualibet lingua, in quolibet illorum locorum docentes, quibus prouideri debet in stipẽdijs cõpetentib. & sumptibus, per ibi nominatos in fine *d. Clement.*

De studio Bononiensi etiam fit mentio *in d. cle. 1. de Magistris. & in d. gl. in verb. regiis vrbibus. §. hæc autem in proœm. ff. orum. & in gloss. fin. §. fin. in leg sed & reprobari. ff. de excusa. tut.* & ibi glo. Et etiam text. *in proœm. Gregoriano,* & ibi glo. *in verbo, Bononiæ.* Et fuit factum, seu incepit esse primo tempore Theodosij Imperatoris, vt per gloss. *in dict. verb. regiis vrbibus.* quam ad hoc dicunt Doctores esse notabilem, sed pro hoc vide clariorem *in verbo, Bononiens. in dict.*

...dict.clem.1.& tempore Accursii legalis stu-
...obtinebat monarchiam secundum eun-
...in rubr.de studiis liberal.vrbis Romæ. libr.
...Cod. & tempore Azonis ibi erant decem
...lia scholarium, vt refert Odof. *in Authen.*
...ita.Cod.ne filius pro patre.& secundum Be-
...aldum *in suo opusculo de felicitate.* licet Bo-
...onia inter omnes Italicas vrbes sit florens &
...nigerata; eam tamen florentissimam illu-
...issimamque nulla ferme res alia peræque
...cat, ac Diatribe, & Gymnasia literarum atq;
...onciliabula scholasticorum, quæ haud du-
...bie cum omnibus totius Italiæ celebratiorib.
...ymnasiis claritudine contendunt, nulli ce-
...unt, quæ Alexandrino, Attico, Tharnensi,
...Aeliotico memoratissimis apud Priscos
...ymnasiis proxime accedunt, & quanquam
...interuallo, tamen proxima.

...d fuit Athenis, & quidem solennissi-
...m & celebratissimum apud omnes auto-
...es, vnde Hieronymus commendans ciui-
...tatem Athenarum, dicit illam studio fuisse a-
...tissimam, primoque leges tradidisse, aliis-
...que ciuitatibus iura transtulisse. Et non so-
...lum leges, vt supra dixi, sed etiam quælibet
...scientia habuit ortum, & descendit à Græcis,
...vt dicit gloss. *in verb.constitui.in fin.* post Pri-
...ncipium. *in l.2.§.1.ff.de orig.iur.* Et in illo stu-
...dio (vt refert Robertus Gonletus *in dicto suo*
...*libello de præstantia vniuersitatis Parisiensis, cir-*
...*ca princip.*) tantum patientes admittebantur.
...Nam de ad portam ciuitatis sedebat senex ad
...examinandum volentes intrare, & si videbat
...signa impatientiæ, repellebantur: si autem pa-
...tientiæ, admittebantur. Ex illo studio fuit
...diuus Dionysius Areopagita, Christianæ re-
...ligionis Doctor eximius. Alia vero octo
...Gymnasia antiqua enumerat Textor *in sua*
...*Officina*, quæ sunt sequentia. Craneum, quod
...erat apud Corinthum secundum Cicer. Cil-
...lauium, de quo Plutarchus *in Cleomene.*
...Lyceum, quod fuit Athenis Aristotelis scho-
...la & etiam Ciceronis *in Tusculano.* Acade-
...mia Platonis Gymnasium celebratissimum.
...Vnde Cicero:

...Inq; Academia vmbrifera, nitidoq; lyceo,
...Fuderunt claras fœcundi pectoris artes.

Et Horatius:

Atq; inter syluas Academi quærere verũ.

Vnde Academici philosophi vocati sunt.

Prytaneum, de quo Cicero *libr. de oratore.* Et vt ei victus quotidianus in Prytaneo publice præberetur. Canopum vero agnoscit Philostratus *in Herodis Attici vita.* Pecile vero, porticus variis Latinis appellatur, nobilitate etiam propter picturam Marathonicæ pugnæ Zenonis philosophi Stoici conuentu, vnde à porticu Stoici philosophi dicti, & Stoica secta. Tempe etiam fuit Gymnasium Athenis. Ista sunt studia nunc nobis antiquissima. Sed plura alia antedicta sunt nouissima, & quædam in iure descripta, & ideo satis nobis nota, & certa.

De studio vero Senensi, dicit Zabarella *in dict.clem.dudum, ab olim.de sepult.* quod tempore Pauli de Eleazar. qui commentatus est in dictas clementinas, fuit nouiter reformatum, & ante fuerat destructum: sed tamen dicit illud esse generale, sed non multum durauit in bono statu: quia denuo fuit reformatũ tempore Petr. de Anch. qui conductus à Senensibus ad lecturam Decretalium triennio ibi legit, vt fatur ipse Pet. de Anch. *in d.cle.dudum.in 3.col.circa fin.in meo vol.*

Refert etiam Philosophus Bergom. *lib.12. sui supplementi Chronic.* quod in Vienna vrbe Austriæ magna est schola liberalium artium, & sacræ Theologiæ, & iuris Pontificii, in qua magnus studentium confluit numerus. Non est tamen ciuitas, quæ habet Episcopum: sed est in diœcesi Pictauiensi Austriæ prouinciæ ciuitate, & maior est filia matre. Et vt fertur, ibi studentes pauci emergunt docti; cum voluptati nimium operam dent: & mulierum procacitas, & lasciuia eorum mentes à studio alienet. Et in hac sæpe dedecorosa perpetrantur, & enormia fiunt, quod diu noctuque rixæ ad modum belli fiunt. Nunc artifices aduersus studentes: nuncque Curiales in artifices arma corripiunt: ita, vt rara solennitas sine homicidio peragi possit. Quod & fit in plerisque aliis vniuersitatibus; cum sint in vrbibus excellentissimis, & populosis constitutæ. Sciunt quid alloquor, qui viderunt

brigas (vt ita loquar) suo tempore factas propter graues & corporales iniurias sæpe à vilissimis hominibus sine causa sibi illatas, quas ferre non possunt: ideo vitam multis periculis exponunt: vt vtar verbis *Authent. habita. Cod. ne filius pro patre*, & sic dici potest. Felix ille scholaris qui saluum se dicit ab vniuersitate; felicior ille tamen, qui bene studuerit, & doctus redierit. Cum frequẽtius accidat, plures esse commemoratos in studiis, quam studentes, licet sint ibi causa studii, vt dicit Gem. *in procem. sexti. col. mihi* 5. Nec est vlla vniuersitas, quæ non habeat sua impedimenta, cum apud nos in vulgari dicatur:

> *Les fleusteux, & ioueux, de paueme de Poities,*
> *Les danseurs Dorleans.*
> *Les braguars Dangiers.*
> *Les croetz de Paris.*
> *Les brigueurs de Pauye.*
> *Les amoureux de Turin:*

De Tholosanis tamen dicitur:

> *Les bons estuans de Tholoze.*

Dico sane in aliis supra de malis, & non de bonis, nec improbo multa exercitia: vt ocia tollas liberalibus viris necessaria, & honesta, quibus cum magno salutis corporeæ commodo, & studiorum augmento indulgere possumus, nec continuum literarum certamen approbo. Studentes enim debent habere recreationes: quia ex vehementi studio incurrunt ægritudines mortales, vt ait Fel. *in cap. lator. de homicid.* dispensandæ sunt horæ pro cuiusque rei officio, dummodo ab illecebris, & ludis alearum atque taxillorum abstineamus. Et quia forte non erit alienum ab instituto nostro inserere, quomodo tempus sit distribuendum studentibus. Ideo epistolam Augustini Dathi descriptam *in 1. lib. suarum epistolarum, in princip.* quæ non fuit facta ad illud, & est multum elegans, & vtilis, hic referre arbitratus sum. Augustinus Dathus Thomæ Rimbotto, S. Petis quid te agere oporteat, vt facilius in literarum studiis proficere possis, paucis à me postulasti, & ipse quoque respondeo paucis. Tempus ante omnia statuo distribuendum esse, & ordinem vehementer probo. Medio noctis dies sumit initium; media nocte galliciniũ. Conticinio quiescendum videtur, aut si vigilare contingat, quæ ante percepta sunt, cogitatione, & memoria repetentur. Diluculo est lectionibus danda opera, ac si quid proximo die agendum sit, id est, accuratius mente atque animo volutandum, præuia meditatio futuram actionem tanto perfectiorem efficit, quanto diligentius fuit præparata. Mane cum primum domo fueris egressus, templum pete, Deum venerare, Regnum Dei quære, saluta penates, sacras peruolue lectiones, Hieronymi scripta libenter amplectere, vt & rectam vitæ institutionem & orationis ornatum, & rectam vitæ institutionem abunde poteris adipisci. Quæ vero splendidiora delegeris, ea in optimo thesauro reconde memoria. Cum his versare, cum his colloquere, cum his confabulare, à quibus aut æmulatiorem eruditionem, aut salutaria præcepta haurire queas. De esca & potu nihil est, quod scribam, veterem seruato legalitatem, & tuum laudatissimum morem obtine. Meridie in tuis te lateribus oblectato, peruagari noli. Quid est enim aliud frustra, circumcursare, atque etiam templa, plateas, angiporta, ac forum lustrare? quid puerorum more ludere, quam seipsum perdere? Censeo cum cibo, & quempiam ex leuioribus ac iocosis libris, quos nosti, legendum, vt corpus simul pascatur, & animus. Ac post modicam quietem, quæ aut legeris, aut audieris memoria complectere, difficilium locorum expositionem tracta: præcipuam quampiam capito sententiam, vt ea sit tibi iucundum pabulum ac postmodum deambulanti salutare viaticum. Quod si exire libebit, augusta, & religiosa (quo ad potes) perquire loca, bibliothecas adi, & quos optaueris, meliores percurre codices. Inde excerpe semper præclarum aliquid atque frugiferum: hæc tibi recta fuerit inambulandi ratio. Domi te opprimat occiduum tempus, & vespera foris nunquam. Nam abnoctare inprimis perniciosum simul putatur ac turpe, domum reuersus fac, vt ad futuras lectiones animum applices tempestate suprema, & vespera ipsa ac prima fac per

fruere, vt nulla pars temporis effluat tibi
cassus inanis. Cum oportunum noueris,
studio indulge. Ex sacris codicibus excerpta
defere, & antequam ad cubitum accedas,
Pythagoreorum more quid egeris dixeris-
que tecum ipse repete: ac si tempus suppetat,
aliquid præclarius cōmenda memoriæ. De-
um comprecare. Inde enim sunt, quæ optan-
tur nobis bona omnia, concubia & intempe-
sta nocte, sile, quiesce, vt vitam tranquillam,
& recte institutam degas. Vale.

De studio vero Perusino, nulli est dubi-
um, quod sit generale, antiquissimum, & fa-
mosum. Nam Bart. legit ibi per multa tem-
pora, & ex eo orti sunt Bald. Petrus, & Ange-
lus de Vbaldis fratres germani, vtriusque iu-
ris doctores excellentissimi. In illo etenim
est quædam fundatio facta anno Do-
mini 62. Die vero 27. Mensis Aprilis, per
... Cardinalem Tusculanum nomi-
... tunc Archidiaconum Heduen.
pro duobus scholaribus Ecclesiæ Heduen.
... ciuitatis seu diœcesis, qui possunt præsen-
tari pro sex annis per Episcopum & Capitu-
lum Heduen. & ibi habent victum tantum.
Et id constat ex tenore fundationis hic
insertæ, vt sit illius memoria in poste-
rum, & illam vidi signatam debite, & sigilla-
tam in archiuis dictæ Ecclesiæ Heduen. tan-
quam Balliuus, & Consiliarius ipsius tenor
vero est talis. Reuerendo in Christo patri
domino Dei gratia Episcopo: ac venerabili-
bus viris Decano, & Capitulo Heduensi, Ni-
colaus miseratione diuina Episcopus Tuscu-
lan. sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis sa-
lutem, & sinceram in domino charitatem.
Ordinata rationabiles homines natura con-
stringit, eisdemque diuini & humani iuris
scriptura demonstrat, quod in officiis chari-
tatis primo loco eis tenemur obnoxii, à qui-
bus nos cognoscimus beneficium recepisse,
quodque ratione sanguinis proximioribus
plus obligamur. Attendentes autem Ec-
clesiarum nostrarum magis beneficia, & vitæ
subsidia magna, quæ dudum recepimus, & de
præsenti recipimus ab eisdem primo loco i-
psarum Ecclesiarum promouendis honori-
bus & procurandis vtilitatibus obligamur, &
eisdem Ecclesiis ratione spiritualis coniun-
ctionis. Quæ nobis omnes coniunctos san-
guine in charitatis coniunctione procedunt,
plus ad benefaciendum adstringimur, cum
scribatur in canone: *Nullus nobis hæres vide-
tur esse proximior, quam Ecclesia, quæ nos domi-
no sociauit.* Sane præmissa diligenti medita-
tione, in mente nostra sæpius reuoluentes ac
cernentes, quod modernis temporibus pec-
catis exigentibus à Deo in nonnullis patribus
increuit ignorantia secularium clericorum,
quod rarissime reperitur secularis Clericus,
qui faciat proponere populo verbum Dei,
intelligere canones, Ecclesias & populum re-
gere, æquum ab iniquo discernere, & intel-
ligentes iustitiam ministrare. Cupientesque
exhibere huic defectui pro nostrę possibilita-
tis modulo, in locis aliquibus supplemētum,
& aliis Christi fidelibus, præsertim Prælatis,
quibus ad hoc suppetunt facultates præbere
imitationis exemplum, vt resplédeat domus
Domini ex claris luminibus plurium lampa-
darum diuina, quam inuocamus nobis assi-
stente clementia. Ad reuerentiam Dei, Beatæ
Mariæ Virginis, ac Beati Gregorii Papæ Do-
ctoris egregii pro animæ nostræ remedio, &
nonnullarum Ecclesiarum & locorū, è quib.
grandia bona recepimus hactenus, & in præ-
sentiarū recipimus, vtilitate spirituali, ac etiā
temporali in ciuitate Perusina vtiq; pacifica,
& quieta, in qua viguit ab antiquo, & adhuc
viget vtriusq; iuris & aliarum scientiarum stu-
dium generale: quandam domum scholariū,
quorum alii studere debeant in sacra Theo-
logia, & alii in iure canonico duximus ordi-
nandam, & pro ipsorum victu dūtaxat, certos
redditus perpetuos & possessiones emimus,
& adhuc pręstante do. alios emere intēdimus
in futurum. Considerantesque quod ab Ec-
clesia nostra Heduen. ex Archidiaconatu, quē
ex concessione & dispensatione Apostolica
obtinemus, in ea dudum bona recepimus &
de præsenti recipimus, & quod propterea ei-
dem Ecclesiæ, tam spiritualis coniunctionis,

quam recepti beneficii seu subsidii temporalis vinculis obligamur, dignum arbitramur, nobisque reputamus ad debitum, vt huiusmodi ordinationes seu Eleemosynæ nostræ dictam vestram Ecclesiam participem faciamus. Igitur tenore præsentium vobis & vestris successoribus titulo donationis perpetuę ac irreuocabilis, quæ dicitur inter viuos, damus, donamus, & concedimus, quod duos scholares pauperes de dicta Ecclesia si reperiantur in ea, alioquin de ciuitate vel diœcesi vestra, quorũ nullus habeat beneficium annui valoris vltra viginti quinque florenos auri portatos ad studium, de legitimo matrimonio natos in primitiuis vel saltem in grãmatica sufficienter instructos, bonæ indolis, discretione præditos, ac de honestate vitæ & moribus commendabiles: qui studere debeant in dicto iure canonico per sex annos ad standum dicto tempore in domo præfata per nos ordinanda: & habendum in ea victum duntaxat rectoribus dictæ domus præsentare possitis. Ita quod finito huiusmodi sexennio aut cedentibus vel decedentibus eisdem scholaribus per vos præsentatis, alios præsentare pro simili sexennio valeatis. Volumusque, quod vos, domine Episcope, Vestrique successores duas voces in assumptione huiusmodi scholarium habeatis. Hortamur autem vos omnes in domino Iesu Christo, quod in assumptione prædicta nulla (quod absit) apud vos sit acceptio personarum, sed illos ad hoc eligatis & assumatis, quos secundum Deum credideritis meliores & magis præfatæ Ecclesiæ, ad cuius specialiter vtilitatem & honorem intendimus, verisimiliter profuturos. Super quo vestras conscientias oneramus: volumus etiam, quod præsentes nostræ literę in communi dictæ Ecclesiæ vestræ capsa, in qua reponuntur alia iura ipsius Ecclesiæ, perpetuo conseruentur: & nos similes literas ad cautelam in sacristia Ecclesiæ Perusinæ faciemus nihilominus conseruari. Et ad maiorem claritatem & memoriam perpetuam omnium præmissorum, præsentes literas per Notarium infra scriptum publicare fecimus, & nostri sigilli appensione muniri. Datum & actum Auinion. Die 26. mensis Aprilis. Anno natiuitatis domini 1162. indictione 15. pontificatus sanctissimi in Christo patris & domini nostri, domini Innocentii diuina prouidentia Papæ 6. ann. 10. præsentibus Venerabilibus viris domino Angelo præposito Ecclesiæ ciuitatis castelli, & Raymundo Bosco canonico Terracon. ac Bertholino de Sagis de Placentia macerio domini Papæ testibus, ad præmissa vocatis specialiter & rogatis. Ego Franciscus quondam Matthæi Ieremiæ ciuis Pisanus publicus Imperiali authoritate Notarius prædictis donationi, dationi & concessioni, ac omnibus & singulis supradictis vna cum prænominatis testibus præsens fui, ipsaque de mandato supradicti Reuerendissimi Patris & domini Nicolai Tusculan. Episcopi Cardinalis in hanc publicam formam redegi. Tamen aliis occupatus per alium scribi feci, meque vna cum appensione sigilli præfati domini Cardinalis subscripsi, cum signo & nomine consuetis in testimonium omnium præmissorum. Præmissam vltimam dictionem, quæ dicit trecentesimo, & vltimo additam, quæ propter inaduertentiam dimissa erat, veram esse approbando. Sunt & multa alia studia in diuersis patriis & prouinciis, quæ enumerare longum esset & fortè tædiosum, & cum vnaquæque patria suo sensu abundet. text. est *cap. certificari. extra de sepult.* Ideo relinquo illis discutiendas præeminentias eorum.

Ex prædictis infero, quod cum maior honor debeatur his, qui doctorantur seu graduati sunt in maiori vniuersitate; quod etiam magis honorari & præferri debent hi, qui doctorantur in vniuersitatibus famosis, vbi sunt Doctores legentes & scholares studentes, quam hi, qui doctorantur in locis, vbi non est vniuersitas, sed tantum habent priuilegium doctorandi, vt sunt plures ciuitates, & vrbes in Italia, prout sunt Placentia, Parma, & plures aliæ: & ideo dicit Zabarella *in loco supra sæpe allegato*, quædam sunt studia generalia actu & priuilegiata; vt sunt illa de quibus supra, & *in clement. 1. de magistris.* & ista præcedunt omnia alia. Quædam priuilegiata, sed non

...ctu generalia. Quædam generalia, ſed ...n priuilegiata. Quædam particularia non ...uilegiata. Et ibi dicit, quod actu genera... etiam non priuilegiata magis prę̨ferantur, ...am priuilegiata, non actu generalia. Ex ...o concluditur, quod Doctores in talibus ...uerſitatibus actu generalibus, magis pri...egiantur & præferuntur, quam Doctores ...vniuerſitatibus, tantum priuilegiatis, & ...on actu generalibus, vt concludi poteſt ex ...deductis, per doctrinam Zabarellæ, vbi ſu...pra. Quoniam tales non videntur, nec præſu...muntur examinari in vniuerſitatibus priui...legiatis tantum, ſicut in vniuerſitatibus actu ...generalibus.

...ſic etiam infertur, quod Doctores, qui ...um accipiunt in facultate eis cognita, ...honoris tantum; non ita honorantur, ...norem aſſequi debent ratione illius ...vt dicit Petrus de Anchar. *in cap.1.de* ...& Panorm. *in cap.clerici.de iudic.* Sicut ...Doctoribus promotis, à Doctoribus cor... vt notat Archid. *in cap. de quibuſdam.* ...*diſtinct.* argu. text. *in l.1.Cod.de athletis.libr.* ...Quod non placet Philippo Decio, & A...*in d.c.clerici.* Quia, vt dicunt, licet pro...us ſit ignarus, habet tamen dignitatem. ...quo cum prærogatiua detur ratione di...tatis, debet habere locum. Bartol. *in l.ma...norum.in fin.Cod.de excuſat.muner.lib.*10. ...Bald. *in l. qui ſub prætextu. Cod.de ſacroſanct.* ...Eccleſ. Geminia. *in procemio ſexti in fin.* De cō...mendatione vero ſtudiorum & gymnaſio...rum dixi ſupra *in 5.part.in 21.conſider.* vt dixi ...glorioſum eſſe optimo principi habere ratio...nem ſtudiorum.

T Rigeſimatertia conſideratio; Inter plu...res Doctores præfertur, qui plures habet ...gradus. Exemplum in Doctore vtriuſque ...iuris. Quoniam duo vincula ſunt fortiora ...vno, & magis ligant. *cap.1.de treuga & pace.* ...*extra.Authent.itaque.Cod.comm.de ſucceſſ. &* ...*ſi vero.Inſtitu.de adoptio.* ita tenent Abbas & ...*in dict.cap.clerici.* & Iohan. de Anania *in* ...*rubrica de magiſtris*, videntur tenere, quod ...hoc ſit verum cæteris paribus, hoc eſt, data in ...cæteris inter eos paritate. Ex quo videntur inferre, quod ſi Doctor in vno iure tantum eſſet prior tempore, quod præferretur: tamen hoc non videtur verum; eo, quia nunquam aut parum eueniret, quod ſemper non eſſet aliqua diſparitas temporis, quæ etiam in vna hora attenditur, vt per gloſſ. *in leg.ſi is ex pluribus.§.fin.ff.de ſolutio.* Facit text. *in l.Titius.§.Lucius.ff.de lib.& poſthum.* Et intentio Doctorum *in dict.c.clerici.* videtur eſſe, quod ſemper Doctor in vtroque præcedat Doctorem in vno tantum, etiam ſi habeat vnum gradum priorem tempore: quoniam illa qualitas illius alterius gradus tollit illam qualitatem temporis, quæ non multum conſideratur, vbi eſt alia qualitas; & quoniam duplicatio gradus maiorem dignitatem inducit; & vbi eſt maior dignitas, prioritas temporis non attenditur, vt per gloſſ. *in verb.præponitur. in cap.placuit 16.diſtinct.* notat. *in c.ſtatuimus.de maior.& obed.*

Ex quibus inferunt Doctores, quod Doctor Canonum, & Theologiæ ſimplici Theologo præfertur, vt dicunt Hoſtien. & Abb. poſt alios *in cap.1.de conſanguin.& affin.* Sic etiam Doctor artium & medicinæ præcedit Doctorem artium tantum, vel medicinę tantum, vt notat Dominicus *in dict.cap.placuit. in fine.* Ex his etiam inferunt Doctores, quod vbi eſt paritas inter aliquos, ſi vnus habeat duplicem dignitatem, præfertur ratione duplicitatis, etiam ſi illa ſecunda dignitas ſit minor, vt de Comite & Barone, qui præcedit Comitem tantum, vt dicit Bald. *in l.ſed milites.ff.de excuſatio.tut.* dixi ſupra *in 5.part.* vbi dixi de Marchione & Comite, qui præcedit Marchionem tantum, & ibi dixi etiam, quod iſta duplicitas operatur inter principes, ex quo ſi vnus princeps habeat plura regna, prę̨ferendus eſt illi, qui non habet tot regna: intellige tamen prædicta, quando illa dignitas, quæ eſt augmentata & duplicata, eſſet talis, quod de ea poſſet fieri comparatio ad aliam ſimplicem, vt puta, ſi quis eſt Doctor in iure Canonico tantum, alius, qui eſt Doctor in eodem iure canonico & ciuili ſimul, habet duplicationem talem, quod vna dignitas poteſt alteri æquiparari, & alia eſt ſuperabun-

dans, qui augmentat dignitatem; secus si ambæ sint inferiores, ita quod de nulla ad simplicem possit fieri comparatio. Vt si dicamus, quod quis sit Doctor in iure canonico tantum, alius vero sit Doctor in iure ciuili & medicina, aut Artium. Nam hoc casu semper præfertur Doctor in iure Canonico. Quoniam de nulla aliarum potest fieri comparatio ad illam, & ille gradus solus videtur esse potentior & efficacior, ideo præfertur. Ita tenet & concludit Romanus *in consil.333. incip. quo ad primum.* Ita etiam tenet Philipp. Dec. *in dict. cap. clerici. in 5. colum. de iudiciis.* Et ideo Comes præcedit Marchionem & Baronem. Dux, Comitem, & Marchionem. Rex, Ducem, & Comitem. Et vnus Rex multum authenticus præcedit habentem plura parua Regna; sicut Imperator præcedit Regem habentem plura Regna. Rex etiam Franciæ tanquam excellens inter omnes, præcedit etiam Regem habentem plura Regna, quæ sunt multo inferiora à Regno Franciæ. Cum Rex Franciæ omnes præcedat, non ratione suæ personæ, sed ratione excellentiæ dignitatis regalis, quæ prima in tota Christianitate post Imperatorē tenetur & reputatur. Quicquid tamen supra dictum sit, aduerte ad id, quod dicit Decius *in dict. capit. cleri. i. in 6. colum.* quod de consuetudine seruatur, quod Doctor in vno gradu prior, in tempore præcedit Doctorem in vtroque iure. Et in his prælationibus attenditur consuetudo, vt dicit Bald. *in l. obseruari. §. antequam. ff. de officio procons. & in c. cum olim. in princip.* per illum text. de consuetudine. istud non est multum securum; quia Doctori de consuetudine attestanti non creditur, nisi aliter appareat. Ita tenet dom. meus Ias. post multos *in l. de quib. col. pen. ff. de legib.*

TRigesimaquarta consideratio; Inter plures Doctores præfertur, qui primo licentiatus, & postea Doctor, illi, qui secundò licētiatus, & primo Doctor effectus fuit, per tex. *in l. 1. Cod. de consul. lib. 12.* quem ad hoc adducit Angel. Aretin. *in §. quædam. colum. 5. Institut. de actio.* cuius verba illum sequendo ponit Alexand. *in l. 1. ff. de obseq.* & sequitur Felin. *in cap. 1. de maior. & obedien. in 2. colum.* Tamen dominus meus Iason *in l. cum quid ... si cert. pet.* & Philippus Decius *in dict. cap. cle-rici.* post eum dicunt, quod ille text. nihil ... cit; quia in illa vtraque erat dignitas & patri... tiatus, & consulatus nimirum, si prima digni... tas facit eum præferri illi, qui habuit secun... dam dignitatem. In casu vero nostro supra... dicto, ille, qui primo fuit licentiatus, nullam ... primo habuit dignitatem, sed solum licen... am doctorandi; & ex licentia simplici d... tas non tribuitur. Sed quicquid sit, mo... ni *in dict. cap. clerici & in dict. leg. cum quid* ... nent opinionem Angeli duplici ratione. Pri... ma ponderando rationem, quæ ponitur ... *dict. l. 1. in fin.* dum ibi dicitur, quod ille præ... ponitur, qui prius fuit consul; quia prius me... ruit Patritiatum; quoniam ista ratio videtur habere locum in isto casu. Ex quo primo li... centiatus videtur primo meruisse Doctora... tum, vt per licentiam declaratur; ergo ex ... licentia præferri debet. Decius tamen *in d... cto loco* quodammodo prædictam rationem impugnat, & dicit, quod hæc ratio euitari po... test, ex quo meritum non tribuit dignitatem, vt concludit Cardinalis *in clem. 2. in 2. q... de magistris.* In casu vero dictæ legis meritum declaratur per dignitatem Consulatus, vt i... bi dicitur: vnde præfertur virtute dignitatis & non propter meritum simpliciter. Præ... terea, vt dicit, illa verba, *qui prius meruit Pa... tritiatum*: vt habetur *in dict. l. 1.* referuntur ad illum, qui fuit prius Patritius: vt ibi patet. V... de ille text. nihil facit; quia in effectu illa ver... ba intelliguntur pro illo, qui fuit prius pa... tius, & meritum consideratur cum digni... te. Crederem, quod quo ad nos ille text... multum facit; eo, quia in Gallia Licentia... dicitur habere dignitatem: cum sit gradu... tentus, & reputatus pro gradu; eo quia lice... tiat: imo, quod minus est, Baccalaureus in ... tero iurium, præfertur Doctori, seu magistro in Artibus, vt habetur in concordatis inter Papam & Regem nostrum, *in tit. de col... lationibus. §. quo vero.* Et prius erat decisum in pragmatica Sanctione, *in eodem titul. §. ... super. cum sequent.* Et ita admittantur licen... tiati

ad conſulendum,& ad dignitates; & oficut Doctores in Gallia: & ideo cum ſit itas, magis ſtabit opinio Angeli apud , quæ magis fortificabitur per rationem ndam per Modernos adductam; cum dit, quod ſecundum Bald. *in l. qui indignus. de ſenatoribus.* Licentiatus etiam dicitur bere dignitatem, ſed, vt dicit, ſine adminiratione, & per Doctoratum ſola adminitratio acquiritur: vnde, vt dicunt, ſuccedit, od ille, qui prius habuit dignitatem, ſine adminiſtratione, ſi poſtea adminiſtrationem conſequatur, præfertur illi, qui medio tempore dignitatem cum adminiſtratione habet, vt eſt text. *in l. 2. Cod. vt dignitat. ordo ſer- lib. 12.* Sed Dec. adhuc impugnat hanc nem, eo, quia non fatetur dictum Bald. rum. Sed cum apud nos ſit verum, licentiatus habet talem adminiſtrationem qualem habet Doctor in conſulendo, ciis, etiam in beneficialibus & in oactibus, vbi requiritur gradus: cum verba; *damus & concedimus licentiam do- legendi, interpretandi, &c.* apponantur in eorum literis apud nos. Ideo ſtante pro firmo, ſtat illa doctrina Angeli multum corroborata per illam rationem Modernorum. Aliam, & tertiam rationem adducit *in dict. capit. clerici.* vbi dicit, quod doctoratus, qui poſtmodum conſequitur licentiam habet relationem ad licentiam. Examen videtur principium, per ea, quæ habentur *in l. magiſtros. Cod. de profeſſo. & medicis. li.* Sed quando finis habet relationem, & neceſſariam conſequentiam ad principium, principium attenditur. *l. 3. §. Seio. ff. de minoribus.* Vnde doctoratus, qui ſequitur virtualiter, trahitur ad tempus licentiæ, & ſic prius doctoratus videtur: ad quod bene facit, quod not. Bald. *in dict. l. qui indignus. circa finem.* vbi pluribus rationibus probat, quod licentiatus in vno loco, non poteſt in alio loco doctoratum accipere. Ex quo datur intelligi, quod doctoratus refertur ad licentiam præcedentem. Ad iſtud etiam reſpondet, & dicit, quod iſta translatio, vt videatur doctoratus, tempore licentiæ non fit, nec attenditur in præiudicium tertii, qui interim medio tempore Doctor efficitur; ex eo, quod in ſimili tradit Bart. *in l. 2. ff. de decurio.* vbi dicit, quod Doctor reſtitutus ad collegium, non recuperat priorem locum in præiudicium eorum, qui medio tempore doctorati ſunt. Sed ad hoc eſt facilis reſponſio; Eo, quia interim pendente huiuſmodi tempore, qui fuit poſitus, pro nihilo reputabatur quo ad collegiũ: quod ſecus eſt in licentiato, qui medio tempore habet dignitatem, licet non habeat adminiſtrationem de iure, ſed quo ad nos ſic. Vel etiam idem Decius aliter reſpondet, & dicit, quod dictum Bart. loquitur in reſtitutione quæ eſt contra ius commune, & de iure ſpeciali. Ideo non eſt in conſideratione, & tẽpore priuationis acquiſitum fuit ius aliis in collegio ingredientibus; & non amplius expectabatur reſtitutio. Secus in hoc caſu, quo habita licentia expectabatur doctoratus ſecundum ordinem iuris, & præſens ſtatus tendebat ad hoc, vnde interim nõ videtur ius eſſe alteri quæſitum, ex quo eſt clarũ, quod illa deciſio Angeli eſſet vera, quo ad nos. Quam etiam tenet Marianus *in c. quanto de magiſtris.* & quod ille tex. hoc probaret, ſi bene & recte ponderetur; quia ibi licet Conſul prius haberet dignitatem; tamen illa dignitas non erat in conſideratione reſpectu dignitatis Patritiatus alterius: ſed prior Conſul ibi præponitur, propter Patritiatum poſtea acquiſitum, & illa coniunctio Patritiatus poſterioris cum anteriori Conſulatu, facit illum præferri: &, vt dicit, iſta ratio videtur in caſu iſto procedere; quia licentia, quæ præceſſit coniuncta cum doctoratu poſtea ſecuto, debet operari, ꝙ iſte præferatur; eo etiam, quia doctoratus habet neceſſariam conſequentiam, & relationẽ ad licentiam, vt dixi ſupra. Ideo mihi videtur ſtandum eſſe cum Angelo. Audiui, quod ita fuit alias iudicatum inter duos Doctores Aurelianenſes, qui aliquando inter eos diſputauerunt de huiuſmodi præcedentia.

TRigeſimaquinta conſideratio; Data paritate temporis, & gradus inter Doctores, habetur conſideratio diuitiarum, & nobilitatis: quia duo vincula magis ſtringunt: ſecus, ſi

non sit paritas temporis, & gradus; quia tunc non habetur consideratio diuitiarum, & nobilitatis: quia tales qualitates non tollunt prærogatiuam temporis. *c. statuimus. extra de maior. & obed.* Bart. *in l. 1. ff. de obseq.* & Bald. *in l. nemini. C. de aduocatis diuers. iud.* ita dicit & tenet Dec. *in d. c. clerici. in 6. col. extra de iudic.* Aduerte, quod literati, & nobiles equiparantur, etiam circa dispensationem beneficiorū, per text. *in c. de multa. extra de præben.* facit gl. singularis *in verbo, suppleat. in l. societas. ff. pro socio.* quæ dicit, quod bene literati ita recipiantur in Canonicos, sicut nobiles; & merito; quia literati, & docti dicuntur nobilissimi. text. *in l. prouidendum est. in princip. Cod. de postul.* & dixi supra *ista parte. in 24. consid.* & dicit Bald. *in l. nemini. Cod. de aduocat. diuers. iudic.* quod si Doctor est valens, licet plebeius, præfertur tamen Doctori nobili minus literato. Sed si sunt æqualis scientiæ, præfertur ille, qui est de meliori sanguine, vt iam dixi. Sed contra dicta Bald. scripsit Barbatia *in consi. suo. inci. præclare scribitur ab Iob pro certo patientissimo. column. 8. in 2. part.* vbi tenet, quod data æquali scientia præferatur ille, qui sit plebeius. Mouetur primo per gloss. quam dicit singularem *in c. nunquam. 61. distin.* quæ dicit, quod natus à parentibus prorsus alienis à virtutibus, dum tamen ipse sit bonus & virtuosus, præferri debet illi, qui natus est ex bonis parentibus, licet etiam sit bonus & virtuosus. Secundo mouetur ad hoc, per id, quod voluit gloss. in simili (quam etiam dicit valde singularem) *in c. fidelior. 50 distinct.* quæ dicit, quod peccator correctus, & emendatus, est præferendus in promotionibus illi, qui nunquam deliquit, & semper fuit bonus & innocens, exemplo Petri Apostolorum primatis. Ita in proposito data scientiæ inæqualitate plebeius præferri videtur nobili. Et sic infert, quod regula Cancellariæ dictans, vt illustris ex sanguine præferatur non nobili; intelligi non debet de literato, & Doctore & Licentiato in iure, aut Doctore, qui non solum est nobilis, sed nobilissimus, vt dictum est. Saltem non prefertur nobilis dictus ignobili Doctori, vt per Barbatiam in *consil. supra alleg.* Et de his, quæ supra dicta sunt de Doctoribus, idem intelligendum est de Licentiatis, & Baccalaureis (cum sit gradus apud nos) referendo singula singulis.

TRigesimasexta consideratio; Doctores honorantur insigniis pluribus, quæ eis dantur in assumptione gradus. Nec ante debet se quis Doctorem nominare, priusquam sibi tradantur insignia Doctoratus, vt dicit Luc. de Penn. *in l. vnic. Cod. de athletis. lib.* Quoniam, vt dicit Apuleius *primo flor.* non licet insignia honoris vestitu, & calceatu, temere vsurpare: imo quod plus est, assumens insignia doctoratus, cum non sit, incidit in crimen falsi. notat Bartol. *in l. eos. §. fin. ff. de falsis.* & ibi Alexan. de Imol. & per Angel. in *l. vnica. Cod. ad leg. Viscel.* per Angel. de Clauasio *in sua sum. in ver. insignia.* secus autem si se Doctorem simplici verbo nominet aut dicat: quia tunc tantum extraordinarie punitur: notat Bald. *in l. qui sub prætextu. Cod. de sacrosanct. Eccles.* Roman. *in l. qui in aliena. § interdum. ff. de acquirend. hæred.* per Pet. Rauennatem *in suo alphabeto aureo, in verb. falsum.* idem Bald. *in l. data opera. Cod. qui accus. non possunt.* vbi dicit, quod dicens se Comitem, & faciens actus Comitis, cum non sit, debet grauiter puniri circa mortem. idem Bald. in *c. nonnulli. §. sunt & alii. de rescript.* dicit, quod impetrans supplicationem, nomine alterius punitur arbitrio iudicis. facit text. *in cap. quanto. de his quæ fiunt à præl. & cap. per quem.* quod scribens literas, dicit ibi Pet. de Anchar. quod scribens literas nomine alterius, eo ignorante, dicitur falsarius. Cyn. Bald. & Salyc. *in l. fin. Cod. de requirend. reis.* vbi dicunt, quod citans aliquem, fingens se nuncium publicum, cum non sit, punitur criminaliter, & ad interesse citati tenetur. text. singularis *in l. Titio, cum esset Romæ. ff. ad municip.* per quem dicunt Bartol. & Bald. *in rubr. Cod. de fide instrument.* quod abradens ex literis nomen scribentis, & ponens suum, punitur vt falsarius. Faciunt notata per Dominicum. *cap. 1. 1. distinct.* vbi inuenit contra Doctores, sibi appropriātes dicta aliorum. Et qui se etiam gerit pro Doctore, cum non sit examinatus & approbatus, non

[...]excusatur à muneribus, *l.reddatur.C.de profess.& medicis.lib.*10.

Hinc sumpta occasione ponam, quæ sunt insignia doctoratus. Et reperio, quod sunt septem, quæ eidem dantur in examinatione, quæ debet esse triplex, vt dicit Luc. de Penna *in d.l.vnica.C.de athletis.*

Primo videtur; quod sit liber, qui eidem assignatur in examinatione, quæ fit. Sed an de substantia doctoratus ista libri assignatio, videndum est; & videtur quod non, sicut in consecratione Episcopi: vt patet ex eo, quod legitur 23.*distinct.c.Episcopus.* & 75.*di*[*st*].c.1. sed in contrarium facit; quoniam Rex coronatur, datur ei liber legis: vnde [...] *Paralip.c.*23. Eduxerunt filium Regis, & [pos]uerunt ei diadema, dederuntq; in manu tenendam legem, & constituerunt regem. Fortius videtur hoc necessariũ in [Doctoran]do, cuius officium mere in librorum [lecti]one consistit, vt patet *Deut.*17. vbi [illegible]ntur reges à sacerdotibus Leuiticæ [...]; & *Iosue* 1.c. Non recedat volumen re[illegible] ore tuo; cunctis diebus vitæ tuæ. & [...] est verius. pro quo facit etiam satis aper[tum] *in c.lector.*23.*dist.*

Secundo; datur Birretum; & est habitus [Phil]osophiæ, qui datur Doctori, cum dignitate magisterii decoratur. Et dicit Lucas de [Penn]a *in l.murileguli.Cod.de murilegul.lib.*11. [quo]d Admirali regni Siciliæ honorantur tali [insigni]o, & dicitur Birretum, quasi bis rectum: [quia bis] rectum decet esse Philosophum & [Docto]rem, scilicet; in docendo & operando, [...] ad alios virtutibus regere & sordibus mundare debent. *c.duo sunt.*23.*q.*1. Et de [...] Birreto habetur mentio *in c.si quis vxo*[*rem*].30.*quæst.*1. Vel dicitur bis rectum ex [...] alijs caussis positis per eundem Luc.de [Penna] *in prædicto loco*, ad quem recurre. Sed [...] aduerte, quod datur hoc modo: Accipitur Birretũ rotundum, ad modum coronæ, [in sig]num sanctitatis, & veritatis, ac doctri[næ ...] tales sitis in mente, quales fueritis in [conuer]satione, nec à docendo cessaueritis; [...] non coronabitur in regno cœlorum, nisi legitime certauerit. Corona nempe in regni susceptione poni consueuit in capite; quia signum est perfectionis, cum sit sphericæ figuræ angulo carens in signum carentiæ sordium: quia vbi angulus, ibi sordes esse dicuntur. gloss. *in clem.* 2. *de vita & honest.cleri*, super *verb. & tonsuram.*

Tertio; datur annulus, ad denotandum, quod per eum factus est verus sponsus Philosophiæ & scientiæ, quam profitetur, docendamque suscepit, vt dicit Lucas de Penn. *in l.vnica. C. de profess. & med.lib.*12. Et dicitur, accipite annulum subarrhationis. Nam sicut per eum contrahitur matrimonium inter virum & vxorem; ita inter scientiam & Doctorem. Qui enim talem possidet sponsam, Sancti spiritus donum possidet. Et licet Ioan. Andr. dixerit *in cap.vt Apostolicæ.de priuil.in* 6. quod clericus annulatus est fatuus, vel Episcopus. Fallit tamen, vt dicit ibi in Doctore, qui in signum matrimonii inter ipsum & scientiam deferre potest annulum, vt dicit gloss. quæ ponit casum *in d.c.vt Apostolicæ.* Annulus vero in signum dilectionis mutuæ in coniugatis poni consueuit in quarto digito sinistræ manus, vbi secundum medicos, est quædam vena sanguinis, quæ ad cor hominis vsque peruenit, vt dicit text. *in c.fœminæ.in fin.*30.*q.*5. Doctores tamen ponunt annulum homini in pollice, vt facilius testificari possint sub suo sigillo.

Quarto; cathedra, cum dicitur, sedete virtuosi viri in cathedra, non pestilentiæ & vitiorum, sed scientiæ & virtutum. Et hæc cathedra esse debet quadrifons. In interiori enim parte depingendi sunt duo iuuenes propter robur, per quos designantur amor & labor: hi namque foris peragent, labor agit, amor perficit. In posteriori duæ puellæ, per quas intelliguntur cura & vigilia, quæ intus in secreto consilium pariunt, cura prouidet, vigilia attendit. In alia vero à latere describitur iuuenis accinctus, modica secum ferens per quem intelligitur paupertas: quia nõ sectari superflua pertinet ad quærendum disciplinam, vt enim ait Hieron. *in tract. fidei & credulitatis.* Fluxu rerum & vbertate copiarũ animus soluitur, vigor mentis infligitur, vir-

tis corporis eneruatur: at in paupertate non lasciua conuiuia, non turpes potationes: omnia sobria, omnia rigida, omnia humilia, omnia abiecta: quoniam pura conscientia & virtute sunt plena, non facile ad diuitias animi, id est, virtutes, accedit. In reliqua vero parte, vir, fugientis præsentans effigiem, quia philosophans & studens voluntarium exilium sibi debet indicere pro scientia perquirenda. Ita dicit Lucas de Pen. *in d.l. vnica. C. de profess. qui in vrbe Constantinop. in* 10. & 11. *col. lib.* 12. vbi allegat & citat Hugonem in didascalicis hæc dixisse; quoniam, vt etiã dicit, Sapientiæ cupido patria est charior, vt ait Tullius *de fine bonorum & malorum. libr.* 5. & quod gloriosa debet esse cathedra Doctoris, habetur 3. *Esdræ, cap. vlt.* Stetit Esdras sacerdos & lector legis super ligneum tribunal. Et *infra.* Et assumpsit Esdras librum coram omni multitudine: præsidebat enim in gloria in conspectu omnium, & magister debet docere in alto. *c. plerunq;. in verb. altiora.* 2. *q.* 7.

Doctorem tamen non facit cathedra: sed cathedram Doctor per virtutis & scientiæ rudimenta. Recitat autem Chrysost. Canonis conditor; Videte, quomodo sedetis super cathedram, &c. Etiam habetur *c. vlt.* 40. *dist.* Ad locum cathedræ paulatim cum virtutibus & magno sudore aspirare debent benemeriti Doctores, alias, si nimis festinant ad ipsam cathedram, delectantes in ipsa cathedra, vt in loco gloriæ fiunt aliis authores ruinæ. *c. quoniam multa.* 48. *dist.* Non enim locus sanctificat homines, sed homo locum; qui autem bene sederit super cathedram, honorem accipiet cathedræ: sed qui male sederit, iniuriam faciet cathedræ. *c. fin.* 40. *dist.*

Quinto; datur ei zona in hunc modum, accipe zonam auream, & lumbos tuos cingulo fidei præcinge, vt corpus tuum sit ornatum exterius, & apud Deum & homines se ostendat perfectius. Quæ zona deponi non debet, nisi completo doctoratus officio. Nam indecens omnino probatur, prius soluere militiæ cingulum, quam cedat victori aduersitas præliorum, *c.* 1. *de renunt. iuncta l.* 2. *C. de his, qui nõ impletis stipendiis, &c. lib.* 10.

Sexto; datur osculum pacis, vt habetur per Io. Andr. *in clem.* 2. *de magistris. in verb. insignia.* & ibi Cardinalis Flor. dictus Zabarella, *in* 1. *q. principali.* Et sic datur: Accipe pacis osculum, vt fœdus pacis in facultatibus iurium serues perpetuum. Beati quidem pacifici; quoniam filii Dei vocabuntur. Et de hoc osculo habetur *in c. pacem. de consec. distinct.* 2.

Septimum; est benedictio, licet dicat Zabarella *in dicta clem.* 2. *in* 1. *q. principali*, quod osculum & benedictio potius sint de bene [illegible] esse, seu ad bene esse reputantur, quam [illegible] de insigniis.

Et prædicta insignia dat Doctor Doctorando tanquam pater filio, secundum Ioannem Fa[illegible] bri *in l.* 2. *Cod. de veteri iure enucl.* Et aduerte, quod Doctores possunt vti insigniis doctoratus, vbi est Princeps, sed non coguntur. *l. vnica. C. de honorat. vehiculis. lib.* 11. & Anton. Corsetus *in suis singularibus. in verb.* & [illegible] cunque. Etiam extra suum locum, in quo [illegible] Doctores, vt dicit Zabarella *in clement.* [illegible] 1. *quæst. de foro compet.* Eo; quia talia insignia tantum sunt ad honorem, vt dicit *ibi*; & ibi ponit de prælatis, an possint vti insigniis [illegible] extra sua loca: & distinguitur, quod aut in in[illegible] signiis honoris tantum, & tunc sic: aut iurisdictionis; & tunc non dicam alibi.

TRigesimaseptima consideratio; Doctor non tenetur semper vti doctoralibus insigniis, sed quando vult, vt tenent Iaco[illegible] Rebuff. *in l. vnica. C. de honorat. vehic. lib.* 11. & Ant. Corset. *in singularib. suis, in ver. Doctor.* Faciunt ea, quæ supra proxime dicta [illegible] quæ ideo vide.

TRigesimaoctaua consideratio; Si quis [illegible] sus fuerit insigniis doctoralibus, ant[illegible] quam esset Doctor, puta, qui portauerit [illegible] gam seu cappam, zonam & birretũ, si post[illegible] efficiatur Doctor, non debent ei dari talia insignia. Casus est *in c. quod quidam. vers.* [illegible] *te in lectura gl. in verb. exhorruit.* 1. *q.* 1. quam i[illegible] bi sequuntur Archid. & Io. de Turrec. refert & sequitur Romanus *singulari suo* 721. *incip. quidam vtitur insigniis doctoratus.* & etiam [illegible] postilla

postilla ad Iacob. Rebuff. *in d. l. vnic. C. de honorat. vehic. lib. 12.*

TRigesimanona consideratio; An insignia doctoratus possint præscribi per Licentiatum aut Baccalaureum, puta, quod portat zonam auream; cum nemini conceditur portare deauratam, nisi habentibus dignitatem, text. est *in c. clerici, extra de vita & hon. cle.* Lud. Rom. *cons. suo* 291. dicit, quod talia possint præscribi per tantum tempus, cuius initii memoria non extat in cõtrarium. insequendo opinionem Host. *in cap. cum cõtingat. de æta. & qualit.* Si vero præscriptio sit minor, quia scitur eius initiũ; tunc insequendo opinionem Io. And. *in c. Abbates. de priuileg. in 6. in nouella.* non possunt præscribi.

QVadragesima consideratio; Doctores in hoc honorantur, quod iudex tenetur eos ad se venientes salutare, & inuitare ad sedendum. text. *in l. fin. & ibi gl. in verb. honorabiliter. C. de offic. diuer. iud.* Nisi quando est hora propriæ causæ, text. *in l. 1. C. de off. ciuil. iudic.* Quod quomodo sit intelligendum, declarat Purpur. *in l. 1. nu. 166. 167. & 168. ff. de offic. eius cui mand. est iurisd.*

QVadragesimaprima consideratio; Doctores in hoc etiam honorantur, quod Consiliarii Principis vocantur, vt dicit Alex. in addit. ad Bar. *in l. 1. C. de dign. lib. 12.* pro quo allegat *l. fin. C. de off. diuer. iudic.* quod tamen non est de mente Angeli *in l. quisquis. ad leg. Iul. maiest.* Ita, quod Bart. non potuisset se dixisse Consiliarium Principis ex eo solũ, quod esset Doctor; & ita sequitur Purpuratus *in l. 1. col. 17. vers. septimum. & col. 22. in princ. ff. de off. eius cui mand. est iurisd.* Propterea nõ abs re à dominis Consiliariis de Parlamento huius patriæ fuit inhibitum, ne amplius simpliciter Aduocati dicerent & intitularẽt se Consiliarios, nisi cum effectu essent officiarii regis.

QVadragesimasecunda cõsideratio; Cum ex præcedentibus satis sit ostensum, & demonstratum de præcedentia scientiarũ, & Doctorum, tam Theologiæ, iuris Canonici, ciuilis, quam medicinæ, & qualiter inter eos sint honorandi, & aliis præferendi, & de insigniis Doctorum, de dignitate, excellentia, & priuilegiis eorundem. Nunc deueniendũ est ad alias scientias, quæ sunt inferiores & minores post prædictas. Et inter inferiores videndum est, quæ illarum præcedere debeat. Et inter alios, qui melius demõstrauerit præeminentiam, autoritatem, honorem, & gloriam illarum, fuit Philip. Beroaldus Bonon. qui supposuit testamentum cuiusdam patris habentis tres filios Philosophum, Medicum, scilic. & Oratorem, & illum hæredem fecit & instituit, qui esset vtilissimus ciuitati. Post mortem cuius fuit contentio inter dictos fratres, cui hæreditas paterna cedere debeat. Et inter illos Philosophus primo causam coram iudicibus agit pro iure suo sustinendo, dicẽs; quod Philosophia est Regina cunctarũ disciplinarum. Quam M. Tullius inuentum Deorum, Plato vero donum Deorum esse tradiderunt: quo bono (vt ipsius Platonis verbis vtar) nihil vnquam maius mortalibus datum est à Diis, nec vnquam dabitur. Hæc est enim vitæ lex, virtutum indagatrix, vitiorum expultrix, lumen legum, magistra morũ, rerum elementariarum exploratrix, cœli & mundi contemplatrix, quæ altitudinis studio etiam cœlo ipso sublimiora quæpiam vestigat. Et, vt inquit Platonicus Apuleius, in æstimo mundi, tergo dedit, hac internuncia homines Deo cognati & proximi (imo, vt verius loquar) Dei terreni efficiuntur. Quid per Deos immortales excellentius sacratissima illa Philosophia, quæ supra hanc caliginem, in qua volutamur, excedens, docet, quid agatur in cœlo? meritoq; Seneca Philosophorum sincerissimus scientissimusq;, cui vtique credi conuenit, naturæ rerum gratias agit, cum secretiora eius ingressus discit. Quæ vniuersi materia sit, quid sit Deus, totus in se intenderit. An ad nos aliquando respiciat, faciat quotidie aliquid. An semel fecerit, pars mundi sit, an mundus, an mundi anima, an potius opifex & factor, liceatne illi ex lege fatorũ aliquid derogare. An maiestatis diminutio, & erroris cõfessio sit mutanda, fecisse. Ad hæc, nulla res magis discusserit caliginem illam nebulæ crassissimã, quæ (vt duo Poetarũ clarissimi prodiderunt) obrutus mortaliũ

hebetat, mentesque obducit applauso ignorationis velamento. Quid porro vtilius illa philosophiæ parte, quam partim Ethicen, partim moralem appellant, quæ maxime ad homines spectat, quæ docet, quid in terris agendum sit? Et errores nostros discutit. Quæ vrbes peperit, dissipatos homines in societatem conuocauit, Respublicas bene moratas instituit. facit *in l. vnica. circa fin. ibi; igitur vnum. C. de studiis liberal. vrbis Romæ. lib.* 10. & vt disserit Cælius, *lib. antiquarum lectionum* 12. *c.* 21. post Socratem. Nisi Philosophi ciuitatibus dominentur, vel hi, qui nunc reges potentesque dicuntur legitime, satisq; philosophentur, in idemque ciuilis potentia, & philosophia concurrant, neq; quod nec fit à diuersis hæc tractentur ingeniis, non erit ciuitati, hominum generi, vlla malorũ requies, neque prius Respublica orietur pro viribus, & lumen solis spectabit, quod confirmat Cicero *in epist. ad Q. fratrem didascalica*, & hanc coniunctionem, inquit Plato, potestatis, & sapientiæ, saluti censuit ciuitatibus esse posse.

Vnde non immerito sectatores Philosophiæ vbique Philosophos nominat, nomine sancto & religioso, quasi solos sapientiæ studiosos. Qui ante Pythagoram, Sophi, id est, sapientes, & habebantur & vocabãtur. Quid est enim per Deos immortales (vt ait Tull. *lib.* 2. *de offic. cap.* 1.) optabilius, quid præstantius, quid melius, quid homine dignius sapientia, qua Philosophi nominantur? Non est, inquit, aliud Philosophia præter studium sapientiæ, & est res religiosa, vt est text. *in l.* 1. §. *an & Philosophi. ff. de variis & extraord. cognit.* Vnde Philosophus verus, teste Augustino, Dei amator esse creditur; quia Sapiẽtia Deus est, per quem omnia facta sunt, *Ioan.* 1. Nomen enim Philosophi sanctum, vt dicit idem Tullius *Tuscul. quæst. lib.* 2. *cap.* 3. quoniam, vt inquit, Philosophia medetur animas inanes, solicitudines detrahit, à cupiditatibus liberat, pellit timores. Et, vt ait Seneca *ad Lucill. Epist.* 16. Philosophia quieta est, & contemni non potest; quinimo apud pessimos honori est. & August. *de ciuit. Dei, lib.* 22. *c.* 22. Philosophia, inquit, vel sapientia, donum Dei est, & auxilium contra miserias huius vitæ. Et, vt dicit ipse Tull. *in dictis quæst. libr.* 5. est vitæ dux, virtutum indagatrix, inuentrix legum, magistra morum & disciplinæ. Et, vt inquit Seneca *ad Lucill. Epist.* 98. est lex vitæ. Et *in Polycr. lib.* 3. *c.* 9. de Philosophis sic dicitur; In ipsis fuit imago virtutis, & vtinam in vetustatis (?) teneatur (?) niatur in nobis, qui virtutis imaginẽ tenea... Quia vmbras virtutum inquit, quibus videmus floruisse Gentiles. Quis enim

Themistoclis diligentiam,
Socratis continentiam,
Scipionis pudicitiam,
Catonis puritatem,
Frontonii grauitatem,
Fabricii fidem,
Vlyssis longanimitatem,
Titi pietatem imitatur?

Hi enim laudabiles viri, quasi quædam seculorum suorum sydera splenduerunt illustrantes tempora sua. Hæc ille ibi. vt etiam sequitur, & refert Iacobus Magni *in suo sophologio sapientiæ. lib.* 1. *c.* 13. vbi ponit de dignitate Philosophiæ.

Et, vt semel finiam, Philosophus, hoc est, sapiens, est omnia, & vt inquit ille, vno minor est Ioue, diues, liber, honoratus, pulcher, rex denique regum. Et in tanta apud priscos æstimatione ac reuerentia habiti Philosophi fuere, vt Platoni sapientiæ antistiti Dionysius Tyrannus vittatam nauem obuiam miserit: ipse quadrigis albis & curru regio egredientem in littore exceperit, & triumphantium more ad vrbem deduxerit. Vt Alexander Magnus Aristotelis Philosophorum doctissimi patriam restituerit in honorem præceptoris. Cui se non minus debere, quam Philippo patri profitebatur. & teste Gell. *lib.* 9. *cap* 3. Philippus Macedonum Rex scripsit ad Aristotelem; Se diis gratias agere, quod filium illius temporibus sibi nasci contigisset. Et authore Plinio, *lib.* 7. *c.* 30. Cn. Pompeius, Mithridatico bello confecto, Possidonii Philosophi domũ intraturus foresà lictore percuti vetuit; licet ex consuetudine cum Consules domum aliquam ingressuri essent, clamose simul, & imperiose ianuæ pulsa-

collarentur. Et idem Plin. *lib.24.c.8.* inquit: non ære captus, nec arte vnã Zenonis statuã expeditione non vendidit Cato; quia Philosophi erat. Et veteres perfectionis loco existimabant: si vel Aristotelis, vel Pythaci, vel alterius magni Philosophi imaginem ad Bibliothecæ ornamentum habuissent. Vnde Iuuenalis *Satyra* 2. Nam perfectissimus horum; Si quis Aristotelem, similem vel Pythagoram emit. Vt Pythagoram Crotoniatæ, ac Metapontini pro Deo colerēt, & ex eius domo templum facerent. Qui in tanta fuit admiratione, vt qui præsentia illius frui meruissent, id perscriberent ad suos, tanquam magnum quiddam ac præclarum adepti forent, quod Pythagoram vidissent. Et Pythagorici discipuli si quid affirmarant disputando, & ex his quæreretur, quare ita esset, respondere solebant: *Ipse dixit.* Ipse autem erat Pythagoras, tantum opinio præiudicata poterat, vt sine ratione valeret autoritas, vt inquit Cicero 1. *de natura Deorum.*

Ex quibus videtur dicendum, quod Philosophus sit præferendus & medico & oratori. Cum sit & medicus & orator, vt dicit Beroaldus *vbi supra.* Imo & quod plus est, videtur, quod Legista sit Philosophus; cum, vt dicit text. *in l.1.ff. de iusti. & iur. §. nam vt eleganter in fin.* Legistæ veram philosophiam, non simulatam profiteantur & affectent. Nam ciuilis sapientia vera philosophia dicitur, vt *in d.l.1.§. est enim quidem res sanctissima ciuilis sapientia. ff. de variis & extraord. cognit.* Et etiam hac ratione Legistæ præferendi sunt cæteris. Verum ipsi Iurisconsulti pro eorum sententiis adducunt Philosophos, vt Aristotelem *in l. si pater. §. fin. ff. de solution. & in l. proponebatur. §. fin. ff. de iudic.* vbi arguunt ex autoritatibus Philosophorum, & in plerisq; aliis locis.

Quomodo tamen aliquando, & in quibus reprobetur philosophia, videatur 37. *distinct. quasi per totum.* in quibus non insisto; cum hoc opus tantummodo assumpserim, ad declarandum ea, quæ sunt honoris, gloriæ, laudis & dignitatis. Plura in laudem philosophiæ vide per Beroald. *in oratione per eum habita in enarratione quæstionum Tuscul.* & per Cœlium *lib. antiq. lectionum* 4.*c.*30. per Senec. *in Epistolis,* præcipue *in lib.*11. *Epist.*74.

QVadragesima tertia consideratio est pro tuitione honoris, gloriæ, & laudis medicorũ contra philosophos & oratores. Nam contra Iuristas satis supra dictum est *in hac parte, in 25. consid.* & omnia fundamenta, & argumenta pro medicis ibi facta, multo magis hic prodesse poterunt, & possent adduci. Licet hic sit tantum quæstio, quis istorũ fratrum sit vtilior ciuitati. In cuius dubii elucidatione cognoscetur, & quis honorabilior, & tuendo iura medici, sic inquit Beroald. *in dicto loco.* Quis nescit, medicum ad omnes totius ciuitatis ordines, ad omnem sexum, ad omnem ætatem pertinere, cum summatibus, infimatibus, viris, fœminis, senibus, pueris ægrotare contingat? Cum omnes ex hoc vtilitatem indiscriminatim petant meritoq; dici potest: Medicum rem communem terrarum esse. Et profecto, si vera dispicimus, si curiose cuncta perpendimus, sola medicina soloq; medico opus est omnibus. Medicina est, quæ vna contra facta depugnat, eaq; identidem expugnat: quæ languentibus vitam prorogat, quæ iam deploratos, iam defletos, iam in familia orci numeratos luci, auræque vitali persæpe restituit. Multique medicinæ opera reuixisse creduntur.

Et ne fabulas percenseam, quæ ab Æsculapio Hippolytum & Tindaridam ad vitam reuocatos ferunt: nonne Asclepiades inter medicos famigerabilis, argumentum huiusce rei vel potissimum est, qui homini iam cõclamato depositoq; dum effertur, fatum attulit: cuius animam in corporis latibulis delitescentem euocauit, eumq; ab inferis postliminio prope funeratum domum retulit. Etenim Iurisconsulti sacrati in libris eorum, sententias medicorum recitant, vt *in l. septimo mense. ibi; propter autoritatem doctissimi viri Hippocratis. ff. de statu homin.* Et de sententiis Hippocratis & Galeni, *in c. ne tales. de consec. dist.* 5.

Huc adde; quod huic arti tantum honoris tribuêre maiores, vt Diis inuentores suos assigna-

signauerint, cœloq; dicauerint Apollinem, Æsculapiumq; prodendo, quem ob id Archiatrum seu Protomedicum, id est, medicorum principem dicit antiquitas. Hæc Beroaldus. Etiam de huiusmodi inuentorib. scribit Polydorus *in suo libr. de inuentoribus rerum c.* 19. & Ioan. Matthæus Lunensis *c.*4. & *c.*6. Et poteris videre de ista arte medicinæ in dicto loco per Polydorum: & per Rodericũ *in suo speculo humanæ vitæ. lib.*1. *cap.*12. vbi describit medicinam inter artes mechanicas, licet videatur, quod sit ponenda inter artes liberales, & ibi dicit eam multum vitę humanæ necessariam; cum salutem hominum agãt, text. *in l.*1. *§. medicorum. ff. de var. & extraord. cogn.* Et si amplissime melius & singularius, quam per alium de laude medicinæ videre velis, videas Erasm. *in suo Encomio de laude medicinæ.*

Aduerte autem ad vnum, quod Grammatici, Oratores, Medici, & Philosophi sunt exempti ab hospitio militum, text. est *in l. medicos. C. de profess. & medicis. lib.*10. *& in l. fin. ff. de munerib. & honor.* Sed ibi Oratores præferuntur in ordine literæ Medicis, & Medici Philosophis: sed tamen etiam si Grammatici videantur esse de minoribus scientiis, quandoq; præferuntur in ordine literæ, & Oratoribus, & Medicis, & Philosophis. Sed hoc est; quia est fundamentum aliarum scientiarum, & initium, vt inferius dicetur.

QVadragesimaquarta cõsideratio erit de Oratore, qui callet Rhetoricam, & eloquens dicitur, an sit cæteris præferendus. Et eius causam sustentãdo, videtur primo, quod sic ex eius diffinitione. Cum Orator sit vir bonus, dicendi peritus; rhetorice vero bene dicendi scientia, vt ait Isidorus *lib.*2. *Etymologiarum, cap.*1. *&* 2. Ex quo necessario extollenda est, quæ bonitate cõstat, elegantia pollet, nitore splendescit. Cuius ope & opere præclara omnia fiunt & magna. Equidem conditores vrbium, non tam philosophica doctrina, quam elegantia oratoria, & illicio facundiæ pellexerunt dispalatos seu disparatos homines ad ciuilitatem, politicamq; viuendi rationem. Et, vt multa omittam, nihil est ita incredibile, quod in dicendo non fiat probabile, nihil tam horridum atque incultum, quod non splendescat oratione, ait Cicero *in paradoxis.* Et eloquentes pro aliis loquuntur. Vnde habetur *Exod.*4. Non sum eloquẽs, impeditioris & tardioris linguæ sum. Et sequitur. Aaron eloquens est, ipse loquetur pro te ad populum. Et tales debent esse aduocati, *l. per hanc. C. de aduoc. diuers. iudic.* qui etiam Oratores dicuntur. text. *in proœm. Digestorum. §. nos vero. ibi; ditissimi Regum oratores efficiantur. & in l. omnes. §. hac. ibi; copia larga oratorum effluens in defensionibus præstetur. & ibi gloss. C. de Episc. & cler.*

Hinc videmus conditores legum, quibus nihil pene emunctius, limatius, & sententiosum magis, adminiculatos fulturis eloquentissimalque tiæ, leges saluberrimas eloquentissimas condidisse. Formatores quoque Rerumpublicarum Imperatores bellicorũ exercituum regere consiliis, & moderari res magnas sine docta voce & oratoris vi nullatenus potuisse. Vnde, vt ait Franc. Patritius *lib.*2. *tit.*4. *de institut. Reipublicæ.* Animi medicina eloquentia est, quæ philosophiæ rationibus ad vitia nimium elatos, comprimit, depressosque eleuat, & ignauos fortes efficit. Vera est enim illa Euripidis sententia, qua dicitur: Omnia conficit ratio, quæ etiam hostile ferrum nequaquam efficere valeat. Quæ enim alia vis, quam eloquentiæ, potest furentem populum refrænare, aut metu perculsum excitare? Quod, vt exprimeret diuinus Poeta Maro, oratorem minime furentem, aut populum concitatum maritimæ tempestati comparauit, his versibus:

Ac veluti magno in populo cũ sæpe coorta est
Seditio, sæuitq; animis ignobile vulgus:
Iamq; faces & saxa volant, furor arma ministrat.
Tum pietate grauem, ac meritis, si forte virum quem
Conspexere, silent, arrectisq; auribus astant.
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquam
Prospiciens genitor, cœloq; inuectus aperto

Flectit

Flectit equos, curruq́; volans dat lora secundo.

Eloquentiam etiam veteres rerum dominam esse dicebant. Et eam Ennius Flexanimam appellauit, quod animum in quācunque partem vellet, raperet: & ea dulcedini mellis comparatur, per text. *in c. legimus.* 38. *dist.* Nec in pace, & otio solum vtilis habetur, sed in bello atque tumultu vires alias omnes antecellit. Quod quidem verum esse sensit Pyrrhus Epirotarum rex. Nam cum bellum in Italia gereret, Comitem quasi gerendorum, ac socium Cyneam Thessalum oratorem, Demosthenisque discipulum accepit. Eiusque opera impense admodum vtebatur. Nam ad ciuitates, quas vi, & armis capere non poterat, eum oratorem mittebat, qui eas magna ex parte in sententiam suam trahebat. Adeo vt sæpenumero Pyrrhus ... plures à Cynea vrbes eloquentia in potestatem suam redactas, quam à se armis superatas. Et, vt inquit idem Patritius, si iudicare volumus ex omnibus disciplinis, nulla magis congruit ciuitati, quam oratoria: quæ vt ait, in triplici causarum genere versatur, quæ ibi videri possunt: & plura etiam qui primi scriptores huius artis fuerunt. Et vt ait Budæus vir eloquentissimus, *in lib. de asse.* Vt sine aqua & igni sacrificium, & consecratio non rite peragitur; sic sine ... eloquentiæ nullius aut Principis, aut populi gesta ad posteros incalescere possunt, & æternæ memoriæ consecrari. Merito apud Romanos, qua Republica nulla vnquā major, nulla sanctior, nulla bonis exemplis ditior extitit: summa semper oratoribus dignitas fuit. Et, vt author Cornel. Tacitus, nullus magnam potentiam sine eloquentia est consecutus. Quod, vt de aliis taceam, Nonne Marcus Tullius ille orandi regula, & dicendi lex, cujus ingenium Roma. imperio par fuit, qui Latinæ facundiæ pomærium promouit ad Consulatum vsque, amplissimamque dignitatem ex humilitate natalium, & loci euectus est? Quo, quid vtilius in Rom. Republicæ excogitari potest? Quo suadente Legem agrariam, hoc est, alimenta abdicarunt Romanæ trib. Cujus linguæ fulmen Catilinæ infregit audaciam, & ipsum proscripsit Antonium. Cujus nomine supplicationes à senatu decretæ sunt.

Per eam de magnis mire & sublimiter, de paruis proprie & subtiliter, de mediocribus iucunde & grauiter, de omnibus sentētiose, & luculenter dicere quis docetur. vt hic dicit Budæus *in suis annot. in l.* 1. §. *quod ait Prætor. ff. de ser. cor.* &, vt etiam ait ipse Beroal. *in orat. per eum habita in enarratione Epist. Ciceronis, & Lucani*, maximum Deorum munus est, & quo nullum majus excogitari potest eloquētia. Qua vna vel maxime separauit hominem à cæteris multis animantibus Deus ille parēs, & mundi fabricator. Quæ, quia sermone carent, irrationabilia merito vocātur. Eloquentia homines vagabundos in agris atq; dispersos congregauit in populum, & ex feris atque immanibus mites reddidit, & mansuetos, vt jam *in prin. hujus consid.* dixi. Eloquentia multæ vrbes constitutę sunt, plurima bella restincta, firmissimæ societates, sanctissimæ amicitiæ comparatę. Eloquentia mortales immortales efficiuntur. Merito itaque flexanima, & omnium Regina rerum oratio a doctissimis nuncupatur. Cujus tanta est dignitas, tanta majestas, vt Duce Eloquentia Diis simillimi esse videamur. Et homines eloquentes (qui Oratores nominantur) tantum reliquis hominibus præstare creduntur, quantum homines bestijs antecellunt. Nihil medius fidius eloquentia diuinius reperiri potest, nihil consummato Oratore præstātius. Et quāto olim fuerunt in pretio, & æstimatione artes (maxime oratoria) scribit Budæ. *in lib. 2. de asse, & partibus ejus.* & G. Benedict. *in proœm. rep. c. Raynutius. de testam. in antiquis.* Sed in oratione hæc requiruntur: Acumen Dialecticorum, sententia Philosophorum, verba prope poëtarum, memoria Iurisconsultorū, vox Tragœdorum, & gestus pene summorum Artificum. Ex quibus omnibus alijs de per se est præferendus. ita inquit Budæus *in l. 1. ff. de iust. & iur.* Siquidem, & de ipsis Oratoribus sæpe fit mentio in libris Iurisconsultorū, eorū etiam dicta & sententias appro-

bando, vt *in l. aut facta.* §. *qualitate. ff. de pœnis.* vbi allegatur & dicitur Demosthenes apud Græcos maximus orator. Et de Cicerone flore & tuba Romani eloquii fit mentio *in l. Cicero. ff. de pœnis. & in l. Fulcinius.* §. *quid sit autem. ff. quibus ex causis in possess. eatur. & in l. in quæst. ff. ad leg. Iul. maiest.* Et, vt semel finiam, concludit Beroald. *in sua declamatione*, quod Orator Philosopho & Medico est anteponendus. Sic, quod credibile est, vt ait, post peroratam causam à tribus fratribus coram ipsis, iudices concordi consensu omnib. sententiis simul pronunciasse pro oratore; illiq; adiudicasse paternam hæreditatem. Et hanc partem fouet ipse Beroald. cum esset orator exactissimus, & tota dignitas dicendi fuisse existimatur, præcipue in cathedra.

Textor *in sua officina sub tit. oratorum quorundam nomina*, scribit plures oratores fuisse: sed fere omnes per eum nominati erant pagani & infideles. Et cum nullos Christianos adnumeret, licet reperiantur plures, etiam ita excellentes, vt Pagani: ideo illos oratores Christianos hic describere volui. Et sunt sequentes.

Dionysius Areopagita Parisiorum Episcop.
Dionysius Episcopus Corinthi.
Quadratus Apostolorum discipulus & Athenarum Episcopus.
Aristides Philosophus.
Philocrates Ephesiorum Episcopus.
Ignatius Episcopus Antiochensis post beatum Petrum.
Polycarpus Io. Apostoli discipulus, Smyrneæ ciuitatis Episcopus.
Egesippus Historicus & Martyr.
Philippus Episcopus Cretensis.
Basilius Episcopus Cæsareæ Cappadociæ.
Panthæus Philosophus.
Grægorius Nazianzenus.
Athanasius.
Pamphilus Martyr.
Ioannes Chrysostomus, id est, os aureum.
Ioannes Damascenus. *Ioannes Cassianus.*
Damasus Romanus Pontifex.
Hilarius Pictauiens. Episcopus.
Iustinus Rhetor & Martyr.
Apollonius Rhetor Romanus.
Irenæus Episcopus Lugdunensis.
Cyprianus Episcopus Carthaginensis.
Isidorus Episcopus Hispal. nsis.
Ambrosius Mediolani Præsul.
Hieronymus Cardinalis.
Augustinus Hipponensis Episcopus.
Gregorius summus Pontifex.
Fortunatus. *Leo Papa.*
Fulgentius Episcopus Ruspensis.
Hilarius Arelatensis Episcopus.
Sidonius Auernorum Episcopus.
Boetius.
Bernardus natione Burgundus.
Anselmus.
Petrus Damianus.
Petrus Comestor.
Petrus Alphonsus. *Bocatius.*
Franciscus Petrarcha.
Pius Pontifex II.
Bessarion Ecclesiæ Romanæ Cardinalis, & Constantinopolitanæ Patriarcha.
Paulus gentium Apostolus.
Dauid Regius Propheta.
Salomon sapientissimus Rex.
Ieremias Propheta sanctus ab vtero.
Iob in aduersis patientissimus.
Prudentius hymnorum scriptor.

Hi etenim fuerunt oratores maximi, & Christiani, quos nominat & refert Reuerendus quondam pater dominus Petrus Rolin Canonicus & Archidiaconus Heduensis sanctæ sedis Apostolicæ protonotarius, & ciuis noster Heduensis *in suo excellentissimo libro oratoriæ quem composuit in defensionem artis oratoriæ in 1. part.*

Nam etiam (vt ait Cassiod. *in expositione Psalterii*) omnis splendor rhetoricæ eloquentiæ, omnis modus Poeticæ elocutionis, quælibet varietas decoræ pronuntiationis à diuinis Scripturis sumpsit exordium. Recitatur *in cap. legimus. ver. in Leuitico. ibi: denique in expositione 37. distinct.* Ipsa quoque rhetorica pars est ciuilis scientiæ, ait Cicero *1. Rhetoricorum.* Inde Aduocati dicuntur negotia perorare, hoc est, postulando ornatius loqui. tex. est *in l. nemini in fin. C. de aduoc. diuer. iud.* In his

[.]his enim non requiritur mobilitas linguæ, non celeritas verborum, non deniq; ea, quæ nobis nō possumus fingere, facies, vultus, so-nus. In oratore autem acumen Dialecticorū, sententia Philosophorum, verba prudentiū Poetarum, memoria Iurisconsultorum, vox Tragœdorum, gestum pene summo citatiorē non sane displicet adhibere. Educenda dein-de dictio est ex hac domestica exercitatione, & vmbratili, medium in agmen, & in pulue-rem, in clamorem, in castra, atque in aciem forensem subeundus vsus omnium, & peri-clitandæ vires ingenii. Et illa commentatio [inc]lusa in veritatis lucem proferenda est. Le-gendi etiam Poetæ, cognoscendæ Historię, o-mnium bonarum artium Doctores atq; Scri-ptores legendi, & peruoluendi, & exercitati-onis causa laudandi, & interpretandi, corri-gendi, vituperandi, disputandumq; de omni [re in con]trarias partes. Et quicquid erit in quaque re, quod probabile videri possit, eli-ciendum atque discendum, & perdiscendum ius ciuile, cognoscendæ leges, percipienda o-mnis antiquitas, senatoria consuetudo, disci-plina Reipublicæ iura, sociorum fœdera co-gnoscenda, est libandus ex omni vrbanitatis genere facetiarum quidam lepos, quo tan-quam sale cōspergatur omnis oratio, vt ait Ci-cero *lib. 1. de Oratore*. Neque enim solum acu-enda nobis, neque procludenda lingua est, sed in enarrandum, complendumque pectus maxima rerum suauitate, copia, & vbertate, vt idem ibi ait. *in secundo*. hæc Luc. de Penna *in rubr. C. de legationibus. in pr. lib.* 10. vbi etiam dicit, quod potissime legati debent habere virtutem oratoriam, seu eloquentiæ, & facū-diæ, & quod ad huiusmodi legationis offici-um præcipue Iurisperiti sunt assumendi, & consueuerunt assumi, qui maxime facundia polleant.

Reperiuntur etiam plures alii Christiani [Or]atores, qui non sunt connumerati à prædi-[cto] domino Petro Rolin, vt sunt Gregorius [T]uronensis, Annonius monachus (licet alii [Ai]monius dicant) Benedictinus, & Gallus, [..]s, qui elici & extrahi possunt ab historio-[gra]phis, præcipue à Collectanea de scriptori-bus Eccles. quos hic inserere potius esset fa-stidiosum, quam vtile, ideo recurratur ad il-lam.

Ex quibus cognosci potest, quod satis ab-surde dicit Antoninus Florentinus omnes ar-tes, & liberales, & mechanicas inuentas fuis-se ab infidelibus & reprobis hominibus; cum si bene consideretur, omnes scientiæ, maxi-me principales fuerint inuentæ à viris hone-stissimis, & à Deo approbatis. Primo, ipse De-us caput, & autor est totius eloquentiæ, sciē-tiæ & sapientiæ, vt plene *in d. c. legimus. circa fi. 37. dist.* Secundo ab Adam omnes scientiæ inuentæ & demonstratæ fuerunt. Nam etiam Iosephus *in 1. antiq.* tradit liberos Seth, Adę fi-lios, in duab. columnis disciplinam rerū cœ-lestium à se primo inuentam conscripsisse; & sic constat ante diluuium Noe omnino vsum extitisse literarum, & scientiarum. Post vni-uersale diluuium (quo homines perierunt, etiam literarum monumenta deleta fuerunt) Noe literarum artiumque notionem restau-rasse, atque Prophetas: vt Abraham, Moysen, Esdram scribam legisque Doctorem illustras-se, & introduxisse semper arbitratus. Et in te-stem pro parte adduco Polydorum *de inuen. rerum, lib. 1. cap. 6.* Et sic Theologia à Prophe-tis, ars etiam oratoria à Dauid, Salomone, Ie-remia, & plerisque aliis inuentæ sunt. Et nul-lus alius post Dauidē fuit elegantior eo, quic-quid sentiant Oratores, & Historiographi. de aliis vero suo loco dicemus.

Sciendum est etiam, quod intentio Prin-cipis est, vt Oratores maxime legum, ditissimi efficiantur, tex. *in procem. ffor um. §. nos vero. i-bi; ditissimi legum oratores efficiantur. iam supra allegat.* Ad quod etiam facit *l. per hanc. §. sexcē-tis. C. de aduoc. diuersor. iud.* & leges neque in paupertate viuere, neque mori in anxietate permittunt. text. *in Auth. de hæredib. & Falc. collatio. 1.* vnde dicitur:

Esurit ars, decreta tumēt, lex lucra ministrat.
Pontificem Moyses, thalamos medicina sub-
intrat.

Et iterum, vt notatur *in d. §. nos vero.*

Dat Galenus opes, & sanctio Iustiniana,
Ex aliis paleas, ex istis collige grana.

Et *Prouerb*.18. dicitur. De fructu oris viri replebitur venter eius,& genimina labiorum ipsius saturabunt eum,& 12.*ca*. de fructu oris sui vnusquisque replebitur bonis. Et hoc habet eruditio,& sapientia, quod vitam tribuit possessori suo.Ex *cle*.7.& *Prou*.8. In viis iustitiæ ambulo, vt ditem diligẽtes me, & thesauros eorum repleam.& *c*.11. Anima, quæ benedicit,impinguabitur. Ipsa quoque iura nimis appetunt literatos honorari, & ditari, vt *in c. de multa.in fi.de præben.in antiquis*, & *Prou.ca*. 8.dicit Sapientia: *Mecum sunt diuitiæ, gloria, opes supernæ, & iustitia*.

QVadragesimaquinta consideratio; Ars Poetica laudabilis est, ipsique Poetæ laudãdi sunt. Et licet in laudẽ illorum plures enauigauerint: tamen copiosius, & præclare de his disseruit Beroal. *in oratione habita in enarratione Lucani*,vbi sic exorditur: Poetica in primis sacratissima est, quam antiqui primariam quandam Philosophiam esse tradiderunt, quæ à cunabulis viuendi formulam nos doceret, quæ mores, quæ affectiones ostenderet. Quæ res gerendas cum iucunditate præciperet:vt vere dici ait Horatius:

Os pueri tenerum,balbumq;, Poeta figurat.
Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Instruit exemplis,inopem solatur, & ægrum.

Quapropter ciuitates Græcorum eruditissimæ liberos in poesi in primis erudiebant, solum Poetam sapientem esse dicentes. Et, vt diuus August. attestatur, Poetæ Theologi dicti fuerunt, cum de Diis immortalibus diuinitus multa scriberent. Quales Orpheus, Musæus,Linus fuisse commemoratur.Quippe artis Poeticæ studia, vt scribit Cicer.adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis solatium præstant: oblectant domi,non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.

Huc accedat, quod decor Poeticus exercetur ab Oratore,vt testis est Corn.quod oratori lectionem Poetarum plurimum conferre Theophrastus affirmat,vt hic ante *in præc. consi*. aliquid dictum est, apud quos in rebus spiritus,in verbis sublimitas, in affectib. motus omnis, & in personis decor exprimitur. ideoque in hac lectione ipse Cicero existimat esse quiescendum, atque omnem loquendi elegantiam expoliri augerique.Est enim finitimus Oratori Poeta, suntque inter se cognatione quadam coniuncti.

Denique,vt Cicero ait,se à summis hominibus eruditissimisque accepisse. Cum cæterarum rerum studia prçceptis constent atque doctrina:Poetæ soli ipsa natura valent,& mentis viribus excitantur, & quasi diuino quodam spiritu inflammantur. Vnde Plato ille diuinus scribit *lib.3.de legib*. Poetarum genus esse diuinum. Et ab eodem dicitur in libello de furore poetico:Poetas diuino instinctu concitatos eundem furorem interpretib. infundere,imitarique magnetis lapidis naturã, qui non solum ferreos annulos trahit, sed eandem trahendi vim ipsis annulis latenter insinuat.Origenes quoq; in libris Ecclesiæ,quib. titulus est, περὶ ἀρχῶν, virtutem quandam esse docet spiritualem, quæ Poetam inspiret, cuius inspiratione Poetæ repleantur. Platonis, Origenisque sententiæ astipulatur Ouid.sic scribens:

Est Deus in nobis,agitante calescimus illo.

Et alibi:

Est Deus in nobis, sunt & commercia cæli.
Sedibus æthereis spiritus ille venit.

Idcirco merito Poetas prisci sacros intitularunt. Vnde ab eodem scribitur:

At sacri vates, & Diuum cura vocamur.

Et Calphurnius in Bucolicis ait:

Ille fuit vates sacer.

Et Lucanus:

O sacer,& magnus vatum labor.

Ennius vero sanctos Poetas appellat, qui quasi Deorum aliquo dono, & munere præditi esse videantur.

Hinc est, quod Poetæ antiquitus in maxima veneratione,maximoq; precio habebantur: quod à Principibus fouebantur, quod à Regibus ditabantur, quod ab omnibus certatim amabantur. Vnde ob id vere & pulchre canit Naso:

Cura Ducum fuerant olim Regumq; Poetæ,
Præmiaq; antiqui magna tulere chori.

Sanctaq;

Sanctaq; maiestas, & erat venerabile nomen
Vatibus, & largæ sæpe dabantur opes.

Nam vt hic ante *in 7. consider.* scriptum est. Charus fuit Scipioni Africano Ennius. Cha- Archas merito atque Lucullus. Cherilum Poetam quamuis ignobilē in delitiis habuit Alexander. Virgilium fouit Augustus, cuius versiculos cum in Theatro Pop. Rom. audisset, surrexit vniuersus, præsentem spectātemque Virgilium, tanquam Augustum veneratus est. Horatium Mecœnas adamauit. Tibullum Messalla dilexit. Papinium Domitianus aureo Palladio coronauit. Ausoniũ Gratianus consulatu decorauit. Neque solum viuentes Poetæ, qui honorificentius vates dici affimantur, sed etiam defuncti venerabiles fuerunt. Siquidem Alexander Magnus, cum inter spolia Darii Persarum Regis scrinium accepisset, auro gemmisque, ac margaritis ornatum, in eo libros Homericos reposuit, ut pretiosissimum humani ingenii opus opetiosissimo seruaretur. Idem Homerum adeo diligebat, vt eius Iliada, quod diuinũ poema dixerat, quod viaticum rei militaris appellabat, noctu sub puluino, vna cum pugione subiicéret, & ita cum Homero Poeta, cum Principe vigilabat, cum Homero dormiebat. Idem Pindari inter Lyricos Poetas præstantissimi, familiæ ac penatibus parci iussit, cum Thebas euerteret. Alter vero Alexander, qui Romano præfuit Imperio, Virgilium adeò admirabatur, vt eum Platonem Poetarum vocaret, eiusque imaginem in Larario consecraret. Quinetiam Ælius Verus Romanus Imperator Martialem Epigrammaticum Poetam, suum Virgilium nuncupabat. Quod & de Fausto apud nos factum est, qui Poeta Regius, sæpeque regineus dictus est temporibus Caroli VIII. Ludouici XI. & Francisci I. hodie moderantis Francorum Regnum, & ab eis optime stipendiatus semper extitit.

Huc adde, quod etiam Dii amatores, vltoresque extiterunt Poetarum; siquidem Apollinis oraculum, vt inquit Eusebius Pamphilus, Euripidem laudibus in cœlum tulit, Archiam tanquam scelestum, ac profanum iussit exire de templo, quod Archilochum Poetam interfecisset. Sophoclem quoq; tragici coturni Principem Liber pater tanquam delitias suas sepeliri iussit.

Præterea Poetæ quadam suaui loquentia adeò sunt dulces, vt non legantur modò, sed etiam ediscantur: quorum autoritas tanta est, vt illorum dicta pro certissimis testimoniis habeantur. Nam & Plato, & Aristoteles Principes Philosophorum, Homeri, aliorumque Poetarum carminibus suas sententias, & sua dicta sæpe corroborant.

Quin etiam Iurisconsulti illi sanctissimi *in libris ff.* frequenter allegant Poeticos versus: maxime *in leg. 1. §. sed an.* vbi ter fit mentio de versibus Homeri *ff. de contrahen. emp. & ven. & in §. item precium cum §. seq. Inst. eod. titu. & in l. aut facta. §. fi. ff. de pœnis.* vbi Homerus præcipuus Poetarum dicitur, *& in l. non facile. §. affin. ibi; viri soror. ff. de gradibus.* & de Virgilio fit mentio *in l. in tantum. in fin. ibi; testis in ea re est Virgil. ff. de rerum diuisi.* Verum etiam *in leg. quæ extrinsecus. in princip. ff. de ver. oblig.* apponuntur hæc verba Virgilii: *Arma virumq; cano.* & in plerisque aliis locis citant testimonia Poetarum.

In decretis quoque Virgilii carmina afferuntur, vt *in c. nunquam. de cons. dist. 5.* & ibi; *in c. legimus.* Horatius allegatur. item Lucanus. *in c. nec mirum. §. magi 21. q. 6.*

Et Apostolus Paulus vas electionis, Tuba Euangelii, & sanctarum scripturarum armarium Poetas studiose legisse videtur. Qui (vt habetur *in sua Epistola ad Titum*) illum versiculum Parmenidis Poetæ recitat: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, & ventres pigri. Et apud Athenienses in Areopago, hoc est, Martis curia disputans illud Arati Poetæ inducit: in quo viuimus, mouemur, & sumus, habetur *Act. 17.* Præterea scribitur *Exodi 3. & 11.* & recitatur *in c. legimus. 37. distin.* Dominus præcepit Israelitis, vt Ægyptios argento spoliarent, Tropologice intelligens, vt argētum, id est, eloquentiam apud Poetas inuentam colligerent, possiderent, in vsumque salutiferæ eruditionis applicarent. vt dicit text. *in d. c. legimus.*

Dauid quoque ille Psalmographus Psalterium numeris Poeticis concinnauit. Quod (vt inquit Hiero.) in morem Horatii, & Pindari, nunc iambo currit, nunc alcaico personat, nunc sapphico tumet, nunc semipede ingreditur.

Denique Esaiæ, & Iob, & Salomonis luculenta volumina hexametris versibus (vt Iosephus & Origenes scribunt) apud Hebræos composita decurrunt. Quinetiam, vt Cassiodorus attestatur, recitatus *in d. c. legimus.* Omnis poetica elocutio à diuinis scripturis sumpsit exordium, adeo musica, venustas, lepos; Poeticus existimatus est omni esse suauitate refertissimus, adeò Carmina moduliq; numerosi placuerunt, vt Deos existimarent esse placabiliores, si eos versibus adorent, & carminibus precarentur. Vnde ab Horatio dicitur:

> *Carmine Dii superi placantur, carmine manes.*

Et non minus vere, quã fœcunde ait Lucr.

> *Cassiope requies hominum, Diuumq; voluptas.*

Igitur sanctum ac venerabile nomen Poetarum, qui Principibus chari sunt, qui fouentur à bonis, quorum carmina ediscuntur à literatis. Quorum versus tersissimi aures Deorum mulcent, eosque exorabiles mortalibus faciunt. Qui quibusdam figmentis adumbrati multa saluberrima præcipiunt, adhortãtur: sententias à penetralibus Philosophiæ deprõptas sub velamento quodã interserunt, mentes nostras optimis consiliis freqũter instruunt, & vt testis est Manilius:

> *Omne genus rerum docti cecinere Poetæ.*

Item linguam ornant, facundiam augent, & supellectilem verborum faciunt copiosissimam.

Denique solis pene Poetis datum est, vt ad laudandum & vituperandum pariter sint accommodati: & quemadmodum immortali laude donantur illi, quos versibus extollunt, amant; ita indelebili illi notantur infamia, quos maledicis carminibus insectantur. Merito nos admonet Socrates Platonicus, vt diligenter caueamus, ne Poeticum hominem quempiam nobis infensum habeamus. Et Principes, quos versibus ornant, Diui seu immortales efficiuntur, quod Horatius licet exprimit:

> *Dignum laude virum Musa vetat mori.*
> *Cœlo Musa beat.*

Hæc Beroald. *vbi supra*, vbi etiam excusat Poetas, qui ludicra atque amatoria carmina cantare, & depromere videntur.

Budæus vero *in suis annotat. in l. 1. ff. de contrahen. emp.* plura de laude Poetices explanat. Etiam F. Patritius *in li. 2. de instit. Reipub. tit.* ait, quod Poetæ in ciuitatibus tenendi sunt, & honore ac laude decorandi, qui commendatissimi omnibus esse debent. Cum propter eorum raritatem: (nihil enim rarius in omni hominũ æuo optimo Poeta inueniri potest) tum propter ingenii magnitudinem, diuinamque naturam, vt supra dictum est. Igitur (vt post plura omissa persuadet ibi Patritius) Poetæ ab optima ciuitate recipiendi & alendi sunt, cum vtiles admodum esse cernantur. Quid enim Grammatice sine Poetarum perpetua tractatione eruditionis haberet? Verborum elegantia, linguæ proprietas, suaues translationes, verborum sententiarumque licentiæ, quę orationes, quasi stellis quibusdam ornatæ, nonne à solis Poetis inuenta, & suis locis collocata ac distincta sunt? Qui vero scripserint in poesi tam Græci, quã Latini, vide per Textorem *in sua offi. ina in titu. de Poetis, Græcis & Latinis.* vbi fere infinitos connumerat. Sed inter Græcos excellentior est Homerus, & inter Latinos Virgilius, pro quo tex. *in §. sed in fi. de iure nat. gen. & ciui. in Inst.* & Beroald. *in oratione habita in enarratione rustica*, hoc est, *in oratione habita in enarratione Georgici carminis.* Et de laude vniuersa iusque satis succincte ibi describit ipse Textor.

Sed de Poetarũ Comicorum Latinorum gradu, & ordine dignitatis autore Aul. Gell. *noctium Atticarum lib. 15. c. 24.* Sedigitus in libro quem scripsit de pueris, & quem prælatire ex omnibus cæteris patet, ac deincepsquo quęque in loco, & honore ponat his versibus suis demonstrat:

> *Multos incertos certare hanc rem vidimus,*

Palmam Poeta comico cui deferant.
Eum (iudice me) errorem dissoluam tibi,
Vt contra si quis sentiat, nihil sentiat.
Cecilio palmam statuo de comico,
Plautus secundus facile exuperat cæteros.
Dein Neuius qui feruet, precio in tertio est.
Si quid quarto detur, dabitur Licinio.
Post insequi Lacinium, facio Attilium.
In sexto consequitur hos Terentius.
Turpilius septimum, Trabea octauū obtinet.
Nono loco esse facile facio Lucium.
Addo decimum antiquitatis causa Ennium.

Quadragesimasexta consideratio; Histo-ricí etiam in ciuitatibus recipiendi, & in-[ter a]lios literatos laudandi sunt. Quoniam [vt in]quit Beroaldus *in Oratione per eum habita* [*in en*]*arratione Titi Liuii* cuius verba trāsportaui.) Cum omnium disciplinarū [co]-[gnitio v]tilis atq; iucunda mortalibus sit: Hi-[storiæ co]gnitionem, medius fidius vtilissimā [iucundi]ssimamque esse censeo; ex quo cum [multum] omnibus scriptorib. debeamus, qui [non s]ibi, sed etiam posteris vixisse creduntur, [plu]rimum profecto historicis debere nos nō [possu]mus inficiari, quorum labore ac indu-[stria] effectum est, vt omnium ætatum, omni-[um] gentium, omnium populorum res gestæ, [om]nia præclara facinora scirētur à nobis, in-[tel]ligerentur, & cognoscerentur: vt cuncta [i]llustrissimorum virorum dicta factave me-[m]oratu digna contueri, ediscere, & recorda-[ri l]iceret; qua quidem re nihil pulchrius, nihil [io]cundius, nihil magnificentius, excogitari [pos]se contenderim.

[Et]enim (vt à Cicerone scriptum est) nihil earum rerum scire, quæ antequam nasceris factæ sint, hoc est, semper esse puerum. Cognoscere vero res gestas, antiquitatum exē-plorumq; memorabilium habere notitiam, vtile, decorum, laudabileque, ac prope diui-num est.

Senibus ideo maior autoritas & fides est, quoniam ob longam ætatē plurimas res nos-se ac vidisse creduntur, & in antiquis est sapi-entia, & in multo tempore prudentia. *Iob.* 12. Adhoc Iuuenibus cognitio historiarum va-let, vt etiam anteactis seculis vixisse videātur, & illi profecto adolescentes, qui historias habeant ad manum, & exempla illustrium virorum in promptu, tanto senibus sunt anteponendi, quanto plura negotia complectitur historia multarum ætatum, quam faciat hominis vita longissima.

Accedat, quod qui bonus orator esse affectat, inprimis abundare debet exemplorum copia, & legisse atque nosse quam plurima. Nam cum historia testis sit temporum, lux, & Euangelium veritatis, magistra vitæ, nuncia antiquitatis, nihil ambigitur, quin Orator optimus esse non possit, nisi fuerit vetustatis exemplorumque cognitione instructissimus; nisi historias perinde ac vngues suos habuerit exploratissimas: quoniam, vt inquit Quintilianus, historias alere orationem molli quodam ac iucundo succo.

Præterea operæ pretium est, teste Liuio *li.* 1. in voluminibus historicorum cuiusque exempli documento, velut in monumento insigni posita contemplari, intueri. Vnde quæ sectanda sint depromere, ac nobis proponere ad imitandum, quæ fugienda cauere possimus: quia (vt vere inquit Diodorus) pulchrū est aliorum erroribus vitam nostram in melius instituere, & quid appetendum, fugiendū-ve sit, ex aliorum exemplis posse cognoscere, vnde merito Demetrius Phalereus Ptolemęum Regem subinde admonebat, vt libros de Imperio Regnoque compositos legeret sæpissime. Quoniam, quæ amici timent Principibus dicere aut demonstrare, ea in libris scripta reperiantur: hoc est, in cognitione rerū, salubre atque frugiferum scire, quibus artib. qua disciplina, quibus moribus maxima Imperia orta sint, maximi Imperatores nomen sibi immortale comparauerint. Et è diuerso, quam vitiorum sentina infecta amplissima regna collapsa sint.

In summa. Historia ad id, q̄ honestum & vtile est, capessendum inflammat, incitat, detestatur vitia, probos extollens, improbos deprimens, prout de legibus dicitur *in l* 1. *circa pr. ff. de iust. & iur.* Historiæque (vt ait Vitruuius) per se tenent lectores, cum habeant nouarum rerum varias expectationes.

Cæterum, cum omnes Historici sint legẽdi, ediscendi, scriptores potissimum Latini, rerumque nostratium enarratores sunt colẽdi, & legendi, quod Historici Latini sanctiores, variique Græcis scriptoribus fuisse existimantur, teste Satyrico, qui ait: quicquid Gręcia mendax audet in historia. Annales ideo illorum legamus, qui monumenta rerum gestarum recta, incorrupta, integra atque fideliter conscripta reliquerunt, primam illam inprimis obseruantes legẽ historiæ, quæ præcipit, ne quid falsi dicatur. Etenim dempta ex historia veritate, ita narratio omnis inutilis, ac penitus manca efficitur, sicut corpus animantis inutile fit oculis effossis: vt scribit Polyb. hactenus Beroald.

Ex quibus satis clare concludendum est, Historicos esse laudandos & honorandos, atque Latinos Græcis anteponendos. Et ibi Beroaldus inter cæteros multum laudat Titum Liuiũ. Sed in Epistola per eum habita in declaratione Salustii ait, quod Salustius ob elegantiam inimitabilemque in scribendo breuitatem, assequutus est primas inter historicos partes: teste epigrammatico Poeta, qui sic inquit:

Hic erit, vt perhibent, doctorũ corda virorũ,
Crispus Romana primus in historia.

Ex cuius oratione nil demi sine detrimento sententię potest. Vnde non immerito dicit Macrobius, Salustium in genere dicendi breuissimo dominari.

Sed attende, dicit insuper August. *lib. 1. suarum orationum in oratione de laudibus historicorum, & oratorum*, quod magna semper apud præclaros Principes ac populos non modo Græciæ ac Latii, sed etiam cæterarum totius orbis Nationum atque gentium laude & gloria digni habiti sunt gestarum rerum scriptores, qui vel Historias, vel Annales literis commendauerunt; quod plurimum, tum ad antiquitatis memoriam, tum etiam ad iuuandam rerum publicarum administrationem scriptorum monumenta prodesse videantur.

Intantum etiam sunt vtilitatis Chronicæ, quod probant in causis decidendis, secũdum Bart. *in l. 1. ff. si cer. pet.* Bald. Anton. & alii *in c. inter dilectos. extra de fide inst.* post gloss. *in verb. transtulimus* ... *verb. magis.* & etiam glo. *in verb.* ... & glo. 1. *circa per venerabilem. extra de elect.* & glo. ... *in c. cum ex literis extra de restit. in integ.* glo. ... *in c. in nomine* Doct. *in c. placuit. 16. dist.* & gl. 2. *in c. in nomine domini. posito in suprascriptione ca. absit.* vbi ... Domin. notat 50. *dist.* & gl. *in verb. regiis* ... *in procem. ff or. in §. hæc autem tria.* vt refert ... *in d. c. inter dilectos. col. 7.* vbi etiam dicit ... esse in libris historiarũ quo ad facta anti... secundum Dominicum *in c. quamuis.* ... de materia do... *nem. 21. dist.* Et vide etiam de materia ... meum Ias. *in d. l. 1. ff. si cer. pet.* Si vis videre ... mina multorum scriptorum in historia, ... curre ad Textor. *in sua officina in c. historiographi plerique Græciæ & Latii.*

QVadragesimaseptima consideratio; ... Grammatica, etiam laudanda est, quę in Republica est multum necessaria, cũ sit fundamentum omnium liberalium artium, vt dicit Isidorus *lib. 1. Etymol. c. 4.* Ideo Grammatici ponuntur, & describũtur ante Oratores, vt habetur *in l. Grammaticos, 1. & 2. C. de professi. & medi. li.* 10. Nam Orator sine Grammatica esse non potest; & tamen Grammaticus esse potest sine oratoria.

Et vt dicit F. Patritius *lib. 2. de institu. Reipublicæ titu. 1. in fin.* quod fundamentum omnium disciplinarum est Grammatica; proinde (vt inquit) videndum est, vt solida sit: quandoquidem alias res ediscere volueris; ... inconcinnæ, & rudes admodum reliquæ ... & barbaræ doctrinæ videntur, quæ infantes sunt, & barbaro eloquio hærentes. Grammaticen Romani tanti fecerunt, vt in triuiis eam ex senatusconsulto publica mercede docen edixerint; ... circa triuialis scientia diutius nuncupata ... Hortaturque ibi Patritius Reipublicæ præsides, vt curent, & publica quidem mercede singulæ quæque doctrinæ præceptores habeant, & de ipsis mercedibus, vt constituantur & soluantur. De prædictis etiam aliorum studiorum liberalium præceptoribus cognoscit præses prouinciæ. text. *in l. 1. & ibi gloss. 1. ff. de variis & extraordin. cognit.* optimus text. *in l. medicos. in fin. Cod. de profess. & medicis. lib. 10.*

Et in ea

…teralios sint egregii professores Gram…icæ: & non tantum literis, sed etiam mo…us probatissimi. Cum etiam tales excel…alios oporteat moribus primum, deinde …ndia, vt dicit text. *in l. Magistros studio…. Cod. eod. titul. l. vnica. Cod. de studiis libe… Vrb. Romæ. §. oratores. libr* 11. Et sunt im…nes ab omnibus muneribus publicis, & …ilibus, & personalibus ciuitatis, vt dicit …*in l. medicos.* & maxime archiatros, vel …chiatris Grammaticos, & professores a… …literarum & Doctores. *Cod. eod. tit. de pro… …* vbi patet, quod Grammatici ponuntur in …ne literæ ante Legistas. Etiam sunt im…nes à tutela & cura. *l. si duas. §. Grammati… vbi gloss. ff. de excus. tut.* concordat text. *in … Romæ. Instit. eod. tit.*

…cadde etiam: quoniam, vt dicit text. *in … quis artem Grammaticam,* 38. *distinct.* …aticorum doctrina etiam potest pro… …vitam, dum fuerit in meliores vsus …mpta. Et in his artibus triuialibus glori… adolescentia edocenda & instruenda est, …ad profundiores & meliores scientias & …ctrinas ascendere valeant. facit text. *in §. o… …supra alleg.* Et non sunt ferendi (teste Quintiliano *in libr. de arte oratoria.*) qui ar…m Grammaticã, vt tenuem ac ieiunam ca…llantur: quæ nisi fundamenta fideliter ie…rit, quicquid superstruxerit, finaliter cor…uet, necessaria pueris, iucunda senibus, dul…cis secretorum comes. Et August. vere ait, quod Grammatica est scientia, qua aperta …teræ aperiuntur, & qua clausa cæteræ clau…duntur. Ex quibus & multis aliis eam pluri…mum extollit Ioann. Ludouicus Viualdus de monte Regali *in suo opere Regali de persecutio…nibus Ecclesiæ, in persecutione* 10. & vt dicit, est prima; non tamen ordine dignitatis, sed ne…cessitatis.

Qui autem fuerint Grammatici, & qui in Grammatica scripserint, vide per Textorem *in sua officina in c. Grammatici.*

QVadragesima octaua consideratio; Dialectica etiam est laudanda & commendanda. Cum nonnulli philosophorum eam eloquentiæ comitem dicant. Aristoteles vero æquilancem. Hinc opinatur F. Patritius *lib.* 2. *in lib. de institut. Republica,* eam ciuili viro nõ negligendam; tum, quod iter ad alias quascunque disciplinas adolescentibus aperire videtur; tum, quod ingenium acuit, & ad veritatem cernendam maximas vires habere cernitur.

Nam, cum duo sint orationis genera; alterum perpetuum, cui oratoria præest; alterum concisum, cui dialectice, vtrumque necessarium est, vnum probare, alterum persuadere volenti. Licet primum illud magis ciuile esse videatur, quando suadendo aut dissuadẽdo, molliori quadam via animos in voluntatem suam alliciat; hoc vero secundum magis extorquere videtur, quod probare nititur: & quibusdam concisis seu truncatis orationib. nos in sententiam suam rapit, cogitque ea fateri verbis quæ nonnunquam animo nullo modo assentiri volumus: has tamen disciplinas Zeno adeò coniunxit, vt hanc compressæ in pugnum manus, illam vero explicitæ, ac planæ similem esse diceret: vtcunque tamen sit, Rhetoricam sine Dialectica imbellẽ; Dialecticam vero sine Rhetorica rudem omnino, & quasi elinguem esse arbitratur. Ex quo iuuenes adhortantur, vt illi indulgeant, quo melius diffinire ac diuidere valeant, & sua acrius probare, aliena vero fortius infringere possint: vtique ad alias disciplinas parati magis accedant.

Et licet quodammodo, vt ait Hieronymus super epistolam ad Titium recitatus *in cap. si quis artem.* 37. *distinct.* Si recte loquendi rationem habeat, & inter vera & falsa diiudicet, non improbetur ab Ecclesia: tamen; quia non multum placuit Deo patri, filio, & Spiritui sancto, vt *in ca. omnem. ead. distinct.* & Dialecticorum sophismata sint tendicula, & phantasmata, & vmbræ quædam & imagines, quæ cito pereunt, & resoluuntur, vt *in c. vnico. ead. dist.* Ideo aliter circa laudem illius non insisto.

Probat tamen certis rationibus Io. Ludo. Viualdus *in suo opere Regali, in tracta. de persecutionib. Ecclesiæ Dei in decima persecutione,* ꝙ Theologus tenetur scire Dialecticam, quam

ibi probat esse necessaria in Theologo, & eam laudat, vt videre poteris.

Sophistæ etiam, seu Dialectici, in ciuitatibus habendi & admittendi sunt, pro quo tex. *in l. vnic. Cod. de studiis liberalib. vrbis Romæ. §. Oratores. lib.* 10. Et sunt immunes, vt Grammatici & alii Professores, de quibus in præcedenti consideratione. per *l. medicos. C. de profes. & medi. lib.* 10. Eos tamen excellere oportet moribus, & facundia. *l. magistros. C. eod. ti.* facit tex. *in l. vnica. C. de profes. qui in vrbe Constantinop. docent. lib.* 12.

QVadragesimanona consideratio; De scientiis mathematicis, præcipue de Arithmetica tractat Cælius *lib. suarum antiquarum lectionum.* 4. c. 30. ad rem sic ait Pythagoras Italicæ Philosophiæ Princeps, & cum eo multi; ac eo duce amplissime astrinxerunt, absque Mathematico quadriuio, non facile philosophiæ apicem contingi, nec verū posse percipi: propterea, qui illud neglexerit, philosophari recte nō poterit: quoniam mathematicæ disciplinæ, vt ibi ait. *& li. 9. cap. 4. in fi.* subsellia quædam sint, ac elementa vel gradus, quibus conscendatur ad altiora.

Eas vero sic nuncupatas existimat Anatolius, quod cum cæteræ disciplinæ deprehendi, vel non docente aliquo possint omnes: Mathematica sub nullius cognitionem veniant, nisi præeunte aliquo, cuius solertia & industria succidantur vepreta, vel exurantur, & superciliosa complanentur. Vnde & Mathematicum in anima, sicut theoreticum, hoc est, speculatiuum in moralibus vocat Plutarchus. Equidem & M. Tullius Mathematicos in magna rerum obscuritate, recondita arte multiplicique ac subtili versari scribit. Sunt, qui ex demonstrationum formitate dici Mathematicos opinentur.

Cæterum; Initio Geometria præcipue, vt ibi ait Cælius, & Arithmetica in Mathematicarū album à Pythagora sunt aduocatę, quod ad omnem scientiam, omnemque disciplinā capessendam, has inprimis commodas perspexisset. Hinc & illa iucunda vox Aristippi Socratici profluxisse opinatur Cælius: qui ex naufragio in Rhodiorum littus maris impetu, & ventis assilientibus, cum foret excussus, ac inibi mathematicas formulas conspexisset, gaudio gestiens prosiluit, & bene sperare comites iussit; quoniam vestigia hominum nosceret. Sed enim mathematica speculatio à Platone suscepta est ad cogitationis acumē à Platone susceptæ, quia eleuat animum, & ad rerum diuinarum notionem aciem mentis exacuat. Quamobrem, inquit Alcinous, nisi finis istius gratia mathesin expetere perrexerimus, omnis nostra indagatio recasura in nihilum, est nusquam Leberide, ac Cinclo pauperior.

Hinc F. Patritius *lib. 2. de institutione Reipublicæ, ti. 2.* quadripartitam mathematices scientiam ciuili viro necessariam esse autumat: quia, vt prædixi, Pythagoras opinatur frustra quenquam philosophari, qui eam nō modo primoribus labris (vt dicitur) attigerit, verum sapientiā omnino exhauserit. Censet etenim, sapientiam earum rerum esse, quæ sunt, quæque substantiam immutabilem habent veram, ratamque cognitionem. Esse autem ea solum putat, quæ cum immutabilis substantiæ essent, neque detractione minuerentur, neque accidentibus vllis variarentur, neque accidentibus vllis variarentur, sed propria vi, propriaque natura semper niterentur: veluti sunt qualitates, formæ, magnitudines, paruitates, æqualitates, habitudines, actus, dispositiones, cæteraq; eiusmodi, quæ corpori coagmentantur. Intelligibilia namque omnia esse dicimus. Videri autem corporea talia per sese spectacula, semper eodem modo inueniuntur: iuncta vero corpori variantur; quippe, quæ omnia suapte natura incorporea sunt, vigentque immutabilis substantiæ ratione, sed corporis contagione mutantur. Subsequenter duas esse substantias asserit: vnam continuam, alteram discretā: quarum declarationes ibi vide. Et tandem concludit necessariam esse ciuili viro (quem sapientem esse volumus) huius quadripartitæ scientiæ cognitionem.

Et, licet Cælius *in loco iam citato* inferre videatur primam & præcipuam esse Geometriam: attamen Iudocus Clictouæus *in sua epist. ad introductionem Arithmet. Iacobi Fabri* præponit Arithmeticam, vbi sic ait: inter eas disci-

disciplinas (quæ mathemata Græci vocant) ræ, Arithmetica & Geometria, præcipuum sibi vendicant locum, quod ad cæteras assequendas viam sternant. Ipsisque ignoratis, nihil quicquam reliquis ediscendis præstetur operæ. Quis enim Arithmeticam non edoctus Musicen sane intellexerit? Quis item Geometriæ inexpertus, Inspecticam aut Astronomiam prope calluerit? Quandoquidem hisce duabus cæteræ Matheseos partes subiiciantur, ex ipsisque pendeant. Quarum prior Arithmeticæ numeros absolutos, eorumque affectiones determinat ad diuinorũ contemplationem priscorum iudicio accommodatissima. Et grauissima Pythagoræ auctoritate mirum in modum illustrata, qui primus quidem numerorũ perscrutator habitus est, eorumque indagatricem Arithmeticen posteris reliquit commendatissimam. Et ad cœlestia dispiciẽda illorum præsidio usque adeo euectus fuisse creditur, vt de eo non absurde cecinisse videatur Ouid.

Isq; licet cœli regione remotus,
Mente Deos adiit, & quæ natura negabat
Visibus humanus, oculis ea pectoris hausit.

His etiam astipulatur Plato, scribens *in Epinomide*: Inter omnes liberales artes & scientias contemplatrices, præcipuam, maximeque diuinam esse scientiam numerandi. Interrogatus item, cur homo animal esset sapientissimum, respondisse fertur; quia numerare nouerit. Cuius quidem sententiæ & Aristoteles meminit in problematis. Et sane non absre, nempe in numero, inquam, rerum discernicula discretionesque dignoscere, inter animalia duntaxat homini (vt qui solus omnium rationis sit particeps) concessum esse perquam exploratum. Hæc ille. Et, vt repetam à loco F. Patritii præallegato; Numerorum quidem cognitio singulis pene artibus necessaria est. Aut enim numerandũ est digitis, aut scribendi numeri sunt, supputandæque rationes ad vsum ratiocinandi, qui quotidie pene singulis vsu venit, sine qua rudes omnino homines esse videntur & inciuiles.

Ex quibus etiam concludo: Magistros, & in tali scientia expertos, esse in ciuitatibus admittendos & honorandos. Cum huiusmodi scientia non solum vtilis, sed etiam necessaria esse credatur.

QVinquagesima consideratio; Geometria iisdem fere laudibus & præconiis (quibus laudata extitit Arithmetica) laudanda est: quoniam etiam, vt ait F. Patritius *in lib. 2. de instit. reip. tit. 2.* Dimensionis disciplina artes singulas adiuuat: vix enim quippiam agere possumus sine mensura; & turpe admodum videbitur, in singulis quibusque dimensionibus, ancipitem fieri virum, qui in cœtu hominum negotiationibusq; versatur. Hebetis namq; & obtusi ingenii est, vel manifestæ omnino negligentiæ, ea ignorare, quæ singulis quibusq; horis necessaria sunt. Et, vt inquit Iudocus Clictouæus *in epistola præced. consid. alleg.* Ipsa Geometria circa magnitudines, earumque proprietates versatur, quæ à plurimis, maxime Archimede Syracusano suo ingenio celebratissima effecta est. Is enim, teste Plutarcho, machinamentis geometrica ratione excogitatis, Marcelli Romanorum Ducis (cum Syracusas obsidione premeret) victoria multos dies remoratus est. Et hanc quoque disciplinam ad diuinam anagogem seu intelligentiam quamplurimũ conducere putauit antiquitas: quæ per circulos, sphæras, triquetra, pyramidesque & cætera id genus: inprimis ardua cognituq; dignissima, peruestigari posse contendit.

Cæterum; Geometria, (teste Cælio *lib. antiq. lect. 4. c. 30.*) initium est ac metropolis cæterarum scientiarum mathematicarum. Hæc enim sensibilibus inhærentes agglutinatosq; auellit assidue, seducitque ad intelligibilem, æternamque naturam, cuius contemplatio sit Philosophiæ finis.

Nam etiam Deus satis approbat hanc sententiam, cum ipse solus mensus est pugillo aquas, & cibos patina ponderauit; qui appendit tribus digitis molem terræ, & liberauit pondere montes & colles in statera, vt habetur *Esaiæ 4. c.* & iterum 48. *c.* ait: Manus quoque mea fundauit terram, & dextera mea mensa est cœlos. Ita ait Ioan. L. Viualdus *in*

suo opere Regali de persecutionib. Ecclesiæ in 10. *persec.* vbi laudat Geometriam, dicens talem doctrinam videri necessariã Theologo, cum etiam dicatur *Sap.* 11. Omnia in mensura, numero, & pondere disposuit Deus: vt ample *infra in* 12 *parte, in* 56. *consider.* dicetur: Et ars scientia liberalium artium diligẽter edocenda est: quia per eam diuina manifestantur. *c. de quibusdam.* 37. *dist.* Et quemadmodum artes liberales ad virtutem non perdurant, sed præparãt, vide Senecam *in epistolis ad Lucill. epist.* 88.

Hęc ars est licita, & approbata *l. artem Geometriæ. C. de malefic. & mathem.* Imo discere atque exercere publice interest, vt ibi text. est formalis. Ex quo possunt cogi homines ad illam addiscendam, vt tenet Lucas de Penna *in l.* 2. *Cod. de excusat. artific. lib.* 10. vbi ait text. quod tales habent excusationem a muneribus. Et Geometræ dicuntur calculatores, secundum gloss. *in verb. calculatores in l. oratione. Cod. de profess. & medicis. lib.* 10. Sed potius mensores. *l. si irruptione. ff. finium regun. l. Geometræ. & ibi gloss. de exc. tu.* & habetur per totum titulum: *Si mensor falsum modum dixerit in libris ff. rum*, & ibi Budæus, qui nomina mensurarum describit, quæ singula præter duo & plura alia recitat Textor *in sua officina. in cap. mensuræ quædam.*

QVinquagesimaprima cõsideratio ad artem Musices se conuertit, & an cantores, & periti in Musica sint laudandi. Etenim, vt inquit Beroal. *in oratione sua habita in enarratione Horatij Flacci.* Musica adeo delectabilis est: vt eius dulcedine cuncta viuentia capiantur, cujus origo cœlestis memoratur, ipsiusque ratione mundum esse compositum Pythagorici scripserunt: Vnde Theologi nouem Musas esse dixerunt, propter octo sphærarum cœlestium musicos concentus, & vnam maximam continentiam, quæ constat ex omnibus, quam Harmoniam nominauerunt, Cœlumque ipsum canere asseruerunt. Musicam antiquis illis temporibus in veneratione maxima fuisse memoriæ proditum est, ac maximos Duces fidibus tibijsque cecinisse: quin etiam apud priscos tam Græcos, quam Romanos in conuiuijs post cœnam lyra circumferebatur, qua laudes atque virtutes virorum fortium canebant, quam cum olim Themistocles in epulis recusasset, habitus est indoctior, testis est Cicero *in Tuscul. qu.* contra laudatus Epaminondas Thebanus, quod citharizare, & cantare ad chordarum sonum esset eruditus. Socrates quoque iam senio confectus, instru- lyra non erubuit: Et Plato, ciuili viro, q politicum vocat, Musicam credit esse ne sariam. Et Aristoteles *in politicis* dicit, Musicam inter disciplinas illustres esse colloca tam, quam vna cum literis, & gymnasti ca adolescentes priscis temporibus disce consueuerunt.

Et hanc a teneris annis didici in gymnasijs: quia olim & tempore meo præceptores, & gymnasiarchæ bis in hebdomada post prandium, loco solatij, & recreationis Musicam docebant, quod hodie male obser tur: sed hoc contingit, quia ignari sunt illius scientiæ. Ideo non est in honore, quemadmodum fuit & esse deberet.

Denique Fr. Patritius *in præfatione de institutione Reipublicæ* dicit, quod libera sunt hominum ingenia, & quisq; ad ea studia incenditur, quæ patria consuetudine laudantur. Musices laus in omni Græcia quam maxima habebatur. Nec quisquam satis egregius, satisque eruditus videri poterat, qui ejusmodi disciplinæ expers esset, quocirca eam in senectute didicit, vt dixi. Quam quidem ipse Socrates apud Platonem tanti facit, vt ad ci numerum pleraque in Republica constitu & mutationem quoque harmoniæ, seu Musices deterrimam periculosamque Reipublicæ arbitretur. Hæc etiam, & plura recitat Patritius *lib.* 2 *tit.* 2. & Cælius *lib. antiquarum lectionum* 5 *ca.* 20. *in princip.* vbi etiam recitat, quod Lycurgus, quamuis durissimas Lacedæmonijs suis leges injungeret; Musices tamen studium egregie videtur amplexatus, quando ipsam hæc natura parens impertiuisse animaduertitur, quo transmitti laborum omne molestissimum procliuius posset. Remigem, vt Fabius inquit, cantus hortatur, & singulorum

[...]um fatigatio quamlibet se rudi modulatione solatur.

Musica antiquitus sacrificiis ac funeribus adhibebatur. Curas enim abigit, clementiam suadet, & ad mulcendos affectus plurimum valet, &, vt inquit eleganter apud Philostratum Canius tibicen, Musica mœrentibus adimit mœrorem, hilares efficit hilariores, amatorem calidiorem, religiosum ad Deos laudandos paratiorem, eademque variis moribus accommodata animos auditorum, quocunq; vult, sensim trahit, vt ait Beroaldus *in dict. epist.* Magnus equidem iuxta citharœdum Theophilum, stabilisq; thesaurus Musica est: mores enim instituit, compescitque atq; mollit irarum ardores; quod Homericus abunde Achilles denotat.

Pythagoras, & qui deinceps studia consecuti sunt eadem, mundum ipsum non citra [...] rationes cōcinnatum compositumque, argumentorũ subtilitate vsi sunt. Cum [...] [...]um veluti præstantissima diuinis se intermiscuit rebus. Et quod testatur Ptolemæus, numinibus placandis adhibetur. Plato etiam [...]ntibus contributam putat Musicam, præclarius quoddam præstantiusque opus. Nam cum sit concinnitatis inter frequentamenta varia, præcipue artifex Musica, non ideo à Diis data, vt ad delitias conuertamus, & aurium pruritum: sed vt quod animæ consonantiam turbat, & harmoniam huiusce voluptatis delinimento sedari, ac ad ordinẽ redigi valeat, vt ait Cælius, vbi supra.

Pythagoricis etiam moris fuit animos ad lyram excitare vel lenire, neque solum perturbationibus animorum, sed etiam corporis morbis medetur musica modulatio. Cum ad febrem quoq; ac vulnera cantiones quotidie adhibeantur. Nam legitur, quod à Pæone & nonnullis aliis Medicis ægroti pene desperatæ salutis Musicæ oblectamentis curati fuerunt.

Quapropter laudatus est Xenocrates, qui organicis modulis lymphaticos liberabat. Et Asclepiades, qui tubarum cantu surdis[...] [...]nis medebatur. Theophrastus quoque ad affectiones animi moderandas, tibias adhibuisse fertur. Quinetiam traditum est, Thaletem Cretensem, citharæ suauitate morbos ac pestilentiam fugauisse.

Ismeniam illum tibicinem celeberrimũ, Boetius & complures Ischiaco seu Sciathico morbo diuexatos, modulis suauioribus persanasse tradunt. Et in testamento Veteri scriptum est, quemadmodum Dauide citharizante, Saul refocillabatur à furore dementiæ, quo identidem corripiebatur, vt habetur 1. *Reg. 16. in fin.*

Quid, nonne bella musicis modulationibus accenduntur? Quid aliud in Romanis legionibus litui, tubæ, cornuaque moliebantur? quorum concentus equos, militesq; pariter acuebat & animabat. Lycurgus etenim tibias in re militari constituit, quibus progressui recessuique canerent, & animos militum adeo incitarent, vt ignauissimi etiam concentu concitati, fortissimi aliquando euaserint, patriæque victoriam pepererint, velut in bello contra Messenios, in quo iam succumbebant in acie Lacedæmonii, quod animaduertens Tyrrheus tibicen egregius, mutatis tibiæ modulis, adeo militum animos ad pugnam concitauit, acrioresque reddidit, vt Messenios iam pene victores Lacedæmonii subiecerint. Cretenses etiam impetum in hostes facturi, lyræ seu citharæ modulis incitabantur. Argiui autem tibiæ, sicut Latini tubarum clangore. Et Galli olim cornuum strepitu, nunc vero tibiis ex ære fabrefactis & sonorosis. Et de multis tibiarum speci eb. scribit Cælius *lib. antiq. lectionum. 5. c. 26.* Sed ad rem redeo. Nonne Amazones ad calamos arma tractabant? Nonne Halyattes Lydorum Rex (vt author est Herodotus) in exercitu habuit cōcinnantes fistulatores, atq; fidicinas?

Timotheus quoque Musicus, vt testis est Dioprusensis, celebratur, quod Alexan. Magnum nihil tale per id tempus cogitantem musici cantus modulatione ad arma corripienda inflammaret: idem inflammatũ mutato concentu cohiberet. Is enim decimam & vndecimam lyræ chordam addidit, & antiquam Musicam in meliorem modum mu-

tauit: & huius Timothæi meminit Cicero *lib. 2. d. legibus*. Profuit ergo Lacedæmoniis Musica, profuit Alex. & multis. Et quam vtilis sit Musica, incidat nobis Arion Methymneus citharœdus & Poeta Lyricus, dum Lesbon patriam peteret, videretque insidias & coniurationē parari sibi à sociis, vel nautis, quibuscum nauigabat, propter opes, quas ferebat secum, rapta cithara nonnihil prius modulans, in mare se coniecit. Cuius cantu illectus Delphin, dorso exceptum portauit ad littus, hoc est, in Laconiam, antequam nautæ illuc applicuissent: in cuius rei monumentum erecta est illi statua cum Græco epigrammate, quod Raphael Volaterranus Latinum fecit hoc modo:

Cernis amatorē, qui rexit Ariona Delphin,
A Siculo subiens pondera grata mari.

Ouid *lib. 2. Fastorum* de eo abunde meminit his verbis:

Quod mare non nouit? quæ nescit Ariona tellus?
Carmine currentes ille tenebat aquas:
Sæpe sequens agnam lupus est à voce retentus,
Sæpe auidum fugiens restitit agna lupum,
Sæpe canes leporesq; vmbra iacuere sub vna,
Et stetit in saxo proxima cerua Leæ,
Et sine lite loquax cum Palladis alite cornix
Sedit, & accipitri iuncta columba fuit.
Cynthia sæpe tuis fertur vocalis Arion,
Tanquam fraternis obstupuisse modis.
Nomen Arionium Siculas impleuerat vrbes,
Captaq; erat lyricis Ausonis ora sonis:
Inde domū repetens puppim cōscendit Arion,
Atq; ita quæsitas arte ferebat opes.
Forsitan infelix ventos vndasq; timebas,
At tibi naue tua tutius æquor erat.
Namq; gubernato districto constitit ense,
Cæteraq; armata conscia turba manu,
Quid tibi cum gladio? dubiam rege nauita puppim,
Non sunt hæc digitis arma tenenda tuis.
Ille metu pauidus, mortem non deprecor, inquit,
Sed liceat sumpta pauca referre lyra.

Et subiungit:

Protinus in medias ornatus desilit vndas,
Spargitur impulsa cærula puppis aqua.
Inde (fide maius) tergo delphina recuruo.
Se, memorant, oneri supposuisse nouo.
Ille sedet, citharamq; tenet preciumque vehendi,
Cantat, & æquoreas carmine mulcet aquas.

De hoc etiam satis loquuntur Herodotus *in Clio*, & post eum Aulus Gellius *in suis commentariis noctium Atticarum lib. 16. c. vlt.* fabulam esse asserit. Et ab Arione lyra vocatur Arionia. Idem *lib. 3. de arte.*

Quamuis mutus erat, voci fauisse putatur
Piscis Arionia fabula nota lyra.

Quid pacis munia, nonne apud antiquos musicis cantibus lætis celebrata fuerit? quod & adhuc his temporibus obseruantissimis fit apud nos, dum nunciantur publicæ lætitiæ, & ioci festiui, ob quid prosperi, vel pacem compositam, aut partam victoriam, natiuitatemq; Delphini, seu primogeniti Regis, & huiusmodi.

Cæterum; huius magna vis ad animos ad quemcunque affectum commouendos. Pythagoram enim accepimus concitatos iuuenes ad vim pudicę domui afferendam, mutatis in spondæum tibiæ modulis, compressisse.

Eius quoque discipulus Empedocles Agrigentinus furibundum adolescentem (qui eius hospitem damnati patris accusatorem gladio adoriretur) cantu reuocauit, & placatum mansuetumq; reddidit.

Et Caius Gracchus fere populum Romanum in voluntatem suam pellexit, cum concionanti sibi seruus assisteret, qui fistulæ modulis affectus orationis longe præcellentes redderet. Etenim plures Græcorum ciuitates, vt Martianus affirmat, ad lyram leges decretaq; publica recitabāt. Quid multa? Musices disciplina, non solum homines, verum etiam bruta animalia demulcet. Ceruifistularum cantu capiuntur, Delphines, vt antè patet, musica arte mulcentur, aues fistulis alliciuntur, architectus quoque citra Musicen perfectus non erit, quæ in primis efficax est, vt inquit Vitruuius, ad balistarum, catapultarum, scorpionumque temperaturas. Hydrauli-

ulicas quoq; machinas efficere nemo po-
ſine Muſices ratiocinationibus. Cum
inter homines reliquaq; animãtia, Mu-
tanta ſit dominatio, eiuſque dulcedine
iatur omne, quod viuit, celeberrimi ſcri-
ores extiterunt, qui ad lyram carmina cõ-
erent, & rhythmis muſicis numeroſiſq;
odulationibus ſua ſcripta contexerent.
uod non ſolum à Græcis Latiniſque, ve-
etiam ab Hebræis factũ eſt. Tanta quip-
e eſt ſuauitas, tantaque voluptas in muſica
odulatione. Quid enim Pſalterio Dauidi-
modulatius? Quid canorũ magis? Quod
orem Pindari, Horatiiq; decurrit? Quid
er. & Eſai. cantico pulchrius? Quid
one pulchrius? Quid perfectius Iob?
omnia hexametris & pentametris ver-
vt eruditi teſtantur, & hic ante *in* 45.
dictum eſt, apud Hebræos compoſi-
alebroſam aſperitatem progrediun-

Qui autem inuentores fuerunt huius ſci-
& multorum inſtrumentorum muſi-
um, & quomodo, ſcribit Textor *in ſua of-
c. citharœdi, tibicines, cantores, & muſici,*
Patrit. *in d. lib. 2. de inſtit. Reipu. tit.* 2. Et ibi
extor dicit, quod Poetæ faciunt Orpheum
ncipem muſicæ lyræ; Dorcæus vero cantu
aræ apud Thraces, ſecũdam poſt Orpheũ
uit palmam. Marcianus tamen Capella
Nam Orpheus, Amphion, Arionq; do-
iſſimi, aurata omnes teſtudine conſonan-
exanimum pariter reddidere concentũ.
Et de his tribus Citharœdis omnium præ-
ſtantiſſimis meminit Pacificus ſic:

Orpheus Euritiscen cithara reuocauit ab orco,
Eq; ſuis mouit ſaxa nem uſq; iugis.
Piſce fuit pelagus per longum vectus Arion,
Hac etiam Amphion mœnia ſtruxit ope.

Anaxenori citharœdo, M. Anton. tributa
quatuor ciuitatum legenda conceſſit, pro-
pter eius artis peritiam.

Eunomius citharœdus Locrenſis ſtatuam,
cui inſidentem citharæ cicadã habebat. Nam
cum in certamine, quod cum Ariſtone regio
muſico de cantu ſuſceperat, chorda vna fra-
cta defeciſſet, cicada ſuperuolans vocem ſer-

tur ſuppleuiſſe. Et de pleriſque aliis: vide ibi
per Textorem, qui enumerat 77. Et apud
priſcos tanta fuit copia ac tantus numerus, vt
Cicero neget, ſi ſibi duplicetur ætas, ſe habi-
turum tempus, quo lyricos poetas omnes
perlegat. Quorum (teſte Beroaldo) *in epiſt. in princip. huius conſid. allegat.*) apud Græcos
longe Pindarus princeps extitit, apud Lati-
nos Horatius, qui, vt ait Quintilianus, fere
ſolus lyricorum poetarum legi dignus eſt.

Sed, vt ſemel finiam, de laude illius etiam
ſatis conſtat ex dictis Iſidori *in* 3. *lib. Etymol. cap.* 14. vbi dixit, tam turpe eſſe Muſicam ne-
ſcire, quam literas, vt refert Lud. Viual. *in ſuo opere regali. in tractat. de perſecut. Eccleſ. in* 10. *perſ. Eccl.* vbi etiam de inuentoribus eiuſdem
ſcribit. Et ait Chriſtum fuiſſe ſummum Mu-
ſicum; & quod plus eſt, quod fere totum cor-
pus Sacræ Scripturæ non ſolum verſatur circa
Muſicam, ſed etiam vniuerſos ad cantandum
in Muſicis hortatur. Vnde Dauid, qui, teſte
Hieronymo, Chriſtum lyra perſonat, & in
decachordo Pſalterio ab inferis excitat re-
ſurgentem, *in Pſalm.* 32. ait: Confitemini Do-
mino in cithara, in Pſalterio decem chorda-
rum pſallite illi. Cantate ei canticũ nouum:
bene pſallite ei in vociferatione. Et *Pſal.* 24.
Confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus,
quare triſtis es anima mea, & quare contur-
bas me? Et adhuc nos hortatur Sacra Scri-
ptura, laudare Dominum in Muſica, cum di-
catur *Pſal.* 98. Pſallite Domino in cithara, &
voce Pſalmi, in tubis ductilibus, & voce tu-
bæ corneæ. Et *Pſal.* 150. Laudate eum in ſo-
no tubæ: laudate eum in Pſalterio & cithara.
Laudate eum in tympano & choro: laudate
eum in chordis & organo. Et laudate eum in
cymbalis bene ſonantibus: laudate eum in
cymbalis iubilationis, omnis ſpiritus laudet
Dominum. Et ideo dicitur *Eccleſ.* 40. Vinum
& Muſica lætificant cor, & ſuper vtraque di-
lectio Sapientiæ. Quocirca, tam exemplo,
quam ratione ſatis conſtat, Muſicam in ciui-
tate admittendam, & ciuili viro vtilem eſſe:
verum neceſſariam, & non modo animum
oblectare, verum ingenium fouere, & prom-
ptiores alacrioreſque viros reddere, non ſo-

lum ad rem militarē, verum ad summa quæque negocia obeunda, diuinaque persoluenda & veneranda. Idcirco in ejus commendatione fuimus prolixiores.

QVinquagesimasecunda & postrema cōsideratio; Iamiam ad aliam artis seu scientiæ Mathematicæ partem deuenire nos admonet, quæ Astronomia vel Astrologia vocatur; quæ tamen inter se discrepant; cum Astronomia cœli conuersionem, ortus, obitus, motusq; syderum contineat; vel qua ex causa ita vocentur.

Astrologia vero partim naturalis, partim superstitiosa esse creditur.

Naturalis; dum exequitur solis & lunæ cursus, vel stellarum, certasq; temporum stationes.

Superstitiosa vero est illa, quam Mathematici sequuntur, qui in illis augurātur, quique etiam duodecim cœli signa per singula animæ vel corporis membra disponunt: sydereoq; cursu natiuitates hominum & mores prædicare conantur, vt dicit Isidor. 3. *Etymologiarum.c.26.*

Inprimis; antequam vlterius progressum faciam; quoniam intētio huius operis solum ad laudem protendit, licet multa in reprobationem huius artis dici valeant, de quibus supersedeo, vos remittendo ad illos, qui de huiusmodi reprobatione scripserunt, videlicet, ad principalem inter alios post Doctores Ecclesiæ, Picum Mirandulam *in suis disputationibus contra Astrologos.* Dicit tamen Lud. Viual. *in suo opere regali de persec. Eccl. Dei. in* 10. *perfect.* quod Theologus tenetur scire Astrologiam, eo; quia in Sacra Scriptura multis varijsque modis de cœlis, de cursu solis, lunæ, & astrorū tractatur: ideo conuenit, vt Theologus discat ipsam Astrologiam, de qua hic intendo tantum dicere, prout est permissa. Et secundum quod Ecclesiastici & Theologi Doctores illam approbauerunt, decisionibus eorum me submittendo: & cum protestatione, quod nullo modo intendo deuiare à decisionibus Doctorum Ecclesiæ.

Astrologiam ideo dico esse laudandam, & maxime extollendam, cum, si vera sit & talis, vt à nonnullis etiam Ecclesiasticis existi-matur, est multum necessaria & vtilis Reipublicæ, & sub protestationibus prædictis, vi-detur corroborari posse multis rationibus, autoritatibus & exemplis.

Primo, rationibus sequentibus; quoniam vna est vox Theologorum & Philosopho-mundum inferiorem à Deo per cœlum gu-bernari: vnde corpora inferiora à superio-bus reguntur: hoc Aristotelis vulgatissim-la scientia docet, necessario mundum h-inferiorem superioribus motibus esse co-guum, vt eius omnis virtus inde guberne-Sic Aurelius quoque dixit Aug. per corpo-subtiliora, grossiora hæc regi atque mo-Quis igitur (inquiunt Philosophi & Theo-logi) dubitauerit, mutationes qualscunq; te-rum terrenarum à motibus fieri corporum superiorum?

Secunda ratio erit experientia, quæ hoc demonstrat. Cum variatis anni tempor-ex accessu solis ad nos atque recessu: vnde uentium quoque habitus & conditio va-tur, dum temporat aura cœlum, dum va-fruges, redditque, rapitque. Sed & in diu-reuolutione sol aeris qualitate immutat p-minus, tum meridie, mane, vespere, cale-ciens, exsiccans, humori, frigorique de-linquens.

Luna quantas habeat vires in omnia cor-pora, præsertim fluxiora, quis ignorat? Æ-stus hæc Oceani faciens, ascendens atque de-scendens: pontum mouet & terris inun-& affert: sed & submersa, fretis concha-& carcere clausa. Ad lunæ motum varian-nimalia corpus. Crismi seu critici vel de-torii dies à medicis obseruati; lunæ soli-motus sequuntur, luna plena nascente, -nas persæpe cieri tempestates, & in corpo-bus agitari videmus humores. Hinc p-ribus, nautis, agricultoribus obseruatio-multæ de lunæ motibus acceptæ, multiplic-que experientia multis retro seculis com-probatæ. Cur igitur, si luminarium manife-stiores impressiones, & in permutandis infe-rioribus autoritatem persentimus, cessare-liquas stellas, & inefficaces esse credimus

...e eorum vires ad nos, quanquam occul-tiores peruenire, quibus subdita illis corpora variis modis afficiantur. Quarum gnari quoque prudentes, secretiora quædam de futuris euentis possint præcognoscere, quam quæ Medici, pastores, agricolæ, nautæ prædominant.

Tertia ratio etiam sumitur ex dictis Pici Mirandulæ *in suis disputationibus contra Astrologos, libr. 3. c. 2.* vbi ait post præcedentia. Præterea nemo negabit, aeris habitum tempestatesque de syderum statu, posituraque variari: cum & calor, & frigus, & siccitas, & humiditas, & quæcunque in sublimi fiunt impressiones à cœlitibus motibus & influxibus generentur. Quod si terræ visceribus inclusi, sicciores halitus terram mouent, si mutationes in aere ex quatuor illarum qualitatum, vel exuberantia, vel defectu, si caritatem annonæ vel humilitas nimia facit, vel ...cum aut fructus leguntur, aut feruntur ...icem, fertilitatem status aeris modice opportunus. Quis negabit à stellis non modo tempestatum mutationes & terræmotus, sed pestilentias quoque & morborum varia genera in hominibus, in pecoribus, salubritatem regionum, & fertilitatem, sterilitatemque prouenire? Tum si constamus nos quoque ex iisdem qualitatibus & corporis temperatura, mores, ingeniaque variantur, integra tamen libertate, seu libero arbitrio, cur non fieri potest, vt propensiones in ... ad iram, mansuetudinem, & affectus bonos, & malos, à syderibus habeant ... sanguinem, pituitam, atram bilem, vel suscitantibus vel frænantibus, quod humores affectus illi plerunque comitantur? Cur non pariter siccæ calidæque cœlorum impressiones bilem in nobis ad litem, iurgia, contumelias, inimicitias excitare possunt? Vnde bella, cædes, vastationes, vnde imperia regnaque mutantur. Post hæc, ita collegit Ptolemæus. Si faciunt stellæ diuersitatem corporis & animi, deriuatur hæc deinceps ad ea, quæ sunt quidem extrinseca, sed habẽt cum illis affinitatem, qualem cum corpore vxor, & facultates, cum animo dignitas, & honores. Hæc est præcipua ratio Ptolemæi, nec omnium effectricem syderũ vim probat, alter vllo loco, quam ex efficientia primarum qualitatum, quas producendo cæteras quoq; producant cõsequenter. Quare nec alias affert causas, quam hæc quidem Saturnus, hæc Iupiter, illa vero Mars operatur, quam quod Iupiter sit planeta calidus & humidus. Saturnus siccus & frigidus. Mars siccus magis & feruidus: hoc de stellis erraticis, hoc de nõ erraticis pariter sentit, ex natura primarũ qualitatum erraticas, ex erraticarum natura iudicans non erraticas: verumenimuero possent alii, relictis primis qualitatibus, ad occultas vires eminentioresq; confugere, quas inesse cœlestibus plurimas & efficacissimas ambigi non conueniat.

Quarta ratio assignata ab eodem Pico; Si quid in terrenis, quascunq; singulares & excellentes dotes ditemur, eas cœli solemus munera existimare, quæ non elementares: de quibus illa corpora coalescunt, qualitates, sed infusam illis potius virtutem cœlitus consequantur. Quanto igitur magis non carebunt huiusmodi viribus & proprietatib. nobilissima illa corpora luce tam clara, mole tam vasta, agitatione tam rapida; aut quonã pacto, si cum motu lumine transmittuntur ad terram, non erunt mirabilium apud nos effectrices.

Quinta ratio, vt ait Picus, cum cursus humanarum rerum, de quibus Astrologorum potissime diuinatio, cœli fatique potestatem vel nolentibus vndique persuadere videtur: in quo varietas ipsa familiaris & frequentissima: tum multa supra vires nostræ mortalitatis fieri videmus, multa præter rationem, & meritum, plurima præter ordinem & institutum conditionis humanæ, quæ causas alibi, quam in cœlo nullas habere posse videntur: hic habilis ad philosophiam, ille nascitur ad poeticam, alius literas aspernatur, vel ciuile negocium, vel arma libentius feliciusque pertractat: vnde ista varietas ingeniorum? Est qui diuitias nihil faciat, est qui animam lucro vendat: hic sobrius, ille nequam: hic audax, ille meticulosus: vnde

tanta in moribus dissimilitudo? Alexander orientem tam cito vicit, quam vidit. Vnde impetus tantæ felicitatis? Quæ vis Aristoteli præceptori illius? Quæ Platoni prius, Pythagoræ, Socrati, cæteris naturæ secreta releuauit? Hæc ratio maior, quam vt è terra pullulasse credatur. Illa rursus astrorum fortuitis cursibus qui non ascribat? Hominem innocentem condemnari, nocentem præmiis affici. Industriamq; plurimorum, solertiam, ingenium, doctrinam indicare: aliorum ignauiam, nequitiamq; locupletari. Piratam cædibus cruẽtatum, inter mille pericula maris & terræ, tandem domi inter suos, & senectute vita fungi: hominem mitissimum & paratissimum, vel à nolentibus imprudenter gladiis obtruncari? Tum portenta ingeniorum quædam, & monstra, vel fœtidis gaudentium: vel, vt semel dicatur, à legibus exorbitantium humanitatis: nonne illam sibi vim quandam, necessitatemq; fatalis potentiæ testari videntur? vt infra amplius dicetur *in fin. part. in 16. consider.* Vbi de excellentia climatum: propter influentias maiores in vno climate, quam in alio dicetur. Et has quinque rationes scribit Picus *in suo loco supra allegato*: ad quas tandem respondet impugnando eisdem. Et de quibusdam rationibus supra descriptis vide *in margarita philosophica. lib. 7. tract. 2. cap. 8.*

Et sic videretur inferendum, quod Astrologia ad hoc valet potissimum, vt sciamus quibus auspiciis, quibus præsidiis, dextróne, an amico Hercule, demum res nostras sic frugi, & optime instituamus: ne impingamus veluti de cura cuticulæ, de bellis & aciebus instituendis, & de itineribus, copiis, seruorum, vel amicorum fortuna. Quæque sua tempora & obseruationes habent. Herculi propterea feliciter non cessisse suos labores aiunt, quod non in tempore bono natus sit: & hoc Poetæ probant, vt infra patet.

Et quod Astrologia vtilis sit in Republica, autoritatibus comprobari potest, Poetarum dicta inprimis ad adducendo. Vnde Virgilius inquit:

Ipsa dies alios alio dedit nomine lunæ,
Felices operum quintam fuge.
Septima post decimam, & ponere vites,
Et prensos dominare boues, & licia tela
Addere.
Nona fugæ melior contraria furtis.

Omnium vero elegantissime Hesiodus in *lib. cuius titulus, Opera & Dies.*

Ab Ioue nate omnis.
Prima dies sacra est, & quarta, & septima
Primo natus Apollo radiantia lumina fud
Luce demum quarta felix ducenda sit v
Omine captato sunt omnia prospera rebus,
Et licet incuruam trabibus cõponere nauim.
Et quintas fuge, namq; illarũ pallidus orcus,
Tum diræ Eumenidum facies toto orbe va-
gantes,
Castigant, si qua in terra periuria falsum af-
firmant.
Sexta dies tristem ostendit mulieribus ortũ,
Læta viris, multisq; etiam nascuntur in illa.
Hac ouibus fœtum licitũ castrare, vel hœdos
Scindimus octauo forti genitalia tauro,
Castramusq; sues, felix est ponere plantas.
Nona viros gignit, vel amica sorte puellas,
Luce viris decima faustos quoque credimus
ortus.
Vna post decima felix incidere vites,
Et tempestiuam segeti supponere falcem.
Tertia post decimã plãtaribus optima surg
Spargere semen humi.
Quarta post decimam mulieribus prospera
natu.

Et rursus de natura planetarum. Virgilius

Atq; hæc, vt certis possimus discere signis,
Æstusq; pluuiasq;, & agẽtes frigora ventos
Ipse pater statuit quid menstrua luna mo
ueret:
Sol quoque & exoriens, & cum se conderet in
vndas
Signa dabit, solem certißima signa sequũtur.
Solem quis dicere falsum
Audeat? ille etiam cœcos instare tumultus,
Sæpe monet fraudemq;, & operta tumescere
bella,
Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Atq; metus omnes, & inexorabile fatum
Subiecit pedibus.

Nam etiam, vt inquit F. Patritius *libr. 2. de* [...]*ſtitut. Reipublicæ, tit.* 2. Aſtrologia vtilis eſt in [...]ni Republica, propter agriculturam (quæ [...]gnam rationem ab ea accipit) ſyderibus [...]s vertendam eſſe terram docet Maro *in* [*Ge*]*orgicis*, vt ſupra patet. & Heſiodus arandi, [...]endique tempora, ſyderum ratione ſignifi-[...]cat, cum ait:

Pleiados eſt ſubigenda ſeges athlantidos ortu,
Hac autem ſeſe ſtella condente ſerendum eſt.

Columella vero ſingulos quoſque dies a-[ſtro]nomica ratione obſeruari præcepit, tum [pro]pter rei ruſticæ vtilitatem, tum propter [pe]ricula quam plurima, quæ moniti à peritis [...] diſciplinæ, cauere poſſumus: vt infra di-[...], vbi de exemplis fit mentio.

[...], vt dicit Ptolemæus, Aſtrologiæ maxi-[...] indagator, *in ſuo Centiloquio.* Ex conſtel-[lationi]bus & Planetarum influentiis, ea, quæ [...]o accidunt, cauſantur. Ideo videre-[...]ur, quod nihil melius aut potentius habere [...] homo, quam ſub bonæ influentiæ Pla-[...] naſci. Fato enim omnia fiunt, inquit [...]llius *libr.* 1. *de Diuinatione, circa fin.* Vnde [...]canus *lib.* 6.

Præceps agit omnia fatum.
Nec medii dirimũt morbi vitamq; necemq;.

Et Seneca *in lib. Tragœd.* ait:

Quicquid patimur mortales, quicquid faci-
mus venit ex alto. Et iterum:
Regitur fatis mortale genus.

Et Plinius *lib.* 1. *naturalis hiſtoriæ.* Singulis [...] attributa ſunt nobis: clara diuitibus, mi-[...] pauperibus, obſcura defectis, & pro ſor-te cuiuſque lucentia ad munera mortalibus.

Et Quintilianus *lib. Declamationum.* Fato viuimus, languem⁹, morimur, medi-cina quid præſtas, niſi vt iuxta te nemo deſpe-ret: Et de potentia Fati Ouid. 3. *de Triſtibus.*

Ratio fatum vincere nulla valet.

Et Iuuenalis *lib.* 3. *Satyr.* 1.

Diſtat enim quæ ſyderate excipiant modo
primos
Incipientem.
Edere vagitus, & adhuc à matre rubentẽ.
Ventidius quid enim, quid Tullius, an ne
aliud, quam
Sydus, & occulti miranda potentia fati?
Seruis regna dabunt, captiuis fata trium-
phos.

Vt inquit Bern. de Buſtis *in* 2. *part. ſui Roſa-rii. ſer.* 31. *ſub litera N.* Et iterum Iuuen. *lib. vlt.*

Plus etenim fati valet hora benigni,
Quam ſi nos Veneris commendet epiſtola
Marti.

Et Boetius de conſolatione.

Mutare fata non poſſumus,
Stant dura inexorabilia.

Et Damaſcenus *lib.* 2. ait. Corpora cœleſtia conſtituunt nobis habitus, complexiones, & diſpoſitiones, & Ptolemæus Aſtronomus *lib.* 3. *de quadripart.* dixit. Sed interficiendi, & ſanandi vim habent. & ibidem ait, Corpora cę-leſtia cogunt hominem peccare & beneface-re. Et, vt dixit Q. Curtius *lib.* 5. Eludant videli-cet, quibus forte ac temere humana negotia volui, agique perſuaſum eſt. Equidem æterna conſtitutione crediderim, nexuq; cauſarum latentium, & multo ante deſtinatarum ſuum quenque ordinem immutabili lege percurre-re, & Augu. *de ciuitate Dei. c.* 5. dixit, Fatũ eſſe ordinem quendam, & diſpoſitionem ſecun-darum cauſarum ad effectus producendos in his corruptibilib. & generalibus pręter Dei, & hominum voluntates. Propter quod dictum etiam videntur tenere aliqui, quod tales diſ-poſitiones fatales ex ſyderibus prouenientes neceſſitant, quod non eſt verum, & iſtud re-probant Theologi, vt inferius *in vltim. part. in* 16. *conſid.* dictum eſt. & habetur plene, & ca-tholicè per Bartholomæũ Sibyllæ *in ſuo Spe-culo peregrinarum q. c.* 9. *prima dec.* in pluribus quæſtiunculis, in quibus declarat, quid cre-dendum ſit de huiuſmodi influentiis, & con-ſtellationibus ſyderum, & fato, reprobando aut confutando opiniones philoſophorum, & Aſtrologorum: etiam eas interpretando, prout etiam fecit Picus Mirandula *in loco præ-alleg.* & Ioan. Lud. Viual. *in ſuo opere regali, in tracta. de perſecution b. Eccleſ. in* 3. *perſecutione.* vbi ponit plures errores iſtius ſententiæ exi-ſtentes in pluribus, & ex quib. Eccleſia multũ grauata, & probata extitit: & eſt tam à Luthe-ranis, quam pluribus diuinatorib. & ſortile-

gis, qui his temporibus pullulát: sed cum hæc sint extra propositum, ad materiam redeo.

Exemplis etiam probatur, Astrologiam esse non negligendam. Nam, vt refert F. Patritius *in loco supra alleg.* Anaximander Milesius Lacedæmoniis prędixit, vt ciuitatem, ac tecta custodirent: instare enim terræmotum. Hac disciplina pręuidit, quod quidem factum est, & magna pars eius vrbis montisque Taygeti concidit.

Sic Hippocrates venientem ab Illyricis pestilentiam prædixit, discipulosque circum vrbes Græciæ dimisit, vt ægrotantibus adessent. Pro benefi cio omnis Græcia honores illi, quos Herculi, decreuit.

Pericles Atheniensium Imperator, Exercitum suum solis defectione perterritũ, iamiamque hosti veluti propitiore numine adiuto trophæum concedentẽ liberauit, reddita ratione, id syderis natura fieri, nõ ira Dei, aut prodigio aliquo accidere.

Qua disciplina nisi caruisset Nicias, nunquam pulcherrimum exercitum in Sicilia amisisset, simili motu confusum, quæ plaga Atheniensibus non mediocris extitit, sed principium multorum malorum.

Atqui ne idem accideret exercitui Romano, cui Lucius Paulus imperabat, Sulpitius Gallus multo ante de Lunæ defectione disseruit, ne veluti prodigio diuinitus facto militum animi deficerent.

Cicer. *de natura Deor.* adducit exemplum duorum fratrum, qui cum simul nati essent, etiam simul postea ægrotare cœperunt, & eorum morbus pariformiter cœpit ingrauescere, & eodem medicamine sanati sunt. De quibus dicit Possidonius Astronomus, quod ideo hęc ęqualiter & vniformiter illis acciderunt; quia eandem constitutionem astrorum in conceptione & natiuitate habuerunt.

In hac disciplina plurimum claruit apud Romanos Publius Nigidius, qui figuli cognomentum habuit, propter eius scientiæ commentum. Nam cum disputaretur, cur Gemini diuersa haberent fata, cum & geniti & orti iisdem syderibus essent: & ipse artis suę parte tueretur, negareturque id fieri propter celerem cœlestium orbium motum, id hoc pacto ostendit. Figuli rotam magna vi concitauit, & eadem duas atramenti guttas [...]quauit, & desistente motu longo interuallo extremitatibus rotæ guttæ inuentę sunt: quo modo igitur, inquit, opinantur, cum tam celeri vertigine cœlum rapiatur, posse & gigni & oriri geminos eo sydere, cum figuli rota paruo concitata cursu, excussas guttas eodem momento tam diuersis locis ostendat?

Aliud exemplum addo de filio Ioan. de [...] qui qui[...]gnano, tempore Papæ Martini, qui [...] Ioan. doctissimus iurisconsultus ac celeberrimus Astronomus, præuidens ex genitura [...]lium quendam suum cruci affigendum, [...]lensque fatali geneseos dispositioni succumbere, eum sacris initiari, ac liberalibus disciplinis apprime fecit erudiri. Sed nec sic quidẽ euitare potuit vim fati. Nam cum eum patria Bononiens. pro pace componenda ad Martinum Pontificem maximum legatum misisset, & ipse magis ad exitium, quam commodum patriam clanculo prodidisset. Pon[...] idque post reditum ad domum innotuisset [...] eum nocte patibulo affixerunt. Quem illucescente die, cum pater pendentem vidisset deplorans inquit: *Heu, fili mi, tuum infelicissimum fatum nec humanis literarum adminiculis, nec diuinis ministeriis superare potuisti.*

Item Æschilus Atheniens. tragicus [...] in Sicilia mœnibus vrbis (in qua morabatur) egressus, aprico in loco resedit, super quem Aquila testudinem ferens elusa splendore [...] eandem [...]piris (quod erat capillis vacuum) eandem inde ac lapidi illisit, vt fractæ testudinis [...] ingenium est ei testudines raptas frangere [...] quo [...] sublimi iaciendo) carne vesceretur, quo [...] mortuus est. Sed illa sors (*vt ait Plin. lib. naturral. hist. 10. ca. 3.*) interemit illum Poetam Æschilum, prædictam fatis eius diei ruinam [...] cura cœli fide cauentem.

Audiui etiam à pluribus me existente Mediolani (vbi assidebam Capitaneo iustitiæ Mediolani.) Cum semel quidam eximius Astrologus dixisset Duci Mediolani (qui vocabatur Galeatius Maria Vicecomes, quintus Mediolanensium Dux) se moriturum ex vulnere

...inferendo à quodam ſuo vaſallo: interrogatus à Duce, qua morte ipſe Aſtrologus moriturus eſſet: qui cum eidem dixiſſet in publico occidi, & interfici debere ex trabe li... cadente, mox ei Dux verba fecit dicens, ...die ſecus fiet, ſcientiamque, quam prædi...as, ex rei euentu non eſſe veram apparere ...ciam; quoniam morieris ex gladio, & tunc ...ſit eum decapitari ab executore iuſtitiæ in ...rolio publice, & cum interim pararetur lo...us, & campanæ ſolito more in talibus pulſarentur, vt populus intereſſet, ductus fuit ad palatium, & traditus executori. Et cum hora eum ducendi ad brolium aduenisset, executor eum ducens ad dictum locum, exeundo Palatium ſub porta magna, quæ eſt ante Eccleſiam Cathedralem (quæ vulgo *le Dome* ...ur) tunc cecidit turris ſeu coopertura di...portæ, & prædictos Aſtrologum, & executorem iuſtitiæ vna cum certis aliis Birreriis ...cit: & illo anno Dux Mediolani in feſto S. Stephani Protomart. & in Eccleſia ipſi ...dicata, Mediolani vniuerſo aſtante populo, omnibuſque Aulicis ipſius, ab vno ...ſuis vaſallis multis vulneribus turpiter cō...ſus eſt. Quod & verum eſt de cæde ipſius ...cis, ſed de Aſtrologo, & aliis non vidi, nec ...gi, ſed à quibuſdam (vt dixi) accepi: qui ita ...erebant: ſed tunc non credidi, nec adhuc ...edo.

Plures Aſtrologos nominat Text. *in ſua of...ſiua in cap. Aſtrologi*, qui Aſtrologiam inuenerunt, & in eam ſcripſerunt..

Ad hanc materiam, an Aſtrologia ſit prohibita, etiam Legiſtæ & Canoniſtæ inſudauerunt. Ita quod etiam Canoniſtæ diſputauerunt, an eam exercentes peccent. Et in hoc ...varia dixerunt; ſed non multum circa prædicta inſiſtendo, niſi quodammodo remiſſiue, videretur primo, quod non ſit prohibita. Cum ſit vna ex ſeptem artibus liberalibus, vt ſupra dictum eſt. Ideo in ſe non eſt mala: vt inquit Ioan. Andr. *in cap. 2. de ſorti...leg.* Eo etiam; quia omnis ſcientia à diuinis ſcripturis ſumpſit exordium, vt dicit gloſſ. *in ...cipit. qui ſine ſaluatore. 26. quæſt. 3.* Imo tales ſcientias exercentes præmiant iura. *leg. 1. ff. de variis & extraord. co.* facit. *lex eorum. Cod. de mathem.*.

Sed quicquid ſit, opus eſt, vt ad veritatem condeſcendens, dicam id, quod Canoniſtæ dicunt, quod in deſuetudinem abiit: quia ex eius occaſione homines quandoque incidebant in idololatriam. Ex quo, quod credebant homines neceſſitatos corporibus cœleſtibus: quod non eſt verum, vt dicit Bartholomæus Sibyllæ, *in ſuo ſpeculo peregrinarum quæſtionum*. ſed corpora iſta inferiora reguntur ex vi ſuperiorum, diuina potentia hoc operante. vt dicit Archidiaconus *in ca. non licet. 26. qu. 5.* Vel ideo abiit in deſuetudinem; quia ſtudentes in ea, dum nimia curioſitate eſſent illi ſcientiæ intenti, minus vacabāt his, quæ ſaluti animarum eſſent accommodata, vt dicit tex. *in ca. ſors. 26. q. 3.* not. Pan. *in ca. ex tuarum. extra de ſortileg.*

Et ad id, quod dicitur, & quęritur, An eam exercentes peccent? dicendum eſt, quod ſi velint prædicere ea, quæ cauſantur ex corporibus ſupercœleſtibus, vt Eclipſin lunæ, ſeu ſolis, ſiccitatem, vel abundantiam frumenti, non peccant, dummodo non credant neceſſitatem ineſſe: quia Deus poteſt aliter facere, quam aſtra ſignificent: ſeu demonſtrent. Ideo dicit gloſſ. *in cap. non licet. 26. quæſt. 5.* quod medici in dando medicinam, & ruſtici in ſeminando non peccant inſpiciendo curſum lunæ, vel ſtellarum, dummodo non credant neceſſitatem ineſſe: quia iſta corpora ſupercœleſtia ſunt ſigna rerum, & non ſunt cauſæ. de hoc per Arch. *in cap. ſi clericus. 25. quæſtion. 5.* & per Beatum Thom. 2. 2. *quæſt. 10. artic. 10.* vbi dicit hoc modo: aut volunt Aſtrologi prædicere caſus fortuitos hominum, certitudinaliter hoc aſſerentes, & peccant. Quia licet corpora ſupercœleſtia habeant inclinationem, non tamen neceſſitatem. Et licet homo inclinetur ſecundum diſpoſitionē corporis ad aliquod vitium; tamen per rationem liberi arbitrii poteſt aliud facere. Anima enim nō ſubiicitur iſtis corporibus ſupercœleſtibus, ſed quia pleriq; homines ſequuntur ſenſualitatem ſuam, & appetitus naturales, captiuantes liberum arbitrium, & rationem in-

intellectus. Ideo Astrologi quandoque dicunt verum, dicendo, quod talis est dispositus ad tale vitium. Sed si Astrologi dicant, quod astra inclinent ad tale quod, & non imponant necessitatem (quia vir sapiens dominabitur astris) non peccant. ita dicit Panormitanus *in dict. cap. ex tuarum, extra de sortileg.* Et cum his hæc pars decima claudatur.

Decimæ partis Catalogi gloriæ Mundi finis.

VNDECIMA CATALOGI GLORIÆ MVNDI PARS,

De plebeiis, Artificibus, seu Opificibus: & de laudibus eorum tractat.

Secta in quinquaginta duas Considerationes.

NOTATV dignum venit, Primo, pro inductione huius partis: Qui Reipublicæ præsunt, inprimis operam suscipiant, vt iuuenes, vel studiis bonarum artium indulgeant. Cura enim disciplinarum præcipua omnibus esse debet in omni libera Ciuitate. Plato enim ait beatas fieri Respublicas, quæ à sapiẽtibus, & doctis viris reguntur, vel si minus, quando non omnes doctissimi euadere possumus: mercatura, nautica, aliive ciuili societati vtiles exerceantur. Pro se laborare quisque debet, vt vsui sit sibi, familiæque, & aliis conciuibus. Hinc ocii magis, quam negotii rationem exigere debent, qui Reipub. præsunt, & optimi etiã patresfamilias ab his, quibus imperant: quod quidem & doctissimi veteres censuerunt, & Gymnosophistæ nudi illi sapientes, qui in India degebant: nihil magis odio prosequendum arbitrabantur, quã segniciem, ac torporem animi. Quocirca, antequam epularentur, adolescentes ad mensam deuocabant, ab eisque rationem exigebant, quid officii, quidve negotii per diem peregissent: & illis solis esculenta apponebant, quorum industriam comprobabant. Illos autem ex cœnaculo expellebant, qui per ignauiam & inertiam nihil egissent, & cibum officio negotiove, vt lucrarentur, imperabãt, vt scribit Franciscus Patritius *lib. 1. de institut. Reip. tit. 8.* vbi ait exemplum formicarum, & apum omnes sequi debere, & quasi in communi labore, vt omnia, quæ necessaria humano vsui suppeditentur. Licet enim (vt inquit) durum esse videretur, & ab humanitate alienum lex Draconis, vt ocii damnati capite punirentur; tamen ratione neutiquam caret. Cum etiam, vt scribit Diodorus, lex fuerit apud Ægyptios, qua singuli cogebantur nomina sua apud præsides profiteri, & qua arte, quove lucro viuerent, ostendere. Et si qui mentirentur,

iniusto quæstu viuerent, capite damnantur. Nec, vt dicit, medius fidius iniuria, ociosi, & ignaui iuuenes venenũ ciuitatis sunt, ...oni ad libidinem fiunt, bonis inuident, a...ena appetunt, & denique seditiosi & turbu...ti euadunt; adeo, vt pessime cum illis aga... (vt etiam plane in præfatione huius ope...ris in initio scripsi.) & infra *ista part. in 29. con...derat.* Ideo neque admittendi ad munera publica sunt, sed ad frugalitatem redigendi: vel si hoc minus fieri potest, mulctandi sunt ...onis, vel extorres, &, vt ait Paulus iurecon...sultus *in l. 3. ff. de off. præsidis.* curare debet is, qui prouinciæ præest, vt malis hominib. prouincia purgetur: quia homines pestilẽtes dis...perdunt ciuitatem. *Prou. 29.* & ociosi, ignaui, & ...les patriæ suæ magis oneri, quam honori ...teste Valerio. *lib. de testamentis, quæ re...ferunt. c. 2.* & idem *lib. 2. titu. de institutis an...tiquis* ...cit. Apud Athenienses inertes, id est, qui nulla arte, seu exercitatione viuebant, tanquam obnoxii delicto, etiam in forum pro...ducebant vt punirentur. eius sunt verba: *A...pud Athenienses inertia in latebris suis languore ...marcens, in forum perinde ac delictum aliquod ...protrahitur, sitque vt facinorosæ, ita erubescenda culpa.* & in cap. sequen. subdit. *Areopagitæ (...officium simile Romanis censorib. gerebant) ...quid quisque Atheniensium ageret, aut quonam ...quæstu sustentaretur, diligentissime inquirere so...lebant: vt homines honestæ vitæ rationem memo...res reddendam esse sequerentur.* Vnde in Euan...gelio dicitur: *Redde rationem villicationis tuæ,* ...negotiationis, vt scribitur *Luc. 16.* Et ...modum, & seuere increpuit alias quidam Philosophus adolescentem Romanum ex Equestri familia stantem segnem apud se, & assidue oscitantem: vt scribitur apud Gellium *in c. 2. octaui libri,* qui tamen hac ætate non reperitur.

Et idem Gellius *lib. 4. cap. vlt.* refert vnum exemplum castigatissimæ disciplinæ, & quid ...eius nota deliberatum, qui steterat forte apud censores oscitabundus, dum ait: altera ...seueritas eiusdem sectæ, & disciplinæ est, de...liberatum est de nota eius, qui apud Censo...res ab amico aduocatus est, & in iure stans, clare nimis ac sonore oscitauit. Atque inibi prope, vt plecteretur, fuit: tanquam illud iudicium vagi animi foret, & hallucinantis, & flexæ atque aptæ securitatis. Sed quum ille deierasset inuictissimum sese, & repugnantem oscitatione victum, tenerique eo vitio, quod oscedo appellatur, tum notæ iam destinatæ exemptus est. & vt ait Gel. P. Scipio Africanus Pauli filius hanc historiam posuit in oratione, quam dixit in censura, quum ad maiorum mores populum hortaretur. Ideo non immerito Text. *in sua officina* laudat laboriosos quosdam ab eo recitatos, sub verbo *laboriosi,* vbi ait: quod Cleanthes Philosophus inopia mercenarium se fecit, ac noctu quidem in hauriendis aquis victum sibi comparauit; interdiu liberalibus studiis dedit operam: pinsebat quoque farinas sæpenumero, vt penuriam illam necessarium plerisque malum excuteret.

Item pugnabat Plautus in paupertatem dies & noctes. Scribebat enim fabulas suas interdiu, nocte vero operam locabat pistori, & in agendis molis (quas trusatiles vocant) qualemcunque faciebat quæstum. Sed quæ inter alias sit ratio, vt inertes, & ociosi extorres fiant, est: quoniam sæpenumero fit, vt eiecti patria cum peregrinantur, & à parentum delitiis absunt, egendo discant quærere, & parta non modo luxu prodigere, verũ omni parsimonia, & continentia conseruare. Idcirco, cum Opifices parant ea, quæ vsui nobis sunt, & sine quibus minus commode viuitur, non modo tolerandi sunt, sed inter honestos ciues censendi, eo etiam cum vrbes diuersis ornamentis illustriores reddant: vt & ibi narrat Franciscus Patritius, quomodo aliqui Opifices, & Artifices vtiles fuerint ciuibus suis, vt de Demetrio Duce, expugnare qui Rhodũ cum vellet, accedens ad eam partẽ muri, in qua notissima illa Prothogenis Sicauni tabula collocata erat. Cum iam incendium vrbi pararetur, certior ab oppidanis factus eius rei, ne præclari artificis incendio monumenta deleret, vrbi, & ciuibus pepercit: vt & attestatur Aulus Gellius *lib. 15. cap. vlt.* Olympii Iouis statua diutius Phidiæ nomen seruauit.

Capitolini autem Mentoris. Tales Opifices ciuitates illæ, quæ protulerunt, inter suas laudes connumerare possunt. Solonis lex præcipue laudatur, qua quidem sanciuit, filium nequaquam parenti necessaria vitæ subsidia debere, à quo nullam artem suscepisset.

Et non solum Opifices, verum etiam Mercatores in ciuitatibus fouendi sunt, & extollendi, cum ciuitates longe magis abundantes reddant his rebus, quæ magis vsui esse possunt, vt inferius *eadem part. in 45. consi.* latius describetur. Et ex pluribus concludit Patritius, Opifices honestioris quæstus, qui ciuitatem rebus necessariis augent, vel speciem vrbis decorant, neutiquam excludendos. Sed aliter cum his agendum, vt cognoscant industriam suam non esse pœnitendam. Et si illis locus inter Primarios non sit, inter reliquos honeste esse possunt. Iustum namque esse videtur, & ad concordiam inter ciues seruandam maxime accommodatum, si hi, sine quibus ciuitas vix esse potest, quiq; participes onerum sint, honorum etiam participes, aliqua ex parte reddantur. Et sic post honestos, & virtuosos primo, secundo vero disciplinarum liberalium expertes, tertio nobis in suffragiis reddendis habenda est ratio eorum, qui mercatura, artificio, & industria ciuibus prosunt, & vrbem opulentiorem, nitidioremque reddunt.

An vero Opifices inter ciues connumerãdi, & ad honores assumendi sint, vide Aristotelem *5. Polit. c. 3.*

Inter plebeios reperiuntur quatuor status, secundum Lucam de Penna *in l. in albo. C. de decur. li.* 10. Quidam enim sunt in primo honore, vt sunt, qui in Magistratu constituuntur. In secundo honore, qui sequentem honorem administrauerint, vt post Officiales Regios sunt Officiales ciuitatis. Et post eos tertio dignantur honore, vt sunt Decuriones, & alii inferiores, qui præsunt alicui cognitioni. Vltimo & quarto, qui nullo functi sunt honore, vt de singulis infra dicitur.

SEcunda consideratio; Barth. Cæp. *in tract. de re militari, & duello lib. 7.* vbi de nobilitate scribit, *in 4. colum.* dicit, Quod triplex est hominum status, scilicet, Maiorũ, & hi sunt, qui ad dignitatem à fortuna prouecti sunt, & de his ante *in 4.5.6.7.8.9. & 10. partibus*: Mediorum, & hi sunt nobiles sine alia dignitate, & de his *in 8. par.* scriptum est: Minorum, & hi sunt ignobiles, seu plebeii. & horum modi sunt nouem, vt vult Iac. Faber *in sua introductione in politica Aristotelis.*

Primus Agricolarum, qui circa alimenta versatur.

Secundus Opificum, qui versatur circa artes, aut necessarias, aut honestas, aut voluptarias.

Tertius Cauponum, vendentium, ementiumque, mercatorum, & numulariorum.

Quartus Naualium bellatorum.

Quintus Piscatorum.

Sextus Portitorum.

Septimus Negotiatorum marmorum.

Octauus manu operariorum paruas facultates habentium.

Nonus Liberorum, non tamen ex vtroq; parente ciue ortum habentium. & de singulis suo loco dicendum est. & in hoc opere explicabitur, vt comprehendatur status Reipublicæ, in qua multæ sunt species hominum & rerum, de quibus satis scripsi, præter plebeios hic describendos, vt tres status hominum hic comprehendantur, qui sunt, scilicet eorum, qui sunt in dignitate nobilium & plebeiorum, vt dicit Luc. de Pen. *in l. 1. colum. vltim. Cod. de desert. lib.* 12 & vt dicit Guil. Budæus *in leg.* ... *uus Marcus. ff. de off. præsidis.* qui vulgo status dicitur, in iure ordo dicitur: Et, vt dicit, fuerunt tres ordines, inter quos sunt plebeii. Et Zasius *in rep. l. 2. in §. post hunc maxime autoritatis fuerunt. ff. de origine iuris.* quod Romani fuerunt tres ordines, sed inter alios ordo plebeiorum erat infimus.

Aristotelis vero sententia est. *Politicorum* esse inter homines quosdam velut natura imperantes, seu Principes, & alios velut natura parentes, & seruituti mancipatos, seu rusticiores ferina quadam mente, & nimio plus ab humaniore vsu, ac vrbaniore sequestratos. Quod fit propter conseruationem. Nam qui mente

[...]ente rem proſpicere poteſt, natura impera[...]e videtur, ac dominari. Qui vero ita corpore [...]ffectus eſt, vt exequi iſta poſſit, nihil ipſe ex [...]tione diſpiciens, natura paret, atque ſeruit. Nihil enim natura facit tale, qualem Chal[...]corypi, id eſt, ærarifabri Delphicum gladium [...]diuerſis accommodum ex inopia: teſte Cælio [...]lib. antiq. lectio. 10. ca. 8. de quo infra latius *iſta* [...]par. in 8. *conſid.*

TErtia conſideratio; Anton. Floren. *in ſua ſumm. par.* 1 *tit.* 1. *cap.* 3. §. dicit: Quod me[...]chanica ars ſeptem habet ſpecies, Lanificiũ, Armaturam, Nauigationem, Agriculturam, Venationem, Medicinam, & Theatricam. Et [...]dicitur Mechanica, ſcientia adulterina, ſiue [...]non liberalis, ſecundum gloſſ. *in ver. mecha[...]nicus in Authen. de non alienan. aut permut. reb. [...]ecleſi. &c. §. quod autem dictum eſt, coll.* 2. Et [...]hanc artem mechanicam omnium rerum [...]ia concurrere videtur, quæ humanis [...]neceſſitatibus inuenitur grata, commoda, & [...]neceſſaria. ita etiam dicit Luc. de Penn. *in l.* 2. *C. de excu. artifi. lib.* 10.

Lanificium vero prima eſt eius ſpecies, ad quam pertinet omnis operatio agendi, retor[...]quendi, conſuendi, quicquid fit inſtrumen[...]to, colo, fuſo, acu, pectine, calamiſtro, girgil[...]lo, alabro. In materia lini, lanæ, cannabis, & [...]ſub eis omnes vſus floccorum, filtrorum, ſa[...]gorum, ſagmarum, ſportarum, &c.

Armatura ponitur pro ſecunda, quæ ite[...]rum habet duas ſpecies, Architectonicam, ſcilicet, & Fabrilem. Architectonica in cæ[...]mentariam, & carpentariã. Cæmentarii ſunt, [...]qui ædificium ex lapidibus & cæmento faci[...]unt & conſtruunt. Carpentarii, qui ædificia ex ligno componunt. Fabrilis in malleatoriã, & fuſoriam, & hæc fabrilis, & ferraria duabus rebus conſtat, ventis, ſcilicet, & flamma.

Agriculturam ponit Antoninus pro tertia: ego vero eam primam conſtituo, inſequendo modos plebeiorum, à Iacobo Fabro hic *in præcedenti conſider.* deſignatos. Licet lanificium fuerit prius; quoniam antequam Adam laboraſſet terram, dominus Deus fecerat ei, & vxori eius veſtes pelliceas, quibus induit eos, vt ſcribitur *Geneſis* 3. *in fine.* Quod quidem artificium continetur ſub arte lanifica. de qua hic ante, & infra in 41. *conſideratione* dicetur.

Agricultura vero quatuor habet ſpecies, ſcilicet aruum ſeu agrum, qui ſationibus deputatur. Conſitum, qui nemoribus conſtat, vt ſunt vineta, olíueta, pomerium. Paſcuum, qui paſcuis conſtat, vt prata. Floridum, vt hortus, & roſaria.

Venatio pro quarta ſpecie ponitur ab eodem. &, vt ait, tres habet ſpecies, ſcilicet ferinam, aucupium, & piſcaturam: quæ quomodo fiant, vide ibi.

Nauigationem ponit poſt venationem, quæ continet omnem induſtriam emendi, & vendendi. Hęc vniuerſa littora adit, pacem & familiaritatem cum exteris nationibus componit, & priuata bona communicat.

Medicinam deinde ponit Antoninus, ſed Lucas de Penna ponit Chirurgiam, & credo, quod melius: quia medicina eſt ars, ſeu ſcientia liberalis: vt ſupra *in præcedenti parte* dictũ eſt *in* 24. *conſider.* Medicina vero corporis, vel tuetur, vel reſtaurat ſalutem: hæc continet occaſiones & operationes, vt latius infra *in* 48. *conſid.* dicetur.

Septima ſpecies eſt Theatrica, quæ ludos diuerſi generis continet, vt in *pen. conſid.* huiuſce partis videre poteris. Sed in præcedentia horum plebeiorum non ſequar, nec ordinem Antonini Flor. nec Iac. Fabri, nec Zoderici Zamo. *in ſuo Spec. humanæ vitæ.*

Et aduerte ad vnum, quod ſcribit Budæus *in l. vlt. ff. ſi menſor falſ. mod. dixerit.* quod in omni arte, tres homines ſunt conſiderandi: Opifex, Architectonicus, & in arte inſtitutus, & eruditus.

QVarta conſideratio; Priuſquam ad particulares plebeiorum modos, ſeu mechanicorum ſpecies condeſcendamus, præponere generalia decens eſt. Primo, in omni ſtatu ſeu modo maſculi præferendi ſunt fœminis, & ſunt plus honorandi, quam fœminæ: quia per maſculos conſeruatur agnatio, *l. pronunciatio. §. pater. ibi: communi iure. in fi. ff. de verbor. & rer. ſignificat. l.* 1. *iuncta gloſſ. ff. de probatio.* Et per maſculos conſeruatur memoria

æterna aſcendentium. *l. liberorum.in fin.ff.de ver.& rer.ſignific.* Facit *l.& quia.ff. de interrogat.actio.* Facit etiam text.*in §.item vetuſtas.in princ. Inſtit.de hære.quæ ab inteſt.deferun.& de ſenatuſconſ.Tertul.in pr.* vbi maſculi præferũtur fœminis.Et naturaliter parentes plus diligunt maſculos,quam fœminas:quinimo matres,quibus forte, & communiter filia dulcior eſſet, & magis gratioſa, velut ei ſimilis, in ſexu ſemper concipere & parere mallent maſculum: quia grauius fœminam in vtero gerunt, & pariunt, ſecundum Philoſophum *in lib.animalium.* Quæ(inquit)fœminam ferũt, fiunt pallidiores, & grauius degunt, & varia auidius appetunt,ſtatimque faſtidiũt, quam quæ mares: & plus motus magna ex parte mas in vtero infert,quam fœmina,& celerius prodit, & ſic matrem non tantum torquet in partu. Et etiam maſculi ſunt longioris vitæ fœmellis, cum calidius animal ſit maſculus, quam fœmella,teſte Ariſtotele,*lib.de longitu.& breuit.vitæ,*& eodem autore *in libr. de animalib.* in genere humano pauci gemini ſeruãtur,ſi alter mas,& alter fœmina ſit, quæ mari nocet in breuitate vitæ. inde dicitur *Eccleſiaſt.*36. Omnem maſculum excipiet mulier, id eſt, gratum accipiet in parte plus, quam ſi mulierem pareret,ſecundum Lyram,*ibi:*quia fœmina non eſt homo ſimpliciter, ſed homo occaſionatus,ſecundum Philoſophum *lib. de animalibus.* quod denotat imperfectionem ratione defectus materiæ, ex quo prouenit, quod fœmina generatur, & calor eſt cauſa maris, & frigiditas reddit fœmellam, & per membra dextra generantur maſculi, & ſiniſtra fœminæ. Et in vtero matris à dextris ſunt maſculi, & à ſiniſtris fœminæ, vt ſcribit Arnal.de Villa noua *in ſua tractat. de coitu, in pr. circa fi.& in* 1.*c.*& Cælius *lib.antiquarum lect.* 2.*c.*54.*&* 55.

Et ex his facile cognoſcimus, & cognoſcere debemus,nos ſummo Deo teneri,&obnoxios eſſe, quod nos homines creauit, & non mulieres.vnde refert Lactantius *lib.*3. non ſine cauſa Platonem de quatuor gratias egiſſe Deo. Primo,quod homo natus eſſet,& non animal brutum. Secundo, quod Græcus potius,quam Barbarus. Tertio, quod Athe[nis] natus] tempore Socratis. Quarto, quod mas potius,quam fœmina:quia teſte Thoma *[1.part.] quæſt.*99.*articu.*2. Fœmina eſt quid occaſionatum,& defectuoſum,eo, quod virtus producti[ua], quæ eſt in ſemine maris producti[ua], intendit ſimile ſibi perfectum, ſecundum maſculinum ſexum: ſed quod fœmina generetur,eſt propter virtutis actiuæ debilitatem, vel aliquam materiæ indiſpoſitionem, aut transmutationem ab extrinſeco, puta à ventis auſtralibus, qui ſunt humidi, ſecundum Ariſtot.*in d.li.de animalib.* vbi dicit,quod ventus ſeptentrionalis coadiuuat generationem maſculorum; auſtralis vero ad generationem fœminarum. Vnde ſi Adam non peccaſſet in Paradiſo delitiarum reſidens, qui eſt ſupra omnes ventos,de quo *in ſeq.part.4.conſid.* [...] pſi,homines tot fœminas, & non plus, quam viros generaſſent.

Et nobilitas maſculi & excellentia illius vltra fœminam cognoſcitur tam ex eo, quod creatio humanæ naturæ fuit producta in vno indiuiduo ſolo, & ſexu virilitatum: vt habetur *Geneſ.*1.*&* 2. vt ſic eſſet primus homo principium omnium indiuiduorum naturæ humanæ, & conſequenter totius ſpeciei [...] modo: ſicut Deus eſt principium totius vniuerſi, vt quoad eſſet in maſculo quædam ſimilitudo hominis ad Deum propter humanæ naturæ dignitatem,iuxta illud *Act.*17. fecit Deus ex vno omne genus hominum, id eſt,ex Adam,quem ſolum(cum Eua tunc adhuc creata non eſſet)poſuit in Paradiſum voluptatis,eique ſoli adduxit omnia, quæ creauerat,quibus ipſe nomina impoſuit, & deinde Euam creauit, vt patet *Geneſ.*2.*&* 1.*ad Timoth.*2.dicitur; Adam enim primus formatus eſt,deinde Eua.Nec obſtat,quod *in* 1.*ca.Gen.* dicitur, maſculum & fœminam creauit eos, quia hoc ibi dicitur per anticipationem; vt dicit Nicolaus de Lyra *ibi,* vt recitat G.Benedict. *in ſua repe.c. Rayn.in verb.duas habens filias.nu.*136.*de teſta.& nu.*137. dicit,quod maiorem habet dignitatem ſexus virilis,quã fœmineus,per tex.*in leg.*1.*ff.de ſenatorib.*vbi ſunt verba Vlpiani,quod maior dignitas eſt in ſexu virili.

...ili. Et ad corroborationem huius ſcribit i-
... plura exempla G. Bened. *in gl. in verb. ſi abſ-
... liberis, de exemplari ſubſtitutione. num.* 41.
... allegans Auguſtinum *de ciuitate Dei lib.* 18. &
... dicit, quod dignior eſt homo, quam fœ-
...ina; & quod licet ciuitas Athenarum fue-
... nominata à nomine mulieris; tamen Ne-
...tunus iratus, & iniuria motus; quia mulie-
...res ex vna obtinuerunt, aquas laxauit per to-
...tam regionem, in maximam eius deſtructio-
...nem & perditionem, pro quo placando fœ-
...minæ ea tunc fuerunt triplici pœna afflictæ.
Primo; quod nunquam vocem in deli-
...beratione conſiliorũ haberent. Ex quo etiam
...uarunt Romani, quod in legibus conden-
... ſoli viri, & non fœminæ vocarentur; vn-
... Papinianus *in l. 1. ff. de legib.* Lex, inquit,
...commune præceptum virorum pruden-
...conſultum. Et hoc; quia mulieres ſunt
..., & earum conſilium inualidum. Et
...conſilium proprie virorum eſt, non mulierũ,
...*...m. l. quidam decedens. §. Papinianus. ff. de
...adminiſt. tutor.*
Secundo; quod nunquam proles nomen
...tris geſtaret. de quo ſcribitur per eundem
... Benedict. *in eadem repet. in gl.* pro quo text.
...expreſſus *in §. 1. in fin. Inſtit. de legit. agnat. tutel.*
Tertio; quod nunquam fœmina hoc pul-
...chro nomine Athenæ vocaretur, vt dicit Au-
...guſtinus *vbi ſupra.*
De pluribus priuilegiis, prærogatiuis, &
...honoribus, quibus viri honorantur, & non
...mulieres, habetur *in l. fœmina. ff. de regul. iur.*
...& ampliſſime per Philippum Decium, v-
...bi ... propria officina, & iam illud ſupra di-
...xi in ſecunda parte huius operis; vnde nõ in-
...ſiſto, & pro materia ſemper recurras ad De-
...cium, vbi ſcribit multos caſus, in quibus fœ-
...minæ ſunt deterioris conditionis, prout et-
...iam habetur *in l. Papiniani*, quæ incipit: *In
multis iuris noſtri articulis deterior eſt conditio
fœminarum, quam maſculorum. ff. de ſtatu ho-
minis.* & ibi gloſſ. enumerat 55. & idem De-
...cius multos caſus, in quibus fœminæ ſunt
...melioris conditionis, & plures, in quibus pa-
...riter paſſu ambulant, ſcripſi *in d. l. fœminæ.*
Adde, quæ notat Dominicus *in c. ſtatutũ.*
3. colum. mihi 1. in fin. de hære. in 6. Quod quo
ad honores, filii ſequuntur lineam paternam
& non maternam, quod facit (vt ait) quod
filius non debet portare arma familiæ mater-
næ, ſed paternæ.

Aduerte tamen, quod actus deambula-
tionis in altiori loco, & ſedendi in menſa, de-
notant prærogatiuam, vt ſupra dixi *in 1. part.
in 16. 30. & 38. conſid.* Sed mulieribus debe-
tur honor in deambulando, tam vicatim,
quam oppidatim, & etiam in ſedendo, & e-
pulando: vt ſuperius *in 2. part. in 37. conſider.*
ſcripſi. Ideo, videtur, quod fœminæ ſunt ho-
norabiliores, ſaltem in illis actibus.

Vlterius ad ante dicta facit, & comproba-
tur, maſculos fœminis eſſe præferendos plu-
ribus rationibus.

Primo; ratione naturali, ex eo, quod natu-
rale eſt, illum dominari, & præeſſe, qui viri-
bus corporis præſtantior eſt: quoniam, vt ait
Ioſephus apud Egeſippum, *lib. 5. excidii Iero-
ſolymitani, cap. 15.* & etiam *lib. 6. belli Iudaici.
cap.* 12. Lex naturæ eadem omnibus homini-
bus, volatilibus, feris, beſtiis infuſa, vt vnuſ-
quiſq; cedat potentiori, Taurus Leoni, Cer-
uus Vrſo, Leopardo Caprea, Aquilæ Accipi-
ter, Accipitri Columba, ſeu Alauda, ipſi tau-
ro iuuenci inferiores: Arieti ouium greges,
hirco caper, ne diuerſi generis videatur ali-
qua diſtantia. Et refert Plato *lib. 3. & 4. de le-
gibus.* iuſtum imperium ac ſecundum natu-
ram eſſe, vt potentiora imbecillioribus do-
minentur. Quod ſatis approbare videntur
iura, cum velint victum & captum in bello
victoris ſeruum fieri, vt habetur *toto tit. de ca-
ptiuis & poſtlim. reuerſ. ff. & C.* & late per ſcri-
bentes *in l. ex hoc iure. ff. de iuſt. & iur.* Quæ
iura etiam apud extraneos à Romanis locum
habuere ex teſtimonio Xenophontis *libr.* 7.
Lex eſt, inquit, inter omnes homines perpe-
tua, quando belligerantium vrbs capta fue-
rit, cuncta eorum eſſe, qui ceperunt, & cor-
pora eorum, qui in vrbe ſunt, & pecunias. Et
illam ſententiam ſequitur Ariſtot. *lib. 4. Polit.
c. 4.* quod locum habet veritatis, cum bellum
fuerit iuſtum, vt *in c. fulgentium. diſt. 1. & in c.
dicat. 23. q. 5.* vbi Ambroſ. *lib. 1. de Patriarchis*

scribit prædam Regis Sodomorum vtiq; fuisse in potestate victoris Abrahæ, & habetur per scriben. super 4. *sententiarum dist.* 15. & per Bal. *in cap.* 1. *ver. sed nunquid. de milite vasallo, qui contumax est.* & dom. meus Ias. *in l.* 1. 3. *q. in vtraq; lect. ff. de acq. poss.*

Sed constat mares fœminis esse robustiores corpore, atque animi viribus multo præstantiores. Quod licet sit clarum; tamen sic probatur. Primo; quia vir ita nominatur: quoniam maior in eo vis est, quam in fœmina: & hinc virtus nomẽ accepit, vt voluit Lactant. *lib. de opificio Dei. c.* 12. Mulier vero, vt Varro interpretatur, & repetit ipse Lactantius, a mollitie dicta est, immutata & detracta litera, quasi mollior, *vt etiam habetur in c. proposuisti* 32. *qu.* 7. licet ibi ad mollitiem mentis referatur. Ad corpus vero refert Lactant. *vbi supra.* quod & idem scribit *lib.* 1. *diuinar. institution. c.* 26. & Plato *in lib.* 5. *de Repub.* vnde Aristot. *lib.* 9. *de natur. animal. c.* 1. & Plin. *lib.* 9. *naturalis histor. ca.* 48. scribunt, omnes mares in omni specie animalium fortiores esse, atq; animosiores, prẹterquam in Pantheris, & Vrsis: & dixi *in seq. par.* 78. *consid.* Auicenna vero *lib. de animalib.* 9. *in prin.* in Leopardis, & Lupis. Albertus autem Magnus *lib.* 8. *de animalib. cap.* 1. in Vrsis & Leopardis excepit. Aristo. etiam *lib.* 4. *de gener. animal. c.* 6. scribit, fœminas sua natura debiliores esse, quam mares. & idem *orbicularium quæst. lib.* 39. *ca.* 11. dixit, mulierem interfecisse iniquius esse, quam virum (quamquam naturæ ratione mas sit præstantior fœmina) quia mulier infirmior est, minusq; proinde injuriã facere potest. Hinc idem *lib.* 4. *de natur. anim. c. vlt. & lib.* 3. *de partibus animal. c.* 1. autor est, & partes, quas velut arma natura animalibus dedit, vt dentes, cornua, aculeos, calcaria, & cætera huiusmodi, aut maribus tantum naturam ipsam concessisse, aut certe potiores atq; robustiores, quã fœminis: quod & scribit Plin. *lib.* 11. *c.* 32. & Albertus *lib. de animalib.* 12. *c. vlt. ad fin. & lib.* 18. *tractat.* 2. *c.* 5. vbi ex hoc arguit mulieres citius crescere, compleri, & senescere, quam viros.

Ex hoc effici potest, si mas, & fœmella eodem casu simul moriantur, seu pereant, quod de jure prẹsumitur vir tanquam robustior di- utius vixisse, & mulier prẹmori, tanquam de- bilior. Casus est *l. qui duos.* § *si maritus ff.* [illegible] *bus dub. & in l. cum hic status.* § *ambo. & in* [illegible] *in verb. simul ff. de dona. inter virum & vxor.* [illegible] *& in l. si possessor.* § *si eodem.* vbi hoc notant [illegible] vltim. & Bald. *ff. de relig. & sumptib. funer.* [illegible] lynus *in cap. Capitulum sanctæ crucis. col. ant.* [illegible] *pen. extra de rescript.* Hippolytus de Mars[illegible] *in repet. rubr. C. de probatio colum.* 83. de [illegible] tamen vide Signorolum de Homodeis. [illegible] 9. *in c. hoc capite quomodo præsupponitur.* [illegible] 155. *inc. in processu facto. col. fin.* Facit; quia si [illegible] mini, puta masculus, & fœmina nascantur [illegible] de natiuitatis ordine non appareat, præsumi[illegible] tur masculus prior editus. casus est in *l. si* [illegible] § *fi. ff. de reb. dub.* Et inter Theologos dis[illegible] Alexander de Halis *in* 2. *part. suæ summ. q.* 78. [illegible] *membro* 5. conuenisse mulierem fieri corpore [illegible] debiliorem: virum autem validiorem ex qua[illegible] tuor rationibus ibi per eum descriptis.

Illud vero nec admiratione caret e[illegible] quod quæ mascula sunt, ea quoq; sunt va[illegible] tiora, & firmiora. Vnde & masculum pro [illegible] ti, vehementi, & magnanimo vsurpaue[illegible] antiqui, vt scribit Næuius. E contrario H[illegible] pocr. *lib. Aphoris.* 5. *ca.* 16. carnium effœmin[illegible] tionem in sua translatione scribit pro debi[illegible] tate, vt sentit ibi Galenus interpres; quoniam [illegible] fœmina masculo sit debilior. Hinc quoq; [illegible] lier, vt scribit idem Hippocr. *Aphor.* 7. *c.* 44. [illegible] tulit & Plin. *lib.* 7. *cap.* ambidextra non eff[illegible] tur: hoc est, quæ ambabus manibus pro[illegible] tra vtatur, vt nonnulli viri vtraque man[illegible] tentes sæpenumero nobis apparent. C[illegible] modi Ajoth fuisse testatur *lib. Iudicum* [illegible] & Asteropeum Homerus *lib. Iliad.* 21. N[illegible] pe ob naturæ muliebris debilitatem, v[illegible] dit Galen. in eo loco. Nam si ambabus ([illegible] quit) manibus ob neruorum robur ac [illegible] sculorum quidam viri vtuntur, optima ra[illegible] ne, nulla mulier vtetur: sed satis abundeq; h[illegible] beat, si vna dextra modice vtat. Amazonidas [illegible] quidem solitas dextram amburere mammã [illegible] tradit historia, vt in proximam manum plus [illegible] alimenti concurrens, & proueniens, major vi[illegible] gor, & valentia ei adesset. Vt quæ etiam ei p[illegible] natu[illegible]

...uram inualida habeatur, vt ſcribit Cælius *antiquarum lect.2.cap.35.circa medium.* v... etiam ſcribit, qua ratione phyſici tradunt, ambidextrum fieri hominem, aut ſiniſtra v... aliquem pro dextra.

Accedat huc, quod ſcribunt, qui numerorum rationes ſcrutati ſunt, numerum parem fœminam eſſe, imparem vero marem; ...ia ſemper fortior ſit ad omnia, vt copioſe aſſeruit Macrobius *lib.1.de ſomnio Scipionis.* ...Lucas de Pen. *in l.3.poſt initium.C.qui mor... ſe excuſ.lib.10.* vt *in ſequenti parte, in 37.conſider.* dixi.

Pro hac ratione militat, quod rerum naturæ Scriptores, plantis, herbis, arboribus & ...ultis, quibus maior vis ineſt, maſculi nomen ...ctitulum aſſignant: quibus vero minor, fœminæ, licet non proprie, ſed ſimilitudine, quod quædam illis inſint maſculorum proprietates, & fœminarum. Et quemadmodum maſculus maioris eſt virtutis, vt ...um, quam fœmina. Ideo planta, cui maior vis adeſt fructus promendi, maſculi ...pta eſt nomen: cui autem minor, fœminæ, vt ſcribit Plinius *naturalis hiſtoriæ lib.14. circa initium.* Arboribus imo potius omnibus, quæ terra gignit, herbiſq; etiam vtrumq; ſexum eſſe diligentiſſimæ naturæ tradunt: vt etiam refert Cælius *lib. antiquarum lect.11.c.33.in fin.*& de quibus *in ſeq.par.in 40. conſid.* dictum eſt.

Secunda ratio eſt; quoniam qui plus habet rationis, ingenii, prudentiæ, & conſilii, ...rum rector, & dominus conſtitui debet; qui vero minus, ſeruiat; quia, vt ait Salomon *Prouerb.10.* Qui ſtultus eſt, ſeruiet ſapienti. *& 17.cap.* Seruus ſapiens dominabitur ſtultis filiis. Et ſcribitur *Eccl.10.* Seruo ſenſato liberi ſeruient. Et infra *hac parte, in 8.conſid.* late dicetur, ſcilicet, ſapientes eſſe præferendos illis, qui inſcitia, rerumque ignoratione tenentur. Sed conſilium mulierum eſt inualidum, vt inquit Ariſtot. *lib.1.Polit.vlt.c.* & refert Bald. *in rub.C.de rerum permut. ver.item. pare donatio.* vbi dicit, hoc eſſe naturale & immutabile.& *in c.1.in 2.lect.col.pen.ver.vltra ...o.extra de iudi.* Cum plerunq; fœminarũ conſilium aduerſus propria commoda laboret, *l.ſi par.in fin.C.de ſponſalib.* Et dicit gloſ. *in l.1.C.de confirm.tut.* quod conſilium mulierũ eſt fragile. Et *in §.1.Inſtit. de ſatiſd.tutor.* dicit eſſe infirmum. Et etiam Cicero *in oratione pro Lucio Murena,* mulieres omnes (ait) propter infirmitatem conſilii, maiores in tutorũ poteſtate eſſe voluerunt. Et multo plura alia pro fragilitate huius cõſilii dici poſſent. Quæ cum ſint extra propoſitum, relinquo ea Andreæ Tiraquello *in ſuis legibus connubialib.in princip.* vbi multa cõtra mulieres ſcripſit. Vnde aduerſus eũ Almericus Bonchardus Gallicus Apologiam fœminei ſexus edidit. Et ibi concludit Tiraquellus, quod cum mulieres ſint viris longe inferiores, & animi & corporis viribus, vt ibi; & ante aliquid dictum, & comprobatum eſt, quibus viribus poteſtas proficiſcitur, & dominatio: illud concludendum eſt; vt viri vxoribus præſint, dominentur, imperent, vt domini contra vxores. Quas rationes (vt ait) à diuo Auguſtino aſſumpſit: cuius verba ſunt huiuſmodi *in lib. quæſtionum Geneſ.* vbi & gloſſ.ordinar.citat: eſt ordo naturalis in hominibus, vt ſeruiant fœminæ viris; quia & illius hæc iuſtitia eſt, vt infirmior ſeruiat fortiori. Et hæc in dominationibus & ſeruitutibus clara iuſtitia eſt, vt qui excellunt ratione, excellant dominatione; quæ verba (corrupte tamen & diminute) repetuntur *in c. eſt ordo.33. q.5.* Imo etiam vir inferioris dignitatis præfertur fœminæ maioris dignitatis. Cum vir præfectorius præferatur fœminæ conſulari, *l.1.ff. de ſenatorib.* vbi Vlpian. ſcribit; *Conſulari fœminæ conſularem virum præferendum eſſe nemo ambigit. Sed vir præfectorius an fœmina conſulari præferatur, videndum eſt. Et puto præferri; quia maior dignitas eſt in ſexu virili.* In quam ſententiam Euripides in Iphigenia inquit:

> *Præſtat vir vnicus, eſtq; lucis huius munere*
> *Dignior, quam multa ſane fœminarum*
> *millia.*

Ideo firmabitur, quod nimis glorioſæ quædam Domicellæ in pompis, ſupplicationib. rogationibus ſeu proceſſionibus dominicalibus, & feſtiuis incedũt ſtatim poſt ſacerdotes,

tes,& ante masculos; quoniam semper masculi in actibus publicis præferendi sunt.

Tertia ratio; pro excellentia sexus virilis ad muliebrem quantum ad dignitatem procedit, & est in principiando; Omnes tam viri, quam fœminæ ex vno viro fuerunt. In quo est expressa repræsentatio egressus rerum ab illo vnico principio primo & summo. Quæ ratio cõfirmatur ex dictis Pythagoræ dicentis: marem in omni genere animalium esse naturæ & virtutis principium, sicut scribit Albertus Magnus *lib.18.de animalib.c.2.ad finem*. Et de hoc infra *eadem parte, in 16.consid. versi. honor*.

Quarta ratio est virtus in agendo; quia viri est agere, & mulieris est pati. Vnde plus habet sexus virilis de virtute actiua, propter quod robustior est & re & nominatione. Et istud tenet Bald. *in l. vlt. C. de seruis fugit.* vbi dicit marem esse fœmina nobiliorem: quoniam agens nobilius patiente. Sicut etiam dicit Bart. *in l.1.ff.de regul.Cato.* & Ias. *in princ.5. col.ff.de verb.obliga.* qui & paulo post illud dictũ allegat pro notabili. Et fortior est causa in agente, quam in patiente, *l.2. & vltim. C.ad Tertull. & l.2. §.obiicitur.ff.eo.* Ideo & res magis denominatur ab agente, quam à patiente, *l.1. ff. de seruitut. rustic. præd. & l. si quis binas. ff. de vsufru.* & vtrunque tradit per ea iura Signorolus de Homodeis *consil.167.incip. Hoc capite in curia Barani.col.3. vers. nunc perueniamus.* vbi & illud quoque dicit sexũ masculinum obtinere vicem agentis, per notata *in l.1.C.ad leg. Pomp. de parricid.* Et Alber. de Rosate *in l.veluti.num.7.ff.de iustit.& iur.* dicit, quod pater magis est diligendus à filiis, quam mater, secundum Philosophum, in quantum sunt principium generationis; quia pater est agens in generatione, & mater patiens: tamen ibi dicit, mater, quæ multum excederet patrem in virtute, esset magis diligenda. Facit; quia boni domestici (vt ait Ambrosius) sunt magis filiis præponendi.

Quinta; quia vir præcellit fœminam, ex quo habet autoritatem in præsidendo. Nam secundum verum ordinem, non mulier viro, sed vir præfertur mulieri, tanquam caput corpori, sicut dicit Apostolus *ad Ephes. 5. ad Corinth. 11. ad Colos. 3. & 1. Petr. 3.* & has tres rationes posuit Bonauentura *in 3. senten. distinct. 12. argum. 3. quæst. 1.* vbi, & alii alias rationes, sexus virilis dignitatem comprobantes, adducunt super illa quæstione: An Deus humanam naturam potuit assumere secundum muliebrem sexum. In qua re concludunt diuus Thomas, Richardus, & alii, id indubitanter potuisse, decentius tamen atque conuenientius, Christum, hominem in sexu virili induisse, qui dignior est, perfectior, atque honorabilior, vt tradit Augustin. *libr. 83. quæstionũ*, ante dictis tribus rationibus, quas repetit Tiraquellus *in suis legibus connubialibus, in commentario ante primam legem connubialem.*

QVinta consideratio sit inprimis de defensoribus ciuitatum, qui inter plebeios numerantur; ex quo gerunt magistratum inter plebeios, omnibus plebeiis præferendi sunt, vt ex doctrina ante deducta *in 7. parte 24. consid.* comprobatum est. Sed quia de his *ibi, & in 6. parte.* reseruaueram hoc loco scribere: ideo de potestate eorum & iurisdictione dicendum est. Nam ante Iustinianum Imperatorem iam id officium ferme defecerat, cuius officii autoritas ab ipso Iustiniano reparata est, vt habetur *in Authent. de defens. ciuit. in initio. col. 3.* Et ratio fuit, vt scribitur *ibi, in §. nulla.* quia Præsides prouinciarum ita depresserant id officium defensorum ciuitatum (qui erant magistratus seu iudices ciuitatum) in quibus sedes præsidialis erat, vnde ex præsentia præsidum, autoritas defensorum obumbrabatur.

Isti defensores ciuitatum, apud nos in plerisque locis dicuntur maiores, habentes magnam autoritatem & iurisdictionem, vt maior Burdegal. Rupellæ, de quo fit mentio *in suprascriptione cap. ex parte, extra de consuet.* Pictauiens. & multi alii: etiam maior Diuionensis dicitur Vicecomes, qui magnam habet potestatem in suos, & ab eis plurimum honoratur, & de multis cognoscit, quæ ad cognitionem & iurisdictionem præsidis videntur. In hac vero nostra ciuitate Heduen. defen-

defensor noster dicitur Vergobretus, & sic nomen antiquum retinens, quod habebat tempore Iulii Cæsaris, qui tunc summus magistratus erat, creabatur annuus, & vitæ necisq; suos potestatem habebat, teste Cæsare *in commentariis, libr.1. de bello Gallico, circa* ...*orum*. Et licet tempore Iulii Cæsaris, duo scilicet, Diuiaticus & Liscus huic magistratui præerant: nunc autem vnicus præsidet, qui vulgariter *le Vierg*, appellatur, vt per *g* scribatur; iuxta allusionem vocabuli, nec tantam habet potestatem: quam officiatii regii sæpe conantur deprimere, & etiam alii magistratus municipales in hac ciuitate existentes, qui habent iurisdictionem in pluribus locis ciuitatis, vt Episcopus, & etiam venerabiles domini Decanus & Capitulum Ecclesiæ ...ensis, qui habent iurisdictionem in eorum claustro; sed Vergobretus & Scabini ci... pro viribus iura ciuitatis nostræ tuentur, & conseruant. Verum à diuerticulo ad inceptum redeamus, vnde sciendum est, quod ciuitas sumitur generaliter pro quolibet municipio totius Prouinciæ, quæ caput alicuius Prouinciæ, vnde per singulas Prouincias vna erit ciuitas præsidialis, facit *l. in defensoribus. ibi; ciuitatum vniuersarum prouinciarum. C. de defens. ciuitat. & in Authent. præsides gentium. ibi; per vnamquamque ciuitatum. C. de Episc. audien.* & vide hic infra *in ... consid.* Et quia in huiusmodi ciuitate erat sedes metropolis, cui omnia municipia prouinciæ suberant; ideo ibi quam plurimi nobiles affluebant, & sæpius habitabant. Vnde in ipsis ciuitatibus erat statutus magistratus, & non de decurionibus coartalibus, seu de proprio corpore ordinis, sed de nobilioribus habitantibus ciuitatem, *l. 2. C. de defens. ciuit.* & hic magistratus defensor ciuitatis dicebatur, & eligebatur à decurionibus municipalibus vrbis. Idem ab habitatoribus simul & ab Episcopo, vt *in l. defensores ita præcipimus. C. eod.* Postea tamen iure nouissimo, ista immutata sunt. Quoniam nec prohibitum est de incorporatis municipalibus & decurionibus assumere in defensorem, nec etiã de reliquis habitatoribus ciuitatis, sed vltra Albũ seu matriculam Curialiũ erat Album quoddam seu matricula, in qua certus numerus constitutus erat nobiliorum ciuitatis, tam decurionum, quam cæterorum ciuitatis habitatorum, & secundum decursum illius Albi seu exemplaris obtinebatur dignitas, vt *in Authent. de defens. ciuit. §. interim.* Sed circa hæc plus immorari, incassum laboraremus: cum electiones horum defensorum, hodie diuerso modo fieri cõtingat, vt satis innuit *ibi gl. in ver. circulũ.* Et apud nos raro iura obseruentur in talibus. Cum fere vnaquæq; ciuitas sua insequendo priuilegia à Principibus eis concessa, certis anni diebus suos defensores eligat. Et nos Hedui hunc eligimus sæpius defensorem ciuitatis nostræ, qui nec decurio seu scabinus fuerit, & indiscriminatim omnes habitatores etiam coartales (quos Petrus Cothereau dixit esse Burgenses) eligebant: sed à paucis annis, vnus ex ciuibus nostris prospectans, quod plurimum gratiæ valeret apud Burgen. & primarios ciues, sed non apud plebem literas à Rege impetrauit: quibus cautum erat, vt Balliuus Heduorum ad electionẽ defensoris ciuitatis procedi faceret, cum num. 50. ciuium principalium, & maiorum ad hoc tantum collectorum, vna cum Officiariis Regiis, quod & actum extitit, plebeiis infimis non admissis; & merito, cum tales in præceps ferantur, nec de commodo aut damno ciuitatis præuideant. Et rogati aut per machinationes, seu per brigas, vt ita dicam, tanquam coacti eligebant: quia obnoxii, aut ob pecunias creditas, aut propter lucrum, quod in artificio eorum lucrabantur, aut metum, ne, si forte contra vota eorum defensorem eligi contingeret, cum in officio esset, vindictam de eis sumeret: ex quo laudandus est mos antiquus & de iure obseruandus.

Et isti defensores ciuitatum taxatam habeant iurisdictionem vsque ad summam 50. solidorum de iure Codicis, vt habetur *in l. 1. C. de defensor. ciuit.* sed de iure nouissimo vsq; ad 30. aureos, vt *in Authen. eod. § & iudicare. collat. 3.* prout adhuc & taxatam habent iurisdictionem apud nos. Et ratio assignatur ibi;

 quia

quia in ea ciuitate aderat ipse Præses, qui forenses quæstiones digne, & pro magnitudine posset & deberet determinare. Sed in municipiis non erant præsides, ex quo iurisdictio magistratuum municipalium non erat taxata, vt *in seq. consid.* dicetur. Sic ergo in simili idem erit dicendum de magistratib. municipalibus, quod ratione propinquitatis, si habeant præsidem prouinciæ propinquum, etiam municipales magistratus excusantur à necessitate officii, text. *in l. dies cautionis. §. si tam vicinum. ff. de dam. infect.*

Item defensor ciuitatis est maioris authoritatis, quam magistratus municipii; quia omnium prouincialium ibi repertorum iudex est; Imo omnium rusticorum ibi repertorum totius prouinciæ iudex est per præuentionẽ, vt omisso magistratu municipali, coram defensore in pecuniariis causis litigetur, vt *l. vtilitatione. C. de defensor. ciuit.* Et huius rei ratio est, quando ipse defensor est tanquam parẽs humilium & plebeiorum. Vnde nomen habet defensoris, ea ratione, & plebeiis parens, dicitur *in l. in defensoribus. & l. defensores nihil. C. eod.* Ideo à rusticis recusari non potest, vel à sede sua rustici euocari non possunt. Cum eis sit tutor, parens, & defensor ab omni oppressione & molestia Officialium: quoniam, si temerarie vexatus sit rusticus distractus à labore suo, erit defensoris coercere calumniã aduersarii, & omnino in re prouidere, non tanquam simplex magistratus, sed tanquam capitaneus plebis decurionum & cæterorum nobilium: ita quod oppressiones, & abusus in prouinciam fieri impedire facto suo debet. Vnde quorumcunq; nobilium in hoc casu oppressionis popularis ipse capturã habet, non tamen cognitionem causæ, sed referre debet causam cognitioni iudicis competentis, siue sint militares, siue ciuiles iudices, vt *in l. defensores ciuitatum. cum seq. C. de defensor. ciuitatum. & in §. audient. Auth. eod.* Non enim mulctare possunt, nec mulctas infligere plebeiis, nec seueriores quæstiones exercere, ne nomen defensoris amittant, sed plebem, & decuriones ab omni improborũ insolentia, & temeritate tueri debent, *l. defensores nihil. supra alleg.* Ideo non recenset Petrus Cothereau *in suo schedulari magistratuum ciuilium. tit. de magistratibus municipalibus.* Iurisdictio defensoris ciuitatum non est eis patrimonialis; quoniam plebeios ad emendas condemnare non possunt, & hoc est quod vult dicere text. *in l. vnic. in prin. ibi: non tamen, &c. ff. si quis ius dicenti non obtemp.* Et ratio est; quia, cum ipsi defensores, vel municipes arcam communem habeant pro ærario, vel thesauro suæ communitatis, vel vniuersitatis, vt *in l. 1. §. 1. ff. quod cuiusq; vniuersit. nomine*, periculum erat ne nimis suo ærario fauerent, si emendas haberent. Iurisdictio vero Principis est patrimonialis. Vide Gui. Papæ decis. sua 626. vbi quærit, an castellani possint mulctare, & mulctas imponere: vnde præsides id Principis iurisdictionem pœnali iudicio, id est, à mendis emendare habent, *l. pen. & fin. C. de modo mulctarum.* Hodie tamen aliter obseruatur fere in omnibus defensoribus ciuitatum Franciæ, cum habeant potestatem condemnandi plebeios ad emendas, & illas ærario ciuitatis applicant. Sed hoc fit ex concessione Principis communiter; vt plurimum in diuersis locis habent cognitionem causarum criminalium, etiam in forenses delinquentes in eorũ ciuitate, & districtu repertos, vt maior Diuionens. qui habet cognitionem in omnibus causis criminalibus: sed gentes Regiæ volunt excipere certos casus, vt in crimine læsæ maiestatis, falsæ monetæ, & aliis, & de hoc pendent processus in Parlamento Diuionensi. Etiam iure nouissimo videtur habere locum; cum talibus leuiora criminalia audire, & competenti castigatione tradere permittatur, vt est tex. *in §. audient. in initio. Auth. de defensor. ciuit.* Nec mirum est; quia simplex iurisdictio sine modica coercitione nulla est, text. *in l. vlt. ff. de officio eius cui mand. est iurisd.* quod videtur verum, nisi expresse prohibitum esset à principe.

Et concludam ex prædictis; Defensor ciuitatis tanquam totius prouinciæ gubernator habetur: vt colligi potest ex *l. in defensoribus. cum quatuor legibus seq. Cod. de defensor. ciuitat.* Eo etiam; quia habet censuram, seu politiam

[po]litiam morum, ſeu ſtatus non ſolum ho-
[...]um, ſed ipſius patriæ, vt *l.pen.C.eod.* Et
[...]s, quod defenſor ciuitatis (cum ſit loco
[...]s ciuibus, vt ante dictum eſt) non poteſt
aliquem ex ciuibus in ius vocari ſine ve-
[...], ita tenet Ange. *in l.generaliter.ff.de in ius*
[...]. quem ſequitur dominus meus Iaſ. *in* §.
[...]*ales.num.69.Inſtit.de actio.* allegat text. *in*
[...]*autem, qui ita ſine mercede. in Authent. vt*
[...]*ces ſine quoquo ſuffrag.collat.2.* Sed hodie
[...]um poteſtas non ita extenditur; cum ma-
[...] ciuitatum hodie loco defenſorum ciui-
[...] conſtituti, tantum in vrbe, ſeu intra
[...]um & muros ſuæ vrbis, vel incolatum,
[...] balliuiam defenſionem ſuæ plebis ha-
[...].

[...]m plebanatum habent in vrbe, qui or-
[...] decurionum coartales ſunt, ſeu fide co-
[...] quos Franci Burgenſes vocant.
[...]is autem habitatoribus maiores no-
[...]ntius dicentes, ſeu in illis magiſtra-
[...]eſt: ſed ſolummodo tribunus eorũ,
[...] Capitaneus pro obſeruatione & cuſto-
[...]ci, & habet reſpectum ſuper obſeruan-
[...]oribus ſeu ſtatu & politia ipſius vrbis.
[...]c eſt autoritas maiorum vrbicariorum,
[...]per prouinciam extra vrbẽ nihil poſſunt,
[...]unt iuridici inter ruſticos prouinciæ: ſic-
[...]ure ſcripto defenſores ciuitatum. Defen-
[...]es vero patriarum ſeu gubernatores maxi-
[...] decori ſunt, de quibus ante *in 7. part. in*
[...]*conſid. & in 9.part.in 14.conſid.* dixi. Nam
[...] inſigniis Regiis fruuntur, ita Regis per-
[...] locum repræſentãt, ſed munus; ſeu par-
[...] gubernatoris patrialis eædem ſunt cum
[...] defenſorum ciuitatum, vt ſcribit
Pet. Cothereau *in loco alleg.*

S Extra conſideratio; Sunt & alii plebeiorũ
[...]eu incolatuum municipiorum, dicti ma-
[...]giſtratus municipales. Et in multis differunt
[...] à defenſoribus ciuitatum, de quibus in præ-
[...]edenti conſideratione dictum eſt. Quo-
[...]iam iſti meliores partes in iure dicendo ha-
[...]ent, quam ciuitatum defenſores, licet in iu-
[...]e agendo minores ſint. Quia ciuitatum ca-
[...]itanei, ſunt defenſores, & non magiſtratus,
[...]d magiſtratus ius dicunt de iure ſupra 200.
aureos, & non ipſi defenſores. Et iſti magi-
ſtratus municipales nullum imperium exer-
cent merum, aut iuriſdictioni mixtum: ſed
cauſas tantum expedire poſſunt. In quibus
iudicis dandi licẽtia eſt, ſeu quæ delegari poſ-
ſunt, iuxta ea, quæ ſcribũtur *in l.imperium.ff.*
de iuriſd.omn.iud. Et ſic coram magiſtratibus
municipalib. tantum expediri poteſt legis a-
ctio, hoc eſt, iuris actiones exerceri coram eis
ſolum poſſunt. facit *l.2.§.deinde ex his.ff.de or.*
iur. Edicere autẽ vel diſcernere nõ poſſunt hi
magiſtratus municipales. Ita ſcribit Petrus
Cothereau *in ſuo ſchedulari magiſtratuum ci-*
uilium. tit. de magiſtratibus municipalibus, in
initio. vbi declarat, quid ſit, edicere & de
poteſtate Balliuorum, vaſallorum, ſeu do-
minorum Franciæ, & quam iuriſdictionem
habeant, dicens ipſos habere maiorem iuriſ-
dictionem, quam magiſtratus municipales.
Et ſcias, quod in Francia communiter Baro-
nes & magni domini in ſuis Baroniis, & ma-
gnis ſeignoriis, quæ meliori feudi nomine
decorantur, duos habent iudices, & apud eos
ordo iuris dicendi obſeruatur, nec habet lo-
cum præuentio. Nam primus, qui eſt infe-
rior, & ſubalternus, ſæpe in vulgari noſtro
Caſtellanus dicitur, & in prima inſtantia co-
gnoſcit de cauſis inter perſonas dictorum lo-
corum; & aliqui habent iuriſdictionem limi-
tatam vſq; ad certam ſummam: & à ſenten-
tiis eorum appellare licet ad ſecundum iudi-
cem, qui dicitur Balliuus, & eſt ſuperior,
cum maiorem poteſtatem habeat. Iuriſdi-
ctionem enim habent nõ taxatam pro quan-
titate ſummæ. Edicta, & decreta facere
poſſunt, dummodo legibus Principis non
refragentur. Merum & mixtum imperium,
& iuriſdictionem exercere poſſunt: & hoc
vel ex ſpeciali beneficio, & expreſſo priui-
legio Principis: quia præſcriptis verbis in-
ueſtigare cauetur de collatione iuriſdictio-
nis, vel moribus competit ex tali intitulatio-
ne Baroniæ, vel dignioris feudi, iure com-
muni fundatam eſſe iuriſdictionem omni-
modam, & ipſum modum imperium habe-
re; vnde amplior eſt poteſtas dictorũ Balliuo-
rum. Aliquando etiam, qui habet ita feudum

nobile cum iurisdictione à Principe cum illa potestate constituendi Balliuum, potest omnem iurisdictionem sub se concedere, nec tamen abdicare videtur iurisdictionem: quia ad suum Balliuum appellabitur à iudice minorum vasallorum, qui pedanei vasalli dici possent, ad instar iudicum, vel minores valuasores dicantur, qui apud nos habent iurisdictionem taxatam, & solam iurisdictionem infimam exercere possunt. Et à sententiis huiusmodi Balliuorum licet secundario appellare ad curiam præsidis prouinciarum, qui etiam apud nos Balliui vel Senescalli vocantur: de quibus ante dixi *in 7. part. in 19. consid.* Sed, vnde egressi sumus, redeamus. Municipes hodie dicuntur omnes ciues, seu inhabitantes municipium, vt *in leg. 1. ff. ad municip.* Municipium autem est, quod proprium publicum, & ordinem habet. facit *l. legatis. ff. ex quibus maiores.* Et si ciuitas *l. 1. ante alleg.* Inde de locis, vbi est ciuitas habens suum defensorem, diximus *in præced. consider.* Ideo hic de municipiis fit mētio, quæ forte sunt oppida, seu vrbes nō maximæ, hoc est, mediocres vel minores, vt proprie est locus Belnæ, qui tamen maiorem habet. Locus de Sinemuro, in quo est magistratus municipalis. Locus Auxonæ, Montis Barri: imo etiam ciuitas Cabilon. nō habet defensorem ciuitatis, sed magistrum municipalem, & Scabinos, qui nihil habent commune; quoniam ipse magistratus municipalis, non habet aliquid agere cum scabinis, qui habent cognitionem de politia ciuitatis, & nullam habent iurisdictionem, seu subiiciuntur ipsi magistratui municipali.

Et ipsa vniuersitas municipii, seu ordo decurionum ad iurisdictionis expeditionē tenebatur sibi assumere magistratum. Non enim ipse ordo ius dicere poterat, sed per suos magistratus: qui quidem magistratus Duumuiri dicebantur; quia duo in numero ordinabantur iudices eiusdem potestatis in iure dicendo, & per præuentionem vnicum magistratum, seu officium exercentes, & vnius solius hominis vicem agentes, vt *l. magistratus municipales. ff. ad municip.* ex qua lege in finalibus verbis constat, quod omnia muni-cipia vniuersitatem seu ordinem decurion[um] habentia, habent ius habendi magistratum vel expressa lege municipali, hoc est, ex [sin]gulari lege, & spirituali priuilegio Princip[is] vel ex moribus, & iure communi, dum[mo]do eis municipibus id non sit expresse prohi-bitum.

Et non solum municipia debent hab[ere] magistratum municipalem, si non habe[ant] defensorem ciuitatis, vel eius vices gerē[tem] sed etiam quælibet Castellaniæ, & alii di[...] ctus iurisdictionales, qui alio feudi nom[ine] & titulo decorantur, debent habere pr[o]prium magistratum, per quem iurisdictio[nem] expedire in sua terra curabunt domini [...] bentes tale feudum, ex quo omnem mer[i] [vel] mixti imperii iurisdictionem habent, vel [v]nam speciem iurisdictionis tantum, vel ex expressa concessione inuestituræ feudi, vel expresso priuilegio Principis, vel ex præscri-ptione tanti temporis, de cuius initio [me]moria non extat, seu alias qualitercunque [...] declarat Petrus Cotereau *in loco hic ante alle-gato.* Vnum ex ante dictis concludam, quod cum ipsi magistratus habeant iurisdictionem in suos municipes & subditos, debēt eis præ-ferri, ex ante deductis *in 7. par. in 24. consider.* vbi scripsi de gerentibus magistratum seu ad-ministrationem, qui alios præcedere & præ-honorari debet.

SEptima consideratio; Habentes digni-tem, præferuntur non habentibus digni-tatem, vt ante *in 1. part. in 66. consid.* scripsi [...] quo illi, qui præsunt cognitioni Villæ, seu vi-lagii, vel castri, aut burgi, de quibus *in præ[ced.]* *consid.* dixi in fine; cum habere dignitatem [di]cuntur, vt dicit Bald. *in c. 1. §. cæteri vero. [qui] dicatur Dux, Marchio, Comes. in vsibus feud.* [...] præferuntur omnibus aliis plebeiis: vt etiam *in 7. part.* *in d. 67. considerat.* dictum est, & *in 7. part. in* *24. consideratione*: vbi scripsi magistratus cæ-teris esse præponendos. Videtur tamen, quod dignitas temporalis non sit in consi-deratione quo ad præcedentiam, data pari-tate in aliis, vt dicit Franciscus Niconitius *in rep. cap. quoniam contra falsam. versi. nota sexto loco Ab-*

Abbas.extra de probat. Sed inter alios Officii Regii præferũtur; ex quo maxime sunt perpetui, & non temporales, nec reuocabiles nutum Principis, vt scribit G. Benedicti *in repetit.c.Raynutius.in verb.vxorem nomine Adelasiam.in 5.decisione.nu.164.de testam.* quod præferantur, facit *ca. vt debitus honor. extra de appellat. & l.omnem honorem saluum iudicibus seruantes.* quæ est *l.fin. C.quando prouoc.non necesse.l.iudices.* & ibi Lucas de Penna *C.de dignitat.lib.12. & in leg.penult. C.de veteranis eod.lib.* Et postea Consules, quos in Gallia vocamus Scabinos. *cap.1.de immunit.Eccles.libr. 6. & in cle.1.§.potestas. & ibi gloss.in ver.Scabinis de pœnis.c.2.* cuius initium est, *ex parte Scabinorũ.extra de alienat.iudicii mut.cau.facta.* refert Ioannes Montagine *in suo tracta. auctoritate magni Consilii.* Intellige tamen, modo existens in dignitate, dico & in dignitate; quia si efficeretur vilis; tunc iuniores & inferiores præponerentur. Ita dicit Frãciscus Niconitius *in d.sua repetit.cap.quoniam contra falsam.ver.nota sexto loco Abbatis.* vbi alleg.*extra de probat.*

Et quilibet magistratus, etiam infimi, sunt honore, *l.bono.in princ.ff.de muner.& hono. in c.16.distin.* Dec. *in d.ca. vt debitus honor iudicibus deferatur.extra de appel.* Ideo tales honorandi sunt, vt dicit Purpura *in l.1.num.310. ff.de offi.eius cui mand.est iurisdict.* qui præferri debent Scabinis, hoc est, Decurionibus, seu Consulibus, cum habeant iurisdictionẽ ante Scabinos, vt hic ante *in præcedenti consideratione* dictum est.

Octaua consideratio; Post nominatos in præcedentibus considerationibus, præferendi sunt aliis Satrapæ ciuitatis, qui secundum gl. *in verb.Satrapis.in c.fundamenta.de elect.* pro sapientibus accipiuntur: vt sunt Aduocati, & Patroni causarum, qui debent per iudices honorari. *l.nec quicquam.§.circa.ff.de offi.Proconsf.& legat.* Notat Boerius *in Apostillis ad Dynum super reg.in iudiciis.de reg.iur.in 6.* & ante *in 7.par.in 28.consid.* deductum est, & comprobatum. & latius *infra ead.par.in 18. consid.* & aliquando sagacitas dicitur Prudentia *l.quæsitum.ff.de condit.& demonstr.*

Facit, quod scribitur *Deut.1.ibi; Date ex vobis viros sapientes & gnaros, quorum conuersatio sit probata in tribubus vestris, vt ponam eos vobis Principes.* & ibi sequitur, ꝙ Moyses elegit de tribubus Israel viros sapientes, & nobiles, quos constituit Principes, Tribunos & Centuriones, & Quinquagenarios, ac Decanos, qui docerent illos singula, atq; recte iudicarent, *Prouerb.11.* Qui stultus est, seruiet sapienti. & *17.c.* seruus sapiens dominabitur stultis filijs. & *Ecclesiast.10.* seruo sensato liberi seruiant. Idq; est quod Aristot. *lib.1.Politic.* dixit, Eos esse seruos in Republica, qui inscitia rerumq; ignoratione tenentur, qui vero ingenio præstant, naturaliter præstant. Dixi hic ante *in 2.consid.in fin.& in 4. versi.2.ratio.* vbi scripsi masculos anteponi fœminis; quia plus habent prudentiæ, intellectus, consilij & rationis. Et Platonis est sententia *in lib.3.de legib.* Septem esse rationes, quæ ad dignitatem imperandi facere videntur: quæ sunt, Paternitas, de quo hic infra *in 16.consid.* Nobilitas, vt dixi ante *in 8.part.* Dominatio & Potentia, de quibus etiam dixi *in 3. 4. 5. 6. & 9.partib.* Senectus, vt hic infra, *in 17.consid.* Prudentia, vt s. *in 10.partib.* Sors, vt ante in 1. *part.in 43.consid.& in 5.in 45.consid.* & j. *in vltima in 52.consid.* Sed prudentiam omnibus anteponit, vt intelligantur, quæ humanorum saluti expediant, & satis scripsi *in d.10.part.in princip.* & merito; quia Princeps ille (inquit Euripides) quisquis præeminet sapientia. Astronomi pariter istud confirmant, testantes Solem ac Mercurium præ cæteris Planetis propinquos assidue in cœlesti circuitu Comites inuicem esse: vt scilicet, quicunque Solem sydenum dominum viderint, absque sapiente Mercurio in Cœlo nusquam incedere plane intelligant, & in terris, potentiam atque dominationem nunquam absque sapientia, vel concedi debere, vel concessam diu posse regnare. Ideo Principes plurimum laudandi sunt, si sapientia prædití fuerint, vt ante dixi *in 5.part.in 10.consid.* Et in omni negotio, nedum in re militari absque consilio, prudentia & ratione (vt dixi *ante in 9.part. in 44.consideratio.*) nihil aut parum prospere

geri potest. Cum prudentia nimium plus pō-
deris & momenti habeat, quam robur corpo-
ris. vt Homerus *lib.23. Iliados.* vbi Nestor pru-
dentissimus introducitur alloquens Antilo-
chum filium, his versibus comprobat:

Consilio sano multo quam robore præstat,
Hirsutam quicunq; parat succidere syluam.
Consilio rursum nauclerus in æquore nigro,
Dirigit vndiuagam nauim, raptantibus au-
stris.
Consilio auriga aurigam vincitq; præitq;.

Accedat & illud Vitinnii apud Marcellum; Sapientia gubernator nauem torquet, nō valentia. Et illud validissimum Ciceronis *in Lælio*: Non enim viribus, aut velocitatibus, aut celeritate corporum magnæ res geruntur; sed consilio & autoritate, & scientia. Et quod idē scribit lib. Officiorum, Parum sunt arma foris, nisi sit consilium domi. quod citat Panor. *in c. ex multa. §.1. versic. nota quod pollens consil. ex. de voto.* & ibi dicit text. quod non sunt inutiles ad pugnandum, qui etsi per se pugnare non possunt, maturitate tamen consilii adesse valent pugnantibus. Et non solum ius postliminii est his, qui pugnare possunt, sed omnibus, qui eius naturæ sunt, vt consilio, vel auxilio, seu aliis modis vsui bellico adesse possunt. *l. postliminium. §. vlt. ff. de capt. & postl. m. reuersis.* facit *l.2. §. corporis. ibi: cæterum quæ cōsilio prudentis viri, &c.* non remittuntur. *ff. de vacatio. & excusat. mun.* Nec cum ante dictis discrepat illud Horatii *in Odis. lib.3. Ode 4.*

Vis consilii expers mole ruit sua.
Vim temperatam dii quoque prouehunt
in maius, &c.

Et vide *in d. 44. consider.* Facit etiam; quia aduocati, & causarum Oratores non minus prouident humano generi (ex maturitate & salubritate consilii) quam si patriam armis defenderent, vt dicit textus, *in leg. aduocati. C. de aduoc. diuers. iudic.* vt ante *in 7. part. in 28. consid.* scriptum est.

NOna consideratio; Stulti & imbecilles, seu minus sapientes, interdum sunt admittendi, nec sunt omnino abiiciendi: quoniam, vt ait Gellius *lib.2. cap.6.* & Macrobius *lib. Saturnalium 6.* Nemo quisquam tam efferis moribus, quin faciat aut dicat nunquam aliquid, quod laudari queat. in quam senten-tiam profertur Græcum prouerbium: *Sæpe etiam est olitor verba opportuna locutus.* de quo Rochus Curtius *in c. fi. colum. 18. versicu.* [illegible] *nota. ex. de consuet.* Sed Erasmus dicit, quod in illo prouerbio Græco debet esse stultus pro olitore: sed vtcunque sit, vtrumque huic proposito optime conuenit. Et facit; quia, quemadmodum nemo est adeò malus, atque improbus, quin interdum boni quippiā faciat, text. *in ca. quid ergo turbamur. de pœnitent. d.* 3. Ideo dicit Plinius *in panegyrico ad Traian.* Sicut Laudabilia multa etiam mali faciunt. Sic etiam nemo tam infimæ sortis & notæ, quin interdum dicat quippiam ad rem vehementer accommodatum, & neutiquam spernēdum, etiam summis viris, & prudentia præditis. Nō multum discrepat dictum Ciceronis *lib. 3. q. Tusculan.* Sæpe est etiam sub pallio sordido sapientia. Summa etiam sæpe ingenia in occulto latent, vt scribit Plautus, in ea fabula quæ intitulatur, *Captiui duo.* & ait Seneca, potest ingenium fortissimum, ac beatissimum sub qualibet cute latere. Sed melior est sententia pro hac consideratione, *in l.1. §. sed neque C. de veteri iure enucl. ibi: Cum possit vnius forsitan & deterioris sententia, & multos & maiores in aliqua parte superare.* quem tex. dicit aureū Francis. Curtius *consil. 57. incip. super eo quod ab ord. col.4.* & ante eum Barbat. *consil.1. col.19. l.3.* & facit singul. Panor. *in c.1. col. vlt. extra de const.* & ipse Barbat. *in l. si dari stipuler. col.11. de verb. oblig. & consil.15. incip. Deum inuocent adiutorem col.7. l.3. consil.40. quod incip. à Ioue principium col.5. eod. li.3. & consil.63. incip. illud referam col.5. eod. lib. & in repet. rub. C. qui admitti medi. col.5. eod. lib. & in repet. rub. C. qui admitti col.8. & in clem. ne Romani. col.2. de elect.* Et ibi dicit esse valde notabilem Panor. *in c. capellanus. col.2. extra de feriis.* Et ponderauit ipse Panor. *consil.1. in fi. in 1. li.* vbi etiam dicit notabilem. Et iterum *consi.85. incip. in præsenti q. in prin. eo. lib. & Romanus in repe. l. si vero. § de viro. in 54. falle. ff. solut. matr.* & Barb. *consi. inc. clare præscribi. col. fi. lib.2. & cons.34. incip. præclare optimus dicit Psalmista. col.13. eo. li.2. & alibi sæpe.* vt curiosus lector in his indagare poterit.

Quam

Quam sententiam clare comprobat illud Dei optimi maximi, vt scribitur *Matth.* 11. *&* Luc. 10. Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ideo nõ abs re dicit gloss. 1. *in c. ad audientiam. extra de cõstitud.* non esse inconueniens ab insipiẽtibus, & ab iis, minus sapientibus (vt ibi gloss. declarat) petere consilium. Quia quandoque reuelatur minori, quod maior nescit. *l. potioris. C. de officio rectoris prouinciæ. & c. esto subiectus. in fi. 45. dist. & c. si habes. 24. quæst. 3.* quam gloss. ad hoc notant Doctores *in dict. ca. ad audientiam nostram.* Et fere omnes ibi scribentes post Io. Andr. referunt historiam huic materiæ cõgruentem, de quodam fatuo Parisiens. qui miro modo determinauit controuersiam inter egenum quendam, & tabernarium. Nam cum tabernarius pecunias peteret ab egeno; quoniam panem veluti suauius comederat ad culinæ fumum & odorem. Iudicauit fatuus tabernario soluendum ex sono denarii. Quam quidem quæstionem non potuisset Cato, aut Scæuolus (vt dicunt Ioan. And. & Panor.) æquius decidere. Hanc etiam historiam post illos refert Barba. *in l. 1. col. 7. vers. pone quod fuisset. ff. de verb. oblig. & consil. 58 incip. Clemẽtissimi Dei patris. col. 2. lib. 1. & consi. 59. incip. ille ad medium afferam. col. 3. li. 2* & Rochus de Curte *in c. vlt. col. 18. vers. 6. nota. extra de consuet.* Subiungit autem Panor. *in d. c. ad audientiam nostram.* audiuisse se à suo ipsius præceptore (qui fuit Cardinalis) cum locum illum legeret, Bartolum sæpius in causis, in quibus competebatur consilium, cum mercatorib. communicare solitum, & per notata *in d. c. esto subiectus.* monet Specu. *in titu. de aduocato §. nunc tractemus. versicu. facto autem intellecto. ante finem.* vt etiam minus peritos consulamus, cum quibus conferre aliquando profuit. Et ex dicto Specu. sæpe dixit nonnunquam fore bonum in consiliis, seu consultationibus, quæ fiunt super difficultatibus iurium alicuius partis litigantis, aut in decisione causarum, seu disputatione processuum aduocare aduocatos iuuenes, etiam non multum peritos, nec sunt despiciendi: quoniam, vt plurimum mouent aliqua dubia, quæ si decidi ab ejs nequeunt: dant materiam cogitandi prudentia & scientia prouectis, facit tex. *in leg. munerum. §. mixta. ibi; vt Herennius Modestinus & notando & disputando bene & optima ratione decreuit. ff. de muner. & honor.*

Accedat huc exemplum apud Gellium *li.* 18. *cap.* 3. ex Æschine, in oratione, qua Timarchum accusauit. vbi cum populus Lacedæmonius de summa Reipublicæ quidnam esset vtile, & honestum deliberaret, & vir quispiam improbissimus & turpitudine pristinæ vitæ diffamatissimus consilium vidisset probatissimum, turpi autore mutato consilium tamen secutus est. quod etiam recenset Plutarchus *de ciuili institut.* vbi hunc in honorem virum & diffamatissimum Demosthenẽ dicit fuisse vocatum.

Refert etiam Valerius *lib. 7. tit. de testamentis non rescissis, c. 1.* Tuditanus ciuis Romanus, vir notæ insaniæ, vtpote qui populo nummos sparserat, togamque velut tragicam vestem in forum trahens maximo cum hominum risu visus fuerit, multaque alia furoris testimonia dederit. Fecit tamen testamentum legibus tam consentaneum, vt à Centumuiris comprobatum sit, licet T. Longus ei sanguine proximus, illud subuertere conatus fuerit; quoniam ex Romanorum legibus furioso & insano testari non licet. Magis enim (vt scribit Valer.) Centumuiri, quod scriptum esset in tabulis, quam quis eas scripsisset, considerandum existimauerunt. Et forte rationem istam habuerunt, qui licet furiosus, tempore furoris condere testamentum non possit. *l. in aduersa. ff. de testament.* quæ est *l. Pauli iureconsul.* Tamen, si habuerit dilucida interualla, illo tempore testamenti factionem habet, *leg. furiosum. Cod. qui testam. fac. possunt. & §. furiosi. Institut. eodem.* De quo satis constabat ex ordinatione illius testamenti. Ideo ratum mansit. Istam historiam post Valerium etiam recitat Ioann. Andr. *in capit. fin. in fine. de successio. ab intesta.* Bald. *in cap. 1. colum. 2. in verb. sed iusta. titu. per quos fiat inuestit.* Roman. Alexand. Corneus & Iason *in d. l. furiosum.* Barb. *in l. 1. col. 3. ff. de verb. obl. & consi. 58 col. 2. lib. 2. & l. is cui bonis. col. 2. eo. tit.* Corneus *cons. 69. incip. visis x õnullis*

 actis.

actis.col.antepen.versi.& quod ex qualitate lib. 1.*& consil.*73.*incip.visis & diligenter inspectis. col.*1.*versi.insuper dicit.eod.li.*1.*& consi.*217.*incip.in causa vertenti.col.vlt.lib.*3. Ange. Aret.*in §.præterea testam. Institu.quibus non est permissum facere testam.* Et ex antedictis vna cũ pluribus aliis rationibus concludit Tiraq. *in suis legibus connubiali.b. in commentario ante* 11. *legem.* Quod licet etiam consilium mulieris sit quodammodo debile & fragile, vt communiter; tamen interdum à maritis exquirendũ est, & laudandum, vt dixi supra *in 2.par.in* 10, *consid.* Possent & multa adduci ad rem facientia. Et quomodo ab iniquis, & prauis sententiæ veræ, & certæ interdum proferuntur: vt Cayphas, qui licet non esset verax, tamen verum dicit, vt *in c.dominus.*1.*qu.*1. Et Saul Rex malus prophetauit. *ca.prophetauit.eod.loco.* & ibi plura.

DEcima consideratio; Vxorati præferuntur nõ vxoratis; cum per matrimonium quis consequatur magnam dignitatẽ. Quia, vt dicit text. *in Authent. de nupt. §. deinceps.* Nuptiarum magna est dignitas. *colla.* 4. dixi *in commentariis nostris super consuetud. ducatus Burgundiæ, in rubrica, des droicts & appartenances à gens mariez. ante finem. in additione.* & ibi plura scripsi pro laude matrimonii. Et perpulchre scribit Aulus Gellius *lib.*2. *cap.*15. maritos habentes vxores præferri debere nõ habentibus, etiam senioribus, maxime si habent liberos. Et eius verba elegantissima; quia etiam multas quæstiones in materia huius considerat. & 12. subsequentis decidunt, transportaui. Postquam soboles (ait) ciuitati necessaria visa est, & ad prolem populi frequentandam præmiis atque inuitamentis vsus fuit, tum antelati quibusdam in rebus, qui vxores, quippe liberos haberent, senioribus, neque liberos neque vxores habentibus. Sic capite septimo legis Iuliæ, priori ex Consulibus fasces sumendi potestas sit, non, qui plures annos natus est, sed qui plures liberos, quã collega, aut in sua potestate habet, aut bello amisit. Sed si par numerus liberorum vtrique est maritus, aut qui in numero maritorum est, præfertur. Si vero ambo, & mariti & patres, totidem liberorum sunt, qui maior natus est, prior fasces sumit, & in omni specie hono[...] prior, potiorque habetur. Super his ant[...] aut cœlibes ambo sunt, aut parem numer[...] filiorũ habent, aut mariti sunt, & liberos [...] habent: nihil scriptum in lege de ea ætate [...] solitos tamen audio (vt ait Gellius) qui [...] potiores essent, fasces primi mensis coll[...] concedere, aut longe ætate prioribus, aut [...] bilioribus multo, aut secundum consula[...] ineuntibus. & pro hoc est casus *leg.*1.*C.de* [...] *sulibus.li.*12. vbi deciditur, quod inter h[...] tes eandem dignitatem ille debet antec[...] re, qui prius est adeptus dignitatem, et [...] posterior pluries eandem assecutus fuer[...] ciunt quæ dicit Lucas de Penna *in l.mu*[...] *col.*5.*C.de incolis.li.*10. vbi scribit de laude ma[...] trimonii. Cælius *lib.antiq.lectionum* 15.*cap.*19. *&* 23.

Et prædicta apparent vera inter viros, sed [...] inter mulieres, virgines in incessu, & al[...] præferuntur viduis, & maritatis, vt dicit [...] & post eum Barbatia *in cap.causam.ex.de*[...] *bat.* quod tamen non est absque dubio, in[...] ris virginibus & castis.cum, vt ait ibi Barba[...] dictum illius c.in muliere virgine, habe[...] cum in viro. De virginibus dixi ante *in 2.par.* *in* 11.*consid.& 3.par.in* 34.*consid.*

Filiis vero etenim pueris consulum Rom[...] ante patres eorum ambulandi ius erat, & hũc morem summa diligentia retinuerũt, ne q[...] ab his inter consules & proximos lictor[...] quamuis officii causa vna progrederetur [...] interponeret. vt ait Vale. *lib.* 2. *tit. de inst.* *antiquis.*

VNdecima consideratio; Sicut inter [...] res plebeios præferuntur ciues hab[...] bus incolatum. *l.libertus. §.præscriptio.ibi* [...] *& de inc*[...] *or est originis causa.ff.ad municip.* [...] *consid.* Ita Burge[...] de quibus hic infra *in 22.consid.* Ita Burge[...] aliis inhabitationem seu mansionem hab[...] tibus. Quoniam Burgenses dicuntur hab[...] quandam præeminentiam inter alios ex ge[...] nerali consuetudine Franciæ. & de his fit mẽ[...] tio *in ca.*2.*extra de his, quæ vi metuq́; causa fi*[...] *unt.& in c.ex parte.in supra scriptione.de con*[...] *suetud.* Et apud nos Burgenses dici possunt qui cum

...cum aliqua præeminentia inter cæteros socios viuunt, absque tamen aliqua administratione, vt sũt originarii loci, maxime vrbis aut oppidi, habueruntque prædecessores in loco à tempore longæuo. Item opulenti ..., & amplas habent possessiones, & pingues reditus: raro exercent mercationes, nisi de his, quæ à suis percipiunt possessionibus, post nobiles, & magistratus, tertium obtinent honoris & ordinis locum. Et scias, quod ...es Burgenses si emant Baroniam, vt plures faciunt, non tamen per hoc sunt Barones, nec inter Barones sedere debent, nisi habeant id à Principe, ita dicit Iac. Rebuffi *in l. in his, num. ... C. de prædiis & aliis rebus nauiculari. lib.* 11. ... de his j. *ista part. in* 26. *consid.* etiam aliquid ... est.

Duodecima consideratio; Inter quoscunque similis status, etiam inter plebejos ... filios præfertur non habenti. tex. sunt expressi *in l. Spurii. in fin. ff. de decurio-... in l. in albo. C. eod. tit. lib.* 10. Et, vt dicit ... *d. l. in albo.* in ordine scripturæ anteferri debet, & ejus vox in sententijs, & consilijs ... esse prima, etiam anteire deambulando & loquendo. *per iura in ipsa gl. alleg. & per ... C. de consulibus lib.* 12. Ratio est ille fauor publicus, vt ciuitas liberis repleatur. *l.* 1. *ff. solu. matrim. l. liberorum. §. præter. ff. de verb. & rer. signif.* Et dicit Pyrrhus *in eadem l. in albo. in fi.* ... audiuisse doctos viros legentes illum locũ, qui ex illo textu tenebant doctorem habentem liberos præferri non habenti, & ex multis ... concludit numerum liberorum in multis operari. Faciunt, quæ scripsi hic ante *in* 10. *consid. & in Commentariis nostris super consuet. Ducatus Burgund. §. 5. in gl. sur ses homme. vers. quid autem.* Et idem dicit Pyrrhus: Idem esse in habente filias, sicut si haberet solum filios: sed ex dictis in quarta consideratione hujus partis, magis præferretur qui liberos masculos haberet: Et ista prælatio etiam consistit in ordine sedendi, vt dicit Petrus de Rauen. *in suo compendio iuris. in dictis notabilibus. fol.* 99. Et etiam in honoribus assequendis, vt ... quit Ioan. Saxon *in consuetud. patriæ Turo-... tit. des douhaires de femme noble. artic.* 1.

& ista videntur vera in actibus publicis, in quibus benemeritus & vtilior est præferendus. Dixi ante *in* 7. *parte, in* 24. *consid.* Secus in actibus priuatis, vt in familia, in cujus ordine ordo naturæ tantum inspici debet. *can. est ordo.* 33. *q.* 5. Hinc cum in domo sedetur, ambulatur, in conuiuio quoq; familiari discumbitur, cessant honores inter patrem priuatũ, & filium gerentem magistratum, alias non, vt hic j. *in* 16. *consi. scribitur.*

Et in rectore studij, qui præcedit Episcopũ scholarem in studio existentem, sed in alio loco non, vt dicit Pan. *in c. auditis. col.* 3. *de elect.* & Fely. *in rubr. de maior. & obed.* & plene dixi ante *in* 4. *part. in* 44. *consid. cum sequẽt. & in* 7. *par. in* 37. *consi.* Sic etiam filius Episcopus in domo tenetur facere reuerentiam patri, sed in Ecclesia præcedit patrem: vt dicit Host. *in cap. indecorum. de ætate & qualit.* Ex quibus concludendum, quod quis potest haberi major, & minor ex diuersis qualitatibus & sub diuersis respectibus, & ita omnia concordari & proportionari debent: & ita dicit gl. 2. *in c. quæritur.* 2. *q.* 7. quæ alleg. *c. quanquam. eod. loco. & c. perlectis.* 25. *dist.*

Decimatertia consideratio; Inter duos æquales, qui est in suo territorio, est major altero. gloss. vlt. *in l. apud eum. ff. de manumiss.* Imo etiam Archiepiscopus, vel Cardinalis in terra Episcopi debet honorare ipsum Episcopum, vt notant gl. fin. & ibi Ioan. de Plat. per *l. nihil. per illum text. C. de Palatinis. lib.* 12. Dixi ante in 4. *part. in* 22. *conside.* Et ratio; quia per ejus aduentum & præsentiam non perdit suã jurisdictioné, nec desinit eam exercere. *l. cunctos.* quæ est *l.* 3. *C. de metatis. eod. lib.* 12 *cap.* 1. *de offic. deleg.*

Et dicit text. *in ead. l. nihil.* exemplificando in Palatino Comitis thesauri, qui forte in ꝓuincia presidis morabatur, quod honor & reuerentia non solum debetur, & defertur præsidibus prouinciarum ab inferioribus, sed etiam à majoribus. Et ex his subnotat ibi Lucas de Penna *in colum.* 1. deberi reuerentiam & honorem a majore minori, cum in domo majoris est minor, & è conuerso, cum in domo minoris est major. allegat textus *in*

Authent. de defens. ciuit. §. iusiurandum. in fin. collat. 3. & in Authen. vt iudices sine quoquo suffragio. § illud videlicet. versi. non sinimus. coll. 2. & d. l. 2. & c. qui se scit. 2. qu. 6. & c. quanquam. 23. dist. & vide ante *in 1. par. in 20. & 21. consid.*

Ex quo etiam concludo, defensores & maiores ciuitatum & vrbium debere honorare decuriones seu consules, hoc est, Scabinos in ordine & loco, vbi sunt Scabini. Ideo, quando fit congregatio trium statuum huius patriæ Diuione, non est dubium, quod maior Belnæ, & Vergobretus, Heduensi. præcedunt Scabinos Cabilonens. sed si fieret dicta congregatio Cabilone, esset dubium, an ibi essent præferendi, argumento supradictorum.

DEcimaquarta consideratio; Ciuis alicuius ciuitatis supremæ, præfertur, seu anteponitur primario mediocris ciuitatis. vt tenet Decius *in cap. clerici. columm. 6. extra de iudic.* quod intellige verum in loco indifferenti, sed in loco eorum quilibet in suo territorio, seu districtu præfertur: vt dictum est *in consideratione præcedenti.* Fertur tamen, cum Iulius Cæsar in Alpibus oppidolum præteriret, amicis quærentibus, an etiam illic seditiones aliquæ de principatu forent. Mallem, inquit, hic esse primus, quam Romæ secundus.

Et vnum scias, ciuitates sunt in multiplici differentia, vt dicit Bart. *in extrauag. Quoniam in princ. in gl. Lombardiæ, circa medium.* Quædam enim sunt ciuitates minores, & pusillæ, vt communiter omnes habentes iurisdictionem absque mero vel mixto imperio. Aliquæ sunt mediocres, quæ habent mixtum imperium. Aliquæ vero sunt maximæ, quæ habent merum & mixtum, vt ciuitas metropolitana. Nec dico, vt ait Bart. propter Episcopatum; quia forum causarum est magnum, cui suberant multæ aliæ ciuitates. allegat *l. si duas. §. est autem. cum §. seq. ff. de excusat. tut.* vide infra *in 60. consid. in fin.* & hic ante *in 5. consid.*

Ex antedictis erat argumentũ, quod Vergobretus Heduen. in congregatione trium statuum huius patriæ præcedere debebat, & maiorem Diuion. & Belnen. cum Hedua sit ciuitas ex vsu nostro. Diuio vero & Bel[næ] sunt vrbes, seu oppida, nisi vrgeret ea ratio, [quod] qua ante: quia dictæ congregationes co[mmu]niter fiunt, & fuerunt vsque in præsente[m] facta Diuione & Belnæ, & cum Belna [sit in] Balliuatu Diuionensi, & sic de territorio [... di]cunt Belnenses dum sunt in vrbe Diuion[ensi] ea ratione, quod maior eorum præcedit [Ver]gobretum Heduen.

DEcimaquinta consideratio; Inter p[...] os legitimi plebeii præferũtur etiam [ba]stardis nobilibus: vt dicit Geminia. *in c[...] tum, leg. 2. de hæret. in 6.* asserens Angel[um] consuluisse. est *in consil. 30. incip. domina* [...] *cisca.* prout refert & sequitur Guilelmus [Be]nedicti *in sua repetitio. c. Rayn. in verb.* [...] *tius de Clera. num. 22. extra de testam.* Abo[mi]nabiles enim sunt & exosi omni iure spurii & incestuosi. Propterea scribitur *in c[...] glorum. 56. dist.* quod diuulgatum est, tales in[...]cestuosos, & adulterinos, nec bello [...] esse fortes, nec in fide stabiles, nec hom[...] honorabiles, nec adeo amabiles, vt [...] spani & Burgundiones, qui sunt fortes, [...] les, honorabiles, & amabiles, vt dicit ibi[...] Et proles naturalis deturpat familiam. [...] proles nõ fuerit legitima, sequitur, quod [...] betur *Sapient. 3.* Filii adulterorum in con[...]summatione erunt, & ab iniquo thoro semen [...] exterminabitur, & si quidam longæ vitæ [...] runt, in nihilum computabuntur. Et tales spurii sunt infames, vt dicit Azo *in Summa Cod. ex quibus causis infamia irrog.* vt infra [...]cam.

Et aduerte, quod conditio liberorum [...] cita non comprehendit Bastardos, cum [...]ctio legis non sit ad eos, qui proprie non [di]cuntur filii; quia non sunt ex matrimonio [...] ti *l. filium. ff. de his, qui sunt sui vel alien. iur.* [...] quam pulchre dicit Bald. *in c. quæ in Eccle[siarum]. rum. colum. pen. extra de constitut.* Quod [...] nomen naturæ est, scilicet, genituræ: caro [...] carne parentis decisa & ex lumbis eius trans[...]missa: & sicut natura manifestum est. Et, vt dicit Guilelmus Benedicti *in sua repetit.* [...] *Raynutius. in versicu. Raynutius de Clera. ex[tra de] testam.* post Baldum *in eo loco supra alleg.* Ex[...]

nobili præſumptione intelligimus verba iuſto filio, qui honeſte poteſt filius nominari, qualis eſt filius legitimus, *l.fin.ff. de iure deliberand.* non de eo, in quem non decet, vel non poteſt diſponere virtus agendi in ſplendoribus; illegitimi nec ſuccedunt; quia ſordidi ſunt. Quibus non communicatur dignitas tanquam indignis, & ex peccato productis. Nec concubinæ viri dignitas communicatur, poſtquam deficit matrimonium, titulus nobilitatis, nec mutat domicilium ex perſona viri, ſicut mulier, quę illegitime nupſit, ſecundum Bart. *in l.fin.§. iidem. reſcripſerunt. l.ſec.ff. ad municipal.* Vnde ſi ſtatuto cauetur, quod de relictis factis filiis non ſoluatur gabella; tamen de legato facto & relicto filio Baſtardo debitur & ſoluetur gabella, ſecundũ Bart. *consil.222. incip. ſtatuto cauetur.* Baſtardi enim non includũtur in diſpoſitione legali, quando commodum & honores, ſecundum *gloſ. in cle. vnica. in verb. liberi. in fi. de baptiſmo.* & alibi.

Nec includuntur in feudis, poſito, quod ſint ſimpliciter legitimati per reſcriptum. *c. naturales. ſi de feudo fuerit controuerſia. in vſ. feudor.* De quo Panor. *in ca. cum Vintonen. col.4. & ca. innotuit. de electio.* quia feudum eſt beneficium & honor; quoniam non intelligitur ſentire de reprobatis *l. Lucius. §. Lucius. ff. de legat.2.* Alex. *in conſi.64. col.4. in 1. volu.* vbi dicit, quod non eſt veriſimile concedentem feudum de tali ſenſiſſe. Et idem Alexan. *in conſi.128. eod. vol. & conſi.60. in 2. volum.* Pariter non comprehenduntur in diſpoſitione emphyteutica ſecundum Specul. *titu. de locato. §. nunc aliqua. verſi.172.* de quo per Bald. *in dict. cap. quæ in Eccleſiarum. colum. mihi pen. & fin. verſic. dubitatur vtrum naturalis.* vbi etiam dicit, quod in priuilegiis conſequendis non continentur naturales, *per l. lege Iulia. § nec diſtinguitur. ff. de ritu nuptiar.* Et idem Alexand. *in locis ante allegatis.* & per dominum meum Iaſonem *in leg. generaliter. §. cum autem. colum. pen. Cod. de inſti. & ſubſtit.* Ignominioſum eſt enim tales filios habere. *leg. pen. Cod. quemadmodum teſtam. aper.* ſecundum Bald. *in dict. l. generaliter.* Et non ſolum ignominioſum eſt tales filios habere: ſed etiam ignominioſum eſt filiis, patrem habere talem, cuius vitio ſpurii vocantur. Ita, quod melius foret, & honeſtius, patrem habere legitimum quamuis plebeium & pauperem, quam quod ſit filius illegitimus, maxime ſpurius, ſeu adulterinus, aut inceſtuoſus patris excelſæ nobilitatis. Facit text. *in l. ſi qua illuſtris mulier. §.1. C. ad Orfician.* Quod facit contra aliquos nedum intellectu & verecundia; ſed etiam ſenſu carentes, qui malunt ſe filios magnatum (quibus etiam filios habere non licet, vt Eccleſiaſtici, & non coniugati) vt illorum nomina & arma (eis tamen non debita) occupent, quam maritum propriæ matris eorum genitorem honorare, tanquam patrem legitimum, etiamſi agricola, aut mercator, aut alterius negociationis ſit. Tales profecto ſe infames ſpurios fatentur, propriamque matrem impudicam demonſtrant, ſcilicet ſi verum fatentur. Alias ſi faſtu ſuperbiæ fingant, non eſt eis honor, ſed ſummum dedecus apud probos viros. Et talibus debet improperari, cum ſint quomodocunque infames. vt dicit Azo *in Summa C. ex quibus cauſis infamia irrog. ſupra alleg.* & per Alex. *in d. conſil.64.* vt apud nos ſunt aliqui nati in matrimonio (ſaltem præſumptiue) habentes fratres, qui legitimi reputantur: tamen, vt bona conſequi poſſint, ſe Baſtardos & ſpurios dixerunt, & in hoc gloriari volunt, & etiam timorem ex hoc incutere putant ampliorem (cum ſpurii citius, & feruentius ad vindictam domus aduolent) quam legitimi, vt dicit Angel. *conſil. ſuo 30. incip. Domina Franciſca. & conſil. 191. incip. ſuper puncto videtur.* Sufficiat exemplum de Goliath ſpurio, vt habetur 1. *Reg.17.* in quo vituperari debent, prout de Hercule legimus, cui improperatum fuit, ſe filium Iouis ex Alcmena matre genitum dicentem. de quo Ouid. *lib.9. Metamor. in prin.* ita ait:

Nam quod te iactas Alcmena matre creatũ,
Iupiter aut falſus pater eſt, aut crimine verus,
Matris adulterio patrem petis, elige fictum:
Eſſe Iouem malis, an te per dedecus ortum?

Non ſic fecit Moyſes, qui grandis factus negauit ſe filium eſſe filię Pharonis, magis eli-

gens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem. vt dicit Apostolus *ad Hebr.11.c.*

Sic, nec etiam eximius prophetarum Dauid, sui generis paupertatem manifestare vetuit clamans, de post fœtantes, de prope fontes suscepit me dominus, vt scribitur *Psal.78. in fine.*

Pariter legimus de Gordio patre Regis Mydæ opulentissimi Phrygum, qui Gordius ex agricultura sumptus ad regimen peruenit, quo potius Gordium ciuitatem inter Asiam maiorem, & minorem condidit, & à se denominauit. In qua templum Ioui consecrauit, & non immemor, nec veritus originaria conditione, nec eam celans, in eo aratrum, quo interdum vsus fuerat, destinauit, & ex funibus, quibus colla boum subiugarat, nodum connexuit miro, & inextricabili artificio: vt neq; principium, neque exitus deprehenderetur in eo: eumque Ioui consecrauit, donec qui eũ soluat, occurreret.

Qua de re secundum omnes Alexander ille Magnus reprehensione fuit maxima dignus, quod potius se voluit Draconis filium, scilicet, Dei Hammonis in specie Draconis apparentis, & spurium nuncupari: quam Regis Philippi, de quo Valerius *lib.9. tit. de superbia.* Et in hoc fuit suorum progenitorum despector, prout communiter sunt nobiles, & nimium honoris appetitiui, vt dicit Ægid. *de regimine principum, par.3.*

Accedat huc Olympiadis Alexandri matris super hoc comis, ac prudens ad filium rescriptio, quam scribit Aulus Gellius *lib.13.c.4.* in plerisque monumentis rerum ab Alexandro gestarum, & paulo ante *in lib. M. Varronis, qui inscriptus est Orestes, vel de insania.* Olympiadem Philippi vxorem festiuissime rescripsisse legimus Alexand. filio. Nam cum ipse ad matrem ita scripsisset, *Rex Alexand. Iouis Hammonis filius, Olympiadi matri salutem dicit.* Olympias ei rescripsit ad hanc sententiã: *Amabo*, inquit, *mi fili, quiescas, neque deferas me, neque criminere aduersum Iunonem. Malũ mihi prorsum illa magnum dabit, cum me literis tuis pellicem illi esse confiteris.* Ea mulieris scitæ atq; prudentis, erga ferocem filium comita[s] sensim, benigne, non grauate admonuisse [e]… visa, deponendam esse opinionem vanã … non nisi ex magna gloriæ inanis cupidin[e] … fatuitate non mediocri oriebatur, & qu… ille ingentibus victoriis, & adulantium … dimentis, & rebus supra fidem prosp… imbiberet, scilicet, genitum esse se… Ioue.

Videmus etiam Romanos, tanquam … les, effœminatos, & lasciuos, se ab Æne… ulterino coitu ex Venere Vulcani vxore … Anchise concepto processisse, gloriatos … Vnde Æneadæ dicti sunt, vt est tex. Instit… Imperat. *in Auth. vt præponatur nomen Imp[e]ratoris. §.1. coll.1.* Imo tales, qui familiis al… se immiscent, præsentium infimi, vt magn… & potentum honore, & successione … pent, acriter puniuntur. *l.1. C. de crimine falsi.* Cum rem nedum priuatam, sed publicã perturbent: quod ferendum non est, vt dicit Valerius *libr.9. titulo vltimo. qui est de his, qui … mo loco nati, mendacio se clarissimis famil[iis in]serere conati sunt. in principio.* Hoc impu… tiæ genus, & anceps non ferenda temer… Et ibi recenset de quodam, qui cum san… mæ & clarissimæ sororis Augusti vtero g… tum fingere ausus fuerat, imperio Augusti … mo publicæ triremis (hoc est, nauis impl… triplici remorum ordine ad Rempublicam … pertinentibus) fuit affixus. Nam veteris mo… erat (vt & hodie vsus inoleuit de inertibus … ciosis, & in tenebris ciuitatum languore … pentibus) perniciosos & perditos ribal… ad remigium damnare, vbi talis superbi… matur. Ideo tales spurii, & illegitimi nat… iam in matrimonio non verentes impu… tiam matris patefacere propter eorum … biam, ne dicam temeritatem, & impude… am in Republica perniciosissimam, & co… tra bonos mores & politiam, ad remigi… damnari seu deportari deberent, more an… quorum.

Illegitimi ergo dicuntur indecori, & … inhabiles ad ea, quæ in decore consist… vt ad dignitates *capitu. cum indecorum. de … presbyteror.* Ex quo non potest Baldus …

[...]rius; etiam magnatis dicere legitimo, et-iam filio plebeii, quod sit magis æstimandus & honorandus: Sed potest impune filius ple-beii legitimus dicere huiusmodi spurio, *qu'il est plus homme de bien que luy*: & in hoc non errat. Cum in his, quæ sunt honoris & digni-tatis seu decoris, Bastardi tanquam infames nihil prætendere possint: vt ante dictum est. Sed infamibus portæ nō patent dignitatum, [...]ribus vulgatis, vt infra dicetur.

Imo etiam Consiliarii Principis esse non possunt, secundum Bald. *in l. cum legitimæ nu-ptiæ. ff. de statu hom.* Et non immerito; cum [sint] (vt dixi) infames, secundum Azon. *in lo-[co] ante alleg.* & Bald. *in l. 4. in prin. ff. de liber. & posth.* quem ibi sequitur Alex. & idem Bald. *in l. bonæ fidei. C. de rebus cred. & in l. 1. C. de [iure] aur. annul.* Alex. *in consi. 94. ante alleg.* Sed [etiam] si spurius & bastardus fuerit legitima-[tus,] manet infamis de facto, inter bonos & [...] notatus, *d. l. 4. in prin. ff. de libe. & posth.* [in] quo transit Alex. *in l. ex facto. col. 3. ff. de* [vul]*g. & pup. & in d. l. 4. col. 2.* & dixi supra *in [prin]c. huius consid.* Et sic tabellio ad bancham [iu]dicis, hoc est, grapharius esse non potest, vt dicit Bartol. *in l. eadem. ff. ad leg. Iul. repetund.* quem sequitur Alex. *consi. 80. incip. examina-[to] processu. in 2. vol.* Per quorum dicta dixi a-[li]as in contingentia facti: quod condemna-[t]us actione famosa, tanquam infamis, nō po-[t]erat esse grapharius ad bancham pręsidis seu Balliui, aut Curiæ seu sedis Cancellariæ: de [q]uibus Curiis ad longum supra *in 7. part. in [...] 20. considerationib.* dictum est.

Nec sufficeret, quod communi opinione haberetur pro tabellione, nisi etiam pro ho-mine legitimo reputaretur; quod est verum secundum aliquos, etiam si esset legitima-tus.

Nec etiam testis esse potest, vt plene not. *in l. 1. in verb. diuina. C. de sum. trinit.* & Pan. *in ca. testimonium. post gl. ibi, in verb. emendatus. extra de testib.*

Nec etiam potest doctorari; quia docto-ratus est dignitas, vt dicit Bart. *in procem. C.* & Zabarella *in proœm. clem.* Et, vt scribit Bald. *in d. l. 1. C. de sum. trinit.* licet doctoratus infa-mi & excommunicato conferri possit: ta-men spurio doctoratus conferri non potest: vt dicit Zabarella *in clement. 2. de Magi-stris.* quod videtur esse verum, etiamsi essent legitimati. Cum legitimatus sit similis Alchi-miæ, quæ facit apparere, quod non est: vt di-cit Bal. *in c. 1. col. 5. ext. de consti.* quem refert & sequitur do. meus Ias. *in l. cum acutissimi. C. de fideicom.* Et idem Bald. *in ca. fin. extra de trans. Episc.* dicit, legitimatum assimilari homini medicato à morbo, in quo semper aliquæ re-manent cicatrices. Cuius dictum recenset Curt. *consi. 78. col. 19. & seq.* Sed tamen Guil. Bened. *in d. sua repet. c. Raynut. in verb. eodem, Raynut nu. 29. extra de testam.* videtur tenere etiam legitimatos doctorari posse, licet legi-timatio id non exprimat in verbis, quod sit legitimatus ad doctorandum: quoniam tales etiam simplices legitimationes extenduntur ad dignitates alteri non præiudiciabiles, se-cundum Innoc. *in c. per venerabilem. qui filii sunt legit.* Et plus dicit idem Zabar. *in clem. 2. de Magistris.* valere consuetudinem, vt etiam non legitimati doctorentur: quem sequitur Felyn. *in c. quanto. de Magistris.*

Vnde non sine causa, præsertim inter illu-stres, Bastardi pro nihilo reputantur, quos magnatum ac nobilium consuetudo nō no-uit, propter bonos mores obseruandos & re-tinendos: vt notat Bar. *in add. ad Bal. in c. 1. §. naturales. tit. si de feu. fuerit controuer. inter. do. & agnat. vasalli, in vsib. feu.* Et dicit Curt. *in consi. 26. incip. clarus vir. colum. 6.* quod totus mundus abhorret, & detestatur istos spurios. facit text. *in d. c. per venerabilem. & in §. fin. in Auth. quib. mod. natu. effic. sui col. 7.* hinc com-mune Prouerbium de eis habetur, *que ce se-roit contre nature s'ils faisoyent bien.* Eo; quia sunt male nati, vt communiter male nutriti, male edocti: ideo dicit Bald. *in d. §. natura-les. ante fin.* ipsos esse rudes & indoctos, & ab omnibus spretos, ex quo, non nisi mala facere possunt, & sic non nisi male agere, prout ad rei veritatem communiter videbimus. Non enim sunt de parentela nobilium, cum sor-des nominari nō mereantur inter præcipuos: vt dicit Bald. *in dict. l. cum legitimæ nuptiæ. ff. de statu*

statu hom. & in cap per tuas. extra de maior. & obed. quod Bastardus quantumcunque legitimatus, sedere non debet in eadem mensa cum fratre legitime nato, cui semper honorem & reuerentiam debet, *l. humilem. Cod. de nuptiis.* facit §. *soror. Instit. de inoff. testam.* Nec etiam spurii habent ius retractus: vt per plura tenui *in comment. nostris super consuet. Duc. Burg. tit. des retraicts.* §. 1. *in gl. le plus procbain. vers. adde quando.* Ita etiã decidit Dec. *cons. suo* 275. *ibi per me alleg. in vers. plene de hac.* & vide etiam Guil. Bened. *in sua repet. cap. Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. in secundo principali articulo circa fin. extra de testam.*

Nec potest portare Bastardus nobilium insignia, vt dicit Bald. *in d. l. cum legitime.* Et est de mente Angeli *in consil.* 50. *&* 191. *ante alleg.* nisi esset consuetudo in contrarium, vt apud Francos, vbi Bastardi portant arma domus, cum quadam tamen barra per transuersum (quæ incipit à sinistris, & tendit ad dextram) vt dicit Guid. Papæ *quæst.* 58. & dixi ante *in* 1. *part. in* 38. *consid. in* 24. *&* 77. *conclusionibus*, secundũ Nicolaum de Vbaldis *in tract. successionum. parte* 1. *colum.* 19. *&* 20. Quia, si Barra inciperet à dextris, & tenderet ad sinistram, non designaret genus illud infectum: sed esse de matrice domo legitime, forte collateraliter processum, vt sunt illi de Borbonio, vel alii, qui habent Barram originalem in suis armis, vt illi de Longo vico, qui habẽt Barram azuream in campo aureo. Et illi de Cabilone habent Barram auream in campo rubeo, *in d.* 38. *consid. in* 37. *conclus.*

Nam si Bastardi illarum familiarum portent arma sine Barra tendente ad dextram, & incipiente à sinistra, potius facerent agnationi & domui iniuriam, quam honorem; quoniam alias non est eis permissum. Et possunt abradi & deleri ab illis de agnatione, & prohiberi Bastardis, ne aliter portent; quoniam expedit ita fieri, vt familiæ distinguantur & distincte recognoscantur: & præsertim hoc debet seruari in Bastardis, vt differentes & distincti à legitimis cognoscantur, ne sordes per errorem computentur inter splendores. Facit *ca. nisi cum pridem. §. pro graui. in fin. extra de renun.* maxime in participatione bonorum. Cum portare arma sit honor, qui nõ competit Bastardis: vt tenet Bald. *in d. l. generaliter. & in l. filium. ff. de his, qui sunt sui* [illegible] *alien. iur.* Nec dicuntur Bastardi esse de genere patris, cum appellatione eorum de genere solum veniant agnati, & non cognati, [illegible] 1. *iuncta gl. ibi. ff. de probat.* Et ipsi Bastardi [illegible] gnati non sunt, nec habẽt agnatos; quoniam [illegible] etiam, vt dicit Bal. *in d. l. generaliter.* Bastardi [illegible] proprie, iure, aut consuetudine non sunt [illegible] domo, nec familia seu agnatione patris: [illegible] tenet Bar. *in l. fi. ff. de ver. & rer. sign.* Et Pet. [illegible] Anch. *in consil.* 290. *in initio. incipien.* [illegible] *ligenter.* Ex quo nimis superbe & præsum-ptuose loquuntur Bastardi aliquorũ magna-tum seu nobilium, qui dicunt se de domo & familia illorum, qui non habent iura [illegible] nis: vt *in §. vulgo. Instit. de success. cognat.* [illegible] *parte. & l. spurius. ff. vnde cognati. l. pronunciatio. §. familiæ. ff. de verb. sign.* Vt dicit Barb. *in addi. ad Bald. in d. §. naturales.* Imo plus dicit Pet. de Anch. *in d. loco*, quod filius legitime natus ex Bastardo non potest dici nobilis, cum nascatur ex radice corrupta, *l. fin. C.* [illegible] *naturalib. liber.* Et si mater eius esset nobilis [illegible] Cuius nobilitas vere obnubilatur, si nupserit Bastardo. Et sentit Bal. *in l. ex libera. C. de* [illegible] *suis & legitim. hæred. per l.* 1. *C. de dignit.* [illegible] quod mulier nobilis nubens plebeio, perdit nobilitatem. Et ideo, cum carent agnatis, nõ habent tutores legitimos, secundum Bal. [illegible] per illum text. *in l. matres. Cod. quando mulier tutelæ officio fungatur.* Nec etiam tutores testamentarios, secundum gl. & Bart. *in l.* [illegible] *testam. tut.*

Nec etiam Bastardus dicitur coniuncta persona secundum Innoc. *in c. nonnulli.* [illegible] *script.* & Bal. *in l. cum acutissimi. C. de fideic.* [illegible] Ang. *in consi.* 191. *supra alleg.* Nec etiam eius [illegible] lius. Ideo non agunt, vt coniuncta persona [illegible] ne mandato: vt consuluit Paul. de Castr. *cons.* 134. & dicit G. Bened. *in loco supra alleg.*

Nec etiam Bastardo debetur legitima, nec aliquod remedium contra testamentũ patris, secundũ gl. in hoc singularem *in l.* 1. *ff. de bon. poss. contra tab.* quam sequitur Bald. *in l. huma-* [illegible]

...atis. C. de impu. & alii subst. Nihil enim ca... contra, vel præter voluntatem patris, vt i... Nececontra pater naturalis in bonis filij ...turalis, secundum Azon. singulariter *in sua ...m. tit. de legit. hæred.* quem sequitur Bar. *in l. ...col. 2. ff. de his quib. vt indig.* & do. meus Ias. *in ...pœnales. nu. 61. vers. accedat dictũ. Insti. de act.*

Nec possunt fieri successibiles ex statuto, vel consuetudine: vt dixi *in Commentariis no...stris super consuet. Ducatus Burgundiæ, in rubr. des successions des bastards.* vltra quæ ibi dicta ...sunt, adduco Bald. *in l. 1. in 3. oppo. C. de his, quæ pœnæ nomine.* vbi dicit tale statutum esse con...trarius diuinum. Vnde habetur *Gene. 13.* quod ...nouat Apostolus *ad Galat. 4. in fin.* quod fi...lius ancillæ non erit hæres cum filio liberæ. ...de pœna in contrarium non teneret, neq; ...mentum secundum Bald. *in l. 1.* & Bart. *in ...ius & Augerius. ff. ad legem Falcid.* Et in... legitimi præferuntur Bastardis, quod ...tum ciuitatis, quo ad honores & digni...tates, præferat filios nobilium filijs popula...rium; certe intelligendum est de legitimis: ...qua legitimi plebeii; præferuntur Bastardis ...nobilibus: vt dicit Ang. quem refert & sequi...tur Dominicus de sancto Geminiano *in cap. ...statutum. col. 2. in fin. de hæret. in 6.* Alleg. enim Angel. *in consil. suo 33. & corrupte:* quia est *in consil. 30.* cujus initium est, *Domina Francisca. supra alleg.* Cum Bastardi sint duntaxat in de...fectum legitimorum assumendi. *l. generaliter. ... spurios. ff. de decurionib.* Facit dictum Bald. *in d. l. filium, in 2. lectura in prin.* Quod si alicui conceditur priuilegium in causam filiorum, Bastardi vti priuilegio non poterunt. *l. si liber...ti. ff. de operis liber. & in l. 2. ff. de excus. tutor.* & idem Bald. *in dict. cap. quæ in Eccles. col. vlt. extra de constitut.*

Similiter idem Bal. dicit *in l. parentes. circa fin. ff. de in ius vocando.* quod si Doctori fuerit concessa immunitas, & filiis: quia hoc casu non ponderatur ratio naturalis, sed acciden...talis qualitas ipsius patris, scilicet doctoratus, tunc naturales, vel spurij non continentur. Et generaliter vbicunque agitur de commodo, & honore filiorum & nepotum, non veniunt filij naturales tantum aut spurij. Circa ea vi...deatis Bart. *in l. in tutela. ff. de capitis diminut. & in l. pronunciatio. ff. de verb. signifi. & in leg. 1. & 2. ff. de accusat.* Ioan. Andreæ *in addit. ad Spec. in tit. qui filij sint legit.* Bal. *in cap. nonnul...li. de rescriptis.* Panor. *in cap. per tuas.* & ibi etiam Bald. *de probatio.* Bar. Bald. Ang. & alii *in leg. fin. C. de verb. signifi.* & plures remissio...nes ad hoc adducit dominus meus Ias. *in §. pœnal. s. nu. 58. institu. de actionibus.*

Ex quibus omnibus concluditur effectus nostræ considerationis, quod legitimitas ho...minis est valde decorus titulus, quem paren...tes debent filiis procurare per legitimum ma...trimonium.

Ad vnum tamen est aduertendum; quod vbi ageretur de illegitimorum onere & in...commodo, & sic in materia odiosa, veniunt appellatione filiorum, & comprehenduntur in dispositione librorum: de quo plene per Ioan. de Plat. *in leg. 1. C. de impon. lucratiua de...script. leg. 10.* per Angel. *in dict. consi. 30.* & Do...minicum de sancto Gemin. *in d. cap. statu...tum. de hæret. in 6.* Ita, quod sicut filius patrẽ naturalem & legitimum occidens, tenetur & punitur lege Pompeia de parricid. Sic etiam tenebitur Bastardus & spurius. per text. *in l. hos accusare. §. omnibus. ff. de accusation.* Bald. *in cap. per tuas. col. 2. extra de probatio. & in d. ca. quæ in Ecclesiarum. col. pen. ver. ex nobil. ex...tra de constit.* Et comprehenduntur *in l. quis...quis. C. ad leg. Iul. maiest.* Quia tunc, cum de eorum agitur incommodo, dispositio legis ad naturam refertur, & non ad ciuitatem, nec ad fictionem juris. Ideo dicit Bartol. *in leg. cum scimus. Cod. de agricolis & censitis. lib. 11.* quod spurij possunt agere actione injuriarum, & pro injuria facta alicui de genere, quod non credo verum, cum spurij sint infames, vt ante dictum est. Ideo videtur, quod nulla bona fama tolli potest, cum non habeant: & sic spurietas non potest esse sine substantia vel subjecto. *l. 2. & ibi Bart. ad hoc not. ff. de vsufr.* Nec potest esse accidens sine substantia vel subjecto: ita per illum textum dicit Bald. *in l. 2. C. de bon. poss. secundum tabu. & in l. omnium. C. de testamen.* Cum enim non sit substantia bonæ famæ, quomodo restitui possit? &

priuatio præſupponit habitum, & non Entis nullæ ſunt qualitates: vt dominus meus Iaſ. *in l.eius.verſic.quod ſi ſtipulatus.ibi: nota tertio. ff.ſi cert.petat.*& quod non poteſt.*l.quoties.ff. de nouatio.* Idem dominus meus Iaſ. *in l.ſingularia.col.2.ff.eod.ſi cert.pet.* Faciunt quæ dicta ſunt *in 1.part.in 42.conſid.*quod praui,hoc eſt,infames,& turpes perſonæ, non ſunt digni honore,quoniam & infamibus portæ nõ patent dignitatum. text. *in l. 2.* cujus initium eſt,*neq; famoſis.C.de dignitatibus.lib.12.& reg. iur.infamibus.de reg.iur.lib.6.* Et ſic,cum honor debeatur tantum his, qui ſunt capaces honoris: quia actus agentium operantur tantum in patiente bene diſpoſito: ſecundum Philo.*2.de anima.*probatur *in l.2.ff.de ſtat.homin.& in ca. venerabilem.vbi colligitur.de electio.* Non eſt dicendum,quod homo infamis ſit patiens bene diſpoſitum ad recipiendum honorem. Nam qualia ſunt ſubjecta, talia debent eſſe prædicata, & per conſequens, quod infamis poſſit petere, quod ſibi tanquã honorabili honor fiat: quia honor non cadit in eo,tanquam in ſuo penitus cõtrario. Cum honor & infamia, tanquam duo contraria, non poſſint eſſe in eodem ſubjecto. *l.1.Cod. de fortis.* Et ſic etiam prædicatum, ſcilicet honor, non eſſet diſpoſitum ad ſubjectum, ſcilicet ad hominem infamem, nec ſimul ſtare poſſunt in eodem ſubjecto,tanquam contraria. Nam homo,qui eſt ſubjectum, habet jam prædicatum infamiæ, quomodo nunc poſſit habere contrarium ſubjectum, reſpiciens honorem; cum infamia, & honor omnino contrarientur? vt dictum eſt. Ideo bene dicit text. *in d.l.neq; famoſis & notatis: Et quos ſcelus aut vitæ turpitudo inquinãt, & quos infamia ab honeſtorum cœtu ſegregat, dignitatis portæ patebunt.* Faciunt, quæ dicit Luc. de Pen. *in l.vnic.C.de profeſſ.qui in vrbe &c. col. 3. lib. 12.* vbi dicit, quod infamis non poteſt fieri Doctor: quia Doctori eſt honor, vt hic etiam prædictum eſt.

DEcimaſexta conſideratio; Inter plebeios maxime, vbi nulla eſt dignitas, Patres filiis ſunt præferendi. Cum per filios honor debeatur patribus in tribus, ſcil. in exhibitione reuerentiæ: vt habetur *Eccle.7.* Honora patrem tuum, & gemitum matris tuæ ne obliuiſcaris.quod in multis conſiſtit, vt *Eccl.* 3. Secundo, eis obediendo: vt habetur ad *Coloſ.3.* Filii obedite patribus veſtris. Tertio, in neceſſitate ſubueniendo, vt habetur 1. ad *Timot. 5.* Filii reddite vicem parentibus, vt ſcribit Anton.Floren.*in ſua Summ.in 4. part. tit.5.c.9.§.1.& in §.2.* declarat emolumenta quæ filij conſequuntur ex hujuſmodi honore & reuerentia erga parentes: quæ ſunt tria. Primum, ſcilicet, prolongatio vitæ: vnde *Eccleſ.3.*ſcribitur: Qui honorat patrẽ ſuum, viuet longiore. Item, Honora patrem tuum & matrem tuam, vt ſis longæuus ſuper terram, vt ſcribitur *Exod.20.Deut.5.Matth.15.Marc.7.& ad Epheſ.6.* Secundum eſt exauditio orationis, & conſolationis in filijs. *Eccl.3.* Qui honorat patrem ſuum, iucundabitur in filijs, & in die orationis ſuæ exaudietur. Tertium eſt in multiplicatione temporalium, & ſpiritualium rerum. *Eccleſiaſt.item 3.* Honora patrem tuum & matrem tuam, ſuperueniat tibi benedictio a Deo. Lege enim naturæ patres ſunt honorandi, & eis obedire tenentur filij. *l.1.§.1.juncta l.ſequẽt.*quæ incipit, *Veluti erga Deum religio, vt parentibus & patriæ pareamus. ff. de inſtit.& iur.* Lege etiam humana, & ciuili præcipitur filijs, vt reuerentiam & honorem parentibus exhibeant. *l.parentibus.& l.generaliter.cum ibi notatis.ff.de in ius voc.& l.filia. C. de patria poteſtate.& l.1.ff. de obſequ.à liberis, & libertis parentibus & patronis præſt.* Facit *l.cum oportet.§.non autem. C.de bonis quæ liberis: & in Authent.de nuptijs §.ſed quod ſancitum eſt.ibi; erubeſcit enim* [...] *& ſe* [...] *caſtigatores filios genitoribus ſtatuere. col.4.* Et de [...] tur: *Illos quidem erubeſcit.* [...] ſcribit Bernardinus de Buſtis *in 2.ſua* [...] *parte, ſermone 25.in 3.part.*

Hinc parentes (hoc eſt, pater & mater) in jus vocari non poſſunt a filijs, venia non impetrata. *d.l.generaliter.ante alleg.& l.eod.titul. ff.de in ius vocan.* etiam ſi mater eſſet meretrix. *d.l.4.in fin. cum l.ſeq.eod.loco.* Alias puniuntur filij, vt *in §.pœnales. Inſtit.de action.*

Etiã pater cõuentus a filio venia impetrata

habet beneficium, vt solum cõdemnetur, quantum facere potest, hoc est, deducto ne egeat, & detracto tanto, quod possit inde viuere, vt est text. *in §. sed & si quis. Instit. de act.* concordat *l. sunt qui in id. in fin. cum l. seq. ff. de re iud.* Et hoc ob reuerentiam paternam, secundum Dyn. *in d. §. sed & si quis.* licet Nic. de Neap. ibi: quem sequitur do. meus Ias. Ibi dicit, quod ratio est: quia tunc habet locum regula, *Dolo facis quod petis, quod statim restituturus es.* Cum filius patrem egentẽ teneatur alere, *l. si quis à liberis. §. si vel parens. ff. de liber. agnosc.* Et vnum etiam scias, quod metus reuerentialis, qui est in filio erga patrem, est sufficiens ad rescindendũ contractũ filii factum præsentia patris, aut cum patre: *l. §. quaonerandæ. ff. quarum rerum actio non datur.* dom. meus Ias. *in l. transactionem. C. de transact.* & per eund. *in §. quadrupli. nu. 58. cũ seq. Instit. de actio.* & per Fely. *in c. causam matrimonii. extra de offic. deleg.* Etiam frater maior, qui gubernat, causat metum reuerentialem. Idem do. meus Ias. *in l. pactum. C. de collat.* Et idem dicendum est in marito erga vxorem, vt ait dom: Ias. *in d. §. quadrupli. loco ante dicto.* Quia non minor debetur reuerentia per vxorem marito, quam per filium patri, secundum eundem dom: meum *in d. l. transactionem.* vbi declarat idem esse in socero, cui etiam huiusmodi reuerentia debetur. Sed cum hæc non sint præsentis speculationis, ad alia deueniam.

Et non solũ pater naturalis est honorãdus, sed etiam pater spiritualis: vt per plura tenet Io. Benedict. *in repet. c. Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. num. 76. extra de testam.* vbi etiam ample de patrino, hoc est, de illo, qui aliquem de sacro fonte leuauit, cui debetur honor & reuerentia: ita quod pœnæ inductæ contra vocantem in ius sine venia patrem naturalem, habent locum in patre spirituali, & per do. meum Ias. *in d. §. pœnales. nu. 64. Instit. de actio.*

Interdum tamen filius præferendus est patri, quando pater est irrationabilis, vt *in cap. honoratur. 2. quæst. 6.* vbi est text. *seruamus honorificentiam patri, quæ debetur à filio, non æquamus filium patri in honore, sed præponimus filium patri in veritate: & sic tribuimus honorem debitum, vt non perdat æquitas meritum.* Et iuxta dictum Senecæ: *non quis, sed quid dicat attendito.* vt recenset Lucas de Pen. *in l. omnes iudices. colum. 15. C. de decurio. lib. 10.* quia præualet veritas, & vincit, *c. consuetudo. 8. dist.* Et dixi infra *in seq. part. in 26. consid.*

Item, quando filius est iudex, aut gerit magistratum, vt plene dixi ante *in 7. part. in 24. consider.* vbi citaui ad hoc Aulum Gelliũ *lib. 2. c. 2.* vbi diserte scribit, quæ ratio obseruatioque officiorum esse debeat inter patres filiosq; in discumbendo sedendoq;, atque in id genus rebus, domi forisq;, si filii magistratus sint, & patres priuati, cui addo Valerium *in l. 2. tit. de institutis antiquis.* dum ait: Q. Fabius Maximus à Senatu legatus missus ad filium Consulem Suessam, postquam animaduertit eum ad officium suum extra mœnia oppidi processisse, indignatus quoque, quod ex lictoribus nemo se equo descendere iussisset, plenus iræ sedere perseuerauit: quod, cum filius sensisset, proximo lictori, vt sibi appareret, imperauit: cuius voci Fabius continuo obsecutus; Non ego, inquit, fili, summum imperium tuum contempsi, sed experiri volui, an scires Consulem agere. Nec ignoro, quid patriæ venerationi debeatur, verum publica instituta priuata pietate potiora iudico.

Idem de filio Episcopo, aut sacerdote, qui debet præcedere patrem in Ecclesia, vt hic ante *in 12. consider.* scriptum est. Et ratio est, quia in illis filius est maior patre, & in maiori dignitate: vt *l. sed si vnus. §. interdum. ff. de iniuriis. 56. dist. ca. nunquam. in fin.* habetur per Luc. de Penn. *col. pen. C. de priuileg. schol. lib. 12.* Nam alias videretur, & censeretur quædam insania, si filius patrem, discipulus magistrum, aut superiorem inferior subiugare conetur, *c. si quis dubitet. 96 dist.* Non enim est seruus maior domino suo, nec Apostolus illo, qui misit illum. *Ioan. 13.* & vide *2. q. 7. per totum.* & facit extra *de offic. deleg. c. vlt. 2. & 3. responso.*

Nulla quippe iustitia est, vt maior minori

seruiat; 33.q.5.*ca.est ordo.* licet nonnunquam Vicarius sit melior Principali, *l.iustissime, post prin.ff.de ædil.edict.* Lu. de Pen. *in l.1.ante alleg.*

Et hic notabimus, quod vna persona dicitur aliis præesse quinque modis, vt notat Archidiac. *in ca.quamuis.vers.in his.21.dist.* Scilicet officio, vt *in c.nouo.ead.distin.* Secundo, vitæ merito *ca.beati.2.q.7.* Tertio, ordine, vt *in ca.à subdiacono.93.dist.* Quarto, administratione, vt archidiaconus, archipresbyter, *cap.1.extra de offic.archipresb.* Quinto, consecratione, vt Episcopus omnibus, *ca.1.dist.21.* Et hæc prælatio consistit in tribus, in iudiciis, *c.inferior.ead.dist.* in præceptis *c.nunc autem.eod.loco.* Et in Sacramentis, *c.deniq; eadem item dist.* vt per singula ante *in 4.part.* dictum & comprobatum est, & ista diuisio etiam seruit potius pro illa 4.part.

Subditur, & merito; an parentes sint præponendi omnib. aliis in honore. Hanc quæstionem plene examinat Alber. de Rosate *in l.veluti.num.8.ff.de iust.& iur.* vbi dicit, diuersos esse gradus honoris, qui debentur diuersis. Primus est commune principalis causæ, secundus est sapientiæ, & tertius bonitatis.

Honor siue præeminentia Principii triplex est; Prima est, quantum ad esse naturale, quæ producit de non esse in esse, & hanc habet pater carnalis: & huius ratione honorandus est parens carnalis præ aliis, & ideo dicitur: *Honora patrem & matrem.* Et Eccl. 6. *Memento, quod nisi per eos, natus non fuisses.* Et dixi hic ante *in 4.consid.vers.tertia ratio.*

Alia præeminētia principiandi, est, quantum ad esse spirituale, & ista ratione honorandus est Prælatus præ aliis: vnde *Eccles.3.* scribitur. Tanquam dominis seruite eis, qui genuerunt opere & sermone. Et de ista præeminentia dixi ante *in d.4.part.*

Alia est præeminentia principiandi, quantum ad esse temporale, & secūdum hanc honorandi sunt Principes seculares, vt Imperator & Rex: vnde scribitur *1.Pet.2.c.* Deum timete, & Regem honorificate. Et de huiusmodi præeminentia vide supra *in 5.part.*

Secundus gradus principalis honoris, est ratione sapientiæ: & secundū hoc honorandus est Doctor, iudex, literatus, & senex, vnde *Leuit.19.* Coram cano capite consurge, & honora vultum potentis. De quibus singulis scripsi, scilic. de Doctis & Literatis, *in pa. . . præced.* De iudicibus seu Magistratibus, supra *in 7.part.* & etiam de Senibus *in seq. consid.* de Potentibus, infra *eadem part. in 26.consid.* & supra ample *in 7.8.& 9.par.*

Tertius gradus principalis honoris est ratione bonitatis, & secundū hoc honorandus est vir sanctus: vnde Apost. *ad Phil.2.* de Epaphrodito dicit: *Excipite illum.* Et sequitur: *Et in honore habetote: quia propter opus Christi vsque ad mortem accessit, tradens animam suam.*

Est etiam sciendum; quod honor paternus in duobus præcipue consistit, scilicet, in reuerentia, & in sustentatione corporali. De quibus ante *ista consideratione* aliquid dixi.

Reuerentia autem paterna consistit in tribus: in affectu, timendo offensam paternam. Præbeatur ex amore. Vnde Hieronym. Præbeatur parentibus honori mixta formido. In affectu, . . . hoc obediendo, *ad Ephes.5.* Filii, obedite parentibus vestris. Et in signo, assurgendo, inclinando, eos præponendo, & similia faciendo, quæ sunt signa honoris: vnde Apostolus *ad Rom.13.* Cui honorem, cui tributum. Et de huiusmodi signis scripsi supra *in 1.part. in 11.consid.& pluribus aliis seq.*

Sustentatio etiam consistit in tribus, scilicet, in solatio verborum: vnde *Eccl.3.* Docet, . . . decus filii pater sine honore; quia, vt dicitur, parentes Honore & solatio debent fouere parentibus. Vnde Hieron. *De honorandis parentibus.* . . . mo patrem asperis verbis lædat, affectum liberorum . . . nent, quicquid linguæ dixerint liberorum, quod parentes hæc filiorum ora loquentur, quod parentes debeant audire. In seruitio, vnde *Eccl.3.* Qui timet Deum, honorat parentes: & ibi aliud hoc. Item in exhibitione necessariorum, non de Hieronym. Honora patrem tuum, non verborum sono, qui potest inopia parentum cassa adulatione frustrari: sed in victus necessariis ministrandis Et *Philo 9.Eth dicit,* quod in his, quæ pertinent ad sustentationem naturæ, quæ est per nutrimentum filii, maxime . . .

debent sufficientiam præbere parẽtibus; sunt enim in hoc eis debitores, & sic filii coguntur alere parentes, *l. si quis à liberis. in princ. & §. si vel parens. ff. de liber. agn.* & hic ante dictũ est. Concludit tandem Alber. *in ead. l. n.* 10. ꝙ non omnis honor debetur patri; quia non est largitor vniuersalis omnium bonorum, sed particularis, nec continet in se omnem præeminentiam honoris. Et id dicit Philoso. 6. *Ethic.* Non omnem honorem debent homines parentibus; quia, neque eundem honorem debent patri & matri, nec patri debent honorem, qui debetur sapienti, vel qui debetur duci exercitus: sed patri debetur honor paternus, & matri maternus, & cuilibet seni etiam suus debetur honor.

Et vlterius, quærit ibi Alberi. an in omnibus obediendum sit parentibus? vbi sic respondet. Licet videatur, quod sic, vt habetur *ad Coloss.* 3. Filii, obedite parentibus vestris in omnibus. Tamen Philos. 9. *Ethic.* declarat, quod non omnia parentibus debeantur, sed quædam etiam debentur cõsanguineis, amicis, benefactoribus, & virtuosis, & secundum Alex. de Hal. 3. *vol. sum.* Non solum obedientia debetur parentibus, sed & aliis: puta Prælatis Ecclesiasticis, & secularibus, secundum gradus & distinctionem corporalium & spiritualium, vt Prælato Ecclesiastico in spiritualibus, seculari in temporalibus, patri in regimine familiæ. Et idem decidit Thom. *in 2. 2. q. 26. art. 3.* Apud Legistas vero illa quæstio facilius expeditur, sic, quod in atrocioribus filii non debent obedire parentibus, alias secus, notatur *in l. liber homo, 2. in gl. magna. in fi. ff. ad leg. Aquil.* Facit *l. ad ea, quæ non habent atrocitatem. ff. de reg. iur. & c. non semper malũ est obedire præcepto, 11. quæst. 3.*

Et argutius de officio liberorum erga parentes, & an semper in omnibus patris iussis obsequendum sit & parendum, super ea re relatis Græcorum Latinorumq; (qui de officiis scripserunt) sententiis, Aulus Gellius *lib. 2. c. 7.* ita concludit: Omnia, quæ in rebus humanis sic fiunt, aut honesta sunt, aut turpia, aut media, quæ sua vi recta aut honesta sunt, vt fidem colere, vt patriam defendere, vt amicos diligere, ea fieri oportet, siue imperet pater, siue non imperet. Sed, quæ his contraria, quæq; turpia, & omnino iniqua sunt, ea ne imperet quidem, vt si proditionem patriæ, si matris necem, aut alia quædam perpetrarit turpia aut impia. Sed ea tamen, in quibus obsequi non oportet, leuiter, & verecunde ac sine detestatione nimia, sine opprobatione acerba reprehensionis declinanda sensim, & relinquẽda potius esse dicunt, qui de officiis scripserunt, quam respuenda. Quæ vero in medio sunt, hoc est, indifferentia seu media dicuntur, vt in militiam ire, rus colere, honores capessere, causas defendere, vxorem ducere, vti iussum, proficisci, vt accersitum venire; quoniam & hæc, & his similia, per se ipsa neq; honesta sunt, neq; turpia, sed perinde, vt à nobis aguntur: ita ipsis actionibus aut probanda fiunt, aut reprehendenda; propterea in huiusmodi omnium rerũgeneribus patri parendum esse censent, veluti si vxorem ducere imperet, aut causas pro reis dicere: quid enim, si imperet vxorem ducere infamem, propudiosam, criminosam? Aut pro eo Catilina aliquo, aut C. Bibulo, aut P. Clodio causam dicere? Non scilic. parendũ, quoniam accedente aliquo turpitudinis numero, desinunt esse per sese hæc media atque indifferentia.

DEcimaseptima cõsideratio; Quia in antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia, *Iob.* 12. & vbi inter plebeios est quæstio de immunitate, hoc est, exemptione seu vacatione munerum & onerum: semper fuit veneranda senectus priuilegio ætatis, *leg. semper in ciuitate. ff. de iur. immunit.* vbi sunt verba hæc Calistrati moralia: Semper in ciuitate nostra senectus venerabilis fuit. Namque maiores nostri pene eundem honorem senibus, quem magistratibus tribuebant, circa munera quoque municipalia subeunda idem honor senectuti tributus est, & semper honorandos dicit esse antiquos, Bar. *in l. 1. ff. de albo scribend. & in l. 2. Cod. de decur. lib. 10.* Canon. *in c. statuimus. extra de maior. & obed.* Imo absurdũ est & iniquũ, nouos & sic iuuenes antiquis preferre, tex. *in c. statuimus, circa*

initium,61.dist. & ibi not. quod seniores semper præponendi sunt iunioribus in electione, in responsione & in subscriptione, *per plura iura ibi alleg.* Quoniam, qui est ætate maior, præsumitur maturitate sensus præstantior, text. *in c. nisi cum pridem. §. alia vero causa. extra de renunt.* & dixi in pluribus locis *in 4. & 6. part.* Et vtinam Hedui nostri (qui olim confœderati Romanis, & ab eis fratres conscripti fuere) more ipsorum Romanorũ suos antiquiores concorditer præhonorarẽt. Cum hodie iuuenes antiquioribus præferri velint, & senum cõsilia postponant, quod & præpostere fit; cum in consiliis senes sint anteponendi, vt plene scripsi *in comment. nostris super consuet. Ducat. Burg. in prooem. super text. ordonne que six de nos conseillers.* Et eorũ prouerbia sunt etiam attendenda, text. *in l. si chorus. §. 1. ff. de legat. 3.* & gl. *in cap. cum in iuuentute, in verb. senilem. de præsumpt.* & pro causis decidendis seniores sunt cõsulendi, *c. de quibusdam. in fin. 20. dist.* Et antiquorum sententia in dubio est amplectenda, *c. Domino sancto. in fin. 50. dist.* & ibi Arch. de priuilegiis antiquorum: & Ludouicus Romanus *in l. si vero. §. de viro, in 53. fallentia. ff. soluto matrim.* Et iuuenes antiquis pro eorum eruditione tradendi sunt, *c. omnis ætas. 12. quæst. 1.* Et ipsi senes primam vocem habere debent in consilio, vt scribitur *Eccles. 32.* Loquere maior natu, decet enim te: & post alia, sequitur de adolescente: In medio magnatum loqui non præsumas, vt, vbi sunt senes, non multum loquaris. Etiam de iure in deliberando, senior debet primitus loqui secundum ordinẽ sessionis, *c. 1. de cont. feu. apud pares termin.* & ibi Bald. Spec. *tit. de aduocat. §. iam nunc videndũ. ver. porro.* Tamen do. de Rota vtuntur, quod iunior prius loquatur, quod practicant aduocati Palatii Parisiensis in collationibus, vt dicit Cosmas Guymier *in suis commentariis.* Ita Bald. *in l. obseruare. §. antequam vero. ff. de off. procons.* Et pro isto dicto facit bonus text. cum gl. *in c. sciendum. 26. q. 4.* & text. *in l. clarum. ff. de authorit. præst. & in l. fin. §. filii. C. de bonis quæ liber.* vbi antiqui præsumuntur magis temperatiores iuuenibus; Et dixi ample in parte præcedente, *in 29. consideratione,* vbi scri[psi], quomodo Doctores antiqui præferun[tur] iunioribus. Dixi etiam *in 7. part. in 4[...] consideratione.* quod aduocati seniores iu[nioribus] anteferuntur; quæ hic non repeto. In[telligas] tamen, vt dixi *in d. parte præced. in 5[...] consideration.* nisi iuuenes sint excellentiores [...] scientia, quod quadrat ibi ad propositum de literatis; sed in non literatis etiam iuuen[es] excellentes ingenio naturali, præferuntur [se]nioribus. Ita decidit Imol. *in clem. 1. de æt[ate] & qualit.* & Ludouicus Roman. *in repet. [l.] si vero. §. de viro. in 5. fallentia. ff. solut. matrim.* [...] *de albo scrib.* Alex. *in Apostill. ad Bar. in l. 1. ff.* Quoniam, habens ingenium naturale exce[l]lens, ita debet doctorari, sicut habens exce[l]lentem scientiam.

Et, vt reassumam de honore impenso se[nibus] à iuuenibus, quodque antiquitate [...] ti senectæ potissimum habiti sint ampli ho[nores]: eleganter scribit Aulus Gellius *lib. 2. [...] 15. in initio.* Apud antiquissimos Roma[nos] neque generi, neq; pecuniæ præstantior[em ho]nos tribui, quam ætati, solitus. Maiores [...] natu à minoribus colebantur ad Deûm p[ro]pe, & parentum vicem. Atque omni in lo[co] inque omni specie honoris priores potio[res]que habiti. A conuiuio quoque (vt scriptum est in antiquitatib.) seniores à minoribus [do]mum reducebantur: eumq; morem accep[is]se Romanos à Lacedæmoniis traditum e[st], [a]pud quos Lycurgi legibus maior rerum o[mnium] honos maiori ætati habebatur. [...] grauistylo in hanc sentẽtiam dicit Val. M[ax.] *lib. 2. tit. de instit. antiq.* vbi ait: Senectuti [iu]uentus ita cumulatum & circumspectum ho[]norem reddebat, tanquam maiores natu [ad]olescentium communes patres essent. Q[uo]circa, iuuenes senatus die vtique aliquem [ex] patribus conscriptis aut propinquum, aut [pa]ternum amicum ad curiam ducebant, affix[i]que valuis expectabant, donec reducendi [...] ficio etiam fungerentur: qua quidem volun[taria] statione, & corpora, & animos ad publi[]ca officia sustinenda impigre corroborant [...] breuique processu rerum in lucem futura[...] rum virtutum suarum verecundia, labori[...] medi[...]

ditatione ipsi doctiores erant. Et sequitur: natati ad cœnam diligenter quęrebant, qui eo conuiuio essent interfuturi, ne seniores aduentum discubitu præcurrerent, sublataque mensa priores consurgere & abire patiebantur. Ex quibus apparet, cœnæ quoque tempore quam modesto sermone his pręsentibus soliti sint vti. Et ibi sequitur de maiorib. natibus exemplum virtutis iuuenibus, quod videre poteris.

Et non solum hæc antiquitas consideratur ex ætate, sed etiam ex tempore. Nam qui longiori tempore laborib. assiduis stipendia meruit, in dubio est præponendus, vt est textus *in l. promouendum. in initio, ibi: aut meritum nobilissimos fecerit, aut vetustas. Cod. de postulando. in leg. 2. ibi; vt is gradus cæteros antecedat, quem stipendia meliora, vel labor prolixior fecerit.* Cod. *de offic. Magistri offic. & in c. militare. circa fin. ibi; nec potest de eius prouectione dubitari, cui pro laboribus multis, pro moribus castis, pro actionibus strenuis celsioris loci honorum debetur, 61. distin. & l. 1. & 2. Cod. de præfectis prætorio, siue vrbis, & Magistris, &c. & in l. vnica, Cod. de Comitibus & Archiatris sacri Palat. l. & in l. vnicuique. in initio, maxime ibi; vt nemini penitus liceat, cum sit posterior tempore locum præcedentis abire; C. de proximis sacror. scrinior. & in l. fin. §. illud præcipue, Cod. de* ...nic. lib. 12. cum pluribus aliis allegatis per Cæpollam. *in suo tracta. de Imper. milit. elig. in verb. ibi; quod autem dictum est.* & ante illum enumerat 50. priuilegia antiquitatis, in quibus senex est magis honorādus, ad quem prolixe remitto. Et declarat Ludo. Roman. *in d. l. si vero, §. de viro, ff. solut. matrim. in 54. fal*lent. Antiquitati seu senectuti deferendum est in multis, scilicet in consiliis quærendis, & etiam sequendis, in onere excommunicationis, in onere eundi ad iudicem pro testimonio ferendo, in onere non comparendi, in onere assumendi officia authoritate vel vtilitate publica, aut autoritate tantum; in seruitiorum exhibitione, in suspicionis remotione, in pœnæ relaxatione, in maiori probationis fide, in testificatione, in reuerentiæ exhibitione, in sessione, vocis redditione, & subscriptione, in consuetudinibus suscipiendis, in Prælatis eligendis, in facienda reuocatione, in ordinis præposteratione, in libris corrigendis, in obseruatione instrumentorum. De quibus singulis ample per eundem Roman. *in eo loco.* Et de vltimo in obseruatione instrumentorum, & actorum inter duos Notarios, vide per F. Niconitium *in repeti. cap. quoniam contra falsam. versic. nota sexto loco Abbatis, quod notarii officium circa tria versatur. extra de probat.* vbi etiam dicitur, quod claues castri debent esse penes maiorem natu. Honestum est enim iuuenibus ministrare, & obedire senioribus, quod tamen limitat, nisi sit maioritas interesse in minori; quoniam tunc præfertur minor. Et ideo qui habet maiorem partem in re, dicitur habere maiorem potestatem, & ibi plura, ad quæ recurre. Et etiam, in quibus senes & iuuenes sunt laudabiles & vituperabiles, scribit ample Lucas de Penna *in leg. 1. Cod. de consulib. libr.* 12. vbi dicit, quod præsumitur pro senibus, quod sint probi, scientes & graues, quem (vt sim breuior) videre poteris.

Et quis dicatur senex, notatur *in l. si paterfamilias, §. in arrogationibus, in verb.* 60. *ff. de adopt. & l. inuiti, in* 1. *gloss. ff. de testib.* & per gl. 2. *in d. l. semper in ciuitate. ff. de iur. immuni.* vbi notat senem esse, qui habet 60. annos. *l. non tantum. §. 1. ff. de decurion.*

Decimaoctaua consideratio; Inter plebeios etiam præferendi sunt literati, & habentes aliquam scientiam, maxime legalem. Quoniam, vt scribitur *in procem. Instit. §. fin.* habentes illam scientiam erant patriarum suarum gubernatores, & de hoc ante *in præcedenti parte.* vbi laudaui viros literatos, & *in 9. parte, in 35. consideratione.* de quo Cæpolla *in suo tractatu de Imperatore militum eligendo, in verbo, scientia.* vbi probatur, quod miles callens scientiam rei militaris, præfertur aliis. Augusti. Dathus, etiam *in suis orationibus, lib. 2. in 14. epistola.* dicit inter homines ciuitatum literatos esse honorandos, & honore maximo extollendos, vltra quoscunque alios: cum, vt ait: omnia, quæ sunt in

ciuitate, non ſunt omnibus apta temporibus: quis enim bellica virtute præditus, toga vir vtitur? Quid militaris diſciplina in pace prodeſt? quapropter bella geruntur: cætera non ſunt ætatum omnium, quod teſtatur Cicero. Delirum namque ſenem appellauerimus, qui canes alat, paſcat equos, ſtudia venandi conſectetur, feris plagas tendat, ac turpiter demū repueraſcat: cætera non conuenient pluribus locis. Qui enim ciuitate pulſum, atque extorrem hominē decet Reipublicæ gubernatio? Mitto mercaturam, quæ nuſquàm apud priſcos quicquam habuit ponderis: apud Thebanos vero nullus mercator fungi poterat publicis muneribus, niſi 10. annos negotiis ac mercatura deſtitiſſet. Sola literarum ac rerum cognitio ætatem exigit. Nunquam intempeſtiua eſt, & vbique gentium magno celebratur honore. Imo etiam ſcientiam ſupplet: vt ſcribit G. Benedicti *in ſua repetit. ca. Raynut. in verb. adiecta impuberi, nu. 37. de teſtam.* Qui enim adepti ſunt illam, vere homines ſunt, & maximis præmiis, muneribuſque digniſſimi. Quapropter non iniuria plerique Iurecōſulti, quos nullius ferme rei ſcientia fugiebat, cū de ſcientiæ dignitate ac nobilitate diſſererēt, doctos viros nobilium nobiliſſimos & vere & eleganter appellare ſoliti ſunt, vt ante *in* 8. *& 10. part. in plurib. conſid.* & in *d. epiſtola Auguſtini* deductum eſt.

Concludo igitur; quod inter plebeios aduocati cæteris præferendi ſunt, atque multis honoribus decorari debent, vt & ſupra *in* 7. *& 10. parte* dixi *in diuerſis conſiderationibus.* Quomodo enim ſunt honorandi etiam inter nobiles & literatos; ita multo fortius inter ſolos plebeios. Etiam; quia aduocati dicuntur habere officium, vt dicit Iacobinus de ſancto Georg. *in l. 1. in princ. ff. de iuriſdict. omn. iud. per cap. fina. extra de poſtul.* Et poſt eos etiam ſunt honorandi medici, vt *in* 10. *parte* ſcripſi *in* 25. *conſiderat.* Licet inter eos quandoque fuerit contentio de paritate, vt ibi; vtraque tamen ſcientia iuris & medicinæ à Deo eſt. Nam leges diuinitus per ora Principum ſunt promulgatæ, & ſcriptum eſt de medicina *Eccl.* 38. Altiſſimus de terra creauit medicinam, & vir prudens non abhorrebit eam. Et de iure, ſe[...] legibus, *Prou.* 8. per me reges regnant, & leg[...] conditores iuſta decernunt, *in l. inter clar[...]* *de ſum. Trin.* & vtraque eſt neceſſaria hom[...] bus, iura ad pacificationem hominum; me[di-] cina vero ad ſanationem corporum, *ca. ſa[...]* *4. diſtin.* Et vtriuſque peritus multum ab [ho-] minibus honoratur, *c. non ſane, 4. queſt. 5.* & [...] iure, quo exercetur iuſtitia. *Sapien.* 8. Per [...] habebo claritatem ad turbas, & honore[m a-] pud ſeniores. Et de medico dicitur, *Eccle[...]* Diſciplina medici exaltabit caput illius, & [in] conſpectu magnatum collaudabitur. I[...] debent ſeruare Iuriſperiti, & Medici illu[...] poſtoli *ad Roman.* 12. Honore inuicem p[ræ-] uenientes, vt ait Antonius *in 3. par. ſuæ ſum[...]* *5. c. 2. §. 4.*

Et ne abſit dictum pulchrum Arnaldi de Villa noua, ſubiungo id, quod in cautelis Medicorum ſcribit, quod primus locus in menſa ſolet ſeruari ſacerdoti & medico, quod in[tel-] lige de ſacerdote, qui eſt rector in ſua [paro-] chia, vt ſupra dixi *in 4. par. in vlt. conſid.* E[...] medico in domo infirmi.

Et de laude literarum ſcribit F. Patriti[us] *2. de inſtit. Reip. titu.* 1. vbi dicit, literas in[...] ab omnibus, ſi fieri poteſt, ediſcendas [...] propter fructum illarum, & vix arbitra[...] teſt, vt ait, in libera ciuitate quenquam [...] teris ingenui ciuis nomen mereri. Qu[...] ſine literis non ſolum liberales diſciplin[as ſed] minimas quaſque artes diſcere aut tueri p[...] ſunt? Nec mercatura ipſa, nec agricultur[a ...] eis ſatis tuta eſſet: cætera proſequere, v[...] loco.

DEcimanona conſideratio; Notarii & [Ta-] belliones, etiam tanquam literat[i ...] aduocatos & medicos præferuntur aliis [ple-] beiis. Tabelliones enim dicuntur iudices [or-] dinarii voluntariæ iuriſdictionis, ſecun[dum] Innocen. *in cap. cum à nobis, de teſtib.* & [...] clarius Paulus de Caſtro *in conſil. 73. col. 4.* [...] eſſe Notarium aut tabellionem eſt honor[...] habetur *Eccleſi.* 10. ſuper faciem ſcribæ im[...] ponet honorē. Et magis creditur tabellio[ni] aut Notario, quam alii, ſecundum *gl. in ver[...]* *tabulariis, in §. ſi vero abſunt. in Auth. de [...]*

*Falc.coll.*1.Bald.*in Auth sed cum testator.C.* ...*Falc.* Fel.*in c.in nostra.col.*3.*circa med.ex-* ...*test.*Et hoc propter officium publicum, ...od habet tabellio.*tex. iuncta gloss.in verbo,* ...*in Auth.de testib.§.sancimus,coll.*7. Imo of- ...notariatus & tabellionatus est dignitas, ...dicit Lucas de Penna *in l.vniuersos.C.de di-* ...*gnitat.lib.*12. Maxime, quando est Notarius aut ...bellio à Principe, vt ibi dicit Lucas de Pen- ...Quis enim, ait, non diligat eum, & hone- ...te magna compleri putet, qui decreto Prin- ...ipis ad tabellionatus officium peruenit? *in* ...*Auth.vt iudic.sine quoquo suffragio.§.ideo lice-* ...*collat.*2.

...Et etiam propter necessitatem, & vtilitatē ...Republica sunt honorandi, cum videantur ...necessarii: quoniam tabellionū siue No- ...tariorum ars, & viuendi formula quam hone- ...honorabilis, & laudanda sit ex plurimis, ...tum illius necessitate, & vtilitate facile ...colligitur: periret siquidem omnis iudicio- ...rum tutela, nisi essent Notarii, qui acta conscri- ...berent; periret ipsa veritas & fides in contra- ...ctibus, & commerciis; periret omnis ordo in ...iudicio forensium causarum, nisi esset aliqua ...fidelis publicaque persona, cui iudex crede- ...ret de his, quæ ab vtraque litigantium parte ...offeruntur, aut dicuntur. Item sunt insti- ...tuti Notarii ad confirmationem veritatis, sed ...ipsa veritas vbicunque sonuerit, ab illo est, ...qui dicit: ego sum via & veritas, Ioan. 14. vt ...scribit Zodericus Zamorensis *in speculo hu-* ...*manæ vitæ,lib.*1.*c.*19.

...Faciunt dicta Corseti *in tracta.de potestate* ...*reg.quæst.*90.*circa medium.* vbi dicit, esse No- ...tarium est habere officium, vt *in cap. vt offici-* ...*um de heret.libr.*6. quod recta ratione est lau- ...dabile; quia in veritatis comprobatione, & ...conformatione radicem & fundamentum ...suscipit.

...Etiam huius artis laudes patent; quia pu- ...blicæ vtilitati deseruiunt. Hi namque nedum ...apud pedaneos, minoresque magistratus cre- ...ditum, & autoritatem obtinēt: sed apud Re- ...ges & Principes, & cuncta eminentia tribu- ...nalia acceptissimi & familiarissimi existunt, ...vt quibus ante dixi *in* 11.*part.in* 9.*consid.* & *in* 7.*par.in* 16.& 50.*consid.* Hi enim eorum manibus admiranda fide instrumēta, priuilegia, & literas ad perpetuam rei memoriam conficiunt. Et post multa temporum secula ex horum sola Notariorum subscriptione indubitatam probationem inducunt. Hi typum tenent Euangelistarum Christi, qui eius gesta & acta in Euangelio tam fideliter, quam vtiliter descripserunt. Et inter cæteras huius artis commoditates, qui illam exercēt, magna lucra, summos honores assequuntur. Et breui tempore, ac paruo labore, opulenta vtilitatis compendia adipiscuntur, & tandē ab omnibus honorantur; quia omnes illis indigent: ita Zoderic.in loco ante allegato.

Notarii tamen Principis sunt digniores, vt dicit F.Niconitius *in sua repetit.capit.quoniam contra falsam,in versic.not.*4.*num.*29.*extra de probation.* Quoniam, vt dicit, esse Notarium est dignitas, vt est casus singularis secundum eum, *in l.*1.*Cod.de mandat.Princip.* Bald. *in l. Cassius,ff.de senator.* & de his vide plene Lucam de Penna *in dict.l.vniuersos.* & per Iacobum Bonaudi *in glossis ad Ioannem de Terra rub.in tractatu,qui Vinea Ecclesiæ dicitur,articu.*10.3.*tractat.in gloss.officia.* vbi etiam scribit, an infames possint esse Notarii: & concludit, quod non, licet infamis possit esse procurator, nisi sit procurator Regis vel Episcopi: quia tales non possunt esse infames. Dicit tamen Cynus *in l.reum,Cod.de procurat.* quod ille, qui fuit condemnatus de crimine, & sic infamis per sententiam, non potest esse procurator.*per dict.l.reum,* concordat text. *in capit.*1.*iuncta gloss.*1.& 2.3.*quæst.*7. Si enim pendente iudicio criminali, cōtra eum remoueatur, ipse multo magis post condēmnationem. Sed si esset infamis; quia condemnatus alia actione famosā, quam criminali; tunc potest esse procurator vilium personarum. Ita Angel.& Ioan.Fab.*in §.fin.Inst.de exceptio.* De quo late per eundem Iac. Bonaudi *in loco antedicto.* vbi dicit, officium simplicium procuratorum esse vilissimum officium, *per l.si quis procurationem,Cod.de decurio.lib.*10. cum tamen proueniat ex quadā literatura, præferendus est aliis mechanicis & plebeiis artificibus.

Cum omnes tales plebeii quodammodo dicantur feces vrbium, & sic viles, vt in principio huius partis dictum est. Et facit; quia officium procuratoris est ars, *c. quia Episcopus, in fin. iuncta gl. vlt. 5. q. 3.*

Vigesima consideratio; Etiam inter plebeios & populares præferri debent Virtuosi; quoniam virtutum præmia tribui merentibus conuenit. *l. fin.* quæ incipit; *vt virtutum. C. de statuis & imaginib. clem. cupientes. in pr. de pœn. & remiss.* Facit *c. non loc. 40. dist.* & hoc est, vt dicit Philoso. 8. *Ethic.* Honor est præmium virtutis. Dixi plene *in 1. par. in 47. & 64. consid. in 4. par. in 48. consid. in 7. part. in 47. consid. & in 8. part. in 28. consid. & in sequēti proxima consid.* Faciunt plura, quæ ad hoc accumulat Cæpolla *in suo tracta. de Imper. milit. elig. in ver. virtutis.* De quo dixi *in 9. par. in 44. consid.* vbi scripsi, milites etiam ex virtute esse honorandos, licet hodie pauci sint tales. Et ex hac consideratione etiam laudari possunt & aduocati & medici propter virtutes, quas ex scientiis sibi acquirunt. De quo hic ante *in 18. consid* dixi. Imo, vt ait Arist. *li. 3. Politic. c. 9.* Excellentibus virtute in ciuitate parendum est sponte, ita vt tales pro Regibus habeātur. Alios autem, excellentes potentia, aut diuitiis, dicit esse à ciuitate expellendos. Et inter cęteros præferuntur, qui sunt probatæ vitæ, & bonæ fidei, aut magnæ legalitatis reputantur, tex. *in l. 3. in prin. ibi; & an honesta & inculpatæ vitæ. ff. de testib.* & ibi gl. quæ notat, quod præsumitur bene fieri, si à bono fiat, *arg. l. si quis ex argentariis. § 1. ff. de edēdo. & in Auth. de testib. § sancimus. ibi; multorum bonorumq; copia virorum. coll. 7.* Cum tales in multis priuilegientur, & honorentur vltra alios. Et decem casus scribit dom. meus Ias. *in l. iubemus. C. de iudic.* & vide eundem *in repetit. l. admonendi. in 67. col. ff. de iureiur.* idem *in l. sciendum. col. 8. ff. de verb. obl.* Barb. *consil. 23. in 1. vol.* Feli. plene *in c. super his. in fin. extra de accus.* idem Barb. *in c. insinuante, col. 1. extra de offic. deleg.*

Et quantū valeat virtus in vita beata perficienda scribit Gell. *li. 18. c. 1.* & amplissime per Beroaldum *in suo opere de felicitate.* vbi quęrit, an virtus sit effectrix vitæ beatæ: & ibi plura ad laudem virtutis disertæ accumulantur: & in lib. quo septem sapientum sententiæ continentur, in sententiis Cleoboli.

Vigesimaprima consideratio; Inter omnes honorandus est, & laudandus, qui ab omnibus & publico iudicio bonus & optimus iudicatur. Quod in persona Scipionis Nasicæ contingit, vt refert Valer. *li. 8. c. quæ cuique magnifica contigerunt, ca. 5.* dum ait, verum speciosius nomen honoris à Scipione quoque Nasica o[...] ritur: eius namque manibus & penatibus [...] dum quæstoris senatus, Pythii Apollinis [...] nitu Pesinunte accersitam Deam excipi [...] luit; quia eodem oraculo præceptum erat [...] hæc ministeria matri Deûm à sanctissimo vi[ro] [...] prestarentur: explica totos fastos, constitue o[...]mnes currus triumphales, nihil tamen mo[...] principatu speciosius reperies. Et tunc vnum [...] esse dicit Plinius, qui à condito æuo, vir opti[...]mus sit iudicatus. Dicit tamen Boet. *in 3. de consolatio. Philosophiæ.* est mentibus hominum veri bonique naturaliter inserta cupiditas [...] ad falsa deuius error abducit. Et nihil est [...] populare (vt dicit Cicero) quam bonitas [...] est, nihil est tam charum & gratum popul[o] [...] quod magis fauorem populi conciliet, qu[...] esse bonum. Et idem: Deteriorum magna [...] tio est: boni vero singulares, omne tem[...] Clodios, non omne Catones, inquit Seneca [...] Ad deteriora faciles sumus; & ab adolescentia viri procliuis ad malum sensualitas humana declinat, vt *in proœm. clem.* & non est qui faciat bonum: non est vsque ad vnum, Psalm[...] & *Catilinam*, vt ait Satyrographus, quocun[...]

Quocunque in populo videas, quocunque sub axe,
Sed nec Brutus erit, Bruti nec auunculus vsquam.
Rari quippe boni numero vix sunt totidem, quot
Thebarum portæ, vel diuitis ostia Nili.

Quoties igitur virum bonum videre contingit, illi assurgito, illi caput aperito, illum [...] Deum colito: via vitiorum lata est, & decliuis, & ideo cunctis peruia: via virtutis angusta, cliuosa, senticosa, & ideo paucis patet. Fim[...]bria olim iudex electus in causa Pythiæ, qu[...] sponsio[...]

ponsionem fecerat, quod vir bonus esset, iudicatu illo supersedit, dicens, nõ liquet: quoniam, vt vir bonus aliquis sit, ea res innumerabilibus officiis & laudibus continetur, &, vt dicere solebat Pittacus, perdifficile est bonum esse. Hæc Beroaldus *in libr. de septem sapientum sententiis, in sententiis Biantis*. vbi concludit, quod quoquo modo mali dicantur, siue improbi, siue imperiti, siue viles, prout ibi interpretatur, elaborare debemus, ne inter malos enumeremur, imo enixe curemus, vt simus potius similes sacerdotib. Ægypti, quos Piromas vocant. Est autem Piromis in Græca lingua idem, quod honestus & bonus, in nostro sermone.

Item, qui optimus habetur & iudicatur, non sine laude nominatur. Quod optimi cognomen Traianus (vt iste Beroal. ait *libr. de optimo statu*) veluti peculiare accepit ex senatus populique Roman. appellatione. Quo nomine amplissima haud dubie bona continentur. Quod nomen sibi quisque mallet, (vt inquit Plinius) quam honores imperiave, de quo Silius Italicus:

Optimum heu nomen melius maiusq; triumphis.

Et, vt author est Plinius Panegyrista, nomen Augusti, & Cæsaris, minus est, quam optimi. Iupiter apud Ethnicos optimi nomine colebatur. Dicebatur enim Iupiter optimus maximus; qua in re illud annotandum, quod optimus; quia, vt inquit vere Cicer. maius est, certeque gratius prodesse omnibus, quam opes magnas habere. Interrogatus Agesilaus ille magnus, quo pacto quis gloriam apud mortales consequatur, sic respondit, si optima dixerit, necnon pulcherrima factitauerit.

Prudenter enim Solon vnus è septem sapientibus, & legum scriptor solus ex septem, Rempublicam duabus rebus contineri dixit, præmio scilicet & pœna, vt hinc boni ad virtutes inuitentur, & honoribus exornentur: illinc mali à flagitio arceantur pœna, vt in officio omnes sint, concordat *l. 1. §. nam. vt ibi; bonos non solum metu pœnarum, verum præmiorũ quoq; exhortatione efficere cupientes, ff de iust. & iur.* & ibi gl. *in verb. metu pœnarum*, alleg. vers. Horat.

Oderunt peccare boni virtutis amore.
Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Et sicut bonos præmio prosequi decet; ita malos pœna affligi. Et si mali à malitia reuocari non possint per indulgentiam, pœna coerceri debent per seueritatem. Sic secreti sint à bonis mali, vt à frumento lolium incerniculo separatur. Fiat more medicorum, qui interdum vrunt, secant, abscindunt in corpore membrum, quod insanabile est, ne pars integra, contagione obrepente, pariter corrumpatur, iuxta illud:

——Immedicabile vulnus
Ense recidendũ est, ne pars syncera trahatur.

Consimiliter secari interdum & amputari debent de corpore ciuitatis membra putrida, hoc est, ciues malefici, scelerati, perfidiosi, turbatores publici commodi, & molitores rerum nouarum, exterminari atque tolli de medio.

Superest, vt & propius ad rem redeamus, & de bene moratis dicamus, qui plurimũ honorari debent; quoniam mores præferuntur scientiæ, *argum. ca. sedulo*, 38. *distin. & l. magistros, C. de profes. & medicis. lib.* 10. vbi dicit tex. quod magistros studiorum, Doctoresque excellere oportet moribus primum, deinde facundia, concordat text. *in l. vnica. ibi; si laudabilem in se probis moribus vitam esse monstrauerint, si docendi peritiam, &c. C. de professor. qui in vrbe Constantinop. docent. & c. lib.* 12. & patet ex argumento literali. *Psalm.* 98. Bonitatẽ, & disciplinam, & scientiam doce me. Ideo scholares bene morigerati, præferendi sunt Doctoribus male morigeratis & vitiosis: cum Doctores debeant inter alia præcellere scholares moribus, *iuribus ante allegatis*, *l.* 1. *& ibi not. Cod. de annonis ciuil. libr.* 11. & vilissimus computandus est, (nisi præcellat scientia & sanctitate) qui est honore præstantior, text. *in cap. vilissimus.* 1. *quæst.* 1. ad minus debet esse bonus, vt *ibi gloss.* Illaudabilis enim est scientia, quam vita maculat, *cap. nisi cum pridem*, §. *pro defectu, extra de renun.* Ideo bene dicitur; mores ornant scientiam, qui omnes excedũt diuitias, *l. scire opes.* §. *pen. ibi; neque enim facultates, neque dignitas est ita sufficiens ad fidem, vt*

bona electio, & benigni mores. Ex quo concluditur, bonos & optimos, etiam moratos, cæteris præferendos esse.

VIgesimasecunda consideratio; Inter plebeios præferri debent originarii cæteris, vt facit textus *in l.2. C. de officio Prætoris.* Hinc dicit ibi Albericus, quod Syndicus potius eligendus est de vniuersitate, quam alius. Facit dictum Ciceronis *in libr. de amicitia.* Potiores, inquit, sunt ciues, quam peregrini. Vnde inquilinus probri, vel odii causa, quis appellatur, quasi domum propriam non habeat. Vnde Salustius, M. Tullius inquilinus, ciuis vrbis Romæ: ideo dicit text. *in dict. l.2.* potius eligendos esse Prætores, qui habent larem in vrbe, quam illi, qui sunt de prouinciis, vt facit etiam text. *in cap. in nomine domini. 23. dist.* ideo, vt dicit F. Patritius *in lib. de institutione Reipublicæ. lib. 3 titu.* 2. quæri solet à nonnullis, an omnes magistratus inter ciues distribuendi sint, an aliqui peregrinis tradendi. Et, vt ait, placet quibusdam, magistratus omnes, qui iuri dicendo præsunt, quique ditionem aliquam in sontes exercent, peregrinos esse dicunt: namque simultates, inimicitias atque odia inter ciues oriri, cum ciuis in ciuem suum animaduertit. Alia autem ex parte, longe faciliores esse, ad gratiam clementiamque proniores ciues inter se, quam si res peregrinis agatur. Qua quidem ratione adducti plerique Italiæ populi, eiusmodi magistratus aliunde accersere consueuerunt, & his assentit *l. fi. C. de crimine sacril. & l. 3.* quæ incipit, *nullus. C. de diuersis officiis, & apparito. iudic. lib.* 12. & de hoc alias fuerunt ordinationes Regię, scilicet, Phil. Pulchri, & Caroli V. Regum Francię, de quibus per G. Bened *in sua repet. ca. Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. nu.* 1050. *vsque ad num.* 1052. *extra de testam.* Vbi scribit rationem, quare beneficia originariis sint cōferenda, & non officia secularia. Quoniam, vt ait, officium seculare dari non debet illi, qui est de loco oriundus propter notitiam, & familiaritatem, quas habet seu habere præsumitur cum illis de loco, & compatriotis suis, quibus forte nimis faueret, aut odio contra aliquos ex æquali, vel inæquali conuersatione concepto: inter partes fit aliquando, & sæpe inuidia, ac dignitatis contemptio, *l. obseruandum. circa initium, ff. de officio præsidis.* Ea lege[illegible] rent contra iustitiam, quam fauores, & od[illegible] multum turbant, & interdum iudicia pen[illegible] tunt, & suffocant. *c. pen. ibi; de terra vxoris [illegible] oriundis. extra, vt lite non contest.* Ideo vt dic[illegible] fuit ordinatio Phil. Pulchri, qui prohib[illegible] quem præfici in Senescallum, Præpositu[illegible] Iudicem, Vicarium, aut Balliuum in loco, [illegible] de oriundus dicitur.

Veruntamen, idem Franciscus Patri[illegible] inclinans ad contrariam opinionē dicit, q[illegible] longe melius ciues imperabunt, quam p[illegible] grini, quod dicit esse manifestum, & noto[illegible] um ex experientia, non solum apud Rom[illegible] nos, Carthaginenses, Athenienses, Lacedæ[illegible] monios, aliosque complures, qui magistratus omnes suis ciuibus tradiderunt: imo ex inclyta Venetorum Repub. in qua, peregrinis nul[illegible] lus est locus, & tamen nec iustitia, nec [illegible] tas deest, & ex eiusmodi iudiciis, nullæ [illegible] diæ, nullæ seditiones, nullæque inimicitiæ [illegible] riuntur. Et vnum de illa Republica re[illegible] quod nunquam alibi se lectitasse aut vid[illegible] meminerit, quod ordo ciuitatis, qui à pri[illegible] conditoribus constitutus fuit, semper ma[illegible] & nunquam mutatus est. Hi namque, qui [illegible] vrbem ædificauerunt, inter se suosque ma[illegible] stratus diuiserunt, quasi præmium laborum suorum, & hanc hæreditatem posteris [illegible] querunt, vt aduenam, colonum, peregrinum inquilinumque ad magistratus admitter[illegible] nullum, & ita antea obseruatum est, iam p[illegible] annis mille. Quocirca posteri illorum, [illegible] vrbem ædificarunt, semper Reipublicæ p[illegible] fuerunt, & Senatores, Patritii, ac Nobiles [illegible] pellati sunt: reliqui autē omnes Plebeii. Pl[illegible] mum tamen, vt ait, valet consuetudo, a[illegible] difficile est recedere. Sed si ab initio co[illegible] tuatur, tutius ciues, quam peregrini imp[illegible] bunt.

Nam etiam vt habetur 3. *Politic.* Non in[illegible] colæ, qui ciuitatem, & patriam incolere c[illegible] perunt, honoribus ciuitatis non participa[illegible] sed antiqui, qui maiores patriæ nouerunt, sunt illis præferendi. Moderni vero, maxime p[illegible]

...tus extranei postponendi, coram quib. non ...agendum consilium: quia scribitur, *Eccles.* Coram extraneo ne facias consilium. Ne... enim, quid pariet. Facit text. *in Authen. de ...llat. § sed neque prouinciarum iudices. colla. 9.* ...Imperator possessores exprimit, eosque ...petit, non autem habitatores simplices: de ...ibus mentionem antea fecerat. Cum ho...ibus profecto communionis alienæ, nul...um fas est inire certamen. 24. q. 3. *c. cum quib. ...in fin.*

Facit, quod dicit Zenzelinus *in extrauag. ...an. 22. incip. execrabilis. ibi; in diuersorum Re...orum partibus.* quod contra promotionem, ...æ fieret ad dignitatem vnius regni, de Re...icola alterius regni, admitteretur exceptio ...mini temporalis, si promouendum habe... suspectum de proditione terræ suæ: vel cō...rum, & secretorum suorum. argumen. *l. si ...liquid. §. transfugæ. ff. de pœnis. l. omne. §. ...atores. ff. de re milit. cap. petitio. de iureiur.* ...tant Innocent. Hostiens. Abbas, Aretin. ...Fel. *in cap. super his de accusatio.* Idem Ab... post gloss. *in cap. ex parte. de testib. & in ca. ...od sicut, & in ca. 1. & in ca. cum inter vniuer...* & melius *in c. cum terra. de electio.* Et est ra...; quia alicui non conuenit scrutari arcana Regni alieni. *l. mercatores. C. de commerciis & mercat.*

Peregrini enim & incolæ officium est, prę...ter negocium suum agere nihil, de alio inqui...rere, minimeque esse in aliena Republ. curio...sum. *c. leges. 3. q. 6.* & ait Cicer. *li. 1. offic.* Vnde vt ...amicos quęrat, laborare curat. *Gen. 19* & Luc. ...Penna *in leg. quisquis. Cod. de omni agro de...serto lib. 11.* vbi tractat prædictam, quæst. Fran...cisci Patritii. Et illam decidendo assentit o...pinioni illius, quod originarii sunt præferen...di. Peregrini vero non se debent de Repu...blica ciuitatis intromittere; cum certum sit, oriundos à patria, potius mores Regionis sci...re, quam extraneos. *cap. quosdam. & ca. quan...to. de præsumpt.* Vnde Terentius *in Eunucho.* Sola (inquit) sum, habeo neminem hic, ne...que amicum, neque cognatum, quamobrem alios cupio parare amicos beneficio meo. Id amabo adiuua me, quod facilius fiat: propter quod à vero facilius in consilio deuiabit: quæ pericula in originariis, & antiquis habitatoribus, non præsumuntur. Auspiciis enim patritiis, non alienigenis, Rempublicam administrare oportere, antiqui iudicabant. Dicit Valerius *lib. 1. titu. de auspiciis. in princip.* Cum originarii sint potius in bonis opulenti, & diuitiarum pleni. Pariter olim non præsumebantur in exteris, vbi officia temporalia erant; cum tunc breui tempore, quo officium duraturum erat, magna familiaritas contrahi non posset, imo nec appeti. Hactenus G. Benedicti *in loco ante allega.* quæ excerpsit à Luca de Penna *in dict. l. quisquis.* Qui post eum dicit attendendum esse, quòd, donec ex antiquis bonus habetur, ex nouis non assumatur: quia maior bonitas noui, antiquis non debet præiudicium afferre. Vnde præceptum fuerat Moysi *Deuteron. 17.* Regem constituere de numero fratrum. Non (inquit) poteris alterius gentis hominem Regem facere, qui non sit frater tuus, hoc est, de tua patria, seu gente natus. Et ibi per eundem G. Benedicti pulchra alia vide de literis naturalitatis, quæ conceduntur à Rege nostro extraneis: quoniam alias non possent in Regno habere hæredes ex testato, vel ab intestato. Et ex his etiam videmus hodie in Regno esse consuetudinē: vt in officiis secularibus originarii, & patriotæ potius admittantur, sublatis illis antiquis constitutionibus, & ordinationibus Regum, & in hoc operatur consuetudo, vt dicit Cæpolla *in tractatu de Imperatore militum eligendo. in versic. propter nationem.* vbi de istis, *in fin.*

Etiam de iure Canonico beneficia sunt conferenda originariis indigenis, & oriundis de loco seu Regno, aut diœcesi, vbi sunt sita. Faciunt notata *in ca. si proponente. in gloss. fi. extra de rescript.* & text. *in l. in ecclesiis. Cod. de Episc. & cler.* Quæ vult, quod ad ecclesias eligantur potius illi, qui sunt ex Vico, in quo sunt possessiones Beneficii, quam alii, & dicit ibi Bald. quod vbi in Ecclesia reperiuntur idonei ad promouendum, illi debent promoueri de ipsa, & non aliunde, & idem dicit ipse Bald. & Alberic. *in l. diuus. ff. de tutel. & curato. datis ab*

his Idem not.gloſſ.vni.&Dd.*in l.plane.ff.quod cuiuſque Vniuerſit.nomine.* Et idem tenet glo. *in c.cum inter Canonicos. in verb. ad Eccleſiam alienam.extra de electio.* Et idem tenet Cæpoll. *in tract. de Imperatore militum eligendo in dict. verb.propter nationem.in fine,ib.; ſed etiam ſi eſſent.* Idem etiam tenet Rochus de Curte *in ſuo tract.de iure patronatus.in verb.honorificum.in 21.colum.* dixi *in præceden.par.in 32.conſid.ver. licet enim oriundi.* Idem tenet Barb.*in dict.ca.ſi proponente, & conſil.o ſuo 23. incip. vbi ſcripſit Propheta optimus. in 1.vol.col.7.* vbi dicit, quod ſi Imperator, beneficii in ſua gratia non faciat mentionem de loco, vnde eſt oriundus, talis gratia eſt ſubreptitia: quia Papa non intendit prouidere extraneo, ſed vnicuique in patria ſua. Imo tenet ibi Barb. quod huiuſmodi prouiſio eſt nulla contra Bald. quos videas, cum caſus euenerit; quia eſt caſus quotidianus, qui euenit mihi conſulendo in caſu, in quo extraneus, ſeu alienigena, à Regno, impetrauit mandatum Apoſtolicum in vim concordatorum, non facta mentione, quod non erat de Regno, tenui ex dictis per Barba.*in eo loco*, huiuſmodi mandatum non habere locum in loco, vbi habent locum dicta concordata, cum ipſa & contenta in eis ſint data Regi, & Regno in priuilegium pro incolis Regni, & non extraneis, qui non ſunt de Regno, & ſcripſi ample in commentariis dictorum concordatorum. Et è noſtris aliquid de materia tractãt Coſmas Guymier *in ſuis comment.in verb. exterorum fol.mihi 10.* & poſt eum Ioan. de Selua *in ſuo tract.de Beneficio in 3.par.in 26.quæſt.* Et maxime; quia Rex Franciæ habet priuilegium, quod alienus clericus nõ Regnicola, ſine eius permiſſione, & literis naturalitatis, nõ poſſit beneficiari in ſuo Regno. vt per eoſdem *in locis ante alleg.*

Vigeſimatertia conſideratio; Inter omnes cuiuſcunque ſtatus laudabiliores ſunt, qui pulchriora nomina habent: quoniam honor, & decus eſt, habere pulchrum nomen. Hinc dicit Ioan. And.*in ca.cum ſecundum Apoſtolum.de præbend.& in ca.1.de depoſito.* vxorem ſuam Milanciam dixiſſe, quod ſi pulchra nomina venderentur, caro eſſet precio emenda, vt dixi ſupra *in 1.part.10.conſider.* & refert Panor. & alii Doctores *in procæ.decretalium.* Et laudabile eſt habere pulchrum nomẽ. Panor. *in c.1.colum.penult.in initio.de iudic.* Ideo pulchra nomina imponenda ſunt filiis. Et bona præſumptio oritur ex bono nomine, & quandoque ſiniſtra ex prauo, & turpi nomine oritur. Faciunt tex. & notata *in l.facta.§.ſi dicta. ff.ad Trebell. in procem.ſexti.in verb.Bonifac.* & *in procæ.decretalium.in verb.Ioannes.* & plura adhæc ſcribit G.Bened.*in ſua repe.c.Raynutius de teſtam. verb.Raynutius de Cler.nu.52.& 53.* Quia à nomine & cognomine, multoties ſumitur argumentum. De quo plene per Fel. *in procæ.decretalium.* Et ſic vnuſquiſque curare debet, & laborare diligenter de bono nomine habendo. Cum multo melius ſit nomen habere bonum, quam diuitias multas. *Prou. 22.* Nobis enim neceſſaria vita noſtra, aliis fama noſtra. *in c.non ſunt audiend.11 q.3.* & qui negligit famam crudelis eſt. *tex.* Auguſtini *in ca.nolo.verſ.duæ res.12.q.1.* Bona autem fama impinguat oſſa. *Eccleſ.30.* hoc eſt, augmentat virtutes, in quibus robur hominis interioris conſiſtit; ſicut in oſſibus conſiſtit robur hominis exterioris. vt ibi declarat Nicol.de Lyra, de quo hic infra *in 28.conſid.*

Quo etiam clare oſtendit P.Scipio, virilis inſignis Romanus Conſul. de quo refert Valerius *lib.3 titu.de fiducia ſui.cap.5.* Quod cum fratrem ſuum de bene geſtis obtrectatum defenderet, dixit: Nam, cum Aphricam totam poteſtati veſtræ ſubiecerim, nihil ex ea, quod meum diceretur, præter cognomen retuli.

Etiam de Paulo Æmilio, poſt triumphum Macedonicum, *libr.4.titu.de abſtinentia & continentia.* Penates (inquit) ſuos nulla ex parte locupletiores fecit, præclare ſecum actum exiſtimans, quod ex illa victoria alii pecuniam; ipſe gloriam & memoriam nominis ſempiternam occupaſſet & reportaſſet. Et paulo poſt de Scipione Æmiliano dicitur. Itaque cum per ſocios, & exteras gentes iter faceret, non mancipia eius, ſed victoriæ numerabantur, nec quantum auri & argenti; ſed quantum amplitudinis, ſcilicet gloriæ.

ma, & nominis pondus secum ferret, æstimabatur.

Ex quibus constat, quod de bono nomine curandum est, adeo, quod Salicetus *in l.1. in princ. C. de Summ. trinit.* per illum text. parentes exhortatur, pulchra & honesta liberis imponere, & non turpia: quæ secundum eum quodammodo infamiam & dedecus important. Vna enim quæque res quemadmodum [illegible] debeat, ex ipso nomine apparet. *l. divus in princip. ff. de bonis damnat.* & ibi fit argumentatio ex nomine: & pro glo. facit quod legitur *Exod. 23.* cum Deus dixerit ad Moysen: Inuenisti gratiam coram me, & teipsum noui ex nomine. Faciunt quæ dicit Fely. *in d. cap. ... decretalium. colum. 6.* Hippolytus de Marsiliis *in l. 1. in initio. col. penul. ff. de quæstion.* ...s Giraldi *in cautelis suis, cautela 85. incip.* ... Caccialupus *in d. l. 1. col. 10. Codic. de* ... Simphorianus *in chronic. Sabellici* ... *nomine Franciscus.*

Bonum nomen facit, vt plus credatur illi quam habenti malum. Notatur *in ca. in nostra. extra de testibus.* Franciscus Niconitius *in ... cap. quoniam contra falsam. ibi; notat Abbas ... quinto num. 46.* & Ioannes Neuizan. *in sua ... nuptiali. fol. mihi 99.*

Vigesimaquarta consideratio; Inter exteros, & aduenas præferuntur, qui nõ sunt nationis infamatæ: quoniam, vt dicit text *in l. quod si nolit. §. qui mancipia vendunt, nationem cuiusq; in venditione pronunciare debent. Plerunque enim natio serui aut prouocat, aut deterret emptorem. Idcirco interest nostra scire nationem. Præsumptum etenim est, quosdam seruos bonos esse; quia nationis non sunt infamatæ, quosdam malos videri; quia [illegible] natione sunt, quæ magis infamis est. ff. de ædilit. edict.* Id etiam probatur ex Sacra Scriptura. *Ioan. 4.* vbi mulier Samaritana dicebat, se non esse dignã dare aquam Christo; quia Iudæus, & natio Samaritanorum erat probrata apud Iudæos. Ex quo etiam Iudæi exprobrauerunt Christo, quod esset Samaritanus, aut dæmonium haberet, vt habetur *in cap. nonne bene dicimus. extra de præsumpt.*

Et licet vnicuique propria Patria videtur maior, & præstantior alia. *l. fin. & ibi gl. C. si seruus export. ven.* Nam Patriæ est dulcis amor. *l. qui habebat. ff. de leg. 3.* vnde Virg.

Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arua.

Et illud Nasonis *ad Rufinum:*

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non sinit esse sui.

Et idem:

Dulcis amor Patriæ, quo non præstantius vllum.

Id efficit charitas Patriæ, qua plerique omnes tenemur: vt sua cuique Patria charissima atq; gratissima, dulcissimaque sit, vt patriam suam qualiscunque est, quisque laudet, & extollat, more Vlpiani *in l. 1. ff. de censib.* vt suam patriam miris laudibus commendat. Vnam tamen habet gratam, qua caret altera, opem. Et vnus laudat Rhodon, & alius Rhodopen. Alij autem alia pro mentis captu & arbitrio. Nobis sit satis ad rem, propria quarundã gentium Epitheta referre, vt scribit Tex. *in sua officina,* ex quibus aperta est diuersarum gentium differentia.

Apuleius, eruditos appellat Ægyptios, sicuti Iudæos superstitiosos. Nabathæos, mercatores. Fluxos vestibus Arsacidas. Frugum pauperes Scythas, odorum diuites, Arabas. Legimus Alexandrinos esse fallaces. Vopiscus scribit, Ægyptios esse ventosos, furibundos, iactantes, iniuriosos, auidosque nouarum rerum.

T. Liuius, perfidiam Pœnis, Cicero calliditatem, vt numerum Hispanis, robur Gallis, artes Græcis, Italis sensum; Romanis pietatem ascribunt.

Ioannes Picus Mirandula, ponebat in Hebræorum doctrina, mysteria & prodigia; in Græcorum disciplinis, ingenium; in Romana Academia, politiam.

Horatius vocat Britannos hospitibus feroces. Persas infidos.

Iulius maternus ad Mauortium Lollianũ scribens, quædam, inquit, Gentes ita à cœlo formatæ sunt, vt propria sint morum vnitate perspicuæ. Scythæ immanis feritatis crudelitate grassantur. Itali fiunt regali super nobilitate præfulgidi. Galli stolidi, leues Græci,

ci, auari Syri, Afri subdoli, acuti Siculi. Luxuriosi super Asiatici & voluntatibus occupati. Hispani elata iactātiæ animositate præpositi.

Blondus vocat Afros fraudulentos; Ligures duros; Campanos superbos.

Ex nostris vero, Christophorus Longolius Parisiēsis, *in oratione de laudibus diui Ludouici. & Francorum*: vocat Britones duros, vafros Normanos, religiosos Francos, industrios Flandros, mites Lotharingos, faciles Andegauos, bellicosos Vascones, Burgundos feroces, Picardos alacres, frugi Santones, atque Pictauos, Narbonenses fideles, fortes Auernos, Hanonios pertinaces, magnanimos Senones, versutos Cenomanos, militares Bituriges. Apostolus vero, ex testimonio Epimenidis Thebani sacerdotis refert *ad Titum* 1. quod Cretenses sint semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. Et scribitur *in c. dominus. in* 1. *q*. 1. Et de his & aliis *in sequ. part. in* 16. *consider.* dictum est. Et vnde ista procedant, inferius paulo post dicetur.

Aduerte tamen, quod extanei in multis priuilegiantur, & inter alia, quod in causis eorum est summarie procedendum: vt tenet Paris de Puteo *in tractat. de syndicatu. in verb. negligentia chart.* 72. allegat Andr. de Iser. *in proœm. constitutionū feudalium*, qui dicit hoc esse verum, maxime vbi causa est modica. *per Auth. nisi breues. Cod. de sent. ex periculo recit.* vel si sit causa, in qua plus expēditur, qui sit valor rei, vt si sit quæstio de equo, qui interim in hospitio satis comederet, vt dicit Bart. *in l.* 2. *ff. de re iudic.*

Et, vt reassumam, quod paulo ante omissum fuerat, facit; quoniam ex prima mores accipimus, & ex variis cœli locis aspectibusve, diuersæ ingenerantur morum contemperationes: vt dicit Hippocrates Cous *in lib. de aeribus cœli.* & Plato *in Timæo.* & Arist. *lib.* 7. *Polit. c.* 7. *& lib. Orbicularium quæstionum. lib.* 14. *cap.* 20. & ibi Petr. Aponensis, & Galenus *in lib. de substantia virtutum animalium. cap.* 9. & Auicen. *li.* 10. *Meta.* & Ci. *in oratione. quam de lege agraria scripsit, cōtra Seruilium Rutiliū.* & Plin. *lib.* 2. *c.* 80. & Lucanus *lib.* 8. & Vegetius *lib.* 1. *de re milit. c.* 2.

Huius etiam sententiæ sunt omnes Astronomi, istud astris ascribentes: vt Ptolemæ… 2. *quadripart.* Et ibi Hali eius interpres, & … bumasar *introductorii lib.* 3 & 5. & Firmi. Maternus *ad Mauortiū Lollianum lib. Astronom.* 1. *c.* 1. cuius verba hæc sunt: *Quædam gent… cælo ita formatæ sunt, &c.* vide reliqua ante.

In hanc sententiam scribunt, Herodo… in Calliope, & Plutarchus *in apophtheg.* q… cum montosa esset Persarum regio & asp… vellentq; propterea, regnante Cyro, cam… strem ac mollem capere, id quidem non p… sus est Cyrus, inquiens, & plantarum sem… & hominum mores, & ingenia region… quoq; similitudinem trahere: vnde form… tum est antiquum adagium: *Mores homin… vt plantæ, ad Regionis habitum respondent.*

Vnde inferri posset, quod cum terra Burgundiæ meliora vina & subtiliora producat, quam reperiantur in tota Gallia, vt seq. … *in* 84. *consid.* scripsi. Ita etiam indigen… ingenia conformia habere debet.

Ex quo bene facit text. ante allegatus … *mancipia.* Ex quo not. gloss. *in Authent. de … uerendariis. in verb. ex patribus. coll.* 2. q… ratione Patriæ quis præsumitur bonus … malus. facit text. *in cap. quando* 24. *distin.* … *c. constitutus. extra de purgati. canon.* vbi … tur cōsideratio ad Patriam alicuius ord… di, & cuius nationis sit: vt inde sciatur, qu… bus moribus sit imbutus. Et sicut præsum… pro aliqua ratione Patriæ & aliquando … sumitur contra aliquem ratione Patriæ … text. *in c. Afros* 89. *dist.* & ibi gloss. … & Ar… (qui adducit dictum Firmici Materni, … allegat. tacito autore) & Bald. *in l. dua…* 10. *vers.* 8 *modo. C. qui accusa. non poss.* … etiam dictum Bar. *in tractat. de Guelphis & Gibellinis. col.* 4. quod de iure quis præs… tur esse eius affectionis, qualis est eius Patr… Est enim præceptum iurisgentium, vt pa… pareamus, *l. veluti ff. de iust. & iur.* quod … singularizat Barb. *consi.* 34. *incip. præclare op… mus dicit, col.* 18. *lib.* 2. & alibi commendat… *rep. c. Rayn. col.* 3. & 88. *de testa.* & Fr. Curt…

princip.statuto seu consuet.versic.quia quilibet. colum.4.

Adduci possent multa, quæ faciunt ad hæc ...pta; per Barth. Cæpol. *in suo tractat. de im... militum eligendo. versic. propter nationem. ... in tractat. de simulat. contract. in 21 præsum...one & in suo libello de vita & modo viuendi ... studio.* Et quod Albertus de Gandino *in ... tractat. maleficiorum. in titul. vnde, aut quo loco ... fama procedere. in princip.* quod fama vel ...famia potest ex loco, maxime originis pro...cedere: cum quis à natura, & origine propria ...præsumatur esse bonus, vel malus. per *dict. §. ... mancipia.*

Et huius rei aliæ quoque rationes vltra ...astrorum deduci possent: tum ex eo, qd[r] ...dam Nationes præ cæteris multa virorũ ...menta subministrant. Nam quid aliud ...anos luxu ac libidine affluentes reddi...dit ...m terra ipsa omnium, quæ libido lu...xusque expostulat, feracissima, quæ & inui...ctum armis Hannibalem (vt ait Valerius) il...lecebris suis complexa, vincendum Romano ...militi tribuit? Illa enim vigilantissimum Du...cem, illa exercitum acerrimum, dapibus lar...gis, abundanti vino, vnguentorum fragantia, ...veneris vsu lasciuiore ad somnum, & delicias ...euocauit, ac tum demum fracta & contusa ...Punica feritas. Nihil est profecto, quod ma...gis homines molles reddat quam rerum co...pia. Hinc Arabes à Virg. *lib. 1. Georg.* molles ...dicti sunt:

India mittit ebur, molles sua thura Sa-
bæi.

...quæ omnium regionum sit fertilissima Arabia. Deinde sunt sui cuique patriæ pecu...liares mores: vnaquæque enim prouincia seu ...patria suo sensu abundat. vt ait Hiero. ad Lu...cinum, *in c. vtinam. 76. dist. & in c. certificari. extra de sepult* & dicit Quinti. Gentibus pro...prii mores sunt. Nec idem in Barbaro Ro...mano Græco probabile est, & ciuitatum etiã ...leges instituta ac opiniones habent differen...tes, ob idque scribit argumenta à natione su...mi. Et scribitur *in can. omnes. 1 dist.* aliæ aliis ...gentibus leges placent. Vnde ortum est vetus ...Græcorum prouerbium, *Lex & Regio.*

VIgesimaquinta consideratio; Inter ciues & plebeios eiusdem qualitatis honorabiliores sunt, ac præferri debent, qui ex honestis, & probis parentibus orti sunt, & progeniti vt supra dixi *in 2. par. in 24. consid* vbi scripsi, mulieres ortas ex bonis parentibus, esse laudandas, potissimum si ex bona matre, proba, & pudica. Et idem de filiis dicendum. Mouebar ratione sequenti. Nam licet sua cuique mens sit, tamen pleræq; sunt animi vires, quæ simul cum corpore à parentibus transfundũtur in filios prout ample ibi deductum est. Et de filiis facit gloss. *in verb. non infamatæ. in l. quod si nolit. § qui mancipia ff. de ædil. edict. & in l. quisquis. §. 1. in verb. in quibus. C. ad leg. Iuliam maiestat.* in quibus notatur. Sæpe solet similis filius esse patri, & etiam *in ca. venerabilem. § eos. in verb. progenitores. extra de electio.* & ibi Panorm. *colum. 4.* facit text. *in Authent. de referendariis sacri Palatii. § penult.* & ibi gl. *in verb. ex partibus. colum 2. & in cap. 1. 61. distinct.* & ibi glos. 1. quæ dicit hanc vnam esse causam, quare filii presbyterorum non promoueantur ad sacros ordines. text. *in c. si quis. ibi; filii vero eius. & c. 6. q. 1* & ibi gloss. *in verbo, metiuntur.* quæ addit ad versiculum præcedentem. Et sequitur leuiter filia matris iter. & *in cap. vlt. in fin. de consecr. dist. vlt. & in capit. 2. super ver. defect. de filiis presbyter. in 6.* quæ & illud quoque dicit; hac, inter alias duas rationes spurios sacris non initiari. Et facit quod voluit glo. *in verb. domum. in l. cum vnus. § 1 ff. de alimen. & ciba. lega.* & Cyn. *in l. 1. in bonæ fidei. in 7. qu. C. de iureiur.* & Bald *in l. 1. ad fin. Cod. de locat. & in leg. si quos in fin.* ibi Angel *C. de captiuis.* & Fran. de Aret. *in l. iubemus. in fin. C. de aduoc. diuers. iud.* Vnde scribitur *Sapien. 3.* de impiis, & iis, qui sapientiã abiiciunt. Nequissimi filii eorum, quasi nequissimorum nequissimi sunt etiam filii. & facit dictum Esdr. *lib 4. cap. 9.* Qualis ager, talia & semina; & quales flores, tales & tincturæ; qualis operator, talis & creatio; & qualis agricola, talis & cultura. atque *Matth. 7.* & *Luc. 6.* scribitur: Non potest arbor mala bonos fructus facere. Neque arbor bona malos fructus proferre. Cuius sententiæ

initium refert gloss. *in verb. non infamatæ. in d. §. qui mancipia.* Et eleganti similitudine insinuat Theologus, dum ait in verbis transpositis:

> *Non etenim è squilla rosa nascitur, aut hyacinthus:*
> *Sed neque ab ancilla filius ingenuus.*

Et sub simili forma Horatius *libr. carminum* 4. *Ode* 4.

> *Fortes creantur fortibus & bonis,*
> *Est in iuuencis, est in equis patrum*
> *Virtus, neque imbellem feroces*
> *Progenerant aquilæ columbam.*

Et veridice huiusmodi sententiam, tanquam prouerbio celebrem, extulit Euripides, verbis tamen translatis:

> *Heus heus, vt illi dictitant recte, probum*
> *Patre ab improbo non posse nasci filium.*

Et Aristot. *Polit.* 1. *cap.* 4. ex quorundam sententia ait: Sicut ex hominibus hominem, & ex bestia bestiam: sic ex bonis bonum non generari. *& lib.* 3. *cap.* 8. Consentaneum est (inquit) ex melioribus ortos esse meliores. Et iterum in præceptis Rhetorices, de causis ciuilibus: Nemini est obscurum, qui ex bonis clarisque parentibus nati sunt, eos consentanee fieri suis maioribus non dissimiles. Et Cicero *pro Roscio Comœdo.* Nemo ex improbo patre probum filium nasci posse æstimaret. Et Quintil. *lib.* 5. *de arg.* scribit, argumenta sæpe à persona esse ducenda. Nam similes parentibus ac maioribus suis filii plerunque creduntur, & nonnunquam ad honeste turpiterq; viuendũ, inde causæ fluunt. Diogenes Cynicorum Princeps, cum ebriũ in foro vidisset: illius (inquit) pater ebrius fuit. Autor Laertius, in quam sententiã Martialis miratur, quod filia ebriosi potaret aquam: dum ait *libr.* 6. *Epigram. ad Catullum,* Miror, quod Bassi filia potat aquam.

Sunt & ad rem multa antiquis celebrata prouerbia, quale istud est: *Mali corui malum ouum.* Cuius meminit Gellius *lib.* 5. *cap.* 10. Et istud Homericum *libr. Odyssea* 19. & iterum *Iliad.* 22.

> *E quercu, è saxis prognatus.*

Vnde & illud Virg. *lib.* 8. *Æneid.*

> *Gensq; virum truncis, & duro robore nata.*

Item illud Quintil. Generosioris arbor[is] statim planta cum fructu, & plura alia [...] genus.

Ex quibus illud procedit, vt præsuma[tur] filius esse eiusdem voluntatis & effectus c[um] patre, *l. si operarum iudicio. ff. de ope. lib.* Et [...] dicit per illum text. Bald. *in l. liberti. colu.* [...] *Op.* 3. *C. eod. tit.* per Dd. *in d. l. quisquis. C.* [...] *Iul. maiest.* Propterea Alber. de Gandin[o] *tract. maleficiorum. tit. de præsumpt. & in*[...] *dubitatis. colu.* 4. *vers. Præsumptio enim* [...] *est.* Monetq; vt parentum eius, qui accu[satur] mores conspiciantur, vt proinde etiam [...] mus, quibus sit accusatus moribus. Nam [...] bonos habuit parentes, bonus; qui ma[los] malus præsumitur, vt pluribus iuribus hic [...] te allegatis comprobatum est. Et pulchre d[i]cit Ange. *in l. si fugitiui. C. de seruis fug.* quod ex eo quis præsumitur transiuisse ad hostes, quod natus est ex progenie eo nomine [...] mata. Et sequitur Barbat. *consil.* 33. *incip.* [...] *clare optimus. colum.* 8. *lib.* 3. Et Ioan. N[...] *inter consilia Alberti Bruni, consi.* 7. *incip.* [...] *concesserunt. col.* 10. Hæc Tiraquellus in [...] *gibus connubialibus, ante legem septimam.*

VIgesimasexta consideratio; Interpo[...] lares siue plebeios ciuitatis præferun[tur] [...] bent Primates: qui inter reliquos maioris po[...] testatis vel dignitatis habentur: vt not. Luc. de Pen. *in rub. de Alexandriæ primatib. lib.* [...] *C. & in l. quinque summates. C. de decurion.* *lib.* 10. Facit quod dicitur de Christo M[...] 7. *in fin.* Erat enim docens eos, sicut pot[esta]tem habens. Et de his, qui habent aliqu[am] [...] autoritatem inter alios, quod sint præfere[ndi] & honorandi: scribit ample Cæpoll. *in tract.* *de Imperatore militum eligendo. vers. autori*[ta]*tis.* Et dixi *in* 1. *part. in* 31. *consid.* vt sunt No[bi]les & Burgenses, vt dicit Ioan. Montaign[e] *suo tract. de autoritate magni Concilii,* alle[gans] *capi.* 2. *extra quod metus causa. & ca. propo*[...] *de clerico excomm. ministrante. & c. literas* [...] *præsumpt.* Et Luc. de Penn. *in l. quicunque. C. de* *fundis. rei priuatæ. lib* 11. Et ibi declarat, vnde dicantur Burgenses, scilicet, à Burgis. Sed [...] ter accipiuntur in Gallia, quia est quædam p[...] emiñen[...]

...minentia inter plebeios, quæ quibusdam ac- ...quiritur ex sua declaratione: cum se declaret ...urgensem Regis. Et tales soluunt certum ...ud Regi, pro huiusmodi iure & præeminē- ...a. Et ex hoc etiam multa priuilegia conse- ...untur: sed cum non sint apud nos, non in- ...o. Aliqui vero fiunt ex antiquitate domus, ...m antiquiores dicantur Burgenses. Reli- ...qui vero tantum ciues vel habitatores. Et hu- ...smodi Burgenses cæteris ciuibus præponū- ...r, vt hicante *in* 11. *consid.* dixi. Et an in po- ...ntia sit collocata felicitas, seu an potentia ...ummum honum, vide Beroaldum *in suo* ...*re de felicitate.*

Vigesimaseptima consideratio; Diuites præferuntur cæteris in honoribus, vt ha- ...*in l. honor. §. de honorib. ff. de munerib. &* ...*ib.* Cum de honoribus siue muneribus ...dis, facultates quoque an sufficere one- ...cto possint, considerandum est. text. ...*ertas. & ibi. gloss. ff. de excus. tut. & in* ...*l. ad subeunda. & ibi gloss. ad hoc clarior: ibi: vel* ...*est dici. C. de decurio. lib.* 10. & notat gloss. *in* ...*r. Cod. quemadmodum ciuilia munera. ibi:* ...*to facultates. & ibi: facultas vt sit sufficiens.* ...*d. lib. & dixi supra in* 1. *part. in* 44. *consid.* ra- ...est; quia etiam diuites sunt fideliores. vn- de Iuuenalis l.1. Sat.3.

Quantum quisq; sua nummorum seruat in arca,
Tantum habet & fidei.

Et potius obseruant pacta quam paupe- ...es: quoniam, vt ait philosophus, pauperes & ...cito flexibiles fiunt; & probat text. *in* ...*l. ... princ. ibi; & an locuples vel gens sit, vt lucri causa quid facile admittat. ff. de testib.* Et pro- pter paupertatem quandoque quis est suspe- ...*ctus. l. suspectus. & l. suspectum. ff. de suspectis tu-* ...*t.* vnde Lucas de Pen. notat *in l. fin. colum.* 2. *C. de spectaculis. lib* 11. etiam per illum textum; quod quis ob timorem paupertatis de facili peccare præsumitur. vide eum ibi, quia plura ad hoc allegat. Salustius *in Catilinaria*: Sem- per in ciuitate, quibus opes nullæ sunt, bonis inuident, malos extollunt, vetera oderunt, noua exoptant, & odio suarum rerum omnia mutari student. Ergo diuites sunt præpo- nendi; cum etiā magis credatur diuiti, quam pauperi, text. *in Authent. de testibus. § sancimus. ibi; aut diuitiarum. iuncta gloss. in eodem verb. coll.* 7. & probatur *in l. spadonem. §. fin. ff. de excusat. tut.* vbi dicit text. Iam autem & qui modici patrimonii factus est tutor, affe- ctasse videtur: & ideo suspectus efficitur, *l. scire oportet. §. si. ff. de tuto. & cur. datis ab his.* Ad quod optime facit, quod notat Speculat. *tit. de testib. §.* 1. *circa princip. ibi; quarto fallit.* Et dicit Ioan. de Plat. *in l. ne quis. C. de dignit. lib.* 12. Debent enim diuites, contra quos nō est turpis suspicio lucri, & qui possunt debi- tum honorem dignitati impendere, eligi ad honores & dignitates, *dict. l. ad subeunda.* Nam etiam cæteris paribus sunt diuites pau- peribus digniores, *d. l.* 3. *in princip. ff. de testib.* Et hæc per plura alia comprobantur per Cæ- pollam *in suo tractatu de imperatore militum eligendo. in verb. diuitis.* vbi ponuntur multa priuilegia diuitum, & quæ diuitibus conce- duntur.

In hanc sententiam scribit plura Philipp. Beroaldus *in suo opere de felicitate*, vbi quærit, an diuitiæ sint filiæ honorum. Et dixi *in sequ. part. in* 54. *consid.* & ante *in* 6. *part. in* 22. *consi.* vbi scripsi, nobilitatem causari ex diuitiis sal- tem antiquis. Et diuitum & potentum lau- dabilia & vituperabilia ponit Luc. de Pen. *in l.* 1. *C. vt rusticani ad nullum obseq. deuocentur. col.* 2. *&* 3. *lib.* 11. vbi refert post Philosophum 2. *Rhetoricorum.* Quod quædam mulier in- terrogata, vtrum melius foret, hominem di- uitem esse, quam sapiētem; respondit, quod sæpius videbat sapientes frequentare ianuas diuitum, quam diuites ianuas sapientum. Et in quibus casibus sit melior conditio pau- pertatis, & in quibus deterior, recenset idem Lucas *in l. fin. Cod. de his, qui nu. liber. excus. meruerunt. eod. lib.* 10. vbi enumerat 44. pri- uilegia paupertatis, & 17. incommoda ipsius. Et de priuilegiis paupertatis vide remissiones per Cæpollam *in loco ante citato.* De quibus etiam per Bernhard. de Bust. *in* 2. *part. sui Rosarii. serm.* 30. post Ioan. de Indagine, qui li- brum vnum scripsit de laude paupertatis, qui incipit: *Beati pauperes.* Et recurre ad Bartol.

in l.illicitas. §.*fin.ff.de off.præsidis.* Et Ioan.de Turrecr.*in c.pauper.*11.*q.*3.vbi octo priuilegia paupertatis refert, & per Doctor. *in l.si quis ad declinandam.C.de Episc.& cler.* Et dixi ante *in 9.part.in 32.consid.* quod milites laudantur ex paupertate. Et multa hic possent accumulari in laudem paupertatis contra diuites: sed quia parum faceret ad propositum, non amplius immorandum est.

VIgesimaoctaua consideratio; Honestus præferendus est inhonesto & infami. Et habens bonam famam, anteponitur infami, argum.text. *in l.1.in princip.ibi; Et an honestæ & inculpatæ vitæ, an vero quis notatus, & reprehensibilis.* & iterum ibi; *vel propter personam, à qua fertur, quod honesta sit. ff.de testib. & in Auth.eod.de testib.* §.*sancimus.ibi; bonæ opinionis esse oportet.* & iterum ibi; *quia inculpabilis atq; moderata vita est, coll.7.& c.1. ibi; absq; vlla infam. extra de except.& ca.testes.2. q.7.& ca.super eo.*§.1.*ibi; vbi vir superior est diuitiis, & nobilitate, potentia vel honore, extra de testib.* & Luc. de Penn. *in l.2.C.de dignit.libr.* 12.& per eundem ibi *in rub.col.& hoc est; quia bona fama est multum extollenda.* Ideo dicit Bernar.de Bust *in ser.31 in 2.par.sui Rosarii: in litera S.* quod bona fama omnibus rebus est præponenda, quam omnes appetunt, maxime Poetæ, vnde Ouid.*in 3.de arte amandi* ait:

Quid petitur sacris, nisi tantum fama Poetis?
Hoc votum nostri summa laboris habet.

Et iterum idem *ibi:*

Sed fama vigilare iuuat, quis nosset Homerũ,
Illius æternum si latuisset opus?

Per bonam enim famam homo viuit in æternum, text.& ibi notatur *in* §.*filii autem.ibi; Hi enim, qui pro Republica. Instit. de excus.tut. & l.qua actione* §. *quis in colluctatione.ff.ad leg. Aquil.* vnde scribitur *Eccl.*30. Lux oculorum lætificat animam: Bona fama impinguat ossa. De quo dicto vide hic ante *in 23.consid.* Et idem sapiens *Eccl* 41. Curam habet de bono nomine; bonum autem nomen permanebit in æuum, atq; idipsum magis permanebit tibi, quam mille thesauri magni & preciosi: & quod cura sit habenda de bona fama. text. *in clem.exiui.* §.*cæterum.in fin.* & Cardi.*de verb. signific.c.1.*§.*ad exhibendum.extra de sacra vnctione.* Et ait Iaco. Beneuentanus *libr.2.* Ille beatus erit, cui bona fama viget. Et quæ quidem bona fama est nobis necessaria propter alios.1.*ad Timot.*3.*& c.non sunt audiendi.*11.*q.*[illegible] *ca.nolo.*12.*q.*1.*& c.iubemus.de consecrat.dist.* [illegible] cum aliis allegatis per Luc.de Pen.*in d.l.2.* [illegible] 4.*C.de dignitatib.lib.*12. Et probatur hæc consideratio ex dictis per Luc. de Penn. ibi, [illegible] modo. Honor namque dignitatis hone[illegible] homines. Nam illa sunt honesta, in qu[illegible] sunt præmium & honor, vt dicit Aristot[illegible] 1.*Rhetoricorum.* sed è cõuerso maculatur [illegible] gnitas, cum honor tribuitur inhoneste [illegible] *C.si seruus ad decurionatum aspirauerit* [illegible] 10. vnde Aristoteles 4.*Ethicor.* inquit, [illegible] solus bonus est honorandus. Itaque hon[illegible] non debet tribui vilibus & indignis, [illegible] Salustius *in Catilina.* Quinimo solum hone[illegible] sti ad administrationem sunt dirigendi, [illegible] *Auth.vt iudices sine quoquo suffragio.*§.[illegible] *tem.ver.ideoq; licebit.coll.*2. Ergo ex his [illegible] tur, quod si sint simul honesti & inhon[illegible] honesti veniunt præferendi. Et sic artis [illegible] honestioris artis præponi debent exerc[illegible] bus artem vilem & inhonestam. Qui[illegible] dicantur inhonesti, & qui sint exercentes [illegible] tes viles, scribit Fr. Patritius *lib.*11.*de instit. Reipublicæ.tit.*8. Et Luc.de Penn.*in l.ma*[illegible] *marum. Cod. de excusatio.muner.* vbi [illegible] quod omnes mercenarii, quorum opera [illegible] duntur, non quorum artes, sunt sordidi [illegible] tem etiam, qui mercantur à mercatoribus [illegible] quod statim vendant. Nihil enim profici[illegible] nisi admodum mentiantur, vt scribit Cic[illegible] 1.*Officiorum.cap:*57. Nam etiam, vt [illegible] mum, mercatores sunt mendaces. 88.*dist.* [illegible] *eiiciens.& c.seq.* Lu.de Pen.*in l.2.*[illegible] *de* [illegible] *lib.*10. Item mercatura, si tenuis est, sordida [illegible] est: vt infra *ista par.in 45.consi.* Possunt [illegible] viles censeri, qui huiusmodi mercimon[illegible] præsunt: argum.*l.humilem.C.de nupt.* & [illegible] *C.negotiatores ne militent.lib.*12. *& l.ne* [illegible] *C.de dignitatib.eo.libr.* Potissime, si vten[illegible] vendunt, hoc est, esculenta, & poculenta, [illegible] *l.eos.in prin.ff.de decur.* Et hic tricoli Bononi[illegible] dicuntur, vt *in l.2.gl.vlt.ff.de nundinis.* vbi C[illegible]

...stratus ait: Denique summæ prudentiæ, & ...toritatis apud Græcos Plato, cum institue... quemadmodum ciuitas bene & beate ha... ...ari possit: inprimis illos negotiatores ne... ...ssarios dixit. Apud nos vero regretarii. Ne... ...tiantur enim, & emunt insimul à rusticis, ...reuendunt minutatim, seu ociose distri... ...unt ciuibus: ita Lucas *in d.l.maximarum.* ...etiam ait, quod sæpe tales mulctantur, ...quia precio statuto non vendũt, aut quia ...rupta vendunt: ex quibus mulctari pos... ...*l.2.C. de conditis in publicis horreis, lib.* 11. ...ltra, quæ sint artes viles: vide plures re... ...siones per Cæpoll. *in tract de imperat. mil.* ...*endo. in verb. nobilitatis. in* 18. *opin.* de qui... ...non intendo hic dicere, nec de sordidis, ...dehonorandis: & de vtraque specie, vi... ...*fra ista part.* 33. *consid.*

...gesimanona consideratio; Diligens & ...lis præferendus est inutili & pigro, & ...illo seruienti. Facit text. *in l. suspectum. ff.* ...*spectis tutor.* vbi sunt verba Vlpiani. E... ...uero tutor, quamuis pauper, est fidelis ...en & diligens, remouendus non est. Et ...verba reassumuntur *in §. si instit. eadem ra...* Cum turpe sit ciuibus ignorare statum ...artem, in quibus versantur. argum. *l.2. §.* ...*uius autem Sulpitius. ff. de orig. iuris.* vnde ...ertes, id est, sine arte, cogendi sunt ad labo... ...em & negotiationem, *l. vnica.* & ibi Luc. de ...en. *Cod. de mendic. validis. lib.* 11. Et tales in... ...tiles non afferentes fructum, reprobantur: ...t habetur *Matth.* 3. *&* 7. Omnis arbor, quæ ...non facit fructum bonum, excidetur, & in i... ...m mittetur. Vel, quia etiam non sufficit ...abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est, *l.* ...*in illa stipulatione.* 2. *ff. de verb. obligat. in clem.* ...*cupientes. de pœnis. in cap. de forma.* 22. *quæstio.* ...notat. gloss. *in verb. cuique. in princip. in leg.* ...*iustitia. §. iuris præcepta. ff. de iustit. & iur. &* ...*Instit. eisdem locis.* in gloss. *ius suum. in initio.* ...*quæ allegat. c. non satis.* 87. *distin.* Sicut enim piger vituperatur. *Prouerb.* 21. *&* 6. Ab op... ...posito laudanda est diligentia, quæ mater est omnium virtutum in suo quoque opere, *c.* ...*nihil.* 88. *distinct.* dixi *in præfatione huius operis* ...*circa initium.* Et alia plura ad hoc refert Lucas de Pen. *in d.l. vnic.* Ideo dicit Cicero *libr.* 1. *Offic. cap.* 57. Quibus artibus aut prudentia maior inest, aut non mediocris vtilitas quæritur, vt medicina, architectura, vt doctrina rerum honestarum. Hæ sunt his, quorum ordini conueniunt, honestæ: vbi in hoc laudat artes, quæ afferunt vtilitatem. Inertes autem & ociosi multum sunt reprimendi, & à ciuitate expellendi: cum Athenienses ignauos homines, & languore marcescentes, qui vitam in ganeis & popinis, atque illecebrosis locis silentio transigebant, in forum protrahebant, eosq;, vt facinorosos & flagitiosos, supplicio plectebant: vt plene *in* 1. *consid. huius part.* scripsi. Et refert Guil. Leporeus Heduensis *in suo tract. artis memoratiuæ. lib.* 4. *ca.* 10. vbi de ocio disserit. Ocia ergo tollamus: cum pro omni verbo ocioso reddituri simus rationem in die iudicii: vt ait Hieron. relatus *in ca. quoties.* 22. *q.* 5. & multam malitiam docuit ociositas. *Eccles.* 33. Et ociositas & voluptas arma sunt hostis antiqui ad miseras animas captiuandas, *c. nisi cum pridem. §. verum. extra de renunt.* & ibi glos. *in verb. ociositas.* allegans illud:

Ocia si tollas, periere cupidinis arcus.

Et iterum:

Quæritur, Ægisthus quare sit factus adulter,
In promptu causa est, desidiosus erat.

Qui duo versus etiam scribuntur *in c. nunquam. in gl. penult. de consecr. dist.* 5. vbi Hiero. hortatur rusticum monachum, quod, cum in desideriis sit omnis ociosus, faciat aliquid operis, vt semper Diabolus inueniat eum occupatum.

TRigesima consideratio; Cum pulchritudo in homine sit dignitas, vt ait Cicero *libr.* 1. *Officiorum.* Ideo pulchriores cæteris præferri debent. Vnde Beroaldus *in suo opere de felicitate* ait: Sine bonis corporis (inter quæ enumerat pulchritudinem) non posse esse veram felicitatem. Et vt ait Aristoteles: Non satis idoneus est ad felicitatem homo penitus deformis. Est enim forma Dei munus, vt inquit Homerus. Deorum dona gloriosa nequaquam aspernãda. Ideo apud Pla-

tonem *in Gorgia.* & 2.*de legib.* cantio conuiualis celebratur, quam cantores in conuiuiis vsurpabant, ita concinentes: Optimum quidem esse bene valere. Secundo loco, formosum esse. Tertio, habere diuitias bono modo partas. Et ibi Beroaldus infert quod sine pulchritudine non potest esse absoluta felicitas, ex qua plures laudati fuerunt: vt apud Homerum; Agamemnon, Achilles, Menelaus, Polyxenes, Nireus, Patroclus, Deiphobus, Æneas, Vlysses, Thelemachus, Euryalus, & alii, quos in membrorum formæque dignitate laudauit. Nec ipse Homerus non tam laudauisset pulchritudinem in illis inuentam, aut non finxisset (vt aliqui opinantur) nisi doceret magnum illud bonum esse, & in oculis hominum collocādum. Virgilius quoque Apollinem formosum appellauit *Eclog.* 4. ibi; *formosus Apollo.* Et *in libris Æneidum.* Lausum, Turnum, Auentinum, Iulum, Virbium, & plures alios in formositate & specie laudat, & in Euryalo de hac re ita sententiat:

Gratior est pulchro veniens è corpore virtus.

De quo meminit Alexan. *consi.* 209. *incip. ponderatis his.col.6.* vbi refert, quod Cyn. *in l.* 1. *in* 3. *q. ff. de iurisd. omn. iudic.* dicit, quod in corpore pulchro residet anima virtuosa: quia quo quisque pulchrior est, eo magis virtus in illo refulgeat necesse est: de quo Orpheus extollit Iasonem hoc pacto:

Clarius in cunctis diuus splendebat Iason:
Iuno etenim lætos oculis afflarat honores,
Et pulchrum dederat, magnumq; & pectore fortem.

Plato vero *lib.* 1. *de legib. & lib.* 6. *de Republ.* Bona bifariam diuidit; alia scilicet, esse diuina, & alia humana: horum primum dicit esse sanitatem; deinde pulchritudinem; tertio, vires ad cursum, & ad alios corporis motus; quarto, diuitias. Imo multi formam & pulchritudinem bonæ valetudini præferri non dubitarunt, moti ex hoc, quod secum pariter forma sanitatem habere existimetur, de quo Cicero *libr. Officiorum. cap.* 35. quo loco de temperantia disserit. Venustas & pulchritudo corporis secerni non potest à valetudine. Et Ambrosius *lib.* 1. *Officio.* Pulchritudo, inquit, supra salubritatem ac valetudinem videtur excellere: & tamen sine his esse non potest, neque vllo separari modo: quoniam nisi bona valetudo sit, pulchritudo esse ac venustas non potest. Et idem Cicero *lib.* 4. *Tu-sculanarum quæst.* Inter præcipua corporis bona, pulchritudinem primo loco collocan-dam inquit. Sunt enim in corpore præcipua pulchritudo, vires, valetudo, firmitas, veloci-tas. Etenim apud Poetas forma hominis, & pulchritudo semper in honore & pretio fuit, vt hic ante patet, quod & elegantius Ti-Lucretius docet versibus:

Condere cœperunt tum vrbes arcemque lo-
ca re,
Præsidium Reges ipsi sibi perfugiumque
Et pecudes, & agros diuisere, atq; dedere
Pro facie cuiusq; & viribus, ingenioq;
Nam facies multum valuit.

Et non mirum, si Principes in distribuendis rebus formosos cæteris anteponant: cum & antiquo tempore Principes & Reges apud plerosq; diligebantur, qui forma cæteris præ-stabant, vt dixi ante *in* 5. *part. in* 18. *consid.* vbi dixi, Reges & Principes inter cæteros lauda-ri ex pulchritudine: & decor corporis con-fert ad felicitatem in hoc mundo. Verum non solum Principes, sed etiam plures alii laudandi sunt ex pulchritudine, vt plures an-numerat Textor *in sua officina*, & vltra 60. sub verbo, *formosi*, vt etiam Iurisconsulti & Ad-uocati: vt supra *in* 7. *part. in* 49. *consid.* vbi di-xi, Aduocatos ex pulchritudine esse commen-dabiles. De pulchritudine vero mulierum dixi *in* 2. *part. in* 22. *consid.* & quomodo mili-tes laudentur ex pulchritudine, *in* 9. *part. in* 78. *consid.* dictum est, & ista consideratio sit generalis ad illas.

TRigesimaprima consideratio sit de Arti-ficio. Quoniam mutat hominis condi-tionem, & potentius est officio, cum qui-dam namque perpetuitate discitur; & ex Ar-tificio vberior & honestior quæstus etiam percipitur. Notatur *in l. legatis.* §. 1. *in ver. offi-cium. circa fi. ff. de leg.* 3. Lu. de Pen. *in l. C. de ex-cus. artif. li.* 10. Ideo dicit Bar. *in l. seruis vrbanis.* §. *si al i ff. eod. de lega.* 3. quod Artificiū superat officium,

[Of]ficium, nisi quis haberet plura Officia & [Arti]ficia, quia tunc attenditur id, in quo ma[gis] versatur. Et ratio, quare Artificium extin[guit] Officium, est; quia Officium, in quo quis [prius] erat, non potest dici Artificiũ, & sic no[uum] incipit habere: si autem prius erat in Ar[tifi]cio, & postea transiuit ad Officium, secus [est,] quia Artificium potest dici Officium. Hęc [aut]em ratio cessare videtur, vbi ex Artificio [tra]nsit ad aliud Artificium. Ideo Rogerius *in [d. g]lo. Officium* reddit aliam rationem, quæ nõ [cessa]t; quia Officium ideo non mutatur per [Artifi]cium, quia Artificia potentiora sunt, & [cum] quadam animi perpetuitate discuntur: [&] quod inde vberior & honestior quæstus [perc]ipitur. Officia vero ad tempus propter [nec]essitatem, vel inopias insurgentes subeun[tur,] vt dicit *ibi gl.*

[A]duerte tamen, vt intelligamus, id est, de [qu]a est quæstio, quod Artifex est ille, qui e[mit fer]rum, & mutata forma vendit: vt est emens [fer]rum, & vendit enses ex ipso ferro fabrica[tos], & sic de singulis. Pro quo facit tex. *in cap. [eiici]ens dominus. §. quicunque. 78. dist.* quod fa[cit] ad limitationem *ca. quanquam. de censibus.* [lib. 6.] Quis autem sit mercator, & negociator, [scri]bit Alexand. *in dict. l. legatis. & vide in d. §. [qui]cunque. sed latius infra dicam ista part. in 45. [co]nsid.*

TRigesimasecunda consideratio; Artifici[um] est ita necessariũ in Republica, quod [n]on solum quis cogitur exercere Artem quã [noui]t: sed etiam ignorans compellitur addis[cere]. Ideo si in ciuitate aliquod Artificiũ fue[rit] necessarium, nec sit aliquis ibi, qui illud ex[erceat,] vniuersitas ad hunc actum aliquem e[li]gere potest, & debet & cogit facere, Artem[q]ue illam addiscere, vt postea exerceat. argu[m]ento notatorum *in ca. super specula. extra de Magistris. 23. q. 1. in summa ca. quid ergo. 11 q. 3. [de] generis. §. sed damnare. ff. de pœnis. l. semper. §. [q]uibusdam. ff. de iure immunit. ibi; necessariam operam, & l. 2. C. de ponderato. & auri illatione lib. 10. & in Auth. de defensorib. ciuit. §. & iudicare. versi. præcepta vero faciat. collatio. 3. & leg. [2.] §. posteane diutius. ff. de orig. iuris, & c. ex studiis. extra de præsumpt.*

In his enim, quæ ad vitæ communis vsum pertinent, peccatum est laicis, nisi sibiipsis inuicem fideliter operam dederint. *c. te quidem. & c. sicut enim. 11. q. 1. & c. placuit. 90. d. c. clericus. cum seq. 91. d. & ca. in scripturis.* 8 q. 1. Nec enim desidia blandiente quis respuere debet, quin obtemperet in his, quæ mater sua Respub. desiderauit: arg. *c. vos autem. 16. q. 1.* Nam & ad militiam exercendam eliguntur tyrones. *l. eadem. §. lege. ff. ad leg. Iul. repetund. & l. qui cum vno. §. 1 & 2. & §. eum qui ff. de re mili. & l. quod euitandi. C. de cond. ob tur. can.* ita tenet Luc. de Pen. *in l. 1. C. de excus. Artificum. li.* 10. Et cum semel inceperint Artifices aliqui exercere officium, non possunt illud dimittere; verum ad hoc cogi possunt, vt recenset idẽ Lu. *in l. 1. col. 4. C. vt rustici ad nullum obseq. deuoc. li.* 11. Ex quibus pluries dixi in ciuitate nostra. Quod cum aliquando desint nec reperiantur, qui velint acceptare aliquod onus, ad faciendum aliquid, quod in Repub. sit necessarium, vt de commissariis ad distribuendum victualia pro equis armigerorum seu militum stationariorum, secundum ordinationes Regias, quod ad hoc exercendum possunt cogi aliqui de ciuitate. Et etiam cum interdum desint panes, aut carnes, aut alia id genus quæ fiunt, aut exercentur per aliquos mercatores, & per eos, qui de talibus soliti sunt se intromittere, quod possunt cogi ad exercendum, & ad ea, quæ sunt necessaria, inueniendum: prout ante faciebant, vbi ex desidia eorũ (aut forte, quia carius velint vẽdere res mercales) mercari desistãt, ex antedictis, & aliis per Lucam de Penna *in d. l. 1. C. vt rustici ad nullum off.* Facit tamen dubium ibi, an possint cogi ad vendendum potius in vno loco quam in alio. vide eum. Et quomodo Artifices sint necessarii in Republica, hic ante in 1. consideratione dictum est.

TRigesimatertia consideratio; Licet Budæus, vir bonarum literarum, dicat *in suo tractatu de asse, & partibus eius, folio mihi* 139. Artifices esse feces vrbium, vt & infra dicetur de aliquibus: tamen inter Artificialia est contentio de nobilitate, vt scribitur *in Viola animæ, in Dialogo 1. c. 1.* & teste Bart. *in l. 1. col. 7. C.*

*de dignitatibus lib.*12. inter Artifices distinctio fit talis. Nam quidam sunt nobiles; quidam autem ignobiles. per text. & notata per Doctores ibi *in l.*1.*ante fin. C.de conditis in publicis horreis lib.*10. *& in l.prouidendum. in princ.C. de postulando.* Et isto modo seruus & ancilla potest esse nobilis. vt habetur *Leuitici* 19. *post medium. ibi, quæ sit ancilla etiam nobilis.* & de hac nobilitate loquitur Aristot. 2.*Eth.in prin.* vt refert Bonus de Curtili *in suo tract. de nobilitate.in* 2.*part.*

Facit etiam dictum Sabellici *li.* 10.*suorum exemplorum.* Pulchrum est (inquit) in omni artium genere excellere; & quia pulchrum, & optabile, idcirco natura homo desiderat cæteris omnibus in suo ordine præstare. Quo enim altiora sunt ingenia, eo magis laude efferuntur, acriusque nituntur in arduum, laudis cupiditate. Et ait Cassiodorus 1.*variarum Epistolarum* 13. Quod ars est decus vrbium, vt refert Luc.de Pen.*in rub. C.de excusat. Artificum li.*10.Et æquiparantur à lege aliquem ali, & artificio erudiri.per tex.*in l.*1.*in fin.C.de infantibus expositis. ibi: vt si qua in alendo eo, vel forte ad discendum Artificium iusta consumpta fuerint, restitues.* licet alias aliqualiter differãt. *l.impensæ.ff.de verb.& rer.signif.* Et interdum Ars laudatur: vt ab Augusti.4.*de ciuit.Dei.* vbi dicit: Ars est virtus, bene recteque viuendi. Et pro hoc *Ecclesiast.*38. vbi de multis Artificibus præmissio subiungitur. Omnes hi in manibus eorum sperauerunt, & vnusquisque in arte sua sapiens est, sine his omnibus non ædificabitur ciuitas. Item appellatione inopum non continentur Agricolæ, nec Artifices.*c.quod super.*§ 1.*extra de voto. facit l.filii.*§.*vlti.ff.ad municipales.* Et licet ab operariis seu Artificibus vectigal exigitur. *l.ad reparationẽ. C.de aquæductu.lib.*11. Veruntamen hi odiose grauandi non sunt; imo leuandi, si ipsorum Artificium vtile est in ciuitate. argumen. *leg. ad bestias.ff.de pœnis.c.quæritur.ante finem. ibi; probatur hoc.*22.*quæst.*2. Honor enim alit artes, ait Tullius *lib.Tuscula.quæstionum.* Et propterea his Artificibus consueuerunt rustici immunitatem concedere. *l.vacuatis.Cod.de decurio.libr.*10. Nam & à pluribus oneribus Artifices sunt immunes. *leg.*1. *Cod.de excusat. Artificum.eod.libr.*& agricolæ *l.*1.*C.de agric... lis, & censitis.lib.*11. de quibus infra *ista par...* *sequen.& 37.consi.& l.si.ff.de nundinis.* Imo... omnes artes perutiles, & ex hoc fouẽdæ... vt enim ait Tullius 2.*de Officiis.* Quid enum... rem artium multitudinem, sine quibus vi... omnino nulla esse potuisset? Quis enim ag... subueniret, quæ esset oblectatio valenti... quis victus aut cultus corporis, nisi tam m... tæ nobis artes ministrent: quibus rebu... cultu hominum tantum destitit à victu, cultu bestiarum? Et quomodo ars generali... sumpta, multa comprehendat; vide Luca... Penna *in rub.& l.*1.*in princ.Cod.de excusa...ficum.li.*10. vbi dicit, quod magi dicuntur h... bere artem.

Verum Artifices à pluribus honorib. sunt arcendi: censentur enim quidam Artifices ignobiles.*tex.in* §.*sancimus. & ibi notat gloss. in verb.ignobiles.in Authent.de testib.collat.*7... de *Eccle.*38.iam ante allegat.præmisso d... ribus artificibus subiungitur. Et non in... tabunt, nec inambulabunt, & in Ecclesi... transilient. Super sellam iudicis non sede... & testamentum iudicii non intelligent, ne... palam facient iudicium, & disciplinam, &... parabolis non inuenientur: sed creaturam... ui confirmabunt, & deprecatio illorum in o... peratione artis, accommodantes animas su... as, & conquirentes in lege altissimi, nece... grande lucrum ipsorum Artificũ, iuxta illud...

Esurit ars, decreta tument, lex lucra mi... nistrat.

TRigesimaquarta consideratio; Multi Artifices descripti *in l.*1.*C.de excusat. Arti...* *lib.*10. in hoc priuilegiantur, & honorantur... quod à muneribus personalibus sunt imm... nes, qui scilicet sunt sequentes.

Architecti, hoc est, Artifices principales, ... ædificiis construendis, & tectis præsunt, ... quibus ĩ.*ista par.in* 42.*consid.& de his* ... tio *in leg.vlt ff.de iure immunitatis.*

Medici, de quib. *in præ ed.par.in* 25.*consid.* *& infra ista par.in* 48.*consid.*

Statuarii, de quorum excellentia, & laud... hic, ĩ.*in* 43.*consid.*

Marmorarii, de quibus *in d. 43. consider.* & excellentia marmorum dixi *in sequ. part. in consid.* & sunt illi, qui marmora cædere, vel ...are sciunt, aut qui marmoratum opus fa...unt.

Lecticarii, vt ibi exponit gl. & sequitur Luc. de Pen. sunt, qui faciũt breues lectos, de qui...s habetur *in l. si ex toto. §. si ita legatum sit. ff. de leg. 1. & in leg. legatis. §. 1. & 2. ff. de legat. 3.* vbi ...vtrobique exponit lecticarios pro illis, qui ...unt facere lecticas. Aliter tamen exponit ...rrhus *in d. l. 1.* scil. pro illis, qui dominum in lectica portabant.

Actuarii, vt dicit gloss. sunt, qui faciũt ma...nas instar lacus, vel torcularis. Alii dicunt ...am esse lectionem Arcarii, hoc est, qui ar...faciunt, quorum mentio est *in l. vlt. Cod. ...re immunit.* Tales etiam vocantur scri...iii.

...tuarius vero habetur tanquam Notari...s, qui acta publica scribit: de quo hic ante *...consid.*

Clauicarii, & tales possunt dici, qui claues, ...clauos aut clauas faciunt: & sic sunt fabri ...uium, clauorum aut clauarum. Sicuti Luc. de Pen. *in d. l. 1.* annumerat Securios, hoc est, ...te qui secutim seu instrumenta ad secanda ...gna, & id genus ferramentorum fabricant; & Claustrarii etiam dicuntur, qui claues, & cætera, quæ ad claudenda ostia pertinent, la...orant.

Quadrigarii, qui faciunt quadrigas, vt de...clarat gloss. Sed etiam quadrigarius ductor ...uator equorum in quadriga seu curru iun...ctorum dicitur, qui & plaustrarius vocatur: de quo *in l. si seruus seruum. §. si ex plaustro. ff. ad leg. Aquil.*

Quadratarii, qui faciunt lapides quadra...tos, vt fuerunt sancti quatuor coronati, vt ibi gl. exponit: sed Pyrrhus ibi ample exponit, & dici possunt latomi, qui operantur in lapidib. cædendis, & quadrandis; vel qui lapides inci...sos, & structuram constituere & componere solent, quos statuentes, seu collocatores vo...cant. Et loco vocabuli Græci pectas *in d. l. posi...ta,* dicit Luc. de Pen. ibi melius stare septa, ex...ponens septa pro his, qui faciunt clausas ex quacunque materia sit: vt in medio aluei libere fluat aqua. *all. l. 1. §. septa. ff. de riuis,* & hos fossores dicere possumus.

Structores, id est, ædificatores murorum, & qui muros faciunt ex minutis lapidibus forte.

Sculptores ligni, id est, incisores, secundum gl. ex quibus postea statuæ, vel aliæ operationes fiũt. Et bene dicit *ligni,* quia ante de marmorariis, & statuariis dixerat lex, hoc est, de his, qui cædendo statuas aliquas in marmore, & aliis lapidibus, aut in ære seu ebore faciunt, & sculpunt.

Muscarii, quia multi in expositione huius vocabuli mussitant, & credo eos diuinare; ideo pro tuo arbitrio expone, licet Pyrrhus dicat, eos forte gypsarios esse: vel qui aurum aliquo colore obscurant (quod nos emalliare dicimus) quod illic, vel muscæ interdum, vel flores depingi soleant, vel quod muricare à murice legi debeat.

Deauratores, qui res auro cooperiunt, vel cælant: inquit Lucas.

Albini, quos Græci comatas dicunt: vt est text. *d. l. 1.* sed Pyrrh. post Alciatum dicit legẽdum esse, coniatas, vt per Albinos, Albarios ve intelligamus eos, qui albario muros spargũt: & hoc magis quadrat, teste Pyrrho. Est autem albarium (secundum eum) calx ipsa liquefacta, qua muri exalbantur ac renouantur. Sed Lucas ibi legit comatas; de hoc remittens *ad l. pen. §. in Ægypto. ff. de extraord. criminib.* vbi vero text. est: in Ægypto, qui comata rumpit, vel dissoluit, plectitur extra ordinem. Hi sunt aggeres, qui quidem solent aquam Niloticam continere: sed de his, qui aggeres & fossata sciunt facere, dictum est ante in verbo *Quadratarii.*

Argentarii, qui dicuntur campsores seu numularii, de quibus *in l. prætor. ff. de eden.* vel, vt dicit gl. qui pingunt in argenteo colore, & de his Budæ. *in l. hominem. §. quoties. ff. de depos.* vbi dicit, quod argentarii Romæ tabernas in foro publico conductas habebant: de his hic infra *in 38. consid.* dicetur.

Barbacarii, gloss. Accursii dicit eos esse, qui faciunt recepta, quæ alias dicũtur barbacana,

ſed melius putat ibi eſſe legendum Pyrrhus, poſt Alciat. Barbaricarios, qui barbaricas veſtes intexunt, quas Barbaras & Babylonicas vocat Apuleius *in Floridis*. Hic quoque (vt ait) Phrygiones dicebantur, qui ex auro, & coloratis filis in veſtibus hominum, animaliumq; effigies exprimebant.

Diatrecarii, gl. dicit, quod ſint illi, qui faciunt calices de vitro: pro quo allegat *l. ſi ſeruus ſeruum*, §. *calicem ff. ad leg. Aquil.* eo forte ſic dictos, quia de facili terantur ſiue rumpantur. Et quamuis (teſte Alciat.) legi poſſet *Diabatrarii*, hoc eſt, coriarii, ſutores: tamen melius ſtabit ſecundum Pyrrhum in ſequendo Budæum, *Diatrecarii*, hoc eſt, tornatores; quamuis etiam ſecundum eoſdem diatrocharii dici poſſint, & ſunt, qui rotas pilaſque ligneas faciunt, & caros.

Ærarii fuſores, qui fundunt æs, glo. exemplificat, vt qui campanas faciunt, vel ſimilia, vt vaſa ænea: vel dic ſecundum illam gl. quod ſunt duo vocabula ſeparata, Ærarii ſcilicet, qui operantur in ære, & qui faciunt vaſa ęrea, & Fuſores, qui fundunt æs, ex quo fit lamina, aut aurea, argentea, aurichalcea, ſtannea, plũbea, ferrea, electrea, aut ærea, ſiue ex alio metallo: quia æs capitur pro omni metallo, pro quo facit tex. *in l. vlt ff. de iur. immun.* vbi per ſe ponuntur Ærarii. Et, vt dicit Lucas, Fuſores alias Foſſores legitur, de quibus tamen dictũ eſt. Et aduerte, quod quidam Theodorus nomine, primus ferrum fundere docuit, & ex eo ſtatuam fecit ferream.

Signarii, qui faciunt ſigilla, cum ſignũ pro ſigillo capiatur, facit *l. 3. iuncta gl.* §. *hoc interdictum ff. de tab. exhibend.*

Fabricarii, qui dicuntur Fabri, *in d. l. vlt. ff. de iur. immun.* Et dicuntur Fabri Magiſtri etiã de lignamine, vel murorum, vt not. gl. *in verb. fabrorum, in* §. *certe, Inſt. de rer. diuiſ.* facit *l. 1.* §. *item Iulianus ff. de eo, quod certo loco.* Vel etiam magis proprie à ferro, & inde Faber Ferrarius in omni terra Iſrael, *vt habetur 1. Reg. 13.* Et Faber Lignarius dicitur non ſolum is, qui ligna dolaret, ſed omnis qui ædificaret, *l. ferri, in fin. ff. de verb. & rer. ſignificat. de quo vide infra hac parte in 42. conſid.*

Bracharii, à longis brachis Teutonicorum vel torcularium, quæ pro fœmoralibus accipiuntur, quibus pudenda teguntur, ſicut vulgariter accipi ſolent. Vnde Ambr. *lib. 1. off.* Sacerdotes (inquit) veteri more brachas accipiebant, ſicut ad Moyſen dictum eſt à Domino: & facies illi brachas lineas, vt tegatur turpitudo pudoris, à lumbis vſque ad fœmora erunt. Vocantur enim ſubligaria, ſeu ſubligacula campeſtria, ſuccinctoria, fœminalia, cu[illegible] baria, & perizomata, vt habetur *Gen. 3.* Cu[illegible] que cognouiſſent, Adã & Eua, ſe eſſe nudos, conſuerunt folia ficus, & fecerunt ſibi perizomata. Ex quibus elicitur, quod poſt tranſgreſſionem ipſi Adam & Eua primum ſartoriæ artificium exercuerunt, faciendo ſibi brachas: & ſic illud indumentum fuit prius ab eis inuentum, quam aliud, vt vſum integendis verecundis præſtaret. Hodie loco bracharũ habemus & vtimur caligis, quæ à planta pedis ad vmbilicum tibias & alias partes corporis obtegunt.

Particarii, vt eſt tex. *in d. l. 1.* ſed Pyrrhus voluit legere *Perticarii*, quos putat eſſe menſores ſeu menſuratores ad perticam, de quibus Budæus *in l. vlt. ff. ſi menſor falſum modum dixerit, & in tractat. ſuo de aſſe, in diuerſis locis*, & Textor *in ſua officina in c. menſura quadam,* fol. *mihi 272.* Sed forte bene ſtaret Particarii, & tunc dicetur negotiatores particulatim, hoc eſt, minutatim vendentes, de quibus hic infra in 28. *conſid.*

Libratores à libra (vt ait Accurſius) id eſt Ponderatores à pondere: cum libra & pondus idem ſignificent, vt ſcribit Budæus *in ſuo de aſſe, in principio libri 1. & in 2. libr. non procul ab initium.*

Figuli, qui faciunt vaſa ex terra in figuris, *l. vlt. ff. de ſeruit. vrba præd.* & iſti Græce dicuntur Ceramei, & non Ceranei.

Aurifices, qui faciunt vaſa aurea, vel annulos, vel id huiuſmodi, de quibus *hic infra in 38. conſid.*

Vitrarii, qui artificioſe de ferro vel de materia trahunt vitrum, vel fundunt. Et iſti apud nos pro nobilib. reputantur, ex quo aliis præferendi ſunt: de quibus *j. iſta par. in 43. conſid.*

Plura-

Plumbarii, qui extrahunt plumbum.

Specularii sunt, qui faciunt specularia, &, dicit Budæ. *in l. sylua cadua, ff. de vsufructu.* Blondus *in 9. libro, de Roma triumphante.* Specularia in domus ornamento fuerũt, quæ nunc per vrbes, Ecclesias, præsertim ad ambonem siue pulpitum Lectionariis paratum videmus, marmora diuersi coloris ita expediunt, vt speculi vices reddant, quibus priscorum domus, & ipsis in fornicibus & porticibus ornabantur.

Eborarii, qui faciũt opera ex ebore, vt habetur de eboreis tabulis *in l. 2. §. postea. ff. de ornatur.* dicit tamẽ tex. ibi, in tabulis eburneis.

Pelliones dicti sunt, qui vestes pelliceas & alia quæcunque opera ex pellibus conficiunt, qui primo à Deo instituti fuerunt. Nam legitur *Genes.* 3. Fecitque Dominus Deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & emisit eos de paradiso voluptatis. Lucas vero alias legit Polliones. Pollio vero flos tritici dicitur: vnde Pollinarii, qui cribrum faciunt de lino, vel de setis equorum ad pollinem purgandum. Nam cribra, quæ ad excutiendam farinam fiunt, excutoria dicuntur, vnde Plinius lib. 18. Cribrorum genera Galli è setis equorum inuenere; Hispani cliuo excutoria, ac pollinaria.

Fullones vero sunt, qui maculas è pannis detergunt, & eorum ars vocatur fullonica, vt *in l. æquissimum, §. fructuarius, vers. item si domus, ff. de vsufr. & l. apud Trebatium, in prin. ff. de aqu. pluuia arcend.* & sunt illi, qui lauant pannos ac telas: & dicit text. *in § fin. insti. de mandato*, quod Fulloni dantur vestiméta poliendaue curandave, & dicitur, vt ait gl. pen. qui tingit & lauat pannos, & etiam pollit eleuando superflua: & ibi etiam addit, quis sit Sarcinator: & proprie is est, qui sarcit vestimẽtum, vel scissum consuit.

Carpentarii dicuntur proprie fabri lignarii, qui carpenta conficiunt. Et carpentum genus est currus seu vehiculi. Sed secundum Isidor. *lib. Etym. vlt. c.* 12. est currus pompaticus, quia in pompis solebat haberi, & in quo matronæ & nobiles vehebantur. Vnde Ouid. *li. 1. Fastorum:*

Non prius Ausonias matres carpẽta vehebãt,
Hæc quoq; ab Euandri dicta parẽte reor.

Quasi carpentum à Carmenta Euandri matre dicatur.

Sculptores secundum aliquos text. *in d. l.* 1. sed Lucas ponit loco illorum Sutores.

Dealbatores (ait gl.) armorum, vbi debent fieri subtilissimæ picturæ de quocunq; colore, & vulgo, *Forbisseuers.* Sed quia dicit de quocunq; colore, videtur tũc non esse dealbatio: sed tamen prius fit dealbatio & nitor, quam pingãtur arma. Ideo potius dici videntur illi, qui dealbant muros & parietes ex calce alba, vulgo, *Planchisseurs.*

Et in hac ciuitate Heduens. sunt excellentes, qui conducuntur à multis Prælatis & Nobilibus diuersarum regionum, ad dealbanda templa & palatia, & quod ante dictum est, Albini, iunge deauratores Albini.

Clusores, alias Clausatores secundũ nonnullos: tamen nulli exponunt, quid importẽt hæc vocabula; & forte dicuntur, qui faciunt clausuras, hoc est, fabri lignarii, qui portas & fenestras ad claudendum domos faciũt, cum cludo olim pro claudo accipiebatur, & in vulgo *Minusiers.*

Trigarii, qui faciunt vehicula ex tribus rotis: vnde trigagenus currus habens tres rotas, sicuti bigæ habent duas.

Signarii superfluit *in d. text. l.* 1 quia ante de eo dictum est. Ideo Lucas scribit *Tignarii*, hoc est, fabri non solum ii, qui tigna dolãt; sed etiam qui solaria lignea, hoc est, qui trabes cęterasque ad tabulata domus vtilia, & omnes, qui ædificant, intelliguntur, vt inquit Caius Iurisconsultus *in l. ferri, §. fabros, ff. de verbor. & rerum sign.* Quia tigni appellatione omne genus materiæ (ex qua ædificia constant) significatur, vt ipse Caius ait, *in l. in tigni. ff. eod. titul.* vel, vt idem Lucas ait, pone Tinarii, hoc est, qui faciunt tinas, quæ erant vasa non ampla, apud antiquos vinis plena mensis adhibebantur, vnde omnibus licebat haurire, & sic inter epitrapezia numerantur: etiam sub hoc vocabulo apud nos habentur. His etiam è ligno fabricatis musta cum vinaceis ebulliunt, & sic cupæ dicuntur. Pyrrhus vero in di-

cto loco Cisiarii legit, qui cisium ducunt, quod vehiculi biroti genus est: pro quo est lex Vlpiani, *in l. item quaeritur.* si Cisiarius, id est, carrucarius, dum cæteros transire contendit, cisium euertit, *ff. locati & conducti.* & ibi Budæus *in suis annotat.*

Bractearii (vt dicit Accurs.) sunt, qui faciunt quædam rotunda, & volubilia in freno circa caput equi, & hi dicuntur Pentalargæ, à penta quod est quinque, & largæ, id est, latæ, quasi quinque latæ, & volubiles rotulæ, quia tantum quinque debent esse, vt dicunt Frenarii, & sic ipsis Opificibus, & ipsis rotulis cõuenit nomen Pentalargæ. Budæus vero *in leg. apud Labeonem, ff. de præscript. verb.* vbi fit mẽtio de vascularis, dicit, quod inter Artifices sunt Vascularii, Cælatores, Inauratores, & Bractearii, id est, qui aurum malleis tusum, & ad quamuis tenuitatem ductile rebus inaurandis inducunt; & ita tenuissimas laminas ex auro, argento, vel alio metallo faciunt. Et, vt ait Pyrrh. non debet legi, Pentalargæ, sed Pẽtalurgi. Petalem enim bractea, seu folium de bracteis dicitur.

Trigesimaquinta consideratio; Inter plures Artifices eiusdem artificii præferuntur illi, qui sunt Artifices Principum, cum dicantur habere dignitatem, vt habetur de coquo Principis, qui dicitur Artifex, ita, quod venit instituto faciente mentionem de Artificibus, vt dicit Franc. de Crema *in notabili suo 98. incip. statuto cauetur. per l. si quid venditor, §. fin. ff. de ædil. edict.* Martial.

Non satis est ars sola coquo seruire palato,
Namq; cocus domini debet habere gulam.

Et dicitur habere dignitatem, vt tenet Ludou. Rom. *singul. suo 649.* Et etiam dicit eum habere artem, & officium, ratione, cuius officiis præfertur, *gloss. in verbo, coquus, in l. legat. 3.* ita etiam tenet Fel. *in rubr. de offic. & potestate iudic. delega. col. 2. vers. tribus modis.* Imo dicit Ioan. Andr. *in c. 1. de sagitta.* quod coquus delicatorum ciborum dicitur habere officium, & artem, alleg. text. *in c. ne tales, de consecr. dist. 5.* & de coquo Principis, qui habet officium, vide Iacobin. de S. Georg. *in l. 1. in prin. ff. de iurisd. omn. iud.*

Trigesimasexta consideratio; Inter plebeios præferendi sunt, qui habent officium, & ideo, cum habere custodiam portarum, & pascuorum sit officium, vel tenere stationem ad vendendum sal & oleum, dicatur offici um: ideo videntur præferendi aliis. Sed q huiusmodi officia sunt vilia, vt dicit Iaco. de S. Georg. *in l. 1. ff. de iurisdict. omn. iud.* ide non præstant aliquam prælationem inter lios. Exemplifico aliter in habentibus offi in sua arte, & ministerio, vt in pluribus ciui tibus regni, vbi sunt Magistri operum seu chitecti: in quo opere sunt Artifices, puta ter latomos in ciuitate Pictauiens. est Ma ster operum in illa arte: & illud officium ceditur à Rege, & habet certa iura & priu gia vltra alios eiusmodi Artifices: & de mnis, ruinis murorum, vel parietum, vel quo modo de nouo construendi, solet indicare. Et dum studebam legibus in vniuersitate Pictauiens. Carolus Contant exercebat illud o cium, cuius hospes eram, & compater fu uando Bartholomæum vnum ex filiis suis sacro fonte: & pro certo probus vir erat, tum expertus in sua arte, atque laudandus cum id officium haberet à Rege, hac ratio quandam dignitatem & præstantiam in arte habere videbatur. Et huiusmodi Ma stros operum Rex creauit in vrbe Diuion

Trigesimaseptima consideratio; Præmis sis his generalibus, ad nouem particula res modos plebeiorum hic ante *in 2. consid.* ex pressos nostra se conuertit oratio. Et primo primo modo, scilicet de Agricolis, laude honore illorum, qualemcunq; honorem honore illorum, qualemcunq; honorem reantur inter plebeios: & licet videatur, q nullum merentur. per text. *in l. 1. & 50. colum 2. Cod. de agricolis & censitis, lib. 11. & l. 1. Cod. agricolis & mancip. dominicis, lib. eod.* vbi di Iacob. Rebuff. quod Agricultores, & Foss res vinearum non debent eligi in Consules vbi est copia aliorum sapientum. Quoniam indecorum esset consulatui tales esse cõsules, nisi in defectum aliorum, vt ibi notatur, & per Luc. de Penn. *in l. 2. column. 3. Cod. de agri colis & censitis, eodem lib. 11.* vbi scribit, ad quæ munera teneantur. Agricultura tamẽ est lau danda.

-nda, quoniam (vt inquit Cicero *libro* 1. *Officiorum.*) omnium rerum, ex quibus aliquid exquiritur, nihil est agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. Ex libro vero de senectute sic: Venio ad voluptates Agricolarum, quibus ego incredibiliter delector, quæ nec vlla impediuntur senectute, & nihil ad sapientis vitam proxime videtur accedere: habet enim rationem cum terra; quæ nunquam recusat imperium, nec vnquam sine vsura reddit, quod accepit. Agroque ornato & bene culto nihil potest esse nec vsu vberius, nec specie ornatius; quin etiam satis est accommoda ad tegendum odia ciuitatum. Vnde Terentius in *Eunucho*: Ex meo propinquo rure hoc capio commodi: neque agri, neque vrbis odium me vnquam percipit. Optimus etiam ciuis est, qui terræ cultiuus est: vt scribitur ... & refert Luc. de Pen. *in rubr. Cod. de agric. & censi. lib.* 11. Ample de laude rei rusticæ scribit Beroald. *in quadam oratione, quam in enarratione Georgici carminis*, vbi ait post Varronem: vitæ hominum duæ sunt, rustica & vrbana, quę quemadmodum loco diuisæ sunt, ita temporis interuallo separatæ. Longe enim antiquior rustica est: cum rura ante vrbes inuentas homines coluerint, immenso annorum numero Agricolæ vrbanis antecellant, & merito. Cum diuina natura dederit agros, ars humana ædificauerit vrbes. Ipsam vero rusticam vitam eruditissimi diuiserunt in pastoriciam & agriculturam. Alia nempe scientia coloni est, & alia pastoris. Neque idem sunt pastio & agricolatio. Quæ ab exiguis profecta primordiis ad id dignitatis processit, vt rustici vrbanis præponerentur: vt apud veteres Romanos rusticæ laudatissimæ iudicarentur: vrbanæ vero ignominiosæ. Et apud antiquos Græcos illustrissimus quisq; pastor erat, ex quo alios polyarnas, alios polymelas, alios polybutas vocarunt, à multitudine videlicet agnorum, ouium, ac boum. Romani vero, cum virũ bonum laudabant, eum bonum agricolam, bonumque colonum appellabant. Amplissime enim laudari existimabatur, qui ita laudabatur. In tanto denique honore, tantaque æstimatione apud priscos fuit ipsa rusticatio, vt Imperatores Romanos non puderet manib. triumphalibus colere agros, tractare semina, disponere arbusta, & eadem diligentia metiri arua, qua castra: & eadem cura exercere ligones & sarcula, qua gladios & pila. Ipsi proceres vrbis in agris morabantur, &, vt inquit Elegiarum scriptor:

Centum illi in prato sæpe senatus erat.

Et cum consilium publicum desiderabatur, à villis accersebantur in senatum, ex quo viatoribus nomen est inditũ. Senatores, Ducesque in vrbem accersentibus, vt inquit Columella *in præfatione*. Aranti enim Cincinanto viator attulit dictaturam. Seranum iuuenere serentem oblati honores. Potius Cato ille Censorius, & omnium bonarum artium Magister, agricolandi studiosissimus fuit; & villaticis voluptatibus inprimis oblectabatur. Inter alios quoque Abdolomino agrum colenti regimẽ Tyriorum vltro traditum est, & vltro oblata sunt regiæ maiestatis insignia. Præterea nobilissimarum familiarum non aliunde cognomina accepta sunt, quam à rebus rusticanis. Nam Fabii, Lentuli, Cicerones à leguminibus (quæ quisque optime sereret) cognominati sunt. Pisones à pinsendo nuncupati. Multa quoque nomina habemus veterum Romanorum, partim à maiore, partim à minore pecore deducta. Nam Iunios Bubulcos, Statilios Tauros, Pomponios vitulos cognominauerunt; & Portii Catones, & Annii Capræ inde dicuntur, & Romanum populum à pastoribus esse ortum omnes prędicant.

Item, ex agricolis milites gignuntur strenuissimi; & optimi tyrones, ex robusta rusticorum iuuentute deligebantur. Firmiora etenim salubrioraque sunt corpora eorum, qui sub dio artus roborant, forisque versantur, quam qui in vrbibus intra consepta vmbrosa desides cunctantur. Et hinc est, quod Græci, Romanique templa Æsculapio, medicinæ Deo, extra vrbes ædificabant. Quia videlicet credebant fidelius constantiusque illos valituros, qui in agris, quam qui in ciuitati-

bus habitarent. Hinc illa veterum Romanorum mascula proles agrestibus operibus exercitata, & sub dialibus durata laboribus bellicos tumultus, martiasque exercitationes facile sustinuit, & aduersus externos hostes victrix extitit. Enimuero tempora illi ita partiebantur, vt nonis tantum, & idibus res vrbanas reuisitarent, reliquis septem diebus res rusticas exercerent. Vnde & nundinarum conuẽtus constituti. Præterea, cum mercatorũ quæstus sit periculosus, & calamitosus; cum fœneratorum inhonestus & dedecorosus: cum opificum sordidus & illiberalis: sola est agricultura, ex qua quæstus stabilissimus honestissimusque consequitur, minimeque inuidiosus. Quam Aristoteles in Oeconomicis potissimam secundum naturam possessionũ esse commemorat, in qua Catonis oraculum, vitam quæstuosissimam indicauit. Scropha vero pratis primatum bonitatis dedit, à quo antiqui prata parata nominauerunt. Hinc locupletes appellati loci, hoc est, agri pleni. Et ipsa pecunia ipsumque peculium à pecore nomen sortitur, quod in rusticatione quæstuosissimum est. Quod vnum diuitiarum genus apud veteres vsurpabatur. Nonnulli tamen volunt pecuniam à nota pecudis esse appellatam, qua signatus fuit ex ære nummus à Seruio Tullio Rege Romanorum. Theseũ quoque apud Græcos memoriæ proditum est, signasse nummum bouis nota, vt ita ad agricolationem Atticos prouocaret.

Quin etiam scriptores inclyti fortunatiorem, beatioremque rusticorum vitam, quam vrbicorum esse dixerunt. Et olim Delphicus Apollo Aglaum Psophidium dixit esse felicissimum, qui paruum quidem prædiolum colebat; sed annuis victibus large sufficiens, ex quo nunquam egressus ferebatur. Et Diocletianus Imperator Imperio Imperatoriaque purpura depositis se contulit ad tranquillitatem rei rusticæ, illicque in quiete beatissima consenuit. Et Attalus Rex omissa regni administratione hortos fodere cœpit, & gramina seminare. Vnde non minus vere quam eleganter scripsit Virg.

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas! quibus ipsa procul discordib. armis,
Fundit humo victum facilem iustissima tellus.

Et idem:

Rura mihi, & rigui placeãt in vallibus amnes,
Flumina amem, syluasque inglorius.

Et ab Horatio dicitur:

Beatus ille qui procul negotiis,
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni fœnore. Hæc Beroaldus.

Blondus vero de Roma triumphante, [...] de dignitate agriculturæ scribit: & etiam di[...] dit eam in rusticam & vrbanam, & inibi dic[...] Proxime ad literas & doctrinam accessit [...] scorum delectatio agriculturæ, quam tam[...] primam posuit Varro, tantum ei tribuendo, vt longitudinem vitæ hominum maiorẽ fui[...] se dicat: quo tempore ex solo agriculturæ fru[...]ctu viuebatur: ea quam posteræ habuerunt æ[...] tates delitiis vsæ. Itaque & plura de dignitate [...] idẽ Varro edocet, & origine agriculturæ, que [...] recenset ibi Blondus, & fere omnino iisdem verbis, vt scripsit Beroaldus. Idem Blondus tres agriculturæ partes ostendit. Nempe agri seminarii, curæ, vna pecuariorum, & pa[...]stionis secunda, & tertia villarum. Et, vt dicit Franciscus Patritius *de inst. reipubl. lib. 3. tit.* [...] Nisi nos ipsos nimium amamus, nobisque i[...]psis eblandiri volumus, & mollitiem qua[...]dam muliebrem sequi, agricultura sola est, cui & ingenio excellentes viri manus admo[...]uere debeant: tum propter necessitatem, cum sine ea neutiquam viuere possumus: tum etiam quod quæstum nobis honestissimum, & sine fallacia ac mendacio præbe[...] ita quod opus agriculturæ est ad vitam hu[...]manam vtile & necessarium: vt enim di[...]tur *Prouerbium* 28. Qui operatur terram sa[...]am, replebitur panibus. Et ibi scribitur: [...] gestatem operata est manus remissa, scilicet ad laborandum. Et *Ecclesiast.* 7. inquit sapi[...]ens: non oderis laboriosa opera, & rusticationem creatam ab altissimo. Nam Deus eam instituit. Dicitur enim *Genes.* 3. Et misit Dominus Adam de paradiso voluptatis, vt operaretur terrã, de qua sumptus est: & post diluuiũ, vt habetur *Gen.* 9. Noe vir agricola cœpit exercere

ercere terram, & plantauit vineam, vt vi-
um colligeret, quod prius ignorabatur, vt
etiam scribit Anton. Florentinus *in tertia par-
te sua summa. tit. 8. c. 4.* §. 12. vbi etiam vide de
fraudibus agricolarum, cum sit extra propo-
situm.

Propterea, cum agricultura sit ad vitam
humanam vtilis & necessaria, agricolæ mul-
tum sunt supportandi & confouendi: ita
quod tempore agriculturæ nullo pacto de-
beant molestari, *l. colonos nunquam. C. de agri-
colis & censitis, lib.* 11. & ab oneribus publicis
eximendi, vt dicit Lucas de Pen. *in l. 1. C. eod.*
Cum perutiles sint Reipub. vnde Plutarchus
ad Traianum Imperatorem, pedibus solo iu-
giter inhærentibus agricolæ captantur, qui-
bus captis, prouidentia tanto magis necessa-
ria est, quo plura inueniunt offendicula, dum
obsequio corporis in terra gradiuntur. Eis-
dem iustius tegumentorum debetur suffra-
gium, qui totius corporis erigunt, sustinent,
promouentq; molem: pedum adminicula
robustissimo corpore tolle, suis viribus non
procedet: sed aut turpiter, inutiliter, inhone-
steque manibus repet, aut brutorum anima-
lium ope mouebitur. Ex his sequitur, quod
omnium fouendi sunt rustici. Nam & ipsis
propter culturam agrorum nonnulla specia-
lia contra iuris rationem constituuntur, vt *l.
1. C. de serui. & l. fin. § item Sabinus. ff. de aqu.
plu. arc.* vt inquit Luc. de Pen. *in d. l.* 1. Sed ma-
iora specialia, & priuilegia agricolis conce-
duntur. Non enim pro quocunque munere
etiam tempore guerræ turbari deberent, vt
statutum est & comprobatum, ne ab agricul-
tura auocentur aut diuertantur, facit *l. 1. ff.
de tigno iniun.* Quod si fiat, destruitur, aut sal-
tem minuitur annonæ præbitio in detrimen-
tum boni publici, pro quo conseruando sin-
gulari gaudent agricultores priuilegio, & im-
munitate. Quia licet videmus ante felicem
ambolam, seu exercitum Regis nauem Ec-
clesiæ, & minus cuilibet alterius pro transue-
hendo exercitum nõ excusari, *l. iubemus nul-
lam. C. de sacrosanctis eccles. & l. iubemus. C. de
nauibus non excus. lib.* 11. Attamen instrumen-
ta agriculturæ pro bello occupari non debet,
& minus persona eorum ab agricultura di-
uerti, ne publica impediatur vtilitas, quæ in
præbitione annonæ cõsistit, & sine qua mun-
dus viuere nõ potest, sed irrationabiliter pe-
riret, vt text. & Doctor. *in l. 1. C. de agricolis &
censitis. lib.* 12. Idcirco G. Benedict. *in repet. c.
Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam,
num.* 93. *extra de testament.* exclamat contra
Principes tyrannos, qui nedum tempore ne-
cessarii belli agricultores eorumq; animalia
occupant, & agros segetibus vastant, sed et-
iam belli occasionem quærunt, vt omnia et-
iam subditorum suorum, quos protegere te-
nentur, penitus cõsumant & destruant, qui si
iuri positiuo hoc prohibenti obedire nolint,
quo talia prohibentur, imo menti humanæ
ab initio naturaliter insitum, ipsos Agricolas
etiam ob publicam belli gerendi vtilitatem,
non esse occupandos, nec molestandos: sal-
tem veterum gentilium annales reuoluant,
qui Agricolas omnino in libertate agrorum
colendorum tutabantur, nedum in suo, sed
etiam in suorum hostium regno, contra quos
bellabant. Vnde Diodorus Siculus *lib.* 3. In-
dorum ante bellum Troianum gesta narrans
vetera, confert, inquit, ad Indorum fertilita-
tem consuetudo, quæ in bellis seruatur.
Nam apud cæteras gentes, scilicet, tyrannico
more viuentes hostes bellorum tempore
regiones spoliant vastantque, neque agros
coli sinunt. Apud Indos vero belli tempe-
state in campis opus rusticum exercent, absq;
cura Agricolæ, procul ab omni discrimine
belli: hostes in præliis mutua cæde grassan-
tur, Agricolis nulla in re nocent: sed intactos
relinquunt, tanquam communis vtilitatis
ministros, neque vero hostium agros vrunt,
nec cædunt arbores. Et idem septem tribus
Indorum describens: Secunda, inquit, tribus
est Agricolarum, qui multitudine superantes
alios à bello reliquoq; opere liberi solis agris
colendis tempus impertiunt, nullus hostis
lacessit, neque spoliat: sed existimans eos
in communi vtilitate versari, ab omni in-
iuria abstinet, ita soluti metu Agricolæ ter-
ram libere colentes, rerum afferunt vber-
tatem.

Pariter Nebuzardam Princeps militiæ Nabuchodonosor capto Rege Sedechia, eiusq; filiis in patris conspectu trucidatis, ac eo excœcato, vincto & compeditato, quibuscunque occisis, ciuitate & templo demum spoliatis, & in terram prostratis, crudelis super omnem sæuitatem, de pauperibus terræ vinitores reliquit, & agricolas in pace pro futura communi vtilitate, vt habetur *Ierem.c.vlti.* Iusta igitur ratione oportunoq; fauore sunt agricolæ humaniter tractandi, & ab his publicis tumultuationibus eximendi propter bonum Reipublicæ.

Habent & alia priuilegia agricolæ vltra immunitates prætactas.

Primo; quod non obest ei, si intra præfixum tempus non petiit bonorum possessionem pro consequenda hæreditate alicuius sui parentis, vel proximi, *l.pen. C.qui admitt. ad bon. possess.poss.*

Secundo; in corruptione albi Prætoris, vbi nõ ita puniuntur sicut alii, *l.si quis id, quod, §.in seruos.ibi; vel rusticitatem.ff.de iurisd.om. iudic.* quod quomodo intelligendum sit, & de pluribus limitationibus ad hoc, vide ibi per dom. meum Ias. *in 7. colu. & in l.fin. C.de iu.& fact. ignor. & in l.qui admitti.*

Tertio; si vocatus in ius non iuit, *l.2.§.1.ff. si quis in ius vocatus non ierit.*

Quarto; in vsura bladi mutuati, vel pecuniæ mutuatæ agricolis, à quibus nõ potest recipi nisi octaua pro modio, & filia pro solido. Nec potest creditor populi retinere pignori terram, boues vel aratra eius, *in Auth.ad hæc. & in Corpore vnde sumitur. C.de vsuris.* Et de hoc etiam est ordinatio regia Caroli VIII. de qua meminit G.Bened. *in loco ante allegat.* ita quod, vt ibi dicit, etiam illa ordinatio regia est intelligenda pro debito fiscali, ita quod huic priuilegio etiam rusticus & agricola renuntiare non potest.

Quinto; in testamentorum confectione, in quibus sufficiunt quinq; testes, *l.si. C.de testa.* & ibi d.meus Ias. de huiusmodi priuileg.

Sexto; in opponendo exceptionem peremptoriam post sententiam, sicut opponit miles, vt not. *in l.1. C.de iur. & fact.ignor.* quod an sit verum, vide dom. meum Ias. *ibi 2.col.*

Septimo; boues & aratra, & alia ad agriculturam pertinentia, capi non possunt pro executione, vel pignore, *l.executores. & l.si. in Auth.ibi posita. & in Corpore vnde sumitur. C.quæ res pignori oblig. possunt, vel non.* imo dicit tex. *in d. Auth.* quæ incip. *agricultores* [...] *ca rusticam occupati, dum villis insident, dum agros colunt, securi sunt in quacunq; parte terrarum: ita vt nullus inueniatur tam audax,* [...] *personas, boues, & agrorum instrumenta,* [...] *quid aliud sit, quod ad agrorum operam* [...] *cam pertineat, inuadere, aut capere, aut viol*[...] *ter auferre præsumat. Si quis autem huiusmodi statutum ausu temerario violare præsumpserit, in quadruplum ablata restituat, in infamiam* [...] *tam ipso iure incurrat, imperiali animaduersione nihilominus puniendus.*

Octauo; si rusticus seu agricola vendat rem in personas prohibitas, parcitur rusticitati, ne pérdat pretium, sed sibi restituatur, *l. vnica. C.non licere habitat.metrocomiæ, lib.* [...] & not.gloss. *in l. quemadmodum. in verb.* [...] *ptor. C.de agric. & cens.eod.lib.*

Nono; quia coloni & agricolæ dominorum tributariorum nõ possunt compelli soluere tributa pro dominis suis, *l.colonos. C.de agricol. & censitis. lib.* 11. Et ita dicit Ioannes de Plat. *in l.1.C.eo.tit.* vbi ait ipsos debere in[...]stere agriculturæ, & vacare, vt opera rustica in opere expleantur, *l.si merces.§.conductor.* [...] *ff.locati.* ita, quod non possunt compelli, [...] vadant in exercitum; cum sint immunes [...] ordinariis & extraordinariis: imo, vt dic[...] ob officia publica etiam volentes vocari [...] debent, quod intellige tempore, quo va[...] scil.tempore seminum, messium & vind[...]miarum, vel etiam tempore, quo vacant [...] præparamentis: quoniam eadem priuileg[...] dantur se præparanti ad actum, sicut illi, q[...] est in actu, *l.qui mittuntur. §.penult. ff. qui ex causis maior.* Eo etiam; quia fructus vide[...]tur colligi tẽpore, quo aratur, & terra præpa[...]ratur ad futura semina, *l.diuortio.§.non solum. ff.solut.matrim.* & quomodo præparamenta item iudicentur, sicut actus, dominus meus Iason *in leg. §. pecuniam. ff. de condict. ob caus.* Et hæc

hæc nouem priuilegia ponit post Luc. & Ioan. de Plat. Ioann. de Montelono ciuis nostri *in suo promptuario iuris, in ver. agricola*, v-bi alia duo addidit.

Decimo; quia rusticitas dicitur patiens & quieta, ex quo in dubio est præsumptio pro rusticis, quod non sunt autores rixarum, sed innocentes & quieti. Et alibi dicit gl. *in verb. colonis in §. item Seruiana. Instit. de actionibus.* quod sancta rusticitas omnia palam habet. Etiam sancta rusticitas solum sibi prodest, vt per text. *in c. sancta. 2. quæst. 7.* & hoc cum simpliciter & pie viuit, vt ibi gloss. inquit, & ita tenet Albericus *in l. vtili ratione. C. de defensor.* ciui. vbi scribitur inter alia priuilegium, quod semper causas eorum debet defensor ciuitatis cognoscere, & hic ante *in 5. considerat.* dictum est, *vers. item defensor ciuitatis.* Et ibi Albericus quædam alia priuilegia ex supra describit.

Vndecimo; habet hoc priuilegium agricultura; quod si res fuerit sterilis, & ad culturam redacta, quod fieri non potuit sine labore & expensis; tunc dominus minus potest prætendere deceptionem, secundum quod videtur facere decisio Bart. *in l. 2. de omni agro deserto. lib. 11.* ita quod, si colonus rem sterilem ad culturam reducat, de temporali facit perpetuam, etiamsi alias esset prohibita alienatio, *cap. ad aures, de rebus eccles. non alienan.* Et eidem potest augeri pensio aut census, imo per plures optimas decisiones tenet Guil. Benedict. *in d. sua repet. c. Raynut. in verb. vxorem nomine Adelasiam. num. 983. extra de testam.* Et plura alia in laudem & dignitatem agriculturæ Beroaldus, & Fr. Patritius *in locis ante allegatis*, accumularunt. Et vt ante *ista par. in 3. consider.* dictum est: Hæc species artis mechanicæ, seu hic modus plebeiorum consistit in quatuor, scilicet in agrorum seu aruorum seminatione, aut satione, in nemorum seu arborum concisione, vt in vineis, oliuetis, & pomeriis, & in pascuis seu pratis parandis, & in hortis, & rosariis cultiuandis. Sed quod istorum sit vtilius, an cultiuare terram, an vites, an prata. Columella *in suo opere agricolationis lib. 4. cap. 3.* concludit, nihil magis rusticis conuenire, quam vitam colere, vt ibi ad partes arguit, de quo infra *in seq. part. in 84. consid.* dixi.

Aduerte tamen; quod fodere herbam, vel lapides non est ars, gloss. *in l. lex quæ tutores, in verb. labore suo. C. de administr. tut.* Ludouic. Romanus *singulari suo 649.* Sed cum ars huiusmodi, seu hic modus plebeiorum sit magis necessaria, seu magis necessarius ad vitæ humanæ necessitatem: ideo cæteris est præferendus, hac ratione, & etiam ea; quia inuentus ante alios modos, scilicet per Adam, vt ante dixi, & post diluuium cœpit Noe vir agricola exercere terram, & plantauit vineã. *Gen. 9.* (Attamen quasi sordidus quæstus habetur agricultura, & ludibrio habetur: ideo licet sint in aliquibus priuilegiati; non tamen honorãdi, nec cæteris hodie apud nos præferendi ex communi vsu, qui præfertur propriæ dispositioni & determinationi.) Imo, non solum ab Adam; quoniam, vt dicitur *Gen. 2.* Plantauerat autem Dominus Deus paradisum voluptatis à principio, in quo posuit hominem, quem formauerat, produxitque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue. Ex quo patet illud, quod fuit primo necessarium pro vita humana, fuit cultura, quod Deus nobis ostendit, cum à principio talia fecerit, quod plus est, Christus Patrem suum agricolam vocat, vt scribitur *Io. 15.* Ego sum (ait Christus) vitis vera, & Pater meus agricola est. Huc adde, quod pastores & custodes animalium fuerunt honorati apud antiquos, vt de caprariis legimus, qui apud Mendesios populos maximo afficiuntur honore, vt refert Textor *in sua officina. c. animalia diuersa, vers. capræ.* Etiam pastoribus primo annunciatus fuit aduentus Domini, vt scribitur *Luc. 2.* Et suarii seu porcarii ciuitatum sunt priuilegiati, vt habetur *in tit. de suariis. lib. 11. C.*

TRigesimaoctaua consideratio; Qui circa maiora & digniora versantur, honestiores dici debent, & qui circa necessarias artes versantur, magis laudandi sunt & honorãdi iis, qui circa voluptarias & inhonestas: cum multo magis propter necessitatẽ prosint

Reipublicæ, quam alii: ideo cum aurum sit excellentius omnib. rebus, quæ sunt in mundo, vt ample disputauit Matthæus Vegius *in suo tractat. de sole, terra, & auro*, & vt dixi *in seq. part. in 95. consid.* Quapropter, qui circa aurum versantur, digniores sunt, ac aliis præferri debent in ciuitate inter plebeios artifices, vbi solum sunt artifices auri, vt sunt hi, quos communiter vocamus argentarios seu aurifabros; & hic tantum loquor de artificibus non habentibus officium circa administrationem metallorum: quoniam de his alibi dixi. Et absque dubio (vt paucis absoluam) sicut aurum inter omnes res mundi excellit, saltem inter metalla; ita inter omnes plebeios metallarios Artifices Aurifabri præferendi sunt. Inter quos numerantur Vascularii, qui vasa conficiunt Aurea & Argentea; Cælatores, Inauratores, & Bractearii, qui aurum malleis tusum, & ad quamuis tenuitatem ductile rebus inaurandis deducunt, vt dicit Budæus *in l. apud Labeonem. ff. de præscript. ver.* vbi text. facit mentionem de Vascularis, de quibus hic ante *in 34. consid. in verb. Aurifices, & in verb. Bractearii.*

Si vero inspiciamus initium artificũ metallorum; alii erunt artifices, qui illis præferentur, vt sunt pelliones, seu pelliparii, qui lana vtuntur: de quibus *infra ista parte, in 41. consideratione.* qui primo fuerunt instituti, & à Deo; quia scribitur *Gen. 3.* Deus, cum eiecisset Adam & Euam ex paradiso terrestri, fecit eis vestes pelliceas. Tubalcayn vero fuit optimus malleator & faber in cuncta opera æris & ferri, vt habetur *Gen. 3.* & sic artificium ex lana fuit primo factum, & per ipsum Deum.

Post aurifabros non videtur esse ordo inter metallarios, nisi, prout communis vsus inter eos assignat, aut quod aliqui faciunt dignius aut excellentius artificium: quoniam, vt habetur *in additione super gloss. in verb. ex multis rerum argumentis, in §. cumq; in procem. Instit.* ex communi prouerbio, *Opus laudat magistrum*, dicit text. & Iacob. Rebuff. per illum text. *in l. 1. C. de fabricensibus, lib. 11.* quod materia ferri dicitur nobilis. Aut quod vnus maiorem experientiam habet, quam alius. Aut, quod sit felicior, vt de his qualitatibus ante *in nona parte* dixi, vbi scripsi, milites esse laudandos ex maiori experientia, ex maiori felicitate & fortuna, & ex pluribus aliis, quæ etiam prosunt artificibus, maxime quantum ad maiorem experientiam. Et hoc dico; quoniam inter eos artifices cuiusque artis magna seu lata est differentia, vt est text. *in l. inter omnes artifices longa est differentia ff. de solut.*

Et inter metallarios, qui sint præferendi, & qui sint digniores, an extrahentes materiam, an formam ei dantes. De extrahentibus materiam sunt textus *in rubro & nigro de metallariis, libr. 11. C.* & tales nullam habent dignitatem, sed fabricenses, de quibus est titulus *de fabricensibus, eod lib. C.* in multis honorantur & priuilegiantur, vt *in l. iure prouisum est. & in l. eos, qui. & in l. fin. C. eod. titul. de fabricens.* sed hoc est quantum ad illos; quia quantum ad particulares; quoniam forma est dignior materia, ideo fabricenses in specie metalli sunt digniores metallariis simplicibus. Etiam inter istos præferuntur, qui dicuntur cælatores, seu sculptores, & fuerunt plures, qui in argento cælando claruerunt, quos refert Textor *in sua officina, cap. sculptores, cælatores, statuarii & marmorarii.* Et sunt proprie illi, qui argentarii apud nos dicuntur; quanto magis sunt in eorũ arte experti; tanto magis aliis præferuntur, & plures artifices & fabros enumerat & laudat Textor *in sua officina in c. fabri & alii artifices.* qui præ cæteris laudantur ab antiquis scriptoribus, propter excellentia opera ab eis facta: etiam Plinius *libr. 24. c. 8.* ponit nobilitates operum in ære.

TRigesimanona consideratio; Inter artifices præferũtur Librarii, & Impressores, seu Chalcographi, aut Bibliothecarii; quia *de inuentoribus* [illegible] niam, vt ait Polydorus Virgil. *de inuentoribus rerum, lib. 2. c. 7.* Cum indies magis magisque hominum ingenia sola librorum commoditate vigeant, & ad capessendas disciplinas [illegible] liberalium artes, facilius omnes alliciantur, ipsaq; literarũ studia mirum in modum vbique floreant, piaculum hercle se fecisse duceret [illegible]

tale inuentum silentio præteriret. Cum etiam, vt ait Hieron. ad Marcellam, huiusmodi scriptorum libri, ingeniorum effigies, & vera, & æterna monumenta sint. Vnde Agesilaus, teste Plutarcho, cum bene multi vellent sui corporis simulachrũ gratis effingere, nunquam id fieri passus est, animi tantum monumenta posteris relinquere studens. Illud enim sculptorum, hoc suum. Illud diuitũ, hoc bonorum esse opus ducebat: & plene scribit Philip. Beroald. *de inuentorib. literarum.* Et inuentores literarum summopere laudat in oratione habita in enarratione Iuuenalis atq; Salustij, & etiam scripsit *in d. c. 7.* ipse Polyd. de ijs, qui libros ediderunt, & composuerũt, & qui Bibliothecas habuerunt, & primo fecerunt, de quibus *in seq. part. in 73. consider.* dicendum est, vbi posuit de excellentioribus Bibliothecis: & tandem dicit, quod fuit hoc magnum mortalibus munus, quod plures libros ediderunt; sed nequaquam conferendum huic, quod à pauco tempore repertum est in modo scribendi, seu potius imprimendi genere. Tantum enim vno die ab vno homine literarum imprimitur, quantum vix toto anno pluribus scribi posset. Vnde adeo disciplinarum omnium magna librorum copia ad nos emanauit, vt nullum amplius superfuturum sit opus, quod ab homine quamuis egeno desiderari possit. Illud insuper addit, quod auctores quoque plurimos, tam Græcos, quam Latinos, ab omni prorsus interitus periculo vindicauit. Quare, inquit, tantæ rei author non est sua laude fraudandus, præsertim vt posteri sciant, cui diuinum beneficium acceptum referre debeant. Itaque Ioannes Guttenbergius natione Teutonicus, equestri vir dignitate (vt ab eius conterraneis accepi) primus omnium in ciuitate Germaniæ (quam Moguntiam vocant) hanc imprimendarum literarum artem excogitauit, primumque ibi ea exerceri cœpit. Non minori industria reperto ab eodem, vt fertur, authore, nouo atramenti genere, quo nunc impressores tantum vtuntur. Vnde Beroaldus in laudem Germaniæ inter plures versus hos lusit:

O Germania muneris repertrix,
Quo nil vtilius dedit vetustas,
Libros scribere quæ doces premendo!

Decimosexto deinde anno, qui fuit salutis humanæ 1458. quidam nomine Conradus, homo itidem Germanus Romam primo attulit, quam deinde Nicolaus Ienson Gallicus, primus mirum in modum illustrauit, quæ passim hoc tempore per totum fere terrarum orbem floret. Cum ergo ex prædictis constet, eos esse vtiles Reipublicæ, propter vtilitatem illius artis sunt laudandi artifices, qui etiam inter sculptores poni possũt, de quibus dictum est *in præced. consid.*

QVadragesima consideratio; An Alchymistæ sint connumerandi inter metallarios, sic qd' inter Artifices laudari possint, & si aliquam laudem ax artificio eorum consequi valeant: & sic incidenter quæro, an alchymia sit prohibita, & sic eam exercentes peccent.

Et videtur, quod sic; quia vna species trãsmutatur in aliam. Cum plumbum efficiatur argentum, vel æs aurum; sed citra Deum nemo potest vnam speciem in aliam transmutare, *c. Episcopi, §. quisquis ergo, 26. quæst. 5.* & etiam, quoniam, vt videtur communiter, nullus est, qui habeat veram huiusmodi artem, vt docet experientia, & de ipsis dicitur *2. ad Timoth. 3. & in c. nemirum. § arușpicinæ, 26. quæst. 5.* semper addiscentes, nunquam ad veritatis scientiam peruenientes. Et si aliqui aliquando quid fecerint, non tamen reperitur, quod sit verum aurum, vel verum argentum, sed sophisticatum, nec habet veritatem cum auro, vel argento, sed solum apparentiam. Et si contingat aliquando fieri apparenter verum (quod tamen raro fit) cũ tam magnis expensis, quod est damnosum; & sic tale exercitium est contra vtilitatẽ publicam, vt dicit Angelus de Clauasio *in sua summa, in verb. Alchymia.*

Ioannes tamen Andreas *in addit. ad Specul. in tit. de crimine falsi.* commendat Alchymistas, qui ex magisterio suæ artis, siue magica, vt inquit, siue alia arte reprobata, de vili metallo faciunt pretiosum. Nec hoc facien-

do dicuntur mutare vnam speciem in aliam diuersam, sed vnam metalli speciem faciunt meliorem, vt de stanno vel ære faciunt argentum vel aurum. Procedunt enim omnia metalla ex sulphure & argento viuo. Habet enim argentum venarum suarum principia, vt dicit gloss. 1. *in c. ferrum. 50. distin.* sed vbi est melior influentia astrorum, ibi producitur metallum pretiosius. Vnde per influentiam astrorum cum herbis & lapidibus, quibus insunt multæ virtutes, potest naturaliter vna species metalli cõuerti in aliam speciem magis pretiosam, vt tenet Panorm. *in cap. 2. de sortileg.* Cum ergo ars imitetur naturam in hoc inquantum potest, videntur bene agere Alchymistæ, si per virtutem herbarum, lapidum, vel aliorum elementorum, vnum vile metallum in pretiosius reducant; cum ambo fuerint eiusdem speciei & principii, scilicet ex ipsis sulphure & argento viuo. Insunt enim rebus corporeis per omnia elemẽta quædam seminariæ rationes occultæ, quibus cum data fuerit oportunitas temporalis atque casualis, prorumpunt in species debitas suis modis & finibus, vt dicit textus *in d. cap. nec mirum. § aruspicinæ, circa fin.* Ex quibus etiam Oldr. *in consil. suo 69.* approbat & laudat Alchymistas, quos etiam laudarem, si semel intellexissem aliquos ad veritatem artis peruenisse, sed potius consulerem cum Ioan. de Plat. *in l. vnica. Cod. de argenti pretio, quod thesauris infertur. lib. 10.* ab huiusmodi artificio abstinendum, eo; quia non est scientia pietatis, & in eo sunt multæ deceptiones. Et de isto videatur etiam Andr. de Isern. *in c. quæ sint regalia. in vsibus feudor.* & Surgetus *in suo compendio militaris disciplinæ*, vbi eos reprobat. Et licet Arnaldus de Villanoua se iactauerit, fecisse virgas aureas ex huiusmodi artificio, quas omni probationi & experimento submittebat: credo tamen hanc artem esse apud humanum genus deperditam cum arte fundendi lapides, & ter refundendi aurum, Ioan. XXII. *in extrauaganti*, quæ incip. *spondent*, etiam hanc artem reprobauit.

Quadragesimaprima consideratio sit de artificiis lanificiorum, qui sunt necessarii in vita humana. Vnde dicitur *Prouerb. 31.* Quæsiuit lanam & linum, & operata est consilio manuum suarum. Et sequitur: Stragulatam vestem fecit sibi. Et ista ars lanificum continet operationes nendi, consuendi, texendi, torquendi, & quæ fiunt manu, acu, fuso, pectine, subula, calamistro, girgillo, alabro. Insuper continet vsum floccorum, filtrorum, sagorum, sagmarum, funium, matularum & sportarum ex straminibus vel viminibus. Et sunt in quadruplici differentia; quidam ex pellibus, quidam ex lana, quidam ex serico, quidam ex pellibus vel ex p[illegible], quidam vero ex lino seu conope, vel ex p[illegible] & suberis. Et inter istos, qui digniore vtuntur materia, videntur præferendi aliis, vt illi, qui vtuntur serico; cum sit dignius lino, conope, vel pellibus, vt *in sequenti parte, in 96. consid.* tactum est. Ideo artifices serici seu sericarii digniores videntur. Sed videtur inter istos (imo inter omnes artifices lanificiorum) pelliones seu pelliparios (qui faciunt vestes ex pellibus) esse præferendos cæteris, tum quia fuit primũ artificium factũ etiam Deo ipso Optimo Maximo, cum scribitur *Gen. 3.* Deus fecit Adæ & Euæ (eos extra paradisum terrestrem eiiciendo) vestes seu tunicas pelliceas, vt ante *hac part. in 38. consid.* dictum est, & recenset Bernard. de Bust. *in 2. par. in literis parte sui Rosarii. sermon. 19. in 2. par. in literis serm. 32. in litera X.*

Contra tamen nituntur & instant architectores, dicentes, Deum prius exercuisse architecturam, creando cœlum & terram in principio, *Gen. 1.* Et agricolæ dicunt Deum exercuisse agriculturam in horto delitiarum, scil. in paradiso terrestri, ibi creando & plantando arbores & fructus pro homine, a quo Adam & Euam emisit propter eorum peccatum, & eos eiiciendo, fecit eis vestes pelliceas. Ex quo & architecturam & agriculturam primo fecit, docuit & exercuit. Fuerat etiam statuarius; quia fecerat & formauerat hominem ad imaginem & similitudinem suam, antequam fecisset eis vestes pelliceas, vt scribitur *Gen. 1. & 2.*

Inter hos artifices lanificiorum sunt etiam tinctores lanarum & pannorum, de quibus habetur

habetur per Bart. Anglic. *in suo lib. de proprietatibus rerum. lib. 29. in tractatu de coloribus, in fine.* Sed an tales potius debeant cum artificibus picturæ, quam lanificii poni, dicam infra. Ex quo videtur, pictores lanificis esse præponendos, propter picturæ excellentiam & colorum, qui post metalla auri & argenti digniores res esse censentur, quæ ponantur in armis, vt ante *in 1. part. in 60. conclus. & pluribus aliis sequentib. 38. consid.* dictum est, *& in seq. part. in 93 consid.*

Sed quicquid sit, si tinctores lanarum inter lanificos computentur, credo illos nõ esse præferẽdos illis, qui pannum faciunt cum lana, & pannus non accedat tincturæ, sed tinctura lanæ aut panno: & sic cum materia prima sit dignior & maior, quam illud, quod ei adiungitur per tincturam: ideo maior est ille, qui pannum facit, quam qui intingit, & inficit, vt est text. *in l. sed si ex meis, & l. quid. in fin. ff. de acq. rer. dom. & §. cum ex aliena. in gl. ab aliquo. Instit. de rer. diuis.* & text. magis ad literam, *in §. si tamen alienam purpuram vestimento suo intexuit; licet pretiosior sit purpura accessionis vice, cedit vestimento. Insti. eod. de rerum diuis.* Ideo tanquam accessoriũ non est maius principali, ex quo tinctores accessorii ad lanificos & pannificos non sunt maiores illis: imo tanquam accessorii sunt illis præferendi lanifici & pannifici.

Contrarium tamen tenet Iacob. Rebuffi *in l. qui aliquem. C. de murileg. lib. 11.* vbi dicit, quod tincturarii Montispessulani præferuntur in sedibus textoribus & canabasseriis: cum habeant dignius officium, *per § si quis in aliena. Instit. de rerum diuis.* In artificiis vero, in quibus ferruminatio est maior materia, tunc materia artificio & ferruminationi accedit: & hoc casu nimis pretiosum cedit pretiosiori, sicut videmus in metallariis. Nã quod factum est ex ferro, non denominatur ab illo, qui primo ferrum fecit, sed ab illo, qui ferruminauit. Sic etiam in aurifabris, res aurifica facta per aurifabrum, non est illi, qui fecit aurum, sed illi, qui composuit, & ab eo denominatur, & illius est, licet aurum sit alterius, quando forma est mutata, quod non possit reduci ad priorem statum, in quo erat, *d. §. cum ex aliena. & ibi Doctores.* Et hoc etiam; quia maior & potentior est forma, quam materia; quia forma dat esse rei, & cõseruat eam in esse, *l. Iulianus. § quæsitum. ff. ad exhib.* Et esse & forma conuertuntur, glos. *in cap. in ciuitate. extra de vsuris.* & dom. meus Ias. *in l. 4. §. cath. ff. de verb. oblig.* Ideo concluditur, quod omnes artifices dantes formam materiæ, & illam specificantes, tanquam digniores, præferuntur illis, qui faciunt materiam, notatur *in iuribus ante allegatis.*

Intellige tamen prædicta, etiam quando tales artifices faciunt, & specificant materias in opus necessarium & honestum: quoniam tales, & propter necessitatem vitæ humanæ (quæ præferenda est) & honestatem, quæ etiam summe commendanda est, vt *in sequent. part. in 36. consid. in princip.* præferendi sunt illis, qui faciunt opus voluptarium, seu res voluptati tantum hominis deseruientes. Vnde facientes pannos necessarios ad vitam hominis, vtpote, ad vestiendum homines, qui necessario vestiri debent ad arcendum frigus, nuditatem tegendam, lasciuiam prouocantem, & decentem ornatum personæ, vt dicit Ant. Flor. *in 3. part. suæ summ. titul. 8. c. 4.* § 2. sunt præponendi illis, qui faciunt sericũ, qui serifici seu setaroli dicuntur. Et autore eodem *in d. loco.* §. 5. & Bernar de Bust. *in d. 2. part. serm. 32. in litera X.* licet hæc ars sit honorabilis in humana ciuilitate, tamẽ de se est illicita, cum deseruiat vanitati in multis, cum sericis vtantur hodie, & velutis & carmesinis stipendiarii, & mulieres, non solum vxores Principum, Baronum, & militum; sed etiam mercatorum, artificum: quod est satis indecens, & magis secundum abusionem, quam consuetudinem locorum. Et in signũ detestationis talis vanitatis, legitur *Luc. 16:* quod diues epulo, qui induebatur purpura & bysso, sepultus est in inferno. Et quod dicitur *in c. quisquis. 41. dist.* quod in iis debet quis se cõformare moribus patriæ. Intelligitur tamen semper salua honestate & decentia. Ex quo ex dictis Florentini videretur, quod lanifici essent præferendi serificis seu sericariis.

Sed videtur contrarium esse astruendum, cum *in sequent.part.in 96.consid.* dixi, quod vestes pretiosæ, quæ fiunt ex serico & auro, sunt vestes solis Principibus decentes,& quibus principes ex honestate vestiri debent: & solis Principibus conueniunt, vt ibi dictum est, & habetur *in rubro & nigro de vestibus oloberis, lib.11.C.* Ideo huiusmodi artifices in maiori dignitate cõstituti sunt, cum videantur esse artifices Principis, dixi *hic in 35 consid.* Ex quo etiam coquus Principis, cum dicatur dignitatem habere, vt dicit Romanus *singulari suo 649.* præferri debet cuicunque plebeio & artifici. Ideo multo magis serifici, qui sunt artifices Principis, quibus Princeps permittit sericum facere in solis gynæciariis, hoc est, locis secretis, vt ait text.*in l.1. C. de vestibus oloberis.* Et etiam dicit Bernard. de Bust. *in dict.sermon.32.* quod ad sericos non spectat discernere, si velutum vel brocatum emat ad decentiam sui status, vel ad vanitatem, & excessum: dummodo iusto pretio vendant, & bona intentione, scilic. pro illis, pro quibus decenter est portandum, & sine fraude. Etiam, quoniam, vt communiter videmus, potius talia fiunt in honorem Dei pro ornamentis maiorum Ecclesiarum, quæ frequentius ex eis,quam ex lana,lino,aut conope fiunt. Ideo versantes circa hanc artem cæteris præferendi sunt.

Ex prædictis idem inferendum est ad artifices tapetorum, quæ videntur tamen fieri ad ornatum & voluptatem in palatiis & domibus, quod dic esse verum,quoad inferiores,sed quoad Principis ornatum & honestatem, videntur necessarii. Cum ea, quæ sunt & tendunt ad honorem Principis, sint ita necessaria,sicut, si ad commodũ: imo, quod plus est, comprehendantur in supellectili, vt habetur *in l. de tapetis. ff. de supell. legat.* Ideo de his dicendum est, prout de sericis, cum videantur esse artifices eorum,quæ spectant ad Principes & magnates. Ideo cum digniora tractent, & nobiliora, seu pretiosiora, cæteris eorum arte,paritate data artificii, præponendi sunt ex ante dictis.

Inter hos etiam lanificios sunt textores, & lanarum, & linorum, & conopis. Et vt maiorem experientiam & artem callent, sunt inter eos honorandi. Hi tamen, cum videantur dare formam & panno & telis, videntur præferri illis, qui præparant & lanas & linũ, nec tales apud nos habentur in magna æstimatione. Imo etiam in pluribus, quando fit mentio de his in iure, reputantur & qualificantur pro seruis, vt scribitur *in l. Titia textores. ff. de leg.1.* ideo pro abiectis habentur. Videntur tamen tales aliis sub hoc artificio lanificiorum comprehensis præferendi, scil.chordariis seu scenofactoriis. Nam Scenofactorii dicuntur, qui funes seu chordas faciunt, in quibus comprehenduntur, qui faciunt funes ad venandum & piscandum. Et huius artis scenofactoriæ fuit Paulus Apostolus, vt refert Ant Flor. *in suis historiis, part. 1.tit.6.c.5.* Et miror, quomodo Paulus fuerit huius artis artifex, cum esset ciuis Romanus, vt scribitur *Act.22.in fi.* Crederem forte, eum fecisse solum funes ad piscandum aut ad capiendum aues; non autem grossiora retia, quæ fiunt ad venandum.

Inter hos etiam sunt sutores, cum sutoris ars in vestimentis faciendis consistat, tam ex lana, quam panno serico aut lino. Et isti etiam dicuntur Sarcinatores, vel Cerdones, vt facit text. *in l. & si quæcunq. §. fin. ff. ad leg. Aquil. & l. item quæritur, §. si quis seruum. ff. locati.* Et sunt in multiplici differentia: sed omnes sub vno nomine sutoris (vulgo *cousturiers*) dicuntur. Et tales cum textoribus & pluribus aliis ante nominatis, quasi habentur pro fecibus vrbium, vt dicit Budæus. Adam tamen & Eua prius officium sutoris exercuerunt, vt hic ante *in 34. considerat. huius part.* dixi, *in vers. brachariis.* De pluribus, qui sub huiusmodi artificio lanificiorum comprehendi possunt: vide per Textorem in suis denominationibus à variis artium professionibus positis *in sua officina.*

Accedat huc, quod lanificiorum artifices debent celebrare festum S. Seueri, cum fuerit artifex lanificii,& in tali artificio existens, fuit assumptus in Archiepiscopum, vt est text. *in c. statuimus. § his omnibus authoritatib. 61 distin.*

Quadra-

QVadragesima secunda consideratio sit de artificibus vacantibus circa ligna, quæ sunt sub arte architectoria, de qua ante *ista par. in 3. consid.* Et hæc consistit in cæmēteria, & carpentaria, & est ars necessaria vitæ humanæ, pro domibus & habitationibus fiēdis, quæ nos defendunt à pluuiis, & ventis, frigoribus, & caumatibus, vt quiescere valeat vnusquisque, & secreta operari, quæ expedit, vt est apud Ant. Flor. *in 3. par. suæ summæ, tit.* 8. *c.* 4. §. Et Bern. de Bust. *in 2. par. sui Rosarii, serm.* 32. *par. in lit. T.* vbi etiam dicunt, quod Cyn. primus, qui hanc artem inuenit, ex qua ædificit ciuitatem & domos, *Gen.* 4. Et ante diluuium Noe fecit arcam de lignis lęuigatis, mansiunculas in ea bitumine liniens intrinsecus, & extrinsecus, vt scribitur *Genes.* 6. Egressus arcam Noe ædificauit altare Domino, *Genes.* 8. Et post diluuium Nemroth, tyrannus ædificauit ciuitatem, vt scribitur *Gen.* 10.

Et sicut metalla & lanificia sunt nobiliora lignis, vt ex deductis *in 3. consid. huius partis*: & *eiusdem par. in 95. consid.* comprobari potest: ita & artifices metallorum & lanarum, artificibus lignorum præferendi sunt. Licet F. Patritius *in li.* 1. *de instit. Reip. tit.* 9. videatur pręferre architecturam fabricæ, quam dicit nō modo in pace ad vrbium ornamentum atq; vtilitatem necessariam esse, verum in bello ad repugnandum oppugnandumque, prout eleganti stylo ibi describit.

Sed crederem; quod sicut forma dat esse rei, ita illa, quæ dat laudem artificio, cum opus laudat Magistrum, inter eos, qui in illa arte dant digniorem formam, & excellentiorē, sunt digniores, & præferendi: vt sunt, qui vulgo vocantur menusarii, cum digniorem, & elegantiorem dent formam lignis, essent præferendi carpentariis, qui grossiorem formā: pro carpentariis tamē faceret ratio ante adducta, quod ea per eos facta ad vitæ humanæ necessitatem fiunt, puta domus, & alia ędificia; quę vero fiunt per menusarios, videntur fieri ad voluptatem saltem ac honestatem, quæ non est præferenda necessitati. Cum necessitas vitæ humanæ omnia vincat. Et omnes tales etiā dicuntur fabri lignorum. Vnde vt dicit Ioan. Chrysost. *in ser. de Epiphania*, S. Ioseph sponsus gloriosæ Virginis, carpentarius lignorum fuit. Et faber pro omni ferri percussore ponitur, *l.* 2. *§.* 1. *ff. ad l. Rho. de iactu.* Et alias pro lignario accipitur, *l. ferri. §. fin. ff. de verb. & rer. signifi.* Et etiam dicitur faber lignaminis *l.* 2. *§. vlt. ff. de eo, quod certo lo.* glo. *in §. certa. Instit. de rer. diuis.* vt supra *hac par. in* 33. *consi. vers. fabricarii.* dictum est.

Textor vero *in sua Offi.* multos scribit Architectos, quos dicit fuisse nobiles, vt fuit Damocrates, qui Alexandriam metatus est.

Spintharus Corinthius Delphicum templum construxit.

Ctesiphon templum Dianæ Ephesiæ, vbi simulachrum ipsius Deæ vitigineum fuerat. Vnde Plinius: Operi (inquit) præfuit Ctesiphon architectus.

Meleagenes fanum Mineruæ Prienensis.

Theodorus Phocensis fecit Tholum Delphicū.

Philo Atheniensis armamentarium Pyrei.

Hermogenes ædem Doricam Iunonis Magnesiæ.

Sugilas Mausoleum Artemisiæ.

Zenodotus nobile pauimentum Pergami.

Hermodorus nomen est Architecti, qui obeliscum fecit.

Æmilius, Rholus & Theodorus, architecti fecerunt Labyrinthum Leminium.

Valerius Hostiensis architectus fuit, qui theatrum Romæ texit.

Menesicles architectus Athenis arcem ædificauit.

Nicon pater fuit Galeni geometriæ, & architecturæ peritissimus.

Apollodorus, Traiani forum, metodeum & gymnasium Romæ fabrefecit; hunc interfecit Adrianus.

Et aliquos ex prædictis posuit F. Patritius *in li.* 1. *de inst. Reip. tit.* 9. *ante alleg.*

QVadragesima tertia consideratio; Horū Artificum, qui circa lapides, vel cæmenta operantur, multiplex reperitur differentia: quia aliquando dicuntur cæmentarii, aliquādo vero latomi. Et etiam status huius artificii exaltandus est, & existimandus secundum v-

tilitatem, quam affert in Republica, & secundum excellentiam artificiorum ex huiusmodi artificio prouenientium. Nam, vt dicit F. Patritius *li.7.de instit.Reip.titu.6.* Lapidicidæ commoditatem vel maximã habent: ex quibus quadrata saxa, & cæmentorum copiæ comparantur. Et præcipue, si molles lapides sunt aut mediocres. Nam duriores illi speciẽ potius præ se ferunt, quam vtilitatem: labore enim plurimo indigent, & diligenti impensa, vt *in seq.par.in 91.consid.* dictum est.

Inter hos tamen primos autumo esse Vitrarios, qui vitra conficiunt ex lapidibus, & isti fundunt lapides in fornace vi, & calore ignis, & est vnum mirabile. Ideo cæteris præponendi sunt, cum apud nos ex communi opinione patriæ pro nobilibus habeantur. Et talis communis opinio est potens ad causandum nobilitatem. & ante dixi *in 8.part.in 6.consid.* Etiam sunt immunes à munerib. personalibus. vt hic ante *in 38.consid.*

Sed cum sit hic quæstio de excellẽtia, quæ procedit ex forma, quæ maior est quam illa, quę procedit ex materia: ideo infero, artifices marmoreos, & circa marmor artem exercentes, esse cæteris excellentiores, propter excellentias, & nobilitates ædificiorum, operum, & artificiorum, quæ fuerunt, & fiunt ex marmore potius quam ex aliis lapidibus, & ex iis Plin. *li.36.naturalis histor.c.5.* ponit 126. artifices in marmore, & ibi ait, hanc artem tanto vetustiorem esse, quam picturam, aut statuariam. Etiam Textor *in sua Officina.in c.sculptores, cælatores, statuarii, & marmorarii,* plus artifices marmorarios, quam alios laudat. Et etiam F. Patritius *lib.1.de institu.Reipublicæ, titul. 9.* inter architectores multum extollit marmorarios, pro quibus ad illos recurre, & inter hos artifices sculptores maxime laudantur.

Dipenus vero, & Scyllis Cretenses, Sicyonem se contulere, vbi fuit quondam pręcipua omnium metallorum officina. Ibique sculpendo marmore primi omnium claruerunt. testis est Plin. *in d.loco.c.4.* Qui vero inter hos excellentior sit iudicandus, Plin. *eod.lib.cap.5.* dicit Phidiam clarissimum artificem nunquã satis laudatum. Is fuit Atheniensis sculptor, & minoribus simulachris sculpendis claruit. Is fecit statuam Mineruæ ex auro, & ebore [...] plitudine 26. cubitorum. In cuius scuto [...] uit prælium Amazonum, & Gigantomach[...] in soleis Lapitharum pugnam, & Centau[...] rum. Fabius Phidias (inquit) Diis, quam [...] minibus efficiendis melior, in ebore vero [...] ge citra æmulum, vel si nihil nisi Minerua[...] Athenis, aut Olympium in Ælide Iouem [...] cisset. Mart. *lib.3.*

Artis Phidiacæ toreuma clarum,
Pisces aspicis, adde aquam, natabunt.

Idem *lib.6.*

Quis te Phidiaco formatam Iulia cœ[...]
Vel quis Palladiæ non putet artis [...]

Statius *lib.2.Sylu.*

Phidiacæ rasere manus.

Lysippus Sicyonius adeo claruit sculptura, vt ab eo solo fingi voluerit Alexander, quemadmodum pingi à solo Apelle. Horatius:

Edicto cauit, ne quis se prater Apell[...]
Pingeret, aut alius Lysippo duceret [...]

Stroza pater.

Cædit Lysippus Phidiacusq; labor.

Hunc Plinius ait fecisse ad 70. opera, [...] singula arti claritatem dare potuissent. [...] pertius:

Gloria Lysippo est animose fingere sign[...]

Sabellicus vero *in 10.libro suorum exem[...] rum* dicit, tres opifices fuisse summos. E[...] dicit, Alexandrum suo edicto tribuisse tr[...] diuersarum artium principibus viris præ[...] laudis testimonium, suum cuique in suo [...] nere. Et inter cæteros, quod nullus aliu[...] ter Pyrgotelem imaginem suam sculpe[...] de his sculptoribus, & statuariis, & laud[...] rum etiam scripsit F. Patritius *lib.1.de inst[...] publicæ.titu.10.* Etiam plures statuarii la[...] tur à Textore in loco præallegato pos[...] um, ex notabilitate operum, quæ fec[...] tam ex marmore, & lapidibus, quam ali[...] teria.

QVadragesimaquarta cõsideratio tra[...] de Artificibus, qui circa colores ve[...] tur, qui sunt in duplici differentia. Qu[...] sunt tinctores, de quibus ante *hac part.in [...]*

sid.versic.inter hos dictum est. Alii vero sunt ctores, & de his hic scribitur: de excellentia ro colorum dicetur *in seq.part.in 94.consid.* supra *in 1.part.in 64.conclusi.38.considera-tu.* vbi de armis narratur, quæ laudantur, stinguuntur, aut deprimuntur ex colori-s. Nunc solum est quæstio de excellentia ctorum. Nam ars pictorum versatur in o-ribus tam lanis, quam linis, serico, argento, ro, & metallis, lignis, & lapidibus. In qui-us solet causa voluptatis, honestatis, aut et-m lasciuiæ, adiungi pictura, quę olim fuit in io, & maximo honore, miraque æstima-e. Et, vt ait F. Patritius *de institutione Rei-blicæ lib.1.titul.*10. Pictura eruditionem ma-am præ se fert, & commercium cum Poe-& oratoribus habet. Hinc dicit Lauren-Valla *in procem. suarum elegantiarũ*, quod berales proximæ sunt, ars pingẽdi, scul-fingendi, architectandi. Sextus Em-ex Symonidis Poetæ sententia, pictu-dicit esse tacentem poesin. Poesin au-loquentem picturam. Et certe magni nii est, & diuinam prope cognitionem ngit, varias animalium rerumque species mente concipere, vt penicillo, & variis co-ribus adeò exprimantur, quasi in illis nihil ter spiritus desit. Et certe cum optimam turã cernimus, id dicere possumus, quod lerius Martialis de catella picta cecinit. I-a denique pone cum catella, aut vtran-e putabis esse veram, aut vtranque putabis se pictam. Legimus etiam bouem ad aspe-m pictæ bouis mugisse, & pictis vuis non-os fuisse deceptos, auesque ad pictam speciem sui generis excitatas, vt refert Plini-us *lib.35.cap.*10. Et vt differit Budæus *in leg. Athletas ff. de his, qui not. infamia.* Huiusmo-di artifices non modo iconicas imagines ef-fingunt, id est, omnibus lineamentis ad exẽ-pla expressas: sed etiam ethicas, id est, sensi-bus expressit propemodum spirantes. Non modo enim gratiam habet pictura, & dele-ctationem mirificam præbet, verum præteri-tarum rerum memoriam seruat, & historiam rerum gestarum ante oculos nostros perpe-tuo refert. Quin etiam legendo picturas, in quibus præclara facinora exprimuntur, exci-tamur ad studium laudis, & ad magna nego-tia obeunda, veluti, si alicuius historiæ mo-numenta voluerimus. Quanta autem auto-ritas huiusmodi artibus olim fuerit, etiam ex eo coniicere possumus, quod Plinius *libr.35. capit.* inquit de Pamphilo pictore loquens. Docuit neminem minoris talento annis de-cem; quam mercedem & Apelles, & Melan-thius ei dedere, & huius autoritate effectum est Sycionem primum, deinde, & in tota Grę-cia, vt pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc est, picturam in buxo docerentur. Re-ciperet urque ars ea in primum gradum libe-ralium. Semper quidem honor ei fuit, vt in-genii causa exercerentur, mox vt honesti perpetuo interdicto, ne seruitium doceren-tur.

Locum igitur habent (teste F. Patritio *de in-stit. Reipub.*) Pictores, & honestum quidem, vt studio gloriæ incendantur: & ad parem laudem adolescentulos inuitent. Non enim puduit Fabium Patritium illum Romanum optimo genere oriundum, qui maiorum suo-rum nobilitatem ab Hercule vsque recense-bat, pictura exerceri, & ab eo cognomentum accipere. Nec diu post pœnituit Marcum An-tonium doctissimum ac sanctissimum Impe-ratorem operam picturæ dare sub Diogene præceptore, quanquam illustrioribus disci-plinis indulgebat, & magistris quibusq; eru-ditissimis vtebatur.

Legimus etiam, Platonem picturæ studio-sissimum fuisse, & Cicero in ea eruditos ocu-los se habere asserit. Quocirca non erit veren-dum, ne manus adulescentulorum coloribus inquinentur; cum proxime doctrinæ accedat pictura; hinc fundamentum præbet ars illa, quam signandi nuncupare possumus: vnde & signa dicuntur, & per diminutionem sigilla. Hanc artem Aristot. summopere laudat, vult-que vt pueri illam ediscant, quando aliis ple-risque artibus necessaria sit, non modo scul-pturæ & cęlaturę, quæ sine ea nullo modo es-se possunt; verum compluribus, & præcipue architecturæ: de qua superius *hac part. in 3. & 42. consid.* diximus.

Qui enim fuerint primi pictores, & quorũ opera apud Veteres gratiam aliquam meruerint: scribit Plin. *eod. lib.* 35. *cap.* 8. 9. 10. *&* 11. & primum Polignotus, & Aglaophon fuerunt, qui simplici duntaxat colore vsi sunt, & suos studiosos complures habuerunt propter simplicitatem illam, quæ fundamenta artis sola imitatione naturæ iecit. Fuerunt tamen alii ante eos, & Canachus inprimis, cuius signa rigidiora extitisse, quam vt imitarentur veritatem. Cicero ait, dura etiam Calamidis fuisse, sed tamen meliora, quam Canachi. Mironis propius ad veritatem accedebant. In Protogene, Actione, Nicomacho, & Apelle iã perfecta omnia videri idem adstipulator est. Nihil enim simul & inuentum & perfectum esse docet.

At vero Zeuxis, & circa eius tempora Parrhasius (qui vixit tempore Socratis) plurimũ huic arti addiderunt. Nam Zeuxis luminum vmbrarumque rationes inuenisse dicitur, & picturæ arte tantas opes sibi comparauit, vt in earum sustentatione Olympiæ nomen suũ aureis intextum literis ostentaret: postea opera sua donare instituit, quod nullum precium putaret esse illis dignum, autor est Plin. *in loco ante alleg. c.* 9. Parrhasius autem lineas examinasse subtilius traditur, & geometricam quãdam rationem picturæ addidisse, & de eo Plinius *in d. loco. c.* 10. ait: Parrhasius Ephesi natus primus symmetriam picturæ dedit, primus argutia vultus, elegantia capilli, venustate oris, confessione artificum in lineis extremis palmam adeptus. Inter alia eius opera quam plurima pinxit Archigallum, quam picturam amauit Tyberius Princeps, atque LX. sestertiis æstimatam cubiculo suo inclusit.

Suam quoq; laudẽ meruit Aristides Thebanus, quem æqualem dicit Apelli Plin. *d. ca.* 10. *colum.* 4. primus omniũ animum pinxit, & sensus omnes expressit. Vnam eius tabulam Attalus Rex centum talentis emisse traditur. Cæsar quoque dictator eiusdem pictoris tabulas duas 80. talentis emit.

Philipp. Macedo, & eius filius Alexander quandoquidem pictura delectati sunt, artem hanc summopere extulerunt, quorum temporibus præcipue floruit, & diuersis virtutib- laudabatur.

Verum & omnes prius genitos (vt vtar verbis Plinii) futurosque postea superauit Apelles. Eo vsque in pictura prouectus, vt plura solus prope, quam cæteri omnes contulerit, voluminibus editis, quæ doctrinam eam continent. Nam decorum optime seruauit, & suam cuique personæ modum dedit & venustatem, hoc est, suam Venerem, (quam Græci charita vocant) ne aut nimium offenderet, aut pe- defraudaret, qua in re alios pictores peccare dicebant, qui non sentirent, quid esset sa- Eius prudentia maxime apparuit, cum Antigoni imaginem pinxit, quam latere tantum altero ostendit, vt amissi oculi deformitas lateret. Fuit enim & comitas illi, propter quam & gratior Alexandro Magno erat, frequenter in eius officinam ventitanti (vnde etiam edicto vetuit, ne ab alio pingeretur) sed & in officina imperite multa disserenti silentium comiter suadebat, rideri eum dicẽs à pueris, qui colores tererent: tantum autoritatis & iuris erat, & in Regem alioqui iracundum. Pinxit ipsum Alexandrum Magnum fulminigerum in templo Dianæ Ephesiæ talentis 20. Venerem Cois inceptam moriens reliquit imperfectam, nec inuentus est, qui tam egregio operi ad præscripta lineaméta succedere vel-

Idem perfecta opera proponebat in pergula seu porticu transeũtibus, atq; post ipsam tabulam latens, vitia, quæ notarentur, auscultabat, vulgum diligentiorem iudicem, quam se præferens: ipsumque à sutore reprehensum, quod in crepidis vnam, intus pauciores fecisset ansas: eodem postero die superbe emendationem pristinæ admonitionis cauillante circa crus, indignatum prospexisse denunciant, q- tem, ne supra crepidam sutor iudicaret, quod & ipsum in prouerbium venit. Apelli autem fuit perpetua consuetudo, nullum diem tam o- buscunque negociis occupatum prætermittere, quin lineam aliquam duceret, ducendo exerceret artẽ. Et de Apelle & Parrhasio fit mentio *in §. si quis in aliena. Instit. de rer. diuis.* vbi d- tex. *Ridiculum est, picturam Apellis vel Parrhasii sit in accessionem vilissimæ tabulæ cedere.*

Nec minor prudentia Timanthis Cichicii tabula, qua colorem vicit. Nam cum in immolanda Iphigenia tristem Chalcanta fecisset, tristiorem Vlyssem, & mœstum admodum Menelaum: conceptis animo affectibus obuoluendum caput Agamemnonis eius patris esse dixit, vt videlicet cogitandum relinqueret summum illum luctum, quem penicillo non posset imitari.

Protogenem vero cura commendabat, de quo in 1. *consid. huius partis* dictum est. Ratio Pamphilum, sicut facilitas Meluntiũ. Apphilus per id ferme temporis concipiendis visionibus laudem meru t, vt diligentia & decore Polycletus, cui plerunq; palmam tribuunt; vnum tantum defuisse volũt, quod pondere quodam careret in pingendis numinibus. Et vt humanæ formæ aliquid supra verum adderet. Ita aliquid de autoritate Deorum demeret. Atqui lenes duntaxat genas ... nitebatur, grauiorem autem ætatem ... fingebat. Hæc F. Patritius de laude ... orum, qui in multis laudati fuerunt: & de ... dibus plurium aliorum scripsit Text. *in sua ... ina in c. pictores diuersi.* Sed ne laudem ab ... ma opera consequar, fatetur se omnia desumpsisse à Plinio, prout & re vera fecit, & Patritius & Budæus, & qui post Plinium de hac re scripserũt: ideo ad eum recurre *in d. c. 35.* Quæ ... men opera præcipuam laudem meruerint, ... sit Text. *in d. loco c. sculptores, cælatores, statuarii, & marmorarii. in fine.*

Aduerte; quod pictores sunt ita de iure priuilegiati, quod exempti sunt ab hospitiis ... text. *in lege archiatros. Cod. de metatis. lib. 12.*

Et ex his antedictis, & multis aliis per Plinium, Patritium, & Text. *in suis locis supra alleg. narr.* pictores plurimum laudari possunt & debent. Sed obstare videtur, quod illa ars sit quodammodo plus voluptaria, quam necessaria & vtilis, ex quo non ita sit laudanda. Et comprobat Ant. Flor. *in 3. part. suæ sum. titu. ... cap. 4. §. 11.* Tamen quia est honesta, & grata principibus & magnatibus, vt ante scriptum est. Etiam quia tendit ad ornatum Ecclesiæ, in quod à quocanque non obstante prohibitione fieri potest. dicit Bart. *in l. 1. ff. ne quid in loco sacro fiat.* vbi habetur, quod pictura, quæ fit ad ornatum, potest fieri non obstante prohibitione. Ideo videtur, quod tales aliis artificibus sint præferendi, intellige tamen, prout supra dictum est.

QVadragesimaquinta consideratio sit de mercatoribus, qui sunt honorandi, cum nobis necessarii esse videantur: cum quæ nobis supersunt, deuehant, & permutando & vendendo ea aduehant, quæ necessaria sunt. Et vt ait Cicer. 1. *de offi. ciis.* Mercatura si tenuis est, sordida putanda est; si magna & copiosa multa vndique apportans, multisque sine vanitate impertiens, non est admodum vituperanda, ac etiamsi satiata quæstu vel contenta potius, vt sæpe ex alto in portum, ex ipso portu agros, possessionesque contulerit, videtur iure optimo posse laudari: vt per plura tenet & comprobat Bart. Cæpol. *in tracta. de Imperatore militum eligendo, in verbo, nobilitatis. in 18. opinion.* vbi dicit, quod apud Venetos mercatores etiam sunt nobiles, quod intellige tamen sapienter. Fortuna enim illa semper optanda, studentibus minus optanda est, vt glorianti mercatori, quod in omnes oras maritimas nauigia dimisisset, dixisse fertur Lacon. Finis præscribendus est lucro propter varios fortunæ euentus. Ne paruo temporis momento id mercator amittat, quod in omni vita sua perlucratus est, cogaturque decoquere; quod quidem sine ignominia ac probro nequaquam accidere potest, etiamsi id sine culpa aliqua fieret: hæc Cicero *in 2. Philippica* Antonio obiicit his verbis: Tenes ne memoria prætextatũ te decoxisse? patris, inquies, ista culpa est; etenim est pietatis plena defensio. Illud tamen audaciæ tuæ, quod sedisti in 14. ordinibus. Cum esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus; quamuis, qui fortunæ vitio, non suo decoxissent: eiusmodi ignominia vt careant mercatores, auiditati finem imponant, ne pauperiem in senectute cum irrisione etiam pati cogantur. Plures vituperationes de mercatoribus dici possent: & quasdam refert Luc. de Penna *in rubr. Cod. negotiatores ne militent. lib. 12.* Et

12. Et in quibus committunt crimen ſtellionatus, ſcribit Vlpianus. *in l.3.ff.de crimine ſtellionatus.* Sed quia tantum, quæ faciunt ad laudem intentionis noſtræ eſt ſcribere: ideo dic ſecundum eundem Lucam, quod mercatores neceſſarii ſunt in ciuitate, ſicut agricolæ, *extra de voto.c.quod ſuper.* Et ſine iis omnibus non ædificabitur ciuitas. *Eccl.*38. Et Plato cum inſtitueret, quemadmodum ciuitas bene ordinari debeat, inprimis negotiatores neceſſarios dicit: & vide plene ea, quæ dicta ſunt ante *hac par.in 1.conſid.*

Adde, quod locatores ratiociniorum dicuntur mercatores, vt vult Bart. & Alex. *in Apoſtillis, in l. legatis. ff. de legat.* 2. Et ibi ponit Alexander differentiam inter mercatorem ſeu negotiatorem, & artificem. Nam, vt dicit: negotiator ſeu mercator eſt ille, qui emit vnam rem, & non mutata forma illam vendit, vt lucretur, vt ſunt, qui emunt candelas, & vendunt. Et tales an dicantur candelarii, an vero ſolum illi, qui eas faciunt, vide Iacobum Rebuffi *in rubr. de nauicularariis ſeu naucl. lib.*11.

Artifex vero eſt, qui emit rem, & mutata forma vendit, vt eſt, quando emit ferrum, & vendit enſes, vt eſt text. *in c. paratum.* 88. *diſt.* Et remiſſiue quis ſit mercator negotiator, & artifex: vide allegata per Fely. *in prooem. decretalium, incipient. Gregorius. in fine.* & ibi, an ex vno actu, antequam ſit inſcriptus in matricula mercatorum, quis dici poſſit mercator, & de ſtatu mercatorum, & diuerſis negotiatoribus, vide Anto. in ſua Sum. *in 3.par. tit.8.c.1.3. & 4.* Bern. de Buſt. 2. *par. ſui Roſarii. ſerm.*32.

Aduerte tamen; quod nobiles ſe negotiationi & mercaturæ immiſcentes perdunt nobilitatem: vt dicit Bal. *in l. nobiliores. C. de commerciis & mercat.* Quod an ſit verum, diſputat Anton. de But. *in rub. extra ne cler. vel monachi.* & Bart. Cæpoll. *in loco ante alleg.* Et lex fuit apud Romanos, ne Senatores mercaturę eſſent nimium intenti, autor Blondus *lib.5. de Roma triumphante.*

Plures laudauerunt mercaturam & artificium, vt Aug. Dathus *in ſuis Epiſtolis li.3. orat.* 9. & teſte F. Patritio *libr.1. de inſtit. Reipublica. titu.*8. fouendi ſunt propter vtilitatem Reipublicæ mercatores, & dixi *in diſt.1.conſider. huius partis.* Et refert Blondus *eod. loco,* mercatorum ſocietates Reipublicæ vſui fuiſſe. Vnde Cicero *pro Plancio* orans, eum ex bono loco viſus eſt laudare, cum patrem eius equitem Romanum dixit, maximum ſocietatum auctorem plurimarum fuiſſe magiſtrum. Et ad Craſſipedem ſcribens idem de Bithyniis mercatoribus ſic habet. Quanquam tibi præſens commendaui, vt potui, diligentiſſime ſocios Bithyniæ, quæ ſocietas ordine ipſo in hominum genere pars eſt maxima ciuitatis. Iuuerunt autem difficillimis temporibus Rempublicam ſocietates mercatorum. Liuius: Cum Scipiones in Hiſpania frumentum, veſtimentaque exercitui ſupplenda poſtulaſſent, nec vnde darent, ſenatus populuſque haberent: Fuluius prætor in concione exhortatus eſt eos, qui redemptitiis auxiſſent patrimonia, vt Reipub. qua creuiſſent, tempus commodarent. Tres ſocietates 19. hominum acceſſerunt pacti, vt quæ in naues impoſuiſſent, ab hoſtium tempeſtatiſque vi publico periculo eſſent, exoluitque poſtea ſenatus. Et 24. cum cenſores ob inopiam ærarii ſe iam locationibus abſtinerent ædium ſacrarum tuendarum, ac ciuiliumque equorum præbendorum, ac ſimilium his rerum: conueniunt ad eos frequentes, qui haſtæ huius generis aſſueuerant, hortanturque Cenſores, vt omnia perinde agerent, locarēt, ac ſi pecunia in Ærario eſſet, neminem niſi bello confecto pecuniam ab ærario petiturum eſſe.

QVadrageſima ſexta cōſideratio ſit de hoſpitum, quos crederem inter mercatores multum eſſe laudandos, & extollendos. Et ſub iſtis mercatoribus comprehenduntur etiam tabernarii, vt not. Bart. *in l. cum pater. §. menſæ. ff. de legat.* 2. Ideo comprehenduntur Caupones & ſtabularii, cum quibus addendi ſunt nautæ, vt hic titulus de tribus furibus, ſcilicet de nautis, cauponibus & ſtabulariis, qui eſt in ff. *vt Nautæ, caupones, ſtabularii, vt recepta reſtituant.* quia, vt dicit text. *in l. nauta, & caupo, & ſtabularius, mercedem accipiunt. ff. eod. ti.* Et licet

sunt de genere prædonum, cum ne nunc qui-
dem abstineant ab huiusmodi fraudib. vt di-
cit tex. *in l.1.§.1.ff.eod.not.* Alex. *in l.1.in prin.C.
de eden.* & Fr. Niconitius *in repe. cap. quoniam
contra.in prin.nu.26.& 27.extra de probat.* Ta-
men hodie apud nos alio & honorabiliori no-
mine vocantur hospites. Cum hospitalitas sit
multum necessaria, & multum etiam cõmen-
datur ab Apost. vt scribitur *ad Rom.12. ibi; ho-
spitalitatem sectantes.* Et ex causis laudanda,
amplectenda & inquirenda est. vt dicit Ioan.
de Turrec. *in sum.42.dist.*

Primo; quia est res valde decora & hone-
sta. Sacra enim res est mensa hospitalis, vt ait
Seneca *lib.4.de offi.* Tullius *li.2.de offic.* Recte,
inquit, à Theophrasto laudata est hospitali-
tas. Est enim, vt mihi videtur, valde decorum,
patere domos hominum illustrium illustri-
bus hospitibus; idque etiam Reipubl. est or-
namento, homines externos hoc liberalitatis
genere in vrbe non egere. Est etiam vehemẽ-
ter vtile his, qui honeste possidere multa vo-
lunt, per hospites, apud externos populos va-
lere opibus & gratia.

Secundo; quia hospitalitas disponit ad sus-
ceptionem diuinæ gratiæ & præparat, vt o-
stensum est *Luc.vlt.* vbi discipuli cognouerũt
Dominum coactum hospitari cum eis, etiam
in fractione panis. vnde Gregor. *in Homilia.*
Ipse quoque dominus non est cognitus in via
à discipulis, dum loqueretur, & in domo co-
gnosci dignus est, dum pasceretur. Sic etiam
ex hospitalitate Christi in domo Marthæ: i-
psa, Lazarus eius frater, & Magdalena eius
soror receperunt à Christo diuinam cogni-
tionem. Sic etiam quandoque diuina cogni-
tio infunditur hospiti gratia alicuius sancti vi-
ri in hospitio recepti.

Tertio; quia hospitalitas bona temporalia
multiplicat, exemplo viduæ, quæ Eliam ho-
spitio recepit: cui toto tempore famis, farina
& oleum non defuerunt. 3.*Reg.*17.

Quarto; quia à malo etiam temporali ser-
uat, exemplo Raab, quę, quia recepit nuncios
filiorum Israel, ideo cum parentibus suis sal-
uata est, & omnes alii ciues in Iericho occisi
sunt. *Iosue 6.*

Quinto; quia meretur Angelos recipere,
exemplo Abrahę, & Loth, vt habetur *Gen.18.
& 19. & in Summa 42.dist. & in c.6.§. At non
Abraham.35.distin.* vnde Apost. *ad Hebr.vlti.*
Hospitalitatem nolite obliuisci. Per hanc e-
nim quidam placuerũt, Angelis hospitio re-
ceptis. vnde Hiero. Abraham & Loth Ange-
los susceperunt; quia hospites dilexerunt.

Sexto; Hospitalitas est amanda; quia Deũ
mereretur recipere. *Matth.10.* Qui vos reci-
pit, me recipit. & *Matt.25.* Qui recipit vnum
talem paruulum in nomine meo, me suscipit.
vnde Hier. *ad Nepotianum*: Mensula tua pau-
peres & peregrinos suscipiat, & cũ illis Chri-
stus conuiua erit. Hoc autem non modo ac-
cipiendum est, cum in membris suscipitur
Christus, sed etiam quandoque personaliter,
vt narrat Gregor. de multis, tam in Dialogo,
quam in Homiliis Euangeliorum.

Septimo; quia etiam per Christum com-
mendatur hospitalitas, vt scribitur *in d. Sum-
ma.42.distinct.* Cum dicatur *Matth.25.* Ho-
spes fui, & non recepistis me. Et etiã per Pau-
lum & Petrum Apostolos, vt de Paulo *ad Ro-
ma.12. & ad Hebr.vltim.* & de Petro 1.*Petri* 4.
cum dicit, Hospitales inuicem sine murmu-
ratione, &c.

Octauo; quia etiam apud Barbaras gentes
commendatur, vt facit tex. *in c.offerebat.32.q.*
vbi dicit, illam debere esse inuiolabilem, ita
quod hospes hospitem defendere tenetur. vt
tenet ibi gl. *& l.1.ff.nautæ, caupo. stabu.* cum il-
lius dicatur habere custodiam.

Nono; quia hospitalitatem sectantes exẽ-
plo Lothi, qui primo hospitalitatem fecit, ha-
bent multa priuilegia, de quibus habetur *in l.
omnia priuilegia. Cod. de Episcop. & cleri.* Et
licet text. videatur loqui de his, qui pauperes
recipiunt gratis & sine mercede, crederẽ for-
te etiam prædicta priuilegia debere habere
locum in aliis hospitib. etiam peregrinos re-
cipientibus: cum, vt dicit Hiero. *ad Nepotia-
num*: Mensula tua pauperes, & peregrinos
suscipiat. Ecce quomodo non solum cõmen-
dat pauperes, verumetiã peregrinos. Si enim
nulli essẽt hospites ad recipiendũ peregrinos,
non pauperes, quomodo hospitari possent?

ecce quomodo pauperibus subueniretur, & aliis non. Ideo putarem hospites esse ita priuilegiandos, sicut hospitalarios, saltem in his, quæ possunt impedire hospitalitatem peregrinorum, vt est in recipiendis & hospitandis militibus, nisi tãquam hospitibus, in quo priuilegiantur hospitalaria, vt scribitur *in dict. l. omnia priuilegia*. Ex quo pluries dixi, quando milites, seu armigeri, ponuntur in aliqua ciuitate, vel vrbe ad castrametationem seu potius stationem (*garnison* vulgo) & eis deputantur hospitia ab officiariis loci in domibus ciuium, vt moris est fieri in Gallia: quod non debent poni in domibus hospitum, ne per eos impediantur peregrini ad hospitandum. Et licet alias contrarium viderim fieri in hac ciuitate; hoc tamen perperam contra meum iudicium fiebat. Nam hospites saltem principales ab huiusmodi hospitiis militum eximi debebant.

Et facit vna alia ratio. Quoniam sicut videmus ergasteria mercatorum esse exempta; quia à mercimoniis occupata. *l. in qualibet & l. pen. Cod. de metatis. li.* 12. Eadem ratione domus hospitum, quæ omni hora possunt, & sunt hospitibus occupatæ, ad quod etiam tenentur eos recipere. *l. 1. § fin & ibi Bar. ff. nautæ, caupones, stabularii.* ex quo cum teneantur ex debito peregrinos recipere, & in hoc onerantur, debent in alio onere releuari; quia est onus patrimoniale, quod recusare non possunt. *l. 3. Cod. de muner. patrimon. lib.* 10. Ideo in alio simili grauari non possunt. Et differit Budæus *in leg. solent. ff. de officio procons.* quod huiusmodi ius hospitandi erat necessitudinis. Cum secundum morem antiquum dabatur tessera dimidiata, vt agnosci possent, & Deus hospitalis erat Iupiter. Et tale ius erat honorarium, vt ibi narrat, & etiam vt erat sanctissima hospitii necessitudo, ideo violari non poterat. Sed an hodie sit honorarium, & nomen amiserint ex fama eorum? videtur, quod sic; cum vtplurimum sint rapaces, & plus exigere soleant à peregrinis, quam expenderunt.

Adde tamen vnum; quod ex quo quandoque sunt multum rapaces in exigendis debitis hospitii causa (quod *scotum* vulgo vocat[ur]) vt tene[tur] potest pro hoc taxari certum preciũ, vt [...] Alber. *in suis statutis. in 1. par. rubr.* 79.

Aduerte etiam ad vnum, quod ex quo di[...] hospites debere esse immunes ab hosp[itiis] militum, ita etiam ab hospitio iudicum, [...] debent hospitari prout milites in loco, vbi [...] est domus principis, & sic in loco, vbi non [...] Prætorium, possunt exercere eorum iur[isdi]ctionem, nec potest ei denegari locus, ita [vi]detur tenere Luc. de Pen. *in l. fi. C. de prof[essoribus] & medicis, li.* 10. vbi tex. ante finem parifica[t ho]spitium militum, & iudicum in his ve[rbis] *Nec eorum domus vbicunque posita milit[em vel] iudicem suscipiant hospitandum.* Ampl[ius] de hospitiis militum, vide in tractatu, q[uem] fecit Surgetus, qui dicitur *Enchiridion mili[ta]ris disciplinæ.*

QVadragesimaseptima consideratio; Cu[m] in præcedenti consideratione de hospi[...] tibus attigerimus, binas ordinis officioru[m ...] tentias vtramque grauem afferre libet, [...] cet quo loco ponendus sit hospes, ex te[...] nio Auli Gellii *lib. 5. cap.* 13. vbi ait in hæc [ver]ba; Seniorum hominum, & Romæ no[...] um, atque in morum disciplinarum vete[...] doctrina, memoriaque præstantium [...] ptatio quædam fuit, præsente atque au[...] te me, de gradu atq; ordine officiorum [...] que quæreretur, quibus nos ea prioribus [...] tioribusque facere oporteret, si necesse [...] in opera danda, faciundoque officio, ali[...] liis anteferre non constabat. Conuen[...] autem facile; constabatque ex moribus [...] Roma. Primum iuxta parentes locum [...] pupillos debere, fidei, tutelæque nostræ [...] ditos. Secundum eos proximum locum [...] tes habere, qui sese itidem in fidem, pa[...] niumque nostrum dederunt. Tum in [...] loco esse hospites: postea esse cognatos [...] nesque. Massurius autem Sabinus *lib. [...] uil.* 3. antiquiorem locum hospiti tribuit [...] clienti, & post primum locum tutelæ, sec[un]dũ hospiti tribuit. Verba ex eo lib. (teste G[el]lio) hæc sunt. *In officiis apud maiores ita ob[ser]uatũ est, primũ tutelæ, deinde clienti, tũ cogna[tis,] postea affini.* & post Aulum Gellium [...] vtrasque [...] sententias [...]

...tentiam succincte enarrat Blondus *de Roma triumphante, lib.5.*

QVadragesimaoctaua consideratio; Hic scribi posset de medicina, cum inter artes mechanicas ponatur, author est Ant.Flo... *in 1.part.suæ Summæ.tit.1.cap 3.* §.vbi ait, ...od medicina corporis, vel tuetur, vel re... ...rat salutem. Hæc continet occasiones, & ...erationes. Occasiones sunt sex: Aër circũ... ...nos, Cibus & Potus, Somnus & Vigilia, ...tus & Quies, Exinanitio & Repletio, & ...cidentia animæ, id est, passiones insurgen... Operationes sunt intus, & foris. Intus, ...quæ intromittuntur per nares, per os, ...num, ad excitandas sternutationes, vo... ...tiones, & purgationes Foris, vt sunt em... ...ta, incisio, & vstio. Et duplex est medi... spiritualis, scilicet, & corporalis. *cap.vlt.* ...*stinct.* Corporalis medicinæ præcepta ... conditioni contraria sunt: quia nec ...e, nec flere, nec similia sinunt. *cap.con... de consecr. dist* 5. vt scribit Luc.de Pen. ...*br. de professorib. & medicis, lib.*10. Sed ...de eis dixi *in præced.part.in 24.consid. & ...part.in 3.& 28.consid.* ad ibi dicta de laude ...dicorum, & excellentia recurrendum est. ...ad Erasmum *in suo Encomio de laude medi...* Sed quia sub his comprehendi possunt ...omatarij, Chirurgi. *c.tua nos de homicid.* & ...n dentarij: vt ait Francis. de Rip. *in tract. ...peste.fol.75. versicu.sed iam de salariis medi...rum.* non tamen barbitonsores, secundum ...*in cap.1.in verb.cum de statu regularium.in ...de regul.* dicam statim, & ideo de eis pauca ...enda sunt. Etenim Aromatarij honoran...: quia, quoad medicinalia, deseruiunt ad vitæ humanæ conseruationem: & est ne...cessarium eorum ministeriũ ad esse seu con...seruationem, & sanitatem humanã, & quo... alia ad bene esse: vt dicunt Anton. Floren. *in 3.part.suæ Sum.tit.8.cap.4.§.6.* & Bernard. de Bust. *in 2.part.sui Rosarii.serm.32.in 2.part. ...litera Y.* Et isti Aromatopolæ, vulgo apud nos Apothecarij dicuntur, & proprie sunt Pharmacopolæ, seu Vnguentarij, qui vendũt medicinas, & vnguenta, aliasque medicinas secundum recepta medicorum conficiunt.

Vnde gloriantur in hoc, quod Deus dictus sit Vnguentarius, vt scribitur *Ecclesiast.38. ad princip.* & per Ioannem de Turrecrement. *de consecr. distinct.1.in proœm.num.3.* cum dicatur: Et approprians alligauit vulnera eius, oleum superinfundens, & vinum. & habetur *Ecclesiast.87.* Sicut Deus creauit medicinalia. & *Ecclesiastici eodem.* Altissimus de terra creauit medicinam. Ita & ipse primus author extitit artis, & scientiæ medicinalis, vt refert Antonius Florent. *in 3.part.suæ Summæ.tit.7. cap.1.in princ.* Et de sapientia habetur *Ecclesiast.24.* Quasi cinamomum, & balsamum aromatizans odorem dedi. Et Myropola etiam dicitur venditor vnguentorum. Et medicamentarius est, qui medetur, seu qui morbis affert remedia.

Barbitonsores etiam sub medicina comprehenduntur, author Ant.Flor. *in d.loco.§.7.* & Bernar. *loco supr. citato*: quia ad medicinalia pertinet minutio sanguinis sedandi feruoris gratia, quæ phlebotomia dicitur. Ideo propter vtilitatem, quam afferunt Reipub. & etiam necessitatem, creauit Deus medicũ. *Eccles.38.in princ.* Sed isti proprie sunt Chirurgi, qui sunt medici vulnerarij, multum necessarij & vtiles in Republica: maxime in exercitu militari: & apud nos sunt in magno honore & pretio. Inter hos etiam comprehenduntur Obstetrices, quæ medicinam exhibere videntur. *leg.1.§.2.ff. de var. & extraordin. cognitio. & l.item si obstetrix. ff. ad legem Aquilam.* Plinius *lib.28.ca.7.* Sotyram & Salpem obstetrices facit, quarum etiam placita in quibusdam morborum remediis citat. Idem *lib.32.capit.*10. de Salpe meminit. Et dicuntur esse artis probatæ & fidei. text. *in l.1.circa princip.ff.de ventre inspic.* Et ibi Bartol. quomodo iurent. Quandoque tamen earum manus & oculus fallitur. text. *in cap. nec aliquæ.27.quæst.1.cap.pen.extra de proba.cap.fraternitatis ext. de frigid.* Et tales obstetrices debent scire formã baptizandi, cũ fere semper sint in partu fœminarũ, vt vbi eminet periculum de vita infantis, & cũ necessitas suadet, baptizare possint. *c.mulier, de consecr. dist.4.*

Crederem, & forte non incõsulto omnes

cuiuscunque ordinis sub hac arte comprehendi posse. Cum fere nullus ignarus & expers huiusmodi artis reperiatur, saltem pro aliqua parte corporis. Cum etiam Medicus dicatur, qui alicui parti corporis medicinam præbet, vt dicit Bart. *in d.l.1.§.1.ff. de variis & extraord.cogn.* Ex quo euenit, cum semel quidam Aulicus Ducis Mediolani, & quidem familiaris de suo fratre conquereretur, quem medici non recte curauerant: vt ex eorũ incuria (ne dicam forte inscitia) morbo interiisset, petiit ab eo Duce vnum Carlinum impositionis super vnum quemque medicum sui dominii, & Ducatus Mediolani. Quod & facile concessit Dux, putans deridere Aulicum, cum pauci essent medici: sed aliud in mente retinebat Aulicus. Quoniam tandem coram vno se finxit infirmum dolore dentiũ, coram alio dolore ventris, & sic de aliis. Et postremo omnes reperit esse medicos: & vnusquisque dedit ei aliquam medicinam pro specie morbi, quo detineri, & affligi asserebat, & ita plus exegit, quam cogitasset Princeps. Idcirco cum sit ars omnibus communis, omnes illam laudare debent, ne seipsos illam deprimendo vituperent. Maxime, qui passi interdum fuerint aliquam infirmitatẽ, si postmodo conualescant, infinita consilia dant. Vnde Terentius::

Dum conualuimus, ægrotis recta consilia damus.

Quid autem de magonibus seu Hippocomis (quos vulgo *marescallos* vocant) & aliis curantibus corpora brutorum, an dicantur medici? Vide gloss. *in l.1.C.de excusa.artific. lib.*11. Ioan. de Plat. *in l.cum te. C. de professor. & medicis lib.*10. vbi ait, eos habere excusationem à muneribus personalibus.

Et aduerte; quod non solum est licitum laudare medicos, verum etiam ipsi se laudare possunt, vt dicit Cardinalis, *in c.ad aures.extra de ætate & qualit.* Et Fran. de Ripa *in tract. de peste. fol.*75. *vers.*1. *aduertant ad artis peritiam.* vbi scribit, quomodo licet alicui se laudare, de quo ante *in 1.part.in 59.consid.*

QVadragesimanona cõsideratio sit de venatoribus, seu de arte venatoria, quæ, vt autor est Ant. Flor. *in 1.part. suæ summæ.tit.1.c.* §.*co.num.* consistit in tribus speciebus, ferina scil. aucupio, & piscatura: sed proprie venatio ferina conuenit nobilibus: plebeiis autem venatio aliorum animalium. Et isti proprie apud nos sunt Macellarii: tamen pro sordidis artificiis & mechanicis reputãtur. Macellarii vero dicuntur, qui macellum exercent non solum carnium, sed omnium obsoniorum: quinetiam panis & frumenti vendendorum: quippe hæc omnia in macello venundabantur. Varro: Duo sunt Orinthonis genera, est, auiariorum; vnum delectationis causa, alterum fructus gratia, quo genere macellarii, & in vrbe quidam habent loca clausa, & rure maxime conducta, & sunt loca, vbi nutriuntur proprie aues & gallinæ ad vendendum & distribuendum: & magis extense, vbi nutriuntur animalia ad eadem distribuẽda pro alimento ciuium & popularium. Macellum vero est locus, quo venalia omnia, quæ ad victum humanum pertinebant, contrahebantur: dictum Macellum à Macello quodam, qui in vrbe latrocinium exercebat, ro, qui in vrbe latrocinium exercebat, damno censores Æmilius & Fuluius statuerunt, vt in domo eius obsonia venderentur, redactis in fiscum eius bonis. Donatus à mactandis pecoribus deriuat. Alii à macerando, quod pecora, dum eo ducuntur, ibiq; tenentur, macerantur. Hinc dicti sunt macellarii, eo, quod mactent carnes, & vendunt in loco publico ad hoc destinato. Et de hoc scribitur *ad Corinth.*10. Omne, quod venit in macello, mãducate. Et si qui artifices, aut negotiatores laudem & honorem consequi debeant ex communi vtilitate & necessitate, quam afferunt Reipub. isti nullo pacto sunt prætermittendi absq; honore. Cum multum sint necessarii in Republica, maxime eorum, qui carnibus vescuntur, vt Alani, non autem ichthyophagi, qui piscib. viuunt, apud quos piscinæ & viuaria in pretio. Etiam, qui distribuunt carnes populo, vocantur visceratores; quoniam carnis crudæ distributio visceratio dicitur, quæ fieri solebat antiquitus vel in solenni festiuitate, vel in funere alicuius excellentis personæ.

Quinque

QVinquagesima consideratio; Cum in præsenti consideratione, de materia venationum tractatũ sit, quæ est frequentata apud nos: hic quæro, primo, an sit licita venatio, & quibus personis. Et in hoc, vt breui absoluam, non insistendo in venatione, quæ dicitur hominum oppressiua. Nec in venatione arenaria, de quibus scripsit Ioan. de Turrecrem. *in c. qui venatorib. 86. distinct.* Sed solum in venatione, quæ dicitur saltuosa, quæ illa, quæ exercetur, & fit in syluis & saltibus interficiendo feras vel aues: siue fiat propter necessitatem indigentiæ, vt, cum quis ex artificio sustentatur, siue propter necessitatem violentiæ, vt, cum quis venatur feras vastantes fructus suos vel pecora: quo casu licitum est omnibus venari de iure lupos, apros, vrsos & leones, *l. vnica. C. de venat. ferarum. libr.* 11. siue fiat propter vtilitatem, vt habeat in cibum, vel pelles ad vestimentum, siue propter recreationem. Et licet omnia ista genera venationum, de quibus supra dictum est, sint opera ad se indifferentia, & bene & male fieri possint. Et dicit idem Ioan. de Turrecrem. *in loco ante alleg.* quod laicis est licite, & licite ab eis exerceri potest, dum tamen fiat sine damno & læsione proximi. Ex quo primo fac conclusionem sequentem, quod venatio omnibus laicis est permissa, ita quod licitum est omnibus, laicis venari ad feras bestias, & fiunt occupantis, §. feræ igitur bestiæ. cum §. seq. Instit. de rer. diuis. Quæ tamen in multis non habet locum. De quibus scripsi *in comment. nostris super consuet. Ducat. Burgund. tit. Des Forets.* §. 7. ad quem recurre, & ad G. Bened. *in repet. cap. Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. à num.* 868. *vsque ad num,* 922. *extra de testam.* Et inter alia attende de ea, quæ dicit, quod consuetudo potest inducere, vt aliquibus sit prohibita venatio, vt autor est Ioan. Fabri *in* §. *fi. Instit. eod. de rer. diuis.* Ex quibus idem Guil. tenet ibi, quod in Francia ex generali consuetudine, & etiam ex prohibitione dominorum agricolis est prohibita, nec ab agricultura euocentur, aut diuertantur. Non enim perturbari debet, nec interrumpi agricultura, *l.* 1. *in princip. ff. de tigno iniuncto.* Quod si fieret, destrueretur, vel saltem diminueretur annonæ præbitio, in detrimentum boni publici. Nec etiam ex sua venatione pecuniam lucrarentur, ex qua fieret ab agricultura diuersio, quod fieri non debet, vt dicit Ioan. de Platea *in l. domini. C. de agricolis & censitis, lib.* 11. vbi etiam dicit, quod nec canes, nec aues ad venandum debent habere agricolæ. Et non solum in Gallia est eis prohibitum; sed etiam aliis non nobilibus, vt est testis idem Guilelmus *in loco ante alleg. num.* 917. Et cum huiusmodi sit prohibitum, non possunt etiam venari, vt venationem captam domino, aut Principi darent, à quo manauit prohibitio, *l.* 1. *C. nemini licere in frenis equestri. lib.* 11. Quia omni casu caderent in pœnam prohibitionis, ac si pro eorum lucro proprio venati fuissent, secundum Ioan. de Plat. *ibi.* Maxime vbi venatio artificiosa prohibetur per superiorem; quia etiam intelligeretur inhibita in apris & aliis feris iure permissis, vt prohibitio aliquid addat & operetur: In signum cuius Domitius prætor Romanus olim Siciliam regens; quia pastor quidam contrafecerat, & aprum captum ei obtulerat, ipsum crucifigi fecit, vt recitat Valerius *lib. 6. tit. de seueritate.* pro quo facit; quia ex hoc lex erat scripta, seruãda erat, *l. prospexit. ff. qui & à quib. manumi. libert. non accip.*

Quomodo vero, & quando venatio sit clericis prohibita, scribit Ioan. de Turrecre. *in d. c. qui venatorib.* 86. *dist. & toto tit. de clerico venatore, in antiquis.* Et per G. Benedict. *in loco sæpe alleg. num.* 875.

Item etiam venatio non posset fieri per illos, (licet habeant potestatem venandi) in alienis garenis, nec in alienis forestis, aut iurisdictione alterius, vt per plura comprobat idem Guil. *in sæpe dict. loco. num.* 869. *vsque ad num.* 875. Plures celebres venatores *num.* 33. laudat Textor *in sua officina, c. venatores.* Et ibi ait, Mithridatem venandi studio adeo intentum fuisse, vt septem annis, neque vrbis, neq; ruris tecto vteretur.

QVinquagesima prima consideratio de piscatura tractat, & an sit licita. De qui-

bus dico, autore Ioan. de Turrecr. *in cap. qui venatorib.* 68. *dist.* quod piscatio, quæ fit propter necessitatem, vt sunt illi, qui de ea victũ quærunt, est licita. Et dixit istam esse cõclusionem Gregorii *super Ioan.* 21. *cap.* vbi leguntur Apostoli post Christi resurrectionem rediisse ad opus piscationis: quod idem dixit, si propter solatium adhibitis debitis circumstantiis. Imo ius & facultas piscandi non potest prohiberi per Principes & Dominos, nisi in contrarium sit consuetudo, vt dicit Ioan. Fabri *in* § *flumina. Instit. de rerum. diuis.* Quæ quidem est in Francia in multis locis, vt de hoc etiam meminit Guido Papæ. *q.* 514. & dixi *in commentariis nostris super consuet. Duc. Burgun. tit. des Forests.* §. 7. Et duo sunt genera piscandi, quæ consistunt in retibus & hamo, vt ait Ioan. de Turrecr. *in c. est aliud.* 24. *q.* 1.

Aduerte; quia, vt autor est Blondus *lib.* 9. *de Roma triumphante*, fuerunt olim venationes & piscationes in villis, prout hodie multis in villis & vicis apud nos adhuc reperiuntur venationes: vt sunt ad lupos venatores, qui vulgo Luparii dicuntur, hoc est, qui capiunt lupos, & habent istud officium à Rege, & percipiunt pro lupo capto certum quid à singulis habitatoribus loci, vbi capitur, vsq; ad certas metas & loca huiusmodi collectæ subiecta.

Qui vero olim habuerint piscinas celeres, scribit Textor *in sua officina, in cap. piscinarii.* Piscinarii vero dicuntur, qui piscinas habent refertas piscibus, easque magno studio curãt. Ostrearum viuaria primus omnium Sergius Orata inuenit, optimumque saporem Lucrinis adiudicauit.

Licinius Murena reliquorum piscium viuaria primus instituit. Lucullus ad piscium receptacula montem excidit iuxta Neapolim, maiore impendio, quam villam ædificauerat, admisso mari. Varro scribit M. Catonem Vticensem, cum hæres testamento Luculli seu Lucilii esset relictus, pisces de piscina eius 40. millibus vendidisse. Murenarum viuaria excogitauit C. Hirtius, qui cœnis triumphalib. Dictatoris Cæsaris sex millia murenarum mutua appẽdit, & dedit in pondus.

Vedius Pollio, cum piscinas magno studio coleret, solebat seruos occidere, eosque piscibus vorandos præbere; vt hominum cruore pasti, delicatiores essent.

Curauit & piscinas Hortensius orator, qui murenam adeo dilexit, vt mortuam multos dies atratus fleuerit.

Antonia, Drusi murenæ, quam diligebat, inaurem, hoc est, ornamentum ex auro pendens addidit.

Cochlearum viuaria primus instituit Fuluius Hirpinus.

Aliquos recitat piscatores Textor in sua *officina, cap. piscatores*, quos laudat ibi. Et recitatur autor est Hieron. *in Psal.* 82. & recitatur in *Esau.* 86. *distinct.* Non inuenimus in Scripturis Sanctis, sanctum aliquem venatorem. Piscatores inuenimus sanctos. Nam Ecclesiastici dicunt Petrum Apostolũ omnium Pontificum primum, fuisse piscatorem professione. Item Andream eius fratrem. Item Iacobum Zebedæi & Ioannem fratres, vt scribitur *Matth.* 4. *Marc. & Luc.* 5. Et dicitur in Scripturis Sanctis, hoc est, in Veteri & Nouo Testamento, vt exponit Ioan. de Turrecr. *in d. c. Esau.* propter Eustachium & etiam Hubertum, qui fuerunt venatores.

QVadragesimasecunda consideratio est de arte theatrica, quæ consistit in ludis, & sic in artificibus huiusmodi ludos exercentibus, qui inter tales sunt extollendi & laudandi. Et ista ars theatrica continet ludos diuersi generis, vt ait Antonius Floren. *in* 3. *part. suæ summæ. tit.* 1. *c.* 3 § 3. De quibus etiam F. Patritium *libr.* 2. *de institut. Republicæ.* vbi etiam originem ludorum & generarum scribit, quæ sunt quatuor, scilicet, Ludi Gymnici, Circenses, Gladiatorii, & Scenici. Nam Ludus Gymnicus, est, quando fit certatio nudo corpore, & exercetur in gymnasio: & illius quinque sunt genera, scilicet, saltus, cursus, virtus, atque luctatio. Dicitur autem hic virtus, immensitas virium in labore, & pondere corporis.

Aut vero ludus, teste eodem Ant. Floren. dicitur Agon, & fiebat in quodam loco Romæ, qui *circus Flaminius* dicebatur, & exercebatur

batur per modum certaminis, aut belli. Agonum genera fuerunt cursus, celeritas, sagittandi peritia, standi patientia, ad citharam quoque, & tibias incedendi gestus, decantandi modulatio, terrestris quoq; & naualis perpetiendorumque suppliciorum certamina.

Aut Circensis; & circenses ludi dicti sunt à circumeundo, vt dicit Ant.Floren. *loco ante alleg.* Textor vero *in sua officina. in c. Ludi, & spectacula diuersa*, ait, ludos circenses factos esse in circo, vbi loca erãt, & subsellia equitibus, patribusq; designata. Primus circum designauit Tarquinius Priscus.

Aut vero ludus est Scenicus. Scena autem, eodem Anton. Florent. autore, locus est intra theatrum in modum domus instrata cum pulpito, vbi cantabant comici & tragœdi, atque agebant histriones & mimi: hodie in Christianitate ad formam huius domus in conuentu religiosorum, maxime in loco, qui dicitur refectorium, solent similia loca fieri, vbi cantatur aut legitur aliquid alta voce in laudem Dei, dum religiosi prandent. Blondus *lib. 2. de Roma triumphante*, dixi ex Placido Grammatico, scenam esse cameram hinc inde compositam, quæ in vmbræ locum in theatro erat, in quo ludi actitabantur. Item scenam dici arborum in se incubãtium quasi concameratam densationem, vt subterpositos tegere possit. Item Scenam vocari compositionem alicuius criminis, quæ digna sit in theatro exclamationibus tragicis. Vlpianus autem Iurisconsultus *in l. qnod ait prætor, ignominiæ causa. vers. scena autem est, vt Labeo definit: quæ ludorum faciendorum causa, quolibet loco, vbi quis consistat, moueaturque, spectaculum sui præbiturus, posita sint in publico, priuatoque, vel in vico: quo tamen loco passim homines spectandi causa admittantur. ff. de his, qui not. infamia.* Et, vt ibi declarat Accursius; Scena est obumbratio cortinarum vel pannorum, quæ posita sunt in publico, vel priuato loco. Et dicitur scena à scenon secundum Accursium, quod est chorda: quia ioculatores faciunt ire caballos per chordam: & teste Blondo *eodem loco, & libr. 3. de Roma instaurata*, post Cassiodorum, theatrum, Græca appellatione, visorium interpretatur, quod turba conueniens eminus videatur, & videat. Et scenam theatri frontem binis, plurimisve contignationibus cõstratam, in quibus histriones recitabant, mimique mirmilones & cæteri ludiones varios ludos gesticulationesque edebant. In scena autem, cum hemicicli formam haberet, gradus sediliaque fuere, de quibus primarii magistratus honoratioresque spectarent, eorumq; sedilium pars intima. Et ad hæc loca ostendenda debent esse officiarii in ciuitate, qui dicuntur designatores, de quibus est textus *in l. athleta. in princ. ff. de his, qui not. infam.* Instituti fuere huiusmodi ludi ob pestilentiam, accitis ex Hetruria ludionibus ad tibicinis modos saltantibus. Qualiter tamen omnes ludi scenici fierent, difficile esset docere, vt vtar verbis Blondi *in d. l. 2.* quod singulis pene vicibus ex histrionum ingenio ac industria variarentur, vt satis constat, omnes fabulas à Plauto Terentioq; & aliis comicis fictas in scena & theatro, ab histrionibus eorumq; ministris personarum Deorum cultui, spectante populo, fuisse actas. Ludi scenici fiebant in theatris, venationes & gladiatorii in amphitheatris.

Aut vero (in sequendo ordinem Ant. Flo. in hac re) est ludus gladiatorius: &, vt ait, gladiatores pugnabãt in amphitheatro, & dixi ante *proximo loco*. Illic iuuenes vsum armorum diuerso modo discebant, & modo inter se pugnis aut gladiis, modo circa bestias intendebant. Hodie apud nos huiusmodi ludi per nobiles exercentur, & fuerunt primo instituti à Torniamine, vt autor est Blondus *loco præallegato*, vt & instituti iuuenes in hoc exercitio armorum (quando res postularet) assuescerent non expauescere congressum hostilem, vulnera, ferrum, aut sanguinem. Et adhuc hodie in multis ciuitatibus sunt magistri huius artis, qui docent artem gladiatoriam. Et ordo inter istos erat, quoniam primi erant equites equis albis signisque militaribus in honorem Martis. Secundi in honorem Neptuni, quem in bello nautico in-

uocabant. Tertij secutores dicebantur, quod retiarios insequerentur, & ad honorem Vulcani pugnabant. Quarti erant laquearij, deinde pugiles & alij hujusmodi, de quibus per eundem Franciscum Patritium, *libro 2. de institutione Reipubl. titul.* 8. Gladiatorum spectaculum fuit, authore eodem Blond. *lib. 2. de Roma triumph.* non ex eo genere hominum, ex quo lanistas comparare mos est seruorum, qui sanguinem venalem habent. Voluntaria omnis, & gratuita opera pugnantiũ fuit. Nam alij iussi à regulis suis, ad specimen insitæ genti virtutis ostendendum. Alij professi se pugnaturos in gratiam Ducis. Alios æmulatio, & certamen, vt prouocarent prouocative, aut abnuerent, traxit. Quidam, qui disceptando controuersias finire nequiuerãt aut noluerant, pacti inter se vt victorem res sequeretur: ferro decreuerunt, neque obscuri generis homines, sed clari illustresq;. Et de gladiatoribus habemus *l. vnicam. C. eo. tit. lib.* 11. vbi duella & torneamenta prohibentur, item pugna ferarum.

Sed nunquid hujusmodi lusores siue alij quicunque sint, laudandi veniant. Non est dubium, quod illi, qui fiunt causa mercedis, ita quod fiant ludibria personarum, tales ludi sunt reprobati, & non solum sunt vituperandi, imo etiam infamia notantur, vt dicit text. *in l. athletæ. ff. de his qui notan. infam.* Ludicros & Scenicos actores censura damnauit nota, vt improbos mente, & nihili homines. Propterea Labienus eques excusauit sese, per epigrammata à Cæsare coactum, in histrionica inuitum descendisse. Nero eam ob causam infamis habitus est. Hodie apud nos sunt de hujusmodi lusoribus histriones, & mimi, & alij dicti scenobates, ***abateleurs***, in vulgari. Hos tamen histriones non esse infames, sed eos laudandos dicit Blondus *eodem lib. & li. 3. de Roma restaurata.* Imo olim erant stipendiati de publico. Habebant enim mercedem diurnam mille denarios sine gregalibus. Et Episcopus ex histrionico quæstu ducenties sestertiũm filijs reliquit. Et Roscius vir doctus, librum scripsit, quo eloquentiam cum histrionica comparauit. Qui vero amœnitatis causa prædictos ludos faciunt, sunt laudandi & extollendi: quoniã vt ait Blondus *dicto loco*, Ludi qua causa fuerint instituti, Cicero *legum* 1. etiam Platonis authoritate ostendit: Erat enim lex de ludis talis: *Ludi publici, quod sine curriculo & [illegible] corporum certatione fiant, popularem lætitiam cantu, & fidibus, & tibiis moderanto: [illegible] cum diuino honore iunguntο.* Assentior[illegible] Platoni (vt ait Blondus.) Nil tam facile animos teneros atque molles influere, qu[illegible] varios canendi sonos: quorum vix dici[illegible] set, quanta sit vis in vtramq; partem; nam [illegible] & incitat languentes, & languefacit ex[illegible] tos, & tum retrahit animos, tum con[illegible] De ludorumque laudibus Cicero pro Murena hæc habet: Nunquid ego dicam populum ac vulgus imperitum ludis magnopere delectari? minus est mirandum. Quanquam huic satis est, sunt enim populi ac multitudinis comitia. Quare si populo ludorum magnificentia voluptati est, non est mirandum eum lege Murenæ apud populum profuisse. Quid tu admiraris de multitudine indocta [illegible] Lucius Otho, vir fortis equestri ordini re[illegible] tuit non solum dignitatem, sed etiam vo[illegible] ptatem. Itaque lex hæc, quæ ad ludos p[illegible] tinet, est omnium gratissima, quod hone[illegible] simo ordini cum splendore fructus quoq; jucunditatis est restitutus. Et ideo de his ha[illegible] bemus plures leges tam *in titulo de spectacu[illegible]lis & scenicis, lib.* 11. *C.* Imo dicit text. *in eod[illegible] co. in l. nemo.* quod festiuitates in cunctis [illegible] pidis non debent impediri, quam etiam [illegible] *tul. de expensis ludorum. ibi; & etiam de m[illegible] ma. & in vlt. rubr. trium librorum C. & in [illegible] ribus aliis locis C.*

Nonne etiam ex veterum monume[illegible] proditur, summos viros, & multa laude [illegible] signes, lusu non abstinuisse? Nam Her[illegible] lem illum portentorum domitorem, Iouis [illegible] Alcmenæ filium ferunt, cum puerulis sæpe collusisse, eoq; modo curas animi remisisse.

Ab Alcibiade quandoq; deprehensus e[illegible] Socrates cũ Lamprocle infantulo collude[illegible]

Agesilaus cum filio in arundine equitab[illegible] qui puerilis mos est, alludente Horatio:

Ludere par impar, equitare in arundine longa.

Tarentinus Architas cum pueris de famu-
tio lusu agitabat, hisque oblectabatur plu-
rimum, dum agitaret conuiuia. Volaterra-
nus ait, Cosmum Medicem iam senem, & pa-
triæ principem nepotibus paruis collusisse,
& ex his cuidam auenã in medio foro aptas-
se, vt autor est Textor *in loco ante alleg.* vbi di-
uersos ludos & varia spectacula scribit, ma-
xime omnium ludorum seu spectaculorum
& certaminum. Apud Græcos præcipua &
celebratissima quatuor fuerunt genera, O-
lympia, Pythia, Nemea, & Isthmia, quorum
præmia & honores magni constituti erant vi-
ctoribus, athletis oleaster seu corona oleagi-
na, laurus, apium, & pinus. Fiebantq; in ho-
norem Pelopis, Apollinis, Archemori Lycur-
gi filii, & Palæmonis: licet aliqui ad Iouem
& Neptunum Olympia & Isthmia referant.
Vnde Statius *in lib. 1. Thebaidum*:

Non aliter, quam Pisæo sua lustra tonanti
Quum redeunt.

Nam quinto quoque anno in honorẽ O-
lympii Iouis celebrabantur, quos constituit
Hercul. apud Eliden & Pisam Græciæ op-
pida.

Apud Romanos vero quatuor erant ludi,
Megalenses, funebres, plebeii, & Apollina-
res, & de aliquibus scripserunt prædicti.
Augustus vero, vt scribit Sueton. specta-
culorum assiduitate & magnificentia omnes
antecessit. Et Domitianus spectacula edidit
magnifica & sumptuosa. De his & pluribus
scripsit Textor *in loco prædicto.* & Blond.
*lib. de Roma instaurata, & lib. 2. de Roma tri-
umphante.*

Inter alia spectacula, quæ fuerunt in tota
Gallia, & etiam Europa, à multis annis edi-
ta, non fuit excellentius eo, quod fuit factũ
in hac ciuitate Heduensi anno 1516. in hono-
rem diuinæ Maiestatis, nec non diui Lazari
nostræ ciuitatis & diœceseos patroni. Cuius
vita per spectacula & ludos theatrales ita o-
stensa fuit, vt nihil excellentius videri aut di-
ci queat. Fuit enim constructum theatrum li-
gneum & rotundũ, mira arte & sumptuosi-
tate, in quo erant ducẽtæ & quadraginta ca-
meræ omnino distinctæ: vt qui in vna positi
erant, ad aliam non potuissent accedere, &
qui in superioribus sedebant, nec nocere his,
qui in inferioribus cameris erant, potuissent,
vt ample *in sequ. par. in 66. consid.* dixi, vbi de
excellentia theatrorum videre poteris.

Quicquid sit, licet ludis gladiatoriis, & sic
torneamenta de iure canonico videatur esse
prohibita, vt scribitur *in tit. de torneamentis,
extra.* etiam iure ciuili, vt ante dixi. Tamen
cum ars militaris sit vnicuiq; populo & Rei-
publicæ multum necessaria, vt ante scripsi *in
9. parte, in principio.* quæ commode exerceri
non potest sine arte gladiatoria. Ideo crede-
rem, tales artifices, docentes in ciuitatibus
huiusmodi artem seu ludos gladiatorios, es-
se recipiendos, & in oppidis instituendos,
vt armis iuuentutem exerceant, & iis iuue-
nes assuefacti, minus hostes timeant, nec
vulnera aut sanguinem abhorreant: quæ ra-
tio nos docuit, temporibus elapsis, vtile fuis-
se, iuuentutem Heduorum esse institutam
atque exercitatam in armis, ad incursiones
& deprædationes illorum furciferorũ (quos
vulgo *auanturerios* vocant) euitandas & re-
primendas, nec alias, nisi armis resistendum
erat. Ex quo dico, vtile esse in ciuitate, imo
quasi necessarium, vt sint tales, qui doceant
artem gladiatoriam in omni genere armo-
rum. Et fere in tota Gallia, tam in ciuitati-
bus, oppidis & aliis locis obseruatur, vt sint
certæ societates sagittariorum & iaculato-
rum, qui se exercent circa artem sagittariam,
& singulis annis in mense Maio fit certa con-
gregatio seu certamen inter eos, vt qui vin-
cat, deiiciendo signum alicuius auis ictu sa-
gittæ, quod solet fieri & dici sub specie psit-
taci, dicitur rex sagittariorum pro illo anno,
& priuilegiatur, & in hoc honoratur; quia
efficitur immunis à subsidiis, collectis, & im-
positionibus ciuitatis, & vocatur rex sagit-
tariorum ad alliciendum iuuenes, vt artem
illam discant, ita, quod si Respublica indi-
geat armis, sint exercitati hoc genere armorũ;
& isti sunt laudandi & extollendi inter ple-
beios, prout milites inter alios; cũ in hoc ma-

gis appropinquent statui militari, quam alii artifices.

Et inter istos etiam dicerem comprehendi potuisse eos, qui docent ludum gladiatorium, qui dicuntur vulgo (*maistres d'escrime*) quia sunt vtiles Reipublicæ, & quasi necessarii. Imo etiam officiarii ciuitatis deberent cogere iuuenes diebus feriatis, vt hanc artem addiscerent, & habere penes se arma bellica, quod alias in ista ciuitate Heduensi fuit obseruatum. Et quantum ad hanc artem theatricam (cum nõ sæpe apud nos frequentetur) sufficiat pauca attigisse, prout ad rem faciunt: & an tales inter artifices sint honorandi & laudandi.

Ad eos vero, qui dicuntur athletæ, pugiles & palæstritæ, aut gladiatores, aut histriones, & actores, seu sagittarii, & iaculatores, vos remitto ad Textorem *in sua officina*, *in locis ante alleg.* & ad capitula, *athletæ, pugiles & palæstritæ*. Item *gladiatores*. Item *histriones, & actores*. Item *sagittarii & iaculatores peritissimi*, & de pluribus his ponit Blondus *in locis ante dictis*.

Non tamen est omittendum, quod hodie apud nos etiam sunt quædam spectacula permissa, vt dicit Ioan. de Platea *in l. vnica. C. de athletis, lib.* 10. vt sunt spectacula & ludi honesti, qui fiunt in scena, vbi ludunt tragœdi & comœdi tragœdias vel comœdias recitantes, & tales populo permittuntur. Et in talibus senatores præbent officiũ suum, vt dicit text. cum glo. *in l.* 1. *C. de spectaculis lib.* 11. Sicut videmus, quod domini de Parlamento Parisiensi, præstant autoritatem suam in festo Regum, & aliis, quibus solent ludi theatrales, tragœdiæ, aut comœdiæ exerceri & recitari, & per eos approbantur: cum fiunt ad honorem & decorem ciuitatis, & ad populi recreationem, & publicam lætitiam. Et quomodo in illam causam possit legari, & qui ludi sint permissi, scribit Surgetus *in suo libello*, qui *Enchiridion militaris disciplinæ* dicitur. Et Angelus de Cla. *in sua summa, in verb. ludus.* quorum dicta non repeto; quia non est præsentis speculationis. Et quod possit relinqui legatum pro ludis in ciuitate faciendis, tenet glos. *in verb. ludos. in l. ciuitatibus. ff. de legat.* 1. quæ ponit casum, cum relinquitur recitantibus versus vel comœdias in scena, prout fecit quædam domina Tholosana, vt dicit Gul. Benedict. *in repet. c. Raynut. in verb. si absque liberis.* 2. *in fideicommissaria substitutione. num.* 12. *extra de testam.*

QVinquagesimatertia consideratio; In arte theatrica etiam sunt, qui dicuntur saltatores, qui an sint laudandi, videamus. Et videtur, quod sic, ex quo saltatio laudatur, & apud nos satis vsitata est; cum sæpe iuuenes in ludis saltatoriis se exerceant, *en morisques*, vulgo, & tripudiis, quæ in ciuitatibus permittuntur fieri. Veteribus vero non contemptibilis esse debere fuit, nec etiam contemptibilis esse debere multis, vt autor est Cœlius *libro antiquarum lectionum* 3. *cap.* 3. quoniam inprimis apud antiquos nullæ cæremoniæ fiebant, quibus nõ adhiberetur saltatio: quæ res eo grauior videtur, quod à magnis profecta autoribus videtur, Orpheo videlicet ac Musæo, qui honestissimum quiddam sanxisse traduntur, & saltatione. Quo cum rhythmo initiari, & saltatione. Quo factum est, vt qui mysteria prodidissent, dicerent plerique desaltasse. In Delo sacrum nullum fiebat absque saltatione ac musica, vt plene ibi declarat Cœlius & Protea. Item Apollinem & Iouem fuisse saltatores ait. Et legitur 2. *Reg.* 6. quod Dauid citharam, Psalterium, & organa percutiens, ante arcam Domini saltabat, qui irrisus à Michol filia Saul. Et recitatur *in c. vt cognouerunt. versi. quomodo charitatem non habebat. de pœnit. dist.* 2. Propterea Socrates hanc esse perdiscendam voluit, veluti multum insit venustatis in apto concinnoque motu, & corporis formatione cõposita, nec erubuit iam ætate grandis inter disciplinas serias habere saltationem. Cæterum; inquit Plato 2. *legum*, Reliquæ animantes sensu ordinis, ordinationisq; suorum motuum vocant, quibus bene compositis nomen inditum est numeri & concentus. Dii autem sensum numerosum, concinnum, suauem, & periucundum nobis dederunt. Modulos, saltandique genera docuere. Itaq; primam erudiendi rationem

...ci Musarum & Apollinis opera clarum ... Ineruditumque hominem esse, qui cho... Musarum expers sit. Eruditum vero, qui ...pos eius sit. Totumq; id genus in choreá ...tionemque, & cantum distribui declara... Vnde fit, vt qui bene eruditus est, bene ...andi, saltandique peritiam habeat. Ex ...bus denique omnibus liquet, saltationem ...llo modo facilium, expositorumque artifi... videri; imo (vt graues volunt autores) qui ...sciplinarum excellentium apicem attigit, ... musices modo, sed & rhythmices & geo...triæ: inprimis vero philosophiæ, tum phy..., tum ethices, sed nec theorices cogno... ignarus: quatenus mores indicat & af...tus, quos rhetores permouent: verum nec ...phica seponitur, aut plastica; quoniam ...n concinnitatem, eurhythmiamque si...dicat, sed inprimis memoria præcel... saltatore exigitur. Imo vero iuxta ...ntem Homericum, scire saltatorem o...portet:

Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur,

vt nihil prorsus eum lateat. Caput autem summaque saltationis est, imitationis scientia, eorum, quæ conceperit, enuntiatrix; obscurorum latentiumque illustratrix. Et quod de Pericle pronuntiauit Thucydides. Excellens est saltatoris laus, nosse quod deceat, & id ipsum posse explicare. Quoniam vero imitatrix est saltatio, prima in ea virtus, perspicuitas, quæ in oratore desideratur inprimis, vt eorum, quę exprimuntur, gesticulatione ac motu tanta sit claritas, vt nullis prorsum sit opus interpretibus.

Apud Lacedæmonios, (qui inter Græcos diu habiti præstantissimi sunt) saltandi studium non erat incelebre, quando ephebi non accuratius quicquam, quam saltationem discebant. Ab Castore & Polluce acceperant Chariatissare, species ea saltationis erat, vocabulo à Cariis ducto, quæ est in Laconia ciuitas. Hactenus Cœlius: vbi & *in c.* 4. saltationũ species, & partes plures scribit:

& cum his pars vndecima finem sortiatur.

Vndecimæ partis Catalogi gloriæ Mundi finis.

DVODECIMA ET VLTIMA HVIVS LIBRI PARS

CENTENARIA ERIT:

Centum enim considerationes continet, concernentes diuersarum rerum materias, & laudes illarum.

INCIPIENDO à dignioribus, erit prima consideratio de dignitate diuina, cuius tanta est excellentia, quod mẽs de Deo cogitans deficit. Cum sit ipse incomprehensibilis. Sensus enim non percipit, cum sit inuisibilis. Lingua ipsum non explicat, cum sit ineffabilis. Locus eum non capit, cum sit incircũscriptibilis. Scriptura eum non explicat, cum sit inæstimabilis. Tempus eum non mensurat, cum sit immensurabilis. Virtus eum non attingit, cum sit inaccessibilis. Desideria & vota transgreditur, cum sit insuperabilis, vel incõparabilis. Et breuiter, omnis creatura ad Deũ comparata defectum habet: quia finiti ad infinitum nulla est proportio.

Quomodo ergo illum laudare potero? Et in hoc primo dicam cum Augustino *in suis soliloquiis. c.10.* Vnde hoc mihi, domine, vnde mihi laudes ad laudandũ te? Sicut fecisti me sine me, sicut complacuit ante te; ita laus tibi est sine me, sic vt complaceat ante te. Ante te, Domine, laus tua, tu ipse es, laudent te opera tua secundum multitudinem magnitudinis tuæ. Laus tua, Domine, incomprehensibilis est. Corde non cõprehenditur, ore non mensuratur, aure non percipitur; quia ista transeunt, & laus tua, Domine, manet in æternum. Cogitatio incipitur, & cogitatio finitur; vox sonat, & vox transit, auris audit, & auditus desinit. Laus vero tua in æternum stat. Quis ergo est, qui te laudet? Quis homo annuntiet laudem tuam? Laus tua perpetua est, transitoria non est. Hic te laudat, qui te ipsum & laudem tuam credit. Hic te laudat, qui te ipsum noscit in tua laude nõ posse pertingere. Laus perpetua, quæ nunquam transit. In te est laus nostra, in te laudabitur anima mea. Non nos laudamus te, sed tu te, & per te, & in te: no[illegible] etiam est laus in te. Tunc verã habemus la[illegible] dem, quando à te habemus laudem: qu[illegible] lux approbat lucem; quia tu vera laus tu[illegible] veram laudẽ. Quotiens ab alio, quã à te[illegible] rimus laudem, totiens tuam amittimu[illegible] dẽ. Illa transitoria est, sed tua æterna. S[illegible] sitoriam quærimus, æternam amittimu[illegible] dem. Si æternam volumus, transitoriam no[illegible] amittimus. Laus æterna Domine Deus meus, à quo omnis laus, sine quo nulla est laus, non valeo laudare te sine te, habeã te, & laudabo te. Quid.n. ego sum domine per me, vt lau[illegible] te? puluis & cinis ego sum, canis mor[illegible] fœtens ego sum, vermis & putredo eg[illegible] Quis ego sum, vt laudẽ te Domine De[illegible] tissime? spiritus vniuersæ carnis, qui in[illegible] æternitatẽ? Nunquid tenebræ laudabun[illegible] cem, aut mors vitã? Tu lux, ego tenebræ [illegible] ta, ego mors. Nunquid vanitas veritatem [illegible] dabit? Tu es veritas, ego homo similis fa[illegible] vanitati. Quid ergo Domine laudabo te? N[illegible] quid miseria mea laudabit te? Nũquid [illegible] laudabit odorem? Nunquid mortalitas [illegible] minis, quæ hodie est, & cras tollitur, laud[illegible] te? Nunquid laudabit te homo, & filius [illegible] minis vermis? Nunquid laudabit te Do[illegible] qui in peccatis conceptus est, & natus, & [illegible] tritus? Non est enim speciosa laus in ore [illegible] catoris. Laudet de Domine Deus meus [illegible] prehensibilis potentia tua, inconscripti[illegible] sapientia tua, & ineffabilis bonitas tua. [illegible] det te supereminens clementia tua, supe[illegible] undans misericordia tua, sempiterna quo[illegible] virtus & diuinitas tua. Laudet te omni[illegible] tentissima fortitudo tua, summa quoque b[illegible] nignitas tua, & charitas tua, propter qu[illegible] creasti nos Domine Deus vita animæ me[illegible] Hæc Aurelius Augustinus *loco supra allegato.* La[illegible]

[L]audent te tamen Dominum Deum omnes [A]ngeli, & virtutes tuæ, laudent te ſol & o[mn]es ſtellæ, & lumen, & omnis ſpiritus lau[de]t te, & dicat laus, gloria, & virtus ſit in Do[mi]no Deo noſtro: prout dicebat vox magna [tu]barum multarum audita per Ioannem, vt [h]abetur *Apocal.* 19. & habetur 1. *ad Timoth.* 1. [R]egi ſeculorum immortali, inuiſibili, ſoli [De]o honor & gloria. Sibylla Erythræa etiam [pr]æcipit eum honorari, cum dicat omnium [au]ctorem, creatoremque, qui dulcem ſpiri[tum] omnibus appoſuit, ac principem omni[um] Deorum fecit, cum dedit Deus fidelibus [ho]nis honorare.

Et licet etiam de huiuſmodi gloria, laude [&] honore Deo attribuendis, dictum ſit *ſupra [in hac] parte, in 1. conſider.* tamen vltra prædicta, [quod] adorandus, magnificandus, laudãdus, [& h]onorandus ſit, ex pluribus ſacræ ſcriptu[ræ au]thoritatibus comprobatur, vt ex ſequẽ[tibus] patet, propter eius ſapientiam, bonita[tem], iuſtitiam, & potentiam, & alia innume[ra]bilia.

Ipſe enim Deus creauit cœlum & terram, [cu]m omni ornatu eorum, vt habetur *Gen.* 1.

Ipſe Dominus eſt omnipotens, *Gen* 17.

Ipſe eſt Dominus, cuius non poſſumus re[ſiſt]ere voluntati, *Gen.* 50.

Ipſe eſt Dominus Deus meus, qui facit ma[gn]a & inſcrutabilia, & mirabilia abſque nu[m]ero.

Qui dat pluuiam ſuper faciem terræ, & ir[ri]gat aquis vniuerſa.

Qui ponit humiles in ſublime, & mœren[tes e]rigit ſoſpitate.

Qui diſſipat cogitationes malignorum, ne poſſint implere manus eorum, quæ cœperãt.

Qui apprehendit ſapientes in aſtutia eorũ, & conſiliũ prauorũ diſſipat, vt habetur *Iob* 5.

Qui ſapiens corde eſt, & fortis robore.

Qui tranſtulit montes, & neſcierunt hi, quos ſubuertit in furore ſuo.

Qui commouet terram de loco ſuo, & co[lum]nos eius concutit.

Qui præcipit ſoli, & non oritur, & ſtellas claudit quaſi ſub ſignaculo.

Qui extendit cœlos ſolus, & graditur ſu[pe]r fluctus maris.

Qui fecit arcturum, oriona, & hyadas, & interiora auſtri.

Qui facit magna, & incomprehenſibilia, & mirabilia, quorum non eſt numerus.

Ipſe eſt Dominus Deus, apud quẽ eſt fortitudo, cuius iræ nemo reſiſtere poteſt, & ſub quo curuantur qui portant vrbem, vt deſcribitur *Iob* 9.

Qui excelſior cœlo eſt, profundior inferno, longior terra menſura eius & latior mari.

Si ſubuertit omnia, vel in vnum coarctauerit, quis contradicet ei, vel quis dicere ei poteſt, cur ita facis? *Iob* 10. Nam quis reſtitit ei, & pacem habuit? *Iob* 9.

Ipſe eſt, in cuius manu eſt anima omnis viuentis, & ſpiritus vniuerſæ carnis hominis.

Apud ipſum eſt ſapientia & fortitudo, & ipſe habet conſilium & intelligentiam.

Si deſtruxerit, nemo eſt, qui ædificet, ſi incluſerit hominem, nullus eſt, qui aperiat.

Si continuerit aquas, omnia ſiccabuntur: ſi emiſerit eas, ſubuertent terram.

Ipſe nouit & decipientem, & eum, qui decipitur.

Qui adducit conſiliarios in ſtultum finẽ, & iudices in ſtuporem.

Qui baltheum Regum diſſoluit, & præcingit fune renes eorum.

Qui ducit ſacerdotes inglorios, & optimates ſupplantat.

Commutans labium veracium, & doctrinam ſenum auferens.

Qui effundit deſpectionem ſuper Principes, & eos, qui oppreſſi fuerant, releuans.

Qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem vmbram mortis.

Qui multiplicat gentes, & perdit eas, & ſubuerſas in integrum reſtituit.

Qui immutat cor Principũ populi terrę, & decipit eos, vt fruſtra incedant per inuium.

Palpabũt quaſi in tenebris & nõ in luce, & errare eos faciet quaſi ebrios, vt ſcribit *Iob* 12.

Ipſe eſt Deus, qui fecit ſpiramentum.

Ipſe eſt, coram quo nudus eſt infernus, & nullum eſt operimentum perditioni.

Qui extendit aquilonem ſuper vacuum, & appendit terram ſuper nihilum.

Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum.

Qui tenet vultum solii sui, & extendit super illud nebulam suam.

Qui terminum circumdedit aquis, vsque dum finiantur lux & tenebræ.

Ipse est, ad cuius nutum columnæ cœli cõtremiscunt & pauent.

Ipse est, in cuius fortitudine repente maria congregata sunt, & prudentia eius percussit superbum.

Ipse est, cuius spiritus ornauit cœlos, & obstetricãte manu eius eductus est coluber tortuosus, vt habetur *Iob* 26.

Ipse est Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legum latoribus.

Quis poterit scrutari vias suas, aut quis audet ei dicere, operatus es iniquitatem?

Ipse est Deus magnus, vincens scientiam nostram.

Ipse est, cuius numerus annorum inæstimabilis.

Qui aufert stiuas pluuiæ, & effundit imbres ad instar gurgitum, qui de nubibus fluunt, quæ prætexunt cuncta desuper.

Qui si voluerit extendere nubes quasi tẽtorium suum, & fulgurare lumine suo desuper, cardines quoque maris operiet, vt scribitur *Iob* 36.

Qui facit magna & inscrutabilia.

Qui præcipit niui, vt descendat in terram, & hyemis pluuiis, & imbri fortitudinis suæ.

Qui in manu omnium hominum signat, vt nouerint singuli opera sua.

Ipse magnus fortitudine, & iudicio, & iustitia, & enarrari non potest. *Iob* 37.

Qui posuit fundamenta terræ, & eius mẽsuras.

Qui tetendit super eam lineam, & bases eius consolidauit.

Ipse est, quem laudant astra matutina, & ante quem iubilant filii Dei.

Qui conclusit ostiis mare, circũdans illud terminis suis, posuit vectem & ostia: & dixit, huc vsque venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.

Qui auroræ locum suum ostendit.

Qui concussit extrema terræ, & excussit impios ex ea.

Qui ingressus est profundum maris, & in nouissimis abyssi ambulauit.

Ipse est, cui apertæ sunt portæ mortis, & ostia tenebrosa vidit.

Ipse dominus considerauit latitudinẽ terræ, qui nouit, in qua via habitet lux, & tenebrarum quis locus sit: vt ducat vnumquodque ad terminos suos, & intellige semitas domus eius.

Qui scit, quando nascituri sint hom[illegible] & numeros dierum eorum nouit.

Qui ingressus est thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexit, quæ præparauit in tempus hostis in diem pugnæ & belli.

Qui scit, per quam viam spargatur lux & diuidatur æstus super terram.

Ipse Dominus dedit vehementissimo imbri cursum & viam sonantis tonitrui, vt plueret super terram absque homine in deserto, vbi nullus mortalium commoratur, vt impleret inuiam, & desolatam, produceretque herbas virentes.

Ipse est pluuiæ pater.

Qui genuit stillas roris, ab ipso egreditur glacies, & genuit gelu de cœlo.

Qui indurat aquas in similitudinem lapidis, & superficiem abyssi constringit.

Ipse, qui coniungere potest micantes stellas pleiades, & gyrum arcturi dissipare potest.

Qui producit luciferum in tempore suo, & vesperum super fines terræ consurgere facit.

Ipse nouit ordinem cœli, & ponit rationem eius in terra.

Qui mittit fulgura, & vadunt, & reuertentia dicunt ei, assumus.

Qui posuit in viscerib. hominis sapientiam, & qui dedit gallo intelligentiã. Et hæc supradicta ordine successiuo enarrantur de [illegible] *Iob*. 38. & ibi etiam scribitur, quod ipse præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad eum vagientes, eo quod non habeant cibos.

Et concordat dictum Psalmi, *Psal.* 146. [illegible]

Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis *uorum inuocantibus eum.*

Non est sanctus, vt est Dominus, & nõ est ...s, sicut Deus noster: Dominus mortifi... & viuificat, deducit ad inferos, & reducit. Dominus pauperem facit, & ditat, humi... & subleuat.

Suscitat de puluere egenum, & de stercore ...at pauperem, vt sedeat cum principibus, ...lium gloriæ teneat.

Domini enim sunt cardines terrę, & posuit ...er eos orbem, 1.*Reg*.2.

...pse est, quem cœlum, & cœli cœlorum ca... ...e non possunt, 3.*Reg*.8.

In fine 1.*Paral*. vbi Dauid orat: Benedictus ...omine Deus Israel patris nostri ab æter... ...n æternum.

...a est, Domine, magnificentia & poten... ...gloria, atque victoria, & tibi laus. ...ncta enim, quæ in cœlo sunt & in terra, ...t.

...um, Domine, Regnum, & tu es super ...es Principes.

Tuæ diuitiæ, & tua est gloria, tu dominaris ...nibus.

In manu tua virtus & potentia.

In manu tua magnitudo, & imperium o... ...ium.

Et *in fin*.2.*Paral*. in oratione Manasse.

O Domine, immensa est, & inuestigabilis ...ericordia promissionis tuæ! Quoniam tu ... Dominus altissimus super omnem terram, ...ganimis, & multum misericors, & pœni... ...a super malitiam hominum.

...se est Deus Deorum, & Dominus Do... ...minorum, cuius misericordia in seculum, & in æternum.

Qui facit mirabilia magna solus.

Qui fecit cœlos in intellectu.

Qui firmauit terram super aquas.

Qui fecit luminaria magna.

Solem in potestatem diei.

Lunam & stellas in potestatem noctis.

Qui percussit Ægyptum cum primogeni...tis eorum.

Qui eduxit Israel de medio eorum.

In manu potenti & brachio excelso.

Qui diuisit mare rubrum in diuisiones.

Et eduxit Israel per medium eius.

Et excussit Pharaonem, & virtutem eius in mari rubro.

Qui traduxit populum suũ per desertum.

Qui percussit reges magnos.

Et occidit reges fortes.

Qui in humilitate nostra memor fuit nostri.

Et redemit nos ab inimicis nostris.

Qui dat escam omni carni, *Psal*.135.

Qui fabricatus est auroram & solem.

Qui fecit omnes terminos terræ, æstatem, & ver, plasmauit ea, *Psal*.73.

Qui ambulat super pennas ventorum, *Psal*.103.

Ipse est Dominus excelsus, terribilis, Rex magnus super omnem terram.

Non est similis illi in Diis, *Psal*.85. Et etiam omnes gentes, quascunq; fecit, adorãt & glorificant nomen eius: quoniam magnus est faciens mirabilia, & Deus solus est. *eod. Psal*.85.

Ipse est Dominus, qui vitæ & mortis habet potestatem, & deducit vsque ad portas mortis, & reducit. *Sap*.16. Et ipse est, qui liberat ab omni malo. vbi supra.

Ipse est, qui constitutus est iudex viuorum & mortuorum, *Actor*.10.

Ipse Dominus dinumerat arenam maris, & pluuiæ guttas, & dies seculi.

Qui dimensus est altitudinem cœli, latitudinem terræ, & profundum abyssi, *Eccl*.1.

Ipse est omnipotens super omnia opera sua, terribilis Dominus, & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius.

Honora Deum ex tota anima tua, *Eccl*.7.

Ipse maior est omni laude. *Eccles*.43. & ibi plenissime de laude creatoris.

Qui omnia in mensura, numero & pondere disposuit, *Sap*.11.

Ipse est Deus noster, suauis, & verus, patiẽs & in misericordia disponens omnia *Sap*.15.

Ipse est Dominus, qui mensus est pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit.

Qui appendit tribus digitis molem terræ, & librauit in pondere montes, & colles in statera, *Esa*.40.*cap*.

Ipſe eſt, cui millia millium miniſtrant, & decies centena millia aſſiſtunt ei. *Dan.*7.

Ipſe eſt, qui bene omnia fecit, & ſurdos fecit audire, & mutos loqui, *Mar.*7.

Ipſe eſt, apud quem omnia poſſibilia ſunt, *Mar.*10.

Ipſe eſt, ante cuius thronum turba magna, quam dinumerare nemo poteſt, gratias agit, *Apoc.*7.

Ipſe eſt, ante cuius conſpectum centũ quadragintaquatuor millia ſunt cytharizantes in cytharis ſuis. *Apoc.*14.

Ipſe eſt Dominus, quem laudat omnis militia cœleſtis exercitus, & omnis creatura. *Luc.*2.

Ipſe ſolus omne bonum.

Ipſe ſolus omnia ſciens, ***cap. fundamenta.*** §. ***proinde, de elect. li.*** 6.

Ipſe ſolus nouit corda filiorum hominũ.

Ipſe ſolus cognoſcit omnia præſentia, preterita & futura.

Ipſe ſolus ſeipſum comprehendit.

Ipſe ſolus eſt vbique præſens.

Ipſe ſolus creat res de nihilo.

Ipſe ſolus de inſtanti operatur.

Ipſe ſolus ſtabilis manens, dat cuncta moueri, inquiens: Ego enim Dominus, & non mutor. *Malach* 3.

Ipſe eſt ſecretorum cognitor, ***c. erubeſcant,*** 32 ***diſt.*** apud quem omnia ſunt cognita, ***c. nouit, de appell. c. nouit. de offic. leg. & c. nouit. de iudic.*** & Barb. plene ***in d. locis.*** Auguſtin. ***in lib. de Trinitat.*** Oportet Deum, cuius eſt & ſumme cuncta ſentire atq; intelligere, nec mori, nec corrumpi, nec mutari poſſe, nec corpus eſſe, ſed ſpiritum omnipotentiſſimum, mitiſſimũ, optimum, beatiſſimum fateamur.

Ipſe eſt, cui omnia ſeruiunt.

Ipſe eſt iuſtus, & rectũ iudiciũ eius. *Pſ.*118.

Ipſe ſolus ex authoritate miracula facit.

Ipſe ſolus de qualibet creatura facit, quod vult.

Ipſe ſolus voluntatem hominis cognoſcere poteſt.

Ipſe ſolus in ictu oculi mortuos ſuſcitare poteſt.

Ipſe ſolus eſſentiæ animæ illabi poteſt.

Ipſe ſolus peccata dimittere poteſt.

Ipſe ſolus gratiam infundere poteſt.

Ipſe ſolus in igne perpetuo corpus ſeruare poteſt.

Iſta ſoli diuinæ maieſtati conueniunt, nulli alteri, in quibus excellentia ſuæ digni... tis apparet, vt deſcribitur ***in compendio*** ... ***Theolog. c.*** 22. ***in*** 1. ***lib.***

Ipſe vult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. 1. *Tim.*2. Ipſe ... qui in rebus per tempus ortis ſummam ... fecit. Cum propter ſalutem humani gene... quod nimia charitate dilexit, miſit filium ... vnigenitum, æternaliter generatum, in ple... tudinis tempore in Maria virgine huma... quem verum Deum & hominẽ confi... Qui factus eſt obediens vſque ad mortem ... cis, vt nos redimeret à peccato: propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Iesv omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum, & omnis ... confiteatur; quia Dominus Ieſus Chri... gloria eſt Dei patris. *ad Phil.*2. Hæc eſt ... noſtra, hæc conſolatio noſtra, hæc vita ... noſtra, hæc ſpes beatitudinis noſtræ, fir... ſtra, hæc ſpes beatitudinis noſtræ, qui dixit ... quã cœlum & terra, per eum, qui dixit, verba ... 13. Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt. Cui Deo noſtro be... dictio, claritas, ſapientia, gratiarum actio, ho... nor, virtus, & fortitudo in ſecula ſeculorum. *Apoc.*7. Qui eſt ſplendor gloriæ, vt dicit P... lus *ad Hebr.*1. & gloria eius eſt ſuper omnium creaturarum gloriam, claritas ſuper clari... ſublimitas ſuper altitudinem, beatitudo ſuper beatitudinẽ, thronus deniq; ſuper th... num, vtpote cui iuxta ſacra eloquia data ... mnis poteſtas in cœlo & in terra. & dixi... ***in*** 3. ***part. in*** 2. ***conſid.***

Aduerte etiam; quod Deus fecit o... propter honorem ſuum, vel hominis vt... tem. Deus enim cum ſit omnium bono... & pulchrorum ditiſſimus poſſeſſor, & co... ſiſſime plenus ſeipſo, ideo intra ſe crede... poteſt. Non ergo accipit à rebus aliquam ... tilitatem, ſed ſolum extrinſecum honore... Homo vero, cum ſit creatura de nihilo fact...

semper indigens, & de se ad nihilum vergens: idcirco crescere potest interius in bonitate, in veritate, in omni perfectione, & ideo ei debetur vtilitas, seu commodum, sed honor nequaquam. Deus igitur, qui omnia operatur principaliter propter se ipsum, & quia intus crescere non potest, ideo omnia operatur extra se propter suum honorem. Et cum sit summe bonus, ideo omnia operatur propter creaturarum vtilitatem; multo tamen principalius suum intendit honorem, quam vtilitatem creaturæ. Quod quomodo hæc intelligantur, scribitur *in tract.* intitulato, *Viola animæ, in 4. Dialogo ca.35.* vbi multipliciter comprobatur, quod Deus omnia operatur ad suũ honorem. Et *ibidem in c.37.* ponitur, quomodo homo tenetur Deum honorare, & ad hoc obligatur propter octo causas ibi relatas, quas videre poteris.

In ista diuinitate sunt tres personæ, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, æquales in Deitate, ita quod vna non videtur esse maior altera: quod quomodo intelligatur, vide Magistrum sententiarum, *in 1. lib. dist.* 20. Ordinẽ tamen illarum posui *supra in 3. part.* qui intelligendus est, secundum quod dicitur ibi. & quod ibi ponit sanctus Thomas, vbi quærit: vtrum in diuinis personis sit ordo? vbi dicit aliquem esse ordinem, quem clare explicat, ponendo: quod ordo in ratione sua includit tria, scilicet rationem prioris & posterioris, distinctionem & rationem ordinis, de quib. dixi supra *in 1. part.*

Et de laudibus Dei ponit Dionysius Ryckel, qui fecit tractatum vnum. Et de honore Dei Ioann. de Teneramunda scripsit librum vnum. Ipse enim magnus est Dominus super omnes Deos, vt habetur *Psalm.* 94. Sed olim apud homines idololatras plures habiti fuerunt pro Diis, de excellentia quorum non curo, cum in eis non possit dici excellentia quoad Deitatem; quoniam omnes Dii gentium dæmonia. *Psalm.* 94. & de pluribus Diis & Deabus vide Textorem *in sua officina in cap. Diis.* vbi ponit de viris, qui fuerunt reputati Dii, & de mulieribus, quæ fuerunt reputatæ Deæ: quoniam loquendo etiam de mulieribus Deos dicimus, vnde Virg. de Venere:

> *Descendo, ac ducente Deo flammam inter & hostes*
> *Expedior.* ——

Et etiam de stellis & Planetis, qui colebãtur pro Diis, & etiam de animalibus, & omnes illos multi inuocabant in eorum necessitatibus, & putabant auxilium habere ab eis secundum diuersitates necessitatum, vt ibi declarat, & in maximo honore aliqui in vno loco, alii in alio habebantur. Hodie vero loco istorum Deorum, nos Christiani inuocamus sanctos, vt orent Deum pro nobis, nec Deos alienos adoramus, prout nec fecit Dauid.

Secunda consideratio; Paradisus cœlestis est excellentior in omnibus paradiso terrestri, propter infinita, quæ non sunt in ipso paradiso terrestri. Quoniam in eo est inclyta felicitas, cum sit ciuitas cœlestis, in qua scripti sumus, & ciues decreti: vnde dicit Propheta *Psalm.* 86. O quam gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei! Sicut lætantium omnium habitatio est in te; fundaris enim exultatione vniuersæ terræ. Non est in te senectus, nec senectutis miseria: non est in te mancus, nec claudus, neque gibbosus, neque deformis, dum omnes occurrunt in virum perfectum in mensurã ætatis plenitudinis Christi. Quid hac vita beatius, vbi non est paupertatis metus, non ægritudinis imbecillitas? Nemo læditur, nemo irascitur, nemo inuidet. Cupiditas nulla exardescit. Nullum cibi desiderium. Nulla honoris aut potestatis pulsat ambitio. Nullus ibi Diabolicus metus, insidiæ dæmonum nullæ, terror gehennæ procul. Mors neque corporis, neque animæ, sed immortalitatis munere iucunda vita. Nulla erunt tunc mala, nusquam discordia, sed cuncta consona, cuncta conuenientia; quia omnium sanctorum vna erit concordia, pax cuncta, & lætitia continet: tranquilla sunt omnia, & quieta, iugis splendor. Non ille, qui nunc est, sit tanto clarior, quãto felicior: quia ciuitas illa, vt legitur, non egebit lumine solis, sed Do. Omnipotens illuminabit eam, & lucerna eius est agnus, vbi sancti fulgebunt vt

stellæ in perpetuas æternitates, & sicut splendor firmamenti, qui erudiunt multos. Quapropter nox ibi nulla, nullæ tenebræ, concursus nubium nullus, nec frigoris ardor, vel asperitas vlla: sed talis erit tẽperies, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit: nisi illorum, qui ea perfrui digni inueniũtur, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ. Verum super hæc omnia est cõsociari choris Angelorum & Archangelorũ, atque omnium cœlestium virtutum, intueri Patriarchas, & Prophetas: videre Apostolos, atque omnes sanctos, videre etiam parentes nostros. Gloriosa sunt hæc, sed multo gloriosius est præsentem Dei vultum cernere, incircumscriptum lumen videre: superexcellens gloria erit, cum Deum videbimus, in se ipso, videbimus & habebimus in nobis, quem cernere finis non erit, hæc August. *in suo manuali, c.17* ponit de gaudio paradisi, vbi sic dicit: *O vita vitalis, vita sempiterna, sempiterne beata, vbi gaudium sine mœrore, requies sine labore, dignitas sine tremore, opes sine amissione, sanitas sine languore, abundantia sine defectione, vita sine morte, perpetuitas sine corruptione, beatitudo sine calamitate. Vbi omnia bona in charitate perfecta, vbi spes, & visio facie ad faciem, vbi plena scientia in omnibus & per omnia, vbi summa Dei bonitas cernitur, & lumen illuminans à sanctis glorificatur, vbi præsens maiestas Dei conspicitur, & hoc vitæ cibo sine defectu mens intuentium satiatur, vident semper, & videre desiderant, sine anxietate desiderant, & sine fastidio satiantur: vbi verus sol iustitiæ mira suæ pulchritudinis visione omnes reficit: & ita vniuersos cœlestis patriæ ciues illuminat, vt luceant, ipsi lumẽ vident illuminatum per Deum, lumen illuminans vltra omnem solis nostri splendorem, atq; cunctarum stellarum immortali adhærentes Deitati, ac per hoc immortales, & incorruptibiles facti iuxta promissionem Domini Saluatoris. Pater, quos dedisti mihi, volo, vt vbi ego sum, & illi sint mecum, vt videant claritatem meam, & omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, & ipsi in nobis vnũ sint.* hæc ille. Et idem August. ample *in lib. soliloquiorum, cap.36.* ponit gloriam cœlestis patriæ. Forte dicam latius infra, quãdo ponam de excellentia patriarum.

De huiusmodi paradiso cœlesti scripsit Dantes in vna Comœdia, quæ appellatur *Paradisus*, allegatus per Alberic. de Rosate *in suo dictionario.* Sanctus Thomas *in 3. senten. dist. 22. q. 1. articu. 1. q 3.* dicit, triplicem esse paradisum; cœlestem, terrestrem, & spiritualem, qui dicitur visio Dei. Vide, quid dicant Philosophi & Catholici de beatitudine huius cœlestis patriæ seu paradisi, per Symphorianum Campegium *in suo libro, de vita supercœlesti* 1 2.3.4 5.

Aduerte etiam, quod paradisus dicitur cœlum empyreum, vt dicit gloss. *in verb. in paradiso, in c. ecclesia. de consecra. dist. 1.* In delitiis paradisi dicitur etiam *Ezech. 29.* de quo habetur *de pœn. distinct. 3. c. 1.* Et ... sine vita beata, ... dicitur visio Dei, ... Hodie mecum eris in paradiso, *Luc. 23.* Et etiam habetur 2. *Cor. 12.* Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, &c. & post. Quoniam raptus est in paradisum. Vel dicitur etiam paradisus, quasi parans Dei visum, vel quasi paratis dans ... quia ibi facie ad faciem Deum videbimus ... *Cor. 13.* vt dicit Io. de Turrecre. *in d. c.* ... *de consecra. dist. 4.*

TErtia consideratio est de Anima, ... animę beatorum collocantur in paradiso cœlesti, qui locus deputatus est pro illis ... Io. de Turrecrema. *in cap. tempus* ... 1. & ibi Io. de Turrecrema. *in cap. tempus* ... quoniam dicitur *Psalm. 44.* Astitit Regina ... est, anima, à dextris Dei in vestitu deaurato circundata varietate, vt dicit Anton. Flor. ... *part. in procem. illius 3. partis.* & dixi supra ... *parte*, vbi dixi, quod nedum Angeli ... paradiso; sed etiam sancti. Ideo etiam ... omnia laudanda est; quia cunctis rebus ... ferenda est: Primo corpori, vt est text. ... *schedula, 38. distinct.* Secundo, quibuscunque rebus inanimatis, text. est *in l. sancimus* ... *sacrosan. eccles.* dom. meus Ias. *in l. licet inter* ... *uatos, in 1. col. C. de pact. & in Auth. sacramenta puberum. in 16. col. C. si aduers. vendit.* Alex. *in consil. suo 38. in 3. col. in 1. vol.* facit tex. *in ca. cũ inimitas. extra de pœ. & remiss. & in c. præcipimus ... in princ. 12. q. 1. & ca. si habes. 24. q. 3. & ca. ... 5. verum.*

verum.verſ.quod autem.extra de maior. & *obed.*corpus tamen rebus,*l.in ſeruorum,in fin.* *ff.de pœn.* Alex.*in conſ.*14.*in fin.in* 3.*vol.*

De excellentia animæ videatur Florent.*in ſua ſumma.part.*1.*tit.*1.*c.*1. vbi ponit, quomodo eſt facta ad ſimilitudinem Dei, & *in* §.2. & 3 de nobilitate illius & pulchritudine habetur *in c.* 2. § 1. & 2. Etiam de dignitate & excellentia illius ponit Bernard.de Buſt.*in* 2. *part.ſui Roſarii, ſerm.*10.*in litera T.vſque ad finem.* vbi dicit, quod nobilitas animæ ex tribus appareat, ex ordine ſcil.magnitudine, & pulchritudine.

Primo ordine; quia in ſupremo loco ordinata eſt: bonum enim vniuerſi conſiſtit in ordine, 11.*Metamor.* Primo; Deus in infimo loco poſuit terram, & terrena grauia. Secundo in loco ſuperiori, & aſcendendo poſuit aquam. Tertio aerem. Quarto vero ignem, quem propter caliditatem à nobis elongauit. Poſt hæc poſuit lunam in primo cœlo: deinde Mercurium in ſecundo cælo: poſt Venerem in tertio, Solem in quarto, Martem in quinto, Iouem in ſexto, Saturnum in ſeptimo. Cœlum ſtellatum cum duodecim ſignis in octauo, & quaſi ſeptuaginta duabus conſtellationibus, quod dicitur firmamentum. Poſt firmamentum ſiue cœlum ſtellatum poſuit cœlum cryſtallinum: & pòſt cœlum empyreum, in quo iacent & collocantur animæ beatorum: dicam infra *ſuis locis*. Cum igitur natura ordinet ignobiliora inferius: nobiliora vero ſuperius: patet animam eſſe nobiliſſimam omnibus ſupra dictis ordine; quia collocatur in nobiliori loco.

Secundo vero dicitur nobilior magnitudine; quia magna eſt terra, vt infra dicemus. Vnde dixerunt Theodoſius & Euriſthenes Philo. quod longitudo eſt triginta & vnum millia milliarium. Licet autem terra ſit tantæ magnitudinis; tamen maior in decuplo eſt aqua, & ſimiliter vnum cœlum altero. Et ideo cœlum empyreum eſt indicibilis altitudinis & magnitudinis: vnde dicunt quidam, quod ſi maſſa plumbea à cœlo empyreo deſcenderet, vix in quingentis annis vſque ad terram veniret. Nam, vt refert Rabbi Moyſes magnus Philoſophus, quodlibet cœlum cuiuslibet planetæ habet in ſpiſſitudine viam 500. annor. id eſt, tantum ſpacium, quantũ quis poſſet ire de via plana in quingentis annis. Et idem Philoſophus dicit, quod inter cœlum & cœlũ ſimiliter eſt diſtantia viæ 500 ann. vnde ſecundum eum à centro terræ vſq; ad concauum cœli Saturni, eſt via 7700. annorum, id eſt, tantum ſpacium, quantum de via plana aliquis iret de ſeptem millibus & ſeptingẽtis annis, ſi tantum viueret, ita quod quilibet annus computatur ex 365. diebus, & iter cuiuslibet diei ſit quadraginta milliariũ, & quodlibet milliare ſit duorum mille cubitorum. Si autem tanta eſt diſtantia à terra vſque ad cœlum Saturni, quod eſt ſeptimum cœlum; quanta erit vſque ad decimum, ſcilicet empyreum? dicam latius infra de his cœlis: ſed an ſint hæc vera, Deus ſcit; qui omnia fecit in pondere, numero, & menſura, *Sapient.*11. Indubitanter tamen eſt tenendũ, quod cœlum ipſum empyreum eſt maximum & altiſſimum: in loco autem illo maximo collocabitur anima. Vnde ipſa dicere poteſt illud Eſaiæ: Cœlum ſedes mea. & *Eccl.* 24. Ego in altiſſimis habitaui. & *Baruch.*3. O Iſrael, quam magna eſt domus Dei, & ingens locus poſſeſſionis eius, magnus, & non habens conſummationem, excelſus & immenſus! Ex quo apparet nobilitas animæ in tam excelſo loco & nobili collocandæ.

Tertio; patet animæ nobilitas ex eius pulchritudine, & pretioſitate, de qua Aug. *in Epiſtola ad Deodatum*, inquit, *Animæ natura, nec terra, nec maria, nec ſidera, nec luna, nec ſol, nec quicquam omnino, quod tangi aut videri poteſt, non denique ipſum, quod à nobis videri non poteſt, cœlum melius eſſe credendum eſt. Imo hæc omnia longe deteriora eſſe, quam eſt qualibet anima, ratio certa conuincit.* Hæc ille, vt dicit Bernard.de Buſt.*in dict.ſerm.*10.*in fin.* Ex quo dicit, quod nobilior eſt anima, quam omnes aliæ creaturæ, præter Angelicam, quod etiam probat ſic: Nobilior eſt finis his, quæ ſunt ad finem, 2. *Phyſic.* ſed finis quodammodo omnium eſt homo, vt dicit Ariſtoteles 2. *de Anima.* Quodammodo dicitur: quoniam, vt

habetur 1.*Ethic*. Duplex est finis, scilic. principalis & secundarius, siue finis sub fine, vt ibi habetur. Si loquamur de fine principali; tunc secundum Bonauenturam *in 2 distin. 5 art. 2. quæst.* 1. & Rich. *in eodem libr. distinct. 5. q. 3. art. 2. q.* 1. quod Deus est finis omnium creaturarum, quas ad sui gloriam creauit. *Prouerbior.* 16. Si autem loquamur de fine secundario, sic homo est finis omnium. Vnde *Genes.* 1. dicit Dominus: Dominamini piscibus maris, volatilibus cœli, & bestiis vniuersæ terræ, omnique reptili, quod mouetur in terra: dixi supra *in 2. part. in* 1. *considera.* Si ergo homo est finis aliarum creaturarum; ergo est nobilior illis. Pars autem hominis dignior est anima, vnde Augustinus *de ciuitate Dei, lib.* 8. *cap.* 15. dicit: Omni corpori præferuntur animæ. Et idem *lib. soliloquiorum cap.* 20. ait: Quicquid enim cœli ambitu continetur inferius, ab humana natura est, quæ facta est, vt summum superius possideret, cuius possessione beata fieret. Et ait Ouidius 2. Metamorph. *Cœloq; animus præstantior omni.* Et sic anima dignior est cœlo empyreo, in quo est collocanda. Nam & plerunq; contentum dignius est continente, sicut lapis preciosus suam capsellam valore trãscendit. Ideo de anima loquens *in lib. de quantitate animæ*, August. ait: quemadmodum fatendum est, animam humanam non esse, quod Deus est, ita præsumendum est, nihil inter omnia, quæ creauit, ipsi Deo esse propinquius. Et dicit Chrysippus *in libro de contemptu mundi*: Quanto cœlum terra pulchrius; tanto animæ pulchritudo omnem formam, quamuis pulcherrimam, superat. Et ibidem ait, si fieri posset, vt corporalibus oculis animæ pulchritudinem videremus, derideremus omnia hæc, quæ ex terrena substantia decora esse videntur. Ita dicit Bernar. *in loco supra alleg.* Et ibi etiam in principio ponit de animæ immortalitate, vbi probat ipsam esse immortalẽ authoritate, ratione, & exemplo. Ad quam beatitudinem peruenire possit anima, vide Symphorianum Campegium *in suo lib. de vita supercœlesti, ca.* 5. 6. & 7. & ample *in Margarita Philos. libr.* 11. *c.* 30. 32. & 33. & totus ille liber vndecimus, est de anima, ad quem recurre.

Et aduerte, quod determinatio Parisien[illegible] ita se habuit in concilio vniuersali Parisiis [illegible] lebrato, quod vna anima est perfectior a[illegible] etiam in naturalibus, ita quod vna anima d[illegible] ferat ab alia naturali præstantia: quod etia[illegible] tenuit Bonauentura, & plures alii co[illegible] Tho. & Alex. de Halis, vt refert Sympho[illegible] Campeg. *in lib. de vita cœlestium comparand*[illegible] 9. dicam forte alibi, quando ponam, [illegible] hoc, quod vnus est perfectior altero.

Aduerte etiam, quod anima iure hu[illegible] in multis priuilegiatur. Primo enim d[illegible] humanum, quod vnius animæ amissio ma[illegible] damnum censetur, quam si innumerabilium [illegible] corporum mors contingeret, text. *in c. sol*[illegible] *bes. vers. quid dicam de coniug.* 24. q. [illegible] Secundo; quod probatio, quæ animæ fauorem respicit, quamuis dubia, acceptari debet, vt in [illegible] notabili casu ponit Fel. *in ca. præsentium in* [illegible] *tabili. col.* 7. *de probat.* Tertio; quia relictum [illegible] pro anima dicitur relictum ad pias causas [illegible] est 1 *in l. si quis Titio. ff. de legat.* 2. Quarto; [illegible] fauori animæ non potest renuntiari, Bald. [illegible] *l.* 1. *in colum. C. de vsu & vsufr. legat.* Q[illegible] in his, quæ salutem animæ respiciunt, ad [illegible] tandos graues conscientiæ remorsus, tu[illegible] pars est tenenda. Ita dicit text. *in clem. ex*[illegible] *paradiso. §. item quia. vers. nos itaque. de verb.* *signif.* not. *in c. iuuenes. in text. & glos.* [illegible] *spons. & in c.* 1. *in gl. fi. de scrutin. in ordine fac.* [illegible] & est text. *in c. illud §. licet autem. & ibi gl.* [illegible] *verb. in dubiis, de cler. excom. ministr.* S[illegible] iam text. *in c. fin. de sentent. & re iudic.* [illegible] licet vasallus feudum irrequisito domi[illegible] sensu alienare non possit, etiam pro anima [illegible] est text. *in cap.* 1. *§. donare. qualiter olim po*[illegible] *feudum alienari, in vsibus feudor.* Tamen [illegible] minus tanquam habens ius potentius, in [illegible] vasallo poterit feudum pro anima sua re[illegible] quere, text. *in ca. vnico.* 1. *respons. de allodiis.* [illegible] douic. Roma. per illum text. *in repet. Auth.* [illegible] *militer. in* 13. *col. in tertio priuilegio piæ causæ.* [illegible] *ter vltimas voluntates. C. ad l. Falc.* Septimo [illegible] quamuis pater possit filium exhæredare, & [illegible] lius patrem, ex causis *in Auth. vt cum de appel. cognos.*

gnoscitur, in §. causas, coll. 9. Tamen propter
fauorem animæ; si filius monasterium fuerit
ingressus, nõ poterit à patre exhæredari, *cap.*
licet in prin. 19. *q.* 3. quem põderat ad hoc
singularem Lud. Rom. *in d. Auth. similiter.* fa-
cit text. *in Auth. de monachis, in princ. collat.* 3.
Octauo; quia alias filiusfamil. qui non potest
testari, *l. tam is. §. fi. ff. de don. cau. mor. l. senium,*
cum gl. fin. *C. qui test. facere poss.* tamen pro ani-
ma testari potest, *c. licet. §. fin. de sepultur.* Ro-
manus *in d. Auth. similiter. in* 15. *colu.* Nono;
verba fauore animæ debẽt interpretari & ac-
cipi in latiori significatione, Bart. *in Auth. sa-
cramenta puberum. Cod. si aduers. vendit.* Hæc
predicta dicit conciuis & contemporaneus
frater do. Io. Monthel. *in suo Promptuario in*
verb. Anima. Quam vim potestatemq;
imperium habeat anima rationalis in cor-
pus humanum, & quam procliue ipsum cor-
pus deprehẽdatur ad animæ obsequia: mul-
tis eleganter describit Cælius *l. Ect. antiq. lib.*
... *cum seq.* vbi philosophice & historice
procedit.

Quarta consideratio est de Paradiso ter-
restri, & secundũ aliquos, sunt sex, quos
enumerat Phil. Berg. *in* 1. *libr. sui supplementi*
chronic. vt infra patet. Et excellentior omni-
bus aliis est ille, qui est in Oriente, de quo
Gen. 2. Plantauit Dominus Deus Paradisum
voluptatis à principio, in quo posuit hominẽ,
quem formauerat, produxitq; Dominus de
humo omne lignũ pulchrum visu, & ad ve-
scendum suaue: lignum etiam vitæ in medio
paradisi, lignumq; scientiæ boni & mali: &
cætera huiusmodi, vt ibi habetur; & hic locus
est in Orientis partibus, cuius vocabulum ex
Græco in Latinum vertitur, hortus. Porro
Hebraice *hau eden* dicitur: hau hortus, & e-
den, nostra lingua, delitiæ interpretatur,
quod vtrumq; iunctum, facit hortũ delitia-
rum. Etenim omni genere ligni, & pomife-
rarum arborum consitus habens etiam lignũ
vitæ, non ibi frigus, sed perpetua aeris tem-
peries, in cuius medio fons prorumpens to-
tum nemus irrigat, diuiditurque in quatuor
nascentia flumina: de quibus infra *in* 18. *consi.*
dicam: de quo cecinit Poeta Ouid.

Ver erat æternum, placidiq; tepentibus auris
Mulcebant Zephyri natos sine semine flores,
Mox etiam fruges tellus inarata ferebat,
Nec renouatus ager grauidis canebat aristis.

Vt refert Ioan. Laziardus *in suis Epitom. hi-
storiæ vniuersalis, in cap.* 5. *de paradiso terrestri.*
Cuius loci aditus post peccatũ primi homi-
nis interclusus est: septus est enim vndique
romphea flamma, id est, muro igneo accin-
ctus, ita vt cum vertice eius cœlo pene iunga-
tur incendium. Cherubin quoq;, id est, An-
gelorũ præsidium arcendis spiritib. malis su-
per rompheæ flagrantia, ordinatũ est, vt ho-
mines flammæ, angelos vero malos Cheru-
bin submoueret, ne cui carni, vel spiritui trãs-
gressionis aditus pateat, vt dicit Ptolemæus
in suo lib. de tribus orbis partibus, cap. 2. Ita et-
iam de hoc paradiso loquitur Arch. *in c. omni-
bus. in prin.* 24. *q.* 1. & Alb. de Ros. *in suo diction.*
in verb. Paradisus. in 3. *notabili. in fin.* vbi dicit
quod paradisus est amœnissimus ex mirificis
infectionibus, & plantis, & fragrantissimis a-
romatibus ex vernantibus floribus, & tem-
peratissimis roribus, & moderatissimis ventis
ac placabilibus, ex amœnissimis auium can-
tibus, ex plurimis floribus, ex validissimis se-
pibus, & ex oculosissimis custodibus. De eo
etiam loquitur Bald. *in c.* 1. *§. mutus. in princ. in
tit. Episc. vel Abbatem, & c. in vsibus feudor.* v-
bi dicit, allegando Albertum, quod de Para-
diso terrestri propter eius altitudinem, aquæ
cadentes faciunt tantum strepitum, quod o-
mnes, qui ibi nascuntur, perdunt auditũ: ta-
men non sunt surdi à natura: quia, si trans-
portarentur ad alium locum, antequam sur-
descerent, audirent. Et de huiusmodi Paradi-
so terrestri dicit Damascen. *lib.* 2. *c.* 11. sic: *Quia
vero Deus ex visibili creatura plasmaturus erat
hominem ad suam imaginem & similitudinem,
tanquam quendam Regem, & Principem vni-
uersæ terræ, & eorum, quæ in ea sunt: præstru-
xit ei quandam veluti Regiam, in qua diuer-
sans beatam, & ex omni parte felicem deduce-
ret vitam, & ipse est diuinus Paradisus, Dei
manibus in Eden plantatus lætitiæ & voluptatis
omnis promptuarium. Eden enim voluptas in-
terpretatur: in Oriẽte vero omnis terra excelsior*

collocatus est, optima temperie, & aere subtilissimo splendidus, plantis semper virentibus, insignis odoris suauitate refertus, plenusque lumine vniuersæ sensibilis venustatis, & pulchritudinis superexcellens intelligentiam: diuinus profecto locus ac dignus eius, qui ad imaginem Dei creatus fuerat incolatu, in quo nullus irrationalium habitabat: sed solus homo diuinarum manuum factura. In medio vero eius lignum vitæ Deus plantauerat & lignum scientiæ, &c. Hæc ille. & ibi ample *in Commentario*: An sit verum, quod nullum ibi habitauerit irrationale? Sed non insisto, cum non sit præsentis speculationis, & solum intendo ad gloriam, & commendationem illius Paradisi terrestris, qui vltra commendari & laudari potest in multis.

Primo; propter antiquitatem plantationis; quoniam, vt habetur *Genes.*3. & supra *eadem consid. in princip.* dixi: Plantauit Deus Paradisum voluptatis à principio, &c.

Secundo; nobilitate situationis siue fundationis: quia fundatus est locus ille in parte Orientis, vt dicit beatus Isidorus, vt quidam Doctores exponunt illud *Genes.*2. Plantauit Dominus Paradisum in principio, non quidem solum temporis, sed etiam loci: cuiusmodi est pars Orientis, quæ nobilior est, sicut dextra pars in homine. Et quod sit in Oriente, ponitur *in Margarita Philos. lib.*7.45. vbi satis ample.

Tertio; propter nobilitatem hospitis: Habuit enim nobilem habitatorem, scil. hominem: etenim dicitur *Genes.*2. Plantauit Deus Paradisum voluptatis, in quo posuit hominem, quem formauerat.

Quarto; excellentia denotatur ex affluentia voluptatis siue delitiarum: vnde *Genes. vbi supra*: Plantauit Deus Paradisum voluptatis.

Quinto; excellentia illius denotatur ex arborum & florum amœnitate: cum *Gen.*2. dicatur: Produxitque Deus omne lignum pulchrum visu.

Sexto; ex preciositate fructuum, cum in loco præallegato dicatur; Erat enim in medio Paradisi lignum vitæ.

Septimo; & ex puritate & mundicia, quæ satis comprehendi potest ex fluuio egredien-te de illo, cum dicatur *Genes.*2. Et fluuius e-grediebatur de loco voluptatis ad irrigan[dum] Paradisum. Ista dicit & refert Ioan. de T[ur]recremata *in d.c. Eccles. de consecrat. dist.* vbi dicit, Ecclesiam conuenienter compa[rari] debere Paradiso terrestri, propter illa sept[em] commendabilia, quæ adaptat ibi Eccle[siæ] militanti, vt ibidem videre poteris.

Et, vt ait Philip. Bergom. & supra dixi, [sunt] sex Paradisi terrestres. Vnus, vt dicit, est in [O]riente versus Zephyrum. Alter, in æqu[ino]ctiali inter Eurum & Euronotum. Te[rtius], de quo Beda meminit, inter Cancri tro[picum] & circulum antarcticum. Quartus, ad O[rien]tem versus Eurum vltra æquinoctialem, [in] quo solis calores sunt. Quintus Paradisus terrestris ad polum antarcticum esse dicitur, de quo Solinus meminit.

Inuenitur etiam in Occidente alius [volu]ptatis & delitiarum Paradisus, de quo [legi]bemus, quod senatus populusq; Rom. [man]dauit, summum sacrorum Pontificem [non] nisi de Italiæ horto delitiarum eligi de[bere] ... Et de huiusmodi Paradiso terrestri m[ulta] Theologis habentur *in* 2. *sententiarum* ... 19. Vide etiam Cælium *in lib. suar. antiq.* ... *lib.*1. *cap.*21. dicentem, apud Platonem ... regionem similē Paradiso terrestri, & in ... loco sit ipse Paradisus terrestris, secund... rianum, apud Græcos historicos tanta ... bendo integritatis, vt veritatis conser... studiosusq; vulgo sit cognominatus, ... ta etiamnum honestetur in libris. Hic ... te postrema Indicis commentarii, ac ... quoque Moysi succineret, ita scribit: ... no Carthaginensis, profectus classe à ... mnis Herculeis in Oceanum, relicta ... uam Lybia, diebus triginta enauigauit, ... dua petens: mox vbi in Meridiem ... set, plurima sese illi obiecere impedim... Nam præter ardores feruidi sideris, vt in... usta regione mundi, aqua potabili defic... tur: audiebatur porro creber de cœlo fra... interim late promicantia in sublimi fulg... oculos perstringebant, videbantur ... flamma...

...amarum riui præcipitãtes è cœlo. Quan-
...am Cyrene ad extrema Libyæ in tãta cam-
...orum vastitate herbis nuda non sit, neque i-
...m aquarum inops. Et ibi allegat de Paradi-
...dicta Damasceni, & S. Thomæ, & Conci-
...atoris, dicentium, Paradisum esse in Orien-
..., quæ portio mundi nobilior est; quia dex-
..., vt ibi Cælius, quem videas.

QVinta consideratio est de cœlo, quod dicit Aug. esse Regnum felicissimum, ...ens morte, & vacans sine fine, cui multa ...pora succedunt per æuum, vbi cõtinuus ...e nocte dies nescit habere tempus, vbi vi...r miles post laborem donis ineffabilibus ...ulatur: Nobile perpetua caput ample...nte corona. Hæc dicit August, *in suo ma...l. c.8.* Sedes enim Domini est, & omni... dominabitur, *Psal.*102. *& Psalm.*10. Do...s, in cœlo sedes eius. Et habetur *Esa.*66. ...m sedes mea. Et habetur *Marc.*5. No...are per cœlum; quia thronus Dei est, ... *si Christus. extra de iureiur.* Altitudi...m illius nemo dimensurare. *Ecclesi.*2. Nec ...æ in cœlis sunt, quis inuestigare potest. *...en.*9. Aliqui dicunt, quod sunt vndecim ...li. In primo stat Luna, & nulla stella in eo ...r præter Lunam, totum in superficie cœli ...undi concaua continetur, & in orbes qua...or, & Epicyclum dicitur. Habet inprimis ...es orbes, sicut Sol, in figuratione disposi...s: vltra hoc, habet vnum orbem mundo ...oncentricum, prædictos tres ambientem, ...i deferens caput draconis dicitur insuper, ...Epicyclum habet profunditatis medii pri...s trium orbium immensum, in quo cor...pus Lunæ figitur & mouetur.

In secundo vero stat Mercurius, & in su...perficie concaua cœli tertii continetur, & in ...orbes quinque & Epicyclum partitur: habet ...enim duos orbes inæqualis spissitudinis, quorum superficies connexa supremi mun...di concentricæ sunt; superficies vero conca...ua supremi, & connexa infimi mundo sunt ...eccentricæ, sibiipsis tamen concentricæ, & ...earum centrum (quod etiam centrum parui ...circuli nominamus) à centro æquantis tan...tum, quantum centrum, quantis à centro mundi distat, & vocantur hi duo orbes augen æquantis deferentes. Quomodo autem mouentur, dicam infra in explanatione Planetarum.

Tertium est cœlum, in quo solus Planeta, qui dicitur Venus, rotatur: & in superficie concaua cœli solaris continetur, insuper, & in orbes particulares, quemadmodum Saturni, Iouis aut Martis cœlum partitur. Circumfertur autem hoc cœlum totum in 24. horis, semel ab Oriente per Occidentem in Orientem redeundo per primi mobilis motum: sed orbes eius augen deferentes super axe, & polis Zodiaci ad motũ octauæ sphæræ circumducuntur. Quo autem motu moueatur, vide in Margarita Phil. *lib.*7. *de principiis Astronomiæ, cap.*32.

Quartum cœlum est, in quo Sol est, & in quo mouetur, in superficie concaua cœli Martis continetur, & in tres orbes particulares diuiditur, duos scil. augen deferentes, & ipsum deferentem solare corpus: æquantem autem, & Epicyclum non habet. Mouetur autem motu raptus ab Oriente per Occidentem redeundo in Orientem in 24. horis ad motum primi mobilis, orbes augen deferentes eisdem mouentur motibus, quibus & orbes auget Saturni, Iouis & Martis deferentes. Deferens autem Solis super polis, & axe propriis secundum successionem signorum ab Occidente, scilicet versus Orientem quotidie 59. fere minutis, & octo secundis circumfertur. Et ita Sol totum Zodiacum in 375. diebus, & sex horis ferme peragrat, nobisq; annum complet. Dicam latius infra, vbi fiet mentio de Planetis.

Quintum cœlum est, in quo solus Mars rotatur cœlo sexto contiguum, & sub eo locatur, quemadmodum sextum sub septimo. In totidemq; orbes diuiditur, & mouetur, & eisdem motibus, quibus cœlum Saturni, & Iouis, de quibus statim dicam.

Sextum cœlum est, in quo stat sola stella Iouis, & est cœlo Saturni contiguum, ita scilicet, superficies eius connexa concauam cœli Saturni contingat: de motu eius etiam infra dicetur.

Septimum cœlum est, in quo continetur Saturnus in orbes tres ab inuicem diuisos, & contiguos partitur, de cuius motu infra vide.

Octauum cœlum est, quod firmamentum dicitur, & stellis innumerabilibus ornatum est, quæ fixæ appellantur; quoniam omni tempore æqualiter à seipsis distant. Nec proprium motum à motu sui cœli habent. Et in hoc cœlo sunt 10. circuli imaginarii sese intersecantes, ac imaginum in cœlo situm, motum, & diuersitatem notificantes. Et mouetur triplici motu. Primus est ab Oriente versus Occidentem ad motum primi mobilis super polis mundi, & completur in spacio naturalis diei. Secundus & huic contrarius ab Occidente, scilicet, in Ortum secundum successionem ad motum nonæ sphæræ in 200. annis, gradu vno, & 28. minutis fere, & sic in 49000 ann. totus perficitur: & motus augium, & stellarum fixarum dicitur: quo scilicet motu, stellæ, quæ sunt in firmamento cœli, variantur de signo in signum respectu Zodiaci primi mobilis. Vnde pleiades stellæ fixæ, quæ iuxta figurationem sunt in capite Tauri in firmamento, respectu Zodiaci superioris sunt in vigesimosecundo gradu Tauri: & sic de aliis. Tertius motus repedationis, quo scilic. octaua sphæra mouetur super duobus circulis paruis, quorum poli sunt capita libræ, & arietis nonæ sphæræ, & semidiameter illorum circulorum est gradus 4. minuta 18. & secunda 43. & ille motus accessus & recessus nominatur, & in 7. millib. quoque annis completur: & solus octauæ sphæræ proprius est; quia vnius corporis naturalis, tantum vnus est motus, secundum naturam, ratione illius motus stellæ fixæ, nō semper æque distantia polis immobilib. primæ sphæræ. De his ample per Margaritam Philos. *vbi supra, c. 6.*

Nonum cœlum stellis caret, similibus characteribus, quibus & decimum est insignitum, de quo statim dicam. Et duplici motu reuoluitur. Primo quidem ad motum primi mobilis. Secundo motu proprio ab Occidente versus Orientem super polis propriis in 200. annis, gradu vno, & minutis 28. fere secundum successionem signorum respectu Zodiaci primi mobilis. Totam reuolutionem in 49000. annis complet, quæ reuolutio quibusdam magnus annus Platonis dicitur. Aiunt enim, Platonem scripsisse integra reuolutione ista completa omnia in eodē statu & dispositione consistere, quo initio reuolutionis fuerant. Hanc positionem dic. Augustin. *de ciuitate Dei, libr. 12. & c. 13.* [...]*ne*, explodendam, & religioni nostræ contrariam ostendit, dicens: Absit, inquam, nos ista credamus: semel enim Christus mortuus est pro peccatis nostris; resurgens autem à mortuis iam non moritur, & mors illi vltra non dominabitur, & nos post resurrectionem semper cum Domino erimus, ad *Rom. 6.* Hoc cœlum à quibusdam aqueum, ab aliis crystallinum appellatur: super firmamentum enim (quod octauum cœlum dicimus) scriptura aquas esse multipliciter struit: vnde *Gen. 1.* Fiat firmamentum in medio aquarum & diuidat aquas ab aquis, & dicunt Scripturæ, firmamentum esse constitutum in medio aquarum, & diuidere aquas illi superuenientes ab aquis subsidentibus [...] firmamentum [...]

Quod autem supra firmamentum, [...] ostendit quæ, præter Geneseos sententiam, [...] etiam Dauid *Psal. 103.* Qui extendis cœlum sicut pellem, qui tegis aquis superiora eius. Et *Psal. 48.* Et aquæ, quæ super cœlos sunt laudent nomen Domini. Dicam infra amplius, quando fiet mentio de elementis, [...] nunc sufficit, quod etiam istud vocetur [...] liquibus crystallinum.

Decimum cœlum omnium corporum primum est mobile motu, scilicet diurno, [...] Oriente, versus Occidentem, iterum [...] undo in Orientem in 24. horis, sine [...] tione & pœna regulariter, id est, non [...] cius vno tempore, quam alio: & illo [...] secum rapit omnes sphæras inferiores: [...] talis motus super polis mundi. Et in hoc cœlo nullæ sunt stellæ, nec characteres, & lineationes, quæ percipi possint, sicut nec in nono cœlo. Quidam tamen contendunt, vilia [...] tissimo quasdā percipi posse, sed alios fallit. [...] quia

tia falluntur, vt habetur *in d. Margarita loco* *supra citato, ca.* 9. De his decem cœlis scripsit Ioan. Laziardus *in Epi. t. histor. vniuers. c.* 4.

Vndecimum cœlum primo de immobili creatum, & mox Angelis sanctis repletum, est corpus subtilissimũ, primum mundi fundamentum, & quantitate maximum, qualitate lucidum, figuratione sphæricum, locali situ supremum, amplitudine spirituum, & corporum visibilium, & inuisibilium continentium, Dei summum habitaculum, & diuersas ob causas varie denominatur: potissime tamen dicitur empyræum, hoc est, igneum: cum à superbenedicta Trinitate, in eodem residente, secundum nonnullos, illuminatum sit.

Rabanus tamen dicit, quod sint tantum septem cœli, scilicet empyreum, quod supremum, crystallinum seu aqueum, sidereum, igneum, olympicum, æthereum & aëreum. Inter hæc tamen, de quibus Bart. Anglici, *in suo libro de proprietatib. rerum, lib.* 8. Cœlum empyreum est dignius, & excellentius omnibus aliis. Cum sit primum & summum; talis est locus Angelorum regio, & habitaculum hominum beatorum. Illud enim est primum mundi firmamentum quantitate maximum, &c. Vt hic ante dictum est. Et in hoc cœlo empyreo sunt Animæ sanctorum collocatæ, vt dicit N. de Lyra *Daniel.* 7. super illo verbo: *Regnum autem, & potestas, & magnitudo Regni, quæ est subter omne cœlum, detur populo sanctorum altissimi.* Licet enim Deus sit vbique; tamen specialiter dicitur esse in cœlo; quia ibi relucet potissime virtutis suæ operatio. Et ideo cœlum dicitur specialiter sedes Dei. Quia in corpore mundi species cœli pulchrior est, vt dicit Ioan. Damasc. *in lib.* 2. *c.* 6. quem videas cum commentario illius, quorum dicta infra latius referentur. Ideo species cœli in visione gloriæ esse. *Eccle.* 43. dicitur. Et species cœli gloria stellarum mundum illuminãs in excelsis dominus. De huiusmodi cœlis videatur Aristot. *in lib. de cœlo, & mundo.* & Anton. Flor. *in* 1. *part. suæ Sum. titul.* 14. & Cęlius *lib.* 1. *antiquarum lectionum, cap.* 13. vbi ample, & *in* 3. *consid. sequẽt.* Vide de nobilitate Cœli *circa principium. versicul. & quod corpora.* Sed mihi ad propositum sufficit, vt denotem, quod inter omnes cœlos sit vnum excellentius, & nobilius aliis, scilicet, cœlum empyreum, quod dicitur Regnum cœlorum, de quo hic ante dixi. Habet enim circumfluentiam in omnibus inferioribus. Et de huiusmodi cœli dignitate multi admirantur, & comprobatur per Ludouicum Cęlium ex multis historiis, vt habetur *in suis libris lectionum antiquarum. lib.* 1. *cap.* 19. vbi sic inquit: Cœli dignitatẽ eximiam, vel inenarrabilem potius contẽplanti mihi subit quandoque, quod de Arabibus scriptum reliquit Arrianus, coli ab illis duos modo Deos, Cœlum, & Liberum patrem. Ac Cœlum quidẽ, quia cernatur, & siderum collucentibus oculis excellenter contextum, solem præferat vtilitatis immensæ authorem incomparabilem. Neque item excidit, quod de Anaxagora Philosopho proditum scimus, qui interrogatus, Curnam se natum arbitraretur? Respondit cœli ac solis videndi causa. Quam quidem vocem, à Philosophis summa exceptam admiratione, risu prosequitur Lactantius, putans nescientem quid responderet, in hæc prompsisse: Ego vero, ni me quid secretius fallit (ait idem Cælius) facile contenderim, non temere id omnino effusum, sed vt ab sapientiæ studioso pensiculate admodum, & excusse. Nam qui exactius pensitarit rem totam, comperiet liquido cœlestem claritatem adeò præcellere naturæ quadam præsigni maiestate, vt in perenni ac vitali luce illa augustissimum diuinitatis mysterium sit facile deprehensurus. Siquidem vertiginosus ille motus ampliorem nobis indicat potestatem. Lux nitidissima sapientiam. Calor suauissimus amorem Quibus à Principe rerum Deo mouentur, illustrantur, perficiuntur omnia, atque seruantur: primo inquam, inter separatas, atque spirituales formas, sicut inter corpora, longe clarissimo cœlum principatu censetur. Extra hæc, qui plura in clarissimo putat globo requirẽda, is plane, quæ sit corporeæ naturæ perfectio, parum perspexisse deprehenditur.

Quicquid alii partiario, ac diuisim possidet, in vnum id esse amplissime congestum. Sine hoc nec inferius generabitur quippiam, nec genitum suas exercebit operationes. Et quidem sicuti intimus & vitalis noster calor corpora confouet ac seruat, eiusque momento, quæ agunt in nos, non frustra agunt: ita si non adsit cœlestis ille calor, corporum virtus omnis, præsertim ille ipse tam vitalis, tamque familiaris nobis calor proflictus depereat, necesse est, cœlum vtique naturale corpus est omnium corporum naturalium perfectissimum. Corpus naturale tam motus, quam sensibiles qualitates consequuntur: perfectissimo igitur corporum naturalium, perfectissimus quoque motus, & sensibilium perfectissima congruunt. Nullus motus perfectior orbiculari, nulla qualitas sensu perceptibilis, luce perfectior: quare hæc cœlestis corporis propria sint necesse est. Quoniam vero perfectissimum corpus est, comparem quoque locum, id est, supremum habere, ex rerum dignitate consequens fuit. Ideo secundum Apuleium finis altitudinis dicitur. Scitum illud Aristotelis est, *ex libro 8. Auscultationis Physicæ*, motum primi cœli vitam esse omnibus; quandoquidem euidentissima est, & communis operatio vitæ intimus motus. Cessante autem cœlo, nec cætera mouebuntur. Sicut in minore item mundo, si cesset motus cordis, omnes animalis motus perire necesse est. Nec lapis itaque deorsum moueretur, neque ascenderet ignis; quod mirum vtique est; sed verum rationibus ostenditur, si motus quiesceret primus. Est autem quod primum in vnoquoque genere, causa reliquorum, quæ sub ea continentur serie, licet non omnia eandem causæ habeant rationem. Porro, quod de motu astruimus, patet in caloris ratione. Nam, si cœlestis intereat calor, nec à frigore profluet frigiditas, nec ab caliditate calor. Siquidem non est frigori cõtrarius calor ille sidereus, sicut calor igneus. Sed omnes continet elementares qualitates eminẽtia simplici, sicut lux omnes calores. Hæc ille Cælius, vbi supra: pro quibus allegat PicũMirandulã.

Hic non est superuacuum inuestigare; Cum Angeli sint in vndecimo cœlo, vt hic ante dictum est. Et virgo Maria sit exaltata super choros Angelorum: &, vt dicit gl. ver bo, *Apostolicæ. in l. omnes dies. C. de feriis.* exaltata est super Apostolos, Angelos, & Archangelos, an concedenter ponatur in duodecimo cœlo, quod est trinitatis, secundum non-nullos, de quo nunc dicam, quod non videretur esse inconueniens. Cum etiam Deipara dicatur, vt dicit Ioan. Damasc. *lib. 3. c. 12.* v-bi Deiparam, Dei genitricem, Deiq; parentem & proprie, & vere sanctam virginem celebramus. Nam, vt verus Deus est, qui ex ipsa natus est; ita vera Dei genitrix verum Deum ipsa incarnatum genuit. Si ergo Dei genitrix est, & mater, collocetur seu collocari debet, ad dextram filii, prout mater collocanda est, vt dixi supra *in 5. part. in 40. consid.* & non sub filio. Videtur ergo, quod virgo Maria con-decenter poni possit in duodecimo cœlo, [...] est Deus. Et hæc dico solum pro quadam inuestigatione, non tamen istud assero, sed [...] remitto ad dominos Theologos. Quicquid sit, tamen ego teneo, quod in quocunq; [...] sit, est super omnes choros Angelorum, super omnes beatos & sanctos cuiuscunq; autoritatis & præeminentiæ fuerint. dixi supra in [...] *part. huius libri, in 4. consid.*

Etiam ex prædictis constat, quod cœli [...] narrent gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiet firmamentum, *Psal. 18.* quod [...] triplici via, & modo mirabili. Primo; ex eorum creatione ab immensa potentia. Secundo; ex eorum conseruatione & manutentia ab eadem infinita sapientia. Tertio; ex eorum virtuali operatione multiplici eis collata à suprema & impendenti clementia.

Circa primum; Cœlorum creatio [...] & enarrat gloriam Dei; quia tanta & talis [...] peratio, quæ est de nihilo ad esse productio non potuit fieri ab aliqua intelligentia: cum ad eorum creationem requiratur infinita potentia, quæ potentia repugnat intelligentiæ, & Angelo. Ideo suo modo cœli pandunt, & enarrant gloriam Dei ex parte eorum creationis.

Circa

Circa secundum; Cœlorum manutenentia, & eorum conseruatio, quæ immediate à Deo pendet, etiam enarrat, declarat, & manifestat gloriam Dei: quia omnis creatura tam spiritualis, quam corporalis, quantum est de se, tendit ad non esse; & quanto perfectior, tãto maiori indiget manutenentia Dei. Sicut e-[illegible] minori indiget manutenentia, quã Angelus: quia Angelus plures perfectiones ha-[illegible]equo, & omne esse præter primum esse, quantum est de se, intendit ad non esse. Ideo [illegible]lin manutenentia tali tam mirabili enarrant gloriam Dei.

Circa tertium; Cœli enarrant gloriã Dei, [illegible]orum operatione virtuali. Vnde tot va[illegible]tiones, & temporum mutationes, frigora, [illegible]res, pluuiæ, sterilitates, guerrarum abun[illegible]tia, & pauca pax, & iustitia, & quandoque homines infirmitates, pestes, & inter a[illegible] terræ, volucres aeris, & viuentia in a[illegible]alia Dei concursu proueniunt, ex influ[illegible] cœlorum, qui enarrant gloriam Dei: li[illegible] Deus posset aliter facere, & faciat quan[illegible]que, teste Beato August. *in lib. de ciuit. Dei.* Deus condidit res, vt suis moribus sinat peragere. Agunt causæ secundæ, virtute [illegible]æ causæ, & operationes earum, quando [illegible]et, suspendit prima causa, concurrens im[illegible]diatè ad effectum cuiuslibet causæ secun[illegible], quam causa vniuersalis secunda. Ita dicit [illegible]cus medicorum, in declaratione illius Ps. *Cœli enarrant gloriam Dei, &c.*

Aliqui vero ponunt duodecimum cœ[illegible] quod est cœlum trinitatis, quod dicunt [illegible] esse, secundum rem, & differre ratio[illegible]ne. Nihil tamen aliud est, (vt inquit Alber[illegible]tus) quam virtutis eius excellentia, quæ con[illegible]tinet, & ambit omnia creata. Et esse in tali Cœlo, est esse in æqualitate virtutis Dei o[illegible]mnia continentis atque saluantis, quod solũ conuenit Patri, Filio, & Spiritui sancto.

Nonnulli tamen dixerunt, tantum esse [illegible]es cœlos: ad quorum tertium se dicit ra[illegible]tum Apost. 2. *Epist. ad Corinth. cap.* 12. cum [illegible]t: Scio hominem in Christo ante annos 14. [illegible]ue in corpore, siue extra corpus, nescio, De[illegible] [illegible]scit, raptum huiusmodi vsque ad tertium cœlum. Tres autem cœli, de quorum tertio meminit Apostolus, sunt, vt dicit Damascenus *lib. 2. cap. 6.* Cœlum aereum, firmamentum, & cœlum firmamento supereminens, ad quorum supremum se mentis exstasi raptum Paulus asserit. Alii interpretantur alio modo, quod primum sit aereum, secundum firmamentum, tertium spirituale; vbi angeli, & Animæ sanctæ, Dei fruuntur contemplatione. Alii distinguunt secundum tres angelicas hierarchias, vt primum Cœlum dicatur postrema hierarchia, secundum Cœlum media, tertium vero suprema hierarchia, vt ample explicant Io. Damascenus, & commẽtator ipsius *in loco supra allegato.*

SExta consideratio; In cœlo empyreo sunt tres hierarchię, vt dixi ample supra *in 3. par. huius libri.* Prima scilicet supercœlestis, quæ consistit in tribus personis. Secunda cœlestis, quæ consistit in Angelis. Tertia subcœlestis, quæ perficitur in prælatis, vt dicit Dionysius *in suo libro de cœlesti hierarchia.* Et hæc cœlestis hierarchia est triplex, quædam superior, quæ dicitur epiphania, & hæc continet tres ordines, scilicet, ordinẽ Seraphin, Cherubin, & Thronorum, & ista est excellentior aliis, vt dictum est ibi. Ideo non aliter insisto, ne fiat repetitio eorum, quæ iam dixi. Et ibi etiam dictum est, quod inter nouem ordines, ordo Seraphin est dignior, & excellentior. Et ad ibi dicta me remitto circa huiusmodi excellentiam hierarchiarum, quæ sunt in vndecimo cœlo, vt etiam supra dictum est.

Sunt enim quidam, qui subtiliori succo de non discendo, torporem operiunt. Dicunt enim cœlestem hierarchiam non in plenitudine scientiæ, sed charitatis culmine finiri; vnde Seraphin, qui denominatur à plenitudine charitatis, supremus est ordo, sub quo Cherubin, qui à plenitudine scientiæ nomen accepit. In Seraphin tamen minorem esse scientiam, quam in Cherubin, Catholici negant. patet ex *2. li. sent. dist. 9.* Tantũ igitur Seraphin in scientia Cherubin excellit, quantum in charitate excedit. A charitate autem ille supre-

mus ordo tanquam nobiliori Dei dono nominatur, ad quod profecto sciētia ordinatur. Cherubin autem non à charitate, sed à scientia nominari debuit; quia iam superior ordo à charitate nomen sibi vendicabat.

Sed aduerte ad vnum, quod tanta sit nobilitas, & excellentia Angelorum, quod, vt dicit Anselmus in quodam sermone, si vnus Angelus staret in cœlo stellato, & tot essent soles, quot sunt stellæ, claritas istius solius Angeli offuscaret omnes illos soles sua claritate; sicut modo claritas solis offuscat claritatem stellarum. Et ibidem dicit, quod ille Angelus tantum transcendere nosceretur pulchritudinem solis, quantum sol transcēdit pulchritudinem terræ; imo magis incomparabiliter. Hæc dicit Bernar. de Bust. *in 2. par. sui Rosarii. serm. 10. litera B.*

Septima cōsideratio S. Thom. *in scripto eius super libris de Cœlo: & mundo. 2. lect.* 25. dicit, quod omnes stellę pręter Planetas sint in supremo cœlo; quod intellige in firmamento, quod dicitur secundum aliquos supremum: sed in empyreo nullæ sunt stellæ, vt dictū est ante. Ex quo ergo prædictæ stellæ sunt supra Planetas, videntur esse digniores propter altitudinem, & superiorem locum, quem obtinent; & quia approximant diuinitati. Et de potestate huiusmodi stellarum fixarum, an sit maior potestate Planetarum, vel econtra, ponit Cœlius *li. 1. suarum antiq. lect. ca.* 17. vbi inquit, magnam altercationem esse inter studiosos, qui quandoque stellis non errantibus, quæ sunt fixæ, vim eminentiorem cæteris ascribunt; quandoq; vero è diuerso, & vt plurimum, communem felicitatem pro nascētis modo, mensuraque à prosperiore Planetarū statu contribui sanciūt: à fixis vero quandam incomparabilem, extra quam opinetur aliquis, fortunæ benignitate. Quam sentētiam dicit comprobatam esse à Ptolemæo. Alii omnino Planetas vi effectuque præpotentiores ostendere conantur, cum Procli sententia, tum rationibus id euidenter monstrantibus. Accidente item veterum testimonio, qui Planetas velut quosdam mundi Principes intelligerent. Quo autem discerniculo certiore ista teneant bonarum literarū studiosi. Astra (inquit 2. *cœli* Aristoteles) nequeunt per se, & propriis moueri motibus aut locum mutare, sed orbi infiguntur, veluti in tabula nodus. Ce- taque orbis motu feruntur, cui inhærent. Ce- terum Planetas deprehensum est diuerso fe- ri incessu, at tum velocitate, tum tardita- plurimum discrepante, atque situ etiā: quo- dam namque exortum petere, in occasum a- lios remeare: porro in austrum deiici hos, ... septentrionem protolli aliquos. Ideoque ... motus inæqualitate nomen quoq; adepto... & assequutos. Ex qua item certius conie... tum orbibus eos distinctis ferri. Fixas ... globi octaui stellas dicimus, non quod ... moueantur. Nam duplici saltem circum... motu animaduersum iunioribus est, quibus ... & globus, in quo sunt, motibus rotatur. Alte- ra ab ortu in occasum. Reliqua ab occasu in exortum super Zodiaci polis, tantæ tamē tar- ditatis, vix vt percipi vel annis centum q... Nec item fixas dixeris, quod orbis mo... cumferantur ambitu. Nam & hoc est ... mune cum Planetis, quod 2. *cœli*, (vt dic... est) astruitur. Sed ita dicuntur; quia eand... perpetuo seruant figuram, situm, propin... tatem, distantiam. Diuersitas Planetarum ... motu, dum vel propiores nobis fiunt, vel ... motiores; causa est (sicut philosopho plac... valida, vt varii producantur effectus. Vnifor... mis autem, & constans motus mobilis ... mi, id agit, vt diuersitas hæc æterna sit, ... vniformi pergat periodo. ita dicit Cœlius ... *prædicto loco.* qui etiam asserit, Chaldæos ... xisse, Planetas interpretes; quoniam ex ali... stris, quæ tum minime errāt, tum certum ... uant, & statutum meatum, sola hæc, in... proprio, suoq; nitentia, res futuras insign... ostendant, ac veluti Deorum mentem ... pretentur. Esse autem hosce Saturnum, ... tem, Venerem, Mercurium, Iouem: de ... statim dicā. Sed quo ad stellas fixas, quæ ... in octaua sphæra, cum sit aliis inferiorib. ... bilissima, vt dicit Aristoteles *in fine libri 2. ...* *Cœlo.* ex quo ergo, etiam stellæ ibi positæ ... aliis nobilissimæ.

In hoc octauo cœlo sunt quadraginta ... cto ...

...imagines stellarum, in quibus est concor... apud omnes antiquos, sicut dicebatur, & ...nt in eis 1022. stellæ, quæ dicuntur stellæ fi..., & mouentur vno motu, scilicet ad motũ ...auæ sphæræ in centum annis fere vno gra..., & antiqui posuerunt in sex ordinibus. Ita, ...od illas, quæ sunt maiores, posuerunt in ...mo ordine, & sunt quindecim: & quę sunt ...infra has, posuerunt in secundo ordine & sunt ..., quæ sunt infra has, posuerunt in tertio or...ne, & sunt 208. Quæ vero sunt infra has, posuerunt in quarto ordine, & sunt 474. Et quæ sunt infra has, posuerunt in quinto ordi...ne, & sunt 217. Et quæ sunt infra has, posue...runt in sexto ordine, & sunt 63. Ex his 48. ...odecim sunt in via solis, & in Zodiaco, vt ...etur infra, & sunt in eis ex stellis 346. No...mina earum sunt Aries, Taurus, Gemini, Cã...cer, Leo, Virgo, Libra, Scorpio, Sagittarius, Capricornus, Vrna, Pisces. de quibus infra ...tur. Et remanent trigintasex imagines, quarum viginti vna declinant à via Solis ad septentrionem, & quindecim ad meridiem: quæ declinant ad septentrionem, habent ex stellis supradictis 360. & nomina imaginum sunt hæc: Prima est vrsa minor. Secunda est vrsa maior. Tertia draco. Quarta dominus flammæ, vel successus. Quinta canis latrans, vel vlulans. Sexta corona septentrionalis. Septima incuruatus, vel genuflexus. Octaua vultur cadens. Nona gallina. Decima se...dens super sedem. Vndecima deferens ca...put algol, id est, diaboli. Duodecima tenens habenas. Decimatertia serpentarius. Deci...maquarta serpens. Decimaquinta accusator. Decimasexta aquila volans. Alii habent, vul...tur volans. Decimaseptima delphinus. De...cimaoctaua equus primus. Alii habent ca...put equi. Decimanona equus secundus: ali...us liber habet, equus alatus. Vigesima mulier, quæ non nouit virum. Vigesimaprima est tri...angulus.

Quæ vero declinant ad meridiem, habent ex stellis supradictis 316. quarum imaginum nomina sunt hæc. Prima earum est, Leo, quẽ quidam vrsum appellant. Secunda, algebor, id est, canis validus. Tertia, flumen. Quarta, lepus. Quinta, canis maior. Sexta, canis mi...nor. Septima, arca Noe. Octaua, Serpens. No...na, vas. Decima, coruus. Vndecima, deferens leonem, & ipsius medietas est humanæ figu...ræ, altera equi. Duodecima, Leopardus. De...cimatertia, thuribulum. Decimaquarta, co...rona meridionalis. Decimaquinta, piscis me...ridianus. Hæc nomina ponit, & ordines su...pradictos. Io. de Saxonia, *in cõment. super tex...tum Alchabitii*: quæ hic recitantur solum pro ordine supradicto: & intentio mea pro com...plemento huius operis non tendat ad aliud.

Easdem tamen imagines ponit etiam ami...cus medicorum *in c. 2. secunda differentia.* vbi etiam ponit de ordine stellarum, & imaginũ visibilium Cœli, tam in parte septentrionali, quam meridionali, quem ideo vide; quia ibi amplissime.

Harum stellarum nomina ponit Ausonius Gallus his versibus:

Ad Boreæ partes, arcti iunguntur, & anguis.
Post has arctophylax, pariterq; corona, genuq;
Prolapsus, Lyra, auis, Cepheus, & Cassiopæa,
Auriga, & Perseus, doltoton, & Andromedæ astrum.
Pegasus, & delphinus, telum, aquila, anguitenensq;.
Signifer inde subest, bis sex, & sidera complent.
Hinc aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo,
Libra, & scorpius, arcitenens, capricornus, & vrnam
Qui tenet, & pisces: hi sunt in partibus Austri,
Orion, procyon, lepus ardens sirius, Argo,
Hydrus, Chiron, thuribulum quoque piscis & ingens,
Hunc sequitur pistrix, simul Eridaniq; fluẽta.

Octaua cõsideratio; In cœlis septem sunt principales Planetæ: Luna scilicet, Mercurius, Venus, Sol, Mars, Iupiter, & Saturnus. Venerem autem dicunt quandoque luciferum, quandoque vero hesperum fieri. Cæterum Planetas, id est, erratiles hos vocarunt, quod ex aduerso Cœli suum motum peragunt. Nam Cœlum, & reliquæ stellæ ab oriente in occidentem mouentur: at ipsi soli ab occasu in orientem motum habẽt. Et hoc exploratum habemus ex luna parũper singulo-

quoque vesperi ad orientem remeante, vt dicit Ioan. Damascenus *in lib. 1. cap. 6.* vbi enumerat illos septem Planetas, & posset considerari maioritas illorum ex altitudine loci, secundum scilicet quod sunt in altiori loco, ideo videntur esse digniores, vt dictum est in genere de existentibus in altiori loco supra *in 1. part. in 14. consid.*

Et quod corpora superiora sint nobiliora, constat ex eleuatione eorum super omnia inferiora. Quanto enim corpus est nobilius, tãto debetur ei altior locus. Et nobilitas corporum superiorum patet ex figura siue forma ipsorum, quæ est rotunditas, quæ est nobilior omnibus aliis figuris, sicut dicit Aristot. *in lib. de Cœlo, & Mundo*, quod patet ex eo, quod omnes aliæ figuræ habent terminos. Rotunda autem figura habet formam circularem. Et circulus non habet principium, neq; finem, sed in se terminatus est. Et primo Cœlum nobilius est inter omnia corpora. Est enim ingenerabile, & incorruptibile, virtutem habens actiuam respectu inferiorum. Omne autem agens nobilius est patiente: sed corpori nobiliori debetur forma nobilior, & forma sphærica siue rotunda nobilior est omnibus aliis formis, siue figuris corporalibus propter sui capacitatem, & interminabilitatem; quia nõ habet principium, neque finem, & est vna superficie contenta. ergo sphærica forma debetur cœlo; ergo cœlum est sphæricum, siue rotundum, vt dicit Alber. Magnus *in sua philosophia naturali. de cœlo, & mundo. c. 3. & in cap. 5.* scribit etiam quomodo nobilitas corporum superiorum probatur ex impassibilitate eorũ. Sunt enim impassibilia, & ingenerabilia, & incorruptibilia, virtutemque actiuam respectu inferiorum habentia. Et ideo, ex quo Saturnus est in altiori loco, vt dicit amicus medicorum *in 4. cap. doctrinæ quintæ*: videtur esse dignior Iupiter post, & supra Martẽ, & Mars post, & supra solem, & sol post, & supra Venerem, & Venus post, & supra Mercurium, & Luna post, quæ est in primo cœlo ascendendo, & Saturnus in septimo, vt supra dixi *in hac parte.*

Vel etiam vnus potest dici dignior, & maior altero propter longitudinem, latitudinẽ, & magnitudinem, in eo quod continet plus altero. Ideo, cum Sol, & Luna plus contin[eant], quam alii Planetæ, eo; quia Sol contin[et] terram centies sexies sexagesies, vt habetur [in] *Margarita Philosophica lib. 7. tract. 1. c. 3.* Lu[na] vnam de tribus partibus terræ. Alii vero m[...] nus continent, cum Mercurius sit vna pars [de] triginta duabus mille partibus terræ, Ven[us] vna de triginta septem, Mars contineat tan[tum] terram semel, & dimidiam. Iupiter terram no[nies] naginta quinque vicibus, & Saturnus no[na]ginta vna vicibus, vt habetur *in d. lib. 7. tract.* & ibi ponitur de motu illorum, prout e[t su]pra hac eadem parte dixi. Nam Saturn[us in] triginta annis totum perficit Zodiacum. Iu[piter] in annis ferme duodecim percurrit Zo[] diacum. Sol vero in centum sexagintaquin[] que diebus, & sex horis. Et, vt dicit Archid. *in c. 1. de regu. lib. 6.* Sol omni anno cursum suum repetit, & Venus fere idem, & idem etiam [de] Mercurio, sed Luna fere perambulat [totum] Zodiacum in viginti octo diebus, vt habetur *in d. loco c. 34. 33. 32. 31. & 30.* Sed quicq[uid sit] hac ratione, & ea etiam ratione; quia So[l est] in medio stellarũ, & Planetarum totum [mun]dum vniuersaliter illuminans, tanqu[am] luminare maius specialiter à Deo creatum, [vt] habetur *Gen. 1.* dicitur Rex stellarum, & [Pla]netarum secundum Isidorum *in lib. de natura rerum*, quem refert, & sequitur Guil. Ben[edi]cti *in sua repetit. c. Rayn. in verb. duas habens* [fi]*lias. extra de testam.* Solis laudes præcipu[æ] scribuntur satis ad longum per Cœlium *[lib.] suarum antiquarum lectionum 13. cap. 14.* [quas] hic referre volui. Sic enim ait: solem Pl[ato i]psius boni conspicuum filiũ nominauit. [Tra]didit quoque esse solem perspicuam D[ei sta]tuam in hoc mundo ab ipso Deo po[sitam.] Hunc veteres vt Deum venerabantur; [et qui]que quisquis non videt Solem in mũdo [ima]ginem esse vicariumque Dei, is certe no[n] nunquam cõsiderauit, nec solem suspexit [ad] orientem, neq; item illius animaduertit [mu]nera, nec Areopagitæ Dionysii monum[enta] vnquam adiit. Theologi veteres dicebant [re]ginam omnium iustitiam è medio solis thro[]no p[]

no per cuncta propagari, omnia dirigentem veluti ſol ipſe omnium ſit moderator: quicquid adeſt nobis boni, ſolari poteſtate adeſt, vel ab ipſa tantum, vel etiam ſi ab aliis: id quidem, vel à Sole abſoluitur, vel à Sole per alia. Eſt quoque Sol elementalium virtutum dominus. Luna virtutis Solis domina generationis. Ideo Albumaſar per ſolem, inquit, & lunam omnibus vim inſinuari. Moyſes, cœleſtium dominum in die Solem arbitratur, noctis lunam, quaſi nocturnum Solem. M. Tullius Solem veneratur vt ducem, & principem & moderatorem luminum reliquorum, mundi mentem, & temperationem. Heraclytus fontem cœleſtis lucis nuncupauit. Phyſici etiam cor cœli: id enim in æthere Sol eſt, quod in animali cor. Cuius id proprium, ne vnquam ceſſet à motu. Sunt, & qui ætheris oculum nuncupent Solem. Plerique ex Platonicorum ſcholis in Sole mundi animam conſtituiſſe videntur. Quæ ſphæram Solis totam implens per globum illum quaſi igneum, tanquam cor effundat radios veluti ſpiritus inde per omnia, quibus vitam, ſenſum, motum vniuerſo diſtribuat. Hinc Aſtronomi dicunt: ſicut Deus ſolus intellectualem animam nobis tribuit; ita ſub Solis modo influxu eam mittere, id eſt quarto duntaxat menſe poſt conceptum, vt etiam infra patet. In Sole etiam eniteſcere imaginem diuinæ Trinitatis miram excogitatum eſt. Ibi ſiquidem tria quædam viſitari diſtincta pariter, & vnita. Primum quidem naturalis animaduertitur ipſa fœcunditas ſenſibus nobis prorſus occulta. Deinde, lux eiuſdem manifeſta ex ipſa manans fœcunditate, ipſique æqualis ſemper. Poſtrema eſt ab vtroque propagata calefactoria vis, penitùs vtriſque par. Cæterum ex Platonicorum doctrina, non eſt negandum, Cœlum ſolemve eſſe calidum. Calefaciunt autem ſolis radii ſalubriter pro ignea ſolis viuificaque natura. Sed ex quo prorogatur talis calor, & lux Cœli, vide *ibidem*. De eo etiam habetur *Eccleſiaſt.* 1. Oritur ſol & occidit & ad locum ſuum reuertitur, ibique renaſcens gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem. Ioan. Montaigne *in ſuo tractatu de præeminentia ſacri conſiſtorii.* in primo argumento pro magno concilio, dicit, quod ſol amplius illuſtrat lunam ſibi proximam, quam cæteros Planetas, & ſtellas eidẽ remotiores: ſed non dicit verum; quoniam Luna non eſt illi proxima. Cum inter Solem, & Lunam ſint Venus, & Mercurius, ideo ſtandum eſt in hac ratione, eo; quia eſt in medio Planetarum, dicit etiam Plinius *libr.* 2. *capit.* 6. quod ſol medius fertur ampliſſima magnitudine ac poteſtate, nec temporũ modo terrarumque: ſed ſyderum etiam ipſorum cœlique rector, hunc mundi eſſe totius animum ac plenius mentem, hũc principale naturæ regimen ac numen credere decet opera eius æſtimantes. Hic lucem rebus miniſtrat aufertque tenebras. Hæc reliqua ſydera occultat. Hic vices temporum annumque ſemper renaſcentem ex vſu naturæ temperat. Hic cœli triſtitiam diſcutit, atque etiam nubila humani animi ſerenat. Hic ſuum lumen cæteris quoque ſyderibus fœnerat præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens. Et ſol ex ſententia Platonis ſecundum Cœlium *libr.* 13. *antiquarum lectionum cap.* 12. ſic deſcribitur: Sol cœleſtis eſt ignis, qui ſolum ab ortu ad occaſum ab eiſdem aſpici poteſt. Animal ſempiternum, aſtrum animatum, diurnum ac maximum, huius ſyderis maieſtas veteribus credita eſt diuina. Proinde religioſius dum percutitur fœdus, ab Agamemnone aduocatur apud Homerum, vt fœderum cuſtos, & inſpectrix omnium. Sunt qui tam amplæ poteſtatis ſydus oculorũ metiantur argumentis, & animi coniectura ſcrutentur, ſed vanitas multis coarguitur indiciis, immenſum eſſe. Plinius inquit; quia arborum in limitibus porrectarũ in quolibet paſſ. millia vmbras paribus iaceat interuallis tanquam toto ſpacio medius. Epicuri ſcholæ ſunt, quæ ſtatuunt ea magnitudine eſſe Solem, qua videtur. Cæterum non peruidiſſe illos, quanta inde conſequeretur abſurditas. Si enim, inquit Cleomedes, in cœleſtium orbium contemplatione tantus ſit Sol, quantus apparet, profecto multæ ſimul in ipſo magnitudines erunt; ſiquidem exoriens, & occi-

dens maior videtur. Porro, non apud omnes eodem exoritur tempore. Nam cum sit globata specie terra, alius apud alios oritur, & occidit, & medium cœli tenet. Quamobrem cũ accidat eundem apud alios oriri, & apud alios in medio Cœli existere, simul & maior, & minor fiet. Maior videlicet, quibus oritur, minor, quibus est in medio Cœli hora eadẽ, quod certe in eo absurdissimum censendum est. Horum namque effectuum ratio ea promitur à scientissimis. Maior inquiunt nobis Sol oriens, & occidens videtur, & minor in cœli constitutus meditullio, propterea, quod in horizonte per aerem densiorem, & humectiorem ipsum videmus. Eiusmodi namque est vicinus terræ aer. In medio autem Cœli; quia in puriore cernimus, emissus ab oculis ad ipsum radius non reflectit, quod in alio contingit situ. Argumento sunt, quæ in aqua visuntur grandiora, corpulentioraque. Nam, & ex puteis altiorib. Sol conspectus, idipsum patitur. Eisdem porro rationibus colligitur, cur in medio cœli Sol constitutus nobis videatur propior. Oriens vero, aut occidens remotior: hoc siquidem aeris efficit qualitas. In humectatiore namque crassioreque conspectus longius abesse creditur. Per purum vero interuallo videtur propinquiore. Proinde dicit Posidonius: si fieri posset, vt per parietes aliave solida corpora Sol videretur, multo amplior se nobis ingereret, & ampliore distare interuallo crederet. Visum porro insigniter falli, iudicio esse potest colorum subinde in sole mutatio, quod aeris affectio facit. Hactenus ille. Isti tamen Planetæ diuersis causis alias altiores, alias inferiores videntur, vt plene declarat Plin. *eod. li. 2. c. 16.* quem videas, & altitudinem illorum etiam ponit communẽ Io. Damasc. *li. 2. c. 7.*

Si vis tamen scire distantiam à superficie terræ ad superficiem Planetarum, vide quæ dicuntur *in d. Margarita in dicto lib. 7. tractatu 1. c. 36.* vbi dicitur, quod distantia à superficie terræ ad superficiem concauam orbis lunæ, (vt quidam scripserunt) est milliarium 207412. Distantia vero à terra ad superficiem conuexam orbis lunæ, & concauum Mercurii, est milliarium 2081825o. Ad conuexam mercurii, & concauam Veneris 542750. Ad conuexã Veneris, & concauã Solis 3640000. Ad conuexam solis, & concauam Martis [illegible] 3965000. Ad conuexam Martis, & conca[uam] Iouis 2884,000. Ad conuexam Iouis, & co[ncauam] Saturni 46818250. Ad conuexam Sa[turni], & concauam firmamenti 653575o6. E[t] est quantitatis dimidii diametri, singulorum [illegible] diameter tota est 230715000. Circumfere[n]tia est 41081857r. Continet autem cubi[illegible] 3000. Ex his orbium spissitudo facile cog[nos]citur; & ibi dicitur, quod id, quod de qua[nti]tate stellarum in superiorib. dictum est, cr[edi]bilius redditur. Continet enim Sol terra[m cen]ties sexagesies sexies, & tres eius octauas. Te[r]ra autem continet lunam trigesies nouies, & insuper fere quartam eius. Sol autem maior est Luna sexies millies sexcenties quadrages[i]es ter: & insuper eius continet medietatem, vti videre est in quinto Almagesti Ptolemæ[i]. Distantia autem Planetarum à terra no[n sem]per est eadem propter eccentricitatem d[efe]rentis, & Epicyclorum quantitates pro[pter]ea est. Igitur Planeta terræ in inferiore parte E[picycli], circa oppositum augis, & remotior [in] superiori parte Epicycli, & augen deferentis. Et dicam in hoc cum aliis, quod nec ego [illegible] dicta verificaui sed ab aliis posita recitaui [illegible] teris de eadem re opinionibus prætermissis, & sint hæc iucunda & miranda.

Vlterius est aduertendum. Nam vt dic[itur in] gloss. *in ver. die solis. in leg. omnes iudices. C[od. de]* *feriis.* Septem dies denominantur à sept[em] Planetis, & Sol est in medio illorum, & [illegible] scensiue sunt in firmamento affixi. Hoc [ordi]ne, scilicet Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, V[e]nus, Mercurius, & Luna. Et isti septem Pla[ne]tæ maximam habent potestatem atque op[e]rationem in hominis generatione; quon[iam] secundum Astrologos, Galenum, & cæte[ros] medicos: cum mulier concepit: in primo [men]se, dominabitur ibi Saturnus, qui semẽ in [ma]trice mulieris receptum coagulat, & cond[en]sat frigiditate, & siccitate sua, iuxta illud [Iob] 10. sicut caseum me coagulasti. In secundo mense, Iupiter ibi membra, & sanguinem [tri]buit, &

uit,& si sit masculus, anima rationalis à Deo infunditur, scilicet quadragesima die à die conceptionis computanda, vt notat. *in l. diuus. ff. de extraord. criminibus.* In tertio mense, Mars subtiliat sanguinem, & humores condensat, & ordinat, & componit. Et à Deo anima rationalis infunditur embryoni, si est fœmina, die octuagesima pariter à die conceptionis computanda. vt not. in glo. fi. *in c. 1. 5. dist.* In quarto mense, Sol ibi vitalem calorem, & spiritum capiti, & cordi tribuit. In quinto mense, Venus organa sensibilia, & officialia membra, scil. aures, & nares, & similia perficit, & disponit. In sexto mense, Mercurius omnia foramina corporis componit. In septimo mense, Luna suis limitib. membra distinguit. Et in hoc septimo mense (quia non sunt nisi septem Planetæ conceptui principaliter præstantes) nascitur partus perfectus, vitalis, salubris. Textus est de authoritate Hippocratis *in leg. 7. mense. ff. de statu homi.* Et sufficit transisse in septimo mense per duos dies, text. *in l. intestato. §. fina. ff. de suis, & legit. hæred.* & notatur *in d. l. septimo mense.* Ideo si nascatur puer in septimo mense, post nuptias iustas præsumitur legitimus. Bald. *in l. iura constitui oportet. cum l. sequ. ff. de legib.* Sed pro hoc text. & clarus *in d. l. septimo mense. in fin.* Si autem in hoc septimo mense partus nasci distulerit, & nascatur in octauo mense; tunc partus moritur; quia Saturnus redit super eo, qui frigiditate, & siccitate sua partum mortificat. Alias rationes refert Cœlius *libr. 11. cap. 1.* quas videas. Anima certe (quando spiritus est in sicco) habitare non potest. text. *in capit. Moyses. 32. quæstio. 2.* quod valde facit pro Normannis, Anglicis, & Polonis, vt possint bibere fortiter, ne anima habitet in sicco, vt dicit ibi glo. *in verb. in sicco.* Si vero nasci distulerit in octauo mense, & nascatur in nono: hinc redit Iupiter, qui suo calore temperato partum refouet, & custodit, taliter, quod nascitur vitalis. Sed si partus distulerit nasci in nono mense, nasci poterit in decimo, in quo redit Mars, qui sui caloris, & siccitatis beneficio partum facit regredi iam robustum. facit text. *in l. Gallus. in princip. ibi; in decem mensibus proximis. ff. de lib. & posthum. in l. fi. Cod. de posthum. hæredit. institut.* Salomon vero decem mensium tempore fuit nutritus in vtero, vt habetur *Sapient. 7. in princip.* Et etiam capiendo mensem pro triginta diebus, Christus natus fuit in decimo mense post quinque dies, vt dicit G. Benedict. *in sua repetit. cap. Raynutius, in verb. & sobolem, quam gestauerit in vtero. numer. 28. extra de testamen.* vbi ponit quatuor miranda, quæ fuerunt in conceptione Virginis. Vltra vero decem menses mulier conceptum non portat in ventre, vt *d. l. intestato. §. fin. ff. de suis & legit. hæred.* saltem vltra duos dies in mensem vndecimum, vt *in Authent. de restitut. & ea, quæ parit in vndecimo mense post mortem viri. §. vnum siquidem. vers. quamobrem. vbi bona gloss. in verbo, perfecto. collat. 4.* in quo vndecimo mense redit sol super partum, qui vitalitatem, calorem, & spiritum epati, & cordi refouet. Videatur de hac materia Plin. *in 7. naturalis historiæ cap. 5. Aristoteles in lib. de animalibus.* dominus meus Iason *in l. Gallus. in princip. in 12. colum. in gloss. in verbo, in decem mensibus. ff. de liber. & posthum.* De huiusmodi tempore partus quæsierunt, & Medici & Astrologi, vt dicit Aulus Gellius *in noctibus Atticis, libr. 3. capit. 16.* qui ibi plura differit. Tandem *in fine illius capit.* refert senatum adiudicasse bonorum possessionem nato in vndecimo mense. Quoniam nullum certum tempus statutum ei videretur. & ibi etiam ponit de natis in octauo mense, qui non sunt vitales, quod reprehendit Picus Mirandula *libr. 3. suarum disputationum. 18. capit. & in eodem lib. 25. capit.* dicit astra in his inferioribus nihil agere, nisi per modum causæ vniuersalis, sed non in particulari: quem allegat idem Benedicti *loco præalleg. num. 31.* quem videas. Et prædicta hic inserta sunt ad denotandam excellentiam dictorum Planetarum supra alias stellas Cœli fixas. Amicus medicorum ponit etiam quinque dignitates essentiales horum septem Planetarum. *5. capit. differentiæ. 2. & in capit. sequent.* ponit virtutes accidentales, per quas influentiæ eorum fortificantur. Altitudines autem illorum siue exaltationes ponit

commentator super Damascenum *lib.2.ca.7.* non insisto; cum non sit præsentis speculationis, nec sit materia ad propositum.

Aduertendum tamen est ad vnum, quod dicit Abrahamus, vt Landinus ait, sunt septẽ angeli conductores horum Planetarum, scilicet, Caphiel, qui interpretatur, virtus Dei, & est conductor Saturni. Saliel, qui interpretatur, iustitia Dei, & est conductor Iouis. Samael auxilium Dei, & est conductor Martis. Anael populus Dei, & est conductor Veneris. Michael domus Dei, & est conductor Mercurii. Raphael medicina Dei, & est cõductor solis. Gautici & Gauriel, & est conductor Lunæ. Et dicit quemlibet illorum ducere mundum annos 354. & quatuor menses: fuit talis ordo, vt Saturnus duceret primo; quia hora Saturni creati sunt Sol, & Luna, & post Saturnum ducit Venus: inde Iupiter, inde Mercurius, inde Mars, inde Luna, inde Sol. Itaq; ducatus omnium septem Planetarum assumit ann. 2480. & quatuor menses. Et cum Saturnus habuerit initium à creatione mundi, durauit vsque ad an. 354. & quatuor mẽses: quo tempore incepit Venus, & durauit vsque ad annos mundi 708. cum octo mensibus, quo tempore incepit Iupiter, & durauit vsque ad ann. mundi 1063. quo tempore incepit Mercurius, & durauit vsque ad an. mundi 1417. cũ quatuor mensibus. Quo tempore incepit habere cursum Mars, & durauit vsque ad ann. 1770. & mensibus octo. Quo tempore Luna incepit habere cursum sui regiminis, & durauit vsque ad an. 2136. Quo tempore Sol incepit, & durauit vsque ad an. 2480. & mensibus quatuor. Quo tempore iterum incepit Saturnus habere cursum, & durauit vsq; ad an. 2834. & octo mensibus. Et iterum Venus hoc tempore incepit, & durauit vsq; ad an. 3189. Quo tempore incepit Iupiter, & durauit vsque ad an. 3543. & mensibus quatuor. Quo tempore incepit Mercurius, & durauit vsque ad ann. 3897. & mensibus octo. Quo tempore incepit Mars, & durauit vsque ad an. 4252. Quo tempore incepit Luna, & durauit vsq; ad annos mundi 4606. cum quatuor mensibus. Quo tempore incepit Sol, & durauit vsq; ad an. 4960. cum octo mensibus. Quo tempore incepit iterum regnare Saturnus, & regnauit vsque ad annum 5305. sub quo natus est Christus, vt testatur satis Virgilius:

Iam redit & virgo, redeunt Saturnia regna.

Quo tempore iterum incepit Venus, & durauit vsque ad an. 5669. cum quatuor mensibus. Quo tempore incepit Iupiter, & durauit vsque ad an. 6023. cum octo mensibus. Quo tempore incepit Mercurius, & durauit vsque ad an. 6378. Quo tempore incepit Mars, & durauit vsq; ad an. 6732. cũ quatuor mensib. Et sic hoc anno dom. 1525. sumus adhuc sub regno, & cursu Martis, & regnabit vsq; ad annum Domini 1355. Quo tempore incepit Luna, & erit annus mundi 7066. de aliis futuris temporib. non curo amplius determinare: cũ sciam & certus sim me talia non visurum: qui vero illis temporibus extiterint, semper sic dinumerabũt, & videbũt, sub quo Planeta erũt, & quis tunc regnabit. Cum tamen de Martis Ducatu adhuc habeamus decẽ annos, dubitandũ est, si illo tempore viguerit pax, & Martis furor remissus fuerit, (quod spero Deo annuente) scire tamen melius possunt Astrologi, si eorum scientia vera sit: sed quicquid sit, ipse solus Deus nouit, qui nihil ignorat. Non negabimus tamen, quod influentia Planetæ aliquando aliquid operatur, ita quod magis potest aliquid euenire sub vno Planeta, quã sub alio, & diuersimode, vt dicit amicus medicorum *in 6. & 7. c. differentiæ secundæ.*

Nona cõsideratio in octauo cœlo (ex quo magis excellit) sunt decem circuli, quorum sunt sex maiores, & quatuor minores. Maiores sunt Zodiacus æquinoctialis, colurus solstitiorum, colurus æquinoctiorum, circulus meridianus, & horizon. Et inter istos Zodiacus est maior, cum in eo contineantur duodecim signa, quorum aliqua versus austrum declinant, & dicuntur australia, vt Libra, Scorpio, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, Pisces. Alia vero declinant versus septentrionem, & dicuntur borealia à vento septentrionali, scil. Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo. Et hæc duodecim signa habent maximam operationem in cœlo, & maxi-

ximam influentiam circa corpora inferio-. Inter prædicta tamen semper Aries præ-dit, & dicitur dignius aliis. Vnde secundũ philosophos, est primum signum: & secundum Catholicos, Sol creatus est in Ariete, de quo signo & omnibus aliis vide Ant.Florent. *3.part.suæ summæ. tit.31.cap.2.& 4.* vbi ponit de omnibus signis, & de naturis illorum, & quomodo Christus transiit de vno in aliud. Et etiam est dignius; quia in primo loco ponitur. Et, vt dicit Cælius *lib.1.cap.8.* vt principem inter Zodiaci signa locum Aries tenere creditur: ex quo dicunt Astrologi, mundum habuisse initium, tempore, quo sol fecit introitum in Arietem, & vocant Astrologi istud signum principem aliorum signorum, vt habetur *in Algorismo, in libr.3.de ariete, & tauro.*

Ad obiectum, quod fieri posset, quare principium, cum circulus nõ habeat principium, neque finem. Respondet Ptolemæus *16. propositione primæ partis quadripartiti*, quod ideo est principium ab Ariete, eo; quia masculinum signum, & agens est dignius fœmino, & æquinoctialis transit per ipsum, & inde, id est, ab æquinoctiali incipit maior motus totius firmamenti.

Sed aliquis diceret, per istam rationem, videtur, quod initium debeat esse à Libra; quia signum masculinum, & æquinoctialis transit per ipsum, & maior motus firmamenti est ibi: quare ergo inceperunt ab ariete potius, quam à libra? Ptolemæus *in 140. propos. quadripartiti*, soluit, & dicit: quod principium in firmamento est ille locus, in quo complexio corporis est humidior, sicut primæ ætatis animalium est, in qua complexio est humidior. Potest tamen aliter dici, quod ab ariete incipit generatio, à libra vero corruptio. Ita dicit Ioannes de Saxonia *in commen. super textum Alchabitii.*

Et licet dicatur ab Astrologis, quod prædicta signa habent magnam influentiam in corporibus inferioribus. Eo tamen; quia Augustinus *in libro 5.de ciuitate Dei*, iis non assentit, nec etiam alii sancti patres, Doctores Ecclesiæ, & Theologi, vt habetur *in Margarita Philosophica, libr.7.tractatu 2.cap.12.13. & 14.* Etiam Picus Mirandula in suis disputationibus multa scripsit contra eos. Ideo aliter non insisto, sed me remitto in reliquis ad Theologos: vnde non liceat Christianis obseruare, & colere elementa, aut lunæ, aut stellarum cursus, aut inanem signorum fallaciam pro domo facienda, vel propter segetes, vel arbores plantandas, vel coniugia socianda, vide text. ad hoc *in c. non licet. 28.q.5.* alias est idololatria, vt *in cap. illos planetarios. cum c. seq. 26.q.2.*

Aliquid tamen (sub protestatione, quod non intendo his assentire) ex doctrina aliquorum, dico de virtutibus & potentiis eorundem in specie, scilicet, quod homines, qui nascuntur sub his signis magnis, & vtplurimum participant de vna qualitate, quam de alia, hoc modo: Primo; nati sub ariete sunt capite malleari, densis crinibus instar velleris supra frontem eleuatis, quasi capite certarent vel pugnarent. Iulius Firmicus tradit, nasci gibbosos, qui in 7. par. arietis habuerunt horoscopum. Et idem refert sericarium textorem nasci, qui habuerit horoscopum in 28. par. arietis. Homines vero signi tauri, sunt oculis magnis, barba rotunda, collo grosso & breui, & magni comestores. Et inquit Iulius Firmicus, & quicunque habuerit horoscopum in 21. par. tauri, lanceati, hoc est, ictu lanceæ morientur. Sub signo Gemini nati, calidi, bifrontes, & duplicis animi natura sunt. Sub Cancro nascuntur breues, sed lati pectoris, vt cancri, homines & sub hoc signo nati semper habent lites cum suis fratribus & sororibus. Homines vero lati cordis sunt sub Leone, ad magnos aspirantes honores, dignitates, & dominia procurantes. Sub Virgine homines nati, ephebi, & tenues, plerique tamen eorum subtili ingenio sunt. Libra, tam viros, quam mulieres, pulchra facie barbaq;, & superciliis, & planis capillis, decenter ornat atq; parat. Scorpionistæ facie sunt rubea, naso aquilino, oculisque ardentibus, fraudulẽti, & deceptores, vt in pluribus euadunt. Sagittarius, bellicosos, venatores, sagittarios facit. Hæc Ca-

præ constellatio, homines longa facie, scilicet mento acuto, capillis asperis, atque voce caprina apparentes. Huius Aquarii homines bonorum sunt profusores, damna inferentes. Paruæ sunt staturæ homines constellationis piscium.

Quoniam supra vidimus, quod Aries est primus: sed quare positus sit Taurus post Arietem: deinde Gemini, postea Cancer: dicit Albumasar, quod quatuor sunt qualitates simplices Elementorum, scilicet caliditas, siccitas, humiditas, & frigiditas. Et duæ ex istis sunt sicut agentia, scilicet caliditas, & frigiditas. Aliæ vero duæ, sicut patientia. Agentia autem digniora sunt patientibus, ideo inceperunt ab agentibus. Et agentium vnum est principium generationis, scilicet caliditas, & aliud principium corruptionis, scilicet frigiditas. Res autem prius generatur, quam corrumpitur: ideo posuerunt Arietem in principio, quod est signum calidũ & siccum de natura ignis, qui est primo calidus. Et Cancrum in fine, quod est signũ frigidum & humidum, de natura aquæ, quæ est primo frigida. Et Taurum post Arietem, quod est signum frigidum & siccum, de natura terræ, quæ est primo sicca; quia siccitas terræ conueniens est calori ignis. Etiam posuerũt signum Geminorum ante Cancrum; quia est signum calidum & humidum de natura aeris, qui est primo humidus, & humiditas aeris est conueniens humiditati aquæ. Ita dicit Ioan. de Saxonia *in loco supra alleg.*

Decima consideratio est de mundo, & prius videndum est, quid sit Mundus. Nam Cleomedes *in libr. de orbium cœlestium contemplatione*, ita diffinit: Mundus est constitutio cœli & terræ, & naturæ rerum, quæ intracluduntur. Hic omnia continet corpora, nullo penitus extra relicto, non infinitus quidem, sed terminatus: argumento, quod à natura gubernatur. Nullius enim infiniti natura esse potest, cum id continere, & ei dominari naturam oporteat, cuius sit naturæ. Quod vero naturam habeat administrantem, liquet; Primo; ex ordine partium: deinde earum rerum, quæ oriuntur: inde tertio, ex partium inter sese consensu, mox et miro ordine, quod hinc profluit emolumento. Naturam esse, Aristoteles censet, principium motus & quietis, in quo primo est, & non per accidens; at naturam efficientem gubernantem, continentemque Plato op[ificem] vocauit. Aristoteles vero *in lib. de mun-do*, dicit, quod mundus sit vniuersitatis ... do, ac exornatio à Deo, & per Deum co[n]stituta: & quomodo mundus cõstet ex d... bus, refert Cælius *libr. antiquarum l...* 1. c. 4. & ibi etiam tria principia mundi asserit post Platonicos, quæ cum non ... præsentis speculationis, non aliter ... Dicit etiam Possidonius, quod mund[us con]stet ex cœlo, terra, & terrenis, cœlest... naturis, ex quo, licet in hoc meo libro ... etiam ponatur aliqua de cœlestibus, ... dibus seu excellentiis eorundem, ... tamen omnia comprehendens, ... Catalogum gloriæ mundi, tam terreni, q... cœlestis: qui quidem mundus lauda... est; vt ait Lucius Apuleius, in libro ... *mate Platonis*: Quid mundo præstan... lauda quam putas speciem, portio à te ... dabitur. Pulchritudo etenim illius ex ... tuor à nonnullis commendatur, & orbic... ri figura, quæ omnium prima est, ac maxi... capax; item ex colore, qui Cyaneus est, ... est, cæruleus. Ex magnitudine, postremo ... tot tantorumque siderum varietate. Ita C... lius *libro prænominato, c. 5.* & ibi vide, cur pul... chra fiant in mundo, & in sequ. determ... tur, non esse dabile vacuum in mundo. Q... autem sit mundus, & vnde sit dictus, & q... homo microcosmus, id est, minor mun... appelletur, & quod caput eius, & facies o... talis regio, vltima pars occidẽtalis est: vide ... *tractatu de locorum admirabilium mund... scriptione, cap. 52. qui est impressus cum Geog... phia Ptolemæi.*

Orbis dimensionem hic addere forte ... erit alienum, vt eam describit Philip. Be... mas *in suo supplemento Chronic. libro 7.* in ... cens: Cæsar diuinis humanisque rebus ... gulariter instructus, cum consulatus ... sces ageret ex senatusconsulto (vt Priscianus ...

sua Cosmographia scribit) censuit omnem
[illegible]em per prudentes viros admetiri. Et id-
[illegible]a suo consulatu vsque ad consulatum Sa-
[illegible]ni per triginta continuos annos missi sunt
[illegible]mensores legati viri doctissimi, & in Geo-
[illegible]trica arte periti, per omnem terram ad
[illegible]sides, Duces, & iudices Prouinciarum:
[illegible] describerent, mensurarentq; terras, aquas,
[illegible]ora, plana, concaua, montes, colles, iti-
[illegible]rium, maritimumque, etiam loca naui-
[illegible]ri tangere debuerant: & si forte aliquid
[illegible]digium in his occurreret, illud senatui
[illegible]que publicæ scripto nuntiarent. Et si in
[illegible]m authore referẽte, repertum est, quod
[illegible]us orbis habet famosa maria 30. insulas
[illegible] montes famosos 40. prouincias 78. vr-
[illegible] insignes 370. flumina magna 94. gentes
[illegible] Cuius etiam orbis ambitus est trecen-
[illegible] & quindecies centena passuum millia.
[illegible]tudo vero terræ habitabilis est ab ortu
[illegible] vsque ad occasum, & ab India vsque ad
[illegible]mnas Herculis in Gaditano freto octies
[illegible]quies centũ septuaginta octo milliaria.
[illegible]us quidem longitudinis dimensio com-
[illegible]ensior, id est, intelligibilior est perma-
[illegible] quam per terras. Latitudo autem terræ
[illegible] australi litore Oceani, ab Æthiopia vsque
[illegible]stium Thanais fluminis in Septentrione
[illegible] dimidio minor est, quam lõgitudo præ-
[illegible]a, & continet quinquagies 462 millia-
[illegible] Repertum est etiam, quod profundissi-
[illegible]um mare continet spacium 15. stadiorum
[illegible]erpendiculo.

[illegible]Ndecima cõsideratio determinet, qua-
[illegible] seculorum sit dignius & excellentius
[illegible]d prius scitu dignum est, quod Ioan.
Damascenus *lib.1.c.1.* varias enumerat seculi
[illegible]ceptiones. Quoniam, vt dicit, hoc nomi-
[illegible] quæuis duratio, siue principium habens
[illegible] finem, siue sortita principium sine fine, si-
[illegible]ue carens, vtroq; exprimi & significari com-
[illegible]itur. Enimuero, seculum pro vita præsen-
[illegible] quæ principio & fine clauditur, frequen-
[illegible] in Sacris literis accipitur, vt habetur *Luc.*
[illegible]c. Filii huius seculi nubunt, & traduntur
[illegible] nuptias: & *Matth.*28. Ego vobiscum sum
[illegible]nibus diebus vsq; ad consummationem
seculi. Inde tempora secularia dicta sunt, quæ
altera dierum noctiumque reuolutione hac
in vita succedunt. Vnde Paulus *ad Titum* 1.
cap. Quam promisit, qui nõ mentitur, Deus,
ante tempora secularia. Seculum etiam sæ-
penumero pro huius vitæ desideriis cupidi-
tatibusque ponitur, quemadmodum etiam
mundus. Paulus *ad Rom.*12. Nolite confor-
mari huic seculo, sed renouamini in nouita-
te sensus vestri. Deus etiam ante secula esse
dicitur, quod ante mundi constitutionem ab
æterno extiterit. *Psalm:*74. Deus autem Rex
noster ante secula operatus est salutem in
medio: & creasse secula dicitur, quod hanc
visibilem mundi machinam condiderit. Pau-
lus *ad Hebræos.cap.*11. Fide intelligimus apta-
ta esse secula verbo DEI, vt ex inuisibilibus
visibilia fierent. At vero seculum pro futura
vita, quæ interminata est, & principium ha-
bens fine caret: inuenitur frequenter in Scri-
ptura, siue ea beatitudinis consecutorum
sortem fuerit, vt *Marc.cap.*10. Et in futuro
seculo vitam æternam, siue æterna felicita-
te perpetua priuandorum, vt *Psalm.*80. Ini-
mici Domini mentiti sunt ei, & erit tempus
eorum in secula; quia perpetuus eorum fu-
turus est cruciatus & damnatio. Demum pro
æternitate principii & finis, sæpe sumitur
seculum, vt *Psalm.* 89. Priusquam montes
fierent, aut formarentur terra & orbis, à se-
culo & in seculum es Deus, & in hoc signi-
ficatu sumptum, seculum seculorum omniũ
contentiuum est, quod æternitas omnia
præambiat & superambiat secula. Hinc
Deus ipse, Rex seculorum dicitur apud bea-
tum Paulum, vbi ait 1. *ad Timoth.*1. Regi se-
culorum soli inuisibili Deo, honor & gloria,
vt dixi *in* 1. *consideratione supra eadem parte.*
Et regnum eius, regnum omnium seculo-
rum nuncupatur. *Psal.*144. Regnum tuum
omnium seculorum, & dominatio in omni
generatione & generationem. Et, vt dicit
commentator Damasceni, dictio geminata,
siue in singulari, siue multitudinis numero,
perpetuitatem designat fine carentem, vt ha-
betur *Psalmo* 144. Et laudabo nomen tuum
in seculum, & in seculum seculi. Et *Apocal.*

4.*cap.* adorabant viuentem in secula seculorum. Idem Ioannes Damascenus accipit seculum pro ætate mundi, id est, temporali duratione inter duas insignes atque notabiles hominum mutationes intercepta.

Et hoc pacto, vt dicit commentator Damasceni, septem solent assignari ab authoribus secula. Primum fuit à mundi exordio vsque ad exordium Noë, quod durauit secundum Hebræos ann. 1556. secundum vero 50. interpretes, & Isidorum *in* 15. *Ethicor.* 2242. Diuus vero Hieronymus millia duo nō plene dicit. Augustinus vero *in* 15. *de ciuit. Dei, ca.* 20. 2262. Philippus Bergomensis 1. *lib. supplementi Chronic.* Secundum vero seculum à Noë vsque ad Abraham, cui primum mandata est circumcisio, & durauit secundum Hebræos 292. annis: secundum vero 50. interpretes, & Isidorum 942. Tertium, ab Abraham vsque ad Moysen, & hoc durauit 25. annis, secundum eundem Philip. Bergomatem, computato numero suo ab vno tempore ad aliud. Quartum fuit à Moyse vsque ad Regem Dauid, quod durauit ab anno mundi 3686. vsque ad annum mundi 4124. & sic durauit annis 485. vt refert Philipp. Bergom. *in princip. lib.* 6. *supplementi Chronic.* Quintum, à Rege Dauid, qui fuit primus Regum, à quibus secundum carnem descendit Christus, vsque ad transmigrationem Babylonicam: quod durauit per annos 485. vt Isidorus ponit. Aduerte tamen, quod Philip. Bergom. de his duobus seculis non fecit nisi vnum. Sextum seculum fuit à prædicta transmigratione Babylonica ad Christi aduentũ, & durauit annis 50. vel circa. Septimum, ab aduentu Christi in carnem ad finem mundi extenditur. Octauum verò consummatione seculi sempiternum durabit. Et id ipsum est, quod venturum futurumq; seculum dicitur prorsus interminum. Et istud est posterius omnium, siue sit septimum secundum aliquos, cum ante consummationem seculi complures enumerat tantum sex, vt Philipp. Bergom & gl *in procem. sexti, in ver. profectus.* & Alexand *in l. si infanti. C. de iure delib.* Cardinalis & Moderni *in cap.* 3. *de sponsalib. & in rubric. de del. puerorum.* Siue sit octauum, vt dicit Commētator Damasceni, quod vtrum[...] que est vero consonum, & non alienum à [...] tione, & excellentius & dignius; cum sit p[...] sterius omnium, & cætera claudat, sit sine [...] ne futurum, & beatis diem perpetuæ clar[...] tis sine noctis alternatione irradiaturũ. Q[...] niam, vt habetur *Apocalyps.* 21. Nox ibi no[...] erit: Improbis autem noctem perpetuam [...] gnem atq; intransibilem; quia nunquam [...] niendam, neque in diem commutandu[m] [...] se superuenturam, ita dicunt Damasce[ni] [...] eius commentator *in loco prædicto.*

DVodecima consideratio est de qu[...] elementis, quæ sunt in mundo, qu[...] lorum sit dignius, nobilius, & excellen[tius] [...] Et si credamus Aristotelis sententiæ, et [...] uerrhois 1. *cœli* confirmatæ. Terra inter ele[...] menta ignobilior est. Ignis vero nobilitate [...] præstat, quæ rerum series, vt dicit Cel[ius] *[An]tiquar. lection.* 1. *cap.* 3. non modo in iis vi[...] tur inferioribus, sed in corporibus item [...] lestibus. Nam, vt Aristot. *in* 1. *lib. de ani[ma]* *libus*, dicit, Lunæ naturam persimilem v[...] terrestri naturæ. Cæterum, sicut ignis n[...] ræ suæ nobilitate, raritate, luciditate in m[...] di ratione, qui ambiret, maxime conu[...] ta terra soliditate insita ad media m[...] compingenda perutilis ac necessaria [...] videtur. Eam vero Optimum Maxim[um] Deum chorum aliquem diuini templi [...] dium constituisse, amplius animaduerte[...] patet. Nam cum mundum (vt Plato[...] volunt) vbique construeret rationis ple[...] simum, quo clarius suum referret authore[m] [...] in sphæra qualibet viuentia pleraque co[...] cauit, quæ non templum modo redde[...] excultissimum: sed summi Pontifices lau[...] assidue concinerent. Quod ipsum hum[...] itidem mentes in meditullio positas fa[...] voluit. Hæc vero est illa veteribus cele[...] ta Musarum chorea, quæ ad Apollinis [...] imperium recinit perpetuo saltatque. [...] vero, vt ait Orpheus, Cœlum vniuersum [...] thara temperat canora. Apollo vero hic [...] alius est, quam Deus, quem vniuersalem [...] cat Pythagoras, dictumque vult simplic[...]

…vnum, vel ab alijs sequestratum, & multi-…dinis nescium. Et quoniam Pythagoræ in-…dit mentio, quem Plato eximie veneratur. …quoq; ingenium effulsisse diuinũ grauissi-…i authores prodidere. Succurrit, quod ex …doctrina promitur eiusdem, pertinetque ad …nostri huius Elemẽti præconium. Hic enim, …ut accepimus, & meminit in libris de cœ-…lo & mundo Aristoteles, terram è stellis v-…nam esse prædicabat, & plerique alij dicen-…tes terram, si vniuerso comparetur, esse velu-…ti punctum, vel quasi stellam quandam mi-…nimam reliquarum. Propterea si mente re-…putas te esse in quodam sublimi mundi lo-…co, vnde oculis subjiciatur terræ moles, aquis …circumfusa, & solis syderumque radiis illu-…strata, non aliam profecto visum iri probabi-…le est, quam qualis modo visatur lunaris glo-…bi species. Verum hoc quæso cujusmodi pu-…tas, quod in spacii medio ęquilibrata per am-…bitum tanta cœlorum majestate obuallatur, …quorum rotata vertigo motu, vt Varro dicit, …subito, immensam illi confert salubritatem, …tum noctis dieique custos ita attemperat an-…num, vt alimentorum omnis generis nec co-…pia desit, nec bonitas? Illa vero cœlestium …radiorum in vnam eam coniectio, ac veluti …proiectorum aggregatio, qualem non modo …splendoris excitat micantissimam claritatẽ: …sed comparat inde virtutem quandam, non …me fallit, Plotinum scribere etiam radiis con…temperationem non posse obuenire, vt coa-…ctu cumuloque nouam sibi concilient vir-…tutem, aut mirabilis aliqua inde forma dis-…fulget. Quid vero ibi afferendum? Cum …Plato terram vocat Deam antiquissimam …Deorum omnium, qui cœli ambitu clau-…duntur: putat Plotinus hoc loco terræ à Pla-…tone animam esse contributam. Quæ cum …animantia propaginet innumera, sitque a-…nimalis maximi, id est, mundi membrum; …tum inprimis non absque necessitate, tum …nec aspernabile censendum est, inquit, ani-…mal esse, sed intellectuale atque diuinum, & …sensu pollens. Nam cum anima vim iudi-…ciariam habeat, habet & facultatem, per …quam, dum spectat in corpus, de passioni-bus illius valeat iudicare: sed hæc ille viderit. Nobis certe, ex iis, quæ hactenus deprompta sunt, iamiam minus videtur mirum, cœlestẽ patrem rationales animas conditoris lumine obsignasse, vt late dominentur. Sed hic lubet concludere, rursumque præscripto ambitu peracto, canere receptui. Quod si quem peruicacius terræ nomen, vt vile, offendit; is mihi haud ita multa videtur lectitasse, cum & scientissimi Philosophi Lunam æthercam terram appellare non dubitarint. Nam & Mercurio aquam attribuerunt, aërem Veneri, ignem Soli. Sed amplius ordine mutato, ignem Marti ascripserunt, aërem Ioui, Saturno aquam; sphæram vero, quæ procul ab errore constituta Aplanes dicitur, dixerunt esse terram, in qua celeberrimi apud Poëtas Elysii cogitentur campi, quod ne quis risu explodere pergat, non absimile est, quod in sanctis habetur literis, *Matth.* 5. Beati mites; quoniam ipsi possidebunt terram. Et in thesauris eisdem, nonne terram legimus viuentium? Nonne Moyses & Dauid aquas per cœlestia fundunt? Et Nicolaus Theologus, Aquæ dicuntur (inquit) æquiuocæ. Nam quæ sunt super firmamentum, cœlestis sunt naturæ, quæ sub firmamento, elementaris. Augustinus in Geneseos explanatione, Saturni stellam esse frigidam contendit, ex aquarum supercœlestium vicinia. Soliditatẽ vero quasi terram adesse cœlo, ratione coniectari Plotinus putat: Nam terræ naturam opacam luci aduersam, & densitate immobilem, brutaque à cœlo lucidissimo & admotum maximè pernici, longè abesse arbitratur. Rursus & aquam, quæ insita frigiditate inprimis cœlo aduersetur, quod esse cõstat calidum primum. Latini firmamentum, a firmitate dictum autumant: quoniam, vt in Iob. legimus, Cœli quasi ære solidissimi fundati sunt. Ex iis satis constare potest, terrę elementum non esse contemnendum. Sed audi Platonis Timæum: Diuini (inquit) decoris ratio postulabat, talem fieri mundum, qui & visum pateretur & tactum. Constabat autem, neque videri posse aliquid absque ignis beneficio, neque tangi sine solido,

& solidum nihil esse sine terra. Vnde mundi omne corpus igni & terra instruere fabricator incipiens, vidit duo cōuenire sine medio colligante non posse: idem aerem & aquam inter ignem terramq; contexuit. Qualem igitur hunc mundi cardinem esse existimemus, tanta prouidentiæ maiestate constitutum? nonne regium vere? nonne animalium principe dignum? Vtinam tam grate beneficam in nos, ac propensissimam conditori bonitatem recognoscamus omnes, qui non pigebit æqua modo lance expendentes. In sede media tam augusti, tam diuini templi, veluti sacerdotes locatos, qui iugiter tanti artificis laudibus personemus. Iam eram finem huic materiæ impositurus, cum illa ipsa (veluti munificentissima parens) terra, lasciuia sua retractum commonuisse est visa, ac ornamenta sua ingerere perrexisse: Satis (inquit) me in mundi sede media constitutam solidam, & vndique in me, nubibus meis conglobatam, contemplatus es. Cæterum, quæ species rerum est, quæ varietatis maiestas, sic me inenarrabili herbarum, florum, fruticum, arborum, frugum copia conuestitam, &, vt Apuleius inquit, cæsariatam conspici? Quid Arabum odoramenta recenseam? Quid nata Dei thura? Quid Orientis aromata, & medicamina numerosa, sine quibus, vt nunc est, vix vita constiterit? Quid tot tantorumque animalium, & mitium & ferorum, ac cicurum agmina subiiciam? Quid tantorum marium vastitatem? Quid gelidorum fluminum ac fontium perennem iucunditatem, lauacris abundis & collucentibus mire gratam? Quid piscium portentosam molem, temperatam, modicã, pusillam, ac pene magnitudinem nullam, memorem? an non cernis hic me speluncis vsque ad delitias excauatam? illic accliuem, ac superba montium proceritate surrectam, & quodammodo scansibili supercilio cœlũ affectantem, ac humano genere dictantem vitæ leges? Alibi sum depressa vallibus & campestri planitie speciosa, incultaque, dulcissima vobis suggero alimenta in visceribus, nec homini sterilis. Ibi vero recondita seruantur auri, argenti, æris, ferri, aliorumque metalla. Nec satis marmora produco omnimetalla. Nec satis marmora produco omniuaria molibus fulciendis, constituendis, intuaria molibus fulciendis, constituendis, in statuaria molibus fulciendis, constituendis, & in incrustandisq; parietibus excidenda, & in statuas tantum nō spirantes confirmanda. Nec gemmarum defuerit supellex pretiosa, quibus vestri niteant articuli.

Sed & maris conchylia margaritas fœminis suggerũt. Nec linificæ Serum syluæ luxui vestro mollissimam abnegarint vestem. Tacceo auicularum musicos cantus. Quid substructiones magnifico impendio nobiles repetam? Quid vrbium tantarum splendidissimam claritatem? Sed quod omnem excellerit admirationis captum: ego te animal prouidum, sagax, memor, plenum rationis & consilii, natum sustineo, vagientis fletum excipio prima, adultum educo etiam delitiose: opibus te contego meis, quicquid mihi est, summa hilaritate cōdonatur tibi; quia magni conditoris lumen in animorum claritate signatum animaduerto, iamiam à reliquis naturæ partibus abdicatos in sinus vos admitto meos: plura quoque & largius impertitura, nisi Principem naturæ Deum, rebelli animo atque intestabili nulla non hora conuelleritis. Hæc sunt terræ præconia, & quæ pro excellentia & laude ipsius dicta sunt à Cœlio *in loco supra alleg.* Plura etiam laudabilia, & multum singularia de ipsa terra, vide per Plinium *in suo 2. lib. cap. 65.*

Ioannes Damascenus *in libr. 2. cap. 6.* ponit ordinem quatuor Elementorum, & proprias qualitates explicat, dicens inter cætera, quod aqua est leuior terra, vbi nomen *minus grauis,* & *leuior* tantundem valet, atque sicut cum aqua prorsus sit leuitatis expers; sicut & terra: verum; quia illa minus grauitatis quam hæc obtinet, minusque deorsum deprimitur, aquea grauitas ad terram collata quodammodo leuitas esse videtur. Et plus hac ratione motus maiorẽ, quam terra, sortitur nobilitatem; quod terra ad suum duntaxat locum, vbi extra illum fuerit, decurrit: in suo vero loco ob densitatem & crassitudinem torpida manet, & immota. Aqua vero & ad suum præceps ruit, & in eo collocata

locata vltro citroque agitatur, vt aqua fluuialis suo contenta alueo manifestum præbeat indicium. Hinc cognoscitur & cognosci potest, quam pulchro ordine rerum Opifex hunc mundum constituerit, & pro suæ naturæ conditione Elementum collocauerit. Terram quidem in imo, quod omnium sit imperfectissimum, ob torporem, maximam densitatem, grauitatem, opacitatem, & ad ima depressionem. Aquam vero terræ supereminentem, quod minus ea immobilitatis, densitatis, grauitatis & motus deorsum, perspicuitatem, translucentiamque in se tendat. Deinde aërem aquæ superposuit, quod agitabilior sit, rarus, leuis, sursum tendens, magisque perspicuus. Demum ignem supremo constituit loco, vt qui Elementorũ omnium maxime sit agitabilis, leuissimus, tenuissimus, in summum locum emicans, & ob suam tenuitatem ampliusque cætera diaphanus, reliquaque naturæ dignitate excellens est. Sed, vt dicit idem Cœlius, omnium elementariorum, iucundissimus ignis. Cœlius tamen *lib. suarum antiq. lection. 14. cap. 38.* dicit: Quod aquæ vtilitates longe videantur ignis præstare, & sic magis laudanda est. Quoniam multa sunt animalia, quæ absque ignis vsu degunt: degit autem sine aqua nullum. Nam si fuerint sine humoris potestate & exsanguinata, exutaque à principiorum liquore, interarescunt. Qui nec plantas ipsas, aut herbas florescere cernas citra aquę humectationem. Qua ex causa Pindarum recte autumant dixisse; *optima quidem aqua*; & Hesiodum in *Theogonia*, Aquam statuisse rerum initium, & chaos nominasse, velut ab effusione. Siquidem fusilis fluibilisque, ac fluitans aqua est. Ad laudandam aquam affertur, & illud, creditum veteribus Deos per stygiam paludem iusiurandum concipere, vel quia à Diis & hominibus odio habentur qui ad decursum procliuiores sunt, vel quia iuxta Hesiodum, omnibus Elementis antiquior est aqua. Porro cum aquarum infinitæ propemodum vtilitates sint, gratissimæq;. Qui sacerdotia gerunt moribus Ægyptiorum, ostendunt res omnes à liquoris potestate consistere. Itaq; cum hydria ad templum ædemque casta religione defertur, tunc in terram procumbentes, manibus ad cœlum sublatis diuinæ gratias agunt bonitati. Cum prædictis concordant dicta Fr. Patritij *in institutio. Reipubl. lib. 7. titu. 10.* vbi primo dicit, quod aqua ciuitatis perquam necessaria est. Mortalium namq; natura facilius cuiusq; rei indigentiã, quam aquæ ferre potest: desint frumẽta, suppetent surculorum, arborumq; fruges, tutabimur vitam carne, aucupio, piscatu, oleribꝰ, radicibus etiam herbarum: verum, vbi aqua deest, nulla cibi virtus, aut seruari, aut parari potest. Infelicem illam omnino patriam dicemus, quæ aqua careat, vel quæ eam noxiã habeat. Aqua itaq; pro humana vita necessaria est; qui enim aqua priuatur, sine gladio interficitur, *Iudith cap. 7.* Et ex ariditate aquæ is, qui patitur, inter mortuos cõputatur, *ibid. c. 11.* Ad idem aperte facit text. *in l. fin. ff. de riu. & l. de pupillo. §. si quis riuos.* & ibi not. gloss. *in verb. securitatis ff. de oper. nou. nuntiatio.* Et illud *Eccles. 39.* Initium necessariæ rei vitæ hominum aqua, ignis, sal, panis, botrus, vuæ, & vestimentum. & *cap. 29.* Initium vitæ hominis aqua & panis, vestimentum & domus. Coluntur aquarum calentium fontes, & stagna, quæ vel opacitas, vel immensa altitudo sacrauit. De aquarum præstantia, sicut apud Græcos comperitur, optimam ex aquis, quæ citra vllam sit qualitatem, vel saporis, vel odoris: sed quæ mox hypochondria transmittãt. Illæ vero incomparabilis sunt excellentiæ. Nam quæ illis immorãtur, ac inflãt ventrem, grauãtque, censentur non bonæ. Et amplius de aquarum præstãtia per eundem Cælium *cap. s. q. & infra ista part. in 18. consider.* Circa huiusmodi autem quatuor Elementa nõ aliter insisto, cum reliqua, quæ de ipsis possent dici, non sint præsentis speculationis: sed videatur supra allegatus. & in *Margarita philosophica in lib. 7. tract. 1. cap. 42. 43. 44.* ad quã recurre pro summaria recognitione illorum, & ibi videre poteris multos Doctores allegatos. Aduerte tamen ad ea, quæ dicit *in 43. capit.* vbi asserit: Quod in terra est quadruplex infernus, de

quibus ibi: & amplissime *in 12. libr. c. 42. 43. 44. 45. & 46.* Etiam de huiusmodi locis inferni amplissime per August. Datum *in suo libro, in 1. part. cap.* 14. vbi de prædictis recenset, quid sentiant, & Philosophi & Poetæ & Oratores, & Theologi, in quo non insisto; cum nostræ tantum intentionis sit laudare ea, quæ sunt laudanda, & quæ tendunt ad excellentiam, gloriam & honorem, non ad pœnam. Et etiam de excellentia & præstantia terræ, videatur Matthæus Vegæus *in tract. quem fecit de terra, sole, & auro.* Et sicut vsus aquæ necessarius, quoad potum, communis est omnibus brutis de iure naturæ, sic & hominibus: vide per Luc. de Penn. *in l. penult. C. de aquæ ductu. lib.* 12. Et quam vtilis & necessaria sit aqua fructibus terræ, dixi infra *in 76. consid.*

Decimatertia consideratio; Sunt quatuor partes Mundi, seu terræ, ex quibus tota terra diuiditur. Vna est, quæ dicitur Oriens, alia Occidens, tertia Septentrio, & quarta Meridies. Et, vt dicit Cælius *lib. 1. suarum antiquarum lect. c. 21.* Oriens est nobilior pars mundi; quia dextra, quod tenet Arist. *in 2. de cœlo.* Cleomedes tamen dicit, dextram mundi esse in Septentrione, sinistram in Meridie, antica in Occidente, postica in Oriente. Secundum quod idem Cælius *eod. lib. c. 9.* dicit in mundo esse antica, postica, dextra & sinistra, sursum & deorsum. M. Varro *sexto linguæ Latinæ fragmento*, diuersimode orbis hasce constituit partes. Nam, inquit, cœlum qua tuemur dictum templum, eius templi partes quatuor dicuntur: sinistra, ab Oriente; dextra, ab occasu; antica, ad meridiem; postica, ad Septentrionem. Eandem sententiam amplexatur & Plinius, cum ait: ***Errantia sidera contrarium mundo agere cursu, id est, læuum seu à læuo in dextram præcipiti.*** Pythagoras vero, Plato, & Aristot. mundi dextras ad ortum partes esse dixerunt, à quibus sit principium motus. Sinistras vero occiduas. Empedocles autem dextras quidem in æstiuum tropicum, sinistras in hybernum reiecit. Et T. Liuius ab V. C. ex augurum scientia, dextras ad Meridiem partes statuit, ad Septentrionem sinistras. Et vide infr. *in 61. consid.* Si vero dextra cœli pars oriens est, dicitur dignior & nobilior. Cum dextra pars sit dignior, vt supra dixi *in 1. part. in 11. consid.* Et, vt dicit Ant. Flor. *in sua Summa, in 3. part. tit.* ... *§. in prin.* oratio fit versus Orientem propter tria. Primo; propter diuinæ Maiestatis indicium, quod nobis manifestatur in motu cœli, qui est ab Oriente. Secundo; propter Paradisum ad Orientem constitutũ, quasi quæramus ad Paradisum redire. Tertio; propter Christum, qui est lux: & Oriens nominatur *Zach. 6.* Et ab Oriente ascendit, & ab Oriente aspectatur ad iudicium venturus, vt habetur *Mat. 29.* Sicut fulgur erit ab Oriente, & apparet vsq; ad Occidentem; ita erit filius hominis. Io. de Turrecr. *in c. Ecclesiasticarum* ... *dist.* citat alias rationes, videlic. eam, quod in Oriente natus sit nobis Saluator noster: & quia ibi habuit initium Euangeliũ, & per consequens salus nostra; Ex quibus concludit conuenientem esse consuetudiné orandi ad Orientem, tanquam ad dextram existentem, & sic in digniori loco. Et has tres rationes ponit etiam Ioan. de Selua *in suo tract. de benef. in 1. part. q. 5* vbi dicit, quod caput Ecclesiæ Orienté respicere debeat. Et vide infra *in* ... *consider. quæ sit de numeris. vers. & inter alios, vide* etiam Polydorum *de inuentorib. lib. 5. cap. 9.* vbi scribit: *Cur in Orientem versi adoremus.*

Licet ex prætactis soluta videatur quæstio, an regio orientalis, communiter infidelium, eligibilior, gratior, excellentior sit regionib. occidentalibus, & cõmuniter Christianorum; maxime propter ea circa quæ attenditur salubritas regionum. Tamé eam latius disputando, prout disputatur in Speculo *peregr. quæst. in c. 3. pr. decad.* dicunt, Orientales, quod patria eorũ sit gratior occidétalibus ad habitandũ eligibilior, & rationibus comprobabant. Primo sic; nã est de mente Philosophi *6. Polit.* septem esse, circa quæ attéditur salubritas & nobilitas patriarũ: quæ maxime ad plagam orientalé dextram cœli, vt dictum est, reperiuntur. Primum; nobilitas vegetabilium, s. metallorum, aromatũ, & gemmarum. Secundum; salubritas fontiũ, & fœcunditas flumi-

fluminum pro generatione piſcium, & irrigatione terrarum. Tertium, ſitus congruentior ad Solem, & propinquior influentia quoad influxum cœleſtem. Quartum, abundantia vtilium, & nobilium animalium vſibus hominũ conuenientium. Quintum, amœnitas ſitus ex montibus, ſyluis, fluminibus, fontibus, & mari proueniens. Sextum, conueniens copia & ſalubris victualium. Septimum, temperies aeris ex regulari naſcens diſpoſitione horum. Et ex his ſeptem orientales ſe iactant excellere occidentalibus, reddentes cauſam ſuæ iactantiæ: Nam, teſte Petro Comeſtore, ſunt inſulæ ſuauiſſimæ, & multum seneſcentes nunt homines: ita quod nec in ipſis inſulis mori poſſint, niſi ad alias inſulas transferãtur. Etiam in India ſunt arbores (vt ſcripſit Alexander Magnus in Ariſt.) quarum fructibus ſacerdotes Solis, & Lunæ, quibus dicatæ ſunt, veſcuntur: ex quorum vſu ad trecentos annos ſacerdotum vita protenditur.

Secundo ſic probatur ex ſcriptura ſacra, per quam Deus obedientibus promiſit terrã promiſſionis in Ægyptum, ad plagam orientis, quæ abundat lacte, melle, aquis, vt patet *Exo.1. Deut.6.* Ad hanc quæſtionem duabus concluſionibus *in dicto Speculo* reſpondetur. Prima, quod in quibuſdam aromatibus, metallis, fructibus, gemmis precioſis orientalis infidelium Regio excellit occidentaliũ Chriſtianorum Regiones, & è conuerſo. Hoc patet ex ſupradictis. Quod fecit Deus propter duo. Primo, propter mutuam & amicabilem Regionem & hominum ad inuicem cõmunicationem, quæ nutrit dilectionem & amorem, ad quæ etiam diſpoſuit, quod vnus homo vel patria altero homine vel alterius patriæ rebus indigeret, & è conuerſo. Quoniam plerunque euenit, vt quod alteri ſupereſt, alteri deſit. vnde ad hoc inuenta fuit permutatio, vt eſt tex. *in l. 1. in prin. ff. de contrahen. empt.* Secundo illud factum eſt, vt nemo vel nulla Regio inſpectis propriis excellentiis ſe extollat & ſuperbiat, quaſi omnibus perfectior ſit & ſibi ipſi ſufficiens omnino, & nullius egeat. Sicut raro eſt aliquis homo, quin à quolibet alio in aliquo bono manifeſto vel occulto excedatur, & ipſe quemlibet alium in aliquo excedat: ſic Deus ſapientiſſimus moderatus eſt, & temperauit Regionum conditiones, quod fere quælibet Regio abũdat in aliquo, quo alia caret vel minus habet.

Secunda concluſio; Regiones occidentales Chriſtianorum ſimpliciter in his cõmunibus, quæ ſunt conuenientis, & optimi victus humani, pro conſeruatione legalis & moralis vitæ longe eligibiliores ſunt, & in temporalibus ordinatiores, & in naturalibus honeſtiores, temperatiores, & ſalubriores Regionibus infidelium orientalibus. Et Italia, Francia, Hiſpania, Regiones occidentales Chriſtianorũ, omnem terram Eiulath, Indiam, Iudæam, ſuperant & excellunt in bonis ſpiritualibus, in conuenientiſſimis bonis corporalibus, & in ordinatiſſimis & honeſtiſſimis vſibus. Quod patet ratione; cũ felicior ſit illa patria, in qua conditiones omnes optimę Regionis conueniunt mediocriter & moderate, quàm illa, in qua vna aliqua ex his vel plures, non tamen omnes concurrunt. Sed ea ſunt felicitate Italia, & Francia, vt quæcunque bonam Regionem efficiunt, ipſæ ſibi mediocriter, & temperate miniſtrent & ſuggerant: quod in aliis non contingit. Idcirco non iniuria videntur cæteris Regionibus orientalibus præferẽdæ. Orbis dimenſionem poſui ſ. *in 10. conſid. qua de mundo tractat.*

DEcimaquarta conſideratio; Secundum Aſtrologos, Philoſophos, & Coſmographos, ſunt quatuor principales venti, à quatuor mundi plagis orientes: Subſolanus ſcilicet, ab Oriente, Auſter à Meridie, Fauonius ab Occidente, Boreas à ſeptentrione. Et iſti quatuor venti dicuntur cardinales, vt dicitur *in rubr. de mundi deſcript. c. 49.* qui eſt additus Geographiæ Ptolemæi. Habent enim geminos hincinde ſpiritus. vt ibidem dicitur *ca. 25.* Et ibi autor ponit Subſolanum pro primo, in d. vero *ca. 42.* ponit Boream pro primo, quem alio loco poſuerat pro vltimo. Ideo non eſt multum inſiſtendum in excellentia illorum ex prima denominatione; cum diuerſificetur per eundem, ſed ex alio excellentia illorũ requirenda eſt. Et ita diffinit Albertus; Ventum

esse vaporem terrenum, aeris superiora transcendentem, & Aerem ipsum fortius percutiendo impellentem. Sed *in d.c.25.* ventus dicitur, quod sit vehemẽs & violentus. Vis enim tanta est, vt non solum saxa & arbores euellat, sed etiam cœlum, terramque conturbet, mare commoueat. Et ideo inter fortiora connumerari posset, de quibus *infra.* Seneca (autore Cælio *lib.11. suarum antiq. lect. ca.18.*) eleganter & iucunde de ventorum causis finem complectentibus sic inquit: Ventos dedit summus ille rerum Artifex ad custodiendam cœli, terrarumque temperiem. Ad euocandas supprimendasque aquas. Ad alendos satorum atque arborum fructus: quos ad maturitatem cum aliis causis adducit ista iactatio. In summa cibum attrahens, & ne torpeat, permouens. Dati quoque venti ad vlteriora pernoscenda. Quippe fuisset imperitum animal, & sine magna experientia rerum Homo, si circumscriberetur natalis soli fine. Dedit enim ventos parens Deus, vt commoda cuiusque Regionis fierent communia, non vt Legiones Equitesque gestarent, nec vt perniciosa gentium arma transueherent. Habent etenim quatuor prædicti principales seu cardinales venti geminos hincinde ventorum spiritus. Nam Subsolanus, qui Græcè *Apeliotes* dicitur, & est calidus & siccus, sic vocatus, eo, quod sub ortu Solis nascatur, à latere dextro habet Vulturnum, qui & Caracias vocatur. Hic dissoluit cuncta, atque desiecat, & hic alte tonat, de quo Lucret.

Altitonans Vulturnus & Auster fulmine pollens.

A latere vero læuo habet Eurum, eo, quod ab eo fiat, id est ab Oriente, & est calidus. Et videtur, quod, sicut Oriens est nobilior pars mundi ex quatuor, quod etiam hi venti prouenientes & flantes ex Oriente sint nobiliores & digniores.

Alius ventus cardinalis & principalis dicitur Auster, ab hauriendis aquis, & est validus & humidus, vnde & crassum seu nebulosum Aerem facit & nutrit: hic Græce Notus appellatur, eo, quod interdum Aerem corrumpat. Nam pestilentia (quæ ex corrupto aere nascitur) Auster flans in reliquas Regiones transmittit. Sed sicut Auster pestilentiam gignit; sic Aquilo repellit, & in hoc est extollendus Aquilo plus quam Auster. Nec est aliend inserere, quod refert Cælius *loco prædicto*, ventorum proprietatem miram in Lesbo fere apud Mitylenem obseruatam, vbi Austro flante ægrotant homines; at Coro tussiunt: à Septentrione in integrũ facile restituũtur. Scribit etiam Porphyrius, Atablum ventum esse in Apulia feruentissimum, nocumentum pestilentiamque inferentem. Nam Atabli flatus nimio calore Apuliæ pestifer est & grauis. Habet & hic auster ventus plane meridionalis à dextris Euroaustrum, sic dictum, quod ex vna parte habeat eurum, ex altera austrum, & est calidus. A sinistris vero habet Euronotum, & ex humili flantem, & est humidus, calidus atque fulminans, generans largas nubes, & pluuias latissimas, soluens etiam flores, temperate calidus, dicit Virgilius *in Georg.* quod melior est vitis, quæ respicit Austrum. Et hic ventus à Gallis Marinus ventus dicitur.

Alius & tertius est ventus principalis seu cardinalis, quem Ptolemæus esse primum aestumat, & dicitur ab eo Septentrio, frigidus & niualis, flat rectus ab Axe: & facit arida frigora, & siccas nubes. Hic Apractias dicitur. Circius, qui & Thracias: hic à dextris septentrionis intonans facit niuium & grandinum coagulationes. Hunc Hispani Gallicium vocant, propter quod eis à parte Galliciæ flat. Aquilo, qui & Boreas, à sinistris ex alto flans gelidus atque siccus, & sine pluuia; quia non discutit nubes, sed constringit. Hic enim sanus est corporibus humanis, cum pestem repellat, sed non fructibus terrenis, cum eos siccitate nimis constringat, & semina aduret. Vnde Virg.

Rapidive potentia solis
Acrior, aut boreæ penetrabile frigus adurat.

Et vidi pluries, quod quando diu flat ille ventus, inducitur fames. Hunc Galli biseam vulgari sermone vocant. de quo philosophice cecinit Ouid. *li. 6. Metam.*

Apta mihi vis est, qua tristia nubila pello,
Et freta

Et freta concutio, nodosaq; robora verto,
Induroq; niues, & terras grandine pulso,
Idem ego cum fratres cœlo sum nactus aperto,
(Nam mihi campus is est) tanto molimine lictor,
Vt medius nostris concursibus insonet æther,
Exiliantq; cauis elisi nubibus ignes.
Idem ego cum subii conuexa foramina terræ,
Supposuiq; ferox imis mea terga cauernis,
Sollicito manes totumq; tremoribus orbem.

Et vt habetur *Ieremiæ* 1. ab Aquilone panditur omne malum. Vnde vulgo dicitur: Anglos Gallorum, Gallos vero Italorum virgam scuticam esse. Anglos quidem Galli, Gallos Itali ab Aquilone spectant. Aquilo igitur, quem repurgatoriam cœli scopam Philosophi vocant, hos in Italiam, illos in Galliam relegans expellit. Vnde Hier. appellat Aquilonē scopam viarum, cum flando purget quicquid sordidum in viis obiacet, simulque conuerrat puluerem. E diuerso Austrum ab eodem dici experio, pincernam pluuiarum; quoniam esse eorum pluuiæ conciliatorem, indicio nomē est. De his Hippocrates dicit *Aphorism* 3. Austros, hebetare auditum, caliginem obducere, corpora diffundere ac pigriora facere: itē caput aggrauare, quod si tempus Aquilonium fuerit, tusses, fauces, aluos duras, difficultates vrinæ, dolores horrificos costarum & pectorum accidere. Hæc & plura refert Cælius *lectionum antiq. li.* 8. *c.* 28.

Quartus ventus cardinalis Zephyrus, qui & Fauonius dicitur; quia fouet, quæ nascuntur. Ab occidente inferiore flat, & est humidus, hyemis frigora grauissima, & niuem relaxat, floresque producit. Aphricus, qui dicitur Libs, ex Zephyri dextro latere intonans generat tempestates, pluuias facit, & nubium collisiones, & sonitus tonitruorum, & crebrescentium fulgurum visus, & fulminum impulsus. Eurus, qui & agrestis ex sinistra parte Fauonii aspirans, eo flante in Oriente nubila sunt in die serena. De huiusmodi ventis vide Ioann. Damascen. & eius commentatorem *lib.* 2. *cap.* 8. & Plin. *li* 2. *naturalis historiæ c.* 39. vbi ponit, quomodo regnent secundum quatuor tempora anni, quod aliqui magis regnent in vno tempore, quam alii, vt ibi plene. Accedat & huc, quod Cælius *lib. antiq. lect.* 11. *c.* 78. in laudem venti Borealis, ait sic: Dionysius classem coegerat aduersum Turios, instructamque ducebat. At vehementior coortus Boreas naues disiecit omnes, attriuitque, quo tanto permoti beneficio Thurii, Boreæ, vt Deo, sacra peregere, insuperque in ciuitatis iura cooptarunt, domo itidem illi comparata, vt minus iam mirandum accidat, dici ab Atheniensibus ventum hunc affinem: à Pausania etiam Megalopolitem.

Decimaquinta consideratio est de quinq; partibus terræ (quas zonas vocant) quibus ipsa tota terra partitur, ex quibus duæ tātum sunt habitabiles. Vna est, quæ à tropico cancri versus septentrionem vsque ad circulum arcticum protenditur. Altera, quæ à tropico capricorni versus meridiem vsq; ad circulum antarcticum porrigitur. Quod autem inter tropicos sub æquinoctiali terræ est, torridam zonam vocant, ob vicinitatem Solis nimio calore non habitabilem. Quod autem terræ inter circulos arcticum, & antarcticum comprehenditur, zonas frigidas nominăt, nimio frigore non habitabiles; quia nullius hominis in his terræ partibus habitatio esse possit: sed si qua admodum parua est, ob caloris modicitatem; quo tamen humanum genus præcipue indiget. Et hæ quinque zonæ ponuntur *in libro post Geographiam Ptolemæi addito, qui intitulatur de Mundi descriptione cap.* 53. *& in Margarita philosophica li.* 7. *tract.* 1. *ca.* 45. Sed quæ illarum sit excellentior & dignior, licet Astrologi dicant, quod æquator seu zona torrida sit maior, alię vero minores; credo tamen, quod illa sit dignior, quæ est in circulo antarctico vsq; ad tropicum Capricorni. Quoniam ille est magis habitabilis, quam alia, quęcunque sit zona, & ideo magis digna & excellentior. Cum digniora sint ea, quæ afferunt fructum, quam ea, quæ sunt sterilia & sine fructu, iuxta illud Euangelii dictum, vt habetur *Luc.* 3. Arbor non afferens fructum, scindatur, & in ignem mittatur. Et etiam propter frugalitatem illius, quæ multum est laudanda & extollenda, secundum quod eam

extollit Polycrat. *de nugis Curialium li.8. c.* de qua latius infra dicturus sum, vbi laudes Galliæ describentur ob frugalitatem illius. Et etiam; quia est maxime temperata, vbi aliæ sunt nimis, aut in frigore, aut calore excessiuæ, quę temperies est causa frugalitatis, & multũ laudatur: cum sit corpori non solum necessaria; imo etiam fructibus terræ, qui sunt necessarii ad vitam humanam. Nam, vt dicit Phil. Bergomen. *in sui supplementi Chronic. li.*1. Media Solis torretur flammis: vltimas autem continuum infestat gelu. Duæ sunt habitabiles, quæ inter exustam, & rigentes sunt, altera à quibus incolatur, nullis vnquam licuit, aut licebit agnoscere. Interiecta autem torrida vtrique hominum generi commercium ad se commeandi omnino denegat. Sola ergo superior incolitur, videlicet inter septentrionẽ & æquinoctialem circulum. Vel, vt alii voluerunt, inter tropicum æstiuum, & circulum arcticum, ab omni, quale scire possumus, hominum genere semotum. Hæc ergo ab ortu porrecta ad occasum longior est, quam vbi latissima.

Ex his patet, quod tantum vna quinta pars terræ sit habitabilis, & quod aliæ sunt inhabitabiles. vnde videtur dicendum, quod Cosmographi non bene nouerint omnia climata, vt infra dicam. tamen vt dicit Bergomen. *vbi supra*, tantum terra habitabilis diuiditur in septem climata: de his Virgil. *in Georg.* ita inquit:

Quinque tenent cœlum zonæ, quarum vna corusco
Semper sole rubens, & torrida semper ab igni,
Quam circum extremæ dextra læuaque trahuntur.
Cærulea glacie concretæ: atq; imbribus atris:
Has inter mediamq; duæ mortalibus ægris
Munere cõcessæ diuũ, & via secta per ambas.
Obliquus quà se signorum verteret ordo.

Etiam Ouidius de his quinque zonis *in libro Metamorph.*

Vtque duæ dextra cœlum totidemq; sinistra
Parte secant zonæ, quinta est ardentior illis.
Sic onus inclusum numero distinxit eodem:
Cura Dei, totidemq; plagæ tellure premuntur.
Quarũ quæ media est, nõ est habitabilis æstu.
Nix tegit alta duas, totidem inter vtramque locauit.
Temperieq́; dedit mixta cum frigore flammæ.

Ratione huius temperiei etiam hæc plaga seu zona super alias extollẽda, vt iam hic ante dixi.

DEcimasexta consideratio; in qua de climatibus terrę fit mentio, quę secundum Ptolemæum & aliquos sunt septem, maxime secundum Ptolemæum & alios Cosmographos antiquos; sed noui Cosmographi aliud clima addunt, quod dicunt nouiter fuisse inuentum, quod apud nos noua terra dicitur.

Et septem climata secundum quod describuntur *in lib. de locorum ac mirabilium mundi descript. c.55.* & per alios antiquos Cosmographos sunt sequentia. Videlicet primũ, quod initium habet, vbi dies maximus est, & horarum quatuordecim & semis & quartæ vnius, & eleuatio poli arctici supra horizontem graduum similiter 12. & semis & quartæ vnius. Medium vero, vbi dies maximus est horarum 13. & eleuatio poli graduum 16. Finis huius climatis est, vbi dies maximus horarũ 13. & quartæ vnius: & eleuatio poli graduum 20. & semis. Habitantes in hoc climate in temporibus & vmbrarum variationes, cum habitatoribus æquinoctialis aliquid participant. Hi namque duo habent solstitia alta, cum Sol Arietem vel Libram subintrat, sic habent Æstates duas, vnam circa festum D. Gregorii. Alteram circa Lamberti, quod est in mense Septembri. Habent etiam duo solstitia. Ima Sole initia Cancri & Capricorni lustrante, quibus temporibus etiam habent duas hyemes. Sed nostra æstate calidiores propter Solis vicinitatem. In æstate vmbra eorum mane iacitur ad occidentem, vespere ad orientem. In meridie vero nulla, Sole super capite eorum currente. Cum vero Sol in Cancro est, vmbra eorum versus austrum iacitur, in Capricorno ad septentrionem protenditur. In hoc climate habitabiles sunt hæ prouinciæ Lybia maior, pars Æthiopiæ sub Ægypto, mare rubrum, pars Arabiæ felicis, pars vtriusque Indiæ intra Gangem fluuium, Sinarum Regio.

Secundum clima initium ſumit in fine pri-
mi climatis. Medium vero habet, vbi dies
maximus eſt horarum 14. & dimidiæ, & ele-
uatio poli graduum 24. & quartæ vnius. Fi-
nis autem, vbi dies horarum 13. & ſemis &
quartæ vnius, & eleuatio poli graduum 27. &
ſemis. Hi æſtatem & hyemem nobiſcum ha-
bent, ſed calidior eſt omni tempore. Vmbra
eorum ſicut & noſtra ad ſeptentrionem iaci-
tur, præterquam eo die, quo Sol tropicum
Cancri deſcribit; tunc enim in meridie vm-
bra eorum nulla eſt: in ortu Solis vmbra ad
occaſum vergit, occidẽte Sole vmbra ad oriẽ-
tem proiicitur. In hoc climate habitant Æ-
thiopes: & horum mores ſunt peſſimi. Facies
habent corruptas & atroces, & comedentes
homines. Et in hoc ſecundo climate ſunt iſtæ
prouinciæ, pars vtriuſque Mauritaniæ, & Ti-
ngitanæ, & Cęſarien. Gętulia, & deſerta Libya,
Africæ minoris, pars Numidiæ, Cyrenæ,
Marmaricæ, fere tota Ægyptus, & pars Li-
byæ inferioris, Arabiæ felicis & Carmaniæ,
Gedroſia, maior pars vtriuſque Indiæ & Re-
gionis Sinarum.

Tertium clima incipit, vbi finis ſecundi
est. Medium eius eſt, vbi dies eſt horarum 14.
& eleuatio poli graduum 30. ſemis & quartæ
vnius. Finis autem, vbi dies eſt etiam horarũ
14. & quartæ vnius, & polus eleuatur gradib.
33. & duabus tertiis. Habitatores in illo tem-
pora & vmbras nobiſcum habent, nunquam
Sol à Zenith capitis eorum pertingit minus
his, qui Ieroſolymam incolunt. Fabula eſt
ergo, quod à nonnullis dicitur, in terra ſancta
aliquando Solem perpendiculares radios in
cauatam rupem dimittere. Dicit tamẽ Cam-
pegius in ſuo *libr. de vita cœlitus comparanda*
capit. 9. quod Ieruſalem & Ægyptus ſunt in
quarto climate. Inde dicit, quod Chriſtus,
Abraham, Iacob, Moyſes, ex quarto climate
venerunt, vt dicam ſtatim. Et in hoc climate
ſunt maior pars vtriuſque Mauritaniæ, pars
etiam Africæ minoris, & Numidiæ, & Cyre-
næ, & Marmaricæ, aliqua etiam pars Ægypti,
& Libyæ interioris, pars Cypri inſulæ, & Sy-
riæ, tota fere Iudęa, Arabia petræa, Arabia de-
ſerta, pars Babyloniæ, Suſianæ, Perſides, Car-
maniæ & Ariæ, Paropaniſi, tota Drangiana,
Aracoſia, & pars vtriuſque Indiæ, & Regionis
Sinarum.

Quartum clima initiatur in fine tertii, &
medium habet, vbi dies eſt horarum 14. & ſe-
mis, & polus eleuatur gradibus 36. & duabus
quintis. Finitur autem, vbi dies eſt horarum
14. ſemis, & quartæ vnius: & polus attollitur
gradibus 39. Habitatores in eo ſunt Rhodia-
ni, & vt quidam dicunt, Ægyptii & Iudæi. Et
eſt terra multum temperata, in qua nati &
effecti ſunt plures Prophetæ, & Sapientes, *vt
infra dicam.* propter temperantiam aeris, quę
multum in hoc operatur, vt dicunt Aſtrolo-
gi. Et in iſto climate eſt fere totum mare me-
diterraneum, cum ſuis Inſulis & Regionibus
ei collateralibus, ſcilicet parte Hiſpaniæ, quæ
dicitur Bethica, ſeu Granata, & alia, quæ dici-
tur Taraconenſ. & parte vtriuſque Maurita-
niæ, Numidiæ, Africæ minoris, Marmaciæ,
parte etiam Illyridis & Italiæ, cum fere tota
Sardinia, Sicilia, Epiro, Achaia, Macedonia,
Erobonia, cum parte Peloponneſi. & Creta
inſula, pars Aſię minoris, Lyciæ, Galatię, Cap-
padociæ, vtriuſque Armeniæ, maioris, ſcil. &
minoris, tota Pamphilia, & Cilicia, Rhodus,
& Cyprus inſulæ, pars Syriæ Meſopotamiæ,
& Arabiæ deſertæ, Babyloniæ, tota Aſſyria,
pars Mediæ, Suſianæ, pars Perſidis, tota Par-
thia, Aria, & Paropaniſus, pars Hircaniæ,
Margimiæ, Bactrianæ, & Scythiæ, quæ eſt ex-
tra Imaum montem, pars Sericæ Regionis,
atque vtriuſque Indiæ.

Quintum clima habet principium in fine
quarti, medium vero, vbi dies eſt horarum 15.
& altitudo poli graduum 41. & tertii vnius:
terminatur autem, vbi dies maior eſt horarũ
15. & quartæ vnius, & polus ſuſtollitur gradus
43. & ſemis. Nomen illi Diaromes; quia pa-
rallelus ipſius Romanam ciuitatem ſummi
ſacerdotis ſedem metitur. Ex quo dignius &
excellentius aliis dici debet: cum ſummus ſa-
cerdos omnes quoſcunque homines huius
mundi præcedit, vt dixi *ſupra in 4. part. in 7.
conſider.* Et eo etiam; quia ciuitas Romana eſt
dignior & excellentior aliis, cum ſit caput &
domina orbis terrarũ, vt plene *in gl. 2. in Auth.*

vt Ecclesia Romana centum annorum. in princ. colla.2. vbi appellatur splendidissima, æterna, regia, antiqua, inclyta, alma, sacratissima, felicissima, florentissima, maxima, prima sedes Ecclesiarum, origo legum, & fons sacerdotii. Licet posset argui de nobilitate, & excellentia illius climatis, quod procedit ab Oriente. Cū Oriens sit nobilior pars mundi, vt supra dixi *in hac part. in 13. consid.* Habitabiles vero in eo sunt Prouinciȩ sequentes, fere tota Hispania, Lusitania seu Portugallia, pars Galliæ Narbonensis, Pannoniæ, hoc est, Vngariæ, Illyrici, hoc est, Bosinensis. Dalmatia, id est, Sclauonia, magna pars Italiæ, Daciæ, Mysiæ inferioris, tota Mysia superior, Thracia, Chersonesus, pars Macedoniæ, Peloponesi, Cretæ, Pōtus, Bithynia, pars Asiæ minoris, Galliciæ, Cappadociæ, Armeniæ, vtriusq; Medię, Hyrcania, tota fere Margiana, Bactrianæ pars Godiani, & vtriusque Scythiæ, Sacharum Regio, atque pars Sericæ Regionis.

Sextum clima exoritur, vbi quintum finitur, ad medium autem peruenit, vbi dies horarum 15. & semis, & altitudo poli graduum 45. & duarum quintarum. Finitur autem, vbi dies est horarum 25. & semis & vnius quartæ. & polus extollitur gradibus 47. & quarta vnius. Et in isto sexto climate sunt hæ Prouinciæ. Pars Hispaniæ Taraconensis (quæ vulgo Catalonia seu Galacia, hoc est, prouincia sancti Iacobi) Asturiæ, Nauarra, Vasconia, tota fere Gallia Narbonensis, & pars Aquitaniæ & Galliæ Lugdunensis, Germaniæ & Italiæ, Rhetiarchæ est patria Pedemontium, seu Austria, Vindelicia, Noricum, Pannonia superior, & pars inferioris Pannoniæ, Illyridis, vtraque Sarmatia, Taurica, Iasiges, Dacia, Mysia, inferior pars Asiæ minoris, Galatiæ, tota Colchis, Iberia, Albania, pars Armeniæ maioris, Mesopotamiæ, Bactrianæ, Godianæ, vtriusq; Scythiæ & Sericæ.

Septimum clima exoritur in fine sexti, & ad medium peruenit, vbi dies maximus est horarum 16. & altitudo poli graduum 48. & duarum tertiarum. Et illud Diaripheos nominant, quod parallelus Ripheos montes, qui sunt in Scythia, contingat. Exquisitius tamen intuentes orbis partitionem, clima sextum à Ponto, septimum à Borysthene nominant, & Ripheos montes octauo climati dant. Huic climati antiquiores finem non statuerunt, nec residuam terram versus septentrionem in climata alia diuiserunt. In 7. climate Regiones sunt, tota fere Galliæ quadripartita, magna Germania, pars Cappadociæ, Sarmatiæ, Asiæ minoris, & vtriusque Scythiæ, atque Sericæ Regionis.

Octauum vero clima antiquis Cosmographis fuit incognitum, vt dixi hic proprie. Nam vltra hæc septem climata sunt plures insulæ & hominum habitationes: omnes tamen intemperatæ sunt, aut propter nimium calorem, aut excessiuam frigiditatem, sub climate non merentur computari: quapropter particularista habitabilis & temperatæ diffinitioni climatis ab Astronomis datæ addi potest. Veruntamen, vt dicit Petrus de Aliaco & commentator sui interpres *in 4. part. Sphæræ mundi. c. 4.* Moderni Astrologi ex Germania, & Anglia octauum clima addiderunt, ne Regiones illæ extra climata remanerent. Et, vt dicunt aliqui præter Regiones & climata nominatæ sunt multæ aliæ habitationes hominum, scil. ante primum clima & post septimum. Ideo videtur insufficienter climata esse diuisa in septē. Regiones vero ante primum clima sunt istæ, pars Æthiopiæ, quæ est sub Ægypto, & Arabiæ Felicis & Libyæ interioris, & tota Æthiopia, interior pars vtriusq; Indiæ. Aurea Chersonesus, pars Regionis Sinarum, & Taprobana insula. Regiones autem vltra septimum clima sunt hæ; Hibernia, seu Hirlandia insula, Albion insula, vbi & Anglia & Scotia, & plures aliæ prouinciæ sitæ sunt, magna pars Sarmatiæ Europeȩ, & Sarmatiæ Asiaticæ, Hyperborei montes, & pars Imai montis & Sericæ regionis: Dacia, Suetia, Lubecia, Danticum, Gillandia, Hollādia, Thile insula, Orchades, Gothia. Ex quib. facile perpendi potest, quod sint nouem climata, prout etiam dicit Petrus Apianus *in sua Cosmographia, 1. part. capit. 6. de climatibus.* Et octauum dicitur Diaripheon, Nonum vero dicitur Diadamas, vt ibi dicit Apianus.

Aduerte

Aduerte, quod terra vltra partiri posset: latitudo tamen semper magis magisque decresceret, ad modicam quippe distantiam versus polum dies sensibiliter augetur; quanto enim polus mundi amplius eleuatur, tanto Zodiacus horizonta obliquius intersecat, maioresque arcus dierum supra hemisphærium nostrum relinquũtur, quam sint arcus noctium sub hemisphærio dimissi. Sole signa septentrionalia percurrente. Contrarium autem euenire solet Sole in opposita parte vagante. Vnde habitantes sub parallelo, transeunte per gradum 52. ab æquinoctiali, diem habent maiorem horarum 16. & semis. Sub parallelo, hoc est, circulo transeunte per gradũ quinquagesimum quartum, dies horarum est 17. Sub parallelo ducto per gradum 56. dies est horarum 17. & semis. Sub parallelo ducto per gradum 56. dies maior habet horas 18. Sub parallelo autem contingẽte gradum 61. dies est horarum 19. Sub parallelo vero ducto per Thilem insulam in mari Oceano & gradum 63. dies est horarum 20. Nam in ea solstitio æstiuo nullas esse noctes Plinius tradit, è contrario, vt Solinus refert, Brumali solstitio, nullus pene dies: sub parallelo autem ducto per gradum 64. dies est horarum 21. & nondum completo gradu 65. dies efficitur horarum 22. In gradu 66. dies est horarum 23. Sub arctico autem circulo dies vna cum sole à fine geminorum initium cancri aggreditur est horarum 24. & in opposita parte Zodiaci dum sol fuerit, nox est eiusdem quantitatis; tunc enim tropicus horizontem vbique sine intersectione contingit, & quasi circulariter supra horizontem Sol vertitur in parte opposita totus sub horizonte circunrotatur. In parallelo autem transeunte gradum 78. vnius mensis est dies, cum Sol à medio geminorum ad cancri medium mouetur, & vnius mensis est nox, cum Sol in oppositis signis moratur. In parallelo vero, qui gradum septuagesimum attingit, duorum mensium dies est, sole currente à principio geminorum vsque ad finem Cancri. Et nox duorum mensium erit sole opposita signa lustrante. In parallelo, qui gradum 72. transit, dies vna erit trium mensium. Sole à medio tauri ad medium leonis vagante, nox tanta erit sole existente in parte opposita. Crescent dies paulatim, donec ad polum peruenias, sub ipso quidem medietas sphæræ mundi semper supra horizontem relinquitur, altera iugiter occultatur, & æquinoctialis cum horizonte concordat. Cum igitur Sol est in medietate supra horizontem, continuatus dies est dimidii anni, cum autem in medietate mouetur, quæ sub horizonte relinquitur, nox continua est dimidii anni. Veruntamen, cum ibi Sol vltra signum vnũ sub horizonte nunquam demergitur, radiis suis superiora semper aliqualiter illustrat, & sic quasi semper ibi dies est, nisi quantum aeris grossities, & nebulositas interturbat & offuscat. Prædicta scribuntur *in Margarita phil. lib. 7. tract. 1. cap. 47.* Sed de his vltimo dictis non meminit Ptolemæus, sed solum de climatibus, de quibus supra. Et quod illorum commendabilius & excellentius iudicatum sit, satis perspici potest ex habitatorib. illorum, & aliis infra dicendis.

Et ne videantur prædicta fore superflua, dico, quod sint necessaria etiam Legistis ad iudicandum, & cognoscendum, quando sit ortus solis secundus, & quando incipit in pluribus acquiritur ius. Nam, vt statuto cauetur in Ecclesia Heduensi, Canonici illius Ecclesiæ, qui sunt ebdomaderii in suo turno ad beneficia præsentanda, & ad præsentationem illorum existentium de iure patronatus illius Ecclesiæ, ebdomada eorum incipit quælibet die sabbati in ortu solis, qui quidem ortus est, & incipit diuersimode secundum diuersitatem temporum & locorũ, & secundum ꝙ sol ascendit, & descendit: ad cognitionẽ illius supradicta noscere oportet. Et de hoc alias fuit processus in casu emergẽti, vt dixi *in comm. Duca. Burg. tit. des iustices. §. 8. in gl. & Iour. ibi*; *Sed nunc maius est dubiũ.* Et an curetur de momento, vide Sozo. *in l. si tibi decem millia. ff. si cer. pet.* & F. Curt. *in suo tract. de feud. in tit. ex quib. causis feudũ amittatur. in 4. par. ver. 7. quæro.* Item etiã ad cognoscendũ & videndum, vnde hoc, quod vnus est perfe-

ctior altero; ita, quod multi quærunt scire, vnde istud procedat, quod cur Deus hoc ita diuersimode distribuit, vt prophetiam Dauid, Esaiæ, Ieremiæ, & simili Salomoni sapiẽtiam, Diuinarum legum peritiam apud Hebræos Moysi, apud Ægyptios Mercurio Trismegisto, apud Bactrianos Zoroastro, apud Carthaginenses Corondæ, apud Cretenses Minoi, apud Lacedæmonios Lycurgo, qui astrictis ciuibus iuramento, quod tam diu eas intemerate obseruarent, donec ipse rediret, è patria nunquam rediturus emigrauit: apud Athenienses Soloni, apud Rom. Numę Pompilio, apud Christianos vero Petro, Paulo, & reliquis Apostolis eorumque zelatoribus. Ipsam Poesin Homero & Virgilio, Rhetoricam Demostheni & Ciceroni, Philosophiam naturalem Aristoteli, Moralem Socrati, Metaphysicam & diuinam Platoni, Medicinam Hippocrati, & Galeno, Astrologiam Ptolemæo, Iuris ciuilis prudentiam & scientiam Paulo Africano, Iuliano, Scæuolæ, Iaboleno, & cæteris, de quibus *in leg. 2. ff. de origine iuris.* Accursio, Ioanni Placentino, Martino, Azoni, Petro de Ballaper. Ioann. Fabro, Bartolo, Bald. dom. meo Ias. & cæteris. Iuris pontificii scientiam Gregorio, Innocent. Hostiensi, Gratiano, Panorm. Ioann. de Imola, Petr. de Anchar. Zabarellæ, Ioann. Andr. Anton. de But. Artem militarem Alexandro Magno, Iulio Cæsari, Hannibali. Consiliorum sagacitatem Catoni, Magiam Zoroastro, Arithmeticam Iordano, Geometriam Euclidi, Musicam Pythagoræ, & Boetio: Logicam Chrysippo: Physicam Straboni Lapsanseno tribuent.

Quænam ratio fuit ita dispensandi, casũne ista, an influentia, an prouidentia vlla gubernentur? Hæc pro certo magnæ præsumptionis est indagatio. Cui Apostolus, vas electionis, vsque ad tertium cœlum raptus *ad Rom. 9.* satis respondere videtur: cum, vt habetur *Psal. 125.* Nonne habet potestatem figulus ex eadem massa, aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam facere? vnde sufficeret hæc dixisse; cum, vt dixit idem Paulus *ad Ro. 11.* Iudicia Dei abyssus multa; & quã incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles vitæ eius, & occulta consilia! Nec tantum debet humana temeritas audendo procedere, vt ea cernere velit, quæ latere Deus voluit. Neque enim domino gratus erit seruus, qui penetralia cuncta, quæ in domo sunt, perlustrare tentauerit. Eaque temeritas magis videtur explorantis insidias, quã serui præ se ferre officiũ. Et sic licet respondere possit: tamẽ cum Symphoriano Campegio in lib. *de vita cœlitus comparanda. c. 9.* dicam, quod ipse dixit, cum protestatione tamen, quod inclusiue non intendo ab Ecclesia Rom. & præceptis illius discedere, & de omnibus me remitto determinationi dominorum Theologorum, ab opinionib. & determinationibus quorum non intendo discedere: dixit enim Campegius *vbi supra*, quod omnis sapientia à Domino Deo est, *Eccl. 1.* Et omne datũ optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum. Et etiam allegando Augustinum, dicit eundem sic dicere: sic Deus res quas condidit administrat, vt eas agere proprios motus sinat. Igitur, sicut anima in toto corpore; sic Deus semper operatur in toto mũdo, vires naturis pro mucrone addidit, & operari eas instituit: imo instrumenta sua fecit, quibus cum Deo patre, fabri filius vsque modo operans vteretur. Has igitur vires, nec operari impedit, nec operantes deserit: sed sicut nauta nauim, sic iuuat, & dirigit, ille in portum, iste in finem. Et quemadmodum cessante anima membra sopiuntur: sic cessante Deo, vt in igne Babylonię monstratum est, omnis naturę conatus inanis est. Igitur omnia bona à Deo sunt.

Sed cur ergo hunc eligat, alium vero repellat, hæc nequeunt humanæ vires agnoscere. Nam Iacob sanctissimus & optimus, Esau frater eius pessimus. Petrus optimus, Iudas autem pessimus, cæterique Apostoli sanctissimi. Ideo dicit Christus: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.* & Paul. ad Timoth. 3. c. *Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos: sed secundũ misericordiam suam saluos nos fecit.* Et Aug. in lib. de præd. sancto. *Non quia futuros nos tales esse præsciuit, ideo elegit, sed vt essemus tales per ipsam electionem*

electionem suæ gratiæ, qua gratificauit nos in dilecto filio suo. Idem Aug. in libr. de libero arbitrio: *Non propter fidem vel aliqua merita elegit Deus aliquos ab æterno, vel apposuit gratiam iustificationis in tempore, sed gratuita bonitate sua elegit, vt boni essent.* Hæc ibi Augustinus. Ad illud dubium soluendum, quamuis excedat vires ingenii, absque tamen discessione à Romana & Catholica Ecclesia, inquantum aliqui videntur discedere, quod in hoc operentur influentiæ siderum & naturæ climatum, recitabo tres opiniones: sed illi adhærere volo & intendo, cui Ecclesia adhæret.

Prima opinio est philosophantium & medicorum, qui complexioni attribuunt excellentiam ingenii, de quo Phil. *part. 30. probl. 1.* dicit: Propter quod homines, quicunque excellentes fuerunt viri, aut secundum politicam, aut philosophiam, aut artes, melancholici fuerunt: sed, vt *in libris de vita sana* dicitur, non intelligit Philos. quod omnis melancholia, vel omnis complexio melancholica hoc faciat: sed intelligit de illa solũ, quæ est temperate calida, quæ facit excellentes viros. Et sic secundum Aristot. videtur, quod optima complexio, quæ facit homines ingenio excellentes, est complexio melancholica, quæ est calida temperate, de qua infra latius in alio loco dicam: ideo hic alia non referam, sed condescendo ad secundam opinionem, quæ est præsentis speculationis, secundum quod fit hic mentio de Astrologis.

Secunda ergo opinio est Astrologorum, sentientium, complexiones insequi climata & diuersitatem cœli: vt differre nonnulli specie, colore, & corporum quantitate, & animorum diuersitate videantur. Vnde Græci leues, Aphri versipelles, Germani fortes robusti, Itali graues. Nam præ se ferunt quandam firmitatem, seueritatem, ac cõstantiam animi, ac in vultu, moribus, verbis, rebus quoque agendis. Hispani iactabundi, Galli in armis feroces, religione fideles, vt Christianissimi appellentur. Latini superciliosi ac elati dicantur. Vnde Iulius Maternus ait: Quædam gentes ita à cœlo formatæ sunt, vt propria sint morum vnitate perspicuæ. Scythæ immanis feritatis crudelitate grassantur, Itali fiunt regali semper nobilitate fulgidi, auari Syri, acuti Siculi, luxuriosi semper Asiatici, & voluptatibus occupati. Hispani elata iactantia animositate præpositi, Galli stolidi. Quod tamen non sine liuoris acerbitate ab ipso Iulio in Gallos ructatum, aut quia (teste Strabone) Galli sunt simplices, ac nulla morum malignitate, & ideo aliqui hoc referunt ad stoliditatem, vt dicit Cælius *lib. 10. cap. 21.* Non enim omnium æque nationum corpora sunt ad sapientiæ ac intelligentiæ perceptionem idonea. Vnde more Thaletis, siue, vt alii dicunt, Socratis, dicunt multi, se propter tria Deo gratias maxime habere, scilicet, quod mares sint, non fœminæ, homines, nõ bestiæ, Galli, non Bohemi. Sunt enim Galli suapte natura ad philosophiam veram, & religionem magis apti, eo, quod propter aeris & cœli temperiem, corpora sortiti sunt ab excellentiis contrarietatum, vt Philosophi aiunt, remotiora. His de causis Parisientes ingeniosiores, Delphinenses robustiores inter Gallos habiti sunt; quia videlicet, illi in puriore; isti in crassiore, ob montes altissimos, aere versentur. Notatu etiam dignum est, quod sibi vicinæ, imo & contiguæ prouinciæ, in hominibus & animalibus, multum differre videntur. Vnde Lugdunenses, (vt dicit idem Campegius tanquam Lugdunensis) ingeniosiores, Delphinenses vero fortiores, robustiores, moribus imbecilliores, animosiores, & in armis magis strenui inuenti sunt. Forenses, seu Forensiani vani, ingeniosiores, subtiliores, & eximii scribæ seu scriptores. Aruernigenæ robustiores, moribusq; inhumaniores. Lemoncinenses astutiores, moribus tamen minus vrbani, Gascones & Vascones ad verbera promptiores, Normanni corpulentiores & loquaciores, vt dicit Campegius *vbi supra*. Sed si vidisset glossam *in l. sequitur. §. pupillus. in verbo animum. ff. de vsucap.* quæ dicit, Normannos esse doli capaces, etiam à pueritia eam allegare non omisisset. Quod vnde procedat, vndecunque sit illa gl. non omnino caret veritate: imo etiam ipsi Normanni alias incendiarii Eccle-

ſiarũ fuiſſe perhibentur, vt *in c. concedimus. de conſecrat. diſt.* 1. & nimis crudeles, ſeueri, & furioſi, vt notarunt Pariſienſ. qui cum ſoleãt orare, vt fertur, inter alia dicunt, A furore Normãnorum libera nos, Domine: quod in malum ſonat. Burgundiones vero ſunt ſimplices, amicabiles, beneuoli, & manſueti, generoſi ingenii, bello ſeculari fortes, fide ſtabiles, hominibus honorabiles, & Deo amabiles, vt dicit tex. *in c. gens Anglorũ. 6. diſt.* Inhabitãtes enim regiones temperatas, ſunt ſapientiores & meliores; eo, quod ſuper iſtas regiones ſiderum & planetarũ influxus ſunt optimi. Et regiones intemperantes incolentes, ſunt ſylueſtres, & ſyluarum mores habentes: ideo Philo. *par.* 14. *probl.* 15. dicit, quod habitantes loca temperate calida, ſunt prudentiores & ſapientiores, & in locis intemperatis, contrario modo ſe habent. Dicam etiam infra *in* 44. *conſi.* vbi de potentiis animæ, *verſ.* 1. *de potentia. & in præced. par. in* 44. *conſid.* Et in eod. loco dicit Ariſt. quod loca intemperata ſunt, quæ aut nimium calida, aut nimium frigida exiſtunt, in quibus locis habitãtes ferinos mores & aſpectus atroces habent. Haly enim 2. *quadripar.* dicit, quod videl. illi, quorum latitudo eſt intra 34. gradũ à linea æquatoris, vſq; ad latitudinem 40. grad. extant ſapientiores, quam habitantes regiones frigidas. Sicut ſunt aliquæ regiones in 6. & 7. climate, maxime in locis ſic extraneis, non poſſunt naſci homines bonæ complexionis nec boni ſenſus. Gal. vero *de virt. anima. c.* 9. ita ait de Plat. ſic dicens *in Tim.* quidem *in princ. ſer.* ſic ſcribit: Hunc quidem vniuerſum ornatũ & ordinem Deus prius perornans, nos inhabitare fecit, eligens loca, in quibus generãtur eucraſia: horum viri generantur prudentiſſimi. Et *in prin. leg.* dicit Plato, quod in regione temperata naſcũtur homines meliores. Hoc idem ſentit Auic. quem inducit Petr. de Ebano. Et dicit Haly, Ariſt. & Gal. fuiſſe de 5. climate, qui optimi fuerũt naturales & metaph. Platonem & Ptolem. de 3. climate, qui excellentes fuerunt in Mathem. Et Albumazar 3. *introductorii*, dicit, ſapientiſſimos eſſe Babylonios & Ægyptios. Sol n. non multum elongatur ab eorũ capitibus, neq; appropinquat. Eſt enim motus ſolis æqualis ſuper eos, ideo aer eorum ſit complexionis temperatæ, neq; ſuperflue calidus, neq; ſuperflue frigidus. Colores eorũ & natura & corpora ſunt temperata. Et ſenſus & ratio, & animi qualitas ſunt bona, abundatq; in eis ſapiẽtia, & intellectus, & rerum præſtantia, & honeſta qualitas animi. Et hęc eſt terra Prophetarũ & Sapientum secundum clima.

Sed qui ſunt habitantes ſecundum [illegible] ſicut ſunt Æthiopes, horum mores peſſimi, & facies habent corruptas & turpes, atroces, & comedentes homines, vt Haly teſtatur, & vidiſſe in fine Septentrionis & Meridiei. Et dicit, quod ibi ſunt ſpiritus maligni & beſtiæ comedentes homines, & ideo dicunt multi, quod diutius remanſit Regnum Romanorũ, & ſic auctum eſt; quia medio modo ſe habet Regio Rom. inter Septentrionales & Meridionales. De Noe autem dicunt ſapientes, eum in Aſtrologia claruiſſe, & filius eius Sem inter Aſtrologos annumeratur, & pater & filius viri præſtantiſſimi in Chaldæam venerunt. Ille poſt diluuium, regionem temperatam. [illegible] Sem, poſt diluuiũ biennio, genuit Araphaxat, qui fertur fuiſſe Melchiſedech, qui primus poſt diluuium vrbem Salem condidit, quæ eſt Ieruſalem: quæ eſt in 4 climate, quod eſt medium inter 7 climata. Videtur tamen in quod ſecundum nonnullos alios, ponatur in 3 climate, vt ſupra dictum eſt.

Et, quod ex diuerſis & variis cœli locis, [illegible] ſpectibuſve, diuerſi generentur mores, [illegible] per Cælium *l. ct. antiq. l b.* 10. *c.* 18. Et cur [illegible] gentes ad Meridiem, ſint timidi, ad Septentrionem vero audaces, per eund. *in d. lib.* [illegible] Idcirco, ſi ad ſaturitatem quiſpiam velit [illegible] diuerſarum gentiũ mores diuerſos, & [illegible] ritus, ſcil. Perſarum, Gallorum, Britannorum, Pannoniorum, Germanorum, Hiſpanorum, Myſorum, Thracum, aliorumq; populorum, [illegible] De Getis Scytharum, Athenienſium. De [illegible] getarum, Tapyrorũ, Bactrianorum, Medorum, galeis, Caſpiorumq;, ac Derhicum, [illegible] rum, & Armeniorum, Cappadocum, [illegible] cometarum, Moſynocorum. De Tibar[illegible] & Starmis, Indorum, Taxilitarum, Aſſyriorum, Sy[illegible]

rum, Syrorum, Phœnicum, Arabum, Nabatheorum, Ægyptiorum, Aphrorum, necnon de Carthaginenſibus, videat & legat ipſum Cælium *in præd. 8to lib. cap. 18. & c. 20. cum 18. cap. ſeq. & in globo, in cap. 66. in eod. lib.* vbi refert diuerſos populorum mores.

In qua quidem famatiſſima ciuitate Ieruſalem omnia grandia & admiratione digna, tam veteris, quam noui Teſtamenti, patrata leguntur facinora. Quod verum oſtendere per humanas rationes, quæ nonnunquã minus validæ inueniuntur, atq; à pertinacibus diſputationib. veritatiſq; æmulis reprobãtur, præſens minime videtur expoſtulare negotium. Nec, vt dicit Andinus Poeta, *Hoc ipſa tempus ſpectacula poſcit.* Sed quiuis pius lector veritatiſq; cultor, nedum ex diuinarum literarũ, ſeu (ſi mauis) Sacræ Bibliæ contextu, (nullus, niſi infidelis Chriſtianæ fidei perfidus hoſtis, aut hæreticus, à ſanctæ matris Eccleſiæ gremio excluſus, refragrari audet; verum etiam, ex fide dignorum hiſtoriographorum; qui res geſtas literarum monumentis fideliter mandauerunt, complurib. voluminibus facillime percognoſcere poterit: vnde Do. noſter Ieſus Chriſtus, ſecundum humanitatem, item Abraham Chaldæus ſummus Aſtrologiæ magiſter, Iſaac, Iacob, Ioſeph filius eius, Moyſes, Prophetarum ſummus, & totius Veteris Legis Cælius edoctus interpres, cæteriq; Prophetæ diuino afflati ſpiritu, in quarto venerunt climate.

Albumazar, Chaldæos omnium peritiſſimos affirmat. Chaldæi n. ſapientes interpretantur, & poſt ipſos Ægyptios. Philoſ. enim *in prolog. Metaph.* dicit, ſcientias ſpeculatiuas apud Ægyptios inuentas, & maxime Math. Ex diuinis Scripturis habemus, quod Abraham ex Chaldæa in Ægyptum Aſtrologiã, nunquã ibi cognitam, tranſtulerit. Et, vt Laert. *lib. 3. in vita Platonis*, ſcribit, Plato in Ægyptũ ad Prophetas & ſacerdotes ſe contulit. Et Diodor. *lib. 2.* apud Ægyptios ſacerdotes in eorũ ſacris libris ſe contineri. Tranſiiſſe in Ægyptũ Orpheum, Muſæum, Melampidem, Dædalum, Homerũ, & Lycurgum, Solonẽ, Platonem, & Pythagoram Samium, & complures inſignes viros, qui in Ægypto perceperũt omnia, quæ illos apud Græcos mirabiles fecerunt. Quinetiam Lycurgus, Solon, & Plato, multas ab Ægyptiis ſumptas leges, ad ſuã Remp. detulerunt. Et Pythagoras Geometriam, & Arithmeticã, & curſum Aſtrorum, & Zodiacum, ab Ægyptiis ad Græcos tráſtulit. Et Orpheus Theologiã didicit ab Ægyptiis. Quatuor profecto celeberrima, & bonarum literarum & ſcientiarũ ſtudia, in orbe extiterunt, ſc. in Chaldæa, Ægypto, Græcia, & poſtremo in Italia, & nunc Gallia ipſa, ſiue Pariſienſe Gymnaſium, pace omnium dicatur, in Theologia principatum tenet. Et dixi *ſupra in 10. part. in 32. conſid.* Habuerunt nempe ſemper Galli facundiam ſuam, magiſtroſq; ſapientiæ Dryidas, qui terræ mundiq; magnitudinem, & formam, motus cœli & ſiderum, ac quid Dii velint, ſcire profitentur. Quemadmodũ apud Indos Brachmani ſeu Gymnoſophiſtæ erant: ſic Dryidæ apud Gallos vocitabantur, qui vitæ erant integerrimæ. Sic magi apud Perſas, Philoſophi apud Græcos, Sapientes apud Latinos, Prophetæ ſiue ſacerdotes apud Ægyptios, & Chaldæi apud Aſſyrios. Sic ergo volunt Aſtrologi, quod hæc omnia ex cœlorum & ſiderum influxibus proueniant, ſcilicet Regio temperata, & viri probatiſſimi, & ſcientiæ, & artes, & omnia bonorum genera, ab ipſis cœlorum aſpectibus: qui ſuperficies cœli concaua, liber eſt primæ cauſæ, in quo omnia ſcribuntur, quæ in mundo ſunt. Si quis ergo in illam inſpicere ſciret ſuperficiem, omnia illa ſciret præterita, præſentia, & futura. Volunt etiam Aſtrologi, quod nõ modò temperatæ regionis influxus faciat ſapientes, & viros optimos, verum etiam, quod particularis requiratur influxus in conceptione & natiuitate illius, dum & concipitur & naſcitur. Similiter dicunt, quod ſi quis in temperata naſcatur, & educatur regione, in ſua natiuitate malum habens influxum, hic peſſimus erit. Et ſic cœleſtes valere volunt influxus, quod diuitias magiſtratus, militiã, bellum, victorias, & rerum omnium proſperitatem, cœli, & cœlorum influxibus attribuant. Et hæc ſunt, quæ Aſtrologi

ſentiunt, ſecundum Campegium vbi *ſupra.* De hac materia, licet interdum ſomnient & deuient à ſemita veritatis: ideo his non aſſentit, nec ego etiam, ſed ſto cum opinione, quæ ſequitur. Ex dictis tamen Aſtrologorum ſupra poſitis, multum ſunt laudanda, quartum & quintum climata, in quibus ſunt Ægyptii, Iudæi, Rhodiani, Græci, & Itali, & ſic Romani. De ſexto vero climate, vbi eſt Gallia, etiam credo illud eſſe extollendum, ex his, quæ dicturus ſum infra de Gallia *in conſideratione ſeq.*

Omiſſa ergo opinione Aſtrologorũ, quæ ſomnia & phantaſmata recitat, ad tertiam opinionem veram, quæ eſt Theologorum, maxime Pariſienſium, qui determinauerunt vnam animam in naturalibus eſſe alia perfectiorem & excellentiorem, cui determinationi ſtandum eſt. De hac autem perfectione animæ, ſecundum Theologos, dixi ſupra *in hac part. in 4. conſid.* Licet, vt dicit idem Campegius, S. Thomas, Alexander de Hales, & multi alii Theologi, tenuerunt ante hanc determinationem Pariſienſem, animas in naturalibus nequaquam differre, ſed omnes in naturalibus eſſe æquales. Bonauentura tamen, & complures alii ex Theologorum ſchola, animas in naturalibus differre aſſeuerant: ita, quod vna ſit nobilior alia, & ita tenent Theologi moderni, inſequendo prædictam determinationem Pariſienſium Theologorum, ſecundum eundem Campegium. Qui etiam dicit, quod licet prædicta aliquid operentur ad perfectionem artium & ſcientiarum; tamen hæc non fiunt ſine actibus frequentatis, quod probat quinq; rationibus, ex quibus deueniri poteſt ad triplicem perfectionem. Sed cum iſta non ſint præſentis ſpeculationis, ea referre omitto. Satis autem mihi eſt, ad præſens aliquid depromere de excellentiis climatum, & vt cognoſcatur excellẽtia vnius climatis ad aliud: & iſtud eſt intentum huius conſiderationis, vnde etiam diuerſitas ingeniorum ſit. Sed de cauſa præſtantis ingenii, vide Cælium *lib. antiqnarum lect. 6. cap. 29.* vbi triplicem aſſignat cauſam, humanam ſcilicet, naturalem & diuinam, quæ cum ſupra dictis videntur concordare, licet breuiori & elegantiori ſtylo referant, ideo ad eum vos remitto.

DEcimaſeptima conſideratio aliam orbis diuiſionem complectitur: nam in tres partes generales diuiditur, ſeu partitur: In Europam ſcilicet, Aphricam, & Aſiam: ſed quæ harum ſit maior & excellentior, videndum eſt. Et inprimis; quoniam dignitas & excellentia poteſt imaginari ex latitudine & longitudine: ideo videretur dicẽdum, quod Aſia ſit dignior aliis: cum tantum ipſa contineat, quantum aliæ duæ, vt ſcribitur *in lib. de mundi deſcriptione. c. 1.* licet *c. 3.* dicat, quod Aſia ſit tantum tertia pars orbis, & eo etiam, quia eſt in parte orientali, quæ præferri debet, ex cauſis ſupra poſitis *in hac par. in 13. conſ.* Et Aphrica tantum continet, quantum duæ continerent Europæ; ex quo Europa eſt tantum dimidia pars Aphricæ. Ideo videtur dicendum, quod Aſia ſit maior & excellentior Aphrica, & Aphrica ſit excellentior Europa: licet dicat Ptolemæus, quod Europa eſt maior Aphrica.

Quæ autem regiones ſeu nationes in his partibus contineantur, & quomodo diuidantur, ponunt Coſmographi, maxime *in lib. de mundi deſcriptio. c. 1. vſq; ad c. 16.* & plures alii antiqui relati à modernis. Et compendioſe ponit Pomponius Mela, *in princip. ſui de ſitu orbis.* & *Coſmographiæ.* Et Strabo *lib. 3. de ſitu orbis.* & *in Margarita Philoſ. in lib. 7. tract. 2. c. 49. uſq; 52.* quas hic non tranſporto, ſed ſolum, quantum facit ad materiam ſubiectam, dico, Europam eſſe digniorem & excellentiorem aliis partib. terræ habitabilis pluribus cauſis.

Primo; Quoniam, vt dicit Strabo *lib. 3. de ſitu orbis,* inprimis multiformis eſt, & ad virorum virtutem ingenue diſpoſita, ciuiumque & domeſticarum ad alios rerum transfuſio: eſt enim tota habitabilis, in exigua tantum modo parte, propter frigoris vim inhabitabilis, quæ finitima Tanaidis & Mæotidis incolis, Boriſtenenſibuſque in curribus degentibus.

Secundo; Quia digniores & nobiliores ſub ſe continet regiones, quam aliæ duæ: ſ... ſub ea...

ſub ea digniores populi exiſtũt. Europa nempe ab Occidente clauditur mari Atlantico à Septentrione Oceano Britannico, ab Oriẽte Tanai, Mæotide palude & Ponto, à Meridie mari Mediterraneo. Et in ea ſunt regiones & populi, ob aeris temperiem. Ab occaſu, verſus ortum Prouinciæ magis nominatæ ſunt Hiſpania, quæ Iberia & Heſperia nonnunquam nominatur, cuius partes ſunt, Bethica ſeu Tudertana, ſiue regnum Granatæ, quod Ferdinandus Rex Hiſpaniæ decennali obſidione & bello Sarracenis abſtulit, Chriſtianitatique adiecit. Huius longitudinem & latitudinem ponit Plin. *lib.3.c.2.* Et dicitur Granata à grano, quod Græci coccum, hoc eſt, gramen rubens vocant. Nam in ea fere ta, copioſum coccum in maxima laude gignitur. Luſitania ſeu Portugallia, in ea laudatiſſimum coccum naſcitur circa Emeritã, Hiſpaniæ inſignem ciuitatem, vt docet Plin. *lib.9.* & in hac eſt regnum de per ſe, vbi eſt Rex. Luſitanum vero littus cerauno gemma pollet; quod aduerſus vim fulgurum opitulari creditur. Taraconia ſeu Taraconenſis, quæ & Catilonia, hinc Saraconeſia vina nobilitantur elegantia. Vnde Martialis: *Taraco Campano tantum ceſſura Lyæo.* Habet hæc prouincia Taraconenſis, Taraconen ciuitatem, quæ caput eſt Prouinciæ, quam Scipiones condiderunt. Hæ partes principales Hiſpaniæ, in qua & alia Regna ſunt. Inter quæ Regnum Galliciæ longe lateque vulgatum, propter vniuerſalem peregrinationem ad S. Apoſtolum Iacobum Compoſtellanum. Compoſtellanum regnum, inſuper Caſtellæ & Legionis, Aſtronomis memorabile reddidit Alphonſus Rex prudentiſſ. qui tabulas motuum corporum cœleſtium miro ingenio compilauit.

Plinius vero diuidit Hiſpaniam in vlteriorem & citeriorem. *eodem lib.3 c.3.& c.1.* & ibi ponuntur plures & fere omnes particulares partes totius Hiſpaniæ, cuius principatũ obtinet ſolus Carolus Auſtriacus, Rex Romanorum, & electus in Imperatorem, præter Portugalliam. Et in Hiſpania obtinet ſeptem Regna, videlic. Regnum Granatæ, Regnum Caſtellæ, Regnum Legionis, Regnum Galliciæ, Regnum Aragoniæ, Regnum Cordouæ, & Regnum Andeloſiæ. De laude vero & excellentia Hiſpaniæ, vide ample per Phil. Bergom. *in ſuo ſupplemento Chronic. lib.2.* qui eam laudat ex pluribus. Primo; quia maxima eſt prouincia; quia felix & fertilis; quia plurima Regna continet; quia plures habuit viros doctiſſimos, ſanctos & Romanos Pont. & etiam habet mare vndiq;, & plures fluctus nauigabiles. Vide etiam Cælium *lib.10.cap.22.* vbi dicit, quod puerperæ viris ipſarũ decumbentibus adminiſtrant; & ibi plura alia ſcitu digna. Originem vero & eius antiquitatem ponit Io. Annius *lib. ſuo 12. ad Beroſum, de temporibus priſcis, cap.1.2.3.& 4. vſq; ad finem dict. libr.* deſcribit ſeriatim 24. Reges Hiſpaniæ, & ſunt ſequentes:

Thubal V. Iaphet filius.	*Athlas.*
Iberus.	*Sicorus.*
Iubalda.	*Sicanus.*
Brigus.	*Syceleus.*
Tagus.	*Luſus.*
Betus.	*Siculus.*
Gerion.	*Teſta.*
Trigeminus Gerio.	*Romus.*
Hiſpalus.	*Palatuus.*
Hiſpanus.	*Cacus.*
Hercules Libyus.	*Erithrus.*
Heſperus.	*Mellicola.*

Gallia ſequitur Hiſpaniam, medio monte Pyrenæo, alia pars Europæ, omnium Regionum excellentiſſima. Et huius partes ſunt, Aquitania, Lugdunenſis, Narbonẽſis ſeu Delphinatus, ſiue Prouincia, & Belgica, fere ad Rheni fluenta vſque protenſa, & plures aliæ, quas enumerat Plin. *lib.4. naturalis hiſtoriæ c.18.* vbi tamen non fecit mentionem de Delphinatu ſeu Prouincia. Partiales Prouinciæ Galliæ ſunt plures, quas alibi ponã: ſed nunc capiendo diuiſionem antiquorum Coſmographorum, diuiditur in Narbonẽſem, Lugdunenſem, & Aquitaniam, vel ſecundum Iulium Cæſarem *in ſuis commentariis.* Et Philippus Bergom. *lib.4. ſui ſupplementi,* in Belgicam, Celticam, & Aquitanicam. Et alia etiam Gallia, quæ Ciſalpina dicitur, reſpectu

Transalpinæ. Et hæ Galliarum partes, plures alias partiales continent. Belgica vero prima est, quæ & à Belga insigni ciuitate nomen accepit, & hæc nunc Treueris. Et dicta est Belgica, quasi bellorum genus: vbi vehicula quædam primum inuenta fuere, quæ Esseda dicuntur, *Esse* Gallice. Vnde versus:

Belgica vel molli melius foret esseda collo.

Quo vehiculo potius vtuntur adhuc Flamingi & circumuicini populi. In hac quoq; complures Ducatus sunt & Comitatus, Brabantia, Luguburgensis, Flandrensis, Picardia, Atrabatensis, Barensis, atque aliæ Regiones permultæ. Dicunt tamē aliqui, quod Flandria est Germaniæ Regio, vt dicit idem Berg. *vbi supra, & in 12. lib. Chronic.* Celtica diuiditur in duas: quædam Lugdunen. dicitur, quædam vero Narbonen. Lugdunens. cuius Lugdunum ciuitas est caput, tripartita est: cum prima sit Lugdunensis, secunda Rothomagensis, quæ continet Normanniam, cum caput sit Normanniæ; tertia deniq; caput est Turin metropolis ciuitas Andegauiæ & Bituricen. finitima, Oceanoq; proxima, vt dicit Philippus Bergomensis *in suo loco supra allegato.* Sed hodie aliter fit diuisio; quia diuiditur in Ducatus & Comitatus, vt *infra* dicam. Tertia est Narbonensis Gallia, & ipsa in duas subdiuiditur partes, scili. in Gothiam, cuius metropolis est Narbona, & Burgundiam, in qua plurimæ sunt vrbes, videlic. Arelatæ regionis, olim caput Aquis, Vienna, & Terentasia. Hæc regio longo tempore sub Regibus fuit, sed nunc regia dignitate amissa, Ducatus titulo admodum est insignis: cuius Duces cæterorum Christianorum Duces facile præcellunt. In hac duæ præcipuæ ciuitates, Augustudunum scil. quam Iulius Cæsar Heduam nominat (cuius sum ciuis) quæ tantæ fuit potentiæ, vt Rom. auxilio, vniuersam pene sibi subiugauerit Galliam. Senonensis item altera fuit, quæ Romam obtinuit, & incendit ac spoliauit. Cuius populi & Mediolanum, Papiam, Bergomū, ac alias vrbes in Transalpina Gallia condiderūt. Garumnam vero, Sagonam, Matronā, & Sequanā, inter alios fluuios, hæc Gallia habet.

Alia est Gallia, quæ dicitur Aquitania, quæ secundum Ptolemæum *lib. 2.* ab occasu, mari Aquitanico, ab ortu & septentrione, Lugdunen. regione terminatur; & à Meridie, Pyrenæis montibus. Habet insignem ciuitatem, Burdegalliam. Populi eius Aruerni, Pictones, Santones, Bituriges, & alii permulti.

Alia est Gallia Transalpina, quæ in sex diuiditur partes seu regiones, à Gallis Celticis nuncupata. Ipsi namq; Galli Celtici, quia cum iam terra eos, quos genuerat, capere non poterat præ multitudine, Duce Brenno Senonensi, trecenta eorum millia vna cum vxoribus & liberis, siue gloriæ cupiditate pellecti, siue, vt alii volunt, ad intestina bella vitanda ducti, ad nouas sedes accessere, & in Italia se transtulerunt, (vt Iustinus *in 34. epi.* habet) Quorum portio nobilior in Italiam consedit, vbi masculis omnibus incolarum interfectis, eorum fœminas duxerunt vxores, è quibus liberos suscipientes, & habitu, & lingua, ac moribus paternos mores imitantes, purissimi remansere Galli. Atq; ita vniuersa Cisalpina prouincia, appellata est Gallia, quę postea diuersis nominibus appellata fuit, quæ hodie nō est de Gallia. Quia tamen illa hodie nō est de Gallia, nec etiam tunc erat, sed de Italia: ideo illas relinquo in parte Italiæ. Gallia concomitatur, & iungitur Germaniæ, ita, quod Germania magna sequitur Galliā, quæ Germania magna extensa vsq; ad Sarmatiam, inter Rhenum fluuium ab Occidente, mare à Septentrione, & Danubium à parte Meridionali. Et hæc Germania diuiditur in duas partes, in superiorem videlicet, & inferiorem. In superiore vero Saxones sunt ab Rheno diuisi, vbi Oceanum influit, quibus semper quasi bello contendunt: deinde Bauaria, Austria, Sueuia, Bohemia, & Alemania, & secus Lemni fluenta, est Curuania, & aliæ nationes multæ.

In inferiore autem Germania, ab Albio flumine ad Oceanū protensa, quæ circa Rhenum consistit, sunt, Albia, Daunia, Russia, Marcomandia, & aliæ multæ nationes: & vt fertur, quinquaginta quatuor gentes inhabitant v-

tant vniuersam Germaniã, vt Ansimari, Quadumgeri, & aliæ gentes ferocissimi & indomiti animi, quarum immanitas etiam in ipsis vocabulis horrorem significat, & de plurib. aliis vide per Philip. Berg. *in lib. 12. sui supplementi Chronic.* Aliæ etiã partes Germaniȩ nominantur *in Margarita Philosophica, libr. 7. tract. 1. cap. 47.* videlicet Franconia siue Francia Orientalis, Westualia, Frisia, Saxonia, Thuringia, Hassia, Marchia, Brãdeburg. Misna, Silesia, Bohemia, Morauia, Cimbrica Chersonesus, quæ nunc Dacia, vulgo *Dennmark* ad Septentrionem, cum alia sit Dacia, quæ Walachia nunc dicitur, de qua infra. Post Cymbricam Chersonesum Noruegia, Suetia in mari. Inter Danubium, & Alpes Rheticas, primã Rheticam ponunt, quæ & Sueuia, quamuis vltra Danubium protensa sit. Post hanc Vindelicia seu Bauaria, cuius pariter magna pars vltra Danubium extenditur. Noricia, cui nonnulli Stiriam, & Carinthiam ascribunt. Pannonia superior, nunc Austria. Pannonia inferior, quæ & Vngaria in mari Adriatico, Histria, Illyris, Liburnia, quam dicunt Croatiam, Dalmatia, quæ Sclauonia: & ista videtur esse maior, quam aliæ tres Regiones.

Italia vero, altera pars Europæ sequitur Germaniam, & est ab Alpibus vsq; ad mare mediterraneum. In ea sunt plures Regiones sequentes. Lõbardia, Thuscia Etruria, Campania, Marchia, Aprucia, Calabria, Apulia, & sic de aliis. Et hæ partiales positȩ sunt *in Margarita Phil. vbi supra.* Philip. vero Bergo. *lib. 4. supplementi*, dicit, hanc prouinciam omnium totius orbis celeberrimã, & in forma crucis positã, inter Adriaticum & Thuscum mare, siue superum & inferum, & à iugis Alpium dorsoq; Apennini montis porrectam, se paulatim attollentem, vsq; ad Rheginum verticem, & littora Brutiorum extenditur, in vltimoq; sui in duo scinditur cornua. Eius autem latitudo ab Augusta prætoria, quæ in Alpium siue versus Occidentem est constituta, & per Romã Capuamq; porrigitur, vsque ad oppidũ Rhegium, *Solino teste*, decies centena, & viginti passuum millia colligit. Latitudo vero 410. vbi est maior latitudo: vbi vero minor 136. vniuersæ autem ambitum tricies centena 58 millia complectitur. Vmbilicum eius in agro Reatino esse, autor est Varro: sequitur idem Bergo. *ibidem*: vbi ponit, quod subdiuiditur in 18 regionib. sed *lib. 10.* dicit tantum 15 regiones esse in Italia. Et *in d. libr. 4.* dicit, quod Iginus, qui de Italiæ vrbibus scripsit, refert, septingentas fuisse ciuitates. Blondus vero, facta per singulas regiones dinumeratione, dicit tantummodo 260. quatuor, quæ Episcopos habere dicuntur: & ibi multum laudat Italiam inter cætera, dicendo, illum non vel mediocriter doctũ, quem eius laudes aufugiant: quæ non solum humanarum rerum, sed etiam diuinarum mater habita est. Dicit etiam Beroald. *in suis orationibus*, quod Italia omnium rerum alumna ac parens nuncupatur. Eadem cunctarum gentium in toto orbe traditur, quæ omnes nationes sine controuersia antecellit, viris, fœminis, Ducibus, artium præstantia, ingeniorum claritatibus. De laude cuius, vide etiam Strabonem *lib. 6. sua Geographia*, vbi laudat eam ex multis, ad quem recurre, & ad Bartholomæum Sibyllam *in suo speculo, in 2. cap. 1. dec. 4. quæst.* Inter has partes Europæ, post Vngariam, est adhuc Misia, aut verius Mœsia superior: quæ Seruia, siue Rhosciana, & partim Bosna dicitur: Mesia inferior, quæ cõtinet Bosinenses, & Walachos, Bassos, & nunc Bulguria; Dacia, quæ Walachia Thracia, in qua Constantinopolis quondam ciuitas imperialis Græciæ. Chersonesus, Epirus, seu Romaniola, Dedania, Molossa, Chaonia, Peloponnesus, seu Morea, Achaia, ibi Corinthus, Arcadia, quæ & Sicyona à Sicyone Rege, à quo Regnum Sicyonorum, Macedonia Thessalonica, Ellados, seu Attica, vbi Athenæ, Boetia, vbi Thebæ ciuitates nominatissimæ.

Græcia, ecce, quam lata hodie, heu! à spurcissimo inimico crucis Christi Turco, ferme tota deuastata. A Germia vsq; ad Scythiam, Sarmia est Regio latissima: cuius partes, vt aiunt, Polonia, Massouia, Prussia, Lithunia, Samethia, Liuonia, Russia, &c.

Scythia, & quæ nominatæ ſunt Sarmatiæ Regiones. Barbaria dicebatur à feritate gentium ſeu Tartaria. Hæ enim partes & regiones ſupra dictæ, ſunt omnes de Europa, & fere omnes Chriſtianam fidem agnoſcunt: vt infra amplius dicetur. Ex quo magis laudanda Europa. Has partes ampliori ſtylo declarat Io. Laziardi *in Epitomatib. hiſtoriæ vniuerſalis, c.* 42. quem videas.

Sed quæ iſtarum quinque Regionum Europæ ſit dignior & excellentior, & quæ magis laudanda & extollenda, antequam ponam alias duas partes orbis, Aſiam ſcilicet, & Aphricam, & cum ſim Gallus, & quiſq; ſuum laudet, plus expedit laudare Galliam, eo etiam; quia vtplurimum & opera noſtra videbuntur apud Gallos, quam alios, ne ſim illis infeſtus, plurimum eos laudare cupio. Quoniam rerum noſtratium cognitio, magis ad nos, quam externarum pertinere exiſtimatur: & quantum quiſque ſuæ patriæ debeat, dici non poteſt, *l. veluti ff. de iuſtit. & iure*. De quo aliquid retuli *in præfatione ad commentaria noſtra ſuper conſuet. Duc. Burg.* etiam quoniam, vt dicit gloſſ. & Bald. ſummando *l. fin. C. ſi ſeruus export. ven.* patria ſua debet cuilibet eſſe maior, quam alia, cum pro ea pugnandum ſit, vt ait Cato, *argum. l. fallaciter. C. de abolit. l. penult. & C. ad leg. Iul. maieſt.* Et pro patria multi ſe deuouerunt, quos vide per Iac. Capelli *in ſuis fragmentis*. Id quod etiam efficit charitas quædam patriæ: qua plerique omnes tenemur. Eſt ſua cuique patria chariſſima atq; gratiſſima. Eſt & amor patriæ ratione valentior omni, vt ait Naſo ad Ruffinum, & qui paulo poſt ſubiungit:

Neſcio qua natale ſolum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non ſinit eſſe ſui.

Et idem:

Dulcis amor patriæ, quo non præſtantius vllum.

Ita patriæ amor quidem ingẽs natura ſingulis innatus eſt. Ideo apud Scæuol. Iureconſultũ *in l. qui habebat. ff. de leg.* 3. teſtator quiſpiam patriam ſuam dulciſſimam vocat, & ibi Accurſ. notat ſuam cuiq; patriam eſſe dulciſſimam. Atq; etiam Mar. Soz. *conſi.* 35. incip. *circa prædictam. colum.* 3. *v.* 2. *magis proxime.* & per illum text. etiam dicit Romanus conſi. 47. quod incipit, *propoſita quæ. verſ.* 4. *ad idem quod ſua cuiq; patria cæteris dulcior eſt & amabilior.* Itaque natura ita comparatum eſt, vt patriam ſuam, qualiſcunq; eſt, quiſque laudet, extollat, prædicet, ſicut etiam facit Vlp. Iureconſ. *in l.* 1. *in princ. ff. de cenſib.* vbi ſuam ipſius patriam mirum in modum commẽdat, magniſq; laudibus effert. Et conſi. Ariſt. et relatum per Polycr. *libr.* 8. *c.* 2. *de nugis Curialium*, dicentis, intereſſe plurimum, vbi quid laudetur, vel vituperetur. Nam plurimum refert, qui ſint audientium aut legentium mores. Ideo de laudibus, & prius de origine gentis noſtræ aliquid attingere decreui. Sed ne grauem materiam, omiſſa præfatiuncula, ſeu ne illotis, vt aiunt, manibus aggrediar, dicam cum noſtro Textore *Gallo in ſuis Epithetis*, in verbo, *Galli*. Cum rerum clariſſime geſtarum celebritas diu nunquam latuit [illegible] teat in obſcuro: miror atq; miror, quid fuerit cauſæ, vt Gallorum (qui totius orbis, nedum Europæ, clariſſimi fuerunt, & potentiſſimi) obſcura, ac velut neſcio quo obliuionis conopeo, ſeu velo, ſepulta ſemper dormiuerit origo, neq; certum aliquid non modo priſcis ſeculi ſcriptores poſteris reliquerint: ſed nec liberis quidem nobis, proaui noſtri, verbum vnquam fecerint vllum. Nulla eſt tam quantum peregrini & obſcuri natio, quæ aliquam ſui ac principum ſuorũ memoriam poſteritati non dimiſerit. Qui de Scythis (exempli gratia) agreſti tamen & barbara gente non loquatur, quique de eorundem Regina Thomyri nõ multa garriat, inuenitur nemo. Ponticã gentem ſolus Mithridates fecit memorabilem. Colchos nulla re magis, quam veneficio inſignes. Sola Medea ſuis clarauit parricidiis. Sauromatæ ſeu Sarmatæ tractibus caſulis volubilibuſq; tuguriis (quia plauſtris pro domib. vtuntur) famam ſibi compararunt. Troglodytas, Erembos, Aſtrata, Homeritas, Brachodios, Blennyas, Æthiopiæ gentes, & ſi remotiſſimas memorãt Coſmographi. De Getulis, Numidis, Maſſylis, Mauris, & Marmaridis, Aphricæ loquũtur omnes

Gymno-

Gymnosophistæ, Bragmanes, Hermanes, O-rithæ, Ichthyophagi, Cynamolgi, Indorum remotissimi etiam prædicantur. Arabiæ, quæ Petrea nuncupatur, Agrei, Gerrei, Ammanitæ populi, & si ignoti, nomen tamen meruerũt, vt multa paucis perstringam: Parthi, Medi Babylonii, Assyrii, & aliæ cuiusq; regionis gentes, suis illustratæ sunt titulis, & amplissimis plerunq; voluminibus decoratæ. Si ab Asiaticis ad Europeos sit veniendum, Ethrusci, Pisani, Insubres, Volsci, Hernici, Equi, Vmbri, Sabini, Picentes, Pręcutini, Vestini, Marsi, Samnites: omnes Italiæ populi, scriptorum monumentis efferuntur. Spartanis, Atheniensib. Myceneis, & Corinthiis, quantum ampulletur, & superbiat Græcia, nemo non nouit. Soli Galli, omnium tanto nobilissimi, quãto rei bellicæ peritissimi, omittuntur, ac velut incogniti & in Demogorgonis spelunca inhumati, nihil omnino, aut certe parum in lucem adhuc prodierũt: magisne iniuria temporum an scriptorum negligentia contigerit, ignotum est. Audeam tamen dicere, virtutum magnitudine, probitate morum, consilio prudentia, comitate, religione, pietate, bellãdi peritia nullis vnquam terrarum populis fuisse inferiores: quod satis ample, & veridice, styloque elegantissimo prosequitur Textor in dicto loco, & ita Galliam cæteris Europæ partibus esse extollendam constat, tam ex prædictis, quã origine, amœnitate, frugalitate, seu fertilitate: ex fide Christiana semper obseruata literarum traditione, & pluribus aliis, quæ etiam testimonio autorum extraneorum, sigillatim declarabimus. Nempe, vt ibidem differit Textor, Gallorum prima origo incerta, & obscura est. Sunt enim, qui dicunt, Gallos dici quoque Galatas à Galate filio Herculis: qui vt scribit Diodorus, deuicto Geryone in Galliam veniens, ex virgine quadam eius loci indigena, Galatam genuit, qui Regno præfectus, incolis dedit nomen. Quod & Berosi verba confirmant scribentis, Celtas, qui sunt Galatæ veteres, constat à Rege Galate filio Herculis nuncupatos, à quibus etiam *Galatæ* in Asia, & *Gallogræci* in Europa dicti sunt. Appianus tamen Celtas à Celto Polyphemi filio appellatos putat. Sed hæc omnia facta & commenta sunt, eorum scilicet arbitrio, qui vt aliquid scire viderentur, aut saltem lectores non viderentur destituisse, has pro animi sententia fabricati sunt origines. Verior videtur ratio, vnde Galli dicti sint, *à niueo lactis colore*, quod gala dicitur, quod scilicet eorũ corpora ob frigoris vim modo lactis sint alba, & candida. Quod etiam non discrepat à Virgiliano versu:

> *Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla*
> *Auro innectuntur.*

Vnde Baptista Mãtuanus ex Dionysio, *li.* 2.

> *Ignea mens Gallis, & lactea corpora, nomẽ*
> *A candore datum populis.*

Cuius sententię adstipulator est Laziardus *in suis Epitomatibus Historiæ vniuersalis. cap.* 17. *in fin.* licet Ioan. le Maire *in suis illustrationibus Galliæ* originem Gallorum à Rege Galate filio Herculis, de quo supra, fuisse asserat.

Extollenda est etiam ex amœnitate loci, & terræ frugalitate seu fertilitate: cũ terra prior sit homine, prior laudanda est, & vt facile cognoscatur, nulla est pars terrarum, quæ merito Galliæ conferri potest: siue eius situm, siue perennem salubritatem: siue quicquid quo carere vita non debet, scrupulosissime requiras. Itaque ad hanc exornandam omnes naturæ vires incubuisse, cur sit credibile dicam. Principio cœli eius ea est clementia, ea felicitas, vt nec immodicis æstuet calorib. nec rursus arcticis frigoribus torpeat. Tam moderata loci natura, tam blanda amœnitas, vt innocentissimus vbique ac saluberrimus aer durius nescias, an mollius trahatur. Id facit maxima ex parte pestiferis obiecta Austris, Alpium vastitas, summouens ab arcto horridos aquilonis rigores: Britannia patens ab ortu Regio, quæ nos à Germanis Rhenus discriminat: prætenta occiduis flatibus Pyrenæi iuga. Non hic, vt in Italia crebro fulmina sæuiunt. Nam capitolium non semel, sed sæpius fulmine ictum conflagrauit, ait Lactant. *lib.* 3. Nec anniuersariæ lues debacchantur, vrbesque totas exhauriunt. Nulla hic infida grassantur maria, nulli terræmotus vrbes absorbent, quod in Italia, Græcia, & Asia frequentissimum.

Non hic campi vastis arenarum solitudinib. squalent: nec, vt in Aphrica innumeræ, tum belluarum, tum serpentum pestes, homines & deuorant, & lenta venena tabe conficiunt. Soli tanta est feracitas, tanta fœcunditas, vt Galliarum vbertati Sicilia inuidere possit: quæ tyrannicis crudelitatibus nunquam non exercita stupendæ fertilitatis pœnas etiamnum luit: hic nullæ paludes latifundia occupant, nec tenuissimo cespitum corio statim arena subest, peculiare Germaniæ, & septentrionis malum. Dixeris hic Palladem cum Baccho certasse, maior ne vini copia an olei exundaret? Quibus Anglia, cum non tam careat, quam indigeat: fateantur Britanni oportet, se duos preciosissimos naturæ liquores Francis debere: accepto referant, quod & Galliæ abundantia Britannicam sterilitatem quotannis fere leuet. Etenim vnde frumenti omnigeni copiam, atque ex Gallia expectabunt? Non ab Hispania, quæ frequentissimis rupibus aspera, torrido Solis vapore magna ex parte squalida, & siticulosi tractus iniuria, famem vel incolis suis indicit. Profecto Lusitaniæ, Galliciæ, Asturiæ, Cantabriæ, Gallia horreum est. Non à Germania. Hac enim quicquid frugis à cibo superest, id omne in potum coquit absumitque in ceruisiã. Quid bellatores Morinorum Treuerorumque, & Burgundorum equos commemorem? Quid optima Britonum armenta? Quid felicia Lemonicum, Aruernorumque pascua? Quid perpetua Cereris, & Pomonæ in Armoricis studia? Tot nobilia Biturigum, & Alceti vellera? Tot generosa Leodiorum saxa? Tot splẽdida Heluetiorum æra? quid tenuia? quid cãdida? quid neruosa Atrebatum, Rhemorum, & Camoracensium lina? quid illa terris omnibus expetita Neruiorum aulæa? Allobrogum, Lotharingorum, & Corisopitentium, quo recentiores sunt argenti aurique fodinæ; hoc magis arguunt, Galliam nondum effœtam esse tot seculorum prouentu. Nam apud Tectosagos, Tarbelios, & Aquitanici maris accolas, aurum effodi ex Strabone, apud Metellam ex Plinio nemo nescit. Et etiam apud Iurisconsultum Papinianum *in leg. diuortio. § si vir, ff. solut. matrimon.* relatum est in Gallia lapides renasci. Sed quis obryzum Baionensibus fluere non potius mirabitur? Quid tam profecto verum, quam certũ Garronæ, Rhodani, & Dordonæ auriferas esse vndas? Druentiæ vero non solum aureis arenis beata, sed & gemmeis lapillis preciosa, qui fluenta. Narbonensis prouinciæ dotes, quis pro merito attigerit? tam suaues florum odores? tam numerosos succorum sapores? tam varios infectricum herbarum colores? tot suaue-rubentia cocci grana? fragrantes dimo saliunca libanotide campos? emicantes benigne calidorum fontium scaturigines? In fertilissimos croci Albigesiorum agros? tot muniplenum autem Galliæ promiscua, tot [illegible] ca opacorum nemorum genera? tam tenera luxuriantis soli glebas? Tot læta apricorum collium vineta? Tam superba frugiferarum arborum poma? Tam multiplices pecorum greges? Hæc Christophorus Longolius in sua oratione de laudibus diui Ludouici atque Francorum habita in vniuersitate Pictauica pro natione Franciæ. In qua multa dictu maiora, quo ad amœnitatem, temperantiam, & feracitatem eiusdem breuiloquii causa scienter prætermisit, vt sunt vina Belnensia seu Burgundiæ, quæ super omnia vina sunt præcipua & extollenda: & fere per vniuersam Galliam, & Flandriam, Picardiam, Normanniam, & Britanniam vehuntur. de quibus infra *in 84. consider.* huius partis. Quinetiam, vt ait Campegius *in libr. de tropæis Gallorum, tract. 1.* Terra Galliæ est frumenti præcipue, & pabuli ferax, hinc temperato calore, inde felicibus & tempestiuis imbribus, in omnia frugum genera fœcunda est adeò, vt non ipsis tantum incolis, verum etiam Hispaniæ, Italiæ, & præsertim Genuensibus cunctarum rerum abundantiam sufficiat & subministret. Hinc [illegible] non frumenti tantum copia magna est, verum etiam vini, olei, mellisque. Noxio genere animalium minime frequens, fluminibus & fontibus irrigua, duobus magnis fluuiis Rheno, & Rhodano insignis: omnia ad vsum animantium fœtu beatissima. Et de huiusmodi Galliæ fertilitate, & bonis; meminit Budæus noster

noster *in libro de Asse, & partibus eius, lib.* 4. vbi ait: O beatam futuram Galliam, si tam ei contigisset heros habere frugi, quam bonos habere solet! Nam mancipia, vel quæ maxime vnquam prouincia dicto habet audiẽtia. Iam primum in ea summum Liberi patris cũ Cerere certamen, vt vini nobilitates nõ possit sine nomenclatoris opera numerare. Mitto temperiem cœli, & clementiam, & quod vtriusque maris cinctu, & commercio commode comiterque habitatur: soli vbertas tãta est in vniuersum, etiam inter inopes frugum sterilesque prouincias, vt quasi annonæ præfecturã sub cardine nostro gerere existimemur; prorsus (absit inuidia verbo) vt ieiunia indicere finitimis, victumq; abstemiũ cum libuit possimus, quum sumem (vt ita dicam) occidentis arare videamur, si in vniuersum sit æstimatio. Adde animorum alacritatem ad res omnes inceptandas, & dexteritatem corporum impigram atque eximiam ad vices obeundas. Et idem Budæus *in dicto libro, & libr.*3. Inter alios Principes mundi dicit Regem Franciæ, qui tenet fere totam Galliam, habere magnas opes, & tot nummos annuales habere, quot olim Rom. Imperium habuit. Vnde dicit: si tributa, quæ quotannis ex occasione gerendarum rerum varie indicuntur, ad statam fixamque summam, & formulam redigerentur, posse hilari populi consensione ad quinquies, & vicies centena millia peruenire. Vectigalia autem, & patrimonium regium, ac diadematicum duodecies centum millium conficere. Reliqua omnia, quæ sint vices statas non habent, qualia sunt fortuita, & aduentitia, & omnia in fiscum cedẽtia, in paginam liberalitatum sunt seponenda cum muneribus, & magistratibus, & omnib. dispensationibus, quæ codicillis conferuntur a Rege, sed illa non taxat *in dict. lib.* 4. sed *lib.* 3. aliter æstimat reditus Regni Franciæ, ideo eum vide.

Extollenda & magnificanda est etiã Gallia ex morib. antiquis Gallorum, qui erant multum vtiles, laudabiles, & virtuosi, de quibus multi attestantur. Nempe Gallorum prioris seculi mores nostris longe dissimiles fuerunt. Primo enim liberos ad conspectum suũ prius venire non patiebatur, quam per ætatem adoleuissent, ac subeundis militaribus periculis essent idonei: quod etiam legitur obseruatũ fuisse à Spartanis seu Lacedæmoniis, qui optimis Lycurgi legibus seu institutis regebantur. Vtinam atque vtinam ille mos apud nos obseruaretur, ne liberi ab vtroque parente nimis delicate enutriti deperderentur. Item viuentes amicis mutuo concedebant, quæ apud inferos creditoribus exoluerent: hæc nõ approbo, nec approbat fides nostra Christiana, licet mutuum dare ex charitate procedat. Tertio; viri, quantas ab vxoribus pecunias nomine dotis accepissent, tantundem domesticarum fortunarum æqua æstimatione cũ dote conferebant: quicquid inde fructuum succrescebat, asseruabatur, eratque eius, qui alteri fuisset superstes cum capite. Ita enim (teste Bapt. Fulg. *in sua collect. de dictis factisq; memorabilib. lib.* 2. *titu. de priscis instit.*) facta inter virum vxoremque par conditio, plus amoris retentura in matrimoniis putabatur. Et ibi scribit de Gallorum consuet. circa matrimonia. Haud malus, ait, Gallorum is mos erat, quo in copulandis matrimonio puellis vtebantur. Nam ne propter ingratum matrimonium puellæ parentes incusarent, parata magno inuitatorum numero cœna, virgini permittebant, vt ex inuitatis maritum sibi deligeret. Electionis autem illud signum erat, cui ipsa ante alios aquam manib. dedisset. Quarto; viri in vxores sicut in liberos, vitæ & necis potestatem habuere. Et pro hoc facit; quoniam non minor debetur reuerentia per vxorem marito, quam per filium patri. Dominus meus Ias. *in l. transact. C. de transact.* dixi s. *in* 11. *par.* Quinto; si qua mulier veneficii fuisset conuicta, à mariti sui propinquis incẽdio, aliisq; cruciatibus consumebatur. Sexto; quæ viuentibus chara fuissent, cum eisdem defunctis in funere cremari consueuerant, vel ipsa etiam animalia, ac etiam alias serui, & clientes, quos ab his dilectos esse constabat. Septimo; de Republica, nisi in publicis consiliis, nõ licebat loqui, & de prædictis vide *in commen. Cæsaris, li.* 6. *de bell. Gall.* Octauo; qui vltimus

in consilio venerat, morti dabatur, vt idē Cæsar ait *ibi lib.* 5. Nono; Ei, qui tumulatus esset, minister publicus vestes rescindebat, adeò, vt reliquæ partes prorsus essent inutiles. Decimo; Prolixas nutriebant comas: hodie vero breues deferunt ad modum Alamanorum. Vndecimo; Vestes auro pictas gestabant, & hirsutis vtebantur sagulis: propterea Iuuen. *Satyra* 9. textorem appellat Gallum, vbi ait:

> *Et male percussas textoris pectine Galli*
> *Accipimus.*

Viliores enim vestes texebant. de his Strabo *lib.* 4. sic ait: Sagis vestiuntur, comasq; nutriunt. Promissis vtebantur fœminalibus. Pro tunicis scissos gerebant amictus, vix pudenda natesque velantes, lana quidem aspera, & oblongis villis, ad quod allusit Martial. dicens:

> —— *Me pinguis Gallia vestit.*

Et lib. 4.

> *Accipe Sequanica pinguem textricis alumnam.*

Et Virg. lib. 8. de eisdem sic meminit:

> *Aurea cæsaries illis atq; aurea vestis:*
> *Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla*
> *Auro innectuntur, duo quisque Alpina coruscant*
> *Gesa manu, scutis protecti corpora longis.*

Et sicut diuersos colores picturæ Babylonii: plurimis vero liciis Alexandrini texuere, quæ polymita appellant, ita Galli scutulis vestes diuidere, quæ scutulata dixerunt, instituere. Hastas alii, alii arcus, plerique fundas, nonnulli fustes in bella ferebant, prælongisq; vtebantur gladiis.

Duodecimo; Galli humi corpora resupinabant ad quietem, Strabonis ætate; stramētis sedentes cœnitabant, lacte, & suilla carne vescebantur, feroci omnes ingenio, ducebātur maiore belli quam agrorum studio: torques aureos pensiles collo portabant; Victoria efferebantur, victi autem stupebant, eorū (quos in bello cæcidissent) capita, equorum suorum ceruicibus appendebant.

Decimotertio; mos etiam fuit apud Gallos, præcipue Belgas, vt in cōmm. Cæs. *lib* 1. *in pri.* & *in* 2. *de bello Gall.* laudabilis, quod mercatores minime ad se venire patiebantur, qui ea importent, quæ ad effœminandos animos pertinent, quæ consuetudo approbatur à F. Patritio *in suo lib. de inst. Reip. li.* 1. *tit.* 8.

Decimoquarto; Mercurium præter cæteros Deos venerabantur, quem omnium artium prædicabant inuentorem, vt patet in comm. Cæs. *lib.* 6. *de bello Gal.* Ituri in pugnam, quicquid manubiarum inde retulissent, vouebant Marti. Fraudantes aliquid ex prȩda graui supplicio puniebant.

Decimoquinto; vt scribit Diod. Sicul. lib. Fuit etiam apud eos moris, nullum absque Philosopho sacrificium facere. Existimabant enim per diuinæ naturæ conscios sacra fieri oportere, tanquam Diis propinquiores. Horum intercessione bona à Diis censebant petenda, quorum consilio in bello, & pace vterentur, vnde & Druydas (qui vetustissimi eorum sacerdotes prædicantur) sacrificia curare publica, & priuata solitos, Religiones itema interpretari, adolescentes disciplinis instituere, rerum naturalium causas scrutari, de cæde, de finibus, cæterisque controuersiis cognoscere fama est: ita vt si quis, siue publicam siue priuatam personam gerens, decreto non stetisset, eidem sacrificiis interdicerent. Hi omnem hominum congressum & sermonem declinabant, ne contagione polluerentur, vnus omnibus præerat, in cuius defuncti locum suffragio alius sufficiebatur. Animas credebant non interire; sed in alia transire corpora. Multa de syderibus disputabant, de mundi, & terrarum magnitudine, de rerum natura, & potestate, vt de iis, & pluribus aliis Cæsar fecit mentionem in suis comm. *lib.* 6. *de bello* Gall. & infra dicetur *in* 59. *consider.* vbi præcipue laus huius ciuitatis Heduæ describetur.

Decimosexto; autore Cæl. *lib. antiq. lect.* ca. 42. Galli sagittas helleboro consueuerunt collinire, quod iis in venatibus transfixæ feræ, multo viderentur & efficerentur teneriores, & delicatiores ad cibum. Rescindebant tamen partes quæ ambibant vulnus, propter hellebori contagium.

Tanta denique, *teste Cælio li. antiq. lect.* 54. fuit Gallicarum mulierum virtus, vt infestas ciuilis furoris acies, quandoque ...

committere consueuerint, ac lachrymis interdum, quandoque etiam precibus obliterata discordia pacem procurare. Vnde & apud veteres Gallos mos diutissime seruatus inoleuerat, vt cum de pace belloque consultaretur, mulieres adhiberentur. Si qua præterea, vt fit inter socios, incidisset controuersia, mulieres sedebant arbitræ, quod adhuc de consuetudine approbata, (quæ pro lege seruatur) apud nos obseruatur. Cum in partibus Gallicanis fœminæ præcellentes, vt Regina, in subditos suos ordinariam iurisdictionem habere noscantur, vt dicit textus *in ca. dilecti. de arbitris. in antiquis.*

Præterea in fœdere (quod sanxerunt cum Annibale) voluerunt, vt si quis Gallorum se à Carthaginensium aliquo iniuria affectũ quereretur, eius rei iudex esset Carthag. magistratus. Sin Carthaginensium quisquam ab vllo Gallorum iniusti quippiam passus esset, Gallorum mulieres de ea re iudicium facere: hæc Gallius, vt refert Textor *in sua officin. in fine*, vbi describit diuersos mores populorum, & *in suis Epithetis, in verbo, Gall.* & dixi supra *in 2. par. in 19. consid.* vbi laudantur mulieres ex sagacitate. *in fi.*

Sed de Gallis vlterius prosequamur cum Textore nostro: Si virtutes Gallorum inspexeris (ait ipse) maxime Regum, & Principum, per paucos reperies, omnibus Romanorum Imperatoribus non facile præferendos. Quis Regum nostrorum pronus fuit in stupra, & rapinas, vt Iulius? in adulteria, vt Augustus? ebrietatem, & comessationes, vt Tyberius? vim sororibus inferendam, vt Caligula? ad crudelitatem, vt Claudius? Quis vnquã matrem interfecit, vt Nero? Auaritiæ studuit, vt Galba? sordidæ fuit gulæ, vt Vitellius? portentosæ libidinis, vt Heliogabalus? senatorum interfector, vt Domitianus, vt Traianus, & Diocletianus? Christianorum homicida, vt Adrianus pædolatres? Aleator, & popino, vt Antoninus vetus, vt Commodus, Neronis imitator? Parcus, vt Ælius Pertinax? Parricida, & incestuosus, vt Caracalla? Instar Maximini gulosus? Instar Gordiani iunioris, mulierosus? Cæterorum denique instar omnium probrosis omne genus flagitiis adortus? Sed nostra Gallia his portentis caruit. Felix Gallia Regibus, inquit Italus Politianus. Et de virtutibus illorum scripsit satis breui stylo Symphorianus Campegius *in suo tractatu de trophæis Gallorum in cap. de genealogia*, & Guaguinus ample, *in suis Chronicis, de gestis Francorum.* Et in hoc præ cæteris Principibus & Regibus mundi veniunt laudandi, quod à tempore fidei Christianæ susceptæ, continuo veri zelatores, & protectores eiusdem extiterunt, quod patet ex significatione vocabuli (cui est seruiendum, *vt inst. de dona. §. est & aliud.*) cum Christianissimi nuncupati sint, nullosque errores contra ipsam fidem receperunt, foueruntque: sed illos à Regno exstirpauerunt, tanquam fortes hæreticorum malleatores: ita quod sola Gallia caruit monstris, vt infra proxime amplius dicetur. Inter alia etiam semper floruit Gallia in administranda iustitia, vt dixi in pluribus locis, propterea verificatum est dictum Psalm. in Gallis, vbi ait: *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Nec mirum, cum maxime Gallis innata sit iustitia, temperantia, concordia & vrbanitas, vt statim dicam.

Præconizanda est vlterius Gallia, tam ex Religione antiqua, & cultu Deorum obseruato, prout tunc temporis mos tulit, de quib. iam aliquid retuli supra proxime, quam ex fide Christi, semper seruata, quam nunquam à tempore, quo illam receperunt, quod fuit an. Domini 478. quo tempore Clodoueus Rex Franc. effectus est Christianus, hortatu, & deprecatione Clotildis eius vxoris, filiæ Regis Burgun. quæ Christi documenta sequebatur, cum ante id tempus iam effecti essent Christiani Reges Burg. quæ pars est Galliæ, dimiserunt, respuerunt, repudiauerunt, nec ab illa recesserunt: sed semper in fide Christiana firmi, & veri permanserũt; Ita, quod Gallia semper monstris caruit, vt dicit Pet. Bles. *in suis Epist.* & etiam Hier. *in Vigilantium*, & Pet. venerabilis Ab. Cluniac. *li. 4. Epistolarum. Ep. st. 11.*

Et primo de Religione antiqua, & cultu Deorum, videas Iustinũ de Masillia loquẽtem.

tem. Sed etiam ante Christum, Galli iam de Christo prophetizauerunt facto & opere. Cũ sit plusquam notissimum Eccl. Carn. factã fuisse, & dedicatã in honoré virginis pariturae; prout Graeci Athenis aedificauerunt templũ, quod dedicatum fuit Deo ignoto. Sed post Christum certum est, quod ex Gallorum Regib. à Clodouei tempore (qui primus, vt dictũ est, inter eos Christi fidem agnouit) aut infidelem effectum, aut de fide male sentientem legimus neminem. Ex Romanis autem Imp. & postquam veritatis viam agnouerunt, cõplures retrorsum, ea deserta, abierunt, ac de Christo male senserunt. In primis Constans Constantini Magni filius. Adrianus, nonne persecutus est Christianos? Idem Const. eius frater similimus fratri Arria. fuit. Iulianus Apostata perfidus contra fidem, vnde Apostata vocitatus est, qui post Constant. à Christ. fide recessit, & odio summopere habuit Christianos, quibus officia, & scientiarum studia interdixit. Valens Imp. in Oriente, tanquam Arrianus perfectus, Christi fideles persecutus est. Vnde praecepit, vt monachi sub temporali domino militarent. Anastasius Imperator, nonne factus est haereticus pertinax? Iustinus minor, nepos Iustiniani, homo fuit auarus, rapax, impius, & haereticus. Leo tertius, Imperator Romanus, vir vtique pessimus fuit, qui beatae Mariae, atque alias sanctorum imagines in publico concremari fecit. Constantinus quintus, Persecutor fuit Ecclesiae, qui multos Catholicos, & monachos occidit, impie magicis vacans artibus. Valerianus octauam in Christianos post Neronem exercuit persecutionem. Aurelianus vero nonam in Christianos mouit persecutionem. Omitto alios, qui alias persecutiones in Christianos exercuerunt, vt Seuerus, qui quintã in Christianos suscitauit persecutioné, Domicianus secundam, Traianus tertiam, Maximinus sextam, Decius septimam. Nonne omnes isti imperatores iniqui, pertinaces, infideles, haeretici, & de Christo male sentientes fuere? Ita, vt horum aeuo, iusto Dei iudicio, Imperium vix etiam nomine vigeret. Nam illud in Oriente Barbari continue occupant; & Romani ab armorum vsu bellandique consuetudine abalienati inermes, inertes pusillanimesque effecti, atque ignauiae dediti, ad Gallos, tanquam strenuos, & bellicosos milites, qui semper Romanae Ecclesiae promptissimi, & adiutores & protectores fuere, qui nec mortem oppetere, necessitate id exigente, quandoque dubitarunt. Ideoque dicit Franciscus Philadelphus *in Epist. ad Carolum VII.* Sic rum sine cuiusquam inuidia fateri licet, po[illegible] steaquam impia, & immanis illa scelerata[illegible] ma Mahumeti secta inualuit, nullum est[illegible] quam hominum genus, cui plus debeat Chri[illegible] stiana Religio, quam inuictae Francorum [illegible] bilissimaeque virtuti. Cum reliqui enim [illegible] omnes, & Reges, & populi Christiani, igna[illegible] uo quodam animi torpore tanquam elan[illegible] guissent: soli Franci inuenti sunt, qui ingenti animo & excelso omnium Barbarorum, & infidelium impetum, nõ modo sustinuerint, sed repressérint, fugarint, fuderint, oppresserint. vt dictum est sup. *in 5. par. in consi. de Reg. Francia.* Quamobrem Carolum Magnum electum Pipini filium Imperatorem Romanum [illegible] gerunt. Gallorum Reges ferme omnes, aut [illegible] armis fortiter dimicantes, aut apud suos, re[illegible] bus bene gestis, Regnoque pace acquisito [illegible] feliciter diem clauserunt extremum. At Romanorum Principum non modica pars aut insidiosé à suis, aut quouis alio infortunio periere. Et, vt à primo fiat narrandi exordium, Iulius Caesar viginti tribus plagis acceptis, in senatu & Concilio occiditur. Octauianus Caesar Augustus apud Campaniam intoxicatur. C. Caligula, postquam triennio, & decem mensib. imperitauit, trucidatur à suis. Claudius anno Imperii decimoquarto [illegible] veneñatur. Nero, iuuenis adhuc, & in [illegible] flore constitutus, (qui ardente Roma Tro[illegible] aleosim decantarat) seipsum suo pugione [illegible] fodit. Vitellius cum summa ignominia [illegible] dib. tractus ludo & stercore conspersus, [illegible] crone gladii mento supposito ne prae pudore faciem inclinaret, ad scalas Gemonias [illegible] ctus minutatim excarnificatur. Galba senex Imperii mense septimo in vrbe ad lacũ Cur[illegible] tii trucidatur, & eius caput, quod toti orbi [illegible]

gem dixerat, à gregario milite amputatũ, ad calones & lixas est proiectũ. Otho 95 imperii die seipsum pugione confodit. Domitianus, ex optimo patre pessimus filius, Christianorum persecutor sæuissimus, anno Imperii sui 15 necatur à suis: tanto infelicior, quanto eius potentia diuturnior. Prolongatio enim tam seuæ tyrannidis quid fuit, quam coaceruatio diuinæ indignationis? iuxta dictum Valerii Maximi: Lento etenim gradu ad vindictã sui, diuina procedit ira, tarditatẽq; pœnæ supplicii grauitate cõpensat. Antoninus Cõmodus, omnibus, vt dicitur, incõmodus, duodecimo Imperii anno strangulatur. Ælius, quod illiberalis esset, & sordidus, imperii mense sexto palã occiditur. Antoninus Caracalla 7 imperii sui anno, dum leuandæ vesicæ gratia descendisset ex æquo, à Parthis opprimitur. Heliogabalus, homo flagitiosissimus, quarto imperii anno tumultu militũ necatur. Decius, Christianorũ inimicus, Imperii anno secũdo à Barbaris est occisus, cadauere eius nusquam reperto. Valerianus, qui cũ Galieno regnauit, captus à Pacoro, Parthorũ Rege, non occisus statim, sed occœcatus, & catenatus atque ad diuturnã mortẽ reseruatus. Erat n. ei equũ ascendenti scabellũ pedum, quod aliter dicitur suppedaneũ. Nonne & Tyberius veneno periit, qui ex mansueto Principe in sæuissimam permutatus est bestiã? Pertinax Imperator in domo sua à militibus occisus fuit. Iulianus Didianus in Palatio occisus est. Macrinus post Bassianũ à suis occisus fuit. Alexander Verus, Heliogabali filius, à militib. opera Maximini occisus fuit. Maximinus apud Aquilegiã cum filio suo à militib. occisus est. Gordianus tertius interfectus est à suis militibus. Philippus, & suus filius eiusdẽ nominis, ambo in tumultu militari fraude Decii interfecti sunt, pater Veronæ, & filius Romæ. Quintilis frater Claudii occisus est. Florianus occisus est insidiis militũ. Probus de Pannonia occisus est à militibus. Carus Romanus cũ exercitu fulminatus est. Carinus occisus est à Diocletiano, frater eius. Numerianus occisus est proditione Apri, soceri sui. Diocletianus venenum bibit. Galerius, postquam multis molestiis affecerat Christianos, diuturno morbo contabuit, & cum vermes ex eius corpore scaterent, cruciatus impatiens, manu propria sese interfecit. Licinius occisus est à suis. Maxentius in fluuiũ, cum suorũ magna parte submergitur. Constans, Constantini magni filius, occisus est. Iulianus Apostata transfixus telo in deserto Parthiæ ab vno ignoto milite, occubuit. Valens, vulneratus sagitta, fugiens in vilem casam, viuus crematus est igne. Valentianus secundus strangulatus est apud Viennam, fraude Arbogati, comitis sui. Honorius occisus est Romæ. Valentinianus tertius occisus est Romæ, ab vno suorum militum. Marianus occisus est coniuratione suorum militum apud Constantinopolim. Constantinus secundus occisus est à suis in Balneo. Iustinianus secundus, qui à Leone relegatus fuerat, vbi recuperauit Imperium, Leonem ipsum, & Tyberium, qui inuaserat Imperium, in publico iugulare fecit: sed ipse ab vno militum suorum, quem relegauerat, vincitur, & occiditur. Sed quid pergo Tyrannorum cædes recensere, cum meæ tantum intentionis sit laudes, honores, & glorias recensere? Descendamus ergo ad laudes, & triumphos Gallorum Principum, qui non ita periere, vt de Clodoueo, & aliis Regibus, vsque ad Carolum Magnum videri potest, qui non minor in bello fuit Cæsare. Hic fuit optimus Princeps Christianorum, qui terram sanctam occupatam à Sarracenis recuperauit in Oriente, & in Occidente totam Hispaniam liberauit de manibus eorum. Maximus pugil fidei Christianæ, & Ecclesiæ Romanæ protector. Hic fuit Princeps, qui occasus & septentrionis sparsa Regna sub Francorũ congregauit imperio. Carolus is est, cui à rerũ gestarum magnitudine, Magni, cognomen fuit, qui patria æmulatus vestigia, Hadrianum, & Leonem Romanos Pontifices, illum obsessũ, hunc exulantem in integrum restituit. Hic ille est, qui Longobardorum Tyrannidem euertit, Hunnorũ Imperium excidit, Angliam recepit, Bauariã domuit, Hispaniã subiugauit,

Italiam possedit. A Corsica Mauros, Sardinia Pœnos, Balearibus Saracenos exegit, expulit, exturbauit. Hic ille, qui Bohemos contudit, Danorum impietatem coercuit, Sclauorum ferociam fregit, Saxones Christo audientes reddidit. Hic ille, qui Fluentinorum vrbem ruderibus obrutam instaurauit, denominauitque Florentiam, à liliorum floribus, Francorum insignibus. Hic ille, qui cum tantus foret, vixque ab armis (ingruentibus vndique hostibus) respiraret; Interea tamen Papiæ iuris vtriusque professores; Sed & Parisiis maius aliquanto diuinæ humanæque sapientiæ gymnasium instituit, ex quo quam multi, omnibus disciplinis conspicui, Christianũ orbem, veluti micantia sydera, illustrauerint, tã mihi nimirum dictu reor difficile, quàm longum, vel summos hominum flores nobilitatis Franciæ delibare, vel nuda deuictarũ Prouinciarum commemorare nomina. Hic ille, cuius felicitatem miratus Oriens, ab India vsque legatos cum muneribus, amicitiam eius petentes, misit. Hic denique ille est Carolus, quem Augusto parem fuisse, atq; adeo maiorem, haud immerito contendimus: nisi quod nec vim patriæ intulit, nec imperium armis inuasit, neque Consules de se optime meritos extinxit, neque ciues suos truculentissime proscripsit, neque Collegas, & consanguineos ad mortem compulit. Vixit autem annis 71. & mortuus est, non vt Cæsar, per violentiam, sed feliciter apud suos, cum regnasset super Gallos annis 47. & imperasset post bellorum suorum finem, non tribus annis duntaxat, & mensibus septem, vt Cæsar, sed annis nouem cum magno omnium suorum planctu. De victoria eius, quam fecit pro fide, dixi s̃. *in 5. par. in 23. consid.* vbi scripsi, qualiter de eo fuerit prophetizatum per Ioannem Euang. pro tuitione Ecclesiæ.

Multi ex Principibus Gallorum post Carolum in Imperio claruerunt, cuiusmodi fuerunt Ludouicus primus cognomento Pius, Caroli Magni filius, Lotharius, Ludouicus II. Carolus II. dictus Caluus, filius Ludouici Pii, patruus Ludouici II. & frater Lotharii, Carolus Minor, seu tertius, nepos Caroli Calui, Arnulphus, qui ex Carolorum fuit progenie, qui Normannos mirabili cæde deleuit, & Romam cepit, Ludouicus III. Arnulphi filius. Isti fuerunt Gallorum Reges, qui non per tyrannidem, sed per electionem rite celebratã, Romanum feliciter obtinuerunt Imperium. Et de morte istorum vide Pyrrhum, *in suo serm. de fortuna, in Plutarchi,* & Campegium *in genealogia Francorum Regum*, vbi vitam illorum, initium Regni, & annos describit; & ex computatione temporum secundum Chronicas, Imperium annis centum & decem Caroli Magni progenies possedit, & cum M. Sabellico dicere possum, non minus Romanæ Ecclesiæ, quam reliquæ Italiæ calamitosum esse, quod à Francis ad Germanos translatum sit Imperium.

Quid amplius de Gallis dicendum venit? profecto nihil, nisi, quod vnus & verus est Deus, Regnum à gente in gentem transferens, propter iniustitias, iniurias, & contumelias, ac diuersos dolos, & disponens tempora, peccata quoq; puniens. *Eccl. 10. c.* Quæ enim infirma sunt mundi, quandoq; eligit, vt confundat superba. Nam postquam res Asiæ, Ilionq; superbum cecidit, Troianis per vniuersum pene orbem profugis, ab eisdem tandem exordium Francorum sumpsit Regnum: quod per Duces, aliosq; officiales diutius moderatum in sublimeque prouectum, paulatim Normanniæ, Picardiæ, Aquitaniæ, atq; Lugduni, cæterisq; circumadiacentibus Regionibus ampliatum fuit. Tandem Regem fortissimum, totam Galliam, & Cisalpinam, & non minimam Transalpinæ partem occupantem, & cunctas Regiones, à mari vsq; ad mare, in ditione sua positas, in manu forti & brachio extento, & prouida ordinatione, maturoq; semper consilio easdem gentem, huic Regno diuina impertiri dignata est clementia. Huic generi hominũ, quo reliquæ omnes ferme nationes admirentur, & amore timoreq; permixtis, non immerito honorarent, Deus verus, qui superstitione sola licita ab ignorantibus colebatur, suæ intelligentiæ fontem adaperuit: promptiusq; per hominem recturus homines, Gallorum Regem

gem, non modicas virtutes, & ſemper in exteras nationes mirabilia operantem, vt Eccleſiam ſuam, non habentem rugam, aut maculam, ab infidelibus, qui Heracliti Imperatoris negligentia per orbem increuerant: atque in Chriſtianos inualuerant, defenſaret, & vt inter Gallos fidelium tuta eſſet libertas, in ſubſidium excitare voluit. Propter quod & cum etiam ſummos Pontifices, Roma pulſos in ſuum locum reſtituerit: tum quia Francorum gens plus cæteris diuinæ dedita viſa eſt Relioni. Hinc Franci, iuſto titulo Chriſtianiſſimi dicti ſunt. Dixi amplius & latiſſime ſupra *in 5. huius libri part. in 24. conſid.* vbi ample dixi de Regibus Francorum. Et ex ibi dictis & his, conſtat illud verificatum, quod Gallia, quo ad fidem, caruit monſtris, nec vnquam deuiauit à fide, prout cæteræ aliæ nationes, vt ſunt Orientales, Aſiani & Africani, Afri, & Græci, vt ample ſcribit Ioan. Driedo *in 3. libr. de primatu Petri.* Vbi ponit, quomodo aliàs omnes prædictæ nationes fuerint ſub Romano Pontifice, & deuiauerunt ſeu receſſerint à ſede Apoſtolica, imo etiam quaſi omnes à fide. Sunt tamen aliqui, qui tenent aliquid de fide Chriſtiana: ſed habent aliquos errores, vt dicam alibi. Imo Germani & Alemani, Itali, & Hiſpani, non caruerunt monſtris, prout Galli: quia ſemper fuerunt aliqui hæretici, qui omnes fere fuerunt Bohemi, Alemani, Itali, aut Hiſpani, & pauci fuerunt Galli, de quibus *in c. quidam hæretici. 24. q. 3.* Et ibi ample Ioan. de Turrecremata, qui ibi omnes illos declarat Adhuc temporibus noſtris inſurrexit quidam hæreticus, Lutherus nomine, apud Germanos, qui multas opiniones hæreticas ſcripſit, quæ nec receptæ fuerunt, nec pullularunt in Gallia: & ſic verificatur illud, quod Gallia ſemper caruit monſtris. Itaque nulla alia natio Chriſtianæ fidei cultu vnquam habita eſt religioſior. Romam ſane, qua, vt ſacroſancta, Itali gloriantur, prophaniſſimam dixerim, ſi tantum Chriſtiani ſanguinis ſola pene hauſit, quantum nec reliquus orbis, illa imperante, effudit, vt inquit Longolius *in dicta eius oratione de laudibus Francorum.* O praua interpretatio! an quia per tot piorum greges, decem illis præſcriptionibus pluſquam ferina rabie deſæuiit, ideo puræ, ideo religioſæ, ideo inuiolabilis cognomentum meruit? Sacerne Diocletianus, quod ſe Chriſtianorum cædibus vſque contaminauerit? Pietatene inſignis Romanus ille populus, quod ſuos in Pontifices pene ſemper graſſatus eſt? Nõ Galliam æquius ſacroſanctam appellaueris, quæ profugos Eccleſiæ Præſules ſuo ſemper aſylo texit, fouit, venerata eſt: & à ſede ſua expulſos ter reduxit. Sacra nimirum Roma, cui ſi vel humillimum tuguriolum hoc nomine conferam, Chriſtianæ Reipublicæ nedum Galliæ ſugillatio eſſet. Quod ſi ideo locus quiſpiam ſacer eſt, quod multis, nobilibuſque beatorum reliquiis ſcateat, pulchre vicimus. Nam apud vnam Francorum gentem omnes Chriſti exuuias reperies: quippe præputium, inconſutilem togam, ſpineum diadema, crucem, clauos, ſpongiam, lanciæ cuſpidem, &, cum qua ſepultus eſt, ſindonem. Adde, quorum, dum in humanis ageret, obſequio maxime vſus eſt, auiæ Annæ, ſeptemque Apoſtolorum, ac trium Magorum corpora. Neque non Lazari (cuius corpus in hac noſtra ciuitate Heduen. iacet) Magdalenes (cuius etiam corpus habetur, & in capſa nobili, & diuiti reponitur in monaſterio Vezelien. huius diœceſis Heduen.) Marthæ, Martialis, ac trium Mariarum cineres. Ad hæc precioſum diui Ioannis Baptiſtæ caput, & digitum, quo agnus Dei immaculatus demonſtratus eſt, Virginum inſuper millia vndecim, cum deuota fidei Thebanorum illa legione. Præterea Dionyſii, Martini, Coſmæ, Damiani, Sebaſtiani, Antonii, aliorumque ſelectorum Heroum innumerabilium reliquias, perpetua Romanæ pietatis monumenta. Inſuper Claudii, & Edmondi (quorum corpora, cum carne, & oſſibus apud nos à peregrinis viſitantur frequentiſſime. Leodegarii Epiſcopi Heduen. Hilarii, Radegundis, Reginæ Francorum, Nicolai, Barbaræ, Benigni, Andochii, Trium gemellorum, Genoueſæ,

& Germani. Non omitto & corpus Diui Quintini martyris, quod in vrbe à suo nomine dicta seruatur: licet antea Samarobrina, ab origine Samonæ fluminis dicebatur. Postea vero ab Augusto Cæsare, qui Iulio successit, & muro auctam, & fortissimo munitam Castello, à suo nomine Augusta appellata est: quod nomen illi ad inuentionem vsque corporis S. Quintini mansit.

Et quia est meus, & Basilicæ, seu Parochiæ meæ patronus, & numen tutelare apud Heduos, ideo ad laudem eius quippiam referre arbitratus sum. Is enim Quintinus origine Romanus fuit, Zenonis Senatoris filius, baptizatus a Marcellino, Petri successore, à quo in Galliam cum vndenis condiscipulis missus, in Ambianorum vrbē, Christi verbum prolaturus, concessit: comprehensus tandem a Rictiouero præfecto, perductusq; Samarobrinam, quæ tunc Augusta vocabatur, ibidem post multa supplicia, sub Diocletiano & Maximiano Imperatoribus capite truncatus, sanctorum martyrum cœtui annumerari dignus habitus est. Corpus eius cum capite in Samonam fluuium abiectum, 50 annis ibi delituit: donec matrona quædam Romana, nomine Eusebia, monita ab Angelo in Viromanduos, subleuandi ab aquis eius corporis gratia, peruenit: visum quem antea perdiderat sperans se recepturam, quod & merito sanctissimi martyris impletum est. Nam inuento corpore, & capite, mox visum recepit. Corpus, & caput humo abscondidit, eo in loco, qua ingens Basilica nomini eius dicata hodie visitur. Corpus deinde, & caput post trecentos annos, a diuo Eligio, Nouiodunensi Antistite (qui sub Dagoberto Francorum Rege sanctitate claruit) subleuatum è terra, aureo in loculo condita sunt. Templum quoque a Regibus exstructum percelebrius, præclarius & felicius. Exinde haberi cœpit Diui Quintini nomen, quod nunc seruat, turmatim, ob indies facta sanitatum miracula, conuolarunt & conuolant peregrini, & deuoti viri. Aliorum vero martyrum, confessorum, ac virginum corpora apud Gallos beatificata, & mirifice venerata, sub silentio prætereo, cum innumera sint, & forte tædiosum foret.

Et, quod Galli pientissimi religiosissimique ab antiquo fuerint, attestatur exemplum memorabile, & vetustissimum, quod descripsit Valerius, *tit. de seruata Religione.* Licet summo labore nixus sit offuscare veritatem rei, ac nebulam, & tenebras obiicere, vir gens illa Italorum, nostræ gentis gloriæ semper inuida: sed conuicti, verum (quod celari non potest) fateantur oportet. Namque Gallis nostris Capitolium obsidentibus, vrbe iam capta, ne statutum Fabiæ gentis sacrificium interrumperetur, G. Fabius dorso Gabino ritu cinctus, manibus humerisque sacra gerens, cum de Capitolio descendisset, per medias Gallorum acies egressus, in Quirinalem collem peruenit, ibique omnibus solenniter peractis, in Capitolium, post diuinam venerationem, ad suos sine offensa rediit, & hoc Gallis religione motis, quibus nequaquam negligens gens est, vt testatur Liuius, & Cæsar, *in suis comment. lib. 6. de bello Gallico.* ita enim ait: *Natio est omnium Gallorum admodum dedita religioni, &c.*

Laudanda est etiam, ac plurimi facienda Gallia, eo, quia nulla est alia terrarum pars, quæ sit vrbibus frequentior, atque sacratissimis ædibus sanctior. Et licet ambitiosis cit... lis Itali, ciuitates, & cætera quoque eorū oppida insigniuerint: Certe Veneto auro, non inuidebit Lutetiæ seu Parisianæ vrbis opulentia, quam Architenius Chryseam metallis dixit; Ædium apparatu, ac turritorū mœnium pulchritudine; Metis æmulam reddet Florentiam, de magnitudine cum Mediolano contendet Gandauum, Neapolis elegantiam equabit, vel Rothomagus, vel Augustonio, vel Lugdunum, vel Colonia, vel Turonum vel Diuio; Sanctonum, seu Aurelianorum feracitati cedet Bononia; Heduorum vetustati Rauenna.

Insignienda est quoque Gallia eo, quod de riguis amnium fluxibus, & piscosis lacubus vbertatibus litem Galliæ mouerint, nunquam Thrasimenum Lemano æquabimus? Verba...

Banum Laternæ? Larium Constantiensi lacu? Benacum Ruscinouensi? Sabinum Tholosano? Eupilim Massiliensi? Fucinum Burdegalo? Nam, quod ad fluuium meatus pertinet, vicimus: haud dubie Carantono Ticinum, Mosa Vultunum, Dordona Arnum & Athesim, Druentia Truentum, Isara Lyrim, Mosella Tiberi concurret; Rhenus Pado: sed quem Rhodano conferent? quem Garumnæ opponent? quem Ligeri cõmittent? & quod turmatim recensuisse conueniat, quos Scaldi, Liciæ, Sequanæ, Matronæ, Arari, seu Sagonæ, Sabi, Dordonæ, comparabũt? cum nullus ex iis non quarumlibet magnarũ nauium capax, multis passuum millibus nauigetur. Cæteri Italiæ fluuii, imo torrentes, tabibus verius, quam ratibus meabiles, nisi qua mare influunt, nauigia patiantur.

Hæc denique illa est regio, quæ in orbis principatum nobiles, religiososq; Frãcos extulit, quæ frequenti gentium incolatu duros educat Britones, vafros Normannos, industrios Flãdros, mites Lotharingos, faciles Andegauos, bellicosos Vascones, animosos Burgundos, & feroces, Picardos alacres, frugi Santones, Aurelianos atq; Pictauos, Narbonenses fideles, fortes Aruernos, Hannonios pertinaces, magnanimos Senones, versutos Cenomanos, deniq; militares Bituriges, Cadurcos, Petragoricos, & merito omnes, qui cis Rhenum habitant, Teutogallos.

Etsi de sanctitate, & excellentia sacratissimarum ædium cõtendere voluerimus, non reperiemus, quod capita ordinum B. Benedicti, tam in eiusdem ordine, quam Cluniac. quam etiã Cistercienſ. sunt in Burgundia. Etiam in Gallia est caput ordinis Carthusiensium, & ordinis Præmonstratensis.

Si Roma se sanctam nominare voluerit, quid facient Lutetia, Pictauis, Aurelianum, & infinitæ aliæ ciuitates Galliæ, quæ excellentiores incredibili, ac indicibili prope, tum impensa, tumque artis elegantia constructas habent Ecclesias cathedrales, quam Italia, quam Hispania, quam Germania, aut quæcunque aliæ nationes. Quænam est in Italia, quæ nostræ dominæ Parisiẽsi æquari possit? quæ Ecclesiæ Bituricensi, Carnotenenſ. Cluniacenſ. & infinitis aliis, quas fastidiosum esset enumerare.

Extollenda & laudanda est etiam Gallia, vltra alias nationes, ex literarum traditione. Quoniam licet à multis inuidis, & detractoribus, artium ignari ac disciplinarum iudicati sint Galli: Certum est tamen, apud ipsos antiquius, quam apud Latinos, & Græcos literas floruisse. Nam, vt Berosus *lib. 5. antiquit.* scribit, anno quarto Nini, literis, & legibus, Celtas formauit Sametis. Dis cognomento, & Celtiberos Thubal. A quibus demum mille post annis Græci, non à Cadmo, vt docet Ioan. Annius, suas acceperunt. Nam quas primus aduexit, rudes quidem, paulo ante excidium Troianum Cadmus quintus, eas à Galatis traxerat. Quas Galatæ, & Meones prius à Gallis susceperant. Neque ergo, inquit idem Annius, Gallia à Græcis, sed potius à Gallis Asia, & Græcia, cum coloniis, etiam literas, & disciplinas consecutæ sunt. Aliquot deinde annis post repertum literarum vsum, regnauit apud Celtas Sarron, (quod fuit apud Heduos, cum Celtarum Hedui principatum tunc obtinerent, vt infra dicetur in considerat. vbi excellentiæ aliquarum ciuitatum describentur.) qui, vt hominum tum recentum ferociam contineret, publica primus instituit Gymnasia. A quo Celtarum Theologos, & Philosophos vocauerunt Sarronidas, & in maximo, & præcipuo quondam honore habitos. Quin etiam illa Dea dicendi præses, Pitho nomine, quam alii, Suadam, Suadelam, Leporem, Flexanimam, Græci Psychagagon, quasi ductricem animæ, & oblectatricem vocant, maximi numinis loco olim apud Gallos habita est, vt optime ex Luciano docet noster Budæus *in libr. de Asse, & part. eius lib.* 4. Et per Textor. *in sua officina, in vltim. c.* Addo quod & scribit Iul. Cæsar *in libr. 6. comment. de bello Gall.* vbi de disciplinis Gallorum loquitur. Ita enim de eis; quod ipsi in rebus publicis, priuatisq; rationibus, Græcis literis vtantur. Et si quis arguat, cur ergo prisca illa Gallicæ gentis

facinora ad posteros clarius, & notius multo non fluxerunt, cum tunc apud eosdem literas dicant floruisse. Respondet idem Textor *in suis Epithetis in ver. Galli.* Vel nulla omnino, tanquam posteritatis negligentem, monumenta reliquisse, vel si qui reliquerũt, iniuria temporum euanuisse. Budæus vero in prædicto loco dicit, Gallos, & Hispanos priscis Historicis fuisse ignotissimos: & causa ignorantię fuit, quod illi secum ipsi viuerent, commercia aliarũ gentium auersantes. Longolius vero, in sua oratione, de qua supr. laudando Galliam, ex literarum eruditione, dicit, eam eruditionis splendore Italiæ præferendam: quippe Itali de vnius Eloquentiæ laudibus nobis controuersiam faciunt. Sed quæ tanta est oratoris in inueniendo subtilitas, in distribuendo diligentia, in eloquendo copia, in dicendo cum memoria pronunciatio, vt Physic. rerum indagationi, vt morum vitæq; rationibus, vt disserendi subtilitati, vt Arithmeticis supputationibus, Musicæ concentui, dimensionibus geometricis, siderali diuinitati, Medicæ vtilitati, atque sacratissimæ Theologiæ mysteriis collidi possit? Quibus disciplinis quantopere, vel sola Parisiorũ Academia reliquum orbem vicerit (vt Rom. Pontificum, Architreuiiq;, haud minus crebra, quam illustria Elogia transeam) assiduus testis edocet Mantuanus, alter Poëta, alioquin Franco nomini infestus: apud quẽ Paulus, Areopagitam Dionysium, Galliarum Apostolum, ita compellat, Caroli præcinens magnitudini:

Neu desit Gallis vllum decus, illa per orbem
Clara, per Æthiopes nigros audita per Indos.
Illa tua, quibus in Cœlum tolluntur Athenæ,
Tot sophia fœcunda bonis, tot lucida claris
Scriptorũ ingeniis: quæ tanquã sydera lumẽ,
Æterno splẽdore ferũt, gymnasmata primas
Transferet ad Gallos.

Mox subdit:

Et sua de gratis migrans Academia campis,
Ibit ad occasum, vacuasq; relinquet Athenas.

Ex his patet, Athenas in Francia concessisse, & tale super Francos Baptistæ Mantuani fuisse iudicium, quale Apollonii Mollonis de Cicerone. Et tamen, an Romani literarũ gloria Atheniens. cesserint, in dubium qui reuocat, is dubio procul de omnibus dubitar. Ergo, & studiorum laudem Romanis abstu-limus, & doctrinarum decus, vt Athenienſiũ hæredes, nobis merito vindicemus. Hinc illa per vniuersam Galliã respersa literarum Gymnasia cum summorum Antistitum, Regũ, Imperatorumq; liberalitate opulentissima: tum omnium liberalium disciplinarum professoribus, necnon studiosæ iuuentutis multitudine, nobilissima. Nam præter Parisiensium scholam, & suas habent Diatribas, Colonia, Louanium, Moguntia, Treueris, Basilæa. Iam celebrantur Pictauium, Aurelia, Tholosa, Auenio, Burdegalia, Nanetum, Caturcum. Ad hæc Biturix, Andegauum, Valentia, Cadonium, Monspessulanus, Dola, Hyssidorus, & Bilionius. Quotus quisque est in tam numerosa priscorum Romanorũ turba, qui præter linguæ lenocinium, superstitiosam verborum festiuitatem, calamistratæ orationis cincinnos, aliquid ex naturæ sacrariis depromptum, aut ex cœli Regia huc translatum, commode, sapienter, apte tractauerit? Francia autem, quam omni sermonis eliminato fuco, quam omni relegato exotico ornatu sint in disquirendo prudentes, in explorando circumspecti, graues in considerando, in differendo versuti, religiosi in decernendo, ingenue omnes Europei fatentur: in Galliam commeando sanctioris doctrinæ gratia: vt quondam in Ægyptum Græci, ipsique Romani Athenas, & Massiliam. Cæterum, quia eloquentiam veluti filiolam exosculantur suam, non dixerim, quod ex ipsis quidam haud aliud oratoris esse quam mentiri, decipere, circumscribere, præstigiari, fallax verborum modulamen, non nisi ad circumagendam imperitæ plebeculæ multitudinem, pollere, sapientem à proposito linguæ tectorio auerti, [illegible] quam Francos patrii sermonis suos habere oratores. Et inter eos vnum Octauianum, S. Gelasio, quo Romanos omnes Poetas, Rhetoresq; fere prouocamus. Sed illud di-cam, Lu. Plotium Lugdunensem, Romanorum primum

Primum docuisse Rhetoricam. Tullius certe Latinæ facūdiæ antistes, sese ab eo prima Romani eloquii rudimenta didicisse fatetur. Quid Satyricus Aquinas, non peculiari apposito Gallos ornandos putauit?

Gallia causidicos docuit facunda Britannos.

Et iterum:

Gallia, vel potius nutricula causidicorum.

Quid Lucianus ille Samosatenus, in nullam alioqui gentem non debacchari solitus, annō lepido apologo ex Herculis statua Gallicam eloquentiā insinuauit? Audiamus D. Hieronymum *in Vigilantium*: Sola, inquit, Gallia monstra non habuit; sed viris semper fortibus & eloquentissimis abundauit. Quid Crinam seu Christiam? Quid Charundam, Massilienses, commemorem? Quorum ille, ob sideralem Mathematumq; peritiam, Romani populi facta, Nerone Principe, rexit; condemnatis Chrysippi, Erasistrati, Herophili, Asclepiadis, priscorumq; medicorum placitis, omnibus, tam Græcis, quam Latinis reclamantibus, medendi artem immutauit: adeo vel eruditione, vel eloquentia vterque præstitit. Quis Pythia Cosmographiam repræsentauit apertius? Quis Luc. Floro historiam compendiosius elegantiusq; texuit? Quis Hilario diuina tractauit diuinius? Quis Irenæo Lugdunensi hæreses proscidit acerbius? Quis Victorino Aquitano paschalis diei cursum numerosius stabiliuit? Quis animæ essentiam Claudiano subtilius aperuit? Quis Faustino diuinam gratiam cum libero arbitrio copulauit sanctius? Quis omnes dicendi veneres Remigio excoluit blandius? Vincentii nitidum apertumque in dicendo eloquium, eo certe magis suscipiendum existimo, quo modestius, se sua gloria, peregrina inscriptione defraudare conatus est. Saluiani quam sublimis fuerit doctrina, cognomen eius declarat, qui vnus à condito æuo, Episcoporum magister dictus est. Quid Paterium? Quid Gennadium? Quid Museum referam? Quid Euridemum, Statium, Surculum, Seuerum Sulpitium, Rheticiū? Quid duos Consentios, patrem & filium? Quid Herditium? Quid Clodium Quirinalem? Quid Eucherium, aliosq; innumeros, diuinarum humanarumque rerum peritissimos: in quibus eloquendi artificium, & eruditionis altitudo de principatu certasse videri possunt?

Habuit Gallia, etiam alios quam plures multifariæ eruditionis viros consummatos, inter quos merito primarium sibi vendicat locum Robertus, regio honore dignissimus. Multa quippe Responsoria in Ecclesia composuit, vt sunt, ***Sancti spiritus adsit nobis gratia***: siue, ***Veni Sancte Spiritus, & emitte, &c.*** Respōsorium de natiuitate Domini, scilicet, ***Iudæa, & Ierusalem.*** Item illud Alleluia, ***Eripe me de inimicis.*** Item, illud de sanctorum martyrum triumpho, ***O constantia martyrum!*** Item, illud de S. Petro, ***Cornelius centurio, &c.*** Quod Romæ, summo Pontifice missam celebrante, S. Petro in altari, offertorii tempore, cum magna deuotione obtulit. Scripserunt & Victorinus Episcopus Pictauiensis, Ausonius Gallus, Episcop. Burdegalen. Victorinus Massilien. Rhetor. Sabbasius Episcopus Prouinciæ Gallicanæ. Musæus, & Saluianus, presbyteri Ecclesiæ Massiliensis, Claudius Episcopus Viennen. Sydonius Episcopus Aruernorū, Gennadius Massiliensis Ecclesiæ presbyter, Gregorius Episcopus Turonens. Audoenus Archiepiscopus Rhothomagensis, Stephanus Episcopus Heduens. Rugandus Episcop. Metensis, Petrus Bertrandi Episcopus Heduens. Freculphus Episcopus Lexouiens. Theodolphus Episcopus Aurelianens. Hyldiuinus Abbas Monasterii S. Dionysii apud Parisios. Ansegisus Abbas Lobiensis, postea Archiepiscop. Senonens. Turpinus Archiepiscopus Rhemensis. Christianus, qui & Druchmanus, monachus Aquitanicus, Milo Monachus, Hugbaldus Monachus, Otto primus, Abbas Cluniacen. Bernardus, Monachus Cluniac. Hildebertus, Episcopus Cenomanensis. Remigius Altisiodorensis Episcopus, Sigebertus Monachus Gemblacens. Gilbertus Porreta, Episcopus Pictauiens. Otto Episcopus Cameracens. Richardus, Monachus S. Victoris Parisiens. Petrus Blesen. Mauritius E-

piscopus Parisiens. Petr. Abbas Cluniacens. Petr. Cantor Parisiens. Hubert. ordinis Prædicatorum, Vincentius natione Burgundus, Theologus eximius, & Historicus præcipuus, Galterus Episcop. Pictauiens. Bernard. Burgundus. Abbas Clareuallens. ordinis Cistertien. Philip. Cancellarius Parisien. Simon de Tornaco, Petr. ordinis prædic. Guil. Episc. Parisiens. Henricus de Gandauo. Io. Parisien. ordinis prædicatorum, Nicol. ord. fratrum B. Mariæ de monte Carmeli, Guil. Peraldi. Io. de Alerio, Carmelita, Bernardi. de Parentinis Tholosanus, ordinis prædicat. Io. de Regno, Carmelita. Petr. de Palude, ordinis fratr. prædic. Petrus de Casa, Lemouicens. Carmelita, Prior generalis illius ordinis, deinde Patriarcha Hierosolymitanus. Pet. Raymundi, Carmelita. Robertus, Carmelita. Petr. Rogerii, Petr. Berthorii, Pictauiens. Ioan. Goleni Normannus, Isuardus, qui Martyrologium composuit, Alquinus Caroli Magni præceptor, summus Theologus, & Philosophus, Honorius Augustudun. seu Heduen. Ecclesi. præsbyter. Petr. de Tarentasia, Burgundus, Petr. de Bellapertica etiam Burgund. Io. Fabri, Aquitanicus. Iaco. de Raigneriis, Lotharingus, Io. de Blauasco Burgundus, Luc. de Pen. Iodocus Lauuerinus Flamingus, doctor Tholosan. Iacob. Dorbellus, Doctor Theologus in Gymnasio Pictauiési. Guil. de monte Lauduno, etiam Doctor Pictauiensis Nicolaus Ritzcius, Tholosanus Carmelita, Philippus Ferrariens. Tholosanus, Ioannes, cognomento Grossus, Tholos. Blasius Andenarius Carmelita, Io. Abbas monasterii S. Bauonis Gandaui in Flandria, Ioan. Capreolus Tholosanus, Carmelita, Petr. de Aliaco, Episcopus Cameracen. Io. Gerson, Cancellarius Parisiens. Ioan. Noblet, Carmelita, Pet. Dorbelli. Io. Foreth, Normannus, Henricus cognomento Prudens, Flandrens. Laurentius Burellus, Diuionens. Carmelita, ex Heduis ortus, Robertus Guaguinus, Arnoldus Bostius.

Hi supra nominati Galli, scripserunt in Theologia, Philosophia, Historia, & Rhetorica multum splendide & ample, vt per opera eorum constare potest, prout Campegius Lugdun. *in suo tractat. de Gallia viris illustribus* declarat. Et ibi etiam ponit multos ex illis, & alios, qui scripserunt in poesi, & in vtroq; iure ciuili, & canonico, qui subtili ingenio præditi fuerunt, vt sunt prædicti, Petr. de Bellapertica, Ioannes Fabri Cancellarius Franciæ, Guill. de Gugnyo, & Iacob. de Rauenna, ita quod ab Italis nomen subtilium vltramontanorum acquisiuerunt, Guillelmus Durandi dictus Speculator, Guido Papæ, Io. Aufrerii, Henricus Bohic, Brito, Cosmas Guymier, Nicolaus Boerius, Præsidens Burdegalens. Ioannes Saxon, Turonensis, Pyrrhus Igneus, & Stella, Doctores Aurelianenses, Ioan. de Monthelono, conciuis & contemporaneus noster, nunc presbyter S. Victoris Parisiensis, Vincentius Cygault. Ioan. Raynauldi, Io. Brunellus, Doctor Aurelian. Ioan. de Garouis, Guillelmus Rouillus, Alenconiensis, Ioan. le Cirier, Parisiensis, Petrus de Brazio, Io. Montaigne, & plurimi alii, qui in Iure scripserunt multum copiose & eleganter.

Plures etiam in Historia scripserũt, vt iam dictum est, vt Hilarius, Episcop. Pictauiens. Gregor. Turonens. Annonius monachus, Eginardus, Cancellarius Caroli Magni, Otto primus, Abbas Cluniacens. Sigebertus monachus, Richardus monachus, Guillelmus monachus S. Dionysii apud Parisios, Vincentius, de quo supra, Guaguinus, & plures alii.

Longolius vero, prosequens laudem Gallorum in prædicta oratione, enumerat multos ex prænominatis fuisse Poetas, & plures alios, qui ex gente nostra orti sunt. Sed inter modernos, excellenter scripserunt, Germanus Brixius, in quo inuenies & demiraberis facilitatem, in Varannio simplicitatem, in Burro sanctitatem, in Iacobæo elegantiam, in Pio ingenium, in Delpho candorem, in Briando acumen, in Conrado varietatem, in Castello eruditionem. Dicit Budæus diligenter, Briconetus leuiter, narrabit aperte Seifellus, eloquetur grauiter Tisardus, apposite Badius, Guaguinus luculenter, Pinus scite, dico

duo Fernandi splendide, Erasmus copiose, acute, nitide, Faber Stabulensis philosophice, cuius incude expolita, iam pure loqui didicit Philosophia. Clictouei casto sermone Theologia melle dulcius concionabitur, Literatura Bouilli Mathesi rubiginem detersit. Copo duce, medici, etiam cum eloquentia, morbos curabunt: præeunte Campegio, omnes Philosophiæ partes tentabunt. Quid de Text. Niuernens. qui tot singularia laboriose *in sua Officina* in vnum coniecit? Quid de Petro Tulero, Heduo, qui alter Ptolemæus in Cosmographia, alter Alcabitius in Astrologia, alter Cicero in arte dicendi, alter Bias in Philosophia, alter Liuius in Historia dici potest: & vnum dicere non pudebit, quod nec maiorem, imo nec parem recipit Gallia, nec similis inueniri potest. Non tamen singulis has solas inesse virtutes existimo, sed his insigniores, cum nemo ex eis, & prosa, & versa oratione non polleat. Nemo item, quin sit aut medicinæ, aut philosophię, aut iuris, aut Theologiæ consultus, omnes fere atticissantes. Pleriq; Hebraicè periti, & Chaldaicè, & omnes fere Græcam linguam, tanquam maternam, habentes. Ex quibus satis notum est, vnam Gallorum gentem plures in quocunq; genere eximios, vel tulisse, vel extulisse, quam reliquæ terræ. Ex quibus verificari potest dictum Iulii Celsi, dicentis, Galliam disciplinarum parentem; hinc dico:

Gallia doctrinæ genitrix, tu prima probasti
Quicquid mendacii Græcia voce refert.

Extollenda est etiam Gallia ex rebus bellicis, in quibus superauit omnes alias nationes mundi, si bene videantur opera eius bellica, quod clare apparet, maxime ex historiis extraneis. Nam Galli quinquies ante aduentum Hannibalis Alpes traiecerunt: &, vt dicit Textor *in suis Epithetis, in verb. Galli.* Ipsi Galli habent incredibiles virtutum titulos, qui si Romanis contigissent, Dii boni, quantum laudum suarũ pelagus effudissent: quantas verborum ampullas, quot inanes iactauissent glorias, cum etiam Camillo vnico, duobus Deciis, paucis Fabiis, Scipionibus, Curtis, Coclite, Attilio, & Curtio ita efferantur, vt Deos magis, quam mortales se prædicent. Quanti ergo Galli fulminantes per Italiã, duce Brenno, Senonas æstimare possumus? quorum fulgurantem impetum non prius retuderunt, quam (vt in suo sterquilinio canes plurimum valent) Romam, omnia populabũdi intrauerint, de quo meminit Laziardus *in Epitomatibus historiæ vniuersalis, c.* 57. Quid concinemus, oppressam à Gothis Italiam, Merouei Gallorum Regis (cum iam res Italorum proxima ruinæ, & ad triarios, hoc est, in dubium videretur redacta) subsidio fuisse liberatam? Et, vt idem subdit: Quo tempore rerum omnium summa, & potestas Romanis legibus paruit, nullam vnquam, scriptorum memoria, gentem constat vixisse, Romano populo magis formidolosam; nihil Carthaginensium furores, nihil orientaliũ motus obstabant, quo minus in vtramuis aurem dormirent ociosi: nihil denique æstimabantur omnium gentium vires, habita Gallicæ virtutis ratione & comparatione. Sciebant enim terribilem esse populum, auidum belli, & vtriq; paratum fortunæ. Cum nulla vnquam gente Romanus ipse populus, intra extraq; Italiam, maiore hominum strage, maioribusq; ducum & exercituũ periculis debellauit. Nam, licet ex eorum exercitu centum hominum millia quãdoq; desiderata sint; nihilominus tamen animosi pugnam acrius instaurabant, pudorem vlciscebantur, ad vnum interfici, aut interficere volentes: ex quo apparet, indomita bello ingenia scire tantum vincere, vel mori. Certarunt Romani cum finitimis de Principatu; cum Carthaginensibus de Imperio: cum Gallis autem pro vxoribus, pro liberis, pro vita semper; cum cæteris nationibus non nisi pro gloria. Hoc eorum præconium fortasse videretur fictitium, nisi Strabo *libr.* 4. etiam nobis testis esset fidelissimus; Vniuersa, inquit, natio (quam hæc ætas Gallicam, vel Gallaticam nominat) Martis studio, & animorum ardet impetu, conferendæ pugnæ alacritate impigra, semperq; spectãtes in Boream, aut Oceano propiores, conserendis pugnis sunt audaciores. Florus item de

Senonibus sic ait: Galli Senones, gens natura ferox, moribus incondita. Ad hæc, ipsa corporum mole, perinde ac armis ingentibus, adeo omni generi terribilis fuit; vt plane nata ad hominum interitum, & vrbium stragem videretur. Hi quondam ab vltimis terrarum oris, & cingente omnia Oceano, ingenti agmine profecti, cum media vastassent, positis inter Alpes & Padum sedibus, ne his quidem contenti, per Italiã vagabantur. Romam quin etiam aggressi, vniuersum populum in Capitolium se suaq; omnia recipere compulerunt. Et, vt paucis multa dicantur, quaqua versum transirent, non fulminantes, sed fulmina plane videbãtur, dolebantq; ignaram cruoris victoriam sibi concedi, & sine ruina transitum patere. Et quod maximi terroris indicium est, pacem vnicuique empturienti proponebant venalem. Neque potentem adeo gentem reperisses, quæ non habito Gallorum præsidio, & fauore, securam se credidisset. Merito propterea T. Liuius auidas armorum Gallicas gentes semper fuisse scribit. Idem quoq; habere inquit, accolas Gallos, inter ferrum & arma natos, feroces, cum suopte ingenio, tum aduersus Romanum populum, quem captum à se, auroque redemptum, non vana iactantes, memorant. Fuerunt etiam Galli tanta hominũ frequentia, & multitudine, vt trecẽta & amplius armatorum millia gens vna Belgica olim ad bellum mitteret. Eorum virtus aptius cognosci non potest, quam lectione Trogi apud Iustinum, *lib.* 24 scribentis: Galli abundanti multitudine (cum eos non caperẽt terræ, quæ genuerant) trecenta millia hominum, ad sedes nouas quærendas, velut peregrinatum miserunt. Ex his portio in Italia consedit, quæ & vrbem Romam captam incendit, & portio Illyricos sinus, ducibus auibus (nam augurandi studio Galli præter cæteros clarent) per strages Barbarorum penetrauit, & in Pannonia consedit, gens aspera, audax, bellicosa, quæ prima post Herculem (cui ea res virtutis admirationem, & immortalitatis fidem dedit) Alpium inuicta iuga, & frigore intractabilia loca transcendit; ibi domitis Pannonis per multos annos cum finitimis, varia bella gessere; Hortante deinde successu, diuisis agminibus, alii Græciam, alii Macedoniam, omnia ferro proterentes petiuere: tantusq; terror Gallici nominis erat, vt etiam Reges non lacessiti, vltro pacem ingenti pecunia mercarentur. Item lib. 25 ait: Ea tempestate Gallorum iuuentus tantæ fœcunditatis fuit, vt Asiam omnem velut examine aliquo, implerent. Denique neq; Reges Orientis, sine mercenario Gallorum exercitu, vlla bella gesserunt, neq; pulsi Regno, ad alios, quam ad Gallos confugerunt; tantus terror Gallici nominis, & armorum inuicta feliciras erat; vt Regū nullus suam maiestatem tutam, neque amissam recuperare se posse sine Gallica virtute arbitraretur. Itaq; in auxilium à Bithyniæ Rege invocati, Regnũ cum eo, parta victoria, diuiserunt; eamque regionem Gallogræciam cognominauerunt. Nec modo Gallorum (quos & Celtas Græi dixerunt) innumeras recensebo victorias, vt in Septentrionem profecti, Celtoscytis nomen imposuerint, vt Hispania longe lateque domita, Celtiberos, & Gallicos sua victoria testes reliquerint. Omittam, quomodo à fertilissima Italiæ regione (quam Latini propterea Cisalpinam Galliam vocarunt) exactis Tyrrhenis, Mediolanum, Laudam, Comum, Brixiam, Veronam, Bergomum, Vincentiam, Tridentum, Papiam, condiderint, & decimam Italiæ regionem, ab incolatu suo, Venetiam appellauerint. Non dicam, qua virtute Senones fusis Ethruscis, deuictis Vmbris, Senogalliam, profligatis Lucanis, Galliopolim extruxerint. Qui Romanos ad Alliam fluuium prostrauerint, Romam ceperint, captam diripuerint, direptam incenderint; qui perpetuo successu Tribalos, Getas, Pæones subegerint: Græciam impleuerint; vt iam dixi, Macedoniam occuparint, sedes in ea parte Asiæ posuerint: quam à se Gallatiã nuncupauere. Mitto, habuisse Romanos (etiam cum iam sibi viderentur rerũ Domini) ad Gallicos tumultus aurũ sanctius repositum. Pontifices eorũ (qui in reliquum militiæ vocatione

hone-

honeſtabantur) Gallicis bellis, ab aris ad arma progredi ſolitos. Hic referam, quod ſolus Rex Macedoniæ, Ptolemæus, aduentũ Gallorum intrepidus audiuit: iſque cum paucis, & incompoſitis, quaſi bella non difficilius quam parricidia patrarentur, furiis agitatus, occurrit; Dardanorumque legationem, viginti millia armatorum in auxilium offerentem, ſpreuit, addita inſuper contumelia, actum de Macedonia dicens, ſi cum totum Orientem ſoli domuerint, nunc in vindictam finium, Dardanis egeant, milites ſe habere filios eorum, qui ſub Alex. Regę ſtipendia toto orbe terrarũ victores fecerint: quæ, vbi Dardano Regi nunciata ſunt, inclytum illud Macedoniæ Regnum breui immaturi iuuenis temeritate, caſurum dixit. Igitur Galli, duce Beldio, ad tentandos Macedonum animos, legatos ad Ptolemæum mittunt, offerentes pacem, ſi emere velit. Sed Ptolemæus inter ſuos, belli metu pacem Gallos petere gloriatus eſt. Nec minus ferociter ſe legatis, quam inter amicos iactauit, aliter ſe pacem daturum negando, niſi principes ſuos obſides dederint, & arma tradiderint: non enim fidem ſe, niſi inermibus, habiturum: renunciata legatione, riſere Galli, vndique acclamantes, breui ſenſurum, ſi ſibi, an illi conſulentes, pacem obtulerint. Interiectis diebus prælium conſeritur. Victi Macedones cæduntur, Ptolemæus multis vulnerib. ſaucius capitur, caput eius amputatur, & lancea fixum, tota acie ad terrorem hoſtium circumfertur, paucos ex Macedonibus fuga ſeruatur, cæteri, aut capti, aut occiſi. Hæc cum nunciata per omnem Macedoniam eſſent, portæ vrbium clauduntur, luctu omnia replentur, nunc orbitatem amiſſorum filiorum dolebant, nunc excidia vrbium metuebant; nunc Alexandri, Philippique Regum ſuorum nomina ſecuti, numina in auxilium vocabant; ſub illis ſe nõ tutos, verum etiam orbis victores extitiſſe, vt tuerentur patriam ſuam, quam gloria rerum geſtarum cœlo proximam reddidiſſent: vt opem afflictis ferrent, quos furor, & temeritas Ptolemæi Regis perdiderat, orabant, deſperantibus omnibus non votis agendum. Soſthenes, vnus de Macedonum principibus ratus, contracta iuuentute, & Gallos exultantes, victoria compeſcuit, & Macedoniam ab hoſtili depopulatione defendit. Ob quæ virtutis beneficia, multis nobilibus Regnum Macedoniæ affectantibus ignobilis ipſe præponitur; Et cũ Rex ab exercitu appellatus eſſet, ipſe, non in Regis, ſed in Ducis nomen iurare milites coegit. Interea Brenus; quo Duce portio Gallorum in Græciam ſe effuderat; audita ſuorum, qui, Belgio Duce, Macedones vicerant, indignatus, parta victoria, tam opimam prædam, & oriẽtis ſpoliis onuſtam, tam facile relictam eſſe, ipſe adunatis centum quinquaginta millibus peditum, & quindecim millibus equitum in Macedoniam irrumpit. Cum agros villaſque popularentur, occurrit ei cum inſtructo exercitu Macedonum Soſthenes; ſed trepidi à valentibus facilè vincuntur. Itaque, cum victi ſe Macedones intra muros vrbium cõdidiſſent, victor Brenus, nemine prohibente, totius Macedoniæ agros deprædatur. Audi & eundem Trogum, apud Iuſtinum *li.* 20 *Epitomarum*, ita loquentem: Dionyſium, gerentẽ bellum, legati Gallorum, qui ante mẽſes aliquot Romam incenderant, ſocietatem amicitiamque petentes, adeunt. gentemque ſuam inter hoſtes eius poſitam eſſe, magnoq; vſui ei futurum, vel in acie bellanti, vel de tergo intentanti prẹlium, hoſtibus, affirmant: grata legatio Dionyſio fuit, ita peracta ſocietate, & auxiliis Gallorum auctus, bellum, velut ex integro, inſtaurat. Sed quid in tãtis ſeculis Galli valuerint, qui & Romanos varia ſæpenumero victoria fatigarunt? Nam, vt ſcribit Antias hiſtoricus, anno ab vrbe cõdita. 642. Caius Manlius, & Quintus Cepio proconſules, aduerſus Cymbros, & Teutones, Tigurinos, & Ambronas, Gallorum gentes, quæ tunc. vt Imperium Romanum extinguerent, conſpirauerant, miſſi, prouincias ſibi, Rhodano flumine medio, diuiſerunt; ibi dum inter ſe grauiſſima inuidia & contentione diſceptant, cũ magno periculo Romani nominis Italici victi ſunt: ſiquidem in ea pugna, Marcus Æmilius cõſularis captus atq; interfectus eſt, duo filii

filii Consulis cæsi, 80 M. Romanorum, sociorumq; ea tempestate trucidata, septuaginta millia calonum, atq; lixarum interfecta, ita, vt ex omni penitus exercitu, 10 tantummodo homines, qui miserum nunciũ, ad augendas miserias, reportarent, superfuisse referantur. Galli binis castris, atq; ingenti præda potiti, noua quadã execratione cuncta, quæ ceperãt, pessundederunt, vestis discissa, & proiecta est, aurum argentumq; in flumen abiectum est, loricæ virorũ concisæ, phaleręquoque equorum dispertitæ, equi ipsi gurgitibus immersi, homines, laqueis collo inditis, ex arboribus suspẽsi sunt, ita vt nihil prędæ victor, nihil misericordiæ victus agnosceret. Maximus tunc Romæ, non solum luctus, verum etiã metus fuit. Hæc Antias, recitatus à Campegio, *in suo tract.* 1. *de trophæis Gallorum*. Et vltra inquit, ꝙ circa annũ ab vrbe condita 483. Galli Cisalpini noui extitere Romanorũ hostes, aduersum quos varia sorte bellatum est. Nã in primo conflictu, Valerio cõsule, 3500 cecidere Romanorum. Et, vt Fabius historicus attestatur, anno ab vrbe condita 645. Lucio Æmilio Catulo, Gaio, Attilio Regulo Consulibus magna formidine consternatus Senatus, defectione Cisalpinæ Galliæ. Cum etiam ex vlteriore Gallia ingens aduẽtare exercitus nunciaretur, maxime Gessatorum, ꝙ nomen non gentis, sed mercenariorum Gallorum est; Itaq; permoti consules, totius Italiæ ad pręsidiũ imperii, contraxere vires; quo facto, in vtriusq; consulis exercitu 800 mill. armatorum fuisse referuntur; Ex quibus Roman. & Campanorũ fuerũt peditũ 368000. equitum vero 26600. cętera multitudo fuit: commisso prælio apud Aretium, Attilius consul occisus est 8000. Rom. nec saltem tanta, quanta eius terrere debuit cæsio, sed multò maior multitudo, sui parte fugerunt: Nam 3000. eorum tantum interfecta historici tradunt: ꝙ ideo ignominiosius turpiusq; etiam, tam paucis amissis, tanta agmina diffugisse. Idem Iustin. *li.* 38. *de Gallis & eorum virtutib. contra Rom.* ait: Audiui populos Transalpinæ Gallię, Italiam ingressos, maximis eam, plurimisq; vrbibus præsidere. Et latius aliquanto solum finitimũ, quam in Asiam, quæ dicatur in bellis, eosdem Gallos occupasse: nec victã solum dici Romã à Gallis, sed etiam captam, ita, vt vnius illis montis tantum cacumen relinqueretur: nec bello hostem, sed pretio remotum. Gallorum autem nomen, ꝙ semper Romanos terruit, in partem virium suarum ipse habeat. Nam hos, qui Asiam incolunt, Gallos, ab illis, qui Italiam occupauerant, sedibus tantũ distare, originem quidem, ac virtutem, genusq; pene idẽ habere. Quid enim Plutarch. de Gallis dicit? Nonne de Cæsare loquens, sic ait? Cęsar nouem annis militans, Galliam vniuersam, à Pyreneo saltu alpibusque, ad montem vsq; Gebennam, & Rhenum, Rhodanumq; pop. Rom. subegit, quod Velleius scribit Historicus, pacata Gallia à Cæsare, maior gloria illi fuit, quam si totum sibi subegisset orbem. Fatetur tamen Cæsar in commment. suis *lib.* 1. se Rhenum transiisse, non sua sponte; sed rogatum & accersitum à Gallis non sine magna spe, magnisq; præmiis persuasum [illegible] dicauit, se domum, & propinquos reliquisse, sedes habere in Gallia, ab his concessas, obsides ipsorum voluntate datos, stipendium capere iure belli, qd' victores victis imponere consueuerunt, non se Gallis, sed Gallos sibi bellum intulisse. Quid igitur de Gallis dicendum venit, si Cæsar ob Galliã, non tam deuictam, quam ab ipsis Gallis deditã, maiorem gloriam meruisse videatur, quã si reliquum sibi orbem pacasset? ô gloriosum Gallorũ genus! ô gens bellicosa! ô genus fortissimum! ô gens bellicosa nimis. Præterea, quod nec vt Salust. *in bel. Catilinario*. Præterea, quod natura gens Gallica bellicosa sit, gẽs aspera, nec minus religiosa, gens fœcunda, gens animosa, ferox, diues, armipotens, eximia, egregia, fortis, alacris, armorum auida, & pluribus aliis Epithetis, testimonio tam poëtarum, quam historicorum adornatur: Per ipsam enim Reges regnãt, per ipsam Imperatores triũphant. Si Galliã Cæsar non cognouisset, non solum Imperium non vsurpasset, sed nec Dictatoris perpetui nomen obtinuisset. Soli Franci, soli Francorum Principes, ac duces, ex omnium gentium numero, ausi sunt Cæsareæ consulere vtilitati, & Pompeianam, bello Pharsalico,

[illegible]co, inuadere, ac debilitare audaciam; Sub Pompeio multo plures militabant, quam sub Cæsare: sed Cæsar, virtute Gallorum, qui sub ipso militabant, atque impetu magno hostes adoriebatur, ac multos cędēdo vulnerandoq; [illegible]uit. Cæsariani, more hostium ora feriētes, [illegible]os telis cuspideque infestabant: quo feriendi [illegible]genere hostes territi, oculorum periculo, ter[illegible] dare coacti sunt: Cæsar autem 22 tantum [illegible]millibus, quorum maior pars Gallorum erat, imperabat. Sub Pompeio vero, multo plures, quam bis totidem, militabant: Sed hæc victo[ria] non Italorum, sed Callorū fuit; quod tan[tum] quam Persæ, sub vno Cyro contra Crœsum, [et] Assyrios, homines timidos, bella gesserunt. [Ite]m Iulius Celsus, Gallorum tamen æmulus [lib.]3. *de bellis Cæsaris*, de Gallis sic ait: Galli ho[mi]nes sunt aperti, minimeque insidiosi, qui [per] virtutem magis, quam per insidias dimi[car]e consueuerunt. Et Cæsar *in commentar.* [lib.] Illud quoque prouidentiss. Ducis auge[ba]t curā, quod insidiosissimo cum Rege rem [ger]ebat, assuetus dimicare cum Gallis, apertis [ho]minibus insidiarum nesciis, nec fraudibus, [se]d virtute bellantibus. Et hæc Camp. *in d. lib. [de] trophæis Gallor. tract.* 3. Dicit tamen F. Patr. [in] *lib. de inst. Reip. lib.* 9. *tit.* 3. Quod antiqua [co]nsuetudo Gallorum fuerit, vt sagaces aliqui [vi]ri præficerentur, qui famam, ac rumorem [ca]ptarent, & viatores, inuitos etiam, consistere [co]gant; vt quod quisque eorum de quaque re [au]dierit, aut cognouerit, quærāt, discantque, [qui]bus è Regionibus veniant, quidque acturi [sin]t; & quæcunque acceperint, molianturq;, [pro]nunciare cogant: & ista consuetudo esset [b]ona, si obseruaretur in Gallia; sed pro certo [ne]sciunt aliȩ nationes istud optime deducere ad effectum: Galli autem omnibus confidunt, omnes etiam exteras gentes, & hostes suos ad se aduentare, & residere sinunt, vnde eorum consilia sunt omnibus etiam inimicis nota, & cito promulgata, quod non fit, neque apud Italos, Hispanos, Anglos, nec Alemanos, qui non sinunt extraneos patriam eorum aggredi sine saluo conducto.

Et licet multi historici Itali & alii extranei æmuli sint, & Gallis infesti suis scriptis, tamen verum nonnunquam profiteantur necesse est, mitto antiquos. Quid autem recentiores de eis sentiant, adduco Fr. Philadelphū Italum, in quadā epistola ad Carol. VII. Franciæ Reg. Ita enim ait: Si verum sine cuiusquā inuidia fateri licet, posteaquā impia, & immanis illa sceleratissima Mahumeti secta inualuit, nullum est vsquā hominum genus, cui plus debeat Christiana religio, quam inuictę Francorum nobilissimæque virtuti, vt supra iam dixi, vbi Galli laudantur ex fide Christiana.

Anton. Sabellicus *Ennead.* 10. *lib.* 3. de virtutibus & moribus Gallorum, sic inquit: Ritus Gallorum omnino diuersus ab eo, qui olim fuit: Malorum quondam dæmonum cultores hi, & cæteræ gentes, nunc veræ pietatis obseruantissimi: viuebant tunc populi quique sibi, viuebant & ciuitates: Pauci numero reguli in tota gente, nunc regis Imperium late omnia tenet, Matrimonia Italico ritu celebrant; Liberales artes multis curæ sunt, & inprimis diuinarum artium studia: Gymnasiū quod Parisiis est, id declarat, omnium, quæ sunt in terris, celeberrimum. Sunt & Romanarum literarum appetentissimi, nec Græcas aspernantur, pene magistratus iudicia sunt; Regum est hos legere, & instituere; in bellis cataphracto equite, pediteque leuiter armato vtuntur, & sagittariis, qui longiores intendunt arcus, nec corneos, vt Scythæ, & totus ferè Oriens: sed ex taxo, aliave duriore materia; Sunt Franci è Troiana stirpe oriundi. De pluribus aliis historicis, æmulis Gallorum, per Campegium, *in trophæis, in verb. Gallor. tract.* 3. per Textorem *in suis Epithetis, in verb. Galli.* per Longolium, *in oratione de laudibus Francorum*: vbi & ample de laudibus Caroli Magni-aliorumque Regum Franciæ, De Rolando, de Gothofredo Bollionio, & de Balduino, qui pro fide Christiana multa bella gesserant: de quibus s. *in* 5. *part. in* 31. *consid.* vbi fit mentio de Regum Franc. laudibus.

Baptista Mantuanus, (qui vt Italus, nobis fauere non consueuit) testimonium de Gallis, & Gallia tulit, *in lib.* 2. *de S. Dionysio.* Vbi terram ipsam, mores, & virtutes populi collaudat, in hunc modum:

Gallia terreni pars est, non infima mundi:
Sed longe lateq; patens, Hispanica tangit
Oppida ab occasu, sese coniungit ab ortu
Italiæ: nostro hinc pelago (quà respicit austrum)
Clauditur: Oceano, geminas quà respicit vrsas.
Vnde venit boreas, hybernaq; frigora surgunt,
Et vada Teutonici tangit vastissima Rheni.
Terra hominum, frugumq; ferax, armenta, gregesque
Vberius pascens, plebis non languida Cœlo
Tabifico: non mortiferis infecta venenis,
Vt Libyæ, non perpetuis adoperta pruinis,
Sicut hyperborei montes, non torrida ab æstu.
Qui faciat steriles (vt decolor India) campos.
Non etiam noctis pollens semestribus vmbris:
Quale sub arcturo positũ mare, & vltima Thulæ
Sed nec, vt Ægyptius, quia fusa palustribus vndis.
Sed cœlo, & teneræ fœcunda vligine terræ.
Insita Gallorum ingeniis (quanquam modo circa
Numina, cum reliquis lusi mortalibus, errent)
Religio, postquam fuerint ad sancta redacti
Legis scita, non vlli constantia maior,
Nulli maior erit pietas in numina genti.
Defendent mucrone fidem, belloq; domabunt,
Quoscunque audierint Christum se attollere contra:
Et certum munimen erunt, quod non sinat iram
Barbaricæ gentis nostros incurrere fines.

Subiungit tandem:

Gallia fert acres animos, & idonea bello
Corpora, non illis ausit componere sese
Thracia, quæ Martem genuit, nõ Parthia versis,
Quæ bellatur equis fugiens, licet inclyta Crasso
Facta sit extincto, signisq; superba Latinis.
Quas gentes olim non contriuere? per omnem
Inuecti Europam, quasi grando aquilone, vel austro,
Importata graui passim sonuere tumultu:
Scit Romanus adhuc, & quam Tarpeia videtis
Arx, attollentem caput illo in monte superbum:
Pannones Æmathii norunt, scit Delphica rupes:
Quæ nisi terrificis subito conuulsa ruinis
Oppressisset, eos non defendisset Apollo.
Conserta argento templi sacraria, & auro.
Intrauere Asiæ fines, prope littora Ponti.
In gentem creuere nouam, quæ tenditur vsq;
Ad iuga Pamphilium, Garamantica sidera contra.
Inter Cappadoces posita & Bithynica regna.

Item in eodem libro.

Ignea mens Gallis, & lactea corpora, nomen
A candore datum populis, muliebria tingit
Ora color Tyrius, Paphium meditata decorem.
Ex geminis fecit natura coloribus vnum.
Læti, alacres, lusu, choreis, & carmine gaudent:
In Venerem proni, proni in conuiuia, proni
Ante dapes ad sacra Deûm seruire, iugumq;
Ferre negant, fugiunt figmenta, & hypocrisin, ore
Liberi, & ingenuus mos est, tetricosq; perosi.
Venatu, aucupio campos, montana, lacusq;
Solicitant: bellandi vsu lætantur equorum.
Terga fatigantes, loricæ, hastilia, & arcus,
Deliciæ genti, sub dio ad sydera somnum
Carpere, fuscari sole, & ferrugine pulchrũ est,
Puluere conspergi, & grauius sudare sub armis,
Pro patria, pro cognatis, pro regibus ire
In pugnam & gladios, & morti occumbere dulce est.

Ludouicus Bologninus, Iurisperitus, de felici imperio, & statu Gallorum sic scripsit.

Francorum Reges sacro sub nomine nati,
Consilio semper valuerunt semper & armis,
Sanctaq; fautores bonitatis iura tenentes
Appellat Romana suos Ecclesia agnatos,
Et primogenitos, tali sunt nomine digni.
His Deus imperium dedit, & sua iura tuentur
Vnguntur, sancti fiunt quicunque creantur
His subsunt centum generosi nominis [illegible]
His populi subsunt, Gentes, & maxima regna,
His fines sine fine patent, pater vnus, & [illegible]
Innumeri his subsunt Domini, Dominiq; tenentur,
His præstare fidem verbo, hos defendere & armis.

Omnes cõueniũt, nemo est his arma recusans.
Pro sacro imperio Francorum, & iure tenẽdo.
His medio est sextus Ludouicus nomine magnus,
Qui belli & pacis Dominus, bene cuncta gubernat,
Auget & imperium propria virtute Deorũ.
Hic prius indomitos superauit Marte Ligures.
Auspice, Sforciados pariter captosq; subegit.
Sed pius, & clemens vitam donauit vtrisque,
Hæc generosa fuit maior victoria prima.

De aliis vero duabus principalibus Orbis partibus Asia, scilicet, & Aphrica, & earum partialibus prouinciis, seu regionibus, & de laudibus & commendatione ipsarum, nunc scribere supersedeo, cum satis superque de ipsis per Historicos, Cosmographos, & alios, quisque studiosus videre & indagare poterit.

DEcimaoctaua consideratio; Quoniam, ex quo aquæ sunt necessariæ ad victum omnium animalium, plus quam aliæ res mundi, ita quod ex siti homines morerentur, vt dicit textus *in l. fi. ff. de riuis.* Excellentias aquarum paucis perstringendo complectitur: quoniam aliquæ sunt aliis excellentiores. Et primo de aqua cœlesti, seu pluuiali, quæ excellentior est aliis. Cum, vt dicit Aristoteles *libr. 8. de natura animal.* Piscium, inquit, genus maxima ex parte amnis fluuiis bene viuit: ita enim non modo plus cibi nanciscuntur, verum etiam pluuio humore iuuatur, vt ea quæ terra gignuntur: olera enim quamuis rigentur; tamen non tantum proficiunt, quantum imbre. Quod & ipsum, amnibus lacu prognatis, euenit. Nihil enim fere accrescunt, nisi aquæ pluuiæ accedant. Adde Auerroem quoque *tractat.* 2. 1. *part. Cantic.* super eo cantico. *Aqua pluuialis purior cæteras antecellit: Aqua pluuialis optima est, ac fontanis fluuialibusve excellentior longe.* Addit Auicenn. eam præcipue probari, quæ æstiua sit, & Ioue tonante decussa, tenuitatis ratione, sicuti interpretantur naturalium periti. Quæ quidem attenuatio fit, tum virtute Cœli eleuantis, surgentisve, tum calidæ, siccæque exhalationis, intra nubem inflammatæ, vnde fiunt tonitrua perrupta nube. Illud obseruatione dignum, quod ab eodem subnectitur Auicenn. nec præteriit medicinæ primas Paulus Ægineta; esse quidem præcipuum aquæ pluuiæ humorem, verum citissime computrescere, cum sit attenuatus nimium, proinde celerius in eum agere, corrumpendo terrestrem aereumve colorem nõ naturalem, haustum vero, potu humoribus putredinem concinnare, pectus oblædere, vocem hebetare. Putrescendi tamen causam inde eruunt nonnulli, & Paulus præcipue; quoniam aquæ id genus à diuersis admodum humiditatibus protollantur, velut de cadaueribus paludibus, vt lacus, præterea stagna, mare; quam rationem approbasse Galenus videtur: sed inquit Auicenn. si probari causa hæc posset, vituperari digna foret cœlestis aqua: igitur, attenuationem excellenter factam putrefactioni præceleri ansam præbere, vero fit similius. Vt enim attenuatissimũ quodque est, ita etiam mutationi obnoxium maxime censetur. Statuendum tamen sic opinantur, qui disceptantes cupiunt sententias conciliare: nil prohibere, quin quandoque computrescat aqua pluuia: quia à tabidis corporibus aquarum, secernatur materia, quod euenit fere latius grassante pestilentiæ vi. Verum subnotemus & diuersitatem alteram: Gal. idem *in libr. de bonitate Aquæ,* sic propemodum scriptum reliquit: aquas, inquit, pluuias fero leuissimas esse, subtiles esse, subtiles item ac puras, bonasque & gustui prædulces: educit enim Sol & rapit tenuissimum quodque ex aquis: vernæ hyemalesque censeri debent præstantissimæ; sicciores quidem à terra tolluntur æstate vapores, necnon autumno quoque: at terrosus, vt sic dicam, aer est quem deiecta perpurgat pluuia. Propterea per id genus aquæ duriores res euadant necesse est, inquit Hippocrates. Ex aquis leuissimæ sunt pluuiæ & dulcissimæ, atque item clarissimæ, ac tenuissimæ: ratio autem, inquit idem, ex sole, tenuissima quæque proliciente, ac leuissima; Hæc Cælius *lib. 4. lection. antiquarum* 35. Et rationem bonitatis cœlestium aquarum ponit *eod. lib. cap.* 36. quod videas. & *in c.*

 37. po-

37. ponit quib. nocumento sit cœlestis aqua: Sed circa talia nõ insisto & de laude aquarum iam aliquid supra *ea. par.* 12. *consi.* relatum est, in qua fit mentio de quatuor Elementis, & infra latius videbitur. Fertur & Athenis terræ fuisse simulachrum (vt Pausanias ait) suppliciter à Ioue pluuiam comprecantis: Cuius in monte Hymetto visebatur Ara, vt refert Cælius *lib. lect. antiq.* 14. *c.* 39. Addo, Aquam benedictam multum laudandam, cum magis prosit ad salutem: nam sanctificat, & purgat nos, tollendo venialia peccata: bona multiplicat, insidias diaboli auertit, & à phantasmatis, versutiis homines defendit, vt dicit tex. *in cano. aquarum. de consecrat. d.* 3. & ibi Archid. referens quod in concilio Naneten. ita fuerit statutum; omnibus diebus dominicis quisquis presbyter, in sua Ecclesia, ante missarum solennia, aquam benedictam faciat in vase nitido, & de eadem populus aspergatur: & vnum mirandũ est, & est grande experimentum fidei nostræ, quod Aqua benedicta, quæ fit in vigilia Paschæ, vel Pentecostes, nunquam putrescit, ideo præstantissima.

Hic etiam de aquis terrestribus est dicendum; quæ quidem sunt diuersæ: Aliæ enim salis, aliæ nitri, aliæ aluminis, aliæ sulphuris, aliæ bituminis, aliæ curam morborum adhibentes. Nam, vt scribitur *in tractat. de locorum ac mirabilium mundi descriptione, c.* 26. & est post Geographiam Ptolemæi. Iuxta Romam Albulæ sunt quę vulneribus medentur. In Italia Fons Ciceronis, oculorum vulnera, & languores curat. In Æthiopia lacus est, quo perfusa corpora velut oleo nitescunt. Zaniæ fons in Aphrica canoras voces facit. Ex Clitorio, fonte Arcadiæ, qui biberint, vini tædium habent, eosque abstemios reddit. In Chio insula fontem esse dicunt, quo hebetes fiunt. In Bœotia duo fontes, alter memoriam, alter obliuionem affert. Cocici fons, amorem Veneris tollit. Bœotiæ Lacus furialis est, de quo qui biberit, ardore libidinis exardescit. In Campania sunt Aquæ, quæ sterilitatem fœminarum, & virorum insaniam abolere dicuntur. Et refert Cælius *libr. antiquar. lection.* 9. *c.* 25. *in fi.* fuisse in Achaia ciuitatem, Argyram nomine, ac fontem quoque, & in propinquo fluuium Selemnum, ab adolescente dictum, qui Argyræ Nymphæ illaqueatus amore, ac desiderio exardescens, sit à Venere in eum deformatus. Vnde Selemni aquam id adeptam laudis ferunt, vt ablutos amore liberet, tam viros, quam fœminas. Quod si esset (inquit Pausanias) omni auro preciosior esset Selemni aqua. In Æthiopia fonte rubro qui bibit, lymphaticus fit. Lechircis fons Arcadiæ, abortus fieri non patitur. In Sicilia fontes duo sunt, quorum vnus sterilitatem fœcundat, alter fœcundam sterilem reddit. In Thessalia duo sunt flumina, ex vno bibentes oues nigras fieri ferunt, ex altero albas, ex vtraque varias. Clitumnus lacus in Vmbria, maximos Boues gignit. Reatini paludis aquis, iumentorum vngulas indurari dicunt. In Asphaltide lacu Ideæ, nihil mergi potest, quicquid animam habet. Et eum aliqui mortuum mare vocant, & à fundo asphalthen, seu picem euomit, quam etiam bitumen appellant. Quæ res cum & pro pice in nauib. vtuntur. [...] educitur, aiunt adhuc humida ab aqua [...] nõ posse remedio disiũgi, atq; à se ipsa separari nõ posse, nisi mulieris menstruo sanguine, aut vrina. In India Syden vocatur stagnum, in quo nihil natat, sed omnia merguntur. E contra in Alce lacu per Porcidamũ, omnia fluitant, nihil mergitur. Marsiæ fons in Phrygia saxa gignit [...] profluit è saxis, [...] nerat. In Achaia aqua [...] potata interficit. [...] appellata, quod illico [...] tetro odore [...] lomium stagnum Siciliæ, [...] Fons est in Aphrica [...] uet approximantes. [...] qui humoris [...] templum Ammonis, [...] Fons Iob in Idumæa [...] humum constringit. [...] colorem mutare dicitur, quater in anno [...] viridem, & pulueru lentum sanguinem, [...] in anno retinet [...] pidum: tribus mensibus [...] In Troglodytis lacus [...] his vnum colorem. [...] & deinde toties [...] qui ter in die fit amarus, [...] montis Sion, non cis. Fons Silua ad radicem [...] horis diebusque continuis aquis, sed incertis [...] sabbatis [...] ebullit. In Iudæa quondam riuus [...] diebus satis [...] mnibus siccabatur, licet aliis [...] gen[...]

gentib.aquis, pręcepsque deflueret. Ab eo facto sabbaticus appellabatur, & inter Acharam Apameamq; labebatur, in ea Iudeæ parte, in qua regnauit Agrippa. In Sardinia fontes calidi oculis medentur, fures arguunt. Nam cæcitate detegitur furtum eorum, si sacramento dato, oculos aquis eis tetigerint. Et alii dicunt esse Palici stagna in Sicilia iuxta Symnetum amnem. In Asia quoq; iuxta Thianam fons Iouis appellatus, frigidus, vehementer ebullit, ac potantes ex eo periuros, statim, graui vlcere manibus ac pedibus eorum percussis, magno dolore illic vera fateri cogebat: vera autem iurantes nihil omnino lædebat, vt Philostratus scribit, & recitat B. Fulgosius *lib* 1. *de miraculis c. de stagnis Palici, &c.* In Epiro fontem esse ferunt, in quo faces extinguuntur accensæ, & accenduntur extinctæ. Apud Garamantas fontem esse ita algentem dicunt, vt nō bibatur, ita ardentem nocte, vt non tangatur. De pluribus aliis fontibus diuersarum virtutum, vide eleganter per F. Patritium *in institut. Reipub. lib.* 7. *tit.* 10. *& infra ista considerat. in fine.*

Iam vero in multis locis aquæ manant perpetim feruentes, tanta vi, vt balnea calefaciant, vt apud nos Heduos, in oppido Borbonii Anserici, apud Borbonios larchenbaut; Et est Aquis, quæ est vrbs Capitalis prouinciæ, & in plurib. aliis locis Galliæ. In Germania, vt Aquisgrani, aquæ etiam calidæ scaturiunt. Item in Italia, apud Viterbium, quæ ciuitas dicta est, quasi vita inermium veteranorum, quibus benemerentibus, & honesta militia missis, locus ille quietis, ac inter Balnea ad curandas ægritudines, Romæq; proximus, vt ab his, si opus esset, consilium haberetur, designabatur. Quod euenit. Nam quædam terræ sunt, quæ multum sulphuris & aluminis habent. Itaque cum per venas calentes aqua frigida venit, vicino sulphuris calore contacta, excandescit, nec talis ab origine profluit: sed permutatur, dum scaturit, & venit. Sulphur enim & alumen, secum ferunt aquæ materiam, igne plenam, mirisq; motibus incalescentem. Sed de hoc plene *infra* 77 *consid.* dictum est. Et adde vnum scitu dignum; scribit Vict. *lib.* 4. Quod aquæ neruicos, & podagricos efficiunt, Sulphurosi fontes neruorum labores reficiunt. Hæc singularia, proprietates, seu naturæ de prædictis scribuntur *in loco supra alleg.* & plenissime Plin. *in lib.* 2. *naturalis historiæ. ca.* 106. vbi de multis fontibus mirandis, & vt dicit ibi, quod aquarum natura à miraculis non cesset. Nam plures sunt fluuii & fontes, qui non solum diuinis honorib. coluntur, verum etiā Iconiis, & simulachris etiam humanis dicari consuetum est, vt infra dicetur.

Natura autem aquarum est multiplex, & habet multas proprietates aqua, vt dicit Anton. Florent. *in sua summa. in* 3. *par. li.* 14. *c.* 2. §. 1. vbi dicit: Quod est refrigeratiua, purgatiua, susceptiua luminis, fœcundatiua animaliū, suffocatiua, & mollificatiua terræ. Aquarum item mirandam naturam, vide per Cælium *lib. antiq. lection.* 14. *in fi.* Vbi inter alia dicit, fontem apud Trezenios fuisse, cuius perennes aquas præcipue sunt admirati, in 9 annorum siccitate, quibus nunquam pluit, accrescentibus cæteris omnibus.

Et inter plura maria est vnum, quod dicitur mare magnum, quod ab occasu ex Oceano fluit, in meridiem vergit, deinde ad septētrionem, quod inde Magnum appellatur, quia cętera maria in comparatione eius minora sunt. Istud est Mediterraneum, quia per mediam terram vsq; ad Orientem, Europā, & Aphricam, Asiamque disterminatur. Cuius primæ partis sinus, quæ in Hispanis perfunditur, Ibericus, & Balearicus appellatur. Deinde Gallicus, qui Narbonensem prouinciam alluit. Mox Ligusticus, qui iuxta Genuam vrbem est proximus. Post hæc Tyrrhenus; qui Italiam attingit, quem Græci Ionicum, alii inferum vocant. Deinde Siculus, qui a Sicilia vsque ad Cretam vadit. Deinde Creticus, qui in Pamphiliam & Ægyptum pertendit, & sic de singulis, *vt in dicto libro de mundi descriptione c.* 28 Vbi describuntur alia maria à diuersis reb. locis, regionibusue denominata, vt ibi videre poteris: Ex quo non insisto, cū sufficiat quod mare magnum sit aliis excellentius.

Sed tamen inter alias aquas terrestres, aqua maris est excellentior: cum mare sit mater aquarum. Et dicit Plinius, quod omni plenilunio maria purgantur: quædam etiam statuto tempore, circa Messanam, & Mylas fimo similia, exspuuntur in littus purgaměta; Vnde fabula; Solis boues ibi stabulari. His adde, *vt dicit Plin. li. 2. naturalis historiæ c.* 101. vt nihil quod nouerit prætereat Arist. nullũ animal nisi æstu recedente, expirare affirmat. Obseruatum id multum in Gallico Oceano, & duntaxat in homine compertum. Altissimum est enim omnium aquarum, vt dicit Plin. *eod. li. 2. c.* 115. vbi dicit, quod altissimum mare est quindecim stadiorum, prout tradit Fabian. Alii in Ponto, ex aduerso Coraxorum gentis, vocant Bathea ponti, trecentis fere à continenti stadiis; immensam altitudinẽ maris tradunt vadis nunquam repertis. De diuersis nominibus, & quomodo Oceanus dicatur pater ac perpetuus hospes omnium aquarum, & quod sunt maria famosa num. 53. vide *in supplemento Chronicorum libr.* 1. *circa princ.* Cur Mare vndabundum incalescat, reliquis aquis agitatu frigescentibus per Cæliũ *lect. antiq. lib.* 14. *c.* 7. *& eod. lib. c.* 9. Cur mare dulcibus aquis minus frigidum. Item cur perlucidum. & *ibi c.* 11. Cur maris aqua hyeme sit amara minus, & dulces æstate fiant deteriores. & *c.* 13. Cur mare nauseabundos faciat, & mare cur salsum. *ibid. ca.* 15. *& ca. seq.* An maris superficies sit salsior.

Aduertendum est etiam, quod inter alias aquas terrestres, mari sunt plures fluuii, seu flumina. Et inter fluuios quidam propriis ex causis nomina acceperunt. Ex quibus nonnulli notandi sunt, qui in Historiis celebres memorantur.

Geon enim fluuius est de Paradiso exiens, atque vniuersam Æthiopiam cingens, sic vocatus, quod incremẽto suæ inundationis terram Ægypti irriget. Ge enim Græce, Latine terram significat. Hic apud Ægyptios Nilus, dictus est, propter limum quem trahit, qui efficit fœcunditatem, vnde & Nilus dicitur, licet antea Latine, Milio, dicebatur. Apparet autem in Hylide lacu, de quo in meridiẽ versus, excipitur Ægypto, vbi Aquilonis flatibus repercussus, a quis retrolustrantibus intumescit, & inundationem Ægypti facit. Ægyptus aeris calore semper solem habet, nunquam nubes vel imbres percipit. Cuius loca Nilus fluuius æstatis tempore, Sole in Cancro existente, inundat, quæ pro fluuiis vtuntur. Oritur enim fluuius idem inter Austrum & ortum. Etesiarum flatus ex Zephyri parte, id est, ab occiduo flant, & habent certum tempus. Nascuntur enim mense Maio. Quarum flatus initio languens est, sed per dies augescit, nam flant ab hora sexta, vsque in duodecimam. Hoc igitur statu resistunt ei, vndis oppositis, quæ etiam ostiis eius, quibus in mare influit, arenarum cumulis Nili fluctus intumescunt, ac retrouerti coguntur. Sicque aquæ erumpentes propelluntur in Austrum, quibus conquiescentibus quoque Etesiarum flatibus, ruptisque gestis, Nilus in Ægyptum erumpit, quiescentibus quoque Etesiarum flatibus, ruptisque arenarum cumulis, rursus in suum alueum redit fluuius. De cuius laudibus infra videbitur: & vide F. Patritium *de institut. Reipub. lib.* 7. *tit.* 12.

Alius est fluuius ex paradiso terrestri exiens, qui dicitur Ganges, & pergit ad Indiæ regiones, quem Physon sacra scriptura nominat, id est, cateruam, quia decem fluminibus magnis sibi copulatis, repletur, & efficitur vnus: fertur autem Nili modo exaltari, & super orientis terram erumpere, ac secum arenas aureas trahere.

Alius, & tertius est fluuius ex ipso paradiso egrediens, & contra Assyrios fluens, & post multos circuitus in sinum Persicum influens, & est fluuius Mesopotamiæ, ... qui dicitur Tigris, propter velocitatem, instar bestiæ Tigridis, nimia pernicitate currentis.

Alius, & quartus est fluuius Mesopotamiæ, Euphrates nomine, de paradiso exurgens, copiosissimus gemmis, qui contra Chaldæam vadit, & per mediam Babyloniam influit. Hic à frugibus vel ab vbertate nomen accepit. Nam Euphrata Hebraice interpretatur fertilitas: Mesopotamiam enim in quibusdam ita vno & eodem tempore irrigat, sicut Nilus

Nilus Alexandriam. Hæc ſunt, quæ dicuntur in ea mundi deſcriptione, *cap.33.* vbi ex ſupra dictis ſatis perſpici poteſt; Nilum eſſe excellentiorem omnibus aliis fluuiis, quod aperte aſſerit Philip. Bergo. *in ſuo ſupplemento Chronic. lib. 1. circa prin.* Vbi ita inquit, quod fluuius totius orbis permaximus, qui totã circuit Æthiopiam atque Ægyptum: de quo Lucanus *in* 10 dicit:

Arcanum natura caput non dedit vlli.

Excellentia enim illius conſideratur ex multis: primo; propter eius longitudinem & amplitudinem, cum ſit totius orbis permaximus, vt dixi. Secundo; quoniam in eo ſunt ſeptingentæ inſulæ, inter quas eſt illa celeberrima Meroe, Sabbæ Reginæ ſapientiſſimæ regnum. De Niloticæ aquæ laude præcipua refert Cælius *lect. antiqu. lib. 14. cap.* Cum ait, quod ea cunctis virtutibus inſignita creditur. Nam in medicinæ ratione fluuialis aqua, & paluſtris damnatur, præter Niliacam, eſt hauſtu ſuauis, mediocrem in ſuo moram ducens, ſitim porro reſtinguit commode, nec frigida quidem vllum inferens nocumentum. Et Galenus Nilum ita laudat, vt bonitatis excellentia paucis admodum comparari fluminibus poſſit. Nam & mulierum fœcunditatem, & partionem ingeniter adiuuat. Ex eo præterea in Ægypto ſole, omnium paluſtres aquæ redduntur commodiores, quando æſtate nec compuтescunt omnino. Seneca *in naturæ quæſtionibus*: Pleraque ſunt (inquit) quorum ratio reddi non poteſt, vt cur aqua Nilotica fœcundiores faciat fœminas: adeo vt quarundam viſcera longe præcluſa ſterilitate, ad conceptum relaxauerit. Auicenna 1. *canoni.* quatuor ex cauſis Nilo incomparabilem bonitatis vim ſcribit attributam. Quarum primam ſtatuit à curſus longitudine; Secundam aſcribit regionis nitori ac præſtantiæ, per quam fit aquarum delapſus; Tertiam putat, quod à Meridie in Septentrionem deferantur: ſic enim attenuari amplius; Poſtremo, & immenſam ſuffragari fluminis molẽ. Præterea, dicunt Iouis vice fuiſſe Ægyptiis Nilum; vnde apud Poetam Parmenonem ſcribitur: *Iupiter Ægypti Nile.* Quoniam, vt dixi, certis anni temporibus ſuperfuſus ripis, imbrium modo, miram campis fertilitatem inferat. Vnde Tibullus de eo:

> *Te propter nullos tellus tua poſtulat imbres,*
> *Arida nec pluuio ſupplicat herba Ioui.*

Dicitur inde & Chryſorrhoas, quaſi auro fluens. Ex quo videmus, quod graues pœnæ ſanciuntur à iure contra eos, qui comata ſeu aggeres Nili ruperint, vel violauerint omnino, vel præter vetuſtatis morem, ita quod concremari debeant, vt eſt textus ad literam *in l. vnic. C. de Nili aggerib. non rumpend.* & ibi gl. Cyn. Albericus, & Salic. dicunt idem eſſe in aliis fluuiis, vbi poſſit eſſe magnum damnum, vt in Pado fluuio Italiæ, quod nõ credo eſſe verum. Cum non poſſit eſſe talis & eadem ratio, ſed alia pœna extraordinaria puniri deberent. Nam in Ægypto non pluit, vt dicit gloſſ. *in rubric. C. de cupreſſis.* Sed ſecus in Italia, aut aliis locis. Ideo ex ruptione aggerum Padi, vel alterius fluuii ſterilitas, & tantum damni inferri non poteſt. Ideo, &c. Ad prædicta facit; quia etiã ementes & vendentes arbores cupreſſos, in certis locis Ægypti, quinq; libris auri mulctandi ſunt, *vt in l. 1. C. de cupreſſis. lib.* 11. Et eſt ratio, quia dictæ arbores continent aggeres, tenentes aquam Nili, quæ oportunis temporibus ſpargitur per agros, vt dicit gloſſ. rubricaria, & iam ſupra tactum eſt.

Sed vlterius pergamus cum Cælio, qui altius de aquarum præſtantia inueſtigat. Reliquorum (inquit) aquæ fluminum difficiles cenſentur arefaciendo, ac ſitim amplius accẽdendo, præſertim ſi regionum adſit malignitas, nec aer admodum accommodus, quod notauit Dioſcorides. Auicenna eam aquam ita probat, quæ ortum præcipue æſtiuum habet, ſemperque bonitate proficere, dum à fonte diſcluſa abit longius. Secundo probatur, quæ in Septentrionem profluit; licet Paulus Ægineta ſatis eam non probet; quoniam ſit inceſſu tarda, duraq; aqua, rurſum incaleſcat tardius, ac frigeſcat, cui diuerſum faciat ortum petens. Improbantur o-

mnino, in Occaſum Meridiemve delabentes, præcipue Meridionali aſſiliente afflatu.

Puteanas quoque, nec ſatis probas, præ fontanis, arbitratur Auic. quod terroſæ plurimum ſint: vt quæ in arcto contineantur occluſæ. Porro ineſſe & putreſcentis materiæ quippiam neceſſe eſt, illuc Solis radio minus pertingente, nec prorſum perflatum vllos vapores corruptioni obuios detergente: dicunt Galenus & Paulus, vnam eſſe bonarum & malarum aquarum cognitionem; ſi hyeme quidem caleant, frigeant vero æſtate: deinde, ſi puræ ſint, nec colore oblæſo vitiatove; & ſi mala nequaquam fuerit hypoſtaſis, hoc eſt, ſubſiſtentia, ſiue ſubſtantia; item, ſi leues ſint, quando terræ permixtionem coarguit pondus. Conſideratur præterea, incaleſcantne ſtatim, frigeſcantve, huiuſmodi enim præſtare. Niuis aqua potui peſſima eſt, vt ſcribit Ariſtot. vt refert Aul. Gell. *noctium Attic. lib. 19. cap. 5.* An autem aqua ſit caloris expers, Cælius *lect. antiq. lib. 14. cap. 9.* & *eod. lib. cap. 16.* ſcribit rationem, cur aquæ fluentes ſint dulces, & aquarum colores.

De balneis & medicis aquis elegãter ſcripſit Fr. Patritius *de institutione Reip. lib. 7.* vbi de ſulphuratis, aluminoſis, bituminoſis, & nitroſis fontibus, & quomodo vrbes & caſtra iuxta optimas aquas ædificari debeant. Item de ſignis aquæ puræ, & de aquis inſalubribus.

Sed continuando materiam, ſunt & plures alii fluuii, qui & à Poetis & Hiſtoricis celebres memorantur, vltra quatuor ſupra enumeratos, inter quos enumerantur *in d. deſcriptione locorum*, 22. & ſunt ſequentes, Hydaſpes, Arar ſeu Araris, qui fluuius eſt Galliæ Celticæ, per fines Heduorum & Sequanorũ in Rhodanum fluens. Lucanus *libro 6. Rhodanumq; fluentem Præcipitauit Arar.* Oritur è finibus Germanorum, & labitur inter Ducatum & Comitatum Burgundiæ, à parte Orientis, & vulgo apud nos, *Sagona*, dicitur, mira tranquillitate per ciuitatis Lugdunenſis medium interlabens: & ita influit vbique incredibili leuitate, ita vt oculis, in vtram partẽ fluat, iudicari non poſſit. Iſta ſunt verba Cæſaris *in comment. de bello Gall. libr. 1.* Ideo molendina nulla, aut rara habet, nec naufra-gium facit. Fluuius quippe piſcibus diues & laudatiſſimus, carpis craſſiſſimis præcipue. Bactrus, Coaſpis, Araxis, Orontes, Iordanis, Cydnus, Pactolus, Smyrnus, Meander, Thanais, Inachus, Padus, Italiæ fluuius, alio nomine Eridanus dictus, qui rex fluuiorum à Virgilio *in Georgic.* deſcribitur, Tyberis ſeu Albula. Danubius ſiue Iſter, qui in Europ... plus omnibus, ſecundum eundem Pto... mæum, famam habet, cum ſit permagn... Germaniæ fluuius, à niuium copia, quibus augetur (vt fertur) vocatur, de quo Auſonius Epigrammatiſta:

Danubius penitus caput occultatus in ori...
Totus ſub veſtra iam ditione fluo.
Qua gelidum fontem mediis eff...ndo Sueuis,
Imperiis grauidas quas ſeco Pannonias.
Et qua diues aquis Scythico ſoluo oſtia Ponto,
Omnia ſub veſtrum flumina mitto iug...
Auguſto dabitur, ſed proxima palma ...
Inuenies fontes hic quoq;, Nile, tuos.

De cuius laude & excellentia vide Franc. Irenicum *in ſua deſcript. Germaniæ, libr. 8. cap. 17. cum pluribus ſequ.* Et ibi ſcribit, an Nilus Danubio ſit maior. Et ibi etiam de pluribus Germaniæ fluminibus.

Rhenus, fluuius Galliæ, inter tres Euro-pæ maximos fluuios computatus, qui iugo Rheticarum Alpium, vſque in Oceani pro-funda, curſus ſuos dirigit.

Rhodanus, Galliæ fluuius, qui adeo ma-gni & velocis curſus eſt, vt vix (præcipue flan-te borea) aduerſa poſſit nauigari aqua. ... runt, & verum eſt, hunc fluuium in Alpi... oriri, quæ Italiam à Gallia diuidunt: nõ lon-ge à fontibus Rheni & Danubii. Fertur... Lemanum lacum, Gebennæ vicinũ, & ... ſus Occidentem, per Galliam fluens ... præcipiti, ciuitatis Lugdunenſis mu... Orientali parte alluit, & in loco plano ... pſa vrbe, & prope eam Arar Rhodano ... miſcetur, inde ad Meridiem conuerſus, & I-ſaram Druentiamq; ſuſcipiens, in Tyrrhe... æquoris freta irrumpit. Scribit Aul. Gell. ... M. Varronem *noct. Attic. lib. 10. c. 6.* inter... mina,

mina, quæ vltra imperium Romanũ fluunt, prima magnitudine esse Nilum, secunda Istrum, proxima Rhodanum.

Iberus, Minius, Tagus, qui cæteris fluuiis Hispaniæ prælatus est; quia copiosus aureis arenis, Bæthis.

Sunt & plures alii fluuii in Gallia percelebres & maximi, nauigabilesq;, de quibus nõ fit mentio in prædicta descriptione locorum, sed Ptolem. *in suis tabulis, libr.* 2. & de eis iam meminimus *in ista part. supra, de laudib. Gallorum*, & sunt Carontonus, Mosa, Mosella, Dordona, Athesis, Druentia, Isara, qui duo fluuii Rhodano se iungunt, Scaldus, Lizia, Matrona, qui oritur apud Lingonas, Sabus, Garumna, dilabens ex Pirenæo in Oceanum excurrit. Est enim in Gallia Narbonensi, terminans Aquitanos, distans à Narbone stadiis octoginta tribus: deinde amplificatus amnibus, per Bituriges & Santones, Galliam vtramque gentem, effluit.

Ligeris seu Liger, oritur in finibus Aruernorũ, & disterminat campos nostros à campis Borboniis, à parte Meridiei, & in Oceanum influit; maximi cursus est, & vtriusque, Liguris scilicet, & Garumnæ, duobus stadiorum millibus nauigatio est.

Sequana, fluuius est Galliæ Celticæ: nam oritur in Ducatu Burgun. in finibus S. Sequani, nõ procul ab vrbe Diuionensi, & per medium ipsius Ducatus labitur, etiam ciuitatis Trecensis & Parisiensis, vnde flumen Parisiense dicitur, vt dicit gloss. *in verb. manumissi, in l.* 1. *ff. de offic. proconsulis.* Textor vero *in sua officina* ponit nomina fluuiorum præcipua, vbi multa ponit, quæ videri poterunt, & est *in fol.* 257. Et *in fol.* 256. ponit fluuios auriferos & gemmiferos. Et *in fol. eod.* ponit aquarum mirabilem naturam, allegans Ouidium; quos videas; quia idem dicunt, quod hic ante dictum est.

Cælius *libro antiq. lect. 9. cap.* 57. fluminum simulachra varie, nunc humana, nunc bubula, seu bouilla specie exprimi consueuisse refert: cuius verba sunt; Quoniam Poetæ, multa fabulositate illustres, in fluminum mentione, quascunque collibitum fuerit, illis imagines circumponunt, ac velut graphice deliniantes conformant visum ad præsens, quæ mihi suggerit historia ex superstitione veteri, studiosis communicare, quo in poeticis fiant, quasi Meandris adminiculatiores. Compertum igitur illud inprimis, non solum diuinis cultos honoribus fluuios: sed & iconas illis, ac simulacra dicari frequenter consueuisse, verum non modi vnius: siquidem humana eos specie effingere nonnulli, quibus bouinam alii effigiem induxerunt: in iis Erasmus est. Eurotas item apud Lacedæmonios, Æsopus apud Sicyonios, ac Phlyasios, apud Argiuos Cephisus, hominis figuram præfert, Alpheus, Cephisum Athenienses hominem monstrant vtique. Sed ita, vti promant se nihilominus cornua. Syracusani & Anapum, in Sicilia forma insigniunt eadem. Cyanenses vero fontem fœminea circumuestiunt specie, Crimnisum quoque & Telmissum, humana honestari facie legimus. Pueri formosioris speciem adamarunt Agrigentini, in cognomine ciuitatis fluuio, qui & apud Delphos statuæ ex ebore dicatæ fluminis asscripsere nomen; at pueri nihilominus simulachrum erat. Et ita Parisienses Sequanam eorum fluuium, sub forma & effigie puellæ venustæ depingere solent, cui titulum addunt, videlicet, Sequana, mater Parisiorum. Sicut & Arar, seu Sagona, mater Lugdunensium dici potest.

De fontibus autem scitu dignum est, quis omnium fontium sit excellentior, & extollendus supra alios, & de quo historici meminerint, aut Poetæ: & videtur esse fons paradisi terrestris, totum nemus irrigans, diuisusq; in quatuor nascentia flumina, de quibus hic ante de pluribus ponit Textor *in sua officina, fol.* 340.

Inter cæteros fontes sunt excellentiores in Europa tres fontes salsi in Comitatu Burgun. in oppido seu vrbe nomine Salinæ, quæ vulgo *Salins* dicitur, ex quorum aquis, quæ igne comprimuntur, fit sal admodum album, quo tota Burgundia fere, Sabaudia, & Sueuia vtitur: in quo sunt ædificia am-

pla miræ magnitudinis, & magnificentiæ, operarii, & artifices infiniti ad vſum ipſius ſalis. Ex quibus fontibus ingens & vix credibilis prouenit reditus ſingulis annis, de ſumma tercentum mille librarum, & vltra. Qui quidem reditus obueniunt, & Principi patriæ, & multis aliis Dominis, & Eccleſiis. Et inter alios Domini de Cabilone, illuſtriſſima, & à Troianis oriunda familia (qui nunc dicuntur Principes Orengiæ) habent vigintiquatuor mille libras redituales ex iſto fonte. Percipiunt & ex eo multos reditus annuos Eccleſia collegiata noſtræ dom. Hedu. & Abbatia S. Ioannis Magni, in Burgo Heduẽſi: & prope omnes Eccleſiæ, in Burgundia exiſtentes.

Adde, quod etiã mirabilis fons apud Gratianopolim, vrbem Gallicam reperiatur, qui quamuis calentes aquas non habeat, tamen ſimul cum ipſis aquis flammas perſæpe emittit, duobus eodem loco temporeque ſimul manentibus inter ſe contrariis elementis, vt refert Bapt. Ful. *in ſuis Collectaneis, de dictis factisq; memorabilib. lib. 1. tit. de miraculis.*

Non caret etiam admiratione, vt ait, fons in Britannia, qui eſt in diœceſi Lincolnienſi, intra Lontham, & Noranthonã vrbes, quia experimento cognitum eſt, ligna in proximis cæſa ſyluis, ſi in fonte demergantur, intra annum lapides fieri. Et ſubiungit, in regione quoq;, vbi Gothorum ſedes in Septentrione erat, fons eſt, cuius experimentum à Federico primo factum Albertus Magnus ſcribit, miſſa manuum ſuarum theca: in qua, ne falleretur, ſignum ſuum in cera impreſſerat, cuius dimidia pars fonti immerſa in lapidẽ induruit, reliqua parte ſub corii, & ceræ ſpecie, vt ante erat, remanente. In Gallia quoque, teſte eodem, in paruo lacu, iuxta oppidum, qui, Lochis dicitur, deprehenſum eſt, arbores, quæ in eum iam diu ceciderũt, in lapides conuerſas.

Quædam etiam mira refert de fonte, exiſtente mille paſſibus à Seniſi, oppido Lucanæ, in Neapolitani regni parte (ea quam nũc Baſilicatam vocant) qui ſalſis manat aquis. Ad eum ſi quis acceſſerit nihil locutus, neq; retro conuerſus, fontem puris clariſq; fluentem aquis inuenit: quod ſi ſecus, dum proficiſcitur, egerit, turbatum offendit fontem. Si vero ſeruatis, quæ ad claram fontis aquã inueniendam fieri oportere dicta ſunt, illuc profectus, loqui cœperit, loquendo turbari fontem perſpicit. Et, vt ait Plinius *libro 18. cap. 22.* Aquarum differentia magna riuis eſt. In Narbonenſi prouincia nobilis fons, Orge nomine eſt. In eo herbæ naſcuntur, in tantum expetitæ bobus, vt merſis capitibus, totis eas quærant viribus. Et cur vi calentium aquarum lapides gignantur, vide infra *in 77. conſideratione.*

Scitu etiam dignum eſt vltra deducta, excellentiam aquarum conſiſtere in multis aliis: Cum interſit Reipublicæ, in ciuitate ſalubres & optimas eſſe aquas, (*dixi ſupra in 12. conſideratione.*) Cuius rei gratia plures ſtatuerunt conditores iurium, volentes, & cupientes, vt plurimum ſemper Reipublicæ pro vtilitate hominum prouidere, vt dicit Franciſcus de Ripa, *in tractat. de peſte, fol. 32. 33. vſque ad 36.*

1. Aquarum cuſtodes (qui Hydrophylaces nominantur) fauore publicæ vtilitatis, omnium munerum perſonalium immunitate perfruuntur, *l. decernimus, Codic. de aquaductu, libro 11.* per quam legem dicunt ibi Bartolus, & Ioannes de Platea, quod generale bannum Regis vocans quemlibet ad bellum, non comprehendat hos aquarios, & aquarum cuſtodes, qui ab eorum officio non debent amoueri: quod intelligit Franciſcus in aquariis deputatis per principem, ſeu eius vicarium, pro habenda & cuſtodienda aqua in vſum publicum, ſecus (vt ait) in aquariis huius temporis, qui operas locant ad tempus alicui Communitati, vt probat Cre. teſte eodem *in dict. leg. decernimus.* Crederem tamen idem eſſe in quacunque ciuitate, vbi certatur de vtilitate publica ipſius Ciuitatis: quoniã tales deputati à Ciuitate debent eſſe immunes ab omnibus muneribus, & per ciuitates debent eorum onera ſupportari erga Principem. Sicut in ſimili videmus de multis officiariis ciuitatum, qui

qui ſunt immunes, quoad eos, ſed alii ciues ſupportant eorum onera; quia in aliis deſeruiunt ciuitati.

2. Prædicti aquarum cuſtodes ſunt ita priuilegiati, & ab omnibus honorãdi, vt quo melius cognoſcantur, ſignari debeant in manibus, per impreſſionem ſigni Principis, aut illius Domini, vbi ſunt deputati, vt inquit text. *in l. decernimus.* Loco cuius impreſſionis ſeu characteris hodie ſeruientes Principi, aut alteri in aliquo officio, debent ferre baculum depictum ſigno Domini: vel aliud ſignum ab ipſis ſeruientibus portari ſolitum, vt cognoſcatur ab omnibus, quod ſeruiens ſit curiæ talis Domini. Sic etiam legati Romanorum herbam quandam deferebant (quæ vocatur ſagmina) vt cognoſceretur, vt nullus eis inferret iniuriam, *l. ſanctum. ff. de rerum diuiſ.* Ad quod accedat *l. 1. Cod. de lati. libert. tollend. circa med.* vbi patet, ſeruos debere portare pileum: ita dicit Iacobus Rebuff. *in d. l. decernimus.* vbi etiam deducit, quod in ſimili, ſi ponatur quis in ſaluaguardia, vt cognoſcatur, debeant apponi penuncelli regii in domibus ſeu prædiis, vbi apponitur ſaluaguardia: & iſtud communiter fit apud nos, & in tota Gallia. Et iſti penuncelli denotant, talia eſſe in ſaluaguardia Principis datiua: alii vero officiarii, qui habent ſigna conſueta, ex quibus cognoſcuntur, vt ſunt clientes Principis, ex huiuſmodi ſignis ſemper ſunt in eius ſaluaguardia, hoc eſt, protectione: ideo in locis, vbi aquarum cuſtodes portant ſua ſigna, tutantur ſaluaguardia Principis, nec impune offendi poſſunt.

3. In hoc priuilegiãtur aquæ, quod prædia, in quibus tranſeunt & ſunt aquæductus, conſequantur immunitatem ab omnibus oneribus extraordinariis, & ſuperindictionibus, quæ pro illis prædiis imponuntur, *l. 1. C. de aquæduct. lib.* 11. Et iſtud rationi congruit, eo; quia poſſeſſores prædiorum, vt per quæ aqua publica defluit, tenentur ſuo ſumptu aquæductum purgare, *dict. l.* 1. Ideo ius & ratio ſuadet hoc caſu, cum in hoc grauentur, vt in aliquo releuentur: ideo, ceſſante cauſa, ſcilicet, ſi non teneantur aquæductum purgare ſuis expenſis & ſumptibus, ſed vt plurimum eum purgent expenſis publicis, ideo non habent illam immunitatem.

4. Quia pro vtilitate publica, & ad vſum publicum licet transducere aquam per agros priuatorum, etiam dominis inuitis, *l. ſi locus, §. cum via. ff. quemadm. ſeruit. amit. dict. l. 1. Cod. de aquæduct.* ſatisfacto tamen damno Dominis prædiorum, *leg. ſi venditor. § ſi conſtat. ff. commun. prædior.* Fel. *in c. quæ in Eccleſiarum, colu.* 10. *Extra de conſtitut.* quod intellige ad vſum publicum, vt dictum eſt, & non ad vſum priuatum, *l. quemadmodum. §. ſi protectum. ff. ad leg. Aquil.* Franc. de Ripa tamen *in loco ante citato*, dicit, eum eſſe ad vſum priuatum, ex decretis ducalibus Ducatus Mediolani.

5. Quia in fauorem aquarum fuit interdictum Dominis prædiorum, per quæ aqua publica commeat, ne plantent arbores prope aquæductus, nec natas vel renatas teneant per quindecim pedes, *d. l.* 1. Ratio ibi aſſignatur; ne arborum radices fabricam formæ corrumpant: & vt ait Franc. de Ripa *loco ante allegato.* Ex hoc cognoſcitur illud ſolum procedere, quando aqua ducitur per canales lapideos, ligneos, vel plumbeos (vt in hac noſtra ciuitate Heduenſi, vbi aqua fontis, qua fere omnes vtuntur, ducitur per canales, olim plumbeos, nunc ligneos. Crederem tamen neceſſarium fore, vt reducerentur ad priſtinam naturam, & ad canales plumbeos.) Secus vero, vt ait, ſi conducatur per patentes alueos; quia ripæ arborum radicibus magis muniuntur, quam corrumpuntur, *l. 1. § oportet. ff. ne quid in loco publ. rip. eius fiat.*

6. Quod qui ex publico aquæductu ad ſuum fundum aquam diuerterit, abſque licentia Principis, vel illius, ad quem ſpectat, fundum amittat, & fiſco acquiratur, *l. 2. C. de aquæduct.* & vſurpatam aquam reſtituat, *d. l. decernimus.* etiam librarum decem mulcta plectatur, *l. fin. C. de aquæduct.* Et contra eos, qui in damnum accolentium quicquam in flumine publico ripave eius faciunt, proditũ fuit remedium & interdictum, *Ne quid in flumine.*

7. Quia interest Reip. ne aqua publica minuatur, corrumpatur, deteriorve fiat, cuilibet de populo prodita est actio aduersus cõtrafacientes, *l.1.§.hoc interdictum.ff.ne quid in flum.publ.rip.eius, &c.*

8. Quia priuilegium extrahendi aquam ex publico aquæductu, fauore publico restringitur ad aquã superfluam & superabundantem, *l.si quis per diuinam liberalitatem, C. de aquæductu.* Quod facit ad permissiones, ne dicam licentias, mercatoribus (etiam alterius gentis, vt Anglis & Ianuensibus) cõcessas, ad extrahendum à patria certas quantitates frumenti; quoniam huiusmodi indulgentiæ debent intelligi, si talis quantitas supersit ab vsu habitantium, & sic recipit conditionem, si Respub. non indigeat; vt in simili de indulgentia cõcessa Ianuensibus, de qua per Bart. & Ioan. de Platea *in d.l.si quis per diuinam.* Et merito; quia priuilegium alicui concessum, non extenderetur ad ea, per quæ læderetur publica vtilitas, *l.fin. C. de officio magist.[illegible] humilioribus.C.de suscept.*& Arch. *l.2. C.de priuilegiis scholarum, lib.12.* Priuilegia enim publicæ vtilitati damnosa, non sunt recipienda, *l.nec damnosa. C.de precib.imper.offer.* Etiam facit quod de superfluo erogari debeat, & elargiri, iuxta illud; Sitientibus agris nostris aquam non dabimus alienis, *l.præses. C.de seruitut.* Quilibet enim primo sibi eleemosynam facit, deinde proximo, *c.sane deponitur.dist.3.* & vnusquisq; regulam diligendi à proximo accipit, *c.si non licet.23.quæst.5.* Et dicitur *Tobiæ* 4. Quomodo potueris, esto misericors; si tibi fuerit multum, abundanter tribue, si exiguum, etiam hoc libenter impertire. Et dixit text. *in Auth. quomodo oporteat Episcopos.§.in omnibus.* Dandum est ex his, quæ Deus dedit; quod est possibile ministrare. Vnde *Ecclesiast.*35 scribitur: Da Altissimo secundum donatum eius. Hæc dicit Luc. de Pen. *in dict.l.si quis per diuinam.* vbi multum exhortatur magistratus, qui Rempub. administrant, vt prouideant, vt primo sit copia rerum necessariarũ in ciuitate, antequam aliquid extrahatur. Ita si viderint aliquod mercimonium vrbibus pernitiosum, prohibere debent, ne ibi exerceatur, *l.nobiliores. C.de com. merc.& mercat.* Quod notandum est pro nostris ciuibus, qui aliquando in fine anni volũt extrahere vina de ciuitate, & vendere Comitatensibus: quoniam officiales prouidere debent, ne tot vendãtur & distribuantur, vt ciuitas sit euacuata illis, sed tantum vendantur de iis, quæ superabundãt, & pro necessitate quando[illegible]

9. Quia aquarum malignitas quandoq; inficit ciuitates, debent, qui Reipub. gerunt administrationem, aut curam, prohibere, ne in aquis, quæ in publico aquæductu, aut in aquis, quæ vsu publico sunt necessariæ, quis res immundas proiiciat, neque mulieres pannos, cæteraque sordida, ne seruitores mulas, equos, porcos reliqua huiusmodi lauent, neve porcos mittant, iuxta illud: *Heu liquidis immisi fontibus aprum!* Neve in eo quis nater, vel se abluat, nisi forte in inferiori parte, & secretibi[illegible] ta, vt est textus *in leg.cum supra virens, C.de re milit.* *Bartol.& Ioann.de Platea, C.de re milit.* & quodammodo

12. Et, qui contrauenerit, & quodammodo aquas publicas spurcauerit, arbitrio iudicis grauiter est puniendus, *l.1.§.1.ff.de variis & extraord.cognit.* Imo non licet habenti fontem, seu aquam priuatam, eam aliquo modo spurcam reddere, si cum eadem spurcitia aquam, vel fundum defluat alienum, *l.1.§.apud Trebat.in princip.ff.de aqua plu.arcend.* Alex. *consil.*30. Cæpolla *in tract.de seruit.tit.de fonte.* Alias teneretur actione iniuriarum, Franc. de Ripa *in d.loco.vers.7.*

10. Pro fontibus construendis, & aquæ habenda ad vsum publicum, possunt decuriones collectam imponere, vt per plura deducit & cõprobat idẽ Ripa, *in præd.tract.* 33.*vers.*8. Et ita olim Romani faciebant, eodem authore.

11. Quoniam priuilegium immunitatis ab omni munere, non eximit priuilegiatos ab oneribus, quæ imponuntur pro aquis publicis habendis, vel pro aquæductibus [illegible]gandis, aut reficiendis, *l.ad portus.C.de op. publ.* Nam ad talia onera etiam Ecclesia [illegible]tur, *l.ad instructionem. C.de sacrosanct.Eccl.* secundum Io. de Platea *in l.ad reparationem [illegible]* *C.de aquæduct.* Adducit etiã textum in *l.[illegible] C.de[illegible]*

*C.de priuilegiis domus Augustæ,lib.*11.*& in l.*2. *C.de immunit.nemini conced.lib.*10. Per quæ iura videtur, quod etiam nemo possit se excusare à refectione pontium ciuitatis, per quodcunq; priuilegium immunitatis, quod habere possit.

12. Extrahens aquam de publico aquæductu, deriuando eam ad fundum suum, punitur amissione illius fundi, vt est text. ad literã *in l.si quis de cætero, C.de aquaduct.lib.*11.

Ad cognoscendum ergo aquę bonitatem, quæ nobis necessaria est, ponenda est in vas æneum, vel Corinthium, & si maculam non fecerit, neque in fundo vasis arena, limusve inueniatur, vel si legumina in ea aqua coniecta, & ad ignem posita celeriter percocta fuerint. Cognoscitur denique, si limpida & perlucida fuerit, & quocunque profluxerit, locum ab omni inquinamento mundum reliquerit, neque muscum, neque iuncos produxerit. His signis, aqua tenuis, & in summa salubritate nobis ostenditur. Probatur autem aquæ bonitas ex aspectu incolarum, si sint corpore robusti, colore nitidi, non gibbosi, non strumosi, non vitiati cruribus, non lippis oculis, non fatui. Et vt ait Francisc. de Ripa *in dict. suo tractat. de peste. fol.*32. *vers. dixi ex aqua.* vt cognosceretur aquæ puritas salubritasque, maiores nostri inspiciebant iecora pecorum, quæ his locis pascebantur, & plures experti, si liuida, vel vitiosa reperiebãt, ex aqua, & pabulo malignis id euenire arbitrantes, iudicio, mutabant Regionis locum, habitantes aquam illam humanis corporibus pestilentem futuram. Et ibi ample scribit, quomodo ex aqua fœtida generetur vt plurimum pestis: Ideo consulendum est hominibus, vt habitationem loci sibi eligant, vbi sit aquarum salubritas & vbertas.

DEcimanona consideratio; Montes depromit: Nempe, vt dicitur, *in lib. de locorum ac mirabilium mundi descriptione cap.*23. *qui est additus Geographiæ Ptolemæi.* Quidam montes propriis ex causis vocati sunt, ex quibus notandi sunt, qui opinione maximi celebrantur.

Mons Caucasus, ab India vsque ad Taurum montem porrectus, pro gentium & linguarum varietate quoquo versum vadit, diuersis nominibus nuncupatur. Vbi ad orientem in excelsiorem consurgit sublimitatem, propter initii candorem, Caucasus nuncupatur. Nam Orientali lingua, Caucasum, significat candidum, id est, niuibus densissimis candidantem. Hic fertur secundũ nonnullos syderibus proximus, vnde astra maiora visuntur, & eorum ortus, occasusque diligenter perspiciuntur, & est asper, & inhospitabilis, Vnde Virg.

> *Sed duris genuit te cautibus horrens*
> *Caucasus.*———

Et à plerisq; mons Taurus idem vocatur, qui & Caucasus, & Indiam à Scythia dirimit in finibus Assyriorum, de quo meminit Plin. *lib. natur. hist.*5.*c.*27.

Libanus mons Phœnicum altissimus, cuius meminerunt Prophetæ, dictus a thure, quia ibi colligitur. Alius est mons, qui dicitur Libanus in Iudæa, sed vt dicit Nicolaus de Lyra, super illud *Canticorum* 4. Non est ille mons, de quo ibi fit mentio: & sic sunt duo montes Libani, sed excelsior, seu altissimus est ille, qui est in Phœnicia: de isto monte meminit Plinius *lib. naturalis historiæ* 5. *capit.*20.

Arath mons Armeniæ, in quo Archam historiæ post diluuium resedisse testantur: vnde & vsque hodie ibidem lignorum eius videntur vestigia. Altius de materia refert Philippus Bergome. *in suo supplement. Chronicorum lib.*1. *in verb. Noe.* Et ita inquit, quod stetit Archa ipsa (vt sacræ tradunt literæ) super altissimos Armeniæ montes quindecim cubitis, vt patet *Genes.*7. Ex siccatis vero aquis, Noe primum animalia ex Archa dimisit, quibus emissis, ipse sua cum generatione simul egressus confestim pro gratiarum actione Deo sacrificauit, atque cum suis comedendo carnes epulari cœpit. Eum autem locum, vt Iosephus refert, Armeni postmodũ, egressorium vocarunt, vbi & Archæ saluatæ reliquias per multa tempora ipsi prouinciales ostenderunt. De huiusmodi Archa Berosus Babylonicus Historicus *in suo* 1. *libro*

de temporib. cuius titulus, Berosi deploratio, est, perpulchre tractat, dicens: *Ante aquarum cladem famosam, qua vniuersus periit orbis, &c.* Ait enim *in fine libri*, quod Archa quieuit in vertice montis Gordiei, vbi aliqua ipsius pars suo tempore erat, & homines sui temporis ex bitumine illo colligebant, & ad expiationem peccatorum suorum vtebãtur.

Olympus, mons Macedoniæ, est nimium præcelsus, ita vt super illo nubes esse dicantur. Vnde Virg.

Nubes excessit Olympus.

Dictus Olympus, quasi hololampas, hoc est, totus lucens, quia solem clarum habet, nullisque vnquam nubibus fuscatur. In eius cacumine aram Ioui dicatam commemorãt Poetæ, vt dicit Nicolaus Perottus *in suo libro Cornucopiæ*. Hic mons Macedoniam à Thracia diuidit. Et de isto monte, & pluribus aliis meminit Isidorus *lib. 14. cap. 8.* post ipsum Ptolemæum. Sunt autem quatuor montes hoc nomine: primus, mons altissimus inter Thessaliam & Macedoniã, qui tamen Thessaliæ asscribitur; alter, in Gallogræcia, vel in Cypro; alius & tertius apud Mysos, ad cuius radices Prusa ab Hannibale cõdita est. Quartus, ad mare rubrum in Æthiopia, non longe ab Heliopoli oppido, qui oriente Sole vsque ad quintam diei horam flammas emittit, vt dicit Calepinus *in verbo, Olympus.*

Alius est mons in Macedonia, dictus Athos, altior nubibus, adeoque sublimis, vt in Lemnum insulam vmbra eius protendatur, quæ ab eo 76 milliaribus separatur. De multis aliis montibus, scilicet Parnasso, Ætna, Apennino, Pyrenæo, Calpa, Cerauneis, & Acrocerauneis montibus, videatur in dicta descriptione, *vbi supra*. In Talaro monte Epiri, centum esse fontes docet Plinius *lib. 4. c. 1.* Talarus, inquit, mons centum fontibus circa radices Theopompo celebratus.

VIgesima cõsideratio, de trib. sectis mundi declarat, quæ illarum sit excellentior, cum genus humanũ in tres sectas principales diuidatur. In Gentiles, scil. Iudæos, & Christianos, hoc est, in præputium, circumcisionem, & baptismum. Petrus Venerabilis Abbas Cluniacensis, *lib. 1. Epistol.* quatuor sectas in mundo præcipuas scribit, scilic. Christianorum, Iudæorum, Sarracenorum, & Paganorum.

Secta vero Gentilium siue Paganorum olim erat, quæ colebat multos pro Diis, videlicet Saturnum, Iouem, Mercurium, Herculem, Iunonem, Proserpinã, Palladem, Deam Vestam, Cererem, Vulcanum, Bacchum siue Liberum, Ianum, Quirinum, seu Martem, Æsculapium, Æolum, Dianam, Venerem, Apollinem, Plutonem, Neptunum, & pro hac secta multa alia idola manufacta. Et pro hac secta quidam allegant illud dictum Apostoli ad *Corinth. 8.* Si quidem Dii sunt multi, & Domini multi. Sed Scotus *1. sentent. distinct. 2.* eis respondet, quod Apostolus ibi loquatur secundum opinionem idololatrarum. Vnde *eodem cap.* reprobat eorum sectam, dicens: Nam & si multi sunt, qui vocentur dii siue in cœlo, siue in terra, nobis tamen est vnus Deus: omnes autem Dii Gentium dæmonia, *Psalm. 95.* Vel potest dici, quod Apostolus ibi loquatur de his, qui aliquid æstimant plus, quam Deum, & in eo ponunt fidem suam: hoc enim est eis pro Deo, iuxta illud Augustini *in quodam sermone*, dicentis: Hoc pro Deo ab homine colitur, quod ab eo præ cæteris diligitur. Vnde de gulosis inquit Apostolus *ad Pilipp. 2.* Quorum Deus venter est. Dicit tamen Bernard. de Bust. *in 1. part. illius sermo. part. sui Rosarii. serm. 14. in 1. part.* expositio Scoti*nis, in litera N.* quod prima expositio Scoti sit melior contra Gentiles, & Paganos, adorantes statuas manu factas, pro Deo, qualis erat statua aurea Nabuchodonosor. Dauid *Psalmo* *lis 3.* Contra quos inquit Dauid *Psalmo*: *Simulachra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum; os habent, & non loquuntur, oculos habent, & non vident, &c.* tandem: *Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis.* Talia tamen simulachra Gentiles sapientes deridebant: vnde refert Ambro. *lib. 2. de virginib.* quod Dionysius Tyrannus, cum intrasset templũ Iouis, amictũ aureũ, quo eius operiebatur simulachrũ, detrahi

detrahi iussit, & imponi laneum, & dixit: aurum hyeme est frigidum, æstate vero onerosum; Deum autem suum sic irrisit, vt nec onus ferre posset, nec frigus portare. Item, cum Æsculapii vidisset barbam auream, tolli eam imperauit, dicens, incongruum esse ipsum barbam habere, quam Apollo eius pater non haberet. Item, simulachris tenentibus pateras aureas, ademit eas, allegans, se accipere debere quod Dii darent; & subdit Ambrosius: ita ludibrio habiti sunt, vt neque Iupiter vestem suam defendere potuerit, nec barbam Æsculapius, nec Apollo pubescere ad hoc cœperit: nec hi, qui dicuntur Dii, defendere potuerũt pateras, quas tenebant. Apparet autem stultitia Paganorum, qui, vt refert Salomon, *Sapient.* 13. putauerunt esse rectores terrarum Deos, Solem, aut Lunam, aut Stellas, siue Aerem aut Aquam, vel Ignem: nam nulla rationabili causa ad hoc moueri poterant, sed insipientia; Sicut Chaldæi, de quibus legitur in quadam historia scholastica, quod cum ipsi adorarent ignem, quem ipsi appellabant Deum Deorum, ad hoc etiam cogebant alios, hoc modo; Offerebant enim quibuscunque negantibus ignem esse Deum, & alium Deum pugnantibus, pugnam; ita, vt si Deus eorum ab aliquo vinceretur, eius culturam admitterent; si vero ignis, eorum Deus, aliorum idola consumeret, illi ad ignem semper colendum se obligarent. Quapropter Canopei, qui idolum Beli adorabant; deposuerunt de capite idoli sui coronam auream, & super caput eius quoddam vas testaceum posuerunt, & illud multis foraminibus perforauerunt, & cum cera obturauerunt, & illud aqua impleuerunt. Venerunt igitur Chaldæi ad illud idolum examinandum, & posuerunt in ignẽ, statimque in foraminibus cera liquefacta, descendit aqua, & ignem extinxit: & sic præualuisse creditum fuit idolum Canopi, cuiusdam ciuitatis Ægypti, Deo Chaldæorum. Et ideo dicit Bernard. de Bustis *in dicto sermone* 14. *in* 1. *parte sui Rosarii.* quod hæc secta fuit reprobata, duplici de causa, & secundum comprobat ex pluribus aliis de causis, vt ibi per eum, vbi plures Theologos pro hoc allegat. Ideo hæc sufficiant, cum non sit intentionis meæ illam laudare: sed hæc retulisse sat sit, vt in tantum aliarum sectarum laus pateat. Dixit tamen Ioannes de Turrecremata *in capit. caue.* 28. *quæstion.* 1. quod hodie pauci sint gentiles; ex quo aliter in his non est immorandum.

Aliæ autem sunt sectæ, vt Mahumeti, Iudæorum, & Christiana. De secta autem Iudæorum, an sit aliquo modo laudanda, videtur quod sic; eo, quia videtur, quod Christus non fuerit missus, nisi pro natione Iudaica; cum ipse, vt habetur *Matth.* 15. dicat: non sum missus, nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Et in Iudæa natus est Christus, vt habetur *Matth.* 2. Et ex Virgine Maria, quæ erat Iudæa, & de sinu Dauid, vt habetur *Matth.* 1. qui non venit soluere legem, sed adimplere, vt dicitur *Matth.* 5. Et quibus Iudæis data sunt decem præcepta legis, scilicet, Moysi, conductori filiorum Israel, vt patet *Exod.* 3. Et illis dati fuerunt Prophetæ, plus quam cæteris nationibus. *Matth.* 23. Et salus ex Iudæis est. *Ioan.* 7. Et in quibus duodecim millia signatorum, stantium ante Thronum Dei, fuerunt visa à Ioanne Euangelista, vt scribitur *Apocal.* 7. Et quibus etiam dedit benedictionem, domino Iacobo, Aaron, Israel, & semini Dauid, & omni generationi eius, ita quod, vt breui absoluatur, non fecerit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauerit eis, *Psalm.* 148. Cum humanam carnem in Iudæa assumere voluit, & ex virgine Maria, Iudæa, quæ est nunc exaltata super omnes Choros Angelorum: qui omnes suos Apostolos, qui sunt tãquam Principes, sedentes super duodecim tribus Israel, iudicantes, ex ipsa Iudæa, in cõsortium assumere voluit; qui illam in medio terræ posuit, cum Ierusalem ciuitas principalis Iudaicæ gentis sit in medio terræ: vt dictum est supra. Ratione cuius medii consideratur maioritas, vt prætactum est supra *in* 1. *part. in* 12. *consid.*

Sed quicquid sit, sola secta Christianorũ, seu sola fides Christiana est extollenda, & laudanda, cum aliæ reprobentur. De reprobatione vero sectæ Mahumeti, non aliter insisto,

cum illam reprobet satis Bernard. de Bust. *in 1.par.sui Ros.sermon.*14. 1.*litera V.* Secta Iudæorum etiam est satis reprobata per eundem, *in dicto loco, in litera Z. vsque ad fin. illius sermonis*, vbi ponit notabile consilium contra Iudæos blasphemantes Deum, & Sanctos, quo modo debeant puniri.

Cum ergo illæ omnes Sectæ reprobentur, sola secta Christianorum est extollenda, & illam dicit commendandam ex tribus Bernar. de Bustis *in 2. par. sui Ros. serm.*15. *in litera E. vsque ad literam X.* Dico autem illam esse extollendam pluribus aliis de causis.

Primo; quia fuit prophetizata à Prophetis, non solum Iudæis, sed etiam per vniuersum orbem ante natiuitatem Christi fuit cognita. Et quia principaliter in duodecim articulis fidei, contentis in Symbolo, facto ab Apostolis, qui quidem omnes articuli fuerũt ante Christum præcogniti, & qui figurati fuerunt in duodecim lapidibus fundamenti muri ciuitatis Ierusalem, de quibus *Apocal.*21. Et in duodecim stellis, quæ erant in corona mulieris, de quibus *Apocal.*21. Et in duodecim lapidibus, portatis per duodecim viros perfectos, de quibus *Iosu.*4. ponit Alexander de Hales. *in 3. part. suæ summæ: in tractatu de fide informi. quæstio.*1. Et Bonauentura *in 3. distinct.* 25. *artic.*1. *quæst.*1. Et Richardus *in ea distinct. artic.*2. *quæst.*1. Et de fide & Articulorum fidei nobilitate, vide *infra in* 27. *consider.* Et deueniendo ad primum articulum, particulariter demonstrando, quomodo in sacra scriptura dicti Articuli erant iam cogniti, cum dicatur per Petrum, *Credo*, de hoc habetur *Eccles.*2. vbi dicitur: *Qui timetis dominum, credite illi.* Et cum dicitur, *In Deum*, habetur *Deuteron.*6. *Audi Israel, Dominus Deus noster Deus vnus est.* Et cum dicitur *Patrem*, habetur *Ierem.*3. *Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis.* Et cum dicit *Omnipotentem*, habetur *Genes.*7. *Ego dominus omnipotens, ambula coram me, & esto perfectus.* Et cum dicit *Creatorem Cœli & terræ*: habetur *Genes.*1. *In principio creauit Deus Cœlum & Terram.* Secundus Articulus fuit Andreæ, qui dicit quinque videlicet, *Et in Iesum*, quod habetur *Abac.*3.c. vbi dicit Propheta: *Ego autem in domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo.* Secundo; *Christum*, Abac. vlt. *Egressus es & in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo.* Tertio; *Filium eius*, vt habetur *Psalm.*2. *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te*, & *Psal.*88. *Ipse inuocauit me, Pater meus es tu.* Quarto; *vnicũ*, dicit ibi, quia *Psal.*88. habetur: *Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ Regibus terræ.* Quinto; *Dominum nostrum*: quia habetur *Psal.*23. *Domini est terra & plenitudo eius, Orbis terrarum & vniuersi qui habitant in eo.* & *Psal.*2. Dicit Deus Pater Filio, quem mittere volebat ad incarnandum: *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ, reges eos in virga ferrea.* Tertium Articulum posuit Ioannes, dicens, *Qui conceptus est de Spiritu sancto*, & hoc habetur *Esa.*63. vbi dicitur, *Spiritus sanctus ductor eius fuit.* Deinde dicit: *Natus ex Maria Virgine*, *Esa.*7. *Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod interpretatur, nobiscum Deus.* Quartus Articulus fuit Iacobi maioris dicentis; *Passus sub Pontio Pilato.* & hoc habetur *Esa.*50. vbi inquit Christus per os Esa. *Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus, faciem meam non auerti ab increpantibus & conspuentibus in me.* (*Crucifixus*) inde dicit, quod habetur *Iob* 7. *Suspendium elegit anima mea.* & *Psal.*21. *Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea.* [illegible] quod habetur *Esa.*53. [illegible] tem, *& mortuus*, dicit, quod habetur *Esa.* [illegible] *Tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est.* Tertio dicit: *Et sepultus*, quod habetur *Esa.*11. *Et erit sepulchrum eius gloriosum*, dicit Propheta, videns in spiritu Christum de sepulchro resurgẽtem in gloria. Quintum articulum posuit Iacob. minor. [illegible] cens: *Descendit ad inferos.* Et hoc habetur *Zachar.*9. vbi Propheta loquitur, dicens: [illegible] velut præterita more Prophetico, vnde ait: *Tu quoque in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua*: Anima Christi descendens ad inferos, liberauit sanctos patres. Sextum articulum posuit Thomas, dicens, *Tertia die resurrexit à mortuis.* O[illegible] seæ 6. Dicebãt mortui, qui debebant resurgere [illegible]

re cum Christo, postquam intellexerunt illũ esse mortuum, forte per annunciationem Euangelicam; *Viuificabit nos post duos dies, tertia die suscitabit nos*: & sic se inuicem confortabãt. Septimus articulus fuit Philippi, qui dicit, *Ascendit ad cœlos*. & hoc habetur *Psal.46. Ascẽdit Deus in iubilo, & Dominus in voce tubæ*. & iterum; *Sedet ad dexteram Dei patris omnipotẽtis*. *Ps.109. Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis*. Octauum articulum, posuit Bartholomæus (cuius nomen inditum est mihi in baptismate) qui dixit, *Inde venturus est iudicare viuos & mortuos*. De quo habetur *Esa.4. Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui, & Principibus eius.* & *Psalm.97. Iudicabit orbem terrarum in iustitia, & populos in æquitate*. Nonus articulus fuit Matthæi, qui ait; *Credo in Spiritum sanctum*; de quo habetur *Ioel.2.* vbi dicit Deus de Spiritu sancto, quem mittere debebat in die Pentecostes: *Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri.* Decimũ articulum posuit Simon, dicens. *sanctam Ecclesiam Catholicam*, scilicet esse vnicam per totum mundum: *ca.1. vna vero. de sum. trin. & fide cathol.* & extra quam nemo potest saluari: de qua *Sophonia* vlti. dicit Spiritus sanctus: *Reddam populis labium electum, vt inuocent omnes in nomine domini & seruiant ei humero vno.* Omnes enim Christiani dicuntur esse vnum corpus Ecclesiæ, iuxta illud Pauli *ad Rom.12.* Multi vnum corpus sumus in Christo. Et eadem sententia habetur *1. ad Corinth.12.* licet per alia verba. Iterum dicit, *Communionem sanctorum*. De quo habetur *Sap.7. Sine inuidia communico, dicit quilibet sanctus.* & *Psalm.118.* dicit Dauid Domino: *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.* Vndecimus articulus, fuit Thadæi dicentis; *Remissionem peccatorum.* & hoc habetur *Ezech.36.* vbi dicit DEVS de aqua baptismali: *Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Hinc sumpta occasione Bernardus de Bust. explicans talia *in 1. part. sui Rosarii, serm.15.* ponit materiam indulgentiarum, vide ibi per 4. folia. Duodecimum articulum posuit Matthias, dicens, *Carnis resurrectionẽ*. Et hoc habetur *Ezech.37.* vbi dicitur à Domino mortuis resurrecturis: *Ecce ego aperiam tumulos vestros, & educam vos de sepulturis vestris, & dabo spiritum in vobis & viuetis.* Deinde dicit: *Vitam æternam, Amen.* In quib. verbis continetur virtualiter, vt prædictũ est, etiam æterna damnatio peccatorum, per argumentum ab oppositis, vt dicunt Theologi *in 3. dist.25.* Et iste articulus habetur *Dan.12.* vbi dicitur: *Qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt, alii in vitam æternam, alii vero in opprobrium sempiternum.*

Vltra autem Symbolum Apostolicũ, sunt alia duo, sc. Symbolum sanctorum patrũ 150. in concilio Niceno, secundũ aliquos, sed melius, in concilio Constant. congregatorum, *vt in c. canones 15. dist.* & hoc factum fuit contra Manichæum, & Macedonium, negantes Spiritum S. esse æqualem Patri, & Filio, ac cantatur in missa. Aliud vero, quod cantatur in prima, in dieb. dominicis, fuit factum contra Arrium, negantẽ filium esse Patri æqualẽ. Compositũ fuit ab Athanasio, excellentissimo Doctore, & Episcopo Alexãdrino: & vtrunq; istorum fuit editũ, ad declarationem primi, sc. Apostolici, contra Hæreticos male exponẽtes. Primũ tamen est dignius, tum propter cõpositorum excellentiã, tum, quia omnes articulos fidei plenius continet, & est magis sentẽtiosum quam alia, vt dicunt Theologi *in 3. distinct.25.*

Prosequendo materiam nostram, quod Secta Christianorum magis sit extollenda, ex eo, quod Articuli fidei illius sunt approbati à veteri testamento, & cogniti à prophetis, etiã ante aduentum Christi, qui est autor, & institutor illius fidei, in quẽ omnes fideles Christiani, tenentes fidem, & Sectam illius, credunt, ipsum fuisse natum ex Virgine Maria, passum sub Pontio Pilato, &c. Huiusmodi, quæ sunt de articulis fidei, & de vero Christo, qui in mundum venit, & quod vere fuit incarnatus. vnde dicitur *Amos 3. ca.* Non faciet Dominus verbum, scil. incarnari, quin prius loquatur ad Prophetas suos: & ideo videndum est, quæ fuerint principales Prophetiæ de Christo loquentes; vt cum patuerit eas esse verificatas,

credamus, eum verum fuisse Messiam, per illam sententiam Nico. de Lyra, *in suo opusculo contra Iudæos*, dicente: Quotiescunq; aliqua scriptura denunciat aliquid esse futurum, & determinat tempus, locum, & modum, si omnia prædicta simul concurrant & veniant, manifeste patet, quod illud, quod prædictum fuerat, verissimum sit: & ideo ad oculum demonstrabitur ex plurib. Prophetis, quod verificatæ fuerint in Christo, qui habuit testimonium pro se validissimum, itaque fides eius est tenenda, & vltra alias extollenda.

Nonne primo de eo prophetizatum fuit *Genes.* 49? Vbi Abraham Patriarcha dicit: *Non auferetur sceptrum de Iuda, neque Dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est*: & secundum translationem Chaldaicam habetur, *donec veniat Messias*: sequitur: *Et ipse erit expectatio Gentium*; quia gentiles eius fidem recepturi erant. Et hoc quoque prophetatum erat *Dan.* 9. vbi dicitur. *Cũ venerit Sanctus Sanctorum, cessabit vnctio vestra*. Quod patet esse impletum; eo primo, quia constat Iudæos nunc non habere Regem: nam antiquitus eorum Reges vngebantur, vt habetur 1. *Regum* 9. *cap.* quod hodie non fit. Sed hæc vnctio data à Deo Regibus, fuit translata in Regem Franciæ, propter Christianitatem in suo Regno inuiolabiliter obseruatam, vt dixi supra *in* 5 *parte, in* 23 *consider.* de Clodoueo leg. Rege Francorum Christiano, cui diuinitus vnctio sancta in suo baptismate demissa fuit, ex quo adhuc Reges Franciæ inter alios Reges vnguntur, cum mirabili deuotione, & solennitate. Nam in natiuitate Christi, Iudæi amiserunt regnũ; quia ablatum fuit eis ab Herode Ascalonita, qui fuit Idumæus, & auxilio Romanorum, debellauit Antiochum Regem Iudæorũ, qui descẽderat à Macchabæis, & prolem Regiam occidit, & libros de genealogia combussit, ne in posterum eiiceretur ipse, vel filii eius, tanquam alienigenæ, & interfecit etiam legis Doctores, qui dicebant in populo illud *Deuteron.* 15. *De medio fratrum tuorum pones super te Regem.* Tempore cuius Herodis, natus est Christus, & ideo audiens magos, dicentes; *Vbi est, qui natus est Rex Iudæorum*? turbatus est. *Matth.* 2. Ipse enim vsurpauit Regnum Iudæorum, anno incarnationis, seu natiuitatis CHRISTI, & ab illo tempore translatum fuit Regnum Iudæorum in Romanos, vt habetur *Ioannis* 19. *non habemus Regem, nisi Cæsarem; & qui se Regem facit, contradicit Cæsari.* Ex quibus patet, quod verificata fuerit illa prophetia, quod verus Messias, qui mittendus erat in mundum, (qui dicitur Christus) venit in mundum, & fuit ille, qui natus est de Virgine Maria, passus sub Pontio, verus Deus & Homo; Cuius est fides Christiana, quam tenemus, & seruamus, quæ vera est, & infallibilis: & sic inter alias fides supra alias extollenda. Per cuius Christi natiuitatem, lux orta est nobis cum, vt habetur *Esa.* 9. *Populus Gentium, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta est eis*; & omnes Gentes, præter Gentes Iudæorum, erant in regione vmbræ mortis. Cum non haberent cognitionem veri Dei, nec præcepta legis, sed errant gentiles; sed tunc talibus lux orta est; quia Deus sciebat, illos debere tenere fidem Christianam; & Gens Iudæorum fuit maledicta, eo, quod non cognouit dominum. Ideo habetur *Esa.* 1. *Cognouit Bos possessorem suum, & Asinus præsepe domini sui; Israel autem me non cognouit, væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis.* Et ideo ex quo fides Christi [illegible] eo sequitur *Esa.* 9. Quod ex quo fides Christi debebat recipi à Gentib. *populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam, &c.* Ex quo constat, hanc fidem Christi esse extollendá, cum per illam lux orta sit nobis.

Etiam fides nostra Christiana est multiplicata, iuxta dictum *Esa.* 9. *Multiplicabitur eius Imperium vsque in sempiternum.* & *Daniel.* 2 *cap. In diebus illis suscitabit Deus Cœli Regnum aliud, quod non dissipabitur in æternum*: quod potest intelligi de Regno Fráciæ, in quo Christianitas nunquam cessauit, nec cessabit: & est imperium diuinum, datum à Deo in mundo Regi Franciæ, vel secundum Theologos, est imperium Christi, quod est in terris vbi fides sua seruatur & tenetur; quod etiam semel in toto mundo, cum dictum sit: data est ei omnis potestas in Cœlo, & in terra *Matth.*

Matth.vlt. Et fiet vnum ouile, & vnus pastor. Extollenda est etiam hæc secta; quoniam eam tenentes peruenient ad vitam: quia, vt dicit *Baruch.* 4. *cap.* Hic liber mandatorum Dei, scilicet, datur ab isto Deo incarnato, de quo *in cap.* 3. ibi, *Qui adinuenit omnem viam disciplinæ, qui cum hominibus conuersatus est, & lex quæ est in æternum, scilicet, Euangelica, omnes qui tenent eam, peruenient ad vitam: qui autem dereliquerint eam, in mortem: Conuerte re Iacob. & apprehende eam.* pro quo bonus est text. *in l.* 1. *Cod. de summa trinit. & fid. cathol.* Ex illis enim prophetiis supra deductis, & allegatis, constat, quod fides Christi sit prior, & antiquior lege Mosaica, quod etiam aliis comprobatur mediis, *in fortalitio fidei lib.* 1. *in* 2 *consider. artic.* 2. Eo videlicet; primo, quoniam Abraham ante legem, & ante circumcisionem iustus fuit, & non fuit iustus, nisi merito fidei, vt patet *Genes.* 19. Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam, & merito fidei fuit ei facta repromissio, & specialiter illa: *In semine tuo benedicentur omnes gentes,* vt patet *Genes.* 22. Sequitur ergo ex his, quod fides Christi fuerit ipsa lege Moysis tempore prior: & quamuis Apostolus hoc specialiter probet *ad Galat.* 3. exemplo Abrahæ, tamen hoc idem probat *ad Hebræos* 10. *&* 11. per plura exempla, sicut patet de Abel, Enoch, Noe, Sara, Isaac, Iacob, Ioseph, & Moyse. Isti enim, & multi alii iusti fuerunt ante legem iustificati, vt patet ibidem. Eo etiam, secundò, quia Deus promisit Abrahæ inter cætera quatuor. Primo; hæreditatis successionem; Secundo, hæreditatis adeptionem. Tertio seminis multiplicationem. Quarto vniuersæ Gentis benedictionem: & licet ad literam ista quatuor ei promissa fuerint de aliquo temporali; principaliter tamen Deus spiritualia intelligebat. Primo enim promisit ei Deus heredem, scilicet, Isaac, *Genes.* 25. Sed in hoc principaliter promisit ei Christum, qui pro tanto, Hæres Abrahæ, dicitur: quia ex eo secundum carnem descendens, in eius regnauit, regnat, regnabit hæreditate: vnde Gabriel ait de Christo: *Regnabit in domo Iacob æternum. Luc.* 1. Secundo; promisit ei hæreditatem temporalem, scilicet, hæreditatem Chanaam, à fluuio Ægypti vsque ad fluuium Euphratem, non vt dicto loco, *Genes.* 15. Non quod ipse vnquam illam possederit, nisi in semine suo: vnde & semini suo dicebatur: *Et dabo tibi terram hanc.* In hoc spiritualiter ei promittebatur vt spiritualis hæreditas, scilicet, vniuersa congregatio fidelium, tam Iudæorum, quam Gentilium, cuius ipse per fidem pater est. Promittebatur etiam ei hæreditas gloriæ, qui propter fidem eius, sinus Abrahæ, nuncupatur. Tertio; promisit ei seminis multiplicationem, sicut stellas Cœli, & arenam maris. *Gen.* 22. Boni, qui ex ipso descendunt per Isaac, & Iacob, sunt sicut stellæ Cœli. Sed præcipue veri Christiani, qui sunt eius semen spirituale, & semen Dei repromissum, inquantum eius fidem imitamur: sed mali, qui ex eo descendunt per Ismaelem, & filios Zethuræ, & per Esau, fuerunt siccæ, & steriles, velut arena maris; sed præcipue mali Christiani, qui si habent fidem Abrahæ, nomine fidei, tamen eius operibus contradicunt. Quarto; promisit ei Deus omnium gentium benedictionem, gratiæ quidem in præsenti, & gloriæ in futuro: non quod per eum esset danda, vel fienda hæc benedictio: sed per semen, non per quodcunque semen, sed per vnicum, quod est Christus. Non enim in Isaac, Iacob, vel Ioseph, vel Moyse, Dauid, Salomone, vel in aliquo alio homine potuit hoc verificari: *In semine tuo benedicentur omnes Gentes, Genes.* 22. quod declarat Apostolus *ad Galat.* 3. dicens: *Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius: non dixit,* in seminibus, *quasi in multis; sed quasi in vno; & semini tuo, qui est Christus.* Nota, quod dicit, Abrahæ, cui Deus non falleret propter eius fidelitatem & amicitiam, dictæ sunt, supple, à Deo, merito suæ fidei, repromissiones: loquitur in plurali, propter promissiones supradictas, vel, quia, secundum gloss. frequenter idem est, æterna beatitudo est ei promissa, & semini eius; id est, Christo; non ad Christum fieret promissio, sed quod ad eum pertine-

bat, quia per eum promittebatur danda benedictio. Et, quod illud semen sit Christus, & non alius, notatur ex verbis scripturæ, quæ est. *In semine tuo benedicentur omnes Gentes*; non solũ Iudæi. Vnde ait: *non dicit*, supple *scriptura*; *in seminibus, quasi in multis, quod faceret, si de multis vellet intelligi, sed dicit, quasi in vno; & semini tuo, qui est Christus*. Vnde de vno solo vult intelligi, & istud vnum, est Christus. Si enim de multis vellet intelligi, dixisset. *In seminibus tuis benedicentur, &c*. Sed dicit ibi; *semini*; volens de vno intelligi, propter quod Apostolus; *& semini tuo*: Patet igitur, quod promissio facta fuerit Abrahæ, merito suæ fidei, vt Apostolus innuit ad *Hebræos* 10. & 11. & ista promissio quia diu fuit facta ante legis dationem, satis demonstrat, quod fides Christi promissi, præcesserit legem Moysis: Et sic ex prædicta scriptura Pauli, quasi ex quadam aureola aromatum, collectus est etiam hic flos pulcherrimus; de quo *in dicto fortalitio fidei*, quod fides Christi sit lege Moysis antiquior Rom. cuius antiquitatis ratione, extollenda est vltra alias leges & sectas. Et non solum extollenda est ex prædictis, sed etiam, quia lege Moysis est stabilior. Ad probationem cuius articuli, dicitur *in dicto fortalitio fidei, artic*. 3. quod duo sint notanda.

Primum; quod sicut Apostolus dicit *vbi supra*, à tempore factæ promissionis Abrahæ, vsque ad tempus, quo lex Moysis fuit data, fluxerunt anni 420. quos sic computat Rabanus: sicut dicit Magister, in Historiis *Actuum* 7. Dicit enim Rabanus, quod à tempore promissionis primo, factæ Abrahæ, fluxerunt vsque ad ingressum Ægypti, ann. 215. quod verum est; quia à tempore futuræ promissionis erat Abraham 75 annorum: & ab illo tempore, vsque ad natiuitatem Isaac, fluxerunt 25 anni; Et ab illo tempore vsque ad natiuitatem Iacob, fluxerunt 40 anni; Et ab illo tempore vsque ad ingressum Iacob in Ægyptum, fluxerunt anni 75. Deinde ab ingressu Iacob, vsque ad mortem Ioseph, anni 71. Postea vsque ad exitum filiorum Israel de Ægypto anni 144. & quinquagesimo die egressionis data est lex. *Exod*. 19. 20. Et sic sunt 400. & 30. anni. Et si dicatur contra Apostolum id, quod dicit Dominus Abrahæ, *Genes*. 15. quod semen eius esset futurum peregrinum in terra non sua, 400 annis. Idque dicit Stephanus *Act*. 7. non faciendo mentionem de 30 annis. Dici potest, quod scriptura non computet inimicitias. Dicit etiam Augustinus, quod hæc computatio debet protendi vsq; ad mortem Seon Regis Amorreorum, & Og Regis Basan.

Secundum vero; quod est notandum, est: Quod promissio facta Abrahæ, quæ fuit iuramento Dei confirmata, *Genes*. 23. *Per memetipsum iuraui, dicit Dominus, &c*. sequitur; *In semine tuo benedicentur omnes Gentes terræ*, Luc. 1. Iusiurandum, quod iurauit Abraham, & firmum fuit dictum propter sui stabilitatem, & firmitatem testamenti: est enim testamentum scriptura authentica, & solida; & talis fuit illa promissio, quia fuit summæ autoritatis, & stabilitatis, vt lex postea tatis: vnde tantæ fuit firmitatis, vt lex posita eam non euacuauerit, sed potius semen promissum euacuauit legem; sicut declaratum est eod. libr. 1. artic. 6. *de cessatione legis Mosaicæ*. Si enim lex euacuasset promissionem, tunc hæreditas gloriæ non esset ex promissione, sed ex lege: & si esset ex lege, cum Abraham, Isaac & Iacob, cum fuerit ante legem, non habuissent istam hæreditatem: cum tamen dicat Christus, *Matth*. 22. adducens illud *Exod*. 3. *Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Deus autem non est Deus mortuorum, sed viuorum; viuunt ergo illi*, non vita naturæ, sed *vita gloriæ*. Quod plane dicit Christus, *Matth*. 8. *Dico autem vobis, quod multi ab oriente & occidente venient, & recumbent cum Abraham, Isaac & Iacob, in Regno Cælorum*. Ideo hæreditas non est ex lege, sed ex promissione; quæ cum fuerit merito fidei Christi promissi, habet iam Abraham quia illam repromissionem habet iam... ergo... ham, & non habet eam per legem: ergo... promissio fuerit facta, & iurata, vt prædi... est, merito fidei; sequitur, quod fides Christi sit summæ stabilitatis, & stabilior lege Mosaica; cum illa sit euacuata per semen promissum. Et hæc omnia pulcherrime posuit Apostolus

ſtolus *ad Galatas* 3. *Hoc autem dico vobis, teſtamentum confirmatum à Deo: quæ poſt 400. & 30. annos facta eſt lex, non irritum facit, ad euacuandam promiſſionem: nam ſi ex lege hæreditas, iam non ex promiſſione. Abrahæ autem per repromiſſionem donauit Deus*: quod ſic explicatur: hoc autem, id eſt, promiſſionem Abrahæ factam, dico, id eſt, firmo, per teſtamentum confirmatum à Deo, etiam per iuramenta, quod, ſcilicet, teſtamentum, poſt 430 annos, poſt quos, ſupple, facta eſt lex, non irritum facit, id eſt, non euacuat; quod quidem faceret, ſi per eam daretur benedictio: non ergo lex irritum facit prædictum teſtamentum, ad euacuandum, id eſt, vt euacuet promiſſionem, ſupple, Abrahæ factam: non igitur per legem benedictio; quia data eſt lex poſt multum tempus à promiſſione facta: quæ quidem non dicit, quod per legem eſſet promiſſio, ſed per ſemen: ſi enim ex lege eſſet hæreditas, non eſſet ex promiſſione: & tunc Abraham non haberet eam; quod eſt falſum, vt ſupra dictum eſt; Propter quod dicit Apoſtolus: Lex non euacuat promiſſionem: nam ſi ex lege hæreditas, quod oporteret, ſi lex euacuaret promiſſionem; iam non eſſet, ſupple, hæreditas ex promiſſione: quod probat, dicens: Abrahæ autem donauit Deus, ſupple, iſtam hæreditatem, per repromiſſionem. Conſtat enim, quod Abraham iam habeat eam, & non habeat eam ex lege; quia diu ante legem fuit mortuus: ergo habet eam per promiſſionem. Cum ergo promiſſio fuerit facta merito fidei, ſequitur, quod fides Chriſti promiſſi ſit ſummæ ſtabilitatis, & ſtabilior lege Moſaica. Et iſta veritas colligitur ex prædictis verbis Apoſtoli, vt dicitur *in prealleg. loco*.

Extollenda eſt etiam Fides ſeu Secta Chriſtianorum, ex alia cauſa, eo, quia lege Moyſis eſt nobilior, & perfectior; ad cuius probationem, prius quatuor notanda veniunt.

Primum; quod quamuis lex Moyſis non ſit effectiuæ iuſtitiæ, nec meritoria benedictionis gloriæ, non tamen fruſtra fuit data. Fuit enim data propter quatuor cauſas, quas breuiter tangit: & de quo infra, *in 34. conſid.* apertius dicetur. Prima; propter peccati prohibitionem, vt ſaltem timore pœnæ homines ceſſarent tranſgredi, vt hoc tandem facerent voluntate, iuxta illud Horatii:

Oderunt peccare mali, formidine pœnæ.
Oderunt peccare boni, virtutis amore.

Prout notat gloſſ. in verbo, *metu. in l. 1. de iuſtitia, & iure*. Et pœna vnius, eſt metus multorum, text. eſt *in l. 1. in princip. Cod. ad leg. Iul. repetund.* Faciunt text. *in l. aut facta. §. fin. & l. capitalium. §. penult. ff. de pœnis. & §. hodie autem. in fin. inſtitut. de exceptio.* Secunda; propter populi eruditionem, diſpoſitionem, vt ſcilicet, per legem morbum ſuum agnoſcerent; de cuius ignorantia in lege naturæ conuictus erat, vt ſcilicet populum Dei erudiens, ipſum dignum faceret ad percipiendum promiſſionem, quæ eſt Chriſtus. Tertia; propter remedii flagitationem, vt ſcilicet, homo ſuperbe in ſuis viribus fidens, præcepta acciperet, in quibus deficiens, factus præuaricator, liberatorem, ſaluatoremque requireret: data eſt enim lex, vt dicit Auguſtinus, vt ceruix ſuperborum, qui tantum ſibi arrogabant, vt liberum arbitrium ſibi putarent ad iuſtitiam ſufficere, quos cum lex tranſgredi faceret; humiliaretur, & ſic medicus optaretur. Quarta; propter futurorum ſignificationem: legalia enim fuerunt quædã vmbra, futura ſignificans, quædamque figura, futuram veritatem præſignans, vt ſtatim dicetur.

Secundum; quod eſt notandum, eſt; ꝙ lex fuit ordinata, id eſt, ordinabiliter Angelorum miniſterio data, & bene ordinabiliter; quia inter Abraham, & Chriſtum; inter promiſſionem, & ſemen; inter tempus legis naturæ, & tempus gratiæ. Magno enim conſilio factum eſt, vt non ſtatim poſt hominis caſum veniret mediator, ſed quod primo humanum genus conuinceretur de ignorantia, tempore legis, quæ nec morbi, nec medici claram notitiam dabat, nec ad ipſa homo ex ſuis naturalibus attingere volebat: demum conuinceretur de impotentia legis ſcriptæ, quam homo virtute propria ſeruare non

potuit, nec ipsa dabat adiutricem gratiam, ad seruandum, vt propter ista duo, scilicet, ignorantiam, & impotentiam, cogeretur Saluatorem petere, ne Christi aduentum superfluum reputaret: multiplicatæ sunt infirmitates hominum, cōtra quas, nec per legem naturæ, nec per legem Moysis se iuuare poterant: propter quod, accelerauerunt ad medicum; qui veniens, tanquam alter Samaritanus, vulnera sanauit languidi, quem sacerdos, & leuita, id est, vetus lex, & sacerdotium immisericorditer pertransierant. *Luc.* 10. Qui etiam, tanquam alter Elisæus, coaptans se corporaliter puero mortuo, Sunamitis filio, suscitauit eum, quem tamen eius puer cum suo baculo, qui designabat legis duritiem, non potuit suscitare, 4. *Regum* 4. Qui, tanquam alter Angelus, descendens in piscinam nostræ immortalitatis, sanauit illum, quem inuenit sibi suæque Ecclesiæ vnitum. *Ioan.* 5. Qui omnipotentis sermo Dei patris, venit in mundum, dum omnia medium silentium tenerent. *Sapient.* 18. Primum silentium fuit ante legem scriptam, secundum sub lege, tertium in gloria. Primum fuit ignorantia languoris, Secundum, desperatio creatoris, Tertium adeptio sanitatis: ante legem enim Homo morbum suum non cognoscebat, ideo silebat, nec remedium quærebat: lex autem ostendit vulnera languidis; & ideo data lege, mox fuit ruptum silentium, & cœperunt ægri petere remedium. Sed quia lex grauis erat, nec auxilium conferebat per diuturnos clamores, fatigati homines, & de salute desperantes, cessauerunt loqui, & sic subsecutum est silentium secundum. Et tunc omnipotens sermo patris venit in mundum, Samaritanus appropriauit ad vulneratum, Angelus magni consilii in piscinam descendit, & Elisæus ad suscitandum mortuum accessit, id est, Summi Regis Filius descendit de æqualitate Patris, ad patibulum crucis, & de sede patris, ad officinam peccati, de lumine cœli, ad tenebras mundi, & inferni, & veniens locutus est pacem, dedit gratiam, proposuit misericordiam, promisit veniam, & ita rupto silentio, cœperunt ægri magnis clamoribus flagitare remedium, & accelerare ad medicum, per quem vulnera sanarentur, morbus curaretur. Recepta vero sanitate, & donata immortalitatis felicitate, nihil vltra restabit petendum, & tunc erit tertium beatum silentium ordinabiliter. Ergo, & magno Dei consilio data est lex, sc. inter Abrahā, & Christum, inter promissionem, & semen promissum, inter tempus legis naturæ, & tempus legis gratiæ, inter primum silentium, & tertium. Quando enim data est lex, cœpit frangi primum silentium. Ipsa autem manente fuit secundum silentium; & tunc veniēte medico, ruptoque secundo silentio, tertium homines optauerunt.

Tertium; quod notandum est, quod quando lex fuit data, fuit posita in potestate, qui venturus erat verus mediator, vt staret quamdiu ipse vellet, & quando vellet, cessaret. Ipse autem voluit, quod cessaret, quando ipse venit, & tamen verus mediator fuit. Ex quo patet, quod contra mediatorem faciunt, qui legem cum Euangelio obseruare volunt. Ex quo vlterius patet conclusio intenta, quod fides Euangelii, siue Christi, non solum fit lege Moysis antiquior, & stabilior, sed etiam perfectior: quia ipsam euacuat, sicut illud, quod perfectum est, euacuat id quod ex parte. 1. *Corin.* 13 Cum enim venit mediator, & legem Euangelicam statuit, voluit, quod cessaret lex Mosaica, propter suam imperfectioné: & hoc ipse facere potuit, quia in eius potestate, tanquam vero domino, posita fuit.

Quartum vero; quod notandum est, quod hic mediator non sit vnius naturæ, sed duplicis. Est enim Gigas geminæ substantiæ, scilicet, diuinæ, & humanæ: ipse igitur cum sit Deus, & Homo, inter homines, & Deum mediat, dum homines, qui à Deo recesserant, Deo reconciliauit. Et ipse, inquantum Deus, est cum patre, & sancto Spiritu, vnus Deus, quia non sunt plures Dii, sed vnus Deus. Ex quo patet, quod hic mediator non est fœderator vnius partis tantum; sed duarum partium, Dei, scilicet, & hominis; Et patet etiam, quod inquantum Deus, non sit propriè

proprie mediator inter Deum, & homines; ſed inquantum homo. Inquantũ enim Deus, non eſt medius, ſed æqualis Deo Patri. Item, iſte mediator nõ eſt arbiter vnius populi: ſed duorum, ſcilicet, Iudæorum & Gentilium, quos tanquam duos parietes Eccleſiæ, in ſe angulari lapide copulauit, vtriuſque populi euacuans ritum. *ad Epheſ.2. & 1.Petr.2.* Ergo, qui obſeruant legalia, Chriſtum mediatorem non recipiunt: quia ipſum videntur recipere mediatorem tãtum Iudæorũ, quod eſſe non poteſt; quia mediator non eſt niſi duorum populorum. Ergo, qui ex circumciſione, vel præputio, ad fidem conuerſi ſunt, maneant ſicut ſunt, nec curent circumciſi de præputio, nec præputiati de circumciſione; quia, vt dicitur *ad Galat.vlt.* In vero mediatore Ieſu Chriſto, neque circumciſio aliquid valet, neque præputium, ſed noua creatura. Hæc quatuor nobilia ſupra poſita, patent ex intentione Apoſtoli *ad Galat. vbi ſupra.* Ex quibus elicitur, quod lex Chriſti, & fides Catholica ſit nobilior & perfectior lege Moſaica, ſecundum quod ample declaratur ibi per Apoſtolum, & commentatores illius, & etiam *in fortalicio fidei. lib.1. in 2 conſid. in 4. art.* vbi etiam exponit illud dictum Apoſtoli, *ibidem: Quid igitur lex? propter tranſgreſſionem poſita eſt.*

Extollenda etiam eſt fides Chriſtiana, ſeu ſecta Chriſtianorum; quia eſt omnibus aliis ſectis vtilior, quod colligitur ex verbis Apoſtoli *ad Galat. eod. cap.3.* vbi conſequenter dicit ſic: Lex ergo aduerſus promiſſa Dei? abſit: ſi enim data eſſet lex, quæ poſſet viuificare, vere ex lege eſſet iuſtitia: ſed cõcluſit Scriptura omnia ſub peccato, vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus, *vt ibi ad Galat.2.* Ex quibus duo notantur; Primum, quod per legem nunquam fuit vita animæ; cuius ratio ſæpe dicta eſt ſupra, quia eius ſacramenta non afferebant gratiam, & ſi non præſtabant animæ vitam. Secundum; quod circumciſio non fuit ex lege, ſed ex patribus, vt Saluator dicit *in Ioan.* Diu enim ante legem fuit circumciſio inſtituta, vt *Gen.17.* Dicendum eſt igitur, quod ex circumciſione nunquam fuit perfecta vita, quia nunquam potuit introducere homines, vbi eſt perfectio vitæ: vnde Iac. circumciſus dicit *Gen.28. Deſcendam in infernum, lugens filium meum.* Et Dauid circumciſus dicit: *Pſalm.27. Aſſimilabor deſcendentibus in lacum.* Item per legem Moyſis nunquam fuit perfecta iuſtitia: ſic enim dicit Apoſt. *ad Rom.3. Ex operibus legis non iuſtificatur omnis caro*: & illud ex primo ſequitur. Si enim per legem eſſet vita vera, per hanc etiam eſſet vera iuſtitia, quæ ducit ad regnum, in quo eſt perfectio vitæ. *ad Rom.3. Iuſtitia Dei eſt per fidem Ieſu Chriſti ſuper omnes, qui credunt in eum.* Eſt ergo fides Ieſu Chriſti lege vtilior, & propter ea dicit Apoſtolus; *Lex igitur aduerſus promiſſa Dei?* (quaſi dicat, ex quo euacuata eſt, quãdo impleri cœpit promiſſio, nunquam aduerſatur diuinæ promiſſioni) *abſit*: non enim eſt inimica, ſed conſentanea diuinis promiſſis: verum eſt tamen, quod fides, cuius merito fuit promiſſio, eſt vtilior & efficacior lege. Quod probatur; quia lex nunquam potuit viuificare nec iuſtificare. Si enim data eſſet lex, quæ poſſet viuificare, id eſt, vitam ſpiritualem afferre, vere, ſupple, & non opinatiue, ex lege, id eſt, ex operibus legis, eſſet iuſtitia; quod tamen verum non eſt: ſed concluſit Scriptura, id eſt, lex ſcripta concluſit, id eſt, clauſa reliquit omnia, id eſt, omnes homines, tam Iudæos, quam Gentiles, ſub peccato. Neminem enim à peccati carcere potuit expedire; vel concluſit, id eſt, clauſa demonſtrauit eſſe: per legem enim cogitatio peccati, *ad Rom.3.* qua quidem prouidentia factum eſt, vt promiſſio vitæ, ſcil. & iuſtitiæ, & benedictionis æternæ, ex fide Ieſu Chriſti, non ex lege, ſupple, Moyſis, ſed promiſſio dico, id eſt, res promiſſa, daretur credentibus, ſupple, in Chriſtum. Ex prædictis igitur patet clariſſime, quod fides Ieſu Chriſti ſit antiquior, ſtabilior, nobilior, & multo vtilior lege Moyſis, ex quo vltra illas, & omnes alias extollenda eſt, vt habetur *in dict. fortalicio fidei. lib.1. in 3. conſid. art.5. in prin.*

Extollenda eſt etiam Religio Chriſtiana, quia omni alia gente totius mundi eſt excel-

lentior, ex pluribus; Primo videlicet, ex parte patris; Secundo, ex parte matris; Tertio, ex parte hæreditatis; Quarto, ex testimonio Angelico; Quinto, ex comparatione morum, & institutionum aliarum gentium, & sectarum; Sexto, ex testimonio Prophetarum, & ex præfiguratione illius, in toto veteri testamento; Septimo, ex testimonio etiam Gentilium.

Primo enim ex parte patris; quoniã Christiani filii Dei sunt: nam Christus aduenit Christianos in sua fide spiritualiter regenerare. Et ideo dicitur *Ioan.*1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine eius, id est, in re nominis eius: sed quo ordine filii Dei fiant, & quomodo hæc generatio nobilissima distinguatur à carnali, subdit: ***Qui non ex sanguinibus, scilicet fœminæ***, quasi materiæ, ***& viri***, quasi formatiui; ***sed ex Deo nati sunt.*** Ecce generatio, & natiuitas spiritualis. Vt autem securè credamus, hanc excellentiam, scilicet, hominem nasci ex Deo, subdit, Deum nasci ex homine. Ex hac enim susceptione infirmitatis, sanatur nostra infirmitas, vt possimus dici, vel fieri filii Dei, & hoc est; Et verbum caro factum est; quod superius erat, inferius descendit: & quomodo pater ex sua conditione intendit multiplicare & diligere filios, ponitur ***in fortalitio fidei loco prædict. articul.*** 5. sed ea omitto breuitati studens.

Secundo vero, ex parte matris, quæ est (vt dicit Apostolus) illa, quæ sursum est, Ierusalem, mater nostra. Per Baptismum enim regenerati sumus ex ea: vnde habetur *Esa.* 54. de hac generatione secunda & ***in prædict. art.***

Tertio vero demonstratur excellentia seu dignitas illius sectæ, ex parte hæreditatis; quia Christianis debetur suprema hæreditas, cui nulla similis excogitari potest. 1. *ad Corint. & Esa.* 64. ex quo arguitur nobilitas & excellentia hæredis. Hanc autem hæreditatem nobis insinuat B. Paulus *ad Romanos* 8. Si filii & hæredes: hæredes quidem Dei, id est, visionis diuinæ, in qua consistit beatitudo, quæ est status omnium bonorum, aggregatione perfectus, secundum Boetium *libr.* 3. *Prosa* 2. cohæredes autem Christi *ad Rom. v*bi *supra*, id est, simul hæredes cum Christo, esse gloriosum in Cuius hæreditas sicut est, esse gloriosum in corpore & anima; ita & omnes filii sui erunt gloriosi cum eo in corpore & anima. Nec voluit pater noster Iesus Christus, quod sua electa habitatio vocaretur Synagoga; sed Ecclesia, dicens Petro: ***Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, Matth.*** 16. quod duplici ratione factum est. Prima, vt fieret distinctio inter Iudæos & Christianos. Non enim videbatur rationabile, vt locus, siue habitatio Christi, vbi suos filios debet hæreditare, nomine Iudaico nominaretur. Secunda ratio est, proprietas vocabulorum; quia, sicut Synagoga græcè, aggregatio latinè dicitur, sic Ecclesia græcè, conuocatio latinè dicitur. Et, quia Christiani conuocati sunt, ideo à conuocatione Ecclesia dicta est: congregatio enim est pecorum & bestiarum; Conuocatio vero hominum. Et secundum hoc Iudæi, & quæcunque alia hominum congregatio, quales sunt Saraceni, bestiis congregantur: Christiani vero hominibus. Quanta ergo differentia est bestiarum ad homines, tanta est Iudæorum, & aliorum infidelium ad Christianos; quia illi congregantur, Christiani vero conuocantur, vt notat B. Isidorus 11. *Etymologiar.* Quæ quidem hæreditas, quæ est gloria cœlestis, debetur Christianis ex promissione, & non aliis populis, vt ample demonstratur ***in dict. lib. fortalitii fidei***, ***consi. art.*** 5. Non enim promisit Iudæis, etiam in mandatis eius ambulantibus aliud, quam bona tẽporalia, vt habetur *Leuit.* 26. & *Deut.* 18. Non etiã Agarenis; quia solum ei promisit 12. Duces in generatione eorum. *Gen.* 17. quod est impletum, vt habetur *Gen.* 25. nominantur illi 12. Duces. Sed Christianis non talia promisit, sed Regnum cœlorum, vt habetur *Matth.* 7. ***Quicunque fecerit voluntatem patris mei, qui in cœlis est, & ipse intrabit in regnum cœlorum***; & alibi in multis.

Quarto, ostenditur excellentia sectæ religionis Christianæ ex testimonio Angelico: quia Angelus intelligens prædictam excellentiam, non sustinuit à Ioanne adorari

Apocal. 19. Ait enim Ioannes; *cecidi ad pedes angeli, vt adorarem eum, & dixit mihi; vide ne feceris, conseruus tuus sum, & fratrum tuorũ, habentium testimonium Iesu, Deum adora.* Cecidit Ioãnes ad pedes angeli, vt adoraret eum, non tamen sicut creatura creatorem; sed sicut seruus vehementer, ac cum seruili subiectione honorat Dominum suum creatum: nempe angelus in veteri testamento sustinebat sic ab homine adorari, q̃ tamen non sustinuit hic modo manifeste prohibere videtur; ꝓpterea sequitur: *Et dixit mihi, Vide ne feceris,* scil. taliter reuerẽtiam mihi. cuius causam subdit, dicens: *Conseruus tuus sum;* id est, tecũ. & sicut tu, sum seruus eiusdem Dei, & domini nostri Iesu Christi. Et ne credatur, q̃ respectu solius Ioan. propter singularem præexcellentiã eius, hoc diceret, & non de omnibus Christianis, qui Christi sunt serui, ideo subdit: Et fratrum tuorum, habentium testimonium Iesu Christi, qui perfecto corde confitẽtur, ac testificantur, Iesum Christum esse verum Deũ, & dominum vniuersorum, atq; hominũ redemptorem, & Saluatorem. Et ideo merito fideles Christiani confitẽtur, Iesum Christum verum filium Dei, cuius sunt filii, per gratiæ adoptionem: qui tam charam matrem dedit eis, & tam excellentem hæreditatem promisit, & eorum Angelos fecit.

Quinto probatur Excellentia ex comparatione morum, & institutorum aliarũ Gentium, & Sectarum, sine qua nihil non parum ...ate laudatur: vt dicit Polyd. Virg. *lib. 8. cap.* ... ad demonstrandum præstantiã, & excellentiam Christianæ Reipublicæ ponit mores aliarum nationum, & Christianorum, ostendit mores Christianorum, & instituta esse vtiliora, & excellentiora aliis: ex quib. demonstratur excellentia. Vide eum ibidem, ample ponentem præstantiam Christianæ Reipub.

Sexto; probatur excellẽtia illius fidei, cum fuerit ab antiquis etiam Iudæis prophetizata. Et ponit triginta prophetias Bernar. de Bustis *in 2. part. sui Rosarii in serm.* 14. & quomodo omnes articuli fidei Christianæ fuerint præfigurati in veteri testamento, ponitur *in fortalitio fidei, in 3. considerat. lib.* 1. vbi vide ample; & iam supra aliqua dixi, ideo non aliter insisto.

Septimo; probatur hæc excellentia sectæ Christianæ ex testimonio Gentilium, qui etiam illam præuiderunt, prophetizarunt, & approbauerunt, & multis gentilibus facta fuit reuelatio incarnationis Iesu Christi, vt dicit *B. Thom. 2. 2. quæstion. 2. artic. 6.* & probat de Bust. *in suo Mariali 7. part. serm. 1. & 5. in fin.* vnde Iob qui fuit de populo gentili, dixit 19. *capit sui libr.* Scio quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum saluatorem meum, quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius; reposita est hæc spes mea in sinu meo. Et loquebatur more prophetico de futuris, tanquam de præteritis, maxime quia debebat in proximo fieri. Et vt dicit Campeg. *in propugnaculo Religionis Christianæ lib. 1. cap. 5.* non est omittendus Nabuchodonosor Rex, qui cum tres pueros vidisset in fornace, dicit: *Ecce ego video quatuor viros solutos, deambulantes in medio ignis, & corruptio nulla est in eis, & aspectus eorum similis est filio Dei.* O alienigena, quis tibi annunciauit filium Dei, nondum quidem mundo nascitur, & similitudo nascentis à te cognoscitur? Vnde tibi hoc? quis tibi istud annunciauit? nisi quia te sic diuinus ignis intus illuminauit, vt cum illic apud te captiui tenerentur inimici Iudæi, diceres testimonium filio Dei. Quod Sibyllæ etiam vaticinando de Christo dixerunt; vnde dicit Augustinus *lib. 18. cap. 23. de ciuitate Dei,* quod Sibylla Erythrea, siue Cumana, vaticinata sit de Christo, his versibus, translatis ex Græco:

Iudicii signum, tellus sudore madescet,
E cœlo rex adueniet, per secla futurus
Scilicet in carnem, præsens vt iudicet orbem:
Vnde Deum cernent incredulus, atque fidelis
Celsum, cum sanctis, æui iam termino in ipso.
Sic animæ cum carne aderunt, quas iudicet ipse,
Cum iacet incultus densis in vepribus orbis.

Reiicient simulachra viri, cunctam quoque gazam.
Exuret terras ignis, pontumq; polumq;
Inquirens, tetri portas effringet auerni
Sanctorũ. Sed enim cunctæ lux libera carni
Tradetur, sontes æterna flamma cremabit.
Occultos actus retexens, tunc quisq; loquetur
Secreta, atq; Deus reserabit pectora luci.
Tunc erit & luctus, stridebunt dentib. omnes,
Eripitur Solis iubar, & Chorus interit astris,
Soluetur cœlum, lunaris splendor obibit,
Deiiciet colles, valles extollet ab imo:
Non erit in rebus hominum sublime, vel altũ.
Iam æquẽtur campis montes, & cærula ponti.
Omnia cessabunt, tellus confracta peribit.
Sic pariter fontes torrentur, fluminaq; igni,
Et tuba tunc sonitum tristem demittet ab alto
Orbe, gemens facinus miserum, variosq; labores,
Tartareumq; chaos monstrabit terra dehiscens,
Et coram hoc Domino Reges sistẽtur ad vnũ,
Recidet è cœlo, in ignisq; & sulphuris amni.

Et dicit August. ibi, in his Latinis versibus de Græco vtcunque translatis, non potuit ille sensus occurrere, qui fit, cum literæ, quæ sunt in eorum capitibus connectuntur, vbi *y* litera, in Græco posita est: quia non potuerunt Latina verba inueniri, quæ ab eadem litera inciperent, & sententiæ conuenirent. Hi a. sunt versus tres, quintus, octauus, decimus, & nonusdecimus: deinde literas, quæ sunt in capitibus omnium versuum, connectentes, horum trium, quæ scriptæ sunt, non legamus; sed pro eis *y* literam, tanquam in eisdem locis ipsa sit posita, recordemur, & exprimetur in quinque verbis, *Iesus Christus Dei filius Saluator*: sed id cum Græcè dicitur, non Latinè. Et sunt versus viginti & septem, qui numerus quadratum ternarium solidum reddit. Tria enim ter ducta, fiunt nouem, & ipsa nouem, si ter ducantur, vt ex lato in altum figura consurgat, ad viginti & septem perueniunt.

Dicit etiam Bernar. de Bust. *in 1. par. sui Rosarii, in serm.* 14. vbi ponit de secta Iudæorum *in litera O.* quod hæc Sibylla Erythrea (quæ fuit orta in Babylonia) sic prædixerit de Christo: *In vltima ætate humiliabitur Deus, humiliabitur proles diuina, vnietur humanitati diuinitas, iacebit in fœno agnus, & puellari officio educabitur Deus & homo. Signa autem præcedent apud Iudæos, mulier vetustissima, scilicet Elisabeth, puerum concipiet, stella orbis mirabitur, & ducatum præstabit scil. magis adorandi scil. Christi. Hic habens pedes, id est, annos triginta tres, eliget sibi de piscatoribus, deiectis hominibus, numerum duodenarium, vnum diabolum, videlicet Iudam. Non in gladio ... Ioue Æneadum vrbem regesq; subiicset, ... hamo piscatoris, deiectione, & pauperie superabit diuitias, & superbiam conculcabit.* Et hoc iam prædictum fuit Esa. 36. *Ciuitat. sublimem humiliabit, & conculcabit eam pes pauperis, & egressus egenorum; huic quatuor animalia, huic est, Euangelistæ surgent in testimonium; huic ... contradicetur à bestia, scilicet Antichristo, ... autem bestia horribilis, scilicet Machometus, ... Oriente veniens, cuius rugitus vsque ad gentes Punicas audietur.* Et horum interpretationem & declarationem ponit ibi Bern. de Bust. vbi etiam recitat dicta aliarum Sibyllarum, quæ de Christo prophetizauerunt, & sic fidem nostram Christianam præuiderunt. Et primo ponit de Sibylla Persica, quæ sic dicit: *Ecce bestia, conculcaberis, & gignetur Dominus in orbe terrarum, & gremium virginis erit salus populorum, & pedes eius in valetudine hominum: inuisibile verbum palpabitur.* Secunda dicitur Sibylla Libyca, quæ sic vaticinata est: *Ecce veniet dies, & illuminabit Dominus conden... tenebrarum, & soluetur nexus Synagogæ, & ... sinent labia Prophetarum, & videbunt Regem viuentium, & tenebit illum in gremio V... domina gentium: & regnabit misericordia ... vterus matris eius erit statera cunctorum.* T... tia est Delphica, quæ ante Troiana bella prophetizauit: *Nascetur Propheta absq; ... coitu, ex virgine.* Quarta fuit Erythræa, ... qua ante dictum est. Quinta fuit Samia, ... Samo insula sic dicta, quæ inquit: *Ecce, veniet dies, & nascetur de paupercula: & bestiæ terrarum adorabunt eum, & dicent: Laudate eum in atriis ...*

ctriis cœlorum. Sexta fuit Sibylla Cumana, Amalthea nomine, quæ fuit tempore Tarquinii Prisci, quæ cecinit dictũ Virg *in Bucol.*

Vltima Cumæi venit iam carminis ætas,
Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.
Iam redit & virgo: redeunt Saturnia regna,
Iam noua progenies cœlo demittitur alto.
Tum modo nascenti puero, quo ferrea primũ
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
Casta faue Lucina, tuus iam regnat Apollo.

Et ex hoc videmus quod Virgil. etiam gentilis, de Christo testimonium perhibet. Septima fuit Hellespõtina in agro Troiano nata, dicens: *De excelso cœlorum habitaculo respexit Deus humiles suos, & nascetur in diebus nouissimis de virgine Hebræa, in cunabulis terræ.* Octaua fuit Phrygia, quæ ait: *Flagellabit Deus potentes terræ, ex olympo excelsus veniet, & firmabitur consilium in cœlo, & annuntiabitur virgo in vallis desertorum.* Nona fuit Tyburtina, nomine Albunea, quæ sic inquit: *Nascetur Christus in Bethlehem, & annuntiabitur in Nazareth, regnante tauro pacifico, & fundatore quietis,* id est, secundum glossam; Octauiano, qui habebat taurum pro insigni, & appellatus est pacificus; quia multis annis in magna pace mundum rexit, cuius tempore Christus natus: sequuntur verba Sibyllæ: *O felix illa mater, cuius vbera Christum lactabunt:* & concordauit in hoc cum B. Marcellina, pedissequa S. Marthæ, quæ (vt dicitur) fuit illa mulier, quæ exclamauit, dicens Christo: *Beatus venter, qui te portauit, & vbera, quæ suxisti,* Luc. 11. Decima dicitur Europæa, quæ sic ait de Christo: *Ecce, veniet ille, & transibit montes & colles, & latices olympi, ac regnabit in paupertate, & dominabitur in silentio, & egredietur de vtero virginis.* Vndecima Sibylla dicitur Agrippa, quæ sic dicit: *Inuisibile verbum palpabitur, germinabit vt radix, siccabitur vt folium, non apparebit venustas eius, circumdabit eum aluus materna, & flebit Deus lætitia sempiterna, & ab hominibus conculcabitur. Nascetur ex matre Deus, conuersabitur vt peccator.* Duodecima appellata est Cimæa seu Cimica, in Italia nata, quæ fuit tempore Numæ Pomp. secundi Regis Romanorum, quæ sic ait: *In prima facie virginis ascendet puella, facie pulchra, capillis prolixa, sedens super sedem stratam, puerum nutriẽs, dans ei ad comedendum lac de cœlo missum.* Hæc illa, quæ etiam clarius dixit: *In diebus illis exsurget mulier de stirpe Iudæorum, nomine Maria, & habebit sponsum nomine Ioseph, & procreabitur ab ea sine commixtione viri, de Spiritu Sancto filius Dei, nomine Iesu, & ipsa erit virgo ante, & post partum. Qui vero ex ea nascetur, erit verus Deus, & verus homo, sicut omnes Prophetæ prædixerunt.*

Dicit etiam S. Thomas 22. *quæst. 2. articul. supra alleg.* Quod tempore Constantini Augusti, & Helenæ matris eius, inuentum fuerit quoddam sepulchrum Constantinopoli, in quo iacebat homo, laminam auream habens in pectore, in qua scriptum erat: *Christus nascetur de virgine, & credo in eum. O sol Helena, Constantini temporibus iterum me videbis.*

In Chronicis quoq; Regum Castellæ dicitur, quod apud Toletum sub quodam saxo inuentus sit liber vetustus, qui scriptus erat lingua Hebraica, Græca, vel Latina, & in illo dicebatur: *Christus filius Dei nascetur de Maria virgine, & pro salute hominum patietur.*

Nonne etiam cœlum testimonium dixit de Christo, quãdo nouum sidus in noua hominum progenie, velut lingua & digito, quo potuit, natum Deum & hominem gentibus monstrauit? Nonne Plato diuinus appellatus, effatus est, suis præceptis acquiescẽdum, donec sacratus aliquis homo in terris appareat, qui fontem omnibus aperiret veritatis, quem deniq; sequentur omnes? Et eo mortuo, in eius tumba inuenta fuit lamina super pectus eius aurea, in qua scribebatur: *Credo in Christum nasciturum de virgine, passurum pro humano genere, & tertia die resurrecturũ.* Et de eodem Platone refert Augustinus *libro 7. confessionum,* se legisse in quibusdam Platonicorum libris, principium Euangelii Ioannis: *In principio erat verbum.* Non quidem his verbis, sed hoc idem, multis & multiplicibus persuaderi rationibus; quod in principio erat verbum, &c. & quæ sequuntur,

ad vſque; *& tenebræ eam non comprehende-runt.* Hæc & quædam alia refert G. Bened. *in ſua repet.c.Raynu.in.verb.mortuo itaq; teſta-tore, 261.262.263 & 264.*

Nonne etiam apud Francos notum eſt, quod Eccleſia beatiſſimæ virginis Mariæ Camotenſis fuit ante Chriſti aduentum ædificata in honorem virginis parituræ? Ex quo demonſtratur, quod ſi alii Gentiles de Chriſto Verbo prophetizauerunt; tamen Franci, facto in eum crediderunt, prout & Græci, qui templum Deo ignoto conſtruxerunt, vt per gloſſ. *in verb. Magiſter, in c.turbat.36.diſt.* Qui recitat, quod, cum Paulus veniſſet Athenas, vidit aram ignoti Dei, in qua erat ſcriptum: *Hæc eſt ara ignoti Dei, in quo viuimus, morimur, & ſumus.* Ex quo Apoſtolus cœpit prædicare: & Dionyſius conuerſus fuit per ipſius prædicationem.

Audiui alias à noſtris, quod in hac noſtra ciuitate Heduēſi fuit repertum ſepulchrum, in quo erant plures imagines ſeu repræſentationes, quas vulgo *Melias* vocant, in quarum altera erat vna figura ſeu repræſentatio natiuitatis Chriſti in præſepio, inter bouem & aſinum, & ante eum erat quædam figura ſeu protractura hominis genibus flexis, & manibus iunctis, & erat ſcriptum in rotunditate: *Credo in Ieſum, inter animalia ex virgine naſciturum; & multum curaui inuenire, ſed non potui.* Quomodo etiam Balaam Aſtrologus per parabolam locutus eſt: *Orietur ſtella ex Iacob, &c.* Et tamen erat Chaldæus: & vide Origenem *in Homilia 14. ſuper Num.* Ambroſium *Epiſt.38. ad Cromatium.* Et quomodo Magi Regem Iudæorum Chriſtum prædicauerunt, & dixerunt. Auguſtin. *lib.3. de Symbolo ad Catechumenos, c.4. & de interpretatione munerũ eorum*, per Ambr. *in li. de fide, cap.2. & in cap. legimus, §. in Leuitico, 37. diſt.* & per Campegium *in ſuo propugnaculo fidei Chriſtianæ, lib.1.cap.5.* vbi etiam dicit, quod Mileſius Apollo, conſultus de Chriſto, ita commendauit: Mortalis erat corpore, ſapiens, prodigiorum effector, ſed ſub iudicibus Chaldæis armis comprehenſus, clauis, fuſtibuſq; amaram mortem paſſus eſt.

Porphyrius vero inter gentes nequiſſimus, *in libro de reſponſis*, inquit: Chriſtum Dii maxime pium pronuntiauerunt, immortalemque euaſiſſe aſſeruerunt. Concedit ipſe Porphyrius, Chriſtum, & ſapientem, & pium fuiſſe, quamuis Chriſtianos partim indoctos, partim magos nominet, tum veritati, tum ſibiipſi manifeſte repugnans. Veſpaſianus, ac Titus Imperatores, auditis Chriſti operibus, eius potentiam timuerunt. Alexander Seuerus templa Chriſto fieri ſtatuit, & orabat in matutinis, in ſacrario ſuo coram ſtatua Chriſti, vt Capitolinus refert. Et Adrianus, vt idem narrat, ſtatuit Chriſto templa facere, eumque inter Deos recipere: eoque templa abſque ſimulachris in omnibus ciuitatibus fieri iuſſit. Antonius Pius, cum audiſſet Chriſtianos hoc frequenter vti prouerbio: *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*, perſcrutatus eſt Chriſti vitam, eique ſtatuam, tanquam Deo, dicauit. Refert etiam Polydorus Virg. *in libro 8. cap. 7. & ſeq. de inuentoribus rerum*, quod in primo ſideli teſtimonio Tyberius Cæſar, Tertulliano teſte *in Apologetico*, cum è Syria à Pontio Pilato religionis ſinceritatem Chriſti diuinitatem eiuſque religionis ſinceritatem accepiſſet, ſenatum conſuluit, cenſuitque Chriſtum inter Deos referendum, colendumque templo: Senatus tamen, quia prius ad Tyberium de ea re, quam ad ſe ipſum latus, literas dediſſet, eiuſmodi relatione reiecta, Chriſtianos perſequendos decreuit: ſed Cæſar in propoſito delatoribus præmio: ſed Cæſar in ſententia manſit, & comminatus capitis ſupplicium accuſatoribus Chriſtianorum, id ſcelus inhibuit. Traianus quoque itidem ſenſit, qui certior factus à Plinio ſecundo Bithyniæ procuratore, nihil mali in Chriſtianis, quotidie ad ſupplicium tractis reperiri, iuſſit, vt non inquirerentur: verum delati punirentur, & ibi etiam Polydorus ſtat hic antedicta de Adriano. Conſtantinus denique, cum Chriſti miracula in rebus magis manifeſtius fuiſſet expertus, Deum magis quam populum timuit, ſolumque Chriſtum, & palam adorauit, idolorum templa ſubuertit, Chriſto templa paſſim pretioſiſſime ædificauit.

dificauit. Hæc ſunt, quæ de Chriſto Gentiles ſenſerunt, quæ ideo narrari poſſunt, propter authoritatem Auguſtini, qui *libro 2. de doctrina Chriſtiana*, inquit: *Philoſophi autem, qui vocantur, ſi qua forte vera, & fidei noſtræ accommoda dixerunt, maxime Platonici, non ſolum formidanda non ſunt, ſed ab eis etiam, tanquam iniuſtis poſſeſſoribus, in vſum noſtrum vendicanda.* De qua materia *in cap. legimus, cum ſeq. 37. diſtinct.* Quomodo etiam multi Iudæi approbauerunt Chriſtum, & de eo teſtimonium dixerunt, vide ſupra *in 4. part. in 9. conſid.*

Vigeſimaprima conſideratio; Sectæ Chriſtianæ ſunt 13. nationes illam tenentes, & ſunt quatuor, quæ comprehenduntur ſub Latinis; quia Latini principaliter omnes ſunt Chriſtiani. Et in natione Latinorum ſunt quatuor aliæ particulares nationes, ſcilicet, natio Gallicana, Germanica, Italica, & Hiſpanica: ſed vna eſt, quæ illam tenuit, & tenet ſine monſtris, ſine aliquo errore, & abſque eo, quod vnquam ab eadem receſſerit, aut in aliquo deuiauerit; quæ eſt dicta natio Gallicana, quæ (vt prædixi) ſemper caruit monſtris, ſemper fidem catholicam defendit, iuuit, protexit, auxit, & pro illa totis viribus contra fere omnes nationes debellauit, vt dixi ſupra *in hac parte, & in 5. parte, in 24. conſider.*

In hac prima natione Gallicana eſt Rex Franciæ principalis (qui dicitur Chriſtianiſſimus) inter omnes Reges mundi, vt dixi *in dict. 5. part.* ſub quo multi ſunt Duces, Comites, Marchiones, & Barones eidem obedientes, de quibus ſupra *in dict. 5. part.* Etiam Rex Nauarræ, & Rex Iueroti, licet aliqui dicant, regnum Nauarræ fuiſſe ſub natione Hiſpanica; eſt tamen nunc ſub natione Gallicana.

Secunda natio eſt natio Italica, in qua eſt principalis totius Chriſtianitatis, qui eſt Papa, qui habet in tota Eccleſia, & ſecta Chriſtiana, primatum & principatum, cui omnes obediunt, ſeu obedire tenentur. Et in illa natione ſunt Rex Siciliæ, Rex Neapolitanus, Ducatus Venetiarum, Duces Mediolani, Ferrariæ, & Vrbini, Marchiones Mantuæ, Montisferrati, & plures alii. Etiam plures comitatus, principatus, & dominationes, vt ſunt Florentiæ, Senatum, & Genuæ.

Tertia natio eſt Hiſpanica, in qua ſunt Reges Caſtellæ, Legionis, Granatæ, Aragoniæ, Portugalliæ, ac multi Duces, Comites. Regnum principale dicitur Caſtellæ, cuius Rex nunc dicitur Catholicus.

Quarta natio eſt Germanica, in qua eſt Imperator, & ſunt multi Reges, vt eſt Rex Angliæ, Scotiæ, Vngariæ, Bohemiæ, Poloniæ, Daciæ, Friſiæ, Suetiæ, Norguegiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, & multi Landgrauii, Duces, Comites. Item in inſula, Rex Cypri. Omnes prædicti ſunt obedientes Eccleſiæ Romanæ. Plures tamen hæreſes ex huiuſmodi Germania emanarunt, quæ fuerunt damnatæ, & adhuc diebus nouiſſimis inſurrexit illa maledicta ſecta Lutherana, quæ Chriſtianitatem in multis maculauit; Deus velit illam extirpare ab huiuſmodi ſecta Chriſtiana. De laude vero Germaniæ vide ample per Franciſcum Irenicum *in deſcriptione Germaniæ.*

Quinta natio eſt Græcorum, qui habent Patriarcham Conſtantinopol. Archiepiſcopos, Epiſcopos, Abbates, & cætera huiuſmodi in ſpiritualibus. In temporalibus Imperatorem; etiam habent Duces, Comites, &c. Pauci tamen ſunt nunc numero; quia Agareni, & Turci occuparunt, & detinent maiorem partem Græciæ. Et iſti non obediunt Romanæ Eccleſiæ, licet quandoque fuerint ſubiecti ipſi Rom. Pontifici; tamen ſæpius inconſutilem Domini tunicam tentarunt, vnde duodecim diuiſiones Græcorum ſolent numerari, quæ ponuntur per Ioannem Eccium, *in ſuo tract. de primatu Petri, libr. 3. cap. 16.* Nunc vero habent multos errores, & fuerunt condemnati per Eccleſiam; quia dicunt, quod Spiritus Sanctus non procedat à filio, & quod non ſit purgatorium.

Sexta natio eſt Indiæ, in qua eſt presbyter Ioannes, qui præeſt illi populo, tanquam Patriarcha, eique centum & viginti ſeptem Archiepiſcopatus ſubſunt. Quorum quilibet

viginti Episcopos habere dicitur. Hi, Romano more, fonte Baptismatis, in nomine Patris, Filii, & Spiritus Sancti renascendos baptizant: eodemque ritu Sacramentum Eucharistiæ conficiunt, hoc solum excepto, quod, *Pater noster*, ante Sacramenti eleuationem decantant, & post, Beatam virginem Mariam, Apostolos, Petrum & Paulum, atque beatum Ioannem Baptistam præcipue suscipiunt, & venerantur honore; alios quoque, & præcipue beatum Matthæum, eorum præcipuum Doctorem, maximo venerantur obsequio; beatos insuper Paulum primum, Eremitam, Anton. Abbatem, Macharium, atque alios duos Eremitas, summa deuotione prosequuntur. Eorum quippe Imperatorem ferunt Christianissimum, cui & septuagintaquatuor reges, ac infiniti propemodum obtemperant principes, duodecim duntaxat regulis exceptis, qui Mahumetanas obseruant leges, qui tamen Imperatoris mandatis in reliquis parent. Hunc sane Imperatorem tempore Clementis V. anno, scilicet, salutis nostræ 1300. ad Hispaniarum Regem triginta legatos misisse, illique contra fideles auxilium obtulisse, quidam presbyter Genuensis, sancti Marci præpositus, *in tractatu suo de moribus huiusce gentis, Mappa mundi, intitulato*, declarauit & scripsit. Qui & Auenionem ad prædictum Clementem Pontificem V. cum reuerentia accedentes de multis edocti, cum multis muneribus & literis Apostolicis ad limina Apostolorum Petri & Pauli visenda venerunt; quibus visis, cum gaudio ad propria rediere. Verum, cum Genuæ multis diebus nauigandi tempus expectantes, multa, vt fit, de eorum tribubus, moribusque ac religionibus rogati, scripta reliquerunt, quæ idem author reseruauit. Hæc dicit Philippus Bergomas *in suo supplemento Chronicorum, libro* 8. Quando vero dictus presbyter Ioannes equitat, semper facit portare crucem ante se ligneam, sed cum vadit ad bellum, tunc facit portare duas cruces, vnam de auro, alteram de lapidibus pretiosis; in illa terra est corpus Sancti Thomæ Apostoli in maxima veneratione. Apud me, credo, hos esse extollendos in fide nostra Christiana post Latinos, Gallis scilicet, Italis, Hispanis & Germanis, & cæteris omnibus aliis nationibus Christianis præferendos, cum non multum discrepent à fide nostra Christiana; nisi, quod non approbent Papam Romanum pro summo Pontifice totius Ecclesiæ, & non probent eius primatum: fuerunt tamen alias sub Romano Pontifice, cum, vt ample declarat ipse Ioan. Echius, *in dict. suo tractat. de primatu Petri, lib. 3,* Omnes Orientales & Afri fuerint subditi Romano Pontifici: forte alibi amplius dicetur.

Septima natio Christianitatis, est Iacobitarum, dictorum à Iacobo, hæretico, discipulo Patriarchæ Alexandrini. Hi in partibus Orientis occupant magnam partem Asiæ, & terram Mambræ, quæ est propinqua Ægypto & terram Æthiopiæ, vsque ad Iudæam, plusquam quadraginta regna. Hi circumciduntur, & baptizantur, cum ferro igneo characterem crucis imprimunt frontibus, vel in aliis partibus corporis, vt in pectore, & non in brachiis. Hi confitentur soli Deo, & non sacerdotibus Iudæorum & Agarenorum. Hi dicunt, in Christo tantum esse naturam diuinam. Aliqui eorum loquuntur lingua Chaldæa, alii Arabica, alii vero aliis linguis secundum diuersitatem nationum; isti fuerunt condemnati in Concilio Chalcedonensi.

Octaua natio Christianitatis, est eorum, qui dicuntur Nestoriani, ab Nestorio, hæretico, discipulo sic vocati, qui fuit Constantinopolitanus. Hi ponunt in Christo duas personas, vnam diuinam, alteram vero humanam, & negant, beatam Mariam esse matrem Dei; sed bene hominis Iesu. Item, negant vnum Christum esse in verbo & in carne, sed separatum, alterum Dei, alterum filium hominis, vt dicit ample de his Ioannes de Turrecremata *in c. quidam hæretici, in verb. Nestoriani, 24. quæst. 3.* Hi vtuntur lingua Chaldæa in suis scripturis, & conficiunt corpus Christi in fermento. Hi inhabitant Tartariam, & maiorem Indiam, & sunt multi numero, quantum sicut terra eorum continet tantum,

Alema-

Alemania,& Italia: hi hæretici fuerunt cõdemnati in Synodo Ephesina, & fuerunt diuisi ab Ecclesia Romana, & permanserunt in eorum pertinacia. Et confutationes illorum errorum amplissime scribuntur per ipsum Ioan. de Turrecr. *in d.c. Philip. Bergom. lib. 9. sui suppl. Chronic.* dicit, hos habere adhuc alium errorẽ, quem prædicabat Nestor hæresiarcha, sc. nihil ad vitam prodesse, quod homines virtuose viuerent, vt habetur *in d.c. quidam hæretici, vers. quia autem.* quia dicebat, quod prædestinatio importabat saluationem aut damnationem, quod falsissimum est. Posset hic adaptari materia prædestinationis (quæ ad Theologos spectat) sed tantum remissiue ad Bernard. de Bust. *in serm. 37. in 2 par. litera N. & O. in 1. par. Rosar.* vbi confundit hunc errorem, & ample per eundem *in d. 2. par. serm. 33.* vbi ample materia prædestinationis.

Nona natio est illorum, qui dicuntur Morontæ, à quodam hæretico Morone, qui vnũ intellectum, & vnam voluntatem in Christo tantum ponunt. Hi inhabitãt Libyam in prouincia Phœnicis in magno numero, prœliis edocti & experti, specialiter vtuntur arcubus & sagittis, more Latinorum campanis, eorum Episcopi annulis, mitris, & baculis pastoralibus vtuntur: in scripturis diuinis litera Chaldæa, & in vulgari Arabica vtuntur: hi aliquando fuerunt sub obedientia Rom. Ecclesiæ. Nam eorum Patriarcha erat in Concilio generali Lateran. celebrato Romæ sub Innocentio III. sed postea recesserunt. Hi primo fuerunt condemnati in Synodo Constantinopolitana, postea redierunt ad obedientiam Romanæ Ecclesiæ, & iterum reuersi sunt ad eorum opinionẽ falsam, in qua perseuerant.

Decima natio est illorum, qui dicũtur Armeni, qui habitant in regno Armeniæ prope Antiochiam. Hi proprium idioma, & linguã communem omnibus, & scripturas sanctas, & officium Ecclesiæ cantant, & dicunt in vulgari lingua, ita vt ab omnibus secularib. viris, & fœminis intelligantur. Habent suum primatem, quem Catholicum vocant, cui obediũt, velut Papæ; cum magna deuotione, & reuerentia, Quadragesimam ieiunant, in qua non comedunt pisces, nec bibunt vinum: in dieb. tamen Veneris comedunt carnes. Hi temporibus Constantini Imperatoris, cum Scotis, seu Hybernis, fidem Christi susceperunt, eo quod Hybernis seu Scotis prædictis in occidentali plaga viciniores essent. Et hi Armenii in Asia inter Taurum & Caucasum montes constituti sunt. Nam Hyberni, & Armenii, ac Colchides, sub vna prouincia siue regione coniunguntur. Huius itaq; gentis conuersionis Thyriades causa fuit, qui Rex quodam mirabili signo, circa domum suam diuinitus ostenso, Christi Baptismum suscepit, qui vna cum omnibus suę ditioni subiectis, vna die, vna pręceptione, Deo colla submisere: ex quo factum est, vt ad finitimas quoque Gentes Christianũ dogma peruenerit, & multitudine dilatatum sit: quorum commercio etiam Persæ fidei rudimenta aliquantulum susceperunt.

Vndecima natio Christianorum est illorũ, qui dicuntur Georgiani, à beato Georgio, quẽ habent in patronum prœlii. Habitant in partibus orientalibus: est populus multum pulcher, fortis, & delitiosus: Medis, Persis, & Assyriis (in quorum confinibus commorantur) valde formidolosi: vtuntur lingua Græca, vtũtur Sacramentis modo Græcorum. Clerici habent coronas rotundas in capitibus rasas, seculares vero quadratas. Et quando veniunt ad sanctum sepulchrum, non soluunt Saracenis tributum, & ingrediuntur Ierusalem cum vexillis erectis, quia Saraceni eos timent. Eorum fœminæ vtuntur armis, sicut viri, vtuntur pileis altis in capitibus, ad altitudinem cubiti, & cum scribunt Soldano, statim fit, quod petunt. Philip. Bergom. *in suo suppl. Chronic. li. 9.* dicit, quod Scoti seu Hyberni hodie Georgiani populi appellentur, & vsque in hodiernum diem Christum colant, quamuis procul ab Apostolica sede, veritatis magistra: quia non omnem Euangelii veritatem seruant, eo quod Barbaris gentibus circumfusi sunt. Hi enim (vt dicit) sunt constituti in aquilonari parte, & anno Christi 338. tempore Constantini Imperatoris, fœdera verbi Dei, & Christi fidem miraculose susceperunt, & muliercula quædã Christiana ibidem captiua huius tanti boni

causam præstitit: quæ cum vitam pudicam, & sanctam ea in regione duceret, ac dies noctesque in oratione consumeret, Gentibus illis admirationi fuit; quibus sciscitantibus, cur se tantopere affligeret, ita se suum Deum colere respondit, qui Christus est. Nihil ex hoc amplius mirati Barbari, quam nouitatem nominis; mulierculam in honore habere cœperũt. Mos autem Gentis illius erat, paruulos, cum ægrotarent, per vicinas domos à matribus circumferri, remedia exquirentibus. Accidit autem, vt quædam mater, cum puerum aliquandiu circumtulisset, nec salutare quicquam inuenisset, captiuam, tanquam ebria doloris, adiret, eiusque opem expeteret, quæ nihil humani illa se scire respõdit: sed Dominum, quẽ coleret, Iesum Christum, desperatam ab hominibus salutem conferre posse, paruulumq; cilitio suo superimponens, & orationem ad Iesum fundens, sanum matri confestim reddidit: mox facti rumor totam repleuit vrbem, & ad Reginam etiam peruenit, quæ dolore afflicta, captiuam ad se adduci curauit; cumque illa regiam domum ingredi recusaret, orationem ad Deum pro illa fundens, illico Regina ipsa est sanitati reddita, atque ex hoc admonita, vt in Christum crederet, & eum, qui salutem ei præbuisset, adoraret. Quibus beneficiis, & verbis commota Regina, rogauit virum, vt Christianus efficeretur: quod, quanquam ille promisisset; segnis tamen erat, nec sæpius ab vxore commotus, baptizari curabat, non tam quod fidei hostis esset, quam dubius. Contigit autem, eum aliquando in syluas altissimas ire venatum, quo cum peruenisset, coorta subito tempestate, ita tenebræ cuncta operuere, vt nec omnia cerneret, nec ab vllis cerneretur. Ignarus autem quid facto opus esset, promissionis coniugi factæ recordatus est: & tunc Christum rogauit, vt si Deus esset, ex tantis eum periculis liberaret. Nec mora, dies clarissima mundo reddita est. Rex ad vrbem productus, Reginæ quæ gesta erant, miraculi loco exposuit. Vocatur captiua, & eius consilium audit: illa statim reiicienda idola, & Christum colendum dicit, eique supplicandum, & Basilicam construendam esse hortatur. Conuocato populo, Rex Euangelium prædicat, & nondum sacris initiatus fit suæ gentis Apostolus: credunt viri per Regem, & fœminæ per Reginam. Construitur templum magni operis, & eleuantur [illegible] pertinaciter murorum ambitu, columnæ collocantur. Sed prima, ac secunda erecta, tertia nullis machinis, nullisque viribus erigi potuit [illegible]. Cumque ad noctem vsque laboratum esset, recedentibus omnibus, sola captiua mulier apud Ecclesiam in oratione perseuerat. Postero vero die, prima luce redeunte populo, columna reperta est supra basim in aere suspensa, quantum esset vnius pedis spacium: quo miraculo viso, omnes magnificarunt Deum, [illegible] ramque captiuæ fidem recognouerunt, [illegible] sensim supra basim, stupentibus omnibus, deposita est. Moxque reliquæ nullo contingente, deposita est [illegible] erectæ sunt [illegible] quæ columnæ magna felicitate [illegible] At perfecta Ecclesia, & populi fide confirmata, suadente captiua, totius Gentis legatio ad Constantinum Imperatorem in Græciam [illegible] titur: resq; gesta opponitur, & sacerdotes [illegible] tuntur, qui cœptum erga se munus explerent. Quibus & iucundissimo vultu Imperator satisfecit. Hæc Phil. Berg. *vbi supra.*

Duodecima natio Christianorum, est illorum, qui dicuntur Suriani, à ciuitate Sur, [illegible] est eminentior in Suria, vel Assuria. Hi vtuntur in sermone vulgari lingua Saracenica, in scripturis diuinis, & officio Missæ, lingua Græca [illegible]. Habent Episcopos, & consuetudinem Græcorum seruant, & eis obediunt in omnib. Conficiunt Sacramentum Eucharistiæ in fermento, & habent opinionem Græcorum contra Latinos. Hos sequuntur aliqui Christiani, qui in terra sancta vocantur Samaritani, conuersi primo tempore Apostolorum, sed non bene sapiunt in fide.

Decimatertia natio est illorum, qui dicuntur Mozorabes. Hi olim fuerũt multi in partibus Aphricæ & Hispaniæ: nunc vero pauci. Sunt autem dicti Mozorabes, quia [illegible] res Christianorum de Arabia, in multis [illegible] bant. Isti vtuntur in diuinis officiis lingua Latina; & obediunt Romanæ Ecclesiæ, & [illegible] tis Latinorum, & conficiunt in azymo, vt [illegible]

ni, sed in multis discrepant ab eis; quia in diuinis officiis habẽt horas valde prolixas: quia cum dies naturalis diuidatur in 24 horas diei & noctis, tot officia habent, siue horas, & Psalmos, ac hymnos, nec non certas orationes habent, & nimis prolixas, quas non dicunt more Latinorum. Nam illud, quod Latini dicunt in principio, ipsi dicunt in fine, vel in medio. Sacramentum Eucharistiæ diuidunt aliqui in septem partes, alii in decem. Est natio valde deuota; in matrimonio non coniungũtur, nisi personis suæ Gentis, siue nationis, inter quas fœmina amisso primo marito, nunquam coniungitur alteri, sed permanet in castitate perpetua.

Inter has 13 nationes natio Italica est prima, & quia habet vicarium Christi, qui omnibus Christianis præest, ita quod si fieret congregatio omnium, semper Italia, hoc est, Ecclesia Romana præcederet, cum omnes Christiani subiiciantur seu subiici debeãt summo Pontifici, qui in tota Christianitate primatum obtinet, vt dixi s. *in 4. par. in 7. consid.* vbi ample. Et eius laudatione refert Plinius 37. *naturalis hist. cap. vlt.* In toto orbe, inquit, & quocunq; cœli conuexitas vergit, pulcherrima est omnibus rebus, meritoq; principatum naturæ obtinens Italia rectrix, parensque mundi altera, viris, fœminis, ducibus, militibus, seruitiis, artium præstantia, ingeniorum claritatibus. Iam situ ac salubritate cœli atque temperie, accessu cunctarum gentium facili, littoribus portuosis, benigno ventorum afflatu. Etenim cõtingit recurrentis positio in partem vtilissimã, & inter ortus occasusque mediam, aquarum copia, nemorum salubritate, montium articulis, ferorum animalium innocentia, soli fertilitate, pabuli vbertate. Quidquid est, quo carere vita non debeat, nusquam est præstãtius. Fruges, vinum, olea, vellera, lina, vestes, iuuenci. Ne equos quidem in trigariis præferri vllis vernaculis animaduerto: metallis auri, argenti, æris, quamdiu libuit exercere, nullis cessit. Et iis nunc in se grauida pro omni dote varios succos, & frugum pomorumque sapores fundit. Et *lib. 3. c. 5. in princ. de vrbe Roma, & Italia,* dicit: Roma omnium terrarum caput, alumna eadem & parens, numine Deûm electa, quæ cœlum ipsum clarius faceret: sparsa congregaret imperia, ritusq; molliret, & tot populorũ discordes, ferasq; linguas sermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatẽ homini daret, breuiterque vna cunctarũ gentium in toto orbe patria fieret. Et dicit text. *in 2. const. C. in princ.* quod arma & leges Romanas omnibus anteponi nationibus, omnibusque gentibus dominari præteritis effecerunt temporibus.

Vigesimasecunda consideratio; Quia prædictæ sectæ seu nationes, de quibus *supra in duabus præcedentibus considerationibus*, trib. linguis vtuntur, sc. Arabica, Græca, & Latina; vnde (vt habetur *Luc. 23. & Io. 29.* Græce, Hebraice, & Latine erat scriptus titulus seu superscriptio crucis Iesu Christi) videndum est, quæ illarum sit excellentior. Et videtur, quod Græca sit vtilior Latina, quod satis videtur ꝓbare tex. *de non alienand. aut permut. rebus Ecclesiast. § nos igitur. in fin. collat. 2.* vbi dicit text. non paterna voce, id est, Latina, legẽ conscripsimus: sed hanc communi & Græca, vt omnibus sit nota, propter facilem interpretationẽ, & dicit gloss. in verbo, *voce*. Ideo communior videtur lingua Græca, quam sit Latina; quia eum norunt nedum Græci, sed Latini, quos oportet Græcæ linguæ eruditionem habere propter interpretationes, & trãslationes multarum legum & constitutionum, quæ Græca lingua fuerunt factæ, vt apparet in multis legibus Digestorum. Græci vero parum, aut nihil curant linguam Latinam. Præterea (vt legitur in diuinis) quando Hebraica lingua trãsferenda erat in Latinam, prius in Græcam transferebatur, vt facilior ex ea fieret translatio. Aduerte, quod tex. gloss. & Doct. *in clem. 1. de Magistris*, faciunt mentionem de tribus linguis, sc. Hebraica, Arabica & Chaldæa, quę sunt (vt dicit Card. *ibi*) vtiles ad ciendum fauorem fidei: & quare omisit de Græca, dicit gloss. ibi in verbo, *Hebraice*, quod illud verbũ *Græce*, in originali erat cancellatum, aut forte propter literam in text. quæ supra, ibi; *quibus vtuntur infideles, &c.* vt nihil esset superfluum: vel cancellata fuit, cum Græci fideles fue-

rint sub obedientia Ecclesiæ, *ca. licet. de Baptismo.* & facit quod notatur *c. 1. de sum. Trin lib. 6.* Tamē hodie schisinatici sunt, nec recognoscunt caput Romanæ Ecclesiæ. Et, vt dicit ibidem gl. forte esset expedientior suæ linguæ doctrina, quam aliarum. Iudæi autem habent literam Hebraicam, sed linguam specialem in vulgari non habent. Habemus enim, quod euanuit ipsorum lingua vulgaris. Arabica litera est Saracenorum, Chaldæa Chaldæorum, de qua *in c. legimus, §. sed ecōtra. & c. turbat. & c. qui de mensa. 37. dist.* sed fertur, quod hæc litera hodie non habeatur, vt dicit dicta glo. Et recitat ibi Cardinalis, quod linguæ sunt 72. vt videtur probare text. *in c. 70. 16. dist.* Sed principales tres sunt, scil. Hebraica, Græca & Latina, quæ totum orbem diuidunt: & etiā dicit, quod olim fuit vna lingua omnium nationū, scil. Hebraica, & quod creditur, & probabiliter, quod in patria cœlesti erit tantum vna lingua. In multis autem linguis varietas est, & vbi varietas & diuersitas, ibi dissensus. Linguarū etenim diuersitas, vt ait August. *li. 19. de ciuit. Dei, c. 7.* hominem alienat ab homine; nam si duo sibimet inuicem fiant obuiam, neq; præterire, sed simul esse aliqua necessitate cogantur, quorum neuter nouit linguam alterius, facilius sibi animalia muta, etiam diuersi generis, quam homines sociantur. Scribit Strabo trecentas nationes, quæ dissimilib. linguis vterentur, descendisse in Dioscuriadem vrbē Colchorum clarissimam.

Sed redeundo ad propositum, sciendū est, quæ sit honorabilior & excellentior: nam, vt dictum est, Græca videtur magis vtilis. Ideo magis laudanda ex effectu, & visus fuit hoc probare text. *in d. §. nos igitur. cum gl. de qua supra.* Sed videtur, quod illa ratio non concludit, cum certum sit paucissimos Latinorum Græcæ linguę peritos esse: omnes vero propemodum Græcos Latinam callere. Et si Græca lingua ab omnibus potuisset intelligi, essetq; communior Latina, nihil necessum fuisset vti circuitu, transferendo sc. Hebraicam in Græcam, & postea Græcam in Latinam, sed suffecisset Græca translatio: vnde pro vtilitate Gręcæ linguæ, vt sic sit excellentior, videtur meli-or tex. *in c. veterum.* vbi est text. August. 9. dist. qui tex. sic ait: *Vt veterum librorum fides de Hebræis voluminibus examinanda est; ita nouorum veritas Græci sermonis normam desiderat.* quod intellige de Veteri & Nouo Testamento. Et etiam dicit tex. *in c. fin. 20. dist.* de quib. ... nulla soluendi, ligandique autoritas in libris Veteris & Noui Testamenti, & quatuor Euangeliorum, cum totis scriptis Apostolorum non appareat, ad diuina recurrite scriptura, sed glossa magna *in d. c. vt veterum.* contra quod Hier. *in secundo prologo Biblior.* con... tenet, dicens, quod emendatiora sunt exemplaria Latinorum, quam Græca, & Hebræa, sed August. *in d. c. vt veterum.* ad primitiuam Ecclesiam respicit, quando exemplaria Græca & Hebræa non erant corrupta, sed procedente tempore, cum populus Christianus esset multum auctus & hæreses multæ inter Græcos pullulassent, inuidia Christianorum Iudæi & Græci sua exemplaria corruperunt, & sic factum est, quod exemplaria eorum ... corrupta sunt, quam Latinorum, ad quod tempus respicit Hieronymus, vel respicit ad Latina exemplaria à fidelibus interpretibus translata. Augustinus vero respicit ad exemplaria Latina à non fidelibus & falsatoribus translata, vel in hoc, vt dicit *d. gl.* magis credendum est Hieronymo, quam Augustino. Qui inter istos tres, Augustinum, Hieronymum, & Gregorium, magis credendum est August. in disputationibus, Hieronymo in historiis, & translationibus, Gregorius in moralibus praeponitur: quia non omnes in omnibus, sed certa per certa, vt est tex. *in l. 1. §. omnib. autem C. de veter. iur. enucl.* Nec omnia possumus omnes, & ita dicit *d. gl.* quam refert & sequitur Panorm. & post eum Fel. *in c. ne innitaris, ... de constit.* & ibi Felin. dicit, illam gl. esse approbatam à Ludou. Roma. *in l. si vero, §. de viro, ... 15. fallentia, ff. sol. mat. matr. & in l. 1. §. fin. col. ... ff. si cert. petat.* Sed *de verb. obl. & in l. 1. col. 5. ff.* & post eum Præpositus chid. *in d. c. fin. 20. dist.* & post eum ... & Geminia. dicunt: quod quando scriptura ... reperitur contrarium, vel dubium, ad Græcam linguam recurrendum est, prout *in d. c. veterum. & d. c. fin.* intelligitur secundum illa ...

[tem]pora, quibus fidei Catholicæ integritas erat apud Græcos: sed cum hodie sint acephali, & exemplaria eorum corrupta, & mendosa, non est ad eorum volumina recurrendum. Non est enim verisimile eos, qui Catholicæ fidei vnitatem non sincere tenent; integritatem suorum voluminum conseruasse: sed potius ea in odium Latinorum (qui vnitatis fidei incōcussi sunt obseruatores) corrupisse. Nam aduersarii & inimici facile mentiuntur, vt est text. *in l. 1. §. præterea. & ibi plures concord. in gloss. ff. de quæst.* Albericus de Rosat. *in 1. constitut. ff. or. in §. illud, & in suo Dictionario, in verbo, lingua.* dicit, quod inter omnes linguas tres sunt excellentissimæ, Hebraica sc. Græca & Latina. Earum clarior & sonantior dicitur Græca: cuius varietas discernitur in quinque partibus: quarum prima dicitur mixta, siue communis, qua omnes Græci vtuntur; Secunda Atheniensis, qua vsi sunt authores Græci; Tertia Dorica, quam habent Ægyptii & Syrii; Quarta Ionica; Quinta Æolica, vel sic: vna dicitur Attica, alia Bœotica, 3. Æolica, 4. Dorica, & 5. Ionica. Quantum autem lingua Græca præstet Latinæ, scribit Budæus *in tract. de asse, & partib. eius li. 1. fol. 7.*

Latinæ vero linguæ dicuntur esse quatuor, sc. prisca, & condita, quam sub Iano, & Saturno, vetustissimi Italici habuerunt, & Latina, qua Italici vtuntur, & vsi sunt à Latino, & aliis Regibus Tusciæ, ex qua lex duodecim tabularum scripta fuit; & Romana, qua post exactos reges pop. Roman. est vsus; & mixta, quæ post imperium latius promotum, simul cum moribus, & hominibus, vrbem arripuit, per solœcismos & barbarismos integritatem verbi corrumpens.

Omnes orientales in gutture verba colliDunt, sicut Hebræi & Syri. Mediterraneæ gētes sermones proferunt in palato, sicut Græci & Asiani. Occidentales vero verba in dentibus frangunt, sicut Italici & Hispani. Addo, quod Septentrionales, vt Germani, verba faciunt in pectore. Nos vero Galli in gutture, palato, & pectore. Hinc vulgo dicitur, *Itali caprisant, Alemani vlulant, Galli cantant, & Angli iubilant.* Et dicit Albericus *in loco supra allegato,* qui dicit, se inuenisse in authenticis scripturis super Genesin, & in inuentario vniuersi orbis, *in rubric. de ædific. turris, in qua fuit inuenta diuersitas linguarum.* Idem etiam dicit Isidor. *in li. Æthi.* vbi dicit, quod locutio Græcorum est comptior cæteris: & dixi *supra in 3. parte, in penult. consider.* Guilielmus Durandi *in suo Rationali diuin. officiorum, cap. de parasceue, colum. 2.* dicit: quod lingua Hebraica propter legem est omnium linguarū mater. Lingua Græca doctrix est, & lingua Latina interpretatrix, propter dominium Romani imperii & papatus. Et ideo dicitur, quod lingua Hebræa erat mater omnium linguarū. Nam priusquam superbia turris Babyloniæ illas diuideret, vna omnium nationum lingua fuit, vt habetur *Genes.* 11. vbi dicitur: *Erat autem terra labii vnius, & sermonum eorundem.* Et iterum dicit Dominus: *Ecce vnus est populus, & vnum est labium omnibus.* & ob id delictum 70 linguæ omnino diuersæ superinductæ sunt, vt infra *in 69 consideratione*, quæ de nonnullis celebribus turribus tractat: vnde dicit Remigius super illud 1. *ad Corinth.* 13. *ca.* Siue linguæ cessabunt: sicut (inquit) ante turrim Babel vna erat lingua Hebræa, sic quidā Doctores expleto iudicio ipsa remanebit vna; & ideo, vt dixi supra, in multis linguis varietas est, & vbi varietas, ibi dissensio. Sed in regno sanctorum nō erit dissensio; igitur nec linguarum varietas. Item Bernardinus dicit: *Multi multa sciunt, vna erit omnium lingua, iubilatio indefessa, vnus affectus, amor æternus, & erit commune omnium omnipotentia, sapientia, pax, iustitia, intelligentia, nec erit in illa pace diuersitas linguarum.* Donum tamen est, vti diuersis linguis: vnde Apostolus 1. *ad Corinth.* 14. dicit: Gratias ago Deo meo, quod omnium vestrū lingua loquor. Et Apostoli loquebantur variis linguis, *Actor.* 2. De laude autem istius linguæ Hebraicæ vide ample *in Margarita Philos. in institutione Hebraica.* vbi laudat eam ex antiquitate, seu prioritate, cum fuerit prior in omnibus aliis, ex puritate, sanctitate, significationum affluentia ac vtilitate: ex quibus omnibus alias antecellit, vt ibi elegantissime comprobatur. Et Isidorus 1. *Etymolog.* dicit

Græcas literas cum earundem denominationibus ab Hebræorum characteribus esse sumptas, vti ab Aleph, Alpha, a: & sic de nonnullis. E Græcorum vero fontibus Latinorũ linguam scaturiisse indubitatum habetur, & certum apud fere omnes: quod an sit omnino verum, dixi supra *istà par. in 17. consid.* vbi laudatur Gallia ex literarum traditione.

VIgesimatertia consideratio sit de tribus modis cognoscendi vires perficiendi, seu habendi notitiam rerum, ex quibus natura rerum apprehenditur, sc. experientia, ratiocinatione, & fide, & quis sit excellentior.

Nam primo de experientia dicitur, quod sit rerum magistra, vt est textus *in capit. quam sit. in princip. de election. in 6.* & dicit textus *in l. legatis, §. ornatricibus, ff. de legat. 3.* quod præbeat nutrimentum cuilibet artificio. Faciunt textus *in l. certi. ibi; qui cuiusdam rei peritiam habent. C. de iudic. & in 2. constitutione in §. sed cum. ibi; quam experientia rerum.* & ait Aristot. *Natura potentem, ars facilem, vsus promptum reddit artificem.*

Quoad ratiocinationem; hoc est, argumẽtationem, videtur etiam, quod sit multũ laudanda. Nam dicit Bald. *in l. precibus. Cod. de impub. & in l. si pecuniam. Cod. de cond. ob caus.* quod viam ferro aperit, qua per contraria transit, & habetur per Aristot. *2. de cœlo & mũdo.* Opposita iuxta se posita magis elucescunt, & *in 1. Elenchorum.* Positis iuxta se contrariis, maiora à minoribus discernuntur. & *in 2. de anima*, etiam dicit, quod considerans vnum oppositorum habeat cõsiderare & reliquum. Per cognitionem enim vnius cognoscitur & aliud, *l. 1. in princip. ibi; nam si cognouerimus. ff. de his qui sunt sui vel alien. iur. & Institut. eod. in princip. l. 1. ff. de tutelis. & Institut. eod. in princ. & l. Pomponius, §. sed & iis qui. ff. de procurat. & §. nec manifestum. Institut. de obligat. quæ ex delicto nascuntur.* Idcirco idem Philosophus in prædicamento Relationis ait: dubitare in singulis non erit inutile, quod notatur per gloss. *in verbo, requirens. in l. 3. Cod. de summa Trinit. & fide Cathol.* Sine dubitatione etenim non bene res clarescũt, vnde Arist. *in 3. Metaphys.* inquit: *Quærentes veritatem sine disputatione, similes sunt iura ignorantibus.* Hinc est, quod [illegible] pud Iurisconsultos nostros dicitur, quod di[illegible] putando melius veritas inuenitur, & [illegible] lia aperiuntur, vt est tex. *in l. munerum. §. [illegible] ta. ff. de muner. & honor. ibi; meliorem rationem [illegible] disputando habuit.* & dominus meus Ias. [illegible] *quidam. ff. de liberis & posth. l. Offilius. [illegible] fidius ff. de legat. 3. l. 2. §. his legibus, ff. de orig. [illegible] ris l. diui fratres. ff. de iure patron.* Ideo [illegible] iudicantem cuncta rimari oportet, *c. [illegible] tem. 30. q. 5. c. cum causam. extra de testib. [illegible] ces, C. de iudic. c. inprimis, 2. quæst. 1. & c. [illegible] 23. quæst. 8.* Vnde, vt refert Hieron. *in lib. [illegible] Pelagianos*: Schola Socraticorum consue[illegible] rat adducere omnia, quæ dici possent ex [illegible] que parte, vt magis perspicua fieret veri[illegible] Nam magis exagitata plus splendescit in [illegible] *tex. in c. graue, 35. q. 9.* Vel etiam ratiocinatio [illegible] Syllogismus dicitur, diffiniturque [illegible] qua quibusdam positis & concessis, [illegible] est per ea, quæ posita sunt, & concessa, [illegible] euenire. Et talis ratiocinatio derivatur [illegible] tione, quæ debet esse in quolibet. Ita quod [illegible] lud, quod ratione non roboratur, extirp[illegible] dum est, *ca. chorepiscopi. 67. distinct.* & ratio[illegible] viuendum est, *can. vides. 73. q. 7.* Nec sunt [illegible] pienda, quæ vacua opinione iactãtur, sed q[illegible] ratione vel autoritate iuuantur, *cap. [illegible] 26. dist.*

Tertius vero modus cognoscendi natur[illegible] rerũ seu perficiẽdi est fides. Quæ quidẽ fides [illegible] secundum Theologos est certa; imo certi[illegible] ma; imo humana conditione via certior. [illegible] ideo Richardus de sancto Victore ponens [illegible] stos tres modos cognoscendi naturas rerum [illegible] *in lib. 1. de Trinitate, cap. 2.* dicit, quod nihil [illegible] mius, nihil certius, nihil constantius fideles [illegible] nent, quam quod fide apprehendunt. Et [illegible] *cap.* dicit: si ad sublimium scientiam mentis [illegible] gacitate ascendere volumus, operæpretium [illegible] primo nosse, quibus rerum modis notitiam [illegible] prehendere soleamus. Rerum itaque no[illegible] vt dicit, modo triplici apprehendimus. [illegible] alia experiendo probamus, alia ratiocinando [illegible] colligimus, aliorum certitudinem credendo [illegible] tenemus. Et temporalium quidem notitiam per ipsam experientiam apprehendimus. Ad æternorum [illegible]

æternorum vero notitiam modo ratiocinando, modo credendo assurgimus. Nam quædam ex his, quæ credere iubemur, non modo supra rationem, verum etiam contra humanam rationem esse videntur, nisi profunda & subtilissima indagatione discutiantur, vel potius diuina relatione manifestentur. In horum itaque cognitione, vel assertione magis inniti solemus fide, quam ratiocinatione, authoritate potius quam argumentatione, iuxta illud Prophetæ, *Esaiæ* 7. Nisi credideritis, non intelligetis. Sed & hoc in his verbis diligenter attendendum videtur: quia horum quidem intelligentia, hac nobis authoritate non generaliter, sed conditionaliter neganda proponitur, cum dicitur: *Nisi credideritis, non intelligetis*. Non ergo debent exercitatos sensus habentes de talium intelligentia comparanda desperare: dum tantum se sentiant firmos in fide, & per omnia probatæ constantiæ in fidei suæ assertione: Hæc Richard. Et ibi Faber Stapulensis *in expositione*, dicit, vires perfici tribus cognoscendi modis, sensu, imaginatione, intellectu: & tres esse earum cognoscendi modos, experientiam, ratiocinationem & fidem: perficiunturque hæc suo principio, medio, & fine; sic enim amant omnia trino consummati vestigio, suum imitantia principium: imum locum sensus tenet, summum intellectus, medium imaginatio. Sic experientia cognitionum, initium est infimum, tenens cognitionis modum, vt sensus: fides summum, vt intellectus: ratiocinatio medium, vt imaginatio. Experientia sensibilium singulorum est, & vltimorum cognoscibilium. Fides intelligentium primorum & summorum. Nam objectum eius prima veritas humanæ humana, diuinæ diuina, vt experientia vltimorum veritatis vestigiorum. Ratiocinatio mediorum ab vniuersalibus & cognoscibilibus mentis humanæ suffragium quærens. Et fides, maxime diuina, lumen est animorum, & primę veritatis infulgentia, quo fit, vt nullus sit fide superior cognoscendi modus, quam si qui non capiunt, non aliter fidei iniuria id obtingit, quam diuinæ lucis iniuria, si ipsa non capitur ab oculo Nycteridis; & in illa ratiocinationem quærere, est debili oculo vmbraculũ obtendere, ne perstringatur ab insigniori lumine. Ergo qui potest absque ratiocinatione illa, quæ sunt fidei, intueri, longe insignius videt, & cognoscit, quam qui ratiocinationem efflagitat & quærit: vt is syncerius solem agnoscit, quem tantus fulgor non hebetat ex aduerso contuentem, quam, qui, vt illum videat, manum visui opponit ac obumbrat. Ex quibus concluditur, & etiam ex his, quæ dicit idem Faber post Richardum *in 2. cap.* quod inter prædictos modos cognoscendi fides est superior.

VIgesimaquarta consideratio de bonis disputat, quod sit vtilius, seu maius, aut melius altero.

Et primo aduertendum est, quod bonum primo distinguatur in minimum, medium, & maximum. Minima enim bona sunt bona tẽporalia, vt diuitiæ, honor, fama, & huiusmodi. Media sunt potentia animæ, & alia naturalia, quibus possumus vti bene & male, vt intellectus, voluntas, sensus corporis, & huiusmodi. Maxima sunt gratia & virtutes necessariæ ad salutem, & his bonis nemo male vtitur: vnde, vt dicit Augustinus, quod virtus est bona qualitas mentis, qua nemo male vtitur. Et inter ista tria bona, istud vltimum est maius, vt dicit Florent. *in 2 parte suæ Summ. lib. 13. cap. 2. §. 8. in principio. & in fin. illius §.* ponit aliam distinct. boni; quoniam (vt dicit) est adhuc quadruplex bonum, sc. bonum naturæ, q conuenit generaliter omni Enti, & tale bonũ est perfectio debita, & conueniens naturæ. Vnde *Eccles.* 3. Omnia fecit bona in tempore suo. Secundum est bonum virtutis politicæ, quod bonum habet principium inter nos, eo, quod virtus politica est virtus, quæ acquiritur voluntaria consuetudine. Tertium bonum est gratiæ, quod conuenit creaturæ rationali bene dispositæ, & istud bonum habet principium partim inter nos, & partim extra nos. Quartum est bonum gloriæ, & tale bonum est perfectum, quod conuenit animæ informatæ per gratiam, vt de his ample idem Florent. *in d. ti. §. 8. & in §. 9.* ponit aliam distinct. dicendo, quod aliud est bonum

ſecundum Tullium, Ambroſium, & Thomã, ſcilicet vtile, delectabile, & honeſtum, vt ibi per eum.

Redeundo ad propoſitum noſtri operis, ipſe Antonius Florent. *in dictis parte, tit. & c.* 2. §. 10. ponit quinque rationes, ex quibus patet vnum bonum eſſe maius, ſeu melius altero: & dicit textus iuris ciuilis *in l. vbi autem non apparet. in princip. ff. de verb. obligat.* eſt dare melius bono, & optimum meliori; quod dictum refert gloſſ. magna *in l. certum eſt. ff. ſi certum petat.*

Primo ergo vnum bonum eſt maius altero: quia diuturnius, quod probat ibi Anton. à contrario de malo; & etiam quia quanto bonum eſt diuturnius, tanto ſecurius poſſidetur. Et ideo dicitur *Threnorum* 3. Bonum eſt viro, ſi portauerit iugum ab adoleſcentia ſua. Cum igitur (vt dicit) bona ſpiritualia virtutum permaneant, nec auferri, vel amitti poſſint contra voluntatem habentis, vt dicit Ambroſius *de pœn. diſt. 2. c. ſapiens.* Bona autem temporalia auferri poſſunt in vita, vel amitti ſaltem in morte. Vnde Ambroſius *ſuper Lucam.* Non ſunt hominis bona, quæ ſecum afferre nõ poteſt. Ergo ſpiritualia ſunt maiora, & digniora, quam temporalia.

Secundo dicitur bonum maius altero; quia impermixtius ſeu purius altero. Bonum enim, quod eſt ſine malo, eſt maius, & magis eligendum, quam quod habet admixtionem mali, & gaudium ſine triſtitia, aut metu eſt maius gaudio, quod habet triſtitiam annexam, ſeu metum. Ratio eſt; quia bonũ quanto delectabilius; tanto melius, & magis eligendum. Sed bonum, quod eſt malo purius, & impermixtius, eſt delectabilius. Cum ergo bona ſpiritualia non habeant mali, aut triſtitiæ admixtionem: vnde dicitur de ſapientia vera: venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, *Sapient.* 7. & 8. Non habet amaritudinem conuerſatio illius, nec tędium conuictus eius, ſed lætitiam & gaudium. Bona autem terrena, ſiue diuitiæ, ſiue voluptates habent multam triſtitiam, & anxietatem admixtam: vnde Saluator eas comparat ſpinis, *Luc.* 8. quia pũgunt, & mentem lacerant diuerſis afflictionibus. Ideo ſpiritualia bona ſunt meliora, maiora & cæteris præeligenda.

Tertio dicitur bonũ maius altero; quia communius, ſecundum Philoſophum & Apoſtolum *ad Gal.* 6. Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. Hinc dicit tex. *in c. ſi [illegible] as. 7. q. 1.* quod vtilitas communis præferenda eſt priuatæ. habetur per Ariſt. 1. *Ethicor. in c. [illegible] na. & ibi gloſſ. extra de poſtul. prælat. & in c. [illegible] extra de regularib. & in l. actiones. §. Labeo. & [illegible] bi gl. ff. pro ſocio. in l. vnica. §. pen. C. de caduc. [illegible] & in Authen. de reſtitut. & ea quæ parit. §. [illegible] mus. ibi; ea enim. & c. coll.* 4.

Quarto vnum bonũ eſt maius altero; quia ſufficientius; vnde iuſtitia eſt maius bonum, quam fortitudo: quia habita fortitudine, adhuc iuſtitia indigemus, ſcilicet ad recte conuiuendum, ſed habita iuſtitia non indigemus fortitudine. Et illud eſt bonum ſufficiens, quia per ſe ſufficit ſine alio; vel quia tale bonum eſt finis, quod poteſt eſſe ſine eis, quæ ſunt ad finem; ſed non è conuerſo. Nam habitis iis, quæ ſunt ad finem, non habetur finis: ſed habito fine non indigemus his, quæ ſunt ad finem, vt patet de medicina, & ſanitate, de diuitiis, & beatitudine. Vel quia tale bonum eſt principium omnium, quod poteſt eſſe ſine bono, quod non eſt principium omnium. Ex quo ſequitur, Deum & gloriam eius, & gratiam, & virtutes aliis bonis mundi eſſe maiora: ſed bonum ſufficientiſſimum eſt Deus; quia nullo indiget, vt per ipſum Antonium Florentin. [illegible] d. §. 10.

Quinto aliquod bonum eſt maius altero, quia eligibilius. Et ex parte eligibilis rei eſt aliquod bonũ magis eligibile, vel ratione maioris deſiderii. Quanto enim aliquod bonum magis deſideratur; tanto eſt maius, vel ratione maioris pretii, text. *in l. pretia rerum. ff. [illegible]* quædam men[illegible] *leg. Falcid.* Pretium enim eſt quædam menſura Reipub. appretiatæ, vel ratione maioris damni. Nam illa ſunt meliora, quorum damna ſeu amiſſiones eorum ſunt maiora. Quia maiori bono maius damnum opponitur. Et quia beatitudo eſt bonum, quod omnes maxime deſiderant, vt ait Aug. *de ciuitate Dei.* Et quia non eſt digna ponderatio animæ continentis, id eſt

idest, æquale pretium ad bona temporalia: & idem de aliis virtutibus, & maximum damnũ acquiritur ex illis bonis mundanis male vtentibus; quia priuatio beatitudinis veræ, secundum illud *Iob.*21. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Ideo eligenda sunt potius spiritualia & æterna, quam alia. Hæc Anton. vbi supra. Et ante ponitur ista consideratio de bonis; quia dona videntur excellentiora virtutibus intellectualibus & moralibus, licet tamen posteriora virtutibus Theologicis, vt ait S. Thomas 2.2.q.68.*in fin.*

VIgesimaquinta consideratio de virtutibus, exponit, quæ illarum sint excellentiores, an Theologales, an Cardinales seu Morales, & quæ inter vtrasque. Pro quo sciendum, quod Theologales sunt excellentiores; quoniam respiciunt Deum pro primo obiecto & principali. Cardinales vero seu Morales non. Secundo; Theologales habẽt veritatem pro prima regula actuum suorum, ad quos inclinant, & non regulam aliquam acquisitam humanitus. Cardinales autem, seu morales innituntur regulæ humanæ, scilicet prudentiæ, siue rectæ rationi naturali: Theologicæ vero veritati diuinæ. Ex quo dicunt Theologi, quod virtutes Theologicæ sunt digniores, excellentiores, & perfectiores virtutibus Cardinalibus seu moralibus, vt ponit Gabriel 26.*q.vnica.art.vnic.lib.*3.& dicit S.Thomas 1.2.*q.*68.8.*qu.per totum.* & 2.2. q.9.1.*q.* quod Theologicæ virtutes sunt cæteris nobiliores. De qualitate vero virtutum ponit Gabriel 36.*q.art.*3.*dubio* 4.*lib.*3. & de ordine illarum ponit Ant.Flor. *in sua Summ.* 4.*part.tit.*1.*c.*9. & S.Thomas *in dist.*1.2.*q.*66. ponit de æqualitate virtutũ, & an virtus possit esse maior vel minor, & de comparatione virtutum moralium ad intellectuales, & de comparatione moralium, intellectualium & Theologicarum ad inuicem. Et sunt tres tantum Theologicæ, scil. fides, spes & charitas, secundum Apostolum, vt habetur 1.*ad Cor.* 13.c. vbi dicit Paulus: Si linguis hominũ loquar & Angelorum, charitatem non habeã, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Et si prophetiam habuero, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & omnem fidem, ita vt montes transferam: charitatem autem non habeam, nihil sum, &c. Charitas patiens est, charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit, quæ sua sunt, non irritatur, nec cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet: charitas nunquã excidit. Tandem concludit: maior autem horum est charitas. Fides enim & spes sunt excellentiora cæteris donis euacuandis; quia sunt virtutes Theologicæ, vt dicit de Lyra super illis verbis Apostoli, *quæ dantur nobis ad coniungendũ nos Deo.* Alia vero dona sunt quædam dispositiones nobis datæ, vt reddamur bene mobiles à Spiritu sancto: & sic ordinãtur ad virtutes Theologicas, vt ad fines. Ex quo sequitur, quod eo; quia charitas est maior fide, & spe, quod etiã sit maior cæteris donis. Quod enim est maius maiore, est maius minore. Quod consonat cum regula nostra iuris; *Si vinco vincentem te, multo magis vinco te*, de qua *in l.de acceßionibus.ff.de diuers.& tempor. præscrip.in cap.penult. de concess.præb.* per Fel. *in c.pastoralis.in prin.de offic.ordin.* per Oldra. *consil.*198. & Lud.Rom. *in consil.*436. Et amplius de laude charitatis videatur Hugo Presbyter & Monachus Sancti Victoris Paris. *in vno lib. quem fecit, incipiente: Tam multos iam laude.* Et Guill.Rouillus *in suo compendio de iustitia, lib.*1.*cap.*2. Etiam inter Cardinales seu morales, quæ sunt quatuor, scilic. Iustitia, Prudentia, Temperantia, & Fortitudo, dignior & perfectior est Iustitia, secũdum Philosophum 5.*Ethic.* Et dixi in locis, maxime *in rubric. Des iustices. in commentariis nostris super consuetudinibus Ducat. Burgund. & supra in* 5.*part.in* 5.*consid.*

De his vero virtutibus in genere & in specie: & de laude & excellentia earum, videri potest ad saturitatem per Anton.Florent. *in sua Sum.*4.*part.vsque ad decimum titulum.* Et vide Luc.de Pen: *in l.vnic. C.de Metropoli Beryto.lib.*11. vbi ait, quod iustitia sit maior, licet

prudentia sit prior; & ibi vide diuisiones iustitiæ, de quibus etiam habetur *in Polyant. a, in verbo. iustitia.* Et idem Luc. de Penn. *in l. euictiones. colum. 3. C. de cursu publico, lib. 12.* vbi inter alias extollit iustitiam, sine qua aliæ esse non possunt; ipsa autem sine aliis. Inter omnes tamen virtutes virtus Heroica est excellens, & conuenit cum beatitudine, ad quam communis hominum vita non attingit. Et vult Aristoteles 7. *Ethic. tractat. 1.* Heroicam virtutem dici, quæ est supra nos. Heroicam, inquam, quandam atque diuinam, vt Homerus de Hectore, propterea, quod eximia bonitate præstabat, dicentem Priamum introduxit:

Nec iam hominis sane mortalis filius ille
Esse videbatur, sed diuo semine natus.

Quare subiungit Aristot. Si ex hominibus ob virtutis exuperationem, & Dii fiunt, (vt aiunt) talis quidem is habitus fuerit, qui feritati opponitur. Sic etiam Philosophi morales homines excellentissimæ virtutis, qui cõmunem hominum statum excedunt, vt qui magis mortem corporis, quam vitiosam elegerint actionem, Heroicos siue diuinos vocitabant. De quo lege Gabrielem *sermo. 1. de sanctis Petro & Paulo*, qui incipit; *Dii fortes terræ, &c.* Huic concordat dictum Prophetæ *in Psalm.* 81. Ego dixi, Dii estis, & filii excelsi omnes. *Excelsi*, dicit, vt non quicunq; iustus, Deus vocetur, sed qui quadam virtutum excellentia cæteros antecellit, & præcipue Apostoli diuini, vel Dii appellati, præcipue Petrus & Paulus, vt apud Gabrielem *vbi supra, & in introductione morali Iacobi Fabri in Ethic. Aristotelis*, & ibi ample *in commentario Iodoci Clictouei.*

VIgesima sexta cõsideratio de veritate demonstrat, ad ostendendam eius fortitudinem, cum sit potentissima, inexpugnatissima & triumphantissima res totius mundi. Quod autem sit fortissima & potentissima res mundi, habetur 3. *Esdr. 3. & 4. c.* vbi dicitur, quod cum Darius Rex Persarum fecisset cœnam magnam Magistratibus suis centum viginti Prouinciarũ, & post cœnam obdormisset, tres iuuenes, qui custodiebant corpus Regis, quorum vnus erat Zorobabel Iudæus, dixerunt ad inuicem: Dicamus vnusquisque sermonem, quæ res præcellat, & qui vicerit, dabit ei Rex dona magna, purpura vestiri, & in auro bibere, & torquem auream circa collum portare, & secundus post Regem sedebit, & cognatus Darii, propter sapientiam, vocabitur. Scripsit ergo vnus illorum, *Forte est vinum.* Alius vero, *Fortior est Rex.* Sed Zorobabel scripsit: *Fortiores sunt mulieres, super omnia vincit veritas.* Et ibi explicatur de fortitudine vniuscuiusque, secundum quod etiam recitat Bernardinus de Bustis *in 2. parte sui Rosarii, serm. 31. in litteris X. Y. Z.* vbi dicit, quod conclusum fuit, quod veritas sit fortior. Omnis enim terra inuocat veritatem, cœlum etiam ipsam benedicit, & omnia tremunt eam, & non est cum ea quicquam iniquum. Iniquus Rex, iniquæ mulieres, & iniqui omnes filii hominum, & iniqua omnia illorum opera, & non est in ipsis veritas. Veritas autem manet & inualescit in æternum, & viuit & obtinet in secula seculorum. Nec est apud eam acceptio personarum: sed quæ iusta sunt, facit omnibus, & non est in iudicio eius quidquam iniquum. Ipsa est fortitudo Regum, & potestas & maiestas omnium, quorum benedictus Deus veritatis, & desiit loquendo. Et omnes populi clamauerunt, & dixerũt: Magna est veritas, & præualet. Et surrexit Rex, & osculatus est eum, & ait: quia omnibus es sapientior, proximus mihi sedebis, & cognatus meus vocaberis. Cogita in hoc, quod dicit, cognatus meus vocaberis, dando eidem administrationem in Ierusalem & gubernatores patrimentum; quod etiam gubernatores patriæ, & administrationem in prouinciis habentes, licet non sint de prosapia & sanguine regio, vt vidimus de Domino de Trimollia, de Domino de Bouille, & de Domino de Ionuelle eius fratre, qui etiam nunc est Gubernator Burgundiæ, quem Rex vocat cognatum in suis litteris. Et subdit ipse Bernardinus *eodem sermone, part. 2. versic. Secunda conclusio.* Quod veritas sit omnium rerum inexpugnatissima & ...

& 3. parte, *versic. tertiam quæstionem*, quod sit omnium rerum triumphantissima. Ipsa enim vincit omnia, vt dictum est, & facit *l. fin. ff. de probat.* De qua per Innocentium *in capit. cum pridem. de renunc.* Facit *l. illicitas. §. veritatis. ff. de officio præsidis.* Et de laude ipsius veritatis fit mentio *in can. consuetudo. 8. distinct.* vbi dicitur, quod valet, vincit & viuit in æternum, & obtinet in secula seculorum. Et merito, cum veritas sit Deus, vt habetur *Ioan. 14.* Ego sum via, veritas, & vita. *Extinc. si consuetudinem. eadem distinct.* Hanc causam nesciunt multi prælati, qui volentes plus placere hominibus, quam Deo infinita sine complemento promittunt: vnde hanc ignorant; & ideo interrogant cum Pilato, Quid est veritas? *Iohannis 18. cap. in fin.* vt refert gloss. *in verb. veritatem. in cap. vnic. de off. delegat. in extrauag. in communibus.* Et peccatum est eam celare, *cap. 1. & cap. dilectorum. de testibus cogend. & per totum illum titulum.* Et melior textus *in c. quisquis 11. quæstion. 3. & cap. 1. extra de crimine falsi.* & proditor est veritatis, qui non libere veritatem enunciat, vt dicit textus *in c. nolite. eadem quæstione.* Et veritas & ratio semper præponenda est, vt *in c. veritate. cum sequen. 8. distinct.* Et de eius laude vide Guil. de Rouille *in sua descriptione iustitiæ. libr. 1. cap. 11.* De eius vero dignitate & vtilitate Anton. Florentin. *in sua Summa, in 4. part. titul. 5. cap. 15. §. 1. 2. 3. & 4.* Dicit etiam Aristoteles 1. *Ethicorum*, Duobus amicis contendentibus, sanctum est laudare veritatem. Scilicet amicus Socrates, amicus etiam Plato, magis tamen amica veritas. Et *libr. 3. Ethicorum*: Verum bonum est laudabile, verus est laudandus. Et veritas, licet sit bona, parit tamen malum filium, scilicet, odium, vt ait Terentius. Ideo dicitur, quod tres sunt bonæ matres, quæ pariunt tres malos filios; veritas enim odium parit, pax ocium, seu vitium, & nimia familiaritas contemptum, de quo vltimo est textus *in leg. obseruandum. ff. de officio præsidis. & in leg. nec quicquam. §. circa. ff. de officio Proconsulis. & in cap. quando. & ibi gloss. formalis, in verb. frangatur. 86. distinct.*

Vigesimaseptima consideratio de Præceptis diuinis adaperiet, quod dignius & excellentius sit. Nam certum est, quod sunt decem Præcepta decalogi, quæ ponuntur ample per Bernardinum de Bustis, *in 1. parte sui Rosarii, serm. 16.* & his versibus continentur:

Vnum cole Deum, ne dicas vana per ipsum,
Sabbatha sanctifices: habeas in honore parentes,
Non sis occisor, fur, mœchus, testis iniquus,
Alterius nuptam, nec rem cupias alienam.

Et hæc Præcepta excedunt præcepta legalia, vt ibi dicit de Bustis. Sed inter omnia præcepta vnum est dignius & excellentius, & maximum, quod ponitur in quatuor locis, scilicet, *Deuteron. 6.* vbi ponuntur tria contenta in vno præcepto, scilicet, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua.* Et *Matth. 22.* vbi etiam ponuntur prima duo: & in tertio, & *in tota mente tua.* Et *Marc. 12.* additur quartum, videlicet, *ex tota virtute tua.* Et *Luc. 10.* additur: *ex omnibus viribus tuis.* Et tale præceptum (vt dicit Nic. de Lyr. *Mat. 22.*) dicitur primum dupliciter, scilicet, origine & dignitate seu perfectione. Perfectione tali, scilicet, quod omnia alia comprehẽdit. Remitto me in reliquis ad dominos Theologos in pluribus allegatis per eundem Bernardin. vbi multos allegat, qui de huiusmodi præceptis ample ponunt. Et vltra vide Ant. Floren. *in 1. part. suæ Sum. tit. 14. cap. 4. per totum*, vbi ample. De præceptis autem moralibus vide per eundem *ead. part. eod. tit. cap. 3.* & per S. Thomam *in prima secunda quæst. ca. 101. 102. 103. 104. 105.*

Sunt & alia Præcepta diuina, quæ dicuntur articuli fidei, & inter hos, quis illorum sit dignior & excellentior: de his supra dixi *in hac part. in 20. consid.* vbi illos seriatim descripsi, ideo hic pauca repetenda sunt. Sed inter omnes primus est excellentior; quia ab ipso omnes alii dependent, scilicet, credere in Deum Patrem Omnipotentem, Creatorem cœli & terræ. Et omnes huius mundi nationes credunt hunc articulum, scilicet,

Christiani, & Pagani, & infideles. Et dicit Psalmista *Psalm.* 118. Dilexi mandata tua super aurum & topazion. Nec hodie sunt aliqui idololatræ, imo omnes indistincte credunt in Deum Patrem Omnipotentē, Creatorem cœli & terræ; quoniam, cum pater sit, maior est Filio. Et habetur *Ioannis* 16. quod Christus de Patre loquens, dixit: *Vado ad Patrem, qui maior me est.*

Et quia hic de fide, eius articulis, & nobilitate fit mentio: ideo quædam notatu digna, quæ ex sacris literis ortum habēt, addere curaui. Est autē fides, vt habetur *ad Hebr.* 11. sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. Quam definitionem sic explico: Fides est quædam inchoatio seu fundamentum futuræ beatitudinis, probatioque seu ostensio earum rerum, quæ nunc nō videntur, vt sunt diuinæ personæ in spirituali ædificio; Fides fundamentum ponit, spes parietes erigit; sed charitas tectum consummat, quæ operit multitudinem peccatorum, vt habetur *Iac.* 5.

Duodenarius articulorum numerus secundum duodecim lapides preciosos *Apoca.* 12. positos, & etiam duodecim Apostolos primos, ex quibus structura murorum militantis Ecclesiæ compaginatur: hic seriatim sequitur.

Primus est de diuinitatis vnitate, ibi; *Credo in vnum Deum.* Iaspide nō immerito designatus; quoniam sicut Iaspis oculum purgat, visum acuendo, sic primus de vnitate Dei articulus, mentis aciem illuminat, profligatis erroribus. Secundus articulus, de personarum trinitate ponitur in symbolo locis tribus, videlicet; *Credo in Deum Patrem Omnipotentem: in Iesum Christum Filium eius vnicum, Dominum nostrum, &, credo in Spiritū Sanctum.* Hic articulus Sapphyro notatur: quippe Sapphyrus lapis humanū corpus vegetum efficit, integra membra conseruans, simili modo hic articulus Ecclesiæ militantis corpus adunat. Tertius articulus est de mundi & omnium in eo contentorum creatione: ibi; *Creatorem cœli & terræ*, qui Carchedonio lapide designatur: nempe hic lapis dæmonum illusiones fugat, virtutes conseruat, sic hic articulus. Quartus articulus est de [illegible] pere iustificationis, gratia Spiritus Sancti, ibi; *sanctam Ecclesiam catholicam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum*, quo septem Sacramentorū Ecclesiæ fides innuitur, qui bene Smaragdo designatur, qui est lapis valens contra caducum morbum: & hic articulus contra omne peccatum originale, mortale, actuale, & veniale est præsens medicina. Quintus articulus est de vniuersali omnium bonorum resurrectione, ibi; *Carnis resurrectionem*, videlicet, [illegible] *Credo*: quippe; quia Christus resurrexit, primitiæ dormientium. 1. *ad Corinth.* 15. & nos resurgere oportet & bonos & malos, sed fine dispari. Quippe procedent, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii, [illegible] æternæ damnationis. *Ioan.* 5. Hic articulus recte per Sardonichem lapillum notatur, quoniam hic lapis hominem castum, & humilem reddit; sic huius articuli frequens memoria. Sextus articulus est de æterna vita & beatitudine bonorum, ibi; *Credo vitam æternam.* Qui sane Sardio lapide designatur, [illegible] le lapis hominem ad bonum incendit, & [illegible] morem fugat. Huius articuli viua recordatio nos ad bene agendum incitat pro tanto bono consequendo, & timorem seruilem, videlicet, & humanum expellit; non tamen illum filiarum reuerentiæ timorem, qui manet in seculum seculi. Et prænuncupati [illegible] articuli potissime diuinitatem concernunt. Septimus articulus de Christi humilitate primus est de ipsius Christi conceptione [illegible] virginis vtero; per Spiritus Sancti operationem facta, & eiusdem natiuitate, ibi; *[illegible] conceptus est de Spiritu Sancto, natus ex Maria virgine.* Qui satis opportune per lapidem Chrysolithū designatur, qui lapillus intellectum humanum confortat, vt melius [illegible] ligat: sic hic articulus per eum conceptum natū, qui illuminat omnē hominem venientem in hunc mundum. *Ioan.* 1. hominum intelligentiam fouet & confortat. Octauus articulus, est de Christi passione, & sepultura, ibi; [illegible]

ibi: *Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & ſepultus*, qui non improbe Berillo lapide notatur. valet quippe lapis ille contra hoſtiũ lites, vt inuictum hominem efficiat. Sic huius articuli pia meditatio nos contra diabolum, carnem, & mundum victores efficiet. Nonus articulus eſt de Chriſti anima ad inferna deſcendente: ibi; *Deſcendit ad inferna.* Qui ſatis decẽter Topazio lapide denotatur, qui contra lunaticam paſſionem ſuapte natura prodeſt. Sic huius articuli recogitatio contra dæmonum lapſus proderit, qui tunc fuerunt ſpoliati. Decimus articulus, eſt de Chriſti reſurrectione, ibi: *Tertia die reſurrexit à mortuis*, qui lapide Chryſopraſo inſinuatur. Valet enim is lapis contra lepram, quæ eſt quædam corporis corruptio, ſic; quia tunc noluit Deus ſanctum ſuum videre corruptionem. Illius articuli memoria noſtræ reſurrectionis ſpem confortat. Vndecimus articulus eſt de Chriſti aſcenſione ad Cœlos, ibi: *Aſcendit ad cœlos, ſedet ad dextram Dei patris omnipotẽtis.* Qui Hyacintho optime denotatur, qui lapis valet ad membrorum vigorem, & ſaporem ſalutiferum. Sic huius articuli reminiſcentia facit, vt membris vegetis, quæ ſurſum ſunt, ſapiamus, nõ quæ ſuper terram. *ad Coloſſ.* 3. Duodecimus, eſt de humanitate Chriſti, ſextus articulus eſt de futuro iudicio, ibi: *Inde venturus eſt iudicare viuos, & mortuos.* & recte per Amethyſtum denotatur. Ille lapis hominem vigilem facit ad bonũ præſenſum, & à malis conceptionib. liberat. Sic futuri memoria frequens nos vigiles reddit, extranea expellens, vt bonam de commiſſis talentis reddere poſſimus rationem.

Quidam nihilominus articulos altero modo in quatuordecim diſtribuunt, ſeptem ſecundum diuinitatem ponẽtes, videlicet, Primum, de vnitate Dei, Secundum, de perſona Patris; Tertium, de perſona Filii; Quartũ, de perſona Spiritus ſancti; Quintum, de opere creationis; Sextum, de opere iuſtificationis; Septimum, de opere glorificationis. Et ſeptem de humanitate; Primum, de Chriſti conceptione; Secundum, de natiuitate ipſius; Tertium, de morte; Quartum de deſcenſu animæ ad inferna; Quintum de eius reſurrectione; Sextum, de aſcenſione, & ſeptimũ de poſtremo iudicio. Eadem manet vtrobique ſententia, quamuis partitio varietur. Vnde propoſitionum excellentia, ſeu nobilitas, penes obiectum, & maiorẽ iudicii noſtri adhæſionem, ſumi ſolet. Et quò purius eſt de Deo iudicium ſine creaturæ admixtura; eò eſt huiuſmodi propoſitio nobilior, excellentiorque. Quo fit, vt omnes articuli de diuinitate ſint longe nobiliores articulis illis, qui de humanitate partiuntur, & articuli de Dei vnitate, & perſonis ſint nobiliores aliis de operibus Dei erga creaturas. Hinc factum credas, vt aliis quatuor ſecundum diuiſionem poſteriorem præponatur *In* præpoſitio, vt dicamus *in Deum, in Patrem, in Filium, in Spiritum ſanctum*, non autem aliis. Non dicimus: *Credo in Eccleſiam catholicam*, ſed *Eccleſiam*, ſine *in* præpoſitione, & non incaſſum. Quippe Deo vni in eſſentia, & trino in perſonis, ſic adhærendum fuerit, vt illi, a quo omne datum optimum, & omne donũ perfectum, non ſic Eccleſiæ, niſi ſuo capiti adhęrendum erit: Eccleſiæ quidem ſponſæ adhæremus propter ſponſum Chriſtum. Demum ille articulus, qui eſt de vnitate diuinæ eſſentiæ, omnium & primus, & nobiliſſimus habetur; licet pauci grandi malitia excæcati, diſſenſerint; plurimi ignorarint perſonarum trinitatem; ſed ferme omnes, maxime Iudæi, & Naturæ legem obſeruantes, vnum eſſe Deum credentes, confeſſi ſunt. Ideo notus in Iudæa Deus in Iſrael, magnum nomen eius. *Pſalm.* 75. Pauci, ſcilicet Patriarchæ, & Prophetæ perſonarum trinitatem deprehenderunt, vnum eſſe Deum oportuit omnes credere, ſecundum id Apoſtoli *Hebr.* 11. Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia eſt: ſecundo oportuit credere (vt ibidem habetur) quod inquirentibus ſe Deum remunerator ſit: tertio credere oportuit, quod aliquo medio hominis lapſum repararet; ſecundum illud Petri *Act.* 4. Nec enim aliud nomen eſt ſub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri, quod de Chriſto redemptore dictum eſt. Illud

postremo alta mente recondas, quod vbi audies: iustus ex sua fide viuet, (vt Propheta & Paul. *Abac. & ad Rom.* 1. scripserunt) de ea fide intelligas, quæ per charitatem operatur, alias statim homo corrueret in Lutheranorũ errorem; quandoquidem sicut corpus sine spiritu mortuum est; ita fides sine operibus mortua est, *Iac.* 2.

Aduerte tamen, quod multa sunt Præcepta: quædam sunt Dei, quæ omnibus anteponenda sunt, vt *in c. quæ contra. in fin.* 8. *dist. c. si is. cum sequent.* 11. *quæst.* 1. quæ decem sunt, vt dixi, sine quorum obseruatione salus esse non potest, quæ dicuntur decalogi, vt *in c. meretrices.* 32. *qu.* 4. *& in ca. quid in omnibus ea causa. q.* 7. Sunt etiam præcepta quædam moralia, quædam mystica, quædam sacramentalia, quædam ceremonialia, de quibus *in c. fin. dist.* 6. Item quædam sunt præcepta Apostolica, id est, sanctæ Romanæ Ecclesiæ, quibus nullus dura superbia resistere debet, *ca. præceptis.* 12. *distinct.* Item sunt præcepta superiorum, quæ si iniusta, implenda non sunt, *ca. si Episcopus. & c. si is.* 11. *quæst.* 3. Nam & præcepta sanctorum virorum, antequam impleantur, sunt discutienda, videlicet, si iusta, si licita, si non contra dominum sunt, vt dicit text. *in c. si quis præpostera.* 50. *distinct.* Sic & Papa non vult, quod impleatur, quod per subreptionem præcipit. *ca. si quando. extra de rescriptis. & l. nemo. C. de sentent.* Verum de Præcepto Dei disputandum non est. Nam semper est licitum, vt *in c. paratus.* 23. *q.* 1.

VIgesimaoctaua consideratio erit de beatitudinibus, quæ sunt septem, secundum distinctionem graduum, quamuis sint octo secundum essentiam, quas Christus enumerat in sermone facto discipulis in monte, de quo habetur *Matth.* 5. Et quoniam vltima, quæ est octaua, ponitur per essentiam, quæ est quædam firmitas omnium præcedentiũ, debentur sibi omnium præcedentium præmia, & ideo redit ad caput, vt intelligantur sibi omnia præmia consequenter attribui. Vnde prima est paupertas spiritus, quæ ponitur pro abstinentia ab amore mundi, id est, ab amore carnalium voluptatum & diuitiarum, ac propriæ excellentiæ. Secunda est mansuetudo, cum dixit: *Beati mites.* Et tales dicuntur, qui nullam amaritudinẽ sentiunt. Tertia est luctus, cum dixit: *Beati qui lugent,* scilic. pro peccato, & ipsum oderũt, ita quod insurgunt aduersus id, ad destruendũ ipsum. Quarta est esuries iustitiæ, & vehemens desiderium iustitiæ, siue summi boni. Esuries autem iustitiæ potius est beatitudo, quam esuries aliarum virtutum Cardinalium; quia per iustitiam immediate coniungimur Deo, quod non fit per alias virtutes Cardinales. Iustitia enim, prout ibi capitur, cum dicitur: *Beati, qui esuriunt & sitiunt iustitiam:* comprehendit fidem, spem & charitatem, de quibus supra dixi, quæ immediate nos coniungit Deo. Quinta est misericordia, per quam pro terrenis cœlestia merentur, & illos [...]. Sexta est [...] 13. opera, de quibus *in consid. sequ.* [...] munditia cordis, qua clarificatur cor, & [...] datur ad videndum Deum, & ardentissime diligendum. Accipitur autem munditia cordis ibi non pro virtute, sed pro statu, qui est purgati animi. Septima est pax, quæ est status virtutis, in quo est delectatio in Deo [...] contradictione carnis, mundi, & diaboli, [...] vel si qua est, inefficax est. Vnde patet, quod pax est status animi purgatissimi. Pacificis autem magis attribuitur esse filios Dei, quam aliis; quia dixit: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* Et licet misericordia maxime assimilet hominem Deo, quantum ad opera exteriora; tamen quantum ad interiora, magis assimilat pax. Octaua beatitudo est, de qua dicitur: *Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam; quoniam ipsorum est Regnum cœlorum.* Hæc virtus scilicet, sufferentia persecutionum propter iustitiam, annexa est paci. Cum enim pacificus sit absque contradictione carnis, mundi, & diaboli, [...] dixi; patet, quod idem paratus est superare tentationem mortis pro Christo, in eodem gradu est cum pace. Propter hoc dicimus, quod octo sunt beatitudines, quãtum ad essentiam: sed tantum septem, quantum ad distinctionem graduum; quoniam superpo[...]

cem non est virtus alia. Dixit enim Augustinus: *Pax est finis & consummatio omnium virtutum*. Et ista octaua dicitur redire ad caput duobus modis. Primo; quia idem præmium sibi promittitur, quod primæ. Secundo; quia omnes probant, quod à prima vsque ad vltimam veræ sint. vnde dicit Gregorius: *Qualis vnusquisque apud se lateat, illata contumelia probat*. vel secundum Ambrosium. *Pauperibus promittitur Regnum, quantum ad gloriam Animæ. Passis autem in corpore persecutionem Regnum, quantum ad gloriam corporis.*

Et inter eas talis est excellentia, vt semper vna de gradu excellat aliam; quoniam ista præmia se habēt per additionem ad inuicem. Nam plus est possidere hæreditatem Regni cœlorum, quam habere simpliciter. Quoniam multa habemus, quæ non firmiter & pacificè possidemus. Plus est etiam consolari in regno, quam habere & possidere: multa enim cum dolore possidemus. Plus est etiam saturari, quam simpliciter consolari: nam saturitas abundantiam consolationi importat. Misericordia vero excedit saturitatem, vt plus, scilicet, accipiat, quam meruerit vel desiderare potuerit. Adhuc magis est videre Deum: sicut maior est, qui in curia regis non solum prandet: sed etiam videt faciem Regis. Summam autem dignitatem habet in domo regis filius regis. ita dicit Anton. Florentin. *in sua Summa. 4. lib. 7. capit. 5. §. 3. & ibi in toto illo capit.* ponit ample materiam Beatitudinum: ad quem recurre in reliquis, cum mihi sufficiat habere excellentiam vnius ad aliam. Etiam aduerte, quod beatitudines excedunt virtutes Cardinales & dona. Quoniam habitus virtutum Cardinalium principaliter disponitur ad exercitium Animæ: Habitus vero donorum disponitur ad actus contemplatiuæ maxime: Habitus autem beatitudinum disponitur ad perfectionem vtriusque, vt habetur *in compendio Theologiæ. lib. 5. cap. 55.* & dicitur *in cap. 47. in fine.* quod sicut in enumeratione donorum est ordo artificialis, quo primo ponuntur digniora; ita in beatitudinibus est ordo naturalis, vbi digniores ponuntur vltimo. Sanctus Thomas 1. 2. *quæst. 69.* ponit, an Beatitudines distinguantur a virtutibus & donis, & ibi plene per eum.

VIgesimanona consideratio est de operibus misericordiæ: quæ sunt 14. Quoniam sunt septem opera misericordiæ corporalia, septem vero spiritualia. Corporalia enim sunt, de quibus habetur *Matth.* 25. Esuriui, & dedistis mihi manducare. & sunt hæc: Pascere esurientem, potare sitientem, vestire nudum, recolligere hospitem, visitare infirmum, redimere captiuum, & sepelire mortuum. Et in hoc versu continentur:

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

De primo, habetur *Esa.* 63. Frange esurienti panem tuum. De secundo habetur *Prou.* 25. Si sitit inimicus tuus, potum da illi. De tertio habetur *Luc.* 3. Qui habet duas tunicas, id est, ad superfluitatem, det vnam non habenti. De quarto habetur per Apostol. *ad Rom.* 12. Hospitalitatem sectantes. De quinto, scilicet, redemptione captiuorum, habetur per Ambro. *in c. aurum.* 12. *quæst.* 2. vbi dixit, quod ornatus sacrorum est redemptio captiuorum. De sexto, scilicet, de visitatione infirmorum, habetur *Iob.* 5. Visitans speciem tuam, id est, hominem, in infirmitate, nō peccabis. De septimo, quod non ponitur *Matt.* 25. habetur *Act.* 8. vbi habetur de Stephano lapidato, quod sepelierunt eum viri timorati. & dicitur *Eccles.* 7. Mortuo non denegabis gratiam. De quo ample dixi *supra in 2. part. in 3. consid.* ideo hic non repeto.

Alia vero septem sunt opera spiritualia, quæ sunt, videlicet, docere ignorantem, consulere dubitanti, consolari tristem, corrigere peccantem, remittere offendenti, portare onerosos & graues, pro omnibus exorare. & continentur in hoc versu:

Consule, castiga, solare, remitte, fer, ora.

De primo habetur *ad Rom.* 12. Qui docet in doctrina legis subuenit proximo. De secundo, habetur *Tobiæ* 4. Consilium semper â sapientibus inquire. & 12. *quæst.* 2. *cap. pen.* vbi dicitur, bonę rei dare consilium, & pręsentis habere vitæ subsidium, & æternę remune-

rationis expectare cernitur præmium. De tertio habetur per Apostolum *in Theſſ.*4. Itaque conſolemini inuicem in verbis iſtis: & non contriſtemini de dormientibus, ſicut gentes, quæ ſpem non habent. De quarto habetur *Matth.*18.*in c. nouit.de iudic.* Si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te & ipſum ſolum. Et Apoſt.*ad Timoth.* Peccantem coram omnibus argue. De quinto habetur *Luc.*6. Dimitte, & dimittetur ſeu dimittemini. Et *Matth.*18. Serue nequam, omne debitũ dimiſi tibi; quoniam rogaſti me: nonne oportuit & te miſereri conſerui tui? De ſexto habetur *ad Romanos* 15. Debemus nos firmiores, infirmitates aliorum portare, non ſolum ſecundum quod infirmi ſunt graues, & inordinatis actibus, ſed etiam vniuſcuiuſque onera ſunt ſupportanda: ſecundum illud *ad Galatas* 6. Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti. De ſeptimo habetur *Iac.*5. Orate pro inuicem, vt ſaluemini. Et ſecundum Thom. *ſecunda ſecundæ,q.*32.*art.*2.

Iſta ſunt ſpiritualia opera, ſeu hæ ſeptem eleemoſynæ ſpirituales, ſunt potiores corporalibus, triplici ratione, prout refert Anton. Florent. *in ſua Sum.*4.*part.titul.*5.*cap.*18.§.7. Prima eſt; quia id, quod exhibetur in eleemoſyna ſpirituali, eſt nobilius, ſcilicet donũ ſpirituale, quam præmium corporale, ſecundum illud *Prouerb.*4. ***Donum bonum tribuam vobis, legem meam non derelinquatis.*** Secundo; ratione eius, cui ſubuenitur; quia ſpiritus nobilior eſt corpore. Vnde, ſicut homo magis ſibi debet prouidere, quantum ad ſpiritum, quam quantum ad corpus: ita etiam proximo magis debet prouidere de eleemoſyna ſpirituali, quam corporali, quem ex charitate diligere debet. Tertio; quantum ad ipſos actus, quibus ſubuenitur: nam actus ſpirituales, quales ſunt eleemoſynæ ſpirituales, ſunt perfectiores actibus corporalibus, quibus exercentur in eleemoſynis corporalibus. Dicit tamen ipſe Anton. Florent. *vbi ſupra*, quod ſecundum aliquem caſum particularem, interdũ aliqua eleemoſyna temporalis poſſet præferri alicui eleemoſynæ ſpirituali, ſicut magis eſſet paſcere fame morientem, quam docere, ſicut dicit Philoſophus, quod indigenti melius ſit dare, quam philoſophari, quamuis hoc ſit melius ſimpliciter.

TRigeſima conſideratio eſt de donis Spiritus Sancti, quæ ſunt ſeptem, ſcilicet timor, pietas, ſcientia, fortitudo, conſilium, ſapientia, & intellectus. Quæ enumerantur Eſaiæ 11.*cap.* vbi ea alio ordine ponit; quoniam, primo, ponit donum ſapiẽtiæ; Secundo, intellectus; Tertio, conſilii; Quarto, fortitudinis; Quinto, ſcientiæ; Sexto, pietatis; Septimo, timoris. Et ideo videtur, quod hoc ordine artificiali, de quo ſupra dixi, *in conſider.immediate præcedenti*, quod donum ſapientiæ ſit dignius, & ſic de ſingulis vnum excedit aliud deſcendẽdo: & ideo dicit Ant. Florent. *in ſua Summ.in* 4 *part.tit.*10.*cap.*1.*in princip.&* §.6. quod comparando ipſa dona ad inuicem, dignitas eorum, qua vnum præfertur alteri, ſit attendenda ſecundum enumerationem eorum, incipiendo à ſapientia, vt ponitur *Eſaiæ* 11. vt dictum eſt ſupra. De iſtis ſeptem donis, & commendatione eorum, vide ample Guilielmum Paraldi *in ſua Summ.virtutum & vitiorum, lib.*1.*part.*3.*cap.*... *de donis.* Et ibi ponit, quod quædam pertineant ad diuina, & illa ſunt digniora, quædam vero ad humana. Et etiam quædam pertinent ad vitam actiuam, & ſunt quinque: & de his primo ponit, eo; quia vita actiua est ante contemplatiuam: quædam vero pertinent ad vitam contemplatiuam, vt ſunt donum intellectus, & donum ſapientiæ, & iſta ſunt digniora, vt ibi.

TRigeſimaprima conſideratio de ſeptem Sacramentis enunciat, quæ ſunt baptiſmus, confirmatio, euchariſtia, pœnitentia, vnctio poſtrema, ordo, & matrimonium, quod illorum ſit dignius & excellentius.

De Sacramento matrimonii dixi *in commentariis noſtris ſuper conſuet.Ducat.Burgun. in rubric. Des droits & apparten.à gens mariez*, quod ſit dignius & excellentius aliis, ex pluribus ibi deſcriptis ad laudem matrimonii, quam ibi poſui, cum multum quadraret ad propo-

Propoſitum. Cælius vero *li.15.ca.19.* ait: quod matrimonium ſecundum Auguſt. quantũ ad genus attinet mortalium, ſit quoddam ciuitatis ſeminarium, & ibi aſſerit tria eſſe bona cõiugii, ſc. fidem, prolem, & ſacramentum, quæ poſui in dicto loco, cum pluribus aliis laudib. matrimonii. Et etiam de laude illius idem Cælius *eod. li. c.13.* Dico tamen hic, quod Euchariſtiæ Sacramentum ſit venerabile, adorandũ, venerandum, colendum, glorificandum, pręcipuis magnificandum laudibus, dignis præconiis exaltandum, cunctis honorandum ſtudiis, vt dicit text. *in clem. ſi dominum in ſanctis. de reliquiis, & vener. ſanctorum.* Imo etiam excellentiſſimum, & eſt maximum Sacramentum, ex themate poſito per Anton. Flor. *in ſua ſum. in 3. par. lib.14. cap.4. in prin.* vbi ponit tale thema: *Memoriam fecit mirabilium ſuorũ miſericors & miſerator Dominus, eſcã dedit timentibus ſe. Pſal.110.* Excellentiſſimum enim illud dicit tex. *in d. clem. ſi dominium.* & Floren. *in d. ſ.1.* Eò, quia omnia alia ordinantur ad ipſum, vel perficiũtur per ipſum, nec quid precioſius habemus in hoc mundo. Quid enim precioſius & melius corpore, & ſanguine domini noſtri? vt ait Hiero. 1. *q.1. c. multi.* quaſi diceret; nihil. *de conſecr. diſt.2. c. nihil.* Nihil enim in ſacrificiis maius eſſe poteſt. Nec vlla oblatio maior reperitur, & ibi ponit, quam mirabilia ſint opera Chriſti. & dicit gl. *in verſic. quid melius in d. c. multi. & in d. c. nihil,* quod Sacramẽtum Euchariſtiæ inter Sacramenta ſit maius, dignius, & melius, quo ad ſanctitatem, & reuerentiam. Et, vt dicit idem Flor. *ead. part. ſuæ ſumma. li.12. in prin.* eſt maximum Sacramentum, quo ad eſſentiam; licet quædam alia dicantur maiora ſecũdum alios reſpectus, quos infra referam. vide tamẽ Bonauenturam, qui plura dixit *in ſuo li. quem fecit de excellentia Euchariſtiæ.*

Sed, quantum ad iſtud Sacramentum, volo demonſtrare eius excellentiam ex pluribus cauſis & rationibus. Prima; quia fuit figuratũ tam ante legem, quam in lege. Primo per oblationem factam per Melchiſedech, vt habetur *Gen.14.* Et fit mentio *in ca. accipite. de conſecr. diſt.2.* In qua figura, habemus formam exteriorem ſacramenti, vt primum effectum, ſc. refectionem. ibi, *ante præceſſit figura ſpiritualis in pane & vino.* Item in Manna. *vt habetur c. corporeum. de conſe. diſt.2* Et in hoc figuratur effectus gloriæ: & in oblatione illius figuratur, in quo debet fieri oblatio, & ſuper quem. Sed Io. de Turrec. *in d. c. corporeum.* ample diſputat, an conuenienter fuerit figuratum in Manna, non inſiſto, quia nõ eſt præſentis ſpeculationis. Item fuit figuratum in diuerſis Sacrificiis, de quibus habetur in Leui. quibus figurabatur Paſſio Chriſti; Item in virga Ionathæ mellis, vbi figurabatur, quis offerre debeat: per fauum enim deſignatur deuotio offerentis: Figura ſanguinis Chriſti fuit vinum, ad deſignandum refectionem. *Cantic.1. Introducit me in cellam vinariam.* Secunda; quia à Prophetis prænunciatum, vt habetur *Pſ.77.* Panẽ Angelorum manducauit homo. Tertia; quia à Chriſto verbo & facto inſtitutum, vt habetur *Io.6. Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi:* facto. vt *Matth.9. & 26. Accipite, & comedite, hoc eſt corpus meum, quod pro vobis traditur. & in ca. panis eſt in altari, de conſec. diſt.2. & c. cum Marthæ. de celebr. Miſ.* Quarta; quia ab Apoſtolis ſeruatum, vt habetur 1. *Cor.11. Conuenientibus in vnum.* Sexta; quia à ſummis Põtificibus ordinatum, vt habetur *in d. clemen. ſi dominum in ſanctis. de reliq. & venerat ſanctor.* Et hæ ſex cauſæ ponuntur *in Compendio Theol. li.6. c.13. & in c.14.* vbi ponũtur mirabilia, quæ fiunt in ipſo Sacramento, de quibus etiam aliquid ſtatim dicetur. Septima; quia maiora, nobiliora & excellentiora continentur in iſto Sacramento, quam in omnibus aliis. Continet enim in ſe nobiliora in omni genere Entis, & illud quod eſt nobiliſſimum in fine nobilitatis. Continet autem Chriſtũ, in quo tres ſubſtantiæ concurrunt, ſc. Caro, Anima rationalis, & Deitas. Corpus autem Chriſti de puriſſimis ſacratiſſimæ virginis ſanguinibus, Spiritus ſancti manibus formatum, atq; ipſi Deitati coniunctum, omni corpore nobilius eſt, atque perfectius. Anima vero Chriſti diuinis ſplendoribus candida, omni ſapientia & virtute pleniſſima; vt puta cui non eſt datus in donis & virtutibus Spiritus ad menſuram, *Io.*

6.Intellectualem creaturam nobilitate tranſcendit, & perfectione. Deitas vero fons & origo omnis boni, quæ ex inſeparabili vnione ad naturam aſſumptam, in hoc ſacramento veraciter ex concomitantia continetur; In infinitum nobilitate & perfectione rebus ſupereminet vniuerſis. de quo Propheta *in Pſal.* 47. Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non eſt finis. Et hæ rationes ponuntur ad demonſtrandam dignitatẽ huius Sacramenti, *in dict. compend. Theologiæ libr. 6. cap.* 13. Octaua colligi poteſt ex plenitudine ſanctitatis, quæ eſt in hoc Sacramento. Continetur autem in hoc Sacramento realiter ipſe Chriſtus, ſanctus ſanctorum, vtpote in quo (iuxta Apoſtolum) abundat plenitudo diuinitatis corporaliter, id eſt, veraciter. ad *Coloſſ.* 2. In aliis autem Sacramentis continetur quædam virtus ſanctificatiua inſtrumentalis, deriuata à Chriſto. Cum autem ſemper, quod eſt per eſſentiam tale, potius ſit eo, quod eſt tale per participationem, manifeſte patet, hoc Sacramentum ſeu Sacrificium potiſſimum eſſe omnium Sacramentorum. Quoniam propter quod vnum quodque eſt tale, illud multo magis eſt tale. *Authent. multo magis. Cod. de ſacroſan. eccl.* & potentior eſt cauſa, quam cauſatum. Nona colligi poteſt ex ordine Sacramentorum ad inuicem: nam omnia Sacramẽta videntur ordinari ad hoc Sacramentũ, tanquam ad finem. vt dicit ſanctus Tho. *in 3. part. quæſt. 55. arti. 3.* Hinc beatus Dionyſius *in ca. 3. Eccleſiaſticæ Hierarchiæ*, dicit, quod non conuenit aliquem perfici perfectione Hierarchica, niſi per diuiniſſimam Euchariſtiam. Decima colligi, & apparere poteſt nobilitas & excellentia iſtius Sacramenti ex ritu ipſorũ Sacramentorum: nam fere omnia Sacramenta conſummantur in iſta Euchariſtia, vt dicit Dionyſius *in d. ca. 3.* ſicut patet, quod ordinati & etiam omnes alii, & etiam baptizati, ſi ſint adulti, aſſumunt illud Sacramentum. Vndecima colligi poteſt ex ſingularitate & ſublimitate miraculorum, quibus ſplendet hoc Sacramentũ præ cæteris. Tantis enim & tot hoc admirabile Sacramentum fulget miraculis, vt humana intelligentia omnino obrundatur tanto ſplendore maieſtatis; deficiũt omnes ſenſus in eo, tactus in contactione, in contemplatione viſus, in ſapore guſtus, olfactus in odore. Solus quidem auditus fide Chriſti inſtructus, percipit veritatem. Vnde de huius Sacramenti miraculorum ſublimitate, ſancta Eccleſia admiratione ſuſpenſa, in eiuſdem Sacramenti ſolennitatis officio, de quo etiam in *d. clem. ſi dominum. de reliquiis & venerat. ſancto.* inquit, Quid hoc Sacramento mirabilius eſſe poteſt? in ipſo namque panis & vinum in corpus, & ſanguinem ſubſtantialiter conuertuntur, & Chriſtus Deus & Homo ſub modici panis ſpecie continetur: manducatur vero a fidelibus, ſed minime laceratur, quinimo diuiſo Sacramento, integer ſub qualibet diuiſionis particula perſeuerat. Accidentia in eo ſine ſubiecto conſiſtũt; O miraculum (inquit Baſilius) O omnipotẽtia, O Dei circa nos miſericordia, qui ſurſum ſedet ad dexteram, ſacrificii tempore manibus hominum continetur! Alia miracula ponuntur in dicto compendio Theologiæ. *c. 14. lib. ſupra allegato.* Duodecima colligi poteſt ex cõditione fontanæ gratiæ & virtutum, quas in ſe continet. Continetur quidem in hoc Sacramento omnium gratiarum fontalis origo, mare virtutũ, & omnium bonorum profluxus. Hic enim eſt fons [illegible] omnia per gratiam irrigans, de quo *Cantic.* [illegible] Fons hortorum, puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano. Libanus candidus noſter eſt Chriſtus, ex quo impetu fluunt riui gratiarum. Quare beatus Ambroſius de hoc Sacramento loquens, ita ait: *Hoc Sacramentum præſtantiſſimum eſt, in quo eſt diuinitatis præſentia, mundi redemptio, peccatorum remiſſio, gratiarum diuiſio, virtutum omnium congregatio.* Decimatertia colligi poteſt ratione præeminentiæ huius Sacramenti, ſeu excellentiæ, ex magnitudine vtilitatis eius. Eſt enim vtile viuentibus in præſenti ſeculo, exiſtentibus in Purgatorio; quin & regnantibus in cælo, etiam proſunt ad cumulum gaudiorum. [illegible] iſta vtilitas conſiſtit ex multis effectibus, qui proueniunt ex iſto Sacramento Euchariſtiæ [illegible] & ſumptione; ex quibus ponuntur per Anton. Florentinum duodecim *in ſua ſumma 3. part.*

*3.part.li.14.c.12.§.6.& fin.& 23.aut 24.in compend.Theolog.lib.6.ca.*15. quos ibi videre poteris,cum sufficiat nobis demonstrasse causas & rationes, quare sit excellentius aliis Sacramẽtis. Sex tamen vtilitates seu fructus huius Sacramenti scripsit Bernardinus de Bustis *in 2. parte sui Rosarii.serm.*14. *&* 4. *part.* qui comprehendere videntur omnes alios:& sunt magis clari, & authoritatibus probati, quem idcirco vide.

Sed tamen aduertendum est, quod Ioann. de Turrecremata *in d.c.nihil.de consecr. dist.* 2. dicit,quod quinque modis vnum Sacramentum dicatur dignius alio: & illi quinque modi ponuntur *in gloss.fin.in d.ca.nihil.& in gloss. in verbo,non debet.in c.ecce.95.distin.* Vno modo,quo ad rem Sacramenti, siue quo ad effectum eius:& sic Baptismus,qui delet omnem culpam, & aufert omnem pœnam, est maximum omnium Sacramentorum. Secundo quantum ad id,quod continetur in Sacramẽto;& sic Eucharistia est nobilissimum Sacramentum,in quo cõtinetur ipse Christus. Tertio modo, quantum ad gradum dignitatis, in quo constituitur suscipiens Sacramentum, & sic ordo est dignissimum Sacramentum; cum Sacramentum ordinis dicatur Sacramentum dignitatis,eo,quia promotus ad ordinẽ, consequitur dignitatem. *text.in capit.denique.in princip.4.distinct.* Ita,vt nulla dignitas secularis similis sit Sacerdotio.*c.duo sunt 96 distinct.* Notat Panor.*in c.veniens.de transact.* & de his in cõsideratione sequẽti dicturus sum. Quarto,quantum ad ministrum; & sic Confirmatio,& etiam ordo,sunt dignissima: quia non nisi per Episcopum ministrantur. *ca.inter corporalia.in princ. Extra,de translatione Episcopi.* Quinto;quantum ad significatũ, & non contentum; & sic Matrimonium est dignissimũ; quia significat coniunctionem duarum naturarum ad inuicem in Christo. Sexto; potest dici, quantum ad instituentem, vt est de Sacramento Matrimonii, & Eucharistiæ; vt dictum est quo ad matrimonium, *in commento nostrar.consuetud.ducat.Burgund.in rubr. Des droicts,& appartenances à gens mariez.* vbi dixi,quod matrimonium sit dignius Sacramentum, ratione authoris, quia institutum à Deo patre,& quod plus est, in statu innocentiæ, & in Paradiso terrestri; sed idem dici potest de Sacramento Eucharistiæ,quod fuit institutum à Christo; sed non in statu innocentiæ, nec in Paradiso,sed inter peccatores,& in cœna.

Si tamen has dignitates ad inuicem comparemus, inuenietur illa dignitas potissima, quam Sacramentum habet ex contento, quia est essentialior:& ideo Sacramentum Eucharistiæ est simpliciter dignissimum, sicut dictũ est. Et ideo ad argumẽta, quæ facit Io. de Turrecr.*in d.c.nihil.* pro contraria parte, contra Sacramentum Eucharistiæ, maxime ad primum, in quo dicitur; quod bonum cõmune potius sit,quam bonum vnius,vt habetur 1.*Ethic.* Et ideo cum matrimonium ordinetur ad bonũ commune, speciei humanæ, per viam regenerationis,& Sacramentum Eucharistiæ tantum ad bonum proprium sumentis: ideo videtur, quod matrimonium sit potissimum Sacramentum, & non Sacramentum Eucharistiæ. Respondetur secundum Thomam *in 3.part.* quod Matrimonium ordinetur ad bonum commune corporaliter: sed bonum commune spirituale totius Ecclesiæ continetur substantialiter in ipso Eucharistię Sacramento, ex quo nobilius est, quam Sacramentum matrimonii.

Ad secundum; in quo dicitur, quod digniora Sacramenta esse videantur, quæ per maiorem ministrum conferuntur: sed Sacramenta confirmationis & ordinis non conferuntur nisi per Episcopum, qui est maior minister, quam simplex minister, qui est sacerdos, per quem confertur Eucharistiæ Sacramentum. Ergo illa Sacramenta sunt potiora,& digniora. Et etiam quia maiorem virtutem habent quædam, quæ imprimunt characterem, vt Baptismus, Confirmatio, & ordo, quod non facit Eucharistiæ Sacramentum. Respondetur; quod primum Assumptum non sit verum simpliciter: quoniam, vt dictum est; dignitas magis accipienda est ex parte rei contentæ, quam ex parte ministri, vnde nihil prohibet aliqua Sacramẽta secundũ quid, vt puta ratione ministri, esse digniora Sacra-

mento Eucharistiæ, vt puta confirmationis & ordinis Sacramenta, quibus tamen ipsum Eucharistiæ Sacramentũ simpliciter dignius est: quia vero per ordinem & confirmationẽ, deputantur fideles Christi ad aliqua spiritualia officia; quia pertinent ad officium, ideo trahuntur huiusmodi Sacramenta ad solum Episcopum, qui est quasi Princeps in Ecclesia; per Sacramentum vero Eucharistiæ non deputatur homo ad aliquod officium, sed magis hoc Sacramentum, vt inquit S. Tho. *in 3. part.* est finis omnium Sacramentorum; dignius est igitur. Vel ad aliud tertium obiectum neganda est etiam consequentia, quod cum character Sacerdotalis sit quædam participatio sacerdotii Christi, & hoc Sacramentum contineat ipsum Christũ, multo dignius est hoc Sacramentum, quam Sacramenta, imprimentia Christi characterem.

Ad quartum; in quo dicitur, quod vnum Sacramentum dicatur esse dignius, ex quo alia dependent, & non è conuerso: sed ex Baptismo dependet Eucharistia: non enim potest quis Eucharistiam accipere, nisi fuerit baptizatus. Ergo Baptismus est potior Eucharistia. Respondetur sic, quod ratio illa procedat ex parte, siue ratione necessitatis, qua Baptismus est maius cæteris Sacramentis; cum sine eo nemo saluari possit, iuxta illud *Ioan.* 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in Regnum Dei, *& c. nulli & c. firmissime. de consecr. distin.* 4. & ita ex hac parte Baptismus potissimum est Sacramentorum, sicut ordo, & confirmatio habent quandam eminentiam ex parte ministri, vt dictum est: & Matrimonium ratione significationis: nihil enim prohibet aliquid esse secundum quid dignius, quod non est dignius simpliciter, vt dicit Io. de Turrecr. *in d. c. nihil.* Aduerte etiam, quia secundum eundem, *de pœnit. dist.* 1. *in summa.* Ordo attendi debet intra Sacramenta diuersis modis, seu diuersis respectib. Vno modo, & principaliter penes morbos, ad quos curandos, sicut ad finem, sunt instituta, inter quos talis est ordo, quem ponit Alber. Magnus *in* 1. *dist.* 4. *sentent. Primus* (inquit) *inter istos morbos est originalis culpa, & hanc tollit Baptismus. Concupiscentia est pronitas ad mal..., quam non tollit Baptismus, sed diminuit, & con- tra hunc ordinatur confirmatio. Ex pugna ... tem prauitatis, & quasi ex calore concupiscen... oritur deperditio bonorum spiritualium: & ... contra hunc morbum ordinatur tertio loco Eu- charistia. Est autem prolapsus concupiscentiæ ... actuale peccatum, & contra hanc ordinatur p... nitentia. Reliquæ autem debilitates semper ... scuntur, contra quas ordinatur extrema vnctio. Ordo autem, & matrimonium ordinantur con- tra defectum communem, & ordo est ante ma- trimonium, quia est secundum digniorem re... nerationem.* Hæc Albertus Magnus. Istum ... tem ordinem prosecutus est Magister senten- tiarum, & alii Doctores Theologi, & melior videtur cõsideratio inter omnes, vt dicit Io. de Turrecr. *in dicta summa.* Alio modo potest at- tendi Ordo inter Sacramenta, secundum ali- quam rationem dignitatis, respectu omnium aliorum Sacramentorum, inquantum sunt in remedium defectus communis, siue in perfe- ctionem multitudinis; alia vero Sacramenta sunt in remedium siue perfectionem vnius personæ: bonum autem commune, cum sit diuinitus, vt dicitur 1. *Ethicor.* prius est; Vnde hoc ordine considerato, Gratianus primo ... terminauit de ordine, & matrimonio: ... quia ordo habet prioritatem quandam respe- ctu matrimonii, & aliorum Sacramentorum. Clarum est autem, quod agẽs naturaliter pri- us est sua actione: vnde etiam in iure prius de- terminatur de officio, quam de actionib. ... etiam, quia, sicut dictum est, habet digniorem generationem quam matrimonium. Pœniten- tia etiam habet prioritatem quandam, respe- ctu Baptismi, secundũ illud *Act.* 2. Agite pœ- nitentiam, & baptizetur vnusquisq; vestrum, & *c. quis aliquando. de pœniten. dist.* 1. Item ... *in c. nullus* ... August. *lib. de pœniten.* & habetur *in c. nullus de pœniten. dist.* 1. Nullus potest inchoare nouam vitam, nisi cum veteris vitæ pœnituerit. Item respectu Eucharistiæ etiam Pœnitentia, quia omnis tur habere quandam prioritatem, quia om... bus accedentibus ad communionem, indici- tur pœnitentia, sicut etiam colligitur ex c. ... *mnii, vtriusq; sexus. Extra de pœnit. & remiss.*

vbi primo iniungitur præceptum de Confessione, secundo de Communione; in cuius signum Agnus paschalis, qui figuram gessit Sacramenti Eucharistiæ, comedi præcipiebatur cum lactucis agrestibus. *Exod.*12. quod significat, communicandum esse cum amaritudine pœnitentiæ. Et ita secundum hunc ordinem aliqui tractauerunt de Sacramentis, vt Gratianus, prout refert Ioan. de Turrecr. *in d. summa de pœniten. dist.*1.

TRigesimasecunda consideratio est consecutiua ad præcedentem, de vno Sacramento, scilicet, de ordine; & quia sunt septem, secundum aliquos, & octo, secundum alios, & secundum Canonistas, nouem; videndum est, inter octo ordines Ecclesiasticos quis sit dignior, & excellentior. Et sunt secundum Theologos septem, scilicet Ostiariatus, Lectoriatus, Exorcistatus, Accolitatus, Subdiaconatus, Diaconatus, & Presbyteratus, quos ponit Magister sententiarum *in 4. dist.* 24. & est tantum vnum Sacramentũ, ita quod quilibet ordo est de substantia Sacramenti ordinis, vt dicit Petrus de Palude *in 4. dist.*14. & Florentinus *in sua summa.3. part. titu.* 14. *cap.*16. §. 1. & *in toto illo cap.* ponit materiam ordinum: sed secundum Canonistas, vt dixi, sunt nouẽ ordines; quia est ordo clericatus, qui dicitur ordo apud eos, vt est tex. & ibi Dominus Anto. Panorm. & alii, *in cap. cum contingat. Extra de ætate & qualitate*, & est Sacramentale signũ tonsura, vt dicit gloss. *in verbo, Psalmista. in ca. clericos.*21. *distinct.* quæ pro hoc allegat ca. *duo sunt.*12. *q.*1. Et iste ordo est aliorum ordinum initium, & ex eo primo ordine vinculum promouendi initiatur: imo si omitteretur, esset repetendus, secundum Panor. post Hostiens. *in d. c. cum contingat.* Et etiam Episcopatus est ordo, vt dicit tex. *in c. clericos. & c. diaconos.*93. *dist.* facit text. *in cap.*1. *de ordinatis ab Episcopo, &c.* De quibus nouem ordinibus, & de officiis eorum ponit Anto. Flor. *in d. loco in* §. 9. ad quẽ recurre, & ad text. *in c. clericos. & in c. perlectis.*25. *dist. & c. Episcopus. & ca. seq.*23. *dist.* Et isto ordine non reperitur maior, vel par, vt est tex. *in c.*1. *de sacra vnctione & in gloss. in verbo, Episcopus, in proœm.*6. *in princ.* quæ pro hoc allegat *gloss.*2. *in ca. nouo.*21. *dist. & cap.*1. 32. *dist.* De cuius dignitate vide Curtium seniorem, *in consil. suo* 79. *incip. super articulo. an Abbas, vel Prior in* 2. *col.* & dixi ample, s̃. *in* 4. *part. in* 25. *consid.*

TRigesimatertia consideratio; An vita actiua sit excellentior vita contemplatiua, manifestandum est. Philosophus enim 2. *Ethic.* dicit, tres esse vitas hominum excellentes. Voluptuosam scilicet, quæ ponit finem in delectationibus corporis. Ciuilem, quæ pertinet ad actiuam, & Contemplatiuam, de quibus Cælius *lib. antiquarum lectionum* 2. *c.*8. vbi ait, actiuos, & voluptarios haberi tanquam exules, qui contemplantes iam sunt in patria. Et dicit beatus August. *in lib. de ciuitate Dei. ca.* 9. quod tria sint genera vitæ, scilicet, ociosum, quod pertinet ad vitam contemplatiuam: actiosum, quod pertinet ad actiuam: & ex vtroque compositum, quæ dicitur vita mixta, & congruit Prælatis & Prædicatoribus. Alii assignant vitam secundum inchoationem, profectionem, & perfectionem: tamen diuisio vitæ humanæ magis propria est, quam ponit Gregorius *super Ezechielem. & in* 6. *moralium.* scilicet, quod duæ sunt vitæ, actiua, scilicet, & contemplatiua, in sacro eloquio per duas sorores figuratæ in veteri Testamẽto, per Lyam, & Rachelem: Lya figurat actiuam, exercens se in septem operibus misericordiæ corporalibus & spiritualibus, figuratis per septem filias Lyæ. Nam septima fuit diuina Rachel, venusto aspectu, quæ interpretatur, visum principium, significat vitam contemplatiuam, quæ ad principium rerum, scilicet, Deum speculatur. In nouo enim Testamento figuratur per Martham, & Mariam Magdalenam: Martha actiuam insinuans, quæ solicita erat, turbata erga plurimum, Maria contemplatiuam, quæ sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius. *Luc.*10. Et quod ista sit sufficiens diuisio, declarat B. Tho. 2. 2. *quæst.*179. vnũquodque viuens ostenditur viuere ex operatione sibi maxime propria, ad quam maxime inclinatur: sicut plantarum vita dicitur in hoc consistere, quod nutriuntur & generantur: animalium vero in hoc, quod sentiunt & mouẽtur.

tur. Hominum autem in hoc, quod intelligũt, & secundum rationem agunt: vnde in hominibus vita vniuscuiusq; videtur esse id, in quo maxime delectatur, & cui maxime intendit, & in hoc vult quilibet præcipue conuiuere amico suo. Quia quidam homines permaxime intendunt contemplationi veritatis, quidam vero principaliter intendunt exterioribus actionibus, inde est, quod conuenienter vita hominis diuiditur in actiuam & contemplatiuam. Nam vita voluptuosa (quam Philosophus ponit tertiam) non conuenit homini, inquantum est rationale animal, agens secundum rationem. Etenim bestialis talis vita communis nobis est cum brutis. Vita autem mixta, quam ponit B. August. tertiam post prædictas duas, virtute continetur in eis, sicut media in extremis, quibus conficitur, vt tepidum in calido, & frigido. Vita vero incipientium, qui resistunt passionibus, spectat ad actiuam, & etiam communiter proficientium, & perfectorum ad contemplatiuam. Datur enim ista diuisio de vita hominis secundum intellectum, qui vtrique est aut practicus, aut opus intendens exterius per mechanica, & agibilia, vel interius mortificando passiones. Aut speculatiuus, intendens veritatem speculari præcipue circa diuina. Hæc ille Ant. Flor. *in loco statim allegando*.

Sed secundum intentum nostri operis, quæ illarum sit melior & excellentior, videndum est. Quantum ad vitam actiuam, satis eã laudaui supra *in 4. par. in 50. consid.* vbi dictum est, quod videatur esse melior; & allegaui ibi, & Theologos, & Iuristas: sed vt statim dicam, illud est secundum quid, id est, in aliquo casu melior est actiua, sed simpliciter non; eo, quia simpliciter vita contemplatiua est melior & excellentior ex pluribus causis, inter quas S. Thom. 2. 2. *q.* 128. *art.* 1. ponit octo, quas scribit Philos. 10. *Ethic.*

Prima est; Quia vita contemplatiua conuenit homini secundum id, quod est optimũ in eo, scil. secundum intellectũ; & respectum propriorum obiectorum, scil. intelligibilium: vita autem actiua occupatur circa exteriora: vnde Rachel, per quam figuratur vita cõtemplatiua, vt dixi, interpretatur visum principium. Actiua autem significatur per Lyam, quæ erat lippis oculis.

Secunda ratio est; quia contemplatiua potest esse magis continua, licet non quantum ad summum contemplationis gradum. Vnde & Maria, per quam significatur contemplatiua, describitur secus pedes Domini sedens. Non enim potest homo ita continue exerceri in operibus misericordiæ corporalibus [...] spiritualibus quod pertinet ad actiuam, [...] non habet semper modum paratum ad exhibendum Eleemosynam vel ad docẽdum, [...] ut habet vitam paratam ad legendum, orandum, meditandum, & huiusmodi, quæ pertinẽt ad contemplatiuã. Tertia ratio est; quia maior est delectatio contemplatiuæ, quam actiuæ: vnde B. Aug. dicit, ꝙ Martha, quæ designat actiuam, turbabatur: Maria vero epulabatur: vnde de sapientia, quę gustatur in contemplatione, dicitur *Sap.* 8. *Non habet amaritudinem conuersatio illius, neq; tædiũ conuictus illius, sed gaudium.* Et Greg. *super Ezech.* dicit, *quod contemplatiua vita amabilis valde dulcedo sit*; est enim delectabilis secundũ B. Tho. *vbi supra, q.* 180. *art.* 7. ex tribus rationib. ibi per eum descriptis.

Quarta ratio est; quia in contẽplatiua homo est magis sibi sufficiẽs: quia paucioribus indiget, quam in actiua, in qua eget adiutorio aliorum, vt possit eam exercere: vnde Christus *Luc.* 10. *Martha solicita es, & turbaris erga plurima*; sc. circa quæ versatur, & quib. indiget.

Quinta; quia contemplatiua magis propter se diligitur, sc. vt Deus cognoscatur, & veritas, quæ perficit intellectũ, vt ametur, ibi figitur: sed actiua ad aliud ordinatur, sc. ad subueniendum proximo, nec ibi figitur, sed vt proximus inde in Deum proficiat. Vnde *in Ps.* 26. *Vnam petii à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnib. diebus vitæ meæ, vt videam voluntatẽ Domini.* Et Christus *Luc.* 10. *Vnum est necessariũ.* Vnumquodq; autẽ perfectius est, quod est propter se, quam quod propter aliud, sicut finis magis quam ea quę sunt ad finẽ; vt sanitas melior medicina, quæ ordinatur ad illam.

Sexta; quia contemplatiua consistit in quadam vacatione, & quiete, secundum illud *Psal.*

45. *Va-*

45. *Vacate, & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus;* quaſi dicat; non poteſtis videre, & guſtare quam ſuauis ſit Deus, quod pertinet ad contemplationem, niſi vacãdo, & ceſſando ab operibus: ſed actiua conſiſtit in motu, ſicut dicitur Prælato cuilibet, *Prou. 6. Diſcurre, feſtina, ſuſcita amicum tuum, ne des ſomnum oculis tuis*: perfectior autem eſt quies, quam motus cæteris partibus: vnde B. Auguſt. *in 19. li. de ciuit. Dei. Ocium ſanctum*, ſc. contemplatiuæ vitæ, *quærit charitas veritatis*, ſc. diuinæ, cui maxime intendit contemplatiua. Et ſignanter dicit, *ocium ſanctum*, ad excludondum ocium pigritiæ, quod eſt malum, & ſentina omnium vitiorum. Vnde B. Bern. ait: *Vacare Deo non eſt ocium* ſc. malum, *ſed negotium negotiorum.* Eſt enim exercitium vitæ beatæ, ſecundum illud beati Auguſt. *in fin. de ciuit. Dei*, ibi, *vacabimus, & videbimus, & amabimus, amabimus & laudabimus ſine fine.*

Septima ratio eſt; quia contẽplatiua eſt ſecundum diuina, actiua ſecundum humana. Quis autem dubitat, diuina humanis præferenda, ſicut creator creaturæ? vnde B. Auguſt. *ſuper Ioan. In principio erat verbum.* Ecce quod Maria audiebat; id eſt, contẽplatiua cui vacat, ſc. audiẽdo diuina. *Et verbum caro factum eſt:* Ecce cui Martha miniſtrabat; id eſt, actiua; ſc. humanitati egenti miniſtrando & ſubueniendo. Ipſa etiam conſideratio myſteriorũ Chriſti, ſc. natiuitatis, vitæ, paſſionis, & huiuſmodi, ad contemplationem pertinet: manuducentes nos ad contemplationẽ diuinitatis, ſecundum illud, quod cantatur in præfatione: *Dum viſibiliter Deum cognoſcimus*, id eſt, myſteria humanitatis, *per hunc in inuiſibilium amorem rapiamur.*

Octaua ratio; quia contemplatiua eſt magis ſecundum id, quod eſt proprium homini, id eſt, ſecundum intellectum. In operationib. autem vitæ actiuæ, communicant nobis etiã vires inferiores, quæ ſunt communes nobis, & brutis: vnde in Pſal. poſtquam poſuit id, quod eſt commune nobis & brutis, dicit: *Homines & iumenta ſaluabis Domine*, ſubdidit poſt, quod eſt ſpeciale homini, ſc. *In lumine tuo videbimus lumen.* Vnde & ipſa contemplatiua vita transfert ad quandam mentis libertatem vires inferiores, quæ deſeruiunt actiuę in moderatione paſſionum, & in aliis habet quandã ſeruitutem: vnde & Boetius *de conſolatio. philoſ.* ait: liberiores animas neceſſe eſt eſſe, cum ſe in mentis diuinæ ſpeculatione conſeruẽt, minus vero, cum dilabuntur ad corporalia. Et B. Gregor. *ſuper Ezechiel.* dicit, quod actiua vita ſeruitus, contemplatiua libertas vocetur.

Nonam cauſam, ſecundum Thomã, ponit Chriſtus, ſc. quia diuturnior, cum dicit: Maria optimam partem elegit, quę non auferetur ab ea, vt ſcribitur *Luc. 10. in fin.* vbi Auguſt. dicit: non tamen malam elegit Martha, ſed illa Maria meliorem. Audi vnde meliorem, quia non auferetur ab ea. Auferetur quandoque onus neceſſitatis, id eſt, opus, in quo exercetur actiua, ſc. paſcere eſurientem, docere ignorãtem, & huiuſmodi, quæ ſunt hic neceſſaria: ſed in vita beata iſta indigentia non habetur, ſed æterna eſt dulcedo veritatis, quæ habetur ibi, quod pertinet ad contemplationem.

Has nouem cauſas ſeu rationes excellẽtiæ vitæ contemplatiuę ad actiuam ponit B. Tho. *in loco præall.* quas refert Ant. Flor. *in 4. part. ſuæ ſummæ, tit 10. c. 4. §. 2.* vbi addit decimam: quæ eſt; Contemplatiua vita eſt maioris meriti. Vnde beatus Gregor. *6. moralium*, ait: Magna ſunt vitæ merita actiuæ, ſed contemplatiuæ potiora. Quod ſic declarat Thom. *2. 2. q. 182. artic. 2.* Radix merendi eſt charitas. Hæc autẽ conſiſtit in dilectione Dei, & proximi. Diligere autem Deum, ſecundum ſe eſt magis meritorium, quam diligere proximũ: & ideo quod directius pertinet ad dilectionem Dei, eſt magis ex ſuo genere meritorium, quam illud, quod pertinet ad dilectionẽ proximi, quæ eſt propter Deum. Contemplatiua autem directe & immediate pertinet ad dilectionẽ Dei: actiua autem directe ad proximum ordinatur; quia ſatagit circa frequens miniſterium: & ideo contemplatiua eſt maioris meriti, quã actiua. Et hoc eſt, quod inquit B. Gregorius *in 3. homil. ſuper Ezech.* Contemplatiua maior eſt merito, quã actiua, quia hæc in vſu præſentis operis laborat: in quo ſc. neceſſe eſt ex proximis ſubuenire. Illa vero ſapore intimo venturã

iam requiem degustat, scil. in contemplatione Dei. Hæc ipse Ant. Flor. *vbi supra.* Luc. de Pen. *in l.2 C. vt dignitatum ordo seruetur.* allegat illum dictum Gregor.

Vndecima causa est, quia vita contemplatiua est tutior, licet actiua sit fructuosior, *c. nisi cum pridem. §. nec putes. Extra de denuntiatio.* vt tenet Luc. de Pen. *in loco hic ante citato*, & Cardinalis Zabarell. *in d. §. nec putes.*

Duodecima causa; quia vita contemplatiua est celsior, vt est text. *in Auth. de monach. in prin. & ibi gl. in verb. celsiorem. col.1.*

Dicit tamen Zabarella *in dict. §. nec putes.* quod vtriusque præfertur mixta ex vtraque, *vt in dict. § nec putes*, & vt ibi etiam dicit, se habent vt excedentia & excessa, *gl.1. in ca. sancta quippe, 2. quæst. 7.* Quam vitam mixtam etiam multum commendat Ant. Flor. *in prædicto loco, §.3.* & dicit eam fuisse seruatam à Propheta Dauid, vt habetur *Psalm. 62.* vbi ait: *Labia mea laudabunt te.* Laudatur Deus labiis oris, admouendo, & prædicando, quod est præcipuũ in vita actiua. Laudatur Deus labiis, ore, & corde in oratione, cogitationibus, & affectib. deuotis, quod spectat ad contemplatiuam: vtramque Psalmistam non est dubium habuisse, actiuam in gubernatione regni, contemplatiuam in editione, & decantatione Psalmorum. Hanc vitam mixtam Christus, vt perfectissimam tenuit, & in se ostendit, sc. orando, & in deserto, & in monte, & morte, & aliquando erat pernoctans in oratione, vt referunt Euangelistæ: & aliquando prædicando, sanando infirmos, corrigendo homines, pascendo famelicos, vinum procurando in nuptiis, egentibus, consolando afflictos, vt Martham, Mariam, & alios. Hanc mixtam tenuerunt Apostoli perfectissimi prædicando; vnde ait Petrus, ad sedandum murmur exortum in Ecclesia primitiua: *Non est æquum nos dimittere verbum Dei, & ministrare mensis, eligite vobis, &c. Nos vero orationi & precationi vacabimus, Actor. 6.* Hæc mixta etiam figuratur in Lazaro resuscitato (cuius corpus, & caput, præter mandibulam inferiorem, iacet in hac ciuitate Heduensi) qui post eius resuscitationẽ factus fuit Episcopus Massiliens. & fuit frater Mariæ Magdalenæ, & Marthæ. Vnde dicitur *Ioan. 11.* Diligebat Iesus Martham, designante actiuam, Mariam contemplatiuam, & Lazarum tenentem mixtam. Vtraq; etiam tenuerunt & complexi sunt illi eximii Prophetæ, Esaias, Ieremias, & Moyses.

Alio stylo Cælius *lib. lectionum antiquarum cap. 44.* distinguit & illustrat vitam contemplatiuam ab actiua post B. Thom. Intellectum, inquit, Speculatiuam considerare vim possumus, cuius est finis veritatis cognitio: & practicam, cuius est finis operatio. Et ideo duplex assignatur hominis felicitas; Vna speculatiua, contemplatiuaque, quæ est operatio ex virtute perfecta, quam sapientiam dicimus: Altera vero practica, quæ hominis est perfectio ex virtute actiua, quæ vocatur prudentia. Est autem operatio quædam iuxta prudentiam, & speculatio ex sapientia hominis, quatenus id agit solus. Est & quædam prudentiæ operatio, & speculatio ciuitatis totius: quamobrem in propensionem venire actiua, & speculatiua hominis felicitas potest, iuxta seipsum, potest & ciuitatis vniuersi.

Forsitan vero hac parte aliquis quæreret, an contemplatiuæ, an actiuane vita præcellat? Idem Doctor sane contra omnino sentiendum? Idem ... speculationem ... ctus *in explicat. 7. Politic. libri.* speculationem commonet longe anteire: & præterea ... nioribus aliqui non neglexerunt: tamen M. Tullii sententia depromitur; *Multi, inquit, & sunt, & fuerunt, qui eam, quam dico, tranquillitatem expetentes, à negotiis publicis se remouerunt, ad ociumque profugerunt; In his & nobilissimi Philosophi, longeque principes, & quidã homines seueri & graues, nec populi, nec principum mores ferre potuerunt.* Et mox; *paulo facilior quidem & tutior, & minus aliis grauis aut molesta est ociosorum vita; Fructuosior autem hominum generi, & ad claritatem amplitudinemque aptior eorum, qui se ad Rempubl. & ad magnas res gerendas accommodauerunt. Quapropter & his forsitan concedendum Rempubl. non capessentibus, qui excellenti ingenio doctrinæ sese dediderunt; Et iis, qui aut valetudinis imbecillitate, aut aliqua grauiore causa impediti, à Republica recesserunt; cum eius admi-*

administrandæ potestatem aliis, laudemq; concederent. Quibus autem talis nulla sit causa, si despicere se dicant, quæ plerique admirentur, Imperia & Magistratus: his non modo non laudi, verum etiam vitio dandum puto. Augustini quoque non negligenda sententia, quæ parte ista vicem implebit auctarii. Siquidem illud enarrans Propheticum: *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum. Duo,* inquit, *oculi sunt, mysticus acutior, moralis dulcior: non est ocio mancipatus, qui verbo Dei tantum studet; nec maior est, qui extra operatur, quam qui cognoscendæ veritatis studio incumbit. Ipsa item sapientia maximum est opus, & antefertur Maria, quæ audiebat, Marthæ operanti.*

Est alia vita, quæ dicitur communis, quæ etiam laudanda est. Nam primo in statu naturæ, ante peccatum erant omnia communia: vnde Isid. *Iure naturali communis omniũ possessio,* vt habetur 1. *distinct.* & in primordiis status gratiæ ista vita erat, vt habetur *Actor.* 4. *Erant illis omnia communia,* vt habetur *in c. dilectissimis,* 12. *q.* 1. & durauit vsque ad tempora Constantini, vt colligitur *in illa causa.* Item in statu futuræ gloriæ erũt omnia communia: vnde Beda super illud *Actor.* 4. Qui ita viuunt, vt sint omnia communia in domo, Cœnobitæ vocantur; quia vita tanto felicior est, quantum statum futurum imitatur, in quo erunt omnia communia. Cum ergo, vt dicit Ioan. de Turrecr. *in d. ca. dilectissimis, in* 5. *col.* non sit reperire meliorem statum naturæ, quam ante peccatum, nec gratiæ, quam primitiuum, nec gloriæ, quam futurum: manifestum est, quod felix status est vitæ communis; quia talis status statum naturæ, gratiæ & gloriæ imitatur. De vita Anachoritarum seu Eremitarum Hieronym. plura scripsit illam amplissime laudando, vt etiam ample refert Io. Ludo. Viual. *in suo opere regali, in tract. de pugna partis sensitiuæ & intellectiuæ: in c. Anachoritæ pro Christo asperas elegerunt fortitudines.* Luc. de Pen. *in d. l.* 2. *col.* 3. *Cod. de dignit. lib.* 12. dicit; quæ sunt notanda, describendo vitam, quæ est proprie vigor animæ, quia vim tenet viuendi, nascendi, & crescendi. Quandoque accipitur pro actu viuendi irreprehensibiliter, & iusto, & recto, vt *in d. l.* 2. *ad hoc etiam l. cum filio. ff. de legat.* 3. *post princ.* Vel vita est bonorum lætitia, miserorũ mœstitia, expectatio mortis; ita bona & recta vita cum fide eligenda est: nam si vita deest, fides meritum non habet, 1. *quæst.* 1. *c. fertur.* Et sanctius est in hac vita, sub inferiore habitu, irreprehensibiliter Domino famulari, quam alta indebite appetendo, damnabiliter in profundum demergi, *c. de his.* 50. *dist.* Et plura alia ibi singularia de vita scripsit, quę ita hic essent extra propositum, sicut sunt ibi posita per eum. De huiusmodi vita contemplatiua Philo Iudæus, natione Alexandrinus, scripsit librum vnum, & Prosper Episcopus Reginensis tres.

Trigesimaquarta consideratio erit de legibus diuinis, quæ sunt duæ, scilicet Lex Veteris Testamenti, & Lex Noui Testamenti. Et ista lex primo de per se est excellentior omnibus aliis legibus humanis, propter quatuor, secundum Thomam 2.2. *quæst.* 12. *articulo* 4.

Primo, propter cohibitionem omnis criminis; quoniam, vt ait Augustinus *de libero arbitr.* Lex humana non potest omnia mala, quæ fiunt, prohibere, vel punire; quia, dum auferret mala omnia, sequeretur, quod multa bona auferrentur, & impediretur vtilitas communis, quod est necessarium ad humanam vitam. Vnde August. Tolle meretrices de ciuitatibus, & implebis omnia libidinibus; quia accederent homines ad nuptias virgines, vel alias corruptelas, vnde scandala sequerentur. Lex autem naturalis, vt in pluribus obscura erat, & multa peccata ignorabantur esse mala, ideo vt nullum malũ improhibitum & impunitum remaneret: fuit necessarium dari legem diuinam, quæ nullum permittit peccatum. Et ideo dicit Psalmista *Psalmo* 18. Lex Domini immaculata, id est, nullam permittens peccati turpitudinem.

Secundo, ratione directionis mentis. De his etiam potest homo legem ferre, de quibus potest iudicare. Iudicium autem hominis non potest esse de interioribus animi mo-

tibus, vel voluntatibus, quæ latent, sed solum de exterioribus, quæ apparent; quoniam, vt dicit Vrbanus Papa, De manifestis loquimur: occultorum enim, alias secretorum cognitor & iudex est Deus, 32. *distinct. ca. erubescant.* Et lex dicit: Cogitationis pœnam nemo patiatur, *de pœn. distinct.* 1. *ca. cognitionis.* & tamen ad perfectionem virtutis requiritur, quod in vtriusque actibus, scilicet interioribus & exterioribus, homo sit rectus. Lex autem humana non potest sufficientes cohibere, & ordinare actus interiores mentis, & propter hoc necessarium fuit, quod superueniret lex diuina, quæ prohibet actus etiam interiores vitiorum, vt illud *Exod.* 20. Non concupisces rem proximi tui. Et illud *Matth.* 6. Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est in eam, in corde suo. Et ideo dicit Psalm. *supra*, Conuertens animas, quia exteriores & interiores actus dirigit.

Tertio, ratione certitudinis veritatis. Homo enim debet scire absque omni dubitatione, quid debeat agere, & quid vitare: sed per legem naturalem, vel humanam non potest hoc scire. quod patet ex hoc; quia de rebus humanis ideo diuersa iudicia dantur, propter incertitudinem humani iudicii: & præcipue de rebus contingentibus, & particularibus, ex quibus diuersæ leges & contrariæ feruntur. Vt ergo homo absq; dubitatione aliqua scire posset, quid ei agendum, quid ei vitandum, necessarium fuit, vt in actibus propriis dirigeretur per legem diuinam, de qua constat, quod errare non possit.

Quarto, ratione adeptionis felicitatis. Per legem enim homo dirigit actus proprios ad vltimum finem. Si autem homo ordinaretur tantum ad finem, seu felicitatem naturalem, quæ non excederet proportionem facultatis naturalis hominis, sufficeret lex humana. Sed quia homo ordinatur ad finem supernaturalem, id est, ad finem æternæ beatitudinis, quæ excedit facultatem humanæ vitæ: ideo fuit necessaria lex diuina, per quam homo ordinaretur ad finem beatitudinis æternæ. Lex enim diuina tradit ea, quæ sunt credenda fide; & Sacramenta, quibus homo iustificatur, & ad beatitudinem supernaturalem tendit. Hæc autem non habentur lege naturali vel humana, & ideo bene dicitur Ps. 18. *supra allegato.* Sapientiam præstans paruulis, id est, humilibus. Sapientia enim est notitia diuinorum, quæ perfecte habetur in superna beatitudine, non in vita præsenti. Et licet duplex sit lex diuina, vt dixi supra: tamen illa, quæ est Noui Testamenti, & lex gratiæ, quæ est Euangelica, est dignior & excellentior, quam illa, quæ est Veteris Testamenti, vt satis supra dictum est *in hac parte* *consideratione*, vbi de tribus sectis mundi mentio.

Sed vlterius aduertendum est, quod hæ duæ differunt, non in specie, sed vt perfectum & imperfectum, sicut puer & vir. Statum vete- de Apostolus *ad Galatas* 3. & 4. Statum vete- ris legis puero existenti sub pædagogo, & legem nouam statui, viri, scilicet perfecti, comparauit. Attenditur autem ista perfectio & imperfectio quantum ad tria. Primo, ex parte finis vltimi; quia lex vetus ordinabat homines ad bonum sensibile & terrenum. Lex vero noua ordinat ad bonum intelligibile & cœleste. Vnde Christus in principio suæ prædicationis, statim inuitauit ad regnum cœleste, dicens *Matthæi* 4. *Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum.* Secundo, ex parte officii, quia lex vetus cohibebat manum, non autem animum. Quamuis enim in veteri lege prohiberetur malus affectus, vt patet in nono & decimo præcepto Decalogi: non tamen puniebatur per legem talis transgressio. Tertio, ex parte motiui; quia lex vetus inducebat ad obseruantiam, metu pœnarum, quas taxauerat: lex autem noua hoc facit amore, qui infunditur in cordibus fidelium per gratiā Christi. Hæc Thomas 1. 2. *quæstio.* 12. *articul.* 5. & 2. 2. quæst. 108. *articul.* 1. Et facit textus *in ca. hæc autem* §. *ex his omnibus*, 23. *quæst.* 4. vbi dicit: In lege Veteris Testamenti corporalis pœna statuta est; in lege vero Euangel. omni peccanti per pœnitentiam venia promittitur. Vnde illa incepit à terrore, dicens, *Exod.* 20. Ego sum

go ſum Dominus Deus zelotes, viſitans peccata patrum in filios vſq; in tertiam & quartam generationem. Hæc vero à lenitate manſuetudinis & miſericordiæ: ita inquiens, Beati pauperes ſpiritu, beati mites, beati miſericordes; quoniam ipſi miſericordiam conſequentur, *Matt.* 5. In iſta dicebatur: Qui fecerit hoc vel illud, morte moriatur. In iſta dicitur: Gaudeo ſuper vno peccatore, pœnitentiam agente, magis quam ſuper nonaginta nouem iuſtis, qui non indigent pœnitentia, *Lucæ* 15. & vt vtiliter dicatur: in lege populus ille rudis, ſeruili pœnarum timore cogebatur: vnde & legem in pædagogum accepit. In Euangelio autem populus gratiæ, liber, & adultus, filiali amore, & hæreditatis certitudine, ad cultum diuinæ ſeruitutis inuitatur. Hæc *in dict.* §. *ex his omnibus*. Et ibi Ioannes de Turrecremat. qui ſatis prædicta declarat, & de huiuſmodi lege Euangelica, quæ eſt diuina, & Noui Teſtamenti, videatur ample Ant. Flor. 1. *part. ſuæ Sum tit.* 15. *ca. vnic. in ſeptem* §§. *qui ibi ponuntur.* vbi omnia prædicta latius explicantur, & multa ſingularia. Et de lege Moſaica ſeu Vet. Teſtamento, habetur etiam *in d.* 1. *part. tit.* 14. *c. vſq; ad fin. illius tit.* vbi ample.

De legibus vero humanis, quæ inter eas ſit excellentior aut dignior, videatur ipſe Ant. Flor. *in dict. part. tit.* 13. *c.* 1. §. 2. qui dicit, quod lex naturalis excedat alias leges humanas in tribus, in dignitate communitatis, in infirmitate immutabilitatis, & in prioritate temporalitatis, quæ ibi ample declarantur: & de hoc *infra in* 2. *conſid. ſeq.* Sed inter alias leges humanas F. Patritius *lib. de inſtit. Reipub. tit.* 5. laudat leges 12. tabular. ex dictis Ciceronis *in libr. de Oratore*, ad Qu. Fratrem Craſſum loquentis.

TRigeſimaquinta conſideratio; Quia ex autoribus legis diuinæ, ſcilicet, Veteris Teſtamenti fuerunt principaliores Prophetæ, ideo eſt videndum de quatuor gradibus Prophetiæ, & quis illorũ præcellat, ita quod inter Prophetas videamus, quis illorum ſit excellentior. Ante diſcuſſionem iſtorũ præſuppono cum Cœlio *libr. antiqu. lect.* 14. *c.* 41. Quod Prophetia, ſecundum Caſſiod. eſt inſpiratio diuina rerum euentus immobili veritate denuntians: vt vero plenius abſolutiuſque dicatur Prophetia, cognitio exigitur intellectualis, ſicut *Daniel.* 10. comprobatur, quod ſi intelligentia non cõtingat, non proprie dici prophetiam, ſed tantum dici poteſt, videns, ſicuti Pharao ſpicas vidit, *Geneſ.* 41. Et Balthaſar manum ſcribentem in pariete, *Daniel.* 5. Ille dormiens, hic vigilans, neuter tamen eorum Propheta. Cæterum; nec in morte Saluatoris Caiphas, cum dixit Iudæis: *Expedit enim, vt vnus moriatur pro populo. Ioan.* 18. Et quia ex ratione propheticæ veritatis eſt cognitio: vnde fit, vt pro eius varietate profluant prophetici gradus. Is namque excellentiſſimus eſt, vbi partibus reliquis clarior eſt intelligẽtia, dum tamen Prophetiæ limites non tranſcendit. Ergo gradus primus eſt, cum videt quis & intelligit, velut Ieremias ollam vidit ſuccenſam, & faciem eius ab Aquilone, vt habetur *Ieremiæ* 1. quo ſignificari intellexit, Babylonici Regis exercitum ciuitatem Ieruſalem exuſturum. Secundus gradus eſt, vbi videtur nihil, ſed inſtruens vox auditur. Hic vero eſt priore excellentior; quoniam veritatem expreſſius præmonſtrant voces, ſicut habetur 1. *Reg.* 4. *ca. Samuel audiuit vocem Domini ſic loquentis.* Tertius gradus eſt, cum non vox tantum auditur, quæ inſtat, ſed videtur etiam qui loquitur, quæ res adhuc creditur auguſtior. Cæterum vel iſta contingunt in quiete, vocanturque à Theologis reuelationes per ſomnia, vel dum vigilamus, à iuniorib. dicuntur viſiones, qui eſt præclariſſimus modus. Et quoniam mentis fit illuſtratio maior, quæ quamuis ſenſuum exteriorũ vi diſtracta, intelligibile tamen ſupernaturalium veritatem percipit, quod non fit in ſomno, ſenſib. quietis. Porro, propheticus ille motus, qui raptu cõtingit, vel ectaſi, ad eum fere vocatur, qui eſt in quiete; quia tunc exteriore ſenſu nõ vtimur, ſicut nec in ſomno. Adhuc gradũ ſtatuunt quartũ, vbi apparitione nulla figurę cuiuſpiam, vel ſenſibilis ſigni, occultorum intelligibilis veritas percipitur reuelatione di-

uina; Cuiusmodi cognitio summo Prophetæ Dauid contigisse dicitur, quem Spiritus Domini à die vnctionis direxit, vt habetur 1. *Reg.16.* vt & tunc gratiam prophetandi haberet. Et iste gradus est excellentior cæteris. Ex quo dicitur, quod Propheta Dauid sit excellentior, vt per plura demonstratur per Nicolaum de Lyra *in proœm. libr. Psalm.* vbi amplissime ponit istos quatuor gradus prophetiæ, & dicit hunc vltimum excellentiorem aliis, tertium vero secundo, & secundum primo. Et de hoc vltimo probat sic: sicut enim ille diceretur melioris ingenii & clarioris, qui caperet veritatem conclusionum geometricalium, sine descriptione figurarum sensibilium, quam illa, quæ capere non posset absque tali descriptione, sic in cognitione prophetica, illa mens videtur excellentius diuinitus illustrata, quæ veritatem intelligibilem capit absque sensibilibus signis, cuiusmodi sunt figuræ & voces supradictæ, quam illa, quæ capit sub talibus signis sensibilibus. Ita de Lyra *in prædict. loco*, & ibi multis modis comprobatur, quod Dauid fuerit eximius Propheta & excellentior, licet multum de Moyse arguat: & idem de Dauid tenet Ant. Flor. *in 3. part. suæ Summ. tit.* 14. *c.* 14. §. 9. *in medio.* De Psalmis Dauid, de laude vtriusq; plene *in ca. vt cognouerunt. de pœn. dist.* 2. vbi dicitur, quod de Rege Dauid tulerit testimoniū Dominus, dicens, vt habetur *Act.* 13. *Inueni hominem secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas.*

TRigesimasexta consideratio erit de iuribus, quod, scilicet, ius sit excellentius. Nam clarum est, quod ius naturale sit immutabile per quodcunque aliud ius. Cum, vt dicit Iustinianus *in §. sed naturalia. Institut. de iure natur. gent. & ciuil.* Sed naturalia quidem iura, quæ apud omnes gentes plereque obseruantur, diuina quadam prouidentia constituta, semper firma atque immutabilia permanent. Et ibi plene Doctores de huiusmodi immutabilitate huius iuris, & ideo dicemus, quod hoc ius sit dignius aliis, tribus de causis.

Primo, ratione communitatis, de qua communitate habetur ample per Doctores nostros Canon. *in c. dilectiss.* 12. *q.* 1. vbi Ioan. de Turrecrem. & B. Thomas 1. *q.* 2. *art.* 4. vbi dicit, quod ius naturale sit commune omnium nationum, & text. *in c. ius naturale*, 1. *dist.* Et hoc etiam declarant ample ibi gloss. & Dd. Et hoc etiam iure naturali, omnia sunt communia, *d. c. ius na*... *c. dilectiss.* & omnium est libertas, *d. c. ius naturale.* Quod non solum seruatum legitur a Christicolis primitiuæ Ecclesiæ, de quibus legitur *Act.* 4. Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna, nec quisquam eorum, quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat: sed etiam ab antiquis Philosophis traditum inuenitur: vnde & apud Platonem talis ciuitas ordinata traditur, in qua quisque proprios nescit effectus, id est, aliquid non habet proprium, 8. *dist. c.* 1. B. Thom. *in loco supra allegato, art.* 5. dicit ius naturale dupliciter considerari, prout etiam refert Anton. Flor. *in* 1. *part. suæ Sum. tit.* 14. *c.* 1. §. 2. vbi videri potest. Sed Ioan. de Turrecrem. *in d. ca. ius naturale* dicit, cōmunitatem considerari debere quadrupliciter: quæ consideratio soluit omnia dubia, quæ possunt fieri in hoc casu. Cum, vt dicit, communitas rerum possit iuri naturali attribui; non, quod ius naturale dicat omnia esse possidenda cōmuniter, & nihil esse quasi proprium possidendum; sed, quia secundum ius naturale, non est distinctio possessionum, sed magis secundum humanum conditum, quod pertinet ad ius positiuum, ad vitandam discordiam, quæ oriri solet ex communione rerum, vt ait Aristot. 2. *Politicor.* ita dicit Sanctus Thomas 2. *secundæ quæst.* 64. *artic.* 2. Cum dicto Aristot. concordat expressus textus *in l. cum pater.* §. *dulcissimus. in fin. ff. de legat.* 2. Ideo nemo inuitus cogitur stare in communione, text. ad literam *in l. si quis sortem.* §. *fin.* ... *ff. de cond. indeb. & l. fin. C. communi diuid.* Et naturale vitium est negligi, quod communiter possidetur, tex. *in l. meminimus. C. quando & quib. quarta pars debet. lib.* 10. Nec pactum, ne perpetuo diuidatur res communis, ita quod nunquam fiat de illa diuisio, semper remaneat cōmunis, tex. ad literam ... *ff. comm. diuid.* *in hoc iudicium.* §. *si conueniat. ff. comm. diuid.*

Secundo

Secundo modo pertinet ad ius naturale communitas rerum, intelligendo pro tempore extremæ necessitatis. Vnde S. Thomas *2.2.quæst.32.artic.7.* dicit, quod in casu extremæ necessitatis omnia sint communia. Et ideo dicit gloss. super illud Ambros. Proprium nemo dicat, quod commune est, id est, communicandũ, quod plusquam sufficeret sumptum, etiam violenter obtentum est, *c. sicut bi.47.distinct.* vnde tunc licet ei, qui necessitatem patitur, accipere de alieno, ad sui sustentationem, si non inueniat, qui sibi dare velit. Et idem Thom. *q.66.art.7.* dicit, quod vtens re aliena in casu extremæ necessitatis, non teneatur furti proprie loquendo; quia per talem necessitatem efficitur suum illud, quod quis accipit ad sustentãdam propriam vitam. Dixi plene de hac materia *in commen. nostris super consuet. Duca. Burgund. in tit. Des iustices.§.5. in gl. s'il n'a grace. vers.1. ergo casus.*

Tertio modo communitas rerum ascribitur iuri naturali, quantum ad vsum, quemadmodum Aristoteles 2. *Polit.* ad Socratem loquens, ponit; quod possessiones debeant priuatim, id est, vt propriæ possideri; quia, cum vnusquisque natus sit plus curæ impendere proprio, quam communi, nunquam ita diligenter colerẽtur possessiones communiter possessæ, sicut priuatæ, *d.l. meminimus. §. naturale. quippe vitium est negligi, quod communiter possidetur. C. quando & quibus quarta pars debet. lib.10.* vsus tamen earum debet esse communis, secundum illud prouerbium, *quod amicorum omnia sint communia.* De quo habetur *in c. dilectissimi.12. quæst.1.* Amicorum enim in vsu nihil est habere diuisum. Vnde Boetius *lib.2. de consolatione,* dicit: *Nullius boni non in cõmune deducti, est iucunda possessio.* Et videtur hic vsus rerum fundari in amore naturali, qui est hominis ad hominem.

Quarto modo communitas rerum potest dici esse de iure naturali, scilicet, pro statu innocentiæ. De isto modo S. Thomas *in 1. part. quæst 98. articul.1.* dicit, quod in statu isto, scilicet naturæ corruptæ, multiplicatis dominis, necesse est fieri diuisionem possessionum; quia communitas possessionis est occasio discordiæ, vt dixi supra. Sed in statu innocentiæ fuissent voluntates hominum sic ordinatæ, vt absque periculo discordiæ communiter vsi fuissent, secundum quod vnicuique competeret, de rebus, quæ eorum dominio subdebantur. Cum etiam hoc modo apud multos bonos viros conseruetur. Hæc Thomas. Ad idem est Albert. Magnus *in quæst. de virtutibus.* vbi dicit, quod vtrunque, scilicet, tam omnia esse cõmunia, quam esse aliquid proprium, sit de iure naturali; quia, vt inquit, secundum diuersos status vtriusque sunt seminaria in iure naturali: in statu enim, in quo non est rapina, nec vsurpatio eius, quod communi vsui est concessum, dictauit ratio naturalis, nihil esse proprium, sed in communi esse dimittendum, sicut & in commune creatum est. Sed variato statu, & crescẽte malitia, & rapina, & rancore, vtitur natura alio principio, vendicanda esse propria, ad prouisionem suorum, & pauperum; & tunc non est contra ius naturæ habere proprium tempore necessitatis cõmunicandum. In hoc Ioannes de Turrecre. ponit aliam doctrinam Alexandri de Hales, quam videas *in loco supra alleg.*

Secundo, ius naturale habet firmitatem immutabilitatis. Nam cum alia iura humana frequenter mutentur; quia modo statuitur vnum, modo contrarium: ius naturale, ab exordio creaturæ rationalis cœpit, nec variatur tempore: sed immutabile permanet, *c.1.§.1. dist.5.* & supra dixi *in princip. huius considerationis.* Et istam firmitatem multum amplè declarat Florent. *in d. titul.14. ca.1.§.2.* vbi ponit, quomodo aliquando mutetur & varietur, imo etiam quandoq; varietur ius diuinum: cum, vt habetur *in cap. non debet. de consanguinitate & affinitate.* non debeat irreprehensibile videri, si secundum varietatem temporum variantur & iura; cum Deus ex his, quæ in Testamento Veteri statuerit, in Nouo Testamento quædam variauerit.

Tertio, ius naturale alia iura humana præcellit, propter prioritatem temporis. Est enim prius omni iure humano; quoniam, vt

dicit Gratianus *in c. fin. in fi. distinct. 6.* Ius naturale cœpit ab exordio creaturæ rationalis, quod ius datum fuit Adæ per Deum, statim eo creato. Cum, vt ait Philippus Bergomas *lib. 1. sui supplementi Chronicorum.* Dedit Deus Adæ legem obseruandam inter homines, videlicet, vt ad omnem actum, & omne verbum, & etiam omnem cogitationem, talem in alterum haberet animum, qualem in se ab altero seruari cuperet, quia tunc æquitatis viam teneret, taleinque erga se alterum esse, qualem in se neminem vellet. Ius vero consuetudinis, post ius naturale, seu naturalem legem, exordium habuit, ex quo homines conuenientes in vnum cœperunt simul habitare, quod ex eo tempore factum esse creditur, ex quo Cain ciuitatem ædificasse legitur: quod in diluuio, propter hominum raritatem, fere videbatur extinctum; postea à tempore Nembroth reparatum, siue potius immutatum existimatur, cum ipse simul cum aliis alios cœpit opprimere, & alii, sua imbecillitate, eorum ditioni cœperint esse subiecti. Ius autem constitutionis cœpit à iustificationibus, quas Dominus tradidit Moysi, dicens: *Si emeris seruum Hebræum, &c.* De quo *Exod. 21.* De ipso vero, & aliis, qui fuerunt inuentores legum humanarum apud diuersas nationes, exprimit Isid. 5. *Etymol. c. 1.* dicens; Moyses gentis Hebrææ primus omnium diuinas leges sacris literis explicauit. Phoronæus rex, Græcis primus leges iudiciaque constituit. Mercurius Trimegistus, primus leges Ægyptiis tradidit. Solon, primus leges Atheniensibus edidit. Lycurgus, primus Lacedæmoniis iura ex Apollinis authoritate confinxit. Numa Pompilius, qui Romulo successit in regno, primus leges Romanis edidit. Deinde, decem viri electi sunt ex Romanis, qui leges Solonis, ex libris Græcis in Latinum sermonem translatas, duodecim tabulis exposuerunt. Leges autem redigere in libris primus consul Pompeius instituere voluit, sed non perseuerauit metu obtrectatorum, deinde Cæsar id facere cœpit, sed ante interfectus est. Nouellæ à Constantino Cæsare cœperunt, & reliquis succedentibus, prioribus Imperatoribus. Codicem fecit Theodosius minor Augustus ad similitudinem Gregoriani & Hermogeniani. Hæc omnia Isidorus *d. lib. 5. & transsumptiue. dist. 7. per totum.* Hunc tamen Codicem Theodosianum postea immutauit Iustinianus Imperator, & fecit vnum Codicem ex tribus, vt *in tit. de nouo codice faciendo. in princ.* Lex Euangelica à Christo data fuit sub Tyberio Imperatore, & postea per Apostolos diuulgata vbique terrarum. Lex canonica, quantum ad canones generalium conciliorum (vt idem Isidorus ait *in lib. 6. Etym. c. 18.*) à temporibus Constantini cœpit, & habetur 15. *distinct. in princ.* Decreta, & decretales epistolæ summorum Pontificum, quasi à principio Ecclesiæ cœperunt, vt patet in actibus Apostolorum, de decisione circa obseruantiã legalium. Ex quibus patet, quod ius naturale sit prius tempore omnibus aliis iuribus, & in hoc inter omnia primatum obtineat, *vt in d. distinct. 5. in princ.* & etiam in dignitate, *vt ibid.* & ample *in c. 2. in fin. d. 8. vsque ad finem.* Et ad prædicta facit text. *in §. commodius. Instit. de rerum diuis.* qui dicit: Palam est, vetustius esse ius naturale, quod cum ipso genere humano rerum natura prodidit: ciuilia autem iura tunc cœperunt esse, cum & ciuitates condi, & magistratus creari, & leges scribi cœperunt.

Aduerte etiam, quod ius Romanorum omnibus aliis iuribus sit excellentius, cum sit commune. Alia vero sunt specialia, videlicet ius Longobardorum, ius Francorum, & cætera huiusmodi. Ita per plura declarat Luc. de Pen. *in l. 1. col. 6. & 7. C. de condict. & procu. lib. 11.* Vnaquæq; tamen patria tenet suum ius speciale excellentius, cum si sit iuri Romanorum contrarium, seruandum sit. Imo etiã ius Romanorũ in aliquibus patriis nõ approbatur, puta in Hispania, vt dicit Io. Lupus *in rubr. in princ. Extra de don. inter vir. & vxor.* Et in Gallia (cum Galli leges non receperint, vt notatur *in c. de accusationib. 3. q. 5.*) Nisi inquantũ ratione innititur, & ratio sic vult: nõ quia lex hoc dicat, secundum Bald. *in l. nemo in princ. C. de sent. & interlocut. omn. iudic.*

Aduer-

Aduerte, quod hic dicendum sit de tribus præceptis iuris, & quod illorum excellat: & sunt hæc, *honeste viuere. Alterum non lædere. Et ius suum vnicuiq; tribuere*, vt est text. *in §. iuris præcepta. Instit. de iustit. & iur. & in l. iustitia. §. 1. ff. eod. tit. & in proœm. Gregor. §. ideoque.* Et ibi Bald. *in fin. d. proœmii* facit turrim iustitiæ, quam dicit esse triangularem, id est, de tribus fortissimis angulis constructam. Quorum primus est, *honeste viuas*: & iste angulus est bonum dirigens ad honestũ, quod proprie appellatur bonum: cum dicat Seneca; nullum bonum nisi honestum, & est secundum Bald. *vbi supra.* Bonum in se, & ad se, & est tutela maiestatis Regum. Et nõ immerito pro angulo turris ponitur honestas: cum nihil honestum esse possit, quo iustitia vacet, prout dicit Tullius *officior.* 1. Hinc idem Tullius *offic.* 3. ait, quod ad honestatem nati simus, eaque sola expetenda sit, & ibi multa de honestate. Et, vt dicit Ambrosius 1. *officior.* Tantus est splendor honestatis, vt vitam beatam efficiat tranquillitas conscientiæ, & securitas innocentiæ.

Dicitur autem honestas secundum Isidor. *lib.* 10. *c.* 9. & Archid. *in c. erit autem lex honesta, 4. distinct.* quasi honoris status. Vnde honestum est, quod sua vi trahit & allicit ad dignitatem. Plus enim in iure desideratur honestas, quam iustitia, vt dicit ibi gloss. 1. quæ allegat pro hoc *c. fin. 35. quæst. 3.* & satis innuit textus, dum dicit; *Erit autem lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, & secundum consuetudinem patriæ.* Requiritur ergo primo, quod sit honesta secundum naturam & consuetudinem patriæ, & iusta, secundum naturam & consuetudinem patriæ; & possibilis etiam, secundũ naturam & consuetudinem patriæ, aliàs non dicitur lex, nec potest esse vera lex, nec iustitia; quia vtrunq; illorũ requiritur, vt dicit ibi textus: ideo non sufficit, quod sit iusta & possibilis, nisi sit honesta, & secundum naturam, & secundũ consuetudinem patriæ. Facit text. *in dict. c. fin. in princip. porro.* Imo honestas detrahit legum rigori. Cum actiones furti non dentur patri contra filiũ, nec marito contra vxorem, nec econtrario; & hoc propter honestatem. De marito & vxore est text. *in l. fin. §. fin. C. de furt. & seruo corrupto. & in l. si quis vxori. in princi. ff. eod.* & quod non detur patri contra filium, text. *in l. serui & filii. in prin. ff. eod. & l. qui seruo. §. item placuit. in d. tit.* De patre & filio est text. *in d. l. si quis vxori. §. 1.* Sic nec marito actio de dolo aduersus vxorem datur, *l. 1. in fin. C. de iure dot.* Item nec actio rerum amotarũ, *l. 2.* vbi dicit tex. Constante matrimonio neutri eorum, neq; pœnalis, neq; famosa actio competit, *C. rer. amotar.* Item nec filio datur actio de dolo contra patrem, nec econtra, *l. non debet. ff. de dolo.* Item fisco non permittitur, rem, quam vendidit, retractare propter honestatem & verecundiam, *l. 1. & 2. C. ne fiscus rem, quam vendidit, euincat. lib.* 10.

Quæ quidem honestas in omnibus requiritur negotiis, maxime in lege condenda, *d. c. erit. 4. dist. in can. præcedenti, qui est secundus in ordine.* Vbi dicit text. *Præterea in ista constitutione legum maxime qualitas constituendarum obseruanda est, vt contineat in se honestatem, iustitiam, possibilitatem, & conuenientiã.* Vnde Cicero 3. *offic.* ait: Recta conuenientia, & constantia natura desiderat, aspernaturq; contraria, & si ad honestatem nati sumus, eaque aut sola expetenda est, aut certe omni pondere grauior est habenda, quam reliqua omnia, & naturæ ratio est lex diuina & humana, & inter alia, quod pro amico solum faciendum, quantum religio & honesti ratio patitur, & quod in publicis consultationibus honestum præponendum, neq; vllum consilium esse dandum, quod cum honesto repugnet. Item in contractibus honesti ratio consideratur: clare ostendit Cicero *in præfato lib.* Et ibi vide exempla & regulam iuris, *ff. semper in contractib.*

Quomodo autem esse potest, quod inter illum & illam, qui se matrimonialiter coniungũt, sit honestas, si fiat insciis patre & matre, & contra eorum voluntatem? quomodo potest esse conuenientia, si sit disconuenientia inter patrem & filiam propter contemptum patris & inobedientiam filiæ erga patrem? Quid enim peius est erga patrem,

 quam

quam id, quod fit contra ciuilem & naturalem rationem? Maxime; quia expresse honestas requiritur in matrimonio, vt est textus *in l. adoptiuis. §. 1. ibi; quoniam in contrahendis matrimoniis naturale ius & pudor inspiciendus est. & in l. semper. ff. de ritu nuptiar.* vbi dicit text. Semper in coniunctionibus non solum, quod licet, considerandum est, sed & quod honestum sit: quam legem ad hoc allegat gl. *in verb. honeste viuat. in d. procem. Gregoriano. §. ideoq; post. gloss. iuris ciuilis. in verb. honeste. in dictis §§. iuris præcepta supra alleg.* Et dicunt omnes Doctores, nec aliquis discrepat, in locis infra allegandis, quod consensus patris de honestate saltem requiratur in nuptiis contrahendis, quæ honestas non est ita vilipendenda, cum sit de substantialibus legis, vt ex voluntate solius Papæ non possit tolli: cum per hoc fieret præiudicium scandalosum vniuersali populo Christiano, saltem maiori parti: cum maior pars, imo maxima, sit coniugatorum, & filias habentium, quam aliorum. Et ideo videtur dicendum, quod si iuuenis per solicitationes suas induxerit filiamfamilias cautelis, dolo, machinationibus, & persuasionibus, ad eidem promittendum per verba de præsenti sine voluntate patris, in cuius est potestate, eamq; de impudicitia interpellauerit, aut se eam interpellasse iactet, maxime, quando habet patrem & matrem, & contra voluntatem eorum, quod cum eo ipso inhoneste egerit: & in eo nulla sit honestas, sed potius iniuria facta patri & matri, quod non valeat promissio; quia est contra ciuilem & naturalem ratione, vt dicit text. *in §. 1. Instit. de nupt.* Cum quo videtur concordare textus iuris canonici *in c. non omnis mulier. in fin. 32. qu. 2.* Et fuit ordinatio Sotheris Papæ XIII. de qua habetur per Platinam *in eius chronico, de vitis Pontificum*: etiam per Philippum Bergomatem *in supplemento chronicorum, libr. 8.* vbi inter alia fuit statutum & ordinatū per eum: Ne qua haberetur vxor legitima, nisi quam sacerdos ex instituto benedixisset, & quam parentes solemni pompa, Christiano more, marito collocassent: quam etiam Paranymphæ de more custodiuissent, præcauentes multa pericula, quæ in nouas nuptas euenire solent ex præstigiis & magicis artibus quorundam improborum. Istud etiam fuit ex ordinatione Euaristi Papæ, vt probat text. *in c. 2. 30. q. 5.* ita vt si postmodum pater contradicat, & agat contra talem iuuenem de iniuria sibi illata, & de solicitatione, & matrimonii interpellatione, secūdum textum *in l. solicitatores. ff. de extraord. criminibus, & de poenit. dist. 1. c. solicitatores.* Vbi volunt textus, quod solicitatores nuptiarum alienarum, & matrimoniorū interpellatores extraordinarie puniātur, & quod etiam edictū de seruo corrupto locū habeat in filia solicitata, *l. & tantū. ff. de seruo corrupt. & facit l. aduersus eum. C. de furt. & seruo corrupt.* vbi dicitur, quod sollicitans tantum seruum, actione serui corrupti possit conueniri, & nō tantum puniendum est factum, licet non sit perfectum; quia per eum non stetit, quin corrumperet; quod potest trahi in malum exemplum, *l. si quis seruo. C. eod.* & ibi gloss. fin. extendit etiam ad filium solicitatum; cum eadem sit æquitas. Etiam facit; quoniam sicut venditione serui, vel filii, committitur crimen legis Flauiæ de plagiariis, contra vendentes, ita contra solicitantes, vt est text. *in l. 1. & in l. abducti. C. ad leg. Flauiam. de plagiar.* & facit text. *in l. non statim. ff. eod.* In quibus venit dehonestatio famæ & dignitatis, nec ipsa filia tenetur contrahere matrimonium cum tali iuuene, qui sic eam, inscio patre, solicitauit, & persuasionibus induxit, eo; quia in totum deficit honestas, quæ est vna pars legis, & sine qua lex esse non potest, *dict. c. erit autem lex honesta.* Imo, quod fortius est, istud est contra ciuilem & naturalem rationem, vt dixi, quæ non potest mutari, cum ius naturale sit immutabile: imo non solum contra honestatem; sed etiam generat scandalum contra patrem; qui ita spretus, habet iustam causam exhæredandi filiam, vt est textus *in Authent. sed si post. C. de inoffic. testamen. & in §. aliud quoq; capitulum. in Auth. vt cum de appellat. cognoscit.* vbi etiam textus multum formalis, & Paulus de Castr. *in dict. Authent. sed si post illam.* ad hoc notat, & istud tenet

tenet Bald. *in Auth. res quæ. C. communia de legat. & in l. fin. C. de dot. promissio.* & dicit idem Bald. *in l. omnem. ad fin. C. ad Tertullia.* quod istud inducat odium capitale, vt refert Ioann. Lupus *in repet. c. per tuas. fol. 86. num. 10. Extra de donat. inter vir. & vxor.* Vbi per multa tenet, quod hoc casu possit exhæredari: & ibi multa singularia, & multa notanda allegat, quæ possunt videri. & dicit Paulus *in d. Auth. sed si postquam legit. cum l. si familiam tuam. C. de inoff. testam.* quod etiam habeat locum illa auth. de iure canonico, quod non placet domino meo Iasoni, *in l. 2. §. quod si in patris. col. 6. solut. matr.* Quod dicit intelligendum G. Bened. *in sua repet. c. Rayn. in verb. dotem, num. 36. Extra de testam.* si filia nõ expectasset tempus consuetum nubendi, secundum morẽ patriæ, quia nupsisset personę indignę, & forte, idẽ dicit, si nupserit personæ dignę, & condecẽte patre ignorante, aut inuito, non expectato tempore consueto; quia tunc pater non teneretur ei dotem constituere, ex quo præcessit culpa filiæ; sic imprudenter, ac irreuerẽter se habentis erga patrem. Non enim expectare debet quis auxilium, aut iuuamẽ ab eo, quem contempsit, dicit tex. *in l. litigatores. ff. de arbitr.* Aut si filia infra 25. annos vitam elegerit inhonestam, meretricando, quo casu credit idem Gulielmus, quod §. *si alicui. d. Auth.* remaneat hodie incorrectus de iure canonico; quia ius canonicum solum se intromittit de matrimoniis in libertate relinquendis; & non de meretricibus suadendis. Ex quo effici esse videtur consuetudo Auerniæ, de qua *tit. de success. artic. 36. consuet. dictæ patriæ.* dicens: quod filia nubens viro indigno, seu indecenti, absque consensu patris, non possit aliquid querelare in bonis eiusdem: quod an valeat tale statutum, vide Deci. *in l. nupt. ff. de regiur.*

Sed quicquid dicat, non credo, quod filia, quæ fecit promissiones matrimoniales, sub persuasionibus talis iuuenis, teneatur ad implendum matrimonium, cum eo. Tum quia, vt clarum est, in hoc iniuriam fecit patri, cuius pœna etiam videtur extendi ad mortem, ex quo puellam interpellauit de impudicitia, imo se iactauit illam interpellasse, vt est tex. ad literam *in d. l. & c. solicitatores. fere in fin.* ibi, *aut mulierem puellamve interpellauerit, punitur capite.* Nam ex his orta est inimicitia capitalis inter patrem, & talem iuuenem: ita contra eundem iuuenẽ procedi potest ex prædictis persuasionibus, & interpellationibus etiam criminaliter: cum etiam de matrimonio interpellauit, quod dicit fuisse, eò, quia dicit eam esse suam vxorem per promissiones; ergo secutum & perfectum est flagitium de interpellatione matrimonii, ex quo capitaliter puniẽdus esset.

Ex quibus sequitur, quod cum sit inter tales inimicitia capitalis; cum ea ex verbalib. iniuriis etiam oriri possit, vt dicit dom. meus Ias. *in l. procuratorib. C. de procur.* imo etiã potest, & debet esse inter omnes parentes ex vtraque parte, arg. eorum quæ dicit Pan. *in c. item cum quis. col. 1. Extra de restit. spol.* Quod sicut inimicitia oritur inter spoliatum & spoliantem, ita inter amicos & consanguineos eorum propter diffamationem filiæ, quam voluerunt facere, eo, quia inuitæ nuptiæ frequenter difficiles sortiuntur exitus, vt est tex. *in c. requisiuit. in fin. & c. cum locum. Extra de sponsal. & matr.* & princeps pati nõ debet, vt hostili more matrimonia fiant, *vt in l. vnica. §. nec sit facultas. C. de rapt. virg.* Oportet etenim (vt ibi dicit text.) vt quicunque vxorem ducere voluerit, siue ingenuam, siue libertinam; secundum nostras leges & antiquam consuetudinem, parentes, vel alios, quos decet, petat, & cum eorum voluntate fiat legitimum coniugium. Ideo videtur dicendum, quod sit iusta causa dirimendi tales promissiones, talis inimicitia capitalis, orta ex parte dictorum iuuenis, & suorum parentum, propter dictas solicitationes matrimoniorũ, & impudicitiæ interpellationes, & scandalosas ipsius diffamationes, contra veritatem tamen, prout confessi sunt & confitentur. Imo, quod plus est, si dictus iuuenis illam stuprasset, aut corrupisset, etiam de voluntate illius, tanquam raptor puniri posset, ex quo id fecit ante matrimonii consummationem, prout est textus ad literam *in dict. leg. vnica. in princip. §. pœnas. ibi, siue volentibus, siue nolentibus*

tibus virginibus. Cod. de raptu virgin.

Et ideo talis inimicitia capitalis videtur esse causa sufficiens ad dirimendum tales promissiones, etiam factas per verba, de præsenti vt asseritur probatas per duos alios iuuenes, eiusdem status, & conditionis, cuius est dictus iuuenis solicitator; qui sponte se ingerentes scripto, & sub eorum signatura, in modum attestationis, antequam rogati & vocati fuissent in ius ad hoc, & à tempore assertarum promissionum attestati fuerint, se fuisse præsentes in dictis assertis promissionibus. Ex quo cum se ingesserint, non valet eorum dictum, tanquã dictum testium: cum testis qui se ingerit, suspectus sit de falso, *l. quæ omnia. §. 1. vbi textus formalis*, & ibi Bart. *ff. de procurat.* Notat ample dominus meus Ias. *in l. ait prætor. la premiere. col. 2. & in l. vnius. §. seruo qui vltro. ff. de quæstio.* Barb. *in tract. de præst. cardin. 2. tract. quæst. 2. col. 2.* Fel. *in ca. 2. col. 8. de testib.* Cornel. *consil. 284. incip. in præsenti consultatione. in 3. vol.* plus dicit Pan. *in c. cum P. de accus.* quod ille, qui offert deponere contra me, dicatur inimicus meus, ex quib. etiam cõstat, tales probationes esse nullas, vt dicam alibi; eo, quia, vt constat, filia dicit se nescisse, nec intellexisse, quid velint verba, *de præsenti*, potius quam alia verba; & dicit, se solum intellexisse, fecisse promissiones sub voluntate patris, ad effectũ postmodum contrahendi matrimonium, si patri & matri placeret, non quod ex illis verbis intellexerit matrimonium contraxisse, prout nec intellexit; prout etiam (vt dicit) scit, quod ex communi vsu apud nos fiunt matrimonia sine sponsalibus & promissionibus, in manibus sacerdotis in Ecclesia, aut in porta, seu introitu Ecclesiæ, & aliter non intellexit. Et quod consuetudo in hoc operetur, facit tex. *in ca. illud.* ibi, *mulier de more illarum, quæ panes vendunt, se annulos detulisse dicebat. Extra de præsumpt. & in c. super eo. Extra de cognat. spirituali.* ibi, *ita quod si consuetudo eiusdem Ecclesiæ habeat, &c.* Nam etiam de iure sponsalia præcedunt, & velut præparatoria præueniunt nuptias, vt dicunt glo. rubricariæ, *de spons. ff. & C.* vbi etiam patet, *quod tit. de spons. præcedat tit. de nupt.* & etiam patet, *in tit. de sponsal. & matr. in antiquis.*

Ex quo sequitur; quod etiamsi talia verba dicta filia protulerit, non per hoc effectum sit matrimonium: sed solum repromissio futurarum nuptiarum; Et cum errauit, non cõsensit; quia qui errat non consentit, *l. nihil consensui. §. non videntur consentire qui errant. ff. de regul. iur.* Nihil enim est tam contrarium consensui, quam error, *l. si per errorem. in fin. ff. de iurisdict. omn. iud.* vbi dicit dominus meus Ias. procedere, etiamsi sit error ex vna parte tantum, in his, quæ requirunt consensum vtriusque, vt est in matrimonio, vt est tex. *in cap. tua nos. Extra de sponsal. & matrim.* Et etiam quod error nõ habeat consensum, est tex. *in l. 2. in prin. ff. de iud. & in l. non idcirco. C. de iur. & fact. ignor.* In qua dicitur, quod nullus sit errantis consensus, & nulla errantis voluntas, *l. sed hoc ita. ff. de aqua pluu. arc.* & proprium erroris est approbare falsum pro vero, *in c. quamuis. 38. dist.* Et errare, est aliud pro alio putare, *c. in quibus, 22. q. 2.* & quod error impediat consensum, declarat idem dominus meus *in §. item si quis. 1. num. 55. Instit. de actio.* Ex quibus dicit Philip. Dec. *in d. §. non videtur.* quod hæc regula nullam patiatur limitationem, & vt dicit domin. meus Ias. *in d. l. si per errorem.* idem dicendum est de dubitante & ignorante, eo, quia primo errans & dubitans æquiparantur, Barto. *in l. 2. col. 3. ff. si quis in ius vocat. non ierit.* Idem do. meus Ias. *in l. 3. §. in l. error. in prin. C. de iur. & fact. ignor. in l. quamdiu. col. gener. in 2. col. ff. de acqu. possess. in l. quamdiu. col. 2. C. qui admitti.* Sed dubitans & ignorans æquiparantur, *l. fin.* vbi Bart. & Docto. *C. de con. dict. indeb. & l. manifestissimi.* vbi Bar. *C. de furt.* & do. meus Ias. *in locis hic ante alleg.*

Sed sic est; quod ignorantia probetur per iuramentum, gl. est notabilis, *in verbo, accusari. in l. si cui. §. iisdem. ff. de accusat. gloss. in verbo, scienter. in ca. 2. de temp. ordin. in 6.* do. meus Ias. *in §. sed iste. nu. 89. Instit. de act. & in repet. l. admonendi. in 105. col. ff. de iureiur.* Ergo etiam sequitur, quod de tali errore standum sit iuramento prædictæ filiæ, maxime ad euitandum scãdala, quæ oriri possent ex tali matrimonio, propter inimicitias ortas inter patrẽ, & matrẽ dictæ filiæ: & ipsam filiam, contra dictum iuuenem, & suos parentes, occasione taliũ subornatio-

mationum,& seductionum, inscio patre fa-
ctarum,& etiam iniuriarum verbalium ex eis
in eos prolatarum, vt dictũ est. Et quod pro-
pter scandalum impediatur matrimonium,
facit tex. *in c. cum tua.* ibi, *vel de scandalo doceat.*
& ibi not. Extra de spons. & matr. Item, & taliũ
verborum faciẽda est talis interpretatio, quod
sic, quoad prædictam filiã, prædicta verba non
importent promissiones de præsenti, sed vim
sponsalium, ex sua declaratione facta per eam
sub iuramento: cui est in talibus standum, ex
quo est præsumptio iuris pro ea; quia nescit,
quid talia verba importent, & præsumuntur
potius esse per eam intellecta secũdum com-
munem vsum quem dicit, & secundũ quem
intendebat promissiones facere, quam secun-
dum talem subtilitatem iuris, quæ facit do-
ctrinam inter verba, *de præsenti*, & *de futuro*, vt
...tetur etiam inhonestas, & sic delictum cõ-
...vtrunque. Nimia etenim subtilitas repro-
...atur, maxime in causis eccles. *vt in c. dilect. &*
ibi not. per gl. in verbo: subtiliter. quæ allegat mul-
ta concord. de iud. in antiq. Perniciosa est in le-
gibus, & simplicitas est amicitia veritatis, §. *sed*
quia stipulationes. Instit. de fideicom. hered. vbi
dicit tex. *in legibus magis simplicitas, quam diffi-*
cultas placet. & in c. veritatis. amica simplicitas,
c. verit. Extra de iureiur. Nec dolosis malitia
...a debet esse lucrosa: nec simplicibus simpli-
citas damnosa, *l. 1. in princ. ff. de dolo.* Cum ne-
mo ex suo delicto meliorem suam conditio-
nem facere possit, *l. non fraudantur. §. nemo. ff.*
de reg. iur. & malitiis hominum est obuiandũ.
...em facit; quia iuramenta non extenduntur
...illa, de quibus non est cogitatum, *vt in cap.*
...ntauallis. & in c. veniens. vbi plene notatur.
Extra de iureiur. Et iuramenta sunt interpre-
tanda secundum intentionem iurantis, *argu.*
...c. veniens. Nec debet aliquis verba conside-
rare, sed voluntatem & intentionem, quia nõ
debet intentio verbis deseruire, sed verba in-
tentioni, vt dicit text. *in cap. humanæ. 22. quæst.*
...Mens potius quam verba attendi debet, *ca.*
intelligentia. de verb. signif. Extra. & plene *in d.*
cap. humanæ.

Et ad iura, quæ in contrarium allegantur,
quæ dicunt, quod filiafamilias possit contra-
here matrimonium sine consensu patris, vt
dicunt esse gl. quæ est prima in ordine *in c. fin.*
quod incipit, hoc factum. post text. ibi, 32. *q.* 2. di-
co, quod nec ille tex. nec gl. dicant, quod pro-
missiones factas per filiamfamilias, sine con-
sensu & voluntate patris, teneatur filia adim-
plere, si nolit: bene dicit tex. quod viduæ pro-
pria volũtate maritos eligere possint: sed post
dicit; quod similis conditio sit de virginibus,
quæ nec extra voluntatem parentũ, nec suam
cogantur maritos accipere: nam ille textus fa-
cit totum contrarium, ad quod põderat eum
glossa: quoniam vt constat, ad hoc; vt virgines
habeant maritos, requiritur, quod non sit ex-
tra eorum voluntatem, nec parentum, quod
hoc casu fieret, si cogeretur habere talem in
maritum, qui contra honestatem, & per suas
fraudes, & cauillationes vult talem filiamfa-
milias habere in vxorem, contra eius volun-
tatem, & suorum parentum; & sic non est ve-
rum, quod hoc casu, vbi non est honestas, nec
ex parte parentum, nec filiæ; talis textus, vel
iura canonica corrigant ius ciuile in hoc, & sic
§. 1. *Instit. de nupt. l. 2. l. si nepos. cum l. seq. ff. de rit.*
nupt. l. viduæ. & in l. in coniunctione. in princ. C.
de nupt. cum pluribus aliis ll. in dictis rubricis po-
sitis. Cum eo etiam, vt dictum est supra, vide-
tur textus iuris canonici *in dict. cap. non omnis.*
in fin. 32. quæst. 2. & in cano. seq. qui incipit, hono-
rantur. concordare. cum dicat: *Non est virgi-*
nalis pudoris quærere maritum; sed curæ paternæ
hoc relinquendum est: ita vt electionem mariti
parentibus deferat, ne appetentiæ æstimetur au-
tor. maximæ, vt dicit Panorm. *in consil. 12. in 1.*
volum. Cum ergo per hoc cõsulatur ipsis mu-
lieribus, quæ sæpe contra propria commoda
laborant, propter sexus infirmitatem, vt dicit
text. *in l. si pater. in fi. Cod. de sponsa.* imo expresse
dicit text. *in cap. nostrates.* Fœdera nuptiarum,
consensu eorum, qui hæc contrahunt, & ho-
rum, in quorum potestate sunt, celebrantur.
30. *q. 5. & ibidem in can.* 1. qui incipit, *aliter, iam*
supra alleg. Aliter legitimum non fit coniugium,
nisi ab his qui super ipsam fœminam dominatio-
nem habere videntur, & à quibus custoditur v-
xor, petatur, & à parentibus, & propinquioribus
sponsetur; quem text. allegat ad hoc gloss. *in*

verbo,nullum,in ca.videtur. Extra qui matrim. accusare poss. Adde gl.1.*in fin.in ca.suffi.iat.27. q.2.*& gl.*in ver.parentum in d.c.hoc sanctũ*, quæ allegant *c.nostrates 20.q.5.& ca.tua. Extra de spons.impub.*& gl.*in verb.paterna.in ca.cum virum.de regularib.*quę allegat tex.iuris pro hoc *in c.1.de spons.impub.* vbi dicit text. Potest autẽ filium nondum adultum, (volũtas cuius discerni non potest) pater cui vult matrimonio tradere; & postquam filius peruenerit ad perfectam ætatem, omnino debet hoc adimplere, & dicit G.Bened.*in sua repet.c.Rayn. in ver. dotem,nu.334.in fin.Extra de testam.*quod viri honesti, vix, aut nunquã cum puellis nubunt, sine consensu parentum suorum, cum omnia facere velint secundum debitam honestatem; & dictat prouerbium, quod in istis alloquendi sint parentes filiæ, & omnes Doctores etiã *in d.§.1.inst.de nupt.*& Panor.*in d.consilio.* non negant, quin de honestate requiratur consensus patris. Ex quo cum ista honestas sit de substantia legis, videtur quod Papa non possit illam tollere per aliam legem, quoniam sua cõstitutio, tanquam non honesta, non erit lex, vt statim dicam.

Ad text.*in ca.fi.de iudic.in 6.* qui dicit, quod in spiritualibus non curetur patria potestas: Bene dicit ille tex. quod in his, quæ sunt spiritualia, filius potest comparere in iudicio, tam agendo, quam defendẽdo, sine consensu patris: sed non vltra dicit, quod promissiones factæ per verba de præsenti per filiamfamilias sine consensu parentum, persuasionibus, & indebitis inductionibus aliorum, ligent ipsam ad contrahendum matrimoniũ, cum eo: quoniam ex hoc sequeretur, quod generalitas illius tolleret effectum legis, in casu speciali, aliàs prohibito, quod non est dicendum: quoniam alia ratio in hoc casu reformat pactum scilic. quia est contra ius ciuile, & naturale, vt dicit tex.*in dict.§.1.instit.de nupt.* quod non potuit tollere Bonifacius Papa per suam generalitatem. Bene facit tex.*in l.2.ff.de vsufr. earum rer. quæ vsu consum.* vbi dicitur: & ratio naturalis, autoritate iurisconsulti mutari non potest; cũ naturalis æquitas ab æterno fuerit, vt not. 5.*d. in prin.* Maxime sine consensu Principum secularium, in eorum locis, & etiam quia est cõtra honestatem, quæ est vna de substantia lib. legis.*d.ca.erit autem lex honesta.dist.4.*& ideo, cum non esset lex sua, si esset in casu speciali, cò, quia est contra honestatem; multo minus potest extendere effectũ suum ad casum prohibitum: quoniam, vbi habemus casum specialem, si fiat postmodum lex generalis, non derogat huic casui speciali, vt est gl. ordinaria quæ est infra. & ibi do.meus Ias.*in l.sciendum. ff.qui satisda. cogan.* est doctrina Saliceti *in l.in testam.C.de testam.* Idem do.meus Ias.*in l.1.§. sed si mihi. ff.de verb.obl.& in l.postquam liti.in fi.C.de pact.*Et dixi *in comment.nostris super cõsuet.ducat.Burg.in tit.des confiscations.§.1.in gl. & appartenent*, ibi, *addition.limita hanc nostrã consuetudinem.* Item ille tex.in fine, reddendo rationem, dicit: cum de his se intromittere nõ habeat, nequaquam requiri debet assensus. Ex quo restringit effectum illius cap. ad causas tantum, in quibus pater se intromittere nõ debet de negotiis filii. Cum ergo iste casus nõ sit de illis; imo expresse de iure ciuili, & canonico, teneatur se intromittere, & dotando filiam; cum officium paternum sit filiam dotare.*l.fina.§.vtramque.C.de dotis promiss.l.quiliberos.ff.de ritu nuptiarum.* & eidem maritum quærere, *d.c.honorantur.* Ideo requiritur eius assensus, nec comprehenditur iste casus sub illo textu.

Item, vt breuiter absoluam; quoniam Iura Canonica non ita aperte loquantur, vt dicant in terminis; filiafamilias si fecerit promissiones per verba de præsenti, etiam sine consensu, & permissione patris, ex illis teneatur, vltra voluntatem parentum, & eis contradicentibus, contrahere matrimonium cum tali, cum quo tales promissiones fecerit, etiam ea inuita, post tales promissiones factas; an si Canon aut decretalis ita diceret in terminis, & esset sic facta à summis Pontificibus, tolleret decisionem supradicti §.1.*instit.de nupt.* ita vt filia hoc casu cogi posset; & an hoc casu pater cogeretur ad eam dotandam, prout si sua voluntate contraxisset matrimonium. Istud videtur multis sine dubio, & videtur de indubitabili esse quæstio, per ea quæ supra dicta sunt, &

sunt, & quæ dicit do. meus Iason. *in d. §. quod in patris in l. 2. ff. solut. matr.* & quæ not. Doct. *in d. §. instit. de nupt.* & quæ dicit Panor. *in consilio 12. incip. & clare ma, thematis.* Et videtur pro hoc facere text. *in cap. ex publico. Extra de conuers. coniugat.* Vbi sponsalia de præsenti non possunt dissolui, nisi per ingressum religionis vnius ex contrahentibus talia sponsalia, eò, quia habent talia sponsalia vim matrimonii, facit text. *in c. coniunx, & in ca. coniuges. 27. quæst. 2.* Vbi coniunx vocatur à prima dispensationis fide, quam concubitu non agnouerat Ioseph, nec fuerat cogniturus, nec mendax manserat cõiugis appellatio, vbi nec fuerat, nec futura erat vlla carnalis commixtio: ista sunt verba tex. *in d. c. coniunx.* & est tex. *ead. caus. & quæst. in ca. sequen. qui incip. omne,* ibi, *si quis sponsam alterius in agro oppresserit, morte moriatur, quia vxorem alterius violauit, & ibidem in cano. si quis desponsauerit.* vbi habetur, quod sponsa de præsenti sit coniunx, & vxor, & tenent Panormita. & Felin. *in cap. 1. de sponsalib.* & dixi ample, *in commen. nostris super consuet. Ducat. Burgund. in 7. art. in gloss. mariée in tous des droicts. & appartenances à gens mariez.* Cum ergo sit vxor, & coniunx, ideo dicendũ, quod non possit fieri separatio inter eos, nisi ob causam fornicationis, secundum dictum domini, in Euang. *Luc. 16.* & habetur *in ca. dixit dominus. 32. quæst. 1. & in c. ex parte. extra de sponsal. & in dict. ca. ex publico. supra alleg. in fin.* Item de hoc quod sit doctrina omnium, & legistarum, & canonistarum; quod Papa in his, quæ concernunt spiritualia, possit disponere, & statur dispositioni summi Pontificis, vt not. in c. 1. *Extra. de noui op. nunc.* vbi ample per Panorm. Item; & ad tex. *in c. de secundis nupt. & in c. Auth. §. pen. ibi; cum enim 2. q. 3.* vbi Docto. dicunt, per illos tex. corrigi omnia iura ciuilia, loquentia de matrimoniis, prout etiam videtur tenere G. Bened. *in sua repet. cap. Raynut. in verb. dotem. num. 31. & 34. in fin. Extra de testa.* & Decei. *in regu. nupt. ff. de reg. iuris.* Dico, quod illi textus nihil faciant ad propositum in hoc casu, cum tantum loquantur de iurib. ciuilib. loquentibus de mulieribus, transeuntibus ad secunda vota intra annum luctus, quę puniebantur, secũdum ius ciuile, nota infamiæ: sed, vt dicunt, propter dictum Apostoli; *Mortuo viro, nubat mulier in domino*; tolluntur illa iura ciuilia; &, vt dicunt: in matrimoniis, præsertim, seculares leges, sacros canones imitari nõ dedignantur, & ibi glossæ, quæ multos textus allegant ad hoc; sed non est aliquis qui ponat hunc casum specialem, scilicet quod matrimonium filiæfamilias possit fieri sine consensu parentum, & quod eorum consensus non requiratur: nam talis consensus requiritur etiam de iure canonico, & ex ordinatione summorum Pontificum, vt supra dictum est, vt est text. *in d. c. aliter non fit legitimum matrimoniũ, nisi, & c. 30. quæst. 5.* qui est textus formalis, põderando dictiones, *aliter, non, & nisi,* quæ important formam, & substantiam, vt dicit do. Felin. *in cap. cum dilecta. colum. 9. versic. 7. Extra de rescriptis.* Et in hoc non obstat somnium aliquorum, dicentium, illum textum tantum loqui de solennitatibus: quoniam esset violare textum, cum dicat, *aliter non fit legitimum matrimonium,* & in fine dicit: *Aliter vero præsumpta, non coniugia, sed adulteria, vel contubernia, vel stupra, aut fornicationes potius, quam legitima coniugia esse non dubitatur, nisi voluntas propria suffragauerit, & vota succurrerint legitima.* Vnde quicquid sit, ex prædictis non videtur, quod text. *in d. §. 1. institut. de nuptiis.* sit correctus, nec textus ei concordantes, & licet prædictæ rationes canonistarum videantur validę, & authoritates sint insignes, non tamẽ propter eas à textibus legum est recedendum. *l. Labeo. ff. de supellect. leg.* Et quanquam dicant aliqui Doctores d. §. esse correctum, vt dictum est; hoc tamen aperte negari potest, cum nullum ius ad hoc ipsi inducant, nec inueniatur aliquis canon, per quem liqueat prædictum §. esse correctum, vt dixi. Imo videtur, quod expresse sit approbatus ille §. per summos Pontifices, puta per Sotherem, Agapitum & Euaristum, vt prædictum est, per textus iam supra allegatos. Et cum non inueniatur Canon aliquid tale dicens, nec nos dictum eorum admittere debemus, *vt in Authent. de non elig. secundo nubent. §. sin autem non valuerit,* ibi: *nec qualibet est lex aliquid, tale di-*

*le dicens,col.*1. Erubescendum est enim, legem correctam dicere, & corrigentem non allegare, *vt in Authent.de trien. & semiss.§.consideremus.collat.*3.*& l.fin.in fine Cod.de consulib.lib.*12. de quo per dominum meum Iasonem *in l.illam.Cod.de collatio.* Hoc enim est, sententiam propriam magis vacua quadam opinione iactare, quam debita authoritate roborare. *vt in canon.nunquid in fi.*28.*quæst.*11. *Ad idem* 37.*distinct.cap.relatum.* Cum ergo canon aliquis expresse legem corrigens, aut clare contrarium statuens, id non diffiniat, arguendi sunt Doctores huiusmodi, volentes id contra expressam legem (quam canones venerandam dicunt) vt *in cano.fin.*19.*quæst.*3. propriis sensibus diffinire, *vt in ca.fin.&* ibi multos canones concordant per gl.allegati.31.*q.*1. & facit *can.ego solis.*9.*dist.& c.consuluisti.*2.*q.*5. ibi: *& quod sanctorum patrum documento sancitum non est, superstitiosa adinuentione non est præsumendum, cum aliis allegatis per Lucam de Pen. in l.*1.*in* 3.*col. C. de priuilegiis scholarum.lege* 12. Vbi in simili arguit de tali casu. Et vt dicit, facit, quia lex non corrigitur nisi expresse dicatur, *vt in Authent.quib.mod.natural.effic.sui.§.trib.ibi:oportet enim.coll.*7. vel, quando posterior lex directe contrarium statuit.*ca.*1.*constit.lib.*6. Et facit, quia antiquiori iuri standum est, vt *in c.domino sancto.*50.*distinct.* vbi dicit text. *Quotiescunque in gestis conciliorum, discors sententia inuenitur, illius concilii sententia magis teneatur, cuius antiquior, & potior extat authoritas;* quæ verba formaliter scribuntur *in cap.hoc ipsum.*33.*quæst.*2. Maxime si ambo sint æqualis pietatis, *vt cap.in canonicis.*19.*distinct.* Nec inconuenit, nouas leges trahi ad antiquas. *l.sed & posteriores.ff.de legib.* Sed sic est, quod nullo iure canonico caueatur; quod filia subornata, & seducta, quæ per indebitas solicitationes, & machinationes promisit sine consensu, & voluntate patris, etiam per verba de præsenti, teneatur adimplere promissiones, patre non consentiente. Nec etiam cauetur aliquo iure; quod consensus patris, de iure ciuili in talibus requisitus, per constitutiones canonum sit sublatus. Ideo videtur, quod d.§.1.*de nupt.in Instit.* non sit sublatus. Quod ergo non mutatur, stare non prohibetur, *l.præcipimus.in fi.Cod.de appel.& l.sancimus.§.*1. *vbi tex.formalis. Cod.de testam.* Standum est ergo potius dispositioni d.§. in iure ciuili, quã rationibus, & authoritatibus præmissorum Doctorum, & maxime etiam istud habet locum in dispositione, *Authent.sed si post.Cod.de inoffic.testam.* vt dicit ibi gloss. quæ debet stare, cum non inueniatur expresse correcta; & quia casus expressos determinat, ideo non est tollenda ex interpretatione magistrali seu professoria, quæ non tollit casus expressos legum, cum sit tantum probabilis. Cum etiam prædicta lex sit rationabilis, cum sit fundata super honestate, & habeat etiam ordinationẽ expressam summorum Pontificum, vt supra clarissime ostensum est, quæ non est spernenda.

Ex quo etiam videtur, quod etiamsi esset Lex, seu constitutio in contrarium, & expresse contra dictum §.1.*Instit.de nupt.* quod adhuc standum esset dispositioni illius §. Quoniam, vt dictum est, non est dubium, quod etiam, secundum Canonistas, Lex Canonistarum debeat esse honesta, & est vna qualitas legis, etiã Canonicæ, vt probat tex. sæpius allegat.*in d.c. erit autem lex honesta.* & vt ibi dicit Cardinalis Alexand. & Io.de Turrecr.*in cap.*1. *§.præterea. cum quo legit dictum canon.erit autem lex.dist.*4. Lex tria continere debet, sc. quod religioni congruat: & hoc inquantum est proportionata legi diuinę: & refertur ad hoc, quod religioni congruat, cum dicitur honesta. Secundo; Quod disciplinæ conueniat, inquantum est proportionata Legi naturæ: & ideo dicitur iusta, & possibilis, secundum naturam. Tertio; Quod saluti proficiat, inquantum est proportionata vtilitati humanæ; & est secundum cõsuetudinem patriæ; & hæc tria posuit text.*in c. consuetudo.*1.*dist.*

Cum ergo ad primum, iure diuino, & etiã iure ciuili & canonico, & ex honestate patriæ requiratur consensus patris in matrimonio filiæfamilias, vt dictum est ante, & dicit expresse text.*in d.§.*1.*Institut.de nupt.* quia ciuilis & naturalis ratio hoc suadet. Ex quo ergo, cum ratio honestatis conueniat Religioni; & sic legi di-

legi diuinæ, quæ etiam videtur ſatis probari ex ſacris ſcripturis, quæ ſatis demonſtrant cõſenſum parentum interuenire debere in matrimoniis filiorum: Abraham enim præcepit, vt filius ſuus Iſaac non acciperet vxorem de filiabus Cananæorum, ſed de cognatione ſua. *Geneſ.24.* Nec præcepiſſet, niſi de iure præcipere potuiſſet, & in matrimonio filii poteſtatem habuiſſet. Item ſeruus Abraham pro coniugio Rebeccæ non requiſiuit puellã, ſed parentes eius, *Gen.24.* Et de multis aliis exemplis ponit Ioann. Lupus *in dict. repetit. capit. per vnic. §. num.17. de donat. inter vir. & vxor.* & vltra omnes eſt text. de hoc ad literam: quod etiam eſt præceptum Dei, quod filia non poſſit contrahere matrimonium ex eius promiſſione, & voto cum aliquo, patre eius contradicente. *Nume.30. cap. in princ.* Vbi dicit text. *Mulier ſi quippiam vouerit, & ſe conſtrinxerit iuramento, quæ eſt in domo patris ſui, & in ætate adhuc puellari, ſi cognouerit pater votum, quod pollicita eſt, & iuramentum quo obligauit animam ſuam, & tacuerit, voti rea erit; quicquid pollicita eſt, & iurauit opere complebit: ſin autem ſtatim, vt audierit, contradixerit pater; & vota & iuramenta eius irrita erunt, nec obnoxia tenebitur ſponſioni, eò, quod contradixerit pater;* de quo textu, eſt text. 32. *quæſt.2. cap. mulier. & in cap. ſequ.* dicit, quod Apoſtolus 1. *ad Corinth.7.* de patre loquens, dicat: *Seruet virginem ſuam, & det nuptui virginem ſuam.* Et quod ſuadet ratio ciuilis & naturalis, quomodo poſſet fieri Lex in contrarium, quæ non tolleret & Religionem, ſc. ratione honeſtatis, & ſic legem diuinam, & rationem ciuilem, & naturalem. Et ſic videtur, quod cum Papa non poſſit tollere, nec ius diuinum, nec rationem naturalem, cum naturalia ſint immutabilia. *§. pen. Inſtitu. de iur. nat. gent. & ciuil.* quod nec etiam poſſit facere decretalem contra dicta iura ſupra alleg. Imo etiam Pagani ante Chriſti aduentum dixerunt, nuptias patre non conſentiente factas, non eſſe legitimas, imo filios ex eis natos, ſpurios eſſe. Quoniam, vt ait Apuleius, *de Aſino aureo lib.4. Impares enim nuptiæ, & præterea in villa, ſine teſtibus, & patre non conſentiente factæ, legitimæ non poſſunt videri, ac per hoc ſpurius* *iſte naſcetur*: & ſic, & mundus, & cœlum, & tota mundi machina literatorum cõtra contrahentes nuptias, ſine conſenſu patris, cum filiafamilias, clamant, quia ſunt ad minus contra honeſtatem, vt dictum eſt ante.

Et ſi dicatur, quod talia iura poſſint modificari, declarari, & alterari, vt dicit Angelus, *in d. §. penult.* tamen illud eſt intelligendũ, dummodo lex, quæ ſit in contrarium, ſemper habeat ſuas qualitates, ſc. quod ſit honeſta, iuſta, poſſibilis, ſecundum naturam, & conſuetudinem patriæ, & loco, & tempori conueniens. Cum ergo vnum ex his deficiat, non eſt amplius lex: ex quo cum in tali caſu ſemper abſit honeſtas, ſecundum naturam d. §.1. *Inſtitu. de nupt.* & ſecundum conſuetudinem patrię, quę hoc reputat inhoneſtum: ideo videtur, quod talis conſenſus non poſſit expreſſe tolli, multo minus per prædicta iura generalia, ad minus in ſponſalibus, quod non ſit ſufficiẽs cauſa ad dirimendum ea, ſi deficiat conſenſus patris, etiam ſi ſint promiſſiones de pręſenti, dũmodo (vt dixi) ſint factæ ſine honeſtate, & per ſubornationes, ſeu ſeductioſas blanditias & diabolicas machinationes.

Et ad ea quæ dicuntur, quod ſponſalia de præſenti habeantur pro vero matrimonio, ita vt ſint indiſſolubilia, dic, quod hoc poſſit eſſe verum in ſponſalibus, debite, & ſecundum honeſtatem factis, & non contra honeſtatem: quoniam in his repugnat vna qualitas legis, quæ impedit, ne talia ſponſalia comprehendantur ſub lege, quæ eſt, ſcilicet, honeſtas. Et etiam non reperiuntur iura Canonica, quæ expreſſe tollant diſpoſitionem d. §.1. *Inſtitut. de nupt.* Imo conſtitutiones ſummorum Pontificum, de quibus ſupra, videntur illam approbare. Etiam textus *in dict. cap. ex publico. de conuerſ. coniugat.* dicit, matrimonium eſſe diſſolubile, quando eſt conſummatum, ſed ante cõſummationem eſt diſſolubile vno caſu, ſcilicet, per ingreſſum Religionis, vt ibi dicit text. Alio etiam caſu per ſummum Pontificem diſſolui poteſt, vt inquit gloſſ. finalis, ibi: ergo erit etiam in alio caſu, vbi eſt maior ratio, ſcilicet, cum non adeſt qualitas legis, puta honeſtas, & contra ciuilem,

&naturalem rationem. Et in iure non tantum
consideratur iustitia, quantum honestas. *cap.
porro.35.quæst.5.* Vnde leges, quæ dicunt, con-
cubinas posse haberi, nō sunt leges, quia sunt
inhonestæ, vt *l. vnica. C. de concubinis, & l. fi-
na. in fine. Cod. communia de manumiss.* Si ergo
esset lex Papalis, quod promissio alicuius filię-
familias, etiam per verba de præsenti, persua-
sionibus, machinationibus, blanditiis, ne di-
cam fraudibus & deceptionibus alicuius iu-
uenis, siue consensu patris, extorta, haberet
vim matrimonii indissolubilem; ita, quod di-
cta filia, ea inuita, teneretur, etiam vltra velle
patris, consummare matrimonium, cum illo
iuuene, tanquam iniqua, non teneret tanquā
contra honestatem facta: multo ergo minus
leges naturales, de quibus supra, sunt sufficiē-
tes ad inducendum ius expressum, pro soluti-
one huius quæstionis, ita quod dicta filia te-
neatur in vim aliarum assertarum promissio-
num consummare matrimonium, iunctis his
quæ supra dicta sunt: ex quo etiam filia asserit,
se nunquam veraciter consensum præstitisse,
nec eidem promisisse: ex quo, cum non sint
probationes sufficientes, nec legitimæ, vt di-
ctum est, non tenetur matrimonium adim-
plere, argum. text. *in cap. consultationi. Extra de
sponsſ. & matrimon.* Ne tamen quid omittatur,
quoad responsiones obiectionum canonista-
rum, allegantium etiam pro se textum, *in l. nu-
ptias non concubitus sed consensus facit. ff. de reg.
iur.* Dico, quod clara sit responsio, ita, quod si
non esset nisi concubitus, & non consensus,
quod non esset matrimonium: & hoc est cla-
rum, vt vult ibi Decius post gloss. sed etiam
quod text. ibi affirmet, quod solus consensus
non faciat perfectum matrimonium, & indis-
solubile, cum sit tex. ad literam *in d. c. ex publi-
co. Extra de conuerſ. coniug.* vbi nō dicitur per-
fectum, & indissolubile, nisi fuerit concubi-
tus & copula carnalis. Et in casu præmisso ta-
lis textus nihil facit, quia non sumus in con-
sensu vero & legitimo, sed erroneo, qui non
habet effectum; cum, qui errat, non consenti-
at. Et Iura Canonica, dicentia, quod consen-
sus facit matrimonium, intelliguntur de ve-
ro, & legitimo consensu, & non de erroneo,
deceptiuo, seu seductiuo, aut fraudulēto, pro-
ut in propriis verbis de legitimo cōsensu sunt
tex. *in c. pen. de sponsalibus. in c. licet. & ca. fi. Ex-
tra de sponsa. duor.* Non enim legitimus est,
quando fit sine voluntate parentum, vt dicit
tex. *in d. c. aliter.* Aut quando est extortus per
vim, metum, coactionem, violentiam, *vt cap.
cum locum. cum c. seq. & ca. consultationi. Extra
de sponsal.* sed per fraudes, seductiones, solici-
tationes, & subornationes, sed potius dici de-
bet fraudulentus, seductiuus, deceptiuus, aut
aliàs indebitus, nec verus, & sic nō legitimus.
Et notanter voluerunt illi textus loqui de le-
gitimo consensu, ad tollendum fraudes & se-
ductiones, ne iura dent occasionem delin-
quendi, & extorquendi consensus illegitimos
contra iura prohibitos.

Idem etiam text. ibi & similes non tollunt
alia requisita, nec dicunt, quod solus cōsensus
filiæfamilias faciat matrimonium, ex quo non
tollitur alia dispositio, requirens aliū consen-
sum, quam filiæ: cum non solum fit de iure ci-
uili requisitus, sed etiam de iure canon. *d. c. a-
liter. 30. q 5. & d. c. non omnis. & ca. honorantur.
32. q. 2.* Ex quo prædicti tex. non tollunt illud
quod dictum est; quod ex quo nondū est per-
fectum matrimonium, quod patre contradi-
cente, seu inuito, & filia non persistente in pri-
mo consensu, quod non teneat, nec cogi pos-
sit ad perficiendum illud matrimonium, & i-
ste est casus, qui sæpe euenit.

Non tamen vellem dicere, quod si matri-
monium esset perfectum per consensum, &
consummatum, per copulam carnalem sine
consensu patris, quod pater posset illud diri-
mere, aut facere simpliciter dirimi: sed multis
videtur, quod tūc non possit cogi ad eam do-
tandam, nec quod debeat cogi, vide quæ hic
ante dicta sunt.

Et vt semel finis imponatur huic materiæ,
quæ licet multum sit vulgata, tamen in dictis
canonistarum, male intellectis datur occasio
delinquendi, ita vt hodie pullulent huiusmo-
di solicitationes, seductiones, machinationes
& subornationes filiarumfamilias, quæ sunt
faciles ad decipiendum, & vtplurimum con-
tra propria commoda laborant, cum de
facili

facili credant. Etiam non est præsumendum, quod ius canonicum intendat inducere occasionem delinquēdi: credo indubie, quod necessarium esset facere statutum, aut edictū generale in Gallia: quod nemo cuiuscunque conditionis sit, audeat, seu præsumat deinceps solicitare, aut deinceps solicitari facere verbis, donis, promissionibus, aut alias quouismodo seducendo, seu subornando filias, cuiuscunque conditionis existant, ante 24. annum, ab eisdem per verba de præsenti, aut alias promittendum, sine scitu & voluntate parentum sub pœna perpetui exilii & confiscationis bonorum: & quod filiæ tales promissiones non faciant sine consensu parentū, sub pœna priuationis dotis, & bonorum parentum. Et intrepide crederem istud statutū esse validum, per doctrinam Bald. *in l. omnē. C. ad Tertull.* vbi tenet, valere statutum, quod pœnam imponit filiis, contrahentibus matrimonium sine cōsensu patris; quoniam hoc casu tale statutum non vetat substantiā matrimonii, sed punit malos mores. Et si statutum seu cōsuetudo possit imponere pœnam rei licitæ, puta matrimonio, si ex eo sequatur illicitum, puta seductio, & subornatio filiarum, vt dicit Bald. *in rubric. Extra de consuet.* Ideo multo fortius rei illicitæ, puta solicitationi, seductioni & subornationi, potest imponi pœna. Alias sequeretur, quod ius canonicum (vnde tota æquitas, & fori anima oritur & descendit) vellet permittere in periculum animæ, fraudes, dolos, solicitationes indebitas, & seductiones: & sic vnde iura nasci deberent, daretur occasio delinquendi, si huic statuto cōtradiceret ius canonicum; Ex quo negari non potest, quod quoad primum articulum valebit tale statutum, cum sit punitiuum malorum & delictorum: ex quo est fauorabile, cum intersit Reipublicæ, ne delicta remaneant impunita. Et de hoc articulo, per quem imponitur pœna contra tales, est lex in Hispania. Et ita remanebit tale statutum validum, & rationale contra huiusmodi solicitatores, seductores & subornatores, cum solum fiat ad euitandam occasionem delinquendi, cum solicitationes ita puniantur, vt ipsa delicta, vt ante dictum est: & seductiones & subornationes sint prohibitæ omni iure, etiam diuino: cum seducere sit extra bonos mores trahere; & de iure ciuili solicitationes perhibentur, *l. & si abducti. C. de plagiar. l. & tuum. ff. de seruo corrupt. l. si quis filio persuaserit. Cod. eod.* Persuadere enim est plus, quam cogi, *l. 1. §. persuadere. ff. de seruo corrupt.* Et dicit Salicetus *in l. vnic. fere in fin. C. de raptorib. virg.* quod persuasio dolosa sit plusquam violenta coactio, & persuasio cum donis habetur pro raptu, vt dicit Ang. *in §. 1. per illum text. in Authent. de lenonibus. collat. 3.* Et sequitur Baptista de S. Seuerino *in repetit. l. cunctos populos, in 9. char. C. de sum. trinit. & fide cathol.* Et contra prædictos solicitatores, est textus multum not. *in l. solicitatores. ff. de var. & extraord. cognit. canonizatus, in ca. solicitatores. de pœnitent. distinct. 1.* dixi *in consuetudin. Ducat. Burgund. in rubr. Des iustices. in gl. des droits. num. 56.*

De secundo articulo, quod filia non possit aliquid petere, est iuridicum & rationabile, vt dicit Io. Lupus *in repet. ca. per vestras. de don. inter virum & vxor. fol. 87. & 88.* vbi disputat de tali lege, quæ etiam viget in regno Castellæ, vbi habetur lex, quod si filia contraxerit matrimonium sine consensu patris & matris, nihil ex bonis parentum possit habere, & ista est consuetudo in Ducatu Borbonii, vt scribitur *in libro consuetudinario illius patriæ. tit. Des successions. artic.* 312. & in patria Auerniæ. *tit. eod. Des successions. art. 36. in libro consuetudinum illius.* Et dicit Petr. de Ancho. *consil. 20.* quod valet tale statutum, imponēs pœnam amissionis dotis mulieri, nubenti viro indigno sine consensu patris. Nam, vt dicit, per hoc patrem offendit, & famam eius lædit. Et videtur hæc iusta causa exhæredationis, *l. non tantum. §. emancipatus. ff. de bonor. poss. contra tab.* Facit *§. causas, in fin. iuncta glos. in verb. bon. vsque ad 25. in Auth. vt cum de appellat. cognoscitur. collat.* 8. Ex hoc enim pater magna afficitur iniuria, vt dicit Salicet. *in l. 3. C. de adulteriis.* Et prædicta lex fuit à multis Regibus Castellæ facta: quos Ioan. Lupus *in d. loco. fol. 89.* recitat. Et, vt dicit, leges prædi-

ctas nemo sanæ mẽtis iniustas dicet, cum per eas, si obseruentur, dissensionum & inimicitiarum tollatur materia, litiumq; & iurgiorũ adimatur occasio, parẽtibus ac filiabus optime consulatur. Et, vt ait, ne naturæ, & parentum votum frustretur, quando imbecillis ac fragilis filia, iniqui peruersiq; hominis dolis & suasionibus assentiret, parẽtes cognatosq; iniuria afficeret; iustum, æquum, & sanctum fuit, & est, has & similes condere leges, quibus hominum, & nonnunquam famulorum nequitia reprimitur, qui non verentur, sub coniugii velamine, innocẽtes decipere filias; qualis exinde dolor, qualisque animi commotio parentibus euentura sit, iudicet qui filias habet. Vnde & idem Io. Lupus ait, cõtra tales facinorosos, Rex Alphonsus insurgens, grauissimis pœnis subdendos iussit, & ibi legem scribit verbis suis vulgaribus.

Redeundo ergo ad propositum, vnde digressi sumus, dico etiam, quod honestas requiratur in voto, *cap. magnæ.* §. *Et quidem tria præcipue duximus in hoc negotio attendenda, quid liceat secundum æquitatem, quid deceat secundum honestatem, & quid expediat secundum vtilitatem. Extra de vo. & vo. redempt.* Item etiam in iureiurãdo *c. de forma. 22. quæst. 5.* Et hoc in iuramento fidelitatis; prout etiam recitatur *in tit. de forma fidelitat. in vsibus feudor.* facit *c. vnusquisque 22. quæst. 4.* Et etiam in alio iuramento *c. quemadmodum. Extra de iureiur.* Honestus enim modus in omnibus obseruandus est, non immoderata cuiusque luxuria subsequenda, vt dicit text. *in l. ex damni. in princip. ff. de damn. infect.* & grauis iniuria videtur, quæ inani honestatis colore velatur. Est enim honestas omni cõmodo pecuniario præferenda, *l. miles.* §. *socer.* ibi. *quare non inique. ff. ad leg. Iul. de adult.* tex. notabilis *in l. reprehendenda. Cod. de instit. & substit.* Dixi ample supra *in 1. part. in 2. consid.* vbi commendaui honorem & honestatem, quæ pari passu ambulant cum vita. Et cum, vt ante dictum est, non tantum consideretur iustitia, quantum honestas, *dict. ca. porro. 33. quæst. 2.* Et dicit Ioan. de Turrecrem. *in c. 1.* §. *præterea.* cum quo legit *d. c. erit autem lex honesta. 4. dist.* Ideo videtur, quod istud præceptum iuris *honeste viuere*, sit excellentius eo, quod dicitur, *ius suum vnicuiq; tribuere.*

Secundus angulus turris Bal. continet secundum præceptum iuris, quod est, *alterum non lædere*, & ideo quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: vt *in princ. decreti* notatur, vbi text. dicit: *Hoc est enim lex Prophetæ, æquissimum exemplum visum est, creditorem ita agere rem debitoris, vt suã ageret.* Et vt dicit Hier. ad Celantiam, & allegat Guil. Rouille *in suo compendio iustitiæ, lib. 1. c. 13.* quod infinitæ sint partes iustitiæ, quas omnes vna breuis sententia comprehendit, videlicet: *Omnia quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, & vos eadem facite illis.* Facit text. *in c. ponderet, 50. dist.* Et habetur *Tobiæ 4. & in cap. licet. 45. distinct. & in c. dilecti. de maior. & obed.* ideo, vt ibi dicit ipse le Rouille, Beatus est, qui potest dicere cum beato Iob: Nulli nocui hominum, iuste vixi cum omnibus. Purissima enim conscientia canit cum *Psal. 110. Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ.* Et, vt dicit Pyrrh. *post sua commentaria consuetudinum Aurelianens.* Ex hoc præcepto pendẽt leges & Prophetarum vaticinia: cum Origenis iudicio, Deus ipse nihil sit, nisi viuens Iustitia. Hæc autem vera germanaq; iustitia, quæ nunquam alterum lædit, nunquamque vult lædere, nec ipse per alium, nec palam, nec clam, neq; quoquo pacto, vt ibi Pyrrhus. Ex cuius dictis & supra positis, videtur, quod istud præceptum sit excellentius, cum omnes partes sub se comprehẽdat. Et ample probat Plato *in suo dialogo de Rhetorica*: Maximũ malorum est inferre iniuriam; ergo ex contrario maximum bonum est alterum non lædere.

Tertius angulus turris Bald. continens tertium præceptum iuris, quod est; *ius suum vnicuiq; tribuere*; & istud debẽt habere Principes & Prælati in subditos & superiores in inferioribus suis, prout dicit idem Bald. *in d. procem. Gregoriano. in fin.* & est iustitia ad alterum. Nam sibiipsi proprie nemo est iniustus, sed dicitur ad alium. Et licet duo præcepta ante posita, videantur excellentiora, tamen videtur, quod non sufficiat honeste viuere, & alte-

& alterum non lædere: sed etiam conuenit alios adiuuare, prout dicit gl. *in verb. ius suum. in §. iuris præcepta. Instit. de iustitia & iur. & in l. iustitia. §. 1. in verb. cuiq; ff. eo.* Non enim solum nobis nati sumus, ortusq; nostri partem patria vendicat, partem amici: atque vt placet Stoicis, quæ in terris gignuntur, ad vsum hominum omnia creari, homines autem hominum causa esse generatos, vt ipse inter se alijs prodesse possint. In hoc naturam debemus ducem sequi, & communes vtilitates in medium afferre permutatione officiorum, dando, accipiendoque, tum artibus, tum opera, tum facultatibus deuincire hominum inter homines societatem, vt dicit Cicero 1. *Officior.* Nec sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est. *l. in illa stipulatione. ff. de verb. obligat. & ca. non satis. 86. distinct.* Et de ista parte iustitiæ dixi *in comment. nostrar. consuetud. in rubri. Des iustices. in gloss.* 1. Et ex dictis sequi videtur, quod istud præceptũ, in quo comprehenditur iustitia, sit excellentius aliis, cum iustitia prosit sibiipsi, omnibus & Reipublicæ: & videtur, quod prima duo præcepta tantum prosint sibi ipsis, ex qua, ratione maioris vtilitatis, tertium dicitur esse excellentius.

TRigesimaseptima consideratio; cum vt habetur *Sapient.* 11. Omnia in mensura, & numero, & pondere disposuit Deus, ideo videndum est primo, de numeris, & quia supra *in* 10. *part. in* 49. *considerat.* vbi locuti sumus de Arithmetica, satis diximus de laude, & excellentia numeri, hic solum restat videre, quis numerorum sit excellentior, & perfectior: Textus *in procemio sexti decretalium* dicit, quod numerus senarius sit perfectus, & ibi gloss. quæ ad hoc allegat *ca. vnicum* 35. *qu.* 4. Et dicit dict. gloss. quod secundum Arithmeticos, sint quatuor generationes numerorum. Prima, quæ incipit ab vno, & durat vsque ad decem, & dicitur ista numerorũ monadicorum, a monos, quod est vnum, vt dicit text. *in c. placuit.* 2. 17. *quæst.* 1. quia incipit ab vno. Secunda dicitur decadicorum, a decade, quod est decem, & durat vsque ad centum. Tertia dicitur centedicorum, & incipit a centum, & durat vsque ad mille. Quarta vero milledicorum, a mille incipiens, & durans vsque in infinitum.

Et ex his quatuor generibus numerorum est reperire alios perfectos, paucos tamen, alios imperfectos; Ex imperfectis est reperire alios diminutos, alios abundantes: Numerus perfectus est, qui constat, vel resultat præcise ex omnibus suis partibus aliquoties simul aggregatis. Et, vt dicit gloss. est sciendum, quæ sint partes aliquotæ: & dicuntur, quæ aliquotiens sumptæ de per se, reddunt suum totum præcise, id est, non plus, nec minus, vt in numero senario, qui est primus numerus perfectorum, & solus inter monadicos perfectus. Nam sex vicibus vnum sumendo, & aggregando sex sunt, ter duo sex faciunt, bis tria sex sunt, & abinde nõ sunt partes aliquotæ: quia quatuor aliquoties sumptum, faceret octo, vel plus.

Ex his infert, quod omnes partes aliquotæ sint hæ, vnum, duo, tria. Sed vnum, duo, tria, faciunt sex, ergo senarius numerus est perfectus, secundum diffinitionem numeri perfecti, quæ est Io. And. *in prædicto loco.* Exemplificat idem ibi, & in genere decadicorum, in quo, vt dicit, est alius numerus perfectus, & solus, scilicet 28. tolle partes, scilicet dimidiã. & circa *l. nomen. §. portionis. ff. de verb. signific.* quia vltra dimidiam nõ esset reperire aliquotas. Nam 14. est pars aliquota, quia bis sumptum facit 28. 13. 12. 11. 10. 9. 8. non sunt partes aliquotæ de 28. quia aliquotiens sumptæ, non inferunt præcise suum totum, sed plus, vel minus. Nam 13. bis sumptum facit 26. ter sumptum, facit 39. & sic plus, vel minus, & sic de singulis 7. vero est pars aliquota, quia quater sumpta infert suum totum, scilicet 28. 6. & 5. non sunt partes aliquotæ. 4. vero est pars aliquota, quia septies sumptum, infert suum totum. Tria non est pars aliquota, sed duo, & vnum sunt bene partes aliquotæ, quia 14. vicibus duo sumptum, facit 28. & 28. vicibus vnum, facit 28. Ex prædictis etiam infert idem Ioan. Andr. quod omnes partes aliquotæ de 28. sunt 14. 7. 4. 2. 1. quia ex his aliquotis simul aggregatis resul-

resultat præcise totum, ergo secundum diffinitionem præcedentem 28. est numerus perfectus, ita de aliis numeris perfectis dicendũ est: Hæc ille, *vbi supra.*

Pythagoras dicit in numeris maximam esse vim, in eosq; referenda omnia, syderũ ambitus, & animalium productiones, duo item fecisse principia, definitam vnitatem alterũ appellãdo, reliquum indefinitã dualitatem; sed illam bonorum, hanc malorum exordiũ, & causam esse dicebat. Vnitatis siquidem natura insita circumferentiæ, aëri temperiem animis virtutem, sanitatem corporibus, domibus & Ciuitatibus pacem, & animorum gignit conspiratum, hoc est, vnanimitatem & tranquillitatẽ: At dualitas diuersa omnia, aëri hyemem contribuit, animis malitiam, ægritudines corporibus, ciuitatibus seditiones, & domibus insidias, inducit: hæc ait Cælius *lib. 12. antiq. lect. cap. 7.* Vbi dicit, quod omne malum ex disparili oriatur voluntate. Addo de vnanimitate, quod dicit Cicero *lib. 2. Offic.* magnas vtilitates adipiscimur conspiratione hominum, atq; consensu. Hinc ex consequentibus numeris, parem quidem demonstrauit indignum, ac deficientem, atque imperfectum, imparem vero plenum, ac perfectum. Etenim pari permixtus vim suã seruat perpetuo, conduplicatus vero eundem gignit: ita vt fœcundus sit, habeatque principii vim, diuisionis ipse nescius, vnitate semper in eodem redundante: Par vero imparẽ nunquam producit, neque est indiuisibilis. Et ideo Homerus, vnitatis naturam in boni quidem portione constituit, in mali vero dualitatem; & superius imparia semper constituit, vulgari prouerbio vtimur; quo etiam vsus est Poëta in Bucolic. vbi sic ait:

Numero Deus impare gaudet.
Inferis vero paria.

Carolus Bouillus *in quadam Epist. ad Dom. Ioan. Ganaiũ* quærebat, qui fiat, quod Arithmetici parem numerum in fœminam, imparem vero in masculum figurent: & adducit quatuor rationes, ex quibus dicit imparem numerum præstantiorem esse. Prima, quia quod vicinius & similius est suo principio, id præclarius est: eo, quod suo fonti dissimilis, aut ab eodem semotius. Atqui impar numerus similior, viciniorque est monadi, omniũ numerorum fonti, quandoquidem à monade imparium inchoari series dictitatur; Par vero numerus adiũctus est, disclususq; a monade, primatum habens in dyade. Est itaque impar parte præstantior, merito vt masculus, & forma, par vero, vt fœmina & materia. Secunda ratio, quod magis vnum est, illi præstat, quod est minus vnum. Impar autem numerus est numero pari magis vnus; Nempe monas imparium princeps est, maxime vna, & ex toto insectibilis. Omnis vero alius impar, æquas partitiones respuit, quæ tamen cunctis paribus accommodantur. Est itaque impar (vtpote magis vnum) pare præstãtius. Alia & tertia ratio, omne medium extremis probatur nobilius. Impar autem paris est medium; Par vero imparis extremum: Ratio quippe medii, ratio est vnitatis, at extremi nomen qualitatis est nomen. In cunctis enim ordinibus deprehendimus vnicum esse medium, extrema vero duo, aut plura, mediũ ipsum, vallantia, & circa illud collocata, præcedit: Igitur impar parem, sicut & monas dyadem, & medietas extremitatem superat. Quarta ratio, cum imparitatem voces monadem, paritatem vero dixerit esse dyadem, liquet imparitatem in tantum præstare paritati, quantum dyas superatur a monade. Sicut enim præstat medium esse per se sine extremis, quam extrema per se sine medio, ita præstantior est simplex imparitas sine paritate, quam simplex paritas sine imparitate. Est autem monas per se, vt medium sine extremis, siue vt medietas, & imparitas sine extremitate atque paritate: dyas vero est, vt extremum sine medio, vt ve paritas, & extremitas sine imparitate & medietate. Sicut constat præstare actum esse sine potentia, quã potentiam sine actu, vnum esse sine duobus, quam duo sine vno, formam sine materia, quã materiam sine forma: virum sine muliere, quã mulierem sine viro: intellectum sine sensu, quã sensum sine intellectu: perfectum sine imperfecto, quam imperfectum sine perfecto.

cto. Et ibi vide quomodo diffiniat monadem, dyadem, & triadem: & dicit, quod trias sit primus perfectus numerus, hoc est, primus, in quo omnis natura relucet, tam medii, quam extremi, tam paritatis, quam imparitatis: sed non est paritas, nec forma, nec materia, sed neutra, vt ibi comprobatur; sed est totus integer perfectus, tam medii, quam extremorũ naturam vnice complectens. Ex his infert, quicquid in numeris est, trinum est: nam aut imparitas, aut paritas, aut neutrum est, ex ambabus totum, siue monas, dyas, trias: quicquid enim est post triadem priorum est resumptio numerorum, quemadmodum nihil etiam Philosophi in rebus mouere, præter tria, actum, potentiam, totum; formam, materiam, totum. Sed cum actus ante potentiam perseueret infœcundus, & potentia pariter, priusquam illi commisceatur actus, nulli par sterilisque esse dignoscatur; Liquet primum partum oriri ex amborum copula, hoc est, ex triade, quæ monadis ad dyadis est vinculum. Cum itaque quaternitas sit primus post triadem numerus, manifestum est, his tribus, monade, dyade, ac triade, solam super substantialẽ dignitatem esse metiendam: quaternitate vero primum Dei partum, primamve creaturam, haud incongrue nobis patescere. In monade primus actus in esse procedit, in dyade potentia in esse stabilitur. In triade vero fit amborum congressio. In tetrade porro, & omni deinceps numero cunctus eorum partus ac fœtus liquido designantur.

At idem Bouillus *in Epistola sequent.* instat pro numero pare. Primo sic; Is numerus potior est, qui & origine antiquior, sed numerus par est huiusmodi.

Secundo sic instat & obiicit contra prædicta: Æqualitas est inæqualitate præstantior, par autem numerus æqualitate, impar vero inæqualitate diffinitur. Igitur, &c.

Tertio, sic opponit; Socialitas præstantior est solitudine, paritas autem socialitas quædam est, & parium æqualiumque vnitatum mutua præstantia, quod accidit in dyade, imparitas vero quædã est solitudo, quam socialis amor à cunctis rebus expellit. Igitur, &c. Et ad prædictas tres instantias idem ibi luculentissime & philosophice respondet, & in fine concludit, quod impar numerus sit præstantior pare. Et facit; quia *in c. nuptiæ. 32. quæst. 1.* dicit textus, quod impar numerus sit mundus, par vero immundus. Cælius *lib. 12. cap. 9. in princ.* vltra dicit, monadem numerorum esse patrem, dyada vero matrem, proinde inter numeros præstare, qui monadi præcipue assimilentur. Ex supra descriptis iam potest sciri, quomodo laudandus sit numerus ternarius, de quo amplius infra eodem.

De laude vero quaternarii numeri ponit idem Cælius *eodem lib. 12. cap. 9.* de quo *in c. non debet. Extra de consang. & affin.* vbi dicitur, quod prohibitio coniugii corporalis, seu copulæ coniugalis, quarum consanguinitatis & affinitatis gradum non excedat, cui prohibitioni dictus numerus quaternarius bene congruit; quia quatuor sunt humores in corpore, qui constant ex quatuor elementis, vt ibi, *& in c. in quadam. in fin. de celebrat. miss. & in cap. 1. distinct. 15.* Et sicut annus per quatuor voluitur tempora, sic & quaternum solemne agimus ieiunium per quatuor anni tempora, vt *in ca. 2. distinct. 72.* Accurs. *in gloss. 2. in l. hæreditatum. ff. ad leg. Falcid.* Ponit tantum quatuor ætates hominis, scilicet pubertatem, adolescentiam, iuuentutem & senectutem, seu senium.

De laude vero quinarii, vide per eundem Cælium *vbi supra cap. 10.*

De senario vero dixi hic ante aliquid, & *in gloss. in procemio sexti. in verbo, perfectus.* eum extollit; ex eo, quia sex sunt hominis ætates, & sex mundi generationes, vt patet *in d. gloss.* & de isto numero Cælius loquitur *in d. lib. 17. c. 11.*

De septenario & eius potestate, quæ est multiplex, idem Cæl. *ibi, cap. 12. & lib. 2. c. 56.* & gl. *in verb. senarium. in dict. procemio sexti.* quæ dicit, eum esse perfectum, allegans ad hoc gloss. 1. *in fin. in summa, de pœn. distinct. 1.* Sed quod intelligitur ibi perfectus: hoc est, multis similibus approbatis in quantitate

numeri, prout ponit multa exempla ad hoc gloss.fin.*in c.de celeb.miss.*Primo, septem sunt horæ, quibus laudare debet Dominū Deum nostrum presbyter, vnde *Psal.*118. Septies in die laudem dixi tibi, & iste septenarius numerus ob hoc sacratus dicitur, vt *in c.presbyter.*91.*dist.*Secundo, septem sunt dona Spiritus Sancti. Tertio, septem petitiones in oratione Dominica. Quarto, septem Psalmi pœnitentiales. Quinto, septem diaconi, sicut septem candelabra; & sexto, ibi gloss.ponit, quod septem sunt dies seculi, & septem ætates, quibus completis, finietur mundus. De isto numero vide per Beroald. *libr. de septem Sapientum sententiis.in initio.* & G.Bened.*in sua repet.c.Raynut.in verb.& soboles, quam gestauerit.num.*25.*de testam.* Et ample de eius laude & excellentia scripsit Nicolaus Paruulus, Bellosanensis, *in suo septenario*, vbi sunt trecenti versus, & vltra, de materia, ideo videas illum, & idem Cælius *lib.*11.*cap.*36. post Senecam ait, quod septimus quisque annus ætati signum imprimat. Et iuxta istum numerum septenarium istud opus cōtinet 700. considerationes.

De octonario numero idem Cælius *libro* 12.*cap.*13.

De nonario vero habetur per eund. Cœlium, *eod.lib.c.*8.de quo dixi supra *in* 3.*part.in* 50.*consid.*

De numero denario seu decennario, & eius potestate habetur per eund. Cælium *eod. lib.*12.*c.*4.

De laude autem numeri duodenarii habetur per scribentes, super *Psal.*108. qui incipit, *Deus laudem meam ne tacueris, in versi. Fiant dies eius pauci, & Episcopatum eius accipiat alter*, id est, Apostolatum, qui erat in numero duodenario. Sunt etiam 12. articuli fidei, & duodecim tribus Israel, secundum filios Iacob. De isto numero vide quæ dixi supra *in* 3.*part.in* 29.*consid.* vbi posui in quibus figuratus fuerit numerus duodenarius Apostolorum, hic non repeto. Et de duodecim numeris vide in tractatu, quem fecit Carolus Bouillus de eisdem. De laude vero numeri ternarii (quoniam omne trinum perfectum) & numerus ternarius est perfectus, teste Aristotele 1.*de cœlo & mundo*, qui est supra alios laudandus ex 28. actib. quos discernit Ioan. Ludouic. Viualdus, per ternarium numerū, *in suo tract.de laudib.trium liliorum Franciæ,q.*2. quos hic non trāsporto, de aliquibus dixi supra *in* 5.*par.in* 32.*consid.*Sed vltra illos adde quod tres sunt gradus dæmonum, rationalis, naturalis, naturæ Deorum, sed Deorum est excellentior, vt ait Cælius *lib.*1.*suar.antiquar. lect.c.*14. Tria sunt præcepta iuris, quæ supra posui *hac eadem part.in* 36.*consider.* Tres sunt modi cognoscendi vires perfici, & ex quibus etperuenitur ad notitiam rerum, de quibus etiam *hac part.in* 23.*consid.* Tres vitas esse dicimus, actiuam, contemplatiuam, & mediam, *eadem part.in* 33.*consid.* Tres sunt sectæ mundi, *ead.part.consid.*20. Tres sunt modi regendi, *hac ead.part.consid.*55. Tres Psalmi & totidem lectiones dicuntur in hebdomade Paschæ & Pentecostes, *c.In die.de consecr.dist.*5. Et inter alios Cælius *eod.lib.*12.*c.*9. loquēs de numero ternario, dicit, quod Philosophi Pythagorici voluerint inprimis, trinitatē mensuram omnium rerum esse, ea ratione, (vt credit) quoniam summus omnium rerum opifex ternario numero vniuersa dispensat, imo etiam res ipsæ numero eodem terminari dignoscuntur; ad quod respiciens Poeta iam supra alleg. *Numero*, inquit, *Deus impare gaudet*, siquidem ineffabile illud agens, creat primo singula, rapit mox, ac denique perficit. Singula quoq; inprimis ab illo perenni fonte effluunt, dum nascuntur: deinde in eundem refluunt, dum originem mox suam repetunt. Postremo perficiuntur, vbi in suum redierint principium. Idipsum vaticinatus Orpheus, Iouem principium, medium, & finem vocauit; vniuersi principiū, vt producit; medium, vt producta retrahit ad seipsum; finem, vt redeuntia perficit: sed in conuersione hac trinitas obseruatur mira, quando in ea Mercurius primum obtinet gradum, animos per rationem ad sublimia reuocās, secundum Venus, per visum ad superna proliciens, postremum Phœbus, idipsum efficiens per auditum, & Mercurius quidem ad ipsum præcipue pro-

pue prolectat bonum; ad intellectum Venus, in quo radians pernoscitur pulchritudo prima. Ad animam vero prouocat Apollo, cuius est harmonia peculiaris. Hinc Regem illum vniuersorum bonum, pulchrum, iustum, quod sæpius à Platone significatur, possumus nuncupare, bonum, inquam, dum creationem obit, vbi allicit pulchrum. At iustum, quatenus pro cuiusque meritis perfectionem elargitur. Pythagoricos item Plutarchus scribit, vnitatem solitos Apollinem nuncupare; Dyada vero litem & audaciam; Triada autem iustitiam. Cum enim iniuriæ illatio aut perpessio per defectum obueniat, aut excessum, inseritur iis iustum ad æqualitatem retrahens. Sed illud multo grauius, Principem Deum tribus coli, adoratione, thuris sacrificio, & hymnis, & id vtique ter, ex totidem hemisphærii punctis, mane, vespere, meridie. Proinde legibus sanciri notum est, ortum ab adorantibus spectandum, quod est Pythagoricis obseruatum, nec spreuit Christiana religio, vt supra *ista part.* dixi *in 13. consider.* in qua de quatuor partibus terræ fit mentio. Trimegistus ad Meridiem conuersus, ad ipsum obibat, Moyses, Iudæique ad occidua: ratio inde promi potest, quod ab Oriente motus est diurnus; at Planetæ, quos doctrina Ptolemæi statuit esse velut cælestium signorum animas, ab occasu vertiginis sumunt initia: sed viuificum lumen à Meridie per circuli redit obliquitatem. Adoratio reuerentiæ cultum exhibet, thus suauissimæ cognitionis diuinæ distributionem complectitur, hymnorum suauitas cœlorum refert concentum, vt Pythagorici sentiunt. Nec tacuit Mercurius, vel substantiarũ harmoniam separatarum in laude illectuali, vt Peripatetici. Et inter hæc tria, de adorationis præstantia scribit idem Cælius *lib. 4. c. 25.* vbi religiosissime eam commendat. Cum vero quæpiam adnotata comperi de supplicum moribus, hic transponere curaui. Cælius enim *libro antiquarum lect. 8. cap. 39. in fine*, de his ait: Ad supplicantium ritum spectant, quæ in Græcorum commentariis obseruata nobis sunt: Veteribus, inquiunt, diu receptissimi fuit moris, vt supplicantes caput, dextram, genua eius, cui se ingererent supplices, contingerent, non tamen totum caput, sed mentum modo, vt statuere videtur Homerus, vel barbæ meditulliũ, quod probat Euripides. Id vero; quia sit in nobis pars ea principalis, vt in qua rationalis collocetur potentia, dextra vero, quoniam inibi maxima insit ad agendum facultas; genu, propter motus & progressionis necessitatem. Tria vero hæc, symbolice consensum, actionem, progressum, ad ea, quæ peterentur, præstanda, complecti videntur, & velut auguria sunt supplicandi apud Persas, quæ omitto.

Refert Aulus Gellius *noctium Atticarum libr. 13. cap. 11.* quod numerus conuiuarum incipere debeat à gratiarum numero, hoc est, à tribus, & progredi ad Musarum, id est, ad nouem, vt cum paucissimi conuiuæ sunt, non pauciores sint, quam tres, cum plurimi, non plures, quam nouem.

TRigesimaoctaua consideratio sit de trib. temporibus, præterito, scilicet, præsenti & futuro, quod sit excellentius. Nam, vt dicit gloss. *in proœm. Institutionum.* §. 1. *in gloss. prouidentia*, triplex est hominis status: Memoria præteritorum, scientia præsentiũ, & prouidentia futurorum. Vnde Seneca *lib. de formula honestæ vitæ*, ait: Si prudens est animus, tribus dispensari debet temporib. præsentia ordinando, futura prouidendo, & præterita recordando. Nam qui nihil de præterito cogitat, perdet vitam: qui nihil de futuro præmeditatur, in omnia incautus incidit. Ideo in animo nostro futura mala & bona proponi dicuntur, vt illa sustinere possimus, & ista moderare. A præterito vero nulla est potentia, cum factum non possit non esse factum, *l. in bello. §. facta. ff. de capt. & postlim. reuersis.* Et hoc solo priuatur Deus; quia non potest facere præterita non fuisse, glo. *in verbo, restitut. in l. vnica. C. de raptu virgin.* vbi refert dictum Augustini, ita dicentis: Sed corrupte allegat; quia est dictum Hieronymi, secundum text. quem allegat ad hoc *in cap. si Paul. 32. q. 5.* vbi dicit: *Audacter dicam, cum*

omnia possit Deus, suscitare virginem non potest post ruinam. Et ita dicit text. *in d. l. vnic.* quia virginitas vel castitas corrupta restitui non potest. De præsenti autem nō habemus, nisi *Nunc*, vt dicunt Philosophi. Ideo videtur, quod futurum sit excellentius, quoad viuentes: sed cum nihil sit incertius eo; cum nihil sit incertius hora mortis, *l.1. ff. de cond. & demonst.* Et etiam scribitur *Matth.*24. *Marc.*13. & *Luc.*12. *Dico igitur vobis, vigilate; quia nescitis diem neque horam.* Imo futura sunt incerta apud hominem, *l. sed & si restituatur. §. fin. ff. de iudiciis.* Faciunt, quæ scribuntur *Eccles.* 8.9. & 10. Ideo videtur non esse considerandum, nec ita extollendum, sicut præsens, vel præteritum, quod est certum, *l. quia præsens. ff. si certum petatur.* Et dicit text. *in cap. si quis autem. de pœn. distinct.*7. *Tene certum, & dimitte incertum.* Et pro incertis à certis recedendum non est, *c. fin.* 30. *quæst.*5. *l. continuus. §. si pater. in fin. ff. ad Trebell. l. adoptiuus. §. contra. in fin. ff. de ritu nuptiar.* Et in incertis locus est coniecturis, *c. ad audientiam. Extra de homicid. l. continuus. §.1. ff. de verbor. oblig.* Et inter omnia ea, quæ sunt de præsenti, ideo excedere videntur omnes res huius mundi: sed illud tempus præsens labori impendendum est, & ad bonum, iuxta illud Pauli *ad Galatas* 6. Dum tempus habemus, operemur bonum. Dicit tamen Lucas de Penn. *in l.1. Cod. de agricol. & censit. libr.*11. quod inter cætera memoria rerum gestarum perutilis sit, multitudinem enim scientiæ desiderat, qui scit præterita, *Sapient.*7. Et in aliis negotiis, quæ ingenio exercentur, inprimis magno vsu est memoria gestarum rerum, vt ait Salustius *in prologo belli Iugurthini.* Nec dispar ædificatio oritur ex memoria virtutum, vt ait Gregor.1. *Dialogor.* De his vide Senecam, in loco ante allegato, recitatum per eundem Lucam de Penna *in l.*1. *C. de conditis in publicis horreis, libr.*10. Ad hæc enim tria potissimum vita sapientis est dirigenda; vnde Bernardus:

Per tria tempora se dispenset mens sapientis:
Præteritum, præsens, posteriusq; sequens.
Præteriti recolens, quæ sunt ventura videto.
Quæ præsentia sunt, cum ratione gere.
Prodit enim vitam, qui negligit anteriora.
Spernens ventura, captus vbiq; ruit.

Nam tela præuisa minus lædunt. Si hic specialiter describere vellem omnes excellentias præteriti temporis, quæ antea factæ fuerunt, non sufficerent decem volumina: sed; quoniam omnia tendunt ad finem æternæ beatitudinis, quæ est futuri temporis, cum omnia excellat, vt dicit Petrus venerabilis *in suis Epistolis*, ideo nihil est laudabilius cum tali tempore, vt habetur *Apocalypseos* 21. Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra; quia prima abierunt: ideo merito pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius, beatarum animarum dotes erunt pro fide, visio Dei clara; quoniam secundum Ioan.1. *Epistol.*5. videbimus eum, sicuti est. De qua excellentia gloriæ visionis Dei, dixi supra *hac parte, in* 2. *consideratione.* Pro spe, recta tentio; quoniam, vt habetur *Sapient.* 3. Tunc spes illorum immortalitate plena est: pro imperfecta dilectione Dei & proximi, inerit feruentissima, de quo *Sapient.*5. Ecce computati sunt inter filios Dei. Dotes vero beatorum corporum erunt quatuor, de quibus Apostolus 1. *ad Corinth.* 15. Quæ non potuerunt esse de tempore præterito, nec possunt esse de præsenti; quoniam, vt habetur *Esaiæ* 64. & 1. *ad Corinth.*2. Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Hinc Plato *in Phœdone*, multa de excellentia beatitudinis futuræ, quæ erit in patria cœlesti, & Aristoteles, quos recitat Campegius *in tractatu de vita supercœlesti*, vbi ample vide, de beatorum & cœlestis patriæ gloria & beatitudine.

TRigesimanona consideratio erit de annis; cum habeamus plures annos, vt dixi *in comment. nostris super consuetu. Ducat. Burgund. in §.8. in gloss. dedans l'an. tit. Des iustices.* de quibus ibi vide; quia non transporto. Licet ibi fiat mentio de anno fœlice, de quo habetur *in l. vnica. Cod. de oblat. votor. libr.*12. Et dicitur

dicitur annus fertilis, & abundans, quo anno debent fieri dona, & oblationes Principi. Alius eſt annus magnus, de quo habetur *in hiſt. ſchol. in c. cœpit Noe. in fin.* Alius eſt annus iubilæus, de quo habetur per Ant. Flor. *in 1. par. ſuæ ſum. tit. 10. cap. 3. §. fin.* vbi de eo. Et iſte videtur excellentior, propter eius vtilitates, de quibus ibi, & per Io. de Turrecr. *in c. quis aliquando. §. quæ in Leuitico. de pœn. diſt. 1.* Sed videtur, quod annus natiuitatis Chriſti ſit excellentior, qui ſit tranſactus vſque nunc ab initio mundi; cũ dicatur annus gratiæ. Eſt & alius annus magnus & maximus, de quo Cenſorinus *in libello ſuo, de die Natali. c. 15.* Item eſt & annus vertẽs, vt per eundem ibi, *c. 16. & in ca. ſeq.* fit mentio de annis Romanis. Sunt & alii anni, de quib. per Luc. de Penn. *in l. ſiue ex prætoriano. in 2. col. C. de executor. & exactorib. li. 12.* vbi dicit, quod annus naturalis, de quo dixi *in dictis comm.* Vſualis, qui eſt à Ianuario vſque ad ſequentẽ Ianuarium, & hoc apud Latinos; eò, quia Ianuarius dicitur à ianua anni, *c. ieiunium. 2. 77. diſt.* vt dicit idem Luc. de Pen. *in l. placuit. C. de coll. fundor. patrimonial. li. 11.* & dicam, *in conſid. ſeq.* Legitimus eſt, ab Aprili vſque ad alium Aprilem, ſecundum lunationes, & hoc apud Hebræos & Græcos, *d. c. ieiunium.* Ceremonialis eſt de feſto ad feſtum, & hoc apud omnes gentes, *de conſecr. diſt. 3. c. 1. & in d. l. ex prætoriano.* Idem Lucas ponit, quomodo annus à diuerſis diuerſam ſumat inceptionem. & licet Chriſtiani ab incarnatione Chriſti computẽt annos Chriſti, vt patet in text. *cap. 1. in prin. 23. diſt.* & iſta computatio ita ſit facienda, vt not. Archid. *in c. 1. in prin. de relig. domib. li. 6.* Tamẽ in aliquibus regionibus à natiuitate computantur, vt in Romana curia, vt *in deciſ. Rotæ, deciſ. 50 in nouis.* Sed nota perpetuo, quod ſecũdum curſum Franciæ, Angliæ, annus incarnationis non incipiat poſt annũ natiuitatis, ſicut ſecundum curſum Romanæ curiæ; ſed poſt annum reſurrectionis Chriſti: & hoc voluit dicere deciſio dominorum de Rota, *nu. 118. in nouis.* Et de annorum calculatione, diuerſitate, & diuiſione, optime tractat Phil. Bergomas, *in ſuppl. Chron. lib. 8.* & qui primi conſtituerint annum, & quod alii alium habeant, & quis inuenerit hunc annum, quo vtimur, aut menſes; de his vide Polydorum *de rerum inuentor. lib. 2. cap. 4.*

QVadrageſima conſideratio erit de quatuor temporibus anni, ſc. vere, æſtate, autumno, & hyeme, & quod iſtorum præcellat. Primo gl. *in l. 1. §. æſtatem. in verb. autumn. ff. de aqua quotid. & æſtiu.* dicit, quod quatuor ſint anni tempora. Hyems, quę incipit medio Nouembris, & durat tribus menſibus; Finita hyeme incipit ver, & durat tantundem, ſimili cõputatione habita; Poſtea æſtas, quæ ſimiliter computatur; Poſtea autumnus. Et vltra dicta glo. (ſed hoc generalius) dicit ſecundum textũ ibi, quod quandoque annus dicatur habere duo tempora, ſc. hyemem, & æſtatem: & durat quodlibet tempus ſenis menſibus. Et incipit æſtas ab æquinoctio vernali, & finitur æquinoctio autumnali, & hyems aliis ſenis menſibus, & facit etiam tex. *in l. 1. §. æſtas. ff. ne quid in flum. publ. vbi etiam glo. in verbo. refertur.* idem refert; ſed vltra addit, quod æquinoctium autumnale ſit in nocte S. Matthæi, & ſic decimo die, exeunte Septembri. Sed vernale, decimo die, exeunte Martio. Et, vt ibidem dicitur, æquinoctium vocatur, quia dies & noctes coæquantur, quod bis in anno contingit, ſcilic. in autumno & vere. Et quando incipiãt hæ quatuor partes anni, ex verſibus ſequentibus videri poteſt:

> *Dat Clemens hyemem, dat Petrus, ver, cathedratus,*
> *Æſtuat Vrbanus, autumnat Bartholomæus.*

Cælius *li. antiq. lect. 16. c. 37.* dicit: ver eſſe tẽperatum & ſaluberrimum; ſed autumnus acutiſſimos morbos & exitioſiſſimos, quia in ipſammet temporis vim, & naturam agit, importat: ſiquidem ver maxime temperatũ, modificatumque eſt; Per autumnum vero, primũ quidem eadem die modo frigus, modo æſtas antepollet; tum autem inſequitur æſtatem, in qua plerunque ſucci torrentur, interdum vires debiles extiterunt: Porro non ob id ſolum noxius autumnus cenſetur, verumetiã quod antea euocati ad cutem, reflatique ſucci, per autumnum, ab aeris circumcurrentis frigidi-

tate in profundum subintrant, coguntúrque; sed hæc cunctis hominibus indifferenter eueniunt; at iis, qui non recte victitant, neque cupiditatum dulces insidias, reliquasque omnes exuunt passiones, ceu corollarium obuenit ex fructibus detrimentum, quorū proludio gustandorum pellecti, quibusq; large ingestis, malis succis implentur. Cæterū cum eiusmodi fere censeatur autumnus, tabidis tamen officit potissimum: hoc Hippocratis corroboratur sententia: *Autumnus*, inquit, *tabidis malus est*. Quod ideo putatur dictum, quoniam hoc morbo affecti, imperfectum, nudumq; præsidiis naturalibus, id est, carniū inuolucro exutum, obtinētes corpus, assidua iniquitate aeris offenduntur: nam & tabidis spiritus vitalis, viresq; naturales debiles fiūt. Veruntamen de hoc Hippocratis loco ambigunt peritiores, an tabescentes eos modò intellexerit, quos tabe prehensos pulmonis exulceratio infestat, an omnes vtcunq; absumptos, seu languidos, ægrotos, & male se habentes.

Autumnum tamen dici putat Festus, quod tum maxime coactis fructibus, hominum opes augescant. Vnde Claudianus in Proserpinæ raptu:

Hic tibi sacra datur, fortunatumq́; tenebis
Autumnū, & fuluis semper ditabere pomis.

Etiam excellentia illarum quatuor partium anni considerari potest, ex æquiparatione, & conuenientia, quæ fit de his ad quatuor elementa: de quibus *in hac parte supra, in 12. considerat.* Quoniam ver est pars calida, & humida, & conuenit cum elemento aeris, & cū humore seu complexione sanguinis, & sole ingrediente arietem, incipit ver. Æstas vero est calida, & sicca, & conuenit cum elemento ignis, & cū humore, seu complexione choleræ, & sole ingrediente cancrum æstas incipit. Autumnus est frigidus, & siccus, & habet conuenientiam cum elemento terræ, & cum complexione Melancholiæ, & incipit, quando sol ingreditur libram. Hyems vero est frigida, & humida, & conuenit cum elemento aquæ, & cum cōplexione, seu humore phlegmatico; & est, sole ingrediente capricornū, vt de prædictis per Archid. Card. & Dominicum *in c. statuimus. 76. dist.* Ideo ex prædictis, cum aer sit nobile elementum & excellēs, etiam complexio sanguinis sit nobilior, vt dixi *in hac par. 65. consid.* Ideo videtur etiam, quod ver sit nobilior pars anni, & est in se tempus, temperamento attinens, vt vult Galen. *in lib. de complex.* & de prædictis quatuor temporibus scribitur *in li. de regimine sanitatis, in vltimis versibus.* & ibi *comment.* magistri Arnaldi de Villanoua.

QVadragesimaprima consideratio erit de mensibus: quis inter duodecim anni menses sit primus, seu principalis. Nam vt primus annus Alexandri M. dicitur primus annus regni Macedonū, licet ante eum fuerint plures reges in Macedonia; sed hoc fuit propter facta nobilia Alexandri: sic etiā primus mensis anni apud Hebræos, Martius dici potest, propter exitum eorum de terra Ægypti, in illo mense: iuxta illud quod habetur *Exod. 12.* Dixit quoq; Dominus ad Moysem: Mensis iste vocabitur principium mensium, primus erit in mensib. anni. Et ita dicit Nicode Lyr. *Gen. 7. vers. anno sexcentesimo vitæ nostræ, mense secundo.* vbi etiā dicit, quod secundum Rabi Eliezer, & sequaces Hebræos, primus anni mensis dicebatur, September, ex quo in mense illo, sunt perfectæ arbores in suis fructibus, sicut etiam mundū fuisse creatum in illo mense dicebant: quia in eo principio, inceperunt anni, & mēses: licet Rabi Iosue, & sequaces aliter dicerent: & de hoc habetur *in c. huius obseruantiæ vtilitas. 76. dist.* sed vt dicunt Bald. *in vsib. feudor. in tit. hic finitur lex, deinde consuetudines Regni incipiunt. in 1. §. his.* & Andr. Siculus *in rubr. de constitut. in 1. col.* in mense Martio, Deus creauit hominem, & dicit Barb. ꝙ pro hoc faciat text. *Gen. 1. cap.* ibi, *& protulit herbam virentem.* & Latini, secundum antiquam computationem, incipiebant annum à Martio, vt dicit gloss. 1. *in cap. ordinationes. 75. distinct.* & gloss. 1. *in versi. certam diem. in clem. vnica. de reliq. & vener. sanctor. §. licet igitur.*

Vnde autem Menses nomina sumpserint, scribit Io. Laziardus *in suo epit. histo. vniuersal. li. 2. c.*

lib.2.c.39. & Censor. *in suo libello. de die natal. cap.18.* vbi etiam ponit mensium duo esse genera; nam alii sunt naturales, alii ciuiles; Naturaliũ autem partim Lunę esse dicuntur; Secundum Solem fit mensis, dum Sol vnumquodq; in zodiaco orbe signũ percurrit; Lunaris autem, est temporis quoddam spaciũ, à noua Luna. Ciuiles menses sunt numeri quidam dierum, quos vnaquæque ciuitas in instituto obseruat: vt nũc Roma à cal in calen.

Naturales, & antiquiores, & omnium gẽtium communes sunt; Ciuiles verò posterius instituti, ad vnamquamq; pertinent ciuitatẽ: qui sunt cœlestes, seu Solis, seu Lunę, nec peræque inter se pares sunt, nec dies habent totos; quippe Sol in Aquario moratur dies circiter vnde 30. in pisce fere 30. in ariete 31. In geminis prope 32. & sic in cæteris inæquabiliter: sed vsq; adeo, non totos dies in singulis, vt annum suum, id est, 355. dies & portionẽ, nescio quam, adhuc Astrologis inexploratã in 12. suos diuidat menses; Luna autem singulos suos menses conficit diebus vnde triginta circiter, & dimidiato. Sed & hos inter se dispares, alios longiores, alios breuiores.

At ciuitatum menses, magis numero dierum inter se discrepant; sed dies vbiq; habebant totos. Apud Albanos, Martius est sex & triginta, Maius duodecim; Sextilis, hoc est, Augustus, duo de triginta, September sexdecim dierum, Quintilis, id est, Iulius, dies habet triginta sex. October 32. idem October apud Aricinos 39. Minime videtur errasse, qui ad Lunæ cursum menses ciuiles accõmodarunt, vt in Græcia pleraque, apud quos alterni mẽses ad 30. dies sunt facti. Maiores quoq; nostri idem sunt æmulati, cum annum dierũ 360. habent: sed Iulius Cæsar, cum videret hac ratione, nec ad Lunam menses, vt oportebat, neq; annum ad Solem conuenire, maluit annum corrigere: & sic etiam menses, vel cum veris illis solaribus, & si non singuli, tamen vniuersi ad anni finem necessario concurrent. Hæc Censorinus, *vbi supra.*

QVadragesima secunda consideratio erit de diebus. Vnde de his vide, quæ dixi *in comment. nostr. super consuet. Ducat. Burgund. in tit. des iustices. §.8. in gl. in verb. & iour.* Sed, vt ait Censorinus *in die natali, cap.19.* Dierum quidam sunt naturales, & alii ciuiles. Naturalis nempe dies, est tempus ab exoriente sole, ad solis occasum, cuius contrarium tempus est nox, ab occasu solis ad ortum. Ciuilis autem dies vocatur tẽpus, quod fit vno cœli circumactu, quo dies verus, & nox continetur; Huiusmodi dies ab Astrologis & ciuitatibus quatuor modis diffinitur. Babylonii quidem à solis exortu, ad exortum eiusdem, diẽ statuerunt: at in Vmbria plerique & Arabes, à meridie ad meridiem: Athenienses autem ab occasu solis ad occasum: cæterum Romani (vt & in tota Francia obseruatur) à media nocte ad mediam noctem, diem esse existimauerunt, *vt in l. more Romano. & ibi notat gl. ff. de feriis. vt in c. consuluit. §. penult. ff. de off. delegat.* vbi dicit tex. quod secundum cõsuetudines & cõstitutiones legitimas, more Romano, dies à medietate noctis incipiat, & in medio noctis desinat subsequentis. In horas 12. diuisum esse diem, noctemq; in totidem, vulgo notum est. In his horis quatuor & viginti, qui nascuntur, eundem diem habẽt natalem. Sed hoc, scilicet, dictam diuisionem diei, credit Censorinus Romæ, post reperta solaria, obseruatum. Quorum antiquissimũ quod fuerit inuentum, difficile est. Alii enim apud eundem, Quirini primum statutum dicunt; alii in Capitolio, nonnulli ad ædem Dianæ in Auentino. Illud tamen satis cõstat, nullum in foro prius fuisse, quam id, quod M. Valerius ex Sicilia aduectum, ad Rostra in columna posuit. Quod cum à climate Sicilię descriptum, ad horas Romæ non cõueniret, L. Philip. censor, aliud iuxta posuit, & constituit. Deinde aliquanto post P. Corn. Nasica censor, ex aqua (prout fortè vidi ex minutissima arena) fecit horarium, quod & ipsum ex consuetudine noscendi à sole horas, horariũ cœptum est vocari. Horarum tamen nomen, non minus ann. 300. Romæ ignoratum esse credibile est. Nam in legib. duodecim tabularũ, nunquã nominatæ horę inueniũtur: sed alias, & aliter partes diei & noctis nomina sortiebantur, vt ibi Censorinus, & quomodo

primitus diuidebantur dies, ac noctes, tractat Polyd. *de inuentor. rer. li. 2. ca. 6.* sed de horologio vide infra *in consid. seq.*

Sed de septem diebus, de quibus habetur *Gen.* 1. videatur Picus Mirandula. *in suo Heptaplo, de opere sex dierum.* Et omnes fere Doctores Theologi, *Genesis* 1. qui declarant opera illorum sex dierum, & excellentiam vniuscuiusque.

Sed cum vlterius non intendam in sequẽtibus multum insistere, cum iam mihi generetur fastidium, ex prolixitate huius operis, & propter impedimenta, quæ mihi singulis diebus obueniunt. Ideo breuiter concludendo dico: quod dies Dominicus sit inter alios, & supra alios venerandus: tum, quia mundus eo die sumpsit exordium, *Gen.* 1. Et in hac, per resurrectionem Christi, & mors interitum, & vita accepit principium, vt dicit tex. *in c. quod die dominico.* 75. *dist.* Et quicquid à Domino insigne constitutum est, in huius diei dignitate est gestum, vt ibi dicitur: & per Io. de Turrecr. qui etiam feriam quintam laudat; cum illa die Christus cœlum ascenderit, vt *in c. ieiun. de cõsecr. dist.* 5. & in corpus suum panem transsubstantiauit, & semetipsum comedendum discipulis dedit, & pedes discipulorum lauit, *vt per gl. in c. de pœn. de consecr. dist.* 3. Sed quicquid sit, dies dominicus vltra alios venerandus.

Hinc est, quod propter resurrectionẽ Christi, (ex qua est dicta dies dominica) ab illo die, vsque ad Pentecosten, dicatur dies Lætitiæ; Io. de Turrecr. *in ca. igitur.* 76. *dist.* Imo etiam illo die natus est Christus in mundo, vt dicit Ant. Flor. *in 2. par. suæ sum. tit.* 9. *ca.* 7. §. 4. Ex quo ibi dicit, quod illa dies sit multum priuilegiata. Illo enim die dominico nihil est agendũ, nisi Deo vacandum; nulla operatio in illa die sancta agatur, nisi tantum hymnis, & psalmis, & canticis spiritualibus dies illa transigatur, vt dicit tex. *in c. ieiunia. de consecr. dist.* 3. Ideo die dominica iubemur ab omni illicito opere abstinere, vt mercatũ in eo non fiat, neq; placitum, neque iudicium, neque iuramentum præstetur, nisi pro pace, vel alia necessitate, *ca.* 2. *Extra. de fer.* Nec alia tractari potest, nisi pietas hoc suadeat, *ca. fin. eod. tit.* secundum Luc. de Pen. *l. vnica. C. ne opera à collect. exigant.* Et ibi ponit, an aliqua opera exerceri possint illo die, & quæ. Et Episcopus illo die in ecclesia sua esse debet, *c. episc. ea. dist.* 3. Et ille dies semper pro festo est obseruandus, vt habetur *in c. sabbato. de consecr. dist.* 3. vbi dicitur, omnem diem dominicum ob reuerentiam resurrectionis Domini nostri Iesu Christi, esse celebrandum, prout & celebramus. Et cur dominicum diem loco sabbati celebremus, refert Cælius *li. antiq. lect.* 7. *ca.* 64. & *in c. præced.* cur Hebræi obseruent diem sabbati.

Isti duo dies, scil. resurrectionis Christi, & natiuitatis Domini multum extolluntur, venerantur, & solennizantur ab Ecclesia. Cum in eis cantetur, videlicet in die resurrectionis Domini: *Hæc est dies, quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea.* Et in die natiuitatis: *Hodie illuxit nobis dies redemptionis nouæ, reparationis antiquæ, felicitatis æternæ.* Et ob reuerentiam festi dictorum dierum, licet pœnitẽtiam publicam agentibus, in talibus diebus, & non aliis diebus, carnes comedere, saltem in casu posito, *in c. admonere.* 24. *q.* 2. vbi est casus de Astulpho, qui vxorem suam occiderat. Etiam dies sancta Veneris, in qua passus est Christus, vt dicit Bald. *l. 1. circa fin. C. de nundinis.* alleg. per do. meum Ias. *in l. in illa stipulat. l. 1. col.* 4. *ff. de verb. oblig.* vbi videntur innuere, quod occidens hominem tali die, grauius puniri debeat: quia propter magnam & feruentiorem deuotionem Christianitatis, talis dies est solẽnis: vnde quia Clotarius, Rex Franciæ, tali die Veneris sancta, occidit Gualterum Iuetotũ dominum, ipsius hæredes ab omni Francorũ Regum ditione liberati fuerunt, & eius Terræ, seu Signoriæ possessor, Regem se Iuetoti sine controuersia nominauit. Hæc Gaguin. *in Chron. Francor.* Item dicit tex. *in l. dies festos.* §. 1. *C. de fer.* Quod dies dominicus semper honorabilis sit & venerandus. Et facit text. *in c.* 1. *& vltim. extra de fer.* vbi dicit tex. quod talis dies cum omni veneratione sit obseruandus. Et sic patet, quod iure ciuili, & canonico, huius diei ampla veneratio sit inducta. Cælius li. 8. *suarum antiq. lect. c.* 9. refert aliquos dies, secundum superstitiosos, esse felices, & alios infelices,

felices,

felices, aliquos esse obseruandos, alios vero minime: idem etiam *lib.9.ca.55.* dicit, sextum Thargelionis diem fuisse Græcis auspicatissimum. Bernardus Doctor mellifluus, Burgũdus, plura de gestis die annuntiationis beatæ Mariæ virginis, hoc est, feria 6. his sequentib. versibus exprimit:

Salue festa dies, quæ vulnera nostra coerces:
Angelus est missus, & passus in cruce Christus.
Est Adam factus, & eodem tempore lapsus.
Ob meritũ decimæ cadit Abel fratris ab ense.
Offert Melchisedech, Isaac supponitur aris,
Est decollatus Christi Baptista Ioannes.
Est Petrus captus, Iacobus sub Herode peremptus:
Corpora sanctorum cum Christo multa resurgunt.
Latro dulce tamen per Christũ suscipit, Amẽ.

Et hos versus refert Philip. Berg. *in li.7. sui Supplem. Chronic. in princ.* Illa etiam die, vt dicunt, nonnulli innocentes mortui sunt, Dauid occidit Goliath, & Dauid mortuus est; etiam Moyses, & Helias cum 30. Prophetis occisus est, etiam virgo Maria in cœlum assumpta est.

QVadragesimatertia consideratio de horis inuestigat, quæ illarum sit melior, & excellentior. In hoc primo aduerte, quod dies naturalis habet 24. horas: dies vero artificialis habet 12. vt ample dixi *in commen. meo super consuet. Ducat. Burgund. titul. des iustices. artic. 8. in gloss. & iour. & supra in præced. consider. in prin.* ideo non repeto. Sed pro materia dicit Paulus Iurisconsult. *in l.2. ff. de verb. signifi.* Cuiusque diei maior pars est horarum septẽ primarum diei, non supremarum: & vt dicit ibi gloss. magna; est ergo maior diei pars prima, licet sit minor: est ergo maior pars diei nõ spacio, sed vsu, & vtilitate, & laborib. hominum competentior, *vt l.2. in fin. ff. de annuis legat.* Nam in ipsis primis horis diei, vel post somnum, ingenium acutius est, & cum quis est recens, melius operatur: vt dicit gl. *in verbo, indefesso. §. sed cum sit. in 2. constitut. Cod.* & est ratio, secundum Martinum *in d. gloss. magna*, quia difficilius ascendit sol mane, quam descendat post meridiem, iuxta illud: *Ardua prima via est.* sed ignis facilius ascendit, cuius natura est ascendere in altum: sed illa ratio Martini non est bona, secundũ Bart. *ibi*, quia sol non mutatur suo circulo plus vna vice, quam alia; & ideo alia præcedens ratio est vera: quia competentior est laboribus hominũ, & vsu vtilior: quia dum quis surgit mane, nõ est amplius fessus animo, nec corpore. Ideo mane maiorem laborem sufferre potest, nec eum recusare honeste valet. Vnde memoria matutina dici solet, quod firma constansque sit, ac eorum, quæ semel apprehenderit, retinentissima, siquidem syncerius cohærentiusque adglutinantur, quæ proferẽte se die percipimus, quo iam auctiore, subsultat virtus ea, hebescitque: testis est Cælius *lib. antiquar. lect. 11. cap. 8. & in princ.* & vt ait Seneca *epistola ad Lucillium 122.* naturam sequentibus omnia facilia sunt & expedita, & ibi ample de his, qui officia lucis noctisque peruertunt. Quid autem sit, hora duodecima ædificare, & de horarum ratione disserit copiose idem Cælius *li. lect. antiq. 7. c. 9.*

Astrologi dicunt, quod horarum aliæ sint masculinæ, aliæ autem fœmininæ. Masculina, vt prima, fœminina, vt secunda, masculina iterum tertia, & quarta fœminina: & sic de singulis; sicque succedunt per ordinem vna, sc. masculina, alia fœminina, vsque ad finem diei & noctis: & quia in omni genere masculus est dignior fœmina, vt dixi supra *in 4. consid. præceden. partis.* ideo dic, quod masculinæ sint digniores.

Hic de horologiorum laude dicendũ foret, quo nihil iucundius, aut admiratione dignius reperiri potuit, & quo nobis, & si occultato sole, per tintinnabulum seu campanam, sua, vt videtur, sponte sonans, horæ nobis nuntiantur: vnde quantum, vel ad vsum vitæ, vel ad animum excolendũ vtile sit, probe iudicabitis. Pauca ideo, aut nihil de eo dicenda sunt, cum apud scriptores non fiat mẽtio, saltem de illo, quo vtimur, licet de solario aliquid tetigerimus in præcedenti consideratione, quod sit locus, in quo horæ ad solem conspiciuntur, & plurimum fit apud nos in tabulis lapideis aut ligneis, aduersis soli

per diametron, hoc est, per lineas dimetiẽtes & tendentes ad numeros horarum, & in medio est virgula, quæ facit vmbram, secundum ascensum, vel descensum solis, & supputatur hora secundum quod fit vmbra solis supra lineam. Primus vero Romæ hoc statuisse dicitur, L. Papirius Censor, ad ædem Quirini, ante 1[illegible]. annos quàm cum Pyrrho bellatum est. Nam prius tantum ortus, & occasus solis nominabantur, post aliquot annos, adiecto meridie. Plenius tamen si velis scire, quis horas primum ordinauerit, aut horologia diuersi generis inuenerit; vide Polydorum *de inuentorib. rer. li.2.c.5.* refert tamen Franc. Patritius *li.2. de inst. Reip. tit.9.* quod Anaximander Milesius, Thaletis discipulus, primus horologia inuenisse dicatur.

QVadragesimaquarta cõsideratio erit de potentiis animæ sensitiuæ, quæ sunt quinque exteriores: videlicet quinq; sensus, puta, visus, auditus, olfactus, gustus, & tactus, quis illorum sit excellentior: & dicit Lu. de Pen. *in l. nemo carcerem. de exactorib. tribu. li.10.* Sensus est per corpus ad animam commeans mentis stimulatio; Item sensus est rei cuiusque inuentio. Et sensus ad naturam refertur, & intellectus ad artem.

Et inter istos quinque sensus, visus est excellentior: de cuius excellentia ample Aug. *de Trinit. lib.11. & Margarita Philosophica lib.10. tractat.2. ca.5. vsque ad 15.* Et iste sensus visus est communior, ita quod possit adaptari in attestationibus, vt tenet gloss. *in verb. quæ nouerunt. in cap. testas. 3.q.9.* & dicit Bald. post Cyn. & Bart. *in l. testium. in 3. col. C. de testibus.* quod nomẽ visus sit generale, pro omni sensu; & est ratio: quia nomine visus, continetur discretio, quę inest cuilibet sensui, vt dicit etiam Ant. de Butr. *in cap. cum causam. Extra de testibus.* Vnde potest dici, quod visus sit sicut genus, quod repræsentatur in qualibet specie sensuum; & ideo dicit Bald. *in d. l. testium. in 3. col. versic. 2. quæro, quid sit testis.* quod istud nomen visus probet non solum in eo, quod videtur, sed etiam in eo, quod per aliam discretionem sentitur; quod tamen dicit esse verum, quando visus & alius sensus est coniunctus, secus si omnino discretus: quia de vno separatorum non infertur ad aliud. De hac materia amplissime per Fel. *in c. cum causam. col.6. in 2. conclus. Extra de testib.* Faciunt quæ dicit Alex. *in consil.43. in 4. vol.* Et oculi dicti sunt, quod occulant lumen, vel occulãt sensum. Inter omnes autem sensus corporis, viciniores sunt animæ: ex quo merito sub sensu visus omnes sensus corporis intelliguntur, atque continentur. Ita tenet Luc. de Pen. *in l. si ea cœcitate. C. qui morb. se excus. li.10. & in l. nemo. C. de re milit. li.12.* & Archid. *in c. nec solo. 32.q.5.* vel secundum Lucam de Pen. *in l. infamia. C. de decur. li.10.* Oculi dicti sunt, quod eos ciliorum tegmina occultent, ne incidentis iniuriæ offensione lędantur: vel oculi dicti sunt; quia occultum lumen habent, id est, secretum, vel intus positum. Vnde ait Polycr. *de nugis curialium. li.5.c.3.* videndi nomen, ad appellationem vtriusque naturæ adaptabis. Et Hiero. *super Ierem. 43.* Per omnes sensus ad iudicium animi & intelligentiã peruenitur, sed magis mente retinetur, quod oculis cernitur. Vnde Fulgentius: Visus reliquos quatuor inspicit sensus; qui etenim clamat, videt, & palpanda notat, & gustanda aspicit, & odoranda intendit. Et Isidor. *cap.1.* dicit quod visus dicatur, quia viuacior dicitur aliis sensibus, ac præstantior siue vberior, & amplius viget, inter cætera mentis officia: vicinior est enim cerebro, vnde omnia emanãt. Est enim vicinior animæ, vt dictum est, secundum Lu. de Pen. *in d. l. infamia.* & per eundem *in d. l. ea cœcitate.* qui dicit: quod totius corporis humani debilitas sit, oculos perdidisse. Et idem *in d. l. infamia.* refert, vt prædixi, quod in oculis omne mentis iudiciũ sit, vnde animæ perturbatio in oculis apparet, vel hilaritas. Hinc est, quod proprie illud scire dicimus, quod sensu visus accipimus, *l.2. §. item Labeo. ff. de aqua plu. arc.* & dicit idem Lucas *in d. l. ea cæcitate.* & Archid. *in d. c. nec solo.* quod quintuplex sit oculus, scil. corporis, sensualitatis, rationis, diuinæ contéplationis, & administrationis, de quibus ibi. Et aduerte, quod propter nimiam senectutem quis perdat lumen oculorum, & cœcus efficiatur, vt legitur de

Iacob.

Iacob. *Geneſ.*48. & legitur idem de quodam Propheta, 3. *Reg.ca.*13. & de Iſaac, *Gen.*27. & de Elia, 1. *Reg.c.*4.

De oculorum mira, & excellentiſſima cõſtructione, Cælius ornatiſſime & copioſiſſime agit *lib. ſuarum antiquarum lect.* 2.*c.*28. vbi inter alia dicit: quod oculi ſint partes toto corpore precioſiſſimæ: hi oculi profecto lucis vſu, vitam à tenebris & morte mihi diſcernere videntur: nam quam miſerum, quamq; funeſtum eſt cæcitas malum? Cœcum poſtulare non poſſe, Iureconſulti ſtatuũt, quod inſignia magiſtratus videre, ac revereri nequeat, Senatorium tamen ordinem retinere, Appii cœci exemplo: ad nouum vero magiſtratũ aſpirare, omnino prohiberi, vt eſt text. *in l.*1.§.*caſum.ff. de poſtul.* Quinetiam, hi arguti nimis, quemadmodum animo affecti ſumus, ſubinde loquuntur: nam, vt imago animi vultus eſt, ita indices oculi, & propterea à prudentiſſimis dictum; animum in oculis habitare: quoniam quandoque ardere videntur, quandoque incendi, humeſcere, cohiberi; Hoſce duos tantum contribuit diuina ratio, quod numerus is ſpecioſum quiddam complecti videatur. Oculum vocat Galenus nunc organum lucidum, nunc ſolarem animalis particulam, & diuinum quoque membrum; Et ibi; ex qua ſubſtantia ſint oculi, & quod obiectum habeant, & ratio, cur ſplendore nimio facile corrũpatur videndi facultas; & an in oculis proprius inſit color, & an in oculis inſit naturalis lux; item, cur ira accẽſi non ſatis videant; Et, quomodo oculus dicatur naturæ ſpeculum, ſicut ſpeculum artis nuncupatur oculus; Item, cur mens ex oculorum notionibus affectionibusve deprehẽdatur; Item, quomodo oculi ſint cauſa peccati. Et *in eod. lib. ca.*26. ipſe Cælius ponit, cur interdum oculi aperiri nequeant.

De ſenſu vero auditus pauca referre non tædet: cum in membro corporis nobili concipiantur, puta auribus, quarũ iudicium (teſte Cælio *lect. antiqu. libr.*1.*cap.*29.) poſt celebres autores, ſuperbiſſimum eſt, & excellens: quia ſonum recipiunt, qui natura in ſublime feruntur: ideo ſumma prouidentia ſunt in prominentibus ſeu ſuperioribus corporum partib. conſtitutæ; In his rectus ſimplexque meatus primum euadit, mox tortuoſus; Inde iuxta cerebrum, in multa & tenuia foramina diducitur, per quæ facultas audiendi eſt. Auerrois 1.*collect.* aurem in oſſe petroſo locatam ſcribit. Item meatus ille aurium, anfractu eſt tortuoſo, ſecundum Auicen. ne ſubita aeris irruptio, frigiditate, vel caliditate cerebrum oblædat, vel ſoni exceſſus neruum, quo perficitur auditus, conuelleret: nam ſonus omnis harmonia quædam eſt. Nunc vero ambagioſa obliquitas illa, moramẽto manifeſto temperamentum adiicit. Et ibi; an auditus tãtum perficiatur ex aere intimo, ſe auribus infundente, ſeu inſinuante. Item, cur in lateribus aures? Ratio, quippe cur aure duplici, ſimplex tamen hauriatur ſonus, eſt, quod vt in videndi proprietate nerui optici coniunguntur, ne viſibilis ſpecies delata, fiat duplex; ita & nerui, quibus audiendi facultas percipitur, in origine concurrant; & inde formarum audibilium conſurgat vnio. Item, quod oſcitantes, aut vehementius ſpirantes minus audiant, ratio eſt: quia ſenſorii auditus extremum, partem contingit ſpiritualem, ac proinde quatitur, mouetur q; cum eadem, cum agitatur ſpiritus. Item, vt inquit Vlpianus Iureconſultus *in l. vulgaris eſt. in princ. ff. de furt.* quod, qui aurem alicuius tetigit, totum eum tetigiſſe videtur. Nonnulli ſentiunt per aures eiici biloſas cerebri redundantias, & indicio eſſe colorem eius luteum. Sicuti excrementum melancholicum per oculos egeritur, pituitoſum & ſanguineum per os.

Senſus vero guſtus etiam extolli debet, propter membrum, à quo procedit, quod eſt lingua humana, quæ duplici fungitur munere, conceptus animi annuntiando, & ſaporũ vim præſentiendo: propterea que à cæteris diſparatur, nec ſimilis eſt: tum nullus locutionem præſtaret articulatam ſine lingua: ea namq; conflatur ex literis, quarũ enuntiatio plurium obturbata, detrũcata, nec intelligibilis præſtaretur, ni ad hanc rationem linguã, vt & labra conformaſſet artificis infinita prouidentia. Hæc Cælius *prædicto lib.*2.*ca.*31. & *in*

cap.ſeq. de linguæ laude præcipua multa ſcripſit & recenſet, pauca tamen referam. Nam humanæ linguæ incomparabile donum eſt, in quo bonitas infinita, inæſtimabili munificentia nos, vt legitimos filios, eſt amplexata. Quid enim in tot tantiſq; corporis dotibus, æqua penſandum libra eſt? huius ſiquidem facultate poſt mentem, quæ nos ex æquo ferè cum cœlitibus conſtituit, conſtat prçipuè illa (vt dictum à Sophocle eſt) Regina rerum eloquentiâ. Sunt qui ingenioſè linguam plectri ſimilem prodidere, chordarum vero dẽtes, nares cornibus, quibus canenti accinitur. Vnde Ambroſius *in hexametro* ait: Plectrum loquentis, lingua eſt. Item, lingua ipſa carnem habet raram, fungoſam, & mollem, vt dicit Auic. Item, & neruorum multitudinem, prout etiam voluit Auerrois: & hoc tam ad motum, quam ad ſenſum ſpectantium, nec non venarum arteriarumque: quando omnium horum magnitudo numeroſa linguæ menſuram longè videtur excedere: imo arterias maiores in lingua exiſtere, ſicut & in cole, docuit Galenus *in libello, qui eſt de motibus liquidis*. Item: hæc pars aliud habet munus, autore Lactantio, quod contritos & cõmolitos dentibus cibos colligit, & conglobatos vi ſua deprimit, ac tranſmittit ad ventrem. Bruta vero etiam lambendo in potu adiuuat. Item, idem Lactantius falli putat, ſi quis ſaporis ſenſum ineſſe palato arbitratur; quoniam lingua ſit, qua ſentiantur ſapores, nec tamen tota: nam partes eius, quæ ſunt ab vtroque latere teneriores, ſaporem ſubtiliſſimis ſenſibus trahunt. Plinius tamen inquit: Saporem eſſe præ cæteris animantib. in prima lingua homini, & in palato, ſed & in guſtatu, linguæ vice eſt aquatilibus palatus. Ad hunc vero vſum oportet linguam eſſe potentia humectam, actu autem minime: iudicio eſſe poteſt, quod quibus nimio plus areſcat lingua, vel humeat, non ita ſapores valeant percipere. Et humectatio quidem inſita interpellat manifeſtè, quia ipſa primò linguæ tactum præſtat, quo occupante, nequit extima aduertere: argumento eſt, quod qui acrius quippiam guſtu apprehenderit, mox non valet aliud ſentire. Scitu dignũ eſt, quod guſtus exactior eſt ad perueſtigandum. Tactus vero cæteris ſenſib. hebetior ac materialior. Sicut viſus ſubtilitate ſenſus excedit omnes, poſtea vero auditus. Denique placet Auicennæ, ad loquendum videri præſtantiſſimã eſſe linguam, quæ ſuos tum longitudinis, tum latitudinis commenſus habeat, quæque in apice tenuis & acutior, in radice latior. Tritum eſt, quod Græci dicũt, oportere eſſe otioſam linguam, manum vero operariam.

Senſus verò tactus etiam laudandus eſt. Cum ex manibus præcipuè percipiat, & manuum laus prçcipua in multis conſiſtit, vt diſcit Cælius *lib. antiquarum lect.* 2. vbi ſic ordicit: quis vero eloquentiâ, vel ingenii claritatur: quis vero eloquentiâ, vel ingenii claritate maieſtatem, quæ ex manibus adeſt homini, dignè valeat exequi? quam aptæ hæ? quãque ad omnem motum nullo labore faciles? mira eſt artium numeroſitas, quam membri huius adiumento condiſcimus, & exercemus. Taceo pingendi, fingendi, ſculpendi, nobile artificium. Quid illa muſicorum cuiuſcunq; modi organorum contrectatio ſcientiſſima, & maxime diuina? Quid illa ſubſtructionum ſublimitas, quam elegãs, quam ſcita? Quid vrbium ſtructura in omnibus, vel præſtantiſſima? Quid multiplex agrorũ cultus, quo tot tantiſque ad vitam neceſſariis inſtruimur? Quid illa indumentorũ varietas? Quæ ornatus excellentia? Iis penetramus in viſcera terræ. Metallorum inde vim lõge pretioſam eruentes. Imo vero, & rerum natura agitur in planum, ſolo etiam æquatis montibus. Admittuntur maria, repelluntur certis quoque limitibus, & veluti extra præſcriptũ proferre pedem vetantur obiectis molibus. Penetramus aquarũ ima, naturæ ſupellectilẽ vndique nobis vendicantes: totq; modis rerum facies mutatur, camporum dominamur laxitati. Supercilia montium & verrucas quantumuis ſenticoſas nobis obnoxias reddimus; beſtias item omnes terreſtres, aquaticas, aëreas. Quicquid fere mundi vaſtitas cõplectitur, manuum ſolertia noſtri fit iuris. Quid illa ſcribendi maieſtas, quæ tantarum rerum ſcientiam nobis comparat, vetuſtatẽ

propagat, nil ſinit interire: & quod omnia cōterit tempus, noſtris cogitur manibus ſuccumbere; quid hoc magnificentius, quid æque mirandum? id eſſe homini datũ, in quod ne mortis quidem rapacitas ius nullum habeat? Quid tot tantarumq; legum contexta volumina, quam demum ciuilioris vitæ præferunt eminentiam? Quid dictorum cōuentorumq; publicis tabulis comprehenſa fides, aduerſus ingeniorum prauitatem? Auſim dicere (vt referam verba Gellii) ſeiunctis manibus, non inermes modo nos futuros, ſed vel brutis infeliciores. Quem enim vſum rationis habeat, lumen illud diuinum omni ope deſtitutum? Hi recte mihi feciſſe videntur, qui rationis ac ſapientiæ miniſtras eſſe manus pronuntiarunt. Anaxagoras vero ideo ſapientiſſimum videri hominẽ dixit; quia manibus foret inſtructus. Harum multiplex emolumentum, vel tritum Græcis innuit prouerbium, dicens; *Quid enim non efficere valeant manus?* Quid vero artificioſa illa digitorum ſtructura, quodnam ingenium admirando non fatigarit? neſcias an venuſtatis inde maius ſit ſpecimen, an emolumentorum amplitudo clarior, maximus eſt in numero decor, maximus & in gradibus, ac ſerie. Manuum porro emolumentum duplex, alterum eſt ſenſus, alterum vero retentionis. Proinde excogitauit Optimus Maximuſque rerum perpenſor Deus molliſſimam palmam, quo ſenſus fieret ſolertior exactiorque. Cutis palma, vt author eſt Auicenna, omni alia cute eſt temperatior, excepta ea, quę in extremitatibus digitorum eſt, præſertimq; indicis. Vnde Galenus 1. *de complex.* ait: manum interiorem eſſe complexionis mediæ inter extremitates omnes, hoc eſt, inter calidum & frigidum, humidum & ſiccum, durum & molle: veluti ea ſit ſenſibilium corporum regula, & plane ſenſus inſtrumentũ homini animalium ſapientiſſimo. Indeq; pars ea pilis caret, ne hirſuties tactus præſtantiam læderet. Aul. Gellius *noct. Attic. lib.* 19. *cap.* 2. referens verba & ſententiam Ariſtotelis, dicit: Ex quinque corporis ſenſibus duos eſſe cum belluis maxime communes, quodque turpis & improba eſt voluptas: quæ ex auditu, viſu, odoratuque procedit: quæ vero ex guſtu tactuq; eſt rerum omnium fœdiſſima, cum hæ duæ beſtiarum etiam ſint, reliquæ hominum tantum.

Senſus vero olfactus, ſeu olfaciendi poteſtas videtur minus neceſſaria ab aliis, vt dicit Cælius *lib.* 1. *antiquarum lect. c.* 49. Sed de eius laude infra patebit, vbi de odoribus ſeu medicinis ſuffitionalibus dicam, in gloſſ. bo. tamen & perplura idem Cælius *eod. lib. c.* 68. refert de ſenſuum commoditate & neceſſitate: quibus inſit ſenſus de origine eiuſdem: & *in c.* 50. ponit, cur tantum ſint quinque ſenſus: & *in c.* 52. quomodo homo tantum abutatur ſenſibus omnibus.

Senſus vero interiores ſunt quinq;, videlicet ſenſus communis, imaginatiua, æſtimatiua, phantaſia, quæ etiam imaginatiua dici ſolet, & memoratiua. Horum organa in ſubſtantia cerebri ſubtiliſſimis ſecernuntur pelliculis, quæ primum totum cerebrum tribus diſtinguit ventriculis: quorum anterior, & medius; quoniam maiores ſunt, rurſus bipartiuntur. Prima portio ventriculi anterioris, organum eſt ſenſus communis, & iſte ſenſus communis eſt nobilior proprio; quia nobiliori modo recipit & propius obiecto, vt dicit S. Thomas *in ſcripto ſuper libro Ariſtotelis de anima.* Secunda vero imaginatiuæ, prima autem ventriculi medii attribuitur æſtimatiuæ, ſecunda phantaſiæ, poſterior vero ventriculus totus memoratiuæ deputatur. Et; quoniam iſtæ potentiæ ſunt multum neceſſariæ pro arte memoriæ, quam multum commendauit Guil. Leporeus Burgundus *in ſuo tract. de arte memoriæ*, quæ de illis dixit, hic aliqua inſerere curabo, cum dictis aliorum circa excellentiam harum potentiarum.

Primo, de potentia memoratiua, quam dicit eſſe reſeruatiuam ſpecierum, ſiue intentionum, non ſolum à ſenſu communi receptarum, quæ excolendo, ſicut omnia, augetur, *l. inter artifices. in verbo, ingenii. ff. de ſolutio.* &, vt dicit: Potentia memoratiua ſe habet ad æſtimatiuam, ſicut imaginatiua ad ſenſum communem. Auicenna, cerebrum eſſe

principium ſentiendi & mouendi, aſſerit,
temperatumque cauſam memoriæ afferre.
Nam ex cerebro craſſo prouenit, debilita-
turque memoria. Vnde fit, vt Philoſophus
dicit, iuuenes & ſenes eſſe malæ memoriæ
propter nimium in ipſius augmenti & decre-
menti motum. Sicut enim recordatio mo-
tus faciles exigit, ſic memoria quietem expo-
ſtulat, & quieſcendo fit ſciens. Et magni re-
fert, quali in corpore animi locati ſint, hoc
proueniente ex qualitatum diſportatione, &
nimia frigiditate & humiditate: vnde calidi
& humidi facile comprehendunt, ſed non
diutius ſeruant. Rurſus autem ſicci & frigi-
di tardius concipiunt, ſed firmiore res com-
plectūtur memoria, vt etiam hoc habetur *in
Margarita Philoſophica.lib.10.tractat.2.c.29.*
Multa enim, vt dicit idē Guil. Leporeus, ſunt,
quæ mentem facilitant, multaque, quæ ob-
tenebrant & confundunt. Nam membro-
rum compagibus, velut organis, ad operatio-
nes exercendas mens vtitur, vnde fit, vt cor-
pore male ſano animus hebeſcat & obtun-
datur. Ingenia nempe aeris qualitatem ſe-
quuntur: dixi ſupra *in hac parte, in 16. conſide-
ratione*, in qua de climatibus, vnde refert Ci-
cero Thebanos ingenio fuiſſe pinguiores,
ſed corpore robuſtiores. Athenienſes vero
perſpicaciores & acutiores extitiſſe: ideo;
quia craſſus aer Thebis, rarior autem & ſub-
tilis Athenis erat. Iſtud aperte probatur *in c.
quia diuerſitatem corporum diuerſitas ſæpe ſe-
quitur animorum.* quamuis in gloſſ. aliter ex-
ponat. *Extra de conceſſ. præbend.* promptior
contra, vegetior & acutior redditur, cuius
corpus bene compactum eſt. Quamobrem
Thraces ob craſſum regionis aerem, quem
incolunt, obliuioſi, deſides, tardi, torpeſcen-
tes, nulliuſque memoriæ cenſentur eſſe. Vn-
de Satyricus patriam veruecū appellat, cum
inquit: *Veruecum in patria, craſſoq; ſub aere
nati.* Quid tamen diſcriminis habeat memo-
ria à reminiſcētia, ponit ibi, eo; quia memo-
ria eſt cōtinua obſeruatio illius, quod ſemel
apprehenſum fuit. Reminiſcentia vero eſt
eius, quod, poſtquam apprehenſum eſt, ob-
litum fuit, & iterum rememoratum. Cælius
vero *lib. antiquarum lectionum 6. cap. 15.* dicit:
Memoriam aliud eſſe, & aliud reminiſcen-
tiam. Nam eſt & in brutis memoria: vnde
& prudentiam quoque habere in Philoſo-
phia prima colligit Ariſtoteles; Verum im-
perfectam, ſicut & memoriam: in homini-
bus enim tantum eſt reminiſcentia: ea vero
eſt diſcurſus rerum cum ratione, ab vniuer-
ſalibus ad particularia, & à remotis à ſenſu,
vel indicatio ac recenſio eorum, quæ in ſe
memoria ſeruarit, memoriæ plerunque ve-
getandæ gratia. Sexto naturalium Auicen-
na ſcribit, cognoſcere aliquid ſibi fuiſſe,
quod iam ſit abolitum, in homine tantum
eſt, & in rationali virtute. Memoriæ virtus
ex quorundam ſententia duplex videtur, fa-
cile percipere, diu retinere, illud ex hume-
cta contingit natura, hoc ex ſicca: vnde eue-
nit, vt nonnulli facilius diſcant, quam per-
cepta cuſtodiant. Alii vero ſecus, vt ad hu-
miditatem vergunt, vel ad ſiccitatem, pro-
pterea Ariſtoteles, non in eiſdem memoria
viget ac reminiſcentia, ſed plurimum inge-
nio tardi memoria valent: dociles autem re-
miniſcentia, cuius ratio eſt, vt inquit Sanctus
Thomas, & dictum eſt; quia diuerſæ homi-
num habitudines ad animæ operationes ex
diuerſa proueniunt corporis diſpoſitione.
Videmus autem ea, quæ difficulter ac tarde
impreſſionem recipiunt, valde perſeueran-
terque eandem cuſtodire, vt eſt lapis. Quæ
vero nullo admittant negotio, non pertina-
citer retinere, verum tota facilitate remitte-
re, vt cera aut aqua. Et quia nil prorſum a-
liud memoria eſt, quam perceptorum reten-
tio conſtans, inde eſt, quod hebetium admi-
niculatior firmiorque memoria eſt. Acuto-
rum vero ac velocium imbecillior, ac magis
lubrica. Cæterum; in iis reminiſcentia lon-
ge præcellens. Galenus, poſt Hippocratem
ſummus artis medicæ in microtechne, cere-
brum tenuitatis contemperatæ eſſe memo-
riæ fomitem cauſamque præcipuam arbitra-
tur; quoniam craſſiore parte illa obrepat ob-
liuio, qua humectiore item hebeſcant ſen-
ſus: ſicciore autem euadant liquidiores. A-
uicenna item ſexto naturalium tradit, quod
egregia

egregia illis ſuppetit memoria, quorum animæ multis non diſtrahunt motibus, nec cõuellitur cogitatio. Quæ ratio facit, vt pueri, quamuis humectioris ſint naturæ, pertinacius tamen retineant quæ imbiberint ſimul & propter motus vehementiam, vt voluit diuus Thomas. Nam & quæ miramur, amplius memoriæ adglutinantur, affiguntúrq; , ſicut quæ quadam ſpeciali annotatione notantur, magis commendantur: admirantur autem fere omnia pueri, vt quibus noua ſint ac inſolita: & hoc eſt, quod ſignificat Quintilianus, vbi natura eſſe nos tenaciores, ait, eorũ, quæ à teneris annis imbibimus, iuxta dictum Horatii:

Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorem
Teſta diu.

Contra vero in ſenioribus, redundãte humoris vi, contingit memoriam eſſe nullam. Sed & timentibus excutitur memoria, propter frigiditatem humores congelãtem, quibus coeuntibus concreſcentibuſq; nulla recipi impreſſio poteſt, vnde philoſophice ait Virgilius:

Obſtupuit, ſteteruntq; comæ, & vox faucibus hæſit.

Quod autem Ariſtoteles inquit, eſſe memoriam præteritorum tantum; quoniam quæ adſint, vel ſentire dicamus, vel ſcire adſpectendum eſt, id ad perceptionem noſtram referendum videri, quæ ſenſimus prius, vel percepimus, ſiue præſens id ſit, ſiue non. Etenim recordari poſſumus non modo eorum, quæ iam naturæ conceſſerint, ſed ſuperſtitũ quoque. Diuus Auguſt. ſcribit modo memoriam eſſe animum, modo ventrem animi, cuius aula ſit ingens & valde admirabilis: idem nunc memoriæ cauernas nuncupat, nunc antra vel etiam ſinus. Hæc Cælius *d.c.15.& c. ei. eodem lib.6.* ad memoriam item actio eſt neceſſaria, cum, vt dicit ipſe Guil. Leporeus: Quicquid natura arteque percipitur, exercitio conſummatur. Nam vbi abeſt exercitatio, ibi aut naturalis, aut artificialis peritia ceſſet, neceſſe eſt, cum tota virtutis laus in ipſa actione conſiſtat. Et huic ſententiæ applaudet Archadius Iuriſc. *in l. munerum.2. §. mixta. ibi, & notando & diſputando. ff. de mun. & honor.* Et omne artificium per exercitium ſuſcipit incrementum, vt dicit Iuriſconſ. *in l. legatus ſeruis. §. ornatricibus ff de legat.3.* & facit text. *in l. milites. C. de re milit. lib.12.* de quo exercitio ibi per Lucam de Penn. Verum de memoriæ excellentia finiamus cum Cœlio *in d.c.15. in princip. & c. ſeq.* vbi ait: Memoria neceſſarium maxime vitæ bonum, & theſaurus eloquentiæ, ac tanquam lumen aliquod, res eſt ex omnib. partibus animi maxime delicata & fragilis, in quam primum ſenectus incurrit, vt ait Seneca *in procem. ſuarum declamat.* ac plurimum, authore Plin. deficere tentat & meditatur, vel quieto corpore ac valido, ſomno quoque ſerpente computat, vt inanis mens quærat, vbi ſit loci. Imo vero huic adagio occaſio data eſt, vt eum, qui memoria ſit nulla, ſepulchra legiſſe dicamus, vnde Cato apud Ciceronem: Nec ſepulchra legens vereor, quod aiunt, ne perdam memoriam. His enim ipſis legendis redeo in memoriam mortuorum. Eſt profecto (vt inquit Cælius) huius potentiæ natura miranda. Subito vetuſta ex longiore interuallo reuocata ingerunt ſeſe, atq; exhibent interim ſponte, interim idipſum agentibus nobis, ac meditantibus, ſæpe & interquieſcentib. Excidũt quandoq; proxima, inhærent affixa, quæ vetuſta ſunt. Heſternorum obliti, acta pueritiæ in digitos mittimus. Quod requiſiueris, altius illatebrare ſe, atq; recondere animaduertitur, mox aliud agenti reddit ſe, atq; offert. Nec manet ſemper memoria, ſed aliquãdo veluti poſtliminio redit. In quibuſdam animalibus prope nulla reperitur memoria. Ceruario quamuis in fame mandẽti ſi reſpexerit, obliuionem cibi ſurrepere aiunt, digreſſumq; aliud quærere. Inter homines vero quibuſdam tanta, vt nihil non iiſdem verbis reddatur auditum. Hanc de ſeipſo eatenus florenter excelluiſſe ſcribit Seneca, vt non ad vſum modo ſufficeret, ſed in miraculum vſq; proderet. Nam duo millia hominum, inquit, recitata, quo ordine erant dicta, referebam: ducentos quoque verſus ab vltimo incipiens recitabam, vt etiam refert Text. *in ſua officina,*

in ca.memoria clari. vbi ſcribit 14. aut 15. qui memoria claruerunt:& duobus c.c. ſeq.enumerat obliuioſos, & qui memoria exciderũt, &alios,qui verba facturi memoria exciderũt: quos nõ recito, cum ibi videri poſſint. Quomodo Affranius poeta ſapientiam filiam eſſe vſus & memoriæ dixerit, eleganter & veraciter ſcribit Aulus Gellius *noct. Att.l b.13.cap.*8.

Quæ vero dicta ſunt, de memoria naturali intelligimus : verum de artificiali Alb.de Roſ.*in ſuo dictionario, in verbo, memoria*, copioſe diſſeruit. Quibus omiſſis,breuiter recitat quinq; multum vtilia ad memoriam,quæ expertus eſt in ſeipſo, vt dixit. Primo, vt fiat diuiſio materiæ, quam recitare quis voluerit in partes paucas, vel plures ſecundum materiæ prolixitatem,vel breuitatem. Diuiſio etenim animum incitat, mentem intelligentis præparat, & memoriam artificioſe reformat, vt prætactũ eſt in præfatione huiuſce operis. Secundo, ad iſtam diuiſionem ordinate procedat,vt vno memorato ad aliud ſubſequens procedatur: vnde Philoſophus *in libr.de memoria*, ait, quod à locis facile eſt reminiſci, cum velociter ab vno loco in alium deueniri poſſit. Tertio, vt ſolicite adhibeat intentionem & affectum ad ea, quæ vult recordari; quia quanto aliquid in animo potius infigitur, tanto melius recordatur. Cauendum tamen præcipue, quod circa ea,quæ memorari vult ſeu agere, vel proferre, imaginatiouem ſeu phantaſiam ſuam ab aliis rebus amoneat. Quartum eſt, ſæpe legere, vel recordari eorũ, quæ voluerimus memoriæ imprimi. Ideo Philoſophus inquit *in d.lib.* quod meditationes memoriam ſoluunt; quia, ſicut dicit, cõſuetudo eſt altera natura: vnde quod ſæpiſſime intelligimus,cito reminiſcimur,quaſi naturali quodam ordine. Ideo ait Seneca *in lib. de benefic.*Memoria nihil perdit,niſi id, quod non ſæpe reſpexit. Quintum & vltimum eſt, quod de re , de qua volumus recordari ſeu memorari ,faciamus in mente, vel libro aliquas ſimilitudines conuenientes materiæ,de qua agitur. Sicut faciebant antiqui in libris antiquis : nam vbi tractabatur de iuriſdictione omnium iudicum, faciebant imaginẽ ſeu repræſentationem vnius prætoris ſedentis in tribunali. Vbi autem agebatur de minorum reſtitutione, pingebant imaginem vnius minoris decepti, qui conquerebatur coram iudice. Vbi vero agebatur de manumiſſionib. ponebãt imaginem domini & ſerui, qui manumittebatur coram prætore. Vbi autem agebatur de donationibus inter virum & vxorem, ponebant imagines viri & vxoris, qui inuicem ſibi donabant. Et ita fiebat in libris decreti. De materia conſecrationum erat imago Epiſcopi, confecrantis vaſa ſacra, & alia conſecranda. In materia de pœnitentia, erat imago ſacerdotis,& peccatoris confitentis: & ſic de cæteris. Et ita hodie fit in libris hiſtoriarum, vbi fiunt repræſentationes ſummorum Pontificum, Imperatorum, Conſulum, Regum, & aliorum, vbi de eorum vita tangitur. Sic etiam *in lib. Æneidum Virgilii*, qui fit cum hiſtoriis, ſecundum materiã ſubiectam. Sic de comœdiis Terentii, & pluribus aliis, quos vidi. Et per talia recordatur & intelligitur, de qua materia ibi tractetur.

Secundo,de potentia ſenſus communis; & eſt qui in anteriori parte cerebri locatur : & eſt potentia ſenſitiua omnium ſenſuum particularium obiecta apprehendens. Dicitur autem communis , Philoſopho aſſerente, eo; quod omnes ſenſus exteriores ab eo velutà communi centro ſcaturiunt, ſuorumq; obiectorum ſimilitudines ad eum reducunt, quibus meditantibus de ſingulis iudicat & diſcernit. Huic autem potentiæ tres actus attribuuntur:quorum primus eſt cognoſcere ſenſationes & ſenſibilia omnium ſenſuum exteriorum,etiam non præſentibus obductis: ideo communis dicitur. Secundus eſt conuenientias & differentias inter obiecta ſenſuũ diſcernere.Primo enim obiectum vnius cognoſcit. Secundo, obiectum alterius apprehendit. Tertio, actum format continentem virtualiter notitias amborum obiectorum, in quibus conuenientias & doctrinas ponit, vt album non eſt dulce. Tertius eſt abſentias obiectorum diiudicare, vt quod viſus nõ videt,auditus non audit. Sic de ſilentio cæteriſque obiectorum priuationibus iudicat. A

centro

centro huius organi nerui & organa exteriorum protenduntur, & per hosce neruos omnium visibiliũ species recipit, & facile quidem propter organi humiditatem & calorẽ, diutius autem retinere non potest. Quapropter facta sensatione eas per neruorum meatus imaginatiue transmittit, cuius operatio est receptas species & imagines reseruare, vnde nomen sibi vendicat. Ne autem potentiæ, quæ sequuntur, otiosæ permaneant, species ab imaginatiua ad æstimatiuam transeunt, ex quibus hæc potentia intentationes non sensatas, quemadmodum oues ex speciebus lupi colore & figura, & aliis inimicitiam non sensatam eliciens ipsum fugit, secundum Auicennam. Et hoc vel ex naturali instinctu, si forte prius fraudem lupi experta non est: vel experimento, vt asinus foueæ, qua nuper periclitatus est appropinquans, casum timet & declinat, veluti canis popinam fugiens propter aquam calidam: &, vt dixi *in princip.* ista potentia videtur esse nobilior aliis: quamuis, vt dictum est, memoratiua sit multum admiranda & mirabilis. Et licet aliæ tres potentiæ non sint ita digniores nec nobiliores, tamen, quod de eis sentiatur, secundum mentem Guilielmi Leporei, non præteribo.

Potentia phantastica, vt ait, est in secunda parte mediæ cellulæ cerebri, tanquam centrum inter imaginatiuam & memoratiuam: conuertit enim se supra imagines in vtraque tarum reseruatas, & tunc componit & diuidit eas: hæc imagines cum imaginibus, species cum speciebus format, eas componendo vel diuidendo: & ideo fingit monstra, chimæras, & operatur in somno sicut in vigilia. Ex speciebus præmemoratis cum ad organum ipsius peruenerunt, diuersas imagines componit, quæ à sensu communi percipiuntur, dum iterum ad ipsum descenderunt. Quoniam vero hæc potentia in homine ratione naturali decoratur, de qua meminit textus *in l. qui natura. & l. nam hoc natura. ff. de condict. indeb.* ideo non necessario eodem modo operatur. Nonnunquam enim ex compositione specierum intentionum diuersarum monstra fingit, quorum nec interdum similia vidit: in brutis autem instinctu naturæ regitur, quæ in omnibus eiusdem speciei similis est. Ideo in tabulis phantasiæ opera non variantur. Simili nempe ingenio & artificio omnis hirundo nidum, & aranea telam texit: huius vero potentiæ opera, si vigilantibus non desint, raro tamen ab ipsis percipiuntur propter fortiores motus sensuum. Dormientes autem, quorum sensus exteriores vacant, somnia appellant, quia in somno apparent.

Potentia autem imaginatiua est reseruatiua specierum à sensu communi receptarum, quæ in anteriori parte cerebri ponitur. Species enim rerum hic vocantur imagines ipsarum, vnde imaginatiua vocata est, & per hoc differt à sensu communi; quia non est potentia indicatiua, sed solum reseruatiua. Fatentur multi in natura nostra sensibiliũ compositionem inter se inesse, oportet ergo, vt in nobis sit hæc virtus, quæ hæc operatur, & hęc virtus, inquantum imperat ei intellectus, cogitatiua vocetur. Inquantum vero imperat virtus animalis, imaginatiua nuncupetur. Inquantum occupatur componendo & diuidendo, formatiua vocetur: hæc enim facit castra in sphæra. Chimæram fingit, & lupo cornua, vt faciunt scholares, qui mentes à studio literarum auertunt, & male intenti quandoque castra ædificant, vt ait glo. final. *in l. vnica. Cod. de stud. liber. vrbis Romæ. libro* 11. Nam sensus communis virtuti formali, quæ est imaginatio quasi ad reponendum, impertitur, quod ei tradunt sensus exteriores: imaginatio vero reponit, & retinet: habet enim virtutem multiplicandi formas sensibiles, virtus vero cogitatiua, siue imaginatiua, siue formatiua cõuertitur ad formas, quæ sunt in imaginatione, ad componendũ vel resoluendum eas: quoniam eius potestatis iugo subiiciuntur.

Potentia æstimatiua, secundum Auicennam, est vis ordinata in summo concauitatis mediæ cerebri sensibilium intentiones apprehendens, vtputa lepus canem fugiens, vel ouis lupum, nunquam alias visum diiu-

dicat cum agno eſſe habitandum, & elicit ſpeciem ſiue intentionem inimicitiæ, quæ non poterat per ſenſum apprehendi. Eſt autem virtus tranſcendens; quia apprehenſio ſua non eſt formarum ſenſibilium aut materialium ſeu immaterialium: bonitas enim & maleuolentia, conueniens & inconueniens, impendium & diſpendium in ſe non ſunt formæ materiales, nec in ſenſu cadentes exteriori, tamen ſunt accidentia ſenſibilium. Quid tamen diſcriminis habet imaginatiua, quia illa retinet ſpecies per ſenſum communem receptas. Hæc vero elicit ex eis intentiones naturæ non ſenſatas, ſicut amicitiæ vel inimicitiæ, quibus ſequuntur actiones proſecutionis, vel fugæ. Auicenna etiam ait æſtimationem vtilium & nociuorũ triplici modo contingere. Primus modus eſt ex cauſa materiali, ſicut accidit in puero, qui cum eleuatur, vt reſideat, ſe caſurum æſtimat, ſtatim alicui adhæret: præterea, certum eſt, cum oculi lippitudine prurientes ſunt purgandi, ſtatim ille conniuet, antequam cognoſcat, quid ſibi accidat: & ſic inductu quodam naturæ ouis lupum formidat, & animalia leonem, & aues accipitrem. Secundus modus eſt per experientiam, ſicut accidit, cum doloris rabies animal aliquod inuaſit, vel mellitis voluptatibus in re aliqua abſorbetur, cuius forma deſcripta eſt in virtute formali ſine imaginatione, & intentiones vtilitatis, & nocumenti deſcriptæ in memoria ſtatim apparuerint, res in vtilitatis vel diſpendii æſtimationem obreptitiæ occurret. Hinc canis lapidem vel fuſtem tanquam nociua formidat, & vacuis ſæpiuſcule oſſibus allicitur. Tertius modus circa proprietatem coniunctam, & modum ſimilitudinis verſatur, veluti; ſi res aliquam formam vnitam cum intentione æſtimationis in aliquo ſenſibilium haberet, ſicut contingit in pomo coloris coccinei, quod eſt maturum & dulce. Ideo, cum videmus, dulcorem ineſſe pomo, inductu quodam naturæ diiudicamus.

QVadrageſimaquinta cõſideratio erit de complexionibus mortalium, quæ ſunt quatuor principales, ſanguinea ſcilicet, cholerica, phlegmatica, & melancholica, quarum nobilior & melior eſt ſanguinea. De iis tamen Guil. Leporeus Burgundus, vir eloquentiſſimus, ſcripta reliquit *in ſuo opere artis memoratiuæ, lib.1.c.4.*

Sanguineum ait, lætum, dulcem ſermone, vultu hilarem & amatiuum, riſu facilem, liberalem, benignum, pium, omnibus artibus aptum, ſecundum alios delicata cibaria, primæque bonitatis vinum elementa perómnia indagantem, ad libidinem pronũ. Vnde Alexãder Magnus imbecillitatem humanam ſe ſentire aiebat, duabus potiſſimum ex cauſis, ſomno videlicet, & coitu, vocem habet acutam, neque diu neque multum iraſcitur. Habent & ſanguinei alias bonas conditiones ſeu inclinationes, ex quibus non parum laudabiles. Hæc complexio enim eſt calida & humida, qui humores generant meliorem complexionem, & iſtorum quilibet de per ſe, & ſimplex, eſt melior aliis, licet compoſiti ſint meliores, & ſic complexiones ex eis compactæ.

Cholerica vero eſt calida & ſicca, vt dicit Galen.1.*complexionum*,c.8. vnde Cholericus eſt impetuoſus in ſuis agendis, elati animi, vanos vltra modum appetens honores, bonorumq; myrmecias, in iram facile prorumpit, eademq; pacificatur, prodigus & ſine libra comedens, procliuis ad ebrietatem, fidelibus deditus vigiliis, lucrum aſſiduè venatur, ingenioſus, docilis, fid⁹, ſincerus, amator iuſtitiæ, impingens in lingua vbi iraſcitur. Oblonga habet membra & gracilia, oculos profundos, naſum acutum, faciem citrinam, eloquium velox, pectora ampla & hirſuta vmbilicotenus, eſt pronus ad coitum, vocem argutam, greſſus habet celeres, oculos citrinos, linguam aſperam.

Phlegmatica vero eſt frigida & humida, vnde Phlegmaticus naturaliter eſt ſomnolentus, in agendis ſuis tardus, verbis lapſantibus & humidis non defluens, bonorũ contemptor, auræq; popularis rumuſculos pro nihilo habens ac ſputifaciens, paruæ memoriæ, & modicæ comeſtionis. Ideo pauci aut nulli

nulli meritis eorum ad honores aſpirant: ideo Meſſalam Coruinum ſui nominis immemorem phlegmaticum extitiſſe diiudicant. Ciuilis tamen ratio huic ſententiæ aduerſari videtur. Nam nemo eſt adeo ſupinus, imo magis ſtultus, vt nomen ſuum ignoret. *text. eſt in leg. cum in libris Vlpiani. §. neque enim. Cod. de hered. inſtitu.* Item eſt facie præditus præpingui & alba, habet carnoſum corpus, pectus debile venas ſtrictas, coitum non appetit niſi vino admodum madidus aut aliunde calefactus.

Melancholia eſt frigida & ſicca, ſecundũ Galen. & eſt peſſima ex compoſitis, vt idem dicit *de ingenio. cap. 10.* Et ex ſimplicibus ſicca eſt peſſima. Et, vt medici dicunt: Melancholicus naturaliter triſtem vultum gerit, ſiniſtre ſemper ſuſpicatur, alienisque delictis vulpina quadam ſanctitate illatrat, mundanarum rerum nefando amore irretitur, implacabilis, & in propria opinione pertinax, timidus, inuidus, auarus, tenax, fraudulosſus, prauus, tacitus, aptus tamen ſtudio, non bene dormiens. Et ſic ex ſupradictis conſtat, ꝙ natura in vno ſanguinem grauauit, & in alio reſtaurauit: & idem de cholerico, melancholico, & phlegmatico, cui ſententiæ applaudet Paulus Iureconſ. *in l. cum qui. in princip. de iurat. ff.* cum qui in vno grauatur, in alio releuari debeat. Etſi quidam ſint, quos eo vſq; perduxit labor & aſſiduus conatus, vt multa huiuſmodi diſſimulare poſſint: non tamen poteſt lana tincta mutare colorem: atque id admodũ perſpicue deprehendi poteſt. Quicquid enim præter naturam accerſitum eſt vel conquiſitum, diſſimulari diu non poteſt, vt ait Ioan. Indago. *in lib. de quatuor comple.* vbi miranda dicit de iis, & de pernoſcendis Planetis Horoſcoporum & ſignorum aſcendentium ex ipſis quatuor complexionibus.

Et vt concludam, Complexio ſanguinea (vt iam dictum eſt) optima & nobilior aliis iudicanda eſt propter conuenientiam cum nobiliori parte anni & elemento, vt ſupra in hac parte tetigi *in 40. conſid.*

QVadrageſimaſexta conſideratio; Quod membrorum corporis humani ſit excellentius, indagat Cæl. *in lib. antiq. lect. 2. ca. 39.* Inter membra corporis quatuor principaliora eſſe aſſerit. Cerebrum, ſcil. cor, epar & teſticulos: de quibus excellenter per eum.

Videtur tamen quod caput ſit excellentius, & nobilius membrum corporis, ex tribus quæ in ipſo capite, reſpectu aliorũ membrorum ſingulariter inueniuntur. Primo enim excellit ea dignitate in tribus ſcil. in altitudine ſitus, nobilitate propriæ virtutis, quia nobiliores virtutes, vt imaginatio, memoria, intellectus, ſenſus communis & huiuſmodi, de quibus ſupra, habent locum in capite, & in perfectione, quia in capita congregantur omnes ſenſus, cum in aliis mẽbris ſit ſolus tactus. Secundo, à capite ſunt omnes vires animales in aliis membris, & ſic dicitur eſſe aliorum membrorum principium, dans illis ſenſum & motum. Tertio, quia dirigit alia membra in ſuis actibus propter imaginationem & ſenſus, qui in eo radicaliter abundant & inſunt. Ratione etiam primæ proprietatis ſcil. perfectionis, omne quod eſt perfectiſſimum in quacunq; natura, dicitur caput, ſicut leo in animalibus. Ratione autem ſecundæ proprietatis omne principium dicitur caput, & certe cuiuſcunq; rei potentiſſima pars principium eſt, vt dicit Caius Iureconſ. *in l. 1. ff. de orig. iur.* Sicut caput fluminum fons dicitur & ſic caput viæ ſeu libri dicitur. Vnde ratio edi debet à capite, *text. in l. argentarius. Facit lex. ſi quis. §. ſi initium. ff. de edend.* Ratione vero tertiæ proprietatis dicitur omnis Rector caput, ſicut Rex, Dux, vel Pontifex ita Ioan de Turrecrem. *in c. 1. diſt. 12.* Ideo dicit Lucas de Penna *in l. memini. C. de conſulib. & non ſpargendis. lib. 12.* quod Princeps in Republica, qui pro quodã corpore ponitur, obtinet vicem & officium capitis. Et Chriſtus caput eſt Eccleſiæ, *ad Coloſſ. c. 1. & ad Epheſ. 5.* Et vt dicit Paul. Iureconſ. *in l. cum in diuerſis. ff. de relig. & ſumptib. funerum.* Caput eſt principale membrũ hominis. Nam ille locus efficitur religioſus, vbi caput inhumatur humanum, etiam abſq; aliis corporis partibus, & non ecõuerſo. Quia per caput cognoſcimus cuius imago ſit, *vt ibi dicit text.* & illud ſequuntur omnia mem-

bra, *ad Ephes*.4.*& c.nolit*.11.*distinct*. Et indecens est membra perfectiora esse capite. *c.miramur*.60.*distinct*. & dicit Fel. *in c.num liceat à capite membra recedere in princ. extra de præscript.* quod caput est honorabilius membrũ cæteris, & dicit Bald. *in cap*.1.§.*ad hoc in* 4.*col. de pace iuramento firmanda*. quod excellentia hominis tribuitur capiti, in quo est fons rationis & intellectus. Et Aristoteles allegatus per Baldum ibi dicit, quod cerebrum sit membrum diuinum, in quo est sensus & intellectus, vnus locus ab authoritate hominis est in capite. Et ibi notat, quod in re animata caput subiacet oculis corporis, in re inanimata caput est principium. Item idem est quod potissimum, vnde subiungit versum istum:

Principium caput est pars corporis & dominantis.

Et Felin. *in d.c.* de facie hominis loquitur, quæ non est de honestãda seu fœdanda, cum sit ad similitudinẽ Dei formata, vt dicit text. *in leg. si quis in metallum. C. de pœn.* per quem etiam ibi not. glos. & post Angel. quod homo non est bullandus in fronte, dicit tamen ibi Feli. quod facies & caput ponuntur, vt diuersa. Item aduerte, quod vbi caput dolet, cætera membra dolent, vt dicit text. *in cano. sunt plurimi. & in can. ex merito*.6.*quæst*.1. Spec. *in titul. de inquisitio*.§.3.*ver. si autem*. & ita caput est dignum, quod ab eo inchoandũ est. Spec. *in titul. de elect*. §.1.*versic. publicatione*. pro quo facit text. *in l. vnica. ff. de offic. præfecti augustalis*. Vbi dicitur Præfectus Ægypti habet iurisdictionem, & officio suo non est priuatus, quousque eius successor Alexandriam sit ingressus. Cum sit Metropolitana & capitalis ciuitas. ad idem *l. meminisse. ff. de offic. proconsul. & in l. si forte. ff. de officio præsidis*. Ex quibus infero vnum obseruatum apud nos; quod non debeat haberi respectus, nec est in consideratione, aduentus, seu ingressus Regum, aut Principum in aliquot regnum, seu prouinciam: nisi aduenerint, vel ingressi fuerint principalem, aut, vt ita loquar, capitalem ciuitatem Regni vel Prouinciæ; quod tu notabis, quia alibi non reperies.

Item caput, arx potentiarum animæ dicitur, teste Cælio, *lib. suarum antiquarum lectionum*.11.*cap*.13.& idem *lib*.2.*cap*.23. sic ait: caput arcis quodammodo locum habet in humanis corporibus. Et Plato in Timæo, caput non principale solum, sed etiam totum in corpore nuncupauit. Est ergo caput præcipuum, excelsiusq; in homine membrum, primo regiminis acutorum Galenus, & Platonici omnes rationalis animæ sedem nuncupãt secundum aliquos, quoniam ibi cerebri est conceptaculum, ac membrorum animaliũ, quæ organa sint, & principia virtutis animalis, tam apprehendentis, quam eligentis, seu voluntarie mouentis, quibus potissimũ constat animalium inter se dissimilitudo. Licet non me fallat Bedæ sententia super Marcum. Animæ locus (inquit) principalis non iuxta Platonem in cerebro, sed iuxta Christum in corde. Portionem vero hanc communi similitudine quadam possidemus sublimem, sicut etiam interpretatur Aristoteles. Quin & vniuersa in hominis corpore situm præfe-runt vniuersi, cum cætera nullo eiusmodi sint constituta respectu, aut confuso admodum. Porro vt quæstionibus, idem caput eum obtinuisse locum scribit, quia sit diuinissimum membrum. Ab eo enim sternutamenta quoque proueniunt, quod esse sacrum augurium constat. Inde quoque obrepsisse nostris moribus opinatur Cælius, vt quibus exhibeatur reuerentiæ cultus, iis caput aperiamus. Galenus post Hippocratem scribit fuisse capitis substructionem, potissimum ob videndi excellentiam, qui sensus ad circumspectum omnem velut in speculo collocari debuerit, sicut idẽ est apud Auicennã. A quo etiam illud proditur prima tertii. Exploratoris vice oculos fungi.

Adverte etiam, quod manus dextra sit dignior læua, secundũ Luc. de Pen. *in l. aquarũ possessores. col*.1. *C. de aquaduct. libr*.11. ad quod allegat.2.*Maccha*.2.*c.* ibi *porrectis dextris, & iureiurando*. Inde dicit iuramentũ dextra manu præstandũ esse. *Esa*.63.*cap. iurauit Dominus in dextra sua. &* 1.*Macchab. cap*.6. ita dicit Iacob. Bonaud. *in gloss. ad Ioan. de Terra*

Rubea, in tracta. Vinea Ecclesiæ nuncupato. art. 2. primi tractatus in 4. conclus. in verb. à dextris. vbi etiam dicit, quod dextra arguat nobilitatem, & præeminentiam honoris.

QVadragesimaseptima consideratio de excellentia sanitatis erit, quæ plurimum extollenda est: cum, vt dicit Philos. *Ethic. c. 4.* desiderabilissimum est sanum esse, & *in lib. eiusdem operis. cap. 31.* iterum dicit: Viro sanum esse optimum est, vt nobis videtur. Quid enim prodest homini habere omnia mundi imperia, si infirmitate afflictus in eis consolari, & gaudere non potest? Ideo inquit Ecclesiasticus *cap. 3.* Non est census super censum corporis. Qua ex re ait Iuuenalis *li. 1. Satyra prima.*

Orandum est, vt sit mẽs sana in corpore sano.

Et Cato moralissimus sic nos hortatur:

Corporis auxilium medico committe sodali,
Sit tibi præcipue, quod primum est, cura salutis.

Hæc Bern. de Bust. *serm. suo 31. 2. par. sui Rosarii in litera T.* Et ideo, vt refert Cælius, *antiquar. lect. li. 4. c. 14.* fertur, Pyrrhum Epirotarũ Regem post Alexandrum prudentissimũ rei militaris adiudicatum, vbi immolaturus tẽplo misisset, non Regni ampliorẽ modum, non de hoste victoriam præsignem, neque item gloriam illustriorem, aut diuitias, & id genus alia, quibus mortalium pleriq; attoniti inhiant: sed sanitatem modo à Diis cõprecari solitum, ceu parte hac bene constituta, prosperius cessura viderentur omnia. Nam si toto sinu se affundat, absit autem valetudo recta, nullum illinc profluit emolumentum quod iuuet. Propterea Antiochum cognomento Sotera prælia cum Galatis congressurum legimus in quiete arbitratum Alexandrum sibi assistere, monereq; vt prius quam in aciem milites produceret, non aliud proponeret illis signum, quã bene valere. Quod cum is non neglexisset, nobilem de hostibus victoriam est assecutus. Scimus porro (inquit Cælius) mandatorum librum ab imperatore tradi solitum, in quo præceptum primum erat de sanitatis cura. Pythagoras quoq; in Epistol. non alia est vsus consolatione, quam vt iuberet bene valere. Id institutum, & Pythagorici mox seruarunt veluti animæ corporique nil amplius congrueret, hocque vno hominis bona vniuersa comprehenderunt. Quin & Symbolum, quo inter compares vterentur, dicebatur sanitas, & vt dicit Gall. *in lib. Hæres. id est sectarum.* sanitate nil vtilius est mortalibus Academici, & Peripatetici, hoc est, Platonici, Aristotelici inter tria genera bonorum sanitatem annumerant. Tradunt enim tria esse genera bonorum, ex quibus felicitas perficitur. Prima animi bona vt virtutes. Secunda corporis vt valetudinem & pulchritudinem. Tertia externa, quæ fortunæ ascribuntur, vt diuitias & honores. Carneades item Academicus nil bonum esse censebat, nisi præmia naturæ, hoc est, sanitatem, robur, pulchritudinem, & alia id genus. Quibus autem constet sanitas & seruari possit, vide Cælium, *li. 11. c. 37.* & vberius *li. 16. ca. 41. suar. antiq. lect.* Et quemadmodum animi lætitia est sanitati humanæ valde propria, ita tristitia contraria, vt per Luc. de Pen. *in l. decurion. C. de silentiariis, li. 12.*

QVadragesimaoctaua consideratio de laude laboris exprimit, de qua Heraclides Lycius, (vt scribit Philostratus in vita Sophistarum) librum vnum composuit, & illũ laudibus laboris dicauit, sine quo dicebat, nihil in rebus humanis frugiferum geri posse, adeoque probari, vt cassus etiam labor (modo non vitiosus) sit otio ac delitiis anteferendus. Xenophon dicit nullam esse veram voluptatem citra laborem. Nam si somni, aut cibi, aut potus appetitum præuenias, nihil dulce sentiri. Labore autẽ exercitatis omnia dulcius suppeditari. Ex quo Socrates dũ corpus ambulando, seu quiduis aliud agendo exercebat, obsonare famem dicebat, quod item nostris Religiosis ante cibum præceptũ est. Idem opus conferre dictitabat ad hominum bonitatem, otium vero vitium. Bonos igitur in opere esse, quanquam ociosi viderẽtur. Improbos autem, qui aut alea, aut opere aliquo turpi, siue etiam plus æquo ambitione, seu quæstu occupati appareant ociosos esse. Idem cum laboraret circa citharam, di-

centi cuidam. *Iam senex discit?* Respondit, *Præstat tarde discere, quam nunquam.* Lassus Hermioneus interrogatus à quo Sapientiam didicisset? A labore, inquit, & experientia. Pythagoræ quoque sententia fuit, legendam esse ab initio vitam optimam ac laborib. quam maxime exercitatam, quam cõsuetudo paulatim ex aspera dulcem redderet, & homines robustos faceret; laborem namque voluptatem quoquo modo semper comitari: si bona sit voluptas, illa præcedit. Si autem mala, labor subsequitur. Musonius ait, cum sæpe pro voluptate, & pecunia, aut alia re, nulla cum laude labores maximos subeamus, quid mirum si pro gloria, pro æquitate eosdem adeamus, exemplo cornicum, & gallorum, qui quanquam rationis expertes, adeo pro gloria certant, vt vsque ad extremum spiritum inuicem pugnent? Vnde Eusebius, *Corpus vitium corrumpit. Animum vero earum rerum negligentia, quæ ad diuinam faciunt contemplationẽ.* Vltra præcedentes Philosophorum sententias, quæ de re sentiant Poetæ adducuntur. Primo, Epicharmus ait: *Laboribus omnia nobis Dii venditant bona.* Euripides: *Fortunas ex laboribus venari oportet.* Item labor, vt dicitur, gloriæ pater. Idem, *Laborantes Deus adiuuat. Labor vero solus circa fortunam sumptus mortales adhuc minime affligit, labores audent boni, timidi nihil vnquam assequuntur. Ex laboribus gratia prouenit hominibus. Nullo modo quis citra laborem felix esse, neque gloriam assequi vllam nihil agendo potest.* Ex qua Euripidis sententia Ciceronis est illud: *Omnis laus in actione consistit, & ociosus nullus, quanquam Deos habens in ore, victum sine labore parare posset.* Sophocles: *Laborem subire oportet eos, qui sibi feliciter esse volunt.* Menander: *Cuncta & labore, & diligentia deprehendi possunt.* Philemon: *Quam mihi dulcia sunt priora mala! Nisi enim tunc laborassem, nunc minime gauderem.* Aul. Gellius verba ex Catonis oratione ad milites refert: *Mementote si quid vnquam recte per laborem feceritis, labor ille cito à vobis abscedit; benefactum autem semper remanebit. Si quid vero nequiter per voluptatem, voluptas repente abibit, nequiter illud factum apud vos semper extabit.* Virgilius: *Labor omnia vincit.* Cicero pro Archia: *Nulla enim virtus mercedem laborum periculorumq; præter hanc laudis & gloriæ desiderat, qua quidem detracta, quid est, quod in hoc tam exiguæ vitæ curriculo tantis eos laboribus exerceamus? Certe si nil animus præsentiret in posterum, nec tantis se laboribus frangeret, nec tot curis vigiliisq; angeretur. Nunc insidet quædam in optimo quoq; virtus, quæ noctes atq; dies admonet, non cum vitæ tempore dimittendã commemorationem nostri nominis, sed cũ omni æternitate adæquandam.* Dauid: *Tu domine laborem & dolorem consideras.* Grego. in Moral. *Sicuti in malis præsens securitas parit dolorem, sic in bonis præsens labor perpetuam inducit securitatem.* Et alibi pulchre dicit: *Desidiosus sæpe ingenium accipit, vt iustius negligentiæ puniatur, quod scire contempserit, quæ sine magno labore adsequi poterat bonitate naturæ, contra vero studiosus tarditate punitur, vt eo maiora præmia ferat quo magis laborauit.* Deniq; Sophocles, Plato, Isocrates, Hieronymus & alii cõplures, qui diu vixerunt vsque ad extremam senectam scribentes, labores subierunt, finẽque discendi cum vita fecerunt. Ad quã rem multum faciet alienæ imitatio virtutis. Nam quisque bonus aliena gloria magis excitabitur. Thucydides puer, cum audisset Herodotum senem suam Historiam recitantem, collacrymasse dicitur. Demosthenem fabrorum antelucana diligentia excitare solebat. Themistoclem Milciadis tropæa somnum capere non sinebant. Alexander Achillis, Cæsar Alexandri conspectis tumulis laudis æmulatione ingemuisse feruntur. Hęc Volaterranus *li. 31. Comment. in Philologia, c. 1.* Guil. vero Leporeus Heduen. *in suo tract. artis memoratiuæ li. 4. ca. vlt.* dicit: quod ex labore memoria augetur, sensus interiores assiduitate firmãtur, eo merces felicitatis diuinæ comparatur ieiunium. *de consecr. dist. 5.* omnia, vt iam dictũ est, vincuntur, de quo canit Poeta:

Labor omnia vincit
Improbus, & duris vrgens in rebus egestas.

Non igitur immerito (vt dicit) Lycurgi leges iuuentutem erudiere, venando, currẽdo, algendo, æstuando. Iustus enim labor honoribus,

tibus, præmiis, ſplendore decoratur. Vnde Diogenes cenſebat ſe ſcientiam, bonaque animi nanciſci non valere, niſi labori ſe deuoueret. De quo Horat. *Sermonum primo*. Nil ſine magno vita labore dedit mortalibus.

QVadrageſimanona conſideratio quęrit, an otium aliquo modo ſit laudandum, cum illud multi exprobrent, & fere omnes ſemper otium vituperant? Sed cum duplex ſit otium, primum laudatum, & alterum illaudatum, vt ample ſcribit Luc. de Pen. *in l. 1. colum. 2. C. de excuſat. artificum. libr. 10.* Ideo laudes illius otii laudati referam, (prætermiſſo illaudato, de quo, *in præcedenti part. in 1. & 19. conſiderat.* dictum eſt) eo, quia eſt literatorum ac contemplantium veritatem, de quo Cato dicebat: Viro nobili, quemadmodum negotii, ſic & otii rationem extare oportere. Hoc idem Seneca in Epiſtolis amplectendũ ſuadet honeſto ac prudenti viro, quo ex actionum tumultu, tanquam in portum ſe tandem recipiat, vbi ſeſe primum, deinde humana pariter ac diuina dignoſcat. Nam ſemper negotioſis (inquit) tempus furtim labitur, & hos eſſe, qui in ambitione vel auaritia iugiter occupati breuitatem temporis queruntur, & improuiſos ſe ad mortem trahi nihil omnino vixiſſe putantes. Ariſtot. *in lib. de Anima*, inquit: Animam ſedendo & quieſcẽdo fieri prudentiorem. Plutarchus: *Sapientem decet quietem & otium in ſcientiæ & prudentiæ exercitatione ponere.* Non dico eam venalem, ac forenſem, ſed maximam, quæ nos Deo coniungat. Socrates dicebat, ita inſtituendam eſſe vitam, vt ex te, non ex aliis voluptatem capere poſſis. Euripides: *Qui agit plurima, plurimum peccat, quod ambitioſis & auaris maxime accidit.* Et demum ratio, quod improbi, probis rerum experientia ſimul, & ſolertia præſtant: quam enim quis diligit artem, in hac ſe libenter exercet, quam vero exercet, hanc & probe nouit. Denique & Auguſtini ſententia *in lib. de ciuitate Dei.* Nemo bonus negotium quærit, nemo improbus in otio fructuoſo conquieſcit. Otium, inquit, ſanctum quærit charitas, negotium iuſtum ſuſcipit neceſſitas charitatis, quam ſi nullus imponit, percipiendæ vacandũ veritati. Vnde Gregor. *in Ezech.* Contemplatiua vita, de qua dictum eſt *iſta part. in 33. conſid.* eſt charitatem Dei ac proximi tota mente complecti, ab omni terrena actione quieſcere, ſoli deſiderio conditoris omnibus poſthabitis curis inhærere. Idem: Sicut enim grauioris eſt culpæ inter bonos improbum eſſe, ſic maioris fuerit laudis inter improbos bonũ ſe præſtare. Idem *in Regiſt.* Quanto quis in rebus mortalibus occupatior, tanto à Deo remotior. Iſidor. *de ſummo bono:* Quanto quiſq; curis maioribꝰ occupatur, tãto magis vitiis premitur: mundi enim amatores non ſolũ ſtulti ex eo, quod infima pro ſummis appetant, verum etiam miſeri, quod ea cum ærumnis cõſequantur. Aug. vero (vt habetur *in c. qui Epiſcopatum. §. itaq; 8. q. 1.*) dicit: itaque à ſtudio cognoſcendæ veritatis nemo prohibetur, ꝙ ad laudabile pertinet otium, vbi eſt text. clarus, quod ſit etiam otium laudabile. Et facit text. *in cap. 1. circa medium. 23. q. 5.* vbi dicitur: mali ab inquietudine mala ad ſanitatis otiũ, legum coertione dirigantur. Et de hoc otio laudabili etiam meminit ciuis & contemporaneus noſter Ioan. de Monthel. *in ſuo Promptuario iuris, in verb. otium.* Erat ait Bern. Otium eſt vacare Deo, imo negotium negotiorum, vbi nullum admittitur otium. Ideo dicit Apoſtolus, *Nemo militans Deo implicet ſe negotiis ſecularibus.* & Seneca *in epiſt.* Crede mihi, plus agunt, qui nihil agere videntur. Sed vt dicit Volaterranus *li. 31. Commentar. in Philologia ca. 2.* Neceſſarium eſt huiuſcemodi viris Ariſtotelis ſententia, rerum adminiſtratorem aliquẽ prope habere, qui res obeat ac curet, vt Socrates Critonem, Epicurus Metrodorũ, Apollonius Damidem, ipſe quoq; Dominus noſter Iudam negotio præfecit. Apoſtoli itẽ alios alii. Vt autem Monachos attingam, ait ibi Volaterranus, Origenes Ambroſiũ, Hieronymus Chromatium habuit, Bernardus fratrem Viterbii defunctum deflet: vt paternæ domus præſidium, curarumq; ſuarum leuamen. Denique Franciſcus Ælia ſuo quanquam flagitioſo, ob rerum experientiã carere non poterat. Sed, vt ibidem, ipſe Volaterra-

nus *in c.seq.* inquit, ab hoc otio honesto multos præstanti ingenio retrahit metus amittẽdæ dignitatis & existimationis, quam negotium sine periculo, *in prooem. de Oratore* exoptat duo quasi difficilia. Et ibi sequitur, quomodo ad id otium plerique diuersis ex causis inducti fuerint, & qualiter multi ex negotiis humanis se in otio posuerint, & solitudinem amauerint, de cuius laudibus etiam ibi videre poteris. Item; propter quietem siue otium, quoque fit, vt nullam molestiam corporis quisquam patiatur, secundum August. *li.19. de ciuit. Dei. c.1.* Ideo multi dudum in seculo militantes post longi temporis lassitudinem, ob reliquæ vitę requiem, clericantur, vt Deo seruiant, & tutiori otio senescant, cõsilio optimo ducti, vt ait text. *in l. quisquis emensis. C. de episc. & cler.* vtque possint in otio & tranquillitate reliquum tempus vitæ suæ peragere, vt sonant verba *in l. petitionem. in fi. C. de aduoca. diuersorum iudiciorum.* Et hoc satis prudenter, cum meliorem partẽ eligant, & nullus beatus, nisi quietus, ait Tull. *lib.1. de natura Deorum.* Et requies saltem honesta nobis est necessaria, sicut vestes & victualia, vt patet *in l. fin. §. nec in ipsis. C. de his, qui ad Eccles. confug.* Etiam quies, sc. contemplationis, quæ à iustis viris maxime prælatis corde appetenda est, & pro multorum lucro, quandoque postponenda est, vt ait tex. *in c. in scripturis, versi. quies 8. qu.1.* Sed in Monasteriis quies, oratio, & labor manuũ debet esse, text. est, *in c. de præsentium. 16. q.1.* Sic & in ciuitatibus quies in consiliis, oratio in curiis, iustitiæ administratio in iudiciis, & labor agricolarũ, & artificum continue vigere, non iurgiis, otiis, spectaculis, aut seditionibus, damnose vacare debent, hæc Luc. de Pen. *in l. vn. C. de gladiator. lib.11.* Et quomodo aliqui felicitatẽ posuerunt in otio, vide per Beroald. *in suo opere de felicitate.*

QVinquagesima consideratio laudem & excellentiam naturæ perstringit. Et in hoc considera duplicem esse naturam, naturantem videlicet & naturatam. Natura enim naturans dicitur Deus. *Instit. de iur. natur. in princ. iuncta gl. in verb. hinc, & in verbo matrimonium.* Cum dicit, ius naturale est, quod natura, id est, Deus omnia animalia docuit. Et pro hoc est gloss. quæ est finalis *in l. sed & si restituatur. §. fina. ff. de iudic.* Et est gl. *in verbo, rerum natura, id est, Deus, in §. singulorum. Instit. de rerum diuis.* de hac etiam Ouid. *1. Metamorph.* cum ait:

Hanc Deus & melior litem natura diremit.

Hic mens & causa à Platone appellatur. Vnde Seneca *li. 4. de benef.* Nihil aliud est natura, quam Deus, & diuina quędam ratio toti mundo, & partibus eius inserta. Cum de diuinitate & eius excellentia supra dixerim, *in 1. consid. huius part.* non aliter immoror. Sed de huiusmodi dist. est gl. melior & clarior. *in l. respiciendum. ff. si cert. petat.* quæ dicit: est ergo natura naturans, id est, Deus, & ille omnia scit, *vt in ca. nouit ille qui nihil ignorat. extra de iudic.* Nam mille anni ante oculos eius tanquam hesterna dies quæ præterit. Alia est natura naturata, scil. hominis, quæ præterita & præsentia tantum scit, quam Deus indidit Creaturis. (Futura enim præscire solius Dei est, *vt in 27. q.5. in princ.*) & de qua & eius excellentia seu laude dicendum est. Nam natura videtur omnium rerum fortissima, cũ nullæ leges eam corrumpere possint, vt habetur. *Instit. de legit. agnat. tutel. in fin.* cum dicit text. *Ciuilis ratio ciuilia iura corrumpere potest, naturalia vero non vtique.* facit text. *in l. iura sanguinis nullo iure ciuili dirimi possunt. ff. de regu. iur.* Etiam pacto natura tolli non potest. *l. ius autem agnationis. ff. de pact. l. abdicatio.* vbi glo. *optima. C. de patria potestate. l. eas obligationes. ff. de cap. dimin.* Naturalia enim diuina quadam prouidentia constituta, semper firma atque immutabilia sunt, vt dicit text. *in §. sed naturalia. Instit. de iure natur. gent. & ciuil.* de quo per Decium *in d. reg. iura sanguinis.* & per Bernard. de Bustis *in 2. par. sui Rosarii serm. 31. in litera L.* vbi ponit, quomodo natura sit omnium rerũ fortissima. Ita quod illud, quod natura dedit, nemo tollere potest, nec per quamcumque artem natura tolli potest, prout refert de quodam Asculano Poeta, qui contra Dantem Poetam tenentem opinionem contrariam, quod volebat probare exemplo

cuius-

cuiusdam cati, qui arte instructus ante eum tenebat lumen, quando studebat, vel comedebat. Poeta Asculanus in quadam scutula portauit duos mures, quos ante murilegum dimisit. At ille proiecto in terram candelabro, naturam sequens post mures cœpit currere, sicque natura artem superauit. Imo dicit Cicero *lib.1.de nat.Deor.* Itaque nulla ars imitari solertiam naturæ potest. Quoniam natura norma legis est, vnde dicit tex. *in §.minorẽ. Instit.de adopt.* Quod ars imitatur naturam, inquantum potest, concordat textus, *in l.si paterfamilias.in fin.ff.eo.* per quem textum decidit Panormitan. *in capit.debitum. de Baptis.* quod non debet quis assumi ad leuandum aliquem de sacro fonte, vt sit pater eius spiritualis, nisi sit maior plena pubertate, scilicet, decimooctauo anno. Sicut in simili dicitur per doctos text. in adoptione legali, & est ratio secundum eum. Quia absurdum videtur, eum fieri patrem spiritualem, qui non potest esse carnalis. Et illud satis innuit ibi tex. *in d.§. minorem.* dicens: Contra naturam esse vt filius sit maior, scilicet tempore, quam pater. Et impedimentum naturæ fortius est, quam accidentis, vt *in §.sed & illud. Institu.de adopt. & l.sed est quæsitum.§.1.& 2.ff.de lib. & posth.* Et vt ait idem Cicero *libr.de Senect.* Omnia quæ secundum naturam fiunt, habenda sunt in bonis, & *libr.3. Rhetoricor.* docet nos ipsa natura quid oporteat fieri, & vt dicit Menander, Omnibus doctrinis imperat, & omnia dat & colligit natura. Imo nunquam aliud natura, aliud sapientia dicet, vt dicit Iuuenalis, *Saty.14.* At naturam efficientem, gubernantem, continentemque Plato vocauit, hoc est, opificem, vt refert Cælius *lib. antiq.lect.1. c.4.* vbi plura de natura, vnde Plin. vbiq; naturam parentem rerum, opificemque appellat, & teste Cælio, *vbi supra lib.2.c.22.* Hippocrates naturam appellat iustam, vti Aristoteles eam esse ait, velut œconomum bonum, ac patremfamilias. Quando iustitiæ maiestas necessaria sapienter excogitauit, tribuitq; vnicuique pro dignitate, redundantib. omnino resectis. Et vt ait Aristot. *li.1 de cœlo & mũdo,* Mirabilia naturæ multa sunt. Semper enim quod melius est, desiderat. Idem *li.de generatio.* Nec aliquid frustra, & vnicuiq; quod sibi conueniens est, dat. *li.8.naturalium, & li. 15.* quod infinita det natura, & *lib.16.* Quod natura sit sicut rectificator & rector. & 17. Quod omne, quod facit natura, faciat secundum ordinem; quod in multis comprobaui. Quomodo etiam in animalibus, sola natura vtentibus, est ordo, ita vt natura duce errari nullo pacto possit, vt ait Cic. *lib.1.de legib.* & dat similitudinem *l.quod si nolit.§.qui mancipia.iuncta gl.in verb.non infamare.ff.de ædili edict.* Item naturali vitio parcitur. tex. & gl. *in l. fluminum.§.vitium.ff.de damno infect. & c.ad eius.§.quæ tantum mulier.5.distin.* Et naturalia sunt immutabilia, *vulgato.§.sed naturalia. Instit.de iure nat.& c.& 5.dist.in princ.* & dixi supra ample, *in consideratione loquẽte de iuribus, quod illorum præcellat.*

QVinquagesimaprima consideratio laudem, & præcellentiã consuetudinis cõplectitur in globo, cum altera natura dicatur, vt notatur per gl. *in ver.consuet.in l.si quis posthum.in prin.ff.de liber.& posth. & in gl.cum per rerum.in l.actor.C.de probat.* Quoniam consuetudo bene agendi vertitur in naturam. Salust. *in Iugurth. Mihi quidem, qui omnem ætatẽ in bonis artibus egi, bene facere, iam ex consuetudine, in naturam vertitur,* & Luc.de Pen. *in l.missi opinatores.col.3.C.de exacto.tributorum. li.10.* vbi dicit: quod omne quod consuetum est, sit velut innatum. Similis enim est cõsuetudo naturæ. Vnde consuetudo est delectabilis appetitus, secundum Arist.1. *Ethic.* & ex consuetudine vnumquodq; fit fortius. Tullius 3. *Philip.* Omne nascens facile opprimitur, inueteratum plerunq; fit robustius. More etenim priuilegii veneratur, & perpetuo celebratur, *c.mala.8.dist.* vincit interdũ ingenium & artem, & vt dicit Seneca *li.de natura. q.* & ex prouerbiis sapientum; Grauissimũ est imperiũ consuetudinis, & eius authoritas est magna. *c.consuet.& c.in his.11.dist.& Panorm. in c.consuet.& ibi Apostil.per tres aut quatuor col.Extra de consuetud.* Et consuetudo vincit, quæ omnium rerum, maxime verborum est, ait Au.. Gellius *li.noct.Atticar.12.c 13.* Et sicut

matri debet adhiberi reuerentia, ita & cõſuetudini. vt dixi *in comment. noſt. ſuper conſuetu. ducat. Burg. in prooem. in fine* 1. *gl. in addit. ibi poſita incipiente, & dicit Bald.* ſed in his non inſiſto, cum ibi videri poſſint, & vt narrat Bernard. de Buſt. *in ſerm.* 31. 2. *part. ſui Roſar. in litera P.* Naturam etiam alterare dicitur conſuetudo, vt oſtendit Auerrois commentator *ſuper* 3. *Phyſ.* dicens inter alia: Quod aliqui ita ſint aſſuefacti comedere venenum, vt ſit eis pro cibo, & in nutrimentum conuertatur, quod & refert Aul. Gellius *noct. Attic. li.* 17. *c.* 16. Anates Ponticas, edendis vulgo venenis victitare. Et Mithridatem, Ponti regem, medicæ rei & remediorum id genus ſolertẽ fuiſſe. Ipſa etiam conſuetudo eſt illa, quæ leges & ſtatuta vel confirmat, vel infirmat. *c. in iſtis.* 4. *diſt. l. de quib. ff. de legib.* Ideo, inquit Tullius *in Tuſcul. q. lib.* 2. & dixi ſupra, conſuetudinis magna eſt vis. Vnde Ouid. *in* 2. *de arte amandi*, demonſtrans eius potentiam, dixit:

Fac tibi conſueſcat, nil conſuetudine maius.

Et quod cõſuetudine magis quam ſcripto fiat adoratio ad Orientem, notatur *in ca. Eccleſiaſticarum* 11. *d.* de qua ſupra in plurib. locis. Vnum non omittam, quod conſuetudo illorum, cum quibus conuerſamur, ſi non ſit peruerſa, ferenda eſt. vt dicit text. *in ca. illa.* 12. *diſt.* Nam dictat prouerbium: *Oportet amare amicos cum ſuis complexionibus, ſeu conſuetudinibus, vt in cap.* 2. 41. *diſt.* Conſuetudines & prærogatiuæ prouincialium ſunt ſeruandæ, *textus in l. obſeruare. ca. antequam*, ibi, *Magni enim faciunt, &c. ff. de offic. Proconſ. & Legati.* Facit *l. ſi in aliquam. in princip.* ibi, *& ferias, ſecundum mores & conſuetudinem, quæ retro obtinuit, dare. ff. eod.* & textus *in l. vt prophan. C. de paganis.* Vbi dicit, quod conuentus ciuiũ, & eorum lætitiæ, & feſta, & conuiuia cõſueta non debeant eis interdici, pro quo etiam *in* § *ne autem. in prooem. ff.* Item conſuetudines Eccleſiarum ſunt ſeruandæ, *vt in c. contra morem.* 100. *diſt.* item & terrarum. *vt in c. Ioannes. de clericis cõiugatis. Extra. & l. ſi fundus. ff. de euict. & l. circa locationes. C. de locat. & l. ſi prius. ff. de aqua plu. arcen.* Conſuetudo excuſat à multis, vt eſt tex. *in l.* 1. *C. de exact. & trãſlat. mili. annonar. li.* 12. & ibi gl. multas allegat concordant. A conſuetudine tamen, licet diutius obſeruata, propter vtilitatem publicã, licet diſcedere, *text. in l. vnica. C. de expenſ. ludor. lib.* 11.

QVinquageſimaſecunda cõſideratio laudem, & excellentiam fortunæ attingit. In qua aduertendum, quod ſumma felicitas, ſecundum Platonem, & Ariſtotelem, conſiſtat in tribus bonis. Primo, in bonis animi, vt ſunt virtutes, de quibus ſuperius *in* 4. *par.* Secundo in bonis corporis, vt ſunt valetudo, ſeu ſanitas, & pulchritudo, de quibus etiam ſupra dixi. Tertio in bonis externis, quæ fortunæ aſcribuntur, vt in diuitiis & honoribus. De diuitiis dictum eſt in parte præcedenti, & adhuc aliquid infra. De honoribus vero, etiã ſupra *in* 1. *par.* Sed reſtat de bonis fortunæ; an hæc fortuna ſit felicitas, ita vt ſit aliquo modo extollenda. Philip. Beroald. *in ſuo libello de optimo ſtatu.* dicit, quod hæc toto mundo, vt inquit Plin. *li.* 2. *c.* 7. locis omnibus, omnibuſque horis, omnium vocibus, ſola inuocetur, vna accuſetur, vna agatur rea, vna cogitetur, ſola laudetur, ſola arguatur, & cum conuiciis extollatur, volubiliſque à pleriſque, & cæca etiam exiſtimetur, vaga, inconſtans, incerta, varia, indignorumque fautrix. Huic omnia expenſa, huic omnia ferũtur accepta, & tota ratione mortalium, ſola vtramque paginam facit. Hanc fortunam Deam (qua renuẽte nihil ſecundum mortalibus contingere poteſt) vario ritu, diuerſis nominibus, totus venerabatur orbis. A fortuna, fortunatos dicimus felices, quaſi fortunę alumnos, aut filios, cui tantum tribuêre veteres Romani, vt ſexcentis fortunæ templis, totidemque cognomentis fortunã venerarentur. Nam Romæ colebatur Fortuna, cognomento Primigenia, Viſcata, Puſilla, Fortis, Maſcula, Conuertens, Beneſperãs, Virgo, Barbata: ſicut Plut. aſſerit *in problemat. & in lib. de fortuna Romanorum*, vbi diſputat de laude, & excellentia virtutis ad fortunam. Hinc Theophraſtus ſcripſit *in Caliſt.* Vitam regit fortuna, non ſapientia. Plautus in *Pſeudolo.* Centum doctorum hominum conſilia hæc deuincit Dea fortuna. Atq; hoc verũ eſt,

perinde vt quiſque fortuna vtitur, ita præcellit, atque exinde ſapere eum omnes dicimus. Magnam (inquit Marc. Tullius) eſſe fortunæ vim in vtramque partem, quis neſciat? Nam & cum proſpero flatu eius vtimur, ad exitus peruenimus optatos, & cum reflauerit, & retrocesserit, affligimur; quod ſimulachrũ fortunę cum copia & gubernaculo formarint, vt author eſt Lact. *lib. 3. diuinar. inſtit.* tanquã & hæc opes tribuat, & humanarum rerũ regimen obtineat. Cui adſtipulatur Horat. qui fortunam omnipotentem vocat, cum dicit:

Fortuna omnipotens inſipientibus.
Quantum atrox, quæ tibi vendicas?
Euertensq; bonos, erigis improbos.
Nec ſeruare potes muneribus fidem.
Fortuna immeritos auget honoribus.
Fortuna innocuos cladibus afficit.
Iuſtos illa viros pauperie grauat,
Indignos eadem diuitiis beat.

Et de fortuna ſcripſit Ph. Beroald. ad Minum Roſcium ſenatorem, ſequentes verſus elegantiſſimos.

Nemo diu rebus confidat, Mine, ſecundis,
Nemo diu ſperet proſperiora dari.
Omnia vertũtur, nec Regum regna, Ducũq;
Stare queunt, celeri ſors trahit iſta rota.
Sicut terra vices mutat, rerumq; colores,
Atq; annus varia tempora lege rapit,
Vt neque pura dies omnis, neque lucidus aer
Semper, & æſtatem nubila pellit hyems.
Sicut ludificus boreas fulgentis honorem
Deſpoliat floris, adoreumq; decus:
Sic homines fortuna rotat, quodcũq; benigna
Larga manu dederat, mox inimica rapit.
Cœca, vaga, incõſtans, incerta, volubilis, illex,
Comis, blãda, potens, trux, violẽta, rapax.
Hæc Dea, non ſtabilis, varia eſt, & lubrica, & omni
Mobilior vento, mobiliorq; Polo.
Hanc pedibus priſci vates finxere carentem,
Inq; pila ſtantem, pennigeramq; Deam.
Hos, vt mater, alit: illos, vt ſæua nouerca,
Exagitat, fouet hos, his inimica nocet.
Hũc amat, ex imoq; ad celſa cacumina ducit,
In ſolioque locat, conſpicuumq; facit.
Aſt alium rapit in præceps, qui diuite gaza,
Qui regno fuerat fultus, & imperio.
Improba quanta potẽs, proh quanta potẽtia regni
Eſt fortuna tui, quantaque mobilitas!
Quam ſit Diua tuum numen venerabile, magni
Æneadæ oſtendant Romulidæque patres.
Qui te tam multis olim coluere ſacellis,
Quam non multa ſuo templa dedere Ioui.
Maxima barbatam fortunam Roma colebat,
Quod dat barbatis gaudia, quodque fauet.
Tullius extruxit fortunæ templa puſillæ,
Quam paruus magnum venit in Imperium.
Et viſcata Dea eſt, homines quia prendit, & arctat,
Auceps vt viſco prendere tentat aues.
Eſt fortuna mala, & conuertens, eſt bene ſperans,
Fortis habet nomen, maſcula culta Dea eſt.
Vt tua multiiuga eſt, varia, & numeroſa poteſtas,
Sic ſunt multa tibi nomina facta Dea.
Tu ſors, atque Tyche, modo tu fortuna vocaris,
Te modo Naturam, cœlicolamque vocant.
Quidam te Nemeſin memorant, Rhamnuſia multis
Diceris: Aſt aliis Nortia dicta Dea es.
Omnibus ipſa locis cunctorum vocibus vna
Carperis, & coleris, prout mala, vel bona das.
Ipſa gubernaclum geſtas, quia cũcta gubernas:
Et quia tradis opes, copia iuncta tibi eſt.
Omnes connexi tecum ſumus, & tua vincla
Perpetimur iuncti, ſeruitiumque ferox.
Aſtricta nunc hos, nunc hos leuiore catena,
Sæua ligas, fœlix qui iuga laxa ſubis.
Felix fortunæ quiſquis memoraris alumnus,
In cuius gremio mollia membra foues.
At tu cui paulum arriſit Dea cæca, caueto:
Ne det fucoſas ſubdola blanditias.
Piſcator veluti blanditur piſcibus hamo,
Effunditque cibos inſidiiſque parat.
Si fortuna tibi comis blanditur, in altum
Tolleris, vt lapſu mox grauiore ruas.
Exemplo tibi ſint Troiana, & Perſica regna,
Argolici reges, Romuleique duces.
Rex Priamus Phrygiæ populis, ſceptroque ſuperbus,
Qui tenuit magnas luxurioſus opes,
Occubat infœlix: ferro obtruncatur ad aras
Numinis, Hercæi victima fitq; Iouis.

Darium Persas, & Persica regna tenentem,
Qui fuerat Regum maximus, atq; Ducum,
Vincit Pelleus ductor, Bessusq; trucidat,
Fortuna ex alto præcipitat solio.
Ponticus epoto rex claudere fata veneno
Conatur, nati Pharnacis arma timent.
Magna fuit quondam, divesq; opulentia Crœsi,
At seruus Cyri mancipiumq; fuit.
Olim Romani Libycum timuere Iugurtham,
Captiuus decorat pulchra tropæa Mari.
Diripiuntur opes Numidæ, regnumq; Syphacis:
Sceptriferasq; manus arcta catena ligat.
Quid gemini Atridæ? quorum alter coniugis arma
Sustinet infelix, alter adulterium.
Quid Magnus? quo nil Romana potentia maius
Vidit, qui toto victor in orbe fuit.
Vincitur à socero, fugit ad Nilotica regna,
Septimius Phario dirimit ense caput.
Olim Cecropiis decorata est Hellas Athenis,
Græcia nunc omnis, Cecropidæq; iacent.
Æthiopodiniæ tenuerunt culmina Thebæ:
At nunc Thebarum gloria nulla viget.
Troia fuit pollens Phrygiis celeberrima regnis:
Nunc Troia in cineres versa sepulta latet.
Alta Semiramio fabricata bitumine quondam,
Mœnia, subuersa nunc Babylone, iacent.
Quid plura enumerem? quondam decus, & caput orbis
Roma, peregrino est subdita Pontifici:
Cuncta fluunt, res nulla diu durare maligna
Sorte potest, celerem quæ rotat vsq; rotam.
Ac veluti luna facies modo conficit orbem,
Et modo deficiens, nocte tacente, silet.
Et modo clara micat pernox: modo nulla senescens
Cernitur. & nunquam quo prius orbe nitet.
Sic fortuna facit: nunc pura & lucida fulget,
Nunc obscura latet, nec manet vna diu.

Salustius quoq; Crispus ait: Profecto fortuna in omni re dominatur, & dicit Bald. *in l. si duobus in 1. col. C. commu. de leg.* quod à sententia fortunæ non appelletur: quia fortuna non habet superiorem in hoc mundo. Hæc Dea (vt inquit Horatius) pollens est, vel imo tollere de gradu mortale corpus, vel superbos vertere funeribus triumphos: vt ait Ouidius:

Nempe dat, & quodcunq; libet, fortuna rapitq;,
Irus & est subito, qui modo Crœsus erat.

Et quanta sit eius potestas, satis indicant versus Iuuenal. cum ait:

Si fortuna volet, fies de Rhetore Consul,
Si volet hæc eadẽ, fies de Consule Rhetor.

Et etiam Iuuenalis eam dicit collocãdam in cœlo, cum ait:

Sed nos te facimus, Fortuna, Deam, cœloque locamus.

Ideo dicit Bern. de Bust. *in serm. 32. 2. part. sui Rosar. litera O.* quod maior sit potẽtia fortunæ, quam stellarum, cum de duob. sub eadem constellatione progenitis vnũ in regno triumphare faciat: alterum vero in miserabili seruitute vsq; ad mortem victitare contingat. Et, vt dicit Textor Niuernensis, *in sua offic. c. loca, Dies sacra.* Antium, maritima vrbs Latinorum, fortunã habuit in honore maximo, cui etiam sacra fecit, templumq; erexit magnificum, vnde Horat. *li. carminum.*

O Diua, gratum quæ regis Antium.

Et ipsam fortunam amplissime laudat, reprimit, & vituperat ipse Text. *in suis Epith. in verb. fortuna.* Intantũ etiam est laudanda fortuna, quod data paritate in reliquis præferendi sint bene fortunati, vt dixi supra, *in 9. part. 45. consid.* Et quomodo homines in vno loco sint fortunatiores, quã in alio, scribit Cælius *li. antiq. lect. 1. c. 32.* dixi etiam supra *in hac part. in consid. de clim. quæ est in ordine 16.*

QVinquagesimatertia consideratio laudem & excellentiam amoris continet, inquantum facit ad intentionem huius operis, dicam solum in quo cõsistat eius laus, me remittendo in reliquis ad Platonẽ, qui plura de amore scripsit, & ad Aristotelem, & Ciceronem, qui de Amicitia veraciter scripserunt. Inter alia autem dicit Bern. de Bust. *sermo. 31. 2. par. sui Rosar. in litera M.* Quod amicitia sit omnium rerum fortissima, propter quam etiam inueniuntur aliqui mortem subiisse, sicut de discipulis Pythagoræ legitur; Vnde Salomon *Cantic. vlt. c.* inquit: fortis est, vt mors, dilectio, & habetur *Ecc. 6. c.* amico fideli nulla est comparatio, vnde dicit Arist. *2. Politicor.* Ami-

Amicitiam quidem putamus maximum esse bonum ciuitatibus,&Salustius *in bello Iugurthino*. Non exercitus, neque thesauri præsidia regni sunt, sed veri amici. Et Tullius *lib. de amicitia*, ait: Ego vos hortor, quantum possum, vt amicitiam omnibus humanis rebus anteponatis. Et idem *in* 1. *libr. de fine bonorum & malor*. dicit; Epicurus quidam ita inquit: Omnium rerum, quas ad beate viuendum sapientia comparauit, nihil est maius amicitia, nihil vberius, nihil iucundius. Et Quintil. *lib*. 5. *declamationum*, inquit: Non reperio, quid in rebus humanis excogitauerit natura præstantius amicitia. Et idem Cassiodorus *in lib. de amicitia*, & ipse Tullius *in libr. Rhetor. veter*. Maximum bonum est amicitia, plurimæ enim delectationes sunt in amicitia. Et dicit Valerius *lib*. 4. *de amicitia*, quod deserta sit futura vita hominis, nullius amicitiæ cincta præsidio. Et author Astrolabii inquit: *Omnia dona Dei transcendit verus amicus*: Est enim is amicus, qui est tanquam alter idem, teste Cic. *de amicitia*. Et sic amicitia habet idem velle in licitis, & honestis, vt refert gloss. fin. *in l. latæ culpæ. ff. de verbor. & rerum signif*. vbi refert, quod non sit amicitia inter latrones & fraudatores, sed fraus & dolus; ideo; quia rei turpis causa inita. Et dicitur amicus, secundum eandem gloss. quasi animi custos, & text. *in d. l.* dicit amicos appellari omnes debere nō leui notitia coniunctos, sed quibus fuerint iura, hoc est, necessitudines familiaritatis honestis quæsita rationibus. Et ibi ait Cicero, quod nihil sit tam naturæ aptum, tamque conueniens ad res vel secundas vel aduersas, quam amicitia. Principio, quæ potest esse vita vitalis, quæ non in amicitia mutua, beneuolentiaque conquiescat? Quid dulcius, quam habere quocum omnia audeas sic loqui, vt tecum? quis etiam tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes, qui illis æque ac tu ipse gauderet? aduersas vero tes ferre difficile esset sine eo, qui illas grauius etiam, quam tu, ferret. Amicitia plurimas res continet, quoquo verteris, præsto adest, nullo loco excluditur, nunquam intempestiua, nunquam molesta est. Nam & secundas res splendidiores facit, & aduersas patiens communicansque, leuiores. Cumq; plurimas & maximas commoditates amicitia contineat; tamen illa in eo præstat omnibus, quod bona spe præluceat inposterum, nec debilitari animos aut cadere patiatur. Verum etiam amicum qui intuetur, tanquam exemplar aliquod intuetur sui; quocirca, & absentes adsunt, & egentes abundant, & imbecilli valent: & quod difficilius dictu est, mortui viuunt; tātus eos honos memoria desideriumque prosequitur amicorum. Ex quo illorum beata mors videtur, horum vita laudabilis, quod si exemeris ex natura rerū beneuolentiæ coniunctionem, nec domus vlla vec vrbs stare poterit. Nec agri quidem cultus permanebit: id si minus certe intelligitur, quanta vis amicitiæ concordiæque sit, ex dissensionibus atque ex discordiis percipi potest: quæ enim domus tam stabilis, quæ tam firma ciuitas est, quæ non odiis atque dissidiis funditus possit euerti? Ex quo quantum boni sit in amicitia iudicari potest. Sic natura solitarium nihil amat, semperq; ad aliquid, tanquam adminiculum, annititur: quod in amicissimo quoque dulcissimum est. Solem enim è mundo tollere videntur, qui amicitiam è vita tollunt: qua à Diis immortalibus nihil melius habemus, nihil iucundius, & cōcludam; Vita inculta & deserta ab amicis, non potest esse iucunda. Nempe & hi, qui se totos tradiderunt voluptatibus, sine amicitia vitam esse nullam sentiūt, si modo velint aliqua ex parte liberaliter viuere. Hic non omittam inserere, quod & natura nos docuit de amicitia. Nam Appion, doctus homo *in lib. Ægyptiacorum* 5. vidisse se Romæ scripsit, recognitionem inter sese mutuā ex vetere amicitia, hominis & leonis, teste Aul. Gell. *lib. noct. Attic*. 5. *cap*. 14. cuius verba transferri curaui: in circo maximo, inquit, venationis amplissimæ, pugna populo dabatur eius rei, Romæ cum forte essem, spectator fui; multæ ibi sæuientes feræ, magnitudine bestiarum, omniumq; inusitata aut forma erat, aut ferocia, sed præter alia omnia, leonum, inquit, immanitas admirationi fuit: præterque omnes cæteros

vnus; is vnus leo corporis impetu & vastitudine, terrificoq; ceruicum fremitu, & sonoro, toris, comisq; ceruicum fluctuantibus, animos oculosq; omnium in sese conuerterat; introductus erat inter complures cæteros ad pugnam bestiarum, Dacus, seruus viri consularis, ei seruo, Androdus nomen fuit; hunc ille leo vbi vidit procul, repente, inquit, quasi admiratus stetit, & deinde sensim atque placide, tanquam noscitabundus ad hominem accedit; tum caudam, more atque ritu adulantium canum, clemẽter & blande mouet, hominique se adiungit, cruraque & manus eius, semimortui timore, lingua leniter demulcet. Homo Androdus, inter illa tam atrocis bestiæ blandimenta, amissum animum restaurat, paululumq; oculos ad contuendum leonem reuertit; tum, quasi mutua recognitione facta, lætos, inquit, & gratulabũdos videres hominẽ & leonem. Ea res prorsus admirabilis maximos populi clamores excitat; accersitumq; à Cæsare Androdũ, interrogatumque, dicit, cur illi atrocissimus leonum vni pepercisset? tunc Androdus rem miram narrat. Cum prouinciam, inquit, Aphricam, pro consulari imperio meus dominus obtineret, ego ibi duris eius & quotidianis verberibus, ad fugam sum coactus: & vt mihi à domino, terræ illius præside, tutiores latebræ forent, in camporum & arenarum solitudines cõcessi, ac si defuisset cibus, consilium fuit, mortem aliquo modo quærere: tum Sole, inquit, medio, rapido & flagranti, specum quandam nactus, remotam latebrosamque, in eam me penetro & recondo; neque multo post ad eandem specum venit hic leo, debili vno & cruento pede, gemitus edens & murmura, dolorẽ cruciatumq; vulneris cõmiserantia; atq; ille primo quidẽ cõspectu aduenientis leonis terrorem sibi incussum dicit, sed postquam introgressus, inquit, leo, vti res ipsa apparuit, in habitaculum illud suum videt me procul delitescentem, mitis & mansuetus accessit, & suspensum pedem ostendere mihi, & porrigere, quasi opis petendæ gratia, visus est; ibi, inquit, ego stirpem ingentem, vestigio pedis eius hærentem, reuulsi, conceptamque saniem, vulnere intimo expressi, accuratiusque sine magna iam formidine siccaui penitus, atque detersi cruorem; ille tunc mea opera & medela leuatus, pede in manibus meis posito, recubuit & quieuit. Atque ex eo die triennium totum ego & leo in eadem specu, eodemque victu viximus: nam, quas venabatur feras, membra opimiora ad specum mihi suggerebat, quæ ego, ignis copiam non habens, sole meridiano torrens, edebam. Sed, vbi, inquit, vitæ illius ferinæ iam pertæsum est, leone in venatum profecto, reliqui specum, & viam ferme tridui permensus, à militibus visus, apprehensusque sum, & ad dominum ex Aphrica Romam deductus, is me statim rei capitalis damnandum, dandumque ad bestias curauit; intelligo a. inquit, hunc quoq; leonem, me tunc separato, captum, gratiam nunc mihi beneficii & medicinæ referre. Hæc Appion dixisse Androdum tradit; atque ideo cunctis petentibus dimissum Androdum, & pœna solutum, leonemque ei suffragiis populi donatum. Postea, inquit, videbamus Androdum & leonem loro tenui reuinctum, vrbe tota circum tabernas ire, donari ære Androdum, floribus spargi leonem: omnesque fere vbique obuios dicere: *Hic est leo hospes hominis, hic est homo medicus leonis.* Plura alia exempla de more animalium, & maxime Delphinorum erga homines, & quod Delphinus sit hominis amicũ animal, vide per Plinium *libr. naturalis historiæ 9. cap. 8.* & Gellium *in noctibus Attic. libr. 7. cap. 8.* Sed de amore dicamus, de quo *in Authent. quibus mod. natur. effici. legit. §. nonimus. collat. 6.* dicitur, quod nihil sit amore vehementius, vbi gloss. in verb. *vehementius*, inquit:

Non frater fratri cum furor ille venit;
Igneus ille furor nescit habere modum.

Hunc amorem commendat Cælius *libro antiq. lect. 9. cap. 24.* vbi ait, quod Platonicus Phædrus magnum esse Deum amorem comprobet, apud Deos hominesque mirandum, propter multa, quæ ibi describuntur. Amor certe omnibus ad omnia est ingenitus: & quomo-

quomodo Athenis fuerit simulachrum amoris, & ei fiebant sacra multis in locis. Et idem Cælius *lib.12.cap.36.* inquit, quod Phædrus, maximorum bonorum causam esse amorem pronunciet; nec se inuenire quid melius accidere possit adolescenti, quam optimus amator, aut amatori, quã amatus optimus. Et esse quidem duo, quæ à pueritia per omnem vitam ducere illum debeant; in rebus turpibus verecundiam, in honestis studium. Hoc autem nobis neque diuitiæ, neque honores præstare citius possunt ac melius, quam amor; neque absque his duobus, aut ciuitas vnquam, aut priuatus præclarum aliquid & magnificum perficere poterit: nec vllus adeo ignauus est, quem amor non inflammet ad virtutem, diuinumque reddat, vt viro fortissimo par euadat. Nam vim, furoremque, vt dixi, amor amantibus inspirat: quinetiam pro altero mori amantes soli eligunt. Nec viri tantum, sed mulieres quoque, vnde veri amoris veræque amicitiæ testimonia sunt locupletissima, vt est historia de Tito Ful. Rom. & Grisippo Atheniensi, viris amicissimis, quæ est conuersa ex Boccatio, à Philippo Beroaldo in linguam Latinam. Laudes amoris commemorat in oratione, quam fecit de amore ipse Beroaldus, vbi ait: Socratem Philosophorum fontem, quadam olim oratione amorem vituperaturum, ob verecundiam pallio caput operuisse. Idem mox eiusdem laudationes per palinodiam, hoc est, contrarium cantum celebraturus, id aperto atque reuelato capite factitauit: ideo ibi laudaturus amorem, alacri animo ita exorditur: Magnus Deus est amor, apud homines que mirandus, vt Philosophi dixerunt, & ob originem antiquissimã, inprimis honorandus. Siquidem Hesiodus in Theogonia cecinit, primordiale chaos, repente terram, & amorem simul extitisse. Puto autem esse hunc insitum vnicuique eorum, quæ sunt, naturalem vim causamque, qua esse expedit vnumquodque. Et, vt inquit Parmenides, *Ante Deos omnes primum generauit amorem*: vnde ab Orpheo (quem diuus Augustinus inter Theologos priscos annumerat) cognominatus est Pranes, ab eo, quod ex Chao primus apparuit, licet plures amores, vt Veneres, fabulose ficti sint, quos plures scriptores commendarunt. Illis omissis amorem illum celebremus (inquit Beroald.) qui à Platone diuinitus memoratur, qui virtutes amatoribus suis conciliat, qui nos Diis amicos facit, dicamusq; eum esse cœlestem, beneficum, pacificum, pulcherrimum, qui mortalibus maximorum bonorum causa est, vt iam dixi; qui pacem largitur hominibus, qui ventis requiem, qui mari tranquillitatẽ, qui elementa societate conglutinat, qui cunctos familiaritate conciliat, beneuolentiæ largitor, maleuolentiæ exterminator. Et quemadmodum coniungi vna non potest amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluuia cum serenitate, pugna cum pace, sterilitas cum fœcunditate, cum tranquillitate tempestas: ita cum amore, odium, ira, inuidia, liuor, maleuolentia copulari non possunt. Et quemadmodum radius à sole, calor ab igne, rigor à glacie, candor à niue nequeunt separari; ita diuelli nõ possunt amor, beneuolentia, societas, necessitudo, concordia: hic est enim amabilissimus amicitiæ nodus, princepsq; ad beneuolentiam cõglutinandum. Vnde ab amore amicitia traditur esse nuncupata. Quod est in nauigio gubernator, quod in ciuitate magistratus, quod in mundo sol, hoc inter mortales est amor, nauigium sine gubernatore labascit, ciuitas sine magistratu periclitatur, mundus sine sole tenebricosus efficitur, & mortalium vita sine amore vitalis non est. Tolle ex hominibus amorem, solem è mundo sustulisse videberis, vt superius dixi. Huc adde, quod hic Deus à nobis omnem rusticitatẽ amolitur, omnis elegantiæ, omniumque munditiarum pater est. Vnde venuste Plautinus senex, amorem Deum appellat munditiam, eumq; puris nitoribus ait antecellere: da mihi hominem efferum, atque truculentum: hunc amor è vestigio mollem reddet & mansuetum: da rudem & rusticanum, statim ab amore fiet ingeniosus & vrbanus: da incultum, ab amore cultissimus efficietur. Denique torpor

omnis, segnities omnis, somnus lethargicus, marcor, squalor, incuria, ex amoris contubernio eliminantur, in quo industria, gnauitas, vigilantia, solertia, cultus, decor commorantur: vt de Galeso Cymone, de quo vide historiam in Latinum è vernaculo sermone conuersam, per Philipp. Beroaldum. Sed hic modus, hæc mensura, hoc temperamentum, quod virtutibus adhibetur, in amore quoq; adhibeatur; & procul erit omnis de amore conquestio. Nam, vt inquit veridice Plautinus seruus: Bonum est pauxillum amare sane, insane non bonum est: nam virtus in medio consistit; & in nobis, teste Apostolo, ordinata debet esse charitas. Et cum nihil aliud sit amor, ex diffinitione Philosophorum, quam fruendæ pulchritudinis desiderium, illum nos amorem laudamus (inquit Beroaldus) celebramus, extollimus, qui pulcherrimus est, qui ex pulchrorum desiderio natus, pulcherrima plura mortalib. cunctis impertit. Nonne artes, vt ab hoc quasi quodā fonte emanarunt? Nonne hic omnium inuentionum author est & propagator? medendi nempe & diuinandi, & sagittas ab arcu excutiendi disciplinam, amore duce, inuenit Apollo, texendi artificium Minerua, fabricam ærariā Vulcanus, mensuras & pondera Phædon, literas Mercurius, leges Ceres, deniq; omnes, qui per artes inuentas vitam excoluerunt, amore impulsore atque ductore cōmenti sunt nouas adinuentiones: non enim talia satagendo inuenissent, nisi talia adamassent. Omitto, vt ait, quod per amoris beneficium animalia cuncta progenerātur in terris: nonne ea, quæ inanimata dicuntur, amare quodammodo existimantur? Hinc magnes ferrum trahit, succinum paleas, cecias nubes: & vt inquit Empedocles; arida terra amat imbres. Et nemo non (vt ait Hieronymus) aliquid amat. Denique amore constāt omnia, augescunt, florescunt, propagantur. Igitur amorē colamus, amorem meritis præconiis extollamus.

QVinquagesimaquarta consideratio de laude pecuniæ adstruit, quæ excellit omnes res mundi, cum ei omnia obediant, vt habetur *Ecclesiast.* 10. vbi dicit Salomon: *Pecuniæ obediunt omnia.* & *in cap.* 7. *eodem loco* dicitur: *Sicut protegit sapientia, sic & protegit pecunia.*

Et in libro 3. de moribus medicorum dicitur:

Rex regum nummus dominus manet, & dominatur,
Et cuncti reges subiiciuntur ei.

Vnde dicitur:

Nummus honoratur, sine nummis nullus amatur:
Nummus vbi loquitur, Tullius ipse tacet.

Et, vt dicit Cælius *lib. antiquarum lectionū* 12. *cap.* 68. pecunia Dea dicitur. Vnde Iuuenalis:

Et si funesta pecunia templo
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras.

Sed, vt dicit Ambrosius *lib.* 2 *offic. cap.* 21. hoc malum iam dudū influxit humanis mentibus, vt pecunia honori sit, & animi hominum diuitiarum admiratione digni, vt nemo nisi diues, honore dignus putetur. Nam diues à diuo fit, quod qui diues sit, quasi Deus nihil indigere videtur: vnde, teste Philippo Beroald. *in suo opusculo de felicitate*, omnes fere existimant summum bonum seu felicitatem esse diuitias, & solum diuitem esse beatum: primo in testem Horatium afferentes, qui ait:

O ciues, ciues, quærenda pecunia primum,
Virtus post nummos.

Et *in sermonibus*, cum ait:

Omnis enim res,
Virtus, fama, decus, diuina, humanaque pulchris
Diuitiis parent, quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, iustus, sapiens, etiā Rex:
Et quicquid volet.

Cuius sententia adstipulatur Petronius Arbiter *in suo Epigrammate*, cum inquit:

Quisquis habet nūmos, secura nauiget aura,
Fortunamq; suo temperet arbitrio.

Et paulo post:

Multa loquar? quiduis, nummis præsentibus, opta,
Eueniet.

Eueniet: clausum possidet arca Iouem.

Hinc Iurisconf. Vlp. *in l. bonorũ 1. ff. de verb. sign.* refert, quod bona naturaliter dicãtur ex eo, quod beent, h.e. beatos faciãt, vt sunt diuitiæ, pecuniæ: beare autem est prodesse. Et ait Tullius, diuitias esse effectrices rerũ magnarum, & inprimis voluptatum. Pecuniæ nerui sunt bellorum; aurum persuasio est regum. Huic metallo (vt inquit veridice Apuleius) difficultates omnes sunt peruiæ, & auro adamantinæ fores perfringuntur. Dicere solebat Verres, nihil esse tam sanctũ, quod non violari, nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit. *Aurum* (vt inquit Horatius) *per medios ire satellites, & perrumpere amat saxa potentius ictu fulmineo.* Philippus Macedonum Rex omnia castella expugnari posse dicebat, in quæ modo asellus onustus auro ascendere posset. Qui vero pecunias bellorum neruos esse dixerunt, oraculo certiora dixisse videntur. Archidiacon sociis inquirentibus, quantum satis foret pecuniæ ad belli administrationem? respondit, bellum ordinata non quærit. Vnde in summo Imperatore hæ res inesse debent: Scientia rei militaris, virtus, autoritas, felicitas, & auri copia, sine qua reliqua manca & mutila esse creduntur, sine qua præclara non facile geri possunt.

Pecunia magnum bonum generis humani existimatur, vt inquit Euripides. Pecunia in honore, paupertas probro haberi cœpit, vt volunt Salust. & Seneca. Cui enim diuitiæ affluunt, huic nihil deesse creditur: nam, vt ait Horatius:

Et genus, & formam regina pecunia donat,
Et bene nummatũ decorat suadela venusq;.

Hinc *in c. sicut hi. in princip. 47. distinct.* traditur; quod mens mortalium semper aurum, semper argentum videt; gratius intuetur aurum, quam solem: omnis nostra oratio & supplicatio ad Deum, aurum quærit: vnde Persius:

Prima fere vota, & cunctis notissima tẽplis:
Diuitiæ crescant, vt opes, vt maxima toto
Nostra sit arca foro.

Et capi debet hic pecunia pro omni re, quæ est, vel esse potest in patrimonio, iuxta text. & not. *in l. pecuniæ. infra. & in l. seq. & in l. pecuniæ. 2. ff. de verb. & rer. signific. & in c. totum. 1. q. 3.* & clarior est text. *in l. pecuniæ. 2. 3. ff. eod.* qui ait: Pecuniæ nomine non modo numerata pecunia, hoc est, nummi, sed omnes res tam soli, quam mobiles, & tã corpora, quam iura continentur: & hoc largissime; sed stricte pro pecunia numerata, vt est text. *in ca. 2. & 3. 14. quæst. 3.* sed melior textus *in l. 1. Cod. de prob.* Pretium autem non consistit nisi in numero tantum, vt *in § item pretium. Instit. de empt. & vendit.* Item large pro omni eo, quod consistit, pondere, numero vel mensura, vt *in l. talis scriptura. ff. de legat. 1. & l. 2. §. item mutuam. ff. si cert. petat. & ibi notatur in l. 2. in gloss. penult. C. de constit. pecun. & in d. §. item mutuum. in gloss. in verb. pecunia. & in d. c. totum. 1. quæst. 3.* Aduerte tamen, quod stricte accipienda sit de his, quæ seruando seruari non possunt. Bart. *in l. 1. §. fuit quæsitum. ff. ad Trebellian. & in l. interdum. ff. de condict. indeb.* & Alexander *in l. singularia. in 7. colum. ff. si cert. petat.* & do. meus Ias. *in 1. col.* vbi etiam declarat, quomodo capiatur pecunia. Et idem dicendum de voce, *nummus*, vt dicit idem dominus meus Iason *in l. nummis. in 3. colum. ff. de in lit. iur.* Et, teste Cælio, *libr. antiquar. lectionum, 12. cap. 49.* nummus est, qui rebus mensuram infert ac æstimationem, estque medius quodammodo, cuncta metitur, ac rerum inæqualium pretia, ea mensura ad æqualitatem reuocantur; quia vero ex lege est, non natura: proinde nummi prorepsit appellatio, à nomo, id est, lege. Estque, vt Aristoteles inquit, tanquam fideiussor. Quapropter nummum monetam appellauere, quod signo numismatis moneantur, cuius pretii esset. Et licet in aliquibus laudetur pecunia, vt dictum est, tamen in plerisque vituperatur, quod omitto, cum sit alienum ab hoc instituto: de quo Lucas de Penna *in l. hi penes. colum. 2. Cod. de agric. & censitis. libr. 11.* & per Philipp. Beroaldum *in suo libello de optimo statu.* Et, teste Blondo, *de Roma triumphãte, lib. 8.* inter alias diuitias & pecunias laudat illas, quæ proueniunt ex agricultura.

QVinquagesimaquinta consideratio erit de tribus modis regendi Rempublicam, seu tribus speciebus principandi in ipsa Republica, & quæ illarum sit potior, melior & excellentior.

Nam primus modus seu prima species regendi, seu principandi regni est, in quo vnus moderatur & gubernat secundum virtutem: & istum principatum Monarchiam vocant, & est optimus inter omnes principandi modos, eosq; multum antecellit, vt recitat Antoninus Flor. *in sua Summ.4.part.tit.5.cap.4.* §.4. Repræsentat enim diuinum regimen, quo totus mundus ab vno creatore gubernatur & regitur; repræsentat etiam ordinationem naturæ, per quam omnis multitudo, & deformitas ad aliquid vnum gubernans reducitur, sicut omnia mobilia ad vnum primum mobile, scilicet cœlum. Hæc Flor. *vbi supra.* Legistæ vero & Iurisconsulti alias rationes commendationum huius speciei principandi adducunt. Nam dicit text. *in l.2.§. deinde quia difficile.versi.nouissime.ff.de origin. iur.* quod per vnum rectius, quam per plures Reipubl. consulatur. Facit text. *in l.3.§.quamuis antẽ.vers.apparet.ff.de administrat.tut.* vbi dicitur, quod facilius per vnum tutorem, quam per plures tutela administretur; & ibi ratio assignatur *in gloss.in verbo, facilius*, cum ait:

Segnius expediunt commissa negotia plures.

Hoc & Philosophus 3. *Politic.* asserit, qui *ca.11.& 12.* decidit viro optimo potius, quam multis potestatem tribuendam, vide Boeriũ *in tractat.de custodia clauiũ portarum ciuitatum.* allegãtem Ægidium de Roma *in tract. de regimine principum.* & Bartol. *in tractat.de regimine ciuitatum.* & Cardin. *in cap.in apib. 7.quæst.1.* vnde diuus Hieronymus *in Psalm. 146.* Melius est, inquit, vnum timere, vt plures non timeas: quam plures timere, vt ab vno sis tutus. Dicebat etiam Homerus, vt etiam recitat Æmylius, non posse bene Rempublicam geri multorum imperiis. Sed & apud Herodotum Darius, cum de statu Persarum constituendo foret consultatio, pulchra oratione euicit vnius regimen præstare, ita vt ex eius consilio & sentẽtia, scilicet, quod melior sit status vnius, ipse Darius paulo post rex Persarum fuerit declaratus. Siquidem ex plurium etiam optimatũ gubernatione odia inter ipsos priuatim excitantur, in publicum perniciosa, cum vnusquisq; primus in Republica esse velit. Ex talibus autem odiis seditiones, ex seditionibus cædes existunt. Proinde opus est, vt vnus sit, veluti caput, à quo nequaquam membra dissentiant, vt dicit Petrus de Anchar. *in consil.suo 339.incip.pro maiori intelligentia.* vbi plene ponit de exordio regum. Et dixi supra *in 5.part. in 1.considerat.* quod sicut iura imitantur naturam, vt *in §. minorem.Instit.de adopt.* Sicut regulariter in membrorum pluralitate est vnum caput, ita vt, si plura reperirentur capita, esset monstrum, *l.non sunt liberi.ff.de stat.homin.* & vbi pluralitas, ibi discordia, *c.quando Adam.de pœnit.distinct.2.* Sic vnus tantum debet esse rex & dominus in societate. Ideo dicit Apostolus *ad Ephes.4.* Vnum caput, vnus spiritus, vnus Dominus: facit text. *in c.in apibus.7.q.1.* vbi dicitur: In apibus dux vnus est, & grues vnam sequuntur ordine literato; Imperator vnus iudex vnius prouinciæ. Neq; etiam Roma condita, duos fratres simul reges habere potuit. In Rebeccæ vero vtero, Esau & Iacob bella gesserunt. Ibidem præcipitur, vt singuli sint Ecclesiarum Episcopi, singuli Archiepiscopi, singuli Archidiaconi, & omnis ordo Ecclesiasticus suis rectorib. nitatur. Facit etiam text. *in c.loquitur.24.q.1.* vbi dicitur, quod vnus sit Deus, vna fides, vna spes, vnum baptisma. Hinc habetur *Ezech.37.* Seruus meus Dauid rex super eos erit, & pastor vnus erit omnium illorum. Facit quæ dicit Sozinus *in consil.suo 165.in 2.vol.colum.7.ibi, secundo hæc conclusio probatur.* vbi dicit, quod virtus vnita fortior sit dispersa, vt ait Philosophus. Vnde veritas inquit: Omne regnum in se diuisum desolabitur. Et Aristoteles 12. *Metaphys.* Entia nolunt male disponi, nec bona est pluralitas principũ, vnus ergo princeps. Etiam plura scribit Fel. *in c.quæ in Ecclesiarum.32.col.vers.hanc declarationem limita.de constitut.* Et Aluar. *in c.præterea.ducatus.col.2.*

col.2. de probib.feud.alien.in vsibus feud. Et amplissime per Ægidium *de regimine princip.in 2 part.3.libr.cap.3.& 4.* vbi concludit, melius esse ciuitatem & regnum regi per vnũ, quam per plures, & iste modus nuncupatur Monocratia seu Monarchia, vt dixi, quæ cæteros modos excellit, scilicet Aristocratiam, & Democratiam. De quibus per Franciscum Patritium *lib.de regno & regni institutione, lib. 1.tit.3.* Et huius Reipublicæ regiæ modi sunt quinque, vt *in Polit. Aristotelis.lib.3.cap.10.&* ibi Faber *in suis commentariis.* Quos idem in introductione sua, quam facit in politica Aristotelis, sic deducit. Primus, cum vni, ob ingentia beneficia, & longe præcellentẽ virtutem, gubernationis summa creditur. Et hic propriis & maxime regius modus est. Secundus, cum vnus non omnium, sed authoritatem belli perpetuam habet. Tertius, cum vnus secundum legem & patrium morem, volentibus quidem, & æquo animo seruile iugum ferentibus, dominorum ritu præest, atque dominatur. Quartus, cum vrgentibus rebus vnus eligitur, qui potestate durante, dominorum ritu exercet imperium. Quintus, cum vnus omnium habet potestatem, & in ciuitate in iis, quæ publica sunt, & in iis, quæ foris geruntur, & hi vltimi quatuor modi, secundo loco, & minus proprie regii sunt.

Alius vero est modus principandi, seu alius est principatus, qui est regimen optimatum seu principum, secundum virtutem, & vocatur Oligarchia seu Aristocratia, id est, potestas optimorum, in quo aliqui principantur. Hæc vero potestas est minor Monocratia, sed superat Democratiam, vt dicit Anton. Flor. *in loco hic superius alleg.* Hanc multum laudat Fr. Patritius *in suo tract. de institu. Reipub.lib.1.c.1.* sed forte; quia Flor. & propter eorum communitatem: Hanc etiã laudat F. Patritius Flor. *libr.1.de inst.Reipub.tit.4.* vbi dicit, quod in ea specie principandi, in qua optimates agunt soli, qui in ciuitate cum virtute degunt, quiq; optimi sunt, Rempub. administrant, nec multitudinis fauor, neque diuitiæ, aut nobilitatis gloria opitulatur: sed honestas illos ad magistratus aut dignitatem prouehit, & credibile est ex optimis optima existere consilia. Istam etiam administrationem, scilicet paucorum, valde probat Philip. Beroald. *in libello de optimo statu.* Nam quod status optimatum, qui dicitur Aristocraticus, vt inquit, sit optimus, nomine ipso declaratur, & exemplis, tam recentibus, quam vetustis liquet, & authoritate fulcitur. Sententia Plautina est, *in Milite: Nemo solus satis sapit:* vnde, *Væ homini soli, quia si ceciderit, nõ habet subleuãtem.* Ex quo fit, vt cõsultationes plurium bonorum in vnum cõspirantes sint salutares, & conducibiles rebus magnis administrandis. Aristot.3.*Politic.* Vno, inquit, duo meliores sunt. Et Homerus: Duos ad omnia esse præstantiores. Hinc Agamemnon Homericus decem optat consiliarios, Nestori consimiles. Et ita hortabatur Megabyzus, vt gubernatio regni Persarum ad Oligarchiam, id est, statum paucorum traduceretur.

Et huius Reipublicæ optimatum quatuor sunt modi, de quibus Aristoteles 4.*Polit.cap.7.* & ibi in commentario Fabri Stapu. & per eundem *in dicta introduct.in ipsa Politica.* Primus, inquit, cum absolute & simpliciter ab optimis viris, secundum virtutem Respubl. moderatur, & hanc proprie optimatũ Rempublicam appellant. Secundus, cum in ciuitatis administratione, diuitiarum & virtutis habito respectu, ad magistratus euehuntur. Tertius, cum ad tria; diuitias, virtutem, & populũ; aut duo, virtutem & populum, respectus habetur. Quartus, cum ea, quæ Resp. peculiari nomine dicitur, ad paucorum gubernationẽ, potentia inclinãtur, & hi tres vltimi minus proprie optimates modi dicũtur.

Alius & tertius est modus principandi seu alia est species regiminis Reipubl. quæ vocatur Democratia, & est regimen seu gubernatio populi; & est, in quo res agitur ad imperium multitudinis, cuius nutu leges describuntur, & magistratus omnes eliguntur, & quod pluribus videtur, id commune omnium esse iudicatur; pro quo facit text. *in l. 2. §. nouissime. & §. deinde cum esset. ff. de orig.*

iur.& l.1.in princ.ff.de constit.princip. & §.sed & quod principi.in princip. Instit.de iure natur. gent.& ciuil.

Et huius popularis gubernationis sunt quinque modi seu species: secundum Aristo. *lib.4.Polit.cap.4.* quos commentarius Iacobi Fabri breuiter recapitulat *in introductione superius allegata* modo sequenti. Primus, cum dominante lege, & pauperes & diuites æquã habent gubernandi facultatem. Secundus, cum gubernatione secundum legem existente, magistratus, & honores, à censu, & quidem exiguo, dispensantur, lege posita, vt qui tantilla possidet, habilis sit ad magistratus obeundos, qui vero non, inhabilis esto. Tertius, cum omnes omnino ciues adipiscendorum magistratuum habiles sunt, modo comprobantur idonei, ac lex dominetur. Quartus, cum lege dominante, omnes omnino ciues habiles sunt. Quintus, cum omnes omnino ad magistratum functiones sunt indifferentes, verum non lex, sed multitudo dominatur; & hæc deterrima & tyranni simillima popularium species, in qua decreta populi plus possunt, quam leges, & in qua maxime oriri solent populi ductores, qui assentantes, beneuolentia & fauore, populum, quo volunt, ducunt: quos Græci *demagogas*, Socrates, *fucos*, appellat. Hac, vt dicit Franciscus Patritius, *lib.de institu.Reipublica,1 tit.4.* Herodotus laudat Othanem, cum de instituenda Persarum Repub agitur, eamque nominari dicit Isonomiam, id est, quasi iuris æqualitatem, quando in Republica, in qua multitudo dominatur, omnia æquo inter omnes iure, dirimenda sint, iubetque, vt, qui in ea magistratus forte dicitur, gestorum omnium rationem reddat, vultq;, vt omnia consilia in commune referantur, & in multitudine omnia sint. Huius finis est libertas; nihil n. magis cupit popularis multitudo, quam potestatem viuendi habere, vt velit, quam quidem libertatem Cicero esse affirmat. Et, vt idem Patritius: libertatem esse dicit naturalem facultatem eius, quod cuique facere libet, nisi quod vi aut iure prohibetur, & hanc diffinitionem posuit Iustinianus *in §. 1. Institut. de iure personarum.*

Et de istis tribus speciebus administrandarum Rerumpublicarum ornate copioseque disseruit ipse Philippus Beroaldus *in dict. libr.de optimo statu, in princip.* & tandem inclinat in hanc partem, quod status vnius optimus præstantissimusque esse credatur: vt inclinat animus, ratio suadet, & sententia eruditorum decernit: quorum authoritas nobis pro ratione sufficiat. Sed, vt ad incœpta reuocemur, subiungit idem Patritius paulo post, quod alia sint genera regendi Rempublicam; quoniam, vt dicit, nonnunquam accidit, vt in aliquibus ciuitatibus soli opifices, & agrorum cultores dominentur, qui; quoniam multitudine præstant, nobiliores pessundant, & virtute affectos, bonisque artibus eruditos, ludibrio contemptuique habent, fieri per fortunam potest, vt eiusmodi ciuitas tuto aliquandiu ac quiete se habeat. Sed inclinante fortuna, facile cernitur, quam difficile sit cum eiusmodi hominibus bene agere. Qui enim in agris aut officinis aluntur, omnium rerum experientia carenti subtur, omnium rerum experientia carenti submissoque animo regunt. Nec doctrina, aut experientia genere, aut magnarum rerum experientia adiuuantur, & dum nobiliores formidant, temere omnia, aut crudeliter agunt: plebs namque omnis, aut humiliter seruit, aut cum magna crudelitate imperat. Vnde M. Tullius *in oratione pro Plancio*, sic ait: Non est consilium in vulgo, non ratio, non discrimen, non diligentia, &

Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Et etiam contra, vt nonnullas ciuiles societates soli nobiliores regant: id quidem imperium neutiquam comprobandum censeo. Aduersantur enim plerunque plebi, nec societatem inferiorem æquo animo perpeti possunt, vt de nobili Claudiorum familia legimus. Et eos pene omnes aduersus plebem adeo violentos, ac contumaces fuisse constat, vt nec capitis quisquam reus, ad populum, mutata veste, prouocare, aut gratiam veniamque deprecari voluerit. Atqui

Appius

Appius Claudius Regillianus, cum decem-
uir eſſet, legibus ſcribundis, & virginem in-
genuam per vim, libidinis gratia, in ſeruitutē
conaretur aſſerere, cauſam plebi dedit rurſus
à patribus diſcedendi. Nec minorem violen-
tiam in plebem oſtendit Claudia, eiuſdem
gentis fœmina, quæ cum in conferta multi-
tudine vix in carpento deuehi poſſet, palam
exclamauit: vtinam reuiuiſceret Claudius
Pulcher, iterumque claſſem amitteret, quo
minor turba mihi obuiam daretur! Et quan-
quam nobiles viri animo excellentiores ſint:
tamen proniores ad bella eſſe cernuntur: quę
quamuis imperia aliquandò augeant, plerū-
que tamen vrbes funditus euertunt. Lacedæ-
monii (vt Dionyſius Halycarnaſſæus ſcribit)
aduerſa in Leuctris pugna, in qua 1700. ciues
amiſerunt, nunquam amplius ex calamitate
ciuitatem cernere potuerunt. Thebani quo-
que & Athenienſes ex infelici euentu pugnę,
apud Cheroneam, non modo principatu
Græciæ à Macedonibus, ſed patriæ etiam li-
bertate priuati ſunt. Iniquum præterea eſſe
videtur, vt cum ciuitas ex ſolis nobilibus ex-
tare nequeat, ſed lōge maior ſit reliqua mul-
titudo, ſoli nobiles imperent; reliqui autem
omnes famulentur. Alimenta namque na-
turalia agricultura nobis ſuppeditat, merca-
tura autem reliqua neceſſaria; quo fit, vt nec
ſine cultoribus agrorum, nec ſine mercatori-
bus ciuilis ſocietas eſſe poſſit: non igitur à pu-
blicis muneribus auocandi ſunt, quorum v-
ſus Reipublicæ neceſſarius eſſe cernitur. Sed
his muneribus honeſtandi, quæ facile per ſe
gerere poſſunt, vel collegiis adiuuandi, à qui-
bus eorum greſſus adeo regantur, vt nihil in-
commodi ciuitas capiat, & inferiores à maio-
ribus non videantur omnino deſtituti. Me-
diocres certe, qui neque abiecti ſunt, neque
opulentia nobilitatis nimis exultant, longe
modeſtius præſunt. Sed ſi alterutrum neceſ-
ſarium eſt, vel ſola nobilitas, vel ſola plebs
imperet: longe tutius arbitror cum nobilita-
te, quam cum plebe agere: raro enim turpiter
aut indecore agit, qui maiorum ſuorum lau-
dem ſecum periclitari cernit: at ille, qui per
ſeſe ignotus eſt, & maiores ſuos longe obſcu-
riores habet, paruam admodum iacturam ſi-
bi aliquando facere videtur, ſi deliquerit:
ſunt præterea ingenitæ nonnullæ virtutes
nobilioribus, vel eas aſſequuntur perſuaſio-
ne maiorum. Hæc Patrit. *in prædicto loco*: & ibi
vide exempla, de virtutibus, & geſtis quorū-
dam nobilium, & ruſticorum. Tandem con-
cludit, quod ipſe ſit de numero illorum, qui
optimam Rempublicam eſſe dicunt, quæ ex
omni genere hominum commixta ſit, ex ra-
tionibus per eum ibi deductis, & propterea
laudat Rempublicam Lacedæmoniorum
(ſicut & Phil. Beroal. *in d. libello, de optimo ſtat.
in prin.*) veluti ex Monarchia, Ariſtocratia, &
Democratia conſiſtentem. Rex enim apud
illos erat pro vnius gubernatione, Senatus
pro paucorum potentia, Ephori autem ſta-
tum popularem repræſentabant. Dicit etiam
(licet aliis verbis) Ant. Flor. *in loco ſupra alleg.*
quod optima Politia eſſet, quæ ex tribus ſu-
pra nominatis mixta conſtaret; ſic enim v-
nuſquiſque auidius Rempublicam amaret,
& ardentius ſtatuta ſeruaret. Si ergo aliqui in
populo ſapientiores, ab ipſo, in principes, vel
præfectos eligantur, & hi vlterius regem v-
num præficiant, qui tam eis, quàm populo
præſit, erit iſte principatus optimus, quia ſub
ipſo principe ſunt aliqui principantes ſecun-
dum virtutem, vnde in omnia regimina con-
ueniunt. Conſtat enim ex Democratia, id eſt,
ex poteſtate populi, inquantū ad ipſum per-
tinet, electio principum. Item ex Ariſtocra-
tia, in qua aliqui optimates principantur, qui
prædicto modo habent vim eligendi. Item
ex Regno, inquantum vnus ex prædictis o-
ptimatibus electus, tam eis, quam populo
præficitur.

Hæc vtique Politia in lege diuina fuit in-
ſtituta. Nam ex populis aliqui ſapientiores e-
ligebantur; vnde *Deut.* 1. dicit Moyſes ad po-
pulum: *Date ex vobis viros ſapientes, & gnaros,
& quorum conuerſatio ſit probata in tribub. ve-
ſtris, vt ponam eos vobis principes.* Et hæc erat
quædam Politia popularis, inquantū hi ma-
iores à populo eligebantur; inquantum vero
hi principes populum gubernabāt, inter eos
cauſas iudicantes, erat quaſi quædam ſpecies

Politiæ optimatum. Inquantum vero vnus præficiebatur omnibus, quasi singulariter præsidendo, erat quædam species regni. Et hæc Politia obseruatur apud Venetos, qui habent Ducem, electum à primatibus, & optimatibus, seu consilio illorum, qui quidem optimates eliguntur à populo, & illi optimates administrant iustitiam, & alia negotia cõmunitatis, & dominii. Ille vero Dux præest, & præsidet omnibus, tanquam omnium, & optimatum, & populi superior.

Hæc etiam Politia seruatur in regno Frãciæ, si bene consideretur regimẽ ipsius regni: quoniã vnus est Rex solus in toto regno, qui præsidet omnibus, & Ducibus, & optimatibus, & cæteris aliis, qui ei obediunt, & subiiciuntur. Isti vero optimates, qui tamen ab eo ordinantur, & constituuntur, iustitiam populo administrant: exemplo Moysis, qui cõsilio, & prouidentia Ietronis, eius cognati, constituit ex plebe viros sapientes, & timentes Deum, in quibus esset veritas, odientes auaritiam, qui iudicarent populum omni tẽpore, vt habetur *Exod.*18. Sic rex Nabuchodonosor constituit Danielem præfectum & magistrum, super cunctos sapientes Babylonis: vt est *Daniel.*2. & pro Politia populi habet quęlibet ciuitas suum defensorem, qui eligitur à populo: de quo *in Auth. de defensoribus ciuitatum, collat.*3. *& in part. præceden. in* 5. *consid.* ex quo omnes Politiæ in Regno comprehenduntur.

QVinquagesimasexta consideratio; Cum supra proxime tactum sit, dignius, nobilius, & excellentius, regimen esse regni; idcirco non immerito indagandum est de Regnis, quod ex iis excellentius iudicandum.

De regno cœlorum ante dictum est, *hac par. in* 2. *consid.*

Narrat August. *lib.*17. *c.*17. *de ciuitate Dei:* Tria olim fuisse regna eminentia, insignia, & excellentia, videlicet, Sycioniorum, Ægyptiorum, & Assyriorum. Sed Assyriorum, vt inquit, multo erat potentius, ac sublimius. Nã Ninus Beli filius, illius regni Rex (excepta India) vniuersæ Asiæ populos subiugauerat, quæ secundum aliquos dimidiam partem mundi, secundum vero alios, tertiam continet. Sed secundũ Danielem, vt habetur *Daniel.*2. fuerunt quatuor regna antiquitus, per quatuor metalla figurata, & hæc dicta sunt, & fuerunt præcipua in orbe, scil. Orientale, quod fuit Assyriorum, & significatum per aurum. Meridionale, quod fuit significatum per argentum, fuit regnum Persarum, & Medorum. Septentrionale, quod significatum fuit per æs, eò, quia fuit æneum; quartũ Occidentale, quod fuit regnum Romanorum. Et cum diu fuissent regna Orientis illustria voluit Deus Occidentale ferreum, vt tempore esset posterius, sed Imperii latitudine & magnitudine illustrius; quod sicut ferrum comminuit & conterit omnia alia metalla, sic etiam illud vltimum Regnum comminuit omnia alia Regna, vt dicit text. *Daniel.*2. Idq; potissimè concessit Romanis ad domanda multarum gentium mala; qui tamen laudis, honoris, & gloriæ auidi consulebant patriæ, in qua ipsam gloriam requirebant, salutemque eius saluti propriæ præponere non dubitabant, vt dicit Augu.5. *de ciuit. Dei, cap.*15. Romanum imperium, quod ipsi virtutibus promeruerunt, cuncta in omnibus superauit, teste August. *in prædicto loco c.*14. Verum prout dicit gl. Daniel. *eod. ca.*2. sicut in principio Romano imperio nihil fortius fuit, atq; durius, ita in fine, nihil erit debilius; Licet dicat Methodius, quod regnum Romanorum magnificabitur super omnia Regna Gentium, & nequaquam delebitur ab vllo eorum in æternum: habent enim arma inexpugnabilia, per quæ deiicientur omnes aduersarii eius; quod verum dici posset de Imperio Romanæ Ecclesiæ, non Capitolii, vt dicit Luc. de Pen. *in l. conductores. col.*4. *C. de conducto. & procur. li.*11.

Quicquid sit, hodie inter omnia Regna mundi regnum Francię est excellentius aliis, vt satis ample deduxi supra *in* 5. *par. in* 30. *consid.* Nec potest sane dici aliud fuisse præfiguratum, quam illud, de quo Daniel *in d. ca.*2. vbi dicit: *In diebus autem Regnorum suscitabit Deus cœli Regnum, quod in æternum non dissipabitur, & Regnum eius alteri populo non tradetur.*

tur. Non enim est regnum Romanorũ, quia Romani non tenent illud, sed Alemani, gens à Romanis aliena; Ideo istud est regnũ Christianissimum, cum Rex noster Christianissimus dicatur. & de huius Regni laudib. & excellentia, & etiam Galliæ, vide *in prædicta* 5. *part. in* 30. *consider. & in hac part. in* 17. *consid.* Quod etiam satis ostenditur ex dictis Iacobi Bonaudi, *in suo panegy.* post additiones ad Io. de terra Rubea, *in suo li. quem intitulauit: Vinea Ecclesiæ.* vbi ait, quod licet sint plura Regna in mundo: quoniã: vt ante dixi, sunt tres partes orbis, Europa, sc. Asia, & Aphrica. Et in qualibet parte sunt plura Regna, vt in Europa sunt Regna sequẽtia, videlicet, Francorum regnum, Romanorum, Hispanorũ, Anglorum, Siculorum, Legionis, Portugaliæ, Aragonum, Nauarræ, Daciæ, Bohemiæ, Armeniæ, Cornubiæ, Cypri, Sardiniæ, Conachiæ, Muniauiæ, Vrchoniæ, Rex Catholicus, Narrarchiæ, Colen., Mamiæ, Voloegamiæ, Minoricarum, Scotiæ, Poloniæ, de quibus dixi *in d. 5. part. in* 28. *consid.* Et omnia veniunt per successionem, præter regnum Romanorum, vt dicit Bald. *in l. ex hoc iure. ver. 4. quæritur. ff. de iustitia & iure.*

In partibus vero Asiæ sunt hæc regna, scil. regnum Cataltharsæ, Turnestar, Corasmæ, Consamiæ, Indię; Persarum, Medorum, Portiæ, Georgiæ, Syriæ; Cappadociæ, Eirhyniæ.

In partibus vero Aphricæ hæc regna colliguntur, Æthiopiæ, Libyæ, Ægypti, Arabiæ, Iudææ, Ciciliæ. & teste eodem Iacobo, reperitur in Europa, Thessaliæ regnum, Macedoniæ, Thraciæ, Scythiæ, Mauritanię, & Numidiæ, & ibi multa ex illis laudat, maxime regna Ægyptiorum, Scytharum, Bithynię, Syrię, Arabum, Cappadocum, Parthorum, Indorũ, Hispanorum & Italorũ laudat, & de eis plures laudes depromit, cum quibus etiam addit vitia, quæ omitto recensere, cum sit extra aleam. Tamen inter cætera regna mundi extollit regnum Francię ex plurib. ibi descriptis: de quibus aliqua dixi *in d. 5. part.* & scribit Io. Ferrault. *in suo peculiari tract. de priuil. & insignis regni Franciæ.*

QVinquagesimaseptima consideratio de excellentiori Insula mundi percunctatur, quæ hic commode inseritur post excellẽtias Prouinciarum, cum Insulæ sint pars Prouinciæ. *l. insulæ. & ibi gl. ff. de iudic.* Nempe, vt refert Ph. Berg. *li. 1. sui suppl.* plures reperiũtur insulę, quas describit vsq; ad numerum 88. & dicit celebriores & notas: & eas ponit secundum ordinẽ Alphabeticũ laude aliquarũ. De multis fit mentio *in lib. de locorum ac mirabil. mundi descriptione, qui est impressus cum Geographia Ptolemai c. 16. cum quatuor seq.*

Credo, quod Britannia, siue Anglia, quæ Britannia maior nũcupatur, est excellentior, quæ sit in mari Oceano, & illam dicit per maximam ipse P. Bergomas *lib. 4. sui suppl. Chron.* quæ quidem triangularis est, & ab omni continẽti habetur diuisa. Vnde ait Virg. in Bucol.

Et penitus toto diuisos orbe Britannos.

Hæc secundum Solinum porrigitur in lõgum octingentis passuum millibus, apud eosdem, teste Plinio, *lib.* 2. longissimus dies est 17. horarum. & in Italia est 15. & illorum nox septem resultat horis. Italorum vero nouem. Vnde Iuuen. *Satyr.* 11.

Et minima contentos nocte Britannos.

Huius autem Insulę maxima pars plana & frugifera est, abundat pecore, auro, argento, ac ferro. In ea sunt fontes calidi, & salubres. Gagates itẽ lapis ibi plurimus optimusque, qui in aqua ardet, oleo vero restinguitur. Itẽ Margaritas, scribit *libr.* 9. nasci in ea insula paruas & decolores. Hanc Gregorius Magnus beatissimus Pontifex, eo missis August. Mileto, & Iohann. monachis, vitæ probatissimæ viris, primum ad Christi fidem conuertit. Ibidem Londinum ciuitas, nunc Londra Regum sedes, & copia negociatorum, & lanificii arte celebris est. Narrat & ipse Ph. Bergomas *libr.* 12. prędicti supplementi, quod cũ Ioann. Anglorum Regi Ludouicus Francorum Rex maximum indixisset bellum, Ioan. diuino auxilio vsurus, statim & Angliam totam atq; Hyberniam prouinciam suam Romanæ Ecclesiæ vectigales fecit. Nam centum auri marchas quotannis se eidem soluturũ compromisit, si ab eius impetu eum do-

minus liberare dignaretur. Atque ita victoria diuinitus parta, postea aliquandiu apud Anglorum Reges hoc votum seruatum est. Et idem *libr.* 11. narrat quomodo Alidulphus Anglorum Rex, inter cætera memoratu digna, ob singularem Religionem, vniuersam insulam Romanæ Ecclesiæ tributariam fecit. Namque vt singula domus quotannis singulos argenteos ipsi Ecclesiæ persolueret.

Hybernia, insula Britanniæ proxima, dimidio minor quam Anglia existimatur, spacioque terrarum est illa angustior, sed situ fæcundior, Gentes habet ferocissimas, & bello aptissimas, quæ pulchro sunt corpore, & elato, membrisque robustissimis, ac colore candido. Equosque parit, qui à natura suauissimo incessu, & quadam modulatione, veluti more regio, deambulare videntur. Ibi nullus anguis, auis rara, ac apis nulla. Hanc insulam Cœlestinus Papa, eius nominis primus, per Patritium, beati Martini Episcopi ex sorore nepotem, ad Christi fidem conuertit, autore Ph. Bergomate *in suppl. Chron. li.* 4. Et in dicta insula (quæ secundum aliquos Hirlandia dicitur) teste Baptista Fulgosio *li. de dictis factisque memorabilib. tit. de miraculis. c. de gemmis.* terram, coriumq; animalium in ea natorum, venenosæ bestiæ deuitant fugiuntque: experientia enim homines didicerunt, hæc animalia si loco ancipiti ponantur, vt vel ea, vel ignes contingant, in ignes potius se recipere. Hirlandię vero regio equos habet vectorios, præcipua bonitate, quos *vbinos* vocant, celeriores Anglicis, quos *gradarios* dicimus.

Scotia etiam Insula est (*eodem Phil. Bergo. ibidem teste,*). & est etiã Angliæ suprema portio (quamuis in dicta descriptione locorum dicatur, quod Scotia eadem sit & Hybernia) sed in Aquilonem versa, quæ & fluminib. nõ magnis, & monte quodam ab Anglia ipsa dirimitur. Ibidem brumali tempore vix Sol tribus horis super terram apparet. Scoti Hybernorum amicitia, societateque plurimum gaudent. In Scotia & Hybernia plures sunt metropolitanæ ciuitates, quam in Anglia. In hac quippe insula constat natam fuisse aliquando arborem miraculosam, seu prodigiosam super quandam fluminis ripam, quæ fructus producebat ad anatarum auiũ similitudinem, qui quidem cum maturitati proximi essent, sua sponte decidunt, & alii in terrã, aliique in aquam, & qui in terra omnino putrescunt, in aquis vero demersi, mox animati enatare incipiunt, atque sub aquis, & in aera pennis volant, de quo infra ample *in 80. vers. ver. refert etiam.*

In mari vero magno mediterraneo credo Cretam insulam esse excellentiorem. Vnde in descriptione locorum supra allegata, *c.* 18. dicit: quod pars est ingens Græciæ, & quondam fuit centum vrbibus nobilitata, vnde & hæc Centropolis dicta est. Creta igitur autore Ph. Bergom. *in suo supplem. Chronic. li.* 3. nobilissima insula, nunc Veneto subdita populo, (nam Bonifacius Montisferrati Marchio, illam, cum indigeret pecuniis, Venetis vendidit.) videtur ad principatum totius Gręciæ fuisse nata, atque situata. Hæc quippe cuncto imminet mari, cum & Græci fere omnes circum idem mare sint positi; vnde & in medio mundi dicitur esse posita. Abest à Peloponeso modicum quid. Et illi à septentrione est Ægeum mare, & ab Oceano Ionium: ab ortu autem illi Icarium est mare. Et ab occiduo Afro absoluitur ponto. habet in longitudine 50000. Cir- 270. pass. millia. In latitudine complecuitus vero etiam 590. millia pass. refe- ctitur. Prima (vt Ptolemæus & Solinus referunt) nauibus & sagittis claruit, primaque literis iura confinxit. Equestres ordines prima ordinauit, ex qua rei bellicæ conualuit disciplina, studium musicum idem perhibetur, & in ea inceptum. Est itaque inprimis siluestrium caprarum admodum copiosa, ceruos nõ habet, lupos vulpesque ac alia quadrupedũ noxia animalia nulla habet, serpens ibi nullus, nec noctuæ aues. Larga est vitibus, & ideo optimi vini, quod Maluaticum vulgo appellatur, feracissima, eò, quod mira in ea sit soli indulgentia. In eadem aliquando Labyrinthus fuit, memorabile Dædali opus à Poetis decantatum. Maxime ab Ouidio, qui ita ait:

Dædalus ingenio fabræ celeberrimus artis

Ponit

Ponit opus, turbatq́; notas, & limina flexu
Ducit in errorem variarum ambago viarũ.

Habet & hæc nunc insignem vrbem, scil. Cretam, quæ olim Cortina dicebatur, penes quam est principatus; licet Gnosum vrbs olim Minois Regis Regia fuerit (qui primus leges Cretensibus dedit,) & Strabonis optimi Cosmographi patria.

Cyprum insulam inter alias formosam esse scribit idem Ph. Berg. *d. lib.* 1. & etiam scribitur *d. c.* 18. & illa fuit famosa diuitiis, maxime æris. Ibi enim prima inuentio huius metalli fuit, & vtilitas. Et Cypri Regni principiũ vide *in d. suppl. Chron. li.* 12.

Rhodos est Cycladum insularum (quæ omnes sunt numero 53.) prima, & etiam vrbs inea pulcherrima, & Metropolis. Ph. Berg. *in d. suppl. li.* 3. dicit, quod hæc insula nongentorum ac viginti stadiorum ambitu continetur. In orientali promontorio constituta, inter Asiaticas insulas tertia. Nam Lesbus & Cyprus maiores habentur, quæ & portubus, & viis & mœnibus olim sicut nunc cæteras Asiæ vrbes superauit. Romanis & Græcis semper amica, quæ cum libera esset, multis, & donis, & simulachris excellẽtissimis claruit. Præcipue vero Colossi fama extitit insignita. Statuam enim illam alii Solis, alii Iouis fuisse tradunt, quam Cares Lyndus statuarius decies septenum cubitorum altam ex ære ædificauit, vnde postea Rhodii Colossen. dicti, ad quos Apostolus Epistolam scripsit. Fertur autem quondã hæc Insula adeo magno terræmotu concussa, vt labentibus in illis tectis ingens quoque ille Colossus rueret, *teste Ptol. vbi supra.* Nam, vt Solinus autor est, nunquã ita cœlum nubilum est, vt in Sole Rhodos non sit. Aurum Rhodi pluisse ob felicitatem, dignitatem, & antiquitatem insulæ cecinit Pindarus, vbi studia artium liberalium, & in primis oratoriæ, & legalis facultatis floruerunt. Et naualis rei peritia adeo valuit, vt annis multis maris imperio potiretur, & Piratarum latrocinia sustulerit. Cura illius insulæ diu fuit in manibus religiosorum militũ (qui beato Ioanni dicati sunt) vt superius dictum est *in 4. par. in 64. consid.* Me tædet nunc de ea loqui. Cum autem propter ipsorum militum incuriam, malam custodiam, seu defensionẽ, aut quia forte ita Deus fieri disposuit propter eorum peccata, aut Principum Christianorũ discordias inter eos tunc existentes, aut alias nescio, Deus enim scit, ꝙ ab anno dom. 1522. sit in manibus spurcissimæ sectæ Turcanæ redacta per ipsum Turcam vi oppressa. Vnum hic referam, quod ipse Phil. Berg. *lib.* 13. *sui supplementi* scripsit. ita enim ait: ferũt Rhodios quoddam Castellum S. Petri nominatũ munitissimum habere (quod intellige dum possideretur à Christianis) quodque magno sumptu custoditur, quod non paruo vsui ipsis militibus & cæteris Christianis, qui, scilicet, in manus Turcorum incidunt, sæpe eo, fugientes saluantur. In quo ingentes canes milites ipsi tenent & nutriunt, quos extra castra omni nocte emittunt. de quibus dicitur, quod Christianos odore solum cognoscant, eisque aduenientibus blandiantur, Turcos autem latratu prodant, & morsibus insectentur.

Sicilia, Insula est Italiæ pulcherrima, & de hac Dio sic scribit: Sicilia optima Insularum omnium, antiquitate rerum cæteras antecellit. Patet in longitudine millia passuum 187. in latitudine 189. & omnis eius ambitus, vt habetur, *in dicta locorum ac mirabilium mundi descriptione*, 120. clauditur stadiorũ trium millium, secundum Diodorum *in sexto*. clauditur stadiorum quatuor millium trecentorum & sexaginta. Secundum vero Solinum tribus millibus tantum. Est autem Sicilia hęc insula terris frugifera, quam maxime frumẽti fertilissima. Idcirco Romani eam suũ horreum vocauerunt, quod omnibus in reb. cæteris Italiæ prouinciis superior haberetur. vnde Cic. *in Ver.* M. Cato sapiẽs cellam penuariam Reipublicæ nostræ, nutricẽ plebis Romanæ Siciliam nominauit: ideo Ceres in ea sationis Magistra fuit, quod in ipsa primum semina terræ commiserit. Abundat præterea auro, croco, melle, zucchero, aliisq; permultis, & non modo fructibus, sed & pecoribus, pellibus, lana, & caseo, cauernis tamen, & fistulis penetrabilis, ventisque & sulphure ple-

na. Vnde & ibi Ætnæ montis extant incẽdia. Principem vrbium Syracusas habet, & Alphæum fluuium, magnorum generatorem equorum. Achatem lapidem ipsa primum ex Achate flumine protulit. Parturit & mare eius coralium. In ea insula primum est inuenta comœdia.

Omitto Sardiniam insulam in aliquibus partibus felicem, præcipue tritico, pascuis atque pecoribus; ibi nullus Lupus gignitur, neque serpens reperitur vllus.

Item & Corsicam insulam, quæ abest à Sardinia nouem mille passibus, & quæ tempore Plinii, (vt ipse attestatur in li. tertio) tres & triginta habuit ciuitates, quæ insulæ feracitatem & dignitatem præ se ferre videntur. In ea nunc sex extant ciuitates non ignobiles sub Archiepiscopatib. Genuensium, & Pisanorum ab Honorio IV. Pontifice suppositæ. Hæc ipsa insula præter optimum vinũ, etiam alios fructus gignit suauissimos, abundatque bobus, capris, ouibus, aliisque animalib. propter lætissima pabula: & inter cætera canes ferocissimos producit, authore Phil. Bergomate *in dicto suo supplemento Chronicorum. libro* 4. Et de pluribus aliis insulis à paucis diebus repertis scripsit idem Philosophus *in dicto supplemento lib.*1. Alias autem plures insulas excellentes & famosas videre potest curiosus lector *in locis præallegatis*, & per Cosmographos & alios, qui de hac re scripserunt.

QVinquagesima octaua cõsideratio sit de dignitatibus Ducalib. & similibus, post regalem dignitatem, quæ dignior & excellẽtior sit inter omnes dignitates Ducales Christianorum. In hac re video multos obstrepere, qui suam patriam efferre conantur. Exaltatur à suis Ducatus Mediolani, cuius Dux habet iura regalia, cum legitimare possit, vt scripsi, *in comm. nost. super consuet. ducat. Burg. tit. Des successions des bastards. art.3. in gl. ab intest. versi. quid autem de Ducibus.* Qui etiam in suo Ducatu æquiparatur Imperatori in vniuerso, vt dicit Paulus de Castro *consil.*225. *super primo dubio allegato per Alexand. in consil.*2. *in* 1. *vol. repetito in consil.*87. *in* 2. *vol.* Fran. Curtius, præceptor meus, *in tract. Feudorum* (*quem sub eo audiui*) *in* 2. *part. in* 2. *q. principali.* vbi etiam dicit, quod Angelus *in cons.*194. *incip. in causa accusationis*, dicit, quod Comes Virtutum Dux Mediolani censeatur supremus Princeps. Et etiã Dux Sabaudiæ, vt scribit Iacobin. de sancto Georg. *in sua inuestitura feudali. in gl.*1. *ver. dubitatur.* & Laurentius Calcan. *in cons.*2. *incip. quidam nobilis strenuus vir Ant. in* 10. *col.* & arguẽdo pro ducatu Mediolanensi, in eo est vnus Archiepiscopus, sc. Mediolanensis habens 18. Episcopos suffraganeos, sc. Papien. Ferrarien. Pergamen. Brixien. Cremonen. Nouariens. Vercellen. Iporien. Taurinen. (nũc vero est Archiepiscopatus) Asten. Aquen. Alben. Tertonen. Saonen. Albiganen. Vintimilien. & Placentinũ, quorum decem sunt in ipso ducatu. Etiam multi Comitatus, quos nunc tenet Dux Mediolani. Etiam maior est in reditu, quã alius Ducatus. Sed obest, cum plures alii Duces eũ præcedere debeãt ratione antiquitatis, cum tantum fuerit Ducatus effectus anno 1395. & Io. Galeatius, filius Galeatii Mariæ, fuit primus Dux, & antea sub titulo Comitis annos 20. ibi rexerat. Purpuratius vero *in l.*1. *nu.*225. 239. & 633. *ff. de offic. eius cui manda. est iurisd.* Laudat Ducem Sabaudiæ, qui pro certo laudandus est, cum sit Vicarius Imperii, licet à paucis annis sit Ducatus, cum esset Comitatus. vide per eundem *in rubr. ff. de iurisd. omn. iudic. nu.*20. Ducatus vero Aquitaniæ, olim fuit Regnum, cum Regnum Franciæ fuit diuisum, & in tres partes, ideo in memoria pristinæ dignitatis, & ex quo multa alia excellẽtia habet (cum habeat sub se plures Comitatus, & etiam Ducatus, vt ante dictum est *in* 4 *part. in* 46. *consider.*) videretur esse dignior & laudabilior.

Ex multis etiam, de Ducatibus Britãniæ, & Normanniæ, qui sunt excellentissime patriæ & magni prouentus, dici possent; cum etiam quasi in centuplo excedant reditum Ducat. Burg. ideo videretur, ꝙ sint excellentiores.

Etiam est dignitas seu Terra, quæ dicitur Archiducatus Austriæ, qui in hoc videtur habere quandam preeminentiam seu excellentiam,

tiam, *vt in d.5.par.in 44.consid.* ſcriptũ eſt, ideo non repeto, quoniam vnuſquiſque ſuum laudabit, cũ tempus adfuerit. Et cũ hęc pars ſit ſatis honorata, ſufficit mihi laudare patriã noſtram. Et quicquid de aliis dicatur, Ducat. Burg. dignior & excellentior iudicatur. Teſtis eſt locuples Phil. Berg. *in ſuo ſupple. Chron. lib.* 18. & 12. vbi ait: quod illa Regio longo tẽpore ſub regib. fuit: ſed hodie dignitate regia amiſſa, Ducatus titulum accepit. Cuius Duces cæterorum Chriſtianorum Duces facile antecellunt. Etiam (vt clarum eſt) Dux Burgun. prætextu patriæ habet maiorem dignitatem, cum ſit primus par Franciæ. Hinc tenet primum locum inter pares Franciæ. Hinc eſt, ꝙ in conuocatione trium ſtatuum Frãciæ ſemper Burgundiones, & Hedui ſint primi poſt Pariſienſes, qui repræſentant principalem ciuitatem totius Galliæ, vt ſcripſi ante *in 5.par. in 46.conſid.* vbi etiam dixi Ducem Burgũdię in cõſilio generali totius Chriſtianitatis præcedere alios Duces. Imo etiam Electores Imperii plurib. de cauſis. Plus etenim fecerunt pro fide Chriſtiana ipſi Duces Burgũdię, quã alii Duces Chriſtiani, vt in Chronicis patet. Verum etiam quia alias fuit dignitas Regalis, ideo in memoriã & reliquias priſtinæ dignitatis honor eidem debetur. Dixi ante in loco præall. & ample ſcribit Felin. *in c. quæ in Eccl. col.29. Extra de conſtitutio. & in c. ſuper literis. extra de reſcrip.* & do. meus Iaſ. *in l.3. col.3. ff. de acquir. poſſ.* Purpur. *in l. imperium. nu.84. ff. de iuriſd. omn. iud.* Inter comites vero videtur ex ratione præcedenti, cum Dux Burgund. alios Duces præcedat ſaltem Franciæ ratione paritatis ſeu pareriæ, cum ſit primus Frãciæ par inter Duces. Ita etiam Comes Flandriæ præcedere debeat alios comites, ſaltẽ in Francia, cum ſit primus par ex Comitib. Licet Comitatus Campaniæ potius meretur dici Ducatus, cum non ſolum habeat decem Barones vaſallos ſub ſe, verum vltra decem Comites feudatarios, & feuda ab eo tenentes, tamẽ in Francia Comes Flandriæ alios præcederet ratione pareriæ, & ſic tres Comites pares præcederent alios præter Comitem ſtabilem, de quo ante ſcripſi *in 7.par. in 7.conſid. & 9.part. in 13.conſid.* qui apud nos dicitur Conſtabilarius, ſeu Cõneſtabilis Franciæ. Sed quia videtur ſolum eſſe officium & non dignitas: ideo pares Franciæ illi præferendos arbitrarentur. vide ſupra *in d.5.part.in 43.conſider.* Et etiam quod comites de ſanguine regio alios antecellunt. Inter Marchiones pauci excellentes apud nos reperiuntur. In Italia vero duo ſunt excellentes & duo in regno Neapolitano, plures vero in Alemania. In Italia ſunt Marchio Mantuæ, Marchio Montisferrati, & etiam Marchio Salutiarum: ſed inter illos crederem excellentiorem eſſe Marchionem Mantuæ propter eius antiquitatem, & quia maiores habet ſub ſe ciuitates & ſubditos, etiam iura regalia in totum prout alii principes Italiæ, ſiue ſint Duces ſiue Comites. ideo illuſtris dicitur, & eum appellat Illuſtrem Bal. *in conſ.195. incip. laudare vos non expedit. lib.2.* & ibi vocat Marchionem Ferrariæ (qui hodie factus eſt Dux) Magnificum. Et Sozi. *in conſil. ſuo 66. incipien. viſa dominatione. colum. 6. libr.3.* appellat Marchionem Mantuæ Illuſtriſſimum. Idem Bald. *conſi.359. incip. quemadmodum. li.3.* Illuſtrem appellat Marchionẽ Ferrariæ. Et idem vocat Marchionem Montisferrati Illuſtrem, *in cap. cum Eccleſia Sanctæ Mariæ. col.2. Extra vt lite penden. ver. ſeu nunquid, quod illuſtris dominus, &c.* Et ita etiam eum vocat F. Curtius Iuni. *in conſil.2. inci. vaſallus.* Marchionem etiam de Trans nuncupat Illuſtrem Philip. Deci. *conſil.269. inci. conſultus ab illuſtri Marchione.* Sed apud nos non ſunt tantæ poteſtatis & authoritatis, vt in Italia, nec etiam Duces & Comites, cum nõ habeant in totum iura regalia. Si abunde quæras legere de Ducibus, Marchionibus, & Comitibus Germaniæ, vide Franciſcum Trenicum *in libr. exigeſeos Germaniæ*, vbi de laude & excellentia Germaniæ in toto illo volumine ſcribit. Et ibi *libr.3. capit.62.* ſcribit de Archiducatu Auſtriæ, qui temporibus Federici I. Barbaroſſæ fuit erectus in Ducatum ex Marchionatu. Temporibus vero Druſi & Traiani fuerat Regnum. Sed tempore Federici tertii, patris Maximiliani, primus ſe Archiducem nominari fecit, & geſſit,

de quo ante *in 5.par.in 45.consid.* scriptum est.

Inter principatus vero, quoniam etiam est dignitas specialis, puta Principatus Orengiæ, Telemont. Achaiæ, Pedemontium: Credo tamen, quod Principatus Pedemontium sit excellentior. Cum plures sint in eo vrbes insignes, vt est Taurinum, in quo hodie est Archiepiscopus & vniuersitas multũ excellens, in qua studui, Vercellę, Mons Caleti, Susa, & est optimi reditus sub æstimatione 70. mille ducatorum & vltra. Habet sub se quatuor comites. de Valpurgis, Plosaschi, Lucernę, & de sancto Georgio. Et de eo facit mentionem Iacobinus de Sanct. Georgio *in sua inuestitura feudorum*, vbi ait Ducem Sabaudiæ esse Principem Pedemontium: sed parum de dicto principatu scribit.

QVinquagesimanona cõsideratio de Tribubus Iacob seu Israel, quę fuerũt duodecim secundum filios eius. *Apocal.* 21. hic pauca conferet, videlicet, nomina, & quæ earum nobilissima erat. Prima enim fuit Tribus Ruben, à primogenito filio ipsius Iacob. non tamen creuit: quia maculator fuit lecti patris sui: per incestum quippe dormiuit Ruben cum Bala, concubina patris sui, vt habetur *Genesis* 35. (vbi etiam enumeratur filii Iacob) quæ erat vera vxor Iacob. non tamen præcipua in honore. Secunda Tribus fuit Trib. Simeonis, à qua ferme omnes Pharisæi descenderunt. Tertia vero Tribus fuit Tribus Leui, à qua Sacerdotes sumpti sunt. Et quia Sacerdotes & Pharisæi futuri erant primarii autores, qui suis consiliis iniquis, & falsis persuasionibus Christi mortem procurarent, ideo Iacob eorum pater in eos sic prophetarat, vt habetur *Genes.* 49. Simeon & Leui Fratres vasa iniquitatis bellantia, in consilium eorum non veniat anima mea. Et sequitur: maledictus furor eorum, quia pertinax, & indignatio eorum, quia dura. Quarta fuit Tribus Iuda, quippe Iacob pater dixit Iudæ: O Iuda, te laudabunt fratres tui. *vt scribitur Genesis* 49. Cuius nomen, confitens interpretatur. Quinta Tribus Zabulon fuit, cuius mansio fuit prope mare mediterraneũ. Hæc Tribus mixta fuit Leuitis idololatris, quod Iacob prædixerat. Zabulon in litore maris habitabit, & in statione nauium pertingens vsque ad Sydonem. Sexta fuit Tribus Isaschar, quæ etiam prope mare mediterraneũ morans, dedita fuit laboribus agriculturæ, non vacans ad bella frequenter: quia eorum terra erat fertilis, & Sacerdotibus decimas, & principibus tributa dabant. quam sic futuram prædixerat Iacob pater, inquiens: Isaschar asinus fortis, accubans inter terminos, vidit requiem quod esset bona, & terram quod optima, & supposuit humerum suum ad portandum, factusque est tributis seruiens. Septima fuit Tribus Dan, de qua fuit Samson qui iudicauit populum 20. annis, & eum à Philistæis liberauit, quibus tanquam coluber formidini fuit, quæ omnia Iacob prædixerat sic: Dan iudicabit populum suum, sicut & alia Tribus in Israel, fiat Dan coluber in via. Octaua fuit Tribus Gad, cuius possessio fuit cum possessione Ruben, & media in Tribus Manassæ possessionibus, vt patet *Iosuæ* 13. Quia tamen illa vtiliter transiit Iordanem ante alias, quamuis ad suam possessionem redierit. Illud prædixit pater Iacob sic: Gad accinctus præliabitur ante eum, & ipse accingetur retrorsum. Nona fuit Tribus Aser, quæ fuit optimo solo constituta, in quo optima quæque nascebantur, & ideo de ea pater Iacob prædixit sic: Aser pinguis panis eius, & præbebit delitias regibus. Decima fuit Tribus Neptalim, cuius situs erat in loco valde calido. Ideo fructus illic primi erant, quasi præcones inter alios, ex quibus primitiæ offerebãtur ad diuinas laudes, quod verbis Iacob prænotatum sic fuerat: Neptalim ceruus emissus, & dans eloquia pulchritudinis; quasi dicat, velut ceruus cursu velocior, sic terra Neptalim in fructibus, vnde diuinæ laudes celebrantur. Vndecima Tribus fuit Ioseph, quæ in spiritualibus & temporalibus bonis plurimum laudatur, & hoc in ipso Ioseph, qui valde in illis creuit, quod Iacob benedicẽs insinuauit sic: Filius accrescẽs Ioseph, filius accrescens, & decorus aspectu. Duodecima fuit Tribus Beniamin, Tribus bellicosa nimis,

nimis, vt videre est *in lib. Iudicum.* de illa Tribu fuit Paulus Apostolus, qui primo quasi lupus rapiens Christi oues ad torturas, tandem conuersus, plurimum ampliauit gregem dominicum. De quo Augustinus vult prophetiam Iacob intelligi quæ est ista: Beniamin lupus rapax, mane comedet prædam, vt vespere diuidat spolia: vt habetur *Genesis* 49. sic & prædicta, quæ prophetarat & annunciauit Iacob pater filiis suis, scribuntur *in dicto loco.*

Inter istas duodecim Tribus, tres Tribus, Leui scilicet, Iuda & Ioseph, fuerunt eminentiores. Leui scilicet, in legis interpretatione; cuius sententiæ, in arduis & difficilibus legis, Dei mandato, stabant aliæ Tribus iuxta scripta *Deuter.* 17. vbi habetur: Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & lepram, & iudicium intra partes tuas videris verba variare, surge, & ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus, veniesque ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem, qui fuerit illo tempore, quæresque ab eis, qui indicabunt tibi iudicii veritatem, & facies quodcunq; dixerint, qui præsunt loco, quem elegerit Dominus. Tribus vero Iuda Regia dignitate præcellebat, vt id expresse habetur 1. *Paralipomenon* 5. Porro Iudas, qui erat fortissimus inter fratres suos de stirpe eius Principes germinati sunt. Demum Tribus Ioseph in possessione sui patris Iacob primogenita tulit, etsi penultimus natiuitate fuerit, patet, quia Ioseph dono accepit à patre vrbem Sichem, vel Sicar, cui dixit moriens pater, vt scribitur *Geneseos* 48. Do tibi partem vnam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrei in gladio & arcu meo. Ad idem facit quod dicitur 1. *Paralipomenon.* 5. Primogenita autem reputata sunt Ioseph. Omissa autem Tribu Ioseph, cui primogenita in possessione concessa fuerunt, Tribus Iuda & Leui comparandæ veniunt in nobilitate. Et reuera, si conferatur Tribus ad Tribum duntaxat, sine sacerdotalis ordinis cõsideratione, quippo non omnes Leuitæ fuerunt Sacerdotes, sed Erunitæ tantum, Tribus Iuda præ cæteris clarior est, etiam Tribu Leui, quod probatur sic simpliciter.

Primo, in benedictionibus, quibus eandem Iacob ante Leui cumulat sic, in laude & honore qui virtuti debetur, vt habetur in loco sæpius allegato, scilicet *Geneseos* 49. Iuda, te laudabunt fratres tui: deinde in fortitudine: vt eodem loco sic dicitur: Manus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum: quod potissimè in Dauid impletum est, qui fuit de Tribu Iuda, & alii Reges in Ierusalem post eum: subinde in exhibenda reuerentia, præfertur Iuda Tribus sic, vt ibidem subiungitur: Adorabunt te filii patris tui demum in successione; quoniã de Tribu Iuda Christus venturus erat, & venit, secundum illud ibidem prophetatum: Non aufertur sceptrũ de Iuda, & Dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio Gentium. Et habetur *ad Hebræos* 7. Quæ promissio etiam Dauidi facta his verbis, vt *in Psalm.* 131. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Accedit quod in Tribu Iuda fuit vrbs sacerdotalis, vtpote Ierusalem. Et Tribus Iuda in fide perseuerauit cum Tribu Leui. Tribus Iuda post Moysem per mare rubrum prima intrauit; & post mortem Iosuæ ipsa Tribus Iuda prima pro custodia terræ promissionis bellum gessit, secundum illud *Iudic.* 1. Dixitque Dominus: Iudas ascendet, ecce tradidi terram in manus eius. Postremo patet excellentia Tribus Iuda in ordine offerentium in tabernaculo; quia diuino decreto Tribus Iuda præcessit, iuxta illud *Numeror.* 7. Primo die obtulit oblationem suam Naason filius Aminadab de Tribu Iuda.

Verum, si consideremus Tribum Leui, vt sacerdotalem Tribum; quia à Leui sacerdotes assumebantur, vti accipi videtur in libro Numerorum, *Numer.* 1. ibi, *Tribum Leui noli numerare, neque pones summam eorum cum filiis Israel, sed constitues eos super tabernaculum testimonii, & cuncta vasa eius, & quicquid ad ceremonias pertinet.* Vbi aliæ Tribus ad bella segregatæ sunt, Tribus Leui, id est,

sacerdotalis, ad diuinum ministerium reseruata fuit. Et sic ex his Tribus Leui, id est, sacerdotalis fuit omnium nobilissima & à Deo electa. Facit *c. solitæ. de maiorit. & obed. ca. plurimos. 82. distinct.* Et hoc patet per illud, quod dixit Deus Moysi *Exod. 28.* Applica quoque ad te Aaron fratrem tuum cum filiis suis de medio filiorum Israel, vt sacerdotio fungantur mihi. Et sequitur, Faciesque vestem sanctam Aaron fratri tuo in gloriam & decorem: quod de Tribu Iuda nusquam legitur. Præterea sacerdotes Tribus Leuiticæ erant sacris dati perpetuo, sacri populorum Duces sacra dantes, id est, Sacramenta, & sacra docentes, id est, legem Dei, secundum id: *Eruntq́; sacerdotes mihi religione perpetua. Exod. 29.* Et, quia Saul nec Sacerdos, nec de Leuitica Tribu, attentauit offerri Holocaustum, contra diuinum & Samuelis mandatum, audiuit: *Nequaquam regnum tuum vltra consurget. 1. Reg. 13.* quod in pœnam factum fuit; quippe Saul infra sacerdotalem dignitatem erat, præsumpsit supra officium suum. Eo modo Rex Ozias, cum esset de Tribu Iuda; quia non erat Sacerdos, dum præsumpsisset adolere incensum in conspectu Domini Dei, continuo lepra est percussus, 2. *Paralipomenon, 26.* Et id ad dignitatem Tribus Leuiticæ, id est, sacerdotalis accedit. Quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius, *Malac.* 2. Demum, vt concludatur pro hac parte Leuitica Tribus ab aliis Tribubus etiam à Tribu Iuda decimas sumebat, & hoc diuina authoritate, iuxta illud *Numer.* 18. Filiis autem Leui dedi omnes decimas Israelis, in possessionem pro ministerio, quo seruiunt mihi in tabernaculo Fœderis. Hac ratione probat Paulus *ad Hebr.* 7. quod Melchisedech fuit maior ipso Abraham; quia decimas assumsit ab Abraham, & simili modo oblationes, *Geneseos* 14. Et propterea non habuit Leui partem, neq; possessionem cum fratribus suis; quia ipse Dominus possessio rei est. *Deuter.* 10. & 18. Hoc postremum clare ostendit, sacerdotalem Tribum fuisse omni alia Tribu digniorem; quia aliis Tribubus benedictionem dabat, & à nulla benedicebatur: & ex Pauli sententia, vt *ad Hebr. 7.* sine vlla contradictione, quod minus est, à meliore benedicitur, quod recitatur *in c. denique. 21. dist.* Et sic constat, sacerdotalem Tribum omnia lia nobiliorem, prout sacerdotalis est.

SExagesima consideratio quarundam ciuitatum laudes & dignitates exponit, & quæ inter eas potius sit extollenda. De omnibus ne dicam pluribus, laboriosum & fortè tædiosum foret recensere, cum *in tractatu de locis, ac mirabilibus mundi, qui est impressus cum Geographia Ptolemæi. cap. 14.* de laude plurimarum, & de earundem origine videri potest, & per Philippum Bergomatem *in suo supplemento Chronicorum in suis locis opportunis*, qui plures nobis notas copiose & eleganter laudauit. Item Ausonius Poeta Gallicus suis versibus illustrauit Romam, Constantinopolim, Carthaginem, Anthiochiam, Alexandriam, Treuerim, Mediolanum, Capuam, Aquilam, Viennam, Emeritam, Athenienſem, Catinam, Syracusam, Tholosam, Narbonam, & Burdegalem, ex qua natus fuit Philippus Beroald. *in oratione, quam habuit in enarratione Iuuenalis & Salustii*, aliquantisper laudat Romam. Ipsa enim intitulatur caput orbis tertarum, vt est text. *in l. nemini. §. quoniam. Cod. de consulibus & non spargendis, &c. lib. 12. & lib. 1. §. sed & si qua. Cod. de veter. iur. enucleando.* & caput omnium ciuitatum, vt *in §. fin. iuncta gloss. instit. de satisdat. tutorum.* & omnium nationum, vt est text. *in c. beati. 2. quæst. 7.* & quomodo aliis pluribus nominibus nuncupatur & illustratur: gloss. est expressa & notanda in verbo, *anterior in Authent. vt Eccles. Roma. centum annor. &c. in princip. collat. 2.* & de ea alibi. Ioan. Lud. Viualdus de Monte Regali, *in suo opere Regali in tract. de magnificẽtia Salomonis*, ample laudauit Hierosolymitanam ciuitatem, quæ dicta fuit Hierusalem, & ibi de eius cõstructione. Pyrrhus *in suis orationib.* laudauit Aurelianem. De qua Iuriscon. Marcellus bis fecit mentionem *in l. quidam. in testamento. ff. de legat. 2.* de ciuitate Parisiensi, & eius laude vide Textorem Niuernens. *in sua officina in Cornucopia in litera*

in litera P. in fin. Et etiam nouissime Iacobus Capellus habuit orationem in vniuersitate Pictauiensi in laudem ciuitatis Parisianæ. Leonardus Aretinus librum vnum de laude Florentiæ composuit, & Sabellicus Panegyricum rerum Venetarum, & ita plures de aliis multis ciuitatib. Addo quod dicitur communiter in Italia propter celebritatem, Roma sancta, Genua superba, Florẽtia pulchra, Mediolanum ciuitas populosa, Venetia diues, Bononia pinguis. Quemadmodum dicitur vnus Deus, vna Roma, vna Turris in Cremona, & vnus Portus in Ancona, quem Portum nunc mirum in modum auctum Adrianus Imperator extruxit. Omitto multa, quę adduci possent, quomodo vna ciuitas est maior alia, vt ciuitas Metropolitana est maior altera quoad dignitatem. vt dicit Bald. *in l. si duas. in fin. ff. de excus. tut.* Et ciuitates propriè appellantur, quæ habent Episcopum. *c. Episcopi. 80. dist. ca. 1. de priuileg.* de istis ample per Bart. *in Extrauag. quoniam. col. 2. per Doct. in c. si ciuitas. de sent. excom. in 6.* per Archid. *in ca. statutum. de rescrip. eo. lib. 6.* vbi dicitur, qđ causæ commissæ à sede Apostolica in ciuitatibus aut locis insignibus agitandæ sint. In Francia vero appellamus ciuitatem villam, rus vero villagium. Sed nullus vsque ad hæc tempora inuentus est, qui hanc nostram antiquissimam, strenuissimam, decantatissimã inclytamque ciuitatem Heduanam laudauerit. Vnde mecum sæpe sum miratus, veternosam Celtarum incuriam, qui priscorum temporum maiestatem non tam obliti quam eius aspernati, meminisse sua tantum secula curant, dignantur, obseruant. Habet tamen ad Eudoxam stimulos probata vetustas, & solicitis nostri temporis hominibus calcaria priscorum ætas adhibet. Quot Babylon, quot Thebæ, quot Ilion, quot Spartæ, quot Roma, quot Athenæ in præclara rerum facinora non solum priuatas, sed & barbaras ciuitates egerunt, induxeruntque? quas partim magnis deletas incendiis, & partim lacerís resurgentes vestigiis antiquæ maiestatis fuæ, literis ætate seruata, viuere cernimus. Troia corruit, cecidit Corinthus, flagrarunt Solymæ, periit Milesia, vellitur Sagunthos, quæ suorum ciuium clades funestas, vulsa mœnia, raptos honores, hac vna tantũ pensatione bearunt. Quod qui florentissimæ suæ ætatis amplitudines, magistratus, origines & imperia scriberent, vel antequam ruerent, reliquerunt, vel paulo post instauratæ pereunt. Habet suum Iudæa Philonem, Solyma Iosephum, Thucydidem Athenæ, Phrygia Daretem, & Pindarum Thebæ. Sola hæc infelix Hedua, quæ sui nondum genuit Commendatorem, neque quod ingenia, sed labor & studia desunt. Quæ prima fuit, quæ secunda, quæ tertia, tam inclytæ ac vetustæ ciuitatis ætas. Cuius arcem (Bibractem ferunt) omnium quæ mundus habet, longe maximum ac copiosissimum oppidũ Cæsar edocuit. O Heduam prolis Mandubiæ decus, Persarum dogma, Plasim Insubrium, Celtarum caput, & Bistoniæ gentis fortissimum robur! Quis tuos canet Hedua triumphos? Quis tuum à Samothe genus? Quis stantes quondam tibi marmore Turres? tua vbi Maiestas? vbi pacta primum cum Pœnis, mox cum Romanis fœdera? Hæc sopis nimium, nimiumq́; sopit in te Cabillini seu Cabullini rebellio, Araris contentio, Sequanorum iræ, Auernorum factio, Rhenanienses, Biturigum amor, & Alsetigenum cognata necessitudo. Indoleo, vt quæ totius Galliæ princeps inclytissima, Panearpinam facultatum Thiarum quondam gesseris, orbata modo & ruinis, neminem adhuc alueris, qui te viduam vllo vel encomio, vel commiseratione soletur. Miserum hercle! Magna tamen & nobilis impendio Gentis Heduanæ potentia, quæ quasi fax ardens in totum orbem succensa, per freta, per amnes, per scopulos, per prærupta alpium discrimina Eurum, Aquilonem, Austrum, Zephyrumque brachio nunquam cedentem remensa, Vmbriam statuit, domuit Phrygiam, Scythiam auxit, Thraciam diffudit, terruit Macedoniam, Iberiam strauit, minuit Italiam, Holsatiam struxit, Lusitaniam pressit, occupat Asiam, & parentis Herculis metas transgressa, quod Socrates, quod

Plato, quod Pythagoras, quod Empedocles à Chaldæis Ægyptiisque edidicerunt. Persas ante docuerit, quam ſcirent Athenæ: Nec ſi Magiam, Poëſin, Rhythmos, Mathematicem, Aſtrologiam, Muſicem, & vtramque Philoſophiam ſtatim ſibi Græci inuentam præcident, diuinarum atque humanarum ſcientiarum Hedua parens, & protologia Græcis inuitis non deſinet appellari. Tollat ſuos Ægyptus Prophetas, Perſia Magos, India Gymnoſophiſtas, Augures Roma, Ida Curetes, velut omnium quæ in humanarum mentium captu ſunt vates antiloquos. Clarum tamen (quorum Hedua Princeps) ſi Samotheos Druydas, Magos, Sarronidas, Vaties, Bardos, & Choribantas Heduorum ſacros progenitores & conſanguineos diſcuſſerimus, Literarum inde & Philoſophiæ magnum quoddam mare ſolis primum Gallis nauigabile in totum orbem exundaſſe credamus: ſine quibus (vt cum Moyſe loquar) terra erat inanis & vacua. Et in quo ſolus domini ſpiritus ferebatur tunc ſuper aquas, vt eleganter elucidat, & adaperit Claudius Muſard Heduus, vir bonarum literarum, *in ſua Chronica Samotheorum*. Heduos autem Principes Celtarum extitiſſe ſatis autumat & aſſerit Cæſar *in ſuis commentariis*. Idcirco nullus ſanæ mentis hæſitaret, quin Hedui fuerint illi Celtæ, qui prædicta omnia fecerũt, & etiam de quibus Symphorianus Campegius *in ſuo lib. de memoralib. mundi*, vbi de origine Celtarum & eorum religione & literis, quos Celtas, authore Beroſo, condidit Samothes. Fuit enim Samothes frater Gomeri atque Tubalis ex Iapeto patre. A quo primum Britones, inde Galli Samothei dicti fuerunt, & præcipue Philoſophi atque Theologi ſectatores eius. Vnde Diogenes Laertius *in princip. de vita Philoſophorum*: Philoſophiam, inquit, à Barbaris (quod verbum non protulit citra inuidiam) initia ſumpſiſſe complures authores aſſerunt. Conſtat enim apud Perſas claruiſſe Magos, vt dixi, apud Babylonios & Aſſyrios floruiſſe Chaldæos, apud Indos Gymnoſophiſtas, apud Græcos Philoſophos, apud Ægyptios Prophetas, apud Celtas & Gallos Druydas, & qui Samothei dicuntur. Qui, teſte Ariſtot. *in magico & Secione in 22. lib. ſucceſſionum*, Diuini atque humani Iuris fuere peritiſſimi, ob id religioni deditiſſimi, ac propterea Samothei appellati ſunt. Quare, vt complures authores tradunt, Philoſophiæ initium & literarũ ſimul, non a Græcia, ſed antiquiſſimis Samotheis emanauit. Ergo quoniam Galli vtebantur literis, quibus & Græci, vt teſtatur Cæſar *lib. 6. commentar.* easq; a Samothe patre Dite habuerunt, vt ibi dicit; Neceſſario eſt fatendum, quod non a Cadmo: ſed a Gallis, tam Galathæ, quam Meones, & Gallogræci, totaque ſimul Græcia eaſdem habuerint: argumento ſunt quæ authores produnt. Xenophon. *lib. de æquiuocis temporum*, & Archilochus, ſic dicens, Græci Barbariem quandam vetuſtam & non Phœniciam ferebant, quia nihil Phœnicum habẽt, vt cernimus, ſed Galatharum & Meonum figuras retinent, &c. Et Ioſephus cum pluribus aliis. Beroſus vero notat, quod anno 4. Nini, a quatuor Saturnis geſtum ſit. Tres enim Saturni, Tubal Hiſpanus, Samothes Gallus, Thuſcon Germanus regna ſua legib. formãt. Quartus vero Saturnus, Cameſes, qui ab Ægypto colonias in Thuſciã aduexerat, econtra Thuſcos iam legibus & literis a Comaro formatis, corrũpere ſatagebat magica & vitiis. Vnde Diodorus ait *in quarto*. Hunc Saturnũ filium cœli, qui regnauit in Italia, Sicilia, & Lybia fuiſſe ſumma impietate & auaritia præditũ. Quod vero his temporib. literæ & carmina apud Gallos eſſent, non ſolũ ex Beroſo Chaldæo, ſed etiã ex aliis proditur. Samothes quoq; cognomine Dis, literas ſagas dedit, quæ Phœnices erãt, a quibus Græci ſuas formauerunt; quas principio Galathis & Meonibus tradiderũt, Galli a Dite diſciplinas nacti, etiã vſq; ad ſua tempora eas retinuerunt, vſi literis, quibus Græci. Xenophon quoq; *d. lib. de æquiuocis*, ait, Cadmum intuliſſe Græciæ literas ſimiles Galathis & Meonicis magis quam Phœnicibus. Igitur ante Cadmum fuere literæ. Philoſophia, Carmina, Theologia, & Leges Gallis maximè apud Celtas, & per multa ſecula & ætates.

Nam,

Nam, vt dicit ipſe Archilochus *in lib. Epithetorum. de temporibus*. Græci à Cadmo literas habuerũt, quæ Homero, iudicio totius Græciæ eximio Poetarum habito, Olympiade 23. & à Troiæ excidio anno 50. & qui fuit ante Romam conditam annis circiter 160. ſoli ius tributum fuit emendandi characteres, & nomina, linguamq; Græcam. Quæ ipſe Cadmus Samotrax, fere barbara & plena ruditate attulit ſub excidium Troianũ, cum reuerſus eſſet à fuga, quam inierat ob certamen. Hic ergo Homerus reformauit prædictos characteres, & Grammaticæ præcepta Græcis primus dedit, cum antea quiſq; ſermone ſcriberet & loqueretur vernaculo, quem etiam Italia, quæ & magna Græcia, ſuſcepit. Nomen autem (vt continuetur materia) arguit à Sarrone Duce Sarronidas dici Gallos doctos, de quibus *lib*. 6. Diod. ſcribit ample. Sane nõ eſt æſtimandum, ante Sarronem non fuiſſe literas, & Theologiam atq; Philoſophiam apud Gallos, cum ſupra probatũ fuerit ea extitiſſe Samothei tempore, ſed, vt ipſe Beroſus ait, non erant Gymnaſia publica, quæ ſola mitigant humanam ferociam. Nam dicit ipſe *lib*. 5. quod tempore Zanei Nyni filii quidam Semiramidis, & etiam tempore, quo Oſyris agriculturam docere mortalibus cœpit. Apud Celtas Sarron, qui, vt contineret ferociam hominũ, publica literarum ſtudia inſtituit, vnde apud eoſdẽ Celtas à Samotheo ſapientia, à Dryo Philoſophia, Aſtrologia, & augurandi ſcientia. Carmen vero & Muſica à Bardo rege primo inuenta fuit, & Celtis edocta.

Vnde redeundo ad ciuitatem noſtrã, certum eſt, quod cum ipſa fuerit præſtantiſſima & præcipua in ea Gallia Celtica, quod totius Celticæ Galliæ principatum obtinuerit: & ſic literæ primo inuentæ & edoctæ fuerũt in hac ciuitate potius, quam in aliis. Nam, vt communiter videmus in ciuitatibus primariis & principalioribus ſeu capitalibus, Doctores & literati inhabitant, & morantur, vt in ciuitate Pariſienſi, quæ eſt caput totius regni Franciæ, vbi peritiores vtplurimum reſident, ibiq; artes profitentur in omni ſcibili, dempto legali ſtudio. Facit ad prædicta; quia de iure in ciuitatibus, & non in caſtris, ſtudia generalia debent eſſe, vt *in procemio ff. §. hac autem tria. & in l. vnica. C. de ſtudiis liberalibus vrbis Romæ. lib.* 11. Et ibi gloſ. & Ioan. de Platea poſt Bart. notant. & etiam gloſſ. in verb. *Bononiæ.* Io. And. Pan. & Fel. *in proœm. decretal.* Cuius quidem ciuitatis Heduorum antiqua Topographia, partim in ſuburbiis, partim intra mœnia, vt in vicis & eiuſdem ædificiis, in quibus olim templa ac diuerſorum deorum oracula magnatumque palatia erecta fuerunt, quæ adhuc antiquum ſibi retinent nomen, ſequitur.

Hæc igitur ciuitas Celtarum caput, Mandubiorum honor, & gloria, non ſine magna honoris præfatione Auguſtudunum nominanda, tantis ſtratagematibus clara. Cuius incolæ à Romanis modo amici, modo fratres, verũ & conſanguinei vocabantur. Tanta, mehercle, eos ambiuit dignitas & excellentia, vt in Senatu quidem Romano primũ ſibi locum vſurpauerint, id antiquo fœderi datum. Huius murorũ ambitus ad duo milliaria protenduntur. Terra eius ſatis fertilis & pabuloſa riguaq; cum fluminum, tum fontium aquis, quæ frumenta, ſiliginem, hordeum, auenam, & omnis generis pecora vbertim gignit, nemora & glandes producit. Ab Oriente & Meridie montibus eleuatur nemoroſis, à Septentrione vero & Occidente vallibus deprimitur: ſaltem circa eius medietatem, à qua planicies amœniſſima ad Septentrionem in longitudinem duodecim millium paſſuum extenditur, & vndequaq; fontes, riuulive circumfluunt. A Septentrione habet Arotum piſcibus luxuriantem, Auturanumq; ſinu ſuo ſuſcipientem, & plures alios fluuios, qui tandem in Ligerim defluit. A Meridie vero fluuiũ, ne dicam riuum, habet ex ſtagnis velleris progredientem: partim in circuitu vrbis circumfluentem, ſuper quo ſunt (opus memorabile & vtile) multa molendina, in quibus ferme tota ciuitatis annona teritur & mollitur. Itaq; ab Oriẽte ex murorũ vrbis fundamentis celebratiſſimus ac ſacer fons lepidiſſimus, aquis ſcaturiens exiſtit,

dictus fons sancti olei, vbi ducum vulnera (cum è bello victores sauciati redibant) hac aqua mundabantur: omni quoque ex parte hæc ciuitas aquis irrigua est, in hac parte erāt theatra amplissima, quæ his diebus diruta cōspiciuntur in loco vulgo vinea Boufferandi nuncupato. A plaga exinde orientali extra tamen mœnia: & non procul, excelsi montes & colles figurantur, qui per meridiem transeuntes, & arboribus & fructibus, præcipue pyris, quæ apud vulgus dantur sine regula, omniq; ferarū genere prædiuites, ad occidentem vsque protenduntur: & ibi antiquitus erant piscinæ vel claustra ferarum, in medio quorum mons est longitudine octingentorum passuum quodam paruo frutice præ cæteris excellens, quo solus abundat ille mons, ita quod plures, qui totum pene peragrauerunt orbem, retulerint nullum similem fruticem alicubi vidisse. Nec Plinius nec Macer aliqualem de hoc exiguo frutice mentionem fecerunt. Fructus eius granum est, coloris, vbi admaturescit, fere nigri, & boni saporis & odoris, qui plures indigentes villicos in his partibus, vt esca pascit, dū artus cancri Phœbus suo cursu comprimit.

Est & alius mons tendens ad occasum, mons calidus dictus, vbi præcocia fructuum genera inueniuntur propter solis reuerberationem, qui tota die ibi lucere conspicitur in valle eius habens fluuiolum, vernacula lingua vocatum *Mengues*. Muros vero manu potius Deorum ac supernaturali, quam humana cementariorum compositione præualidos habuit & habet, quos centum exornabant turres ad Barbarorum incursiones comprimendas. Ingentes portæ, quibus singulis portalitia, quæ de cœlo pendere videbantur, applicata extiterant: & de quibus hoc æuo, quo fere integra permansere, & quæ adhuc paruula cunctis adsunt, porticulas habebat. Itaque tam hanc, quam eiusdem suburbia multorum Deorum gentilium venustabant delubra, multisque & variis insignibus vicis (nomina eorundem antiquissima tanquā excellentiora adhuc retinentibus) dotata fuit. Excellentia enim potius immortalitatem sapiunt, quam vilia & minima; & insignia & illustria loca difficile ab hominum memoria euanescunt. Enimuero in superiori huius ciuitatis parte Capitolium situabatur, vbi nunc vicus est, lingua nostra vocitatus, *le chapiteau*. Licet forsan taliter potuerit denominari, vbi, si quid violatū erat, aut facinus commissum, quod caput & vitam hominis peteret, capite violatoris expiabatur. Cui adiacet etiā vicus fraxineus (in quo moror) eo vocabulo dictus, vbi Apollinis oraculum variis bellorum triumphis refertū fulgebat, cui inhærebat grandis fraxinorum copia ipsi Apollini sacratarū, eo, quod nunquam (vti laurus) iactātur fulmine & venenis (inquit Plinius *lib*. 16. *ca*. 14. & *lib*. 24. *cap*. 8.) obsistant, vt nostra assolet ætate fieri, qui Ecclesiasticorum templorum cœmiteria grandibus vlmis cœlum fere pertingentibus replent. Sic antiquitus istæ arbores eiusdem Apollinis templum venustabāt. Et non sine magnæ cogitationis ministerio templum hoc Apollinis fuit in superiori vrbis particula collocatum. Nam sicut Apollinem scientiarū & Philosophiæ inuentorem esse perhibent, sic sua industria, sua inuentione, sua denique sagacitate, tanquā cæteris dignior, in vrbe præferebatur. Tum etiā; quia cum conditor nostræ ciuitatis fuisse perhibetur, vt inferius dicetur, non mirum, si superiorem vicum vrbis à fraxino arbore sibi dicata denominarit. Tum & alia consimilia; quia ibi literati, huic Philosophiæ deditti, sapientesque viri (prout hac nostra tempestate Episcopi, sacerdotes; prætores, Doctores, canonum statuta, prætorum quoque, Iurecosultorum leges, decreta, ac rationes profitentes, cæterique bonorum morum Archetypi ac exemplaria) existebant. Qui quidem tanquā digniores præferendi sunt. Est & alius, paulo versus Occidentem declinando vicus caninus, in quo idolum Anubis, quodam phano ad eiusdem Anubis honorem consecrato, venerabatur, quod caninum habebat caput, teste Herodoto *libr*. 2. sub cuius tutela incolæ huius ciuitatis, & à latronum incursionibus, deprædationibus, furibusq; præseruarentur, sese subiiciebant. Nam sicuti canes

ti canes pro hominum custodia nascuntur, suoque latratu arcent fures: sic hic Anubis, vt arbitrabantur, procul arcebat fures, & vbi capti erant, hoc in templo Anubi, tanquam pinguis victima mactabantur.

Fuerunt præterea in hac ciuitate Reges, seu Reguli (qui à regendo dicti sunt) quibus tota Heduorum regio, seu prouincia, singulis assignata particula, tanquam præfectis, regenda ac moderanda data fuerat, vt vnus limitibus Sequanorum præesset: alter Rhenorum, alter Aruernorum, &c. fines vigilanti cura ac studio regeret. Et si quid contra Augustudunos hostes moliti fuissent, aut innouassent, vbi id sciuerit rex, cui commissa fuerat; hæc rebellis pars Vigobreto, populoque Heduo, quam citius potuisset, renunciare tenebatur; vt legatis caduceatisq; exploratoribus missis, aut bellum, aut pacem indicerent, aut componerent. Quorum quidem regulorum domicilia palatia ingentia, auro, diuersarumq; specierum gemmis crustata, in vico, vsque in hodiernum diem vico dicto, Regum stabilita fuerunt: vel forsan Regius vicus dictus fuit; quia regia via erat, hoc est, communis & publica, & quæ latior erat. Nam & in vrbe magistratus vnus, qui annuus (prout nunc, retinens adhuc nomen antiquum) creabatur, vitæ, & necis in suos potestatem habens, qui, vt vir à virtute, sic & ipse Virgobretus à virtute, quam debet habere, nomen sortitur: & iuxta allusionem vocabuli in vulgari nostro dicitur *Vierg.*

Adest & cõsequenter in medio vrbis campus Martius, nunc Campus D. Lazari vocitatus, vbi militum classes, ac peditum cohortes turmæque bellatorum hominum, quoties ad bellum opus fuisset progredi, arma ex templo Martis confestim assumebãt. In suburbiis vero à plaga Orientali, est monticulus, Philosia nuncupatus, vbi templum Cupidini, Deo amoris, dedicatum habebatur, à philos, quod est, amor, dictum, in quo iuuenculæ virgines sub tutela cupidinis aderãt, amorum furta describentes, quæ postquã eu-tibaticauerant, hoc est, improbis moribus vsæ fuerant, inq; fornicatione repertæ, & spurcissimæ Veneris illecebris irretitæ fuerant, in viciniorem alium monticulum paulo altiorem ducebantur, vbi Veneri adsunt consecratæ speluncæ, (sicut olim Romæ, in regione suburbana, meretricum diuersoria erant) eo; quod celet sua furta Venus: adsunt & dumi arbores, & nemora alta, iuxta quæ templum Veneri, & Priapo dicatũ conspiciebatur, in quo cucullus Veneri & Priapo consecratus (eo, quod sit auis adultera & mœcha) venerabatur. Vnde dictus est hic locus vsque nunc Cucubarrus, hoc est, è barro, siue ebore Cuculus, qui ob honorem supra dictorum, ibi colebatur. Nec istud incredibile videri debet, cum adhuc lupanaria tolerentur. Nam, vt dicit text. *in l. ancillarum. in fin. ff. de pet. hære.* in nonnullorũ honestorum virorum prædiis lupanaria exercentur: & meretriciũ toleratur ab Ecclesia, vt maius malum euitetur, secundum Panorm. *in c. inter opera charitatis. Extra de sponsalib.*

Redeũdo ergo, vnde digressi fueramus, nõ longe abhinc mõs est Iouis. Samothes n. nostræ prosperitatis autor, cum per montiũ cacumina deambularet, huc appulisse, & ibi Ioui Olympico primum litasse perhibetur. Vnde dictus fuit & est hic locus mons Iouis: & ibi vnum suorũ nobiliorem constituit, qui adhuc ibi tempore præsenti castellum habet, & vocatur dominus de monte Iouis, qui est ex vna antiquissima & nobilissima Heduorum familia. In parte vero occidẽtali mons est fere nubibus proximus, distãs ab vrbe vno miliari, & est quercubus plenus, qui & hodie mons Druydũ appellatur: eo; quod ibi Druydes, Gallorũ Philosophi, & sapientes, ac vates Iouis, & Berecynthiæ matris Deorũ ac Mercurii sacra celebrabant, dictiq; fuere Druydes à dryos, quod est quercus; quoniam ipsis Ioui & Berecynthiæ quercus est sacra, testante Claudiano, de raptu Proserpinæ.

Hi, quippe Druydes Ephemerides, siue singulorum temporum annales, & quicquid singulis diebus in vrbe, aut Heduorũ regione efficiebatur, soli memoriæ mandabãt, & sacra curabant, memoriterq; discebant, neque ea literis mandare fas erat, ne in vulgus

disciplina efferretur, & vt memoriæ studerent: (nam, quæ literis mandamus, memoria tenere negligimus, cum ea vtpote scripta, vbi opus fuerit facile reperire cõfidamus,) quod efficit, vt nihil de huius ciuitatis constructione ac ruina inueniatur, & quod semel in mẽte reposuerant, vt magis in pretio haberentur, difficile id prodebant. Vnde ipsis deletis, deleta iacuerunt singula egregia eiusdem ciuitatis prouinciarumq; facinora. Cum id soli rescirent, & antiquiores id iuniorib. eiusdem sectæ Philosophis docerent. Si vero quicquam scriptum foret, dum hostes ciuitatem obsiderunt, cum diis, sub quorum tutela omnis arbitrabatur esse ciuitas: exemplo Troianorum, qui semper suo iure æstimauerunt alienos, & præcipue hostium Deos deprædati rapuerũt. Sapientes exinde hi Druydes omnium ore iudicabantur, vnde publica & priuata iudicia eorum fidei mandabantur, vt de sacerdotibus antiquæ legis Macchabeorum 1. & 2. & *Deuteron.* 17. legitur. Illi (teste Cæsare *libr. 6. de bello Gallico*) rebus diuinis intersunt, sacrificia publica ac priuata procurant, religiones interpretantur. Ad hos magnus adolescentiũ numerus disciplinæ causa cõcurrit, magnoq; hi sunt apud Heduos honore, de publicis priuatisq; cõtrouersiis cognoscunt: & si quod est admissum facinus, si cædes facta, si de hæreditate finibusq; controuersia est, iidem discernunt, præmia pœnasq; constituunt. Si quis autem priuatus, aut publicus eorum decreto non paruerit, sacrificiis interdicũt. Hæc pœna apud eos est grauissima, quibus ita est interdictum. Hi vero, qui interdicti fuerãt, numero impiorũ ac sceleratorum habebantur: hi omnes decedunt, aditum, sermonemq; defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant, neq; his petentibus ius redditur, neque honos vllus communicatur. Et illi pœnæ hodie excommunicatio æquiparatur. Et cum prædicta ita cum nostra religione conueniant, vt nõ temere quis crederet, modum hunc, quo Pontifices solent contumaces, aut delictum aliquod delinquentes præuaricantesq; anathematizare seu excommunicare, illisque simul sacris interdicere (quod hoc vnicum Ecclesiæ telum terrificumque fulmen existit) abipsis Druydibus esse mutuatos. Qui quidem Druydes etiam apud Carnutũ morabantur hac lege, vt sex mensib. hyemalibus Carnutum, rursus vero sex aliis æstualib. Augustudunos haud absurde habitarent, vt de Apolline ex Seruio 4. *Æneid.* secerni potest, quod Virgilius hoc innuit disticho:

Qualis vbi hybernã Lyciam Xantiq; fluēta
Deserit; ac Delum maternã inuisit Apollo.

Qui sex mensibus apud Patharam Lyciæ vrbẽ: sex vero aliis æstiualibus mẽsibus apud Delon responsa canebat. Quod & de Druydibus satis exprimit Cæsar *loco superius allegato*, dum dicit: Hi certo anni tempore, in finibus Carnutum, quæ regio totius Galliæ media habetur, considunt in loco consecrato, huc omnes vndique, qui controuersias habent, conueniunt, eorumq; iudiciis, decretisque parent, pleriq; eo discendi causa proficiscuntur. Hi pariter Druydes hominẽ diuinationi destinatum, ferientes, ex ipso afflictandi impatientiæque modo, sua vaticinia assumebant, teste Strabon. *lib.* 4. volebant itaq; inprimis non interire animas, sed ab his post mortem transire ad alios: atque hoc maxime excitare ad virtutem putant, metu mortis neglecto. Multa quoq; de sideribus atque eorum motibus, de mundi ac terrarũ magnitudine, de rerum natura, de Deorum immortalium vi atque potestate disputabãt, & iuuentuti tradebant. Credebant insuper pro vita hominis tantum hominis vitam redimi posse. Sed Senatusconsultũ Gn. Cornelio Lentulo & P. L. Crasso consulib. factum est, ne homo immolaretur: vnde hoc sacrilegii genus sublatum est.

Præterea, hos Druydas Gallorum sustulit Tyberii Cæsaris Principatus, anno regni eius VII. vel eo circa, vt Plinius refert, etiam Aymarius Riuallus Allobrogus.

Sed de monte Druydum (qui, vt diximus, in suburbano Heduorum tumescit) & de Druydibus & eorum excellentia sufficiat. Restat, vt consequenter materiam consequamur.

quamur. In arcto fere aspectu iuxta Aroti fluenta phanum Plutoni & Proserpinæ consecratum locabatur, vbi Arioli, Augures, & Genethliaci augurabantur. Cuius quidem Phani grandis portio, imo verius maior admodum turris, quadrata altissima, hodiernis diebus apud nos conspicitur. Et locus ille prope portam vrbis est, & nuncupatur nostro idiomate à prædictis Genethliacis genestoue.

Multa insuper de antiquitate huius Augustudunorum ciuitatis dici possent. Tamẽ, quia haud facile rationibus, & vestigiis comprobari possent, sicut quæ supra scripsimus, ac etiam cum nomen suum ipso ex numine quæsitum habeat, cætera Harpocrati mandamus, præter quod Apollinem huiusce vrbis fundatorem, & ab Auge quæ & Chione dicebatur eiusdẽ Apollinis vxore Augustudunũ anno 58. post diluuiũ, vel eo circa nominasse, ac Castrichion (quod Barbari castrum canitum vocitant) paulo post construxisse, qui bene legerint non negabunt. Quæ quidem, eo, quod de ipsa quid Apollo suspicabatur, dolore compressa ac extincta est, & sub Pyramide, quæ in monte Cucubarri hac nostra tempestate conspicitur, sepulta iacet. Ita nobilium tumuli illis temporibus ornabantur. Apollo vero Delphos petiit; & de his satis scriptum est *in comment. nostris super consuetud. ducat. Burgu. in procœ. super illo verb.* Dostum.

Cur vero Hedua dicta fuerit, satis ex commentariis Iulii Cæsaris conspici poterit. Sed iudicio quorundam doctissimorũ, dicta fuit Hedua, ab augurio duorum Hedorum, inuicem in aere pugnantium, & salientium, qui à coadunatis incolis, cum de nomine post primam eiusdem vrbis oppugnationem, certarent, visi fuere (vt legitur de nominis impositione Romanæ ciuitatis, quæ à Romulo, Augurii victore, eo quod duodecim, Rhemus vero sex viderat vultures, Roma denominata fuit.) Sic Hedua ab hedis dicta fuit. Et hoc satis liquidò comprobari poterit. Nam sicut hedi tunc temporis inter se pugnabant, cum de nomine quereretur, sic Heduis innata est quædam factio & temeritas (vt verum fatear) ita vt sæpe inter se pugnent, & sæpissime bella ciuilia & intestina oriantur, quæ in lõgum protelarentur, si eiusdem ciuitatis Rectorum & aliorum superiorum prouidentia abesset, quæ dictis Cæsarianis, *in eius comment. lib 6.* de bello Gallico satis comprobantur, dũ ait: Namq; omnes ciuitates in partes diuisæ sunt duas, &c. & idem *in 7. lib.* eorundem, inquit, Ciuitatem Heduorum omnem esse in armis, diuisum Senatum, diuisum populum, suas cuiusque clientelas, &c. Quæ quidem solita apud Heduos diuisio, principalis causa primæ & secundæ etiam eius ciuitatis destructionis fuit. Nam cum vnus nobilium eiusdem ciuitatis suum non poterat adimplere votũ, armis experiebatur, totam gentem aduersus gentem concitabat, & inter se pugnabant (quod adhuc his diebus efficitur:) inimicos ac hostes subtili medio in vrbem reponebãt, quod tandem medio factum est, vt, quod soli non potuissent hostes, cum aliis præualuerint. Et ita prius factionibus & seditionibus fuisse ab hostibus cum suis incolis destructã ciuitatem arbitror: sæpe enim fit, vt propriis vrbibus ciues magis quàm hostes noceant. Verum interea paulo altius & circumspectius inquirere libet, vnde tanta Heduis inflicta strages, & ruina, quæ nunc circumspicitur illis inesse, & quę secũda fuerit & maior huiusce vrbis oppugnatio. Romanos (scelus nefandum) hoc perpetrasse aiunt, teste ipso Cæsare *loco supra alleg.* ipso dicente in Heduos castra mouisse. Cum enim ad populum Romanum de huius Heduorum ciuitatis nobilitate, pręeminentia, & authoritate crebri rumores afferrentur: illa per vniuersum orbem celebrabatur, tum propter eius antiquitatem, tũ propter opes, tum propter libertatem, tũ deniq; propter suorum incolarum primæuam nobilitatem: quamuis tamen bellum aduersus Sequanos, Atuernos, & Rhemos gereret, qui non potuerunt quicquã contra Heduos, nisi aduocatis Germanis mercede, pluresque alios sui collimitaneos & solum tantopere de principatu, potentatu, & authoritate contenderetur, dicente sic Cæsare *li.* 1. & idem *li.*

6. sic inquit: cum Cæsar in Galliam venit, alterius factionis principes erant Hedui, alterius Sequani. Hi, cum per se minus valerent, quod summa authoritas, & antiquitas erat in Heduis, magnæque eorum clientelæ. &; nonnunquam de principatu armis contendunt, &c. Et sequitur; aduentu Cæsaris facta commutatione rerum, obsidib. Heduis redditis, veterib. cliẽtelis restitutis, Sequani principatũ, quem vsurpabant dimiserunt, in eorũ locũ Rhemi successerunt: hi. n. Sequani, propter veteres inimicitias nullo modo cũ Heduis coniungi poterant. Eo tũc statu res erat, vt longè principes haberentur Hedui, secundum locum dignitatis Rhemi obtinerẽt, &c. Totius ergo Galliæ Celticæ principalis erat Hedua, & metropolis, inquit Raymundus Marlianus, *in indice suo comment. Cæsaris* dicens: Celtarum clarissimi sunt Hedui. & 1. *li. comment. Cæsaris*: Senatusc. quoq; honorifica facta sunt in eos, quod omni tempore totius Galliæ principatum Hedui tenuissent; pluresq; Cosmographi id attestantur. Vnde cum Romani hanc rescirent esse tam opulẽtam & potentissimam, huius laudis & honoris inuidi, Heduis legatos miserunt, significãtes, totam Romanorum gentem cum Heduis coniungi velle, æternumq; fœdus, ac amicitias componere, & pacisci, cum viderint hãc Heduorum prouinciam diuersis variisq; bellorum anfractibus, prædonum incursionib. ac tumultu infestari; Et turpe inesse huic tam antiquæ ciuitati, quæ in tranquilla suos deberet pace regere subditos, & quæ aliis longo tempore dominata esset, nunc hostib. comprimi & agitari, dicentesque, hanc inesse populo Rom. consuetudinem, vt socios atq; amicos non modo suos nihil deperdere, sed gratia, dignitate ac honore auctos velint. Multa præterea Heduis pollicentes, si cũ Romanis coniungi, fidemq; illis polliceri, & seruare vellent, eos totarum Galliarum Romanorum medio, principes futuros. Mos itaq; illorũ erat, quoties aliquos videbãt angustari, & ab aliis opprimi his scribere, vt cum ipsis iuncti, possent eorum imperio potiri, & hanc gentẽ suppeditare, occasionemq; in eos inuehẽdi habere, licet tamẽ non eis inimica, neq; odiosa foret. Sed solum, vt sub illo amicitiæ fictitio nomine, tandem possent, & hostes, & quondam amicos, subtili medio, in seruitutẽ redigere, & eos subiugare, vt prædominarentur; quod fecerũt Iudæis, quib. multa promiserant, vt patet *li. Maccha.* 1. c. 8. & [illegible]4. & tandem eos penitus destruxerunt. Quocirca, si Heduẽses eorũ præsidio, auxiliove, ad hostes debellandos egerent, id extemplo illis renũciarent; vt possint ex tempore ad bella milites aduocare, cõgregare iumentorum, & carrorum quam maximum numerum, sementes quam maximas facere, vt in itinere copia frumenti suppetere possit, galeas, enses, scutaq; virorum parare, Adiurãtes insuper, populum Rom. semper ipsis Heduis esse fidelem, eisq; quam maximum honorem habere, ac fratres & consanguineos esse fidelissimos, tandem, vt breuib. absoluam, sub illa dissimulatione, quę minime in amicitia decere videtur, aureos polliciti sunt montes. Qui quidem Hedui (quib. naturâ est facile quæ noua sunt credere, decipique, ac se potius in extraneorum & Barbarorum, quam vicinorum amicitiã semper coniungere soliti) de responsione Romanis facienda, curauerunt. Conuocatis igitur totius Heduorum prouinciæ & ciuitatis Regibus senioribusq; à Senatu, Conuicto, Litanioque, & Cotto, qui hoc tempore magistratui Heduorum præerant, aut præesse poterãt (quem Virgobretum appellant Hedui, quãuis tamen nunc huic magistratui vnicus præsit) Romam, Diuitiacum, ad Senatum populumq; Roma. mittunt, auxilii petendi causa, quia eo tempore à Sequanis infestabantur, in tantum vt Germanos & Ariouistum Sequani sibi adiunxerant, eosq; ad se magis pollicitationib. iacturisq; perduxerant. Heluetiique iam cum Sequanis, per angustias, & fines Sequanorum, suas copias traduxerant, & in Heduorum fines peruenerant, eorumque agros depopulabãtur. Hedui autem ab his se, suaq; defendere non poterant. Hi igitur Sequani, ne ignorãtes procedamus, inquit Cæsar *loco præall.* & Strab. *in sua Geogr. lib.* 4. trans Ararim habent domicilia, & Rom. & Heduis dudum

diudum aduersantes, Germanis sæpius adhę-rebant, eorumq; impetus in Italiam inuitabant, roburq; non mediocre ostentabāt; adeo, vt illis communiter quidem immixti, eorum vires amplificarent, desistētes diminuerent aduersos Heduos, & hæ sane causæ, & fluminis contentio, inimicitias auxit, qui gētem vtranq; dirimit, quæ sibi proprium vendicat Ararim, sibiq; vectigalia pertinere certat &c. Hæc Cæsar. Dixit insuper Heduorum Gentem omni tempore de senatu populoq; Romano benemeritam: cuius quidem Diuitiaci oratione, à Senatu populoq; Ro. audita, confestim Cęsarem cum innumerabili armigerorum bellatorumq; virorū multitudine ad Heduos, pręsidii causa mittunt, vt fratrib. Heduis (quo quidem fratrum nomine iam Romani Heduos decorauerunt) subuenire possint; Assignantes in perpetuum Heduis, in signum eorum fœderis, amicitiæ & fraternitatis, primū in Senatu (res pene incredibilis) locum, ꝙ tamē durabile non fuit. Postquam enim Cæsar citra mōtes, copias suas, & innumerabiles peditum, bellatorumq; virorū Legiones, quas secū habebat, traduxerat, ad Ariouistum Germanorū Regem, cum Heluetiis pro Sequanis, contra Heduos pugnantē, legatos mittit (ipso testante *li. suorū comm. 1.*) qui dicerent, ne quam multitudinem hominum amplius trans Rhenum in Galliam traduceret; Deinde obsides, quos ab Heduis haberet, redderet, Sequanisque permitteret, vt quos illi haberent, voluntate eius, reddere illis liceret; Neue Heduos iniuria lacesseret, neq; his, sociisq; ipsorum inferret bellum: si ita id faceret, sibi populoq; Ro. perpetuā gratiam, atq; amicitiam cum eo futuram: si id nō impetraret sese (quoniam M. Messala, L. Pisone cōsulibus, senatus censuisset, vti quicunq; Galliam prouinciā obtineret, ꝙ commodo Reipu. facere posset, Heduos cæterosq; amicos po. Romani defenderet) Heduorum iniuriam non neglecturum. Qui quidem Ariouistus ad hoc respōdit; Ius esse belli, vt qui vicissent, his, quos vicissent, quemadmodū vellent, imperarent. Hęc sunt verba ex dictis cōmentariis sumpta. Verum, vt breui absoluā, prætereundo plura bella, & prælia, Romani Aruernos, Sequanos, Segusianos, Rhemos. Germanos, Bituriges, totasq; Galliarū partes, & prouincias eisdē adiacentes, in horum ditionem, Heduorum tamen industria, cura, & impensis, reposuerant, quanquam nulli dubium erat, quin arma contra Cæsarē in Italia à Cn. Pompeio pararentur. Ipse autem Cæsar suum exercitum distribuit per hyberna. C. Trebon. cum legionibus quatuor in Belgio collocauit. C. Fab. cum tot. in Heduos deducit. Sic. n. existimabat, tutissimā fore Galliam, si Belgæ, quorum maxima virtus, & Heduī, quorū authoritas summa esset, exercitib. cōtinerentur, ipse in Italiā profectus est. Deinde hic Fabius, post decessum Cæsaris, ad se aduocat quatuor bellatorum hominum legiones, quos in Belgio collocauerat Cęsar, & Heduā ciuitatē intrare mandat, timens, ne gens huius antiquissimę vrbis, quæ diu principatū totius Gallię & authoritatem summā habuerat, & quæ opibus, & reb. ad omnia necessariis, ac viris generosis, ac strenuis munita erat, in tantū, ꝙ ipsa Roma maiorē in suos non haberet authoritatem (propterea Hedui fratres Rom. dicti fuere) proditione aliqua aduersus ipsos Rom. vteretur: quod tamen esset cōtra eorum morem, teste ipso Cæsare *li. 5. belli Aphrici.* vbi inquit, Gallos esse homines apertos, & minime insidiosos, qui per virtutem, non dolum, dimicare consueuerunt, & id re sciret; Heduos cum Rom. ab initio ita cōiunctos, & societatē promisisse, vt ꝙ Romani in Gallia acquirerent, nomine Heduorum adeptum foret, & in Hednorum ditionē cederet, certa tamen illis constituta mercede: cū nullum ipsi Romani haberent in Galliā ius belli, quod tamen minime curauerunt, imo sibiipsis vsurpauerunt; Subsequēte vna die infausto, nigro signata lapillo, hic Fabius reuoluēs, quæ in Romanos, ab adolescentib. Heduis & Alexiensib. in ciuitate receptis, facta fuerant, post Alexiensium cladem & subuersionem (quæ fuit ciuitas maximo nexu cum Heduis coniuncta) & quia ipsi Romani aliqua irritamenta ab Heduis senserant, insciis tamen patrib. & senioribus ciuitatis Hedue, & forsitan hoc à Cęsare in mādatis habuerāt, timētes ne

quid sibi sinistri vlterius contingeret, nocte clam (huius facinoris gente ciuitatis ignara) in ciues irruunt. Et huic nostro proposito quadrabit, quæ in 2. Æneidos Virgilius describit:

Tẽpus erat, quo prima quies mortalibus ægris Incipit:

Cum Romani inuadunt vrbem somno, vinoque sepultam; Cæduntur vigiles, plurima perque vias sternuntur inertia passim corpora, perque domos & religiosa Deorum limina, clarescunt sonitus, armorumque ingruit horror. Tandem, Romani incensa dominantur in vrbe. Vrbs antiqua ruit multos dominata per annos, Augustudunũ diuûm domus, & tunc inclyta bello Mœnia. O fraudulosa illa fraternitas, quæ in sua viscera sæuiuit, hanc destruxêre, quæ ante aduentum ipsius Cæsaris, in Gallia principatum tenuit annis 4106. & caput totius Galliæ Celticæ fuerat, & metropolis! Quia Cæsar sub quo prostrata fuit, anno mundi 5158. regnabat; & Augustudunum erectũ fuerat anno 63. post diluuium. Anno vero mundi 1714. Diluuiũ etiam fuisse perhibetur circa annum mundi 1656. quo colligitur. Heduos tenuisse Democratiam fere annis 4106. Et, vt verum fatear, tunc Lisci, Hedui, cum Cæsarem alloquerẽtur, adimpleta est prophetia dicentis: neque dubitare debeant Hedui, quin si Helueticos superauerint Romani, vna cum reliqua Gallia Heduis libertatẽ sint erepturi. Quæ verba formalia scripta sunt in *1. libr. comment. Cæsaris, de bello Gallico*, quod de prædicta destructione dixi, tute perpende: quia pro certo ponere non ausim, ne diuinare potius, quã veritati inhærere dicar: sed in re parum nota coniectare licet. Cur tamen à tanta gloria in tantam deuenerit calamitatem, & ruinam ipsa Hedua, temporumne culpa, quæ omnia vorant, an incolarum discordia, aut proditione, non satis clarum habetur. De pluribus aliis destructoribus huiusce ciuitatis vide *in commen. nostris super consuetu. ducat. Burgund.* vbi amplissime in prooemio. Præterea, vereor Symphorianum Campegium, asserentem, Lugdunum tempore, quo Augustudunum stabat, & ante eius destructionem, principatum totius Galliæ Celticæ obtinuisse, (Cum potius sit in Gallia Narbonen. quam Celtica.) Et quod Bardi, hoc est, melodiarum Poetæ, habitabant in ciuitate Lugdunensi: cum fundatio Aræ Lugdunen. de qua loquitur ipse Campegius *in li. suo de laudib. Lugduni*, & Iuuen. *Satyra* 1. dicẽs, *Aut Lugdunensem rhetor dicturus ad Aram*. non præcesserit Natiuitatem Christi per vnum & 40. annos. Ignoro tamen, vnde compertum habuerit, quod eo tempore, quo constructa fuit prædicta Ara, iam abolita erat Bardorum & Druydum religio, cum tempore Tiberii Cæsaris fuerit omnino sublata, vt antedictum est; quodque Lugdunum conditum fuerit post hanc Heduam ciuitatem, plus quam 50. annis, satis constat. Quia Lugdus qui Lugdunũ construxit, fuit 12. Rex Galliæ, regnauitq; anno post exundationem diluuii 680. post vero fundationem Galliæ 60 anno ante fundationem Troiæ 150 anno & ante incarnationẽ Christi 1637. Si vero genesin ciuitatis eorum voluerint scrupulosius scire & inuestigare: sic præmittant: Samothẽ filium Iaphet primum regem Galliæ (à quo Galli Samothei, & Philosophi Samothiam oppidum habitantes dicti fuere, quod est in Alsetorum patria finibusq; Heduorum, priscum adhuc retinens nomẽ) genuisse Magum secundũ regem Gallorum qui Rhotomagum pluresque alias sui nominis ciuitates construxit. Hic Magus Sarronam tertium Galliæ regem (qui primus apud Celtas publica literarũ studia instituit, vt inquit Berosus Babylonicus *li. 5.*) Sarron vero Druydem à quo Druydes Gallorum Philosophi ac sapientes montem Druydum prope hanc ciuitatem Heduam, vt dixi, & Carnutum habitantes, qui Eremitico more in syluis habitabãt cum maxima omnium opinione. Quis enim dixerit montem Druydum à Druydibus dictum non fuisse, & à Bardis Bardorũ montem adhuc in finibus Heduorum stantem, Druys igitur Bardum, Bardus Longonem, Longo Bardum iuniorem, Bardus Lucũ, Lucus Celtem, à quo Galli Celtici dicti, Celtes vero Galathæam quæ ex Hercule Libyco genuit

nuit Galathem, Galathes vero (à quo Galli prima denominatio) Harbona, Harbõ Lugdum genuit 12. Galliæ regem, à quo prouincia & homines cognomenta ſumpſerunt, inquit Beroſus *loco præallegato*. Licet Euſebius ſcribat Numacium Plancum Ciceronis diſcipulum oratoremq; clariſſimum, cum Octauiani Auguſti temporibus Galliam comatam regeret, Lugdunum in colle quodam, vbi Arar Rhodano commiſcetur, cõdidiſſe, quod etiam Seneca in Epiſtolis, cum loquitur de incendio eiuſdem ciuitatis, teſtatur, dicens; Huic vrbi ab origine ſua, centeſimus annus eſt ætas, non quidem hominum extrema, à Planco deducta; Crederem potius hũc Plancum, Aram, de qua ſupra, conſtruxiſſe, quam illam vrbem de nouo conſtruxiſſe, vel potius ampliaſſe, & reſtauraſſe. Cui quidem geneſi ſupradictæ concordat elegans querimonia ſequens. Galliæ Celticæ (cuius illa antiquiſſima atq; nobilis ciuitas Hedua, quam alii Auguſtudunum vocant, Metropolis eſt, & Auguſta ſemper) querimonia:

Collocutores duo. Gallia Celtica, & conſolator.

Gallia, quid lacrymas fũdis? G. Flere neceſſe eſt,
Omni deſertam funditus auxilio.
Sed quid ſtrata iaces? G. Cœlo deiecta paterno,
In terris qua nunc ſiſtere parte queam?
Quis te deiecit? G. Soboles Noruegica, patre
Indiga, quæ diuum me genus eſſe negat.
An neſcis primo quod ſis habitata Samotho?
Olim dum Aſſyrias Belus habebat opes?
G. Neſcio, ſed primũ quẽ ſuggeris illa Samothũ,
Inuidia ad medios non ſinat ire Deos.
An regnaſſe Magum neſcis Sarronq; Dryumq;.
Et Bardum, & fortẽ defuncto Longone Rhomũ,
Nannotem, & Francum teque Lemanne potens?
Gallum Chaldæo fugiant memorata Beroſo,
Gallia quos veteres inclyta iactet auos.
Non credo, iſta latent. C. Quid? G. Patribus inuidet illa,
Quos, tu ſi rogites, non feret eſſe Deos.
Sed quæ cauſa Deos gentiles addidit aſtris,
Virtus, quæ Cœlos reddere ſola poteſt.
Hi quoque virtutis limen ſubiere. G. Profecto
Sideribus dignos, quo minus eſſe putat.
Cuncta quidẽ ignotis patria nihil inſcia credit:
Turba Panympheo plus dabit illa Ioui.
Amplius hæc Diti quam primo turba Samotho,
Crederet hinc idem nunc tibi ſtabit honos.
Vera refers, Ditem mihi prodidit eſſe parentem,
Litera, Cæſarea teſtificata manu.
Quæ Druydæ antiqui Gallis monumenta probarunt.
Iudicio informi ſtirps male ſana neget.
Si neget C. Ac ſaltem ſtabit tibi Gallia nomen:
Dum tenet in terris fabula priſca locum:
Inclyta Mandubiis hoc monſtrat Alexia cãpis,
Vrbs Libyi tunc, nunc diruta tota iacet.
Ergo agite ô Galli Ditem iactate parentem,
Qui exhauſtas purgat, teſte Platone, animas:
Per quem felicis patet vnica ſemita campi,
Æterna ad ſuperos eſt quoque lucis iter.

Cætera quoq; de hac ciuitate Beroſus habet. Qualis vero quantave fuerit, ſatis ore omnium ſic dicentium fertur.

Hedua quanta fuit, magna ruina docet.

Pendent opera interrupta, minæ murorũ ingentes. Incredibilis etiam ædificiorũ moles, palatia, ſtrata: columnæ, ſtatuæ, pontes, aquæductus, verum omnes mirantur portas ſtrataq; viarum & quæ quotidie effodiuntur marmora, complura monumenta, & Pyramides, quæ adhuc extant non vetuſtate conſumptæ, videntur & cauernæ, fornices, fundamenta ſub agris, ſub eccleſiis, ſub multorum ciuium domibus, ex quibus, quanta olim fuerint ædificia præclara, quanta inſuper fuerit Heduorum potentia, quiſq; certe coniectare poterit: quæ facile teſtantur quanta alias fuerit. Item Numiſmata in ea inuenta, & alia quæ ſingula referre tædioſum foret. Et cum infiniti ſit operis, etiam hoc in loco ad ſcribendum idoneum me non ſatis inuenio, & inſequar dictum Horatii, qui ait:

Sumite materiam veſtris, qui ſcribitis, æquam Viribus.

Vnum ſupereſt, vt ea, quæ nunc extant in hac ciuitate, quam loci virtus, & ciues quidã fortunati reſtaurãdo valde magnificauerũt, non omittantur, quia etiam laudanda ſunt,

puta Basilicæ ingentia ædificia, præclara mœnia, ac magnifica tecta, religiosa delubra, fana augustissima, admirabilia templa omni nitore fulgentia & ornatissima. Et ex his Basilica maior & antiquior matris & Cathedralis in honorem Dei, ac beatorum Nazarii & Celsi Martyrum dicata firmiter fundata extitit. Post hanc vero diui Lazari etiam Martyris est templum magnificum. In quo inter plura pinnacula, est vnum lapideum miræ altitudinis & structuræ, de quibus infra. Sunt & ibi reliquiæ sanctorum, præcipue corpus S. Lazari, ad quæ recurrũt plures morbo grauati, & sanantur, faciesque peregrinis deuotis ostenditur. Cuius Zoilogia (prout ab Heduis anno Domini 1516. in amplissimo theatro per varias personas lusa fuit in mense Augusto) carmine Sapphico Adonioque edita à Petro Turello Heduen. viro vndequaque literatissimo, sequitur:

Rhetores Gallam taceant ad aram,
Nauiget quo vult Araim Sedunus,
Nec virens sacra Druydes celebrant
Ilice viscum.
Sed suum patrem recolet beatum
Cœlicolis toto modulis in orbe
Lazarum, tristi pheretro leuatum
Hedua felix.
Qui palæstino genitus parente,
Celtium sacra nituit palæstra
Militum, inter satrapasq; gentes
Sanctus athleta.
Et per audaces brauium reportans
Materi cunctas repulit phalanges,
Vicit ac omnes agili coæuos
Dexteritate.
Moribus præstans meliorq; prole,
Nemini claris Solymis secundus,
Qui fugit sola Syria superbum
Domo tyrannum.
Sanctior vita totiens benignum
Qui suum felix meruit satorem:
Cæteros lautis dapibus fouere
Inter apellas.
At petit toruum moriens auernum,
Manium visit tetricos labores,
Quas luunt pœnas didicit perosa
Anxietate.
Tartaris hic dum stabulatur imis,
Gorgonas diris colubris paratas
Vix potest visu rabidam cruento
Dæmona ferre.
Attamen retro rediens ab orco,
Quatuor dum illic fraguit diebus:
Anxius tales herebi ruinas
Ordine pandit.
Pendet humatis radiis rotarum,
Glorians fastu tumido superbus,
Turpis & parcos phlegetontis vnda
Torquet auaros.
Tabet illautis puteis adulter,
Tela blasphemos cruciant acuta:
Impius pascit stygius voraces
Bufo gulosos.
Vescitur fibris volucer renatis,
Liuidi vultur iecinusq; rodit:
Et tuos artus terebrant acerbi
O piger angues.
Dissipant sontes furiæ triformes
Pluribus pœnis animas tremendis,
Quam ferat totum bibulas marinum
Littus arenas.
Totq; pressuras tolerant inanes,
Tot pios fletus lacrymasq; fundunt:
Parua quot siccus generat per auras
Corpora puluis.
Sic ait mœrens nimiumq; plangit,
Mœsta testantur queruli dolores
Corda, dum largo liquidoq; fletu
Ora rigaret.
Tunc stupet cœtus pariterq; luget,
Et suo totis animo fatetur
Viribus Christum venerans recuruo
Poplite Iesum.
Post vbi ascendit proprias ad ædes
Verus humani generis redemptor,
Dic iò Gallas repetit beatus
Lazarus oras.
Immolent spurcas vetuit iuuencas,
Vt Deos templis abigant prophanos,
Iussit antistes populi creatus
Massilienses.
Et vides Cæsar timidum popellum

Ad-

Ad fidem Christi meritam reduci:
Præsulem mandat iugulo carendum
Cui caput aufert.
Sic fera vitam nece candidatus
Terminat, clarum repetens olympum,
Hospitem tuta recipit proseuca
Hospes Iouis.
Phocea corpus sepelitur vrbe,
Cuius ad bustum valetudinarii
Lassus vt gratas sitiens recurrit
Ceruus ad vndas.
Lucidum multos clarium per annos
Scrupeo migrans Phaeton flagello
Duxerat, quintumq; gradum tenebat
Eglocerotis.
Heduus quando proprium statistes
Corpus, & sanctus tripodas Gerardus
In sua sacra poliens triumpho
Æde locauit.
Iam mihi, quæso, Dryades canenti:
Vos enim nostris memores fauete,
Martyres digno valeam cothurno
Gesta referre.
Quo via quercu posito sub ampla
Fronduit thyrsis spoliata quercus,
Quas comas brumalis hyems negarat
Florida præbet.
Inde cortyna residens corusca
Quoslibet morbis homines grauatos
Liberat, nullasq; preces repellit
Pastor amœnus.
Sed suum pascit vigilans ouile
Ferculi vastis epulis opimi,
Vt nec insomnis meliore pastu
Pauerit Argus.
Vnde Rhomandus, Samothea Lugdus
Atq; Cantabri famulentur almo
Lazaro, cuius veneramur alta
Templa patroni.
Templa quæ quæro venerande miles,
Miles excellens, venerande Præsul,
Præsul in cunctis precibus vocande,
Suscipe vota.
Vota sunt, nostris miserere terris,
Hostis vt nullus noceat precamur,
Sed tuos sanctas famulos rogantes
Coge sub alas.
Nam tuos præsens loculos patrone
Quærimus, sicut coeuntis aucæ
Plumeos artus pauitans subintrat
Gingrilis anser.
Tu Dei summum reparans amorem,
Et precum nunquam pateris repulsam:
Vincla damnati violans Sathanis
Vtere votis.
Dum sibi tanta est igitur potestas,
O tuos martyr humilis clientes
Post suam vitam reduces ad alta
Sydera duces.
Amen.

Hinc sequuntur Lazaralia, quæ in prædicta Ecclesia celebrantur.

Hæc tibi sacra celebrandaq; Sydonis heros,
Augustudunæ qui fouet ædis opes.

Resurrectio.

Diuus ab Elysiis reuocatur Lazarus oris,
Aurea dum verno vellera sole tepent.

Passio.

Lazarus extrema truncatus morte quiescit,
Cum sacer Erygonis sydera Phœbus agit.

Reuelatio.

Vult quoque Lazarias celebrandum Humbertus ad ædes,
Cum nocuam clarus lustrat Apollo Nepā.

Translatio.

Deniq; thuricremas iubet ire Gerardus ad aras,
Frigida brumalis dum struit Eglænitues.

Præterea templum diuæ Mariæ è regione supradictorum collocatur, in quo Ecclesia collegiata, & Parochialis, habens immensæ altitudinis pinnaculum igneum, coopertum tegulis auratis, à Rolinis, antiquissima, & nobiliori familia Heduorum constructum, de quo *infra in consideratione 64.* Omitto hic referre nomina aliorum diuorum Templorum, sub nomine Ecclesiarum Parochialium, tam in dicta ciuitate, quàm suburbiis cōstructorum, & dicatorum *nu.* 11. Item Xenodochia seu Hospitalia duo. Capellas vero publicas decem. Leprosaliam vnam. Conuētum vnum fratrum minorum sub regula reformatiss. beati Francisci. Ab anno Domini 1480 per bonæ memoriæ nobilem virū dominum Guilielmum de Villiers, dum viue-

ret, Dominum temporalem loci & castri Digornay prope Heduam constructum, & fundatum propriis eius expensis. Monasteria itẽ alia quatuor excellentissima & ditissima, duo horum moniales obtinent ord. diui Benedicti, vnum sub nomine S. Andochii: secundũ vero sub nomine S. Ioannis Magni dicatum. Primum nempe à Carolo Magno Imperatore, & Rege Francorum conditum. Et vidi Bullam debite expeditam de dato Anno Domini 457. per quam Quintiacus fuit monialibus dicti monasterii donatus cum hominibus, terris, nemoribus, siluis, aquis, & aliis iuribus per reuerendum in Christo patrẽ Ionatam Episcopum Heduens. tempore prędicti Caroli Magni. Secundum vero à sancto Guilielmo de familia Orengiarum orto cõstructum fuit. Tertium vero monasterium est monachorum, etiam ord S. Benedicti cõditore, religione, vetustate, & opibus illustre. Nam Anno Domini 614. regnante Brunechilde Francorum Regina, & Ecclesiam Romanam regente sanctiss. Gregorio Papa orthodoxæ Ecclesiæ Doctore egregio constructum seu ædificatum fuit in honorem sanctiss. Trinitatis, & beatiss. Martini Turonum præsulis: qui (vt legitur) in pago, seu in suburbiis Heduorum, dum templum euerteret, & vnus gentilium, stricto gladio, eundem peteret, reiecto pallio, nudam ceruicem percussori præbuit. Sed cum ille dextram altius extulisset, resupinus corruit consternatus; sed dominico metu veniam precatur: eo igitur, quia præsentia sua hunc locum visitauerat dictus almus pręsul, in eodem loco, deuotione maxima, quam erga sanctissimum Martinum, præsulũ gemmam, gerebat, mota præfata Regina Brunechildis, venerabile Cœnobium fundauit, ac mirifice construxit columnis marmoreis, & trabib. abietinis formosis. Idem decenter ornauit, & musino opere mirifice decorauit, hortata, & cõmota à domi. sanctissimo Gregorio, qui hanc Ecclesiam largifluis priuilegiis & libertatib. decorauit, annulo quoq; proprio roborauit. Et voluit idem monasterium ab omni humana subiectione esse liberrimum, prout patet cuilibet registrum prædicti sancti Doctoris intuenti. Post cuius Basilicæ domorum, & cæterorum operum in monasterio prædicto requisitorũ ædificationem, ibidem institutus fuisse legitur ordo monasticus, qui postmodum dicebatur ordo Brunechildis Reginæ, & merito appellari poterat tum ob copiosum cœtum monachorum ibi pridem ordinate, & regulariter viuentium secundum Deum: tum etiam ob redolentiam virtutum, & morum in sacratis viris iam dudum ibi Deo famulantib. viuentium. Quorum primus fuit Lupus Abbas à dicto beatiss. Gregorio institutus. Et ne mendicitatẽ paterentur monachi in hoc loco Deo famulãtes, dicta Regina amplissimis reditibus, municipiis, & terris in diuersis Regni Franciæ locis dispersis ditauit. Licet plura alia monasteria ædificauerit. In hoc tamen sacro Cœnobio sub magno altari, & in ingressu Capellæ gloriosissimæ Mariæ virginis glebam sui corporis reponi voluit in tumulo marmoreo, qui reliquiis beatorum Apostolorum Petri & Pauli hunc locum ornauit sibi à dicto beatiss. Gregorio datis.

Succedentibus igitur temporum curriculis Vandalorum & quorundam gentiliũ incursu, ac rabie hoc monasterium dirutũ extitit, & longis temporib. incursu inhabitabile permansit. Successu tẽporis regnauit in Francia Carolus Augustus, cognominatus Caluus, in reparatione sacrorum locorum furore dictorum Vandalorum, & destructorum zelator feruentissimus, in cuius Palatio quidam Comes Badilo nomine deuotissimus residebat, qui seculari habitu indutus moribus correctis, ac virtutib. sacratis viris non erat dissimilis. Hic requisiuit à dicto Cæsare hunc locũ sibi dari, vt reparationi eiusdẽ intenderet. Qui Regis assensu obtento hoc monasteriũ reædificauit, & Basilica, claustro, & cæteris ędificiis ornauit. Et anxie perquirere cœpit viros sanctæ religionis, doctrina imbutos, qui in monasterio sancti Sauini Pictauiens. diocesis viros religiosos reperit, & ex his octo, & decẽ assumpsit, inter quos excellentissimus meritis sanctus, & venerabilis Hugo floruit. Qui suo tẽpore locũ Auziaci rexit, & eundẽ locum

locũ hodiernis temporib. sua sanctissima gleba decorat. Item Ioan. admodum humilimus, & Odo, vir sagacissimus, de quo legitur mirum dictu, & insigne miraculũ: nam cum post matutinas, more solito, ante signum salutaris crucis, pro suis & aliorum peccaminũ nexibus soluendis, exoraret, visus est à multis, in mentis iubilo oculos rectos habens, in sublime aeris eleuatus, altitudine fere triũ vlnarũ vnius horæ spatio immobilis persistere, & eidem videbatur affixa Domini nostri imago. Deinde hic Badilo amplissimas possessiones iamdudũ à prædicta Brunechilde Regina huic loco donatas, inquirere cœpit, quas denuo dictus Augustus huic Ecclesiæ donauit, & eas ampliauit. Et hæc quidem reparatio huius venerabilis cœnobii confirmata extitit anno Domini 1358. à Synodo apud Heduam cõgregata præcepto & authoritate Ioannis Papæ. Et rogatu Ludouici Imperatoris, & Francorum Regis filii dicti Caroli Calui, qui olim à Brunechilde donata monachis huius loci, ratificando cõfirmauit. Quæ & Carolus Magnus suo annulo roborauit. Ex prædictis patet, monasterium prædictum fundatum fuisse à Brunechilde Regina, hortatu B. Gregorii Papæ, & secundo reædificatum à Carolo Augusto. Cuius imago sculpta supra illius Ecclesiæ pinnaculum reponitur in parte anteriori..

Insuper quartum est monasterium sub nomine & titulo S. Symphoriani Martyris dicatum, & est Prioratus, in quo Canonici regulares ordinis S. Augustini degunt. Hic vero S. Symphorianus natus in ciuitate Heduensi, & Comes Sedeloci oppidi, in quo Sedeloco primo fundata fuit Christiana Religio, saltem in Burgundia. Nam ibi constructa est Capella in honorem sanctorum Benigni, Andochii, Tyrsis & Felicis, in loco, vbi prædicti sancti hospitati fuerunt, & conuenerunt de fide Christiana publice prædicanda. Et primo reduxerunt ad fidem dictum S. Symphorianum, Heduens. filium sanctorũ Fausti & Augustæ, patris & matris, adeo quod sub Imperatore Aureliano passus est martyrium, vt constat versibus sequentibus Gallica lingua descriptis in dicto prioratu:

L'an CC soixante & dix, regnant Aurelian,
Fust à Ostum martyrizé sainct Symphorien.

Et in templo dicti S. Symphoriani ad latus dextrum magni Altaris, sunt tres tumuli argentati eleuati, in quibus reponũtur dicti SS. Fauctus & Augusta, & in medio eorum Symphorianus, vt patet his versibus ibidem descriptis:

Faustus & Augusta hicq; iacent inter duo busta,
Integer & sanus medio stat Symphorianus.

In prædicta ciuitate etiam est prioratus S. Rachonis, Episcopi Heduens. Et cœmeteriũ immensum, vbi Polyandrium visitur, hoc est, sepulchra innumerabilia lapidea, eleganti modo cõstructa iacent, & fama est, ibi Christianos cõtra Gentiles dimicasse, & qui Christiani ceciderant, diuinitus in vna noctium, talia sepulchra habuerunt. Identidem ferunt de tumulis in pago S. Æmiliani prope Heduam existentibus. Et de his, quæ sunt in loco S. Petri de Quarreæ diœcesis Heduens. prout legitur in historia S. Æmiliani. Licet nõ sit incredibile, illa sepulchra ab incolis ciuitatis fuisse constructa. Cum ibi esset cœmiterium ciuitatis Augustudunensis. De quo meminit Gregorius Turonens. *in sua Historia, in lib. quem fecit in gloriam Confessorum, cap.* 73. vbi ait: Cœmiterium apud Augustudunenses vrbem Gallica lingua vocitauit, eo; quod ibi fuerint multorum hominum cadauera funerata, inter quæ, quod sint quorundam fidelium dignarumq; Deo animarum sepulchra, frequens occulti psallentis mysterium docet. Cum plerunque multis appareant in ipso vocum præconio reddẽtes Omnipotenti Deo gratiarum debitã actionem. Nam audiui (vt idẽ recitat) quod duo ex incolis loci, dum loca sancta orandi gratia circumire disponerẽt, audiunt in Basilica S. Stephani, quæ huic coniungitur cœmiterio psallentium sonum. Admirantesque dulcedinem moduli, appropinquant ad ostium templi, autumantes à quibusdam religiosis vigilias celebrari: ingredientes autem, & orationi diutissime

incumbentes consurgunt, psallentium chorum conspiciunt, nihilq; lucere per templũ, nisi propria claritate cuncta prospiciunt, ob splendorem vero de personis nullam prorsus agnoscunt. Deniq; cum essent attoniti & stupore percussi, vnus de psallẽtibus accedit ad eos, dicens: Execrabilem rem fecistis, vt nobis arcana orationum Deo reddentibus adesse præsumeretis; discedite ergo & ad domos vestras abscedite, alioquin ab hoc mundo migrabitis. Ex quib. vnus discedẽs abiit, alter vero, qui in loco remansit, post non multos dies è seculo migrauit. Hæc ille. Et fama est adhuc in hac ciuitate, melodiarum cantus nonnullis diebus, præcipue festis & solemnibus in ipso cœmiterio audiisse. Et idem Gregorius *loco ante citato, c. sequent.* dicit, in hoc cœmiterio vidisse B. Cassiani Sacerdotis magni & Episcopi Heduẽsis ciuitatis sepulchrũ à multis infirmis erasum, quod pene transforatum eo tempore putabatur. Abluunt enim ex hoc puluere ægroti, sed protinus virtutis magnitudinem sentiunt. Ibi, & Simplicius Episcopus nostræ ciuitatis, & alii Episcopi, sepulti sunt.

Vnum addere volui his, quæ supra annotaui de excellentia huiusce ciuitatis, quæ (vt certissimum est, clarissima fuit, & super omnes Galliæ, saltem Celticæ, vrbes principatum tenuerit) quod in vita S. Andochii Apostoli, Heduorum legitur de laude huius ciuitatis, in verbis: Erat præterea hæc prælibata ciuitas, & tellus tunc, id est, tempore S. Andochii opum cõmerciis referta, fœcunditate ruris iucunda, nemorum densitatibus viridans, diuersorum pecudum caulis ampla, ædium vel murorum arcibus altius circumcincta, & plurimis rituum & fanaticis characterib. opipara. Nihilominus & custodientium phalangis in procinctu sui viuide fulcita. Ita quod pro honesta sui habitus & cultus, secundo loco vti videretur post Romam.

Etiam, vt finem dictis imponam, dignum duxi hic inscribere quoddam Epigramma in laudem huiusce ciuitatis Heduæ editum:

Hedua præfulgens totũ celebrata per orbem,
Lazareum corpus continet illa sacrum.
Hedua Cæsaribus fuit hæc laudata triũphis,
Armipotens nullo fessa labore fuit.
Hedua nec tetricis fuit hæc oppressa ministris,
Nam regitur felix Hedua consilio.
Hedua diuersis clarescit prouida bellis,
Celtarum partes inclyta nunc moderans.
Cedat Alexander Magnus, quoque Troius Hector,
Argolicum cedat turba cruenta virũm.
Hedua Burgundas superat virtutibus vrbes,
Criminibus nullis contaminata manet.
Hedua sinceras religat candore puellas,
Hedua candenti est ebore candidior.
Candida fana iacent niueis notata lapillis,
Flauorum nullo deperitura die.
Hedua diues opum, Cererem Bacchique liquores
Colligit, innumeris pullulat ecce bonis.
Hedua silicosis lustratur collibus ingens:
In quibus Aonios prendere licet apros.
Hic nemus aerias transcendit palmite nubes,
Ardua quo passim tecta superba facit.

Sed hactenus de laudibus Heduorum. & Verumenimuero, dum hæc congererem, & laborarem, attulit ad nos literas vir eruditus & facundus Ioan. Morin ciuis noster, & Ecclesiæ Heduensis Canonicus, in supremaq; apud Rothomagum curia Consiliarius, & quidem meritissimus, quas mihi destinarat Clarissimus vir Bapt. Candelarius, etiã Consiliarius Rothomageus. Quibus vnum (vt plura omittam) significabatur, me in commentariis nostris consuetudinũ Burgundionum originem Heduorum priscis à tenebris vendicasse, & æuo recentiore nequicquam exortos, vti cæteros memorasse, vtpote à Belo, Nino, Mago, aliisq; vetustioribus huiusmodi viris, vt non facile constet, vllam orbis gentem Heduis censeri antiquioré. Ipsosque Heduos ab ipso Apolline tantum adamatos fuisse, vt ipsis humaniter, cœlo Ioueq; relicto, permixtus, Augem puellam fuerit prosecutus: in quo nec mihi omnino assentit, verum putat, vt charitas patriæ, & affectus meo calamo stimulum addiderit, animique beneuolentia

uolentia in lares patrios me excuſet, cum ingenita omnibus natura ſpectanda, quæ quoſcunq; ad illud impellit, neu ſe patriæ quantumuis obſcuræ ac ignobilis, ingrati nomen famamque ſubticeant. Inter hæc mihi placuit commercium literarum cum tanto viro nactum eſſe, occaſionemq; mutuo ſcribendi adinueniſſe, quod & libens egi, & vt reſciret hoc opus noſtrum eſſe Calcographis tradendum ſcripſi inter alia, ſi quid de præſtantia ciuitatis Rothomageæ in ſuo ſtudii armario reconderetur, ad nos tranſmitteret, ne illã ſub ſilentio cum aliis præterirem. Etſi Beroſo Babylonico fides adhibenda eſſet Apollo noſter, Magus vero Rothomagorum Geneſearcha dicitur, cum Auguſtudunũ, & Rothomagum ſub eiſdem fere temporibus à prædictis duobus condita feruntur, ideo nec commentitium eſſe quod reiecerim in Hiſtoria Heduenſi. Sed nec pepercit calamo vir ille apprime doctus, & quæ reſcripſerit de ſuorum origine hic interſeram, cum ſint elegantiſſima. Prius tamen de eo referam (ne ei eblandiri videar) quod recenſet Text. Niuernenſis literatiſſimus vir *in ſua officina de loco, quo laudes Poetarum ſcribit*. Omittendi non ſunt, ait, duo ætatis noſtræ doctiſſimi viri, & linguæ Latinæ Principes vexillarii Bapt. Candelarius, Conſul Rothomageus, & Elias Gemellus. Quod ſi ſtetiſſent in poetica profeſſione, vt inclinabat naturæ Genius, proſpere ceſſiſſet ætati noſtræ, nihil inuidiſſemus antiquitati, habuiſſemus qui palato noſtro abunde ſatisfeciſſent; ſed heu pietas! forenſes illæ declamationes, & ciuiles cauſæ, quibus appulerunt animum, proſperitatem hanc nobis ſuſtulerunt; audiui vtrunque loquentem, cum per iocum ex temporaneis carminibus inter ſe luxuriarent, at incredibili admiratione ſuſpenſum me retinebant; partim, quod præcipitatis quantumlibet verbis, noua ſemper ad manum ſuppeterent, tum etiam, quod, quæ ructabant per luſum, plena tamen eſſent grauitatis, ac doctrinæ. Quod; quoniam & vidi, & expertus ſum, non poſſum non vtriq; aſſurgere, & amborũ ſtire beneuolentiam. Hactenus Text. Reliqua proſequemur, & ipſius Baptiſtæ Candelarii Epiſtola de verbo ad verbum ſubſequatur:

Clariſſimo Iuriſconſulto, domino Barth. Chaſſeneuz,

Baptiſta Candelarius, ſenator Rothomageus.

Vrbis noſtræ primaria fundamenta celerius ad te tranſmitti deſideras, Bartholomæe doctiſſime, ſi quippiam ipſorum apud me tacitus repoſuerim: cui tuæ affectioni ne quicquam me ſatisfacturum agnoſceres, niſi tuæ ad me redditæ literæ ad id ipſum me vrgerẽt, cum nulla in parte officii, quo ad vires ſuppetent, tibi vacare deſtinauerim. Quamobrem, quod ſuper hac re exigui noſtri laboris fuerit, tuis omnino votis impendendum arbitror. Ac dum tuo (vt ais) operi perinde imprimendo inſudas, aliquid in manibus habeas, quo noſtræ vrbis, ſi fas fuerit, ſplendorem ſcripto tuo illuſtres. Neq; vero illud egi, vt mei nominis memor eſſes. Cæterũ; quod tibi viſum fuerit, pro amicitiæ vinculo exequere. Itaque morem tibi geſturus tantillum præfabor, quo maximos hiſtoriæ vertices ſæpius hæſitaſſe cognitum eſt. Plane cuiuſcunque prouinciæ, ne dum vrbis famatiſſima auſpicia, minus notoria olim fuiſſe, quam earum modo vrbium incrementa, quarum ne vlla forſan origo in medium reiiciatur; quod tum rerum viciſſitudini, tum fortunæ imperio fragilitas ipſa humana debuit, cuius varii vltro citroq; fluxus inſtabilitatem hanc maximam hominum monumentis afferunt. Ecquid, quæſo, de triumphante illa Babylone actum eſt? de Niniue? de Memphi? Quid tum de celebribus Græciæ pagis? vbinam Athenæ, Lacedæmon, Argos, ac pleræq, huius farinæ vrbes, quarum memoria fere adhuc interiit? Neq; longius Romam aberrare patiar, totius Europæ Monarcham, cuius exordia iampridem conſtat inter grauiſſimos authores incerta. Sed neq; in meliori cauſa extiterit altera Gallorũ ciuitas, quam Pariſium vocant. Cuius origo eadem ignorantiæ nubecula obſcurior eſt, ſaltem par vtriuſq; conditio fuit, ſi ad tuum Beroſum Chaldæum mentem aduerterimus.

Cæterum, mi Bartholomæe, his præfatis, ne ab humeris nostris onus hoc, historiæ difficultate, reiiciamus, rem ipsam compendio contingam. Parces autem historiæ, maiorum incuria obliteratæ; parces itidem homini, latebras patriæ suæ deploranti. Sed commune hoc vniuersam pene Galliam facinus afflixit. Quicquid vero de multis fragmentis legere potuerim, accepto iamdudum animo obaudies.

Europam nostram (vt de multis orbis partibus vnam expediam) in confesso est, non omnino inhabitatã fuisse, quanquam plurimas ipsius plagas non adeo populis confertas acceperimus. Sed qua cœlum forsan clementius ingrueret, illic protinus ex studio hominum colluuiem attrahi. Quemadmodum ex Hispaniis fama retulit, partem fere dimidiã petrosis montibus desertam mansisse, ac parem apud Germanos camporũ solitudinem iacuisse memorant. Cui forsan locorum inhabitationi causam dederunt asperiora gelu ac frigoris incommoda, sicuti ab his regionibus auditũ est, quæ rectissimo sidere arcton Septentrionalem incolunt. Qua cœli parte nonnulli super alios profecti, cæteras penitioris Europæ plagas adiuerunt. Hinc opus fuit, vt quæ ante hac terræ incultæ fuerat aduenarum colluuione, tum primum habitari cœperunt. Contra quæ plerisque indigenis occupabãtur poli (vt dictum est in Clementina) ab ipsis coacte abeuntibus desertæ sunt. Quo fieri contingit, vt hinc mutatæ toties vrbes, partim instauratæ, partim vero deletæ, nihil de sua vetustate retinuerint.

Itaque de Normannia nostra illud indubitatum erit, ipsam, sua fertilitate inspecta, etiam ab orbis inter fratres Ianigenas, colliminio, incolis nequaquam caruisse: cuius vbertas exteris adeo Gentibus grata fuit, vt Dacia profugi aduenæ illã appulerint. Quibus tum affluentibus, antiqua patriæ facies penitus commutata est. Alii præterea mores importati. Tantæ diutius ignorantiæ alimentum dedit repentina huiusmodi colonorum accessio, cum nihil, aut parum ante crudelissimi Astigni, vel Rollonis iustissimi, aduentum ab historia vendicetur. Plane vulgo acceptum fertur, ipsam prioribus seculis Neustriam esse nuncupatam. Inde alio hæredum successu Normanniam, quod recentius etiã non patriæ nomen est, vulgata Daciæ linguæ allusione, qua Nort ventum Aquilonatem denotant. Porro Man sua lingua hominem dicunt, qua vtriusque mixtione populum arcto venientem putant. Haud quoque absurdum fuerit hoc commentum, quo pleræque vrbes similem ab allusione aduenarum sibi allusionem suscipiunt, & nouissime inter Germanos Aleman. eluuiem huiusmodi cõmenti simulachro nomen forsitan fuisse accepimus. Cum suo idiomate ab Ale & Man, hominem velut exulem demonstrarunt, quæ rerum obscuritas tuo satis animo facere saltem videbitur, vt hinc à me vetustiora non efflagitares.

At vero, vt paulisper ab inferis, quod aiũt, Terniones scrutemur, ac in dypthera Iouis membranam occupemus, proximus ego rem exequar. Partito igitur ab orbis initio in plurima regna terrarum ambitu, veluti ab ipso Beroso, Chaldæo, didicimus, Noa pater, qui & Ianus erat, tres filios late vbique dominaturos dimiserat. E quorum nouissimo Iapheto, plurimos exisse liberos literæ identidem cum Beroso sacræ attestantur. Nequam fidem ipsi Beroso, quemadmodũ Volaterran. ac Sabel. fecerunt, impudens derogem, cui tam in multis concordantem sacrã Scripturam reperio. Horum igitur filiorum duo, Comerus Gallus, & Samothes Galliam nostram possederunt, ab hoc Galli dicti, ab altero Samothei. Quod nõ ineleganter Cæsar in comment. scriptum reliquit, teste Diodoro Siculo secum adiuncto; quoniam vterque inquit, Samothen primum Gallis Philosophiam ac literas ostendisset. Ab hoc autem Samothe filius, nomine Magus, Gallis imperauit, à quo plurima sui nominis oppida deducta feruntur, quæ, vt compendio ludeam, Maga ab ipso dicta extiterunt, non autem Magus ipse ab ipsis. Quam rem cognitã ac veram plurimæ per vniuersam Galliã huius nominis finito conuentu vrbes efficiunt.

Quas

Quas commentator Viterbienſ. hoc in loco recenſet, vt vero de multis noſtram afferam. Hæc eſt vrbs Rothomagus, cuius originem ſcire ſperaueras, vrbs ſane Magi noſtri nomine ſplendido illuſtrata, ac quemadmodum cæteræ illius terminatione deſinens. Quocirca hoc primum monumento apertum erit, quæcunq; tunc temporis ædificia, palatia, tectaq; conſtructa fuerunt, ea Maga ab ipſo, vt prædictum eſt, nuncupari.

Nunc hiſtoria admonet alterum ſuadere, qua ratione Rothomagum compoſita appellatione dixerimus. Quod breui fecerim, ſi alterum obiter abſoluerim: in quo mecum tuo Epiſtolio iocatus es. Inquiebas enim cum de tuis vrbis auguſtiſſimis exordiis rem ageres, noſtri Magi te meminiſſe, atque illius temporibus Apollinem coæquæuum fuiſſe, quem tuæ vrbis Auguſtudunum fundatorē, commentaris. Age, mi Bartholomæe, ne ad me ſolum pertinere Magum putaueris, quem omnibus Gallis nedum nobis imperaſſe Beroſus ſcribit. Sed Magus forſitan ea lege dictus erat, quod Scythica lingua Magod ædificatorem vocant, à qua Scythia Gallos fluxiſſe cum Ogyge notum eſt. Itaque primus erat ille Magus, qui palantem Galliam atque incultam in pagos vrbesque ordinauerit, diuiſerit, coëgerit. Quod credi veriſimile eſt eo tempore ipſum Magum patriæ noſtræ incubuiſſe, in qua vrbem noſtram primariam ſuo nomine Magam dixerit. Qui generali voce tamdiu cum aliis eiuſdem farinæ vrbibus perſtiterit, donec retrofluxis tempeſtatibus, & aliorum augmento inſtauratorum nomen alterum exceperit, quemadmodum, vt de aliis ſileam, à noſtra vrbe rem proxime ſequemur.

Alterum igitur quod ſupererat expediamus, ab ipſo Iano, vti diximus, noſtræ Patriæ ſedes indigenis fuit ſtabilita: cuius medio vrbem Auguſtam Magi ſucceſſoris nomine Magam dixerunt. A quo tempore, vt prope vrbis diluuium fuerunt vſque ad Troiæ primordia, tali nomine cognita perſtitit. Quo Troiæ æuo Allobrox apud Gallos, vt idem Beroſus memorat regnaſſe fertur: Sub quo Troiæ incremento, & Allobrogis Regno ſuam Beroſus ipſe finit hiſtoriam. Cæterum Manetho Ægyptius rem vlterius proſequens poſt Allobrogem alterum Rhomum ponit, a quo Rhomo nihil aliud priſcæ hiſtoriæ colligimus præter illud ab ipſo Manethone relictum. Cuius commentator idem fere aſſerit. Tametſi vnum veriſimile addat, ad hoc, ſcilicet Rhomo, Rhomonum ad Rhodani ripas fundatum, & noſtra Gallia Belgica ſub Sequanæ littoribus Rhomaëdiſſos populos denominatos. Quos non alios arbitramur a noſtris Normannis, quanquam aliunde vox ipſa difficultatem fidei attulerit. Sed Ptolemęus in Geographia ſcrupulum animi ademit, inquiens illos altero nomine Rhomanduos appellari, in quo exigua pene literarum mutatio rem indubiam ad oculum oſtendit. Quocirca coniecturam facere oportuit Rhomi temporibus vrbem noſtram Magam, addito eius nomine, fuiſſe Rothomagum vocitatam, ac ſi ab ipſo Rhomo fuiſſet inſtaurata, neque opinioni derogat remotum forſan diſcrimen a Rhomo, in Rhotoma: Enimvero parum hoc erit, ſi ex vrbe Roma, Romulum authorē fueris mentitus, cuius nomen vrbs ſuo nomine non penitus affert. Sed ſatis fortaſſe erit aliqualem ab antiquitate vocem in nominibus vrbium vindicare, ex quibus priſci illarum conditores coniectura magis arguantur. Nulla enim fere vrbs in orbe comperiet, quæ ad vnguem ſui authoris nomen repromittat. Cæterum linguarum fluxu aut annorum volubilitate priſca illa nomina interierunt. Cuius rei alicubi in libello memini, quem de veterum vrbium appellatione illuſtratum edidimus.

Talis igit vrbi noſtræ appellatio orta eſt, quā Pariſio vetuſtiorē eſſe ex Manethonis libello coniicere licet, cum ſequentem a Rhomo, Galliæ Imperatore, Paridem affert, qui vrbi Pariſiæ incrementum dederit; Hæc tum vrbe Romana antiquior eſt, cuius initia conſtat trecentis poſt Æneam annis ꝓdiiſſe. Sed obſoleta hæc adeo ferunt, vt iamdudum minus in fama memoriæ, quam in re fidei nanciſcantur.

Sed vero vlterius audendo, palam dicendū offertur, cur ab eo Rhomi nomine, quod Rhomanduos, vel Rhomandissos nuper effecerat, in alterius Neustriæ primum, inde Normanniæ titulum patria nostra transiuerit. Quibus, vt spero, exantlatis, abunde per mediū vetustatis pelagus natitasse videbor: Enimuero tanta est antiquæ rei longe reiecta cognitio, vt coniecturis tantum locus relinquatur. Sed communis ille patriæ ardor hactenus inualuit, vt non solum ab humanis, sed diuinis originibus nostra exordia reputemus. Satis illud pro exemplo vnico præstabūt, quę de Troia, Roma, aliisque Græciæ vrbibus mendaces Græci effinxerunt, vtinam tam aliis exosi, quam apud me, fide penitus nulla possunt. Ne interim tuæ vrbis auspicia refricem, quæ ab ipso Apolline repetis, adeo te patriæ amor excitauit. Mihi vero, cui onus ingeris, etiam de improuiso ansam præbuisti, nonnihil tuo exemplo lepide apud te comminisci. Æquo id animo accipies, & si commentitium arbitraberis, solita aliis mecum indulgentia perages, qua te quoque non indignum apud emunctitię naris homines sperabis. Plane ego audacior effectus, ne tuo solum monimento, sed alia tum licentiore via causam mihi adscripsi; quia diutius inter tripodes residens Musas mihi aliquando humaniores conciliauerim, quo iure mihi id permissum reor magis.

Itaque, vt primum à Neustriæ voce auspicemur, deleto (quod aiunt) ab Argolicis Ilio, fama est, Francionem Hectoris filium, cum quatuor Comitibus Alanos bello adortum fuisse, ac tandem superasse. E quorum Comitibus vnus erat cum Bauone Phrygio genere illustris Amynthoris filius, qui maris procella diutius iactato Francione, apud Cymmerios latebant. Cæterum vtroque ad Mœotidem cum Alanis belligerante, cum filius ipse Amynthorides à Sarmatibus Europeis suppetias petit, vt legatus ad hæc loca missus prope Hypanin constitit, quem fluuiū Barbari gentili voce Nester vocāt: ab hoc flumine, Diis volētibus, nomen sibi Amynthorides auguratus est, ac Neuster appellatus. Hic demum pace cum Alanis composita, atque vrbe Sycambria condita, Neuster, vt cæteri Comites fatalem suis nepotibus terram nostrā appulit, quam nouitio nomine Neusteriam nuncupauit. Quæ patriæ populo longissimo tempore inualuit. Cum ab ipso Troiæ excidio vsq; ad Rollon. fere tempora in Asia Normanniæ, allusionem commutata est.

Vt vero omnia super hac re commenta referam, poterat aliunde Neustriæ nomen causam sortiri à Nester, quod secundum Hieronymum, in interpretationibus Hebraicis, Neu- ærarium, vel metallarium significat. Neustria enim Britanniæ, ac Cassiteridibus Insulis proxima est, à quibus magnam stannicopiam defluere cognitissimum est. Quo fieri potuit, vt à metallorum proximitate Neustria sit nuncupata.

Porro, vt alterius vocabuli Normanniæ rationem afferamus, bis fere seculis, cum apud Francos regnaret Carolus, valida Danorum manus Sequanæ ripas secuta est. Hæc fuerat debita patriæ nostræ Rollonis militia, quæ nos nostraq; potentissime inuasit. Tum actis cum Gallorum Rege pacis conditionibus de Pagano Christianus Dux Rollo efficitur. Huic patriæ antea incultæ facies noua, restauratur. E nouissimo Ducis congressu, harum adquidem nō absq; diuino numine accidisse arbitror: quipe ex historico, nostrarum reuenarum accessionem patriæ expræmissrum antiquissimo (sed, qui plura temporibus Guilielmi ac Richardi patriæ nostræ Ducib. rem exordiatur) ipsum Rollonem apud Scandiuiam insulam à Deo monitum accepimus, se vrbem vltra mare iactatam aditurū, illic quoque regnum ingens suis stabiliturum. Atque ea Rollonis tempestate, vt ab eodem historico didicimus, vrbem nostram tunc Rothomum vocitatam comperimus. Quæ mutata toties nominis appellatio vetustioribus hallucinationis causam, & fomentū præbuit, vt hinc audita Rothomi narratione, ex homine, alioqui Berosi Chaldæi, forsan penitus ignaro, rursus ad Rhomum antiquum Galliæ principē historia recurreret, à quo magis ori-

gine

ginem habuisse credi par est. Vnde Rollone ipso res nostras occupante, de Neustris, fastidito nomine, Normanni sunt appellati, vt huic nouo Duci in gratiam, nouum nomen, à suorum Danorum ex Aquilone commeatu succederet. Et si nouerim quã plurimos, qui non Normannos ab exteris dictos putent, quos verius, vt patriæ indigenas arbitrantur. Qua in opinione Raph. Volater. extitit: causam ideo afferens, quod cæteri Normannos à Scythis originem duxisse memorãt. Sed vero nullam inter Scytas huius appellationis ce item reperisse, nec in Ptolemæo testatur. Quod mihi plane libere loquenti frigidum satis videtur. Nam neque ex altera Gentis nuncupatione dictos credimus; quia à Scythia proficiscentis rei euentu, vel verius dicã, sideris patrii allusione, Normãni nomen habuerint. At vero quicquid in causa pendeat nouissimam hanc Normãnorum dictionem retinemus, ac tum commune nobiscum vulgus hoc historiæ exemplo labitur. Pium vero erit cuilibet super his profiteri ex voto. Porro vt nihil extra paginam oberret, suspicor te libenter seruaturum, quonam pacto à Rhothomi vocabulo, nostra ciuitas in Rothomagum desciuerit. Quamuis priori ratione id ipsum absoluerim, dum corruptã, annorum fluxu vrbium multarum nuncupationem dixi: nunc tamen pro historiæ coronide vnum addam.

Apud nostrates longe ante fidei orthodoxæ tempora, sicuti plerisque aliis in locis, idola summo in pretio habebantur. Ac vt de pluribus pro exemplo, ea, quæ apud S. Germanum Parisiis ab omnibus, & à me quoque, cum illic in studiis agerem, visa sunt. Pari modo apud nostros, aiunt, Rothon, idolum vrbis auspiciis inuocatum fuisse: quinetiam inter nos locus adhuc sui fani conspicitur, à quo Rothi idoli nomine, vulgus habet, cum altera, Magi, dictione, vrbem nuncupatam. Ea vero (Magi) vox, nedum apud nostros, sed omnes fere nationes sapientem designat.

Neque diutius suspendendum est aliud, quod à vulgo didicimus. Quippe nonnulli Rothomagi etymologiam à rota Magorum profectam autumant. Neque forte vero alienum erit istud credere; cum rotam multi pro concessu & consilio acceperint. Ita apud Græcos Amphyctiones legimus, apud Scythas dioscurias, apud alios rotam. Quo in loco Apostolicæ sedis rota à doctorum virorum consilio non erit omittenda. Sic tamen in patria nostra Rothomagum Gentis primariam ciuitatem sapientes Magi incoluerint, vt cæteræ Galliæ Druydes & Bardi. Quo effectum erit à rota illorum sapientiæ communem dictionem illam vrbi inditam fore.

Hæc igitur, mi Bartholomæe, prorsus apud me habeo, quæ de nostra vrbe, tuo iussu, collegi, in quibus me vetustatis nebulis plurimum vagatum conspicies; Adeo à primis auibus res fuerat suo iudicio metienda, cum ab orbis diluuio, vsque in præsentem diem, calculatorũ more, rem deflorauerim, ac breuitati studui, quam omnibus placere constat, ista licentiore stylo exarari potuissent. Age, quæso, & vrbem nostram in tuo honorum Catalogo recense, cuius splendori ac gloriæ, præfata (si tuo animo sederit) non parum attulerint. Quodcunq; vero erit, in quo tuam diligentiam adiuuare potuerim, libentius, te interpellante, exequar. Par enim amicitiæ vinculum tuis literis & acceptissimum & gratissimum, non sine maxima animi hilaritate habeo. Præterea ex opere à me condito quod requiras, nõ est modo quo te longius suspendam. Ingenue siquidem fatebor, in multis humanitatis partibus me aliquãdo versatum, ac de propria Minerua pleraque apud me in libellos reposuisse, non tamen ex legalibus studiis, quæ etiam cum cæteris aliqua sunt; sed tum liuentium turba deterruit, tum cordis simplicitas, quæ communem illã scribentium gloriam semper exosam habuit. Erunt autem posthac dies, quibus audaciorẽ me incedendo, tui ac multorum stimuli efficiant. Vale, mi Bartholomæe, & boni nostra consule. Ex ædibus tuis apud Rothomagum, die 12. Nouemb. 1527.

Conradus Celtes *in descriptione seu libello vrbis Norinbergæ* eam summopere laudat,

& illa descriptione procedit per capita. Primo de origine & situ & regione vrbis in genere describit. Tum de imagine & descriptione eiusdem in specie. Tum de arce Imperiali, fontibus ædificiisque, & foris vrbis, hortis, & officinis metallariis. Tum de vectigalibus vrbis, sideribus, & qualitate aeris, valitudine & habitu populi. Tum de ingeniis & moratione virorum & mulierum. Tum de duobus augustioribus templis, & hospitalib. eorumque opibus, & reliquiis. Tum de nouem vrbis Monasteriis, & eorum sanctis, & probatis moribus. Tum de domibus publicis, & frumentariis. Tum de domibus Ceronisariis, Armentariis, & Expositorum. Tum de Pietatibus & Eleemosynis vrbis, & leprosis. Tum de magistratibus vrbis & pœnis sontiũ. Deniq; de vniuersali vrbis Iustitia, legib. conuiuiorum, & nuptiarum. Postremo de annona & victualib. vrbis. Quę omnia (lector candide, si contingat tuam ciuitatem laudare) tibi commodo esse potuerunt. Ideo lege illam descriptionem elegantem & facilem, quam reperies impressam cum voluminibus Exegeseos Germaniæ à F. Irenico exaratis.

SExagesimaprima consideratio de oppidis seu vrbibus vulgo villæ dictis, quod sit excellentius subnectitur. Et licet Plin. multa *in suo lib. naturalis historiæ, lib. 3. 4. 5. & 6.* multa Regionum oppida insignia describat. & ideo de eis ad eum vos remitto. Attingam tamen tantum, quod in Gallia Narbonensi vrbs seu oppidum est valde excellens, quod olim dictum fuit Agathe, nunc vero Mons Pessulanus, quod excellit aliis plurib. de caussis. Primo magnitudine, cum sit magnũ, longum, & latũ, plures domos, ædificia pulchra, & templa continens: ita, quod fere in tota patria Narbonensi non est similis ciuitas, saltẽ æquiparari potest magnis ciuitatibus: maxime etiam cum vniuersitates non debeant institui, nisi in ciuitatib. *vt not. gloss. And. Pan. & Fely. in procem. decretalium gl. Bart. & Io. de Plat. in l. vnica. C. de studiis liberal. vrbis Romæ. li. 11. c. 1. de Magistris, & c. tuæ. de clericis nõ resid.* Tamen in dicto oppido propter eius nobilitatem est vniuersitas, *vt dicit Bald. in procem. decretal. col. 6.* & re vera est, & præstat aliis in medicina: *& dixi supra in 10. par. in 32. consid. allegando Nicolaum Boerium in rub. de reg. iur. ad Dynum in vlt. glo.* De isto oppido doctissimus vir Petrus Allobouſt Doctor in medicina meritissimus, & ciuis noster, ipso existente in dicto studio Montis Pessulani, versus sequentes lusit:

Agathe floret studio medendi,
Oppidum ponto gelido propinquum.
Cui nouum parnus titulum dedit mons
Lanus & amnis.

Sicut Ior, & Dan duo fontes simul iuncti Iordanis nomen efficiunt.

Sine tamen fastu Diuionem (oppidum olim in finibus, & sub ditione Heduorũ, nunc vrbis capitalis est Burgundiæ, & dudum sedes Ducum) esse excellentius aliis autumo, secundum quod communiter, & vulgari sermone dicitur: *Quin est ville de Dion.* Et quod communis fama famat non omnino deperditur, & quæ communiter dicuntur, non carent omnino veritate, *iuxta leg. si quis patremfamilias. in prin. & ibi gloss. 1. ff. ad Maced. & l. Barbarius Phil. ff. de offi. prætoris, & l. 3. in fi. ff. de sup. lega.*

Nam primo à Dite (quia diues) nomen assumpsit, & olim tantum castrum erat, vt vetustiori fundamento murorum adhuc ostentatur: nunc vero excellẽtissimum oppidum, ab ipso Samothe siue Dite primo conditum, quicquid voluerint astruere nonnulli, præcipue Annonius monachus *de gestis Francorum lib. 2. cap. 24.* qui dicit ab Aureliano Imperatore hoc castrum olim fuisse constructũ, quod falsum est. Licet fatear eum augmentasse tam murorum ambitu quam populis, & diuitiis ornasse. Cuius quidem si velis ad saturitatem videre Topographiam, & Genesin, videas, quæ in commentariis nostris consuetudinum Ducatus Burgundiæ retuli *in procemio. in verbo, ville de Dion.* vbi de laude eiusdem. Quibus iungatur sequens Epigramma ab ipso Petro Turrello Heduensi viro literato Astrophilo, & Diuionei gymnasii Rectore:

Quisquis Mandubios affectas noscere fines,
Diuio

Diuio Sequanis quos scidit almus agris.
Carmina, quæso, legas exili scripta papyro,
Quis (quem plura putes) scieueris esse tibi.
Vrbs est hostifugo, quæ Diuio condita muro.
Et triplici multis amne rigata locis.
Quondã vt Troia fuit trino circundata riuo,
Vel similis doctus flumine Parisius.
Quem & si nauipotens multo cum remige Titon,
At nos lætifico munere Bacchus alit.
Vnus habet querulis de ramis triste foramen,
Cui fluit exigua perbreuis aluus aqua.
Alter est à succo, vel sicco succio factus:
Nil nisi sorriduli pondera ventris agens.
O quam sæpe suo vincitur carrus honori,
Girmaga & scaphii sordida rhædã sui!
Tertius inter eos liquidissimus Oscara dictus,
Quæ recipit tardis fluctibus vdus Arar.
Hic rapida rigidus versatur mole molaris,
Quo sua dat dulcis munera multa Ceres,
Assolet vt teneros cum pascit mater alumnos,
Quæ præbet natis iam semel esca suis.
Plus celeres pagri, plus carpio, gobio, cancri,
Et plus hoc fluuio squamea turba natat.
Parua ferat flatu quam siccus corpora puluis,
Dum calidus flauos Syrius vrit agros.
Quo faciles tenebrant salices, atque altior alnus:
Et tenui calamo frondea ripa virens.
Quale solet putres per glebas sectile porrum,
Aut inter nitidas brassica lata niues.
Principis in nubes hic ardua tecta minantur,
Sunt quoque magnifica structa theatra manu:
Sicq; aliis structura ingenti Diuio vicis,
Anteit vt breuibus pinus acuta rubis.
Et fabricata semel sua si palatia surgunt:
Hinc poteris longe quam addere ad oua minus.
Septimus hic parochus sãcto vittatur amictu,
Quæ facit hunc numerum pagina cuncta sacrum.
O felix nimium Dis tanta conditor vrbis,
Ogygides Diti cui pater Iapetus.
Celtica quem primum fecisti terra colonum,
Atque etiam nostros ante habitare locos.
Omniũ & hinc primus sedes & tecta locauit,
Deq; suo diues Diuio nomen habet.
Nomine quo tanto hic diues celebratur asylũ,
Sanctaq; maioris prima figura sacræ.
Quod Deus Omnipotens longum seruauit in æuum,
Hostiæ vt hic esset dogmata longa sacræ.
Voluit mira, precor, vigilanti pectore fata.
Atq; quibus durant legibus illa suis.
Inclyta Mandubiis nunc staret Alexia campis,
Illa sed haud tanto sidere digna fuit.
O venerãda domus cunctis hilarãda diebus,
Quæ residet veri victima sacra Dei.
Hostia diuinum cuius ingens numen adoro,
Aspiciat famuli vota precesq; sui.

SExagesimasecunda cõsideratio de templis seu Ecclesiis, quod fuerit, aut sit excellentius, prædicabit. Inprimis, multiplici acceptione huius vocabuli *ecclesia*, de quo ad D. Theologos & Canonistas vos remitto, vt paucis reassumam, dico, quod Ecclesia triumphans militanti præfertur, & ordines vtriusq; describit Dionysius *in sua hierarchia*, de quibus supra *in 3. & 4. part.* Ecclesia vero militans, cunctis aliis rebus præferenda est, vt etiam satis comprobatum est *in d. 4. parte.* Itẽ, quod Ecclesia Christiana præfertur Synagogæ Iudæorum, vt superius *in ista part. in 20. consideratione.* Et de principio Ecclesiæ Christianæ, vide Polidorum *de inuentoribus rerum. lib. 5. cap. 6.*

Quid tamen de Ecclesiis particularibus, quæ illarum sit præferenda, sumendo etiam Ecclesiam spiritualiter? Et in hoc nemini est dubium, quod Ecclesia Romana est cunctis præferenda, & ab omnibus aliis honoranda, pluribus mediis. Primo, est caput & mater omnium aliarum Ecclesiarum, vt habetur per text. *in can. 1. 12. d. & ibi ample Io. de Turrecrem. etiam comprobat. Idem in c. memoriam 19. distinct.* Ideo est prælata cæteris, vt dicit idem Ioan. de Turrecrem. & *in c. quamuis. 21. distinct. in 2. colu.* Et est superior inter omnes Ecclesias. Idem Ioan. *in c. cogamus. 24. q. 1.* licet ibi dicatur, quod Antiochena olim prima erat. Et domina aliarum Ecclesiarum di-

citur. *Item in cap.oportebat.d.76.* Imo habet prærogatiuam à Christo. *Idem in c.à recta.24. q.1.* & principaliter Christus eidem primatū dedit, secundario vero conciliis. *vt in c.dudū. 3 q.6.* Ideo inter omnes alias veneranda. *Idē in ca.visis.16.q.2.* Et quoniam ista materia est amplissime in locis hic ante allegatis ventilata, & per Io.Eckium Alemanum *in suo tract. de primatu Petri*, vbi tenet, & probat quod omnes ecclesiæ orientales etiam obedierunt Ecclesiæ Rom. vt etiam dixi *supra in 4.par.* Et de eiusmodi præstantia, & de qua diu certauit cum ecclesia Hierosolymitana, scribit Polydorus *de inuentorib.rerum.lib.4.cap.7.* Et eius authoritas satis probatur per Iodocum Clictouæum, *in eius Antiluthero, & propugnaculo ecclesiæ contra Lutherum*, ideo aliter non insisto. Sed descendendo particularius videndum est: an Ecclesia S.Petri sit maior quam Lateran. Et videtur quod sic, quoniam *in c.sanctorum* 10. *q.1.* nominantur. Ideo dignior & maior videtur ex priori denominatione, de quo *supra in 1.part.* Secundo; ex *cap. dudum.3.q.6.* vbi dicitur, quod Ecclesia Petri nomini suo consecrata, & domino instituente, prima sit, & caput cæterarum. Tertio; ex *c. futuram.12.q.1.* vbi dicit textus: *Constantinus vir religiosissimus Fabricam templi primæ sedis beati Petri instituit.*

In oppositum tamen arguit Io.de Turrec. *in d. ca.sanctorum*, & probat quatuor rationibus, quod Ecclesia beati Ioan. de Lateran. sit maior, & ibi soluit argumenta in contrarium, ideo ad illum recurre. Petrus venerabilis abbas Cluniacen. *in suo tracta.de miraculis.* laudat, & extollit ecclesiā nostræ Dominæ, quæ dicitur maior extra multas, & inter alia ex quodam miraculo, quod dicit ibi fieri singulis annis in vigilia assumptionis Beatæ Mariç, vbi cerei per 24. horas accensi non diminuuntur.

De Ecclesia vero Constantinopolitana, primum locum post Romanam obtinere videtur, *vt in ca.Constantinopolitana.22.d.& ibi Io.de Turrecr.* & de eius excellentia facit mētionem tex. *in Authen.vt determinatus sit numerus clericor.collat.1.* & vocabatur Ecclesia sanctæ Sophiæ, *vt dicit ibi glo. in verb. ecclesia.* Excellentia autem illius Ecclesiæ consistebat in multitudine seu numero clericorum, qui erant nongenti quinquaginta: *vt refert ibi gl. in verb.mensura, quæ pro hoc allegat l. non plures.C.de sacrosanct.Eccles.* quem numerū Iustinia. reduxit in quadringentos vigintiquinque, & super centum existētibus his, qui vocantur Ostiarii. Nam sexaginta erant Presbyteri. Diaconi autem masculi centum, & quadraginta fœminæ. Subdiaconi vero nonaginta, lectores centum, & decem, Cantores vigintiquinque. Et vt fertur, ob tantam multitudinem clericorum, ipsi diuisi fuerūt, ita quod diurnum, & nocturnum omni hora celebrabatur officium diuinum in dicta ecclesia: ideo laus perpetua dicebatur.

Sed ad templa, seu ecclesias materiales transeamus, quæ & à Poetis, & Historicis plura excellentissima memorantur, vt templum Dianæ Ephesiæ, in quo fuerunt cētum viginti septem columnæ à singulis regibus factæ, sexaginta pedum altitudine, inter quas 36. cælatæ fuerunt miro artificio. Templi lōgitudo erat 425. pedum, latitudo vero 220. Et factum est à tota Asia ducentis, & viginti annis: vnde inter septem orbis miracula propter operis magnitudinem, & sumptum incredibilem annumeratum extitit.

Fuit templum Iouis Ammonis, q̄ fuit insigne, & sumptuosum ab Iarba rege Getulorū factum, in quo erant centum aræ. vnde Virg.

Iarbas rex Getulorum
Templa Ioui centū latis immania regnis,
Centum aras posuit, vigilemq; sacrauerat ignem,
Excubias diuum æternas.

De quo etiam meminit Martialis *in suo primo Epigrammat.* Item Virgilius scribit Didonem fecisse templum Iunoni donis opulentum.

Aerea cui gradibus surgebāt limina, nexæq;
Aere trabes, foribus cardo stridebat ahenis.

Refertq; Baptista Fulgosius *li. de dictis factisq; memorab.lib.tit.de miraculis.cap.de ge...mis.&c.* quod venefica animalia, neque muscæ ineunt triclinium ecclesiæ Aniciēsis in A... uernia

uernia (qui vulgo *du puys* dicitur) & si aliũde inferantur, statim moriuntur, & in hoc laudanda est Ecclesia, quod veteres scripserunt Romæ in Herculis fanum, nec muscas, nec canes vnquam ingressos.

Sed ad magnificum illud templum Hierosolymitanum, quod Deo omnipotenti Salomon anno regni sui quarto ædificari cœpit, & septem annorum spacio perfecit, annis vero ab ortu Adæ primi hominis, tribus millib. centum & duobus sermonem conuertamus, cuius magnificentia, & dignitas ab omnibus in hodiernum diem vsque approbatur. Fuit autem sexaginta cubitorum in longitudine, & viginti cubitorum in latitudine, & triginta cubitorum in altitudine. Et porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis iuxta mensuram latitudinis tẽpli, & habebat decem cubitos latitudinis ante faciẽ templi, fecitque in templo fenestras obliquas: plura etiam alia mirabilia fuerunt in illo templo, vt scribitur 3. *Reg. 6. & 7. c.* Nihilq; erat in templo, quod auro non tegeretur, vt ibi dicit, & *in c. gloria Episcopi. ibi: neq; vero 12. q. 2.* & ample de excellentia, & magnificentia illius vltra alios ponit frater Io. Ludou. Viual. de mõte regali *in suo opere regali. tract. de magnificentia Salomonis*, & ibi probat septem rationib. q̃ illud templum fuerit nobilissimũ, & quomodo fuerit formatum in modum pulcherrimæ ac fortissimæ turris, & de illius pompa, & incredibili pulchritudine. & in offic. Text. *in c. alia opera, & ædificia sumptuosa. in fine.* vbi vltra alia laudat illud, dicens, quod in prim:s à Salomone triginta hominum millia cędendis arborib. Cedris, & Cupressis sunt destinata ad illud ædificandum. Lapicidarum [v]ero extiterunt octuaginta millia. Inferioris structuræ materia erat ex candenti saxo. [T]rabes erant Cedrinæ, Cedrina concamera[ti]o auro illita, vt parietes omnes. Duo Che[r]ubin ex puro auro. pauimentum petalis au[re]is instructum. Ianuæ vicenum cubitorum [a]ltitudine auro coruscantes. Ante vestibul[u]m erãt duæ columnæ æneæ 18. cubitorũ a[l]tudine, ambituq; duodenum. Altare fuit [ær]eum denum pedum altitudine, longitud[in]e duplo maiore. Item mensa vna aurea, phialæ, & pateræ aureæ decem millia, argẽteæ quadruplo maiora numero, Candelabra 10. millia ex auro, & argento fabrefacta, & istud est de templo artificiali seu materiali non spirituali, de quo habetur *Io. 2. & 1. ad Cor. 3.* quod est Christus. Fuit & dictum templum sub Dario reædificatum in omni gloria, *vt patet Esdræ 3. c. 7.* Et per istud templum Salomonis, & Ezechielis templum arduum, & sublime, quod vidit Ezech. in spiritu construendum, & admirabili exornandum decore, de quo *Ezech. 42.* & per illud tabernaculum, quod Moyses cõstruxit iubente domino. de quo *Exod. 25.* imaginata, & figurata fuit Ecclesia Christiana. Tẽpli vero quatuor partes esse dicuntur: Antica ad ortum, Postica ad occasum, Sinistra ad Septẽtrionem, Dextra ad meridiem. Ita dicit Arch. *in c. vniuersas. & est vers. sub c. placuit.* 16. q. 3. & iam dixi [i]n *ista part. in consid. quæ de 4. partibus mundi loquitur.* Ibi etiam dicit, quod Moyses primus tabernaculum domino condidit. Salomon dei[n]de templum. quod refert Luc. de Pen. *in l. vniuersi. C. de fundis rei priuatæ lib.* 11. Et ibi no[t]at, q̃ Christus ingressus Ierusalem primo [t]emplũ adiit, *vt habetur Matt.* 21. Dans nobi[s f]ormam religionis, vt quocunq; imus, pri[m]o domum orationis si ibi est, adeamus, & [p]er orationes Deo nos cõmendemus, post [a]d agenda negotia secedamus, vtinam istam instructionem sectaremur omnes.

Templum vero fuit Lugduni ab vniuersis Gallis, teste Strab. *in* 4. communi impensa designatum, & extructum, & Augusto Cæsari dicatum: ante tamen hanc vrbem constructum, vbi fluuiorum, scil. Araris, & Rhodani est coitio, vbi nunc est Abbatia Attanacensis. quod vna cum tota regione (Autore Seneca ad Lucillium) fatali igne, quo & Colonia vrbis, videlicet tempore Senecæ, exustum est. Et de excellẽtia huius Ecclesiæ Lugdun. vide Campegium *in suo tracta. de antiq. vrbis Lugdunen. c. 2.* & *in ca.* 3. ponit de claris Lugdunen.

De pluribus aliis templis, vt Vulcani, Ceteris, Palladis, & Panos, scripsit Cœlius *li. antiq. lect. 12. c. 61. cum sequ.* Item de illis templis

quæ olim fuerunt Romæ Blondus loquitur *in li.1. de Roma triumphante, & in lib. de Roma instaurata, lib.3.* dicit, Nullum in tota vrbe ædificium facile reperiri maiori sumptu, maiorique rerum pretiosissimarum apparatu, quã templum Pacis extructum, quo diuus Hieronymus in expositionib. Ioelis Prophetę sic ait: Vespasianus, & Titus Romæ templo Pacis ædificato, vasa templi Ierosolymitani, & vniuersa donaria in delubro illius constituerunt. Omitto, quod Galeatius Maria, vicecomes superbissimum templum prope Papiam, ordini Carthusiensium ingenti impensa fabrefecit.

Crederem, & forte non temere, templum sanctæ Sophiæ Constantinopoli, olim à Cõstantino Magno extructum, fuisse excellentius post templum Salomonis Regis filii Dauidis. Nam dicitur maior Ecclesia, sanctissima, & mater Ecclesiarum Imperii, *vt est text. in Authen. vt determin. sit num. Curic. §.1. col.1.* Nec potuissent contineri tot & tanti viri Ecclesiastici, de quib. supra, nisi fuisset amplissimum & spatiosissimum. Et *li.1. Chron. Reginonis* dicitur. Extruxit quoque Iustinianus Constantinopoli templum, cuius opus intãtum cuncta ædificia excellit, vt in totis terrarum spatiis, huic simile non possit inueniri. Apud nos Ecclesia diuæ virginis Mariæ Parisiensis est maior & excellentior aliis in sua structura, habet duas immanissimas turres, quas omnes admirantur. Quis tamẽ primus condiderit tabernacula, delubra, aut Deo vero templum fecerit, vide ample per Polyd. *de inuentor. rerum lib.3. cap.9. & li.5. cap.6.* & *eodem lib.5. cap 1.* scribit, vnde consuetudo sit exornare templa, diebus festis, aulæis, variisque arborum frondibus, floribusve, ac in illis offerre candelas cereas, cereosque, ac cereas imagines. Item accendere lampades, tabellasque ponere, quibus miracula à diuis facta repræsentantur.

SExagesimatertia consideratio, quæ inter Sacellas seu Capellas sit excellentior, inquirit. Inter cætera iure cautum est, quod Capella Ducis Burgundiæ in vrbe Diuionensi extructa, ab antiquo est multum priuilegiata à summis Pontificibus. Quoniam non subiicitur neque Episcopo Lingonen. (in cuius diœcesi est sita) neque aliis episcopis aut Archiep. sed habet suum Decanum superiorem, immediatè summo Pōtifici subiectum, cum toto collegio. De quo scripsit Innoc. III. Episcopo Lingon. *vt in c. cum Capella ducis Burgund. de priu. extra.* Ideo videtur dicendum, quod Decanus illius propter talem exemptionem post Episcopos in tota Gallia debeat sedere in altiori loco, vbi congregarentur, etiam cum Abbatibus, quoniam exempti præferuntur cæteris. facit c. *per tuas* iuncta glo. *in verb. subdiac. extra de maio. & obed.* quæ dicit quod Episcopi exempti, id est Papæ immediatè subditi, in concilio generali vel Synodo, sedere debent in altiori & meliori loco, quã non exempti. Ad idem tex. *in c. vt Apostolicæ, de priu. in 6.* vbi habetur, quod Abbates exempti in cõcilio prouinciali, & synodali possint vti mytra auro frisiata; sed non exempti, albam, & planam deferre debent. Facit etiam *c. dignum de celebra. missar. in clem.* vbi clerici commensales & domestici Cardinalium & Episcoporum sic priuilegiantur, vt illas horas vel illud officium, quod idem Cardinales vel Episcopi dicent, licite dicere possint.

Ex quibus exceptionem ex priuilegio eidem capellæ concesso videmus, quod Decanus dictæ Capellæ Diuionen. incedit in pōpis seu rogationibus & generalibus processionibus cum Abbatibus monast. sanctorum Benigni ord. S. Benedicti, & Stephani ord. Canonicorum regul. S. Aug. sitorum in dicta vrbe. Nam isti tres simul incedunt: imo Decanus præfatus est in medio illorum Abbatum. Ex quo digniorem locum habere dicitur, per ea quæ supra scripsi *in 1. par. in 13. consider.* Imò etiam in conuocatione trium statuum patriæ Burgundiæ vidi Decanum dictæ Capellæ præcedere Decanos Ecclesiarum Cathedralium. Item etiam dicta Capella est sumptuosa, excellenti & magnifico ædificio constructa, vt nulla ei æquiparari possit in longitudine, latitudine, & altitudine, & potius digna est loci Cathedralis. In ea nempe constituti sunt Canonici 25. inter quos est princi-

principalis dignitas, quæ est Decanatus, & tres aliæ inferiores, vt Cantoria, Præpositura, & Thesauraria. Etiam plures Capellani habituati, numero totidem optimè præbendati, ita vt habeat in reditibus annuis, saltem quisque Canonicus pro præbenda fere summam 200. libr. Musici ibidem canorosi plures, non sine magna impensa sustentantur. In ea fit diurnum & nocturnum officium ritè, vt decet: & quotidie celebrantur ordinarie octo Missæ solenn. & alta voce, demptis his, quæ extraordinarie dici possunt. Celebrior tamen ex Missa ordinar. illius ordinis militaris, qui vocatur ordo velleris aurei (hoc est, *L'ordre de la thoison dor*) à Phil. Duce Burgu. prius institutus; quia concẽtu iucũdo & musico celebrantur. Sunt & plures Capellaniæ eadem capella ornatissime & optime fundatæ, & in fundatione illius vnusquisq; pauper Sacerdos, qui ad hanc Capellam accedit, & vult ibi celebrare, habet duos solidos Turonen. promissa ex pecuniis collegii dictæ Capellæ. Et quia se offert materia, ideo non erit alienum Bullæ tenorem super ædificatione dictæ sanctæ capellæ Diuionen. cum priuilegiis eiusdem hic inferre, qui sequitur. *Alexãder Episcopus seruus seruorum Dei, dilecto filio Vgoni Duci Burgundiæ salutem, & Apostolicã benedictionem. Petitionibus nobilium & potentum virorum, quæ rationi & honestati nosc̃utur inniti, animo nos conuenit placido condescendere, & eas libenter, & efficaciter exaudire, vt ad ecclesiarum commodum feruentius accendãtur, cum in eorum iustis petitionibus ab Apostolica sede facile se nouerint exaudiri. Inde est, quod deuotionis feruore, & instantia tuæ petitionis inducti, fundum, quem apud Diuionem, pro Ecclesia, & officiis eius ædificandis, beato Petro, ac nobis liberaliter obtulisti, in ius & proprietatem nostram, & Ecclesiæ Ro. accepimus. Et ibidem Ecclesiam construendi, quæ soli Romano Pontifici debeat respondere, tibi facultatem & licentiã indulgemus; authoritate apostolica prohibentes, ne cui Episcopo, vel alii Ecclesiasticæ personæ liceat quicquam iuris sibi in eadem Ecclesia, vel Clericis eidem Ecclesiæ seruientibus, vendicare. Datum Tuscul. 6. Idus Nouembris.*

Anno vero dom. 1192. obiit Illustrissimus Princeps Hugo, Dux Burg. fundator, & ædificator prædictæ sanctæ Capellæ Diuionen. anima eius in pace quiescat. In ea etiam deuota Capella reposita est illa sacratissima Hostia, etiam non corrupta, quæ fuit à perfido Iudæo gladio perforata, ex qua tunc miraculose sanguis exiit: vt & nunc signa, & notæ in ea extant, quæ & miraculis pręfulget, & ad quam causa deuotionis magna, & alacris cõcurrit turba. Bullam autem super missione dictæ sacræ Hostiæ, ad illustrissimum Principem Philippum, Ducem Burgundiæ his addere volui, in testimonium prędictorum, cuius tenor est talis. *Eugenius Papa quartus, dilecto filio salutem, & Apostolicam benedictionem. Singularis deuotionis zelus, quem ad fidem Catholicam, & Sacramentum passionis domini nostri Iesu Christi gerere te videmus, merito nos inducunt: vt ea tibi concedamus, quæ deuotionẽ tuam, & aliorum Christi fidelium valeant augere. Tuis igitur, in hac parte deuotis supplicationib. annuentes, tibi Hostiam quandam, sub imagine saluatoris, in trino sedentis, mirabile Sacramentum Dominici corporis, multis in locis, à vesana cuiusdam feritate, gladii ictib. perforatã, & ex eo sanguine respersam, in locis præfatis, quæ in sacrario nostro erat recondita, tuæ piæ deuotioni concedimus, & donamus. Volentes, & mandantes tibi, vt eam in aliqua ecclesiarum, quas possides, aut in alio loco celebri, cum eo honore, & reuerentia recondas, futuris temporib. venerandam, prout tanti sacramenti maiestas, & magnitudo requirit. Datum Romæ, apud S. Laurentiũ in Damaso, sub annulo nostro secreto, die 27. mensis Septemb. Pontificatus nostri anno 3.*

Nolo te latere, ꝙ in castro Diuionensi est sepulchrum cuiusdam Senatoris Diuionẽsis, nomine Hilarii, qui fuit ita castus, vt cũ post eius mortem, vxor eius, amoto coopertorio, in eius sepulchro poneretur, visus est leuasse dextram, qua ceruicem vxoris amplexus est, vt refert Greg. Turonens. *in lib. suo, in gloriam confessorum. c. 42.*

Sexagesimaquarta consideratio de Pinnaculis templorum, quæ Campanilia dicta sunt, & de excellentia nonnullorũ tractat. Et reue-

reuera multa loca lustraui in Gallia, & Italia, & plura campanilia vidi, & de pluribus plures interrogaui, tamen ex relatu non accepi excellentius fore in Europa campanili Ecclesiæ sancti Lazari Hedu. de qua supra satis ꝑpe *in 60 consid.* dictum est. Quippe est valde sumptuosum, & vltra alia extollendũ ex eius fundamentis, præcipue vero altitudine. Fundatur enim super quatuor columnis seu pilis, aut pilearibus lapideis, in medio chori, dictæ Ecclesiæ existentibus, quæ grossitudinis sunt tantũ in omni quadratura 8. pedũ. Altitudinis vero 36. vel vltra, cubitorũ fornice distincta. In summitate vero dictarũ quatuor pilarum, & super illis, constabilita est turris quadrata, altitudinis 20. cubitorũ, habens deambulatoria ampla miro artificio cõstructa, deinde in acutiẽ, & fastigiũ ducitur, habens formã Pyramidis quadratã octo quadraturis admirandæ structuræ, vltra omnẽ excelsitatem quæ manu fieri posset, & quæq; quadratura cõpacta est lapidib. quadratis, artificio sumptuoso in modũ cristarũ factis, per quas posset ascendi ad summitatẽ vsque, & dicta Pyramis est fere altitudinis tercentum cubitorum. In eo sunt viginti cãpanæ, & vltra, quarum duæ sunt magnæ molis, vna ponderis est 18. millium, altera vero 16. Sonus autẽ dum pulsantur, est consonantię, & concordię tantæ, vt Musicam ipsam retollere videatur.

Vnum præterea addo, quod & ad cultum ciuitatis nostræ facit, licet curiosius nostra, & non extera scrutari forte dicas, sed cum veritate enarrare possum, quod sentio. In nostra quippe ciuitate est etiam Ecclesia diuæ virg. Marię collegiata, de qua s̃. *in d. 40. cõsid.* dixi, ab excellentiss. domino Nic. Rolin, olim cãcellario Burgundiæ, ciue nostro constructa, & dotata ex tribus mille libris Turon. ex reditu annuo pro 12. canonicis, & 24. Capellanis, quorum superior Præpositus, vocatur, & sunt exẽpti à Iurisdictione Episcopi Heduen. In qua Ecclesia erigitur aliud campanile ligneum, sumptuosum, fundatum super turri lapidea quadrata, quæ eleuatur supra tectum dictæ ecclesiæ, & ibi sunt ambulacra ornatissima, plumbata, auro illita, & ibi est horologium, desuper attollitur dictum Pinnaculum in acutiẽ, in formã Pyramidis altitudine 300. cubitorũ, & vltra, tegulas habens deauratas mirabili impensa, & ornatu ordinata, & dicta duo Campanilia ita sunt sumptuosa, magnifica, & excellẽ. vt bonę memorię Rex Ludou. XII. hanc ciuitatem vocarit, *fanile, aux beaux cloyschez.* & pluries dixerit, non esse similia Campanilia in toto suo regno.

SExagesimaquinta consideratio sit de castris, in quib. solẽt habitare apud nos Principes, & Nobiles, & sæpius fiunt in limitibus prouinciarum ad tuitionem, & protectionẽ illarum, vel vt habitantes in eis non euagentur, imo ibi sint sub quadam custodia Principum. Ideo castra, à verbo castro dicta sunt, quia in eis voluntas, vel licentia inhabitantiũ castratur, ne passim vagare liceat, & pateant hostib. Eadem ratione dicuntur castra in expeditione militari, tamen in plurali, vel; quia tanquam casti debent ibi viuere, vnde intrare castra fœminis non licet. *Deut. 23.* Quando egressus fueris cõtra hostes tuos in pugnam, custodies te ab omni re mala. Si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somno, egredietur extra castra, & non reuertetur, priusquam ad vesperam lauetur aqua, & in medio fra, Dominus Deus tuus ambulat in medio castrorum, vt eruat te, & tradat tibi inimicos tuos, vt sint castra tua sancta, & nihil in eis fœditatis appareat, nec derelinquet te. In his enim castris castratur libido, vel licentia vagandi, ideo casti debent ibi viuere, cum luxuria vires eneruet. Vnde meretrices ab exercitu submouentur, quibus castra militum intrare non licet, vt dictum est, & *in 9. par. in 33. consi.* Hodie vero castra militũ scortis repleta sunt contra disciplinam Metelli, & minoris Aphricani. Adeo, quod facilius, & frequẽtius Thaidis castra, quam Hannibalis videmus euerti, *vt scribit Guil. Bened. in sua repet. c. Raynutius de test.* *in verb. Cuidam Petro tradiderunt. nu. 73.* extra *de test.* Vel castrum dicitur, quia in loco alto situm est casa alta, vt dicit Lu. de Pen. *in l. sicut fieri. C. de erogatione militaris annonæ. li. 12.* vbi est text. quo modo annonæ militares sint in castris deferẽdæ pro exercitu principis, quod pluries

pluriesvidemus obseruari in castris Diuonen. & Belnensi. Et talia castra possunt tantũ possideri, & haberi à Principibus, vel ab his, quibus ascripta sunt, & data à Principibus vel ex antiquitate. Ita, vt si priuatus, vel castellanus, non miles, in his locis fuerit detẽtator inuẽtus, capitali sententia, cum publicatione bonorũ, plectatur. *l. quicunque castellerum. C. de fundis limitrophis. li.* 11. & ibi Luc. scribit, quod talia, quæ sunt Regalia, & alia Iura Regalia, peti possint à possessoribus, qui habẽt ex priuilegio, & quomodo docere debeant de eorum priuilegio contra *l. cogi. C. de peti. hæred.* &, vt ait, est magna præsumptio contra illos, qui habuerũt aliquã administrationẽ à principe, vt sunt officiarii, qui post eorum officia absoluta, reperiũtur habere aliqua iura principũ, præsumptio, in quã, est contra eos, ita vt debeant docere de titulo, quoniã vt cõmuniter fit, officiarii in his sæpius malignãtur: sicut etiã esset præsumptio cõtra illos priuatos, qui possiderent aliquas decimas vnius beneficii curati, si eorũ prædecessores tenuissent illud beneficium curatum: nam hoc casu tenerentur docere de titulo propter præsumptionẽ, existentem contra eos, & eorum incapacitatem, sicut est in priuato, qui tenet iura principũ: quia, quod non potest possidere nec præscribere, ideo semper tenetur docere de titulo: vt ibi ample scribit Lucas, ad quẽ recurre, & ibi in fin. quęrit, an cõcesso castro per principem, videatur concessum merum imperiũ, quod ibi habebat: sed quia non quadrat, & dixi *in comm. nostris super consuet. ducat. Burg. in rub. ad initium versic. iurisd. in fin.* ideo non insisto. De forma vero, & dispositione Castrorũ militarium apud Roma. lege Blõdum *li. 6. de Roma trium phante,* vbi etiã scribit, castra vtplurimum quatuor habuisse portas.

Aduerte, quod in legato Castri, veniũt arma, quę ibi ponuntur ad defensionem castri, vt tenet in terminis Oldrad. *consil.* 163. & Martinus Lauden. *in tract. de castellanis, & castris. artic.* 4. vbi corrupte allegat Oldr. & ibi plura scribit de castris, quæ sunt singularia, sed nihil ad rem faciunt. Sed redeundo ad intentũ, videamus, quod castrum sit excellẽtius. Certum est enim multa esse castra in Gallia, in Italia, in Hispania, & Alemania, & in tota Europa, & multi principes seipsos delectauerũt in cõstruendis plurib. castris; Et inter alia duo reperiuntur excellentissima; quorum vnum ædificii sumptuositate, & constructionis forma, & mirabili impẽsa laudari debet, de quo Ph. Berg. *li.* 14. *sui suppl. Chron.* ait, quod Ioan. Galeatius, in Papien. sua vrbe, inter cętera castellum, siue regiam domum, incredibili pulchritudine, & impensa exstruxit, in quo & Bibliothecam condidit, in qua tantam librorũ copiam cõtraxit, quantam alibi se nunquam vidisse meminerit; & qui viderunt, testimonium perhibent de excellentia illius. In medio quippe *illius* est curia, in quadro disposita, cuius longitudo, & latitudo æqualis est ab vtraq; parte pro cursu, *(vt dici solet)* vnius lãceæ militaris, & quatuor partes quadratæ æquali ædificio sunt constructæ: patent vndiq; deambulacra, hoc est gallariæ, latitudinis 30. pedum singulæ cameræ, & aulæ, &, vt verius dicam, tota domus est depicta intus, excellẽti & singulari pictura, ex auro purissimo, & azureo eminẽti, in qualibet parte est aula ampla, & superba, & hincinde cameræ decenter distinctæ. Stat & castrum pro media parte meridionali in ciuitate, à parte septẽtrionali extra ciuitatem, est porta singularis, & eminens, qua ingreditur in leporarium, viuarium, seu conseptum principis, vulgo Parcum, vbi sunt tres domus excellentes, pro recreatione principum, & in eo includuntur omnis generis animalia fera, & est longitudinis 5. milliariorũ, & latitudinis duorum, & vltra, & ad vnum angulum illius septi conditum est excellentissimum cœnobium Carthusiensium. Et ibi in multis locis sunt aquæ irriguæ, nemora, prata, & agri feraces, & fructiferi, quæ non sunt modici reditus. In eo, iuxta castrũ, sunt lauacra lapidea elegantissima, in quib. infunditur, & exhauritur aqua ad libitum, pro lauacro nobilium, & dominarum. Fossata illius castri ex lapidibus quadratis constructa sunt multum lata, & profunda, in quib. nunquam aut raro deficit aqua discurrens.

Aliud est Castrũ, nostræ ciuitatis Hedu. & est tertia pars bona ciuitatis, & est sitũ in parte su-

te superiori, in quo sunt tres magnificentissimæ ecclesiæ, seu templa, sc. sanctorum Nazarii, & Celsi, & est illa primaria, & originaria Cathedralis, & sub ea est Ecclesia parochialis, sancti Ioannis in Crotta. Alia est Ecclesia diui Lazari, quem Christus à morte suscitauit, quæ fuit Capella; sed hodie locũ Cathedralis obtinet, & in vtraque celebratur officium diuinũ singulis horis. Et numerus clericorum ibi deseruientium est, Episcopus cum octo dignitatibus. 52. Canonicis, & octoginta capellanis, & habituatis. Alia est Ecclesia collegiata, & parochialis diuæ virginis Mariæ, in qua sunt duodecim canonici, cũ Præposito, & octo Capellanis. Est & alia Ecclesia Parochialis, sub titulo sancti Quirini, cuius ego sum Parochianus, & de his Ecclesiis late hic ante dixi *in 60. consid.* In isto castro etiam est palatium Episcopale, excellens, amplum, & magnificum. Est & domus, seu Palatiũ Rolinorum superbum, & vltra centum domos, tam canonicorum, quam ciuium maiorũ inhabitantium optime constructas, & magno sumpto continens, non cõputatis aliis paruis domiciliis. Quibus consideratis, nõ reperies tam latũ, neq; tam opulentum castrũ in tota Gallia. Ideo inter alia summe laudandũ est.

Domini de Ambasia, temporibus quibus floruerunt in Gallia, plura castra excellentia construi, & ædificari fecerunt, vt reuerendissimus in Christo pater, Dominus Georgius de Ambasia, Archiepiscopus Rothomagẽsis Cardinalis, & Legatus de latere in Francia, Castrum de Gallione, in diœcesi eius Rothomagensi. Alius frater Episcopus Pictauien. castrum de Diony. prope ciuitatẽ. Alius frater Episcopus Lingonen. Dux, & Par Francię, Castrum de Mussy, in diœcesi Lingonen. Alius, & quartus frater, Episcopus Albigen. vnum castrum in sua diœcesi. Quintus eorum frater, Episcopus Claromonten. & Abb. Cluniacen. aliud Castrum in Auernia, & sua diœcesi, quæ omnia sunt excellẽtissima, & superba, mirabiliq; pulchritudine, & impensa fabrefacta, Magnificus Dominus de Ambasia, gubernator Mediolani, & locum tenens regius, in Italia, nepos prædictorum, cui assidebam pro magistro requestarum, castrum, de castro Milano sumptuosa structura ædificari fecit. Et forte, castrum Ambasiacũ, quod est excellentius castrum, & amplum, quàm sit in Gallia, ab eorum antecessorib. constructũ est (cum inde nomen sortiti sint) hodie tamẽ id castrum est regis Franciæ, qui & multa alia castra excellentissima in suo regno habet, vt est castrum in nemore Vicennæ, non procul à ciuit. Parisiensi. Item castrum S. Germani Et in ea: *enlays*, distans 7. leucis à dicta ciuitate. *Lu-* ciuitate Parisien. sunt tria, vnum vulgo, *Lupara*, dicitur, Aliud *Bastilda*, & vt autor est Gagu. *li. 9. de gestis Francor.* vbi de Rege Carolo V. meminit, & ait: Erat his dieb. Parisiis regius præpositus, Hugo Aubriotus, qui propugnaculum (cui Bastilda nomen est) ad d. Antonii portam extruxit, sumptu ex ea pecunia facto, quam Parisiorum Communitati Carolus donauerat. Et illud castrum dicitur, Rex Castrorum, & est prope domum de Barbonio, & hoc forte, ideo quia omnia fere alia castra regni sunt de feudo illius castri; apud nos vero excellens est castrum dictum Dorgylly, non procul ab vrbe Belnen. ad q̃ principes venandi causa sæpe se conferunt.

Sed inter fortissima castra, est castrũ Mediolani, in porta Iouis, ideo Arx Iouis dicitur. Alia tria multum fortissima, & fere inexpugnabilia sunt, & in hac patria, scil. castrum Auxone, supra Ararim, Liuinen. & Belnen. Etiã etiã castrum de Vergy, & Salione Ducis. castrũ de Grancy, quod spectat ad dominos de castro Villano. Fertur & in comitatu de Rossillon esse castrum fortissimũ, quod vulgo, *Saulse*, dicitur. Et hæc referre sufficiat, cũ non sint magnæ vtilitatis: sed pro cõplemento materiæ, quam assumpsi, in medium allata sunt, & diuersa iuuant. Nec semper grauib. sententiis ingenium torquẽdum est, sed scribendum est, vt res expostulat.

SExagesimasexta consideratio sit de laude, & excellentia quorundã Theatrorum, & Amphitheatrorum. Theatrum enim est ædificium in Hemicycli, id est, circuli medii speciem factum, ad videnda spectacula. Latinè *visorium*, seu *spectaculatorium* dicitur. Amphithea-

phitheatrum vero, locus etiam erat spectaculorum, id est, ludos spectandi gratia ædificatus, forma rotunda, veluti ex duobus constãs theatris; vulgo apud nos *eschaffaut*, dicuntur. Consuetudo istorũ à Græcis sumpta est. Nam cum agrorum cultores, feriatis diebus, diuersis numinibus per agros festà celebrarent, inumbrationis causà, tabernacula à rusticis cõposita sunt, vbi prius carmina incondita decantabant. Athenienses, deinde Romani, hoc in vrbanum spectaculum transtulerunt. Theatrũ ita dispositum erat, vt à fronte, inter duo cornua, scena esset, in circumferẽtia hemicycli, erant gradus ita dispositi, vt altiores in ambitu semper excrescerent. In his plebs promiscue sedebat, quibus non erat sedendi locus, hi stantes in cauea sedebant. Caueæ theatrorum fornicibus obductæ, velis tegi solebant. Primus omnium Q. Catulus, teste Plinio *lib.*19. linteis in theatro vmbram fecit. Primus etiam byssina vela in Theatrum duxit. Principio temporaria fiebant Theatra, primusq; M. Æmilius Scaurus, Syllæ priuignus in ædilitate sua 30. tantummodo dieb. scenicorum ludorum Theatrum duraturum, extruxit; opus (teste Plinio *lib.*36.*c.*15.) maximum omnium, quæ vnquam fuere, humana manu facta. Scena habuit columnas marmoreas 360. duodequadraginta pedum altitudine. Signa inter columnas æreas 3000. Summæ columnæ tabulis erãt inauratis. Pars Scenæ inferior erat è marmore, media è vitro. Cauea ipsa 80. hominum 1000 capiebat. Caius vero Durio Theatra duo fecit temporalia amplissima è ligno, quibus inter sese auersis, ne inuicem obstreperent scenæ, & repente circumactis, ac cornibus inter se coeuntibus faciebat amphitheatrum, & Gladiatorum spectacula edebat.

Mansurum vero Theatrum ex quadrato lapide, quod 40. millia hominum capiebat, primus Romæ cõstruxit Pompeius Magnus, propter quod Cornelius Tacitus incusatum cum fuisse à senioribus scribit, quod mansuram Theatri sedem posuisset. Cum ante subitariis gradibus, & scena in tempus structa foret, sed parsimoniæ consultum, quod perpetua sedes Theatro locata esset potius, quam immenso sumptu singulos per annos consurgeret, ac strueretur. Cuius exemplar ex eo, quod Mytilenæ erat, post deuictum Mithridatem, sumpsisse, testis est Plutarch. Nero princeps, nobilibus Germanis populi Romani magnitudinem ostensurus, eos in hoc Theatrum populo plenum, introduxit. Idem etiam aliàs, insano sumptu inaurauit, vt in eo Mithridatem, Armeniorũ Regem exciperet. Amphitheatri vero molem primus in campo Martio posuit C. Iulius Cæsar, quam paulo post Augustus, Mausoleũ ædificaturus, destruxit; vt ait Blondus *lib. de Roma instaurata*, vbi multa de materia præsenti. Qui & ipse, authore Suetonio, amphitheatrum destinauit media vrbe, quod à Vespasiano conditum fuit, & à Tito consecratum. Id tamen Domitianus ad gloriam suam referebat, iactare in Senatu solitus, & patri se & fratri imperium dedisse, quapropter omnibus operibus, quæ post mortem illorum, vel perfecit, suum duntaxat titulum addidit, sine vlla pristini authoris memoria. Hinc illi de hoc amphitheatro Martialis in principio sui operis, adulatur, dicens:

Omnis Cæsareo cedat labor amphitheatro,
Vnum pro cunctis fama loquatur opus.

Quod tamen non puto esse laudandũ cum, fuerit alienæ laudis occultator, & sic par furi.

Nos autem Hedui, anno Domini 1516. excellens & magnificum amphitheatrum, in campo S. Lazari, qui est in medio ciuitatis nostræ, construximus, & erat è ligno quadrato, artificio solemni fabrefactum, impensis Ecclesiæ & ciuium, nec in Gallia fuit simile. Ducentenarias enim cellulas cum quadraginta in superiori parte habuit: parietib. è ligno intermediis diuisas, & tabulatis coopertas, quæ loca erant viris Ecclesiasticis, Nobilibus, Senatoribus, Equitibus, & Gentilibus, ciuium patritiis. In cauea vero, seu inferiori parte, erant gradus & sedilia ita disposita, vt altiora in ambitu semper excrescerent, vbi plebs promiscue sedebat, quæ habuit & velaria lintea, quibus substantes seu subsidentes adumbrabantur, ne à pluuia offenderentur.

tur. Etiã ludentes in mediè Caueæ, seu Theatralis Scenæ, iisdem tantum tegebãtur, quos fossa aquis vallata, & aliis obstaculis, à plebeiis discriminabat. In eo amphitheatro octoginta millia hominum non grauate collocari poterant, & quia indicta fuerant spectacula finitimis, spectatores prope infiniti affuerunt, quæ spectacula fuerunt excellentissima, causa diui Lazari, patroni Heduorũ, facta, vbi vita eiusdem dignis versibus nõ ad Pompam, sed ad diuinæ maiestatis laudem, & beati Lazari, vehementissimè, & gratis, quatuor diebus, recitata fuit. Vnde à Deo datum est, vt nulla exsibilatio, nulla plebis consternatio, aut derisoriè quid gestum fuerit, & licet nocte plueret, tota die tamen, nulla aeris serenitas maior, iisdem diebus visa fuit, de quo aliquid iam supra tetigi *in 60. cõsid. & in praeced. par. in 52. consid.*

De Theatris etiam vide F. Patritium, *de instit. Reip. li. 8. tit. 14.* ybi dicit, quod locus præstantior in theatro sit Orchestra, in qua sedibus loca Senatorum, primariorumque, ac honorariorum magistratuum designabãtur, vnde omnium agentium gestus spectari possent. Item liberarum, sociarumque gentium Legatis, quas postea vetuit Augustus in orchestra considere, quod quosdam libertini generis mitti deprehendisset: nam nobiliores & honestiores personæ, officio legationis fungi debent, vt *in l. sciendum. in prin. ff. de legationib.* Et Legati seu Ambasiatores debent esse homines magnæ authoritatis, vt dicit Do. de S. Gemi. *in ca. ad Apostolic. de sent. & re indic. in 6.* saltem quando pro arduo negocio destinantur, facit *c. estote. 1. q. 1.* Quod autẽ Senatus à populo discretus, ludos spectaret, eius rei, teste Liuio *in 4. de bello Macedonico*, & Pub. Scipio ille Aphricanus, & Valer. Sempronius Longus, Consules, primi authores fuerunt. Quod & vulgi animum auertit, & fauorem Scipionis magnopere quassauit. Valerius autem Maximus *lib. 2. tit. de institutis antiquis*, hoc ex sententia posterioris Aphricani actum esse narrat.

SExagesima septima consideratio ad excellentias palatiorum stylum conuertit, quæ sunt proprie domus principum, in quibus iurisdictiones eorum exercentur. Et dicuntur ædes consecratæ, quæ ab omni priuatorum vsu, & communi habitatione excipiuntur. *l. vnica. C. de Palat. & domib. dominicis lib. 11.* Et est de Regalibus, habere Palatia in ciuitatibus, vt *in titu. quæ sunt Regal. in vsib. feud. & l. fi. C. de offic. Rector. prouinc. & l. quicunq. C. de operib. publ.* Ideo dicit Luc. de Pen. *dict. l. vnic.* Quod, existentibus in ciuitatibus Palatiis cõsuetis, seu publicis, non debeant Iudices priuatorum domos ad habitandum, veluti publicas, vendicare. & ibi dicit, quod Palatio regio non debeant adhærere ædificia priuatorum. *d. l. quicunq. facit c. nulla. & ibi gl. 12. q. 1.* sed debeant distare spacio quindecim pedum. *l. si cui. Cod. de ædific. priuat.* Et vt dictum est, in magnis ciuitatib. debent & solent esse Palatia principũ, vt in ciuitate Romana sunt multa Palatia, tam summorum Pontificum, quam Cardinaliũ. Et inter alia, Symmachus Papa primo fecit Palatium sancti Petri, vt dicit Blondus, *de Roma instaurata. li. 1. nu. 50.*

Nicolaus Quintus, in Vaticano, Põtificale Palatium sumptuosissime extruxit, & murorum ingentem molem ibidem inchoauit, quibus coerceri hostes possent, ne pontificis ædes diripere possent. Eugenius quartus, Lateranen. Palatium instaurauit. teste eodem Blondo, *eod. lib. nu. 305.* Est & aliud Palatium nobile sancti Laurentii, in Lucina, quod ob magnos fornices, & amplissima fundamenta super quibus ædificatum est, partem operum Domitiani arbitrantur, & id ad annũ salutis trecentesimum supra millesimũ à Cardinale Anglico, in prædictis Domitiani operum ruinis, ædificatum. Ioannes Cardinalis Rothomag. multa impẽsa adauxit, ꝙ nuper Ioãnes, ex Gallis Picardus Card. Morinen. cum in eo habitaret, tanto ampliauit ornauitq; impendio, vt nullã, præter põtificale Palatium, sancti Petri domum, vrbs Roma nunc haberet pulchriorem, vt refert idem Blondus *li. 2. nu. 15.* Benedictus Papa XI. Tholosanus, in Auinione Palatium superbum, seu Pontificias, & quidẽ celebres ædes cum turribus & pomeriis ædificauit.

Plura ſunt excellentiſſima Palatia in Italia, vt Mediolani, vbi eſt Palatium principis, in quo exercetur iuriſdictio Capitanei iuſtitiæ Mediolani, & plurium aliorum officiorum, in quo manſi aſſidendo Capitaneo dictæ iuſtitiæ.

Bartholomæus de Saligniaco, *in ſuo itinerario terræ ſanctæ. 2. cap. 1. tomi*, laudauit Palatium Venetorum, quo Dux, Senatus, ac prætorius dicunt, ſumptu nedum ducali & ſenatorio, ſed regio & imperiali reſplendet, admirationem, vt idem refert, fere excedit, quod medio Palatio fons patet, ſeptus in modum ciſternæ, è quo ſi haurire velis, gemina tibi ſitula opus eſt, altera ſolida, altera perforata, quarum hæc per tenue foramen guttatim fontalem aquam imbibit, illa hauſta largiore riuulo in fontis orificium euehit.

Sed inter alia Palatia, Galliæ Palatium Pariſienſe eſt excellentius, tam longitudine & latitudine, ſeu magno ſpacio terræ, quam in ædificiis ſumptuoſiſſimis & amplis, nec ſolum Palatium dicendum eſt, ſed oppidum magnum, viſu eſſe iudicares, propter multitudinem ædificiorum, vt ego ipſe oculis vidi. Eius tamen excellentia potius in eo conſiſtit, quod in eo exerceantur variæ iuriſdictiones pro adminiſtranda iuſtitia, & ibi conueniant ſingulis diebus non feriatis, duo aut tria millia hominum, tam pro iuriſdictione exercenda, quam pro iuſtitia conſequenda: præcipue in ſuprema Parlamenti curia, quæ diſtinctas & diuerſas habet cameras, vt ante ſcripſi *in 7. part. in 9. conſid.* & de quibus hic amplius referam. In illa etenim curia Parlamenti primo eſt magna camera, vbi patroni agunt cauſas. In qua aſſiſtunt triginta conſiliarii cum duobus præſidibus, vt communiter primo & ſecundo. Secunda eſt, quæ vulgo dicitur, *La tournelle*, vbi deciduntur cauſæ criminales, & in ea aſſiſtunt plures conſiliarii, numero viginti cum aliis duobus præſidentibus, tertio ſcilicet & quarto. Etiam habent cameras diſtinctas duo aduocati fiſcales, & procurator generalis. Item tres Grapharii, ciuilis, criminalis, & præſentationum. Item duodecim admiſſionales ſeu oſtiarii. Sunt etiam quatuor notarii ſignantes loco Grapharii in eius abſentia, qui & conſilio adeſſe valent. Et in ipſa curia ſunt centum conſules ordinarii ab antiquo conſtituti. Et à paucis annis à Rege noſtro Franciſco I. creati ſunt alii viginti. Alia eſt etiam camera Requeſtarũ dicta, vbi aſſiſtunt octo ex præfatis conſiliariis, inter quos vnus præſidet, qui Præſidens Requeſtarum vocatur, & non ſimpliciter præſidens, cum non maiorem habeat poteſtatem in aliis cameris, quam vnus ex conſiliariis illarum. Et in huiuſmodi camera deciduntur cauſæ curialium priuilegiatorum in actionibus perſonalibus, & poſſeſſoriis. Et eſt iuriſdictio iſtorum diſtincta à curia Parlamenti, cum ab eis ad curiam appelletur, & ſic ſunt inferiores. Eſt & alia camera, quæ dicitur camera inqueſtarũ, & in hac etiam ſunt duo præſidentes, non tamen ſimpliciter, ſed cum adiectione. In ea eſt certus numerus conſiliariorum, ſcilicet 20. qui tantum decidunt proceſſus, & cauſas factas in ſcriptis, & vbi factæ ſunt inqueſtæ, & quæ placitando, & publice declamando decidi non poſſunt abſque viſione proceſſus. Et iſta curia parlamentalis, licet videatur, quod camera Requeſtarum non debeat dici de Parlamento, ex quo de illa ad Parlamentum appellatur. Alia eſt, & tertia iuriſdictio in ipſo Palatio, & in magna illius aula iuriſdictio dominorum generalium impoſitionum: dicta vulgo, *Les generaux des aides*. Et eſt vna curia ſuprema, cum de illis non licet appellare ad aliam ſupremam curiam. Et in hac iuriſdictione præſunt duo præſidentes & octo conſiliarii. Et ab electis & Grenateriis Franciæ appellatur ad eos, & non ad aliam curiam ſupremam. Quarta iuriſdictio dicti Palatii, eſt iuriſdictio dominorum magiſtrorum Requeſtarum domus Regis, qui habent cameram & iuriſdictionẽ ſeparatam, & hi tantum cognoſcunt de priuilegiis, & donis datis, & conceſſis à Rege, & de officiis Regis, ſi inter officiarios de eorum officiariis oriatur quæſtio. Quinta iuriſdictio eſt iuriſdictio Balliui Palatii, qui ha-

habet cameram separatam. Sexta iurisdictio est in mensa marmorea, & est magni magistri aquarum & forestarum, habet cameram separatam, & officiarios sub se deputatos. Septima iurisdictio est certorum magistrorum particularium aquarum & forestarum, qui etiam habent iurisdictionem in mensa marmorea, in qua sunt officiarii deputati. Octaua iurisdictio est Admiralii Franciæ, qui etiã habet iurisdictionem in mensa marmorea, & ibi officiales ad exercendam iustitiam sub se deputatos. Nona iurisdictio est Admiralii Aquitaniæ, vulgo *de Guyenne*, quæ etiam exercetur in mensa marmorea, & habet sub se officiarios ibi deputatos pro administranda iustitia. Et ex magna aula, quæ est in dicto Palatio, est accessus & introitus ad loca destinata pro huiusmodi iurisdictionib. exercendis. Et illa aula est longissima & ampla, vbi statuæ & imagines Regum in parietibus, & pilearibus lapideis sunt erectæ, non tamen sub eadem lance. Nam eæ quæ ambas manus habent eleuatas, indicio sunt, Reges eos optime administrasse Regnum & Remp. absq; exactione inconsueta & iniustitia: si vero bene administrauerint iustitiam, & in reliquo male versati fuerint, nec prospere res gesserint, vel è conuerso, habent vnicam manum depressam. Sin autem in vtroque male administrarint, ambas habent manus demissas. Quod præuidens Lud. II. ipso superstite, suã statuam genibus flexam, manus iunctas & eleuatas, more deprecantis, habentem, coram imagine diuæ Mariæ virginis, in ipso Palatio construi fecit. Sed quomodo rexerit, & iustitiam administrauerit, legas Gaguinum *in suis Chronic. Franciæ*, Dominum Dargenteul, qui fuit eius domesticus officiarius. Extra prædictam aulã, & in dicto Palatio est alia iurisdict. & curia sumptuosa & magnifica, in qua præficitur præses cum pluribus magistris computorum, & clericis, & aliis officiariis, vsque ad numerum 30. Ædificium vero illius curiæ est superbum & amplum, & sic est decima iurisdictio in continentibus Palatii existens. Vndecima iurisdictio est, quæ dicitur *du tresbe*, vbi officiarii cognoscunt de domanio seu patrimonio Principis, & est magna iurisdictio. Duodecima est iurisdictio electorum Franciæ. Tertiadecima est generalium monetarum, & officiarii huiusmodi iurisdictionum, habent distinctas cameras in continentibus circa ipsam cameram computorum. Sunt & aliæ iurisdictiones, quæ in dicto Palatio exercentur, vt est iurisdictio magistrorũ, seu præfectorum Latomorum, & certorum aliorum artificum (de quibus nunc nõ recordor) quæ in diuersis cameris suos habent iudices & officiarios, stipendiatos, & salariatos à Rege, vt & alii officiarii antedictarũ iurisdictionum. Salaria autem & stipendia officiariorum dicti Palatii, iurisdictiones in eo exercentium, ascendunt singulis annis vltra summã centum millium lib. Turonensium; in quo consideranda venit magna excellentia illius, & in multitudine litigantium, ob assiduã multarum causarum auditionem.

SExagesimaoctaua cõsideratio muros quarundam vrbium seu oppidorum nobilitat. Inprimis murorum Babylonis vix credibilis relatu, firmitas, magnitudo conspicua extolli debet, quos Semiramis condidit, aut fal-tem ruinosos restaurauit. Nam primus post diluuium Nemroth Gigas eam fundauerat coctili latere atque bitumine interfuso, latitudine, vt ait Herodotus, quinquagenũ cubitorum, altitudine ducenum. Ambitus eius 480 stadiis circumuenitur. Quos tam latos fuisse scribũt, vt quadrigas inter se occurrentes facile reciperent: vnde inter septem spectacula seu miracula orbis annumerantur, turresq; haberẽt 300. plures multo habituri, nisi aliqua ex parte paludes pro mœnib. fuissent. Per ambitum centum portæ stabant æreæ, omnes cum cardinibus. Fossa extrinsecus late patens vice amnis diffunditur; qui vt scribit Strabo, Euphrates Babyloniam per medium diuidit. Huic autem operi portentoso adhibita sunt trecenta hominum millia. Vnde Martialis *in 1. Epigrammat.* in eisdem mœnibus, quæ tanto labore ædificata fuerint, sic ait:

Barbara pyramidum sileat miracula Memphis,
Assidu-

Aßiduus iactet nec Babylona labor.

Babylonicæ porro ciuitatis (teste Cælio *lib.antiqu.lect.5.cap.12.*) vastitatem illo argumento maxime comprobat Aristot. 3. *Polit.* Quod capta quandoq; ab hostibus vrbe, tertio demum die vix id persenserit pars vltima. Etiam Propertius *lib.*3. de ea ita canit:

Persarum statuit Babylona Semiramis vrbẽ,
Vt solidum cocto tolleret aggere opus.
Et duo in aduersũ immißi per mœnia currus,
Ne possent tacto stringere ab axe latus.
Duxit & Euphratem medium, quo condidit arces,
Iußit & Imperio surgere Bactra caput.

Et Lucanus *lib.* 6.

Fragili circumdata testa,
Mœnia mirẽtur refugi Babylonia Parthi,

Quintilianus:

Nulla dies adimet Babylonia mœnia, longis
Inclyta porticibus, variis elata columnis.

Fuit itaq; Babylonia hæc mœnibus ac arte valde admirabilis, quam Persarum rex Cyrus postea cepit, euertit, & complanauit die festo, quo omnes Babylonii vniuersam noctem biberent, & lasciuis carminibus saltationibusq; indulgerent: teste Cælio *antiqu. lect.lib.5.c.*11.

Item Thebæ Ægyptia vrbs insignes habuit muros à Busyride Ægypti rege conditos, ambitu 140 stadiorum, vt refert Herodot. in quibus erant centum portæ affixæ, in quarum singulis memoratur 200 custodes excelluisse equis & curribus. Vnde Iuuenalis *Satyr.vlt.*

Atq; vetus Theba centũ iacet obruta portis,

Item Pergama seu muri vrbis Troiæ feruntur habuisse in habitu 40 millia passuum. Credo, quod fuit Laomedon pater Priami, qui cinxit Troiam mœnibus: sed Apollini & Neptuno id negotii adscribitur, nec ob aliam causam, quam propter magnificentiam & altitudinem ingentem. Vnde de his Lucanus *lib.*6.

Nunc vetus Iliacos attollat fabula muros,
Adscribatq; dies.

Item murus Byzantii vrbis Thraciæ olim fuit Milesi quadrato lapide, adeo indiscreta laterum structura, & vna prope muri compages spectantibus videri posset. Nam hæc ciuitas ab initio à Pausania Spartanorum rege condita fuit: sed cum parua admodum esset, ipsam postea Constantinus Magnus Imperator, qui regnabat anno Christi 318. Rom. Pontifici Syluestro relicta, diligens structis fortissimis mœnibus celsisque, ac crassissimis turribus à se Constantinopolim nominari voluit, & sic in maius aucta Imperii sedes est facta, totiusque columen, & caput Orientis, & vnicum Græciæ sapientiæ domicilium habita fuerit. Habuit præterea hæc ciuitas vndecim portas dignitatem ipsius, atq; murorum præ se ferentes.

Muri vero Romæ (quæ Regina vrbium, & totius orbis caput dicitur, vt supra ostendimus) à Romulo, primo Romanorum Rege constructi sunt, qui vrbem à nomine suo, Romam vocauit. Licet hanc seu partem, vt plures alii ante, Euander condidisse dicatur. Vnde de his Lucanus:

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Et Pomponius Iureconsultus, *l.si quis violauerit.quæ est l.fin.ff.de rerum diuis.* sic inquit: Et frater Romuli Remus occisus traditur ob id, quod muros transcendere voluerit, id est, voluntarie transcenderit, secundum gloss.ibi. vnde Liuius *lib.*1. Vulgatior fama est ludibrio fratris Remum nouos transiliisse muros. Eius vero ambitum varium fuisse, credendum est, cum & Plinius *in* 3.*natural.hist.* à principio paruam extitisse dicat, & suo tempore viginti millia passuum continuisse. Et Flauius Vopiscus historicus scribit, Aurelium Imperatorem seu Aurelianum, ambitum vrbis ad 30 passuum millia ampliasse. Hæc etiam ciuitas 30. habuit portas, quarum nomina infra, vbi *in considerat.quæ de portis tractat,* describentur.

Muros in circuitu Ierusalem vrbis Iudææ, seu Palestinæ, quam primus Melchisedech post diluuium condiderat, fecit Salomon Rex, vt legitur 3.*Reg.*3.*c.in princ.*

Item Carolus Magnus Francorum Rex, Florentiam inclytam, ac primariam Hetruriæ ciuitatem, quam omnium Italiæ ciuita-

tum florem nuncupant, instaurauit, maioreque ambitu & mœnibus circundedit.

Ambitus Memphis, vrbis Ægyptiæ, populosæ, & secūdæ post Alexandriam, ab Ogdoo rege ædificatus fuit 150 stadiorum. Et ipsa Alexandria, vrbs Ægyptia, ab Alexandro Magno cōdita, à Democrate Architecto cōmensurata est 15 millium passuum laxitate. Reliqua de vrbium mœnibus, vide infra *in consid. seq.*

SEptuagesimanona consideratio quasdam insignes turres enumerat. Et inter alias excellentes memoratur primo turris Babylonica, primitus post diluuium à Nembroth ædificata, de qua *Genes. 11.* Etiam Iosephus *in antiquitat. in princip.* de ea (teste Philippo Bergomate *in suo supplemento Chronicorum, libr. 2.*) meminit: & de ipsa Sibylla sic dicens: *Cum omnes mortales vna vterentur lingua, quidam ex his turrim ædificauerunt excelsam, tanquam ascensuri per eam ad cœlum: Dii vero turbines mittentes, euerterunt turrim, & vocem propriam vnicuique partiti sunt. Vnde Deus ædificantium superbiam hac animaduersione mulctauit, vt tot gentes, quæ eo conuenerant ex omni cœlo, quæ & septuaginta erant, quibus, & quousque vnum fuerat labium, eademque lingua, etiam totidem linguarum confusione superinducta superauit, necessitate indusente, & vt alterius vocem non intelligerent, & super omnem terræ faciem dispergerentur.* Et de linguarum excellentia dixi supra *ista part.*

Memoratur etiam illa ingens turris, quam Ptolemæus albo lapide fecit, in Pharo, insula Ægypti, quæ portum Alexandriæ efficiebat, non ad alium vsum, quam nocturnos ignes nautarum cursui ostendendos, ob salutem nauigantium. Hanc autem constituit talentis 800. Sostrato Gnido architecto, qui structuræ tantæ suum inscripsit nomen. Vnde scribit Solinus; ab hac Pharos turri, Pharo, vocari machinas in portubus, ad prælucendi ministerium fabricatas, vt est Genuæ, in vrbe de Rupella, & pluribus aliis portubus maritimis, habentibus lucernam, vulgo Laternam portus. Vnde Iuuenalis:

Disposita pinguem nebulam vomuere lucernæ.

Nam lucernarum vsum primi Ægyptii monstrauere, author est Eusebius *lib. 10. præparationis.* Et, vt recitat Philippus Bergom. *lib. sui supplementi Chronic. 7.* Illa turris erat toto orbe celeberrima, atque permaxima, tempore Ptolemæi, quod fuit anno mundi 4929. quæ ab 270. & ante Christi aduentum ipso Ptolemæo Philadelpho, super cancris vitricis, apud Alexandriam condita fuit, vt nauigantibus in nocte lumen præberet. Vnde Papi.

Quæ colis & Memphin, palmiferamque Pharon.

Et tam pulchra, tamque insignis habita fuit, vt inter septem mundi miracula connumeraretur vnum: & de ea meminit Plinius *lib. 36. naturalis historiæ.* Et fuit altitudinis passuum viginti, & palmis aliquot superabundabat: vnde Ouidius *lib. 2. in Ibin,* ait:

Lumina noctiuagæ tollit Pharus æmula Lunæ.

Turris alia celsissima, & toto orbi admiranda (quam *Torracum* appellant) in vrbe Cremona spectatur, quam ann. Christi 1284. (cum in Lumbardia durissima bella exercerentur propter factiones Guelphorum & Gibellinorum) quædam Guelphorum factio, tum maxime ea in vrbe præualens, adiuuantibus aliis huiusce factionis ciuitatib. in medio vrbis foro erexit, & maximo cum gaudio & ardore, atq; incredibili prope impensa, cocto ex lapide duobus annis perfecit, & consummauit.

Sequitur, quod admiratione dignum est & laudandum. Nam, teste Baptista Fulgoso *lib. de dictis factisq; memorabilibus, tit. de miraculis. c. de gemmis.* Prope vrbem Gratianopolim in Delphinatu vetusta est turris, quæ araneas non gignit, neque aliam venenosam rem: quin potius si quid eiusmodi in eam inferatur, vt experimento cognitum est, statim emoritur. Si vis scire, qui primitus condiderint oppidum, muros, aut turres, vide Polydorum *de inuent. rerum. lib. 3. cap. 9.* Scribit Vitruuius

Vitruuius, turres probari rotundas & polygonias, hoc est, multorum angulorũ. Quippe quadratas celerius disiici machinis dissipariq;, quod assultante ariete, anguli comminui facilitate soleant, vt refert Cælius *lib. antiq.lect.14.c.32.*

Et quia hic de turrium structura facta est mentio, non esse alienum puto, de mœnium ratione attingere, cum in hac materia disconuenire non debeant. Vnde recitat ibi Cœlius, lapidem quadratum & vastissimum in muris fuisse probatum ab antiquis Hetruriæ populis, vt in vetustis oppidis lapide prægrãdi, inserto & vasto structis visitur: & ita apud nos obseruatur in propugnaculis, quæ durissimis lapidibus, magnis & in fronte acutis fabricantur. Item structurarum vnam reticulatam, id est, in modum retis factã, vel fortè à materia rara & non densa, scribit. Alteram vero antiquam seu incertam, & istam magis approbat; quia reticulata, licet sit venustior, rimis tamen concipiendis maxime obnoxia est. Præterea in parietibus lapides, quos frontatos vocamus, apponuntur, qui perpetua crassitudine vtraque parte religãdo parietum soliditatem confirmare debent. Il-lud etiam fabrica in mœnibus struendis placet, vt in crassitudine perpetua, taleæ & vectes, quam frequentes instruantur, vt muri frons vtraque hisce taleis, velut fibulata suffrenataq; diuturnã seruet firmitatem. Sed ad rem, maiestatem affert non contemnendam, profundior fossa & latior ripis præruptis, obuallatisque muro, cuiusmodi fuisse Babyloniã ferunt latã cubitis regiis 500. vero profundam & amplius.

Et, quia murorum & turrium facta mentio est, ac in parerga libet interdum excurrere ea, quæ citat Cælius, in ciues & oppidanos (qui in tuto se putant vitam agere, cum foris habeant mœnia robustissima, portasque solidas, intus autem sint molles, pigri & effœminati) adscribenda duxi: ita enim eleganter & moraliter ait, Panthedã Spartanum (vt referunt authores) cum legationem obiret in Asia, obstantibus nonnullis, præmunitum, latum ac sublimem murum respondisse: *Per Deos, pulchra, ô hospites, est Gyneunitis, id est, mulierum domus, seu senatulus.* In eandem ferme sententiam Lycurgus dixisse videtur: Nequaquam sine mœnibus ciuitatem dici, quæ viris non lateribus præcincta. Nam & Agesilaus ciues ostendens armatos: *Hæc sunt*, inquit, *Spartæ mœnia.* Idem monstranti cuidam murum egregie structum atque præaltum: indagantiq;, an pulchrum ei monumentum videretur? *Pulchrum*, inquit, *si mulieres non viri sunt inhabitaturi.* Et hæc certæ Lacedæmoniorum sententiæ erant. Cæterum; compertum est, veteres vrbium mœnia summa religione construere solitos fuisse, quando non contenti illa erexisse altius & latius, etiam potentiæ alicuius numinis consecrata volebant. Propterea Iurisconsulti sanctæ quoque res inquiunt, veluti muri & portæ ciuitatum, quodammodo diuini iuris sunt, vt *in leg.1. in principio. & l. sanctum. ad finem. ff. de rerum diuision. & §. sanctæ. Institut. eodem.* quod nulla ratione humana mortalium res satis à quoquam gubernari dispensarique posse videantur, in tanta hominum perfidia, irrepente interdum & ciuibus neglectu aut finitimorum cooriente, crassanteque inuidia, adeo vt opinari possimus, orbem esse veluti in alto constitutam nauem, insultibus hostium, & discrimini vario obiectam. Hinc aperta subit coniectatio fabulosæ vetustati obrepsisse, vt Saturnum rebus humanis solertius consulentem effingeret. Olim Heroas semideosque vrbium præfecisse curæ, vt illorum obtectæ prouallatæq; præsidiis facilius humanos casus declinarent; quoniam non munimentis modo, sed magis multo Deorum indigeamus auxilio; Argumento est, non tantum mœnia sacra veteri ritu credita, verum etiam libris commendatam tutelarium Deorum religiosam inuocationem, quam etiam sacro cum carmine (vt fit in processionibus, vt ita loquar) peragi solitam accepimus, exercitu hostico prædæ vrbium iam imminentem. Hæc Cælius in loco prætacto, vbi ista excerpsimus.

De muris tamen, licet de moribus etiam

apprime curandum est. Nam & ad publicam spectat vtilitatem, quatenus & ad ornatum se habeant ciuitati decentem; & ad bellicas opportunitates. Cum firmissima munitio murorum bellicosissima esse existimatur, vt dicitur *Polit*.1. Mœnia nempe ciuitatum securitatem, tutelam, custodiam, & defensionem habitantibus in eis conferunt, text. est ad hoc expressus *in l. vnica*. & ibi notatur per Lucam de Pen. *C. de expensis ludor. lib*, II. quod confirmat Cicer. 2. *offic*. dicens: Si duce natura, in ciuitatibus congregabantur homines, tamen spe custodiæ rerum suarum, vrbium præsidia quærebantur. Et Pomponius Iureconsultus *in l. pupillus. §. oppidũ. ff. de verb. & rerum signif.* vbi ait: Oppida dicta esse ab ope, hoc est, auxilio, quod eius rei causa muri sint constituti. Vnde clerici (vt alii incolæ vrbis) ad constructionem & refectionem murorum illius tenentur, vt est text. *in l. omnes. & l. ad portus. C. de oper. public. & in l. fi. C. de quibus muner. vel præstat. nemini liceat se excusare. lib*. 10. *& in c. non minus. & c. aduersus. extra de immunit. eccles.* Et hoc, si necessitas exegerit, aliàs non, *vt patet dictis iuribus*. Et si principis vel præsidis ad hoc authoritas interuenerit, text. *in l. sacra. §. fin. ff. de rerum diuis*. Et an inconsulto principe refici possint, dixi *in commento consuet. Ducat. Burgun. in §. incip. on ne peut. vers. secundo limita*.

Item, clerici tenentur ad custodiam murorum & portarum, seu ad excubias ciuitatis, text. est *in l. 2. quod incipit, peruenit. extra de immunit. eccles.* quod intellige etiam tempore necessitatis aut periculi imminentis: vt ibi dicit text. & Doct. & ad hoc alleg. text. ibi Panormit. *in l. nullus penitus. C. de curs. public. lib.* 12. vbi dicitur, quod etiam Ecclesia tempore expeditionis non excusetur ab angariis vel perangariis: ideo, &c. quia tunc nullus debet esse immunis à vigilia & defensione murorum: cum vnusquisq; teneatur defendere patriam suam: vt notatur *in l. fin. in verb. prodita. C. de abolit.* & per Luc. de Penn. *in l. in fi. his. C. de decur. lib*. 10. Et relicta ad refectionem murorum, fossatorũ ciuitatis, castrorũ, & similium, censentur relicta ad pias causas, Specul. *in tit. de instrum. edit. §. nune vero. vers. & scias, quod inter.* Ex his infert Luc. de Pen. *in d. l. vnic.* quod pecunia legata, vel aliàs debita ciuitati ad alium vsum non necessarium, potest in his iusta ratione conuerti & commutari: vt probat *d. l. vnica. & l. fin. ff. de opere publ.* Et plura de materia murorum, vide per Luc. de Penn. *in d. l. fin. C. de quib. muner. &c.* vbi notat signanter; quod in noua fundatione ciuitatis ante omnia ædificandus sit furnus; secundo, statuenda sunt mœnia, & tertio, Ecclesia siue templum, prout talis ordo ponitur ad literam, 3. *Esdr. c*. 2.

SEptuagesima consideratio de portarũ excellentia, ordine decenti hic indagatur. Et licet ista vocabula, porta, ianua, fores, valuæ, confundantur, proprie tamen omnis ingressus, quo potest aliquid importari vel exportari, vel ab aratri portatione (vt inquit Donatus) quia in designatione vrbium coniunctis vacca & tauro (quod abundantiam & fortitudinem debere habere ciues denotabat) qui vrbem designabant, aratrum manu suspendebát, ne sulcum faceret, vbi aditus ciuitatis erant relinquendi, à qua portatione dicta est *Porta*: & sic proprie olim portæ dicebantur ciuitatum, vt dicit Lucas de Penn. *in l.* 2. *colum*. 3. *Cod. de dignitat. libr*. 12. Ianua autem dicitur proprie primus domus ingressus, à Iano dicta, quod huic Deo bifronti, seu bicipiti consecratum erat omne principium. Vnde nos hodie super introitum domus solemus affigere in fenestrulis ibi extructis imaginem alicuius sancti. Fores vero, quæ foris aperiuntur, de quo Plutarchus memorat primum Valerio Publicolæ fratri, cum de Sabinis triumphasset, domum publice positam, cuius fores extra aperirentur, cum antea cæterarum ædium intro referando impellerentur, vt ex hac concessione honoris appareret quotidie eam domum aliquid publice admissuram. Valuæ, quæ inter se reuoluuntur, & in se replicantur, & se velant. Ostium partium domus est, vt cubiculariorum.

Franciscus Patritius *de instit. Reipubl. lib*. 8. *tit*. 8. sic ait: Adhibenda est portarum ratio diligen-

diligentissima: per eas enim aliquando accidit, vt prius irruptione oppida diripiãtur, vel redeuntibus fugientibusve oppidanis commixti hostes inuadant: vnde ab earum custodia nullus excusatur, *vt dixi supra in præced. consi.* Et vt ait M. Vitruuius *in li. de architectura ad Octauium* eiusmodi verba protulit: *Curandum est, vt portarum itinera non sint directa, sed scæua, hoc est, flexa & tortuosa.* Et de iure iuxta portas & mœnia ciuitatum non est habitandum propter fortuita, vt quia inhabitantium culpa forte combureretur turris, aut ad euitandum suspicionem proditionis, vt inquit Paul. *in l. neque muri, neque portæ habitari sine permissu principis propter fortuita incendia possunt. ff. ne quid in loco sacro fiat.* & Hermogenes *in l. præced. ibi* dicit: *In muris, itemq; portis, & aliis sacris locis aliquid facere, quo damnum aut incommodum erogetur, non permittitur.* Item quis non debet egredi ciuitatem aliunde, quam per portam cõsuetam, *l. fin ff. de rer. diuis.* Et quæ relinquũtur ad custodiam ciuitatis & locorum, censentur relicta ad pias causas, *vt tenet Specul. in tit. de instr. edit. § nunc vero. versic. & scias quod inter. allegans hoc c. 2. secundum extra de immun. eccles. l. pene. §. 2. C. de donat.*

De portis Babylonis, quę erant centum ex ære, & Constantinopolis, quæ erãt vndecim, dixi supra *in consid.* quæ de muris tractat. etiam Thebe Ægyptia centum portas habuit: vnde Plinius. Et Diospolis magna, eadem Thebe portarum centum nobilis. Pontanus:

Hinc ad centiforem Nilus subit ostia Thebẽ.

Blondus vero *de Roma illustrata, li. 1.* ponit nomina portarum, quæ erant tempore, quo triumphabat, & sunt ista: Flumentana, Collatina, Collina, Quirinalis, Exquilina, Viminalis, Neuia, Querculana, siue Querquecutumena, Gabiusa, Lauernalis, Rudusculana, Rulana, Saginalis, Latina, Appia, Cepena, Trigemina, Aurelia, Fontinalis, Carmentalis, quæ Scelerata, Randana, vel Libera, Mugonia quæ & Trigillia, Catularia, & Triumphalis. Et ibi ponit, vnde sic denominatę fuerunt, insequendo Festum Pompeium. Et ibi plures ex iis laudat, reducendo ad eas, quæ repertæ fuerunt suo tempore. Inter illas dicit portam Triumphalem esse omnium celeberrimam: & dicit Liuius, suo tempore 37. portas fuisse in vrbe. Plinius vero dicit 30. quamuis septem clausas fuisse confirmet. De his & quibus nominibus vocentur, tractat Franc. Albertin. *in suo opusculo, de mirabilibus vrbis Romæ. chart. 5.*

SEptuagesima prima consideratio ad laudẽ & excellentiam pontium fit, qui ad vitæ humanæ vsum non paruum commodum afferre, verum necessarii videntur. Summæ quippe (*teste Fr. Patritio de instit. Reip. li. 3. cap. 4.*) Religionis est pontem fluminibus facere. Et (vt ait) pons Sublicius, qui fuit ligneus magnis ceremoniis à Pontifice primum factus est, & sæpenumero restitutus, & autore Blondo *in 1. li. de Roma instaurata.* Fuit primus põs in Tyberi factus ab Anco Marcio rege Romanorum structus (*vt attestatur Fran. Albertinus in suo opere de mirabilibus vrbis Romæ. chart. 3.*) postea vero ab Horatio Coclite pro libertate patriæ intercisus, quem deinde Æmilius lapideum fecit: hinc Pontifex à Ponte faciendo dictus est, secundum Varronem. Hinc etiam Ecclesiæ, & Domus diuinæ seu Religiosæ, tenentur ad constructionem & refectionem Pontium. text. *in l. ad instructionis. C. de sacrosan. eccles. & in l. absit. quæ est pen. C. de priuil. domus Augustæ li. 2.* vbi dicit text. Ad instructiones reparationesq; nullum genus hominum, nulliusque dignitatis ac venerationis meriti cessare oportet: domos etiã diuinas tam laudabili titulo libenter ascribimus, & facit text. *in § ad hæc, in Authen. de eccles. tit. collat. 9.* Et quæ relicta sunt ad refectionem pontium & viarum, censentur relicta ad pias causas. *Spec. tit. de instrum. edit. §. nunc vero. versic. & scias quod inter.* Vnde quanta cura de pontibus olim mortalibus fuerit, opera demonstrant, vt sunt pontes supra Rhodanum, vt in ciuitate Gebennensi, Lugduni, Viennæ, in vrbe sancti Spiritus, & Auenione, etiam supra Sequanam vidi decem pontes in diuersis locis, præcipue fere mediam Parisiacam ciuitatem præterfluens, habet ibi quin-

que pontes, quorum tres sunt lapidei, & omnium excellentissimus est pons diuæ virginis Mariæ, miræ latitudinis, cum supra centum sint domus ædificatæ miræ & eiusdem structuræ partim ex lapidibus, partim ex lateribus coctis, vbi mercimonia exercentur. Etiam supra fluuium Ararim seu Sagonã vidi quatuor pontes excellentes, qui non modica impensa structi sunt.

Legitur apud Herodotum & Curtium, quod Nitocris Assyriorum regina, quæ multis reginis post Semyradem floruit, Euphratem fluuium, qui Mediam, quiq; Babyloniã rectus præterfluebat, fecerit tortuosum, supraq; pontem erexerit trium stadiorum, difficillimum factu, propter paludes, quæ vrbẽ ambiunt. Fecit & ingentes cauernas, ad excipiendum fluminis impetum, eiecitque quicquid erat limi, ad iacienda fundamenta.

Traianus lapideum pontem fecit in Danubio, in quo viginti ex quadrato lapide erãt pilæ, quarum altitudo centum quinquaginta pedum præter fundamenta extabat. Latitudo 60. pedes continebat, distabant inter se 170. pedib. fornicibus vero coniungebãtur, quum tamen fluuius ille sit concitatus ripa longius submoueat, & vbi angustior est, ibidem sit verox & verticosus. Hunc tamẽ postea, seu liuore maligno, seu alia causa dirupit Adrianus, vt dicit Dion Cassius. Adrianus vero pontem sui nominis adhuc extantem (vtpote qui põs sancti Angeli dicitur) super Tyberim Romæ in Vaticano fecit, & Athenis pontem Cephesi fluminis alluuione desolatum restituit. De pontibus vrbis Romę, quot olim fuerint, & quot extent, vide F. Albertinum *in suo opere, de mirabilib. Romæ. chart. 7. & 56.* Blondus vero *lib. 1. de Roma instaurata*, dicit pontem fuisse Romæ, qui triumphalis, eo quod per illum triumphi agebantur, qui etiam pons nobilium dictus fuit, quod nunquã in illo ruricolæ transiuissent: & erat prope, vbi ecclesia, & hospitale sancti Spiritus in Saxia situatur. Cæsar vno die pontem in Arari constituit, quod Heluetii diebus viginti ægerrime confecerant. Cæsar *in suis comment. de bello Gallico lib. 1. in prin.* Alium etiam supra Rhenum mira celeritate, quem decem dieb. absoluit, vt ibid. habetur lib. 4. Carolus Magnus pontem, opus egregium, quadraginta rum pedum latitudinis apud Maguntiam exstruxit.

Septuagesimasecunda consideratio circa excellentias & laudes ædificiorum priuatorum, vt sunt domus, non importune versatur. Sciendum tamen est prius, quod domus Græcum esse dicunt. Nam Græci domata tecta dicunt, inde dicitur domus, quod idẽ est, vnde diuus Hier. in Psal. interpretatione ait: *In Palæstina & Ægypto non habẽt in tectis culmina sed domata, quæ Romæ vel solaria, vel mæniana, hoc est, exterius porrecta, vocant plana tecta, quæ transuersis trabibus sustentantur.* Et est domus vnius familiæ habitaculum, sicut vrbs vnius populi vrbs, secundum Archid. post Isidorum *in c. omnib. 24. q. 1.* Ad quod facit *l. 1. §. illo videlicet. C. si quacunq; præditus potestate, &c.* vbi appellatione domus continetur familia, genus, & tota vna consanguinitas, vt domus Iacob *l. cum vnus. §. 1. iuncta gl. super verb. domum. ff. de alimen. & cibariis legatis.* Proprie autem secundum leges domum nostram dicimus, vbi sedes & tabulas, constitutionemq; rerum nostrarum habemus. *tex. est in l. sin lege censoria. §. 1. ff. de verb. & rer. sign.* de quib. plenè per Barto. *in l. 1. ff. ad Silleianum. in princ.* & secundum Lucam de Penna *in l. 2. Cod. de metatis & epidemeticis lib. 12.* & modernos, *in l. cum acutissimi. C. de fideicommiss.* Et quando simpliciter fit mentio de domo, capitur pro loco habitationis, & est ædificium, quod ex tecto, parietibus & fundamento constat, secundum Barto. *in l. tutela. ff. de ca. dimin. & in d. l. 1. ff. ad Silleian. & ibi Bald.* Et de illa domo hic intẽdimus loqui. Et vt materia vulgatior fiat, extendendo fimbrias ipsius, licet aliquid tulum videantur deriuata extra propositum præter vltimum, in quo domus excellentiores recensentur, de quib. apud scribentes fit mentio, sequentia inserui.

Primum ergo erit, quod primus ædificator in orbe fuit Cayn, qui primam ciuitatem condidit, & à filio suo Enochiam appellauit, eamq; bitumine vt habetur *Gen. 4. & 6. dist. c. fin.*

mine & aggere aliquãtiſper cinxit. Illuc quoque ſectatores ſuos malos omnes venire cõpulit, & non aliis communicauit. Primi enim homines nullo ſubſidio fulti, duram agebant vitam. Erant profecto nudi, nullo neque ædium, neq; ignis adiumento vſi, cibo in diem quæſito, cum ignorarent agreſtes fructus in vſum futurum condere, & ſeruare ad egeſtatem: quo fiebat, vt hyeme plures, aut fame, aut frigore interirent. Experimento deinde edoctos, ſpeluncas aiunt quæſiiſſe ad euitandam frigoris vim, & fructus ſeruare cœpiſſe, vt dicit Diodor. *lib.* 1. *de antiquorum geſtis*. vnde etiam, vt dicit Ph. Berg. *li.* 1. *ſui ſuppl. Chron. in prin. in verb. Cayn.* Cum aliquo poſt tempore homines nudi eſſent & inermes, nec cõtra homines aut beſtias tuti, nec vlla receptacula, contra frigus, aut æſtus haberent, naturali quadam ſolertia receptacula excogitauere: vnde & tuguria quędam, atque caſas ſibi fabricantes, ex virgulis, & arundinib. conſtruxere, quibus eorum vita tutior haberetur. Et vt idem Diodo. ait *lib.* 2. Priſci domos ex arundinibus conficiebant. Cuius rei veſtigia penes Ægypti paſtores permanſere & huc vſque, nulla alia, niſi ex calamis facta habitacula, probant. Nemo ambigit Iahelem primo artem faciendi tentoria inueniſſe, & tuguria, ex quo ipſe fuit pater habitantium in tentoriis & paſtorum. *Gen.* 4. Non certe curabant domos precioſas, aut excelſas ſumptu aliquo facere, imo Mathuſalem, de quo *Gen.* 5. quingentos annos habens, domino dicente: *Ædifica domum ſi vis, quoniã adhuc* 300. *annis viues*: Reſpondit: *Propter tantillum temporis non ædificabo domum, & ſub arboribus, & ſupra vepres dormiuit, vt prius conſueuerat.* Adeo, quod natio Ægyptiorum, eodem Diodo. *li.* 2. teſte, domos noſtras, diuerſoria appellat, tanquam breui tempore à nobis inhabitandas, defunctorũ vero ſepulchra ſempiternas domos, quoniam apud inferos infinitum ſit tempus, vocat: vnde domus ædificandæ curã contẽnunt, circa ſepulchrorum magnificentiam, vt infra patebit *in conſid. de Pyramidib.* in quib. ſunt longius manſuri, ſummum ſtudiũ, operamq; impendunt, vnde dicit Ouid.

Nondũ præcipites cingebant oppida foſſæ.

Et Boetius *de conſolat. lib.* 1.

Et ſomnos dabat tunc altiſſima pinus.

Quaſi dicant, nulla tunc oppida erant. Ideo Abraham in domunculis habitabat, expectando Paradiſi grandem ciuitatem, *ſecũdum Apoſt. & Gre. li.* 8. *moralium. c. fin.* Et Didymus Bragmanarum didaſcalus 1. Philoſophorum Indiæ præceptor, ſiue Rex, mores eorũ quoad hoc narrans, ad Alexandrum ita ſcripſit: *In conſtruendis domibus igne ſaxa non coquimus, nec admixtione pulueris cementa componimus: ſed in telluris ſpeluncis, montiumq; latebris habitamus: nullus ibi ventorum fremitus, nullius turbinis tempeſtatem formidamus. Nam tutius nos defendit ab imbre ſpelunca, quã tegula. Cuius ſpeluncæ geminus nobis eſt vſus, manſionis dũ viximus, & ſepulturæ dum morimur.* Et ſic; vt vidi, aliqui viles & abiecti viuunt in latibulis & cauernis montium & rupium Sabaudiæ habitantes. Plura & alia huiuſmodi latibula iuxta vrbem (quam Orengiam vocant) ab ea parte qua fit iter Auenionem ſuperſunt. Etiam talia habitacula licet ruinoſa, nõ procul ab vrbe Caturcenſi oſtenduntur, vt refert G. Bened. *in ſua repet. c. Rayn. in verb. domum. nu.* 6. *de teſtam. Extra.* Et ibi ponit, qui primo ædificauerint in Ægypto in Græcia & in Gallia. Et Polydorus, *de inuentorib. rer. li.* 3. *cap.* 8. ſcribit, qui primum luteas aut lateritias domos ædificauerint, vel earum ſtructuras & regulas, & lapidicinas inuenerint. Domus vero ſi meridiem ſpectantes fiant, vtiliores ſane. Nam per brumam ſolem hybernum excipiunt, & æſtate inclinato Sole ſemper ex aliqua parte vmbra opacantur. Itaq; altiſſimæ fiant, vt totum diem hyberno Sole caleſcant. Si vero ad arctum vergunt humiliores eſſe oportet, ne à frigidis ventis apertius petantur. Hęc Socrates apud Xenophontem *comment.* 3. vt refert Volater. *lib.* 27. *comment. in Philologia. c. de domo & eius partib.*

Secundum vero attenditur circa vanitatẽ ædificiorum, quæ hodie fit in domibus ędificandis nimis ſumptuoſe, aut ſine neceſſitate, de qua Sanctus Bernardus *in Epiſtola ſua de Regimine domus, ſeu cura rei familiaris, ad*

dominum Raymundum de castro sancti Ambrosii. Si vis, inquit, ædificare domum, inducat te necessitas, non voluptas, cupiditas ędificandi ædificando non tollitur, sed augetur. Nimia & inordinata ædificandi auiditas, parit & expectat ædificiorum venditionẽ. Turris enim completa & arca euacuata faciunt tarde hominem sapientem. Facit pro hoc dicto textus, *in c. pulchra*, ibi, *hoc est decorum, nõ superfluas ædificationes aggredi, nec prætermittere necessarias.* 86. *dist.* Sunt quippe nonnulli, qui in ætatis laboriosæ initio quæstu omisso & agricultura, in eorum vita delitiarum sumunt auspicia, decorem domus excogitant, eam tandem laboriose constructam vacuam habitare coguntur. Non aduertentes quod scribitur *Prouerb.* 24. Præpara foris opus tuum exerce diligenter agrum tuum, & postea ædifices domum tuam. Hæc Luc. de Pen. *in l. 2. col.* 3. *C. de prædiis & omnibus rebus nauicul ariorum. li.* 11.

Tertium; ex quo ædificia, & domus multis periculis sunt subiecta, puta incendio vel ruinæ, vt ait tex. *in l. cum hi. §. fin. ff. de transact.* verum non est aliquod tam firmum ædificiũ (quod sic dici putatur, quod prius ad edendũ factum fuerit) vt fluminis, vel maris, vel tempestatis, vel ruinæ, incendii, vel terræmotus vim sustinere possit, *l. fluminum. §. Seruius. vbi text. formalis. ff. de dam. infe.* vel sicut pluuiis ædificia collabuntur, vt est textus *in l. 2. C. de conditis in publicis horreis. lib.* 10. ita & si ab eis habitatio humana subtrahitur, vt enim ait Cassiod. 4. *variarum epist.* 30. Cito vetustatis decoctione resoluitur, quod hominum præsentia non tenetur: & sic facilis est ædificiorũ ruina, incolarũ subtracta custodia, ob quod plures relinquunt domos reparandas, maxime, quando sunt impares sumptui. *l. sed an vltro. §. is autem. ff. de nego. gestis.* de quibus ædificiorum sumptibus habetur *in l. inter quos. §. fin. cum l. seq. ff. de dam. infecto.*

Quartum; ornanda est dignitas domo, nõ ex domo tota quærẽda, nec domo dominus, sed domus domino honestanda est; & vti in cunctis habenda ratio, non sua solum, sed etiam aliorum, inquit Tullius 1. *de Offic.* Hinc Seneca *in lib. de quatuor virtutib.* Si continentiæ (inquit) studes, habita non amœne sed salubriter. Nec dominum velis esse notum à domo, sed domum à domino. Nam in domo clari hominis, in qua hospites multi recipiẽdi & admittenda hominum cuiuscunq; generis multitudo, adhibenda cura sanitatis est. Aliter ampla domus sæpe domino dedecori fit, si scil. in ea solitudo, maxime si ab alio domino solita est frequẽtari: vnde abstinendum est ab his.

Quintum est; expedit, & honestum est vnicuique domum habere vnam, conuenienter pulchram, secundum statum suum: quia pulchritudo ædificiorum ad decorem & ornatum ciuitatis cedit, qui quantum res patitur, est conseruandus, vt *in l. in his. in fin. C. de prædiis & omnib. reb. nauicular. li.* 11. *& l. prætor ait. §. hoc interdictum prohibitorum. ff. de noui oper. nuncia. & l. fin. ff. ne quid in loc. pub. fiat. & l. 2. & l. si quis. C. de ædific. priuat.* Nam tantus est ædificandi fauor, quod permittens vicino vel alteri domum facere, vel aliud ædificium construere, censetur seruitutem omnem quã in solo habebat remittere. *l. si stillicidii. C. quemadmod. seruitus amitt.* Et quod plus est, talis permissio precaria ad voluntatem permittẽtis reuocanda, sed perpetua iudicatur, si aliud expresse non fuerit cautum in ea. *l. si precario. §. fina. ff. communia prædiorum.* Ea ratione, ne destruendo ædificium vrbs deformetur, & status publicus decoloretur: *vt consulit Angelus consil.* 1. Hinc est, quod non possit quis vẽdere columnas aut trabes domus suæ, vbi corrueret domus. *l. senatus ff. de contrah. empt.* Nec valet legatum earum, sed debetur æstimatio. *l. cætera. §. & quid si quis. ff. de legat.* 1. Nec domus legari posset, vt destruatur, vt dicit Marcianus *in l. filiusfamilias. §. ædes. ff. de legat.* 1.

Sextum erit ad eliciendum ex prædictis duo singularia. Primum est; quod nõ potest quis de bonis & rebus suis disponere, quarũ est dominus & possessor *d. l. senatus. & l. cætera. contra l. nemo. C. de Iudæis. & l. in re mandata. C. mandati.* Secundum vero est; quod quis pro sua re, seu materia alieno ædificio apposita &

ſita & iuncta, licet dominus exiſtat agere nõ poſſit, ſeu eam vendicare, vt de ædificio tollatur & ſibi reſtituatur; ſiue ſint fuſtes ſiue lapides, aut alia quæcunque materia ad ædificandum apta. tex. *eſt in* §. *cum in ſuo ſolo, Inſtit. de rer. diuiſ.* & hoc, ne ædificia reſcindi neceſſe ſit, vt ibi dicit tex. & ſic ne vrbs deformetur ruinis. Pręterea, ne ruina damnificet vicinos, aut tranſeuntes per vicos, & cogi poteſt dominus ruinæ, ſc. imminẽtis vicinis, de damno infecto cauere, *vt ff. de dam. infect. per tot.* & cæteris, de damno ſuæ perſonæ, ne ruina offendantur. Et quod plus eſt, hoc fieri poteſt ad Syndici ciuitatis, ſeu villę requeſtã, cuius etiam intereſt poſſe ſecure per vicos & itinera commeari. *l. 1. §. ſumma cum vtilitate. ff. de his, qui deiec. vel effud.* & text. optimus *in l. ad curatoris. ff. de dam. infect.* vbi dicit: *Ad curatoris Reipublicæ officium ſpectat, vt dirutæ domus à domino extruantur.* Imo dicit text. *in l. ſingularum vrbium. C. de ædific. priuat. & in l. præſes prouinciæ inſpectis. ff. de off. præſid.* quod propter decorem ciuitatis, poſſit Rector curiales cogere de nouo ædificare, non curiales vero, tantùm ad reædificationem antiquarum, non taliter deſtructarum arctantur. Et quomodo poſſit cogere priuatos, vide Luc. de Pen. *in l. 2. col 2. C. de metatis li.* 12. & ample per Guil. Bened. *in ſua repet. c. Rayn. in ver. domum. nu.* 14. & 16. *Extra de teſta.*

Septimum; licet priuatus in ciuitate non poſſit cogi (vt ſupra dictum eſt) de nouo ædificare domum, tamen antiquas reparare cogi poteſt: verum quilibet ad ſimplicem reparationem tenetur. *l. ſingularium vrbiũ, ſupra alleg.* Adeo vt ſi domus ſit duorum, poſſit condominus inſolidum conueniri ratione periculi ruinæ, & ſolus condemnari. Et quomodo poſſit cogi ſocius ad reparãdum, vide per dictos Doct. *in prealleg. loc.* vbi etiam ipſe Gu. Bened. ſicut laudat, & magnificat nouam ędificationem, & reparationem domorum, & ædificiorum, quã dicit eſſe pium opus, ita per plura reprehendit deſtructionem illorum, licet ibi ponat caſus, in quib. poſſint confiſcari aut deſtrui, de quo etiam aliquid per Luc. de Pen. *in l. vn. Cod. ſi curialis, relicta ciuitate, &c. li.* 10.

Octauum eſt; quod vnicuiq; neceſſaria ſit vna domus & honeſta, in ſui tutiſſimum refugium, atq; receptaculum, verba ſunt *l. plerique. ff. de in ius voc.* vnde *Eccleſ.* 29. Initium vitæ hominis aqua, & panis, & veſtimentum, & domus protegens turpitudinem: & quam domum nemo intrare poſſit contra ſuã voluntatem, ſub pœna iniuriarum. *§. ſed & lex Cornelia. Inſtit. de iniur.* Cum nõ liceat pompam rei familiaris pandi, ſeu detegi. text. *in l. 2. §. 1. in fin. C. quand. & quib. quart. pars deb. & c. li.* 10. Adeo quod domum alienam nemini licitum ſit authoritate propria ingredi, etiam cauſa perquirendi res ſuas, furto ſubtractas, vt eſt text. *in* §. *conceptum. verſic ſed hæ actiones. Inſtit. de oblig. quæ ex delict. naſc.* Niſi dominus domus eſſet perſona ſuſpecta de illo furto; ſecund. Ioann. Fabri. *ibi.* Vel eſſet talis res, quæ animo ſeipſam prodidiſſet, vt ſeruus aſcriptitius, vxor, & filia. *l. requirendi.* vbi Cynus & Baldus *C. de ſer. fugit.* Dummodo fiat authoritate Iudicis, ne ſit cauſa maioris tumultus, ſi aliter fieret, vt eſt regula iuris, *in l. non eſt ſingulis. ff. de regul. iur.* Aut fieret inquiſitio ad vtilitatem publicam. ſecund. Bartol. *in d. l. plerique.* Et ſicut poteſt quis vnã domum habere, ita etiam duas, vel plures ſecũdum facultatem familiæ, ſtatum & conditionem: imo vrbicolis plures domos habere neceſſe eſt, alteram videlicet in rure, ob agriculturam vel peſtem, cum in vrbe ingruit, alterã autem in vrbe, quia beati qui habitant vrbes, miſeri caſtra ſequuntur, maxime tempore belli, de quo Virg. *in Bucolicis.*

Mantua væ miſeræ nimiũ vicina Cremonæ.

His prætactis, vt propoſito inſeruiamus, ſcribitur 3. *Reg.* 7. *cap.* Salomonem feciſſe ſibi Regiam candenti pauimento, triplici intus materia, Cedro, argento, & auro. Quod opus abſoluit tredecim annorum ſpatio. Domus etiam Cyri Medorum Regis fuit excellentiſſima, quam fabricauit Mennon, illigatis auro lapidibus. Virgil. *li.* 7. ſcribit, Domum Latini Regis centum columnis fuiſſe ſublimem, & Cedrinis auorum ſimulachris ornatam. P. Clodius, quem Nilo occidit, domum habuit ſeſtertiis 147. millibus emptã. M. Lepido viro

Consulari & Q. Catuli collegæ, fuit olim domus omnium in vrbe pulcherrima: quæ tamen intra annos 35. centesimum locum non obtinuit. Cicero non minoris, quinquaginta millibus aureis habitauit, quam pecuniam furto & rapina comparatam scripsit Salust. in sua contra eum inuectiua. In M. Scauri villa incendio, bis millies sestertiûm absumptum legitur. Babyloniis laudi datum est (teste Cælio *lib. antiq. lect. 5. ca. 12.*) quod in ædibus contignationum quatuor habitarent. Sicuti orator Aristides Romanos ex assertione dixit, maximas domos maximis imposuisse domibus. Dionysius tamen, in Panegyricorum ratione, recta apud Babylonem ab Herodoto memorari scribit, contignationum quinque, aut sex (vt est Lugduni.) Legi etiā quod Thebe Ægyptiaca, de qua supra: domos priuatas, vsque ad quartam & quintam contignationem, habuerit exstructas. Martial. *in secundo suo Epigramm.* laudat Domitianum quod ex vna Neronis domo plura ædificia publica, in solatium populi, cōstruxerat, & ibi Nicolaus Perottus dicit, quod Nero incéderit vrbem, vt vnam domum ædificaret: & istud distichō de ea factum fuit.

Roma domus fiet, veteres migrate Quirites:
Si non, & Veios occupat ista domus.

Plinius quoque de ea scribit: vidimus vrbem nostram claudi duabus domibus, Caii, & Neronis Principum. Tradunt hanc domū Neronis, à Palatio, ad Esquilias vsq; protensam fuisse: in vestibulo eius colossus erat erectus, tanta erat latitudo eius, vt porticus milliarias haberet, & stagnum, maris instar, circumseptum ędificiis, ad vrbis similitudinem, præterea aruis, vinetis, pascuis, siluis ornata, cum multitudine omnis generis pecudum, & ferarum, reliqua pars auro ficta erat, gemmisque, & vnionum conchis distincta. Cœnationes, eburneis tabulis laqueatæ, versatilib. vt flores, & vnguenta desuper spargerentur. Præcipua cœnationum rotunda, die noctuque, instar mundi circumagebatur, balneæ maribus, & albulis aquis fluebant: verū illa domus tanto sumptu, tantoque rerum omnium apparatu constructa fuit, vt ad eam peragendā octo quingéties sestertiûm, id est, duodecies centena, & quinquaginta millia aureorum nostrorum attribuerit; cum tamē nihil deesset operi; Habebat aues argenteas, quæ in modum cœli mouebantur: in solariis lapidem quendā sphengitem, quo perpetuus dies illucebat; cum eam perfecisset, dixit (vt refert Suetonius) se iam quasi hominem habitare cœpisse. Et hanc domum multū extollit Text. *in sua offic. in titu. alia opera & ædificia sumptuosa & magn.* & etiā Budæus *in tract. de Asse li. 3.* Hanc luxuriā notat Mart. *in d. suo 2. Epigramm.* in laudem Domitiani: mos enim veterum fuit, in laudem viuentium Principum, defunctos iam Principes damnare, quo viui admonerentur, nullum locum, nullum esse tempus, quo defunctorum Principum manes (si mali fuissent) à posterorum execrationibus conquiescerent, sicq; è vitiis retraherentur. Merito præterea laudari videntur viuentes Principes, si pariter mortui reprehendantur. Nam cum de malo principe posteri tacent, manifestum est, timeri præsentē, quod eadem faciat. Ad hæc damnare priores, nihil aliud est quam hortari præsentem, vt corruptos longa consuetudine, ac deprauatos mores reformet, & corrigat. Postremo, (vt inquit Plinius) nihil non parū grate sine cōparatione laudatur: hęc Perottus, *vbi supr.*

Bud. *in tract. de Asse. li. 3.* ponit excellentiā & magnificentiam domorum, seu ædiū Romanorum, vbi laudat domum Lepidi Crassi, & Ciceronis: & ibi memorat, de inuectiua oratione Salustii in Ciceronem; vnde tāta bona acquisiuisset, nisi ex rapina, propterea & his temporibus multi thesaurarii seu quæstores ærarii Franciæ taxati sunt. Nam habito respectu ad eorum facultates antiquas, & acquisitas, nec nō ad eorum salaria, fuit æstimatum, quantum pecuniarum ex ærario Regio, ex rapina, seu potius mala inuersione, subtrahere potuerint, & super his tantum, aut plus aut minus, ex æquo & bono commissariorū in pœnam seu emendam, aut verius, restitutionem ab iis exactum fuit. Et ex dictis Budæi *in loco ante citato*, constat, Ciceronem multa ex literatura acquisiuisse; verū multo maiora acquisi-

acquisiuit quondam Nicol.Rolim, Cancel. Burg.ciuis noster, qui multas domos excellẽtissimas construi fecit, tam in Burg.vt Diuionæ,Cabilonæ,Castilionæ,Belnæ, & Heduæ; quam in Flandria. Et suis posteris 25. villas,in quibus erant castra amplissima & superba,cũ 25.millib.li.Turonen.reditus annui reliquit, quæ omnia ex industria,literatura, & scientia sibi comparauerat,sub ducib.Burgundię,sub quib.Cancellarius extitit. Et(vt fertur)cum semel corã duce,ab æmulis taxaretur, de huiusmodi excessiuis acquisitionibus, & amplissimis possessionibus,rationẽ suæ villicationis maxima cum laude reddidit: ita vt nihil ex rapina,& furto acquisiuisse, se purgauerit, sed omnia sciẽte principe,& ex eius volũtate, & mandato accepisse.Nec credo aliũ à Cicerone fuisse, qui tãtũ ex literatura acquisiuerit.

Non omnino disconueniret hic inserere, excellentiam domorum aquaticarũ,quæ naues dicuntur. Sed quia Budæus ample ponit *in d.tract.de Asse.li.5.* excellentiam,& magnitudinem aliquarum nauium , vbi laudat nauem Philadelphi, Ptolemæi , Philopatris, & naues duas à Demetrio Antigoni factas,etiã nauem frumentariam Hieronis.Inter tamen omnes naues,quæ vnquam fuerunt, & erũt, laudanda est illa,quæ dicitur Arca Noe,cuius longitudo fuit 300.cubitorum.50.cubitorũ latitudo.& 30.cubitorum altitudo, vt scribitur *Genes.6.* & de eius excellentia etiam meminit Laziardus *in suis Epitoma.vtilis histor.c.* 11.vbi dicit, quomodo eam fabricatam fuisse tradant catholici Doctores.His diebus facta est mirabilis & excellens nauis,per Regẽ nostrum Franciscum I.quæ fuit facta in Normania,cuius constructione maior pars siluarum illius patriæ excisa est.

Sunt & aliæ tres domus, scil.conscientiæ, familiæ,& sepulturæ,quas ponit Ant.Flor *in sua sum.in 3.par.titu.*10.*c.*1.3.*&* 3.de domo sepulturæ dixi supra *in 2.par.*

Idem etiam Ant.Flor. *in d.c.in princ.* ponit aliam domum,quæ est principalis & excellẽtior aliis,& est domus domini, de qua habetur *Psalm.*121. Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi; in domum Domini ibimus. Principalis enim,quia domini est,& quia ab ipso ædificata, & præparata; & nostra, quia propter nos ordinata,vt in ea semper cum eo habitemus, est domus sempiternæ gloriæ , de qua ipse Psalmista in alio Psal.sc.25.ait: *Domine dilexi decorem domus tuæ*, id est,locum habitationis gloriæ tuæ. De hac domo Iesus ait, *Ioan.*14. In domo patris meæ multæ mansiones sunt,quia etsi vnum præmium beatitudinis multæ tamen differentiæ præmiorũ , sicut & hic meritorũ. Quia,vt dicitur 1.*ad Cor.* 15.stella differt à stella in claritate,cuius nobilitatem magnificentiam Baruch admirãs, ait: *O Israel,quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius! magnus, & non habens finem,excelsus, & immensus. Magna est domus gloriæ supernæ, & locus possessionis eius*; Magnus latitudine claritatis, quia cõplectitur omnia bona! *Ps.35.Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ sc.habitantes in ea.* Magnus longitudine perpetuitatis, quia non habens consummationem, id est, finem. *Ps.83 Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabũt. Luc.1.Regnabit sc.Christus, in domo Iacob in æternum, sc.in ecclesia triumphante.* Magnus secũdum altitudinem dignitatis, quia excelsus. *Aposto.2.ad Cor.5. Si terrestris domus nostra dissoluitur, habemus domum non manufactam, æternam in cœlis; in qua sunt omnes in maxima dignitate, & potestate.* Hæc ille.

Plut. *in septem Sapientũ symposio* (teste Cælio *lib.antiq.lect.6.cap.*25.) hos scripsit sermones; Quænam maxime felix domus foret: in eo,velut in Symbolum, quisque quod sentiret, protulit. Ac princeps Solon optimã sibi domum videri pronunciauit,in qua pecunię forent bono comparatæ modo , nec earum custodes haberentur infidi, nec erogatis subsequeretur pœnitentia. Bias,eam censuit optimam , in qua per se dominus existat talis, cuiusmodi extra est, ex lege. Tales vero, vbi otio pingui domino perfrui licet. Cleobolus, si plures multo sint, qui dominum ament,quam qui reformident. Pittacus eam prætulit, quæ tum necessariis, tum redundantibus superflueret. Chilon,administrationi regię domum oportere esse similẽ statuit:

nam Lycurgum ferunt, cum ſubmonuiſſet quiſpiam, vt Democratiam induceret, intuliſſe, vt prius in domo ipſe eam conſtitueret.

SEptuageſimatertia conſideratio ad laudẽ, & excellentiam quarundam Bibliothecarum fit. Inprimis Gordianus Imperator, cum eruditus vir eſſet, Bibliothecam maximam extruxit, in qua ſexaginta duo millia voluminum collocauit. Tyramnion Grammaticus, qui floruit ætate Magni Pompeii, ſuper tria librorum millia poſſedit. Plutarchus in Antonio ſcribit, Pergamenas Bibliothecas habuiſſe ducenta librorum millia. Fertur Ptolemæum ſecundum, Ægypti Regem, Bibliothecam omnium pulcherrimam congregaſſe, & in toto orbe terrarum nominatiſſimam conſtruxiſſe, quæ vſque ad primum Alexandrinum cum Romanis bellum, perdurauit, teſte Philippo Bergomate *in ſuo ſupplemento Chronic. libr.* 7. & idem *lib.* 14. extollit Bibliothecam Io. Galeatii Vicecomitis Ducis Mediolanenſis, quam Papiæ condidit, & in qua ingentem librorum copiam contraxit. Budæus, *in ſuo tract. de Aſſ. li.* 2. multum laudat poſt Plutar. Bibliothecam Luculli.

Ludouicus XII. Rex Franciæ, Bleſis, oppido ſuæ natiuitatis, pulcherrimam conſtruxit, & ibi magnam librorum, præcipue in hiſtoriis, copiam coaceruauit.

Apud Aurelianos, alia fuit excellens & nominatiſſima; hodie Pariſiis duæ extãt, mirum in modum libris refertæ, præcipue in Theologia, quarum vna in Collegio Regio, quod dicunt Nauarræ, altera vero in Monaſterio ſancti Victoris collocatur.

Alphonſus Aragonum & Siciliæ Rex laudatus eſt, quod bibliothecam in omni facultate, & omni lingua permaximam & ornatiſſimam ſibi acquiſiuerit, & iam quinquagenarius præceptori ſe ſubmiſerit, ne loquendi vſu careret. Adrianus Romanorum Imperator, Romanis, & etiam Athenienſib. bibliothecam permagnificam atque inſignem conſtruxit. Bibliothecæ, teſte Victruuio, ſpectare debent ad orientem, tum quia vſus matutinum poſtulat lumen, tum, quia in his libri ac tabulæ non putreſcunt. Etenim quæcunque ad meridiem & occidentem ſpectant; tineis, & humore libros vitiant, atque membranas: quoniam veluti humidi, aduenietes procreant eas, & alunt, fundenteſq; humidos ſpiritus, pallore volumina corrumpunt.

Quomodo imagines virorum literatorum ad eorum memoriam & decorem in bibliothecis olim appoſuerunt plures Reges Alexandriæ, & Pergami, & plures Romani, vide Plinium *lib.* 35. *c.* 2. & Blondum *lib.* 8. *de Roma triumphante*. Et de laude Bibliothecarum etiam ſcripſit Fr. Patritius *in lib. de inſtit. Reipub. lib.* 8. *titu.* 15. eas commendans à comparatione. Sic enim ait: *Etſi certaminum victores magnos honores meruerunt, vt in conuentu ſtantes palma & corona decorarentur, & redeuntes in propriam patriam, quaſi victoria triumphantes quadrigis inueherentur, & veſte publica perpetuoque victu alerentur, quanto magis efferendi ſunt viri doctiſſimi, qui diſciplina & moribus Rempublicã adiuuant, & ſcriptis ſuis ea omnia memoriæ commendant: quæ poſteris ſeculis profutura ſint?* Porro, ex antiquis bibliopolis Triphon celebrabatur. Hunc Martialis *lib.* 4. Non habeo, ſed habet bibliopola Triphon. Strabo *lib.* 13. *Geographiæ*, ſcribit Ariſtotelem omnium primum Bibliothecam inſtituiſſe. Et Plinius *libr.* 35. teſtatur Aſinium Pollionem primam Romæ bibliothecam feciſſe, vt refert Polydorus *de inuentorib. rerum, li.* 2. *c.* 7. vbi etiam ponit, qui primos libros ediderint, & quod olim in vrbe Roma fuerint bibliothecæ numero 18. ſcribitur *in opuſculo de mirabilib. vrbis Romæ, in* 2. *libro, & in* 3. quæ nunc extant.

Quia hic incidit mentio de bibliotheca, in qua reponuntur volumina, idcirco definitionem libri addo, quæ eſt talis, ſecundum Lu. de Pen. *in rub. de nauiculariis ſeu naucleriis, li.* 11. qui dicit: *Liber eſt lumen cordis, & ſpeculum corporis, virtutum repertorium, vitiorum confuſorium, corona prudentum, diadema ſapientum, honorificentia Doctorum, clarificentia rectorum, comes itineris, domeſticus fidelis, ſocius colloquentis, collega præcidentis, vas plenum ſapientiæ, via recta eloquentiæ, hortus plenus fructibus, pratum fluens floribus, mare ſine fluctibus, princi-*

principium intelligentiæ, fundamentum memoriæ, hostis obliuionis, amicus recordationis, vocatus properat, iussusq; festinat, rogatus respondens, fideliter obediens cõtra fortunas victor, atque verus tui ductor, hortus conclusus, & fons signatus, puteus aquæ viuæ, paradisus absq; ruina, ædificans te gnarum si reperit ignarum, nunquam patitur fastidium, & si graues eum nimium, arcana reuelans, & obscura clarificans. Necest inconueniens scire, quæ volumina sint excellentiora, an antiqua, an noua: & licet nonnunquã nouitas male negligat, quod bene statuit vetustatis authoritas veneranda, *2.quæst.6.c.anteriorum.vers.illud. & in Auth. vt ordinariæ præfecturæ vrbanæ, &c. in princip. coll.5.* Tamen dicit Speculator *in suo proœmio*, quod volumini suo nouo cedant volumina antiquorum, iuxta illud: *Recedant vetera de ore vestro, quia Deus scientiarum Dominus est, 1.Reg.cap.2.* Vnde dicit Imperator: *Vetustatem renouamus. vt in Auth. de administratorib. circa princ. col. 7.* quibus licet reuerentia debeatur, vt *in c.priscis.in pr.55.dist. ff. de iur.immun. l.semper. & in c.quanto. Extra de trãsact. & 9.qu.3.c.conquestus. & 25.qu.1.c.contra.* tamen fides eis in pluribus non habetur. Nam secundum varietatem temporum, iura variantur humana, vt *in cap.non debet. de consan. & affin. ca.recurrat. versi.his ita. 32.qu.3.* Sæpe enim pro necessitate, vel vtilitate mutilantur & laxantur canonica præcepta, vt *ca. etsi illa. 1.q.7.* & quod paulatim labitur, conuenit renouari, vt *in Auth. de quæstore. circa princ. coll. 6.* & nihil plene in semetipso manet, sed currit natura multas euoluens mutationes, quas neque præuidere facile est, neq; prædicere, vt *in Auth. vt omnes obedi. iudicib. prouinciar. §.si vero. vers. si vero arripiat, collat.5.* Et nihil est, quod mutabilitatem non sentiat, vt *in Auth. de non alien. aut permut. §.nos igitur, alias in §. ubi autem lex. colla.3. & 89.distinct. ca.ad hoc, de consecr. distinct.5.c.ne tales. prope finem.* Sed & semper opere vacante, consonæ causis leges ponuntur, cum semper inopinabiles emergant, quas antiquitas non agnouit, vt *in Auth. vt defuncti, seu funera eor. non iniur. in princ. colla.5.* Nec erubescat antiquitas, si quid melius horum, quæ ipsa tradidit, nouitas adinuenit, vt *in Auth. de nupt. §.maioris. coll.4. & argum.96.distinct.c.esto. in fin.* Nam paulatim hæc per eruditionem ad melius accedunt, vt *in Auth. de monachis. §.fin. versi.oportet. collat.1.* Et omne artificium per exercitiũ suscepit incrementum. *l.legat. seruis. §.ornatricibus. ff. de legat.3. & l.milites.2. C. de re militari. lib.12.* Sed & antiquorum quidã vino inebriati sunt, *ca.vino.37.distinct.* quia non plenam notitiam Scripturarum habuerunt, vt *Extra de sacra vnctio. ca.1.§.fin.* ita dicit Spec. *in d.suo proœm. col.9. versic. huic ergo claritatis speculo.* Antiquitas tamen in multis desertur & præfertur iuuẽtuti, de quibus supra *in part. præced. consid.17.*

SEptuagesimaquarta cõsideratio de excellentia Pyramidum contexitur. Pyramides enim tam altæ in Ægypto traduntur fuisse, vt magna omnium admiratio fuerit, qua ratione in tantam altitudinem subuecta sint cemẽta. Vnam ex eis, quæ ab Arabicis lapicidinis constabat à 360. hominum millibus, annorum 20. spacio constructam prodiderunt, & in raphanos, alliũ & cæpas, quibus operarii vescerentur, mille octingenta talenta erogata. Neq; aliam ædificãdarum Pyramidum rationẽ fuisse, quam Regum Ægypti in erogandis pecuniis stultam ostentationem. Siue ne pecuniam successoribus relinquendo insidiandi sibi causam præberent; seu, ne plebs esset otiosa. Aut ad vsum sepulchri. Earum vna saxo naturali fuit elaborata, & rubrica, cuius ambitus per frontem centum duos pedes colligebat, longitudo erat 143 pedum, altitudo sexaginta duorum. Tres aliæ fuerũt 78 annis, & mensibus 4. factæ. Omnium amplissima continebat octo soli iugera, quatuor angulorum paribus interuallis per 882 pedes. Singulorum laterum altitudo pedes 25. Secundæ singula interualla per 4 angulos pares 737 pedes comprehendebãt. Tertia erat minor prædictis, sed multo spectatior, Æthiopicis consurgens lapidib. trecentis sexagintatribus pedibus inter angulos. Omnium minimã fecit Rhodope meretricula, Æsopi fabulatoris conserua, diuitiis illis, quas me-

metricio quæstu sibi cōparauerat. Scribit Herodotus in Euterpe, Cleopen Ægypti Regem fecisse pyramidem ex Arabicis lapidib. cuius longitudo erat quinque stadiorum, latitudo decem passuum, altitudo octo passuum, in qua decem annos fuisse cōsumptos memorat. Fecit & aliam viginti annis absolutam, in qua tantum profudit pecuniæ, vt nimio sumptu attritus, filiam, quam habebat formosissimā, coactus sit prostituere. Ea est, in qua centum octuaginta talenta in cæpis & raphanis erogata prædiximus, quibus artifices vtebantur in extruenda earum vna. Quo argumento coniectare est, quanta quæque prodigiosa fuerit aliarum rerum impensa, & ista magnificentissima omnium pyramidum fuit. Inter prædictas tres duæ inter septem orbis spectacula numerantur, de quibus miraculis meminit F. Patritius *in suo lib. de institut. Reipubl. tit.* 9. Et Cælius *antiqu. lect. lib.* 12. *cap.* 38. Pyramides autem sunt structuræ & moles lapideæ maximæ, ita constructæ, vt è lato in acutum tendant, qualis in hac ciuitate Heduā extat, altitudinis 30 cubitorum.

Subsequenti ordine de Obeliscis tractandum est, qui vocantur structuræ minores pyramidibus, deorsum versum specie quadrata, in angustum verticem desinentes, & paulatim gracilescentes. Ægypti Reges quatuor fecerunt Obeliscos 480 cubitorum longitudine. Ramises Rex Ægypti, cuius ætate captum est Ilium, Obeliscum fecit quadraginta cubitorum, & alium longitudine vndecenis pedibus, per latera cubitis quatuor, quem fecisse dicuntur viginti hominum millia. Cuius operis admiratione factum est, vt cum Syenem oppidum expugnaret Cambyses Rex, ventumq; esset incendio ad crepidines Obelisci, extingui ignem iuberet molis reuerentia. Obeliscum posuit Phius 48 cubitorum. Ptolemæus vnum Alexandriæ 80 cubitorum. Fuerunt plures alii, quos volens omitto, de quibus Plinius *libr.* 36. *cap.* 9. 10. & 11. Et Blondus *de Roma instaurata, lib.* 1. vbi etiam scribit formam & figuram. Qui vero primùm Obeliscos fecerint, vide Polydor. *de inuentor. rer. lib.* 3. *c.* 11.

De Labyrinthis etiā loquamur. Nam scribit Franc. Patritius *in lib.* 1. *de institut. Reipubl. tit.* 9. Dædalum architecturæ inuentorem secundum aliquos, qui in Creta regnante Minoe, Labyrinthum miro gyrorum ordine ædificauit, ad eius similitudinem, quem diu ante Miris, à nonnullis Miro appellatus, Ægyptiorum Rex pro sepulchro sibi opulentissimo construxit, quod etiam Labyrinthi nomine nuncupauit. Cuius quidem aditus ingredientibus facilis erat, exitus autem perdifficilis viarum perplexitate, nisi beneficio ducis itineris peritissimi. Virg. *lib.* 6.

Hic labor ille domus, & inextricabilis error.

Plinius *lib.* 36. *cap.* 13. dicit, quatuor fuisse Labyrinthos primùm in Creta, secundū Ægyptium, tertium in Lemno, & quartum in Italia, de quibus Textor ample scribit *in sua officina. cap. inter alia opera, &c.* De primis Labyrinthorum Pyramidumq; authorib. & quę esset eas construendi causa, scribit Polydorus *de inuentor. rer. lib.* 3. *c.* 10.

SEptuagesimaquinta cōsideratio de sepulchris subnectitur, quæ ad gloriā mortuorum orta sunt, vt qui iam defecerant, viuere viderentur. Nam legitur, quod Arthemisia Regina Cariæ, Mausolo marito mortuo, sepulchrum erexerit inter orbis miracula annumeratum, cuius altitudo attollebatur 25 cubitis. Cingebatur columnis 35, patebat ab Austro ad Septentrionem 63 pedes, toto circuitu continebat pedes 411. Ipsum ab Occidente celauit Scopas, à Septentrione Bryaxis, à Meridie Timotheus, ab Occasu Leocares. Regina opere nondum absoluto cōcessit fatis. Artifices tamen non recesserunt, nisi eo consummato. Ab hoc sepulchro omnia Regum & Imperatorum monumenta, quæ pretiosa sunt, vocantur Mausolea. De hoc Propertius *lib.* 3.

Nec Mausolei diues fortuna sepulchri,
Mortis ab extrema conditione vacat.

Martialis *lib.* 1.

Aere nec vacuo pendentia Mausolea,
Laudibus immodicis Cares ad astra ferant.

Semiramidem Orientis Reginam, & mulierum

sterum omnium longe celeberrimã, quamq; cum Cyro præcipue admiratus Alexander fertur, quod in illis & magnitudo animi, & rerum claritas plurima emicuisset, legimus, cum sibi iam magno conatu monumentum, in quo perfuncta humanis recōderetur, strueret, inscriptionem eiusmodi exsculpendam curasse. Quicunque ex Regibus pecuniæ inopiam senserit, conditorio recluso sumat inde, quicquid visum fuerit. Id cum perlegisset Darius, vt qui auri foret auidior, sepulchrum iussit recludi: sed in eo pecuniam quidem inuenit nullam, in ea autem incidit in literas: *Ni malus vir fores, & pecunia insatiabilis, non vtique mortuorum loculos moueres.* hæc Cælius *lib. antiquarum lection.12.cap.37.* Et Philippus Bergomen. post Plutarch. *lib 3. sui supplement. Chronic.* De sepulchro Augustorum, & aliis memorandis sepulchris, quæ Romæ visuntur, vide *in Opusculo de vrbis Romæ mirabilib. libr.2. & 3.* Dicit tamen idem Cælius *libr.9. suarum antiqu. lect. cap.36.* Quod propter sepulchra, quæ in Ceramico visebantur, sancitum lege fuerit, ne quis sepulchrum faceret operosius; quam quod decem homines effecerint triduo, neue Hermas liceret imponere, nec mortui laudem in publicis sepulturis, nec per alium, quam per eum, qui publice ad eam rem constitutus foret, dici licebat. Sed post deuentum est ad magnificentiam sepulchrorum more Romanorum, vt ibi declarat de multis, quæ fuerunt multum excellentia.

Non est omittenda descriptio sancti sepulchri, cum prophetizatum fuerit illud esse gloriosum, vt habetur *Esaiæ* 10. &, vt dicit Bartholomæus de Saligniaco *in suo itinerario terræ sanctæ, in cap. 6. tom.7.* distat pedib. centum & nouem à loco crucis Christi: descenditur enim à loco crucis Christi ad superficiem pauimenti Ecclesiæ spacio pedum viginti nouem, quod resultat ex decem & octo gradibus, & à principio pauimenti vsque ad sepulchrum, spacium est pedum octoginta. Et est dispositio loci dominicæ sepulturæ talis. In media templi area stant duæ domunculæ, siue criptæ. Sunt enim è rupe cauata interius, exterius parietibus marmore incrustatis, tecto rudi iuxta naturam rupis exterius manentis. Hoc sepulchrum est septem pedibus longum, octo palmis altum, à pauimēto ex marmore candido atque lucente. Huius sepulchri est templum gloriosissimum, quod sicut singulari gloria est à Deo clarificatum, ita sumptuosissime & pulcherrime à principibus Christianis constructum, ornatū atque ditatum, & plurimarum nationum fidei Christianæ officiis sanctis, die noctuque frequentatur. Est enim hoc templum miræ altitudinis & amplitudinis, plurima loca sancta includens, & ab vtrisque lateribus multis sacellis distinctum innititur columnis marmoreis septuaginta tribus, singulis supra basim triginta pedum altitudine eleuatis, in testudine artificiosæ picturæ miraculorum varietate visuntur. Porro in testudinis medio, super Domini Iesu gloriosum sepulchrū late patet apertura rotunda, miri vt dicitur effectus. Nam alii perhibent rorido cœlo per hanc aperturam dulcissimum Manna super Christi sepulchrum sæpe pluisse. Alii affirmant ignem cœlestem ministerio angelorum per hanc descendere solitum, à quo sancti sepulchri lampades fuerunt accensæ, iuxta propheticum: *Cadet de cœlo super vos globus ignis, à quo illuminabimini.* Verum, hæc actis temporibus, ob scelera pseudochristianorum Pisanorum ad gloriosum sepulchrum perpetrata, cessauere, vt in antiquis gestis cœnobii montis Syon, vetustis libris repertū est, vt refert idem Bartholomæus *loco prædicto, cap.7.* Aperturam hanc multi Principes pio zelo ducti, sæpe clauserunt argenteis, vel aureis laminis, sed altero die solito more patuit, remotis laminis angelico ministerio. Quoniam prophetatum erat, vt dictum est: & erit sepulchrum eius gloriosum. De pluribus aliis excellentiis huius sancti sepulchri vide ibidem. Verum *in eodem libr. cap.1. tom.9.* idem Barthol. ponit de sepulchro Ioseph, sepulchro Zachariæ Prophetæ, & de sepulchro virginis Mariæ, quod est instar, vt dicit, sepulchri Christi per omnia factum, nisi quod septa ipsius sepulchri duabus ianuis pateant

vtrinque, & est marmoreum, summe venerabile Anglis, Turcis perfidis, & Saracenis: & ibi prope est sepulchrum diuæ Annæ eius matris. Et *in c. seq.* fit mentio de sepulchro Iosaphat Regis Iuda, pulchra pyramide insignito. Et *in c. 4. eiusdem tomi*, dicitur, quod sepulchrum Lazari, qui fuit à Christo suscitatus, est marmoreis lapidibus coopertum, & persimile sepulchro sancto, & virginis gloriosæ. Et in hac ciuitate Hedua, in Ecclesia ipsius diui Lazari post altare maius, est etiam aliud sepulchrum sanctum Lazaro dicatum ex marmore conditum, & ita elegans, vt nullum simile in nostra Gallia reperiatur: vbi reliquiæ ipsius à Gerardo Episcopo Heduense è Massilia allatæ diu repositæ fuerunt.

Omitto plura alia sepulchra magnificentissima, vt est sepulchrũ diui August. ex candidissimo marmore mira celebritate structũ Papiæ, in cœnobio fratrum Heremitarum, quod etiam aspectum quendam pulcherrimum præbet. Etiam sepulchra Regum Franciæ, quæ in cœnobio S. Dionysii Frãciæ, prope Parisium (vbi est communis sepultura ipsorum Regum) sparsim mire condita sunt. Sed excellentiora sunt in cœnobio Carthusiensium prope Diuionem, vbi Duces Burgundiæ olim inhumabantur. Ita in ciuitate Bituricensi, in capella Ducum Biturigum, vidi sepulchrum Ducis excellens & diues. Et in ciuitate Nanetensi, vbi Duces Britonum ornatissime sepeliuntur. Et in oppido Souigniaci, in prioratu ordinis Cluniacensis, non multum longe ab vrbe de Molinis, sepulchra Ducum Borboniorum laboriose structa cernuntur. De multis sepulchris Sanctorũ ponit Gregor. Turonens. in suo libr. in gloriam confessorum, vbi inter cætera ponit de sepulchro Hilarionis senatoris Diuionens. de quo alibi dixi.

Et qualiter olim bruta & alia animalia honorata fuerint sepulchris aut statuis, scribit Text. *in sua officina, in c. bruta, a'iaq̃, animalia, &c. & in c. præced.* vide de vario inhumãdi ritu apud diuersas gentes, quod etiam vide in Polydoro *de inuentorib. rerum*, *libr. 3. c. 10.* Aduerte tamen, quod, licet gloss. *in l. quicunque, in verb. libitinarius. ff. de institu. action.* dicat, quod feretrum sit sepulchrum plebeiorum & damnatorum, tamen etiam ponitur pro sepulchro potentum, vt habetur *2. Reg. 3.* quod Dauid sequebatur feretrum Abneri.

Septuagesimasexta consideratio erit, cum circa domos, vt cõmuniter videmus, sunt horti adiacentes, vt facit textus *in l. prædiis. §. balnea ff. de legat. 3.* circa excellentiam & laudem hortorum versatur. Pheacum enim regio (cuius rex fuit Alcinous) hortos habuit tãta pomorum varietate nobiles, vt prætermaturis primis noua statim renascerentur, quæ cũ magno studio coleret Rex eius loci, Deus hortorum creditus est. Statius *lib. 1. syluarum.*

Qui bifer Alcinoi laudem pomaria, vosq;
Qui nunquam vacui prodistis in area rami?

Mantuanus:

Alcinoi syluas canit, & Pheacia poma.

Ouidius *lib. 3.*

Proxima Pheacum felicibus obsita pomis
Rura petunt.

Iuuenal. *Satyr. 5.*

illa iubebit
Poma dari, quorum solo pascaris odore,
Qualia perpetuus Pheacum autumnus habebat.

Propertius:

Nec mea Pheacas æquãt pomaria syluas.

Epicurus, teste Plinio *lib. 18. c. 4.* primus omnium hortos Athenis instituit, cum antea ruri tantum haberentur, non in vrbib. Hinc Epicurus hortorum magister appellatur. Laertius refert Epicuri scholam fuisse in horto.

Propertius *lib. 3.*

Illic vel studiis animum emendare Platonis
Incipiam, aut hortis, docte Epicure, tuis.

De quo meminit Blondus *lib. 8. de Roma triumphante.* Sed & pensiles Babylonis hortos plerique laudant, & inter orbis spectacula admittunt, siue illos fecerit Rex Cyrus, siue Semiramis, vt refert Cælius *lib. 18. c. 38. in fine.* Lucanus hortos habuit cultissimos, in quibus sepultus est. Mecœnas quoque hortos habuit Romæ pulcherrimos in Esquiliis, ad quos

ad quos propter amœnitatem loci plerunq; diuertebat Octauius. Syria etiam fuit in hortis operosissima, authore Plinio. Inde quoque est prouerbium Græcis: *Multa Syrorum olera.* In Italia, & præcipue in regno Neapolitano sunt horti excellentes. Etiam aliàs vidi Papienses multum insudare in colendis & elaborandis hortis , & ex eorum fructibus multas pecunias colligebãt. Parisienses quoque hortos habent fertilissimos, circa quorũ cultum multum versantur: vnde ex illis non modicos reditus percipiunt. Fuit excellentissimus hortus Molinis tempore Annæ de Francia, filiæ Regis Ludouici XI. Ftancorum Regis, & Ducissæ Borbonii.

Hortus vero Balsami , etiam inter hortos excellẽtior. Erat enim in cacumine montis, vbi interfectus est Saul , & nullo alio loco balsamum nascebatur. Cæterum tempore magni Herodis, Cleopatra Regina Ægyptia, fauente Antonio marito, sed inuidente Herode, hortum balsami transtulit in Babyloniam Ægypti , vbi pretiosissimarum arborum hortus deliciosus colitur à Christianis solis, rigaturque aqua fontis, in quo fama est, virginem gloriosam sæpe lauisse infantulum Iesum, cum degeret in terra Ægypti. Sunt tamen adhuc surculi quidam balsami in monte Engaddi , sed nullius cultus , nullius prouentus. Sic miro modo Deus se vlciscitur de peccatoribus , vt; quoniam Herodes olim horti Balsami possessor Iesum puerum persequebatur, Iesus fugiens in Ægyptum post se traxit Balsami hortum. Est autem hic hortus in Ægypto inter Heliopolim & Babylonem, habens in longitudine duos ictus arcus, in latitudine iactum lapidis, terræ fere albæ: hæc dicit Barthol. de Saligniaco *in itinerario terræ sanctæ, cap. 7. decimi Tomi.* vbi refert, quod messis Balsami talis est: decerpitur folium ex stipite contra solem , moxque gutta lucida, & mire fragrans scaturit ex ruptura. Et hic Balsami pretiosissimus liquor vitreis vasis colligitur , minime fluxurus , nisi ad ortum solis fiat ruptura. Fonticulus autem, Iesu paruulus est, nõ sufficiens irrigationi totius horti: quare Saraceni alium foderunt iuxta illum puteum, ex quo quatuor boues aquam protrahunt per rotam, sperantes ex vicinitate fontis Iesu aquam fore salubrem, at longe aliter res euenit, donec missis canalibus, aquam putei ducent in fontem Iesu, quo facto, largiter & salubriter ex aquis mixtis rigatur balsami hortus. Non est omittendum (mirum tamen dictu) quod à meridie Sabbathi vsq; ad auroram diei Lunæ, boues nullo verbere impelli possunt, vt in protrahenda aqua laborent, quod est fidei nostræ testimonium celebre. Cæterum, horti sine aqua non sunt commendabiles nec vtiles. Nam agri aquarum irrigatione aut pluuia carentes nullos fructus cultorib. præstant, text. est *in l. vsus aquæ.* Et ibi notat Luc. de Penn. *C. de fundis rei priuatæ. lib.* 11. Vnde hortus sine aqua, & quercus foliis defluens comparantur, *Esa. c. 1. ad finem.* Ideo agri, qui possunt commode irrigari (vt in plerisque Italiæ locis) amplius taxari debent in subuentionibus & collectis, cum eis siccitas aeris in nullo officere possit: sed decurrentibus aquis irriguis fructus optimi ex eis percipiuntur. Ex agris nempe irriguis bis in anno fructus percipiũtur, vt ait Papinianus *in l. diuortio. §. quod in anno. ff. soluto matrim.* Alias vero in arboribus & pratis detrimenta consequuntur, *l. is, cuius. in fin. ff. si seruit. vendic. & d. l. vsus aquæ*, & habetur *Iacob.* 5. quod Elias orauit, vt non plueret super terram non pluit annos tres, & menses sex: & rursum orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructũ suum. In hortum ex more aquæ ducuntur irriguæ, *Deut.* 11. *de consecrat. dist.* 5. *c. nunquam. l. decernimus. §. sciendum. ibi. vel hortus ad cuius vsum aqua publica fuerit deriuata.* Et ibi Luc. de Penn. *C. de aquæductu. lib.* 11. Melior text. *in l.* 1. *C. mancip. & colon. eod. libr.* ibi, *tantum colonis impertiatur , quantum culturis eorum agrorum sufficere manifestum est, quos ipsi colunt.*

SEptuagesimaseptima consideratio erit de laude & excellentia balneorum , tam naturalium, quam artificialium : cum vtplurimum, etiam in domibus sint loca, quæ dicuntur balnea, seu balnearia, vt innuit text. *in l. prædiis. §. balnea. ff. de legat.* 3. in quibus ad

lauandum, aquæ calidæ, & frigidæ sunt, & habens hypocaustum, hoc est, locum ad sudandum. Habet enim sub pauimento locũ vacuum, in quo succensus ignis calidos vapores emittit, excitatque sudorem. Habet etiam ab vno latere præfurnium, hoc est, paruam fornacem, in qua ignis inclusus, partim hypocaustum calefacit, partim aquas temperat ad lauandum. Etenim supra eam tria ahena componuntur, vnum caldarium, ex quo aqua calida hauritur, alterum tepidarium, ex quo tepida, tertium frigidarium, ex quo frigida. Quantumcunq; aquæ calidæ ex caldario erit, tantum ex tepidario in caldarium, & ex frigidario influit in tepidarium, & hoc vaporarium dicitur. Est & aliud hypocaustum temperatius, quod vnctuarium dicitur, in quo post sudorem, ad lotionem homines vnguntur. Et quædam ex institutione nostra vim habent, quædam vero sua sponte vim obtinent. Quæ vero ex institutione nostra vim habent, propriè apud nos thermæ dicuntur, & olim in vrbe Romana in his balneis Romani magnã delectationem habuerunt, & in excellentia illorum insudarunt, vt refert Blondus *lib.3. de Roma restaurata, in princip.* vbi ait, in vrbe 12 thermas cõpertas fuisse, Agrippinas, Neronianas, Titi Vespasiani, Domitianas, Antonianas, Alexandrinas, Gordianas, Seuerianas, Diocletianas, & Aurelianas, Constantinianas & Nouatianas; quarum loca & excellentias indicat, prius de earũ institutione ratione explicata, vbi plura: quæ cum non sint magnæ vtilitatis, non aliter insisto. Et ex dictis illius ibi, & in fine lib. primi, constat, thermas Diocletianas & Gordianas fuisse excellentiores; & de Gordianis ait, Iulium Capitolinũ pauca scripsisse, sed valde admiranda: nam cum dixisset, domos Gordianorum tunc extasse Prænestina via, ducentas columnas vno stylo habẽtes; addidit & thermas ibi fuisse, quales præter vrbem, tunc nusquã haberet orbis terrarũ, & de thermis Diocletiani vide Blondum *in fin. lib.1. ante alleg.* Et de balneorum apud veteres luxurioso apparatu, scribit Cæl. *lib. antiq. lect.16. c.47.* vbi dicit, in balneis non statuas modo innumeras & columnas, nihil sustinentes, visere erat, sed eo quoq; peruentum est delitiarũ, vt nihil, nisi gemmas calcare vellẽt, sicut prosequitur Senec. *lib.13. c.86.* & vide eundem Cæl. *eo. loco. c.46. ad initium.*

In hac nostra ciuitate Heduana loca extãt, dicta vulgo *Le celier Ioliot*, vbi thermarũ reliquiæ conspiciuntur, quæ magnitudine, & operis sumptuositate erant excellentes, prout ipsa ruina docet hodie, nec plures sunt in Gallia excellẽtes, cum pauci habeãt priuatas, sed in ciuitatibus & oppidis sunt publicæ thermæ, in aliquibus locis sunt honestæ, in aliis vero exercentur lupanaria etiã publica; quæ an sint permissa, videatur tex. *in l. ancillarum, in fin. de pet. hæred.* vbi verba Vlpiani Iurisconsunt hæc: *Nam & in multorum honestorũ virorum prædiis lupanaria exercentur.* Et ibi Alberic. de Rosate. Vide tamen S. Thomã *in 4. sentent. dist.33. q.1. art.3. qu.1. & in septimo eius, super Dionysium, 4. lect.9. col.5. in princ.* vbi dicit, quod lex puniens mulieres in lupanari sit abrogata, & dicit Præposit. *in c. priuilegia. §. officium. 3. dist.* quod Ecclesia permittat tacite publicas meretrices propter maiora mala vitanda: quoniã maiora & grauiora mala sunt euitanda, 13. *dist. per tot.* maxime *ca.1. & 2.* Faciunt dicta Hostien. & Panor. *in c. inter opera charitatis, in fin. Extra de sponsal.*

De iure tamẽ diuino lupanaria prohibentur: cum prohibeatur simplex concubinatus seu fornicatio, quia scribitur *Exod.20. Non mœchaberis, & Deut.23. Non erit meretrix de filiabus Israel.* Etiam Dominus exclamauit cõtra Ierusalem, eo, quod ædificauerit lupanar, & prostibulũ fecerit in cunctis plateis, & ibi adiicitur; quod destruet Dominus lupanaria & prostibula, vt habetur *Ezech.16.* Et ædificasti tibi lupanaria, & fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis, & fornicata es cum filiis Ægypti vicinis tuis magnarũ carnium: quod dicit tamen gl. fi. *in c. meretrices, 32. q.4.* quod in Deut. licitum fuerit habere concubinã, & dare ei pretiũ suæ impudicitię, vt habetur *2. Reg. 2.15.16.20. & 3. Reg.11. & 1. Par.2. & 2. Par.10. & Esth.2. & Cant.6.* Facit tex. *in l. concubinatu. ff. de cõcu.* etiã Deus nõ omnino abiecit meretrices, sed vt scribit *Mat.21.* dicit, qa publicani & meretrices præcedent vos in regno Dei.

Sed videtur, quod ista lupanaria etiam sustineri possint, inspecto iure naturali, quo iure omni animanti à natura est tributum, vt se, vitam, corpusque tueatur, declinetq; quæ ei nocitura sunt, quæq; ad viuendum necessaria inquirat, secundum quod videtur, quod coitus sit quandoq; necessarius hoc iure pro sustentatione vitæ, & pro vitandis malis, quæ defectu coitus euenire possunt, & multa iuuamenta affert, vt per plures authoritates comprobant Antonius Gazius *in sua florida corona. cap.32.* & ex nostris Andreas Tiraquellus *in suis legib. connub. leg.14. fol.157. & 158.* Quæ, cum sint lasciua, non repeto, cum ibi legi possint. Et ideo Politicarii nostri cupientes generi humano prouidere, & plura naturæ incommoda auferre, iuuamentaque illi præstare, in pluribus hæc lupanaria permittunt, quæ & Ecclesia tolerat ex causis ante deductis.

De balneis vero seu thermis, quæ sua sponte vim obtinent (vt ad propositum vnde digressi sumus redeamus) dicendum est; quia alia sunt nitrosa, alia salsosa, aluminosa, alia bituminosa, alia sulphurosa, alia ferrosa, alia calcosa, & quædam ex his composita: & horum quidem omnium potestas est arefacien-di, quædam non tantum arefaciunt, sed etiam obstruunt, vt aluminosa: & de vtilitate eorum, in fine huius considerationis dicetur. Et in his vtplurimum aquæ sunt calidæ: sed cur hoc? ita quod aliquæ intantum sunt calidæ, & ita feruent, vt non possint esse vsui, nisi aut in aperto euanuere, aut mixtura frigidæ intepuere. Causæ sunt, teste Seneca *lib. 13. Epistolar. 86. epistola*, ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam calescere, si subiecti sunt solo, per quod aquis transcursus est. Facere quippe dracones solemus, & miliaria, & complures formas, in quibus ære tenui fistulas struimus per decliue circundatas, vt sæpe eundem ignem ambiens aqua tantum fluat spacii, quantum efficiendo calori satis est. Frigida itaque intrat, exit calida, idem sub terra fieri existimat Empedocles, vt author est Cælius *lib. antiquar. lect. 16. cap. 44.* vbi etiam ait, quod quidã arbitrentur, per loca sulphure plena, vel introeuntes aquas calorem, beneficio materiæ, per quam fluunt, trahere: & hic ante dictum est *in 18. considerat.* Quod ne quis accidere miretur, viuæ calci, si aquam infuderis, nonne feruebit? Hæc porro efficit ratio, vt aquæ feruidæ magna ex parte salsæ proueniant; vt Aristoteles inquit; quia, scilicet, per terram aluminosam percolantur: exustorum autem omnium cinis salsus est, sulphurque redolet, quare feruida omnia, vrunt instar fulminis: & quidem plurima fulminis tactum extiterunt: vnde, vt experientia docet, aqua Salinarum decocta reddit cinerem salsum, quo vtuntur Burgundi. Refert & idem Cælius, quod Democritus calci assignauit calidorum fontium rationem, quod nequit fieri; quoniam lapides vnde fit calx, non habet excalefaciendi vim, nisi in fornace calcaria præusti fuerint. Et pro hac calentium aquarum ratione, ipse Cælius adducit, quod se vidisse attestatur, & esse adnotatu dignum dicit, dum Pataui, vt capesseret ingenii cultum, vt ait, apud Aponum adnotauit, ab aquis calentibus lapides gigni, quod extra omnem admirationem ei fuit. Scaturiunt, vt inquit, ibi feruentissimæ aquæ in supercilio nõ multum eleuato, in subiecto molendinum est, quod versat balnei aqua, per conuallem decurrens. Volaticam, vt nunc passim dicitur, in quam impetu deuoluitur aqua prædicta, vidit totam, veluti quodam artificio, lapidea circumtectam crusta, & cum oculis non satis crederet, duriciem materiæ expertus est, cultelli satis validi percussione, cuius mucronẽ insigniter retusum animaduertit; mox repetita vrbe, cum rem Scholasticis quibusdã exposuisset in foro, risu exceptus est ab omnibus fere, tanquã inusitata, absurda, ac scurrilia promeret, sed haud ita multo superstitio facto, illuc profecti secum in rem præsentem verissima senserũt, quæ prius inscite ludibrio habuerãt; & omnia post (vt ait Cælius) comprobata reperit, ex doctrina Plinii, & aliorũ, vt ibi prosequitur. Et tandem reddit rationem, cur aquis calẽtibus potius, quam frigidis lapides concrescant & coagmententur.

Et de fonte, qui est in Britannia, etiam de quodam paruo lacu, iuxta oppidum Gallicũ, vulgo dictum *Loches*, mira feruntur, cum arbores aut ligna in eis immersa, per aliquot annos, in lapides conuertãtur, vt ante *in hac par. in d.* 18. *consid. in fi.* scriptum est. Et cum ista sint extra materiã, non insisto. Et de Balneis & materia scripsit ample Cælius *d. c.* 44. *cum* 4. *ca. sequent.* Et Volaterranus *in sua Philologia. c. de partitione medicinæ. lib.* 24. vbi etiam narrat quædam esse balnea frigida, quæ sunt ex aqua frigida, & cuius iuuamenti, & vtilitatis sint.

Balnei vsus, inquit Cælius, duplex est. Nã modo discussis febribus, initium cibi plenioris, & firmioris valetudinis facit; modo febrem ipsam tollit; fereque adhibetur, vbi summam cutem relaxari, euocarique corruptum humorem conuenit, & habitum corporis expedit mutari. Antiqui timidius eo vtebantur; Asclepiades audacius; Balnea vero veterum frugi erant, teste Cælio *loco ante dicto, cap.* 46. Et in vsu erant balneola perangusta, tenebricosa, vt inquit Seneca: Neque enim calida videbantur, nisi obscura. Eiusmodi fuisse legimus Scipionis Aphricani balneum apud Linternum; In eo ille horror Carthaginis, cui Roma debebat, quod semel tantum foret capta, abluebat corpus, laboribus fessum rusticis; quoniam se exercebat opere, terramque, vt mos fuit priscis, ipse subigebat. Hæc Cælius. Et *cap.* 45. quærit, cur ante balnei ingressum calidum mingamus, & in exitu balnei frigidum? Item, cur non sitientes, lauacrum intrantes, sitiamus; & econtrà, si sitiamus, pacetur sitis.

De vtilitate vero & iuuamine balneorum me remitto ad Medicos, vt Antonium Gazium *in sua florida corona, cap.* 40. *&* 41. vbi etiam declarat, quæ conditiones debeãt obseruari pro volentibus in aqua calida artificialiter balneari. Ad Volaterranum & alios per eum allegatos *in loco ante citato.* Sed, vt dicit Arnaldus de Villa noua *in suo commentario regim. sanitatis, cap.* 5. Balneum ad multa confert. Columnæ enim pedum, ad conseruationem sanitatis visus, & auditus sæpe lauari debent, atque fricari cum aqua, moderatæ caliditatis, amplius capitis lotio non tardetur vltra duodecim dies, nec fiat in hebdomade plus quam semel, & nunquam stomacho repleto, sed ante prandium, aut cœnam, balnea tamen nocent oculis. Verum ita sunt vtilia & necessaria, quod etiam die Dominico, causa necessitatis, permittantur, *ca. peruenit. de consecrat. distinct.* 3. Et etiam causa necessitatis religiosis permittuntur, *ca. omnis, qui.* 22. *quæst.* 1. Imo, si quis prohibeatur balneari in balneo publico, potest agere actione iniuriarum, textus est in *l.* 2. §. *si qui in mari. ff. ne quid in loco public. & l. iniuriarum.* 1. §. *fin. ad initium. ff. de iniur.*

Sed tandem addamus, quæ balnea sint excellentiora in Gallia; & licet sint plurima, pauca tamen referam. Primo, in nostro Baliuatu Heduensi, ad muros, seu in suburbiis vrbis Borbonii, Ancerici, quod distat à loco natalitio meo, dicto Issiacum, octo milliaribus, sunt balnea antiquissima, & excellentissima, à Iulio Cæsare, vt fertur, constructa, in quibus sunt plures fontes calẽtes, & quod mirum est, non cum tetro odore sulphuris: & inter alios, fons est ita calidus & feruens, vt vix manus in eo contineri possit, & si viuus quis caderet & mergeretur in eo, per tempus, quo vix dici possit, *Aue Maria*, à morte cum difficultate liberaretur: & aqua illius vtuntur pistores & incolæ, pro pane conficiendo, & pluribus aliis actibus & vsibus necessariis. Locus autem aptus ad balneum, in quo aquæ calentes cadunt, & recipiuntur, est prope fontes calidos, & circundatur muro ex magnis lapidibus quadratis composito, sub forma orbiculari, in quo vltra quinquies centum homines contineri possint. In Ducatu Borbonii oppidum est, dictum *Borbonium Lachembaut*, fere distans 30 milliaribus à prædicto Borbonio, vbi etiam sunt aliæ aquæ calentes: sed loca & similia balnea non sunt ita excellentia, & sumptuosa, vti balnea Borbonii Ancerici. Sunt & alia balnea in eo Ducatu & patria Borbonii in oppido, vulgo dicto, *Vichy*, sed in operis & ædificii magnitudine & constructione non

æ non ſunt ita excellentia vt prima. Inter balnea excellentia, ſemper laudata fuerunt Balnea Viterbii, de quorum laude ſcripſi ante *iſta part. dicta conſideratione*, & de pluribus aliis.

SEptuageſimaoctaua conſideratio de animalibus terreſtribus ſit; quia varia beſtiarum genera ſunt. *Eccleſi.* 43. & ſunt perfectiora auibus & piſcibus, vt dicit, & declarat Sanctus Thom. 1. 1. *q.* 72. *prim.* &, vt dicit idem Thom. 1. 1. *q.* 47. *ſec. ſecundæ*, quod animalia appetant excellentiam, & iraſcantur contra derogantiam eis. Nam Cælius *lib.* 4. *lection. antiqu. cap.* 25. dicit; Pleraque enim in brutali vita extant ſermonis veſtigia; Neque item ratione carentia putaris: nam actiuæ rationis in beſtiis ſemina multa, quod operum, & vitæ comprobat modus. Speculatio item quædam, & naturalium peritia nobis videtur cum illis quadantenus eſſe communis. Nam & remedia norunt, cibos diſtinguunt, futura præſagiunt, ingruentia vitant ſolertiſſime, etiamſi, natura duce, in hiſce potius videantur niti. Vna vero eſt diuinitatis contemplatio, cultus vnus, qui extra hominem reiicit omnia: neque prona in paſtum animantia Deum ſuſpicantur, aut ſciunt. Peculiaris homini eſt in naturæ principem Deum, mentis excitatio: licet Plinius dicat, brutorum aliqua cœleſtibus reuerentiæ cultum exhibere; & ex Platonicorum doctrina coargui poſſit, beſtias aliud quiduis facere potius, cum cœleſtia honorare videntur. Aut ſi honorãt, neſcire tamen quid agant, vel ſi ſciant eas, item intelligentiæ, ac immortalitatis videri participes, à quo diſſentit Cęlius, *vbi ſupra*, & vide Plutarchum *in quodam Dialogo*, vbi demonſtrant, in Brutis rationem eſſe. Et eſt quædam nobilitas in animalib. irrationabilibus, vt dicit Bart. *in l.* 1. *in* 7. *col. C. de dignitatib. li.* 12. Videbimus infra exempla ſuis locis, de quibus etiam per Bonum de Cur. *in ſuo tract. nobilitatis in* 2. *par.* Et dixi ſupra *in* 8. *par. in* 3. *conſi.* vbi poſui etiam de Leone, & eius nobilitate inter quadrupedia. Et de animalibus mira ponit Plinius *libr.* 28. *naturalis hiſtoriæ cap.* 11. Ex quibus poſſunt laudari in genere. Et reperiuntur animalia, quæ vtuntur ordine, vt inter terreſtria Elephantes, inter aues, Ciconiæ, Grues, & Apes, vt de ſingulis infra dicã, quod plurimum ſeruit ad propoſitum de ordine ſeruando.

Sed vt ad differentias animalium deſcendamus, dicendum tres eſſe gradus animaliũ. Quædam enim ſunt, quæ habent ſenſum tactus, ſed neque auditum aut memoriam habent, vt ſunt Conchylia, & multa animalia, arborum, & herbarum affixa radicibus: & iſte primus eſt atque infimus gradus. Hæc animalia, quia memoriam non habent, imo nullam habent prudẽtiam, nec ſe de loco ad locum promouere poſſunt. Quædam vero ſenſum habent tactus & memoriam, ſed auditu priuãtur, vt ſunt formicæ, & huiuſce generis animantia, quibus memoria eſt atque prouidentia, & motus localis. Congregant enim in cibum frumentorũ grana, ne hyemis tempore fama pereant. Et hæc animalia ſunt primis nobiliora, cum illa ſint plãtis propinquiſſima. Quædam præterea ſunt, quæ habẽt ſenſum tactus, memoriã & auditum, vt perfecta quæque animalia, cuiuſmodi eſt canis, elephas, leo, bos, capra. Et iſte eſt tertius animalium gradus, qui ideo eſt duobus primis nobilior, quia à plantis eſt multo diſtantior. Quædam etiam ſunt animalia, quę excedunt hominem in aliquo ſenſu, vt Aper auditu, Lynx viſu, Vultur odoratu, Simia guſtu, Aranea tactu: vnde ſuper verſus ſeq.

Nos Aper auditu, Lynx viſu, Simia guſtu,
Vultur odoratu, præcellit Aranea tactu.

Aliter tamen dictum eſt per Plinium, *lib.* 10. *c.* 69. & 71. Sed quid reſpõderi poſſit præponentibus homini bruta. vide Cælium *lib. antiq. lect.* 2. *cap.* 10. Deniq; alia ſunt animalia numero quatuor, quæ victum percipiunt tãtum ex vno Elementorũ, vt Talpa terra, Halec aqua, Chameleon aere, & Salamandra igni, vt probant verſus ſequentes:

Talpa terra cibus, Chameleon in aere viuit,
Halec vnda fouet, flammæ paſcunt Salamandram.

Aduerte etiam, quod natura mares etiam inter bruta potiore decorauit honoris inſi-

gni, Draconem, & Gallum crista; cornibus Ceruum. vnde Mart.

Dente timetur aper, defendunt cornua ceruum:
Imbelles damæ quid nisi præda sumus?

Iuba vero Leonem, &c. vt infra patebit.

Denique etiam maior animo, præter Pantheram, & Vrsam, quæ animosiores sunt maioribus, vt dicit Raphael Volater. *li.25. suæ Sophologiæ, ca.1.* & late *in præcedenti par. in 2. consid.* & non solum bruta fuerunt in vita honorata, sed etiam post mortem quædam sepulchris aut statuis honorata fuerunt, vt supra dixi, *in considerat. de Sepulchrorum excellentia.* Textor Niuernen. *in sua Officina, in cap. animalia diuersa.* laudat multa animalia, maxime quod quædam sint, quæ vltra alia homini seruiunt, vt est equus, asinus, capra, sus, bos, ouis, canis, mulus, & ibi ample de naturis eorum, quod non transporto, sed tantum excellentiora referre curabo. Inprimis, vt dicit, Canes inter animalia sunt fidelissimi, vt docet per exemplum. & canum quorundam celebrium refert nomina Text. *in sua Offic. c. canum quorundam nomina.* Et bos in re pecuniaria primam habet authoritatem: & mirabili, & singulari laude digni sunt Elephantes, tum propter eorum docilitatē, intellectum, & memoriam sitque inter animalia terrestria primum, & maximum, proximumq; humanis sensibus, etiam propter eorum obedientiam, amoris & gloriæ voluptatem, imo etiam probitatem, quæ rara est in homine, prudentiam & æquitatem, religionem quoque siderum, solisque ac lunę venerationem, & ample declarat Plin. *li.8. natur. hist. à c.1. illius lib. vsque ad 12.*

Tamen inter alia animalia terrestria Leo obtinet generositatem, principatum, fortitudinem, & dominationem, ita quod & Princeps animalium terrestrium dicitur, & probatur sic ex authoritate Plinii *eodem libr. 8. cap.16.* vbi ait, generositatem eius deprehendi, maxime in periculis, non in illo tantummodo, quod spernens tela, diu se terrore solo tuetur, aut velle cogi testatur. Coguturque non tam periculo coactus, sed tanquam amentia iratus: illa nobilior animi significatio magna canum & venantium vrgente vi contemptus resistit, ceditque in campis, vbi virgulta siluasque penetrauerit, acerrimo cursu fertur, velut turpitudinem latebris tegens, dum sequitur insilit saltu quo in fuga non vtitur, vulneratus obseruatione mira percussorem nouit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum vero, qui tela quidem miserit, sed non vulnerauerit, correptum raptatumque sternit, nec vulnerat. Ex clementia etiam laudatur, cum prostratis parcit: & vbi sæuit, in viros prius quam in fœminas fremit: perimit infantes non nisi magna fame. Extant clementiæ Leonum complura exempla, vnum *supra ista part. in considerat. de excellentia amoris* relatum est. Duo alia recitat Plinius *d.c.16.* & Perottus *in 6. Epigram.* Martialis, vbi plura de nobilitate & generositate Leonis. Quod vero laudetur Leo ex Principatu, & dominatione, patet: quia Leo Græce interpretatur latine Rex, cum Leo sit Rex, & Princeps omnium bestiarum, vt dixi supra. & ait Isido. *lib. Etymol.* idem est animal audax, forte, largum, nobile, magnanimum: vt inquit Aristot. *de animalib.* Et caput illius fortissimum est. Verum quid per eum significetur, cum ponitur in armis, ex præcedentibus coniectari potest, & ex his, quæ dicuntur, ex *Hieroglyphica Ori Apollinis Niliaci,* vbi dicit, per eum denotari fortitudinem, cum anteriores partes describuntur, figurātur, vt in pluribus, quæ gestant in eorum armis capita Leonum. Nam habetur in Prouerbio: Leo fortissimus bestiarum, nullius pauescit occursum. *Prou.30.* Et cum sit hoc animal inter cætera fortissimum, omnibus occurrens, timorem incutiens, formidolosum significat quidoque animum, iram aut furorem: & aliqui eum ponunt sub solio Solis: demonstrantes ipsius ad Solem similitudinem. Vel secundū prædictum authorē, caput Leonis denotare potest vigilantiam, eo, quia Leo dormitoculis apertis, & de aliis naturis videatur Plinius *lib.8.* & Cælius *lib.7. antiq. lect. cap.29.* Textor *in sua Officina* dicit, quod impetu, & calore Leones cætera præstent animalia, vti Sol si-dera.

dera. Præterea oculis ſemper igneis, & patentibus cernuntur, vt Sol patenti igneoque oculo terram conſpicit, & ibi plura de natura illius, & plurium aliorum animalium vltra 63. diuerſarum ſpecierum, quæ ibi refert. Ideo videas eum, & Plinius *in dicto lib. 8. per totum.* Per Ariſtotelem, & Dioſcoridem, & *in horto ſanitatis*: Et ſi reperiantur figurata in armis aut vexillis, de quibus *ſupra lib. 1. 38. conſid. in 84. conclu.* debent interpretari arma ſecundum naturas illorum animalium, qualitates & nobilitates.

Quin etiam inter animalia eiuſdem ſpeciei poteſt eſſe nobilitas vel excellentia in vno plus quam in alio, vt de duobus canibus Laconis ex eodem ventre editis, quorum alter ad leporem, alter ad ollam impetum fecit, *vt refert Bonus de Curtili in prin. huius conſid. allegato.*

SEptuageſimanona cõſideratio erit de animalibus inſectis. Inter quæ, teſte Ariſtot. *li. 9. de natura animalium* genus apum & formicarum, officioſiſſimum atque ſtudioſiſſimum, & præ cæteris fere omnibus animalibus, eſt. Et vt ait Plin. *li. 11. c. 5.* Inter omnia inſectorum animalia, principatus apibus debetur & iure præcipua admiratio, Solis ex eo genere, hominum cauſa genitis, mella contrahunt, ſuccumq; dulciſſimum atque ſubtiliſſimum ac ſaluberrimum, fauos cõfingunt, & ceras. Illæ ad vſus vitæ laborem tolerant, opera conficiunt: Rempublicã habent, conſilia priuatim, ac Duces gregatim: & quod maxime mirum ſit, mores habent. Regibus apum forma ſemper egregia & duplo quam cæteris maior, pennæ breuiores crura recta, ingreſſus celſior, in fronte macula quodam diademate candicans, multo etiam nitore à vulgo differunt, deinde ſubiungit Plinius *ibi in c. 16.*

Non conſtat inter Authores, Rex ne ſolus nullũ habeat aculeum, maieſtate tantum armatus, an dederit eum quidem natura, ſed vſum ei tantum negauerit: illud conſtat Imperatorẽ aculeo non vti. Mira plebis circa eum obedientia, cum procedit vna eſt, totum examen circa eum conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur, reliquo tempore cum populus in labore eſt, ipſe opera intus circuit, ſimilis exportanti ſolus immunis. Circa eum ſatellites quidam, lictoreſque aſſidua cuſtodientes authoritate. Procedit foras non niſi migraturo examine, id multo intelligitur ante aliquot dies, murmure intus ſtrepente apparatus indicio diem tempeſtiuum eligentium. Si quis alam ei detruncet, non fugiet examen. Cum proceſſere, ſe quæque proximam illi cupit eſſe, & in officio conſpici gaudet, feſſum humeris ſubleuant, validius fatigatum ex toto portant: ſi qua laſſatus defecit, aut forte aberrauit, odore proſequuntur, vbicunque ille conſedit, ibi cunctarum caſtra ſunt. Semper Duce prehenſo totum tenetur agmen, amiſſo dilabitur, migrantq; ad alios, eſſe vtique ſine Rege non poſſunt. Inuitæ autem interimunt eos cum plures fuere, potiuſque naſcentium domos diruunt, ſi prouentus deſperatur, tunc & fucos abigũt. Certum eſt ab apibus fucos interfici. Quod ſi defecerit alicuius aluei cibus, impetum in proximas faciunt, rapinæ propoſito. At ille contra dirigunt aciem, & ſi cuſtos adſit, alterutra pars quem ſuis fauere ſentit, non appetit eum, & aliis quoque ſepe dimicant cauſis, eaſque acies contrarias duo Imperatores inſtruunt; maxima rixa in conuehendis floribus exorta, & ſuos quibuſq; euocantibus. Quę dimicatio iniectu pulueris aut fumo tota diſcutitur. Reconciliantur vero lacte vel aqua mulſa. Cum defunctas progerunt, funerantiumq; more comitantur exequias. Rege hac peſte conſumpto, mœret plebs ignauo dolore: non cibos cõuehunt, nõ procedunt, triſti tantum murmure glomerantur circa corpus eius. Subtrahitur itaq;, deducta multitudine, aliàs ſpectantes exanimem, luctum non minuunt, tunc quoque ni ſubueniatur, fame moriuntur: Hilaritate igitur & nitore ſanitas æſtimatur. Hæc Plinius *vbi ſupra.* Recitatus etiam à Iodoco Clyctouæo, *c. 1. de Regis officio.* vbi etiam refert, quod his ſimilia dixit beatus pater Ambr. *in lib. 5. hexameron*, ita de apibus & eorum Rege loquens: Ipſæ ſibi Regem ordinant, ipſæ ſibi populos creant,

& licet sub Rege positæ, sunt tamen liberæ. Nam & prærogatiuam tenent, & fide deuotionis affectum, quia & tanquam à se substitutum diligunt, & tanto honorant examine. Apibus autem Rex naturæ clarus formatur insignibus, vt magnitudine corporis præstet & specie, tum (quod in Rege præcipuum est) morum mansuetudine. Nam etsi habet aculeum, tamen eo non vtitur ad vindicandum. Sunt enim Regis naturæ, non scriptæ literis, sed impressæ moribus, vt leniores sint ad puniendum, qui maxima potestate potiuntur. Sed & apes illæ, quæ non obtemperauerint legibus Regis, pœnitenti se mulctant condemnatione, vt immoriantur aculei sui vulnere. Quod Persarum populi hodie seruare dicuntur, vt pro commisso peccato, ipsi in se propriæ mortis exequantur sententiam, itaq; nulli, sicut Reges Persarum, tam grauissimas in subditos habent leges. Non Indi, non populi Sarmatarum tantam, quantam apes reuerentiam deuotionis obseruant, vt nullæ è domibus exire audeant, non in aliquos prodire pastus, nisi Rex fuerit egressus, & volatus sibi vendicauerit principatum. Deniq; Regē suum summa protectione defendunt, & perire pro eo pulchrum putant. Incolumi Rege nesciunt mutare iudicium, mentem inflectere, amisso, fidem seruandi muneris derelinquunt, atque ipsæ, sua mella diripiunt, quod is qui principatum habuit muneris, interemptus est: Hæc Ambrosius. Et quod apes Regē habeant, confirmatur iure canonico *per text. in c. in apibus Princeps vnus est. 7. q. 1.* Item Virgil. *li. Georgic.* 4. de apibus earumq; Rege fere eadem describit his versibus:

Ipsæ Regem paruosq; Quirites
Sufficiunt, aulasq; & cerea Regna refigunt.
Præterea Regem non sic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Obseruant: Rege incolumi mens omnibus vna est:
Amisso, rupere fidem, constructaq; mella
Diripuere ipsæ, & crates soluere fauorum.
Ille operū custos, illum admirantur, & omnes
Circūstant fremitu denso, stipantq; frequētes.
Et sæpe attollunt humeris, & corpora bello
Obiectant, pulchramque petunt per vulnera mortem.

Demum Maphæus Vegius, *in elegantissima disputatione, inter terram, solem, & aurum super præstantia, & dignitate sua*, vbi terram inducit causam suam agentem, mores, naturā, & cōditiones apium ex Plinio & cæteris authoribus collectas, venuste, grauiter & copiose describit. Mirum nempe est, naturā ipsam tam minuto animali, tanta prouidentiæ, & solertiæ argumenta indidisse, voluisseq; homines illarum exemplo documenta accipere, quid Reges prēstare debeant suis subditis, quæ item officia exhibeant subiecti suis Regibus. Quare vt ad formicam mittit sapiens pigrum hominem, vt ab ea sumat sedulitatis assiduiq; laboris exemplum, cum ait *Prou. 6.* Vade ad formicam ô piger, & considera vias eius, & disce sapientiam, quæ cum nō habeat Ducem, nec Præceptorem, nec Principē (falsitem ignoratur) parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe quod comedat. Non aliter tacito naturæ monitu inuitātur homines ad contemplandam apum conditionem, ad considerandam rationem vitæ, laboris, & cōuictus earum, vt ea attentione discant à rationis immunibus ipsi ratione præditi, quonam pacto vita in societate degenda sit: quomodo Reges (vt dixi) populum moderentur, qua item ratione populus in Regem officiosus sit & moriger. Ideo non immerito apes formicis hic coniunguntur, ad efformandos hominum mores docendamq; prudentiam nequaquam illis dispares: hæc Clictouæus.

Octuagesima cōsideratio, quę auium sit excellentior, inquirit. Et licet Plinius li. 10. *histor. nat. c.* 2. plurimum laudauerit Phœnicem, & eam dicit nobilem, & nascitur in Arabia, Aquilæ magnitudine, auri fulgore circa colla, cætera purpureus, ceruleā roseis caudam pennis distinguentibus, cristis faciē, caputque plumeo apice honestante. Ferunt (vt ait) vnicum in toto orbe, & raro videtur. Verum nemo extitit, qui viderit vescentem, annis vero sexcentis & sexaginta viuere dicitur.

tur. Et de Phœnice Barbaria scripsit *in cap. quoniam Abbas.num.9.extra de offi.delega.* vbi refert, quod Ambrosius *in lib. hexameron.* 5. dixit, quod Phœnix auis in locis Arabiæ degere perhibetur, & vltra 500. annos dicitur viuere: quæ cum finem vitæ suæ adesse perpenderit, thecam, seu repositorium sibi facit de thure, & myrrha, & cæteris odoribus: in quod, impleto vitæ suæ tempore, intrat, & moritur; de cuius carnis humore vermis exurgit, paulatimque adolescit, & processu statuti temporis induit alas, atque in superioris auis speciem & formam reparatur. Et ex hoc inuehitur contra non credentes resurrectionem. Fertur de beata Cecilia, quod ad exemplum Phœnicis conuerterit beatum Maximianum, & eo postmodum decollato pro fide, in eius tumulo fecit sculpi Phœnicem. Isidorus vero *lib.12. Etymologiar.* ait de Phœnice, quod sit auis Arabiæ: & dicetur Phœnix, quia phœniceum habet colorem, seu rubeum, vel quia in toto orbe singularis & vnica est: de more refert, vt proxime dictum est: de morte vero ait, quod collectis aromatum virgulis, rogum sibi instruat, & cōuersa ad Solis radios alarum plausu, voluntarium sibi faciat incendium, sicque de cineribus suis iterum resurgat. Et legitur in Chronica Imperatorum *in 2.colu.* quod sub Claudio, tempore beati Petri, apparuerit in Ægypto, & quod sit grandis vt Aquila, circa collum fulgore aureo, postera parte purpurea, præter caudam, cuius color rubeus, roseus, & ceruleus, vt supra in principio dixi. Et hæc etiam est mens omnium aliorum Autorum. Aliqui tamen quicquid de Phœnice dicitur fabulosum esse dicunt, fundantes se super dictis Plinii *in c.2. supra alleg. in fin.*

Attamen Aquila inter omnes aues notas excellentior iudicanda est secundum Pliniū *in dict. lib.10.cap.3.* vbi inquit: *Ex iis, supple, auibus quas nouimus, Aquilæ maximus honos, maxima & vis.* & ibi sex earum esse genera asserit, quæ eleganter & clare declarat: & hæc sola auis fulmine non tangitur, ideo Ioui dicatur. Quomodo autem Aquila primo fuerit dicata Romanis Legionibus, & eam in acie portarint: & etiam quomodo data sit pro armis Iulii Cæsaris (à quo tempore semper vsi sunt Imperatores) dixi *in 1.parte, in 38.consider.16.conclus. versic. sic erit dicendum. & in fine.* Sed quid significet, & quid per eam denotetur in pictura, *in Hieroglyphica Ori Apollinis Niliaci* sic dicitur, quod Ægyptii sapientes cum volebant Deum significare, aut altitudinem, aut depressionem, aut excellentiā, aut sanguinem, aut victoriam, Aquilam depingebant. Deum quidem (quod est primum) denotat, eo quod sit auis hæc fœcunda & longæua: & ad hoc quod videtur simulachrum esse Solis, cum præter cæterarum auium naturam, intentas acies & firmos oculos teneat in radios solares. Vnde & medici in oculorum medelam herba ab Aquila dicta vtuntur, & Solem tanquam dominum visus aliquando Aquilæ forma depingunt: vnde etiam Aquila ab acumine oculorum dicta est, *vt dixit Isid. Etymol. lib.12.cap.7. circa principium.* Altitudinem vero denotat, quoniam cætera quidem volatilia, cum velint in altum ascendere oblique feruntur, cum non possint in directum volare, sola autem Aquila in altum recta fertur. Depressionem quidem, quoniam eodem modo cæteræ aues oblique ad terram feruntur. Aquila sola recta descendit, & librat ex alto sese. Excellentiam, quoniam Aquila cæteris volatilibus præstare videtur, cum auium Regina & nobilissima dicatur: vt habetur *in libro, qui hortus Solis intitulatur. in tracta. de auibus.ca.1.* vbi multa singularia & notanda de Aquila videri possunt. Sanguinem, quoniam vt dicunt naturalistæ: Aquila non aquam, sed sanguinem bibit. Ideo suos pullos lambere sanguinem docet. Victoriam etiam designat, quia reliquas aues omnes superare videtur: si cui enim congressa vinci se sentiat, resupinat sese, ac dirigit omnes alas, ac dorsum ad terram vertit, atque hoc modo pugnat. Auis autem inimica, cum hoc facere nequeat, facile in fugam vertitur: verum etiam contra Draconem, vel hominem, vel aliud animal, si suos pullos turbare vel rapere voluerit, mira animositate pugnat, seque mortis periculo pro eis exponit.

 Et pro

Et pro anima ponitur Aquila ex nominis interpretatione: vocatur enim apud Ægyptios anima *Baieth*. Hoc autem nomen diuisum animam significat & cor: est enim Bai anima, eth vero cor. Cor vero apud Ægyptios est ambitus animæ, vnde nomen ipsum sonat, quasi cordatam animam. Qua ex re Aquila eiusdem naturæ cum anima, vt plurimum aquam non bibit, vt dictum est, sed sanguinem, quo & anima nutritur, cum ex venatione & præda viuat. Item Ægyptii Martem, & Venerem scribentes, duas Aquilas pingunt; Marem quem Marti comparant; & fœminam quam Veneri: & hoc ideo, quia reliqua animalia non semper mari ad omnem mixtionem parêre volunt; Aquila vero semper. Ter decies enim in die compressa, postquam surrexerit, si mas vocet, denuo accurrit; quapropter cum maxime sit in Venerem prona, Ægyptii eam Venerem vocant. Et propter hoc etiam, Aquilam Soli dicarunt, quia Solem imitata, terdenum numerum coeundo complet. Denique Aquila eleuata in ortum tendens ventos significat; Aliter in aere Aquila alas extendens, ventos notat. Item hominem tutè vrbem habitantem significare volentes, Aquilam lapidem portantem pingunt: illa enim lapidem vnguibus eleuatum, portat in suum nidum, vt illo depressus nidus, firmiter maneat, vel defert in nidum lapidem preciosum, nomine Etichē: & hunc contra calorem nimium, quem Aquila naturaliter, vt dictum est, in nido habet, ne pereant oua decocta nimio calore. Item Regem solitarium, & qui lapsis nulla errata condonet, cum volunt significare, Aquilam pingunt. Hęc enim in locis solitariis propter insidias deprædandi, & altissimis arboribus nidificat, & altius quam cætera volatilia volat. Item senem inedia necatum significare volentes, Aquilam pingunt cum curuato rostro. Illi enim senescenti incuruatur rostrum, & ea de causa tantum inedia & fame absumitur, testis Plinius, *vbi supra*. Item hominem alienantem proprios liberos, & paupertatem dum volunt significare, Aquilam prægnantem pingunt. Illa enim parit tria oua, ex quibus eligit vnum, duo reliqua eiicit, vel frangit, alii dicunt de pullis. Hoc autem facit, quia tunc temporis vngues eius inuertuntur seu incuruantur, vt prædam tenere non valeat, & hac de causa non potest tres eodem tempore pullos alere, & hoc teste Plin. *dict. libr*. 10. *cap*. 3. Natura prospiciens fecit, ne omnium ferarum fœtus raperentur.

Aquila etiam apud Theologos varia denotare reperitur: quandoque enim terrenam potestatem significat. *Ezech*. 18. Aquila grandis magnarum alarum, id est, Rex Babylonis, quia (sicut solent Reges Romanorum saltem) habuit Aquilam in vexillo suo, ex quo coniecturare forte licet, quod dum viguit Monarchia apud Assyrios, & alios Reges Asiæ, Aquilam pro insigni habuerunt, & sic dū rediit Monarchia ad Iulium Cæsarem, etiam pro armis Aquilam sibi assumpsit. Significat etiam Aquila subtilem Sanctorum intelligentiam. *Ezech*. 1. vbi Ioan. Euangelista per Aquilam desuper eminentem significatur à similitudine volatus illius auis, *vt dixi supra in* 3. *par. in* 35. *consid*. Tum significat iustorum animas, secundum Ambrosium super Lucam, quia sicut Aquila post longam vitam, scilicet, centum annorum, senio grauata, vt dicit August. *super Psalm*. 102. se renouat, rostrum vetus nimis excrescens ad petram collidendo, & plumas veteres deponendo. Nec vnquam fulmen (vt prædictum est) percutit Aquilam. Sic Sancti renouant vitam per pœnitentiam, & tandem in resurrectione renouabuntur, nec timent fulmen sententię finalis damnationis. *Psal*. 102. Renouabitur vt Aquilæ iuuentus tua. Et sic Aquila est de his, quæ fulmine non tanguntur, aut si tanguntur, non ex eo moriuntur, nec extinguuntur in totum, quemadmodum omnia alia animalia fulgure tacta pereunt, *vt dixi supra in* 2. *parte in* 2. *consider in fin*. Vbi etiam idem dixi in vitulo marino, & lauro, super cuius ramis non cadit fulmen.

Tum etiam denotat Aquila Christum, propter nobilitatis Regiæ dignitatem, quam Aquila habet super aues. vnde *Prouerb*. 3. dicitur,

citur, quod viam Aquilæ in cœlo difficile est scire. & ibi Lyra, & expositores dicunt, quod hæc intelligantur de via quam tenuit Christus in ascensionem. Item *Deut.* 32. dicitur de eo: *Sicut Aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans expandit alas suas, & assumpsit eum atque portauit in humeris suis, dominus solus Dux eius fuit, & non erat cum eo Deus alienus.* Et vt refert Plin. *d. li.* 10. *cap.* 5. est præcelebris apud Seston vrbem Aquilæ gloria. Educatam à virgine retulisse gratiam, aues primo, mox deinde venatus asportâtem, & administrantem, defuncta postremo, in rogum accensum eius sese imposuisse, & simul conflagrasse.

Regulus siue Regaliosus seu Trochilus, aut Parra, parua admodum auis, Rex, & præses auium dicitur. Nam cum semel aues omnes inter se conuenissent (sicut fabula refert) vt illa pro Rege haberetur, quæ sublimi volatu omnes alias vinceret. Cumque parra, sub Aquilæ asella latitante, Aquila omnes aues cæteras transcenderet, exiliens Parra insedit Aquilæ capiti, & inde se esse victricem asseruit: vnde & Rex auium effectus est siue Regulus: quia omnes aues superauit, cum superauerit Aquilam, quæ alias omnes superauerat volatu. Verum si creditur Plin. *li.* 10. *ca.* 74. dissident inter se, & bella mouent Aquila, & Trochilus, quoniam Rex appellatur auium.

Vnum non omittam referre, quod 14. reperiũtur aues, quarum carnes sunt meliores, & eligibiliores, inter animalia volatilia, pro nutrimento humanæ naturæ, quæ enumerãtur *in li. de regimine sanitatis Salerni* his versib.

Sunt bona: gallina, capo, turtur, sturta, columba,
Quiscula, vel merula, phasianus, ethygoneta,
Perdix, frigellus, orex, tremulus, amarellus.

Et ibi Commentator satis declarat bonitatem illarum ex doctrinis medicorum, cum carnes prædictarum auium sint laudabilis nutrimenti, & facilis digestionis. Dicit tamẽ, quod circa electionem carnis volatilium, secundum diuersas laudabiliores nutrimenti proprietates, ad eius, quod nutritur, sanitatis, vel roboris intentionem, carnes varie laudantur. vnde Gale. 3. *alim. c.* 17. *&* 18. *& ca.* 2. *de ingenio.* respiciens facilem alternationem, seu vicissitudinem, & subtilitatẽ, præfert easdem omnibus aliis volatilium carnibus, & eius caro, secundum Auic. 2. *canonis. c. de cubigine.* est de subtilioribus carnib. impinguãs: quia multum nutrit cor, abstergens hydropisin, & stomacho conferens. Rasis vero tertio Almansoris, cum Isaac respiciens subtilitatem starnæ, ac leuitatem ipsam cæteris prætulit. Isaac etiam secundum diuersas intentiones carnes volatilium laudauit diuersas. Auicen. vero 2. *canonis. c. de carne,* laudat carnes turturum præ cæteris, dicens; volucris quidẽ caro melior non est quam turturis, & gallinarum, & subtilior earum, &c. vel quia respexit ad proprietatem qua roborant, & confortant intellectum, vel quia in terris eius est ipsarum tanta bonitas, quæ non est in aliis locis & Regionibus.

Aues comestibiles, & quæ nutriuntur in auiariis, quæ dicũtur orinthones, ponit Blõdus *in libr.* 8. *de Roma triumphante.* vbi dixit, quod coturnix, seu quiscula, hoc est, qualea, seu ortix, Græce, fuerit alias damnata mẽsis: eo, quod gratissimus eius cibus, sit venenum, scilicet veratri semen, & quod patiatur morbum comitialem, quem solæ animalium sentiunt, præter hominem, secundum Plinium *lib.* 10. *naturalis historiæ. ca.* 23. *in fin.* vel secundum Isaac, quia ex comestione carnis earum timetur Spasmus, hoc est, subita contractio membrorum, aut neruorum cum dolore, quam passionem cordis dicunt, & tetanus morbus (hoc est, cum musculi, qui secundum spinam dorsi sunt, ita rigent, vt quis inflectere se non possit.) Et ita etiam voluit Auicen. 2. *canonis cap. de eis*, subiungens rationem, scilicet, quia in substantia carnium earum est virtus faciendi huiusmodi accidentia narrata, & sic non proueniunt illa accidentia ex eo solum, quia coturnices comedunt helleborum. Sciendum est insuper, quod carnes volatilium plus conueniant quam carnes quadrupedum, de quibus infra *in* 85.

consid. dicemus. Maxime his, qui relicto exercitio corporali, vacant consiliis, studiis, & cōtemplationibus, quia digeruntur facilius aliis, iuxta illud Gal. 3 *alimentorum*. Digestibilior est hæc caro volatilium animaliū, & maxime perdicum, & generat sanguinē clarum, mundum, spirituosum, mentis exercitiis, & eleuationi intellectus aptum. Et ex supradictis carnem perdicum excellentiorem esse aliis liquido constare potest.

Aduerte etiam, quod inter aues etiam eiusdem generis est dabilis nobilitas, aut ignobilitas, puta in Falconibus est dabilis gentilis, & peregrinus, vt inquit Bartol. *in tractat. de Falcone*, & refert Iacobinus de S. Georgio *in sua inuestitura. in verbo, & cum venationibus.* Bart. *in l.1. colum. 7. de dignitatib. lib.* 12. & dixi supra, *in* 8. *par. in* 3. *consideratione*, quæ faciunt ad hæc.

Licet hic pauca de ingeniis auium, & de his, quæ loquuntur, & de intelligentia earum inserere. Plin. enim *lib. natur. histor.* 10. *cap.* 41. ait, quod villaribus gallinis insit religio, inhorrescunt edito ouo, excutiuntque sese: circumactæ purificant aut festuca aliqua sese, & oua lustrant, id est, durificant, vel circundāt. *& in cap. sequen.* ait, quod Cardueles auium minimæ, quę Carduorum semine pascuntur, imperata faciunt, nec voce tantum, sed pedibus, & ore pro manibus. In hac etiam natura miraculum apparet, quæ talem astutiam ei dedit, quam nec boui nec asino, aut aliis magnis animalibus impertiri voluit: vt videlicet in cauea, & ergastulo clausa suppositam aquā ab imo per filum vasculo suspenso ad se cum rostro trahat, pedeque filo interdum supposito, cum attigerit vasculum, sitim potu sedet. Item botaurus boum mugitus imitatur in Arelatensi agro, & fallit inter herbas maxime, vnde nomen assumpsit. Rostrū enim in terra paludinosa defigit, & ad modum tauri clamores edit, licet parua sit. Item est, quæ equorum hinnitus imitetur Anthus nomine, vt est in impressione Plinii secundum alios Acanthis dicitur, & male, herbæ pabulo (quo reficitur) aduentu eorum pulsa, & ob hoc odiosos habet equos, quos vbi pascendi sibi superuenire viderit, & herbas diripere, fugit, & ad hunc modum se vindicat, & vlciscitur, & eorum hinnitus propriis vocibus imitatur ac deridet, & secundum Isidor. *libr. Etym.* 12. *cap.* 7. *in fi.* Acanthis, & Carduelis idem sunt. Item Psittacus, vulgo Papagallus dictus, in India, humanam vocem super omnia reddit, & quidem sermocinans, & vsque adeo articulata verba exprimit, ita vt si eum nō videris, hominem locutum putes: & hoc quia grandi lingua, & cæteris auibus latiore. Ex natura salutat dicens Aue, vel Chære: cætera nomina institutione discit, & quæ accipit verba pronunciat. Vnde est illud Mart.

Psittacus à vobis aliorum nomina disco,
Hoc didici per me dicere, Cæsar aue.

Et hæc cum loqui discit, ferreo verberatur radio, aliter enim non sentit ictus. Vnde refert Cælius *li. antiq. lect.* 2. *ca.* 32. *in fin.* vnum, ꝙ dicit esse præclarum rarissimum, & miraculum insigne, visum suis temporibus, sc. quod Psittacus fuit Ascanii Cardinalis Romæ aureis centum comparatus nummis, qui articulatissime continuatis perpetuo verbis Christianæ veritatis Symbolum integre pronunciabat, perinde ac vir peritus enunciaret. Et Statius 7. *Sil.* in laudem Psittaci ait:

Psittace dux volucrum, domini facunda voluptas,
Humanæ solers imitator Psittace linguæ.

Item Picæ, quæ est auis satis nota, expressior est loquacitas quam Psittaco, sed minor nobilitas: quia non ex longinquo venit. Satis tamen illi decoris est in specie sermonis humani, adamat verba quæ loquitur; nec discit tantum, sed diligit, victa difficultate verbi, emoritur: & nisi subinde eadem audiat, memoria fallitur, & mirum in modum exhilaratur, si interim audierit id verbum, & facilius addiscit quæ glāde vescitur, & inter eas, quib. quini sunt digiti in pedib. nullæ tamen duob. primis vitæ annis; & latior iis est lingua, quæ sermonem imitatur humanum. vnde picę dicuntur, quasi Poeticæ, ꝙ verba in discrimine vocis exprimant, vt homo, & si linguas in sermone nequeūt explicare, sonū tamē humanę vocis imitantur, de qua congrue Mart. ait:

Pica loquax certa dominum te voce saluto,
Si me non videas, esse negabis auem.
Et idem *lib.7.*
Pica salutatrix si tibi Lause placet.

Item Agrippina coniux Claudii Cæsaris turdum habuit (quod nunquam ante visum fuerat) imitantem sermones hominũ, & hoc ætate Plinii. Et quomodo sint nutriendi, vide *in horto sanitatis, in tractat. de auibus, ca.112.* Habebant & Cæsaris iuuenes (vt ait Plinius) sturnum, vulgo sturnellum, & est auis maculosa, magnitudine merulæ, item luscinias, siue philomelas, vel acedulas, Græco atq; Latino sermone dociles, præterea meditãtes in diem, & assidue noua loquentes, longiore etiam verborum contextu & ordine. Et docens à dominis secreto, & vbi nulla alia vox misceatur, assidente, qui crebro dicat ea, quæ condita velit addisci, & maxime hæc fieri vidi tempore nocturno à mulieribus, cum habeant vocem magis gracilem, quam viri.

Item legimus apud Plinium *eodem lib.10. cap.43.* fuisse coruum, qui populum Romanum transeuntem nominatim salutaret forum versus, maxime Tyberium, Germanicum, deinde & Drusum Cæsares. Nec occisor illius euasit pœnas: nam primo pulsus ex ea regione, mox & interemptus fuit, funusq; innumeris alitum celebratum exequiis. Hæc & alia multa Plinius, qui ingenium extollit, in descriptione intelligentiæ huiusmodi corui. Et ibi etiam refert, quod suo tempore fuerit eques Romanus, qui habebat cornicem è Bætica, plura verba contexta exprimentem, & alia atque alia crebro addiscentem. Etiam refert, quod quidam vsi sint opera corniculorum in venando. Refert & Cælius *lib. antiquarum lect.9.c.36.* cornicem albã visam. Item coruos albos, perdicem albam, vidi in Sabaudia, passeres, & vrsam. Et idem *lib.13. cap.58.* refert cornicis admirabile obsequium in Ægypto quæ tabellarii cursorisq; vice fungeretur. Inde moriens honestata est sepulchro: & quod idem refert Plin. de tinunculo, *libr. & cap. præalleg.* & Cecina Volaterranus comprehensas hirundines nuncias belli mittebat amicis, in nidum pristinum redire solitas. Laudantur & Diomedeæ aues, quæ iudicant inter suos & aduenas, vt per Isid. *vbi supra.* & Plin. *in d. lib.10.c.44.*

Mira etiam de auibus aliis refert Baptista Fulgosius *in suis collectan. de dictis factisq; memorabilib. lib.1. tit. de miraculis. c. de auibus animalibusq; aliis admirandis*, vbi de Farfallis auibus, quæ à Græcis Pytaustæ nominantur, quæ in Cypro, in metallorum fornacibus inueniuntur, per medias flammas illæsæ volãt, & si forte longe ab ignibus auferantur, paruo temporis momento intereunt, res profecto mira, huiusmodi aues, in violento, quod alia viuentia omnia perimit, elemento viuere.

Refert etiam Fulgosius ibi, quod in Insulis Niuerna (quam Irlandum nominat) & Orchade quibusdã in locis, quæ mari abluuntur, arbores salicibus persimiles nascantur, in quibus ortæ paruæ quædam pilæ, paulatim crescendo aues, anatum formam habentes, effigiantur, rostro ab arboribus pendentes, & cum ad maturitatis tempus peruenere, suo ipsarum nixu arboribus excussæ, in mare dilabuntur, atque euolant. Britanni vulgo bernetras appellant, & quia ex auium genere non oriuntur, his quadragesimali ieiunio sale conditis homines vescuntur, & ab his, qui viderunt, certiores (ego ipse etiam, vt Baptista) facti sumus. Licet Alber. Magnus aliter scripserit. Sed res tam multorum virorum grauium testimonio, qui hoc viderunt probata est, vt minime dubia existimari debeat, & de hoc dixi supra *ista part. in consid. de insulis. vers. Scotia etiam.* Licet videatur difficile creditu, tamen maius mihi videtur id, quod cantat Ecclesia: *Nouum genus potentiæ, qui ex aquis ortum genus, partim remittis gurgiti, partim leuas in aera.*

Aliud quoq; fere incredibile de anatũ natura refert ibi Fulgosius, cum ait, quod in ea parte Galliæ, quæ Britãnia dicitur, prope vrbem Redonensem, oppidum sit Montisfortis nomine, vbi Maio mense, cum S. Nicolai solemnia celebrãtur, à paruo lacu, haud longe ab oppido, ea hora, qua vel missa, vel ve-

spertinæ orationes cantantur, anas templum init cum tredecim pullis, quæ posteaquam aram circumdedit, ad eundem lacum regreditur, vno pullorũ, quos secum veniẽs duxit, semper deficiẽte, neq; vero, quo is se recipiat intelligitur, quod si quis, vt rei experimentum faciat, aut, quia rei nullam fidem habet, eam comprehendere, aut occidere tentauerit, confestim rabie corripitur, ac moritur, aut in grauem morbum subito incidit. Subdit & aliud mirandum, & de eo prudens, vt volet, iudicabit, scilicet, quod à Garuasio Tibellesio, Arelatensis Regni Marescallo, ad Ottonem quartum scriptum sit; in lacu enim eius regionis nouit quosdam piscationi operam dantes, hyeme multas ciconias, veluti mortuas, rete in siccum traxisse, quæ tanquam simul iunctæ, mutuo rostra ano infixa habebant, & calefactæ, viuæ fuerunt inuentæ. In Lotharingia iuxta Metensem vrbem, vt etiam recitat, in quodam alio lacu, salutis anno 467 supra mille, permultæ aliæ ciconiæ similiter inuentæ fuerunt, quæ in thermis calefactæ, reuixerunt. Hæc autem res effecit, vt quidam sub aquis abdere se ciconias putarent, ea ratione moti, quod vsq; in præsentem diem, nec scriptum sit, nec satis intellectum, quo se ibides, desinente æstate, recipiant, testis est Plinius *lib.10.c.23.* cum tam multi apud Græcos Latinosque fuerint, qui diligenter animalium naturas inuestigare anxie curauerint.

Et de his auibus, & multis aliis, habentibus ex sua natura quasdam excellentias, vide Plinium *lib. naturalis historiæ 10. per totum.* Aristotelem, Albertum Magnum, Dioscoridem *in libro, qui hortus sanitatis* dicitur, *in tractatu de auib.* Isidor. *lib. Etym. 12. cap. 7.* Textorem *in sua officina, in cap. auium nomina.* vbi 144 nomina auium & vltra recitat: & aliquid de naturis earum, & etiam de auibus Deorum. Et cum reperiuntur in armis depicta, aut vexillis, debent interpretari huiusmodi arma secundum naturas, complexiones, proprietates, & nobilitates illarum auium, vt supra dixi *in 1. parte*, vbi de armis scripsi centum conclusiones: ideo aliter non insisto; quia etiam talia vno volumine comprehendi non possent: quia, licet vnum nomen auium sit, genus tamen est diuersum: & sicut specie sibi differunt, ita & naturæ diuersitate, cum aliæ simplices, aliæ astutæ, aliæ solitariæ, aliæ incolæ, aliæ aduentitiæ, aliæ canoræ, & vocales, aliæ dociles, aliæ indociles, aliæ perennes, aliæ semestres, aliæ trimestres: sed & alia sicut genere, ita & moribus innumerabilia. Nam volucrum quot genera sunt, inuenire quemquam non posse, ait Isidorus *vbi supra in princ. illius cap. 7.*

Octuagesimaprima consideratio; Cum in præcedenti consideratione aliquid in laudem quorundam volatilium relatum sit, quæ in genere animalium videntur esse perfectiora natatilibus, ideo hic pauca de animalibus aquaticis, hoc est, piscibus, dicendum est: nam sicut aer ornatus est suis animalibus, scilicet volatilibus, quæ possunt ex eo respirare propter crassitudinem humoris, & quorum corpora sustinere potest, sic & aqua suis, id est, natatilibus, quæ quidem pinnulis suis adornantur, & innituntur aquæ natando, sicut aues pennis suis volando. Reptilia etiam dicuntur; quia omne quod natat reptandi habet vel speciem vel naturam. Vnde & *Psalm.* 103. Dauid ait: *Hoc mare magnum & spatiosum manibus, illic reptilia, quorum non est numerus.* Et vt ait Isidorus libro *Etymolo. 12. cap. 6.* Pecoribus & bestiis, & volatilibus ante, homines nomina imposuerũt, quam piscibus; quia prius visa sunt & cognita. Piscium vero postea paulatim cognitis generibus, nomina instituta sunt. Aut ex similitudine terrestrium, aut ex specie propria, siue moribus seu colore, vel figura, aut sexu, vt ibi per exempla declarat Isidorus: & vt Plinius inquit *libr. naturalis historiæ 9. cap. 2.* complura sunt in aquis animalia, maiora etiam terrestribus, quod ibi comprobat, & cõcludit, vt vera fiat vulgi opinio. Quicquid nascatur in parte naturæ vlla, & in mari esse, præterquam multa, quæ nusquam alibi. Sciendum est, quod multi vtantur in armis piscibus, vt est primogenitus Franciæ, qui apud nos dicitur Delphinus: & vtitur in suis armis Del-

mis Delphino azureo seu cæruleo, in campo aureo, ex quo videretur dicendum, quod ille piscis apud nos sit excellentior cæteris piscibus. De cuius excellentia ad Plinium recurre *in libr. naturalis historiæ* 9. *cap*. 8. vbi ample commendat Delphinum in celeritate natandi super omnes pisces, & volucres, in pietate erga partum, cum gestant fœtus in infantia infirmos, quinetiam parentes fœtus adultos diu comitantur, & paruos semper aliquis grandior comitatur, vt custos, conspectique sunt defunctum portantes ne lacerentur à belluis. Si quis eorum captus fuerit, cæteri adnatant supplicantium specie captum reposcentes: & maxime laudatur propter amorem, quem habet erga hominem, vt per plura, & vltra quinque exempla comprobat Plinius *dict. cap*. 8. de quibus aliqua refert Gell. *lib. noct. Attic*. 7. *cap*. 8. *& in lib. qui hortus sanitatis dicitur, in tractat. de piscibus, cap*. 27. Delphinus dicitur frater hominis, quia moribus humanis quodammodo assimilatur. Et solus (vt ait Aristoteles) inter pisces felle caret. Hi etiam Simones dicuntur, ad quod nomen vocati, accurrere feruntur, vel gaudent hoc nomine vocari, quia rostrum simum habent. Et musica arte mulcentur: vnde Arionem citharistam in mari nautis interficere parantibus, obtinuit ab illis, vt prius cithara caneret, ad cuius cantum Delphinorum gregibus congregatis, cum in mari se proiecisset, ab vno exceptus est, & ad littus proiectus, vt ample supra *ista part. in* 51 *consid*. dictum est.

Est etiam leo marinus, qui secundum Isidorum *libr. Etymolog*. 12. *tit. de piscibus circa initium*, dicitur à similitudine terrestris. Et secundum Ambrosium, licet leo terrestris sit terribilis, tamen leo marinus est dulcis, eandem habens dispositionem, & virtutem, sicut in terra, ex quo videretur dicendum, illum inter pisces esse excellentiorem. Sed quicquid sit, Cete seu Balena, est maior, & grandior piscis, qui reperiri possit in mari, & est immensæ magnitudinis (teste Isid. *in loco ante allegato*:) cæteris enim bestiis maris altius iacit vndas. De cuius natura & excellentia scribit Plinius *lib*. 9. *cap*. 6. Et in toto illo libro vide piscium naturas, quæ sunt diuersæ: & *lib*. 32. *cap. vlt*. dicit animalium omnium in mari viuentium 166 genera esse, quorum nomina ibi describit seriatim, & loca vbi laudatissimi nascuntur pisces. Et Textor *in sua officina in versi. pisces diuersi*, enumerat 222. & *ibi in suo lib. Cornucopiæ in ver. piscibus*. Et scribit vrbes & portus piscibus abundantes. Et Plinius *libr*. 10. *cap*. 45. inquit: *Elephanti iussa faciunt, leones iugum subeunt, in mari vituli, totque piscium genera mitescunt*. Et de piscibus, qui inclamati venire solebant, vide Cælium *libr. antiquarum lect*. 13. *cap*. 23. *circa initium*. post Plin. *eodem lib*. 10. *cap*. 70. vbi ipse Plinius dicit auditum & olfactum esse piscibus: & *in cap. sequ*. etiam tactum & gustum esse eis communem ait. De piscibus vero eligibilioribus pro nutrimento naturæ humanæ, scribit Schola Salern. his versib.

Lucius, & parca, saxaulus, albica, tenca,
Gornus, plagicia, cum calpa, galbio, truta.

Et ibi *in commento* ponuntur vtilitates illorum, & conditiones bonorum piscium.

OCtuagesimasecunda consideratio de excellentia ouorum disponit, quæ etiã præter aues & pisces, quadrupedes pariunt, teste Plinio *lib*. 10. *cap*. 52. & quæ inter comestibilia sint magis communia, & vitæ hominis & naturæ vtilia. Maxime cum non liceat nobis semper vti carnibus, ob obseruantiam nostræ legis, sed certis diebus oua, lac, & caseum comedimus. De ouis ideo, quæ multum ad sanitatem hominis conueniunt, dicendum est; Cum vicem carnis aliquando retineant, vt vult Almansor *in cap*. 14. *lib*. 3. Et vt describit Conciliator *in differentia* 69. Ouum est animal potentia, ex ouificantis productum superfluo: de cuius complexione vos remitto ad Medicos, apud quos multum laudantur & extolluntur; & inter alia oua gallinacea & perdicum; quoniam fere in omnibus vnguentis siue emplastris, apponũtur oua: & quarta pars hominũ, & vltra, viuit ex ouis. Et bene pensato, inter omnia cõestibilia, oua plus prosunt, quã alia quæcun-

que res de per se, quæ sit in mundo: nam ex ouis nutriuntur multi, & fere tota Europa, diebus Veneris & Sabbathi, etiam die Mercurii, cum sint magis vsitata ad vitam, quam pisces, & aliis diebus comeduntur aut pulli, aut gallinæ, seu capones, aut alia quæcunque volatilia, quæ ex ouo generantur: & omnib. consideratis, non temere forte diceretur, quod maior vtilitas ex ouo in mundo proueniat, quam ex mari, saltem circa comestibilia cibaria; quoniam, primo (vt iam prædixi) ex ouo maior pars hominum naturaliter & magis communiter viuit, maxime diebus Veneris & Sabbathi, & aliis fere semper, & frequẽtius in omnibus cibis, si fiat aliquod condimentum, apponitur ouum, & magis comeditur ex eo, quod ex ouo procreatur, quam quod prouenit ex mari. Nam comeduntur gallinæ, capones, pulli, & cætera huiusmodi ex ouis genita, quæ sunt communiora comestibilia ad vitã hominis necessaria, quam ea, quæ proueniunt ex mari; quoniam non vtiliter etiam diebus, quibus non comeduntur carnes, viuitur ex præda maris, cum sint multæ prouinciæ, vbi non abundant pisces marini, & in omnibus orbis partibus, etiam vbi pisces marini abundãt, semper ouum & plura comestibilia ex eo prouenientia abundãt.

Item etiam fere in omnibus medicinis, ad sanitatem hominis facientibus, maxime in emplastris, potionibus, vnguentis, & pillulis, & clisteriis, apponuntur oua, aut aliquid de ouis. Præcipue in medicina valet, & est multum laudabilis vitellus ouis, pro nutrimento hominis infirmi conualescentis, senis, & debilis, quod voluit Galen. *in 6. Terapeut. c.* 1. dicens: *Debilibus magis sunt danda vitella ouorum, quod albumen ipsorum difficile digestibile est, propter eius frigiditatem, & siscositatem; vitella vero sunt in calore & humiditate temperata, & magis humanæ complexioni similia, & ideo bene nutriunt, & bonum & temperatum generant sanguinem.* Vnde Isaac *in 5. doct. c.* 2. dicit: *Vitella sunt temperata, & calori naturali viciniora, ideo ad digerendum velociora & faciliora.* Maxime si de iunioribus fuerint gallinis, masculos habentibus, cum oua huiusmodi volatilium sint meliora, vt inferius patet.

Dico ergo, quod ad propositum seruit, relinquendo alia Medicis, quod laudabilia & electa oua, ex duobus iudicentur; Primo, si ex laudabilibus sint animalibus mediocris ætatis, pinguibus etiam à natura, & masculum habentibus, cuiusmodi sunt oua gallinarum & perdicum; quia, vt ait Rasis *in 3. Almansoris, cap.* 14. gallinæ & perdicis oua temperata sunt, & plus aliis hominibus conuenientia. Et *in 4. suorum Aphoris.* meliora sunt oua gallinarum, & earum, quæ cum gallis viuunt: & ait Isaac *in 5. doct.* Oua gallinacea & perdicum temperatiora & laudabiliora sunt cæteris, maxime si masculum habeant. Vnde Auer. *in 5. coll.* dicit: Oua gallinarum sunt meliora cæteris: ante quos omnes sapiens Galen. *in 3. de aliment. cap.* 21. dicit: *Meliora oua sunt, quæ gallinarum, & fasianorum; peiora, quæ sunt anserum & struthionum.* Secundo, oua ex eo iudicantur meliora, si sint recẽtia; quia, vt dicit Isaac *in 1. doct.* Oua recentia sunt laudabiliora, cũ calor naturalis eorũ sit fortior: & ante eum illud dixerat Galen. *in 3. de alim. cap.* 21. cum ait: *Optima quidem oua sunt, quæ recentissima, pessima autem, quæ vetustissima: quæ autem intermedia horum proportionantur distantia, qua distant ab extremis bonitas & malitia*: vnde *in regimine sanitat. Sal.* dicitur:

Si sumas ouum, molle sit atque nouum.

Et oua recentia enumerãtur inter alimenta: quæ in modica quantitate, sunt multi nutrimenti, vnde *in d. regimine* scribitur:

Oua recentia, vina rubentia, pinguia iura,

Cum simila pura, naturæ sunt valitura.

Et ad vnum singulariter est aduertendum, quod nec obliuioni tradendum est, quod ouo recenti sumpto, debemus sumere haustũ vini: vt scribitur *in dict. remed. Sal.* hoc versu:

Singula post oua pocula sume noua.

Et istud bene practicatur apud nos. Insuper ex diuersitate præparationis ouorum etiam eis acquiritur bonitas & malitia. Nam inter oua decocta meliora & laudabiliora sunt in aqua elixa, quam assata, vt dicit Isaac *in 5. doctr. cap.* 17. oua assata elixis sunt grossiora, &

ra, & ad digerendum duriora: cui assentit Haliab. *in 5. Theoricæ, cap. 26.* dum ait: Competentius autem ouum, quod sumitur, est elixatum in aqua, & non multum decoctum, vt durum fiat: sed media tantum maturatione decoquatur, quod etiam sorbile vocatur. Hoc enim citius digeritur, & melior est cibus. Oua tamen in aqua calida fracta & decocta, meliora sunt his, quæ cum corticibus elixantur. Vnde cæteris ouorum præparationibus sunt laudabiliora, & approbata, atque saniora, quia in sua naturali custodiuntur humiditate cum aquæ humectatione, suique odoris grauitatem amittunt, & subtiliantur; quod tamen non omnibus placet, cum quidam plus cum cortice oua elixa desiderent, meliorique cum appetitu assumãt. Et inter hæc, decocta quidem sufficienter, hoc est, nec parum decocta, seu semicruda, aut indurata, quæ sorbilia, vel coagulata dicuntur, sunt saniora, & omnibus fere hominibus gratiora, & cæteris laudabiliora, teste Almanso. *in 3. c. 14.* Oua tremula, quæ neque dura sunt, neque mollia, inter illa duo media existunt, & Galeno *in 3. alimentorum, cap. 21.* optima ouorum ad alimentum sunt, quæ tremula, sorbilia. Et idem *in libr. de Euchymia*, ait: *Oua, quæ moderatè sunt cocta, propter quod tremulenta vocantur, meliora sunt aliis, & ad digestionem, & ad euchymiam.* Et dicitur *in regimine sanitat. Salern.* in illis verbis: *Nutrit & impinguat triticum, lac, caseus, &c.* quod oua sorbilia corpus humanum nutriant, & impinguent. Oua etiam, quæ supra carbones sine fumo, quam quæ sub cineres coquuuntur, sunt meliora, vt vult Isaac *in dict. 5. doctrin. cap. 17.* vbi etiam dicit, quod oua frixa, seu patellata cæteris sint peiora. De omnibus te remitto amplius ad Doctores in medicina, qui de hac re scripserunt. Ideo concludo, quod oua inter reliqua vsitata cibaria multum commendanda sint, ratione suæ temperatæ complexionis atque conuenientiæ ad humanum corpus, & multitudinis nutrimenti: & quod meliora ex ouis, laudabilia, & potius eligenda sint oua gallinarum recentia, ex doctrina Auicennæ *in 2. canon. c. 535.* Et apud Legistas actio furti datur pro vno ouo, *vulgato §. gallinarum. vbi gloss. in verb. qui lucrandi animo. institut. de rerum diuis. & per gl. in l. id est, ff. de dolo.*

Narrat & Cælius *lib. antiquarum lection. 14. cap. 50.* mirabile esse in ouo, quod è re tam parua, mundi quædam permixtio intelligatur: ouum quippe elementis componi quatuor, ex veterum Medicorum assertione tradit: nam crustæ modo circumiectum, obductumque putamen, terræ imagine quadam, arescentis frigore vim naturæ præfert; humor autem frigens humectansque, aquam exhibet plane; sicuti aereum, quod inest spirituosum, calens, humensque. At in meditullio luteum fixum, mediocritatem caloris obtinens, & aridioris naturæ, igni compar facile colligitur. Cui calculum adiecerit, & color; & an non & globata suffragatur figura? Quid quod inest ouo vi talis vis, veluti & mundo: &, teste Aristotele *in 6. de animal.* quæ oblonga sunt oua, fœminam edunt, quæque sunt fastigio cacuminata, atque rotundiora, & parte sui acutiore obtusa, orbiculum habent, marem gignunt: de quo vide Plinium *libr. 10. cap. 52. in fine*, vbi ait: oblonga oua gratioris esse saporis, vbi & de diuersitate ouorum videre poteris. Sed & Cælius *in fine dicti cap.* ait: Inter oua pauonis ouis primatem locum tribuunt plerique, Chenalopeciis, id est, anserinis secundam notam sibi vendicantibus; tertiam auitiis: Medici tamen præferunt oua gallinarum, perdicum, & fasianorum, vt ante scriptum est. De ouis auium, & eorum naturis scripsit ample Bartholomæus Anglici *in suo 19. libr. de proprietatib. rerum.*

Istud etiam interseram, quod nequaquam relatu indignum est: apud Græcos fertur, (teste Cælio *lib. antiq. lectionum 5. cap. 12.*) Babylonios venatibus assuetos, vbi in solitudine deprehenderentur, nec cibaria percoquendi esset occasio, cruda oua fundæ imposita circumactione, vibratione, seu vertigine assidua tamdiu rotare consueuisse, donec coquerentur.

Plinius *dict. libr. 10. cap. 50.* dicit seruari

oua in frumento, aut hyeme in paleis, æstate in furfuribus vtilissimum, & oua aceto macerata, in tantum emolliuntur, vt per annulos transeant, sale exinaniri creduntur. Oua vero Velitrarum inter cibos electibiles, & delicatos scribit Text. *in sua officina.* Nam in Velitris, Valscorum oppido, fuit ouorum ingẽs abundantia.

Mantuanus:

Iam Latii Romam caput, ouiferasq; Velitras.

Et, vt scribit Palladius de gallinis loquens: Vinaciis, hoc est, granis vuæ iam pressæ, cito sterilescunt, cum hordeo semicocto, & parere sæpe coguntur, & reddunt oua maiora. Vnde Columell. *lib.6.* Vinacia quamuis tolerabiliter pascant, dari non debent, nisi quibus temporibus anni auis fœtum non edit.

OCtuagesimatertia cõsideratio sit de excellentia granorum seu segetum; quoniam sunt plura, far, siligo, triticum, ador. Itali ponunt speltam, & melicam. De excellentiori habeo gloss. quæ est 1. *in l. triticum. ff. de verbor. obligat.* vbi dicit, quod triticum sit nomen generale, ad omnia blada, seu ad omnes segetes, seu ad omne id, quod in area teritur. Sed alio modo, vt dicit, per excellentiam frumentum appellatur, sed etiam, vt probat text. *in l.1. Cod. de Cano. frumentario, lib.11.* frumenti appellatione omnia necessaria ad victum continentur. Imo & quod plus etiam continet & lupinum, & fabas, cum arista ea in se contineat, *leg. frugum. §. frumentum. ff. de verbor. & rerum significat.* & ibi dicit gloss. vlt. *in fin.* quod licet sit quodammodo generale nomen, tamen spiritualiter vulgari sermone dicimus granum, frumentum, quod pro sui bonitate cætera excellit. De melica fit mentio *in d. gloss.1.* De spelta vero, hordeo, & auena *in dict. gloss. vlt.* Et de his facit mentionem Textor *in sua officina. in cap. legumina diuersa, & frumenta,* vbi lupinum, & fabam inter legumina describit, sed text. *in d. l. frugum. in princip.* ponit inter fruges, quod est nomen generale; quoniam comprehendit & grana & legumina.

Triticum, secundum naturam sui substantialem, in primo gradu est calidum & humidum, & sic in medio; Panis ex eo factus calidior est in secundo gradu; quia calor eius augmentatur à calore ignis, & coctione; sic ut hordeum & faba. Cum in propria natura sicca sint: si in aqua coquantur, humiditatem assumunt: ita dicunt Dioscorides & Isaac, & dicunt, quod frumentum habeat eius virtutem calidam. Sed dicit Luc. de Penn. *in l.1. C. de conditis in horreis publicis. in princip. lib.5.* quod frumentum sit proprie aridum, & siccum: & dicit Dioscorides, quod triticum recens acrufum, id est, aurosum, sit vtilius; de recenti, seu nouo, quod sit vtilius, satis notatur *in dict. l.1. C. de conditis in publicis horreis.* Et dicit Haliabas *in 5. Theorica. cap.15.* Triticum omnibus granis laudabilius est & magis temperantiæ proximum, ideo est cõuenientius omnibus granis, & hominum corporibus conferentius, ac laudabilior cibus, & de aliis granis laudabilius hoc tritico, & quod sit laudabilius aliis granis, etiam ponit Auerr. *in 5. coll.* & Galenus *in 3. diætarum.* laudes illius: dummodo sit spissum, graue, & frangi difficile, coloris exterius cerei, interius vero albi, superficie lucidum, & leue. Ex cuius substantia & medulla farinam exuberat plurimam, cortex autem & furfur non in magna quantitate, & etiam hoc tenet Almansor *lib.3. cap.2.* Item, quod sit natum in crassa & pingui terra. Ita tenet Isaac *in 1. doctr.* Item, & tertio, quod sit nouum; licet Serapio & Dioscorides videantur sentire oppositum, scilicet, quod nõ sit multum nouum, neque multum vetustum, sed medium. Ideo dicit Auicenna *in 2. canonis. 577.* Sit igitur medium in ætate; quoniam eius humiditas inter multam & paucam est media, exhausta humiditate accidentali, quam aeris desiccauit calor: propterea hæc species media, laudabilior existit & melior, bene naturam nutrit, & cito digeritur. Item & quarto, quod mundum sit à zizania, vel lollio, & cicerculis, & huiusmodi granis illaudabilibus, vt dicit Galenus *in 3. primi doct. 2. cap.7.* Ideo dicit Auerroes *in 5. coll.* quod melior cæteris sit panis factus ex farina tritici in hunc modum,

modum, vt sit custoditum à malis accidentibus eidem obuenire valentibus.

Qualis autem panis omnium granorum sit excellentior, scribit Plinius *lib. naturalis historiæ*, 18. *cap.* 7. vbi vide de frugum generibus & natura. Vbi dicit, quod panis ex frumento sit excellentior. Et quarum prouinciarum, seu patriarum frumenta sint excellentiora, Plinius ibi edisserit, vbi multũ laudat Italicum. Et Textor *in officina. in Cornucop. in litera F.* scribit patrias abundantes frumento, *& sub litera P. in verbo, panibus*, dicit, quod in Scolo Bæotiæ vico, laudatissimi fiebant panes, quales forte fiunt apud nos, in oppido Belnensi: & Cælius *lib. 4. suarum antiquarum lect. ca.* 35. adducit plura genera panis. Et dixi hic ante, quod panis tritici sit excellentior, eligibilior, & laudabilior, intellige, dummodo quinque habeat, videlicet, sit conuenienter salitus, ex aqua factus, & ex fermento, in competenti quantitate, vt satis demonstrant Medici, videlicet Auerr. *in* 5. *coll. cap. de complexionibus ciborum*. Isaac *in* 1. *doctr.* Galenus *in quinta de regimine sanitatis, in* 1. *de alimentis cap. de fermento*. Et ad quid sal ponatur in pane, scribit Aristoteles *in* 21. *problem.* 5. Nec fiat ex oleo, vt dicit Haliabas 5. *Theoricæ, cap.* 15. Secundum, vt pasta bene malaxetur, & dometur, iuxta dictum Auicennæ *in* 2. *canon. cap.* 577. & Aristoteles *in* 21. *Problem. problem.* 7. Tertium, quod panes non multum parui sint, nec multum magni, vt dicit Isaac *in* 1. *doctr.* Quartum, quod farina optime pistata sit, vt dicit Haliab. 5 *Theoricæ* 5. *cap.* Galenus *in libr. de alimentis. cap. de tritico*. Quintum, quod sit post primũ diem vel secundum, vt dicit Isaac *in* 1. *doctr.* Et quomodo panis calidus sit nociuus, videatur Auenzoar *in* 1. *cap. sui Theiset.* & Rhasis *in* 21. *continentis*, 128. & Auicenna *in* 2. *canonis cap.* 577. & dicit Haliabas *in* 5. *Theoricæ. cap.* 15. quod panis calidus, cum ex camino trahitur, omnibus reliquis peior sit; quoniam immoratur eius à stomacho descensus, & sitim prouocat; Et conclusiue, ad iudicandum bonũ panem, dicimus cum Auerr. *in commento* 136. *canticorum*, vbi dicit: *Melior ex panibus est ille, qui sic præparatur, vt similis spongiæ efficiatur, æqualiter & temperate fermentatus, & in clibano conuenienter decoctus.* Etiam pro hoc fuit sententia Galeni *in* 1. *Therapeutica. cap.* 9. & vide quid dicat *in* 1. *de alimentis, & de alchymia. cap.* 2. Et quinque conditiones optimi panis & electi scribit Schola Salern. in his versibus:

Panis non calidus, nec sit nimis inueteratus,
Sed fermentatus, oculatus, sit bene coctus,
Modice salitus, frugibus validis sit electus.

Et ibi Arnal. de Villanoua commentator has 5. conditiones optimi panis explicat.

De siligine habetur per eundem Plinium *eod. lib.* 19. *cap.* 10. vbi ait, quod ex Aphrica siligine dulcissimus panis fiat, & ipsa spissior quam far, & maior spica eadem: & ibi etiam vide de aliis speciebus.

Hordeum vero etiam multum laudat Plinius *in d. lib. c.* 7 *in fin.* tanquam omnium frugum nobilissimum: & ibi rationes assignat, ex pluribus effectib. illius, quos vide. Licet multi nominent & ponãt orizam, vulgo, risum, inter cibaria, tamen credo illud esse ponendum inter grana, & segetes, ex quo seminatur, & metitur, prout & alia grana: de cuius natura & effectu scribit Galen. *lib.* 1. *de cib. cap. de riso.* & habetur *in Pandect. cap.* 57.

Et quoniam seges, seu fruges est nomen generale, vt dixi, sub quo etiam legumina comprehenduntur, quæ sunt Eruum, Vicia, Cicer, Cicercula, Faba, Lenticula, Lens, Phaseolus, Pisum, Lupinum, Milium, & Panicũ: quæri potest, quod istorum sit excellentius? Plin. de his *lib.* 18. *c.* 12. *natural.* scribit, & inter alia fabam extollit, & dat ei maximũ honorem inter legumina. Cum etiam ex faba fieri possit panis, & farina ex ea appellatur lomẽtum: aggrauaturq; pondus cum illa, & omni legumine, vnde maledicti sunt illi, qui vendunt species, seu aromata, & cum illis apponunt farinã alicuius leguminis. Fabæ multiplex vsus est omnium quadrupedum generi, præcipue homini. Frumentum etiã miscetur apud plerasq; gentes, & maxime panico solida, ac delicatius fracta, & minutius trita; Et sola frugũ, etiã exesa, repletur, crescente luna;

& ibi idem Plinius scribit, quando seri debeat, & etiam alia legumina, & de eis, & aliis vide ibi, cum quatuor capp. seqq. De pane autem aliorum granorum dicendum est cum Auer. *in coll.* quod habeat illam virtutem, quam habent illa grana; quæ cum omnia ferme laudabilia sint, & panis ex eis cōfectus similiter talis est.

De cibis & diuersis panibus scribit Text. *in sua officina, in c. cibi & panes diuersi.*

OCtuagesimaquarta consideratio de excellentia vinorum disponit, quæ de per se sunt excellentiora omnibus aliis habentibus liquorem. Inprimis de laude vini scripsit Plato librum vnum: Cælius vero *lib. antiquarum lect.* 17. *cap.* 64. multum laudat vinum ex dictis Æsculapii & Platonis, & de eius vtilitate scribit *libr.* 7. *cap.* 32. *& lib.* 85. *cap.* 22. *& 24. cum plurib. aliis capp. illius libri.* Plinius vero *libro naturalis historiæ,* 14. etiā multum laudauit vinum. Nam, vt notatur *in l.* 1. *in gloss. magna, circa medium. ff. de periculo & comm. rei vendit*: & *in Psalm.* 103. *Vt educas panem de terra, & vinum lætificet cor hominis.* Et *Iudic.* 9. dicitur: *Vinum lætificat Deum & homines.* Et de eius fortitudine habetur 3. *Reg.* 3. *c.* Multi multa vina diuersarum patriarū laudauerunt, sed inter alia Schola Salern. probat illa habentia sequentia:

Vina probantur odore, sapore, nitore, colore.

Et subdit:

Si bona vina cupis, hæc quinq; probantur in illis:
Fortia, formosa, fragrantia, frigida, frisca.

Et si hæc generalia quatuor, & quinque specialia habeat, cuius regionis & patriæ sint, non est curandum; quoniam de vino & homine illud dici communiter solet; quod cum bonitatem habeant, non sit de eorum origine & locis quærendum, cum suum cuique placeat, & sic laudet; & quocunque eatur, fabula eadem reperiatur de istis excellentiis vinorum. Plinius vero *dicto lib.* 14. *cap.* 1. scribit de vitium natura, & quibus modis ferant seu extollantur, *& 2. & 3. cap.* de generibus vitium, *cap.* 4. insignia culturæ vitium, *cap.* 5. de natura vini, *cap.* 6. de generositate vinorum, & ibi vide de excellentia & nobilitate plurimorum vinorum. Textor *in suis Epithetis sub litera V. in verbo, vinum, & viribus.* post Plinium, Dioscoridem, & plures alios laudat quamplurima vina, ex pluribus & variis locis, in hunc modum: Tmolus mons Lydiæ, teste Plinio *libro* 5. optimo abundat vino. Vnde Ouid. *lib.* 4. *de Ponto*:

Aphrica quot segetes, quot Tmolia terra racemos,
Quot Sicyon baccas, quot parit Hybla fauos.

Item *lib.* 6 *Metamorph.*

Deseruere sui Nymphæ vineta Timoli.

Et sic Poetæ superaddunt i, post t.

Hinc Statius *in Thebaide*:

Hinc nota Baccho Tmolus attollit iuga.

Verisimile credendum est, dominos Timolenses seu Trimolenses, propter eius antiquitatem nominis, antiquitus à prædicto monte Tmoleo originem habuisse, vel à Timoleone duce Corinthiorum, qui fuit vir clarissimus omnium iudicio, & patriam oppressam à Tyranno liberauit, vt de eo multa scripsit Plutarchus, de quo dixi supra *in* 1. *parte, in* 38. *consideratione, in* 23. *conclusion.* vnde Ludouicus de Trimolio, sequens vestigia prædecessorum, hanc patriam Ducatus Burgundiæ à Sueuis oppressam, anno Domini 1414. auspice liberauit, & post eius mortem gloriosam, *Eques auratus sine nota*, hoc est, *Le cheualier sans reproche*, intitulatus est.

Falernus mons, seu regio Campaniæ, vbi colles vitiferi optimo abundant vino, vnde Varro: *Quid in Italia vtensile non modo non nascitur, sed etiam non egregium non fit? Quod far comparandum Campano? Quod triticum Apulo? Quod vinum Falerno? Quod oleum Venafrano?* Vnde Tibullus:.

Nunc mihi fumosos veteris proferte Falernos.

Idem:

Non tibi si pretium Campania terra daretur,
Non tibi si Bacchi cura Falernus ager.

Martial. *Resinata bibis vina Falerna.*

Massicus item mons Campaniæ, optimi vini ferax. Horatius.

Et qui nec veteris pocula Massici.

Virgilius *li.7.Æneid.*

Vertunt felicia Baccho Massica.

Silius *lib.7.*

Maßicus vuiferis addebat nomina glebis.

Statius *lib.4.syluarum.*

Gauro Maßicus vuifer remittit.

Nam Gaurus mons quoque Campaniæ vinum habuit laudatissimum. Aulon mons Calabriæ, contra Terentinam regionem, optimo nobilitatur vino. Martial.

Nobilis & lanis, & Baccho fertilis Aulon.

Det pretiosa tibi vellera, vina mihi.

Horat. *Et amicus Aulon,*

Fertilis Baccho nimium, Falernis

Inuidet vuis.

Commendat & vinum Lesbium, à Lesbo insula in Ægeo. Propert. *li.1.*

Lesbia Mentoreo vina bibas opere.

Pamphilus:

Si victam reddet, victā se Bacchia Lesbos.

Horat. *Hic innocentis pocula Lesbi duces sub vmbra.*

Aristoteles (vt scribit Aulus Gellius *lib.13. capit.5.*) ægrotans, gustato vino Rhodio, inquit, firmum hercle vinum, & iucundum, degustato inde Lesbio, vtrumque (inquit) oppido bonum, sed suauius Lesbium. Et sic Rhodium vinum inter bona vina enumeratur. Methymna, ciuitas fuit in Lesbo insula vini bonitate nobilis. Pamphilus:

Lesbia pampineos spargit Methymna racemos.

Ouid. *Gargara tot segetes quot habet Methymna racemos.*

Cecubum, oppidum Campaniæ, commendat etiam vini bonitas. Mart.

Cecuba Fundanis generosa coquuntur amicis.

Idem *li.6.*

Cecuba non solis vindemia nutriat orbes.

Horatius.

Cecubam & prelo domitam Caleno

Tu bibes vuam.

Nam fuit in Caleno vrbe Campaniæ vinum generosum. Iuuenal.

Quæ molle Calenum

Porrectura viro miscet sitiente rubetam.

Formiæ, vrbs Latina iuxta Caietā, antiqua Læstrygonum sedes fuit, nobilis vino. Horat.

Mea nec Falernæ

Temperent vites, neq; Formiani

Pocula colles.

Setia, vrbs Campaniæ superbit etiam vini nobilitate. Mart. *lib.4.*

Tu Setina quidem semper, vel Maßica ponis.

Idem *in Xeniis:*

Pendula pampineos quæ spectat Setia cāpos,

Exigua vetulos misit ab vrbe cados.

Pamphilus:

Spargit Campanis Setia clara iugis.

De Surrhento Campaniæ oppido Sirenū quondam sede. Martial.

Surrhentina bibis, nec Myrrhina picta, nec aurum,

Sume, dabūt calices hæc tibi vina suos.

De isto vino Surrhentino facit mentionem Proculus Iurisconsultus *in l. fin.* quæ incipit, *qui vinum Surrhentinum, ff. de trit. vino & oleo leg.*

Habuit & prædulces vuas Alba vrbs Italiæ. Mart.

Hoc de Cæsareis mitis vindemia cellis.

Mittit Iuleo quæ sibi monte placet.

Fundanum etiam commendatur, à Fundis, oppido Campaniæ. Mart.

Hæc fundana tulit felix autumnus opimi.

Messana vrbs Siciliæ, à Mamertinis Campaniæ populis habitata, optimum ferebat vinum. Mart.

Amphora Nestorea tibi Mamertina senecta

Si detur, quoduis nomen habere potest.

Vnde Plin. *dict. li.14. cap 6.* dicit, quartum curriculum obtinuere publicis epulis à diuo Augusto Mamertina circa Messanam in Sicilia genita.

Chios, insula maris Ægei, & Aruisium in ea promontorium, laudantur vini præstātia. Silius *lib.7.*

Et ambrosiis Aruisia pocula succis.

Veientum Ethruriæ oppidum. Horat.

Qui Veientanum festis potare diebus.
Mart.*li.2. Veientana tuam si domat vua sitim.*

Aminei populi fuerunt, vbi nunc est Falernus, quorum regio Aminea dicebatur, vini feracissima. Virg.*li.2.Georg.*

Sunt & Æminea vites firmissima vina.

De isto etiam vino Amineo facit mentionem text.*in l.qui vinum.* §.*fin.ff. de tritico, vino, & oleo legato.*

Thasus insula maris Ægei vinum habuit laudabile. Virg.*li.2.Georg.*

Sũt Thasiæ vites, sunt & Mareotides albæ.

Mareotis pars Ægypti itidem. Horat.

Mentemq; limphatam Mareotico
Redegit in veros timores.

Statius *li.3.syluarum.*

Sparsit Tyrrhena Mareotica vina Mineruæ.

Hoc vinum durat in longam vetustatem.

Naxos similiter, insula maris Ægei, à fertilitate vini Dionysia dicta est. Vnde Pontanus vitigenam eam appellat, dicens:

Hanc post vitigenæ spaciantẽ littora Naxi Bacchicam.

Statius *li.4.Achilleid.*

Lemnos, & à tergo decrescit Bacchica Naxos.

Maronea vrbs Ciconum laudata est vino, quo Vlysses inebriauit Polyphemum. Tibullus:

Victa Maroneo fœdatus lumina Baccho.

Methone quoque vrbs in Thracia, nomẽ habuit à vini copia.

Nam Methyn Græci ebrietatem vocant.

Tarraco in Hispania etiam vino claruit. Silius *lib.3.*

Dat Tarraco pubem
Vitifera, & Latio tantum cessura Lyæo.

Vina apud Græcos celebrata fuere, Pramnium, Cereri sacrum, Chium, Thasium, Lesbium, Creticum, & apud Syracusanos, Polium, Coum denique, & Rhodium. Celebrãtur & alia pleraque loca, vini bonitate, quæ omnia longum esset recensere, vt ait Textor: propterea summatim subiicit, quod in compendium redegit, ex dictis Plin. *in lib.14.cap.6. ante alleg.* &, vt inquit ibi Plin. Augustus Setinum prætulit cunctis. Antea Cecubo erat generositas in palustribus populetis; Secunda nobilitas agro Falerno erat; Nascitur in summis collibus Gauranum, mediis Faustianum, imis Falernum; Albanæ vuæ sunt prædulces; Surrentina, in vineis tantum nascuntur, conualescentibus maxime probata, propter tenuitatem, salubritatemque. Nam quæ spissa sunt, non adeo prosunt morbis: & sicut subtile vinum multos spiritus procreat, atq; subtiles, ita grossum grossos, vnde schola Salernitana dicit:

Gignit & humores melius vinum meliores.
Si fuerit nigrum, corpus reddit tibi pigrum.
Vinum sit clarumq; vetus, subtile, maturum,
Ac bene limphatum, saliens, moderamine sumptum.

Dicit Galenus, vinum Palmeum, siue album, esse melioris saporis & odoris, quã cætera vina; Surrhentino idcirco medici nobilitatem dabant: certant Massica æque, ex mõte Gaurano. Præponuntur Calena, & quæ in vineis arbustisque nascuntur, Fundana. Augustus probauit Mamertina, circa Messenam Siciliæ genita. Potulana ab authore dicta, et iam laudantur. Rhetica, Falernis tantũ postbabentur à Virgilio. Ethruriæ palmam Luna habet, Liguriæ, Genuæ; Inter Pyrenæum, Alpesque, Massilia Hispaniarum, Laberhana copia nobilitantur: elegantia vero Tarraconensi 1, atq; Lauronesia, & Balearica, ex insulis Italiæ primis conferuntur. In summa (vt tandem concludit Textor) gloria fuêre Thasium, Chiumque, ex Chio, quod Aruisiũ vocant. Item Lesbium, quod sponte naturę suæ mare sapit. Gratia est & Glazomenio.

Sunt & plura alia, de quibus Plin. *in d.c.7.* qui recitatus in quibusdam per Textorem, qui non est contentus de veteribus, qui nihil scripserunt de excellentia, gloria, & nobilitate vinorum Galliæ, ne alienæ gentis gloriam suam ipsi deprimerent: existimabant enim (vt ait) fuliginem, & tenebras suis inductum iri, si de nostratibus verba facerent; Sciebant enim terram Gallicam, populi virtute, omnium prẹstantissimam, vini quoque gloria non esse inferiorem, imo & feliciorem multo. Propter-

Propterea hoc, velut conniuentes, prætermiserunt, cum tamen sit in confesso, Belnensibus, Aurelianis, Andagauensibus, Parrhisinis, & plerisq; aliis, meliora non reperiri, etiam si peregrina, & exotica omnia conferre libeat. Quis enim in toto orbe reperiri meliora vina Belnensibus audaculè, aut temerè forte asserere præsumeret? cum (vt clarum est) ad omnes partes mundi vehātur, propter eorum excellentiam, vt norunt etiam exteræ nationes, Angli, Flandrenses, & aliæ, pro eorum singularitate, & quorum bonitas omnes vinorum bonitates superat: sunt enim fortia, formosa, fragrantia, frisca, in odorib. fumantia, in sapore delectabilia, & suauia, in nitore limpidissima, in colore clarissima, & nō spissa: & hæc sunt signa ad probationem vini. vnde Arnaldus de Villanoua, in commēto suo, super illis versibus: *Gignit & humores melius vinū meliores, &c.* ante allegatis, dicit; quod vinum Belnense sit electum in potu, & vtilissimum senibus, cum exhilaret, & melancholias reprimat. Idem tamen Textor, nescio qua ratione motus, nisi ad blandimentum alterius, *in dictis suis Epithetis, in litera F. sub verbo fructibus.* nixus est laudare vina Viuaresia, iuxta Rhodanum, quæ dicit esse laudatissima, omniumque laudibus, nemine reclamāte, longis interuallis anteferenda: sed parcat mihi, quoniam suæ assertioni non assentiam, cum sit plusquam notorium, & manifestissimum, notorietate facti permanentis, quod vina Belnensia excedant alia vina, bonitate, fortitudine, & formositate, & omni alia excellentia, & nobilitate, quæ vinis dari aut attribui potest. Et scias lector candide, quod nunquam excellentiam, laudis, gloriæ, & nobilitatis amiserunt, nisi interdum inter ignorantes bonitatem illorum, aut obliuiosos, ex contumacia illorum; sed si interfuerint, & adsint, & fiat altercatio cum cæteris, nunquam in omnibus de illis ad alia est dabilis comparatio, sicut nec de Christo ad Belial; & in hoc non est dubium. Et licet sint alia bona vina in patria Burgund. vt Cabilonense, Diuionense & pleraque alia, in diuersis locis genita: super omnibus tamen vinum Belnense est extollendum: & de his sunt versus vulg.

Vinum Belnense super omnia vina recense,
Arbosium repete, si vis dormire quiete.

Propter eius dulcedinem, quū ibi crescāt vina alba dulcissima, & optima: & sequitur:

De castro Caroli melius perquirere noli.

Et cum potio vini sit communis omnibus nationibus, & vtilissima, ideo præfertur omnibus aliis, etiam Pyratio, quod ex pyris fit, vt in Normannia, de quo meminit Textor *in sua officina*, vbi scribit potiones diuersas, sub illo titulo, quæ sunt sequentes: Amystis, Oxyhalme, Oxysaccaron, Promulsis, Pyratium, Bua, Zythum, Cælia, Cærea, Ceruisia, quæ fit in Flandria, Ptysana, & Sabaia.

Sed quæres forsitan, quodnam sit excellentius, & conuenientius colono, & rustico; habere vites, pratum, an serere grana? Columella *in suo opere agricolationum*, laudat, & extollit, & pratum, & sationem vinearum, & seminationem, seu pratorum, & pascuorum possessionem. Et, vt etiam dicit; de arbusto inter Autores non exigua pugna fuit. Pratum laudat Franc. Patritius *de institut. Reipub. lib. 7. cap. 5.* vbi ait: quod Cato multas de prato afferat laudes, quod nulla, vel minima admodum impensa indigeat, quod paruo labore seruetur, quod nullis tempestatib. obnoxium, quod singulis annis, & pabulo, & fœno fructum reddit, pratum cum exolescit, seriusque herbam emittit, frumenti causa excolitur, vt dicit text. ab Vlpia. Iureconsul. conditus *in l. pratum. ff. de verb. & rer. signifi.* Pratum ex eo dictum quod paratum sit ad fructum capiendum, scilicet (vt ibi dicit gl.) sine semine. Sed quicquid sit, idem Columella loco antè allegat. *lib. 4. cap. 3.* disputatione quam facit, an vineæ sint habendæ, & an patremfamilias locupletent: sed, vt dicit, vberrimus est reditus vinearum, & omittendo veterem illam felicitatem aruorum, de quibus, & ante iam Marcus Cato, & mox Varro Teren. prodidit; Singula iugera vinearum sexcentas vrnas vini præbuisse. Id enim maxime asseruerat Varro *in 1. lib. rerum rusticarū.* Nec in vna regione prouenire solitū, ve-

rum & in Fauentino agro, & in Gallico, qui nunc Piceno nomen tribuit, vbi est vrbs Sena, Vrbinum, Ancona, & plures aliæ. His certe temporibus, & Nomentana regio (quæ non procul ab vrbe Roma distat) celeberrima fama est illustris, & præcipue quam possedit Seneca, vir excellentis ingenii, atq; doctrinæ, cuius in prædiis, vinearum iugera singula, culeos octonos reddidisse plerumque compertum est. Nam (vt dicit) illa videntur prodigialiter in nostris Ceretanis (hoc est in Vmbria, quæ nunc Ducatus Spoletinus dicitur) accidisse, vt aliqua vitis apud te excederet vuarum numerum duorum millium, vt apud eum, (vt ait) octingentæ stirpes insitæ intra biennium septenos culeos peræquarẽt, vt primæ vineæ centenas Amphoras iugeratim præberent, cum prata, & pascua, & syluæ centenos sextertios singula iugera efficiant, optime domino consulere videantur. Nam frumenta maiore quidem parte Italiæ, quando cum quarto responderint, vix meminisse possumus, & sic in hoc videtur Columella concludere pro vitibus: sed ibi per eum vide, quare hodie vilescant, & quod nullus, vel iniquissimus vinearum locus, non maiorem quæstum redderet, quam acceperit impensam. Et de laude agriculturæ satis scripsi *in præcedenti parte, in 36. considerat.* Et post Columellam Leonardus Portius *lib. 2. de ponderib. & mensur.* culturam vinearum quæstuosissimam demonstrat, secundum computationem per eum ibi factam, quam breuitatis causa omitto: & ibi concludit, culturam vinearum, ex vino, & plantis, non solum modici fœnoris, sed cuiuscunque quæstuosissimæ mercaturæ reditus excedere, & honestissimo, & quietissimo fructu eam exercentes, ditescere. & dixi remissiue *in commen. nostris super consuetudin. ducat. Burgund. in rub. Des iustices, in gloss. & droictz. versic. addit. numer. 59.*

Octuagesimaquinta consideratio sit de excellẽtia aliquarum carnium ad alias. Nam Galenus 8. *de sanitatis ratione*, suillam carnem cæteris laudabiliorem facit. Sed & Princeps Auicenna 2. *canone, cap. de sanguine*, humanum, suillumque sanguinem, in omnibus exactam habere similitudinem scribit. Quin eandem quoque carnis rationem tradit. Adeo vt impuratiores quidam (teste Cælio *lib. antiq. lect. 13. cap. 5. post eundem*) pro suilla humanam distrahere sibi licentius permiserint: quod facinus diu perrexit impunitius, donec digiti hominis intermixti forte cõspecti, ad supplicii diritatem, etsi seram, Autores protraxere. Auerrois 5. *collat.* ex Auicennæ placitis porcinam carnem, cæteris præferendam omnibus statuit, veluti hominibus natura cognatiorem. Commentator vero Regiminis Salernitani, scilicet Arnaldus de Villanoua, super illis versibus: *Persica, Poma, Pyra, &c.* dicit, circa electionem carnium animalium quadrupedum, controuersiam esse inter medicos: quidam enim dicunt, carnes porcinas esse meliores, & laudabiliores, vt Galenus, & quidam alii, vt dictum est. Alii vero dicunt, carnes hædinas esse meliores, sicut Rasis, Auicenna, Auerrois. licet Auerrois 5. *coll.* imponat Auicennæ, quod dixerit, carnes porcinas esse meliores: vt hic ante allegatum est, quod tamen (vt dicit idem commentator *vbi supra*) non dicit authoritate propria, sed authoritate Christianorum. Alii vero vitulinas laudant præ aliis carnibus. Et scribit, quod laus, electio, seu melioritas carnium animalium quadrupedum, multifariã attendi possit. Primo ex parte maioris nutrimenti, & irresolubilioris, & carnibus humanis similioris, & isto modo caro porcina cæteris est melior, & laudabilior. Tum primo propter maximam similitudinem cum carnibus humanis, Autore Galen. 3. *alimen.* vbi ait. Porcinæ autem carnis similitudinem ad homines addiscere, est ex eo, quod quidam comederunt humanas carnes vt porcinas, nullam suspicionem habentes, secundum gustum ipsarum, & odorem. & Auicen. 2. *canon. cap. de sanguine, ante allegato.* Tum secundo quia caro porcina valde nutritiua est: nam dicit Galenus 3. *alimen.* Omnium edulirum, caro porcorum maxime est nutritiua. & *eodem libr.* porcorum carne nullam aliam amplioris nutrimenti haberi, vnde in regimine

mine Salernita. scribuntur ista:

Nutrit & impinguat triticum, lac, caseus infans,
Testiculi, porcina caro, &c.

Tum tertio; quia generat alimentum stabile, fortiter resistens solutioni: & ita sentire videtur Gal. 8. *de ingenio.* vbi ait. Cæteris carnibus porcina est laudabilior, si porcus montana incoluerit; post porcum, hœdus. Et similiter, *in quinta therapeuticæ*, vbi dicit; *Quadrupedum caro laudabilior, est porcina in calore, & humiditate temperata, eiusque cibus plurimus, sanguis ab ea generatus, omni melior est sanguine.* Quod intellige, teste eodem Arnaldo, de carne porcorum, non antiquorū, quia eorum caro indigestibilis est, nec minus iuuenum siue lactentium: quia caro eorum humidissima; sed ætate mediocrium, puta vnius anni, vel duorum, etiam castratorum, tam domesticorum, quam siluestrium. Opinatur tamen ipse Arnaldus, quod porci siluestres sint domesticis meliores, quia carnes porcorum domesticorum sunt plus debito viscosiores, & humidiores. Ideo si aliquantulum saliantur, antequam comedantur, contemperatur eorum viscositas. Vnde dicitur *in dicto regimine Salernitano*, quod caro porcina sine vino, minus sana sit ouina; vt his versibus depromitur.

Est caro porcina sine vino peior ouina,
Si tribuis vina, tūc est cibus, & medicina.

Quod tamen innuit esse verum de carnibus porcellorum assatorum, quia carnes porcinæ, quibus rustici communiter vtuntur, quando videlicet sunt salsæ, vel sole, vel fumo exsiccatæ, quas, Baconem, vocant, nullo modo saniores sunt carnibus ouinis, cæteris paribus. Et de carnibus porci siluestris, siue apri, dicit Auicen. 2. *can. cap. de carne.* Christiani vero dixerunt, & qui eos imitantur, quod melior caro porcorū sit carne porci siluestris, siue feri: nam est leuior carnibus domestici porci, & fortis nutrimēti, & plurimi, & est velocis digestionis, & est melior in hyeme. Ex quo constat carnes porcinas multum laudabiles corporibus iuuenibus, sanis, fortibus, laborantibus, non dispositis ad opilationes, & his, qui impinguari quærunt; quia talia corpora indigent maximo nutrimento, & difficillime resolubili. Ideo dicit Rasis tertio Almansoris, *capit. de virtute carnium.* Caro grossa, multum laborantibus conueniens est, subtilis vero his, qui prædictis sunt contrarii, conuenit. Et idem vult Auicenna *tertia primi cap. de regimine eius quod comeditur*, dicens: *Exercitati præterea & multi laboris, magis sunt tolerantes nutrimenti grossi.* Quomodo tamē prohibitum fuerit filiis Israel, ne comederent carnem suillam, scribitur *Leuit.* II. vbi ponuntur animalia immunda ad esum, tam quadrupedia, aues, pisces, quod noua lege non obseruamus.

Alio & secundo modo consideratur melioritas, laus, seu electio carnium, ex parte temperatæ complexionis earum, facilis digestionis, & sanguinis, ex ipsis generati, temperantia, vt illa caro dicatur melior & laudabilior, quæ temperatæ est complexionis, facilis digestionis, sanguinem generans temperatum in caliditate & frigiditate, subtilitate & grossitie. Et isto modo caro hœdina est melior & laudabilior cæteris, vt vult Rasis, Auicenna, & Auerrois. Nam dicit Rasis *tertio Almansoris. capit. de animalib. siluestrib. & domest.* Hœdina caro est temperata, nullam in se habens malitiæ admixtionem, quæ licet temperatum generet sanguinē, laborantib. tamen non congruit, cui nulla alia caro præferenda est. Et licet virtus ex ea minuatur, tamen eius nutrimentum non est grossum, & malum, sic, quod ex eo proueniat repletio, & grossus generetur sanguis: nam sanguis ex ea generatus inter subtilem & grossum, ac inter calidum & frigidum existit. Ideo iuuenibus temperatis, exercitio mediocri vtentibus, conuenit, quia ista caro generat sanguinem forti exercitio, aut labore facile resolubilem, licet non mediocri exercitio. Et sicut hoc respectu, caro hœdina inter carnes domesticas, ita caro capreoli, inter carnes siluestres, est melior & laudabilior. Et post istam carnem hœdinam, plures medici, vt Rasis & Auerr. ponunt carnem arietinam, saltem annalem, & dicit Auerrois 5. *coll. cap. de carne.* quod

hæc ſit opinio maioris partis medicorum, præter Galenum, qui abominatur carnes arietum. Et videtur ei, quod caro vitulorum ſit melioris nutrimenti, quam arietum, ex eo forte, quod eſt plurimi nutrimenti, & nutrimentum dat magis irreſolubile, quod magis videtur conuenire carnibus vitulinis quam arietinis, cum arietinæ magis humidæ ſint, vnde *in dicto regimine Salernitano* dicitur:

Sunt nutritiuæ multum carnes vitulinæ.

Tertio modo; attenditur laus, & melioritas carnium, ex parte minoris viſcoſitatis, & melioris odoris earum: & ſic carnes vitulinæ ſunt meliores cæteris carnibus, quia, vt innuit Auer. *quinto coll. c. de carne.* dicens, quod tales carnes vitulinæ ſint bonæ: quia non habent vllam viſcoſitatem, frigiditatem, & ſiccitatem, quam habent carnes bouinæ veteres: & carnes eorum ſunt magis odoriferæ aliis carnibus; & in hoc meliores & laudabiliores ſunt carnibus hœdinis, quia in carnibus hœdorum apparet quædam mucillago, id eſt, viſcoſitas, antequam coquantur. Etiam Galenus *3. alimentorum*, ſumme laudat carnes vitulinas, vbi vult, quod carnes vituli lactis, ſex hebdomadarum, vel octo, aſſatæ, ſaniores ſunt mutonis: facilis enim digeſtionis, & multum nutritiuæ ſunt, vt dictum eſt. Carnes tamen hœdinæ, meliores ſunt vitulinis: quia meliores generant humores, vt prædictum eſt.

De laude vero carnium volatilium, tactũ eſt hic ante, *in 80. conſid.* & de piſcibus, qui & carnes dicuntur, iuxta Apoſtolum, dicẽtem: alia eſt caro hominum, alia pecorum, alia volucrum, alia piſcium, vt ſcribit Archid. *in cap. denique. diſt. 4.*

OCtuageſimaſexta conſideratio de excellentia caſeorum erit. Plinius *libro 11. cap. 41.* laudat caſeos ex lacte animalium, binas mammas habentium vltra alios. Et *ibi cap. 42.* laudat caſeos Nemauſenſes, in lingua Occitana, *Nymes*, in vulgari, vbi dicit, quod Roma, vbi omnium gentium bona iudicantur, vltra alios caſeos eos commendet, & apud Veſtinos Italiæ populos, apud quos laudatiſſimi fiebant caſei, &, vt ait Text. *in ſuo Cornucop. æ lib. in verb. caſeis* tanto quidẽ pretio, vt carnium loco haberi poſſent. Vnde de his Martial.

Si ſine fruge voles ientacula ſumere frugi,
Hæc tibi Veſtino de grege maſſa venit.

Lunæ vrbis Hetruriæ caſeos commendat Martialis Apophoretis, dicens.

Caſeus Hetruſcæ ſignatus imagine Lunæ,
Præſtabit pueris prandia mille tuis.

Lunenſem caſeum dicit Plinius magnitudine conſpicuum, quippe, & ad ſingula millia pondo premitur. In Trebula agri Reatini oppido caſei itidem fiebant optimi. vnde Martialis:

Trebula nos genuit, commendat gratia duplex,
Siue leui flamma ſiue domantur aqua.

Pantaleon de Confluentia, Doctor in medicina, fecit tractatũ, de ſumma lacticiniorum, ſiue de laude caſeorum, & *in tract. 1. eiuſdem*, laudat plures caſeos. Primo Florentinos, ſic dictos, quia in territoriis Florentinorum componuntur, & ſunt delicati, & portantur ad partes bene remotas, fiunt ex eis dona, tanquam de rebus ſatis precioſis, & ſunt groſſi, in quantitate notabili, & ſunt valde mundi, translucentes in colore ceræ citrinæ, cum ſunt in ætate perfecta, ſcilicet vnius anni, vel circa, & conſeruant eos in oleo bono oliuarum, & aliqui in pinguedine porci. In 2. *cap.* dicit, caſeos Placentinos eſſe famoſos, præcedere in bonitate Parmenſes, Mediolanenſes, Papienſes, Nouarienſes, Vercellenſes, & Pedemontanos, licet conſimiles fiant: quia iuxta Placentiam omnium pecorum paſcua bona abundant, & ſunt groſſi, & lati, pondere aliquando centum librarum & plus, communiter tamen 55. librarum, vel circa, & ſunt ſapidi & boni, maxime qui fiunt tempore veris & mediocriter antiquati, puta trium, vel quatuor annorum, & hoc ſecundum ipſorum magnitudinem, & ſunt mirabilis pulchritudinis, in qua fere omnes caſeos excedunt. Nam eos ita mundos conſeruant: vt in ipſorum cortice nulla prorſus immundities videatur: viſitant enim eos per-

ſæpe,

sæpe, mundando corticem, & manibus tractando, ac fricando, vt ab omni immunditie spolientur. In 3. *cap.* scribit, de caseis, qui fiunt in Marchionatu Montisferrati, & dicuntur Robiolæ, & sunt parui, vnius libræ, vel circa rotundi, & sunt satis preciosi, & meliores, sunt in cortice mundi, & translucentes. Et in 4. *cap.* vsque ad *cap.* 8. tractat de multis caseis plurium vallium, in Sabaudia sitarum, & tam citra montes, quam vltra montes, qui cum non sint famosi apud nos, de his ad eum vos remitto. In 9. *capit.* laudantur casei Brisiæ, quæ est pars Allobrogum, & Burgundiæ, & isti sunt casei, qui etiam à nonnullis vocantur, capita mortuorum, seu monachorum, & sunt delicatissimi, & gustui suaues. Exponuntur enim igni, cum quodam instrumento ferreo, ipsos continente, & cum liquefiunt, superponunt crustis panis aliqualiter assati, & vere est cibus placidus appetitiuus, & vehuntur ad partes longe distantes, imo vsque ad Romam, & inter caseos habêtur preciosi. Adde, quod prope Diuionem, in pago, vulgo dicto, *Eutigny*, fiunt per annum casei laudabiles, & optimi, qui recenter solent comedi, cum sint suaues & pingues, licet sint parui. Item in *capit.* 10. laudantur casei Craponæ in Auernia, habent conuenientiam cum caseis Brisiæ, tam in sapore, quam in forma, nam sunt rotundi, & oblongi, parui in pondere, duarum aut trium librarum, & sunt valde boni saporis, & funduntur ad ignem. Et in *cap.* 11. inter cæteros caseos Gallicos, licet in multis partibus fiant casei boni, maxime tamen in Torena, in loco *de Breamunt*, vbi optimi & excellentes inter alios caseos illius patriæ componuntur: in tota tamen Gallia casei de Bria excellentis. habentur, quę regio non multum distat à ciuitate Parisiensi, nam boni sunt, non valde duræ digestionis, cum satis sint aerii, quod ex facilitate liquefactionis ad ignem ostenditur. Nec etiam in his est magna viscositas, quia non filant, sed funduntur ferè sicut butyrum, & cum non sunt multum noui, habent colorem ceræ citrinæ, & tunc dicuntur perfecti, & meliores existunt. Ibi etiam laudantur casei facti in patria Bituricensi, cum sint boni, licet parui, non spissi, & mirabiliter pingues. Tum denique in *cap.* 12. celebrantur casei Anglici, qui tam in pulchritudine, quam bonitate sunt commendabiles. Nam habent corticem mundum, & boni sunt diaphani, siue translucentes: & in ipsis fiunt impressiones literarum, animalium, florum, & huiusmodi. Non sunt spissi, & minus in medio quam in circumferentia, & satis assimilantur Placentinis, & in colore & in sapore, sed non sunt ita magni, nec spissi, nec sunt multum viscosi, portantur ad partes longinquas in magna copia.

Sed an caseus recens aut vetus magis sit laudabilior, & eligibilior, vide *in Regimine Salernitano*, & ibi per Arnaldum de Villanoua, super illis versibus:

Persica, poma, pyra, lac, caseus, & caro salsa, &c.

Et super illis:

Nutrit & impinguat triticum, lac, caseus infans, &c.

Et per eundem Pantaleonem *in d. c. tract.* 3. vbi scribit ample, quibus complexionibus conueniant casei, & quibus disconueniant, vbi concludunt, insequendo commune dictum:

Caseus est sanus, quem dat auara manus.

Et in regimine Salernitano dicitur:

Caseus, anguilla nimis obsunt, si comedantur,
Ni tu sæpe bibas, & rebibendo bibas.

Lucas de Penna *in l. iubemus. C. de erog. milit. annonæ. lib.* 12. scribit multiplices casei vtilitates, adducens versus, quos not. Arch. *in c. deniq. dist.* 4. quibus caseus seipsum cômendat, & dicit quas conferat vtilitates: & sunt sequentes, quorum quatuor scribuntur *in Regimine Salernitano*:

Ignari medici me dicunt esse nociuum,
Sed tamen ignorant cur nocumenta ferã.
Expertis reor esse ratum, qua commoditate
Languenti stomacho caseus addit opem.
Caseus ante cibum confert, si defluat aluus,
Si constipetur, terminat ille dapes.
Ad fundũ stoma hi dũ sũpta cibaria trudit,

Vim digestiuam non minus ille iuuat.
Si stomachus lãguet, vel si minus appetit ille,
*Fit gratus stomacho, concilians*q; *cibum.*

OCtuagesimaseptima consideratio sit de oleis, & excellentia aliquorum. Nam reperit portentosa hominum luxuries in oleo voluptatem, quo plerique ad nitorẽ cutis, alii ad consummandas corporis vires se perunxerunt. Etiam multa olea factitia adinuenta sunt, ad medicamenta vtilia, vt de eis meminit Plin. *lib. naturalis historiæ* 15. *ca.* 7. & memorat etiam Ioan. Mesue *in tract. de oleis*, & Arnaldus de Villanoua *in suo Antidotario, in cap. de oleis.* vbi 21. species oleorum, & eorum virtutes scribit, sed illa sunt olea temporalia. Sed tria sunt alia olea, quæ sunt spiritualia. Primum dicitur sanctum Chrisma, & istud est principale, quod fit ex oleo, & balsamo, & cum isto benedicuntur omnes fontes Baptismales, & calix, & patina, & consecratur ecclesia, & Altare, & puer baptizatus cõsecratur in fronte. Aliàs confirmantur, & inunguntur Episcopi in capite, & naribus, quãdocunque consecrantur, & omnes fideles, quando recipiunt sacramentum confirmationis. Secundum dicitur Catechumenorum, siue oleum sanctum benedictum: & de isto vngitur puer, dum baptizatur, in pectore, & inter scapulas, & inunguntur manus eius, qui ordinatur sacerdos, & inunguntur tam ecclesia, quam Altare ante consecrationem, & Reges & Principes, in sinu, & humero. Tertium est oleum infirmorum, quo inunguntur, existentes in mortis articulo, de quibus habetur per canonistas *in cap. vnico. de sacra vnctione, Extra. capit. generaliter. circa fin.* 16. *quæst.* 1. *& cap. si baptizata. de consecra. distin.* 4. De isto oleo infirmorum habetur *Iac.* 5. Si quis infirmatur è vobis, inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum, vnguentes eum in nomine Domini, vt habetur *in cap. si quis.* 3. *quæst.* 1. per Ioannem de Turre. Et cum hæc tria olea fiant ex oleo oliuæ, & fieri debeant, cum sit proprie oleum, quod ex oliua, seu olea fit, vt dicit Ioan. de Turrecremat. *in cap. Presbyteros.* §. *oleo. distinct.* 95. & omnia alia fiant ad similitudinem illius; ideo in naturalibus oleis excellentius dicitur esse oleum oliuæ: cum sit Analogum, quod per se positum, est generalius, & stat in suo famosiori significatu. Et, vt refert Cælius *lib. antiq. lectio.* 3. *cap.* 20. Naturæ prouidentia liquores duos humanis corporibus gratissimos contribuit, intus vini, foris olei; sed vetustas tædium oleo affert, non item, vt vino, teste Plinio *libr.* 15. *ca.* 2. Cuius natura, seu potestas est, corpus tepefacere, ac contra algores munire, & feruores capitis refrigerare, teste eodem Plinio, ibi, *capit.* 4. & memorabile est, vt ait Cælius *loco ante citato*, quod scribit Plinius *lib.* 12. *cap.* 1. Alpibus coercitas, & tum inexuperabili munimento, Gallias, hanc primum habuisse causam superfundendi sese Italiæ, quod Helico, ex Heluetiis, ciuis earum, fabrilem ob artem Romæ commoratus, ficum siccam, & vuam, oleique, ac vini promissa, remeans secum tulisset. Oleum item ex oliuis maturis sumptum, si sit recens, calefacit calefactione temperata, & humectat. Omnes tamen olei species sunt lenientis corpus: & prohibent aduentum frigoris à corpore, & faciunt ipsum habilem ad motum, molliunt ventrem, & debilitant virtutem medicinarum vulnerantium. Et datur in potu contra medicinas mortiferas, vt euomatur cum eis, & qui remollire ferrum cupiunt, oleo tingunt, atque obdurefacere, in aquam mergunt.

Textor *in sua officina. in verbo, oleo, & olinis*, refert plura loca oleis abundantia, & nobilitata: sed Venafrum, Campaniæ oppidum, præcipuam olei laudem meruit. vnde Plin. *li.* 15. *ca.* inquit, & vulgo principatũ in hoc quoque bono obtinuit Italia toto orbe, maxime agro Venafrano, eiusque parte, quæ Licinianum fundit oleum, vnde & Liciniæ gloria præcipua oliuæ. Vnguenta hanc palmam dedere accommodato ipsis odore, dedit ei palatum, delicatiore sententia. Et Columella *libr.* 6. Oleum optimum Licinia, dat plurimum Sargia: & inter cibos electiles & delicatos annumeratur oleum Venafranum. Sed mirandum est, cur antiqui, qui de laudibus plurium rerum in diuersis locis nascentium, scripse-

ſcripſerunt, ſub ſilentio habuerint ea ſingularia & excellentia, quæ in Gallia creſcunt, vt eſt oleum oliuarum patriæ Prouinciæ, & Narbonenſis, quod eſt multum excellens, & quo fere tota Gallia vtitur, & alimentatur, quod (vt opinor) & bonitate & dulcedine omnia alia olea mundi excellit: ſed Itali gloriæ noſtratium ſemper inuidi, ſua extollendo, noſtra obnubilare & conculcare putant, vt hic ante, *conſideratione de laude vinorum*, ſcriptum eſt.

OCtuageſimaoctaua conſideratio; Licet aliqui fructus ſint excellentes & laudabiles, cum ſint plures & diuerſi. In qualibet tamen ſpecie aliqui ſunt aliis excellentiores. Plinius *lib. naturalis hiſtoriæ* 15. varia fructuũ genera recenſet, & ibi ait *cap.*15. quod ceraſorum octo ſint genera, & inter omnes fructus, ſeu poma, primitus colono annuam gratiam referant & matureſcãt: principatum duracinis aſſignat, quæ Campania Pliniana appellat, ſicut apud Pariſios Corbelianis, & apud nos Heduos, Colchianis principatus tribuitur; &, vt Serapio, ex authoritate Galeni, ait, ſunt ex eis dulcia, pontica, & acetoſa: dulcia deſcendunt cito à ſtomacho, & iuuamentum quod inferunt ei, eſt modicum; pontica vero faciunt cõtrarium: acetoſa autẽ deſiccant pluſquam pontica, & cum hoc eſt in eis res incidens, & conferunt ſtomacho phlegmatico pleno ſuperfluitatibus. Et infra dixit authoritate Dioſcoridis: quando ceraſa adminiſtrantur humida, molliunt ventrem, & ſicca retinent. Et Raſis *in lib.* 24. *continentis.cap.*67. Galeni authoritate ſic ſcripſit: Fructus huius habens in ſe dulcedinem, de ſtomacho deſcendit de leui, & confert ei modice, tamen ſtipticus è conuerſo facit, & acidus cõfert ſtomacho phlegmatico, pleno ſuperfluitatibus, quia acidus deſiccat magis, quam ponticus, & cum hoc habet in ſe partem inciſiuam. Et licet, ſecundum aliquos, ſint frigida & humida in primo gradu, tamen videtur, quod plus ſint humida, ex eo, quod valde cito putreſcant: propterea eligi debent ex eis illa, quæ duriora ſunt & ſolidiora; quoniam talia non ita de facili putrefiunt, ſicut ea, quæ tenera, vt manifeſtum eſt etiam in exterioribus, & magis gratia medicinæ manducetur ante cibum, quam gratia nutrimenti, vt refert Antonius Gazius *in ſua florida corona. cap. de ceraſis, quod eſt* 189. In laudem tamen ceraſorum, & de commodis prouenientibus ex vſu eorum, ſcribuntur verſus ſequentes in regimine Salernitano:

> *Ceraſa ſi comedas, tibi confert grandia dona,*
> *Expurgant ſtomachum, nucleus lapidem tibi tollit,*
> *Et de carne ſua ſanguis erit tibi bonus.*

Et ibi Arnal. de Villanoua, dicens, Omnia dulcia & parua ceraſa non eſſe ſana, & de facili corruptibilia, ac in corporibus producentia vermes: groſſa vero rubea, & mollis carnis, debent comedi recentia in principio menſæ; quia habent vim abſterſiuam ſtomachi, atque appetitum incitandi: groſſa vero nigra ſatis duræ carnis, debent comedi in fine menſæ, quia tunc claudunt orificium ſtomachi, & digeſtio melior ac velocior fit. Plinius vero *dicto lib.*15.*cap.*18. *de ficis* genera viginti nouem recenſet, quarum, vt vult Auicenna *in* 2.*canonis.c.*208. melior eſt alba, quia leuior, deinde rubea, ſiue citrina, & poſtea nigra: & quæ vehementer matura eſt, melior eſt, & proxima ad hoc, vt non noceat. Et ſubdit, quod ficus nutribilior ſit reliquis fructibus, & licet nutrimentum ficus non exiſtat in robore nutrimenti carnis, & granorũ: eſt tamen vehementioris roboris, quam nutrimentum omnium fructuum, & ſanguis ab ea generatus laudabilior eſt omnium fructuũ ſanguine, æſtiuorum, velociſque digeſtionis, & deſcenſus à ſtomacho: & Iſaac plurimum eas commendauit, cum poſuit ipſas in primo loco bonitatis, dicens in vniuerſalibus diætis, *cap.*11. Vuæ ſunt ficubus ſecundæ, & præcipue ſi bene maturæ ſint: & in particularibus, ficus cæteris fructibus laudabilior eſt, ac nutribilior. Galenus vero ſuper omnes ficus extollit. Scripſit enim de eis *in* 5.*regimine ſanitatis, circa finem*. Ficus maturæ ante omnes alias fruges ſunt eligendæ, & in hyeme caricæ. Humidæ vero, & recentes ficus magis,

& velocius nutriunt, quam siccæ: verum siccæ sunt minus inflatiuæ, & magis stomacho conuenientes, quàm humidæ: & de siccis dicit Auicenna *in 2. canon. c.* 280. Sicca quidem ficus in suis operationibus est laudabilis; veruntamen sanguis ex ea generatus, non est bonus; quia facit pediculos, sed si sit cum nuce comesta, tunc eius chymus, id est, humor, fit bonus, & post nucem cum amygdala, & leuior omnibus est alba, & est calida in primo, & in fine ipsius est subtilis. Et postea subdit, quod administratio siccæ, cum ieiunium adest, est mirabilis iuuamenti in aperiendo vias cibi, & proprie cum nuce & amygdala. Et conueniunt vtræq; ficus in hoc, quod in ipsis est remotio asperitatis gutturis, & mundificatio, & lenitio pectoris, pulmonis, & cannæ eius, & apertio opilationum epatis, renum, & splenis. Ficus tamen (vt ante dixi) corpus humanum mirum in modum nutriunt & impinguant: vnde *in Regimine sanitatis Salern.* dicitur:

Nutrit, & impinguat triticum, lac, &c.
Maturæ ficus, vuæq; recentes.

Plurima ficus nascitur in Thessalia & Macedonia.

Et Horatius *in Epodo* ait, Fortunatas insulas abundare ficubus, scribens,

Suamq; pulla ficus ornat arborem.

In Gallia vero apud Massilienses crescunt optimæ ficus albæ & paruæ boni odoris.

Prunorum vero duo sunt modi, album scilicet, & nigrum, teste Plinio *lib.* 15. *cap.* 13. vbi vndecim genera describuntur, dicens: Sunt & nigra, & laudatiora cerina, atq; purpurea, nec non ab externa gente Armeniaca, quæ sola odore commendantur. Et Auicenna *in 2. cano. c.* 548. sic de eis scripsit: Illa, quæ habent colorem paleæ, sunt fortiora nigris, & citrina fortiora rubeis, & alba sunt magis grauia, & paruæ solutionis, & Armena sunt meliora omnibus, & vehementius soluentia. Inter alia tamen Damascena à Damasco, Syriæ vrbe, cognominata, quæ optimis abundat prunis: vnde Columella *lib.* 11. Armeniisque, & cereolis, prunisq; Damasci. Et hodie fere per vniuersum orbem, maxime per Galliam & Italiam meliora pruna, quæ na-scuntur, vocantur adhuc Damascena, reten-to nomine à loco, vbi primo inuenta fuere, & sunt communiter illa, quæ, cum aperiun-tur, in totum dimittũt nucleum à carne. Ni-gra vero, quæ perfecte maturata & dulcia sunt, minus sunt frigida, stomachum hume-ctant, molliunt ventrem, & cholerã rubeam eiiciunt: vnde *in Regimine sanitatis Salernit.* scribitur:

Infrigidant, laxant, multum prosunt tibi pruna.

Et laxant ventrem proprie, cum recentia sunt, vt dicit Galenus *in* 7. Et ante cibum su-mi debent, sed post pruna mox prandere non oportet: & hoc est cõmune omnium quæcũ-que laxant ventrem, secundum Galenum *in 2. alimentorum. c.* 29. & Mesue *in 25. continen-tis. c.* 1. dicit: *Si fueris phlegmaticus, post come-stionem prunorum debes bibere de vino vetusto: Sicca vero sunt minoris virtutis, quia ex eis ex-siccatis, accidunt vtilitates, sicut ex ficubus, & operationem habent multum bonam, sed magis confortant, & melius nutrimentum dant cor-pori.*

Meminit & Plin. *d. lib.* 15. *c.* 15. de multis py-ris, vbi ait, Crustumina pyra cunctis esse gra-tissima, dicta à Crustumino oppido iuxta Veios, quæ ex parte rubentia putantur. Vn-de Virgil. *lib.* 2. *Georg.*

Crustumiis, Syriisque pyris grauibusque volemis.

Proxima iis Falerna, à potu; quoniam tan-ta vi succi abundant; lectea hæc vocantur in his, quæ aliis colore nigro donant Syriæ. Re-liquorum nomina aliter in aliis atque aliis locis appellantur, vt apud nos Heduos sunt pyra toti Galliæ gratissima, quæ ita vulgato nomine, sine relatiua, vocantur; & sunt simi-lia in patria Turonensi, quæ communi ver-bo apud eos, boni Christiani vocantur, quæ quidem à dictis nominibus laudanda sunt, & cum sint excellentia in nominibus, magis in bonitate sunt excellentiora pyris cuiusuis ge-neris, & apud nos in paucis locis crescunt, præterquam in pago Heduen. vbi est magna abundantia, & inseruntur arbores istius fru-ctus in

ctus in locis ſatis vmbroſis & ſabuloſis, non multum pingui terra.

Abundant & pyris Calabri, quæ conſueuerunt hoſpitibus apponere. Horatius.

Non quo more pyris veſci Calaber iubet hoſpes.

Hinc adagium:

Calabri hoſpitis xenia.

Etiam Normanni; quoniam maior pars potus apud eos ex pyris fit, quod, pyratum, dicitur, & eo fere omnes vtuntur, prout & nos vino vtimur. Pyra non ſunt eiuſdem naturæ; quia quædam frigida, quædam æqualis ſunt complexionis, & temperatæ ſunt complexionis dulcia, cum minus cæteris ſint frigida, ideo calefaciunt & augent digeſtionē, valentque his, qui frigidi & ſicci ſunt ſtomacho, ſecundum Dioſcoridem. Et ait Arnaldus de Villanoua, *in ſuo commento* ſuper illo: *Perſica, poma, pyra*, &c. *in Regimine ſanitatis Salernitano deſcripto*, quod inter cæteros fructus multum impinguent: ideo porci plus ex pyris, quàm aliis fructibus impinguantur. Sed; quia ventoſitatem generant, & ſic inducunt colicam à proprietate, vt ait Auicenna 2. *canonis cap. de eis.* ideo vſus habet, vt pyra & alii fructus ventoſitatem generantes, cum ventoſitatem expellentibus comedi debeant, vel ipſis comeſtis, vinum vetus odoriferum ſuperbibere debemus: vnde & de hoc *in dicto Regimine ſanitatis Salern.* dicitur:

Adde potum pyro, nux eſt medicina veneno,
Fert pyra noſtra pyrus, ſine vino ſunt pyra virus:
Si pyra ſunt virus, ſit maledicta pyrus:
Si coquas, antidotum pyra ſunt, ſed cruda venenum.
Cruda grauant ſtomachum, eleuant pyra cocta grauatum.
Poſt pyra da potum, poſt potum vade ſecatum.

Ideo meliora, & via cibi cōuenientia ſunt pyra odorifera, & magis de dulcedine participantia, & decocta, quam cruda maxime cum fœniculo, aniſo, & ſaccaro.

Licet pomum generale nomen ſit omniū fructuum, ſiue mollium ſiue durorum, qui ex arborib. eſui apti proueniunt, tamen vulgo pro certa ſpecie fructus accipitur, qui magis ſunt in vſu, quàm pyra, propter eorum abundantiam, & diuerſitatem. Et inter alia pomum dulce, vt vult Haliabas *in 5. Theorica.* Et Auerroes *in 5. coll.* eſt temperaturæ humiditatis, & confortat cerebrū odorando, propter ſuam aromaticitatem. Groſſa & dulcia ſunt aquea, & ſunt decliuiora ad caliditatē, quàm alia, quamuis magis dominans in eis ſit frigus: & dicit Auicenna 2. *can. c.* 574. Poma eligibiliora eſſe, quæ magis temperata ſunt, vt ſunt Alcemia, prout ipſe exemplificat, confortant proprie cor odorifera, & dulcia, & acetoſa, & ſi ſit illic anguſtia ex caliditate, ſunt magni iuuamenti, & confortant debilitatem ſtomachi. Iſaac *in particularibus diætis*, dulcium pomorum ſubſtantia, natura, & complexio aquoſa eſt, ac temperata, caloris aliquid obtinet, ideo parum refrigerat, & ſtomachum confortat ex igne parum: & Galenus 2. *de alimentis c. quæcunque bene maturata, ſeruantur ad hyemem & ad ver, & poſt ipſum proficuiſſima ſunt dulcilia*; itaq; ſupra dictis pro cibis vti poſſumus, ſed non in multa quantitate, & ipſa potius cocta, quàm cruda comedemus; quia, vt dicit Haliabas *in lib. de ſubtilitatiua diæta pomorum & pyrorum*: minus nocent, quæ cocta, & eorum, quæ cruda comeduntur, illa, quæ ad repoſitionem ſunt idonea, minus ſunt mala cæteris, vt refert Ant. Gazius *in ſua florida corona. cap.* 207. Quæ ſint loca pomis abundātia ſcribit Text. *in ſua officina*, in verbo, *pomis*, ſed quicquid ſentiant ſcribentes, non eſt patria in tota Europa, quæ magis abundet pomis & pyris, quam Normannia, & illa ſunt laudatiſſima, ſicut poma Pheacum, & Phaliſcorum, & pyra Amerina. Poma vero, quæ pro bonitate celebrantur in Gallia, ſunt vulgo dicta *capendu & blondereau*. Et de ſupra dictis ſufficiat, cū ſint fructus magis in vſu apud nos, & quibus communiter viuitur, de aliis me remittendo ad eos, qui de eis ſcripſerunt.

OCtuageſimanona cōſideratio ſit de excellentia ſyluarum & arborum. Plures

ſyluas excellentes ſcribit Textor *in ſua officina in cap. ſyluæ.* Et inter alia, vt ait, Hercinia ſylua eſt Germaniæ, cuius quondã latitudo habuit iter nouem dierum. Et eam dicit eſſe Plinius *lib.* 15. *naturalis hiſtoriæ. c.* 3. in Septentrionali plaga, roborum vaſtitate intacta, in qua colles occurſantium inter ſe radicum repercuſſu attollantur. Item Arduena ſylua Galliæ, incipiens à Rheno per fines Treuerorum, Eburonum, & Menapiorum 10 millibus paſſuum longitudine per mediam Belgicam in occaſum tendit. Item Liuius *lib.* 9. ab vrbe condita, de Ciminia Hetruriæ ſylua, ſic ſcribit: *Sylua erat Ciminia magis, tum inuia atq; horrenda, quam nuper fuere Germanici ſaltus, nulli ad eam diem, ne mercatorũ quidem adita, eam intrare haud fere quiſquam audebat.* Item Poetarum carminibus laudatiſſima ſyluarum eſt, Dodona Chaoniæ, cum propter vſum glandis ibi repertum, tum ob ſimulachrum Iouis Dodonei, & columbas, quæ quercubus inſidentes, reddebant oracula.

De arboribus vero Plinius *lib.* 16. *cap.* 40. ſcribit laudes arborum in magnitudine, & *lib.* 17. *cap.* 1. Arborum pretia mirabilia, & *lib.* 12. *cap.* 1. de arborum honore. Et creandarum arborum naturaliter tria ſunt genera. Aut enim ſua ſponte naſcuntur, aut ex ſeminibus fortuito iacentibus ſurgunt, aut ex radicibus pullulant. Nam cætera vſus inuenit, fauente natura. Textor vero *in ſua officina. in c. arbores diuerſæ*, ſcribit nomina & laudes 84 arborum, & ea, in quibus laudari poſſunt, vbi primo abietem dicit eſſe arborum pulcherrimam & rectiſſimam. Æſculum glandiferam. Amygdalum fructiferam, quæ prima omniũ arborum floret menſe Ianuario. Acerem arborem eſſe ampliſſimam, & operum elegantia & ſubtilitate nobilem, vnde menſæ acernæ laudabiles fiunt, & de ea menſa Martialis:

Non ſum criſpa quidem, nec ſyluæ filia Mauræ:
Sed norunt lautas & mea ligna dapes.

Et aceris radix contuſa, iecinoris doloribus vtiliſſime imponitur. Balſamum vero arbuſculam aromaticam, cuius ſuccus omnibus odoribus antefertur, & ad multa remedia vtilis. Buxum tonſilem, & ſemper virentem, ex ea fiunt tibiæ multæ foratiles, laudatiſſimi pectines, & vnguentariæ pyxides, & cariem non ſentit, nec vetuſtatem. Betulam arborem eximii candoris, ex qua fiunt optimi circuli vaſis vinariis idonei. Cinnamomum arbuſculam etiam aromaticam odore præſtantem, cuius ſuccus valde vtilis eſt. Citrum arborem eſſe peculiarem Mauritaniæ, quæ Romanis olim gratiſſima fuit, & maximè expetita ad menſarum & lectorum vſum. Cedrus (vt ait) arbor eſt procera, cuius lignũ eſt iucundi odoris, & tineis imperuium & infeſtũ, propterea opus dignum cedro dicimus, quod laudabile eſt, & ab iniuria blattarum & tinearum maxime conſeruandum, vel quod eius oleum illitum res omnes conſeruet à tineis & carie. Cornus habet ramos rigidos & duros, propterea vſus eius bellicis haſtis & iaculis conuenit. Corylus arbor nota delicatos ferens fructus, & ſecundis menſis expetitos. Coſtus aromatica eſt, cuius radix fragrat odore præſtantiſſimo. Myrrha arbuſcula aromatica, quam producit Arabia, guttis eiuſdem nominis ſponte ſtillantibus. Eius virtus eſt, vt corpora vindicet à putredine. Fraxinus arbor procera eſt & teres, Achillis haſta multum nobilitata, cuius materies ad multa eſt vtilis, obedientiſſima eſt quocunq; in opere, faciendis haſtis melior corylo, cornu leuior, ſorbo lentior. Ouid. *lib.* 10.

Et coryli frageles, & fraxinus vtilis haſtis.

Tanta eſt vis, vt nec matutinas, nec occidentes vmbras, ſerpens arboris eius attingat, adeo, vt ipſam procul fugiat. Si ea fronde gyro claudatur ignis, & ſerpens, in ignem potius fugiet, quam in fraxinum. Floret fraxinus prius, quam prodierint ſerpentes, nec antè conditas folia dimittit. Et quoniã vicus altior & ſuperior huius noſtræ ciuitatis Heduenſis ab ea arbore, vicus fraxini denominatur, in quo domus mea ſita eſt, & conueniẽter fraxinus ſeri debuiſſet ad expellenda venena, loco tamen illius conſtruere feciante domum vnum pileare lapidum altitudinis

12 pedum

12 pedum, & supra illud est posita illa repræsentatio Domini nostri Iesu Christi, in modum, quo fuit per Pilatum Iudæis præsentatus, cum diceret, Ecce homo; cuius imago est altitudinis 7 pedum, sedens super saxum, & est coopertum mirabili & singulari coopertura ferrea, & tegulis plumbeis, & supra coperturam eleuatur crux lapidea, & ab vtraque parte imagines intemeratæ Virginis, & Ioannis Euangelistæ: dictumque pileare ex sex angulis constructum est, opere & artificio excellenti & magnifico, aliisque quatuor imaginibus in circuitu adornatur, scilicet Sanctorum Bartholomæi (cuius nomen porto) Quintini, qui est patronus seu numen tutelare parochiæ nostræ: & etiam domus mea & locus, vbi locatur dictum pileare, sunt de dict. parochia Petronillę, cuius nomẽ portat vxor mea, & Barbaræ, propter meã deuotionem singularem: totũ opus tam ex pileari, coopertura, & cruce superposita, completũ, est altitudinis 33 pedum. Et à fronte summitatis pilearis scribitur: *Regnan. Leone Papa X. Francisco Francorum Rege I. Iacob Hurault Heduens. Episcopo, anno Domini* 1518. *Barthol. de Chassenenz I. V. D. aduocatus regius seu fiscalis in Balliuatibus Heduensi & Montiscinei hoc opus fieri fecit.* Et hæc interserui, vt cognoscatur, quod loco fraxini, ad expellendũ serpentem illum (qui matrem nostram Euam decepit) ne nos decipiat, & veneficia diaboli, leonis rugientis, circumeuntis, & quærentis quem deuoret, à vico nostro, & sic à tota nostra ciuitate, cum sit in superiori & altiori parte, per visionem huius imaginis expellantur, & ne sub vmbra illius matutina occidentalive, serpens hostis humanæ naturæ, & venenosus se subumbret, sed procul fugiat, iuxta naturam & vim fraxini, de qua Plin. *lib.* 15. *c.* 13.

Fagus vero arbor est glandifera & glans fagina, omnium dulcissima est, vt qua obsessi homines durauerint in oppido Chio, & muribus, gliribus, & turdis gratissima est. Fertilitas eius alternat, & omnium fere arborum. Huius arboris cortex in magno vsu est aggrestium: ligni honos præcipuus fuit in vasis. Manius Curius (teste Plinio *lib.* 16. *cap.* 38.) iurauit, se ex præda nihil attigisse, præter guttum faginum, hoc est, poculi genus, quo sacrificaret. Virgil.

pocula ponam
Fagina, cælatum diuini opus Alchimedontis.

Et, teste eodem Plinio *lib:* 10. *cap.* 6. glans fagea suem hilarem facit, carnem coctibilem ac leuem, & vtilem stomacho. Laurus inter arbores sola non percutitur fulmine, vt ait Plinius *lib.* 15. *cap. vltim.* Tyberius princeps, tonante cœlo, ea se coronabat contra fulminum metus. Credita est aduersus venena remedium habere. Dicabatur olim proprie triumphis. Ouid. *lib.* 2. *Eleg.*

Ite triumphales circum mea tempora lauri.

Perpetuo viret, & præferenda est myrto, & oleæ, pacifera est. Nam portata inter armatos hostes, erat indicium pacis & quietis. Statius *lib.* 12.

Pacifera lauro crinem vittisq; decorus.

Romanis præcipue lætitiæ victoriarumq; nuncia. Lauri folio annuum fastidium purgant palumbes, graculæ, merulæ, & perdices. Morus arborum vltima floret, exacto iam frigore, vnde prudentissima dicitur à Poetis, Politianus *in rust.*

Mox vbi iam sapiens cœpit frondescere morus,
Ante quidẽ sapiens, nunc ambitiosa, nec vllum
Quæ pariat pomum: sed serica pensa ministrat.

Fructibus eius est succus in carne vinosus, trinicolor, candidus primo, mox rubeus, maturus niger. Tardissime senescit, fructibus minime laborans, vt ait Plinius *lib.* 15. *cap.* 24. *& lib.* 16. *cap.* 28. *& libr.* 18. *cap.* 26. ait: Cum germinare videris morum, iniuriam postea frigoris timere nolito. Lentiscus arbor trifera, id est, ter producens fructus, mastichen resinam sudat instar gummi: & de Lentisco citat Plinius *libr.* 18. *cap.* 25. verba hæc Ciceronis:

Iam vero semper viridis, semperq; grauata

Lentiscus, triplici solita est grandescere fœtu,
Ter fruges fundēs, tria tempora monstrat arandi.

Eius ligno fiunt dentifricia & dentiscalpia. Martialis:

Lentiscus melius, sed si tibi frondea cuspis
Defuerit, dentes penna leuare potes.

Lentiscum mandere prouerbio dicebatur, qui nimio condendi corporis studio superfluebat. Nam dentium cura olim, vt delicatis, probro dabatur. Larix mirabilis est naturæ, incorrupta eius vis humori contumax, teste Plinio *lib.15.cap.10*. Ipsa non ardet nec carbonem facit, nec alio modo, vt ignis consumitur, quam lapides. Nescit cariem, valide pondus sustinet. Iuniperus coma viret perpetua, cariem non sentit aut vetustatem. Eadem est iunipero virtus, quę & cedro, lignum apprime durum: vnde Mantuanus in quercu Iulia:

Addam & iuniperos carie impenetrabile robur.

Combusta odorem reddit, & pollutū purgat aerem.

Palma portat in trimatu, genera eius 49. nonnulli posuerunt. Fructui dulcis est succus, nullum lignum; longum esset de ea referre, quod multis admodum verbis scribit Plinius *lib.13.c.4.* Propterea satis erit vnum adiicere, quod ex Aristotelis & Plutarchi testimonio scribit Gellius *lib.3. cap.6.* Si super palmæ arboris lignum, inquit, magna pondera imponas, ac tam grauiter vrgeas, oneresq; vt magnitudo oneris sustineri nequeat, non deorsum palma cedit, nec infra flectitur, sed aduersus pondus resurgit, & sursum nititur recuruaturq;. Propterea in certaminibus palmam signum esse placuit victoriæ. Quoniam eius ingenium eiusmodi ligni est, vt vrgentibus premeantibusque non cedat. Et de multis aliis arboribus & naturis earum scribit Textor *in loco ante allegato* post Plin. *in lib.15. & 16.* & Dioscorides *lib. de simplici medicina.* & Isidorus *lib.17. Etymolog. cap. 6. & 8.* & Fr. Patritius *in lib. de institut. Reipubl. lib.7. titul.5.* & dicit, plures esse vtiles & necessarias Reipublicæ, maxime glandiferas, vt sunt quercus, ilex, fagus, æsculus, suber, robur, & cerrus, de quibus Plinius *dict. lib.16. cap.6.* vbi ait: Glans optima in quercu atque grandissima. Fortius lignum quercus habet & incorruptius, glans querna suem facit diffusam & grauissimam, & carnem glandium instar dulcissimam. Proximam huic cerreā tradit Nigidius, nec ex alia solidiorem fieri carnem, sed duram, & suem angustam, nitidam, strigosam, ponderosam, & fungosam carnem fieri, æsculo, robore, subere. Et ibi multum laudant quercum, ex pluribus; tum, quia maioris potentiæ ignem efficiat, eiusque prunæ magis candet, diutiusque viget, & quernus carbo ærariorum officinis idoneus est, & querneus cinis optimus est ad familiarem vsum; quoniā lixiuium melius facit, quo quidem linteamina conteruntur, sed candidiora, nitidioraq; redduntur.

Castaneam etiam optime laudat Franciscus Patritius propter eius vtilitatem in alimento, quod præstat, & pecori & familiæ vniuersæ, & pene omnibus in rebus ædificatoriis vtilis, & ex ea amphoræ optimæ fiunt & vinaria oleariaque vasa omnia. Hanc nostri temporis lignarii fabri arborum omnium reginam appellant, quod singulis pene vsibus optima habeatur. Quocirca in nemore propter fructum, verum in sylua materiaria propter lignum præcipua habenda est.

Porro differentias seu diuisiones generum inter arbores hic repeto. Nam arborum (teste Plinio *d.lib.16.cap.19.*) quædam omnino sunt syluestres, quædam vrbanæ: mites vero, quæ fructu, aut aliqua dote, vmbrarumve officio homines iuuant, commode dicuntur vrbanæ. Item Cato infelices vocat arbores infrugiferas, Plin. *dict. lib. ca.26.* infelices existimat damnatas religione, quæ neque feruntur vnquam, neque fructum ferunt: veteres eas vocabant infelices, quæ sunt in tutela inferorum Deorum, vt, quæ baccam nigram, nigrosque fructus ferunt. Felices vero putantur vitis, pomus, pyrus, prunus, ficus, alba, quercus, æsculus, ilex, sapinus, fagus, corylus, sorbus, malus, cornus, lotos. Item *d. cap.19.*

cap.19.& duobus,capit.sequen. scribitur,quod arborum aliis decidunt folia, aliæ sempiterna virent coma, & folia non decidunt, vt oleæ,lauro,palmæ,myrto,cupresso,pinis, hederæ,rododaphnæ,abieti,larici,pinastro, iunipero, cedro, terebintho, cubo, ilici, aquifolio,suberi, taxo, buxo, tamarici. Item *eodem libr. capit.40.* scribit Plinius cariem vetustatemque non sentiunt cupressus,cedrus, hebenus,lotos,buxus,taxus,iuniperus,oleaster,& olea. Textor *in dict. sua officina in cap. arbores Deorum, & Dearum.* recenset nouem arbores,quæ fuerunt eis dicatæ, videlicet,populus Herculi, Baccho hedera, & vitis, Veneri, myrtus, Apollini laurus, Ioui quercus & æsculus, Mineruæ oliua, Cybelæ pinus, & etiam Deo pastorum, qui dicitur Pan, Plutoni cupressus, de quibus meminit Plinius *lib.12.ca.1.* Arboribus vero abundant fortunatæ Insulæ,India,Athlas mons,Cyrene, Hircinia, Caucasus, & in Gallia Normannia.

Sed inter omnes alias arbores,quæ obtinent principatum, & quæ fuit electa in regem lignorum,est Ramnus: quoniam,vt habetur *Iudicum 9.* Congregati sunt autem omnes viri Sichem, & vniuersæ familiæ vrbis Mello,abieruntque, & constituerunt regem Abimelech iuxta quercum, quæ stabat in Sichem.Quod cum nunciatum esset Ioatham, iuit,& stetit in vertice montis Garisim,eleuataque voce clamauit,& dixit: Audite me viri Sichen,ita vt audiat vos Dominus; Ierunt ligna,vt vngerent super se regem,dixeruntque oliuæ, Impera nobis; quæ respondit: nunquid possum deserere pinguedinem meam, qua & Dii vtuntur,& homines,& feræ,vt inter ligna promouear? Dixeruntque ligna ad arborem ficum; veni & super nos regnum accipe,quæ respondit eis: nunquid possum deserere dulcedinem meam, fructusque suauissimos, & ire, vt inter cetera ligna promouear? Locutaque sunt ligna ad vitem: veni & impera nobis; quæ respondit eis: nunquid possum deserere vinum meum, quod lætificat Deum & homines, & inter ligna cetera promoueri? Dixeruntque omnia ligna ad Ramnum (pondera dictionem, *Omnia*, quæ nihil excludit) veni & impera super nos, quæ respondit eis: si vere me regem vobis constituitis, venite, & sub vmbra mea requiescite. veniunt ergo omnia ligna sub ramni vmbra, tanquã sub rege eorum, vt obediant: ex quo concluditur,quod tanquã rex extolli debeat vltra omnia alia ligna.

De doctrina vero inter arborem & lignũ, & quid veniat appellatione ligni arboris, hic non insisto, cum non sit præsentis speculationis, sed solum de excellentia inter se, & alias res in quibus videtur lignum crucis Saluatoris nostri esse excellentius omni alia re mundi: quoniam in ipso facta est redemptio nostra, vnde cantat ecclesia: *Nos autem gloriari oportet in cruce Domini nostri Iesu Christi, in quo est salus, & resurrectio nostra, per quem saluati & liberati sumus.* Ex quo plurimũ laudantur ligna, ex quibus facta fuit crux Christi, quæ sunt quatuor, vt dicit Ioan.Andr. *in clem.1.de summa trinit.& fide catho.* quæ hoc versu continentur:

Ligna crucis,palma,cedrus,cupressus,oliua.

Cedrus enim fuit in stipite,palma in palo per longum, Cupressus in ligno ex transuerso. Oliua in tabula super crucem, loco quarti brachii. Et de laude crucis dixi ante *in 1. par. in 38.consid.in pen.conclu.* & ample & deuote scripsit Rabanus,tam metrice, quàm prosaice, & plura cantat sancta mater ecclesia in diebus exaltationis & inuẽtionis sanctæ crucis,& die Veneris sancti, quæ omnes Catholici sciunt.

De ligno vitæ cuius excellentiæ fuerit, scribit Gabriel *distinct.19.quæst.vnic.libr.2.* & Iaco.de Valentia *Psalm.1.*ibi, *Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum,&c.*

Lignum vero aloes, vt legitur *in Plateæria, de simplici medicina, cap.2.* est calidum,& siccum in secundo gradu. Et tria sunt genera ligni aloes, & illud quod reperitur in Insula,quæ dicitur Cumear, est cunctis laudabilius,& melius; & ex eo cognoscitur,quod

ponderosum est in suo genere, & quod est nodosum melius est, & quod aromaticum est, & subamari saporis, coloris subnigri, vel subrufi, & constrictioni dentium non omnino resistens, dum autem masticatur, cito odor odoriferus dicitur attingere cerebrum, & quodammodo replere. De aliis duobus generibus vide ibi, & de sophisticatione illorum. Lignum vero Aloes stomachum confortat, digestionem procurat, contra debilitatem cordis & cerebri, contra cardiacam passionem, & syncopen, contra retentionem menstruorum, & contra omnes passiones, & debilitates cordis ex frigiditate prouenientes, valet. Et vt breuiter concludantur omnes eius laudes, valde confortat omnia membra corporis debilitata. Et ibi scribitur vnum curiosum, quod est: pulueriza lignum aloes, & folia gariofi, & os de corde cerui, cōfice cum oleo, & inunge caput galli in die illa, & nocte non cantabit, vel tantum confectum cum oleo valet.

Inter lignorum genera quædam reperiuntur, quæ igne corrumpi nequeunt, vt hebenus; quia incendi eam negat Fabianus. Itaque antiqui non satis cogitantes, vt aliquæ res ignis iniuriam non paterentur: quæ cum facile comburi potuerint, & in mediis ignibus illæsæ manserint, inter mirabilia reputarunt, de quibus scribit Baptist. Fulgosius *lib. 1. de dictis factisque memorabilibus tit. de miraculis. c. de miris rebus*, *quæ igne consumpta non fuerunt. in princ.* vbi ait, tanquam rem miram antiqui scripserunt, incenso Saliorum sacrario, omnia, quæ in eo erant, combusta fuisse, excepta Romuli virga. Item Serui Tullii & Claudiæ statuas incolumes locis suis mansisse, templis, in quibus erant, incensis.

NOnagesima consideratio de excellentia herbarum & radicum ostendit. Primo, Homerus apud Plinium *lib.* 15. gloriam herbarum Ægypto tribuit. Diodorus de Ægypto loquens: Terra, inquit, inculta, relicta pecori ad pastum, adeo exuberat herbis, vt oues bis anno pariant, bisq; præbeant lanam. Æschylus apud Plin. Italiam herbarū potentia refertam prodit. De Aci fluuio Ouid. *lib.* 4. *Fastorum*:

Præterit & ripas herbifer Acis tuas.

Epirus. Item Ouid. *lib.* 8. *Metamorph.*

Misit apum, quanto maiores herbida tauros
Non habet Epirus.

Textor *in sua officina, in cap. herbarum diuersa nomina* scribit 535 nomina herbarum secundum ordinem Alphabeti, sed non declarat naturam alicuius. Plinius vero *lib.* 19. 20. 21. 22. 23. 24. & 25. plures herbas, & excellentias illarum, etiam in medicinis describit. Et Dioscorides *in lib. de simplici medicina*: & Isidorus *lib. 17. Etymolog. cap.* 9. 10. & 11. Multi plures herbas laudauerūt, vt Themison Medicus librum vnum de laude plantaginis scripsit, tanquam inuentor, teste Plinio *lib.* 25. *c.* 8. Iuba Rex magno præconio exaltauit euphorbium, per vnum volumen, vt ait Plinius *eodem lib. c.* 7. Erasistratus Lysimachiam herbam descripsit, celebrauit, & eam multum laudauit, vt refert Plinius *d. c.* 7. Anonymos herba ab Icesio Medico celebrata est, Museus & Hesiodus Polion herbam multis verbis commendauerunt. Phanias Physicus cōdidit laudes. Antemis herba magnis laudibus celebrata est ab Asclepiade. Dioscorides Artemisiam plurimum extollit *lib. de simplici medicina. c.* 52. Et de ea loquitur Plin. *lib.* 25. *c.* 7. & eam Macer matrem herbarum dicit, vt ex his versib. patet:

Herbarum matrem dedit Artemisia nomen,
Cuius Græcus sermo iustum puto ponere primo,
Huius opem fertur prior inuenisse Diana,
Artemis Græce quæ dicitur, inde nomenq;
Herba tenet, quia sic inuentrix dicitur eius.

Refert & Plin. *eod. lib. c.* 4. quod laudatissima herbarum sit (Homero teste) quem vocari à Diis putent. Moly ast. inuentionem eius Mercurio assignat, contraq; summa veneficia demonstrat: &, vt ait, vidit effossam inter difficultates saxeas, radices 39 pedes longas, ac ne se sic quidem solide, sed abruptę; & ibi sequitur; Ab ea maxima authoritas herbæ est, quam Dodecatheon vocāt, omnium

Deorum

Deorum maiestatem commendantes, in aqua potam, omnibus morbis mederi tradũt. Folia eius septem lactucis similima exeunt, lutea radice.

Inter herbas excellentes etiam potest adscribi, Malua siluestris, cui grande folium est, & radices albę, quæ propter excellentiam effectus Aristalthea vocatur, quod Græci optimum dicunt. Nam folium Maluæ scorpionibus impositũ, torporẽ affert. Tradunt, si quis quotidie succi eius cyathũ dimidium sorbeat, omnib. morbis cariturum. Ideo herba hęc omnimorbia dicitur. Constat parturientes, foliis eius substratis, celerius solui, sed mox post partum reuocandam esse, ne vulua etiã sequatur. Semẽ eius, quæ vnicaulis est, aspersum cubili, auiditates fœminarum in infinitũ augere. Xenocrates scribit, radice eius, si circa dentem cum dolet sæpius pupugeris, desinet dolor. Hęc Pli. *li.* 20. *c.* 21. vbi plura alia, de vi, & excellentia Maluæ scribit.

Inter herbas etiam sunt quæ laudantur ex foliis tantum. Vnde de herbarum differentia per folia, & quæ herbæ toto anno floreãt, vide Pli. *li.* 21. *c.* 17. Sed si legas omnes, qui de iis scripserunt, non reperies quod sit herba in mundo, quæ maiorem vtilitatem generi humano afferat ex foliis, quàm caulis, seu brassica: quia, vt dicit Macer: Caulis Romana lingua, Græcorum brassica; quoniam fere totũ genus humanum magis in comestione, caulibus vtitur, quam quibuscunque aliis herbis, præcipue foliis; Et etiam tempore famis, pauperes (vt vidi) radicibus illius, seu stipitibus herbæ viuunt. Et de huius herbæ laudibus scripsit Chrysippus Medicus volumen vnum, vt ait Plin. *li.* 20. *cap.* 9. & refert Dioscorides *in lib. de simplici medicina. c.* 113. vbi plura salubria, & laudanda referuntur. Cato (eodem teste) tradidit, populum Romanum sexcẽtis fere annis medicina brassicæ vsum fuisse: nondum enim in vrbe conuenerant Medici, qui peregrina pigmenta secũ attulissent; sed eo tempore militares viri gloriosas cicatrices grauido olere curabant, vnde olerum vsus extitit illius ad salutem, dum illos pascit, & sanat.

Narrat & Bapt. Ful. *in suis Collect. de dictis factisq́; memorabilib. li.* 1. *tit. de miraculis ca. de admirandarum virium herbis*, quod in Iudæa ad Macheruntam vrbem, in valle, quæ, *Brabra*, dicitur, denominata à valle, herba nascitur, quæ sanguinei coloris habet radices, & noctu lumen præ se fert, neque vero facile hominum manu conuelli potest, nisi cũ mulieris sanguine mẽstruo, aut vrina attingatur; aliter enim carpere volentem, contra niti seque in contrarium retrahere videtur, neque tunc quidem, nisi eius vitæ periculo, qui extirpare quærit, diuelli potest, nisi si quis manu de ea radice gustauerit, aut circumfossa humo, ita vt parum se radix teneat, alligato ei cane, quod superest, nitendo extirpet; tunc enim in canem omne periculum euellentis transit: hac radice illi curari dicuntur, quos immundi spiritus vexant, ita vt amplius eo malo non laborent. Et idem *in dict. tit.* refert, quod in Lycia regio sit admiratione digna, (quæ Ephestion dicitur) herbido, florenteq; solo, terrą si effodiatur ignes euomit, quibus nulla in parte flores, aut herbæ adurũtur, vel decorem suum amittunt, vt Seneca ad Lucillium scribit.

Inter herbas sunt quæ laudantur ex radicibus, vt Raphanus, seu Radix, Rapa, Napus, Reubarbarum, & Reuponticum. De Raphano, & eius laude, scripsit Marcion Græcus librum vnum, & est herba, seu radix comestibilis, & satis nota, tam frequens, & nobilis apud Delphos, vt sicut ait Plin. in templo Apollinis Delphici, adeo cæteris herbis sit prę latus Raphanus, vt ex auro diceretur, Beta ex argento, Rapa ex plumbo. Æquat in Germania infantum puerorum magnitudinem, in Ægypto Raphani sparguntur nitro, vbi sunt suauitate præcipui. Et de his etiam meminit Blondus *li.* 8. *de Roma triumphante*: de raphano & eius laude duplici scribit Plin. *li.* 20. *ca.* 4. Et Dioscorides *cap.* 550. Plin. *libr.* 18. *cap.* 13. dat palmam rapis, in Nursino agro nascentibus: (Nursia vero, vrbs antiqua in Vmbria regione, quæ ducatus Spoletanus dicitur) & inter cibos electiles, & delicatos ponuntur rapæ, apud Mantineam. Sed & rapas, seu

napos, Philippus princeps, & dux Burgundiorum nobilitauit, cum annis ſingulis ab agro Heduenſi, iuxta Abbatiam S. Martini (vbi generoſitas præcipua) in Flandriam veherentur. Et vidi in computis, ſeu ratiociniis redituum Heduen. Balliuatus, expẽſas huiuſmodi conductionis. Rapam etiam laudauit Diocles, qui librum vnum de laudibus rapę fecit. Inter omnes tamen radices, quæ laudem magis merentur, & quæ ſunt excellentiores, ſunt reubarbarum, & reuponticum. Et dicitur reu. id eſt, radix, & barbarum, id eſt, barbarica, inde radix barbarica tantum eſt latinè, quantum reubarbarum græcè, quod in ſolo Barbarico trans Danubium inuenitur; Sed ſecundum alios, Rha, fluuius à quo nomen medicamento notabili (vt Ammianus inquit) quod, reu, ſeu rhabarbarum, atque Ponticum vocatur, ſed prima deriuatio eſt communior. Quæ quidem radix eſt excellentiſſima propter eius mirabiles, & excellẽtes effectus, quam medici inter alias extollũt, ita vt vix vnquam, aut raro dent medicinam infirmis, quin aliquid de reubarbaro apponatur; & dicit Meſue, quod non ſit alicuius nocumenti, & detur omni tempore, & omni ætate, pueris, ſenibus, & prægnantibus, & eſt de elegantioribus, & melioribus medicinis. Et quoddam eſt, quod in Barbariæ regione inuenitur, vt in India, & in tranſmarinis partibus, & eſt laudabilius, & eſt calidum, & ſiccum in ſecundo gradu. Aliud eſt ponticum, ſic dictum, quia in Ponto Inſula reperitur, vel quia habet ponticum ſaporem. Licet Meſue ponat tres ſpecies. Laudatur tamen magis ex eis, quod eſt ſubnigrum, declinans ad rubedinem, & quod graue eſt cum raritate ſua, nõ perforatum, & in quo, in confracturis interius habet quaſi quaſdam venulas diſtinctas, vbi inuenitur diſpergatio ex rufo, & glauco, & quod eſt croceæ tincturæ. Quod autem nimis leue eſt, & perforatum, & interius minus ſolidum, & quaſi lignum, & huiuſmodi venas nõ habet, & interius eſt quaſi nigrum, & ſubalbidum, & quod maſticatum, nõ pungit, quia bonum maſticatum pũgit ſicut crocus, non eſt eligendum, ſed abiiciendum. Et quod eſt recens, cognoſcitur, quia nõ eſt adulteratum, quoniam eſt rarum, & minoris ſtipticitatis, & crocee tincturæ; Adulteratum verò his contrariatur, & varietatem, quã habere debet, in fractura amiſit; ſeruatur per tres annos. Et huius effectus & virtutes circa medicinas ſcribit Platearius, & aliquid vide *in lib. ſanitatis, tract. de herbis. c. 389.* & perſcribentes in medicina.

NOnageſimaprima conſideratio erit de lapidibus, qui ſunt in multiplici differentia. Nam quidam ſunt magis vtiles Reipublicæ, quam alii, quidam vero magis ſunt ad ſpeciem & decorem, quam ad vtilitatem. Et, vt inquit F. Patrit. *in lib. 7. de inſt. reip. tit. 6.* Lapidicinæ commoditatẽ vel maximam habent, ex quibus quadrata ſaxa, & ſementorũ copia comparatur, pręcipue ſi molles lapides ſint, aut mediocres. Nam duriores illi, ſpeciẽ potius præ ſe ferunt, quam vtilitatem; labore enim plurimo indigent, & ingenti impenſa. Videmus namque marmorea ædificia vix lõgo æuo erigi, quæ vero lateritia ſunt, vel tenerioris lapidis, paruo tempore abſoluuntur. Et inter cæteros lapides dicit Tophos eſſe vtiles, non modo propter molliciem, verum etiam quia igni, & tormentis bellicis non facile cedunt, & humorem minus admittunt; quam lapides reliqui; Et ſequitur: Tophi ſpecies tres inueniuntur: eſt enim vna rubea quę mollior eſt, ſed vbi imbribus ac ſole obduruit, non inutilis habetur: eſt & alia nigra, vel murini coloris, ſolidior, & denſior. His ſpecieb. Picentes, & Campani abundant. Tertiam habent Vmbri, quę vel alba, vel mellina eſt, hæc quamprimum cæſa, facile dolabris æquatur, vel dentata ſerra, more ligni, ſecatur, ſub dio tamen menſibus aliquot expoſita, denſior, duriorque fit, & huiuſmodi alba abundat Gallia in pluribus, vt in Turonia, in Tonarro, in Diuionenſi agro, & Hedu. iuxta caſtrum nouum, vnde portæ huius ciuitat. Heduenſis antiquæ adhuc extant factæ. Et ex his albis, apud nos, & fere in tota Burgundia fiunt imagines, maxime ex illis de Tonarro, ſeu Tornen. & Diuion. agro.

Sunt & lapides marmorei, ex quibus ædificia

ficia excellentissima & sumptuosa construũtur, & sunt in multiplici differentia: sed inter omnia preciosissimum est viride Lacedæmonium, de quibus diffuse per Plin. *li.36.c.7.* de laude, & excellentia, & de generib. marmorum. & *c.2. & 6.* enodatur, quis primus in publicis operib. ostenderit, & quando in vsum marmora venerint. Et isti lapides propter opera, & artificia, quæ ex iis fiunt, excellentiores iudicantur: cum vt plurimum soli principes magnates illis vtantur, palatiis, & theatris conficiendis, & hodie (vt & olim) in Templis ædificandis. De quibus meminit Plin. *ca.5. & 7. supra alleg.* Et vidi Templa, multum laudata, cum marmore adornata essent, cum sit carius, & maiori pretio vendatur, ideo preciosius fit, vnde ait Seneca *in li. de quatuor virtutibus*, dignitates rebus non ex opinione multorum, sed ex earũ natura, constitutas. & facit tex. *in l. pretia rerũ. ff. ad leg. Fal.* vbi æstimatio rerum fit, ex eo, q̃ de eis maior copia haberi non possit, propter raritatem illius rei, contra dictum Catonis; *Quod vile est carum est, quod carum, vile putato*, q̃ intellige, vno tẽpore fore carum propter raritatem & defectũ, vt satis etiã probat tex. *in d. l. pretia. §. fi. & ibi gl.*

Inter alios lapides mundi, est quidam mirabilis altitudinis, Romæ, sustentatus à quatuor leonibus æreis, in quo scriptum est:

Si lapis es vnus, dic qua sis arte leuatus:
Si vero plures, dic vbi congeries.

Isid. *lib. Etym. 16. c.3.* de lapidib. vulgaribus scribit. & *c.4.* de lapidib. insignioribus, & isti sunt vulgaribus præferendi. & *in c.5.* de marmorib. quia sunt eximii lapides, qui laudãtur & commendantur à maculis, & coloribus, præcipue viriditate. Marmorum colores, & genera innumerabilia reperiuntur, vt dicit Plinius *dict. l.36. cap.7.* Nec omnia è lapicidinis scinduntur, sed multa sub terra sparsa sunt. Lacedæmonium seu Laconicũ marmor viride erat, & cunctis hilarius, omnium quã preciosissimum, Stat. *in Syl. Hic dura Laconũ saxa virent.* Aliud ophites, à maculis serpentium, quib. distinguitur, nomen accepit, & duo eius sunt genera, molle candidum, & nigrum durum. Aliud marmor porphyriticum ex Ægypto, quod est rubeum, candidis interuenientib. punctis. Inuenitur idẽ lapis Ægyptius in Æthiopia, quem basaltem vocant, ferrei coloris, & duricie, vnde etiam nomen dedit. Alabastrides vero, est candidior cæteris, intercinctus variis coloribus, quem cauant ad vasa vnguentaria, quoniam optime seruari ea incorrupta dicitur, vt ait Plin. *d. c.36. cap.8.* ex quo euangelici illius vnguenti, nardi pistici preciosi vasculum fuit, vt habetur *Matth.26. Marc.14. & Luc.7.* Quoddam etiã marmor album Parium dicitur, à Paro insula Ægei maris, & est laudabile. Plin. scribit *d. li. cap.13.* Ægyptium Labyrinthũ in introitu lapideis, è Paro, columnis fuisse factum. Horatius: *Vrit me Glyceræ nitor, Splendentis Pario marmore purius.* Sunt & multa alia marmoris genera, quæ breuitatis causa omitto, de quibus Plin. *in d. li.36.* Isid. *d. c.5.* & Textor *in sua officina in ver. Marmore.*

Nouissimis annis repertum fuit marmor candidum, ex reuelatione cuiusdam pauperis, in agro Comensi, vt ibi ædificaretur sacellum in honorem sacratissimæ Virg. Mariæ & vt à multis audiui, qui viderunt locum, illud marmor est multum singulare, & laudatissimum. Apud nos in Gallia, sunt multa loca, in quibus reperta fuerunt marmora, mirabilis altitudinis, & amplitudinis, maxime in agro Tornodonen. & in comitatu Burg. Apud Salinas est lapicidina marmorea, quod non est mirandum, cum in Gallia lapides renascãtur, vt est tex. Papi. iurisc. *in l. diuortio. §. si vir.* ibi, *quia nec in fructu est marmor, nisi talis sit, vt lapis ibi renascatur, quales sunt in Gallia & in Asia. ff. sol. ma.* Imo videtur q̃ etiam lapides habeant poros, & meatus, vnde spirare possunt, & per quos nutrimentum deferatur, & sic crescere possint, quod satis apparere videtur, ex ingenti bufone, in medio saxo inuento, in Athonis arce Verdunensis agri; & ex serpente viua, inuenta in medio petræ scissæ, in Latio tempore Martini V. Pontificis, vt refert Baptist. Fulg. *in suis collectaneis, de dictis factisque memorabilibus. titu. de miraculis. cap. de auibus animalibusque aliis admirandis.* Et, vt refert *lib. ante citato cap.18.* Theophrastus,

& Mutian. credunt esse aliquos lapides, qui pariant.

Sed cum multa ferat natura, quorum ratio nulla potest afferri, aut in obscuro lateat, vnde inter alia singularia, & excellẽtia in sua specie videntur. Inter hæc commemorabitur quod scribit Plin. *d. li. 36. c. 5. circa principium*, marmoreum lapidem, factum in Paro Insula, in medio naturaliter sculptam Sileni (vt ab antiquis pingebatur) effigiem ostendisse; Silenus Bacchi nutritius fuit. Albertus item Magnus affirmat, Venetiis se Regis caput, diademate ornatum, vidisse in marmore, naturaliter, nullius artificis opera, expressum, in quo frontis pars imperfecta videbatur. De alio item capite huic simili, in vrbe Mantua, viso suo tempore, affirmat Baptista Fulg. *in loco ante allegato. c. de gemmis & lapidibus naturalibus sculptis*. Scribit item, quod in agro Placentino suo tempore lapis Alabastrites inuentus sit, in quo, posteaquam ad leuitatẽ suam, per artifices perductus fuit, inter claritatem, obscuritatemque, quam lapis præ se fert, figura apparuit mortui capitis humani. Item Bergomi; (vt idem refert) in maiori fano, in porphirite lapide, qui ad Baptisterii ornatum est positus, tanquam ducta serpens in orbes circumuoluta perspicitur. Et in quadam parte Galliæ est quidam magnus dominus, in cuius agro lapides, & arbores si scindantur, in quamcunque partem verti possint, arma seu insignia illius domini apparent.

NOnagesimasecunda consideratio sit de gemmis, seu lapillis pretiosis, & quæ sit excellentior, maioris authoritatis, seu nobilior inter omnes. Pli. *li. 37. c. 4.* ait: Maximum in rebus humanis, inter Gemmas preciũ habet Adamas, & eidem inter Gemmas primũ locum authoritatis attribuit, ita inquiens: Proximum apud nos, Indicis, Arabicisque Margaritis preciũ est, tertia authoritas Smaragdis perhibetur, vt ibi ipse Plin. scribit *ca. 5.* & etiam refert G. Budæus *in tract. suo de Asse.* & à d. c. 4. vsq; ad finem illius lib. scripsit Pli. fere de omnibus gemmis secundum ordinẽ Alphabeti, & de naturis & virtutib. illarum. Et etiam Albe. Mag. & Diosco. & in horto sanitatis *in 5. tract.* & per plures alios, ad quos te remitto, & etiam Nic. Perottus *in 2. epigram.* Martialis fere omnes Gemmarum species enumerat, eas describẽdo secundum colores, quibus magis assimilantur; vbi Chrystallus primũ locum in nitore obtinet, & post Adamantem ponit Achatem, sub specie albi coloris, & hoc, quia licet sit lapis niger, maxime tamen quidam probant, si habeat vitreã perspicuitatem, teste Plin. *d. li. c. 10.* vbi etiam ait, olim fuisse in magna authoritate, & nunc in nulla, & refert idem *d. li. 37. c. 1.* Pyrrhum Regem, qui aduersus Romanos bellum gessit, habuisse Gemmam, sc. Achatẽ, in qua nullo artifice, sed sponte à natura sculptę, erant nouem Musæ, insignib. suis expressæ, cum Apollinis effigie media inter eas sedentis, & Citharam tenentis, sed tam tenuibus segmentis, vt pictæ viderentur. Ismeniam Coraulẽ fulgentem tradunt multos, vti consueuisse, quod regum amicitiam conciliare existimetur.

Inter Gemmas viridis coloris præcipue commẽdatur Smaragdus, cum sit preciosior multis aliis, & omnium lapillorũ visu iucundissimus, quoniã nihil omnino viridius, cõparatum illi, viret, ita vt vicinum aerẽ sua viriditate figurare videatur, præterea solus gemmarum implet oculos, nec satiat. Quinetiam fessa alia intentione acies, aspectu Smaragdi, recreatur: propterea sculpentes gemmas has, maxime viridi lenitate, lassitudinẽ mulcent, testis Pli. *d. lib. 37. c. 5.* Tradunt Ismeniam Coraulem Smaragdum 100. aureis denariis emi iussisse, cum multas alioquin fulgentes gemmas haberet. Cumq; ex iis, comminuto precio, duo relati fuissent, ęgre tulisse, sæuisseque in emptorem: quoniam male curatum existimabat, quod detractũ esset gẽmæ dignitati.

Gyges Rex Lydorum gemmam habuit tantæ virtutis in annulo, vt ea ad se versa, videret quoscunq; vellet, nemini conspicuus, vnde annuli beneficio omnia consequebatur ex animi voto. Et Nero Cæsar gladiatorũ pugnas in Smaragdo spectabat.

Inter gemmas vero colore rubeo, Carbũculus rubicundissimus est, & huius color igneus

gneus est, & in tenebris, & nocte magis, quã die lucet, vt carbo. Nam die obscuratur, nocte vero, & in obscuro, tantum refulget, vt circa se noctem, quasi in diem vertat, & olim, vt fertur, in hac ciuitate Heduensi erat Carbunculus, positus super Pyramidem, adhuc extantem in superiori parte ciuitatis, vt lumẽ noctu effunderet per totam ciuitatem. Et ex lib. de naturalibus rerum: Carbunculus est lapis omniũ pretiosissimus, atq; carissimus, & colore virtutibusq; superat omnes gẽmas ardentes: sola enim habet omnes, quę in ipsis sunt, virtutes, & est sigillum lapidum, potest imprimere figuram suam omni alii lapidi, & non è conuerso. Laudantur & sub hoc colore, hyacinthus rubeus, & corallum. Et mirum est, si verum sit, quod virtus hyacinthi sit, vt qui portauerit secum, ante sigillationem factam cum eo, sit tutus à fulgure, ita vt nõ cadat super eum.

Amethystus Indicus, inter purpureas gemmas tenet principatum, vt ait Plin. *li. 37. cap. 9.* Magorum vanitas hanc gemmam ebrietati resistere promittit. Arnaldus tamen dicit, virtus Amethysti est contra ebrietatem, facitque hominem vigilem, & intellectum bonum tribuit.

Saphirus autem inter gemmas, cœrulei coloris, excellentior est, & est magnæ excellentiæ, & virtutis. Primo ex similitudine coloris, cui assimilatur, qui est color cœli sereni. Cum ergo ille color sit supra hominem, & supra omnes res mundi, propter altitudinem cœli, quam dimensurare nemo potest. *Ecclesiast.* 1. Ideo videtur, quod etiam ille color sit supra omnes alios, & sic ille lapis preciosus sit supra alios: vnde ex quo tenet similitudinem coloris aeris, seu sereni cæli, designare videtur appetitum languentis animæ, tẽdentis ad cœlestia, vt dicit Greg. *li. 18. moralium c.* 8. & dicit Helimandus, ideo quia Saphirus cœlo sereno similis est, caste portari vult, Gemmaque gemmarum, & lapis sanctus dicitur. Ideo *in lib. de natura rerũ* habetur, quod qui portat hunc lapidem, expedit, quod summo studio castitatem seruet: quoniam tanto dicitur preciosior & melior, quanto colori cœlesti est similior. Est enim gemma summe dura, hilaris, clara, & pura, vtpote similis cœlo serenissimo, vnde Arnal. Saphirus est gemma fulgens, quæ hominem reddit castum, mitem, & humilem. Et dicitur lapis sanctus, quia ad sanctitatem & deuotionem homines disponit, vnde scribitur *Exod.* 28. quod Moyses ad præceptum Domini vestem sanctam fecerit Aaron summo Pontifici, in gloriam, & decorem, in qua inter diuersos lapides pretiosos, Saphirus connumeratur. Sic Ieremias Threnorum 4. Destructionem Ierusalem, ruinam templi, & sacerdotum recogitans, eorum pulchritudinem assimilauit Saphiro, dicens: Candidiores Nazaræi eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, saphiro pulchriores, delectabilis est, gratiosa, & pulchra. Excessum pariter habet valoris inter lapides pretiosos, ob quod sanctissimus Tobias, spiritu eleuatus, videns excellentiam cœlestis patriæ, dicit; portas eius esse ex Saphiro ædificatas, vt scribitur *Tobiæ* 13. etiam Ioan. *Apoc.* 11. dicit. Fundamenta muri supernæ ciuitatis, esse ex lapidib. pretiosis, inter quos Saphirus adnumeratur. Saphirus etiam in sacris scripturis significare videtur æternam gloriam, vt habetur *Exo.* 24. vbi Moyses, Aaron, Nadab, Abiu, & septuaginta de senioribus Israel, Deum viderunt. Sub cuius pedibus erat quasi opus lapidis Saphirini, & quasi cœlum, cum serenum est. Pariter in *Ezech.* 10. *c.* legitur, quod species gloriæ Domini, super Cherubin, erat quasi lapis Saphirus. Et ex his pluribus aliis multũ laudantur arma Christianissimi Regis Franciæ, in hoc, quod sunt in campo azureo, qui color est Saphirinus, vt ample commendat G. Benedicti *in sua repetit. ca. Rayn. in verbo, duas habens filias, num.* 13. 114. *&* 115. *Extra de testamentis.* & ante eum, per Ioannem Ludouicũ Viualdum, de monte regali: *in libr. de triumpho trium liliorum Franciæ.* & dixi ante *in* 5. *par. in* 31. *consid.*

NOnagesimatertia consideratio sit de excellẽtia colorum. Nam vt lapides marmorei, ligna, gemmæ, vestes, & multa ex prędictis laudantur ex diuersitate colorum, & ex co-

ex coloribus, qui etiam multum commendantur in armoriis, de quibus *in 1. part. in 61. concl. cum septem sequentib. conclus. 38. consid.* Et etiam in picturis, de quibus *in part. præcedente, in 44. consid.* dictum est. Ideo de illis, & excellentia aliquorum scribendum est. Scitu dignum est, quod colorum teste Isid. *li. 18. Etym. ca. 17. de color.* quidam nascuntur, vt sunt Sinopis, Rubrica, Paritonium, Melinũ, Fretia, & Auripig. Cæteri vero finguntur, aut arte, aut permixtione, vt per eundem *in d. ca.* Item quidam sunt Colores, qui dicuntur natiui, seu naturales, vt sunt album & nigrum, vt habetur *in l. si cui lana. §. proinde. ff. de lega. 3.* Et inter hos duos colores naturales album, s. & nigrum, sunt quinq; principales intermedii, sc. glaucus, puniceus, rubeus, purpureus, & viridis, quos ponit Bartholomæus Anglici *li. 19. de proprietatib.* Et omnes colores, præter album & nigrum, dicuntur versicolores, vt est text. in gl. *in d. §. proinde.* Cælius vero *lib. 1. antiq. lect. c. 20.* post Marsilium Ficinum *lib. 3. ca. 19. de vita cœlitus comparanda*, dicit, quod sint ex Platonicis non ignobiles, qui tres esse vniuersales præcipuosque mundi colores arbitrentur, viridem, aureum saphirinum. trib. cœli gratiis decoratos. Et viridem vtique Veneris esse volunt, atque item Lunæ; Aureum Solis, ab Ioue tamen, Venereque non alienũ: Saphirum vero Ioui Maximo dicatum prędicant; cui & Saphirus dicatur consecratus. Atque Saphirinum quidem mundi Sphęris insere; aureum vero, Sphæris, ad ipsam cœli similitudinem, addere sidera. Ipsam vero Vestam, siue Cererem, id est, terram, viridi prorsum ex colore ornari indumento. Et dicũtur isti duo colores natiui, ex quo sua naturâ magis tendunt ad albedinem vel nigredinem: hoc est, ad candidum, vel obscurum, & qui nulla arte, sed natura producuntur. Qui dicantur colores albi, & quæ gemmæ tendant ad hunc colorem album, qui item dicantur colores obscuri, & quæ Gemmæ ad hunc accedant colorem, scribit diffuse Nicolaus Perottus *in 2. Epigram.* Martialis, & consequenter de aliis coloribus, ex quibus considerari potest excellentia: tam ex natura rerum, quibus ipsi colores magis appropriantur, seu assimilantur, quam ex communi reputatione, quæ habetur inter colores, de quibus scripsi in conclusionibus, in principio huius considerationis allegatis: in quibus multum attenditur excellentia colorum, maxime eorum, qui communiter apponuntur in armis, & ex quibus ipsa sæpe fiunt: prout colores reb. nobilioribus & dignioribus adaptari possunt, dicuntur & denominantur digniores. Et de adaptatione illorum videatur Perottus *in loco præalleg.* Deinde spectanda rerum natura quibus adaptari possunt, & ex his fiãt laudes, & exaltationes armorum, secundum quod contingere potest: & si res sit in naturalibus potius, quam in accidentalibus: ex quo videtur quod Colores albi, & nigri, cum sint naturales, sint laudabiliores. Et licet color niger videatur laudabilior & principalior, cum per nullum alium colorem possit transmutari, incorporari, seu confundi. Ipse autem omnes alios non solum transmutat, sed etiam (quod fortius est) extinguit, & confundit: vt iam dixi *in d. 1. par. in 17. concl. 39. consider.* Color tamen albus, & qui albedini proxime accedit, semper fuit plus laudatus; quia vt ait Aristot. *lib. de sensu & sensato.* est origo aliorum colorum, & omnes ab illo dependẽt. Etiam quoniam omnes actus diuini tendentes ad bonum, qui perpendi possint, semper fuerunt visi sub specie coloris albi, seu cãdidi potius, quam nigri.

Et color albus multũ laudatus fuit à Deo cum, vt habetur *Exod. 16.* appellauit domus Israel, nomen cibi cælestis, Man, quod erat, quasi semen coriandri album, &c. Et habetur *Apoc. c. 2.* transsumptiue, *in ca. si enim. versi. si autem venio tibi. de pœni.* Habes pauca nomina in Sardis, qui nõ inquinauerunt vestimenta sua, & ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt. Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, & non delebo nomen eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram Angelis eius, *& in fine:* Suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum, vt locuples fias, & vestimentis albis induaris, vt non appareat cõfusio nuditatis tuæ.

& Apoc.

& *Apoc.*7. Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, stantẽ ante thronum, & in conspectu agni, amicti stolis albis: etiam habetur *Matth.*17. *Marc.*9. *Luc.*9. in transfiguratione domini, resplenduit facies eius sicut sol, vestimenta autem eius facta sunt alba, sicut nix. Et habetur *Actuum* 11. quod in ascensione domini, cum Christus ascenderet in cœlum, videntibus illis, eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum, cumque intuerentur in cœlum euntem illum, ecce duo viri astiterunt iuxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt: viri Galilæi, &c. Et *Marc.*16. Et introeuntes in monumentum, viderunt iuuenem sedentẽ in dextris, coopertũ stola candida. Sed quicquid dicatur, videtur, quod omnes fere colores sint natiui, & naturales, sicut album, & nigrum, cum omnes ipsi colores repetiantur naturaliter è terra prouenientes: quippe & viridis color, rubeus, glaucus, citrinus, cæruleus, & rosaceus, & alii ex terra procedunt, etiam in herbis, lapidibus, & arboribus.

Sed, vt à diuerticulo repetamus iter inceptum, sub colore albo continentur & alii, qui videntur esse species albedinis, & sub illo colore comprehendi, vt leucopus, & olorinus, siue cygneus, & sandicinus. Et colores albi quibus in pictura vtuntur, sunt Parethonium, Melinũ, Cerussa, Eretria, Sandaraca: vt de his habetur per Isidor. & Perott. *in locis ante dictis.* Et in armoriis hic color designatur per argentum, in picturis vero per alias res.

Quomodo etiam colores referantur ad Planetas vide Marcilium Ficinum, *li.*3. *de vita cœlitus comparanda. cap.*11. vbi etiam scribit qui colores sint potentes. Alio modo sumunt colores medici in corpore, quando faciunt differentiam inter colorem naturalem, & non naturalem, vt per Arnald. de Villanoua, *in suo speculo introduct. medicinal. cap.*11. & ibi vide, quomodo causentur in homine: sed cum hæc sint extra propositum, ideo circa ea non insisto.

Color etiam obscurus, qui & niger dicitur, est natiuus, & vt dicit Car. *in clem.*1. *in pr. de statu monacho.* Inter cæteros est vilior, & magis fuscus, & ideo electus fuit à religione monach. ad denotandum mortificationem carnis, & tristem vitam, quam debent habere monachi nigri. Et dicitur niger à nube, quasi nubiger. Et vt dicit ibi, sunt tantũ quatuor principales colores: Albus, sc. Niger, Citrinus, & Rubeus: & quod diuersitas colorũ inducat diuersitatem effectuum. *Clem. vlt. de regularib.* Et aduerte quod hic color est leucopo, hoc est, vili & vulgari albo contrarius, proprie pullus appellatur, quod pulli ouium ferè eo colore nascantur, & sub hoc colore sunt qui dicuntur hispanus, beticus, impluuiatus, suasus, Mutinensis, fuscus, ater, atracinus. Et hic color à pictoribus atramentum dicitur.

Color cæsius dicitur, qui cœli speciem habet, etiam glaucus, & cœruleus, cumatilis, & cyaneus: pictores cœrulei coloris diuersa genera habent. Quippe, in argenti metallis nascitur cœruleum, quod proprie limus est; optimum vocatur Atticum, quod nunc transmarinum dicunt, secundum marmorosum, siue lucidum vocant, tertium scyricum, à Scyro Ægi insula. Affertur & Indicum ex India, supra modum nigricans, & atramenti fere tenens colorem. Item & ex Germania, quod Germanicum, siue lucidum nominãt, vt refert Perottus, *vbi supra*, & quæ gemmæ sint huius coloris. Hic tamen color videtur potius esse priuatio aliorum colorum, quam sit color de per se, vt dicit Aristot. *in lib. de sensu & sensato.* Et de excellentia illius, dixi ante *in* 1. *part. in* 65. *concl.*38. *consider.* Et inter alios colores, est cœruleus inter istos sub obscuritate dependens, qui comparatur Saphiro, ex quo hic color videtur esse laudandus in hac specie coloris Saphirini, vt hic ante dixi, *in princ.* vbi laudaui colorem Saphirinum, & magis tendit ad nigrum, quam ad album, de natura cuius Saphiri dixi etiam supra *in præced. consid.*

Diuersus est & alius color à prædictis qui viridius dicitur, & fit ex flore, qui in legentib. frequẽs arescit, atq; oculos maxime recreare

existimatur: à viriditate succi foliorum porri, quæ summa est, Prasinus dicitur. Istius coloris præcipue sunt Smaragdi omnium lapillorum visu iucundissimi: quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. Præterea soli gemmarum implēt oculos, nec satiant; quin etiam fessa nimia intentione oculorum acies, visu Smaragdi recreatur, vt *in consid. praced.* scriptum est. Et de huiusmodi colore viridi quomodo delectet visum, maxime Smaragdus, scripsit Isido. *lib. Etymol.* 16. *c. de viridiorib. gemmis.* allegatus per Bar. Anglici. *in suo libr.* 19. *de proprietat. rerum*, vbi ait, quod propter visum, cerui, & alia animalia agrestia, virentia diligunt & frequentant; ideo venatores se induunt communiter veste viridi, quia propter aspectum viroris, quem bestiæ naturaliter diligunt, minus venatorū insidias expauescunt. Et ibi etiam dicit, quod iste color sit medius inter rubeum, & nigrum generatus, vt ibi videre potes, de ratione prędictorum.

Alius etiam est color qui dicitur rubeus, qui est medius, ab extremis nigredinis, & albedinis æquę distans, ad cuius generationem concurrunt materię perspicuitas, ignei luminis claritas, & albedinis, & nigredinis cōcors mediocritas. Tamen propter igneam lucem, partes mixti perspicuas, dilatantem & rectificantem, ac subtilitatem, maiorem habet in translucentia conformitatem cum albo, quā cum nigro: non tamen adeo videtur esse dignus, aut nobilis, sicut album, aut nigrum, cum sit accidentalis. Et præter iam dictos, cęteri fere omnes colores, mixti sunt, & ex rufo compositi, sed ita diuersi, prout rufum, aut intendunt, atque acuunt, aut cum colore viridi miscent, aut cum nigro infuscant, aut cū virente sensim in albo, illuminant. Et istius coloris rubei multæ sunt species, sed rubeus, & rufus generalia nomina sunt, ad omnia quæ quomodolibet rubent, & fuluus, flauus, rubidus, phœniceus, rutilus, luteus, spadicus, belnus, balaustinus, coccinus, roseus, sinopis, minium, &c. sunt colores sub rubeo dependentes. Fuluus vero color, est ex rufo, ac viridi mixtus, in aliis plus viridis, in aliis

plus rufi habens; sic fuluam Aquilam & Iaspi-
dem, fuluos galeros, fuluum aurum, arenam
fuluam, fuluum leonem, & fuluum æs dici-
tur. Et huius rubri coloris inter gemmas sunt
Carbunculus, Corallius, Sardonix, Hemati-
tes, Hyacinthus, & plures aliæ: vt scribit Isid.
Etym. li. 16. c. de rubris gemmis.

Alius est color qui dicitur purpureus, qui
nigrantis rosæ splendore sublucet. Cætero-
rum omnium colorum gratissimus, & tingē-
dis vestibus maxime expeditus, à purpura
dictus. Purpura vero piscis est, ex concharum
genere, viuit annis septenis, habens nobilem
illum succum, ad tingendas vestes, in mediis
faucibus: viuas conantur capere, quia florem
illum, morientes, cum vita euomunt. Pur-
puros pisces habent Sigæum, & Lectum Idæ
promontoria, & teste Isid. *li. Etym. 19. c. de co-
lorib. vestiū.* Purpura, à puritate lucis vocatur,
& in his regionib. gignitur eius materia, quas
solis cursus illuminat propius, & illustrat. In
Melibea vrbe Thessaliæ claruit vsus purpu-
ræ; Lucr. *li.* 2. *Melibeaq; fulgens Purpura,
Thessalico concharū tecta colore.* Et Plin. ait, in
Laconia purpurā optimam fieri consueuisse.
Et idem de Carthag. loquens. Nunc omnis,
inquit, nobilitas cōchylio atq; purpura con-
stat, vide infra *in 96. consid.* De isto etiam co-
lore, & aliis scribit Plin. *li. 35. ca.* 16. vbi laudat
hunc colorem, qui & conchylium, & murex
dicitur. Sub isto colore continētur Violace-
us, Hyacinthinus, Amethystinus, qui ad vini
colorem accedit: & sic denominatur, à Gem-
ma, quæ dicitur, Amethystus: Item Tyriathi-
nus color sub isto colore purpuræ cōtinetur,
& etiam Malochinus, qui Maluæ flori similis
est, quasi Malachinus: de natura cuius Maluę
dixi hic ante *in 90. consid.* cum sit excellens ex
effectu.

Item color Cerinus, à ceræ colore voca-
tur, & sic à mustella, mustellinus, & à Meli
colore, siue à Mello insula, vnde afferebatur,
Melinum pigmentum dicitur. Quidā tamen
Melinum colorem volūt esse medium, inter
albū, & fuscum, qui Giluus dicitur. Et à cro-
co, croceus, siue crocinus, qui etiā flammeus
dicitur. Et à cœli colore, cæruleus, id est, viri-
dis cum

dis cum nigro, qui & glaucus siue cæsius dicitur, & etiam thalassicus.

Luteus vero color, est dilucidior rutilo, qualis est color auri; hinc violæ eius coloris luteolæ dictæ. Plinius *lib.21.cap.8.* Luteivideo honorem antiquissimum in nuptialibus flameis totum fœminis concessum. Et sic olim solum vxores flaminum, hoc est, sacerdotum, flaminicæ dictæ, assidue vtebantur velis auratis, seu ex auri colore tinctis, quibus non licebat facere diuortium. Eodem modo postea tegebantur nuper nuptæ flameis, hoc est, huiusmodi velis, vt perpetuo cum viro manerent. Lucanus de Martia, iterum nubente Catoni:

Lutea demissos velarunt flamea vultus.

Hic color luteus in vulgari nostro dicitur **iaune**, & fit à pictoribus è quibusdam terris, vel ex auripigmento, quod in Syria foditur in summa tellure, auri colore, sed fragile, ad lapidum specularium similitudinem. Ex quo Caius princeps (vt aurũ facere tentaret) magnum pondus excoqui iussit, & vnde excellens aurum fecit, sed ita parui ponderis, vt in detrimentum cederet, propter quod nemo postea idem tentare ausus est: quod si hodie nostri fantastici alchymistæ à suis fumosis figmentis desisterent, exemplo huius, bene agerent, & rebus suis optime consulerẽt, cum in his plus detrimenti, quam commodi sentiant. Hoc colore inter gemmas, succini, hoc est, Ambri, genus reperitur, & Topazii. Item Chrysolithus aureo nitore trãslucens, & Aromatitis, quæ in Arabia gignitur, ita dicta, quod myrtæ odorem habeat: & plures aliæ gemmæ, vt per Perottum in suo cornucopiæ *lib.in Epigram.2.Martial.* & Isid. *in suo Etym. lib.16.* vbi scribit de gemmis, secundum eorũ colores à *c.6.* vsque ad *c.14.* de pluribus generibus colorum, vocabulisq; eorum Græcis & Latinis, vide per Aul.Gellium, *lib.2.ca.26.* & post eũ in Lazari Bayfii repet. super *l.vestis.ff. de auro & argent.leg.c.2.*

NOnagesimaquarta cõsideratio sit de floribus odoriferis, seu, vt alii volunt, fruticibus odoratis, seu herbis aromaticis; & vtrunq; complectar, flores sci. & odores magis excellentes inter flores, & violas, seu frutices odoriferos, è quibus sequentes, enumerãtur: Rosa, Lilium, Calta, Bacchar, Combretũ, Lotos, Crocus, Hiacynthus Abrotanum, Amaracus, Saliunca, Polion, Amethystus, Cyamon; Holochrysos, Chrysitis, Origanum, Tymus, Conyza, Cytenus, Narcissus, Amaranthus, Epitymon, Oenanthe, Phrygma, Abrotonum, Rosmarinus, Anethum, Achâtes, Anemona, Cherintha, Ligustrum, Vacinium, Conuoluulus, Cyanus, Cyclaminus, Sisymbrium, Tymbra, Satureia, Casia, Melilotos, Lyrum, & Lychnus, de quibus meminit Plinius *lib.21.* & Isid. *lib.17. Etymol. cap.9.* Sed, quia tædiosum esset de singulis laudes referre, ideo laudes de paucis absoluemus, propter eorum excellentes effectus. In primis de Lilio, quod sui natura (teste Plin. *lib.21.c.5.*) est nobilissimum, quo nulli florum celsitas maior, cuius flos fragrat odore acutissimo, & est candidissimus, nobilitate proximus Rosæ, & quadã cognatione vnguenti olei, quod ab eo lilium appellatur. Est & lilium rubens, & etiam purpureum, sed apud nos raro videntur.

Lilium laudatissimum est in Antiochia, & Laodicea Syriæ, mox in Phaselide, quartum locum obtinet in Italia nascens. Susa, vrbs Persarũ, à Memnone condita, nomen sumpsit à liliorum multitudine: nam Persæ Susam vocant lilium. Lilium multiplicem habet virtutem; ita vt eius radices virtute sua, multis modis florem suum nobilitauerint, secundum eundem Plin. *eod.lib.cap.19.* Auicennam & physicos: nam valent contra duritiem splenis & neruorum, maxime sub prunis coctæ; & cum oleo roseo tritæ, vsturas sanant, & vulnera cicatrizãt: & conferunt adustioni ex aqua calida, cum sint exsiccatiuæ, mollitiuæ, abstersiuæ, & consolident: valetque lilium pro incisionibus neruorũ, & splenis apostemata maturat. Et, vt omnes testantur, lilium tumores resoluit, vlcera abstergit, dolores mitigat, venena depellit, puncturis confert, & succus eius cum melle decoctus veteribus vlceribus medetur, & oleum eius

est resolutiuum & aperitiuum: conuenit enim dolori capitis: & distillatum in aurem, sedat eius dolorem, saniem, & immunditiā, purgat lilium, & morsum serpentis curat, similiter eius folia vexationem serpentum curant, eiusque radices contra serpentum ictus valent, confert & lilium puncturæ vermium venenosorum atque Scorpionis: & præterea semen eius in potu sumptū ad serpentis morsum facit, vt scribunt Plinius, Auicenna & Dioscorides. Ideo ex effectibus ex eo prouenientibus constat lilium esse laudandum. Quod etiam facit ad laudem armorum Franciæ, in quibus sunt tria lilia cœlitus demissa, de quorum laude scripsit Ioannes Ludouic. Viualdus *in suo tracta. de triumpho trium liliorum Franciæ*. Et G. Benedict. *in sua repet. cap. Raynutius. in verbo, duas habens filias. num*. 87. *vsque ad num*. 109. *Extra de testament*. & dixi supra *in 5. part. in 31. consid.*

Alius est flos odoriferus, qui dicitur Rosmarinus, quem propter eius excellentiam, & effectus illius excellentes, laudare decreui, quem Latini ab effectu, herbam salutarē vocant, &, teste Isidoro *lib. Etymolog*. 17. *cap*. 9. odorem thuris habet: vnde Libanotis dicitur Plin. Libinotis radicem habet Olusatri, nihil à thure differentem, cuius natura calida est & sicca in tertio gradu, vt Serapio inquit; propterea ad plures valet infirmitates, vt Rasis ait, *in 23. continentis. cap*. 694. authoritate Dioscoridis; & inter cætera dixit ibi, quod omnes species cum melle in oculis positæ acuant visum. Et, vt scribit Arnaldus de Villanoua *in suo tractat. de vino*: Cum Anazare esset in Babylonia, accepit cum multa solicitudine & precum instantia, à quodam antiquissimo Medico Sarraceno, virtutes rosmarini, quas secretiores sibi, quasi nulli deberent cōmunicari, retinebat: & dicit, quod de vtiliorib. operationibus eius sit cum vino, deinde cum balneo; deinde cum fit ex eo oleū, quod est in effectu Balsami; deinde, cum fit electuariū ex floribus eius, & aqua ardēti, seu vitæ: vinum quidem, quod de hoc fit, more aliorum conficitur, secundum modos descriptos in dicto tractatu: habet mirabiles proprietates: nam est vtile omnibus ægritudinibus frigidis, rectificat appetitum & confortat sua aromaticitate, qua anima dilatatur, & sua stipticitate, qua substantia eius cōgregatur, omnia membra, neruos rectificat, & cum lauatur ex eo facies, reddit eam pulchram, & si lauetur ex eo caput, non decidūt capilli, imo multiplicantur, & vsus eius conseruat proprie ab Anthrace, hoc est, carbone, & huiusmodi malis pustulis, cōsumit phlegma & melancholiam, & confortat proprie substantiā cordis, & ex hoc facit acquirere, aut consequi iuuenescentiam, & eius forte, qui eo assiduauerit, non putrefiet corpus, & si sæpius os lauetur ex eo, continue odoriferum reddit, confortat dentes & gingiuas, & cancrum ex eo sæpe lotum sanat, & fistulæ, & huiusmodi vulnera ex eo sæpe lota, sæpius desiccantur, & rectificantur. Et quando quis ex longa infirmitate ægret, siue debilitatus, panem assum in eo vino madidum frequentauerit comedere, rectificat appetitum, & confortat eius membrum debilitatum. Et ipsum quidem vinum, temperatum cum aqua pluuiali & propria decoctione florum eius herbæ, & assiduatum bibere, rectificat phthisicos & etycos, & est probatum, & secretum, vt ibi dicit Arnaldus. Valet etiam dictum vinum, in quotidiana litargia, & quartana, in cardiacis, & ægritudinibus cordis, nausea, & dysenteriis fluxibus; Item, quod de excellentioribus operibus eius est, vicarius tyriacæ cōtra venenum & venenosos cibos, & est potus pro paralyticis, & tremulosis, & relaxatis neruis; confert podagræ perambulatiuæ, & mulieribus proprie humidæ complexionis, & rectificat earum matres, & prodest ad conceptum. Fit & electuarium ex floribus eius & melle despumato, secundum quod fit rosatum, & est mirabilis vsus eius ad omnia prædicta: & fiant frusta ex illa herba & floribus eius, & fiat balneum vaporosum mediante calidorum, & quoest balneum vitæ, & mors senectutis; quoniam assiduatio eius facit renouari sicut Aquilam iuuentutem, vtentium eo, & est secretissimum, vt dicit ipse Arnaldus. Fit & ex floribus eius oleum, quod gerit vicem

Balsa-

Balsami, & est res arcana, cuius magisterium, hoc est, impletur amphora vitri floribus eius, & clauditur cum panno duplicato cerato, aut cum cera, & coopertorio, ita quod non respiret, & sepeliatur in arena, vsque ad medium, & maneat sic per mensem vnum vel plus; & flores dissoluantur in aquam, & separetur aqua illa pura ab impura, & ponatur ad solem per quadraginta dies, & inspissabitur aqua illa ad modum olei, siue balsami, quæ confortat cor & cerebrum, & ad totum corpus valet, confortat debilitatem neruorum, remouet sordes & maculas faciei, seruat iuuentutem, & patitur experientiam balsami; quoniam gutta eius super aquam posita, petit fundum & stabit; & si ponatur in oculum ieiuno, non tantum maculam & telam, sed omne malum sanat, si tribus vicibus iteretur. Amplius res experta est ab eo (vt dicit Arnaldus) & visa, quod aqua vitæ siue ardens, facta de vino, in quo remollita fuerit dicta herba, curet phlegma falsum, scabiem, cancrum, & fistulam, quæ aliter sanari nō possunt: & si resederit dicta herba, & flores, & ex ea inungantur manus, vel membrū paralyticum frequenter ad calorem, rectificabitur, & quandoque sanatur.

De Rosa vero, quæ ex floribus odoriferis primaria est, scribit Plinius *libr.21.cap.4.* Nascitur à spina siue rubo, & est iucundi odoris: vsus eius in coronis prope minimus est, oleo maceratur, & in vnguenta transit, per se medicas artes præbet, emplastris atque collyriis inseritur mordaci subtilitate, mensarum etiam deliciis inungendis minime noxia. Inter rosas Plinius celebrat Prænestinā, Campanam, Milesiam (cuius color ardentissimus sit) Trachiniam, minus rubentem, Alabandicam viliorem, albicantibus foliis; vilissimam vero foliis pluribus, sed minutissimis, spinosam; quæ differunt multitudine foliorum, asperitate, leuore, colore, odore, & ad minus habent quina folia, vel numerosiora: Cyrenis vero odoratissima est rosa. Et in Gallia, in oppido Prouincia dicta, in partibus circumstantibus prope Parisium, *Bria*, scilicet, nascuntur Rosæ mirabiliter odoriferæ, longe odoratiores quàm in tota Gallia, ita vt vendantur satis caro pretio: & dominæ Parisienses, quæ sunt magistræ politiarum, eas seruant siccas in sacculis cum certis aliis odoramentis, & ponuntur in scriniis & coffris, vbi sunt linteamina, mantilia, & similia: quæ postea redduntur mirabilis odoris, boni & suauissimi. Imo etiam portantur dictæ rosæ ad longinquas partes, &, vt scribit Panthaleon, de Confluentia *in sua Summa lacticiniorum, cap.11. secundi tractatus.* Ipse portauit ad partes Pedemontanas vbi videbantur pretiosæ. Ad bonitatem istarum rosarum etiam influxus supercœlestis concurrere potest. Carthagine Hispaniæ, hyeme quoque tota præcox est rosa; refert & cœli temperies: quibusdam enim annis minus odorata prouenit rosa; præterea magis omnibus locis siccis, quàm humidis odoratior, teste Plinio *lib.21.cap.4.* Idcirco odoratiores in Oriente consurgūt: quia, teste Cælio *lib.12. lectionum antiquar. cap.21.* post Philosophum, terra cum feruet, atque inuritur, quod ediderit principio, bene olet. Etenim, quæ parco humore quendam in modum recaluerint, odorata redduntur: humor enim calore concoqui potest. Laudatur & rosa ex effectu eius magno, cum ex ea fiat vinum magni effectus, vt scribit Plinius *lib.14.cap.16.* vbi dicit: Inter flores fit vinum è rosæ foliis tusis, in linteoloque in mustum collatis, cum pondusculo, vt sidat 40 pondere denariorum, in sextarios vicenos musti, necante tres menses vase aperto. Et de eo etiam facit mentionem Arnald. de Villanoua *in tractatu suo de vino*, vbi vinum æstiuum dicit esse proprie rosatū, quod potest fieri cum musto, de siccis rosis, sicut fit vinum Boraginatum, & fit leuius, citius & melius, & sufficit, secundum eum, talis modus, scilic. vt vino potissime rubeo supermittantur in amphora hora comestionis, cum aqua rosata, quantum placet in sapore & colore, & bibatur. Refrigerat enim cor, membra principalia confortat, custodit membra, ne dissoluantur eorum virtutes à calore, & dissoluta restaurat; valet contra putrefactionem in febri-

febribus pestilentialibus. Ipsum etiam medicinale est; quoniam valet contra lyenteriam, dysenteriam, & defectum contentiuæ, & temperatum cum aqua pluuiali confert vomitui & syncopi ex fumo cholerico, & contra cardiacam, quæ fit ex calefactione spiritualium: valet etiam contra diaphoresim, & assiduatio lauationis dentiũ cum eo, confortat gingiuas, & os redolere facit, & bonũ anhelitũ: & lauatio faciei cum eo facit carnem solidam & coloratã: & si distilletur gutta eius in oculis, acuit aciem oculorũ; quoniã mundificat ratione vini, & cõfortat substantiam oculorum, ratione rosarum. Vsus vero succi rosæ (teste Plinio *lib.21.c.19.*) fit ad aures, oris vlcera, gingiuas, tonsillas, gargarizatus, stomachum, vuluas, sedis vitia, capitis dolores, in febre per se, vel cũ aceto, somnos, nauseas. Folia vruntur in calliblephato, (quod medicamentum est accommodatum vitiis oculorum, præsertim cum palpebræ cohærescunt, & vlcera oculorum male sunt curata,) & siccis semina asperguntur. Epiphoras quoque hoc est, morbum oculorum, quem vulgo lacrymam vocant) aridæ leniunt, flos somnum facit; inhibet fluxiones mulierum, maxime albas, in posca, id est, vino in torculari aquato potus, & sanguinis excreationem; stomachi quoque dolorem positus in vini cyathis, semen iis optimum crocinum, nec anniculo vetustius, & in vmbra siccatur, nigrum inutile, dentium dolor eo lenitur, vrinam ciet, stomacho imponitur. Item igni sacro, non veteri, naribus subductum, caput purgat, capita rosæ pota ventrem & sanguinem sistunt, vngues rosæ epiphoris salubres sunt: vlcera enim oculorum rosa sordescunt, & præterquam in initio epiphoræ; ita vt arida cum pane imponatur. Folia quidem vitiis stomachi, rosionibus, & vitiis ventris & intestinorum, & præcordiis vtilissima, vel illita. Cibo quoque lapati modo condiuntur; caucendus quoque in iis situs, celeriter insidens. Et aridis & pressis aliquis etiam est vsus. Diapasmata, hoc est, inspergimina inde fiunt, ad sudores coercendos, ita vt à balneis inarescant corpori dein frigida abluãtur; syluestris cum adipe vrsino alopecias mirifice emendat. Est autem alopecia morbus in capite ex vitio humorum, qui fit cum profluuio capillorum. Et vnumquodq; de per se ex suo effectu sufficit ad laudandam rosam, & ad collaudandum illos, qui habent rosam in armis, vt sunt illi de domo Vrsina, & in Anglia Reges, & in Burgundia illi de domo de Vergy. Ideo non mirum, si domus Vrsina rosam accepit, cum sanet dolorem capitis cum adipe vrsino: vnde Macer his versibus rosam laudat:

Dici flos florum nobis Rosa iure videtur,
Quod specie cunctos præcedat, odoreq; flores:
Non tamen hæc specie tantum, nec odore iuuare.
Non valet, ac variis nos adiuuat illa fidelis:
Eius sicca gradu vis est & frigida primo.

Laudatur & Gariofillatum ex sua aromaticitate; quia si olfacitur, aperit opilationes accedentes in cerebro, & naribus ori stomachi confert: corroborat enim ipsum, atque cordi auxiliatur, & valet ad hæmorrhoidas: Vnde Serap: *in c. de berenge misch.* dixit de eo, quod calidum est in fine secundi gradus, conferens stomacho frigido, epati & cordi, aufert cardiacã, quæ fit à melancholia & phlegmate, tristitiam & solicitudinem, odoriferasque facit eructationes: qui vero eo delectantur, ipsum potius olfaciant, quàm manducent. Reperiuntur & diuersi coloris: quædam enim rubea, quædam alba, & quædam violacea, quæ vulgo grisea dicuntur, & forte cineritia.

Laudanda est etiam Maiorana; quia, secundum Rasim *in 3. Almansoris. c.12.* propter aromaticitatem suam, caliditatem, & subtilitatem, conuenit omnibus ægritudinibus frigidis, confortat cerebrum & omnia membra, & ex qualitatibus suis virtutem habet dissoluendi, consumendi, & mundificandi. Et secundum Auicen. *in c. can. ca.481.* est subtilis, resolutiua, aperitiua, cum fortitudine aperiens opilationes cerebri, & conferens hemicraneæ, humiditati, & ventositatib. grossis, & dolori auris.

Lauendula etiam laudari debet, licet sit herba omnibus nota, calidæ & siccæ cõplexionis,

xionis, cuius flores etiam odorem suauem & bonum habent.

Violis honos est proximus teste Plinio.*li.* 21. *c.* 6. scil. rosæ & lilio. eorum tria sunt genera, purpurea, alba, & lutea, seu mellina, quæ est palliduli coloris. Et quædam sunt satiuæ, & aliæ syluestres, eodem test. *c.* 19. Omnes satæ, vt olus, proximæ sunt plantis. Ex iis vero, quæ sponte opacis, & macris locis proueniunt, purpureæ latiore folio, statim ab radice carnoso exeunt, solæque generali vocabulo, violæ flores vocantur. Sed satiuis maxima autoritas luteis. vnde Bar. li. de proprietatib. rerum. Viola propter violentiam odoris, sic est nominata, vt dicit Isid. Herba quidem modica est viola in substantia, cuius flos maximi est odoris, vnde odor eius cerebri calorem mitigat, & spiritus animales recreat, & cõfortat flores vernales, vt prius oriuntur, sic se citius manifestant: paruitatem eius in substãtia, magnitudo odoris pariter, & virtutis notabiliter recompensat. Et dicitur quoq; flos à proprietate eius, quæ est in eo, quando bibitur cum aqua, confert squinantiæ, & Epilepsiæ, quæ accidit pueris: & est illa, quæ vulgariter dicitur mater puerorum, vt scribit Plin. *d. ca.* 19. vbi ample de propriet. eius, & *in horto sanitatis, tract. de herbis. c.* 492.

Omnium vero odoramentorum, atque herbarum differentia est in colore, & odore, & succo. Odoratus sapor raro vlli nõ amarus, econtrario dulcia raro odorata. Itaque & vina (ait Plin. *li.* 21. *c.* 7.) mustis odoratiora & syluestria magis omnia satiuis. Quorundam odor suauior è longinquo olet, cũ in propinquo admotus hebetatur, vt violæ, rosa recens è longinquo olet, sicca propius. Et de istis ambiguitatibus in odorum ratione; cur florum odores seu suffimentorum suauius è longinquo oleant, cum in propinquo alia herbam potius redoleant, alia fumum, dicit Cælius *lib.* 13. *lect. anti. ca.* 24. ex hac ratione procedere; quia natura odorum vi caloris constat, cum odorata omnia calida sint, & vt vnumquodque calidissimum est, ita & maxime leue. Proinde prouehi longius potest, ac sinceriorem subuectare odorem suum à cæteris, cum foliorum odoribus, tũ fumi: id est vaporis aquei, depuratum, adiunctumque, qui odorem affectari videntur, cum quo terrestris quoque prouehatur portiuncula, quæ odore celerius sensum afficiat: Nam in isto crassamento calidum inibi potentius agit, verum interstitio longiore victa, flaccescit calore diminuto; quamobrẽ sensui ingeritur odor materiæ defecatione. Quod vero amplius agitata odoramenta plenius afficiant, ratio euidens: quoniam mota plus aeris, quã quiescentia replent, quo nomine celerius odoris potestas sensum pertingit; acris autem frigoris vi infestante, minus minusque odoramenta persentimus: quoniam hebescit, retunditurque tunc aeris motus, quo inuehuntur. Etenim frigus consistere facit, & contrahit, de quo plene Cælius *eo li.* 13. *c.* 19. & ibi quærit, cur præcipue odoribus capiãtur, & delectentur homines. Odor vero teste Isid. *lib.* 18. *Etymol. ca.* 8. *in pr.* nihil aliud est, quam aer contractus, vel fumosa exhalatio, vel vapor, vt veteribus placuit. Et odorum, & florum generi magnus est vsus in medicina, vt ait Plinius *d. li.* 21. *c.* 18. Imo odor maximi est nutrimenti. Cũ, vt ait Hip. *in suis aphorismis*, bona conseruatio generis humani sit in humido, melior in vino, optima in odore, & scribitur *Prouerbiorum* 27. Vngẽto, & variis odoribus delectatur cor. Propterea Cælius *li. lect. antiq.* 13. *ca.* 21. quærit, an odoribus suffici alimentum queat, vbi allegat Hipp. *in li. de alimento*, dicentem: Quicunque citissima indigent adiectione, humidum remedium, resumendis viribus, optimum est, vbi autem adhuc ociore, per odoratum: Pythagoricorum etiam sententia fuit, odores ad nutricationem conferre, sic, vt etiam alamur, qualitatẽ eiusmodi attrahendo. Odores etiam sanitates plurimũ conferre sensus perdocet: Nam Plin. *li.* 7. *ca.* 2. ad extremos Indiæ fines ab oriente, circa Gangis fontem esse Astomadum gentem, sine ore, corpore toto hirtam, quę frondium vestiatur lanugine, viuatque halitu tantum,

Qqqqqq & odore.

& odore, quem naribus trahant, nullum illis cibum, nullum esse potum, tantum radicum, florumq; odores varios siluestriũ malorum, quę secũ portant lõgiore itinere, ne desit olfactus; grauiore paulo odore haud difficulter exanimari. Et ibi scribitur in calidis quibusdã Regionibus, ac plurimo passim odore fragrantibus multos gracili corpore, & imbecillo stomacho fere solis odoribus ali: forte quoniam ipsa natura loci, tũ herbarum, & frugum, atque pomorum succos ferme totos redigit in odores, tum corporum humanorum humores illic resoluit in spiritum. Cum igitur vterque, odor videlicet, ac spiritus, sit vapor quidam, & simile simili nutriatur; nimirum, & spiritus, & spiritualis homo, primum odoribus accipit alimentum: Spirituum vero odoribus nutriri argumento est, quod vinum odore plenum, subito spiritũ recreet, quem cætera vix tãdẽ posśũt reficere, vnde Ouid. 1. *de Ponto* sic ait.

Etiam deficiens, sic ad tua verba reuixi.

Vt solet infuso vena redire mero.

Et in confesso est, ex se vinum fomenti plurimum suggerere, ideo Auicen. dictum probatur, cũ ait: Corpus quidẽ dulcedine. Spiritum vero quadam aromaticitate nutriri. Tria vero spiritus animalis fomenta traduntur præcipua, Aer purus, & luminosus, odorum delectus, & Musicæ. Et idem Cælius *eod. lib.* 13. *ca.* 22. scribit miram vtilitatem suffitionis, & ignes odoratos pestilentiæ occurrere. Siquidem cum aer, quo vtimur plurimũ, & in quo maxime versamur, non eadẽ semper sit ratione dispositus, nec idem seruet contemperamentum: sed nocturna dẽseat humectatione, & proinde corpus premat, & animæ tristitiam inferat, veluti nebula circumfusam grauiore. Nam & medicę artis scientissimi, pestilenti affectione grauius grassante, ignium crebritate malo occursant, quod iis rarescere credatur aer. Id quod consequitur largius, si odoratiota vrantur ligna. Cuiusmodi est cupressus, iuniperus, piceæ. Sed & Agrona nobilem medendi scientia summe laudatum ferunt, ꝙ Athenas magna pestilentiæ vi sæpius infe-

stante, affectorum plerisque salutarem in tulisset opem accensis in proximo ignibus.

NOnagesimaquinta consideratio, quod metallorum sit excellentius alio. Et videtur quod metalla debuissent præponi lapidibus & lignis: quoniã, vt habetur *Esa.* 60. Deus qui est remunerator in centuplo, pro ære promittit Ecclesię derelictę aurum, pro ferro argentum, pro ligneis æs, & pro lapidibus ferrũ: Sed hæc interserui propter connexitatem ad præcedentia, Isidor. vero *lib.* Etymo. 16. *ca.* 16. dicit, septem esse species metallorum: aurum scil. argentum, electrũ, æs, stãnum, plumbũ, & quod domat omnia ferrũ, ex quib. aurũ, & argentũ sunt preciosissima, vt dicit Luc. de Pen. *in rub. de metallariis & metallis, li.* 11. allegat text. *in auth. de cõsul. §. hæc itaq; ver. spargere autẽ.* bi *argẽtũ vero quod mox post aurũ preciosissimum fiet. & ibi glos. in verbo, post aurum, colla.* 4. Et de auro & argẽto fit mẽtio in plurib. locis in iure: nã est titulus, *de auro & argẽto legato.* in Infortiato.

Aurum vero, quod nascitur & inuenitur in fluuio Phison, qui & Gãges dicitur in regione terræ Eu: lath, hoc est, Indiæ, est optimum. vt habetur *Genes.* 2. Quia, vt Plin. scribit *lib.* 23. *c.* 4. *in princ.* Nullum absolutius est aurum, quam inuentum fluminum ramentis, vtpote cursu ipso trituque perpolitum.

Aurum enim octo habet virtutes, quas describit Guilielm. Bened. *in repe. c. Rayn. in verbo, duas habens filias, nu.* 100. *de testa.* post Io. Lud. Viua. de monte Regali *in suo tracta. de pugna partis sensitiuæ art. de laudib. a: triumphis trium liliorum Franciæ, q.* 3. Addo, quod etiam aurum denotat sap: ẽtiam, vt ait Cœlius *lib. antiq. lect.* 4. *c.* 24. & argentum rerum naturalium notitiam. Et de his virtutib. vide ante *in* 5. *part. in* 31. *consid.* vbi scripsi de excellentia armorum seu insigniorum Regum Franciæ, quæ sunt tria lilia aurea in campo Azureo, & sufficiat, quod de iure ciuili aurum dicitur preciosissimum metallorũ, deinde argẽtum, vt est text. *in auth. de consul.* *hic ante allegatus.* Et de excellentia auri, & eius laude amplissime magis quam per alium videas per Matthæum Vegium in sua elegan-

legantissima & iucundissima disputatione, quam fecit de excellentia terræ, solis, & auri, & quod illorum sit excellentius, vbi concludit aurum excellere. dicit tamen Textor *in suo cornucopiæ, lib. in lit. P. in laude ciuitatis Parisien.* Adrianum Imperatorem dixisse plus esse auri in rerum natura, quã reliquorum metallorum. Et quia Plin. amplissime tractat de metallis, & iam sim tædio affect' ex prolixitate huius operis, te remitto ad eundem Plin. *in lib. 33. natur. histor.* vbi de omnibus scribit, maxime de auro & argento, & eorum excellentiis.

De argento tamen vnum hic non omittam referre, quod scribit Textor *in loco ante citato in verb. aurum.* quod in Augustudunorum, seu Heduorum diœcesi pagus est Chitriacum nomine, frequentibus argenti fodinis clarus, cuius rei testis est (vt ait) nõ auritus, sed oculatus. Cum in Corbigniaco oppido (quod vnico miliari tantum distat) prima literarum biberet rudiméta, iuit ibi lusum & spaciatũ (vidit loca, in quibus est nõ parua fossarum multitudo.) Ego etiã accepi in d. oppido prima literarum principia circa annum Domini 1488. & tunc fuerũt inuentæ illæ argẽti fodinę, & pluries causa recreationis me contuli ad d. loca cum D. Iacobo & Germano Perreaul sociis meis, de quibus etiam memorat Textor: sed tunc eramus iuuenes, & etiam nobiscum aderãt collegæ nobiles viri, Dom. Iaco. & Claud. de Monte acuto fratres, sub ferula magistri Vincentii Gaigandi, qui fuit Gymnasiarcha ante cessor illius Veturelli, quem, Textor dicit, suo tempore fuisse præceptorem, seu rectorem scholarum d. oppidi Corbigniaci, vulgo S. Leonardi nuncupati, quæ certè loca, teste Textore, si haberet Italia, magis tumesceret, ac superbiret, quam sua Cerere glorietur Sicilia.

NOnagesimasexta cõsideratio sit de excellentia aliquarum vestium. eo, quia vestes sunt ad gloriam & decorem. *vt habetur Exod.* 28. & ad ornatum hominis, vt dicit Luc. de Penn. *in l. 2. C. de vestib. oloberis, lib.* 11. licet scientia pręclarissima sit in viro, nullus tamen sibi apud vulgus & optimates indoctos defertur honor sine vestiũ ornamento, iuxta illud:

Vir bene vestitus pro vestibus esse peritus
Creditur à mille, quamvis idiota sit ille.
Si careas veste, nec sis vestitus honeste,
Nullius es laudis, quamvis scis omne quod audis.

Et non solum vestis est ornamentum hominis, sed etiam est necessaria ad vitam, vnde habetur *Ecclesi.* 29. Initium necessariæ rei vitæ hominũ est aqua & panis, & vestimentum protegẽs turpitudinẽ. Vnde vestis, vectigalia, & requies æquipollẽt, *l. fin.* §. 1. *C. de his qui ad ecclesias confugiũt.* Et paria sunt aliquem esse invinculis & sine vestib. vt in publicum nudus exeat, aut exire cogatur, *l. in eadem.* §. 1. *cum ibi not. in gl. vlt. ff. ex quib. causis mai.* Ex quo optime trahitur in argumentũ, quod sicut non possunt pro executione sententię capi serui aratorii, boues & instrumẽta aratoria, *l. executores, C. quæ res pignori obligari possint, vel non, vt dixi in præced. part. in 33. consid.* Ita nec etiã vestimenta, ne alias videatur ipse debitor quodãmodo in vinculis pro debito poni, quod non licet, *l. ob æs, C. de exact. tributor. lib.* 10. *l.* 2. *& vt dicit Luc. in rub. de milit. veste. lib.* 12. H. e. verum in vestib. necessariis, secus in his, quæ sunt ad ornatũ & delectationẽ, vt. n. ait Tullius *lib. de orat.* Vestis depellẽdi frigoris causa primo reperta fuit, postea ad ornatũ & corporis dignitatẽ haberi cœpta est. & vide quæ dicta sunt ante *in 2. part. in 32. consid. & in 7. par. & in 44. consid.* Et quia ante ista parte scripsi de pluribus rebus necessariis ad vitam hominis iuxta ordinem positum *in d. loc. Ecclesi.* 29. Sequitur & restat nunc dicere de vestib. quæ etiã sunt necessarię, vt dictũ est. Et pro intellectu huius plura sunt genera vestium, vt scribit Cęl. *lib. antiq. lection.* 19. *c.* 10. vbi ponit plura (quæ Græcis vocabulis appellantur Textor vero clarius nomina vestiũ exprimit *in sua Offic. in c. vestimentorum genera.* vbi 140. vestimẽtorũ genera, vel circa declarat, & plura laudat, quæ dicit excellẽtia. vt de Abolla veste tragica, & grauium personarum, qua vtebã-

tur externi Reges: erat enim magni ſplendoris & precii. Et de pluribus veſtibus per Textorem declaratis, etiam meminit & ſcribit Luc. de Pen. *in l. vnic. col. 3. C. nulli licere in frenis & equeſtrib. lib.* 11. vbi ait, Quod ſaccus eſt veſtis pœnitentium, & etiam Cilicium, *c. in cap. 50. diſt.* Et ſtola dicitur cappa, vel ſupercillicium, *c. nullus*, 21. *q.* 4. dicitur autem ſtola à ſtolon, quod eſt longum, ſecundum Archid. & vulgo cotta forte dicitur. Et talis vocatur alias veſtis talaris, id eſt, talos cooperiens, *c. pen.* 23. *diſt.* & ibi Archid. *& c. Epiſcopi*, 21. *q.* 4. & eſt tunica qua matronæ vtebantur. Et teſte eodẽ Luca *in d. l. vnica.* Pallium eſt veſtis precioſa, & birrhus veſtis vilis, *c. ſi qui virorum*, 30. *diſt.* de quo Pallio fit etiam mentio in l. *item quæritur*, §. *fullo. & in l. in ſtratum, in fin. ff. locati*, & dicit Textor *in d. loc.* quod veſtimentum erat Græcis peculiare, & erat veſtimentum Philoſophicũ. De Penula etiam ibi facit mentionem Lucas, & ſecundũ eum eſt veſtis vilis, *l. Labeo, in med. ff. de ſupellect. leg.* & eſt, vt ait gl. *in l. penult. ff. de præſcript. verb.* genus veſtis. & de ea notat. *in c. ſi in adiutorium*, 10. *diſtinct.* & ibi Archid. & Text. *in loco ante dicto.* Eſt etiam veſtis ſcenica, & citha[r]œ[d]ica & funebris. de quibus *in l. veſtis. ff. de verb. ſignif.* & ſcenica & funebris *ſed & ſi quod*, §. 2. *ff. de vſufr.* de quibus non meminit Text. Item eſt veſtis ancillaris, meretricia, & matronalis, quæ vocantur habitus, *l. item apud*, §. *ſi quis virgines. ff. de iniur.* de quibus non meminit Textor. Item eſt veſtis interpol[it]a, id eſt, vſitata, *vt in l. Labeo, la 2. ff. de contrah. empt.* De veſtibus Sacerdotalibus vide *Exod.* 27. & ante *in* 1. *part. in* 38. *conſid. in* 3. *concl.* Item Paludamentum eſt veſtis conſularis, qua vtebatur Rex vel Imperator ad oſtendendum bellum in proximo eſſe futurum, vt refert Lucas ibi. & authore Textore, Paludamẽtum hodie Cottam armorum vocamus, ſecundum Budæum *in l.* 1. §. 1 *ff. depoſiti.* Et dixi, *in d.* 38. *conſider. in* 7. *concluſ.* Item prætexta eſt genus veſtis, qua vtebantur pueri nobiliores Romani, vt notatur *in* §. 1. *in gl. prætextarum. Inſtitut. de iniuriis. & l.* 3. §. *penul. ff. de liber. exhib.* & de his & pluribus aliis, de quibus memini[t] Textor, ſcribitur *in l. veſtis. ff. de aur. & argent. legato.* Item chlamys veſtis militaris. facit text. *in l. fortiſſimis, C. de militari veſte, lib.* 12. *& in cap. ſi quis poſt.* 1. *di.* & vulgo mantellus dicitur, ſeu cappa, dixi *in di.* 38. *conſider. in* 8. *concluſio.* Et videtur hodie eſſe dignior veſtis. Cum in Rege per eam regia poteſtas deſignatur, vt eſt text. *in c. plerunque.* §. *hos etiam. verſic. item per Saulem*, 2 *quæſtion.* 7. *& in cap. vt cognouerunt. verſic. quomodo etiam charitatem non habebat, qui quærenti animam, & cap. de pœn. d.* 2. de quibus Luc. *in d. l. fortiſſimis.* vbi tamen eſt corruptus in aliquib. allegationib. à me emendatis. Et ibi dicit, ſecundum diuerſitatem perſonarum veſtes eſſe diſtinguẽdas, *c. adeo*, 23. *q.* 5. *c. fin.* 41. *d. &* 21. *q.* 4 *in ſumma l. ſed ſi accepto. ff. de iure fiſci.* Et qualis veſtis, talia corde gerit, *c. accepiſti poſt de pœ.* §. 4. vt cultui veſtium actionis quoq; ornamenta conueniant, *c. rationis ordo*, 100. *diſt.* De Toga etiam fit mentio *in d. l. ſed ſi accep. ff. de iure fiſci.* qua olim ſoli Romani vtebantur. & de ea per Textor. *num.* 129. Et toga veſtis dicitur longa, quę honorabilior eſt quam breuis, vt dicit Iacob. Rebuff. *in d. l.* 1. *C. de veſtib. olobe-ris, lib.* 11. Hinc quia Aduocati longas veſtes deferunt, Togati dicuntur, *l. ſi quis de togatis. & l. ne quis. C. de aduoc. diuerſ. iud.*

Et quomodo Phryges inuenerunt veſtes acu facere, ita aurum in eis intexere, inuenit Attalus, Rex Pergami in Aſia. Et colores diuerſos intexere Babylon celebrauit. Plurimis liciis texere quæ polymita appellant Alexãdria inſtituit. Scutulis diuidere Gallia. author Plin. *lib.* 8. *c.* 48. Veſtimentorum ſunt omnia lanea, vel linea, vel ſericea, vel bombycinia. Omnia item, aut virilia, aut puerilia, aut muliebria, aut communia, *vt in l. veſtis. de aur. & arg. leg.*

Fuerũt & priuatæ quorundam veſtes: Adam & Eua priuſquam peccaſſent, degebãt nudi: poſt peccatum texere foliis verenda, crudis pellibus humeros amicti, vt ſcribitur *Gen* 3. & dixi alibi *in præced. part.* Ioan. Bapt. in eremo vtebatur veſte Camelorũ ſetis cõtexta, ſcorteaq; cingebatur zona. Vnica fuit

Christo vestis incõsutilis, quę nullo vsu detrita est: de qua dicitur *Ioan.* 19. Erat autẽ tunica inconsutilis desuper contexta per totum. Pallium Bartholomæi per annos xx. neq; sordes vllas, neq; vetustatem sensit. Iacob. Apostolus qui à corporis similitudine frater Christi dictus est, lineo vtebatur amiculo. Paulus primus eremita, vestem habuit palmaceis contextã foliis. Mortui exuuias induit Antonius Abbas, diebus solũ festis. Maria Ægyptia, consumptis vestibus, nuda egit in eremo, & ample de pluribus generibus vestimentorum scribit Textor *in d. c. vestimentorum genera.* & *in c. seq.* vestes gentiũ proprias describit, cum ait; Pallium, Gabinium, Casiaca Græcorum, Toga & prætexta Romanorum, Mastruga Sardorum, Braccæ & Bardocuculus Gallorum, Rhenones Germanorum, Aulęa Britannorum, Strigiũ Hispanorum, Arsineum, Tyara, Candys & Capiris Persarum, Cortheus Masiliensium, Myoton Armeniorum, Dalmatica Dalmatarum, Peplum Troadum, & Cannaces Babyloniorum. & *in c. seq.* vestes quasdam memorabiles enumerat, sc. vestem Antisthenis Sybaritæ, quę vestem elaborauit, in qua variæ Deorũ effigies erant depictę. Hæc quotannis in Liciniæ Iunonis tẽplo suspendi miraculi causa solebat. Athenienses magno precio eandem sibi compararunt. Lollia Paulina tunicam habuit ex margaritis, æstimatam quadringẽtis sestertiis. Tarquinius Priscus aurea triumphauit tunica. testis Verrius apud Plinium. Habuit Nero triclinaria Babylonica 400. millib. empta, hoc est, mappas & lectos triclinarios. Sylosón vestẽ habuit, quam cum Dario Hystaspis filio dono dedisset, totam ab eo, & vrbem, & insulã Samiorum, in hostimentum muneris accepit, h. e. æquamentum, seu compensationẽ. Author Valerius *de gratitudine.* Saxo Grammaticus scribit Frontoni cuidam vestẽ fuisse, qua circumamictus, nullo telorum acumine lædi poterat. Et mirum est quod referam. Nam vidi Mediolani Matronam, quæ singulis diebus anni nouam & diuersam vestem induebat, & sic 365. vestes habebat.

Vestes digniores & excellentiores, testimonio Iurisconsf. sunt illæ, quæ dicuntur oloberæ, auratæ, paragaydæ, sericeæ, & murice tinctæ. Cum tales sint principũ, & prohibentur deferri à priuatis, *l. 2. 3. & 4. C. de vestib. olober. & aurat. lib.* 11. Nisi ex concessione illius quibusdam ei ministrantib. permissũ sit, vt ornatiores sint corã principe, vt dicit Io. de Plat. *in d. l. 2. post text. & gl.* Si tamẽ vestes prohibitas eis deferre cõcesserit, potest auferre cum recedunt, vt refert ibi Luc. de Pen. *arg l. id vestimentum. ff. de pecul.* Et dicitur vestis olobera, vestis texta tota de optimo auro, quod in vulgari dicitur aurũ foliatum, seu frisiatum, & in iure obriziatum, *vt in l. fi. C. de vet. numism. pot. eod. lib.* 11. dicta ab *olon*, quod est totum, & *beris*, quod est aurũ. Deaurata vero vestis est etiam totaliter de auro, sed non de foliato, sed alio modo deaurata, vt recamata vestis, teste Io. de Plat. Paragayda est vestis deaurata solum in gaydis, h. e. fimbriis. Paragãda, (vt aliqui dicũt) est ornamentũ Pallii, vel vestis quod vulgo friseũ dicitur, & proprie apud nos vestis est ex serico alicuius coloris, in quo mixtum est in tinctura aurum, vt videmus hodie de pannis velutis, seu ex serico, in quib. sunt aliqua signa mixta ex auro. Vestis vero tincta murice est sine auro: sed tincta colore muricis, vel cõchylii, qui color preciosus est, vt aurũ, *d. l. 3. & 4. C. de vest. olobe.* Et sunt Murices pisces, qui appellantur conchæ marinæ, alio nomine conchylia dicuntur, & si ferro præscindãtur, lachrymas purpurei coloris emittunt, ex quo colore tingitur purpura, & est tinctura valde preciosa: qua solus Princeps vti debet, & nullus alius, vt dicit Io. de Plat. *in l. si quis nauiculam, C. de murileg. lib.* 11. & ibi Bart. dicit idem esse de tinctis aliis, qui illi assimilãtur, vt est color qui fit de grano, seu cocco, qui si panno laneo apponatur, Scarlata in vulgari nostro appellatur. Et sic de iure nõ licet priuato talia vestimenta deferre, absq; licentia Principis. Cum sint principibus reseruata, vt dictum est. Et tales vestes ex huiusmodi colorib. tinctæ dicuntur purpuræ, ex quo sunt ad decorẽ dignitatis Re-

galis. Cum, *vt dicit Luc. de Pen. in d. l. 4.* sed sunt insignia, quibus excellentia regalis ordinis ostẽditur, & Sacramentum iustum figuratur, puta annulus, per quem designatur fides. Armilla per quam bona operatio. Sceptrum quo iustitia. Gladius quo vindicta. Purpura per quam reuerentia, & Diadema per quod gloria. Lazarus Bayf. *in sua repet. d. l. vestis, ff de aur. & arg. leg.* scribit plures vestes excellẽtes, vt de toga picta, tunica, prætexta, & aliis, *c. 2. 3. & 10.* & *in cap. 7.* ponit de vestib. aureis, maxime de paludamento aureo. de quo ante dixi: sed Lazarum videre poteris in locis ante citatis, & *in c. 11.* vbi ample. Inter alias vestes triumphales quam alfæ, & inter alia ornamenta triumphantium reperitur toga picta, & palmata tunica, vt Liuius *in 10 secũdi belli Punici*, docet his verbis, ibi: *Massinissam primum Regem appellatũ, eximiisq; ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, sella Curuli eburnea, & scipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat.* Addit verbis honorem, neq; magnificẽtius quicquam Triumpho apud Romanos, neque triumphãtibus ampliorem eo ornatus esse. quibus verbis annumerantur ea, quib. ornabantur triumphantes, vt declarat Lazarus *in d. c. 10. ante fin.* Et quia hic ante dictum est, omnia vestimẽta esse, aut ex lano, lino, serico, aut bombicine: De singulis aliquid dicendum est. Et primo de lana, quæ dicitur prius vellus, quoniam prius lanę ante tonsuræ vsum vellerentur, vt habetur *in d. l. 3. C. de testib. olob.* Et quid veniat appellatione lanæ, vide *in l. si cui, §. lanæ. & §. 1.* vbi Alber. *& §. 3. & l. lana. in prin. ff. de leg. 3.* Et an veniat sericum, *l. 1. C. quæ res ven. non poss.* Sed ad rem, plures sunt lanæ aliis præstantiores authore Text. Nam miletes Asiæ fuit ciuitas, præstantia lanarum (quę ibidem inficiebantur) memorabilis. Virg *lib. 3. Georgic.*

Quamvis Milesia magno
Vellera mutentur Tyrios imitata colores.

Et *lib. 4.*

Eam circum Milesia vellera Nymphæ
Carpebant.

In Canusio Apuliæ oppido, & Caledonia, seu Britãnia fuit eximia lanarum bonitas. Lingonicas lanas probat Martial. *lib. 2.* dicens:

Lingonicis age dũ tumeat tibi culcitra lanis.

Et etiam hodie in diœcesi Lingonensi maxime in territorio montis vulgo *la mõtaigne*, abundant optimæ lanæ, quibus lanificãt & Campani, & Trecenses, & Parisiẽses, & sunt lanæ excellentissimæ, quibus proximæ sunt lanæ illius nostræ prouinciæ, quæ vulgo Alcetũ dicitur. Etiam in Gallia reperiuntur lanæ Bituricenses, quæ in nihilo discrepant, nec sunt inferiores ab Anglicanis. Luceria vetus fuit Dauniorũ oppidum, eius lanas probat Horat. *lib 3. carmin.*

Te lanæ prope nobilem tonsæ Luceriam,
Non citharæ decent.

Plin. *lib. 26.* cõmendat Galaticas, Tarentinas, Atticas, & Milesias, & *lib. 8.* de lanis & ouibus loquens: Hispania, inquit, nigri velleris præcipuas habet Pollentia iuxta alpes, Canusia rutili, quas Erythreas vocant. Item Betica, vt Canusium, fuluas Tarentum. Et de his etiam meminit Lazar *in d. repet. l. vestis, c. 2. in princ.* vbi & lanarum colores natiui ab eo memorãtur quatuor præcipui: Albus in Apulia nobilis, vt ait Martial.

Velleribus primis Apulia, Parma secundis:
Nobilis Altinum, tertia laudat opus.

Niger in Hispan. Pollentia, vt dixi: Rutilus, qui & à Martiale Rufus; Fuluus & suæ puliginis, Taren. Et de his coloribus & aliis ante ista parte, *in 93 consid.*

De linis vero & excellentia illorũ videndum est, & mirabilia de lino scribit Plin. *lib. 19. c. 1.* Sed prius scitu dignum est, quid lini appellatione veniat: pro quo recurre ad textum iuris *in l. si cui lana, §. linum. ff. de leg. 3.* & vt scribit Textor, abundat Ægyptus lino tenuissimo. vnde Silius *lib. 3.*

Et Pelusiaco filum componere lino.

Argumentũ maximę tenuitatis est, quod singula fila 365. filis constare dicantur. cuius modi visa sunt in thorace Amasi Regis, qui Rhodi visebatur, authore Plinio. Æthiopes, & Indi ex malis, Arabes ex cucurbitis, Asiatici ex genista lina demetunt. Est & sua glori-

gloria Cumano in Campania, quo ad pisci-
um capturã vtuntur eius vrbis incolæ. Car-
basinum linum apud Tarraconem repertũ
est, ex quo nautica vela conficiũtur, ex quo
& Carbasus nomen habet. Nascitur linum
in desertis Indiæ apud Carystum insulam,
tanta bonitate & excellentia, vt margarita-
rum adæquet precium. Setabis vrbs Hispa-
niæ agrum habet nomine Spartariũ à Spar-
to lini genere. Plinius quoq; scribit citerio-
rem Hispaniam habere splendorẽ lini præ-
cipuum. Nos vero Hedui lina habemus ex-
cellentissima, quæ ad nos vehuntur à regio-
ne Parisiana, ex quib. fiunt telę subtilissimę,
& splendidissimę in hac ciuitate, & quę sunt
magnæ æstimationis, optimoq; precio ven-
duntur, & in his multum vacant mulieres
nostræ ciuitatis, cuiuscunq; ordinis sint, vt
norunt Lugdunen. quanta abundantia hu-
iusmodi telarum ex nostra ciuitate singulis
annis ad eos deferatur. Et inter telas Galliæ
laudantur telæ huius nostrę ciuitatis. Etiam
laudatur preciosissimũ telæ genus Rhemẽ-
se, communicata aliis quoq; Galliarum po-
pulis textrinæ gloria. Ausonius telam com-
mendat Persicam, dum ait:

Laudes Achæmenias Orientis gloria telas,
Molle aurum paliis Græcia texe tuis.

Commendatur Ægyptia ob præcipuam
lini bonitatem, vt dixi, vel quod multis li-
ciis (quæ polymita dicuntur) texere docue-
rint. Lucanus *lib.* 10.

Vt mos est Phariis miscendi licia telis.

Silius *lib.* 14.

Quæ radio cælat Babylon, vel murice picto
Læta Tyros, quæq; Attalicis variata per artẽ,
Aulæis scribuntur acu, aut Memphitide tela.

Setabis, vt dixi, vrbs Hispaniæ tela claruit.

Silius *lib.* 3.

Atq; altrix celsa mittebat Setabis arce,
Setabis, & telas Arabum spreuisse superbas,
Et Pelusiaco filum componere lino.

Vt declarat Tex. *in d. cornucopiæ lib. in verb.
tela.* De serico vero dicit Lucas de Pen *in d.
l.* 3. *C. de vest. b. oloberis.* quod sericum dicitur,
quia Seres populi Asiæ Scythicæ primi mi-
serunt: vermiculi enim ibi nasci perhiben-
tur, à quib. nasci circum arbores fila dicun-
tur tenuissima. Virg.

Velleraq; vt foliis depectant tenuia Seres.

Et Sidonius:

Assyrius gẽmas, Ser vellera, thura Sabæus.

Et hic vermis bombyx dicitur. Et solent
mulieres huius ciuitatis habere tales vermes
in domibus, quos ab initio veris enutriunt,
primo ex paruis lactucis, deinde foliis mo-
ri, vti nutrimento potius eis conuenienti. Et
in illis est mirabile argumentum resurrecti-
onis, cum etsi moriantur, tamen ex semeti-
psis iterum renascuntur. Nam cum ad lon-
gitudinem competentem deuenerint, & ad
albedinem conspicuam, tanquam saturati,
amplius non comedunt, sed ore filum emit-
tunt, quo se inuoluunt, & satis breui tem-
pore tollendum est ab eis aqua perfusum, a-
lias comedunt, & rodunt, donec fecerint
foramen, vt exire possint. Serico remoto, re-
peritur vermis corrugatus, & aliquot dies
non se mouet, deinde pellem emittit rugo-
sam: & apparet papilio, coeunt simul, mas
moritur, pariter & fœmella: sed prius emit-
tit parua grana ad modum sinapis, super fo-
liis papyri ad hæc extensis, quæ solent reser-
uari in loco frigido, & cum instat ver, inci-
pitque calescere, emittunt in loco destinato
paruos vermes, qui modo prius declarato
tunc nutriuntur, & ita bombyx regeneratur
ex suo semine, & noui hæc experimenta,
cum mea coniunx, & filiæ singulis annis hu-
iusmodi vermes educant, ex quibus habent
sericum, quod mixtum cum lino tenuissi-
mo faciunt texere mappas & mantilia mul-
tum excellentissima, linum quippe ordi-
tur, sericum vero texitur. Vel bombyx dici
potest authore Textore, subtilissima tela,
quã eiusdem nominis vermes in India con-
ficiunt aranearum more: Reperitur autem
apud Orontem fluuium iuxta Antiochiam
laudatissima. Plin. laudat Bombycem Assy-
riam, quia viri fœminis cesserunt, cum viros
etiam non puderet has vestes induere pro-
pter onera æstiua. In tantum, inquit ille, à
lorica gestanda discesserunt mores, vt oneri
sint vestes. Arabia, quam ab omnium deli-

tiarum vbertate felicẽ vocamus, bombyce quoq; abundat. Proper. *lib.2. Nec si qua è Arabico lucet bombyce puella.* Hinc bombycinę vestes vocantur mollissimæ. Iuuenalis:

Cuius delicias & pãniculus bombycinus vrit.

Italia etiã abũdat optima bombyce, qua Florẽtini, Veneti, Genuenses Mediolan. & Brixiani optima & laudabilia cõficiũt serica, vt vidi alias, cũ assiderẽ Capitaneo iustitię Mediolani, & etiam Bononien. & habẽt magnas rotas multum singulares ad extrahendum filum ex glomo, & quib. netur.

In Gallia etiam est prouincia Turonensis, quæ huiusmodi bombyce abundat, & ibi texuntur telæ sericæ. Et de his etiam scripsit Laza. Bayfius *in d. repet. l. vest. ff de aur. & arg. lega. c. 5. & 6.* vbi multa ex prædictis ponit, quæ ab ante allegatis excerpsit.

NOnagesimaseptima cõsideratione tractatur de paruis reb. quę non sunt spernẽdæ, imo etiã extollẽdæ. Multæ. n. sunt res parui corporis, quæ reb. magnis proculdubio anteponũtur, vt ait Beroald. *in oratione sua habita in enarratione Persii Poetæ Satyrici,* hoc in primis gẽmæ lapilliq; testãtur. Quid enim est minutius Carbunculis? Quid breuius Adamante? Quid Hyacintho magis pusillum? Et nihil tamen his nobilius, preciosiusue reperitur. Scribit enim Homerus Tydeũ paruo fuisse corpusculo, in quo tamen anima esset maxima, & vires amplissimæ, vnde decenter in Priapeis scriptum est:

Vtilior Tydeus qui si quid credit Homero,
Ingenio pugnax, corpore paruus erat.

Et à Papinio veridice scribitur:

Maior in exiguo regnabat corpore virtus.

Et Xantippus Lacedæmonius, qui breui statura erat, ita laudatur à Silio:

Exiguis vigor admirabile membris
Viuid⁹, & magnos nisu qui vinceret ari⁹.

Et vt inquit Beroaldus, licet curiosissime circumspexerit, & diligentissime pẽsitauerit, ꝙ res fere res mũdi magis virtute, quam magnitudine ęstimandę sunt. Nec quærendum est, quantus sit quisq;, sed qualis: neq; quam procerus, sed quam ꝓbus, discretus, prouidus, & magnanimus. Accedat historia quam refert Baptist. Fulgos. *in sua collect. de dict. factisq; memorab. l. 3. c. de suiipsius cõfidẽtia.* vbi ait; Egdar. Rex Britan. cũ reges oẽs, qui ei parebãt, in cõuiuiũ adhibuisset, eiq; esset relatũ, Rinãdũ, Scotorũ regẽ, cũ eũ statura pusillũ inspexisset, cũ aliis dixisse, non mediocriter se mirari, ꝙ ipse, aliique reges, viri fortes, ꝓceroq; corpore, tam paruo homini subiectos se esse faterẽtur; nulla ꝓrsus re dicta, venatũ deduxit eũ, dataq; opera, vt sol⁹ cũ eo ab aliis separat⁹ esset, Rinãdo alterũ è duob. gladiis, quos secũ tulerat, obtulit, dixitq; se fortitudinis ei⁹ periculũ facere velle, sciret, an verb. in eo facta respõderẽt: quare Rinand. vehemẽter territ⁹, erroris veniã petens, tãdẽ eã impetrauit, cũ Egdar⁹, generoso facto, singularisq; virtutis suę fiducia ostẽdisset, virtute se, & nõ sorte electũ, regnare, ei vt hoc experiri posset potestate facta. Hinc dicit Bar. *in l. 1. ff. de iurisd. omn. iud.* quare est, ꝙ Iureconsul. nõ dicit ꝙ officiũ ius dicẽtis sit lõgissimũ, & nõ latissimũ; quia sapiẽtia nõ cõsistit in lõgitudine, & raro lõgus inuenitur sapiẽs, ꝙ nõ placuit Dyno, cũ esset lõgæ & grãdis staturæ, & in ore vulgi est: miror magis magnos sapiẽtes. Legitur *Pro. 20. ante finẽ:* Quatuor sunt minima terrę, & ipsa sunt sapientiora Sapientibus. Formicæ, populus infirmus, qui præparat in messe cibum suũ. Lepusculus, plebs inualida, qui collocat in petra cubile suum. Regem locusta non habet, & egreditur vniuersa per turmas suas. Stelli manibus nititur, & moratur in ædib. Regis, & dicit Luc. de Pen. *in l. chartulas in princ. C. de conueniendis fisci debitorib. lib. 10.* cũ cautum sit, quod breues dicuntur cauti, id est, cũ cautela scripti, raro tamen vidi breues humiles. Et, vt ait Beroaldus *loco antedicto,* nunquam quis laudauit librum ob id tantummodo, quod magnus foret ac copiosus, nec orationẽ quis vnq̃ duxit luculẽtã, propterea ꝙ copiosa esset, aut verbosa, & enormis: nec quis vnquã celebrauit Poema ob magnitudinẽ. Imo cõtra laudãtur libelli, qui sũt diserti, eruditi, & doctissimi cõpositi, eosq; absq; dubio anteponim⁹ maximis volumin. in quib. nulla sit eruditio, vt de Persio ait, qui quãto minor est, tãto elegãtior est: quãto min⁹ habet ponderis, tanto plus habet autoritatis.

Vnde Martialis ait:

Sæpius in libro memoratur Persius vno,
Quam leuis in tota Marsus Amazonide.

Et de eodem Quintil. dixit: multum & veræ gloriæ, quamuis vno libro, Persius meruit. Et plures res modicæ & paruæ à plurib. laudatæ fuerunt, & plures de modicis reb. opera scripserunt, vt Synesius Crenensis de laudibus Caluitii scripsit. Dion cognomēto Chrysost. librum de Comæ laudibus, & multi alii de paruis rebus scripserunt, quos num. 28. ponit Textor *in sua off. ca. qui de modicis rebus opera scripserunt.* Sed Cælius *lib. antiq. lect. 9. c. 56.* taxare videtur ex sententia Platonis homines plerosque, qui solent interdum nimis quam leniculis rebus stulte operam impendere seriam.

NOnagesima octaua consideratio erit de Plaustris, sibi obuiantibus multis modis, & inuicem inter se repugnantibus, cui sit cedendum in retrocedendo, vel dando locum, & alias: & ista habet magnam sequelā: nam data paritate, Pedester debet dare locum equestri; quoniam facilius mouetur pedester, nisi esset in loco, vbi facilius equester transiret, puta si in loco arcto, & parua via, & esset retrocedendum in aqua, aut luto, aptius & commodius est tunc, quod equester deferat pedestri. Cum non sit sibi incommodi trāsire per aquam, quod cesset pedestri. Item equester debet deferre quadrigæ, cum facilius deferat, & retrocedat. Et quadriga currui, quia vt plurimum quadriga facilius & potius se voluit, quam currus, & ita de huiusmodi. Intellige tamen semper, vt dixi, data paritate. Etiam non oneratus deferre debet onerato, hac ratione, quia facilius retrocedere potest, & vtilius & honestius est sic fieri: & sic scriptum ab Apostolo *ad Galat. 6.* Alter alterius onera portare, vt vtilitas vniuscuiusque considerat, quę multum attendenda est. Quoniam licet omnia subiiciantur legibus, ita quod etiam Principes secundum leges viuere debent, *vt l. digna vox. C. de leg.* Tamen vtilitati omnia parent & etiam leges, vt dicit Valerius Maximus *li. 3. tit. de fiducia sui c. sicut & illud.* ibi, *legem vtilitati cedere coegit.* Si vero duo plaustra sibi obuiauerint in aliquo vico, vterque habet ius: & tantum vnum, quātum alter, *vt dicit glo. in l. 2. §. 1. ff. ne quid in loco publico vel itinere fiat.* si tamen vnus præueniat siue præoccupet locum intrādo primo in via, potest acclamare primo, & hoc casu alius retrocedere debet, quia posuit se in necessitate, cum videret alium, vt dicit d. gloss. magna ibi, & Bart. Alias, vt dicit gloss. est locus gratificationi. *argu. l. si. ff. de religiosis & sumptib. funerum.* vel sorti. *arg. l. in tribus. ff. de iudiciis.* Ita etiam dicit Bald. & post eum Salin. *in l. per agrum. Cod. de serui. & aqua.* Et idem Bar. *in l. quo minus. in 5. ff. de fluminibus.* Angelus etiam *in l. fluminum. per illum text. in princ. ff. de damno infecto.* dicit, quod illi deferendum est, qui primo incepit in via venire. Et cum antedictum est, quod est locus sorti, an per hoc videatur sors præmissa? dic quod non, vt ample notatur per dominum meum Iasonem *in l. si duobus. C. communia de legatis.* & Felin. *in ca. capitulum sanctæ Crucis. in fine. extra de rescriptis.* vbi ponit de concursu duorum simul impetrantium, qui illorum præferatur: & de clausula, *anteferri*, quæ solet apponi per summos Pontifices, in gratiis expectatiuis; quia alias literæ priores in data præferrentur; vt ibi ample per eum declaratur, *in aliis locis, in d. cap. alleg.* Et quomodo etiam quandoque sors laudetur, scribit Lucas de Penna *in l. 2. C. quando & quibus quarta pars debetur li. 10.* Et etiam scribit. Felin. in eo loco de duabus collationibus eadem die factis per Papam de eodem beneficio, vel à Papa seu eius legato & ordinario, *secundum c. si à sede, de præben. in 6.* vel ab Episcopo & eius ordinario. Sed vnum dicit singulare dominus meus Iason *in l. 1. in 2. & 3. colum. ff. solut. matrimon.* quod instrumentum habens magis determinatum tempus, præfertur alteri. Ideo si in collatione facta per ordinarium sit apposita hora: in collatione vero facta per Papam, aut eius legatum non sit apposita hora, præferenda est collatio ordinaria, quia continet magis determinatum tempus: & ibi *in dictis locis* videri potest de duobus instrumentis eodem die confectis, quod illorum sit præferendum.

Et idem Felin.*in d.c. Capitulum.colum*.17.ponit, de duobus ad brabium pariter peruenientibus, & de duobus castrum intrantibus, stāte statuto, quod qui primo intrauerit, habeat tale præmium: & de duobus simul eodem tempore natis, quis dicatur primogenitus. Et de duobus simul morientibus, & de duobus simul pacem frangentibus. Et sic quando est quæstio de concursu in casu, in quo concursus est dubius, & dubitatur quis præcedere debeat, vide Felin.*in dicto loco*. Quando vero sunt tres simul incedentes, vnus præcedere debet, & non duo simul, quia communiter dicitur, quando tres incedunt, vnus præcedere debet.

NOnagesimanona consideratio huius partis erit de prioritate temporis, videlicet, An qui prior est tempore, prior sit in iure; de qua ample declarat Dynus & Io. Andr. *in regula iuris. qui prior est tempore. de reg. iur. in 6*. notatur *in l. quoties vtriusq. ff. eod. titu. de reg. iur*. Et in hac materia dico, quod illa prioritas datæ operatur in multis casibus. Operatur enim primo in hypotheca, ita quod qui prior est tempore, potior est in iure. *l. potior. & l. creditor. ff. qui pot. in pign. hab. & l. si fundū. C. eod*. Quod extende primo, non solum habere locum in hypotheca expressa, sed etiam in tacita; vnde sicut habens expressam hypothecam anteriorem, præfertur posterioribus creditoribus, habentibus tacitam vel expressam, ita etiam habens tacitam hypothecam anteriorem, realiter præfertur posterioribus creditoribus, non solum habentib. tacitam, sed etiam expressam; ita tenet Dynus *in d. dicta regula iuris, qui prior. per l. 1. §. & vt plenius. C. de rei vxor. actio*. & ibi hoc etiam sentit gloss. pro qua etiam opinione facit text. *in l. 1. C. de precario*. Nam text. ibi loquitur de tacita hypotheca, & tamen ibi dicit, quod transit res in alium cum onere suæ obligationis. *facit in l. vsucapio. & l. pignori. C. de remiss. pignor. & l. debitor. Cod. de distract. pignor. l. 1. in fin. C. debitor. vendit. pignor. non deb. & l. debitorum. C. de pignor. & l. si quidem. C. de donat. inter vir. & vxor. & l. debitorum. Cod. de euicti*. Per quos text. ita tenet Maria. Sozi. *in suo tractatu obla-*

tionum. lib. 12. Licet Bart. *in l. 1. C. de priu. dotis-*
versic. quæro primo. videatur tenere contrari-
um. Sed vide dominum meum Iasonem *in §.*
item Seruiana. num. 7. cum duob. seqq. Institut.
de actio. vbi etiam ponit post Angelum ibi,
in quibus casibus constat tacita hypotheca.
Secundo extende; quod non solum habet
locum prædicta Regula in bonis iam quæsi-
tis tempore hypothecæ, sed etiam habet lo-
cum in bonis post hypothecam quæsitis, vt
dicit Bart. *in l. si is qui. colum. vlt. versic. vltimo*
quæro. ff. de iure fisc. singulariter Bal. *in l. hac e-*
dict. §. his illud. vers. ibi, vt si quis. C. de secund.
nupt. & idem Bart. *in cons. suo incip. Florenti-*
nus quidam Doct. idem Bal. *consi. suo 364. in §.*
par. consi. & est casus in l. si. ff. qui pot. in pig. hab.
Tertio extende, vt non solum procedat si ha-
beat ius ab illo, qui prætendit ius in re secun-
da, sed etiam si habeat ius solum à re: quoniā
ex tempore præfertur secundo prætendenti
ab eodem ius in re. text. est & ibi Bald. *in l. 3.*
cum ex causa ff. qui potiores in pignore habean-
tur. Quarto extende; etiam habere locum
in guarentigia, quoniam etiā licet ipsa prin-
cipalis prior tempore sit potior aliis, ita etiam
guarentigia, quæ est in ipso contractu, secun-
dum Bar. *in l. cum vnus, in fin. princi. ff. de bon.*
autor. iud. possiden. & in l. si & iure. ff qui pot. in
pig. hab. Ange. *in l. fin. Cod. eod*. Quinto exten-
de; vt non solum habeat locum in principa-
li, sed etiam in accessoriis, facit text. *in l. potior.*
§. si de futura. ff. qui pot. in pign. hab. & quod
accessorium sequitur naturam sui principa-
lis, facit regula principalis, de qua *in regula*
accessorium, de regul. iur. in 6. ibi per Dynum.
Sexto; extende etiam habere locum in hy-
potheca generali, quæ si sit prior tempore,
præfertur etiam speciali. text. & ibi Bartol. *in*
l. generaliter. ff. qui pot in pign. hab. & l. si gene-
raliter. C. eo. vbi Bal. Sali. & alii. Ideo dicit Lu.
de Penn. *in l. prædia. colum. 5. vers. 10. induci-*
tur. C. de locat. prædior. ciuil. lib. 11. quod in ob-
ligatione generali potior est ille, qui primo
ad rem peruenit. *l. si vero. ff. de peculio l. inter*
eos, in prin. ff. de re iudi. Septimo extende; et-
iam habere locum non solum in principali,
sed etiam in omnibus aretagiis, quæ hodie
sunt

ſunt loco vſurarum. ita eſt text. *in l. Lucius.* & ibi Bar. *ff. qui pot. in pign. hab.* & Bal. *in l. ſi generaliter. C. qui pot. in pig. hab.* Octauo extende; etiamſi fiat nouatio obligationis, cũ expreſſa repetitione pignorum, quia, etiam prior in tempore, eſt potior in iure. *l. 3. in princ.* & ibi Bart. *ff. qui pot. in pig. hab.* clarius dicitur infra *verſic. 21.* Nono extende; habere tantum locum in pignore conuentionali & non prætorio. Bartol. *in l. cum vnus. in prin. verſ. venio ad ſecundum. ff. de bon. autorit. iud. poſſid.* Decimo; extende etiam in pignore prætorio, ſi concurrat cum conuentionali. *l. 3.* & ibi Bart. *C. vt in poſſ. ſſ. legat.* Ludouic. Bologninus *in l. fundus. ff. de ann. legat. in interpretationibus.* & Bal. *conſilio ſuo 466. lib. 4.* Et quomodo differat prætorium à conuentionali, vide Bar. Bal. Paul. & Alex. *in l. 1. ff. de pig. act.* Fel. *in cap. cum aliquib. in prin. de re iudic.* dom. meus Iaſ. *in d. §. item Seruiana. num. 7 Inſti. de act.* Vndecimo; extende etiam in pignore iudiciali capto in cauſam iudicati, vt dicit Bartol. *in l. cum vnus. in fine princ. colum. fi. verſ. quid in pignore. ff. de bon. auto. iudic. poßid.* vbi tenet, quod idẽ in iudiciali, quod in conuentionali, & in hoc ponit differentiam inter prætorium & iudiciale: & de iudiciali eſt tex. *in l. ſi & iure. ff. qui pot. in pig. hab.* Duodecimo; extende etiam, ſi prior in tempore habeat priuatam ſcripturã contra creditorem habentem publicã. Bald. & Ang. *in l. ſcripturas. C. qui potio. in pign. hab.* Lanfrancus *in c. quoniam contra. in pen. colum. Extra de probat.* dummodo illa ſcriptura priuata ſit munita ſubſcriptione teſtium, vel probetur per teſtes, qui fuerint præſentes, quando talis debitor ſcripſit talem ſcripturam. Decimotertio; extende etiam in priuato, qui eſt prior tempore, quia præfertur Reipub. poſteriori. ita eſt text. *in l. ſi fundum pign. Cod. qui pot. in pign. hab.* & ideo idem dicendum eſt in Eccleſia, cum Reſpublica & Eccleſia pari paſſu ambulant. text. *in l. fin. Cod. de ſacroſanct. eccleſ.* faciunt ea, quæ dicit dominus meus Iaſon *in §. ex maleficiis. colum. 9. inſtit. de act.* vbi etiam æquiparat Eccleſiam minori & pupillo. Decimoquarto; extende etiam in priuato priori tempore, qui præfertur fiſco. tex. *in l. ſi pignus. ff. qui pot. in pig. habe.* & *in l. fi. §. fi. ff. eod.* & *in l. ſi fundum. C. eodem.* & Bald. *in l. 3. C. de remißio. pigno.* Decimoquinto; extende, etiamſi poſterior primo poſſederit rem hypoth. dummodo alius habeat anteriorem contractum; quia hoc caſu dicitur prior in data. Ita tenet Phil. Franc. *in conſ. ſuo 126. col. 2. in litera D. in 4. volum.* Et ſic hoc caſu non habet locum in hypotheca. *l. quoties. C. de rei vend.* & ibi dominus meus Iaſon *in 3. limi.* quod intellige verum, quando à nõ domino datur pignus duobus: ſed ſi à diuerſis non dominis, tunc ſecus. *l. ſi non dominus. ff. qui pot. in pig. habe.* dicam *infra in 6. limitatione.* Decimoſexto; extende, vt non ſolum habeat locum in principali, ſed etiam in re augmentata per alluuionem. tex. eſt clarus, *in l. ſi fundus hypoth. datus ſit, deinde alluuione maior factus eſt, totus obligatur. ff. de pign.* Decimoſeptimo; extende, quod ſicut prior tempore præfertur in hypotheca, in re principali, ita etiam in melioramentis. text. eſt *in dict. l. ſi fundus. §. 2. de pigno.* quod intellige verum, quando ille qui hypothecauit rem, eſt ille, qui fecit melioramenta, ita loquitur dictus §. 2. ſed ſi alius fecit melioramenta, forte alius, ad quem res peruenit, non autem ille qui hypothecauit, tunc res non eſſet obligata cum melioramentis. *l. in his. Cod. de prædiis & omnib. reb. nauiculariorum lib. 11.* & ibi Bartol. & eum ſequitur Paul. *in l. ſi conuenerit. 2. ff. de pign. actio.* dominus meus Iaſon *in l. creditor. 1. ff. ſi cert. pet.* Crederem hoc eſſe verum, ſi ipſa res hypothecata melioretur, ſecus ſi addatur, aut adiungatur, puta quia de parua domo fiat magna, per adiunctionem loci, aut de paruo manſo, in quo ſunt certæ res primo obligatæ, quia ſi aliæ addentur manſo, non ſunt hypothecatæ cum primis. Decimooctauo; extende, quod non ſolum habeat locum prædicta regula in principali hypotheca, in vſuris ſeu arreſagiis & melioramentis, ſed etiam in expenſis factis, in proſecutione hypothecæ principalis: quoniam cum expenſæ ſint acceſſoria ad rem principalem, ſequuntur naturam ſui principalis: quoniam acceſſorium ſequitur naturam ſui principalis. vulgata regula iuris *in 6.*

facit, *lex.cum principalis.ff.de reg.iuris.* Crederem in hoc, quod expensæ impetrantis, quo ad mandata & expleta decreti seu subhastationis præferantur omnibus, quando fit executio in immobilibus per viam decreti, sed quo ad expensas processus quæ fiunt postea, donec omnes sint collocati pro hypotheca, secundum prioritatem & posterioritatem temporis, videntur tales expensæ non habere naturam sui principalis, nisi post omnes hypothecas reales priores in data, & hoc facto videtur, quod expensæ omnium sint collocandæ, secundum quod collocata fuerunt principalia, & ita seruatur in practica. Decimonono; extenditur etiam si secundus in data sit rex vel Imperator, quoniam, vt dicit Bald. *in l.si fundum.in princip. Cod.qui pot.in pig.hab.* etiam priuatus, qui est prior in data, eidem præfertur in pignore conuentionali. Vigesimo; extenditur etiã habere locum in duabus dotibus, quia prior debet præferri. *l.assiduis.§.fi.C.eod.qui pri.in pig.hab.* & Dynus *in d.regula.qui prior.* Vigesimoprimo; extenditur, q̄ non solum habeat locum illa regula, in prima obligatione, & conuentione hypothecæ, sed etiam in obligatione, nouata cum secundo creditore, cuius hypothecę nouatæ prioritas iungitur cum prima, vt est tex. *in l.3.ff.qui poti.in pig.hab.* dictum est ante, *vers.8.*

Hæc regula superius posita & extensa, limitatur in pluribus casibus, quoniam, vt dicit text. *in l. interdum.* posterior creditor potior est priore. *ff.qui pot.in pig.hab.* Primo; non habet quando secundus seu posterior esset priuilegiatus, quia tunc etiam præferretur antiquiori & priori in hypotheca. *l.Titius, in pr.* & ibi Bart. *ff.eod.tit.qui potiores, &c.* quod quidem ex pluribus limitationibus sequentibus declarabitur. Secundo limitatur principaliter dicta regula in creditore, qui in rem conseruandam credidit, veluti si nauis fuit, & ad armandam eam vel reficiendam quis crediderit, vt dicit text. *in d.l.interdum.ff.qui pot.in pign.hab.* & ibi gloss.fin. *in verb.credidero.* ponit tria priuilegia, quæ in hoc habet creditor. Primum; quia creditor talis in personalibus præfertur. *l.creditor.1.& ibi Dd.ff.si cert.pet.l.si ventri.§.1.l.qui nauem.ff.de priuil. credit.* Secundum priuilegium est, quare sic refecta videtur tacite hypothecata. *d.l.interdum.& l.1.ff.in quib.caus.pig.vel hyp.tac.contrah.* Tertium; quia præfertur talis in hypotheca illius, etiam alii creditori anteriori tēpore, vt est text. *in d.l.interdum.* & ratio assignatur *in l.seq.* quæ incipit, *huius.in prin.* Aduerte tamen, quia ad hoc, vt prædicta habeat locum, duo copulatiuè requiruntur. Vnum, quod pecunia expresse fuerit mutuata ad refectionem rei. Aliud, quod res effectualiter fuerit refecta, quoniam hoc casu si non esset refecta, cessaret ratio *l.interdum*, supra allegata. Et si fuerit refecta, & non ad hoc expresse mutuata, non habet locum prædicta lex, vt dicit dominus meus Ias. *in d.l.creditor.§.1.ff.si cer.pet.* qui ibi limitat *d.l.interdum.* in vno casu, scilicet, si domus extat, alias non glo. est ad hoc, quæ est vltima & minima. *in l.1.ff.de cessione bonorum.* Ista limitatio non mihi bene videtur sonare ad prædictam legem, cum non Entis nullæ sint qualitates. Ideo non est amplius quæstio de prælatione in melioramentis. Sublimitatur ergo illa lex, vt procedat quatenus pecunia mutuata necessaria fuit pro refectione ædificii, secus autem in eo pluri, quod fuit mutuatum vltra quã necessitas refectionis exigeret, quia in illo pluri cessat istud priuilegium, vt est optimum argumentum *in l.fi.ad fin.ff.de exercitor.* Sublimitatur tertio, nisi fuerit mutuatum hæretico in resurrectionem seu restitutionem, quia non habet priuilegium hypothecæ, vt in simili dicit tex. *in Auth.item priuilegium. C.de hæreticis.* Pan. *in ca.quia gaudemus.de hæret.* Quid autem de pecunia mutuata, vt fiat ædificium de nouo, scribit do.meus Ias. *in d.l.creditor.* id eo eũ ibi vide. Tertio; principaliter limitatur prædicta principalis regula non habere locũ, quando mutuatũ esset alicui, ad effectum rerum conseruandarum, & in casu, in quo alias res conseruari non potuisset, veluti, si in cibaria nautarum fuerit creditum, sine quib. nauis salua venire nõ poterat; & idem si in merces obligatas crediderit, vel vt saluæ fiant, vel

vt nau-

vt naulũ exoluatur, talis enim creditor potior erit, licet posterior sit, ita dicit text. *in d. l. huius. ff. qui pot. in pign. hab.* Intellige prædicta, dummodo expresse in hanc causam fuerit mutuatum, vt ante dictum est, & ideo dicit dominus meus Ias. *in dict. l. creditor.* quod si mercator vendidit merces suas alii mercatori, & transfert dominium, & ille mercator promittit soluere in certis nundinis, postea aufugit, & extant merces venditæ, comparent alii creditores, mercator qui vendidit istas merces nullum habet priuilegium in illis mercibus, nec præfertur aliis creditoribus, quamuis extent dictæ merces, textum habemus *in l. quidam fundum. ff. de in rem verso.* per quem textum ita determinat Dynus, Bart. & communiter Doctores *in l. si cum dotem. §. fin. ff. solut. matrim.* Bald. *in l. fin. C. commodati, & in l. in eum, cui. C. de act. & obligat. & in l. in rebus. colum. 2. C. de iure dotium.* Quamuis contrariũ, & male, tenuerit idem Bald. *in l. pro debito. C. de bon. authori. iud. poßid.* Sed dominus meus Ias. *in dict. l. creditor.* saluat Bald. vno casu, scilicet, quando pecunia fuisset expresse & nominatim mutuata, ad emẽdũ tales merces, quæ fuissent emptæ, tunc tales merces censentur obligatæ, & in illis præfertur omnibus creditoribus prioribus. text. *in l. qui in nauem extruendam.* & ibi gloss. magna approbata. *ff. de priuileg. credit.* Imo plus mutuans expresse ad emẽdum tales merces, habet tacitam hypothecam in illis mercibus; ita gloss. magna *in Authent. quo iure. C. qui pot. in pign. hab.* Quarto, principaliter prædicta regula principalis limitatur, non habere locum in pignore prætorio, quia in tali prior tempore non est potior in iure, sed habens tale pignus præfertur aliis, etiam priorem datam habentibus, vt ample declarat Bart. *in l. cum vnum. in pr. colum. vltim. versi. venio ad secundum. ff. de bon. auto. iudic. poßid.* Quinto, limita in pœna in contractu apposita; quoniam, licet prior in data quoad hypothecam principalem præferatur, nõ tamen præfertur quoad pœnam. Ita tenet Paulus *in l. ideo condemnatus.* per illum textum *ff. de compensatio.* quæ quidem decisio facit ad plures quæstiones. Nam multi habent hypothecam in pluribus rebus in patria Burgundiæ ratione census, qui importat emendam seu pœnam, ob defectum solutionis certo tempore fiendæ; An sicut tales præferuntur cæteris creditoribus prioribus in data principali, & arreragiis, vt ante dictum est, etiam præferri debeant in emenda? videtur ex illa decisione, quod non. Et ibi etiã Paulus ponit aliam decisionẽ, quæ est; quod, licet fiscus habeat tacitã hypothecam in suis contractib. *vt l. fiscus. ff. de iure fisci,* tamen non habet in pœnis. *C. de pœnis fiscalib. credit. præfer. li. 10.* & notatur *in l. præscriptum. in verb. hypothecas. ff. de pactis.* Et sic, licet receptores regii in balliuatib. aut senescalliis vti velint hac potestate, & dicere, denarios regios esse priuilegiatos in regno, ita vt exequi faciant debitores realiter per captionem & detentionem obligatorũ in carceribus, quod tamen illud nõ debeat habere locum in pœnis seu emendis adiudicatis fisco: ex ordinatione tamen Regis, si pœna pecuniaria, seu mulcta, vulgo emenda, adiudicata per balliuos aut alios iudices, immediate subiectos supremis curiis, non excedat summam 25 librarum Turonen. poterit executioni demandari, dando cautionem per receptorem Regium, non obstante appellatione ad superiorem interposita. Pœnæ tamen seu emendæ inferiorum iudicum, etiamsi sint Castellani aut præpositi regii, non possunt executioni demandari & exigi, si ab eis fuerit appellatũ ad superiores iudices: prout nec etiam emendæ dominorum subiectorum: & istud pluries dixi, licet sæpe receptores castellaniarum regiarum voluerint facere contrarium, sed eis fuit denegatum, quoniam, licet tales pecuniæ sint regiæ seu regales, non tamen sunt priuilegiatæ. Sexto, limita non habere locum in eo, qui habet solum cõuentionem de hypothecando; quoniam non præfertur illi, qui habet hypothecam post promissionem factam, & ante ad implementum promissionis; quoniam præfertur, qui credit pecuniam, & accepit hypothecam, ita est textus *in l. potior. ff. qui potior. in pig. hab.* Septimo, limitatur, quando res aliqua datur

in pignus à diuersis non dominis; quia præfertur ille, qui est possessor, textus est ad literam *in l. si non dominus.* Et ibi Bart. *ff. qui pot. in pign. hab.* Octauo limita non habere locum, quando secundus creditor offert priori debitum suum, text. est *in l. 1.* & ibi Bald. *C. qui pot. in pign. hab. l. fin.* & plene notatur in gloss. magna, quæ est ad hoc magistralis, *C. de his, qui in prior. credit. loc. succed.* Nono, fallit in casu, quo prior negat rem fuisse in bonis debitoris, quia conuictus de mendacio, posterior eidem præfertur, vt est text. *Authent. item possessor. C. qui pot. in pign. hab.* Et hoc in odium mendacii, de quo plura per dominum meũ Ias. *in l. quod te. in 11. & 12. col. ff. si cert. pet.* per Felynum *in c. cæterum. in 6. & 7. col. Extra de iudic.* Decimo, fallit in re empta ex pecunia secundi creditoris: quia ille secundus præfertur, quando eidem est specialiter obligatum, vt est textus ad literam *in l. licet. Cod. qui pot. in pign. hab.* Vndecimo, limitatur, non habere locum in actione personali, Bald. *in l. 1. C. de pœnis fiscal. creditores præferri. lib. 10.* Duodecimo, fallit in creditoribus Chirographariis, qui licet sint priores in data, nõ præferuntur creditoribus posterioribus, habentibus publicam scripturã, *l. cum tibi. & l. scripturas. vbi notatur. C. qui pot. in pign. hab.* Decimotertio, fallit in creditorib. Banchi, quoniam inter tales non inspicitur prioritas temporis in data, ita vt, si sint plures, qui deposuerint plures pecunias apud Banchum, & vnus exegerit suum debitum, id non sit inter alios communicandum, etiamsi sint priores in data, nisi in casu, in quo per violentiam exegerit, vel nisi debitor ei gratificatus fuerit, vel nisi bona tunc cum exigit, fuissent iam possessa aut impedita authoritate iustitiæ, vel nisi superueniat priuilegiatus; quia tunc habenda est ratio eius. Et in casu, in quo nil adhuc est exactum, præfertur is, qui ex deponentibus reperit depositum suum non esse consumptum, & ille cæteris præfertur propter ius dominii. Et si inuenerit consumptũ, præferuntur depositarii credioribus, nisi aliquis ex eis vsuras acceperit. Quoniam hoc casu perdit priuilegium, & cæteris aliis creditoribus est similis, quod adhuc intellige verum, nisi sit alius, qui sit magis priuilegiatus depositario. Et si sint inter pares, cuilibet est satisfaciendũ pro rata prioritate temporis non attenta. Ita tenent & dicunt Baldus & Salicetus *in l. superuacuum. C. depositi,* vbi pro vnoquoque casu allegant iura: & vide Bartolum *in l. pupillus. ff. de his, quæ in fraudem creditor.* Decimoquarto, limitatur præ dicta regula principalis non habere locum in mobilibus, quo ad nos, secundum consuetudinem patriæ Ducatus Burgundiæ descriptam *in libro consuetudinum illius, in titul. Des rentes vendues à reachat, art. 3.* maxime, quando sunt posita & euacuata extra manum debitoris. Et istud fere obseruatur in tota Gallia, de quo plene ibi scripsi, ideo non insisto. Decimoquinto, fallit in re empta ex pecunia pupilli per tutorem: quia hoc casu, etiamsi non sint specialiter obligata & hypothecata, & tamen pupillus est in hoc priuilegiatus, & præfertur prioribus creditoribus, vt dicit tex. & gloss. *in l. idemque est. ff. qui potior. in pign. hab.* Et ideo videtur idem dicendum in Ecclesia, cum minor seu pupillus & Ecclesia pari passu ambulent, vt dicit & tenet dominus meus Iason *in §. ex maleficiis. colum. mihi 9. Instit. de actionib. & secundum alios. num. 32.* Decimosexto, fallit in expensis funeralibus, quæ sunt ita priuilegiatæ, quod ante omnes creditores debent deduci, non habendo respectum ad prioritatem temporis, *leg. 1. ff. de priuilegiis credit.* & faciunt notata *in l. scimus,* §. *in computatione. C. de iure deliberando,* vbi per Doctores. dixi *in commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgundiæ, titul. Des droits & appartenances à gens mariez, §. 9. in gloss. & faicts funeraux.* & facit *l. impensa funeris semper ex hæreditate deducitur, quæ etiam omne creditum solet præcedere, cum bona soluendo non sint,* quæ est *l. penul. ff. de religiosis & sumpt. funer.* Decimoseptimo, fallit in casu, in quo sunt creditores, habentes hypothecã, etiam in priori, cum expensa facta est in infirmitate defuncti: quia illa expensa præfertur creditoribus, etiam habentibus priorem data, textus est *in leg. in restituenda hæreditate, com-*

te, compensatio eius habebitur, quod te in mortui infirmitatem, in sumptumque funeris bona fide ex proprio tuo matrimonio erogasse probaueris. Cod. de petitione hæreditat: & illum textum ad hoc ibi notat Baldus, & facit textus *in l. legatum. Cod. de religio. & sumptibus funer.* Et dixi *in consuetudinibus Ducatus Burgund. in gloss. allegata in præcedenti limitatione*. Decimooctauo, fallit etiã & limitatur in creditore, qui est creditor in confectione testamenti defuncti: quia præfertur omnibus aliis creditoribus, anterioribus, etiam priorem hypothecam habentibus & illa expensa ante omnia est deducenda, Bart. *in l. non ignorat. Cod. de fructibus & litium expen.* Antonius de Butr. *in c. 1. colum. 1. de probat.* dixi *in dictis consuetudinibus, loco ante allegato*. Decimonono, fallit in muliere, quæ præfertur omnibus habentibus tacitam hypothecam, etiam in data prioribus; textus est *in l. assiduis. C. qui potior in pignore hab.* Nunquid autem mulier sit potior fisco creditore, ponunt Bartolus, Baldus & Salicet. & ibi Alexand. *in Apostillis ad Bar. C. de priuileg. fisci. & in l. satis. C. in quibus causis pign. tacite contrah.* Et Angelus de Imol. & dominus meus Iason *in l. si marito. ff. soluto matrim.* Vigesimo, fallit in eo, de cuius pecunia militia emitur, *l. fin. & in Authent. quod obtine. C. de pign. & hypothec.* & gloss. *in l. idemque est. ff. qui potior in pignor. habe.* Quod facit pro nostris aduocatis, & practicis huius patriæ, qui emunt officia, & sumunt pecunias mutuo, ex quibus vt plurimum constituunt reditus; quia creditores deberent facere apponere in instrumentis, quod mutuant tales pecunias pro tali officio emendo: quia per hoc præferentur cæteris creditoribus, etiam anterioribus, quod non affirmo pro constanti, ideo cogita. Vigesimoprimo, fallit in fisco agente ex causa primipili; quia præfertur omnibus creditoribus etiam habentibus expressam hypothecam in priori data. Imo etiam bona mulieris in subsidium sunt tacite obligata, text. & ibi notatur *in l. satis. C. in quibus causis pign. vel hypoth. tacite contrah.* Dynus *in regu. qui prior. de reg. iur. in 6.* Vigesimosecundo, limitatur, nisi quando hypothecatur secundo creditori per debitorem, de voluntate primi creditoris: quoniam in hoc casu secundus præfertur primo, text. est *in l. creditor, la 2. §. si Titium. ff. qui potior. in pign. hab.* Pro 23 limitatione. Aduerte ad text. *in l. potior. §. si hoc colonus. ff. qui potiores in pign. habeantur*: quod in hoc nõ inspicitur proprietas temporis ex obligatione rei, ad effectum inducendi post hypothecã, sed ad tempus constitutionis hypothecæ: quoniam, vt dicit text. non ex conuentione priori obligatur, sed ex eo, quod inducta res est, quod posterius factum est. Pro 24 fallentia aduerte etiam, quod hæc prioritas nõ habeat locum, nisi inter contractus validos, quia, si vnus sit validus & alius inualidus, qui habet titulũ validũ, non tam est potior, quàm etiam solus, vt est text. *in l. 2. in fi. ff. qui pot. in pig. hab.* Et facit regula, quoniã id quod nullum est, nullum operatur effectum. De qua ample per do. meum Ias. *in l. 2. §. quod si in patris potestate. ff. sol. mat. & in l. causas. in fi. C. de transact.* Fel. *in c. ex tenore. col. 3. 4. & 5. Extra de rescrip.* & dicam aliquid infra. Pro 25 limitatione: aduerte ad l. 2. *C. de pignor.* quæ vult, quod specialis hypotheca prius est discutienda, quàm generalis, quod habens specialem secundo, præfertur habenti specialem & generalem primo quoad illam generalem.

Sed aduerte, nunquid clausula, quæ quotidie in instrumentis notariorũ apponitur, videlicet, *quod specialitas generalitati nõ deroget, nec econtra*, tollat effectum illius legis. Ita quod hoc casu etiam habens generalem primo, præferatur secundo habenti tantum specialem. Credo quod sic; quoniã, vt dicit Bar. *in l. sed & si adiiciatur. ff. pro socio.* Species restringit genus ex præsumpta volũtate contrahentiũ, quod sequitur Alex. *cons. suo 8. col. 1. 3. vol.* vbi ait, quod vnum verbũ speciale, alteri verbo generali iunctum, alterat illud genus. Cum ergo, ex expressa voluntate contrahentium sit expresse declaratũ quod generalitas non deroget specialitati: ideo seruãda est eorum voluntas; quoniam contractus ex conuentione partium, legem accipiunt *l. 1. §. si cõueniat. ff. depositi. c. cõtractus. de reg. iur. in 6. & facit regula iuris, in toto iure generali per speciẽ derogatur. ff. de reg. iur. lib. 6.* Ex quo licet ap-

ponatur generalitas, tamen; quia ex voluntate cōtrahentium expresse disponitur, quod species deroget illi : Ideo seruanda est illa conuentio, cum illa regula habeat locum in contractibus, vt dicit Decius *in dict. regul. in toto iure.* & Dynus *in dict. regul. generi. per l. stipulatione commotissimum. ff. de verb. obligat.* Et dicit istud tenere Ang. *in cons.* 160. & Fulgosius *in cons.* 21. *per l. doli clausula. ff. eod. de verb. obligat.* Et si dicatur, quod isto modo paciscentes tollerēt legem superioris, & conuenirent contra leges & decreta principum, scilicet, contra *d. l. 2. C. de pign.* quod non est dicendum, vt dicit textus *in l. iurisgentium. §. prætor ait, pacta conuenta, quæ neque dolo malo, neque aduersus leges, &c. facta erunt, seruabo. ff. de pactis.* Ideo non videtur valere talis conuentio in casu, l. in quo tertius haberet specialem non specialiter ante hypothecatā; ita vt prima generalitas, non discussa prima specialitate, præferatur secundæ specialitati, in vim contrahentium in præiudicium tertii. Ad hoc posset responderi, quod illud non habeat locum in hoc casu, ex quo ante ius est acquisitum tertio, ex voluntate contrahentium, ista generalitas alteratur per adiunctionem specialitatis, & illi generi derogatur, per illam specialitatem subsequentem, quæ magis clare continetur in hac clausula, *ita quod specialitas generalitati non deroget, nec econtra,* quam si fuisset adiunctum aliquod verbum speciale generali, quo casu genus alteratur, multo fortius hoc casu. Et hoc maxime etiam; quia talis clausula importat, quod generalitas saltem sit conditionalis, scilicet eo casu, quo specialis non sufficeret: quo casu primus, ex vi illius clausulæ, præferretur in illo casu, in illa generalitate, secundo creditori habenti specialem hypothecam, contra d. l. 2. vt dicit Bart. *ibi per l. qui generaliter. in fin. ff. qui potior. in pign. hab.* vbi videtur esse text. ad literam pro hac clausula, ex qua decidit ille tex. quod ex cōuentione potest fieri, quod habens generalem præferatur; ideo multo magis hoc casu. Et aduerte; quia illa l. 2. *C. de pignorib.* habet tantum locum in casu, in quo quis habet specialem in aliqua re, & generalem postmodum, pro eodem debito; quoniam hoc casu habens secundam specialem in alia re comprehensa sub generali, præfertur in generalitate : quod intellige, vbi non adest illa clausula, secus vero, vbi primus haberet tantum generalem in omnibus, quia illa præfertur speciali posteriori, vt est textus ad literam *in l. si generaliter. C. qui potio. in pign. hab.* Et nota ista, quæ quotidie eueniunt in practica.

Aduerte tamen ad vnum, an dici possit, quod hæc hypotheca generalis in emptione redituum non sit bona, imo videtur reddere contractum vsurarium, quando emuntur annui reditus, si non sint expresse pro illo certa bona peculiaria obligata, prout videntur facere text. *in extrauaganti. regimin. 1. & 2. de emption.* vbi expresse consultus Papa Martinus V. & Calixtus III. super huiusmodi contractibus, an essent validi, illos approbant in casu ibi proposito, scilicet, quando expresse in ipso contractu sunt certa bona venditorū obligata pro solutione dictorum redituum, cum dicat text. extrauagantis Martini, *bonis in ipso contractu tunc expressis, pro ipsius annui census exsolutione, in perpetuum obligatis.* Et text. Calixti dicit : *Recipere soliti fuere illa ex domibus, terris, agris, prædiis, possessionibus & hæreditatibus prædictis, qui in huiusmodi contractibus expressi fuerint prædictorum solutione redituum & sensuum, efficaciter obligantes in illorum vendentium fauorem* : vbi videntur approbari contractus huiusmodi, secundum expositionem eis factam, quæ erat tantum in casu, in quo bona erant specialiter, & certa expresse ad hoc obligata. Et ideo cum iste casus tangat animam, & non sit eadem ratio in generalitate, quæ in specialitate, eo; quia in generalitate videntur solum partes habere respectum ad lucrum pecuniarium, & illa assignatio generalis sit tantum pro securitate debiti; ideo videtur, quod sapiat vsurariam prauitatem, hoc est, lucrum ex pecunia, quod est reprobatum: &, quia, vt videri potest ex illo textu, *in dict. extrauaganti regimini.* illud, quod disposuit summus Pontifex, fuit; quoniam ita inuenit ex consilio peri-

torum

torum, qui decidebant contractus huiusmodi licitos: ideo, cum tales dicat validos, intelligendum est tamen sane, secundum formam in principio illius extrauagantis datam, & secundum qualitates in præfatione appositas, quæ sunt tales, videlicet, quod sunt expressa certa bona in contractu, quæ sint obligata pro solutione dictorum redituum aut censuum: quia dictio huiusmodi denotat similitudinem, *l. denique.ff. de pignoribus.* & etiam, vt sua dispositio sit conformis conclusioni Doctorum, & Canonistarum, & Theologorum, tenenda est in suo casu, scilicet, quando est certa res expresse obligata, prout ita tenent prædicti Doctores maxime in reditibus de nouo constituendis, vt per omnes *in cap. ciuitate. Extra, de vsur.* & per Ambrosium de Vignate, *in repetit. cap. salubriter. num.* 73. *vsque ad num.* 81. *eodem titu. de vsuris.* Laurentius de Rodulphis *in tractat. de vsuris. in* 12. *quæst.* 1. *part.* vt etiam videtur tenere Beroald. de Bust. *in suo Rosario in* 1. *part. serm.* 27. *in* 2. *part. illius. in litera B.* 2. vbi ponit casum tantum in illo, qui constituit reditum super aliquibus bonis, & dicit Henricus Gandensis, *in quod libetis, quod libeto* 8. *quæstio.* 12. quod emptio reditus perpetui, siue ad vitam, non sit emptio, licet sic soleat appellari; quia extrema huius contractus per se, sunt pecunia simul data, & per quotas recipienda, sed est purum mutuum. Si enim esset emptio & venditio, & vere posset dici, quod pro pecunia emeretur reditus, oporteret interuenire alium contractum, imo duos contractus circa rem aliam, quæ per se nata est, esse extremum emptionis, & venditionis, vt res illa, sicut fundus, vel mensura terræ contenta, primo pro pecunia ematur, deinde pro aliqua quota pecuniæ annuatim, vel ad vitam, vel in perpetuum reuendatur, vel hereditarie concedatur, vel quota huiusmodi tali ematur, cui debetur iure venditionis: puta ei, qui fundum vel mensuram vendidit, &c. Et huic opinioni videtur concordare Panormitanus *in disput.* 5. & Innocentius *in dict. cap. in ciuitate.* vbi videntur tenere talem contractum esse illicitum, si fiat relatio in personam vendentis, & non super bonis illius, qui semper ponunt, quod fiat super certo fundo, vel super certa re. Et quoniam, vt dicit Ang. de Clauasio, *in sua summa. in verbo, vsura, versic.* 78. quod ad hoc, vt talis contractus nõ sapiat vsuram: requiritur, quod reditus fiat de bonis, & super bonis: ideo non esset bonum si fieret relatio tantum ad personam, nec esset licitus contractus, imo vsurarius. Ex quo dixi in casu emergenti, quod non habens immobilia, si constituat reditum annuum, videtur fieri relatio reditus ad personam, vnde lucrum pecuniarium procedat, ex quo dicitur vsurarius. In quo etiam casu erat quęstio, de mutuo, ex quo dicebatur, in contractu constitutionis reditus, quod fuerit constitutus, & venditus pro summa centum librarum Turonens. ex quibus receperat realiter vendens triginta, alias vero 70. libras soluerat emtor in duabus schedulis ipsius venditoris, quibus constabat, quod dictus venditor tenebatur emptori ad dictam summam, ex mutuo eidem facto. Ex quo cum constet de mutuo in parte, ille contractus dicitur vsurarius, saltem pro illa parte, pro qua constat de mutuo, secundum quod in simili videtur tenere Ioannes de Turrecremata *in capit.* 1. 14. *quæstio.* 3. & etiam quia reditus erat excessiuus; sed cum nihil ad propositum, aliter non insisto. Sed ad propositum vnde digressi sumus, quod vbi non est expressa certa res obligata pro solutione, sed generalis, quod talis contractus dicitur vsurarius: quia non est secundum dispositionem iuris, approbantem tales contractus, quando, scilicet, habent certa bona expresse, hoc est, certitudinarie ad hoc obligata, quoniam generalitas reddit incertitudinem rei, secundum Bartolum *in l.* 1. *colum.* 2. *de except.* vbi dicit, quod exceptio, quæ est generalis propter incertitudinem nihil releuat. quem sequitur dominus meus Iason *in l. Titiæ textores. ff. de leg.* 1. & ista generalitas non videtur habuisse respectum ad expressionem certorum bonorum;

imo potius ad luctũ pecuniarium, & ad personam, & in illo maxime, qui nulla immobilia possidebat, ex quo videtur fieri relatio ad personam, quæ magis reddunt contractũ vsurarium, vt videtur tenere Panormitanus *in d. disputatione, in 22 col.* Quoniam hoc casu pecunia facit pecuniam, & etiam hoc casu constat, quod emptor vult pecuniam suam, quam mutuo dederat, afferre lucrum. Ideo indubitanter, cum sorti succedat, vsura est, *c. plerique. & seq.* 14. *q.* 3. & in plerisq; locis vulgaribus post gl. & Dd. *in l. rogasti. §. si tibi. ff. si cert. pet.*

Operatur & secundo prioritas temporis, seu datæ in titulis; quia proprietas tituli facit præsumptionem in possessorio, Bald. *in l.* 1. *col.* 3. *vers. & sic nota. C. de edict. diui Adria. toll.* faciunt dicta per gl. & Doctores *in c. licet causam. Extra de probat.* Quod intellige, quando est traditio possessionis in primo, & esset in secundo prioritas temporis, nihil operaretur, textus est vulgatus *in l. quoties. Cod. de rei vendic.* Et quia illam legem plenissime legit dominus meus Iason: ideo in hac materia aliter non insisto. Sed tamen in dubio præsumitur pro illo, qui habet titulum à maiore, vt est textus *in c. si à sede. de præbendis, in* 6. quod intellige, si in collatione facta ab inferiore sit apposita hora; quoniã facit præsumere prioritatem, vt ample tenet dom. meus Ias. *in l.* 1. *col.* 2. *ff. sol. matr.* & dixi *in præcedenti consi. in fi.* Tertio, operatur temporis prioritas in operarum promissione; quoniam ille debet prius seruire, cui prius promisit, ita dicit textus *in l. in operis duobus simul locatis, conuenit priori cõductori ante satisfieri. ff. locati.* & ibi gl. ampla, ad quam recurre, & ad Doctores. Quarto, operatur in præstantiis faciendis, seu reddendis; quoniam reddendæ sunt secundum ordinem, quo factæ sunt, vt priori mutuatori prior reddatur, vt dicit Bald. *in l. vnic. §. sed vt manifestetur. C. de caduc. tollen.* Quinto, operatur in literis; quia literæ priores in data regulariter præualent, notatur *in c. capitulum, Extra de rescript.* vbi Fel. *colum.* 3. facit regulam, quam amplissime ampliat, & limitat. Ideo ad eam recurre in materia beneficiali, vbi

sciendum est quis præferatur, an habẽs priorem titulum, an priores literas in data, an qui primo adeptus est possessionem. Sexto, habet locum in electione; quia, qui prior est in electione, debet primo poni, Bald. *in l. constitutione. Cod. §. quib. col. vlt. ver. not. hic de ordine.* Septimo, habet locum in appellatione; quia, qui primo appellat, primo agat: Spec. *in tit. de reconuent. §.* 4. *paulo post principium, & de incidenti quæst. §.* 1. *ver. videmus. & c.* 2. *de ordine cognitionum.* Octauo, habet locum in sessione, subscriptione & responsione, textus est: & ibi Ioan. de Turrecrem. *in c. Episcoporum,* 74. *d.* & dixi ante in pluribus locis, & quomodo illud sit intelligendũ, maxime *in 4 parte, in 23, & 76 consid.* Nono, habet locum in promotione; quia prior tempore præfertur, *cap. Episcopus,* 18. *d. & in d.* 23 *distinct.* dictum est. Decimo, habet locum in possessione primo accepta inter duos habentes eundem titulum eodem tempore in beneficiis, vt est textus *in c. si à sede, de præbendis, in* 6. Et etiam in duobus habentibus diuersos titulos; quia præfertur cui primo tradita est, textus *in l. quoties. C. de rei vend.* dicam in *sequenti consid. ver.* 14, habet locum. Vndecimo, habet locum in prioritate scripturæ seu literæ; quia primo scriptus præferendus est, vt est textus *in l. quoties. ff. de vsufr. & in l. generaliter, §. quis ergo, ff. de fideicommiss. libert.* & faciunt, quæ dicit dominus meus Iason *in l.* 2. *§. prius. col. pen. ff. de vulg. & pupill. substit.* & Fel. *in c. cum dilecta, Extra de rescript.* & consului in casu emergenti, quod ex quo in contractu erat scriptum, quod aliquis dabat rem ad censum in emphyteusin, ex quo primo dicebatur ad censum, talis contractus erat iudicandus censualis, & non emphyteuticus. Cum etiam, vt dicit dominus meus Iason *in l.* 2. *ibi, octauo quæro, C. de iure emphyt.* In hoc facit ordo literæ, & hoc multis rationibus comprobaui in consilio meo incip. ex processu moto, & etiam de ordinibus literæ ante dixi *in 1 parte, 17 consid.* Duodecimo, habet locum in cõcessione principis; quia prima præfertur; quoniam in principe variatio, & inconstantia reprobatur, cum in eo tanquã in fronte

fonte iustitia debet esse constans voluntas, & principibus conuenit illud verbum. Semel locutus est Deus, *Iob* 23. & quod scripsi, scripsi, *Io.*19. Ideo princeps debet habere vnum calamum, & vnam linguam; quia, vt scribitur *Psal.*88. Quæ præcedunt de labiis meis, non faciam irrita, vnde debet esse immobilis, sicut lapis angularis, & sicut polus in cœlo, verba sunt Bald. *consilio* 279. *incip. pridie enim consului, lib.* 3. Et ibi concludit, quod quando princeps, etiam motu proprio, reuocat illud, quod primus fecit, fingitur circumuentus, adeo quod contrarium probari non potest, & ita ampliare videtur, quod dicitur *in c. cum olim, de re iudicata*: & ideo tenet Rom. *in cons.* 218. *circa primam; quod secunda concessio Principis alteri facta contra primam, non valeat.* Ita etiam tenet Paulus *in consil.*156. *incip. viso & examinato pũcto.* Et in simili casu scribit Alex. *consil.*3. *in* 5. *volum. incip. ex his, quæ in themate*: & *in cons.*23. *incip. viso processu. col.*3. *vol.*5. Luc. de Pen. ample tractat *in l. prædia. Cod. de locat. præd. ciui. vel fisc. lib.*11. ex multis rationibus ibi positis. Alias vidi, quod præferatur, qui est magis diligens, qui dicitur, aut quod sit possessor, aut, quod habeat literas concessionis sigillatas aliàs non; quoniam sigillum in talibus multum operatur, dixi *in commen. nostris super consuet. Duc. Burg. in conclus. in glo. Nous auons faict &c.* Et si casus tibi occurrat, semper recurras ad Luc. de Pen. *in eo loco*, vbi arguit ad vtramq; partem, & pro qualibet adducit triginta motiua, & tandem concludit. Decimotertio, habet locum in præstatione iuramenti; quoniam primum iuramentum tollit secundum, vt est gl. notabilis *in cap. licet mulieres, de confessis, in* 6. dicam *infra in sequ. consid. ver.*10. *procedit*: vbi scribitur, secundũ iuramentum præferri primo. Decimoquarto, habet locum in sponsalibus per verba de præsenti; quoniam prima derogant posterioribus, etiam copula carnali subsecuta in secundis, vt est textus *in cap. si inter vir. & mulierem. Extra de sponsalib. & matrim.* quod intellige verum, si prima sponsalia sint legitima & debite sacra, aliàs non, vt ante *hac parte*, 36 *consid.*

Centesima, & vltima consideratio huius partis, vt à seipsa denominetur, scilic. de posterioribus, est talis, quod etiam quandoque posteriora derogent prioribus: quæ regula habet locum in multis, vt dicit dominus meus Iason *in l. pacta nouissima. C. de pact. & in l. si mihi & tibi.* §. *in legatis, ff. de legat.*1. *& in l. duobus.* §. *idem Pomponius, in* 1. *&* 5 *colum. ff. de iureiurando, & in l. si quis conductionis, in* 1. *notabil. ff. de acquir. poss. ff.* in quibus locis plene declarat, vbi posteriora derogant primis, & hoc in multis casibus. Primo, in pactis, vt est textus *in dicta l. pacta nouissima. & in l.*1. §. *fin. ff. de stipul. seruorum*: & *in l. claris*: & ibi Baldus *C. de fideicõmiss.* Secundo, procedit in vltima voluntate, *l.*3. §. *penul. ff. de adimen. legat.* & hoc in gl. *in verbo, nuda. & in l.*4. *illius titul.* est textus *& l. hac consultissima*, §. *si quis autem. & l. sancimus*, §. *sin autem. C. de testam. cap. cum Marthæ. Extra de celebration. missar. cap. si* 12. *quæst.*2. gloss. notabilis *in verbo, reuocare. in c.* 1. *de constit. in* 6. Adeo, vt in vltimo testamento semper insit tacite clausula, *cassans & irritans omne aliud testamentum præcedens*; & sic superflue ponitur illa clausula à notariis, secundum Bald. *in l. fin. in* 5 *quæst. C. de edicto diui Adriani tollendo.* probat textus *in d. l. sancimus. in verbo, ipso iure. & in* §. *penult. Institu. quibus modis testa. infir.* Tertio, procedit in codicillis: quia vltimi tollunt priores contrarios, *l. cum proponatur.* vbi gl. *fin.* & Bart. *C. de codicill.* Quarto, adde idẽ esse in legatis; quia per secundum actum alienationis tollitur legatum prius factũ, text. sunt *in l. nihil prohibet. & in l. rem legatam. ff. de adimend. vel transfer. legat.* Imo etiam per actum secundum nullũ, tollitur primum legatum validum, quod est singulare, vt de hoc textus multum notabilis & singularis *in l. legatum* 2. §. *pater hortos. ff. eo.* quem non vidi vsque nunc ponderatum: licet sit textus, qui facit contrarium *in l. si iure, ff. de leg.* quem allegat pro contrario dominus meus Ias. *in l. naturaliter*, §. *nihil commune. col.* 9. *ff. de acquir. vel amit. poss.* cogita de solutione, & concordia illorum textuum. Quinto, procedit prædicta regula in contractibus, *l. cum in plures.* §. *locator horrei. ff. locati. &*

d.l.1.§.fin.ff.de stipul.seruorum. & *l.clari.C.de fideicommiss.* Adeo, vt secundum dominum meum Ias. in dictis locis, in contractibus non sit necesse apponere illa verba, *cassantes*, & *irritantes omnem alium contractum præcedentem*; Quia hoc tacite intelligitur, textus est, quem Baldus ad hoc ibi reputat singularem *in cap.1.de transactionibus.* Sexto, habet locum in sententia interlocutoria, *l.quod iussit.ff.de re iudic.* secus tamen est in diffinitiua, vt *l.1.C.quando prouoc.non est necesse*, intelligendo, vt per Bart. & alios, *in l.nam & postea.§.si damnetur.ff.de iureiur.* Et per Canonistas *in cap.cum inter monasterium.de re iudic.* Septimo, habet locum in constitutione procuratorum, *l.si quis cum procuratorio.in fi.ff.de procuratorib.* notatur *in c.non iniuste.* & ibi Abb. *in 4.notab. Extra de procurat.* facit text. *in l.si quis cum.§.fin.ff.eod.de procurat.* Octauo, habet locum in constitutione vicariorum; quia per constitutionē secundi reuocatur primus, vt tenet Ioannes And. & post eum alii *in c.sua.de offic.vicar.* & *in cap.1.de offic.vicar.in 6.* Et illa fuit opinio Calc. *in cap.volentes.de offic.legat.* Et ibi dom.Abb. *in 3.notabili*, vbi infert, quod per dationem secundi vicarii censeatur primus reuocatus. Subdit tamen, quod contrarium credat de iure verius; de qua materia ample per Ioan.de Selua. *in suo tract.de benef.in 2.part.in quæst.14.* vbi ample: & ibi tenet conclusiue, quod per dationem secundi non censetur primus reuocatus. Nono, procedit in rescriptis, *c.cæterum.* Et ibi notatur per Fel. & *in c.1.de rescriptis.* Decimo, procedit & habet locum in iuramento, *l.duobus.§.fi.cum l.seq.ff.de iureiur.* & facit text. *in cap.tua nos. Extra de iureiur.* Hinc dominus meus Ias. *in d.§.fin.* quærit de validitate gloss. *in cap.licet mulieres.de iureiur.in 6.* quæ, cum sit satis declarata per eum ibi, & *in l.non solum.§.morte.in 7.col.ff.de nou.oper.nunt.* & *in §.item si quis postulante.col.2.Inst.de act.* & *in authent.sacramenta puberum.collat.14.C.si aduersus venditionem.* Et per Fel.ample, *in cap.cum M.Fer.col.penult.Extra de constit.* Et dixi *in consuetu.Ducat.Burgund.in tit.Des droits.& apparten.à gens mariez.§.16.in gloss.ne peut mettre hors*, ideo ad eos vos remitto. Vndecimo, procedit & habet locum in legibus *l.sed & posteriores.ff.de legi.* text.& gloss. *in cap.in verbo, reuocare, de constit.in 6.* Alex. *in consil.222.in 4.volum.statim allegando.* Duodecimo, procedit in statutis, secundum Bart. *in l.si certarum.§.fin.ff.de testament.* & *in l.omnes populi.in vlt.quæst.3.q.princip.ff.de iust.& iur.* Alexand. *in consil.58.incip.in præsenti causa.colum.1.in 4.volum.* & *dict.consil.incip.viso puncto.colum.1.in 4.vol.* vbi videtur dom.meus ab Alex. accepisse ea, quæ dicit, *in dict.l.pacta nouissima.* quem tamen reticuit, & Romanum *consil.57.incip.in causa præposita.* Decimotertio, habet locum in consuetudine, nam vltima consuetudo, si sit perfecta seu præscripta, derogat præcedentibus, gloss. *in l.nemo alieno nomine.§.temporalis.* Et ibi Decius. *ff.de regul.iuris.* quam gloss. sequitur. Ant.de Butr. & Panor. *in c.fin.Extra de consuet.* vbi idem tenet Barbatia, *col.29*: extollens illam gloss. & pro ea allegat textum singularem *in l.fin.C.de seruit.& aqua.* Decimoquarto, habet locum in possessione; quia vltima possessio simpliciter attenditur, vt dicit Bald. *in c.1 de feudi cognitione.col.1.* alleg.notata per Ioann.Andr. *in c.cum Ecclesia.de elect.* Et Oldr. *in consil.313.incip.Thema quæstionis, circa finem.* vbi allegat text. *in c.cum Ecclesia Sutrina.de causa possess.& propriet.* & Fedr. *consil.234.incip.super primo, in primo dubio.* Calder. *consi.12.in tit.de iure patron.* Panormit. *in consil.54.incip.videtur primo.col.2.in 1.vol.* & per Decium *in duobus consiliis, quæ allegat in d.§.temporalis.* Quod tamen non habet locum in casu *c.si à sede.de præb.in 6.* & in casu *l.quoties.C.de rei vendica.* vt dixi *in præcedenti consi.in vers.10.habet locū in possessione.* Decimoquinto, habet locum in fama; quia vltima fama tollit priorem, *l.si mater.* & ibi gl.vlt. *C.ne de statu defunctorum.* Bart. *in l.fin.C.si seruus, aut libert.ad decurion.* & *in l.is potest.col.10.ff.de acquir.aspir.lib.10.* & *in l.is potest.col.10.ff.de acquir.hæred.* Bal. *in l.sacrosancta.in fin.C.de sacrosan.Eccles.* & *in l.fi.ff.de feriis.* & *in c.cum inter R.seniorem.de elect.* Fel. *in c.cum contingat.col.2.Extra de rescr.* Decimosexto, procedit quantum ad moram: mora n. vltima nocet, *l.illud.*

cum

cum concordantiis.in gloss.vlti.alleg.ff. de peric. & com.rei vend.l.seruum.§.sequitur.ff.de verb. oblig. Decimoseptimo; habet locum, & procedit quando plures opiniones referuntur à lege vel à gloss. vltima in dubio censetur approbari, aliis reiectis; ita not. Bart. *in l.bona fides.* per illum tex. *ff.depositi.gl. vlt. in l.qui filiũ. §.Sabinus.ff.ad Trebell.* dom. meus Ias. *in d.l. pact 1.* plura alia ad hoc allegat. vbi tamen dicit esse limitandum, nisi primo saperet æquitatẽ, secunda vero rigorem: quia tunc primæ standum est allegat. Francisc. Aret. *in consil. 163. quod incipit, Diligenter, & mature discussis.* Hanc etiam limitationem sequitur idem do. meus Ias. *in l.placuit.C.de iudic.* & de hac materia sunt infinita consilia, & infinitæ decisiones Doctorum, quas apostillaui ad Bart. *in d.l.bona fides.* Decimooctauo; obtinet, etiam in clausulis: nam do. meus Ias. *in d.l.pacta. in fin.2.col.* quærit, quid de clausula, an vltima deroget primæ, an vero prima declaret sequentia, & insequendo regulam antepositã crederem, vbi essent duæ clausulæ contrarię, quæ non possent simul concordari; quod vltima derogaret primæ; sed vbi per primã potest secunda declarari, tunc attendenda est illa declaratio, vt satisfaciunt ea, quæ dicit idẽ do. meus Ias. *in d.l.pacta.* Et in hoc esset etiam attendenda illa regula; quod quæ in præfationibus dicuntur, in sequentibus repetita intelligantur, de qua per Bart. *in l.Titia.§.idẽ respondit.ff.de verb.oblig. & in l.item quia.§.fi. de pact.* & ample habetur per Io.Rim. *in d.l. pacta nouissima.Cod.de pact.* vbi magis ample tractatur, quam per alium.

Hinc sumpta occasione: quia materia se offert in casu contingente, quæritur, An si inter iuuenem & iuuenculam fuerint verba de matrimonio inter eos contrahendo, & iuuenis dixerit bis puellæ; primo, videlicet, quod nullatenus faceret promissiones matrimoniales secum, nisi de consensu suorum parentum, scil. patris & matris, propterea, quod alloquerentur patrem & matrem: deinde vero, & secundo dixit eidem filiæ, ꝙ nõ contraheret cum ea matrimonium, nisi de consensu vtriusque patris & matris, si postea faciant inter se promissiones, absque repetitione illorum verborum, in præsentia testium, sub his verbis: nonne verum est, quod mihi promiseris? & dicat filia, quod sic, & in quantum opus est, adhuc de nouo promitto, & te in maritum accipio; & vice versa: an illa verba præcedentia censeantur repetita in promissionibus postea per verba de pręsenti inter eos factis, an vero absque alia expressione, & declaratione videantur ab illa prima intentione inter eos declarata, seu ab illis primis verbis recessisse? Istam quæstionem tetigit dom. meus Ias. *in d.l.pacta. colum.vltim.* vbi dixit, quod quando fit protestatio aut declaratio ante promissiones, quæ respicit de non contrahendo, in præsentia mulieris non contradicentis, quod talis protestatio seu declaratio impedit matrimonium futurum (nisi secuta fuerit copula carnalis, post dictas promissiones: ex quo etiam dicendum est, quod si ante nihil operatur) & dixit ita tenere Doctores *in cap.tua nos.Extra.de sponsalib.& matrimoniis.* do. Ant.de But. *in c.veniens.l.2.eod. tit.de sponsalib.* Panormitanus *in cap.per tuas. ad fin. Extra, de condit.appos.* vbi etiam dixit procedere in foro conscientiæ. Ita etiam tenet idem dominus meus Iason *in l.non solum. §.morte.colum.7.ff.de noui oper.nunt.* allegans prædictos ita tenentes. Et ita etiam tenet amplissime dom. Card. Alex. *in dict.cap.tua nos. in fin.4.colum.* quia illa protestatio, seu declaratio fit, antequam aliqua obligatio esset inter partes, ex quo declararunt illam obligationem velle esse in tali casu, scilicet sub cõsensu suorum patris & matris, quæ declaratio hoc operatur, vt si post fiant promissiones, & sic contractus, quod intelligatur factus sub prima protestatione, seu declaratione, cum protestatio seu declaratio pręcedens, facta ex mutuo consensu partium, euacuet omnem effectum obligationis, *l.obligationum substantia.ff.de act.& oblig.* Eo etiam, quia clausula præcedens determinat, & declarat sequentia, vt dixit dominus meus Iason *in dict.l.pacta.colum.5.Cod.de pactis.* Ex quo etiam conditio adiecta in præambulis & præcedentibus, censetur repetita in sequentibus, facit *d.*

l. item quia. §. *fin.* (*qui incipit*) *idem Iuliano placuit. ff. de pact. & d. l. Titia.* §. *idem respondit. ff. de verb. oblig.* vbi plus dixit Bar. quod si dictũ in præparatoriis fuit omissum in sequen. præsumitur error, *per l. si tibi liberum. ff. de action. empt. & l. si binarum. ff. de seruitut. vrb. prædior.* qui probatur ex eo, quod constat illud, & quod dictum, & declaratum fuit in præcedentibus, & præparatoriis, seu præfationibus, esse omissum in sequentibus, facit tex. *in l. duos. & in l. auia.* & ibi Bart. *ff. de cond. & demonst.* & dixit Angel. *in l. pacta. C. de pactis*, allegando Innocent. *in cap. innotuit. de arbitris.* quod contractus sequens declaretur ex contractu præambulo, & idem voluit Angel. *in l. si quis cum aliter. ff. de verb. oblig.* Et probatur per gloss. primam *in l. 1. ff. de iudiciis.* Faciunt quæ dixit Barbatia *in consil. 12. colum. 4. & 6. in 2. volum.* vbi ait, quod præambula declarant sequentia, & eis insunt, & quæ dicunt Bald. & Salicet. *in l. per retentionem. C. de vsur.* vbi inquiunt, maxime Salicet. quod quando fuit aliquid præambulum ad actum, si fiat actus sequens etiam ex interuallo, intelligitur præambulum repetitum, & sic actus præambuli præsumitur repetitus in actu sequente, præsertim (vt ait) cum quod dictum est in præcedentibus fuit dictum ad præfationem actus, & maxime etiam quando continuatiuus, vel coniunctiuus est actus: & est identitas personarum, & rerum. Maxime etiam: quia protestatio facta fuit ex iusta causa, fundata super iure diuino, vt habetur *numeri 30.* vbi ex præcepto domini requiritur consensus patris, & matris in matrimonio puellæ, & super iure canonico, *cap. aliter. 30. quæst. 5. ca. non omnis. cap. honorantur. & capit. mulier. 32. quæst. 2.* & super iure ciuili. §. *primo. Institu. de nupt.* & vt ait ibi text. Hoc etiam ratio naturalis suadet, ex quo de honestate talis cõsensus, saltem requiritur, vt tenent omnes, quæ quidem honestas non potest infringi, cum sit vnum ex substantialibus legis, cum dicat textus *in capit. erit autem lex. 4. distinct.* Quæ quidem causa etiam durat tempore actus, ex quo iuuat protestatio, & impedit actum sequentem, vt dicit Felyn. *in cap. cum M. Ferrariens. in 26. colum. versic. fallit quinto. Extra, de constitut.* & intelligitur repetitio facta, *d. l. auia. & l. Iulius Paulus ff. de cond. & demonstr. l. Seiæ.* §. *Caio. ff. de fund. instr.* & etiam maxime, quando verba sunt prolata per verba tendentia ad futurum tempus, de consensu vtriusque partis, vt tenet dominus meus Iason *in d. l. pacta.* Cum ergo ex confessione dicti iuuenis constet, quod bis, & reiteratis vicibus dixerit eidem, quod intendebat, quod dicta iuuencula alloqueretur patrem suum, & matrem, & quod non intendebat alias eidem facere promissiones. Cui protestationi non contradixit dicta iuuencula, sed expresse cõsensit, eo quod respõderit, quod eos alloqui faceret, & sic acceptando factum acceptauit, & qualitatem, & sic mens vtriusque fuit declarata. Et licet postea in præsentia certorum testium dixerit eidem iuuenculæ, *n'est il pas vray, que vous m'ayez promis, & ne promettez vous pas encores, de nouuel.* id est, *nonne verum est, quod mihi promiseris, & nonne de nouo iterum promittis?* quod etiamsi probetur, quod filia dixerit, quod sic, illud tamen intelligendum est, & intelligi debet sub repetitione præambulorum, quæ fuerunt; cum beneplacito, & voluntate suorum patris, & matris, & hoc indubitanter credo esse verum, quod dicta filia, parte contradicente, non teneatur vlterius contrahere matrimonium cum dicto iuuene, cum maxime sit alteri matrimonialiter coniuncta, copula carnali secuta, ita etiam, quod ex eius confessione sit repellendus ab actione, & prosecutione, quam facit contra eam, absque eo, quod vlterius dicta filia teneatur procedere, cum sit quæstio tantum de sponsalibus etiam, per verba præsenti, quæ ex consensu partium sunt dissolubilia, vt tenet gloss. *in cap. ex publico.* & ibi Panormitan. *Extra, de conuers. coniugat.* Ergo in his præiudicabit confessio, licet secus in matrimonio contracto, & copula carnali consummato, quod nullo modo est dissolubile, *Extra, de re iudicata. & cap. lator. & cap. consanguinei. Extra, de re iudicata. & dict. cap. ex publico.* Imo tenetur iudex eum expellere visa propositione facta per eum, absque eo, quod expectet quod possit

poſſit repelli excipiendo. Quoniam, vt dicit Bald. *in l. mercalem. Cod. de condit. ob tur. cau.* qui excludit ſe ipſum proponendo, non eſt neceſſe, quod excludatur excipiendo, quia ex ſuo officio iudex debet eum excludere. Et facit, quoniam ex quo, ex iſtis declarationibus & his, quæ proponendo allegauit, conſtat eum experiri ſine actione, & ſic debuit per Iudicem à limine Iudicii repelli, etiam parte non petente, vt tenet do. Iacobinus de S. Georg. *in leg. lecta. colum. 13. ff. ſi cert. pet. & in l. vbi pactum. in 11. & 12 col. Codice de pactis. & in l. ſi vnus. §. pactus. ne peteret. ff. de pactis.* Et dominus meus Iaſon. *in d. l. vbi pactum. & in leg. generaliter. ff. de verborum obligationib.* Alias tenetur patri ad intereſſe, vt ibi per eos conſuluit in contingentiá facti, vbi ample dixi. Decimonono in appellationibus, an per ſecundum videatur receſſum à prima, vide Bartol. & poſt eum dominum meum Iaſon. *in l. cum procurator. § ſi dominus. ff. de noui nunciatio.* & ibi etiam, de nunciatione noui operis, quid de interpellatione, & quid de ſtipulatione. Et per eundem dominum meum Iaſon. *in l. qui bis idem. ff. de verborum obligationibus.* vbi faciunt diſtinctionem, an ſecunda fiat animo nouandi primam; an vero ex ſecunda ſumatur idem effectus, qui ex prima, & etiam, an fiat proſecutio primæ, an ſecundæ: quoniam proſequendo ſecundam videtur receſſum à prima. Et cum materiæ ibi ample declarentur, non inſiſto: & alias ample conſului in caſu emergenti de duabus obligationibus pro vna & eadem re, cum clauſula, abſque derogando primæ. Et de duobus præceptis factis in vim mandati importantis in ſe clauſulam, & in caſu oppoſitionis, refutationis aut dilationis, ſeu refutatione facta poſt primum præceptum. Sed ex refutatione facta poſt ſecundũ præceptũ de deſiſtẽdo, licet dictũ fuerit, quod illud faciebat renouãdo primũ, tamẽ quia sũpſit cauſã citationis à refutatione facta poſt ſecundũ præceptũ, nõ ex primo præcepto, dixi in contingẽtia facti, quod tale primum præceptum non potuit interrumpere præſcriptionem, eo, quia ex illo non fuit ſecuta citatio, & aliter in his non eſt immorandum, quia ample in caſu emergenti conſului. Vigeſimo, habet locum in præſentatione facta per laicum habentem ius patronatus in beneficio, quia etiam vltimo præſentatus præferendus eſt, cum patronus laicus variare poſſit accumulando, & ſecunda præſentatio præfertur primæ, text. eſt, & ibi Doctor. *in cap. cum autem. Extra, de iure patron.* & notatur *in capit. quod autem. in gloſſ. 1. eodem titulo.* & per gloſſ. & Doct. *in clemen. plures, de iure patron.* Ita tenet Rochus de Curte, Præceptor meus, *in ſuo tract. de iure patron. in verbo honorificum, in 9. q.* vbi ponit differentiam inter patronum laicum, & eccleſiaſticum, & rationem diuerſitatis, & ibi concludit clericum in præſentatione variare non poſſe, laicum vero ſic. Vigeſimo primo habet locum in poſtulatione, vbi licitum eſt variare etiam Clerico: quoniam in poſtulatione Clericus poteſt variare, & valet ſecunda poſtulatio, quæ derogat primæ, *text. in cap. bona. el ſecundo, de poſtulat. Prælat.* & ita tenet Rochus, *in dicto loco, verſic. ſecunda ſuboritur quæſt.* vbi allegat etiam gloſ. hoc tenentem *in cap. cum cauſis. de electio.* & ibi Abb. hanc dicit eſſe communem. Vigeſimoſecundo habet Regula; Quod vbicunque licitum eſt variare, ſemper vltimus actus derogat priori, & eſt primo validior & excellentior, vt habemus *in l. prætor. ait. §. ſi aliquando. ff. de no. oper. nunt.* vbi qui primo recuſauit ſatiſdationem poteſt illam acceptare, ita quod illa acceptatio ſecunda habeat effectum; quod pluries dixi in caſu, qui quotidie in practica apud nos euenire ſolet, in materia recedẽtię, vbi plures iuſticiarii inferiores, primo denegant recipere ſatiſdationem & cautionem; quo caſu remittitur cauſa coram Balliuo, & Iudice ſuperiore, aliàs nõ deberet remitti, ſed cauſa coram Iudice loci terminari: quod licet fuerit recuſata ſatiſdatio, & ſic videatur ius quęſitũ eſſe parti, ꝙ eã reuocarit coram Balliuo, tamẽ ſi ſecũdo acceptauerit cautionem, videtur, quod cauſa

debeat remitti coram iudice ordinario. Et de huiusmodi variatione, quod quandoque admittatur, & quando sit permissa, vide Bartol. *in l. si sterilis. §. qui domum. ff. de act. empt.* & dominus meus Iason *in dict. l. prætor ait. §. si aliquando. ff. de no. oper. nun.* vbi dicit, quod quotiescunque variatio permittitur, intelligitur, quod semel permittatur tantum, & non plus. Et aduerte, quod in consiliis necessariis, non est honestum, nec licitum variare: in consiliis vero voluntariis secus, vt dicit Philippus Decius *in Reg. Iuris. Nemo potest mutare consilium suum in alterius iniuriam. ff. de regul. iur.* Et vt huic operi finem imponam, dicam cum *Iudith* 8. Orate pro me, (lectores beneuoli) vt firmum faciat Deus consilium meum, in iis, quæ scripsi, in quibus si quid boni dixero, Deo omnipotenti sit laus, honor & gloria, in secula seculorum. Amen.

Duodecimæ & vltimæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.